Укр. 2/983

МАНЕЦЬ І СПІЛКА
(КОМАРЬ)

СЛОВАРЬ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ
РУССКО-УКРАИНСКІЙ СЛОВАРЬ

Укр 2/983

4/Ч.52 с

СЛОВАРІ
„Українського Слова"

М. Уманець і А. Спілка
(М. Комарь)

Словарь
російсько-український

М. Уманецъ и А. Спилка

Русско-украинскій словарь

з
Л. М. Каганович
№ 2119

Берлін 1924

ВИДАВНИЦТВО
„Українське Слово"
В БЕРЛІНІ

РУССКО-УКРАИНСКІЙ
СЛОВАРЬ

⁂

СОСТАВИЛИ

М. Уманецъ и А. Спилка.

ПРИЛОЖЕНІЕ „ЗОРИ“ 1893 г.

ЛЬВОВЪ, 1893.

Типографія Товарищества имени Шевченка
подъ управленіемъ К. Беднарскаго.

Укр 2/983

СЛОВАРЬ

РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ

* * *

зібрали і впорядкували

М. Уманець і А. Спілка.

ДОДАТОК ДО „ЗОРІ“ 1893 РОКУ.

[illegible] [1924]

ЛЬВІВ, 1893.
З друкарні Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

W

Copyright 1924 by
„Ukrainske Slowo“ G. m. b. H.
Buch- und Zeitungsverlag, Berlin

Государств. публичная
историческая
библиотека РСФСР

1233884

ЕЛЬЗНЕРДРУК / БЕРЛІН
Друковано власним способом передруковування

ВІД ВИДАВНИЦТВА.

Тяжкі обставини еміґрації, на наш превеликий жаль, не дали нам можливости видати отсю надзвичайно цінну й важну для поширення нашої культури, особливо серед зросійщених Українців, працю в переробленому й справленому виданню й примусили нас видати її фотоґрафічним способом і у зменшеному, підручному форматі. Але це завдання ми постараємося виконати ще в самому найблизчому часі, сподіючися, що вже тепер зустрінемо серед громадянства розуміння нашої праці й піддержку.

ВИДАВНИЦТВО „УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО".

ПЕРЕДМОВА.

Давно вже почуваєть ся потреба в такій книжцї, як росийсько-український словарь. Потреба ся, що здавна чула ся не то що в Галичинї а й на Українї, стала найпильнїйшою останнїми часами, коли росийська лїтература придбала собі таку славу й стала ся чималим чинником в просьвітї словянських народів, а разом з тим що разу більше стає вона по мові народною й більше московською, коли користування нею для всїх словянських народів, хоч би навіть і таких близьких родичів, як ми Русини, викликáє ще більшу потребу в словарі. Тим часом ми, Русини, поки що маємо в сїм разї єдиний словарь Левченка (Опытъ русско-украинского словаря. Кіевъ 1874.), але словарь сей, зложений, як видно, на швидку руку, вийшов надто коротенький і дуже мало запомагає при потребі, та й сього словаря давно вже не можна добути по книгарнях.

Запобігаючи сїй потребі ми й зважились випустити в сьвіт нашу роботу, хоч вона спочатку зовсїм для сього не призначала ся, тай самі ми добре бачимо, що вона не відповідати-ме справедливим бажанням громади. Щоб виконати, як слїд, сю роботу не почуваємо в собі досить снаги й знання, та при теперішньому станї української лексикографії, коли ми й досї не спромоглись на повний, науковим способом оброблений, український словарь, не сподїваємось, щоб хто небудь, і геть-то здатнїйший і більше за нас тямущий в сїй справі, міг виконати сю працю цїлком добре.

А про те ми зважились, бо, як там кажуть, „хоч і щербатий ківш, та без його ще гірш". Коротенька істория нашої працї нехай буде поясненням в сїй справі. Ще з того часу, як вийшов в сьвіт згаданий вище словарь Левченка, почали ми робити до його додатки, дописуючи цікаві нам слова, які доводилось нам почути з уст народа або вичитати з якої книжки. Отже ми не мали тодї на думцї ніякої иншої мети, окрім власного вжитку при таких напр. працях, як переклади з росийської мови або що. Вже з сього знати, що робило ся се без ніякої системи: слова записувались далеко не всї, а тільки ті, які нам здавали ся цікавими; зсилки на місце або джерело́, відки записано те або инше слово, робили ся хіба де-коли, як нам здавало ся се потрібним з того або з иншого погляду; приміри те-ж заводились по вподобі і т. д. Коротко кажучи, се було не що инше як замітки, що ми робили при оказиї за-для себе. Як би там не було, додатків сих за скільки років набрало ся таки чимало, навіть далеко більше від цілого словаря Левченка. Вже тоді, а се було дуже давно, де-хто з земляків, бачивши наші додатки, радили нам видати їх, щоб хоч почасти задовольнити тій потребі, яка почувала ся в російсько-українському словарі.

Тим часом з початку 80-х років пощастило нам стати близько до цілої громадки земляків, що працювала коло українського словаря, перевіряючи і лаштуючи тоді саме богатий і дуже цінний материял, зібраний, як нам казано, за цілих двадцять років з різних кутків Української, Галицької, Буковинської і навіть з Угорскої Руси. Материял сей, як ми допевнились, був справді багатий. Постачали його сільські учителї, сьвященики, пани, живущі по селах, що записували слова просто з уст народа, а крім того виписувано слова з памятників устної народної словесности і творів українських і галицьких письменників, як теперішнїх, так і колишнїх. Кожне слово було записане на особливій карточцї, де воно поясняло ся чи перекладалось по російськи і крім того було визначено, де в якому місци або з якої книжки виписано слово, і наведено навіть самі вирази, в яких те слово було ужито; часом було по 10 і по 20 карточок на одно слово, записане з різних джерел і в різних місцях. Таким побитом треба було тільки перевірити кожне слово, чи вірно розумів його записувач, вибрати слова цілком певні, пояснити їх і списати, а вже впорядчик увесь той материял мусів обробити і впорядкувати додавши граматичні поясненя, приміри з карточок і т. д., до чого той материял давав повну змогу, бо на підставі його можна було засьвідчити не то що певність а навіть місце й ступінь уживання кожного слова.

От тодї саме де кому з нас спало на думку з'ужиткувати сей цінний материял, щоб разом з українським словарем влаштувати й російсько український. Для сього ми почали переписувати на карточки слова в зворотному порядку, себ-то на кожній карточцї спочатку ставили російське слово, а потім переклад чи пояснення по українськи; тодї вже лаштували карточки по альфавіту і почали списувати на листи, користуючись ще й словарем Левченка, нашими додатками до того словаря й иншими джерелами. Слова російські ми заводили в нашу збірку і поясняли їх на підставі російського академичного словаря (Словарь церковно-славянского и русского языка, составленый вторымъ отдѣленіемъ академіи наукъ. Второе изданіе СПБ. 1867.), а відповідаючі слова українські списували без жадних примірів, зсилок на місцо й джерело, де слово записано, та й без инших заміток, бо дбали за те, щоб увесь словарь містив ся в одній книжцї, коштував яко мога дешевше і був би доступним підручником, мовляв, на похватї у кожного, аби лиш нагадати яке слово, навести на придатний по потребі вираз і т. д., а вже кому треба буде доконче упевнитись в якому слові, де саме і як часто воно вживаєть ся, чи воно питоме наше, чи позичене з якої мови, чи стародавне, чи нове, дознати ся про всї инші подробицї. — той має звертати ся до того українського словаря, що ми його, для відзнаки від нашого, звали „великим“, а наш „малим“. Думалось, бачите, що як громадська робота над „великим словарем“ доходила вже до краю, то можна було незабаром сподївати ся й самого словаря, а тим часом посьпіє і наша робота, котру треба буде хіба ще раз перевірити з „великим словарем“, як буде він зовсїм упорядкований, та тодї, не гаючись, і в друкарню. Та „не так склало ся, як жадало ся“. За два роки ледве встигли ми списати слова на карточки, влаштувати їх, і почали списувати на листи, але тут робота наша на чималий час зупиняєть ся і хоч потім знову розпочала ся, та вже при инших умовах. Стало ся се найголовнїйше з тої причини, що найбільше діяльні і тямущі в сїй справі сотрудники виїхали з того міста, де велась робота, а незабаром склало ся так, що вся робота зостала ся на наших руках. Ми добре бачили нашу неспроможність орудувати нею так, як нам здавало ся потрібним і як ми того бажали, та шкода було занехати працю, на котру потрачено такого богато часу, шкода була й самого діла, котре хоч і яким не вдалим вийде з рук наших, а все-ж воно, може, в пригодї стане людям. Примір словаря Левченка, котрий не вважаючи на неповність, не раз ставав в пригодї в таких напр. працях, як переклади з російської мови, заохочував і бадьорив нас, і ми, не маючи кому здати роботу, відважились вести її дальше і, коли стане снаги — довести до краю, в тій надії, що все-ж таки наша праця буде повнїша і придатнїша над те, що поки що маємо.

Отож вже в спілцї з иншими товаришами і навіть в иншому містї довелось нам вести дальше се діло, котре хоч як помалу посовувало ся наперед, а все-ж таки сього року маємо змогу випустити в сьвіт I-й том нашого словаря від А до К., а років за два або за три сподїваємось довести се діло до краю. Додаємо до сього, що ми мусіли значно розширити нашу роботу проти першого заміру, бо тодї була надія побачити незабаром той „великий“ словарь, але з того часу „чи мало лїт перевернулось, води чи мало утїкло“, а про словарь той і чутки не має. Се й примусило нас додати до українських слів приміри і зсилки на джерело, та, на жаль, ми вже не мали змоги покористуватись карточками, зібраними до того словаря; додатки сї ми робили з наших заміток до словаря Левченка, а зрештою мусіли робити вибірку з друкованих джерел, які нам здавали ся певними. Бажалось би до кожного слова зробити такі додатки, але се дуже на довгий час загальмувало-б усе діло, коли тим часом потреба в словарі така пекуча, що годі вже на дальше відкладати. Тож випускаємо в сьвіт нашу працю невеликими випусками, сподіваючись, що з кожним випуском вона буде повнїйшою і більше задовольняти ме, а помічені пропуски, недогляди або помилки можна буде доповнити або поправити в дальших випусках або на кінець цілого тому, коли земляки не відцурають ся подавати нам належачі до сього свої замітки.

Скажемо тепер коротенько про те, якого порядку ми тримали ся чи старали ся тримати ся в сїй працї, і зробимо деякі замітки, що здавали ся нам потрібними при користуванню нашим словарем.

1. Призначаючи нашу працю тільки для практичного вжитку, ми мусїли залишити розпорядок слів по слововиводам або по иншій системі, більше відповідній з наукового погляду, і дали перевагу чисто азбуковому порядку, як більше зручному до одшукування слів, а тим паче, що сього порядку тримає ть ся й Російська Академія Наук в своїх виданнях, як вище згаданий словарь і новіший „Словарь русскаго языка, составленный II. Отдѣленіемъ ИМПЕРАТОРСКОЙ Академіи наукъ“ СПБ. 1891, на основі котрого ми вели свою працю.

2. Дбаючи про те, щоб по змозї перекласти на нашу мову чи пояснити більшу частину російських слів, які містить сей словарь, на скільки вистарчало нам материялу, що здавав ся певним, ми слїдкували за сим академичним словарем, але часом мусїли й ухиляти ся від його. Найбільше ми тримали ся такого порядку: а) Слова чужоземні, які однаково вживають ся як у мові російській так і в українській, одрізняючись хіба тільки вимовою, властивою нашій мові, ми, зберегаючи місце, зовсїм випускали, а в збірку нашу заводили тільки такі чужоземні слова, для котрих в нашій народній чи письменній мові знаходили звісні нам відповідні українські слова. б) За-для того-ж самого випускали й такі слова, котрі, властиві обом мовам, мають однакове значіннє і навіть пишуть ся однаково, окрім хиба тих случаїв, коли яке слово в нашій мові вимовляєть ся зовсїм инакше (напр. має инший наголос і т. д.) або коли при якому слові наведені особливі речення. в) Слова здрібнїлі або побільшені, ласкаючі чи зневажливі, а також слова збірні не одсилаємо до відповідних слів первістної форми, як се зроблено в російському академичному словарі, а перекладаємо на нашу мову, бо в нїй всї ті слова мають завжди самостійні і розмаїті форми. г) За-для того-ж самого перекладаємо всї именники, навіть і такі, котрі походять від приложників, або именники відглагольні так само і приложники, котрі походять від именників, і глаголи різної форми, дбаючи про можливу повність, аби нам достачало на те материялу. д) Имена жіночого роду, котрі походять від имен мужеського і мають однакове розуміння, ставимо не окроме, а поруч з именами мужеського роду, визначаючи тільки одміну в кінці

слова, напр. Баловни́къ, ца = мазі́й, ка і т. д. е) Заво́димо в словарь і перекладаємо й прислівники, але здебільшого ставимо їх поруч з приложниками, визначуючи тільки кінець слова. ж) Ступені порівнання ставимо окроме тільки тоді, коли вони ухиляють ся від звичайного правила. з) При наукових термінах і словах технічних ставимо і відповідний латинський термін, коли він нам відомий. и) З де більшого не наводимо піяких граматичних пояснень, визначуючи лиш граматичні одміни при словах однакових, а число множествене заводимо в словарь чи окроме чи при единичному числї і то не скрізь а тільки тоді, коли яке слово не має единичного числа або частїше вживаєть ся у множественому або має в сьому особливу форму. і) Приміри, що наведено в російському академичному словарі, перекладаємо або поясняємо тільки тоді, коли слово в якому небудь злученню з другим має особливе розуміння. або які особливі реченя або приказки, де часом злучення і роспорядок слів надають фразї особливе розуміння, для чого всї такі вирази чи приказки або перекладаємо відповідними нашими або тільки поясняємо їх, коли не маємо або не згадаємо відповідних в нашій мові. к) Наголоси ставимо скрізь над кожним словом, а коли часом наголос переходить на инший склад і слово вживаєть ся різно, тоді ставимо наголос на обох складах; тільки приміри під українськими словами, бажаючи по змозї не утрудняти друкарню, ставимо без наголосів.

3. Що до правопису, то в російській частині, звичайно, ми тримали ся цїлком того правопису, який вживаєть ся в академичному словарі останнього видання, хоч і не всї в Росиї згожують ся на той правопис. Правопис сей по части етимологічний, по части историчний, далеко не виявляє фонетичних особливостий російської мови, а через се дуже часто буває, що ті або инші букви вимовляють ся зовсїм инакше ніж на письмі, так напр. *о* вимовляєть ся як *а*, коли в слові над *о* не має наголосу, *г* частїше вимовляєть ся як *ґ* або навіть як *х* і т. д. Случаїв таких дуже багато, але тут не місце про їх розводитись. Щож до правопису в українській частині, то ми тримали ся так званого фонетичного правопису, який вже здавна уживаєть ся в нашому письменстві і одностайне ухвалений нашими письменниками і ученими, як самий придатнїйший до нашої мови.

4. При перекладах або поясненнях російських слів і виразів тримали ся ми згаданого академичного словаря, а часом, коли яке пояснення здавало ся нам непевним, звертали ся до словаря Даля (Толковый словарь живаго великорусскаго языка. В. Даля. СПБ. 1881). Найбільше доглядаємо ми такого порядку: а) Різні значення якого слова ставимо нарізно, відділяючи цифрами 1, 2 і т. д., і кожне пишемо з нового рядка, а переносьні відділяємо знаком; б) Для перекладу беремо всї звісні нам сослови, але спершу ставимо такі слова, що частїше вживають ся, а вже

потім і всї инші, хоч би навіть і такі, що вживають ся лиш по-де-куди або у деяких письменників, вважаючи на те, що краще дати часом що і зайве, нїж залишити щось такого, що може і геть-то в пригодї стане; в) В перекладах і поясненнях не цурали ся ми і слів стародавних, котрі може вже й вийшли з сучасного народнього вжитку, але вживають ся теперішними нашими письменниками, а так звані архаїзми відкидали; слова новоутворені заводили в нашу збірку тільки в такім разї, коли сї слова вживають ся в нашому письменстві не одним яким письменником; г) Місце і джерело, відки записано яке слово, визначаємо тільки тодї, коли те слово знаходимо і по друкованих словарях або в инших джерелах, по якім ми перевіряли наш рукописний материял; д) Приміри до слів українських ставимо тільки тодї, коли вони навертали ся нам на згадку або були в наших замітках чи друкованих джерелах. Які саме друковані джерела ми мали, складаючи сей словар, і які скорочення вживаємо — все се визначено в особливому списку, котрий додаємо до сього. Вже з сього списка знати, що багато лишило ся такого, чим ми зовсїм не покористували ся, та й з того, що єсть в сьому спискови, далеко не все вибрано, як про се ми вже попереду казали; то-ж будущому трудівнику, аби хіть, мовляв, буде над чим попрацювати.

Зробивши всї ті замітки, які здавали ся потрібними, мусимо додати, що певне в нашій роботї знайдуть ся недогляди, пропуски, помилки і такі инші вади; почасти се вийшло з тих причин про які ми вище згадували, а почасти й через те, що ми не мали спромоги цїлком віддати ся сїй роботї, як вона того вимагає, а працювали між иншим дїлом, уриваючи вільну хвилину від службової та иншої роботи. В кожному разї сподїваємо ся, що наш словарь при недостачї иншого, кращого, може хоч трохи задовольнити пекучу потребу, яка скрізь почуваєть ся, і може стане в пригодї будущому здатнїшому від нас трудівникови, бо буде, мовляв, до чого тулити ся.

Нарештї вважаємо за обовязок наш згадати тут з великою подякою наших померших сотрудників, що чимало допомагали нам в сїй працї: Т. Десятина-Лукьянова († 1883), К. Ухача-Охоровича († 1886), Т. Зіньківського († 1891) і М. Назаревського († 1891 р.). Пером земля їм! Список всїх инших сотрудників, дай, Боже, їм вік довгий, хто допомагав нам чи то списуванєм слів на карточки, лаштуванєм їх, переписуванєм на листи, чи перевіркою материяла, або хто постачав нам слова, записані з уст народа чи з друкованих джерел, буде надрукований у кінцї першого тому або на кінець цїлого видання, бо не мали ми змоги запитатись у всїх, а поки що всїм нашим сотрудникам наша щиро-сердечна подяка.

Львів 1893 року. *М. Уманець і А. Спілка.*

ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНЬ,

ужитих в словарі, і список друкованих джерел, якими ми користувались.

Анат. — Анатомичне.
Астр — Астрономичне.
Аф. — Афанасьевъ-Чужбинскій. Поѣздка въ Южную Россію. СПб. 1863. — Що було на серці. Збірник віршів. Собраніе Сочиненій Афанасьева-Чужбинского. Т. IX. СПб. 1892.
Б. Б. — Байки і прибаютки Л. Боровиковського. К. 1852.
Б. Г. — Байки Леоніда Глібова. К. 1882.
Бар. — Безталанне сватаня. Образок з галицького життя. В. Барвінок. Л. 1880.
Б. Н. — **Богословїѧ нравоꙋчителнаѧ. Тѵ́помъ Братства при Це́ркви Хра́ма Оуспе́нїѧ прест҃ыѧ Влⷣчицы на́шеѧ Бцⷣы. Въ Львѣ. Ро́кꙋ ҂ѱѯ҃** (1760).
Вол. — Волинь.
В Щ. — Воркло. Лірна поезия. А. Щоголева. Х. 1883.
Гал. — Галицьке слово.
Гл. — Глаголь.
Г. Бар — Ганна Барвінок. (Оповідання в різних збірниках і часописях).
Гул. Ар. — Гулак-Артемовський. Кобзарь К. 1878.
Гр. — Гребінка — Пирятинська ластівка. Кобзарь. К. 1878.
Д. — дивись.
ж р. — жіночого роду.
зб. — збірне слово.
зв. — звірьо́к.
здр. — Здрібніле слово.
Кв. — Квітка Г. (Основьяненко) — Повісти. СПб. 1858. Драматичні твори. Од. 1862.
Кн. — Книжне слово.
Кон. — Кононенко. Ліра. К. 1885. — Нещасне кохання К. 1883.
Кот. — Котляревський І. — Писання. К. 1878.
Кост. — Кострицький. Нова громада. Поема. К. 1885.
К. Ш. — Кобзарь Т. Шевченка. СПб. 1884.
К. Б. — Куліш. Байда. Князь Вишневецький. Драма. СПб. 1885.
К Д. — Куліш. Досьвітки. Думи і поеми. К. 1878.
К. Д. Ж. — Куліш. Дон-Жуан. Переклад поеми Байрона. Правда 1891—1892 р.

К. Кр. — Куліш. Крашанка Русинам і Полякам на Великдень. Л. 1882.
К. И. — Куліш. Иов. Пересьпів книги Иова П. Ратая. Л. 1870.
К. П. — Куліш. Псалтирь або книга хвали Божої. Переклад П. Ратая. Л. 1870.
К. Св. П. — Куліш. Святе письмо нового завіту. Переклали в купі П. Куліш і Д. Пулюй. Л. 1880.
К. Х. — Кулїш. Хата. Збірник. СПб. 1860.
К. Ч. Р. — Кулїш. Чорна Рада. СПб. 1857.
К. Хм. — Куліш. Хмельнищина. Историчне оповідання. СПб. 1861.
К. Ш Т. — Куліш. Шекспірові твори. Переклад з британської мови. Т. І. Л. 1882.
Ком. — Комаха.
Ласк. — ласкаюче слово.
Лев. — Левицький І. (Нечуй) — Повісти. К. 1874. — Бурлачка 1881. — На Кожумяках, комедия. К. 1874. — Маруся Богуславка, оперета. К. 1875. — Унїя і Петро Могила. Татари і Литва на Українї. — Перші Київські князї. К. 1875. — Повісти. Т. І. Л. 1872.
Лїв. — Лївобережна Україна.
Л. В. — Лѣтопись событій въ Югозападной Россіи въ XVII. в. Составилъ С. Величко. К. 1848.
Л. С. — Лѣтопись Самовидца о войнахъ Богдана Хмельницкаго и о междоусобіяхъ, бывшихъ въ Малой Россіи по его смерти. М. 1846.
Ман. Сказки, пословицы, и т. п., записаныя И. Манжурою. 2 в. 11 т. Сборника Харьковского Историко-Филологич. Общества. Х. 1890.
М В. — Марко Вовчок. Народні оповідання. СПб. 1861.
Мед. — медицинське.
Мн. — множественне число.
муз. — музикальне.
Н. д. — Народна дума. (Див. джерела під Н. п.)
Н. з. — Народна загадка. (Див. джерела під Н. пр.)
Н. зам. — Народне замовляння. — Малороссійскія заклинанія. П. Ефименка. М. 1873.
Н. К. — Народна казка. Народныя южнорусскія сказки. Сборникъ И. Рудченка. К. 1868 і 1870. і див. Ман.
Н. О. — Народне оповідання. — Малорусскія народныя преданія и разсказы. Сводъ М. Драгоманова. К. 1876. — Кіевская старина 1883—1893. — Записки о Южной Руси. Изд. Кулишъ. СПб. 1857—1859.
Н. П. Народня пісня. — Историческія пѣсни малорус. народа. Съ примѣчаніями В. Антоновича и М. Драгоманова. К. 1874—1876. — Українські піснї з голосами. О. Балїної. Х. 1863. — Народні українські піснї, зібрані О. Гулак-Артемовським. В. І. К. 1883. — Піснї українського люду. Піснї про кохання. Лавренко. К. 1864. — Збірник українських піссень М. Лисенка. Л. 1873, 1874, 1876 і 1890. — Чумацкія народныя пѣсни. И. Рудченко. К. 1874. — Народныя южнорусскія пѣсни. А. Метлинскій. К. 1854. — Піснї, думки і шумки руського народу на Подолї, Волинї і Малороссиї. — А. Коцїпинський. К. 1885. — Кіевская Старина 1883—1893. — Записки о Южной Руси. Изд. П. Кулишъ. СПб. 1857—1859.
Н. пов. — Народне повірря.
Н. пр. — Народна приказка. — Українські приказки, прислів'я і таке инше.

Спорудив М. Номис. СПб. 1864. — Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ западно-русскій край. Собранные П. Чубинскимъ. Т. І. в. 2. СПб. 1877. — Нова збірка народних малоруських приказок, прислів'їв, загадок то-що. Зібрав і впорядкував М. Комаров. Од. 1890.

Напр. — Наприклад.

О. Мор. — Оповідання Д. Мордовця. СПб. 1885.

О. С. — Оповідання О. Стороженка. СПб. 1863.

Поб. — Побільшене слово.

Под. — Подольске.

Полт. — Полтавщина.

Прав. — Правобережна Україна.

Пт. — Птиця.

Рос. Рослина.

Р. Н. — Різдвяна ніч, оперета М. Старицького. К. 1874.

Рус. В. — Русальчин Великдень. Драматична дума. Н. П. К. 1885.

С. — Слово.

С. Ан. — Ботаническій словарь. Составилъ Н. Анненковъ. 2 изд. СПб. 1878 г. 644 ст. 8°. (Багата збірка народних назв рослин.)

С. Аф. — Словарь малорусского нарѣчія. Сост. А. Афанасьевъ-Чужбинскій. А—З. Собраніе сочиненій. Т. IX, СПб. 1892, ст. 289—464 ст. 8°. (Дуже коротенький, але всі слова певні і записані або з уст народа або з памятників народної словесности.)

С. Ж. — Словарь XVIII ст., изданный П. Житецкимъ. Кіев. Ст. 1888 кн. 8—12.

С. Жел. — Малоруско-нїмецкий словар. Уложили Е. Желеховский і С. Недїльский. Л. 1885 і 1886 р. 2 т. 1117 ст. 8°. (На превеликий жаль, тільки на дальше маємо змогу покористуватись ним.)

С. З. — Словарь малороссійскихъ идіомовъ или собраніе словъ несходныхъ съ русскими. Составилъ Н. Закревскій. М. 1860. Старосвѣтскій бандуриста. Ст. 247—628—8°. (Всїх слів 11, 127, слова всї певні, але значення їх часто переказано не вірно.)

С. Л. — Опытъ русско-украинскаго словаря. Составилъ М. Левченко. К. 1874—190 ст. 8°.

С. Ман. — Словарь Манжури. (Див. Ман.)

С. Пав. — Словарь А. Павловского. Малороссійская граматика. СПб. 1818.

С. Пар. — Нѣмецко-рускій (малорускій) словаръ черезъ О. Партицкого. Л. 1867—432+382 ст. 8°. (Дуже багато заведено з так званого „язычія“.)

С. П. — Словникъ живої народної, письменної і актової мови руськихъ югівщанъ. Составилъ Ф. Пискуновъ. Изд. 2. К. 1882—304 ст. 8°. (Дуже не повний і до того не певний; ми взяли відси тільки де-які слова, що доводилось їх чувати від народа або зустрічати в книжках.)

С. Ш. — Опытъ южнорусскаго словаря. Трудъ К. Шейковскаго. Т. І. в. І-й А і Б. К., 1861—224 ст. 8°., Т. V в. 1 и 2-й. Т—Ю. М. 1883—1886—276 ст. 8°. (Дуже коштовна праця, та шкода велика, що „від дошки до дошки а в середині ані трошки“.)

Ст. Л. — Статутъ великого князства Литовского. (Після видання 1599 року.) Москва. 1858.

С. Х. — Степъ. Херсонськиі збирныкъ. Х. СПб. 1886.

Ст. пор. — Ступінь порівнання.

Ст. — Стародавнє слово.

У. — **Українець.** Література російська, галицька і українська. Л. 1873 і 1874.

Фр. — В поті чола. Образки з житя робучого люду. Написав І. Франко. Л. 1890.

Хар. Харківщина.

Хер. — Херсонщина.

Цер. — Церковно-словянське слово.

Чайч. — В. Чайченко. — Пісні. Х. 1885. — Під сільскою стріхою. К. 1886. — Оповідання, видані нарізно і в галицьких часописях. — Слова, записані ним з уст народа.

Черн. — Черніговщина.

Ч. К. — Черниговка. Быль XVII в. — Н. Костомарова. СПб. 1883.

Эв. — Запорожье въ остаткахъ старины и народныхъ преданіяхъ. — Эварницкаго. СПб. 1888. — Исторія запорожскихъ козаковъ. — Эварницкаго. СПб. 1892.

Як. — Фотографіи зъ мого альбому. О. Яковенко. К. 1885. — Порвані струни. Збірник віршів О. Яковенка. К. 1886.

СЛОВАРЬ РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ.

А.

А, а. = 1. а, але́. — Одна гора високая, а другая низька, одна мила далекая, а другая близька н. п. — Гроший треба, але як їх добути?

2. га? га! чого́? а! о! е! еге́! — А! он воно куди! — О! тепер я розумію! — Е! так він тут — Еге! так ось воно що!

Ай! = 1. гай! гай! — Гай, гай! що ти тут наробив!

2. ну! ну-ну! — Ну, потрівай же! — Ну-ну! будеш мині знати!

Аба́ = габа́. — Товсте, але рідке біле сукно. — І сповив дорогою білою габою. К. Ш.

Аббатъ, аббати́са = игу́мен, игу́меня (католицького манастиря́)

Аби́ный = габо́вий.

Абонеме́нтъ = передпла́та, підпи́ска, пренумера́та. — Передплата на „Зорю“ коштує в рік 6 р.

Абоне́нтъ = передпла́тник, підпи́счик, пренумера́нт. — Всі галицькі часописі мають не багато передплатників.

Абони́ровать ся = підписа́ти ся, записа́ти ся, передпла́чувати, пренумерува́ти. — Я передплачую на сей рік дві часописі. — Я підписав ся на місце в партері на цілий сезон.

Абориге́ны = ту́більці. С. Л. К. Хм. — Будь тубілець панства нашого, як і чужоземець. Ст. Л.

Абрико́совый = море́левий, жерде́левий. С. Л

Абрико́съ, рос. Armeniaca vulgaris = море́ля, жерде́ля. С. Л. Ан.

А́брисъ = о́брис, на́черк.

Абсе́нтъ = полинівка.

Абсолюти́змъ = 1. безумо́вність.

2. самодержа́вство.

Абсолю́тный = безумо́вний, коне́шний.

Абсу́рдъ = бредня́, бридня́, дурни́ця, дурманина. С. Аф. З. Л.

А́бцугъ, в виразі „по первому а́бцугу, съ пе́рваго а́бцуга“ = зра́зу, з самого поча́тку.

Аванга́рдный = передови́й.

Аванга́рдъ, въ аванга́рдѣ = передове́ військо, попе́реду. — Попереду Дорошенко веде своє військо хорошенько. н. п.

Аванпо́стъ = передова́ сторо́жа, ва́рта.

Аванта́жный = показний. С. З.

Авантюри́стъ = пройди́світ. — Де вже його не носило, чого з ним не було, а все чогось добуваєть ся, сказано пройдисвіт.

А́вва = ба́тько, оте́ць (игу́мен манастиря́.)

Авваку́мовщина = роско́льницька се́кта, про́звана так від протопо́па Авваку́ма, що повстав про́ти патриа́рхи Ни́кона.

А́вгустъ, місяць календа́рний = А́вгуст, Се́рпень.

Августѣйшій = найясні́йший. — Ой чолом, чолом, найясніший Царю, щось маю казати. н. п. — Найяснійшому пану Жигимонду, королю польскому. Ст. л

Авдо́тька = 1 пт. Oedicnemus crepitans — Кули́к боло́тяний, вели́кий і Upupa Epops о́дуд чуба́тий.

2. рос. Trollius europeus — во́вчий копи́т, во́вча ла́па, воло́ве о́ко, прикрі́т. С. Ан

Аверья́нъ, рос. Valeriana officinalis L. = стоя́н, смердю́чка. С. Ан.

Аво́сь = мо́же, аче́й, чень. — Струни мої золотії, заграйте мині стиха, ачей козак нетяжище та забуде лихо. (З віршованого напису під мальованим запорожцем з бандурою.) — Чень може й мині всміхнеть ся година. Фр.

На аво́сь = на уда́чу, на ща́сте, на

Государств. публичная
историческая
библиотека РСФСР

одчай, навманя. — На одчай зробив. — Пустив на одчай. — Пішов навмання.

Авось-либо = може таки. — Підождемо, може таки він прийде.

Авоська, авосьникъ = хто часто в розмові вживає слово „**авось**“ або що робить на удачу.

Авосьничать = робити, пускатись на удачу, на одчай.

Аврамьевщина = роскольницька секта, прозвана так від ченця Аврама, що вірує в анцихриста в тілесному образї.

Авранъ, рос. Centaurea jacea = наголоватки, сердечна трава, синеголов. С. Ан.

— А. дикій, Gratiola officinalis = золототисячник, дрислівець. С. Ан.

Аврора = рання зоря, сьвітова зоря, ранїшня зоря, зірниця. (В давнину — богиня сьвіту.) — Безнемно спать полягали, сьвітової зорі дожидали. н. д. — Я не спала і не слала ся, до зірницї дожидала ся. н. н. — Уже зірниця на небі ясно запалась. К. Ш

Аврынь, рос. Lemna = ряска. С. Ан.

Австральный = півдéнний.

Австріецъ, австрійскій, А'встрія = австрияк, цесарець (С. З.), австрийський, А'встрия, цесарщина. — Прийшов якийсь австрияк, хто його зна, чи воно поляк чи чех. — Цесарцї носять в козубочнї лїкарства. С. З.

Автократія, автократъ = самодержавство, самодержавець.

Автономія = саморяд, самостійність, незалежність якого краю, людности або закладу в своїх справах від центрального уряду.

А'вторъ = 1. письменник, письмак.

2. творець, винуватник, винуватець.

Автохтоны = д. **Аборигены.**

Агаряне = турки, магометани.

А'ггелъ = злий дух, нечистий.

А'глицкая мята, рос. Mentha piperita = холодна мята.

А'гнецъ = 1. ягня, ягнятко.

2. часточка з проскури для причастя.

А'гница = ягниця, ягничка, ярка. С. З. — Та прийшов же н. тай у пятницю, та нема Солохи — пасе ягницю. н. н.

Агонія = конання, сконання, передсмертні муки. — В недузї смертном, а найпаче в остатном сконаню Б. Н. — Вже при конаннї застав його.

Аграрный = земельний.

Агрикультура = землеробство, хлїборобство, рільництво.

Агрономическій, агрономія = агрономічний, хлїборобський, — землеробський, агрономія, наука про хлїборобство, н. сїльського господарства.

Агу = агу, агусї, агусеньки.

Адажіо, муз. = поваґом, поволї. Зб. піс. Лисенка.

Адалень, рос. Nymphea alba = латаття, біле, жіноче латаття. Nuphar luteum = жовте латаття, глечики, водяний мак, (квітки сеї рослини) — бабки, (овощ) збанок, (листя) — капелюші, (корінь) — товстун. С. Ан.

Адалинъ, рос. Turritus glabra L. = пужник. С. Ан.

Адамова борода, рос. Centaurea scabiosa = волошки. С. Ан.

Адамова голова, трава, рос. Cypripedium Calceolum = жовті зозульки, черевички, зозулині черевички. С. Ан.

Адамово яблоко = 1. рос. Pyrus Malus paradisiaca — райське яблуко.

2. анат. Cartilago Thyreoidea — кадик, горлянка.

Адвокатъ = адвокат, повірений, ходак, ходатарь, старатель, (яко оратор) — речник, (глумливо) — брехунець. — Хто би за хоробою своєю стати не мог, таковий мать речнику своєму ку мовеныю реч свою доручити. Ст. Л. Дин. теж К. Хм. і С. З. — Брехуня за себе поставив.

А'довъ = пекельний. С. З. Л. — **Отродье адово** — пекельник.

Адонисъ, рос. Adonis vernalis = горицьвіт, тирлич. A. automnalis — павлині очі. С. Ан. — Хто тирлич носить, той завше буде в ласцї у панів. н. пов.

Адонья = скирда, скирта, стирта. — Но Греки, як спаливши Трою, зробили з неї скирди гною. Кот.

Адрессовать = 1. надписати адрес.

2. послати, направити. — Він його направив до пан'отця.

Адрессовать ся = удати ся, звернути ся, обернути ся. — Радив йому удати ся до справника. — Як біда, удай ся до жида. н. пр.

А'дскій = пекельний. С. З. Л. — Побачити пекельні муки Кот. — Юда не захотів з Христом бути, але в пекельнім огнї горіти. н. п. — О любощі! ви справдї добра річ, хоч певне, що за вас жде нас пекельна піч. К. Д. Ж.

Адъ = пекло. С. З. Л. Кот. — **Исчадіе ада** = пекельник. — До Бога важкий шлях, а до пекла прямесенький н. пр. — Хоч у пекло, аби тепло. н. пр. — Той, що на сцені в нас гуляв, крутив ся, аж поки до чортяк у пекло провалив ся. К. Д. Ж.

Адъюта́нтъ = осау́л, осаву́ла. В Гетьма́нщині: Генера́льний Осаву́ла при Гетьмані, Полковий О. — при Полко́внику.

Адъюто́ръ = помога́ч, помішни́к.

Адюльте́ръ = 1. чужоло́жство (Ст. Л. С. Ж.), пере́любство. К. П.

2. чужоло́жник, перелю́бець. — Вольно будет мужу оного чужоложника з-жоною своею поймавши, вести до вряду нашого. Ст. Л. — Перелюбець смерком свого чигає — ніхто мене під вечір не пізнає. К. П.

А́жно = аж, що а́ж, адже́ж. — Адже́ж я тобі казав, чом же ти не послухав?

Ажу́рный = мере́жчатий, дірча́тий.

Ажъ = д. А́жно.

Аза́ртничать = кипіти, лютова́ти, запаля́ти ся. — А він що більш програє то більш лютує.

Азартъ = за́пал, завзя́ття. С. Аф. З.

А́збука = 1. а́збука.

2. грама́тка, буква́рь, абе́тка. — Аз, буки, бери граматку в руки н. пр. — Українська абе́тка М. Гатцука.

А́збучный = азбуко́вий, абе́тний. С. Ш.

Азя́мъ = сви́тка, свити́на, сермя́га, капта́н. — Вийду на могилу, надівши сермягу, ой хто-ж мене та пригорне, бідного нетягу. н. п.

А́идъ = д. Адъ.

А́иръ, рос. Acorus calamus = тата́рське зілля, а́єр, гав'я́р, я́вір, лепеха́, лепешни́к, С. Ан. — Дістав корінці татарського зілля. Н. К.

А́истовъ = бу́слячий, бусли́ний, леле́чий.

А́истъ, = пт. Ciconia alba, C. nigra = бу́сел, бу́сля, боця́н, бузько́, чорногу́з, леле́ка, (са́мчик) — ле́лич, леле́чич. С. З. Л. Ш. На одній сіножаті і віл пасеть ся і бузько жаби ловить. н. пр. — Раз весною прилетіли буслї із-за моря. С. Ш — Облітав скрізь, як лелека. С. З.

Ай = 2. ой, ай. — Ой болить! — Ой, як я злякав ся!

2. о́т так. — От так козак!

3. чи, хіба? — Чи ти втомив ся? — Хіба не чув?

А́й-да = д. **Ай 2.**

А́йва, рос. Cydonia vulgaris. Pers. = айва́, адьва́, гду́ля, гунь, квіт, ни́гва. С. Ан.

Айде́сскій = **А́дскій.**

А́йкать = о́йкати, а́йкати. С. Ш

А́кала, а́кальщикъ = хто вимовля́є о як а.

А́канье = ви́мова о як а.

А́кать = вимовля́ти о як а.

Акле́й, рос. Aquilegia vulgaris = голубки́, дзвоно́чки, орлики, оксами́т. С. Ан.

Аккомпанеме́нтъ, аккомпани́ровать = про́від, супро́від, приграва́ння, прово́дити, пригра́вати.

Аккура́тный = 1. спра́вний.

2. чепурни́й, оха́йний. С З. — А я кажу: встань раненько, прибери ся чепурненько. н. п

3. хазяйнови́тий.

Акони́тъ, рос. Aconitum = ца́рь-зілля, царь-трава́, чо́рне зілля. С. Ан.

Акри́ды = сарана́. А їдою його була сарана та дикий мед. К. Сп. П.

Акро́поль = ви́шгород.

Акса́митъ = окса́мит. С. З.

Аксессуа́ръ, частіше **аксессуа́ры** = дода́тки, додатко́ві речі, причандали.

Актёръ, актри́са = арти́ста, арти́стка, а́кторка, лицедій, ка, актьо́р, актри́са.

Актъ = 1. дія, діло.

2. акт, сьвяткува́ння роківщини уче́ного товари́ства, шко́ли або і́ншого яко́го закла́ду.

3. дія, подія, спра́ва. — „Глитай", драма в 5-ти діях М. Кропивницького — „Перемудрив", комедія на 4 справи П. Мирного.

4. акт, папір, гра́мота, бома́га, (стародавня) — шпарга́л, шпарґа́л. — Папір на гетьмана Івана царю од Кочубея пана. Греб.

Аку́ла, риба Squalus = аку́ла, морська́ соба́ка.

Акули́нка, рос. Verbascum Lychnitis = коровя́к, за́яче ухо, дивина́. С. Ан.

Акушёрка = повиту́ха, сповиту́ха (С. З.), ба́ба, ба́бка, (в жарт) — пупорі́зка, (пла́та їй) — пови́вочне. Пішла раз пупорізка кудись на родини. П. О

Акушёрскій = пови́вочний, ба́бицький.

Акушёрство = 1. бабува́ння, ба́бицтво. — То й вона потрохи бабуванням заробляє. — За тим бабицтвом нема коли й за своїми дітьми доглянути.

2. акуше́рство (наука). Почала учити ся акушерству.

Акушёрствовать = ба́бити, бабува́ти. С. Ш. — Годі, Гандзю, бабити — чепелика загубила. н. пр.

Акушёръ = акуше́р, ба́бич.

Акце́нтъ = 1. на́голос. — В сім слові треба наголос на першому складі.

2. ви́мова, промо́вка, говірка. — По Остерщині скрізь чутно литвацьку промовку. С. Л. — Якась кумедна в його говірка.

Акціоне́рная компа́нія; акціоне́ръ; акція = спілка, товари́ство; спільник, това́риш; квіто́к на пайку або в кла́дку в спілці. — Спілка двох годує. н. пр. — Коли-б більше набрати спільників, то може і пішло-б діло.

Ала́дья = блине́ць, млине́ць, сластьо́н. С. З. — У пятницю просіл, з олією блинці. Греб. — Видно, що Гаша пекла млинці, бо й воро́та в тісті н. пр.

Алала́ = дурни́ця, нісенітниця, бридня́.

Алалы́ка = гарка́вий, гарку́ша.

Алама́нскій языкъ = особли́ва ви́гадана мова у володи́мирських коробе́йників.

Алеба́стровый, алеба́стръ = любáйстровий, любáйстер, любáстер.

Але́й = олія. С. З.

Александре́йка, александрі́ка = черво́на ткани́на на сорочки́.

Але́мбикъ = ле́мбик. С. З.

А'ленькій = червоне́нький, роже́венький.

Алёхонекъ, алёшенекъ = червонісінький, вовсім черво́ний, роже́вий.

А'ли = чи, або́, хіба́. — Чи я тобі не вродливий, чи не в тебе вдав ся? К. Ш

Али́фа = олія (на фарби).

Алка́ніе = 1. голоду́вання, го́лод.

2. жадання, жа́га. С. З.

Алка́ть = 1. голодува́ти.

2. жада́ти, пра́гнути. С. З — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю н. п. — Всі покою щиро прагнуть, а не в один гуж всі тягнуть. (З вірші Мазепи.)

Алкого́ль = спирт (чи́стий).

Алкоголоме́тръ = спиртомір, вовчо́к.

Аллеба́рда = ке́леп. — То Козак Ляха за кущем знахожає, келепом по ребрах торкає. н. д.

Аллеба́рдник = рос. Iris = півники. С. А.

Аллего́рія = при́чта, иносло́в, иноріч. — Почав він говорити, та все якимись причтами.

Алле́я = але́я, ву́личка. — Тополі вуличкою посажені.

Аллю́ръ = хода́. С. З. — Добра хода в сього коня.

Алова́тый = д. А'ленькій.

А'лость = черво́ність.

Алта́рный, алта́рь = вівта́рний, вівта́рь. С. Аф.

Алте́й, рос. Althea officinalis = кола́чики, проскурки́, проскурня́к. С. Ан.

Алты́нникъ = 1. гри́вня, шоста́к. (Колишня російська срібна монета = 3 коп. або 6 гроший).

2. скупердя́, жми́крут. С. З. Л.

Алты́нъ = д. Алты́нникъ 1.

Алчба́ = 1. д. Алка́ніе 1.

2. жадо́ба, неси́ть, неси́тство. (С. З.) ненаже́рливість, заже́рливість. К. Кр.

А'лчничать = жада́ти.

А'лчность = д. Алчба́ 2.

А'лчный = неси́тий, ненаже́рливий, заже́рливий, жаде́нний. — Той неситим оком за край сьвіта зазирає, щоб загарбать, К. Ш. — А ті бачуть, що він у кешеню хова, тай думають: бач, який жаденний. н. к.

А'лый = роже́вий, черво́ний. Квіте мій рожевий. (З листа гетьмана Мазепи до Мотрі Кочубеївної).

Алы́рникъ = 1. дури́сьвіт, шахра́й. С. З.

2. глита́й, жми́крут.

Алы́рничать = дури́ти, шахрува́ти. С. З.

Алы́рщикъ = д. Алы́рникъ.

Аль = д. А'ли.

Альбо́мъ = альбо́м, альбу́м. (Гал.)

Альбуми́нъ = білковина́, біло́к.

Алько́въ = 1. виїмка в стіні, де стано́вить ся ліжко.

2. валькір, ванькі́р. — Жид, видимо, злякав ся, бо шморгнув до ванькира і зараз запер за собою двері. Фр.

Алѣ́ть, ся = червоніти, ся. — Почало небо червоніти.

Аля́поватость = незуга́рність, незгра́бність, (про малюва́ння) — ляпани́на, (про писа́ння) — базграни́на.

Аля́поватый = незуга́рний, незгра́бний, (про малюва́ння) — ля́паний, (про писа́ння, гаптува́ння то-що) — парта́цький.

Амальга́ма = 1. сплав мета́ла з живи́м сріблом.

2. мішани́на, сумішка.

Амана́тъ = зару́чник. — Треба, щоб Орда своїх заручників дала. Л. Сам.

Амара́нтъ, рос. Amarantus candatus = краса́, щири́ця, лиси́чі хвости́, A. retroflexus L. — щири́ця, волоха́ч, A. paniculatus — васи́льки, черво́ний щир, садова́ щири́ця, щире́ць. С. Ан — По над шляхом щирицею овражки гуляють. К. Ш.

Аматёръ = ласій, ласу́н, ласий. — Ласий на ковбаси. н. пр

Амба́рецъ, амба́рикъ = комірка, комірчи́на, инба́рчик.

Амба́рный = комірний, комо́рячий, инба́рний. Коморячі двері. С. З.

Амбару́шка, амба́рчикъ = Амба́рецъ.

Амба́ръ = комо́ра, инба́рь. (Лів.), хлібни́ця, жито́вня, шпи́хлір. (Прав.) — Комори аж тріщать од хліба. — В дворі комір — як вулиці було, зерна туди зсипалось, аж гуло. В. Щ. — Поскладай сало в комору.

Амби́ція = го́нор. С. З.

А'мбра = па́хощі. С. З

Амбразу́ра = бійни́ця.

Амбре́ = д. **А'мбра.**

А'мбровый = паху́чий, паху́щий, запашни́й.

Амво́нъ = амбо́на (С. Ш.), каза́льниця.

Ами́нь = 1. так, пра́вда.

2. кіне́ць. — **Ами́нь вершитъ дѣло.** — Кіне́ць вінча́є ді́ло. — **Подъ ами́нь пришёлъ** = ді́ло до кінця. — **Тутъ тебѣ и ами́нь** = тут тобі й кану́т, тут тобі й край.

Амни́стія = ми́лость, поми́лування. — Казали, що всім помилування буде.

Амуни́ція = муни́ция. — **На грошъ амуни́ціи, а на ру́бль амби́ціи.** — Хоч де́нежка в капта́ні, то на сто рублів чвані. н. пр

Аму́риться = жениха́ти ся, залиця́ти ся, лиця́ти ся, (про кумів) — прикума́ти ся. — А ну лиш швидче убірай ся, з Дідоною не женихай ся. Кот. — Сватав Дубинівську дівку, а женихав ся тут з другою. н. о. — Почав щось часто до неї ходити, аж він, бачу, прикумав ся.

Аму́ры = коха́ння, жениха́ння, залиця́ння, зальо́ти. С. З. — До одної білявочки на зальоти ходьмо. н. п.

Амшани́къ = омша́ник. — Вже повиносили бжіл з омшаника.

Ана́годни, анады́сь = неда́вно, допі́ро, си́ми дня́ми. — Допіро оце почув.

Анализи́ровать = розклада́ти, розбіра́ти, аналізува́ти.

Ана́лизъ = ро́зклад, розбір.

Аналоги́ческій = аналогі́чний, схо́жий, поді́бний.

Анало́гія = анало́гія; схо́жість, подо́бність, подобе́нство. (С. З.)

Анало́гій, анало́й = нало́й, стіле́ць. — Ой була ми в церкві та бачили диво: два вінця на стільці, а два на головці. н. п. — Поставили стілець і молодих звінчали.

Ана́рхія = 1. безпра́в'я, безуря́ддя, безла́ддя, ро́зрух.

2. розгорді́яш, гарми́дер. — Отамане наш, не дбаєш за нас, та вже ж наше товариство, як розгордіяш. н. п.

Анатоми́ровать = потроши́ти, требуши́ти, поро́ти, рі́зати, карбува́ти. — Вже на третій день приїхав лікар і став потрошити вішальника.

Анахоре́тъ = скитник, одлю́дник, пусте́льник.

Ана́ѳема, ана́ѳемскій = ана́хтема, ана́хтемський. — Анахтемська твоя віра (лайка).

Анба́ръ = д. **Амба́ръ.**

Анге́лика, рос. Angelico = дя́гиль, дзе́нгель. С. Ан.

Ангело́чекъ = янголя́, янголя́тко. — А воно, як янголятко, нічого не знає, маленькими ручицями пазухи шукає. К. Ш

А'нгелъ = я́нгол. **А'нгелъ за трапе́зу!** — Хліб та сіль! — **А'нгелъ тьмы́** — злий ду́х, нечи́стий.

А'нгельскій = я́нгольський, янголи́ний.

А'нгельчикъ = д. **Ангело́чекъ.**

Англича́нинъ, не, **англійскій** = ангеля́нець, агліча́нин, ангеля́ни, нці, агліча́ни, ангеля́нський, агліча́нський, а́глицький. — **Англійская болѣзнь,** rachitis — одміна. — **А. соль** — а́глицька сіль.

Анда́нте, муз = пова́гом, пома́лу.

Андроги́нъ = двосла́стий.

Андро́нъ = коря́к, коре́ць, черпа́к. — **Андро́ны подпуска́ть** = хвали́ти ся, вихваля́ти ся, чва́нити ся, бреха́ти. — **Андро́ны ѣдутъ** = ка́жуть, коли хто чва́нить ся, пиша́єть ся.

Анекдо́тъ = 1. анекдо́т (коротке оповідання про яку цікаву оказію).

2. ви́гадка, побрехе́нька, (правдоподібна) — можеби́лиця. — Він здатний на вигадки, вже як почне, то одна за другою так і сиплять ся.

Анеми́ческій = малокро́вний.

Анемія мед. Anemia = малокро́в'я, блідни́ця.

Анемоме́тръ = вітромі́р.

Анемо́нъ, рос. Anemone = сон, сон-трава́, сон-зілля. С. Ан.

Ани́совка = ганусі́вка.

Ани́совый = гану́совий.

Ани́съ рос. Pimpinella Anisum = га́нус. С Ан. — Під челюстями запіканку і з ганусом і до калгану. Кот.

Ани́товый = кропо́вий.

Ани́тъ, рос. Anethum graveolens = кріп, окріп, укріп. С. Ан.

А'нка, пт Corvus monedula = га́лка, га́лич, зб. — Не галич чорне поле вкрила. Кот.

Анали́стъ = літопи́сець.

Антагони́стъ, антагони́змъ = противе́нство, супроти́вник.

Антаркти́ческій = півде́нний.

Антидо́ръ = дара́. С. З.

Анти́къ = старовина́, старосьвітчина. (Переважно про стародавні речі грецьких та римських часів; иноді звуть так і старосьвітську людину.)

Антило́па, антило́пъ = сарна, сайга́к, ди́ка коза. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Антипа́сха = провідна́ неділя.

Анти́христъ = анци́христ.

Анти́чный = старода́вній, старови́нний.

А'нтій =д Анти́христъ. — **А'нтіевъ хлѣбъ** = карто́пля. — **А'нтіева печа́ть** = вісна прище́плена (у роско́льників).

Антропофа́ги = людоїди.

Анчо́усъ; риба, Engraulis encrasicholus = хамса́. С. Ш.

Анъ = аж, але́. — Яж думав як лучче, аж воно он що.

Аню́тины гла́зки, рос. Viola tricolor = бра́тки, бра́тчики, брат та сестра́, полу́цьвіт, полу́цьвітки, Іва́н та Ма́р'я, зозу́лїни череви́чки. С. Ан.

Апартаме́нтъ, ы = кімна́та, сьвітли́ця, кімна́ти, го́рниці, покої.

Апати́ческій, апати́чный = байду́жий, мля́вий. — Якийсь він млявий, мов усе йому байдуже

Апа́тія = байду́жість, мля́вість.

Апелли́ровать = апелюва́ти, подава́ти на пере́суд. — А сторона, которая би хотїла апелювати... Ст. Л. — Мает апелювати до суду вищого Б. Н.

Апелля́ція = апеля́ция, пере́суд.

Апельси́нъ, рос. Citrus aurantium = помера́нець. н. к.

Аплоди́ровать = пле́скати, хло́пати, ляща́ти. — Коли разом як захлопають в долоні, як заплещуть. О. Мор.

Аплодисме́нты = о́плески. Гал.

Аполо́гія = оборо́на.

Аполо́гъ = ба́йка.

Апопле́ксія, апоплекси́ческій уда́ръ, мед. Apoplexia = грець. — А щоб тебе грець побив!

Апоста́тъ = недовірок, єрети́к, одще́пенець. — Лях потурнак, клюшник галерський, недовірок християнський. н. д.

Апосте́ма, мед. Abscessus = чиря́к, чи́рька, чи́рка. С. З. Чиряк, де схоче, там і сяде. н. пр.

Аппара́тъ = пристро́й. — Без пристрою, як то кажуть, і блохи не вбєш. н. пр.

Аппети́тный; но = смашний, ла́сий, їстовний, до смаку́, у сма́к, сма́шно. — Ласий шматок найде куток. н. пр. — Нічого у смак не з'їсть.

Аппети́тъ = охо́та (до їди). — Ніякої охоти до їди не маю. (бо́лїзний) — їстове́ць. — На його щось їстовець напав: їсть, не наїсть ся. — **Аппети́та нѣтъ** = не їсть ся, на їду́ не йде́, на їдло не бере́, охо́ти нема́. — **Съ аппети́томъ** = до смаку́, у сма́к. Поїв у смак.

Апро́ши = ша́нцї. — Обступили город Умань, поробили шанцї, як вдарили з семи гармат у середу вранцї. н. п.

Апрѣльскій = апрільський, квітньо́вий, цьвітньо́вий.

Апрѣль = апріль, квітень, цьвітень.

Ара́ва = юрба́, гурьба́, сі́ла, ю́рма́, тиск, згра́я. — Чого ви такою юрбою присунули? — Зібрало ся тиск народу. — З ним була цїла зграя людий: і писарі і доїзжачі. н. к.

Аранжи́рова́ть = упорядкува́ти, упоря́дити, уладна́ти, уложи́ти. — Збірник українських пісень для хору, уложив М. Лисенко.

Ара́пникъ = гара́пник, малаха́й. — Татар бусурменів малахаями, як череду, у полон заганяете. н. п.

Ара́пъ = ара́п, му́рин. — Мурин нїколи не буде білим. н. пр.

Арба́ = гарба́. — Приїхав як Армен гарбою С. З.

Арбу́зецъ, арбу́зикъ, арбузи́шко = кавуне́ць, каву́нчик.

Арбу́зный = кавуно́вий, каву́нячий.

Арбу́зъ, рос. Cucurbita citrullus = каву́н. С. З. Ан. Сухе стебло зірваного кавуна — бара́нчик. (Одрізняють каву́н і каву́нка або кавуни́ця. У кавуна сїрецький кружок, де був цьвіт, менший, ніж у кавунки; кавунка смачнїша від кавуна. Афанасьевъ-Чужбинскій. — Поѣздка въ Юж. Рос. т. I. ст. 410). — Сей рік багато кавунів уродило.

Аргама́къ = рума́к. С. З. — Прийшла свиня до коня, тай каже: Ось бо я румак н. пр.

Аргуме́нтъ = до́від, до́каз.

Аре́на = 1. аре́на. — І се на лицедїйную арену свою борьбу за правду переносим. К. Б. 2. (бою) — бо́їще, бойо́вище, по́ле, тічо́к, ге́рець. — От як поїхали вони на той тічок, де їм саме з змієм битись. н. к. — Завзятий як перець, поки не вийде на герець. 3. (біга) — біго́виско. С. Ш.

Аре́нда = 1. оре́нда, посе́сия. 2. ра́та, чинш (за землю). — За що я буду Ляхам рату платити? н. д. — Чинш може брати ся з грунту, города, лїса. Б. Н.

Арендáторъ = орандáрь, рандáрь, посéсор. — А мій батько орендарь. К. Ш. — Виписавши в позві кривду свою от того орендаря. Ст. Л.

Арéндный = орéндний, посесийний. — **Арéндная плáта** = рáта, чинш, (за став) — стáвщина.

Арендовáть = 1. наймáти, орандувáти, брáти в посéсию.

2. держáти, тримáти посéсию. — Він тримає посесию у Браницького.

4. здавáти в посéсию. — Пан здав свою землю в посесию тай повіяв ся кудись.

Ареóметръ = вовчóк.

Аренéйникъ, арéньи, рос. Carduus = реп'ях, будя́к, колючка. С. Ан.

Арестáнтская = рештáнська, рештáрня, буцегáрня, хурди́га, тéмна, холóдна, глибка, сапéтка (Харьк.) шпаківня. — Сам хурдигу розбиває, кайдани ламає. К. Ш. — Та як же їх закували, в хурдигу замкнули. н. п. — Запхнули його в темну. — Посадили в холодну.

Арестáнтскій = рештáнський.

Арестáнтъ = рештáнт, невóльник, в'я́зень. С. З. — **Не въ родѣ арестáнта** = хто йде в заслання на казений кошт, разом з рештантами, але по своїй волї, напр. жінка за рештантом чоловіком.

Арестовáть = 1. орештувáти, забрáти.

2. поцїнувáти. — Приїхав з приставом і поцїнував всю худобу.

Арéстъ = áрест. — **Находи́ть ся подъ арéстомъ** = сидїти в рештáнській, в холóдній і т. д. — **Освободи́ть ся изъ подъ арéста** = випустити, вийти на вóлю, визволитись.

Аржанéцъ, рос. Phleum = житниця, P. pratense — пирій, ржáнець. С. Ан.

Аржани́ще = житнище. С. Аф.

Аржани́къ, рос. Plantago Lanceolata = подорóжник, попýтник, рáнник, стягáч, порізник, собáчі язички і див **Аржанéцъ.**

Аржанóй = житний, житній, житя́ний. С. Аф. Л.

Аржену́ха = житний хлїб.

Аржи́ще = д. **Аржани́ще.**

Аристократи́ческій = 1. шляхéтський.

2. вельмóжний, пáнський, ясне вельмóжний.

Аристокрáтія = 1. шляхéтчина. — Була колись шляхетчина, вельможная пані. К. Ш.

2. пáнство, шляхéтство. — За шовками панство все в сріблї та в злотї. К. Ш.

Аристокрáтъ = пáн вельмóжний, ду́ка. С. З.

Ариѳмéтика = арихмéтика, щóтниця. — Арихметика або щотниці. Зложив О. Конисський. Спб. 1863 р.

А'рія = сьпів. — Сьпів Яреми з „Гайдамак". Слова Т. Шевченка, музика М. Лисенка.

А'рка = áрка, дугá, лýка. — (Зрóблений аркою) — дужи́й. — Дужна стеля С. Л.

Аркáнъ = 1. аркáн. — Будеш коню вороненький сам на аркані ходити. н. п.

2. припін, при́в'язь. — Чоловік без волї, як кінь на припоні. н. пр. — На припоні пасли конї, сїдлані, готові. К. Ш.

Аркебу́за = гаркебу́з, самопáл. С. З.

Армату́ра = 1. збрóя, брóня, риштýнок, орýжжа. — Умер козак й тиха його мова, зостає ся кінь вороний та ясная зброя. н. п. — Воєнним риштунком готувати ся. Л. В. — Конї і риштунки повтрачали. С. З.

2. оздóба з гармáт, рушниць та íншої зброї.

А'рмія = 1. вáрмія, військо.

2. де-кілька корпусів війська під орýдою одного отамана.

Армя́къ = свíта, свити́на, сíря́к, сірячи́на.

Армяни́нъ = вірмéн, вермíян, армéн. — Вірмену та жиду не має стиду. н. пр. — Вермiяна як вихрещувати, то треба через сїм вір переводити. Мин.

Армя́нскій = вірмéнський, армéнський.

Арнау́тка = 1. (жінка) — арнау́тка.

2. пшениця, Triticum vulgare — арноу́тка, білоту́рка, гарнівка.

Аромати́ческій, аромати́чный, аромáтный = запашний, паху́чий, пахнючий, паху́щий, духови́тий, пашни́й. — Віночок з хрещатого барвінку, з запашного васильочку. н. п. — Ой посійте там рутоньки, пахнючої маруноньки. н. п. — Духовита парена. — Ой зломлю я панну рожу з калиною. н. п. — Пахуча квітка.

Аромáтъ = пáхощі, пах, дух. Є. З.

Арóнникъ, рос. Arum maculatum = кóзяча бородá. С. Ан.

Арóнова бородá, рос. Saxifruga sarmentosa = венéрині кóси. С. Ан.

А'рса, арсъ, рос. Iuniperus communis = ялóвець. С. Ан. З.

Арсенáлъ = 1. арсенáл (музéй зброї різних часів і нарóдів).

2. пушкáрня. — Текелий довго ходив по кону, оглядав курінї, пушкарню. О. С.

Артáчиться = норови́ти ся, опинати ся, баскали́чити ся, комези́ти ся. — Його ведуть, а він ще й опинаєть ся. — Не баскалічивсь-би, та йшов. Кот. — Кінь порвять ся. — Та буде вже тобі комезити ся — ходім!

Артéль = артíль, (у рибáлок) — ватáга, (у чумаків) — вáлка. С. Аф. — Отáманом артіль дéржить ся, н.пр. — Він був заброд-чиком в нашій ватазї. — Пристав до валки чумаків.

Артéльщикъ = 1. товáриш, спíльник (якої артїлї).

2. отáман (артїлї).

3. служáщий з якої артїлї в купецькій контóрі, на вокзáлах тó-що.

Артиллерíстъ = гармáш, пушкáрь. С. З. Л.

Артиллéрія = 1. армáта. — Стративши армату, на голову зостал збитий і роспорошений. Л. В.

2. гармаші, пушкарі. С. З. Л.

3. наýка армáтна.

Артíстъ, ка = 1. артíста, ка.

2. мúтець, мистéць, мастáк, мáйстер, штукмáйстер (найбільше в шахрайстві то-що). — Мúтець до шовкових китиць. н. пр. — Майстер до чужих кáйстер. н. пр. — О, він на ці дїла майстер.

Артишóкъ, рос. Cynara Scolymus = карчóх. Прав.

А'ртосъ = áртус, дарнúк. С. Аф.

А'рфа = 1. муз. áрфа.

2. грóхот, рáхва.

Арфúстъ, ка, арфя́нка = арфя́р, арфя́рка, С. Жел.

Архалýкъ = каптáн.

Архáровецъ = 1. шпиг, сїпáка (поліцийський). — Шпиг сюю пісню пильно слухав, от і догадав ся. Макаровський. С. З.

2. ледáщо, непутя́щий, шúбеник; обідранець, обшáрпанець, голодрáбець. — Пустив ся в ледащо. — Таж такий шибеник, що крий Боже.

Архúвъ = архúва.

Архипáстырь = владúка.

Архитéкторъ = будовнúк, будовнúчий. С. Ш.

Архитéктура = будовнúцтво. С. Ш.

Архіерéй = владúка, архирéй.

Арчáкъ = лýка (у сїдлá).

Аршúнникъ = 1. крáмарь (більше зневажливо або лайливо).

2. шахрáй. С. З.

Аршúнничать = крамарювáти. (про дрібних крáмарів).

Аршúнный = аршинóвий. — **Аршúнный хóлстъ, товáръ** = полотнó завшúршки в аршин; крам, що продаєть ся на аршини.

Аршúнъ = аршин. — **Мѣ́рять на свóй аршúнъ** = на своюó мірку міряти. — **Проглотúлъ аршúнъ** = сидить або стоїть рівно, нáче на всписнячки.

Аскéтъ = скітник, одлюдник, пустéльник. — А він так як скітник, в другій хатї сам. н. к.

Асмодéй = злий дух, сатанá.

Аспарáгъ, рос. Asparagus = шпарáга, зáячий холодóк. С. Л.

А'спидный = грúфельний. — **А'спидная доскá** = грифельна дóшка, тавлéтка. (С. Ш.)

А'спидскій = гáспидський.

А'спидъ = 1. змія, Haje, Coluber haje, Naja — гáспид, (про чоловіка — злий, лихий) — гáспид. С. З.

2. грúфель.

Ассигновáть = 1. признáчити. — Він на се дїло признячив сто карбованцїв.

2. дáти квітóк на грóші.

Ассимилúровать = привподобля́ти, уподобля́ти. (С. Ш.)

Ассоціáція = спілка, товарúство, артїль, (гайдамáцька, козáцька, рибáльська і т. д.) — ватáга, (чумáцька) — вáлка, (член асоціацыї) — товáриш, спільник. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка. н. пр. — Давайте, каже, до спілки фабрику деревяних виробів зложимо. — Шукайте собі спільників, а я сам буду роботу робити. Фр. — (Див. **Акціонéр. компáнія.**)

А'стма, мед. = задýха, дúхавúця, ядýха.

А'стра, рос. Aster = гáйстра, гáйстер, зінник, п'ятаківцї. С. Ан. З. — Увяв мій гайстер. Кот. — Сей ріс посїяно багато п'ятаківцїв. К. ев. г.

Астрагáлъ, рос. Astragalus = богорóдишна травá. С. Ан.

Астроля́бія = верцáдло. С. Ман.

Асфáльтъ = смолá жидівська.

Ась = га?, що?, а щó? — Увійшов Бог до пекла, дивить ся, аж москаль кипить у смолї; він до його, а той не розслухав, тай питає „ась?“ — Ну, каже, коли „ась“, то вилазь; а далї ото побачив і нашого і теж до його щось, а той: „а що?“ — Ну, каже, коли „а що“, то „варите его ещé! н. о.

Атáва = отáва. — Косіть, хлопцї, отаву, варіть куліш на славу. н. пр.

Атáка = нáпад.

Атаковáть = нападáти, напáсти, кúдати ся на кóго, вдáрити на кóго.

Атамáнскій = отáманський, отáманів.

Атамáнъ = отáман, зб. — отамáння, вáтаг, ватажо́к. (С. Аф.) — Терпи козак — отаманом будеш. н. пр. — Лоцмана вибрали його за отамана. — Отут саме розбивали колись хлопці Гаркуші, що був у їх за отамана. — Швачка був ватажок гайдамацький. н. о.

Атама́нствовать = отаманува́ти.

Ата́нде = тріва́й, почека́й, го́дї, а ва́сь, а дау́сь.

Атеи́змъ = безвір'я, невірство, безбо́жність. — Противное вірі єсть невірство. Б. Н.

Атеи́стъ = невіра, безбо́жник.

Атери́нка, рос. Arterina pantica = катери́нка, дугу́лька.

Атла́съ = отла́с, саєта, єдва́б. С. З. Л. — Ладна баба й без єдваба. н. пр. — Багато у його добра: отласу, хутра і срібла. Гр.

Атле́тъ = ве́летень, ве́лит, дужа́к. — Велетню в сьвіті не довго жити н. пр. — Настало наше поколїння, а велетнїв давно нема. н. о.

Атмо́сфе́ра = повітря, во́здух. — Летить орел по над хутір та в повітрі вється. н. п.

Атрибу́тъ = причанда́л. — **Атрибу́ты вла́сти** = клейно́ди, знаки́. — Вийшла старшина зо всїми клейнодами. н. о.

Аттеста́тъ = сьвідї́тельство, сьвідо́цтво, атеста́т.

А ту́! = тю-тю́!, кусї, уджга́. (Лем.) тюгу́, тюй! С. Ш.

Ату́кать = тютю́кати, тюгу́кати (С. Ш.) цькува́ти.

А́тя, а́тенька = та́то, тату́сь, ба́тенько.

Ау! = агу́!, аго́в!, го-го́!

Аудито́рія = авдито́рия, слуха́льня.

Ауди́торъ = авди́тор.

Ау́кать, ся = гука́ти, одгу́куватись; перегу́куватись. — **Каково́ау́кнется, таково́ и откли́кнется** = як гука́єш, так і одгу́куєть ся. — Як посте́лиш, так і виспиш ся. н. пр.

Аукціо́нъ = пото́ржка, (гал.) — лїцита́ция. — **Прода́ть съ аукціо́на** = прода́ти з молотка́.

Афе́ня = кра́марь, розно́щик, коробе́йник, рашевець, щети́нник.

Афёра = гешефт.

А́ханьки! = лишенько!

А́ханье = о́хання, о́хи.

А́хать = 1. о́хати, зітха́ти. — Кого кохає, за тим і зітхає. н. пр.

2. дивува́ти ся, ляка́ти ся. — **А́хивалъ и я** = бачив і я лихо. — **Наа́хался на чудеса́** = надивува́в ся.

Ахине́я = дурни́ця, бридня́, нїсенї́тниця, тереве́нї, ка́' зна що. — Бач теревенї розпустила. Кот. — Чого лукавиш і теревенї — менї правиш? Кот. — **Ахине́ю нести́** = тереве́нї пра́вити, нїсенї́тницю плести́, дурни́цю нести, верзти́, ка́' зна що верзти́.

Ахово́й = ди́вний, га́рний, чудо́вний.

Ахти́! = ох! лишенько!, гай-гай! — Гай-гай! що з ним зробилось. — Гай-гай! отце-ж і віз поламав ся. С. Аф. — **Ему́ не ахти́** = йому́ не ду́же до́бре, не со́лодко, не ме́д.

Ахти́тельный, вживаєть ся тільки в виразї: **не ахти́тельный** = не ду́же га́рний, так собі, аби́-який.

Ахъ! = ох!, ой!, ах! — Ох лишенько! — Ах ти песький син! — Ой болить!

Б.

Ба! = ач!, чи-ба́!, чи ти ба́! — Ач! відкіля він взяв ся? — Чи-ба! він уже тут!

Ба́ба = 1. (мати батькова або матері і кожна стара́ жінка) — ба́ба, здр. ба́бка, бабу́ся, бабу́ня, бабу́ля, бабусенька.

2. (чия жінка) — жінка, (молода́) — молоди́ця, здр. — жіночка, молоди́чка. Часто чоловік зове жінку: стара́, старе́нька, навіть і тоді, коли вона молода. — Жінка княгинька, а хата не метена. н. пр. — Чи є в сьвітї молодиця, як та Ганна білолиця? н. п.

3. (кожна жінка) — жінка, ба́ба. — Що громаді, то й бабі. н. пр. — **Гдѣ чо́ртъ не сла́дитъ, туда́ ба́бу пошлётъ** = де чорт не зможе, туди́ ба́бу по́шле. н. пр. — **Знай ба́ба своё криво́е веретено** = жіно́ча річ ко́ло при́пічка. н. пр.

4. д. **Акуше́рка.**

5. птиця Pelecanus — ба́ба пти́ця. С. Л.

6. па́ска, па́нущник. — Христос воскрес! Рад мир увесь, діждали ся паски. Тепер усяк наїсть ся в смак сьвяченої паски. (З вірші).

7. журавéль (у колóдязя). С. Аф. — Ледве журавель над колодязем мріє.

8. (комáха) — бáбка, бáбич. С. Аф.

9. бáба, дóвбня, довбéшка. — Почали бабою забивати палї. — Гепнув, як довбнею.

Бабáхнуть = бухнути, гéпнути, брязнути. С. З. Ш.

Бабáхъ = бух, геп, брязь. — Як камінь бух у воду, тай тоне. Кот. — Як гепнув його межи плечі, так він аж поточив ся. С. Аф. — Геп його об землю!

Бабёнка, бабёночка = молодúчка, жіночка. — Ганзя рибка, Ганзя птичка, Ганзя цяця молодичка.

Бáбень = бабій, бáбич. С. Аф. Ш.

Бáбенька, бабёшка = д. **Бабёнка.**

Бáбина = кошáчі шкурки, що по сéлах прасолú вимінюють у жінóк на різний крам.

Бáбить = бабувáти, бáбити. С. Аф. Ш.

Бáбища = бабéга (Чайч.) бáбище. С. Ш.

Бáбій = 1. жінóчий, жінóцький. С. Аф. І. — Жіноча річ коло припічка. н. пр.

2. бáбин, бáб'ячий, бабівський. С. Аф. І. Ш. — Бабина гривня всїм людям дивна. н. пр.

Бáбій зубъ, гриб, Sclerotium clavus = ріжкú, чорні ріжкú (гал.) — мáтка, старúй хліб. С. Ан.

Бáбій умъ, б. разумъ, рос. Gypsophila paniculata = перекотипóле, покотúполе, катýн. С. Ан.

Бáбье лѣто = бáбине літо. (Добра годúна спочатку осени і павутиння, що тодї лїтає.)

Бáбьи зýбья, рос. Dentaria = зубнúця, живéць, ясенéць. С. Ан.

Бáбья нéмочь = д. **Верéменность.**

Бáбьи нéмочи = прúмхи, вередувáння.

Бáбьи румяна, рос. Echium і Onosma = красноқóрень, крáсний корінь, громовúк, шарúло. С. Ан.

Бáбка = 1. д. **Бáба** 1.

2. лікарка, знáхарка, шептýха, бáба і д. **Акушéрка.** — Сто баб — сто слабостів. н. пр.

3. (в дитячій грі кісточка) — бáбка, пáця, (та що нéю б'ють) — бúтка, (налúта óливом, свинцéм) — олив'янка, свинчáтка.

4. бáбка (кілька снопів льóну або конóплї, постáвлених стóрч, брусóк гострúти кóсу і т. д.)

5. рúбка, Gobius — бичóк на Бузї, Днїстрі і Днїпрі і під Адесом: Gobius melanostomus — губáнь, G. marmoratus — бичóк, цýцик, G. fluviatilis — б. гонéць, G. platucephalus — головáнь, головáч, G. Trautvetteri — б. горлáч, G. melanio Pall. — б. ковáль або чóрний, G. Ratan — ротáнь і др. (Херсонскій Земскій сборникъ 1891 — 1892 р.)

6. рос. Plantago arenaria. — бáбка травá. товстýшка, хмéлик. С. Ан.

Бáбникъ = д. **Бáбень.**

Бáбничанье = бабувáння.

Бáбничать = д. **Бáбить.**

Бабнúща = д. **Бáбища.**

Бабнюкъ, баболюбъ = д. **Бáбень.**

Бáбочка = 1. д. **Бабёнка.**

2. Papilio — метéлик, мотúль. С. Л. — **Ночнáя бáбочка,** Phalaena — полунóшник.

Бабýкъ, звірьок, Dipus jaculus = землянúй заєць.

Бáбушка = 1. бабýся, бабýсенька, бабýля, бабýня.

2. д. **Акушéрка** і **Бáба** 1.

Бáбушкинъ = бáбин, бабýсин, бабýнїн.

Бабýшка = 1. д. **Бáбочка** 2.

2. галýшка. С. Аф.

3. ряботúння (знак од віспи).

Бабьё = жінки, жінóцтво, жінóщина, жінóта, бабú.

Бáбы, сузіррá Плеяди = волосожáр, квóчка, квóчка з курчáтами. С. І. Л.

Бавýшка = зáбавка, úграшка, цяцька.

Багáжъ = багáж, клýнки, пакýнки; клáжа, поклáжа.

Бáгоръ = 1. комах. Cocus — червéць.

2. крáска — манїя, червéць, кармазúн, бакáн.

Багóръ = пішня, гак. — Але бортники тільки мають міти сокиру і пішню, чим би борть робити. Ст. Л.

Багрецóвый = 1. червчáстий, червóний, бакапóвий (Колір).

2. кармазúновий. (зрóблений з кармазину). — Прислав Гетьману Сагайдашному палатку свою кармазинову, зеленою адамашкою підшитую. Л. В.

Багрéцъ = 1. д. **Бáгоръ** 2.

2. кармáзин.

Багрúть, багрúться = червонúти, червонїти. — Багато ти, Днїпре, у море носив козацької крови; червонив ти сине та не напоїв. К. Ш. — Із за лїсу місяць виплива, червоніє круглолиций, горить а не сяє. К. Ш.

Бáгрить = ловúти рúбу „багрóмъ“.

Багрóвина = синяк, басамáн. = Так ударив ся, що й досї синяки на тїлї.

Багрóвый = червоносúнїй, сúзий, червóний.

Багровѣ́ть, багрѣ́ть = д. **Багри́ть ся.**

Багра́нецъ = сьвіт або́ ко́лір черво́ний.

Багряни́ть, ся = д. **Багри́ть, ся.**

Багряни́ца = багряни́ця. — А з шкур їхніх собі багряницю пошив. К. Ш.

Багря́ный = черво́ний.

Багу́льникъ, багу́нникъ, багунни́къ, багу́нъ = рос. 1. Ledum palustre — багно́, головоло́м, боло́тник.
2. Spiraea Ulmaria — гіро́шник, огіро́шник, бузина́ боло́тна, жа́б'ячі конопе́льки, ка́шка, меду́ниця. С. Ан.

Бадаржа́нъ, рос. Solanum melongena = баклажа́н (си́ній), Lycopersicum esculentum — помідо́р, баклажа́н (черво́ний).

Баде́йщикъ = бо́ндарь.

Бадиджа́лъ = д. **Бадаржа́нъ.**

Бадья́ = 1. відро́, цебе́р, цебро́. — — Упало відро в колодязь. — Цебер води криничної. н. п.
2. балія́, шапли́к (в котрих розно́щики прода́ють рибу.)
3. діжка, ка́довб (для ме́ду, частїше з липи) — липівка.
4. рос. Typha — рогіз, рогоза́, кія́х, кія́хи́, султа́нчики, (гал.) — палки́. С. Ан.

Бадья́нъ, рос. Illicum anisatum = бодя́н. **Б. ди́кій**, Dictamnus albus — ломиніс, ломоно́с. С. Ан. З.

Бадя́га, губка Spongia або Bodiaga fluviatilis et lacustris — бодя́га. водяна гу́бка, надо́шник, ладо́жник. С. Ан. Ман.

Бадя́жникъ = жарту́н, весел́ун, куме́дник, сьміху́н, базікало, баля́сник.

Бадя́жничать = жартува́ти, пустува́ти, криви́ти ся, куме́дничати, базі́кати, баля́си точи́ти — С. Аф. І. Щ. Л. — Пустує, жартує, не дає спати. н. п. — Годї тобі баляси точити.

Ба́за = осно́ва, підста́ва, підва́лина.

База́рить, база́рничать = базарюва́ти. — Поїхав на базарь, та щось довго базарює.

База́ръ = база́рь, торг, торжо́к, мі́сто, ри́нок. — Ой пішов чумак в Самарь на базарь. н. п. — Ой піду я на торжок, куплю собі голубок. н. п. — У Київі на ринку пють козаки горілку. н. п.

Базили́ка = 1. це́рква (особли́вого будова́ння).
2. рос. Ocimum basilicum = васи́льки, души́сті, церко́вні васи́льки. С. Ан.

Ба́зисъ = д. **Ба́за.**

Ба́иваться = боя́ти ся, ляка́ти ся, жаха́ти ся, страха́ти ся.

Ба́иньки = спа́тки, спа́тоньки. — Іди спатоньки.

Байба́къ = 1. звірьо́к, Arctomys bobae — баба́к. С. Аф. І.
2 ле́жень, ле́дарь, леда́що, сону́ля.
3. бурла́ка. С. Ш.
4. коло́да, оцу́пок (набитий гвіздка́ми, що привішують коло дупла для перешко́ди медве́дю.)

Байба́чій = байбако́вий.

Байда́ра = чо́вен, байда́к (алеу́тський), обтягнутий шку́рою морських зьвірів.

Ба́йка = 1. ка́зка, ба́йка, при́казка, пі́сенька (колискова).
2. бая, ба́йка. (тканина).

Ба́йковый, ба́йчатый = бає́вий. — В червоній юпочцї баєвій, в запасцї гарнїй фаналевій. Кот.

Байчи́вый, ба́йщикъ = балакли́вий, балаку́чий, бала́клій, мо́вний, говірки́й, щебету́н.

Бакала́връ = бакаля́р.

Бака́лда, бака́лдина = бака́й, ко́вбань, ковба́ня. С. З. Л.

Бакале́йникъ = бакалі́йщик. С. Ш.

Бакале́йный = бакалі́йний.

Бакале́йщикъ = бакалі́йщик.

Бакале́я = бака́лія. С. Ш.

Бака́льщикъ = бакалі́йщик.

Бакенба́рда, бакенба́рдъ, частїше мн. **бакенба́рды** = ба́кирі, бу́рці.

Бакенбарди́стъ = чоловік з вели́кими ба́кирями.

Ба́кены, ба́ки = д. **Бакенба́рды.**

Бакла́га = 1. бо́клаг, баклажо́к. С. Аф. Ш.
2. мазни́ця. С. З.

Баклажа́нъ = д. **Бадаржа́нъ.**

Бакла́жникъ = бо́ндарь, що ро́бить бокла́ги.

Бакла́нъ = 1. водяна́ пти́ця Phalacrocorax.
2. коло́дка, штурпа́к, оцу́пок, цуру́палок.
3. голова́нь, голова́тий; голове́шка. — **Не по баклану умъ; вели́къ бакла́нъ, да е́сть изъя́нъ** — вели́ка голове́шка та ро́зуму ма́ло.

Баклу́ша = 1. коло́дка, з котрої вироблять дерев'яну посу́ду і ложки, — **Бить баклу́ши** — ба́йдики би́ти, байдикува́ти, байдува́ти. — Нїчого не робить, тільки пє, та байдики бє. — Годї тобі, Байдо, байдувати. н. п.
2. колесо чаку́нне, гідравлїчне.
3. тарі́лки металїчні (муз.)

Баклýшникъ, ца = 1. дереви́на, з котрої виробляють „баклуші".

2. чоловік, що виробляє „баклуші".

3. лéдарь, ка, лóдарь, ка, ледáщо, ледащи́ця, лéжень.

Баклýшничать = д. під с. **Баклýша — бить баклýши. — Перестáть баклýшничать** = перебайдикувáти, перебайдувáти.

Баклýшный = невели́кий, невели́чкий.

Бакýлить, бакýльничать = балáкати, базїкати.

Бакýльщикъ, ца = д. **Байчи́вый.**

Бакýня = баля́сник, базїкало.

Бакчá = баштáн. С. Аф. І. Ш.

Бакчови́къ, бакчéвникъ = баштáнник. С. Аф. Ш.

Бакчевóй = баштáновий. С. Ш.

Бакшá = д. **Бакчá.**

Бакши́шъ = гости́нець, могри́ч, басари́нка, бавари́нка (С. Ш.); хабáрь.

Балабáнъ = 1. порóда я́струба Falco lanarius.

2. дýрень, бéцман, бóвдур, тéлепень, тюхтїй. С. З. Ш. Який виріс бовдур. С. Аф. — Який бецман, а нїчого не робить. С. Аф.

Балабóлка = 1. бря́скало, бря́зкітка, бря́зкальце, брязкотїло. С. Ш. — У бубни грали, у брязкіти брязчали. н. д.

2. нацьóрка і вся́ка дрібни́ця, що причéплюють ся за-для краси́.

3. д. **Авдóтька і Адалéнь.**

4. базїкало, цокотýн, ха, лепетýн, ха, лéпетень, белькотýн, ха, бóвкало, щебетýн, ха, торохтїй, ка.

Балабóнить = дзвони́ти, брехáти, розбріхувати, бáйдики би́ти, байдикувáти; тинятися.

Балабóнщикъ, ца = д. **Балабóлка 4.**

Балагáнный = 1. ятошний.

2. кумедїянський.

Балагáнъ = 1. я́тка, шóпа. С. З. — Не має тих яток, де продають бп'ьків та маток. н. пр.

2. землянка.

Балагýрить = базїкати, балáкати, баля́си точити; жуткувáти, пустовáти, жартувáти. С. Аф. І. — Як почне базїкать, то й до завтрього не переслухаєш. С. Аф. — Точили пенкії баляси. Кот. — Про що ге ви? так собі базїкаєм.

Балагýрство = балáчка, базїкання, баля́си, баляндрáси.

Балагýръ = баля́сник, базїкало, баляндрáсник, цокотýн, торохтїй; веселýн, жартýн, кумéдник.

Балáкирь = глéчик, горщóк великий на молоко.

Балала́йка = балабáйка. — Грати у балабайку. С. Аф.

Баламутить = баламýтити, каламýтити, колоти́ти. — Гей ви хлопцї баламути, баламути всього сьвіта, баламутять наші лїта. н. п.

Баламýтникъ, ца = баламýта, баламýтка, колóтник, ця. С. З. Ш.

Баламýтный = баламýтний, каламýтний.

Баламýтчикъ, ца = д. **Баламýтникъ.**

Баламýтъ = 1. **Баламýтникъ.**

2. баламýт (кри́мський і чорномóрський оселéдець і особли́ва гра в кáрти).

Балансировать = 1. рівноважити ся.

2. танцювáти на канатї.

Балáнсъ = 1. рівновáга.

2. білáнс, обрахýнок.

Балáстъ = тяж, (? с. п.), савýр. (Пісок, камінь то що, чим нагружаєть ся для ваги судно, як не має краму або иншої клажі.) Слово Савýр вживаєть ся на побережжі Озовського моря. (Чи не має з сим звязку назва звісної в народнїй думі „Про трьох братів" Савур могили?)

Балахвóстъ = волоцю́га.

Балахóнъ = балахóн, хлами́да, халáт.

Балахрыстничать = волочи́ти ся, швéндяти, байдикувáти, бáйдики би́ти. С. Аф. І.

Балахры́стъ, ка = волоцю́га; повія, шльóндра.

Балбéсничать = лодарювáти, бáйдики бити, байдикувáти.

Балбéсъ = бéлбас, бéцмáн, лóдарь, тéлепень, бóвдур, лéдарь.

Балбéшка = оцýпок, штурпáк, цурýпалок.

Балдá = 1. гýля, ґýля (на дереві).

2. дóвбня.

3. мóлот (ковальський).

4. д. **Балбéсъ.**

Балдáнъ, = рос. Rhamnus frangula = жóсгір, жóстер.

Балдахи́нъ = намéт. — Ой нап'яли козаченьки великий намет, тай пять вони горілочку ще й солодкий мед. н. п.

Болдріáнъ, болдырья́нъ, рос. Valiana officinalis = овер'я́н, одхáсник, чóртове ребрó, бісове ребрó, стоя́н, (гал.) — дїдьче ребрó. С. Ап.

Балендря́сить, балентря́сить = 1. д. **Балагýрить.**

2. трандикати (грати на губах пальцями

або як шапкше.) — Пропив мужик індика, жінка в шинку трщидка. н. п.

Баленря́съ, балентра́съ = д. **Балагу́ръ.**

Балентря́сы = 1. баля́си, баляндра́си. — Баляси точити, С. I. — Баляндраси роспускає, буцім то він усе знає. н. п.

2. ви́гадки, витребе́ньки. С. Аф. I. Ш. — На роботу так хворий, а на вигадки так на. С. Аф.

Ба́ливать = д. **Болѣ́ть.**

Ба́лка = 1. ба́лка, брус, (під сте́лею) — сво́лок, (то́нший від сте́лею) — тря́м, тряму́к, (між кро́квами) — ба́нта, ба́нтина. С. Аф. I. Ш. — Лежить, як брус. н. пр.

2. ба́лка. — Тіло козацьке рвали, по тернах, по балках жовту кість жвакували. н. д.

Балко́нъ = ґа́нок (С. Л.), ви́шка. Л. Сам.

Балла́сть = д. **Бала́сть.**

Баллотирова́ть, ся = голосува́ти, ся.

Баллотиро́вка = голосува́ння.

Баллъ = 1. (при голосува́нні) — го́лос, же́реб, жеребо́к. За його всього два голоса було.

2. одмі́тка.

Ба́ламошный = нерозсу́дливий, необа́чний, пустотли́вий. — А по заду Сагайдашний, що проміняв жінку на тютюн та люльку, необачний. н. п.

Ба́ламошь, ба́ломошь = дур, дури́ща, ду́рощі, ду́рість. — Викинь дур з голови. — Дурища в голову влізла.

Балоба́нъ = д. **Балаба́нъ** 2.

Балобо́й = д. **Балабо́лка** 4.

Бало́ванный = ба́лований, ма́заний, пе́щений. — Балований хлопець.

Ба́лованье = ба́лування, ба́лощі.

Ба́лова́ть, ся = 1. ба́лувати ся, пустува́ти, жирува́ти. — Та годі, не пустуй.

2. ба́лувати, ма́зити. — Вона його дуже балує.

Ба́ловень = пестýн, милова́нець (про дітий) — мазýн, мазýнчик, мамій, ма́заний пиріжо́к, мазе́па, (в їді) — пшени́шник. — Буває так, що дитина пещена, то батько або мати й кажуть: ах ти мазепа! Волинь. — Се такий пшенишник, що хліба йому хоч і не давай.

Балові́къ, ца = 1. мазій, ка.

2. пусту́н, ха, пусту́шка, жиру́н, ха, бриќун, брикуне́ць.

Баловство́ = 1. баловня́, ба́лощі, пустова́ння, пусто́та, пу́стощі. — Гляди, щоб мені пустощів не було. С. Л.

2. ба́лування, пустова́ння, ма́зання, потура́ння.

Баловщи́къ, ца = д. **Баловни́къ, ца.**

Ба́лтывать = д. **Болта́ть.**

Балчу́къ = задо́к таранта́са.

Балъ = баль, бенке́т, вечерни́ці. С. Аф. I. — Один одного на здоров'я питає, один одного на бенкет зазиває. н. п. — **Ѣздить по бала́мъ** = балюва́ти, балува́ти, бенкетува́ти. — Наші паночки усе балюють.

Ба́лы = баля́си, баляндра́си. — **Точи́ть ба́лы** — баля́си, баляндра́си точи́ти, пра́вити. — І молодиці, цокотухи тут баляндраси понесли. Кот. — Точили всякії баляси і підпускали різні ляси. Кот.

Бальзами́нъ, рос. Impotiens balsamina, I. noli me tangere = не ру́ш мене́, розри́в, череви́чки Божої матері. С. Ан.

Бальзами́ровать, ся = бальзамува́ти, ся, масти́ти, ся.

Бальзами́ческій = паху́чий, запашни́й, пахню́чий, духови́тий. — Запашна квітка. — Духовита варена.

Бальза́мъ = бальза́м, живи́ка. (? С. П.)

Ба́льный = бальови́й.

Балюстра́да = баля́си. С. Аф. I. Ш.

Баля́сина = баля́са (сто́вбик в баля́сах).

Баля́сникъ = 1. хто ро́бить баля́си.

2. д. **Балагу́ръ.**

Баля́сничать = д. **Балагу́рить.**

Баля́сы = д. **Баля́сина** і **Ба́лы.**

Бамба́й рос. Valeriana dubia = ада́мове ребро́, чо́ртове ребро́. С. Ан.

Ба́нда = ба́нда, вата́га, згра́я. — Тоді саме ватага Кармелюка в сій околиці розбивала. н. о. — **Ба́нды бить** = д. **Баклу́ши бить.**

Банди́тъ = розбі́йник, розбиша́ка, харци́з, харциза́ка (в Карпатах) — опри́шок. С. З. Л. — Зовуть мене розбійником, кажуть розбиваю. н. п.

Банду́рить = бри́нькати. — Чую, щось по мов на бандурі бринькає.

Ба́нить, ся = ба́нити, ся, ми́ти, ся.

Ба́нка = ба́нька, сло́йка, сло́їк, (велика) — баня́к, (з бляхи) — бляша́нка, пу́шка. Вол.

Банке́тъ = бенке́т, у́чта. — З веселої учти Голка утікає. К. Д.

Банкру́тить ся = банкрутува́ти. — Купці один за одним почали банкрутувати.

Банкъ = ба́нок. — Віддав свої гроші у банок.

Ба́нникъ = 1. мітла́, віхоть, щітка. (задля чистки гарма́т(.

2. віник (в лазні).

Ба́нный = ба́нний, ла́зневий. — **Приста́лъ, какъ ба́нный листъ** = **причепи́в ся, як ше́вська смола́ до чо́бота.** н. пр.

Ба́ночный = ба́ньковий, слої́ковий.

Бантъ = бант, (на взір квітки) — квітка, (на взір мете́лика) — мете́лик.

Ба́нщикъ = ба́ньщик, ла́зник, лазню́к. — Ой ви, трубники, ви лазники, ви броварники! Годі вам по винницях горіло́к курити, по лазнях лазень топити н. д.

Ба́ня = ба́ня, ла́зня. — Тепло, як у лазнї. н. пр. — Лазня в калу́ стоїть, та людий миє. н. пр. — Затопіть же ви та новую лазню. н. п. — **Зада́ть ба́ню** = нагріти чу́ба, чупри́ну, нами́лити го́лову.

Бараба́нить = бараба́нити, тараба́нити, торохтїти. С. Ш.

Бараба́нъ = бараба́н, тараба́н. С. Ш. — — Та як ударять у тарабани. п. о. — Я б тому бісовому тарабану хлїба не дав за те, що каже: „порубать хахлів.“ С. Ш. — А за Днїстром тарабани глухо гули. Федькович.

Бараба́нный = бараба́нський, тараба́нський. — Ах ти шкуро барабанська! (лайка).

Барабо́шить = куйо́вдити, кудо́вчити, коло́шкати, розкида́ти, переверта́ти.

Бара́къ = курінь, байра́к.

Бара́нецъ = 1. рос. Lycopodium clavatum — дереза́.

2. рос. Primula officinalis = проліски, просере́н, перво́цьвіт, медяни́к, медяни́чки, медяни́к-зїлля, бо́жі ру́чки, соро́чі ла́пки, лїсове́ зїлля, біля бу́квиця, ко́тики, (гал.) — ключики, кукурічка, гади́нниця, (відку́рюють від гадю́ки). С. Ан.

Бара́нина = бара́нина, ове́чина, маха́н, (з шльо́нської вівцї) — шльо́нка, (зав'я́лена на со́нцї) — пастрямá (Эв.) — Напарили кулїшу з маханом, тай давай їсти. п. о.

Бара́нить ся = скру́чувати ся (про вірьо́вки).

Бара́ній = бара́нячий. — **Согну́ть въ бара́ній рогъ** = в дугу́ зігну́ти, на по́рох сте́рти.

Бара́нка, частїше мн. **бара́нки** = 1. бу́бличок, бу́блички.

2. кала́чик, бара́нець. — Розкручуй добре вірьовку, щоб баранцїв не було.

Бара́новый = д. **Бара́ній**.

Бара́нокъ = ге́мбель.

Бара́нчикъ — 1. д. **Бара́шекъ**.

2. д. **Бара́нецъ** 2.

3. рос. Glechoma hederacea = ко́тики, лїсова́ м'я́та, розхідни́к, ша́ндра. С. Ан.

Бара́нъ = 1. бара́н, здр. — бара́нець, (вивалашаний) — ва́лах, скіп, (на плід) — авря́к, (круторо́гий) — круча́к, (ди́кий) — тур. — Бач, який кучерявий баран, треба на аврякй кинути. Мак.

2. бара́няча шку́ра, смух, сму́шок.

3. тара́н (стїнобійна машина). — Приставив тарани до брами, в ворота зачали гатить. Кот.

4. коло́ворот.

5. гле́чик (з двома́ но́сиками).

Бара́хтать ся = 1. вовту́зити ся, бо́рсати ся, тріпати ся. С. Аф. З. Ш. — Синицї в клїтцї тріпають ся. С. Ш.

2. боро́ти ся, борíка́ти ся.

Бара́шекъ = 1. бара́не́ць, бара́нчик, ягня́, ягня́тко.

2. пт. Scolopax — бара́не́ць, вівча́рик, бара́нчик. С. Л. — **Бара́шекъ въ бума́жкѣ** = хаба́рь, ха́панка, хавту́ра.

Бара́шки = 1. ку́чері.

2. за́йчики (білі хвильки на водї).

3. баранцї (кучеря́ві хма́рки).

4. бруньки (на вербі то́-що). — Дивно, що на вербі бруньки. н. пр.

Бара́шковый = бара́нковий, ягня́чий, (про смух) — смуше́вий, смушко́вий. — Єсть у мене шапка, єсть у мене дві, смушевії обидві. н. п.

Барбари́съ, рос. Berberis vulgaris = байбари́с, кисля́нка, кваси́ниця, кисли́ця. С. Ан.

Барвена́, риба Mulus barbatus = барбу́н, барбу́ля. С. Ш.

Баргамо́тъ = д. **Бергамо́тъ**.

Ба́рда́ = ба́рда (гуща після перегонки горілки з браги). С. Ш.

Ба́рдестый, ба́рдовый = бардовий.

Бардъ = кобза́рь, бандури́ста, банду́ри́ст, банду́рник. С. Ш. — Сивий ус, стару чуприну вітер розвіває, то приляже то послуха, як кобзарь співає. К. Ш. — Бандуристе, орле сизий! К. Ш.

Ба́ре = пані́, па́нство, пано́ве, панва́. С. З. Л. — Не так пани, як підпанки. н. пр. — За панами панство все в сріблї та в злотї. К. Ш.

Барелье́фъ = горорі́зьба. К. Ч. Р.

Ба́ржа = ба́ржа, байда́к. (С. Пар.)

Ба́риновъ = па́нів, па́нський. — Панська ласка до порога. н. пр. — А чиє жито? панове.

Барино́къ = пано́к мн. панки́.

Ба́ринъ = пан. — Не дурень вигадав паном бути. н. пр. — Все пани та пани, а греблю нема кому загатити. н. пр. — (З дрібного па́нства) — пано́к, підпанок, полу́панок. — Не так пани, як полупанки. н. пр. —

(З мужиків) — недо́панок. — Та який се пан? недо́панок — його і рід увесь мужичий. — **Большо́й ба́ринъ** = паню́га, пан на всю гу́бу. — **Жить ба́риномъ** = па́ном жи́ти, по па́нському жи́ти.

Барито́нъ = барито́н, підбасок.

Ба́рить ся = пані́ти, удава́ти па́на, пано́шити ся. — Таки ж наш брат мужик, а подивись, якого він пана удає з себе. — З панами спізнав ся, тай паношить ся. Г. Бар.

Ба́ричъ = 1. пани́ч, здр. — пани́чик, пани́ченько. — Паничу, паничу! дайте, я вас за чуб посмичу. н. пр.
2. пан.

Ба́рка = барка, байда́к.

Барка́съ = барка́с, дуб, шала́нда.

Ба́рничать = д. **Ба́риться.**

Ба́рочный = ба́рочний, байдако́вий.

Ба́рская спесь, рос. Lychnis chalcedonica = зірки́, зірочки. С. Ан.

Ба́рскій = па́нський, па́нів. — Панська ласка літом гріє. н. пр. — З панським свого язика не рівний н. пр. — Панських груш не руш: як погниють, самі оддадуть. н. пр. — **Ба́рское дитя́** = паня́, паненя́, мн. — паня́та, паненя́та. — **Барски, по ба́рски** = по па́нському. — **Съ ба́рскими зама́шками** = панови́тий, паникува́тий. — Вирубай дубинку тонку, суковату та на білу спину, на паникувату. н. п.

Ба́рство = 1. па́нство, панува́ння. — Панство в голові, а воші за коміром. н. пр.
2. д. **Ба́ре.**

Ба́рствовать = панува́ти, па́ном жи́ти. — Легше панувати, як плугом орати. н. пр.

Барсу́къ, зв. Meles taxus = харсу́н. Чорноморія.

Барсу́чій = харсуно́вий.

Барха́нъ = кучугу́ра. — Такі кучугури снігу понамітало.

Ба́рхатецъ = 1. здр. с. **Ба́рхатъ.**
2. рос. Tagetes patula — чорнобри́вці, чорнобри́вець, гвозди́чки, окса́мит. С. Ан. — А вже ж мої чорнобривці розцьвіли, а вже ж мою русу косу розплели. н. п.
3. оксами́тка, ба́рхотка. — Цур тобі! яка дженджуриста — купив я їй оксамитку, ще хоче й намиста. — ... знносила бархотку, ще хоче намиста. н. п. С. Ш.

Ба́рхатка = 1. і 2. **Ба́рхатецъ** 2. і 3.
2 рос. Bellis perennis — сто́кроть, сто́кротка. С. Ан.

Ба́рхатникъ = 1. д. **Амара́нтъ.**
2. окса́митник (що одягає ся пишно), кармази́нник (як звали козаки панів, що ходили в пишних кармазинах). К. Ч. Р.

Ба́рхатный = оксами́тний, оксами́товий, бархато́вий. — Взяла кораблик бархатовий, спідницю і керсет шовковий. Кот. — **Ба́рхатный цвѣто́къ,** б. **цвѣтъ** — д. **Ба́рхатка** 3.

Ба́рхатъ = окса́мит, ба́рхот. (С. Ш.) — Ой чого ж ти у чорному ходиш, та у чорному оксамиті? н. п.

Барчёнокъ, ба́рчикъ = пани́ч, здр. пани́чик, пани́ченько. — Як би ви знали паничі, як тяжко плакать живучи. К. Ш.

Барчуко́въ = паничів, паниче́вський, паничівський. — Вони пішли у паничівську кімнату. — Се паничева шапка.

Барчу́къ = д. **Барчёнокъ.**

Ба́рщина = па́нщина. — Я на панщину йду — торбу хліба несу, а із панщини йду — дрібні сльози роню. н. пр. — Опухла дитина голодная мре, а мати пшеницю на панщині жне. К. Ш.

Ба́рщинникъ = крепа́к, панща́нин.

Ба́рщинный = па́нський. — Тільки два дні на себе робим, а то все панські дні.

Ба́рынинъ = па́нїн, па́нїїн.

Ба́рынька = па́нїйка.

Ба́рыня = 1. па́ні, па́нія, господи́ня. — Пані на всі сані н. пр. — Пані як пані, та до підошов коломазь пристала. н. пр.
2. рос. Crataegus Oxyacantha — глід, глод. С. Ан.
3. моско́вський тане́ць і пісня до сього та́нцю, що починаєть ся словами: „Ахъ ба́рыня, ба́рыня, суда́рыня ба́рыня“.

Бары́шникъ = бари́шник, менжу́н, (волами) — пра́сол, (кіньми) — левера́нт. (Прав.)

Бары́шничать = баришува́ти, менжува́ти, прасолу́вати. — Він давно вже кіньми менжує.

Ба́рышнинъ = па́ночкин, па́ноччин, па́ннин, паня́нський.

Ба́рышня = па́нна, па́нночка, паня́нка, паня́ночка. — А я собі сиротина а ти собі пан, шукай собі панночки, такої як сам. н. п.

Бары́шъ = бари́ш, зиск, кори́сть.

Ба́сенка = ба́єчка, ка́зочка. С. З. Ш.

Ба́сенникъ = ба́єшник, байко́.

Ба́сенный = ба́єшний.

Баси́стъ = баси́ста, баси́стий. — Басистий не має де сісти (бо з басом тісно). н. пр.

Баси́стый = басови́й.

Баси́ть = баси́ти.

Баси́ще = басю́ка, басю́ра. С. Аф. — Ну тай басюка у цього дяка.

Баснопи́сецъ = байка́рь. — Наш славний байкарь Л. Глібов.

Баснослóвный = 1. бáєшний.
2. небувáлий, нечýваний, незвичáйний. — На базарі тепер нечувана дорожнеча.

Басня, бáсня = бáйка, прúказка. — Не все те правда, що байка каже. н. пр. — Він йому байки росказує. н. к. — Приказки Гребінки. — Байки Глїбова. — **Соловья бáснями не кóрмятъ** = соловей піснями не сит. н. пр.

Басовóй = басовúй.

Басóнъ = галýн, брузумéнт.

Бассéйнъ = водóйма, водозбір; кóпанка, сáжалка.
2. надь, влогóвина, макітра, мáкорть.
3. басéйн. — Басейн Днїпра.

Бáста = гóдї, дóсить, бýде, край, шабáш! — Ну, годї сьпівать. С. Аф. — Мовчить тай годї! — Буде! дальше не піду. — Ще раз потягнеш, тай шабáш!

Бастіóнъ = бáшта. — Ой поїхав козак Нечай од башти до башти, ой став попів, ой став ляхів як снопики класти. н. д.

Бастовáть = шабáшити, переставáти, кінчáти.

Бастылина, бастыльникъ = бур'янúна, бур'áни. С. Аф. І. Ш. — Сикий такий буринець та хлїба бухонець, тай ситий чоловік. н. пр.

Басурмáнить, ся = бусурмéнити, ся, тýрчити, ся. — Потурчились, побусурменились. н. д. С. Аф. Ш.

Басурмáнскій = бусурмéнський. С. Ш.

Басурмáнъ = бусурмéн, бузувір. С. Аф. Ш.

Басъ = бас (голос, струмент і чоловік, що сьпіває баса) — **Пѣть бáсомъ** = сьпівати бáса. — Він добре бере баса горою. — Коли б не бас, то б свиня нас. н. пр.

Бáтарь = лопýх, реп'áх та инший бур'áни.

Бáтенька = 1. бáтенько, бáтечко, тáтко, тáто, татýсь, татýня. — Прихилюсь я до дубонька; а дубонько тай не батенько. н. п.
2. вживáєть ся в розмóві, колú хто obертáєть ся до кого ласкаво-фамілярно, як от-би: земляче, любий то що.

Батёръ = д. **Багýльникъ.**

Батóгъ = пáлиця, кий, лозúна.

Батóжить = дубáсити, чухрáти, пýжити. — Відчухрали його киями.

Батожьё = палїччя, киї. — Привязали його та киями так відчухрали, що ну.

Батрáкъ = наймит, бурлáка, бурлáк, зб. — бурлáцтво. — Та немає гірше так нікому, як бурлацї молодому: бурлак робе, заробляє, аж піт очі заливає, а хазяїн його лає. н. п. — Зібрало ся все бурлацтво до одної хати. н. п.

Батрáчество = бурлакувáння, наймú. — Та виріс я в наймах, в неволї, та не знав я долї нїколи. н. п.

Батрáчить = наймитувáти, бурлакувáти, по наймах ходúти. — Був у його наймит, тай каже: буде вже менї наймитувати. н. к.

Батрачúха, батрáчка = нáймичка, нáймитка, бурлáчка. — А наймичка невсипуща що вечір небога свою долю проклинає. К. Ш.

Бáтька = 1. бáтько, отéць, тáто і д. **Бáтенька 1.** — Шануй батька та Бога — буде тобі всюди дорога. н. пр. — Як не послухаєш тата, то послухаєш ката. н. пр. — Ой пущу, я кониченька в саду, а сам піду к отцю на пораду.
2. піп, пáн'отéць, бáтюшка. — Аби люди, а піп буде. н. пр. — Пішов до пан'отця, щоб дитину охрестити. н. о.

Бáтькинъ, бáтьковъ = 1. бáтьків, тáтів, бáтьковий, отцéвий. — Отцева і матчина молитва зо дна моря ратує. н. пр.
2. попів, попівський, попóвий, пан'-отців. — Не мала мирянам журба — попова кешеня порвалась. н. пр.

Бáтюшка = д. **Бáтенько** і **Бáтька.**

Бáтюшкинъ = д. **Бáтькинъ.**

Бáтя = д. **Бáтька 1.**

Баýлъ = 1. скрúня, скрúнька (обтягнута шкурою і окута залїзом).
2. візóк (санки з будкою).

Баýтка = бáєчка, прúказка, побрéхенька. — До казки приказка годить ся. н. пр.

Бáушка = д. **Бáбушка.**

Баýшка = д. **Бавýшка.**

Бáхарь = 1. байкó, бáєшник, кáзочник, базїкало, балясник.
2. лїкарь, знáхарь.

Бахвáлить, ся = хвалúти ся, вихвалáти ся, хвáстати ся.

Бахвáлъ, бахвáлка = хвастýн, ка, хвалькó, чванькó. — Поки хвалько нахвалить ся то будько набудеть ся. н. пр.

Бахвáльство = хвальбá, хвáстощі, хвастовня.

Бахúлы = 1. постолú, верзунú, кóжанцї, ходакú. С. З. Господи благослови стару бабу на постоли а молоду на кожанцї. н. пр. — Не жаль, коли б чобіт мулив, а то ходак. н. пр.
2. шкуратяні штанú рáзом з чобітьмú (на Волзї у заброд́чиків і бурлак).

Бахúльщикъ = хто шиє „бахúлы 2."

Бахóрить = базїкати, торóчити, балянси точúти, верзтú.

Бахрома́ = торочки́ (С. Ш.), торо́чка (С. Пар.), стрьо́пи, пацьо́рки.

Бахро́мистый = торочкова́тий.

Бахро́мить = торочи́ти. С. Ш.

Бахро́мочная трава́, рос. Herniaria glabra L. = гладу́н, осту́дник, грі́м, соба́че мило. С. Ан.

Бахро́мочный = торочко́вий.

Бахча́ = д. **Бакша́**.

Ба́цнуть, ся = 1. ге́пнути, ся, бу́хнути, ся, бря́знути, ся, бебе́хнути, ся. С. Аф. І. Ш. — Як гепнув його межи плечі, так він аж геп поточив ся. С. Аф.

2. ля́пнути (сказати що несподіване або не до речі). — Оттаке ляпнув.

Бацъ! = бух, геп, брязь, бебе́х, торо́х, лясь, ляп! — Як камінь, бух! у воду, та й тонеть. Кот. — А він його геп об землю. — Торох Рутульця в лівий бік. Кот. — Наклав у халяву та ляп об лаву. н. пр. — **Съ ба́цу** = зра́зу.

Ба́шенница, рос. Turritis glabra = польо-ви́й льоно́к, пу́жник, гайдама́ка. С. Ан.

Ба́шенный = баштови́й.

Башка́ = 1. голова́ великої риби одрізана.

2. головешка (велика, розу́мна), каба́к (велика та дурна

3. наконе́шник кова́льського міха.

Башкова́тый = 1. голова́тий, голова́ч, голова́нь, головко́, великоголо́вий.

2. розу́мний.

Башма́къ = 1. череви́к, здр. череви́чок, мн. череви́ки, череви́чки, з вірьо́вочками для завязування) — воло́чані череви́ки, (з дуже дебелої шкури) — мо́ршні, (особ. р. — щербаки́. — У чужий черевик ноги не сажай. н. пр. — Коли б мені черевики, то пішла б я на музики. К. Ш. — Ніжка біла, невеличка, як з панського черевичка. н. п.

2. залі́зний наконе́шник на па́лю, як забивають в твердий грунт.

3. по́лоз дерева́ний під леміш для возки плу́га.

4. гальмо́, га́льма. С. Аф. Ні, з сеї гори так не з'їдемо, треба гальму накинути.

Башма́нка, рос. Cypripedium = череви́ки. С. Ан.

Башма́чникъ, ца = череви́чник, ця.

Башма́чный = череви́чний.

Башмачо́къ = 1. череви́чок.

2. д. **Башма́нка**.

Башмачо́къ ма́ріинъ, рос. Cypripedium Calceolus = жо́вті зозу́льки, череви́чки, зозу́лини череви́чки. С. Ан.

Башмачки́, рос. Delphinium Consolida = сокирки́, польові сокирки́, комаро́ві но́сики, череви́чки, зозу́лини череви́чки, за́ячі у́шки. С. Ан.

Ба́шня = ба́шта, ве́жа, (рухома у козаків при обло́зі) — гуля́й-городи́на, (вартова́) — варо́вня. — Позволь, батьку-отамане, нам на баштї стати, не позволим Текелїю Січу руйнувати. н. п. — Опанували вежу, которая цїлого города боронила. Л. С.

Ба́ю, ба́юшка-баю́ = лю́лї, лю́лї-люлї. — Ой люлї-люлї! а котові дулї, а Івасю колачі, щоб спав удень і вночі. н. п.

Баю́кальный = колиско́вий.

Баю́кать = лю́ляти, колиха́ти, колиса́ти, ко́тика сьпіва́ти, присьпіву́вати. — Як я була мала мала, колихала мене мама. н. п.

Бая́нъ = кобза́рь, (стар.) — боя́н. — Добре єси, мій кобзарю, добре, батьку, робиш, що сьпівати, розмовляти на могилу ходиш. К. Ш.

Ба́ять = мо́вити, каза́ти, говори́ти. С. З.

Бди́тель, ница = невсипу́щий, а. С. І.

Бди́тельность = пи́льність (С. З., невсипу́чість, дба́лість, дбання́. — Вовние винні будуть є пильностю тиє листи розносити. Ст. Л.

Бди́тельный = невсипу́чий, догля́дний (С. Аф., дба́лий, дбайли́вий, пи́льний. С. І.

Бдѣ́ніе = 1. безсо́ння.

2. д. **Бди́тельность**.

Бдѣ́ть = 1. не спа́ти, не всипа́ти, ніч зо́рити.

2. дба́ти, пильнува́ти, догляда́ти. — Панове молодцї, добре ви дбайте, човни привертайте, до отамана поспішайте. н. д. — За тебе дбають, як за п'яту ногу. н. пр. — Повинен справ всїх пильнувати. Б. Н. — Темної ночки не всипаючи, на білих ручках вихитуючи. н. п.

Бедё́рный = стегнови́й.

Беде́рчатый = стегна́стий.

Бедрене́цъ, рос. Pimpinella Saxifrago = дрібчасте зі́ллячко, козе́л, ко́злики, бедре́ць, бедрине́ць. С. Ан.

Бедрене́цъ ани́совый, рос. 1. Pimpinella anisum = га́нус.

2. Achillea = дереві́й, кріва́вник, серпоріз. С. Ан.

3. Sanguisorba officinalis = родови́к, сухозло́тиця, ужа́че зі́лля. С. Ан.

Бе́дренный = д. **Бедё́рный**.

Бедри́стый = д. **Беде́рчатый**.

Бедро́, мн. бёдра = стегно́, ку́льша, мн. ку́льші. С. З.

Бедро́вый = д. **Бедёрный**.

Бедря́нка царегра́дская, рос. Cydonia vulgaris = гду́ля, квіт. С. Ап.

Бе́дряный = д. **Бедёрный**.

Бе́за, рос. Syringa vulgaris = бузо́к. С. Ап.

Безала́берность = безла́ддя, непоря́док, нерозсу́дливість.

Безала́берный = безла́дний, нерозсу́дливий.

Безала́берщина = д. **Безала́берность**.

Безбо́жіе = д. **Атеи́змъ**.

Безбо́жникъ = д. **Атеи́стъ**.

Безбо́жничать = безбо́жничати, не ма́ти Бо́га в собі, блю́знити. (С. Ш.) — Що ти робиш? Бога ти и собі не маєш.

Безбо́жный = безбо́жний, немилосе́рдний.

Безбо́кій = безбо́кий.

Безболѣ́зненность, безболѣ́зненный = здоро́вя, безбо́ля, здоро́вий, безбо́лесний, безбо́лїзний.

Безборо́дый = безборо́дий, безборо́дько, голоборо́дий, голоборо́дько.

Безбоя́зненность, безбоя́зненный = безбоязя, сьмі́ливість, відва́га, небоязкий, сьмі́ливий, відва́жний, небо́й. — Відвага мед — горілку пе, відвага і кайдани тре. н. пр. І небоя вовки їдять. н. пр.

Безбра́чіе, безбра́чность, безбра́чный = безшлю́бя, безже́нство, безшлю́бний, безже́нний.

Безбре́жный = безкраїй. С. Л. Ш.

Безбро́вый = безбро́вий, безбро́вко.

Безбрю́хій = безпу́зий, безпу́зько.

Безбу́рный = ті́хий, спокі́йний, небурхли́вий, затишний. — Хоч не пишно, аби затишно. н. пр. — Море зовсїм тихе стало.

Безбѣ́дность = доста́ток, замо́жність.

Безбѣ́дный, но = 1. замо́жний, заможне́нький, з доста́тком. С. Аф. І.

2. без бі́ди, без ли́ха.

Безве́дренница, безве́дріе = него́да, него́диця, не́негодь. — До милої вроди не має негоди. н. пр.

Безви́нно = безневи́нно, без вини́, непови́нно; даре́мне, дарма́. — Тіло біле козацьке коло жовтої кості оббивали, кров християнську безневинно проливали. н. п.

Безви́нность, безвино́вность = безневи́нність, непови́нність.

Безви́нный, безвино́вный = безневи́нний, непови́нний. С. Аф. І. Ш.

Безвку́сица, безвку́сіе = не́смак. С. З.

Безвку́сный = несмашний, не до смаку́. С. З.

Безвла́жный = сухи́й, нево́хкий, безво́глий.

Безвла́стіе, безвла́стный = без'ура́ддя, безвла́стя, безвла́сний.

Безво́дица, безво́дье, безво́дный = безві́ддя, безво́дний. С. Ан. Ш. — Девять день хлїба в устах не маю, на безвіддї погибаю. н. д.

Безвозбра́нный, но = незаборо́нений, ві́льний, без перешко́ди. С. Ж.

Безвозвра́тный, но = безповоро́тний, без вороття́, безповоро́тно.

Безвозме́здный, но = дармови́й, даре́мний, без гро́ший, да́рма, ду́рно, даре́мне, да́ром, за спаси́бі, за так гро́ший С. З.

Безволо́сый = безволо́сий, голомо́зий, голомши́вий, ги́рявий. С. І. — Зобижала гирява кісників. н. пр.

Безвре́дный, но = нешкодли́вий, невадли́вий, не шко́дить, не ва́дить, нева́дно. — Кий на кий вадить, а хлїб на хлїб не вадить. н. пр.

Безвреме́нникъ = 1. безтала́нний, бездо́льний. С. Ш.

2. рос. Colchicum autumnale — шафра́н ди́кий.

Безвреме́нница = д. 1. **Безвѣ́дренница**.

2. незго́да, лиха́ годи́на, приго́да, лихолїття. — При лихій годинї не має й родини. н. пр. — На козака незгодонька, козак зажурив ся. н. п.

3. безтала́нна, бездо́льна, безща́сниця.

Безвре́менный, но = невча́сний, недоча́сний (С. З. Ж.), не в час, не вча́сно, не до часу́, недоча́сно. — **Б. цвѣтъ** = д. **Безвре́менникъ** 2.

Безвре́менье, безвре́мянье = 1. д. **Безвѣ́дренница** і **Безвреме́нница** 1. і 2.

2. нікольство. — Все було нїколи, та так за тим нїкольством і досї не написав.

Безвыводно́й, безвы́водный = невиво́дний.

Безвы́годный = невиго́дний.

Безвы́ходный = 1. невідхо́дний, безвідхо́дний, безвихо́дний.

2. невикру́тний, безпора́дний. — Через се він опинив ся в невикрутному станї. — Лихо безпорадне — нїчого не вдїєш.

Безвы́чурный = про́стий, невига́дливий, немудро́ваний.

Безвы́ѣздный = безвиїздний.

Безвѣ́домый = безві́сний, неві́домий, незна́мий. С. Л. — З незнамого краю. О. Мор.

Безвѣ́ріе = д. **Атеи́змъ**.

Безвѣ́рный = безві́рний, неві́ра, недові́рок. С. З.

Безвѣстіе = безвістя, бе́звість.

Безвѣстность, безвѣстный, но = невідо́мість, несьвідо́мість, безвісний, неві́до́мий, незна́мий, бе́звісті, невідо́мо, незвісно.

Безвѣтренный = безвітрий, ти́хий (про яке місце) — затишний.

Безвѣтріе = безвітря, ти́ша. С. Аф. Ш.

Безглавить = руба́ти, стина́ти го́лову, (про кару) — го́рлом кара́ти, на го́рло кара́ти. С. З. Ст. Л. — За тот учинок на го́рло був скараний. Ст. Л.

Безгла́вный, безгла́вый = безголо́вий.

Безгла́зый = без'о́кий. С. Аф. Ш.

Безгла́сіе = мед. Aphonia — безголо́ся, німо́та.

Безгла́сный, но = безголо́сий, нема́ючий го́лосу, безмо́вний, німий, без го́лосу, німо; нишком, криткома́, крадькома́, потаємно. — Німі на панщину ідуть і дї точок своїх ведуть. К. Ш. — Зробив се криткома́.

Безгнѣвный, но = безгнівний, без гніву́.

Безго́дица, безго́дье = д. **Безвре́менница 2.**

Безголо́вый = 1. безголо́вий.

2. дурноголо́вий, дурний, ду́рень. С. Аф. І.

Безголо́сный = безголо́сий.

Безго́рдостный = него́рдий.

Безгра́мотность, безгра́мотный = негра́мотність, неписьме́нність, темно́та, негра́мотний, неписьме́нний, те́мний.

Безграни́чность, безграни́чный = безмі́ря, бе́змір (Чайч.), безмірний, безкраїй. С. Аф. І. Ш.

Безгрѣшный, но = безгрішний, негрішний, без гріха́, по правді.

Безда́нно = безда́нно, без пла́ти; да́рма, без гро́ший.

Бездарность, безда́рный = недоте́нність, нездатність, нездо́льність, недоте́пний, незда́тний, нездо́льний, недоте́па.

Безде́нежный, но = 1. без гро́шей, безгрішний. С. Ш.

2. безпла́тний, даре́мний, дармовий, без гро́шей, да́рма, ду́рно, даре́мне, за так гро́шей. — Віддав йому за так грошей.

Безде́нежье = безгріш́я, безгроше́вя.

Бе́здна = 1. безо́дня, прірва. — Скільки йому не дашй — як у прірву.

2. си́ла, без ліку, бе́зліч, си́ла тяжка́, до ка́та, до біса, до чо́рта, до стобіса. — Він має силу грошей. — Всього без ліку має. — Жидів на ярмарку до біса, тай циганів до чорта наїхало.

Бездо́ждица, бездо́жье = бездо́жжа, посу́ха, су́ша, сухолїття.

Бездо́ждный = 1. не дощовий. — Це хмара не дощова.

2. сухи́й, посу́шний. — Сухе літо.

Бездо́йный, бездойночный = без недойки.

Бездоказа́тельный, но = бездо́казний, бездовідний, без до́казу.

Бездо́лье = недо́ля, безтала́ння, бездо́ля, безголо́вя. С. Л. Ш.

Бездо́льный = 1. бездо́льний, безтала́нний, безща́сний, неща́сний.

2. бот. Acotyledones.

Бездо́мникъ, ца = бурла́ка, бурла́чка.

Бездо́мный = бездо́мний, безха́тній; безприту́льний. С. Аф. І.

Бездо́мо́вщина = бурла́цтво.

Бездо́мокъ = д. **Бездо́мникъ.**

Бездо́нный = 1. безде́нний. — Безденної бочки не налеш. н. пр.

2. безо́дній, безо́дний. С. Ш. — **Какъ въ бездо́нную бо́чку** = як у прірву.

Бездоро́жица, бездоро́жье = бездоро́жжя, безпу́ття. С. Ш.

Бездохо́дный = бездохідний.

Безду́шіе = безду́шність, нечу́лість.

Безду́шный = 1. безду́шний, нечу́лий, нечустве́нний.

2. ме́ртвий, неживий.

3. немилосе́рдний, лютий, че́рствий.

Бездыха́нный = д. **Безду́шный 2.**

Бездѣйственный = неробо́чий, недіяльний, гуля́щий.

Бездѣйствіе = неробо́та, недіяльность. — В неробот́і просидів. — А в Суботу — неробота. н. пр.

Бездѣлица, бездѣлка, бездѣлу́шка = дрібни́ця, дріб'язок, дурни́ця, витребенька. — Не вдала ся на роботу, як на витребеньки. н. п. — А витрішки продавати, витребеньки купувати. н. п. — Купив якусь дрібницю.

Бездѣлье = безділля, неробо́та, гу́лянки, гу́льки, гультя́йство. — Йому все гульки, а до роботи і києм не заженеш. — **Отъ бездѣлья** = з нічого робити.

Бездѣльникъ, ца = леда́що, ледащиця, ле́дарь, ка, гульвіса, гультяй, ка, ха́нець, ле́жень. С. З. Л. — Ніхто не винен — сама я, що полюбила гультяя, а гультяй усе пе, прийде до дому мене бє. п. п. — Ой послухай, синку, що говорить вдова: моя дочка ледащиця, не почує дома. п. п. — Сказано лежень, тільки спить та лежить. — Він вже зовсїм пустив ся в ледащо, не раз і на крадїжцї ловили.

Бездѣльничать = 1. байдикува́ти, байдики би́ти, нічого не роби́ти, гуля́ти.
2. ледащі́ти, ледарюва́ти.

Бездѣльничество = байдикува́ння; леда́цтво.

Бездѣльный = гуля́щий, неробо́чий; дрібни́й.

Бездѣльство = д. **Бездѣльничество.**

Бездѣлюга = д. **Бездѣлица** і **Бездѣльникъ, ца.**

Бездѣтный = безді́тний.

Бездѣтность, бездѣтство = безді́тство.

Безе́шка = (жартливо) — поцілунок, цмок. С. З. — А в кумасі цмоки ласі. п. п.

Безжа́лостный, но = немилосе́рдний, нежалісли́вий, лю́тий, без жалю́, немилосе́рдно.

Безжёнвый = нежона́тий, безже́нний.

Безжи́зненность, безжи́зненный = 1. ме́ртвість, ме́ртвий, неживи́й.
2. безжи́вність, мля́вість, безжи́вний, мля́вий. — Землю укриває покривалом білим і земля безжива тихо занїміла. Чайч. — Якийсь він мливий, нїчим його не розворушиш.

Беззабо́тливость, беззабо́тность, беззабо́тливый, беззабо́тный, но = недба́лість, недба́льство, недбайли́вість, недба́лий, недбайли́вий, безклопі́тний, безжу́рний, необа́чний, недба́лиця, не зна́й-бі́да, недба́ло, безжу́рно, без клопоту. — Недбалиця гірше п'яницї. п. пр. — А но заду Сагайданний, що проміняв жінку на тютюн та люльку, необачний! п. п.

Беззавѣтный, но = 1. незаборо́нений, незака́заний.
2. щи́рий, щиросе́рдий, щи́ро. — Нехай мене той голубить, котрий мене щиро любить. п. п.
3. безкраїй, безумо́вний.

Беззако́ніе = беззако́ння, безпра́в'я. — Великеє безправ'я дїеть ся. С. З.

Беззако́нничать = зако́н лама́ти, роби́ти не по зако́ну, не по пра́вдї.

Беззако́нный = беззако́нний, безпра́вний.

Беззако́нствовать = д. **Беззако́нничать.**

Беззапре́тный = незаборо́нений, дозво́лений.

Беззасту́пный = беззасту́пний, без'обо́ронний. — Оставивши нас і Малую Росию без'оборонною і безпомочною. Унїверс. Гет. Мазепи.

Беззастѣнчивый = несоромли́вий.

Беззатѣйливый, беззатѣйный = про́стий, не вига́дливий, не мудро́ваний.

Беззащи́тный = д. **Беззасту́пный.**

Беззво́нный = бездзві́нний С. Ш.

Беззву́чный = глухи́й, беззву́чний.

Беззвѣздный = беззо́рий, не зо́ряний, хма́рний. — Небо хмарне — нї одної зірки не видно.

Безземе́лица, безземе́лье = безземе́ля.

Безземе́льный = безземе́льний; не грунто́вий, підсусїдок.

Беззно́йный = не пеку́чий, не палю́чий, не жарки́й.

Безконе́чность = безмі́ря, безмі́рність.

Безконе́чный, но = безмі́рний, безкра́їй, без мі́ри, без кра́ю, без кінця, без кінця́-кра́ю.

Безко́нный = пі́ший. — Два кінних, а третїй пїший піхашиці. п. д.

Безко́рмица, безко́рмщина = безко́рм'я, недоста́ча ко́рму, нашї, голопа́ша.

Безкоры́стіе = безкори́стливість.

Безкоры́стный = не кори́стливий.

Безко́стный = безко́стий. — Бугай безкостий перепливе Дунай безмостий. п. з. = пивка.

Безкоса́чный, безкося́щатый = без одвірків, без лу́ток. (двері або вікна).

Безкро́віе = д. **Анемія.**

Безкро́вельный = безве́рхий. С. Ш. — Хата безверха. — Тяжко матір покидати у безверхій хатї, а ще гірше дивити ся на сльози, на лати. К. Ш.

Безкро́вный = 1. безкро́вий, безкро́вний.
2. безрі́дний, безро́да. С. Аф. Ш. — Тяжко, важко в сьвітї жити сиротї, безродї; нема куди прихилитись хоч з гори та в воду. К. Ш.
3. безприту́льний. С. Аф.

Безкручи́нный = безжу́рний, безсу́мний. — Безжурний попів Гриць. п. пр.

Безкрылый, безкрыльный = безкри́лий.

Безла́дица = безладдя, нела́года, не́лад, розла́ддя. — Ой ти старий, я молода, чом між нами нелагода? п. п.

Безле́стный = не підле́стливий, щи́рий.

Безли́ственный, безли́стный, безли́стый = безли́стий, безли́стявий. — На городї бузина та безлистява. п. п.

Безли́хвенный = не лихвя́рський.

Безли́чный = 1. не особи́стий.
2. безли́чний.

Безлу́нный = немі́сячний.

Безлѣ́сный, безлѣ́сый = безлі́сний.

Безлѣ́сье = безлі́ся.

Безлѣ́тіе = 1. д. **Безвре́ме́нница** 2.
2. недорі́д, неврожа́й. С. І. Л.

Безлю́дить = збезлю́жувати, спустоша́ти.

Безлю́дье = безлю́ддя. — На безлюдді і Хома чоловік. н. пр.

Безма́ла = тро́хи не, ма́ло не, бе́змаль. — Безмаль не двадцять. С. Ш.

Безмѣ́здный = д. **Безвозмѣ́здный.**

Безмѣ́нъ = 1. бе́змін. С. Ш. — Слово вірне, як жидівський безмін. н. пр.
2. мі́ра ваги́ в де-кілька хунтів (в Північній Росиї).

Безмо́зглый = безмо́зкий, безглу́здий, дурни́й. С. Ш. — Прийшов безмозкий, вніс без ложки. н. з. = каганець.

Безмо́лвіе = безмо́вність, мовча́ння, ти́ша.

Безмо́лвный, но = 1. безмо́вний, мовчазли́вий, мовчазни́й, мо́вчки, без мо́ви, ні́мо.
2. д. **Безпрекосло́вный.**

Безмо́лвствовать = мовча́ти, ні́мува́ти. — Ой німують по Вкраїні високі палати. К. Д.

Безмоло́чница = недíйна (корова).

Безму́жница = безму́жня жінка, (в розводі) — розвíдка, (кинута чоловіком) — покидя́чка, лишена.

Безмѣ́рность = безмі́ря, бе́змір. Чайч.

Безмѣ́рный, но = безмі́рний, безкраї́й; надзвича́йний; без мі́ри, через ве́рх, через кра́й, надзвича́йно, на́дто. — — Що надто, то погано. н. пр.

Безмѣ́стный = нема́ючий служби.

Безмѣ́сячный = д. **Безлу́нный.**

Безмяте́жіе, безмяте́жность = спокі́й, супокі́й, упокі́й, ти́ша. — Иди, мати, до мене пробувати, хліба-соли з упокоєм уживати. н. д.

Безмяте́жный = спокі́йний, супокі́йний, ти́хий.

Безнадёжность, безнадёжный = безнадійність, безнадійний.

Безна́добный = непотрі́бний. — Він мині зовсім не потрібний.

Безнака́занность, безнака́занный, но = безка́рність, безка́рний, но. — Николи не блукає чоловік безкарно нечестивими путями. Бар.

Безнаря́дица, безнаря́дье = безла́ддя, без'уря́ддя.

Безнамѣ́ренный = не вми́сний, не уми́сний, без на́міру.

Безнаслѣ́дный = безрі́дний.

Безнача́ліе = без'уря́ддя.

Безнача́льный = безпочатко́вий (Чайч.), одвічний, предковічний.

Безнача́льственный = без'уря́дний.

Безнра́вственность = немора́льність; розпу́ста.

Безнра́вственный = немора́льний, розпу́стний, непутя́щий. — Розпустне життя в молодости приносить хворобу на старі кості. н. пр. — З ким попало водила ся, зовсім розпустна стала. н. о.

Безну́жный = д. **Безбѣ́дный** і **Безна́добный.**

Безоби́дный, но = 1. справедли́вий, без кри́вди, по пра́вді. — По правді роби, й доброго кінця сподівай ся. н. пр.
2. неуразли́вий.

Безо́блачный = безхма́рний, ясни́й.

Безоблы́жный, безобма́нный = правди́вий, справедли́вий, щи́рий. — Правдивий чоловік. — Щира правда.

Безобра́зить = 1. ні́вечити, ги́дити.
2. бешкетува́ти, ши́беничати, дурі́ти, ка'зна що виробля́ти, безчи́нствувати.

Безобра́зіе = 1. гидо́та.
2. непоря́док, него́жість, безчи́нство, незвича́йність.

Безобра́зникъ = ши́беник, пали́вода, шиба́й-голова́, зайди́-голова́. — Такий шибеник, що нічого з ним не зробиш. — Тимош і Юрий були паливоди своєвольні. Л. В.

Безобра́зничать = д. **Безобра́зить** 2.

Безобра́зный = 1. пога́ний, гидки́й, бридки́й. — Не жаль мині того воза, коли б дівчина гожа, а то руда та погана, ти й та воза поламала. н. п. — Стецько гидкий, Стецько бридкий, цур тобі одвяжи ся. Кв.
3. него́жий, незвича́йний.

Безогля́дный = необа́чний. С. З.

Безогово́рочный = безумо́вний.

Безопа́сливо = безпе́шно, без опа́ски. — Безпешно спать полягали. н. п.

Безопа́сливость, безопа́сливый = необере́жність, необа́чність, необере́жний, необа́чний, не сторожки́й.

Безопа́сность, безопа́сный = безпе́ч(ш)ність, безпе́ч(ш)ний. С. Аф. Ш. — Безпечна дорога. С. Аф. — Тут тобі безпечно буде, моє серденько. н. п. — Сидів и уже під містом схований безпечно. Фр.

Безопла́тный = неви́пла́тний, несплати́мий. — Заліз в невиплатні довги.

Безору́жный = безору́жний, беззбро́йний і д. **Беззасту́пный.**

Безостано́вочный, но = безуста́нний, безупи́нний, безпереста́нний, неви́нний, безуста́нно, без переста́нку, без пере́рви, бе́зпереч, бе́зперестань, разура́з. — І всю силу, що мав я і маю, на роботу невпинную клав. Чайч. — Та ясень раз-ураз скрипів. К. Ш.

Безо́стный, безо́стый, безо́сый = неості́стий, голоколосий.

Безо́стный костёръ, рос. Bromus inermis = пирій. С. Ан.

Безотбо́йный = в'їдли́вий, невідче́пний, невідчі́пний. — Таке в'їдливе, як оса.

Безотвѣ́тность = безодмо́вність, безмо́вність.

Безотвѣ́тный = 1. безодмо́вний, безмо́вний, безголо́сий.

2. неодповідний, невідповідний, неодвіча́льний, неодповіда́льний.

Безотвѣ́тственность, безотвѣ́тствіе, безотвѣ́тственный = неодвіча́льність, невідповіда́льність і д. **Безотвѣ́тный 2.**

Безотвя́зность, безотвя́зчивость = невідче́пність, в'їдливість.

Безотвя́зный, безотвя́зчивый = д. **Безотбо́йный.**

Безотгово́рочный, но = безпере́чний, но, неодмо́вний, но.

Безотда́точный, но = безповоро́тний, но, без відда́чі.

Безоте́цкій = без'отецький, безба́тченко, сирота́ (у котрого не має батька).

Безотка́зный = д. **Безотгово́рочный.**

Безотлага́тельность, безотло́жность = пи́льність.

Безотлага́тельный, безотло́жный, но = неодкладний, неодволо́чний, неодмінний, пи́льний, на́глий, неодмінно, пильно, притьмо́м, про́бі, ко́нче, на́гло. С. Л. — Прудкую і неодволочную справедливость учинити. Ст. Л. — Я до його пильне діло маю. С. Л. — Притьмом забажалось. — Що се тобі так нагло приспичило? О. С. — Я пильні листи маю, їду до обозу. н. п.

Безотлу́чный = невідлу́чний, невідсту́пний.

Безотмѣ́нный = неодмінний, невідмінний.

Безо́тній = д. **Безоте́цкій.**

Безотноси́тельный = безумо́вний.

Безотра́дный = 1. безра́дісний, безвідра́дісний, безпорі́дний, нерозва́жний, безпросьвітний.

2. сумни́й, похму́рий, пону́рий.

Безотсро́чный = д. **Безотлага́тельный.**

Безотсту́пный = невідсту́пний, невідче́пний.

Безотхо́дный = невідхідний.

Безотчётный, но = 1. неодвіча́льний, неодповіда́льний, неодвіча́льно, на віру.

2. неприто́мний.

Безочерёдный, но = 1. нечергови́й, не в чергу́, не по черзі.

2. незмінний, неперемінний, но.

Безоши́бочность, безоши́бочный, но = непоми́льність, непохи́бність, нехи́бність, непоми́льний, необми́льний, нехи́бний, непохи́бний, но, без поми́лки, без обми́лки. С. І. Л.

Безпа́губный = незгу́бний.

Безпа́лый = безпа́лький, безпа́льчий, безпа́лько. С. Ш.

Безпа́мятливость, безпа́мятность, безпа́мятливый, безпа́мятный = непамятли́вість, безпа́мятність, забу́тливість, безпа́мятний, непамятливий, непамяту́щий, забу́тливий, безпа́мятко, забу́дько.

Безпа́мятство = 1. д. **Безпа́мятливость.**

2. неприто́мність, нестя́ма, забуття́.

Безпардо́нный = 1. лю́тий, немилосе́рдний.

2. наха́бний, невпи́нний. — **Безпардо́нная голова́** = ши́беник, шиба́й-голова́, зайди-голова́.

Безпа́рный = безпа́рий, непари́стий. — Непаристі чоботи.

Безпаспо́ртный = безпа́шпортний, безбіле́тний.

Безпасту́шно = бе́збаш, само́пас, само́пасом. — Пустив волів на бе́збаш. С. І. — Череда пішла самопасом. — Про гусий він не дбав і вони ходили самопас. Фр.

Безпе́ка = недба́лиця, недба́йло, недба́лий, недбайли́вий, необа́чний.

Безперево́дный = 1. невиво́дний (що ніколи не виводить ся).

2. неперево́дний (що не переводить ся на кого иншого або в инше місце).

Безперемѣ́нный = незмінний, неодмінний, неперемінний.

Безпёрстый = д. **Безпа́лый.**

Безпёрый = безпе́рий.

Безпеча́льный = безжу́рний, безсу́мний, нежурли́вий. — Безжурний попів Гриць. н. пр.

Безпе́чность = недба́лість, недба́льство, недбайли́вість, необа́чність, необа́чка.

Безпе́чный = д. **Безпе́ка** і **Беззабо́тный.**

Безпи́сьменность, безпи́сьменный = безпа́шпортність і д. **Безпаспо́ртный.**

Безпла́тный, но = безпла́тний, дармовий, даре́мний, без пла́ти, дарма́, даре́мне, ду́рно, да́ром, за спаси́бі. С. Аф. І. — Він має дармовий білет.

Безплéменный, безплемя́нный = безплемéнний, безрі́дний, бездї́тний, без ро́да.

Безпло́діе = неплі́дність, неродю́чість.

Безпло́дность = д. Безпло́діе і Безполе́зность.

Безпло́дный, но = 1. безплі́дний, ялови́й, (про землю, рослину) — неродю́чий, недоро́дний, (про тварі) — неплодю́чий, безплеме́нний, (про жінку) — безплі́дна, безпло́дниця, непло́дниця. — Плідне дерево в раю приймають, безплідне з раю викидають н. пр. — У нас земля не родюча.

2. д. **Безполе́зний.**

Безпло́дная трава́, рос. Cerastium vulgatum = укла́дник, цвинтарник. С. Ан.

Безпло́тность, безпло́тный = безтїле́сність, безтїле́сний.

Безповоро́тный, но = д. **Безвозвра́тный.**

Безпого́дица = д. **Безве́дреница.**

Безподо́бный, но = незрівня́нний, ду́же га́рний, чудо́вий, без порівня́ння, незрівня́но, ду́же га́рно, чудо́во.

Безпозвоно́чный = безхребе́тний, безкря́жний.

Безпоко́ить, ся = турбува́ти, ся, клопота́ти, ся, неклува́ти, ся, побива́ти ся. непоко́їти, ся, труди́ти. — **Не безпоко́йтесь** = не турбу́йтесь, не зажива́йте турбацї́ї. — **Онъ совсѣмъ не безпоко́ится** = він і га́дки не ма́є. — Купуй сукню шиту, а хату криту, то й не турбуй ся. н. пр. — Нехай дуже не турбують і віночка не готують. н. пр. — Шкода, мамцю, людий турбовати; волю, мамцю, всю правду казати. н. п. — Щоб моєї бідної головки той не клопотав. — Єней Анхизович сїдайте, турбацїї не заживайте. Кот. — А вона так за ним побиваєть ся, що страх.

Безпоко́йный = 1. невпокі́йний.

2. неспокі́йний, невгомо́нний, невгаву́чий. С. З. Л.

Безпоко́йствіе, безпоко́йство = неспо́кій, турбо́та, турба́ція, ту́рба, турбова́ння. — Нема нікому турботи про мої скорботи. н. пр. — Ляхи межи себе великую турбацию мали, не хотячи королем Собеского. Л. С. — Тай спать ляже, втомивши ся турбою такою. К. Ш.

Безполе́зный = некори́стний, непожи́точний, даре́мний, ма́рний. — Своя воля добра, та не пожиточна. н. пр. — Даремна його праця.

Безпо́лый = без помо́сту, без підло́ги (хата або що).

2. безпо́лий (про одежу).

3. безсна́стий або двосна́стий.

Безпо́мо́щность, безпо́мощный = безпора́дність, безпора́дний, безпо́мічний.

Безпомѣстный = безземе́льний.

Безпопо́вщина = се́кта, що не признає́ сьвяще́нства.

Безпоро́чный = безгрі́шний, безневи́нний, бездокі́рний, бездога́нний.

Безпорто́чникъ, безпорто́чный = безшта́нько, голодра́бець, обша́рпанець, голодра́нець, шарпа́к. — Безштанько — курячий дядько. (Дражнять малих хлопців, як вони не хочуть одягати штанів).

Безпоря́дица, безпоря́докъ = непоря́док, безла́ддя, гарми́дер, розгордї́яш, ша́рварок, а́ляр, калабали́к. — Гармидер, галас, гам у гаю, срамотнї сьпіви аж лящать. К. Ш. — Такий гармидер, неначе Орда наступа. С. Аф. — Збили страшенний шарварок. — Отамане, батьку наш, недбаєш за нас, ой чи бач наше товариство, як розгордїяш. н. п. — Такий калабалик підняли, що нічого не чути. Новорос.

Безпоря́дочно = без ла́ду́, недола́ду́, непоря́дно, без пуття́, жу́жмом. — Живе він якось без пуття. — Порозкидав все без ладу́. — Поліз у шафу, а там все жужмом лежить. — Не розбірав, так і забрав все жужмом.

Безпоря́дочность, безпоря́дочный = безла́ддя, непу́тність, безла́дний, непу́тній, непутя́щий, непоря́дний.

Безпосре́дственный = безпосере́дній. С. Ш. — Безпосередні вибори до Ради державної.

Безпото́мный, безпото́мственный = д. **безпле́менный.**

Безпо́чвенный = безгрунто́вний, безпідста́вний.

Безпо́шлинно = безда́нно, безми́тне. — І тие товари безмитне пропущанні бити мають. Ст. Л.

Безпоща́дный = безмилосе́рдний, немилосе́рдний, лю́тий.

Безпра́віе = безпра́в'я.

Безпредѣльность, ный = д. **Безграни́чность, ный.**

Безпрекосло́віе, безпрекосло́вность = безпере́чність, безпере́ка.

Безпрекосло́вный, но = безпере́чний, неодмо́вний, безпере́чно, неодмо́вно, без супере́ки. — Неодно́вно послушенство оддавали. С. З.

Безпремѣ́нный, но = 1. д. **Безперемѣ́нный.**
2. безпремі́нний, небезпре́менний, но. — Треба небезпреме́нно піти.

Безпрепя́тственный но = ві́льний, неприпи́нний, ві́льно, без перешко́ди.

Безпреры́вный, безпреста́нный = д. **Безостано́вочный.**

Безпри́быльный = невиго́дний, непожи́точний, без зи́ску, без прибу́тку.

Безприда́нница = безприда́нниця, безвінниця, безпоса́жна.

Безпризо́рный = бездо́глядний.

Безпримѣ́рный = 1. безпримі́рний, безприкла́дний.
2. незрівня́нний.

Безпримѣ́сный = чи́стий, незмішаний, су́тий, щи́рий.

Безпристра́стіе, безпристра́стность = безсторо́нність. С. Ш.

Безпристра́стный = безсторо́нній. — Нехай розсудить безсторонні читателі. С. Ш.

Безпритво́рный = щи́рий. — Щира молитва до Бога доходить. н. пр.

Безприча́стный = неприче́тний. — Він до сього ді́ла зовсім не причетний.

Безпричи́нный, но = безпричи́нний, безосно́вний, даре́мний, дарма́, даре́мне, ні за́ що, без уся́кої ра́ди, ні за́ ві-що, ні за́ що-ні про́ що. — Так таки без усякої ради побив.

Безпрію́тность, безпрію́тный, но = безпритý́льність, безпритý́льний, беззахи́стний, безприхи́льний, безпритý́льно, без притý́лку. С. Аф. Ш. — Сьвіт широкий, а де в нім подіти ся бідному, беззахистному? Фр. — Безпритульна сиротина.

Безпробу́дный, но = непробу́дний, безпро́сипний, не прокида́ючись, без про́сипу. — **Б. сонъ** = вічний сон, смерть. — Не без про́сипу.

Безпрогля́дный = безпросьвітний. — Те́мнота безпросьвітна.

Безпро́кій = нікче́мний. С. З.

Безпросы́пный = д. **Безпробу́дный.**

Безпу́тица = 1. д. **Бездоро́жица.**
2. безла́ддя, недола́дність.

Безпу́тникъ, ца = непутя́щий, безпу́тній, леда́що, гультя́й, розпу́тник, непутя́ща, ледащи́ця, розпу́тниця, повія, хльо́рка, шльо́ндра.

Безпу́тный, но = безпу́тній, непутя́щий; розпу́стний, без пуття́, розпу́стно. — Розпустне життя в молодості приносить хворобу на старі кості. н. пр.

Безпу́тство = безпу́тність, непу́тність, розпу́ста.

Безпу́тствовать = жи́ти без пуття́, розпу́стно; розпу́тничати.

Безпу́тье = д. **Безпу́тица.**

Безрабо́тица = безробо́тиця, неробо́та, безробіття.

Безрабо́тный = неробо́чий, гуля́щий. — Сьогодня гулящий день. — Тепер неробоча пора.

Безра́достный = д. **Безотра́дный.**

Безразбо́рчивый = нерозбо́рчивий, непига́дливий, нерозбіра́ючий, безрозбірний.

Безраздѣ́льный, но = нероздільний, суці́льний, нероздільно, суці́льно, цілко́м.

Безразли́чіе, безразли́чность = одна́ковість.

Безразли́чный, но = одна́ковий, одна́ково, байду́же, ні га́дки, дарма́. — Мені однаково, чи буду я жить в Україні, чи ні, чи хто згадає, чи заплаче — однаковісінько мині. К. Ш. — Байду́же йому про все. — Та дарма́ — нехай клепуть, нехай і судять. К. Х. — Се козак запорозький: не об чім не туже, як люлька є і тютюнець, то йому й байду́же. (З вірші під мальовання запорожцем).

Безразсу́дный = нерозу́мний, нерозсу́дливий.

Безразсу́дство = нерозсу́дливість.

Безразсчётный = необрахо́ваний, нерозрахо́ваний, нерозлі́чений.
2. неоплачений.

Безро́гій = безро́гий, комо́лий, ґу́лий, шу́тий. — Комолий віл і ґулею б'є. н. пр. — Цобе, ґулий, щоб тобі ріг одпав (котрого нема) н. пр. — Шутий віл. Мап.

Безро́дный = безрідний, без ро́да.

Безро́потный, но = покірливий, покірний, ненаріка́ючий, покірно, покірливо, без наріка́ння.

Безрука́вка = оде́жа без рукавів, (у жінок) — керсет, керсе́тка.

Безрука́вный, безрука́вый = безрука́вний.

Безру́кій = безру́кий; незру́чний.

Безры́бица, безры́бье = безри́б'я.

Безсвя́зный, но = нескла́дний, недола́дний, нескла́дно, не до ладу́, не до ре́чі, ні скла́ду, ні ла́ду. — Говорить якось не до речі, що ні складу, ні ладу.

Безсеме́йный = безсіме́йний, безрідний.

Безсердéчіе, безсердéчность = немилосéрдя, лютість.

Безсердéчный = немилосéрдний, лютий, жорстóкий.

Безсúліе = несúла, безсúл'я, знемóга. — Яб радийний, та щож — несила моя.

Безсúльный, но = безсúлий, недýжий, квóлий, охлялий, немóщний, без сúли. — Та воли мої недужі, та вивезіть мажу з калюжі. н. п. — Така квола — од вітру валю ся.

Безсилѣть = упадáти на сúлах, занепадáти, знемагáти, кволіти, охлявáти, висилáти ся, знесúлюватись. — Охляв, опустив ся, змарнів чоловік. К. Х.

Безскважный, но = щільний, но.

Безслáвить = слáвити, уводити в слáву, гáнити, ганьбúти, ганьбувáти, покривáти сóромом. — Почали на все село славити і вже чого на неї не набрехали. — Сватай мене, козаченьку, та не вводь мене в славу. н. п. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. н. пр. — Не було того й не буде, щоб не ганьбили люди. н. пр.

Безслáвіе = неслáва, не дóбра слáва, ганьбá, сóром. — Ой не ходи, козаче, до мене, бо неслава на тебе й на мене. н. п. — Тим до неї не горну ся, неслави бою ся. н. п.

Безслáвный = безслáвний, ганéбний, безéцний.

Безсловéсный = 1. німúй, без'язúкий. — **Безсловéсное живóтное** = німá тварь.
2. немовлячий.
3. безмóвний.

Безслѣдный, но = безслідний, безвістний, без сліду, бéзвісті, мáрне. пропав без вісті. — Як батька покинеш, сам марне загинеш. н. п.

Безсмéртіе = безсмéртя.

Безсмéртникъ = рос. 1. Xerantheum annuum — безсмéртки, волóшки. 2. Helychrisum arenarium — жовтýшки, жовтянúля, жóвта гарячка, головокрýт, свáрка, сварлúвець, цмін, жóвтий цмін, котячі лáпки. С. Ан.

Безсмéртный = 1. безсмéртний, несмертéльний.
2. невмірýщий, незабýтній. — Невмируща слава.

Безсмысленность, безсмысленный = безглýздя, безглýздий. С. Аф. Ш.

Безсмыслица = нісенітниця, бридня. — Та се не пісні, а нісенітниці. — Я співаю иноді, що в голову влізе. Кот.

Безсмысліе = безглýздя.

Безсмѣнный = д. Безпересмѣнный.

Безсмѣтный = 1. нерозлічений, нерозрахóваний.
2. несчислéний, незлічúмий, незчислéнний, незлічéнний, бéзліч. — Не счислєнне багатство було у його н. п. — Дав йому гроші'я несчисленного. н. п.

Безснѣжность, безснѣжный = безсніж'я, голóсніг, безсніжний.

Безсóвѣстный, но = безсóвісний, безсумлінний, без сóвісті, безсумлінно. С. З. Ш.

Безсовѣтный = безпорáдний, нерозвáжний, необáчний.

Безсознáтельный = непритóмний, несамовúтий. С. З.

Безсóлнечный = несóняшний.

Безсóнникъ = безсóнько

Безсóнница = безсóнниця, безсóння, (у дітий) — нічниця. С. Аф. Ш.

Безсóрный = чистий, без сміття.

Безсóчный = сухúй, несоковúтий. — **Безсóчная травá**, рос. Sclerantus = боровúй проскýрник (кіев.), бородáвник (гал.). С. Ан.

Безспóрный, но = безперéчний, безсуперéчний, безперéчно, без суперéчки.

Безсерéбренникъ, ца = безсрібник, ця, безсрібляник, ця.

Безсрóчный, но = нестрокóвий, без стрóку, набéзрік. — Віддав гроші на безрік.

Безссóрный = мирний, несварлúвий, мирол юбний.

Безстебéльный = безстеблóвий.

Безстрáстіе = безстрáстя, байдýжість.

Безстрáстный = безстрáстний, байдýжий.

Безстрáшіе, безстрáшный = д. Безбоязненность.

Безстыдникъ, ца = сороміτник, ця, безлúчник, ця. С. Ш.

Безстыдность, безстыдство = безсорóмність.

Безстыдный, безстыжій = безсорóмний, стидкúй, соромíцький, безлúчний, безсорóмно, без сорóму. — Не співайте соромицької, заспівайте старосвітської. н. пр.

Безсчéтный, но = несчислéнний, незлічéнний, без ліку, бéзліч, без лічбú, несчислéнно. — Незчисленне багатство було у його. н. о. — Сімсот волів в оборі злішнику без ліку. н. п. — А Орда без лічби niнила. Л. Сам.

Безсѣменный = безнасінний, пустоцьвіт.

Безталанный = безщасний, безталанний, бездольний, безщасник, ця. С. Аф. З. Ш. Десь нашої безщасниці на сьвіті не мае. п. п. — Як у нашій славній Україні були колись престрашниї, бездольні години. п. д.

Безталантный = д. Бездарный.

Безтёльная (корова) = ялова. — У яловоЇ корови молока не попросиш. п. пр. — У багатого й теля з телям, а у вбогого одна корова, та й та ялова. п. пр.

Безтолковица, безтолковщина = безглуздя, недоладність, безладдя.

Безтолковый, во = 1. безглуздий, нетямущий, дурноголовий. — Та він якийсь нетямущий — не мае сьвітлого ока в лобі. 2. нерозумілий, недоладний, нескладний, не до ладу, не до речі.

Бестолочь = д. Безтолковица.

Безторговица, бесторжица = безторжя.

Безтрепетный = д. Безбоязненный.

Безтрудный = нетрудний, неважкий, легкий.

Безтѣлесный = безтілесний.

Безтѣнный = безтінний. (Місце, де не мае затінку).

Безтягостный = неважкий, легкий.

Безубыточный, но = безутратний, без утрати, без шкоди.

Безугарный = нечадний.

Безугольный = безуглий.

Безугольный = безвугільний.

Безугомонный = невгомонний, невгавучий. С. З.

Безудержный = безупинний, невпинний.

Безудержу = безупинно, невпинно.

Безуёмный = д. Безугомонный.

Безуклонный, но = прямий, простий, невхильний, просто, невхильно. — Ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш.

Безукоризненный, безукорный, но = бездокірний, бездоганний, безнаганний (С. Ж.), бездокірно, без докору, як найкраще. — Його життя чисте, бездокірне.

Безумецъ = безрозумний, нерозумний, шалений, навіжений, навісний, несамовитий, божевільний, дурний. — Тестаменту не повинен чинити безрозумний. Б. Н. — Не мает сьвідчити шалений, который розуму не мает. Ст. Л. — Що навіженному по розуму! п. пр. — Оженив ся навістний та взяв дурновату, та не знали що робити — підпалили хату. п. пр. — Цур тобі, одвяжи ся, пек тобі, одчепи ся — божевільний! Кв

Безуміе = 1. дур, дурість шаленство. 2. навіженство, безглуздя. С. Л.

Безумный, но д. = Безумецъ. — Біжить, мов несамовита, мов нічого не бачить і не чує. О. Мор. — Сама знаеш, як я сердечне шаленне люблю. (З листа Гетьмана Мазепи до М. Кочубеївни.)

Безумолкный, безумолчный, но = невмовкаючий, невмовкаючи.

Безумство = д. Безуміе.

Безумствовать = дуріти, навісніти. — — Добре дуріти, як приступае. п. пр.

Безумѣть = навісніти, божеволіти, дуріти, безглуздіти, розум губити, з глузду зсуватись, спадати. — С. Аф. — Зсунув ся з глузду, як пес з соломи. п. пр.

Безупрёчный = д. Безукоризненный.

Безуронный = д. Безубыточный.

Безурядица, безурядный = д. Безпорядица, безпорядочный.

Безусловный = безумовний, конешний.

Безусница, рос. Orabus vernus L. = сердешна трава, ранник, черевички, зозуліни черевички, півники, горох горобиний. С. Ап.

Безуспѣшный = невдалий, марний.

Безустальный, безустанный, но = невтомний, невсипущий, невтомно, без утоми. С. З. — А наймичка невсипуща. К. Ш.

Безусый = 1. безусий, безвусий, безус. 2. д. Безостный.

Безутратный = д. Безубыточный.

Безутѣшный = нерозважний, безпорадний.

Безуханный = непахучий.

Безухій = безвухий, карнавухий.

Безучастіе = байдужість.

Безучастный = 1. байдужий. 2. безпричасний, непричетний.

Безфамильный = 1. безпрозвищний. 2. безсімейний, безрідний.

Безхвостый = безхвостий, куций. — Цоб, куций! щоб тобі хвіст одпав! (на безхвостого вола). п. пр.

Безхитростный = нехитрий, нелукавий, щирий.

Безхлопотный = безклопітний.

Безхлѣбица, безхлѣбье = безхліб'я, недорід, голод. — А тепер прийшло на безхлїб'ї погибати. п. д.

Безхлѣбный = безхлібний, неврожайний, недородний, голодний. — Неврожайний рік.

Безхозяйный = безхазяйний, нічий.

Безцвѣтный = 1. безквітий, безцьвітий.

2. безма́стий, безко́лірний.

Безцѣльный, но = безцїльний, без цїли, без мети́.

Безцѣнный = безцїнний, неоцїнний. (Надто дорогий або надзвича́йно деше́вий.)

Безцѣнокъ = безцїнок, бе́зцїнь, пів-да́рма, дурни́ця. — Ой нехай же він Супрунове добро за безцїнок збуває, ой нехай же він Супруна козака з неволї викупає. н. п. — Продав за пів-да́рма. — Проміняв на дурницю.

Безча́діе, безча́дный = бездїтство, бездїтний.

Безча́стный, безча́стье = д. **Безтала́нный** і **Бездо́лье.**

Безчеловѣчіе, Безчеловѣчность = нелю́дськість (С. Ж.), лю́тість.

Безчеловѣчный, но = нелю́дський, лю́тий, неми́лосе́рдний, лю́то, немилосе́рдно.

Безче́стить = безче́стити, га́нити, ганьби́ти, ганьбува́ти, зневажа́ти, бе́штати. С. Аф. З. Л. — Почав ганьбити його остатнїми словами. Фр. — Которії короля бештають і кривду йому чинять. Б. Н.

Безче́стіе = безче́стя, ганьба́, знева́га. С. Аф. З. — Ганьбою не дїймеш, так силою візьмеш. н. пр.

Безче́стный = нече́сний, гане́бний, безе́цний. С. З. — А такою карностю ганебною мають карані бити. Ст. Л. — Ганебне дїло.

Безчешу́йный = безлу́ский.

Безчи́ніе = безчи́нство, бе́шкет. — Наробили такого бешкету, що сором і казати.

Безчи́нничать, безчи́нствовать = бешкетува́ти.

Безчи́сленный, но = д. **Безсчётный.**

Безчу́вственность = нечу́лість, нечусте́нність.

Безчу́вственный = нечу́лий, нечустве́нний.

Безчу́вствіе = д. **Безчу́вственность.**

Безшаба́шный = 1. невгомо́нний, невсипу́щий.

2. ши́беник, шиба́й-голова́, проби́й-голова́, зайди́-голова́, пали́вода. С. З.

Безшёрстный, безшёрстый = безше́рстий, го́лий.

Безшта́нникъ = д. **Безпорто́чникъ.**

Безшу́мный = тихий, негомінкий.

Безшу́точно = без жа́рту, не в жа́рт, спра́вдї.

Безъ = без. — **Безъ па́мяти** = непам'ята́ючи, нетя́млячи. — **Безъ сомнѣнія** = напе́вне. — **Безъ у́держу** = без упи́ну. — **Безъ у́молку** = невмовка́ючи. — **Безъ у́стали** = без уто́ми. — **Безъ шу́токъ** = д. **Безшу́точно.**

Безъязы́чный = без'язи́кий, німи́й, безріка.

Безызвѣстность, безызвѣстный = д. **Безвѣстность, ный.**

Безымёнка, безымя́нка = бези́менка.

Безымённый, безымя́нный = безиме́нний. — **Безымённая недѣля** = тре́тій ти́ждень вели́кого по́сту. — **Б. палецъ,** Digitus innominatus = підмези́нний.

Безынтере́сный = 1. нецїка́вий. — **Не безынтере́сный** = цїка́вий.

2. некори́стливий.

Безыску́сный, безыску́сственный = про́стий, нешту́чний, натура́льний.

Безысхо́дный = д. **Безвы́ходный.**

Бей, бе́йте = бий, би́йте.

Бекаси́нникъ = дрі́бний шріт (дріб).

Бека́съ, пт. Scolopax = вівча́рик, бара́нець, бара́нчик, ха́вка. — Перепели підпідьомкають, вівчарик посвистує. Номис.

Беке́ша, беке́шъ = капта́н або серту́к довгополий, теплий.

Бекре́нь, вжива́єть ся у виразї: „**на бекре́нь**“ = на бакир. — Надів шапку на бакир.

Белемни́тъ = (від грец. βέλεμνον) = чо́ртів па́лець.

Белена́, рос. Hyoscyamus niger = блекота́, німі́ця. — Говорить, мов блекоти об'їв ся. н. пр.

Белендря́съ, белентря́съ = д. **Балентря́сы.**

Белиберда́ = нїсенї́тниця, тереве́нї, тереве́нї-ве́нї, курзу́-верзу́. С. З. — Плете теревенї. — Несе курзу-верзу́.

Белладо́нна, рос. Atropa beladonna = во́вчі я́годи.

Бельме́съ, вжива́єть ся тільки у виразї: „**ни бельме́са**“ = нї бельме́са, нї бе́, нї ме́, анї же́. — Що йому не кажи — анї же не розуміє.

Бе́нзель = пе́нзель, здр. пе́нзлик. — Не пензлем так її, але квачем малює. Гул. Ар.

Бергамо́тъ, рос. Citrus limetta = бергамо́та. С. Ш. — Citrus Bergamia — гли́ва. С. З.

Бёрдникъ = бе́рдник, бердо́шник. — Шильник берднику не товариш. н. пр.

Бёрдо = бе́рдо. — Берди направив, нитки наснував. В. Щ.

Бёрдочникъ = д. **Бёрдникъ.**

Бёрдце, бёрдышко = бéрдечко. — Тобі, мати, нитки й бердечко, мінї давай полотенечко. н. п.

Бердышъ = кéлеп, топірéць. (Гал.) — Келепом по плечах потягав. н. д.

Береговище = побережжа, бережи́на. (С. Ш.)

Береговóй = берегови́й, побережний.

Бéрегъ = бéрег, здр. — бережóк, бережечок. — Держись берега, а риба буде. н. пр. — Він сидїв на березї. — Бистра річка, невеличка, бережечки зносить. н. п.

Береди́ть = ятри́ти, вражáти. — Чорні думки ятрили його зранене серце. Бар. — Роз'ятрив болячку. — По малу-малу, чумаче, грай, не вражи мого серденька в край. н. п.

Берёжая (кобыла) = жерéбна, жерéба.

Бережéніе = дóгляд, схов, схóвок. — Віддав йому гроші до схову.

Бережёный = бережéний, обережний, сторожкий, обáчний. С. З. Л. — Береженого і Бог береже. н. пр. — Утя — сторожка птиця. Греб.

Бережли́вость, бережли́вый = бережли́вість, ощáдність (Гал.), бережли́вий, ощадний (Гал.).

Берéжникъ = 1. бережи́на, побережжа. С. Аф. Ш.
2. снасть рибáльська на р. Обі.
3. крилó нéвода, що тягнуть з берега.

Бережнóй = берегови́й, побережний.

Бéрежность = 1. обережність, осторóга, бáчність, обáчність. С. Л. — До права треба мати два мішки: один гроший, а другий бачности. н. пр.
2. д. Бережли́вость.

Бéрежный, но = бережéний, обережний, сторожкий, обáчний, бéрежно, помáлу, обережно, обáчно. С. З. Л. (Д Бережёный).
2. д. Бережли́вый.

Бéрежь = 1. д. Бережли́вость.
2. дóгляд.

Берёза, рос. Betula alba = берéза.

Берёзка = берізка, берéзонька. — **Берёзку завивать, развивáть** = води́ти танóк з берізкою, уквітчаною стьожкáми. — Не рубай, брате, білої березоньки, не коси шовкової травиченьки. н. п.

Берёзникъ = березня́к, берези́на. С. Аф. Ш. — А у березнї грибів-грибів. С. Ш.

Березня́къ = березни́к, березничóк. С. Аф. Ш. — Бігла теличка та з березничка. н. п.

Берёзовикъ = 1. гриб, Boletus scaber — бáбка, красноголóвець. С. Ан.
2. пти́ця, що водить ся в березняку́ (валюшні, кулики, то-що).

Берёзовица = березовий сік. С. Ш.

Берёзовка = березівка. С. Ш.

Берёзовый = берéзовий. **Б. грибъ** = д. Берёзовикъ. — **Б. гу́ба, Boletus igniarius** = березня́к.

Березу́ха = бéрезівка.

Берéменная = черевáта, вагітнá, важкá, тягітнá, тяжкá, непорóжня, у вазї, у тяжі. (Всї про жінку). С. З. Л. — Баба винувата, що дівчина черевата. н. пр. — Її мати, як була ще вагітною, то ще у череві прокляла. н. к. — Вона тодї саме у вазї була. — Вона важка ходить. — Коли річ про инші твари: (вівця́, козá, кішка) — кітна, кóтна, (корóва) — тéльна, (кобила) — жерéбна, жерéба, (свиня́) — порóсна, супорóса, (собáка) — щéнна, щінна. — Згодувала її мати, як свиню поросну. н. п.

Берéменность = вагота́, вага́, тя́жа.

Берéменѣть = ваготїти, ваготнїти, черевáтїти, у вазї, у тяжі, тяжкóю, важкóю ходи́ти. — Отож вона зараз і заваготїла. н. к.

Берéмя = оберéмок. С. З. — Візьми оберемок соломи та протопи.

Берендéйка = цяцька, буру́лька.

Бересклéтъ, бересдрéнь, бересклéдъ, рос. Evonymus = брусли́на, брусили́на, бруслени́на, проскури́на, вересклéп, вóвче ли́ко. С. Ан.

Берёста, берёсто = берéзова корá (влáсне верхня частина кори).

Берéстеникъ, бéрестéнь = 1. начи́ння або що, зроблене з березової кори або оброблене нею.
2. лича́к з березової кори.

Берéстить = обробля́ти берéзовою корóю.

Берёстовикъ = д. Берéзовая гу́ба.

Берёстовый = зрóблений з берéзової кори.

Бéрестовый = берестóвий, в'язóвий.

Бéрестъ, рос. Ulmus campestris suberosa = бéрест, берести́на, карáїч, карагáч. — U. c. denudata — в'яз, карáїч. С. Ан.

Берестя́никъ, берéстяный = д. Берéстеникъ, Бéрестовый.

Берéчь, ся = берегти́, ся, стерегти́, ся, глядїти, доглядáти, шанувáти, ся, жалїти, хорони́ти, ховати, щади́ти, пильнувáти. — Хазяїн бережеть ся, а злодїй давно його береже. н. пр. — Стережи ся, Петре, нарікати на Наталку. Кот. — Не бійсь, та стережи ся. н. пр. — Хто не зазнав лиха, не вміє шанувати добра. н. пр. — Буду дома сидїти, буду жінку глядїти. н. п. — Щади в добрі, матимеш в бідї. н. пр. — Коли скупо (дуже мало), щадити глупо. н. пр. — Не вмів же ти шанувати здоров'ячка свого. н. п.

Берся = жінка, що збіра́є я́годи.

Бе́рковецъ = берківе́ць (міра ваги в 10 пудів).

Бе́ркутъ = оре́л (білохво́стий).

Берли́на = берли́на, берли́нка.

Берли́нъ = бе́рлин. — Їде шляхом до Києва берлин шестернею. К. Ш.

Берло́га = барліг, лігво́, (во́вчий, лисячий) — вовківня́, ско́та, (свинячий) — барліг, багно́. С. Аф. З. Л. — Знайшла лігво́ і медвежата забрали. н. о. — **Два медведя въ одно́й берло́гѣ не ужи́вутся** = два коти́ в одному́ мішку́ не помиря́ть ся. н. пр.

Берло́жный = барлі́жний.

Бе́рнецъ, рос. Listera ovata = зозу́лїни сльо́зки, зозу́лїни рушники́, стули́гуа. С. Ан.

Бе́рце, берцо́, анат. Crus. = гомілка, голїнка, голя́нка (мягка частина гомілки) — ли́тка. — Гомілкою зоветь ся, як сама кість, так і вся частина ноги від колїна до ступнї. Ман. — Побіг, аж литками хреще.

Бе́рцовый = гомілковий. — **Б. кость** = гомілка, цівка.

Бесерме́нъ = д. **Басурманъ**.

Бессъ, рос. Erythronium dens canis = собачки́. С. Пов.

Бе́стія = скоти́на, би́дло.

Бесѣда = 1. розмо́ва, бала́чка, говірка. — З дурним розмова, як з вітром полова. н. пр. — Багато балачки, та дїла мало. н. пр. — Без горілки немає говірки. н. пр.

2. бесїда, промо́ва, річ. — Промова в день роковин Т. Шевченка у Львові.

3. бе́седа. С. Аф. Ш. — Були у Грицька у бе́седї, чимало людий було і випили добре.

Бесѣдка = бесїдка, бесе́дка (лїв.), альта́нка. (Прав.)

Бесѣдованіе = д. **Бесѣда 1.**

Бесѣдовать = розмовляти, бала́кати, бесїдувати, трахтува́ти. С. З. Ш. — Нема мого миленького, що карії очі, нї с ким мінї розмовляти, сидя о півночі. н. п. — Сиди один в холоднїй хатї, не ма с ким тихо розмовляти. К. Ш. — Трахтували до самої ночі.

Бечева́ = кодо́ла, ля́ма. С. З.

Бечева́ть = тягти́ ля́му, бичува́ти.

Бечёвка = бечі́вка, бичі́вка. С. Аф. З.

Бечевни́къ = побере́жжа для пристанї або для спочинку лоцманам і бурлакам, а також для стежки, якою йдуть конї або бурлаки, що тягнуть судна проти води.

Бечевщи́къ = бу́рла́ка, бурла́к. — Забродив ся, зарюсив ся, де ж ти бурлак волочив ся? н. п.

Бешме́тъ = капта́н (татарський).

Бздёхъ = бздо́. С. З.

Бздни́ка, бздню́ка, рос. Solanum nigrum = паслїн. С. Ан.

Бзду́шка, гриб Lycoperdon bovista = бздюха́, пу́рхавка, корю́ха, корова́ гу́бка. С. Ан.

Бздѣть = бздїти.

Бздюха́ = д. **Бзду́шка**.

Библейскій, би́блія = библійний, би́блія, сьвяте́ письмо́. — Тиж сьвяте письмо читаєш, нас на розум научаєш. н. д.

Бива́къ = та́бор (коли військо стає в полї для ночлїгу або спочинку). С. З. Ш.

Бива́ть, ся = д. **Бить, ся**.

Бива́чный = таборо́вий.

Би́вень = клик.

Бига́мія = двоже́нство.

Бизу́льникъ, рос. Crepis tectorum = жо́втий цьвіт, кульба́ба, ди́кий молоча́й.

Би́лень = бія́к, бия́к, бич. С. Аф. З. Ш. — Молотили, поки біяки геть не поодлїтали.

Биле́тъ = білет, па́шпорт, квіто́к, ка́ртка, ка́рточка. — Виправив білет на пів року. — Добре було чумакувати, поки всюди рівно, а то уже через ті білети та й ходити не вільно. н. п. — По квітках видають гроші в канто́рі.

Билліа́рдъ = кармелю́к. — Наїхали економи в кармелюка грати — сюди туди по кешенях — нема чого взяти. н. п. (Пісня ся надрукована в Києв. Стар. з поясненням, що кармелюк = білліард; може й так, а може се назва якої небудь гри в карти.)

Би́ло = 1. калата́ло, калата́йло, клепа́ло, сту́кало. — Піп у дзвін, а чорт у калатало. н. пр.

2. язи́к (дзвона).

3. клин, ба́ба (в олїйницї).

4. товка́ч (до сту́пи).

5. передо́к (в санка́х).

Бильа́рдъ = д. **Билліа́рдъ**.

Бинди́га, биндю́гъ = 1. вороти́ло, стріла́ (у млинї).

2. бендюги́. С. З. Ш.

Бинтова́ть = перев'я́зувати, повива́ти, бандажува́ти.

Бинтъ = пере́в'язка, ва́в'язка.

Бира́ть = д. **Брать**.

Би́ржа = (купецька або де стоять звощики) — бі́ржа, (де збірають ся наймити для найма на роботу) — точо́к. Кіев. — На точку найняла наймичку.

Биржеви́къ = біржа́к. С. Ш.

Биржево́й = біржови́й.

Би́рка = карб, карбіж, карбо́ванка. С. З. — На щотах, бачиш, не училась, над карбіжем теж не трудилась. Кот.

Би́рчить = карбува́ти.

Бирю́къ = вовк, (про чоловіка) — вовк, супі́й, похню́па, похму́рий. — **Смотрѣть бирюко́мъ** = во́вком дивитись. — **Жить бирюко́мъ** = одлю́дно жи́ти. — Живе одлюдно на вигоні. С. З.

Бирюкова́тый = вовкува́тий, похму́рий, пону́рий, похню́пий, одлю́дний.

Бирю́лька = 1. ця́цька, буру́лька. С. Ш. 2. ду́дочка, сопі́лочка (очере́тяна).

Бирю́чина, рос. Ligustrum vulgare = во́вчі ягоди, жи́молодь, жостір. С. Ан.

Бирючи́на = вовчи́ще.

Бирю́чій = во́вчий.

Би́тва = бій, бата́лїя, сїча, побі́й, би́тва. (У запорожцїв: баталія мішаного характеру — га́лас, особливими ватагами, кожна самостійна — гарми́дер, стичка перед баталїєю нарізно або малими купками — герць, ге́рець). Эв. — Пили; пили запорожцї і гуляли, під Товстою могилою баталїю мали. н. п. — Служив в полку пана Кочубея на баталїї з Шведами під Полтавою. Кот. — Дали коня, дали зброю: ставай, сину, до побою. н. п. — Не наступай Ли́тва, бо буде між нами битва. н. п. — Зава́тий як перець, поки не вийде на герець. н. пр.

Битва́ = кло́піт, моро́ка.

Би́твенный = бойови́й, бата́льний. — Настоящій батальний огонь. Кв.

Битка́ = би́тка (налита свинцем або оливом) — свинча́тка, олив'я́нка, (з гвіздком) — ґвоздя́нка. С. Ш.

Битко́мъ = на́пхом, на́бгом, по́вно, повні́сінько, на́товпом.

Бито́къ = 1. д. **Битка́**.
2. до́вбня, довбе́шка. С. Ш.
3. (пече́ня) — бито́к.

Би́тый = би́тий, лу́плений, лупцьо́ваний, като́ваний і т. д. (див. під с. **Бить**). — Каже дитина, що бита, та не каже за що. н. пр. — **Би́тая доро́га** = би́тий шлях. — Незабаром виїхали ми на битий шлях. — **Би́тая пти́ца** = різана. — На базарі було багато різаної птицї. — **Би́тый часъ** = ці́лу годи́ну. — Проморив мене цїлу годину. — **Би́тый человѣкъ** = бува́лець. — Був у бувальцях — знає що кий, що палиця. н. пр.

Бить = дріт тоне́сенький, для гапта́рської робо́ти.

Бить, ся = 1. би́ти, ся, лупи́ти, ся, лупцюва́ти, ся, колоти́ти, ся. (Батого́м, ре́мнем, малахає́м то́-що) — бато́жити, пу́жити, шмага́ти, супо́нити, чухра́ти, пі́жити, перева́ти. — Лупіть Рябка, чухрайте, ось батіг. Гул.-Ар. — Разів із шість Рябка водою одливали, і скільки раз його, одливши, знов шмагали. Гул.-Ар. — (Важки́м чим) — гати́ти. — Схопив рубель, тай почав гатити. — (До кро́ви) — би́ти на олїю. — (До синяків) — басама́нити. — (Ду́же тя́жко) — тузи́ти, тузова́ти, тю́жити, шпа́рити, пері́щити, лу́щити, гати́ти. — Приставив тарани до брами, в ворота зачали гатить. Кот. — (Кулака́ми до попа́ло) — сади́ти, стусува́ти, товкма́чити, стусанів дава́ти, манї́жити, кудо́вчити. — А він її за коси з печі, тай давай манїжити. н. к. — Я його зараз за потилицю, тай почав кудовчити. н. о. — (Колїнками) — колїнчити. — Звалив його, колїнчив, колїнчив, тай викинув за двері. н. к. (Ло́бом, рога́ми) — бу́цати, ся. — — Ходить, як овечка, а буцає, як баран. н. пр. — (Нога́ми задні́ми) — брика́ти, ся, хвиця́ти, ся. — Знай, кобило, де брикати. н. пр. — (Немилосе́рдно) — катувати. — Буду тебе бити, буду катувати, а як прийде недїля — буду нишу мати. н. п. — (Па́лицею) — дуба́сити. (Па́лею) — па́лї дава́ти. — (По пицї) — ля́скати, ля́паса дава́ти, ляща́ дава́ти, ляпанця́ми годува́ти. — А він йому раз і вдруге ляща дав, так пішов. — Як почав він його ляпанцями годувати. — (Різка́ми) — сікти, па́рити, чу́стрити, чу́хра́ти, шпа́рити, пері́щити. — (Хворости́ною то-що) — хворости́ти, хво́їти, хви́ськати, хво́ськати, цви́гати.
2. вбива́ти, забива́ти, розбива́ти, вибива́ти, збива́ти, би́ти. — Забивати палю, гвіздок, кілок. — Вбивати вола. — Розбивати посуду. — Вибивати медалї. — Збивати масло.
3. викида́ти. — Риба викидає икру.
4. (про звук) — би́ти, плеска́ти, ля́скати. — **Бить въ бараба́нъ, въ наба́тъ** = би́ти в бараба́на, б. на споло́х, на ґва́лт. — А він побачив злодїїв, кинув ся

на давінницю тай давай на сполох бити. — **Бить въ ладóни** = плескáти, в долóні плескáти. — Ідé малáй та в долоні плеще: гуляй, мамо, нема батька ще. н. п.

5. (про сéрце) — колотúти ся, тьóхкати, стýкати, тіпати ся, тріпати ся. — Серце в грудах колотить ся, як не вискочить. О. Мор.

6. (про птиць) — тріпати ся, тіпати ся. — Синиця в клітці тріпасть ся. С. Ш.

7. (про хворóбу) — трястú. — Лихоманка трясе. — **Бить баклýши** = д. **Баклýшничать.** — **Бить ся объ заклáдъ** = закладáти ся. — Один усе закладав ся, та без штанів і зостав ся. н. пр. — **Бúть ся яйцами** = нáвбúтки бúти ся. — От вони похристосувались, тай почали крашанками навбитки бити ся. — **Бить ногáми** = брикáти ся. — Не підходьте до сього коня: він брикаєть ся. — **Бить челóмъ** = прохáти милості, чолóм давáти. — Тай поїхали до столиці, прохати милості у цариці. н. п. — Його добром, та йому й чолом. н. пр.

Битьё = биттá. — Махання за биття не рахуєть ся. н. пр.

Битю́гъ, битю́къ = 1. кінь (тамбовської або воронізької породи).

2. (про чоловіка) — мацáк, дужáк, бéцман, здоровúло. — Який бецман, а нічого не хоче робити. С. Ш.

Бичевá = д. **Бечевá.**

Бичевáніе = бичувáння, шмагáння, катувáння.

Бичевáть = бичувáти, батóжити, шмагáти, пýжити і т. д. д. **Бить.**

Бичевнúкъ, рос. Artemisia procera = бóже дéрево, біж-дéрево. С. Ап.

Бичъ = 1. бич, батíг, пýга. — Не втікає пес від калача, тільки від бича. н. пр. — З піску батога не вилетеш. н. пр. — Не з такою пугою до Криму ходити. н. пр.

2. кáра Бóжа. — Отож і пішла на людий кара Божа: сарана, пошесть.

3. кат, душмáн, катю́га.

Вишь = пак, бо. — Що пак він казав? — — Як бо його звуть?

Біéніе = биттá, (про сéрце) — стýкання, тьóхкання.

Біографи́ческій = біографічний, житеписний.

Біогрáфія = біогрáфія, житéпис.

Біющій = б'ю́чий, б'ю́щий.

Блáго = 1. добрó, блáго. — Се робить ся на добро всім людам.

2. дóбре, гарáзд, на щáстя, добрó; нехáй би, тим більше що..., дя́кую́чи томý що... — Добре, що я рано встав. — На щастя я догадав ся. — Добрó, у кого є господа. К. Ш. — І нехай би він справді був винен, а тож...

Благови́дный = гóжий, гáрний. — Ой там їхав козак гожий, ще й на личенько хороший. н. п.

Благоволéніе = дóбрість, лáска, мúлость. — **Пріобрѣсть, заслужи́ть благоволéніе** = запобігти лáски, мúлості, підійтú під лáску, заслужúти, ся на лáску. — Що вже він не робив, щоб запобігти ласки у пана. — А я тую дрібну ряску заберу в запаску, таки свойому миленькому підійду під ласку. н. п. — Як чоловік цікавий, на ласку скоро заслужив ся. Л. В. — **Потерáть благоволéніе** = втрáтити лáску. — Я бою ся, козаченьку, і сама я плачу, ой я в своїй матусеньки певне ласку втрачу. н. п.

Благоволи́ть = 1. ласкáвим бýти, добрá бажáти, жúчити, зúчити. С. З.

2. зволя́ти, ся. — Зволяйтесь, добродію, вислухати. О. Л.

Благовóніе = пáхощі. С. З.

Благовóнный = запашнúй, пахýчий, пахню́чий, пахýщий. — З запашного василечку. — Ой посійте ж там пахнючої рутоньки. н. п. — Пахуча квітка.

Благовоспи́танный = звичáйний, гóжий, ґрéчний, дóброго бáтька дитúна. — На тім стільчику гречний молодець. н. п. — От і видно, що доброго батька дитина.

Благоврéменный, но = вчáсний, вчáсне, у свій час, в пóру, сáме в чáс, в дóбрий час. — Добре у свій час все зробити. — Він прийшов саме в час.

Благовѣ́рный, ая = 1. благовірний, правовірний. (Специяльно вживаєть ся як епітет членів Царської Сем'ї.)

2. старúй, старá, мій, моя́ (називають друг друга чоловік та жінка, більше в жарт).

Благовѣ́ствовать = 1. звіщáти, оповіщáти рáдість, принóсити рáдісну звістку.

2. проповідувати слóво Бóже.

Благовѣсти́тель = благовісник. С. З. (Придаєть ся св. Архангелу Гаврилу).

Благовѣсти́ть = д. **Благовѣ́ствовать.**

Блáговѣстить = 1. блáговістити, дзвонúти до слýжби Божої, на слýжбу Бóжу. — На самісенький Великдень, як задзвонили до служби. н. о. — Вже почали благовістити.

2. розголошáти, дзвонúти. — Йому тільки скажи, то він зараз почне скрізь дзвонити.

Благовѣстіе = дóбра вість, звістка. С. Ж.

Благовѣстникъ = д. **Благовѣститель.**

Блáговѣстъ = блáговіст, дзвін до цéркви.

Блáговѣсть = д. **Благовѣстіе.**

Благовѣщеніе = Благовіщення. — Який день на Благовіщення, такий і на Великдень. н. пр.

Благовѣщенскій = благовісний. С. З. — З благовісного теляти добра не ждати. н. пр.

Благоговѣніе = побóжність (велика шанóба, повáга до чóго свящéнного абó висóкого, дúвного абó дýже гáрного). С. Ж.

Благоговѣть = шанувáти, поважáти побóжно, преклонятú ся.

Благодарéніе = дя́кування, подя́ка. С. З. — Яке частування, таке й дякування. н. пр. — **Благодарéніе Богу** = дя́кувать Богові, дя́ка Бóгові. — Поки що, дякувать Богові, здоровенькі.

Благодарúтельный = подя́чний.

Благодарúть = дя́кувати. С. Аф. З. Л. — **Благодарю** = спасúбі, дя́кую, дя́кýвать. — **Благодаря** = дя́куючи, дякувать. — Дякую тобі, мамо, що ходила в тебе гарно. н. п. — Подякував за хліб, за сіль і за науку добрим людям. К. Ш. — От за се дякувать. С. Аф. — Дякувати дядькові, у нас гроші є. С. Л. — За так милостивую ласку дякую. Ст. Л.

Благодáрность = 1. дя́ка, подя́ка, вдя́чність. С. Аф. З. Л. — Одна дяка, що за рибу, що за рака. н. пр. — Не жди дяки од приблудного цуцика. н. пр. — Я почувала ще більшу вдячність і любов до нього. Фр.

2. хабáрь. — Дав йому три карбованці. (Д. під с. **Взятка.**)

Благодáрный, на = вдя́чний. С. З. Л. — Должни есьми все тое приймовати вдячне. Б. Н. — Чого ми вдячне от них будучи. Ст. Л.

Благодáрственный = подя́чний.

Благодáрствовать, благодáрствуйте = д. **Благодарúть, благодарю.**

Благодáтный = благодáтний, дóбрий, добродíйний.

Благодáть = 1. добрó, благодáть.

2. і 3. Д. **Благоволéніе** і **Благодѣяніе.**

4. рóскіш, достáток.

5. рос. Gratiola officinalis — золототúсячник, Бóжа мúлость, дрислúвець. С. Ан.

Благодéнственный = щаслúвий. С. Л.

Благодéнствіе, благодéнство = щáстя, гарáзд, добрó. — Дай, Боже, нам на здоров'я, та скоро побачитись в гаразді. Ган. Барв.

Благодéнствовать = жити щасливо, дóбре, благодéнствувати. — На всіх язиках всі мовчать, бо благоденствують. К. Ш.

Благодýшіе = дóбрість, добродýшність.

Благодýшный = дóбрый, добродýшний, мягкосéрдий.

Благодѣтель, ница = добрóдій, ка, благодíй, ка, доброчúнця. С. З. Л. — Господь послав нам якого доброчинця. Ч. К.

Благодѣтельность = добродíйство, доброчинність

Благодѣтельный = добродíйний, благодíйний, доброчúнний, добротлúвий. (С. Ж.)

Благодѣтельствовать = добро діяти, чинúти, робúти.

Благодѣяніе = добрó, добродíйство. — Я йому добре зробив, а він так мені одячив. — Дякуючи Господу Богу за так велике добродійство. Б. Н.

Благодѣять = д. **Благодѣтельствовать.**

Благожелáтельный = жичлúвий, ласкáвий. — А я бідний, нещасливий, ніхто мені нежичливий. н. п.

Благóй = 1. дóбрий. — Добра радо, до щира правда. н. пр.

2. упéртий, сердúтий, невгомóнний, шалéний. — **Кричáть благúмъ мáтомъ** = репетувáти, галасувáти, напуп кричáти. — Кричить баба, репетує — ніхто її не ратує. н. пр.

Благолѣпіе = красá (велична).

Благолѣпный = прекрáсний, дýже гáрний.

Благомысліе = добромúсність.

Благомыслящій = добромúсний.

Благонадёжность = пéвність.

Благонадёжный = пéвний, надíйний.

Благонамѣренный = добромúсний.

Благонрáвіе, благонрáвный = обичáйність, звичáйність, обичáйний, звичáйний. — Який звичайний хлопець.

Благообрáзіе = красá, врóда, гóжість.

Благообрáзный = вродлúвий, гáрний, гóжий. — Хороша, вродлива, та доля її нещаслива. н. п.

Благополýчіе = д. **Благодéнствіе.**

Благополýчный, но = щаслúвий, дóбрий, дóбре, гарáзд. С. З. — Дома усе гаразд застав С. Л. — **Благополýчно кóнчиться** = вийти на дóбре.

Благоприлúчіе, благопристóйность, ный = звичáйність, звичáйний, гóжість, гóжий. С. Л.

Благопріобрѣсть; благопріобрѣта́ть = придба́ти, добу́ти, надба́ти, набу́ти, нажи́ти, добува́ти, набува́ти, нажива́ти, дбати. С. Л. — У наймах, сяк собі та так, придбав сірома грошенят. К. Ш. — — Надбав гроший, став хороший. н. п.

Благопріобрѣтенный = при́дбаний, на́дбаний, набу́тий, нажи́тий. — **Благопріобрѣтенное иму́щество** = набуток, на́дбане, нажи́те добро́. — Це його набуток а не батьківщина.

Благопріятель = приятель.

Благопріятный = 1. при́язний, ласка́вий, милости́вий, зичли́вий, прихи́льний, щи́рий. — Він завжди до його прихильний.
2. го́жий, пого́жий, сприя́ючий, щасли́вий. — **Благопріятное вре́мя** = до́брий час, слу́шний час, пого́дний час. — Дай, Боже, час добрий! — Будемо сподївати ся слушного часу. — Запобігаймо вперед такому безправю під сей до того дїла погодний час. С. З. — За дві неділї або як на то час погодний знесеть. Ст. Л. — **В. вѣтеръ** = пого́дний, ходови́й. (Ман.), пого́жий. — Треба швидче їхати, тепер саме ходовий вітер. — **В. пого́да** = годи́на, го́дяний, годи́няний, го́дяно, годи́няно. — Після дощів настала година. — — За цілий тиждень нї одного дня не було годяно. — **В. слу́чай** = добра ока́зия, до́брий випадок, ща́стя. — Йому випала добра оказия.

Благопріятствовать = 1. ласка́вим, милостивим, прихильним бути до ко́го.
2. годи́ти, пого́дити, сприяти, щасти́ти. — Як Бог годить, то й мокре горить. н. пр. — Тепер час погодить, треба ділом поспішати. С. Л. — А Бог мині погодив, вовк кобилу задушив. н. пр. — Щастя йому сприяє. — Хоч її не возьму, буду їй сприяти, всякого добра буду їй жадати. н. п.

Благоразу́міе, благоразу́мный = розсу́дливість, розсу́дливий.

Благорасположе́ніе = ла́ска, ласка́вість, ми́лость, при́язнь, прихи́льність.

Благорасполо́жённый = д. **Благопріятный 1.**

Благораствоpе́ніе = здоро́вість (повітря).

Благораствоpе́нный = здоро́вий.

Благоро́дникъ, рос. Eupatorium canabinum = сіда́ч, сіда́ш. С. Ан.

Благоро́дный = 1. благоро́дний, шляхе́тний, зна́чний. — Благородні — свиня огородні. н. пр. (До тих, що своїм панством пишають ся.) — Благородні — хліба голодні. н. пр.
2. че́сний, благоро́дний, лица́рський, щи́ра душа. — Благородними кістками болота засипав. К. Ш.

Благоскло́нность = д. **Благорасположе́ніе.** — **Снискáть благоскло́нность** = д. **Благоволе́ніе пріобрѣсть.**

Благоскло́нный = д. **Благопріятный 1.**

Благоскло́нствовать = д. **Благопріятствовать 1.**

Благослове́ніе = благослове́ння, благослове́нство. С. З. — Матусине благословення. Опов. О. Стороженка

Благослови́ть, ся = благослови́ти, ся, поблагослови́ти. — Благослови, Боже, нам гнїздечко звити, сей дом звеселити. н. п. — Благословилась Марусенька та у свого татка на посадоньку сїсти. н. п.

Благосостоя́ніе = доста́ток, гара́зд, добро́бит. — Він має достаток. — Хто в бідї, нехай біду стерпить, а хто в гараздї, щоб нїколи біди не знав. н. пр. — Добробит в краю не то що не підносить ся, але очевидячки упадає. Батьківщина.

Благосты́ня = добро́, ми́лость.

Бла́гость = до́брість.

Благотвори́тель, ный і т. д. = д. **Благодѣтель, ный** і т. д.

Благоусмотрѣ́ніе = во́ля, ла́ска, ми́лость. — Покладаю ся на ласку вашу, на вашу волю.

Благоустрое́ніе = упорядкува́ння.

Благоустро́ить = поря́док, лад да́ти, упорядкува́ти.

Благоустро́йство = упорядкува́ння, до́брий лад, поря́док.

Благоуха́ніе, ный = д. **Благово́ніе, ный.**

Благоуха́ть = па́хнути, пахтї́ти. — С. З. — Квітки пахнуть весним ранком. Аф.

Благочести́вый = благочести́вий, побо́жний.

Благочи́ніе = 1. д. **Благоустро́йство.**
2. кілька церко́в парахвія́льних під до́глядом одно́го благочи́нного.

Благочи́нный = 1. д. **Благоприли́чный.**
2. благочи́нний, благочи́нник. С. З.

Блаже́нный = 1. щасли́вий, блаже́нний.
2. юроди́вий. — А я, юродивий, і день і ніч плачу. К. Ш.

Блаже́нство, вать = ща́стя, рай, ро́скіш, рюва́ти, роскошува́ти. — Рай, та не нам тут раювати. К. Б.

Блажи́ть = 1. велича́ти, сла́вити.
2. дурї́ти, пустува́ти, вередува́ти, коверзува́ти, комези́ти ся. — Добре дурїти, коли приступне. н. пр. — Ой мати, мати, москаль у хатї, пустує, жартує, не дає спати. н. пр.

Блажно́й = шале́ний, сваво́льний, верепли́вий, невгомо́нний. С. З.

Блажь = дур, ду́ріcть, ду́рощі, при́мха, блазе́нство, шале́нство. С. З. Л. Ш. — Викинь дур з голови. — Се тільки для примхи. С. З. — Йому уже блазенство в голові. С. З.

Блазни́ть, ся = спокуша́ти, ся, зна́жувати, ся, зво́дити, прина́жувати. — Біда Польку спокусила, пішла Полька за Русина. н. п.

Бла́нжевый = жовтотіле́сний (ко́лір).

Бла́нкъ = бла́нок.

Блева́ка = блюва́ка, рига́ч. С. Ш.

Блева́ніе = блюва́ння, блюва́чка, рига́ння, рига́чка.

Блева́ть = блюва́ти, рига́ти, ки́дати з се́бе.

Блева́чъ = д. **Блева́ка.**

Блёвка = нажи́вка (червачок або муха, що надівають на гачок для принади риби).

Блево́та = блюво́та, рига́чка. — У його блювота з опою.

Блево́тина = блюво́тина, блюва́ки, блюво́тиння.

Блези́ръ = 1. дзе́ркало (передня сторона печі або груби, що виходить в одну кімнату, коли топка з другої.)

2. в виразі: „для близи́ру" = аби́-як, для годи́ть ся. — Він це зробив тільки для годить ся.

Бле́клость = в'я́ліcть.

Блёклый = зів'я́лий, пов'я́лий, збля́клий.

Блёкнуть = в'я́нути, бля́кнути, ни́діти, линя́ти, лині́ти; марні́ти. — Ждала, ждала козаченька, тай в'янути стала. н. п. Всі мої квіти лугові пониділи, що твоїх козаків у себе не виділи. н. п. — На калину вітер віє, калина линіє. н. п. — Полиняли брови, помарніло личко, обсіла круг дітвора, як перепеличку. н. п.

Блеко́та́, блёкоть = 1. д. **Белена́.**

2. рос. Conium maculatum = боли́голов, блекота́, вохи́га, си́кавка, свисту́ля. С. Ан.

Блескъ = бли́ск, лиск, бля́ск. — Бляску та гуркоту було багато. С. Ш.

Блесна́ = бле́шня (олив'яна рибка з гачком). — Щуки на блешню добре ловлять ся.

Блесо́вка = ни́зка, разо́к пе́рлів.

Блёсоть = пе́рли (не низані).

Блёстка = бля́стка, бли́щик, блискі́тка. — **Блёстки лучей** = скалки́. — **Вышива́ть блёстками** = гаптува́ти, накра́пувати.

Блестня́къ, рос. Chrysis = сьвітля́к, блища́к. С. Ш.

Блесте́ніе = блища́ння.

Блесте́ть = блища́ти, ся, блискоті́ти, лисні́ти, ся, вили́скувати ся, (як зоря) — зорі́ти. — І полум'я було блисне, як вітер повів. Аф. — Ой у полі криниця, там водиця блищи́ть ця (а по другому варианту: лиснить ця) н. п. — От, щось лиснієть ся, чи не вода? С. З. — Чоботи, аж вилискують ся. — Дай то, милий Боже, блисне́ булава. К. Ш. — Місяць сьвітить, зоря зоріє. н. п. (Не рівно) — бли́скати, бли́кати, миготі́ти, мигті́ти. — Передо мною усе щось блик та блик! коли я придивлю ся, аж то гроші горить. С. Ш. — Цілу дорогу мигтить мині в очу, як сонце. — Щось проти сьвічки миготіло, то певно її коси полискували ся. С. З. (Ду́же пома́лу) — бли́мати. С. Л. — Каганець блимає. — (Ле́две ви́дно) — лелі́ти. — Десь далеко водиця леліє. — (Як срі́бло) — срібні́ти. — Дніпро при місяцю срібніє.

Блестя́къ, блестя́нка = д. **Блестня́къ.**

Блестя́щій = блиску́чий, лиску́чий, блистю́чий.

Блея́ніе = бе́кання, ме́кання.

Блея́ть = бе́кати, ме́кати, мекета́ти, блекота́ти, мекеке́кати. С. З. Ш. — Кавчать, мекечуть всіма голосами. Гул. Ар.

Ближа́йшій = найбли́жчий. — Сюдою найближча дорога.

Бли́же = бли́жче, бли́зче. — Зелененький барвіночку, стели ся ще нижче, а ти милий, чорнобривий, присунь ся ще ближче. н. п.

Бли́жній = бли́жній, близьки́й. С. Ш.

Близёхонько = близе́нько, близе́сенько.

Бли́зить, ся = бли́зити, ся, наближа́ти, ся. С. З. — Θ. Ѵ. — до с.... дубець близить ця, н. пр.

Бли́зкій, ко = бли́зький, недале́кий, бли́зько, недале́ко, на близу́. — Хоч близько, та слизько. н. пр.

Близлежа́щій = блі́зький, сусі́дний, суме́жний.

Близна́ = близно́.

Близне́цъ = близня́, близня́тко, близню́к, близня́к, близню́чка. С. З. Ж.

Близнецы́ = 1. близня́та, близнюки́. — **Рожа́ть близнецовъ** — близни́ти. — Три роки близнила, а на четвертий змилила — трое привела. н. пр.

2. астр. — чепі́га (? одно з 12-ти сузір'їв еклиптики). — Віз став супротив півночі над хатами, чепіга винеслась. С. З.

Близорýкій = низькоóкий, низький на óчі, коротковóрий. Номис.

Блúзость = блúзкість, близинá, близь, блúзень. — **По блúзости** = поблизý, зблúзька, блúзько, біля́, побіля́.

Блúзъ = 1. д. **Блúзость** — **Поблúзости.**
2. кóло, трóхи нé, мало нé. — Він там прожив трохи не рік.

Близь = д. **Блúзость.**

Блинéцъ = налúсник (млинéць з сúром).

Блинохвáтъ = книшолáп, книшохвáт (жартливо або часом і лайливо, дражнять поповичів).

Блинъ = млинéць, блин, блинéць, (з пшона) — пшоня́ник, (з гречки) — гречáник, (з гороху) — горóхвяник. С. Аф. З. Пов. — Сліпець, па млинець. — Не хочу. На два. — Не бачу. На три. — У міх при. н. пр. — Вітько вмірає, а він блини випиває. н. пр. — Приїхали паничі — гречаники у печі. н. п. — **Печь блины** — вживають ся і метафорично = робúти на швидкý рýку, абú як. — **Блинóмъ въ ротъ лѣзетъ** = лáщить ся, підсипáє ся, підлéщуєть ся.

Блистáніе = блúскання, лúскання, блищáння.

Блистáтельный = 1. блискýчий. С. Ш.
2. пишний, велúчний.

Блистáть = д. **Блестѣть.**

Блокáда = облóга. С. З. — Ми двадцять і чотирі дні Орду громили, в облозї сидючи, конину їли. К. Б.

Блокáдный = обложнúй.

Блокировáть = облягáти, обкладáти, обступáти. — Ой уже ж наші славні Запорожці тай невеселі стали, ой облягли їх, облягли москалї та усїма сторонами. н. п. — Зібрав війська сорок тисяч в містї Жаботинї, обступили город Умань у одній годинї. н. п.

Блокъ = блок, колї́ща, вертї́ло (? С. П.)

Блонá = 1. шкýрка, кожушóк, голубéць, плївá, плївка.
2. анат. Placenta — місце, місто, пóслїд; сорóчка. — Щасливий — в сорочцї родив ся. н. пр.
3. ґýля, гýля, нáріст.

Блондúнъ, ка = біля́вий, біля́вець, біля́вчик, біля́вчин, руся́вий, руся́вин, біля́вка, біля́вочка, білýха, біля́ва, біля́виця, руся́ва, руся́вка. С. З. Ш. — Білявого любка маю, сама біляценька. н. п. — Ой не піду до білявки, не піду: упав сніжок, наробляю слїду. н. п. — Ой пошукав білявочки иншої собі. н. п. — Головонько моя бідна, що дїяти маю? Та де ж моя білявиця, що я не видаю? н. п. — Пане брате, товаришу! Баталїя буде: або твоя або моя білявиця буде. н. п.

Блóнокъ = обáпол, обáполок, обзьóл. С. З.

Блохá, ком. Pulex irritans = блохá, здр. — блішка, зб. — блошвá, блошня́. (Виганяти бліх перед огнем) — прудúти ся. С. З. — Блошви тієї розвелось страшенна сила. — Онучі инші полоскали, а хто прудив ся у кабиць. Кот.

Блошúстый = блохáтий, блохáстий. — Тай блохате оце цуценя.

Блóшій = блошúний.

Блошлúвый = д. **Блошúстый.**

Блошникъ, рос. Aspidium filix femina = пáпороть, жінóча пáпороть. С. Ан.

Блошнúть = блошúти. — Оце цуценя тільки блошить тут.

Блошнúца = 1. і 2. д. **Блошнúкъ** і **Бздýшка.**
3. рос. Orinanum vulgare = материнка, віновка, духовúй цьвіт. С. Ан.

Блошнóй, блóшный = д. **Блóшій.**

Блошнáя травá, рос. 1. Polygonum persicaria = ґірчáк. С. Ан.
2. д. **Блошнúкъ.**

Блýдень = пустýн, жирýн. С. Л.

Блудúть = 1. блудúти, блукáти, тиня́ти ся, віяти ся. — Хожу, блужу, як те сонце в крузї. н. п. — Блукає, як приблудний. н. пр. — Як бачиш, бурлака на сьвітї тиню ся од села до села. Кот.
2. бахурувáти, розпýтствовати, волочúти ся. — Але з другими бахурують, свої ж жінки нехай горюють. Кот.
3. пустувáти, жирувáти. С. Л.

Блудлúвый = пустотлúвий, шкодлúвий. — Шкодливий, як кішка, як тхір. н. пр.

Блудникъ, ца = розпýтник, ця, бáхур, ка, курвáль, кýрва, блудя́жка, повія, хльóрка. — Чоловіка має, а з бахурами водить ся. С. Аф. — У городї не без дурня, в селї не без курви. н. пр. — Коси різали блудяжкам. С. З.

Блýдный = розпýтний. — Зовсїм розпутна стала і ото привела дитину. н. о.

Блудодѣй, ствовать = д. **Блуднúкъ** і **Блудúть** 2.

Блудодѣя́ніе, блудъ = 1. розпýста, курвальство, бахорувáння. — Розпуста в молодости приносить хворобу на старі кости. н. пр.
2. любодійство. Б. Н.

Блудя́га = волоцю́га, заблýда, заволóка. С. З. — А на чужій на сторонцї вовуть мене заволокою, велять мінї річку брести широкую ще й глибокую. н. п.

Блужда́ніе = блука́ння, блукани́на, блуд. С. Ш. — Як кого нападе блуд, нехай припамятає у який день було Різдво, візьме землї з під ніг і посипить на голову, той знайде дорогу. н. пр. — Тай набридла вже мінї ся блуканина.

Блужда́ть = д. **Блуди́ть** 1. — Блукаючий вираз очий. Фр.

Блѣднова́тый = блїдува́тий. — Листя як на ясенї, тільки блїдуватїше.

Блѣдноа́лый = блїдороже́вий, роже́венький.

Блѣдноголубо́й = голубе́нький, блакітновий. (С. Ш.)

Блѣднозеле́ный = зеленува́тий.

Блѣднолицый = блїди́й, блїдний, блїдолиций. — Біда, у кого жінка блїда́, а в кого румяна — кажуть: усім кохана. н. пр.

Блѣдность = 1. блїдість, блїдо́та.

2. **Блѣдность дѣви́чья**, Chlorosis = блїдни́ця.

Блѣднота́ = д. **Блѣдность 1.**

Блѣдный = блїди́й, блїдний. — А блїдий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — **Блѣдная не́мочь** = д. **Блѣдность 2.**

Блѣднѣть = блїднїти, блїднути, блїднїшати, полотнїти. — Вона вся пополотнїла з ляку.

Блюде́ніе = до́гляд, дозо́р, пильнува́ння, стереже́ння. С. Л. З. Ж. — За ним треба доброго догляду.

Блюдечко = блю́дечко, блю́дце.

Блю́до = 1. блю́до, полу́мисок, тарі́ль. С. З. Л. Ш. — Винесли йому блюдо червонцїв. н. п. С. Ш. — Полумисків два цїнових. Стародавній опис. Київ. Ст. — Тарїль точений. С. Ш.

2. стра́ва, потра́ва. — Голодному кожна страва добра. н. пр. — Яка приправа, така й потрава. н. пр. — Тут їли разні потрави і все з поливяних мисо́к. Кот.

Блюдоли́зничать = 1. тарілки́ лиза́ти.

2. об'їда́ти кого́.

Блюдоли́зъ = лизоблю́д, похлїбець, дармоїд. — Барабаш похлїбець лядський. С. З.

Блюсти́, ся = догляда́ти, ся, глядї́ти, назира́ти, догляда́ти, пильнува́ти, стерегти́, захо́вувати, ся. С. Аф. З. Ж. — Нехай мати буде, понаж дрібні дїти доглядати буде. н. п. — Буду дома сидїти, буду жінку глядїти. н. п. — Пильнуй свого носа, а не чужого проса. н. пр.

Блюсти́тель, ница = догляда́ч, догля́дчий, дозо́рний, догляда́чка. — Бач, бісова доглядачка, таки вздріла. Кв.

Блюсти́тельный = дозо́рний, пи́льний, доглядний. С. Аф. З. — Треба пильне око мати за ним.

Бля́ха, бля́шечный = бля́ха, бляхови́й, бляша́ний. С. Ш.

Бобёръ, зв. = 1. Caster fiber — бобе́р, здр. — бо́брик. С. Ш.

2. Lutra — ви́дра, видни́ха. Эв. — Запорожцї прозвали сього звіря видннхою чи видрою. О. Ст. — **Убить бобра́** = пійма́ти о́близня, поши́ти ся у ду́рнї, вхопи́ти ши́лом па́токи.

Бобкови́нка, рос. Anthoxanthum odoratum = души́ця. С. Ан.

Бобови́дный = бібча́стий.

Бобови́къ = бобові́ння. С. А. Ш.

Бобо́вина = біб.

Бобо́вникъ = рос. 1. Amygdalus nana — бобчу́к, за́ячі орішки, польові орішки, дїво́ча кров, черсаки́. 2. Butomus umbellatus — осітня́г, жа́б'яча цибу́ля. 3. Menyanthes trifoliata — бобівни́к, зубо́вник, трифо́лїя. С. Ан.

Бобовня́къ = д. **Бобо́вина.**

Бобо́къ = бобі́на.

Бобро́вица, бобро́вникъ = д. **Бобо́вникъ 3.**

Бобръ = д. **Бобёръ.**

Бобъ, рос. Legumen, Faba = біб. — **Туре́цкіе бобы́**, Phaseolus = квасо́ля. С. Ан. — **Оста́ть ся на боба́хъ** = пійма́ти о́близня, поши́тись у ду́рнї, вхопи́ти ши́лом па́токи. — **Разводи́ть бобы́** = баля́си точи́ти, тереве́нї пра́вити.

Бобы́лій = бурла́цький. — Життя бурлацьке, як собацьке. н. пр.

Бобы́лка = бурла́чка.

Бобы́ль = бурла́ка. С. Ш.

Бобы́льскій = д. **Бобы́лій.**

Богадѣльня = богодїльня, Бо́жий дім, шпита́ль. С. Ш. — Ще добре, що приняли її стару, бідолашну, до Божого дому.

Богате́й = бага́ч, багати́рь, багатиня́, ду́ка, дука́рь, дука́ч. С. Аф. З. Л. Ш. — Їде багач, їде дукач, насьміхаєть ся, за що та голотонька напиваєть ся. н. п. — Як умре багатирь, то йде за ним увесь мир, а як умре харпак, то йде один дяк. н. пр. — Ой не сьмій ся із голоти, препряжий дуко, щоб не було із душею тобі розлуки. н. п. — Він такий багатиня, що не зна, що то нема.

Богате́некъ = замо́жний, заміжне́нький. С. Аф. З.

Богати́ть = збогаща́ти. — Пожитками збогатили. С. З.

Бога́тство = 1. бага́тство, скарб, скарби́. С. Аф. З. — Добре братство краще багатства. н. пр. — Де скарб ваш, там і серце ваше. К. Св. п. — Маючи таковий скарб в руках наших, котрий жадною сумою переплачон бити не может. Ст. Л.

2. ро́скіш, роско́ші, пи́шність.

Бога́тый = 1. бага́тий, грошови́тий, (ду́же) — багатю́щий, (не ду́же) — багате́нький, замо́жний, заміжне́нький. (Див. що: **Багате́й**) — Багатому чорт діти колише. н. пр. — Він чоловік бага́тий, грошови́тий. — Ой коли б же я, козаче, була багатенька: наплювала б я на тебе й на твого батенька. н. п. — Хоч не дуже багатий, а заможненький. н. о.

2. пи́шний, роскі́шний. — На йому жупан пишний. — А той пишні та роскішні все храми мурує. К. Ш.

кошто́вний, дороги́й. — Шабля і вся вброя коштовна, сріблом оброблена.

Богаты́рскій = багати́рський, лица́рський. — Ой показав Ведмеденко багатирську славу: тай потопив вражих Ляхів в городецькім ставу. н. п. — В похід виступати, лицарської слави добувати. н. п.

Богаты́рство = багати́рство, ли́царство.

Богаты́рь = багати́рь, ли́царь, козарлю́га. — Васюринський козарлюга все п'є та гуляє, ой він свойму отаману голосно гукає: позволь, батьку-отамане, нам на башті стати, не позволим Січу руйновати; не позволиш з шабельками, позволь з кулаками, нехай наша слава пройде поміж козаками. н. п. — А Сірко був лицарь на всю Україну. н. п.

Богате́ть = багатї́ти, бага́тшати, розжива́ти ся.

Бога́че = бага́тше, багатї́ше. — Він тепер далеко багатїше став жити.

Богаче́въ = бага́цький. — Панське та багацьке нї́где́ не пропаде. н. пр.

Бога́чество = д. **Бога́тство.**

Богачи́ха, бога́чка = багачи́ха, багати́рка. С. З.

Бога́чъ = д. **Богате́й.**

Боги́ня = боги́ня, божи́ця. С. Ш. — От баба і каже дідові: лізь на небо — ти будеш богом, а я божицею. н. к.

Богобоязли́вый, богобоязненный, богобоя́зный = богобі́йний, богобоязли́вий, побо́жний. С. З. Ж. Ш. — Ко сьвідетству припущони люди добрие, богобойние. Ст. Л. — А той тихий та тверезий, богобоязливий, як кішечка підкрадеть ся. К. Ш.

Богобоязливость, богобоязненность = богобі́йність, (С. Ж.) богобоя́зність.

Боговдохнове́нный = богодухнове́нний. Кул. Граматка.

Богома́терь = Богома́тїрь, Ма́ти Бо́жа, Бо́жа Ма́ти, Богоро́диця, Пречи́ста. — Ой ратуй, ратуй, Божая Мати, не дай погибати. н. п.

Богомо́лецъ, богомо́лица, богомо́лка = 1. богомо́лець, богомі́льник, богомі́льниця. С. Ш.

2. прочан, проча́нка, мн. проча́не. С. З. — По дорозі в Київ тягли ся потомлені прочане.

Богомо́лъ = 1. д. **Богомо́лецъ.**

2. сьвяте́нник, сьвяти́й та бо́жий. — Такий сьвятенник, що й слова не скаже, не перехрестившись, а тільки вже йому не попадай ся. — Сьвятий та божий, а псиною з душі тхне. н. пр

Богомо́лье = 1. богомі́л'я.

2. про́ща. — На прощу в Київ одвезли, сьвятими травами поїли, та все таки не помогли. К. Ш.

Богомо́льникъ, ца = д. **Богомо́лецъ 2.**

Богомо́льный = богомі́льний, побо́жний. С. З.

Богомо́льщикъ, ца = д. **Богомо́лецъ.**

Богомо́льщина = проча́не.

Богоотсту́пникъ, чество = д. **Атеї́сть,** [illegible]

Богора́вный = богорі́вний. — Одиссей богорівний. Ніщ.

Богоро́дица = д. **Богома́терь.**

Богоро́дицына, богоро́дичная, богоро́дская трава́, рос. 1. Thymus serpyllum = чебре́ць, че́брик, че́пчик богоро́дицький, (гал.) — цебре́ць, матери́нка. С. Ан.

2. д. **Безсме́ртникъ 2.**

Богоро́дичные пра́здники = Пречи́ста: **Успе́ніе Богоро́дицы** (15 серпня) — Пе́рша Пречи́ста, **Рождество́ Богоро́дицы** (8 жовтня) — Дру́га Пречи́ста, **Покро́въ Богоро́дицы** (1 листопада) — Тре́тя Пречи́ста або Покро́ва. С. Л.

Богослуже́ніе = слу́жба Бо́жа, одпра́ва. С. Л. — **Отправля́ть Богослуже́ніе** = пра́вити слу́жбу Бо́жу.

Боготвори́ть = боготвори́ти, обо́жувати.

Богоуго́дный = богоуго́дний, уго́дний Бо́гові. — **Б. заведе́ніе** = д. **Богаде́льня.**

Богохуле́ніе = блю́знї́рство. С. Ж. Ш. — Блюзнїрство есть слова зелживві проти Богу или сьвятим. Б. Н. — Нехай буде проклят, поки аж блюзнїрства свого перестанеть. Уст. Луц. братства.

Богоху́льникъ, ца = блю́знїр, ка, блю́зник, ця. — Блюзнїрі не могуть праввати ся, ані сьвідчити, але повинні горлом бити карані. Б. Н.

Богохýльничество, богохýльство = д. **Богохулéпіе.**

Богохýльствовать = блю́знити, блюзновáти. С. Ж.

Богоявлéніе = 1. Богоявлéння. С. Ш.

2. (сьвято 6 січня) — Водóхрещі, Хрéщі, Ордáнь. С. З. — А третее сьвято то Водохрещі. н. п.

Богоявлéнскій = ордáнський. — Треба покропити орданською водою.

Богъ = Бог, Біг, здр. — Бóженько, дїтське — Бóзя. — Як будеш в дорозї, памятай о Бозї. н. пр. — Без Бога нї до порога. н. пр. — Боже! Боже! „А чого, небоже?“ Їсти, Боже! „Роби, небоже“. н. пр. — — Нї Богові сьвічка, нї чортові кочергá. н. пр. — **Богъ въ пóмощь, Богъ на пóмощь, Помогáй Богъ** = поможи́ Бóже, Бóже поможи, помагáй Біг, магáй-Біг! — Ішов козак дорогою: помагай Біг, женче! н. п. — Боже поможи! а сам не лежи. н. пр. **Богъ дáстъ** = дáсть Біг, Біг-мá! — **Богъ тебѣ́ судья́** = суди́ тебé Бог. — **Бóгъ вѣ́сть** = Бо'зна. — Бо'зна що вигадує. — **Бóга призывáть во свидѣ́тели** = Бóгом сьвідчити ся. — Богом сьвідчить ся, а чортові душу запродав. н. пр. — **Богъ меня́ побéй** = Побий мене Боже, Біг-мé. — Біг-ме: що я не брав. С. Ш. — **Бóже храни́, сохрани́ Боже, оборони́ Боже, упаси́ Бóже** = крий Бóже, борóнь Бóже, ховáй Бóже. — Крий Боже, як страшно! — дя́ка Бóгові, хвали́ти Бога. — Хвалити Бога, усе гаразд. — **Дáй Богъ** = бо'дáй, дай Бóже. — Бодáй тая річка кушнрем заросла н. п. — Дай, Боже, щастя, долю, хлїба в волю. н. пр. — **Дай Богъ здорóвья** = Поздорóв, Боже. — Поздоров, Боже, батька, то все гаразд буде. н. пр. — Поздоров, Боже, мого старого і мене коло його. н. п. — **Ей Бóгу** = їй Бóгу, їжете Бóгу, дáлебі, присяй Бóгу. — Далебі, що так. — Не здатний, далебі, брехать. Кот. — **Какъ васъ Богъ ми́луетъ?** = Як ся мáєте?, Як вас Бог ми́лує? — **На Бóга уповáй, а самъ не плошáй** — На Бога покладáй ся, а сам робити не цурай ся. н. пр. — Роби, небоже, то й Бог поможе. н. пр. — Надїя в Бозї як хлїб у стóзї. н. пр. — **Рáди Бóга** = Бóга рáди, прóбі. — Кричить пробі її мати, щоб дївчину ратувати. н. п. — **Счáстливъ твóй Богъ** = щáстя твоé. — Ну, щастя твоє, що втік. — **Слáва Бóгу** = слáва Бóгу, хвали́ти Бóга. — Хвалити Бога, всього є доволї. — Хвалити Бога, що так обійшлось. С. Ш. — **Чѣмъ Богъ послáлъ** = що Бог дав.

Бодáніе = бýцання, бýцькання, колоття́.

Бодáть, ся = колóти, ся, бýцати, ся, бýцькати, ся. — І баран буцне, як зачепиш. н. пр. — Ходить як овечка, а буцькає, як баран. н. пр. — Тупу — тупу ногами, зколю тебе рогами. н. к.

Бодéцъ = 1. острогá, кíготь (задній у півня).

2. ріжóк (у житї), колю́чка, шип (у рожі, шипшини і т. д.)

3. (в старовину) — острогá. С. З. — Ой як стисне козак Нечай коня остр(о)гами. н. п.

Боди́ло = рожéн. С. З. — А він виняв рожен, та як штрикне його. — Хіба рожна ти захотів? Кот.

Боёкъ = 1. д. **Би́лень.**

2. д. **Биткá.**

3. лом, черéп'я, груз.

4. стýпа в товкачéм (велика дерев'яна).

Боéцъ = боéць, перебієць; вoя́ка, войовни́к. С. З. — Ігрища думав завести і п'яний зараз розкричав ся, щоб перебійців привести. Кот. — А міщане ходить, все раду радять, що тому воящї за дар дати. н. п.

Божбá = божбá, божіння; клятьбá. — Дурна клятьба — об стїну головою н. пр.

Божедрéвко, рос. Artemisia abrotanum = біж-дéрево, бóже дéрево, біждеревóчок. С. Ан. Ш. — Біждеревочок — дївкам до кісочок. н. п.

Божéнье = д. **Божбá.**

Бóжескій = бóжий, бóжеський, бóзький, божи́стий. С. Фр. Ш. — Божа воля, божа й сила. н. пр. — **По бóжески** = бóжо, по бóжому. С. Ш.

Божéственный = 1. божествéнний.

2. чудóвий, чудóвний. — Чудова зорина ніч. — А на самім чолї сияв чудóвний сьвіт: там із новим старий зіходив ся завіт. К. Д. Ж.

Божествó = Бог, Біг, Божествó.

Божи́ться = божи́ти ся, кля́сти ся, бігмáти ся, присягáти ся. — Божила ся бідна вдова, перед попом стоя: ой далебі, добродїю, ночує син дома. н. п. — Та не бігмай ся так, бо гріх. С. Ш. — Кляне ть ся, що не брав.

Бóжій = бóжий, бóговий. — Ой радуй ся земле: син Божий народив ся. н. п. — **Бóжіею ми́лостью** = з Бóжої лáски. — **Бóжіе Провидѣ́ніе** = Вóля Бóжа. — **Бóжье дéрево** = д. **Божедрéвко.** — **Бóжья коровка,** ком. Chrysomela = сóнечко. С. З. — Сонечко, сонечко! виглянь у віконечко: он татари ї̈дуть, тобе заріжуть. н. пр. (Примовляють діти, пускаючи сонечко, щоб воно летіло).

Божни́ца = 1. божни́к, божничо́к, божни́ця. — Намалюю матір, па божник поставлю; па божничок гляну, матір іспом'яну. н. п.

2. капли́ця. — Пішов у каплицю молитись.

3. божни́ця (болвохва́льська). С. Ж.

Бозня́къ = бузина́.

Бо́зовый = бузино́вий. С. Ш.

Бозъ, рос. Sambulus = бузина́.

Бой = 1. бій, побій, биття́.

2. бій, бійка, ко́лот, колотне́ча; сїча, бата́лїя, би́тва. — Лайка — не бійка: в боку не болить. н. пр. — Та між ними така баталїя, що най Бог боронить. С. Ш. (див. ще під с. Би́тва) — **Бой свай** = забива́ння паль. — **Бой-дѣвка** = ко́зирь дівка. Кв. — **Кула́чный бой** = кула́чки. — Ще чорти на кулачках б'ють ся, а він вже й схопив ся.

3. викида́ння икри́ рибою.

4. д. **Боёкъ** 3.

Бо́йкій = жва́вий, кото́рний, метки́й, го́стрий, бо́йкий. С. З. Л. — Там то, мамцю, хлопець жвавий, як виросте, буде бравий. н. п. — **Бо́йкая доро́га** = вибо́ї̈ста, грудкова́та, нерівна. — **Бо́йкое мѣ́сто** = лю́дне. — Це саме людне місце, тут завше народ товчеть ся.

Бо́йкость = жвавість, кото́рність.

Бойни́ца = 1. бійни́ця.

2. до́вбня (котрою вбивають скотину) — Як хватить довбнею по голові.

Бо́йня = 1. бо́йня, різни́ця, більше вживаеть ся мн. бо́йнї, різни́ці, (де разом і сало витопляють) — салган. С. З.

2. різня́, різани́на. — Уманська різня.

Бока́лъ = ке́лих, пуга́р, ча́рка. — Сиючи йшов по бенкетах веселих з чистого золота кований келих. В. Щ. — Він з пугаром у руці саме до краков'яка розігнав ся. К. Ч. Р. — Повнї чарки всім наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п.

Боково́й = бокови́й, побічний, прибічний, (про стіну бокову від причілку або про вікно в такій стінї) — причі́льний. — **Пора́ на боковую** = час спа́ти, пора на бокове́ньку.

Боковушка, бокоу́шка = бокова́ кімна́та.

Боксёръ = бо́єць, перебієць (Д. під с. Бо́ецъ).

Боксъ = 1. кула́чки (по аглицькому звичаю).

2. стуса́н, штурха́н. — Дав йому стусана. С. З.

Бокъ = бік, мн. **Бока́** = бо́ки. — **О'бокъ, бокъ обокъ** = о́бік, бік в бо́ком; по́руч, по́плїч. — Обік його жіночка небога. К. Ш. — І пішли вони геть поруч. С. З. — Поплїч сідае. С. З. — **Изба́ на боку́** = похи́ла (стара́) ха́та. — **Бока́ отваля́ть** = поби́ти кого́, бе́бехи надсади́ти. С. З. — Сюди на кулаки лиш ближче: я бебехів вам надсажу. Кот. — **Лежа́ть на боку́** = байдикува́ти, ба́йдики би́ти, ле́жнї справля́ти. — **Побоку** = геть, пріч. — **Съ бо́ку припёка** = п'я́те ко́лесо до во́за, приклі́п коля́да, приши́й хвіст кобилї.

Болва́нить = 1. вите́сувати, обте́сувати.

2. дури́ти, моро́чити, тума́нити.

Болва́нъ = 1. и́діл, болва́н, божо́к.

2. коло́дка, шгурпа́к, на́довбень.

3. ду́рень, бо́вдур, бе́цман, те́лепень, йо́лоп. — Який бовдур виріс. — Ач, який бецман. — Стоїв тепер, як пень, і правду мовлять, був дурень-телепень. К. Д. Ж. — Чом ти, йолопе, не кланяеш ся пану вельможному? Кот. — **Игра́ть съ болва́номъ** = з ду́рнем, з дідком гра́ти.

Болванѣ́ть = дурні́ти, дурні́шати, туманіти.

Болва́нецъ = (у кравців) — коло́дка, на котрій вирівнюють шви.

Болва́шка = ґу́дзик (дерев'яний, необтягнутий).

Бо́лдырь = су́ржик, поміс́ок, по́круч. — То не справдешній хорт, а покруч. С. Л.

Бо́ленъ = д. **Больно́й**.

Боли́головъ, рос. Conium maculatum = болиголов, блекота́, си́кавка, свисту́ля. С. Ап.

Бо́локомъ = на о́пашку. — Надів свиту на опашку.

Болона́ = ґу́ля, ґу́гля, ґурґу́ля, жорґу́ля, гу́ля, гу́гля і т. д. С. Аф. З. Л. — Від його цибуха набігла гуля за вухом. С. З. — Ач які ґуглї на дереві.

Боло́нь = 1. лубо́к.

2. трухля́вина (в недавно зрубаній дереви́нї).

Боло́тина = багни́на, багнови́ця. С. Л. Ш.

Боло́тистый = багни́стий, боло́тяний, багня́вий. С. Л. Ш.

Боло́тникъ = 1. кули́к (болотяний; Scolopax).

2. рос. а) Sagittaria Sagittaepolia = козли́, чо́вник, стріла́, водяна́ стріла́, стрі́лиця. б) Geranium sylnaticum = стоко-

лі́вник, в) Ledum = д. Багу́льникъ. С. Ап.
3. боло́тяник, боло́тяний.

Боло́тный = боло́тяний, багнови́й. С. Л. — Ой пийте, Ляхи, води калюжні, води болотяні, ой що пивали на Україні вина та меди ситні. н. п.

Боло́то = боло́то, багно́, багню́ка, ба́гнище. С. Л. Ш. — У долині, мов у ямі, на багнищі город мріє, над ним хмарою чорніє туман тяжкий. К. Ш. (Б. ржавс) — ржа́вець, ржа́вець. С. Л.

Болта́ніе = 1. бо́втання.
2. колиха́ння, теліпа́ння.
3. базі́кання, белькота́ння, пащикува́ння, баля́си.

Болта́ть = 1. бо́втати, колоти́ти, (ложкою в страві) — ба́брати ся. — Колотити сметану. — Два голуби воду пили, а два колотили. н. п. — Не їв нічого, тільки побебрав. С. Ш.
2. колиха́ти, маха́ти, дриґа́ти. — Не колихай ногами, бо чорта колишеш. н. пр. — Він упав, тай дриґає ногами.
3. базі́кати, торо́чити, моло́ти, верзти́, городи́ти, баляcува́ти, баля́си або баляндра́си точи́ти або пра́вити, варзя́кати, пле́скати, цве́нькати, (багато і швидко) — пащикува́ти, цокоті́ти, (не вковкаючи) — лопоті́ти, лящáти. С. Аф. З. Л. Ш. — Базікали о всіх ділах. Кот. — Дурний дурне й торочить. н. пр. — Не меле бо' зна чого. — Верзе, що і в рот не попаде. С. З. — Жінки! коли б ви більше їли, то менш пащикувать уміли. Кот. — Сьміють ся та лають батьків своїх, що змалечку цвенькать не навчили по німецьки. К. Ш. — Давай вони балясувать та хвалитись. н. к.

Болта́ть ся = 1. бо́втати ся, колоти́ти ся. — Вода бовтаєть ця в бочці.
2. броди́ти, тиня́ти ся, ве́штати ся, сновиґа́ти. — Так без діла тиняєть ся. — Посновиґала там по всім куткам. Б. Г.
3. теліпа́ти ся, мота́ти ся, ті́пати ся, колиха́ти ся. — А китиці то сюди то туди теліпають ся. Кв.

Бо́лтень = 1. копи́стка.
2, бовту́н, бовтю́к, розбо́вток, за́поротoк. С. Аф. Ш. Мак. — З десятка яєць двоє бовтюків.

Болтли́вый, ая = щебетли́вий, а, ховзьки́й на язи́к, слизькоязи́кий, а, базі́кало (Д. т. Болтунъ 1.).

Болтовня́ = базі́кання, баля́си, тереве́ні, верзі́ння, торо́чення. С. З. Ш. — Бач теревені розпустила. Кот.

Болту́нъ, болту́нья = 1. щебету́н, ха, базі́кало, цокоту́н, ха, лепету́н, ха, ле́петень, торохті́й, ка, белькоту́н, ха, талала́й, ка, ляску́н, ха, ляскоту́ха, (не вмовкаючий) — бубні́й, (ще й дурний) — бо́вкало. — Ой жінки ви, цокотухи. Кв. — Ой за лісом за пралісом талалай кричить. н. в. — Лепетень лепече, а дурень слуха. н. пр.
2. д. Бо́лтень 2.

Болту́шка = 1. д. Бо́лтень 1.
2. д. Болту́нъ 1.
3. пу́тря; дерть або пі́йло з борошном задля худоби.
4. яєшня (пряжена з молоком).

Болтъ = 1. бовт.
2. прого́нич. — Треба вікна на прогоничі позапірати.

Боль = біль, м. і ж. р. — Такий біль і така біль. — Чужий біль нікому не болить. н. пр. — Ніхто чужого болю не знає. н. пр. — Така біль, що не можна витримати. С. Ш. (Д. теж: Болѣзнь).

Больни́ца = бо́льни́ця, шпита́ль, ліка́рня. (Хар.)

Бо́льно = 1. боляче́, бо́лі́вко, боли́ть, бо́лко, тя́жко. — І сюди гаряче і туди боляче. н. пр. — Болить серце, як згадаєш, старих Слов'ян діти впились кров'ю. К. Ш. — Очі болять болко. — Тяжко дивитись на його бідолаху.
2. ду́же, ве́льми. — Він дуже сердитий. — Вона йому дуже вподобалась.

Больно́й = слаби́й, неду́жий, хво́рий, хо́рий, боля́щий, (небезпечно) — трудни́й. С. Л. — **Больно́е мѣсто** = боля́че мі́сце, боля́чка, ґе́дзло. — Забула, що недужа, тай пішла швидко. н. пр. — Всі недужі та хорі, а як наварить, то не знати, де ся поділи. н. пр. — Хворий лежить, а хліб не влежить. н. пр. — Які села проходжала, болящих питала і травами напувала. К. Ш. — Ніхто й не загляне до грішного болящого в будинки погані. К. Ш. — Дуже слабий лежить. — Там такий трудний, що от-от умре. — Уразив в саму болячку.

Больша́къ = ста́рший в сем'ї (дід, батько або старший син або брат).
2. настоя́тель (у роско́льників).
3. шлях (великий).

Бо́льше = більше, більш, над. — **Бо́льше всего́** = найбільше, більш усьо́го, над усе́, над усьо́го. — Любив її Семен над батька і неньку. О. Мор. — Хоч ти знайдеш на личко білійшу, та не знайдеш над мене вірнійшу. н. п. — Малий Мирон над усе любить бігати. Фр.

Большегла́зый = ока́тий, ока́нь.

Большеголо́вый = голова́тий, голова́нь, головко́, голова́ч. С. Аф.

Большинство́ = бі́льшість, більшина́.

Бо́льшій = бі́льший, здорові́ший. — **Бо́льшая часть** = більша части́на, бі́льшість. — **Бо́льшею ча́стью, по бо́льшей ча́сти** = здебільша, здебільшого, найбільш; більш усьо́го. — Найбільш буває так, що... С. З. — Здебільшого се буває тоді, коли...

Большо́й = вели́кий, здоро́вий, (не дуже) — чима́лий, величе́нький, здорове́нький, (дуже) — величе́нний, величе́зний, здорове́нний, здорове́зний, здорове́цький. С. Аф. З. Л. **Столь большо́й** = оттаки́й, отаке́нний, ота́ке́зний, отакеле́зний. — **Больша́я доро́га** = вели́кий шлях, стовпови́й шлях. — **Большіе** = ста́рші. — Велика риба по глибу ходить. н. пр. — Здоровий виріс хлопець. — — Над криницею виросла величезна верба. — Отакенний кавун купив (звичайно показуючи руками, який великий). — Нехай старші попереду візьмуть.

Большу́ха = 1. ста́рша в сем'ї жінка, ста́рша дочка́.

2. настоя́телька (у роскольників).

3. бере́за, дівчина, що танок водить.

Большу́щій = д. **Большо́й** (дуже).

Болѣ, е = д. **Бо́льше.** — **Тѣмъ бо́лѣе** = тим більш, і по́тім, пото́му. — Коли пани їдять скоромне, то пан і потім. — Ти не знаєш, а и й потому. — **Чѣмъ бо́лѣе... тѣмъ бо́лѣе** = де да́лі... то все більш. — Де далі чоловік старіє ся, то все більш хворіє.

Болѣзненность = неду́жість, сла́бість, хво́рість.

Болѣзненный = бо́лїсний, бо́лесний, бо́лїзний, хорови́тий, хи́рявий, хворо́бний, хи́рний, слабови́тий, нездоро́вкуватий, (про рослину) — ки́ршавий. С. Л. Ш. — — Якийсь він болїсний вигляд має. С. Ш. — І доки вбогою душею і серцем хирявим моїм, на радість ворогу я буду молити ся стїнам нїмим. К. П. — Та він якийсь нездоровкуватий.

Болѣзный = 1. бо́лїсний, жа́лосливий, жалібли́вий. — Який він жалосливий. С. Аф.

2. лю́бий, ми́лий, бажа́ний. С. Ш.

3. серде́шний, бідола́шний, неща́сний.

Болѣзнь, болѣсть = бо́лїсть, неду́га, хворо́ба, хоро́ба, сла́бість, не́міч, не́мощі, бо́лїщі, нездужання, слабува́ння, хорува́ння. С. Аф. З. Л. Ш. — Не смерть страшна, а недуга. н. пр. — Ой десь моя та донечка в недузї лежала. н. п. — Хвороба нікого не красить. н. пр. — Здоровий хороби сподївай ся, а хорий смерти. н. пр. — Не́мощі обсїли.

Болѣть = 1. болї́ти, неду́жати, нездужати, недугува́ти, хорува́ти, хворі́ти, слабува́ти, (про гострий біль) — щемі́ти. — Ні їсти ні пити нічого не хоче! — Чи не занедужав? Братику Степане, що в тебе болить? К. Ш. — Ой болить у його серце й голова, помірає чумаченько, а роду нема. н. п. — Козак у сьвітлицю — дівчина хорує; козак за рученьку, сердешно жалує. н. п. — Не здужає, що ведмедя б за ухо вдержав. н. пр. — Він часто слабує. — Порізав пучку, та страх, як щемить. С. Л. — Щемить моє серденько. С. Л.

2. болї́ти, побива́ти ся, жалї́ти, жалкува́ти, жури́ти ся, печалувати ся. — Мати болїє за сином. С. Ш. — Вона, сердешна, за всїх нас побивала ся.

Боля́ринъ = д. **Боя́ринъ.**

Боля́чій, боля́щій = болю́чий, боля́чий, болю́щий, болки́й і д. **Больно́й.**

Боля́чка = струп. — Рана взялась струпом.

Бомбарди́ровать = 1. бомбува́ти, кида́ти бо́мби. С. Ш.

2. набрида́ти, докуча́ти, закидати листа́ми або про́зьбами.

Бонда́рить = бондарюва́ти, боднарува́ти. С. Ш.

Бондари́ха = бондари́ха, бо́ндарька, боднари́ха. С. Ш.

Бо́ндарь = бо́ндарь, бо́днар, (син його) — бондаре́нко, (малий) — бондарчу́к, (дочка́) — бондарі́вна. С. Ш. — Ой на горі яворець, під горою боднарець, обручики струже, тонесенькі дуже. н. п. — Гарна, як бондарівна. н. пр. (Як та, славна своєю красою, бондарівна, котру убив Потоцький, що про неї зложено пісню.)

Бора́нивать = д. **Борони́ть.**

Бора́чъ, рос. Borrago = огіро́шник, огіре́чник, огіро́шна трава́. С. Ан.

Борбора́, рос. Bunias orientalis = гри́цик, гри́цики, свирі́па, свербі́гуз. С. Ан.

Борда́къ = барда́к, бурде́й, (хазяїн і хазяйка) — ба́ндур, ша. Хар. — Що се ти цїлий бурдей завела у себе? С. Ш.

Бордю́ра, бордю́ръ = кра́йка, окрайка, край, окра́вка, бе́рег, бережо́к, (для шпалерів) — бордюр. — Візьму хвартух дорогий, срібні, злоті берега. н. п.

Боре́й = бо́ра, бо́рва, бо́рвій. С. Ш.

Боре́ніе = боро́ття, боротьба́, борня́. —

З бороття руки повибивав. С. Ш. — З бороття не буде пуття. н. пр.

Боре́цъ = боре́ць, перебієць. — Давно се діялось колись, що як борці у нас ходили по селах. К. Ш. — Аж ось прийшов і перебієць. Кот.

Борзо́й, борза́я соба́ка = хірт, хорт, хортова́ соба́ка. — Тоді Троянці всі з хортами зібрались їхать за зайцями. Кот. — Коні сідлайте, хортів скликайте, та поїдем у чистее поле. н. п.

Бо́рзый = прудки́й, швидки́й, шпарки́й. — Швидкий кінь. — Що то за кобила була добра, що за прудка, що за баска. К. Х.

Борзя́тникъ = 1. ло́вчий, доїжджа́чий (що з хортами стереже звіря).

2. охо́тник (про полювання з хортами).

Бори́стый = 1. борови́й. — Боровий ліс.

2. рясний (про збори в одежі). — Рясна свита.

Бормота́ = д. **Бормоту́нъ.**

Бормота́ніе = 1. буркота́ння.

2. мимриння.

Бормота́ть = 1. (про голубів) — буркота́ти, туркотати. — Ой голуб гуде, голубка буркоче, що голуб голубку покинути хоче. н. п.

2. (про людий) — мимрити, харама́ркати, бурмота́ти, мурмота́ти. — Щось таке мимрить під ніс, що й не розбереш. — Іди ж, кажу, не мимри там під ніс. Гул. Ар. — Та по молодечі навчить Богови молитись, а не по чернечі харамаркать. К. Ш.

Бормотли́вый = мимря, мимрій, бурми́ло. С. Ш. — Оце ще мимря говорить так, що й не розбереш.

Бормоту́нъ, бормоту́нья = 1. (про голубів) — ту́ркот. — Ходить туркот волохатий. н. п. С. Ш.

2. д. **Бормотли́вый.**

Борови́къ = 1. гриб Boletus edulis = борови́к, білий гриб. С. Ан.

2. рос. Chimaphila umbellata = барві́нок, хреща́тий барві́нок, борови́к, пору́шник, станови́к. С. Ан.

3. пт. Tetrao tetrix = тетеру́к, тетерю́к, тете́ря, тете́ра, (сами́ця) — тетери́ця. С. Ш. — Глухий, як тетерук. н. пр. — Летіла тетера, по вчора, топера; упала в лободу, шукаю — не знайду. н. з. (бжола).

Бо́ровій = 1. кнуря́чий, каба́нячий. — У його козлача борода, кнурячий стан. н. п. — Кабаняча туша.

2. лежако́вий.

Боро́вникъ, рос. 1. = Setaria verticillata — мишій. С. Ан.

2. Blitum — бурячки́, польова́ мали́на. С. Ан.

Борово́й = борови́й. — Боровий ліс. — Борова шишка.

Бо́ровъ = 1. кнур, каба́н. С. Ш.

2. лежа́к, ле́жень. — (Поперечна труба від коміна до димаря). — Мабуть загорівся лежак.

Борода́ = борода́, здр. борі́дка. — **Борода́ выросла, а ума́ не вынесла** = борода́ по коліна, а ро́зуму як в дитини. н. пр.

Борода́вистый = боро́давистий.

Борода́вка = боро́давка. С. Ш.

Борода́вникъ, борода́вочникъ, рос. 1. Clematis — ломоніс, ломиніс. С. Ан.

2. Cerinthe — воскоцьвіт, заяча крівця́, ди́ка капу́ста, дрік. С. Ан.

3. Chelidonium — гладу́шник, глади́шник, глекона́р, глечкона́р, прозо́рник, чи́стик, чистоті́л. С. Ан.

Борода́вочный = боро́давочний.

Борода́вчатый = боро́давистий.

Борода́стый, борода́тый = борода́тий. — Ох мині нудно, що з бородатим жити мині трудно. н. п.

Борода́чъ = 1. борода́ч, борода́нь, каца́п.

2. рос. а) Andropogon — борода́та трава́, б) Filago — горля́нка, грудна́ тра́вка, поли́нчик і в) Vincetoxicum — борода́ч, зміїний ко́рінь, ра́нник, стру́чки, (гал.) — ломоніс, лушніс. С. Ан.

Бородёнка, бороди́шка, боро́дка = борі́дка.

Бороди́ща = бороди́ще, бородя́ка. С. Аф.

Бородо́къ = пробій (ковальський струмент до пробивання дірок в залізі).

Боро́душка = борі́дка.

Боро́дчатый = ости́стий, остюва́тий, уса́тий (про рослини). — Остиста пшениця.

Борозда́ = борозна́, скоро́да (при кінці оранки) — роз'о́ра.

Борозди́ло = ковальський струме́нт для зрізування кінського копита́.

Борозди́льникъ = ра́ло. С. З.

Борозди́ть = 1. борозни́ти, скоро́дити, ра́лити, роз'орювати.

2. дря́пати, роздира́ти, черка́ти, рисува́ти (прово́дити риси). — Там мабуть гвіздок в полозі дряпає. — Чую, щось черкає, аж то гвіздок. — Блискавка роздирала хмари. — Армата почала обоз людський рисувати. Л. В.

Боро́здка = борозе́нка. С. Аф. Ш. — Ой кум до куми, до куми борозенкою йшов. н. п.

Бороздни́къ = 1. ра́ло.

2. са́па, са́пка. — Пололи сапками.

Борóздчатый = борозни́стий.

Борóкъ = бóрик, бóричок. С. Ш. — **Съ борка́ да съ сóсенки.** н. пр. — звíд'сíль, од'усю́ди, бо'зна звідки.

Борона́ = борона́. Частини її: рама — пóкліть, би́льця, поперечини — гли́ці, кілочки — зу́б'я, де чіпляеть ся орчик — пóсник.

Боронéніе = скорóдіння, волочіння.

Борони́льный = скорóдільний, волочільний.

Борони́льщикъ = скорóдільник, волочільник.

Борони́ть = 1. борони́ти, обороня́ти, заступа́ти, ся, захища́ти. — Бодай мого миленького Пречистая боронила. н. п. — А Бог мінї помогае, мене заступае. К. Ш.

2. борони́ти, волочи́ти, приволíка́ти, скорóдити, заскорóжувати, заволóчувати. С. Аф. Л. Ш. — А посіявши, стала волочити, а заволочивши, стала Бога просити. н. п. — З'орав, посіяв він горох, заволочив. Гул. Арт. — І заскорожуе він бороною, сил не жалїючи й праці тяжкої. Чайч.

Борóнка = борíнка, борíночка. С. Ш.

Боронова́ніе, бороновáть, боронóвщикъ = д. **Боронéніе, Борони́ть 2** і **Борони́льщикъ.**

Бороньба́ = д. **Боронéніе.**

Борóться = борóти ся, борíка́ти ся. — Боріте ся — поборете, вам Бог помогае. К. Ш. — Лучче з медведем борікать ся, як з жидом рахувать ся. н. пр.

Бортевóй = бортяний.

Бóртень = ýлик, колóдка, борть.

Борти́на = колóдка або ýлик пчіл.

Бóртникъ = бóртник. — В ледачого бортника і мед ледачим пахне. н. пр.

Бóртничать = бортникува́ти, пасішникува́ти.

Бортовщи́къ = бóртник.

Бортъ = (одежі) — край, берег, (судна) — бік, облáвок, (коляски) — би́льця. — Тую галеру за шальовані облавки брали, та на пристань затягали. н. д. — Колясочка швабська, золотії бильця, колишу я чорнобривця. н. п.

Вортъ = борть, дупло́; ýлик, колóдка.

Борщеви́къ, борщёвка, рос. Heracleum = борщ, борщівни́к, ковéл. С. Ан.

Борщéвникъ, рос. Pastinaca sativa = пастерна́к, пустерна́к. С. Ан.

Боръ = 1. бір, сосновий або ялиновий ліс, (молодий) — бірни́к. — Пішли у бір по шишки. Кв.

2. брання́. — **Бору нѣтъ** = не берýть, схóду нема́ (в торговлї). **Бóромъ брать** = бра́ти. — За яром брала льон, брала конопельки. н. п.

3. (хим.) — бор.

Боры́ = збóри (в одежі). — Свита з рясними зборами.

Борьба́ = бороття́, боротьба́, борня́. С. Л. — Ми для роботи на сьвіт народились, ми для борнї живемо. Чайч.

Босикóмъ = босяка́, босякóм. — **Босикóмъ ходи́ть** = босяка́ ходи́ти, боси́ни справля́ти.

Босови́къ = 1. пати́нок, пантóфель. — Набýла без панчіх патинки. Кот. — Такий чистий, як жидівський пантофель. н. пр.

2. бося́к, халами́дник (Єлисавет.) ракло́ (Харьк.)

Босóй = бóсий. — **На босýю ногу** = босóніж, босóніг. С Аф. Ш. — Взув чоботи босоніж.

Босомыга, босоні́жникъ — бося́к, голодра́нець, голодра́бець, голоколі́нець, гольтіпа́ка, босоніжка і д. **Босови́къ 2.**

Босонóгій — бóсий, босонóгий, необýтий. — Мене посилае по воду, необуту, неодягнену. н. п.

Босонóжка = босоніжка.

Босота́ — 1. бóсість.

2. д. **Бѣдность.**

Босохлёстъ, босýля, бося́къ = д. **Босови́къ** і **Босомыга.**

Бóта́ло — 1. бовть. С. Аф. Ш. — Що сам то не бовть. н. пр.

2. дзвóник, що прив'язують коровам або коням на шию, як калатало, щоб легше одшукати, як пускають в ліс.

Бота́ть, ся = 1. хита́ти, ся, дри́ґати, точи́ти ся.

2. бóвтати, полóхати (рибу бовтом).

3. гéпати, ся, тýпати. — Гепнув ся об землю. — Тупае ногами.

Ботва́ = 1. рос. Beta vulgaris — буря́к. С. Ан.

2. (у буряка) — бурячи́ння, ги́чка, свéкла, (у моркви) — моркови́ння, (у инших городних рослин) — ги́ча, ги́чка, бади́л'я.

Ботви́нье, ботви́нья = 1. д. **Ботва́ 2.**

2. холодни́к, холóдний борщ. (Чайч.) — В лїтку нема найкраще, як холодник з раками, та ще щоб огірочків з цибулькою і свеклою було більше.

Боти́нки = полýботки.

Бóтовь = д. **Ботва́.**

Ботфóртъ, ботфóрты = чóботи з халявами за колїна.

Ботъ = 1. д. **Бóта́ло 1.**

2. **маслобо́йка** (ручна).

3. **байда́к.** С. Аф. Ш. — Байдаки за пороги провадили. Л. С. — Попереду Гамалія байдаком керує. К. Ш.

4. д. **Ботва́.**

Бо́ты = чо́боти.

Ботѣ́лый = 1. товсти́й, гладки́й. С. Аф. З. Ш.

2. спі́лий, сти́глий, поспі́лий, дости́глий.

Ботѣ́ть = гла́дшати, товстї́ти, товстї́шати. С. Аф. Л.

2. спі́ти, поспіва́ти, сти́гнути, достига́ти. — Кавуни вже почали поспівати.

Бoтя́нъ = 1. д. **А'истъ.**

2. гладу́н, глади́рь, гладу́ха, пухтї́й, ка, товпи́га.

Бочáга, бочáгъ, бочáжина = бака́й. С. Ш. — Коло Днїпра багато бакаїв, та ті глибокі.

Бочáрить, бочáрничать = д. **Бондáрить.**

Бочáрня — бондáрня.

Бочáръ, бочари́ха = д. **Бо́ндарь.**

Боче́ниться = 1. бокува́ти, нахиля́ти ся на́ бік. — Не бокуй, Марусенько, не бокуй, сядь собі прямесенько, щоб було гарнесенько. н. п.

2. бра́ти ся у бо́ки.

Бочёнокъ = бари́ло, бари́лко, бари́льце, бочо́нок, (вузький) — бо́клаг, баклажо́к. С. Аф. З. Ш.

Бочёночный = бари́лковий.

Бо́чечный = бочкови́й. С. Аф. Ш. — Бочкове вино.

Бочи́стый = бока́тий, бока́нь, повнобо́кий. С. Аф. Ш.

Бочи́ться = д. **Боче́ниться 1.**

Бо́чка = бо́чка, ку́хва, (с кришкою, замість скринї) — бо́дня, (з одним дном) — ка́дуб, ка́довб, (для капусти) — кmasни́к, (для води) — відни́к, водяни́к, водя́нка, (для зсипки мірчука мірошнику) — помі́рниця, (перерізана) — пере́різ, зрі́зок, шапли́к, ширі́твас. С. З. Л. Ш. — Инбар з горілкою, а в нем горілки 17 кухв. Ст. опис Кіев. Ст. — Не сьмій ся барило, бо й само кухвою станеш. н. пр. — По надобі то знайдеш і в кадовбі. н. пр. — Дала мині мати бодню, та на п'ядь не повну. н. п. — **Какъ въ бездо́нную бо́чку** = як у прі́рву. — Що не дай йому — як у прірву, зараз розмантачить.

Боязли́вость = бо́язкість, бо́язність, жахли́вість, лякли́вість, полохли́вість.

Боязли́вый = боязки́й, боязни́й, жахли́вий, лякли́вий, полохли́вий, полошли́вий. С. З. Ш. — Лякливий заєць. С. З.

Бо́язный = бо́язний, бо́язкий, страшни́й. — Мині чогось боязко. С. Аф

Боя́знь = боя́сть; опа́ска. С. Аф. Л. Ш. — Нема в його ніякої боястї. — Чумаки без опаски спать полягали. С. Л.

Боя́ринъ = боя́рин, пан, вельмо́жа.

Боя́риться, Боя́ричъ, Боя́рскій = д. **Ба́риться, Ба́ричъ 1 і Ба́рскій.**

Боя́рская спи́ть, рос. Bupleurum = ласкавцї. С. Ан.

Боя́рская спе́сь = д. **Ба́рская спесь.**

Боя́рство, Боя́рченокъ, Боя́рыня, Боя́рышня = д. **Ба́рство, Барченокъ і т. д.**

Боя́рышникъ, рос. Crataegus Oxyacantha = глід, глод. С. Ан.

Боя́рышница = д. **Ба́бочка 2.**

Боя́ться = боя́ти ся, ляка́ти ся, жаха́ти ся, страха́ти ся, страши́ти ся. — Полоханий заєць і пенька боїть ся. — н. пр. — Як чорт хреста жахаєть ся. н. пр. — Нема чого лякати ся, коли так.

Бра́во = до́бре, га́рно, ле́псько!

Бра́вый = бра́вий, хва́тський, відва́жний, молоде́цький, голї́нний, сьмі́ливий. — Все хороші, все чорняві, на котру глянь, то все браві. н. п. — Казав москаль „право", та й збрехав браво. н. пр. — Ой як крикнув царь турецький та на свої слуги, слуги молодецькі. н. п. — Парубок голїнний, хоч куди. Кв.

Бра́га = бра́га; пиво, що робить ся з хмелю і солоду, частїше зоветь ся у москалів: **„бра́жка"**.

Бра́жникъ, ца = гультя́й, ка, п'яни́ця, гуля́ка. — А гультяй той усе п'є, прийде до дому, жене б'є. н. п.

Бра́жничать = гультяюва́ти, пи́ти-гуля́ти, кури́ти, пія́чити. — Евандр по давньому звичаю тодї для празника курив. Кот. — Ой щож ти там робив, пане товаришу? Пив-гуляв, в карти грав, серце Марисю. н. п.

Бра́жничанье, бра́жничество = гультя́йство, п'яни́цтво, пія́цтво.

Бразда́ = д. **Борозда́.** — **Бразды́** = ві́жки; вуди́ла, уди́ла. — Покинь мині милий золоті удила, щоб я твого коня до води водила. н. п. — Піди, синку, на ярмарок пішки, купи мині ремінні віжки. н. п. — **Бразды́ правле́нія** = стерно́ уря́ду.

Брако́ванный = брако́ваний, відче́мний; обі́рок, ви́бірок, ви́бірки, брак. — Зостали ся самі вибірки. — Купіть грушок. — Та у тебе самий брак. С. Ш.

Бракова́ть = бракува́ти, вибіра́ти, відділя́ти. — Наш пан кого не поставить у некрути, так усе бракують. С. Ш.

Браковѣнча́ніе = ві́нчання.

Бракосочета́ніе = **шлюб; віне́ць, вінчання.** — Перед шлюбом треба заручин. В. Н. — Стрічай, Боже, перший раз при дорозї, другий на порозї, а третій при шлюбі, при Божому суді. н. п. — Пішла подивитись на вінчання.

Бракъ = 1. д. **Бракосочета́ніе.** — **Вступи́ть въ бра́къ, сочета́ть ся бра́комъ** = **шлюб, віне́ць взя́ти, бра́ти, зако́н прийня́ти, у зако́н уступи́ти, одружи́ти ся, побра́ти ся, звінча́ти ся, поня́ти ся, пожени́ти ся, бра́ти ся, вінча́ти ся, на рушнику́ ста́ти.** — Ой рад би я шлюб узяти, та не велить міні мати. н. п. — Не там щастя, не там доля, де багаті люди, хто береть ся по любові, добре жити буде. н. п. — Чи я ж тобі, Марусенько, вельми люб, що ти брала із мною шлюб. н. п. — Ой матінко, вжеж я не твоя, тілько того пана, що з ним шлюб узяла. н. п. — Брешіть, брешіть вороженьки — ми не подамо ся, ще й на ваше безголов'я, тай поберемо ся. н. п. — Поможи нам, Боже, на рушнику стати, тоді не розлучить ні отець, ні мати. н. п. — **Въ гражда́нскомъ бра́кѣ** = **на ві́ру жи́ти.** — Хто їх знає, чого попи не звінчались, вже третій рік живуть на віру.
2. **брак, вибірки, обірок.** (Д. **Брако́ванный**).

Брандма́уэръ = **мур** (між двома́ будинками). С. З.

Бра́нецъ, бра́нцы = **пло́скінь**, котру жінки вибірають по краям коноплища на тонку пряжу.

Бра́нивать = д. **Брани́ть.**

Брани́на = **мере́жчата, здебільшого карта́та ткани́на.**

Брани́ть, ся = **ла́яти, ся, свари́ти, ся,** (дуже) — **кобени́ти, корени́ти, шпе́тити,** (довго) — **скребти́, скрома́дити мо́ркву.** — Битьця не годиться, а лаятись гріх. н. пр. — Лає мене моя мати, лає, вона ж мого горенька не знає. н. п. — Мене мати лає, гулять не пускає. н. п. — Венера лайки не стерпіла, Юнону стала кобенить. Кот. — Лай, лай, а гроші дай. н. пр. — Олимпських шпетив на всю губу, свою і неньку лаяв любу. Кот.

Бранли́вость, вый = **лайли́вість, сварли́вість, лайли́вий, сваркий, сварли́вий.**

Бра́нный = 1. **лайли́вий.**
2. д. **Боево́й.** — **Бра́нное по́ле** = д. **Аре́на.**

Бранчи́вость, Бранчи́вый — д. **Бранли́вость.**

Бра́ный = 1. **бра́тий** (прич. від гл. бра́ть — бра́ти).
2. **тка́ний з мере́жками** (найбільше про картате або иншим способом виткане з мережками полотно, з котрого роблють рушники, настільники то-що).

Брань = 1. **ла́йка, ла́янка, ла́яння.** С. Л. — За чарку тай за лайку. н. пр. — Лайка не бійка — в боку не болить. н. пр.
2. **війна́** і д. **Би́тва.**
3. д. **Брани́на.**

Брасле́тъ = **брасле́т, обру́чка.** — На руцї у неї золота обручка, а перстнї на пальцях аж горять.

Бра́сывать, ся = д. **Броса́ть, ся.**

Брата́ниха = **братова́** (жінка старшого брата). С. Аф. З.

Брата́нична = **небо́га, племі́нниця** (дочка старшого брата).

Брата́ничъ = **не́бож, не́біж, племі́нник, брата́нич.** С. Ш. (Син старшого брата).

Брата́нщина = **бра́тство, брате́рство.** — Добре братство краще багатства. н. пр. — І в келії, неначе в Січі, братерство славне ожива. К. Ш.

Брата́нъ = 1. **брат ста́рший.**
2. **не́бож, не́біж, племі́нник** (по братові).
3. **брат у пе́рвих.** С. Аг. З. — Він мінї доводить ся братом у перших: наші батьки були рідні браті

Бра́танье = **бра́тання, побрати́мство.** — Сватання — не братання. н. пр.

Брата́ться = **бра́тати ся, хреста́ми міня́ти ся** (на побратимство). — Не братай ся, з ким телят не пас. н. пр. — Побратав ся собака з горобцем. н. пр. — Вони хрестами помінялись і стали побратими.

Брате́льникъ = **брат моло́дший.**

Брато́льщина = д. **Брата́нщина.**

Бра́тецъ = **бра́тїк, братко́, брату́сь, брату́ня, бра́тїчок.** С. Аф. Ш.

Брати́на, брати́нка = **ку́холь, жбан, коно́вка, кондії́ка.** С. З. — Та візьмемо кухлї старі, полив'яні, горілкою наливані. В. Щ. — Куплю тобі цебер меду, коновочку пива. н. п.

Брати́шка = д. **Бра́тецъ.**

Братки́ = д. **Аню́тины гла́зки.**

Бра́тнинъ, бра́тній = **бра́тів.** — Сестра — то була мала, а то од братового добра аж в землю вросла. н. пр.

Брато́ванье = **побрати́мство.** С. З.

Брато́ваться = д. **Брата́ться.**

Братова́я = **ятрі́вка.** С. З.

Братолю́біе = **брате́рство.**

Братоуби́йца = **братовби́вця, братоубі́йник.**

Бра́тскій = **бра́тський.** — Братський манастир.

2. братéрський, братéрній. С. З. Ш. — Нехай любов братерська на віки звяже нас. — Ласці і милості вашій братерській поручаю. Ст. Л.

Бра́тство = бра́тство. — Член бра́тства — бра́тчик. С. Ш.

2. братéрство (Див. Брата́нщина).

Братъ, братья = брат, брати́. — **Братъ двою́родный** = брат у пéрвих. С. Аф. З. — **Б. трою́родный** = брат у дру́гих. С. Аф. З. — **Б. крёстный** = хрещéний брат. — **Б. крестóвый, назва́ный** = побрати́м, на́званий брат. — **Б. молóчный** = молóшний брат. — **Бра́тья сведёные, свóдные** = звéдені, зведенюки́, зведеня́та.

Брать, ся = бра́ти, ся. — Добре тому дати, хто не хоче брати, а той, хто бере, як по души дере. н. п. — Не за своє діло не бери ся. н. пр. — Умивай ся, моли ся, та за хліб бери ся. н. пр. — Брати ся до роботи. — **Брать вéрхъ** = го́ру бра́ти, перемага́ти. — **Брать въ дóлгъ** = позича́ти, на́ бір бра́ти, набира́ти. — — **Брать стóрону** = заступа́ти ся, става́ти за кого. — **Брать я́годы, грибы́** = збірати. — **Б. лёнъ, конопли** = бра́ти. За яром брала льон, брала конопельки. н. пр. — **Брать съ живóго и мéртваго** = дра́ти, лупи́ти (про хабарі). — **Берётъ охóта, ску́ка, печа́ль** = берé охóта, сум, жаль і т. д. — **Брать примѣ́ръ** — диви́тись на ко́го і собі так роби́ти.

Бра́читься = д. під сл. **Бракъ** — **Сочета́ться бра́комъ.**

Бра́чащіеся = молоді.

Бра́чный = шлю́бний, вінча́льний, весíльний. — Шлюбна квітка. О. С. — Хто би діти не з вінчальною і не шлюбною жоною мів. Ст. Л. — Догляданне метрики шлюбної, книг церковних. Б. Н. — **Бра́чный возрастъ** = (для парубка) — оженіння, на літі, (для дівчини) — порá, вида́ння. — Ти на літі і Ярина зріє; треба буде людий шукать, та що небудь діять. К. Ш. — Син у його вже на оженінні. — В його дочка вже на виданні. — Росла, росла дівчинонька тай на порі стала н. п. — **Бра́чный обря́дъ** = шлюб, ві́нчання.

Бра́шно = їжа, їствó, стра́ва, потра́ва. — Усякі штучниї їства. К. Ш. — З такої страви ляжеш вздовш лави. н. пр.

Бревéнчатый = брусóваний, ру́блений. — Комор брусованих дві. Стар. опис. — Хата моя рубленая, сіни на помості. н. п.

Бревнó = (товсте і кругле) — колóда, дуб, дубóк, (обтесано з чотирьох боків) — брус, ба́лка, (коротке) — оцу́пок, оцу́палок, (тонке, кругле) — кругля́к, (для повертання вітряка) — стріла́, (в колодязному зрубі) — ця́мрина, (під стелею) — свóлок, (в будові для звязку) — ощéпина, (поперéчна) — ба́нта, бантина, (для перехода через річку) — кла́дка, (на стріху) — приту́га. — Лежить, як колода, як брус. н. пр. — Не дай спати ходячому, серцем заміряти і гнилою колодою у багні валятись. К. Ш. — Цямрину в колодязь опустити. Ган. Бар. — Ой у полі річка, через річку кладка. н. п. — **Въ чужóмъ глазу́ сучóкъ видитъ, въ своéмъ не примѣча́етъ и бревна́** = чужé під лісом ба́чить, а свогó й під нóсом не добача́є. н. пр.

Брегъ = д. **Бéрегъ.**

Бредéнь = вóлок, волочóк, брéдень. С. Аф. З. Ш. — Виплети волочок та піди на річку, може рибку вловиш. н. к.

Бреди́на, бредня́къ, рос. Salix caprаea = верболóз, іва. С. Ан.

Брéдить, ся = верзти́, ся, плести́, ма́рити, ся, блуди́ти слова́ми, ввижати ся. — Такий весь гарячий, як в огні, і цілу ніч щось верзе. — Таке йому верзеть ся — бо'зна що. С. Аф. — Снить ся мінї, марить ся. М. В. — Ой ти дівчино словами блудиш — сама не знаєш, кого ти любиш. н. п. — Вона все марила ним. — Ввижаєть ся йому щось страшне.

Брéдни = дурни́ця, бредня́, нісенітниця, теревéні. С. Аф. З. — Ти йому дурниці не плети, а толком кажи. Як. — Теревені править. С. З. — Бредня, а й досі як згадаю, то серце плаче і болить. К. Ш.

Бредъ = верзіння, ма́ри, маячня́. (К. Ш.)

Брéдникъ = д. **Брéдень.**

Брéзгать = бри́дити, грéбати, гидува́ти; гордува́ти. — А потрави оним всякий звірь, що єсть на сьвіті — нічим не бридить. Л. Сам. — Він гребає моїм хлібом — сіл'ю. — С ким знавсь, водивсь, тепер гидують мною. К. П. — Що ви мене не любите, що мною бридитесь. Фр. — Ти дівчино, гордівнице, гордуєш ти мною. н. п.

Брезгли́вецъ, вица = д. **Брезгли́вый.**

Брезгли́вость, брезгли́вый = бридли́вість, вий, гидли́вість, вий. С. Аф. З. Л. Ш. — Як побачу що нечупарне, так і верне з рота — така гидлива. Черниг. Ст. Ніс.

Брéзговать = д. **Брéзгать.**

Брезгу́нъ, нья = д. **Брезгли́вый.**

Брезжа́ть = 1. брязча́ти, брязкотіти, дреньча́ти. — Козак гуля, брязчать його грошї. н. п. — Щоб тїї пiдкiвки брязчали, щоб нашї вороги мовчали. н. п.

2. бри́нькати. — Чую, щось бринькає на бандурi.

Брéзжить, ся = 1. сьвiта́ти, на сьвiт займа́ти ся, благословля́ти ся, сiрíти. — Тiльки що почало на сьвiт займати ся. — На дворi ледве сiрiє. — Лиш на сьвiт благословилось. С. Ш.

2. мрíти, мигтї́ти, миготї́ти, бли́мати. — Щось проти сьвiчки миготїло. С. З. — Цiлу дорогу мигтить мінї в очу. С. З.

Бремени́ть = обважа́ти, обтяжа́ти, заважа́ти. С. З. — Один з тих волiв в дорозї издох через те, що чоловiк обважив їх. н. о. — Так трудность не помалу заважала. Ст. Л.

Брéмя = вага́, вагота́, тя́гарь, тягота́, тя́жарь. С. З. Ш. — Тяжкий тягарь на серденьку має. н. п. — Притиснені будучи тяжарюм сил. С. З. — **Разрѣши́ться отъ брéмени** = роди́ти, розроди́ти ся, породи́ти. — Вона позавчора тiльки розродила ся. — Породила мене мати у високих у палатах. К. Ш.

Брéнность = ма́рнiсть. — Все про марнiсть сього сьвiту росказував.

Брéнный = ма́рний, тлї́нний. (С. Ш.)

Бренча́лка = бря́зкiтка, бря́зкало, бря́зкальце, брязкотї́ло. С. Ш. — У бубни грали, у брязкiтки брязчали. н. д.

Бренча́нiе = 1. брязча́ння, бря́зкання, бря́зкiт.

2. бри́нькання.

Бренча́ть = д. **Брезжа́ть.**

Брести́, ся, бресть = брести́, ся, плести́, ся, плéнтати, ся, чвала́ти, плуга́нитись, тягти́ ся, ди́бати. С. З. Л. Ш. — Воно помiж народом плентались. Гав. Бар. — I в двiр пустили ся чвалати. Кот. — От плуганить ся! та йди бо швидче. — Вiн ледве дибає.

Бреха́ть = 1. (про собаку) — га́вкати, бреха́ти. — Собака й на сьвятого гавка. н. пр — Собака й на свого хазяїна бреше. н. пр.

2. (про чоловiка) — а) д. **Брани́ться** і б) — бреха́ти. — Брехати — не цiпом махати. н. п. — Хто бреше, тому легше. н. пр. — Так йому брехнути, як медку лизнути. н. пр.

Брехня́ = 1. брехня́; бридня́, нiсенї́тниця. — Брехнею сьвiт пройдеш, та назад не вернеш ся. н. пр. — Не що-дня бридня, де-коли й правда. н. пр.

2. базї́кало, баля́сник і д. **Болту́нъ** 2.

Бреху́нъ, брехуха = 1. брéху́н, брехýнка, ха, здр. — брехунéць С. Ш. — Брехун на всї заставки.

2. д. **Болту́нъ** 1.

Брёхъ = д. **Брехня́** 1.

Брешь = проло́м, ви́рва. С. Аф. Л. Сан.

Бри́тва = 1. бри́тва, (з коси) — скíсок. — Гострий, як бритва. н. пр.

2. бíлик (кушнїрський нiж для очистки мезки).

Бри́твенница, бри́товница = бри́товниця.

Бри́твенный, бри́товный = бри́товний.

Брить, ся = бри́ти, ся, голи́ти, ся. С. Аф. З. Л. — Чуже й мило голило, а мое й бритва не бере. н. пр. — Не мили ся, бо не будеш голити ся. н. пр. — Я кажу: стрижено, а вона каже: голено. н. пр.

Бритьё = бриття́, голiння. С. Л.

Бри́ца, рос. Setaria glauca i Panicum crus-gali = бри́ця, мишíй. С. Ан.

Бри́чка = бри́чка, бри́ка, (з плетеним коробом) — нетечáнка, (крита) — бу́да, бу́дка, буда́ра. С. Аф. Ш. Ми поїдемо будою. С. Ш.

Брiо́нiя, рос. Bryonia = нечiпа́й-зїл'є, перéступ. С. Ан.

Брови́стый = брова́тий, брова́нь, брова́ч. С. Аф. Ш.

Бро́вный = брíвний.

Бровь, мн. **бро́ви** = брова́, здр. — брíвка, брíвонька, мн. — бро́ви, брíвки́, брíвоньки, бровеня́та. С. Аф. Ш. — Одна брова стоїть вола, а другiй i цiни нема. н. пр. — А в шинкарки чорнi брiвки, кованi пiдкiвки. н. п. — Тiльки в мене й чароньки, що чорнії брiвоньки. н. п. — Вийди, дївчинонько, за гай по телята, най же я подивлюсь на тi бровенята. н. п. — **Не въ бровь, а прямо въ глазъ**, н. пр. = прямíсiнько в вiчi, без сорома́ ка́зка.

Бродéцъ = д. **Брéдень.**

Броди́льный = квасни́й. — **Б. чанъ** = квасня́.

Броди́ть = 1. броди́ти, вéштати ся, волочи́ти ся, тиня́ти ся, туля́ти ся, швéндяти, шва́ндяти, (не знаючи дороги) — блука́ти, (швидко, неспокiйно) — шмигля́ти, (без пристановища) — ни́кати ся, тиня́ти ся, (заглядаючи скрiзь) — ни́кати, снови́гати, ни́шпорити. С. Аф. Л. З. Ш. — Чи я живу, чи доживаю, чи так по сьвiту волочусь. К. Ш. — Пiди ж ти, нещасна доле, в морi утопи ся, а за мною, молодою, та не волочи ся. н. п. — Як бачиш, бурлака в сьвiтї... тиняю ся од села до села. Кот. — Тиняють ся, як злодiй по ярмарку. — Не знав Троянець нї один, куди се так вони швендяють, куда, про що вони мандрують. Кот. — Посновигала там по всім куткам. Б. Г. — Сюди ник, туди ник, та й день невелик. н. пр. — Блукає, як приблудний. С. Ш.

2. д. **Брести́**.

3. броди́ти, ки́снути, ква́снути (про тісто, буряки то що), гра́ти, виграва́ти, шумува́ти, мусува́ти (про горілку, вино тощо). — Росквас став бродити. С. Ш. — Шиплять і квасну́ть буряки. Кот. — Горілка шумує. С. З. — Наварили ляхи пива та не зшумували, мали вони собі нійсько, та не шанували. н. п. — Вино вже мусує.

Бро́ди́ть = 1. лови́ти ри́бу во́локом.

2. пробива́ти ді́рку (пробієм).

Бродни́къ = д. **Бре́день**.

Бродня́ = бродня́, блука́ння, блукани́на, ве́штання, сновига́ння, ни́кання.

Бродо́къ = пробі́й.

Бродчи́къ = забро́дчик, бурла́ка.

Бродъ = брід. — **Въ бро́дъ** = у брід, брі́дьма. Ган. Барв. Коло річки, коло броду два голуби пили воду. н. п. — **Не спро́сясь бро́ду, не су́йся въ во́ду**, н. пр. = не спита́вши бро́ду, не су́нь ся у во́ду.

Бродя́га = бродя́га, волоцю́га, заволо́ка, бурла́ка, поволо́ка, приблу́да, приплентач, (про жінку) — волоцю́га, бурла́чка, мандрьо́ха, повія, (зб.) — бурла́цтво, сіро́ма. С. Аф. З. Л. — Волоцюга такий, що хто його зна, де й дів ся. н. о. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою, велять мині річку брести широкую ще й глибокую. н. п.

Бродя́жество, бродя́жничество = бродя́жство, волоцю́жство, ма́ндри, мандрі́вка. — Зараз віддали його до суду за волоцюжство. Фр. — Пішов у мандри. — Мандрівочка, рідна тіточка. н. пр.

Бродя́жничать = бродя́жити, волочи́ти ся, мандрува́ти, бурлакува́ти.

Бродя́жій = бурла́цький.

Бродя́чій = бродя́щий, мандрі́вний. С. Л.

Броже́ніе = 1. д. **Бродня́**.

2. шумува́ння, мусува́ння.

Бронено́сецъ = па́нцирник.

Бронено́сный = па́нцирний. — Который чоловік будь боярин, панцирний або тяглий чоловік. Ст. Л.

Бро́нза = бро́нза, спиж. С. З. Ш.

Бронзи́ровать, бронзова́ть = бронзува́ти.

Бронзова́ніе, бронзо́вка = бронзува́ння.

Бро́нзовка, жук Aphovius fassor = оле́нка.

Бро́нзовый = бро́нзовий, спижо́вий. С. З. Ш. — Лихтарик спижовий височенький. Ст. Опис. Київ. Ст. — Дзвонами спижовими коні напували. н. о. — А гармати, которії були спижовиє, з собою побрали. Л. Сам.

Бро́нникъ = па́нцирник.

Бронь, бро́ня́ = па́нцир.

Броса́льщикъ, ца = кида́льник, ця. С. З.

Броса́ніе = ки́дання, шпурля́ння.

Броса́льный, броса́тельный = ки́дальний.

Броса́ть = ки́дати, мета́ти, (с силою) — шпуря́ти, шпурля́ти, (с зневагою) — верга́ти, жбирга́ти, (що небудь важке до долу) — ге́пати. — Кинув камінь у вікно. — Усіх Турків у Чорне море пометали. н. д. — Шпурнув кухоль об землю. С. Ш. — Жбирнув йому просто в вічі. — Гепнув до долу. — **Броса́ть жре́бій** = брати же́реб, (палкою) — міряти ся, виміря́ти ся. — **Б. взглядъ** = скида́ти очи́ма, **б. гнѣвный взглядъ** = оскі́лками дивити ся. — **Б. вверхъ** = підкида́ти. — **Б. безъ внима́нія** = ки́дати, покида́ти, залиша́ти, нехтува́ти, занеха́ювати. — Куди милий тепер од'їжжаєш, мене молодую кому покидаєш. н. п. — Залишив се діло, зовсім занехаяв. — **Б. кро́вь** = ки́дати, пуска́ти кров. — **Б. въ ого́нь** (про хоробу) — ки́дати в жа́р. — **Б. я́корь** = закида́ти якір.

Броса́ться = ки́дати ся. — **Б. въ глаза́** = кидати ся в вічі, набіга́ти на о́чі, о́чі в се́бе бра́ти. — **Б. въ объя́тія** = ки́дати ся в обійми, на ши́ю, припада́ти. — **Б. на что́** = накида́ти ся. — Накинув ся на борщ, цілий полумисок виїв. — **Б. къ кому́** = ки́дати ся, пориváти ся, (причепливо) — сі́кати ся. — До хиврі сікав ся, за макогін хватав ся. Гул. Ар.

Бро́сить = ки́нути, поки́нути; шпурну́ти, пошпу́рнути, пошпу́рити; жбиргону́ти; ге́пнути, бря́знути, берки́цнути, бебе́хнути, (з шумом) — торо́хнути. — Покинь своє, та йди мертвого шукати. н. пр. — Чому мині, Боже, ти крил'я не дав? Яб землю покинув і в небо злітав. Петр. — Як батька покинеш, сам марне загинеш. н. п. — Шпурнув камінюкою. — Бразнув об землю. — **Б. взглядъ** = ски́нути очи́ма, намигну́ти о́ком. — **Б. безъ внима́нія** = поки́нути, залиши́ти, занедба́ти, облиши́ти, занеха́яти, занеха́ти. — Перше мене любила, тепер залишила. н. п. — Ой и твій хліб і сіль занехаю, з тобою нелюбий я жити не стану. н. п. — Облиши уже, не займай його. Чайч.

Бросить, ся = кінути, ся, метнути ся, шатнути ся, (зразу) — порвати ся, (в бік) — шарахнути, (об землю) — гепнути, ся, беркицьнути, ся, (у воду зразу) — шубовснути, (в ліс зразу) — шелеснути, (про хворобу) — вкинути ся, прикинути ся. — Він кинув ся бігти. — І красти бублики шатнули школярі. Кот. — Шатнув ся він по хаті — нікого нема. н. п. — Метнули ся по курінях — запасу не має. н. п. — Зараз метнули ся, притаскали їх. н. к. — Кінь чогось злякав ся, та як шарахне — трохи віз не перекинув ся. — А він його як гепне до долу. — Він в одежі тая і шубовснув у воду. — Стояв на узліссі, а як побачив нас, так і шелеснув. — Вкинулась і до нас гаспидська віспа. — **Б. бѣжать** = кінутись бігти, майнути. — А як сее дівчина зачула, та і з улиці майнула. н. п. — **Б. въ слёзы** = заплакати, ударитись в сльози. — **Кровь бросилась** = к. вдарилась.

Броскій = 1. кидкий, меткий. — Він дуже меткий — дальше всіх кидає.

2. жвавий, моторний, швидкий.

3. пустий, нікчемний.

Броскомъ = навкидя, навкидячки, навкидяча, кидькома. — **Броскомъ броситься** = прожогом кінути ся, порвати ся. — Не догнав його, та навкидячá кійком у спину. — А він як побачив, так прожогом і кинув ся.

Бросовой, бросовый = д. **Броскій 3.** — **Дѣло бросовое** = пусте діло, дурниця.

Брошенный = кинутий. — **Б. безъ вниманія** = залишений, покинутий, занехаяний, (про жінку) — лишена, залишена, покинута, покидячка, (про яку вещ) — покидька, покидько, покидь, покидьків брат. — Це воно не покидько — на що небудь здасть ся. — Шкода грошей тратити на таку покидь. С. З. — Та вона не вдова, а лишена, вже три роки як чоловік покинув і десь завіяв ся. н. о.

Брошь, брошка = брошка, шпилька, запинка (частіше золота або срібна з самоцвітним каменем).

Брошюра = книжечка, метелик. (Кіев.) — Краще б видати метеликами, кожну частину книжки нарізно.

Брудершафтъ = побратимство.

Брульонъ = чорняк, чорнетка. — Переписавши, чорняка лиши у себе.

Брундышка, рос. Bulbocodium ruthenicum = гадючий просорен, сирітки. С. Ан.

Брусклёнъ, брусклетъ = д. **Берсебрекъ.**

Брусника, брусница, рос. Vaccinium Vitis Idaea = брусниця, (гал.) — камінки, камінці, квасниички, кваснівки. С. Ан.

Брусница = 1. бляшанка, в котрій косарі держуть брусок.

2. мантачка, лопатка (у косарів).

Брусничникъ = кущ брусниці.

Бруснякъ = брусок, точило. С. Ш.

Брусовецъ = д. **Брусница.**

Брусовка = теригуг. С. Ш.

Брусовой = брусовий.

Брусчатый = брусований, рублений, зроблений з балок. — Погреб дубовий брусований новий. Ст. Опис. Кіев. Ст. — — Хата моя рубленая, сіни на помості. н. п.

Брусъ = 1. брус, балка, (під стелею) — сволок, (в млині, куди вставляють веретено) — штага, (в крилах вітряка) — рамено, (поперечини в будовлі) — банта, бантина, (на стрісі) — притуга, а по краям — вильця.

2. брус, брусок. — Принеси брусок поточити ножик.

Брусякъ = жорен — верхняк. — З сього каміню вийшов би добрий жорен та ще й верхняк.

Брусяной = д. **Брусчатый.**

Брухнель = д. **Берсебрекъ.**

Брыжейка = брижі. С. Ш.

Брыжеечный, брыжейный = брижійний.

Брызгалка, брызгало = кропило; сикавка. — А він сикавкою давай прискати.

Брызганье = бризкання, прискання, порскання.

Брызгать, ся = бризкати, ся, прискати, ся, порськати, циркати, (сикавкою) — сикати, (пряжу, тканину) — шпувати. — Дощ тільки поприскав. С. Л. — Так у вічі і порськає. С. З. — Дощик бризка. С. Аф. — Сльози так зразу і приснули з очий.

Брызги = бризки, приски, скалки. — Гульк! приснули на синім морі скалки. Гул. Арт.

Брызгъ = 1. бризка, приска, скалка.

2. бризкання (водою або фарбою).

3. чоло, насінники. — Зерно таке гарне — саме чоло.

4. д. **Брызгалка.**

Брыкать, ся = брикати, ся, вихати, хвицяти. — Знає кобила, де брикати. н. пр. — Кобила вихонула задом. н. к.

Брыли, брылѣ = варги, каниці (обвислі губи у деяких собак). Розпустив губи, як каниці, як варги.

Брылястый = товстогубий, губатий.

Брысь = тпрусь, ту-тпрусь. — Тпрусь, киця!

Брюзга́ = буркýн, боркотýн, гри́мач, моркотýн, мрýкало, гомонли́вий. — У колисці дитя кричить, а на печі буркун бурчить. н. п.

Брюзгли́вый = 1. д. **Брюзга́**. 2. д. **Брезгли́вый**.

Брю́зглый = опýхлий, одýтий, брезьки́й, брéзклий. — Брезький на воду. Ман. — Якийсь він брезклий. Чайч.

Брю́згнуть = пýхнути, опухáти.

Брюзгýнъ = д. **Брюзга́**.

Брюзжа́ніе = бýркіт, мýркіт, бурчáння, бурмотáння.

Брюзжа́ть = бурмотáти, буркотíти, бурчáти, мурмотáти, мурмотíти, мурчáти.

Брю́ква, рос. Brassica Napus rapifera = брýква, Brassica campestris, napobrassica = калярéпа, галярéпа. С. А.

Брю́ки = штани́, шаравáри, (дуже узенькі) — німéцькі, галáнці, (з хýтра) — и́ршані, (гал.) — ногави́ці. — Штани мої, шаравари, та ще й дома двоє. н. п. — Чабани зимою завжди в иршаних штанях. — Якісь штанці галонці на йому.

Брюне́тъ, ка = чорня́вий, чорня́вець, чорня́ва, чорня́вка, чорнýха. С. Л.

Брюха́нъ = пузáнь, черевáнь, брухáч, (глумливо) — бари́ло, черевкó, пухтíй. С. З. Ш.

Брюха́стый = пузáтий, черевáтий. — Мов кабани годовані, пикаті, пузаті. К. Ш.

Брюха́тая = д. **Берéменная**.

Брюха́тить = набивáти пýзо.

Брюха́тѣть = д. **Берéменѣть**.

Брюха́чъ — д. **Брюха́нъ**.

Брюхмéдля = д. **Бересбрéкъ**.

Брю́хо, Venter = пýзо, чéрево, живíт, брýхо. С. З. Ш. — Ліг черевом на піч. — **На брю́хѣ шёлкъ, а въ брю́хѣ щёлкъ**, н. пр. — На нозі сап'ян рипить, а у борщі трясця кипи́ть. — Немá чогó у казані, а золото на каптані. н. пр. — **Пло́хо лежи́тъ — брю́хо боли́тъ**, н. пр. — Лихи́й схóвок, то й дóброго спокуси́ть. н. пр. — **Ходи́ть пе́рвымъ брю́хомъ** = впéрше зачеревáтіти. — **У брю́ха нѣтъ ушéй** = голóдному їсти, а не музи́ку слухати. — **Брю́хомъ хо́чется** = дуже хотíти.

Брюхови́на = рубéць (у жуйної животини).

Брюхови́ца = тéльбухи. С. Ш.

Брюши́на = 1. Peritanaeum — чепéць.
2. д. **Брюхови́на**.

Брюшкó = пузцé, черевцé, пýзя.

Брюшнóй = черевни́й, животóвий, брушни́й. — **Брюшна́я часть** = почерéвина. Фр.

Бряжа́ть = д. **Брезжа́ть**.

Бря́кать = бря́кати, брякотíти, брязчáти. — Козак гуля, брязчить його гроші. н. п.

Бря́кнуть, ся = 1. бря́знути, забрязчáти.
2. гéпнутись, бебéхнути, ся, берки́цьнути, ся, бря́знути, бря́кнути, бáцнути, жвáкнути. — Гепнув по шиї, неначе каміню́кою. — А він так і гепнув ся додолу. — А він його як брякнув, аж шапка геть одлетіла. С. Аф. — Перечепив ся, та так і беркицьнув ся. — А він його як бебехне по спині.
3. ля́пнути, сказáти що не до ладý, не до рéчі. — Не розслухав добре, тай ляпнув.

Брякýшка = д. **Бренча́лка**.

Бря́къ = брязь, геп, торóх, бебéх, берки́ць. — А він його геп об землю. — П'яниці брязь-брязь! буде бігти через грязь. н. пр. — Горох Рутульця в лівий бік. Кот. — Він їй беркиць у ноги. — А той рветь ся з усієї сили за долею — от-от догнав і — бебех в могилу! К. Ш.

Брянча́ть = д. **Бренча́ть**.

Бряца́ніе, бряца́ть = д. **Бренча́ніе, Бренча́ть**.

Бряча́ть = д. **Бря́кать**.

Бубенéцъ = бубóнчик, балабóлка, балабóнчик. С. Л. Ш.

Бубéнчикъ = 1. д. **Бубенéцъ**.
2. рос. Iris sibirica = півники. С. Ан.
3. д. **Авдóтька** 2.

Бýбенъ = бýбон, гук, решетó. С. Ш. — Славні бубни за горами, а з близька шкуратяні. н. пр. — Козаки на кониках вигравають, у бубни ударяють. н. п. — **Голъ какъ бýбенъ, бýбенъ бýбномъ** = гóлий, як бýбон, як турéцький сьвяти́й. н. пр. — **Звóнокъ бýбенъ да стрáшенъ игýменъ** = кортить ченцéві з кéлії, та игýмен не спить. н. пр.

Бубнóвка = дзвінка. Кіев. Ст. Малорус. игри.

Бубнóвый = дзвінкóвий. — Дзвінкова краля.

Бýбны = 1. бýбни.
2. (масть в картах) — дзвінки, звонки́. С. Л.

Бубрéгъ = нíрка. — Купаєть ся, як нірка в салі. н. пр.

Бубрéшникъ = ніркова́ хворóба.

Бубрéшный = ніркови́й.

Бýглавъ, рос. Anchusa officinalis = польова́ медýниця, медяни́шник, волóвий язик, румя́нка, рум'я́нчик, ра́нник, свиню́шник. С. Ан.

Бугóрнстый = горба́стий. — У молодого лїкаря горбастий цвинтарь. н. пр.

Бугóрчатый = горбова́тий, горбкува́тий.

Бугóръ, бугорóкъ = горб, горбóк, гóрбик, на́горск, шпиль, шпильóк, шпилéчок, (піску, снїгу) — кýпа, кучугýра, (селїтрений) — бурт, (грани́чний) — копéць. — Стоїть хата на горбку на улицю дверьми. н. п. — Ой там на горбочку косив мужик спілу гречку. н. п. — Тай посїдали собі на горбику. С. З. — Ой вийду я на шпилечок, та гляну я на долину. н. п. — З гір і пагорків Ворсклинських. Л. В. — Ач, яку кучугуру снїгу нанесло. — Границю проводили, частії копцї висипуючи. Л. В.

Бугри́стый = д. **Бугóрнстый.**

Бугри́ть, ся = крути́ти, ся, хвилюва́ти, ся.

Бугрова́тый = д. **Бугóрнстый.**

Бугрóвый = горбови́й, шпильови́й.

Бугрóвина = ґýля, ґýля, óпух.

Буда́ра = байда́к, байда́ра.

Бýдо = як, коли́, як шó. — **Бýде, ока́жется возмóжнымъ** = як що мóжна буде.

Бýдень = бýдень, будéнний, бýдний день. С. Аф. З. Ш.

Бýдетъ = 1. бýде. — Він буде пити.

2. гóдї, бýде, довóлї, дóсить. — Та годї тобі базікати! — Та буде вже тобі. — Досить одного сонця на небі. н. пр.

Буди́ла = буди́ло. — Раненько у досьвіта будило тричі стукнув у двері.

Буди́льникъ = 1. буди́ло.

2. буди́льник. — Купив дзиґарі з будильником.

Буди́льщикъ = д. **Буди́ла.**

Буди́ть = буди́ти, побужа́ти. — А ще раніше пан Н...ко встав, братів побужав. н. п.

Бýдка = бýда, бýдка, халабýда. С. З.

Бýдкій = чýткий.

Бýдкость = чýткість.

Бýдно, бýдничный, бýднишній день = д. **Бýдень.**

Будора́жить = турбува́ти, баламýтити.

Бýдочникъ = бýдник. С. Ш.

Будра́ = рос: а) д. **Бара́нчикъ 3.**, б) Hedera Helix — плющ, в) Linaria — дзвінóчки, звóники, косюркй, сокиркй, зайців льóн, ленóк, остýдник, чистéць, зозýлїни черевички. С. Ан.

Бýдто = 1. нáче, ненáче, мов, мовля́в, бýцїм, нїби, либóнь. — **Какъ бýдто, бýдто-бы** = нáчеб-то, мóвби то, нїби то. С. З. Л. Ш. — І на все село реве, наче звір її дере. (Саіп.). — Швидко втерла ся, нїби то я не плакала. н. п. — Буцїм з Лависсой обнїмав ся, буцїм і перстень з пальця зняв. Кот. — Давня то давнина, а неначе вчора дїялось. Мар. Вов.

2. хібá?, невжé, чи вжé? — Хіба я з глузду зсунув ся, щоб таке робити? — А він вже прийшов. Невже?

Бýдущій = бýдучий, потóмний, прийдéшній. — Од сього часу і на всї потомнії часи давати не маєм. Ст. Л.

Бýдущность = бýдущина, прийдéшне. — Хто в краще не вірить, душею не рветь ся — будущину звірить й живе, як живеть ся. Як.

Буера́къ = 1. байра́к. — Ой не шуми луже, зелений байраче, не плач, не жури ся, молодий козаче. н. п.

2. замéт (в яру, в балцї). — Як попадеш у замет, то й у день трудно вибратись.

Буера́чекъ = байрачóк.

Буера́чина = ярóк, ба́лочка. — Тїло козацьке рвали, по тернах по балках жовту кість живакували. н. д.

Буженина = свинúна, сьвіжинá.

Бужде́ніе, буже́ніе = будíння.

Буза́ = 1. бузá (напиток з гречки, пшона і проса, або молоде пиво, або грушевий чи яблучевий квас).

2. сіль кам'янá.

Буза́нить = д. **Бить.**

Бузинá, рос. Sambucus nigra = бузинá, гал. — баз, базни́к, S. racemosa — бузинá червóна, S. Ebulus — бузни́к, бзюк, вязóвник, гал. — базни́к. С. Ан.

Бузи́нный, бузи́новый = бузинóвий. С. Аф.

Бузова́ть = д. **Бить.**

Бузýнъ = д. **Бузá 2.**

Бузъ = д. **Бузинá.**

Бýище = 1. шпиль, бéлебень. С. Л. — Не велику й небагату чоловік поставив хату, та й поставив у селї, коло міста на шпилї. В. Ш. — Хата стоїть на белебнї.

2. цви́нтарь, церкóвний двір. С. Л. — З довгою рукою під цвинтарь. н. пр.

Бýйволъ, Bos bubalus = бýйвіл, бýйвал. С. Ш.

Бýйный = 1. бýйний, бунтовли́вий, задьóрливий, задерáкуватий.

2. бýйний, бурхли́вий, рвачки́й. — Вітре буйний, ти з морем говориш. К. Ш. — Бурхливі хвилї. — Буйний дощ. С. Ш. — Рвачкий вітер.

3. бýйний, вели́кий (про зерно, рослину). — Буйна трава. С. Ш. — Буйне жито, буйне, та нїкому жати, — пішли наші хлїбороби списами орати.

Бýйство = бýча, ґвалт, бéшкет. С. З. —

За овучу та збили таку бучу. н. пр. — Наробили ґвалту на все село.

Бу́йствовать = бу́чу збива́ти, буя́ти, бушова́ти, ґвалтува́ти. — Хто звелів вам, хто дозволив у церкві буяти. К. Д.

Бу́ка = 1. хо́ха. — Не ходи туди, там хоха. — Цить, а то хоха з'їсть.

2. вовкува́тий, дунду́к, темрю́к, нелю́да, нелюдько, безлюдько, одлюдько, похню́пий, похму́рий. — **Смотрѣть букой** = во́вком диви́тись.

Бука́шка = ку́зька, кома́шка (спільна назва невеличких жорсткокрилих комах. Coleoptera).

Бу́ква = буква, літера. — **Б. гла́сная, согла́сная, двугла́сная** = голосна́, при́голосна, двогла́сна.

Буква́льный, но = досло́вний, достóтний, достоме́нний; до сло́ва, доця́ти, достóтно, достоме́нно.

Буква́рь = буква́рь, грама́тка, абе́тка. С. Аф. Ш. — — Аз, буки — бери граматку в руки. н. пр.

Бу́квенный = бу́ковний, літерний.

Бу́квица = д. **Бу́ковица.**

Буквоѣдство = буквоїдство.

Буке́тъ = 1. пучо́к, пуче́чок, кити́ця. С. П. (Що пришпилюють на весіл'і молодим, боярам і дружкам) — квітка, буке́т. С. Ш. — Приніс міні пучечок гвоздиків. — Міні ж, дівко, та пришиють квітку, тебе ж, дівко, завертять в намітку. н. п.

2. дух, пах, па́хощі (в пахтках).

Букини́стъ = книга́рь (що торгує старими книжками).

Бу́кля = пу́кля, (у жидів на висках) — пе́йс.

Бу́ковица, рос. Betonica = бу́квиця, бу́ковник, бук-трава́, польови́й кану́пер, матери́нка. С. Ан. — **Бу́квица бѣлая** = д. **Бара́нецъ 2.** — **Б. лѣсна́я**, Stachys silvatica — бу́ковиця, ба́бка. — **Б. русская**, Aiuga pyramidalis = горля́нка, дівча́ча краса́, гострове́ршки, сухове́ршки, борóдишник. С. Ан.

Букъ = 1. рос. Fagus — бук, букови́на, бучи́на. О. Л. Ш. — **Бѣлый букъ**, Carpinus betulus — граб, граби́на.

2. луг, жи́тель. С. З.

3. жлу́кто. С. Аф. З.

Була́вка = шпи́лька. С. З. Л. — В китавчку його ісповила, та шпилькою запипилила. н. п.

Була́вочный = шпилькóвий.

Була́ный = (про коня) — була́ний, (про вола) — полови́й. — Воли ж мої та полові. н. п.

Була́тный = була́тний. — По хаті поглядає — ні одної шаблі булатної на стіні не має. н. д.

Була́тъ = 1. була́т, сталь, кри́ця (нережчата, дама́ська).

2. меч, ша́бля. — Маю шаблю у руці: ще не вмерла козацька мати! Бог. Хм.

Булды́га = 1. па́лиця, ці́пок, дуби́на (туля́ста). — Треба дубину на твою спину. н. пр.

2. гультя́й, гуля́ка.

Булды́рь = 2. пухи́рь, ґу́ля, корґу́ля. С. Л.

2. нерівне місце в полі.

3. ха́тка на бе́лебні або в пустирі.

Булды́ри, булди́рья = бу́льки, бу́льби (на воді). С. Аф. Л. Ш. — Дощ чималий: он бач, які великі бульки в калюжі.

Бултырья́нъ = д. **Боздріа́нъ.**

Бу́лка = бу́лка, паляни́ця, (з лапками загнутими, помазана олією з цибулею) — книш, (гречана) — балабу́ха, (невеличка, кругла) — бухане́ць, бу́ханка, бухи́нка, (французька) — франзóля. — Прийди, прийди до вербунку, будеш їсти з маслом булку. н. п. — Яка пшениця таке й паляниця. — Паляниця — хлібові сестриця. н. пр. — Повна піч паляниць, а по середині книш. (н. з. — небо, зорі і місяць) — Лучче хліб з водою, як бухонець з бідою. н. пр. — Гарячую пшеничну бухинку. Кот. — Привіз з города дві франзолі.

Бу́лочная = пекарня.

Бу́лочникъ, ца = пе́карь, хлібопе́к, хлібóвчик (С. З.), бу́лошниця, паляни́шниця, перепіча́йка, бубле́йниця, бубле́шниця. С. З. Л. — Хлібовчик їде, віз хліба везе. н. п. — Зпайте мене перепічайку, що на воротях тісто. н. пр.

Бу́лочный = бу́лошний, паляни́шний.

Бултыха́ть = 1. бóвтати, колоти́ти. — Не дуже бовтай воду — почують.

2. бу́рити або ки́дати що в во́ду.

Бултыхну́ться = бóвтнути, шубóвстнути. С. З.

Булты́хъ = бовть, шубóвсть, бух, бурти́сь, плюсь. — Ішов через колоду, та бовть у воду. н. пр. — А він зразу шубовсть у воду! — Як камінь: бух! у воду, та й тоне. Кот.

Булы́га = 1. ка́мінь ди́кий.

2. бри́ла каміню.

3. д. **Булды́га 1.**

Булы́жникъ = д. **Булы́га 1.**

Булы́ня = пра́сол.

Бульдо́гъ = 1. брита́н, бульдо́г (анг. порода собак). С. Л.
2. рево́львер.

Бу́лькать, ся = бу́лькати, ся, булькоті́ти, хлюпати, ся, хлюпоска́ти ся, полоска́ти ся. — Тече вода із за гаю та по під горою, хлюпоцуть ся качаточка поміж осокою. К. Ш. — А я собі у ставочку полоскала ся. н. п.

Бульо́нъ = бульйо́н, юшка.

Бума́га = 1. — **Бума́га пи́счая** = папі́р, папе́р, бома́га, здр. — папіре́ць, папі́рка, зб. — папе́р'є. — Писав би я листя — паперу не маю, засилав би листи — дороги не знаю. н. п. — Як сніг білесеньке, як папір тоне́сенке. н. п. — Думи мої, думи мої, лихо мені з вами, чому стали на папері сумними рядами? К. Ш. — Спишу твоє личко на бомазі н. п. — Не бий мене дуже, бо у мене тіло, як папер'є біло, та болить мене дуже. н. п. — **Б. почто́вая** = листови́й, почто́вий папі́р. — **Б. обёрточная** = бібу́ла. С. З. — **Б. хлопча́тая** = ба́вина, ба́вовна, ба́вна, ба́велна, ба́волна. — Рани мої смертельнії промивав, м'якенькою бавною закладав. н. д. — — **Б. ге́рбовая** = гербо́вий, штемпльо́вий папір. — **Б. папиро́сная** = цига́рошна. — **Б. цвѣтна́я** (для гаптування) = за́полоч. С. З. — Сорочка червоною заполоччю вишивана.
2. папі́р, бома́га, (стара) — шпарґа́л, зб. — шпарґа́лля. — Подав на його в суд бомагу. — Папір на гетьмана Івана царю од Кочубея пана. Гр. — Між шпарґалами єдин аркуш рукописний польський. Л. В. — То в грубу так таки і впре шпарґалля все. Гул. Ар.

Бумагомара́ка, бумагомара́тель = писа́ка, писа́чка, ба́зграч, парта́ч, (про автора віршів) — віршома́з. — Писав писака, не розбере й собака. н. пр. — А я, дурний, не бачивши тебе, цяцю, й разу, та й повірив тупорилим твоїм віршомазам. — К. Ш.

Бума́жка = папі́рка, папіре́ць, папі́рчик, бома́жка.

Бума́жникъ = гама́н, гамане́ць, гамано́к. С. Аф. З. — На що тим німцям цілини, у їх і так повні гамани. н. пр. — Прокинув ся чумак в ранці, тай полапав у гаманці, всі кишені вивертає, аж там гроший вже чорт має. н. п.

Бума́жный = 1. папіро́вий, папіря́ний, папірча́тий. — Папірчаті гроші. С. З.
2. бавовня́ний, баволня́ний, бавелня́ний. С. З. Ш. — Баволняна хустка. С. З.

Бума́жная фа́брика = папірня. С. З. — **Б. фабрика́нтъ** = папі́рник. С. З.

Бумазе́я, бумазе́йный = барха́н, барха́новий. С. Ш.

Бунтова́ть, ся = 1. бунтува́ти, ся, повстава́ти, бунт зрива́ти. — Вели нам під Москалів утікати, або з Ляхами великий бунт зривати. н. д.
2. бунтува́ти, баламу́тити, каламу́тити, підбу́рювати. — Він тільки людий баламутить. С. З.

Бунтовско́й = бунтли́вий, бунтовли́вий.

Бунтовщи́къ = бунтовни́к, бунта́рь, повста́нець, баламу́та, (гал.) — ворохо́бник.

Бунтовщи́ческій, бунтовщи́чій = бунтовни́чий, бунта́рський, повста́нський. — Бунтовниче соборище. С. З.

Бунтъ = 1. бунт, повста́ння, ро́зрух, ворохо́бня (гал.).
2. (в торговлі) — па́чка, (ниток, шовку, струн, бисеру) — бунт, (ниток, пряжі) — пасмо, повісмо, (тютюну) — папу́ша. — Та продала дівчина душу, та купила козакови тютюну папушу. н. п.

Бунча́ть = гудіти, густи́, дзижча́ти, бриніти (про бжіл і чмелів). С. З. — Бриніли перші мушки та ранні пчоли. Бар. — Бджола бринить. С. З.

Бура́вить = свердли́ти. С. З.

Бура́вленіе = свердління.

Бура́вный = свердело́вий.

Бура́вочный = свердлова́тий.

Бураво́къ, бура́вчикъ = све́рдлик. С. Л.

Бура́въ = све́рдел, све́рдло́. С. З. Л. (великий) — ло́патень, (для вирівнювання рулі рушниці то що) — шуст, (для розшукування кринишних жил, руди то що) — шти́рь, сьвідер. (Волинь.)

Бурако́вый = буряко́вий. — Буряковий борщ. С. Ш.

Бура́къ = 1. діжечка (з березової кори з покришкою).
2. цівка (для фейерверків).
3. частіше мн. **бураки́**, рос. Beta vulgaris — буря́к, буряки́. — Цукро́вий буряк, про́стий буряк. С. Ш.
4. **бураки́** — а) халя́ви (без зборів) і чо́боти (з такими халявами) і б) рибальська снасть (для лову миноги).

Бура́нъ = хуртови́на, ху́ґа, віхало, завірю́ха, шкви́ря, хурте́ча, хви́ща, хви́жа. — Ось схопилась хуртовина, закурила ся долина і кипить мороз у полі, на просторі та на волі. В. Щ. — У віконци мати слуха, як на дворі завірюха круте, стріху розриває, сніґом хату замітає. В. Щ. — На дворі було хуртечя та метелиця мете. В. Щ. — Реве, свище хуртовина. К. Ш.

Бура́чникъ = 1. д. **Бо́рачъ**.
2. ма́йстер, що робить „бура́ки“ (д. **Бура́къ 1.**).

Бура́чный = прик. від с. **Бура́къ 1.**

Бургоми́стръ, бургомистерша = бурми́стер, бурми́стр, бурмистро́ва. С. Ш.

Бурда́ = бурда́, джу́рджя. (Мак.) — Якоїсь бурди замісць пива дав. С. Ш.

Бурева́лъ = 1. вітрюга́, бу́ря.
2. вітроло́м, лом. — Після вчорашньої бурі багато в лісі вітролому.

Бурело́мникъ = д. **Бурева́лъ 2.**

Бурело́мъ = д. **Бурева́лъ**.

Бурёна, бурёнка, бурёнушка = коро́ва бу́ра.

Бури́ть = све́рдлити, вертїти.

Бу́рка = 1. кінь буро́ї масти.
2. бу́рка (кобеня́к, керея повстяна, без рукавів).

Бу́ркало = шви́галка і ґу́ркало (дітські играшки).

Бу́ркала, бу́ркалы = баньки. С. Аф. З. Ш. — Чого ти так витріщив на мене баньки?

Бу́ркать = д. **Бормота́ть 2** і **Бря́кнуть 3.**

Бурку́нъ = рос. 1. Melilatus alba — білий бурку́н, M. coerulea — бурку́н-зїл'є, M. officinalis — жо́втий бурку́н, 2. Medicago falcata — буруиду́к, буручу́к, бурку́н, череви́шник, 3. Onobrychis sativa — за́ячий горо́х. С. Ан.

Бурла́къ = 1. бурла́ка, зб. бурла́цтво, (на байдаку) — байда́шник.
2. д. **Бездо́мникъ**.

Бурла́ченіе, бурла́чество = бурлакува́ння.

Бурла́чить = бурлакува́ти.

Бурли́вый = 1. бурхли́вий, буре́мний, нава́льний, рвачки́й. — Над річкою бурхливою стояв козак з дівчиною. н. п. — Рвачкий вітер.
2. невгомо́нний, неспокі́йний.

Бурли́ла = д. **Бурли́вый 2.**

Бурли́ть = 1. бушова́ти, бурха́ти, клекотїти. — Море клекотїло. — Злоба клекотїла.
2. галасува́ти, бу́чу збива́ти, шарабу́рити, бушова́ти. — В шинку зараз починає шарабурити.

Бурми́стръ = ста́роста, управи́тель (з крестян).

Бурна́стый = руди́й. С. З.

Бу́рный = д. **Бурли́вый**.

Буро́вить = 1. дзюри́ти, рі́нути, бу́рхати. — А кров так і дзюрить.
2. д. **Броди́ть 3.**

Бу́рса́, бурса́къ, бурсачьё = бу́рса, бурса́к, бурсачва́, бурса́цтво. — А із Братства те бурсацтво мовчки виглядає. К. Ш.

Бурта́, буртъ = бурт. — Сїлїтрені бурти.

Буру́нъ = 1. буру́н. С. З. Ш. — Куди чайки у непогодь біжать з бурунами? С. Ш.
2. бага́то, бага́цько, си́ла. — **Буру́нъ де́негъ** = велика сила гроший.

Бурча́ніе = буркотня́, буркотне́ча.

Бурча́ть = бурча́ти, буркота́ти, буркотї́ти, бурхотїти. — У животї бурчить, бурхотить. С. Ш.

Буръ = све́рдел, штирь, сьвідер. (Волинь).

Бу́рый = бу́рий, руди́й. С. З. Ш.

Бу́ря = бу́ря, хуртови́на. С. З. Ш. — Схопила ся велика хуртовина на морі, така, що хвиля забивала човни. К. Св. П. — Схопила ся шура-бу́ря і стіжечок ізвернула. н. п.

Буси́ть = 1. мря́чити, імжити, мжіти. С. З. **Буси́тъ** = мжи́чка йде́, мигичка йде́. — Дрібен дощик імжить. н. п.
2. пили́ти, пороши́ти, кури́ти.
3. бреха́ти, верзти́, тереве́ні, дурни́цю нести́, пра́вити, точи́ти, торо́чити.

Бусла́й = мугирь, мугиря́ка, ґевал. С. Аф. З.

Бусо́вѣть = сїрїти, синїти.

Бусурма́нъ = д. **Басурманъ**.

Бусъ = 1. мигичка, мжи́чка, са́мий дрібний дощ або́ сніг.
2. пил, по́рох. — Чи ти, милий, приїхав пилом чи метелицею? н. п.

Бу́сы = бузко́ве нами́сто (скляне або воско́ве) Чайч., смілка (з червоної маси), сїчка (скляне намисто, не округлене по краях).

Бу́сый = темноси́зий, сїробу́рий.

Бусѣ́ть = д. **Бусо́вѣть**.

Бута́рь = д. **Бу́дочникъ**.

Бу́тень, рос. Chaerophyllum Anthriscus = боли́голов, сверби́гуз. С. Ан.

Бутерла́къ, рос. Postulaca sativa = со́сонка. С. Ан.

Бути́ть = заклада́ти фунда́мент, набива́ти груз під фунда́мент.

Буто́нъ = пу́п'янок, пу́п'яшок, (що почав розпускати ся) — розпу́кавка. С. З. — Молоденька, наче пуп'янок. н. пр.

Буторя́жить = д. **Будора́жить**.

Бу́торъ = манатки, збіжжя, мизерия, худо́ба, худібчина. С. Аф. З. Л. — Перетхав зо всїми манатками. — Забрав усе збіжжя, тай повіяв ся кудись. — Як би взяли і всю мизерию з собою, дідами крадене добро. К. Ш.

Буту́зъ = куца́н, пуза́нь, пуза́нчик; присадкуватий чоловік, товпи́га, опе́цок (мале́ і гладке́.)

Бутъ = груз.

Буты́лка = пля́шка, здр. — пля́шечка (лів.), буте́лька (прав.). С. З. Ш. — Ніч — то бабська річ, а пляшка козацька. н. пр. — Наночу я горілочки у зеленій пляшції: з перцем і з верберцем. (?) н. п. = Потім він, як в клітції пташку, над вікном повісив пляшку. В. Ш.

Буты́лочный = пляшко́вий, пляша́ний, бутелько́вий. — Бутельковий квас. С. Ш.

Буты́ль = сулі́я. С. З. (оплетена) — балца́нка. Мал. — Налив дві сулїї наливки.

Буфе́тъ =1. ми́сник, судни́к (лів.), кре́денець (прав.). С. Л. — Поскладай тарілки на мисник.

2. рестора́н, буфе́т.

Бу́халень, пт. Botaurus stellaris = буга́й. — А бугай: бугу́! гне чайку в дугу н. п. — **Вся́кій бу́халень въ свое́мъ боло́тѣ голоси́тъ** = ко́жний півень на своїм сьмітнику пан. н. пр.

Бу́хало = 1. ру́шниця (поганенька).

1. д. **Бу́халень.**

Бу́харь = д. **Бубе́нчикъ.**

Бу́хать, ся = бу́хати, ся, бу́хкати, ся, ге́пати, ся. — Далї рухнув як навк — бухнула рушниця. С. Ш. — Він так з'розгону і гепнув ся.

Бу́хнуть, ся = 1. бу́хнути, ся, ге́пнути, ся і д. **Бря́кнуть** 2.

2. ля́пнути, ви́палити (сказати що грубо, не розважно).

3. бубня́віти (С. Ш.), буча́віти, бу́хнути, набуха́ти. С. Л.

Бу́хта = зато́ка, бу́хта. — **Съ бу́хты — бара́хты** = ні в то́го, ні в сьо́го, знечев'я. С. З.

Бухъ = д. **Бацъ** і **Бултыхъ.**

Бу́чало = вир, водокру́ть, крутїнь, кру́ча, шум. — Так колотить, як вир водою. н. пр. — Попав у саму кручу — насилу виплив.

Буча́ть = д. **Бунча́ть.**

Буче́ніе = золїння, лу́жіння.

Бу́чень = джміль.

Бучи́ло = бака́й, ко́вбань.

Бу́чить = лу́жити, золи́ти, ся. С. Аф. — Щоб у п'ятницю пилом не пилили, а в суботу плаття не золили. н. п.

Бучно́й = золїнний. С. Аф.

Бушева́ть = бушува́ти, бу́яти, бу́чу збива́ти, бурха́ти, ви́хорити, шурмова́ти, войдува́ти, ґвалтува́ти, шпува́ти. С. З. — Ой ви вітри, ой ви буйні, ви всюди буяли: чи не бачили голубки поміж голубами. н. п. — І вітри зачали бурхати. Кот. — В Італию ми не доїдем, бо море дуже щось шпуе. Кот. — Годї тобі, сину, шурмовати — уже твоя мила примирила. н. п.

Буя́нить, буя́нство = д. **Бу́йствовать, Бу́йство.**

Буя́нъ = забія́ка, задьо́ра, задера́ка (С. Аф.), галабу́рдник. Фр.

Бы, когда́ бы, е́сли бы, что́бы = коли́-б, щоб, як-би́.

Быва́лецъ = бува́лець, бува́лий. — Був у бувальцях: знае — що кий, що палиця. н. пр.

Быва́ло = бува́ло, було́. — Було колись в Українї ревіли гармати. К. Ш.

Быва́лый = бува́лий, мину́лий, коли́шнїй. — От згадали колишне. Кот.

2. д. **Быва́лецъ.**

Быва́льщина = били́ця, бува́льщина, бува́ль. — Се не казка, а билиця або бувальщина, сказать. К. Ш.

Быва́ть = бува́ти, трапля́ти ся, луча́ти ся. — Се з ним буває. — Трапляєть ся часом тихенько заплаче. К. Ш. — Він рідко коли у нас буває. — **Быва́ть ча́сто у кого́** = учаща́ти до ко́го. — **Какъ ни въ че́мъ не быва́ло** = мов нічо́го й не було́, наче й не він, не вона́. — **Ничу́ть не быва́ло** = зо́всїм нї. — **Этому не быва́ть** = сього́ не бу́де!

Бы́вшій = бу́вший, що бу́в, мину́лий. — **Нѣкогда бы́вшій, когда́-то бы́вшій** = коли́шнїй.

Быко́вникъ, рос. 1. Verbascum nigrum = горлачі́, ома́н.

2. Melampyrum = бра́тіки, Іва́н та Мар'я. С. Ан.

Быкъ = 1. Bos taurus — бик, віл, (стадник) — буга́й, (дикий, Bosprus) — ту́р. С. Аф. З. Ш. — Бугай реве і ведмідь реве, а хто кого дере, сам чорт не розбере. н. пр. — Сидить, як тур у горах. н. пр. — З тобою ходити, як з туром водитись. н. пр.

2. ведвідь, о́лень, лось (самцї).

3. д. **Бычо́къ** 3.

4. **водяно́й бы́къ** = д. **Бу́халень.**

5. стовп (мурований для підпори моста).

— **Быкъ быко́мъ** = упе́ртий, як віл. — **Ско́лько съ быко́мъ ни би́ть ся, а молока́ отъ него́ не доби́ть ся.** н. пр. — з бика́ нї лою, нї молока́. н. пр.

Былúна = 1. д. **Бывáльщина.**

2. билúна, билúнка, билúнонька. — Ой одна я, одна, як билинонька в полї. К. Ш. — Чи щаслива ж та билина, що росте у полї? Кот.

2. дýма (великоруська епична пісня про давних лицарів).

Бы́ліе = зїл'я, бил'є. — Ой Василю! сиди у бил'ю, а я у бодлачу (?), а як буде темна нічка я тебе зобачу. н. п.

Былóе = минýле, колúшнє.

Былóй = минýлий, прéжній, (давно колись) колúшній.

Быль = д. 1. **Бывáльщина** і 2. **Бы́ліе.** — **Скáзка — склáдка, а пѣсня быль** = кáзка — бáйка, а пісня прáвда. н. пр.

Быльё = д. **Бы́ліе.** — **Было́, да быльёмъ поросло́,** н. пр. — було́, та загуло́; було́, та за водóю пішло́, н. пр. — Було́ колúсь — минýло ся.

Быльевáтый = бур'янувáтий. — Сіно трохи бур'янувате.

Бы́льникъ бѣлый, рос. Gnapholium sylvaticum = суховéршки. С. Ан.

Бы́льникъ, быльня́къ, рос. Artemisia vulgaris = чорнóбиль, забýдьки, забýдка, нехворóща. С. Ан.

Быстрёхонекъ, быстрёшенекъ = швидéнький, жвавéнький, хутéнький, бистрéнький, швидéсенький і т. д.

Быстринá = бистрињá, бистрúнь, бистря́, стрúжень, прудковóд. — З'їхали ми на саму бистриню. С. Аф. З. Ш. — Посеред річки саме стрижень. С. З.

Быстроглáзый = бистроóкий, бúстрий на очі. С. Ш.

Быстролётный = бистроплúнний. С. Ш.

Быстронóгій = прудкий, вітронóгий. — Войско вітроногими коньми своїми. Л. В.

Бы́стрость, быстротá = швúдкість, прýдкість, хýткість, скóрість, бистринá. С. Л.

Быстротéчный = д. **Быстролётный.**

Быстротóкъ = прудковóд, стрúжень і д. **Быстринá.**

Быстроу́міе, быстроу́мный = бúстрий рóзум (С. Ш.), меткий, спритний.

Бы́стрый, бы́стро = швидкúй, о, прудкúй, хуткúй, шпаркúй, о, (найбільше про воду) — бúстрий, (порівн. ст.) — швúдчий, швúдче, швидчіш, прудчий, хýтчий і т. д., мерщíй. — Швидкої роботи ніхто не хвалить. н. пр. — Не так то робить ся все хутко, як швидко оком і змигнеш, або як казку кажеш прудко. Кот. — Ой вийду я на гору крутую, стану, гляну на річку биструю. н. п. — Панська ласка бистрим конем їздить. Фр. — Та йди бо мерщій!

Быстрь, быстря́къ = д. **Быстринá.**

Бытіé = буття́, життя́, (С. Ш.), існувáння.

Бы́тность = пробувáння, бýтність, буття́. С. Ш. — **Въ бы́тность мою...** = за час могó пробувáння, за могó буття́, коли я бýв...

Бытъ = 1. пóбут, пóбит, життя́. — Чорноморський побит — Я. Кухаренка.

2. д. **Бы́тность.**

Быть — бýти, пробувáти, жúти, знахóдити ся, мáти ся, істнувáти. — А пробувáв там аж до смерти Іродової. К. Св. П. — І мій батько такий мав си і я в його вдав ся. — Більш коли лиха не буде, а буде, то й чорт його відбуде. н. пр. — **Было да сплыло** = було́ та загуло́, булó та за водóю пішлó. н. пр. — **Будь дóбръ, бýдьте добры́** = будь лáска, будь лáскав, бýдьте ласкáві! — **Будь что бýдетъ, былá не былá** = що бýде, те й бýде. — Що буде, те й буде, а буде те, що Бог дасть. н. пр. — **Бýдетъ съ негó** = бýде в йóго. — **Бýдетъ тебѣ** = бýде тобі! знáтимеш! ось пострівай лиш! — **Быть въ состояніи, въ си́лахъ** = примігти, примогти́, змогти́сь, здýжати, здолáти, силу мáти. — Не здужаю сього зробити. — Примів (приміг) би, в ложці води утопив. н. пр. — Коли б змогтись, та що поволоктись. н. пр. — **Быть мóжетъ** = мóже, мáбуть. — **Былъ такóвъ** = счез, зник, пропáв. — **Быть къ лицу́** = лúчити, до лиця́ бýти, приставáти. — Що не надїне, їй усе личить. — **Быть гóднымъ** = годúти ся. — **Быть нýжнымъ** = здавáти ся, здáти ся. — На віщо він йому здав ся? — **Быть свобóднымъ** = гуля́ти, гулящим бýти, порожнювáти. — Як буде гулящий час, тоді зроблю. — Не довго порожнювали глечики, усї пішли на молоко. — **Быть по семý** = нехай так! — **Быть бáриномъ, писаремъ, купцóмъ і т. д.** = панувáти, писарювáти, купцювáти і т. д. — **Какъ быть человѣкъ** = як слїд людúна. — **Такъ и быть** = гарáзд, дóбре, нехáй так, сількісь. Нехай так, нехай риба буде рак. н. п. — **Какъ быть?** = що робúти? як його бýти? Ой сама я не знаю, що робити маю. н. п. — **Что изъ этого бýдетъ?** = що з сьóго бýде, до чóго вонó йдéть ся? — **Какъ бы такъ ни**

было = щоб там не було́. — **На́до быть, на́до полага́ть** = ма́буть, либо́нь. — Він мабуть вже прийшов.

Бытьё = д. **Бытіе, Бытность, Быть.**

Быча́тина = воло́вина, бичина́, м'я́со, гов'я́дина.

Быча́чій, бы́чій = бича́чий, воло́вий.

Бычи́ться = 1. хму́рити ся, во́вком диви́ти ся.

2. опина́ти ся, спина́ти ся, спіра́ти ся, кручя́ти ся, змага́ти ся. С. Л. — Його ведуть, а він ще й опинає ся.

Бычо́къ = бичо́к і д. **Ба́бка** 5. — **Годова́лый бычо́къ** = бу́зїмок, бу́зївок, назїмок. — Як годований підсьвінок або добрий назїмок. К. Х.

Бѣ́ганіе = бі́гання, бігани́на, гаса́ння.

Бѣ́гать = 1. бі́гати, гаса́ти, ганя́ти, чухра́ти. шмигля́ти. (Д. **Бѣжа́ть**). — Тури к валу підступивши, скрізь по закратому гасав. Кот. — Із льоху та в хату знай шмигляє, наливає. К. Ш. — Ганя, мовляв, як та собака. К. Х. — **Бѣ́гать вза́пуски** = на ви́передки бігати, перебіга́ти ся.

2. тїкати, утїкати, втїка́ти, мандрува́ти. — Він не раз вже тїкає з служби.

3. ухиля́ти ся, цура́ти ся. — На віщо ж він цурає ся людий?

Бѣ́гаться = 1. на ви́передки бігати, перебіга́ти ся. — А ну, давай на випередки — хто кого ви́передить.

2. тїкати ся. — Коло Ганни Зачатія вовки тїкають ся. С. Ш.

Бѣгле́цъ = утїка́ч, втїка́ч, тїка́ч, збіг. С. З. Ш. — Троянець — голяк, втїкач, приплентач, ланець. Кот.

Бѣ́глость = д. **Быстрость.**

Бѣ́глый = 1. утїклий (С. Л.), збіглий (С. З.), забіглий і д. **Бѣгле́цъ.**

2. швидки́й, хутки́й, мото́рний.

3. поверхо́вний, ле́гкий, побіжний (гал.) — **Бро́сить бѣ́глый взглядъ** = ски́нути оком, намигну́ти о́ком. — **Бѣ́гло** = швидко, швиде́нько, ху́тко, хуте́нько, на швидку́ ру́ку, побіжно (гал.)

Бѣгля́нка = утїка́чка, втїка́чка.

Бѣгово́й = біго́вий. — **Бѣговы́я дро́жки** = бігунцї. — Він зараз запріг коня в бігунцї, тай поїхав.

Бѣго́мъ = біго́м, бігма́, бігце́м, біжки, біжка́, підбі́гцем. С. Л. Ш. — Не то що ходою, біжка добіг би. — Горпина підбігцем покватила ся до дому. Фр.

Бѣгомѣ́ръ (одометръ) = бігомір.

Бѣготня́ = бігани́на, бігани́ця, гаса́ння. — В ночі підняли таку біганину, що всі попрокидали ся. С. Ш.

Бѣ́гство = утїка́ння, утї́чка, утїка́нка, уте́ка, уте́к, уте́ча, уте́чка, утїк, вте́ка, втек. С. Ш. — Нї до втеку гордій шляхтї, нї до оборони. К. Д. — Страх до утечки з Польщі. Л. В. — **Обрати́ть ся въ бѣ́гство** = поверну́ти на втїки, пусти́тись на втїки, на втїкача́ (С. З.), накива́ти п'ята́ми. — А він баче, що не переливки, та навтїкача.

Бѣ́гствовать = утїка́ти, втїка́ти.

Бѣгунки́ = бігунцї.

Бѣгу́нъ = 1. д. **Бѣгле́цъ.**

2. (про коня) — бігу́н, баски́й.

3. жо́рен (сторчовий у млині).

4. сту́пір (до ростирання фарб або порохової маси).

Бѣгу́чій = 1. теку́чий. — Вода текуча, а не стояча.

2. линю́чий (про колір).

Бѣгъ = 1. біг. — **На бѣгу́** = на бігу́, у бігї. С. Ш.

2. бігови́сько. С. Ш.

3. **Бѣга́** = а) гони́тва. С. Ж. б) мандрівка, втїки. — **Находи́ться въ бѣгахъ** = бу́ти в ма́ндрах, в мандрі́вцї, на втїках. — Мандрівочка — рідна тїточка. н. пр.

Бѣда́ = біда́, ли́хо, го́ре, нещастя, недо́ля, приго́да, безтала́ння, лиха́ годи́на, безголо́в'я, ха́лепа, причи́на, здр. — бідонька, ли́шенько, го́ренько, неща́стячко, недо́ленька, приго́донька, (не велика) — пів біди́ — ли́ха. — Ой біда, біда чайцї небозї, що вивела дїток при битій дорозї. н. п. — Горе, лихо і біда — не дають за тебе. Кв. — Тиха вода береги зриває, лихая година пару розлучає. н. п. — Менї з думки нейде наше безталання. Кот. — Сталась йому пригодонька не в день, а в ночі — занедужав чумаченько, з Криму идучи. н. п. — Се ще пів біди-лиха, як гроший не має, аби була сила. — **Бѣда́ бѣду́ роди́тъ, Бѣда́ не прихо́дитъ одна́, Бѣды по бѣдамъ,** н. пр. — одна біда иде́ і дру́гу за собо́ю веде́; біс біду́ перебу́де — одна зги́не, дру́га бу́де. Біда́ біду́ породи́ла, а біду чорт. н. пр. — **Въ то́мъ то и бѣда́!** = то-то бо й ли́хо, го́ре. — **Бѣда́ стрясла́сь** = ли́хо спітка́ло. — **Какъ на бѣду́** = як на ли́хо, як на те. — **Лиха́ бѣда́ нача́ло** = почи́н тру́дний. — **Навле́чь бѣду́** =

накликати лихо. — **Пережить бѣду** = перебідувати. — **Помочь, пособить бѣдѣ** = запобігти лихови. — **Семь бѣдъ, одинъ отвѣтъ**, н. пр. — чи раз батька вдарив, чи сім раз, однаково одвічати.

Бѣдишка = бідонька, лишенько і т. д. д. **Бѣда**.

Бѣдиться = бідити ся, бідкати ся. С. Ш.

Бѣдновать = бідувати. (Д. **Бѣдствовать**).

Бѣдность = бідність, убожество, убозство, недостатки, бідота, мизерия, злидні. — Та така бідність, таке убожество. Кот. — Козацтво до великого убозства прийшло. Л. С. — Недостатки гонять з хатки. н. пр. — Наші злидні ваше богатство перебудуть. н. пр.

Бѣднота = 1. д. **Бѣдность**.

2. бідота, біднота, голота, сірома, гольтіпа, сіромашня, убіж, злидні. — Не боїть ся голота ні дощу, ні болота. н. пр. — Хоч злидні, та з перцем. н. пр. — Ой не ходи, вражий сину, де голота п'є. н. п.

Бѣдный = 1. бідний, убогий, вбогий, неможний, мизерний, злиденний. — Ми не бідні, бо душу маєм, тільки чорт бідний. С. Ш. — Вони люди злиденні. Ном. — **Бѣднымъ дѣлать** = біднити, нищити, убожити. Наші пани придавали, біднили нас постоями. К. Д. — **Бѣднымъ представиться** = збідитись.

2. бідний, бідолашний, сердешний. (Д. **Бѣднята** 2.).

Бѣднѣть = бідніти, біднішати, вбожіти, убожчати, зводитись, переводитись, голіти, мизерніти. — Так звів ся, що хліба ні за що купити. С. Л. — Був колись багатирь, та перевівсь ні на що.

Бѣднига, бѣднякъ = 1. бідняк, бідак, бідарь, злидень, злидарь, худак, харпак, голяк, голодрабець, безштанько, сіромаха, гольтіпака і д. **Бѣдный** 1. і зб. **Бѣднота** 2. — Микита був злидарь, сльозами було розмочує сухарь. Б. В. — Такі злидні, що й кицьку нема чим з пічурки виманити. н. пр. — Попід тиню сіромахи і днює й ночує. К. Ш. — А в иншого сіромахи — ні хати, ні поли, тільки торба, а з торбини виглядає доля. К. Ш. — Був колись безштанько, а тепер тисячами орудує. Як.

2. бідолаха, бідаха, сердега, бідолашний, бідний, сердешний, небога, нетяга, неборак, небораха, горопаха. С. З. Л. Сьпівали сердеги, а сльози лились. К. Ш. — В селі не бачили й не чули, де вона поділась, думали на пожарищі небога згоріла. К. Ш. — Жде його небога, не діждеть ся. н. о. — Вийду на могилу, надівши сермягу, ой хто мене та пригорне, бідного нетягу. н. п.

Бѣднять = д. **Бѣднѣть**.

Бѣдовать = д. **Бѣдствовать**.

Бѣдовый = 1. (про діло) — лихий, небезпечний.

2. (про чоловіка) — завзятий, невгомонний, голінний.

Бѣдокурить = шкодити. — Куди не влізе, скрізь нашкодить.

Бѣдокуръ, ка = шкодник, ця.

Бѣдственный = 1. нещасливий.

2. бідолашний, злиденний. — Життя злиденне. К. Д. — **Бѣдственное время** = лиха година, лихоліття, злигодня година. — Як у нашій славній Україні були колись престрашнії злигодні години. н. д. — **Бѣдственное положеніе** = лиха година і д. **Бѣда**.

Бѣдствіе, бѣдство = лиха година, хуртовина, халепа, безголов'я і д. **Бѣда**. — При добрій годині куми й побратими, а при лихій годині — не має й родини. н. пр. — Прибудь до мене, одвідай ти мене на чужій чужині, при злій хуртовині. н. п. — Утомить ся вітер, тополи спочине, отак і дівоче мине хуртовина. К. Ш. — Здорове тіло його перенесло всі ті халепи без великої шкоди. Бар.

Бѣдствованіе = бідування, горювання.

Бѣдствовать = бідувати, горювати, лихувати, бідкати ся, злиднювати, поневіряти ся. — Отак і я на сім сьвіті сам бідую. Аф. — Піди до Кракова — всюди біда однакова, піди й за Карпати, треба бідувати. н. пр. — Оттак і в мене Івасечок десь на чужині бідкаєть ся. О. Мар. — Ото вже старий не поневіряв ся у своїх дітий, жив, як на своєму господарстві. н. о. — Як ми бідували, а поки ту пашницу тяжко підбували. н. п. — Не кажи, що я злиднюю, а кажи, що я паную. н. п. — Як без тебе тут горюю, прийди, подиви ся. Кот.

Бѣжаніе = д. **Бѣганіе**.

Бѣжать = 1. бігти, (швидко) — чухрати, драти, чесати, чкурати, чимчикувати, мчатись, дмухати. — Видно і хати, та далеко чухрати. н. пр. — І куди очі почухрав. Кот. — Вовк помчав ся по дорозі і завив на перелозі. В. Щ. — Дмухнем лиш, братці, ми до неї. Кот. — Чкурнув так, аж литками креше. (Туди й відти) — гасати, ганяти. — Ганя, мовляв, як ті собаки. К. Х. (Дрібненько ступаючи) — дріботіти, копотіти. (Не швидко) — трюхати, тюпати, підтюпцем, трюшком бігти, трюхикати. С. Ш. (Тупаючи погами) — тупотіти, тупотати, лопотіти. — А він навтікача, аж лопотить.

2. ухиля́ти ся, цура́ти ся, тіка́ти, утіка́ти. — Чого ви нас цураєтесь?

3. тіка́ти, (у)втіка́ти, мандрува́ти, драла́, тя́гу, дмухача́ дава́ти. — Од напасти поли приж та тікай. н. пр. — Втік не втік, а побігти можна. н. пр. — Він взявши торбу, тягу дав. Кот.

4. (про молоко то-що, як дуже кипить) — бі́гти, збіга́тись. — Молоко збігло ся. — Борщ біжить. С. Ш.

5. (про ко́лїр) — линя́ти.

6. (про годину і воду) — бі́гти, точи́ти ся, плинути. С. Ш. — Вода точить ся. С. Ш. — Біжить річка — млинівочка, камінї руйнує. н. п. — Верховино, ти сьвітку наш; ой як в тобі нам мило! Як струмень той пливе нам час, весело, шумно, сьміло. н. п.

Бѣженецъ = д. **Бѣглёцъ.**

Бѣжо́къ = здр. від с. **Бѣгъ** = кіне́ць, пере́гін (скільки можна пробігти враз).

Бѣлево = 1. біли́зна.
2. білїння.

Бѣлезна́ = риба з породи коропів Aspius rapax.

Бѣлёкъ = тюле́нь молодий білої масти.

Бѣлена́ = д. **Белена́.**

Бѣле́ніе = білїння.

Бѣленькій = 1. біле́нький.
2. д. **Бѣлёкъ.**

Бѣлесова́тый = біля́стий, біля́вий. С. Ш.

Бѣлёсовина = лисина (біласта пляма).

Бѣлесть = д. **Бѣлезна́.**

Бѣлёсый = д. **Бѣлесова́тый.**

Бѣлёхонекъ, бѣлёшенекъ = біле́сенький. — Як сніг білесеньке, як папір тонесеньке. н. п.

Бѣли, Leucorrhoea = опла́ва, упла́ви. — У неї що разу довго уплави. Полт.

Бѣливать = біли́ти.

Бѣли́зна = ясна́ сму́га або пля́ма.

Бѣлизна́ = біль, білість, білявка. С. Ш. — Личко мила, біль біліла. н. п. — Ластівко! на тобі веснянки, дай менї білявки.

Бѣли́къ, рос. Alisma Plantago = шильник, водяни́й попу́тник, жо́вник. С. Ан.

Бѣли́ло, бѣли́ла, бѣли́лы = біли́ло, по́біл. — **Свинцо́выя бѣли́ла** = блейвас. С. Аф. Ш. — Бо щоки терли манією, а блейвасом і ніс і лоб. Кот.

Бѣли́льный = біли́ловий, блейвасо́вий.

Бѣли́льщикъ, ца = біли́льник, ця. — Треба найти білильницю — побілити хату.

Бѣлина́ = д. **Бѣлизна́.**

Бѣли́ть, ся = біли́ти, ся, побіля́ти. — Шити-білити: завтра Великдень. н. пр. — Білити полотно.

Бѣли́ца = біли́ця, черни́ця (непострижена).

Бѣличій, бѣлій = біля́чий. — Біляча шкурка.

Бѣлка = 1. Sciurus vulgaris — білка, (С. Ш.), вивірка (Прав.).
2. білїння.

Бѣлки́ = білки́. — Чого ти витріщив білки? (очі) С. Ш.

Бѣлкова́ть = за білками охо́титись.

Бѣлкови́на = білковина́.

Бѣлко́вый = білкови́й.

Бѣло́ = біло (С. Ш.), чи́сто.

Бѣлобо́кій = білобо́кий. — Сорока білобока.

Бѣлобро́вый, бѣлобры́сый = білобро́вий. С. Ш.

Бѣлобрю́хій = білопу́зий, підла́сий. — Віл підласий.

Бѣлова́тый = біля́стий, біля́вий (С. Ш.), про́білуватий. — Вовки зимою пробілуваті. Чайч.

Бѣлова́ть = білува́ти. С. Ш.

Бѣлови́къ = 1. д. **Борови́къ 1.**
2. папі́р перепи́саний на́чисто.

Бѣлово́й = білови́й, білови́к, перепи́саний на́чисто.

Бѣловоло́сый = біловоло́сий, білий, біля́вий.

Бѣлогла́зый = біло́окий, білозо́рий. С. Ш. — Білозорий кінь. С. Ш.

Бѣлоголо́вецъ = 1. рос. а) Spiraea ulmaria, д. **Багу́льникъ** 1 б) д. **Бедрене́цъ ани́совый 2.,** в) Crepis lectorum — куль-ба́ба, ди́кий молочай, жо́втий цьвіт, г) Silaus pratensis — морко́вник. С. Ан.
2. хвиля пінява.

Бѣлоголо́вка = рос. д. **Багу́льникъ,** Spiraea ulmaria і Frifolium montanum — ку́ряча ла́пка, соро́чі ла́пки, біла ка́шка, конюши́на, ква́сик. С. Ан.

Бѣлоголо́вникъ = рос. а) д. **Багу́льникъ** Spiraea ulmaria і **Бѣлоголо́вецъ 1.**—в., б) Vaccinium uliginosum — голубе́ць, п'яни́ця, пянки, лохи́на, лохачі, глухи́ня (гал.), в) Berteroa incana — баби́шник, ї́кавка, г) д. **Бобо́вникъ 2.** С. Ан.

Бѣлоголо́вый = 1. білоголо́вий. — Макiвочки — білоголовочки! чи ви посіяли? (Приспів до веснянки). С. Ш.
2. сивий. — Сивий дід.

Бѣлогри́вый = білогри́вий. С. Ш.

Бѣлогру́дый = білогру́дий. С. Ш.

Бѣлозо́ръ, рос. Parnassia palustris = білозо́р, гада́йзіл'я, ма́точник білий. С. Ан.

Бѣлокопы́тникъ, рос. Tussilago farfara і Petasites vulgaris = підбіл, ма́чушник, ма́тошник, ра́нник. С. Ан.

Бѣлоко́рка, рос. Artemisia inodora = нехворо́ща біла. С. Ан.

Бѣлокры́льникъ, рос. Calla palustris = ф'ялковий ко́рінь. С. Ан.

Бѣлоку́дренникъ, рос. Ballota nigra = глуха́ кропива́, м'ятошник, соба́ча м'я́та, ша́ндра. С. Ан.

Бѣлоку́рый = д. **Блонди́нъ.**

Бѣло́къ = 1. біло́к (в яйці, в оці, в рослині).
2. д. **Бѣле́къ, Бѣлки́, Бѣлкови́на.**
3. рос. Anemone = про́ліска, пере́ліска. С. Ан.

Бѣлоли́цый, ая, Бѣлоли́чка = білоли́ций, білоликий (С. Аф. Ш.) і д. **Блонди́нъ, ка.**

Бѣлоло́зъ, рос. Salix amygdalina = білота́л, тала́, лоза́. С. Ан.

Бѣломо́йка = 1. пра́чка.
2. мо́йки (де миють вовну на річці). — На мойках поденно заробляє.

Бѣлопу́шица = д. **Бѣлоголо́вецъ** 1—в.

Бѣлору́ссъ = білорус, литвин. — Литвин бацька піймав рацька. н. пр.

Бѣлору́чка = білору́чка (С. Ш.), лехке́вич (С. Фр.), лехківна.

Бѣлоры́бица, риба Salmo nelma = білу́ха.

Бѣлоснѣ́жный = сніговобілий (Нов. Лев.), білосніжний.

Бѣлосто́йка, рос. Pulmonaria officinalis = меду́нка, меду́нчики, медяник, медуни́чник, дзво́ники, щемелина, воло́вий яви́к. С. Ан.

Бѣлота́лъ = д. **Бѣлоло́зъ.**

Бѣлоту́рка = д. **Арнау́тка** 2.

Бѣлотѣ́лый = білотілий.

Бѣлоу́съ = 1. білоу́с, білоу́сий, білову́сий. С. Ш.
2. рос. Nardus stricta — ковила́, мичка. С. Ан. — Вітер ковилу та комиш по степу розсипає. н. д.

Бѣлоцвѣ́тка = д. **Бѣло́къ** 3.

Бѣлоцвѣ́тъ, Бѣло́чникъ = д. **Багу́льникъ,** Spiraea ulmaria.

Бѣло́чникъ = охо́тник за білками.

Бѣло́чный = білячий, білковий, вивірко́вий.

Бѣло́чный = білковий.

Бѣлошве́йка, бѣлошве́я = шва́чка, швал́я. С. З. — Вона швачка й прачка: дотепна дівка. Кв.

Бѣлошѐрстный = білий, білоше́рстий, біла́н, біля́к. С. Ш.

Бѣлу́га = 1. риба Acipenser huso — білу́га. С. Ш.
2. морс. животина Delphinus leucas.

Бѣлу́жина = білужина.

Бѣлу́жій = білужий. — **Б. клей** = карюк.

Бѣлуха́ = 1. д. **Бѣлу́га** 2.
2. рос. Antennaria dioica — нечуй-вітер, нечуєви́ка. С. Ан.

Бѣлу́жникъ, рос. Filago arvensis = горля́нка, грудна́ тра́вка, поли́нчик. С. Ан.

Бѣ́лый = білий (на масть) — біла́н, біля́к. С. Ш. — Білий як сніг. — Ой лихо не Петрусь — біле личко, чорний ус. н. п. — Постіль біла, стіна німа — ні с ким говорити. ц. п. — Та прийшов же я та у неділю, та дала Солоха сорочку білу. н. п. — **Бѣлая изба́** = 1. сьвітли́ця, кімната, го́рниця. 2. ха́та з пічкою з коміном. — Та взяла його за рученьку, повела його у сьвітлоньку. н. п. — **Бѣлый свѣ́тъ** = сьвіт Бо́жий. — **Бѣлое ору́жіе** = холо́дна збро́я (шаблї, кинжали то-що). — **Бѣлые стихи́** = вірші без рифм.

Бѣль = 1. біль. (Все біле — білі нитки, біла фарба то-що, порівний теж „**Бѣлизна́**".) — Білі клубків 5. Ст. Оп. Київ. Ст.
2. луска́ (риб'яча).
3. риба крім осетрової породи.
4. біль, папіро́вки (порода яблуків).
5. д. **Бѣлоголо́вникъ** в.

Бѣльё = біли́зна (С. Ш.), ху́сти, ху́стя (С. З.), сорочки́, шма́ття (Прав.). — Мати пішла на річку сорочки прати. Полт. — Прала що тижня їх білизну. Фр.

Бѣльмо́ = більмо́ (С. Ш.), ска́лка (С. З.), полу́да. (Останнє, здаєть ся, тільки в знач. Cataracta, а перші два і в знач. Leucoma.) — З білого ока слїзу сливає, тьму заклинає, більмо зганяє. н. зам. — Злизав біле більмо, поніс на очерета, на болота. н. зам. — Їздив у Київ, там Караваєв зняв полуду. С. Піс. — Як сказав він, так наче полуда з очий спала. — Хоч і ясно зоря сьвітить, не всї видять люди, ой суть такі межи ними, що мають полуди. н. п. — **Бѣльма, бѣльмы** = очі, баньки. — Чого ти витріщив баньки? — **Какъ бѣльмо́ на глазу́** = як сіль в оці. — Став ся йому, як сіль в оці.

Бѣльмоо́чный = більмоо́кий, більма́к. (С. Ш.)

Бѣльгу́гъ, бѣльчу́ть = д. **Бѣль** 3.

Бѣлѣ́ть = біліти, білішати.

Бѣлѣ́ть, ся = біліти, ся, (про воду) — леліти, ся, (ясно) — ясніти, (як срібло) — срібніти. — Ані зіронька не зріє, тільки сніг в степу біліє. В. Щ. — Риба грала, дно ясніло. Р. В. — Ясною смугою срібніла течія криничина.

Бѣля́къ = 1. біля́к, чепуру́н. — Златосині киндики на козаки, турецькую білую габу на козаки на біляки. н. д.

2. табу́н (про рибу на Волзї). — Оселедці ходять табунами. С. Ш.

3. біля́к, заєць Lepus variabilis. С. Ш.

Бѣля́нка = біля́нка, білу́ха, біля́вка, біля́виця. С. Ш. (Приміри д. під с. „Блондинка").

2. гриби Agaricus nitidus, procerus і subdulcis — біля́нка. С. Ан.

Бѣлячи́на = за́ятина.

Бѣля́чка = білору́чка, чепуру́ха. С. Ш. Л.

Бѣсёнокъ, бѣсёнышъ = бісеня́, бісик, чортеня́, чо́ртик.

Бѣсиво = дурма́н. — Випив якогось дурману, що аж голова закрутилась.

Бѣси́на = дур, ду́рість. — Викинь дур з голови.

Бѣси́ть = біси́ти, дратува́ти.

Бѣси́ться = 1. біси́ти ся (С. Аф.), кази́ти ся, скаженіти, навісніти. — Собаки з жиру казять ся. н. пр.

2. біси́ти ся, лютова́ти (С. З.), сатаніти, скаженіти. — Лютує, мов скажений, — Запінилась, посатаніла, неначе дурману із'їла. Кот.

3. кази́ти ся, мордува́ти ся, дуріти, пустува́ти. — Ганяли, бігали, казились, аж лив ся де-коли і піт. Кот. — Мордуєть ся, як чорт в лотоках. н. пр.

Бѣснова́тый = біснува́тий. С. Ш.

Бѣснова́ться = д. **Бѣси́ться** 2.

Бѣсо́вка = чорти́ця, відьма.

Бѣсово молоко́, рос. Euphorbia = молоча́й, молоча́к. С. Ан.

Бѣсо́вскій = бісів, бісо́вський, чо́ртів, чортя́чий, диявольський, га́спидський, ге́монський. — Ах ти, бісів син. С. Ш. — Твою ясну долю розшарпав Виговський, що серце, мов камінь, а розум бісовський. н. д. — Чортя́ча спокуса. Лев.

Бѣсо́вщи́на, Бѣсо́вство = 1. чортя́цтво, чортовіння, чортівщина, бісо́вщина.

2. біснува́ння, лютова́ння, шале́нство. (С. Ж.)

Бѣсо́къ = сини́ця з породи Parus.

Бѣсъ = біс, чорт, дия́вол, дідько, сатана́, ку́цний, га́спид, ге́мон. С. Аф. З. Ш. — Біс біду перебуде. н. пр. — Чорте! на тобі груш, тільки мене не руш. — Виори мілко, посій рідко то й уродить ся дідько. н. пр. — **Разсыпа́ть ся мѣлкимъ бѣсомъ** = біски пуска́ти, підсипа́ти ся. — А до мене губернець підсипавсь і любови добивавсь. Кот. — Почав він її біски пускати. С. Ш.

Бѣшеникъ, бѣшеница = 1. рос. а) Cicuta virosa — бех, ви́ха, вомига, б) д. **Белладо́на.** С. Ан.

2. заприду́х, дурма́н (дуже міцна настойка).

Бѣшенка = буркуне́ць, порода оселедців Clupea caspia.

Бѣшенство = 1. несамови́тість, шале́нство (С. З.), шальга́; лютість. — Шальга на тебе находить, та хочеш людий кусати, чи що? Фр.

2. сказ, скаже́ність, скаженівка, стекли́зна. — Собака здохла від сказу.

Бѣшенствовать = д. **Бѣси́ться** 2.

Бѣшеный = скаже́ний, кру́чений, скаженю́ка, сте́клий, шале́ний, наві́сний, наві́жений, несамови́тий, бішений, біснува́тий; лю́тий, пінявий. — Скажена собака і свого господаря кусає. н. пр. — Скаженому псови ступай ся з дороги. н. пр. — Кричить, мов скажений. — Кручена собака побігла. — Зіньське щеня, як би йому очі, то скаженішого і не було-б. н. к. — Якусь нову силу почув в собі, якусь відвагу шалену. Фр. — То бігала як би шалена, стояла довго тороплена. Кот. — Сам, мов бішений, стояв. С. Ш. — Оженив ся навісний та взяв біснувату, та не знали що робити — запалили хату. н. п. — **Бѣшеная вишня** = д. **Белладо́на.** — **Бѣшеная рыба** = д. **Бѣшенка.** — **Б. трава́** = д. **Белена́.** — **Бѣшеное зелье**, рос. Datura stramonium = дурма́н, дурноп'я́н, ди́вдерево, будя́к, німи́ця. С. Ан.

Бя́кнуть = д. **Бря́кнуть** 2 і 3.

Бя́шка = бара́нчик, ягня́, ягня́тко, ове́чка, ягни́чка.

В.

Вабикъ = 1. ва́бка, ду́дочка, сю́ркало. — З дудочкою багато перепелів наловили.
2. о́гирь молоди́й, лоша́к.

Ва́бить = ва́бити, прина́жувати, мани́ти, прима́нювати (про лов птиць або охоту з ловчими птицями.)

Вава́кать = 1. хава́вкати (про крик перепелів).
2. д. **Болта́ть** 3.

Вавило́нистый = криви́й, кру́чений, покру́чений.

Вавило́ны = покру́чена доро́га, мані́вці, (про мережки) — криву́льки, криві мережки. — **Писа́ть вавило́нами** = кри́во писа́ти. — **Выводи́ть вавило́ны** = писа́ти мисліте,точи́ти ся (про п'яних.)

Ва́га = 1. ва́ги́, важни́ця, терези́. С. З. — Поламали терези, сіль важучи на возі. н. п.
2. ва́га, важни́ця, підва́га. — Пропив дрюки і важниці і з дьогтем мазниці. н. п.
3. штельва́га (у скипажів — дрючок, до котрого чіпляють ся барки).

Вагенбу́ргъ = обо́з, та́бор (військовий). Эв.

Вагенме́йстеръ, вагме́йстеръ = обо́зний.

Вагра́нка = го́рен (для перетопки чавуна).

Ва́женка = самиця оленя.

Ва́живать = д. **Води́ть** і **Носи́ть**.

Ва́жничанье = пиха, пиша́ння, велича́ння, пиндю́чення.

Ва́жничать = пиша́ти ся, пишни́ти ся (С. З.), велича́ти ся, пи́зити ся (С. З.), бундю́чити ся (С. Ш.), при́ндити ся, копи́лити ся, копи́лити гу́бу, козири́ти ся, пиндю́чити ся, инди́чити ся, пиро́жити ся, (над міру) — бри́шкати. — Пишеть ся, як корова в хамуті. н. пр. — Величаєть ся, як чужинська воша. н. пр. — Коли не пиріг, то й не пирожи ся. н. пр.

Ва́жность = пова́га (С. З.), ва́жниця; вели́чність. — **Э́ка ва́жность!** = вели́ка ва́жниця! — **Не велика́ ва́жность** = не велика річ. — Велика важниця, що він пан! — Не велика річ, що в хаті піч. н. пр.

Ва́жный = ва́жний, пова́жний, важли́вий; вели́чний, пи́шний, бундю́чний. — Важлива річ. Чайч. — Величний, як жидівський патинок. н. пр. — Він таке бундючне весілля уджигне, що ну. Кот. — **Не ва́жный** = так собі, аби-який.

Ва́жня = важни́, терезни́к.

Ва́йда, рос. Isatis tinctoria = синя́чник. С. Ан.

Ваія = ві́тка, гі́лька (пальмова або вербова). — **Недѣля ваій** = ве́рбна неділя.

Вака́нсія = вака́нция, гуля́ще, упа́ле місце. — Той наймит покинув, а сього наняли на упало місце. н. о.

Вака́нтный = ваканцьо́вий (С. З.), ваку́ющий, ві́льний, гуля́щий, порожній. — Єпископи сьвятить на всі чини єрейські вакующі. Б. Н. — **Вака́нтнымъ быть** = вакува́ти, гуля́ти, порожнюва́ти.

Вака́нція = д. **Вака́нсія**.

Вака́тъ, вака́ція, вакаціо́нный = вака́ції, вакаційний.

Ва́кса, ва́ксенный, ва́ксить = ва́кса, ваксовий, ваксува́ти. — Чоботи ваксовані. С. З.

Вала́нда, вала́ндала = мля́вий, лемішкува́тий, миха, маку́ха, мару́да, пану́ша, копоту́н. — Не люблю вже, як воно таке мляве: як почне тертись та митись, поки що зробе — от уже макуха!

Вала́ндаться = 1. копа́ти ся, вовту́зити ся, ба́бляти ся, вала́нда́ти ся. (С. З.). — Бабляєть ся з діжкою од самого ранку. Лев.
2. тиня́ти ся, блука́ти, хиля́ти ся. С. З. Л.

Вале́жникъ = лом, вітроло́м, ла́мань, лежа́к, нава́л, сушня́к, (дрібний) — хмиз, труск, трусо́к, (викинутий водою) — бережня́к. — Набрала в лісі лому великий оберемок. — Ой не їдь же, мій милий, ти низом — закидана доріженька хмизом. н. п.

Валёкъ = 1. прач, пра́ник, пра́льник. С. З. — Бери прача, кладку в руки, та йди хусти прати. н. п. — Пішла на річку та десь праник загубила.
2. рубе́ль. С. З. — Купила рубель з качалкою. — З рублем там прачка храбрувала. Кот.
3. ба́рок, о́рчик. С. З. Л. Ш. — Накидай мерщій посторонки на барки.
4. держа́к (весла). Ман.
5. вал, ва́лик, вале́ць (в млині). С. Аф.

Ва́ленка, ва́ленокъ, мн. **ва́ленки** або **ва́лены** = повстяники, повстя́ники. — Як вже зимою в дорогу, то краще всього, як повстяники обуєш.

Валеріа́на = д. **Балдріа́нъ**.

Вале́тъ = (в картах) — хлап, хвилька, ни́жник. С. Л. — Хто, бач, нижник, той не король, н. пр. — **Черво́нный вале́тъ** = дури́сьвіт, шахра́й меткі́й. С. Аф.

Вали́льня = валю́шня, валю́ша, шапова́лка, фалю́ша. С. Аф. Л.

Вали́ть, ся = 1. вали́ти, ся, валя́ти, перекида́ти, переверта́ти. — Звалив мене до долу.

2. накида́ти, насипа́ти, висипа́ти. — Висипали вал. — Як вдарили з семи гармат у середу вранці, накидали у годину жидів повні шапці. н. п.

3. скида́ти, зва́лювати. — Він все на других звалює, а сам нібито й не винуватий.

4. ги́нути, па́дати. — Від чуми багато худоби гине.

5. су́нути, ся, си́пати, пла́вом пливти́, хма́рою йти́. — **Снѣгъ вали́тъ** = сніг си́пле. — **Ва́ломъ вали́тъ** = як плав пливе́, хма́рою йде́. — **На бѣ́днаго Мака́ра и ши́шки валя́тся** = на похи́ле де́рево і ко́зи скачуть. н. пр.

Ва́лка = 1. зва́лювання (до купи).

2. руба́ння, ви́руб (лісу).

3. юрба́, натовп, си́ла, тиск. — Такий натовп людий, що страх. С. Л.

4. па́діж, опа́да, падь, впа́док, виздих. — Від чуми велика падь на худобу.

5. валя́ння, кача́ння (сукна, повсті то-що).

6. бі́йка, лу́пка.

Ва́лкій = 1. хиткі́й, хилкі́й, хи́бкий. — Хитка лавка. — Хибкий човен. — **Ни ша́тко, ни ва́лко, ни на сто́рону** = та́к собі, аби́-як, помале́ньку.

2. ла́сий, охо́чий. — Ласий на ковбаси. н. пр. — Він до свого не дуже охочий.

Валово́й = гуртови́й, огу́льний. С. З. — Гуртова ціна.

Ва́ломъ = юрбо́ю, гурто́м (Див. теж: Вали́ть 5.).

Вало́шить = валаша́ти, виклада́ти, викла́дувати, холоща́ти, холости́ти, легча́ти, легчи́ти, заверта́ти, скопи́ти. — Валашати барана. — Холощати жеребця. — Легчити кнура. — Завертати бугая. — Скопити півня.

Валу́й = 1. гриб Agaricus foetens — валу́й. С. Ап.

2. вайло́, валю́ка і д. **Вала́нда**.

Валу́нъ = кругля́к (камінь).

Валу́хъ = ва́лах. С. Аф.

Валъ = 1. вал, окі́п.

2. хвиля вели́ка, вал, буру́н. — От налітає на їх хвиля — бурун, не хвиля, ціла гора водяна. О. Мор.

3. (мех.) — вал.

Вальдшне́пъ, пт. Scolopax rusticula = валю́шень (Мап.), слу́нка, слу́ква (С. Л.), ле́жень, око́с.

Вальня́ = д. **Вало́мъ**.

Ва́льный лѣсъ = дере́вня, зру́баний ліс.

Ва́льня = д. **Вали́льня**.

Ва́льсъ = ва́лець (тане́ць).

Валья́жный = 1. важки́й, міцни́й.

2. га́рний, кра́сний; показни́й, пи́шний.

Валю́га = вайло́, валю́ка. С. Аф. — Оце ще валюка — тільки спить та лежить.

Валю́та = ці́на, кошт, ва́ртість.

Валя́вка — д. **Валю́га**.

Валя́льня = д. **Вали́льня**.

Валя́льщикъ = шапова́л. С. З.

Валя́льный = шапова́льський. — Свита з шаповальського сукна. С. З.

Валя́ть = 1. валя́ти, кача́ти. — **Валя́ть сукно́** = вали́ти (С. Аф.), фалюва́ти. — **Валя́ть тѣ́сто, хлѣ́бы** = вика́чувати, місі́ти, виробля́ти.

2. і 3. **Вали́ть 1. і Бить.**

4. ба́зграти, ля́пати, ма́згати, роби́ти що аби́-як, недба́ло або на швидку́ ру́ку.

5. їхати швидко. — **Катай-валя́й** = поганя́й, їдь шви́дче.

6. д. **Вало́шить**.

Валя́ться = 1. валя́ти ся, кача́ти ся. — Ліг та й качаеть ся. — Шукаю свиту на жертці, а вона долі валяеть ся.

2. нездужати, хорува́ти, хворі́ти, слабува́ти, до́вго лежати неду́жим.

3. **Валя́ться въ посте́ли** = виле́жуватись. С. Аф. — А ти й досі вилежуеш ся, ач яке вайло!

Вампи́ръ = 1. зоол. Vampyrus — поро́да кажана́.

2. упирь, упиря́ка. С. З.

Ва́нда = ве́рша (з лози). — Сьвітила ся верша з болота, аж і сама в болоті. н. пр.

Ва́нна = ва́нна, ку́піль.

Вара́кать, вара́ксать = ба́зграти, дря́пати, ляпати (частіше про писання).

Вара́хія, рос. Inula hirta = гвозди́чка, гори́цьвіт, сіда́ч, сухове́ршки і Inula britanica = заболо́точник. С. Ап.

Ва́рварка = 1. люта, жорсто́ка жінка, запе́кла ба́ба, ба́ба-яга́, відьма.

2. рос. Barbarea vulgaris = свирі́ца. С. Ап.

Ва́рварство = азія́тство, лю́тість, жорсто́кість.

Ва́рваръ = азія́т; лю́тий, жорсто́кий чоловік.

Варга́нить = 1. бри́нькати, цигі́кати, тилі́кати. — Як почали вони цигикати: той на скрипці, а той на басі, так хоч з хати тікай.
2. ба́зграти, ля́пати, робі́ти абі-як, на швидку́ ру́ку.

Варга́нъ = дримба, вигра́н.

Ва́рега, ва́режка = рукави́ця, плете́нка.

Варене́цъ = ря́жанка, колоту́ха, парену́ха.

Варе́ніе = варі́ння.

Варе́нье = 1. варі́ння.
2. варе́ння, сма́ження, (перетерте) — пави́дло. С. З.

Варе́я = кухова́рка. — Я до печі куховарочку найняв. н. п.

Вари́ть, ся = вари́ти, ся (в маслі, меду, сахарю) — сма́жити (С. З.), мед — сити́ти. С. З. — **Ва́рить, со́лнце ва́рить** = пече́, па́ле, па́лить. — **Молоко́ свари́лось** = зкипі́лось.

Варіа́нтъ = одміна. — Маю дві одміни сіеї пісні.

Ва́рка = д. **Варе́ніе.**

Варки́ = полу́драбки. — Я на неї задивив ся, полудрабок поломив ся. н. п.

Ва́рница = солева́рня.

Ва́рня = пивова́рня, медова́рня, брова́р, брова́рня. С. З. Ш.

Варо́вина = 1. вірьо́вка, дері́вка (частіше насмолена).
2. дра́тва.

Варовьё = вірів'я́.

Варо́къ = загі́н, баз. — Сі всі були в другім загоні, як би лошата або коні. Кот. — Воли на базу стоять.

Варъ = 1. спе́ка, ва́р. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — На дворі вар займає дух. Кон.
2. окрі́п, вар. — Окропом ошпарив.
3. д. **Варо́къ.**
4. смола́, (у шевців) — ше́вська смола́. — Пристав, як шевська смола до чобота. н. пр.

Василёкъ, рос. Centaurea cyanus = воло́шка, воло́шки, блава́ти. С. Ан. — Ой у полі (2) зацвили волошки, тим і тебе полюбила, що рум'яний трошки. н. п. — Сіяла пшеницю — вродили блавати, кого вірно люблю — трудно занехати. н. п.

Василёкъ огоро́дный, души́стый, рос. Ocimum Basilicum = васи́льки, паху́чі васи́льки, церко́вні васи́льки. С. Ан.

Василёкъ рога́тый, рос. Delphinium consolida = сокирки, комаро́ві но́сики, коса́рики, череви́чки, зозу́ліни череви́чки. С. Ан.

Васили́са, рос. Gentiana cruciata = ти́рлич, товсту́ха, лихома́нник. С. Ан.

Васили́скъ = 1. змій. — Аж дивить ся: летить змій страшенний, з трьома головами, огнем дише. н. к.
2. ящурка (американська — Basiliscus americanus).

Васи́льевъ ве́черъ = щола́пки, кутя́ (перед новим роком).

Васило́къ = кропи́ло.

Василько́вый = воло́шковий, блава́тний, васи́льковий, соки́рковий (д. **Василёкъ**) — **В. чертополо́хъ** = д. **Василёкъ**, Centaurea. — **В. цвѣтъ** = блакітний, (С. Ш.), блава́тний. — А по над всім блакітне небо слалось і сонце йшло та хутору сьміялось. В. Щ.

Васса́лъ = голдівни́к. С. З.

Васса́льствовать = голдова́ти. С. З. — Ой, Василю Молдавський, господарю волоський, чи будеш за нас одностайне стояти? Будем тобі голдовати. Коли ж не будеш за нас стояти, будем иншому пану голдовати. в. д.

Васса́льскій = голдовни́чий.

Ва́та = ба́вина, ба́вовна, ба́велна, ба́вуна (С. З. Ш.), ва́та. — Рани мої смертельнії промивав, мнякенькою бавиною закладав. н. д. — Кантан блакітного лудану на бавовні. Ст. опис. Кіев. Ст.

Вата́га = 1. ота́ра, вата́га, шмато́к (овець). — Ватажники ватагу гнали. К. Ш.
1. юрба́, грома́да, ку́па (людий).
3. д. **Арте́ль.**

Вата́житься = збіра́ти ся, грома́дитись, агрома́жуватись, ку́пчити ся. С. Л.

Ватерпа́съ = грунтва́га, важо́к, середва́га. (С. Жел.).

Ватло́чекъ = д. **Василёкъ.**

Ва́тный, ва́точный = бавовня́ний; бавелня́ний (С. Ш.), ва́тяний. — Бавовняна хустка. С. З.

Ватру́ха, ватру́шка = мандри́ки, кни́хи. С. З.

Ва́фельница = вахля́рка.

Ва́фля, ва́фли = ва́хлі.

Вахла́къ = 1. кгу́ля, ґурґу́ля, морґу́ля, ґу́ля.
2. чвала́й, вайло́, вахла́й, тюхті́й, ману́ла, мурми́ло. С. З. Мал. Ш. — З та-

кими вахлаями шкода на во́вка полювати. Кул. — Чваланим ходять, а бісів проводять. н. пр.

Вахла́чка = 1. тюхті́йка́, вахла́йка, дуре́ка, дурле́ва.

2. рос. Cirsium lanceolatum — ді́д, ді́довни́к, дрябча́к. С. Ан.

Вахля́й, вахля́къ = парта́ч (С. З.) і д. **Вахла́къ** 2.

Вахля́ть = парта́чити, парто́лити, ба́еграти, робити абй-як.

Ва́хта = 1. ва́рта, ва́хта.

2. д. **Бобо́вникъ** 3.

Ва́хтеръ = ва́хтор.

Вахто́вникъ = д. **Адале́нь**.

Ва́чикъ = сакви́.

Вашъ = ваш, ва́ший, ва́ський.

Вайло = різа́к, долотце́.

Вая́тель = різьбя́р, сни́цер. (С. З.) — Сницеру дата урочна робота: взяв він уламок од чистого злота і для бенкетів, запевне веселих, викував сутий і хупавий келих. В. Щ

Ваять = рі́зати, вирізувати, вибива́ти, виливати (з дерева, мармору, кості або металу).

Вбива́ть = забива́ти, заганя́ти, вганя́ти, (клини) — клинцюва́ти. — Забивать палі. — Забивати гвіздки. — Загнав клин у колоду. — **Вбива́ть въ го́лову, въ толкъ** = товкма́чити. С. Ш.

Вбива́ться = забива́ти ся, вганя́ти ся. — Як улущить змія булавою, так і вжене його в землю. п. к.

Вбира́ть, ся = втя́гувати, вбіра́ти, ся, набіра́ти ся, просяка́ти чим. (Чайч.)

Вби́рный, вбира́ющій = беркий. С. Ш.

Вбить, ся, = заби́ти, ся, загна́ти, увігна́ти, ся́, вби́ти, ся. — **Вби́ться въ ми́лость** = запобігти ласки, підлі́зти до ко́го, підле́ститись.

Вблизи́ = близько́, біля́, зблизька, зблизу, поблизу́. — Хоч близько, та склизько. н. пр. — Біля церкви. С. З. — Він живе тут поблизу нас.

Вбра́сываніе = вкида́ння.

Вбра́сывать, ся = (у)вкида́ти, ся, (у)вкидувати, кидати ся.

Вбро́сить, ся = (у)вки́нути, ся. — Вільно Богу і звязавши в рай укинути. н. пр. — Укинь дров у пічку. — Орда мала вкинути ся. О. З.

Вбры́згивать, ся, вбры́знуть, ся = убри́згувати, ся, впо́рськувати, вци́ркувати, убри́зкнути і т. д.

Вбѣга́ть, вбѣжа́ть = (у)вбіга́ти, вбігти. — Убіг у хату.

Вбѣлѣ = на́біло, на́чисто.

Вва́живать, ся = призвича́ювати, ся (помалу до чого).

Вва́ливать, ся = ува́лювати, ся, вкида́ти, ся, па́дати.

Ввали́ть, ся = ували́ти, ся, вки́нути, ся, впа́сти. — **Ввали́лись глаза́** = запа́ли о́чі, позатягало о́чі. — **Ввали́лись бока́** = запа́ли, позапада́ли бо́ки. — **Ввали́ть въ спи́ну і т. д.** = вліпи́ти, всипати.

Введе́ніе = 1. уво́дини (С. Ш.), уво́д, ввод.

2. всту́п, передмо́ва, предмо́ва, уво́д, пере́днє слово. — До мови предмова. н. пр. — Предмова до приказань Божіих єсть така... Б. Н.

3. **Введе́ніе во храмъ Пресвято́й Богоро́дицы** (сьвято 21. грудня) — Введення́.

Ввезти́, ввезть = уве́зти, приве́зти́.

Вверга́ть, ся = вкидати, ся, впада́ти.

Вверну́ть, ся, вверте́ть, ввёртываться = вкрути́ти, ся, завертіти, увертіти, ся, вкру́чувати, ся, завірчувати, увірчува́ти, ся. (С. Ш.). — **Вверну́ть сло́во** = вкинути сло́во. — **В. крючо́къ** = загну́ти карлючку.

Вверху́ = у горі, в горі, на горі, зве́рху. — В горі над нами кувала зозуля. — Він живе зверху.

Вверхъ = у го́ру, в го́ру, до гори́, на гору, на верх. — Не дав Бог свині в гору дивитись. н. пр. — Говорив до гори, попробуй до низу. н. пр. — **Вверхъ дно́мъ, нога́ми** = до гори́ нога́ми, гори́ніж, шкере́берть. — Впав до гори ногами. — Сказавши, столик ізвалила, шкереберть к чорту все пішло. Кот. — **Вве́рхъ живото́мъ, лицо́мъ** = гори́-черева (С. З.), голі́-черева́, горі́лиць. — Підліз я під жорен, тай ліг голі-черева́. н. о. — Він лежав горилиць і дивив ся прямо в стелю. Фр. — **Вверхъ по рѣкѣ** = в го́ру, про́ти води́.

Ввёрчивать, ся = д. **Ввёртывать, ся.**

Ввести́, ввесть = уве́сти, вне́сти, приве́сти́, заве́сти́. (Д. **Вводи́ть**).

Ввечеру́ = у ве́чері. — Пішов з ранку, та тільки у вечері вернув ся.

Ввива́ть, ся = (у)вплі́та́ти, ся, всу́кувати, ся, заплі́та́ти, ся. — Вплітала кісники у коси.

Вви́вка = вплїта́ння.

Ввинти́ть, ся, ввинчивать, ся = вкрути́ти, ся; ушрубува́ти, ся, завертіти, ся, вкру́чувати, ся, увірчувати, ся, завірчувати, ся, ушрубо́вувати, ся.

Ввить, ся = вплести́, ся, всука́ти, ся.

Вводи́ть, ся = 1. уво́дити, ся, вво́дити, ся; заво́дити, ся, запрова́жувати, ся. — Він взяв її за рученьку і ввів у хату. — Почали нові порядки скрізь заводити. — **Вводи́ть въ заблужде́ніе** = ману́ напуска́ти. — **В. въ грѣхъ** = до гріха́ дово́дити, на гріх підводити. — **В. въ дѣйствіе** = дава́ти силу. — **В. въ обма́нъ** = дури́ти, обду́рювати, зво́дити. — **В. въ убытокъ** = дово́дити до стра́ти, до збитку, роби́ти шко́ду. — **В. въ собла́знъ** = спокуша́ти, призво́дити. — **В. въ стыдъ** = засоро́млювати. — **В. поря́дки** = заво́дити, запрова́жувати.
2. вставля́ти, вправля́ти, вро́блювати.

Вво́дный = уво́дний, вводний; вставний. — **В. листъ** = вво́дний, вво́дчий лист.

Вводъ = уво́дини, уво́д, ввод.

Ввози́ть, ся = уво́зити, ся, приво́зити, ся.

Вво́зный = приво́зний.

Ввозъ = привіз. — На базарі привозу дуже мало.

Вволáкивать, ся = втяга́ти, ся, втя́гувати, вволіка́ти, ся.

Вволочи́ть = втягти́, уволокти́, втараба́нити.

Вво́лю = у во́лю, до схочу́, до смаку́, у смак, в при́пуск, в при́пуст. (Ман.) — Було всього до схочу. — Потім, як все оглядів і на все до смаку надивив ся. Ніщ. — Харчів, скільки хоч, в припуск дають.

Вворáчивать = вко́чувати.

Ввѣкъ = навіки, повік. — Тебе ж, моє серденятко, повік не забуду.

Ввѣрить, ся = уручити, доручи́ти, звірити, прирручи́ти, довірити, ся. — Чи уже ж ти поміраєш, кому добро уручаєш? Доручаю коповому, писареви січовому. н. п. — Приручаю тебе, серденятко моє, єдиному Богу, а сам я пойду в далеку дорогу. н. п.

Ввѣриться = 1. д. **Ввѣрить, ся.**
2. здава́ти ся, поклада́ти ся на ко́го. — Він у всьому покладаєть ся на дидька.

Ввя́зывать, ся = 1. ув'я́зувати, вплїта́ти.
2. вплу́тувати, ся, втруча́ти ся, встрява́ти.

Вгáнивать, ся = вганя́ти, ся, заганя́ти, ся, займа́ти, залуча́ти, влуча́ти. С. Аф. — Іди швидче, залучи теля у хлїв.

Вгибáть, ся = вгина́ти, ся, вда́влювати, ся.

Вгибъ = вдавлене місце, ямка, впу́ка. (С. Ман.).

Вглáдь = рівно, гла́дко. — Він нам голова, він нам і батько, він нам обголив голови гладко. н. п.

Вглубь = угли́б, вгли́б. (С. Ш.).

Вгля́дываться, вглядѣться = (у)вдивля́ти ся, вдивити ся. С. Ш.

Вгнетáть = впиха́ти, впихувати, пха́ти, вти́скувати, вда́влювати, втовкма́чувати.

Вгнѣзди́ться = угнїзди́ти ся (С. Ш.), умости́ти ся, укорени́ти ся.

Вгонáть = 1. д. **Вгáнивать.**
2 забива́ти, заганя́ти. — Забивати палї. — Загнав скалку в ногу.

Вгребáть, вгрести́, вгресть = вгріба́ти, загріба́ти, вгребти́, загребти́.

Вгусту́ю = кру́то (про яйце).

Вдавáть = дава́ти, віддава́ти.

Вдавáться = 1. вганя́ти ся, витика́ти ся, висува́ти ся. — Велике каміння вганяєть ся в море. Лев.
2. вдава́ти ся, вкида́ти ся. — Прощай, моя мила, в тугу не вдавай ся: заграв мій кінь вороненький — назад сподївай ся. н. п.

Вдави́ть = вдави́ти, вти́снути, упха́ти.

Вдáвливать = д. **Вгнетáть.**

Вдáвнѣ = давно́, спозада́вна, зда́вна. С. З.

Вдáлбливать = вдо́вблювати, забива́ти, задо́вбувати. — **В. въ го́лову** = втовкма́чувати. — Ніяк йому не втовкмачиш в голову.

Вдалекѣ, вдали́ = дале́ко, о́ддаль, оддаля́, оддалеки́, вдаля́, здале́ку.

Вдаль = дале́ко, в далечину́, в далину́, в далечінь.

Вдвигáть, ся = всо́вувати, ся, засува́ти, ся. С. Аф.

Вдвижно́й = засувний.

Вдвинуть, ся = всу́нути, ся, засу́нути, ся.

Вдво́е = удво́є. С. Ш.

Вдвоёмъ = у дво́х, в дво́х, у двійзї (С. З.), у двізї. (С. Ш.) — Ох! як би в двох! н. пр.

Вдвойнѣ = двічі, подвійно, два рази. — Двічі літо не буває. н. пр.

Вдéвятеро, вдевятеро́мъ = вдéв'ятеро, вдéв'ять разів, вдев'ятьо́х.

Вдёргивать, ся = втя́гувати, затяга́ти. — **Вдёргивать нитку въ иго́лку** = всиляти, засиля́ти.

Вдéсятеро, вдесятеро́мъ = вдéсятеро, вдесятьо́х.

Вдира́ться = вдира́ти ся, впира́ти ся, втискувати ся.

Вдова́ = удова́, удови́ця, здр. — уді́вонька, уді́вочка; син її — удови́ченко, удове́нко, дочка — удові́вна. С. Ш. — Каша без борщу — удова. н. пр. — У вдови два норови. н. пр. — Удовицю я любив, подарунки їй носив. н. п.

Вдове́цъ = удове́ць. — Борщ без каші у-довець. н. пр. — **Вдовцо́мъ оста́вить** = зайудовити. — Мене молодого зайудовила, малих діток посиротила. н. п.

Вдо́винъ = удови́н, вдови́н, удови́ний (С. Ш.), удови́цький. (К. Б.) — Вдовин син тай той пішов під аршин. н. п.

Вдови́ца, вдо́вій = д. **Вдова́, вдо́винъ.**

Вдо́воль = до́сить, доволі́, вдо́сталь і д. **Вво́лю.**

Вдовство́ = уді́вство́, удове́цство, удовува́ння. (Чайч.)

Вдо́вствовать = удові́ти (С. Ш.), удовува́ти. (Чайч.)

Вдо́вушка = уді́вонька, уді́вочка.

Вдо́вый = д. **Вдове́цъ.**

Вдовѣ́ть = д. **Вдо́встовать.**

Вдого́нку, вдого́нъ = на здогін, на здогінці, удого́нь, уздогінці. (С. Ш.) — Він його бив, бив, а потім ще наздогін камінюкою в спину геннув. — Наздогінці не націлуєш ся. н. пр.

Вдодъ, пт. Upupa epops = о́дуд, у́дод. (С. Ш.)

Вдолбі́ть = д. **Вда́лбливать.**

Вдоль = удо́вж, удо́вш, вздо́вш, уподо́вш, вподо́вш. С. З. Ш. — Було вчити, як лежало поперек подушки, а як удовж, то вже не поможеть ся. н. пр. — Від такої страви ляжеш вздовш лави. н. пр. — **Вдоль и попере́къ** = вздо́вш і впо́перек.

Вдомёкъ, у виразі: „**не вдомёкъ**“ = не вдогад. — А їм й не вдогад, що воно тут діялось.

Вдо́мникъ = прийма́к. — Приймаці як собаці. н. пр.

Вдо́сталь = зовсі́м, ці́лко́м, геть чи́сто і д. **Вдо́воль.**

Вдохнове́ніе = надхне́ння, натхне́ння. — Є в сьвіті слава з погляду нового достойна вищих дум, пісень пророчих, геройського натхнення огнього і чистих сліз дівочих. К. Б.

Вдохнове́нный = надхне́нний, натхне́нний. К. Б.

Вдохнови́ть ся = надхну́ти, ся, натхну́ти, ся, удихну́ти (С. Ш.), дода́ти ду́ху. — Скажи, що правда ожине, натхне, наклиће, важене новеє слово. К. Ш.

Вдохновля́ть = надиха́ти, ду́ху додава́ти.

Вдохну́ть = удихну́ти, уду́нути. С. Ш. — Удунув Бог душу у пень, тай кається. н. пр.

Вдре́безги = вдру́зки, на дрі́зки, на мо́тлох, на гаму́з, на чере́п'я. — Потовкли вдрузки кобзу. К. Б. — Та рубайте сосну здорову та трощіте її на дрізки. н. п. — Побити на гамуз, на дрізки. Мап.

Вдруго́рядь = вдру́ге. — Ні вже вдруге мене не обдуриш.

Вдругъ = 1. зра́зу, вмент, вмить, ра́птом, на́гло (Фр.), знена́цька. — Ми тільки що вийшли на улицю, коли раптом як пустив ся дощ. — Як би зненацька янгол злетів з неба. Кот.

2. ра́зом, враз, од ра́зу, від ра́зу. — Вийшли всі разом. — Одразу всі замовкли. — Всі враз повставали. — К. Ш.

Вдува́ть, ся = удува́ти, ся, удму́хувати. С. Ш.

Вду́мчивый = вду́мливий.

Вду́мываться = уду́муватись, замислюватись.

Вду́нуть, вдуть = уду́нути, удихну́ти, удмухну́ти. С. Ш.

Вдыха́ть = 1. удиха́ти.

2. д. **Вдохновля́ть, Вдохну́ть.**

Вдѣва́ть = д. **Вдёргивать.**

Вдѣ́лать, ся = вробі́ти, ся, впра́вити, ся, (в мур) — вмурова́ти, ся.

Вдѣ́лка = впра́вка.

Вдѣ́лывать, ся = вробля́ти, вправля́ти, (в мур) — вмуро́вувати, ся.

Ве́верица = д. **Бѣ́лка** 1.

Веде́ніе = веді́ння.

Ведёрникъ = бо́ндарь (що робить і продає відра).

Ведёрный, вёдерный = віде́рний; відро́вий, відерко́вий. — Відерна клепка. — От узяв він два бочонки: один $1^{1}/_{2}$ відра, другий відерковий… тай дає нам відрове барильце. н. о.

Ведёрная = 1. бонда́рня (де роблять відра).

2. склад (де горілка продають ся на відра).

Ведёрце = віде́рко, віде́рце. — Ой на ставу плавало відерце — сосонові клепки, дубовеє денце. н. п.

Вёдрено = го́дяно, годи́нно. — Виїхали ми, так було годино, а тут як пішли дощі..

Вёдреный = пого́жий, го́дяний, годи́нний. — День був погожий — на небі ні хмаринки.

Ведро́, мн. **вёдра** = 1. відро́, мн. відра, (велике, переважно металичне) — цебе́р, цебро́. — Цебри спухлі там стояли і брали повні діжки. Кот.

2. (міра = $^{1}/_{40}$ бочки) — відро́. — Купив

відро горілки. — Вживаєть ся: два відра́ і дві відрі. — Міра в 3 відра — спу́ст. — Взяв спуст горілки. К. З. о Ю. Р.

Вёдро = годи́на. — Треба встигати косить за годиш. О. Аф.

Вёдрышко = 1. д. **Ведёрце.**

2. годи́нка. — Аби нам за годинки з хлібом упоратись.

Вёдрѣть = розгоди́нюватись, розного́жуватись. — Вже сонце з-за хмар виглянуло: почало розгодинюватись.

Вездѣ́ = скрізь, усю́ди, всю́ди, повсю́ди, по всіх усю́дах. — Доброму скрізь добре. н. пр. — І тут і всюди — скрізь погано. К. Ш. — Шукав по всіх усюдах — нігде нема.

Вездѣсу́щій = всю́дису́щий, повсю́дний.

Везе́ніе = везіння.

Везти́, ся, везть = 1. везти́, ся.

2. щасти́ти, вести́ ся, тала́нити, хворту́нити, плужити, па́йдити, йти́ ся. — — Мені не щастить, не таланить. — Щось йому не ведеть ся. — Як кому ведеть ся, тай півень несеть ся. н. пр. — Не плужило йому якось: чи скотину заведе, гляди й подохне. н. о. — Не пайдить, тай годі. — Кому йдеть ся, той на скіпку прядеть ся. н. пр.

Ве́кша = д. **Бѣ́лка** 1.

Велерѣчи́вый = красномо́вний, солодкомо́вний; многомо́вний (С. Ж.), великомо́вний, балакли́вий. — Він був панич високий, повний, чорнявий, красний, сладкомовний. Кот.

Велерѣчіе = красномо́вство; многомо́вність. (С. Ж.)

Велика́нскій = велете́нський.

Велика́нъ = ве́летень, ве́лет, ве́лич. С. Аф. З. — Велетні — то були високі люде, от як дерево. н. о. — Велетню у сьвіті не довго жити. н. пр. — Мов велитень, стирчала високо камяна стіна. Фр.

Вели́кій = 1. великий, здоро́вий, (дуже) — величе́нний, величе́зний, велико́нний, здорове́нний, здоровезний, здоровецький, (не дуже) — величе́нький, чимали́й. — Здоровий кавун. — От великонна повідь буде. Кв. — **Велика́ Ѳедо́ра, да ду́ра** = великий до неба, а дурний, як треба. н. пр. — Великий дуб та дуплинатий. н. пр.

2. вели́кий, вели́чний, ве́летень. — Громада великий чоловік. н. пр. — Велетень в громаді, як правда в пораді. н. пр.

Великова́тый = величе́нький, чимали́й. — Черевички щось величенькі на мене.

Великолѣ́піе = вели́чність, пи́шність, бу́чність.

Великолѣ́пный = 1. величний, бу́чний (С. Аф.), пи́шний, роскі́шний. — А той пишні та роскішні все храми мурує. К. Ш.

2. чудо́вий (С. З.), чудо́вний, ду́же га́рний, прекра́сний.

Вели́конекъ = чимале́нький і д. **Великова́тый.** — Хлопець чималенький виріс.

Великоро́слый = висо́кий, здоро́вий. С. З.

Великороссі́йскій = росийський, моско́вський. (С. З.), великору́ський, (в жарт або на глум) — каца́пський.

Великоро́ссія = Росия, Русь, Моско́вщина (С. З.), Моско́вська Русь, (в жарт або глумливо) — каца́пщина. — Та підем братці у Росию жить, дасть нам Бог сей поход сходить. н. п. — Закурилась бита доріженька на всі трахти йдучи, заплакали новобранці, в Московщину йдучи. н. п. — Ой поїхав в Московщину, тай там і загинув, свою рідну Україну на віки покинув. н. п. — Налетіли гуси з Русі, сколотили воду Марусі. н. п.

Великороссія́нинъ, ка, великоро́ссъ, великору́ссъ, ка = росия́нин, ка, ру́ський, ка, моска́ль, моско́вка (С. З), велико-ру́с, (в жарт або глумливо) — каца́п, ка (С. З.), русапе́т, ка, (лайливо) — кацапу́з, зб. — москва́, кацапня́.

Вели́кость = вели́кість.

Ве́ликохонёкъ = чимале́нький.

Великъ = д. **Вели́кій.**

Велича́вость = вели́чність, пишність.

Велича́вый = вели́чний, вели́шний, пи́шний. — Бо у мене увесь рід пишний, бо у мене батько велишний. н. п. — Величний, як жидівський патинок. н. пр. — Пишний князь Ярема. О. С. — Ой ти дівчино гордая та пишна, чом ти до мене з вечера не вийшла? н. п.

Велича́йшій = найбільший.

Велича́ть, ся = 1. велича́ти, ся, сла́вити, ся. — Не знаю, як вас величати.

2. пиша́ти ся і д. **Ва́жничать.** — Пишаєть ся, як порося на орчику.

Вели́чественный, но = вели́чний, но. — І став величнo на порозі і уклонивши ся вітав Марию тихо. К. Ш. — **В. оса́нка, в. видъ** = вели́чна по́стать, поста́ва, вели́чний ви́гляд.

Вели́чество = вели́ччя, вели́чність.

Величина́ = вели́кість, величі́нь, більшина́. — **Величиною** = завбільшки (С. З.), навбільшки. — Град випав завбільшки з оріх. — Коралів червоних в низці 26, більшиною в оріх лісковий. Стар. опис. Кіев. Ст.

Вели́чіе = вели́ччя.

Вельми́ = ве́льми, ду́же. — Гуде вітер вельми в полї, реве, лїс ламає. С. Аф.

Вельмо́жа = вели́кий пан, вельмо́жа.

Велѣ́ніе = велї́ння, нака́з, за́гад. С. Л.

Велѣ́ть = велї́ти, каза́ти, нака́зувати, зага́дувати, прика́зувати. — Не велїла мати коня продавати, а велїла мати в похід виступати. н. п. — Ой казала мінї мати ще й наказувала, щоб я хлопцїв не водила й не приважувала. н. п. — Отець сина виряжає та й наказує: та не кажи тестеви усю правдоньку. н. п. — Загадує мінї білу постїль слати, загадує вечеряти готувати. н. п. — **Не велѣ́ть, не ве́лѣно** = не велї́ти, не ве́лено, заказа́ти, заказано. — Рученьки звязала, гулять заказала. н. п.

Ве́на, анат. = жи́ла.

Венге́рецъ = 1. У́грин.

2. венгерець (крамарь рознощик, найбільше з Словаків або Угрорусів). — Купила намисто у венгерця.

Вене́ра, астр. = вене́ра; вечі́рня, вечіро́ва зоря́ і д. Авро́ва. — Ой зійшла зоря вечірова, над Почаєвом стала. н. п. — Поки з вечірньою зорьою не зійде місяць над водою. К. Ш.

Вене́ринъ башмачо́къ = д. Ада́мова голова́.

Венери́ческій = пранцюва́тий. — **В. болѣ́знь** = пра́нці.

Венеціа́нскій = вене́цький. К. Ш. Т. — **В. ярь** = гришпа́н, мідя́нка.

Венисá, мін. Silex granatus = грана́т.

Ве́нный, вено́зный = жильний.

Ве́нтель, ве́нтеръ = я́тір. С. З. — Стійте смирно через річку, ятері мої густі, як вода зтемнїща — риба буде сьміло в вас памяти. В. Щ.

Вентиля́торъ = вітрячо́к, млино́к (в стінї, вікнї то що для впускання сьвіжого повітря).

Вентиля́ція = провітрювання.

Вепрь = каба́н ди́кий, оди́нець, вепрь, здр. — ве́прик. — Брат мене вбив за того веприка, що в саду рив. н. п.

Ве́рба, рос. Salix = верба́, (деревина) — верби́на. — Будь здоров, як вода, а ростючий, як верба. н. пр.

Вербе́йникъ, рос. Lysimachia vulgaris = кріва́вник, ра́нник, зімо́дра. С. Ан.

Верби́чникъ, рос. Verbascum = дивина́, коров'я́к, ведме́же у́хо, дрябча́к, ца́рська сьвічка. С. Ан.

Верблю́дъ, верблю́жій = верблю́д, вереблю́д, верблю́дячий. — **Верблю́жье сѣно,** рос. Salsola kali = кура́й, колю́чка, перекотипо́ле. С. Ан.

Верблю́жка, рос. Centaurea parviflora і C. ovina = перекотипо́ле. С. Ан.

Ве́рбный = ве́рбний. — **В. воскресе́нье** вербна недїля, (С. Аф.), квітна́ недї́ля. — **В. недѣ́ля** = ве́рбна, ве́рбний ти́ждень, ве́рбна недїля, ве́рбич. С. З. — Похвала похвалить ся, а Вербна поставить ся. н. пр. — Вербич — три кожухи тербич. н. пр.

Вербня́къ = ве́рби, вербня́к. (С. Аф.) — Пішов десь у верби.

Вербова́ніе, вербо́вка = вербу́нок, залу́ка, затя́г. С. Аф. З. — Прийди, прийди до вербунку, будеш їсти з маслом булку. н. п. — А дати тільки на затяги войск грошевое вспоможенiе. С. З.

Вербова́ть = вербува́ти, затяга́ти, залуча́ти. С. З.

Ве́рбовый = вербо́вий.

Верболо́за, верболо́зъ; рос. Salix viminalis = верболі́з, лоза́, молдава́нська ива. S. capraea = верболіз, ива. S. pentandra верболі́з, тала́, ше́люг. С. Ан. — Верболіз б'є до сліз. н. пр.

Верва́ = дра́тва. С. Аф. З.

Верга́ть = кидати.

Верди́ктъ = ви́рок, рішіне́ць, при́суд. С. З. Л. — Понеже той есть незмінний судеб Божіих вирок. (Духов. Гет. Скоропадського). — Вона почула той рішінець. С. З.

Верёвка = 1. вірьо́вка, верівка, у́жівка, бечі́вка. С. Л. — (То́вста при поронї або неводї) — кодо́ла. С. З. — (Для шнурування воза) — шнурова́ння. (Що накидають на роги волів) — нали́гач, волові́д. С. З. Фр. — Налигачем скрутили руки. К. Ш. — (Коро́тка) — мо́туз, мотузо́к, моту́зка, моту́зочка. С. З. — Гарцює, як теля на мотузку. н. пр. — (Тоненька) — шпага́т, шво́рка, (і коротенька) — поворо́зка. С. З.

2. ключ, ви́зка. — А гусий справдї цїлий ключ з-за кряжу підняв ся. С. З. — Із вирію журавлї летять високо ключами. К. Ш.

Верёвочный = вірьо́вочний, мотузя́ний.

Вереди́ть = д. Береди́ть.

Вередли́вый = чиряку́ватий, чиря́вий.

Ве́редъ = чиря́к, чи́рка, боля́чка. С. З. Ш. — Не вмер Данило, болячка вдавила. н. пр.

Верезга́ = плаксі́й, пла́кса (С. З.), кри́кса.

Верезгли́вый = плачли́вий, крикли́вий, верескли́вий.

Верезжа́ть = вереща́ти, крича́ти, пла́кати з ви́ском.

Вере́йка = 1. д. **Верей.**
2. полу́кіпок.

Верени́ца = д. **Верёвка** 2.

Верескле́дъ = д. **Берескле́дъ.**

Ве́ресkъ, ве́ресъ, рос. Iuniperus communis = ялове́ць, можеве́льник С. Ан.

Веретено́ = верете́но. С. Аф.

Вере́тье = 1. ла́нтух (з рядни́ни) або куль (з рогожі). — Постягав лантухи. С. З.
2. рядно́ (С. З.), вере́та. (Гал.) — Обложив соломою, накрив веретою. Фр.

Верешо́къ = черепо́к, ска́лка. С. Л.

Вереща́га = я́ешня (на сковороді спряжена), смаже́ння, спряже́ння. Прав.

Вереща́ть = д. **Верезжа́ть.**

Верей = 1. ворі́тниця (Ман.), стовп (до котрого привішують ся ворота).
2. чо́вен (невеличкий, легенький).

Верзи́ла = здорови́ло, бе́дман, (про жінку) — герге́па, гри́па.

Вери́ги = ланцюги́, кайда́ни, залізо, зако́ви, пу́та. С. Ж. (про пустельників і подвижників).

Вермише́ль = ло́кшина (волоська).

Верну́ть, ся = 1. д. **Вертѣть.**
2. верну́ти, ся, заверну́ти, ся, поверну́ти, ся. — Ой ви, хлопці, славні молодці, верніть ся до дому. н. п. — Верніть ся, тату, до дому — я й сама піду. н. пр. — Повернув ся я з Сибіру. н. п.

Веро́ника, рос. Veronica officinalis = окла́дник. V. chamaedrys = безве́ршки, блакі́тні о́чки, одха́сник, приворо́тки, росхо́дник, клад, коното́пець, (гал.) — га́дяче зіл'я. С. Ан.

Верста́ = верства́ (міра довжини в 500 сажнів і верстовий стовп).

Верста́къ = верста́ть, верста́к, верста́т. С. Аф. З. (Частини: 1. стан (складаеть ся з 4-х стовпів і 2-х товстих поперечин, котрі зовуть ся ко́ні, 5-ти же́рток, 2-х навоїв (верхній і спідній) і ша́йди, на котрій дві підні́жки з байца́рками, де стоїть ткаля. 2. два ко́леса до верхнього і спідного навою з цу́тою, котрою здержуеть ся колесо, як навій накрутить ся. 3. ля́да, що нею ткаля прибива нитку, в ній блят, через котрий проходить пряжа. 4. ригі́вниці дві, котрі прив'язують до спідного навою.) Харьк. Чайч.

Верста́ть = 1. верста́ть, верста́к (друкарський станок).
2. рівня́ти. — Почав рівняти військо. — Не можна рівняти бідного з богатим. н. пр.
3. верста́ти (у друкарів — укладати в сторони або в стовпці).

Вёрстный, верстово́й = верстови́й, (стовп) верства́, верстови́к.

Ве́ртелъ = роже́н.

Вертика́льный, но = сторчови́й, стрімки́й, сторч, сторчака́, стрі́мко, на́ сторч. — Сторчова хата (себ-то така, що з сторчових дубків).

Верти́ло = све́рдел, све́рдлик (у теслів).

Вёрткій = 1. вертки́й. — Верткé верете́но.
2. д. **Ва́лкій** 1.

Вертлю́жная впа́дина, анат. acetabulum = клуб, ку́льша.

Вертля́вый = вертки́й, кру́чений, юрли́вий (С. Л.), юлки́й, дзи́ґа, (про жінку) — придзиґльо́ванка. С. З. — Очі гострі та верткі, наче та дзиґа бігають. н. о.

Вертопра́хъ = вітрого́н, же́вжик (С. З.), фи́нтик, фе́ртик (С. З.), глумливо — верти́хвіст, шели́хвіст, крути́хвіст.

Вертопра́шка = вітрого́нка, дзи́ґа, придзиґльо́ванка, (глумливо) — верти́хвістка, шели́хвістка, крути́хвістка. — Там придзиґльованки журились, що нікому вже підморгнуть. — Оце ще дзиґа!

Вертопра́шный = кру́чений, пустотли́вий.

Верту́нъ = 1. ту́рман (голуб).
2. (про чоловіка) — верту́н і д. **Вертля́вый** і **Вертопра́хъ.**

Верту́нья = верту́ха і д. **Вертля́вый** і **Вертопра́шка.**

Верту́шка = 1. вітрячо́к, млино́к (дітська забавка і пристрій для впускання сьвіжого повітря).
2. д. **Верту́нъ** 2. і **Верту́нья.**

Вертѣть, ся = верті́ти, ся, крути́ти ся, кружа́ти, ви́ти ся, ми́кати ся. — Кру́тить ся, верти́ть ся, не знае, де дїть ся. н. з. — Крутить своїм сьвітом, як пес хвостом. н. пр. — Коло рота мичеть ся, та в рот не попаде. н. з.
2. верхово́дити, коверзува́ти. — Коверзуе над ним.
3. крути́ти, ся, викру́чувати ся, вибріхувати ся. — Нічого там крутити, коли піймав ся. — Ти мені не викручуй ся, кажи правду.

Вертя́чій = вертю́чий.

Ве́рхникъ = верхня́к (напр. верхній жорен у млині).

Ве́рхній = ве́рхній, горови́й, горі́шній. — Верхній шар землі. — Горішня кімната. — Поди́вить ся козак Нечай в горішню кватирку. н. д. — Шукае в горішній полиці. Фр.

Верхо́вина = ве́рх, (стога) — верх, ове́ршок, (чобота) — халя́ва.

Верхо́вный = найви́щий, зве́рхній. С. З.

Верхово́децъ = верхово́да.

Верхово́дить = верхово́дити, ору́дувати. — Всім ділом він орудує. н. к.

Верхово́й = 1. ве́рхній, горови́й, горі́шній. — **В. вѣтеръ** = горови́й вітер, горішня́к.
2. верхови́й. — Верховий кінь.
3. верхови́й, ве́рховень, вершни́к (С. Аф.), верхове́ць, гіне́ць. (С. З.) — Послав у город верхового.

Верхо́вье = 1. верх, вершо́к, вершня́к.
2. верхови́на, верши́на. — Коло самої верховини річки багато озер.

Верхогля́дъ, ка = верхогля́д, ка; роззя́ва (спільн. р.)

Верхогля́дничать = ґа́ви лови́ти, ви́трішки продава́ти.

Ве́рхомъ = ве́рхом, горо́ю; з ве́рхом. — Проїхав горою. — Насипав мірку з верхом.

Верхо́мъ = ве́рхи, (про де-кілька) — верха́ми. — Кинув повозку в болоті та вже верхи доїхав.

Верху́шка = верх, вершо́к. — Верх на шапці синій. (Дерева) — верховина́, верхів'я, вершня́к, верхові́ття. — Окоренок піде на стовпи, середина на дошки, а верховина на топливо. С. Аф. — Будемо тобі верховіття у тернів стинати, тобі на признаку на шляху покидати. п. д. (Горы) — верховина́, шпиль. — Зліз на гору, на самий шпиль.

Верхъ = 1. д. **Верхо́вье, Верху́шка.**
2. (верхнє житло) — верх, гора́. — Де пан? Пішов на гору.
3. (у екіпажів) — верх, бу́да, бу́дка, по́кліть.
4. (одежі) — верх, покри́ва, покри́вка. — **Взять, брать, одержать верхъ** = го́ру взя́ти, бра́ть, поду́жати, перемогти́, перева́жувати. — Унія на Україні почала гору брати. Л. С. — **До́ верху** = до ве́рху, в щерть. С. З. — **Верхи́** = 1. верх, вершо́к, мн. верхи́, вершки́, 2. пло́скінь (коноплі). 3. на́кожні (на рукавицях).

Верче́ніе = вертіння, крутіння.

Ве́рченый = 1. ве́рчений, кру́чений.
2. д. **Бѣшеный, Вертопра́шный** і **Вѣтреный.**

Верши́на = д. **Верхо́вье, Верху́шка.**

Верши́нникъ = 1. верхові́ття, вершня́к.
2. байра́к, лісо́к (у вершині балки).

Верши́ть = верши́ти, кінча́ти, вивершу́вати. С. Аф. — Треба вивершувати скирту.

Вершко́вый = вершкови́й.

Ве́ршникъ = 1. д. **Верхово́й 3.**
2. наві́й ве́рхній (у верстаку).

Весёленькій = веселе́нький.

Веселёхонекъ, веселёшенекъ = веселе́сенький.

Весели́ть, ся = весели́ти, ся, звеселя́ти, бавити, ся. — А музика грає, грає, людей звеселяє. К. Ш.

Весе́ліе = весе́лість, ра́дість, весе́лощі, ра́дощі.

Весёлка = копи́стка. С. З. — Треба добре вимішати кописткою.

Весёлый = весе́лий, ра́дісний, втішний. — Весела, як ясочка. — **Весе́лая же́нщина** = веселу́ха. — **Весёлые гла́зки** = д. **Анютины глазки.**

Весе́льникъ = гребе́ць (С. Аф.), громадільник.

Весе́льный = весло́вий.

Весельча́къ = веселу́н, жарту́н, сьміху́н, сьміхоту́н.

Веселѣть = веселіти, веселішати. — І у нас трохи повеселішало.

Весе́нній = весня́ний (С. Л.), весінній. (С. Аф.). — **Весеннія пѣсни** = весня́нки, (в лісових країнах) — гаївки. С. З. — Засьпіваймо веснянки якої. — **Весенною порою** = о ве́сні. — **Ра́ннею весе́нною поро́ю** = на про́весні.

Весло́, мн. **вёсла** = весло́, мн. весла, здр. — весе́льце, весе́лечко, велике — опачи́на (С. З.), на кормі — стерно́, де́мено, прави́ло (Ман.), на плоту або барці — трепло́. — Частини весла: ло́пать і держа́к, а на держаку кобилка або ру́чка. (Ман.) — Піднімайте стерна, нехай хвиля грає, стогне, завиває. н. п. — Ой сидить козак на демені, він деменом повертає, на Чорне море поглядає. н. п. — Набігла страшенна хвиля, випало з рук в Одисся трепло. Ніц. — Ой як би мині той човничок, як би мині те веселечко. н. п.

Весна́ = весна́. — **Ра́ннею весно́ю** = на про́весні. — Так на провесні у вербну суботу. С. З. — **Въ концѣ весны** = на ро́зигри, на ро́зиграх. — **Встрѣча́ть, провожа́ть весну́** = веснува́ти.

Весноватый = весня́нкуватий, ряби́й (С. З.), таранкува́тий. (С. Ш.).

Весново́й = д. **Весе́нній.**

Весну́ха = 1. весня́нка, ластови́ння, работи́ння. С. Л. Ш. — Ластівко, ластівко! на тобі веснянки, дай мінї білянки. Н. зам. від веснянок. — Ластовиння буває у того, хто дере гнїзда ластівок. н. пов. С. Ш.
2. рос. Anemone nemorosa — курослїп. С. Ан.

Весну́шка = 1. д. **Весну́ха** 1.
2. журави́на, журави́ха, рос. Oxycoccos palustris. С. Ан.

Весну́щатый = д. **Весноватый**.

Вести́, ся = 1. вести́, ся, прова́дити. С. З. — Веде слїпого. — Діло ведеть ся добре.
2. води́ти ся, пово́дити ся. — Се часом і у панів так пово́дить ся.
3. вести ся, води́ти, ся, плоди́ти, ся, розво́дити, ся, розпло́жувати, ся. — Індики добре водять ся, коли за ними добрий догляд. — Хвазани в нашій землї не плодять ся. н. к.
4. води́ти ся. — У нього завжди водять ся гроші.

Весь = уве́сь, весь, усе́й, все́нький, усе́нький, ці́лий, цілі́сенький. — Полуботок орудовав усенькою Україною. п. о. — **Всё** = усе́, все́. — **Рѣши́тельно всё** = все́ чисто, геть чисто, геть усе́. — Пропив геть усе. — **Всё равно́** = усе одно́, усе одна́ко, однаково, дарма́, байду́же, про ме́не, сількісь, анї га́дки. — Мінї однаково, чи буду я жить в Українї, чи нї. К. Ш. — Про мене, нехай воли траву їсть. н. пр. — Аби місяць сьвітив, а про зорі байдуже. н. п. — А я люблю Петра дуже, а до других і байдуже. н. п. — **Всё таки́** = а все́ж, усе таки́, проте́. — А все ж я люблю його. — А про те він мінї любий до віку. — **При всёмъ то́мъ** = про те́, а про те́. — Про те він чоловік добрий. — **Всего́ лу́чше, доро́же** = найкра́ще, найдоро́жче од усього, над усе́. — Він мінї над усе миліший. — **Во всю Ива́новскую** = на всї за́ставки, зо всії си́ли, чим дужч. — Кричить на всї заставки. — Побіг чим дужч.

Весьма́ = ве́льми, ду́же. С. Аф. З. — Ой не шуми, луже, дібровою дуже. н. п.

Ветла́, мн. **вётлы** = рос. Salix — верба́, S. pentandra — верболі́з, тала́, ше́люг, ше́влюг, S. acutifolia — краснота́л, ше́люг, шелюжи́на, S. alba — біла лоза́, S. amygdalina — білота́л, тала́, S. cinerea — івина, лоза́, чорноло́з, чорнота́л, S. fragilis — ло́мка верба́, крихкове́рб, S. repens — ницело́в, S. rosmarinifolia — нетала́, ницело́з, раки́тник, S. purpurea — лозни́к, са́мбірка, роки́тина і д. Верболоза. С. Ан.

Ветло́вникъ = ло́зи, верболі́з, ше́люг, ве́рби, верб́ня́к. — Сховав ся у верболіз. — Подав ся у лози.

Ветло́вый, ветляно́й, ветля́ный = вербо́вий, лозови́й. — Вербові дрова.

Ветля́нникъ = д. **Ветло́вникъ**.

Вето́шка = ганчі́рка (С. Аф. З.), кла́поть, шма́т старо́го полотна́.

Вето́шникъ = старови́нник, староже́чник (Прав.), ганчі́рник, ганчу́рник (Харьк. Чайч.), ону́чник.

Ве́тошь, вето́шье = старови́нка, стари́нка, дра́нка, дра́нтя.

Ве́тхій = стари́й.

Ветхозавѣ́тный = старозавітний.

Ве́тхость = ста́рість, да́вність.

Ветчина́ = ши́нка (Прав.), о́кіст.

Ветша́ть = ста́ріти ся, па́датись, дряглїти.

Вехо́тка, ве́хоть = віхоть, здр. — віхтик. С. Аф.

Вечери́нка = вечерницї.

Вече́рній = вечі́рній, вечіро́вий. — Садок вишневий коло хати, вечірня зіронька встає. К. Ш. — **Вече́рняя звѣзда́** = д. **Вене́ра**.

Вечеру́шка = д. **Вечери́нка**.

Ве́черъ = 1. ве́чір. С. Аф. — **Ве́черомъ** = у ве́чері, в ве́чері. — **По́дъ вечеръ** = на́д вечір.
2. д. **Вечери́нка**. — Ой не ходи, Грицю, на ті вечерницї, бо на вечерницях дївки чарівницї. н. п.

Вечерѣ́ть = вечері́ти, сутенї́ти, смерка́ти, ся. — Ой на дворі вечір вечеріє. н. п. — На дворі почало вже сутенїти, коли ми виїхали.

Вечо́рошній = бу́вший учо́ра у ве́чері, вчора́шній з вечера. — **Вечо́рошнее молоко́** — надоєне учора у вечері.

Вечо́ръ = учо́ра у ве́чері.

Ве́шній = д. **Весенній**.

Вешня́къ = 1. вешня́к (млин, що меле тільки весною, коноплї, висушені весною, весїння дорога і т. д.).
2. о́пуст (в греблї).

Вещево́й = вещеви́й, річеви́й.

Веще́ственный = веществе́нний, матеря́льний.

Вещество́ = вещество́, мате́рия, реч, річ. (С. З.).

Вещи́ца = шту́чка, дрібни́ця. (С. Л.).

Вещь = вещ (Лів.), реч, річ (Прав. С. З.). — **Вещи** = ве́щі, ре́чі, пожи́тки, збіжжя, мана́тки, клу́нки.

Вжать = вти́снути, упхну́ти, ути́снути, вбга́ти.

Вжи́вѣ = за життя́. — Він ще за життя розділив дітий.

Вжи́кать = бря́зкати, брязча́ти.

Вжикъ = бра́зкання, бря́зкіт, брязча́ння. — Почув ся бризкіт коси.

Вжима́ть, ся = вти́скувати, ся, впиха́ти, впи́хувати, ся.

Вжимъ = я́мка (на гридці, вдавлена пальцем для посадки городини).

Взади́ = з за́ду, поза́ду. — Попереду Дорошенко... а позаду Сагайдашний... н. п.

Взадъ = наза́д, взад. — **Ни вза́дъ, ни вперéдъ** = ні сюди́, ні туди́. — Оттепер, Микито, ні сюди, ні туди. н. пр.

Взаёмъ = у пози́ку, в пози́ку, в по́зичку. — Коня в позику ніколи не давай і жінку в приданки не пускай. н. пр. — **Взять, дать взаёмъ** = взя́ти, да́ти в пози́ку, пози́чити в ко́го, кому́. — Іди до вбогого сорочки позичати, а до богатого ніколи. н. пр.

Взаи́мность = взає́мність, обопільність. — Хоч з котрою ся спізнаю, взаємности не дознаю. н. п.

Взаи́мный, но = взає́мний, обопільний, (С. З.), поспо́лий, взає́мне, обопільно, посполу. — Нехай умову підпишуть і присягнуть обопільно. Ч. К. — Наші душі так сповнялись обопільної любови. Рус. В.

Взаи́мы = д. **Взаёмъ**.

Взалка́ть = зголодніти.

Взамѣ́нъ = замі́сто, за́місць, намісць, взаміну.

Взаперти́ = 1. під замко́м.

2. в самоті, в самоти́ні, одлю́дно.

Взапра́вду = спра́вді, спра́вжки, навспра́вжки. — Чи справжки чи й на жарт? Гул. Ар.

Вза́пуски = на ви́передки, на вза́води. — Побіг би з ним на випередки та нога болить. С. Аф.

Вза́хаться = зао́хати, зао́хкати.

Вза́шеи, вза́шей = в поти́лицю, в три ви́рви, в ши́ю. С. Аф. — Прогнав його у три вирви.

Взбаламу́тить = збаламу́тити, скаламу́тити, сколоти́ти. — Та палетіли гуси з далекого краю, сколотили воду в тихому Дунаю. н. п.

Взба́лмошный = шале́ний, сваво́льний, вередли́вий. С. Ш. Аф.

Взба́лмошь = д. **Блажь**.

Взба́лтывать, ся = бо́втати, збо́втувати, ся, колотити.

Взбарабо́шить = скуйо́вдити, розкуйо́вдити і т. д. д. **Барабо́шить**.

Взбара́хтаться = ви́дряпатись, ви́дерти ся.

Взбелени́ться = розлютова́ти ся і д. **Взбѣси́ться**.

Взбива́ть, ся = збива́ти, ся, підбива́ти (про ріллю) — підра́лювати.

Взбира́ться = зла́зити, лізти, (на що небудь) — п'ясти́ ся, спина́ти ся, дря́пати ся, дра́бати ся. — Пнеть ся, як жаба на купу. н. пр.

Взболта́ть, ся = сколоти́ти, ся, збо́втати, ся. — Два голуби воду пили, а два сколотили. н. п.

Взборозди́ть = з'орати, подря́пати.

Взборони́ть, взбороно́вать = ви́скородити, заскоро́дити, ви́волочити, заволочи́ти.

Взбра́сывать = підкида́ти.

Взбра́сываться = 1. підкида́ти ся.

2. ки́дати ся. — Він кинувся на копицю сіна.

3. накида́ти ся. — Чого він накинув ся на мене?

Взбрести́, взбре́сть = 1. зійти́, ви́лізти.

2. спа́сти на ду́мку, влізти в го́лову. — Плете, що в голову влізе.

Взброса́ть = наки́дати. — За малу годину накидає цілий стіг.

Взбро́сить = зки́нути. — Зкинув на горіще.

Взбры́згать = побри́зкати, покропи́ти, попри́скати (д. **Бры́згать**.).

Взбугри́ть, ся = зри́ти, пори́ти; збу́рити, ся, звалова́ти, ся.

Взбуди́ть = розбуди́ти, розбу́ркати.

Взбудора́жить = стурбова́ти, зворуши́ти, розворуши́ти, сколоти́ти, зґвалтова́ти, звалова́ти. — Ой ідé́м ми, ідé́м, усе село звалували. н. п.

Взбунтова́ть, ся = збунтова́ти, ся, забунтова́ти, скаламу́тити, повста́ти.

Взбутете́нить = д. **Бить**.

Взбутора́жить = д. **Взбудора́жить**.

Взбу́чить, ся = 1. розду́ти, ся, набу́хнути, набуча́віти. С. Л.

2. поби́ти, стусанів надавати, прочуха́на да́ти; вилаяти.

Взбу́чка = прочуха́н, прочуха́лка, халазія. — Дали йому доброго прочухана.

Взбѣга́ть = збіга́ти. — Збіг на гору.

Взбѣжа́ть = вбі́гти, ви́бігти.

Взбѣси́ть, ся = 1. роздратува́ти, ся, роздрочи́ти, ся, розмордува́ти, ся, розізли́ти, ся, розбіси́ти, ся, посатані́ти. — Запінилась, посатаніла, неначе дурману із'їла. Кот.

2. сказ́ити ся, скрути́ти ся, внавісні́ти, вбіси́ти ся. (С. Аф.) — Не поможе бабі кадило, коли бабу сказило. н. пр.

Взва́жживать = заво́жжувати, накида́ти віжки.

Взва́живать = зво́зити, виво́зити.

Взва́ливать, ся = зва́лювати, ся, скида́ти, ся, накида́ти, наклада́ти, наванта́жувати. — Звалив на плечі та й поніс. — **Взва́ливать вину на кого́** = зверта́ти, скида́ти, зва́лювати на ко́го. — Сам наробив, а на мене зверта.

Взва́рецъ = 1. варе́на, варену́ха. — Як випили варенухи, то й загули, як мухи. н. пр.

2. узва́р С. З. — Кутя на покуті, а узвар на базарь. н. пр.

Взва́ривать = вари́ти, зва́рювати.

Взва́ръ = 1. відва́р.

2. д. **Взва́рецъ** 2.

Взвезти́, взвезть = звезти́, ви́везти.

Взвести́, взве́сть = звести́.

Взвива́ть = збива́ти.

Взвива́ться = підніма́ти ся, зніма́ти ся. — Ой галочки — чубарочки, підніміть ся в гору. н. п.

Взви́дѣть = поба́чити, вздріти.

Взви́згиваніе, взви́згъ = вереща́ння, вища́ння, ве́реск, ви́ск.

Взви́згивать = вереща́ти, вища́ти

Взви́ться = підня́ти ся, зня́ти ся. — Два голуби воркотіли, знялись в парі й полетіли. н. п.

Взви́хрить = скуйо́вдити, розкуйо́вдити.

Взводи́ть, ся = 1. зво́дити, ся, підніма́ти, ся. — Звів на гору. — Підняв очі в гору.

2. виво́дити. — Трохи не до бані вивели церкву.

3. бреха́ти, клепа́ти. — Не знать що набрехав на нього.

Взво́дный = зво́дний.

Взво́дъ = звод (від гл. зво́дити, крім того в війську — ¼ частина роти або скадрона і в рушниці в замку колісце з зубцями.)

Взвожжа́ть = завожжа́ти.

Взвози́ть = зво́зити, виво́зити.

Взво́зъ = 1. зво́з.

2. узвіз, узво́з. С. Ш. (Дорога на гору від перевозу або броду.). — Над узвозом стоїть похила липа. — Скоро вийдеш з брідка на узвозець, посеред узвозу гребень. С. Ш.

Взвола́кивать = стя́гувати, витяга́ти, зволіка́ти.

Взволно́ванный = зру́шений, збу́рений.

Взволнова́ть, ся = розхвилюва́ти, ся, розхвили́ти, ся (С. З.), схвилюва́ти, ся (Чайч.), розбу́рхати, ся, збу́рити, ся, зру́шити, ся. — Довший час мало по малу приспав розбурхані страсті. Бар.

Взволо́чь = зволокти́, стягти́.

Взвы́ть = зави́ти.

Взвѣва́ть, ся = ма́яти, ся, розвивати, ся. — Військо йде, короговки мають, попереду музиченьки грають. н. п.

Взвѣ́сить, ся = зва́жити, ся. С. Аф.

Взвѣ́шиваніе = ва́ження.

Взвѣ́шивать, ся = 1 ва́жити, ся, зва́жувати, ся, вива́жувати, розважа́ти, ся. С. Аф. З. Л. — Час важити борошно. С. Аф. — Скарби і сребра Самойловичові і синів його всі на двоє розділяні і шалями розважені. Л. В. — І все на шальках розважали. Кот.

2. розважа́ти, міркува́ти. — Міркуй, серце, міркуй, любко, чи за мене підеш хутко? н. п.

Взгада́ть, взга́дывать = згада́ти, спогада́ти, зга́дувати.

Вза́ркивать = вигу́кувати, згу́кувати. (Чайч.).

Взгля́дъ = по́гляд, згля́д (С. Л.), взір, пози́р. — І погляд у його не людський. Номис. — **Бро́сить взгля́дъ** = д. **Взгляну́ть**. — **На взгля́дъ** = на взір, на позір. — Се вино і на позір добре. Хар. — **На мой взгля́дъ** = на мій по́гляд, на мою́ ду́мку, як на ме́не. — На мій погляд, се не добре діло. Лев.

Взгля́дывать = згля́дувати, погляда́ти, позира́ти.

Взгляну́ть, ся = 1. згля́нути, ся, спогля́нути, ся, погля́нути, подиви́ти ся, зирну́ти, зиркну́ти, позирну́ти, взирну́ти ся, о́ком наки́нути, ски́нути, звести́ очи́ма. — Ой вийду я на гірку, та спогляну на зірку. н. п. — Глянь ся, Боже, ти на мене, що я молоденька. н. п. — Зирнула й за вікно, та ні! не видко сліду. К. Д. Ж. — Вони зглянули ся й усьміхнули ся. — Ой не видно того села, лишень видно хрести, туди міні любо, мило оченьками звести (по др. варианту: очима понести). н. п. — Ходе Іванко по над током, накидає чорним оком. н. п. — Слуги побачили се, взирнули ся поміж собою. Фр. — Вони рідко

коли осьміляють ся зиркнути на мене. Фр.
2. подóбати ся, сподóбати ся. — Івасильки мої і Василь при мині, пек його батькові, сподобав ся мині. п. н. — Вона йому дуже подобалась.

Взгоня́ть = вганя́ти.

Взгорева́ть, ся = зажури́ти ся, затужи́ти, засумува́ти. С. Аф. З. — Зажурила ся Хмельницького сїдая голова, що при йому ні сотників, ні полковників нема. п. д.

Взгóрокъ, взгóрье = узгі́р'я (С. Ш.), згі́р'я (Чайч.).

Взгорѣться = запали́ти ся, загорі́ти ся, заня́ти ся, спала́ти.

Взгремѣ́ть = загримі́ти, (дуже) — загрюкотїти.

Взгромáзживать, взгромозди́ть = нагромáжувати, навáлювати, копи́чити.

Взгромáзживаться, взгромозди́ться = влáзити, влїзáти, влїзти (високо).

Взгрусти́ть = засумовáти, затужи́ти, зажури́ти ся. — **Взгрустнýлось** = сýмно, жýрно стáло.

Вздвáивать = двоїти, подвóювати. — — **Вздвáивать паръ** = рáлити, переóрювати.

Вздёргивать, ся, вздёрнуть, ся — підтягáти, ся, підтягти́, ся, підсми́кувати, ся, підсми́кати, ся. — **Вздёрнуть на ви́сѣлицу** = повісити на шибеницю. **Вздёрнуть носъ** = запишáти ся, задрáти нóса, кирпу гнýти (С. З.) — Стара то нічого, так молода кирпу гне. Кот. — Печипір десь книжок багато начитав, з великого ума у гору ніс задрав. Б. Б.

Вздешевѣ́ть = подешéвшати. — Хлїб подешевшав.

Вздирáть, ся = дрáти, ся, здирáти ся.

Вздои́ть = подоїти.

Вздóрить = свари́ти ся. — Од'їзжаючи, він шапочку зняв, низенько склонив ся: Прощай, прощай, славне товариство, може с ким сварив ся. п. н.

Вздóрливый = сварли́вий, спóрливий, сварки́й (С. Л.), звадли́вий.

Вздóрничать — д. **Вздóрить.**

Вздóрный = безглýздий; непутя́щий; нікчéмний.

Вздорожáть = подорóжшати, подорóжчати. (С. Л.) — І хлїб і все чисто подорожчало.

Вздоръ = дурни́ця, бредня́, нісенїтниця. С. Л. — Ой, Грицю, не спускай ся на дурницю. п. н. — Хто спить до дня, то й виросте бредня. н. пр. — Бредня, а й досї як згадаю, то серце плаче та болить. К. Ш. — Та се не пісня, добродію, а нісенїтниця, я сьпіваю иноді, що в голову влїзе. Кот. — **Городи́ть вздоръ** = верзти́, торóчити, дурни́цю нести́, теревéнї точи́ти, прáвити, баля́си точи́ти, бляґýзкати, ка'зна що верзти́. — Еней похнюпивсь, дослухáв ся, що йому верзли. Кот. — Дурний дурне й торочить. н. пр. — Ти йому дурниції не неси, а толком говори. Як.

Вздохнýть = 1. зітхнýти (С. Л.), здихнýти. — Кого кохае, за тим і зітхае. н. пр. — Ох лихо! каже стара зітхнувши. О. Мор. — Оттак і у сьвітї, хто рано почуе, як серце застогне, як серце здихне. Аф.
2. передихнýти, дух перевести́, звести́ дýх, відди́хати, віддихнýти, відпочи́ти.

Вздохъ = зітхáння. С. Л.

Вздрáгивать = здрігáти ся, іздрігáти ся.

Вздремнýть = задрімáти, прикорхнýти, удрáти шпакá (Ман.).

Вздрóгнуть = здрігнýти ся, іздрігнýти ся. К. Д. С. Л.

Вздувáть, ся = здувáти, ся, здимáти, ся, надимáти, ся, (про огонь) — роздувáти, роздмýхувати, (про опух) — пýхнути, напухáти, розпухáти.

Вздýмать = здýмати, спогадáти, задýмати, у мислї взяти. — Здумав оженити ся. — Як тя кохаю, не спогадаеш. н. п.

Вздýматься = на дýмку спáсти.

Вздури́ть, ся = здурі́ти, подурі́ти і д. **Взбѣси́ться.**

Вздуть, ся = 1. д. **Вздувáть, ся.**
2. поби́ти, одлупи́ти, стусанів надавáти, оддухопéлити.

Вздымáть, ся = підні́мáти, ся, вставáти і д. **Вздувáть, ся.** — Чорні хвилї здимали ся, як гори.

Вздыхáніе = зітхáння.

Вздыхáтель, ница = закóханий, а.

Вздыхáть = 1. зітхáти, óхати. — Не зітхай: чого нема, то й так нема. н. пр. — Уся челядь догадалась, чого я зітхаю і тепера усї знають — кого я кохаю. н. п.
2. жалкувáти, тужи́ти. — Не раз жалкýвав, згадуючи колишню долю.

Вздѣвáть, ся = (про одежу) — одягáти, ся, надягáти, ся, вдягáти, ся (про обув) — обувáти, ся, взувáти, ся, (нитку в голку) — вселя́ти, заселя́ти. — Надягати свитину. — Взувати чоботи.

Взимáніе = збірáння, збір.

Взимáть, ся = збірáти, ся, брáти, ся.

Взирáть = диви́ти ся, поглядáти. — Поглядае сюди-туди, де то буть роботї. К. Ш.

— **Не взира́я** = не вважа́ючи, не ди́влячись, не зверта́ючи ува́ги. — Не вважаючи на се, він таки пішов туди.

Взира́ться = вдивля́ти ся, удивля́ти ся. (С. Ш.) — Почав він пильно вдивляти ся.

Взлага́ть = д. **Возлага́ть**.

Взла́зить = зліза́ти, вила́зити, (дря́паючись) — де́рти ся, дря́пати ся, (держучись за що в горі) — спина́ти ся, п'ясти́ ся. — Я маленький хлопчик, зліз на стовпчик (з вірші). — Виліз на дерево. — Спинаеть ся, як жаба на купу. н. пр.

Взла́мывать = лама́ти, вило́млювати, розло́млювати; відбива́ти, розбива́ти. — Виламав двері. — Розбив скриню. — Відбив замок.

Взлелѣ́ять = ви́кохати (С. Л. З.), ви́пестити (С. Аф.), ви́пестувати, ви́ховати (С. З.) — Ой був в Січи старий козак на призвіще Чалий, викохав він сина Саву, козакам на славу. н. д.

Взлета́ть = злїта́ти, злина́ти, підійма́ти ся.

Взлётъ = зліт.

Взли́за, частіше мн. **Взли́зы** = ли́сини з обо́х боків чо́ла.

Взли́за(н)стый = хто ма́є такі ли́сини.

Взло́бина, взло́бокъ = 1. д. **Взго́рокъ**.

2. шпиль (гори).

Взлома́ть, ся = злама́ти, ся і д. **Взла́мывать, ся**. (Про кригу весною) — скре́снути, скре́сти. (С. З.)

Взло́мъ = злом, поло́м.

Взлѣза́ть = д. **Взла́зить**.

Взлюби́ть, вживаеть ся у виразі „не взлюби́ть“ = не полюби́ти, не злюби́ти. — Не злюбила її свекруха.

Взля́гивать = брика́ти, ся. — Знай, кобило, де брикати. н. пр.

Взма́нивать, ся = зма́нювати, ся, зна́джувати, ся, підмовля́ти.

Взма́хивать = підма́хувати.

Взмахъ = мах.

Взма́чивать = мочи́ти, змо́чувати, розмо́чувати.

Взма́щивать, ся = рештува́ти, мости́ти, ся і д. **Взгрома́жживаться**.

Взмётъ = 1. підкида́ння.

2. бранка.

Взмётывать, ся = підкида́ти, ся і д. **Взбра́сываться**.

Взми́ловать, ся = зми́лувати, ся, змилосе́рдити ся. — Ти, Царице, мати наша, змилуй ся над нами. н. п.

Взмока́ть = змока́ти, ізмока́ти. — Ізмок, як вовк, ізмерз, як пес. н. п.

Взмоли́ться = заблага́ти.

Взмо́рникъ, рос. Zostera = морська́ трава́. С. Ан.

Взмо́рье = узмо́рє.

Взмути́ть, взмуща́ть = скаламу́тити, каламу́тити, сколоти́ти.

Взмы́лить, ся = нами́лити, ся, зми́лити, ся, вми́лити, ся. — **Взмы́лить кому́ го́лову** = нами́лити чу́ба.

Взна́шивать = зно́сити. — Зніс на гору.

Взноси́ть = 1. зно́сити.

2. віддава́ти, плати́ти.

3. д. **Взводи́ть** 3.

Взноси́ться = підніма́ти ся і д. **Взноси́ть**.

Взносъ = платі́ж, опла́та, ви́плата. — **Чле́нскій взносъ** = (перший) — вступне́, вписове́. С. З. Фр. (Дальше) — вкла́дка. — Треба дати вписового в цех. Фр. — Вступного 2 р. і вкладка що року по 3 р.

Взнузда́ть, взну́здывать = загнузда́ти, загну́здувати, гнузда́ти, нузда́ти. (С. Л.).

Взныть = зани́ти.

Взобра́ться = злі́зти, ви́дерти ся, ви́дряпати ся, втереби́ти ся, вшкря́бати ся. (С. Л.) — Дозволь собаці лапу на стіл, то він і цілий втеребить ся. н. пр.

Взогна́ть = зігна́ти.

Взогрѣва́ть, взогрѣ́ть, ся = зогріва́ти, зігрі́ти, ся, розігрі́ти, ся.

Взойти́ = зійти, ви́йти, посхо́дити. — Ой уже ж той ячмінь тай у полі зійшов. н. п. — Я ж думав, що зоря зійшла, аж то моя дівчинонька по водицю йшла. н. п. — Нема мого миленького, нема його тута, посходила по садочках шавлїя та рута. н. п. — **Взойти́ на у́мъ** = на ду́мку спа́сти.

Взопрѣ́ть = упрі́ти, впрі́ти. — Біг, аж упрів.

Взорва́ть = 1. зірва́ти, розірва́ти, ви́бухнути. — Огонь криеть ся, але як разом вибухне. С. З.

2. розгні́вати, розлютува́ти.

Взоръ = зір (С. П.), позір, по́гляд, зро́к (С. Аф.); о́ко, о́чі. — Погляд веселий, сам моторний. — **Пожира́ть взо́ромъ** = па́сти о́чі. — І все ті очі заздрістні на сирові пасе. Б. Стариц. — **Поту́пить взоръ** = спусти́ти о́чі.

Взоткну́ть = настроми́ти, наштрикну́ти, устроми́ти. С. З.

Взрасти́ть = зрости́ти, ви́ростити, ви́ховати, ви́кохати.

Взра́чный = показни́й, го́жий. — Ой там ходить козак гожий; ще й на личенько хороший. п. н.

Взревѣть = зареві́ти.

Взро́слый = доро́слий, зро́слий, зро́стний. С. Л. — Доро́слий парубок.

Взрости́ть = д. **Взрасти́ть.**

Взру́бъ = зруб, (в колодязї, криницї) — ця́мрина, це́брини. — Цямрину загодити коло колодязя, бо обвалилась. С. З.

Взрыва́ть, ся = 1. ско́пувати, зрива́ти, зру́шувати, ся. — Скопала грядки.

2. зрива́ти, розрива́ти, ся, вибуха́ти.

Взрывно́й, взры́вочный, взры́вчатый = розри́вний. — Розривна бомба.

Взрывъ = зрив, ви́бух. (К. Б.)

Взрыда́ть = зарида́ти, заголоси́ти. — Заголосиш і од муки над хлоп'ятком сціпиш руки. В. Щ.

Взрыдъ = рида́ння. — **Взры́домъ, на взры́дъ пла́кать** = рида́ти, хлипати (С. Л.), гірко рида́ти. — Вони плакали, гірко ридали, свою долю проклинали. Шщ.

Взры́льникъ = ля́пас, ляпане́ць, лящ. С. З. — Ляща у пику дати. С. З.

Взрыть = скопа́ти, зри́ти, зру́шити, пори́ти (С. Л.), нору́шити, (про крота) — накроти́ти.

Взры́хлить, взры́хливать, взрыхля́ть = спуши́ти, підпуши́ти, спу́шувати, підпу́шувати, зру́шити.

Взрѣ́зать, взрѣ́зывать = розрі́зати, розрі́зувати.

Взрѣ́зъ = зріз, надріз, розрі́з.

Взрѣ́зь = вще́рть, по ві́нця. — Повна мірка вщерть. — Насипала борщу по самі вінця.

Взубри́ть = 1. пощерби́ти, ви́щербити. (С. Аф.). — Гей копяку Турки вбили, Ляхи шаблю пощербили. В. Щ.

2. зазубри́ти, затверди́ти, втовкма́чити.

Взъеро́шивать, ся, взъеро́шить, ся, взъеро́шенный = ку́длати, кудо́вчити, ко́шлати, куйо́вдити, розку́длати, розкудо́вчити, поко́шлати, розкуйо́вдити, скуйо́вдити, розку́йдити, ску́длити, зколо́шкати, розпа́тлати, поколо́шкати, вкошла́тити, розкошма́тити, розку́дланий, поку́дланий, розпа́тланий, скуйо́вжений, розкуйо́вжений, розкудо́вчений, поко́шланий, коструба́тий. С. Л. З. — Мене змие дрібний дощик, а розкуйдить буйний вітер. п. п. — Розкудовчене волос'я. С. З. — Кострубате пір'я. С. З.

Взъѣда́ться = напуска́ти ся, напосіда́ти ся. — Напосів ся на мене так, що лихо.

Взъѣздъ = з'їзд, виїзд, узвіз. (С. Ш.)

Взъѣзжа́ть, взъѣхать = виїзди́ти, з'їзди́ти, з'їхати. — З'їхав козак на могилу, пустив коня на долину. н. п.

Взъяри́ться = розлютова́ти ся, озвіри́ти ся.

Взыва́ть = вола́ти (С. Л.), гука́ти. — Борейкова дружинонька волає до неба: один каже до другого — розійти ся треба. н. п.

Взыгра́ть = загра́ти; звесели́ти ся. — Ой заграй, заграй та синесеньке море, та під тими байдаками, що пливуть козаки. К. Ш.

Взыска́ніе = 1. зиск, по́зов, стяга́ння. — **Пода́ть ко взыска́нію** = по́зов заложи́ти. — Вірь, кому хочеш, позов заложу. Кот.

2. штра́ф, пеня́, ка́ра грошева́. — Присудили йому штраф платити.

Взыска́ть, взы́скивать, ся = 1. ви́правити, допра́вити, пра́вити (С. Л.), доправля́ти ся (С. Аф.); стягти́, зідра́ти. — Гірко, як двоє правлять, а третьому нічого дати. н. пр. — Насилу виправив свої гроші.

2. шука́ти. — **Чего́ ты взыска́лся?** = чого шука́еш? — **Взы́скивать недо́имки** = вибива́ти недої́мки.

Взя́тіе = взяття́; здобуття́.

Взя́тка = 1. (в картах) — взя́тка, бра́тка, би́тка. — Я взяв дві братки.

2. хаба́рь, ха́панка, хавту́р, хапту́ра, базари́нка, ралéць, мази́ло. С. Аф. З. Л. Ш. — Судді, підсудки, писарі, що одбірали хабарі. Кот. — Ти базаринку любиш брати, а людям в нуждї помогати не дуже, бачу, поспішивсь. Кот. — Він ха́панкою живе. С. З. — **Съ него́ взя́тки гла́дки** = з його нема́ чого́ взя́ти.

Взя́токъ = узя́ток. С. Л. Ш. — Гречка не вродила, то й для пчіл доброго узятку не було.

Взя́точникъ = хаба́рник, хапу́н, хапу́га, хапко́, хапту́рник, браткий, брачки́й, драпі́ка, скубрі́й, щи́павка, обдерилу́пій. — Е нї, ваш становий зовсїм не хабарник; а у нас брачкий. Хар. — Хапун такий, що з рідного батька злупить. Кот.

Взя́точничать = хабарі́, хавтурі і т. д. (д. **Взя́тка** 2) бра́ти, лупи́ти, хапа́ти, хаптурува́ти.

Взя́точническій = хаба́рницький (С. Ш.), хапту́рний (Кот.), драпі́жний (С. З.).

Взя́точничество = хаба́рство, хапа́ння, ха́панка, хапани́на, хапу́жство (С. Ш.).

Взять, ся = узя́ти, ся, забра́ти. — **Взять**

верхъ = го́ру взя́ти, перева́жити, повершúти кого́. — Правда кривду переважить. п. пр. — **Взять за себя́** = увя́ти за се́бе, женúти ся, поня́ти. — Узяв собі дівчиноньку. п. п. — **Взять си́лою** = здобу́ти, опанува́ти. — Турчин опанувати мав місто. Б. Н. — **Взять во́лю** = од рук одбúтись. — **Взять кого́ въ ру́ки** = забра́ти в ру́ки, до ру́к прибра́ти. — **Взя́ться за умъ** = схамену́ти ся, за ро́зум взя́ти ся. — **Взя́ться за дѣло** = заходúти ся. — **Всѣмъ взя́лъ** = хоч куди́, на все зда́тний. — Хоч куди козак! — **Ни дать, ни взять** = точні́сінько, як ра́з, са́ме як раз. — **Взять сло́во наза́дъ** = зрі́ктись. — **Отку́да ни возьми́сь** = де не взя́в ся. — Де не взяв ся сизокрилий голубок, як ухопить горобчика за чубок. Б. Г. — **Что взялъ?** = а що піймав о́близня? — **Взять чью сто́рону** = заступúти ся, ста́ти за ко́го, приста́ти до ко́го. — **Чортъ возьми́!** = ма́тері його біс, неха́й йому чорт!

Вибра́ція = дрíжа́ння.

Виве́рра = д. **Бѣлка.**

Вида́лый = бува́лий, бува́лець.

Ви́данный = ви́даний, ба́чиний. — Не бачніе дано. — **Ви́данное ли дѣло** = чи ви́дано, чи чу́вано, чи чу́вана річ, чи ви́дана річ?

Вида́ть = ба́чити, вида́ти; ви́дко, ви́дно, зна́ти, я́сно; ма́буть. — Болить моя головонька від самого чола — не бачила миленького сьогодня і вчора. п. п. — Не хочете очі без милого самі привикати, а вже ж бо вам миленького по вік не видати. п. п. — Його щось нігде не видко. — Мабуть він сього не знає. — **Вида́ть орла́ по поле́ту** = знати па́на по халя́вах. п. пр. — Орли́ний кле́кіт здалека чу́ти. п. пр.

Вида́ться = ба́чити ся, видати ся, зустріча́ти ся, здиба́ти ся. С. Аф. З. Ш. — Я часто з ним бачу ся.

Ви́димо = види́мо, очеви́дьки, очеви́сто (С. З.), я́вно, очевидячки. С. Л. — **Ви́димо не ви́димо** = страше́нна си́ла, ду́же бага́то, чо́ртів тиск.

Ви́димость = види́мість, я́сність.

Ви́димый = 1. види́мий, видкий. — Видима смерть страшна. Кв.

2. очеви́дний, очеви́стий (С. З.), я́вний. — **По ви́димому** = як зда́єть ся, зда́єть ся, либо́нь, ба́чить ся. — Здаєть ся друже, в гадючку вкинув. п. пр. — Ой бачить ся не журю ся, в тугу не вдаю ся, а як вийду за ворота, від вітру валю ся. п. п.

Ви́дно = 1. видко, ви́дно, зна́ти, зна́чно. — Видко і хати, та далеко чухрати. п. пр. — Ой знати, знати, в кого есть мати — личенько білее, як у напаті. п. п. — Спатоньки не хочу, їстоньки не схочу, іде туга за тугою, на личеньку значно.

2. ба́чить ся, зда́єть ся, либо́нь, ма́буть, десь, вида́й. — Мабуть таки він справді винен. — Десь твій козак не рано з походу прибував, що... п. д. — Ой Позино, чого таєм блудиш, видай ти, Позино, иного сина любиш. п. п. (Д. ще під с. **Ви́димый — Повúдимому.**)

Ви́дный = 1. д. **Ви́димый.** — **На ви́дномъ мѣстѣ** = на видноці, на по́хваті. — Багато у його добра на видноці і під замками. Гр. — Посажу батька та на покуті, а сама сяду та на похваті. п. п.

2. показний, огря́дний, значний. С. З. — Показний чоловік. — Дівка молода, здорова, огрядна. Кв.

Видне́ть, ся = видні́ти ся, (не ясно, з далека) — мая́чи, ся, маня́чи́ти, ся, мрі́ти, мрі́яти, майори́ти, бовані́ти, (наче в тумані) — тумані́ти, (ясно) — ясні́ти, (про воду найбільше) — лелі́ти. С. З. Л. — Далеко щось маячить. — Гаразд не видно; що воно, тільки мріє. С. З. — Геп, геп! щось бованіє. С. Ш. — Гора ще далеко туманіє. — Ані зіронька не мріє, тільки сніг в степу біліє. В. Щ. — Риба грала, дно ясніло. Рус. В. — Забованіла геть-геть в степу прощальна могила. О. Мор. — Тихесенько вітер віє, степи, лани мріють. К. Ш.

Видово́й = видовий.

Видоизмѣне́ніе = одмі́на.

Видоизмѣниться = одміня́ти ся.

Видо́къ = 1. бува́лий, бува́лець.

2. сьвідок. — У сьвідка очі, як у дідька. п. пр. — Сьвідок слави дідівщини. К. Ш.

Видъ = вид, о́браз, вигляд; постáва, по́стать; взір, позі́р, манір. — Мило вигляд хреста. п. о. — Постава сьвята, а думка злодійська. п. пр. — Він зробив се на взір (або на манір) того, як... — Се видно і на позір добре. — **Виды имѣть на кого́** = ва́жити на ко́го. — Ой я тобі, козаченьку, і важу й не важу: п. с тобою вечір стою — на иншого важу. п. п. — **Вида́ть ви́ды** = надиви́ти ся, переба́чити, бува́ти в бува́льцях. — Багато дива перебачив. — Був у бувальцях: знає, що кий, що палиця. п. пр. — **Имѣть видъ** = видава́ти ся, ма́ти вид. — Земля не площина, як нам спершу здавала ся, а має инший вид. Дещо про Св. Б. — **Въ ви́дѣ о́пыта** = на про́бу. — Зробив на пробу, що з того вийде. — **Для ви́да** = для годи́ть ся. — Він це зробив для годить ся. — **Имѣть въ виду́** = ма́ти на ува́зї, ма́ти на приміті, вважа́ти. — Вважайте, що він каже. — **Выпустить, потеря́ть и́зъ виду** = забу́ти, занеха́яти, занедба́ти, з голови викинути. С. З. — **Ни подъ каки́мъ ви́домъ** = нї в я́кім ра́зї. — **На видъ, съ ви́да** = на взір, на позір, з ви́ду, на ви́гляд. — **Подъ ви́домъ** = з ви́ду, бу́цїм, начеб-то. — **Поста́вить на видъ** = зверну́ти ува́гу. **При ви́дѣ** = ба́чучи, дивлячись. — **На виду́** = на о́цї, на о́чах, на видноцї.

2. вид, одміна, одмі́нок. — Се тільки одмінок терну.

3. біле́т, па́чпорт.

Ви́ды = заміри, ду́мки, надїї, сподіванка.

Видѣ́ніе = 1. видїння.

2. мара́, мана́, манія́ (С. З.), (страшне) — поторо́ча, страхі́ття. (Чайч.) — Сьвіти йому місяченьку і розганяй мари, а як прийде мій миленький, то зайди за хмари. н. п. — Була мінї моя мати потороча у ночі. н. п.

Ви́дѣть = ба́чити, вбача́ти, вида́ти, ви́дїти, (багато) — переба́чити, (погано) — недобача́ти, сліпати. — Я щасливий, що очий не маю, що нічого того в сьвітї не бачу й не знаю. К. Ш. — Бог бачить з неба, що кому треба. н. пр. — Чи мало и чого на віку перебачив. — Та він мабуть не добачає.

Ви́дѣться = 1. ба́чити ся, вида́ти ся, зустріча́ти ся. — Що дня з ним бачимось.

2. здава́ти ся, ба́чить ся.

3. сни́ти ся, ма́рити ся, ввижа́ти ся, мрі́ти ся, приви́джувати ся. — І снить ся мінї чи й просто ввижаєть ся давня давнина. О. Мор.

Ви́дящій = зря́чий, видю́щий, видю́чий, бачу́чий. С. Л.

Визгли́вый = верескли́вий (С. Фр.), пискли́вий.

Визготня́ = визкотня́, пискотня́.

Визгу́нъ, нья = вереску́н, ха, писку́н, ха.

Визгъ = ве́реск, вереща́ння, визк, писк. — Уся родина, мале й велике, з вереско́м і плачем кинулась до ніг. Фр.

Визжа́ніе = вища́ння, вереща́ння, (про собак) — скавуча́ння, (про поросят) — кувіканя, квікча́ння.

Визжа́ть = вища́ти, вереща́ти, (про собак) — скавуча́ти, (про поросят) — кувікати, квікча́ти. С. З. Л. — Із ляку плакала, кричала, верещала. К. Д. Ж.

Визи́тъ = визи́та, одвідини, одві́дання. С. Л.

Ви́ка, рос. Vicia sativa і др. = ви́ка, горобиний, горо́б'ячий, мишиний горо́шок. С. Ап.

Ви́ла, частїше мн. **ви́лы** = ви́ла, (з трьома зуб'ями) — тройчаки́. — Це ще вилами по водї писано. н. пр.

Ви́лка = виде́лка, виде́лко, виде́льце, ви́лка. С. З. Л. — Подайте виделка на динячі кабачки. н. пр. — Приходив Панченко, та їв виделками картоплю з лушпиннам. н. пр.

Вилко́вый = кача́нний, качано́вий.

Вило́къ = кача́н. — Качан капусти.

Ви́лочка = 1 виде́лочка.

2. анат. у птиць Furula — ду́жка.

Ви́лочный = виде́лковий. — Виделкова колодочка.

Ви́лы = д. **Ви́ла**.

Вильну́ть = крутну́ти, крутька́ да́ти.

Виля́ка, виля́ла, виля́льщикъ, ца = крутїй, ка.

Виля́ніе = крутня́, ви́крути.

Виля́ть = крути́ти, ся, вертїти, ся, виля́ти (С. З.), викру́чувати ся, крути́ти слїд. — **Виля́ть душо́ю** = криви́ти, лука́вити.

Вина́ = вина́, провина, провинність, пови́на. — А за тую провиноньку Бог би тя скарав, що ти мене давно любив, любив та не взяв. н. п.

Винегре́тъ = 1. холо́дна стра́ва з кри́шеного м'яса або риби з горо́диною і з о́цтом.

2. мішани́на.

Ви́ни = вино́ (масть в картах). — Вино козирь.

Вини́ть = винува́тити, обвинува́чувати. — Як би не винен, тоб і не винуватили. н. пр.

Вини́ться = вини́ти ся, признава́ти ся.

Вини́ще = горіля́ка, сиву́ха. — Од його так і тхне горілякою. — Сивуху так мов брагу хлище. Кот.

Вино́вый = вино́вий. — Винова краля.

Ви́нный = вино́вий. С. Л. — Виновий дух. — **Ви́нный ка́мень**, Tartarus = ви́нник. С. З. — **Ви́нная я́года** = инжи́р, хви́га, фига. С. З.

Вино́ = (з винограду і ягод) — вино́, а в Терській країнї — чихи́рь, (з хлїба, картоплї то-що) — горілка. (Д. під с. **Во́дка**). — **Горя́чее вино́, зелено́ вино́** = горі́лка. — **Сидѣ́ть вино́** = гна́ти горі́лку.

Винова́тый = винува́тий, ви́нний, ви́нен. — Ніхто не винен, сама я, що полюбила гультая. н. п.

Винова́тъ = 1. д. **Винова́тый**.

2. вибача́йте. — Я не пізнав вас — вибачайте.

Вино́вникъ, ца = винува́тник, ця, винува́тець, ви́нний, ви́нна. — Якийсь лиходій затаскав, що ми винуватця шукаєм. н. к. — Повинен винуватця на суді признати ся до своєї вини. Б. Н.

Вино́вность = прови́нність.

Вино́вный = д. **Винова́тый**.

Виногра́дникъ = виногра́дник, сад-виногра́д.

Виногра́дная кисть = ґро́но, ґро́на, гро́на.

Виногра́дъ, Vitis vinifera = виногра́д, (сухі ягоди винограду) — родзи́нки. — Свиню хоч родзинками годуй, то все буде каплауха. н. пр.

Винодѣ́ліе = виноро́бство.

Винодѣ́лъ = виноро́б.

Виноку́ренный заво́дъ, виноку́рня = виноку́рня, ви́нниця (С. З.), горі́льня, горілча́ний заво́д, гура́льня (Прав.), карава́н (Харьк.).

Виноку́ръ = виноку́р, ви́нник (С. З.), гура́льник (Прав.).

Винопрода́вецъ, виноторго́вецъ = виня́р. — Аби вина ті од певного виняра були куплені. Б. Н.

Винти́ть = ґвинтува́ти, шрубува́ти.

Винтова́ть = 1. нарі́зувати ґвинти́.

2. пригви́нчувати, пришрубо́вувати.

3. герцюва́ти. — Козаки довго герцювали на конях.

Винто́вка = ґвинто́вка.

Винтово́й = ґвинтови́й, шрубови́й.

Винтообра́зный = ґвинтова́тий, шрубова́тий.

Винтъ = 1. ґви́нт, шруб, шру́ба, здр. шру́бка, шру́бик. — Ходить, як на шрубах. н. пр.

2. особли́ва гра в ка́рти.

Винче́ніе = ґвинтува́ння, шрубова́ння.

Ви́ны = д. **Ви́ни**.

Винье́тка = визеру́нок, ку́нштик, мере́жка. — Хрестами і визерунками з квітками кругом листочки обведу, тай спишу Сковороду. К. Ш.

Вислоу́хій = 1. каплау́хий, клапоу́хий. — По толоці каплаухі їдуть, аж уха теліпаються. С. З.

2. недоте́па, роззя́ва. — Оце ще роззява!

Ви́слый = зви́слий.

Високо́сный годъ, високо́съ = пересту́пний рік (Гал.), кас'я́нів год.

Вису́лька = 1. пацьо́рка.

2. сосу́лька.

Ви́сѣлица = ши́бениця. С. З. Л. — Злодія на шибеницю ведуть, а він каже, що не винен. н. пр.

Ви́сѣличный = ши́беничний.

Висѣ́лка = же́ртка. С. З. — Повісся на жертці.

Ви́сѣльникъ = ши́беник. С. З. — Зірвав ся, як шибеник з шибениці. н. пр.

Висѣ́ніе = ви́сіння.

Висѣ́ть = висі́ти, звиса́ти. — Гора звисала над морем.

Висю́лька = д. **Вису́лька**.

Вися́чій = висю́чий, ви́слий. — Ви́слий замо́к.

Вита́ть = віта́ти. — Нехай душі козацькі в Україні вітають. К. Ш. — І сині гори за Дніпром... сам Бог вітає над селом. К. Ш.

Ви́тень = бати́г до́вгий.

Витіева́тый = кучеря́вий, квітча́стий (про мову).

Вити́йство = красномо́вство.

Вити́йствовать = красномо́вити.

Вити́я = красномо́вця, речни́к. С. Ж.

Вито́къ = виту́шка, вителка.

Виту́шка = 1. д. **Вито́къ**.

2. верч, ве́рчик, кала́чик (хлібець).

Вить, ся = ви́ти, ся, звива́ти, ся, плести́, ся, крути́ти, ся, сука́ти, ся (над чим, літаючи) — кружа́ти, ви́ти ся. — Чи не той то хміль, що коло тичини в'єть ся? н. п. — Була в мене дівчина Орися, тоді ж мині її кучері вили ся. н. п. — Коло серця туга, мов гадина в'єть ся. — Нитки сукати.

Ви́тязь = лицарь, козарлю́га. (Д під. с. Богатырь).

Вихля́й = тюхті́й, чвала́й, маку́ха, ми́ха.

Вихля́ть = 1. чвала́ти, перева́люватись.

2. д. **Виля́ть**.

Вихо́ръ = ви́хор, чуб.

Ви́хорь, вихрь = ви́хор, кру́тень, ку́рява.

Вихре́цъ, анат. Os coccygis = ку́прик. С. З.

Ви́хрить, ся = ви́хрити, ся, крути́ти, ся.

Вихрь = д. **Ви́хорь**. — **Ви́хремъ** = як ви́хор.

Вихря́стый = вихори́стий.

Ви́ца = каблу́чка (на плотах).

Ви́шенникъ = вишня́к, ви́шник, вишне́вий сад.

Вишенный = вишне́вий. — І ставок, і млинок, і вишневенький садок. н. п.

Ви́шенье = 1. д. **Ви́ше́нникъ.**

2. ви́шні, я́годи (вишневі).

Вишнёвка = вишні́вка, вишня́к. — Вишнівки з кварту укутали. Кот. — Добрий вишняк.

Вишнёвый = д. **Ви́шенный.**

Ви́шня, рос. Prunus cerasus = ви́шня (дерево і ягоди), вишни́на (одна деревина) — **Ви́шня бѣлая,** Pavium c. = чере́шня, (одна деревина) — черешни́на. — Ой у полі вишня, чому не черешня? н. п. — Ой вишнино — черешнино! чом ти листу не пускаєш? н. п. — **Ви́шня бѣшеная,** Atropa belladonna = во́вчі я́годи. — **Ви́шня жидо́вская,** Physalis Alkekengi = жидівські гру́ші, міху́нка. С. Ан.

Вишь = ач, бач, чи-ба́, диви́, гля́, диви́-но. — Ач, який добрий! С. Аф. — Чи бач, які розко́ші, а в кешені чорт — ни грошій. н. пр.

Віолончелистъ = баси́стий, баси́ста. — Басиста не має де сїсти. н. пр.

Віолонче́ль = бас, басо́ля. С. Ш. — Бас гуде, скрипка грає, Хома мовчить та все знає. н. пр. — Тепер мині не до солї, коли грають на басолї. н. пр.

Вка́пывать, ся = 1. уко́пувати, ся, зако́пувати, ся, зарива́ти, ся. — Закопав стовп. — Стоїть, як укопаний. С. Ш.

2. вкра́плювати, впуска́ти кра́плї, вка́пувати.

Вкати́ть, ся, вка́тывать, ся = вкоти́ти, ся, вко́чувати, ся, вточи́ти, ся. С. Ш. — Вточили кадіб до льоху. С. Ш.

Вка́шиваться = вко́шувати ся.

Вки́дывать, ся, вки́нуть, ся = укида́ти, ся, уки́дувати, ся, вки́нути, ся. С. Ш. — Дурень камінь у воду укине, а десять розумних не витягне. н. пр. — Укинь волам сїна. — Побалакаєш, як у піч укинеш. н. пр.

Вкладно́й = всувни́й. — Всувний ящик

Вкла́дный, вкла́дочный = вкладни́й.

Вкла́дникъ, ца = вкла́дник, ця.

Вкла́дъ = вкла́дка.

Вкла́дываніе = укла́дування. С. Ш.

Вкла́дывать, ся = укла́дувати, ся, уклада́ти, ся, вту́лювати, ся, вса́жувати, ся, кла́сти, сажа́ти в... всо́вувати, ся, (про гроші) — поклада́ти. — Уклав (або утулив) Бог душу у нип, тай кається. н. пр. — Поклав гроші в банок.

Вкле́ивать, ся = вкле́ювати, ся, (карюко́м) — вкарю́чувати.

Вклепа́ть, ся, вклёпывать, ся = 1. вклепа́ти, ся.

2. наклепа́ти на ко́го, вплу́тати, ся.

3. вклепа́ти ся, втьо́пати ся, обізна́ти ся.

Включа́ть, ся, включи́ть = включа́ти, ся, залуча́ти, ся (С. Л.), вмика́ти, ся, включи́ти, залучи́ти.

Включи́тельный, но = включний, но (Гал.).

Вко́вывать = вко́вувати, зако́вувати.

Вкогти́ться = запусти́ти па́зурі, кі́гті. — Як кішечка підкрадеть ся, тай запустить пазурі в печінки. К. Ш.

Вкола́чивать, ся = забива́ти, вбива́ти. — Почали забивати палї.

Вко́мкать, вко́мкивать, ся = впихну́ти, уп'ха́ти, вбга́ти, втовкма́чити, пха́ти, бга́ти, товкма́чити.

Вконе́цъ = до оста́нку, до кінця́, до послїдку, до ноги́, до пня́, до цу́ри, до ще́нту, геть чи́сто, цілко́м, до ре́шти, до ще́рця. — Рішивсь усього до послїдку. С. Л. — Пропали усі вівцї до ноги. С. Аф. — Все до цури вигоріло. — Усе геть чисто забрали і поцїновали. — Згоріла тая церква до щенту. С. З. — Вибрали воду з колодязя до щерця. Хар.

Вкопа́ть, ся = укопа́ти, ся, закопа́ти, ся.

Вкорени́ть, ся вкореня́ть, ся = укорени́ти, ся (С. Ш.), уґрунтува́ти, ся, укорі́няти, ся.

Вко́ренъ = д. **Вконе́цъ.**

Вкоротѣ = ма́ло, тро́хи, о́бмаль.

Вкось = на́вкось, на вкоси́, на скоси́, косяка́, скі́сно, кри́во, на́бік, на́вхиль, з'уко́са. — Ой видить ся, що з'укоса мила поглядає. н. п.

Вкра́дчивый = підле́сливий, підли́за.

Вкра́дывать ся, вкра́сться = 1. украда́ти ся, закрада́ти ся, крадькома́ вла́зити, закра́сти ся. — Злодїй якось закрав ся в комору. — Украло ся горе. К. Ш.

2. вкльо́вувати ся, уклю́нути ся. — Здаєть ся добре лїчив, та й сам не знаю, як воно вклювуло ся, що помилив ся. — Уклюнуть ся злидні на час, не виженеш і за год. н. пр.

3. підла́зити, підли́зуватись, підле́щуватись, в ду́шу зала́зити, підлїзти, підлести́ти ся. — Залїз йому в душу: що хоче, те й робить.

Вкра́тцѣ = ко́ротко, коро́тенько.

Вкривь = криво.

Вкропля́ть = д. **Вбры́згивать.**

Вкругъ = навкруги́, круго́м, округи́, о́круг, навкру́г, круг, на вко́ло, до вко́ла, на о́коло, надовко́ла, о́бертом. С. З. Л. — Аж луна навкруги йде. С. З. — Округи шиї у три стальки намисто. С. З. — Десь далеко в чистім полі могила стоїть, округ неї на роздоллї та тирса шумить. Аф. — Захотілось їм їсти, а навкруги нічого не видно й близько. н. к. — Надовкола звірі грають, вони мене не займають. н. п. — Я сижу, оглядаю ся довкола. Фр. — Сьвіт обертом пішов у неї, як почула вона. Чайч.

Вкруту́ю = кру́то (про яйце).

Вкру́чивать = д. **Ввива́ть.**

Вкупа́ться, вкупи́ться = приста́ти в спілку.

Вкуси́ть = д. **Вкуша́ть.**

Вку́сный, но = смачни́й, смашни́й, -но, смакови́тий, ла́сий, ласо. — Смачне молоко в глечику, та голова не влізе. н. пр. — Напечу хліба — не вдачний, наварю борщу — не сма́шний. н. п. — Тай смаковита, куме, у тебе горілка. (Кум мірошник). — На ласий шматок знайдеть ся куток. н. пр. — Хоч не смачно, так багато. н. пр. — Хто ласо їсть, той твердо спить. н. пр. — **Вкуснѣ́е дѣлать, ся** = смачити, смачніти, смачнішати.

Вкусово́й = смакови́й.

Вкусъ = смак. — Сма́ку, як в печеному раку. н. пр. — Хоч смердить, та коли смак має. н. пр. — Скільки смаку́, стільки гріху. н. пр. — **Во вку́сѣ** = на манір, на штиль. С. З. — **Войти́ во вкусъ** = розсмакува́ти, розла́ситись, розласува́тись. — Бач, як розласив ся: усе б йому млинці та вареники. — **На вкусъ и цвѣтъ това́рища нѣтъ.** н. пр. = кому́ піп, кому́ попадя́, а кому́ наймичка. н. пр. — **Нахо́дить вкусъ въ чемъ** = смакува́ти. — В тім пани бракують, в чім убогії смакують. н. пр. — Вони слухали її, смакуючи. С. З. — **По вку́су** = до смаку́, до вподо́би. — Це йому до смаку. — Усе йому не до вподоби. — **Со вку́сомъ** = у смак, до смаку́, до вподо́би, до сподо́би, з смако́м. — Ніяк не може нічого у смак попоїсти. н. о. — Перший шматок з'їси у смак, а другий не так. н. пр. — Завше вона вбіраєть ся до сподоби.

Вкуша́ть, вкуси́ть = 1. їсти, ужива́ти, кушту́вати. — Іди, мати, до нас проживати, хліба — соли з упокоєм уживати. н. д. — Хто лихом жартує, той його куштує. н. пр.
2. зазнава́ти, дознава́ти, куштува́ти, зазна́ти, скуштува́ти. — Вже я зазнав того лиха і горя натерпів ся не мало. Ніщ. — Не мало я дознав тоді лиха. — І горшиї прийшлось скуштувати гіркої від матері. Фр.

Вла́га = во́хкість, во́гкість, вільготь. С. Л. — В повітрі пахло вохкістю. Фр — Вогкість з жаглаків аж капле. Кон.

Влага́лище = 1. піхва, піхви. — Шаблї з піхов виймайте, тіло моє порубайте. н. д.
2. бот. — спідня части́на листа́, що обго́ртує стебли́ну.
3. анат. — сту́льні, ма́тошний рука́в. — Це ті стульні, що лапають дурні. н. пр.

Влага́ть, ся = д. **Вкла́дывать, ся.**

Влады́ка = 1. д. **Владѣлецъ, Владѣтель.**
2. архире́й, влади́ка.

Влады́чество = панува́ння, па́нство, господарюва́ння, господа́рство, волода́рство. — Минуло ся його панство.

Влады́чествовать = панува́ти, господарюва́ти, володарюва́ти. — Панувала і я колись на широкім сьвіті. К. Ш. — Біс та його діти панують у сьвіті. н. пр. — Та поможуть ворогови господарювати. К. Ш.

Владѣлецъ = волода́рь, вла́сник, господа́рь, пан, поміщик, держа́вець, дідич. — Три пани, два отамани, а один підданий. н. пр. — Що видячи, панове державці мусїли утікати. Л. С.

Владѣлица = волода́рка, вла́сниця, пані, дідичка, поміщиця. — Добра пані за рибами. н. пр.

Владѣльческій = па́нський, помі́щицький, держа́вський, волода́рський. — А чия се земля? — панська. — А мужиків свободних і державських 10.000 ходили робити линії. Л. С.

Владѣніе = 1. володіння (С. Л.), обла́да.
2. держа́ва, ца́рство, господа́рство, госуда́рство.

Владѣтель = 1. д. **Владѣлецъ.**
2. царь, (гал.) — цісарь, держа́вець, коро́ль, господа́рь.

Владѣтельный = держа́вний.

Владѣть = 1. володіти (С. Л.), влада́ти, ма́ти, обла́дувати. — А вже ж Господь Бог всім владає, нині вірно кохають ся, Він їх розлучає. н. п.
2. ору́дувати, керува́ти. — Він добре орудує віршом.

Вла́жность = д. **Вла́га.**

Вла́жный = во́хкий, во́гкий, вільготний. — Як там вохко на сїдих стінах. — **Вла́жнымъ дѣлаться, сдѣлаться** = во́хкнути, вільгнути.

Вла́зить = ула́зити, влі́зати.

Вла́мываться = вло́млювати ся, вдира́ти ся.

Вла́ствованіе = панува́ння, господарюва́ння.

Вла́ствовать, Властели́нъ, Власти́тель = д. **Владычествовать, Владѣтель.**

Власти́тельный = могу́чий, могу́тний, поту́жний. С. З. — Не завидуй могучому, бо той заставляє. К. Ш.

Власти́тельствовать = д. **Владычествовать.**

Вла́стный = ві́льний, ма́ючий пра́во, си́лу. — **Онъ вла́стенъ** = він ма́є пра́во, си́лу, во́лю, ві́льно йому́.

Властолю́бецъ, властолюби́вый = властолю́бний.

Властоцвѣ́тъ, рос. Hemerocallis flava = ліліас. — H. fulva — чоловічий вік, жо́вта лилї́я. С. Ан.

Власть = власть, вла́да, си́ла, пра́во. С. Аф. З. Л. — Бідна Ева одну з древа зірвала кисличку: збулась власти, треба прясти на гребіні мичку. (З стародав. вірші. Кіев. ст.) — Під которою зверхност'ю і владою естем. С. З. — Його сила, його й воля. — **Взять, прiобрѣсть власть** = си́лу, го́ру взя́ти, забра́ти си́лу. — **Высшая власть** = найви́ща власть, зве́рхність. С. З. — **Твоя власть** = твоя во́ля, си́ла.

Власяни́ца = волосяни́ця. К. Б.

Влачи́ть, ся = волокти́, ся, волочи́ти, ся, тягти́, ся, тарга́нити. — Трохи не пів віку треба було тягти службу. С. Ш. — Вовк потарганив вівцю. С. Л.

Вле́га = падь, вло́говина.

Влета́ть, влетѣ́ть = влї́та́ти, влетї́ти, влина́ти. С. Ш.

Влече́ніе = 1. волочі́ння, тягани́на, таргани́на. С. Ш.

2. по́тяг, пова́ба. — Готові оддатись всею душею першому потягови серця. Бар.

Влечь = 1. д. **Влачи́ть.**

2. ва́бити (С. З.), мани́ти, тягти́, на́дити. — Наче якась сила тягне до його.

Вле́чься = 1. тягти́ ся, волокти́ ся, волочи́ти ся.

2. ли́нути, порива́ти ся.

Влива́ть, влить = влива́ти, всипа́ти, вли́ти, всипати. — Шинкарочко молода, усип меду ще й вина. н. п. — Всип мінї ще трохи борщу́.

Влива́ться = влива́ти ся, втї́ка́ти, влива́ти. — Самарь в Днїпро вливає.

Влія́ніе = впли́в, си́ла, ва́га. — Він має вплив. Лев. — Він має над ним силу.

Влія́тельный = впливови́й, ду́жий, си́льний. — Нехай Рада виродит силуче зараз найбільше впливових мужів. Батьківщина.

Влія́ть = впливати, ма́ти впли́в, си́лу, ва́гу́.

Вложи́ть, ся = вложи́ти, ся, вкла́сти, ся, утули́ти.

Вломи́ться = вломи́ти ся, вде́рти ся.

Влѣ́во = влї́во, улї́во, лї́во́руч, соб, цоб. С. З. — Соб, бицю, коло плота, яка плата, така й робота. н. пр.

Влѣвѣ = злї́ва, улї́во́руч.

Влѣза́ть = улї́за́ти, вла́зити, залї́за́ти, зала́зити. — Залїз в чужу солому, тай шелестить. н. пр.

Влѣзть = улї́зти, залї́зти.

Влѣпи́ть, ся = влї́пити, ся. — **Влѣпи́ть пощёчину** = ля́паса, ляпанця́, ляща́ да́ти, затопи́ти по пицї.

Влюби́ть, ся = закоха́ти в се́бе, прикоха́ти, причарува́ти; закоха́ти ся, вкоха́ти ся, залюби́ти ся. — Чи з иншою закохав ся, мене відцурав ся? н. п. — Веселив ся козаченько, тай не схаменув ся, як вкохав ся він в дївчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. п. — Чи не було кращого залюбити ся? н. п. — Ой ти дївчино, чарівниченько, причарувала моє серденько. н. п.

Влюблённый = зако́ханий. С. Л.

Влю́бчивый = лю́бчивий, женихли́вий.

Вля́пать, ся = 1. вля́пати, ся.

2. вплу́тати ся, встря́ти, вло́пати ся.
3. закоха́ти ся, вто́пати ся.

Вма́зать = вма́зати, зама́зати, (в мур) — вмурова́ти, (заслїнку в піч) — затушкува́ти, (шибки у вікна) — засклити, зашклити, вста́вити ши́бки.

Вма́кивать = вмоча́ти.

Вма́нивать = зама́нювати.

Вма́тывать = вмо́тувати.

Вмета́ть, ся = 1. вміта́ти, ся. — Вмети сьміття в яму.

2. вкида́ти, ся.

Вмигъ = вми́ть, ми́ттю, в одну́ мить, в ме́нт, у ма́х. — В одну мить збігав до чоловіка. С. Л. — Як подались, у мах і нагнали. н. к.

Вмина́ть = умина́ти.

Вмѣни́ть, вмѣня́ть = 1. поста́вити, ста́вити, приписа́ти. — **Вмѣни́ть въ вину́** = поста́вити за вину́, привини́ти. — Цього йому не привинили. — **Вмѣни́ть въ обя́занность** = обов'я́за́ти, поста́вити за обовя́зок.

2. зачита́ти, залї́чити. — На рік засудили і того не зачитали, що до суда сидїв у острозї.

Вмѣсти́лище = мі́сце, вмі́стище.

Вмѣсти́мость = вмісти́мість.

Вмѣсти́тельность = мі́сткість, вмісти́мість.

Вмѣсти́тельный = мі́сткий, просто́рий, (про чамайдан, клунок то-що) — пако́вний.

Вмѣсти́ть, ся = умісти́ти, ся, помісти́ти, ся.

Вмѣ́сто = замі́сць, замі́сто, замі́сть, на мі́сто, намі́сть, нато́мість. С. Аф. З. Л. — Замість того, щоб писать, він граєть ся. Чайч.

Вмѣстѣ́ = ра́зом, уку́пі, вку́пі, здр. — вку́пці, уку́поньці, заразо́м, до ку́пи, вмісті, гурто́м, у гу́рті, за гу́рт, огу́лом. С. Аф. З. Л. — То не добре так, як ти: по двох разом любити. н. п. — Як робити у купі, то не болить у пупі. н. пр. — Нещасливі ми з тобою на сьвіт народились — жили колись укупочці, тепер розлучились. Кон. — У гу́рті то й смерть не страшна. н. пр. — Гуртом добре й батька бити. н. пр. — **Вмѣстѣ съ тѣмъ** = ра́зом з тим, ще до то́го, ще к тому́, при то́му. — Сонливая молода невістка, а ще к тому не хоче робити. н. п.

Вмѣша́тельство = встрява́ння, втруча́ння. С. Л.

Вмѣша́ть, ся, вмѣшивать, ся = 1. заміша́ти, замісити, замішувати, ся, замі́сювати, ся, вмісити, вмішувати, ся. — Замісила в тісто картоплї.

2. втягти́, втяга́ти, вплу́тати, вплу́тувати.

3. вміша́ти ся, встря́ти, міша́ти ся, вмішувати ся, встрява́ти, втруча́ти ся, заміша́ти ся. С. З. Л. — Де два б'ють ся, третій не мішай ся. Кот. — Я заприсягну не втручати ся у жадні козацькі справи. Ч. К. — В тиї їх справи не мають втручати ся. С. З. — Замішав ся, як ополоник межи ложками. н. пр.

Вмѣща́ть, ся = місти́ти, ся, поміща́ти ся, влазити, вхо́дити. — Ся книга містить в собі багато доброго. — В хатї всі не помістять ся. — В се барило і відро не влазить.

Вмѣще́ніе = умі́щення.

Внаёмъ, внаймы́ = у на́йми, в на́йми. — Пішов у найми.

Внача́лѣ = спочаткý, зпоча́тку, зпочи́ну, на поча́тку, пе́рве, пе́рше, спе́ршу. — Кожне діло спочатку трудне. н. пр. — Спершу було добре, а потім стало погано.

Внеза́пность = несподіванка.

Внеза́пный, но = несподі́ваний, но, рапто́вий, ра́птом, на́глий, на́гле, нага́льний, знена́цька. — Із несподіваного часом буває сподіване. н. пр. — Борони Боже наглої смерти. н. пр. — Через твій на́глий приїзд я про все забула. С. Л. — Коли раптом, як полив ся дощ. — Як би зненацька злетів ангел з огненною різкою. Кот.

Внесе́ніе = уно́с, (гро́шей) — плати́ж, опла́та, (в спи́сок) — у́пис, вписа́ння.

Внести́, внесть = (в) уне́сти́, (в список, в книгу) — вписа́ти, записа́ти, заве́сти́. — Купча у книгу заведена.

Внизу́ = внизу́, зни́зу, у спо́ді, на спо́ді, до́лї. — Ми живемо в однім домі: він у горі, а я внизу. — Зверху нічого, а на споді почорніло.

Внизъ = вни́з, на ни́з, на спід, до до́лу, до́лї. — Сердитий вітер завива, до долу верби гне високі, горами хвилї підійма. К. Ш. — Зійшов на дзвіницю, та як глянув вниз. — **Внизъ по рѣкѣ** = за водо́ю. — **Внизъ голово́ю** = сторч, сторч голово́ю, сторчака́. С. З. — Як ударив, так він і впав сторчака.

Вника́ть = вдивля́ти ся, додивля́ти ся, дохо́дити. — Він до всього доходить.

Внима́ніе = ува́га, ва́га, оба́чність. — Од війська слава, од панів увага. н. п. — Що старше від розуму? н. з. — Увага. — Треба з пильною увагою дознаватись. К. Х. — **Досто́йно внима́нія** = ва́рто, гі́дно ува́ги. — **Обрати́ть внима́ніе** = зверну́ти ува́гу, (на кого) — зглянути ся, зверну́ти о́ко. — Хоч те добре, що звернув на нас своє око. Фр. — **Обраща́ть внима́ніе** = зверта́ти ува́гу, вважа́ти, уважа́ти, зважа́ти, ва́жити. — Не вважай на врожай, сій жито — хліб буде. н. пр. — Було б, мати, не зважати, що я єдиниці, було б мене утопити, до без дна керниці. н. п. — А ваш Нечай на те не вважає та з кумою мед — вино кружає. н. д. — Я с тобою вечір стою, на иншого важу. н. п. — **Отвле́чь внима́ніе** = розва́жити, заґа́вити. — Ти пожди тут, а я піду їх заґавлю, а ти й бери. н. к. — **Оста́вить безъ внима́нія** = занеха́яти, занедба́ти, забайду́житись. — Ой не можу, козаченько, не буду казати, бо я хочу тебе, серце, по вік занехати. н. пр. — Нехай, нехай, та так і занехаєш. н. пр. — Я й байдуже, що там роблять, та так забайдужив ся, аж воно он що. Хар. — **Принима́ть во внима́ніе** = зау(в)важа́ти, вважа́ти, ма́ти на ува́зї. — **Принима́я во внима́ніе** = ма́ючи на ува́зї, вважа́ючи, що..., з ува́ги на...

Внима́тельность = ува́жність, ува́жливість (С. Ш.), уня́тливість.

Внима́тельный, но = 1. ува́жний, ува́-

жли́вий, уня́тливий, ува́жне, ува́жливо, уня́тливо, з ува́гою, пи́льно. — Не уважно слухаєш, а після не так зробиш, як треба. С. Л. — Коли зупиниш ся і уважнійше приглянув ся, то побачиш. Фр. — Суд'я мает пильно слухати справи. Б. Н. — Іди ж та пильно приглядай ся, на всі чотирі озирай ся. Кот. — Та буду я на дівчину пильненько дивить ся, ой чи буде по мині журить ся? н. п.

2. д. **Благопріятный** 1.

Внима́ть = вважа́ти, уважа́ти, вчува́ти, слу́хати пи́льно. — Вважайте добре, що батько каже.

Вновь = зно́ву, і зно́ву, знов.

Внóвѣ = 1. неда́вно і д. **Вначалѣ.**

2. но́во.

Вноси́ть = уно́сити, зано́сити, (в список, книгу) — впи́сувати, запи́сувати, заво́дити.

Вно́ска, вносъ = д. **Внесе́ніе.**

Вну́къ, вну́ка = ону́к, уну́к, ону́ка, уну́ка, здр. — уну́чок, внуча́, мн. — ону́ки, онуча́та. — Сиди, мати, у запічку, колиши онуку. н. пр. — Німець скаже: ви моголи, золотого Тамерляна онучата голі. К. Ш.

Вну́тренній = вну́трішній, ну́трішній, сере́дній, осере́дній, нутряни́й. — **Вну́треннія раздоры** = дома́шні сва́рки, чва́ри. С. З.

Вну́тренности = те́льбухи, те́льбух, тре́бухи, тре́бух, бе́бехи С. З. Л. Ш., (живота) — ке́ндюх, хля́ки С. З., (грудинні) — легку́ша, (у птиць) — по́трох, потрохи́, (грудинні у птиць) — жураве́ль, (у комах) — ка́шка. — Ніж в черево і засадив і виняв тельбухи з кишками. Кот. — А сто дідьків у твої бебехи. С. Ш. — **Вну́тренности вынима́ть, вы́нуть** = требуши́ти, тельбуши́ти, потроши́ти, ви́требушити і т. д. С. З. Ш. — **Вну́тренности повреди́ть** = надсади́ти, надірва́ти бе́бехи, те́льбухи, одби́ти печінки. С. З. Ш.

Вну́тренность = нутро́ (С. Жел. Л.), сере́дина.

Внутри́, внутрь = в сере́дині, в сере́дину. — В середині щось болить.

Внуча́та = онуча́та.

Внуча́тный = троюродний. — **В. братъ** = брат у дру́гих. С. Ш.

Внуша́ть, внуши́ть = вселя́ти, вмовля́ти, внуша́ти, всели́ти і т. д.

Внуше́ніе = 1. внуше́ння.

2. ви́мова.

Внуши́тельный = внуша́ючий; вража́ючий; значни́й.

Внѣ = за, по за́, зве́рху, на дво́рі; без, окрім. — За хатою. — По за церквою. — Він не в хаті, а на дво́рі. — **Внѣ себя́** = не тя́млючи, не пам'ята́ючи. — Не тямлючи себе з радощів, побіг на зустріч. — **Внѣ вся́каго сравне́нія** = без порівня́ння.

Внѣдря́ть, ся = вкореня́ти, ся, вселя́ти, ся.

Внѣшній = 1. ве́рхній, околи́шній. — Околишня ма́зка. С. Л.

2. загряни́шний, закордо́ний.

Внѣшность = верх, по́верх; ви́гляд, взір.

Внятный, но = ви́разний, но, зрозумі́лий, ло, уня́тний, но, я́сний, но.

Внять = завва́жити, учу́ти, уня́ти, вня́ти (д. **Внима́ть**). — Не вняв, що каже. — **Внять мольба́мъ** = зда́ти ся на блага́ння.

Во = у, в, до, за, з. — **Во дво́ръ** = у двір. — **Во снѣ** = у вісні. — **Во всёмъ** = у всьому. — **Поѣхалъ во Фра́нцію** = у Фра́нцію, до Фра́нциї. — **Во ско́лько вре́мени** = за скільки ча́су, за яки́йсь час. — **Онъ меня́ ни во что́ не ставитъ** = він мене́ ні за́ що має. — **Во внима́ніе къ...** = з уваги на, до... — **Оцѣнилъ во сто рублей** = оцінува́в у сто рублів. — **Во всю Ива́новскую** = на всі за́ставки.

Во́бла = риба Leuciscus rutilus з поро́ди коропів.

Вобра́ть = увібра́ти, втягти́.

Вовлека́ть = втяга́ти, затяга́ти, зна́жувати.

Вовлече́ніе = втяга́ння, затяга́ння.

Вовле́чь = втягти́, затягти́, зна́дити. — Він то його знадив до сього.

Во́-время = в по́ру, у свій час, вча́сно. — **Не во́ время** = не в по́ру,, не вча́сно.

Во́все = зо́всім, о́всі, о́всім. С. Л. — Я його зовсім не знаю. — Зовсім пропав.

Во вѣки, во вѣкъ = на віки, по вік, вічне. — Тебе ж, моє серденятко, по вік не забуду. — **Ни во вѣки** = ніко́ли.

Вогна́ть, ся = 1. увігна́ти, загна́ти, ся, заняти, залучи́ти. — Залучи теля у хлів.

2. заби́ти, загна́ти. — Забив палю. — **Вогна́ть во гробъ** = довести до моги́ли, вложи́ти в домови́ну.

Во́гнутый = вда́влений, увігнутий, угнутий.

Вода́ = вода́. — **Вода́ ве́рхняя, подпо́чвенная** = зашку́рна, підшку́рна. Херс. — **В. грунтова́я** = жильна. Херс. — **В. жива́я** = а) живу́ща, б) сьвяче́на, в) теку́ча. — **В. желѣзистая** = руда́, смужа́вина. — **В. Богоявле́нская** = орда́нська. — **В. ключева́я** = крини́шна, кринича́на. — Побіжи принеси кринишної води. — Шлють по воду по кринишную, мене молодую непривишную. н. п. — **В. матера́я** = глиб, глибиня́. — Велика риба по глибу ходить. н. пр. — **Во́ды минера́льныя** = те́плі води. — Пани поїхали на теплі води. — **В. по́лая, прибыла́я** = по́відь, па́відь, по́вінь, (поверх льоду) — попій. — Так багацько людий, як о повідї води. С. З. — **В. прото́чная** = теку́ча, самото́ка. — **В. свята́я** = сьвяче́на. — Треба сьвяченою водицею побра́зькати. — **В. стоя́чая** = стоя́ча, водостій. — **Тёмная вода́** = полу́да. — Так наче полуда з очий спала. — **В. цѣле́бная** = цілю́ща. — Може вернеть ся надія з тією водою — цілющою, живущою дрібною сльозою. К. Ш. — **Вода заживáетъ, убывáетъ** = в. прибува́є, спада́є. — **Вывести на свѣжую во́ду** = на чи́сту во́ду вивести.

Водвори́ть, ся, водворя́ть, = 1. осели́ти, ся, осади́ти, ся, посели́ти, ся, осїсти, ся, оселя́ти, ся і т. д.

2. заве́сти, ся, запрова́дити, заво́дити, запрова́жувати.

Водеви́ль = водеви́ль, жарт. — Кум-мірошник, жарт в 1 дїї Дмитренка.

Води́льщикъ, води́тель = поводáрь, поводи́рь, повода́тарь, повожа́тий С. З. Л., (старцїв) — старчово́д, міхоно́ша. — Ішов козак до Києва та сїв спочивати. Торбинками обвішаний його повожатий. К. Ш. — Слїпий сьмілїше ходить, як поводатарь водить. н. пр. — Хто їде, йде — не минає: хто бублик, хто гроші, хто старому, а дївчата — шажок міхоноші. К. Ш.

Води́ть, ся = води́ти, ся, (кругом або коло) — обво́дити і д. **Вести, ся.** — **Води́ть взо́ры** = очи́ма пово́дити. — Очима якось страшно поводив. — **Води́ть кого́ за́ нось** = дури́ти. — **Води́ть хорово́дъ** = тано́к води́ти. — Ой там Бондарівна дївок танок водить. н. п. — **Води́ть знако́мство** = зна́ти ся, води́ти ся, (про родичів) — родича́ти ся. — Знай ся кінь з конем, а віл з волом. н. пр.

Во́дка = горі́лка, гал. — горі́вка, здр. — горі́лочка, горі́лонька, горі́лиця, (стара) — ста́рка, вистоя́нка, (краща) — окови́та, (зварена з корінням, родзинками, сухими ягодами то-що) — варе́на, варену́ха, запіка́нка, (в жарт) — спотика́ч, (настояна на ягодах) — нали́вка; вишнівка, слив'я́нка, тернівка, дулі́вка, аґрусі́вка і т. д., (про горілку в жарт) — мокру́ха, ледащи́ця, живи́ця, гострогля́д, запри́дух, (погана) — сиву́ха, недо́гар, підлінок, (на ганусї) — ганусі́вка, (з патоки) — мелясівка. С. Аф. З. Л. — Горілка не дївка — здоров'ю злодійка. н. пр. — Горілочка оковита, яка ж бо ти смаковита. н. п. — Благослови мінї, батьку, оковитої напитись, я не зарікаюсь з бусурменом ще лучче побитись. н. д. — Коли б не та горілиця, не тая мокруха, не так хутко я збавив ся б свого кожуха. н. п. — Почастував гарним спотикачем. Кот. — Як випили варенухи, то й загули як мухи. н. пр.

Во́дкій = плодю́чий. — Качки більше плодючі, ніж гуси.

Водни́къ = 1. відни́к, водяни́к, водя́нка; див. **Бассейнъ** 1.

2. рос. Asarum europaeum = ко́питель, копите́ць, копитцї, копитняк, підлистник, підорі́шник, підоли́шник і д. **Адале́нь** 2. С. Ан.

Водни́стый = водяни́стий.

Водничі́й = д. **Води́льщикъ.**

Во́дный = водяни́й.

Водобоя́знь = сказ, скаже́ння (С. Л.), скаженівка, стїкли́зна.

Водовмѣсти́лище = д. **Бассейнъ** 1.

Водово́зъ = водово́з, возивода.

Водоворо́тъ = вир, водокру́ть, коло́вертень, крутїнь, воро́нка, шум (С. Л.), верни-вода́, чортори́й. — Мутить, як біс у виру́. н. пр. — Так колотить, як вир водою. н. пр. — Моя біда і в виру не потоне. н. пр. — У самий шум попав — на силу виплив. Ман.

Водоёмъ = д. **Бассе́йнъ** 1.

Водокача́лка, водокача́льня, водока́чка = водока́чка.

Водокра́съ, рос. Hydrocharis = жа́бурник. С. Ан.

Водокру́ть = д. **Водоворо́тъ.**

Водо́къ = д. **Води́льщикъ.**

Водола́зъ = 1. водола́з.

2. пт. — норе́ць.

Водоле́й = 1. водолїй.

2. рос. д. **Водни́къ 2 і Адале́нь 2**

Водоле́нь = д. **Водни́къ 2.**

Водомётъ = водобі́й, водогра́й.

Водомо́нна, водомо́йня = водори́й, рівча́к, ковдо́бина. — Після дощу та такі скрізь рівчаки поробило.

Водомѣ́ръ = водомі́р.

Водоосвященіе = водосьвя́ття, водохри́ща. С. Аф. З.

Водопа́дъ = водопа́д, водоспа́д.

Водопе́рица, рос. Myriophyllum = куши́р. — Бодай тая річка кушироaccess заросла. н. п.

Водопо́й, водопо́йло = водопі́й. — Погнав волів до водопою.

Во́дополь, водопо́лье = по́відь, па́відь, по́вінь, водопо́дʼя, полові́ддя, пі́йма. С. Аф. З. Л. — А у низу річка шумить та гуде, звісно, як після повіді на Великодних сьвятах. Кв. — І до Великодня зійшла повідь. С. З.

Водопрово́дъ = водопрові́д.

Водото́къ = водоті́к.

Водораздѣ́лъ = межирі́ччя, стрі́лиця.

Водоразли́въ, водоразли́тіе = д. **Во́дополь.**

Водоро́дъ = водорі́д.

Водоро́й, водоро́ина = д. **Водомо́нна.**

Во́доросль, рос. Fucus = по́рост.

Во́доросли = на́зва ці́лого кла́су безквітко́вих водяни́х росли́н. Сюди, здаєть ся, належать Conferva, Lemna = ря́ска, C. rivularis = багові́ння, жа́бур, жабу́риння, Alga = жа́бур, Ceratophyllum demersum = куши́р, Spongia fluviatis = бодя́га, водяна́ гу́бка, надо́шник. С. Ан. — А в дівчини стільки ласки, як на тихім ставу риски. н. п. — Рибалка несе баговіння зеленого. К. Ш. — Бодай тая річка кушироm заросла. н. п.

Водорѣ́зъ = 1. водорі́з (у корабля).

2. рос. Stratiotes aloides = різа́к. С. Ан.

Водосбо́ръ, рос. Aquilegia = оксами́т, дзвоно́чки, о́рлики. С. Ан.

Водосвя́тіе, водосвяще́ніе = д. **Водоосвяще́ніе.**

Водоска́тъ = водості́к.

Водосто́й = водості́й.

Водоспу́скъ = о́пуст, лотоки́. С. Л.

Водотёкъ, водото́къ = течі́я, водото́ка.

Водохрани́лище = д. **Басе́йнъ 1.**

Во́дочка = горі́лочка, горі́лонька, горі́лиця.

Во́дочный = горі́лочний, горілча́ний. С. З. Л. — Бжола не любить горілчаного духу. С. З. — П'яниці па куфах горілчаних засіли. Л. В. — Казан горілчаний без труб. Ст. опис. Кіев. Ст.

Водоя́мина = ковдо́бина, ко́вбань, ковба́ня. С. З. Л.

Водружа́ть, водрузи́ть, ся = поставля́ти, ста́вити, втика́ти (С. Ж.), встромля́ти, ся, затика́ти, ся, поста́вити, устроми́ти. (С. З.) — Поставили хрест на могилї. — Затикають прапор. К. Б.

Во́дчикъ = д. **Води́льщикъ.**

Водъ, (від гл. води́ть) = плід, хов. — **Зна́етъ, гдѣ ку́рамъ водъ**, н. пр. = зна́є, де ра́ки зиму́ють, де ку́ри во́дять ся. н. пр.

Водяни́ка, рос. Empetrum nigrum = водя́нка. С. Ан.

Водяни́къ = водяни́й, ді́дько.

Водяни́стый = во́дяний, водяни́стий.

Водя́нка = 1. водя́нка (напиток і рослина д. **Водяни́ка**).

2. мед. Hydrops — водяна́, пухли́на.

Водяно́й = 1. водяни́й. — Водяний млин.

2. д. **Водяни́къ.** — **Водяна́я болѣ́знь** = д. **Водя́нка 2.** — **Водяно́й быкъ** = д. **Выпь.** — **В. лапу́шникъ, цвѣтъ, прострѣ́лъ, макъ**, рос. Nymphaevalla = лата́ття, бі́ле лата́ття. С. Ан. — **В. орѣ́хъ**, рос. Trapa natans = боло́тні, водяні́, чо́ртові орі́хи. С. Ан. — **В. пе́рецъ**, рос. Polygonum Hydropiper = гірча́к, богоро́дишний гірча́к, череди́к. С. Ан. — **В. ща́вель**, Rumex Hydrolapatum = водяни́й щаве́ль. С. Ан.

Водя́нѣть = водні́ти.

Воева́ть = вою́вати, ся. — От він йому і каже: ходім воюватись. н. к.

Воево́да = воїво́да, гетьма́н, ота́ман, ва́таг, ватажо́к. — (На Україні воїводами звали великоруську старшину). — Без гетьмана військо гине. н. пр. — Для козака воївода — велика незгода. н. пр.

Воеди́но = до ку́пи, в одно́, ра́зом.

Военача́льникъ = ге́тьман, ота́ман, ва́таг, ватажо́к. С. Л.

Военнопле́нный = бра́нець, полоне́ник, плі́нний. С. З. Л.

Вое́нный = вое́нний, військови́й. — Були і штатські і военні. Кот. — Військова служба.

Вожа́къ = 1. д. **Води́льщикъ.**

2. прові́дця, проводáрь, передови́к, верхово́да, ватажо́к. С. Л. — Через ваших же провідців на нас погибель. С. З. — Він у цьому ділї привідця.

Вожа́той, вожа́тый = д. **Води́льщикъ.**

Вожделѣ́ніе = жада́ння, жадо́ба, жа́га, хти́вость (С. Ж.).

Вожделѣ́нный = жада́ний, пожада́ний. С. Л. Ж.

Вождєлѣ́ть = жада́ти. — Зажадала дївочка та калинового віночка. н. п. — А я тебе так жадаю, чрез віконце витлядаю. н. п.

Вождь = д. **Воспача́льникъ** і **Води́льщикъ.**

Вожева́тый = ласка́вий, ввічли́вий, звича́йний (хто вміє поводитись з людьми).

Во́женый, во́женая = жартли́вий, пустотли́вий, жиру́н, ха, бреку́н, ха.

Вожжа́, мн. **во́жжи** = віжка, віжки́ (Лїв.), лїйця, лїйцї. (Прав.) С. Л. — Та іди, сину, на ярмарок пішки, купи мінї ремінні віжки. н. п.

Вожжа́ть = заво́жжувати, накида́ти віжки.

Вожжа́ться = 1. вода́ти ся, зна́ти ся. — Він усе з жидами водить ся.

2. д. **Вози́ться.**

Возблагодари́ть = подя́кувати, завдя́чити (д. **Благодари́ть**).

Возбрани́ть, ня́ть = заборони́ти, ня́ти, борони́ти, заказа́ти, зака́зувати, не звелїти, не велїти, (говори́ти) — заці́щити, заци́ткати. — А він мене з коршми не гонить, а він мінї пити не боронить. н. п. — Мати не пускала, гулять заказала. н. п. Не велїла мати коня продавати, а велїла мати в поход виступати. н. п. — Слова не дасть вимовити, так і зацитькає.

Возбуди́тельный = збужа́ючий.

Возбуди́ть, возбужда́ть = 1. збуди́ти, буди́ти, розбу́ркати, пробу́ркати, розбуди́ти.

2. зворуши́ти, заохо́тити, збуди́ти, буди́ти, приво́лити, розворуши́ти. — Приволив його до роботи. — **Возбу́дить гнѣвъ** = розлютова́ти, роздратува́ти. — **В. смѣхъ** = розсьміши́ти. — **В. му́жество** = підня́ти дух, відва́гу. — **В. удивле́ніе** = здивува́ти. — **В. страсть** = зворуши́ти, зру́шити, роздрочи́ти. — **В. во́просъ** = підня́ти, зняти річ, пита́ння.

Возбужде́ніе = зворуше́ння, за́пал, збудже́ння, (С. П.), побу́дка (Гал.). — Засьпівайте мінї пісню без запалу і щоб ви не махали руками і не витріщали очий. Кот.

Возбуждённый = збу́жений, зру́шений, звору́шений.

Возведе́ніе = зведе́ння. — **В. постро́йки** = збудува́ння.

Возвели́ченіе = побільше́ння, велича́ння.

Возвели́чивать, ся = 1. побільша́ти, ся, збільшувати, ся, більшати.

2. велича́ти, ся, сла́вити, ся, вивисша́ти, ви́сшати, підійма́ти ся в го́ру.

Возвесели́ть, ся = звесели́ти, ся, розвесели́ти, ся.

Возвести́, возводи́ть = 1. звести́, ви́вести, зво́дити, виво́дити. — **В. постро́йку** = збудува́ти, поста́вити. — Поставлю хату і кімнату. К. Ш.

2. підня́ти, підніма́ти. — Підняв очі в гору.

Возврати́ть, ся = верну́ти, ся, поверну́ти, ся, зверну́ти, ся, відда́ти (своє по суду) — ви́правити. — Не вернув ся із походу гусарин-москаль. К. Ш. — Кто знайдет чужую вещ, повинен вернути. Б. Н.

Возвра́тный = зворо́тний, поворо́тний. — Закон не має зворотної сили. — Зворотні коні. С. Л.

Возвра́тъ = зворо́т, поворо́т, відворо́т, воротті́, зверта́ння, верта́ння, поверта́ння. С. Л. — З того сьвіту нема повороту. н. пр. — Не сьмій мінї рушити ся, поки з поворотом не надійду сюди. Фр. — Є каяття, та воротя не має. н. пр. — Щоб тобі не було нї путтї, нї воротя! н. пр. — Піду і на відворот швидко буду. Под.

Возвраща́ть, ся = верта́ти, ся, поверта́ти, ся, зверта́ти, ся, віддавати. С. Л. — На трете поле стали повертать ся, став кінь спотикать ся. н. д. — Де ти о полуднї буваєш, коли до дому повертаєш? Кон. — **Возвраща́ясь** = верта́ючись, поворітьма́, по́вертом.

Возвраще́ніе = д. **Возвра́тъ.**

Возвращённый = ве́рнутий, зве́рнутий, пове́рнутий.

Возвыша́ть, ся = підійма́ти, ся, підніма́ти, ся, в го́ру йти́, повиша́ти, ся, підно́сити, ся, ви́сшати, височи́ти. — Високо піднесла ся над покрівлею хаток жидівська школа. Лев. — Пішли наші в гору, тільки патинки зостались. н. пр. — Височав гля'я та дрібен дощик. н. пр.

Возвыше́ніе = 1. повише́ння, підня́ття.

2. шпиль, шпиле́чок, згір'я. С. Л. — Ой вийду я на шпилечок, та гляну я на долину. н. п.

Возвы́шенность = 1. висо́кість, вели́чність.

2. д. **Возвыше́ніе 2.**

Возвы́шенный = 1. пови́шений, підви́шений. — Повишена ціна.

2. висо́кий, вели́чний. — Величні думки

3. горови́й, го́ряний (про місце).

Возвѣсти́ть, возвѣща́ть = звісти́ти, звіща́ти; вістку, звістку пода́ти, дава́ти; сповістити, сповіща́ти, ознайми́ти, ознаймува́ти. — Всїм, кому відати належить, ознаймуєм і осьвідчаєм. С. З.

Возвѣщéніе = звіщéння, сповіщéння, ознаймувáння.

Возглáвіе = узголóв'я, приголóв'я. С. Л. Ш. (в труні) — приголóвач. С. Пав.

Вóзгласъ = виклик, пóклик, вигук, гукáння.

Возглашáть = виголóшувати, гóлосно вимовляти, вигýкувати.

Возговори́ть = промóвити, забалáкати. — Промов, промов, сердечко, як ми любились двоєчко. н. п.

Возгоня́ть = переганяти.

Возгорáемость = пáлкість.

Возгорáемый = палки́й, горю́чий. С. З. — Був зложений сухенький, як порох був уже палкенький. Кот.

Возгорáть, ся = 1. запáлювати, ся, займáти ся.

2. починáти ся, повставáти. — Ой не дивуйте, добрії люди, що на Вкраїні повстало. н. п.

Возгорди́ться, возгордѣ́ть = загордіти, згордіти, запишáти ся, (іронично) — набундю́чити ся.

Возгосподствовать = запанувáти. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш. — І життя могутне знову запанує і ніщо не зломить силу молодую. Чайч.

Возгри́, мн. возгри = сóпля, сопля́к, віскря́к, сóплі, віскряки. (С. Аф.).

Возгри́вый, возгря́къ = соплı́вий.

Воздавáть, воздáть = 1. віддавáти, віддáти, вертáти, вернýти.

2. відплáчувати, відплатити, віддячувати, віддячити. — А він за його добро, бач, чим віддячив!

Воздая́ніе = відплáта, заплáта, віддáток (С. Ж.), віддя́ка. (С. Л.). — Оце тобі, Грицю, такая заплата: з чотирьох дощок темная хата. н. п.

Воздвигáть, ся, воздви́гнуть = 1. споруджáти, ся, спорудити, строїти, ся, вистроїти, будувáти, ся, збудувáти, вибудувати. С. Л. — На тому місті, де стояв Перун, він збудував церкву св. Василия. Лев.

2. піднімáти, ся, підняти, повставáти, повстáти, підносити, ся. — Бог зможе з сього каміння підняти дітий Аврамових. К. Св. П.

Воздви́женіе Св. Креста (Сьвято 14. жовтня) = Здвиження (С. Л.), Чéсний Хрéст. — Приїхав саме на Чесного. С. З.

Воздержáніе = здéржка, удéрж (С. Л. Ш.), упи́н, спин, угáв (С. З.), помíрність. — Нема впину вдовиному сину, що звів з'ума дівку сиротину. н. п. — На підпитку нема спинку. н. пр.

Воздержáть, ся, воздéрживать, ся = удержáти, ся, утри́мати, ся, затри́мати, ся, впини́ти, ся, спини́ти, ся, зупини́ти, ся, вдéржувати, ся, спиня́ти, ся і т. д. — Гуляла, гуляла й мати не спиняла, а тепер зупинила та чужая чужина. н. п.

Воздéржный = здéржний, стрима́лий, витрима́лий (С. Л.), помíрний.

Вóздухъ = повíтря, вóздух. — Летить орел по над хутір та в повітрі вєть ся. н. п. — **Выйти на вóздухъ** = ви́йти на двір, на повітря. — **На вóздухѣ, на вóльномъ вóздухѣ** = на двóрі (а не в хаті), на повітрі. — **Святóй воздухъ** = (у бурлаків) — вíтер, похóдний вíтер. — **Испóрченный, спéртый воздухъ** = важки́й дух, задýха, придýха. — **Вóздухи** (церк.) = воздýхи.

Воздýшный = воздухóвий; лéгкий. — **Воздýшный насóсъ** = духови́й смок. — **В. кирпи́чъ** = цéгла висушена на сóнці (а не випалена). — **Воздýшные зáмки** = химéри. С. З. — **Воздýшные зáмки стрóить** = дýмками багатіти, химéри ганяти, у хмáрах літати. — Дурень думкою багатіє. н. пр.

Воздымáть, ся = д. **Вздымáть, ся.**

Воздыхáтель, ница = д. **Вздыхáтель, ница.**

Воздыхáть = д. **Вздыхáть 1.**

Воздѣвáть = здіймáти, підіймáти. — Руки до неба здіймали, милосердного благали. н. д.

Воздѣ́йствіе = си́ла, вагá, вплив.

Воздѣ́йствовать = подіяти, вдіяти, заподіяти, поробити, впливáти.

Воздѣ́лать, воздѣ́лывать, ся = обробúти, розробúти, обробля́ти, розробля́ти.

Воздѣ́лываніе = обрóблювання, упрáва (Гал.). — Управа тютюну.

Возжáлобиться = розжáлувати ся, розбідкати ся.

Вожелáть = забажáти, зажадáти, захотіти, захтіти. — Забажала гиря кісничків. н. пр.

Возжéчь, ся, возжигáть, ся = 1. запали́ти, ся, запáлювати, ся, (сьвічку, лямпу то-що) — засьвітúти, засьвíчувати, ся, сьвітити. — Засьвіти каганець. — Пора сьвітить сьвітло.

2. д. **Возбуждáть.**

Воззвáніе = пóклик. — Поклик до братів Слав'ян. Ст.

Воззва́ть = покли́кати, покли́кнути, гукну́ти. (Д. Взыва́ть.)

Воззрѣніе = по́гляд (Д. Взглядъ).

Воззрѣть = зглянути, спогля́нути, подиви́ти ся, зирну́ти. — Ой як вийду на гірку, та споглишу на зірку. п. п.

Возильщикъ = возільник, возій. — Треба возільників наймити, бо вже от-от і возовиця.

Вози́ти, ся = 1. вози́ти, ся́. — Дрова возять ся з лісу.

2. вовту́зити ся (С. Аф.), яло́зити ся, войдува́ти ся, (на одно́му місці) — мости́ти ся, ку́блити ся, куйо́вдити ся, (над яким ділом довго) — моро́чити ся, ту́пати, ту́пкати, (коло кого) — па́нькати ся, па́дькати ся, ця́цькати ся. С. З. Л. — Вовтузить ся, ялозить ся і пріє, та ба! нічого там не вдіє. Гул. Ар. — Годі вам діти войдувати ся! — Як є коло чого тупати, то є що й хрупати. п. пр. — Цілий день морочив ся — нічого не зроблю. — Бачу, що ніколи мині панькать ся з моїм пишними косами, взяла та й пообтинала. Фр.

Во́зка = возіння, (хліба з поля) — возови́ця, коповозиця.

Возлага́ть, ся = поклада́ти, ся. — В. упованіе = поклада́ти надію, поклада́ти ся. — На Бога покладай ся, а робити не цурай ся. п. пр.

Возлежа́ть = лежа́ти.

Возлелѣять = д. Взлелѣять.

Возлета́ть, возлётъ = д. Взлета́ть, Взлётъ.

Возливать = налива́ти.

Возликовать = зраді́ти.

Возложи́ть = покла́сти.

Возлѣ = біля́, побіля́, ко́ло, край, крій, проз, о́бік, по́бік, о́біч, по́біч, по́взбіч, по́пліч, по́руч. С. З. Л. — У козака жінка — шабля біля боку. н. п. — Сів коло неї. — Ой сидить мила край віконця, виглядає свого сонця. н. п. — Ой сядь же ти крій віконечка прясти. н. п. — Я поруч тебе не спіткну ся, людської кривди не вбою сп. Як. — Він стояв повзбіч сієї хати. — На горо́ді коло броду барвінок не сходить. К. Ш.

Возлюби́ть = полюби́ти, покоха́ти, улюби́ти.

Возлю́бленный, ая = 1. улю́блений, долю́блений. — Мати ж моя улюблена, доле ж моя оплакана! п. п.

2. коха́нець, коха́нка, ми́лий, ми́ла, лю́бий, лю́ба, любко́ (С. З.), лю́бчик, коха́ний, коха́на, милода́н (С. З.), ка, милува́нка, облю́бник, облю́бенець, облюбленка́, облюбе́ниця. (С. З.). — Ломить руки з мезинного пальци, нема і не буде козака коханця. н. п. — Стук, гряк в віконечко, вийди, серце, коханочко. н. п. — А я Дзюбі, моїй любі, черевички куплю. н. п. — Милий милу покидає, вороги радпенькі. н. п. — Запряжу я коня в сапки, та поїду до коха́нки. н. пр.

Возме́здіе = д. Воздаяніе.

Возмечта́ть = 1. зама́рити.

2. загорді́ти, запиша́ти ся.

Возмнить = д. Возмечта́ть 2.

Возмо́жность = змо́га (С. З. Л.), мо́га, змо́жність, спромо́га, спромо́жність (С. Л.), можли́вість, мо́жність, могота́ (С. Л.). — У Бога все мога. н. пр. — Не скупість — така спроможність. н. к. — **По возмо́жности, на ско́лько возмо́жно** = по змо́зі, яко мо́га. — Біжи яко мога швидче. — **Получи́ть возмо́жность** = змогти́ ся, спромогти́ ся. — Не змоглись на Євангелию, цілуйте псалтирь. н. пр. — Спроміг ся дід на обід, а баба на кісіль. н. пр.

Возмо́жный, но = можли́вий, може́бний; мо́жна, можли́во.

Возмо́чь = змогти́ (С. Аф.), зду́жати, здолі́ти, змогти́ ся, спромогти́ ся. — Не здоліє того ладу ніхто повернути. К. Д.

Возмужа́лый = доро́слий, му́жній.

Возмужа́ть = змужні́ти, вниату́ритись.

Возмути́тель, ница = бунтовник, ця (С. З.), бунта́рь, ка, баламу́та, ка (С. Ш.), коло́тник, ця, (С. З.), каламу́тник, ця, турба́тор. (С. Ж.).

Возмути́тельный = 1. бунтовли́вий, бунтозни́чий, (С. З.), бунта́рський. — Бунтовничое сборище. С. З.

2. оги́дний, гане́бний. — Ганебний учинок.

Возмути́ть, ся, возмуща́ть, ся = 1. сколоти́ти, ся, скаламу́тити, ся, колоти́ти, ся, каламу́тити, ся. — Що білая лебедонька воду сколо́тить. н. п. — Два голуби воду пили, а два сколотили. н. п. — Шукали броду та скаламутили воду. н. п.

2. стурбува́ти, ся, зру́шити, ся, стрівожити, ся, турбува́ти, ся, тріво́жити ся.

3. збунтува́ти, ся, забунтува́ти, збаламу́тити, ся, підбу́рити (С. Л.), збу́рити, обу́рити ся (С. Л.), підня́ти, ся, повста́ти, бунтува́ти ся, баламу́тити, ся (С. Л.), підбу́рювати (С. Л.), обу́рювати, підніма́ти ся, повстава́ти, бунт зрива́ти. — Пане Хмельницький! Звели нам під Москалів втікати, або

зняли нам з Ляхами великий бунт зривати. н. д.

Возмущéніе = бунт, повстáння, кóлот, рóзрух, колотнéча. (С. З.).

Возмущённый = скаламýчений, каламýтний, стурбóваний, обýрений (С. Л.), збýрений, збаламýчений і т. д. д. Возмутúть.

Возмѣстúть, возмѣщáть, ся = вернýти. віддáти, вертáти, покрúти кошт.

Возмѣщéніе = зворóт, вертáння і д. Вознаграждéніе.

Вознаградúть, вознаграждáть, ся = 1. заплатити, віддя́чити, нагородúти. — Чим же я вам нагорожу, ваші труди осоложу? н. п.
2. надолýжити. С. З. — Багато згуляв часу — треба надолужити. — За працю він надолужить. Гул. Ар.

Вознаграждéніе = 1. відплáчування, заплáчування, надолýжування.
2. заплáта, нагорóда, відплáта, віддя́ка. — Великая заплата в небі чекає тих, що... Б. Н. (За хліборобську працю частиною ужинка) — скіпщина, (частуванням) — толокá. С. З. — (Мельникові частиною зерна) — мірчýк,ківш. — (За приблудну худобу) — перéйма.

Вознамѣриться = намірити ся, навáжити ся (С. Л.), замúслити, налáгодити ся (С. З.); покласти собі у дýмці, поклáсти (С. З.). — Коли вже наважив ся мене їсти, то починай з хвоста. н. к. — Та куди се ви, добродію, налагодились? Кот. — І поклав у першу неділю сватів засилати. М. В.

Вознегодовáть = розгнівати ся, розсéрдити ся, обýрити ся, розлютовáти ся. — Розсердив ся, розгнівав ся мій милий на мене. н. п.

Возненавúдѣть = зненáвидіти, незнавúдіти, незлюбúти. — Зненавиділа вона її та й годі. — Мати сина та оженила, молоду невістку та незнавиділа. н. п.

Вознесéніе Госпóдне (сьвято) = Вшéстя, Ушéстя — Не прийдеть ся в Середу Вшестя, а все в Четвер. н. пр. — Не буде сього, як Вшестя в Середу. н. пр. — Сонечко стало пекти перед Ушестям, як посеред літа об Прокопі. Кв.

Вознесéнскій = належáчий до цéркви або сьвя́та „Вознесéнія“.

Вознестú, вознéсть, ся = 1. зня́ти, ся, підняти, ся, знестú, ся. — Збудуєть ся церква нова, під небо знесеть ся. К. Д.
2. загордїти, запишáти ся.

Возникáть = виникáти, повставáти (С. З.), починáти ся, вихóдити, ставáти. — Гей не дивуйте, добрії люди, що на Вкраїні повстало. н. п. — Гляди, щоб з сього чого недоброго не виникло. С. З. — Повстали бунти на Україні. н. д.

Возникновéніе = виникáння, почúн, почáток.

Возни́къ = 1. кінь (для перевозки ваги).
2. віз, повóзка (з вагою).

Возни́ца, возни́чій = візни́к, возни́ця, фýрман, хýрман, погóнич, погóнець, погапя́йло (С. З.), підвóдчик, возівщи́к (Ман.); (при воловій хурі) — хурщи́к, хурмáнщик, чумáк, (що звозить з поля хліб, сіно) — возíльник, возїй, сіновóз, (що звозить вапну) — вапня́р. — Вже ж коники позапрягали, погоничі на возах сидять. н. п.

Возносúть, ся = 1. знїмáти, ся, піднїмáти, ся, зносúти, ся, в гóру піднóсити, ся. (С. Жел.).
2. слáвити, хвалити, вихваля́ти, ся.
3. гордїти, пишáти ся, гордувáти, чвáнити ся, вúсоко лїтáти, (іронїчно) кирпу гнýти, бундю́чити ся, пиндю́чити ся.

Возня́ = вовтýзіння, шамотня́ (С. З.), таргани́на (С. Ш.), шáрварок, шáрварка (С. З.), клóпоти, заходи, пóрання, пóранка, порани́на. — Три дні заходу, а день празнику. н. пр. — Збили такий шарварок, що край Боже.

Возобладáть = опанувáти, гóру взя́ти. — І пустиню опанують веселиї села. К. Ш.

Возобновúть, ся, возобновля́ть, ся = 1. поновúти, ся, підновити, ся, зновúти, ся, оновúти, ся, відновúти, ся, поновля́ти, ся і т. д. — Трохи поновив хату.
2. почáти, ся, починáти, ся знóву.

Возобновлéніе = оновлéння, поновлéння. — Може чаєш оновлення? К. Ш.

Возовúкъ = д. Возни́къ 1.

Возовóй = возовúй.

Возóкъ = 1. вóзик.
2. візóк. С. З.

Возопúть, возопіять = заголосúти, заволáти, залементувáти, заренетувáти. (С. Аф.). — Заголосиш і од муки над хлоп'ятком сціпиш руки. В. Щ.

Возрáдоваться = зрадїти (С. Л.), зрáдувати ся, (С. Аф.), звеселúти ся. — Наші предки звеселять ся у забутих трунах. К. Д.

Возражáть = одкáзувати (С. З.), одмовля́ти, одповідáти; перéчити, суперéчити (С. Л.), відка́зувати, відповіда́ти. — Ти йому слово, а той десять одказує. — Що ти мінї суперечиш?

Возраже́ніе = о́дповідь, одка́з, супере́ка, пере́ка, супере́чка. — Нехай буде гречка, аби не суперечка. н. пр.

Возрази́ть = одповісти́, одказа́ти, одмо́вити, відповісти́ і т. д.

Возраста́ніе = зріст.

Возраста́ть = рости́, зроста́ти, підроста́ти, вироста́ти, більшати.

Возрасти́ть = ви́ростити, зрости́ти, (про дітий) — ви́годувати, ви́кохати.

Во́зрастъ = зріст, вік, пора́, доба́, літа. — Із малих літ годувала, до зросту в найми не пускала. н. п. — Як дійшли вже до зросту, пішли собі щастя шукати. п. к. — Коли старий чоловік, буде мінї батьком, а коли у мою діб, буде мінї милим. п. к. — Він чоловік моєї доби. (Казав чоловік, рівнюючи літа другого до своїх). — **Во́зрастомъ** = завста́ршки, уста́ршки. — Він завстаршки такий, як ви — одних літ. — **Во́зрастъ младе́нческій, дѣтскій; юношескій; ста́рческій** = зріст, вік дити́нячий, дити́нний; хлоп'я́чий, пару-бо́чий; старе́чий. — **На во́зрастѣ** = на порі. — Росла, росла дівчинонька, тай на порі стала. н. п.

Возраща́ть = рости́ти, вироща́ти, вигодо́вувати, вико́хувати.

Во́зриться = вдиви́ти ся, удиви́ти ся. С. Ш.

Возроди́ть, ся, возрожда́ть, ся = відроди́ти, ся, відрожда́ти, ся і д. Возобнови́ть.

Возрожде́ніе = відрожде́ння.

Возропта́ть = заре́мствовати, нарі́кати (почать).

Возрыда́ть = зарида́ти.

Возсія́ть = засі́яти, вася́ти.

Возсоедине́ніе = злуче́ння (С. Л. З)., сполуче́ння, з'єдна́ння, з'єдно́чення. (С. З.). — До з'єдночення призві. С. З.

Возсоедини́ть, ся, возсоединя́ть, ся = злучи́ти, ся, сполучи́ти, ся, з'єдна́ти, злуча́ти, ся (С. Аф.) і т. д.

Возсозида́ть = відбудо́вувати, споружа́ти зно́ву і д. Возобновля́ть.

Возсозда́ніе = відбудува́ння і д. Возобновле́ніе.

Возстава́ть, возста́ть = встава́ти, повстава́ти, підніма́ти ся і д. Возмуща́ться 3 і Возника́ть

Возста́ніе = повста́ння, бунт, ро́зрух.

Возстанови́ть, возстановля́ть = 1. д. Возобнови́ть 1.

2. підбу́рити, настре́нчити. — І підбурили народ і навпосьля схопили його. К. Св. П.

Возсѣда́ть = сіда́ти, сидіти.

Во́зчикъ = д. Возни́ца.

Возъ = 1. віз, здр. во́зик, (кінський) — пово́зка, (довгий татарський) — гарба́, (чумацький) — ма́жа, мажа́ра, літе́рний віз, (разом з парою волів) — парови́ця, (чабанський для возки харчів то-що) — коти́га, (гончарський) — ку́ча. С. Л. — Частини воза: (боки) — полу́драбки, (задня частина полудрабків) — крижівни́ця, (брус від колїс до полудрабків) — лушня, люшня́, (затичка, що держить лушню на осї) — чека́, (бруски на осях) — наса́ди, (частина, котра скріпляє осї і насади) — підге́рсть, підто́ка, (дрючок від задньої осї до передньої) — штельва́га, (дишель) — війя́, (залїзна штаба під віс'ю) — підісок. (Подрібний опис воза д. Чумацкія народныя пѣсни. И. Рудченка. К. 1874. ст. 249). — Гей воли недужі, та вивезїть мажу з калюжі. н. п. — Сталась йому пригодонька на Забарському полї, перевернули та сірі воли три паровиції соли, н. п. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломив ся. н. п.

2. (сузір'я) — Віз. С. З. — Народ означає де-які купи зірок різними призвіщами, на пр. Віз, Чепіга і т. д. (Де-що про сьвіт Божий).

Возымѣ́ть = взя́ти, одібра́ти. — **Возымѣ́ть жела́ніе** = забажа́ти. — **В. намѣ́реніе** = д. Вознамѣ́риться. — **В. мысль** = зду́мати, у ми́слї взя́ти.

Во́инскій = військови́й.

Во́инственный = войови́тий (С. Л.), хоро́брий.

Во́инство = ві́йсько. — Славне військо запорозьське тай занапастили. н. п.

Во́инствовать = вою́вати, ся, храбрува́ти.

Во́инъ, во́итель, ница = вояк, воя́ка, войовни́к, (К. Б.), войовни́ця. (Кот.). — О, добрий був вояка! — А міщане ходить, все раду радять, що тому вояцї за дар дати. н. п. — Лежить вояк на купинї. н. п.

Вой = 1. голосі́ння і д. Вопль.

2. виття́.

Во́йлокъ = повсть, повсти́на, по́встка. С. З. Л. (невеличка) — ля́мець. (С. Л.). — Як повстка борода скімшилась. Кот.

Во́йлочникъ = шапова́л. С. З.

Во́йлочный = повстяни́й, повсьо́вий. С. З. Л.

Война́ = війна́, (стар.) — ро́змир. — Це було після турецького розмиру. н. о. — **В. междоусо́бная** = усо́биця, чва́ра, чва́ри. С. З. Д. — Бували у нас мори і військовиї чвари. н. д. — **В. партиза́нская** = ваго́ни. Эв.

Во́йско = військо. — Військо йде, як мак цьвіте. н. п.

Войсково́й = військови́й. — Військова рада, старшина.

Войти́ = увійти́, уступи́ти. — Широкі ворота увійти, та вузькі вийти. н. пр. — **Войти́ въ любо́вь, въ ми́лость** = запобігти ла́ски, підійти́ під ла́ску, підлести́тись. — А я тую дрібну ряску заберу в запаску, таки свойму козакови підійду під ласку. н. п. — **Войти́ въ дове́ріе** = придба́ти віру, залізти в ду́шу. — **В. во вкусъ** = розла́ситись. — **В. въ лѣ́та** = дійти́ до літ; поста́рітись. — **В. въ сла́ву** = вссла́витись, зажи́ти сла́ви. — **В. въ го́лову, въ умъ** = спа́сти на ду́мку. — **В. въ аза́ртъ** = розпали́ти ся. — **В. долги́** = понапозича́ти ся, залізти в довги́, вдовжитись. — Ту зиму так вдовжив ся, що й досі з довгів не вилізу. — **В. въ употребле́ніе** = вжива́тись (почати). — **В. въ чье положе́ніе** = зверну́ти ува́гу на ко́го, згля́нутись. — Зглянь ся на мене, бідну. — **В. въ себя́** = схамену́тись. — **Въ чужія мысли не войде́шь** = в чужу́ ду́шу не залізеш.

Войтъ = війт.

Вока́льный = голосови́й, сьпіво́чий.

Вокза́лъ = вокза́л, ста́нция, дворе́ць (Гал.). — Зібрала свої річі в невеличкий пакуночок, пішла на дворець залізної дороги. Фр.

Вокру́гъ = д. **Вкругъ.**

Волга́рь = бурла́ка (на р. Во́лзї).

Во́лглость, во́лглый = д. **Вла́жность, вла́жный.**

Во́лгнуть = во́хкнути, вільгнути.

Волдырникъ, рос. = 1. Silene inflata — ку́кольниця, кута́сики (Гал.); 2. Cucubalus bacciferus. С. Ан.

Волды́рь = 1. пухи́рь (С. З. Л.), міху́р. (Под. С. Л.) — Як пухирі надуті. Л. В.
2. ґуля, ґу́ля, морґу́ля, ґурґу́ля. С. Л. — Від його цибуха набігла гуля за вухом. С. З.

Волжа́нинъ, ка = ро́дом з над Во́лги.

Волжа́нка = рос. Spiraea — та́волга. С. Ан.

Во́лжкій, во́лжный = д. **Вла́жный.**

Волкобо́й, рос. Aconitum napellus = боре́ць, зозулїни череви́чки. С. Ан.

Волковня́ = вовківня́. С. Аф. З.

Волка́нъ = вулка́н, со́пка, сопу́ха, (потухлий) — горі́ла моги́ла. Чорноморія.

Волкода́въ = ярчу́к. С. З.

Волкодла́къ, вовколя́къ = 1. вовкула́ка. С. Аф. З.
2. упи́рь, упиря́ка. С. З.

Волконо́гъ рос. Lycopus exaltatus = водяна́ кропива́, вовчу́г, вовконіг, L. europaeus — драголю́б, зю́зник. С. Ан.

Волконо́жіе, рос. Lycopodium clavatum = дереза́. С. Ан.

Волкъ, Canis lupus = вовк, вівк, зьвірь, зьвір (С. Аф. Л.), здр. — во́вчик. — **В. сѣ́рый** = вовк сіря́к, сірома́нець. С. З. **Мно́го волко́въ** = багато вовкі́в, зьвірно́. — У лісї тепер зьвірно. Хар.

Волна́ = 1. хви́ля, (велика) — буру́н. С. З. Л. Ш. — Чого вода каламутна, чи не хвили збила? н. п. — Із низу буйний вітер повівае, а по Чорному морю хвили встане. н. д.
2. во́вна. С. Аф. З. Л. — З козла ні вовни ні молока. н. пр.

Волне́ніе = 1. хвилюва́ння, хвильова́ння. С. Л. Ш.
2. рух, турба́ция, тріво́га.
3. ро́зрух, колотне́ча. (С. З. Л.). — Се було в той самé час, коли почались жидівські розрухи на Українї.

Волни́стый = хвили́стий, хвиля́стий. С. З. Л. Ш. — А у мене в очу жита, жита хвилисті. Ган. Барв.
2. во́внистий.

Волнова́ть, ся = 1. хвилюва́ти, ся, хвилева́ти, ся. С. З. Л. Ш. — Хвилюють ся жовті ниви житом колосистим. К. Д. — Дніпро почав хвилювати ся.
2. баламу́тити, ся, бу́рити, ся (С. З. Л.) і д. **Взволнова́ть.** — Хмарить ся, бурить ся — дощ буде, де ся ти забавив, мій голубе? н. п. — І злість, і сором і не висказаний жаль — все те мішалось і бурилось в його груді. Бар.

Волного́нъ = верхови́й, горі́шний вітер. Мап.

Волнообра́зный = хвили́стий, хвиля́стий. С. З. Л. Ш.

Волну́ха, гриб Agaricus torminosus = вовня́нка.

Воло́вина = 1. шку́ра (волова).
2. д. **Быча́тина.**

Воло́вій = воло́вий, воля́чий, воло́в'ячий. — **В. язы́къ,** рос. Anchusa officinalis = меду́ниця, медени́шник, ра́нник, краснокóрень, руняíнка, волóвий язик. С. Ан. — **В. трава́**, рос. Ononis hircina = вовчу́г. С. Ан.

Волóга = 1. д. **Влáга.**

2. припра́ва, ома́ста. С. З. — Яка приправа, така й потрава. н. пр. — Сіль омаста, масло окраса. н. пр.

Вологлодка = д. **Волóвій языкъ.**

Волóдка, рос. Ajuga pyramidalis, reptans = гостроверши, суховéршки, дівча́ча краса́, горля́нка. С. Ан.

Володу́шка, рос. Bupleurum = ласка́вці, ласка́вець. С. Ан.

Волóжный = 1. д. **Влáжный.**

2. си́тий, жи́рний. — Що б сало та не було сите. н. пр.

Волоки́та = 1. тягани́на. С. Ш. — Судова тяганина. — Як почалась тяганина, не раз упріла у мене чуприна. н. пр.

2. бабі́й, бабоду́р, ба́хур (С. З. Л. Ш.), джиґу́н, волоцю́га (С. З.) — Познайте молодиці гожі: з Енеєм бахурі всі схожі. Кот. — Ой джиґуне, джиґуне, великий ледащо, ведуть тебе до пана — сам не знаєш за що. Ой на ноги дибки, на руки дибиці; оцеж тобі, джиґуне, гарні молодиці. Ой на ноги дибки, на руки дибята; оце ж тобі, джиґуне, гарні дівчата. н. п.

Волоки́тство = жениха́ння, залиця́ння, зальóти. — Не до козацького залицяння було убогому бурлаці. С. З. — На зальоти приходили, мед — горілку приносили. н. п.

Волокни́стый = волокнува́тий. (С. Аф.). — З грубим волокном — ликоватий. — **Дѣлаться волокни́стымъ** = волокнува́тіти. С. Аф.

Волокнó = волокнó, (в салі) — прóрізь, потóчина.

Волокóнцо = волокі́нце. С. Аф.

Вóлокъ = 1. вóлок (межиріче, просторонь між двома близькими річками, де перетягають човни і всяку вагу волоком).

2. глухи́й ліс, з котрого вивозять літо й зиму зрубану деревину, дорóга глухим лісом від села до села.

3. біда́, бі́дка (повозка на двох колесах).

4. вóлок (рибальська сітка).

Волонтéръ = охóчий, охóтник, добровóлець.

Волоса́стый = волоха́тий, кудла́тий, папла́тий, патла́ч, мохна́тий, кошла́тий, пелеха́тий, коструба́тий. С. З. Л.

Волоса́тикъ = 1. гусень Gordius aquaticus — вóлос. С. Аф.

2. червя́к Filaria medinensis.

3. рос. Rumex acetosella = горóб'ячий щавéль, квасéць, горóб'ячий, горобиний квасéць (укр.), щаві́й, щівни́к, ди́ка грéчка. (гал.) — С. Ан.

Волоса́тый = д. **Волоси́стый.**

Волоса́тѣть = волоха́тіти, мохна́тіти, кошла́тіти, кудла́тіти.

Волосенéцъ, рос. Elymus arenarius = колоси́к, колосня́к. С. Ан.

Волосéнь = 1. ба́бка (кістка підкопитна).

2. мокрéць (болячка над копитом).

3. вóлос (мед. Onyxis Panaritium). — Стала вона волос виливати.

Вóлóсецъ = д. **Волоса́тикъ.**

Волоси́стый = 1. д. **Волоса́стый.**

2. волосни́й.

Волоснóй = 1. волосяни́й.

2. волосни́й.

Вóлосность = вóлосність. (Де-що про світ Божий.)

Волосня́къ = д. **Водни́къ 2.**

Волосови́дный, волосовóй = волосни́й.

Волосова́я, рос. Myosotis palustris = павині вічки. С. Ан.

Волосóкъ = волосóк, волосóчок, волоси́нка, волоси́ночка.

Волосообра́зный = волосни́й.

Волосоплётка, волосоплётина = кісни́к, кісни́чка. С. З. — Забажала гиряна кісників. н. пр. — А в кінець коси вплела червоний шовковий кісник. С. З.

Волостнóй = волосни́й. — **В. правлéніе** = вóлость, ра́туша. — **В. старшина́** = в. старшина́, голова́, ві́йт.

Вóлосъ = 1. вóлос, волосóк, волоси́на. Мн. **Вóлосы, волоса́** = волóсся, здр. волóссячко. (Довге волосся) — па́тлі, (скудовчене) — ку́чма, ку́длі, (кучеряве) — ку́чері, (що видно з під очіпка або хустки) ми́чка. — **Прядь волóсъ** = па́смо. — **Клокъ волóсъ** = жмут, пучóк, чуб, чупри́на, (у Запорожців) — чупри́на, осéледець. С. З. — Натовкмачив і патлі обірвав. Кв. — За право судись, а за чуб не берись. н. пр.

2. д. **Вóлосéнь 3.**

Волóсыньки = волóссячко. С. Аф.

Волосяни́къ = пості́л (з кінського волосу).

Волося́нка = 1. д. **Власяни́ца.**

2. волосяна́ ткани́на (на пр. на сито).

3. сільцé (волосяне).

4. ску́бка. — Давайте на скубку грать — хто виграє, той скубе. — **Дать ему́ воло-**

сянку = дóбре вúдрати за чýба, скýбки дáти.

5. рос. Festuca ovina — тонконіг, щинéць. С. Ан.

Волосянóй = волосяний.

Вóлотъ = д. **Великáнъ.**

Вóлоть = волокнó, жúлка.

Волочáга = 1. волоцюга, заволóка (д. **Бродяга**).

2. **Волокита 2.**

Волочáйка = повія, шльóндра, потіпáха, підтіпанка. С. З. Л.

Волочéніе = волочіння, тягáння. С. Ш.

Волочúльня = дротáрня.

Волочúльщикъ = дротáрь.

Волочúть = 1. волоктú, тягтú, волочúти, тягáти. — Тягали сіно копицю за копицею. Лев. — Він ледве ноги волочить.

2. д. **Боронúть.**

3. витягáти дріт.

4. затягáти, тягтú діло.

Волочúться = 1. волочúти ся, волоктú ся, тягтú ся. — Спідниця довга, аж волочить ся.

2. женихáти ся, залицяти ся, бахурувáти, на зальóти ходúти, волочúти ся, хвóстати ся. — А я козак молодий та й не волочу ся: де дівчину чую, там і заночую. н. п. — Казав мині батько, щоб я оженив ся, по досьвітках не ходив, та й не волочив ся. н. пр. — Сватав Дубнівську дівку, а женихався тут з другою. н. о. — На зальоти приходили, мед — горілку приносили. н. п.

3. тягáти ся. — Він усе по судах тягаєть ся. — Коза з вовком тягала ся, поки шкура зостала ся. (Про позви бідного з багатим).

Волочмя́ = вóлоком. — Заїхали в таке місце, що ні сюди, ні туди, та вже волоком перетягли човна.

Волочóкъ = 1. здр. с. **Волокъ.**

2. бýдка, верх (повозки рогожаний).

Волочýга = д. **Волочáга.**

Волóчь = д. **Волочúть 1.**

Волóчься = тягтú ся, волоктú ся.

Волýй = д. **Валýй.**

Волхвовáніе = чáри, чарувáння, чаклувáння, відьóмство, характéрство. С. З. Л. Ш.

Волхвовáтель, ница = чарівнúк, ця, ворóжбит, ворóжка, чаклýн, чаклівнúця, відьмáк, відьма, характéрник, ця. С. З. Л. Ш.

Волхвовáть = чарувáти, ворожúти, чаклувáти, відьмувáти, характéрничати. — Ой не ходи, Грицю, та на вечерниці, бо на вечерницях дівки чарівниці; котра дівчина чарів не знала, тай тая Гриця причарувала. н. п. — Тільки мої чароньки, що чорнії брівоньки. н. п. — Се йому пороблено і вже не хто, як ота відьма Горпина чарувала. н. о.

Волхвъ, мн. **волхвы́** = 1. д. **Волхвовáтель.**

2. мудрéць, астролóг (на Сході).

Волчáнка, мед. Lupus = вóвчий лишáй.

Волчáнъ, рос. Lupinus = кóхва, вернúсонце. С. Ан.

Волчёнокъ, мн. **волчáта** = вовченя́, вовчá, вовченя́та.

Волчéцъ = д. **Бодя́къ.**

Волчúстый = зьвíрний. — У лісі тепер зьвірно. Хар.

Волчúха, волчúца = вовчúця.

Вóлчій = вóвчий. — **Вóлчья шýба** = вóвки, вóвчий кожýх. — Йому добре у вовках — не холодно. — **Вóлчья я́ма** = вовківня́. С. Аф. — **Вóлчій пéрецъ, волчье лыко,** рос. Daphne mezereum = вóвче лико, ягідкú. С. Ан. — **Вóлчья я́года,** рос. Paris quadrifolia = вороне óко, хрещáте зїл'я, натягáч, рáнник, хрестравá (укр.), волокінник, волосник (гал.), С. Ан. — **Повóлчьи** = по вóвчому. — — Завив по вовчому.

Волчóкъ = 1. дзиґа, гучóк. — Біга, як дзиґа. — Крутить ся як дзиґа. н. пр.

2. д. **Ареометръ.**

3. бýда, бýдка, верх. — Треба б до повозки буду причепити, бо щось дощ накрапає.

Волшéбникъ, ца, волшéбничать = д. **Волхвовáтель, волхвовáть.**

Волшéбный = чарівнúй. — **Волшéбный напúтокъ** = дання́. С. З. — Вона йому дання дала. — Дання гірше трутизни. С. Ш. — **Волшéбная кропúва,** рос. Lamium album = біла кропивá, L. maculatum = глухá кропивá, оклáдник, L. purpureum = крáсна кропивá, шáндра. С. Ан.

Волшéбство, волшéбствовать = д. **Волхвовáніе, волхвовáть.**

Волъ = віл, бик, здр. вóлик. (В ярмі з правого боку) — борознúй, борозéнний, борознúчний, (з лівого) — підрýчний. — Вовк каже: я з'їм твого борозенного, а чоловік йому: ні, краще візьми собі підручного. н. к. — (Запряжений в одиночку) — бовкýн. С. Аф. — Був колись хазяїн, а тепер бовкуном їздить. н. пр. — (З високими загнутими рогами) — круторóгий. — Та орав мужик край дороги, та воли в його круторогі. н. п. — (З загнутими до низу рогами) — шу́лий. — (З товстою шиєю) — припо́ристий. — (З кучерявою шерст'ю на лобі) — ри́ндач.

Волы́нка = коза́ (С. З. Ман.), ду́да. — Як дуду настроять, так вона і грає. н. пр. — Ні в дудочку, ні в сопілочку. н. пр.

Волы́ночникъ, волы́нщикъ = дуда́рь. — Заграй мінї, дударику, на дуду, нехай же я своє горе забуду. н. п.

Вольго́тный = вільго́тний, ві́льний.

Во́льница = гультя́йство, бурла́цтво.

Во́льничать = свавóлити.

Вольноду́мецъ, вольноду́мничать = вільноду́мця, вільноду́мствовати. — У світі ходить між панами, і пе горілку з мужиками, і вільнодумствує в шинку. К. Ш.

Вольнонаёмный, ая = на́ймит, на́ймичка.

Вольноопредѣляющі́йся = охо́тник, охо́чий. — Пішов у службу охотником.

Вольноотпу́щеный = увільнений з кріпа́цтва.

Вольнопракти́кующій врачъ = лікарь без урядової слу́жби.

Вольнослу́шатель = вільнослу́хач.

Во́льность = во́ля, во́льність. (Лев.).

Во́льный = ві́льний. — Вільний козак. — **Во́льный духъ, жаръ** = ле́гкий дух. — **Во́льно** = ві́льно, пово́лї. — **Вольно́** = ві́льно. — Вільно йому так робить.

Во́люшка = во́ленька. — Ой сон, мати, головоньку клонить. Оце ж тобі, мій синочку, та своя воленька робить. н. п.

Во́ля = во́ля; слобо́да. — **Во́лею** = по во́лї. — По волї чи по неволї прийшов? — **Во́лей-нево́лей** = рад не ра́д, хоч не хо́ч, по нево́лї.

Вомча́ть, ся = вперти, влетїти, вбігти.

Вона́! = чи ба! ото́!

Вонза́ть ся, вонзи́ть, ся = встромляти, ся, стромляти, ся, втика́ти, ся, устромити, увіткну́ти, ся, вгороди́ти, ся, загороди́ти, ся, загнати, засади́ти, засити́ти. С. З. Л. Ш. — І взявши голову між ноги, ніж в черево і засадив. Кот.

Воня́ща = смо́рід.

Вонъ = 1. геть, пріч, прі́чки. — Іди, синку, геть від мене, нехай тебе Турчин візьме. н. п. — Проти нічки помандрував козак прічки. н. п. — **Вонъ отсюда!** = геть відці́ля, геть звідси! — **Изъ рукъ вонъ** = ка'зна що. — **Изъ ру́къ вонъ пло́хо** = ду́же пога́но.

2. он. — **Вонъ та́мъ** = о́нде, о́ндечки, ген та́м. — **Во́нъ куда́** = о́нкуди. — **Во́нъ гдѣ** = о́нде, о́ндечки. — **Вонъ то́тъ** = ото́й, он то́й.

Вонь = смо́рід. — Такий сморід, що аж у носі круте.

Во́нькій, вонючі́й = воню́чий, смердя́чий, смердю́чий. (С. З.). — Іди, одуд ти смердячий, із моєї хати. н. п. — Гризеться, мов собаки, за маслак смердячий. К. Ш.

Вонючка = 1. смердю́ха, смердю́чка; бзду́н.

2. рос. а) Anagyris = воню́чка. С. Ан. б) Conium maculatum = боли́голов, блекота́, си́кавка, свисту́ля. С. Ан.

Воня́лый = д. **Во́нькій.**

Воня́ть = смердїти, воня́ти. — Тим бочка смердить, чим вона налита. н. пр. — **Воня́етъ** = смерди́ть, воня́є, во́нюче. — Як тут воняче. С. Аф.

Воображáть, ся = уявля́ти, ся (С. Ш.), гада́ти, поклада́ти на ду́мці, роїти ся (С. З.), мріяти, ся, здава́ти ся. — **Мнѣ вообрази́лось** = мінї здало́сь.

Воображе́ніе = уя́ва (Лев., Фр.), уявлїння (С. Ш.); мрія. — І дарно він старав ся викликати їх в своїй уяві. Фр. — Її жива уява підхоплювала кожне слово. Фр.

Вообрази́ть, ся = уяви́ти, ся, з'яви́ти, ся, примріяти ся, вроїти ся, спогада́ти, зда́ти ся. — Я так живо уявив собі його біль. Фр. — Як ти кохаю, не спогадаєш. н. п.

Вообще = 1. огу́лом (С. З.), зго́ла (С. З.), зага́лом, взага́лї (С. Л.), по́спіль, посполу. (С. З.). — Огу́лом кажучи, воно таки й правда. Куліш.

2. вку́пі, ра́зом, гурто́м, спільне,

Воодушевля́ть, ся = живити, оживля́ти, ся; додава́ти ду́ху, охо́ти, завзя́ття.

Вооружа́ть, ся = 1. узбро́ювати, ся, рихтува́ти, риштува́ти. — Велїв гармати рихтувати і на город стріли пуска́ти. н. п. — Галера гарматами риштована. н. д.

2. підніма́ти, підійма́ти, підбу́рювати.

3. д. **Возстава́ть.**

Вооруже́ніе = 1. узбро́єння.

2. збро́я, ришту́нок, арма́та. С. З. Л. — Гармат 27 з иншим риштунком узяли. Л. С. — Конї і риштунки повтрачали. С. З.

Вооружённый = узбро́єний (К. В.), збро́йний (С. Ж.), арматований, ору́жний. (С. З. Л.) — Вийдеш збройно. К. Д. — Установуєм, аби до судов ніхто збройне і з гайдуками не приїзжав. Ст. Л.

Вооружи́ть, ся = 1. узбро́їти, ся (С. Ш.), нарихтува́ти, армату́ва́ти. — Узброївши ся противко всяким неприятелем. Б. Н.

2. д. **Возста́ть.**

Воо́чію = очеви́дячки, очеви́дьки, очеви́сте, перед очи́ма. — Вхопили вовки тай з'їли у очевидячки лошака. н. к. — Злодій потаємне, а лихварь очевисте крадеть працю своего ближнього. Б. Н. — Карпо утік у очевидьки на коні. С. З.

Во пе́рвыхъ = в пе́рве, в пе́рше́, спе́ршу́, напере́д, раз, спочатку.

Вопи́ть, вопія́ть = голоси́ти, ґаласува́ти, лементува́ти, вола́ти, репетува́ти. С. З. Л. — Летів орел по-над морем тай став голосити: ой як тяжко убогому багату любити. н. п. — Борейкова дружиноньки волає до Бога: один каже до другого — розійти ся треба н. п.

Воплоти́ть ся = втілі́ти ся.

Воплоще́ніе = втіле́ння. (С. Ж.) — Мати для неї, невеличкої дівчинки, здалась втіленням вищої обороняючої сили. Чайч.

Вопль = ґа́лас (С. Аф. З.), голосі́ння, ле́мент, ре́пет, репетува́ння (С. Л.), вола́ння. (С. Ж.) — Сивила тут де не взяла ся, запінила ся, затрясла ся і ґалас зараз підняла. Кот. — Сей ґалас і репетування. С. З.

Вопреки́ = на перекір (С. Л З.), всу́переки, на впік, (С. З.), на впір, на су́проти, всу́пор. (С. Л.). — Він це зробив на перекір йому.

Вопроси́тельный = пита́ючий. — **В. знакъ** = знак пита́ння.

Вопроси́ть = спита́ти, запита́ти. — Не спитавши голови, не лізь до ніг. н. пр.

Вопро́съ = пита́ння, запита́ння, спи́тка. С. З. Л. — Научає, як тут через питання і одповіді описують ся. Б. Н.

Вопроша́ть = пита́ти, запи́тувати.

Вопроша́тель = пита́ч. (С. Ж.).

Во́рвань = трін (С. Ш.); жир, витоплений з кита, тюленя то-що, також і риб'ячий жир.

Ворва́ть ся = вде́рти ся, вперти ся.

Вори́шка = злодю́жка, злодія́чка, злодійкува́те. — Там таке злодійкувате, що не побаче — украде.

Ворчли́вый = 1. сварли́вий, гомонли́вий, бурку́н, буркоту́н, гри́мач. — Сварлива баба.

2. буркотли́вий, воркотли́вий, туркотли́вий. — Голуб воркотливий.

Воркова́ніе = вуркота́ння, буркота́ння, туркота́ння, туркотня́.

Воркова́ть = вуркота́ти, вуркотіти, буркотіти, туркота́ти. — Два голуби воду пили, вони пили, вуркотіли, знялись в парі й полетіли. н. п. — Усю нічку буркотала, мені спати не давала. н. п. — Ой голуб гуде, голубка буркоче, що голуб голубку покидати хоче. н. п.

Воркотня́ = 1. д. **Воркова́ніе.**

2. д. **Брюзжа́ніе.**

Воркоту́нъ, нья, ворку́нъ, нья = 1. д. **Брюзга́.**

2. ту́ркот (голуб).

Вороб́ей, пт. Passer domesticus, Fringilla domestica = горобе́ць, здр. горо́бчик, гороб'я́, гороб'я́тко. — Горобець маленький, а серце має. н. пр. — Підлабузнивсь до горлиці горобець, наче й справді запорожський молодець. Б. Г.

Воробе́йникъ, рос. Lithospermum = горобе́йник.

Воро́бка = горо́бличка, горобчи́ця, горобчи́ха. — Горобличка гарна птичка. н. п.

Воро́бушекъ, воро́бышекъ = горо́бчик.

Воробьё́вый = горобі́ний, горо́б'ячий. — Гороб'ячі яйця.

Воробьёнокъ = гороб'я́, горобиня́, гороб'я́тко, горобиня́тко.

Воробьи́ный = д. **Воробьёвый.** — **Воробьиное сѣмя** = д. **Воробе́йникъ.** — **Воробьи́ный горохъ**, рос. Vicia cracca = горобі́ний, горо́б'ячий горо́шок, гадю́чий горо́шок, ди́кий горо́шок. С. Ан. — **Воробьи́ная ночь** = горобі́на ніч. — **Воробьи́ный ща́вель** = д. **Волоса́тикъ 3.**

Ворова́тый = хапки́й, злодійкува́тий, (С. Аф.), кашеникува́тий.

Ворова́ть = кра́сти, злодія́чити.

Воро́вка = зло́дійка (С. Аф. Л.), злодія́чка́.

Воровско́й = 1. зло́дійський. (С. Аф.). — Де Рим, де Крим, а де злодійська корчма. н. пр.

2. кра́дений. — Лучче своє латане, як чуже крадене. н. пр. — **Воровскія де́ньги** = фальши́ві гро́ші. — **Воровскіе люди** = зло́дії, розбиша́ки, гультя́йство.

Воровски́ = крадькома́; зло́дійськи, по зло́дійськи.

Воровство́ = зло́дійство, крадіж, краді́жка (С. Аф. Л.), краді́жство. (С. Ж.) — Його не раз вже і на крадіжці ловили. — — Показуючий дорогу до крадежи. Б. Н.

Воро́вый = меткий, мото́рний.

Ворожба́ = ворожі́ння, ча́ри, чарува́ння, зна́хурство.

Вороже́я = ворі́жка, воро́жка, зна́хурка, чарівни́ця. — Там циганка ворі́жка, а до тієї та циганочки втоптана доріжка. н. п.

Ворожи́ть = ворожи́ти, чарува́ти. — Ся циганка добре ворожить. С. Аф.

Воро́на = 1. пт. Corvus cornix — воро́на, ґа́ва, га́ва. (С. Аф.). — Як ґава у житї до Юр'я сховаєть ся, буде добре жито. Ман. — Нї пава, нї гава. н. пр.
2. роззя́ва, ґа́ва, га́ва (про чоловіка).

Воронё**нокъ** = ґавеня́.

Воронéцъ = 1. рос. Actaea spicata — во́вчі ягоди, черне́ць, 2. Paris quadrifolia = д. **Во́лчья я́года**, 3. Paeonia tunuifolia — вороне́ць. С. Ан.

Ворони́ка, рос. Empetrum nigrum = водя́нка. С. Ан.

Ворони́ло = гладї́льце. С. Нар.

Ворони́ца = д. **Ворони́ка**.

Воро́ній = воро́нячий (С. Аф.), гави́ний. — **Воро́ній глазъ** = д. **Во́лчья я́года**. — **Воро́ньи я́годы** = д. **Воронéцъ 1**.

Воро́нка = лї́йка С. Л.

Воронкообра́зный = лїйкува́тий.

Вороногра́й, пт. Corvus frugilegus = грак, га́йворон. С. Аф.

Вороно́й = ворони́й. — Гей кінь вороний, а сам молодий. н. п.

Воронопе́гій = строка́тий. — Строкатий кінь.

Вороноча́лый = миша́стий. — Мишастий кінь.

Во́ронъ, пт. Corvus corax = во́рон, кру́к, крю́к (С. З. Л.); га́йворон, гра́йворон, гра́к. — Крукові й мило не поможе. н. пр. — Не штука вбити крюка, злови-но живого. н. пр. — Воро́н, крюків сила. Гул. Ар. — В полї, мати, чорний ворон кряче; ой той мінї голову оплаче. н. п.

Вороньё = га́лич, вороння́ (С. Аф.), гайворо́ння. — Не галич чорне поле вкрила. Кот. — Гемонське гайвороння понасїдало на дуб. К. Х.

Вороня́га, вороня́жка, рос. Solanum nigrum = паслї́н, пасльо́н. С. Ан.

Воро́та = воро́та, бра́ма, (на коловороті) — коло́ворот. — Обернув ся козак Нечай од брами до брами, — виклав Ляшків, виклав панків у чотири лави. н. п. — Сьвята брама одчинилась, козака впустили; і знов брама зачинилась — на вік зачинилась козакові. К. Ш.

Вороти́ла = оруда́рь, верхово́да.

Вороти́ло = стріла́ (у вітряка).

Вороти́ть, ся = 1. поверта́ти, переверта́ти, одверта́ти, ся. — Чогось він одвертаєть ся од мене. — **Съ души́ воро́титъ** = з душі ве́рне, ну́дить. — І поганим чимсь воняє, аж із душі верне.
2. верну́ти, ся, поверну́ти, ся, заверну́ти, ся. — Вернись, сину до домоньку, змию тобі головоньку. н. п.

Воро́тки = ворі́тця, ворі́тки́. С. Аф.

Воротнико́вый = комі́рний.

Воро́тникъ = ворота́рь, заворі́тник, ворі́тний, бра́мний. — Воротарю! воротарю! — Хто, хто у ворiт кличе? п. п. — Заворітника тримають, та за ним зачиняють. н. пр.

Воротни́къ = ко́мір, ко́мнір, ко́внір. С. З. Л. — Не до нашої шиї тії коміри шили. н. пр. — Комір заполоччю вистро́чений. С. З.

Воротничо́къ = комі́рець, комірчи́к, комiро́к.

Воро́тный = ворі́тний, бра́мний. (С. Ш.)

Воро́тца = 1. ворі́тця, ворі́тки. С. Аф.
2. хві́ртка, хві́рточка (у воротях). С. Ш. — Піп у хвіртку, а чорт у дірку. н. пр.
3. квати́рка, хві́рточка (у вікнї). — Подивив ся козак Нечай в кватирку очима, а вже Ляхів сорок тисяч стоїть за плечима. н. п.

Во́ротъ = 1. д. **Воротни́къ**. — Брань на вороту́ не виснеть, н. пр. = лайка не бійка, в боку́ не болить. н. пр.
2. коло́ворот (вал, на котрий накручуєть ся вірьовка, мех.), (для витягання невода) — бара́н. (Аф.). — Губа, як на коловороті гуляє. н. пр.

Во́роть = виворі́т.

Во́рохъ = во́рох, ку́па.

Воро́чать, ся = 1. переверта́ти, ся, перекида́ти, ся.
2. крути́ти, поверта́ти.
3. верта́ти, ся, поверта́ти, ся, зверта́ти, ся.
4. ору́дувати, верхово́дити. — Він усім у нас орудує.

Вороши́ть, ся = воруши́ти, ся, переверта́ти, ся.

Во́рса, ворсъ = ба́рва, (С. Ш.), во́рса.

Во́рсить, ворсова́ть = ба́рвити (С. Ш.), наво́дити во́рсу.

Ворча́ніе = 1. бурча́ння, бу́ркіт буркотня́. — В животї така буркотня пiднялась.
2. (про собак) — гарча́ння, ґаркотня́. С. З. Л.

Ворча́ть = 1. бурча́ти, бурмота́ти, буркотї́ти, мурча́ти. С. Л. — У колисцї дитя кричить, а на печі бурчун бурчить. н. п.
2. (про собак) — гарча́ти, га́ркати. —

Чиє б гарчало, а твоє мовчало. н. пр.

Ворчли́вый, Ворчу́нъ, нья = д. Брюзгá.

Воръ = злóдій, поб. — злодю́га, злодіяка, злодíїще С. З. Л., ворю́га, воря́га. С. Л. — Злодій злодія зараз позиáє. н. пр. — Хатнього злодія не встережеш ся. н. пр. — Не той злодій, що вкрав а той, що сховав. н. пр. — **По дѣлáмъ вóру и му́ка**, н. пр. = котýзі по заслу́зі. н. пр.

Во свояси = до дóму.

Восемнáдцать = вісімнáдцять, вісімнáдцятеро.

Вóсемь = вісім, вóсьмеро, вісьмери́к. — Всім по сім, а мині вісім. н. пр. — Ой ішли воли та в вісьмерику. н. п.

Вóсемьдесятъ = вісімдеся́ть.

Воскипáть, воскипѣ́ть = закипáти, закипíти. — **Воскипѣ́ть гнѣ́вомъ** = скипíти, запали́ти ся.

Воскли́кнуть = ви́гукнути, ви́кликнути, заволáти.

Восклицáніе = ви́гук, ви́клик (С. Пар.), óклик. — **Знакъ восклицáнія** = знак ви́клику. С. Пар.

Восклицáть = вигу́кувати, викли́кувати, волáти (С. З.).

Восковáтый = вощи́стий.

Восковóй = воскóвий, вощáний. — Воскóва сьвічка.

Воскресáть = воскресáти, оживáти.

Воскресéніе = 1. воскресéння.

2. неділя, здр. — неділенька. — Ой учора та суботонька, сьогодня неділя, чого ж и тебе то, чумаченько, сорочка не біла? н. п. — **Кáждое Воскресéнье** = що неділі. — Як би я мав сестру рідну, та неньку стареньку, дала б мині що неділі сорочку біленьку. н. п. — **Свѣ́тлое Воскресéнье** = Вели́кдень. — Тоді сироті Великдень, як сорочка біла. н. пр. — К Різдву стежки позамітає, к Великодню води порозливає. н. п.

Воскресéнье = д. Воскресéніе 2.

Воскрéсный = недíльний. — **Воскрéсный день** = неділя. — **Воскрéсная шкóла** = недільня шкóла.

Воскуря́ть = кади́ти, кури́ти.

Воскъ = віск.

Воспалéніе = запалéння, (про рани) — роз'ятрення, заятрéння. С. Л. — Мати вмерла на запалення легких. Фр

Воспали́ть, ся, воспаля́ть, ся = запали́ти, ся, запаля́ти, ся, заня́ти, ся, займáти ся. (Про рани) — роз'ятри́ти ся, заятри́ти ся, приятри́ти ся, ятри́ти ся. — Тільки шкрябнула шкурочку, а воно й приятрило ся. Хар. — **Воспали́ть ся гнѣ́вомъ** = роз'ярити ся, розлютовáти ся.

Воспари́ть = злетіти, поли́нути в гóру.

Воспитáніе = годовáння, вихувáння (С. Л.), хов. — Такий погляд на хов дітий робить вам честь. Лев.

Воспи́танникъ, ца = годóванець, годóванок, годóванка, вихувáнець, вихóванка. (С. Аф., З. Л.), плекáнець. (С. Пар.). — Прийняв був до себе сироту Петра за годованця. Кот. — А сам Настусю підждав, таки годованку. К. Ш.

Воспи́танный = 1. ви́хований, ви́годований.

2. д. Благовоспи́танный.

Воспитáтель, ница = виховáтель, ка, учи́тель, ка.

Воспитáть, воспи́тывать, ся = ви́годувати, згодувáти, вигодóвувати, ся, ви́ховати, вихóвувати, ся, ви́кохати, викóхувати, ся, ви́ростити, вирóщувати, ся, плекáти. С. Л. — Ой годувала дочку не год, не два, та й згодувала — людям слуга. н. п. — Викохав дитину в добрую годину. н. пр. — Ой був в Січи старий козак на призвіще Чалий, викохав він сина Саву козакам на славу. н. п.

Воспламенéніе = запалéння, спалахнéння.

Воспламени́ть, ся = запали́ти, ся, спалáхнути, запалáти, заня́ти ся, загоріти ся. С. Л.

Воспламеня́емость = пáлкість.

Воспламеня́ть, ся = запаля́ти, ся, запáлювати, ся, займáти ся; розпáлювати, ся. — Занялось так швидко, що ніяк не можна було потушити. — А він так розпалив ся, що вже ні на що не дивить ся. — **Воспламеня́емый, воспламеня́ющій ся, легкó воспламеня́ющій ся** = палки́й, скоропалки́й.

Восполнéніе = виповнéння, заповнéння.

Восполня́ть, ся = виповня́ти, ся, заповня́ти, ся; доклáдувати, доси́пати, доливáти до...

Воспóльзоваться = покори́стувати ся (С. Л.), пожи́ти, поживи́ти ся, пожиткувáти, скори́стувати ся, скористáти. (Гал.) — Хотів добром моїм пожиткувати. — Хто поживе моє добро? К. Ш.

Воспоминáніе = 1. згáдування. (Лев.)

2. спóмин, спóминка, згáдка, спóгад. С. Л. — **Въ воспоминáніе** = на спóмин, на згáдку, на не зáбудь. — Посажу ко-

до хатини на спомин дружині, і яблуню і грушечку на спомин єдиній. К. Ш.

3. па́м'ятка. — Се міні пам'ятка від батька.

Воспомина́ть, ся = зга́дувати, ся, спомина́ти, ся.

Воспомяну́ть = згада́ти, спогада́ти. (С.З.Л.)

Воспослѣ́довать = сподіяти ся, ста́ти ся, скла́сти, ся, здіяти ся. — Сподіялось таке лихо, що крий Боже! — Не так ждало ся, та так склало ся. н. пр.

Воспособля́ть = помога́ти, запомога́ти.

Воспрепя́тствовать = перепини́ти, спини́ти, зупини́ти, перешко́дити, на перешко́ді стати. — Гуляла, гуляла й мати не спинила, а тепер зупинила чужая чужина. н. п. — Коли б тільки він не став міні на перешкоді, то б усе було добре.

Воспрети́ть, воспреща́ть = заборони́ти, -ня́ти, заказа́ти, -зувати, борони́ти, (говорити) — заціпити, зацітькати. — А він мене з корчми не гонить, а він міні пити не боронить. н. п. — З хати не пускала, гулять заказала. н. п.

Воспреще́ніе = заборо́на, за́каз, запре́т.

Воспринима́ть = бра́ти, прийма́ти. — **Воспринима́ть отъ купе́ли** = хрести́ти, у хрест уво́дити.

Воспріе́мникъ, ца = хреще́ний ба́тько, хреще́на ма́ти.

Воспріе́мный, ая, оте́цъ, мать = д. **Воспріе́мникъ, ца**; — **сынъ, дочь** = хреще́ник, хреще́ниця, похре́стник, ця. — На Сьвят-вечер хрещеник або хрещениця приносить батькови вечерю. п. о.

Воспріи́мчивость = уразли́вість, чу́йність. (С. Ж.)

Воспріи́мчивый = уразли́вий (С. Ш.), чу́йний. (С. Ж.)

Воспроизводи́ть = д. **Возобновлять** і **Воссоздать**.

Воспроти́виться, воспротивля́ться = проти́вити ся, змага́ти ся, затя́ти ся, супереча́ти ся, опина́ти ся, не зго́дити ся, не зго́жувати ся, опір става́ти (С. З.), опе́рти ся.

Воспря́нуть = прокинутись.

Воспыла́ть = запала́ти, спала́ти. — Вони ж почувши, запалали гнівом. К. С. П.

Воспѣва́ть, воспѣ́ть = 1. сьпіва́ти, висьпі́вувати, ви́сьпівати. — Та через те, що їх поет не висьпівав, усіх їх до одного народ позабував. К. Д. Ж. — Висьпівує соловейко. К. Ш.

2. сла́вити, вихваля́ти, всла́вити, ви́хвалити.

Восто́къ = схід. С. Л. — На сході сонця. С. З.

Восторга́ться = раді́ти (дуже).

Восто́ргъ = ра́дість (велика). — Вітає радість і надія в очах веселих, молодих. К. Ш.

Восто́чный = схі́дний, сходови́й. — Сходовий вітер.

Востре́бовать = потре́бувати, ви́правити.

Во́стренькій = гостре́нький.

Вострепета́ть = затремті́ти, затріпоті́ти, задріжа́ти.

Востри́ть = гостри́ти, точи́ти. — Точив ножиці, а все тупі. С. Ш.

Востргла́зый = д. **Быстрогла́зый**.

Востроно́гій = д. **Быстроно́гій**.

Востру́ха, востру́шка = цокоту́ха, мотору́ха.

Во́стрый = го́стрий.

Восхвале́ніе = хвала́, похвала́.

Восхваля́ть = вихваля́ти.

Восхити́тельный = чудо́вний, чарівний, роскі́шний.

Восхища́ть, ся = чарува́ти, раді́ти.

Восхище́ніе = ра́дість (велика).

Восходи́ть = схо́дити, зіхо́дити, підійма́ти ся. — Б'ють пороги, місяць сходить, як і перше сходив. К. Ш. — Ой зійшла зоря вечіровая. н. п.

Восхо́дъ, восхожде́ніе = схід, зіхо́д.

Восхотѣ́ть = захоті́ти, захті́ти, забажа́ти.

Восца́ = свербля́чка (лиша́й).

Восца́рствовать = зацарюва́ти.

Восчу́вствовать = зачу́ти. — Ой зачула моя доля, що не бути міні дома. н. п.

Восше́ствіе = зіхо́д.

Восьмери́къ = вісьмери́к. — Візьми хунт сьвічок вісьмерику.

Восьмёрка = 1. (в картах) — восьма́ка, вісі́мка. (Малорус. игры. Кіев. Ст. 1887—6).

2. вісьмери́к. — Пан поїхав восьмериком.

Восьмидесятый = вісімдеся́тий.

Восьмо́й = ві́сьмий, во́сьмий.

Вотка́ть = утка́ти, вплести́.

Воткну́ть, ся = встроми́ти, ся, устроми́ти, застроми́ти, увіткну́ти, вгороди́ти, ся. — Воліла б ти ніж в мене вгородити, ніж маєш, мила, ті слова говорити. н. п.

Во́тра = трини (С. Ш.), збо́їни (тільки від соломи, а перше — й від металу.).

Вотру́ха, вотру́шка = д. **Ватру́ха**.

Во́тчимъ = вітчим.

Во́тчина = дідівщина, діди́зна, ба́тьківщина, матери́зна. (Родовий маєток.) — Ви купали сей грунт? Ні, се моя батьківщина. (Слово **Во́тчина** прикладаєть ся до нерухомого земельного маєтку, частіше великого).

Во́тчинникъ = властите́ль нерухо́мого маєтку.

Вотще́ = марне, дарма́, ду́рно, даре́мне. — Як марно нажив, так марне і піде. н. пр. — Сьвіте місяць та не гріє, тільки дурно у Бога хліб їсть. н. пр. — Може я бідна даремне плачу, може його вже и й не побачу. н. п.

Вотъ = от, ось, це, оце́, ото́, тут, аж о́сь, та. — Та була в мене жінка, та була в мене любка. н. п. — Аж ось і до його черга прийшла. — **Вотъ-во́тъ** = от-о́т, туж-ту́ж, ось-о́сь, ось-ось-о́сь, за то́го. — Аж тут і на дворі туж-туж уже сьвітає. Гул. Ар. — Час затого й жати. К. Ш. — **Вотъ гдѣ** = о́сь-де, о́т-де, о́сьдечки, аж о́сьдечки, аж о́сьде. — **Вотъ еще!** = ото́ ще, отце́, то́ж бак! — Отце! не бачила дива! — **Вотъ какъ!** = о́сь як, о́т як, от та́к! — **Вотъ како́й** = о́сь який, от такий. — Ось який завбільшки. — **Вотъ и вся не долга́** = о́т тобі й кіне́ць, о́т і все, от тобі й край! — **Вотъ сюда́** = ось сюди́, он-сюди́, отсюди́. — **Вотъ та́мъ** = о́н-де, о́ндечки, он-та́м, он-та́мечки, та́меньки. — **Вотъ тако́й** = от-такий. — **Вотъ то́-то** = то́ж то, то́-тож. — **Вотъ тебѣ и на!** = от тобі й на́!, отце́!, оттаке́!, от тобі й ма́єш! — **Вотъ ужъ куда́** = аж о́сь куди́. — **Вотъ ужъ когда́** = аж о́сь коли́. — **Во́тъ что** = о́сь що, о́т що. — **Вотъ этотъ** = оце́й, се́й.

Во́хра = о́хра.

Воцари́ться = зацарюва́ти, оцари́ти ся, запанува́ти. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий, запанував, тай думав шляхту приборкать трошки. К. Ш. — На сьвіті правда запанує. — І життя могутнє знову запанує, і ніщо не зломить силу молодую. н. п.

Воцерковле́ніе = уво́дини. С. Ш.

Вочеловѣче́ніе = очолові́чення, втілення. (С. Ж.)

Вочеловѣчиться = очолові́читись, втіли́ти ся.

Во́чію, во́чью = д. **Воо́чію.**

Во́шки, рос. Spergula arvensis = мете́лики. С. Ан.

Во́шкарица = гни́да.

Вошь, мн. вши, ком. Pediculus = во́ша, мн. воші, дітське — ку́ка, зб. — вошва́, ну́жа. — І нужі повна очкурня. Кот. — Нужа заїла. С. З. — Грошей, як у жида вошей. н. пр. — **Вошь травяна́я**, Aphis = трав'яна́, рослі́нна во́ша, тля́. — Страчують рослинну вошу так само, як і капустяну блоху. (Степовик.)

Вощано́й = воско́вий, вощаний.

Вощи́ть = вощи́ти, навощувати.

Вояжъ = по́дорож, мандрівка.

Впада́ть = 1. па́дати, упада́ти. — Упав в рівчак. — **Впа́ли глаза́** = запа́ли очі, позапада́ли. — **Впасть въ уныніе** = в тугу вда́ти ся. — Ой не плачте, не журітесь, в тугу не вдавайтесь, заграв мій кінь вороненький — назад сподівайтесь. н. п.
2. влива́ти ся, утіка́ти, влива́ти. — Самарь в Дніпро вливаєть ся.
3. попада́ти, вдава́ти ся, впада́ти ся. — Попав в біду. — Вдав ся в тугу.

Впа́дина = падь, влого́вина, ямка.

Впа́дистый = ямкува́тий.

Впа́ивать = залюто́вувати.

Впа́лзывать = вла́зити, вповза́ти.

Впа́лый = запа́лий.

Впасть = д. **Впада́ть.**

Впаха́ться = в'ора́ти ся. — Він в'орав ся в моє поле.

Впервой, впервые = впе́рве, впе́рше, спе́ршу. — Де вперше в сьвіті родієть вздрів. Петренко-Січ. — **Это ему́ не впервой** = се йому́ не первина́. Номис.

Впервалку = перева́люючись, по малу (йти, їхати).

Впереваль = 1. навпросте́ць, манівце́м. С. З. — Гей яром, яром за волами, манівцями за вівцями. н. п. — Навпростець пішов.
2. д. **Вперева́лку.**

Впереди́ = 1. попе́реду, спе́реду, поса́мперед. С. З. Л. — Попереду Дорошенко веде своє військо хорошенько. н. п. — Із за гори, із за кручі горде військо виступає, посамперед Морозенко сивим конем виграває. н. п. — **Впереди́ идти́** = пе́ред вести. С. З. Л.
2. напере́д, на да́льше.

Впередъ = 1. впере́д, упере́д, попе́реду, попере́д, навпере́д; з горі. — Поперед батька в пекло не сунь ся. н. пр. — Поперед спитай ся, а тоді і лай ся. н. пр. — Посилає мене попереду. — Він усі гроші з гори дає. Под. — Нехай з гори знає, чого від мене можна ждати ся, а чого ні. Фр.
2. д. **Впереди́ 2.** — Щоб мені поперед ніколи сього не було!

Впереме́жку, вперемѣшку = мішма. — Треба мішма класти: одно через друге.

Вперéть, ся = впéрти, ся.

Вперя́ть = втýпити (очі).

Впечатли́тельность, впечатли́тельный = д. **Воспріи́мчивость, воспріи́мчивый.** — — Антін дуже вразливий на всяку красоту. Фр.

Впечатлѣва́ть, ся = вража́ти, ся.

Впечатлѣ́ніе = вражéння (С. Л.), вражі́ння. (Фр.) — **Произвести́ впечатлѣ́ніе** = вразити. — Розмова зробила на нього дуже прикре вражіння. Фр. — Молодих незвичайно вразила краса… Лев.

Впива́ть = д. **Вбира́ть.**

Впива́ться = 1. втя́гувати ся. — Його так скоро не напоїш — він уже втягнув ся.
2. в'їда́ти ся, уїда́ти ся (С. З.), впива́ти ся, уп'я́сти ся. — Кайдани уїдають ся в тіло. С. З. — Уп'яв ся, як реп'ях. н. пр. — Як п'явка впила ся.

Впи́сываніе = вписа́ння, упи́сування.

Вписа́ть, впи́сывать, ся = вписа́ти, уписа́ти, упи́сувати.

Впи́тывать, ся = д. **Вбира́ть.** — **Впи́тывающій въ себя́** = беркий. (С. Ш.).

Впи́хиваніе = впиха́ння.

Впи́хивать, ся, впихну́ть, ся = пха́ти, впиха́ти, упиха́ти, упи́хувати, ся, впхну́ти, упха́ти, ся.

Вплавь = впли́нь, упли́нь. С. Л. Ш. — Пливи, пливи, селезню, та вплинь за водою. н. п. — Пливи уплинь за водою, а я піду у слід за тобою. н. п.

Вплеснýть = вплю́снути, вхлю́пнути.

Вплести́, вплесть, вплета́ть, ся = 1. вплести́, заплести́, всука́ти, вплїта́ти, ся і т. д.
2. д. **Вмѣша́ть, ся 3.**

Вплотну́ю = щі́льно, (про їжу) — до схочу́, до не́хочу. — О полудні гребли сїно і в валочки клали щільно. н. п.

Вплоть = 1. щі́льно. С. З.
2. до кра́ю, до кінця́, до пня́, аж, аж до́, аж по́. — Одрізав до краю. — Палив аж по самі вінця. — Гуляли аж до ранку.

Вподъё́мъ = під си́лу. — Се йому не під силу.

Вполго́лоса = тихе́нько. — Скажу йому тихенько: люблю тебе, серденько. н. п.

Вполза́ть, вползти́ = д. **Вла́зывать.**

Вполнѣ́ = вповні́, упо́вні (С. З.), зовсі́м, цїлко́м, до кра́ю, до оста́нку.

Вполоборо́та = тро́шки бо́ком, оберну́вшись.

Вполови́ну = на полови́ну.

Вполпути́ = на полови́ні доро́ги, на півдорозї.

Вполпья́на́ = під ча́ркою, на підпи́тку, підпи́лий. — Ні, він не п'яний, але під чаркою. — Еней хоч трохи був підпилий, та з розумом. Кот.

Вполсыта́ = підгодува́вшись, на́дголодь.

Впо́лы = на полови́ну.

Впопа́дъ = до ре́чі, до дї́ла, до ладу́. — Сказав як раз до речі, як в око влїпив.

Впопыха́хъ = хапа́ючись, квапля́чись, захапа́вшись.

Впорожнѣ́ = порожняко́м. — Туди їхали з вагою, а вертали ся порожняком.

Впо́ру = впо́ру, са́ме в ча́с; як ра́з, в мі́ру, до мі́ри, помі́рно, як слї́д.

Впослѣ́днее, впослѣ́дніе = в оста́нне, в оста́нній раз, на послї́док, на оста́нцї.

Впослѣ́дствіи = опі́сля́, навпі́сля́, навпо́слї.

Впотьма́хъ = по́ночі. — Хто ходить поночі, шукає немочі. н. пр.

Впра́вду = спра́вдї. — Чи вже ж і справдї він казав?

Впра́вить = упра́вити, запра́вити.

Впра́во = упра́во, право́руч, соб, цоб.

Впра́вѣ = з пра́ва, на пра́во, право́руч.

Впра́хъ = до оста́нку, до пня́, до ноги, до щéнту.

Впредь = на пере́д, на да́льше; аж до…, поки аж… — **Продолже́ніе впредь** = да́льше бу́де.

Впробѣ́ль = бі́ляво, про́біловато.

Впро́голодь = на́дголодь.

Впро́желть = жовтя́во.

Впро́зелень = зелена́сто, зеленкува́то, впро́зелень. (Чайч.)

Впрокъ = 1. на кори́сть, на пожи́ток, на добро́.
2. в запа́с.

Впроса́къ попа́сть = вклепа́ти ся, попа́сти в ха́лепу, поши́тись у ду́рнї.

Впро́синь = синяво.

Впросо́нкахъ, впросо́нья = з просо́ння, з просо́нку.

Впро́хмель = не зо́всім ви́тверезившись.

Впро́холость = живучи́ ча́сом не вку́пі з жінкою.

Впро́чемъ = проте́, а проте́, одна́к, одна́че, об ті́м, але́. — Сім літ горох не родив, проте голоду не було. н. пр. — Наче гадина, а об тім хто його знає. Чайч.

Впры́гивать, впры́гнуть = вли́гувати, встри́бувати, вско́кувати, влигну́ти, встрибну́ти, вско́чити.

Впры́скать, впры́скивать, впры́снуть = вбри́зкати, -увати, -нути, вці́ркати, заці́ркати. — Молоком и око заціркати.

Впрыть, = навзáводи. С. Л.

Впрягáть, ся = запрягáти, впрягáти, ся.

Впря́дывать = 1. впрядáти.
2. д. **Впры́гивать.**

Впря́мливать, ся = випрямля́ти, рівня́ти, вирівнювати.

Впрямь = 1. пря́мо, прóсто. — Пішов просто до його. — Ми просто йшли. К. Ш.
2. спрáвді. — І справді так.

Впрясть = д. **Впря́дывать.**

Впря́тать, впря́тывать = сховáти, приховáти, заховáти, ховáти, приховувати, захóвувати. — Спасибі в кишені не сховаєш. н. пр.

Впрячь, ся = впрягти́, запрягти́, ся.

Впу́гивать, впугну́ть = заганя́ти, вганя́ти, загнáти (полохаючи).

Впускáть, впусти́ть = впускáти, пускáти, пусти́ти. — Василь, ти мій батьку, пусти мене в хатку. н. п.

Впу́стѣ = пу́сткою, без ужи́тку, дáрма, ду́рно. — Хата стоїть пусткою. — **Впу́стѣ лежáть** (про землю) = вакувáти. — Земля вже скільки літ вакує.

Впу́тать, впу́тывать, ся = 1. вплести́, вплітáти. ся.
2. вплу́тати, ся, вплу́тувати, ся, втручáти ся. — І його вплутав в своє діло. — Не втручай ся в чуже діло.

Впухъ = 1. д. **Впрахъ.**
2. пи́шно. — Вирядилась пишно.

Впырну́ть, впыря́ть = встроми́ти, застроми́ти, вгороди́ти, увіпхну́ти, увіткну́ти, встромля́ти, втикáти.

Впя́ливать = напинáти.

Впя́теро, впятеро́мъ = впя́теро, впятьóх, упятьóх. — Впятьох випили десять пляшок червоного.

Врагъ = 1. вóрог, мн. ворогí, здр. воро́женьки, ворі́женьки, (бувший приятель) — рóзбрат. — То мій давній ворог. — Брешіть, брешіть воріженьки, а ви люде чуйте. н. п. — Хан учинив ся розбрат Хмельницькому. Л. В.
2. яр, здр. ярóк, (степовий) — бáлка, бáлочка, (з ліском) — байрáк.

Враждá = ворогувáння, ворожнéча, неприязнь.

Враждéбный = ворóжий.

Враждовáніе = ворогувáння.

Враждовáть = ворогувáти. — Мазепа і Палій проміж себе ворогували. н. о. — Як зо мною гуляють, тоді мені щирують, а як від мене підуть, ще й на мене ворогують. н. п.

Врáжескій, врáжій = ворóжий.

Вразбрóдъ = врóстіч, рі́зно. — Як уже пізно, розійшли ся різно. н. п.

Враздрóбь = нáрізно, осóбо. — Гуртом дешевше, як нáрізно.

Вразмáхъ = зрóзмаху. — Ударив зрозмаху.

Вразмётъ = роски́дано.

Вразсыпну́ю = д. **Вразбрóдъ.** — То дрáла врóстіч всі дали. Кот. — Так всі і кинулись врóстіч.

Вразуми́тельный, но = зрозумі́лий, ло, розу́мний, но, втя́мки. — Та все по-нашому, щоб кожному воно розумно було. Кв.

Вразуми́ть, вразумля́ть, ся = напоуми́ти, напути́ти (С. З.), нарáдити, вия́снити, напоумля́ти, ся, вияснáти. ся. — Він його на розум напутив.

Врáки = брéхні і д. **Вздоръ.** — Брехнею сьвіт пройдеш, та назад не вернеш ся. н. пр.

Враль, я, врали́ха = брехýн, брехýха, брехáчка (ж. р.), брешкó, забрéха, брéхтя (ж. р. С. Аф.), скоробрéха, чистобрéха, (хто помагає брехати) — підбрéхач. — Паллант і сам був зла брехачка — язик його тож не кесачка. Кот. — О, вже цього чистобреху не піймаєш.

Врáльня = брехуні́вка. — А що, люди добрі, чи не з брехунівки ви? Кв.

Враньё = д. **Врáки.** — З брехні не мруть, та тільки віри вже не ймуть. н. пр.

Врасплóхъ = зненáцька, несподі́вано. — Що як би янгол зненацька злетів з неба з огненою різкою. Кот.

Врастáть = 1. вростáти, уростáти.
2. доростáти, вирóстати.

Врастя́жку = простя́гшись.

Врáтникъ = д. **Ворóтникъ.**

Врать = 1. брехáти, побрі́хувати, вибрі́хувати, брехню́ точи́ти, москалí везти́, підпускáти, (на сповіді) — попá вози́ти в рéшеті, (перестати) — перебрехáти, (помогати) — підбрі́хувати. — Язиком брехати — не ціпом махати. н. пр. — **Врётъ во всю Ивáновскую** = брéше на всі заставки. Ном.
2. д. **Вздоръ городи́ть.**

Врачéбникъ = 1. лічéбник.
2. лі́карь.

Врачéбный = лікáрський.

Врачевáніе = лічі́ння, гоїння. — Яке вже там лічіння, коли сухоти.

Врачевáтель = лі́карь.

Врачевáть, ся = лїчúти, ся, гóїти, ся.
— Шкода гоїти, коли смерть прийде. н. пр.

Врачъ = лїкарь. — Лїкареві, чи поможись,
чи не поможись, а калитка розвяжись. н.
пр. — **Быть врачёмъ, занимáться вра-
чевáніемъ** = лїкарювáти. — Він уже 5
літ лїкарює.

Вращáтельный, но = коловорóтний, но,
óбертнем. — Так мінї обертнем хата і
ходить (казав слабий). Ніс.

Вращáть, ся = вертїти, ся, крутúти, ся,
обертáти, ся. — Земля обертаєть ся коло
сонця. Де-що про сьвіт Божий.

Вращéніе = обертáння, вертїння.

Вредúтель, ница = шкóдник, ця.

Вредúтельный = шкодлúвий, шкóдний,
вадлúвий, вадкúй, шкодю́чий, нездо-
рóвий.

Вредúть = шкóдити, вáдити, шкóду шкó-
дити, робúти. — Більмо окові не шко-
дить, тільки око не бачить. н. пр. — Хто
пізно ходить, той сам собі шкодить. н. пр.
— Не один козак сам собі шкоду шкодив.
н. п. — Ледачому животові і пироги ва-
дять. н. пр.

Врéдный, но = шкодлúвий, шкóдний, но,
вадлúвий, вадлúво, вáдко, вáдить. —
Шкодливий, як кішка. н. пр. — Хліб на
хліб не вадить, а кий на кий вадить. н. пр.

Вредонóсный = д. **Вредúтельный** і **Врéдный**.

Вредъ = шкóда, вáда. — Чия шкода, того
й гріх. н. пр. — Мудрий Лях по шкоді. н.
пр. — **Вредъ причинúть, нанестú** =
нашкóдити, шкоду зробúти, вчинúти.
— Батько нашкодив, а дїти в одвітї. н. пр.
— Коваль шкоду зробив, а шевця повісили.
н. пр. — А хто би кому шкоду учинив,
тот маєть шкоду заплатити. Ст. Л. — **Во
врéдъ, ко вредý** = на шкóду. — На
шкоду людськую збудившая ся промва. Л.
В. — Аби не присягали фалшиве на шкоду
близшого. Б. Н.

Врéменемъ = чáсом, часáми, йнодї, йн-
коли, порóю, від чáсу до чáсу. — Ча-
сом з квасом, порою з водою. н. пр.

Временнóй, врéменный = дочáсний, ча-
сóвий, тимчасóвий. — Щастя дочасне, а
злидні довічні. н. пр. — Боярину квітка ча-
совая, а Петрови дївка вікован. н. п. —
Опекун або заставник і кождий, дочасним
правом імен'я держачи. Ст. Л. — **Врéмен-
но** = дочáсно, до часу, поки-що. —
До часу глечик воду носить, поки вухо не
одірветь ся. н. пр.

Временщúкъ = миловáнець, котрому по-
щастúло за короткий час із низького стану
осягнути великої сили при державній особі.

Врéмя = час, годúна, порá, добá, врé-
м'я, урéм'я. (С. Ш.) — Час плáтить, час
тратить. н. пр. — Час до дому, час і пора.
н. п. — Се було пізньої доби. — Та згину-
ла добра година: вмерла моя вірна дївчина.
В. Щ. — **Вó-время** = у свій час, вчá-
сно, впóру. — Добре, коли все у свій час
зроблено. — **Во врéмя** = під чáс. — А-
ще би кто під час служби Божої розмо-
вляв ся. Б. Н. — **Во вся́кое врéмя** =
по вся́к час. — Він по всяк час такий.
— **Врéмя отъ врéмени, отъ времени до
врéмени** = від чáсу до чáсу, колú не
колú, йнодї, йнколи, чáсом, часáми.
— **Въ ночнóе врéмя** = ночнóю добóю,
ночнóї добú. — Де ти волочив ся ночною
добою із чужою милою. н. п. — Ночної
доби з неволї втїкали. н. д. — **Въ рабóчее
врéмя** = в робóчу пóру, в дїльний
час. (Ніс.) — **Въ прéжнее врéмя** = спéр-
шу, допрéж сьóго, за прéжнїх часів.
— **Въ то врéмя** = тодї, тодї сáме, за
тієї годúни. — **Въ послѣднее врéмя** =
остáннїми часáми, в остáннї часú,
остáннїми часú. — Ну, останнїми часи
був дуже зажурив ся. Рус. В. — **На врé-
мя** = на який час, до чáсу, дочáсно.
— **Съ какóго врéмени** = відкóли, з я-
кóго чáсу. — Відколи та й досі не має.
— **Съ этого врéмени** = з сьогó чáсу,
від тепéр. — **Съ того врéмени** = з то-
гó чáсу, з тїї порú. — З того часу, як
женив ся, я нїколи не журив ся. Кот. —
Съ дáвняго врéмени = з дáвнїх часів,
здáвна, з давньої давнúни, з давнїх
дáвен. — **Съ незапáмятныхъ времéнъ**
= з поконвіку, з вік-віку, віковíчно.
— **Свобóдное врéмя** = дозвілля, віль-
ний час, гýлянки, погуля́нка. — Нехай
колись на дозвіллї зроблю. — **Благопріят-
ное, тяжéлое врéмя** = годúна, дóбра
годúна, лихá годúна, злигодня годú-
на, лихолїття. — При добрій годині —
куми й побратими, а при лихій годині, не-
має й родини. н. п. — В лихую годину я-
кось недавно довелось мінї заїхать в Укра-
їну. К. Ш. — Як у нашій славній Українї
були колись престрашнії злигодні години.
н. д. — **Въ какóе врéмя** = в якý го-
дúну, якóго чáсу. — Ой Бог знає, коли
вернусь, в якую годину, прийми ж мою Ма-
русеньку, як рідну дитину. н. п. — **Это
было не въ нáше врéмя** = це ще не
за нáс булó, не в нáші часú дїялось.
— **До врéмени, впредь до врéмени** =
до якóго чáсу, покú-що — **Мнѣ те-**

пе́рь не вре́мя = не ма́ю часу, ніколи. — **Сухо́е, дождли́вое вре́мя** = годи́на, дощова́ годи́на. — Вік прожити — не дощову годину пересідити. н. пр. — (Перед обідом) — передобі́док, (Перед вечерею) — підвечо́р'я, підвечі́рок, (Перед сном або як саме полягали спати) — ля́гови, обляги́, обля́гома. — Це було саме в обляги. — Були вже обляги; і Юлія лягла. К. Д. Ж. — От раз він входе у свою хату облягома, а за ним слідом щось входе. н. о. (Між весною і літом) — за́лїтки. — **Вре́мя во́зки копён, хлѣба съ поля** = копові́з, возови́ця. — Се було саме у копові́з. — **В. сгреба́нія** = гребови́ця. — **В. жа́твы** = жнива́. — **В. косьбы́** = косови́ця. — **В. паха́нія** = о́ранка, ра́лянка. — **В. посѣва** = сі́янка, сі́вба́, сі́йба́. — **Передъ сбо́ромъ хлѣба и овощей** = переднї́вок, переднї́вка. — **В. роенія пчелъ** = рі́йба́, ройови́ця. — **В. собира́нія маку** = макотру́с. — **В. линя́нія** = линьба́. — **В. сва́дебъ** = жени́тво. — **Вре́мя пра́здно провести́** = змарнува́ти час, провакува́ти.

Вре́мясчисле́ніе = лїтощо́т. — У нас лїтощот ведеть ся з того часу, як народив ся Христос. (З рукопис. календаря).

Ври́нуть, ся = д. **Вбро́сить, ся.**

Вро́вень = врі́вень, врі́вні, вще́рть. — Врівень з берегами. — Насипав мірку вщерть.

Врождённый = прирожде́ний, приро́дний, роди́мий. — Вона прирождена відьма. н. о.

Вро́зницу = нарі́зно. — Гуртом дешевше, як нарізно.

Врознь, врозь = рі́зно, осо́бо, по́різно. — Як уже пізно, розійдемось різно. н. п.

Вро́зсыпь = д. **Вразсыпну́ю.**

Вроста́ть = д. **Враста́ть.**

Вро́стокъ = нарі́ст.

Вро́схмель = д. **Вполпьяна́.**

Вруба́ть, врубить = заруба́ти.

Врунъ, вру́нья = д. **Враль.**

Вруча́ть = уруча́ти, доруча́ти, приручáти, до рук дава́ти. — А ти, милий, од'їжджаєш, кому ж мене уручаєш? н. п. — Поклони ся отцю, неньцї, що вони тебе одкохали і братові приручали і на посад виряжали. н. п. — Хмельницькому до рук подав. н. д. — Чи уже ж ти помираєш, кому добро уручаєш? Доручаю кошовому, писареві січовому. н. п.

Вруче́ніе = доруче́ння.

Врыва́ть = д. **Вка́пывать.**

Врыва́ться = 1. д. **Вка́пываться.**

2. вдера́ти ся, впера́ти ся.

Врѣзывать, ся = 1, урі́зувати, ся, врі́зувати, ся, вробля́ти (різанням).

2. в'їда́ти ся. — В'їлось йому в голову, ніяк не забуде.

3. д. **Врыва́ться 2.**

4. закохуватись, втьопати ся. (Д. **Влюби́ться.**)

Врю́хаться = д. **Влюби́ться** і **Вля́пать ся 3.**

Врядъ, врядъ ли = навря́д, навда́ку.

Вса́дникъ = їзде́ць, верхове́ць, верхови́к, верхови́й. — Де не взяв ся їздець, мчить ся по полю. н. о.

Вса́живать = вса́жувати, стромля́ти, встромля́ти.

Вса́сываніе = вбира́ння.

Вса́сывать, ся = 1. вбира́ти, ся, втя́гувати, ся, набіра́ти ся. — **Вса́сывающій** = берки́й. (С. Ш.)

2. д. **Впива́ться 2.**

3. присо́сувати ся, усиса́ти ся. — Дитина потроху присосала ся.

Все = д. **Весь.**

Всеавгустѣйшій = д. **Августѣйшій.**

Всевидящій = всевидю́щий.

Всевозмо́жный = вся́кий, превся́кий, всеможли́вий.

Всевысоча́йшій, всевышній = найви́щий.

Всегда́ = за́вжди, за́вше, завсегда́, усе, по вся́к час, ізвік, завсігди́ (Чайч.) — Старому завше годи, як малому. н. пр. — — Він усе ходить пішки. — Ми ізвік так жили. (С. Л.) — В чужих руках завше більший шматок. н. пр.

Всегда́шній = завсегда́шнїй, повсякча́сний.

Всего́дно = що ро́ку, що го́ду.

Вседне́вный, но = 1, щодо́нний, щодня́, щоде́нно. — Чуже поле поливаю що дня і що ночі, поки очи не засиплять чужим піском очі. К. Ш. — І в пісні тій подїї всї і муки свої ми вилили, сьпіваючи щоденно її. Чайч.

2. цїлоде́нний, уве́сь, цї́лий день, увесьде́нечки. (С. Ш.)

Всеконе́чно = авже́ж, адже́ж, пе́вне, ко́нче.

Вселе́нная = сьвіт, сьвіт Бо́жий, весьсьві́т. (С. Ж.)

Вселе́нскій = всесьвітнїй, сьвітовий.

Всели́ть, ся = осели́ти, ся, насели́ти, ся, осади́ти, осісти ся, всели́ти, ся.

Всеми́лостивѣйшій = наймилостивіший.

Всемірный = всесьвітнїй, повсесьвітнїй, всьогосьві́тнїй (К. Краш.), цїлосьвітнїй

(Лев.). — Зоря всесьвітная зійшла, і мир, і радість принесла. К. Ш.

Всемогу́щество = всемогу́чість, всесила. (С. Цар.).

Всемогу́щій, всемо́щный = всемогу́чий, всесильний. — Тебе благаю, всесильний Боже!

Всемѣ́рный, но = д. **Всевозмо́жный**, яко мо́га, усяким спо́собом. — Треба яко мога дбати, щоб...

Всемѣ́стный, но = повсю́дний, скрізь, усю́ди, повсю́ди, по всїх усюдах.

Всенаро́дный, но = 1. всенаро́дний, но. 2. прилю́дний, но (С. З.), привселю́дний, но. — Вона мене привселюдно ганьбила.

Всенижа́йшій = найни́жчий.

Всео́бщій = спі́льний, гуртовий, зага́льний.

Всепоко́рный, всепокорнѣ́йшій = всепокірний, найпокірнїйший.

Всепресвѣтлѣ́йшій = найяснїйший. (Пр. д. під с. **Августѣ́йшій**).

В сердца́хъ = з пересе́рдя, розсе́рдившись. — Та це він з пересердя так каже.

Всесвѣ́тный = д. **Всеми́рный**.

Всесвято́й = найсьвятїйший, пресьвяти́й.

Всеси́льный = всеси́льний, найду́жчий, найсильнїйший.

Всесла́вный = найславнїйший.

Все-таки = д. під с. **Весь**.

Всеуслы́шаніе, у виразї „**Во всеуслы́шаніе**“ = го́лосно, щоб усї почу́ли.

Всецѣ́лый, ло = цїлий зовсїм, цїлїсїнький, цїлко́м.

Всеча́сный, но = щоча́сний, що ча́су, що години, по всяк ча́с.

Всеѣ́дный, всея́дный = всеї́дний, всеї́да. — **Всеѣ́дная недѣ́ля** = всеї́дна. — Се було на всеїднїй.

Всея́децъ = всеї́да.

Вска́кивать = ска́кувати, спли́гувати; схо́плюватись. — Разом скочив на коня. — Миттю схопив ся з місця. С. Л.

Вска́пывать = ско́пувати.

Вскара́бкаться = ви́дряпати ся, здря́пати ся, зде́рти ся, ви́лїзти, злїзти.

Вска́рмливать = вигодо́вувати, згодо́вувати, вико́рмлювати. — Ой ти знав на що брав мене перепеличку, згодувала мене мати, як перепеличку. н. п.

Вската́ть, вска́тывать, ся = скоти́ти, ви́котити, ско́чувати, ся.

Вска́тываться = скида́ти ся. — Риба скидаеть ся.

Вскачь = ско́ком, вско́ки, на вско́ки, плигом, навза́води. — А він вбоки, та вскоки. — Як пішов мій кінь плигом, плигом! н. о. — Пустив коней навзаводи і скоро доїхав.

Вски́дываніе = скида́ння, підкида́ння.

Вски́дывать, ся = скида́ти, ся, підкида́ти, ся. — **В. на кого** = накида́ти ся на ко́го.

Вскипа́ть, вскипѣ́ть = закипа́ти, закипі́ти, скипі́ти. — **Вскипѣ́ть гнѣвомъ** = запала́ти гнївом, розлютова́ти ся.

Вскипяти́ть = спа́рити, нагрі́ти. — Треба спарити молоко. — Нагрій окріп.

Вскиса́ть = скиса́ти.

Вскла́дывать = склада́ти, наклада́ти.

Всклевета́ть, всклепа́ть = набреха́ти, обреха́ти, наклепа́ти.

Всклокота́ться = заклекотіти. — Заклекотіло синє море.

Всклоко́ченный = скудо́вчений, ску́дланий, скуйо́вжений, покудо́вчений; розкудо́вчений, розку́дланий, розкуйо́вжений, розпа́тланий. — **Всклоко́ченная голова** = ку́дла. (Чоловік з такою головою) — кудла́й, кудла́нь. — Його борода давно не бачила гребіння і страшна покудовчена. Фр.

Всклоко́чить, ся = скудо́вчити, покудо́вчити, зколо́шкати, поколо́шкати, скошма́тити, скуйо́вдити; розкудо́вчити, перекудо́вчити, розпа́тлати, переко́шлати, розкошма́тити, розку́йдити, ся. (Д. **Взъеро́шить**).

Вскло́ченный, вскло́чить = д. **Всклоко́ченный, всклоко́чить**. — **Вскло́чить кого́, зада́ть вскло́чку** = за чу́ба ви́драти, чу́бки да́ти.

Всковыря́ть = сколупа́ти, поколупа́ти, подряпати.

Вскокъ = 1. скік.
2. д. **Вскачь**.

Всколеба́ть, ся = схитну́ти, ся, захита́ти, ся, похитну́ти, ся, заколиха́ти, ся. — Пливе човен, води повен, та колиб не схитнув ся. н. п.

Всколыха́ть = д. **Всколеба́ть**.

Вскользь = злегка, поверхо́вно. (С. Цар.)

Вскопа́ть = скопа́ти, зри́ти.

Вскорми́ть = згодува́ти, ви́годувати.

Вскормле́нникъ, ца = годо́ванець, годо́ванка, вигодо́ванець і д. **Воспитанникъ, ца**.

Вско́рмъ = ви́корм, ви́пас. — Віддав бичка на викорм.

Вскоро́бить, ся = зжоло́бити, ся, спачи́ти, ся, поко́рчити, ся, покриви́ти, ся.

Вско́рѣ = ско́ро, незаба́ром, неба́вом. (Гал.) — Скоро після того він поїхав. С. Л. — Занедужав і незабаром умер. (С. З.)

Вскосма́тить, вскосма́ченный = д. **Всклоко́чить, всклоко́ченный.**

Вскочи́ть = д. **Вска́кивать.**

Вскра́й = 1. край, кіне́ць; країна, сторона́.

2. біля́, побіля́, край, ко́ло, близько, поблизу́, суме́жно.

3: до кра́ю, до ве́рху, вщерть.

Вскри́кнуть, вскрича́ть = скри́кнути, закрича́ти, згукну́ти. (Чайч.)

Вскружи́ть, ся = закрути́ти, ся, завертіти, ся.

Вскручи́ниться = зажури́ти ся, засумувати, затужити. — Ой сів, запив, зажурив ся, що без долї вродив ся. н. п.

Вскрыва́ть, ся, вскры́ть, ся = відкрива́ти, ся, відчиняти, ся. — **Вскрыть письмо́** = розкри́ти, розпеча́тати лист. — **Вскрыва́ть трупъ** = требуши́ти, тербуши́ти, рі́зати, поро́ти, потрошити. — **Вскрыва́ть ка́рту, ко́зыря** = переверта́ти ка́рту, сьвіти́ти, висьвічувати ко́зиря. — **Вскрыва́ть нары́въ** = розрі́зувати боля́чку. — **Рѣка́ вскры́лась** = лід пішов, кри́гу полама́ло, кри́га скре́сла.

Вскры́ша = (в картєх) — сьвітка, ко́зирь.

Всласть = в смак, у сма́к, до смаку́, до схочу́. — Діждали ся ласки, тепер усяк наїсть ся в смак сьвяченої паски. (З вірші).

Вслухъ = го́лосно, в го́лос. — Ні в голос, ні мовчки. н. пр.

Вслу́шаться, вслу́шиваться = дослу́хати ся, дослуха́ти ся, дочу́ти, дочува́ти ся, прислу́хати ся, прислуха́ти ся. — Я не дочув, що він казав. — Почав він ще більше прислухати ся.

Вслѣ́дствіе = че́рез, через те́, затім, з-за, із-за, за-для того, тим, в наслїдок (Гал.).

Вслѣ́дъ = услїд, слїдо́м, слїдко́м, ва́раз за, на вздогін.

Всма́триваться, всмотрѣ́ться = вдивля́ти ся, удивля́ти ся, придивля́ти ся, угляда́ти ся, вдиви́ти ся і т. д. — Він вдивлював ся в його хороше лице. Фр. — — Придивись, як тепер робить ся на сьвітї.

Всмя́тку = (про яйце зварене) — рідке́, не круте.

Всо́вывать = всува́ти, всо́вувати.

Всоса́ть = д. **Вса́сывать.**

Вспада́ть = спада́ти. — Спало мені на думку.

Вспа́ивать = випо́ювати, вигодо́вувати, вико́рмлювати.

Вспа́лзывать = зла́зити, вила́зити.

Вспа́мятовать = згада́ти.

Вспа́ривать, вспа́рить = па́рити, випа́рювати, запа́рювати, розпа́рювати. — Запарити висівки. — Розпарити дубок на обід. — **Вспа́рить ло́шадь** = зпи́лити, випилити коня́. — **Вспа́рить спи́ну** = ви́парити, одчухра́ти, одшмага́ти.

Вспа́рхивать = злїта́ти, злина́ти (С. З.), знїма́ти ся, пу́рхати. — Два голуби воду пили, вуркотїли, знялись в парі й полетїли. н. п. — Перепел с під ніг так і пурхнув.

Вспа́рывать, ся = поро́ти, розпо́рювати, ся.

Вспаха́ть, ся, вспа́хивать, = з'ора́ти, ся, віорати, ся, з'о́рювати, ся, ора́ти, ся. — І в тяжкі упруги може з'орю переліг той. К. Ш. — Ори ся ж ти, моя ниво! К. Ш. — **Вспа́ханный** = з'о́раний, пора́ний. — **Вспа́ханное поле** = ріл'ля́, ро́ля. (С. З.)

Вспа́шка = ора́ння, о́ранка. — Од Явдохи починаєть ся о́ранка на ярину́. С. З.

Вспла́каться = запла́кати гірко.

Всплакну́ть = заплакати трохи.

Всплёскивать, всплесну́ть = плю́скати, хлю́пати, хлю́скати, бо́втати. С. З. — **Всплесну́ть рука́ми** = вда́рити в доло́нї, сплеснути рука́ми. — **Всплесну́ть кры́льями** = залопотїти.

Всплёскъ = плю́скання, хлю́пання, плюск (С. З.), хлюп.

Всплотну́ю, всплошь = ря́дом, щільно, суцїльно.

Всплыва́ть, всплыть = спли́вати, ізплива́ти, випливати, випина́ти, зрина́ти. — Другий раз ступив — по пояс убрів, третій раз ступив — полосок ізплив. н. п.

Вспои́ть = д. **Вспа́ивать.**

Всполаскивать = споло́скувати.

Всполо́шиваться = поло́хати ся, споло́хувати ся.

Всполза́ть = зла́зити, вила́зити.

Всполохну́ть, ся = споло́хати, ся, стурбува́ти, ся, зґвалтува́ти, ся.

Всполо́хъ = споло́х, ґвалт, тріво́га, ша́рварок. — На ґвалт дзвонити. С. З. — Як трівога то й до Бога. н. пр. — Вдарили на сполох.

Всполоши́ть, ся = д. **Всполáшиваться, Всполохнýть, ся.**

Вспоминáніе = д. **Воспоминáніе.**

Вспоминáть, ся, вспóмнить, ся = 1. згáдувати, ся, пригáдувати, ся, нагáдувати, ся, згадáти, ся, пригадáти, ся, нагадáти, ся, спогадáти, ся, спам'ятáти, спом'янýти, ся, позгáдувати, ся. — Болить серденько дівчину згадуючи. н. п. — Таку ледачу пам'ять маю, що й не згадаю. Б. Г. — Як заміж підеш — забудеш, як стара станеш — згадаєш. н. п. — Коли на мене глянеш, то й мене спогадаєш. н. п. — Спогадаєш мене, мила, милими словами, а я тебе спогадаю гіркими сльозами. н. п. — Ой хоч він далеко, таки мене спом'яне́. н. п.
2. схаменýти ся, зтя́мити ся, отя́мити ся, зчýти ся. — Схаменув ся, як сьвятий піст минув ся. н. пр. — І не зтямив ся, відкіль лихо склало ся. н. о.

Вспомогáтельный = помічни́й, помогáючий.

Вспомогáть, вспомоществовáть = помогáти, запомогáти, поміч давати, рятувáти, рáдити, раду давáти, допомогáти. С. З. Л.

Вспоможéніе, вспомоществованіе = пóміч, підмóга, запомóга, підпомóга, рáда, порáда, ратýнок. С. З. Л. — Слава Богу за підмогу. н. пр. — Ратуй мене в пригоді, а в добрім разі ратунку не треба. н. пр.

Вспомянýть = д. **Вспоминáть 1.**

Вспорóть = д. **Вспáрывать.**

Вспорхнýть = д. **Вспáрхивать.**

Вспотѣлый = пітний, спітнілий.

Вспотѣть = спотіти, запотіти, спітніти, чýба, чупри́ну нагріти, упріти, ся, угріти ся.

Вспры́гивать, вспры́гнуть = сплíгувати, сплигнýти, стрибáти, стрибнýти.

Вспры́скивать, вспры́снуть, ся = 1. бри́зкати, при́скати, кропи́ти, пóрськати, ся, побри́зкати, ся і т. д.
2. сікти, пáрити, шмагáти, ви́сікти, ви́парити, відшмагáти. — Добре відшмагали різками.
3. **Вспры́снуть обнóвку** = покропи́ти.

Вспря́дывать = д. **Вспры́гивать.**

Вспýгивать, вспугнýть = полóхати, сполохати, сполоши́ти, полóшкати, ки́шкати.

Вспýтать, ся, вспýтывать, ся = 1. плýтати, заплýтати, ся, заплýтувати, ся.
2. набрехáти, наклепáти.

Вспухáть, вспýхнуть = пýхнути, напухáти, напýхнути, обпухáти, обпýхнути.

Вспýхлина = óпух. С. Л.

Вспýхлый = опýхлий, обпýхлий. — А он попід тином опухла дитина від голоду мре. К. Ш.

Вспýчивать, ся, вспýчить, ся = надимáти, ся, роздимáти, ся, роздýти, ся, рознéсти, пачи́ти ся, спачи́ти ся.

Вспылáть = д. **Воспылáть.**

Вспыли́ть = спалахнýти, спахнýти, зкипіти, гнівом закипіти.

Вспы́льчивость = зáпал, óпал. (С. З.) — Та він це з'óпалу сказав.

Вспы́льчивый, во = палки́й (С. З. Л.), запальни́й, пальóний, з зáпалом, з óпалом. — Ну, та який же пальоний — так зразу і закипить.

Вспы́рскивать = д. **Вспáрхивать.**

Вспы́хивать, вспы́хнуть = 1. запалáти, спалáти, спалахнýти, спахнýти, спалахкотіти, вибухáти, ви́бухнути. — Іскра до покути спахнула. Номис. — Ніхто не відає, де той огонь тліє, але як разом вибухне. С. З. — Тільки побачив дим, а тут зразу як спалахне. — **Вспы́хнулъ мятéжъ** = повстáння ви́бухло.
2. д. **Вспыли́ть.**
3. зачервоніти, почервоніти, зашáритись. — Він аж зашарив ся від сорому.

Вспы́шка = д. **Воспламенéніе і Вспы́льчивость.**

Вспѣ́нивать, ся, вспѣ́нить, ся = пінити, ся, запінити, ся.

Вспѣть = засьпівáти.

Вспя́ливать, ся, вспя́лить, ся = напинáти, ся, нап'ясти́, ся натягáти, ся, натягти́, ся. — Ой нап'яли козаченьки великий намет. н. п.

Вспять = назáд, навспáк. (С. Ж.).

Вставáніе = вставáння.

Вставáть = уставáти, підіймати ся, здіймáти ся, звóдити ся, підвóдити ся. — Ой то не пили пилили, не тумани уставали. н. д. — І сам уставай, і челядь буди. н. п. — Підвів ся з ліжка.

Встáвить, вставля́ть, ся = устави́ти, уставля́ти, ся, упрáвити, управля́ти, ся, вроби́ти, втули́ти, (дно) — задни́ти, (скло) — засклúти, зашкли́ти, застекли́ти, (слово) — вкинути, додáти. — Уставляти вікна. С. З. — Управляти образ в рамці. С. З. — Вробити камінь в перстень. — Заднив бочку.

Встáвка = встáвка, впрáвка, втýлка, ýставка, лáтка. (Перші два означають і дію, і річ, останні тільки річ.)

Вставнóй = встáвлений, впрáвлений, врóблений; вставни́й; штýчний.

Встарь = в старовину́, в давнину́. — В старовину, кажуть, усе було краще. н. о.

Вста́скивать, ся = 1. втяга́ти, зволіка́ти, ся.

2. зла́зити, вила́зити.

Встать = д. **Встава́ть.**

Встащи́ть, ся = 1. втягти́, зволокти́, ся, спе́рти. — Ледве спер я мішок на гору — такий важкий. Чайч.

2. злі́зти, ви́лізти.

Встопо́рщить = д. **Взъеро́шить.**

Встоскова́ться = зажури́ти ся, засумува́ти, в ту́гу вда́ти ся.

Встошни́ть, ся = зану́дити. — Занудило коло серця, закололо в боці. К. Ш. — **Мнѣ встошни́лось** = зану́дило, мене ну́дить, ну́дно мині.

Встрево́женный = стурбо́ваний, споло́шений, переполо́шений, зру́шений.

Встрево́жить, ся = стурбува́ти, ся, споло́шити, переполо́шити, ся, зґвалтува́ти, ся, стріво́жити, ся.

Встрепа́ть, ся = розтрі́пати, ся, розкудо́вчити, ся, розку́длати, ся. — **Всталъ какъ встрёпанный** = скочив як обпа́рений.

Встрепену́ться = стрепену́ти ся, здрігну́ти, ся, затріпоті́ти.

Встрёпка = тіпа́чка, ску́бка, прочуха́н, прочуха́нка. — Дали йому доброго прочухана. С. З.

Встрёпывать, ся = д. **Встрепа́ть, ся.**

Встрепыха́ться = д. **Всполоши́ться.**

Встрѣ́тить, ся = стрі́ти, ся, стрі́тити, зустрі́ти, ся, зустрі́тити, зустрі́нути, ся, стрі́нути, ся, здиба́ти, ся, спітка́ти, ся, зу́спити, ся. — Оце, брате, моя доля... деж то я спочину? а може й я коли небудь своє щастя стріну. Аф. — Зустрів її, і привітав і тихо мовив. К. Ш. — Думав доля зустрінеть ся — спіткало ся горе. К. Ш. — Бігла Ганна густими лозами, здибала ся вона з трьома соколами. н. п. — Як я тепер боюв ся з ним здибатись. Фр. — І не счулась, як зуспили дівчата. К. Ш.

Встрѣ́ча = стрі́ча, зустрі́ча, зу́стріч (Чайч.), спітка́ння. (С. Л.). — **На встрѣ́чу** = на́встріч, на зу́стріч. — Іде слободою, аж на зустріч йому піп. н. к.

Встрѣча́ть, ся = стріча́ти, ся, зустріча́ти, ся, стріва́ти, ся, перестріва́ти, ся, здиба́ти, ся. — А убравши ся, до церкви пішла; здибують її аж три паничі. н. п. — От іде він, а пани і перестрівають його. н. к. — Іде, аж стріча його чоловік. н. к. — Сьвітає, соловейко в темнім гаю сонце зустрічає. К. Ш. — І то шлях і то дорога — кого спитать в полі? Хоч не питай, куди не йди — не стрівати долі. Аф.

Встрѣ́чный = стрі́чний, стрі́чаний. — **Встрѣ́чные кумовья́** = стрі́чані куми́. Ман. — **Встрѣ́чный вѣ́теръ** = супроти́вний. — **Разска́зывать встрѣ́чному и попере́чному** = ко́жному, кому́ попа́ло, хто зустрі́неть ся.

Встря́ска = д. **Встрёпка.**

Встря́хивать, ся, встряхну́ть, ся = 1. труси́ти, витру́шувати, струсну́ти, ся, трі́пати, ся.

2. стрепену́ти, ся, стену́ти ся. С. Л. — І шкурою сірий бугай стрепенув. К. Ш. — Він тільки стенув ся, так віжки і тріснули. н. к.

Вступа́ть = увіхо́дити, уступа́ти. (С. Ш.) — **Вступи́ть въ бракъ** = д. під с. **Бракъ.** — **В. на ца́рство, на престо́лъ** = ста́ти на ца́рство, зацарюва́ти, запанува́ти. — **В. въ бой** = ста́ти до бо́ю. — **В. въ до́лжность** = ста́ти на уря́д, приня́ти уря́д. — **В. въ дру́жбу** = подружи́ти ся, поєдна́ти ся, поня́ти ся, (з ким лихим) — злига́ти ся. — Ой коли б нас не вязано, може б нам жило ся, що волею моє серце з твоїм поняло ся. н. п. — Злигав ся з циганами, та й сам тепер зледащів. — **В. въ сою́зъ** = ста́ти, приста́ти до спілки, у спілку. — **В. въ разгово́ръ** = поча́ти розмо́ву. — **В. въ карау́лъ** = ста́ти на ва́рту.

Вступа́ться = 1. встрява́ти, втруча́ти ся, вмішувати ся.

2. доправля́ти ся. — Чого мині мовчати? Я за своє доправляюсь.

3. заступа́ти ся (за кого), обороня́ти (кого).

Вступи́тельный = вступний.

Вступи́ть, ся = увійти́, усту́пити і д. **Вступа́ть, ся.**

Вступле́ніе = 1. вступ, ухо́дини (С. Ш.), увіхо́дини. С. Ш.

2. пере́днє сло́во, передмо́ва, вступ.

Встя́гивать, ся = д. **Вста́скивать, ся.**

Всу́е = ма́рне, дарма́, даре́мне, ду́рно. — Не будеш брати імене Господа Бога твоєго надаремне. Б. Н.

Всу́чивать, ся, всучи́ть, ся — 1. всу́кувати, ся, всука́ти.

2. вти́скувати, впиха́ти, вти́снути, упі́хнути. — Він не хотів брати, та я таки втиснув йому три карбованці.

Всха́живать = д. **Всходи́ть.**

Всхли́пъ, всхли́пываніе = хлипання, хлі́пи, (тихо) — пхи́кання.

Всхли́пывать = хли́пати, (тихо) — пхи́кати. — Прийшла Венера і скривившись, і стала хлипать перед ним. Кот. — Чути було, як хрипів бідний хлопець, судорожно хлипаючи. Фр.

Всходи́ть = схо́дити, віхо́дити, підніма́ти ся, (на гору) — видиба́ти. Ман. — Зійшов по драбині. — Жито зійшло. — Тісто піднялось. — Яж думала, що сонечко сходить, аж то милий по риночку ходить. н. п. — Іще сонце не сходило, як до мене щось приходило. н. п.

Всхо́дня = схо́дня.

Всхо́дъ = схід, віхо́д. — **Всхо́ды** = схо́ди, про́рість. — Про́рости нічого не має, бо дощів зовсїм не було. Чайч.

Всхожде́ніе = схід, віхо́д.

Всхолми́ть, ся = зхвилюва́ти, ся, розхвилюва́ти, ся, збу́рити, ся (про воду), порі́ти, поробити ку́пи, понакида́ти кучугу́ри (про пісок).

Всхохла́тить = підби́ти чуб у го́ру.

Всхрапну́ть = заснути (на малу годину), прикурну́ти.

Всхра́пывать = хропти́, хропі́ти. — Хропе, аж хата ходором ходе.

Всцара́паться = видряпатись, ви́дратись.

Вчина́ть = почина́ти.

Всыпа́ть, ся = усипа́ти, ся, насипа́ти, ся.

Всѣ = усї, всї.

Всѣва́ть, ся, всѣ́вать, ся = сї́яти, ся, засїва́ти, ся.

Всю́ду = скрізь, усю́ди, всю́ди. (Д. Вездѣ).

Вся́кій = уся́кий, вся́кий, ко́жний, ка́жний, ко́жен, жа́ден, жо́ден. — **Вся́кій ве́черъ, день, годъ** = що ве́чора, що дни́, що ро́ку. — **Во вся́комъ слу́чаѣ** = у вся́кім ра́зї, в ко́жнїм ра́зї, хоч я́к. — Хоч як, я у вас буду. Чайч. — **Вся́кими сре́дствами** = уся́ким спо́собом. — **Рѣши́тельно вся́кій** = кожнїсінький. — **Вся́ко быва́етъ** = рі́зно бува́є, уся́ково бува́є, вся́чина бува́є.

Всякъ = д. **Вся́кій.**

Вся́ческій = д. **Вся́кій.** — **Вся́чески** = уся́ково, рі́зно, уся́ким спо́собом, на всї лади́.

Вся́чина = вся́чина, усі́чина, мішани́на. — В притузі треба знать усячину. С. Ш.

Втай, втайнѣ = тає́мне, та́йно (С. Ш.), пота́й (С. З.), ни́шком (С. Л.), кра́дькома (С. З.), криткома́ (Чайч.). — Потай Бога, щоб і чорт не знав. н. пр.

Вта́лкивать, ся = випха́ти, ся, пропиха́ти ся.

Вта́поры = тогдї, тодї, в таку́ добу́, на той час, того часу́, тієї пори́, в ту по́ру, тодї са́ме. — А чому ти тогдї не приходив? С. Ш. — Як є на мед, тодї пий пиво, а як є на пиво, тодї пий воду. н. пр. — В таку добу під горою. К. Ш.

Вта́птывать, ся = вто́птувати, ся.

Втаска́ть, ся, вта́скивать, ся = втягти́, ся, втяга́ти, ся, уволокти́, ся, уволіка́ти, ся, впе́рти, ся.

Втача́ть, ся, вта́чивать, ся = вши́ти, ся, вшива́ти, ся, приштукува́ти, ся.

Втащи́ть, ся = втягти, ся, уволокти́, ся, впе́рти, ся, вшеле́пати ся, втелі́щити, ся. — Уперсь у хату тай сидить. Чайч. — Оце ще якась неня вшелепалась у хату. Лев.

Втека́ть = влива́ти ся, втїка́ти, вплива́ти.

Втемя́шить = втовкма́чити. — Ніяк не втовкмачиш йому в голову.

Втемя́шиться = засї́сти в голові́. — Засїло йому в голові, що нїчим не ви́бєш.

Втере́ть, втира́ть = вте́рти, уте́рти, втира́ти.

Втере́ться, втира́ться = 1. вте́рти ся, уте́рти ся, втира́ти ся.
2. пролї́зти, прола́зити, пропха́ти ся, протї́скатись, протї́скуватись; вшилитись, вшиля́ти ся, в душу залї́зти, підсипа́ти ся, підла́зити, підлести́ти ся. — Заліз йому в душу — що хоче, те й робить. — А до мене губерець підсипавсь і любови добивавсь. Кот.

Вти́скать, вти́скивать, вти́снуть = вдави́ти, вбга́ти, вти́снути, упха́ти, упхну́ти, вда́влювати, вти́скувати, втовкма́чити.

Вти́скиваться, вти́снуться = 1. вти́скувати ся, впиха́ти ся і т. д. д. **Вти́скать.** 2. прола́зити, пропиха́ти ся, протї́скувати ся і д. **Втира́ться.**

Втихомо́лку = мовчки, ни́шком, зни́шка, ти́шком-ни́шком, крадькома́, тихе́нько, пота́й, криткома́. (Чайч.) — Хирів собі мовчки, а далі взяв тай умер. К. Х. — Кочубей та Іскра пишуть листи знишка. н. п. — Нахиляв ся тишком-нишком над рум'яним, білим личком. Руданський. — Скажу йому тихенько: любою тебе, серденько. н. п.

Втиши́ = ти́хо, тихе́нько; у за́тишку.

Втолка́ть, ся, втолкну́ть, ся = д. **Вта́лкивать, ся.**

Втолковáть, втолкóвывать, ся = втовкувáти, втовкмáчити.

Втолóчь = втовкти́.

Втолпи́ться = вти́снути ся, пропхáти ся. — Такого багато людей — на силу пропхав ся.

Втоптáть, ся = утоптáти, ся. — До доброї криниці стежка утоптана. н. пр.

Втóра = 1. дру́гий гóлос, дру́га скри́пка.

2. д. **Вздоръ.**

3. нáпасть, пеня́, хáлепа. — Оце ще пеня московська!

Вторгáться = вперáти ся, вдирáти ся. — Наче злодій, впераєть ся таки та й годі. К. Ш.

Втóрить, ся = 1. окселентувáти, підсьпíвувати, підгравáти, підтя́гувати. — Ви дишканта сьпівайте, а я буду окселентувати. Кот.

2. підтáкувати, потурáти.

3. лунáти. — Щось гукне: Химо! Химо! Та й піде гук по темному бору, аж лунає. Мар. Вовчок.

Втори́чный, но = повтóрний, повтóрне, вдру́ге, удру́ге (С. Ш.), в дру́гий раз, за дру́ге (С. Л.), дру́гого рáзу. — Писано повторне. С. З.

Втóрникъ = вівтóрок, вівтíрок. С. Л. — Складімось, куме, шагів по сорок, випиймо, куме, що й у вівторок. н. п.

Втóрничный = вівтóрковий.

Вторóй = дру́гий. — **Во-вторыхъ** = вдру́ге.

Второклáссный = другоклáсний, другоря́дний.

Второпя́хъ = похапцéм (С. Л.), хáпко, хапки, хапкóм, пóхапки (С. Ш.), хапáючись, на швидку́.

Второстепéнный = другоря́дний.

Втрави́ть, втрáвливать, втравля́ть, ся = 1. привчи́ти до лóву (про ловчих птиць, собак, то-що).

2. втягти́, втягáти, привчи́ти, привчáти, ся (найпаче до чого лихого).

Втрóе = утрóє, в три рази́.

Втроёмъ = у трьóх. С. Л.

Втройнѣ́ = д. **Втрóе.**

Вту́лка = 1. чіп, шпу́нт (С. З.), зáтичка.

2. мáточина (в колесі. С. П. Лев.).

Вту́не = мáрне, дáром, дáрма, дарéмне, ду́рно.

Втупи́къ, у виразах: а) **Постáвить втупи́къ** = заморóчити, збúти з пантели́ку, забúти пáмороки, б) **Стать втупи́къ** = заморóчитись, отетéріти, отумáніти. С. З. — Як мині сказано: одягайся, я так і отетеріла. Ган. Барв.

Втыкáть, ся = втикáти, ся, встромля́ти, устромля́ти, ся. С. Л. Ш.

Вты́чка = 1. втикáння, стромля́ння.

2. зáтичка, чіп.

Втѣ́поры = д. **Втáпоры.**

Втѣсня́ть, ся = вти́скувати, ся, впихáти, ся, пропихáти ся, вдирáти ся. С. Л.

Втю́ривать, втю́рить, ся = 1. бу́рхати, набу́рхати, набу́рити, утелíщити (всипати або влити чого надто багато).

2. втягáти, вклепáти ся, попадáти (в яке лихо, халепу, шкоду або що прикре).

3. д. **Влюби́ться і Вля́паться 3.**

Втя́гивать, ся = 1. д. **Вбирáть, вовлекáть, втáскивать.**

2. звикáти, втя́гувати ся.

Вулкáнъ = д. **Волкáнъ.**

Вурдалáкъ = д. **Волкодлáкъ.**

Входи́ть = вхóдити, увіхóдити. С. Ш. — — От уіходить королевич у нову сьвітлицю. п. к. — **Входи́ть въ си́лу** = в си́лу, в поту́гу вбивáти ся. — Я корю ся, поки у силу та в потугу вб'ю ся. К. Б. — — **Онъ ни во что́ не вхóдитъ** = ні про щó не дбáє, ні до чóго не берéть ся. — Инші вирази дивись під с. **Войти́.**

Входъ = вхід, увіхóдини, ухóдити. С. Ш. (В нову хату) — вхíдчини. — Відчинив ся вхід до якогось таємного льоху. Фр. — Достроїв хату? О, вже і вхідчини справили.

Вхождéніе = д. **Входъ.**

Вцарáпать, ся = удря́пати, вдря́пати, ся. — Чи чорт за душу удряпнув? Кот.

Вцѣди́ть, ся, вцѣживать, ся = вці́дити, ся, наці́дити, ся, вточи́ти, уточи́ти, ся. (С. Ш.) — Та піди, хлопку, до пивниці та вточи ще й пива, та вип'єм за здоров'я та мойого сина. н. п.

Вцѣпи́ться, вцѣпля́ться = вчепи́ти ся, учепи́ти ся, учепíрити ся (С. Ш.), вчéплювати ся. — Де ти, біда, вродилась, що до мене вчепилась? н. п. — Учепив ся, як реп'ях. н. пр.

Вчерá, вчерáсь = учóра, вчóра. С. Л. Ш. — І учора горох і сьогодня горох, прийди, прийди, моє серце, поговорим у двох. н. п.

Вчерáшній = учорáшній, вчерáшній, учорáйший. (С. Ш.) — Шукає учорашнього дня, що добрий був. н. пр.

Вчернѣ́ = нáчорно.

Вчéтверо, вчетверóмъ = вчéтверо, у чотирьóх. — У чотирьох укутали цілу кварту.

Вчинáть = починáти. — **В. искъ** = позов закладáти, починáти діло, спрáву. — Кому хочеш позов заложу. Кот.

Вчи́тываться = вчи́тувати ся.

Вчу́жѣ = зá чужа. — Зá чужа жаль його.

Вша́ = д. **Вошь.**

Вше́ствіе = уше́стя (С. Ш.). і т. д. **Входъ.**

Вше́стеро, вшестеро́мъ = вше́стеро, в шість разів, у шістьо́х. — Вшестеро більший. — Робили у шістьох.

Вшиба́ть = забива́ти.

Вши́вець, вши́викъ = воши́вець, вошопру́д. С. Аф.

Вши́вица = 1. воши́виця.

2. рос. Pedicularis = шолуди́вник, горішник, галага́н. С. Ан.

Вши́вый = воши́вий. = **Вши́вая трава́** = д. **Вши́вица 2.**

Вши́вѣть = воши́віти.

Вшива́нка = д. **Вши́вица 2.**

Въ = у, в, з, до, на, ув. — Де він? та там у клуні. — Ходім у хату. — До рук віддав. — Пішов до церкви. — **Взять въ долгъ** = взяти на́бір. — **Въ дополне́ніе** = в дода́ток до... — **Въ па́мять** = на спо́мин, на неза́будь. — **Плясать въ присядку** = танцювати навпри́сядки. — **Въ этотъ день, въ эту ночь** = сього дня, сієї но́чі. — **Въ ца́рствованіе Петра́ В.** = за царя́ Петра В. — **Въ недѣлю окончилъ рабо́ту** = покінчав за тиждень. — **Въ 10-ти верста́хъ отъ...** = за 10 верст від... — **Быть въ наде́ждѣ** = мати надію. — **Въ то са́мое вре́мя** = тоді са́ме. — **Онъ въ пра́вѣ** = він ма́є право. — **Изорва́ть въ куски́** = порвати на шматки́. — **Изъ Кіева въ Лубны** = од Київа до Лубе́нь. — **Въ нача́лѣ лѣта** = з поча́тку літа. — **Беру́ Бо́га въ свидѣтели** = Бо́гом сьвідчу ся. — — **Въ отца́** = в ба́тька вда́в ся. Дивись ще під с. **Во.**

Въѣда́ться = в'ї́да́ти ся, уїда́ти ся.

Въѣдчивый = в'їдли́вий, уїдливий.

Въѣздъ = в'їзд.

Въѣзжа́ть = уїзди́ти, заїзди́ти.

Въѣзжій = в'їзди́й. — **Въѣзжій лѣсъ** = скарбовий або и́ншого яко́го власти́теля ліс, котрим ма́ють право користуватись і сторо́нні люде для власного вжитку.

Въѣсться = уїсти́ ся. — Вино уїло ся в руки. С. Ш.

Въѣхать = уїхати, заїхати. — Уїхати у двір. С. Ш.

Въявь, въявѣ = я́вне, очеви́дьки, очеви́дячки.

Выбаллотировать = ви́брати, ви́голосувати.

Выба́лтывать, выболтать = 1. вибо́втувати, виколо́чувати, збива́ти, ви́бовтати, зби́ти.

2. вибріхувати, розбріхувати, вибрехати, розбреха́ти. — Не довго й таїв ся — все розбрехав.

Выба́лтываться = 1. вихлю́пувати ся, розхлю́пувати ся.

2. д. **Выба́лтывать 2.**

Выбива́ть, выбить = 1. вибива́ти, ви́бити. — Вибив двері. — Повибивав шибки у вікнах.

2. викида́ти, ви́кинути. — Хвиля викинула на берег.

3. витоло́чувати, ви́толочити, потоло́чити, ви́товкти. — Витолочив траву. — — Не дав Бог жабі хвоста, а то б усю траву потолочила. н. пр.

4. виганя́ти, виго́нити, виту́рювати, ви́турити, випира́ти, ви́перти, вибива́ти. — На силу витурили його в хати. — Утришній виперли з шинку. — Староста вигнав всіх гатити греблю. — В потилицю з хати вибивали. н. п.

Выбива́ться = 1. д. **Выбива́ть.**

2. вибива́ти ся, визволя́ти ся. — Ледве визволив ся.

3. виси́люватись, знемога́тись, охляпа́ти.

Выбира́ть, ся, вы́брать, ся = 1. вибіра́ти, ви́брати, ся, обіра́ти, обра́ти, ся, обібра́ти, добра́ти, ви́збірати. — Вибрали його старшиною. — Не вміє ні читати, ні писати, а хотить за короля обірати. н. пр. — Пішов Палій до стаї, скільки було коней — не добере собі коня. н. п. — Обрали місце на хату. — Усі горіхи визбірали.

2. вибіра́ти, ви́брати ся. — Вибравсь з сії хати у другу.

Вы́бить = д. **Выбива́ть.**

Вы́блевать = ви́блювати, ви́ригати.

Вы́блекнуть = полиня́ти.

Выбоина = ви́бій (С. Аф.), ви́боїна, (з грязею) — баю́ра. (С. Ш.) — Такі там баюри, що й виїхати трудно.

Выбоистый = ви́боїстий.

Выбойка = ви́бійка, мальо́ванка. (Гал.)

Выбойковый, выбойчатый = ви́бійчаний.

Выбойщикъ = набійщик.

Выболтать = д. **Выба́лтывать.**

Вы́болтокъ = д. **Бо́лтень 2.**

Вы́борзокъ = по́круч, по́місок (від хорта і простої собаки).

Вы́борка = ви́бірка.

Вы́боронить = ви́скородити, заволочи́ти, д. Борони́ть 2.

Вы́борщикъ = ви́борець (Гал.).

Вы́боръ = ви́бір, обра́ння. (С. Л.).

Вы́бранить = ви́лаяти, нала́яти, зла́яти, (згадуючи батька) — ви́батькувати. — Що налаяла отця й матір не налаяла, а подумала. н. п.

Выбра́сываніе = викида́ння.

Выбра́сывать, ся = викида́ти, ся.

Вы́брать = ви́брати, обра́ти, обібра́ти, добра́ти, ви́збірати.

Вы́бресть = ви́лізти, ви́брести.

Выбрива́ть, ся, вы́брить, ся = виго́лювати, ся, голи́ти, ся, ви́голити, ся. С. Аф. — **Вы́бритый** = ви́голений.

Вы́бродить = 1. ви́ходити, ви́лазити, ви́бродити, поблука́ти, повештатись, посновига́ти, ви́никати. (Д. Броди́ть 1.). — Посновигала там по всім кутках. Б. Г.
2. ви́грати ся, вишумувати, ви́бродити. (Д. Броди́ть 3.).
3. ви́ловити рибу волоком.

Вы́бросать = повикида́ти.

Вы́бросить, ся = ви́кинути, ся.

Вы́броска = викида́ння.

Вы́бросокъ, частіше мн. **вы́броски** = поки́дька, по́кидь, поки́дьок, поки́дьки; сьміття, ка'зна що. — Шкода гроше́й на таку покидь. — Ще воно не покидька. С. З.

Вы́брошенный = ви́кинутий.

Вы́брызгать, выбры́згивать = 1. ви́бризкати, ви́хлюпати.
2. забри́зкати, оббри́зкати.

Вы́буравить, выбура́вливать = ви́свердлити, висве́рдлювати. С. Л.

Вы́бучить = ви́золити (С. Аф.), ви́лужити.

Выбыва́ть, вы́быть = вихо́дити, ви́йти; відхо́дити, одбува́ти, одбу́ти, кидати (місце, службу).

Выбѣга́ть = 1. вибіга́ти. — Вибіг з хати. — **Вино́ вы́бѣжало** = збігло, ви́тікло.
2. (про рослину) — вигани́ти ся. — За одно літо як вигналось це дерево.
3. випере́жувати.

Вы́бѣгать, ся = 1. ви́бігати, ся, ви́ганяти, ви́гасати. — Усоди вибігав, та не знайшов. С. Л. — Вигасав скрізь, а йому мало.
2. ви́бігати (заробити біганням).
3. з'їздитись. — Був кінь, та з'їздив ся. н. пр.

Вы́бѣгъ = ви́біг, вибіга́ння. — **На вы́бѣгъ** = навви́передки.

Вы́бѣжать = ви́бігти, (про кількох) — повибіга́ти, (нишком) — ви́шмигнути. — — Хто його зна, коли він і вишмигнув.

Выбѣлива́ть, вы́бѣлить, ся = вибілювати, побілювати, біли́ти, ви́білити, побіли́ти, ся, убіли́ти, ся — **Вы́бѣленный** = ви́білений, побіляний. (С. З.) — Треба вибілити хату. — А білії лебеді так убілють на воді. н. п.

Вы́бѣлка = біління, вибілювання, убілювання. (С. Ш.).

Вы́бѣситься = переказитн ся. — Тепер він парубок добрий, давно вже переказив ся.

Выва́живать = розво́жжувати.

Выва́живать = 1. виво́дити, прово́дити.
2. виво́зити, зво́зити.
3. вива́жувати (провіряти вагу).

Выва́ливать, ся, вы́валить, ся = вива́лювати, ся, ви́валити, ся, випада́ти, викида́ти, ся, ви́кинути, ся, виверта́ти, ся, ви́вернути, ся. — Цегла вивалила ся. — Викинув гній у яму. — Вивернув з сапок. — Випали зуби.

Вы́валокъ = д. Бо́лтень 2.

Вы́валять, ся = 1. звали́ти. (С. Аф.)
2. ви́валяти, ся, вкача́ти, ся, ви́каляти, ся.

Выва́ривать, ся вы́варить, ся = вива́рювати, ся, ви́варити, ся.

Вываро́й, вы́варный, вы́варочный = ви́варний.

Выва́стривать = вого́стрювати, гостри́ти, вито́чувати, точи́ти (на точилі). — Точив ножиці, а все тупі. С. Ш.

Выва́щивать = вощи́ти, виво́щувати.

Вы́веденышъ = курча́ (що недавно вилупилось), пискля́, голону́цьок (С. Аф.), голу́цьвянок. (Чайч.).

Вы́ведриться = розгоди́нити ся, ви́яснити ся. — Нехай лиш вияснить ся — бач як нахмарилось. н. пр. — Після дощу зараз розгодинилось.

Вы́везть, вы́везти, ся = ви́везти, ся.

Вы́вернуть, ся = 1. ви́вернути, ся, ви́крутити, ся. — Викрутив пробій. — **Вы́вернуть на изнанку** = переверну́ти на ви́воріт, перелицюва́ти.
2. ви́крутити ся, ви́брехати ся. — Хоч як йому доведи, а він такий, що викрутить ся. — Насилу вибрехав ся.

Вы́верстать, вывёрстывать = 1. ви́рівняти, зрівня́ти. вирі́внювати. — Вирівняла долівку.

2. ви́вернути, одверну́ти, виверта́ти, одверта́ти, одлї́чити, одлї́чувати. — Хазяйка одвернула з наймички за шкоду. Чайч.

Вы́вертка, вы́верть = 1. викру́чування.

2. ви́крут, визворо́тка (С. Л.), ви́крутня.

Вывёртывать, ся = 1. виверта́ти, ся, викру́чувати, ся.

2. викру́чувати, ся, вибрі́хувати ся, вибре́хувати ся.

Вы́вертѣть, вывёрчивать, ся = ви́вертїти, виві́рчувати, ся, (свердлом) — ви́свердлити, висве́рдлювати, ся.

Вы́весть, вы́вести, ся = 1. ви́вести, повиво́дити. — Вивести з лїсу. — **Вы́весть изъ бѣды** = ви́зволити, ви́рятувати. — **Вывести нару́жу** = ви́вести на чи́сту во́ду.

2. ви́вести, ви́бавити (про мишей, блощиць, цьвіркунів то що і про плями).

3. вивести, ся, ви́лупитись, ви́клюнути ся. — Качка вивела трое каченят. — Курча тільки що вилупилось.

4. ви́вести ся, повиво́дити ся, переве́сти ся, поперево́дити ся. — Були й кози і птиця всяка, та тепер попереводились. н. о.

Вывива́ть, ся = звива́ти, ся, зплїта́ти, ся, виплїта́ти, ся. — Виплїв батіг. — Звив вірьовку. — Виплела стьожку з коси.

Вывивно́й = кру́чений, плете́ний.

Вы́винтить, ся, выви́нчивать, ся = ви́крутити, ся, одвертїти, ся, одкрутити, ся, ви́гвинтити, ся, ви́шрубувати, ся, викру́чувати, ся і т. д.

Вывиса́ть, вы́виснуть = звиса́ти, зви́снути.

Вы́вить, ся = зви́ти, ся, зплести́, ся, ви́плїсти.

Вы́вихнуть = звихну́ти (С. Л.), ви́вихнути (С. Аф.), ви́крутити, ви́вернути. — Звихнув ногу. — Вивернув руку.

Вы́вихъ = ви́вих, ізру́х. (? С. Ш.).

Вы́вишникъ, рос. Geum urbanum = ви́вишник, гребі́нник, гребенни́к. С. Ан.

Выводи́ть, ся = виво́дити, ся і т. д. див. **Вести́, ся.**

Вы́водъ = ви́від.

Вывози́ть, ся = виво́зити, ся.

Вывозно́й, вы́возный = виво́зний, при́возний.

Вы́возъ = ви́віз.

Выволакивать, вы́волочить, вы́волочь = виволї́кати, ся, ви́волокти, витяга́ти, ви́тягти, ся.

Вы́волочка = виволїка́ння, витяга́ння. — **Вы́волочка со́ли** = добува́ння со́ли з озе́р.

2. прочуха́н (С. З. Л.), халазія. (С. Ш.) — Дав йому доброї халазії — не забуде до нових віників.

Вывора́чивать, ся = 1. виверта́ти, ся.

2. (про одежу) — переверта́ти, лицюва́ти, перелицьо́вувати, ся. — **Вывороченный на изнанку** = лицьо́ваний, перелицьо́ваний; ви́вернутий на ви́ворiт.

3. д. **Вывёртываться 2.**

Вы́воротить, ся = ви́вернути, ся і д. **Вывора́чивать, ся.**

Вы́воротъ = виверта́ння, ви́ворiт. — Перевернув на виворіт. — Надів кожух на виворіт. С. Аф.

Вы́вострить = ви́гострити, нагостри́ти, ви́точити, наточи́ти.

Вы́вощить = навощи́ти.

Вывѣва́ть = віяти, вивіва́ти. С. Аф.

Вывѣвки = поло́ва. С. З. Л.

Вывѣдыванiе = виві́дування, випи́тування, ро́звідки, ро́зпитки (С. З.), випити (С. Л.), до́пити.

Вывѣдыватель, ница = виві́дач, ка. С. З.

Вывѣдывать, вывѣдать, ся = виві́дувати, випи́тувати, розпи́тувати, ся, допи́тувати, ся, визнава́ти, ви́відати, ви́питати і т. д. С. Л.

Вы́вѣйка = ві́янка, вивіва́ння.

Вы́вѣрить = ви́вірити, ви́рехтувати. — **Вы́вѣрить вѣсы́** = виважити. С. Аф.

Вы́вѣсить, вывѣшивать = 1. пові́сити, ві́шати. — Як була я молодою преподобницею, повісила хваргушину над віконницею. н. п.

2. зва́жити, ви́важити, вива́жувати, зва́жувати. — Треба добре зважити, щоб дознати ся. — Ти мінї попереду виваж терези, а тодї зваж.

3. ви́рівняти, вирі́внювати (грунтовно).

Вы́вѣска = 1. ві́шання, ва́ження, вива́жування.

2. ви́віска, табли́ця. (С. Ш.)

3. вага́, груз (що кладеть ся на ваги, коли їх виважують.)

4. чи́ста вага́ без обгортки (про вагу сипучого краму.)

Вывѣтривать, ся = 1. виві́трювати, ся, прові́трювати, ся. — Треба провітрити хату.

2. виві́трювати ся. — Сей камінь дуже скоро вивітрюеть ся.

Вывѣтрѣть = д. **Вывѣтривать ся 2.**

Вывѣшивать = д. **Вывѣсить.**

Вывѣять, ся = вивіяти, ся.

Вывязать, ся, вывязывать, ся = 1. вив'язати, ся, розв'язати, ся.

2. вив'язати, виплести, ся.

Вывяливать, вывялить, ся = в'ялити, вив'ялювати, ся, зв'ялити.

Выгадать, выгадывать = 1. вигадити, вимислити, виміркувати, вимізкувати, виметикувати, вигадувати і т. д.

2. вигадати (дознатись, заробити гаданням, уміти з чого скористуватись). — А я таки з свого полотенця вигадала сорочку. С. Аф.

Выгадить, ся, выгаживать, ся = вигадити, ся, закаляти, ся, покаляти, ся, забруднити, ся, виваляти, ся.

Выгарокъ = 1. недогарок (сьвічки). С. З.

2. **Выгарки** = (горілки) — недогар, (заліза) — жужелиця, (сала) — шкварки, вишкварки. С. З.

Выгачивать = гатити, вигачувати.

Выгащивать = гостювати.

Выгибаніе = вигинання.

Выгибать, ся = 1. вигинати, ся, згинати, ся, гнути, ся. — Гнути обідді.

2. гинути. — Багато худоби гине.

Выгибистый = гнучкий, гнучий. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр.

Выгибной = вигнутий.

Выгибнуть = вигинути, згинути.

Выгибъ = колінко (на пр. в очереті).

Выгладить = 1. вирівняти, вигладити, виковзати, (намітку голкою) — вигалити.

2. випрасувати, вигладити.

Выгладывать = вигризати.

Выглаживать = д. **Выгладить.**

Выглодать = вигризти.

Выглодки = недогризки.

Выглядываніе = виглядання, визирання.

Выглядывать = 1. виглядати, визирати. — Бо вже очі сліз не мають, так милого виглядають. н. п. — Нема мого миленького, нема моєї квітки, стала б його визирати, та не знаю звідки. н. п.

2. видніти ся, виглядати.

3. підглядати, виглядати, чатувати, зорити. — Так і біга за ним, так і зорить. Чайч.

Выглядѣть = 1. д. **Выглядывать 3.**

2. видавати ся, здавати ся. — Він на вигляд здасть ся здоровий.

Выгнаивать, ся = гноїти, ся, вигнивати, гнити, трухлявіти. — Дерево трухлявіє.

Выгнать = вигнати, витурити, витурлити (С. Л.), викишкати. — І наші праотці не вміли шанувати, поки їх з райської не витурено хати. К. Д. Ж. — Упросились злидні на три дні, та чорт їх і до віку не викишкав. н. пр.

Выгнетать = вигнітати, видавлювати, вичавлювати.

Выгнивать = вигнивати, витрухати, трухлявіти (С. Ш.), трушнати (С. Ш.), порохнявіти.

Выгноить = згноїти.

Выгнуть = вигнути, зігнути.

Выговаривать, ся = 1. вимовляти, ся. — Скрипочка грає, як не вимовляє. н. п. — І вчила княгиня тільки „мамо“ вимовляти, а „тато“ не вчила. К. Ш. — Він якось не виразно вимовляє. — Я сього слова не вимовлю. С. Аф.

2. вимовляти, картати, сварити. — А хазяїн його лає, ще й хазяйка вимовляє. н. п. — Покартай словами, а не бий. н. пр. — Я вас сварю за те, що ви свого брата прогнали. Чайч.

3. вимовляти, домовляти. — А за ток подарки береть піп послугу собі вимовляєть. Б. Н.

Выговорить = вимовити, виказати, промовити і д. **Выговаривать.** — Хоч і продешевив, а вимовив собі п'ять папуш тютюну. С. Аф.

Выговоръ = 1. вимова (С. З.), вимівка (Ман.), говірка, гутірка. — У нього якась чудна вимова. — Гарькава гутірка. Ман

2. вимова, докір.

Выгода = вигода (С. Л.), зиск, (С. З.), користь (С. Л.), пожиток (С. З.). — Не так шкода, як не вигода. н. пр. — Користи з два шаги, та й ті щербаті. н. пр.

Выгодный = вигодний, користний, пожиточний. — Своя воля добра, та не пожиточна. н. пр.

Выгонъ = 1. вигін, пастівник, скотовище. С. Л.

2. перегін.

Выгонять = 1. виганяти, вигонити, турити, витурювати, турляти, туряти. — Ігнатко безпятко з гори свиній турить. н. с. = гребінець.

2. гнати, викурювати, виганяти. — Чорт навчив гнати горілку. н. п. — Вигнали бочку горілки.

3. виводити, зводити, переводити (С. З.). — Попереводили всіх тарганів.

Выгораживать, выгородить, ся = 1. відгоро́жувати, обгоро́жувати, відгороди́ти, обгороди́ти, ся.

2. вигоро́жувати, засторони́ти, ся, заступа́ти ся за ко́го, ви́городити, застороня́ти, ся, виплу́тувати ся, викру́чувати ся.

Выгора́ть, вы́горѣть = 1. вигоря́ти, згорі́ти, ви́горіти; випа́лювати ся, ви́палитись.

2. линя́ти, вицьвіта́ти, злиня́ти, полиня́ти, ви́цьвісти.

3. вдава́ти ся, на лад іти́, вда́ти ся, зладнува́ти ся, на ла́д піти́.

Вы́городить, ся = д. **Выгора́живать, ся.**

Вы́горѣлый = 1. згорі́лий, погорі́лий; ви́палений.

2. злиня́лий, полиня́лий.

Вы́горѣть = д. **Выгора́ть.** — **Не вы́горѣло** = не вдало́ ся, не вкипі́ло. — Оттак! моє діло не вкипіло! Хар.

Вы́грабаздаться = ви́дряпати ся (С. Аф.), ви́гарбати ся (Фр.), ви́шкребти ся, ви́бейкати ся (С. З.).

Вы́грабить = ви́громадити, ви́гребти.

Вы́гранить = ви́гранити, ви́шліховати. — **Вы́граненный** = гранча́стий, рубча́стий, вишлі́хований.

Выгреба́ть, вы́гресть, ся = вигріба́ти, вигорта́ти, вигрома́жувати, ви́гребти, ви́горнути, ви́громадити, ся. С. З. Л. — Як заходивсь кочергою с під печі вигортати. н. п. — Вигромадила на припічок угілля. С. З. — Засіяла грядку, а курка й повигрібала насіння. — Бери весло та громадь. — Треба добре громадити, щоб вигребти проти води на бистрині.

Вы́гребка = вигріба́ння, вигорта́ння, вигрома́жування. — **Вы́гребки** = ви́грібки, ви́шкрібки.

Вы́гресть, ся = д. **Выгреба́ть, ся.**

Выгружа́ть, ся, вы́грузить, ся = вигружа́ти, ся, виважувати, ся. — Вже десять возів виважили солі.

Выгрыза́ть, вы́грызть = вигриза́ти, ви́гризти.

Вы́грязнить, ся = закаля́ти, ся, ви́каляти, ся, вивалята, ся, ви́паскудити, ся, забру́днити, ся.

Выгу́ливаться, вы́гуляться = вигу́лювати ся, вихо́жувати ся, ви́гулятись, ви́ходитись.

Выдава́ть, ся = 1. видава́ти, ся. — Ключниця видає харчі. — Хотів на свій кошт видавати книжку. — Видасть, як ти чайка (що коли хто ховає ся в комишах, то вона ніби то кигиче над тим місцем). н. пр.

2. висува́ти ся, витика́ти ся, витикати ся. С. Л.

3. визначати ся, відрізня́ти ся. С. Л.

4. трапля́ти ся, випада́ти, бува́ти, склада́ти ся. — Не дивись що п'ятниця, бери коли трапить ся. н. пр. — Так йому випало. — Не так ждало ся, та так склало ся. н. пр. — **Выдаётся, вы́далось** = бува́є, випада́є, трапля́є ся.

Вы́давить, выда́вливать, ся = ви́давити, ви́тиснути, вичавити, вида́влювати, ся і т. д.

Выда́ивать, ся = видо́ювати, ся.

Выда́лбливать, ся, вы́долбить, ся = 1. видовбувати, видо́вблювати, ви́довбати, ся, (сокирою) — вицю́кувати.

2. ви́зубрити, ви́товкти. (С. Ш.).

Вы́дать, ся = д. **Выдава́ть, ся.**

Вы́дача = видава́ння, ви́дача, (грошей) — ви́плата.

Выдва́ивать = переганя́ти. — Почали переганяти горілку.

Выдвига́ть, ся = 1. висува́ти, ся, висо́вувати, ся (С. Л.), одсо́вувати, ся. — Висунь шухляду. — Одсунь віконечко, подивись на сонечко. н. п. — Висунути щик. С. Аф.

2. визнача́ти ся.

Выдвижно́й = висувни́й.

Вы́двинуть, ся = ви́сунути, ся. С. Л.

Вы́двоить, ся, = д. **Выдва́ивать.**

Вы́дергать, ся, выдёргивать, ся = висмикати, ся, висмикувати ся (С. З. Л. Аф.), ви́рвати, виривати, ся (волосся, пір'я) — ви́скубати, вискубувати, ся, (мотузка то що) — ви́шморгнути ся.

Вы́держать, выдёрживать, ся = 1. ви́держати, ви́тримати, витрівати, ся, видержувати, ся і т. д. С. З. Л. — Я не могла довше витримати, побігла до нього. Фр. — Аби особа, вступаючая до закону обачила, ежелі може витримати в законі. Б. Н.

2. ви́терпіти, ви́крепити, перебу́ти. — Витерпів чимало. — Багато перебули лиха.

3. витратити, потра́тити. — Витратили увесь запас. — **Вы́держать экзаменъ** = зда́ти екзамен, іспит (Гал.). — **Выдёрживать положе́ніе** = статкувати. — В щастю не вміє чоловік статкувати. н. пр. — **Вы́держать соба́ку** = ви́муштрувати.

Вы́держка = 1. ви́держка, витримання.

2. ви́хват, витяг. — **На вы́держку** =

на уда́чу, як прийдеться. — **Не выдержка** = на пере́ливки. — Я вже бачу, що не переливки, та навтікача.

Вы́дерка = прочуха́н, халазі́я. С. З. Ш.

Вы́дернуть, ся = ви́смикнути, ся і т. д. д. Вы́дергать.

Выдира́ть, ся = видира́ти, ся, вирива́ти, ся.

Вы́доить, ся = ви́доїти, здоїти, ся.

Вы́долбить = д. Выда́лбливать. — **Вы́долбленный** = ви́довбаний.

Вы́дольникъ, рос. Linaria vulgaris = звó-ники, зайців льон, лено́к, льоно́к, осту́дник, чисте́ць, моло́шничок, зозу́ліні череви́чки. С. Ан.

Вы́дохлый = ви́тхлий.

Вы́дохнуть, ся = ви́тхнути, ся, ви́дихнути. С. Л.

Вы́дра, зв. Lutra vulgaris = видни́ха, ви́дра (самець) — видрю́к. Эв. — Запорожці прозвали сього звіра виднихою чи видрою. О. С.

Вы́драть, ся = 1. ви́драти, ся, ви́дерти, ся, (волосся, піря) — ви́скубти, ся.

2. ви́дерти ся, ви́дряпати ся (відкіля небудь).

3. ви́шарити, одчухра́ти, ви́чухрати, одшмага́ти, оддюба́рити. — На всі боки оддюбарили різками.

Вы́дрессировать = ви́муштрувати.

Вы́дрочить, ся = ви́пестити, ся, ви́кохати, ся, ви́ховати, ся.

Вы́дрыхнуться = ви́спатись (добре).

Вы́дти = д. Вы́йти.

Вы́дубить = ви́гарбарювати. (Под.) Чинбарь досі ще не вигарбарював шку́ру.

Выдува́ть, ся = 1. видува́ти, видму́хувати, вивіва́ти. — Видмухни пилюку.

2. видима́ти. — Пляшку видимають з ростопленого скла.

Выдувно́й = ви́дутий.

Вы́дудить = ви́дудлити, ви́жлуктити. — Усю воду вижлуктив.

Вы́думать, ся, выду́мывать = ви́гадати, ви́мислити, ви́мізкувати, ви́думати, ся, вига́дувати, вимишля́ти і т. д. С. Л. З. Аф. — Індульгенції вимислив Папа римський. Б. Н. — Про що нашому і згадать страшно, те низовець вимізкує. К. Ч. Р. — Якийсь новий плут вигадав. — Француз вимислить, а Німець зробить. н. пр.

Вы́думка = ви́гадка. — Здатний на вигадки.

Выду́мчивый = вига́дливий.

Выду́мщикъ, ца = вига́дчик, ця.

Выду́мываніе = вига́дування.

Вы́дуплить = ви́довбати (дупло).

Вы́дуть = ви́дути, ви́дмухнути.

Выдыха́ть, ся = видиха́ти, ся, видиху-вати, ся.

Выдь = ви́йди. — Вийди йому на зустріч.

Вы́дѣлать, выдѣлывать, ся = ви́робити, виробля́ти, ся, (що погане, негоже) — витворя́ти, ко́їти, виробля́ти. (С. З. Аф. Л.). — Таке витворяє, що крий Боже! — **Выдѣлывать ко́жи** = чинити, вичиня́ти, пра́вити. — **Выдѣлывать шту́ки** = витворя́ти. — Тим вони таке і витворяють, бо страху не мають. С. З.

Вы́дѣлить, ся, выдѣля́ть, ся = ви́ділити, ся, відрізни́ти, ся, ви́лучити, ся, відпаюва́ти, ся, виділя́ти, ся, вилуча́ти, ся, виро́знювати, ся, відрізня́ти, ся; визнача́ти ся. С. Л.

Вы́дѣлка = ви́робка, ви́роб, ро́бливо. — Се кожки мого робливо. Хар. — **Вы́дѣлка ко́жи** = ви́чинка, чиньба́. — Шкурка за чиньбу не стала. н. пр.

Вы́дѣлъ = ви́діл.

Выдѣлываніе = виро́блювання.

Выдѣлывать = д. Вы́дѣлать.

Выдѣля́ть, ся = д. Вы́дѣлить, ся. — Все те галасування то піднімало ся разом, то затихало, а звідтіль одрізняв ся голосний крик. Лев. — (Про пару) — парува́ти. — Земля трудівниця: аж парує, та нам хліб готує. н. пр. (Про теч) — випуска́ти. — Молочай випуска з себе якесь молоко.

Вы́емка = 1. вийма́ння.

2. (в одежі) — ви́кот (С. Аф.), ви́різка, ви́тин (С. Пар.). — Керсетка з великим викотом.

3. трус (С. Л. Ш.), труса́нина, ревизия. (Гал.). Власне такий трус, коли знайдено і забрано утікача, чи злодія, що переховував ся, або що небудь заборонене, покрадене або що.

4. (в будові) — жолобо́к, рівчачо́к.

5, (в землі) — ви́їмка.

Выжа́ривать, ся = 1. вижа́рювати, ся, випа́лювати, ся. — Випалити глечик.

2. вишпа́рювати, ся, випа́рювати, ся. — Усїх тарганів вишпарила. — Добре випарив ся в бані.

Вы́жать, ся = 1. ви́крутити, ви́давити, ви́чавити, віджа́ти, ся. — Видавити олію. — Віджала сорочки. Чайч. — **Хоть выжми** = хоч ви́крути. — Сорочка мокра, хоч викрути. — **Выжать изъ кого́ либо сокъ** = ви́давити олію.

2. ви́жати, ся. — Вижав сім кіп.

Вы́ждать, выжида́ть = ви́ждати, дíжда́ти ся, дочека́ти ся, дожида́ти, чека́ти,
годе́ти, трíвати, сподíва́ти ся, (на за-
сідах, на чатах) — стерегти́, чатува́ти,
засіда́ти, (щоб напасти) — чига́ти. — С.
З. Л. Як кішечка підкрадеть ся, вижде не-
щасливий час той. К. Ш. — Дочскав ся я
свого сьвятонька: вирижала в сьвіт мене
матінка. Руд. — Треба ще годати, поки мо-
рози наставуть. — Ой не літай, утко, за-
сідають два стрельчики, хочуть тебе вбити.
н. п. — Чатує на його. С. З. — Злобу
свою крючи, Дорошенко начав на випи-
щених Запорожців чигати. Л. В.

Вы́желобить = ви́жолобити.

Вы́желтить = пожовти́ти, ви́жовтити. (С. Аф.).

Вы́жечь, ся = ви́палити, ся; ви́пекти, ся.

Вы́жженный = ви́палений. С. Аф. Л.

Выжива́ть = 1. прожива́ти, вибува́ти. (С. Л.). — Вибув у його в наймах трохи не рік.

2. вислу́жувати. — У його нічого не ви-
служиш.

3. вижива́ти, викýрювати, витýрювати, (про мишей, комах то-що) — виво́дити, вибавля́ти. — Ну, сього гостя скоро не
викуриш. — Трудно вибавляти міль.

Вы́жи́га = 1. ви́жга, ви́пал (срібло або золото, випалене з тканини.)

2. палени́на, новина́ (про землю, на котрій випалено ліс.)

3. пройди́сьвіт, про́йда, проно́за.

Выжига́ніе = випа́лювання, ви́пал, випіка́ння. С. Л.

Выжига́ть, ся = випа́лювати; випіка́ти, ся. С. Аф. Л.

Выжида́ніе = дожида́ння, ждання́, сподівання, сподіванка, чека́ння, тріва́ння.

Выжида́ть = д. **Вы́ждать** — Оце ж, Боже, лихі люди на мою чигають душу, не за
гріх мій, не за кривду й біду терпіти
мушу. К. П.

Выжи́ливать, вы́жилить = викру́чувати, виду́рювати, вимо́рочувати, вицига́нювати, ви́крутити і т. д.

Выжима́ніе = викру́чування, вида́влювання, віджима́ння.

Выжима́ть, ся = викру́чувати, ся, вида́влювати, ся, чави́ти, (білизну) — віджима́ти, ся. Д. **Вы́жать.**

Вы́жимка = д. **Выжима́ніе.**

Вы́жимки = ви́чавки, ви́гніток, (з винограду) — фус, частіше мн. фу́си, (з конопляного сіма) — маку́ха, (з вареного
копеп. сіма) — урда́, (з бураків то-що)
— жма́ки, жмихи. — Жмаками добре сви-
ней годувати. С. Л. — Пиріжки з урдою.
С. З. — Макуха сіняная до вареників. С. З.

Выжина́ть = д. **Вы́жать** 2.

Выжира́ть = виїда́ти, пожира́ти.

Вы́жить = д. **Выжива́ть.** — **Вы́жить изъ ума́** = перейти́ на дитя́чий ро́зум.

Вы́жлецъ = гонча́к, ви́жел. — За хорта дві копи грошей, за выжла три копи грошей. Ст. Л.

Вы́жликъ = 1. д. **Вы́жлецъ.**

2. рос. Antirhinum linaria (L. vulgaris) — д. **Вы́дольникъ.**

Вы́жлокъ = д. **Вы́жликъ.**

Выжла́тникъ = псарь, доїжджа́чий.

Вы́жрать = ви́їсти, поже́рти; потрíскати, злопати.

Вызва́нивать = видзво́нювати.

Вы́звать, ся = ви́кликати, ся. (Д. **Вызыва́ть, ся**).

Вы́звѣздѣть = ви́зоріти.

Выздора́вливаніе = виду́жування, оду́жування.

Выздора́вливать, вы́здоровѣть = виду́жувати, вичу́нювати, вихо́жуватись, ви́дужати, ви́чуняти, оду́жати, поду́жчати, прочу́няти, ви́хорувати, виходитись, поздоровíти, поздоро́вшати. — Не
журись, дівчино, Господь Бог з тобою! як
ти видужаєш, візьму шлюб з тобою. н. п.
— Як з'їла, зараз одужала і повеселішала.
н. к. — Вичуняла Катерина та в запічку
колише дитинку. К. Ш. — Бичок почав ви-
хожуватись — нога тоїтьця. Чайч.

Вы́зеленить, ся = позелени́ти, ся.

Вызнава́ть = д. **Вывѣ́дывать.**

Вы́зовъ = ви́клик, виклика́ння. (С. Л.).

Вызола́чивать = золоти́ти, визоло́чувати, позоло́чувати, визлоща́ти. (С. Аф.).

Вы́золотить = позолотити, ви́золотити,
ви́злотити. (С. Аф.). — **Вы́золоченный** = ви́злощений. (С. Аф.).

Вы́зольникъ, рос. = д. **Василёкъ рога́тый.**

Вызрѣва́ть = спíти, доспíва́ти, виспíва́ти, сти́гнути, вистига́ти, достига́ти. —
Рано ще кавуни рвати, нехай доспівають.
— На калину вітер віє, калина не спіє н. п.

Вы́зрѣлый = спíлий, доспíлий, поспíлий, сти́глий, дости́глий. — Спілі кавуни.

Вы́зрѣть = поспíти, доспíти, дости́гнути. — Ще трохи не поспіли кавуни.

Вы́зубрить = 1. ви́щербити, пощербíти.
— Гей коняку Турки вбили, Лихи шаблю
пощербили. В. Щ. — **Вы́зубренный** =

щербáтий. — Щербатого горшка ніколи не наповниш. н. пр.

2. д. **Выдáлбливать 2.**

Вы́зудить = ви́цідити, ви́тягти.

Вызывáть, ся = 1. викликáти, визивáти, ся. — Викликаю у сьвітлицю, а вона не йде, даю я її срібний перстень, вона не бере. н. п.

2. заклика́ти, зазива́ти, запро́шувати, ся.

3. відгу́кувати ся, бра́ти ся, обзива́ти ся. — **Вызывáющій** = викли́куючий. — **В. видъ, посту́покъ, тонъ** = задера́куватий, задьо́рливий. — Обізвав ся козак на солодкім меду: гуляй, гуляй, дівчинонько, я д. дому доведу. н. п.

Вызябáть = вимерзáти.

Вы́зяблый = ви́мерзлий.

Вы́зябнуть = ви́мерзти.

Вы́играть, вы́игрывать = 1. ви́грати, вигравáти. — Він виграв у карти. — Він добре вигравае на скрипці. — Та у сурми вигравали. н. д. — У кобзу грае, вигравае́, голосно сьпівае. н. п.

2. скори́стувати, покори́стуватись, поживи́ти ся. — Він на сьому ділі багато скористував. — **Вы́играть дѣ́ло, тя́жбу** = ви́позивати, ви́грати спра́ву, ді́ло. — Тоді виграе справу, як ляже на лаву. н. пр. — Хто більше горілки ставить, той виграе справу. н. пр. — **Вы́играть врéмя** = ви́гадати час. С. Л.

Вы́игрываться = вигравáти ся, вишумо́вувати. — Скрипка потроху вигралась. — Вино вигралось, вишумувало.

Вы́игрышный = ви́граний; виграшний. — Виграні гроші. — Виграшний білет.

Вы́игрышъ = ви́граш (С. Аф.), ви́гранка; кори́сть, зиск. — Виграв у карти, та на цю вигранку і купив.

Вы́искать, ся, вы́искивать, ся = 1. ви́шукати, (скрізь) — обшукáти, (нишком) — ви́нишпорити, шукáти, вишу́кувати, ся, вишуко́вувати, обшу́кувати, ни́шпорити. С. Аф. Л. — Вишукав скрізь — нігде нема.

2. знайти́, ся (С. Л.), знахо́дити, ся (С. Аф.), д. ще **Вызываться 3.**

Вы́искъ = шукáння, шуканина, вишу́кування.

Вы́йти = ви́йти, (нишком) — ви́красти ся, (задом) — ви́задкувати, (на силу) — ви́дибати. — Військо вийшло з міста. — Книжка вийшла. — З сього нічого не вийде. — На силу я видибала з хати. — Хліб увесь вийшов. — Багато грошей вийшло за сей час. — **Вы́йти зáмужъ** = віддáти ся, побрáти ся, спарувáти ся, заміж ви́йти (С. Аф.). — Як не віддам ся, то дома здам ся. н. пр. — Вона спарувалась з сліпим своїм. К. Ш. — **Вы́йти изъ яйцá** = ви́клюнутись, ви́лупитись. — **Вы́шелъ изъ терпѣ́нія** = терпéць йому увірвáв ся. — Терпи, коли терпець увірвав ся. С. Ш. — **Вы́йти нару́жу** = на верх ви́йти, ви́явити ся. — Правда, як олива — завсегда на верх вийде. н. пр. — **В. изъ употреблéнія, изъ обы́чая** = ви́вести ся. — Се було колись, та вже вивело́сь. — **В. изъ предѣ́ловъ** = перейти́ через край. — **В. изъ себя́** = розгнівати ся, розпали́ти ся. — **В. изъ терпѣ́нія** = не зтéрпіти.

Вы́ка = д. **Ви́ка.**

Вы́кадить = ви́курити. — Прийшов у гості, тай сидить, на силу вже викурили його.

Вы́казать, ся, выкáзывать, ся = ви́казати, ся, ви́явити, ся, ви́ставити, ви́значити, ся, викáзувати, ся і т. д. С. Л.

Вы́каливать, ся, вы́калить, ся = гартувáти, ви́гартувати, ся. С. Аф.

Вы́калка = гартувáння.

Выкáлывать, ся = 1. вико́лювати, ся, витикáти, ся, виштрикáти, ся. — Гляди, щоб поночі ока не виштрикнув. н. к. — **Темно, хоть глазъ вы́коли** = тéмно, хоч у о́ко стрéль. н. пр.

2. виру́бувати, ся, вицю́кувати, ся.

Выкáпывать, ся = вико́пувати, ся, одко́пувати.

Вы́карабкаться = д. **Выграбаздаться.**

Выкáрмливаніе = годувáння, годівля, ховáння, хов

Выкáрмливать, ся = 1. виго́довувати, ся, зго́довувати, вихо́вувати, ся. С. Аф. З. — Не той тато, що сплодив, а той, що вигодовав. н. пр. — Ой годовала дочку не рік, не два, тай згодовала — людям слуга. н. п.

2. відго́довувати, ся. — Відгодовали кабана на сало.

Вы́катать = 1. ви́качати, (на маглю) — ви́маглювати.

2. ви́котити, ви́точити.

Вы́катить = ви́котити, ви́точити. — Виточи віз. — Кухви з медом та горілкою повикочувано. н. к.

Вы́катъ = викáчування; вико́чування. — **Глазá на вы́катѣ** = вирла (Номис.), банькú, (хто мае такі очі) — вирлáтий, вирлоокий (С. Аф.), банькáтий, витрішкувáтий (С. Аф.).

Выка́тывать, ся = 1. вика́чувати, ся, (на маґлю) — вимаґльо́вувати. — Викачала усї сорочки. — Викачав ся у снїгу.

2. вико́чувати, ся, вито́чувати, ся. — Виточили кадіб з льоху. — Скаже вона минї робити — під гору камінь точити. н. п.

Вы́качать, выка́чивать, ся = 1. ви́качати, вика́чувати, ся (воду смоком).

2. д. **Выка́тывать, ся.**

Выка́шивать, ся = 1. вико́шувати, ся, вико́сювати. (С. Аф.) — Викосили цїлу десятину. — Викосив в день два карбованця.

2. зко́шувати ся. — Коса зкосила ся.

3. обко́шувати ся. — Вже обкосили ся.

Выка́шливать, ся, вы́кашлянуть, вы́кашлять, ся = вика́шлювати, ся, виха́ркувати, ви́кашляти, ся (С. Аф.), ви́харкати, ся.

Вы́кидать = ви́кидати, повикида́ти.

Вы́кидокъ = ви́кидень (С. Аф.), ви́брудок.

Выки́дывать, ся = викида́ти, ся. — **Выки́дывать на счéтахъ** = виклада́ти на що́тах. — **Вы́кинуть шту́ку** = натвори́ти, нако́їти.

Вы́кидышъ = д. **Вы́кидокъ.**

Выкипа́ть, вы́кипѣть = википа́ти, ви́кипіти, зкипі́ти, випа́рюватись, ви́парувати.

Вы́кладка = 1. виклада́ння, викла́дування.

2. (про одежу) — ля́мівка, обля́мівка, обши́вка.

3. лїчба, ви́клад.

Выкла́дывать, ся = 1. виклада́ти, ся.

2. обклада́ти, (цеглою, камнем) — обмуро́вувати.

3. облямо́вувати, обшива́ти.

4. д. **Вало́шить.**

5. вилїчувати, виклада́ти.

Вы́клевать, ся, выклёвывать, ся = 1. ви́клювати, ся, ви́дзюбати, викльо́вувати (С. Аф.), видзьо́бувати. — На макївцї сидїла, дрібен мачок дзюбала. н. п.

2. викльо́вувати ся. — Курчата викльовують ся.

Выкле́ивать, ся = викле́ювати, ся, обкле́ювати, ся; одкле́ювати ся.

Вы́клейка = викле́ювання, обкле́ювання.

Вы́клеймить = поклейми́ти, потаврува́ти, позначи́ти.

Вы́клепать, выклёпывать = ви́клепати, викльо́пувати.

Выклика́ть, выкли́кивать = виклика́ти.

Выключа́ть = виключа́ти, вилуча́ти, вийма́ти, викида́ти, вимика́ти, випи́сувати. — Од нижчого до вищого стану, нїкого не виймуючи. Ст. Л. — **Выключа́ть изъ слу́жбы** = скида́ти, зса́жувати, виганя́ти. — Його скинули з уряду, вигнали з служби. — **Выключа́я** = окрі́м. — Всї були, окрім його.

Вы́клянчить = ви́канючити (С. Аф.), вициганити.

Вы́кнуть = привика́ти, звика́ти.

Вы́ковать, выко́вывать = ви́кувати, вико́вувати.

Выковы́ривать, ся, вы́ковыря́ть, ся = виколу́пувати, ся, виколу́плювати, ся, ви́колупати, ся, ви́копирсати, ви́корпати, ся. С. Аф. Л. — Хоч із нїгтя виколупай, та дай. н. пр.

Выковы́рка = копи́стка, (для чистки сїрки з ушей) — корпоу́шка, С. З. (при люльцї) про́тичка. — А він що викурить люльку, покопирсає протичкою, та й знов набиває, і знов шмалить.

Выкозы́ривать = викози́рювати.

Выкола́чивать, ся = вибива́ти, ся.

Вы́колдовать = ви́ворожити, зачарува́ти; наворожи́ти, начарува́ти (заробити або відгадати чаруванням).

Вы́колотка = 1. вибива́ння.

2. (у шевцїв) — копи́л (на котрому розбивають підошву.)

Вы́колоть, ся = д. **Выка́лывать, ся.**

Вы́копать, ся = д. **Выка́пывать, ся.**

Вы́копировать = скопіюва́ти, ізкопіюва́ти. С. З. (Частїше, коли річ іде про плани.)

Вы́кормить, ся = д. **Выка́рмливать, ся.**

Вы́корчевать = ви́корчувати, ви́теребити. (С. Ш.).

Вы́корчевка = корчува́ння.

Выкра́дывать, ся = 1. красти, викрада́ти, ся. С. З. — Брати помогали хлопцям викрадати сестер. Лев.

2. викрада́ти ся, вихо́дити ни́шком.

Выкра́ивать, ся = викро́ювати, ся, викрава́ти, ся. С. Аф.

Вы́красить, ся, выкра́шивать, ся = ви́красити, ся, помалюва́ти, ся, пофарбува́ти, ся. (С. Ш.).

Вы́красть, ся = д. **Выкра́дывать, ся.**

Вы́крестить, ся = ви́хрестити, ся, перехрести́ти.

Вы́крестъ, ка = ви́хрест, пере́хрест, ка. — Чоловік худородний — з жида перехрест. С. З.

Выкре́щивать, ся = вихре́щувати, ся, вихре́счувати, ся. (С. Аф.).

Вы́кривить, ся, выкривля́ть, ся = ви́кривити, ся, покриви́ти, ся, скриви́ти, ся, скарлю́чити, ся, викривля́ти, ся і т. д.

Выкри́кивать, вы́крикнуть = вигу́кувати, ви́гукнути, викри́кувати. (С. Аф.). — Похмелились добре, їдуть, аж вигукують. о. к. — Іде мужик з поля та постогнуючи, його жінка молодая та вигукуючи.

Вы́кроить, ся = д. **Выкра́ивать, ся.**

Вы́кройка = ви́кройка, зразо́к. (Ніс. зап. в Черніговщинї.)

Выкро́шивать, ся, вы́крошить, ся = вири́шувати, ся, ви́кришити, ся. — Зуб викришив ся. С. Аф.

Выкру́гливать, ся, вы́круглить, ся, выкругля́ть, ся = викру́глювати, ся, обкру́глювати, ся.

Выкружа́льникъ = све́рдел, ко́трим вирізують в дошці кру́жало.

Выкружа́ть, ся, выкру́живать, ся, вы́кружить, ся = 1. д. **Выкру́гливать, ся.**

2. кружи́ти, колува́ти. — Хто колує, той дома не ночує. н. пр.

Выкру́чивать, ся = викру́чувати, ся.

Выкрыва́ть, ся = кри́ти, покрива́ти, ся.

Выкувыркнуть, ся = ви́кинути, ся, пере́кинути, ся, ви́вернути, ся.

Вы́куковать = накува́ти. — Мінї зозуля накувала десять лїт жити.

Выкупа́ть, ся = 1. викупа́ти, відкупля́ти, викупля́ти, ся. — Викупив заставу. — Батько продав грунт, але син відкупив. — Він її покохав і викупив у панів.

2. викупо́вувати (С. Аф.), розкупа́ти. — На базарі увесь хліб розкупили.

Вы́купать, ся = ви́купати, ся, скупа́ти, ся.

Вы́купка = ви́куп.

Выкупно́й = викупний.

Вы́купъ = 1. ви́куп (на пр. з неволї, або батьківщини з чужого роду.)

2. ви́куп, о́куп, викупне́, відкупне́. — Дали за його Татарам викупного сто червонців. н. п. — І полонин без окупу й тиранства у рідний край до роду відпускали. К. Б.

Выку́риванiе = вику́рювання.

Выку́ривать, ся, вы́курить, ся = вику́рювати, ся. — Викурити пчіл з улика. — Викурили з четверті пять відер горілки. — Викурив люльку.

Вы́кусить, выку́сывать, ся = ви́кусати, ви́гризти, вику́шувати, вигриза́ти, ся.

Вы́кушать = з'їсти або ви́пити.

Выла́вливать, ся = вило́влювати, ся.

Вы́лазить = обла́зити, ви́лазити. — Всї кутки облазив. — Ся кішка усюди вилазить. С. Аф.

Выла́зить = вилїза́ти. — Вилїз з ями.

Вы́лазка = ви́лазка, ви́права, ге́рець. — Золотаренка на герцю пострелено у ногу з мушкета. Л. Сам.

Вы́лазъ = ви́лазка (С. Л.), прола́зка (С. Л.), лазівка. (С. Жс.) — Свинї у городї, мабуть десь вилазка.

Выла́мывать, ся = вило́млювати, ся. С. Аф.

Выла́щивать = глянцюва́ти.

Вы́легчить = ви́класти, ви́халащати, ви́валашати, ви́харашати і т. д. д. **Вало́шить.**

Вы́лежалый = злежа́лий, зле́глий.

Вы́лежать, ся = проле́жати, ви́лежати, ся.

Выле́живать, ся = 1. виле́жувати, ся. С. Аф.

2. зле́жувати ся. С. Аф. — Треба частїше перегортати зерно, щоб часом не злежалось.

3. уле́жувати ся. С. Л. Ш. — Нехай грушки улежуть ся, тодї вони достигнуть.

Вы́лелѣять = ви́пестити. С. Аф.

Вылета́ть = вилїта́ти, вилина́ти.

Вы́летъ = ви́лїт. — **На вылетъ** = на́-скрізь. — Куля на́ скрізь пробила.

Вы́летѣть = ви́летїти, ви́линути.

Вылива́ть, ся = 1. вилива́ти, ся, витїка́ти, виспа́ти, ся. — Вилили воду з дїжки. — Вода витїкла. — Висипай увесь борщ в миску. — Почали виливати хаврашків.

2. вилива́ти, ся. — Мабуть десь великий дзвін вилили, що пішла така поголоска. н. пр.

Вы́лизать, вылизывать, ся = ви́лизати, злиза́ти, вилизувати, злизувати.

Выли́нивать, вы́линять = линя́ти, ви́линяти, облазити, випада́ти, облїзти, ви́лїзти. — Ся китайка дуже вилиняла. — Шерсть повилазила. — Піря повипадало. — Кішка облїзла.

Вы́лить, ся = д. **Вылива́ть, ся.**

Вы́ловить, ся = д. **Выла́вливать, ся.**

Вы́ложить = д. **Выкла́дывать.**

Вы́локать = ви́жлуктити, ви́глоктати, ви́лигати, ви́хлептати. С. Аф. Л.

Выломать, ся, вы́ломить, ся = д. **Выла́мывать, ся.**

Вы́лощить, ся = ви́глянцювати, ся.

Вы́лудить, ся, вылу́живать, ся = ви́лудити, ся, побіли́ти, вилу́жувати, побіля́ти.

Вылупа́ть, ся, вы́лупить, ся, вылу́пли-

вать, вылупа́ть, ся = вилу́пувати, вилу́плювати, ся, ви́лупити, ся (С. Аф.), вилу́щувати, ся, ви́лущити, ся. — **Вы́лупиться изъ яйца́** = ви́клюнути ся, ви́лупити ся. — **Вы́лупить глаза́** = ви́тріщити очі, ви́тріщити ся. (С. Аф.). — Чого ти так витріщив ся на мене?

Вы́лунокъ = пу́цьвіронок, голопу́цьок. С. З. Л.

Вылуща́ть, ся, вылу́щивать, ся, вы́лущить, ся = вилу́щувати, ся, ви́лущити, ся, ви́лускати, ся, ви́лузгати, розлу́скати, ви́зернити.

Вы́лысѣть = вилисіти.

Вы́льце, рос. Ipomaea = кру́чені паничі. С. Ан.

Вылѣза́ть = 1. вилїза́ти, вила́зити. — Вилїз з ями.

2. обла́зити, випада́ти, вила́зити. — Голова облїзла. — Усе волосся випало.

Вы́лѣпить, ся, вылѣпливать, ся = ви́лїпити, вилїплювати, ся.

Вылѣ́чивать, вы́лѣчить = вилї́чувати, виго́ювати (переважно про рани: С. Аф.), ви́лїчити, ви́гоїти (С. Аф.), ви́корувати.

Вылѣ́чиваться, вы́лѣчиться = вилї́чувати ся, виго́ювати ся, ви́лїчити ся, ви́гоїти ся і д. **Выздора́вливать.**

Вы́мазать, ся, выма́зывать, ся = ви́мазати, ся, вима́зувати, ся, (глиною, маслом) — ви́мастити, (дьогтем, чим жирним) — ви́шмарувати. С. Л.

Выма́ливать, вы́молить = вимо́лювати, блага́ти, ви́молити, ви́благати. — Виблагала тую копійчину, та Пречистій поставила сьвічечку за сина. К. Ш.

Выма́лывать, ся, вы́молоть, ся = 1. виме́лювати, ся (С. Аф.), ви́молоти, ся, — За день більше не вимелеш. — На млинї вимелюють ся що дня 20 четвертей жита. — Не багато вимолов сьогодня.

2. зме́лювати ся, змоло́ти ся. — Жорен змолов ся, треба перемінити.

3. д. **Выба́лтывать.**

Выма́нивать, ся, вы́манить, ся = 1. вима́нювати, ся, ви́манити, ся. — Виманили ведмедя з лїгва.

2. виду́рювати, виморо́чувати, вицига́нювати, виманта́чувати, ви́дурити і т. д. — Видурив у його усї гроші. — Водить чумака, щоб гроші украсти або як виманта́чити. н. к.

Вы́марать, ся = 1. ви́каляти, ся, закаляти, ся, ви́валяти, ся, заму́рзати, ся, ви́шмарувати, ся, зама́зати ся.

2. ви́черкнути, ся. С. Аф. — Що написав, він усе вичеркнув.

Выма́ривать, ся, вы́морить, ся = вигубля́ти, вимо́рювати, мори́ти голодом, ви́губити, ви́морити. — В облозї вигубили багато людей. — В манастирі нас постом трохи не виморили. — Виморив коней — дальше не можна їхати.

Выма́рывать = д. **Вы́марать.**

Выма́сливать, ся, вы́маслить, ся = вима́щувати, ви́шмаровувати, ся, заяло́жувати, заяло́зювати, ся (С. Аф.), засмальцьо́вувати, ся, (С. Аф.), ви́мастити, ви́шмарувати, засмальцюва́ти, заяло́зити, ся.

Вы́матерѣть, вы́маторѣть = дости́гти, доспі́ти, поспі́ти, дости́гнути. — Кавуни зовсїм достигли.

Выма́тывать, ся = 1. вимо́тувати, ся, змо́тувати, ся.

2. переводи́ти, гайнува́ти, циндрити, манта́чити, шахрува́ти, мота́ти, проциндрити, розманта́чити. С. Л. — Пив, гуляв і шахрував гроші. Кот. — Що було — все проциндрив. — Розмантачив худобу.

Выма́хивать, ся, вы́махать, ся = вима́хувати, ся; витру́сювати, ся.

Выма́чивать, ся = 1. вимо́чувати, ся. — Вимочив дощ. — Треба вимочити коноплї.

2. висцика́ти ся.

Выма́щивать, ся = мости́ти, вимо́щувати, ся, вистила́ти, (улицю) — буркува́ти. С. Ш. — Вистилати поміст. — Улиця вибуркована.

Вы́межевать = ви́межувати, одрізати.

Вы́мелькнуть = замиготїти, замигтїти, заманя́чити. — Здалека щось замиготїло, та й знову невидко.

Выменуха, рос. Viola hirta = зозу́льки, василе́чок. С. Ан.

Вы́мереть = ви́мерти, повимера́ти. — Усї повимірали.

Вымерза́ть, вы́мерзнуть = вимерза́ти, промерзати, ви́мерзнути, ви́мерзти. — Вимерзло багато дерева за сю люту зиму. — Пиво вимерзло. — Вода в ставу промерзала аж до дна.

Вы́мести, сь = ви́мести, замести́, повиміта́ти, ся.

Вы́местить = помсти́ти ся, віддя́чити. — Помстив ся він над ним. — Наробив він мінї лиха, ну та й я йому віддячив.

Выметáльщица = метїльниця. — Я до печі куховарочку найняв, а до хати та метїльничку. н. п.

Вымета́ть = виміта́ти, заміта́ти. — Вимоти хату, внеси дрова. К. Ш.

Выметать, вымётывать, ся = 1. викида́ти, ви́кинути, викидати. ся. — Викидати каміння.

2. обруби́ти, обру́блювати, ся. — Почали обрублювати ветлї.

3. лїчи́ти, вилїчувати, рахува́ти, викла́да́ти (на щотах).

4. висипати, висипа́ти, ви́прищити, випри́щувати. — Прищі якісь на руках висипало. — Його усього висипало. С. Аф. — У його виприщило на виду і на руках.

5. ощени́ти ся. С. З. — Сучка ощенила ся.

Вымеща́ть = мсти́ти ся і д. **Вы́местить.**

Вымина́ть, ся = 1. вимина́ти, ся.

2. вито́птувати, витоло́чувати. — Коні витолочили всю траву.

Вымира́ть = виміра́ти.

Вы́мястая = вимни́ста. — Вимниста корова.

Вымога́ніе, вымога́тельство = здирство, вимага́ння.

Вымога́ть = вимага́ти (С. З.), видира́ти, дра́ти, здира́ти. — Датків наймешних вимагати не важити ся. Орлик. С. З. — Останню сорочку з каліки здирають. К. Ш.

Вы́моина = водорий, рівча́к, ковдо́бина.

Вымока́ть = вимока́ти.

Вымола́чивать, ся, вы́молотить, ся = 1. вимоло́чувати, ся, молоти́ти, ви́молотити, ся, (на тарнаці) — ви́гаржанити.

1. замолоти́ти. (С. Аф.). — Молотив два дні, та й замолотив всього коновика.

Вы́молвить = 1. ви́мовити, промо́вити. — Промов, серденько, як ми любились двоєчко. н. п.

2. ви́мовити. — Хоч і продешевив, а вимовив собі пять папуш тютюну. С. Аф.

Вы́молить = д. **Выма́ливать.**

Вы́молотить, ся = д. **Вымола́чивать.**

Вы́молотки = по́слід, збо́їни, поло́ва. (С. З. Л.).

Вы́молоть = ви́молот, умоло́т. (С. Ш.).

Вы́молоть = д. **Выма́лывать.**

Вы́моль = мли́во (С. З.), ме́лево. — Велика там вода, хоч є й багато мливо. Гр.

Вымора́живать, вы́морозить, ся = виморо́жувати, ся, (С. Аф.), заморо́жувати, ся, виморо́зювати, ся, ви́морозити, ся, заморо́зити, ся.

Вы́морить, ся = **Выма́ривать, ся.**

Вы́моро́чное имѣніе = пустовщина. — Умер зовсім безрідним, а ґрунт і хату, як пустовщину, повернули на громаду.

Вы́мостить = д. **Выма́щивать.**

Вы́мотать, ся = д. **Выма́тывать, ся.**

Вы́мочить, ся = д. **Выма́чивать, ся.**

Выму́дривать, вы́мудрить = вихитро́вувати, ви́хитрувати.

Вымура́вливать, вы́муравить = полива́ти, полі́ти (наводити поли́ву на посуду).

Выму́сливать, вы́муслить, ся = засли́нювати, ся, заму́рзувати, ся, засмальцьо́вувати, ся, заяло́зювати, ся, засли́нити, ся, заму́рзати, ся, засмальцювати, ся, заяло́зити, ся.

Выму́чивать, ся, вы́мучить, ся = 1. виму́чувати, ся, ви́мучити, ся, зму́чити, ся; змордува́ти ся. — Прийшов з поля, змордував ся, добре їсти сподівав ся. н. п. — Змучив мене отим канюченням.

2. видира́ти, виморо́чувати, ся (С. Аф.), вимордо́вувати, ся, ви́дерти, ви́морочити, ви́мордувати. — Дай або видеру. н. пр.

Вы́мчать = ви́нести, ви́перти. — Коні зразу так і винесли на гору.

Вымыва́ть, ся, вы́мыть, ся = 1. вимива́ти, ся. ви́мити, ся, (про білизну) — випіра́ти, ви́прати, ся (в теплій воді) — вибанювати, ви́банити, ся, (голову) — змива́ти, зми́ти, ся. — Мій змиють дрібні дощі, а розчешуть буйні вітри. н. п.

2. врива́ти, ри́ти, вимива́ти, ми́ти, ви́рити, ви́мити, ся. — Вода берег рве, рве, явори корінь мие. К. Ш. — Не рад явір хилити ся, вода корінь мие. н. п.

Вымыка́ть = 1. чеса́ти, вичі́сувати (кострицю з льону).

2. вийма́ти (сережки з ушей.)

Вы́мыкать = ви́чесати (про льон); ви́йняти (про сережки) — **Вы́мыкать го́ре** = перебідувати, натерпі́тись лиха. — **Вы́мыкать по свѣту** = ви́гасати, поблука́ти, нове́штати ся. — Поблукавши мій Петрусь, тай до мене знов вернув ся. Кот.

Вымы́ливать, ся, вы́мылить, ся = 1. нами́лювати, ся, мили́ти, ся, нами́лити, ся. — **Вы́мылить кому́ го́лову** = нами́лити, нагріти чуба, чупри́ну.

2. вмилювати, вмилити. — Аж коня вмилив, поки догнав.

Вы́мылки = ми́лини.

Вы́мыселъ, вы́мыслъ = ви́гадка, байка. С. Л.

Вы́мыслить, вымышля́ть = ви́мислити, вимишля́ти, ви́гадати, вига́дувати, зми́слити, змишля́ти.

Вы́мышленникъ, ца = вига́дчик, ця.

Вы́мышленный = ви́гаданий.

Вымѣлить = побіли́ти, зате́рти кре́йдою.

Вымѣнивать, ся, вымѣнить, ся = виміню́вати, ся (С. Аф.), міня́ти, ся, ви́міняти, ся, проміня́ти, ся, зміня́ти, ся, (про міньбу коней циганами) — вимінькувати. — Виміняв швайку на ремінець. н. пр.

Вымѣнъ = міньба́, промі́на, замі́на. — Міньба одному пануе. — Проміна одному служить. н. пр.

Вымѣриваніе = вимі́рювання.

Вымѣривать, ся, вымѣрить, ся = вимі́рювати, виміря́ти, ся, ви́міряти, ся.

Вымѣсить, ся, вымѣшивать, ся = ви́місити, вимі́шувати, ся.

Вымя, мени = вимя, ви́мня (С. Аф.). — **Соба́чье, су́чье вымя** = а. су́че вимя (болячка в залозах під пахвами), б. рос. Galeopsis tetrahit L. — лісови́й жабре́й, жа́брик. С. Ан.

Вымять = д. **Вынима́ть.**

Вына́шивать, ся = 1. вино́шувати, вино́сювати, вино́сити. — Не треба виносити на двір.

2. зно́шувати, ся, зноси́ти, ся. — Зносив одежу. — Чумарка зовсім зносила ся.

Вына́зывать = винизувати.

Вынима́ть, ся = 1. вийма́ти, ся, бра́ти, ся, вибіра́ти. — Виняла одежу з скрині. — Я пиріжечки виберу з печі. н. к. — Ключ не виймаеть ся з замка. — **Вынима́ть жре́бій** = бра́ти же́реб. — **Вынима́ть де́ньги изъ ба́нка** = бра́ти, вибіра́ти гро́ші з ба́нку.

2. вико́чувати, ся, вирі́зувати, ся. — Викоти лиш дужче на рукава. С. Аф.

3. хапа́ти, схо́плювати (утікача́, що переховуеть ся), забіра́ти, відбіра́ти (що заборонене.)

Выносить, ся, вынести = 1. вино́сити, ся, вино́шувати, ся. С. Аф. М. — Почали усе виносити з хати.

2. вите́рплювати, витри́мувати, ви́терпіти, зтерпіти, ви́тримати. — На силу витерпів, поки різали. — Тяжко було терпіти, та що ж маеш робити.

Выноска = 1. ви́нос.

2. допи́ска, припи́ска, примітка.

Выно́сли́вый = терпля́чий, терпу́чий, терпячий. С. Ш. (в бізї) — гінкий.

Выносокъ = зно́сок. С. Аф.

Выносъ = д. **Выноска 1.** — **На выносъ** (про запряжку) = виро́стяж, упро́стяж. — На зустріч пан четвериком упростяж.

Вынудить, вынуждать = вимогти, вимага́ти (С. Л.), ви́силувати, си́лувати, приму́сити, примушати (С. З.), приму́шувати, знево́лити, принево́лити, принево́лювати, зневолювати (С. Аф.). — Ой шлюбе мій, шлюбе, примушений шлюбе, та чи гаразд мені за тим шлюбом буде. н. п. — До гачення гребель примушати. Орлик. С. З. — **Вынужденный** = приму́шений, принево́лений і т. д. — **Я вынужденъ** = я му́сів, я му́шу.

Вынужде́ніе = си́лування, прину́ка, при́мус (С. З.), вимага́ння, ви́силка. С. Л. — На милування нема силування. н. пр. — Як не даси з прозьби, то даси з принуки. н. пр. — Примусом не так навчиш ся, як залюбки. С. З.

Вынуть = ви́няти, взя́ти, ви́брати; ви́котити, ви́різати; схопи́ти, забра́ти (Д. **Вынима́ть.**)

Выныривать, выныря́ть, вынырнуть = вирина́ти, зрина́ти, ізрина́ти, ви́ринути, зринути, ви́пірнути, випурнути. С. Аф. Л. — Як божа воля, то вирнеш і з моря. н. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмари де-де виринав. К. Ш. — Та вже ж мойій голововці з моря не зринати. н. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як синій камінь на верх ізорне. н. п.

Выныряніе = ви́рники.

Вынѣживать, вынѣжить = пе́стити, пестува́ти, ви́пестити, ви́пестувати. С. З.

Вынюхивать, вынюхать, ся = 1. винюхувати, винюхати, ся. — Кошки усе те повикурювали і повинюхували. н. о.

2. проню́хати. — Він усе пронюхав, що там робило ся.

Выня́ньчить = ви́глядіти, ви́няньчити (С. Аф.), ви́пестувати. — Вона у нас всіх дітей вигляділа. — Йосиф святий ся радуе, що на руцях Бога пестуе. н. п. С. З.

Выострить, ся = ви́гострити, ви́точити, ся (Д. **Выва́стривать, ся.**)

Выпада́ть = 1. випадати. — Випала цеглина з печі. — Випало багато снігу.

2. ги́нути, па́дати, випада́ти, виздихати. — Вся худоба погинула. — Воли та корови всі попиздихають. ц. н.

3. луча́ти ся, трапля́ти ся, випада́ти, припада́ти. — На його долю випало. — Трапляеть ся часом. — Я вже знаю свою долю, що мені припала, вона ж мене, як мачуха, змалку сповивала. Аф.

Выпадокъ = 1. хворо́ба (кішська під копитом і в пахвах болячка; теж у індичок на ку́прику.)

2. ме́ртва кістка (що випадае від костоїди.)

3. рос. д. **Бедрене́цъ** 2.

Вы́падочная трава́, рос. Aster Amellus L. = воло́ве о́ко, воло́ві о́чі, га́йстер. С. Ан.

Выпа́дывать = д. **Выпада́ть**.

Выпа́живать, вы́пазить, ся = вижоло́блювати, ви́жолобити (робити жолоби чи утори фута́нком чи долотом.)

Выпа́ивать, ся = випо́ювати, ся. — Випоїла усе пійло. — Випоїла телицю.

Выпа́лзывать = вила́зити, виповза́ти.

Выпа́лывать, ся = поло́ти, випо́лювати, ся. (С. Аф.).

Выпа́ривать, ся, вы́парить, ся = випа́рювати, ся, ви́парити, ся; випаро́вувати, ся, ви́парувати. — Випарила діжку. — Вода випарувала.

Выпа́рхивать, вы́порхнуть = вилїта́ти, ви́летїти, випу́рхувати, ви́пурхнути.

Выпа́рывать, вы́пороть = 1. поро́ти, випо́рювати, ви́пороти. — Випорола рукав.
2. потроши́ти, ви́потрошити, тербуши́ти, требуши́ти, ви́требушити.
3. випарити, одшмага́ти, одчухра́ти, ви́хльостати, оддюба́рити, одчу́стрити. — На всї боки одчухрали різками.

Вы́пахать, выпа́хивать, ся = 1. ви́орати, вио́рювати, ся, з'ора́ти, з'о́рювати, ся, із'ора́ти, ся. — Вори мілко, а посій рідко, то й уродить ся дідько. н. пр. — Виоралось би до вечера, колиб воли не потомились. С. Аф. — Орав, тай виорав клад.
2. ви́силити, виси́лювати, ся, змори́ти, ся, з'ора́ти. — Що году засїваємо — земля зовсїм висилилась.

Вы́пачкать, ся = закаля́ти, ся, ви́каляти, ся, покаля́ти, ся, ви́валяти, ся, забрудни́ти, ся, обро́бити ся, (рідкою грязею) — задри́пати, ся, забрьо́хати ся, (лице) — заму́рзати, ся, зама́зати, ся, (салом, дьогтем то-що) — засмальцюва́ти, ся, заяло́зити, ся і д. **Вы́мазать, Вы́марать** 1 і **Вы́муслить**. — Хто в болото лїзе, той ся покаляє. н. пр. — Не займай жида, не каляй вида. н. пр. — Задрипала всю спідницю.

Вы́пашка = ора́ння, о́ранка. — Од Явдохи (1. марта) починаєть ся оранка на яри́ну. С. З.

Вы́пашь = толо́ка. — С. Ш. — На тїй боцї на толоцї череда пасеть ся. н. п.

Выпека́ть, ся = випіка́ти, ся.

Вы́передить, выпере́живать = ви́передити, випере́джувати (С. Аф.), випере́жувати, попереди́ти, попере́жувати, попережа́ти.

Вы́переть, выпира́ть, ся = ви́перти, випира́ти, ся.

Вы́пестрить = (квітками, різними фарбами) — ви́цяцьковати, (гвіздками) — ви́цвяховати, (крапками) — ви́крапати, (мережками) — ви́мережати.

Вы́печатать, выпеча́тывать = ви́друкова́ти, видруко́вувати.

Вы́печка = випіка́ння.

Вы́печь, ся = ви́пікти, ся. — **Не вы́печенный хлѣбъ** = глевки́й хліб.

Выпива́ла = випива́йло, пите́ць. — О, він добрий питець!

Выпива́ть, ся, вы́пить, ся = 1. випива́ти, ся, ви́пити, ся, (багато) — уку́тати, (багато, разом) — вихиля́ти, ви́хилити, видима́ти, (з жадобою) — виду́длювати, ви́дудлити, вижлу́ктовати, ви́жлуктити, (смокчучи) — висмо́ктувати, ви́смоктати, (коштуючи) — ви́коштувати, (не багато) — спи́ти. — Випївши з кварту укутали. Кот. — Ходїм до моря — хто більше води випє. н. к. — Видудлив усю воду. — Вихилив цїлу кварту. — Почав коштувати, та усе й викоштував. — Чи дала у хлїбові з'їсти, чи в горілцї спити. н. п.
2. пія́чити, кули́кати (С. З.), в горі́лку вкида́ти ся, ча́ркува́ти. — **Выпива́ться изъ ума́** = зпива́ти ся.

Вы́пивка = 1. випива́ння.
2. на́пійка. — Була там добра напійка — мабуть з четвертину укутали.

Выпи́ливать, ся, вы́пилить, ся = випи́лювати, ся, ви́пиляти, ся. — Випиляв дошку. — Пиляв цїлий день, тай коповика не випиляв.

Выпира́ть, ся = випира́ти, ся.

Вы́писка = 1. випи́сування, зпи́сування.
2. ви́пис, ви́тяг. — До книг записувати і виписи давати во всяких речах. Ст. Л. — Повинен мати випис з метрики. Б. Н. — Зробив коротенький витяг з тії книжки.

Выписно́й = виписни́й.

Выпи́сывать, ся = випи́сувати, ся, зпи́сувати, ся. — Виписав з книжки. — Виписав з-за границї. — Його виписали з козаків. — Писав колись добре та зписав ся.

Вы́пись = д. **Вы́писка**.

Вы́пить, ся = д. **Выпива́ть, ся**.

Вы́пихать, выпи́хивать, ся, вы́пихнуть, ся = випиха́ти, ся, ви́пхнути, ся, вишто́вхувати, ви́штовхнути, ся, вишту́рхувати, ви́штурхати.

Вы́плавикъ, гриб Polyporus = гу́ба, трут, тру́тник. С. Ав. Ш.

Выпла́вливать, выплавля́ть, ся, вы́плавить, ся = вито́плювати, ви́топити, ся, вилива́ти, ви́лити, ся.

Вы́плавокъ = ви́ливок. — Виливок заліза. — Курка знесла виливок. С. Аф.

Вы́плакать, ся = ви́плакати, ся. — Виплакала карі очі край козака стоя. н. п.

Вы́плата = ви́плат.

Вы́платить, ся, выпла́чивать, ся = 1. ви́платити, ся, сплати́ти, випла́чувати, ся, заплати́ти, запла́чувати. — Жид позалїчував стільки довгу, що вже не сила виплатитись. Чайч.

2. залата́ти, ся (С. Аф.), ви́латати, лата́ти, ся. — Він добре вилатав свиту, всі дірки позалатував.

Выпла́щивать = площи́ти.

Вы́плевать, выплёвывать = ви́плювати, ви́плюнути, випльо́вувати, (харкотиння) ви́харкати, виха́ркувати.

Вы́плескать, ся, выплёскивать, ся = ви́хлюпати, ся, ви́плюскати, ся, вихлю́пувати, ся, виплю́скувати, ся. С. Аф. Л.

Вы́плеснуть, ся = ви́хлюпнути, ви́плюснути, ся. С. Аф.

Выплета́ть, ся = 1. виплїта́ти, ся. — Вінки виплїтала й карими очима мене чарувала. н. п.

2. виплу́тувати ся. — Ледве з довгів виплутав ся.

Выплыва́ть, вы́плыть = виплива́ти, ви́плинути, ви́пливти, ви́плисти. (С. Аф.)

Вы́плывокъ = 1. гу́ля, ґу́ля (на дереві.)

2. д. Вы́плавокъ.

Выпля́сывать, ся, вы́плясать = 1. витанцьо́вувати, ся, ви́танцювати.

2. затанцьо́вувати, ви́таньчити. — Цигане витаньчили багато грошей.

Выпола́скивать, ся, вы́полоскать, ся = виполї́скувати, ся, ви́полоскати, ся. С. Аф.

Выполза́ть = д. Выпо́лзывать.

Вы́ползина, вы́ползокъ = линови́ще, кожушо́к, шку́рка (комахи або гадини, коли вони кидають її.)

Вы́ползти, вы́ползть = ви́лїзти, ви́повзти. С. Л.

Вы́полировать, ся = ви́лощити, ви́лоснити, ся.

Выполне́ніе = виповне́ння, викона́ння.

Вы́полнить, ся, выполня́ть, ся = 1. ви́повнити, виповня́ти, ся, допо́внити, доповня́ти, ся.

2. ви́повнити, спо́внити, ся, сповня́ти, ся, ви́конати, ся, відбу́ти, спра́вити, зроби́ти, довести́ до ді́ла. — Я тобі виконав присягу. Ч. К. — Бодай твої, брате, слова ся сповнили, щоб мої діти в той час були цілі. н. п. — **Вы́полнить желаніе** = вчини́ти во́лю, вво́лити. — Циганочко та волошечко, вволи ж мою волю, та причаруй козаченька, що стоїв за мною. н. п.

Вы́полоскать = д. Выпола́скивать.

Вы́полоть, ся = ви́полоти, ся, (усе) — поспо́лювати, повипо́лювати, (сапками) — ви́сапати, (кукурузу) — ви́пращувати.

Вы́пользовать, ся = ви́лїчити, ви́гоїти, ви́корувати, ся.

Выпора́живать, ся, вы́порожнить, ся = випоро́жнювати, випорожня́ти, ви́порожнити, ся, спорожня́ти, спорожни́ти, ся, опорожня́ти, ся.

Вы́поротокъ = ви́пороток, ви́порток. (С. Аф.).

Вы́пороть = д. Выпа́рывать.

Вы́порхнуть = д. Выпа́рхивать.

Вы́потрошить = ви́потрошити, ви́требушити, ви́тельбушити.

Вы́править, ся, выправля́ть, ся = 1. ви́рівняти, ся, ви́прямити, ся, ви́правити, виправля́ти, ся, спра́вити, вирі́внювати, випрямля́ти, ся (С. Аф.), справля́ти, ся. — Вирівняла зморшки. — Випрямив дошку.

2. ви́муштрувати, вимуштро́вувати, ся.

3. попра́вити, поправля́ти, ся. — Я написав, а він поправив.

Вы́правка = 1. попра́ва, попра́вка.

2. му́штра (С. З.), муштрува́ння.

Выпра́стывать, ся, вы́простать, ся = д. Выпора́живать.

Выпра́шивать, ся, вы́просить, ся = випро́хувати, ся, випро́сювати, ся, ви́прохати, ви́просити, ся С. Аф., (хитрощами, дурінням) — ви́дурити, ви́туманити, ви́морочити, ви́циганити, вимантачити.

Вы́пробовать = ви́коштувати, скоштува́ти.

Выпрова́живать, вы́проводить, ся = виряжа́ти, ви́рядити, випрова́жувати (С. Л.), ви́провадити (С. Аф.), одпрова́дити.

Выпроки́дывать = викида́ти, ся, перекида́ти, ся, виверта́ти, ся.

Вы́просить, ся = д. Выпра́шивать.

Вы́простать, ся = д. Выпора́живать.

Вы́прошенный = ви́проханий.

Выпры́гивать, вы́прыгнуть = випли́гувати, ви́плигнути (С. Аф.), виско́кувати, вистри́бувати (С. Аф.), ви́стрибнути. — Виплигнув з вікна.

Вы́прыскать, выпры́скивать = ви́бризкати, вибри́зкувати.

Выпрѣва́ть, вы́прѣть = 1. упріва́ти, упріти. — Борщ упрів — пора обідати.

2. випріва́ти, википа́ти, ви́пріти, ви́кипіти, зкипіти. — Бач скільки википіло, треба підлити.

3. упріва́ти, упріти. — Поки не упріти, поти не уміти. н. пр. — Попів наймит, як їсть, то упріє, а як робить, то змерзне. н. пр.

4. випріва́ти, ви́пріти. — Жито геть чисто випріло.

Выпряда́ть, выпря́дывать, вы́прянуть = д. **Выпры́гивать.**

Выпряда́ть, выпря́дывать, вы́прясть = 1. випряда́ти, напряда́ти, ви́прясти, напря́сти. — Чи я ж тобі не напряла за рік три починки. н. п.

2. запряда́ти, запря́сти. — За цілий місяць запряла тільки карбованця.

Вы́прямить, ся, выпря́мливать, ся, выпрямля́ть, ся = ви́прямити, випрямля́ти, ся (С. Аф.), ви́рівняти, вирі́внювати, ся (С. Аф.), ви́правити, виправля́ти, ся, ви́простовати, ви́простати, ся, випро́щувати, ся. (С. Л.) — Горбатого могила виправить. н. пр.

Вы́прячь, ся = ви́прягти, ся.

Выпу́гивать, ся, вы́пугнуть, ся = виполо́хувати, ви́полохати (С. Аф.), споло́хати, вігна́ти, ви́гнати.

Вы́пуклость = опу́клість, опу́ка. (С. З.)

Вы́пуклый = опу́клий, пука́тий, пукля́стий, горбо́ватий (Мап.).

Выпуска́ть, вы́пустить = пуска́ти, випуска́ти; впуска́ти; виставля́ти, висо́вувати; промина́ти, викида́ти. — Давали та з рук не пускали. н. пр. — Випусти теля з хліву. — Не впусти рака з рота. н. пр. — Виставив кігті. — Се можна й проминути.

Вы́пускъ = 1. пуска́ння, випуска́ння, ви́пуск.

2. (в будові) — ви́ступ.

3. д. **Вы́гонъ.**

Вы́путать, ся, выпу́тывать, ся = ви́плутати, ся, розплу́тати, ся, виплу́тувати, ся; ви́зволити, ся, визволя́ти, ся, виверта́ти ся.

Выпу́чивать, ся, вы́пучить, ся = випина́ти, ся, видима́ти, ся. — **Вы́пучить глаза́** = ви́рячити, ви́тріщити, ви́лупити (очі). — А братія мовчить собі, витріщивши очі. К. Ш. — Ішов Гриць з вечерниць темненької ночі, сидить гуска на бе́резі, вирячила очі. н. п.

Вы́пушка = ля́мівка, обля́мівка.

Вы́пытать, выпы́тывать = ви́питати, ви́знати, ви́відати; ви́мучити, ви́бити, ви́крутити (признання).

Выпь, пт. Botaurus stellaris = буга́й (С. Аф. З. Л. Ш.), водяни́й буга́й. — А бугай: бугу́! гне чайку в дугу. н. п. — А бугай в лугу закричав: бугу! н. п.

Выпѣва́ть, ся, выпѣ́ть, ся = висьпівувати, ся, ви́сьпівати, ся. — Грає кобзарь, висьпіває, вимовля словами. К. Ш.

Выпя́ливать, ся, вы́пялить, ся = 1. напина́ти, ся, напясти́, ся, розпина́ти; випина́ти, ся, ви́пнути, ся (С. Л.). — **Вы́пялить глаза́** = д. **Вы́пучить глаза́.**

2. витика́ти ся, висо́вувати ся. — Висунув ся з вікна.

3. випряжа́ти, ви́прядити ся. — От випрядила ся! неначе до церкви.

Вы́пятить, ся, выпя́чивать, ся = 1. ви́пясти, ви́пнути, ся, випина́ти, ся. (С. Аф.).

2. д. **Выпя́ливаться 2.**

Вы́пятнить, ся = ви́плямити, попля́мити, ся.

Выраба́тывать, вы́работать, ся = 1. виробля́ти, виро́блювати, ся, ви́робити, ся (С. Аф.), зроби́ти, ся. — У нас дуже добре виробляють колеса.

2. заробля́ти, ся, зароби́ти, ся. (С. Аф.). — Заробив чимало грошей.

Вы́работка = ви́роб, ви́робка (Укр.).

Выра́внивать, ся = рівня́ти, вирі́внювати, ся, росправля́ти, ся, (млинове колесо) — шмигува́ти, (місце під хату) — плянтрува́ти. — Заказує, щоб шляхи рівняли та містки малювали. К. Х.

Выража́ть, ся = виявля́ти, ся, виказу́вати, ся, вимовля́ти, ся (С. Л.), визнача́ти, ся, висловляти ся. — Кобзарь грає, вимовля словами. К. Ш.

Выраже́ніе = ви́раз. — Поетичні думки не находили собі виразу в словах. Бар. — Стояв і дивив ся з виразом тяжкого болю на лиці. Фр.

Вырази́тельный, но = ви́разний, виразне. — Коли хто виразне має волю. Б. Н. — Повинен повторити виразне. Б. Н.

Вы́разить, ся = ви́явити, ся, ви́казати, ся, ви́мовити, ви́значити, ся (С. Л.), ви́словити ся. (С. Л).

Вы́разумѣть = зрозумі́ти, збагну́ти (С. З.). — Хто ж збагнув таємности людського житта і горювання? К. Х. — Чого собою не збагне. Кот.

Выра́нивать, ся, вы́ронить, ся = губи́ти, ся, вигу́блювати, ся, згуби́ти, загуби́ти, ся, ви́губити, ся. (С. Аф.). — Не знаю десь вигубив ся гаман з кишенї.

Выраста́ть, вы́расти = вироста́ти, ви́рости, норости́, ді́йти́ до зросту, до лїт.

Вы́растить, выраща́ть, ся = д. **Возрасти́ть, возраща́ть, ся.** — Квіти мої дїти, виростав вас, деж мині вас дїти. К. Ш.

Вы́рвать, ся = 1. ви́рвати, ся, ви́драти, ся, ви́хопити, ся, ви́смикнути, ся, ви́шарпати, ви́шарпнути, ся (С. Л.), ви́пручати ся, (волосся, піря) — ви́скубти, ви́скубнути, ся. — Видрав листик з книжки. — Вихопив у його з рук. — Ой вихопись, душе моя, та змахни крилами. К. Д.

2. ви́блювати, ви́ригати.

Вырдѣть = ви́зріти (про болячки). — Чирик ще не визрів.

Вы́рисовать, вырисо́вывать, ся = ви́малювати, вимальо́вувати, ся; виясня́ти ся.

Вы́ровнять, ся = ви́рівняти, ся, ви́правити, ся.

Вы́родокъ = ви́родок, ви́плодок. С. Л.

Вырожда́ться = виро́джувати ся, виро́дювати ся (С. Аф.); зво́дитись, перево́дитись, виво́дитись. — Була колись добра худоба, та перевелась на казна що

Вырожде́ніе = виродже́ння; перевід. — Нашому роду нема переводу. н. пр.

Вы́ронять = д. **Выра́нивать.**

Выроста́ть, вы́рости = д. **Выраста́ть.**

Вы́ростить = д. **Возрасти́ть.**

Вы́ростокъ = 1. доморо́слий (про худо́бу).

2. бу́зімок, на́зімок, (вичинена шкурка його) — ви́росток.

3. ви́росток (С. Аф.), пі́длїток (С. Л.), підна́рубок.

Выруба́ть, ся, вы́рубить, ся = виру́бувати, ся, ви́рубати, ся; зру́бувати зруба́ти; (все) — повиру́блювати, позру́бувати, ви́стинати, постина́ти; (сокирою, цюкаючи) — ви́цюкати. — Вирубай сучок з колоди, та тодї й обтеши. — Зрубав собі добру комору. — Увесь ліс повирублювали. — **Вы́рубить огонь** = ви́кресати огню́. — **Что напишешь перо́мъ, не вы́рубишь и топоро́мъ,** н. пр. = що написано перо́м, того не витягнеш і воло́м. н. пр.

Вы́рубка = 1. руба́ння, ви́руб, ви́рубка.

2. за́рубка, зару́бина.

Вы́рубъ = 1. д. **Вы́рубка 2.**

2. зруб (вирубаний ліс і місце, де рубають ліс).

Вы́ругать, ся = ви́лаяти, ся, нала́яти, (згадуючи батька) — ви́батькувати.

Выруча́ть, ся, вы́ручить, ся = визволя́ти, ся; ви́зволити, ся, ряту́вати, виря́тувати, ся, вибавля́ти, ви́бавити, ся (С. Л.); вируча́ти, ви́ручити, ся (С. Аф.). — Як би в мене отець, або рідна мати, було-б кому із неволї мене визволяти. н. п. — Ти мене визволь, а я тебе виручу. н. пр.

Вы́ручка = 1. ви́звіл, ви́зволка, ряту́нок, ви́ручка, підмо́га, підпомо́га.

2. ви́ручка (виручені від торговлї гроші і стіл, де ховають ся виручені гроші.)

Вырыва́ть, ся = 1. вирива́ти, висми́кувати і т. д. див. **Вырвать.**

2. пруча́ти ся, випру́чувати ся, вихо́плювати ся, видира́ти ся, вирива́ти ся, (про огонь, дим) — вибуха́ти. — Лавиця мов пручалась, а далї, мов угамувалась. Кот. — Коли зразу вибухнуло полумя.

Вырыва́ть, ся, вы́рыть, ся = вико́пувати, ся, ви́копати, ся, одко́пувати, одкопа́ти, вирива́ти, ви́рити, ся. — Викопаю криниченьку в вишневім саду, чи не прийде дівчинонька туди по воду. н. п.

Вы́рѣзать, вырѣза́ть, вырѣзывать = ви́різати, виріза́ти, ви́різувати, (про стільника з вулика) — підрі́зати, підрі́зувати, (про землю) — одрі́зати, одрі́зувати.

Вы́рѣзка, вы́рѣзъ = ви́різування; ви́різка, ви́різок, (в одежі) — ви́кот. — **Сдѣлать вы́рѣзку** (в одежі) = ви́котити. — **Купить арбузъ на вырѣзъ** = купити каву́н на зріз або на розріз, на наріз.

Вы́рядить, ся, выряжа́ть, ся = ви́рядити, ся, виряжа́ти, ся, ви́чепурити, ся (С. Аф.), убра́ти, ся, убіра́ти, ся. — Убрали її, як панночку. — Молодицї гріх вбіратись в дївочий убір. С. Ш.

Вы́садить, выса́живать, ся = 1. ви́садити, виса́жувати, пересади́ти, переса́жувати. — Висадили розсаду. — Пересадили з горшків на грядки.

2. ви́бити, вибива́ти, ви́перти, випира́ти. — Вибив йому зуби. — Так і виперли двері.

Выса́ливать, вы́салить = 1. шмарува́ти, ви́шмарувати. — Вишмарували віз салом.

2. смальцюва́ти, ви́смальцювати, засмальцюва́ти, заяло́зити. — Засмальцював чумарку.

Выса́ливать, вы́солить, ся = висо́лювати, ви́солити, ся.

Выса́сывать, вы́сосать = висиса́ти, ви́ссати, висмо́ктувати, ви́смоктати. С. Аф. Л.

Высве́рливать, вы́сверлить, ся = висве́рдлювати, ви́свердлити, виві́рчувати, ви́вертїти, ся. С. Аф.

Высви́стывать, вы́свистать, ся = висви́стувати, ви́свистати, ся.

Вы́свободить, ся, высвобожда́ть, ся = ви́зволити, ся, визволя́ти, ся, ви́рятувати, ряту́вати, ся, ви́слобонити, вислобоня́ти, ся. — Як піймали у неволю, не йшла мене мати та й визволяти. н. п. — Ой на ноги диби, на руки скрипиці; визволь, Боже, козаченька з темної темниції! н. п.

Высвобожде́ніе = ви́звіл, визволе́ння, ряту́нок. — Чим частїше думав про визвіл від Мошка, тим більше... Фр.

Высвѣжа́ть, вы́свѣжить = прові́трювати, прові́трити. — Треба провітрити хату, а то якийсь дух поганий.

Вы́свѣжевать = обілува́ти; обілува́вши ви́требушити.

Высвѣтливать, вы́свѣтлить, ся = вия́снювати, ви́яснити, ся. С. Аф.

Вы́селить, выселя́ть, ся = ви́селити, виселя́ти, ся, пересели́ти, переселя́ти, ся.

Вы́селокъ = ви́селок, присі́лок, ху́тір.

Вы́серебрить, ся = посребри́ти, посрібни́ти, ся.

Вы́сидѣть, выси́живать, ся = 1. ви́сидїти, проси́дїти, виси́джувати, ся, виси́дювати, ся. С. Аф. — Він висидів в холодній цілий місяць. — Квочка висиділа семеро курчат.

2. ви́курити, вику́рювати, ся, ви́гнати, виганя́ти, ся. — Викурили горілку з жита. — Вигнали десять відер дьогтю.

Выси́нивать, вы́синить, ся = виси́нювати, ви́синити, посинити, ся.

Вы́сить, ся = 1. д. **Возвыша́ть, ся.**

2. перемога́ти, го́ру бра́ти.

Выска́бливать, вы́скоблить, ся = вискрома́жувати, ви́скромадити, ся, вискріба́ти, вишкріба́ти, ви́скребти, ся. — А діжу, як спече хліба, та не вискромадить, то так її запустила. н. к. — Тїста не зосталось і діжу вискромадила. С. Л.

Вы́сказать, выска́зывать, ся = ви́казати, вика́зувати, ся, ви́мовити, вимовля́ти, ся, ви́словити. — Виказав йому усе, що було на думці.

Выска́кивать, вы́скакать, вы́скочить = вистри́бувати, ви́стрибнути, виплі́гувати, ви́плигнути, виско́кувати, ви́скочити. — Виплигнув з вікна. — Вискочив гвіздок.

2. вихо́плювати ся, ви́хопити ся, вирива́ти, ся. — Вихопив ся, як горобець з стріхи. н. пр. — Поперед не вирывай ся, а по заду не зоставай ся. н. пр.

Выска́льзывать, выскольза́ть, вы́скользнуть = висклиза́ти, ви́склизнути, вислиза́ти, ви́слизнути, висковза́ти, ви́сковзнути, випорська́ти, ви́порськнути. — Вюн так і висклиз з рук. — Так з рук і вислиза́. С. Аф. — Вислиз, як піскарь з матнї. н. пр.

Вы́скоблить, ся = **Выска́бливать, ся.**

Вы́скочить = д. **Выска́кивать.**

Вы́скочка = висїка́ка. С. З. Кот. — Я нарошно йому спускала, а він і ноги розіклав! Ого! провчу я висїкаку! Кот. — **На вы́скочку** = на пока́з, на ви́передки, напере́д усїх.

Вы́славить, выславливать, выславля́ть = 1. ви́хвалити, вихваля́ти, ви́славити, виславля́ти.

2. ви́колядувати, ви́щедрувати. — Колядники сьогодня багато виколядували.

Вы́слать, высыла́ть = ви́слати, посла́ти, одісла́ти, ви́рядити, ви́правити, висила́ти, одсила́ти, посила́ти, виряжа́ти, виправля́ти.

Вы́слуга = ви́слуга; заслу́га. — Котузї по заслузї. н. пр.

Выслу́живать, ся, вы́служить, ся = 1. вислу́жувати, вибува́ти, ви́служити, ви́бути. — Він вислужив 25 років. — Як нанив ся на рік, так і вибув.

2. заслу́жувати, заслужи́ти, ся, дослу́жувати ся, дослужи́ти ся. — Заслужив собі пенсію. — Дослужив ся до полковника, та й кинув службу.

3. підслу́жувати ся, підли́зувати ся, підле́щувати ся, підслужи́ти ся, підлиза́ти ся, підле́стити ся.

Вы́слушать, выслу́шивать, ся = ви́слухати (всїх або все) — переслу́хати, вислу́ховати, ся. — Переслухав усїх тай пішов. — Переслухав, що пан казав, тодї й каже. н. к.

Выслу́шиваніе = вислу́ховання, вислуха́ння.

Вы́слѣдить, выслѣ́живать, ся = ви́слїдити, вислї́жувати, ся (С. Аф.), ви́стежити, висте́жувати, ви́тропити, ви́слїдкувати, слїдкува́ти (С. Л.), підслї́дити, підслї́жувати, чатува́ти. — Підслїдили його

— куди то він несе. н. к. — Ловець засидає, тай чатує, поки ведмедь не піде. н. к.

Выслю́нивать, ся, вы́слюнить, ся = засли́нювати, ся, засли́нити, ся. С. Аф.

Вы́смактать, высма́ктывать = ви́смоктати, висмо́ктувати. С. Аф.

Высма́ливать, ся, вы́смолить, ся =1. висмо́лювати, ся, ви́смолити, ся. — Висмолив човен.

2. засмо́лювати ся, засмоли́ти ся, зашмаро́вувати ся, зашмарува́ти ся. С. Аф. — Ач, як зашмарував ся коло воза.

Высма́ркивать, ся, вы́сморкать, ся = висяка́ти, ся, вися́кувати, ся (С. Аф.), ви́сякати, ся. — Як ви́сякаєть ци, шваркне об землю, ще й ногою розітре. н. к. — Создав Бог дурня тай ніс висякав. н. пр.

Высма́триваніе = вигляда́ння, визира́ння, ви́глядки.

Высма́тривать, ся, вы́смотрѣть, ся = вигляда́ти, ся, ви́глядіти, нагле́діти, визира́ти; видивля́ти ся; огляда́ти, обдивля́ти ся, обдиви́ти ся, оглядіти. — Пр. д. під с. **Выгля́дывать.** — Тебе там визирають і очі радісно на зу́стріч засіяють. К. Д. Ж. — Скрізь ми там видивили ся. Чайч. — Все оглядів.

Вы́смолить, ся = д. **Высма́ливать, ся.**

Вы́сморкать, ся = д. **Высма́ркивать, ся.**

Высмѣя́ть = осьмія́ти, насьмія́ти, ся, наглуми́ти ся, поглузува́ти, покепкува́ти. — Поглузують, покепкують, та й кинуть під лаву. К. Ш.

Высо́вывать, ся = висо́вувати, ся, висува́ти, ся, витика́ти, ся, вистро́млювати, ся, (язик) — висоло́плювати, ви́солопити. С. Аф.

Высо́кій = висо́кий, вели́кий, (дуже) — височе́нний, височе́зний. — Висока дівиця. — Високий голос. — Велика честь.

Высо́ко́ = 1. ви́соко. — Ви́соко лїтає, та низько падає. н. пр.

2. (про голос) — горо́ю. — Він добре горою баса бере. н. пр.

3. на́дто. — Вже на́дто про себе думає.

Высокоблагоро́діе = титу́л офице́рів від капіта́на до полко́вника і уря́дників 8—6 ра́нгу.

Высокоблагослове́ніе = титу́л протопо́пів.

Высокова́тый = височе́нький. С. Аф.

Высоколо́бый = високочо́лий. — Діди високочолі. К. Ш.

Высокому́дрый = великорозу́мний, велему́дрий. С. Аф.

Высокомѣ́ріе = го́рдощі, го́рдість, пиха́, чвань. — Злидні без пихи не живуть. н. пр.

Высокомѣ́рничать = пиша́ти ся, чва́нити ся, гордува́ти, пишни́ти ся (С. З.), бундю́чити ся (С. Ш.), пиндю́чити ся, пи́нити ся (С. З.).

Высокомѣ́рный = го́рдий, чванли́вий, чванькува́тий, пи́шний, високоду́мний. (С. З) — Ой ти, дївчино, гордая та пишна, чом ти до мене з вечера не вийшла? н. п.

Высоко́некъ, высоко́нько = височе́нький, височе́нько. — Височенько та сонечко сходе, низенько заходе. н. п.

Высокопа́рный, но = (про мову) — високомо́вний, пиха́тий, з висо́ка, висо́ким шти́лем, з письме́нна. (С. Л.). — Написано добре, тільки вже надто високим штилем. — Якось з письме́нна говорять.

Высокопочте́нный = високопова́жний, ве́льми шано́вний. — Високоповажний Добродїю!

Высокопревосходи́тельный — ясневельмо́жний. — Військо, як море червоне, перед бунчуками бувало горить, а ясневельможний на вороним конї блисне булавою — море закипить. К. Ш.

Высокопревосходи́тельство = ясневельмо́жність (Титул повного генерала або урядовців 1 і 2 рангу.).

Высокопреосвящённый, Высокопреосвящённѣйшій = превеле́бний, найпревеле́бнїйший.

Высокопреосвяще́нство = превеле́бність. (Титул митрополитів і архиєпископів.)

Высокопреподо́бный = веле́бний.

Высокопреподо́біе = веле́бність. (Титул архимандритів, игуменів і протопопів.)

Высокоро́діе = титу́л урядо́вцїв 5 ра́нгу.

Высоко́сный = д. **Високо́сный.**

Высо́кость = висо́кість.

Высокоторже́ственный = епітет найважнїйших царських сьвят. — В. день = царський день.

Высокоуважа́емый = д. **Высокопочте́нный.**

Высоку́мный = 1. великорозу́мний.

2. д. **Высокомѣ́рный.**

Высоко́хонько = ду́же ви́соко, височе́нно, височе́зно.

Высокочти́мый = д. **Высокопочте́нный.**

Высола́живать = високо́жувати.

Вы́солить = д. **Выса́ливать.**

Вы́сосать = д. **Выса́сывать.**

Высота́ = височина́, висо́кість, вишина́ (С. Аф.), височі́нь, висиня́. — Як небесна височина, так морська глибина. н. пр. — Та лїтає орел, та лїтає сизий по високій високостї, ой плаче козак та по своїй молодості. н. п. — Що ти там мовиш в вишині? Чи перші радості, чи також горе ти шлеш самотному мені. Петренко. — А вишняя от така! Хар. — **Высото́ю** = завви́шки, уви́шки, навви́шки. С. Л. — Там такі височенні будинки, заввишки з дзвіницю нашу.

Вы́сохлый, вы́сохшій = ви́схлий. С. Л.

Вы́сохнуть, высыха́ть = ви́сохнути, ви́схнути, ви́сохти, висиха́ти, со́хнути, схну́ти, проча́хнути, ча́хнути. — Калюжа вже висихає. — Нехай земля трохи прочахне, тоді будем орати. С. Л. — Висхну від жалю, виплачу очі, туги не забуду і в день і в ночі. п. н. — Полетіла б я до тебе, та крилець не маю, щоб побачив, як без тебе з горя висихаю. Кот.

Высоча́йшій = 1. найви́щий. — Найвища в сьвіті гора.

2. височа́йший (яко епітет, що придається до Двору або дії царюючої Особи).

Высо́чество = титу́л дітей, братів і близьких ро́дичів царе́вих і короле́вих, та́кож ге́рцогів і при́нців.

Вы́спаться, высыпа́ться = ви́спати ся, наспа́ти ся, висипа́ти ся, (про кількох) — повисипля́ти ся.

Вы́споди = на спо́ді. — Їж юшку — рибка на споді. н. пр.

Выспра́шивать, ся, вы́спросить, ся = випи́тувати, ся, виві́дувати, ся, ви́питати, ся, ви́відати, ся і д. **Вывѣдывать.** — У козака дві дівчини, одна другу тай випитує. н. п.

Вы́спренній = висо́кий; вели́чний; д. **Высокопа́рный.**

Вы́спрь = 1. в го́ру, у го́ру, висо́ко.

2. тютю́н (у росколъників).

Выспѣва́ть, вы́спѣть = д. **Вызрѣвать.**

Вы́спѣлый = д. **Вы́зрѣлый.**

Вы́ставить, ся, выставля́ть, ся = 1. ви́становити, виставовля́ти, ся, ви́йняти, виййма́ти, ся. С. Аф. — Вийняв подвійні вікна.

2. ви́ставити, ви́становити, виставля́ти, вистановля́ти, ся. (С. Аф.) — Вистав на дощ квітки. — **Выставить живо́тъ** = випнясти, ви́пнути живіт. — **В. зу́бы** = ви́скалити, ви́скерити, ви́щерити. С. Л. — **В. языкъ** = висолопити. С. Аф. Л. — На воротях шість левів панки повисолоплювали, пити хотять. н. к.

3. ви́стачити, постача́ти. — Він взяв ся постача́ти дрова на завод.

4. вика́зувати ся, визнача́ти ся; вити́ка́ти ся, висо́вувати ся. — **Выставлять себя́** = удава́ти з се́бе, вика́зувати ся, визнача́ти ся, випина́ти ся. — Удає з себе пана.

Вы́ставка = ви́става, ви́ставка, вистано́ва. (С. Л.). — **На вы́ставку** = на пока́з.

Выста́ивать, ся, вы́стоять, ся = 1. висто́ювати, ся, ви́стояти, ся. — Ледве вистояла до кінця служби.

2. видиха́ти ся (тратити силу, смак, дух), насто́ювати ся, висто́ювати ся (набувати силу і т. д.). — Вино вiдохлось. — Наливка настояла ся.

3. линя́ти, вицьвіта́ти. — Краска вицьвіла.

Выстана́вливать = д. **Вы́ставить 2.**

Вы́стегать, ся, выстёгивать, ся = 1. ви́стьобати, вистїбати, (С. Л.), ви́стебнувати, вистьо́бувати, ся. — Ще не пошила, тільки вистїбала. — Вистїбнув око батогом.

2. відстїба́ти, відстїбнути, ся, вистїба́ти, ся. — Одстїбни орчикового коня. — Шпонька відстїбнула ся.

3. вишмагати, одшмага́ти, одчухра́ти, віддюба́рити. — Добре вишмагали різками.

Выстига́ть = випережа́ти, попережа́ти.

Выстила́ть, ся = 1. вистила́ти, обстила́ти, вимо́щувати, (каменем) — вибурко́вувати, ся. — Вистилати поміст. — Обстелїть коробок в середині. — Вибуркували улицю.

2. підбива́ти, обшива́ти (про одежу).

Выстира́ть, ся = ви́прати, ся, попра́ти, ся. — **Вы́стиранный** = ви́праний. — Попрала усі сорочки. — Сорочки добре випрались.

Вы́стичь = ви́передити, попередити.

Вы́стоялый = видохлий, ви́тхлий (що утратив смак, дух), ви́стоялий (що набув сили; на пр. горілка) — висто́ялка. С. Аф.

Выстра́гивать, ся, вы́строгать, ся = виструґувати, ви́стругати, ся, (гембльом) гемблюва́ти, ви́гемблювати, ся. — Я б ставив хатоньку, ти б помагала, я б робив лавоньку, ти б гемблювала. п. п.

Вы́страдать = ви́терпіти, ви́мучити ся, натерпіти ся, зазна́ти лиха. — Вже я зазнав того лиха і горя натерпів ся. Ніц.

Выстра́ивать, ся, вы́строить, ся = 1. строїти, ся, вистро́ювати, ся, ви́строїти, ся, будова́ти, ся, вибудо́вувати, ся, збудова́ти, ся, ви́будовати, ся, (про камяницю) — вимуро́вувати, ви́мурувати. — Збудуй хату з лободи, а в чужую не води. н. п. — Не разом Харьків збудовав ся. н. пр.

2. шикува́ти, уставля́ти, ся, розставля́ти, ушикова́ти, ся. (С. Ш.). — Зібрав і кінних і піхотних і всіх до битви шикував. Кот.

Выстра́чивать, ся, вы́строчить, ся = вистьо́бувати, вистебно́вувати, ви́стьобати, ви́стебнувати, ся.

Выстрига́ть, ся, вы́стричь, ся = вистрига́ти, обстрига́ти, ви́стригти, обстри́гти, ся.

Вы́строгать = д. **Выстра́гивать.**

Вы́строить = д. **Выстра́ивать.**

Вы́стройка = ви́стройка, вибудова́ння, забудова́ння.

Вы́строчить = д. **Выстра́чивать.**

Выстру́гивать, выстру́живать = д. **Выстра́гивать.**

Вы́стрѣлить = ви́палити, стре́льнути, стрі́льнути, стре́лити, баба́хнути. — А він як випалить з рушниці. — Як стре́льнув, так той стовп і розсипав ся. н. к.

Вы́стрѣлъ = стріл, по́стріл. С. Л. — За одним пострілом 47 качок убив. н. пр. (про брехунів.) — **Холосто́й вы́стрѣлъ** = з одни́м по́рохом без ку́лі або шро́ту.

Вы́стрѣлять = 1. розстріля́ти, розпу́кати. — Усі набої розпукав.

2. повистре́лювати, повибива́ти, ви́нищити (стріляючи). Усю дичину винищили.

Вы́студить, выстужа́ть, высту́живать, ся = ви́холодити, вихоло́жувати, ся, ви́студити, висту́жувати, ся. — Не вихоложуй хати.

Высту́кивать = висту́кувати.

Выступа́ть, вы́ступить = 1. виступа́ти, вихожа́ти, вихо́дити, руша́ти, ви́ступити, ви́йти, ру́шити. — Чумаки вийшли в дорогу. — Горде військо виступає, попереду Морозенко сивим конем виграває. н. п. — Військо рушило з міста. — А він так пишно виступає.

2. витика́ти ся, висува́ти ся, стирча́ти — (про будову.)

Вы́ступка, вы́ступъ = хода́ (С. З. Л.); поста́ва. — Добра хода у сього коня. — Постава сьвята, та сумління злодійське. н. пр.

Выстыва́ть, вы́стынуть, вы́стыть = холонути, ви́холонути, вистига́ти, простигати, ви́стигнути, прохоло́нути, охоло́нути. — Груба починає холонути. — Хата вихолонула од вітру.

Вы́судить = ви́позивати. — Нічого він з його не випозивав.

Вы́суслить = ви́смоктати, ви́жлуктити. — Висмоктав цілу кварту пива.

Высу́чивать, вы́сучить, ся = вису́кувати, ви́сукати.

Высу́шивать, вы́сушить, ся = вису́шувати, ви́сушити, ся.

Высчи́тывать, вы́считать = вилі́чувати, ви́лічити, вирахо́вувати, ви́раховати, вищи́тувати, ви́щитати. — Вирахував вірно. — Всього того, що ви мині тут вилічили платити, и й за 10 літ не зароблю. Фр.

2. одверта́ти, одверну́ти, виверта́ти, ви́вернути, одлічи́ти. — Вивернув із заробітка за шкоду.

Вы́сшій = ви́щий, найви́щий.

Высыла́ть = д. **Вы́слать.**

Высыпа́ть, ся, вы́сыпать, ся = 1. висипа́ти, ви́сипати, ся, витру́шувати, ся.

2. д. **Вы́спаться.**

Вы́сыпка = 1. си́пання, висипа́ння.

2. спання́. — **Зада́ть вы́сыпку** = до́бре ви́спатись. — З спання не буде коня. н. пр.

Высыха́ть = д. **Вы́сохнуть.**

Высь = височиня́, височі́нь, вишиня́, висо́кість. (Пр. д. під сл. **Высота́.**)

Высѣва́ть, ся, высѣ́ивать, ся = висіва́ти, ся; просіва́ти, ся.

Высѣка́ть, вы́сѣчь = 1. виру́бувати, виру́блювати, ви́тинати, ви́рубати, висіка́ти, ви́сікти. — Повирублювали старе дерево. — Всю там у фортеці залогу вирубали. Л. В. — А в городі у Батурині мужиків та жінок у пень сікли та рубали. н. п.

2. вибива́ти, ви́бити, вирі́зувати, ви́різати, висіка́ти, ви́сікти, вите́сувати, ви́тесати (з каменю). — На камені вибито якийсь напис.

3. креса́ти, ви́кресати. С. З. — Викресав багаття і закурив люльку.

4. ви́бити (різками), ви́парити, одшмага́ти, одчу́храти, віддюба́рити, одчу́стрити, ви́хльостати, хло́сту дати, ви́шпарити. С. Л. — Відшмагали здорово різками.

Высѣка́ться = сі́кти ся, висіка́ти ся. — Волос січеть ся.

Вы́сѣмениться = ви́сипатись, ви́сіятись (про насіння).

Высѣять, ся = д. **Высѣва́ть, ся.**

Выта́ивать, вы́таять = 1. та́нути, розтава́ти, пота́нути, розта́нути. — Вся крига потанула.

2. топи́ти, вито́плювати, ви́топити. — Витопила сало з каганця.

Выта́лкивать, ся, вы́толкать, вы́толкнуть = випиха́ти, ся, виштóвхувати, ся, виштýрхувати, витýрювати, випірáти, ви́пхати, ви́пхнути, ви́штовхати, ви́штовхнути і т. д. С. Л.

Вытáивать = тонши́ти, тончи́ти. С. Ш.

Вытанцóвывать = д. **Выпля́сывать.**

Вытáпливаніе = витóплювання, ви́топка.

Вытáпливать, ся, вы́топить, ся = топи́ти, витóплювати, ся, ви́топити, ся, вишквáрювати, ви́шкварити, ся. (С. Аф.). — Чужу хату топити — свої очі слїпити. н. пр. — З вас деруть ремінь, а з їх бувало й лій топили. К. Ш.

Вытáптывать, вы́топтать, ся = витóптувати, вибивáти, (хліб, траву) — витолóчувати, ви́товкти, толóчити, потолóчити. — Не дав Бог жабі хвоста, а то-б усю траву потолочила. н. пр. — Цуцу, босий! не толоч проса. н. пр.

Вы́таращить, ся = ви́тріщити, ся, ви́рячити, ви́лупити (очі). С. Л. — Я стою, витріщивши на него очі, сам не знаю, що дїєть ся зо мною. Фр. — Вирячив очі. — Чого ти так вилупив банькú? — **Вы́таращенный** = ви́тріщений, ви́рячений, (хто має такі очі) — витрішкувáтий.

Вытáривать, вы́торить, ся = втóптувати, втоптáти, ся, протоптáти, натирáти, натéрти, ся. — Ой знати, знати в кого єсть дочки — втоптані стежечки через садочки. н. п. — Натерли дорогу.

Вытáскивать, вы́таскать, вы́тащить = витягáти, ви́тягти, виволікáти, ви́волокти.

Вытáчивать, вы́точить, ся = 1. витóчувати, ви́точити, ся. — Тóкарь добре виточив ніжки до столу.

2. вигóстрювати, витóчувати (на точилї), — ви́гострити, ви́точити. — Вигострив ножа.

3. витóчувати, ви́точити, поточи́ти. — Миші поточили пшоно. — Черва поточила дерево.

Вы́тащить, ся = д. **Вытáскивать.**

Вы́таять = д. **Вытáивать.**

Вытекáть, вы́течь = 1. витїкáти, виливáти ся, ви́текти, ви́лити ся. — Вода витїкла.

2. висипáти ся. — Жито висипáєть ся.

Вы́теребить, вытерéбливать, ся = ви́смикнути, ви́дерти, ви́рвати, висми́кувати, видерáти, виривáти, ся.

Вы́тереть, ся = ви́терти, ся, (миючи разом) — ви́шарувати, ся.

Вытéрпливать, вытерпѣ́ть = витéрплювати, терпі́ти, стéрплювати, ви́терпіти, стéрпіти. — Він не стéрпів, та й скрикнув. Чайч.

Вы́тесать, вытёсывать, ся = ви́тесати, витéсувати, ся.

Вы́течка = 1. витїкáння; тéча.

2. ви́хід звіря з лїсу або лїгва і слїд його́.

Вы́течь = д. **Вытекáть.**

Вытирáть, ся = 1. витирáти, ся, (миючи разом) — шарувáти. — Витерла стіл.

2. втирáти, ся. — Зтерло ся — нічого не видно.

3. утирáти ся, втирáти ся. — В мене хустина, шовками шита, утримось, серденько... н. п.

4. виперáти. — Його виперли з служби.

5. натирáти ся. — Він трохи натер ся поміж людьми.

Вы́тирка = витирáння, утирáння.

Вы́тискать, ся, вытúскивать, ся = ви́тискати, витискáти, ся, ви́давити, видáвлювати, ся, ви́чавити, вичáвлювати, ся.

Вы́тиснить, вытиснуть, вытисня́ть, ся = ви́тиснити, ви́друкувати, відби́ти, витисня́ти, ся, видрукóвувати, ся, відбивáти, ся.

Вы́ткать, вытыкáть = ви́ткати, уткáти (С. Ш.), заткáти. — Виткала на сорочку. — Не багато уткала.

Вы́ткнуть, ся, вытыкáть, ся = ви́ткнути, ся, ви́стромити, ся, ви́штрикнути, ся, ви́колоти, ся, витикáти, ся, вистрóмлювати, виштри́кувати, викóлювати, ся.

Вы́толкать, вы́толкнуть = д. **Вытáлкивать.**

Вы́толочь = ви́товкти.

Вы́тонить = втонши́ти.

Вы́топить = д. **Вытáпливать.**

Вы́топка = топлїння, витóплювання.

Вы́топки = шквáрки, ви́шкварки (С. Аф.). у́шкварки.

Вытопля́ть = д. **Вытáпливать.**

Вы́топтать = д. **Вытáптывать.**

Вы́торговать = вторгувáти; ви́торгувати. — Він мабуть рублїв тисячу за рік вторгує. — Торгував ся, та нїчого не виторгував.

Вы́торить = д. **Вытáривать.**

Вы́тормошить = ви́дерти, ви́морочити, ви́канючити. — Виканючив у мене останні гроші.

Вы́точить = д. **Вытáчивать.**

Вы́точка = 1. тóчення. С. Ш.

2. червотóчина, червá (в дереві) — трухля́вина.

Вы́точникъ, рос. Linum flavum L. = жо́втий льон. С. Ан.

Вы́травить, вытра́вливать, вытравля́ть = 1. потоло́чити, витоло́чувати, випаса́ти, спа́сти. (С. З.). — Степан своїми волами спас жито Варвари. (З судової справи волосного суда.) — Напускали на ниву коров і усю пшеницю витолочили. С. Аф.
2. ви́труїти, ви́трутити, витру́ювати. С. Л. — Усїх мишей витруїла.

Вы́требовать = ви́правити. — Несподівано виправив гроші. С. Аф.

Вы́трезвить, ся, вытре́зливать, вытрезвля́ть, ся = ви́тверезити, ся, витвере́зувати, ся. — Напив ся так, що ледве на другий день витверезив ся.

Вы́трепать, ся, вытре́пли ать, вытрёпывать, ся = ви́тріпати, витріпувати, ся; ви́тїпати, витїпувати, ся. (С. Аф.). — Витїпала коноплї. — Ви́тріпай лиш килим.

Вытре́пливаніе = трі́пання (С. Ш.), витріпування; тїпання, тїпани́на (С. Ш.).

Вытру́шивать, вы́трусить, ся, вытряса́ть, ся, вы́трясти, сь, вытря́сывать, ся, вытряха́ть, вытря́хивать, ся = витру́шувати, витру́сювати, ся, витру́хувати, ся, ви́трусити, ся. — Витрусив увесь тютюн з гамана — більш не має.

Вы́тти = д. **Вы́йти.**

Вы́тупить, ся, вытупля́ть, ся = затупи́ти, ся, зату́плювати, ся (С. Аф.), зтупи́ти, ся. — Зтупив ся ніж — треба нагострити.

Вытущёвывать, вы́тушевать = тушова́ти (С. Ш.), витушовати; відтїня́ти, відтї́нити. — Сей малюнок добре витушований.

Вытыка́ть, ся = д. **Вы́ткать** і **Вы́ткнуть.**

Выть, взвыть = ви́ти, зави́ти, голоси́ти, заголоси́ти, квили́ти, проквиля́ти. — Собаки виють. — Вовк помчав ся по дорозї і завив на перелозї. В. Щ. — Реве та стогне Днїпр широкий, сердитий вітер завива. К. Ш. — То не вовки сїроманцї квилять — проквиляють. н. д. — Почала вона над покійником голосити. — Заголосили і од му́ки над хлопятком зцїпили руки. В. Щ. — Він заведе пісню, а вона зараз: не квили, геть з оселї. С. З.

Вытьё = д. **Вой.**

Вы́тѣснить, ся, вытѣсня́ть, ся = ви́пхати, випиха́ти, ви́перти, випера́ти, ся, ви́тиснути, вити́скувати, ся, видерти ся, видирати ся. — Його виперли з служби. — На силу видер ся з шинку — такого багато людей.

Вы́тягать = ви́позивати. — Довго судив ся, та таки випозивав землю.

Вытяга́ть, ся, вытя́гивать, ся, вы́тянуть, ся = витяга́ти, ся, розтягати, ся, ви́тягти, ся. — Ой дам я вам, рибалочки, рубля золотого, та витягнїть миленького хоч трошки живого. п. н. — Спуск добре витягає гній з болячки. — Сукно розтягуєть ся.

— **Мальчикъ вытянулся** = хлопець ви́ріс, ви́гнав ся. — Два дуби вигнались вище од хип. Лев. — **Сто́ять передъ кѣмъ вытянувшись** = стоя́ти ви́пнувшись, навспинячки. — Москаль стояв навспинячки перед командиром. С. Л. — **Вы́тянуть фро́нтъ** = ста́ти ла́вою, ушиковати ла́вою. Кот. С. Ш. — **Вы́тянуть кнуто́нъ** = оперіщити, опереза́ти, потягти́ батого́м.

Вы́тяжка = 1. витяга́ння (С. Л.). — **Сто́ять на вы́тяжку** = д. **Сто́ять вытянувшись.**
2. (хим.) — ви́тяжка (Extractum).
3. коло́дка, клеса́чка (у шевцїв і кравцїв).

Вы́удить = нау́дити, налови́ти, вщудити, ви́ловити (удкою). — Багато сьогодня наловив? — Риби не наудив, а лусту спу́див. С. Ш. — Виловив усю рибу в ставку.

Вы́утюжить = ви́гладити, ви́прасувати. (Прав.).

Выу́чивать, ся, вы́учить, ся = вну́чувати, ся, навча́ти, ся, ви́вчити, ся, навчи́ти, ся. — Як Бог не дасть, то дяк не навчить. н. пр.

Вы́учка = нау́ка. — За науку та ще поцїлуй у руку. н. пр. — **Отда́ть на вы́учку** = в нау́ку. — Віддав в науку — на муку. н. пр.

Выха́живать, выходи́ть = 1. вихо́жувати, вихожати, вихо́дювати, вихо́дити. — Він не виходить з хати.
2. ви́клопотати, ви́тупати. — На силу витупали в його, щоб дозволив.
3. д. **Возрасти́ть, Вы́нянчить.**
4. ви́ходити, ви́никати, обходи́ти. — Скрізь ви́ходив.

Выха́живаться, выходиться = д. **Выгу́ливаться** і **Выздора́вливать.**

Выханжить = ви́морочити. — Казав нїби то був в Єрусалимі, показував якісь святощі і багато грошей виморочив.

Выхва́ливать, выхвалять, ся = вихва́лювати, вихваля́ти, ви́хвалити, ся. — Там дївчина умивала ся, своїм личком вихвалала ся. н. н.

Вы́хватать, вы́хватить, выхва́тывать, ся = ви́хопити, вихо́плювати, ся, ви́хопити, ся, ви́рвати, вирива́ти, ся. — Як вихопив гострий меч, та зняв жінцї голововьку з плїч. н. п. — **Выхваченный** = ви́хоплений, ви́рваний.

Выхва́щивать, вы́хвостить = ви́хльостати, вишпари́ти, ви́парити (різками, віником то-що).

Вы́хитрить = ви́хитрувати, ви́морочити. — Він таки виморочив у мене пять карбованцїв.

Вы́хлебать, выхлёбывать = ви́сьорбати, ви́хлептати, висьо́рбувати, вихле́птувати. С. Л. Ш. — Висьорбав цїлу миску борщу. — Нїколи у смак заспути, нїколи борщу сьорбнути. Кот.

Вы́хлеснуть, вы́хлестать, выхлёстывать, ся = 1. ви́стьобати, висть́обувати. — Вистьобав батогом око.

2. ви́хлюснути, ви́плюснути, ви́хлюпнути, виплю́скувати, вихлю́пувати, ся. (С. Аф.). — Виплюснув воду з горщика.

Выхлопа́тывать, вы́хлопотать = виправля́ти, ви́правити, ви́старати ся, ви́клопотати, ви́тупати.

Вы́хлыснуть = д. **Вы́хлеснуть.**

Вы́хлюстать, ся = задри́пати, ся, затьо́пати, ся, закаля́ти, ся. — Де це ти так задрипала? мпаче в болотї була.

Вы́хныкать = ви́плакати, ви́канючити.

Вы́ходецъ = ви́ходець, захо́жий, припле́нтач (С. З.), ви́йшлий (С. Л.), пересе́ленець, ви́ходьок (Чайч.).

Выходи́ть, вы́йти = вихо́дити, вихожа́ти, ви́йти. — **Выходи́ть изъ употребле́нія, изъ обы́чая** = виво́дити ся. — Се було колись, та вже вивело ся. — **Выходи́ть изъ о́бщества** = вибува́ти. С. Л. (Д. **Вы́йти.**).

Вы́ходка = 1. ви́хід.

2. ви́кидка (С. З.), ви́брик. — Се просто якась викидка, котрої нїколи не можна було сподївати ся.

Выходно́й = виходни́й. — **Выходны́я де́ньги** = відчі́пне́, одчі́пне́. — Дав відчіпного сто рублїв, щоб він коло мене не торгував. — **Выходно́й листъ** = на ко́трому надруко́вано заголо́вок кни́жки.

Вы́ходъ = 1. ви́хід, ви́йстя, ви́йсте. С. З. Л. — По вийстю з церкви, од'їхав. (Хапенко.) — З хати було два виходи: на улицю і у двір. — Він знав усї ходи й виходи. — Вихід 1, 2-й і т. д. (в драматичному утворі.).

2. ви́крут, ви́крутка. — Він уже бачить, що йому нїякого викруту не мав, та тодї й каже...

3. відчі́пне́, одчі́пне́. (Д. **Выходны́я де́ньги.**)

Выхола́живать, ся, вы́холодить, ся = вихоло́жувати, ся, ви́холодити, ся, висту́жувати, ся, ви́студити, ся.

Выхола́щивать, вы́холостить = д. **Вало́шить.**

Выхо́ливать, вы́холить = пе́стити, пестува́ти, ви́пестити, ви́кохати, відко́хати.

Выхора́шиваться, вы́хорошиться = чопури́ти ся, причепури́ти ся.

Выхоха́тывать, вы́хохотать = висьмі́ювати, ви́сьміяти.

Вы́хранка = хропа́к. — Поки Хома у млинї нахропить ся хропака, давай, кумо, на слободї, вибивати гопака. Кум-мірош.

Выху́ливать, выху́лить = зганьби́ти, ви́ганьбити, зневажити.

Вы́хухолій = хоху́левий.

Вы́хухоль, зв. Myogale (Sorex) moschata = хоху́ля.

Вы́царапать, ся, выцара́пывать, ся = ви́дряпати, ся, видря́пувати, ся (С. Аф. Л.), ви́шкрябати, ся, ви́дерти, ся, вишкря́бувати, ся, видира́ти, ся. — Кішка видряпала цуценятї око. — На силу вишкрибав ся з калюжі.

Вы́цвѣлый = 1. розквітлий.

2. полиня́лий.

Выцвѣта́ть = 1. відцьвіта́ти. — Жито відцьвітає.

2. линя́ти.

Вы́цѣдить, выцѣживать = ви́цїдити, вицїжувати, ви́точити, вито́чувати. С. Аф. Л.

Вы́цѣловать = обцїлува́ти; ви́цїлувати.

Вы́цѣпить, ся, выцѣпля́ть, ся = відчепи́ти, ся, відчепля́ти, ся.

Выческа́нивать, ся, вы́чеканить, ся = вибива́ти, ви́бити, ся (монету то-що). — **Выческа́нивать слова** = вимовля́ти я́сно ко́жне сло́во.

Вычёркивать, вы́черкнуть, ся = виче́ркувати, ви́черкнути.

Вычё́рнивать, вы́чернить, ся = 1. чорни́ти, почорни́ти, ся, вичі́рнювати, ви́чорнити, ся. (С. Аф.).

2. д. **Вы́марать.**

Вы́черпать, вычёрпывать, ся = ви́черпати, виче́рпувати, ся.

Вы́чертить, вычёрчивать = ви́рисовати, вирисо́вувати.

Вы́чесать, вычёсывать, ся = ви́чесати, вичі́сувати, ся.

Вы́чески = па́чіски, кло́ччя (С. З.). — Як з клоччя батіг. н. пр.

Вы́честь, вычита́ть = 1. одлічи́ти, одлі́чувати, ви́лічити, вилі́чувати.

2. ви́вернути, виверта́ти, зба́вити, збавля́ти, одверну́ти, одверта́ти. — За місяць заробив десять карбованців, та хазяїн вивернув три піби то за шкоду. — Вивернув питака, що позичав. С. Аф.

Вы́четъ = 1. відворо́т, о́дліч, ви́воротка, одба́ва. С. Л.

2. лічба́, рахува́ння, лік. — Мають чинити лічбу о приході і росході. Чин Львів. Братства. С. З.

Вычи́нивать, вы́чинить, ся = ла́годити, пола́годити, поправля́ти, попра́вити, лата́ти, полата́ти, ся.

Вычисле́ніе = лічба́, рахува́ння.

Вы́числить, вычисля́ть, ся = ви́лічити, вилі́чувати, ся, ви́рахувати, вирахо́вувати, ся, злічи́ти, зрахува́ти, розлічи́ти, розрахува́ти. С. Л.

Вы́чистить, вычища́ть, ся = ви́чистити, вичища́ти, ся; ви́шарувати (на пр. стіл, лавку то-що, витираючи віхтем з теплою водою.)

Вычита́ніе = о́дліч. — Арихметика О. Копіського. 1862 р.

Вычита́ть = д. **Вы́честь.**

Вы́читать, вычи́тывать = ви́читати, вичи́тувати.

Вы́чихать, ся, вычи́хивать, ся = ви́чхати, ся; ви́чмихати, ся. — Як почав чхати, на силу вичхав ся.

Вычища́ть, ся = д. **Вы́чистить.**

Вы́чурный = 1. мере́жаний, цяцько́ваний, 2. вига́дливий, витребе́нькуватий.

Вы́чуры = 1. мере́жки, розво́ди.

2. ви́гадки, при́мхи, витребе́ньки (С. Аф.).

Выша́ривать, вы́шарить = вишу́кувати, ви́шукати, виша́рювати, ви́шарити.

Вы́шаркать, выша́ркивать = ви́човгати, вичо́вгувати.

Вы́шатать, выша́тывать, ся = 1. ви́хитати, вихи́тувати. — Так не виймеш палю, треба вихитати.

2. пове́штати ся, поблука́ти. — Поблукавши мій Петрусь, та й до дому знов вернувсь. Кот.

Вышвы́ривать, вы́швырнуть, вы́швырять = викида́ти, ви́кинути, ви́кидати, ви́шпурнути.

Вы́ше = 1. ви́ще, по над, по-за́. — Ластівка літає вище горобця. — Орел по-за хмари полинув.

2. кра́ще, доро́жче. — **Вы́ше силъ** = над си́лу.

Вышеименова́нный = вищена́званий.

Вышелу́шивать, вы́шелушить, ся = вилу́щувати, вилу́згувати, вилу́скувати, ви́лущити, ви́лускати, ся.

Вышеозна́ченный = вищепока́заний.

Вышепоимено́ванный = вищена́званий.

Вышепомя́нутый, вышеупомя́нутый = вищезга́даний, першезга́даний.

Вышиба́ть, вы́шибить = вибива́ти, ви́бити. — **Вышиба́ть духъ** = убива́ти, забива́ти до смерти.

Вы́шибъ = вибиття́, ви́бій.

Вышива́льщица = вишива́льниця, гапта́рка, (С. З.).

Вышива́ніе = вишива́ння, (золотом, сріблом або шовком) — гаптува́ння, (заполоччю, шовком, нитками) — мере́жання, (ажурне) — вирі́зування, (поверх) — насти́лування, наволі́кання, верхостьо́б.

Вышива́нье = виши́ванка (С. Аф.).

Вышива́ть, вы́шить, ся = 1. вишива́ти, ви́шити, (золотом, сріблом, шовком) — гаптува́ти, ви́гаптовати, (заполоччю, шовком, нитками) — мере́жати, ви́мережати, (поверх) — наволі́кати, настила́ти. — — Шовком шила, сріблом гаптувала, та для того козаченька, що вірно кохала. н. п. — Гово́рить, як шовком гаптує. н. пр.

2. заробля́ти шитво́м.

Вы́шивка = д. **Вышива́ніе** і **Вышива́нье.** — З золотим гаптованням по синьому комірчику. О. Мор.

Вышивно́й = мере́жаний, виши́ваний, гапто́ваний. — Оце ж тобі рушник тканий, шовком вишиваний, шовком мережаний, з Києва привезений. н. п. — Пришну хвартух дорогий — срібні, злоті береги, гаптована середина — преподобная дівчина. н. п.

Вышина́ = д. **Высота́.** — **Вышино́ю** = завви́шки, уви́шки, на вви́шки. — І з Кочубеєм він Тарасом коли б заввишки не рівнявсь. Кот.

Вы́школить = ви́муштрувати, ви́школити (С. Л.), ви́цьвічити.

Вы́шлифовать = виполі́ровати.

Вы́шмыгнуть = ви́шмигнути, ви́слизнути, ви́сковзнути.

Вы́шній = д. **Ве́рхній** і **Вы́сшій.**

Вы́штукатурить = ви́вапнити (С. Л.), ви́щекотурити.

Вышу́чивать, вы́шутить = висьмі́ювати, ви́сьміяти (допікати кого жартами, сьмішками, повертати яке діло в жарт.)

Выщела́чивать, вы́щелочить, ся = визо́-

лювати, ви́золити, вилу́жувати, ви́лужити, ся. — Визолити сорочки.

Выщербля́ть, вы́щербить = вище́рблювати, ви́щербити, поще́рбити. — Гей, конику Турки вбили, Ляхи шаблю пощербили. В. Щ.

Выщипа́ть, ся, выщи́пывать, вы́щипать, вы́щипнуть, ся = вищи́пувати, ви́щипати, ви́щипнути, ся, (піря, волосся) — виску́бувати, ся, ви́скубати, ви́скубти, видира́ти, ся, ви́драти. — У нашої гуски хтось вискуб усе піря. С. Аф.

Вы́щипка = ску́бка.

Вы́щупать, выщу́пывать = ви́мацати, ма́цати, лапати, обма́цати, обла́пати.

Выѣда́ть, вы́ѣсть, ся = виїда́ти, ви́їсти, вигриза́ти, ви́гризти. — Виїдає начинку з пирога. — Поки сонце зійде, роса очі виїсть. н. пр.

Вы́ѣдки = недо́їдки, недо́гризки, (паші) — в'їди, пере́їди. — Годував мене своїми недоїдками. — Укинь коню сіна, бо там самі в'їди.

Вы́ѣздить, выѣзжа́ть, ся, выѣзживать, ся = 1. об'ї́здити, ся, об'їзжа́ти, ся. — Почала об'їзжати неука. — Кінь добре об'їздив ся.

2. ви́їздити. — Їздив цілий день, та не багато виїздив.

Вы́ѣздъ = ви́їзд.

Выѣзжа́ть, вы́ѣхать = виїзди́ти, од'їзди́ти, ви́їхати; руша́ти, ру́шити. — Од'їзжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. н. пр. — Виїхали раненько у неділю. — Ночували у корчмі і у досьвіта рушили дальше. — **Выѣзжа́ть на ко́мъ либо, на други́хъ** = чужими рука́ми жар загрібати. н. пр. — Чужими пирога́ми свого ба́тька помина́ти. н. пр.

Вы́ѣсть = д. **Выѣда́ть.**

Вы́я = ши́я. — У його шия — хоч обіддя гни. н. пр.

Вы́яловѣть = з'яловіти. С. Аф. — Корова з'яловіла.

Вы́яснить, ся, выясня́ть, ся = ви́яснити, ся, ви́тлумачити (С. Л.), ви́товмачити (С. Ш.), з'ясни́ти, виясняти, ся, товма́чити, тлума́чити (С. Ш.).

Вы́яснѣвать, ся, вы́яснѣть, ся = вия́снювати ся, ви́яснити ся (С. Аф.), розгоди́нювати ся, розгоди́нити ся. (Д. **Вы́ведриться**).

Вьюга́ = мете́лиця, завірю́ха, за́меть, завія (Ман.), віхала (Ман.), при дужому вітрі — фу́га, ху́га (С. З.), хви́жа (С. Л. Ш.), коли разом сипле сніг великий — хуртови́на, хурте́ча (Эн.), шкви́ря (С. Ш.), коли при морозі вітер збиває куряву — ку́рява, ку́ря (С. Л.), коли з вітром падає мокрий сніг — хви́ща. (С. Л.). — На дворі було хуртеча та метелиця мете; за ворітьми коло вікон сніг горбами наросте. В. Щ. — Реве, свище завірюха, по лісу завило; як те море, біле поле снігом покотилось. К. Ш. — Реве, стогне хуртовина, котить, верне полем. К. Ш. — Як розбереть ся оця віхала, то не можна й з хати вийти. Хар. — Гави сідають купами — буде віхала. н. пр. Ман.

Вью́жистый, вью́жливый = про зиму, пого́ду, колй ча́сто бува́є мете́лиця, завірю́ха і т. д. (Д. **Вьюга.**).

Вьюкъ = вюк, па́чка, клу́нок, сакві́. Даю тобі коня вороного, а під вюки ще й другого. н. п. — Привязав сакви до троку, взяв коня за повід. С. З.

Вьюне́цъ, вьюни́ца = молоди́й, молода́ (що недавно побрали ся).

Вьюно́къ рос. а) Convolvulus arvensis L. = бері́зка, пові́йка, павути́ця; б) C. sepium L. = дзвонки́, плітуха. С. Ан.

Вьюнъ = 1. риба Cobitis = вюн. — Як вюн крутить ся.

2. сувій, скру́тінь. — Тобі, мамо, та навійчики, мені, мамо, та сувійчики (полотно). н. п. — Дістав відти скрутінь пожовклих паперів. Фр.

3. ви́хор (в шерсті, волоссі.).

4. д. **Вьюно́къ.**

5. віно́к (в піснях народних).

Вьюро́къ = 1. вюро́к (маленька палічка для намотування ниток.)

2. пт. Fringilla montifringilla (з породи горобців).

Вью́чить = 1. пакува́ти, шнурува́ти. — Почали пакувати крам.

2. вюча́ти.

Вью́чный = вючний. — **В. животное** = вюча́к. — Двугорбі вючаки, цибаті дромадери в піску глибокому немов купались. К. Магомет.

Вью́шка = 1. кагла́ (С. З. Л.) — Ганчірка, котрою іноді замість кагли затуляють піч — кагля́нка. — Послала жінка чоловіка каглу затикати, та й каглянка вбила. н. пр.

2. виту́шка, вите́лка.

Вью́щійся = виткий, (по стіні) — пому́рний, (по тичині) — тичковий, тичний. — Тична квасоля. С. З. — (Про волосся) кучеря́вий.

Вѣда́ть = 1. ві́дати, зна́ти. — **Кабы знать да вѣдать** = як би знаття.

2. догляда́ти, пра́вити, ору́дувати, завідувати. — Він усім оруду́є.

Вѣ́даться = зна́ти ся, мати з ким діло. — **В. судомъ** = суди́ти ся, позива́ти ся.

Вѣ́ди = віди.

Вѣдовство́ = д. **Волхвова́ніе.**

Вѣ́домо = звісно, відомо; ска́зано, спра́вді, а вже́ж. — **Безъ вѣ́дома** = без відома. — **Съ ва́шего вѣ́дома** = за ва́шим сьвідом.

Вѣ́домость = відо́мість. — **Вѣ́домости** = газе́та, відомості, часо́пись (Гал.).

Вѣ́домство = відомство, завідування; ви́діл (уряду); при́суд. — Зімовники були під присудом паланкової, а не січової старшини. н. о.

Вѣ́домый = звісний, відомий.

Вѣду́нъ, вѣду́нья = д. **Волхвова́тель, ница.**

Вѣдь = адже́, адже́ж, аже́ж, авже́ж, та вже́ж, та дже́ж, аже́. — Аже він жонатий, чого ж з парубками гуляє. С. Аф. — А вже ж я вам казав.

Вѣ́дьма = відьма, відьо́ха. (Д. ще **Волхвова́тельница.**). — **Вѣ́дьмино зе́лье,** рос. Circaea lutetiana = відьмине зїля, о́сот. С. Ан. — **Вѣ́дьмой быть** = відьмува́ти.

Вѣ́дѣніе = 1. знаття́, віддання.

2. д. **Вѣ́домство.**

Вѣ́еръ = віяло. К. Д. Ж. — А між дамуними такі завзяті є, що віяло у них — мечем січе й рубає. К. Д. Ж.

Вѣ́жда, вѣ́жды = віко, ві́ки. С. Л.

Вѣ́жливость = звича́йність. (С. Л). — **Изъ вѣ́жливости** = для звича́йности. Лев.

Вѣ́жливый, во = звича́йний (С. З. Л. Аф.), ввічди́вий, уві́чливий (С. Ш.), гре́чний (С. З.), пошти́вий, че́мний (Гал.); звича́йно, звичайне́нько, уві́чливо, гре́чне, че́мно. — Мене привітали звичайно. С. Аф. — Гречне і поважливо з ним поводь ся. Ч. К. — Зо мною вона чемні й добрі. Фр.

Вѣ́йникъ, рос. Calamagrostis Epigeios Roth. = ча́полоч, чапу́га, чапу́ла, куто́чник, куни́шник. С. Ан.

Вѣ́ка, вѣ́ко, вѣ́ки = 1. віко, ві́ки (в очах).

2. козубе́нька, ко́шик.

Вѣкова́ніе = вікува́ння.

Вѣкова́ть = вікува́ти. — Жили б ми з тобою, вік вікували, горенька, нуждоньки весь вік не знали. н. п.

Вѣково́й = віко́вий, віковічний, одвічний, дові́чний. С. Л. — Віковий дуб. — Віковічна память. — Щастя дочасне, а злидні довічні. н. пр.

Вѣкове́чный = віковічний.

Вѣкъ = вік. — Вік теперішній і вік минулий. — Цілий вік свій бідував. — Дай вам, Боже, вік довгий, а нам коровай добрий. н. п. — Цілий вік не бачились з ним. — **Во вѣ́къ, въ вѣ́къ, на вѣ́ки** = по вік, по вік вічний, пові́шно. — Тебе ж, моє серденятко, по вік не забуду. н. п. — **Въ ко́и вѣ́ки, въ кои то вѣ́ки** = коли́ не коли́. — Побачимось коли не коли, та й то не на́довго. — **Въ вѣ́къ не...** = нїко́ли в сьвіті.

Вѣне́цъ = 1. віне́ць; коро́на.

2. віно́к.

3. вінчання, шлюб.

Вѣне́чный = 1. віне́чний (належачий до вінця).

2. вінчальний, шлю́бний. (Д. **Бра́чный**).

Вѣ́никъ = ві́ник, (старий) — деркач, дряпа́ч.

Вѣ́ники огоро́дные, рос. Sisymbrium Sophia L. = ві́ники, віничкп, віниччя, рога́чка. С. Ан.

Вѣ́ничный = віниковий.

Вѣ́ничье = а) огоро́дное Kochia scoparia — нехворо́ща, не́хворощ, ві́ниччя, б) полево́е = д. **Вѣ́ники огоро́дные.**

Вѣ́но = віно, по́саг. — Присягаю Богу я вірно до неба, що мені посагу по тобі не треба. н. п. — В мене посагу не буде, візьмуть мене і так люде. н. п. — З віном дівці не сидіти. н. пр.

Вѣно́къ = віно́к.

Вѣнча́льный = вінчальний, шлю́бний. (Д. **Бракосочета́ніе**).

Вѣнча́ть, ся = вінча́ти, ся; віне́ць брати, шлюб бра́ти. — Шлюб брала, шлюб шлюбовала перед попом і дяком з Юрком козаком. (Д. ще під словом **Бракъ 1.**) — Вінчати ся на царство.

Вѣ́нчикъ = 1. віно́чок, вінчик.

2. ві́нця. — Налив по самі вінця.

3. ботан. Corolla — віно́чок (Степовик.)

Вѣ́нъ = віно́к.

Вѣ́ра = ві́ра. — Віра Христова. — Хто за віру умірає, то й собі царство заробляє. н. пр. — Віру мати до кого. — Жити на віру.

Вѣри́тель, ница = віри́тель, ка.

Вѣри́тельный = вірющий.

Вѣ́рить = 1. ві́рувати. — Запорожці приймали до себе кожного, аби вірував в Бога та мав охоту битись з Татарами. — З Богом дїти: хто вірує, той все переможе. Куліш.

2. ві́рити, віру дійма́ти, ма́ти, ня́ти. — З брехні не мруть, та віри більш не ймуть. н. пр. — Він попереду віри не ня́в, доки пішов сам подивитись. н. п. — Як

тебе зновляла та віроньки не йняла, а тепер віроньку йму, що за зитенька прийму. н. п. — Козак її на жарт займає, а попа віри доймає. н. п. — Ви, дївчата, не дїймайте козакам віри — я молода віри дїймала, тепер же я на віки пропала. н. п. — **Вѣрить въ долгъ** = навіря́ти, дава́ти на́ бір. — Шинкарочка мене знає, на сто рублїв навіряє. н. п. — **Не вѣрится** = не йме́ть ся віри.

Вѣрнёхонекъ = вірнїсїнький, певнїсїнький.

Вѣрно = 1. вірно, пе́вне, пе́вно, спра́вдї, дїйсне, дїсне. С. З. Л. — Переписав вірно. — Се певне так. — Справдї, кажу тобі. — Дїйсно так.

2. ма́бу́ть, либо́нь, десь, пе́вне, надїйсь, вида́й. С. З. Л. — Мабуть — кінцї не зтикає. н. пр. — Болить моя головонька, либонь же я вмру; ой підїте, того приведїте, кого я люблю. н. п. — І учора не був і сьогоднї не був, десь ти мене, серденятко, та на віки забув. н. п. — Десь він у школи ходив, що все зна. С. З. — Видай ти мене, милий, не любиш, що для мене гостинця не купиш. н. п. — Мабуть він на мене сердить ся, що не прийшов.

Вѣрноподданническій = вірнопідда́нський.

Вѣрноподданный = вірнопідда́нний, підда́нець (С. З. Л.).

Вѣрность = вірність; пе́вність; щи́рість. — Додержав її вірности 24 роки. К. Магомет. — Жени ся з другою, поможи тобі Боже, а за мою щирість покарай тебе Боже. н. п.

Вѣрный = ві́рний; пе́вний; щи́рий; справедли́вий, дїйсний. — Вірний переклад. — Через письмо або сьвідки, а то суть найпевнїйшіє доводи. Ст. Л. — Бувай здоров із тією, котору кохаєш, а від мене щирішої по віки не знайдеш. н. п. — Справедлива думка. — Прийшла певна звістка. — Щирий приятель.

Вѣрня́къ, вживаєть ся тільки у виразах: **на вѣрня́къ, на вѣрняка́** = на пе́вне, на вірняка́.

Вѣрованіе = віра, вірування.

Вѣровать = д. **Вѣрить 1.**

Вѣроисповѣданіе = віра. — Хто за віру умірає, той собі царство заробляє. н. пр.

Вѣроло́мный, но = невірний, віроло́мний, зрадли́вий, во, зраде́цький, ко. — Хто би теж люди неприятельскіє в панство наше зрадливе привел. Ст. Л. — Козаков зрадецько розгромлених. Л. В.

Вѣроло́мствовать = лама́ти віру, ду́шу, при́сягу, зра́жувати.

Вѣроотсту́пникъ = недовірок, одще́пенець, невіра. — Лях потурнак, клюшник галерський, недовірок християнський. н. д.

Вѣротерпи́мость = віротерпи́мість.

Вѣроя́тіе = віра, правдоподо́бність. — **Сверхъ вся́каго вѣроя́тія** = зовсїм несподївано.

Вѣроя́тно = д. **Вѣрно 2.**

Вѣроя́тность = правдоподо́бність, ймовірність (С. Пар.), можли́вість.

Вѣроя́тный = правдоподо́бний, ймовірний (С. Пар.), го́дний віри (С. Ж.), можли́вий, може́бний, ма́бутний. (С. Пар.).

Вѣрующій = вірющий.

Вѣсить, ся = 1. ва́жити, ся, зва́жити, ся. — Почали важити сіль. — Час важить борошно. С. Аф.

2. ма́ти вагу́, ва́жити. — Сей куль важить пять пудів.

Вѣски́ = важки́, шальки́. — Як той Нїмець на шальки воздух міряє. н. пр.

Вѣскій = 1. важки́й.

2. ва́жний, пова́жний. — Поважне слово.

Вѣсно́й = ваго́вий (що продаєть ся на вагу.). — Ваго́ва сіль — Сливи вагові. С. З.

Вѣсово́й = ваговий (належачий до вагів і що продаєть ся на вагу).

Вѣсово́е = ваго́ве. — Треба заплатить вагового десять копійок.

Вѣсовщи́къ = вага́рь, важник.

Вѣсо́къ = важо́к, грунтва́га, одливни́ця. (С. Пар.).

Вѣсо́мый = ваго́вий.

Вѣсти́мый, мо = звісний, відомий, д. **Вѣдомо.**

Вѣстникъ = вістник, оповістник, вісту́н, вістове́ць (К. Б.), гінець, посланець.

Вѣстово́й = 1. віщовий. — Гуде в Латії давін віщовий і гасло всїм к війнї дає. Кот.

2. стійчик, побіга́ч.

Вѣсточка = звісточка, вістонька.

Вѣсть = вість, вістка, звість, звістка; чу́тка, поголо́ска, помо́вка. — Та згадай мене, моя стара ненько, та як сядеш у вечері їсти: десь моя дитина, десь моя рідненька, та нема од неї вісти. н. п. — Звість подає, що сестра нездужає. н. к. — Давно щось од него не має нїякої звістки. — Хороша чутка далеко чутна, а погана ще дальше. н. пр. — Була тая поголоска по всїй Українї альбо хвалка од шляхти. Л. Сам.

Вѣсъ = 1. вага́ (С. Аф. З.). — У його вага не справжня. С. Аф. — **Вѣсомъ, на́ вѣсъ** = на вагу́, ваго́м. — Нї, цї яблука не по десятку, а на вагу продають ся. — Вагом дати. С. З.

2. пова́га. — Од усїх тут він має повагу.

Вѣсы́ = ва́ги́, ва́га (коромисло у вагів, а часто і ваги з коромислом) — терези́, (великі від ратуші або міської управи) — важни́ця, (місце, де стоїть важниця, а часом і сама важниця) — важня́, (ваги без гирь) — бе́змін, (маленькі, на пр. в аптеках) — шальки́. С. З. Аф. Л. Ш. — Поламались терези, сіль важучи на вози. н. п. — Твоє слово, як жидівський безмін. н. пр. — І все на шальках розважали. Кот. — Як той Німець на шальки воздух міряє. н. пр. — Скарби Самойловичові шалями через кілько неділь розважені. Л. Вел.

Вѣтви́стый = гільля́стий, гільли́стий, гільча́стий, (С. Аф. З. Л.), галу́зний, (Гал.), розви́листий, крислатий. — Гільлясте дерево. — Стоїть дуб гільчастий, а на тому дубу сорок сороків гільлїв. н. зам.

Вѣтвь, вѣтви = ві́тка, віть (С. Аф.), гі́лька, ги́лка, (поб.) — гіля́ка, (здр.) — гі́лечка, гилонька, (гал.) — галу́зь, галу́зка, (мн.) — ві́ти, ві́ття, гільля́, (здр.) — гільлячко, галу́ззя, (тоненькі) — по́віття, (троїцькі) — кле́чання, (одломані) — чахвина́, (весільна, уквітчана квітками) — гі́льце, ги́льце, ви́льце, (верхні) — верховіття. — Лучче птиці на сухій гільці, ніж в золотій клїтці. н. пр. — Та виломлю калинову вітку, та застромлю за білу намітку. н. п. — Долина глибока, калина висо́ка, аж до долу гілля гнеть ся. н. п. — Як широка сокорина віти розпустила, а над самою водою верба похилилась. К. Ш. — А там в лісї на галузї сорока скрегоче. н. п. — Рубайте сосонку-деревце молодій Марусї на гільце. н. п. — Гильце деревце з ялини і з червоної калини. н. п. — Верховіття у тернїв зтинає, меншому братові прикмету покидає. н. д.

Вѣтеръ, вѣтръ, (здр.) — **вѣтеро́къ** = ві́тер, (здр.) — вітере́ць, вітре́ць, (поб.) — вітрюга́. — **Верхово́й, сѣверный вѣтеръ** = верхови́й, горі́шний. Ман. — **Ю'жный в.** = низови́й в. Ман. — **Западный, восто́чный в.** = західний, схі́дний в. — **Попу́тный в.** = погодний, ходови́й в. Ман. — **Проти́вный в.** = супроти́вний, супру́тній. Ман. — **Сухо́й в.** = сухові́й. С. Л. — **Паля́щій в.** = палю́чий, шкалій. — **Тихій вѣтеро́къ** = вітере́ць ти́хий, благе́нький. — **Сквозно́й в.** = скрі́зний. С. Л. — **По вѣтру** = за вітром.

Вѣтка = д. **Вѣтвь.**

Вѣточка = д. **Вѣтвь** (здр.).

Вѣтрельникъ = вітрячо́к, пого́дник, пого́дка. Ман.

Вѣтреникъ = вітрого́н, же́вжик (С. З.), фе́ртик, фи́ртик (С. Ш.), шалоброд.

Вѣтреница = 1. вітрого́нка, дзи́га, верту́ха.

2. рос. Anemone nemorosa L. — курослїп, A. ranunculoides L. — жабяче зїльля, A. Hepatica L. — пере́лїска, про́лїска. С. Ан.

3. д. **Вѣтрельникъ.**

Вѣтреничать = вітрого́нити.

Вѣтреность = пусто́та, пустотли́вість.

Вѣтреный, но = 1. вітряний, вітряно. С. Аф. Л. — Сьогодня вітряний день. — На дворі вітряно.

2. пустотли́вий і д. **Вѣтреникъ, ца.**

Вѣтри́ло = вітри́ло.

Вѣтробо́й, вѣтрова́лъ = вітроло́м.

Вѣтро́вый = вітрови́й. — **Вѣтро́вый парень** = д. **Вѣтреникъ.** — **В. суда́къ** = вя́лений суда́к.

Вѣтрого́нъ, ка = д. **Вѣтреникъ, ца 1.**

Вѣтроло́мъ = вітроло́м.

Вѣтромѣ́ръ = вітромір.

Вѣтру́шка = вітрячо́к, млино́к (дїтська іграшка).

Вѣтръ = д. **Вѣтеръ.**

Вѣтрѣ́ть = вивітрюватись, провітрюватись. — Полотно ще не вивітрилось.

Вѣтряница = 1. сушня́.

2. віспа (вітряна).

Вѣтрянка = вітря́к (млин). — Не мели, як пустий вітряк. н. пр.

Вѣтряный = вітряни́й. — **Вѣтряная ме́льница** = вітря́к. — **Вѣтряная о́спа** = вітряна́ віспа.

Вѣха́ = віха, тичи́на, ти́чка, маня́к. — На горо́дї тичка, на нїй капличка, а в нїй більш ніж сто. (н. з. — маківка).

Вѣхова́ть = ста́вити віхи, ти́чки́, тичи́ти. (С. Ш.).

Вѣче = ві́че, ра́да. — Ой нема, нема ні вітру ні хвилї із нашої України! Чи там раду радять, як на Турка стати — не чуємо на чужинї. К. Ш. — А вдарено довбишем в котли на раду. Л. В.

Вѣчево́й = вічовий, ра́дний. — **Вѣчево́й ко́локолъ** = віщови́й дзвін (д. **Вѣстово́й 1.**), скли́код (у гайдамаків, див. Кіев газ. Заря 1885 ст. 259), склика́нчик (С. З.).

Вѣчнопа́мятный = вікопо́мний, незабу́тній. — Нехай станеть ся на вікопомную памятку. Орлик. С. З.

Вѣ́чность = вічність.

Вѣ́чный, но = вічний, довічний, віко́вий, вішний, вічно, вішно, на віки, по вік. — Царство небесне, вішний покой. С. Аф. — Щастя дочасне, злидні довічні. н. пр. — Не вмірає віковий, тільки часовий. н. пр.

Вѣ́шалка = вішалка (С. З.), жердка, же́ртка (С. Аф., З. Л.). стояча, в де-яких місцях Подолії — шара́ги. — Піди, мати, у комору — скрині нема! Ой глянь, мати, на вішалку — одежі нема! н. п. — Кожух висить там на жертці.

Вѣ́шаніе = ві́шання.

Вѣ́шать, ся, повѣ́сить, ся = 1. вішати, ся, чіпля́ти, повісити, почепити. — Повісив на же́ртці. — Розбійника повісили на шибениці. — З горя він кинув ся на горіще і повісив ся на бантині. — Вона до його вішаеть ся на шию.

2. д. **Вѣ́сить 1.**

Вѣ́шеніе = ва́ження, зва́жування.

Вѣши́ть = д. **Вѣхова́ть.**

Вѣ́шка = д. **Вѣха́** (здр.).

Вѣ́щій = 1. віщий, віщу́н.

2. мудрий, красномо́вний.

Вѣщу́нъ, вѣщу́нья = віщу́н (С. З.), віщовни́ця, воро́жбит, воро́жка. — Що мигають блискавиці, стогнуть сови віщовниці. н. п.

Вѣ́ялица = д. **Вью́га.**

Вѣ́ялка = віялка, млино́к.

Вѣ́ялo, вѣ́яльница = 1. д. **Вѣ́ялка.** 2. д. **Вѣеръ.**

Вѣ́яльный = віяльний.

Вѣ́яльщикъ = віяльник. С. Аф.

Вѣ́яніе = 1. віяння, віянка. (С. Аф.). — Вже почалась віянка.

2. віяння, по́вів.

Вѣ́атель = віяльник. С. Аф.

Вѣ́ять, ся = 1. віяти, ду́ти, (по малу) — повіва́ти, подиха́ти, (дуже) — буяти, бурха́ти. — Вітрець подихає. К. Д. — І вітри зачали бурхати. Кот.

2. віяти, ся. — Жито віяти.

3. ма́яти. — Військо йде, корогови мають, попереду музиченьки грають. н. п.

Вядчина́ = д. **Ветчина́.**

Вя́жичка = д. **Ба́шенница.**

Вя́жущій = звя́зуючий; те́рпкий. — Терпке вино.

Вяза́льщикъ, ца = вяза́льник, ця (С. Аф.), вязїльник, ця. (Чайч.).

Вя́заница = д. **Варе́га.**

Вяза́ніе = вяза́ння, вя́занка. — У сьому волоці погана вязанка. С. Аф.

Вяза́нка = вя́зка, здр. вя́зочка, вя́занка (С. Аф.), обере́мок. — Купив конам вязку сіна. — Наламав добру вязанку дров. С. Аф.

Вя́занка = д. **Варе́га.**

Вя́за́нь = д. **Вяза́ніе** і **Вяза́нка.**

Вяза́нье = вя́занка.

Вяза́ть, ся = 1. вяза́ти, ся, з'я́зувати, ся. — Вязати снопи. — Рученьки з'язали, гулять заказали. н. п.

2. плести́, ся. — Плести панчохи.

3. чіпля́ти ся, встрява́ти. — Він до всіх чіпляеть ся. — Він скрізь встряне. — **Вяза́ться за кѣ́мъ** = волочи́ти ся за ки́м. — **Вяза́ться съ кѣ́мъ** = зна́ти ся, води́ти ся. — Знай ся кінь з конем, віл з волом, а свиня об тин, коли не має з ким. н. пр.

Вя́зелецъ, вя́зель = де кільки росли́н з поро́ди Vicia = горо́шок: а) Coronilla varia L. = горо́шок білий, кучеря́вий, горо́бячий, гірча́к, ка́шка, вязи́ль, б) Medicago sativa L. = буркуне́ць, в) Lathyrus pratensis L. = горошо́к журавлиний, г) Potentilla tormentilla = завязник, курзїле, ку́ряче зїлe, золотни́к. С. Ан.

Вязея́ = вяза́льниця (С. Аф.), вязїльниця. (Чайч.).

Вя́зка = 1. вяза́ння, вя́занка.

2. д. **Вяза́нка.**

Вя́зкій = липки́й, беручкий, глеюва́тий (С. Аф.), грузький (С. Аф.), чіпки́й. — — Беручка, глеювата глина. — Грузьке болото. — Чіпка дорога.

Вя́зкость = липу́чість (С. Л.).

Вязни́къ = 1. ліс вязо́вий.

2. рос. Cytisus biflorus = вяз, зїно́вать, раки́товий кущ. С. Ан.

Вя́знуть = 1. гру́знути, гру́зти (С. Аф.), вя́знути, завяза́ти.

2. чіпляти ся (до чого).

Вязови́на, вязовни́къ, рос. Sambuculus ebulus L. = бузни́к, вязовни́к, бзюк, базни́к. С. Ан.

Вязти́ = д. **Вяза́ть.**

Вязъ, рос. Ulmus effusa = вяз, бе́рест. С. Ан. Аф.

Вя́зывать = д. **Вяза́ть.**

Вязь = 1. вяза́ння, вя́занка.

2. боло́то, багно́, багню́ка, грузьке́ місце.

Вя́кать = 1. стогна́ти, о́хати.

2. д. **Болта́ть 3.**

2. чата́ти не тве́рдо, спотика́ючись.

Вя́лить, ся = вяли́ти, ся. — **Вя́леный** = вя́лений. С. Аф.

Вя́лость = вя́лість; мля́вість.

Вя́лый, ло = 1. вя́лий. С. Аф.
2. мля́вий, лемішкува́тий, маку́ха, мни́ха, папу́ша. — Такий млявий: як почне говорити — жує, жує, поки що вимовить. — Оце ще макуха: поки поверпеть ся, та що зробить.

Вя́нуть = 1. вя́нути. С. Аф. Л. — Квітки почали вянути. — **У'ши вя́нуть** = ну́дно слу́хати брехню́ або нудне́ чита́ння чи бала́чку.
2. марні́ти. — Нї не того мінї шкода, а марніє моя врода. К. Ш. — Повій вітре ти на мене, щоб я не марніла. н. п.

Вя́сло = пере́весло. — Треба крутити перевесла для снопів. — Перевесла з буряку, бо соломи нема. С. З.

Вя́тель, вя́теръ, вя́терь = д. **Во́нтель.**

Вя́тютень, голуб Columba palumbus = при́путень. О. Мор. — Припутень воркує. О. Мор.

Вя́ха = рос. д. **Боли́головъ** і Cicuta virosa L. = бех, віха. С. Ан.

Вя́хирь = 1. д. **Вятютень.**
2. сїтка на сїно (у фурманів).

Вяча́ть, вя́чить = вища́ти, вереща́ти; нявча́ти (як кішка), бе́кати, ме́кати (як вівця).

Вя́чка = вівця́, ове́чка, бі́рька. (С. Ш.).

Вячвя́чъ = бирь-би́рь! С. Ш.

Вя́щій = бі́льший, ви́щий, кра́щий, лїпший.

Г.

Га! га га! = 1. ач! ча ба́! 2. гел! ге́л! (на гусей). С. Аф.

Га́вань = га́вань, при́стань.

Га́вливать = говіти.

Га́га = пт. Somateria mollissima з поро́ди качо́к.

Гага́кать, гага́кнуть = ґелґота́ти, гелгота́ти, ге́лгати (С. Аф.), загелгота́ти. — Гуси гелгочуть.

Гага́нить = регота́ти, ся. — Еней з панами реготавсь. Кот.

Гага́ра, гага́рій = водяна́ пти́ця Colymbus, гага́рячий.

Гага́рить = д. **Гага́нить.**

Гагу́чъ = пт. Mergus albellus = нире́ць.

Га́гачій = прик. від Га́га.

Гада́ла = воро́жбит і воро́жка.

Гада́лка = воро́жка, воріжка, знахарка, зна́ха. С. З. — Там циганка воріжка, а до тієї та циганочки втоптана доріжка. н. п. — І ворожка на картах ворожила.

Гада́льщикъ, ца = воро́жбит (С. Аф.), зна́хур (С. З.) і д. **Гада́лка.**

Гада́ніе = ворожі́ння, гада́ння, ворожба́ (С. Л.).

Гада́тельный, но = 1. гада́льний. — Гадальні карти.
2. здогада́льний (С. Цар.), на здога́д. — Сказав на здогад, а воно й справдї так вийшло.

Гада́ть = 1. ворожи́ти, гада́ти (С. Л.). — Ця циганка добре ворожить. С. Аф.
2. гада́ти. — Тільки Бог сьвятий, знає, що Хмельницький думає, гадає. н. д.

Га́денькій = погане́нький, паску́дний.

Га́дина = 1. гад, га́дина. С. Аф. З. Л.
2. по́гань, пога́нець, паску́да (лайка). — Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб. — Поганець, наймит Москали. К. Ш.

Га́дить, ся = 1. каля́ти ся, паску́дити, ся, пога́нити, ся. — Погана птиця, що своє гнїздо паскудить. н. пр. — Не займай жида, не каляй вида. н. пр. — Коли не коваль, то й кліщів не погань. н. пр.
2. нївечити, ся, псува́ти, ся, пога́нити, ся. — Злізь з даху, не псуй гонт. н. пр.
3. ну́дить. — Нудить мене — от от виблюну.
4. паску́дити. — Кошеня паскудить в хатї — треба на ніч викидати.

Га́дкій, ко = ги́дкий, ко, бри́дкий, ко, пога́ний, но, паску́дний, но, ги́досний, но, гидли́вий, во, оги́дливий, во, оги́дний, но, плюга́вий, во, мерзе́нний, но. — Така погана, що гидко й дивити ся. н. о. — А у мене хата чорна, жінка бридка й не моторна. н. п. — Стецько огидкий, Стецько бридкий, цур тобі, відчепи ся. Кв. — Нечиста, плюгава, ще й к тому гидлива, мінї твоя робота і жадна немила. н. п.

Га́дкость = паску́дство (С. Л.), бри́дкість (С. Ш.), бридо́та (С. Л.), ги́дость, гидо́та (С. Л.), плюга́вство, не́гідь.

Гадли́вость, гадли́вый = д. **Брезгли́вость, Брезгли́вый.**

Гадовьё = гад. — В яру багато гаду.

Га́дость = брид і д. **Га́дкость.** — Достанеть ся стиду-бриду цїлувати повновиду. н. пр.

Гадъ = гад, га́дина. С. Ан.

Гадю́ка, Vipera berus = гадю́ка.

Гадю́чьи я́годы, рос. Solanum dulcamara L. = во́вчі я́годи, глистя́к, гли́стник, надті́нник, наслі́н, пасльо́н.

Га́ерствовать, га́ерничать = куме́дничати, кумеді́йничати, ду́рника стро́їти.

Га́еръ = кумедія́н, куме́дник, кумедія́нщик, штука́рь, бла́зень. (С. Ш.).

Га́же = гі́рше, поганіше, паску́дніше.

Газе́ль = ди́ка коза́, са́рна. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Газе́та = газе́та, часо́пись. — Батьківщина, часопись політична для народу.

Газе́тный = газе́тний, газетя́рський (Гал.).

Газе́тчикъ = газетя́р (Гал.).

Газометръ = газомір.

Газоосвѣще́ніе = га́зове сьвітло, осьвітле́нє га́зом. (С. Пар.).

Газъ = газ, гас.

Га́йка = га́йка; шру́ба (С. Л.), шру́бка.

Га́йло́ = па́ща, пе́лька. С. З.

Галанти́нъ, галанти́ръ = холоде́ць або потра́вка (до якої страви).

Галда́ = 1. га́лас, гам, галасува́ння. — Гармидер, галас, гам у гаю, срамотні сьпіви аж лящать. К. Ш.
2. криву́ха, пащеку́ха, горла́та, рота́та (про жінку).

Галди́ть = галасува́ти, гомоніти С. Аф. З. Л.

Галду́нъ = крику́н, горла́нь, пащеку́н, горлопа́нь.

Галдѣ́ть = д. **Галди́ть.**

Галиматья́ = д. **Ахине́я, Безсмы́слица** і **Вздоръ.**

Га́литься = диви́ти ся, задивля́ти ся, витріща́ти ся, ґа́ви лови́ти.

Га́лка = 1. пт. Corvus monedula — га́лка, зб. — га́лич. — Не галич чорне поле крила. Кот.
2. ба́нька (С. З. Ш.), га́лка. (С. Аф.). — Кругла, як галка. н. пр. — Жидівки шкляною галкою викачують свої шлеври. (С. П.).
3. головня́, голове́шка (С. Л.). — Як завалив ся димарь, так і понесло головешки. н. о. — Курить димом, головешка то там, то сям тліє і полумя бува блисне, як вітер повіє. Аф.

Галлюцина́ція = мана́ (С. З.), чмана́.

Га́ло, частіше мн. **га́лы** = (у колїсників) — бга́льня (вигинати полози), води́ло (вигинати обідця).

Га́лочье = га́лич. (Д. **Га́лка** 1.).

Гало́ша, частіше мн. **гало́ши** = коло́ші, (теплі, частіше повстяні) — ки́нді. (С. З.). — Набув на ноги киндї нові і рукавиці взяв шкапові. Кот.

Га́лстукъ = га́лстух, ху́стка на ши́ю.

Га́лстучный = галстухо́вий.

Галу́нъ = галу́н, брузуме́нт. С. Л. — На те й мій галун до церкви. н. пр.

Галчёнокъ = галчи́ня́.

Галь, гальё = д. **Вороньё.**

Га́лька = га́лка (камі́нець круглий).

Гама́къ = вису́че лі́жко (сітка або з полотна).

Гама́ши = панчо́хи (вовняні, котрі надягають ся поверх чобіт).

Га́нкать = га́вкати. (С. Аф.).

Гамъ = 1. га́вкання.
2. га́лас, гам. — Гармидер, галас, гам у гаю. К. Ш.

Га́ндшпугъ, га́ншпугъ = важни́ця. С. Аф. З. — Пропив дрюки і важниці і з дьогтем мазниці. н. п. — Лежить чумак між возами, на важницю схилив ся. н. п.

Гаранти́рова́ть, гаранти́рованный = гарантува́ти, гаранто́ваний (Гал.), ручи́ти ся. — Хто ру́чить ся, той мучить ся. н. пр.

Гара́нтія = зару́ка (С. Л.), забезпече́ння, рукоє́мство. — Що хранити треба в рукоємстві? — Рукоємця, который ручить ся за кого, повинен виплатити за того. Б. Н.

Гарде́ль = д. **Ви́ца.**

Гардеро́бщикъ = ша́тний (Стар.)

Гардеро́бъ = 1. кімна́та або ша́фа, де переховують ся одежа.
2. оде́жа, убра́ння (С. Ш.), ша́ти (С. З.) (здебільшого про коштовну одежу). — Наші лати переходять панські шати. н. пр.

Гарди́на = заві́са, заві́ска.

Гардови́на, Гардо́вое де́рево, рос. Viburnum lantana = гордови́на, городови́на, гордови́к, горди́на, орди́на, чо́рна кали́на. С. Ан.

Га́ркать = ґука́ти, вигу́кувати, горла́ти. (Ман.).

Гарку́нъ, нья = д. **Галду́нъ** і **Галда́** 2.

Гармо́ника = гармо́нія. — На гармонію грає.

Гармони́ровать = ладнува́ти, ґо́дитись, гармонїзува́ти. (Лев.)

Гармони́ческій = гармони́чний, гармонійний. (Лобода. Тарас Бульба.)

Гармо́нія = 1. лад, гармо́нія (муз.).
2. зго́да, зла́года, лагода, лад. — Де згода в семействі. Кот. — Пригоди учать згоди. н. пр. — Нема між ними ладу́.

Га́рнецъ = га́рець. — Дав коням два гарці вівса.

Гарнизо́нъ = зало́га. — Всю там в фортеці залогу вирубали. Л. Вел. — Напав на кріпость Бургас, випер залогу і заняв місто. Батьківщина. — Крій порога трівога, коло вікон залога? н. з. — улик.

Га́рникъ, га́рнышъ = горще́чок.

Гарни́ръ = припра́ва з овощів до стра́ви.

Га́рцевый = га́рцьовий.

Гарпу́нъ = гак (що вживаєть ся для лову китів і тюленів на Білому морі).

Га́русный = га́русовий. С. Л.

Га́русъ = га́рус, волі́чка.

Гарцова́ть = гарцюва́ти, коне́м гра́ти, на коні вигравати, герцюва́ти. — Там родилась, гарцювала козацькая воля. К. Ш. — Отамани на вороних вигравають. К. Ш.

Гарь = 1. гарь (С. Аф.), від вовни, волосся то-що — шма́лятина, паленина, від гнота — ага́рятина, (в люльці — згарь, чмирь, ве́нгер, пе́кур (Ніс.), від горілки — при́гара, при́гарок. — Смердить шмалятиною. — Треба почистить люльку, бо повно чмирю.

2. зга́рище (горіле місце в лісї).

Гаси́лка, гаси́ло, гаси́льникъ = гаси́ло. С. Аф.

Гаси́ть, ся, га́снуть = гаси́ти, ся, га́снути, туши́ти. — Мовчанка не пушить, та весь гнів тушить. н. пр. — Се було тоді, як сніг горів, а соломою тушили. н. пр.

Га́сникъ, рос. Betonica vulgaris = д. Бу́ковица.

Гастри́ческій = д. Брюшно́й (про хворобу).

Гастроно́мъ = ласу́н, ласій, смаку́н.

Гасъ = д. Галу́нъ.

Гати́ть, ся = гати́ти, ся, тамува́ти, ся. (С. Ш.). — Усе попи та пани, а греблю нема кому гатити. н. пр.

Гать = гре́бля, га́тка, зага́т (Гал. С. З.). — Тиха вода греблю рве. н. пр. — В кінці греблї шумлять верби, що я насадила. н. п.

Гауптва́хта = оба́хта, калаву́рня (С. Л.).

Га́чи = 1. коло́ші, холо́ші. С. З. — Заткнув колоші у холяви. С. З. — Одна холоша в чоботї, друга зверху.

2. сте́гна.

Га́чникъ, га́шникъ = очку́р, очкуря́. С. З. — Догадав ся дурень очкур зав'язати, та й думає, що порозумнїшав. н. пр. — І лучче очкуром вдавлю ся, як Туркові я покорю ся. Кот.

Га́щивать = гостюва́ти.

Гварде́ецъ, гвардіонъ = гвардія́к, (стар.) — сердю́к. С. З.

Гва́рдія = гва́рдія. (стар. за гетьманування П. Дорошенка і Мазепи) — сердюки́, сердючина. — Ой як крикнув вельможний Мазепа та на свої сердюки: ой візьміть Палїя Семена, та закуйте йому руки. н. п.

Гвозда́рня = гвіздя́рня.

Гвозда́рь = гвіздя́рь, гвіздя́р.

Гвозди́ка, рос.: Dianthus = гвозди́к, гвозди́ки, Dianthus L. Caryoph. = польові гвозди́ки, зірки, зірочки, D. barbatus, chinensis L. = кашта́нчики, каштанці.
2. Tagetes erecta L. = жовтяки́, новияки́, купча́к. С. Ан.

Гво́здикъ = гвіздо́чок, цьвя́шок. (С. З.).

Гвозди́льня = гвіздя́рня.

Гвозди́льщикъ = д. Гвозда́рь.

Гвозди́ть = 1. забива́ти (гвіздок), цьвяхува́ти. (С. З.).

2. товкма́чити. — Скільки йому не товкмач в голову, нїчого не тямить.

3. ла́яти, кобени́ти. (С. З.).

Гвозди́чки, рос. Tagetes patula L. = гвозди́чка, чорнобри́вець, чорнобри́вці, окса́мит. С. Ан.

Гвозди́чникъ, рос. Geum urbanum L. = ви́шник, гребінник. С. Ан.

Гвозди́чный = гвоздико́вий.

Гвоздо́къ, гвоздо́чекъ = гвіздо́к, гвіздо́чок, цьвя́шок.

Гвоздо́чникъ = д. Гвозда́рь.

Гвоздо́чный = гвоздьо́вий.

Гвоздь = 1. гвіздо́к, цьвя́х (С. З.), для підків — ухна́ль, малий для оббивки — цьвя́шок, (С. З.), без головки — шпень, шпе́ник, для шин — шина́ль, гонтовий — гонта́ль, великий і тонкий — бринта́ль (С. Ш.), великий і загнутий — кости́ль, деревяний — ти́бель, у шевців — шпи́лька, набитий цьвяшками — цьвяхований, цьвяшко́ваний. С. З. — Два кільцї, два кінцї, посередині цьвях? н. з. — ножиці. — Не жалуй ухналя, бо підкову згубиш. н. пр.

1. кіло́к, кіло́чок. — Повісив шапку на кілок. — А у сеї близенької рушник на кілочку, а у тої далекої брівки на шнурочку. н. п.

3. чіп, шпунт. С. З. — Заткни дужче чіп у бочки.

Гвоздьё = гвоздя́. С. Аф.

Гвоздяно́й = гвоздьо́вий.

Гдѣ = де. — **Гдѣ-гдѣ** = де-де́, де-не-де́. — А блїдий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — **Гдѣ бы то ни было** = де б не було́. — **Гдѣ-либо, гдѣ-нибу́дь, гдѣ ни е́сть** = аби́-де, десь, де не́будь, и́нде. — Который чоловік отця — матері не шанує, не поважає, так він аби-де марне пропадає. н. д. — Все одно десь прийдеть ся пропадати. н. к. — То собала инде гавкне, то захрьокає свиня. Сніп. — **Гдѣ нибу́дь въ друго́мъ мѣ́стѣ** = де-і́нде. — Шукай, инде, де-инде. н. пр. — **Гдѣ попа́ло** = аби-де, де не́будь, на трапку́, де тра́пить ся. — **Гдѣ тамъ!** де́ж пак! — А ти вже й розсердив ся? Деж пак! — **Гдѣ-то** = десь, десь-неде́сь. — Ой згадай мене, моя стара нене, сідаючи тай обідати: десь моя дитина, десь мої рідненька, тай нікому тай одвідати. н. п. — Він десь дів ся.

Ге́ена = пе́кло. — **Ге́енскій** = пеке́льний. (Д. **Адъ, а́дскій**).

Гемороида́льникъ, рос. Polygonum hydropiper L = гірча́к, горча́к. С. Ан.

Геморо́й, геморо́йный = почечу́й, почечу́йний.

Геморо́йная трава́, рос Galium Aparine L. = дереза́, липчи́ця, лепе́ць, мокре́ць. С. Ан.

Генва́рь, генва́рскій = генва́рь, сі́чень (С. Л.), генва́рський, сі́чневий.

Генеоло́гія = родові́д, роди́во. (С. Л.).

Генералитéтъ = (в Гетьманщині) — генера́льна старшина́, (на Запорожжі) — отама́ння.

Генера́лъ = генера́л (військовий урядовець 1—4 рангу).

Генера́льный = генера́льний, спі́льний, зага́льний.

Геогра́фія, географи́ческій = земле́пис, земле́писний.

Георги́на, рос. Dablia = жеоржи́на.

Гера́ній, гера́нь, рос. Geranium L'Herit = жураве́льник. С. Ан.

Герба́рій = зі́льни́к, травни́к.

Гербово́й, ге́рбо́вый = гербови́й. — **Гербовая бума́га** = д. **Бума́га**.

Герма́нецъ = ні́мець.

Германи́змъ = німе́щина.

Гермафроди́тъ = двосна́стний.

Гермети́ческій, ки = щі́льний, щі́льно.

Герои́ческій, геро́йскій = герої́чний, лица́рський.

Геро́й = геро́й, ли́царь.

Геро́льдъ = геро́льд, вісту́н (С. Пар.), оповістник.

Ге́тманствовать = гетьманува́ти. С. З.

Ге́тманство = гетьманува́ння.

Ге́тманша = ге́тьманша, гетьмано́ва. (С. З.).

Ге́тманщина = гетьма́нщина. — Ой лихо, не Гетьманьщина, надокучила вже вража панщина. н. п.

Ге́тманъ = ге́тьман, син його — гетьмане́нко, гетьма́нич, гетьмано́вич (С. З.), дочка́ — гетьмані́вна (С. З.), замісто гетьмана на час виїзду або до вибору другого — наказни́й ге́тьман. (С. З.). — Ой раді б ми вернути ся, гетьман не пускає; та не так гетьман, як гетьманська мати — хоче нами козаками Турка звоювати. н. п. — О смерти вельможного пана Симеона гетьманича. Л. В.

Гжи́голка, пт. Motacilla = трясогу́зка, трясохво́стка. (С. Ш.).

Ги́бель = 1. згу́ба, заги́ба (С. Л.), загі́н (Чайч.), зги́бель, (С. З.), погі́бель (С. Л.). — Ти знайдеш там недолю — веселих літ і молодощів згубу. К. Б. — Втікайте, панове, в Польщу з України — буде вам великая згуба. К. Д. — Сей блазень Петрик принесеть людям шкоду, а собі згибель. С. З.

2. фага́то, бага́цько, си́ла, страше́нна си́ла, бе́злі́ч. — У його безліч грошей.

Ги́бельный = згу́бний.

Ги́бкій = гну́чий, гнучки́й, гнутки́й, гинки́й, хвиськи́й, хисткий. С. Л. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр.

Ги́бкость = гну́чкість.

Ги́бнуть = ги́нути (С. Аф.), пропада́ти. — Гине слава, батьківщина. К. Ш.

Гига́нтскій, гига́нтъ = д. **Велика́нскій, Велика́нъ**.

Гидъ = новода́рь, новожа́тий, новоди́р, новода́тарь (в подорожі).

Гикъ = 1. смола́ (для засмолювання суден).

2. ба́лка від що́гли до корми́.

3. гу́к, гука́ння.

Гиль, нести́ гиль = д. **Вздоръ**.

Гиль = гиля́, гиль-гиля́! (на гусей і лебедів). — Гиля, мої лебеді, гиля ж, мої білиї. н. п.

Ги́нуть = д. **Ги́бнуть**.

Гипподро́мъ = біго́висько. Под. С. Ш.

Гиппопота́мъ = бегемо́т, рі́чний кінь. (С. Пар.).

Гипсъ = гипс; люба́йстер, люба́стер.

Ги́ря = ги́ря, ги́рька, вага́, важо́к.

Ги́чка = каюк, га́нка (на Озовському морі).

Главá = 1. голова́.

2. (верх церкви або дзвіниці) — ба́ня (самий вершок, де стоїть хрест) — ма́ківка. С. Л. — Лазить чоловік по церкві і примощує до банї драбину. н. о.

3. верх, верхо́к, верхови́на́, шпиль (на пр. дерева, гори.)

4. голова́, ота́ман, старшина́. — **Во главѣ́** = на чолї.

5. (в книжці) — голова́, розділ.

Глава́рь = голова́рь, привідця, приво́дчик, верхово́да, ватажо́к. — Через ваших же привідців на нас погибель. Брюховецький. С. З.

Главе́нство = зве́рхність. — Під которою зверхностю естем. С. З.

Главе́нствовать = панува́ти, отаманува́ти, верхово́дити. — Нема Січи, пропав і той, хто всім верховодив. К. Ш.

Главнокома́ндующій = ге́тьман. — Без гетьмана військо гине. н. пр.

Гла́вный = голо́вний. — **Са́мый гла́вный, главнѣ́йшій** = найголовнїйший. — **Гла́вное дѣ́ло** = головнїйша, найголовнїйша річ.

Глаго́лъ = 2. сло́во, мо́ва, річ.
2. глаго́ль, дїєсло́в.

Глаго́ль = 1. глаго́ль (назва букви Г. в ц. слав. абетці).
2. ши́бениця.

Гла́денькій = рівне́нький, гладе́нький. (С. Аф.).

Глади́лка = гладїй, гладїльце.

Гла́дить, ся = рівня́ти, вирівнювати, ся (дорогу, камінь), гла́дити, прасова́ти (білизну. С. З.), гла́дити (кого небудь), гали́ти (намітку галкою). — Справник загадує, щоб шляхи рівняли та містки малювали. К. Х. — Як білизна випрана і висушена, то візьмуть і попрасують. Фр. — Дитину гладить. — **Погла́дить доро́жку** = на ко́нї ви́пити (на прощання). — Ну тепер на конї треба випити, та й нехай їдуть з Богом. — **Гла́дить по голо́вкѣ** = ба́лувати, ма́зати (дїтей).

Гладіа́торъ = боре́ць, бо́єць, перебі́єць (у Римлян).

Гла́дкій, ко = 1. рі́вний, но, гла́дкий, ко. — Рівна дорога. — Причесала гладенько. — (Про овець) — пластово́вний. — Пластововне ягня. Як. — **Гла́дко-на́гладко** = рівне́нько, гладе́нько.
2. гладки́й, опа́систий, показни́й. С. Л. — Боже Батьку! дай грошей шапку і жінку гладку. н. пр.

Гладца́ = 1. ожеле́диця, о́желедь, голощо́к. — На дворі ожеледь і мряка. К. Ш.
2. крижи́на, кри́га (на річцї або на морі, гладенька.) — **Гладцо́ю** = ла́скою. — З ним ласкою все можна зробити.

Гла́дышъ = 1. рос. Laserpitium latifolium L. = староду́б, лиході́йна трава́, L. pruthenicum L. = ди́ка мо́рква. С. Ан.
2. га́лка, кругля́к (камінь).

3. кома́ха, Notonecta glauca, з породи водяних блощиць.
4. гладу́н, гладки́й, опа́систий, а ра́зом і показни́й чоловік.

Гладь = 1. рі́вність, гла́дкість, рі́вня.
2. насти́лування, наволїка́ння. — **Вышива́ть гла́дью** = насти́лувати, наволїка́ти.

Гла́же = рівнїше, гла́дше. (С. Аф.).

Гла́женіе = рівня́ння, гла́дїння, прасова́ння.

Глаза́стый = ока́тий, ока́нь, банька́тий, банька́ч (С. Ш. Аф.; бачу́чий, бистро́окий.

Глазёнки = о́ченьки, оченя́та, очи́цї. — Туди мінї любо, мило очицями звести. н. п.

Глазе́товый = златогла́вий, сріброгла́вий. — Купив кунтуш сріброглавий і спідницю златоглаву на табинї. Маркович. С. З.

Глазе́тъ = златогла́в, сріброгла́в. С. З. Аф.

Глазирова́ть = 1. глянцюва́ти.
2. полива́ти (сахарем з печеним білком пироги, то-що).

Глази́ще, частіше: **глази́ща** = баньки́. С. Аф. Ш. — Хоч нема очей, так є ті ямки, де були баньки. н. пр. — Чого ти так баньки дмеш? С. З.

Глазни́ца = 1. рос. Euphrasia officinalis = ве́рес лугови́й, сьві́чка. С. Ан.
2. я́мка (в окові, д. пр. під с. **Глази́ще**).

Глазно́й = о́чний (так саме в булгар., чеській, серб. і польській мові.).

Глазо́къ = 1. о́чко, о́ченько. — Мн. **Гла́зки** = д. **Глазёнки**. — **Дѣла́ть гла́зки** = очи́ма стріля́ти, бі́сики пуска́ти. — Очима і стріляє і благає. н. пр.
2. мн. **Глазки́** (у рослин) — бру́нька, бросто́к (С. Ш.), живе́ць. — Диво, що на березинї бруньки. н. пр.
3. (в улику) — ві́чко.
4. (у перстню, камінь) — о́чко. — Покочу я перстень, він очком обернеть ся. н. п.

Глазомѣ́ръ = окомі́р. — **Глазомѣ́рно, на глазомѣ́ръ** = на о́ко, на́глядцем, на́глядцї. — **Вѣ́рный глазомѣ́ръ** = нї́мецьке о́ко. (Ман.).

Глазу́нъ = 1. д. **Глаза́стый**.
2. роззя́ва (С. Л.), зїва́йло, ґа́ва (С. З.).

Глазу́нья = 1. ока́та, банька́та; бачу́ча, бистроо́ка. — **Я́ичница глазу́нья** = яє́шня не розбо́втана, випускна́.
2. роззя́ва, ґа́ва (про жінку.).

Глазу́ра, глазу́рь = поли́ва (С. З. Л.), полі́во, по́кіст.

Глазýрить = поливáти. — **Глазýренный** = поливяний, поливяний. — Іди, іди, дощику, зварю тобі борщику в поливянім горщику. н. пр. — Та візьмемо кухлї старі, поливяні, горілкою наливані. В. Щ. — Поливяна миска. С. З.

Глазъ = 1. óко, óчко, мн. óчі, очицї, оченята. — У сьвідка очі як у дідька. н. пр. — **Глазá большіе, на выкатѣ, вытаращенные** = великі óчі, баньки, вирла, витрішкуваті, (з такими очима) — окáтий, банькáтий, банькáч, вирлáтий, вирлоóкий (С. Аф.), витрішкувáтий, вірячкувáтий, лупáтий. (С. Л.). — **Г. впáлые** = ямкуваті, запáлі очі. — **Г. гноящіеся** = капрáві, (з такими очима) — кислоóкий (С. З.). — **Г. подслѣповатые** = підсліпуваті, сліпні, сліпакú. — А повилазили б тобі сліпаки. Фр. — **Г. зóркіе** = зіркі, бачýчі, бúстрі óчі, (з такими очима) — зіркий, бачýчий, бистроóкий. — Мої очі бачучі. Чайч. — **Азá въ глазá не знаетъ** = нї бельмéса, нї бе, нї мé, а нї жé. — **Бросáться въ глазá** = впадáти в óчі (і д. ще під сл. Бросáться.) — Одійшов я, щоб не над міру впадало в очі, як... Бар. — **Въ глазá** = в вічі. — Не за очі, а в вічі. — **Глазá закрывши** = сліпма, óсліп. — **Глазá разбѣжáлись** = óчі забігали. — **Глазъ не кáжетъ** = очéй не покáзує. — **Глазъ нá глазъ, съ глáзу нá глазъ** = віч-нá-віч, óчі на óчі, на самоті. — Зостав ся з ним віч-нá-віч. — Стану з ним на самоті. — **Забѣгáть въ глазá** = запобігáти лáски, лáстити ся. — **За глазá** = 1. зá очі, по за óчі, по зáвіч. — В вічі одно говорить, а за очі зовсім друге. 2. нáдто, за нáдто. — Сього за надто буде. — **Колóть глазá** = цьвікати, тúкати в óчі, в вічі. — **Кудá глазá глядятъ** = сьвіт зá очі, за очúма. — Доведеть ся піти сьвіт за очі. — Як маю я журити ся, докучати людям, піду лиш я сьвіт за очі, що буде, те й буде. К. Ш. — **Налить глазá** = залити óчі, напúти ся. — **На глазáхъ** = на видý, перед очúма, на віч, у очевúдячки, у очевúдьки. — Вхопили вовки, та й з'їли у очевидячки лошачка. н. к. — **Окúнуть глáзомъ** = окúнути óком, озірнýти. — **Открыть комý глазá** = розказáти по прáвді. — **Плюнулъ емý въ глазá** = плюнув йому межú очі. — **Протерéть глазá чемý нибýдь** = проциндрити, промантáчити, прогайнувáти. — Він давно вже проциндрив ті гроші. — **Пустить пыль въ глазá** = туманý пустити. — **Пялить глазá** = вирячáти óчі, витріщáти очі, витріщáти ся. — Чого ти так на мене витріщив ся? — **Распустить глазá** = заґавитись, ґáви ловúти. — **Свой глазъ** = своє óко, свій дóгляд. — **Своими глазáми** = на свої óчі. — Я на свої очі бачив. — **Сомкнýлись глазá** = склепили ся. — Ой рада б я, дитя мое, прибути к тобі — склепили ся карі очі і уста мої. н. п. — **Слѣдить глазáми** = зорúти, пастú очі, очúма. — Так і біга за ним, так і зорить. — Очима пасу на всї боки. Фр. — **Съ глазъ** = з очéй. — Біг, біг, поки і з очей спустив. н. к. — **Прочь съ глáзъ** = геть з перéд очéй. — **Съ глазъ долóй, изъ сéрдца вонъ,** н. пр. = як з очей, так і з дýмки. н. пр. — **Темнó, хоть глазá выколи** = хоч в óко стрéль. — Так тéмно, хоч в око стрель. — Хоч в око стрель собі, так темно на дворі. Гул. Арт. — **Щýрить глазá** = жмýрити, щýлити, прискалúти óчі. — **Глазá шире брюха,** н. пр. = завидющі очі. — **Ни въ однóмъ глазѣ, хоть бы въ однóмъ глáзѣ** = а нї жé, нї трíшечки. — Пили разом однаково, ті два пянїсенькі, а цей — а нї же. — — **Хлопать глазáми** = лýпати очúма. С. Л. — **Давать вóлю глазáмъ** = запускáти óчі.

2. урік, урóк, урóки, врóки. С. Ш. З. — Тьфу! уроки на сороки, а помисли на коромисли. н. зам. — Ся баба злизує від уроків. С. З. — **Дурнóй глазъ** = урічливі óчі. С. Ш. — **Отъ глáзу, съ глáзу** = з очéй, від урóків. — Дитина від уроків не здужає. — Се йому з очей так стало ся.

3. **Глáзъ ворóній** = д. **Вóлчьи ягода.**

Глáзыньки = д. **Глазёнки.**

Глазѣть = гáви, ґáви ловúти, вúтрішки продавáти, купувáти. — Хóдить по улицї, ґави ловить. — Чого він туди пішов? — А так — витрішки продавати. (У иньших письменників слово **Глазѣть** вживаєть ся часом і просто в знач. дивити ся, глядїти).

Глáнда, частїще мн. **глáнды** = залóза, залóзи, ґýля, ґýлї. — Напухли залози на шиї.

Гласить = казáти, мóвити, говорúти.

Глáсность = глáсність, явність.

Гла́сный, но = 1. гла́сний, я́вний, вістни́й (С. Л.), прилю́дний, но (С. Л. З.).
2. голосни́й (грамат.). — Голосна буква.
3. гла́сний. (Виборний в земстві або в міській раді).

Гла́уберова соль = а́глицька сіль.

Гла́шатай = вісту́н, оповістник.

Глева́, глёвъ = слизо́та (на рибі).

Глёзкій = склизький, слизький, ско́взький. — Хоч близько, та слизько. н. пр.

Глёзна = д. **Бёрце.**

Глентве́йнъ = вино́, зварене з корінням і цу́кром (на взір української варену́хи).

Глётчеръ = ледо́ве́ць. С. Жел.

Гли́дина = д. **Боярышникъ.**

Гли́на = гли́на, (глеюва́та, червонеська) — глей, поб. — глею́ка. С. Л. Аф., (гончарська для розмальовування посуди, сїренька) — по́біл, (червонепька) — червінка, (фансова) — мула́. С. Л. (Шматок глини від печі) — печи́на. — Лежить милий у перині, як печина у попелї. н. п. — (Посудина, де розбавляють глину) — гли́нянник. — (Місце, де добувають глину) — гли́нище.

Гли́нистый = гли́нистий. С. З.

Гли́нница = гли́нище. — Пішла копать глину; а глинище й завалилось.

Глинобитный = (про будову) ляпа́чний (зроблений з ляпачів, себ то кульків соломи з глиною). — Хата ляпачна.

Глинтве́йнъ = д **Глентве́йнъ.**

Гли́няный = 1. гли́няний, (з паленої глина) — черепя́ний.
2. гли́нястий (про колїр).

Глиста́, глистъ = глист, глистю́ка (С Аф.) глистю́к.

Гли́стникъ, рос. = 1. Solanum dulcamara L. — во́вчі я́годи, глистя́к, надти́нник, паслїн, пасьо́н. — 2. Artemisia absinthium L. — поли́нь. — 3. Tanacetum vulgare — пи́жмо, пи́жма, наворо́тиш, наворо́тень, навро́тич, привoро́тень, корова́й, шальни́к. С. Ао.

Гли́стница = д. **Гли́стникъ 3.**

Глисто́вникъ = д. **Гли́стникъ.**

Глистя́къ = д. **Гли́стникъ 1.**

Глогъ, рос. Cornus sanguinea L. = свиди́на, сви́два, спи́ж. С. Ап.

Глода́ть = глида́ти, жвакува́ти, гризти. лига́ти. — Ви кусайте, ви глидайте, тільки мене не займайте. н. п. — По тернах, по балках жовту кість жвакували. н. д. — Тільки кусай, скільки можеш лигнути. н пр. **Тоска́ гло́жетъ** = журба́ су́шить, сум обня́в.

Глота́ніе = глита́ння, ковта́ння.

Глота́ть = глита́ти, ковта́ти, ґли́ґати. — По три акафисти в день читае, а по чоловіку глитае. н. пр. — Не говївши, не болївши дар ковтнув. н. пр.

Гло́тка, анат. Larynx = ко́втка, пе́лька. — У ситого пелька без дна. н. пр. — Рад би очима їсти, та в пельку не лїзе. н. пр. — Щоб тобі глевтяком пельку заткнуло. С. Л. — **Заткнуть гло́тку** = заткну́ти пе́льку, зацїпити, заци́тькати. — **Распусти́ть гло́тку** = розпусти́ти гу́бу, горля́нку. — **Во всю гло́тку** = на все го́рло.

Глотну́ть = глитну́ти, ковтну́ти.

Глото́къ = ковто́к (С. З. Л.), ґольк. — На один ковток стане.

Глотъ = 1. д. **Гло́тка і Глото́къ.**
2. глита́й, жми́кру̀. — Се такий глитай, що з живого сїм шкур облупить.

Гло́хлый = глухи́й.

Гло́хнуть = 1. глу́хнути, недочува́ти. — Він став недочувати.
2. пустїти, глуши́ти ся.

Глохта́ть = жлукти́ти. С. Аф. З. — Бач, як вони брагу жлуктять. С. З.

Глохту́нъ, глохту́ша (спільн. р.) = 1. прожо́ра, ненаже́рливий; пяни́ця, жлуктїй (С. Аф.).
2. ги́кало. — Оце ще гикало — на всю хату гикае.

Глохтъ = д. **Глото́къ.**

Глу́бже = гли́бше, гли́бче. (С. Л) — **Станови́тся глу́бже** = гли́бшати.

Глубина́ = глибиня́, глиб, глибочиня́, глибочі́нь, глибо́кість, мн. глибоко́сти. С. Л. — Велика риба по глибу ходить н. пр. — Розпусти ся синє море в своїй широкості, нехай же я життя скінчу в твоїй глибокості. н. п. — **Въ глубину́, глубино́ю** = у гли́б, в гли́б, угли́бшки, вгли́бшки, навгли́бшки, завгли́бшки. — Ти глибоко у глиб твердий корінь пусти, гіляя в гору розкинь, та рости і рости. Оп. Мирний. — Канава аршин завгли́бшки.

Глубо́кій = глибо́кий, (доволї) — глибоче́нький, (дуже) — глибоче́нний, глибоче́зний. (На правобережній Україні чуеться мяка вимова, немов: глїбо́кий.) — **Глубо́кая старина́** = да́вня давни́на. — **До глубо́кой но́чи** = до пізньої ночі. — **Въ глубо́кую о́сень** = са́ме в осени. — **Глубо́кая печа́ль** = тяжка́ ту́га, журба́ неку́ча. — Обняли мене думки та гадки, та журба некуча М. Вовч. — Глу-

бокая тишина = надзвичайна тиша. — **Глубокій поклонъ** = низький поклін, уклін. — **Глубоко** = глибоко. — **Глубоковатый** = глибоченький.

Глубокомысленный = високодумний, глибокомислячий. (С. Парт.).

Глубоконекъ, глубоконько = глибоченький, глибоченько. — А чи тут глибоко? Та таки глибоченько.

Глубокость = глибокість. (Пр. д. під сл. Глубина).

Глубочайшій = найглибший.

Глубь = д. **Глубина**.

Глуда = скиба, брила. — Брила сніґу, солі, льоду. С. Ш.

Глуагъ = куток, куточок (в окові).

Глумительный = глумливий.

Глумиться = глумити ся, глумовати, глузовати, кепкувати, кпити ся, шкилити. — Голови на шаблї здіймали, довго глумовали. п. д. — Ся багата жидова з нас глумом глумує. К. Б. — Багатого, губатого дівчина шанує, надо мною сиротою сьміє ся, кепкує. К. Ш. — Ой знати, знати — хто з кого кпить ся, дальше сїдає, чортом дивить ся. н. п. — Люди добрі, не глузуйте з мене, що я вам подїяла. С. З. — Бо там з тебе будуть глумовати. н. п.

Глумленіе = глум, (С. Аф.), глумовання, глузи, глузування (С. Л.), кепкування (С. Л.), посьміх (С. З.), шкильки, посьміховище. (С. З.). Підняли його на глум, на глузи. — З посьміху люди бувають. н. пр. — Чи я на посьміховище їм здав ся? Номис. С. З.

Глупендяй = дурень, дурнило, дурандас, дурбас. С. Аф.

Глупенькій = дурненький, дурник. С. Аф. — Раденький, що дурненький. н. пр.

Глупёхонекъ = дурнісінький.

Глупецъ = дурень, дурний (С. Аф.), йолоп (С. З.), бевзь. (С. Ш.), кеп. (С. З.) — Дурень думкою багатіє. н. пр. — Гуляй, дурню, до плота, коли бере охота. н. пр. — Який бо ти бевзь і справді. К. Ш.

Глупить = дуріти. С. Аф.

Глуповатый = дурненький, дуроватий, придурковатий (С. З. Л.), придурок (Чайч.), пришелепуватий (С. З.), недоумкуватий, недоумок, прибитий на цьвіту (С. Ів.), прицуцуватий, безклепкий. — Чому дуба не рубати, бо дуб дуплинатий, чому хлопців не дурити — вони дуроваті. н. п. — Він з роду придурковатий. — Він якийсь на цьвіту прибитий. — Недоумки все регочуть та гукають против чоловіка мудрячого. Кулїш. С. З.

Глупость = 1. дур, дурість, дуровання, дурощі, дураляси. — Та він се зробив так собі — з дуру. — Не Боже карання, а своє дуровання. н. пр. — Що вони ті за дураляси такі наробляють. н. к.

2. дурниця, бридня. — Ой, Грицю, не вдавай ся у дурницю. н. п. — Бридня... а й досї як згадаю, то серце плаче і болить. К. Ш. — Нічого й згадувати за таку дурницю.

Глупый = дурний, безглуздий. (С. Ш.). — **Глупѣйшій** = дурнїший. (С. Аф.). — Великий як сьвіт, а дурний як слїд. н. пр. — **Глупъ какъ пробка**, н. пр. = дурний як пень, як колода. н. пр.

Глупышъ = 1. дурень, дурник. С. Аф.

2. пт. Procellaria glacialis і Suna bassana.

Глупѣть = дурніти (С. З.), дурнїшати (С. Л.), туманіти, безглуздіти, дуріти. (С. Аф. З.). — Голова туманіє та дуріє. С. Ш.

Глухарка = 1. (про жінку) — глуха, глушка (С. Аф.), глуха тетеря. — Чи ти, куме, глушка? — Та були вушка, та різник поодрізував. н. пр.

2. (самиця пт. Tetrao urogallus) — глушиця, тетеря (спільн. р.), тетїрка, тетериця. С. Ш. — Летїла тетеря, не вчора теперя, упала в лободу, шукаю не знайду? (н. з. — бжола).

3. гасилко (що кладеть ся на кобилку скрипки, щоб трохи приглушити голос). С. Пар.

Глухарь = 1. (про чоловіка) — глухий, глухарь, глушко (С. Аф.), глуха тетеря (сп. р.).

2. пт. Tetrao urogallus — глухарь (С. Аф.), глушець, тетеря (сп. р.), тетерук. С. Ш. — Як дома кури, так у лїсї тетері. н. пр. — Глухий, як тетерук. н. пр.

3. гриб Boletus edulis — боровик, білий гриб. С. Ан.

Глуховатый = глухенький, приглухуватий, глушко.

Глухой, ая = глухий, ха; глушко, глушка. — Він зовсїм глухий — нічого не чує. — Глухий голос. — Глухий дзвін. — Глухе вікно. — Глуха стїна (без вікон і дверей). — **Глухое мѣсто** = глушина. — Там така глушина, що й чоловіка не побачиш; (в лїсї) — гущина, гущавина. — Заліз у гущавину, що й вийти трудно. — **Глухая ночь, полночь** = глупа ніч. — У саму глупу ніч. С. Аф. — От саме у глупу ніч прибігає чорт. н. к. — **Глухая крапива**, рос. Lamium album L. = глуха, біла кропива. С. Ан. — **Глухой тетеревъ** = д. **Глухарь 1. і 2.**

Глухо́некъ = д. **Глухова́тый.**

Глухонѣмо́й = глухоні́мий.

Глухота́ = глухо́та. С. Аф.

Глуши́ть = глуши́ти.

Глуши́ца = 1. рос. Lamium — глуха́ кропива́.

2. д. **Глуха́рка.**

Глушня́къ, глушня́къ = 1. густи́й, глухи́й ліс.

2. д. **Глуха́рка** 3. і **Глуха́рь** 2.

Глушь = глушина́, (в лісі) — гущина́, гуща́вина. (Пр. д. під сл. **Глухо́й**).

Глы́ба = ски́ба (С. Л.), бри́ла (С. Л. Ш.), гру́да (С. Аф.), мн. груддя́ (С. Аф.). — Груда снїгу. С. З. — Одвернув велику скибу землї. — Брила льоду. С. Ш.

Глы́бистый, глыбова́тый = бри́листий, груди́стий, грудки́й.

Глыбодро́бъ = грудобі́й, кото́к.

Глы́бка, глы́бочка = гру́дка, гру́дочка.

Глѣ́нистый = сокови́тий, сочи́стий.

Глѣнь = сік.

Глю́кать = ку́ркати, белькота́ти. С. Л. (Про крик індиків).

Глядь = гульк, зирк, ник. — Аж гульк!... з води дївчинонька пливе. Гул. Арт. — Глумилась верша з болота, аж гульк! і сама в болотї. н. пр. — Сюди ник, туди ник, тай день невелик. н. пр. — Я зирк у гору, аж там... Аж гульк! вовк у двір. С. Аф.

Глядѣ́лки = д. **Глаза́.**

Глядѣ́ніе = 1. глядї́ння, вигляда́ння.

2. до́гляд. (С. Аф.).

Глядѣ́ть = 1. глядї́ти, диви́ти ся, спогляда́ти; вигляда́ти; (завдрісно) — очі порива́ти, па́сти. — Ой Василю, Василино, любая дитино! Як ти їдеш сивим конем, дивити ся мило. н. п. — Хиліте ся густі лози, відкіль вітер віє; дивіте ся карі очі, відкіль милий їде. — В скринях од покійної Горпини добра скільки зосталось, а я тільки очі пасу. Старицький. — На чужий коровай очей не поривай. н. пр. — Ой вийду я на гору крутую, стану, гляну, подивлю ся на річку биструю. н. п. — **Глядѣ́ть во всѣ́ глаза́, глядѣ́ть въ о́ба** = пильно глядї́ти, на чеку́ бу́ти. — **Глядѣ́ть въ полгла́за, сквозь па́льцы** = потура́ти, не зверта́ти ува́ги, мов не ба́чити, крізь па́льцї диви́ти ся. — **Глядѣ́ть кому́ въ глаза́** = загляда́ти, запобіга́ти ла́ски. — **Глядѣ́ть въ землю, во гро́бъ** = на ла́дан ди́хати, однїє́ю ного́ю в домовині. — **Того и гляди́** = так і диви́сь, от-о́т. — Хмара нависла, от-от дощ піде. — Їдемо по косогору, так і дивись, що перекинемось. — **Гля́дя, гля́дючи** = ди́влячись.

2. догляда́ти, диви́ти ся, глядї́ти. — Ся бабуся у нас доглядає за дїтьми.

Глядѣ́ться = диви́ти ся, видивля́ти ся. — Дивить ся в дзеркало. — Чого вона так довго видивляєть ся на себе?

Гля́нецъ = гля́нець, лиск, блиск.

Гля́нуть = гля́нути, спогля́нути, подиви́ти ся, зирну́ти, очи́ма звести́. — Глянь, подиви ся здалека на мене, козаченько, ти мій серденько. н. п. — Ой вийду на гірку, та спогляну на зірку. н. п. — Зірни сюди!... чи се вода? Се дзеркало. Гул. Ар.

Глянцова́ть, гля́нчить = глянцюва́ти, полїрова́ти.

Гнать, ся = гна́ти, ся, гони́ти, ся (С. Аф.), ганя́ти, ся, уганя́ти, ся, за..., ту́рити, туря́ти (С. Ш.), виганя́ти, виго́нити. — Гнати череду. — Вигнали з хати. — Гнати горілку. — Третїй брат пїший за кінними братами уганяє. н. д. — Вони мене гоном гонять з хати. — Ігнатко безпятко з гори свиній турить. н. з. — гребінець. — Коли чують, аж за ними женеть ся змій. н. к.

Гнести́, гнесть = дави́ти, му́лити, ті́снити (С. Ш.), гнїти́ти, гнї́сти́, нагнїта́ти (С. Л.), стиска́ти. — Нїхто не знає, чий чобіт мулить. н. пр. — Нема мого миленького, жаль душу стискає. н. п.

Гнету́ха, рос. Lychnis vespertina sibth. = кукі́ль. С. Ап.

Гнету́чка = гнїтю́чка (лихоманка).

Гнётъ = 1. гнїт; ти́ск, ти́скання. — Поклала сир під гнїт. — Під тиском гори.

2. рубе́ль (С. З.). — Треба добре увязати рубель, щоб часом снопи з возу не злїзли.

Гни́да = 1. гни́да, (мертва) — мокли́ця (С. З.).

2. оріх кедро́вий (на річцї Печорі).

Гниле́цъ, гнилобо́й = гниле́ць (хвороба у бджіл і цвіль в льохах, мокрих хатах і т. д.).

Гнилова́тый = гниле́нький, гнилува́тий. — **Гнилова́тыя гру́ши** = гнилицї, гнили́чки.

Гнило́й = гнили́й, (про дерево) — тру́хлий, трухля́вий, потру́хлий С. Ш., (про овощі) — гнили́й, гнилобо́кий. — Очі сьвітять ся, як трухле дерево у восени. І. Галка. С. З.

Гни́лость = гнили́зна.

Гнилу́ха = трухля́вина, трухля́тина, трухло́, трухли́на. С. Ш.

Гнилу́ша = гнилю́к і д. **Гнилу́ха.**

Гнилу́шка = 1. д. **Гнилу́ха** і **Гнилу́ша**. 2. гриб Agaricus sulphuratus = скрипу́ха, трут, порохо́нь.

Гниль = гниль, гниля́тина, гнилля́, гниля́ччя, (в дереві) — трухля́вина, трухля́тина, тру́хлість, трухло́, трухли́на, трухва́, порохня́, (про солому) — мерва́, гній. С. Л. Ш. — Як прийде Ілля (20. липця), то наробе гнилля. н. пр.

Гнилье́ = гнилля́, гниля́ччя. С. Л.

Гнилякъ = гнилю́к (про чоловіка).

Гнить = гни́ти, гної́ти ся, гни́сти, (про дерево) — тру́хнути, трухні́ти, трухля́віти, тлі́ти. — Одежа гноїть ся на дощі. С. Л. — Потрухли чумацькі вози і запози (перевелась чумачка) н. пр.

Гніе́ніе = гної́ння, гниття́ (Чайч.).

Гноёвица = гнила́ горя́чка.

Гное́ніе = гної́ння.

Гноетече́ніе = гноете́ча.

Гноёцъ = д. **Ве́редъ**.

Гной = гній (з болячки, уразки, те ж саме товарячий і кінський послід).

Гнойни́къ = д. **Ве́редъ**.

Гнойли́вый, гно́йный = гнойови́й, гнили́й.

Гнои́ть, ся = гної́ти, ся, (про очі) — закиса́ти, капрува́ти.

Гною́честь = гнію́чість.

Гною́чій = гнію́чий.

Гнуса́ = гугня́вий, а, гугни́вий, а (С. Аф.), гу́нька, гу́ня, гу́нявий, а, говза́тий, говза́.

Гнуса́вить = гугня́вити, гугни́вити (С. Аф.).

Гнуса́вый = гугня́вий, гугни́вий, гу́нявий, говза́тий.

Гнуса́рь, гнуса́рья = д. **Гнуса́**.

Гнуси́ть = д. **Гнуса́вить**.

Гнусли́вый = д. **Гнуса́вый**.

Гну́сность = гидо́та, паску́дство, ги́дкість, бри́дкість, мерзо́та.

Гну́сный, но = гидки́й, паску́дний, пога́ний, бридки́й, мерзе́нний, гидко, бри́дко, паску́дно.

Гнусящій = д. **Гнуса́вый**.

Гну́ткій = д. **Ги́бкій**.

Гнуть, ся = гну́ти, ся, згина́ти, ся, хили́ти, ся (С. З.), коцю́рбити, ся. — Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуть ся. Кот. — Хиліте ся густі лози, відкіль вітер віє. н. п. — **Гнуть ко́лышки** = д. **Балагу́рить**. — **Гнуть непа́ренныя ду́ги** = робити що аби-як, нашвидку́ ру́ку або живосилом.

Гнуша́ться = гидува́ти, гре́бати, гре́бувати, бри́дити ся. С. Л. Ш. — С ким знавсь, водивсь — тепер гидують мною. К. П. — Він гребав моїм хлібом-сілю. С. Л.

Гнѣва́ться = гнїва́ти ся, гнїви́ти ся, поклада́ти гнїв, злува́ти, се́рдити ся, ре́мствувати, (дуже) — лютова́ти (С. З. Л.), важким духом ди́хати. — Дитя плаче, а ти не колишеш, все на мене важким духом дишеш. н. п.

Гнѣви́ть = гнїви́ти, се́рдити.

Гнѣвли́вый = гнївли́вий, серди́тий.

Гнѣ́вный = гнї́вний (К. Б.), серди́тий, лю́тий, злий, розгнї́ваний.

Гнѣвъ = гнїв, гнї́вання, се́рце, пересердя. (С. З.) — Сказав з пересердя. — Він на його серце має. — **Гнѣвъ Божій** = ка́ра Бо́жа, ка́ра Господе́ва. — А я живу в Бога в карі, не дав мінї Господь пари. н. п. — **Гнѣвомъ запылать** = скипі́ти, розлютова́тись.

Гнѣдко́ = кінь гнїдої масти, гнїда́ш.

Гнѣдо́й = гнїди́й.

Гнѣзди́лище = гнїздо́, кубло́.

Гнѣзди́ться = гнїзди́ти ся, мости́ти ся, ку́блити ся, куко́блити ся. С. Л. З. — Кублить ся, неначе курка на яйцях. н. пр. — Стара на возї кукоблить ся, неначе курка. С. З.

Гнѣздникъ, рос. Lathraea Squamaria L. = петрів хрест, ма́слянки, шпара́говий ряст. С. Ав.

Гнѣздо́ = гнїздо́, здр. — гнїзде́чко, ку́бло́, здр. — кубе́льце, кубе́лечко; ки́шло, (гадюче) — гадю́чник, (жабиче) — жабури́ння. С. З., (осине) — кубу́шка Чайч., (шпаків) — шпакі́вня. — Їх з одного кубла мати винесла. н. пр. — Курка кублить ся, а друга витовче кубло. С. З.

Гнѣздово́й = гнїздови́й, кублови́й.

Гнѣзды́шко = гнїзде́чко, кубе́льце, кубе́лечко. — Ти щасливий спарував ся і гнїздечко маєш. н. п. — Навідала кубелечко, де утка несеть ся. н. п. — **Ута́чьи гнѣзды́шки** = д. **Бу́глазъ**.

Гнѣтья́ = трі́ска, трі́ски́, скі́пка, скіпки́. — Кому дрова, тому й тріски. н. пр. — Худий, як скіпка. н. пр.

Гова́ривать = д. **Говори́ть**.

Говённый = 1. гівня́ний. 2. пога́ний, паску́дний.

Гове́шка = каве́лок (гівна).

Говно́ = гі́вно, кал, (птаче) — по́слїд, (кінське) — бала́бушки, кружалки́, (товаряче, трохи засохле) — кізя́к, (овече і мовяче) — бі́бки (С. Ш.). — Ти б назбірала балабушок, та замісила глину. С. Ш.

Говня́ть = пога́нити, паску́дити. — Не зробив, тільки спаскудив.

Говоре́ніе = говорі́ння, бала́кання, бала́чка. — Багато було балачки, та діла мало.

Говори́ть, ся = говори́ти, ся, каза́ти, бала́кати, мо́вити, ся, мовля́ти, промовля́ти. — Добре тому жити, хто уміє говорити. н. пр. — Я не піп по два рази казати. н. пр. — Хоч будуть питати — не буду казати. н. п. — Не мов мині ні словечка, нехай буде гречка. н. п. — Мати сина виряжає, тай до сина промовляє. н. п. — Не так швидко робить ся, як мовить ся. н. пр. — **Говори́ть на обу́мъ** = г. навмання́, не зна́ть що. — **Г. обиняка́ми** = г. на здога́д. — На здогад буряків, щоб дали капу́сти. н. пр. — **Г. безъ обинякóвъ** = г. без сорома ка́зка. — **Г. въ носъ** = гугня́вити, бубня́вити, кана́ркати. — **Г. сквозь зубы** = ціди́ти. — **Г. себѣ́ подъ носъ** = ми́мрити, (хто так говóрить) — ми́мря, мимрі́й, бу́рмило. — Іди ж, кажу, не мимри там під ніс. Гул. Арт. — **Говори́ть вздóръ** = д. під сл. **Вздоръ** — **Городи́ть**. — (З бурчанням) — бурмота́ти, бурча́ти (хто так говорить) — бурку́н. (З гнівом) — гри́мати, (хто так говорить) — гри́мач. — (З криком) — галасува́ти, репетува́ти. — (Голосно та не ясно) — гомоні́ти. — (Гаркаво) — га́ркати, гаркоті́ти, (хто так говорить) — гарку́ша. — (До кого: ти або ви) — ти́кати, ви́кати. — Ти мині не тикай, бо мене царь ґудзикати обтикав. н. пр. — (Мляво) — слебезува́ти. — (На незрозумілій мові) — ґерґота́ти, герґота́ти, джерґота́ти, шваркота́ти. — Прийшли Німці під бабині сінці, джеркочуть — джеркочуть і самі не знають що. н. з. — гуси. — А Лейба — „ґершт" до Рухлї щось ґерґоче. Гул. Арт. — Все джеркотять, як гуси, по німецьки. Греб. — Що вони говорять, не знаємо, бо по німецьки шваркочуть. Фр. — (Не розбірно) — белькота́ти, бельмота́ти, хама́ркати, харама́ркати. — Вмираючи, він щось белькотав, та хто його зна що. С. Л. — (Не складно) — варня́кати, варя́кати, патя́кати. — (Не твердо, про дітей) — лепета́ти, белькота́ти. — (Не вмовкаючи, часто або осуждаючи) — пащикува́ти. — (Поспішаючи і сердито) — порóщати. — (Пересипаючи приказками) — прика́зувати. — (Про теж саме) — турча́ти, торóчити, пра́вити. — (По старечі) — ша́мкати. — (Разом кількома) — гомоні́ти. — (Тихо і неясно) — ми́мрити, бубоні́ти. — (Швидко) — дріботі́ти, цокоті́ти, (хто так говорить) — цокоту́н, цокоту́ха. — (Шепеляво) — шепеля́вити. — (Шептом) — шепта́ти, шепоті́ти, (про кількох) — тишкува́ти ся. — (Часто: що, що?) — шóкати. С. Л. — **Говори́тся** = говорить ся, мо́вить ся. — Мова мовить ся, а хліб їсть ся. н. пр.

Говорли́вость = балакли́вість, мо́вність.

Говорли́вый = говірки́й, балакли́вий, балаку́чий, мо́вний. С. Л. — В дорозі товариш мовний стоїть за віз шмаровний. н. пр.

Говорно́й = говірни́й.

Говорня́ = бала́чка; базікання, баля́си.

Говору́нъ, говору́нья = балаклі́й, базікало, баля́сник, щебету́н, цокоту́н, щебету́ха, цокоту́ха, торохті́йка, (про дітей) — лепету́н, белькоту́н, ха.

Говóръ = 1. мо́ва, річ; гові́рка, вимова, промо́вка. (Д. під сл. **Акце́нтъ**).

2. го́мін. — Гомін, гомін по діброві. н. п.

3. чу́тка, поговір, поголо́ска, помо́вка. — Полюбила Петруся, поговору бою ся. н. п. — Про вовка помовка, а вовк у хату. н. пр.

Говѣ́льщикъ, ца = говільник, ця, спасе́ник, ця.

Говѣ́ніе = говіння.

Говѣ́ть = говіти, спаса́ти ся.

Говя́дина = м'ясо, говя́дина, (волове) — воло́вина, бичи́на, (коровяче) — я́ловичина. — Наварила борщу з яловичиною. С. З.

Говя́жій = воло́вий, бича́чий, коро́вячий.

Го́голь = 1. пт. Anas Clangula — го́голь.

2. джеґи́рь; джигу́н. — **Ходи́ть го́големъ** = задра́вши го́лову, кирпу гну́ти, інди́чити ся.

Гогота́ть = 1. регота́ти, сь. — Еней з панами реготавсь. Кот.

2. гука́ти, галасува́ти.

3. гелгота́ти, ґелґота́ти. — Гуси гелгочуть.

Гоготу́нъ = 1. реготу́н, ха.

2. гелготу́н (про гусей).

Годи́ны = рокови́ни, роківщина. — 32 роковини смерти Тараса Шевченка.

Годи́ть = тріва́ти, жда́ти, чека́ти.

Годи́ться = годи́ти ся; зда́ти ся, знадоби́ти ся. — Коли небудь здасть ся на щось. — А тютюн та люлька козаку в дорозі знадобить ся. н. п. — **Годи́тся** = годи́ть ся, слі́д, подо́ба, приста́ло. — Так не годить ся робити. — Не слід сьміяти ся над бідним. — Не подоба зірці без місяця тай зіходити, не подоба дівці до козака тай виходити. н. п. — Ісквиш, бо не подоба, не пристає очіпок до лоба. н. п. — Пристало, як корові сїдло. н. пр.

Годи́чный = рокови́й, годови́й, (про сьвято) — ро́кови́й, урочи́стий, рочи́стий. — Рокова плата. С. Л. — Аби слухали служби Божої каждой неділї і сьвята урочистого. Б. Н. — В рочисте сьвято. С. З.

Го́дный = годя́щий, го́жий, зда́тний, прида́тний. С. Л. — На тобі, небоже, що мінї негоже. н. пр.

Годова́лый = одно́лїток, годови́к, річня́к, (про бичка, телицю) — бу́зївок, бу́зїмок, назі́мок, (про овечку) — я́рка. — — А лоша було як приведе, то як годований підсвинок або назімок. К. Х.

Годова́ть = лїтува́ти.

Годови́къ = д. **Годова́лый.**

Годови́цы = д. **Годи́ны.**

Годово́й = годови́й, рокови́й, рі́чний і д. **Годи́чный.** — Що тепер сьвятий день Великдень, празник роковий, люде до церкви йдуть, як бжілоньки гудуть. н. д.

Годовщи́на = д. **Годи́ны.**

Го́докъ = годо́к, річо́к. — Та вже тому нї річок і не два минає, як у землї християнській та добра не знає. н. д.

Годъ = год, рік, лїто. — Рік — не вік. н. пр. — Любив тебе дївчиною, люблю тебе молодицею, — і ще буду сїм рік ждати, поки станеш удовицею. н. п. — **Изъ года въ годъ** = що го́ду, що ро́ку. — **Годъ отъ году** = ко́жного ро́ку, що го́ду, що ро́ку (більше або менше). — **Кру́глый годъ** = цїлий рік, год. — **По́лгода** = пів ро́ку. — В славнім містї під Хотином тай у потоку, бють ся Турок із Москалем більше як пів року. н. п. — **Про́шлый годъ** = торі́к. — Була торік пожежа, а й досї попалятину чуть. н. пр. — **Позапро́шлый годъ** = позато́рік. — **Теку́щаго го́да** = сьогорі́чний, цього́днїй, (про телят то-що, що в сїм роцї родилось) — се́лїток. — **Тре́тьяго го́да** = поза́торік, позаторі́шнїй. — Позаторішню весну його лихий поніс чогось за Десну. Греб. — **Въ теку́щемъ, мину́вшемъ, ите́кшемъ году́** = сього́ ро́ку, мину́лого ро́ку, торік, в сїм ро́цї, в мину́лому ро́цї.

Гола́вль = риба: а) з породи коропів Squalius cephalus — голове́нь, б) з породи Mugil — лоба́нь або лоба́с.

Го́лбе́цъ = 1. комі́рка (в хатї, коло печі, з сходами в льох під підлогою хати).
2. лежа́нка.

Голена́стый = гомілатий, цибатий. — Такий журавель цибатий. н. п.

Голени́ще, мн. **голени́ща** = халя́ва, халя́ви. — Не дивись, що забродивсь, аби халяв не покаляв. н. пр. — Видно пана по халявах. н. пр.

Го́лень = д. **Бёрце.**

Го́ленькій, голёхонекъ = голе́нький, голїсїнький (С. Аф.), голю́сенький. С. Л. — **Го́ленькій охъ! а за го́ленькимъ Богъ,** н. пр. = за сирото́ю і Бог в калито́ю н. пр.

Голизна́ = голи́зна.

Голи́къ = деркач, (С. Аф. З.), дряпа́ч (старий віник).

Голи́ть, ся = голи́ти, ся.

Голи́ца = на́кожня (рукавиця з одним пальцем).

Голичо́къ = 1. деркачи́к.
2. рос. Thlaspi arvense L. — вереди́к, волоски́, дзвоне́ць, талаба́н, чо́рне ребро́ (укр.), білиця (гал.). С. Ан.

Голкотня́ = гук, грюк, грю́кот, сту́кот, грюкотня́, гуркотня́, гуркотне́ча.

Голоборо́дый = голоборо́дий, голоборо́дько, безборо́дько.

Голобрю́хій = голопу́зий.

Голова́ = голова́, (здр.) — голі́вка, голо́вонька, голі́вонька, (побільш.) — голове́шка. — **Всему́ дѣлу голова́** = привідця, в цїй дїлї голова́. — **Какъ снѣгъ на́ голову** = несподївано, не ждано — не гадано. — **Мёртвая голова́** (метелик) = летю́чий пау́к (н. о. Малорус. нар. пред. и розсказы.) — **Лома́ть го́лову** = моро́читись. — **Мы́лить голову** = ми́лити чу́ба, скребти́ мо́ркву. — **На́ голову розби́ть** = до ноги́, до пня́ побити. — **Очертя́ го́лову** = на о́слїп, (Фр.), на одча́й. — **Потеря́ть го́лову** = спантели́читись. — **Пришло́ въ го́лову** = спа́ло на ду́мку. — **Сложи́ть го́лову** = наложи́ти, накла́сти головою. — Щоб наложив зрадник головою. н. п. — **Сломя́ го́лову** = стрімголо́в, прожо́гом. — Не розібравши броду, не лїзь прожогом в воду. н. пр. — **Ско́лько голо́въ, столько умо́въ,** н. пр. = що голова́, то й ро́зум. н. пр. — **Съ головы́ на́ голову** = всї до одного. — **Съ головы́ не выхо́дитъ** = з ду́мки не йде́, не спада́є, не схо́дить.

— **Стри́женая голова́** = ги́ря. — Забажала гири кісничків. н. пр. — **Сорви́ голова́** = ши́беник, шиба́й-голова́. — **Голово́ю выше** = на ці́лу го́лову ви́ще. — **Повѣсить го́лову** = похню́пити ніс. — **Жить одно́ю голово́ю** = бурлакува́ти. — **Срѣзать го́лову** = засоро́мити. — **Съ больно́й головы́ на здоро́вую**, н. пр. = винува́та діжа́, що не йде на ум їжа́. — Швець заслужи́в, а коваля́ повісили. — Слюсарь прокрав ся, а коваля́ покара́ли. н. пр. — **Бей въ мою́ го́лову!** = я за все одвіча́ю. — **Голова́ городско́й, волостно́й** і т. д. = голова́ міський, городськи́й, волосни́й і т. д. — **Служи́ть голово́ю** = головува́ти. — **Го́ловы** = при́шви (у чобіт). — **Въ го́ловы** = під го́лову.

Голова́нить = руба́ти, відру́бувати го́лову (птиці).

Голова́нъ, голова́нья = голова́нь, голова́тий. а, головко́, голова́ч. С. Аф.

Голова́стикъ = 1. д. **Голова́нъ.**

2. рос. Corydalis solida — ряст, петрушко́вий ряст. С. Ан.

3. пу́галовок, ополо́ник. С. Л. З.

Голова́стый = голова́тий, (про рослину) — голови́стий. — Капуста головиста. Ман. — Край долини мак, ой мак чистий, головистий. п. п.

Голова́чъ = 1. д. **Голова́нъ.**

2. д. **Ба́бка 5.**

3. д. **Ада́мова борода́.**

Голова́шки = передо́к (у санок).

Головёнка — голі́вка, голі́вонька, голо́вонька. — Голівонька моя бідная, в мене ненька та не рідная. п. п.

Голови́зна = голова́, голове́шка (риби).

Голо́вица = 1. ма́ківка (головка маку).

2. луска́ (льняних головок).

Голови́ща = голове́шка.

Голови́ще = верх, верхови́на (річки, яру, балки).

Голо́вка = 1. д. **Головёнка.**

2. (у рослин) — голо́вка, на пр. головка часнику, у мака — ма́ківка.

3. чо́ло. — Дав найкращу пшеницю, саме чоло.

4. (у шпильки, гвіздка і т. д.) — голо́вка, (у де-яких инших річах) — булава́, га́лка.

5. **Голо́вки** = при́шви (у чобіт). — **Пѣту́шьи голо́вки**, рос. Lamium purpureum L. = кра́сна кропива́, ша́ндра. С. Ан.

Голо́вль = д. **Гола́вль.**

Головно́й = голі́вний, голо́вяний. (С. З.).

Головня́ = 1. голове́шка, (з іскрами) — ґалаґа́н, галага́н. — Курить димок, головешка то там то сям тліє. Аф.

2. рос. Lolium temulentum L. = кукі́ль.

3. з породи грибків Ustilagineae = зана́ (С. Л.), сажка.

4. гадю́ка.

Головокруже́ніе = головокру́т, запаморо́ка. (С. Пар.).

Головоло́мка = моро́ка.

Головоло́мный = моро́чний, моро́чливий.

Головоло́мщина = моро́ка. С. З.

Головоло́мъ = 1. моро́ка.

2. рос. д. **Боли́головъ** і **Бѣшеникъ 1, а.**

Головомо́йка = ви́мова, го́нка. (С. Л.). — **Зада́ть головомо́йку** = нами́лити чупри́ну, чу́ба.

Головорѣзъ = ши́беник, шиба́й-голова́.

Головопя́тъ = д. **Глупова́тый.**

Голо́вочка, голо́вушка = д. **Головёнка.**

Голо́вчатый = голі́вчастий.

Головя́жки = д. **Голова́шки.**

Голода́ть = голодува́ти, голода́ти. (С. Аф.).

Голодёръ = глита́й, жили́крут.

Голо́дненькій, голоднёхонекъ = голодне́нький, голодні́сінький.

Голо́дный = 1. голо́дний. — Голодний — як мельникова курка. н. пр. — Ситий за голодного не спогадає. н. пр.

2. неродю́чий, неврожа́йний, голо́дний, недорі́дний. — Неврожайне літо. — Неродючий край.

Голодо́вка, голоду́ха = голоді́вка (С. Л.), голодня́ (Л. Сам.), голодне́ча, голоду́ха. (С. Аф.). — Прийшла ж голоднеча на всю землю єгипетську. К. Св. П. — Спасе тебе від смерти в голоднечу і від меча заступить серед бою. К. П.

Го́лодъ = голод; безхлі́бя, недорі́д; д. **Голодо́вка.**

Голoléдица, го́лоле́дь = ожеле́диця, о́желедь, голощо́к. С. Л. З. — І била ожеледь, і сніг ішов либонь. Греб. — На дворі ожеледь і мряка. К. Ш. — **Покры́ться голoléдицей** = приожеле́дитись. — Приожеледило, та так погано йти. п. о.

Голопёрый = голопе́рий, (про пташенят) — голопу́цьок, голоцю́цьок. С. Аф. З.

Голопя́тый = голодра́нець, голодра́бець. С. З.

Голоси́стый = голосни́й, гучни́й.

Голосло́вный = голосло́вний, бездо́казний.

Голосова́ніе = голосува́ння.

Голосовóй = голосови́й.

Гóлосъ = гóлос, здр. — голосóк, голосóчок. — **Кричáть во весь гóлосъ** = на весь рот, на все гóрло, на пуп кричáти.

Голосьбá = голосíння.

Гóлоть = д. **Гололéдица.**

Голохвáсть = голочвáнько.

Голты́ль, голты́рь = шерпá, шерпéтка (гембель з видовбаним залізцем).

Голубéль, рос. Vaccinium uliginosum L = голубéць, дурни́ця, лохи́на, лохачí, піяки́ (укр.), глухи́ня (гал.). С. Ан.

Голубёнокъ = голубя́, голубя́тко, голубиня́, тко.

Голубéцъ = 1. синь, си́нява. (С. Пар.).

2. гриб Agaricus violaceus = синю́ха, синя́к. С. Ан.

3. рос. д. **Башмачки́.**

4. кíбець, голубя́тник.

5. д. **Гóлбецъ.**

6. танéць і танóк (народний).

Голубизнá = блаки́т, блаки́ття. С. Л. Ш.

Голуби́ка = д. **Голубéцъ 2.**

Голуби́ный = голу́бячий. С. Аф. — Голубячі яйця.

Голу́бить = голу́бити, миловáти.

Голуби́ть = голуби́ти, сини́ти.

Голуби́ца = 1. голу́бка. 2. д. **Голбéцъ.** 2. д. **Голубéль.**

Голу́бка = 1. голу́бка, здр. голу́бонька, голу́бочка. С. Аф.

2. голу́бка, голу́бочка, гóрлиця, гóрличка, гáлочка. — Ой чого ти зажурилась, голубка сизенька? н. п. — Ой дівчина горлиця до козака горнеть ся. н. п. — Чорнявая, чорнобривая, галочка моя! н. п.

Голубовáтый = голубéнький.

Голубоглáзый = синьóкий.

Голубóй = голуби́й, блаки́тний (С. Аф. З. Ш.), блавáтний. — На коники вороному, сам у жупані голубому. н. п. — А по над всім блакітне небо сталось і сонце йшло, та хутору сьміялось. В. Щ. — Як небо блакітне — нема йому краю, так душі почину і краю не має. К. Ш.

Голубóкъ = 1. голубок, голу́бчик.

2. д. **Аклéй.**

Голу́бушка = д. **Голу́бка.**

Гóлубь, пт. Columba = гóлуб. — **Гóлубь лѣснóй,** C. palumbus = при́путень. — Припутень воркує. О. Мор. — **Дикій гóлубь,** C. turtur = гóрлиця. — **Г. дúкій, кáменный,** C. livia = ди́кий гóлуб, дикáрь. — **Голубь гóнный, чи́стый** = тýрман. С. Ш. — **Г. воркýнъ,** C. tympanisans = тýркот. — Ходить туркот волохатий. С. Ш. — По масті: сьвітля́к, сивáк, біля́к.

Голубѣ́ть = голубíти. — Та і небо скрізь, як глянеш — ясно голубіє. Аф.

Голубя́тина = голубя́тина.

Голубя́тникъ = 1. голубя́тник.

2. голубни́к. С. Аф.

Голубя́тня = голубни́к.

Гóлый = гóлий. — Голий як мати народила. — Такий голий, що ні кола, ні двора. — **Голъ какъ сокóлъ,** н. пр. = гóлий як бу́бон, як турéцький сьвяти́й. — **Гóлая и́стина, прáвда** = щи́ра прáвда. — **Съ гóлыми рукáми** = з порóжними рукáми, голору́ч, голїру́ч. — Прийди хоч до найбіднїшого чоловіка, той не відправить голїруч, а все хоч що то уткне в руку. Фр. — Такий хабарник, що до його з порожними руками не ходи. — Він кипув ся на його голоруч.

Голытьбá = голóта, здр. голóтонька, гольтіпá, сірóма, біднóта, зли́днї, у́біж. — Розжилась голота коло болота. н. пр. — У голоти нема що молоти. н. пр. — Там такі злидні, що кіцьку нема чим з пічурки виманити. н. пр. (Д. **Бѣднотá 2.**)

Голы́шъ = 1. гóлий. — **Голышóмъ** = гóлим, без одéжі бу́ти.

2. голя́к, гольтїпáка, голи́ш, голодрáнець, голодрáбець, голоколїпок, голоколїнець, голоштáнько, безштáнько, обíдранець, ошáрпанець, злидáрь, харлáк, харпáк, сїромáха. — Дайте сьому голишу хоч ложечку кулїшу, дайте сьому голоколїнку хоч хлїба шкоринку. н. п. — Чи пан чи князь, чи вбогий гольтїпака, у мене шана й честь усім однака. К. Б. — Еней прочумав ся, проспав ся і голодрабцїв позбірав. Відкіль такі се гольтїпаки? Кот. — Як умре багатирь, то йде увесь мир, а як умре харлак, то тільки один дяк. н. пр. (Д. теж **Бѣдня́га 1.**)

3. гáлка (камінець круглий).

4. ви́ливок (яйце без шкаралупи). С. Аф.

5. рос. Salvia nutans L. = бáбка, бабки́, голи́ш. С. Ан.

Голь = голї́зна. — **Ѣхать гóлью** = в санкáх, без снїгу. — **Ѣсть гóлью** = без хлїба їсти.

2. д. **Голытьбá** і **Голы́шъ.** — **Въ голя́хъ, на голя́хъ** = в біднóстї, в убóжстві, в нуждї. — **Голь съ претéнзіями** = зли́днї в пéрцем. — Хоч злидні, та з пер-

цем. н. пр. — Хоч голий, та в підвязках. н. пр.

Го́лькéль = 1. жолобо́к, рівчачо́к.

2. д. **Голты́ль.**

Голѣ́ть = 1. голі́ти.

2. д. **Бѣднѣ́ть.**

Голя́къ, голя́нка = д. **Голы́шъ 2.**

Голя́шка = д. **Го́лень** і **Голени́ще.**

Голя́шъ = д. **Голы́шъ 2.**

Гомза́ = 1. гама́н, капшу́к, калі́тка. — Поки Сидір не женив ся, були в його гроші, а як оженив ся — капшук загубив ся. н. п. — На що тим Німцям цілини, у їх і так повні гамани. н. пр. — Де оком не доглянеш, там калиткою доплатиш. н. пр.

2. гро́ші, грошва́. — Не було в Кузьми грошей і не буде, хиба хто підкипе. н. пр. — У його чимало грошви.

Гомзи́ла, гомзи́ха = жми́крут, грошолу́п, скупиндя́, скупердя́га, скна́ра. С. З.

Гомзу́ля = 1. скиба, ски́бка, шмато́к (хліба). — Одрізана скиба від хліба, вже не притулиш. н. пр.

2. д. **Гомза́.**

Гомзу́ха = д. **Гомза́.**

Гомоза́ = непосидя́чий, непосидя́чка (спільн. р.), шве́ндя (С. Л.), дзи́га; невгомо́ний.

Гомози́ть, ся = 1. вовту́зитись; верті́ти ся, крути́ти ся.

2. кишіти, комаши́ти ся. — Черви так і кишать.

Гомозня́ = метуші́ння, шамотня́ (С. З.).

Го́монъ = го́мін. — Гомін, гомін по діброві. н. п. — З шинку доносив ся гомін людей.

Гомою́нъ = 1. до́брий, роботя́щий, щи́рий робітник.

2. д. **Гомоза́.**

Гондо́ла = чо́вен (венецький).

Гоне́ніе = гоне́ння (К.), у́тиск (С. З. Л. Ш.), гноби́тельство. — Що козаки собі за великую прикрость і утиск мали. Скоровад. С. З.

Гоне́цъ = 1. гіне́ць. С. Аф. З.

2. д. **Го́лубь го́нный.**

3. рос. Sedum acre L. — гіне́ць, молоде́нь, росхо́дник, очи́ток, очи́тки. С. Ан.

Гони́тель, ница = гноби́тель, глоби́тель, ка; напа́стник, ця (С. Л.), ути́скач. С. Ш

Го́нка = гон, го́нка.

Гонобо́бель, гонобо́й, гонобо́ль = д. **Голубе́ль.**

Гонча́рничать = гончарюва́ти. С. Аф.

Гонча́рный = гонча́рський.

Гонча́рство = гонча́рьство, гончарюва́ння.

Гонча́ръ = гонча́рь; жінка його — гонча́риха, син — гончаре́нко, дочка — гончарі́вна. С. Аф.

Го́нчій, го́нчая соба́ка = гонча́к.

Гоньба́ = 1. гоне́ння, гана́ння; гони́тва. (С. Ж.).

2. ї́зда, розго́н. — Всі коні в розгоні.

Гоня́ть, ся = 1. ганя́ти, ся, гони́ти, ся, тури́ти, турля́ти і д. **Гна́ться.**

2. переганя́ти ся, бі́гати або ї́здити навипередки.

Гора́ = гора́, здр. — гі́рка, гі́ронька, поб. — гори́ще, горю́ка, (без лісу на верховині) — ли́са гора́, лисого́р, (з плескатою верхониною) — полони́на гал., (гостра) — го́стра моги́ла, шпи́ль, (насипна) — моги́ла, ро́бленицяя. С. Л. (верх гори) — шпи́ль, (боки гори) — згі́рря, згі́рок, (той, що витикаеть ся) — що́лба. С. Л. (місце коло гори) — підгі́рря. — Ой вийду ж я на шпилечок, та гляну я на долину. н. п. — Ой підгірря, підгірря, накопаю коріння. н. п. — **По́дъ гору** = з гори́. — Іде, іде в гору, та як піде з гори. н. пр. — **На́ гору** = на го́ру, в го́ру. — **Подъ горо́ю** = під горо́ю, попід горо́ю, на підгі́ррі. — Ой на горі та женці жнуть, а попід горою, попід зеленою козаки ідуть. н. п. — **Не за гора́ми** = неда́ле́ко, незаба́ром. — **Какъ гора́ съ плеча́** = як ка́мінь з се́рця, з плече́й. — **Пиръ горо́й** = бенке́т на сла́ву.

Гора́здо = ду́же, значно, дале́ко, дово́лі. — **Гора́здо лу́чше** = дале́ко кра́ще. — **Гора́здо похужѣ́ло** = ду́же погі́ршало.

Гора́здъ = зда́тний, зді́бний, доте́пний, вмі́лий, тяму́щий. — На все здатний — до любощів, до пісень. Б. Г. — **Кто по что́ гора́здъ** = хто що і як уміє.

Горба́тѣть = горбаті́ти. — Дай, Боже, вам добре жити і спереду горбатіти. н. пр. (до жінок).

Горби́на = 1. горби́на.

2. оба́пол, оба́полок, обаьо́л.

Горби́стый = горбува́тий, горба́стий. — — У молодого лікаря циштарь горбастий. н. пр.

Горбу́ля = коса́ з криво́ю ру́чкою.

Горбу́нъ, нья = горба́нь, горба́ч, горба́тий, та. — Горбатого до стіни не притулиш. н. пр.

Горбу́шка = окра́єць, окра́йчик. — Як окраєць на столі, то і душі веселій. н. пр.

Горбы́ль = оба́пол, оба́полок (С. Л.), обзьо́л.

Горделя́вый = гордови́тий. С. Л.

Горде́цъ = горду́н (С. З. Л.), гордій.

Горди́ться = горді́ти (С. З.), гордува́ти, пиша́ти ся, пиши́ти ся; бундю́чити ся, пиндю́чити ся, чва́нити ся. — Не одною він красою у селі пишав ся — він робітник, він хазяїн, він до всього здав ся. — Вона вже матірю ходила, уже пишалась і любила своє дитя. К. Ш.

Гордо́вина, рос. Virburnum Lantana L. = гордови́на, гордови́к, горди́на, чо́рна кали́на, С. Ан.

Гордо́вый = гордови́нний. — **Го́рдовое де́рево** = д. **Гордо́вина.**

Го́рдость = го́рдість, го́рдощі, горду-ва́ння, пиха́, чва́нь. — Здирці без пихи не живуть. н. пр.

Гордъ = д. **Гордо́вина.**

Гордыба́чить = чва́нити, пиндю́чити ся, інди́чити ся.

Го́рдый, до = го́рдий, пи́шний; чвани́вий, чванькува́тий. — Ой ти дівчино горда та пишна, чом ти до мене з вечера не вийшла? н. п.

Горды́ня = д. **Го́рдость.**

Горді́ть = горді́ти.

Гордя́нка, гордя́чка = гордівни́ця. — Ти дівчино, гордівнице, гордуєш ти мною! Буде тобі гордування все перед тобою. н. п.

Го́ре = го́ре, ли́хо, біда́; жаль, журба́, ту́га, приту́га, сму́ток. — Горе, лихо і біда! не дають за тебе. Кв. — Узяли його думки та гадки та журба пекуча. М. Вов. — Та не дай Боже притуги на мою дитину недуги. н. п. — Повій вітре із темного лугу, розбий, розвій із серденька тугу. н. п. — **И го́ря ма́ло** = байду́же́, ні га́дки, і го́ри покоти́в би. — Аби місяць сьвітив, а про зорі байдуже. н. пр. — Тепер, братко́, тобі ні гадки! Сніп. — **Го́ре — музыка́нтъ** = циги́кач. — **Го́ре го́рькое** = ли́хо тя́жке, тя́жар, тяжки́й тя́жар, тя́гар. С. Ш. — **Го́рю предава́ться** = в ту́гу вдава́ти ся. — Не журись, дівчино, в тугу не вдавай ся. н. п. — **Го́ре причиня́ть** = завдава́ти жа́лю, ту́гу. — На що чужу піхувати, своїй жалю завдавати? н. п. — Не завдавай серцю туги: не ти будеш, буде другий. н. п. — **Съ го́ря** = з го́ря, з жа́лю, з журби́. — Хиба піду до річеньки, з жалю утоплю ся. н. п. — З журби як заграє. К. Ш. — **Съ го́ремъ попола́мъ добы́ть** = розго́рити, розгорюва́ти, загорюва́ти. — Що вдень загорює, те в ніч прогайнує. н. п. — **Себѣ́ на го́ре, на своё го́ре** = собі́ на безголо́вя. — **Мы́кать го́ре** = біду́ва́ти. — **Помо́чь го́рю** = запобі́гти ли́хові.

Горева́ніе = горюва́ння, сумова́ння, жаль, журба́, жу́ра. — Од плачу та сумовання очі потемніли. К. П. — Журбою поля не перейдеш. н. пр. — З жалю не знала, що й робити. — Спишу я тугу, великую журу на тонкий напірець. н. п. — Розійди ся туга, великая жура по тяжких ворогах. н. п.

Горева́ть = горюва́ти, жури́ти ся, сумува́ти, смутова́ти, тужи́ти, смути́ти ся, вбива́ти ся, побива́ти ся, в ту́гу вдава́ти ся. — Не журись, та Богу помолись. н. пр. — Чого серце ти сумуєш, чи то нове горе чуєш. К. Д. — Загубиш — не смутись, знайдеш — не веселись. н. пр. — В щастю не брикай, в недолі не тужи ніколи. н. пр. — Горе мені з таким мужом жити, а ще гірше й без такого тужити. н. п. — Ой бачить ся не журю ся, в тугу не вдаю ся, а як вийду за ворота — від вітру валю ся. н. п. — Як без тебе тут горюю — прийди, подиви ся. Кот.

Горево́й = бідола́шний.

Горелье́фъ = горо́різьба. К. Ч. Р.

Горемы́ка = бідола́ха, біда́рь, горопа́ха, сіропа́ха і д. **Бѣдня́га.**

Горемы́чный = бідола́шний, біда́шний, серде́шний, горопа́шний, бі́дний, безща́сний, безтала́нний, сірома́шний.

Го́ренка = го́рниця, сьвітли́ця, кімна́та.

Го́рестный = журли́вий, журни́й, смутли́вий, смутни́й, жалі́бний. — Чого твоя журлива мова моїй души не довідома? Петренко. — Мати ж його жаліслива стоїть під хрестом смутлива. н. п.

Го́ресть = журба́, жаль, сму́ток, ту́га, печа́ль, жу́ра. — Пресучая тая журба мене іасушила. н. п. — Лиха та радість, по якій смуток наступає. н. пр. — Хожу, нужу, як те сонце в крузі, чи я встаю, чи лягаю, завше серце в тузі. н. п. — Ви любощі, ви розлуки, гіркая печаль і муки. н. п.

Горе́цъ = рос. Polygonum — **Горе́цъ пти́чій**, P. aviculare L. — спори́ш, шпори́ш, мурі́г, мурі́жок. — Косіть, братці, споришу, тай наварим кулішу. н. п. — P. bistorta — ра́кові ши́йки, рачки́, ле́вурда. — P. convolvulus L. — берізка, пові́йка. С. Ан.

Го́рецъ = горя́к, горя́к, горю́н (С. З. Л.), верхо́винець (гал.).

Го́речь = гірко́та́, гі́ркість. С. Л. — **Производи́ть го́речь** = гірчи́ти.

Горже́ніе = горду́ва́ння.

Горизонта́льный = позе́мий. Гал. — Листя їх не укладають ся позе́мо, як у наших дерев, а боком до позему.

Горизо́нтъ = о́брій, видокру́г, небозво́д, кругогля́д (Лев.), кругозі́р (Опатович). — Сонце сїло за обрій. С. Л. — На політичному видокрузї збірають ся тяжкі хмари. Батьківщина. — На західному небозводу висїла чорна хмара. Фр.

Гори́стый = го́ряний.

Гори́цвѣтъ, рос. Lychnis = гори́цьвіт, зі́рочки́, зірки́.

Гори́ща = гори́ще, горю́ка.

Го́рка = 1. гі́рка, гіронька́. — Ой вийду на гірку, та споглянну на зірку. н. п.

2. поли́цї з скляними стїнками, де ставить ся коштовна посуда і різні дрібні речі.

3. спу́скалка. — Бери гринджоли, та ходім на спускалку.

4. **Кра́сная го́рка** = провідна неділя.

Горла́нить = гука́ти, вигу́кувати, галасува́ти, репетува́ти, горла́ти (Ман.), зіпа́ти (С. Аф.). — Кричить баба, репетує — ніхто її не ратує. н. п.

Горла́нъ = горла́нь, горла́й (Ман.), горлопа́нь, горла́ч.

Горла́стый = горла́тий.

Горла́чъ = д. **Горла́нъ**.

Го́рленка, го́рлинка, пт. Columba turtur = го́рлиця, го́рличка.

Горле́цъ = д. **Горе́цъ**, P. bistorta.

Го́рло = 1. го́рло, горля́нка, ди́хало. — **Во все го́рло** = на все́ го́рло. — **Заткну́ть кому́ го́рло** = зацїпити, зацїтькати, заткну́ти пе́льку. — **Зали́ть го́рло** = зали́ти о́чі, напи́ти ся пяним. — **Наступи́ть на го́рло** = з ноже́м до го́рла, ґва́лтом. — **Сыть по го́рло** = наї́в ся до схочу́, в пе́льку не лїзе.

2. го́рло, го́рличко, ши́йка. — Одбив горло у пляшки. С. Аф. — Пляшка з довгою шийкою.

3. гі́рло. — Днїпра гирла затопило. К. Ш.

Горлови́на = джерело́. С. Аф.

Горлово́й = горляний.

Горлодёръ = 1. д. **Горла́нъ**.

2. тютю́н або горі́лка (дуже міцні) — заприду́х (про горілку).

Горлохва́тъ = д. **Горла́нъ**.

Горлуна́, горлу́пникъ, рос. Bunias orientalis L. = грицики, гри́цик, свербі́га, свербі́гуз, свирі́па, катра́н. С. Ан.

Го́рлышко = го́рличко, ши́йка (на пр. пляшки).

Горля́нка = 1. рос. Cucurbita Lagenaria L. = ти́ква. — З тиквою по воду. С. Ш.

2. рос. Prunella = горля́нка, сухове́ршки, Filago arvensis L. = горля́нка, грудна́ тра́вка, поли́нчик. С. Ан.

3. скляна́ ба́нька з до́вгою ши́йкою.

Гормя́ = гаряче́, па́лко.

Горни́ло = го́рен.

Горни́стъ = труба́ч (С. Ш.), сурма́ч.

Го́рница = го́рниця, сьвітли́ця, кімна́та.

Го́рничная = го́рнишна, покойо́вка. (Прав. С. Л.).

Горногоро́шекъ, рос. Orobus vernus L. = горо́шок горобі́нний, ди́кий, півники, ра́нник, серде́шна трава́, череви́чки, зозу́лїні череви́чки. С. Ан.

Горну́шка = пі́чурка. — Загреби жар в пічурку.

Горнъ = 1. го́рен (у кузнях і гончарнях), гута (на скляних заводах), гарто́вня (в цегельнях. С. Л.).

2. труба́, сурма́, суре́мка. — У суремки жалібно виграваля, славу козацькую вихваляли. н. п. — Голос як сурмонька, та чортова думонька. н. пр.

Го́рный = горови́й, гірни́й, гірськи́й.

Городи́ть, ся = 1. городи́ти, ся, (тином) — тинити. С. Ш. — **Городи́ть дичь, чепуху́, вздоръ** = д. під сл. **Вздо́ръ**.

2. мости́ти ся і д. **Взбира́ться**.

Городи́шко = місте́чко, городо́к.

Городи́ще = 1. го́род вели́кий, місто велике.

2. городи́ще. — Викопав кахлю на городищі.

Городки́ = скраклї, краглї, цу́рка (С. З.). — Хто у краглї, а хто у мету грає. Бодянскій.

Городово́й = 1. городськи́й, городя́нський, городови́й, міськи́й.

2. деся́цький, поліце́йський, городови́й.

Го́родъ = місто, го́род. — Обступили город Умань, поробили шанцї. н. п. — **Губе́рнскій го́родъ** = губе́рня. — Чоловік поїхав в губерню.

Городьба́ = 1. городі́ння.

2. горо́жа, огоро́жа. — Почав горожу городити.

3. язь, язо́к. С. Ш.

Горожа́нинъ = городя́нин, городя́нець, городови́к.

Горожа́нка = городя́нка. — Єсть багато городянок, вибирай любую; ти пан Возний, тобі треба не мене сільськую. Кот. — Чи я з города городяночка, чи з деревні поселяночка. н. п.

Горожéніе = д. **Городьба́ 1.**

Горокóпъ = гірни́к, горокóп.

Горóнить = горени́ти. Мап. — Печінка сама без картоплі горепить.

Горохови́дный = горошковáтий.

Горóховникъ = горóхвяник.

Горóховина = 1. горохви́ння. С. Аф. 2. горóши́на.

Горóховица = горóх (юшка з гороху).

Горóховый = горóхвяний, горохя́ний.

Горóхъ, рос. Pisum sativum = горóх. — Як горох при дорозі: хто йде, той і вскубне. н. пр. — **Горóхъ журавли́ный, воробьи́ный, мыши́ный, кормовóй** = д. **Ви́ка.** — **Г. гуси́ный** = д. **Воробьи́ный.** — **Г. жёлтый**, Lathyrus pratensis L. = журавлині стрючки́, горóшок. С. Ап.

Горóшекъ = горóшок. — **Кормовóй, воробьи́ный горóшекъ** = д. **Ви́ка.** — Vicia cracca L. = гадю́чий, горобиний, горóбячий, ворóнячий, ди́кий горóшок, натягáч. С. Л. (Д. ще під сл. **Горóхъ**).

Горóшина = горóши́на.

Горóшчатый = горошковáтий.

Гóрскій = гірський.

Гóрстать = брáти жмéнею.

Гóрстка, гóрсточка = жмінька.

Горсть = жмéня, (в дві руки) — при́горшня, при́горщ (С. Аф. З. Л.). — Ой посію жита жменю, а другу ячменю. н. п. — Нема що в жменю взяти. С. З. — Чужого візьмеш жменю, а свого даси пригоршню. н. пр. — Чуже візьмеш жмінькою, то чорт твоє міркою. н. пр.

Гортáнный = горлови́й, горляний. — **Гортáнная травá**, рос. Prunella vulgaris = горля́нка, сухове́ршки. С. Ап

Гортáнь = гóрло.

Гору́шка = гірка, гіронька.

Горчáкъ, рос. Polygonum persicaria L. = гірчáк. С. Ап.

Горчáть = гі́ркнути. — Капуста гіркне, бо не кріпкий розсіл.

Гóрче, горчѣ́е = гі́рше, гірκі́ше, гіркіш. (С. Аф.). — Хоч гірше, аби инше. н. пр.

Горчи́ть = 1. гірчити. 2. д. **Горóнить.**

Горчи́ца, рос. Sinapis = 1. гірчи́ця. — Sinapis arvensis L. = свиріпа, свиріпиця. С. Ап.

2. гірчи́ця. (Приправа до страви).

Горчи́чникъ = гірчи́шник.

Горчи́чный = гірчи́шний.

Горшéнить, горшéничать = гончарювáти.

Горшéня, горшéчникъ, ца = гончáрь, гончари́ха, (що виробляє посуду без поливи) — гончáрь білий, (поливяну) — посу́дник, (що виробляє миски) — ми́сочник. — Так їхати з бабами, як гончарові з горшками. н. пр.

Горшéчничать = гончарювáти. С. Аф.

Горшéчничій = гончарів, гончаре́вий. — Нехай горшки бють ся на гончареву голову. н. пр.

Горшéчный = 1. горшкови́й. — **Горшéчная кры́шка** = пóкришка. — Своя хата — покришка. н. пр.

2. гончáрський, гончáрний. — **Горшéчный завóдъ** = гончáрня. — **Г. гли́на** = гончáрна. (д **Гли́на**).

Гóршій, гóрше = гі́рший, гі́рше, гірш. С. Л. — Та не має гірше так нікому, як бурлаці молодому. н. п.

Горшóкъ = горщóк, гóрщик, здр. горщéчóк, горщá, гóрщичок, горщáтко, горня́, горня́тко, (для борщу) — борщівни́к, (для каші) — кашни́к, кашничóк, (великий, в котрому золять рушники то-що) — золі́йник, золі́нник, (металічний великий, мідяний) — мі́день, мідня́к, баня́к, (чавунний) — чаву́н. — **Плави́льный горшóкъ** = ті́гель, циліндровий — стовбу́н. — **Не боги́ горшки́ обжигáютъ**, н. пр. — не сьвяті горшки́ ліплять. н. пр.

Гóрькій = 1. гірки́й. — Гіркий, як полинь. 2. бідолáшний, безщáсний. — **Гóрькая у́часть, судьбá** = лихá дóля, лихá годи́на. — А, побий тебе лиха та нещаслива годипа! — **Гóрькій пьáница** і **Гóрькая пьáница** = гірки́й пияни́ця, — Шинкарочка к чорту дметьця, ще й з чумаченька сьміється, що гіркий пияниця. н. п. — **Пить гóрькую** = пи́ти без прóсипу. — **Пить гóрькую чáшу** = бідувáти.

Гóрьклый = згі́рклий, прогі́рклий. — Масло згіркле.

Гóрькнуть = гі́ркнути. — Капуста гіркне. С. К.

Горьковáтый, гóрькенькій = гіркéнький, гіркувáтий. С. Л.

Горкослáдъ = д. **Гадю́чьи я́годы.**

Гóрькость, горькотá = гірκість, гіркотá.

Горькóхонекъ = гіркі́сенький, ду́же гіркий.

Горѣ́лка = горі́лка (1. д. **Вóдка** і 2 — пристрой для горіння в лямпі або що).

Горѣ́лки = горюду́б. С. З. — Давайте грати в горюдуба! — Горю, горю дуба! — Чого ти гориш? — Дівчини хочу. — Якої? — Тебе молодої. н. пр.

Горѣ́лое = згарь, згáрятина, налени́на, шмáлятина. — Щось шмалятину чути.

Горѣлый = горі́лий, па́лений.

Горѣль = д. **Гарь 2.**

Горѣніе = горі́ння.

Горѣть = 1. горі́ти, (тихо) — же́вріти, (блимаючи) — бли́мати, (з полумям) — пала́ти, (дуже) — палахкотї́ти, гоготї́ти. — Човни і байдаки палали, соснові пороми тріщали. Кот. — Степ кругом горить і гуготить. — Пічку так затопили, що аж гоготить. С. З.
2. сьвіти́тись, блища́ти. — У вовка очі сьвітять ся у ночі.
3. пала́ти. — Коханням палає до неї. — Сердешним огнем палаю. С. З. — **Гори́тъ во рту́** = пече́ в ро́тї.

Горю́нъ, нья, горю́ха = д. **Горемы́ка.**

Горю́честь = горю́чість, па́лкість.

Горю́чій = 1. горю́чий.
2. палки́й. — Сухенький, як порох був уже палкенький. Кот.
3. гаря́чий, палю́чий, пеку́чий. — **Горю́чія слёзы** = гіркі́, ре́вні сльо́зи. — Заплакав ревними слїзами. К. З. о Ю. Р.

Го́рюшко = го́ренько, ли́шенько. — **И го́рюшка ма́ло** = байдуже́, нї га́дки. — Ми побиваємось, а йому байдуже.

Горя́нинъ = д. **Го́рецъ.**

Горя́ченькій = гаряче́нький.

Горя́честь = гаря́чість, жа́р; пал, па́лкість, за́пал, о́пал; щи́рість. — Засьпівато мінї пісні без запалу і щоб ви руками не розмахували. Кот.

Горя́чечный = гаря́чко́вий.

Горячи́тельный = палю́чий.

Горячи́ть, ся = гарячи́ти, ся, розпали́ти, ся, розпіка́ти, ся. — А він так розпалив ся, що нї приступу до його. — Не дуже бо гарячись, щоб не згорів.

Горя́чій = 1. гаря́чий, жарки́й, палю́чий, пеку́чий. — Гаряча вода. — Пекуче повітря.
2. палки́й, запальни́й. — Палке серце. — **Горячо́** = гаряче́, па́лко; шпа́рко. — Нуте, хлопцї, швидко, шпарко, музики заграйте. Гул. Ар. — **Горя́чее вино́** = горі́лка. (Д. **Во́дка**). — **Въ горяча́хъ, съ горяча́** або **вгоряча́хъ, сгоряча́** = з га́рячу, з за́палу, з'о́палу. — З гарячу й не почув, що болить — Та він з'опалу так зробив.

Горя́чка = 1. мед. Febris acuta — гаря́чка, палю́чка, огневи́ця, жигави́ця.
2. пал, па́лкість, за́пал, о́пал. — **Поро́ть горя́чку** = гарячи́ти ся, розпаля́ти ся; хапа́ти ся, ква́пити ся (в якому дїлї).

3. палки́й, запальни́й, пальо́ний. — Ну, та який же пальоний — так зразу і вкипить.

Горя́чность = пал, па́лкість, за́пал, о́пал.

Госпита́ль, ный = шпита́ль, ний.

Госпо́день = госпо́днїй, господе́вий. — Кара господена. К. Ш.

Господи́нъ = па́н, госпо́дарь; добро́дїй. — Бог високо, пан далеко, а підпанки дадуть драпки. н. п. — Пане, добродїю! С. З. — Я зову вас, добродїю, як все село наше, шануючи ваше письменство і розум Кот. — **Господа́** = пано́ве, пани́, па́нство, пано́ве добро́дїйство. — **До́ма ли господа́?** = чи до́ма пани́, па́нство? — **Господа́, выслушайте меня́** = пано́ве, ви́слухайте мене́. — **Господи́нъ Н.** = добро́дїй або пан Н.

Госпо́дскій = 1. д. **Госпо́день.**
2. па́нський. — Панських груш не руш; як погниють, самі оддадуть. н. пр. — Се панське дїло, а не мужицьке. — **По-госпо́дски** = по па́нському, як у панів.

Госпо́дство = панува́ння, господарюва́ння, па́нство.

Госпо́дствовать = панува́ти, господарюва́ти. — Панувала і я колись на широкім сьвітї. К. Ш. — Та поможуть ворогові господарювати. К. Ш. — Біс та його дїти панують на сьвітї. н. пр. — **Госпо́дствующій** = пану́ючий. — Пануюча віра, мова.

Госпо́дчикъ = пано́к.

Госпо́дь — Го́спідь (С. Аф.), Госпо́дь.

Госпожа́ = па́нї, добро́дїйка, панї ма́тка, господи́ня. — Панї на всї санї. н. пр. — Яка хатка, така й панїматка. н. пр. — Добра господиня, коли повна скриня. н. пр.

Госпожи́нки = 1. Пречи́ста пе́рша (15. Серпня).
2. Спа́сівка. (Піст перед Пречистою і сама година). — Спасівка — ласівка (бо всього тодї до волї) н. пр.

Го́стейка = го́стїйка.

Гостёкъ, гостенёкъ = го́стик.

Гостепрі́имный = гости́нний, гостни́й (С. Л.), приві́тний. — Хата привітна, неначе молодиця з першими пирогами. н. пр.

Гостепрі́имство = гости́нність, гости́на. — Так ти оддячив за гостину. К. Ч. Р.

Гости́нецъ, частїше мн. **гости́нцы** = гости́нець, подару́нок, подару́нки, (панови, урядику, найбільше вимушений) — базари́нка, рале́ць, (на спомин) — па́мятка. — Не жаль мінї подарунків, що я дарував, а жаль мінї тї губки, що я цїлував. н. п. — Удовицю я любив, подарунки їй носив. н. п. — За Хмельницького старого жили, не узнаючи аренд, підвод, ральців. Орлик. С. З.

Гости́ница = гостиниця, гости́нний дім, віта́льниця. (О. С., теж Эв. — у Запорожців при манастирях), заїзд (Прав.), корчма́, заїздний або постоялий двір (Лів.), трахти́рь, трахти́р. — Хто би сам корчми попутние в дому своем мів, а не при дорозі, не збудування дому гостиного. Ст. Л. — Ходім до трахтиру. С. Ш.

Гостинодво́рецъ = купе́ць, кра́марь, (що торгує в крамницях).

Гости́ный = (ст.) — купе́цький. — **Гости́ный дворъ** = крамни́ці, па́нський ряд. — Як тікала Бондарівна поміж крамниці, ой вистрелив пан Каньовський з нової рушниці. н. п. — **Гости́ная** = кімна́та, сьвітли́ця, го́рниця, гости́на, віта́льня. (Чайч.).

Гости́ть, ся = гостюва́ти. — **Любящій гости́ть, разъѣзжа́ть по гостя́мъ** = гостюви́тий. С. Аф.

Го́сть, я = гість, го́стя. — Дорогий гість, та шкода, що в піст. н. пр. — Гість несподіваний, хазяїн не прибіраний, то й Бог простить. н. пр. — Гості — сіли на помості. н. пр. — **Въ го́сти** = в го́сті, в гостину. — Одсунув брат кватирочку: іде сестра в гостиночку. н. п. — Тудою ітиму до батенька у гостину. н. п. — **Сва́дебные го́сти** = весі́льні го́сті, (про жінок) — прида́нки. — Коня в позику не давай, а жінки в приданки не пускай. н. пр. — По весіллях жінок пускали, щоб часто в приданках були і до півночі там гуляли. Кот.

Гостьба́ = гостюва́ння, гости́на. — В дорозі, в гостині памятай о худобині. н. пр.

Гостья = го́стя.

Госуда́рить = царюва́ти.

Госуда́рскій = царі́в, ца́рський.

Госуда́рственный = держа́вний. — Рада державна постановила. Батьківщина.

Госуда́рство = ца́рство, держа́ва, па́нство. С. З. Л. — **Аристократи́ческое госуда́рство** = шляхетчина. — Була колись шляхетчина — вельможная пані, мирила ся з Москалями, з Ордою, з султаном. К. Ш.

Госуда́рствованіе = царюва́ння, панува́ння. С. Л.

Госуда́рствовать = царюва́ти.

Госуда́рыня = 1. цари́ця (укр.), цїсаре́ва (гал.). — Та поїдем до столиці, прохати милості у цариці. н. п.

2. добро́дійка, пані. — Милостива, ласкава пані, добродійка.

Госуда́рь = царь, цїсарь (гал.), коро́ль, господа́рь. — Богом сьвіт держить ся, царем земля править ся. н. пр. — Бога просим за цїсаря у Сьвятої Матки, що нам цїсарь подарував панщину і податки. н. п. — **Милости́вый госуда́рь** = добро́дію, па́не, ласка́вий па́не. — **Госуда́ревъ** = д. **Госуда́рскій.**

Готи́ческій = готи́чний, шпиля́стий.

Готова́льникъ, готова́льня = скри́нька з різним струме́нтом до рисува́ння.

Гото́вить, ся = готува́ти, ся, ла́годити, ся, ладнувати, ся, лаштува́ти, ся, ладна́ти, ся, решту́вати; принаса́ти, (про страву) — готува́ти, ла́годити, по́рати ся. — Я думала, що мій милий спить, не чує, а він на мене нагайку готує. н. п. — От лагодить ся він орати. н. к. — Хто батька не шанує, той собі пекло готує. н. пр. — Рештувати вози в далекую дорогу. К. Ш. — Лаштуйте гармати. К. Д. — Вміла готувати, та не вміла давати. н. пр. — Люде ще не пообідали, а він вже вечерять лаштується. н. пр. — Іди лишень полуднувати лагодь. К. Ш. — Вернулась до дому, заходилась поратись. н. к.

Гото́вность = 1. гото́вість. — **Въ гото́вности** = на поготі́ві. — Вже усе на поготові. К. Ш.

2. охо́та, хіть. — **Съ гото́вностью** = охо́че, радніше, з охо́тою, залюбки.

Гото́вый = 1. гото́вий, зла́жений, злашто́ваний. — Купив за готові гроші. С. Аф. — Віз злаштований в дорогу.

2. охо́чий, радні́ший, ладе́н. — **Я все готовъ для васъ сдѣлать** = радніший все для вас зроби́ти. — Сьвідчусь Богом, ладе́н заприсягтись. С. Л. — **Гото́вый къ услу́гамъ** = гото́вий до послу́ги. — **Гото́въ** (и жарт) = пя́ний, пяні́сінький.

Гошпита́ль, ный = д. **Госпита́ль, ный.**

Гоще́ніе = д. **Гостьба́.**

Граба́здать = грабува́ти, хапати, га́рбати.

Граба́здаться = видира́ти ся.

Граба́стать = д. **Граба́здать.**

Грабёжный = грабі́жний, драпі́жний.

Грабёжъ = грабі́ж, грабі́жка, грабу́нок, ша́рпання, шарпани́на, харци́зство, драпі́жство (С. З.), здирство (С. З Л.). — Збогатили ся шарпаниною добр жидівських. Л. С.

Гра́белина = гра́блище (С. Аф). граби́льно, гра́блисько.

Гра́бельный = грабе́льний.

Гра́бельщикъ, ца = громадільник, ця, гребе́ць (С. Аф.).

Граби́льникъ, граби́нникъ = грабина́ С. Аф.

Граби́нный = грабо́вий. С. Аф.

Граби́тель = 1. грабі́жник, грабле́ць (С. Аф.), драпі́ка (С. З.), здірщик, здірця (С. З. Л.), харцйз (С. Ш.).
2. д. **Взя́точникъ.**

Граби́тельскій = грабі́жницький, здірщицький, харци́зський. (С. Ш.).

Гра́бить = 1. грома́дити (С. З.), гребти́ (С. Аф.) — О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. н. н.
2. грабува́ти (С. Аф. З. Л.), га́рбати (С. З.); ша́рпати, рабува́ти (С. З. Л.), обдира́ти, лупи́ти. — Не вспів хлопець вернути ся з пивниці до хати, приступили Запорожці Саву грабувати. н. н. — Годі, годі, козаченько, в обозі лежати, — ой ходімо під Гусятин жидів рабувати.
3. д. **Взя́точничать.**

Гра́бли = граблі́, здр. — грабельки́, поб. — грабли́ща, ручка граблів — гра́блище, граби́льно, гра́блисько, верхня частина, де зубці — вало́к (С. Аф.), граблі коло коси — грабки́ (косити на грабки. С. Аф.), кінні — громаді́лка (С. З.), граблі або наче вила з трьома зубцями, котрими відгрибають солому від зерна, як молотять — тройчаки, башмарма́к (С. Ман.).

Гра́бликъ, рос. Potentilla argentea L. = черви́шник, черве́чник, деревя́нка, жо́вняя. С. Ан.

Грабло́вище = д. **Гра́белица.**

Гра́бовый = грабо́вий. С. Аф.

Грабо́къ = грабки́ (д. **Гра́бли**).

Грабъ, рос. Carpinus betulus L. = граб, граби́на, здр. — грабо́к, поб. — гра́бище. — Як був собі дід та баба, та полїзли на граба, граб уломив ся, дід покотив ся. н. к.

Гравёръ = різбя́р.

Гравила́тъ, рос. Geum urbanum L. = гребі́ник, виві́шник. С. Ан.

Гравирова́льный = різбя́рський.

Гравирова́льщикъ, щица = різбя́р, ка.

Гравирова́ніе = 1. різьба́.
2. різбя́рство.

Гравирова́ть = вирі́зувати (на дереві, камени або металї для видрукования на папері або що).

Гравиро́вка = **Гравирова́ніе.**

Гра́вій = жорства́. — Скрізь доріжки жорствою висипано.

Гравю́ра = ку́пшт, ку́пштик (С. З.), визеру́нок, малю́нок (видрукований). — Забавляла, розмовляла, і Богу молитись, і азбуку по купштиках заходилась вчити. К. Ш. — І книжечок з купштиками в Римі накупила. К. Ш.

Гра́дина = гряди́на. С. Аф.

Гради́рня, гради́рное заведе́ніе, гради́ръ = граді́льня. (Славинск.)

Градирова́ть, ся = випа́рювати, ся (сіль на градільнї).

Гра́дный, градово́й = грядови́й.

Градоби́тіе, градобо́й = грядобі́й.

Градонача́льникъ = городни́чий. С. З. (Тепер в де-яких містах, як от в Петербурзї, Одесу, Таганрозї, Керчі — вищий начальник міста і належачої до нього округи — **градонача́льства**).

Гра́дскій, градско́й = д. **Городово́й 1.**

Гра́дусникъ = тепломі́р. — Є такий струмент, що показує на скільки що небудь нагрілось, зветь ся він тепломіром. Де-що про сьвіт Божий.

Гра́дусъ = ступі́нь. С. Пар.

Градъ = 1. д. **Городъ.**
2. гряд. — Гряд ніколи не йде довго. Де-що про сьв. Б.

Гра́жданинъ, ка = 1. д. **Горожа́нинъ, ка.**
2. громадя́нин. ка.

Гражда́нскій = 1. городський, городя́нський, міський. 2. грома́дський. 3. держа́вний. 4. шта́тський (не військовий). 5. не церко́вний. — **Гражда́нское пра́во** = цивільне пра́во. — **Г. пала́та** = 2 судова́ інста́нция для циві́льних справ і по́звів. — **Г. смерть** = полі́ти́чна смерть (утрата по суду полїтичних прав.) — **Г. чино́вникъ** = шта́тський. — Були і штатські і воєнні. Кот. — **Г. му́жество** = грома́дська відва́га. — **Г. долгъ** = грома́дський обовя́зок. — **Г. печа́ть** = гражда́нка. (Письмо, заведене царем Петром В. замісто церковно-славянського). — Вміє читати тільки по церковному, а гражданки не знає.

Гражда́нственность = громаді́вство (укр.): осьві́та.

Гра́жда́нство = 1. городя́нство. 2. д. **Гражда́нственность.** 3. городя́не.

Гра́кать = д. **Га́ркать,** (про воронів) = кра́кати, кря́кати. — Ой краче, краче та чорненький ворон тай у лузї під водою. н. п.

Грамма́тика, ти́ческій = грама́тика, мо́вниця, граматй́чний.

Гра́мота = 1. гра́мота. — Має від царя грамоту. — **Охра́нная гра́мота** = глейт, глейто́вний лист. (С. П. К. Б.).
2. письме́нство (С. Л. Кот.), письмо́нність.

Грамоте́й = грамотій, пісьма́к (С. З. Л.), пісьме́нний. — Натальці треба не пісьменного, а хазяїна доброго, щоб умів хліб робити. Кот.

Гра́мотка = циду́лка.

Гра́мотникъ, ца = грамотій, ка, пісьма́к, чка, пісьме́нний, на.

Гра́мотность = д. **Гра́мота** 2.

Гра́мотный = пісьме́нний.

Грана́тъ, грана́тный = (дерево Punica granatum і камінь Silex granatus) — грана́т, грана́товий. (н. к.).

Грандіозный = вели́чний, вели́шний.

Гранёный = гранча́стий, ру́бчастий, шлїхо́ваний.

Грани́льный = шлїхова́льний.

Гра́нистый = гранча́стий, ру́бчастий, шлїхо́ваний, угла́стий. (С. Ш.).

Грани́ть = шлїхова́ти. — **Грани́ть мостову́ю** = тиня́ти ся, ве́штати ся, шва́(е)ндяти, ни́кати (без дїла)

Грани́ца = грани́ця, кордо́н (гал.), грунта одного господаря від другого — межа́, поміж ланами і частинами поля — обмі́жок, узенькі — су́голов, су́головки. С. Л. — Коло границї не став сьвітлицї. н. пр. — Пішов поміж нивами по обміжках. С. З. — **Вы́йти изъ грани́цъ** = перейти́, ступи́ти через край, переборщи́ти.

Грани́чить = грани́чити, межува́ти.

Грани́чный = грани́чний, суме́жний.

Гра́нка = 1. шлїхова́ння.
2. близня́та (про оріхи).

Гранови́тый = гранча́стий, ру́бчастий. — **Гранови́тая пала́та** = царський палац в Москві, оброблений шлїхованим камнем.

Грантъ = жорства́.

Грань = 1. д. **Грани́ца**.
2. грань (С. Аф.), ріг, руб, край, обру́б.
3. карб (С. З.), за́рубка.

Грасировать = га́ркати, гарка́вити.

Графи́нъ = графи́н (Лїв.), кара́фа, кара́фка (Прав.). — Увійшла з карафкою сьвіжої води. Фр.

Графи́ня = графи́ня і графі́вна. (Жінка або дочка графа).

Графи́ть = линюва́ти.

Графлёный = линьо́ваний.

Графова́ть = д. **Графи́ть**.

Гра́фскій = гра́фський.

Гра́фство = 1. гра́фство.
2. гра́фщина.

Графъ = граф. О. С.

Граче́вій, грачёвый = граків, грачи́ний.

Грачёнокъ = граченя́, тко. С. Аф.

Грачи́ный = д. **Граче́вій**.

Грачъ, пт. Corvus frugilegus = грач (С. Аф.), грак, га́йворон. (С. З.). — Гемонське гайвороння попасїда на дуб. К. Х.

Гра́ять = д. **Гра́кать**.

Гребени́на = кло́ччя.

Гребёнка = 1. гребі́нка, гребіне́ць, гребі́нчик.
2. гре́бінь. — Прясти на гребенї мичку. — Дошка в котру вставляєть ся гребінь — дни́ще. С. Аф. З.

Гребе́нникъ = д. **Гравилатъ** і **Гребенна́я трава́**.

Гребенно́й = гребі́нний. — **Гребенна́я трава́**, рос. Celosia cristata L. = гребішо́к, півники. С. Ан.

Гребёночный = гребі́нний, гребінце́вий.

Гребе́нчатый = гребіня́стий.

Гребенщи́къ = гребінни́к.

Гре́бень = 1. і 2. д. **Гребёнка**.
3. (у птиць) — гре́бінь.
4. верх, вершо́к, верхови́на, (гори) — шпи́ль.
5. (в будові) — гре́бінь. — Стріха з високим гребнем.

Гребе́цъ = гребе́ць (С. Аф. З.), громаді́льник.

Гребешо́къ = 1. д. **Гребёнка** 1.
2. груди́на (у птиць), коби́лка.
3. **Пѣту́шій гребешо́къ** = чубо́к, чуба́йка, гре́бінь (у півня).
4. рос. а) д. **Гребенна́я трава́**. б) Rhinanthus crista galli — бубовни́к, дзвіне́ць, дзвіночки́. С. Ан.

Гребло́ = 1. стри́хівка, стриха́ч, стрих. — **Насыпа́ть въ гребло́, подъ гребло́** = в стрих, під стрих, в ще́рть. — Овес давати в бочку під стрих, без верху і топтання. С. З. — Міра мука вщерть без верху. С. З.
2. д. **Весло́**.

Гре́бля = 1. гребови́ця. С. З.
2. гре́бка. — Він сїв на стернї, а ми на гребках.
3. гре́бля. — В кінцї греблї шумлять верби, що я насадила. н. п.

Гребля́къ = д. **Гла́дышъ** 3.

Гребневи́дный = гребіня́стий.

Гребневи́къ = д. **Гребе́нникъ**.

Гребнеобра́зный = гребіня́стий.

Гребно́й = гребни́й, громаді́льний.

Гребо́къ = 1. д. **Гребло́** 1.

2. гра́са. (Прав. Копистка у мулярів для розмішування вапна з піском).

3. д. **Весло́**.

4. ло́пать (в млиновому або пароходному колесі).

Гребта́ = турбо́та, кло́піт, нудьга́, сум.

Гребтѣ́ть = ну́дитись, нудьгова́ти, сумова́ти. — **Мнѣ гре́бтится** = мені ну́дно, су́мно. — **Ему́ гре́бтится** = йому ну́дно, су́мно; він побива́єть ся, турбу́ється.

Гребу́нечки, гребу́ньки = (в жарт, до дітей) — ру́ченьки.

Гребщи́къ = д. **Гребе́цъ**.

Грёза, частіше **грёзы** = 1. сон, сни, мара́, ма́ри, верзіння, мана́. — Сьвіти йому місяченьку і розганяй мари, а як прийде мій миленький, то зайди за хмари. — Хай рожевою маною по над нею сон літає... поки лихо не заграє. В. Щ.

2. мрія. — Минули літа, утекли мої надії молодії, а мрії чисті і сьвятії десь буйні вітри рознесли. Як.

Гре́здень = близня́та (оріха то-що). С. Ш.

Гре́зить, ся = 1. д. **Бре́дить**.

2. мрія́ти, ся, ма́рити, ся, роїти ся у голові (С. Л.), у хма́рах літа́ти, химе́ри ганя́ти.

Грёмкать = грю́кати, грюкоті́ти. С. Аф.

Гремо́къ = 1. грюк.

2. д. **Бренча́лка** і **Бубе́не́цъ**.

3. д. **Гребешо́къ** 4—б).

Грему́чій = гуркотя́чий, гуркотли́вий, грюкотя́чий, гремя́чий (С. Аф.), грімля́чий (С. Л.).

Грему́шка = д. **Бренча́лка, Бубе́не́цъ** і **Гребешо́къ** 4—б).

Гремѣ́ть = 1, греміти, грімотіти, грімота́ти, гуркотіти, грюкотіти, (починати — вигрімляти, нагріма́ти, (з далека) — стугоні́ти, туркотіти, (перестати) — відгримі́ти. — Як стане по небу грім грімотати, та стане блискавками небо засипати. н. д. — Хмара хмару швидко гонить, грім по небу грюкотить. Спіл. — От опівночи стукотить-грімотить, іде змій. н. к. — Моє млинове колесо гуркотить. Фр. — Стугонить Дніпро по скелях, бъеть ся об пороги. В. Щ. — Перечасуймо лишень, бо грім нагріма і дощ накрапа. С. Л.

2. брязча́ти, брязкоті́ти. — Козак гуля, брязчать його гроші. н. н.

Гремя́чій = д. **Грему́чій**.

Гремя́чъ = дже́рело. С. Аф. З. Л. — Твоя мова як джерельце, стиха ллєть ся (2) в серце. н. н.

Гре́на = я́йця шовко́вичних черве́й.

Грено́къ = грі́нка.

Грену́ть = гребну́ти (весло́м).

Грести́, гресть = 1. (граблями) — гребти́, грома́дити, (лопатою, руками або що) — горну́ти, згорта́ти, згрома́жувати, (веслом) — гребти, грома́дити, (навпаки, щоб повернути човен) — таба́нити. (С. Ш.) — О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. н. п. — Вчора Василь сіно косив, а нинька громадив, ой хто ж тебе, Василечку, на теє порадив. н. п. — Голос густий, хоч лопатою горни. н. пр. — Кожна рука до себе горне. н. пр. — Сідай на гребку та громадь.

2. загріба́ти, га́рбати, загорта́ти.

Гре́цкій орѣхъ, рос. Juglans regia L. = воло́ський орі́х. С. Ан

Гре́ча, рос. Polygonum fagopyrum = гре́чка, (особлива) — тата́рка. С. Ш. — З гречки і проса і каша і паша. н. пр. — На сьвятого Марка (25 квітня) пізній овес, а рання татарка. н. пр.

Греча́нка = греки́ня.

Гре́ческій = гре́цький.

Гречи́на, рос. Achillea = деревій, кріва́вник, серпорі́з. С. Ан.

Гречи́ха = д. **Гре́ча**. — **Пти́чья гречи́ха**, рос. Polygonum aviculare L. = моріг, спори́ш, шпори́ш. С. Ан.

Гречи́шный = греча́ний.

Гречи́ще = греча́нище, гречкі́вка. С. Аф.

Гре́чневикъ = 1. греча́ник, стовпе́ць. С. Л. З. Аф. — Приїхали паничі — гречаники у печі, приїхали копитани — гречаники похватали. н. п.

2. бриль (що має форму стовпця).

Гре́чневый = д. **Гречи́шный**.

Гре́чникъ = д. **Гре́чневикъ** 2.

Гречу́ха, гречу́шный = д. **Гре́ча** і **Гречи́шный**.

Гриба́стый = 1. (Про голубів) — з ґу́лькою на дзьо́бі.

2. губа́тий, губа́нь, губа́ч, губрі́й. С. Аф.

Грибно́й = грибо́вий. — **Г. дождь** = дрі́бний і те́плий дощ.

Грибъ, рос. Fungus = гриб, гу́ба. С. Аф. З. Л — Agaricus campestris L. — печери́ця. — Ой хто любить грибки, а я печериці, ой хто любить дівчаточка, а я молодиці. н. п. — Ag. deliciosus L. — ри́жик, рижо́к (С. Л.), рижки́ (С. З.). — Ag. melleus Vahl. — опе́ньок, опе́ньки. — Пішов дід по гриби, баба по опеньки; баба свої посушила, дідові сиренькі. н. п. — Ag. foetens Pers. — валу́й. — Ag. Necator

Pers. — вовня́нка. — Ag. Prunulus Pers. — підви́шні, пі́двишень, вишняки́. — Ag. Russula Schäff. — сироїжка, сироїдка. — Ag. subdulcis Pers. — біля́нка. — Ag. violaceus L. — синю́ха, синя́к. — Ag. muscarius L. — мухомо́р, море́мух. — Ag. melinoides Bull. — говору́шка. — Boletus Calopus Fr. — пі́ддубень, підду́бок. — Bol. edulis Bull. — білий гриб, борови́к. — Bol. luteus L. — маслю́к, ма́сляник, козе́л. — Bol. pachypus Fr. — піддубо́вик. — Bol. scaber Bull. — подгре́б, чорни́ш, ба́бка, під'оси́новик. С. Ан. — (Відомі ще народні назви грибів: стерня́вка, що росте на стерні, пістря́к, на трухлявому ясені і коло пнів, товсту́шки, свиня́к, пожа́рки, ковпачки́, зелену́шки і т. д., але латинські назви їх не відомі. — В правобережній Україні всі гриби зовуть ся гу́бами, а грибом переважно — борови́к. С. Ан.) — Ході́м сьогодня по гу́би. С. Аф. — Ой хто любить губи, а я печериці. н. п. С. З. — Ходила по губи, та знайшла гриби (себ-то: боровики.) Под. — **Грибъ съѣсть** = о́близня пійма́ти, з'їсти, вхопи́ти ши́лом па́токи.

Гри́ва = 1. гри́ва. — Кінська грива.

2. кряж (гір).

3. шпиль, згі́ря.

4. коса́, мілина.

5. **Ко́нская гри́ва,** рос. Eupatorium cannabinum L. — сіда́ч, сіда́ш. С. Ан.

Грива́стый = грива́тий. С. Аф.

Грива́чъ = грива́нь, грива́ч. С. Аф.

Гри́венникъ = (срібна монета = 10 коп.) — сорокі́вка. (С. З. Лів., де лік ведеть ся на копійки, лічучи по старому 40 копійок на асігнациї), двадця́тка (Прав., де лік ведеть ся на гро́ші лічучи 20 грошей = 10 коп. сріб.) — Так не хоче, як старець сороківки. н. пр.

Гри́вистый = грива́тий, грива́нь, грива́ч. С. Аф.

Гри́вна = гри́вня.

Гри́вчатый = д. **Гри́вистый.**

Грима́сничать = криви́ти ся, копи́лити ся, копи́лити гу́бу, оскіря́ти ся (С. З.), копи́лити рот. С. З.

Грипъ, мед. = жа́ба, хри́пка. (С. Пар.).

Грифъ = 1. пт. Grypaëtus barbatus.

2. ру́чка (муз. струмента), де́ржално, де́ржало (шаблі).

Гробни́ца = 1. моги́ла (з домовиною).

2. намогі́льний па́мятник, надгро́бник. (С. Пар.)

Гробово́й = гробови́й, могі́льний. — **До гробово́й доски** = до са́мої сме́рти, до ві́ку. — Хиба нас розлу́чить заступ та лопата, гробовая хата. н. п.

Гробъ = труна́, домови́на (дубова) — дубови́на, гріб, (кришка) — ві́ко. С. З. — Як не живеш, а все труни не минеш. н. пр. — Ой умру я, моя мамо, ой умру, збудуй мині, моя мамо, з клен древа труну. н. пр. — Тешуть явір, тешуть яворину, молодому козакови та на домовину. н. п. — Подиви ся, доню, яка я стара, мині в домовину лягати пора. н. п. — Убють тебе, вона в гріб ляже. Кот. — **Въ гробъ глядитъ, одно́й ного́й въ гробу́** = на ла́дан ди́ше, на тонку́ пряде́. — **Вогна́ть, свести́ кого́ въ гробъ** = на той сьвіт загна́ти. — **До гро́ба, по гро́бъ** = до сме́рти, по вік, по́ки сьвіт со́нця. — **Гроба́** = гробо́вище (С. Аф.), гробки́, кладови́ще, могилки́. — Дівчина сирота, як іде заміж, то їде на гробки тужити по матері.

Гробъ-трава́, рос. Vinca minor L. = барві́нок, хреща́тий барві́нок. С. Л. — Ой на горі барвінок послав ся. н. п. — Ой вінку мій, вінку, з хрещатого барвінку. н. п.

Грогъ = пу́ншт. — По трахтирях пуншт пила. Кот.

Гроза́ = 1. гроза́, бу́ря, хуртови́на, грім з бли́скавкою.

2. д. **Бѣда́, бѣдствіе.**

3. ка́ра, страх, грізьба́. — Не бере мольбою, чи не візьме грізьбою. н. пр.

Гроздова́тый, гроздови́дный = гро́нистий.

Гроздъ, гроздь = гро́но, гро́на (С. Аф. З.), здр. — гро́нка, гро́ночка, ке́тяг, кі́тяг, китиця, кі́мях. — Та витопче сад — виноград копитами, позбиває всі гроночки нагайками. н. к. — Рясний, густий виноград, важкі китяги віття ламали. Ніщ. — Червоний кетяг ягід горить. Мар. Вов. — Вишні так і висять кімяхами. — **Вяза́ться въ гро́зды** = гро́нити ся. — Ой ви гроночки не гроніте ся, — Ви з нелюбом не любіте ся. н. пр. — **Гроздъ-пёсій,** рос. а) Lonicera xylosteum L. = жи́молость, б) Solanum Dulcamara L. = во́вчі ягоди, глистник, глистя́к, надти́нник, паслін, пасльо́н. С. Ан.

Грози́ть, ся = нахваля́ти ся, похваля́ти ся, погрожа́ти, погро́жувати (С. З.), свари́ти ся (С. З.), страха́ти (кого). — Конокради, що їх піймали, похвалили ся червоного півня пустити (підпалити). С. Л. —

Запорожців погрожує Мазепа і перестерегає. С. З. — Грім громить — Бог сварить ся. н. пр. — Господь золотою різкою сварить ся. н. з. — блискавка.

Гро́зный = грі́зний, страшни́й. С. Аф. Л.

Грозово́й = грозови́й, грімови́й. — Віють вітри ще й буйнесенькі, іде дощик грімовесенький. н. п.

Грома́да = ку́па, грома́да (С. Л.); багато, бага́цько, си́ла; (про будову) — озія. — Попакидали цілі купи каміння — Там таку озію вибудував — на цілу улицю.

Грома́дина = д. **Грома́да**, (про чоловіка) — здорови́ло, одоро́бло, (про жінку) — гарга́ра, герге́па.

Грома́дность = вели́кість.

Грома́дный = величе́нний, величе́зний, велико́пний (С. З.), здорове́нний.

Громи́ть = розбива́ти, руйнува́ти, плюндрува́ти, ни́щити, пусто́шити.

Гро́мкій, ко = 1. голосни́й, но (С. З. Л.), гучни́й, но (С. Л.), гомінки́й, грінки́й, ко. (С. З.). — Козак старенький у кобзу грає, виграває, голосно співає. н. д. — Гарно твоя кобза грає, любий мій земляче! вона голосно сьпіває, голосно і плаче. Аф. — Гучно та бучно одгуляли весілля.

3. сла́вний, усла́влений; бучни́й (С. Ш.).

Громове́ржецъ = громови́к (Лев.), громоки́дець. (Приказки Б. Носенка XV—77).

Громо́викъ = громови́к. Лев.

Громово́й = грімови́й, грімни́й. — Віють вітри ще й буйнесенькі, іде дощик грімовесенький. н. п. — **Громо́вая стрѣла́ (Фульгури́тъ, Белемни́тъ)** = стрілка, чо́ртів па́лець.

Громогла́сный = голосни́й. С. З. Л.

Громозди́ть, ся = 1. наклада́ти, нава́лювати (в купу), копи́чити.

2. ста́вити ришто́вання.

3. мости́ти ся, зла́вити, злїза́ти, здира́ти ся (куди високо).

Гро́моздкій = невкла́дистий, непокладни́й. С. Л.

Громоотво́дъ = грімоодві́д.

Гро́мче, громчѣ́е, громчѣ́й = голосні́ш, е, гучні́ш, е. С. Л. — Голоснїше, жалібнїше, щоб вітри почули. К. Ш.

Громъ = грім; грю́кот, грюкотне́ча, гу́ркот (С. Аф.), гуркотне́ча, гуркотня́ (С. З. Л.).

Громыха́ть, громыхну́ть = гуркоті́ти, грю́кати, грюкотї́ти (С. Аф.), торохтї́ти (С. Ш.), ге́пати, бу́хкати, гу́пати, загуркотї́ти, грю́кнути, торо́хнути (С. Ш.), ге́пнути, бу́хнути, гу́пнути. — Віз торохтить по рівній дорозї. — Гепнув до долу, аж загуркотїло.

Громыхну́ться = ге́пнути, ся, торо́хнути, бебе́хнути (С. Ш.), бу́хнути ся, загуркотї́ти. — Так гепнув з лави, що аж земля застугонїла. С. Аф. — Він зразу так і бухнув ся до долу.

Гротъ = 1. пече́ра.

2. вітри́ло ко́ло сере́дньої що́гли. — **Гротъ-ма́чта** = сере́дня що́гла.

Гро́хнуть, ся = д. **Громыхну́ть, ся.**

Грохота́ніе = 1. гу́ркот (С. Аф.), гуркотня́ (С. З. Л.), гуркотня́ва, гуркотне́ча, гуркота́ння (С. Л.), грюк, грюкотня́ (С. Л.), грюкотне́ча.

2. ре́гіт, регота́ння. С. З.

Грохота́ть = 1. гу́ркати, гуркотї́ти, грю́кати, грюкотї́ти. — **Грохо́чущій** = гуркотли́вий.

2. регота́ти, ся.

Грохоти́ть = пересї́вати, точи́ти (на решетї).

Грохотня́ = д. **Грохота́ніе.**

Грохоту́нъ, грохоту́нья = реготу́н, ха.

Гро́хотъ = 1. і 2. д. **Грохота́ніе.**

2. ре́шето, дармо́й, прото́ка (Чайч.).

Грохъ = гуп, бух, геп, торо́х, грю́к. — Бух до долу. — Геп об землю.

Грошево́й, грошо́вый = шагови́й, гро́шовий. — Шагова сьвічка.

Гро́шикъ = шажо́к, гро́шик. — Солодкий медок — по шажку в роток н. пр. — А дївчата шажок міхоноші. К. Ш.

Грошъ = шаг (Лїв.), грош (Прав.) — Хто шага не береже, той не варт і копійки. н. пр. — Куди тобі бідному за шаг танцювати. н. пр. (По старому лїку = 2 копійки на асигнациї, тепер = $^1/_2$ коп. с.).

Груби́ть = грубія́нити. — Що ти мінї грубіяниш?

Гру́бость = гру́бість.

Грубъ, рос Stellaria holostea = зо́рочник, чисте́ць лїсови́й. С. Ан.

Гру́бый = 1. гру́бий, товсти́й, тверди́й, цупки́й, жо́рсткий. — Грубе полотно. — Товсте сукно. — Товстий голос. (К. З. о Ю. Р.) — Руки цупкі, як залїзо. С. Л.

2. гру́бий, неосьві́чений, незвича́йний, нече́мний. (Гал.). — Щоб не обідивсь він на яке незвичайне слово. н. к. — Що в злості я сказав тобі нечемне слово. Фр. — **Гру́бое невѣ́жество** = те́мна темно́та.

Грубѣ́ть = грубі́ти, грубі́шати, гру́бнути, твердї́ти, твердї́шати, тверді́нути (С. Ш.); дича́віти.

Гру́да = 1. ку́па, ку́ча. — Скрізь по селах шибениці; повішано трупу — тільки старших, а так шляхта — купою на купі. К. Ш. — Чорт біса є під купи бачить. н. пр.

2. бага́то, бага́цько, си́ла.

3. д. **Глыба.**

4. груда́, зб. груддя́. С. Аф. Л. — По дорозї така груда́, що їхати не можна.

Груда́стый = груди́стий, груди́стий.

Груда́шникъ, рос. Malva crispa = городови́на, дзїндзївер. С. Ан.

Груди́на = груди́на. С. Аф.

Груди́стый = груди́стий, (про жінок) — цицька́та, цицяста.

Груди́ца = 1. моло́шниця.

2. рос. Malva L. — кала́чики, проскурки́. С. Ан.

Груди́чникъ = д. **Груда́шникъ.**

Грудно́й = грудни́й, груди́нний. — **Грудна́я кость** = груди́на, груди́ця, (у птиць) — кобилка. — **Грудно́й ребёнокъ** = цицькова́ дити́на. — **Грудно́й портре́тъ** = погру́ддя. (Гал.) — **Грудна́я игла́**, рос. Zizyphus vulgaris = де́рен. (Прав.).

Грудны́шъ = немовля́тко, цицькова́ дити́на.

Грудня́къ = нагру́дник.

Грудоа́годникъ = д. **Грудно́й (Г. игла́).**

Грудь = груди́на, груди́ця (С. Аф. З.), гру́ди (С. Аф.), пе́рси, пе́рса, (у жінок) — ло́но, ци́ця, ци́цька. — Розхрїстана грудина. С. З. — У його у грудях щось коле. С. Аф. — Щось до лоня пригортає. К. Ш. — В мене цицї трясуть ся, з мене хлопцї сьміють ся. н. п. — Ой дай коню вівса по самії перса. н. п. — **Отня́ть ребёнка отъ груди́** = одлучи́ти дити́ну.

Груздь, гриб Agaricus piperatus = гру́зд С. Аф.

Гру́зило = грузи́ло, гру́зиво, грузо́к.

Ґрузи́ть, ся = грузи́ти, ся (С. Аф.), хурува́ти, ся, нава́жувати. — Тільки що нахурували ся, зараз і рушили в дорогу.

Гру́зкій = важки́й, тяжки́й.

Гру́знуть = 1. тону́ти, затопа́ти.

2. налива́ти ся (про груди і вим'я).

Гру́зный = 1. важки́й, тяжки́й; гладки́й.

2. п'я́ний (дуже).

Грузнѣ́ть = ва́жчати, тя́жчати; гла́дшати.

Грузово́й = грузови́й.

Грузовщи́къ = грузчи́к.

Грузъ = груз, вага́, покла́жа.

Грунтъ = грунт, ґрунт. — **Песча́ный гру́нтъ** = піскува́тий, піску́н, пісчу́га. — **Г. пескова́тый** = су́пісок. — **Г. чернозёмный** = черно́земля.

Грунь, груни́ца = трю́х, тру́х, трюхання, тюпання. — **Ѣ́хать груни́цею, ѣхать на груня́хъ** = трю́хати, трюшко́м, трюхикати, трюхи́-трюхи́, тру́хати, тюпати, тю́пки, тю́пцї, підтюпцем. С. Ш. З. — Кінь біжить у трух. С. Ш. — Кінь трухає. С. Ш. — Поїхав собі тюпки. С. З.

Гру́па, рос. Symphytum officinale L. = живокість, пра́вокіст, костоло́м, воло́вий язи́к. С. Ан.

Гру́ппа = ґу́рт, грома́да, збірка, збір, ку́па, ку́пка. — Ой в містечку Богуславу сидить дівок купка, — межи ними Бондарівна, як сива голубка. п. п. — Побачимо велику силу маленьких зірок, а весь їх гурт здаєть ся чоловікови ясною білою смугою. Де-що пр. Сьв. Божий.

Группирова́ть, ся = гуртова́ти, ся, грома́дити, ся, ку́пити, ся, ку́пчити, ся.

Группирова́ніе, группиро́вка = гуртова́нне.

Грусти́ть, ся = жури́ти ся, сумова́ти, тужи́ти, смуткова́ти, смути́ти ся, вбива́ти ся, в ту́гу вдава́ти ся. — Поливайте доріженьку, щоб не курила ся, розважайте дівчиноньку, щоб не журила ся. н. п. — І жив не любила, і вмер не тужила, і не буду тужити, бо не має з ким жити. н. п. — (Див. ще під словом: **Горева́ть**).

Мнѣ́ грусти́тся = су́мно мінї, жу́рно.

Грустли́вый = журли́вий, тужли́вий.

Гру́стный, но = журни́й, но, сумни́й, но, тужни́й, но, жалібни́й, но, то́скний, но, журли́вий, во, тужли́вий, во. — Розважали дівчиноньку, та й журить ся журно. н. п. — Де узялась та зозуленька, у головках сїдала, жалібно кувала. н. д. — Десь далеко озивала ся тужлива сопілка. н. п. — Не хили ся сосно, бо й так мінї тоскно. н. п.

Грусть = журба́, сум, сму́ток, сумо́та, сумова́ння, ту́га, нудьга́. — Журба сорочки не дасть. н. пр. — Була роботяща людина, та журба звялила. н. пр. — Поїхав мій милий у чужу сторононьку, покинув журбоньку на мою головоньку. н. п. — Крізь сьміх почуєте якийсь сум. К. Х. — Нехай сум наш на Вкраїнї, як та мати по дитинї, — плаче, стогне, вбиваєть ся, в сонпі душі вриваєть ся. К. Д. — Без вірного друга велика туга. н. пр. — Більше смутку, ніж радости. н. пр. — Нудьгу годую, журбу сповиваю, а сум колишу. п. пр. — Лиха та радість, що по ній смуток буває. п. пр.

Гру́ша, рос. Pyrus communis = гру́ша, особ. породи — глі́ва (С. Аф. З.), ду́ля (С. Аф. З.), (маленька) — піддулька, (велика, з хунт вагою) — хунті́вка, (алежала) — гнили́чка. — Сидить голуб на дубочку, голубка на дульці! Скажи мині щиру правду, що маєш на думці. п. п. — Ой у садочку та під дулькою, там сидить голуб і з голубкою. н. п. — **Земляна́я груша,** Helianthus tuberosus = бу́льба, волоська ріпа. С. Ан. — Ой підемо, товаришу, у гори в ясіні, та принесем своїм жінкам бульбів на насіння. п. п.

Грушеви́дный = грушкова́тий.

Груше́вка = дулі́вка, грушíвка. — Випийте дулівки.

Гру́шевый = груше́вий, дульо́вий. — Грушевий квас.

Грушеобра́зный = д. **Грушеви́дный.**

Груши́ца = гру́шка, ду́лька.

Грушо́вый = д. **Гру́шевый.**

Гры́жа = 1. (в пахвах або в мудах) — ґила́, гила́, (хто мае ґилу) — ґилу́н, ґи́лавий, ґилува́тий, (в инших місцях) — пору́ха, гризь. — Ворчить, як ґила. п. пр.
2. д. **Брюзга́, Ворчу́нъ.**

Гры́жевникъ, рос.: а) Gnaphalium dioicum — нечу́й-вітер, нечу́ївка, б) Sedum acre L. — гоне́ць, молоде́нь, росхо́дник, чи́стик, чисте́ць, в) Veronica chamaedrys L. — безве́ршки, блакитні о́чки, одха́сник, привoро́тки, кла́д, росхо́дник, гадю́че зілля (гал.), г) Achillea millefolium — деревій, кріва́вник, серпоріз, білоголо́вник. С. Ан.

Грыжево́й = ґи́лавий.

Гры́жникъ = 1. ґилу́н, ґи́лавий, ґилува́тий.
2. рос. Herniaria glarba L. — осту́дник, гладу́н, грім, соба́че мило. С. Ан.

Гры́жница = 1. д. **Гры́жникъ 1.**
2. рос. Ajuga reptans L. — сухове́ршки, гострове́ршки, дівча́ча краса́, горля́нка. С. Ан

Гры́жный = ґи́лавий. — **Гры́жная трава́** = д. **Гры́жевникъ.**

Грыжо́вникъ = д. **Гры́жникъ 2.**

Грыжу́чка, рос. Lychnis flos cuculi L. = сьмілка, боця́нки, черепа́шні череви́чки. С. Ан.

Грызть, ся = гри́зти, ся, точи́ти, ся (С. Ш.); му́чити; свари́ти ся. — Миші поточили пшоно. — **Грызть на кого́ зу́бы** = гостри́ти зу́би. — **Тоска́ грызе́тъ** = журба́ су́шить. — **Грызе́тъ гры́жа** = ворчи́ть ґила́. — **Грызть оре́хи** = лу́скати, лу́щити оріхи.

Гре́лка = грі́лка.

Грено́къ = грі́нка.

Греть, ся = грі́ти, ся. — Як зимнеє сонце — сьвітить, та не гріє. п. п.

Грехо́вный = гріхо́вний, грі́шний. — Иншого якогось гріховного поступання старе тіло просить. К. Ш.

Греховóдникъ, ца = гріхово́дник, ця.

Грехопаде́ніе = гріх, прогріше́ння.

Грехъ = гріх; вина́. — Як молитва та покута, то і гріх забутий. п. пр. — **Вводи́ть въ грехъ** = на гріх підво́дити, до гріха́ дово́дити. — **Грехъ да беда́ на кого́ не живе́тъ?** = без гріху́ та без ли́ха не проживеш. — **На грехъ ма́стера нетъ** = на гріх не спасеш ся. п. пр. — **Сме́ртный грехъ** = смерте́льний гріх. — **Есть тотъ грехъ** = ні́где гріха таїти.

Греши́ть = 1. гріши́ти, согріша́ти. 2. гріхува́ти. — Не мае чоловіка, щоб не грішив. — І наші дворові гріхують на пана, що землї їм не дав. — Я на вас не гріхую. Хар.

Гре́шникъ, ца = грі́шник, ця.

Грешно́ = гріх, (до дітей) — грі́шка, грі́шки. — Гріх вам над бідною дівкою глумитись. Кот. — Не роби так — грішка.

Гре́шный = грі́шний; ви́нний, винува́тий.

Гряда́ = 1. ряд, стя́га.
2. кря́ж (гір), коса́ (на воді).
3. гря́дка, гряди́на. — Грядка огірків. — Грядка моркви.

Гря́дка = 1. д. **Гряда́ 3.**
2. же́ртка. — Повісь на жертку.
3. **Гря́дки** = а) полу́драбки (у возї); б) щаблї (в драбинї).

Грядно́й = огоро́дний (що росте в огоро́дї на грядцї).

Грядýщій = д. **Бу́дущій.**

Грязи́ща = грязю́ка.

Грязни́ть, ся = каля́ти, ся, бруди́ти, ся, бруднíти. — Ледачого не займай і сам себе не каляй. Гул. Ар. — Не займай жида, не калий вида. п. пр. — Не брудь криницї: згодить ся води напить ся. п. пр.

Грязну́ля = задри́па, затьо́па, замазу́ра, заму́рзаний, на.

Гря́знуть = гру́знути. С. Аф.

Грязну́ха = замазу́ра і д. **Грязну́ля.**

Гря́зный, но = грязьки́й, ка́льний, ка́лний, калки́й, нечи́стий, (про білизну) — брудни́й, чо́рний. — Їхали через калну балку, та й загрузли. н. к. — Кальною річкою сїєю на той бік в пекло поплили. Кот. — Довелось їхати саме калної доби. С. Л. — Обірвана, кальна, нечесана. н. о. — Чого ти не скинеш чорної сорочки? — Нечисті руки.

Грязнѣ́ть = бруднїти.

Грязь = грязь, грязю́ка (С. Аф.), кал, ка́ля, бруд, калю́ка, бо́ло́то, багно́, багню́ка, (густа та беручка) — твань, тваню́ка С. Ш., (засохла) — зака́л С. З., (замерзла) — гру́да́, ко́лоть, (на тїлї) — не́чисть, ле́п, тури́ця, (що дуже в'їла ся в тїло) — ре́пиця, (на голові у малих дїтей) — тїмениця. С. З. Ш. — Сїй овес у грязь — будеш князь. н. пр. — Хто хоч мал, не топчи його в кал. н. пр. — Як свиня в болотї.

Гря́нуть = 1. грімну́ти, загремі́ти, загуркотїти, загрюкотїти. — Грімнув грім і дощ полив ся. — Но під небом геть загуркотїло. К. Ш.

2. уда́рити, ки́нутись. — Кинулись на ворогів.

3. з'яви́ти ся, прибу́ти (несподївано).

Гря́нуться = д. **Громыхнуться.**

Губа́ = 1. губа́, здр. гу́бонька, губеня́, мн. гу́би, гу́бки, гу́боньки, губеня́та. — **Отви́слыя губы** = ва́рги, ка́пицї. — **Гу́ба не ду́ра** = ла́сий, не ду́рень, митець (до чого). — Ласий на ковбаси. н. пр. — Не дурень випити. — **Закуси́ть, прикуси́ть гу́бу** = прикуси́ти язика́. — А що, прикусив язика? — **Развѣ́сить, распусти́ть губы** = розпусти́ти гу́би, як ка́пицї, розпусти́ти капицї.

2. гриб Polyporus = гу́бка, трут, тру́тник. С Ш. — **Губа́ берёзовая** = березня́к.

Гу́ба = зато́ка, са́га, за́водь (морська).

Губа́нъ, губа́нья, губа́рь, губа́стикъ (про дїтей), **губа́стый, губа́чъ, губа́шка** = губа́нь, губа́ч, губа́чка, губрі́й, ка, поб. — губрія́ка (С. Аф.), губа́тий, та.

Губёнка, губёнки = гу́бка, гу́бонька, губеня́, гу́боньки, губеня́та.

Губе́рнія, губе́рнскій = губе́рня, губе́рський. — **Г. городъ, житель** = губе́рське мі́сто, губе́рня, губе́рець. — Поїхав у губерню. — А до мене губерець підсипавсь і любови добивавсь. Кот.

Губина́ = 1. гу́би. (Д. **Грибъ**). — А хто любить губи, а я печерицї. н. п.

2. я́годи, о́вочі.

Губи́тель, ница = погуби́тель, ка, згу́бця. (С. З. Ж.).

Губи́тельный = згу́бний.

Губи́тельство = згу́ба. — Втїкайте, панове, в Польщу з України, буде вам велика згуба К. Д.

Губи́ть, ся = губи́ти, ся, занапаща́ти, ся, збавля́ти, ни́щити, ся, (С. З.), пусто́шити, (час) — тра́тити, марнува́ти час. — Занапастив нерозумний молодую волю. К. Ш. — Занапастив молоду дївчину. н. п. — Нехай буду один погибати, козацького війська не збавляти. н. п.

Гу́бка = 1. 1. гу́бка, гу́бонька, губеня́. (Д. **Губа́ 1** і **Губёнка**). 2. Spongia — гу́бка.

Губкова́тый = губкова́тий; дїрча́стий, дїрча́тий, дїркува́тий (С. Л.).

Губно́й = губни́й.

Губошлёпъ = 1. роззя́ва, ґа́ва. С. З.

2. д. **Болту́нъ 1.**

Гу́бчатый = д. **Губкова́тый.**

Губьё = гу́би (Д **Грибъ**).

Гугу́, тільки у виразї „**ни гугу́!**“ = нї-чичирк (С. З.), анї теле́нь.

Гуде́ніе = гудїння (С. Л.); бри́нькання, циги́кання.

Гуди́ла, гуди́льщикъ = гудїй; гуду́н (С. Аф.), циги́кач.

Гуди́ть = гра́ти на скри́почцї з трьома́ стру́нами (д. **Гудо́къ 1**), гудїти, густи́; бри́нькати, циги́кати, репїжити. — Так цигикає на скрипцї, хоч з хати тїкай.

Гудове́нь = гудїння; га́лас, гам.

Гудо́къ = 1. муз. струме́нт на взір скри́пки, з трьома́ стру́нами.

2. гудо́к (паровий).

Гудо́чникъ = скри́пник, що гра́є на скри́почцї з трьома́ стру́нами. (Д. **Гудо́къ 1**).

Гудьба́ = гра на такій скри́почцї.

Гудъ, гудѣ́ніе = гудїння. С. Л.

Гудѣ́ть = гудїти, густи́, (про вогонь) — гоготїти, гуготїти, (глухо або здалека) — стугонїти, (з гурчанням) — гурча́ти, хурча́ти. — І шумить, і гуде, дрібен дощик іде. н. п. — Пічку так затопили, що аж гоготить. С. З. — Стугонить Днїпро по скелях, бєть ся об пороги. В. Щ. — Хурчить, як дзиґа, як веретено. н. пр.

Гужъ = гуж. Товстий ремінь або верівка і зроблена з них каблучка або петля, а коли се зроблено з лози або хмизу — каблу́чка. — Як узяв ся за гуж, не кажи, що недуж. — **Гужо́мъ** = а) на ху́рах, на воза́х, б) гуже́м, ва́лкою.

Гу́зица, пт. Motacilla = трясогу́зка, трясі́хвіст, трясихвістка, тряси́дупа. С. Ш.

Гу́зка = гу́зка (на пр. яйця, веретена то-що); у мішка, у бре́дня — гузи́рь С. Аф., у птиць — ку́прик.

Гулево́й = гуля́щий. С. Аф. — Сьогодня гулящий день.

Гулёжъ = гульня́.

Гулёна = 1. гуля́ка, гульли́вий (С. Аф.), гуля́щий. С. З. — На потіху гулящим людям. Куліш.

2. рос. Solanum tuberosum L. = карто́пля, бараб́оля, барбо́ля, бу́льба. С. Ан.

Гу́лить = 1. агу́кати, усьміха́ти ся (про малих немовлинток). — Дитина вже почина агукати.

2. тїшити, ба́вити. — Я його малесеньким бавила на руках. С. З. — І бавить своє маленькеє внуча. К. Ш.

Гу́лкій = гучни́й.

Гулли́вый = гульли́вий (С. Аф.), гуля́щий.

Гулъ = 1. гу́к, го́мін. С. Аф.

2. луна́. — Витукує так, аж лу́на йде.

Гульба́ = гульня́.

Гу́льбище = гу́льбище, гу́лянка, гри́ще. — Ходім на гулянку. — Пішла на грище.

Гу́льникъ, рос. Trapa natans L. = боло́тні, водяні́, чо́ртові орі́хи, котелки́. С. Ан.

Гульно́й, гу́льный = д. Гулево́й.

Гульну́ть = пя́ним напи́ти ся і д. Гуля́ть.

Гулю́кать = гра́ти у піжмурки, в пана́са і т. д.

Гулю́чки = піжмурки, пу́жмірки, пана́с, куцю́-ба́ба (С. З.), ці́ці-ба́ба. — Давайте грати у піжмурки.

Гуля́вникъ = 1. рос. Sisymbrium officinale L. = сухоре́брик, сухоре́бриця. С. Ан.

2. яєшня з карто́плею.

Гуля́ка = гультя́й, зб. гультя́йство, гульві́са. С. Аф, З. Л. — А гультяй той усе пе, прийде до дому, мене бє. н. п.

Гуля́нье = гуля́ння, гу́ля́нка (С. Аф.), прогуля́ння, гульня́ (С. Аф.). — Нема мого соловейка, нема щебетання, нема мого миленького, не бере й гуляння. н. п. — Пішов на прогуляння.

Гуля́нка = гу́ля́нка, гульня́; гуля́щий час, дозві́лля. — Зроблю коли небудь на дозвіллї.

Гуля́ть = 1. гуля́ти. — Пішов на улицю гуляти. — Гуляла, гуляла й мати не спиняла. н. п. — Годї тобі гуляти, — час братись за дїло. — **Гуля́ть къ кому́** = прихо́дити до ко́го, одвідувати. — **Гуля́й къ намъ** = прихо́дь до на́с.

2. гуля́ти, кури́ти, бенкетува́ти. — Еней по давньому звичаю тодї для празника курив. Кот. — Пив, гуляв, в карти грав. н п.

Гуля́ться = 1. гуля́ти ся. — Щось мінї не гуляеть ся.

2. гуля́ти, полюва́ти, (про собак і вовків) — тїкати ся. — Корова полює. — Коло Ганни Зачатія (9-го студня) вовки тїкають ся. С. З.

Гуля́фный = шипши́новий.

Гуля́фъ, рос. Rosa canina L. = шипши́на (укр.), ро́жа ди́ка, шипча́к (гал.). С. Ан.

Гума́нность, гума́нный, но = лю́дяність, лю́дяний, но.

Гуме́нникъ = 1. тік, ток (С. Л. Ш.), стожа́рня, стого́вище, по́дина, по́диння (де ставлять скирди і стоги).

2. гуме́нний, токови́й (що доглядає за роботою на току.)

3. поро́да диких гусе́й — Anser segetum.

Гуме́нный = токови́й (що належить до току або водить ся коло току).

Гуме́нце, гуменцо́ = гуме́нце (кружечок виголений на маківцї у ксьонзів). — **Гуме́нце попо́во**, рос. Leontodon taraxacum L = кульба́ба. С. Ан.

Гуме́нщикъ = гуме́нний, токови́й (що доглядає за током).

Гумно́ = тік, ток, (де молотять кіньми) — гарма́н. Херс., (місце перед током) — передті́к, (за током) — пригуме́нок, (де ставлять скирди і стоги) — стожа́рня, стого́вище, стого́висько (под.), по́дина, по́диння, (будова) — клу́ня (лїв.), стодо́ла (прав.). — Моє не молочене, а твоє й на тік не волочене н. пр. — На чиєму току молотять, тому й хлїб возять. н. пр. — Як у клунї не молотить ся, то в хатї колотить ся. н. пр. — Хлїба повна клуня. С. З. — Біда й на престолї, як нема нїчого в стодолї. н. пр.

Гуньба́ = 1. рос.: а) Melilotus coerulea Lam. = бурку́н-зїлле, сїрозїлле, б) д. **Бѣлосто́йка.** С. Ан.

2. плїснявка (у дїтей).

Гуня́вый = шолуди́вий, голомо́зий. — Шолудиве порося і у Петрівку змерзне. н. пр.

Гуня́вѣть = шолуди́віти.

Гурти́ть = карбува́ти (монету).

Гуртово́й = гуртови́й (належачий до гурту і що продаеть ся гуртом).

Гуртовщи́къ = 1. гуртови́к (що продає гуртом).

2. зго́нщик С. Аф.), гуртопра́в. (Згонщиками зовуть теж не тільки хазяїна гурта або згона, а й погоничів, а старшого між ними — гуртоправом).

Гуртъ = 1. згон, а в 120 штук і більше — гурт. С. Л. — Пригнав гурт товару. — **Гу́ртомъ** = 1. гурто́м, огу́лом, ва́лом. С. Л. — Гуртом дешевше. 2. юрбо́ю, ра́зом, гурто́м. — Чого ви такою юрбою насунули? — Ми пішли разом, гуртом.

2. карб, карбіж (на монеті).

Гурьба́ = юрба́, юрма́. — Умішав ся поміж юрбою ярмарковою. С. З.

Гуса́рня = гу́сятник.

Гуса́ръ = 1. гуса́рин. С. Аф. — Не вернув ся із походу гусарин-москаль; чого ж мині його шкода, чого його жаль? Що гусарин чорноусий, що на йому жупан куций, що Машою звав? К. Ш.

2. ши́нхва. — Задав шинхву — нехай чха. н. пр. — Боги в Олимпі стали чхати — Тури їм ізволив шинхви дати. Кот.

Гу́сеница = 1. (Eruca) — гусе́ниця, зб. гу́сень, гусельня́ (С. Л.), волохата — во́лос, волосінь. (С. Л.). — З гусениці метелик став, хороший, золотий аж сяв. Б. Б.

2. рос. Potentilla anserina L. = гу́сячі лапки, гуся́тник, золотни́к, золототи́сячник, повя́зок (укр.), мяку́ш, бі́лочник. С. Ан.

Гусёнокъ, гусёнышъ = гуся́, гуся́тко, гусеня́, гусеня́тко. — Гуси, гуси, гусенята, візьміть мене на крилята. п. к.

Гусене́цъ = д. **Горо́шекъ** — Vicia cracca.

Гуси́ница, рос. = 1. д. **Гу́сеница** 2. — 2. Orobus Vernus L. — горо́х або горо́шок горобинний, ди́кий, серде́шна трава́, черевички, возулїни черевички, півники. С. Ан.

Гуси́никъ, рос. Achillea millefolium L. = деревій, кріва́вник, сернорів. С. Ан.

Гуси́ный = гу́сячий. — Гусяче перо. — **Гуси́ная на́жить** = д. **Гу́сеница** 2. — **Гуси́ный (мле́чный) путь** = Бо́гів шлях, чума́цька дорога. — По небу йде ніби широка ясна смуга: то, кажуть люди, чумацька доро́га, що по ній чумаки у Крим ходять. Де-що про Сьв Б. — **Гуси́ныя ла́пки** = гу́сячі ла́пки (зморшки на висках). — **Гуси́ная ко́жа** = си́роти (на кожі у чоловіка). — Змерзла так, аж сироти виступили. — **Гуси́ная ла́пка, нога́** = рос.: а) Chenopodium — лобода́, б) Alchemilla vulgaris L. — при́воротень. С. Ан. — **Гуси́ный лукъ**, рос. Gagea lutea Schult — подзо́рушний ряст, G. pusilla — гуся́тник. С. Ан.

Гу́сли = гу́слї, здр. гу́сельки (С. Аф.); цимба́ли (теж гуслї, але на гуслях бють по струнах пальця́ми, а на цимбалах палочками). С. З.

Гусли́стъ, гусля́ръ = гусля́р. С. Аф.

Гу́снуть = д. **Густе́ть.**

Густе́ль = гу́ща.

Густёнекъ = д. **Густова́тый.**

Густера́ = 1. риба Abramis blicca, vimba — густи́рь, з породи лящів.

2. гущиня́, густиня́ (С. Аф.), гуща́вина, гу́ствина́ (в лісї). С. З. Л.

Густёхонекъ, густёшенекъ = густі́сінький, густе́сенький. С. Аф.

Густи́ = д. **Гуде́ть.**

Густи́ть = густи́ти, згуща́ти.

Густня́къ = д. **Густера́** 2.

Густова́тый = густе́нький, круте́нький. — Густенька каша, та не наша, а наш несолений кулїш; як хочеш, так його і їж. н. пр.

Густо́й = густи́й, (про тісто, кашу, мішанину то що) — туги́й, крути́й, (про рослину, власне про квіт, овочі і листя, про збори в одежі) — ря́сний. — Круте яйце́. — Крута каша. — Рясна́ свита. — **Въ гу́стую** = д. **Вгусту́ю.**

Густолиственный = ря́сни́й. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рясний. н. п.

Гу́стость, густота́ = густиня́, гущиня́. С. Аф.

Густы́ня = гущина́, гу́ствина, гуща́вина (в лісї). — Заліз у саму гущавину.

Густы́шъ = все́ густе́; гу́ща. — На днї зостала ся сама гуща.

Гуще́е = густі́ше, тугі́ше, круті́ше, ряснíше (Д. **Густо́й**).

Густе́ть = густі́ти, густі́шати, гу́скнути, тугі́шати, тужа́віти. — Хмари густішають. — Кров гускне. — Грязюка почала тужавіти.

Гусы́ня = гу́ска.

Гусь, пт. Anser = гуса́к (самець), гу́ска (самиця), мн. гу́си. — **Гусь кита́йскій**, Anser cygnoides = ґерґе́ля. — Перо страшне не в гусака, а у дява. н. пр. — **Гу́си** = си́роти. (Д. **Гуси́ная ко́жа**). **Гу́семъ, гусько́мъ** = (про журавлів та инших птиць) — низкою, ключо́ю, ключе́м, (про їзду) — гуже́м, ва́лкою. — Із вирію журавлї летять високо ключами. К. Ш.

Гуся́тина = гу́сятина.

Гуся́тня = гу́сятник.

Гуто́ра = д. **Говору́нъ.**

Гуто́рить, гу́торить = бала́кати, розмовля́ти, базі́кати, баля́ситочи́ти. — Нема мого миленького, що карії очі, нї с ким мінї розмовляти, сидя опівночі. н. п. — Балакали довго, смакуючи наливку.

Гу́торъ = бала́чка, базі́кання. (Д. **Бесѣ́да** і **Болтовня́**).

Гу́ща = 1. гу́ща (лїв.), фуз, фус. (прав.) С. Ш.). — На днї самий фус.
2. д. **Густера́ 2**, **Гу́стость** і **Густы́ня**.

Гуща́къ = д. **Густы́ня**.

Гущина́ = д. **Гу́стость** і **Густы́ня**.

Гу́ще = д. **Густѣ́е**.

Д.

Да = 1. так, еге́, еге́ж, авже́ж, адже́ж (С. Ш.), пра́вда. — Хіба ти був там? — еге! — Та чи правда? авже́ж. — **Ни да, ни нѣ́тъ** = нї так, нї ся́к; нї те, нї се́.
2. та, і. — Чорт та його дїти панують в сьвітї. н. пр.
3. але́, но, та. — Вона знае, та не хоче сказати. С. Ш. — Хотїв би, та ба! — Я б душею раднїший, але щож маеш робити, коли не можна.
4. неха́й. — Нехай так буде, як кажуть люди. н. пр.

Дабы́ = аби́, щоб. — Благаю Бога, щоб дав мінї,..

Дава́лецъ = дава́лець (що купуе завжди у одного крамаря або майстра).

Дава́льщикъ = даве́ць. — Від злого давця бери і кацця́. н. пр.

Дава́ніе = дава́ння.

Дава́ть, ся, дать, ся = дава́ти, ся, да́ти, ся. — **Дава́ть въ долгъ** = на́бір дава́ти, навіря́ти, боргува́ти. — Шинкарочка мене знае, на три копи навіряе, на чотирі прищитае. н. п. — Як станеш усїм боргувати, прийдеть ся сорочку латати. н. пр. — **Д. взаймы́** = позича́ти, у пози́чку дава́ти. (Д. **Взаёмъ**). — **Д. въ обрѣ́зъ** = ви́давцем дава́ти. — **Дать знать** = оповісти́ти, звісти́ти, да́ти зві́стку. — **Дать доро́гу** = зверну́ти, уступи́тись. — **Д. на сло́во** = на ві́ру да́ти. — **Д. кля́тву** = заприсягти́сь, поклясти́сь. — **Дать друго́й оборо́тъ дѣ́лу** = поверну́ти спра́ву. — **Д. отче́тъ** = зда́ти спра́ву. — **Д. отступно́го** = одчіпно́го да́ти. — **Д. о́чную ста́вку** = звести́ віч-на́-віч. — **Д. та́ску** = прочуха́на да́ти. — **Д. тумака́, толчка́** = стусана́ да́ти. — **Д. тя́гу, стрекача́, стречка́** = да́ти дра́ла (С. Ш.), дмухну́ти, дремену́ти, чкурну́ти (С. Ш.), п'ята́ми накива́ти, тя́гу да́ти, дмухача́ да́ти, дмухну́ти дра́ла. — Він взявши торбу, тягу дав. Кот. — **Д. себя́ зна́ть, по́мнить** = в знаки́, в тямки́, в па́мятку да́ти ся, памятко́вого да́ти, впекти́сь. — **Д. залпъ** = ви́палити (разом). — **Д. всѣмъ** = обда́ти. — **Д. шпо́ры** = сти́снути острога́ми. — Ой як стисне козак Нечай коня острогами. н. п. — **Ни дать, ни взять** = точнїсінько, досто́ту. — **Дай, да́йте** = да́й, те, ке́, те. — Коли не вмів пирога з'їсти, ке його сюди. н. пр. — Кете лиш кресало. К. Ш. — **Да́й Богъ, Богъ да́стъ** = д. під сл. **Богъ**.

Дави́ть, ся = дави́ти, ся, гніти́ти, души́ти, ся, ти́снути, стиска́ти, ся, чави́ти, ся. — Давити олію. С. Аф. — Чого ти мене так тиснеш за руку? С. Ш. — Нема мого миленького, жаль душу стискае, тож мое серденько о нїм памятае. н. п. — Їсть, аж давить ся. — **Да́витъ грудь** = в гру́дях да́вить.

Да́вича = допі́ро, неда́вно (власне — за скільки годин до сього часу).

Да́вишній = неда́вній (що був за скільки годин перед сим).

Да́вка = тїсно́та, тїсня́ва, ти́ск. С. Ш. — Тїснота така, що й кием не протиснеш. С. Ш.

Да́вленикъ, ца = 1. заду́шений, на.
2. вішальник, ця. — Зняли вішальника з бантини.

Давле́ніе = давлїння, гніт, ти́скання, тиск. С. Ш.

Давне́нько, давне́хонько = давне́нько, давне́сенько, давнїсінько. С. Аф.

Давни́шній, да́вній = да́вній, давнїсінький, коли́шнїй, (дуже) — бо'знаколи́шнїй, відколи́шнїй, спозаколи́шнїй (про що праќре) — ка́'знаколи́шнїй. — Бо'знаколишнїї случаї в душі своїй перебіраю. К. Ш.

Давно́ = давно́; відда́вна, відко́ли. — **Давно́ когда́-то** = коли́сь, давно́ коли́сь. — **Давны́мъ давно́** = ду́же давно́, бо́'знаколи.

Да́вность = да́вність, давнина́. — Хто би давність земскую не позивав, таковий вічне о то мовчати мæть. Ст. Л. — Давни то давнина, а наче вчора діялось. Мар. Вов. — Се давня давнина, ще за Палія було. н. о.

Давнопроше́дшій = споквада́вній, споконві́шній (С. З.), давномину́лий, позаколи́шній, бо'знаколи́шній.

Да́вѣ, да́вѣча = д. **Да́вича.**

Да́же = аж, на́віть. — Щоб аж ворогам було тяжко. н. пр. — Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуть ся. н. п. — Чужі люди не приймають, старці навіть цурають ся, в хату не пускають. К. Ш.

Да́кальщикъ, ца = пота́ка́ч (С. З.), ка, та́кач, ка (С. Ш.); підбре́хач. — Потакач тим і живе, що язиком грає. н. пр.

Да́канье = та́кання. С. Ш.

Да́кать = та́кати (С. Ш.), підта́кувати. С. З.

Дале́кій = дале́кий, да́льній.

Далёко, далеко́ = дале́ко, (не дуже) — далече́нько, (дуже) — геть дале́ко, геть-ге́ть дале́ко, геть. — Далеко та легко, а близько та слизько. н. пр. — Загнали Ляхів геть аж за Вислу. н. д. — Геть-геть далеко поїхав. — **Тамъ дале́ко** = ген-ге́н. — Ген-ген видно хрести на церкві. С. Аф. — Думка ген-ген літає, а смерть за плечі хапає. н. пр. — **Далеко́ зайти́** = за хма́ру зайти́, забреха́ти ся. — **Далеко́ ему́ до него́** = дале́ко ку́цому до за́йця. н. пр. — **Далеко́ превзойти́** = ви́передити, попереди́ти (кого).

Далеко́некъ, далеко́нько = далече́нький, далече́нько. С. Аф. — Чи далеко до міста? Та ще далеченько.

Дале́кость = дале́кість.

Далеко́хонекъ, далеко́хонько = ду́же дале́кий і д. під сл. **Далёко.**

Дале́че = д. **Далёко.**

Далечи́ть, дали́ть, ся = віддаля́ти, ся.

Далина́, даль = далина́, далиня́ (С. Л.), далечина́, далечі́нь, далече́нь (С. Л.), да́леч.

Да́льній = дале́кий, да́льній. — **Да́льняя доро́га** = дале́ка доро́га. — Покидаю тебе єдиному Богу, а сам поїду в далеку дорогу. н. п. — **Да́льній ро́дственникъ** = дале́кий ро́дич. — **Дальнѣ́йшій** = да́льший.

Дальнови́дность = прозо́рність, оба́чність, далекогля́дність (гал.).

Дальнови́дный = прозі́рний, оба́чний.

Дальнозо́ркій = далекозо́рий.

Да́льность = д. **Дале́кость і Далина́.**

Да́льный = д. **Да́льній.**

Да́льше, да́лѣе = да́льш, да́льше, да́лій, да́лі. С. Л.

Да́ма = 1. па́ні, па́нія, да́ма, даму́ня. (К. Д. Ж.) — Панї, як панї, та до підошов коломазь пристала. н. пр.

2. (в картах) — кра́ля, ви́шник. С. Л. — Малорус. игры. Кiев. Ст. 1887—6.

3. (в грі в дамки) — да́мка.

Дама́, дама́скъ = єдама́шка. — А де твої, пане Саво, тиї єдамашки, що їх набрав на Вкраїнї жінцї на запаски? н. п.

Да́мба = гре́бля, га́тка, зага́т. (С. З.). — Тиха вода греблю рве. н. пр.

Да́мка = д. **Да́ма** 3.

Да́мочка = па́нійка, даму́ня. (К. Д. Ж.).

Да́мскій = па́ніїн.

Да́нная = да́нна. (Запис на грунт, куплений на торгах, або відкуплений від пана).

Да́нникъ, ца = да́нник, ця, голдівник, ця. (С. З.).

Дань = дани́на (С. Аф. Л.), пода́ток (С. З. Л.). — Від бжоли — воскове́, (від борошна — сухоме́льщина, від вола — поволо́вщина, рогове́, від зерна — о́сип, від рала — рале́ць (сьвятковий подарунок), від риби — ло́вщина, ста́вщина, за проїзд — возове́, мостове́. (Див. про се у Костомарова — Богдан Хмельницький), за землю на чиншовому праві — чинш. — Чинші і всякіє плати мають давати підданиє. С. З. — Возового по пів золотого. н. д. — За Хмельницького старого жили не узнаючи ральців. Петрик. С. З.

Даре́ніе = дарува́ння.

Дари́тель, ница = дарува́тель, ка, подару́йко. — Подаруйко за Днїпром без штанів бігає. н. пр.

Дари́ть = дарува́ти. — **Дарённый** = даро́ваний. С. Аф. Л.

Дарноѣ́дъ = дармоїд.

Дарова́ніе = 1. д. **Даре́ніе.**

2. здатність, дотепність, тала́н (С. З.), талано́ви́тість (С. Ш.), хист (С. З.), кебе́та. — Ех, як би б-то... та що й казать? кебети не маю. К. Ш.

Дарови́тость = д. **Дарова́ніе** 2

Дарови́тый = зда́тний, доте́пний (С. З.), талано́ви́тий, тала́нливий, тала́нний (С. Ш.), кебе́тний (С. З.) уда́тний (С. Ш.), сті́пний (С. З.).

Даровой = даро́ваний, дармови́й, даре́мний. — Тому й сьвіт великий, кому хліб даремний. н. пр.

Даровщи́на = даре́мщина, дарови́зна, дару́нок, подару́нок. — Даровизна якая доброхотная. Б. Н. — **На даровщи́нку** = на дурни́цю, на дурни́чку, дурни́чками. (Номис.). — Він любить усе на дурничку. — Як панщина даремщина од панів втікала. н. п.

Да́ромъ = 1. да́рма, ду́рно, да́ром, даре́мне, на дурни́цю, за так грошей, за спаси́бі, (трохи не дурно) — за пів-да́рма. — Йому досталось да́рма. — Поїхав панич, викормивши коні дурнісінько. К. Х. — Купив за пів-дарма.

2. ма́рне, да́рма, даре́мне, ду́рно. — Літа наші молодиї марне пронеслись. К. Ш. — Як марне нажив, так марне і гіде. н. пр. — Сьвітить місяць та не гріє, тільки дурно у Бога хліб їсть. н. пр. — Може я бідна даремне плачу, може я його вже й не побачу. н. п. — Причепив ся гарма — дарма, задивив ся, що я гарна. н. п.

3. **Да́ромъ что́** = дарма́ що, хоч. — Дарма́ що старий, а не клади пальця в рот. С. Аф. — Дарма́ що хитрий, а й його обдурили. — Дарма́ що лає, він не битиме. С. Аф. — Хоч як люблю, а мушу кинути.

Дарственный = даро́ваний, дарови́нний.

Даръ = дар (Номис.), дару́нок (С. Л.), подару́нок, дарови́зна (С. З.) і д. **Гости́нецъ**. — Не жаль мині подарунків, що я дарував, а жаль мині тії губки, що я цілував. н. п.

Да́тель = даве́ць, дадій, дава́ч. — Від злого давця бери і камця. н. пр. — **Да́тельный паде́жъ** = третій паде́ж (грам.).

Дать = д. **Дава́ть**.

Да́ча = 1. дава́ння, ви́дача, да́ча (С. Аф.).

2. пла́та, запла́та.

3. ху́тір, підво́рок. С. З. — Зимою у городі, а в літку на хуторі. Адес. — А підворок свій Гончарівку велів обнести валом. С. З.

4. да́ча. (Земля скарбова або якого небудь пана або громадська). В нашій дачі не багато сінокосу. — **Да́ча общаго владѣнія, не размежёванная** = сябрина да́ча (Черниг.).

Да́чникъ = 1. хутор́янин. (Слово да́чник найбільше прикладаєть ся до тих, що зимою живуть у городі, а в літку на хуторі біля города.).

2. спільник, това́риш, хто має свою пайку в спільній не розмежованій дачі), сябе́р,, сябро́ (Чернигівщина).

Дая́ніе = 1. дава́ння.

2. да́нок (С. З), да́нка.

Дая́тель = д. **Датель**.

Два = два, дво́є, дво́єчко, двойко́. — **Два съ полови́ной** = півтретя́. С. З.

Двадцатикопѣечникъ = 20 коп. ср. (срібна монета), семигри́веник (Лів. = 7 гривень, лічучи в гривні 10 коп. на асигнації), сороківець (Прав. = 40 шагів).

Два́дцать = два́дцять, два́дцятеро.

Два́жды = дві́чі, дві́чі по два. — Лінивий двічі робить, скупий двічі тратить. н. пр. — Двічі літо не буває. н. пр.

Дверь = две́рі. — **Дверь опускна́я** = ляда. С. Л. — Одпер ляду тай поліз. н. к. — **Двери одноство́рчатыя, двуство́рчатыя** = одина́рні, подвійні, двойча́ті. (Теж про браму). — Приїзжає козаченько під ворітечка: двойчатиї ворітечка одчинили ся. н. п. — **Две́рца, две́рка, две́рцы** (у брамі) — хвіртка, хвірточка, (у ридвані) — две́рці, оболо́на. — Піп у хвіртку, а чорт у дірку. н. пр. — Тільки приїхав, зараз оболону одчинили К. З. о Ю. Р.

Дви́гательный = поруша́ючий.

Дви́гать, ся, дви́нуть, ся = дви́гати, ся, дви́гнути, ся (С. Аф.), со́вати, ся, су́нути, ся (С. З.), ру́хати, ся, руша́ти, ся (С. З. Л.), — (по малу) — пле́нтати ся, шлуга́нити ся, теле́пати ся, тягти́ ся, (у великому числі) — су́нути, пла́вом пливти́. — Нехай мруть, та нам дорогу труть, а ми сухарів насушим, тай за ними рушим. н. пр. — Слухаю ся, тільки не рухаю ся. н. пр. — Рушаймо до шинку, коли в церкві тісно. н. пр. — Цигани вставали, розібрали шатро своє, в дорогу рушали. К. Ш. — Переночували вони і на другий день раненько рушили опять у дорогу н. о. — Коли по молитві хлопці рушили ся з лавок і почали виходити. Фр. — Сарана плавом пливе. С. Л.

Движе́ніе = рух (С. З. Л.), по́рух (С. Л.), руша́ння, поруше́ння (С. Ж.), по́двиг. — **Движе́ніе впере́дъ** = по́ступ. — **Нево́льное движе́ніе** = ві́друх. — Місяць має тройкий рух: коло своєї осі, навкола землі і разом з нею навкруги сонця. Де-що про Сьв. Божий. — Останнім відрухом відірвав руки від грудей. Фр. — Діло лежить у мирового без подвигу. Хар. — Порушення сердечне. С. Ж.

Дви́жимость = 1. рухли́вість. — Рухливість живого срібла.

2. рухо́мість (С. З.), рухо́ме добро́, добро́, худо́ба (переважно скотина), не значне або й зовсім мизерне — збіжжя (С. Аф.), мана́тки, мизе́рія (С. З.), зли́дні. — Скину кожух з себе, буде пить ся й похмелить ся й чумакові не журить ся, що пропив добро. н. п. — Не збірай синови худоби, збери йому розум. н. пр.

Дви́жимый = 1. рухóмий, рýхавий. — **Дви́жимое имýщество** = д. **Дви́жимость 2.** — Шати і всякії убори і всї иншії речі рухомії. Ст. Л.
2. зрýшений, порýшений.

Двóе = двóє, двóєчко, двойкó, двóх. — А у його та було двойко діток. н. к. — Нас було двох. Прав.

Двоебрáчіе = дрýгий шлюб.

Двоеглáвый = двохголóвий.

Двоедýшіе = лукáвство, хвальши́вство, не щи́рість.

Двоедýшничать = лукáвити. — Всяк, хто не маже, той дуже скрипить, хто не лукавить, тойззаду сидить. Сковорода.

Двоедýшный = лукáвий, не щи́рий, хвальши́вий, позавíчний, позавíчник, ця.

Двоежéнецъ = двужóн. (Мирний — Хіба ревуть воли.)

Двоезýбецъ, рос. Bidens = черéда, собачки́, собáчі репяхи́, стрíлки. С. Ап.

Двоекрáтно = двíчі.

Двоекрáтный = двохразóвий.

Двоели́стникъ = д. **Бѣлокопы́тникъ.**

Двóи = двóє, двóєчко, два, дві, двох, пáра. — **Двóи сáни** = двóє санéй. (Про паристі речі) — дві пáри. — **Двóи сапоги́** = дві пáри чобіт.

Двóйка = пáра, (в картах) — двíйка. — **Двóйка лошадéй** = пáра кóней.

Двои́льный = перегóнний. — **Д. кубъ** = лéмбик. С. З.

Двóйни = двойня́та, двоє́шки, близня́та, близнюки́. (С. Ш.).

Двойни́къ = двойни́к. — Його батькові перед смертю двойник являвсь. н. о.

Двойни́чки = д. **Двóйни.**

Двойни́чникъ = близня́, тко, близню́к. С. Ш.

Двойнóй = двíйний, двоїстий, подвíйний. — Подвійні вікна. — Тепер я чую в собі подвійну силу. Фр. — Червоних золотих подвійних сім. Ст. Опис. Кіев. Ст.

Двóйня = 1. пáра. 2. д. **Двóйни.**

Двóйственно = вдвóє, удвóє. С. Ш.

Двóйственность = двíйність, подвíйність.

Двóйственный = двíйний, двоїстий, подвíйний, двознáчний.

Двои́ть, ся = 1. двоїти, ся, подвóювати, ся. — В очах йому подвоюєть ся. (Про обкладки)
2. переганя́ти (через лембик).
3. переóрювати, ся (вдруге землю).

Двойчáтка = 1. близня́та, близнюки́ (коли річ про овощі або инші речі, що по двоє вкупі, на пр. оріхи, горшки то-що)
2. двойчáтка (нагайка).

Двойчáтый = двойчáстий, двоїстий, подвíйний, пари́стий.

Дворéцкій = ключник, (стар.) — шáфарь.

Дворéцъ = дворéць, палáц, палáти. — От приходить він у царський дворець. н. к. — І на скелї крутобокій з мур кріпких палац високий. В. Щ.

Двори́ть = щасти́ти, вести́сь. — **Не двори́тъ емý** = не ведéть ся, не щасти́ть.

Двóрникъ = двíрник. О. С.

Двóрничиха = двíрничка.

Двóрничій = двíрницький, двíрників.

Двóрня = двíрня, дворaки́, чéлядь.

Дворнóй = дворóвий.

Дворóвый = двíрський. — **Дворóвый человѣ́къ, дворóвая дѣ́вка** = двора́к, двóрка. — Один чобіт на підкові, а другий на корку; а хто хоче лиха знати, то засватай дворку. н. п.

Дворцóвый = дворцéвий, палацóвий.

Дворъ = 1. Двір (Царська родина і двораки; Царь і його рада).
2. двір, двóрище, подвíрря, надвíрря. — А в мого батенька двір над водою, сад над горою. н. п. — Діти бігали по подвіррю. К. З. о Ю. Р. — Була у нас і хата добра і дворище чимале. н. о. — **Зáдній, чéрный дворъ** = задвíрок. — **Постоя́лый дворъ** = заїздний, заїзжий, постоя́лий двір, заї́зд. — **Скóтный дворъ** = обóра, загін, зáгорода, кошáра. — Сімсот волів в оборі. н. п. — Тобі, мати, повні обори, мінї давай рябиї корови. н. п. — Сї всї були в другім загонї, як би лошата або конї. Кот. — Забрав ся як вовк у кошару. н. пр. — **Взойдётъ солнце и къ намъ во дворъ**, н. пр. = і в наше віконце засьвітить сонце. н. пр. — **Взять зятя во дворъ** = у приймú взя́ти. — **Дворъ обо дворъ** = двір з двóром, рядом. — **На дворѣ́** = на двóрі. — **Не ко дворý** = не годи́ть ся, не підхóдить, не до діла. — **Со дворá** = знадвóру. — **Порá гостя́мъ по дворáмъ** = час до дóму.

Дворяни́нъ, дворя́нка = дворяни́н (С. Аф.), шля́хтич (С. З.), пан, дворя́нка, шляхтя́нка, пані.

Дворя́ниться = панíти, запанíти, панóшити ся. — Сидить мила, запанїла —

чорт'ма дров ні поліна. н. п. — З панами спізнавсь, та й паношить ся. Ган. Барв.

Дворя́нскій = дворя́ський, (С. Аф.), шляхе́тний (С. З.), шляхе́тський, па́нський. — Бо я панського роду, я дворянського роду — не ходила боса з роду. н. п.

Дворя́нство = дворя́нство, шляхе́тство, шля́хта (С. З.), па́нство.

Двою́родный = двою́рідний. — **Д. братъ, сестра́** = брат, сестра́ у пе́рвих, в пе́рвих. — Василь бабі сестра в первих. н. пр. (в жарт про дуже далеких родичів).

Двоя́кій = 1. двоя́кий, двоїстий, подві́йний.
2. двозна́чний.

Двугла́вый = д. **Двоегла́вый.**

Двугоди́чный, двугодова́лый = двохлі́тній, дворі́чний.

Двуго́рбый = двого́рбий.

Двугри́венникъ, ный = д. **Двадцатикопѣечникъ.**

Двудённый, двудне́вный = дводе́нний. С. Л.

Двудо́льный, бот. Dicotyledones = двочастко́вий.

Двудо́нный = дводе́нний.

Двузу́бецъ = д. **Двоезу́бецъ.**

Двуко́лка = бі́да́, бі́дка. — Поїхав бідою. С. Ш.

Двукопытный = ра́тичний. (Про животину, що має ратиці.)

Двукрылый = двокри́лий.

Двули́чный = 1. (про тканину) — міньо́ний, одмі́тний. — Воно одмітне — зараз то буде сіре, а то біле. Хар.
2. лука́вий, не щи́рий, хвальша́вий, позаві́чний.

Двули́шневый = д. **Двули́чный 1.**

Двуло́пастный = д. **Двудо́льный.**

Двулѣтній = д. **Двугоди́чный.**

Двумѣсячный = двохмі́сячний.

Двуно́гій, двуно́жный = двоно́гий, двохно́гий.

Двупо́лый = (Hermaphrodite) = двосна́стий.

Двусло́жный = двоскладо́вий. Гр. Огоновського.

Двусмысленность = двозна́чність.

Двусмы́сленный, но = двозна́чний, но, річ на дво́є, і сяк і та́к.

Двуспа́льный = подві́йний. — Подвійне ліжко.

Двуство́льный = подві́йний. — **Двуство́лка** = подві́йна рушни́ця.

Двуство́рчатый = двойча́тий, двоїстий, подві́йний. — Приїзжав козаченько під ворітечка: двойчатії ворітечка одчиняли ся н. п.

Двусторо́нній = двобо́кий, обопі́льний, обопо́льний. (С. Л.).

Двусѣменодо́льный, двусѣменоли́стный = д. **Двудо́льный.**

Двухгоди́чный = д. **Двугоди́чный.**

Двухкопе́ечникъ = дві копі́йки, сьома́к.

Двухкопе́ечный = двохкопі́йчаний.

Двухмачто́вый = двохщо́глий. — Двохщоглий корабель.

Двухнедѣльный = двохтижньо́вий.

Двухо́хлый = двочу́бий.

Двухэта́жный = на два по́верхи (про будову).

Двѣна́дцать = двана́дцять.

Двѣсти = дві́сті, дві́ста.

Де = мов, мовляв.

Дебёлый = дебе́лий (С. Аф.), товсти́й, гладки́й, тверди́й, міцни́й.

Дебоши́рить — бешкетува́ти, шурубу́рити, бу́чу збива́ти, ши́беничати, галабу́рдити.

Дебоши́ръ = ши́беник, шиба́й-голова́, гультя́й, галабу́рдник (гал.), урви́голова́.

Дебо́шъ = бе́шкет, бу́ча, гарми́дер, колотне́ча. — Наробив такого бешкету, що крий Боже! — Підняв таку колотнечу, що нічим його не вгамуєш.

Дебрь, частіше мн. **де́бри** = не́тря, пу́ща; байра́к. — По пущам, по нетрим жовту кість жвакували. п. д.

Де́верь = дї́вер, шва́ґер.

Девеси́лъ, рос. Inula Helenium L. = диво́сил, ома́н. — **Девеси́лъ бѣлый,** Carlina vulgaris = одкасни́к. С. Ан.

Деви́зъ = га́сло. — В мене гасло: без хитрощів на сьвіті пробува́ти. К. Ш. Т.

Девяно́сто = девяно́сто.

Девятери́къ = девятери́к.

Девяти́льникъ = рос. 1. Achillea nobilis L. — дереві́й, кріва́вник, серпоріз. 2. Tanacetum vulgare L. — навро́тич, пи́жмо, пи́жма, приворо́тень, корова́й, наворо́тень, наворо́тиш. С. Ан.

Девяти́ны = девяти́ни (Поминки в 9-й день).

Девятиси́лъ = д. **Девеси́лъ.**

Девя́тка = девя́тка.

Де́вять = де́вять, де́вятеро. — **Де́вять съ полови́ной** = півдесята́. — Ой не сам Запорожець їде — девятеро коней веде. н. п.

Девятьсо́тъ = девятьсо́т.

Дёготни́ца = мазни́ця. — Пропив дрюки і важниці і з дьогтем мазниці. н. п.

Дёготь = дьо́готь, (коло осі) — коло́мазь, каляни́ця. — Пані, як пані, та до підошов коломазь пристала. н. пр.

Дегтяни́къ, дегта́рница = д. **Деготни́ца.**

Дегта́рка = 1. бо́чка з дьо́гтем.
2. рос. Conium maculatum L. = блекота́, спи́кавка, свисту́ля. С. Ан.

Дегти́ща = коло́мазь, каляни́ця. (Пр. див. під сл. **Дёготь**).

Дегта́рникъ = дігта́р, смоля́р.

Дегта́рный = дьогтьови́й.

Дегта́рня = дігта́рня (де гонять дьоготь).

Деде́ля, дедею́шки, рос. Heracleum sibiricum L. = борщ, борщівни́к, козе́л. С. Ан.

Дежу́рить = днюва́ти, чергува́ти ся.

Дежу́рный = черго́вий, сті́йчик.

Дежу́рство = черга́, стійка. — Або на стійці козаки. Кот.

Дезерти́ровать = утіка́ти (з війська).

Дезерти́ръ = утіка́ч (військовий).

Дека́брь (календ. місяць) = дека́брь, сту́день.

Деклами́ровать, деклама́торъ = декляму-ва́ти, декляма́тор (Укр.), про вірші — віршува́ти, віршува́льник.

Деко́ктъ = деко́хт (відвар з корінців).

Декора́ція = дашту́нки, куншта́ція.

Декре́тъ = нака́з.

Делика́тный = делі́катний, тенди́тний; кво́лий; звича́йний, ввічли́вий. — Тих голосів тендитно чулих. — Моя пані любязна, ввічлива. С. З.

Дельфи́нъ = Delphinus — морська́ свиня́.

Демокра́тія = народопра́вство. (Костомарів).

Демокра́тъ = наро́довець.

Де́монскій, де́монъ = д. **Бѣсовскій, бѣсъ.**

Деморализи́ровать, ся = деморалізува́ти, ся, здеморалізува́ти, ся, розледащі́ти, зледащі́ти, розбе́стити, ся, розги́дити, ся.

Де́нежки = гро́шики, грошеня́та. — Носив качки і курчата, носив таки й грошенята. н. п.

Де́нежникъ = гама́н, гамано́к, гамане́ць, кали́тка, киса́. — На що тим Німцам цілини, коли у їх повні гаманц. н. пр. — Лікарям чи поможись, чи не поможись, а калитка розоножись. н. пр. — В кого віл та коса, в того й грошей киса. н. пр.

Де́нежный = 1. граше́вий, гро́шний, грошо́вий. С. З. — Дякуем за гостинець грошовий. Л. В. — Штраф знатний грошний до скарбу платити. Скоропадський. С. З. — Росчитати ся о ґрунтах, сіножатях, сумах грошо́вих. Б. Н. — **Это вопро́съ де́нежный** = се річ грошова́. — **Де́нежное посо́біе** = по́міч грішми. — **Де́нежное взыска́ніе** = штраф, грошова ка́ра.
2. грошови́тий. С. Аф. — О, він чоловік грошовитий — у його грошей, як у жида вошей. н. пр.

Денёкъ = деньо́к, дни́нка.

Денни́ца = сьвіта́ння; ра́ння зоря́, сьвітова́ зоря́. — Я не спала і не спала ся, сьвітової зорі дождидала ся. н. п.

Денноно́щно = де́нь і ніч, в день і в ночі́.

Денно́й = де́нний, дньо́вий, дні́вний, дне́вий.

День = день, дни́на, дни́нка. — **Бѣлый день** = сьвіта́ння, до́сьвіток, бі́лий сьвіт. — **Проспа́лъ до бѣлаго дня́** = до́сьвіту про́спав. — **День деньско́й** = уве́сь день, ці́лий, ці́лісенький день, увесьде́нички. — **Днёмъ** = у де́нь. — **День въ де́нь, де́нь на́ день** = що дня́, день крізь де́нь. (Мап.). — **День за́ день** = з дня́ на де́нь. — **День ото дня́** = день по дню́, з ко́жним днем. — **День идётъ за днёмъ** = день по дню минає. — **До́браго дня!** = добридень! — Яке добридень, таке і помогай бі. н. пр. — **Ка́ждый день** = що дня́, що в Бо́га день. — Не що дня попинятам Дмитрова субота. н. пр. — Що в Бога день усе голову їсть. (Номис.) — **Тре́тьяго дня** = позавчо́ра.

Де́ньги = гро́ші, (багато) — грошва́, (в жарт) — ку́пило. — **Мѣдныя, сере́бряныя де́ньги** = мі́дні, мідякі́, срі́бні гро́ші. — **Нали́чныя де́ньги** = гото́ві гро́ші, готі́вка (гал.). — **Быть при деньга́хъ** = мати гро́ші. — **Онъ теперь при деньга́хъ** = у йо́го тепе́р єсть гро́ші. — **За де́ньги** = за гро́ші, заплатно. — **Безъ де́негъ** = без гро́шей, да́рма, ду́рно, за та́к гро́шей. — Купив собі біду, та за свої гроші. н. пр. — Хоч в голові пусто, та грошей густо. н. пр. — Росказують, що Ксеркс тим обіцяв грошву, хтоб видумав йому утіху ще нову. К. Д. Ж. — Купи! купило притупило. н. пр. — Купив за готові гроші. — Заплатив готівкою сто р., а на сто вексель дав. — **Де́негъ — ку́ры не клюю́тъ** = гро́шей до сму́тку (К. З. о Ю. Р.), г[illegible]ей — як у жида во́шей. н. пр.

Деньжо́нки, деньжа́та = грошеня́та, гро́шики. С. Аф. З. Л.

Депута́тъ = депута́т, посланéць, посóл (гал.), хода́к (від сїльської громади.). — Посланця ні бють, ні рубають. н. пр. — Вибрали ходаків, щоб вони оглядїли землю і розпитали ся. Чер.

Дерба́, дербина́ = цїлина́, новина́ (вперше з'орана або скопана).

Дербе́нникъ, рос. Lythrum L. = твердя́к, залїзня́к чо́рний, черво́ний, польові васи́льки, підбере́жник. С. Ан.

Дербова́ть = скóпувати (верхнїй шар цїлини).

Дёрганіе = смика́ння, сїпання, ша́рпання, трі́пання, тріпани́на (С. Ш.), про волося і піря — скýбка, скуба́ння.

Дёргалка = клю́чка (смикати сїно з стога).

Дёрганецъ, дёрганцы, дёргань = плóскінь.

Дёргать, ся, дёрнуть = сми́кати, смикну́ти (С. З.), сїпати (С. З.), сїпну́ти, тїпати, ся, ша́рпати, шарпну́ти, рва́ти, ся, (найбільше про волося і піря) — скубти́, скуба́ти, скубну́ти, (тільки про волося) — чу́бити, (про льон і коноплї) — бра́ти, рва́ти. — А він забіг з заду, та й смикнув за плахту. — Чую я хтось сїпає мене за рукав. — То вирве, то пірве, то сїпне, то смикне. Гул. Ар. — Хто їде, горох скубе. Гул. Ар. — То з боку ускубне, то з переду поцупить. Гул. Ар. — Хто кого любить, той того чубить. н. пр. — Розмордував ся, аж губи йому тїпають ся. — **Дёрнула меня нелёгкая** = нада́в мінї нечистий (Ном.). — **Дёрнулъ водки** = смикну́в горілки, дмухну́в. — За яром брала льон, брала конопельки, не вдала ся на роботу, як на витребеньки. н. п.

Дерга́чъ, пт. Rallus crex = дерка́ч. С. Аф. З.

Дерго́та, мед. Spasmus = ко́рчі, перело́ги (на виду) — ми́шки.

Дергу́нъ = д. Дерга́чъ.

Дёргъ = смик, сїп, скуб, шарп! — А він його за полу смик. С. З.

Деревéй, рос. Achillea millefolium L. = деревíй, серпоріз, крівавник. С. Ан.

Деревéнскій = сїльськи́й, селя́нський. — Ти пан Возний, тобі треба не мене сїльськую. Кот.

Деревéнщина = мугíрь, мугиря́ка (про незвичайного, грубого).

Дерéвня = село́, сельце́, слобода́, слобі́дка, ху́тір. (По рос. **дерéвня** — таке село, де не має церкви).

Дéрево = дéрево, (одно) — дереви́на, здр. — дерéвце, (зрубане і наготоване на будівлю) — дерéвня (С. Аф.), дереви́на, (зрубане без ґилок) — коло́да, дуб, дубо́к, (і обтесане з боків) — ба́лка, (лїсове) — лїсовина́, (садове) — садовина́, (липове, березове і т. д) — ли́пина, берéзина і т д, (сухе на пнї) — сухостíй, (сухе зрубане) — сушня́к (С. Л.), сушни́к, (роздвоєне в горі) — розсо́ха, (з ґулями) — ґулювате, (посажене) — поса́дина, поса́дка, посадки́, (очищене від кори) — лепíж, (частина дерева з низу до ґилок) — окоре́нок (С. Л.). — Навалив деревнї, так що на дві хати буде. С. Аф. — Одним кінцем привязав до дуба, а другим до другої якоїсь деревини. К. Х. — **Онъ дерево деревомъ** = він як пéнь той.

Деревýшка = сельце́, слобíдка, хуторе́ць.

Деревя́га = калата́ло (що чіпляють на шию коровам, щоб легше одшукати).

Деревяни́къ = ша́шель. С. З.

Деревянистый = деревча́тий.

Деревя́нный = деревя́ний. — **Деревя́нная башка́** = дурна́ голова́, каба́к. — **Деревя́нный тулу́пъ** = домови́на, труна́. — **Деревя́нное масло** = оли́ва. — Правда як олива — завсегда на верх вийде. н. пр. — **Деревя́нныя издѣлія** = деревя́ні вироби, дерéвня. — Мужик хотів везти продавати деревню (колеса, вила то-що).

Деревянѣть, деревѣть = деревянíти, дубíти, коцубíти, (тільки про тїло) — тéрпнути. — Пишу, поки аж рука починає терпнути. С. Ш.

Деревя́шка = 1. деревя́шка (кружечок деревяний для ґудзика).

2. деревя́нка, ми́лиця. — Шкандибає на милиці. К. Ш. — Дайте милиці підпирати ся, піду до дївчини женихати ся. н. п.

Держа́ва = д. **Государство** і **Владычество**.

Держа́лень = баля́си (С. Аф. З. Л. Ш.), пóруччя, пóручнї (С. Л.), би́льця (С. Л.).

Держа́лка, держа́ло = (шаблї, меча́, мітли черпака то-що) — дéржално, держа́к, (ціпа) — ціпилно, (кочерги) — кочержи́лно, (сокири) — топори́ще, топори́сько. С. Л. — Рубай, сину, ясенину — буде кочержилно н. п. — Як утопає, сокиру дає; а як порятують, і топорища жалує н. пр. — Загубивши сокиру, добре й топорисько. н. пр.

Держа́ніе = держа́ння, трима́ння (С. Ш.).

Держа́ть, ся = держа́ти, ся (С. Аф.), трима́ти, ся (С. Л. Ш.); ма́ти. — Держи з заду, бо упаду. н. пр. — На Бога складай ся, а розуму тримай ся. н. пр. — Дочку тримай в дому, ще й заплати кому, щоб взяв біду з дому. н. пр. — То така правда, як воша кашляе, а припічка тримаеть ся н. пр. — До Сьвятого Духа тримай ся кожуха. н. пр. — Маемо тримати тую науку, которую вам подали Сьв. Отці. Б. Н. — Треба все мати про запас. — **Держа́ть за замко́мъ** = під замко́м держа́ти. — **Д. въ па́мяти** = памята́ти. — — **Д. въ та́йнѣ** = таїти. — Таїла від Бога, та чортові сказала. н. пр. — **Д. пари́** = заклада́ти ся, у закла́д, об закла́д би́ти ся. — Він усе закладав ся, та без штанів і зостав ся. н. пр. — **Д. на умѣ́** = ма́ти на мислї, на ду́мцї. — Скажи, мое серце, що маеш на мислї. н. п. — **Д. постъ** = постува́ти, пісникува́ти. С. Л. — **Д. себя́** = пово́дитись. С. З. — Він добре поводить ся. — **Д. себя́ опря́тно** = ходи́ти че́пурно, оха́йно. — Не жури ся, моя венько, ходить Лашок чепурнсенько. н. н. — **Д. совѣ́тъ** = ра́дитись, ра́ду ра́дити, радова́ти. (К. Ч. Р.). — Чи там раду радять, як на Турка стати. К. Ш. — **Д. чью сто́рону** = тягти́ за ко́го ру́ку. — Він зь його тягне руку. — **Держи́ карма́нъ!** = чо́рта з два́, за́втра в мішко́м! — **Д. правѣ́е, лѣвѣ́е** = бери́, верни́ на пра́во, на лїво, цобе́, цоб! — **Д. у́хо остро́** = гляди́-но, бережи́сь.

Де́ржка = 1. голубни́к.
2. табу́н голубів.

Дерза́ть = осьмі́люватись, відва́жуватись, насьмі́люватись, ва́жити ся. (С. З. Л.). — Аби не важив ся. С. З.

Де́рзкій = сьмі́лий, сьмі́ливий, відва́жний; гру́бий, нахаб́ний. — **Де́рзокъ на́ руку** = задира́ка, задира́куватий, битли́вий. (Ман.) — **Д. на язы́къ** = грубія́н.

Дерзнове́нный = відва́жний.

Де́рзость = 1. відва́га, сьмі́ливість. — Відвага мед — вино пе, відвага і кайдани тре. н. пр.
2. грубія́нство.

Дерьмо́ = 1. кал, по́слїд. 2. гній.

Дерьмопря́тъ = гівночи́ст, золота́рь.

Дёрнуть = д. Дёргать.

Дёрнъ = де́рен, дерни́на. С. Аф.

Дерю́га, дерю́жина = рядно́ (С. Л.), рядни́на (С. З), рядовина́, рядю́га, (для мішків) — міхови́на.

Дерю́жный = рядня́ний, рядю́жний.

Деря́ба = 1. пт. Corvus graculus — со́я. — Ой пошлю я сою по милую свою. н. п.
2. рю́мса, пла́кса, кри́кса, ре́ва.
3. забія́ка, задира́ка.

Деря́бка = рос. Galium Aparine L. — дереза́, липчи́ця, липе́ць, мокре́ць. С. Ан.

Деря́бить, ся = дра́ти, ся, скребти́, чу́хати, чухма́рити, ся.

Деря́бнуть = ба́цнути, заці́дити, затопи́ти, опері́щити. — Затопив по пиці. — Заціди́в в ухо. — Оперіщив батогом.

Деса́нтъ = ви́садка (війська на суходіл).

Десе́ртъ = ла́сощі, заїдки, (С. Л.), лагоми́ни, при́смаки. (С. Л.). — І ласощі все тільки їли: сластьони, коржики, стовпці. Кот. — Кнші, варепики і всякі лагоминки. С. З

Де́скать = мов, мовля́в. С. Л.

Десна́, мн. дёсны, Gingiva = я́сна (С. Л), я́сла, я́сли. (С. З.).

Десни́ца = пра́ва рука́, прави́ця. (К. Св. П.)

Деспоти́змъ = де́спотство (К. Краш), самовла́стя.

Деспо́тъ = самовла́стець, де́спот, душма́н. — Там брату брат і рідний батько сину на шию душманом лихим сідае. К. Б.

Десть = десть (С. З), лїбра. С. З. Пав. — Лїбра паперу (24 аркуша). — Папиру лїбер пять. Ст. опис. Кіев. Ст. — Псалтирь дестовая друкованая. Опис Луц. Брат. С. З.

Десятери́чный = десяртерний.

Десятерно́й = десятко́вий.

Десятилѣ́тній = десятолїтній. К. Ч. Р.

Десяти́на = десяти́на (десята частина чого небудь і міра грунту = 2400 кв. сажнів), ¼ десятини — упру́г, ⅛ — пів упру́га. (Мѣстечко Опошня — Василенка.

Десяти́чный = десятний.

Деся́тка = деся́тка (в картах, жирова) — хреща́тка.

Деся́тникъ = деся́тник.

Деся́тскій = деся́цький.

Де́сять = де́сять, деся́ток, де́сятеро, (трохи більше десяти) — кількона́дцять. — А меновите особ кільконадцять. С. З. — **Де́сять ты́сячъ** = сто сот.

Десятью́ = в де́сять разів, десятьма́.

Дета́ль = подро́биця, дрібни́ця.

Дефиле́я = тїсни́на.

Дефици́тъ = недобір, недоста́ча.

Дехтя́рка, рос. Conium maculatum L. = блекота́, си́кавка, свисту́ля. С. Ан.

Дешёвенькій = дешеве́нький.

Дешевёхонекъ, хонько = дешевісїнький, дешевісїнько. С. Ан.

Дешеви́зна, дешеви́знь = дешевина́, дешевня́. С. Л.

Дешеви́ть = дешевити (С. Аф.), тани́ти (Прав.). — Що се ти мій товар таниш? С. З.

Деше́вле = деше́вше (С. Аф.), дешевіш, та́ньше.

Дешёвый = деше́вий (С. Аф.), та́ний (Гал.). — Тане мясо пси їдять. н. пр. С. З.

Дешевѣ́ть = деше́вшати (С. Аф.), дешевіти, танїти, танїшати (Гал. Прав.). — Акциї подешевшали. Як. — Хліб танїє тай танїє. С. З.

Джигитова́ть = герцюва́ти, вигра́вати (конем)

Джигито́вка = ге́рць, ге́рець. — Золотаренка на герцю з мушкета у ногу пострелено. Л. Сам.

Джиги́тъ = герцьовни́к.

Джинъ = горілка (яловце́ва).

Дива́нъ = кана́па, канапе́я, здр. — кана́пка, (без спинки, — тапча́н, тапчани́на. С. Ш.

Дива́чить = чудасійничати, куме́дничати.

Диве́рсія = веремія. — **Диве́рсію производи́ть** = крутити веремія. Кот.

Диви́ть, ся = дивува́ти, ся, чудова́ти, ся, ди́вом дивува́ти, ся. — Багач дивуєть ся, чим бідний годуєть ся. н. пр. — Хто великого не бачив, той і малому дивуєть ся. н. пр. — Кому не довелось в Севилях пробувати, не довелось, мовляв, і дивом дивувати. К. Д. Ж. — Чудує генерал, дивлячись на хлопця (Стар.). — Чудуючись, витріщив очі. С. З. — І сьому чуду дивуєм ся. С. З.

Ди́вный, но = 1. ди́вний, диво́зний, диво́чний, чудни́й. — І слухала як молодий дивочний зять той говорив. К. Ш. Т. — Чудне́ діло. — Усе йому здавало ся дивним. 2. чудо́вий, чудо́вний, га́рний. — А на синім чолї сіяв чудовний сьвіт; там із новим старий зіходив ся Завіт. К. Д. Ж.

Ди́во = ди́во, дивови́жа (С. Аф. З.), чу́до, (кумедне) — чудасія. — Диво, що у пана жінка гарна. н. пр. — Скупий жидюга дав би гривню, щоб позирнуть на ті дива́, та чорта з два! К. Ш. — Ой ти дядько Мосію, чи бачив ти чудасію, що на дубові свиня гніздо собі звела. н. п. — Та тут чудасія, мосьпане. Гоголь. — **Ди́во ди́вное, изъ ди́въ ди́во** = чу́до-ди́во, на про́чуд ди́во. — Та сон же сон на прочуд-диво мінї приснив ся — найтверезїщий би упив ся. К. Ш. — **Ди́ву да́лся, ди́вомъ диви́лся** = ди́вом дивува́в ся, здивува́в ся. — Великим дивом дивували, один до одного словами промовляли. н. д. — **Ди́ви бы** = ну неха́й би, ну вже коли б. — Ну нехай би вже що путнє.

Дивова́ть, ся = д. **Диви́ть, ся.**

Дисентерія = черві́нка, кріва́виця.

Дика́рь = 1. ди́ка люди́на.
2. одлю́док, не́люд, нелю́да. (С. Л.). — Живе якимсь одлюдком.
3. дика́рь (камінь).

Ди́кій = 1. ди́кий. — Дика яблуня. — Дике поле. — Дикий зьвір. — Дикі люди. — Дика країна.
2. чудни́й. — Мінї якось чудно тут. — **Ди́кое мѣсто** = глушина́. — **Ди́кая ряби́нка**, рос. Tanacetum vulgaris = пижма, пижмо, навро́тич, наворо́тиш, приворо́тень. С. Ап. — **Д. пе́рсикъ** = д. **Бобо́вникъ** 1. — **Д. пе́рецъ** = д. **Водни́къ** 2. — **Д. петру́шка** = д. **Боли́головъ**. — **Д. рѣдька** = грицики, сверби́га (рос. Bunias orientalis L.) С. Ап. — **Д. я́блоня**, рос. Pyrus acerba D. C. — кислиця. С. Ап.

Дико́вина = дико́вина, диво́вище і д. **Ди́во**. — Диковина, що собака не кована. н. пр. — **Въ дико́вину** = на ди́во, вдивови́жу, на вдивови́жу.

Дико́винный = ди́вний, диво́зний, дивогля́дний.

Дикообра́зный = дивогля́дний.

Дикорасту́щій = ди́кий, (про дерево, овоче) — дичо́к, ди́чка.

Ди́кость = 1. ди́кість, ди́ча. (К. Краш.)
2. одлю́дність.

Диктова́ть = прока́зувати, диктува́ти.

Дикто́вка = прока́зування, дикту́ра. — **По дикто́вкѣ, подъ дикто́вку писа́ть** = в голосу, у дикту́ру. — Проказав у диктуру дещицю. Номис.

Ди́кція = ви́мова, говірка.

Динь-динь = дзень-дзе́нь, дзеле́нь-дзеле́нь! — Їдемо по малу, а дзвоник тільки дзень-дзень.

Дира́ = ді́рка, здр. ді́рочка. — **Доноси́ть до ди́ръ** = на ді́рки зноси́ти.

Дира́вый = дїря́вий, здр. дїря́венький (С. Аф.), дїрча́тий.

Дирижи́ровать = пра́вити, оруду́вати.

Дири́стый = дїрча́стий.

Диска́нтъ = ди́шкант.

Дискредити́ровать = дискредитува́ти (К. Краш.).

Диспути́ровать = диспутува́ти. Лев.

Дистилли́рованіе, дистилля́ція = пере́гін, перего́нка.

Дистилли́ровать = переганя́ти (горілку то-що).

Дитя́ = дитя́, дити́на, дитинча́, мн. діти, дитиня́та, зб. дітвора́. — (Мале, як більше діти звуть одно одного) — ля́ля, ля́лечка. — (Що не говорить ще) — немовля́тко. (С. З.). — А діточки, яко немовлятки будучи, того не знають. Б. Н. — (Що починає бігати) — бігуне́ць. — (Що умерло нехрищеним) — потерча́. — (Останнє) — мези́нець, мези́нчик, (в жарт) — ви́с(ш)крібок. — **Грудно́е дитя́** = байстря́, байстрю́к, чка, байстреня́. — Гріх не байстрюкові, а батькові. н. пр.

Ди́тятко = дитя́тко, дити́нка, дитинча́.

Дифтери́тъ = обкладки́, о́биклад, ґу́лі, завалки.

Дича́ть = дича́віти, дичі́ти.

Диче́цъ = дичо́к, ди́чка. — Прищепив до яблуні дичку.

Дичи́на = дичина́. — На базарі багато було дичини.

Дичи́ть = різни́ти (в грі або сьпівах).

Дичи́ться = бі́гати люде́й, хова́ти ся від люде́й.

Дичо́къ = д. **Диче́цъ.**

Дичь = 1. пу́ща, ди́ке по́ле, глушина́. 2. дичина́. — У нас багато дичини водить ся. — Носом чує, неначе собака дичину. Як. 3. нісені́тниця і д. **Ахине́я, Вздо́ръ, Галиматья́.**

Діа́волъ, діа́вольскій = д. **Бѣсъ, Бѣсо́вскій.**

Діогана́ль, ный, но = коси́на, укі́сний, (С. Ш.), на укі́с, коси́ною, укі́сно (С. Ш.).

Діа́конница = дяконі́ха. С. Аф.

Діа́конъ = дия́кон, дя́кон. (С. Аф.). — **Быть діа́кономъ** = дяконува́ти. С. Аф.

Діале́ктъ = margin наріччя, підмо́ва.

Діаметра́льно = в по́перек, в про́гін, попере́чно. (С. Пар.).

Діа́метръ = попере́чник (С. Пар.), про́гін, про́літ. — Млиновий камінь має три аршини в прогоні. — Колесо має 1½ аршини на проліт. Хар.

Длань = доло́ня.

Длина́ = довжина́ (С. Л.), довжиня́ (С. Аф.), до́вгість (С. З.), довжени́к (Хар. С. Л.). — Довжину і широкість шнуром позначити. Ст. Л. — **Длино́ю, въ длину́** = удо́вж(ш), удо́вж(ш)ки, уздо́вж(ш), ки, завдо́вжки, навдо́вжки, вдо́вж. — Було б учити, як лежало в поперек подушки, а як удовж, то вже не поможеть ся. н. пр. — Завдовжки буде з локоть. С. З. — Завдовж як оця палиця. С. Аф.

Дли́нникъ = 1. довжени́к, довжина́. С. Л. 2. ба́лка, сво́лок (що кладеть ся вдовж). 3. переме́т (довгий самолов з кільконадцятю удками).

Длиннова́тый = довге́нький.

Длинноволо́сый = патла́тий, патла́ч, патла́нь, чуба́тий, чуба́нь, чубрі́й, кудла́тий, кудла́нь, пелеха́тий. — Дай Боже патлатого, щоб було за що скубти. н. пр. — Він був пелехатий. Кот.

Длинногри́вый = довгогри́вий.

Длинноклю́вый = дзюба́тий.

Длинноко́сый = коса́тий. — Дівка косата.

Длиннолі́цый = довгообра́зий. С. Аф.

Длинноно́гій = довгоно́гий, циба́тий, циба́нь, гомі́латий, циба́тень. — Як журавель цибатий.

Длинноно́сый = коса́тий, коса́нь, коса́ч.

Длиннопо́лый = довгопо́лий.

Длинноро́слый = довги́й, довготеле́сий. (С. Аф.).

Длинноу́сый = довгоу́сий, довгоу́сько, довгову́с, пруди́ус. (С. З.). — Цур тобі, прудиусе, які в тебе довгі вуси. н. п.

Длинноу́хій = каплау́хий, довгоу́хий, уха́ч. — Свиня каплауха.

Длиннохво́стый = хвоста́тий, довгохво́стий.

Длинноше́ій = довговя́зий. С. Аф.

Длинноше́рстный = (про овець) — вовни́стий, (про собак) — кудла́тий, пелеха́тий.

Дли́нный, но = до́вгий, го, (дуже) — довже́нний, (С. Аф.), довже́зний (С. Л.), довжеле́зний, (про людину) — довготеле́сий. С. Аф.

Дли́тель = копоту́н, мару́да.

Дли́тельный, но = довгоча́сний, довги́й; пові́льний, зага́йний, забарли́вий, довгоча́сно, до́вго; пово́лі, зага́йно. — Загайна робота. — Лихо швидко приходить, а поволі відходить. н. пр.

Длить, ся = 1. тягти́, ся, довжи́ти, ся, точи́ти, ся. — Щось довго воно тягнеть ся. — Нехай вік твій довжить ся до правнуків. С. Л. — Точила ся довга година. 2. га́їти, ся, бари́ти, ся, ба́вити, ся. — Деякі, гаючись, не дбали, то ті в лісі загибали. н. п. — Коли б тобі, як тепер мині, дівчині небозі, то ти б не барив ся в великій дорозі. н. п.

Для = для, за-для́, про. — За-для такої потреби. — Прошу суда — нема судді про мене. К. Иов. — **Для чего́** = для чо́го, на́ що, наві́що, чому́? — Чому ти не послухав ся, як тобі казано? — На що се так робиш? — **Для того́ что...** = бо, тому́, через те́, зати́м що. — **Не́ для чего** = нема чого́, ні́чого. — Нема чого дарна ходити. — **Для прода́жи** = на про́даж. — Повіз на про́даж. — Везе рибу таловірку на про́даж до дому. К. Ш.

Днева́льной = черго́вий, сті́йчик. (Кот.).

Днева́нье = черга́, сті́йка. — Або на стійці козаки. Кот.

Днева́ть = 1. днюва́ти. С. Аф. Л. — Він у неї і днює й ночує.

2. одбува́ти чергу́ (на стійці, на варті або якій службі цілу добу — 24 годинн).

Днёвка = передні́вка.

Дневникъ = дне́вник, де́нник.

Дневно́й, дне́вный = де́нний, дне́вний, дньо́вий, ді́нний, дні́вний. — Я їхав денним поїздом. Хар. — Бешиха дінна, бешиха полуношна. в. зам.

Днёмъ = у де́нь, за дня́.

Дно = дно, зар. — денце́, поб. — дни́ще. — Ми вже не в одній чарці денце бачили. — **Вверхъ дно́мъ** (переверну́ть) = до гори́ ногами, шкере́берть. С. З — **Дно вста́вить** = задни́ти, придни́ти. — Оце задню бочку, тай поїду по воду. — Карабель заднила, тай на Дунай пустила. п. п. — **Дно экипа́жа** = по́дення. — **Ко дну́** = на дно́, на спід. — Вергли бандурочку на Дунай глибокий, та узяла бандурочка на спід потопати. — **На днѣ** = на дні, на спо́ді. — Сьорбайте, хлопці, юшку, а риба на споді. п. пр.

Днѣть = днїти. — Іде козак од дівчини, починае днїти. п. п.

До = 1. до, аж до́. — Зранку і до ночі. — **До каки́хъ поръ** = до́ки, до́кіль, до яко́го ча́су. — Та доки ти питимеш? — **До поры до вре́мени** = до яко́го ча́су, поки́-що. — Та до якого часу Бог милував. — **До сихъ по́ръ** = до́сі, до сього ча́су, до сієї пори. — Відколи та й досі не мае. — **До тѣхъ поръ** = до́ти, по́ти, до́тіль. — Доти пив, поки не напив ся. — **До того́, что** = аж.

2. до, пе́ред. — Се було днів за десять перед весіллям. — Се було ще до Різдва.

3. ко́ло. — Було там коло двадцяти чоловіка.

Доба́вить, добавля́ть, ся = доба́вити, до-да́ти, долучи́ти, доточи́ти, докла́сти, прики́нути, добавля́ти, ся, додава́ти і т. д. — А до сього ще додав, ніби-то... — Коли б хоч трохи прикинув, я б продав.

Доба́вка = дода́ток, дода́ча, додава́ння, доба́вка. — Ще треба добавки, бо не вистачить. С. Л.

Доба́вокъ = дода́ток, дода́ча.

Доба́вочный = додатко́вий, доба́вочний.

Добаклу́шничать, ся = добайдикува́ти, ся.

Добалагу́рить, ся = добала́кати, ся, добазікати, ся.

Доба́рить, доба́рничаться = допанува́ти, ся.

Доба́ловаться = додурі́ти ся, допустува́ти ся.

Добахва́литься = дохвали́ти ся.

Добездѣльничать, ся = добайдикува́ти, ся, долодарюва́ти.

Добива́ть, ся, доби́ть, ся = добива́ти, ся, доби́ти, ся. — Добити палю. — Били, поки до смерти не добили. — Послідні палї добивають ся.

2. добува́ти ся, домога́ти ся, дохо́дити, допомога́ти ся (Мак.), допевня́ти ся, доправля́ти ся, добу́ти ся, домогти́ ся, дійти́, допе́внити ся. — Нігде нічого не добув ся. — Почав він доправляти ся вернути свою хату. — Він таки колись свого дійде. — Допевний ся, отамане, допевняй ся плати, — як не будеш допевнять ся, будемо втікати. п. п.

Добира́ть, добра́ть, ся = 1. добіра́ти, дібра́ти, ся.

2. добува́ти ся, достава́ти ся, дохо́дити, добу́ти ся, доста́ти ся, дійти́, допха́ти ся, дотягти́ ся, допле́нтати ся, доплуга́нити ся. — До дому достав ся. — Як би достать ся туди? н. к. — Ледве доплуганились до села. — **Добра́ться до смысла** = дорозумова́ти ся. К. З. о Ю. Р.

Доби́ть, ся = д. **Добива́ть, ся.**

До́блестный = му́жний С. З. Пар.), відва́жний, лица́рський.

До́блесть = му́жність (С. Пар.), відва́га, лица́рство.

Доболта́ться = добала́кати ся, допащикува́ти ся (С. Аф.), добреха́ти ся.

Добера́нивать, ся = доскоро́жувати, ся, доволо́чувати, ся.

Доборозди́ть = (ралом) — дора́лити, (плугом) — доора́ти.

Добо́ръ = добі́р.

Добра́жничать = допи́ти ся, догуля́ти ся. — Допив ся до того, що й занедужав.

Добрани́ться = дола́яти ся.

Добра́сывать, добро́сить = доки́да́ти, доки́нути. — Відсіля не докинеш. — Докидати стога.

Добра́ть, ся = д. **Добира́ть, ся.**

До́бренькій = добре́нький.

Добрести́ = дотягти́ ся, добрести́, доплё́нтати ся, дочвала́ти, дочапати ся, допха́ти ся, доплуга́нити ся. — Вулкан до кузні дочвалавши, будить зачав всіх ковалів. Кот. — Ледве доплуганив ся до дому. — Доки доплентавсь до хатини. К. Ш.

Добрива́ть, добри́ть = дого́лювати, доголи́ти.

Добро́ = 1. добро́, до́бре ділo, добродійство. — **Нѣтъ ху́да безъ добра́,** н. пр. = лихо не без добра́, н. пр. — **По добру́ по здоро́ву** = з Бо́гом, щасли́во, добро́м. — З Богом, Парасю, хліба з'ївши. н. пр. — **По добру́ ли живе́шь, по здоро́ву?** = як ся ма́єте, чи живе́нькі, здорове́нькі?

2. добро́, худо́ба, збіжжя. — Багато у його добра: отласу, хутра і срібла. Греб. — Не збірай синови худоби, збери йому розум. н. пр. — **Чужи́мъ добро́мъ подноси́ть ведро́мъ,** н. пр. = до́бре чужи́ми пирога́ми ба́тька помина́ти. н. пр.

3. до́бре, гара́зд. — Добре тому багатому. К. Ш. — Вимети хату гаразд. С. Аф. — Ну, добре, знатимеш почім ківш лиха! — **Добро́ пожа́ловать** = про́симо, ми́лості про́симо, про́симо до ха́ти, до госпо́ди.

Доброво́лецъ = доброво́лець, охо́чий.

Доброво́льный, но = доброві́льний, но, доброхі́тний, но (С. З.), охо́чий, че (С. З., доброхіть, ю, самохіть, ю (С. З.), по своїй во́лї, з до́брої во́лї. С.

Доброди́ть, ся = 1. добродя́жити, доволочи́ти ся, домандрува́ти ся.

2. добро́дити і т. д. д. **Добрести́.**

Доброду́шіе = до́брість, доброду́шність, щи́рість.

Доброду́шный, но = до́брий, доброду́шний, добросерде́шний, щи́рий, доброду́шно, серде́шно, щи́ро.

Добродѣ́тель = 1. цно́та (С. З.), чесно́та. (Гал.). — Моя цнота лучче твого злота. н. пр. — Лучче цнота в болоті, ніж нецнота у злоті. н. пр.

2. добро́, до́бре ділo, добро́дійство.

Добродѣ́тельный, но = цнотли́вий, во, добродійний, но. — Гей, музо, паночко цнотлива! Ходи до мене погостить. Кот. — Чого би кождому цнотливому не належало чинити. С. З.

До́брое = д. **Добро́ 2.** — Хто поживе моє добро? К. Ш.

Доброжела́тель, ница = доброхі́т, ка, добродій, ка.

Доброжела́тельность = жичли́вість, зичли́вість (С. Л.), доброхі́тство.

Доброжела́тельный, но = доброжичли́вий (Л. Сам.), жичли́вий, зичли́вий (С. З. Л.), доброхі́тний. (С. Л.). — А я бідний, нещасливий, ніхто мині не жичливий. н. п.

Доброжела́тельство = д. **Доброжела́тельность.**

Доброжела́тельствовать = добра́ хотіти, жи́чити, зи́чити (С. З. Л.), сприя́ти. (С. Л.).

Доброка́чественный = до́брий, добря́чий.

Добронра́віе, добронра́вный = д. **Благонра́віе, благонра́вный.**

Добропоря́дочный, но = до́брий, ре, добря́чий, че, пу́тній, путя́щий, до пуття́, дола́дний, до ладу́.

Доброса́ть = д. **Добра́сывать.**

Добросерде́чіе = серде́чність, щи́рість.

Добросерде́чный, но = серде́чний, но, щиросерде́чний, но, щи́рий, ро.

До́бросить = д. **Добра́сывать.**

Добросо́вѣстный, но = добросо́вісний, но, сумлі́нний, но.

Доброта́ = до́брість. С. Аф. — Добрість серця.

Добро́та = добро́тність (якої речі).

Добро́тный = до́брий, добро́тний, добря́чий.

Доброхо́тный, -хотствовать, доброхо́тъ, ка = д. **Доброжела́тельный, -жела́тельствовать, -жела́тель, ница.**

Добры́згать = добри́зкати, доприскати.

До́брый = 1. до́брий. — Чоловік добрий. — Як би був добрий, тоб і свині давно з'їли. н. пр. — Добрий чоловік: на печі сухий, у воді мокрий. н. пр. — На доброго кивом, а ледачого києм. н. пр. — **Бу́дь, те добръ, добры́** = будь ла́скав, ла́сків, бу́дьте ласка́ві, будь ла́ска. — Скажи мині, будь ласкав, тату, чого ячмінь наш так поріс? Греб.

2. до́брий, га́рний, хоро́ший. — Добрий віз. С. Аф — Добра стерня, а сядь на ній, то й коле. н. пр. — Гарна, як квітка в полї. н. пр. — Добра земля.

Добрѣ́ть = гла́дшати, гла́дчати (С. Аф.), товстіти, товстішати. С. Ш.

Добря́къ = до́брий чоловік, до́бра люди́на, до́бра душа́.

Добуди́ться = добуди́ти ся.

Добыва́ніе = добува́ння, добуття́.

Добыва́ть, ся, добы́ть = добува́ти, ся, здобува́ти, ся, набува́ти, дба́ти, засяга́ти, добу́ти, здобу́ти, роздобу́ти, придба́ти, засягти́, (дуже трудно) — розгорюва́ти, розго́рити, загорюва́ти. — За золото премудрості не купиш, і розуму за гроші не здобудеш. К. Иов. — Або добути або дома не бути. н. пр. — Сякий такий аби був, аби хліба роздобув. н. пр. — Добув грошей на подушне. — Нігде нічого не добув ся. С. Аф. — Роботою засягне собі щастя. Мирн. — Він собі і хату розгорював. С. З. — Розгорила собі мазанку. С. З.

Добы́токъ = добу́ток, здобу́ток, набу́ток, роздобу́ток, придба́ння, надба́ння. С. Л. — Погинули без сліду наші злюки, пожер огонь неправе їх надбання. К. П.

Добы́ча = здо́бич (С. Л.), здоби́ча, зар. здоби́ченька (С. З.), здобу́ток; здо́битки, пожи́ва. (С. Л.). — Ой щож ви, панове, що за здобич мали? Мали коня вороного, та Ляхи одняли. н. п. — Чи я тобі, мій коню, важкий, а чи моя та ясная зброя, чи тяжкая здобиченька моя? н. п. — Аби здобичами і ясирами не отягчати ся. Л. В. — **Въ добы́чу** = на здо́бич, на пота́лу. — Тіло моє козацьке поховайте, звірю, птиці на поталу не дайте. н. д. — **Дѣли́ть добы́чу** = дува́нити (С. З.), паюва́ти. — Великуні здобич мали, на три часті паювали. н. д. — **Ходи́ть за добы́чею** = вихо́дити на здо́битки, на пожи́ву. — Розбійники виїхали кудись на здобитки. н. к.

Добы́чный = кори́стний, здоби́шний.

Добѣга́ть, добѣ́гивать = добіга́ти. — На силу добіг.

Добѣ́гаться, добѣ́гиваться = добі́гати ся, добі́гувати ся. — Добігав ся, поки ноги намуляв.

Добѣжа́ть = добі́гти.

Добѣ́ливать, ся, добѣли́ть = добі́лювати, ся, добі́лити. — Добілила усе полотно.

Добѣси́ться = докази́ти ся, доморду́вати ся, дожарту́вати ся.

Дова́ливать, довали́ть, ся = дова́лювати, докида́ти, доко́чувати (Д. **Вали́ть, ся** 1 і 2 і **Валя́ть**). — **Довали́ться до пищи, до питья́** = допа́сти ся, дорва́ти ся, доскі́пати ся. — Доскіпав ся до горілки, що й не встане.

Дова́ривать, довари́ть, ся = дова́рювати, довари́ти, ся.

Дова́стривать = дого́стрювати, дото́чувати. — Догострив ножа.

Дова́щивать = дово́щувати.

До́ведь = да́мка (в грі в дамки́).

Довезти́, дове́зть = довезти́.

Доверезжа́ть, ся = доверещя́ти ся, довища́ти ся.

Довертѣ́ть, ся = доверті́ти, ся, докрути́ти, ся.

Доверша́ть, доверши́ть, ся = кінча́ти, докінча́ти, ся, виве́ршувати, ви́вершити, ся, доро́блювати, дороби́ти, ся, довести́ діло до кінця́, до кра́ю, (будовання) — добудува́ти, (писання) — дописа́ти і т. д.

Довести́, дове́сть = дове́сти́, допрова́дити, призве́сти́. — **Д. до сумаше́ствія** = обожево́лити. — Ніхто ж як він її обожеволив.

Довива́ть, ся = довива́ти, доплїта́ти, докру́чувати, досу́кувати, ся. — Доплїв батіг. — Досукала нитки.

Довизжа́ть, ся = доверещя́ти ся, довища́ти ся.

Довинти́ть, дови́нчивать = догвинтува́ти, дошрубува́ти.

Довира́ться = добрі́хувати ся. — Добрехав ся, поки сказали вже: цить.

Дови́ть = доплести́ і т. д. д. **Довива́ть.**

Довлека́ть, довле́чь = доволіка́ти, дотяга́ти, дотараба́нювати, доволокти́, дотягти́, дотараба́нити, доти́рити, дотарта́рити.

Доводи́ть = дово́дити, допрова́жувати, призво́дити. — Се він його призвів до того.

Доводи́ться = дово́дити ся, припада́ти, впада́ти, випада́ти. — А тепер довелось на безвідді, на безхлїбі погибати. н. д. — Він мині доводить ся небожем. — Йому припадає як раз сто рублїв.

До́водъ = до́від, до́каз.

Довози́ть = дово́зити. — Довіз його на своїх конях. — Довозив сіно.

Довола́кивать = д. **Довлека́ть.**

Доволочи́ть, ся, доволо́чь, ся = доволокти́ і т. д. д. **Волочи́ть, ся.**

Дово́льно = 1. дово́лї, до́сить, го́дї, бу́де. — Досить одного сонця на небі. н. пр. — Буде вже тобі брехати. — Ждала, ждала, та й годї сказала. — Невісточко сонлива, вставай! годї спать. н. п.

2. чима́ло, бага́то. — Чимало лїт перевернулось, води чимало утікло. К. Ш. — **Дово́льно большо́й** = чима́лий.

Дово́льный = дово́льний, задово́лений (Гал.), конте́нтий (Прав.), ра́дий. — **Я этимъ не дово́ленъ** = я з сього́ не ра́дий. — **Онъ ничѣ́мъ не дово́ленъ** = йому нічи́м не догоди́ш. — **Дово́ленъ будь тѣмъ** = тим і здобрі́й (н. к.). — Здобрій тим, що тобі волость присудила. Лев.

Дово́льствіе, дово́льство = доста́ток, замо́жність.

Дово́льствовать, ся = 1. вдовольня́ти, ся, задовольня́ти, ся, довольни́ти ся С. З., (малим) — перебува́ти ся, здобрі́ти чим. (Пр. д. під сл. **Дово́ленъ**).
2. постача́ти, висгача́ти, достача́ти, споживля́ти (С. Л.), харчува́ти. — На всїх це вистачиш. С. Л. — Він постачав на військо сухарі.

Доворова́ть, ся = докра́сти ся. — Докрав ся, поки в тюрму попав.

Довостри́ть = догостри́ти, доточи́ти.

Довра́ть, ся = добреха́ти, ся.

Довѣва́ть = дові́ювати.

Довѣ́дать, ся, довѣ́дывать, ся = дові́дати ся, дозна́ти ся, допита́ти ся, досьві́дчити ся, дові́дувати ся і т. д.

Довѣ́ивать = дові́ювати.

Довѣнча́ть = довінча́ти.

Довѣ́ренность = 1. ві́ра (до кого).
2. дові́реність, ві́рчий лист.

Довѣ́ренный = пові́ренний, повномо́чний.

Довѣри́тель, ница = дові́ритель, ка.

Довѣ́рить, ся = дові́рити, ся, пові́рити, зві́рити, ся (С. Л.), зда́ти ся. — Він у всьому на його здав ся.

Довѣ́ріе = ві́ра. — Нема тобі віри. С. Л. — **Потеря́ть довѣ́ріе** = зневі́ритись. С. Аф. — **Досто́йный довѣ́рія** = ві́ри го́дний. — Сьвідки мають бути віри годнїє і не підозріннє. Ст. Л.

Довѣ́рчивость = ві́ра, ймові́рність. — У дївчини стільки ласки, як на тихім ставу ряски, а в козака стільки віри, як на синїм морі піни. н. п.

Довѣ́рчивый, во = ймові́рний, но (С. Л.), з ві́рою.

Довѣря́ть, ся = ві́рити, ві́ру ма́ти, ня́ти, ді́йма́ти, довіря́ти, ся, повіря́ти, звіря́ти, ся, здава́ти ся, поклада́ти ся (на кого). — Не вір, бо то зьвірь: хоч не вкусить, то злякає. н. пр. — Він на ню все звіряв, а вона що зробила. Хар. — (Пр. д. ще під сл. **Вѣ́рить** 2).

Довѣ́сить, довѣ́шивать, ся = 1. дові́шати, дові́шувати, ся. — Довішала усї сорочки — нехай сохнуть.
2. дова́жити, дова́жувати, ся. С. Аф. Л. — Доваж ще трохи, щоб уже повна вага була.

Довѣ́сокъ = дові́сок (додаток до повної ваги).

Довѣ́шать = д. **Довѣ́сить** 1.

Довѣ́шиваніе = 1. дові́шування, 2. дова́жування.

Довѣ́ять = дові́яти.

Довяза́ть, довязти́, довя́зывать, ся = 1. довяза́ти, довя́зувати, ся. — Довязати [illegible]
2. доплести́, доплі́та́ти, ся. — Доплїв батіг.

Дога́вливать, договѣ́ть = догові́ти.

Догада́ться, дога́дываться = догада́ти ся, доми́слити ся, домі́ркува́ти ся, дога́дувати ся, домишля́ти ся, доми́слювати ся. С. Л. — Догадав ся очкур розвязати, тай думає, що порозумнїшав. н. пр.

Дога́дка = дога́дка (С. Аф. Л.), дога́д (С. Аф.), здога́д, до́мисел (С. Л.).

Дога́дливый = дога́дливий, тямки́й (С. Ш.).

Догара́ть = догоря́ти, дого́рювати. (С. Аф.). — Сьвічка догоріла.

Дога́щивать, догости́ть = дого́стювати, догости́ти.

Догиба́ть, ся, догну́ть, ся = догина́ти, догну́ти, ся.

Догла́дить, догла́живать, ся = догла́дити, допрасува́ти, ся.

Догла́дывать, доглода́ть = догриза́ти, догри́зти, дожвакува́ти.

Догла́тывать, доглотну́ть, доглота́ть = доковтну́ти, доковта́ти, доглитну́ти, доглита́ти.

Доглядѣ́ть, догля́дывать = догляда́ти, догляді́ти, дозира́ти, достерегти́, допильнува́ти.

Доглядѣ́ться = додиви́ти ся, догляді́ти ся. — Додивив ся, що аж очі заболїли.

Догна́ивать = догно́ювати.

Догна́ть, догоня́ть, ся = догна́ти, наздогна́ти (С. Л. Ш.), нагна́ти, наспі́ти, насти́гти, здогна́ти, зу́спіти, доганя́ти, наздоганя́ти, наганя́ти, настига́ти. — Хто два зайцї гонить, жадного не здогонить. н. пр. — Наздогнав його та по потилицї.

Догнива́ть, догни́ть = догнива́ти, згнива́ти, догни́ти, згни́ти.

Догнои́ть = догної́ти, згної́ти.

Догну́ть = д. **Догиба́ть**.

Догова́ривать, ся, договори́ть, ся = 1. дока́зувати, домовля́ти, доказа́ти, домо́вити, добала́кувати, добала́кати. — Підняли такий гомін, що не дали йому й доказати до кінця. — Почав балакати, та й не добалакав.
2. добала́кувати ся, добала́кати ся. — Добалакав ся вже до лиха.
3. домовля́ти, ся, умовля́ти ся, годи́ти, ся, єдна́ти, ся, поєдна́ти, ся. С.

З. Л. — Не страшно женити ся, страшно попа єднати. н. пр.

Догово́рный = домо́влений, умо́влений.

Догово́ръ = умо́ва (С. Л. Ш.), домо́ва, укла́д (С. Ш.), уго́да (Гал.) — Слова — не полова: чи забув яка між нами з тобою умова? Гул Ар. — Заглянь в контракт твій зо мною, яка там умова? Гул. Ар. — Умова между̂ дающим і взимающим. Б. Н. — **Заключи́ть догово́ръ** = домо́вити ся, умо́вити ся, уложи́ти умо́ву. — **Нару̂шить, расто́ргнуть догово́ръ** = злама́ти, зірва́ти, скасува́ти умо́ву, відки́нути ся.

Договѣ́ть = догові́ти.

Дого́нка, дого́ня, у виразах: **въ дого́нку, въ дого́ню** = на здогі́н, на здогінці́. — Пустили ся за мною на здогін. Фр. — На здогінці не націлуєшся. н. пр.

Догоня́ть = д. **Догна́ть.**

Догора́живать = догоро́жувати, доплі́та́ти (тин або що).

Догора́ть = догоря́ти, дого́рювати (С. Аф.).

Догорева́ть = догорюва́ти, ся, досумова́ти, дотужи́ти ся, дожури́ти ся. — Дотужив ся, що й сам занедужав.

Догорла́пить = догука́ти ся, дорепетува́ти ся, догаласува́ти ся. — Дорепетував ся, поки не вибили.

Догорѣ́ть = догорі́ти.

Догреба́ть, догрести́ = догрома́жувати, догріба́ти, догрома́дити, догребти́.

Догруби́ть, догрубія́нить = догрубія́нити.

Догружа́ть, догру̂живать, догрузи́ть = дова́жувати, дова́жити, нахуру̂вати, догрузи́ти.

Догрусти́ть = д. **Догорева́ть.**

Догрыза́ть, ся = догриза́ти, ся.

Догрѣва́ть, догрѣ́ть = догріва́ти, догрі́ти.

Догрѣши́ть = догріши́ти, ся.

Догу̂ливать = догу̂лювати, ся. — Догулюю останні дні. — Догуляв ся до лиха.

Дода́ивать, додои́ть = додо́ювати, додоїти.

Дода́лбливать, ся = додо́вбувати, ся.

Дода́токъ, дода́ча = дода́ток, прида́ча, дода́ча.

Додвига́ть, ся, додви́гивать, ся = досо́вувати, ся, досува́ти, ся, підсо́вувати, ся.

Додви́нуть, ся = досу̂нути, ся, підсу̂нути, ся.

Додёргать, додёргивать = 1. досми́кати, досіпати, (про волосся, піря) — доску̂бти́, добра́ти, досми́кувати і т. д. 2. дотягти́, доволокти́, дотяга́ти і т. д.

Додержа́ть, додé́рживать = 1. дотри́мати, додержа́ти, дотри́мувати, додержувати. — Хто багато обіцяє, рідко слово дотримає. н. пр. — Перестань милий долї нарікати; памятай свого слова дотримати. н. п. 2. ви́тратити, витра́чувати. — Я витратив останні гроші.

Додои́ть = додоїти.

Додолби́ть = додовба́ти.

Додразни́ть, ся = додражни́ти, ся, додратува́ти, ся.

Додружи́ться = додружи́ти ся, дотоваришува́ти, добрата́ти ся.

Доду̂маться = доду̂мати ся, домі́слити ся, доміркува́ти ся, домізкува́ти ся, дорозумова́ти ся, ро́зуму добра́ти. — Та вже дорозумовали ся, щоб рубати його та його ж шаблею. н. о. — А москалики та недурнї, та розуму добрали: насамперед батька Швачку із осаулою звязали. н. п.

Додура́читься = додурі́ти, дожирува́ти ся, допустова́ти ся. — Колись ти дожируєш ся до чого лихого.

Додѣ́лать, додѣ́лывать = доробити, поробити, доро́блювати, подоро́блювати.

Доéніе = ді́йво (С. Аф.), доїння, поді́й. — Це стільки молока з одного подою.

Доёнка = ді́йниця (С. Аф.), скопе́ць. — (Под.). — Дійниця — коровича му̂ка. н. пр. — Іди дощику цебром, відро́м — дійницею над нашою пашницею. н. пр.

Дожа́ривать, дожа́рить, ся = допіка́ти, досма́жувати, допекти́, досма́жити, допря́жити.

Дожа́ть, дожима́ть, дожина́ть, ся = 1. додави́ти, доти́скати, дочави́ти, (про білизну) — ви́крутити, дода́влювати і т. д. 2. дожа́ти (хліб), обжина́ти ся.

Дожда́ть, ся = дожда́ти, ся, дочека́ти, ся, дотрива́ти. — Не діждеш, щоб я тебе прохала. — Дочекав ся я свого сьвятонька, випряжала в сьвіт мене матінка. Руданський.

Дождеви́къ = д. **Бзду̂шка.**

Дождевой = дощови́й. — Заміж вийти не дощову годину пересидіти. н. пр.

Дожди́ть = дощи́ти, (починати) — накра́пати. — **Дожди́тъ** = дощ іде́, накрапа́є. — Ой наступа чорна хмара, став дощ накрапать. н. пр.

Дождли́вый = дощи́стий (С. З.), дощува́тий (Чайч.), дощови́й, мочли́вий. — Дощовий день. — Мочлива осінь. — Того ж року літо було дощистоє. Л. В.

Дождь = дощ, (маленький) — до́щик. — **Грибно́й, ме́лкій дождь** = дрі́бний, дрібен, як крізь сіто, (дуже дрібний, наче туман) — мигичка, мжичка, мряка. С. Л. — І шумить, і гуде, дрібен дощик іде. н. п. — **Кру́пный дождь** = краплистий (С. Л.), крапча́стий, крапча́тий (Ман.). — **Проливно́й дождь** = ливний дощ, ливень, зали́ва (С. Л.), али́ва. — Піде злива — дощ великий. — Дужо сильний — хлю́ща, (до того ще й холодний) — хвища, (сильний та не довгий) — ту́ча, тучний дощ, (довгий, на цілий день або й довше) — обложний (С. Лев.), облоговий. — **Дождь переста́ль** = передощи́ло. — Бог дасть передощить і буде ясно. Хар. — **Отъ дождя́ да въ во́ду,** н. пр. = з дощу́ та під ри́нву н. пр. — **По́слѣ дождика въ Четве́ргъ** н. пр. = на Миколи тай ніко́ли, н. пр. — **Дождь ливмя льётъ** = дощ якзвідра, як цівкою. — Дощ іде, як з відра ле, а з стріх біжить, як цівкою. Ном.

Дождяни́къ = д. **Бадушка.**

Дожева́ть, дожёвывать = дожува́ти, зжува́ти, пережува́ти, дожо́вувати і т. д. — **Д. жва́чку** = доремига́ти.

Дожёчь, дожига́ть, ся = допали́ти, випалити, допа́лювати, випалювати, ся. — Допалив сьвічку. — Випалив усі дро́ва.

Дожива́ть = дожива́ти, добува́ти. — Чи я живу, чи доживаю, чи так по сьвіту волочусь. К. Ш. — Добуду ще сей місяць, а на дальше вже не стану.

Дожида́ніе = ждання́, сподіва́ння, чека́ння, тріва́ння.

Дожида́ть, ся = жда́ти, дожида́ти, сподіва́ти ся, чека́ти, тріва́ти. — Ждала я, дождала, ворітечка відчиняла. н. п. — Здоровий хвороби сподівай ся, а хорий смерти. н. пр. — Нехай та трівай — то недобрі люде. н. пр. — **Ждалъ не дождался** = ждав, тай го́ді сказа́в; ждав, тай жда́нки поїв.

Дожина́ть, дожина́ть = д. **Дожа́ть.**

Дожи́ть = дожи́ти, добу́ти.

Дожра́ть = доже́рти, дотріскати, доло́пати, поже́рти і т. д.

Дозвани́вать, ся = додзво́нювати, ся.

Дозва́ть, ся = докли́кати ся, догука́ти ся. — Де ти, доле моя, бродиш? не докличусь я тебе н. п.

Дозволе́ніе = дозві́л, дозволе́ння.

Дозволи́тельный = 1. дозволя́ючий. 2. дозво́лений, ві́льний.

Дозво́лить, дозволя́ть = дозво́лити, позво́лити, подозво́лити, дозволя́ти і т. д. — Позволь, батьку отамане, нам на башті стати, не позволим нашу Січу та руйновати н. п.

Дозвони́ть = доздвони́ти, ся.

Дознава́ніе = дознава́ння.

Дознава́ть, ся, дозна́ть, ся = дознава́ти, ся, визнава́ти, довідувати ся, допиту́вати ся, упевня́ти ся, дізна́ти ся, дові́дати ся (С. Л.) і т. д.

Дозна́ніе = дозна́ння, визна́ння, визна́ття. С. Л.

Дозоба́ть = додзьо́бати, додзю́бати.

Дозола́чивать, дозолоти́ть, ся = дозоло́чувати, дозолоти́ти, ся.

Дозо́рной = дозо́рний, дозо́рця (С. З.), догля́дач.

Дозо́рный = дозо́рний і д. **Дозо́рной.**

Дозо́рщикъ = д. **Дозо́рной.**

Дозо́ръ = дозо́р, обхо́д.

Дозрѣва́ть, дозрѣ́ть = доспіва́ти, достига́ти, виспіва́ти, доспі́ти, дости́гти. — Нехай цьвіте, нехай тимчасом доспіває. Гул. Ар. — Оце вже кавуни достигли. н. о.

Дозрѣ́лый = доспі́лий, спі́лий, дости́глий, сти́глий. — Спілі яблука. — Стиглий кавун.

Дозыва́ть, ся = склика́ти, доклика́ти, ся, догу́кувати ся. — Ніяк його не догукаєш ся.

Дозѣва́ться = зага́вити ся. — Загавив ся та і впав у кручу.

Доигра́ть, ся, доигрывать, ся = догра́ти, ся, дожартува́ти ся, догравати, ся. — Догpав ся, поки геть усе не програв.

До́йльница = доїльниця, ри́чка (Лів.), доя́рка (Прав.). — Я до печі куховарочку наняв, до корівок та доїльничку. н. п. — З дійницей ричка виступала Кот.

Дойни́къ = д. **Доёнка.**

До́йный = ді́йний. — Корова дійна. С. Аф.

Доиска́ть, ся, доискивать, ся = дошука́ти, ся, дошу́кувати, ся; д. **Довѣдаться, довѣдываться** (по слідах) — вистежити, витропити. — І де знайти премудрості багатство, де розуму сьвятого дошукатись. К. Иов.

До́йка = доїння, ді́йво. (С. Аф.).

Дойти́ = дійти́, (по малу або трудно) — доди́бати, допха́ти ся, допле́нтати ся, дочвала́ти, доплуга́нити ся. — Отак ідучи попід тином, я міркував собі в ночі, доки доплентавсь до хатини. К. Ш.

Дои́ть, ся = доїти, ся. — Доїти корову. — Корова погано доїть ся.

До́ка = ми́тець, мисте́ць, маста́к (С. З.), мистюк. — Як хто мистюк зайців стрілять, то тут їх сила. н. п. — О, він митець в сьому ділі. — **До́ка на до́ку нашéлъ**, н. пр. = найшла (або: тра́пила) коса́ на ка́мінь. н. пр.

Доказа́тель = дока́жчик, доно́щик.

Доказа́тельный = доказний, довідний.

Доказа́тельство = до́каз, до́казка, до́від. — Він і сам не знає, які він до́казки має на землю. Ніс. Черн. — **Доказа́тельства письменныя** = до́води листо́вні. — О доводех листовних. Ст. Л.

Доказа́ть, дока́зывать, ся = доказа́ти, дове́сти, досьвідчити, ви́казати, ви́вести діло, пра́во, дока́зувати ся і т. д.

Докали́ть, дока́ливать = 1. догартува́ти, догарто́вувати.
2. розпекти́, розпіка́ти.

Дока́лывать, ся, доколо́ть = доко́лювати, ся, дошти́рикувати, дошти́ркувати, дошпи́гувати, доколо́ти і т. д.

Дока́нчивать = кінча́ти.

Дока́пливать, докопи́ть = доклада́ти, дозбірувати, докла́сти, дозбіра́ти. С. Аф. — Ледве дозбірав сотню карбованців.

Дока́пчивать, докопти́ть = доко́пчувати, докопти́ти.

Дока́пывать, ся, докопа́ть, ся = доко́пувати, ся, докопа́ти, ся. — Докопав до води. — Він до всього докопаєть ся.

Докара́бкать ся = доде́рти ся, додря́пати ся, дошкря́бати ся.

Дока́рмливать, докорми́ть = догодо́вувати, догодува́ти, (до весни) — дозімува́ти (про худобу). — Догодуй бжолу до Івана, зробить з тебе пана. н. пр.

Доката́ть, дока́тывать = докоти́ти, доко́чувати, (про білизну) — докача́ти (на качальці), домаґлюва́ти (на маґлю).

Докати́ть, ся = докоти́ти, ся.

Докача́ть, ся, дока́чивать, ся = докача́ти, ся, (на гойдальці або що) — доколихати ся, дого́йда́ти ся.

Дока́шивать, ся, докоси́ть, ся = доко́сювати, ся, докоси́ти, ся.

Доква́сить, доква́шивать, ся = доква́сити, доква́сювати, ся.

Докида́ть, доки́дывать = д. Доброса́ть, добра́сывать.

Докипа́ть, докипе́ть = докипа́ти, докипі́ти.

Докиса́ть, доки́снуть = докиса́ти, доки́снути, доква́ситись.

Доки́слый = ки́слий, доква́шений.

До́кисъ = до́кис, до́квас.

Докладно́й = докладний.

Докла́дъ = докла́д, (стар.) — лепо́рт С. З.

Докла́дывать, докла́сть, доложи́ть = доклада́ти, додава́ти, дово́дити до відома, докла́сти, доложи́ти, дода́ти, дове́сти до відома.

Доклева́ть, доклёвывать = додзьо́бати, додзю́бати, доклю́кати, ви́дзьобати і т. д., додзьо́бувати і т. д.

Докле́ивать, доклеи́ть = докле́ювати, (карюком) — докарю́чувати, докле́їти, докарю́чити. (Чайч.).

Доклейми́ть = доклейни́ти, дотаврува́ти, позначити, поклейни́ти, потаврува́ти.

Докли́каться = д. Дозва́ться.

Доклони́ть, ся = дохили́ти, нахили́ти, ся.

Докова́ть, доко́вывать, ся = докува́ти, ви́кувати, доко́вувати і т. д.

Доковыля́ть = дошкандиба́ти, дошкитильга́ти. — На силу дошкандибав до хати.

Доковыря́ть, ся = доколупа́ти, ся, докопирса́ти, ся.

Докола́чивать, доколоти́ть = добива́ти, доби́ти.

Доколдова́ть = дочарува́ти, дочаклува́ти, довідьмува́ти, доворожи́ти, ся.

Доколо́ть, ся = д. Дока́лывать.

Доко́ль, доко́лѣ = по́ки, до́ки, до́кіль, до якого ча́су. — Доки ти будеш пустовати? С. Л. — Доки сонце зійде, роса очі виїсть. н. пр.

Докона́ть = докона́ти, знівечити, довести́ до кра́ю.

Доконопа́тить = доконопа́тити, доцаклюва́ти, дошпаґлюва́ти.

Доко́нчить = скінчи́ти, докінчи́ти, до кінця́, до кра́ю довести́, (роботу яку) — доробити, (писання) — дописа́ти, (шитво) — доши́ти, (гру) — догра́ти, (сьпівання) — досьпіва́ти і т. д.

Докопа́ть = д. Дока́пывать.

Докопи́ть = д. Дока́пливать.

Докопти́ть = д. Дока́пчивать.

Докорми́ть = д. Дока́рмливать.

Докоси́ть = д. Дока́шивать.

Докра́ивать, докрои́ть = докро́ювати, докроїти.

Докра́сить, докра́шивать, ся = домалювати, домальо́вувати, ся, (С. Аф.), докраси́ти, докра́шувати.

До́красна = до жару, аж почервоніло, до червоности, по́ки почервоніє. — Терти руку поки почервоніє.

Докрича́ть, ся = догука́ти, ся.

Докрои́ть = д. **Докра́ивать.**

Докро́шивать, докроши́ть, ся = докри́шувати, докриши́ти, ся. — Докришила локшину. — Зуб докришив ся.

Докрути́ть, докру́чивать = докрути́ти, довертіти, досука́ти, дови́ти, докру́чувати і т. д.

Докручи́ниться = дожури́ти ся, досумовати, дотужи́ти.

До́кторъ = 1. до́ктор (учен. ст.).

2. лікарь, до́хторь (Хар.). — Лікареві чи поможись, чи не поможись, а калитка розвяжись. н. пр.

До́кторша = 1. лікарша (жінка лікарева).

2. лікарка.

Докувы́ркаться = доперекида́ти ся.

Доку́да = до́ки, до яко́го мі́сця і д. **Доко́ль.**

Доку́ка = докуча́ння, доку́ка (С. З.), надоку́ка (Полт.), уїдливість С. Ш. — З прикростю і докукою людем. Самойлович. С. З.

Докуме́нтъ = доку́мент, папір, (стародавній) — шпарга́л, (зб.) — шпарга́лля.

Докупа́ть, ся = докупа́ти, ся. — Докупав ся, що аж голова болить.

Докупа́ть, докупи́ть, ся = докупати, докупо́вувати, прикупо́вувати, докупля́ти, прикупляти, докупи́ти, ся.

Доку́ривать, ся, докури́ть, ся = доку́рювати, ся, докури́ти, ся.

Докуча́ть = докуча́ти, надокуча́ти, набрида́ти, обрида́ти, ку́чити, прикрити ся. С. З. Л. — Та вже так пресучая журба мині надокучила. н. п. — Ні о що більш в тим не прикрили ся і не упоминали ся Скоропадський. С. З. — Кучити послам, аби доновляли ся. П. Могила. С. З.

Доку́чливость = набри́дливість, уїдливість. С. Ш.

Доку́чливый = набри́дливий, обри́дливий, уїдливий (С. Ш.), в'їдливий. — Таке в'їдливе, що хоч візьми та й плюнь межи очі.

Доку́чный = 1. д. **Доку́чливый.** 2. нудний (про чоловіка).

Доку́шать, доку́шивать = доїсти, доїда́ти; допи́ти, допивати.

Дола́вливать, долови́ть = доло́влювати, долови́ти.

Дола́зить = дола́зити ся.

Дола́мливать, дола́мывать, доломи́ть = доло́млювати, доломи́ти, долама́ти.

Долбёжъ = 1. жо́лоб, жоло́бина, пя́тка (видовбаний рівчачок або дірка в дереві).

2. частіше: **Долбёжка** — зубря́чка, туру́кання. (С. Ш.). — **Въ долбёжку** — на память (не розуміючи), в зубря́чку.

Долби́ло = долото́.

Долби́ть = 1. довба́ти. — Довбати долотом дірку. С. Аф.

2. торо́чити, товкти́. С. Ш — Що день йому треба все одно торо́чити. С. Л.

3. туру́кати (С. Ш.), товкти́, товкма́чити, зубри́ти (вчити на память від слова до слова).

Долбле́ніе = 1. довба́ння.

2. д. **Долбёжъ 2.**

Долбня́, долбу́ха, долбу́шка = до́вбня. довбе́шка. С. Аф. — (Для забивання паль) — ба́ба С. Ш., (на олійні) — таран. С. Ш.

Долга́ться = добреха́ти ся.

До́лгій, до́лго = до́вгий, до́вго, поб. — довже́нний (С. Аф.), довже́зний, здр. — довге́нький, довге́сенький. С. Аф. — З довгою рукою під цвинтарь. н. пр. — Через місяць надійшов другий лист довжезний. Фр. — Як довго його нема з поля. — Кінь довго запряжений. С. Аф. — **Вотъ и вся́ не долга́** = от і все́, та й го́ді, от тобі і все́. — **До́лгая жизнь** = довгий вік. — Дай, Боже, вік довгий. н. пр. — **До́лго ли, коротко́ ли** = через яку́ таку годину. — **До́лго ли до бѣды?** = чи дале́ко до біди? — **Откла́дывать въ до́лгій я́щикъ** = відклада́ти на до́вго. — **Приказа́лъ до́лго жить** = відда́в Бо́гові ду́шу, каза́в до́вго жи́ти. — **Ѣхать на до́лгихъ** = їхати на одних ко́нях (цілу дорогу, не переміняючи коней).

Долгова́тый, то = довге́нький, ко.

Долговоло́сый = д. **Длинноволо́сый.**

Долговре́менный, но = довгий, го, довгоча́сний, но.

Долгово́й = довго́вий.

Долговѣ́чный, но = довговічний, но, (вкупі з іменником) — довговік. — Стоїть дуб — довговік. н. з.

Долговя́зый = довгий, довга́нь, довге́ля (С. Аф.), довготеле́сий (С. Аф.), циба́тий, циба́нь, довговя́зий. С. Аф.

Долгоде́нствіе = до́вгий вік. — Дай вам, Боже, вік довгий, а нам дохід добрий. н. пр.

Долгоде́нствовать = до́вго жи́ти.

Долголѣ́тіе = д. **Долгоде́нствіе.**

Долголѣтній = довголітний, довговічний.

Долгоно́гій = д. **Длинноно́гій.**

Долгоно́жка, ком. Tipula = довгоніг. — Сосальце у його далеко коротче, ніж у комарів, та ще й ноги дуже довгі, через те ці комахи і звивають ся довгоногами. Степовик.

Долгоно́сикъ, ком. Curculio = довгоно́сик, (С. З.),носа́й, сви́нка, шашла́к (Полт. Чайч.). Жуки, що мають попуру довгеньку головку, котрі через те здають ся ніби-то малесенькими свинками. Степовик.

Долгоно́сый = д. **Длинноно́сый.**

Долго́нько = довге́нько.

Долгопо́лый = довгопо́лий.

Долгору́кій = довгору́кий.

Долгосро́чный = довгострокови́й (на довгий строк).

Долгота́ = до́вгість (С. З.), довжина́ (С. С.), довжиня (С. Аф.).

Долго́терпѣливый = довготерпля́чий. С. Ж.

Долгоу́хій = довгоу́хий, уха́нь, уха́ч (С. Ш.), про свиней — каплау́хий.

Долгоу́шка = го́лка з довги́м у́шком.

Долгохво́стикъ, пт. Parus candatus = синиця хвостата.

Долгохво́стый = хвоста́тий, довгохво́стий, хвоста́ч (С. Ш.).

Долгоше́йка = д. **Горлянка 1.**

Долгоше́я = довговязий. С. Аф.

Долгоязы́чный = 1. язикатий і д. **Болтли́вый** і **Болту́нъ 1.**

2. брехли́вий, ва, бреху́н, ха, плету́н, ха.

Долгъ = 1. обовя́зок, пови́нність. — Обовязок чинити. С. З. — Коли сповню свій обовязок, то ніхто мині нічого не зробить. Фр. — **Отда́ть послѣдній долгъ приро́дѣ** = відда́ти Бо́гові ду́шу, уме́рти. — **Отда́ть п. д. покойнику** = прове́сти до кла́довища.

2. довг, ви́нне, винува́те, пози́чка. — **Въ долгъ брать** = бра́ти на́бір, в по́зичку. — **Въ долгъ вѣрить, дава́ть** = боргува́ти, навіря́ти, на́бір дава́ти, у пози́ку дава́ти. — Як будеш усім боргувати, прийдеть ся сорочку латати. н. пр. — Продай мині набір, а гроші через тиждень віддам. н. о. — Піду до жидівки — сип набір горілки! н. п. — Шинкарочка мене знає, на сто рублів навіряє. н. п. — **Въ долги́ влѣзть** = вдовжити ся. — Ту зіму так вдовживси, що й не вилізу. — **Въ долгу́ какъ въ шелку́** = по ши́ю в довга́х, в довга́х як в репяхах. н. пр.

Долево́й = часткови́й, паєви́й.

Долежа́ть, ся = 1. доле́жати ся. — Долежав ся, поки голова заболіла.

2. про овочі) — вле́жати ся, доспі́ти, дости́гти на со́нці.

Долета́ть, ся, долетѣ́ть = долїта́ти, ся, долетїти, доли́нути, долену́ти (С. Аф.).

Должа́ть = позича́ти, запозича́ти ся, вдо́вжувати ся (Д. під с. **Долгъ 2.**)

Долженствовать = му́сити (С. З. Л.), ма́ти, обовя́зок ма́ти. — Із дерева сього зломити ти мусиш гилку хоч одну. Кот. — За лихими людьми та за ворогами покинути мушу. н. п. — Не має ніхто ні за кого терпіти, тільки кождий сам за себе. Ст. Л.

Должни́къ = довжни́к, винува́тий (С. Л.), винува́тець. — А довжник, который винен. Ст. Л.

До́лжно = тре́ба, пови́нно, слід, нале́жить, годи́ться. — Треба жить, як набіжить. н. пр. — Треба бути слухняним. — Так слід робити. С. Л. — Приймають старого, як повинно бути. н. о.

Должно́ быть = 1. пови́нно, му́сить бу́ти.

2. ма́буть, либо́нь, десь. Д. **Вѣрно 2.**

До́лжное = пови́нне, належи́те, що слід.

До́лжностно́й = урядо́вий (С. Ш.), службови́й.

До́лжность = уря́д (С. Ш., слу́жба, поса́да. (Гал.). — Сякий такий уряд лучче ніж проста служба. С. Ш. — Уряди два судовие одній особі давані не будуть. Ст. Л. — Кандидат на учительску посаду. Барв. — **Исправля́ющій до́лжность** = наказни́й, засту́пник. — Наказний отаман. С. З. Л. — А тут пан заступник старости — самого старости не було. Фр.

До́лжный, до́лженъ = 1. пови́нний (С. Л.), належи́тий (С. З.). — Належиту честь віддати.

2. пови́нен, му́сить. — Не знав добрий чоловік та із чого жити, мусів собі корівку купити. н. п. — Хоч не рада, та мушу, бо люблю Івася як душу. н. п.

3. ви́нний, ви́нен. — Він мині винен три карбованці. — Що винен — то віддати повинен. н. пр.

Долива́ть, ся = долива́ти, ся, досипа́ти, ся. — Досип повну пляшку

Доли́вка, доли́въ = долива́ння, досипа́ння.

Долиза́ть, доли́зывать, ся = долиза́ти, вилизати, доли́зувати, ся, вили́зувати ся.

Долина́ = д. **Длина́.**

Доли́на = доли́на; діл, поді́л, низькоділ; низина́, (межи високих гір) — межигіря, (довга і вузька, на степах) — ба́лка, (недовга та глибока) — яр, яро́к, (з ліском) — байра́к, (крута зо всіх боків межи гір) — макітра, (де починаеть ся долина) — придоли́нок, (де кінчаеть ся) — одве́ршок. С. Д. З. Ш. — Вийду на могилу, гляну на долину. н. п. — І долом геть собі село попад водою простяглось. К. Ш. — Тіло козацьке рвали, по тернах, по балках жовту кість жвакували. н. д. — Як будете до байраків прибувати, тернові гильки рубайте, мині признаку покидайте. н. д. — Гей яром, яром за волами, манівцями за вівцями. н. п.

Доли́нушка = доли́нонька, доли́ночка. С. Аф.

Доли́ть = 1. доли́ти, доси́пати. — Досип чарку.

2. перемага́ти, змога́ти, посіда́ти.

Долови́ть = д. **Дола́вливать.**

Доложи́ть = д. **Докла́дывать.**

Доло́й = геть, пріч; до до́лу. — Геть з очей моїх. — Іди, сину, пріч від мене, нехай тебе Турчин візьме. н. п. — Геть з дороги. — Звалив його до долу.

Долома́ть = д. **Дола́мливать.**

Долоти́ть = довба́ти (долотом).

Долото́ = долото́, здр. — долотце́, (велике — пробивати лід) — плішня́.

До́лу = до́лї, до до́лу, в низ, в низу́.

Долъ = д. **Доли́на.**

До́льникъ = спі́льник.

До́льный = низови́й, ни́жній, спі́дній.

Дольше, до́лѣ, е = до́вше.

Долѣза́ть, долѣзть = долїва́ти, дола́зити, долїзти.

До́ля = 1. ча́стка, части́на, па́йка, часть, удїл (С. Ш.). — **Приня́ть кого́ въ до́лю** = приняти в спілку. — **Вступи́ть въ до́лю** = приста́ти до спілки.

2. до́ля, тала́н. — Вміла мати брови дати, та не вміла щасти-долї дати. н. п. — Не дав Бог талану змалку, не буде й до останку. н. пр. — У кого талан, ані дня на лан, а у мене нема талану, то що дня на лану. н. пр.

До́ма = до́ма, в до́ма, в госпо́дї, в домівці. — Його нема в дома. — Не стали в домівці щастя й долї собі мати. н. д.

Дома́зать, дома́зывать = дома́зати, domasти́ти, дошмарува́ти, дома́зувати і т. д.

Дома́лывать, ся, домоло́ть, ся = 1. доме́лювати, ся, домоло́ти, ся.

2. добазі́кати, ся, добаля́сувати, ся, домоло́ти, ся.

Домара́ть, дома́рывать = докаля́ти, дома́зати, дома́зувати, ви́каляти, ви́мазати.

Дома́тывать, домота́ть, ся = 1. домо́тувати, домота́ти, ся. — Домотала клубок валу.

2. доци́ндрювати, перево́дити, манта́чити, гайнува́ти (до краю), доциндрити, домота́ти, розманта́чити, прогайнува́ти, проци́ндрити, перевести́ (геть усе).

Домахну́ть = доки́нути.

Дома́чивать, ся, домочи́ть, ся = домо́чувати, домочи́ти, ся.

Дома́шній = 1. ха́тнїй, домо́вий, домівський; на́ський, сві́йський. — Хатнього злодія не встережеш ся. н. пр. — Казала польова миша хатній. н. к. — Дві скринї на потребу домо́вую. Л. В. — Домо́вого злодія не вбережеш ся. н. пр. — Ціна птахам домовим. Ст. Л. — То не дика качка, а наська. — **Дома́шній холстъ** = домотка́не полотно́, домотка́н. С. З. — **Дома́шнія непріятности** = ха́тня мо́рква. С. Л.

2. домівни́к, ця, домівець. — **Дома́шніе** = домівники́, домівцї, семя́не, свої́, на́ші. — Ти у нас в хатї не домівниця, нашому добру не кукібниця. н. п. — І перед власними домовниками моїми. С. З. — **Дома́шній человѣкъ** = свій чоловік (про чужого, але близького).

Дома́щивать, домости́ть = домо́щувати, домости́ти, (дошками) — достила́ти, досла́ти, достели́ти, (камнем улицю) — добурко́вувати, добуркува́ти. С. Ш.

Домежева́ть, домеже́вывать, ся = домежува́ти, домежо́вувати, ся.

Домека́ться, домекну́ться = д. **Дога́дываться.**

Домёкъ, вживаеть ся тільки у виразї: „**не въ домёкъ**“ = не вдога́д, не втамки́.

До́менная печь = вели́ка піч, гу́та (на рудних). — Пала як у гутї.

Домести́, домета́ть = домести́, домі́та́ти.

Дометать, домётывать = 1. доки́дати, доки́нути, докида́ти, дошпурну́ти. — Докидати стола. — Докинути до...

2. обки́дати, обкида́ти. — Обкидати петельки.

До́микъ, доми́шко = домо́к, домо́чок, ха́тка, хати́на, хати́нка, буди́но́чок. — А у мене нї хатинки, нема щастя, нема жінки. н. п.

До́мна = д. **До́менная печь.**

Домови́тый = хазя́йливий, господа́рний; хазяїнови́тий.

Домови́ще = д. **Гробъ.**

Домовладѣлецъ, лица = домохазя́їн, господа́рь, домодержа́вець, домохазя́йка, господи́ня. — Ой Боже наш, царю, пошли літа щасливії сього дому господарю. н. п. — Всім православним християнам, сьому домодержавцю, хазяїну й хазяйці, подай, Боже, на многії літа. н. д.

Домовни́чать = дому́вати, домонтарюва́ти. — Годі вам, панове-молодці, домувати, ідіть зо мною на Черкеню долину гуляти. н. п.

Домово́дство = домі́вство, господа́рство, хазя́йство, господарюва́ння, хазяїнува́ння. — Домівство управляти. С. З.

Домово́й = домови́й, домови́к, ді́дько.

Домо́вый = д. **Дома́шній** 1.

Домога́тельство = домога́ння.

Домога́ться = домога́ти ся, намага́ти ся, добува́ти ся, доправля́ти ся, допевня́ти ся, допина́ти ся. — Намагаеть ся Іван у го́род. Чайч. — У двері стукав, добував ся. Кот. — Допевняй ся, пан Гетьмане, допевняй ся плати: як не будеш допевнятись, будемо втікати. н. п.

Домо́й = до до́му, до госпо́ди. — Чого ти тут? — Іди мині зараз до до́му. — Піду до господи, щоб не було шкоди. н. пр. — Час до дому, час, час і пора. н. п.

Домо́къ = домо́к, домо́чок. — **Жить домко́мъ** = жи́ти на своє́му господа́рстві.

Домола́чивать, домолоти́ть = домоло́чувати, домолоти́ти.

Домоло́ть = д. **Дома́лывать.**

Домоправи́тель = управи́тель (домом), стар. — ша́фарь (С. З.).

Доморощенный = доморо́слий, на́ський, свійський, свого́ хо́ву. — Ціна коням робочим доморослим. Ст. Л. — Наські качки.

Домости́ть = д. **Дома́щивать.**

Домосѣдничать = д. **Домовни́чать.**

Домосѣдство = домонта́рство.

Домосѣдъ, ка = домонта́рь, ка, сиду́н. З. Лев., (в жарт) — пічку́р. — Як не піду з козаками гуляти — будуть мене, мати домонтарем називати. н. п. — Оце ще пічкур — усе б йому дома сидіти.

Домота́ть = д. **Дома́тывать.**

Домохоз́яинъ = д. **Домовладѣлецъ.**

Домоча́децъ = 1. домівни́к, ця, домі́вець, мн. — домівці, д. **Дома́шній** 2.
2. челяди́нець, зб. — че́лядь, слуга́, слу́ги.

Домочи́ть = д. **Дома́чивать.**

Домучи́ть = заму́чити, замордува́ти.

Домча́ть, ся = домча́ти, ся, добі́гти, дове́зти (швидко).

Домъ = 1. дім, буди́нок, (мурований) — камяни́ця, (великий, панський) — го́рниці (С. Аф.), сьвітли́ця, хоро́ми, буди́нки (С. Ш.), покої, (простий) — ха́та. — Почали муровати оту камяницю. Фр. — Біля границї не впадае будувати сьвітлиці. н. пр. — Саме на горбочку стоять панські буди́нки. н. о. — Піду у горниці. — **Заѣзжій домъ** = заї́зд. — **Моли́твенный домъ** = моли́то́вня (С. Л.), капли́ця, капли́чка. С. З. — **Странопріи́мный домъ** = (при манастирях у Запорожців) — віта́льня. Эв. О. Ст. — **Питейный домъ** = шино́к, шинк, корчма́, оре́нда, ора́нда. (С. З.). — **Свой домъ** = госпо́да, домі́вка. — Черев левади та горо́ди два куми йшли з весілля до господи. Б. Г. — Де хліб, сіль, каша — там і домівка наша. н. пр. — Чого непько, чого тут блукаєш, чи ти в себе господи не маєш? н. п.
2. рід, роди́на. — Ой вишемо родино, щоб нам жито родило, і житечко і овес, і зібрав ся рід увесь. н. п.

Домыва́ть, домы́ть, ся = домивати, допера́ти, доми́ти, допра́ти, ся. — Всі сорочки допрала.

Домы́ливать, домы́лить = доми́лювати, доми́лити.

Домы́слить, ся, домышля́ться = доми́слити, ся, доміркува́ти ся, домізкува́ти ся, домишляти ся, доміркóвувати ся, домізко́вувати ся.

Домѣ́ривать, домѣ́рить, ся = домі́ря́ти, домі́рювати, домі́ряти, ся. С. Аф.

Домѣ́ръ = домі́р.

Домѣси́ть, домѣшивать, ся = доміси́ти, домі́шувати, ся, домі́сювати, ся. С. Аф.

Домѣша́ть, домѣшивать, ся = доміша́ти, домі́шувати, ся.

Доня́ть = доня́ти, домня́ти.

Дона́шивать, доноси́ть, ся = доно́шувати, доно́сювати, зно́шувати, зно́сювати, доноси́ти, ся, зноси́ти, ся. С. Аф. — Доносив усю цеглу. — Зносив одежу.

Доне́льзя = до краю, до оста́нку, до кінця́, до ре́шти, на́дто вже, через кра́й, (про їжу) — до схочу́, до не́схочу. — Забивай гвіздок до кінця. — Розхвалили надто вже. — Наїв ся до несхочу.

Донести́, доноси́ть, ся = 1. доне́сти́, доноси́ти, ся. — Доніс до хати.
2. оповісти́ти, довести́ до ві́дома, доповісти, оповіща́ти, доповіща́ти, дово́дити до ві́дома. — Скоро ввиділи, пану доповіли н. д.

3. донéсти́, довéсти́ (на кого), ви́казати, обмо́вити, доно́сити, дово́дити, ви́казувати, обмовля́ти.

Донизáть, дони́зывать, ся = донизáти, дони́зувати, ся.

Донимáть, донять = 1. добірáти, добрáти.
2. дошкуля́ти, допікáти, дошку́лити, допекти́, надозо́лити. — Як слово не поможе, то й києм не дошкулиш. н. пр. — Допік таки його Пацик-Муха. О. С.

Дóнная травá, дóнникъ, рос. Meliotus alba Desf. = бíлий буркýн, M. coerulea Lam. — буркýн-зíлля, сíрозíлля, M. officinalis Lam. — жóвтий буркýн, луговий буркýн. С. Ан. (В народ. піснях — символ вірности). — В огороді по тичині буркун-зілля веться, молодая чумачиха за чумаком бється. н. п.

Дóнный = 1. дéнний.
2. буркунóвий.

Доноси́тель, ница = донóщик, ця, докáжчик, ця, довóдчик (С. Л.), ви́кажчик.

Доноси́ть = д. Донести́.

Донóсъ = донос, ви́каз, обмóва.

Донóщикъ, ца = д. Доноси́тель, ница.

Дóнце = 1. денцé. — Ми вже не в одній чарці денцé бачили.
2. дни́ще. — Сіла на днище, та щось не до пряжі мені.

Донынѣ = дóсі, идóсі, до сьогó чáсу. — Відколи та й досі його не має.

Донырну́ть = допірну́ти, допурну́ти. — Допурнув аж до самого дна.

Дóнышко = денцé. — Ой плавало відерце, сосновії клепки, а дубове денце. н. п.

Доня́ть = д. Донимáть.

Дообѣ́дать = дообíдати. — Не вспіли ми й дообідати, як він приїхав.

Дообѣ́денный = дообíдній, передобíдній.

Доостри́ть, доощря́ть = догостри́ти, доточи́ти, догóстрювати, дотóчувати.

Допáивать, допои́ть = допóювати, допоїти.

Допáивать, допаáть = допáювати, долютóвувати, допаяти, долютовáти.

Допáлзывать, доползти́ = долáзити, долíзати, долíзти, (на животі) — доплазóвувати; доплазувáти (С. Аф.).

Допáлывать, дополóть = допóлювати, дополóти.

Допáрывать, допорóть = допóрювати, допорóти.

Допахáть, допáхивать, ся = доорáти, доóрювати.

Допáчкать, допáчкивать, ся = ви́валяти, ви́мазати, ви́валяти, докаля́ти і т. д.

Допаáть = д. Допáивать.

Допекáть, ся, допéчь, ся = 1. допікáти, випікати, допекти́, ви́пекти, ся.
2. д. Донимáть.

Допечáтать, допечáтывать, ся = додрукувáти, додрукóвувати, ся.

Допивáть, ся, допи́ть, ся = допивáти, ся, допи́ти, ся. — Допив пляшку. — Допив ся, що аж руки дрижать.

Допи́ливать, ся, допили́ть, ся = допи́лювати, допиляти, ся.

Допирáть, доперéть, ся = причиняти, причини́ти, ся.

Дописáть, допи́сывать, ся = дописáти, домалювáти, дописувати, домальóвувати. — Дописав лист. — Домалював образ.

Допихáть, допи́хивать, допихну́ть, ся = допхáти, допихáти, допи́хувати, допихну́ти, ся.

Доплáвить, доплáвливать, ся = дотопи́ти, розтопи́ти, розтóплювати, ся (до кінця, до останку).

Доплáкать, ся = 1. доплáкати, ся, дорю́мати, ся. — Доплакав ся, аж очі опухли.
2. ви́плакати. — Таки виплакав собі місце.

Доплати́ть, доплáчивать, ся = доплати́ти, приплати́ти, доплáчувати, ся і т. д.

Доплевáть, доплёвывать, ся = доплювáти, допльóвувати.

Доплéсть, доплетáть, ся = доплéсти́, приплéсти́, доплітáти, приплітáти, ся. — **Доплетённое что** = при́плітка.

Доплéсться, доплетáться = доплéнтати ся, дочвалáти, доди́бати, доплугáнити ся. — Отак ідучи по під тином, я міркував собі в ночі, доки доплентавсь до хатини. К. Ш.

Доплывáть, доплы́ть = допливáти, припливáти, доплисти́, приплисти́, допли́нути і т. д. — Івашечку, мій синочку, приплинь, приплинь до бережка. н. к.

Доплясáть, доплясывать, ся = дотанцювáти, дотанцьóвувати, ся. — Аж до Межигорського Спаса дотанцював сивий. К. Ш.

Допои́ть = д. Допáивать.

Допóдлинно = напéвне, спрáвді; доклáдно. — Я пішов за ним, все ще не знаючи докладно, що зо мною діеть ся. Фр.

Доползáть = д. Допáлзывать.

Дополнéніе = 1. доповнéння, додавáння.
2. додáток, додáча, доклáд.

Дополни́тельный = додатко́вий, дода́точний.

Допо́лнить, дополня́ть, ся = допо́внити, дода́ти, доточи́ти, доповня́ти, додава́ти, ся. — Жовтою костю мости вимощати, червоною кровю моря доповнити. н. п. — Чим Бог сьвіт доточив? (н. з. — огнем).

Дополо́ть = д. **Допа́лывать.**

Дополу́смерти = тро́хи, мало не до сме́рти. — Прибили його трохи не до смерти.

Допоро́ть = д. **Допа́рывать.**

Допоте́ть = допітніти.

Допра́вить, дописля́ть = попра́вити, ви́правити, поправля́ти, виправля́ти.

Допра́здновать, ся = досьвяткува́ти, допразникува́ти, ся, догуля́ти ся.

Допра́шиваніе = допи́тування, випи́тування, до́пит, ви́пити.

Допра́шивать, ся = допи́тувати, випи́тувати, пита́ти, ся. — Сьвідки по розну у суду питані бути мають. Ст. Л. — Я не знав, що то його, а він не допитував ся. Фр.

Допроси́ть, ся = 1. допита́ти, ся, ви́питати, довна́ти, ся.

2. ви́канючити, ви́циганити.

Допро́съ = до́пит, ви́пити.

Допруди́ть, допру́живать = догати́ти, дога́чувати.

Допры́гать, ся = достриба́ти ся, допли́гати ся, доскака́ти ся. — Дострибав ся, поки ногу звихнув.

До́прыгивать, допрыгну́ть = дострибу́вати, допли́гувати, дострибну́ти, доплигну́ти. — Дострибнув до стіни.

Допры́скать, допры́скивать = допри́скати, докропи́ти, допри́скувати.

Допрѣва́ть = упріва́ти. — Каша упріла. — Він упрів, аж мокрий.

Допряда́ть, допря́дывать = 1. допряда́ти. — Всі починки допряла.

2. д. **Допры́гивать.**

Допуска́ть, допуща́ть, допусти́ть = допуска́ти, припуска́ти, попуска́ти, допусти́ти і т. д.

Допуще́ніе = до́пуск, до́пуст, по́пуск, попуст.

Допыта́ть, допы́тывать = ви́бити, ви́мучити, вибива́ти, вим́учувати (признання).

До́пьяна = допя́ну.

Допѣва́ть, допѣ́ть, ся = досьпівувати, досьпіва́ти, ся. — От зараз досьпіваємо оцю пісню, тоді й підемо.

Дорабо́тать, дорабо́тывать, ся = доробити, допрацюва́ти, дороби́ти, доро́блювати, допрацьо́вувати, ся.

Дора́внивать, доровня́ть = дорі́внювати, дорівня́ти.

Дора́щивать = виро́щувати, вико́хувати, вихо́вувати.

Дорва́ть, дорыва́ть = дорва́ти, додра́ти, доде́рти, (про волосся, пір'я) — доску́бти, (про льон, коноплі) — добра́ти, дорива́ти і т. д.

Дорѣ́лый, дорѣ́ть = д. **Довре́лый, довре́ть.**

Дорисова́ть, дорисо́вывать = домалюва́ти, прималюва́ти, (про мережки) — доме́режати, примере́жати, домальо́вувати і т. д.

Доровня́ть = д. **Дора́внивать.**

Доро́га = доро́га, шлях. — Коло неї шлях-дорога аж на три руки, по тих шляхах весну й літо ідуть чумаки. Аф. — **Больша́я, то́рная доро́га** = би́тий шлях, вели́кий шлях, (стар. і гал.) — гости́нець. — До Бога великий шлях, а до пекла прямесенький. н. пр. — Та поміж трьома шляхами ой там яму копали, чумаченька ховали. н. п. — Велів послів на гостинцю поступати. Л. В. — Не твердим ходом пішов далі по гостинцю. Фр. — Виїзжаючи, низенько вклонив ся, а як виїхав на битий шлях, слізоньками вмив ся. н. п. — **Желѣ́зная доро́га** = чугу́нка, ко́лія, залі́зна ко́лія, залізниця. — **Просё́лочная доро́га** = степова́, польова́ доро́га. — **Почто́вая доро́га** = стовпови́й шлях. — **Весе́нняя, зи́мняя, лѣ́тняя доро́га** = вешня́к, зімня́к, літня́к. С. Л. — **Установи́вшаяся доро́га** = стано́вкий шлях. — Поїдемо нехай, як становкий шлях буде. С. Л. — **Уха́бистая доро́га** = вибо́їста. — **Уѣ́зженная д.** = уте́рта д., (вузька) = шляшо́к, сте́жка, пути́вець. (С. Л.) — До доброї криниці стежка утоптана. н. пр. (Вдовж берега) — бережня́к. (Крута з гори) — узві́з. С. Ш. — **Запа́ла доро́га** = заросла́ сте́жка. — Заросла йому стежка до дівчини. — **Идти́ прямо́ю доро́гою** ка по пра́вді ходи́ти, прямува́ти, прямце́м, про́сто йти́. — Ми просто йшли у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш. — **Идти́ безъ доро́ги, око́льными пута́ми** = навмання́, манівце́м, манівця́ми. — Гей яром, яром за волами, манівцями за вівцями. н. п. — Пішов навмання. — І провели в ночі тайними манівцями на шлях мемфиський. К. Ш. — **Не доро́га; нѣ́тъ доро́ги** = нема́ чого́, ні́чого, не тре́ба (йти куди або робити що). — **Мнѣ ходи́ть туда́ не доро́га** = мінї нема́ чого́ туди́ ходи́ти. — **Не зна́й ко мнѣ доро́ги** = не ходи́ до ме́не, забу́дь до ме́не доро́гу, щоб твоя́ нога́ у ме́не не була́. — **Собира́ться въ доро́гу** = лаго́дити ся, лаштува́ти ся (в дорогу). — **Туда́ ему́ и доро́га** = так йому́ й тре́ба, ко́туäї по заслу́зї. — **Пресѣчь доро́гу** = переня́ти, перепини́ти (С. З.), ста́ти на перешко́дї.

Дорогова́тый, то = дороге́нький, ко.

Дорогови́зна = дорожне́та (С. Аф. З. Л.), дороговина́, дорожня́ (С. Л.), дорожиня́ (С. Аф.), дорожне́ча. — Тая сарана великую дорожнету учинила. Л. С. — Така дорожнета, що нї приступу.

Дорого́й, го = 1. дороги́й, до́рого, цїнний, но, кошто́вний, но, коштови́тий. С. З. Л. — **Въ три дорога́** = ду́же до́рого. — **Запроси́лъ въ три дорога́** = запра́вив як за ба́тька. — Ой справ мінї, мамо, шалений платок, а ще к тому на на голівку коштовитий цьвіток. н. п.
2. лю́бий, коха́ний.

Дорого́нькій, ко = дороге́нький, ко.

Доро́дливый, доро́дный = огрядни́й, опа́систий (С. З.), гладки́й, тїлови́тий (С. Пар.) — Дївка здорова, ограда, повновида. Кв.

Дорожа́ть = доро́жчати, доро́гшати. — Тепер усе почало дорожчати.

Доро́же = доро́гше (С. З.), доро́жче. — Борошно стало дорожче.

Дорожи́ть = дорожи́ти (С. Аф.), цїни́ти, шанува́ти. — **Онъ не дорожи́тъ свое́ю сла́вою** = він не шану́є своєї сла́ви.

Дорожи́ться = дорожи́ти ся (С. Аф.), — дуже = цїни не скла́сти, не зложи́ти. пра́вити ду́же до́рого, як за ба́тька.

Доро́жить = роби́ти стежки́; жолобки́, рівча́чки́ роби́ти.

Доро́жка, доро́женька = 1. дорі́жка, дорі́женька, сте́жка, сте́жечка, шляшо́к, пути́вочка (Черн. Ніс.). — Циганка воріжка, а до тієї та циганочки втоптана доріжка. н. п. — Через гору стежечка до мойого сердечка. н. п. — Як загубиш шлях, то й стежки не найдеш. н. пр.
2. дорі́жка, сму́жка (в панчохах або в якій тканинї).
3. жолобо́к, рівчачо́к (вирізаний в дошцї).

Доро́жникъ = 1. долотце́ криве́ (для жолобків).
2. подоро́жник (книжка для подорожнїх).

Доро́жный = подоро́жній. — Щоб подорожній не був порожнїй — треба нагодувати. н. пр.

Доро́жчатый = (плетений чи витканий смужками) — смугна́стий (З. Лев.), пасмо́ваний (С. Пар.).

Дороста́ть = дороста́ти, вироста́ти.

Доруби́ть, дору́бливать = доруба́ти, прируба́ти, дору́бувати.

Доруга́ться = доля́ти ся. — Лаялась зо всїми, та й долаялась, що вже і в хату нїкуди не пускають.

Доръ = новина́ (про землю).

Дорыва́ть, ся = 1. д. **Дорва́ть.**
2. допада́ти ся, доскіпа́ти ся, добіра́ти ся. — Допав ся до горілки — трохи не цїлу пляшку висмоктав. — Почав до нього доскіпати ся.

Дорыва́ть, ся, доры́ть, ся = дорива́ти, ся, доко́пувати, ся, дори́ти, ся, докопа́ти, ся. — Дорили ся до криницної жили.

Дорѣзать, дорѣзывать = дорі́зати, докра́яти, дорі́зувати.

Дорѣзви́ться = дожартува́ти ся, допустова́ти ся, дожирува́ти ся, догра́ти ся.

Доса́да = доса́да, при́крість, доку́ка (С. Л.); пересе́рдя, злість. — Досаду причепи з заду. н. пр. — Се він сказав з пересердя. — **Кака́я доса́да!** = шко́да! яка́ шко́да!. — **Тре́снуть съ доса́ды** = лу́снути від зло́сті.

Досади́ть, досажда́ть = досади́ти, доку́чити, надоку́чити, допекти́, напри́крити ся, ввірити ся, досажа́ти, докуча́ти, надокуча́ти, допіка́ти, зли́ти, се́рдити. С. Л. — Сї гори по дорозї дуже мінї наприкли. С. Л. — Тая журба пресучая та вже мінї надокучила. н. п.

Досади́ть, досажа́ть, доса́живать = досади́ти, досажа́ти, доса́жувати.

Досади́тельный, доса́дливый, доса́дный = доса́дний (С. Аф.), доку́чливий (С. Л.), при́крий (С. З.), обри́дливий, в'їдливий, уїдливий. (С. Ш.).

Доса́довать = доса́дувати (С. Аф.), гнївати ся, се́рдити ся, зли́ти ся.

Досажда́ть = д. **Досади́ть.**

Доса́ливать, досоли́ть, ся = досо́лювати, досоли́ти, ся.

Доса́ливать, доса́лить, ся = доса́лювати, дошкаро́вувати, дома́щувати, доса́лити, дошкарува́ти, домасти́ти, ся.

Доса́сывать, дососа́ть, ся = досиса́ти, висиса́ти, висмо́ктувати, дососа́ти, досса́ти, ви́сосати, ви́смоктати, ся.

Досве́рливать, досверли́ть, ся = досве́рдлювати, досве́рдлити, ся.

Досе́ль, досе́лѣ = до́сі (С. Аф. З.), идо́сі, до сього́ ча́су, до сього́ мі́сця, по́ти (С. З.), до́ти (С. Аф. З.), допо́ти. — Відколи та й досі його не має. — Прочитав поти.

Досидѣ́ть, доси́живать, ся = 1. досиді́ти, доси́жувати, ся, ви́сидіти, виси́жувати. — Досидів до сьвіта. — Сиділа дівка, тай висиділа дідька. н. пр. — Квочка висиділа курчат.

2. докури́ти, доку́рювати, ся (про горілку).

Доска́ = до́шка (С. Аф. Л.). — **Полова́я д.** (в 1½ вершка завширшки, на поміст або стелю) — мости́на (С. З.), плани́ця, стели́на. — Зірви, сину, в коморі стелину, та сховаймо чужую дитину. н. п. — (Ви́пилена) — те́ртиця. С. Ш. — (Витесана) — те́с. — (½ вершкова) — шальо́вка. С. Л. — (Трохи тонша вершка) — бези́менка. С. Л. — (Одрізана від краю) — д. **Горбы́ль.** — (Для покрівлі, драна) — драни́ця, дрань, (випилена) — гонт, ґонт, го́нта, ґо́нта. С. Аф. З. Л. — (Спідня у возі) — посте́льниця. — **Кухо́нная д.** = стільни́ця. — Немов би хтось сікачем масо на стільниці сік. Фр. (В гребні) — дни́ще. — (У вітракових крилах) — лапша́. С. З. — (На котрій чоботарь ріже реміль) — крамни́ця. Чайч.

Доска́бливать, доскобли́ть = доскрома́жувати, доскріба́ти, доскрома́дити, доскребти, дошкрома́дити, дошкребти́.

Доказа́ть, доска́зывать = доказа́ти, домо́вити, договори́ти, дока́зувати, домовля́ти, догово́рювати. — Сльози лились, тугу домовляли. К. Ш. — Почав казати, та й не доказав.

Доскака́ть, доска́кивать = доско́чити, дострибну́ти, допли́гнути, доска́кувати, достри́бувати, допли́гувати.

Доскака́ться = доскака́ти ся, достри́ба́ти ся. — Дострибав ся, поки ногу звихнув.

Доскобли́ть = д. **Доска́бливать.**

Доско́чи́ть = д. **Доскака́ть.**

Доскреба́ть, доскре́сть = дос(ш)кріба́ти, дос(ш)кребти́.

Дослу́живать, дослужи́ть = дослу́жувати, дослужи́ти, дожива́ти, добува́ти, дожи́ти, добу́ти.

Дослу́шать, дослу́шивать, ся = дослу́хати, дослу́хувати, ся, дослуха́ти ся. — Не дослухав проповіді, тай пішов — Як не дослухай ся — нічого не почуєш.

Дослы́шать = дочу́ти, ся. — Глухий хоч не дочує, то видумає. н. пр.

Дослѣ́довать, дослѣ́дывать = дослі́дувати.

Досма́ливать, досмоли́ть = досмо́лювати, досмолити.

Досма́тривать, ся, досмотрѣ́ть = 1. додивляти ся, додиви́ти ся. — Пішов, не додивившись до кінця.

2. догляда́ти, гляді́ти, довира́ти, навира́ти, пильнува́ти, догля́діти, догля́нути, придогля́нути, допильнува́ти. — А синочок одказує: нехай мати буде, вона ж наші дрібні діти доглядати буде. н. п. — Горе сиротині жити на чужині, піхто її не доглядне при лихій годині. н. п. — Живою душею в Україні вітай, розриті могили в степу назирай. К Ш. — Повіс до дому тай не доглядів, розбив. н. о. — А привовіте мою родиноньку придоглянуть смерти. н. п. — А де ж твої думи, рожевії квіти, викохані, сьмілі, доглядані діти? К. Ш. — Німці краще знають, як хліб допильнувати. Де що про Сьв. Б.

3. вбача́ти, постерега́ти, вгле́діти, вгля́діти. — Я й не вгледів, як він вийшов.

4. огляда́ти, озира́ти, ся, огля́діти, озирну́ти.

Досмоли́ть = д. **Досма́ливать.**

Досмо́трщикъ, ца = дозо́рний, догля́дач, доглядчик, доглядачка.

Досмо́тръ = до́гляд, о́гляд, дозір, пере́гляд.

Досмотрѣ́ть, ся = д **Досма́тривать, ся.**

Досмѣ́яться = досьміяти ся, дорего́тати ся.

Досоли́ть = 1. досоли́ти.

2. допекти́, дошку́лити.

Досо́лъ = досі́л.

Дососа́ть = д. **Доса́сывать.**

Досо́хнуть, досыха́ть = досо́хнути, досо́хти, досиха́ти.

Доспа́ть, досыпа́ть = доспа́ти, проспа́ти, доспа́ти ся. — Проспав до півдня. — Доспав ся вже до того, що аж обпух.

Доспѣва́ть, доспѣ́ть = д. **Дозрѣва́ть** і т. д.

Доспѣ́хъ = збро́я. — Умер козак й тиха його мова, зостали ся кінь вороний та ясная зброя. н. п.

Доссо́риться = досвари́ти ся, догри́зти ся.

Достава́ть, доста́ть = 1. достава́ти, сяга́ти, досяга́ти, доста́ти, досягти́. — Далеко, як оком сягнеш. н. пр. — Не досягнув та пан Сава до своєї булави. н. п.

2. добува́ти, роздобува́ти, добу́ти, роздобу́ти, (з під чого небудь — ви́добути. — Або добути або дома не бути. н. пр. — З під землї видобуду, а прото матиму. С. Л.

3. вийма́ти, достава́ти, ви́няти, доста́ти. — Мов каламарь достала з полицї. К. Ш. — Достань з комори. — Вийми з скринї.

4. вистача́ти, вистарча́ти, достача́ти, достарча́ти, хвата́ти, става́ти, ви́стачити і т. д. — Стало на рибку, вистарчить і на юшку. н. пр. — На усе не вистачиш. С. Л. — Грошей хватить на усе. С. Л. — **Не достава́ть** = бракува́ти. — Бракує грошей. С. Ш.

Достава́ться, доста́ться = достава́ти ся, припада́ти, ся, дохо́дити, випада́ти, доста́ти ся, припа́сти, дійти́. — Як подїлились, мінї хата припала. Чайч. — Припала ся зятю теща. н. п. — З того мінї дійшло всього 20 копійок. С. Л. — Постривай, як скажу батькові — достанеть ся тобі!

Доста́вить, доставля́ть, ся = доста́вити, поста́вити, приста́вити, доста́чити (С. Аф.), ви́стачити, доставля́ти, поставля́ти, приставля́ти, достача́ти, постача́ти (С. Л.), вистача́ти, ся. — І хлїба вистачив хазяїну чимало. Греб. — Хоч застав ся, а постав ся. н. пр. — Сам для його все достачай. ч. к. — Ти вже грошей постачай скільки треба буде. С. Л.

Доста́вка = доста́вка, приста́вка, виста́чення (С. Л.).

Доста́ивать, достоя́ть = досто́ювати, висто́ювати, достоя́ти і т. д. — Вистояв до кінця всю службу.

До́сталь = оста́ннє, оста́нок, ре́шта; послїдки.

Достально́й = оста́нній, оста́тній (С. З.), послїдній.

Доста́токъ = доста́ток (С. Аф.), частїше мн. — доста́тки, вжи́тки (С. Д.); ро́скіш, ро́скоші. — Е, які вже наші вжитки! С. Л. — Що люди гуляють і роскоші мають, а я заробляю, нічого не маю. н. п.

Доста́точно = дово́лї, до́сить, в до́сталь, доста́тньо, з доста́тком. — Мудрій головї досить два слова. н. пр. — Землї у нас достатньо. Хар. — Він живе з достатком.

Доста́точный = 1. замо́жний, заможне́нький (С. Аф.), багате́нький.

2. доста́тнїй.

Доста́ть, ся = д. **Достава́ть, ся.**

Достега́ть, достёгивать = достїба́ти, достїбувати.

Достига́ть, дости́гнуть, дости́чь = 1. наздоганя́ти, наздогна́ти, настига́ти, насти́гти і т. д. д. **Догна́ть.**

2. сяга́ти, досяга́ти, дохо́дити, добува́ти ся, досягти́, осягти́, осягну́ти, досягну́ти, дійти́, засягти́, подохо́дити, добу́ти ся, допясти́сь. — До слави, власті, до багатства сягнувши, дивись уже й умер, все те здобувши. К. Д. Ж. — Роботою засягне собі щастя. Мирний. — У предників наших повинні справедливости доходити. Ст. Л. — З запомогою письменства подоходили до кращих порядків. Дещо про Сьв. Б. — А все таки свого допяв ся. С. Л.

Достиже́ніе = досягне́ння, осягне́ння.

Достира́ть = допра́ти, ви́прати.

Достовѣрность = пе́вність, правди́вість.

Достовѣрный, но = пе́вний, правди́вий, пе́вно, запе́вно, дїсне, достоме́нно, спра́вдї. — Прийшла певна звістка.

Достодо́лжный, но = належи́тий, пови́нний, як слїд, по пра́вдї, належи́то. — Належиту честь віддати. — Вшанувати як слїд.

Досто́йно = по пра́вдї, по заслу́зї, як слїд.

Досто́инство = 1. цїна́, вага́, ва́ртість, пова́га (С. Ж.).

2. заслу́га. — **По досто́инству** = по заслу́зї.

3. досто́їнство, стан.

Досто́йный, досто́инъ, сто́йна = ва́ртий, варт, а, го́дний (С. Л.), пова́жний, досто́йний, досто́єн. (С. Аф.). — **Досто́йный вѣчной па́мяти** = вікопо́мний. С. З. — Парубок до богослова не вартий доброго слова. н. пр.

Достопа́мятный = вікопо́мний. С. З.

Достопочте́нный = високопова́жний, шано́вний. (С. Л.).

Достопримѣча́тельный = зна́чний, гі́дний ува́ги, ва́жний, ди́вний.

Достосла́вный = сла́вний, славе́тний, славу́тний. С. Л.

Достоя́ніе = добро́, має́ток, має́тки, майно, худо́ба, вжи́тки, доста́тки. С. Л. — Зоставляю тобі всї мої роскоші, всї мої ужитки і маленькі дїтки. н. п. (Пр. д. ще під сл. „Иму́щество“).

Достоя́ть = д. **Доста́ивать.**

Достра́гивать, дострога́ть, ся = достру́гувати, достру́гати, ся.

Достра́ивать, достро́ить, ся = добудо́вувати, домуро́вувати (каминицю), достро́ювати, добудува́ти, ся і т. д.

Достра́нствовать, ся = домандрува́ти ся.

Достригáть, достри́чь = достригáти, дострúгти.

Дострóйка = добудовáння.

Достру́гивать, достру́живать = д. **Дострáгивать.**

Дострѣ́ливать, дострѣли́ть = дострілювати, дострéлити, дострíлити; добивáти, добúти. — Дуже далеко — не дострелиш. — Знов випалив і вже тоді добив.

Дострѣля́ть = вистрíляти, повистрíляти, повистрéлювати; повипускáти (набої). — Багато було зайців, та повистрелювали. — Повипускали всї набої.

Достря́пать = впóратись. — Ледве впоралась з обідом.

Доступáть, доступи́ть, ся = доступáти, ся (С. Аф.), приступáти, ся, доступи́ти, ся, приступи́ти, ся, підступи́ти.

Досту́пный = досту́пний, присту́пний, (про цїну) — повíльний.

Дóступъ = дóступ, прúступ. — Такий злючий, анї приступу до його.

Достучáться = досту́кати ся.

Достывáть, досты́нуть, досты́ть = холóнути, простигáти, дохолóнути, простúгти.

Досты́глый = простúглий.

Досу́гъ = дозвíлля, гу́лянка, вíльний, гуля́щий, безробíтний час. (Лев.). — **На досу́гѣ** = на дозвíллї, на гу́лянках, гуля́щого часу. — Троянцї покотом лежали і на дозвіллї добре спали. Кот. — Нехай, зроблю колись на дозвіллї. — Приходь до мене гулящого часу. С. Л.

Досуди́ться = доповивáти ся, дотягáти ся. — Доповивав ся вже до того, що й волів збув ся.

Досу́жесть = вдатнíсть, здíбнíсть.

Досу́жій = вдáтний, здíбний, вдáтний, моторний, стíпний, митець, мастак.

Досу́жный = вíльний, гуля́щий. — Гулящий час. (Д. під сл. **Досу́гъ**).

Дусу́жство = д. **Досу́жесть.**

Досу́слить = досмоктáти, вúжлуктити. — Сидів, поки не досмоктав усю горілку.

Дóсуха = нáсухо. — Витерти нáсухо.

Досу́чивать, досучи́ть = досу́кувати, досукáти.

Досу́шивать, досуши́ть, ся = досу́шувати, досушити, ся.

Досчáтый = дощáний. С. Аф. Л.

Досчитáть, ся, досчи́тывать, ся = долíчúти, дощитáти, перелíчúти, долíчувати, дощи́тувати, ся. — Перелічив двічі, а все не долічуюсь двох карбованців.

Досы́пать, досыпáть = досúпати, досипáти. — Досип мірку.

Досыпáть, доспáть = досипáти, досипля́ти, доспáти. — Ніч не досипляю. Чайч.

Досы́пка = досипáння.

Дóсыта = довóлї, досмаку́, вдóсить, до нéхочу, до нéсхóчу. — Наїв ся вдосить. — Було що їсти й пити до нéхочу. — Косіть, хлопцї, осоку, пасїть коні до смаку. п. п.

Досыхáть = д. **Досóхнуть.**

Досѣвáть, досѣ́ять = 1. досíвáти, досíяти. — Досіяв жито на всїм лану.

2. просíвáти, досíвáти, просíяти, досíяти, (на решето) — дотóчувати, доточити.

Досѣкáть, досѣ́чь = 1. дору́бувати, вúрубувати, дорубáти. — Дорубав дрова.

2. дорíзувати, дотéсувати, досíкáти, дорíзати і т. д. (що небудь на металю, каменю або деревї.).

3. досїкáти, досїкти, дочу́стрити, дошнáрити, дохльóстати, дошмагáти (різками).

Досю́да = д. **Досéлѣ.**

Досягáть = д. **Доставáть 1** і **Достигáть 2.**

Дотáлкивать, дотолкáть = допúхувати, доштóвхувати, допхáти, доштóвхати.

Дотáлкиваться, дотолкáться = дотóвплювати ся, проштóвхувати ся, пропúхувати ся, дотóвпити ся, проштóвхати ся.

Дотанцовáть, ся = дотанцьовáти, ся, дотáньчити.

Дотáпливать, дотопи́ть = дотóплювати, дотопúти.

Дотаскáть, дотáскивать = 1. доволокти́, дотягти́; дотарабáнити, дотúрити, допéрти, доволікáти, дотягáти і т. д.

2. д. **Донáшивать** (про одежу).

Дотаскáться, дотáскиваться = доволочúти ся, дошвáндяти, дошвéндяти і д. **Дотаскáть.**

Дотачáть, дотáчивать = доточúти, приточити, пришгукувáти, дотóчувати і т. д.

Дотáчивать = 1. дотóчувати і д. **Доточи́ть.**

2. догóстрювати, дотóчувати, догострúти, доточúти.

Дотащи́ть, ся = 1. доволокти́, дотягти́, дотарабáнити, дотúрити, допéрти. С. Л.

2. доволокти ся, доплéнтати ся, допхáти ся, доплугáнити ся, дотарабáнити ся, дочвалáти. С. Л. — Отак ідучи

попід тином... поки дошкентавсь до хатини. К. Ш. — На силу дочвалав до дому.

Дотверди́ть, дотвéрживать = довчи́ти, дозубри́ти, дотовкти́, дотовкма́чити, довча́ти, дозу́брювати, дотовкма́чувати.

Дотвори́ть, дотворя́ть = причини́ти, причиня́ти. — Причини двері.

Дотека́ть, дотéчь = дотіка́ти, долива́тись, дотекти́, доли́тись.

Дотереби́ть, дотерéбливать = (про куці) — дотереби́ти, (про вовну, пірря) — доскубти́, додра́ти, (про що інше) — досми́кати, доша́рпати, дотерéблювати і т. д.

Дотерéть, дотира́ть = дотéрти, дотира́ти.

Дотéрпливать, дотерпѣ́ть = дотéрплювати, дотерпі́ти.

Дотéчь = д. Дотека́ть.

Доти́скать, доти́скивать = доти́скати, додави́ти, додуши́ти, доти́скувати і т. д.

Доти́скаться, доти́скиваться = 1. д. Дота́лкиваться. 2. д. Доти́скать.

Доти́снуть = додрукува́ти.

Дотла́ = зовсі́м, геть-чи́сто, до пня́, до ноги́, до оста́нку, до рéшти, до щéнту. — До щенту знесено військо турецьке. Л. С. — Пропали усі вівці до ноги. С. Аф.

Дотолка́ть, ся = д. Дота́лкивать, ся.

Дотолóчь, ся = дотовкти́, ся.

Дотолѣ́ = дóти, пóти, дóтіль, до тóго ча́су. С. Аф. З. Л. — Поки багат, то поти й сват. н. пр.

Дотопи́ть = д. Дота́пливать.

Доточи́ть = д. Дота́чивать.

Дотрави́ть, дотра́вливать = 1. ви́пасти, ви́толочити, випаса́ти, витолóчувати. — Загнав волів у жито і геть усе витолочив. 2. доцькува́ти, доцькóвувати.

Дотра́тить, дотра́чивать = ви́тратити, стра́тити, витра́чувати і т. д. — Стратив усі гроші.

Дотрéбовать = допра́вити, ви́правити.

Дотревóжить, ся = дотурбува́ти, ся.

Дотрепа́ть = дотріпа́ти, доті́пати.

Дотрéскать, ся = дожéрти, долóпати, дотрі́скати, ся.

Дотрéснуть = лóпнути (до кінця), дотрі́снути.

Дотрóгиваться, дотрóнуться = торка́ти ся, дотóркувати ся, приторка́ти ся, торкну́ти, ся, доторкну́ти ся (С. Л.), приторкну́ти ся, доткну́ти ся, дотикну́ти ся. — Де свербить, там і почешеш, де болить, там і торкнеш. н. пр. — І благали його, щоб тільки їм приторкнути ся до краю одежі його. К. Св. П.

Дотруди́ться = дороби́ти ся, допрацюва́ти ся.

Дотруни́ть = докепкува́ти ся, доглузува́ти ся.

Доту́да = дóти, пóти, дóтіль.

Дотуши́ть, ся = догаси́ти, дотуши́ти, ся.

Дотыкать, дотыка́ть = доти́кати, достроми́ти, дотика́ти, дострамля́ти.

Дотѣсни́ться = дотóвпити ся, проштóвхати ся.

Дотяга́ться = д. Досуди́ться.

Дотя́гивать, ся, дотяну́ть, ся = дотя́гувати, доволіка́ти, дотягти́, доволокти́, ся.

Доу́жинать = довечéряти.

Доу́мничать, ся = домудрува́ти ся.

Доуча́ть, доу́чивать, ся, доучи́ть, ся = довча́ти, доу́чувати, ся, довчи́ти, доучи́ти, ся.

Доу́чка = доу́чування.

Доха́живать = дохóдити.

Дохвали́ть, ся = дохвали́ти, ся.

Дохва́стать, ся = дохвали́ти ся, дохва́стати ся, дочва́нити ся.

Дохвата́ть, дохва́тывать = дохапати, дохвата́ти, дохóплювати, дохва́тувати.

Дохвати́ть, дохва́тывать = дохопи́ти, досягти́, досягну́ти, досяга́ти.

Дохлеба́ть = досьóрбати.

Дохлеста́ть = достьóбати, дохльóскати, дохви́ськати.

Дохлéцъ = бовтю́к (С. Аф.), розбóвток і т. д. д. Болтень 2.

Дохлопота́ть, ся = доклопота́ти ся.

Дóхлый = дóхлий, здóхлий.

Дохлыста́ть = д. Дохлеста́ть.

Дохну́ть = дихну́ти, тхну́ти (С. Ш.), ху́кнути. — Хукни у вікно. — На морозі хукає у руки.

Дóхнуть = дóхнути, ги́нути, па́дати. — Худоба гине, пада. — Риба в ставу дохне.

Доходи́ть = дохóдити; вихóдити, витра́чуватись. — На силу дійшов до дому, так занедужав. — Листя доходить у свій час. — Він до всього доходить. — Сіно все вийшло. — Витратив ся запас.

Дохóдный = дохі́дний.

Дохóдъ = дохі́д, прибу́ток, кори́сть, зиск. — Дай вам, Боже, вечір добрий, а нам дохід довгий. н. пр. — З прибутку голова не болить. н. пр. — **Въ дохóдѣ** = на ви́ході, на кінці.

Дохрабри́ться = дохрабрува́ти, дохвабрува́ти ся. С. Ш.

Дохрапѣ́ть = дохропти́.

Доцвѣ́лый = доквітлий.

Доцвѣ́сть, доцвѣта́ть = доцьвісти́, доцьвіта́ти, доквітува́ти.

Доцѣди́ть, доцѣ́живать = доціди́ти, ви́цідити, доціжувати, виціжувати.

До́черинъ = доччи́н, дочки́н.

Дочерни́ть = почорни́ти, ви́чорнити.

До́черній = д. До́черинъ.

Доче́рпать, доче́рпывать = дочерпа́ти, ви́черпати.

Дочерти́ть, доче́рчивать = дорисува́ти, дорисо́вувати.

До́черь = д. **Дочь.**

Дочеса́ть, ся, доче́сывать, ся = дочеса́ти, дочісувати, ся; дочу́хати, дочуха́рити, ся.

Доче́сть, дочи́тывать, досчи́тывать = 1. дочита́ти, дочи́тувати, ся.

2. долічи́ти, дощита́ти, долічувати, дощи́тувати, ся.

До́чиста = на́ чисто, геть чи́сто, зовсім чи́сто; цілко́м, без оста́нку. — Усе геть чисто попродав.

Дочи́стить, дочища́ть = дочи́стити, дочища́ти.

Дочита́ть, дочи́тывать, ся = дочита́ти, дочи́тувати, ся.

До́чка = до́ня, до́нька.

До́чкинъ = д. **До́черинъ.**

Дочь = дочка, здр. — до́ня, до́нька, до́нечка, до́ненька, до́ця, (вдовина́) — вдові́вна, удові́вна, (єдина у батьків) — одини́ця, єдини́ця, єдина́чка, (перша) — перва́чка, богда́нка, (остання) — мезинка, мези́нна, (бондаря) — бондарі́вна, (купця) — купцівна, (писаря) — писарі́вна, (різника) — різникі́вна і т. д. — **Крёстная дочь** = хреще́ниця. — Ой я в батька єдиниця, полюбила Гриця, чорнобривця. н. п.

Дошага́ть, дошагну́ть = доступа́ти, доступи́ти.

Дошали́ть, ся = допустова́ти ся, дожартува́ти ся, дожирувати ся, дока-зи́ти ся.

Доша́ркать, ся = дочо́вгати ся.

Дошата́ть, ся = 1. дохита́ти.

2. доброди́ти ся, доволочи́ти ся, дошва́ндяти.

Дошви́ривать, дошвыря́ть, дошвырну́ть = докида́ти, дошпуря́ти, доки́нути, дошпурну́ти, дошвиргону́ти. — Дошпурнув камінь до води.

Дошива́ть, доши́ть = дошива́ти, доши́ти, (про мережки і гаптува́ння) — доме́режити, догаптува́ти.

До́шлый = доро́слий, (про хліб) — спі́лий, доспі́лий, дости́глий, (про печений хліб) — ви́печений, (про чоловіка) — а) вда́тний, зді́бний, умі́лий, тяму́щий, бува́лий, б) проно́зуватий.

Дошле́цъ, дошля́къ = 1. митець, мисте́ць, мистюк, маста́к. 2. проно́за, пройди́-сьвіт.

Дошумѣ́ть = догомоніти ся, догаласува́ти, ся, догвалтува́ти, добушова́ти.

Дошути́ть, ся, дошу́чивать, ся = дошуткова́ти, ся, дожартува́ти, ся.

Дощани́къ = 1. я́щик, скри́ня (з дощок).

2. д. **Барка́съ.**

3. ге́мбель.

Доща́нъ = шапли́к, кадіб, пере́із, шиі́твас. С. Ш.

Дощано́й, доща́тый = доща́ний. С. Аф.

Доще́чка = до́щечка.

Дощипа́ть, дощи́пывать = дощипа́ти, дощипувати, (піря, волосся) — доскубти́, доску́бовати, (піря птиці обвареної) — допа́трати, допа́трувати. С. Аф.

Дощу́пать, дощу́пывать, ся = дома́цати, дола́пати, ся, дома́цувати, ся, дола́пувати, ся.

Доѣда́ть, доѣ́сть = доїда́ти, доїсти.

Доѣ́здить, ся = доїздити, ся.

Доѣзжа́ть, доѣ́хать = доїздити, доїхати.

Доѣзжа́чій = доїжджа́чий. — А ми дотепні доїжджачі хортів годуємо та плачем. К. Ш.

Доѣ́сть = д. **Доѣда́ть.**

Доѣ́хать = д. **Доѣзжа́ть.**

Драгоцѣ́нность = комто́вність.

Драгоцѣ́нный = комто́вний (С. З.), дорогий, ціно́вний, дорогоцінний. — **Д. ка́мень** = самоцьвітний ка́мінь, самоцьві́т.

Драгу́нъ трава́, рос. Artemisia Dracunculus L. = острого́н, тургу́н. С. Ан.

Дража́йшій = найдоро́жчий.

Дразни́ть, ся = 1. дражни́ти, ся, дратува́ти, дрочи́ти. С. Аф. З. Л. — Бога не гніви, а чорта не дрочи. н. пр.

2. дрочи́ти, піддро́чувати. С. З. — Я на улиці тай не забарю ся, тільки хлопців подрочу, тай назад вернуся. н. п.

3. кецкува́ти, глузува́ти, криви́ти ся, дражни́ти ся.

Дра́ка = бі́йка, колотне́ча (С. З.), дра́ча (С. З.), таскани́на, чубани́на. — Не так сварка, як та спірка, не так лайка, як та бійка. н. п. — Було там таскани́ни! С. Ш. — Велика була чубанина на вкулачках н. о. — Що дня гризуться, часто і до колотнечі доходить. н. о. — І тіснота, і гук і драча. — Бодинський. С. З.

Драко́нъ = 1. змі́й (крила́тий, ба́єчний).

2. я́щурка (індійська, африканська).

Дра́ма, ти́ческій = дра́ма, ти́чний.

Драни́на = дра́нка, кла́поть, кла́птик. (С. З. Л.).

Драни́ца = дрань, драни́ця. С. З.

Дра́ніе = драння́, (про волосся) — ску́бка.

Дра́тва = дра́тва, (для підошов) — підши́вка.

Драть = 1. дра́ти, де́рти, шматува́ти (С. З.), ша́рпати (С. З.).

2. ску́бти, чу́бити, ви́хрити (за волосся), дра́ти, де́рти (за ухо). С. З. Л. — Ще не піймав, а вже скубе. н. пр. — Хто кого любить, той того чубить. н. пр.

3. д. **Взя́точничать.**

4. лупи́ти, дра́ти (про ціну).

5. д. **Бить.** — **Драть го́рло** = д. **Горла́нить.** — **Драть носъ** = ки́рпу гну́ти. — **Дере́тъ по ко́жѣ** = поза шку́рою моро́з.

Дра́ться = 1. би́ти ся, лупи́ти ся, лупцюва́ти ся, ску́бти ся, чу́бити ся. — Чого ти беш ся? — Почали вони на вкулачки бити ся. — Пани скубуть ся, а в мужиків чуби тріщать. н. пр.

2. де́рти ся, дра́ти ся, ша́рпати ся. — Одежа дереть ся.

3. де́рти ся, пну́ти ся. — Так і пнуть ся на стіну. н. к.

Драхва́, пт. Otis tarda = дрохва́, (самець) — дрохви́ч, (мале) — дрохвеня́, тко. С. Аф.

Драхви́ный = дрохвя́чий. С. Аф.

Дра́чка = гребло́. С. Аф.

Драчли́вый = драчли́вий (С. Аф.), битли́вий. (Мап.).

Драчу́нъ = забія́ка (С. Аф.), задира́ка (С. Аф.), заводія́ка і д. **Драчли́вый**

Драчъ = 1. ге́мбель.

2. обце́ньки.

Дребеде́нь = д. **Ахине́я, Безсмы́слица** і **Вздоръ.**

Дре́безгъ, частіше мн. дре́безги = черепки́, чере́пя, мо́тлох, гаму́з, дрі́зки. — Д. під словом: **Вдре́безги.**

Дребезжа́ть = дреньча́ти, деренча́ти, джирча́ти (С. Л.), дзижча́ти, брині́ти, брязча́ти. — Аж шибки у вікнах забриніли. н. к. — Дзвін тріснув і почав дзижчати.

Древеси́на = дре́вина. К. Б. (волокно дерева).

Древе́сный = деревя́ний, дере́вовий. — Деревове листя. — Деревяне вугілля.

Дре́вко = (у вил, мітли, черпака) — держа́к, де́ржально (С. Аф.), де́ржално, (у граблів) — гра́блище, (у коротки) — де́ржално, (у коси) — косови́ще, кісся́, (у кочерги) — кочержи́лно, кочержи́ще, коцюби́ще, (у списа) — ра́тище, (у ціпа) — ціпи́лно, (у чаплії) — чаплі́лно. (Чайч.) — Вила, граблища, штилї — усе треба. С. З. — Рубай, сину, ясенину — буде кочержилно. н. п. — Козакови без ратища, як дівчині без намиста. н. пр.

Дре́вній = да́вній, давне́зний (К. Б.), староди́вній, старосьві́тський (С. З. Л.), старові́чний (С. З.), старо́денний, старови́нний (С. Л.), старожи́тний (С. Л.), предкові́чний. (С. З.). — Козаки удержують ся при старожитних своїх обикностях. Скоропадський. С. З. — Дрімає Корсунь староденний. К. Ш. — Власна предковічна отчизна наша. Хмельницький. С. З.

Дре́вность = староди́вність (С. Л.), старовина́ (С. Л.), да́вня давни́на, пре́дківщина, старосьві́тчина. — У предківщину, кажуть, були зовсім инші люде. н. к.

Дре́во = д. **Де́рево.**

Древосѣ́къ = д. **Дровосѣ́къ 1.**

Древото́чецъ, ком. Teredo = ша́шель. С. З.

Дрелова́ть = свердли́ти (у дзиґармайстрів).

Дрель = све́рдел, све́рдло, све́рдлик (у дзиґармайстрів і слюсарів).

Дрема́ = 1. дріма́ння, дрімота́, дрі́мки. — Ой на кота воркота, на дитину дрімота. н. п. — Соньки — дрімки в колисоньки. н. п. — Ходить сон коло вікон, а дрімота коло плота. н. п.

2. рос. Lychnis flos cuculi L. = смі́лка, череви́чки, боця́нки.

Дрема́ніе = дріма́ння.

Дрема́ть = дріма́ти, куня́ти, (в жарт) — окунів ловити, (сидячи або стоючи) — бо́рухи справля́ти. — З-за печі часто виглядала, прокинувшись, буцім куняла. Кот. — Хто слуха, а хто окунів ловить, слухаючи. Кв.

Дрема́ться = дріма́ти ся, на сон клони́ти.

Дремли́вый = дрімли́вий. С. Аф.

Дремо́та = д. **Дрема́ 1.**

Дремýчій = густи́й, те́мний, непролазний (ліс).

Дремýчесть = гущáвина (лісова).

Дремýчка = спля́чка. — На його сплячка напала.

Дресвá = жорствá. — Стежки скрізь жорствою висипані.

Дрессировáть = муштровáти.

Дрессирóвка = муштровáння, мýштра.

Дроби́на = 1. частіше мн. **дроби́ны** — бáрда (пивна).
2. дроби́на, шротови́на.

Дроби́ть, ся = дроби́ти, ся, криши́ти, ся.

Дроби́ца = шротівниця.

Дрóбный = дрібни́й, дрібен. — Туман поле покриває, дрібен дощик накрапає. н. п.

Дробь = 1. дрібя́зок, скáлки, черепóчки (дрібненькі).
2. дріб (С. Аф.), шріт, (одна штука) — дроби́на, шротови́на. — Не достачає дробу на всі набої. — Не попав в мету, тільки одна дробина зачепила з краю.
3. чáстка, части́на.

Дробя́зникъ = дрібя́зок.

Дровá = дрóва, здр. — дрівця́, одна штука — полíно, дровеня́ка (С. З.).

Дрóвни = сáнки (без ящика, кінські) — копильчаки́, (волові) — ґринджóли. С. Л.

Дровосѣ́къ = 1. дроворýб, рубáк.
2. ком. Cerambrix — музи́ка.

Дровяни́къ = дровáрь.
2. дрóвник, дровітня. — Кругом двора нема ні кола, на дровітні дров ні поліна. н. п.

Дровянóй = дровяни́й. — **Д. сарáй** = д. **Дровяни́къ** 2.

Дрогá = розвóра.

Дрóги = бендюгí, биндюгí (С. З.), бендюгí (С. Ш.), водовозні — кáри (С. З.), похоронні — мáри. — Колеса, биндюги і кари і самі церковні мари в депо пушкарськеє тягли. Кот.

Дрóгнуть = д. **Дрожáть**.

Дрожáлка, рос. Tremella = драглí, дриглí. С. Ан.

Дрожáніе = дрижáння, тремтíння (С. Ш.).

Дрожáть = дрижáти, дріготíти, труси́ти ся, трясти́ ся, тремтíти, ґіпати ся, (від холоду, в жарт) — дрижаки́ їсти, лови́ти (С. Аф.), халяндри скакáти. — Дріготить, як хорт зімою. н. пр. — Трýсить ся, як Каїн. н. пр. — Як на осиці лист, тремтить млинок од хвилі. Гр. — Чи твоє серденько мліло, як рука в руці тремтіла? Стар. — Сльози тремтять на очах. — Роса на листях тремтіла. С. Ш. — Розмордувавсь, аж губи йому тіпають ся. С. Л. —

Дрожáщій = тремтя́чий, тремки́й (С. Ш.). — Я вийшов зляканий, тремтячий. Фр.

Дрóжди, дрóжжи = дріжчí (С. Аф.), дріжді, (домашні з тіста) — рóщина. — Росте, як на дріждах. н. пр. — Твоя рощина, ти й міси. н. пр.

Дрóжки = дрóжки. — **Бѣговы́я д.** = бігунці. — **Извóщичьи д.** = бíржа.

Дрожь = дріготá (С. З. Л.), здри́ги (С. Л.), дрижаки́. С. З. Л. — Його дрижаки напали.

Дроздъ = пт. Turdus musicus — дрізд, Turdus merula — кос.

Дрокъ, рос. Genista = дрік, зінóвать. С. Ан.

Дрочéна = яє́шня (з молоком і борошном).

Дрóчень = мали́й, мазýн, опе́цок.

Дрочи́ть = мáзати, пе́стити (дитину).

Другóй = 1. дрýгий. 2. инший, и́нчий, инáкший. — Хоч гірше, аби инше. н. пр. — Другий раз кажу тобі. — **Въ другóй разъ** = дрýгим рáзом, и́ншим чáсом. — **Другóе запѣлъ** = иншої сьпіває. — **На другóй день** = дрýгого дня́, на дрýгий день. — **Ни тó, ни другóе** = ні те́, ні се́. — **Это другóе дѣло** = се и́нша річ.

Другъ = друг, при́ятель, (що побратав ся) — побрати́м, (про жінок) — дрýга, другиня (С. Аф.), (про чоловіка або жінку) — дружи́на, дружинóнька. — **Друзья́** = дрýги, дрýзі. — При добрій годині куми і побратими, а при лихій годині не має й родини. н. п. — Це такий приятель, що хліб їсть і тебе із'їсть. н. пр. — Будеш ти мині жоною, моєму батеньку слугою, моїй матінці другою, а моїм діткам маткою. н. п. — Як не хочеш моя мила дружиною бути, то дай мині таке зілля, щоб тебе забути. н. п. — Не май сто кіп, як сто другів. н. пр. — Чужа семя непривітная, дружинонька неймовірная. н. п — Не так тії сто братів, як сто друзів н. пр. — **Другъ за дрýгомъ** = один за дрýгим, оди́н по óдному. — Вийшли один по одному. — **Другъ за дрýга** = один за óдного. — **Другъ дрýга** = оди́н óдного. — **Другъ съ дрýгомъ** = між се́бе, помíж се́бе. — **Стáрый дрýгъ лýчше нóвыхъ двýхъ**, н. пр. = для при́ятеля новóго не ки́дай старóго. н. пр.

Дрýжба = дрýжба, при́язнь, при́ятельство; побрати́мство. — **Доказáть дрýжбу** (зрадити) = доклáсти вóза, гадю́чку вки́нути. — Здаєтьси й дружить, а гадючку вивув. н. пр. — **Счетъ дру́жбы не по́ртитъ,** н. пр. = любімо ся як брати́, а раху́ймо ся, як жиди́. н. пр.

Дружелю́бный = при́язний, ласка́вий.

Дру́жескій, ки, дру́жественный, но = дру́зський, при́ятельський, дру́жній, дру́зськи, подру́зськи, поприя́тельськи. — Дружні речі. Куліш.

Дру́жество = д. **Дру́жба.**

Дружи́ть, ся = дружи́ти, ся, товаришува́ти, брата́ти ся.

Дружи́ще = д. **Другъ. — Пойдёмъ, дружи́ще!** = ході́м, дру́же! — **Дружи́ще мой!** = мій дру́же, мій при́ятелю!

Дру́жка = 1. боя́рин, дружко́ (приятелі молодого). С. Ш.

2. па́ра, рі́вня. — **Прибра́ть дру́жку** = підібра́ти до па́ри.

Дру́жный, но = 1. дру́жній, дру́зський, при́ятельський, дру́жно, при́ятельськи, подру́зськи, по при́ятельськи.

2. односта́йний, но, ра́зом. — За віру християнську одностайно стати, слави — лицарства достати. н. д. — А нуте, беріть ся разом.

Дры́хнуть = спа́ти, хропака́ задава́ти.

Дря́блый = в'я́лий, (про землю) — пухки́й, (про камінь) — ді́рча́стий, (про дерево та овочі) — тру́хлий, трухля́вий. С. Л. Ш.

Дря́бнуть = в'я́нути, марні́ти, (про дерево, овочі) — тру́хнути, трухля́віти, трухні́ти. С. Ш.

Дрябѣ́ть = дерен́ча́ти, дреньча́ти, дзижча́ти.

Дряга́ть = дрига́ти. С. Аф.

Дряга́ться = брика́ти, ся.

Дрягота́, Convulsio = дрі́гота́, ко́рчі, (в лиці) — ми́шки.

Дрязгъ = 1. сьміття́, не́чисть.

2. частіше мн. **дря́зги** = плі́тки, поговір, погово́ри.

Дряни́ть = сьміти́ти.

Дрянно́й, дря́нный, дря́нно = пога́ний, паску́дний, леда́чий, ке́пський, пога́но, паску́дно, ке́псько. — Поганому і честь погана. н. пр.

Дрянь = 1. сьміття́, не́чисть. — Вимети сьміття із хати.

2. по́гань, не́гідь. — Що було доброго розкупили, зостала ся сама погань.

3. (про чоловіка) — леда́що, паску́да, пога́нець, по́гань, посьмі́тю́ха. — Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб. — Там таке ледащо, що тільки плюнь. Кроп. — Посьмітюха яка небудь командуватиме. Чайч.

4. ка́зна що́, бридня́, дурни́ця. — Лізе в голову казна що.

Дря́хлость = ста́рість, дря́глість.

Дря́хлый = стари́й (і немощний), дря́глий, хи́рний.

Дряхлѣ́ть, дря́хнуть = ста́ріти ся, дрягліти, хирі́ти, упада́ти на си́лах (від старости).

Дуба́сить = дуба́сити, лупи́ти, лупцюва́ти, пері́щити.

Ду́бикъ = дубо́к.

Дуби́на = 1. дуби́на, дубе́ць; дома́ка, (товща) — дрючо́к, дрючи́на (загнута з булавою) — кий, киє́к, ґирли́ґа (тонша) — ковінька. — Треба дубину на твою спину. н. пр. — Дубцем його, коли не слухає. С. З. — Домакою по спині оперіщити. С. З. — А в руки добру взяв дрючину, оборонити злу личину. Кот.

2. (про чоловіка) — дома́ка, бо́вдур, ло́бурь, лобуря́ка (С. Ш.), убо́їще, вбо́їще (С. Ш.). — Який бовдур виріс. С. Ш. — Таке убоїще, що ти йому що хоч.

Дуби́новатый = пришеле́пуватий, приду́ркуватий; незру́чний, незгра́бний.

Дуби́ть = чини́ти, вичиня́ти (шкури), гарбарюва́ти (Под.).

Ду́бка = 1. чиньба́, ви́чинка.

2. дуб, дубо́к (човен, зроблений з дуба).

Дубле́ніе = д. **Ду́бка 1.**

Дубле́тъ = двійня́к, друга́к.

Дубня́къ = дубня́к, дубничо́к (С. З.), дуби́нка.

Дубо́вка, рос. Veronica Chamaedrys L. = безве́ршки, блакі́тні о́чки, одха́сник, при́воротки, клад (укр.), га́дяче зілля (гал.). С. Ан.

Дубо́вый = дубо́вий. — **Д. лѣсъ** = дубина́ (С. Аф.), дубня́к.

Дубра́ва = ді́бро́ва, гай, ліс (густий). — Гомін, гомін по діброві. н. п. — Ой не шуми, луже, дібровою луже. н. п. — Ой гаю мій, гаю, густий, не прогляну. н. п.

Дубра́вистый = лі́сни́й. — То край лісний, а наш степовий.

Дубра́вный = лі́сови́й, гайо́вий. — Лісові оріхи. — Гарна, як квітка гайова. н. пр.

Дубро́ва = д. **Дубра́ва.**

Дубро́вка, рос. Ajuga replans L. = сухове́ршки, острове́ршки, дівча́ча краса́. С. Ан.

Дубро́вникъ, рос. Teucrium Chamaedrys L. = чебре́ць лі́сови́й, самосі́л, Т. Роlium L. = сіда́ч, T. Scordium L. = скордія, дикий часник. С. Ан.

Ду́бчикъ = дубо́чок. — А на тім дубочку сидять голубочки. н. п.

Дубъ, дерево Quercus robur = дуб, здр. дубо́к, дубо́чок, ду́бонько, поб. — дуба́рь, Q. pedunculata Ehrh. = не́линь, Q. sessiliflora Sn. = дуб осенчу́к, озімий дуб. С. Ан. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рясний. н. п. — Прихилюсь я до дубонька, а дубонько тай не батенько. н. п. — Дубарі товстелезні. Чайч.

Дубьё = лома́ччя.

Дува́нить = д. Добы́ча (дѣли́ть).

Дуга́ = дуга́, каблу́чка (С. З.). — **Согну́ть, ся въ дугу́** = зігну́ти, ізігнути, ся як дугу́, як дуга́. — Ой ти старий дідуга ізігнув ся як дуга. н. п.

Дугова́тый, дугообра́зный = дужний (С. Л.), каблучкова́тий, вилу́куватий. — Дужна стеля. С. Л.

Дуда́ = сопі́лка, сопі́лочка, ду́да, ду́дка, ду́дочка, свисті́лка (С. Пар.). — Коли почав орати, то в сопілку не грати. н. пр. — Заграй мині, дударику, на дуду, нехай же и своє горе забуду. н. п. — Ти ж було селом ідеш, ти ж було в дуду граєш. н. п.

Дуда́къ = д. Драхва́.

Дуди́ть = в ду́ду, в сопі́лку гра́ти.

Ду́дка = д. Дуда́.

Ду́дки = дзусь, дзу́ськи, зась, за́ськи, ба́ли. С. З. Аф. — А зась тобі! С. З. — А дзусь холодцю їсти! н. пр. — Заськи до моєї запаски! н. пр. — Це вже бали! — Бач який ласий, а заськи не хочеш! С. Аф.

Ду́дочка = д. Дуда́. — **Ни поскака́ть, ни попляса́ть, ни въ ду́дочку поигра́ть**, н. пр. = ні шве́ць, ні жне́ць, ні в ду́ду ігре́ць. н. пр. — Ні гра́ч, ні помога́ч. н. пр.

Ду́дочникъ = 1. рос. Levisticum officinale Koch. — любисток, люби́ста. С. Ан.

2. дуда́рь, дуда́рик. — Заграй мині, дударику, на дуду, нехай же и своє горе забуду. н. п.

Ду́дочный = ду́дковий, сопі́лковий.

Ду́дчатый = дудкова́тий.

Ду́ло = дуло́, ру́ра, ру́ля. — Пропаде, як порошина з дула тая козацькая слава. н. д. — Спершу стрельнув, а потім узявсь за рулю, та й почав рушницею по голові бити. Чайч. — Рурка ручничная. Ст. Оц. Кіев. Ст.

Ду́ма = ду́ма, ду́мка, га́дка. — Дума душу пошиває. н. пр. — Узяли мене думки та гадки та журба нескуча. М. В. — **Ду́му ду́мать** = ду́мати-гада́ти, ду́мку гада́ти. — Тільки Бог сьвятий знає, що Хмельницький думає-гадає. н. д. — Дивлюсь и на небо та й думку гадаю, чому я не сокіл, чому не літаю? Петренко.

2. ра́да. — **Ду́ма ца́рская** = держа́вна ра́да. — **Ду́ма городска́я** = ду́ма, ра́туша.

Ду́маніе = ду́мання, гада́ння.

Ду́мать, ся = 1. ду́мати, ся, гада́ти, ся, ми́слити, міркува́ти, мізкува́ти, здава́ти ся, видавати ся. — Сидять, мовчать — і всяк мізкує про себе. Кот. — Мині здаєть ся, що...

2. дба́ти, клопотати ся. — **И ду́мать забы́лъ** = і га́дки не ма́є. — **Онъ ни о чёмъ не ду́маетъ** = він ні про що́ не дба́є, і га́дки не ма́є. — Як була я молодою, і гадки не мала, по садочку походжала, квітчалась, пишалась. К. Ш.

Ду́мный = 1. ра́дний, ду́мський.

2. зами́слений.

Дунове́ніе = ві́яння, по́вів, по́дув, (на руки від холоду або на шибку, щоб відтала) — ху́кання.

Ду́нуть, дуть = ду́нути, ду́ти, дмухну́ти, дму́хати, війну́ти, віяти, (про великий вітер) — бурхну́ти, бу́рхати, (на гаряче, щоб прохололо) — студи́ти, (на холодне, щоб потепліло або робтало) — ху́кнути, ху́кати. — Дмухнув вітер і заволокло небо хмарами. — По небу вітерок дмухнув. Греб. — Як опарив ся на молоці, то й на холодну воду студить. н. пр. — Хукає в руки, щоб нагріти. — Хукни ти, моя дружино, у віконечко на скло. В. Щ. — Вітри почали бурхати. Кот. — **Дуть гу́бы** = копи́лити, закопи́лювати гу́би.

Дупли́стый = дуплина́стий, дуплина́тий, дупла́стий, дупна́стий. — Великий дуб, та дуплинастий. н. п.

Дупли́ть = довба́ти, видо́вбувати (дупло).

Дупло́ = дупло́, (широке) — макі́тра.

Дуплова́тый = дупча́стий. — Стоїть дуб дупчастий, а в тому дубі... н. к.

Дупле́ть = трухля́віти, тру́хнути, трухня́віти. С. Ш.

Дупля́нка, гриб Agaricus violaceus L. = синю́ха, синя́к. С. Ан.

Дупля́стый = д. Дупли́стый.

Ду́ра = дурна́, ду́рка, (поб.) — дури́да, дуре́на, дурле́на. — Та малюсінькє соловитко по деревцю скаче, дурна дівка, дурна й не розумна, за козаком плаче. н. п. — **Велика́ Ѳедо́ра да ду́ра**, н. пр. = велі́кий до не́ба, а дурни́й, як тре́ба, — великий дуб та дуплина́тий. н. пр.

Дураки́ (гра в карти) = ду́рень. — **Игра́ть въ дураки́** = гра́ти в ду́рня, в ке́на. С. З.

Дурако̀ва́тый = д. **Глупова́тый.**

Дурако́въ = ду́рнів.

Дура́къ, дурале́й = ду́рень, здр. ду́рник, йо́лоп (С. З.), ке́п (С. З.), теле́не́нь (С. Ш.), дурби́ло, дурба́, дури́ло, дурни́ло, бо́вдур (С. Ш.), ду́рбас (С. Аф. З.), дуранда́с (С. Аф.), дурни́й. — Дурень у воду закине сокиру, а десять розумних не витягнуть. н. пр. — Великий як сьвіт, а дурний як слід. н. пр. — Стояв тепер як пень і, праву мовивши, був дурень теленéнь. К. Д. Ж. — Чом ти, йолопе, не клаппеш ся пану вознову. Кот. — **Дура́къ дурако́мъ, кру́глый дура́къ, круго́мъ д., отпѣ́тый дура́къ** = дурни́й як пе́нь, як коло́да, вели́кий ду́рень. — **Оста́лся въ дурака́хъ** = пошив ся у ду́рні, пійма́в о́близня. — **Дурака́ валя́ть** = ду́рника стро́їти.

Дура́нда = маку́ха, (одварена, не дуже видавлена) — урда́, вурда́, гурда́, (в жарт) — свиня́чий сир. С. Ш. — Макуха сімянна до вареників. С. З.

Дура́цкій = дурни́й, ду́рнів, йо́лопський, ке́пський. — Йолопська пика.

Дурачёкъ = ду́рник. — **Игра́ въ дурачки́** = гра в ду́рня, в ке́на. С. З.

Дура́чество = обду́рювання, моро́чення.

Дура́ческій = д. **Дура́цкій.**

Дура́чество = ду́рість, дур, дурі́ння, дурі́йка. С. З. — На його дур напав.

Дурачи́на = д. **Дура́къ.**

Дура́чить = дури́ти, моро́чити, тума́нити (С. Ш.), тума́ну пуска́ти. — Та він її зовсім не кохає, а так ду́рить.

Дура́читься = 1. дурі́ти, пустова́ти, жирува́ти. — Добре дуріти, коли приступає. н. пр. — Ой мамо, мамо, москаль у хаті пустує, жартує, не дає спати. н. п.

2. ду́рника стро́їти.

Дурачи́ще = ду́рнище. С. Аф.

Дуре́нье = дурі́ння.

Дури́ть = д. **Дура́читься 1.**

Ду́рища = дурле́па, дури́нда, дуре́па.

Дурма́нъ, рос. Datura Stramonium L. = будя́к, дурнопя́н, ди́вдерево, німи́ця, коровя́к. С. Ан.

Дурне́нькій, ко = погане́нький, ко.

Дурни́шникъ, рос. Xanthium strumarium L. = залу́чник, зо́бник, ове́чий репяшо́к (укр.), свинки (гал.) С. Ан.

Ду́рно = 1. пога́но, ке́пско, зле́, ги́дко, паску́дно. — Як погано орати, то краще випрягти. н. пр.

2. мло́сно, ну́дно. — Мінї якось млосно стало ся. — **Ей ду́рно сдѣ́лалось** = вона́ зомлі́ла.

Дурнова́тый, то = погане́нький, ко.

Дурно́й, ду́ренъ = пога́ний, недо́брий, нега́рний, паску́дний, лихи́й, злий, ке́пський, бридки́й, гидки́й, леда́чий. — Поганий голос. — Бридкий на виду. — **Онъ не дурёнъ, она не дурна́** = він, вона́ нічо́го собі, гарне́нький, гарне́нька.

Дурнота́ = 1. него́жість.

2. млость, нудо́та. — Як млость пішла по всьому тїлу. С. З.

Дурнѣ́ть = поганї́ти, поганї́шати, бри́днути, марнї́ти. — Вона що далї то все поганїшає. — Нї не того мінї шкода, а марнїє моя врода — люди не беруть. К. Ш.

Ду́рочка = дурне́нька, ду́рка. — Раденьке, що дурненька. н. пр.

Дуры́нда = д. **Дура́къ і Ду́рища.**

Дурь = дур, ду́рість, дурі́ння, дурі́йка. С. З. — Викинь дур з голови́. — З дуру, як з дубу. н. пр. — **Нашла́ дурь** = дур напа́в.

Дурѣ́ть = дурі́ти і д. **Глупѣ́ть.**

Ду́тикъ = 1. що не́будь ви́дуте (на пр. бузко́ве намисто).

2. повнови́дий, опе́цок, пика́тий. (С. Ш.).

3. гри́мач, мурми́ло.

4. чванли́вий, чванько́, чванькува́тий.

Ду́тышъ = д. **Ду́тикъ 2, 3 і 4.**

Дуть = д. **Ду́нуть.**

Ду́ться = 1. надима́ти ся, ду́ти ся. (С. Аф.). — Ще трохи я надмусь, тодї вже товстою зроблюсь. Б. Г.

2. д. **Ва́жничать.**

3. се́рдити ся, бурмо́сити ся (С. Ш.), мурмо́сити ся. — Чого він так намурмосив ся?

Духи́ = па́хощі. С. Л.

Духобо́рецъ = духобо́рець.

Духове́нство = духове́нство, духовни́цство (С. Л.), духо́вні. — Духовництво од Бога нам надане. С. Л.

Духо́вная = духо́вна, духо́вниця (С. Л.).

Духовни́къ = сповідни́к (сьвященик, перед котрим хто сповідаеть ся).

Духо́вный = 1. духо́вний, духови́й, безтїле́сний, безтї́льний.

2. ду́хо́вний, духовни́цький. — Духовницького роду. С. Л. — **Д. оте́цъ** = д. **Духовни́къ.** — **Д. сынъ, д. дочь** = спо-

віда́льник, ця. — Д. завѣща́ніе = д. **Духо́вная.**

Ду́ховъ день = Сьвято́го ду́ха. (Сьвято на другий день Зелених сьвят). — До Сьвятого духа не скида́й кожуха, а по Сьвятім дусї ще в кожусї. н. пр.

Духово́й = духови́й.

Духота́ = заду́ха, духо́та.

Духъ = 1. дух. 2. душа́. 3. дух, пах, па́хощі. 4. па́ра. — **Быть на духу́** = на спо́віді бу́ти, сповіда́ти ся, виспові́дати ся. — **Вольный духъ** = ле́гкий дух. — **Ду́хомъ** = ду́хом, ми́ттю, вме́нт, вма́х. — **Ду́хомъ упа́сть** = пони́кнути, пони́дїти. — **Идти́ на духъ** = до спо́віді йти. — **Испусти́ть духъ** = Бо́гові ду́шу відда́ти. — **Не въ духѣ** = не по собі щось, му́ха в но́сї. — **Не хватило ду́ху** = не насьмів, не відва́жив ся. — **Придать духу** = дода́ти ду́ху, сьмілости. — **Перевести́ духъ** = відди́хати ся. — **Собра́ться съ ду́хомъ** = набра́ти ся сьмілости, відва́ги. — **Скака́ть во ве́сь духъ** = на всї заставки.

Душа́ = душа́. — **Безъ души́** = не тя́млячи себе́. — **Въ ду́шу не йде́тъ** = в ду́шу, в це́льку не ліве, з душі ве́рне. — **Душа́ въ пятки ушла́** = душа́ не на місті, на душі похоло́ло, ковалї кують, в литках застигло. — **На душѣ мути́тъ** = з душі ве́рне, ну́дить, мло́сно. — **Отда́ть на ду́шу** = відда́ти на віру. — **Отвести́ ду́шу** = спочи́ти душею, на сьвіт народи́тись, сьвіт поба́чити. — **Отъ души́** = від щи́рого се́рця. — **Покриви́ть душе́ю** = взяти гріха́ на ду́шу, схибну́ти, скри́вдити. — **По душѣ** = по се́рцю, до сподо́би, до мислї. — А хоч знайдеш в червонім намистї, та не знайдеш такої до мислї. н. п. — Мати сина оженила, та взяла невісточку не під мислоньки. н. п. — Не до мислї жінку взяв, так и з нею жить не став. н. п. — **Ско́лько душѣ уго́дно** = скільки душа́ забажа́є, до схочу́. — **Съ души́ та́нетъ** = з душі ве́рне, ну́дить. — **Чуть де́ржится душа́** = тільки душа́ в тїлї, тільки живи́й та тепли́й.

Душе́вный = душе́вний; щи́рий, серде́чний, щиросерде́чний.

Душегрѣйка = жіно́ча оде́жина без рукавів.

Душегу́бецъ, бица, душегу́бникъ, ца = душогу́б, ка.

Душе́къ, душо́къ = душо́к. — **Съ душкомъ** (риба, мнясо то що) — пахтить, души́ть (С. Аф.) смерди́ть, (про чолові ка) — вередливий, примхливий, му́ха в носї.

Душе́ный = ду́шений. — **Д. мясо** = душани́на.

Ду́шенька = се́рденько, се́рце, ду́шко, ду́ся.

Душеприка́зчикъ = виповни́тель по духо́вній.

Ду́шечка = д. **Ду́шенька.**

Души́стый = запашний, духови́тий, паху́чий, пахню́чий, духови́й. — Хрещатий барвінок садочок встилає, а запашний васильочок з типом ся рівняє. н. п. — З хрещатого барвінку, з пахнючого васильку. н. п. — Пахуча квітка. — Духовита варена. — Духовий цьвіт.

Души́стость = паху́чість.

Души́тель = душма́н. — Там брату брат і рідний батько сину на шию душманом лихим сїдає. К. Б.

Души́ть = души́ти.

Души́ца, рос. Origanum vulgare L. = матери́нка, зіно́вка, духови́й цьвіт. С. Ан. — Ой у поли нивка, на нїй материнка. н. п.

Ду́шка = 1. ду́ся.

2. ду́жка (кісточка у птиць).

Душнота́ = д. **Духота́.**

Ду́шный, но = душни́й, парни́й, ду́шно, па́рно, (в жарт) — кожу́шно.

Дуэ́ль = поеди́нок.

Дыба = ди́ба, диби́ця, скрипицї. — Ой на руки диби, на ноги дибицї — оце ж тобі, джиґуне, гарні молодицї. н. п. — Що на руках кайдани, на ногах скрипицї, посадили сіромахів в темнії темницї. н. п.

Ды́бомъ, дыбы́ = ди́ба, горо́ю, ца́па, ца́пки, цапом, (про волосся) — до гори́. — Кінь диба став. — Бодай їхав, не доїхав, щоб йому кінь горою став. н. п. — Волосся до гори́ стало.

Ды́лда = здорови́ло, вислюган.

Ды́мволокъ = верх (в димарі). — Мій верх, мов її заткало. н. пр.

Дыми́ть, ся = дими́ти, кури́ти, ся, диміти. (С. Аф.).

Ды́мникъ = 1. в ку́рних ха́тах дїрка в стелї, куди́ вихо́дить дим.

2. ку́рево, ку́рище.

Ды́мница = 1. д. **Ды́мволокъ.**

2. рос. Fumaria officinalis Lin. — польо-

ва́ ру́та, жи́тничка, печі́ночна трава́. С. Ан.

Ды́мный, но = ди́мний, ку́рний, но. — Не топила, не варила, а в сьвітлонці димно (курно), як поїду з сього села, комусь буде дивно (журно). п. п.

Дымовни́къ = дима́рь. С. Аф.

Дымово́е = димове́ С. Аф.

Дымово́й = димови́й. — **Дымова́я труба́** = дима́рь, бо́вдур. С. Аф. Ш. — Виглядали у димарь, а він лізе у двері. н. пр.

Дымоку́ръ = д. **Ды́мникъ 2.**

Ды́мчатый = димови́й, (про масть) — ча́лий.

Дымъ = дим, ку́рево. — **Дымъ коромы́сломъ** = гарми́дер, бу́ча.

Дымъ земляно́й, ды́мянка = д. **Ды́мница 2.**

Ды́нный = ди́нячий. — Диняче насіння.

Ды́ня, рос. Cucurbita mepo = ди́ня, різні породи: бовту́ха, буха́рка, дри́шлявка, дубі́вка, зимі́вка, кача́нка, петрі́вка, тата́рка. — **Вну́тренность дыни** = жа́бур, жабури́ння, животи́ння.

Дыра́ = ді́рка, здр. — ді́рочка, поб. — дірома́ха.

Дыри́стый = діря́вий (С. Аф.), дірча́тий. — Свитина дірява.

Дыри́ть = діря́вити, діркувати, дірчи́ти. — Почав дірявити дошку.

Дыри́ться = дірявіти, дірча́віти. — Мішок дірявіє. — Дірчавіє листя на капусті.

Дыри́ща = дірома́ха.

Ды́рка = д. **Дыра́.**

Ды́рявый = д. **Дыри́стый.**

Дыха́ніе = диха́ння, по́дих, відди́х. — Подих ночної прохолоди. К. — Тільки віддих підіймав груди. Фр.

Дыха́тельный = ди́хальний.

Дыха́ть = ди́хати, (на що холодне, щоб зігрити) — ху́кати, (сильно від тяжкої роботи) — хе́кати. — Як рубає, то хекає. С. Ш.

Дыхле́цъ = яду́шливий, яду́шний, заду́шливий.

Дыша́ть = д. **Дыха́ть.**

Ды́шло = (в кінському возї) — ди́шель, (у воловому) — ві́йя́, (у волових санок) — ро́зкіп, (половина війї вдовж) — ві́йіна, (дірка у війї для ярма) — хаве́ла, (брус, на котрому держить ся війя) — крижовни́ця, (дишель в плузї) — гряді́ль, (у рала) — градка, (у вітрика) — ди́шель, (в гарбі) — а́риш. (Мац.).

Дьяволёнокъ = чортеня́, бісиня́.

Дья́волъ = дия́вол, біс, чорт, сатана́, лука́вий, нечистий, га́спид, ді́дько, поб. — чортя́ка, біся́ка; по місту — домови́к, польови́к, лісови́к, полісу́н, водяни́к, водяни́й, боло́тяник. С. Л.

Дья́вольскій = д. **Бѣсо́вскій.**

Дья́вольщина = д. **Бѣсо́вщина 1.**

Дья́коница, дья́конъ = д. **Діа́коница, діа́конъ.**

Дья́конствовать = дяконува́ти.

Дьякъ, дьячо́къ = дяк, дячо́к.

Дья́ческій, дья́чій, дьячко́вскій, дьячко́въ = дяків, дякі́вський, дячкі́вський.

Дья́чество = дякі́вство.

Дья́чить = дякува́ти. — Він у нас уже десять років дякує.

Дьячи́ха = дячи́ха.

Дѣ́ва = дівчи́на. — **Пресвята́я Дѣ́ва** = Пречи́ста, Ді́ва Марі́я, Бо́жа Ма́ти. — **Ста́рая дѣ́ва** = стара́ ді́вка, лі́тна.

Дѣва́ть, ся, дѣ́ть, ся = діва́ти, ся, ді́ти, ся, поді́ти, ся, заподі́ти, ся, поді́нути, ся, (не відомо куди) — запрото́рити, затасува́ти. — Великий сьвіт, та нема де діти ся. н. пр. — Де ти в сьвіті подінеш ся з малим сиротою. К. Ш. — Де поділось козачество, червоні жупани, де поділась доля, воля, бунчуки, гетьмани? К. Ш. — Виростав вас, доглядав вас, де ж мині вас діти? К. Ш.

Дѣви́ца = дівчи́на, діви́ця, ласк. і здр. — дівча́, дівчи́нонька, ді́вонька, мн. — дівча́та, зб. — ді́воцтво, діво́та, (панська) — па́нна, па́нночка, паня́нка, (дуже молода) — пі́дліток, пі́ддівок, пі́вдівка, (з хлопячою вдачою) — парубі́йка, (що вінок загубила) — по́критка. — Ой ти дівчино, горда та пишна, чом ти до мене з вечера не вийшла? п. п. — Сидить дівча край віконця при великім смутку; покидає козак дівча, як голуб голубку. н. п. — Прощай серце-дівчинонько, ти моя не будеш, достанеш ся багачеві а мене забудеш. н. п. — Кому воля, а кому неволя, а дівчатам усе воленька: за стрічечку та за віночок, на улицю та у таночок. н. п. — Там покритка по-під тином з байстрям шкандибає. К. Ш.

Дѣви́ца въ зе́лени, рос. Nigella damascena L. = нече́сані па́нночки, нечо́си па́нночки. С. Ан.

Дѣви́цынъ = ді́вчинин. — Козакова мати пішла терну рвати, дівчинина мати калину ламати. п. п.

Дѣви́ческій = дівча́чий, діво́чий, діво́цький. С. Аф. Л. — Може найдеть ся дівоче серце, карі очі, що заплачуть на сі думи — я більше не хочу. К. Ш. — Хлопача біда — у невкрути брати, а дівчача біда — не рідная мати. н. п. — Дівоцька краса, як лїтня роса. н. п. — Та жаль мінї русої коси — дївочої краси. н. п. — Та вже ж мінї не ходити у лїс по оріцки, та вже ж мінї минули ся дївоцькії сьмішки. н. п.

Дѣви́чество = дївува́ння, дїво́цтво. С. Л. — Кувала зозуля та летячи край віконця: не верне ть ся твоє дївування, поки сьвіта й сонця. н. п. — Будемо гуляти, твоє дївування споминати. н. п. — **Быть въ дѣви́чествѣ** = дївува́ти. — Іди, доню, каже мати, не вік дївувати; він багатий, одинокий, будеш панувати. К. Ш. — **Прове́сть въ дѣви́чествѣ** = здївува́ти, віддїву́вати.

Дѣви́чій = д. **Дѣви́ческій.**

Дѣви́чникъ = дївич-ве́чір (С. З.), вінкопле́тини, дру́жбини (Ворон. г.). — Славен вечір, дївич-вечір. н. п. — Згадала баба дївич-вечір. н. пр.

Дѣви́чья = дїво́ча (кімната для слуг дївчат).

Дѣвка = дївка, поб. — дїву́ля, дїво́ха, дїва́ка, здр. — д. **Дѣви́ца.** — **Въ дѣвкахъ** = дївкою. — **Соста́рѣться въ дѣвкахъ** = поси́віти дївкою.

Дѣвочка = дївчинка, дївча́, дївча́тко, дївчиня́.

Дѣвочкинъ = дївчинчин, дївча́тків.

Дѣвочникъ = дївчу́р, дївча́тник, молодятник.

Дѣвственница = неза́ймана (Кот.), невинна, чи́ста, правди́ва дївка, правиця.

Дѣвственный = неза́йманий, непоча́тий, цілі́нний.

Дѣвство = 1. д. **Дѣви́чество.**

2. дївство, неви́нність. — Которая дївство своє утратила. Б. Н. — **Лишить дѣвства** = зірва́ти, здійня́ти віно́к (в піснях). — Їхав мати козак молоденький, зірвав з мене вінок зелененький. — Любив мене козак молоденький, здійняв з мене вінок рутвяненький. н. п. — **Потеря́ть дѣвство** = віно́к загуби́ти, згуби́ти, потеря́ти. — А в недїлю рано мати дочку била: де ж ти, суко, віночка згубила? — Я на річці біль білила, там я, мати, вінок загубила. — Потеряла свій віночок через дурний розумочок. н. п.

Дѣвствованіе = д. **Дѣви́чество.**

Дѣвствовать = дївува́ти, дїво́чити. — Буду дївувати, буду тебе ждати. н. п. — Поки дївувала, як той день була хороша, як мак розцьвітала. В. Щ.

Дѣвушка, дѣвушкинъ = д. **Дѣви́ца, дѣви́цынъ.**

Дѣвчо́нка = дївчина (зневажливо або здокором). — Ото пустотлива дївчина.

Дѣдина = діди́зна, дідівщи́на. — Се наша дідизна. — Сьвідок слави дідівщини. К. Ш.

Дѣди́льникъ, ца, рос. Aegopodium Podagraria L. = яглиця. С. Ан.

Дѣдинька = діду́сь, діду́ся, діду́сик.

Дѣдичный, дѣдовскій = дідівський, дідизний. — Це ще дідівський грунт був. — Писанка був старий, дідизний чоловік. н. о.

Дѣдовство, дѣдовщина = діди́зна, дідівщина. — А дідизни було доволї — вічний покій предкам і дідам. н. о. — Старезний твій замок, дідизни останок. Ні́ч.

Дѣдовъ = дідів, ді́дови́й.

Дѣдушка = діду́сь, діду́сик. С. Аф. — **Дѣдушка домово́й** = домови́к, домовий, дідько. — Товчеть ся, як домовик на горіщі.

Дѣ́душкинъ = дідів, діду́сів.

Дѣдъ = дід, поб. — дідуга́н, дідуга́, дідище. С. Аф. — Ой ти, старий дідуга, ізігнув ся як дуга. н. п.

Дѣеписа́ніе = діє́пись (С. З.), історня, сто́рия. (Укр.).

Дѣеписа́тель = дієписа́тель, істо́рик.

Дѣеписа́тельный = дієпи́сний, історичний.

Дѣйстви́тельно = спра́вдї, дійсне, пе́вно, наспра́вки, спра́вжки. С. Л. — Він справдї такий, як ви казали. — Чи справжки чи на жарт. Гул. Ар.

Дѣйстви́тельность = дійсність, пе́вність. (С. Л.). — Нагадує мінї живу, погану дійсність. Фр.

Дѣйстви́тельный = дійсний, спра́вжній, правдивий, пе́вний. — **Дѣйстви́тельная жизнь, цѣна́** = правди́ве, спра́вжнє життя́, спра́вжня ціна.

Дѣйствіе = дія, подія, учи́нок, вчи́нок, си́ла, спра́ва. — Ой ти неш, мене бєш за які вчинки? н. п. — Не токмо треба сповідати ся з учинків, але теж і з мислей. Б. Н. — Не токмо учинком яким супротивенство показуючи, але хоти словне мовцичи. Ст. Л. — (Д. **Актъ** 3). — **Имѣть дѣйствіе** = мати силу. — Закон не має зворотної сили. — **Привести́ въ дѣйствіе** = пусти́ти в ход, завести.

Дѣйствователь = дїяч.

Дѣйствовать = 1. діяти, чини́ти, роби́ти. — Дїй швидко, так бридко, дїй тихо, так лихо. н. пр. — О так чини, як я чиню, люби жінку аби чию. н. п.

2. ма́ти си́лу.

Дѣйствующій = діючий. — **Дѣйствующія ли́ца** (в драматичному утворі) — діючі особи, дієві люди, лицедії.

Дѣланіе = ро́блення, робо́та. — Ложок сребрених доброго роблення 5. Ст. Оп. Кіев. Ст.

Дѣлать, ся = ді́яти, ся, роби́ти, ся, чини́ти, ся, твори́ти, ся, (що лихе) — ко́їти, ся, витворя́ти, ся, виробля́ти, ся, (аби як, не вміло) — ба́зграти, ма́згати, парта́чити, (в один раз) — разува́ти, (на перекір) — перешкожа́ти, (що зайве) — переборща́ти. — Ой я нещасний, що маю діяти? полюбив дівчину та не можу взяти. н. п. — Ой, дівчино, що маю робити, що ні тебе забути, ні без тебе жити? н. п. — Скажи мині правду, мій добрий коваче, що діяти серцю, як серце болить? Аф. — Не чини лихого, не бій ся нікого. н. пр. — Слава не поляже, а роскаже, що діялось в сьвіті. К. Ш. — Роби те, що піп каже, а не роби того, що він робить. н. пр. — **Дѣланный** = ро́блений. — **Дѣлающій** = ро́блячий, ді́ючий, (за раз кільки дій) — сімидільник. — **А что́ мнѣ дѣлается?** = а що мині ді́ється? — **Дѣлать кругъ** = колува́ти, кру́гу накида́ти. — Хто колує, той дома не почує. н. пр. — Ходім напрямець, — чого нам стільки кругу накидати. Чайч. — **Дѣлается ху́же** = гіршає. — Слабому гіршає. — **Отъ не́чего дѣлать** = з нічого роби́ти, знече́вя. (С. Аф.).

Дѣлёжный = розді́льний, ді́льчий.

Дѣлёжъ = дільба́, розді́л, паюва́ння.

Дѣле́ніе = поді́л.

Дѣле́цъ = ділни́к, митець, маста́к. — Ділника і діло боїть ся. н. пр.

Дѣли́мость = діли́мість, поді́льність. (С. Пар.).

Дѣли́мый = діли́мий, поділя́ємий, поді́льний, поділистий. С. Пар.

Дѣли́тель = діли́тель.

Дѣли́ть, ся = діли́ти, ся, поділя́ти, ся, розділя́ти, ся, паюва́ти, (здобич) — дува́нити, (на два) — двоїти, (на три) — троїти, (на морги) — моргува́ти. — А буде отець — мати помірати, будемо худобу на дві части паювати. п. д.

Дѣли́шко = дільце́. — Я до вас дільце маю.

Дѣло = ді́ло, спра́ва, учи́нок, вчи́нок, робо́та, пра́ця, по́рання. — Дивись кінця кожній справі. н. пр. — Добра воля стане за учинок. н. пр. — Писар повинен цілую справу вірно писати. Б. Н. — Всюди в їх одна розмова про єдину справу, що обходила життя їх, та їх честь і славу. Пчілка. — **Въ са́момъ дѣлѣ** = спра́вді, спра́вжки. — Чи справжки чи на жарт. Гул. Ар — **Въ че́мъ дѣло** = в чім ді́ло, про що річ? — **Всё употреби́ть въ дѣло** = все зроби́ти, всіма́ чорта́ми запра́вити. — **Дѣло ма́стера бои́тся** = ділника́ і ді́ло боїть ся. н. пр. — **Дѣло есте́ственное, обыкнове́нное** = сьвітове́ ді́ло (Ман.), сьвітова́ річ (Пч.), звича́йна річ. — **Дѣло пло́хо** = пога́но, пога́не ді́ло, ке́пська спра́ва, не пере́ливки. — Я вже бачу, що не переливки, та навтікача. — **Дѣло то́лько въ томъ, что бы...** = річ тільки про те́, щоб... — **Золоты́хъ дѣлъ ма́стеръ** = золота́рь. — **Мое дѣло сторона́** = моя хата зкра́ю. — Моя хата зкраю — нічого не знаю. н. пр. — **Не въ то́мъ дѣло** = не в тім річ, си́ла. — Не в тім річ, що в хаті піч, дивно-б було, як би не було. — Не в тім сила, що кобила сива, а в тім, що не везе́. н. пр. — **Не къ дѣлу** = не до ді́ла, не в лад. — Коли моє не в лад, то я з своїм назад. н. пр. — **Не счита́ется за дѣло** = не в ді́ло. — Помажу комін — не біло, помию ложки — не в діло. н. п. — **Не твое́ дѣло** = не твоє́ ді́ло, зась, за́ськи. — Игумену діло, а братії зась. н. пр. — **Плёвое дѣло** = дурни́ця, пусте́, ка́зна що. — **По дѣло́мъ** = за ді́ло. — **По дѣло́мъ вору и му́ка** = коту́зі по заслузі. н. пр. — **Пойма́ть на дѣлѣ, на мѣстѣ преступле́нія** = зла́пати, пійма́ти на горя́чому вчи́нку. — **Ра́тное дѣло** = військова́ спра́ва. — В той час була честь, слава, військовая справа. н. д. — **Слы́ханное ли, ви́данное ли дѣло** = чи чу́вано, чи ви́дано? — **Ста́точное ли дѣло** = чи подо́ба, чи подобенство? — Чи подобенство, мій брате, щоб я своє добро на шляху покидав, тебе на коня брав? н. д. — **То́ ли дѣло** = нема́ кра́ще, як, нема́ як. — **Тя́жебное дѣло** = по́зов, спра́ва. — Тоді виграю справу, як ляжу на лаву. н. пр. — **Ходи́ть по дѣлу** = позива́ти ся, тяга́ти ся. — **Что́ мнѣ за дѣло** = яке́ мині ді́ло. — **Что дѣло, то дѣло** = що пра́вда, то пра́вда. — **Э́то дѣло** = це до́бре, гара́зд! — **Э́то осо́бое дѣло** = се инша річ, се инша стать. — **То и дѣло** = те і зна́й, тільки те́, тільки й того́, що... — **Же́нское дѣло** = жіно́ча річ. — Жіноча річ коло припічка. н. пр.

Дѣлово́й = ді́ловий, ділови́тий, вмілий.

Дѣлопроизводи́тель = секрета́рь, письмоводи́тель.

Дѣлывать = д. **Дѣлать.**

Дѣльно = до ді́ла, до ре́чі, до ладу́, до пуття́. — Не війтова дочка, а до речі говорить. н. пр. — Хто каже до ладу, то ухо наставляй, а хоч і без ладу, то теж не затикай. н. пр.

Дѣльный = доді́льний (Ман.), зда́тний, годя́щий, пу́тній, путя́щий; роботя́щий, працьови́тий.

Дѣлянка = ділянка, дільни́ця.

Дѣтёнышъ = (кішки, собаки і т. д.) — кошеня́, цуценя́ і т. д. (птиць) — пискля́, голопу́цьок.

Дѣти = діти, дітки, зб. — дітвора, мале́ча, (чималі) — дітлахи́. Ман. — **Незаконнорожденные д.** = байстрюки́, байстря́та, жирові діти (Ман.), па́далишні. — **Сводные д.** = зведеня́та, зведенюки́, (удовиці, з котрими вона прийшла до другого чоловіка) — приведе́нники.

Дѣти́на = хло́пець, па́рубок, па́рень.

Дѣтище = дити́на.

Дѣторо́дный = діторо́дний.

Дѣтоубійство = дітогу́бство.

Дѣточки = дітки, діточки́, дітоньки́.

Дѣтская трава́, рос. Neottia Nidus avis Rich = зу́би, миколайці, при́воротень. С. Ан.

Дѣтскій = дитя́чий, дити́нячий (С. Л.), дітський, дити́нний. — Дитяча играшка. — В молодих дитинних літах. С. З. — Та без дитячих ріс утіх, цурав ся хлопчик той усіх. Пчілка. — **Дѣтское мѣсто**, Placenta uteri = дітське місто, по́слід.

Дѣтство = дити́нство, ма́льство, мале́нство. — **Впасть въ дѣтство** = здити́нити ся. Чайч. — **Съ дѣтства** = з ма́лку, з ма́лечку, зма́льства, з мало́го ма́лечку, з дити́нства. — Не було з малку не буде й до останку. н. пр. — Нужда з малечу від дитинства. Фр

Дѣтушки = дітки, дітоньки́, діточки́.

Дѣть, ся = д. **Дѣва́ть, ся.**

Дѣя́ніе = 1. дія, діло, учи́нок, вчи́нок. — В кождом учинку, за котрий горлом карають, потреба довод' в явних і ясних Ст. Л.
2. мн. — ді́янія.

Дѣятель = діяч.

Дѣятельность = діяльність.

Дѣятельный = дія́льний, роботя́щий, тру́дящий, працьови́тий, невспину́щий.

Дюже = ду́же, си́льно.

Дюжесть = си́ла, міць, ду́жість.

Дюжинный = 1. дю́жинний (що продасть ся на дюжину або належить до дюжини чого небудь).
2. аби́-який, не зна́чний, аби́-що.

Дюжій = ду́жий, сильний, міцни́й.

Дюжѣть = ду́жчати.

Дюймо́вка = ца́лівка. (Прав.).

Дюймъ = цаль. (Прав.).

Дя́гиль, рос. Archangelica officinalis = дя́гиль, дзе́нгель, ду́дошник, ре́ва. С. Ан.

Дя́глица = д. **Дѣди́льникъ.**

Дя́динъ, дя́дній, дя́дюшкинъ = дя́дьків, дя́дьківський.

Дя́дюшка, дя́дя = дя́дько, дя́дичко, (жінка його відносно до небожа або небоги чоловіка) — дя́дина.

Дя́телъ, пт. Picus = дя́тел, жо́вна́, клю́й-дерево, деревоклю́й, я́тіл, я́тлик. (Хар.) — Чи вітерець шепче, чи жовна де кору на липі подовбе. Гул. Ар.

Дя́тельникъ, дятло́вникъ, рос. Trifolium repens L. = хре́стики, хреща́тий барвінок, сіре-зілля, горішки, ли́шки. С. Ан.

Дя́тлина, дя́тловина, рос. Trifolium pratense L. = конючи́на, тро́й-зілля, троя́н, іва́сик, дя́тловина, ко́зине о́ко, по́пки. С. Ан.

Е.

Евангели́стъ = єванге́листа.

Евангели́ческій = євангели́чний.

Ева́нгеліе = єва́нгелия.

Евну́хъ = є́внух, скіп, скопе́ць, обріза́нець (С. Пар.), ва́лах (С. Ж.).

Евре́й = жид, жид, жидовин, поб — жидю́га, жидя́ка, зневажливо — па́рх, зб. — жидова́, здр. — жидо́к, жидик. С. Аф. — Не хотіли жиди манни їсти, нехай же чорта з'їдять. н. пр. — Наші жидки небораки: єдні пішки, другі рачки. н. пр. — **Уподобля́ться евре́ю** = жидові́ти.

Евре́йка = жиді́вка, здр. — жиді́вочка. С. Аф.

Евре́йскій = жидівський.

Евре́йчикъ = жидо́к, жи́дик (С. Аф.), про дитину — жидиня́, жидівча́, ба́хур. (С. Ш.).

Евхари́стія = Прича́стя.

Егéй, рос. Carex L. = осока́, ти́рса. С. Ан.

Е'гepь = стріле́ць, мисли́вець (С. З.), охотник.

Егоза́ = 1. (про дитину) — пусту́н, ха, брику́н, ха, жиру́н, ха, пусту́нчик, брикуне́ць.

2. кру́чений, а, дзи́ґа (спільного р.).

Егози́ть = 1. пустува́ти, жирува́ти.

2. крути́тись, верті́тись.

Едва́ = 1. ле́две, ле́дві, на си́лу, в си́лу. С. Л. З. — Ой я чужак нещасливий, в нужді живу ледве живий. н. п. — На силу вимовив слово. — **Едва́-едва́** = на превели́ку си́лу. — **Едва́ не** = ма́ло не, ма́ло що не, тро́хи, тро́хи що не. — Поточив ся — трохи не впав. — З розгону трохи не штурхнув дишлем у передню повозку. С. Ш. — **Едва́ ли** = навря́д, навда́ку, троха́. — Навряд чи доживе він до вечера. — Тепер навдаку чи буде носить ся болото — води багато.

2. тільки що, як тільки, ско́ро. — Як тільки побачив нас, зараз кинув ся тікати.

Едине́ніе = една́ння, поедна́ння, з'една́ння; е́дність, зго́да. — Пригоди учать згоди. н. пр

Едини́ться = една́ти ся. С. З.

Едини́ца = Їдини́ця.

Едини́чный = Їдини́чний, поеди́нчий.

Единобо́рецъ = бо́ець, перебі́єць.

Единобо́рство = поединок.

Единовла́стіе = самовла́дство, самовла́да. (С. Пар.).

Единовре́менный, но = разови́й, раз, оди́н раз.

Единове́рецъ, ка = 1. одновірець, ка.

2. старові́р, пилипо́н, ка. (С. З.).

Единове́рный = одновірний, одної віри.

Единове́рческій = староврний.

Единогла́сіе = лад, згода; односта́йність, едноста́йність.

Единогла́сный, но = згодний, односта́йний, едноста́йний, но, одноголо́сно. в оди́н го́лос, в одно́. — Вольними голосами единостайне обрали на уряд сотницький. Ч. К. — Одноголо́сно постановлено. Батьк.

Единодержа́віе = д. **Единовла́стіе.**

Единоду́шіе = (е)односта́йність, односе́рдність.

Единоду́шный, но = односта́йний, едноста́йний, но, односе́рдний, односе́рдо, односе́рдно. — За віру християнську одностайно стати, слави — лицарства достати. н. д. — Нема кому порадоньки дати, одностайне, односердно на ворога стати. К. Ш.

Еди́ножды = раз, оди́н раз.

Единозе́мецъ, единозе́мка = земля́к, земля́чка (укр.), кра́янин, кра́янка. (Гал.).

Единокро́вный = кре́вний (С. З.), крівня́к, однокро́вник. (Чайч.).

Единоле́тній, ний = одно́літок, рове́сник.

Единома́терній = однома́терній.

Единомы́сліе = одноду́мство; односта́йність.

Единомы́шленникъ = одноду́мець, односу́м, сумі́сник. — Односуми, що чорт їх розсуне. н. пр. — **Единомы́шленникомъ стать** = порозумі́ти ся, (на що лихе) — злига́ти ся, полига́ти ся. С. З.

Единомы́шленный = одноду́мний, односу́мний, сумі́сний.

Единонача́ліе = д. **Единовла́стіе.**

Единообра́зный, но = одна́ковий, во, одноманітний, но.

Единоплеме́нникъ, ца = д. **Единозе́мецъ.**

Единоро́гъ = одноро́г.

Единоро́дный = (син) — еди́нець, една́к, еди́ний, одина́к, оди́нець, одинчик, (дочка) — едини́ця, одини́ця, (е)одина́чка. — З единака рідко що добре буває. н. пр. — А жид старий — він теє знає, дочку свою единачку в хаті замикає. К. Ш. — Сидить козак, дрібні листи пише, а вдовина едини́ця дитину колише. н. п. — У вдовиці коло ставу хатина старенька, у вдовиці одиниця дочка молоденька. Пч.

Единоутро́бный = едннома́терній. (Опанович.).

Еди́нственный, но = еди́ний, поодино́кий, однісінький, едине, тільки.

Еди́нство = е́дність.

Еди́ный = оди́н, їде́н, еди́ний. — **Наедине́** = на самоті́, самото́ю. — Жінку поховав, дочку заміж віддав, лишив ся самотою. Як. — **По еди́ной** = по ча́рці.

Е'жа, рос. Dactylis glomerata L. = мітли́ця, вівсю́к, пирі́йка. С. Ан.

Ежева́тый = колю́чий, ущі́пливий (С. З.) — Мужича правда колюча, а панська на всї боки гнуча. н. пр.

Ежеви́ка, рос. Rubus fruticosus L. = ожи́на. С. Ан. — Та не має цьвіту найсинїшого над тую ожину н. п. — Було личко як яблучко, стало — як ожина. н п.

Ежеви́чный = ожи́новий.

Ежевре́менный, но = д. **Всегда́шній, всегда́.**

Ежего́дный, но = щоро́чний, що ро́ку, що го́ду. — У нас що року по пророку (що року дитинка). н. пр.

Ежеголо́вка, ежеголо́вникъ, рос. Sparganium L. = ї́жа́ча голо́вка. С. Ан.

Ежедне́вный, но = щоде́нний, щоде́нно, щодня́, день у де́нь. — Уся важка щоденна робота тих людей проносить ся передо мною. Фр. — Один тому день, що батько в плахті (на весіллі дочки), а мати щодня, та й дива нема. н. пр. — Плачуть мої очі щодня і щоночі. н. п. — І в пісні тій надії всі і муки свої ми вилили, співаючи щоденно її. Чайч. — Молебні день у день він править. Гр.

Е́жели = колй, як, як-що́. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. н. п. — Прийду, як що можна буде.

Ежемину́тно = що хвили́ни.

Ежемѣ́сячный, но = що місяцьо́вий, що місяця.

Еженедѣ́льный, но = тижньови́й (С. Ш.), що тижньо́вий, потижньо́вий, поти́жений, що ти́жня, що неділї.

Ежено́чно = що но́чі. — Чуже поле поливаю що дни і що ночі, поки нони не засиплють чужим піском очі. К. Ш.

Ежеча́сный, но = повсякча́сний, щоча́сний, що годи́ни, що ча́су.

Ёжикъ = ї́жачо́к (див. Ёжъ).

Ёжить, ся = ко́рчити, ся, щу́лити ся. — Бідний багатому невинний слуга — корчить ся, гнеть ся пред ним як дуга. Сковорода.

Ежо́вина = шку́ра ї́жако́ва.

Ежо́вый = ї́жако́вий, ї́жа́чий. — **Ежо́вая трава́**, рос. Echium vulgare L. = сине́ць, ра́нник, громови́к, за́ячі бурячки́, шари́ло. С. Ан. — **Держа́ть въ ежовы́хъ рукави́цахъ** = до ру́к прибра́ти, в рука́х держа́ти.

Ёжъ, зв. Erinaceus Europaeus = ї́жа́к, здр. ї́жачо́к, поб. ї́жачи́ще, самиця — ї́жа́чка, ї́жачи́ха, мале — ї́жачиня́, тко. — Не з нашим щастям голою рукою їжака вбити. н. пр.

Ей, ей = так, пра́вда, так є́сть. — **Ей-Бо́гу** = їй-бо́гу, да́лебі, бігме́, присяй Богу. — Ой на тобі, козаче, дитину, бо далебі під копика кину. н. н. — Ой не буду, козаченьку, далебі не буду, як ти вийдеш за ворота — и тебе забуду. н. п.

Е́ле = д. **Едва́**.

Е́левый = яли́новий.

Еле́й = оли́ва. — Правда як олива — завсїгда поверх вийде. н. пр. — **Еле́й святы́й** = ми́ро.

Елеопома́заніе = мирува́ння.

Елеопома́зывать = мирува́ти.

Елеосвяще́ніе = маслосвя́тіє, собо́рування, мирува́ння. — І маслосвятіє служили. К. Ш.

Елеосвяща́ть = собо́ровати ма́слом, мирува́ти. — Там такий трудний лежить, що от-от Богові душу віддать, уже його й маслом соборовали. — Коли кого мирували, тому же не можна так жити, як чоловік з жінкою. н. пр. Ман.

Ёлка = 1. ялйнка (д. **Ель**).

2. (деревце ялинове чи соснове, котре квітчають на різдвяних святках) — яли́нка-ги́льце, со́сенка. — Радіють всі, готують мед, вино і цяцьками вбірають гильце. Глібов.

Ело́вый = д. **Е́левый**.

Ёлочка = д. **Ёлка**.

Ёлочный = яли́новий, гильцевий.

Ель, рос. Pinus Picea du Roi Endl., Pinus abies L = яля́на, здр. яли́нка (укр.), смере́ка (гал.). С. Ан. — А мій милий при ялині, пасе коні на долині. н. п. — Гильце деревце з ялини та з червоної калини. н. п.

Еме́цъ = д. **Взя́точникъ**.

Ёмкій = містки́й. — Ся пляшка дуже містка.

Ёмкость = д. **Вмѣсти́тельность** і **Вмѣсти́мость**.

Ендова́ = жба́н, джба́н (С. Аф. З.), конді́йка (С. З.). — До часу жбан воду носить. н. пр.

Ено́тъ, зв. Viverra genetta = яно́т.

Епанча́ = опанча́, опанчи́на (Эв.), коре́я (С. З.), бу́рка (С. Ш.). — Еней в керею замотав ся, на задвірку хропти уклав ся. Кот.

Епа́рхія, епиеко́пія = владицство, єпа́рхія, біскупство. — О посвященни їх на владицство бажали. (Вірші на см. Сагайдашного. Ист. и. малор. нар.).

Епи́скопъ = архире́й, влади́ка, (католицький) — біскуп.

Епитимія́ = поку́та. (С. З.). — Де молитва і покута, там і гріх забутий. н. пр. — **Нести́ епитимію́** = покутува́ти. — Мають при церкві покутувати. Ст. Л. — **Понести́, отбы́ть епитимію́** = зпокутува́ти (С. З.), відпокутува́ти. — Я свою кару ще перед гріхом відпокутувала. Фр.

Ёра = д. **Безпу́тникъ**.

Ерала́жъ, ерала́шъ = 1. розгордія́ш, гарми́дер.

2. нісенї́тниця, бридня́.

3. мішани́на, частїше мішанина цукерків різних.

4. гра в ка́рти (особлива)

Е'ресь = є́ресь, єрети́цтво. (К. Кр.).

Ерети́къ, ти́ческій = єрети́к, одще́пенець, недові́рок, полуві́рок, єрети́чий, єрети́цький, єрети́чний (С. З.). — **Ерети́комъ сдѣлаться** = поєрети́чити. — Нині князї руські всї поєретичили. І. Вишенський. (К. Ист. возс. Руси)

Ёрзать, ся = со́вати, ся, мості́ти, ся, го́рзатись. С. Л.

Е'рикъ = яро́к, ба́лочка (понята водою).

Ерлыкъ = ярли́к.

Ерма́къ = жо́рен (ручний).

Ермо́лка = ярму́лка.

Ёрникъ = д. **Безпу́тникъ.**

Еро́шить, ся = 1. куйо́вдити, ся, ко́шлати, ко́шкати, ся, ку́длати, ся, кудо́вчити, ся, настобу́рчувати, ся. — На віщо так настобурчувати волосся?
2. костри́чити ся, харапу́дити ся. — Кінь харапудить ся і не йде.

Еро́шка = ку́дла, кудла́нь, кудла́ч, патла́ч, кудла́тий, патла́тий. (С. З.).

Ерофе́ичъ = травня́к, травнячо́к (горілка, настояна на різних травах). С. Ш.

Ерупо́къ = вугли́ця. С. Пар.

Ерши́ться = огриза́ти ся, костри́чити ся. (С. Л.).

Ёршъ, риба Perca cernua = 1. йорж; до тієї ж породи, здаєть ся, належать — бо́бирь, бирючо́к і морська р. — бичо́к.
2. гвіздо́к (с зубцями до головки).

Ерыга = 1. риба́льська сітка (особлива).
2. гультя́й, гульвіса, пяни́ця, пія́к.

Ерыжничать = пія́чити, гультяювати, пити-гуля́ти.

Есау́лъ = осаву́л, осаву́ла.

Е'сли = колі́, як, як що́. — **Е'сли бы** = колі́-б, як-би́, бода́й, коби́, ко́б (Под.). — Ой пішла б я на музики, коб дав батько питака. н. п. — Як би мінї черевики, то пішла б я на музики. К. Ш.

Есте́ственный, но = сьвітови́й, приро́дний, натура́льний, звича́йний, натура́льно, звича́йно. — Що випив чарку? Се ж сьвітове. С. Л.

Естество́ = приро́да, істо́та, єстество́, єство́. — Природу тяжко одмінити. н. пр. — Сьвітло сонця сюди не доходить, піякі живі істоти тут не водять ся. Фр. — Сповідати ся такими словами, з котрих би ієрей уразумів єстество гріха. Б.—Н. — Як приляже до твоєї грудї всім своїм дрібненьким єством. Фр.

Естествозна́ніе = природозна́вство.

Естествоиспыта́тель = природозна́вця, природоспи́т (Гал.). — Говорять учені природознавції, що... Фр.

Е'сть = є, єсть. — **Есть ли** = чи є́, чи є́сть?

Ефе́съ = ру́чка, держа́к (шаблї, меча то-що).

Ехи́дна, Coluber berus = гадю́ка, змія́.

Ехи́дничать = лука́вити, лютова́ти.

Ехи́дный = лука́вий; злий, лю́тий.

Ехи́дство = лука́вство; злість, лю́тість.

Ехи́дствовать = д. **Ехи́дничать.**

Еще́ = ще, іще́. — Дай мінї ще трохи. — Багато ще буде дїла. — І ще разочок поцілуй. — **Еще́ бы** = де́ж-пак, де́ж-пак, а то́ж пак.

Еюмо́ны = покло́ни (у великий піст).

Ж.

Жа́ба = 1. Rana bufo — жа́ба, де-які одміни — ропу́ха, коро́ставка; поб. — жа́бище, здр. — жа́бка, мале — жабеня́, тко, (д. ще **Голова́стикъ** 3.).
2. Angina — жа́ба.

Жа́берный = зя́бровий.

Жа́бій = жаби́ний, жа́бячий. С. Аф.

Жа́бникъ = рос. 1. Filago arvensis L. = горля́нка, грудна́ тра́вка, поли́нчик. С. Ап.
2. Ranunculus = козе́лець, ку́ряча слїпота́. С. Ап.

Жабо́вникъ, рос. Potentilia argentea L. = черви́шник, черви́чник, червото́чник, черве́ць, деревя́нка, жо́вня, нагідни́к, P. reptans L. = мо́хна, пятерни́к. С. Ап.

Жабре́й, рос. = Linaria genistaefolia Mill. — давіночки́, косюрки́ і L. vulgaris Mill. — д. **Выдольникъ.**

Жа́бры = зя́бра, зя́бри. С. Аф. Л.

Жа́воронковъ = жа́йворонковий, жа́йворонячий. (С. Аф.).

Жаворо́нокъ = жайвороня́, тко.

Жа́воронокъ, пт. Alauda = жа́йворонок, жа́йворошок (С. Л.), A. cristata, rustica =

посьмітю́ха, попілю́ха. — Жайворонки щебечуть під небесами. Греб.

Жа́вороночный = д. **Жа́воронковъ.**

Жа́дничанье = жада́ння, жадо́ба.

Жа́дничать = жада́ти, ла́ситись (на що), хапа́ти ся (до чого).

Жа́дность = жадо́ба, хти́вость (С. З.); зажéрливість, ненажéрливість, неси́тство. (С. З.).

Жа́дный, но = 1. жадли́вий, жадéнний, хти́вий, ла́сий, жадли́во, хти́во, ла́со. — А ті бачуть, що він у кешеню хова, та й думають: бач який жаденний. н. о. — Ласий на ковбаси. н. пр.
2. зажéрливий, ненажéрливий, неси́тий, зажéрливо, жерце́м, неси́то. — Той неситим оком за край сьвіта зазирае, щоб загарбать за собою. К. Ш.

Жа́жда = жадо́ба, зга́га, жа́дібка (Номис). — Ой дївчино, дай нам, серце, водицї напитись, годї згагою у полї козакам томитись. К. Д.

Жа́ждать = жада́ти, пра́гнути. — Не той убогий, що мало мае, а той, що багато жадае. н. пр. — Всї покою щиро прагнуть, а не в один гуж всї тягнуть. Мазепа. — Прагнущого напоїти. Б. Н.

Жалга́, жагла́, рос. Potamogeton L. = куши́р, кушу́р. С. А. — Бодай тая річка куширом заросла, вона ж мене молодого за Дунай занесла. н. п.

Жа́леніе = жа́лїння.

Жа́листый = жалли́вий, жалки́й. (С. Аф.).

Жа́лить = жа́лити, куса́ти. — **Жа́лящій** = жалки́й, жижки́й. — І на жалку кропиву мороз бувае. н. пр.

Жа́лкій = 1. бідола́шний, бі́дний, серде́шний.
2. жа́лісний (С. З.), жа́лібний (С. Аф.). — Жалїсним серцем на тое уболївоючи. Л. В.
3. мізе́рний, ми́ршавий, злиде́нний, нїкче́мний.

Жа́лко = 1. жа́лісно, жа́лібно, здр. — жалібне́нько, порів. ст. — жальнї́ше, жалібнї́ше. — Де узялась та зозуленька, у головках сїдала, жалібно кувала. н. д. — Голоснїше, жалібнїше, щоб вітри почули. К. Ш.
2. жа́ль, жа́лко, жа́лько, шко́да́. — Не вернув ся із походу гусарин москаль, чого ж мінї його шкода, чого його жаль? К. Ш. — Ой полети галко, де мій рідний батько, нехай мене одвідае, коли йому жалко. н. п. — Дорогий гість, та шкода, що в піст. н. пр. — Кров не вода, розливати шкодá. н. пр.

Жа́ло = жало́, здр. жальце́ (С. Аф.), жило́. — На кінцї тїла бджоли мають жило тонесеньке, але тверденьке. Степовик.

Жа́лоба = жа́лоба, ска́рга. С. Л. — Великії скарги доходили до Б. Хмельницького зо всїх сторон. Л. С. — Жалобная сторона винна позваній сторонї копію з позву жалоби своея дати. Ст. Л. — **Жа́лобы на судьбу́** = жалїння, бідкання, нарікá́ння, ска́рги. — Без скаргів він копав і стогін нї один з дитячих уст не вилїтав. Пч.

Жа́лобливый = жа́лісли́вий, жа́лібли́вий.

Жа́лобный, но = жа́лісний, жа́лібний, но. — Чого встаеш раненько, чого плачеш жалібненько? н. п. — Жалібна пісня.

Жа́лобщикъ = жа́лобник (Ст. Л.), позо́вник (С. Пар.). — Таковий позов жалобник мает в реестр уписати. Ст. Л.

Жа́лованіе = пожа́лування.

Жа́лованье = жа́лування, пла́та, запла́та (С. Аф.), пла́тня (Гал. С. Пар.).

Жа́ловать = 1. жа́лувати, дарува́ти.
2. шанува́ти, люби́ти (кого), ма́ти ла́ску до ко́го. — **Онъ не жа́луетъ его́** = він не полюбля́ його.
3. одві́дувати (кого), бува́ти (у кого). — **Добро́ пожа́ловать!** = про́симо, ми́лості про́симо, про́симо до госпо́ди.

Жа́ловаться = жалї́ти ся, ска́ржити ся; жалкува́ти, ся; позива́ти; (на долю) — бідкати ся, нарі́кати. — Невістка скаржилась, а на лицї не змарніла. н. пр. — — Там милий лежить, та скаржить ся на головку, що вона болить. н. п. — Не жалкуй на свою матїр, що тебе згубила! Ой не буду жалкувати, моя рідна мати, яку мінї Бог дасть долю — буду горювати. н. п. — Ой піду як до пана, позивати Івана. н. п.

Жа́лостливый = д. **Жа́лобный.**

Жа́лостный = д. **Жа́лкій** 1 і 2.

Жа́лость = жаль, жалїння, жалкува́ння, жа́лощі. (С. Аф.). — Ти не маеш жалю до рідної своеї дитини. К. Ш. — Казна жалю не зна. н. пр.

Жа́лче, жалче́е = жалібнї́ше, жалкі́ше, жальнї́ше.

Жаль = д. **Жа́лко** 2 і **Жа́лость.**

Жалѣ́ть = жалї́ти, жалкува́ти, жа́лувати, шкодува́ти; шанува́ти, берегти́. — І всї, хто знав його, сердешно жалкували, а ничї — сльози утирали. К. Д. Ж. — Жалкую, що не купив коня. С. Аф. — Чужа сторононька, ще й чужії люди, ой хто ж тебе, моя доню, жалувати буде. н. п. — Прийшов до його товариш його, бере його за рученьку, жалує його. н. п. — І так уже догляда її та шкодує, як ока. п. о. — Не жалїй ухналя, бо підкову згубиш. н. пр. —

Пошануй худобу раз, вона тебе десять раз пошанує. н. пр. — Лихого нічого жалувати. — **Есть о чёмъ жалѣть!** = жалю́ по кісілю́! (Номис).

Жанда́рмъ = жанда́р.

Жара́ = жаро́та, спе́ка, спеко́та, (дуже сильна) — пе́кло. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — Спека така, що ні за що не можна взятись. Як.

Жара́токъ = припі́чок, пригру́бник. (Пічурка, куди згрібають жар).

Жа́реное = пече́не, пече́ня, сма́ження. — На Бога ви гляньте, нам печені дайте. н. п. — Наш дружбонько чорнобривий, не жаль йому дати печеню покра́яти. н. п. — Мабуть сам пан звелїв віддать Рябку печене і що зостало ся варене. Гул. Ар.

Жа́реный = пече́ний, (на маслї) — сма́жений, (на салї) — шква́рений, (про молоко, яєшню, ковбаси) — пряже́ний. — У мене єсть пряжена ковбаса, печена курка і пляшечка запіканки. Кот.

Жа́рить, ся = 1. жа́рити, пекти́, ся, (в маслї) — сма́жити, ся, (на салї) — шква́рити, ся (ковбаси, яєшню) — пря́жити, ся, (в закритій посудинї) — души́ти. — Як з кабанів топилось сало, так шкварили ся сї в огнї. Кот.

2. (про сонце) — пали́ти, пекти́.

3. (різками) — па́рити, шмага́ти, чу́стрити, сїкти, шква́рити.

4. па́рити ся.

Жа́ркій, ко = жарки́й, ко, гаря́чий, гаряче́, палю́чий, пеку́чий, че, шкварни́й, шква́рно, варки́й, ва́рко, (про золоту) — ясни́й, я́сно, блиску́чий, че, (про цьвіт) — жовтогаря́чий. — Гаряче, пекуче лїто. — На сонцї так шкварно, що не встоїш. — Варко сьогодня, от і тяжко йти.

Жаркова́тый, то = жарке́нький, гаряче́нький, ко.

Жарко́е = д. **Жа́реное**.

Жарко́некъ, жарко́нько = д. **Жаркова́тый**.

Жа́рница = пі́чка в сере́динї казана́ парової машини.

Жаро́вня = жарі́вня (С. Аф.), жарі́вниця (С. Л.).

Жаръ = 1. жар, жаро́та, жа́ркість, спе́ка, вар. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — На дворі вар займає дух. Як.

2. жар, жари́на, (дрібний) — при́сок. — Вигреби жар з печі на припічок. — Дай жарину на люльку. — Я стиснула його і вся затрусилась, не мов взяла в руку жменю приску. Фр.

3. вого́нь, пал (в тїлї). — Такий вогонь у голові, що крий Боже! — Підгорнувши невеличке рученя під біле личко, у колясцї, бачу я, спить в палу́ мале хлопя. В. Щ. — **Меня́ какъ бу́дто въ жаръ бро́сило** = так як на ме́не жа́ром сипну́ло.

4. пал, па́лкість, запал. — Він з запалу не знав, що й робити.

Жары́ = спе́ка. — Від спеки усе посохло і попалилось.

Жасми́нъ, рос. Iasminum = ясми́н.

Жа́тва = жнива́, жни́во. — Се було саме у жнива́. — Прийшли жнива́ — ходить жінка, як не жива (не хоче робити). н. пр. — Буде той голоден, хто жнивами шукає холодочку. н. пр. — Добрі жнива колись то будуть. К. Ш. — (Початок жнив) — зажи́н, зажи́нки, (кінець жнив і празник у жнива) — обжи́нки, (починати жнива) — зажина́ти. — Зажинати найкраще в пятницю або вівторок. З. Крим. — (кінчати жнива) — обжина́ти ся, (збір жнивний) — ужи́нок. (С. Ш.).

Жа́твенный = жнивни́й. — **Жа́твенная пора́** = жнива́. — **Ж. маши́на** = жа́лка, жа́тка, саможа́лка, саможа́тка, самоко́ска, женни́чка.

Жа́тель, ница = д. **Жне́цъ, жни́ца**.

Жать = 1. (жму, жмёш) — дави́ти, ти́снути, стиска́ти, му́лити, чави́ти. — Чого мене так тиснеш за руку? — Сказав танець грати, а сам Бондарівну за ручку стискати. н. п. — І червоні чоботи мулять. н. пр. — Мулкі чоботи. Чайч.

2. (жну, жнёш) — жа́ти, (за довг) — віджина́ти. (Д. під сл. **Жа́тва**).

Жа́ться = 1. д. **Ёжиться**.

2. тїсни́ти ся, тули́ти ся. (С. Ш.).

3. скупи́ти ся.

Жба́нъ = джба́н, коно́вка. — Хоч у мене жупан дран, єсть у мене грошей джбан. н. п. — Купи ж мінї цебер меду, коновочку пива. н. п.

Жва́ка = д. **Жва́чка**.

Жва́ло, Mandibulum = ще́лепи (у комах).

Жва́чка = 1. жу́йка, жвак. — Худоба лягла на спочивок, жує собі жуйку. н. о. — **Жева́ть жва́чку** = жу́йку жува́ти, ремига́ти. — Вози скриплять, ярма риплять, воли ремигають. н. п.

2. рос. Scleranthus annuus L. = борови́й проскурни́к, борода́вник. С. Ан.

Жва́чный = жу́йний.

Жгу́нъ, рос. Capsicum annuum L. = стручкови́й, стручкова́тий пе́рець, перчи́ця. С. Ан.

Жгу́тъ = джгу́т, би́тка.

Жгу́честь = палю́чість, пеку́чість.

Жгу́чій = пеку́чий, палю́чий, смалки́й, жижки́й, (про кропиву) — жалки́й. — Жалке, як кропива. н. пр. — І на жалку кропиву мороз буває. н. пр. — Палюче, пекуче сонце, літо. — **Жгу́чій ка́мень**, Lapis causticus = чо́ртів ка́мінь, пеке́льний ка́мінь. С. Пар.

Жда́ніе, жданьё = ждання́, жда́нка, сподїва́ння, сподїванка, тріва́ння, дожида́ння, чека́ння.

Жда́нный = жда́ний, сподїваний, дожи́даний. — Не вернеть ся сподїване. К. Ш.

Ждать = жда́ти, сподїватн ся, чека́ти, тріва́ти (С. Ш.), дожида́ти, ся. — Здоровий хвороби сподївай ся, а хворий смерти. н. пр. — Скажи мінї, дївчинонько, як рідная мати, чи маю я женити ся, чи тебе чекати? н. п. — Заграв мій кінь вороненький, назад сподївайтесь. н. п. — Ждав тай годї сказав. — Ждали, ждали, та й жданки́ (жда́нки) поїли, погубили. н. пр.

Же = ж, же, бо, а. — **Когда́ же?** = колй ж? — **Приходи́ послѣ́, тепе́рь же мнѣ не́когда** = прихо́дь опісля́, а (бо) тепе́р мінї нїколи. — **Что же я сдѣ́лалъ?** = що ж я зробив? — **Ну́ же** = ну́ бо, нум, ну́мо. С. З. — Коли іти, нум скоріше. С. З.

Жева́ка = жува́ка, жува́йло.

Жева́ніе = жува́ння, жва́кання, жма́кання, (про жуйку) — ремиґа́ння.

Жёванный = жу́ваний.

Жева́тельный = жува́льний.

Жева́ть, ся = жува́ти, жма́кати, жва́кати, (паче жуйку) — ремиґа́ти, (трудно) — хамели́ти, (про старих) — кутуля́ти. — Пастух сидить собі тай жвакає хлїб. н. о. — Як молодою бувала, по 40 вареників їдала, а тепер хамелю, хамелю, на силу 50 вмелю. н. пр.

Жево́къ = жува́ник.

Жега́ло, жегло́ = жига́ло (С. Аф.), джига́ло, джигайло. — Жигалом пропік дїрку в дошцї.

Жезлъ = па́лиця, ціпо́к, (архирейський, чернецький) — патери́ця, (козацької старшини) — булава́, бунчу́к, (царський) — бе́рдло. (С. Ш.). — Взяв патерицю, чотки взяв і за Україну молитись старий чернець пошкандибав. К. Ш.

Жела́ніе = бажа́ння, хотїння, хіть, во́ля (сильне) — жада́ння, жадо́ба (С. Фр.). — Аби хіть була. н. пр. — Хіті з вола, а сили з комаря. н. пр. — **По со́бственному жела́нію** = по своїй во́лї, самохі́ть (К. Ч. Р.). — **Испо́лнить жела́ніе** = вволи́ти, ввольни́ти, уволи́ти во́лю. — Циганочко, вволи мою волю, та причаруй козаченька, що стояв за мною. н. п. — Рибалочки, козаченьки, вволїть мою волю, ви розкиньте тонкий невід по синьому морю. н. п.

Жела́нный, ая = бажа́ний, жада́ний, пожада́ний (С. Ж.), поми́сльний, блага́ний, бажа́на, жада́на, жада́нка. — Вийди, матїнко, погляди, що тобі бояре привезли, чи вівцю, чи ярку, чи невістку жаданку? н. п. — Невістко наша, жаданко, пе рік ми тебе жадали. н. п.

Жела́тель = хотїй, хтїй, охо́чий.

Жела́тельно = хотїлось би, бажа́лось би; корти́ть. — Хотїлось би з ним побачитись. — Кортить ченцеві з келїї, та ігумен не спить. н. пр.

Жела́тельный = хотя́чий, бажа́ючий, часто вживаеть ся і як **Жела́нный** (д. вище це слово).

Жела́ть = хотїти, хтїти, волїти, бажа́ти, жада́ти, жи́чити, зи́чити. — Ой чи волиш Бондарівна із мною жити, а чи хочеш в сирій землї гнити? н. п. — Волїла б я, моя мати, гіркий камінь їсти, а ніж маю із нелюбом обідати сісти. н. п. — Там дївчина стояла, козаченька бажала. н. п. — Калино-малино, чому почорнїла, чи вітру боїш ся, чи дощу бажаєш? н. п. — З тюрми на волю рвеш ся ти, бажаєш жить, та сили не дано тобі тюрму зломить. Як — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю. н. п. — Од сьвіта вже давно нїчого не жадаю, аби стара любов, я про нову не дбаю. К. Д. Ж. — Умерти вмістї я бажаю, а ніж жити сама маю. н. п. — Хто чарки лїчить, той добра не зичить. н. пр. — Що тобі не миле, то й людям не зич. н. пр.

Жела́ться = хотїти ся, бажа́ти ся, жада́ти ся; ману́ти ся, кортїти. — Кортить шкоринка Маринку. н. пр. — І хочеть ся, і колить ся. н. пр.

Желва́къ = жо́вна (С. Аф.), гу́ля (С. З.), ґу́ля, морґу́ля, ґурґу́ля. — Розхрістана, простоволоса і, як в намистї, вся в жовнах. Кот. — Від його цибуха набігла гуля за ухом. С. З.

Желва́стый = жовнува́тий (С. Аф.), ґу́лявий.

Желе́ = драглї (з ягод, яблуків то що); кісїль; пави́дло. С. Пав.

Железа́, Glandula = за́ло́за (С. Аф. З.), здр. за́лозка. (С. Аф.).

Жёлкнуть = жо́вкнути, жовтїти. — Минає лїто, шелестить пожовкле листя. К. Ш.

Желна́, пт. Picus martius = жовна́ (з породи дятлів, д. **Дятелъ**). С. Аф.

Желоби́на = жоло́бина.

Желоби́стый, желобова́тый, желобча́тый = жоло́бчастий, жолобува́тий, жолобкува́тий. — Набалакала, наговорила, дайте жолобчастого Данила. н. пр.

Желоби́ть = жоло́бити.

Жёлобъ, жо́лобъ = жо́лоб, здр. — жолобо́к, (на дереві) — рівчачо́к, (в бочці для дна) — вто́ри, (для стока води) — ри́нва. — З дощу та під ринву. н. пр.

Жёлтенькій = жовте́нький.

Желтёхонёкъ = жовтї́сінький.

Желтизна́ = 1. жовти́зна, жовтина́.
2. жо́втий цьвіт.

Желти́нникъ, жёлтникъ, жёлтница, рос. Rhus Cotinus L. = ра́й-де́рево, ско́мпія. С. Ан.

Желти́ть = жовти́ти.

Желто́ = жо́вто.

Желтобрю́хій = жовточере́вий. (Номис.)

Желтобрю́хъ, гад. Coluber = жовто́брюх. С. Аф.

Желтобрю́шка, пт. Motacilla citreola = жовто́брюшка. С. Аф.

Желтова́тый, то = жовтя́вий, жовтявий, во, жовте́нький, жовтува́тий, про́жовтий. (Чайч.).

Желтогру́дый = жовтогру́дий.

Желтокра́сный = жовтогаря́чий. С. Аф. — Купила жовтогарячу хустку.

Желтоко́рень, рос. Statice latifolia L. = керме́к, кірмак, S. tatarica L. — жовти́ло, керме́к, кірма́к. С. Ан.

Желто́къ = жовто́к, здр. жовто́чок. С. Аф.

Желтопу́зъ = д. **Желтобрю́хъ**.

Желтосли́вникъ = д. **Абрико́съ**.

Жёлтость = д. **Желтизна́**.

Желтоцвѣ́тникъ, рос. Anthoxanthum odoratum L. = душиця. С. Ан.

Желтоцвѣ́тъ, рос. Adonis vernalis L. = гори́цьвіт. С. Ан.

Желту́ха, хвороба Icterus = жовтяниці (С. Аф.), жовтя́чка.

Желту́шный = жовтяни́чний.

Жёлтый = жо́втий.

Желтѣ́ть = жовтї́ти, жо́вкнути, жовкнї́ти, (про хлїб) — полові́ти. — Уже осінь красить листя, тополя жовтіє. Аф. — Тим часом хлїб давно у полї половіє. Греб.

Желтяни́ца, рос. Carthamus tinctorius L. = крокі́с, сьвітли́ця, сьвітлу́ха. С. Ан.

Желудко́вый = жолудьо́вий.

Желу́дникъ, рос. Aesculus = кашта́н. С. Ан.

Желудо́къ = жолу́дик (д. **Жёлудь**). С. Аф.

Желу́докъ = 1. живі́т, тлу́нок (С. Ш.), тру́нок (С. Ш.), шлу́нок. (С. З.). — Аби в тлунок (трунок), а на плечі дарма. н. пр. — Є що їсти, є що й пити, не приймає трунок. С. Ш. — По третїй чарцї скипули на шлунок. Макаровський. С. З. — Се надто харч міцна про шлунки молоді й не зварить ся вона. Кулїш. — Не йде на трунок. С. Л. — (У животини) — ке́ндюх, (разом з кишками то що) — те́льбух, те́льбухи. С. З. Ш. — І вийняв тельбухи з кишками, розклав гарненько їх рядами і пильно кендюх розглядав. Кот. — (У жуйної животини): **1-й желу́докъ** — рука́в, **2-й ж.** — рубе́ць, **3-й ж.** — книжка, **4-й ж.** = сичу́г.
2. зруб (в льодовнї).

Желу́дочный = живото́вий, тлункови́й, трункови́й (про хвороби), шлункови́й (ліки своєнародні). — **Желу́дочная во́дка** = животкова. — А ну, лишень, по чарцї животкової.

Жёлудь, жо́лудь = жо́лудь.

Желче́ніе = жовтїння.

Желчина́ = д. **Желтизна́**.

Жёлчный = жо́вчний.

Жёлчь, жолчь = 1. Bilis — жо́вч. — На мед, а не на жовч люди мух ловлять. н. пр.
2. злість.

Желѣза́ = д. **Железа́**.

Желѣ́за = залїза, залїзо, кайдани́, зако́ви. — Бути ж мінї у неволї, у залїзах, у заковах. н. п. — Відвага мед, вино пе, відвага і кайдани тре. н. пр.

Желѣ́зница = жу́желиця (С. Аф.), циндря.

Желѣ́зистый = залїзистий, желїзистий.

Желѣзи́стый = зало́зистий.

Желѣ́зко = залїзце.

Желѣ́зникъ, рос. Caragana frutescens Dc. = дереза́, люкре́ция, сі́бірка. С. Ан.

Желѣ́зный = залїзний (С. Аф.), желїзний. — **Желѣ́зная доро́га** = чугу́нка, чаву́нка, залїзна доро́га, ко́лїя, залїзниця, желїзниця. — **Ж. заво́дъ** = ру́дня. — **Желѣ́зныя опи́лки** = три́ни. — **Желѣ́зная полоса́** = шта́ба, (на колеса) — ши́на. — **Ж. руда́** = залїзня́к, руда́, (піскувата) — бала́ш, (глиниста) — ка́рінь, карни́ста руда́. З. Сидоренко. Волинь. — **Ж. рудни́къ** = ру́дня, рудоко́пи. (Зап. Сидоренко. Волинь.). — **Желѣ́зный человѣ́къ** = залїзня́к. — **Ж. ко-**

рень, рос. Centaurea Scabiosa L. = воло́шки, наголо́ваток. С. Ан.

Желѣзня́къ = 1. залїзня́к (камінь і міцна цегла).
2. рос. Verbena officinalis L. — залїзня́к, норпли́шник (вживаеть ся на лїки від норплиці), черво́ні зірки́, суха́ не́хворощ, коши́ця. С. Ан.

Желѣ́зо = залїзо. С. Аф. Л. — **Листово́е ж.** = залїзо, бля́ха. — **Куй желѣ́зо, пока́ гарячо́**, н. пр. = кова́ль кле́пле, до́ки те́пле. н. пр.

Желѣзодѣлательный, ж.—дѣльный, ж-плави́льный заво́дъ = ру́дня. С. Л.

Желѣзоторго́вецъ = залїзня́к. С. Аф.

Желѣзце = залїзце, залїзя́чка, поб залїзя́ка, зб. залїзя́ччя. С. Аф.

Жема́нистый = манїрний, манїжний. — Манїрна дївчина.

Жема́ниться = манї́рити ся, манїжити ся, виверта́ти ся, викривля́ти ся, вихиля́ти ся. (С. З.).

Жемани́ха = манїрна, кривля́ка.

Жема́нство = вихиля́си, викрута́си, кривля́ння.

Жема́нный = д. **Жема́нистый.**

Жемо́къ, жему́лька = 1. гру́дка, вальо́к, ва́лька (про що липуче або стиснуте в руцї).
2. медяни́к. (С. З.).

Же́мчу́гъ = пе́рли. — Були коралї, та пішли далї, були перли, та ся стерли. н. пр. — Зубоньки, як перлоньки. н. п.

Жемчу́жина = перли́на, перли́нка.

Жемчу́жница = 1. ско́йка, раку́шка (з котрої добувають перли.)
2. жінка, що торгу́е пе́рлами.

Жемчу́жный = перло́вий.

Жена́ = жінка, дружи́на, подру́жжя, дру́жба (К. З. о Ю. Р.), жона́, стара́ (як каже чоловік її, часом називаючи так і зовсім ще молоду жінку свою). — Добра жінка чоловіка на ноги поставить, а злая, то ще й звалить. н. пр. — Чоловік до дому мішком, а жінка винесе хвартушком. н. пр. — Як люба дружина, то любо й в рядниняї. н. пр. — Ой ти милий, голуб сивий, вже ж ти од'їзжаєш! На кого ж свою дружину дома покидаєш? н. п. — Вийде мене зустрічати весела дружина і винесе на ручепьках хорошого сина. Пч. — Розумна жона, як два міхи муки, а третій пшона. н. пр. — **Жена бочара́, дьяка́, кузнеца́ и т. д.** = бондари́ха, дячи́ха, ковали́ха і т. д. — **Ж. дя́ди** = дя́дина. С. Аф. — **Брошенная ж.** = лишена, покидя́чка. — **Вѣ́рная ж.** = вірна, вірня́чка. — **Гражда́нская жена́** = жінка на віру, не вінчана, приставщи́на, піддо́жниця (С. З.) — **Салда́тская жена́** = моско́вка (С. З.), салда́тка. — **Невѣ́рная ж.** = не вірна, жиру́ха, гуля́ща. — **Разведённая ж.** = ро́звідка.

Жена́тый = жона́тий, оже́нений.

Же́нинъ = жінчин. С. Аф. — Усе пропив, вже й до жінчиної скринї добрав ся.

Жени́ть, ся = жени́ти, ся, ожени́ти, ся, пожени́ти, ся, одружи́ти, ся, спарува́ти, ся, побра́ти ся, бра́ти ся, попарува́ти, ся, подружи́ти, ся, поня́ти, ся (кого, з ким). С. З. Л. — На що мінї женити ся? На що мінї братись? Будуть з мене молодого козака сьміятись. К. Ш. — Не мінї старому з нею паруватись. Ган. Барв. — Попаруєм діток. К. Д. — Оженим ся небого, в тебе нема нічого, а у мене й того. н. пр.

Жени́тьба = оженїння, одружі́ння, шлюб. (Пр. д. під сл. **Бракъ**).

Жени́хъ = 1. жени́х (С. Аф.), здр. жени́шенько (К. Д.), заручений або на весїллї — молоди́й, молоди́к, на весїллї в піснях або обрядових речах — князь. — **Жени́хъ и невѣ́ста** = молоди́й і молода́, молоді, молодя́та (в піснях та речах на весїллї) — князь і княги́ня. — Десь у нашого князя, княгинї єсть брат. С. Х. — Дайте мінї золотого од князя молодого. н. п.
2. жени́ло, жени́лко. — Де там хлопя женило, пора вже й женити.

Жёнка = жі́нка, жі́ночка, жі́нонька.

Женолюби́вый = бабі́й, ба́бич. С. Аф. Ш.

Жёночка = жі́ночка, жі́нонька.

Же́нскій = жіно́чий, жіно́цький. С. Аф. З. — Жіноча річ коло припічка. н. пр. — **Же́нскій полъ** = жінки́, жіно́та, жоно́та, жінва́. С. Л. — На вулицї жінва черінями (купами) сидить. С. Л.

Жёнушка = д. **Жёночка.**

Же́нщина = жінка, жіно́щина, (не заміжня) = д. **Дѣви́ца,** (заміжня) = д. **Жена́,** (молода) — молоди́ця. — **Же́нщины** = д. **Же́нскій полъ.** — Ой жінки ви, цокотухи, не смачнїш же ви свухи. Кв. — А государиня, сказано жінощина, вона йому те й простила. н. о. К. З. о Ю. Р.

Жердево́й = циба́тий, циба́нь, довга́нь.

Жерди́на = ба́нтина, ла́та, пере́чка. — Поліз на бантину, та й обірвав ся. н. к.

Же́рдочка = же́ртка, же́рточка. С. Аф. — Он там на жертцї висить одежа. н. о.

Жердь = жерди́на, дрюк (С. Л.), (тонка)

— ти́чка, тичи́на (на. пр. у млиновому крилї, в боронї то-що) — гли́ця, (С. Аф.). — Тече річка під вербами, через річку глиця. н. п.. (для вішання) — же́ртка, же́рточка, (придавлювати снопи на возї) — рубе́ль С. З., (придавлювати стріху) — прити́уга, пі́взина, (набірати солому, замісць вил) — роже́н, (в будові) — ба́нта, бантина (С. Ш.), ла́та, ла́тина (С. З.), пере́чка, (у рибалок, полохати рибу) — бо́вть С. Ш., (для сушки риби) — бугу́н, (у колодязя, при відрі) — посми́к, (підвязуєть ся в екипажі для пристяжки) — пристя́га, притя́га, бичівни́к С. Ш., (для висмикування або витягання) — клю́чка, ключи́на.

Жерёбая = д. **Берёжая.**

Же́ребей = 1. же́реб, жеребо́к, (пусти́й) — я́ловий. С. Л. — **Мета́ть, брать жере́бья** = ки́дати же́реб, жеребува́ти, бра́ти же́реб. — Гей збірались в город наші парубки до призиву — розбірати жеребки. В. Щ.

2. пай, па́йка, ча́стка (що достало ся кому по жеребу).

Жеребёнокъ = лоша́, лоша́тко, лошо́нок, (більший) — лоша́к, лоши́ця, (з підстриженою гривою) — стригу́н, стригуне́ць, стрижча́, тко. С. З. Л.

Жеребе́цъ = жеребе́ць (С. Аф.), о́гирь, (в табунї для розплоду) — ста́дник. — Нехай шкапа підо мною огирем танцює. Гул. Ар.

Жереби́ться = жереби́ти ся, ожереби́ти ся.

Жеребьёвый = жеребо́вий, жеребко́вий.

Жеребя́та = лоша́та.

Жеребя́чій = жереби́ний, жере́бячий. С. Аф.

Жереви́ка, рос. Vaccinium Oxycoccus L. (Oxycoccus palustris Pers.) — журави́на, журави́ха. С. Ап.

Жерло́, жерлови́на = джерело́ (С. Аф), па́ща.

Жерновки́, Lapides cancrorum = жиру́шки, ра́кові о́чі.

Жерново́й = жорнови́й.

Же́рновъ = жо́рен, жо́рна. С. З. — Добрі жорна все перемелють. н. пр. — (У млинї верхнїй) — ве́рхнїй ка́мінь, верхня́к, (спіднїй) — спі́днїй ка́мінь, спідня́к, (8 четв. впоперек) — вісьмери́к, (паличка, котрою крутять ручний жорен) — жорні́вка.

Же́ртва = же́ртва, охві́ра, офі́ра. — Яка віра, така і охвіра. н. пр. — Чародїйницям не дай віри, не вчини бісам охвіри. н. п. — Служба Божая есть офіра Богу учиненая. Б. Н. — На святих місцях молитви отправують ся і приносять ся Богу офіри, Л. Сам. — Приносьте бжоли густії меди, жовтії воски і частії рої Господу Богу на офіру, а людям на пожиток. н. зам. — **Преда́ть, оста́вить на же́ртву** = відда́ти, ки́нути, да́ти на пота́лу. — Тїло моє поховайте, звіру, птицї на поталу не дайте. н. д. — Семен Палїй не дав Шведу християн на поталу. н. д.

Же́ртвенникъ = жерто́вник (С. Ж.), же́ртівня. (К. С. П.).

Же́ртвенный = же́ртовний, офі́рний.

Же́ртвованіе = же́ртування, офірова́ння.

Же́ртвователь, ница = же́ртуватель, ка, офіро́вник, ця.

Же́ртвовать = же́ртвувати, охвірува́ти, офірува́ти. — Багацько офірує, та нічого не дарує. н. пр.

Же́ртвоприношеніе = д. **Же́ртвованіе** і **Же́ртва.**

Же́стеръ, рос. Rhamnus cathartica L. = жо́стір, круши́на. С. Ап.

Жёсткій, ко = тверди́й, до, цупки́й, ко, жорстки́й, шерстки́й, суту́говатий, шкарубки́й, мульки́й, мулки́й, ко. — Цупке сукно. — Шерстке волосся. — Шкарубкі руки. — Мулко сидїти. С. З. — Голому й на сінї мулко. н. пр. — **Мя́гко сте́летъ, да жестко спать,** н. пр. = мя́гко сте́лить, та тве́рдо спать. н. пр.

Жёстнуть = твердїти, твердїшати, шкару́біти, шкару́бнути.

Жесткокры́лый = жорсткокри́лий. Степовик.

Жесто́кій, ко, жестокосе́рдый = жорсто́кий, ко, лю́тий, то, тяжки́й, немилосе́рдний, но, запе́клий, ло. — Я бояв ся його і вважав його жорстоким чоловіком. Фр. — Запекла душа. С. З. — Тяжка туга.

Жесто́кость = жорсто́кість, лю́тість. (С. Л.).

Жесточа́йшій = лютїйший, найлютїйший, найтя́жчий. — Він мінї найлютїйший ворог.

Жесточа́е, жесто́че, жесточе́е = лютїйше.

Жёстче = твердїше, жорсткі́ше, жерсткі́ше, мулкі́ше.

Жесть = рух.

Жесть = жерсть (Лїв. С. Аф.), бля́ха (Прав. С. Ш.), біле залїзо (на покрівлю). — **Покрыва́ть же́стью** = жерсти́ти, бляхува́ти. (С. Ш.). — **Покры́тый же́стью** = бляхо́ваний.

Жестѣ́ть = д. **Жёсткнуть.**

Жестяни́къ = бляха́рь. С. Ш.

Жестя́нка = жерстя́нка, бляша́нка. (С. Ш.)

жестяно́й = жерстяни́й (С. Аф.), бляша́ний. (С. Ш.).

Жестя́ночный = бляша́новий.

Жето́нъ = дука́ч (на спомин про яку небудь важну подїю).

Жечь, ся = пекти, ся, пали́ти, ся. С. З. Л. — Сонце пече. — Палити дрова. — Палити цеглу. — Горілка пече в ротї. — **Жже́тъ се́рдце** = пече́ зга́га. — **Крапи́ва жже́тся** = кропива́ жа́лить. — **Это жже́тся** (про цїну) = куса́єть ся.

Жже́ніе = палїння.

Жже́нка = па́ля́нка. — День і ніч вони крутились, то лилась сливянка, варенуха, сахарна палянка. Макар.

Жже́ный = па́лений. С. Л.

Жи́бецъ, рос. Dentaria bulbifera L. = ясеницъ. С. Ан.

Жива́ть = д. **Жить.**

Живёхонько = скоре́нько, швиде́нько, хуте́нько.

Живи́тельный, но = живу́щий, цїлю́щий, е. — Може верне́ть ся надія з тією водою — цїлющою, живущою дрібною сльозою. К. Ш.

Живи́ть = 1. оживля́ти, живи́ти. (С. Аф.).
2. бадьори́ти, додава́ти ду́ху.

Живи́ться = 1. оживля́ти ся.
2. живи́ти ся, поживля́ти ся, кори́стувати ся.

Живи́ца = живи́ця. С. Аф.

Жи́вность = жи́вність (С. З.), дріб, дробина́. С. Аф. (качки, кури, гуси то що, що продають ся живими).

Жи́во = 1. жи́во, я́сно.
2. щи́ро, від щи́рого се́рця.
3. шви́дко, ху́тко, пру́дко.

Живодёръ = ги́цель (С. Аф. З. Л.), котолу́п, живолу́п; жиро́їд, дряпі́ка (С. Пав.), лупя́р. (Фр.).

Живо́е = живе́. — **Задѣ́ть кого́ за живо́е** = врази́ти, допекти́ до живо́го.

Живо́й = 1. живи́й, живу́щий. — Він ще живий.
2. живи́й, ясни́й.
3. жва́вий (С. Аф. З.), мото́рний, швидки́й, хваткий. — Ой який то хлопець жвавий, ще й до того кучерявий. н. п. — Жвавий, як біс у почі. н. пр. — Швидка, гнучка, хвистка, порскенька, була із дявола лиха. Кот. — **Жива́я вода́** = а) кринишна в. б) живу́ща, цїлю́ща в. (Д. під сл. **Живи́тельный.**) — **Живо́е серебро́** = живе́ срібло́. — З одного краю дудочки видимають із скла бульбашку, наливають туди живого срібла. Д. п. Сьв. Б. — **Живо́й забо́ръ, жива́я и́згородь** = обса́да, живопліт. (Гал.). — **Жива́я вѣ́ра** = те́пла віра. — **На живу́ю ни́тку** = на живу́ ни́тку, на швидку́ ру́ку. — **Живо́е уро́чище** = живе́ уро́чище, натура́льна межа́ (річка, течія).

Жи́вокость, рос. Delphinium Consolida L. = сокирки́, польові сокирки́, комаро́ві но́сики, коса́рики, череви́чки, зозу́лїні череви́чки. С. Ан.

Живоко́сть рос. Symphytum officinale L. = живокіст, правокіст, костоло́м, воло́вий язи́к. С. А.

Живописа́ть = малюва́ти.

Живопи́сецъ = маля́р С. З. (жінка його) — маляри́ха, (син) — маляре́нко, (дочка) — малярі́вна, (що малює образи, аби-який) — богома́з. (С. Ш.) — Мати ж наша, мати, де ж нам тебе взяти? Малярів наняти, матїр змалювати. н. п.

Живопи́сный, но = 1. мальо́ваний.
2. мальовни́чий, чо. — Ганочки попсували ся і почорнїли дуже не мальовничо. М. Д.

Живопи́сность = мальовни́чість.

Живопи́сцевъ = маля́рський.

Жи́вопись = 1. маля́рство (С. З.), малюва́ння. — Взяв ся він за малярство. — **Занима́ться жи́вописью** = малярува́ти. — Почав учитись малюванню.
2. карти́на, малюва́ння, малю́нок. — По стїнам скрізь було гарне малювання. О. С.

Живоро́дный = живу́щий.

Живородя́щій = живоро́дний.

Живоры́бный садо́къ = са́жалка, са́жавка (С. З.), ри́бник. (С. Пар.).

Жи́вость = жва́вість.

Животво́рный = живу́щий, оживля́ючий.

Животи́на = животи́на, скоти́на, худо́бина, худо́ба, товари́на, това́р, тварь. — І при лихій годині памятай о худобинї. н. пр. — Шия у вовка суцїльна, а не так як у прочої тварі н. о. — Гей, яром, яром, за това́ром. н. п.

Живо́тное = 1. тва́рь, поб. тварю́ка, (молоде, що годує ть ся молоком) — молошня́к (Харк. Чайч.) — **Живо́тное пресмыка́ющееся** = гад, га́дина, плаз. — До-

ма́шнее живо́тное = д. **Животи́на.**
2. (лайливо про чоловіка) — зьві́р, скоти́на.

Живо́тный = 1. живо́тний, товаря́чий.
2. живото́вий, животко́вий.

Животрепе́щущій = живи́й, живки́й, живу́щий; надзвича́йно ціка́вий.

Живо́тъ = живі́т, че́рево, пу́зо. С. З. — Болить живіт. — Ліг черевом на піч. — Пузо таке, що трохи не волочеть ся. — **Надорва́ть, надсади́ть живо́тъ** = підірва́ти ся, підвереди́ти ся. — **Надорва́ть живо́тики** = кишки́ порва́ти. — Реготали ся, трохи кишок не порвали. — **Не на живо́тъ, а на́ смерть** = до заги́ну.

Животы́ = добро́, має́тки, пожи́тки, збіжжя, мана́тки.

Живу́честь = живу́чість.

Живу́чій = живу́чий, живу́щий.

Живу́чка, живу́чая трава́, рос. Ajuga reptans L. = сухове́ршки, горля́нка, гострове́ршки, дівча́ча краса́. С. Ап.

Жи́вчикъ = 1. жва́вий, же́вжик, фе́ртик, хве́ртик, фи́нтик, хви́нтик.
2. жи́вчик (бюща жила).
3. ми́шка (під оком).

Живьёмъ = живце́м. — Вони ж його не били, не рубали, тільки з його молодого живцем шкуру зняли. н. п. — 800 на аркан звязав, до свого війська живцем примчав. н. п. — Живцем його в руки взяти, в город Килію запродати. н. д. — Спалить його або живцем шкуру злупить. Ч. К. — Той жаль мене сточив живцем, той жаль мене спалив вогнем. Пч.

Живѣ́е = жваві́ше, живі́ще, шви́дче, ху́тче, швидчі́ш, е, хутчі́ш, е, мерщі́й.

Жига́ло = д. **Жега́ло.**

Жигало́къ = д. **Бересбре́къ.**

Жигану́ть, жигну́ть = 1. опекти́, опали́ти.
2. стьобну́ти, опереза́ти. — Оперезав батогом.
3. нашко́дити, нароби́ти шко́ди.

Жигу́честь, жигу́чій = д. **Жгу́честь, жгу́чій.**

Жи́денькій, ко = ріде́нький, ко.

Жиди́ть = розво́дити, розбавля́ти. — Треба розбавити квас, бо дуже густий.

Жи́дкій, ко = 1. рі́дкий. — Борщ зовсім рідкий. С. Л. — Рідке пиво. — Рідке волосся. — Рідка вовна. — Рідка каша. — Рідке полотно.
2. безси́лий, кво́лий. — Квола дитина.

Жидкоме́ръ = д. **Ареоме́тръ.**

Жи́дкость = 1. рі́дкість. (С. Пар.).
2. рідке́, ридина́ (Чайч.), тїч, те́ч (С. Жел. Пар.) — Жовтаву теч з божої корови зовуть молоко. Верхратський.

Жидо́вка = д. **Евре́йка.**

Жидо́вскій = д. **Евре́йскій.** — **Жидо́вская смола́** = д. **Асфа́льтъ.** — **Жидо́вскія ви́шни,** рос. Physalis Alkekengi L. = гру́ші жидівські, моху́нка, моху́рка. С. Ап.

Жидо́вство = жидівство, жидівська віра.

Жидомо́ръ = жми́крут (С. Аф.); скупердя́, га, скупиндя́, скна́ра. С. З.

Жидъ = д. **Евре́й.**

Жидѣ́ть = рі́дшати.

Жи́жа = ю́шка, рідота́. — Сьорбай, Грицю, юшку — на споді буде рибка. н. пр. — Треба підсипати густішої локші, а то сама рідота. Полт. Чайч.

Жи́же = рі́дше.

Жи́зненность = життя́, жи́зность.

Жизнёночекъ = (ласкаюче) — я́сочка. — Ах, ти ясочка моя!

Жизнеописа́ніе = життє́пис. — Зредактував та життєпис написав В. Чайченко.

Жизнь = життя́ (С. Аф. Л.), жи́тка (Вол.), жилба́ (С. Аф.), пожива́ння, пробува́ння, вік. — Нехай нашу любов згада, наше милування, нехай має в чужій землї добре поживання. н. п. — Він багато добра зробив на своєму віку. — На мій вік стане. С. Л. — Люблю таку жилбу, що ніколи сварки не має. С. Аф. — **Влачи́ть жизнь** = бідува́ти. — **Жизнь прожи́ть, не по́ле перейти́,** н. пр. = вік прожи́ти, не дощову́ годи́ну переси́діти; вік ізвікува́ти — не па́льцем перекива́ти. н. пр. — **Жизнь безра́достная** = безпросьві́тна до́ля. — **Лиши́ть жи́зни** = згуби́ти (кого), стра́тити, одібра́ти життя́. — **Укороти́ть жизнь** = зма́лити ві́ку. — Боюсь чоловіка, як побачить, буде бити, змалить мінї віку. н. п. — **Долговре́менная жизнь** = вік до́вгий. — Дай вам, Боже, вік довгий, а нам дохід добрий. н. пр. — **При жи́зни** = за життя́, за живота́ (К. Краш.) — **Спасти́ жизнь** = спасти́, порятува́ти від сме́рти.

Жи́ла = жи́ла, поб. жиля́ка, здр. — жи́лка, жи́лочка. С. Аф.

Жиле́тный = камзьо́ловий.

Жиле́тъ = камзьо́л, камзьо́лка.

Жиле́цъ = постоя́льник (С. З.), пожиле́ць, сусі́да, підсусі́док. — В кого хата порожня і він пустив кого жить, той вже і сусіда його; сїх сусідів ще іноді і підсусідками зовуть. К. Х. — **Онъ уже́ не жиле́цъ на э́томъ свѣ́тѣ** = йому вже не животі́ти, не топта́ти ря́сту, на тонку́ пряде́. — Чую, братіку, що вже мінї не животїти. С. Аф.

Жи́листый = жи́лавий (С. Аф.); жильни́й, жи́луватий.

Жи́лить = шахраюва́ти, шати́рити.

Жи́литься = силкува́ти ся, намага́ти ся, пну́ти ся.

Жили́ца, жили́чка = постоя́льниця (С. З.), пожильчи́ха, сусі́да. — Ми маємо й пожильчиху, з того живємо. З. Крим.

Жили́ще = житля́ (С. Л.), жи́тло (С. З.), жи́тлище, осе́ля (С. З.). — По троху перебірали ся туди на нове житло. н. к. — Обрали собі місто на житло. Л. С. — Їдуть з України в слободи на житло С. З — То була на пів розвалена хата, житло старого жебрака. Фр. — Зробимо сину таку оселю, та й будемо жити. н. к. — Проміж оселями хилив ся, тини переступав, ховав ся. Кот.

Жилкова́тый = жилкува́тий, волокнува́тий.

Жилова́тый = д. **Жи́листый.**

Жило́й = жили́й.

Жи́лочный, жи́льный = жильни́й.

Жильё = д. **Жили́ще.**

Жили́ть = жа́лити, куса́ти.

Жи́молость, рос. Lonicera = жи́молость, ко́зячий листик (С. Ан.), свидь (С. Пар.).

Жирандо́ль = лихта́рь (великий підсьвічник).

Жи́рно = 1. жи́рно, си́то. — Гляди мінї, сито галушки салом затовчи. н. к.

2. ла́со. — Хто мало спить, той ласо їсть. н. пр.

Жи́рный = 1. товсти́й, гладки́й, опа́систий, гладу́н, гладу́ха, гляди́рь, пухтїй. — Боже, батьку! дай грошей шапку і жінку гладку. н. пр.

2. си́тий, жи́рний, масни́й. — Щоб сало та не було сите. н. пр. — Жирний борщ. — Слова масні, а пироги пісні. н. пр. — — **Жи́рный блескъ** = масни́й блиск (в мінералогії). — **Жи́рно бу́детъ** = бага́то ду́же.

Жирови́къ = 1. кагане́ць. С. З. Л. — Засьвіти каганець. — Живе, як каганець без лою. н. пр.

2. камінь Stealites Cardites.

Жирово́й = жирови́й.

Жирото́пня, жирото́пный заво́дъ = салга́н. С. З.

Жиру́ха = 1. рос. Lepidium sativum L. = жеру́ха, жиру́ха і Sagina procumbens L. = мокре́ць. С. Ан.

2. гладу́ха, гладка́ (про жінку).

Жиръ = жир, са́ло. — **Гуси́ный жиръ** (витоплений) = сма́лець. С. З. — **За́ячій ж.** = шкру́м. — **Ры́бій ж.** = трі́н, тро́ну. С. Ш. — **Топлёный ж.** = (птичий, баранячий) — сма́лець, (що йде на сьвітло) — лі́й, лою. — Шкода лою, сьвіти водою. н. пр. — (До страви) — ома́ста, (що плава зверху якої страви) — осу́га. — (Свинячий або волячий, нутровий) — здір, здо́ру. Лев. — (В убойної товарини) — на́гул.

Жирѣ́ть = товстї́ти, товстї́шати (С. Ш.), гла́дшати, гла́дчати. (С. Аф.).

Жиря́къ = гладу́н, глади́рь, пухтїй.

Жите́йскій = сьвітови́й.

Жи́тель, ница = жи́тель, ка (С. Аф.), обива́тель, ка, мешка́нець. (С. Ж.). — Всі обивателї Великого Князївства Литовського одним правом писаним сужани бути мають. Ст. Л. — **Городско́й жи́тель** = городя́нин, містю́к. — **Се́льскій ж.** = селя́нин, селю́к, хуторя́нин. — **Слободско́й ж.** = слобожанин, слободяню́к. — **Ж. предмѣ́стья** = предміща́нин. — **Ж. степно́й мѣ́стности** = степови́к. — **Ж. лѣсно́й м.** = лісови́к. — **Ж. гори́стой м.** = гірня́к. — **Ж. лугово́й м.** = луга́рь. — **Прибре́жный ж.** = бережа́н, бережа́к. — **Ж. доли́нъ** = низани́н, низо́вець. — **И́ско́нные жи́тели** = ту́більці. (Д. Абориге́ны). — **Ж. Полѣ́сья** = Поліщу́к. — **Ж. Подо́лія** = Подоля́нин, Подоля́к. — (Якої частини села, кутка) — кутяни́н. — (На другому березї) — тогобоча́нин, бочани́к.

Жи́тельство = д. **Жили́ще.** — **Видъ на жи́тельство** = біле́т, па́чпорт.

Жи́тельствовать = жи́ти, пробува́ти.

Жи́тникъ = 1. Mus agrarius — ми́ша (що водить ся в скирдах та клунях).

2. хлї́б (яшний).

Жи́тница = хлїбни́ця, комо́ра (з засіками на зерно), шпи́хлір (Прав. Гал.); часто теж — клу́ня (Лів.), стодо́ла (Прав.).

Жи́тный = жи́тний або я́шний.

Жи́то = 1. хлї́б (всякий, в зернї).

2. жи́то і ячмі́нь.

Жить = жи́ти, животі́ти; пробува́ти; ма́ти ся, (ціле життя) — вікува́ти, (літо) — лїтува́ти, (аби як або бідуючи) — перемага́ти ся, бідува́ти, (дома) — домува́ти, (про між себе по братерськи) — бра-

та́ти ся, (як сестри) — **сестри́ти ся.** — Чую, братіку, що вже мінї не животїти. С. Аф. — Зароблив, щоб животїти. Фр. — Як ся маєте? чи ще живенькі, здоровенькі? — Жили б ми з тобою, вік вікували, горенька, нуждоньки по вік не знали б. н. п. — Де пробував у ченьцях його рідний дидько. К. С. З. — **Живётъ** = а) **бува́є, трапля́єть ся.** — **На свѣтѣ всяко живётъ** = **на сьвітї уся́ково бува́є.** — На віку, як на довгій ниві, усяково трапляєть ся: і кукіль і пшениця. н. пр. б) **до́бре, нічо́го собі.** — **Какъ это сдѣлано? Живётъ** = **Як се зро́блено? Нїчого собі́.** — **Живмя́ жить** = **вчаща́ти** (куди), **невила́зно сидїти.** — Він не вилазно сидить у шинку. — **Живётся** = **живе́ть ся, ма́єть ся, веде́ть ся, пово́дить ся.** — Йому там добре ведеть ся. — **Жить какъ бы день къ вечеру** = **жи́ти аби де́нь до ве́чера** (аби як, без жадного інтересу в життї). — **Жить припѣва́ючи** = **жи́ти в доста́тках, в роско́шах.** — **Здоро́во живёшъ** = **нї з то́го, нї з сьо́го, нї за́ що, нї про́ що, так собі́, з нече́вя.** — Чого він так накинув ся? — Нї з того, нї з сього. — Достав Панас сокиру та брусок, налагодивсь — і полягли дерева... пропав лісок знечевя. Б. Г. — **Приказа́лъ до́лго жить** = **каза́в до́вго жи́ти, відда́в Бо́гові ду́шу.** — **Єму не дожи́ть до весны́** = **йому́ вже не топта́ти ря́сту.**

Житьё = **життя́, пожива́ння.**

Жи́ться = **жи́ти ся, пово́дити ся, вести́ ся, ма́ти ся.**

Жи́харь = д. **Жи́тель.**

Жлу́ди = **жир, жирі́, хрести́** (в картах). С. Л. — Жир козирь.

Жлудёвый, жлудо́вый = **жиро́вий, хресто́вий.** — Жирова масть.

Жму́рить, ся = **жму́рити, ся** (С. З.), **мру́жити, ся, плю́щити, заплющувати** (очі).

Жму́рки = **піжмурки, ку́зьмарки, пана́с** (С. З.), **ці-ці ба́ба** (С. Ш.), **куцю́-ба́ба.** С. З. — Оттут було на цвинтарі и з дітьми гуляю, і з Юрусем Гетьманченком у піжмурки граєм. К. Ш. — Собі очицї зав'язала і у панаса грати стала. Кот. — Стали грати у куцю-баби. С. З.

Жмы́хи = (з конопль) — **маку́ха,** (з буряків) — **жма́ки, жмихи.** — Макуха сїмяная до вареників С. З.

Жмачо́къ = **сніжка.**

Жнецо́въ = **женцїв.**

Жнецъ = **жне́ць,** здр. **же́нчик,** мн. **женцї, же́нчики.** — Нї швець, нї жнець, нї в дуду грець. н. пр. — Ой на горі та женцї жнуть. н. п. — До двору женчиків займає. н. п. С. З.

Жнея́ = **жни́ця, женчи́ха.** — Вже ж наші женчихи пополуднували і не спочиваючи взялись за дїло. Фр.

Жни́во = **стерня́** (С. З. Л.), **стерно́** (С. З.), **стерни́на.** — Хто на стернї спать ліг і од сонця катражку зробив. С. З. — Пройшло лїто, округи ниви стерном опустїли. Шишацький. С. З.

Жнитво́ = **жни́во, жнива́.** (Пр. д під сл. **Жа́тва**).

Жни́ца = д. **Жнея́.**

Жни́вье, жни́ще = д. **Жни́во.**

Жо́ра = **прожо́ра, ненаже́ра, проїсть** (сп. р.). С. Л.

Жраньё = **ло́пання, трі́скання.**

Жрать = **же́рти, ло́пати, трі́скати, жвакува́ти,** (про що рідкé) — **дига́ти.** С. З. Л. — Наша невістка що не дай, то тріска. н. пр. — Ще не наїв ся, на вже, лопай. — Їв москаль вперше вареники, тай питаєть ся: що се? А хазяйка йому: жери́, мо́вчки. — Вот, каже, харошая штука жерімолчкі! Номис.

Жре́бій = 1. д. **Же́ребей 1 і 2.**

2. **до́ля, тала́н.** — Доле ж моя злая, чом ти не такая, як доля чужая. н. п. — Який талан матцї, такий і дитятцї. н. пр.

Жрецъ = **жрець,** мн. **жерцї, офіро́вник** (С. Ж.).

Жре́ческій = **жере́цький.** К.

Жри́ца = **жри́ця.** К. Ш.

Жрунъ, жру́нья = д. **Жо́ра.**

Жу́желица = 1. **жу́желиця.**

2. ком. Carabus, пор. **хруща́.**

Жужжа́ніе = **гудїння** (С. Л.), **дзижча́ння, дирча́ння.**

Жужжа́ть = 1. **гудїти, густи́, дзижча́ти** (С. З. Л.), **бринїти** (С. Ш.), **дирча́ти** (С. З.), **хурча́ти.** — Комарі гудуть, спати не дають. н. п. — Сидїть тихо, щоб чути було, як муха бринить. С. Ш. — Бринїли перші мушки та раннї пчоли. Бар. — Струна бринить. — Коли слухаю, щось дирчить за спиною. С. З. — Веретено хурчить. п. к.

2. **бубонїти, гомонїти.** — Чую тільки, що гомонять люде, а де й що, не відомо.

Жукова́тый = **тру́хлий, трухля́вий** (С. Ш.), **черви́вий** (про дерево).

Жукъ = 1. (комаха жорсткокрила Scarabaeus) — **жук,** здр. **жучо́к,** (самиця) — **жучи́ха,** (молодь) — **жученя́, жученя́та.** — **Бро́нзовый жукъ, бронзовка,** Aphovius fassor = **оле́нка.** — **Ма́йскій жукъ,**

Scarabaeus melolontha = ма́йка, шпа́нська му́шка. — Як збірають ся де багато майок, то їх треба оббірати, як для того, щоб вони не шкодили дереву, так і на продаж в аптеку. Степовик. — **Наво́зный жукъ** = гнойови́к. — Гнойовики виробляють з того гною гальки, та й котють їх. Степовик. — **Жукъ носоро́гъ**, Oryctes = во́лик, (самиця) — коро́вка. Ман. — **Свѣтя́щій ся жукъ** = сьвітля́к, блища́к. (С. Ш.). — Темної ночі, поміж травою і у нас трапляєть ся бачити сьвітючих жучків, ці жучки зивають ся сьвітляками. Степовик. — **Оле́нь жукъ**, Scarabaeus cervus = рога́ч, рога́ль, розсоха́ч, щипу́н, жук-олі́нь. — **Клеща́тый жукъ**, Forficula = щи́павка. С. З. — **Хлѣ́бный жукъ**, Anisoplia austriaca = жук хлїбоїд, ку́зка, красу́лька, красуно́к, жи́тник, налива́йко, хру́щик. — Після жита хлїбоїд перелїтає на ячмінь. — Жук хлїбоїд або кузка теж маленький хрущик. Степовик.

2. червото́чина, трухло́, трухля́вина, трухля́тина. (С. Ш.).

Жу́ликъ = бося́к, каде́т (Одес.), халами́дник (Єлисавет), ракло́ (Харьків).

Жу́пелъ = сїрка (розтоплена).

Журави́ка, рос. Oxycoccos pallustris Pers. = журави́на, журави́ха, (на Поліссі) — журахви́на. С. Ан.

Журавлёнокъ = журавля́, тко.

Журавли́на = д. **Журави́ка**.

Жура́вле(и)никъ, рос. Geranium L'Herit. = жураве́льник С. Ан., Geranium pratense L. = во́вча сту́па, во́вчі ла́пки, вовчу́га, вовчу́ра. С. Ан.

Журавли́ный = жураве́льний. — **Ж. носъ** = д. **Жура́вленикъ**.

Журавли́ха = жура́вка, журавли́ця (С. З.).

Жура́вль = 1. пт. Ardea grus — жураве́ль, поб. — журавлю́ка, здр. — жура́влик, вживаєть ся теж іноді — весе́лик.

2. (коло колодязя, пристрой до витягання) — жураве́ль.

Жура́въ = д. **Жура́вль** 2.

Жури́ть = вимовля́ти, карта́ти, ла́яти, гри́мати (на кого) — ми́лити го́лову. — — А хазяїн його лає, ще й хазяйка вимовляє. н. п — Покликав до себе, та вже милив, милив йому голову, аж тому душно стало. н. о. — **Журмя́ жури́ть** = поїдо́м їсти, гри́зти.

Журнали́стика = газетя́рство.

Журнали́стъ = газетя́р.

Журна́лъ = часо́пис, письмо́, журна́л.

Журча́ло, ком. Bombylius = ше́ршень. — Шершнї зовсїм похожі на віс. Степовик.

Журча́ніе = дзюрча́ння, дзюркота́ння, дзю́ркіт, жу́ркіт, лелїння. — Приятно виспатись під гомін голубків, та й задрімати знов під дзюркіт бурчаків. К. Д. Ж. — — Чути любий журкіт води на бродї. Фр. — Тихе лелїння води по каміннях. Лев.

Журча́ть = дзюрча́ти (С. З. Л.), дзюркотї́ти, (С. Л.), дзюркота́ти, бурча́ти (С. Л. Ш.), бринї́ти (С. Ш.). — Вода з криницї тихесенько дзюркотала. С. З. — Вода бринить по каміннях. С. Ш. — **Журча́щій** = дзюркотли́вий (К. Д.), буркотли́вий (С. Л.).

Журьба́ = буркотня́, бурча́ння, ла́йка, ла́яння, вимовля́ння, грима́ння (на кого).

Жу́стать, **жу́стерить**, **жу́стерлить**, **жу́стрить**, **жу́щерить** = їсти; жува́ти, уплїта́ти (С Ш.); ло́пати, трі́скати.

Жусти́ть = полїрова́ти (металичні речі).

Жу́тко = тя́жко, ва́жко, скру́тно, мо́торошно (С. З). — Дуже злякались, неначе мороз за спину поліз, і всім моторошно стало н. о. — Андрієві почало ставати якось моторошно під дозором тих очей. Фр.

Жу́хнуть = 1. линя́ти, темнї́ти, темнїшати, ме́рхнути С. Л. (про олїйні фарби, полїровані речі).

2. шкару́біти, шкару́бнути (про шкуру).

Жучи́на = д. **Жукъ** 2.

Жу́чить = ла́яти, карта́ти і д. **Бить**.

Жу́чки = кісточки́, о́стї, ска́бки (у білуги, сірюги, осетра і т. д.

З.

За = за, по, по за́, замі́сто, про. — Сонце сховалось за хмару. — За сім верст кісіля їсти. н. пр. — Один веде за рученьку другий за рукав. н. п. — За горами гори хмарою повиті. К. Ш. — Се було за тиждень перед сим. — Послать, каже, коней по неї. н. к. — **Бѣжа́ть за до́кторомъ** = бігти по лїкаря. — **За исключе́ніемъ** = окрі́м. — Всї були, окрім мене — **За**

мно́ю о́чередь = моя́ черга́. — **За неимѣ́ніемъ** = не ма́ючи. — **За нимъ ничего́ не слыха́ть** = про його нїчо́го пога́ного не чуть. — **За ра́зъ, за оди́нъ ра́зъ** = од ра́зу, враз, до ра́зу, ра́зом. — **Сѣсть за столъ** = до сто́лу, за стїл сїсти. — **Уво́ленъ за ра́нами** = через ра́ни. — **Посла́ть за себя́** = замі́сто се́бе посла́ти. — **За неспосо́бностью** = по незда́тности. — **За ста́ростью** = по ста́рости. — **Нога́ за́ ногу** = а) пома́лу, б) слїдко́м, услїд.

Заа́лчничать = зажада́ти.

Заалѣ́ться = зачервонїти, ся.

Заарендова́ть, заарендо́вывать = д. Арендова́ть.

Заарестова́ть, зааресто́вывать = д. Арестова́ть.

Заарта́читься = знорови́ти ся, запруча́ти ся, закомези́ти ся, забаскали́чити ся, зге́дзати ся, зге́дзькати ся. — Гляди ж, Наталко, не згедзай ся. Кот.

Зау́кать = загука́ти.

Заа́хать = зао́хати, зао́хкати.

Заба́ва = втїха (С. З.), утїха (С. Ш.), утїшка (С. Л. Ш.), за́бавка (С. Аф. Л.), потїха, і́грашка, ви́грашка, ба́вления. — Вхопив мене і розтерзав на шмаття, страшенному на іграшку я здав ся. К. П. — На іграшку дитинї дав. Греб. — А я молода догадала ся, та й на тую виграшку тай погнала ся. п. п.

Заба́вить, ся, забавля́ть, ся = заба́вити ся (С. Аф.), ба́вити, ся, потїша́ти, ся, ця́цькати, ся. — Візьми, забав дитину. — Я його малесоньким бавила на руках. С. Ш. — І бавить своє маленькеє дити. К. Ш. — Нїби дитину на руках хитала, бавила, гойдала, до лона тихо пригортала. К. Ш.

Заба́вникъ, ца = куме́дник, ця, потїшник, ця; жарту́н, веселу́н, ха.

Заба́вничать = куме́дничати, потїша́ти.

Заба́вный = куме́дний, втїшний. — Втїшний хлопець.

Забагро́вѣть = зачервонїти, заснїти.

Забаклу́шничать = забайдикува́ти.

Забалагу́рить, ся = забала́кати, ся, забавї́кати, ся.

Заба́ливать, заболѣ́ть = занеду́жувати, слабува́ти, хорува́ти, занемога́ти, (затяжною хворобою, висилаючись), занепа́дати (С. Л.), (коростою) — коро́стявіти, занеду́жати, засла́бти (С. Л.), засла́бнути (С. Л.) заслабі́ти, захорува́ти, похворі́ти, похорі́ти, занемогти́ (С. Л.), занена́сти. (С. Л.). — Ой у полї при дорозї там явір — жито зелененьке, та занедужав та у дорозї чумак молоденький. н. п. — Сталась йому пригодонька це в день, а в ночі — занедужав чумаченько з Криму ідучи. н. п. — Воли ж йому похорілись, сам чумак заслаб. н. п.

Забалова́ть, ся = забалу́вати ся, запустува́ти, ся.

Забаллотирова́ть = не ви́брати, чорнякά́ми заки́дати.

Забараба́нить = забараба́нити, заторохтїти, загуркотїти.

Забарабо́шить = закуйо́вдити, заколо́шкати, закудо́вчити.

Забара́хтаться = забо́рсати ся, затрі́пати ся, заовту́зити ся.

Заба́риться, заба́рствовать = запанїти, спанїти. — Сидить мила, запанїла, чортма дров нї поліна. н. п.

Забастова́ть = пошаба́шити.

Забаю́кивать, забаю́кать = 1. заколи́хувати, заколиха́ти, залю́ляти. — Заколихала дитину.

2. улеща́ти, улести́ти.

Заба́ять, ся = забала́кати, ся, загово́рити, ся.

Забве́ніе = забуття́ (С. Л.), забу́ток, забува́ння. (Лев.). — Нї, кожний уміра, і ряд віків його без жалю забуттям покрие. Сам.

Забве́нный = забу́тий.

Забезпоко́иться = затурбува́ти ся, стурбува́ти ся.

Забезчи́нствовать = забешкетува́ти.

За́бережный = тогобо́чний, тогобо́цький, (про живущих на тім боцї річки) — тогобоча́нин. С. Ш.

За́бережье = забере́жжя (місце за берегом).

Забере́менѣть = завагоі́ти, заваготнїти (С. Л.), заваго́нїти (С. Л.), зава́жчати (С. Л.), важко́ю, черева́тою ста́ти, зачерева́тїти (С. Л.), поне́сти. — Ото вона зараз і заваготїла. п. к. — От вони і попе́сли, а як прийшло урем'я, вони й найшли собі по синові. п. к.

Забесѣ́доваться = забала́кати ся. — До пізньої ночі забалакали ся.

Забива́ніе = забива́ння, вбива́ння.

Забива́ть, ся, заби́ть, ся = 1. забива́ти, ся, вбива́ти, ся, заби́ти, во́ити, ся. — Забивати палї. — Забити шпари. — Вбити вовка. — Треба кілок у землю забить. С. Аф. 2. зату́ркувати, приголо́мшувати, глу́зд одбивáти, забивáти, затýркати і т. д. — Хлопець був як слід, та як почали товкти трохи не щодня, зовсім глузд одбили.

3. залáзити; залізáти (куди, ховаючись), забивáти ся. — Забив ся дурнісінько у город — опізнивсь на базарь. С. Аф. — **Заби́ть ножъ, топóръ** = затупи́ти ніж, соки́ру. — **Заби́ть тревóгу** = вдáрити на ґвáлт, на сполóх, вґвалтувáти. — **Заби́тый** = приголóмшений.

Заби́вка = забивáння.

Забирáть, забрáть, ся = 1. брáти, ся, забирáти, ся, забрáти, ся, взя́ти; відбирáти, відібрати.

2. брáти нáбір. — **Забирáетъ у купцá** = бере нáбір.

3. загорóжувати, городи́ти. — **Забрáть си́лою** = загáрбати. — **Забрáть въ плѣнъ** = полони́ти, у полóн, у брáн забрáти. — **Охóта забирáетъ** = хóчеть ся, корти́ть. — Кортить чепцеві з келії, та ігумен не спить. н. пр. — **Хмель забирáетъ** = хміль розбирáє. — Ой мою та голівоньку та хміль розбирає. н. п.

Заби́ть, ся = д. **Забивáть, ся.**

Забія́ка = забія́ка (С. Аф.), задирáка (С. Аф. З.), задьóра, заводя́ка, колóтник.

Забія́чество = бýча, колотнéча (С. З.), кóлот, ня́.

Забія́чить = задирáти ся, завóдити ся, збивáти бýчу, колотнéчу.

Забія́чливый = задирáкуватий, задьóрливий, звадли́вий і д. **Забія́ка.**

Заблаговрéменный, но = завчáсний, заздалегідний, завчáсý, зáгодя, за годи́ну, за годи́ни, зарáня, заздалегíдь, заздали́годи. С. Аф. З. Л. — Зоставай ся здоров, милий брате, та давай же сестрі завчасу вжо знати. н. п. — Треба хапатись за години сіно скидать. С. Аф. — Треба загоди побілити хату, а то там ніколи буде. — Розумний чоловік заздалегідь готує. н. пр. — Бачили вони заздалегідь, що з сього нічого не буде. Ч. К.

Заблáговѣстить = заблáговістити, задзвони́ти (до церкви).

Заблагоразсуди́ть = розмірковáти.

Заблажéнствовать = зараювáти.

Заблажи́ть = задурíти; завередувáти, закомези́ти ся.

Заблевáть, заблёвывать = заблювáти (С. Аф.), обблювáти, обригáти, заблъóвувати і т. д.

Заблёклый = повя́лий, зівя́лий, зблякли́й.

Заблéкнуть = пóвя́нути, зблякнути (С. З.).

Заблестѣ́ть = заблищáти (С. Аф.), заблискотíти, блиснýти, забли́скати (С. Аф.), залиспíти. — В руках заблискотіли серпи. Фр. — А в степах України, дай то милий Боже, блисне булава. К. Ш.

Заблея́ть = замéкати, забéкати, замекéкати, замекéкати, замекекéкати. — Москаль бодай би не козою замекекав з бородою. Кот.

Заблистáть = д. **Заблестѣ́ть.**

Заблуди́ть, ся = заблуди́ти, ся, заблукáти. (Чайч.).

Заблуждáться = помиля́тися.

Заблуждéніе = блуд (С. Ш.), поми́лка.

Забогатѣ́ть = забагатíти, багатíти, багáтшати, заможнíшати. — Почав багатіти.

Забодáть = забýцати, забýцькати, заколóти, зколóти. — Тупý-тупý ногами, зколю тебе рогами. н. к.

Забожи́ться = забожи́ти ся.

Забóй, ка = 1. забивáння.

2. для лову риби (із паль) — кóт (Аф.), (з хворосту) — яз, їз, їзок. (С. З.).

Зáболонка = д. **Горбы́ль.**

Зáболонь = зáболонь, біль (Alburnum в дереві).

Заболтáться = забалáкати ся. — Забалакались до сьвіта.

Заболтанецъ, ка = задри́панець, задри́панка (С. З.), задри́па (сп. р.), захвóйданка (Чайч.), забрьóха (сп. р.) С. Аф.

Заболтаться = задри́пати ся, забрьóхати ся, захвóйдати ся.

Заболѣвáть, заболѣ́ть = д. **Забáливать.**

Заборáнивать, заборони́ть = заскорóжувати, заволóчувати, заскорóдити, заволочи́ти, (нá ново) — перескорóдити, переволочи́ти. — Ой там удівонька та пшеничельку сіє; а посіявши, стала волочити, а заволочивши, стала Бога просити. н. п. — З'орав, посіяв він горох, заволочив. Гул. Арт. — **Заборони́вши посѣ́ять** = наволóком посíяти.

Забóръ = 1. нáбір, бранná нáбір. — **Въ забóрѣ сто рублéй** = набóру 100 рублїв, нáбрано на 100 р.

2. баркáн (С. З. Ш.), паркáн (С. Пав. Л.), дїловáння (С Пав. З.), дїлувáння (С. Аф.), (з паль) — частокíл. — Але і до паркану жеби ніхто не приходив. Бант. Кам. С. З. — Ой летіла зозуленька через

діловання — а вже ж мінї докучило в сьвіті горювання. н. п. — Баркан високий. С. Аф.

Забóта = клóпіт (С. Л.), турбóта, турбáция (С. Ш.), пеклувáння. — Не мала баба клопоту (клопіт), так купила порося. н. пр. — Нема нікому турботи про мої скорботи. н. пр.

Забóтить, ся = клопотáти, ся (С. Л.), дбáти (С. Аф. Л.), пе(і)клувáти ся, побивáти ся (С. З.), пáдькати ся, пильнувáти, печáлувати ся, турбувáти ся (С. Ш.), (про свою честь) — шапувáти ся, (невсипýще) — невсипáти. — Ой нехай же він спить, щоб здоров не встав, щоб моєї бідної головки тай не клопотав. н. п. — Про його клопочуть ся люди. С. З. — Щоб у полї орав і у дома він дбав, мене молодую та хазяйкою знав. н. п. — Хто дбає, той і має. н. пр. — Тодї то Хмельницький добре дбав, козаків до схід сонця в поход виправляв. н. д. — За тебе дбають, як за пяту ногу. н. пр. — Та и не про себе самого дбаю, козацьку честь обороняю. К. Б. — Хоч воно і підростало, та все треба коло його піклуватись. О. Ст. — Така треба коло його піклуватись К. Ш. — Пильнуй свого носа, а не мого проса н. пр. — Купуй сукню шиту, а хату криту і не турбуй ся. н. пр. — Твої гроші достануть ся в руки не печалованшим ся в собранії їх. Сірко. С. З.

Забóтливость = дбання́ (С. Л.), дбáлість, пеклувáння, печáлування.

Забóтливый = клопітни́й, дбáлий (С. Л.), дбайли́вий, клопотли́вий, печáлуватий, печалли́вий, товкýщий (С. Ш.) — Печалливое стараніе ку отчизнї міти Орлик. С. З. — Мати тож хазяйка добра, чесна і товкуща. Макар. С. З.

Забóтный = клопотли́вий, морочли́вий. — Клопотливе дїло.

Забрáжничать, ся = загуля́ти, закури́ти, розпи́ти ся, розгуля́ти ся. — Ой на горі барвінок прослав ся; молод козак розпивсь, розгуляв ся. н. п.

Забраковáть = забракувати, прики́нути.

Забрáло = прилби́ця. С. З.

Забрани́ть, ся = лáяти, ся (почать)

Забрáсываніе = закидáння.

Забрáсывать, забрóсить, ся, забросáть, ся = 1. закидáти, заки́нути, ся. — Закинув на горіше. — Два рази закидáли певід, та сама мільга. — Грай, грай, от закину зараз ноги аж за спину. н. п. — В сиру землю закопає, лопатами закидає. н. п. 2. занехаювати, недбáти, занехáяти, занедбáти, залиши́ти. — Нехай, нехай, та й зовсїм занехаєш. н. пр. — **Забросáть когó словáми** = заби́ти бáки. — А він як почав говорити, так зразу і забив баки. — **Забрóшенный** = заки́нутий; занéдбаний, занехáяний, зали́шений, (про яку річ мало потрібну або мало значну чи й зовсїм нїкчемну) — завалящий, завалю́щий, пóкидь, поки́дьок.

Забрáть, ся = д. Забирáть, ся.

Забрéдить = почáть верзти́ (д. Брéдить).

Забрéзживаться, забрéзжиться = на сьвіт благословля́ти ся, засїріти (д. Брéзжиться 1).

Забренчáть = забрязчáти, забрязкотїти; забриньчáти, забри́нькати. — Підківки зараз забряжчали, — в кружку́ дївчата танцювали. Греб.

Забри́ть = забри́ти, заголи́ти, пoголи́ти. — Брата на панщину ходили, поки лоби їм поголили. К. Ш.

Заброди́ть = д. Броди́ть (почать). — О вже почав швендяти, зашвендяв уже. — Пиво зашумувало.

Забросáть, забрóсить, ся = д. Забрáсывать.

Забры́згать, забры́згивать, ся = забри́зькати, ся, заляпати, ся, забóвтати, ся, затїпáти, ся, задри́пати, ся, забри́зькувати, ся і т. д. — Тодї підоткала ся, як задрипалась. н. пр. — Здасть ся й хмар нема, а дощ забризкав. С. Аф.

Забрюзжáть = забурмотáти, забурчáти, замурмотáти, замурчáти.

Забрюхáтѣть = д. Заберéменѣть.

Забрянчáть, забрацáть = д. Забренчáть.

Забубённый = гуля́щий, гульли́вий. — **Забубённая голóвушка** = шибáй-головá, гультя́й, гульви́са, заби́й-головá.

Забýдки, рос. Artemisia vulgaris L. = забýдьки, чорнóбиль, нéхворощ. С. Ан.

Забулды́га = розпýтник, гультя́й.

Забунтовáть, ся = д. Бунтовáть (почати).

Забунчáть = загудїти, задзижчáти, забринїти.

Забурли́ть = 1. забушувáти, заклекотїти, забурхáти.

2. загаласувáти, забушувáти, зашарабýрити.

Забурóвить = д. Бурóвить (почать).

Забурчáть = д. Бурчáть (почать).

Забушевáть, забуя́нить = д. Бушевáть і Бýйствовать (почать).

Забываніе = забувáння.

Забывáть, забы́ть = забувáти, забýти, ся, запамятáти. С. Л. — Хіба ти забув ся? — Не знав, тай забувсь. н. пр. — **Забы́тое** = забýток.

Забывáться, забы́ться = 1. забувáти ся.

2. зазнава́ти ся, зазна́ти ся.

Забы́вчивость = забуття́. С. Л.

Забы́вчивый = забутни́й (С. Л.), забу́тливий, запамята́лий (С. З.), непамятьки́й, непамяту́щий, непамятли́вий (С. Л.), забу́дько.

Забы́тіе = д. **Забве́ніе**.

Забы́ть, забытьё = д. **Дрема́ 1**.

Забы́ть = д. **Забыва́ть**.

Забычи́ться = д. **Бычи́ться** (почать). — Почав чогось вовком дивити ся. — Почав опинати ся.

Забѣга́ть, забѣжа́ть = забіга́ти, забі́гти, (вперед) — поперeжа́ти, попереди́ти. — **Забѣга́ть въ глаза́** = запобіга́ти ла́ски, диви́ти ся в ві́чі.

Забѣгать, ся = забі́гати, ся.

Забѣглый = приблу́дний, приблу́да. — Приблудний собака.

Забѣгъ = 1. забіга́ння.

2. заворо́тка, поворо́тка, за́крут, зато́ка. — Сані йдуть в затоки.

Забѣдоку́рить = д. **Бѣдоку́рить** (почать).

Забѣдствовать = забідувати, забідкати ся, д. ще **Бѣдствовать** (почать).

Забѣжа́ть = забі́гти, (про багатьох) — позабіга́ти.

Забѣливать, забѣли́ть, ся = забілювати, забіля́ти, побіля́ти, забіли́ти, ся, побіли́ти, ся. — Забілити борщ (сметаною).

Забѣлка = забілювання.

Забѣлѣть = забіліти. — Та забіліли сніги. н. п.

Забѣси́ться, забѣснова́ться = д. **Бѣси́ться** і **Бѣснова́ться** (почать).

Зава́живать, заве́зть = заво́зити, заве́зти́. — По дорозі завіз.

Зава́живать, заве́сть = заво́дити, заве́сти́. — Завів у двір.

Зава́жничать = зазна́ти ся (С. Л.), запишні́ти (С. З.), запиша́ти ся, закопи́лити гу́бу, напи́зити ся, наінди́чити ся.

Зава́зживать, завозжа́ть = заво́жжувати, накида́ти ві́жки́.

Зава́ксить = заваксува́ти.

За́валень = леда́що, ле́га, ле́жень, ле́дарь, вайло́, валю́ка, си́день, неро́ба.

Зава́лецъ, рос. Scrophularia nodosa L. = ра́нник, підтинник, смовдь, старовина́, кукуля́рія (С. Ап.), чо́рна ба́бка (С. Пар.).

Зава́ливать, завали́ть, ся = 1. зава́лювати, засипа́ти, закида́ти, ся, запада́ти, ся, завали́ти, ся і т. д. — Нехай тобі намисто порветь ся, а новая хата нехай западеть ся. н. п. — Хата завалила ся. — Могила запала. — Засипати, закидати колодязь.

2. затарасо́вувати, затамо́вувати, зава́лювати, затарасува́ти (С. З.) і т. д. — А часть їх загрузла і другим путь затарасувала. Л. В.

Зава́лина, зава́линка = при́спа, при́сьба, при́зьба. С. З. Л. — Вони на приспі посідали. Кв. — Сусіди сиділи на присьбі коло хати. н. к. — Знати козацьку хату крізь десяту: вона соломою не покрита, присьбою не осипана. н. д. — А мати сидить на призьбі коло хати. К. Ш. (В вимові чуєть ся більше з ніж с, але слово це походить від присипа́ти, а не від слів при ізбі, як думає Закревський, бо слова ізба́ в українській мові не має).

Зава́лъ = зава́л, зава́лка.

За́валь = заваля́ще, ви́бірки. — Передивляв ся багато, нічого путнього не має — зостали ся самі вибірки.

Зава́льный = заваля́щий, завалю́щий, залежа́лий.

Зава́льщина = д. **За́валь**.

Заваля́ть, ся = 1. д. **Валя́ть, ся** (почать).

2. закаля́ти, ся, заваля́ти, ся, заму́рзати, ся.

3. заваля́ти ся, залежа́ти ся.

Заварга́нить = д. **Варга́нить** (почать).

Зава́ривать, завари́ть, ся = 1. зава́рювати, завари́ти, ся.

2. запа́рювати, запа́рити, ся.

Зава́рка = 1. зава́рювання, запа́рювання.

2. запа́ра, цід.

Зава́стривать, завостри́ть, ся = заго́стрювати, ся, загостри́ти, ся.

Зава́щивать, завощи́ть, ся = заво́щувати, завощи́ти, ся.

Заведе́ніе = 1. заво́д, закла́д. — **Богоуго́дное заведе́ніе** = богаді́льня, шпита́ль. — **Пите́йное заведе́ніе** = шино́к, шинк, корчма́. — **Краси́льное з.** = краси́льня. — **Тракти́рное з.** = трахти́рь. — **Пра́чешное з.** = пра́льня. — **Уче́бное заведе́ніе** = закла́д науко́вий, шко́ла.

2. звичай, поведе́нция, заво́д, поря́дки, заво́дки. — Така вже в нас поведенция, — що маєм робити? Кот. — Тепер у нас такі заводки, щоб комини були цегляні. С. Л. — **У насъ тако́е заведе́ніе** = такий звичай у нас, така у нас поведенция, такі порядки. — **У насъ и заведе́нія тако́го нѣтъ** = сього у нас

і в заво́ді не ма́є, тако́го і зви́чаю у нас нема́, сього́ у на́с не во́дить ся.

Завезти́, завезть = д. **Зава́живать.**

Зави́ко = ви́соко, забага́то.

Завеличáться = запиша́ти ся.

Завербова́ть, ся = завербува́ти, ся, залучи́ти, ся (С. Л.), приста́ти до верб́унку. — Пристань, пристань до вербунку, будеш їсти з маслом булку. н. п.

Заверезжа́ть = завереща́ти, завища́ти.

Заверну́ть, завёртывать, ся = 1. загорну́ти, угорну́ти, завину́ти, пови́ти, заго́ртувати, ся, уго́рту́вати, ся (С. Ш.), завива́ти, ся, загорта́ти ся, угорта́ти, ся. — Загорнув у хустку і повіс. — Пахнющі мила завинуті у срібних паперах. Бар. — Та недужую дитину угортає в кожушину. В. Ш.

2. заверну́ти, заверта́ти, ся.

Завёрстка = замі́на, защи́тування.

Заверста́ть, завёрстывать = заміни́ти, защита́ти, залічи́ти, заміня́ти, защи́тувати, залі́чувати.

Завёртка = 1. заго́ртування.

2. ключ (закручувати гайки або що).

3. за́вертка. — Двері не запирали ся, а були зачинені на завертку.

4. за́вертні. (Подвійні петлї, котрими привязують ся голоблї до санок).

Завёртываніе = заго́ртування.

Завёртывать = д. **Заверну́ть.**

За́верть = д. **Вихрь і Водоворо́тъ.**

Завертѣ́ть, ся, заве́рчивать = завертї́ти, ся, закрутити, ся, завірчувати, закру́чувати. — Закрутилась голова. — Закрути лишень гайку.

Заверша́ть = 1. закінча́ти, покінча́ти. — Як все дїло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п.

2. ви́вершити. — Треба вивершити скирду.

Завести́, заве́сть, ся, заводи́ть, ся = завести́, заво́дити, ся. — Завів його в лїс. — Завів у селї школу. — **Заве́сть рѣчь** = зня́ти, завести́ рі́ч. — **Заводи́ть часы́** = накру́чувати, заво́дити дзиґарі. — Завів пасїку. — Завелись миші в коморі.

Заветша́лый = да́вній, стари́й.

Заветша́ть = постарі́ти ся.

Завечерѣ́ть = запізни́ти ся, заси́дїти ся (до пізнього вечера).

Завздо́рить = засвари́ти ся, загри́зти ся.

Завива́ть, ся, зави́ть, ся = завива́ти, ся, закру́чувати, ся, заплїта́ти, ся, зави́ти, закрути́ти, заплести́, ся.

Зави́дливость = зави́дливість.

Зави́дливый = зави́дливий (С. Аф.), завидю́щий, за́здрісний, за́здросливий (С. Ж.), заздрі́вий. — Попівські очі завидющі, руки загребущі. н. пр. — Бідність нас робить злими й завидющими, а не зле серце. Фр. — Заздрівому боком вилїзе. н. пр.

Зави́дно = зави́дно, за́здро, за́здрісно (Лев.) — Завидно, що в когось видно. н. пр. — Бо заздро, що в брата і в коморі і на дворі є чого багато. К. Ш.

Завиднѣ́ться = завиднї́ти, ся, замаячи́ти, забованї́ти і т. д. д. **Виднѣ́ться.** — Нехай горе і здалека вам не замаячить! Хотїв би я вас щасливих у купцї побачить. Аф.

Зави́довать = зави́дувати, за́здрити, ся, за́здрувати, за́здростити (Б. Н.), порива́ти очі. — За здоровя того, хто любить кого, на погибель тому, хто завидує кому! н. пр. — Не завидуй багатому: багатий не має нї любови, нї приязнї — він все те наймає. К. Ш. — От дядько, поміркувавши, що небіж заздрить ся на його бжоли... н. о. — Заздрує на мою худо́бу. С. Л. — Не повинні єсьмо заздростити. Б. Н. — На чужий коровай очей не поривай, а свій дбай. н. пр.

Зави́дѣть = заба́чити (С. Л.), наба́чити, загле́дїти, (С. Аф.), нази́рити, за́зріти (С. Аф.), заздрі́ти, зу́здріти. (С. Л.). — Попівські очі має: що не забачить, то і взяв би. н. пр. — Ой ходила Маруся по крутїй горі, набачила утїнку на тихій водї. н. п. — Стрілець такий, що аби зу́здрів на око, то вже й його. н. о. — Заздріла, що у дворі людей багато. Чайч.

Завизжа́ть = завизча́ти, завереща́ти, (про цуценят) — заскавуча́ти, (про поросят) — закувікати.

Завиля́ть = завертї́ти, ся, закрути́ти, ся, завиляти.

Завинти́ть, зави́нчивать, ся = загвинтува́ти, зашрубува́ти, загви́нчувати, зашрубо́вувати, ся (С. Аф.).

Завинтова́ть = д. **Винтова́ть** (почать).

Завира́льный = химе́рний.

Завира́ться = забрі́хуватись; бреха́ти бага́то.

Заврóха = брех́ун, брехуне́ць (д. **Враль**).

Зави́рчивый = брехли́вий.

Зави́симость = зале́жність, пі́дле́глість (С. Л.).

Зави́симый = зале́жний, підле́глий.

Зави́стливость, зави́стливый = д. **Зави́дливость, зави́дливый.**

Зави́стникъ, ца = зави́да (сп. р. С. Аф.), зави́дник, ця (К.), за́здрісник, ця.

Зави́стничать = д. **Зави́довать.**

За́висть = за́висть (С. Аф.), завидки, за́здрість (С. З.), завїха́ння. — Нема щасти без заздрости н. пр. — Звісно його завидки беруть, що молодший брат та так багатїшає. н. к.

Зави́сѣть = залежа́ти. С. З. Л. — Хоча тоє в вашій волї залежить, однак... С. З.

Завитки́, рос. Agrimonia Eupatorium L. = пари́ло, парни́к, кожу́шка, кожу́шечки, ли́пник, глади́шник, репяшки́. С. Ан.

Завито́къ = 1. почере́вина (частина мяса (воловини) коло грудинни. Умань.), груди́иця. (С. Пар.).

2. анат. Helix — мо́чка (? край уха у людей, спереду закручений.).

3. пу́коль, ку́черь (часом і ті папірки, котрими завивають пуклї або кучері).

4. за́крутка (в хлїбі).

5. (в мережках) — кру́тик, (в малюнках) — визеру́нок, (у рослин) — ву́сик.

Зави́ть = д. **Завива́ть.**

Завиха́ть = захита́ти.

Завладе́ніе = заволодї́ння, займа́нщина (С. З.), опанува́ння, овла́да, здобуття́ (С. Пар.).

Завладе́ть = заволоді́ти (С. Л.), заня́ти, опанувати (С. З.), осягти́, осягну́ти (С. З.), посїсти, (про рухомі речі) — захопи́ти, зага́рбати, заграбува́ти. — Єжелі би Турчин опанувати мів якеє місто. К Н.

Завла́ствовать = запанува́ти. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш.

Завлека́тельный, но = знадни́й, знадли́вий, звабли́вий, во, прина́дний, зала́сний, но, прива́бний, но. — Печуть мене, ріжуть знадні твої очі. Стар. — Нїколи ще зоря любови не сяла для нього так чудово, так принадно. Фр. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.

Завлека́ть, завле́чь = 1. д. **Завола́кивать.**

2. ва́бити, на́дити, прина́жувати, мани́ти, прима́нювати, залуча́ти, зва́бити, зна́дити, прина́дити, примани́ти, залучи́ти. С. З. Л.

Заводи́ть, ся = д. **Завести́.**

Заво́дный, но = д. **Зажи́точный.**

Заво́дскій = завідськи́й, фабри́цький. — Завідський кінь. — Фабрицьке сукно. — Єсть у мене свита, єсть у мене дві, хвабрицькії обидві. н. п.

Заво́дчикъ = 1. завідчи́к (властитель завода).

2. приві́дця (С. З.), приво́дчик, заво́дчик, призво́дчик. — Через ваших же привідців на вас погибель. Брюховецький. С. З. — Він до всього приводчик.

Заво́дъ = 1. заво́д, фа́брика. — **Винокуренный заво́дъ** = д. це слово. — **Восково́й з.** = воскобо́йня. — **Дегтярный з.** = майда́н. С. З. — **Желѣзный з.** = д. це слово. — **Коже́венный з.** = гарба́рня, (де виробляють козлятину) — хабата́рня, Вол. — **Жестяно́й з.** = бляха́рня. С. Ш. — **Кирпи́чный з.** = цеге́льня. С. Л. — **Лѣсопи́льный з.** = тарта́к. С. Ш. — **Мѣдноплáвильный з.** = котля́рка. — **Металоплáвильный з.** = гама́рня. Вол. — **Мыльный з.** = милова́рня. — **Пивова́ренный з.** = пивова́рня, брова́р, брова́рня. С. Л. Ш. — **Пота́шный з.** = пота́шня, бу́да. С. Л. — **Сели́тренный з.** = бурти́. С. Л. — **Стекля́нный, стеко́льный з.** = гу́та. С. З. Л. — Пала, як у гутї. н. пр. — **Суха́рный з.** = суха́рниця. — **Са́харный, свеклови́чно-са́харный з.** = саха́рня (Лев.), цуке́рня. — **Овча́рный з.** = вівча́рня.

2. накла́д, вида́ння (книжки). В Росії наклад звичайно лїчить ся 1200 пр. — **Одинъ заво́дъ, два заво́да і т. д.** = накла́д в 1200 пр., 2400 пр. і т. д.

За́водь = зали́в (С. Аф.), зато́ка, са́га (С. З.). — Над днїпровою сагою стоїть явір між лозою. К. Ш.

Завоева́ніе = завоюва́ння, звоюва́ння, здобуття́.

Завоева́тель = завойо́вник. С. Пар.

Завоева́ть = завоюва́ти, звоюва́ти, (місто, кріпость) — здобу́ти. — Та не так Гетьман, як гетьманська мати, хоче нами, нами козаками, Турка звоювати. Та вона ж його та не звоює, тільки роздратує. н. п.

Заво́екъ = 1. карк, ши́я (про худо́бу).

2. оши́йок (шкура з шиї).

Завозжа́ть = д. **Зава́зживать.**

Завози́ть = заво́зити.

Завози́ться = 1. заво́зитись.

2. завовту́зити ся, заяло́зити ся і т. д. д. **Вози́ться 2.** (почать).

Заво́зный = завізни́й, привізни́й.

Заво́зня = поро́м, дуб (для перевозки возів з кіньми через річку).

Завола́кивать, ся, заволо́чь, ся = 1. затяга́ти, заволїка́ти, тарга́нити (С. Ш.), затягти́, заволокти́, потягти́, потарга́нити. — Вовк потарганив вівцю в ліс.

2. засувáти, засýнути, ся. — Засунь вікно.

3. затягáти, ся, затягти́, ся. — **Заволáкиваетъ рáну** = затягáє рáну, рáна загóюєть ся. — **Заволокло́ нéбо** = нахмáрило, сь. — Нехай вияснить ся, а то бач як нахмарилось. н. пр.

Завóлгнуть = звóхкнути, повóхкнути.

Заволновáть, ся = захвилювáти, ся (д. **Волновáть, ся**).

Заволочи́ть, ся = **Волочи́ть, ся.**

Заволхвовáть, заволшéбничать = **Волхвовáть** (почать).

Завоня́ть, ся = засмердíти, ся, завоня́ти, ся, затхнýти, притхнýти, ся.

Завопи́ть = заголоси́ти, залементувáти, заволáти і т. д. д. **Вопи́ть.** — Дрібненькими слїзоньками все поле зросила, та обняла головоньку та й заголосила. н. п.

Заворáживать, заворожи́ть = замовля́ти, замóвити. — Він добре замовляє кров.

Запóра = зáсув.

Заворáчивать, ся, заворoти́ть, ся = 1. завертáти, ся, повертáти, ся, обертáти, ся, заверну́ти, ся і т. д. — Завертай коней. — Та туман поле покриває, мати сина завертає: вернись, синку, до домоньку, змию тобі головоньку. н. п. — По дорозї завернув до мене на хутір

2. загортáти, підгортáти, засýкувати, закáчувати, загорну́ти, засукáти, закачáти. — Підгорнув поли. — Засукав рукава. — Закачав штани.

3. заправля́ти, гили́ти, заpráвити, загили́ти (про дуже високу ціну). — Заправив як за батька. н. пр. — Загилив таку ціну, що нічого й торгуватись.

Заворковáть = завуркотáти, завуркотїти, забуркотїти, затуркотáти. (Д. **Ворковáть**).

Заворница = кіл, пáля.

Заворожи́ть = заворожити, зачарувáти, замóвити. — Він добре уміє кров замовляти.

Зáворотень = важни́ця (підіймати віз, С. Аф. З.), підóйма (С. Пар.), підви́га. — Пропив дрюки і важниці і з дьогтом мазниці. н. п.

Заворoти́ть, ся = д. **Заворáчивать, ся.**

Заворóтъ = поворóт, поворóтка. — **Заворóты полъ** = приполи. С. З.

Заворчáть = забурчáти, забурмотáти, забуркотїти і т. д. д. **Ворчáть.**

Завощи́ть, ся = д. **Завáщивать, ся.**

Заврáться = забрехати ся. — Забрехав ся так, що вже й не викрутить ся.

Завреди́ть = зашкóдити, завáдити. — Слабому животові і періг зашкодить. н. пр. — Я не знаю... і раю вам сього не знать, та нї у кого не питать, щоб не завадило буває. К. Ш.

Завсегдá = зáвжди, зáвше, все, усé, по всяк чáс, завсегдá, завсїгди́ (Чайч.). Д. **Всегдá.**

Зáвтраканіе = снїдання.

Зáвтракать = снїдати. — То снїдаю, то обідаю і погуляти ніколи. н. пр. — Женців до схід сонця позбірав, поснїдати дав. н. п.

Зáвтракъ = снїданок, снїдання. — В чужої матінки снїдання не буде, а обід під полудень. н. п. — Мале снїдання великий обід попсує. н. пр. — Закликав до себе на снїданок. — **Корми́ть когó зáвтраками** = відкладáти, води́ти, тижнíвками віддавáти. — Нїпк не видереш у його: то завтра, то після завтрього, та так усе і водить. — Вернув він тобі гроші? Деж пак вернув, коли не прийдеш: „через тиждень“, та так тижнївками і досї оддає.

Зáвтрешній = зáвтрішнїй.

Завши́вѣть = завоши́віти.

Завывáть = завивáти (про вітер, вовка, собаку), завóдити, голоси́ти (про людину) Д. **Выть.**

Завы́екъ = 1. поти́лиця, карк.

2. д. **Завóекъ.**

Завы́ть = зави́ти, заголоси́ти, заквили́ти. Д. **Выть.**

Завьáлый = завíяний, заси́паний (снїгом).

Завѣвáть, завѣя́ть = завівáти, замітáти, занóсити, закидáти, завíяти, замести́, занести́, заки́дати (піском або снїгом).

Завѣ́дать = зачýти, почýти. — Ой зачула моя доля, що не бути мінї дома. н. п.

Завѣ́домо = звíдома, за сьвíдом, знáючи.

Завѣ́домый = вíдомий, звíсний.

Завѣ́дываніе = завíдування, доглядáння, дóгляд, орýдування.

Завѣ́дывать = д. **Вѣ́дать 2.**

Завѣ́рить, завѣря́ть = запéвнити, запевня́ти (С. Л.), завíрити, завíряти. — Почали його розбалакувати, та й завірили, що се правда. н. к.

Завѣрéніе = запевнéння, завірéння.

Завѣ́рно = спрáвдї, пéвне, запéвне (С. З.), дїсне.

Завѣ́са = завíса, заслóна (С. Ж.).

Завѣ́сить, завѣ́шивать = завíсити, завíшати, запну́ти, завíшувати, запинáти.

Завѣ́тный = завíтний, заповíтний; тáємний.

Завѣ́тренный = затишний. С. З.

Завѣтренѣть = завітрити ся, звя́нути, змарніти (від вітру). — **Завѣтренѣлый, завѣтрѣлый** = завялий посо́хлий, змарні́лий. — Ой у полї могила з вітром говорила. не вій, вітре, ти на мене, щоб я не змарнїла. н. п.

Завѣтрѣть = (морське) — попа́сти в за́тишок.

Завѣтъ = заві́т, запові́т. (С. Ж.).

Завѣшивать = д. **Завѣсить.**

Завѣща́ніе = 1. запові́т. С. Ж.

2. духо́вна, духівни́ця.

Завѣща́ть = заповіда́ти (С. Ж.), записа́ти, відписа́ти, відказа́ти. — Він по духовній все на неі записав.

Завѣять = д. **Завѣва́ть.**

Завяда́ть, завя́нуть = вя́нути, бля́кнути (С. Ш), завя́нути, забля́кнути, збля́кнути. С. Ш.

Завяза́ть, завя́зывать, ся = 1. завяза́ти, завя́зувати, ся.

2. заплести́, заплїта́ти.

3. поча́ти, зача́ти, роспоча́ти, почина́ти, зачина́ти, роспочина́ти, ся. — Почав дїло, та й сам не радий. — Зачав розмову.

Завяза́ть, завя́знуть = 1. гру́знути, загруза́ти, угруза́ти, загру́знути, угру́знути (С. Аф. З.), вгру́(ю)знути. — Загруз в болоті́. — Чий кінь угруз, у того руки глибше ходять. н. пр. — Так по колїна у землю і вгрюзне. н. к.

2. застрява́ти, застря́нути. С. З. Аф. — Кістка в горлї застряла. — Пішов в шинок, та й застряв.

Завязи́ть = загрузи́ти. С. Аф.

Завя́зка = 1. завязка, поворо́зка (для зазуування), воло́ка (у постолів). — Чи на свої постоли, що волоки шовкові, у односталь з валу? н. д.

2. затя́жка, одкла́д, проволо́чка. — **Дѣло идётъ въ завя́зку** = дїло йде́ на одкла́д. — Одклад не йде в лад. н. пр.

3. за́вязка (в повісті або драматичному утворі).

Завя́зникъ, завя́зный ко́рень, рос. Tormentilla erecta = деревя́нка, вязїль.

Завя́знуть, завя́зывать = д. **Завяза́ть.**

За́вязь = 1. д. **Завя́зка 2.**

2. вя́зь (С. Аф.), за́вязь (С. Аф.), пу́пянок, пу́пяшок.

Зави́кать = д. **Ви́кать** (почать)

Зави́каться = забреха́ти ся.

Завя́ливать, завя́лить, ся = вялі́ти, завялі́ти, ся.

Завя́лый = повя́лий. — Повялї волошки.

Завя́нуть = д. **Завяда́ть.**

Зага́вливаться = загівля́ти.

Загада́ть, зага́дывать = загада́ти, зага́дувати. — Загадав за́гадку.

Зага́дить, зага́живать, ся = запога́нити, запаску́дити (С. Аф.), закаля́ти (С. Аф. Л.), оброби́ти, запога́нювати, ся, позапога́нювати, ся і т. д.

Зага́дка = за́гадка. С. Аф.

Зага́дочный = загадко́вий; те́мний.

Зага́нивать, загоня́ть = 1. заганя́ти, загна́ти, змордува́ти, зажордува́ти. — Їхали так швидко, зовсїм змордували коней. — **За́гнанный** = змордо́ваний, шкапови́тий.

2. зату́ркувати, заморо́чувати, запаморо́чувати, забива́ти па́мороки, ба́ки, зату́ркати і т. д. — Одно за другим питає, зовсїм затуркав мене. — Що почнеш казати, а він зараз в одвіт забиває памороки.

Зага́ркать = загука́ти, загорла́ти.

Зага́ръ = сма́га. Максимович. — С. о П. Иг.

Загаси́ть, зага́снуть = 1. га́снути, ту́хнути, пога́снути, поту́хнути. — Гасне люлька в роті. К. Ш.

2. зника́ти, пропада́ти, загиба́ти (без вістп), зни́кнути, пропа́сти, заги́нути. — Ой поїхав в Московщину тай там і загинув. н. п.

Загаси́ть, загаша́ть, зага́шивать = загаси́ти, затуши́ти, погаси́ти, потуши́ти, гаси́ти, туши́ти.

Загати́ть, зага́чивать = загати́ти (С. Аф.), затамува́ти (С. З.), затарасува́ти (С. З.), зага́чувати і т. д. — Часть їх загрузла і другим путь затарасувала. Л. В.

Зага́щиваться, загости́ться = заго́стювати ся, загостюва́ти, ся. — Я вже й так загостював ся у вас — пора до дому.

Загва́жживать, загвозди́ть, ся = забива́ти гвіздки́, загво́здювати, заби́ти гвіздо́к, загвозди́ти, ся.

Загво́здка = 1. забива́ння, клинцюва́ння.

2. за́гвіздка, клин, клино́к.

3. закарлю́ка, закарлю́чка (С. Аф.), закави́ка.

Загиба́ть, загну́ть, ся = загина́ти, закарлю́чувати, закандзю́бувати, закопи́лювати, (про тїсто) — бга́ти, загну́ти, ся, закарлю́чити, ся і т. д. С. Аф. — Бач, куди карлючка закандзюбилась! Кв. — Закопиль губу: цїлувать буду. н. п. — Дївки не гуляють, коровай та шишки бгають. н. п.

— Ніхто не вгадає, хто в нас шишки бгає. н. п.

Заги́бина = за́крут (С. Пар.), зало́м (С. З.), карлю́чка. — Ніс з карлючкою.

Заги́бка = 1. загина́ння.
2. д. **Заги́бина.**

Заги́бъ = д. **Заги́бина** і **Заги́бка.** — Сукно потерлось на заломі.

Загла́віе = заголо́вок, о́глав.

Загла́вный = заголо́вний, початко́вий.

Загла́дить, заглажда́ть, загла́живать = ви́рівняти, загла́дити, зате́рти, вирі́внювати, загла́жувати, затира́ти.

За глаза́ = д. під сл. **Глазъ.**

Загла́зный = зао́чний.

Заглазѣ́ться = задиви́ти ся, заґа́вити ся. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломив ся. н. п.

Загло́хлый = заглу́шений.

Загло́хнуться = заглуши́ти ся.

Заглуша́ть, заглуши́ть = глуши́ти (С. Аф.), заглуша́ти, тлуми́ти, затлумля́ти, заглуши́ти, затлуми́ти. (С. З.).

Заглу́шье = глушина́.

Загля́дываніе = заглядання, зазира́ння.

Загля́дывать, заглянýть = загляда́ти; зазира́ти, загля́нути, зазирну́ти. — Все ходили якісь москалі і у вікна зазирали. Ч. К. — **Заглянýть къ комý** = наві́дати ся. — **Заглянýть въ карма́нъ** = а) укра́сти б) зроби́ти комý шко́ду.

Загля́дываться, заглядѣ́ться = задивля́ти ся, загляда́ти ся, задиви́ти ся, заглядіти ся. — Задивляєть ся, як кіт в каганець. н. пр. — Край Дунаю становили ся, на дівчину загляділи ся. н. п.

Заглядѣ́ніе, заглядѣ́нье = 1. глядіння.
2. ди́во, диво́вище (що небудь дуже гарне, на що можна задивити ся).

Загна́ивать, загнои́ть, ся = гноїти, загно́ювати, ся, загноїти, ся, загнива́ти ся, загни́ти ся.

Загна́ть, загоня́ть = 1. загна́ти, заня́ти, залучити, заганя́ти, займа́ти, залуча́ти. — Зажени свиню у хлїв. — Займи й нашу на пашу — нехай попасеть ся. н. пр. — Бо там стоїть кримська орда, вона тебе в полон займе. н. п. — Ой чи його вбито, чи в полон занято? н. п. — Треба залучити теля у хлїв.
2. д. **Зага́нивать.**

Загнива́ть, ся, загни́ть, ся = загнива́ти, ся, загнити, ся, (про дерево) — трухля́віти, тру́хнути (почати).

За́гниль = д. **Гниль.**

Загнои́ть, ся = д. **Загна́ивать, ся.**

Загнуси́ть = загугня́вити, загуня́вити

Загну́ть, ся = д. **Загиба́ть.**

Загнѣ́та, загнѣ́тка = при́пічок (власне та частина, куди загрібають жар). — Не топила й не варила — на припічку жар, жар. н. п.

Загова́ривать, заговори́ть = 1. заво́дити, здійма́ти, зніма́ти річ, зачина́ти мо́ву, замовля́ти, промовля́ти, забала́кувати, розбала́кувати, завести́, зня́ти річ, забала́кати, замо́вити, промо́вити, загово́рити, (про кількох) — загомоніти, (швидко) — зацокотіти, запоро́щати, (незрозумілою мовою) — загерґота́ти, заджерґота́ти, (тихо, крізь зуби або під ніс) — зами́рити і т. д. д. **Говори́ть.** — Аж ось і він річ ізнив. — На силу таки й він забалакав, а то усе мовчав. — Підсіла вона до чоловіка, та й ну його забалакувати. н. к. — Почали його розбалакувати, та й завірили, що се правда. н. к. — Він усіх забалакав.
2. замовля́ти, замо́вити. С. Аф. — Умів і трясцю одшептати і кров христянську замовляти. Кот.

Загова́риваться, заговори́ться = 1. забала́кувати ся, забазі́кувати ся, забала́кати ся, забазі́кати ся. С. Аф. — Забалакалась я з вами, а мінї давно до дому час. — Забазікали ся, та трохи не до сьвіту сиділи.
2. забрі́хувати ся, заме́лювати ся, збива́ти ся в мо́ві, забреха́ти ся, замоло́ти ся. — Бреши та не забріхуй ся. н. пр. — Він вже замелюєть ся.

Заговля́ться = загівля́ти.

Заговорённый = замо́влений (Д. **Загова́ривать 2**).

Заговóрщикъ, ца = 1. змо́вник, ця, бунта́рь, ка, бунтовни́к, ця, баламу́та, ка.
2. шепту́н, шепту́ха, чарівни́к, ця, воро́жбит, воро́жка.

Заговóръ = 1. змо́ва, намо́ва. С. З. Л. — Коли бы хто змову учинив на здорове наше господарское. Ст. Л.
2. замовля́ння, замо́ва (С. Аф.), шепта́ння.

За́говѣнный = пу́щальний. — Пущальна неділя. С. З.

За́говѣнье = за́говіни (С. Аф. Л.), за́пуск, за́пуст, пу́щання. С. З. Л. — На гроші нема пущання. н. пр. — На пущання, як зав'язано. н. пр.

Заговѣ́ться = заговіти. С. Аф.

Загоготать = зареготати; загукати; заґелґотати (д. **Гоготать**).

Заголить, ся, заголять, ся = заголити, ся, задубити, ся, заголювати, ся, задублювати, ся. С. Аф. — Коли москаль каже: сухо — задубись по ухо. н. пр.

Заголовокъ = 1. д. **Заглавіе** (цілої книжки або й одділа, а в ділових (урядових) паперах — те місце на початковому листу, де визначаєть ся, відки і куди той папер одсилаєть ся).

2. узголовя (деревяне) на лавці або полиці в лазні.

Заголовокъ = д. **Головашки.**

Загомозить, ся = завовтузити ся і т. д. д. **Гомозить, ся.**

Загонщикъ = 1. загонщик.

2. (на полюванні) — гучок (певне від слова: гучити, котре й тепер де-інде вживаєть ся = гукати). — Зараз приїхали, оточили ліс і послали гучків виганяти зьвіра. н. к

Загонъ = 1. заганяння, займання.

2. гніт, угніт, утиск. С. Ш. — **Жить въ загонѣ, въ загоняхъ** = в зневазі жити, поневіряти ся (С. З.).

3. загін (С. Аф.), загорода (С. Аф.), обора (С. З. Л.). — Сімсот волів в обборі. н. п.

4. загін (частина ниви, в різних місцях різної міри), борозна (на ниві). — Лисицина нивка була шість загонів завширока. Фр. (На Україні гони = міра довжини поля, найбільше 120 саж.)

Загонять = д. **Загнать** і **Заганивать.**

Загораживать, ся, загородить, ся = 1. загорожувати, ся, обгорожувати, ся, городити, ся, загородити, ся, обгородити, ся, (тином) тинити, ся, обтинити, ся. С. Аф. Ш. — Загородив огород. — Обгородив кругом двір. — Возами загородили цілу вулицю, що не можна й проїхати.

2. закривати, ся, затуляти, ся, заступувати, заступати, закрити, ся, затулити, ся. — Здрастуйте! — Не застуйте! н. пр.

Загорать, загорѣть = загоряти, засмалювати ся (С. Аф.), запікати ся (на сонці), загоріти, засмалити ся, запекти ся. — Засмалила ся, аж чорна стала. — На сонці бідне запеклось. К. Ш.

Загораться, загорѣться = 1. загоряти ся, займати ся, запалювати ся, загоріти ся, занятя ся, запалити ся. С. Аф. Л. — Сажа в димарі запялась. — Прибігли, а вже хата згоріла, коморі заняли ся. н. о.

2. починати ся, повставати, почати ся, повстати. — Повстали бунти на Україні. н. д.

Загорбокъ = карк (власне частина спини між лопатками). — **Ударилъ въ загорбокъ** = вдарив межи плечі.

Загордиться = загордіти, запишати ся, запишніти (С. Аф.) і т. д. д. **Гордиться.**

Загоревать = зажурити ся, засумувати, засмутити ся, затужити, в тугу вдати ся. — Ой сів, запив, зажурив ся, що без долі вродив ся. н. п. — Оттак бува засумую, як серце озветь ся. Аф. — Пусти мене, мій пане, до дому, затужила дівчина за мною. н. п.

Загорланить = загукати і т. д. д. **Горланить.**

Загорный = загірний.

Загорода = загорода. С. Аф.

Загородить, ся = д. **Загораживать, ся.**

Загородный = загородній, підгородній, замійський (С. З.). — **З. дворъ** = підворок. — А підворок свій, Гончарівку, обнести велів валом. Кочубей. С. З.

Загородье = передмістя, околиці міста, пригородні села.

Загорокъ, загорье = загірря.

Загорѣлый = засмалений. (д. **Загорать**).

Загорѣть, ся = д. **Загорать, ся.**

Загосподствовать = запанувати. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш.

Загоститься = д. **Загащиваться.**

Заготавливать, заготовлять, заготовить, ся = готувати, ся, заготовляти, ся (С. Л.), запасати, ся, зготувати, зготовити, наготовити, виготовити.

Заготовка, заготовленіе = готування, запасання.

Заграбаздать = загарбати, захопити.

Заграбить, заграбливать = 1. загромадити, загребти, загромажувати, загрібати.

2. заграбувати, пограбувати, загарбати, грабувати, гарбати. — Загарбав віз і жита віз... бодай подавив ся Гул. Ар. — А він руку простягає, мов сьвіт увесь хоче загарбати. К. Ш.

Заградить, заграждать = загородити, завалити, заступити, загорожувати, завалювати, заступати. — **Заградить уста кому** = заціпити, зацитькати. — Та чого ти кричиш, бодай тобі заціпило. С. Аф.

Загражденіе = загорожування; загорода.

Загракать = загукати, (про воронів) — закрякати, закракати, загрувати (С. Аф.).

Закряче ворон, степом летючи. н. п. — Закряче ворон, загрує́, зашумує, тай полетить у землю чужую. п. д.

Заграни́чный = загряни́шний (укр.), закордо́нний (Гал).

Загреба́ть, загрести́, загре́сть = 1. загрома́жувати, загріба́ти, загорта́ти, загрома́дити, загребти́, загорну́ти. (Д. Грести́).

2. га́рбити, зага́рбати. — (Д. під сл. Загра́бить).

Загре́зить = зароїти ся, ма́рити, ся, верзти́, ся (почати). — Д. Бре́дить, гре́зить, ся. — Зароїло ся йому щось у голові. — Щось почало йому верзти ся, марити ся. — Почав він щось верзти.

Загреме́ть = загріміти, загрімотїти, загуркотїти, загрюкотїти (Д. Греме́ть). — — Приїхала, загрімотїла, „кобилячча“, мов, голова Кот.

Загрести́ = д. Загреба́ть.

Загри́вокъ = карк, поти́лиця; (у коня частина гриви коло чолки) — загри́вок. С. Аф. — Уда́рить по загри́вку = поти́лишника да́ти, по поти́лиці, по ка́рку вда́рити.

Загро́бный = тогосьвітнїй.

Загрози́ть = похваля́ти ся (почать) і т. д. д. Грози́ть.

Загрома́зживать, загромозди́ть = зава́лювати, затарасо́вувати, завали́ти, затарасува́ти. С. З.

Загрохота́ть = загуркотїти, загрюкотїти, загу́ркати. С. Аф.

Загруби́ть, загрубія́нить = загрубія́нити.

Загру́блый = загрубілий, затверділий, зас(ш)кару́блий, закацу́блий.

Загрубе́лый = 1. д. Загру́блый.

2. запе́клий. С. Аф. — Запекла душа. С З.

Загрубе́ть, загру́бнуть = загрубіти, загру́бнути, затвердїти, затве́рднути, зас(ш)кару́бти, зас(ш)кару́бнути (С. Аф.), закацу́бнути і д. Закорене́ть, Закосне́ть.

Загружа́ть, загрузи́ть, ся = 1. зава́жувати, заважати, ся, зава́жити, ся. С. З. Л. — Дуже заважив хуру, треба хоч трохи скинути.

2. зато́плювати, затопи́ти, ся. С. Аф — Затопить у річку.

3. д. Загрома́зживать.

Загрусти́ть = д. Загорева́ть.

Загрыза́ть, загры́зть = загриза́ти, загри́зти.

Загрязни́ть, ся = закаля́ти, ся (С. Аф Л.), заваля́ти, ся, забрудни́ти, ся (С. З.), зама́зати, ся (С. Л.), задри́пати, ся (С. З. Л.), затьо́пати, ся (С. Л.), забо́втати, ся (С. Аф. Л.), забрьо́хати, ся (С. Аф.), захво́йдати, ся, запаску́дити, ся (С. Аф.), закалю́жити, ся (Чайч.), заля́пати, ся (С. Аф.).

Загрязне́ть = забруднїти, закаля́ти ся, зама́зати ся і т. д.

Загуби́ть = загуби́ти, занапасти́ти, згуби́ти. — Не топись, козаче, марне душу згубиш. н. п. Д. ще під сл. Губи́ть.

Загуди́ть = загудїти, загусти́, забри́нькати, зациги́кати (Д. Гуди́ть).

Загуде́ть = загудїти, загуготїти і т. д. д. Гуде́ть. — Сажа загорілась, аж у коминї загуготїло. С. Л.

Загу́ливаться, загуля́ться = загу́лювати ся, загуля́ти, ся; гультяюва́ти, запива́ти; волочи́ти ся, ві́яти ся; розпу́тничати.

Загу́лъ = гульня́, пияни́цтво, запі́й, пія́тика.

Загу́льный = гуля́щий, гульта́йський.

Загуме́нье = пригуме́нок. (Д. Гумно́).

Загустева́ть = д. Густе́ть.

Загусте́ть = загу́скнути, загустїти, затужа́віти.

Загу́торить = забала́кати, розмовля́ти (почать) і т. д. д. Гу́торить.

Зада́бривать, задо́брить = задобря́ти, задо́брювати (С. Л.), вдобря́ти, піддо́брювати ся, підле́щувати ся, підмо́щувати ся, підла́зити, підли́зувати ся (до кого), підма́слювати, хлїби́ти, могри́чити (кого), догожа́ти (кому), задобри́ти, вдобри́ти, піддо́брити ся, підлести́ти ся, підмости́ти ся, підлиза́ти ся, підлїзти, підма́слити, підхлїби́ти, підмогри́чити. — Треба начальника вдобрити, щоб дозволив. Хар. Чайч. — Хіба ж я не знаю, що він підмаслив станового, — от його діло і пішло на лад.

Задава́ть, ся зада́ть, ся = 1. дава́ти, завдава́ти, видава́ти (вперед); признача́ти, зага́дувати. — Чули та мовчали, бо й їм добре на чужинї мурзи завдавали. К. Ш. — А музика грає, грає, жалю завдавае. К. Ш. — Загадав роботу на цілий тиждень. — Видав гроші вперед за місяць. — Зада́ть жа́ру, пе́рцу = нами́лити го́лову, нагрі́ти чу́ба, чупри́ну, пи́нхви да́ти, да́ти пе́рцю з ма́ком, зали́ти за шку́ру са́ла. — Бо залили за шкуру сала, трохи не пропала. К. Ш. — **Задава́ть тонъ** = пе́ред вести́. С. Пар.

2. щасти́ти, вести́сь, пово́дитись, пощасти́ти, повести́ ся. — Вчора йому не пощастило, не повелось.

Задави́ть, зада́вливать = задави́ти, задуши́ти, зада́влювати, заду́шувати.

Зада́кать = зата́кати, підта́кувати (почать).

Зада́лбливать, задолби́ть = задо́вбувати, завча́ти і т. д. д. **Долби́ть** (почати).

Зада́ривать, задари́ть = 1. підкупа́ти, могри́чити, підмогри́чувати, підкупи́ти, підмогри́чити.

2. дарува́ти, надарува́ти (багато).

Зада́ромъ = д. **Да́ромъ.**

Зада́токъ = завда́ток. С. Л.

Зада́точный = завда́тковий.

Зада́ча = 1. завда́ча, за́гадка, зада́ння (Лев.), моро́ка (трудна).

2. ща́стя, до́ля, уда́ча (С. Л. Ш.). — **Ему́ нѣтъ зада́чи** = нема́ йому́ ща́стя, до́лі, уда́чі, не щасти́ть, не веде́ть ся йому́.

Зада́чливый, во = щасли́вий, во, уда́шний, но.

Задвига́ть, ся, задви́нуть, ся = засува́ти, ся, засо́вувати, ся, засу́нути, ся. — Засунь вікно. — Чомусь сей засув не засовуеть ся.

Задви́гать, ся = задвиготі́ти, здвигну́ти, ся, ру́хати, ся (почать), пору́шити, заворуши́ти, ся, закиші́ти. Д. **Дви́гать, ся.** — Так увесь склеп і задвиготів, пішло по льоху аж гуде. н. о. — Здвигнули ся сіни, як бояре сіли, а ще більше здвигну́ть ся, як горілки напють ся. н. п. — Заворушила ся пустиня. К. Ш.

Задви́гивать, ся = д. **Задвига́ть ся.**

Задви́жка = за́сув, засувка. С. Аф. З. Л. — А сіни у неї були на засуві. н. о. — Хижку покинула на засувку. С. Л. — Хата була засунена засувом. Фр.

Задвижно́й = засувни́й. — Засувний прискрипок.

Задви́нуть, ся = д. **Задвига́ть, ся.**

Задви́нутый = засу́нутий, засу́нений.

За́дворка, задво́рокъ, задво́рье = за́двірок, задві́рря. — Еней в керею замотав ся, на задвірку хропти уклав ся. Кот.

Задвори́ниться = запані́ти. — Сидить мила, запаніла — чортма дров ні поліна. н. п.

Задебелѣ́ть = задебе́літи; погла́дшати.

Задёргать = засмі́кати, засі́пати і т. д. д. **Дёргать** (почати). — Засмикали, як циган сонце. н. пр.

Задёргивать, ся, задёрнуть, ся = 1. заві́шувати, ся, запина́ти, ся, заві́шати, запну́ти, ся. — Запни вікно від сонця. — **Задёрнуло не́бо** = нахма́рилось, заволокло́ хма́рами.

2. засми́кувати, засі́пувати, засми́кати, засі́пати. — Не смикай так, так же можна зовсім коня засмикати.

Задеревенѣ́лый = задубі́лий, закацу́блий.

Задеревенѣ́ть = задеревяні́ти, задубі́ти, закацу́біти. (С. З.). — Лежить мила, задубіла — чортма дров ні поліна.

Задержа́ніе = задержа́ння, затрима́ння. — **Ли́чное задержа́ніе** = а́рест, орештува́ння.

Задержа́ть, задё́рживать, ся = заде́ржати, затри́мати, зупини́ти, запини́ти (С. Аф.), спини́ти, припини́ти, збари́ти, забари́ти, зага́яти, заде́ржувати, затри́мувати, зупиня́ти, запиня́ти (С. Аф.), спиня́ти, ся, га́яти, ся, бари́ти, ся. — Як свої губи не затримаєш, то з чужих почуєш. н. пр. — Коли б міні, вітре буйний, на час твої крила, тоді б мене людська поля нічим не спинила. Аф. — Час до дому, час — забарили нас. н. п. — А в неділю не гай мене, за раненька виряжай мене. н. п. — Запинити воду. С. Аф.

2. д. **Арестова́ть.**

3. затра́чувати, стра́чувати, витра́чувати, зтра́тити, затра́тити, ви́тратити. — Тих грошей, що ви дали, не стало на все, я стратив ще з своїх три карбованця.

Заде́ржка = задержа́ння, затрима́ння, впин, упи́н (С. Ш.), припи́нка, зага́йка, зага́янка. — Нема впину вдовиному сину. н. п. — Ледача шкапа скрізь припинки має. н. пр. — **Безъ заде́ржки** = безупи́нно, невпи́нно, нега́йно.

Задёрнуть, ся = д. **Задёргивать, ся.**

Задиви́ть, ся = задивува́ти, зачудова́ти ся. — Я дуже зачудовав ся, побачивши... Фр.

Задя́нка = задо́к. — Задок зайця.

Задира́ть, задра́ть, ся = 1. задира́ти, здирати, дра́ти, ся, задра́ти, ся, зде́рти, ся.

2. зачіпа́ти, займа́ти, зачепи́ти, заня́ти, заво́дити, ся, завести́, ся. — Не зачіпай мене, бо битиму. — Він раз у раз заводить ся битись. — **Задира́ть го́рло** = галасува́ти, вигу́кувати, репетува́ти, го́рлати. — **Задира́ть носъ** = ки́рпу гну́ти, пиндю́читись, ви́соко нести́ ся. — 3. **за живо́е** = до живо́го.

Зади́ра = приче́па, задьо́ра, задира́ка (С. Аф.), заводя́ка, задери́ха. (С. З.).

Зади́рка = за́чіпка (С. Аф.), на́пасть, при́чіпка (С. З.). — Так і шукає причіпки, щоб завестись.

Зади́рчивый = сварли́вий, задира́куватий, задьо́рливий, звадли́вий. — Такий задиракуватий: як наскіпав ся на мене, так і лізе.

Зади́рщикъ = д. **Зади́ра.**

Задича́ть = здича́віти. — Садок здичавів.

Задичи́ть = різни́ти (почать, в сьпівах або в грі).

Задичи́ться = д. **Дичи́ться** (почать).

Задли́ть, ся = забари́ти, ся, зага́яти, ся, заба́вити, ся. (Д. **Дли́ться**).

Заднева́ть = задню́вати.

За́дникъ = задо́к. С. Аф.

За́дница = зад, гу́зно (С. Аф. З.), сра́ка (С. З.), ку́пра, ге́па, панї́ста́ра (С. З.), ду́па, (половинка) — пі́вдупка. — В голову цілують, а в зад бють. н. пр. — Прийшлось узлом до гузна. н. пр. — Чи хочеш, щоб я тобі дав по панїстарі. Кот. — До сухої сраки не вчеплять ся раки. н. пр.

За́дній = за́дній. — **За́днимъ умо́мъ крѣ́покъ** = му́дрий по шко́ді. — Мудрий лях по шкоді: як коні покрали, то він тоді стайню замикає. н. пр.

Задо́бривать, задо́брить = д. **Зада́бривать.**

Задолби́ть = д. **Долби́ть** (почати).

Задолжа́ть = задовжи́ти ся, вдо́вжити ся, завинова́тїти (Чайч.), заборгува́ти, напозича́ти ся, на́бір понабіра́ти. — І бачимо, що геть чортиці задовжились, по горло у гріхах пекельних утопились. К. Д. Ж.

Задо́рина = дроска́, троска́. — **Нѣтъ ни сучка́, ни задо́ринки** = чи́сто, го́лки не підто́чиш, нема́ до чо́го причепи́тись.

Задо́рить = дражни́ти, дратува́ти, зачіпа́ти, розпаля́ти.

Задо́риться = розпаля́ти ся.

Задо́рливый, задо́рный = гаря́чий, палки́й, завзя́тий (С. Аф.), заї́дливий, заго́ністий, задира́куватий, заво́дистий. (Ніс.).

Задорожиться = задорожи́ти ся, запра́вити, загну́ти вели́ку ці́ну. — Ото, заправив, як за батька. н. пр.

Задо́ръ = за́пал, завзя́ття, заї́длость. — Вдовин сину, є ще в тебе браття, а в братів твоїх козаків багацько завзяття. С. Аф

Задо́хлый = здо́хлий.

Задо́хнуться = задихну́ти ся, (про рибу) — притхну́ти ся.

Задра́знивать = зачіпа́ти, дражни́ти, дрочи́ти, дратува́ти (почать).

Задра́ть = д. **Задира́ть** і **Драть** (почать).

Задребезжа́ть = забрязча́ти, забрязкотїти, задереньча́ти і т. д. д. **Дребе́зжа́ть.**

Задрема́ть = задріма́ти, закуня́ти, здріма́ти ся.

Задрожа́ть = задріжа́ти, затремтї́ти, затруси́ти ся. — Як сльоза у тебе в о́чах часом затремтить. Чайч. — Зустріли ся очі — Микола увесь затремтїв. Пчілка.

Задружи́ть = д. **Задо́брить.**

Задры́хнуть = **Дры́хнуть** (почать).

Задрябѣ́ть = задереньча́ти, задзижча́ти.

Задряга́ть = задри́ґати. — Ногами задриґав.

Задряхлѣ́ть, задря́хнуть = зіста́ріти ся, поста́ріти ся.

Задува́ть, заду́ть = 1. завіва́ти, задува́ти, повіва́ти, заві́яти, заду́ти і д. **Дуть** (почать). — Гей та вітер завіває, та лози росхиляє. н. п.

2. задима́ти, задму́хувати, туши́ти (дмухаючи), заду́ти, задму́хати, затуши́ти. — Задмухни сьвічку, чого вона дурно горить. — **Задува́ть во всѣ лопа́тки** = на всі за́ставки бі́гти.

Задуди́ть = загра́ти на дуду́, на сопі́лку. — Заграй міні, дударику, на дуду — нехай же я своє горе забуду н. п.

Заду́мать, заду́мывать, ся = заду́мати, ся, загада́ти, ся, зами́слити, ся, замі́рити ся, заду́мувати, ся, зага́дувати, ся, замишля́ти, ся, заміря́ти ся. — Мету сіни, та й загадала ся, вийшла мати води брати, та й догадала ся. н. п. — Загадають ся орлики хижі та усе по своїх братах, по товаришах козаках. н. д.

Заду́мчивость = думли́вість, заду́ма. (С. Пар.). — Він все ще сидїв в глибокій задумі. Бар. — **Онъ впалъ въ заду́мчивость** = обняли́ його ду́мки та га́дки. М. В.

Заду́мчивый = заду́маний, зами́слений, думли́вий; смутний, засму́чений. — Якийсь він став замислений, як почав оце діло. — Дівчино моя, заручена, чого ти ходиш засмучена? н. п.

Задура́читься, задури́ть = д. **Дура́читься** (почать).

Задури́ться = роздурі́ти ся, розжирува́ти ся, пустува́ти (дуже).

Заду́ть = д. **Задува́ть.**

Задуша́ть, ся, задуши́ть, ся = души́ти, ся, заду́шувати, ся, зада́влювати, задави́ти, ся, (дитину у ві сні) — приспа́ти. — Як би була знала — у колисці б задушила, під серцем приспала. К. Ш. — Чом вас лихо не приспало, як малу дититу? К. Ш.

Задуше́вный = щи́рий, серде́чний. — Мій друже, щирий. — Сердешний приятелю! Кот.

Задуше́ніе = задуше́ння, удуше́ння.

За́дхлость = за́тхлість, ту́хлість (С. Ш.), при́тхлість, при́тхля. — Одганяеть ся притхлю. Ніс.

За́дхлый = за́тхлий (С. Аф.), ту́хлий (С. Ш.)

Задхну́ться = затхну́ти ся (С. Аф.), притхну́ти ся.

Задъ = зад, задо́к, пoти́лиця. — **За́домъ** = за́дом, пoти́лицею, на́взнак. — **Вы́йти за́домъ** = ви́задкувати. — **Ло́шадь бье́тся за́домъ** = кінь брика́ється, вихає, хвицяє. (С. Ш.).

Зады = 1. (у чобіт) — закаблу́ки. — Закаблукам лиха дам, достанеть ся й передам. н. п.

2. задо́к (екипажа).

3. задві́рок, задві́рря.

4. кра́й села́.

5. мину́ле, що було́. — **Тверди́ть зады** = тверди́ти поча́тки (що давніше учено).

Задыми́ть, ся = закопти́ти, ся, закури́ти, ся.

Задыха́ться = задиха́ти ся.

Задыша́ть = зади́хати.

Зады́шка = заду́ха, яду́ха, ди́хавиця.

Задѣва́ть, задѣ́ть = чіпля́ти, чіпа́ти (С. З. Л.), зачіпа́ти, зачепа́ти, чіпля́ти ся, зачепи́ти. С. Л. — Зачепив і потяг. — Та не возом же його зачепили. н. пр. — **Не задѣва́й меня́** = не чіпля́й ся до ме́не, не ру́ш, не займа́й мене́.

Задѣ́лать, задѣ́лывать, ся = 1. закри́ти, заложи́ти, заби́ти, (камнем) — замурува́ти, (що небудь в мур) — вмурува́ти; закрива́ти, заклада́ти, ся і т. д. — Забивати вікна. — Закинуть його, каже, у темницю, та й замурувати там. н. к. — Бог знайде, хоч в печі замуруй ся. н. п. (Щілини глиною або замазкою) — зашпаглюва́ти, зашпаглько́вувати, ся.

2. зароби́ти, зробля́ти, ся, (з горем) — загорюва́ти. — Що в день загорюєш, те в ніч прогайнуєш. н. п. — Що люде не роблять, та в жупанах ходять, а я зароблю, та й свити не маю. н. п.

Задѣ́лка = 1. заклада́ння, замурова́ння, забива́ння.

2. д. **Вста́вка.**

Задѣ́лъ = заробі́ток, зарі́бок (від штуки).

Задѣ́льный = заробі́тний, заро́блений, запрацьо́ваний. — **Задѣ́льная пла́та** = заробі́ток, зарі́бок.

Задѣ́лье = па́нщина.

Задѣ́ть = д. **Задѣва́ть.**

Заегози́ть = д. **Егози́ть** (почать).

Заеди́но = за одно́, за гу́рт, гурто́м, спі́льне, вку́пі, ра́зом. — А братія спільне кождого року мають з межи себе вибирати старших. Хмельницький. С. З.

Заёжиться = д. **Ёжиться** (почать).

Заёмный = 1. позичко́вий, позича́льний. — Позичкова каса.

2. пози́чений. — Їмо не свій хліб, позичений.

Заёмщикъ = позича́ючий (С. Ж.), пози́чник. (С. Пар.).

Заёмъ = 1. позича́ння. 2. пози́ка, по́зичка. С. Л. — Була правда та позичка з'їла. н. пр. — Позичка босоніг ходить. н. пр. — Жінки в приданки не пускай, коня в позику не давай. н. пр. — **Взять, дать въ заёмъ** = пози́чити, взя́ти, да́ти в пози́ку. — **Взя́тый въ заёмъ** = пози́чений. — Позиченим волом не наробиш ся. н. пр.

Заеро́шиться = д. **Еро́шить, ся** (почать).

Заерши́ться = д. **Ерши́ться** (почать).

Засхи́дничать = д. **Ехи́дничать** (почать).

Зажа́лить = вжа́лити.

Зажа́ривать, зажа́рить, ся = запіка́ти, запекти́ і д. **Жа́рить** (почать).

Зажа́ть, зажима́ть = 1. затули́ти, стули́ти, затуля́ти, стуля́ти, заткну́ти, затика́ти, сти́снути, стиска́ти. — **Зажа́ть кому́ ротъ** = заці́пити, заци́тькати. — Стулив руку. — Стиснув у руці. — Не дав і слова вимовить — зацитькав

2. д. **Жать** (почать)

Заже́лклый = пожо́вклий. — Минає літо, шелести́ть пожовкле листя. К. Ш.

Заже́лкнуть = пожо́вкнути.

Зажелти́ть = пожовти́ти.

Зажелтѣ́ть, ся = зажовтіти.

Зажелтѣ́лый = д. **Заже́лклый.**

Зажема́ниться = д. **Жема́ниться** (почать).

Заже́чь, ся, зажига́ть, ся = запали́ти (С. Л.), засьві́тити, запа́лювати, ся (С. Аф.), засьві́чувати, ся; підпали́ти, розпали́ти, підпа́лювати, розпа́лювати, ся. — На престолі положила, усі сьвічі запалила. н. п. — І розвіє тьму неволі, сьвіт правди засьвітить. К. Ш. — Засьвітила вона каганець, дивить ся — аж коло столу хтось стоїть. н. о. — Оженив ся навісний, та взяв дурноватую, та не знали що робити — підпалили хату. н. пр. — Той сердить ся, а він ще більше розпалює своїми словами.

— Запалили у сусіда сусіди злі нову хату. К. Ш.

Заживáть, зажи́ть = 1. заживáти, одживáти, одбувáти, одробля́ти, зажи́ти, оджи́ти, одбу́ти, одроби́ти. — Дав наперед сто карбованців за кватирю, та вже не багато зосталось одживати. — Дайте разом десять карбованців — я вже вам відроблю.
2. заживáти, загóювати ся, затя́гувати, затягáти, (про рани) — зажи́ти, загóїти ся, затягти́. — Рана загоїть ся, а зле слово нікóли. н. пр. — **До свáтьбы заживётъ,** н. пр. = загóїть ся, пóки весілля скóїть ся. н. пр.

Заживи́ть, заживля́ть, ся = гóїти, загóїти, загóювати, ся (С. Аф.), залі́чити, залі́чувати, ся. — **Заживлéнный** = загóєний, залі́чений. — **Заживля́ющій** = гóючий. — Гоюча масть. С. Л.

Заживлéніе = загóювання, гóїння (С. Л.).

Зáживо = за життя́, за живота́. — Він ще за життя розділив дітей.

Зажи́га = завóдчик, привідця, приві́дчик. — Він в сьому ділі привідця.

Зажигáніе = запáлювання, засьві́чування.

Зажигáтель, ница = палі́й (С. Л. З.), підпáляч, ка.

Зажигáтельный = запáлюючий, запальни́й. — **Зажигáтельныя спи́чки** = сі́рники́, сі́рнички́.

Зажигáтельство = підпáл. С. Л. — Підпалу жде, як той месник, часу дожидає. К. Ш.

Зажигáть, ся = д. **Зажéчь.**

Зажи́ливать, зажи́лить = замотáти, зашати́рити (на пр. позичити що і не віддати).

Зажилóй = зажи́тий, зарóблений, одрóблений.

Зажимáть = д. **Зажáть.**

Зажинáть, зажáть = зажинáти, зажáти (починать жати і зароблити жнивом). — Зажинати найкраще в пятницю або ві второк. З. Крим.

Зажи́нъ = 1. зажи́н, зажи́нки (початок жнив).
2. ужи́нок, вжи́нок. С. З.

Зажирѣ́лый = гладки́й, опáсистий, гладу́н, пухті́й.

Зажирѣ́ть = погладшáти, потовсті́ти, розгладшáти, розтовсті́ти.

Зажитóе, зажи́токъ = зарóблені, зажи́ті гроші. — У мене вже зажитих грошей рублів десять.

Зажи́точность = замóжність, достáтки. С. Л.

Зажи́точный, но = замóжний (С. Аф. З. Л.), багатéнький, достáтній, засóбний (С. Л.), з достáтком. С. Л. — Батько мій був доволі заможний селянин. Фр. — Та вже тее гарне личко і чорнії брови козакови заможному впали до любови. Пч.

Зажитóй = д. **Зажилóй.**

Зажи́ть = д. **Заживáть.**

Зажму́ривать, ся, зажму́рить, ся = зажму́рювати, замру́жувати, заплю́щувати (С. Аф.), зажму́рити, замру́жити, заплю́щити, ся. — Хоч я очі і замружу, смуток пробуджає. н. п.

Зажóга = 1. зáпал, óхват, підпáл (запалення у коня).
2. д. **Зажи́га.**

Зажóра, зажóрина = підтáлина (вода під снігом в рівчаках), баю́ра. С. Ш. — Там такі баюри, що й виїхати трудно. С. Ш.

Зажужжáть = загуді́ти, задзижчáти, забрині́ти. — Чую, якась комашка задзижчала. — Забриніли великі польові мухи. Фр.

Зажури́ть = намили́ти кому́ гóлову, чу́ба, чупри́ну, покартáти. (Д. **Жури́ть**).

Зажурчáть = задзюрчáти, задзюркоті́ти, забурчáти, забрині́ти. (Д. **Журчáть**).

Зажу́хнуть = побля́кнути, збля́кнути (С. З.), потемні́ти, полиня́ти, помéрхнути (С. Л.). — Про олійні фарби або поліровані речі.

Зазвáнивать, зазвони́ть = д. **Звони́ть** (почать).

Зазвáть, зазывáть = закли́кати, покли́кати, укли́кати, вкли́кати, запроси́ти, зазвáти, закликáти, кли́кати, у(в)кликáти, запрóшувати, зазивáти. — Буду тебе на хліб на сіль закликати і за здоровля питати. н. д. — Зиму провожати, весну закликати. н. п. — Запрошені були на обід. С. З. — Поклич його у хату. — Закликав гостей, та й ну частувати.

Зазвенѣ́ть = д. **Звенѣ́ть** (почать).

Зазвони́ть = д. **Звони́ть** (почать).

Зазвóнный кóлоколъ = найменший дзвін, в котрий починають дзвонити.

Зазвóнщикъ = дзвонáрь, паламáрь.

Зазвучáть = загу́чáти (С. Л.), задзвучáти, забря́зкати, загусти́.

Заздрáвный = заздорóвний. — Служить службоньку все соборную, заздоровную. н. п.

Зазелени́ть, ся = позелени́ти, ся, зазелени́ти, ся. (С. Аф.). — Весна не прийде садочок твій позеленить. К. Ш.

Зазеленѣ́ть, ся = зазелені́ти. — На полі, в лузі скрізь зазеленіло.

Зазимовáть = зазимувáти. С. Аф.

Зази́мье = за́моровки.

Зазира́ть, зазрѣва́ть, зазрѣ́ть = доріка́ти, докоря́ти, га́нити, гу́дити.

Зазнава́ться, зазна́ться = горді́ти, пиша́ти ся, зазнава́ти ся, загорді́ти, запиша́ти ся, зазна́ти ся.

Зазна́емо = д. **Завѣдомо.**

Зазно́ба = 1. за́морозь (одморожене місце на тілї) С. Пар.

2. коха́ння, лю́бощі, любо́в. — Нехай мене той займае, хто кохання в серцї мае. н. п. — Ви любощі, ви чарощі, що ж ви мінї наробили? н. п.

3. частїше здр. — **зазно́бушка** = коха́нка, коха́ночка, ми́ла, лю́бка, сухо́тонька. — Запрягайте коня в санки, поїду и до коханки. н. п. — Стук, гряк в віконечко, вийди серце коханочко. н. п. — Візьми собі жінку, візьми собі любку, цїлуй її, милуй її, як голуб голубку. н. п. — Дївчинонько, сухотонько ти моя, кажуть люди, що не будеш ти моя. н. п.

Зазноби́ть, зазнобля́ть = 1. заморо́зити, поморо́зити, заморо́зювати.

2. причарува́ти, прикоха́ти, причаро́вувати. — Ой ти дївчино, чарївниченько, причарувала моє серденько. н. п.

Зазоли́ть = д. **Золи́ть** (почать).

Зазо́рный = ганéбний, соромі́тний, сороміцький (С. З), соромі́тський, стидки́й. (С. З.). — Не сьпівайте соромітськоі, засьпівайте старосьвітськоі. н. пр. — **Зазо́рныя дѣти** = д. **Дѣти незаконноро́жденныя.**

Зазо́ръ = 1. со́ром, сором́ота. — Танцювати не робота, а не вмієш — соромота. н. пр.

2. д. **Зазрѣ́ніе.**

Зазрѣва́ть = д. **Зазира́ть.**

Зазрѣ́ніе = докі́р, дога́на (С. З.), зазо́р. (Фр. Лис.). — **Безъ зазрѣ́нія** = без зазо́ру. — Він сумлїння, честь і віру без зазору продае. Фр. Лис.

Зазрѣ́ть = д. **Зазира́ть.**

Зазу́бривать, зазубри́ть, ся = вище́рблювати, щерби́ти, ся, пощерби́ти, ся, визу́блювати, ви́зубити, ся; виске́плювати, ви́скепити. — Гей конику Турки вкрали, Ляхи шаблю пощербили. В. Щ.

Зазу́брина = щерби́на, щерба́ (С. З.); зубе́ць, за́зубень.

Зазу́бристый = щерба́тий, зуба́тий. — Щербатого горшка не наповниш. н. пр.

Зазубри́ть, ся = д. **Зазу́бривать.**

Зазудѣ́ть = засвербі́ти. С. Аф.

Зазыва́ть = д. **Зазва́ть.**

Зазыва́ніе, зазы́въ = заклика́ння, запро́сини.

Зазыча́ть = заденжча́ти, загуча́ти.

Зазѣва́ть = д. **Зѣва́ть** (почать).

Зазѣва́ться, зазѣвываться = задиви́ти ся, зага́вити ся, розга́вити ся, задивля́ти ся, зага́влювати ся, га́ви лови́ти. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломив ся. н. п. — Загавив ся, та й опізнив ся до дому.

Зазяба́ть, зазя́бнуть = замерза́ти, примерза́ти, заме́рзнути, приме́рзнути.

Зазя́блина = приме́рзле (дерево або яке місце на дереві).

Зазя́блый = заме́рзлий, приме́рзлий.

Заигра́ть, ся = загра́ти, ся.

Заи́грываніе = заграва́ння, жартува́ння.

Заи́грывать = 1. заграва́ти; переграва́ти. — Заграв на скрипці. — Він переграв мене.

2. жартува́ти, пустува́ти. — Він і давай з нею жартувати. н. п. — Та не буду тебе брати, було б тобі із другими та не жартувати. н. п.

Заи́грываться = заграва́ти ся. — Дїти заграли ся, та й не бачуть, що... Заграли ся до сьвіту.

Заи́ка = заїка (С. Аф.), недорі́ка (С. З.). — Бог дав чоловіка: і сопливий і заїка. н. п. — Були ораторами — недоріки. Кот.

Заика́ть = заги́кати.

Заика́ться, заикну́ться = заїкувати ся, заїка́ти ся (С. Аф.), запина́ти ся, заїкну́ти ся, запну́ти ся. — **Не далъ и заикну́ться** = не дав і ро́та роззя́вити. — **И не заикну́лся** = а нї сло́ва, а нї па́ри з уст.

Заи́кливый, заи́коватый = недорі́кий, заїкуватий. (С. Аф.) — І малії й невеликі, шепеляві й недоріки. н. п. (Д. **Заика**).

Заи́мка = 1. заїмка, за́йманка.

2. за́йми́ще. С. З.

Заи́мный = д. **Заёмный.**

Заимода́вецъ, вица, заимода́тель, ница = позича́льник, ця. С. Ж.

Заимода́тельство = позича́ння, пози́ка, по́зичка (кому).

Заимообра́зный, но = позичко́вий, пози́чений, в пози́ку, в по́зичку.

Заи́мствованіе = позича́ння.

Заи́мствовать = 1. позича́ти (у кого).

2. перейма́ти (що у кого).

Заи́мщикъ = д. **Заёмщикъ.**

Заиндивѣ́ть = запуши́ти ся (инеем).

За́инька = за́йчик.

Заинтересовáть, ся = зацікáвити, ся. — **Заинтересóванный** = зацікáвлений мáючий інтерéс. — Зацікавлений я почав дивить ся. Фр.

Заискиваніе = запобігáння лáски, підлéсливість, підлéщування, (до жінки) — залицяння.

Заискивать, заискáть = запобігáти, запобігти лáски, підлéщувати ся, підсипáти ся (С. З.), підстилáти ся (С З.), підлабýзнювати ся, примáзувати ся, підмóщувати ся, прилáщувати ся, шúлити ся, (до жінки) — залицяти ся, підлестúти ся (С. З.), підсúпати ся, підлабýзнити ся, примáзати ся, підмостúти ся, прилáщити ся. — Він вже давно запобігає ласки у його. — Вже під його підстилались козаки і міщане. Макаровський. — Ой до мене губерець підсипавсь і любови добивавсь. Кот. — Підлабузнивсь до горлиці горобець. Б. Г. — Залицяв ся козак та до дівчини. н. п.

Заискриться = заіскрити ся.

Зайти, заходúть = зайтú, захóдити. — По дорозі зайшов до його. — (Про сонце, місяць) — зайтú, сісти, лягти, закотúтись. — Місяць зайшов за хмару. — Лягло сонце за горою. К. Ш. — **Зайтú къ комý либо** = завітáти. С. З.

Зайчёнокъ = зайченя́.

Зайчина, зáячина = зáячина (мясо і шкурка заяча).

Закабáливать, закабалúть = закріпощáти, закріпостúти (з рос.), віддавáти, віддáти, повернути в невóлю. — І панам на Україні люд закріпостили. К. Ш.

Закаблýчье = закаблýк. — Закаблукам лиха дам, достанеть ся й передам. н. п.

Закáверзить = заковерзувáти, закрутúти.

Закадычный = д. **Задушéвный.**

Заказáть, закáзывать = 1. заказáти, загадáти, замóвити, домóвити, закáзувати, загáдувати, за(до)мовля́ти. — Загадав пару коней сідлати. С. З. — Заказав дві пари чобіт.

2. заборонúти, заказáти, заборонятú, закáзувати. С. З. Аф. Л. — Мати не пускала, гулять заказала. п. п. — Сидіти арестантам при вікні заборонено. Фр.

Закáзъ = 1. заборóна (С. Аф.).

2. закáз (на яку роботу).

Закáзывать = д. **Заказáть.**

Закáиваться, закáяться = зарікáти ся, зарікти́ ся. — Зарікала ся свиня г...а не їсти, біжить — купка лежить, вона минає, біжить — друга лежить, вона й ту минає, біжить — третя лежить, вона не стерпіла, та й з'їла, та ще схаменулась, до першої і другої вернулась, та й ті поїла. п. пр.

Закалáть, ся, заклáть, ся = закóлювати, заколóти, ся.

Закáливаніе = гартувáння. С. Л.

Закáливать, закалúть, ся = 1. (про залізо) — гартувáти, ся (С. Аф. Л.), загартóвувати, загартувáти, ся. (С. З.). — Ой у тій же у кузниці ковалі кували, білее залізо гартували. п. п. — Вони в муках жартували, жартом серце гартували. К. Д. — Окуй свою святую силу, довготерпінієм окуй, в сльозах крівавих загартуй. К. Ш.

2. (про хліб) — не допікáти, не допектú, ся.

Закáлина = закáл, частіше здр. закалець. С. З. — Закалець на палець. С. З. — **Хлѣбъ съ закáлиною** = глевкúй хліб, глевтю́к, глевтя́к. С. Аф.

Закáлистый = (про хліб) — глевкúй. Д. **Закáлина.**

Закáлка = гартувáння; гарт, загáрт (С. Л.), посудина для гартування — гартúця, хто гартує — гартовнúчий.

Закáлъ = **Закáлина** і **Закáлка.**

Закáлывать, заколóть, ся = д. **Закалáть, ся.**

Закаля́кать, ся = забаля́кати, ся, забазікати, ся. — Забалакали ся, та й не счули ся, як і вечір настав.

Закаля́ть, ся = д. **Закáливать, ся.** — В боях серця гартують ся лицарські, в боях росте і кріпне дух козацький. К. Б.

Закаменѣлость = скамяніліcть.

Закаменѣлый = 1. скамянілий.

2. запéклий. — В його душа запекла. С. З.

Закаменѣть = скамяніти.

Закáнчивать, закóнчить, ся = кінчáти, ся, закíнчувати (С. Аф.), закінчáти, покінчáти, скінчáти, ся. — А ну, хлопці, пора кінчати. — Як все діло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п.

Закáпать, ся, закáпывать, ся = закрáпати (С. З.), закáпати, ся, забрúзькати, ся, закрáпувати, ся і т. д. — Треба березівкою закрапати у виразку. Чайч.

Закáпчивать, закоптúть, ся = закóпчувати, задимля́ти, закýрювати, закоптúти, ся, задимúти, ся, закурúти ся.

Закапрúзничать = завередувáти, закомезúти ся (С. З.), зґéдзати ся. — Глади ж, Наталко, не зґедзай ся, як старости прийдуть. Кот.

Зака́пывать = д. **Зака́пать**.

Зака́пывать, закопа́ть, ся = зако́пувати, зарива́ти; зава́лювати, засипа́ти, закопа́ти, зари́ти, ся, завали́ти, заси́пати.

Зака́ркать = закря́кати, закра́кати, закрю́кати. — Закриче ворон, по степу летючи. н. п. — Закрюкали чорні крюки. К. Ш.

Зака́рмливать, закорми́ть = загодо́вувати, загодува́ти (С. Аф.), обгодо́вувати, обгодува́ти. — Вже третій день загодовують кабана на сало. — Мабуть обгодували дитину, від того й болить живіт.

2. хліби́ти, могри́чити, захліби́ти, підмогри́чити. — Він раз у раз до себе старшину то на обід закличе, то на снідання, та так і захлібив його.

Закарта́вить = зага́ркати, загарка́вити.

Заката́ть, зака́тывать, ся = 1. укоти́ти, уко́чувати ся (рівняти котком землю).

2. закоти́ти, укоти́ти, заточи́ти, уточи́ти, зако́чувати (С. Аф.), уко́чувати (С. Ш.), зато́чувати, у(в)то́чувати, ся. — Вточили кадіб до льоху. С. Ш. — Закоти колоду під повітку.

3. вкача́ти, закача́ти, вка́чувати, зака́чувати, ся (що небудь в тісто, качаючи).

4. ви́бити, одлупи́ти, відшмага́ти, ви́шпарити, відчухра́ти (тяжко, жорстоко). — **Заката́ть ро́згами** = відчухра́ти різка́ми. — **Заката́ли до сме́рти** = закатува́ли, заби́ли до смерти.

Закати́ть, зака́чивать, ся = 1. закоти́ти, у(в)коти́ти, зако́чувати, у(в)ко́чувати, ся. — Закотив камінь у двір. — Клубок закотив ся під скриню.

2. заї́хати. — По дорозі він заїхав до мене.

Зака́тъ = 1. за́хід. — **Со́лнце на зака́тѣ** = со́нце на за́ході.

2. гуля́ка, гультя́й, гульві́са.

Зака́тываться = д. **Заката́ть**, (про сонце, місяць) — захо́дити, ляга́ти, сіда́ти. — — Місяць зайшов за хмару. — Лягло сонце за горою. К. Ш. — Вже сонечко сіло.

Закача́ть, зака́чивать, ся = заколиха́ти (С. Аф.), заколиса́ти; заго́йдати (С. Аф.), заколи́хувати, заколи́сувати, заго́йдувати, ся. — Заколиши дитину. — Загойдалась, аж голова болить.

Зака́чивать, ся = д. **Закати́ть 1** і **Закача́ть, ся**.

Зака́шивать, закоси́ть, ся = зако́шувати, зако́сювати, закоси́ти, ся. С. Аф.

Зака́шлять, ся = зака́шляти, ся, забухи́кати, закахи́кати.

Зака́яться = д. **Зака́иваться**.

Заква́кать = заква́кати, заку́мкати (про жаб), закря́кати, закрекота́ти, зака́хкати (про качок).

Заква́са = ро́счина, (з пива або хмелю) — дріжді́, (з тіста, запарена окропом) — опа́ра, (для квасу) — кваси́ло, ро́зквас. С. Жел. — Єсть на росчину, стане й на заміс. н. пр. — Росте, як на дріжджах. н. пр.

Заква́сить, заква́шивать = заква́сити, заква́шувати (С. Аф.), про тісто — росчини́ти, вчини́ти, росчиня́ти, вчиня́ти.

Заква́ска = д. **Заква́са**.

Закёркать = закі́ркати, закірча́ти (про крик зайців, валюшнів і курей, коли у їх ивиоть).

Закива́ть = закива́ти.

Закида́ть, заки́дывать = **Забра́сывать**.

Закидно́й = заки́дний. — **Закидны́е рука́ва** = вильо́ти. С. З.

Закипа́ть, закипѣ́ть = закипа́ти, закипі́ти, заклекоті́ти.

Закиса́ть, заки́снуть = закиса́ти, скиса́ти, квасні́ти, заки́снути, ски́снути.

За́кись = за́кис.

Закича́ться = запиша́ти ся, зачва́нити ся.

Закишѣ́ть = закиші́ти, закомаши́ти ся.

Закла́дка = 1. закла́дини. С. Жел. — Нехай піде, покличе людей на закладини хати. н. к.

2. закла́дка, замурова́ння.

3. запряга́ння.

4. за́ставка, за́кладка (в книжці). С. З. Л. Жел.

Закладна́я = заставний лист (С. Пар.), заставна́, закладна́.

Закла́довать, ся = би́тись об закла́д, уда́рити в закла́д, заклада́ти ся (С. Аф.). — Один усе закладав ся, та без штанів і зостав ся. н. пр. — Заспорили, та й ударили в заклад на сто цілкових. н. к.

Закладодержа́тель = заста́вник. С. Жел.

Закла́дчикъ = 1. заста́вник. С. Жел.

2. той, хто заклада́єть ся.

Закла́дъ = заста́ва (С. Аф.), заставщи́на (К. З. о Ю. Р.), закла́д.

Закла́дывать, закла́сть, заложи́ть, ся = 1. заклада́ти, закла́сти, заложи́ти (С. Аф.), загоро́жувати, загороди́ти, (камнем, цеглою) — замуро́вувати, замурова́ти. С. Аф. — Загородив провулочок. — Замурував вікно.

2. запряга́ти, запрягти́. — Скажи, щоб запрягали коні.

3. заставля́ти, застановля́ти, заста́ви-

ти, застановíти, ся. — Як заставлю и свитину, а сам випю четвертину. Кв. — Ой не раз, не два його визволяла, шовкові платки заставляла. н. п. — Сорочку викупив, а свитку заставив. н. пр. — Не можна частностей церковних ані заставляти, ані продавати. Б. Н. — Хоч застав ся, а постав ся. н. пр.

4. засувáти, запрото́рювати, засу́нути, запрото́рити. — Не знаю, куди я засунув книжку, от зараз тут була та кудись запроторив.

Заклáніе = закóлювання.

Заклевáть, заклёвывать = задзьóбати, задзьóбувати, заклювáти, закльóвувати (С. Аф.), заклю́кати, заклю́кувати.

Заклегтáть = заклекотáти, забуркотáти. — Вилітали орли з за крутої гори, вилітали, буркотали, роскоші шукали. н. н.

Заклéивать, заклеи́ть, ся = заклéювати, заклéїти, ся, (карюком) — закарю́чувати, закарю́чити, ся.

Заклéйка = 1. заклéювання.

2. заклéїне місце.

Заклейми́ть = 1. заклейми́ти, поклейми́ти, потаврувáти, позначи́ти.

2. заплямити.

Заклёпа = зáклепка, ню́та.

Заклепáть, заклёпывать = заклепáти, занютовáти (С. Жел.), взя́ти у ню́ти, заклéпувати, занютóвувати (про кайдани) — закувáти, заби́ти, закóвувати, забивáти.

Заклёпка = 1. д. **Заклёпа.**

2. заклéпування.

Заклёпъ = д. **Заклёпа.**

Заклика́ть, закли́кать, закли́кивать = д. **Зазыва́ть, зазва́ть.**

Заклина́ніе = закля́ття, закли́н. С. Аф.

Заклина́ть, закля́сть = заклинáти, заповідáти, заклясти́, заповíсти (з клятьбою). — Вмираючи, він заповідав дітям, щоб...

Заклинáться = заклинáти ся, клясти́ ся, зарікáти ся.

Закли́нивать, заклини́ть, ся = заплíшувати, заплíши́ти, ся (С. Аф. З.), закли́нцьóвувати, заклинцювáти, ся. — Треба заплішити топорище, бо спадає сокира. — Заплішн ніжку в ослоні. Чайч.

Закли́нка = заплíшування, клинцювáння.

Заклокотáть = заклекотíти, забулькотíти. — Маленька річечка, що так тихенько йшла, заклекотіла, заревла. Гр.

Заклохтáть = заквоктáти.

Заклуби́ть, ся = заклуботáти, ся.

Заключáть, ся, заключи́ть, ся = 1. замикáти, запирáти, замкну́ти, запéрти, ся. — **Заключи́ть въ тюрьму́** = посади́ти в тюрму́. — **З. въ окóвы** = заби́ти, закувáти в кайдáни.

2. постановля́ти, постанови́ти. — **Заключáть договóръ** = умовля́ти ся, домовля́ти ся, постановля́ти умóву. — **З. миръ** = замиря́ти, замири́ти. — Ой чи гаразд гетьман Хмельницький учинив, що з Ляхами в Білій Церкві замирив? н. д.

3. мáти в собí, місти́ти в собí. — Збірник Номиса містить в собі більше 14000 приказок.

4. кінчáти, закінчáти, закінчи́ти.

5. вивóдити, ви́вести. — З сього можна вивести, що...

Заключéніе = 1. замикáння, орештувáння, (стар.) — вязéння, (про саме місце) — невóля, тюрмá. — 12 неділь у вязенню сидіти мають. Ст. Л.

2. кінéць, прикончéння, приконéччя. — **Въ заключéніе** = на послíдок, на прикінці, на приконéччі, на кінéць, врéшті. — Вже на прикінченні сказав він... — Врешті він додав... — **Заключéніе братства** = братáння. — **З. мíра** = замирéння. С. Аф.

Заключённикъ, ца = 1. невóльник, ця, рештáнт, ка, (стар.) — вя́зень, (в кайданах) — кайдáник.

2. пустéльник, скúтник, самóтник, ця.

Заключи́тельный = конéшний, остáнній.

Заключи́ть = д. **Заключáть.**

Закля́сть = д. **Заклинáть.**

Закля́тый = закля́тий; запéклий. — Огонь запеклих не бере. К. Ш.

Закобéнить, ся = закóрчити, ся, закриви́ти, ся, заламáти, ся.

Заковáть, закóвывать = закувáти, заку́ти, заби́ти (на пр. в кайдани), закóвувати, забивáти. — **Закóванный** = закóваний, заку́тий.

Закóжный = підшку́рний, зашку́рний.

Закокéтничать = манíрити ся, хізувáти ся (почать).

Закоковáть = закувáти. — Закувала та сива зозуля. н. п.

Закокотáть = засокотáти. — Курка засокотала.

Заколáчивать, заколоти́ть = забивáти, заби́ти.

Заколáшиваться, заколоси́ться = колоси́ти ся, викида́ти ко́лос, заколоси́ти ся.

Заколдова́ть, заколдо́вывать = зачарувати, замо́вити, зашепта́ти, зачаро́вувати і т. д. — **Заколдо́ванный** = зачаро́ваний, замо́влений.

Заколеба́ть, ся = заколиха́ти, ся, захита́ти, ся, завага́ти ся. — Заколихалось синє море. — Захитав ся човен. — Я з роду ще нікого не лякав ся, а тут чогось мій дух заколихав ся. К. Б. — Глянула сумним поглядом, ніби завагала ся на хвильку. Бар.

Заколеси́ть = заколува́ти, колува́ти (почать). — Хто колує, той дома не ночує. н. пр.

Заколобро́дить = заколобро́дити, витворя́ти, бро́їти (С. Ш.), ко́їти, верзти́ (почать). — О, вже почав бо'зна що витворяти.

Заколо́ть = заколо́ти, сколо́ти, зашпига́ти, заштрика́ти. — Запудило коло серця, закололо в боці. К. Ш. — Тупу-тупу ногами, сколю тебе рогами. н. к.

Заколченóжить, закóлчить = зашкандиба́ти, зашкитильга́ти. — Чогось кінь зашкандибав, чи може погано підкований.

Закóлъ = д. Забóй, ка 2.

Заколыха́ть, ся = заколиха́ти, ся, захита́ти, ся, заколиса́ти, ся, загóйдати, ся.

Заколѣ́ть = замéрзнути, задубі́ти, закля́кнути. — Руки від холоду заклякли.

Закóнникъ = юри́ста (С. З.), правни́к (гал.). — Дере коза лозу, козу — вовк, вовка — мужик, мужика — пан, пана — жид, жида — юриста, а юристу чортів триста. н. пр.

Законнорожденный = закóнний (про дітей, що родились від церковного шлюбу).

Закóнность = закóнність, прáвність. (С. Жел.).

Закóнный = зáкóнний (С. Аф.), прáвний (С. З. Жел.). — Правний спосіб. С. З.

Законовѣ́дъ = д. Закóнникъ).

Законовѣ́дѣніе = правознáвство. С. Жел.

Законодáтель = законодáвець, правода́вець. С. Жел.

Законодáтельный = законодáвчий, правода́вчий. Гал.

Законодáтельство = законодáвство, правода́вство. С. Жел.

Законопáтить, законопáчивать = законопáтити, зашпаґлювáти, законопáчувати, зашпаґльóвувати.

Законопресту́пникъ, ца = винувáтник, ця, злочи́нець, злочи́нниця. С. З.

Законтрактовáть, ся = домóвити, ся, підряди́ти, ся.

Закончить = д. Закáнчивать.

Закóнъ = 1. закóн (С. Аф.), прáво. (С. З.). — Хитрий закон, що не зна ні чорт, ні піп, ні дякон. н. пр. — До права треба ще грошей і бачности. н. пр. — Нарушáть закóнъ = ламáти прáво.
2. віра.

Закопáть, ся = д. Закáпывать, ся.

Закóпка = закóпування, зарива́ння.

Закопоши́ться = заворуши́ти ся, закомеши́ти ся, закиші́ти. С. З. — Заворушила ся пустиня; мов із тісної домовини на той останній страшний суд мерці за правдою встають. К. Ш. — Ач, як закопошила ся комашня.

Закопти́ть, ся = д. Закáпчивать, ся.

Закоптѣть, ся = закопті́ти, ся, задими́ти, ся, закури́ти, ся. — **Закоптѣлый** = зади́млений, задимі́лий, заку́рений.

Закóпъ = шáнець.

Закопышиться = д. Закопошиться

Закоренѣлость = закоренíлість; застарíлість; задубíлість; запéклість, заїдливість.

Закоренѣть = 1. закоренити ся. — Грядки закоренили ся.
2. застарі́ти, задубі́ти. — **Закоренѣлый** = застарі́лий, задубі́лий; запéклий, забісóваний.

Закоржáвѣть = задубі́ти, закоржа́віти, затвéрднути, зашкарубі́ти, зашкару́бнути.

Закорни́ть = д. Закáрмливать.

Закорпѣть = заси́дітись (над яким ділом), загми́ряти ся.

Закóртышки = плéчі.

Закорю́ка = 1. карлю́чка, закарлю́чка. С. З. — Бач, куди карлючка закандзюбилась. Кв.
2. закови́ка, прити́чина (С. З.), перешкóда, зава́да. (С. Аф.). — Коли б не було нам якої притичини. К. С. З.

Закорю́чивать, закорю́чить, ся = загина́ти, загну́ти карлю́чку, закарлю́чувати, закандзю́блювати, закарлю́чити, закандзю́бити, ся.

Закорю́чина = закарлю́чене мíсце (д. Загибина).

Закорю́чистый = карлючковáтий (С. З. Л.); крутíй. (Перше прикладають ся до всякої речі з закарлючками і переносно до чоловіка лукавого, котрий гне карлючки, друге тільки до чоловіка).

Закорю́чка = д. Закорю́ка.

Закоси́ть, ся = 1. закоси́ти, ся.
2. кóсо диви́ти ся на кóго (почать).

Закоснѣлый = задубілий, закацу́блий, заце́клий (С. З.), заїдливий, закля́клий, забісо́ваний. (С. Л.).

Закоснѣть = задубіти, закацу́біти (С. З.), закля́кнути.

Закостенѣлый = скостенілий.

Закостенѣть = скостеніти.

Зако́съ = сіножать. — На одній сіножаті і віл пасеть ся і бузько жаби ловить. н. пр.

Закоу́листый = криви́й (про улицю).

Закоу́локъ = 1. зау́лок (С Аф.), глу́хий, непрохідний — за́зубень (С. Л.), в хаті = за́куток, закапе́лок (С. Аф. З.), закама́рок. С. Л. — Страва стоїть в коморі, а запіканка там в закапелочку. Кот.

2. мн. закау́лки = обиняки́.

Закочева́ть = 1. закочува́ти, таборува́ти (почать). С. Ш.

2. зажи́ти ся (де довго).

Закоченѣлый = задубілий, закля́клий.

Закоченѣть = задубіти, закля́кнути. — Руки заклякли від холоду.

Закра́дываться, закра́сться = закрада́ти ся, прокрада́ти ся (куди), закра́сти ся.

Закра́ивать, закрои́ть = закро́ювати, закро́їти, закра́ювати, закра́яти.

Закра́ина = 1. край, бе́рег.

2. кри́га з бе́рега (при перших морозах).

Закра́кать = закря́кати, закрю́кати. — Закряче ворон, зашумує, тай полетить у землю чужую. н. д. — Закрюкали чорні крюки. К. Ш.

Закра́пать, закра́пывать = закра́па́ти, накра́па́ти; забри́зькати, побри́зькати. — Наступає чорна хмара, став дощ накрапать. н. п.

Закра́сить, закра́шивать = закраси́ти, замалюва́ти, закра́шу(сю)вати (С. Аф.), замальо́вувати.

Закраснѣть, ся = зачервоніти, ся. — Неба край зачервонів. К. Ш.

Закрасова́ться = закрасува́ти ся, запиша́ти ся, захороши́ти ся.

Закрести́ть = позначи́ти хресто́м, похрести́ти.

Закри́вина = д. Заги́бина і Закорю́чина.

Закриви́ть, ся, закривля́ть, ся = загну́ти, ся, скриви́ти, ся, загина́ти, ся, скривля́ти, ся; криви́ти ся (почать).

Закриводу́шничать = кри́вдити, не по пра́вді роби́ти (почать).

Закритикова́ть = осуди́ти, огу́дити, охаяти.

Закрича́ть = загука́ти, гукну́ти, закрича́ти, (розсердившись на ко́го) — загри́мати, гримну́ти, (з верещанням) — завереща́ти, (з плачем) — зарепетува́ти і т. д. д. **Крича́ть**. С. Аф. З. — Гукни на його, щоб ішов. — О, вже загукав на всю хату. — Хто не дасть себе загукати й затерти поміж юрбою, той справді чоловік. К. Х.

Закро́й = 1. вирі́зка по края́х до́шки, щоб одна́ за дру́гу до́бре захо́дила.

2. кро́їння, кра́яння.

3. віко́нниця.

Закро́йка = д. **Закро́й** 2.

Закро́йня = шва́льня.

Закрои́ть = закро́їти, закра́яти.

За́кромъ = засі́к, (для кукурузи) — кошниця. — Усім гаразд живеть ся, як хліб у засіках ведеть ся. н. пр.

Закропота́ть = д. **Забрюзжа́ть** і **Заворча́ть**.

Закругли́ть, закругля́ть, ся = обкругли́ти, закругли́ти, обкру́глювати, закру́глювати.

Закружи́ть, ся = закрути́ти, завертїти, ся.

За́крутень = ви́хор, вир, крутїнь.

Закрути́ть, ся, закру́чивать, ся = закрутити, завертїти, завину́ти, закру́чувати, завірчувати, завива́ти, ся. — Міні, дівко, та пришиють квітку, тебе ж, дівко, завертять в намітку. н. п. — **Закрутила вьюга** = зірва́ла ся завірю́ха, схопила ся хуртови́на і т. д. д. **Вьюга**. — От схопилась хуртовина, закурила ся долина. В. Щ.

Закру́тъ = заві́на (С. Аф.), заві́йна, заві́йниця (С. З.), різа́чка. — Щоб тебе завійна вхопила. С. Аф. — Щоб тебе різачка попорізала. н. пр.

Закручи́ниться = зажури́ти ся, затужи́ти, засумува́ти. — Ой сів, запив, зажурив ся, що без долї вродив ся. н. п.

Закрыва́ть, ся, закры́ть, ся = 1. закрива́ти, затуля́ти, зачиня́ти, (сьвіт) — за́ступати, застїня́ти, (двері, вікна) — зачиня́ти, (піч заслінкою) — заслоня́ти, (щільно або й замазати) — затушко́вувати, тушкова́ти, (очі) — заплю́щувати, закри́ти, затули́ти, зачини́ти, за́стити, заслони́ти, затушкова́ти, заплю́щити, ся. — Здрастуйте! Не застуйте н. пр. — Чужий рот не зачиниш. н. пр. — Закриюсь свитою, затушкую ся так, щоб і щілки не було. н. о. — Бреше та й дивить ся, хоч би очі заплющив. н. пр. — **Закрылись уста́, глаза́** = склепи́ли ся уста́, о́чі. — Ой рад би я, моя доню, прибути к тобі, склепили ся очі мої, ще й уста мої. н. п. —

Закры́ть кому́ уста́ = зацїпити, зацитькати.

2. покрива́ти, покри́ти. — Він все про його знає, та покриває.

Закры́тіе = закриття́, закрива́ння.

Закры́шка = накриття́, по́кришка (С. З.). — Своя хата — покришка. н. пр. — **Безъ закры́шки** = я́вне, не крию́чись, не хова́ючись.

Закрѣ́па = за́кріпка, (деревяним клинцем) — за́плїшка. (С. Аф.)

Закрѣпи́ть, закрѣпля́ть, ся = закріпи́ти, замоцюва́ти, зміцни́ти, (заплїшкою) — заплїши́ти, закріпля́ти, замоцьо́вувати, зміцня́ти, заплї́шувати, ся. (С. Аф.)

Закрѣпости́ть = закріпости́ти, поверну́ти в нево́лю, в кріпаки́. — І панам на Україні люд закріпостили. К. Ш.

Закрю́чивать, ся = д. **Закорю́чивать, ся.**

Закрю́чина = д. **Заги́бина** і **Закорю́чина.**

Закря́кать = зака́хкати. — Кахнула утка — на морі чутка, збігли ся дітки — не одної матки. (н. з. — дзвін церковний).

Закряхтѣ́ть = закректа́ти. — Цибела перше закректала, а послї кашлять почала. Кот.

Закувы́ркаться = перекида́ти ся, переверта́ти ся (почати або багато).

Закуда́хтать = закудкуда́хтати, закудкуда́кати. — Закудкудахтала як квочка. Кот.

Закудря́вѣть = закучеря́віти.

Закукова́ть = закува́ти. — То не сива зозуля закувала, то мати заплакала. н. д.

Закулика́ть, ся = заци́ти, загуля́ти, закури́ти.

Закули́сный = залаштунко́вий.

Закультя́вѣть = зашкандиба́ти, зашкитильга́ти.

Закупа́ть, закупи́ть = 1. закупа́ти, скупо́вувати, скупля́ти, закупи́ти, скупи́ти. — Скупив все на ярмарку.

2. підкупа́ти, підкупи́ти. — Він мабуть підкупив сьвідків, що всї за його.

Закупа́ться = 1. закупа́ти ся. — Пішов купатись, та щось закупав ся довго.

2. докупа́ти ся. — Докупав ся, поки аж корчити стало.

3. д. **Закупа́ть.**

Заку́пка = за́куп, за́купка.

Закупно́й = заку́плений.

Заку́поривать, заку́порить, ся = 1. затика́ти, затуля́ти, (коркою) — коркова́ти, (чопом) — чопова́ти, заткну́ти, ся, затули́ти, ся, закорко́вати, зачопова́ти, ся.

2. затушкува́ти ся, сидїти невилазно до́ма. — Сидить дома, нїкуди не виходить, як затушкував ся.

Заку́порка = 1. затика́ння.

2. за́тичка.

Закупщи́къ, ца =ску́пщик, за́купень (С. Пар.), пере́куп (С. З.), пере́купка.

Заку́ривать, закури́ть, ся = 1. заку́рювати, наку́рювати, задимля́ти, закури́ти, ся і т. д. — Закурив всю хату. — Накурив повну хату.

2. запа́лювати, заку́рювати, запали́ти, закури́ти, ся. — Та викрешем огню, та запалим люльки, не жури ся н. п.

3. запива́ти, заку́рювати. — Закурив — вже тиждень що дня пяний.

Закурлы́кать = закурлю́кати. — О, вже журавлї закурлюкали.

Закуроле́сить = заколобро́дити, запустова́ти.

Закурча́вѣть = закучеря́віти.

Закуса́ть = загри́зти.

Закуси́ть, заку́сывать = 1. вгри́зти, вгриза́ти.

2. закуси́ти, заї́сти, (тро́шки, при́хапцем) — перехопи́ти, (солоним чим) — посолонцюва́ти, (при чарцї) — причаркну́ти; заку́сювати, заїда́ти, солонцюва́ти (перед вечерею) — підвечі́ркувати, (після вечері) — повечі́ркувати. — Ми так і не снїдали, тільки перехопили трохи. — Випили та посолонцювали добре. — І думка то була така, щоб підвечіркувать смачненько. Гул. Ар. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот. — **Закуси́ть язы́къ** = прикуси́ти язика́. — А що прикусив язика.

Заку́ска = за́куска, заї́дка, пере́куска, (перед снїданням) — по́ранок, (перед обідом) — передобі́док, (перед вечерею) — підвечі́рок. — Лихий передобідок і добрий обід попсує.

Заку́та = бу́дка (собача).

Заку́тать, заку́тывать, ся = заку́тати, обку́тати, затушкува́ти, ся, заку́тувати, ку́тати, тушкува́ти, ся. — Закутаюсь святою, затушкую ся, щоб і щілинки не було.

Закути́ть = загуля́ти, закури́ти.

Заку́тъ = 1. за́куток, закапе́лок (в хатї). — Той їх у хату уведе і у комору, й на горіще, і де є який закапелок, усюди усїм покаже. Кв.

2. хлїв, за́города (для худоби).

Заку́шать, заку́шивать = 1. заї́сти, заїда́ти.

2. запи́ти, запива́ти.

За́ла = за́ла, сьвітли́ця (укр.), са́ля (гал.).

Зала́вливать, залови́ть, заловля́ть = лови́ти (поча́ть).

Зала́вокъ = ко́ник (довга скриня, замісць лавки).

Залага́ть = д. Закла́дывать.

Зала́дить = 1. зала́годити.

2. прова́дити, торо́чити. (С. Ш.) — Скільки йому не каже, а він своє прова́дить.

Зала́живать = зала́гожувати.

Зала́зить = зала́зити.

Залакирова́ть = залакирува́ти, полощи́ти.

Зала́комить = прина́дити, прима́нити (ласощами).

Зала́комиться = 1. заласува́ти.

2. об'їстись (ласощів).

Зала́мывать, залома́ть = зало́млювати, заломи́ти.

Зала́мывать, заломи́ть = 1. загина́ти, загну́ти.

2. загина́ти, заправля́ти, загну́ти, запра́вити (про ціну). — Заправив, як за батька. н. п.

Зала́сить, зала́шивать = заплями́ти, поплями́ти, запля́мувати (про довгі плями) — Заплямили одежу ягідьми, а в глечиках мало ягід принесли. Чайч.

Зала́щивать, залощи́ть = лощи́ти, зало́щувати, залощи́ти.

Зала́ять = зага́вкати, забреха́ти. — Собаки загавкали, забреха́ли. (Лев.).

Залга́ть, ся = забреха́ти, ся.

Залега́ть, зале́чь = 1. ляга́ти, заляга́ти, залягти́. — З раннього вечера заліг спати.

2. заляга́ти, засїда́ти, захо́вувати ся, залягти́, засїсти, захова́ти ся. — Залягли в кущах, та й чатують. — Засїдають два стрельчики, хочуть тебе вбити. н. п.

3. зава́лювати, заклада́ти, завали́ти, закла́сти, заложи́ти. — Груди завалило, дихать тяжко. — Ніс заложило.

Заледенѣ́ть = заме́рзнути, покрижнї́ти; закля́кнути, задубі́ти. — Змерз дуже, а руки аж заклякли.

Зале́жалый = лежа́лий, злежа́лий, заваля́щий. — Роспродує завалящий крам.

Зале́живаться, залежа́ться = 1. зале́жувати ся, виле́жувати ся, залежа́ти ся, ви́лежати ся. — Вже обідня пора, а він і досї вилежуєть ся

2. зале́жувати ся, зле́жувати ся, валя́ти ся, заваля́ти ся. — Діло завалялось в судї. — Одежа злежалось, треба повісити.

За́лежь = 1. за́валь, заваля́ще. — Усе нове розпро́дав, остала ся сама за́валь.

2. перелі́г, облі́г; толо́ка. — Лани мої неорані, давні перелоги! Доки по нас блукати муть брати мої вбогі? К. Д. — Поле давно лежить облогом. — На тім боцї на толоцї череда пасеть ся. н. п.

Залепета́ть = забелькота́ти. — Щось забелькотав, що й не розбереш.

Залета́ть, залетѣ́ть = 1. влїта́ти, влетї́ти. — Ластівка влетїла в хату.

2. залїта́ти, зали́ну́ти, залетї́ти; завіювати ся, завіяти ся. — Кудись далеко він завіяв ся.

Залётный = 1. перелїтний, мандрівни́й. (С. Пар.).

2. голїнний (С. З.), хва́цький (С. Ш.), відва́жний. — **Залётная голова́** = шиба́й-голова́, зайди́-голова́. — А Пархім теж парубок голїнний хоч куди. Кв.

Залётъ = 1. залі́т, перелі́т.

2. д. Залётный 2.

Залетѣ́ть = д. Залета́ть.

Зале́чь = д. Залега́ть.

Залива́льный = заливни́й, полива́льний.

Залива́ть, ся, зали́ть, ся = залива́ти, ся, облива́ти, ся; понї́мати, зато́плювати, зали́ти, залля́ти, обли́ти, поня́ти, затопи́ти, ся. — Залив (облив) штани пивом. — На силу залили пожежу. — Вода поняла всю долину. — Вода затопила (залляла) всї горо́ди. — Текла річка невеличка, тай понялась морем. Гул. Ар. — Залив оливом дїрку в казанї. — **Зали́ть за ге́лстухъ** = упи́ти ся, напи́ти ся, залити о́чі. (С. Аф.). — **Залива́ться слеза́ми** = залива́ти ся, облива́ти ся, умива́ти ся сльоза́ми, гірки́ми пла́кати. — Ой вийду я на могилу, кругом подивлю ся, як згадаю про ту волю — сльозами заллю ся. н. п. — Подиви ся, ще зіронька тільки зайшла ся, а ти, моя голубонько, слїзьми облила ся. н. п. — **Залива́ться соловьёмъ** = висьпівувати як соловейко.

Зали́вка = залива́ння, облива́ння.

Заливно́е = драглї (С. Аф. З.), холоде́ць (С. З.). — Ніжки з драглями варені на славу. Макар. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот.

Заливно́й = 1. заливни́й. — **Заливна́я труба́** = пожа́рна труба́. — **З. лугъ** = лука́ (С. З.), шийма, зато́н. (С. З.).

2. захоло́жений, засту́жений.

Зали́въ = зали́в (С. Аф.), зато́ка, за́водь (С. Л.), за́ворот (Ман.), са́га. (С. З. Л.). — Над днїпровою сагою стоїть явір над водою. К. Ш.

Зализа́ть, зали́зывать = зализа́ти, зали́зувати.

Заликова́ть = зраді́ти.

Зали́ть = д. Залива́ть.

Зали́шекъ = ли́шка.

Зали́шній = за́йвий (С. Аф.), зали́шній. (С. Аф. З.).

Залови́ть, заловля́ть = д. Зала́вливать.

Залогово́й = заставни́й.

Залогода́тель, ница = заста́вник, ця. С. Пар. Жел.

Залогодержа́тель, ница = заста́вник, закла́дник, ця. С. Пар. Жел. — Тую заставу за отданем грошей пожичоних от заставника повинен вернути той, у кого есть застава. Б. Н.

Зало́гъ = 1. заста́ва, застано́ва (С. Л.), за́кла́д. С. Жел. — Хто заставу свою у кого викупувати будеть. Ст. Л. — Кождая застава і долг позичений давности не мають. Ст. Л. — **Взять въ зало́гъ** = взя́ти у заста́ву. — Взяв у заставу млин, то він не боїть ся за свої гроші. — **Отда́ть въ зало́гъ** = заста́вити, застанови́ти, відда́ти під заста́ву. — Сорочку викупив, а свиту заставив. н. пр. — **Освободи́ть изъ подъ зало́га** = ви́купити заста́ву, ви́купити з заста́ви, с під заста́ви.

2. д. **За́лежь** 2.

Заложи́ть = д. Закла́дывать.

Зало́жникъ = д. Амана́тъ.

Зало́й = зато́н (С. З.), пі́йма (С. З.), під містом, як от на пр. під Київом — оболо́нь.

Залома́ть = д. Зала́мывать 1.

Залома́ться = запиша́ти ся, зачва́нити ся.

Заломи́ть, заломля́ть = д. Зала́мывать.

Зало́мный = міцни́й (про горілку та инші напитки).

Зало́пать = ло́пати, трі́скати, же́рти (почать).

Зало́паться = трі́скати ся, ло́пати ся, ре́пати ся (почать).

Зало́сниться, залосни́ть = залисні́ти, залощи́ти ся, заблища́ти.

Залощи́ть = д. Зала́щивать.

Залпъ = стріл сумі́стний з кілько́х гарма́т або рушни́ць. — **Дать залпъ** = ви́палити ра́зом.

Залуди́ть, залу́живать = залуди́ти, побіли́ти, залу́жувати, побіля́ти.

Залупа́ть, залупи́ть, залу́пливать, ся = залу́плювати, задира́ти, залупи́ти, заде́рти.

Залуча́ть, залучи́ть = залуча́ти, зама́нювати, прима́нювати, прина́жувати, залучи́ти і т. д.

Залыга́ло = брехýн.

Залыга́ться = забрі́хуватись.

Зальну́ть = заби́ти ся, заткну́ти ся. — Щось ринва забила ся, треба чимсь прочистити.

Залѣза́ть, залѣ́зть = залїза́ти, залїзти.

Залѣни́ться = заледащі́ти, заледачі́ти, залїнува́ти ся (С. Аф.).

Залѣпи́ть, залѣпливать, залѣпля́ть, ся = залїпи́ти, залїплювати, ся.

Залѣтовать = залїтува́ти.

Залѣчивать, залѣчи́ть, ся = 1. заго́ювати, залїчувати, загої́ти, згої́ти, залїчи́ти. С. Аф. — Рана загоїлась. — Не так хутко загоїть ся, як біда скоїть ся. н. пр. — Висохнуть всі сльози, згоять ся всі рани. Пч.

2. мори́ти, замо́рювати, замори́ти (не вмілим гоїнням). — Лікарь заморив слабого.

Залюбе́зничать = ла́щити ся (до кого почать), з жінка́ми — важениха́ти ся, залицяти ся, умізга́ти ся (почать).

Залюби́ть = злюби́ти, полюби́ти, покоха́ти.

Залюбова́ться = задиви́ти ся, замилува́ти ся, залюбова́ти, ся.

Залюбопы́тствовать = зацїка́витись.

Залюлю́кать = залюляти, заколиха́ти, заколиса́ти.

Заляга́ть, ся = забрика́ти, ся.

Зама́зать, зама́зывать, ся = 1. зама́зати, (шпаруну) — зашпарува́ти, (в мурованій будівлї) — замурува́ти, ся; зама́зувати, ся і т. д.

2. зама́зати, ума́зати, ся, закаля́ти, ся, заму́рзати, ся, (салом або що) — засмальцюва́ти, ся, заяло́зити, ся, (дьогтем, смолою) — зашмарува́ти, ся; зама́зувати, ся і т. д.

Зама́зка = за́мазка, (для дерев) — вар, (для скла і металів) — кіт.

Замака́ть = моча́ти, в(у)моча́ти (почать).

Зама́ливать = замо́лювати, відпокутува́ти.

Замалоду́шничать, замалоду́шествовать = пони́кнути ду́хом, засумува́ти.

Зама́нивать, замани́ть = зама́нювати, прина́жувати, замани́ти, прина́дити.

Замани́ха, рос. Nitraria Schoberi = золоту́ха. С. Ан.

Зама́нка = 1. зама́нювання, прина́жування.

2. принáда. — Чи ти мінї принаду дала? н. п.

Замáнчивость = знадлúвість, звабдúвість.

Замáнчивый, во = знаднúй, знадлúвий, звабдúвий (С. Л.), принáдний, манячúй. — Печуть мене, ріжуть знадні твої очі. Р. Н. Стар.

Замарáть, замáрывать, ся = 1. закаля́ти, забруднúти, опогáнити і д. Замáзать 2. — Закаляв руки. — Забруднив одежу.

2. вúчеркнути, вичéркувати, вúмазати, вимáзувати. — Що було написано, він геть усе вичеркнув.

3. обрехáти, очорнúти, обмóвити, закаля́ти, обріхувати, чорнúти, обмовля́ти, каля́ти. — Обрехав мене перед начальством. — Він закаляв мою честь.

Замарáха, замарáшка = замазýра (С. Аф. Л.), замýрза, задрúпа, задрúпанка (С. З.), задрьóпа, затьóпа, захвóйдаха (Чайч.), нехлю́я, нечупáра, невмивáка, невтирáка. (Задрипанка — жіноч. р., а всі останні спільного р.) — А ти задрипанка шинкарка, перекупко пива. К. Ш. — От замазура: сьогодня надїли сорочку, а подивіть ся яка, та й само, неначе три днї не вмивалось. У, ти! невмивáка — не втирáка! Кр.

Замáривать, заморúть = 1. морúти, замóрювати, заморúти (голодом).

2. (про вапну) — гасúти, (про оцет) — розбавля́ти, (про хрін) — перебивáти (щоб зменшити гострину сих речей). — Треба розбавити оцет. — Треба перебити хрін, бо дуже пектиме.

Замáрывать = д. Замарáть.

Замаскировáть = заличкувáти. С. Л.

Замáсливать, замáслить, ся = 1. замáслювати, замáслити. С. Аф.

2. смальцювáти, ялóзити, засмальцювáти, заялóзити, ся. С. Аф. — Ні, вам сором буде в хатї з бурсаком таким як я, що в смальцьованім халатї влїзе в хату, мов свиня. Свп

Заматерѣ́лый, заматорѣ́лый = застарíлий, задáвнений; затвердїлий, зашкарýблий, задубíлий; запéклий.

Заматерѣ́ть, заматорѣ́ть = застáріти, ся, затвердїти, задубíти, зашкарýбнути, закацýбіти, закля́кнути.

Замáтывать, замотáть, ся = 1. замóтувати, змóтувати, замотáти, змотáти, ся. — Змотай усї нитки на клубок.

2. замóтувати, замотáти, захитáти, закивáти. — Замотав головою.

3. замóтувати ся, замотáти ся, мантáчити, мотáти, цúндрити, гайнувáти, перевóдити (почать). — Він так замотав ся, що все поцїнували і продали. — Почав мантачити худобу, бо гроші вже давно процундрив.

Замахáть, замáхивать = замахáти, замáхувати.

Замáхиваться, замахнýться = замíря́ти ся, замíрити ся, замáхувати ся, замахнýти ся. — Замір ся, та не вдарь, н. пр. — Замірив ся на мене. Кр.

Замахнýть = закúнути.

Замáхъ = зáмах.

Замáчивать, замочúть, ся = 1. замóчувати, замочúти, ся, (одежу) — забрьóхати, захлю́пати, ся, (росою) — заросúти ся. — Де ти, бурлак, волочив ся, забродив ся, заросив ся? н. п.

2. намóчувати, намочúти. — Треба намочити дїжку, бо розсохлась.

Замáшка = 1. звúчай, звúчка, нáвичка. — Як звичай козацький пізнаєш, лучче тодї погуляєш. н. д. — Погана у його звичка.

2. плóскінь.

Замáщивать, замостúть = мостúти, замóщувати, застилáти, замостúти, заслáти (улицю камінем) — забуркувáти. С. Ш.

Замáяться = занýдити ся, затомúти ся, заморúти ся.

Замедлéніе = забáра, гáяння, гáйка (С. Аф.), гáянка, загáйка. С. Л. — Щоб не було нам через тебе загайки. — Коли б не гайка, то може і встиг би на обід. С. Аф.

Замéдливать, замедля́ть, замéдлить, ся = гáяти, ся, барúти, ся (С. Ш.), бáвити, ся, загáяти, ся, забарúти, ся, забáвити, ся, задля́ти ся (С. Л.), догáяти ся. (Эв.). — Та не бари мене, поповичу, бо в мене ненька не рідная, буде на мене сварити ся, як я буду барити ся. н. п. — Пішла б сама — бою ся, далекая доріженька — забарю ся н. п. — Пусти мене, моя мати, я не забарю ся, тільки хлопців подрочу, та й назад верну ся. н. п. — Ой, матусю, та не гай мене, в далекую доріженьку виряжай мене. н. п. — Де ти, в Бога, загаялась, моя небого? К. Ш. — Як почав мене бавить, то я і не поспів до дому. — Я не буду бавитись: зараз прийду. С. Ш.

Замелькáть = замиготїти, замиготїти.

Замелѣ́ть = обмілїти.

Замерéть, замирáть = замéрти, обмéрти, замірáти, обмірáти, умлїти, умлївáти. — Вітер віє, завіває, серце з жалю завмірає (умлїває). н. п.

Замере́щиться = замрі́яти ся, верзти́ ся, приверзти́ ся, приви́джувати ся (почать), зароїти ся. — Почало йому верзти ся.

Замерза́ть, замёрзнуть = замерза́ти, заме́рзнути, (про воду, злегка) — ше́рхнути, заше́рхнути, (про грязь) — кацу́бнути, закацу́бнути, (про вікна) — забурти́ти. — Недавно почались морози, а вже вода зашерхла. — Земля закацубла. Ман. — Звісно вікно забуртило, нічого й не видко. н. к.

Замерзи́ть = 1. забри́дити, заги́дити, загидува́ти.

2. запога́нити, запаску́дити. (С. Аф.).

Замёрлый = обме́рлий.

За́мертво = як ме́ртвий. — Упав, як мертвий.

Замертвёлый = помертві́лий, обме́рлий.

Замертвѣ́ть = помертві́ти, обме́рти, (від холоду) — задубі́ти.

Замести́, заме́сть, замета́ть = замести́, замі́тати; загребти́, загорну́ти, загріба́ти, загорта́ти. — Замети сьміття. — А на дворі завірюха крутить, стріху розриває, снїгом хату замітає. В. Щ. — **Замета́ть жаръ въ печи́** = загріба́ти, загорта́ти жар.

Замета́ть, замётывать = 1. заки́да́ти. — Заки́дали яму. — Почали закида́ти не́від.

2. заши́ти. зашива́ти. — **Замета́ть на живу́ю ни́тку** = заши́ти абі́ як, на швидку́ ру́ку.

Замета́ться = 1. д. **Замета́ть.**

2. заки́дати ся; заметуши́ти ся. (С. Л.). — Слабий заки́дав ся на ліжку і почав тяжко стогнати. — Хазяйка заметушила ся, побачивши гостей.

Замёть = 1. заки́дування, закида́ння.

2. залізна шта́ба з прого́ничем або з пробо́єм (для запирання вікон або дверей).

3. не́від, в різних місцях зоветь ся теж — занаме́т, воро́та (велика сітка впоперек річки, куди заганяють рибу).

4. кучугу́ра (снїгу), заме́т, загре́ба. (Ман.). — Цілу ніч крутило, понавертало такі замети, що й з хати не вийти.

5. барка́н, парка́н, дільова́ння. (Д. **Забо́ръ**).

6. хва́ртух (у екипажів).

Замётывать = д. **Замета́ть.**

За́меть = за́меть, заві́я, ві́хало, мете́лиця (невелика). — Підняв ся вітер, почалась метелиця.

Замечта́ть, ся = зама́рити, загада́ти ся. (С. Л.).

Замига́ть = замиготі́ти, замигті́ти; заморга́ти, моргну́ти.

Замина́ть, ся, замя́ть, ся = 1. міси́ти, замі́шувати, заміси́ти, ся (на пр. глину, тісто).

2. зато́птувати, затопта́ти, ся. — Коні затоптали чоловіка.

3. замина́ти, затира́ти, зам'я́ти, загамува́ти, зате́рти. — Зам'яв річ. — Затер діло. — Тільки через княгиню якось загамували — затерли діло. Кр.

3. запина́ти ся, запну́ти ся, запикну́ти ся. — На першому слові запнув ся. — Инший і на екзамені і не запикнеть ся. Кр.

5. опина́ти ся, опіра́ти ся, норови́ти ся, о́пір ста́ти (С. З), занорови́ти ся. — Не хоче йти — опинаєть ся. — Кінь норовить ся.

Заминка = 1. замі́шування, замина́ння і т. д.

2. замі́с. — Глини стане на один заміс.

3. но́ров. — Кінь з норовом.

Замира́ть = д. **Замере́ть.**

Замирво́лить = потура́ти (почать).

Замире́ніе = замире́ння (С. Аф.), прими́рок. (Л. В.), зго́да (С. З.).

Замири́ть, замиря́ть, ся = замири́ти, замиря́ти, ся. — Ой чи добре Хмельницький учинив, що з Ляхами у Білій церкві замирив? н. д.

Замкну́ть, ся, замыка́ть, ся = замкну́ти, запе́рти, замика́ти, запира́ти, ся. — **Онъ живётъ за́мкнуто** = він живе́ одлюдно.

Замко́вый, за́мковый = замко́вий, за́мковий. — Замко́ва пружина. — Замковий вал. — Замкова церква. (Д. **Замо́къ** і **За́мокъ**).

Замлѣ́ть = замлі́ти, умліва́ти (почать); заніміти. (С. Аф.).

Замоги́льный = 1. замоги́льний. — Он де маячить замогильний стовп (що за могилою).

2. тогосьві́тній, тогосьві́тний; посме́ртний.

Замо́згнуть = 1. загни́ти, струхля́віти.

2. змарніти, зача́хнути.

Замока́ть, замо́кнуть = замока́ти, замо́кнути, набуха́ти, набу́хнути, набуча́віти.

Замо́къ = замо́к, здр. замо́чок, поб. замчи́ще, (вислий) — коло́дка.

За́мокъ = за́мок. — **Стро́ить возду́шные за́мки** = химе́ри ганя́ти, у хма́рах літа́ти, ду́мкою багаті́ти.

Замола́живать, ся, замолоди́ть, ся = 1. засоло́жувати, підсоло́жувати, засолоди́ти, підсолоди́ти (пиво, квас то-що), гра́ти, шумува́ти, мусува́ти (д. Бродить 3).

2. хма́рити ся, хмарні́ти. — На не́бѣ замола́живаетъ = не́бо хма́рить ся. — Ой хмарить ся, туманить ся, став дощ накрапати. н. п.

Замола́чивать, замолоти́ть = 1. молоти́ти (почать).

2. замоло́чувати, замолоти́ти. — Молотив три дні, та замолотив усього тільки карбо́ванця.

Замо́лвить = замо́вити, попроси́ти за ко́го.

Замолка́ть, замо́лкнуть = замовка́ти, умовка́ти, замо́вкнути, умо́вкнути (С. Ш.), ущу́хнути (С. Ш.), зани́шкнути. — Занишкніть, ухa наставляйте і слухайте, що я скажу. Кот.

Замолоди́ть, ся = д. Замола́живать, ся.

Замолоти́ть = д. Замола́чивать.

Замоло́тъ = замоло́тини, замоло́чене.

Замоло́ть = замоло́ти.

Замолча́ть = замовча́ти, замо́вкнути, зани́шкнути, прини́шкнути.

Замора́живать, заморо́зить, ся = заморо́зювати, заморо́зити, ся.

Заморга́ть = заморга́ти, замру́жити, залу́пати, заклі́пати.

Заморёнышъ = замо́рений, охля́лий (від недостачі харчів).

Замори́ть = 1. д. Зама́ривать.

2. замори́ти, втоми́ти.

Заморо́зить = д. Замора́живать.

За́морозъ, частіше мн. за́морозки, за́морозы = за́морозок, при́морозок, за́морозки (С. З.), при́морозки.

Заморо́сить = заі́мжити, закря́чіти, імжити (почать). — На дворі щось почало імжити.

Заморо́чить = заморо́чити, па́мороки забити, ба́ки заби́ти, з пантели́ку зби́ти.

Замо́рскій = замо́рський, (про людей, що живуть за морем) — заморя́не. С Аф.).

Замо́рышъ = 1. д. Заморёнышъ.

2. ви́брудок, ви́порток.

Замоста́ть, ся = д. Зама́щивать, ся.

Замота́ть = д. Зама́тывать.

Замоты́га = моти́га, мотя́га, марнотра́вець (С. З.), три́нькало (С. Ш.). — Такий мотига, що скоро мабуть і худобу процвндрить.

Замохна́тѣть = поволоха́тіти.

Замочи́ть, ся = д. Зама́чивать.

Замо́чный = замко́вий. — Замо́чная сква́жина = ді́рка в замку́.

Замоше́нничать = моше́нничати, шахрюва́ти (почать); замоше́нничати, зашахрува́ти, зашате́рити.

Замудри́ть, заму́дрствовать = замудрувати.

Заму́жество, заму́жство, заму́жье = заміжжя́. С. Аф.

Заму́жняя = заміжня́. С. Аф.

Замура́вить, замура́вливать = поли́ти, полива́ти (посуду). — Замура́вленный = полі́вяний. С. З. — Іди, іди, дощику, зварю тобі борщику в поливянім горщику. н. пр.

Замурлы́кать, замурныкать = 1. замурмота́ти (С. Аф.), замуркота́ти, замуркотіти (С. Аф.), замру́кати. — Кицька замуркотала.

2. замуги́кати, захарама́ркати. — А він щось замугикав, та й пішов. — Та по молодечі будеш Богові молитись, а не по чернечі харамаркать. К. Ш.

Замурча́ть = загарча́ти, зага́ркати. — Пес сей мурий, він на Енея загарчав. Кот.

Заму́сливать, заму́слить, ся, замусо́лить, ся = засли́нювати, засли́нити, ся. —

Заму́сленный = засли́нений.

Заму́сорить, ся = завали́ти, заки́дати (всяким гру́зом).

Замути́ть, ся = 1. замути́ти, закаламу́тити, ся, сколоти́ти. — Та налетіли гуси з далекого краю, та замутили (сколотили) воду в чистому Дунаю. н. п.

2. заму́дити. — Занудило коло серця, закололо в боці. К. Ш.

3. замути́ти, бу́чу зби́ти, ко́лоту наробити.

Замутнѣ́ть = замути́ти ся, закаламу́тити ся.

Заму́чивать, заму́чить, ся = заму́чувати (С. Аф.), заму́чити, ся, замордува́ти, ся, закатува́ти (С. Аф.). — На смерть закатували чоловіка. — Прийшли ксьонзи і розлили широке море сліз і крови, а сиріт іменем Христовим замордували — розпяли. К. Ш.

Замучни́ть, ся = забороши́ти, уборошни́ти, ся. (С. Ш.).

Замча́ть = замча́ти, заве́зти́ (далеко).

За́мша = за́мша (шкура оленя або лося, тонелько вичинена). С. Жел. Пар.

Замша́рить, ся = скошла́тити, закошла́тити, покошла́тити, скошла́тіти і т. д. — Щось сукно закошлатіло.

За́мшеникъ = заме́шник (що виробляє замшу). С. Жел. Пар.

За́мшоный = за́мшовий.

Замши́ть, ся = 1. законопа́тити, зашпаглюва́ти, заби́ти мо́хом.
2. д. Замша́рить, ся.

Замыва́ть, замы́ть, ся = замива́ти, обмива́ти, зами́ти, обми́ти, ся.

Замы́згать = 1. зашмигля́ти, зашва́ндяти, засновига́ти, забі́гати, заметуши́ти ся.
2. заноси́ти, засмальцюва́ти, заяло́зити (одежу). — **Замы́зганный** = засмальцьо́ваний.

Замыка́ть = д. Замкну́ть.

Замы́ливать, замы́лить, ся = замі́лювати, зами́лити, ся.

За́мыселъ = за́мисл, замі́р (С. Л.), за́гад, за́ма́х (С. З.), намі́р, ду́мка. — Загад діло справує. н. пр. — Пропали всі його заміри.

Замы́слить, замышля́ть, ся = зами́слити, заду́мати, замі́рити ся, нава́жити ся, замишля́ти, заду́мувати, ся, ду́мати-гада́ти, замі́ря́ти ся, нава́жувати ся. — Тільки Бог святий знає, що Хмельницький думає-гадає. н. д.

Замыслова́тый, то = метикува́тий, узлува́тий (С. Ш.), вига́дливий, сті́пний, зда́тний на ви́гадки, му́дрий, хи́трий; го́стрий; хи́тро, му́дро, узлува́то; го́стро. — Німець узлуватий. К. Ш. — Хоч мале, та узлувате. н. пр.

Замыта́рить = 1. д. Замоше́нничать.
2. мота́ти, перево́дити, ци́ндрити, манта́чити, гайнува́ти (почать).

Замыта́рничать = д. Замоше́нничать.

Замы́ть = д. Замыва́ть.

Замыча́ть = заму́кати, замуги́кати, (про бугаїв) — забутіти, (дуже) — заревти́. — Чогось там корова замукала — Бугай бутить. Мап.

Замы́чка = 1. замика́ння.
2. за́сувка, за́щіпка. С. Аф. — Просунув паличку та й одкинув защіпку і одпер двері.
3. кля́пка, хлипо́к, хлипе́ць, хли́павка (в смокові).

Замышля́ть = д. Замы́слить.

Замѣливать, замѣли́ть, ся = затира́ти або запи́сувати крейдою.

Замѣ́на, замѣ́нъ = замі́на, замі́н. — **Въ замѣ́нъ** = в замі́ну, замі́сць, намі́сць. — Я став замісць його.

Замѣни́ть, замѣня́ть, ся = заміни́ти, заміня́ти, ся; заступи́ти, заступа́ти.

Замѣси́ть, замѣшивать, ся = зам́іси́ти, (про тісто) — учини́ти, вчини́ти, замі́сювати, ся, учиня́ти. — На чужий коровай очей не поривай, а свій учиняй. н. пр. — З помийниці воду брала, гречаники учиняла. н. п.

Замѣ́ска = замі́шування, замі́с.

Замѣсти́ть, замѣща́ть = замісти́ти, замі́ща́ти; заступи́ти, заступа́ти.

Замѣ́съ = 1. д. Замѣска.
2. замі́с. — Як стало на росчину, стане й на заміс. н. пр.
3. за́па́рка (борошно, запарене окропом, для собак).

Замѣ́та = замі́та, знак, призна́ка, при́міта, примі́тка, прикме́та. С. З. — Це ви примітки в книжочку записуєте? Кр.

Замѣ́тить, замѣча́ть = 1. замі́тити, помі́тити, позначи́ти, прикмі́тити, назначи́ти, заміча́ти, поміча́ти, значи́ти, прикміча́ти, назнача́ти. — Позначив усі дуби, що має рубати — **Замѣ́тить на биркѣ** = накарбува́ти, закарбува́ти.
2. завва́жити, постерегти́, спостерегти́, наба́чити, нагля́нути, нагляді́ти, помі́тити, доба́чити, призна́чити, завважа́ти, постерега́ти, нагляда́ти, поміча́ти, добача́ти і т. д. — Вони постерігши зраду, одступили. С. З. — Аби тільки спостеріг в неї хоч яку небудь прихильність. — Я вже давно добачаю, що тут щось не добре. С. Л. — Багатого, чубатого люди поважають, а зо мною зустрінуть ся — мов не добачають. К. Ш. — Старі люди помічали: нехай, кажуть, люблять ся молодята. М. В. — Такі маленькі, що їх не признáчиш. Чайч. — Ходив по лісу, та й наглядів яму. н. к.
3. заува́жити, ви́значити, ви́казати, ви́мовити, зав(у)важа́ти, визнача́ти, вика́зувати, вимовля́ти. — Почав виказувати, чого не слід робити. — Вимовляв за всі непорядки.

Замѣ́тливость = ува́жність, ува́жливість, уня́тливість. С. Ш.

Замѣ́тливый = ува́жний, ува́жли́вий, уня́тливий. С. Ш.

Замѣ́тный, но = зна́чний, ви́дний, примі́тний, прикме́тний, помі́тний, зна́ти, знать, ви́дно, прикмі́тно, зна́чно, в замі́ту. — Хапнув, аж пальці знать. С. Л. — Видно, що ти тут був. С. Л. — Мені се не в заміту. — О так самому собі не в заміту він дійшов до... Кр

Замѣча́ніе = 1. замі́та, ува́га (С. Л. Ш.).
2. вимо́ва, докі́р.

Замѣча́тельность = 1. д. **Замѣтливость.**
2. зна́чність, ва́жність.

Замѣча́тельный, но = 1. д. **Замѣтливый.**
2. значни́й, знамени́тий, знакоми́тий, ва́жний, ва́ртий ува́ги, знамени́то, ва́рто ува́ги, ціка́во. — Глянь на герб сей знаменитий (З стародав. вірші). — Цікаво, що багато де-які тварі заздалегідь чують бурю.

Замѣча́ть = д. **Замѣтить.**

Замѣша́тельство = 1. д. **Безпоря́докъ.**
2. замі́ша́ння (С. З.), замятня́ (С. Л.), су́мяття (С. Л.), сумятня́.

Замѣша́ть, замѣшивать = 1. зміша́ти, змі́шувати.
2. заплу́тати, вплу́тати, заплу́тувати, вплу́тувати. — Його заплутали в се діло.

Замѣшивать, ся = 1. д. **Замѣси́ть, ся.**
2. д. **Замѣша́ть.**
3. вплу́тувати ся, втруча́ти ся, встрява́ти. — Не встрявай в чуже діло. н. пр. — В тиї їх справи не мають втручати ся. С. З.
4. збива́ти ся. — Він збив ся з пантелику.

Замѣшкать, замѣшкивать, ся = забари́ти, ся, зага́яти, ся, заба́вити, ся, ба́рити, ся, забаря́ти, ся, га́яти, ся, зага́ювати, ся, забавля́ти, ся. — Ой як добре буде, то я й забарю ся, а як худо буде, то й назад верну ся. н. п. — Чи ти, доле, в лісі забарилась, чи ти, доле, в полі опізнилась. н. п. — Час до дому, час — забарили нас н. п. (Пр. д. ще під сл. Замéдливать).

Замѣща́ть = д. **Замѣсти́ть.**

Замѣщéніе = заміщення.

Замя́кнуть = мя́кшати, мня́кшати (почать).

За́мять = д. **За́меть.**

Замя́ть, ся = д. **Замина́ть, ся.**

Замяу́кать = заня́вкати, занявча́ти. — Кицька занявкала.

Занавѣсить, занавѣшивать = заві́сити, заві́шувати, запну́ти, запясти́, запина́ти. С. Аф. — Запни вікно хусткою. С. Аф.

Занавѣска, за́навѣсъ = заві́са, запо́н, запо́на, опо́на. — Завіса спускаєть ся до самого долу. К. Х.

Занапра́сно = дарма́, ду́рно, даре́мне, надаре́мно, ма́рно. — Причепив ся гарма — дарма, задивив ся, що я гарна. н. п. — Як батька покинеш, сам марно загинеш. н. п. — Побив дарма. С. Аф.

Зана́шивать, заноси́ть = зано́шувати, зата́скувати, засмальцьо́вувати, заяло́зювати, заноси́ти, затаска́ти, засмальцюва́ти, заяло́зити (одежу).

Занево́лю = по нево́лі.

Занегодова́ть = заре́мствувати.

Занемога́ть, занемо́чь, ся = занеду́жувати, занеду́жати, засла́бнути, захорува́ти. (Д. **Заболѣть**.

Занести́, зане́сть, ся, заноси́ть, ся = 1. занести́, зано́сити. — По дорозі заніс. — Ой пішов милий за ліс, чорниї брови заніс. н. п.
2. замі́рити ся, підня́ти ру́ку, заміря́ти ся, підніма́ти ру́ку. — Він замірив ся (підняв руку) і трохи не вдарив його.
3. заси́пати, замести́, заки́дати, засипа́ти, заміта́ти, закида́ти. — Стежки всі замело снігом. — Не їдь, козаченьку, низом, — закидана доріженька хмизом. н. п.

Заниза́ть, зани́зывать = заниза́ти, зани́зувати.

Занима́ніе = позича́ння.

Занима́тельный, но = займа́ючий, зама́нистий, ціка́вий. — Книжка мабуть була не дуже займаюча. Фр. — Цікава річ.

Занима́ть, заня́ть = 1. позича́ти, визича́ти, пози́чити, ви́зичити, бра́ти, взя́ти в пози́ку, на́ бір. — Не позичай у сусіда розуму. н. пр. — Іди до вбогого сорочки позича́ти, а до багатого ніко́ли. н. пр.
2. перейма́ти, переня́ти. — Він цю звичку перейняв од панів.
3. займа́ти, осяга́ти, заляга́ти, осіда́ти, посіда́ти, заня́ти, осягти́, поня́ти, залягти́, осі́сти, (порожне місце в якій посудині) — запоро́жнювати, запорожни́ти. — Вода поняла всю долину. — Займав Гуня займанщину. К. Д. — Осягати під левади вольні займанщини. К. Д. — Татарський берег Славутиці осіло козацтво. К. Кр. — Не залягай мого місця — я там ляжу. Чайч. — Сиві кабани усе поле залягли. (н. з. — туман).
4. зверта́ти ува́гу, ціка́вити.
5. розважа́ти, забавля́ти, ба́вити, розва́жити, заба́вити. — Поливайте доріженьку, щоб не курила ся, розважайте дівчиноньку, щоб не журила ся. н. п. — Забав дитину. — **Занимаетъ духъ** = дух захо́плює.

Занима́ться, заня́ться = 1. займа́ти ся, заня́ти ся, працюва́ти над чим, (вівчарством) — вівчарюва́ти, гайдарюва́ти, (писарством) — писарюва́ти, (ремеством) — ремесникува́ти, (рибальством) — риба́льчити, (римарством) — римарюва́ти, (скотарством) — скотарюва́ти, (торгами) — крамарюва́ти, купцюва́ти, (шитвом)

— швачкува́ти, (шаповальством) — шапова́лити, (шевством) — шевцюва́ти, (учительством) — учителюва́ти і т. д. — Вам добре: не займаєтесь хліборобством, то й нема ніякої перепони. Кр. — **Занима́ться съ любо́вью** = коха́ти ся. — В дорогу не вдавай ся, а в хазяйстві кохай ся. н. пр. — Хто в псах кохаєть ся, сам їм рівняєть ся. н. пр.

2. займа́ти ся, загора́ти ся, запаля́ти ся, заня́ти ся, загорі́ти ся, запали́ти ся. (Д. під сл. Загора́ться). — **Заря́ занима́ется** = сьвіта́є, на сьвіт благословля́єть ся, сіріє. — Мов стало розсьвітать, мов почало на сьвіт благословлять ся. Греб.

За́ново = на́ново. — **За́ново отдѣлывать** = нови́ти, поновля́ти.

Зано́гтица, Saranitium = во́лос С. Аф. З. Л.), занігтиця (С. Жел.). — Волос виливати. С. З.

Зано́за = 1. ска́лка (С. Л.), ска́бка (С. З.), заска́ба (С. З.), ске́пка (С. Л.), заска́лка, де́рево, шпи́чка. — Загнав дерево, — треба виняти скабку.

2. жаль, біль, жаль се́рця, бо́лість (сердечна).

Занози́ть, ся = ска́лити, заскали́ти (С. Л), заска́бити, ся (С. Аф. З.), заскепи́ти (С. Л.), загна́ти де́рево, шпи́чку. — Ноги собі скалить, а чоботи на шию носить. н. пр.

Зано́зистый = супере́чливий і д. **Задо́рливый.**

Зано́зка, рос. Festuca L. = вівсю́к, Festuca elatior L. = мітли́ця, F. ovina L. = топконіг. С. Ан.

Заноси́ть = д. **Занести́.**

Заноси́ться = пиша́ти ся, горді́ти, чва́нити ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся.

Зано́сный = зане́сений. — **Зано́сная болѣзнь** = по́шесть, повітря.

Зано́счивость = пиха́, чвань. — Злидні без пихи не живуть. н. пр. — Хоч денежка в кармані, та на сто рублів чвані. н. пр.

Зано́счивый = 1. пи́шний, пиха́тий, чванли́вий, чванькува́тий, чванько, пиндю́чний, пиндю́чливий.

2. д. **Задо́рливый.**

Зано́съ = 1. анат. Mola uterina s. carnea = ви́брудок, ви́порток, ма́тошний клубо́к.

2. завірюха, мете́лиця (Д. **Вью́га**).

3. заме́т. — Усяке село буває в заметі. н. пр.

Заночева́ть = заночува́ти, підночува́ти, переночува́ти.

Зану́кать = зану́кати, зано́кати, заньо́кати. — Та не нукай, бо не поїдеш. н. пр.

Занывать, заныть = занива́ти, замліва́ти, зани́ти, замлі́ти.

Запыря́ть = пурина́ти, пірна́ти (почать).

Занѣжиться = розніжити ся, розманіжити ся.

Занѣмѣть = заніміти; зате́рпнути. — Болю не чую ніякого, не мов усе тіло затерпло. Фр.

Заня́тіе = 1. позича́ння, по́зичка. — Позичання грошей.

2. перейма́ння.

3. займка, за́йманка, опанова́ння.

4. ді́ло, робо́та, по́рання, по́ранка. — У його багато діла. — Кинемо, куме, всякее діло, випемо, куме, та й в понеділок. — **Заня́тіе мастерство́мъ** = майструва́ння, **З. торго́влею** = крамарюва́ння і т. д.

Заня́той, за́нятъ = 1. пози́чений. — Позиченим волом не наробиш ся. н. пр. — **Заня́тое** = пози́чене, по́зичка, винува́те, ви́нне. — Що винне — віддати повинно. н. пр.

2. заня́тий, за ді́лом, за робо́тою.

Заня́ть, ся = д. **Занима́ть, ся.**

Зао́блачить = захма́рити.

Зао́блачный = надхма́рний, понадхма́рний, позахма́рний. — Нехай в раю, в святім надхмарнім тім краю я пристановище знайду. Шч. — Що попроходила всі цензорські митарства, як понадхмарного, так і хмарно́го царства. К. Д. Ж.

Заобыка́ть, заобы́кнуть = звика́ти, привика́ти, призвича́юватись, зви́кнути, приви́кнути, призвича́їтись. — Ой хоч не привикла, та треба привикати. н. п. — Призвичаюсь до недолі, що один на сьвіті, як билина в чистім полі, останусь тужити. Ос.

Заобы́клый = зви́клий. С. Л.

Заодно́ = д. **Заеди́но.**

Заора́ть = 1. заора́ти.

2. загука́ти, зарепетува́ти, загаласува́ти.

Зао́ръ = обніжок.

Зао́стривать, заостря́ть, заостри́ть = заго́стрювати, загострити.

Зао́строкъ = шпи́ль, наконе́чник (загострений кінець).

Зао́хать = зао́хати, зао́хкати, застогна́ти.

Заохо́тить, заохо́чивать, ся = 1. заохо́тити, під'охо́тити, підби́ти, заохо́чувати, під'охо́чувати, ся, підбива́ти (до чого).

2. заполюва́ти ся.

Зао́чно = за́ очі, поза́ очі (С. Л.), позаві́чно, взао́чі. (С. Л.). — Хоті́ла, щоб ї позаві́чно сватали. п. к. — Лають за очі. С. Аф.

Зао́чный = зао́чний, заві́чний, позаві́чний.

Запада́ть, запа́сть = 1. запада́ти, зава́люватись, запа́сти, завали́ти ся. — Шукай за скринею, — може туди завалило ся.
2. засіда́ти, заляга́ти, хова́ти ся, прита́ювати ся, засі́сти, залягти́, схова́ти ся, захова́ти ся, притаї́ти ся. — Частина козаків засіла в лісі, і зразу кинулась несподівано на Турків. — **Заяцъ запа́лъ** = за́єць притаївся.
3. захо́дити, сіда́ти, ляга́ти, хова́ти ся (про сьвітила небесні) — зайти́, сі́сти, лягти́, схова́ти ся, захова́ти ся. — Сонце починає захо́дити, сіда́ти. — Лягло сонце за горою. К. Ш. — **Доро́га запа́ла снѣгомъ** = доро́га заси́пана (заки́дана, заби́та) снігом. — **Дѣло запа́ло** = пропа́ло ді́ло. — **Запа́ла ему́ ко мнѣ доро́га** = вже ж йому́ до ме́не не ходи́ти, вже йому́ заросла́ сте́жка до ме́не. — **И слухъ запа́лъ** = і чу́тки не ма́є. — **Вода́ запа́ла** = вода́ збува́є. — **Онъ крѣпко запа́лъ** = охля́в, змарні́в, занепа́в він ду́же. — **Гдѣ ты запа́лъ?** = де́ ти пропада́в?

Западно́й = ча́товий (той, що на засідах, на чатах).

За́падный = західний. — Західний вітер.

Западня́ = па́стка (С. З.), лабе́ти (С. З.), ха́пка, самотря́ска, западня́ (С. Аф. З. Л.), ступи́ця, (на вовків) — вовківня́ (С. Аф.). — Не шастай ся, як миша по пастці. н. пр. — Піймав ся в лабети. н. пр.

За́падъ = за́хід. (С. З. Л.). — Захід сонця. С. З. — Як підеш на захід сонця. — Вітер з заходу.

Запа́здывать, запозда́ть = запі́знювати ся (С. Аф.), пізнити ся (С. Л.), опізня́ти ся, спізня́ти ся, бари́ти ся (С. Л.), запізни́ти ся (С. Аф.), опізни́ти ся, спізни́ти ся, зага́яти ся, забари́ти ся. — Де ж ти, доню, забарила ся, що з вечера запізнила ся? н. п. — Я молода спізнила ся — лиха долі зустріла ся. н. п.

Запа́ивать, запая́ть = залива́ти (ростопленим металом), залюто́вувати, залйти, залютова́ти. (С. Аф.).

Запа́ивать, запои́ть = напо́ювати, обпо́ювати, роспо́ювати, напоїти і т. д. — Обпоїв коня. — Роспоїв мого чоловіка.

Запа́йка = залютова́ння. (Запайкою зветь ся теж — місце залютоване і сама річ, що вживаеть ся для залютовання).

Запа́костить, запа́кощивать, ся = запаску́дити, запога́нити, забрудни́ти, запаску́жувати, запога́нювати, забрудня́ти, ся.

Запа́кощеніе = запаску́жування.

Запа́лзываніе = залїза́ння, зала́зїння. (Чайч.).

Запа́лзывать, заполза́ть, заползти́, запо́лзть = залїза́ти, зала́зити, залї́зти, ула́зити, улї́зти.

Запа́ливать, запали́ть = запа́лювати, підпа́лювати, запали́ти, підпали́ти.

Запа́лъ = 1. запа́л (у гармати місце, де кладеть ся порох).
2. за́пал, охва́т, підпа́л (у коня, д. **Зажо́га 2**).

Запа́лывать, заполо́ть = запо́лювати, заполо́ти (починать полоти).

Запа́льчивость = за́па́л, опал. — Він се з'опалу так зробив.

Запа́льчивый, во = палки́й (С. З.), запальний, пальо́ний, завзя́тий (С. Л.), па́лко, в за́палом, з о́палом.

Запали́ть = д. **Запа́ливать**.

Запа́мятовать, запа́мятывать = забу́ти, запамятати, забува́ти, ся. — Не знав, тай забув ся. н. пр.

За́панъ = хва́ртух.

Запа́ривать, запа́рить = запа́рювати, запа́рити.

Запа́рывать, запоро́ть, ся = 1. розпо́рювати, поро́ти, ся (почать).
2. забива́ти, засїка́ти, заби́ти, засї́кти, закатува́ти (С. Аф.).

Запасти́, ся, запасти́, ся = запаса́ти, припаса́ти, напаса́ти, настача́ти, запасти́, ся, призапа́сити ся, наста́чити, ся, (про одежу) — насправля́ти. — На вас не напасеш ся. — Призапа́силась, щоб було на довго. Чайч. — Хіба на вас настачиш ся?

Запа́сливый = запа́сечний, запасний. (С. Аф.).

Запасня́ = комі́рка, хи́жа, хи́жка. (С. З.).

Запасно́й = запасни́й, припасни́й, покладни́й.

Запасти́, ся = д. **Запасти́, ся**.

Запа́сть = д. **Запада́ть**.

Запа́съ = запа́с, припа́с, покла́д. — Запас біди не чинить. н. пр. — **Въ запа́съ** = про запа́с. — Прийшов Спас, держи рукавиці про запас. н. пр.

Запа́хиваніе = ора́ння, о́ранка, заора́ння.

Запа́хивать, запаха́ть, ся = зао́рювати, заора́ти, ся; заволо́чувати, заскоро́жувати. (Д. **Забора́нивать**).

Запа́хивать, запахну́ть, ся = 1. загорта́ти, загорну́ти, ся, запина́ти, запну́ти, ся. (С. Аф.). — Чого ти розкрив ся? загорни свитку. — Загорнуть полу. С. Аф. — Запнути поли. С. Аф.

2. загорта́ти, загріба́ти, заміта́ти, загорну́ти, загребти́, замести́, ся. — Загортать пшеницю. С Аф. — Замети сьмітти під припічок.

Запа́хнуть = запа́хнути, запа́хти. С. Аф.

За́пахъ = за́пах (С. Аф.), дух (С. Л), пах, па́хощі. (С. З.) — **Издава́ть за́пахъ** = па́хнути, пахті́ти (С. З.), паші́ти.

Запа́чкать, запа́чкивать, ся = закаля́ти, покаля́ти, забру́дити, вма́зати, умасти́тити, зама́зати, заму́рзати, ся, (валяючи) уваля́ти, вкача́ти, поваля́ти, (салом, жиром) — заяло́вити, засмальцюва́ти, (калом) — запаску́дити, запога́нити, заги́дити, (рідкою грязею) — задри́пати, ся, забрьо́хати, ся, закалю́жити, ся, захво́йдати ся, (вапною) — увапни́ти ся, (хлїбом) — похлїби́ти, (помиями) — запомиййнити; каля́ти, зака́лювати, ся і т. д. — Хто в болото лїзе, той ся покаляє. н. пр. — Мельник у млинї хоч рукава умастить. н. пр. — Похлїбив ніж, як різав хліб. — Де се ти так задрипала ся? — **Запа́чканный** = зака́ляний, пока́ляний, зама́заний, заяло́зений, засмальцьо́ваний, запаску́жений, задри́паний і т. д.

Запа́шка = 1. о́ранка (власне початок оранки; також — земля, призначена під оранку). — Почалась вже оранка. — Сей рік менше землї пішло під оранку.

2. зао́рювання, волочі́ння.

Запа́шникъ = борона́.

Запашно́й = опо́листий. С. З. — Свита ополиста.

Запая́ть = д. **Запа́ивать**.

Запека́нка = запі́канка; варе́на, варену́ха.

Запека́ть, ся = запіка́ти, ся.

Запере́ть, запира́ть, ся = 1. запе́рти, замкну́ти, зачини́ти, ся, запира́ти, замика́ти, зачиня́ти, ся, (на за́щіпку) — защіпну́ти, защіпа́ти. — Запер двері. — Зачинив ся в хатї.

2. запе́рти ся, затя́ти ся, відпе́рти ся, запре́тити ся, запира́ти ся, відпира́ти ся. — Затяв ся, що не він, та й годї! — Він запретивсь, каже: не брав грошей. С. Л.

Заперха́ть = запи́рхати.

Запестри́ть = замере́жити (С. Л), запестри́ти.

Запестрѣ́ть = зарябі́ти, запестрі́ти, ся. — Вигін запестрів ся від худоби, котру гнали на пашу. Фр.

Запеча́литься = зажури́ти ся, засмути́ти ся, засумува́ти, затужи́ти. С. З. Л. — Зажурилась Україна, що нїгде ся дїти, витоптала орда кіньми маленькії дїти. н. п. — Ой сів, запив, зажурив ся, що без долї вродив ся. н. п. — Добре було жити, доки не писали хлопцїв у некрути, а як списали та попарували, як голуби в парцї, засмутилась Україна, як сонечко в хмарцї. н. п.

Запеча́тать = запеча́тати.

Запечатлѣва́ть, ся, запечатлѣ́ть, ся = вража́ти, дава́ти ся, да́ти ся в знаки́, врі́зувати ся, врі́зати ся в го́лову, в память, запамята́ти. — Слова його врізались мінї в голову і з думки не йдуть.

Запе́чекъ = за́пічок, закапе́лок. С. Аф.

Запе́чь, ся = запекти́, ся, (про губи, від спека) — засма́гнути, посма́гнути. — **Запе́кшіеся гу́бы** = сма́жні, пересма́глі уста́. — Ой дай, дївко, води пити, смажні уста окропити. н. п. — Пересмаглими устами припадаю до каменю. О. Мор.

Запива́ть, запи́ть = запива́ти, запи́ти; залива́ти, в горілку вкида́ти ся. — Після тої таранї так погано в ротї, але запив наливкою, то й нїчого. — Він щось здорово став в горілку вкидати ся. — Він знову запив.

Запиво́ха = пяни́ця, пія́ка, опія́ка, пяю́га.

Запи́ливать, запили́ть, ся = запи́лювати, надпи́лювати, запили́ти, надпили́ти, ся.

Запилика́ть = зациги́кати, (про пташенят) — зацьвірі́нькати, зацьвірінькча́ти, запискотї́ти, запища́ти. — О, знову він на своїй скрипцї зацигикав.

Запи́лка = запи́лювання, надпи́лювання.

Запина́ть, запя́ть, запну́ть = перечепля́ти, підчепля́ти, перечепи́ти, підчепи́ти. — Перечепив його, той упав.

Запина́ться, запя́ться, запну́ться = 1. зачепа́ти ся, зачепля́ти ся, зачепи́ти ся. — Зачепив ся за пень, та й сгоня цїлий день. н. пр. — Зачепив ся за поріг, тай упав.

2. запина́ти ся, запну́ти ся (в речах).

Запи́нка = запи́на. — **Врётъ безъ запи́нки** = бре́ше і не огляда́єть ся.

Запира́ть, ся = д. **Запере́ть**.

Запи́рка = за́сувка (що засуваєть ся), за́щіпка (що защіпаєть ся).

Запирова́ть, ся = загуля́ти, ся, забенкетува́ти, ся (почать бенкетувати і довго бенкетувати).

Записа́ть, запи́сывать, ся = записа́ти, вписа́ти; дописа́ти, ся, запи́сувати, впи́сувати, допи́сувати ся. — Він записав собі в книжку. — Сей грунт за ним записано. — Він записав ся в купці. — Дочитав ся до того, аж голова болить.

Запи́ска = 1. запи́сування, впи́сування.

2. за́писка. С. Аф.

3. пису́лька (С. Л.), циду́лка, картка (С. Л.). — **Запи́ски** = за́писи, за́писки, збірник; днéвник, де́нник.

Записно́й = 1. записни́й. — Записна книжка.

2. звісний, я́вний; завзя́тий.

Запи́счикъ, чица, запи́сыватель, ница = запи́сувач, ка. — Часом і записувач не розбере як слід слова, от і помилка.

За́пись = за́пис. С. З. — До запису руки наші підписали. С. З. — Которий то запис посилаю. Л. В. — **Мирова́я за́пись** = мирова́. — Підписали мирову. — **Запрода́жная з.** = запрода́жна. — **Ря́дная з.** = вíнови́й за́пис. — Той запис віновий до книг записати. Ст. Л. — **Раздѣ́льная з.** = дільчий лист. — На части поділили і на то листи дільчиї росписали. Ст. Л.

Запи́ть = д. Запива́ть.

Запиха́ть, запи́хивать, ся = запха́ти, запхну́ти, засу́нути, вбга́ти, запиха́ти, ся, впиха́ти, ся, засува́ти, ся. С. Аф. З. Л.

Запища́ть = запища́ти, запискотіти.

Запла́вить, заплавля́ть = залити, залива́ти (оливом або що).

За́плавь = за́плавень, зага́тка.

Запла́кать = запла́кати, (голосно) — заголоси́ти, затужи́ти, (гірко) — зарида́ти, (дуже сильно) — заквили́ти, (комічно) — зарю́мати, зарю́мсати.

Запла́та = 1. запла́та, відда́ка. — Оце тобі, Грицю, такая заплата — в чотирьох дощок темная хата. н. п.

2. ла́та, ла́тка. — На свиті стільки лат, як на селі хат. н. пр. — Коли б ти, сестро, так робила, тоб у таких латах не ходила. н. п. — Свита у його — латка на латці.

Заплата́ть = залата́ти, полата́ти, налата́ти, прилата́ти, наки́нути ла́тку, (багато чи багатьох) — облата́ти, позала́тувати, пообла́тувати. — Ні пришити, ані прилатати. н. пр. — Треба залатати дірку.

Заплати́ть, запла́чивать = 1. д. Заплата́ть.

2. заплати́ти, запла́чувати, (недоїмки) — оплати́ти ся, (більше як слїд) — проплати́ти ся, переплати́ти.

Запла́тка = д. Запла́та 2.

Запла́тникъ, ца = обідранець, ка, голодра́нець, голодра́бець, обша́рпанець, ка. (Д. Голы́шъ).

Запла́тываніе = лата́ння, зала́тування.

Заплаче́ніе = 1. запла́та, платіж, відда́ча (довгу.).

2. лата́ння, зала́тування.

Запла́чивать = д. Заплати́ть.

Заплева́ть, заплёвывать = заплюва́ти, запльо́вувати.

Заплеска́ть, запле́скивать, ся = 1. заплеска́ти, запле́скувати. — Заплескав у долоні.

2. заплю́скати, захлю́пати, ся, захлюпоста́ти, захлюпота́ти, ся, (одежу) — задри́пати, забрьо́хати, затїпати, ся, захльо́стати, ся; заплю́скувати, захлю́пувати, ся і т. д. — Хвиля почала захлюпувати човен. — Лини захлюпотали у горшку. н. к. — Коні в воді захлюпостали. н. о.

За́плески = плю́скання (хвиль об берег).

Заплёсть, заплета́ть, ся = заплести́, заплїта́ти, ся. — **Заплета́ть ного́ю** = зачіпля́ти ся.

Запле́стьcя = 1. д. Запле́сть.

2. завіяти ся, замандрува́ти, забрести́, забйти ся. — Десь завіяв ся, що вже давно і чутки про його не має.

Заплётка = 1. заплїта́ння.

2. кісни́к, ви́плїтка. (Под.). — Забажала гира кісничків. н. пр.

Заплётникъ = д. Заплётка 2.

Запле́чный = той, що за плечи́ма. — **Запле́чный ма́стеръ** = кат, поб. — катю́га.

Запли́са, рос. Solanum Dulcamara L. = во́вчі ягоди, гли́стник, глистя́к, надти́нник, паслїн, пасльо́н. С. Ап.

Запло́та = 1. пліт, поро́н.

2. гре́бля.

Заплутова́ть = зашахрува́ти, моше́ничати, шахрува́ти, шати́рити (почать).

Заплутова́ться = зашахрува́ти ся, намоска́лити ся, розшахрува́ти ся, розмоше́ничати ся. — Намоскалив ся так, що є під живого пяти ріже. н. пр.

Заплыва́ть, заплы́ть = 1. заплива́ти, запливти́, запливсти́, запли́нути. — Заплив далеко, що й не видно.

2. забива́ти ся, затя́гувати ся, заму́лювати ся, заби́ти ся, зату́лити ся. — Ставок замулив ся, криниця забила ся — треба чистити. — **Заплыва́ютъ черни́ла** = черни́ло розхо́дить ся. — **Заплыва́ть жи́ромъ** = запливати са́лом, гла́дшати.

Заплѣни́ть = заполони́ти (С. Л.), в поло́н, в нево́лю, у бран забра́ти. — Чи їх порубано, чи у бран забрано? н. д.

Заплѣснѣве́лый, заплѣсне́лый = цьвілий, плїснявий.

Заплѣснѣвѣ́ть, заплѣснѣ́ть = зацьвісти́ (С. Аф.), заплїсня́віти, поснидїти. — Цьвілллю зацьвіла. К. Ш.

Заплѣшивѣ́ть = залисїти, лисїти (почать).

Заплюсне́, анат. Tarsus = п'ятка.

Запляса́ть, запля́сывать, ся = затанцюва́ти, зата́ньчити, затанцьо́вувати, ся. — (Почипати або багато танцювати, заробляти танцюванням).

За́пникъ, рос. Phlomis Herba Venti L. і P. pungens Wild = залїзня́к, коза́цький залїзня́к, перекотипо́ле. С. Ап.

Запну́ть, ся = д. **Запина́ть, ся.**

Заповѣ́дать, заповѣ́довать, заповѣ́дывать = наказа́ти, загада́ти, звелїти, нака́зувати, зага́дувати (С. Аф.), велїти.

Заповѣдно́й = зака́заний, забо́ронений. — **Заповѣдно́й лѣсъ** = заказни́к, заказний, цїли́нний лїс.

За́повѣдь = за́повідь (С. Аф.), нака́з, приказа́ння. — Православні христиане, послухайте приказання, що нам пан Бог приказує, дїла наші заказує. н. п.

Запо́длинно = спра́вдї, спра́вжки, насправжки, напе́вне, запевне.

Заподо́зрить = підо́зрити, зазо́рити (С. Л.). — Підозрили вони, що він краде, тай давай доглядати. н. о. — **Заподо́зрѣнный** = підо́зрений, зазо́рений (С. Л.).

Заподряди́ть, заподряжа́ть = підряди́ти, доно́вити, підряжа́ти, домовля́ти.

Запо́дчивать = обгодува́ти, запо́штувати, (напитками) — зачастува́ти, начастува́ти, напоїти.

Запо́йцъ = пія́ка, пяни́ця.

Запозда́лый = пізнїй, спізнїлий, запізнїлий.

Запозда́ть = д. **Запа́здывать.**

Запо́й = запі́й.

Запои́ть = 1. упоїти, начастува́ти, напоїти.

2. опоїти. — Опоїв коня.

Запола́скивать, заполоска́ть = заполїскувати, замива́ти, заполоска́ти, зами́ти.

Заполза́ть = д. **Запа́лзывать.**

Запо́лзать = ла́зити (почать). — Дитина вже почала лазити.

Заполони́ть = д. **Заплѣни́ть.**

Запо́мнить = 1. забу́ти. — Не знаю, та й забув. н. пр.

2. запамята́ти. — **Запо́мнилъ хорошо́** = добре мінї в тямки вбило ся. Кр.

За́понка = шпо́нька. С. З. Л. Пав.

За́понъ = хва́ртух.

Запо́нъ = д. **За́плавь.**

Запона́сть = засту́кати. — В шинку його застукали.

Запора́шивать, запороши́ть = запоро́шувати, запороши́ти. — Не дивись високо, бо запорошиш око. н. пр

Запо́рка = д. **Запи́рка.**

Запоро́жецъ = запоро́жець, низо́вець, сїчови́к.

Запоро́жный = запоро́жський.

Запоро́жье = запоро́жжя.

Запоро́ть, ся = д **Запа́рывать, ся.**

За́портокъ = д. **Бо́лтень 2** і **Дохле́цъ.**

Запорха́ть = запу́рхати.

Запо́ръ = 1. за́сув. — **На запо́рѣ, подъ запо́ромъ** = на замку́, під замком, на за́суві. — Двері на засуві. — Багато у його добра на видноцї і під замками.

2. за́креп, (у коней) — че́мер.

Запости́ться = запости́ти, ся, запісникува́ти.

Запо́стничать = запостува́ти.

Запотѣ́ть = спітнїти.

Започива́ть, ся, започи́ть = засина́ти, ся, засна́ти ся, засну́ти, спочива́ти, спочи́ти.

Запошива́ть, запоши́ть = зашива́ти, заши́ти.

Заправи́ло = верхово́д, верхово́да, орударь.

Запра́вить, запра́влива́ть, заправля́ть = 1. запра́вити, впра́вити, заправля́ти, вправляти. — Звихнув ногу, але йому зараз же вправили. — Заправ щабель у драбину. С. Аф.

2. ору́дувати, верхово́дити, пе́ред вести́. — З того часу, як почав сей старшина орудувати... — Він уже давно у нас верховодить.

3. (про страву, на пр. салом) — зате́рти, затовкти́, (сметаною) — забіли́ти, (засмажкою) — засма́жити.

Запра́здничать, ся, запра́здновать, ся = за- запразникува́ти, запра́знувати, засвяткува́ти, ся. (Почать або довго святкувати). С. Л.

Запра́шивать, запроси́ть = 1. пра́вити, заправля́ти, запра́вити, заги́лювати, загили́ти, закерува́ти. — Править таку ціну, що ні приступу. — Заправив, як за батька. н. пр. — Закерував таку ціну, що ну. — Загилив цілого карбованця.
2. заклика́ти, запро́шувати, закли́кати, запроси́ти. — На могорич закликає, та пє, та гуляє. К. Ш. — Запросив до себе гостей.
3. запи́тувати, запита́ти.

Запрети́тельный = заборо́нний.

Запрети́ть, запреща́ть = заборони́ти, заказа́ти, борони́ти, забороня́ти, зака́зувати. — Рученьки звязала, гулять заказала. н. п. — Хоч позволив Хан на пісках новим кошем, та заказав Запорожцям церкву будувати. н. п. — Сидіти арештантам при вікні заборонено. Фр. — Хіба ж я тобі бороню? С. Аф.

Запре́тный = зака́заний, заказни́й, заборо́нений. — Позичающему грошей на ігру заказану вільно не оддати. Б. Н. — От там же той Дон Хоз, як рідне чадо Єви, знаходив ласощі на заказному древі. К. Д. Ж.

Запре́тъ = заборо́на, зака́з (С. Ж.), запре́т. — От він і положив на їх запрет, що не будуть вже пакості людям робити. н. к.

Запре́чь, ся = запрягти́, ся. — Запріг до плуга волів.

Запреща́ть, запреще́ніе = д. Запрети́ть, Запре́тъ.

Запреще́нный = д. Запре́тный.

Запримѣ́та = прикме́та, призна́ка, знак.

Запримѣтить = д. Замѣтить.

Запримѣтливый = д. Замѣтливый.

Запродава́ть = запродава́ти.

Запроки́дывать, запроки́нуть, ся = відхиля́ти, захиля́ти (назад), закида́ти, одкида́ти, відхили́ти ся, захили́ти, ся, заки́нути, ся, одки́нути, ся.

Запропасти́ться = пропа́сти, поді́ти ся, занапасти́ти ся, заподі́ти ся. — В черницях занапастило ся добро. К. Ш.

Запроси́ть = д. Запра́шивать.

За́просто = про́сто, по́просту.

Запро́съ = 1. запра́ва. С. Л. — Запро́съ въ карма́нъ не лѣзетъ, п. пр. = запра́ва лиха не чи́пить, н. пр.
2. запита́ння. — Не знаю, що йому й казати на таке запитання.

Запроти́виться = пруча́ти ся, змага́ти ся, опира́ти ся, опина́ти ся (почати). — Стали його вести, почав він опинати ся.

Запру́да = 1. зага́чування.
2. гре́бля, га́тка. — Тиха вода греблю рве. н. пр.

Запруди́ть, запружа́ть, запру́живать = загати́ти, затамува́ти (С. Л.), зага́чувати. — Ніхто не переплив, усі каменем лягли по дну, як річку загатили. н. о. — Та вона Турка не звоює, тільки роздратує, тільки нами козаками Дунай затамує. н. п.

Запруже́ніе = зага́чування.

Запры́гать, запры́гивать = запли́гати, заскака́ти, застриба́ти, запли́гувати.

Запры́скать, запры́скивать = забри́зькати, забри́зькувати.

Запрѣва́ть, запрѣ́ть = запріва́ти, запріти.

Запряга́ть, ся = запряга́ти, ся, упряга́ти, ся. (С. Ш.).

Запря́дать = д. Запры́гать.

Запряда́ть, запря́дывать, запря́сть = 1. запряда́ти, запря́сти́. (Починати прясти і заробляти).
2. впряда́ти, впря́сти.

Запря́жка = запряга́ння.

Запря́сть = д. Запряда́ть.

Запря́тать, запря́тывать, ся = захова́ти, схова́ти, захо́вувати, ся, хова́ти, ся. — Спасибі в кишені не заховаєш. н. пр. — А я молода догадала ся, та в колючий терен тай сховала ся. н. п. — Вона його побояла ся, у комірку заховала ся. н. п. — Заховаю змію люту коло свого серця, щоб вороги не бачили, як лихо сьмієть ся. К. Ш. — Нема ні тьми, ні сховапки такої, щоб заховавсь ледачий з своїм ділом К. П.

Запря́тать в тюрьму́ = засади́ти, посадити, запрото́рити, запакува́ти в тюрму́.

Запуга́ть, запу́гивать, ся = заляка́ти, настраща́ти, вжахну́ти, ляка́ти, страща́ти, жаха́ти, ся, ля́ку, жа́ху, страху́ завда́ти, завдава́ти, (криком) — загрі́мати, затю́кати. — Не лякай, бо не злякаюсь. — Загрімав дитину. Кр.

Запу́ганный = заля́каний, поло́ханий, заля́каний, тороплéний. — Вид якийсь заляканий. Фр. — Обернув залякані очі на... Фр. — Полоханий заєць і пенька боїть ся. н. пр. — Що ти дивиш ся, мов торопленний?

Запу́гиваніе = ляка́ння (С. Л.), жаха́ння, по́страх. — Не вірте жадним лихівським пострахам. К. З. о Ю. Р.

Запу́дривать, запу́дрить = запоро́шувати, запороши́ти (пудрою).

Запужа́ть, ся = д. Запуга́ть, ся.

Запуза́тѣть = д. Забере́менѣть.

Запуска́ть, запусти́ть = 1. гна́ти, погна́ти. — Погнав коней навзаводи.

2. заклада́ти, засовувати, закла́сти, засу́нути.

3. забивати, заби́ти. — Забив гвіздок у стіну

4. занеха́ювати, недба́ти, залиша́ти, занеха́яти, занедба́ти, залиши́ти (про болість) — зада́внювати, зада́внити. — Нехай, та нехай, та й зовсім занехаєш. н. пр.

5, спуска́ти, спусти́ти (про вязанку).

6. заква́шувати, заква́сити.

За́пускъ, у виразї: **Бѣгать въ за́пуски** = бігати на ви́передки, навви́передки, на вза́води. — Побіжим на випередки. — С парубками літати на взаводи — ото були його забавки. К. Д. С

Запустѣлый = спустілий, глухи́й, пусти́й. — **Запустѣлый домъ** = пу́стка. — Хата стоїть пусткою.

Запустѣ́ть = спустїти, ви́людніти.

Запустѣ́ніе = пу́стка. — Як жінка померла, то й хата його пусткою оддає. С. Л.

Запу́тать, запу́тывать, ся = 1. заплу́тати, заплу́тувати, ся. — Заплутав нитки.

2. зашнурува́ти, ушнурува́ти, зашнуро́вувати, ся і т. д. — Навантажили стільки, що ледве зашнурували. — Ушнурували віз мотузами. Чайч.

3. у(в)плу́тати, у(в)плу́тувати, ся. — Уплутав ся в їх діло.

Запуша́ть, запуши́ть, ся = 1. покрива́ти, покрити пу́хом.

2. заше́рхнути, приме́рхнути, і́неєм взя́ти ся. — Вода в ставу тільки що примерхла.

2. застебно́вувати, застебнува́ти, обшива́ти, обши́ти (край одежі).

Запуща́ть = д. **Запуска́ть.**

Запуще́ніе = занедба́ння, занеха́яння.

Запы́живать, запыжи́ть = забива́ти, заби́ти клейтух, кли́нтух. С. З. — Погано забив клейтух, від того погано й стріляє рушниця.

Запыла́ть = запала́ти, (дуже сильно) — запалахкотїти.

Запы́ливать, запыли́ть, ся = запи́лювати, пи́лом припада́ти, запоро́шувати, запили́ти, ся, запороши́ти, ся, пи́лом, по́рохом припа́сти. — Та вже ж моє біле личенько запилило ся. н. п. — Уже ж моя постїленька пилочком припала. н. п. — Чи ти, милий, припав пилом, чи метелицею? н. п. — Конї в їх потомлені, одежа й тороки позапилювані. К. Ч. Р.

Запыли́ть = запали́ти ся, розпали́ти ся, скипі́ти. — Розпалив ся так, що ледве його вгамували. — Я тільки сказав, а він як скипить..

Запыта́ть, запы́тывать = заморду́вати, закатува́ти (допитуючись чого). С. Аф. — Чоловіка на смерть замордували, допитуючись грошей.

Запыха́ться = заса́пати ся, зади́хати ся, заха́кати ся, захе́кати ся. — Біг, аж засапав ся. — Прибіг Меркурій засапав ся, в три ряди піт з нього котив. Кот. — Захакав ся бігши так, що й слова не вимовить. Чайч. — Захекав ся, наче віл в борознї. н. пр. — „Цуцу!“ сказав Рябкові тут Явтух; „цуцу!“ задихавшись, мов з його перло дух. Гул. Ар.

Запыхтѣ́ть = засопти́, забухтї́ти. — Коли чую, щось засопіло. — Забухтіла машина. Чайч.

За́пья трава́, рос. Phlomis tuberosa L. = медови́к, медовни́к, нечу́й-ві́тер, си́нява ба́бка. С. Ан.

Запѣва́ла, запѣва́ла, запѣва́льщикъ = засьпі́вач.

Запѣва́ть, запѣ́ть = засьпі́вувати, запіва́ти, засьпіва́ти, запі́ти; затяга́ти, затягти́. — Мав вилупитись чорт, та півнї засьпівали, уродив ся чоловік. н. пр. — Ой піду я до гаю, засьпіваю що знаю. н. п. — Вийди, Іванку, засьпівай нам веснянку. н. п. — Засьпівав би, — був голосок, та позички з'їли. К. Ш. — Як засьпіває, то аж плакати смачно. н. пр. — Ой рано, рано кури запіли. н. п. — А ну, другої затягай! — Нехай він засьпівує, а я буду підтягати. — **Другое запѣлъ** = иншої сьпіва́, засьпівав. — Тепер уже він иншої сьпіва, як побачив, що не так.

Запѣвъ = за́сьпів.

Запѣ́нивать, запѣ́нить, ся = запі́нювати, запі́нити, ся, зашумува́ти (С. Аф.), шу́мом укрити ся. (Чайч.). — Запінилось синє море. К. Ш. — Зашумувала горілка.

Запѣ́стовать = запе́стити, розпе́стити.

Запѣ́ть = д. **Запѣва́ть.**

Запя́стье = 1. анат. Carpus — 1. пле́сно (частина руки між локтем і долонею).

2. д. **Брасле́тъ.**

3, чо́хла, мн. чо́хли. — Рукава в сорочці ще добрі, та тільки чохли повистрьопувались.

Запята́я = ко́ма, кови́ка. — Не минайте ані титли, ніже ті коми, все розберіть, та й спитайте тодї себе: що ми? К. Ш.

Запя́тки = задо́к (у екипажів). — Він закрив хвартух і скочив на задок.

Запятна́ть, запя́тнывать, ся = 1. запля́-

ми́ти (С. З.), поплями́ти, закаля́ти, плями́ти, ся.

2. заклейни́ти, затаврува́ти, клейни́ти, таврува́ти, ся. — Він свої вівці заклейнив.

3. сплямува́ти, очорни́ти, обмо́вити, закаля́ти честь, сплямо́вувати, чорни́ти, обмовля́ти, каля́ти честь. — Оце ж її збесцещено, сплямовано К. Б.

Запя́токъ = задо́к (у обувя), каблу́к, (спідня частина) — закаблу́к. — Задки у чобіт покривили ся. — Закаблукам лиха дам (танцюючи), достанеть ся й передам. н. п.

Запя́чивать, запя́тить = запиха́ти, засува́ти, запхну́ти, засу́нути.

Запя́чиваться = задкувати. — Кінь задкує.

Зарабо́тать, ся, зарабо́тывать, ся = 1. зароби́ти, запрацюва́ти, надба́ти, придба́ти, затала́нити, (тяжко) — загорюва́ти, (пряжою) — запря́сти, (колядуванням) — заколядува́ти, наколядува́ти, (бабуванням) — заба́бити, наба́бити і т. д., заробля́ти, запрацьо́вувати, затала́нювати, запряда́ти і т. д. — Літом і мале заро́бить. н. пр. — Бурлак робить, заробляє, аж піт очі заливає. н. п. — Що ти заробляєш, то все пропиваєш, що ти загорюєш, то все прогайнуєш, а що заталаниш, музики наймаєш. н. п. — Запряла пучками та надбала ручками. н. пр. — Наколядували повну торбу.

2. зароби́ти ся, нароби́ти ся, запрацюва́ти ся, заробля́ти ся, запрацьо́вувати ся. — Запрацював ся, що й про вечерю забув. — **Зарабо́танный** = заро́блений, запрацьо́ваний.

Зарабо́тка = заробі́ток, зарі́бок, надба́нок. — Сей рік був добрий заробіток. — Щож маєш робити, коли зарібку не має. — **Тамъ хоро́шая зарабо́тка** = там до́брі заробі́тки, там заробі́тошно. Хар. Чайч. — **И́щущій зарабо́тки, иду́щій на зарабо́тку** = заробітча́нин.

Зарабо́тный = заробі́тний, зарі́бний.

Зарабо́тывать, ся = д. Зарабо́тать, ся.

Зара́внивать, заравня́ть, ся = рівня́ти, вирі́внювати, зарівня́ти, ви́рівняти, ся. — Загадує, щоб шляхи рівняли. К. Х.

Зара́доваться = зраді́ти.

Заража́ть, ся, зарази́ть, ся = заража́ти, зара́жувати, ся; зарази́ти, ся, (коростою) — коро́стявіти, (паршами) — парши́віти. — **Зарази́ться ба́рствомъ** = попані́ти, попаньчи́ти ся.

Зара́за = зара́за, повітря, по́шесть. — Єжели би в монастирі повітря постало, можна отдалити ся з монастиря. Б. Н. — Та не тільки од халери, од усякої пошесті мужиків мре більше, ніж панів. Про холеру.

Зарази́тельность = заразли́вість.

Зарази́тельный = зара́зливий, чіпки́й. — Обкладки — се чіпка хвороба, та не тільки до дітей, а й старі мруть

За́ра́зъ = ра́зом, враз, від ра́зу, вра́зу. — Разом поробили все діло.

Зара́нивать, зарони́ть, ся = губи́ти, загубля́ти, закида́ти, зако́чувати, впуска́ти, загуби́ти, заки́нути, закоти́ти, впусти́ти, ся. — Куди воно закинулось? — Мабуть десь загубилось або закотилось.

Зара́но, зара́нѣе = за́годя, завча́су, загоди́ну, заздалегі́дь. (Пр. д. Заблаговре́менно).

Зарапортова́ться = забреха́ти ся.

Зараста́ть, зарости́ = 1. зароста́ти, зарости́. — Садок заріс буряном.

2. заго́юватись, затя́гуватись, зажива́ти, заго́їти ся, затягти́ ся, зажи́ти. — Рана загоїлась. — Рана загоїть ся, зле слово — ніколи. н. пр.

Зардѣ́лый = почервонілий.

Зардѣ́ть, ся = почервоні́ти, зачервоніти, ся (С. Л.), зашарі́ти ся (С. Л.), заня́ти ся, (від сорому) — раків спекти́. — Яблука трохи зачервоніли. — Почервонів, аж зашарив ся.

За́рево = проміття (Харьк. Зап. Чайченко), луна́ (С. З.). — Базарь горить, а на море луна йде, пан отаман козаченьків до дому веде. н. п. — То під ясне небо луна забігає, а димом по полю клубками качає. н. п. (Обидві пісні, з котрих взято це слово, з морських походів чорноморських козаків, див. про це історичне оповідання М. Уманця „Антін Головатий“ в Правді за 1891 р.).

Заревѣ́ть = 1. заревти́, ревну́ти. — Ревнули воли у повім ярмі. н. п.

2. зарю́мати, зарю́мсати, заревти́, зарепетува́ти.

Зарека́ться, заре́чься = зарі́кати ся, заректи́ ся. — Ти землю їв — зарікавсь. Номис.

Зарепортова́ться = д. Зарапортова́ться.

Заржа́вина = иржа́, ржа. С. Л.

Заржа́вѣлый = иржа́вий.

Заржа́вѣть = заржа́віти, заиржа́віти. — Та вже шаблі заржавіли, мушкети без курків н. п.

Заржа́ть = заіржа́ти.

За́ри = 1. жада́ння, жадо́ба, жага́.

2. за́пал, завзяття.

За́риться = 1. ла́ситись, ква́питись, зі́хати, зазі́хати, пасти́ очі. — Ласить ся, як кіт на сало. н. пр. — Не звап ся проти повода рибу ловити. н. пр. — Своє з'їп та й на моє зїхаєш. — На чуже не зазіхай... н. пр. — І все ті очі заздрісні на сирові пасе. Стар. Байяв.

2. розпаля́ти ся.

За́ркій = д. **Зави́дливый** і **Задо́рливый**.

Зарни́ца = блискави́ця, лискави́ця, ми-гу́шка. — Що мигають блискавиці, стогнуть сови віщовниці. н. п.

За́рный = зо́ряний.

Зоровня́ть = д. **Зара́внивать**.

Зароди́ть, зарожда́ть, ся = зароди́ти, ся; закони́ти, ся, зача́ти, ся, заклю́нути ся, заро́жувати, ся, заро́джувати ся (С. Аф.), законя́ти ся, зачина́ти ся, заклько́вувати ся, (про рослини ще) — кільчи́ти ся, завя́зувати ся, розпу́кувати ся, пуска́ти кільця, па́ростки. — Як його Господь законив, так і вродило ся. Хар. Чайч. — Законя́ть ся дитина. Полт. Чайч. — Чи то давне яке лихо прокинулось в хаті? Чи вчорашне, задавлене, знов заворушилось, чи ще тільки заклюнулось? К. Ш. — Виноград кільчить ся. — Верба розпукуєть ся.

Заро́дъ = 1. д. **Заро́дышъ**.

2. стіг, ски́рда, ски́рта (сіна або хліба).

Заро́дышъ = за́родок, зача́ток, за́кон, зажи́вок, (в рослинах) — кільця, о́чко (С. Пар.), за́вязок, пуп'янок. — Там його й закону нема. Полт. Чайч. — Хоч це й рудик, але заживок є. Київ. Кр. — Жито вже в кільцях. — **Яйцо́ съ заро́дышемъ** = заро́джене, зарожене яйце́. С. Аф.

Зарожа́ться, зарожда́ть, ся = д. **Зароди́ть, ся**. — **Зарождё́нный** = заро́джений. С. Аф.

Заро́къ = за́рік, заріка́ння (Лев.), о́брік. — Обрік даю більш цього не робити. Полт. Чайч.

Зарони́ть = д. **Зара́нивать**.

Заропта́ть = заре́мствувати, наріка́ти (почать).

Заро́слина = буря́ни, чагарі́, чагарни́к, кущі́. — А він вхопив, тай подав ся в чагарі. н. п. — Тоді Ляхи догадливі бували, усі по кущах, по лісах повтікали. н. д. — Сховав ся десь у бурянах.

Зароста́ть = д. **Зараста́ть**. — **Заро́сшій** = заро́слий, (бурянами) — буряну́ватий. — Степок буряну́ватий.

Зарта́чиваться, зарта́читься = упира́ти ся, баскали́чити ся, норови́ти ся, упе́рти ся, знарови́ти ся, забаскали́чити ся (Греб.), затя́ти ся.

Заруба́ть, заруби́ть = 1. руба́ти (почать). — Почали ліс рубати.

2. зару́блювати (С. Аф.), підру́блювати, заруби́ти, підруби́ти. — Попідрублювала собі сорочки. Чайч.

3. закарбува́ти, заруба́ти, (зазначити карбом).

Зарубе́жный = загряни́шний, закордо́нний.

Зару́бина, зару́бка = за́рубка (С. Аф.), карб (С. З.).

Зару́бливать = д. **Заруба́ть**.

Зару́бъ = са́жалка, са́жавка (С. З.), рибни́к. (С. Пар.),

Заруга́ть, ся = зала́яти, ся, поча́ти ла́яти ся.

Зарука́рье = д. **Брасле́тъ**.

Заруми́ниться = 1. зачервоніти, ся. — Яблука зачервоніли ся. Чайч.

2. підпекти́ ся, запекти́ ся (про тісто).

Заруша́ть = зава́лювати, засипа́ти, обва́лювати, розва́лювати, руйнува́ти.

Зарыва́ть, зары́ть, ся = зарива́ти, зако́пувати, закида́ти, загріба́ти, загорта́ти, зари́ти, ся, закопа́ти, ся і т. д. — Закопати падло в землю. — Закидай хоч сьміттям оці ямки. — Кури позагрібали усе, що посходило. — Позагортай картоплю. Чайч.

Зарыга́ть = блюва́ти (почать).

Зарыда́ть = зарида́ти, заголоси́ти.

Зарыка́ть = зареви́, загарча́ти.

Зары́скать = забі́гати, загаса́ти, заника́ти, заснува́ти, гання́ти, гаса́ти (почать).

Зары́скаться = забі́гати ся, загаса́ти ся, заметуши́ти ся.

Зары́ть = д. **Зарыва́ть**.

Зарыча́ть = загарча́ти, загарі́кати. — Я тільки підійшов, а воно як загарчить.

Зарѣ́зать, зарѣ́зывать, ся = зарі́зати, зарі́зувати, ся. — Хоч заріж, то не хоче.

Зарѣзви́ться = 1. запустува́ти, жирува́ти, вибри́кувати, жартува́ти (почать).

2. розжирува́ти ся, розжартува́ти ся, розпустува́ти ся. — Розжартувались так, що й не спинити.

Зарѣ́зка = за́рубка (С. Аф.), карб (С. З).

Зарѣ́зъ = зарі́з. — Там Татари полон ділять. на заріз людей ведуть. н. п.

Зарѣ́зывать = д **Зарѣ́зать**.

Зарѣ́чный = зарі́чний, забере́жний, тогобі́чний, тогобо́цький (С. Ш.); про людей — зарі́ча́нин, ка (С. Аф.), зарі́ча́нський, тогоборча́нин, тогобоча́нка (С. Ш.). — На вечерниці приходили і зарічани. — Були у нас і зарічанські хлопці.

Зарѣ́чье = зарі́ччя. С. Аф.

Зарю́мить = зарю́мати, зарю́мсати.

Заряби́ть, зарябѣ́ть = заряби́ти. С. Аф.

Заря́ = 1. зоря́, сьвіта́ння, до́сьвіток. **У́тренная заря́** = ра́ння, ра́нішня, сьвітова́ зоря́, зірни́ця. — Чому не ляжеш, не спочинеш: зірниця сходить, подивись! К. Ш. (Д. під сл. **Авро́ра**). — **Вече́рняя заря́** = вечі́рня, вечіро́ва зоря. (Д. під сл. **Вене́ра**). — **На зарѣ́** = у до́сьвіта. — У досьвіта встав я — темно ще на дворі, де не де по хатах ясне сьвітло сяе. К. Д. — **Ни свѣ́тъ, ни заря́** = ра́но в ра́нці, ду́же ра́но. — **Заря́ занима́ется** = д. **Занима́ться 2.**

2. рос. Levisticum officinale Koch Syn. Ligusticum Levisticum L. = любисто́к, люби́ста. С. Ан.

Заряди́ть, заряжа́ть = 1. наби́ти, набива́ти. — Самопали набивайте, гострих шабель добувайте. п. Мазепи. — **Заряжё́нный** = наби́тий. — З набитим огнистим оружом. Кочубей. С. З. — Утікали два жиди колись за границю, надибали на степу набиту рушницю. Руд.

2. учаща́ти (С. Ш.), уна́дитись (С. Ш.), зана́дитись. — Занадив ся ходити, трохи не що дня. — Унадив ся, як свиня в моркву. н. пр.

Заря́дъ = набо́й, набі́й. С. З. Л. — У ладівниці ні однісінького набою. н. п.

Заряжа́ніе = набива́ння.

Заряжа́ть = д. **Заряди́ть 1.**

Заса́да = за́сіди, за́сідка, за́сідки; ча́та, зало́га. (Перші про дію і місце, де засідають, останні два иноді про дію і місце, а найбільше — про ту частину війська, котра засідае.) — Пішли ми з ним на засіди на вовків. — Ходили на вовка в засідку. Кр. — Чатуе вже на нього з якоїсь укритої, а певної засідки Фр. — Коли зустрічають козаків — теж ідуть на чати. н. о. — Гей їхали козаки з залоги. н. п. — І коло Умана часто чати отправуючи. Л. С. — А тую землю чатами завоювали. Л. С. — **Бы́ть въ заса́дѣ** = засіда́ти, чатува́ти. С. З. — **Око́нчить заса́ду** = перечатува́ти. — Ой не літай утко, засідають два стрельчики, хочуть тебе вбити н. п. — Чатуе на мене. С. З.

Засади́ть, заса́живать = 1. засади́ти, посади́ти, розсади́ти, заса́жувати, розса́жувати, позаса́жувати, порозса́жувати. — Засадив усі грядки огірками. — Розсажуе розсаду. — Усю леваду вербами позасажував. Чайч. — Порозсажував скрізь верби. 2. заби́ти, забива́ти. — Забив палю. — Позабивай оці кілочки. Чайч.

3. засади́ти, посади́ти, заса́жувати, сажа́ти. — Засадив його за роботу.

Заса́дный = чатови́й.

Заса́дъ = зава́лка, гу́ля, ґу́ля.

Заса́живать = д. **Засади́ть.**

Заса́ливать, заса́лить, ся = заса́лювати, засмальцьо́вувати, заяло́зювати, заса́лити, ся і т. д.

Заса́ливать, засоли́ть, ся = засо́лювати, почина́ть соли́ти, засоли́ти, ся.

Засалютова́ть = ясува́ти, я́су воздава́ти (почать) С. З.

Засамово́льничать = засваво́лити, засамово́льствувати.

Засанда́ливать, засанда́лить = закра́шувати, закра́сити бразоліею.

Засапѣ́ть = засопти.

Заса́ривать, засори́ть, ся = засьмі́чувати, засьмі́тювати, ся (сьміттям), запоро́шувати (порохом), заму́лювати, ся (мулом), забива́ти, ся (чим иншим), засьміти́ти, ся, запороши́ти, ся і т. д. — Засьмітив хату. — Не гляди високо, бо запорошиш око. н. пр. — Ставок замулив ся. — Щось ринва забила ся.

Заса́сывать, засоса́ть, ся = 1. засиса́ти, засо́сувати, засмо́ктувати, засоса́ти, засмокта́ти, ся.

2. втяга́ти, затяга́ти, втягти́, затягти́, ся. — Тванюка так і втягуе (затягае) колеса.

Засва́тать, ся = засва́тати, ся, заручи́ти, ся. — Ти вже й заручив ся, помагай же тобі Боже, щоб швидче женив ся. Аф. — Ой іди, іди ти заручена, ти од нас одлучена. н. п. — Гарна дівка, як засватана. н. пр. — Заручена дівка всім хороша. н. пр. — Та всі ж наші дівочки заручені. н. п.

Засвербѣ́ть, ся = засвербі́ти, зачу́хати, ся. — Де засвербить, там і почухаеш. н. пр. — Щось спина зачухалась.

Засверка́ть = забли́скати, замиготі́ти.

Засве́рливать, засверли́ть, ся = засве́рдлювати, засве́рдлити, ся.

Засвидѣ́тельствованіе = засьві́дчення, посьві́дчення, сьвідо́цтво.

Засвидѣ́тельствовать = засьві́дчити, посьві́дчити, ви́сьвідчити (С. Л.), присьві́дчити. — Те, що хочем, добрі люди, тепер вам казати, те посьвідчить перед Богом церква, наша мати. Кост. — **Засвидѣ́тельствовать а́ктъ** = у кни́ги заве́сти.

Засвирѣ́пствовать, засвирѣпѣ́ть = залютува́ти.

Засвиста́ть = засвиста́ти. — Засвистали козаченьки в поход опівночі. н. п.

Засвистѣ́ть = засвисті́ти.

Засвосво́льничать = д. Засамово́льничать.

Засвѣти́ть, ся, засвѣча́ть, ся, засвѣчивать, ся = засьвіти́ти, ся, посьвіти́ти, запали́ти, ся, заня́ти ся, сьвіну́ти, засьві́чувати, ся, запа́лювати, ся, займа́ти ся. — Колись і в наше віконце засьвітить сонце. н. пр. — Запали сьвічку. — Засьвіти лампадку. — Очі у вовка заняли ся, як дві сьвічки. Чайч. — Мов сьвіт йому сьвінув. н. пр. — День сьвіне́. Пч. — Всї сьвічки вже посьвічено. Чайч.

За́свѣтло = за со́нця, зави́дна, по́ки ще не сме́ркло. — Виїхали ще за сонця.

Засвѣтлѣ́ть, ся = засьвітлї́ти, ся, заяснїти, засірі́ти. на сьвіт заня́ти ся, благослови́ти ся. — Здалека щось заяснїло. — На дво́рі вже засїріло. — Ось нічка утекла, мов стало розсьвітать, мов почало на сьвіт благословлять ся Гр.

Засвѣча́ть, засвѣчивать = д. Засвѣти́ть, ся.

Засвѣчиваніе = засьві́чування, запа́лювання.

Засдава́ться, засда́ться = помиля́ти ся, збива́ти ся (роздаючи карти).

Засеквестрова́ть = поцінувати, одібра́ти на ска́рб, в казну́. — Його хутір давно вже одібрано в казну.

Засели́ть, заселя́ть, ся = засели́ти, осели́ти, осади́ти, залюдни́ти; залюднїти, заселя́ти, оселя́ти, ся, оса́жувати, залю́днювати, ся. — Дуже скоро залюднив ся сей хутір, а чи давно тут було всього дві хати. — Позалюднювали ся наші степи не скоро. Чайч. — Як залюднїла Україна, як забагатїли державцї, що пішли од осадчих, то завелась неправда по Вкраїнї. Р. Г. — Наш край людьми осадили. Скоропадський С. З.

Засемени́ть = задріботї́ти (С. Аф.), задробцюва́ти. — Дивлюсь і той старий коло неї задробцював.

Засидѣ́ться, заси́живаться = заси́дїти ся, заси́жувати ся. — **Засидѣ́ться въ гостя́хъ** = загостюва́ти ся. — **Засидѣ́ться въ дѣ́вкахъ** = заси́дїти ся дївкою.

Заси́нивать, засини́ть, ся = заси́нювати, засини́ти, ся.

Засинѣ́ться = засинї́ти. — Засинїли по над Днїпром високі могили. К. Ш

Заси́пнуть = охри́пнути, захри́пнути, похри́пнути, охри́пти. — Усї похрипли. — — Куди вжо мінї сьпівати, коли так охрип.

Засипѣ́ть = захрипі́ти.

Засія́ть = зася́яти, засі́ти (С. Аф.), засїяти, заяснїти. — Умираючи, дивив ся, як сонечко сяє. К. Ш. — Заяснїла срібною смугою річка. Чайч.

Заска́бливать, заскобли́ть, ся = заскрома́жувати, заскріба́ти, заскрома́дити, заскребти́, ся.

Заскака́ть, заска́кивать = 1. заскака́ти, заплига́ти, застриба́ти, заско́кувати і т. д.

2. запобі́гти, запобіга́ти (ласки).

Заскалозу́бить = сьмія́ти ся, насьміха́ти ти ся, ґлуми́ти ся, глузува́ти (почать).

Заскверни́ть, ся = запога́нити, запаску́дити, закаля́ти, ся. — Гарна господиня! — запоганила горщика, не мивши. Чайч.

Заскверносло́вить = лихосло́вити (почать).

Заскобли́ть = д. Заска́бливать.

Заскользи́ть = зако́взати ся, заско́взати ся, засо́вгати ся.

Заско́рбнуть = зашкару́біти, зашкару́бнути, закоржа́віти.

Заско́рблый = зашка́рублий, зашкарубі́лий, шкарупкий, шкару́плий.

Заскорбѣ́ть = д. Запеча́лить ся.

Заскоро́мничать = заскоро́мити ся.

Заскору́знуть = д. Заско́рбнуть.

Заскочи́ть = д. Заска́кивать.

Заскрежета́ть = заскрегота́ти, заскреготї́ти. — Заскреготів він зубами. Чайч.

Заскрипѣ́ть = заскрипі́ти, скри́пнути, зарипі́ти, зари́пати, рипну́ти.

Заскря́жничать = заскупи́ти ся, заскупердя́жити ся.

Заскупи́ться = заскупи́ти ся.

Заскуча́ть = заскуча́ти, зану́дити ся, занудьгува́ти.

Засла́нивать, заслоня́ть, заслони́ть, ся = затуля́ти, закрива́ти, заслоня́ти, затули́ти, закри́ти, заслони́ти ся, (сьвіт) — за́ступати. — Заслони піч. — Позатуляй вікна. — Здрастуйте! Не заступайте. н. пр.

Засласти́ть, засла́щивать = підсолоди́ти, підсоло́жувати.

Засли́нивать, засли́нить, ся = засли́нювати, засли́нити, ся. — Ач як заслинило сорочку.

Заслони́ть = д. Засла́нивать.

Засло́нка, засло́нъ = за́слінка (С. Аф.), за́слон, зату́ла, зату́лка. — Затулка в грубі. Кр. — **Откры́ть засло́нку** = відслони́ти, відтули́ти.

Заслоня́ть, ся = д. Засла́нивать.

Заслоня́ться = заве́штатись, зани́кати, засновига́ти, тиня́ти ся, туля́ти ся, хиля́ти ся, блука́ти, шве́ндяти (почать або довго).

Заслу́га = заслу́га, ви́слуга. — Котузї по заслузї. н. пр.

Заслу́живать, заслужи́ть = заслу́жувати, вислу́жувати, заробля́ти, зажива́ти, заслужи́ти, ви́служити, зароби́ти, зажи́ти. — Хто за віру умірае, той собі царство заробляе н. пр. — Він заробив собі добру память. — Та не знав козак, та не знав Софрон та як славоньки зажити, гей зібрав військо, військо запорожське, та й пішов Орду бити. н. п. — Так, батько наш, зажив еси доброї слави. — **Заслу́женный** = заслу́жений, ви́служений, заро́блений. — **Заслу́женное** = заслу́га. — Мари вкрили червоною китайкою, заслугою козацькою. К. Д. — **Заслуже́нный** = заслу́жений. — **Онъ заслу́живаетъ того** = він варт того́, він зароби́в, заслужи́в.

Заслу́шать, заслу́шивать, ся = розібра́ти, розбіра́ти, ся. — Його діло вчора розбірало ся в судї.

Заслу́шиваться = заслу́хувати ся. — Заслухав ся пісень.

Заслы́шать = зачу́ти, почу́ти, вчу́ти, учу́ти, перечу́ти. — Ой зачула моя доля, що не бути мінї дома. н. п. — А як сее дівка учула, та й з вулицї майнула. н. п. — Перечула через люди, що мій милий в гостї буде. н. п.

Заслѣпи́ть, ся, заслѣпля́ть, ся = заслї́пити, заслїпля́ти, ся. — Заслїпило йому щастя очі. Чайч.

Заслю́нивать, заслюни́ть, ся = д. **Засли́нивать.**

Засма́ливать, засмоли́ть, ся = засмо́лювати, обсмо́лювати, зашмаро́вувати, засмоли́ти, обсмоли́ти, зашмарува́ти, ся. — Дай мінї смоли засмолити човен. — Зашмарували ся наші шмаровози так, що й сорочок не поодпіраеш.

Засма́ркивать, засморка́ть, ся = зашма́ркувати, засо́плювати, заві́скрювати, зашмарка́ти, засопли́ти, завіскри́ти, ся. — Вже ж і гарні діти: усї позавіскрювали ся. Чайч. — Так зашмаркане й ходить, нїкому бідолашного й витерти.

Засма́тривать = загляда́ти, зазира́ти, (туди й сюди) — ни́кати (шукаючи) — ни́шпорити. — Ставок в низу сяе, а у його місячонько з неба заглядае. Пч. — Був я і на Сїчі, де ще наша рідна мати зазирае в вічі. Аф. — Никае скрізь по всім кутках.

Засма́триваться, засмотрѣ́ться = задивля́ти ся, вигляда́ти ся, загляда́ти ся, задиви́ти ся, заглядїти ся, па́сти очі́. — Коли ж часом задивиш ся на краси дївочі. Аф. — Я на неї задивив ся — полудрабок уломив ся. н. п. — Любо місяцю з зорями в воду виглядатись. К. Д. — А він так на ній і пасе очі.

Засмердѣ́ть = засмердїти.

Засмоли́ть, ся = д. **Засма́ливать.**

Засморка́ть, ся = д. **Засма́ркивать.**

Засмотрѣ́ться = д. **Засма́триваться.**

Засмуглѣ́ть = загорі́ти, засмали́ти ся, засмугля́віти.

Засмѣя́ть = засьмія́ти, обсьмія́ти, ви́сьміяти. — Чужі люди її засьміють. К. Ш. — Він такий: усіх пообсьміює Чайч.

Засмѣя́ться = засьміяти ся, (голосно) — зарегота́ти ся.

Заснова́ть = 1. заснува́ти.

2. заве́штати ся, зашмигля́ти, заника́ти, засновига́ти.

Заснурова́ть, заснуро́вывать, ся = зашнурова́ти, зашнуро́вувати, ся.

Засну́ть, засыпа́ть = засну́ти, посну́ти, позасипа́ти. — Наслав на конюхів сон і вони поснули смертельно. н. к.

Засова́ть, засо́вывать, ся = засува́ти, засо́вувати, всо́вувати, ся, (під що небудь) — підсува́ти, підсо́вувати, ся. — Засунув руку в кишеню. — Підсунув скриню під ліжко.

Засова́ться = заметуши́ти ся, заклопота́ти ся.

Засо́въ = за́сув, за́сувка. — Двері на засуві.

Засо́вѣститься = засоро́мити ся. — Чого се ти так засоромилась, мов на сватанні? Чайч.

Засо́ливать = д. **Заса́ливать, засоли́ть.**

Засолоди́ть = засолоди́ти.

Засолонѣ́ть = просолїти. — Огірки вже просолїли.

Засо́лъ = розсіл, ропа́.

Засопли́вить, ся = д. **Засма́ркивать.**

Засопли́вѣть = зашма́ркати ся, засопли́віти.

Засопѣ́ть = засопти́.

Засо́ривать, засори́ть, ся = д. **Заса́ривать, ся.**

Засоса́ть, ся = д. **Заса́сывать, ся.**

Засо́съ = боло́то, багно́, багню́ка, твань, тваню́ка (С. Ш.). — Попали в болото, в саму тванюку, що колеса по саму маточину загрузли. — **Цѣлова́ться въ засо́съ** = дуже міцно цїлува́ти ся (наче смокчучи губи).

Засо́хлый = всо́хлий, сухи́й, засо́хлий.

Засо́хнуть, засыха́ть = засо́хнути, засхну́ти, посхну́ти, засиха́ти, со́хнути.

— Загинеш... мов рист весною у ночі; засхнеш... К. Ш. — Земля без дощу посхла. Б. Г.

Заспа́ть, ся = заспа́ти, ся. — Заспа́ть младе́нца = приспа́ти. — Як би була знала, у колисці б задушила, під серцем приспала б. К. Ш.

Заспеси́виться, заспеси́вѣть = загорді́ти, запиша́ти ся, зачва́нити ся, запиндю́чити ся. — І геть то честію такою запишав ся. Гр.

Заспо́рить = заспо́рити, засвари́ти ся, засперечáти ся, завести́ ся. — Завели ся, засперечали ся ні за що. Чайч. — Заспорили, як за батьківщину. н. пр.

Заспѣши́ть = захапа́ти ся, захвата́ти ся, заква́пити ся, замото́рити ся. — Дуже замоторив ся, як у школу йти. Чайч. — Захапав ся так у дорогу, що й сокиру забув.

Засрамосло́вить = д. Заскверносло́вить.

Зассо́риться = засвари́ти ся, завести́ ся, загри́зти ся.

Заста́ва = заста́ва (С. Жел.), рога́тка (С. Жел.), коло села, щоб не пускати худобу в хліб — ца́рина. С. З. — На царину збіратись, череду стрічати. н. п. — Тай випровадила дочку за царину. М. В. (В деяких місцях роблять особливі ворота, що одчиняють ся на обидва боки, зовуть ся — коло́ворот, а чоловік, звичайно дід, що доглядає коло царини, зоветь ся — ца́ринний).

Застава́ть, заста́ть = застава́ти, заста́ти. — Заста́ть врасплóхъ = засту́кати, спітка́ти (С. З.). — Він тільки у садок уліз — тут його й застукали. Чайч.

Заста́вить, заста́вливать, заставля́ть = заста́вити, застанови́ти, загороди́ти, заста́влювати, заставля́ти, застановля́ти, загоро́жувати. — Загородили дорогу возами. — Заставили увесь стіл мисками з печеним і вареним.

Заста́вить, заставля́ть = вси́лувати, приси́лувати, принево́лити, знево́лити, приму́сити, зму́сити, си́лувати, нево́лити, принево́лювати, приму́шувати. — Убожество моє і старість силують мене швидче тебе заміж оддати. Кот. — Заста́вить молча́ть = заці́пити, заци́тькати.

Заста́вка = за́ставка, засло́на, за́слінка. — Заставку в лотоках піднято, — вода потекла ринвою на млинове колесо. Чайч

Заста́вникъ = д. Амана́тъ.

Заста́вный = 1. заста́вний, ца́ринний. — (Д. Застáва).

2. заголо́вний. — Заголовні літери.

Заста́въ = д. Заста́вка.

Заста́ивать, застои́ть = затри́мувати, заде́ржувати, бари́ти, га́яти, затри́мати, задержа́ти, забари́ти, зага́яти (кого на дорозі).

Заста́иваться, застоя́ться = засто́ювати ся, застоя́ти ся. — Військо застояло ся в таборі до зими. — Кінь застояв ся — треба проїздити. — Вода в ставу застояла ся.

Застана́вливать, застанови́ть, застановля́ть, ся = д. Заста́вить 1.

Застарѣ́лый = застарі́лий, закоріні́лий, зада́внений. — Задавнена хвороба.

Застарѣ́ть, ся = застарі́ти ся, закорени́ти ся, зада́внити ся.

Заста́ть = д. Застава́ть.

Застега́ть = 1. застьо́бати, стьоба́ти (почать). — Застьо́бала кондрю.

2. ви́бити, ви́парити, ви́шмагати, одшмага́ти, одбато́жити, оддюба́рити. — Одшмагали різками.

Застёгивать, застегну́ть, ся = застіба́ти, ся, застебну́ти, ся, защіпа́ти, ся, защіба́ти, ся, защібну́ти, защіпну́ти, ся. С. Аф. — Дуже холодно на дворі; застібай ся гарненько. — Защіпни чумарку на всі гаплички. — Застё́гнутый = засте́бнутий, защéпнутий.

Застёжка = за́стіжка. С. Аф.

Застекли́ть = засклі́ти (С. Аф.), зашкли́ти, пос(ш)клі́ти, завести́ під скло́. — Склар посклив вікна, засклив шахву, ще й патрети позаводив під скло. Чайч.

Застена́ть = застогна́ти.

Застепе́нничать = удава́ти з се́бе стате́чного (почать), в розмові — застарува́ти.

Застига́ть, засти́гнуть, засти́чь = засту́кувати, захо́плювати, засту́кати, захопи́ти, спітка́ти. — Завірюха захопила нас в дорозі. — Його застукали в коморі. — — З жонатими, з парубками пила та гуляла, поки лихо не спіткало, поки не та стала. К. Ш. — Засти́гнутый = захо́плений, засту́каний.

Застила́ть, застла́ть, ся = сла́ти, застила́ти, застеля́ти, засла́ти, застели́ти, ся, (про кількох) — позастила́ти і т. д. — Застели ліжко. — Дим застеляє хмарами ясно небо. Лев.

Засти́лка = засте́лювання.

За́стить = за́ступати (С. Аф.), заступа́ти. — Здрастуйте! Не заступайте. н. пр. — Одійди од вікна, не заступай світа.

Засти́чь = д. Застига́ть.

Застла́ть = д. Застила́ть.

Засто́й = застій, переста́нок (С. Л.), пере́рва (С. Пар.).

Засто́йный = 1. стоя́чий. — Вода стояча. 2. залежа́лий, заваля́щий. — Завалящий крам.

Засто́льный = засті́льний. — Розговорились трапезуючи... і постановили громадою застільною так... К. Д. С.

Застона́ть = застогна́ти.

Застора́пивать, застороня́ть, застороні́ть, ся = загоро́жувати, заставля́ти, загороди́ти, заста́вити, ся, (про кільки) — позагоро́жувати і т. д., (про сьвіт) — д. За́стить.

Засто́йться = д. Заста́иваться.

Застра́нствовать = помандрува́ти, повія́ти ся, піти́ в ма́ндри. — Пішла наша Оксана знову в мандри.

Застра́нствоваться = мандрува́ти (багато, довго), зага́яти ся, забари́ти ся в доро́зі.

Застра́стка = по́страх (С. З.), по́стра́шка, за́страшка. — Не вірте, братія наша, жадним таковим ляхівським пострахам. Острявиця. К. З. о Ю. Р.

Застрахова́ть, застрахо́вывать = зас(ш)трахувати, зас(ш)трахо́вувати.

Застраща́ть, застра́щивать = застраха́ти (С. Аф.), заляка́ти, страха́ти, заля́кувати.

Застра́щиваніе = д. Застра́стка.

Застрекота́ть = 1. заскрекотї́ти, заскреготї́ти. — Сорока на тину заскреготїла. Чайч. 2. зацокотї́ти, задріботї́ти. (Д. Говори́ть).

Застрига́ть = стри́гти (починати).

Застрога́ть = заструга́ти, (гемблем) — загемблюва́ти.

Застро́ивать, застро́ить, ся = забудо́вувати, застро́ювати, забудува́ти, застро́їти, ся. (С. Аф.). — Замісць улиції майдан, і ніхто його не забудо́вує. К. Ч. Р.

Застру́живать, застружи́ть, ся = застру́гувати, заструга́ти, (про кільки) — позастру́гувати.

Заструи́ться = задзюрі́ти (С. Аф.), задзюрча́ти (С. З.), задзюркотї́ти. — Тільки докопались до джерела, вода так і задзюрчала.

Заструпѣ́ть = заструпи́ти ся (С. Аф.), пострупі́ти (Чайч.).

Застрѣ́жка, бот. Sarmentum = ву́сики, у́сики.

Застрѣ́ливать, застрѣли́ть, ся = застрѣлювати, застре́лити, в(у)стре́лити, ся. (С. Л.).

Застрѣ́льщикъ = салда́т в передово́му ві́йську, що починає стріля́ти.

Застрѣля́ть = стріля́ти, пали́ти (почать).

Застрѣ́ха, застрѣ́хъ = стрі́ха. — Вилетів, як горобець з стріхи. н. пр.

Застрѣ́шина = підда́шшя. (С. З.). — Гучно, гучно у сьвітлиції батьки розмовляють, любо їх сини Настусю в піддашші вітають. К. Д.

Застра́пать = по́ратись (почать). — Я прийшов обідати, а вона тільки почала поратись.

Застра́паться = запо́рати ся.

Засту́да = засту́да. С. Аф.

Застуди́ть, застужа́ть, засту́живать, ся = застуди́ти, захолоди́ти, засту́жувати, ся (С. Аф.), захоло́жувати, ся, (про кількя) — позасту́жувати і т. д. — Сидючи коло вікна, застудив бік. — Мабуть застудили дитину, що так бухикає. — Застудити, захолодить рибу, холодець.

Заступа́ть, заступи́ть, ся = 1. заступа́ти, заступи́ти, загоро́жувати, загороди́ти. — Заступили, загородили дорогу. 2. заступа́ти, заступи́ти (замісць кого). — Благочинний кудись поїхав, то вже його заступає наш пан-отець. 3. заступа́ти ся (С. Аф.), оступа́ти ся, става́ти за ко́го, обставати, бороня́ти, заступи́ти ся і т. д. — Він оступаєть ся за дітьми. Лев. — Добре, що він заступив ся за мене.

Засту́пникъ, ца = засту́пник, ця, оборо́нець, оборо́нця (С. З. Ж.).

Засту́пничество = засту́па (С. Л.), оборо́на.

За́ступъ = за́ступ (С. Аф.), риска́ль. Подол., (місце, де ставати ногою) — ступа́к, (ручка) — заступі́льно (С. Аф.).

Застуча́ть, ся = засту́кати, застукотї́ти, загрю́кати, загрюкотї́ти, (дуже, але глухо) — загу́пати, заге́пати, забу́хати, (ногами) — зату́пати, затупотї́ти, (про віз) — заторохтї́ти, (про серце) — заколоти́ти ся, (про зуби) — зацокотї́ти, (сокирою) — зацю́кати.

Застыва́ть, засты́ть, засты́нуть = холо́нути, застига́ти, захоло́нути (С. Л.), засти́гти, засти́гнути (С. Аф.).

Застыди́ться = засоро́мити ся.

Засты́лый = засти́глий, ости́глий.

Застѣ́нивать, застѣни́ть = д. За́стить.

Застѣ́нокъ = 1. місце, де в старовину́ допи́тувано з катува́нням обвинува́чених людей.

Застѣнчивость = несьмі́ливість, соромли́вість.

Застѣнчивый = несьмі́ливий, соромли́вий.

Застѣня́ть = д. **За́стить.**

Засуда́чить = суди́ти, гу́дити (почать).

Засуди́ть = засуди́ти, осуди́ти, присуди́ти.

Засуди́ться = заповива́ти ся, затяга́ти ся (С. Ш.), засуди́ти ся.

Засуети́ться = заклопота́ти ся, захапа́ти ся, заметуши́ти ся, забі́гати, зашве́ и)ндяти ся. — Що не пообідали, а вже кажуть їхати, забігали, заметушили ся всі. Чайч. — Завтра зроблю неодмінно, а то зашвиндяєш ся, то й забудеш. Кр.

Засупо́нить = затягти́ супо́ню.

Засу́сливать, засу́слить, ся = (слиною) — засли́нювати, засли́нити, ся, (салом то що) — засмальцьо́вувати, заяло́зювати, засмальцюва́ти, заяло́зити, ся, (про кількох) — позасли́нювати, ся і т. д.

Засу́ха = засу́ха (С. Аф. Л.), посу́ха (С. Л.), су́ша. — Така суша, що край Боже — усе посхло.

Засучи́ть, засу́чивать, засучи́ть = 1. засу́кувати, засука́ти. — Засукала нитку. 2. засу́кувати, зака́чувати, засука́ти, закача́ти, (про кілька) — позасу́кувати. позака́чувати. — Позакачував рукава. — — По локоть руки засукав. Кот.

Засу́шивать, засуши́ть, ся = засу́шувати, засуши́ти, ся, (про кілька) — позасу́шувати, посуши́ти.

Засу́шина = суха́рь (на пр. хлїба), сушня́ (на пр. овочів) — Купила сушні на узвар.

Засу́шка = засу́шування.

Засыла́ть, засла́ть, ся = засила́ти, висила́ти, запрова́жувати, засла́ти, ви́слати, запрова́дити, запе́кати, (про кілько́х) — позасила́ти і т. д. — Запекали їх далеко. Хар. Чайч. — **Засыла́ть свато́въ** = сла́ти, ся, присила́ти ся. — Ой хоч сватай, хоч не сватай, хоч так присилай ся, щоб не було поговору, що з мене сьміяв ся. н. п.

Засы́лка = засила́ння; засила́ння.

Засы́льный = за́сланий, ви́сланий, по́сланий.

Засыпа́ть, ся, засну́ть = засипа́ти, ся, засну́ти. — **Засыпа́ть летарги́ческимъ сномъ** = обміра́ти. — Привели бабу, стару-престарезну, що недавно обмірала. н. о. К. З. о Ю. Р.

Засыпа́ть, ся, засы́пать, ся = засипа́ти, ся, зава́лювати, ся, закида́ти, заси́пати, ся, завали́ти, ся, заки́дати. — Рівчак засипали землею. — Жито вже засипають в засїки. — Завалили яму.

Засы́пка = засипа́ння, си́пання.

Засыха́ть, засо́хнуть = засиха́ти, засо́хти, засохнути.

Засѣва́ть, засѣ́ять, ся = засїва́ти, засїяти, посїяти, (багато) — позасїва́ти.

Засѣвъ = сїйба́, сївба́ (С. Л.), сїянка. — Рання сїйба хоч не вродить, та з хлїба не зводить. н. пр.

Засѣда́ніе = засїда́ння.

Засѣда́тель = засїда́тель.

Засѣда́ть, засѣсть = засїда́ти, засїсти. — Урядом місьними зуполною лавою засїли ми. К. Ст. — Засїдали папи Перебийноса збити н. п.

За́сѣка = 1. засїка (С. З.), сїча.
2. заказни́й лїс, заказни́к.

Засѣка́ть, засѣчь, ся = 1. сїкти, па́рити, пореза́ти, шпа́рити, пері́щити, пу́жити, бато́жити, шмага́ти, пі́жити, чухра́ти (почать, див. під ся Бить); засїка́ти, забива́ти, засїкти, заби́ти (різками, батогами або що). — Його до смерти засїкли.
2. зару́бувати, заруба́ти, карбува́ти, закарбува́ти.
3. засїка́ти ся (С. Аф.), засїкти ся, стрехува́ти ся (про коней, як вони зачіпають ногу об ногу).

Засѣсть = д. **Засѣда́ть.**

Засѣчь, ся = д. **Засѣка́ть, ся.**

Засѣять = д. **Засѣва́ть.**

Затава́нить = затаба́нити. С. Ш. — Розігнав човен в саме латаття, та тодї вже давай табанити.

Затаври́ть = потаврува́ти. — Потаврували волів.

Зата́ивать, затаи́ть = прита́ювати, притаї́ти, зата́ювати, затаї́ти. (С. Аф.).

Зата́иваться, затаи́ться = хова́ти ся, захо́вувати ся, прита́ювати ся, таї́ти ся, захова́ти ся, притаї́ти ся.

Зата́лкивать, затолка́ть = зашто́вхувати, зашту́рхувати, зашто́вха́ти, зашту́рхати.

Затанцова́ть = танцюва́ти (почать).

Затанцова́ться = затанцюва́ти ся, зата́ньчити ся. — Затанцювали ся до сьвіту.

Зата́пливать, затопля́ть, затопи́ть, ся = 1. зато́плювати, затопля́ти, розто́плювати, розтопля́ти, підпа́лювати, запа́лювати, затопи́ти, ся і т. д., (про кілька) — позатопля́ти і т. д. — Уже люди обідають, а вона ще й не затопила. С. Аф. —

Почала розтоплювати грубу.

2. топи́ти, зато́плювати, затопи́ти. — Затопить у річку. С. Аф.

Зата́птывать, затопта́ть, ся = зато́птувати, (про кільки) — позато́птувати, затопта́ти, ся. — Я заллю недолю дрібними сльозами, затопчу неволю босими ногами. К. Ш.

Затаска́ть, зата́скивать, ся = 1. заволокти́, затягти́, зати́рити, затараба́нити, затарга́нити, заволїка́ти, затяга́ти, ся і т. д., (про кільки) — позаволїка́ти, позатяга́ти і т. д. — Заволокли вівцю в кошару. — Затяг мене до шинку. — Кудись він затарганив мішок.

2. затаска́ти, заноси́ти, заяло́зити, засмальцюва́ти (одежу), зата́скувати, зано́шувати, заяло́вювати, засмальцьо́вувати, ся.

Зата́чивать, затача́ть, ся = зашива́ти, зала́тувати, заши́ти, залата́ти, ся, (про кільки) — позашива́ти, позала́тувати, ся. — Позалатувала усї дірки на сорочцї. Чайч.

Зата́чивать, заточи́ть, ся = заго́стрювати, вито́чувати, загостри́ти, ви́точити, ся, (про кільки) — позаго́стрювати, повито́чувати, ся.

Зата́чка = 1. зашива́ння, зала́тування. 2. заши́вка, ла́тка.

Затащи́ть = д. **Затаска́ть** 1.

Затащи́ться = зайти́, забрести́.

Зата́ять = та́нути (почать).

Затверди́ть, затве́рживать, ся = завчи́ти, ви́вчити, завча́ти, виу́чувати, ся.

Затвердѣва́ть, затвердѣ́ть = тве́рднути, твердїти, твердїшати, тужа́віти, (висихаючи) — коржа́віти, (про шкуру) — шкару́бнути; затве́рднути, затвердїти (С. Аф.); затужа́віти, закоржа́віти, зашкару́бнути. — Грязюка затужавїла. С. Аф. — Чоботи зашкарубли.

Затвердѣ́лость, затвердѣ́ніе = затве́рдлість.

Затвори́ть, затворя́ть, ся = зачини́ти, зачиня́ти, ся, (про кільки) — позачиня́ти, ся. — Дома й хлїв зачиняв, а тепер не хоче й хати. н. пр. — Ждала, ждала, ворітечка не зачиняла. н. п. — Та й комірочку зачиняла, та трьома замками замикала. н. п. — А дїти в хатї позачиняли ся і дожидають матері. Чайч. — Ох либонь ми заблудили, не до свата приїхали: ворітечка позачинені, і дверечка позамикані. н. п. —

Затво́ренный = зачи́нений.

Затво́рка, затво́рокъ = за́сувка, за́вертка, за́щіпка. (С. Аф.).

Затво́рникъ = схи́мник, пусте́льник.

Затво́ръ = 1. д. **Затво́рка.**

2. ке́лія пусте́льникова.

Затворя́ть, ся = д. **Затвори́ть.**

Затека́ть, зате́чь = затїка́ти, затекти́; набуха́ти, набу́хнути, буча́віти, набуча́віти, (про тїло) — те́рпнути, сте́рпнути.

Затёкъ = о́пух, пу́хлина, пухля́тина.

Затемни́ть, затемня́ть, ся = затьми́ти, затемни́ти, затьма́рити, потьма́рити, ся, (небо) — захма́рити, ся, (память, розум) — заморо́чити, запа́морочити, затлуми́ти; темни́ти (С. Ш.), затемня́ти, тми́ти (С. Ш.), тьми́ти, тьма́рити, ся, заморо́чувати і т. д. — Насипали землї, що я вже не встану, оченьки затьмили, що й на сьвіт не гляну. н. п. — Та й знов очі туманом затьмились і знов сльози тихо покотились. Пч. — Що на небі усї звізди потьмарило, половина місяця у хмари вступила. н. п. — Зовсїм мінї заморочили голову.

Затемнѣ́ть = темнїти, темнїшати.

Зате́пливать, зате́плить, ся = засьві́чувати, засьвіти́ти, (про кільки) — позасьві́чувати. — Засьвіти лямпадку.

Затереби́ть, затере́бливать, ся = заску́бти, зашა́рпати, засми́кати, заску́бувати і т. д. — Гуси заскубли курча.

Затере́ть, затира́ть, ся = зате́рти, затира́ти, ся, (про кільки) — позатира́ти, ся. — Крига затерла дуба. — Затер усе, що було написано. — **Затере́ть квасъ, пи́во** = завари́ти.

Затерза́ть = замордува́ти. — До смертї замордували його.

Зате́ривать, затеря́ть, ся = губи́ти, загу́блювати, загуби́ти, згуби́ти, ся, (про кільки) — погуби́ти, позагу́блювати, позгу́блювати, ся. — Ой пила ж я, пила, чепчик загубила, а прийшла до дому — і ще й мужа била. н. п. — Не жалїй ухналя, бо підкову згубиш. н. пр. — Піди ж ти, нещасна Доле, в полї загуби ся, а за мною, молодою, та й не волочи ся. н. п.

Затеса́ть, затёсывать, ся = затеса́ти, затї́сувати, ся, (про кільки) — позатї́сувати, ся. — Позатїсував чоловік клинчики. Чайч.

Затеса́ться = втири́ти ся, впе́рти ся, улїзти, вти́снути ся. — Чого він сюди втирив ся?

Затёсывать, ся = д. **Затеса́ть.**

Зате́чь = д. **Затека́ть.**

Зати́кать = ту́кати (почать). — Почав дятел тукати в дерево С. Ш.

Затира́пить = д. Заку́чить.

Затира́ть = д. Затере́ть.

Зати́скать, зати́скивать, ся = 1. запха́ти, (у)вбга́ти (С. Ш.), втовкма́чити, запиха́ти, бга́ти, втовкма́чувати, (про кількя) — позапиха́ти, повтовкма́чувати. — На силу запхав у торбу.

2. зате́рти, затира́ти, ся, зати́скати, зати́скувати, ся. — На базарі такого багато народу — зовсім мене затискали.

Зати́скивать, зати́скаться, зати́снуться = вти́скувати ся, впіра́ти ся, вти́скати ся, впе́рти ся.

Затиха́ть, зати́хнуть = затиха́ти, ти́хнути (С. Ш.), замовка́ти, умовка́ти, зати́хнути, замо́вкнути, умо́вкнути, ущу́хнути (С. Ш.). — І тихнуть божії слова (молитва). К. Ш. — Ущух вітер.

Зати́шіе, за́тишь = 1. за́тишок. С. Аф. Л. — Добре, що ми прибились до копиці, то нам у затишку нічого, а то така буря піднялась, що крий Боже!

2. безві́тря, ти́ша (С. Ш.), тихоми́рря.

Затка́ть = 1. тка́ти (почать).

2. затка́ти (заробити тканням).

Заткну́ть, затыка́ть, ся = заткну́ти, затули́ти, застроми́ти, затика́ти, затуля́ти, застро́млювати, ся, (про кілька) — позатика́ти і т. д. — Затули пальцем. — Застромив у стріху. — Затикала у намітку зеленої рути. н. п. — Затикнув чіп.

Затлі́ться = затлі́ти, ся.

Затлѣ́ться = затлі́ти, ся.

Затми́ть, ся, затмѣва́ть, ся = д. Затемни́ть, (про сонце, місяць) — міни́ти ся, відміни́ти ся, відміня́ти ся. — Як сонце мінить ся, то не можна на нього дивити ся. Ман. — Як мінить ся сонце, то деколи буває так, що місяць зовсім сонце закрие. Де-що про С. Б. — Так само, як сонце, мінить ся і місяць. Ід.

Затмѣ́ніе = 1. відмі́на (сонця, місяця).

2. темно́та, сту́ма (С. З. Жел); заморо́ка.

Зато́къ = 1. кра́йка (тканини). С. З.

2. колїно, за́ворот (річки). Ман.

Затола́чивать, затолочи́ть, ся = витоло́чувати, вито́птувати, вибива́ти, ви́толочити, ви́топтати, ви́бити, ся. — Витолочили траву.

Затолка́ть = д. Зата́лкивать.

Затолкова́ть = виясня́ти, тлума́чити (почать).

Затолкова́ться = 1. забала́кати ся. — Забалакали ся до ранку.

2. спанте́личити ся, зби́ти ся з пантели́ку, заплу́тати ся (виясняючи що). — Почав виясняти, тай сам спантеличив ся.

Затолочи́ть = д. Затола́чивать.

Затоло́чь = затовкти́.

Затоми́ть, ся, затомля́ть, ся = 1. затоми́ти, втоми́ти, змори́ти, стоми́ти, ся, підтопта́ти ся, знемогти́, втомля́ти, замо́рювати, ся, знемага́ти, (про кілька) — потоми́ти, ся, повтомля́ти, ся. — Усі потомили ся, поприставали — ніяк не підійдемо. Чайч.

2. зану́дити ся.

Затону́ть = потону́ти.

Зато́нъ = зато́н (С. З.), пла́вня.

Затопа́ть, зато́пнуть, затопи́ть, ся = затопа́ти, залива́ти ся, понїма́ти ся водою, затопи́ти, ся, зато́пнути, зали́ти ся, поня́ти ся водо́ю. — Від дощів вся низина поняла ся водою. — Дніпра гірло затопило. К. Ш. — Затоплю недолю дрібними сльозами. К. Ш.

Зато́пать = зату́пати, затупоті́ти, затупцюва́ти. — А він як затупотить на його: геть, каже, відсіля!

Затопи́ть = д. Зата́пливать і Затопа́ть.

Затопля́ть, затопи́ть = д. Зата́пливать.

Затопта́ть, ся = д. Зата́птывать.

Зато́пъ = д. Зато́нъ.

Затопы́риться = настовбу́рчити ся. — Дивись, як у його волосся настовбурчилось.

Заторгова́ть = заторгува́ти, сторгува́ти.

Заторжествова́ть = святкува́ти (почать).

Заторма́зи́ть = загальмува́ти. С. Л. — Дуже крута гора, треба загальмувати.

Заторноши́ть = засїпати, засми́кати, зашма́рпати, затяга́ти. — З усіх боків засіпали.

Зато́рникъ, зато́рный чанъ = брагова́р. С. Ш.

Заторопи́ться = захвата́ти ся, захапа́ти ся, заква́пити ся, поспіша́ти. — Збіраючись в дорогу, так захапали ся, що багато де-чого позабували.

Заторото́рить = зацокоті́ти, запоро́щати, торо́чити, верзти́ і т. д. д. Болта́ть 3. (почать).

Зато́ръ = 1. за́тір (заміс хліба чи солоду на горілку або на пиво, теж і сама міра потрібного для сього хліба).

2. тісно́та, тиск, ти́снява. — Така тіснота, що й яблуком не протиснеш. С. Ш. — І хлопців чортів тиск було. С. Ш. — Така тиснява, що й не пропхаєш ся.

Затоскова́ть, ся = зажури́ти ся, засумува́ти і т. д. д. Запеча́литься. — Сидить козак у неволі, тяжко зажурив ся. н. п.

Заточа́ть, заточи́ть = засила́ти, висила́ти (на заслання), замика́ти (в тюрму), засла́ти, ви́слати, замкну́ти, (про кілька) — позасила́ти і т. д.

Заточе́ніе = засла́ння; нево́ля, вязе́ння. — Бути ж мині у неволї, у залїзах, у закові, молодому козакові. н. п. — Аби тебе до вязення не сажали. С. З.

Зато́ченіе = заго́стрювання.

Заточе́нникъ = нево́льник, вя́зень. С. З. — А як в вязнях був у Дорошенка. Л. В.

Заточе́нный = за́сланий.

Зато́ченный = заго́стрений.

Заточи́ть = 1. д. Заточа́ть. 2. д. Зата́чивать. 3. поточи́ти. — Черви поточили дерево.

Зато́чникъ = д. Заточе́нникъ.

Затошни́ть, ся = зану́дити, зава́дити. С. Л. — Чи від кутї кому занудить.. Сніп. — Занудило коло серця, закололо в боцї. К. Ш. — Щось мині з самого ранку завадило. С. Аф. — Ему затошни́лось = його зава́дило, зану́дило.

Затра́ва = 1. цькува́ння.
2. запа́лювання, запа́л (пороху в гарматї).
3. панівка (огнепальної зброї).

Затрави́ть, затра́вливать = 1. зацькува́ти, цькува́ти, зацько́вувати, загна́ти, заганя́ти. — Не займай, його й свої зацькують. н. пр. — Заганяли зайця хортами.
2. запали́ти, підпали́ти, запа́лювати, підпа́лювати (порох в гарматї).

Затранжи́рить = ци́ндрити, цви́ндрити, гайнува́ти, перево́дити (почать). — Почав циндрити худобу, поки всього не попереводив.

Затрапе́зный = 1. пістрьо́вий (зроблений в пістрі). — Пістрьовий хала́т. — Тепер вживаеть ся теж в знач. — засмальцьо́ваний, заяло́зений.
2. д. Засто́льный.

Затрапе́зъ = пі́стря (тканина).

Затра́та = тра́та, кошт, вида́ток (за другого).

Затра́тить, затра́чивать = ви́тратити, потра́тити, витра́чувати, тра́тити (за кого другого). — Він чи мало потратив на його.

Затрепета́ть, ся = затремтї́ти, затріпати ся, затїпати ся, затріпотїти, затруси́ти ся. — Затїпалась, затремтїла дївчина з ляку. Чайч.

Затреща́ть = затріща́ти, затріскота́ти, затріскотїти, (в розмові) — запоро́щати, зацокотїти, заторохтїти, (про масло, сало на вогню) — зашкварча́ти. — На його грізно закричалала, залаяла, запорощала. Кот.

Затре́щина = поти́лишник, стуса́н, штурхане́ць, буха́н, ошийок. — Дать затре́щину = да́ти поти́лишника, стусана́ і т. д., пошийкува́ти.

Затро́гать, затро́нуть, затро́гивать = заня́ти, займати, зачепи́ти, зачіпа́ти, торкну́ти, торка́ти ся, (про кільки) — позаймáти, позачіпа́ти. — Ой у полї калиноньба, на ню вітер віе, козак дївку вірно любить, заняти не сьміе. Тим він її не займае, що сватати мае. н. п. — На що мене зачіпаеш, коли собі иншу маеш? н. п. — А вже й парубок! усїх тобі дївчат на вулицї позачіпае. Чайч.

Затруби́ть = засурми́ти, затруби́ти. — Литва на труби засурмила. Кот. — Жалібненько у сурми засурмили. н. д. — Затруби, Грицю, в рукавицю. н. пр.

Затрудне́ніе = тру́дність, трудна́ция; притичина, при́тика (С. Л.), при́тча (С. Л.), перешко́да (С. Л.), завада (С. Аф.), моро́ка (С. З.), заморо́ка. — Великая трудность до ісполненїя обітницї. Б. Н. — Привик поборювати всякі трудностї. Фр. — Морока мінї з цим дїлом.

Затрудни́тельность = тру́дність, трудна́ция.

Затрудни́тельный, но = утру́дливий, во (С. Ш.), трудний, но, тяжки́й, ко, суту́жний, но, при́крий, ро, недого́дний, но, морочли́вий, во, моро́чний. — Сутужна праця. Кр. — Морочливе дїло.

Затрудни́ть, затрудня́ть, ся = утрудни́ти (С. Ш.), зава́дити (С. Аф.), перешко́дити, на перешко́дї ста́ти, заморо́чити, утрудня́ти, ся, заважа́ти, перешкожа́ти, на перешко́дї става́ти, моро́чити, ся, заморо́чувати, ся. — Тая трудність не помалу заважала. Ст. Л.

Затружда́ть, затруди́ть, ся = 1. затру́жувати (С. Аф.), труди́ти (С. Ш.), утрудня́ти, заважа́ти (роботою), затруди́ти (С. Аф.), утрудни́ти, ся. — На сторону ходити, коника трудити. н. п.
2. набрида́ти, обрида́ти, докуча́ти, набри́днути, доку́чити.

Затруни́ть = сьмія́ти ся, глузува́ти, кепкува́ти (з кого або над ким почать).

Затру́сить = боя́ти ся, лякати ся (почать).

Затруси́ть, затру́шивать, ся = затруси́ти, заси́пати, заки́дати, затру́шувати, затру́сювати, ся (С. Аф.), засипа́ти, закида́ти, ся. — Затрусив соломою, щоб не знать було. — Засипав стежку піском.

Затрясти́, затря́сть, ся = затрясти́, ся, затруси́ти, ся. — Вся земля затрусилась. К. З. о Ю. Р.

Затря́сы = тра́та, кошт, вида́ток.

Затума́нивать, затума́нить, ся = затума́нювати, затума́нити, ся, тумани́ти, ся, туманї́ти, стуманї́ти; заморо́чувати, заморо́чити, ся. С. Л. — Та туман полем, та туман туманить ся. н. п. — В мене голова туманіє. С. Ш.

Затупи́ть, затупля́ть, ся = затупи́ти, зату́плювати, ся (С. Аф.), тупи́ти, ся. — Брусок ножа не тупить. н. пр.

Зату́склый = поме́рхлий.

Затуха́ть, зату́хнуть = 1. га́снути, затуха́ти, зга́снути, зага́снути, зату́хнути. — Га не люлька в ротї. К. Ш. — Згасли очі ті пекучі, — смерть лягла вже на вустах. Чайч.

2. ту́хнути, сту́хнути, протру́хнути, затхну́ти ся (С. Аф.). — Яйця протухли.

Зату́хлый = 1. зга́слий, поту́хлий.

2. ту́хлий (С. Ш.), проту́хлий.

Затучнѣ́ть = погла́дшати.

За́тхлость, лый = д. **За́дхлость, лый.**

Затыка́ть = д. **Затка́ть** і **Заткну́ть.**

Заты́локъ = поти́лиця. С. З. Л. — Дав драла, аж потилиця лиска. — **Почёсывать въ затылкѣ** = чу́хати поти́лицю.

Заты́лочный = поти́лишний.

Заты́льный = 1. д. **Заты́лочный.**

2. за́дній.

Заты́нивать, затыни́ть, ся = тини́ти (С. Ш.), роби́ти, ста́вити тин, загоро́жувати тина́ми, обтини́ти, ся, поста́вити тин, загороди́ти, ся.

Заты́чка = за́тичка, (в бочцї або що зверху, куди вливають) — вту́лка, (внизу, де виливаєть ся) — чіп, шпу́нт, (що верх в хатї затикають) — за́ткало. Ман. — Отакечки без за́тички. н. пр.

Затѣва́ть, затѣ́ять, ся = 1. зачина́ти, починати, затїва́ти, (що зайве або пусте) — витїва́ти, зача́ти, поча́ти, затї́яти, ся. — Хлопче, молодче, який ти ледащо, затїяв женить ся, сам не знаєш на що. н. п. — Таке витїва, що і в борщ не кришуть. н. пр.

2. вига́дувати, ви́гадати. — **Затѣ́ялъ на меня́ напра́слину** = ви́гадав на ме́не дурни́цю.

Затѣ́и = ви́гадки, затїви (С. З.), ви́тївки, (примхливі) — витребе́ньки (С. Аф.).

Затѣ́йливый, во = 1, вига́дливий, іронічно) — витребе́нькуватий, вига́дливо, з витребе́ньками, з викрута́сами.

2. втїшний, но. — **Затѣ́йливое дитя́** = втїшна дити́на.

Затѣ́йникъ, ца = вига́дник, ця і д. **Заба́вникъ.**

Затѣ́йничать = вига́дувати, витїва́ти.

Затѣ́йный = ви́гаданий.

Затѣ́йщикъ, ца = д. **Зачи́нщикъ.**

Затѣ́мъ = затім, після сьо́го, після то́го, по́тім, вре́шті, на послїдок, відта́к (Гал.) — Потім треба ще згадати, що... — **Затѣ́мъ что** = бо, затім що, через те́, що..., тим, що..., позая́к (Гал.). — Не кінчив роботи, бо занедужав. — Не пішов через те, що до мене гостї приїхали. — **Затѣ́мъ что́бы** = на те́, щоб...

Затѣ́нивать, затѣня́ть, затѣни́ть, ся = затїня́ти, за́ступати, заступа́ти, закрива́ти сьвіт, затїни́ти, ся, заступи́ти сьвіт.

Затѣ́нка, за́тѣнь = за́тїнок, холодо́к. — Баба у затїнку стане за дівку. н. пр. — Ледве доплуганились до криницї, та спочили в холодку під вербами.

Затѣсни́ть, затѣсня́ть = затїсни́ти, затїсня́ти.

Затѣ́я = 1. д. **Затѣ́йникъ.**

2. вигадка, витївка, витребе́нька. — Д. **Затѣ́и**, котре вживаєть ся частїше.

Затѣ́ять = д. **Затѣва́ть.**

Затя́вкать = задзя́вкати, зага́вкати.

Затя́гивать, затяну́ть, ся = затяга́ти, затя́гувати, затягти́, ся, (про дїло) — волочи́ти, воловóдити, тягти́, проволокти́ і т. д., (про рани) — затяга́ти, загóювати ся, затягти́, ся і т. д, (узел, петлю) — зашмо́ргувати, зашморгну́ти. — Почало йому рани затягати. — Сказав, тай зашморгнув на шиї він аркан. Гул Ар.

Затя́жка = 1. затя́гування.

2. мотузо́к, моту́зка, поворо́зка (для затягування), в штанях — очку́р.

3. матня́ (у невода).

4. тягани́на (С. Ш.), проволо́чка.

Зауздáть = загнузда́ти (про кільки) — позагну́здувати.

Зау́локъ = зау́лок, (глухий) — за́зубень.

Зау́мничать = замудрува́ти.

Зауны́вный, но = жалібний, но, журний, но (С. Л.), журли́вий, во (С. З.), сумни́й, но. — Де узялась та зозуленька, у головках сїдала, жалібно кувала. н. д. —

Все я бачив; од усього серце надривалось, — і тоді журливе слово на папір прохалось. В. Щ.

Заунывность = журли́вість, сум, сумо́та; журба́, журбо́та, сму́ток, ту́га. — В голосі тії пісні багато журливости, а слова ще більше додають туги.

Заунѣть = д. Запеча́литься.

Заупоко́йный = помина́льний.

Заупо́рствовать, заупря́миться = упе́рти ся (С. Ш.), затя́ти ся (С. З. Л.), затну́ти ся (С. З.), завзя́ти ся, опина́ти ся (почать). — Хоч кремснем ухо ріж, так затяв ся. н. пр. — Кого не візьме, як затнеть ся, тому сидїти доведеть ся. Кот.

Заурча́ть = забурча́ти, загурча́ти, забуркотїти.

Заура́дный = звича́йний, аби́-які́й.

Заусе́ница = за́дїрка, за́дра (С. Пар.). — Не знаю й від чого це поробились у мене задїрки трохи чи не на всїх пучках.

Зау́ськать = зацькува́ти. — Зацькували собаками.

Заусѣнка, заусѣнье = д. Затѣнка.

Зауто́рить = задни́ти. — Треба краще заднити дїжку.

Зауто́рникъ = долото́ (жолобчасте), жоло́бок.

Зауто́рщикъ = бо́ндарь (котрий робить утори).

Зау́тра = за́втра вра́нцї.

Зау́треня = у́треня.

Зауто́живать, заутю́жить = загла́жувати, запрасо́вувати, загла́дити; запрасува́ти.

Зауша́ть, зауши́ть = ляпанця́ми годува́ти, ля́паса, ляща́ дава́ти, да́ти, би́ти, вда́рити по щока́х або по щоцї. — Як дам тобі ляща я в пику. Кот.

Зау́шина = ля́пас, ляпане́ць, лящ. С. З. Л.

Зау́шица, зау́шница = зау́шниця.

Зафальши́вить, зафальши́ть = захвальшува́ти.

Зафранти́ть = зачепури́ти ся.

Зафы́ркать = запо́рскати.

Заха́живать = захо́дити, заверта́ти, (до кого).

Заха́ивать, заха́ять = га́нити (С. Аф.), ганьби́ти, гу́дити (С. Аф.), ха́їти (С. Ш.), зга́нити, зганьби́ти, заха́їти. — Попів гудьмо, а з попами будьмо. н. пр.

Захандри́ть = зану́дити ся. — Занудив ся я, сидючи в хатї.

Заханжи́ть = присвяти́ти ся, приматкобо́жити ся. — Так уже присвятила ся — жива до Бога лїзе. Чайч. — А вже Настя приматкобожила ся, усе їй гріх та гріх, дивіть ся — „свята та божа, а псиною з душі тхне“.

Заха́пать, заха́пывать = захопи́ти, зага́рбати, заграбува́ти, захо́плювати, га́рбати, грабува́ти.

Заха́пъ = 1. захо́плювання.

2. обере́мок. С. З. — Взяв оберемок сїна.

Захва́ливать, захвали́ть = захва́лювати, вихваля́ти, захвали́ти, перехвали́ти. — Не дуже хвали, а то перехвалиш на один бік. Чайч.

Захва́стать, ся = захва́стати, хва́стати (почать), захвали́ти ся, зачва́нити ся, завелича́ти ся.

Захвата́ть = 1. захапа́ти, хапа́ти (почать).

2. захапа́ти, зама́цати, заяло́зити (замазати, хапаючи, мацаючи).

Захвати́ть, захва́тывать = 1. захопи́ти, захо́плювати, заня́ти, займа́ти. — Захопив жменю оріхів. — Телят заняли на громадському житї.

2. захопи́ти, схопи́ти, засту́кати, зла́пати. — Тут його зараз і схопили. — Злодїя в коморі застукали. — **Захвати́ть по горя́чимъ слѣда́мъ, на мѣстѣ преступле́нія** = схопи́ти, пійма́ти, злапа́ти на гаря́чому вчи́нку.

3. захопи́ти, зага́рбати, пограбува́ти, захо́плювати, грабува́ти, га́рбати. — Загарбав чужу худобу. — Захопив мою шапку.

4. зупини́ти, запини́ти (С. Аф.), спини́ти, зупиня́ти, запиня́ти, спиня́ти.

5. зачепи́ти, зачіпля́ти.

Захва́тливый = хапки́й, хапчи́вий, хапу́н (С. Ш.), хапу́га.

Захва́тъ = 1. ро́спір. — Сї обценьки не годять ся — малий роспір.

2. захо́плювання, грабу́нок. — **Въ захва́тъ** = зчепи́вшись.

Захвора́ть = д. Заболѣ́ть.

Захвоста́ть = хльо́стати, хво́ськати, шмага́ти (почать).

Захи́кать = засьмія́ти ся (по тихенько: хі, хі).

Захилѣ́ть, захирѣ́ть = марнїти, змарнї́ти, захлява́ти, захля́сти (С. Аф.), захи́ріти (С. Аф.), упада́ти, упа́сти на си́лах, занепада́ти, занепа́сти. — Захляв, наче три днї не їв. С. Аф. — Наші люди з важкої роботи занепали на силах. Чайч.

Захирѣ́лый = хи́рний, хи́рявий. — Ото стоїмо ми собі хирні, їмо отї грінки. н. о.

Захитри́ть — хитрува́ти (почать).
Захихи́кать = д. **Захи́кать.**

Захлама́щивать, захламости́ть = зава́лювати, закидати, завали́ти, заки́дати, замотлоши́ти.

Захлеба́ть = засьо́рбати.

Захлебну́ть, захлёбывать = запи́ти, запива́ти (сьо́рбаючи).

Захлебну́ться, захлёбываться = захлину́ти ся, похлину́ти ся, захлипну́ти ся, зали́ти ся, захлипа́ти ся, залива́ти ся. — Аж пирхае, аж захлипаеть ся. н. к. З. о Ю. Р. — Порипаєш, — не дай Боже, заллєш ся водою. К. Д. — Сьміеть ся аж заливаеть ся.

Захлесну́ть, захлёстывать, ся = 1. хви́сьнути, хвиськати (С. Ш.), захви́сьнути, захви́ськувати.

2. заплу́тати, закрути́ти, зашморгну́ти, заплу́тувати, закру́чувати, зашмо́ргувати, ся (про придиво, нитки то що: затягати ся петлею).

2. захлю́пати, захлю́пувати ся; залúти, залива́ти ся (хлюпаючи). — Хвиля захлюпнула човен.

Захлёстка = 1. за́шморг (петля. С. Аф.) — Завязати зашморгом. — **Шить въ захлёстку** = ши́ти ланцюжко́м.

2. кля́мка, пля́мка. С. З. Л.

За́хлисть = мул, наволо́ка, наволо́к, запли́нок. (С. З.).

Захло́пать = (батогом то що) — зал́яскати, заляща́ти, (в долоні) — заплеска́ти, заля́пати, (очима) — залу́пати, закли́пати. (Лев.).

Захло́пка = 1. хли́павка, хлипо́к, хлипе́ць. — Треба краще прироби́ть хлипок до смоку.

2. кля́мка, пля́мка, за́сувка, за́щіпка.

Захло́пнуть, захло́пывать, ся = зачини́ти, зачиня́ти, ся, ра́птом, грю́кнувши (двері, хвіртку то що), грю́кнути, грю́кати. — Він так і вискочив з хати, грюкнувши дверима.

Захлопота́ть, ся = заклопота́ти, ся.
Захлысну́ть = д. **Захлесну́ть.**

Захлю́пать, захлю́стать, ся = задри́пати, ся, затьо́пати, ся (С. Аф.), забрьо́хати, ся. (С. Аф.). — Задрипав ся по коліна. Чайч.

Захля́бать = захита́ти ся, заколиха́ти ся, заколива́ти ся.

Захны́кать = запхи́кати, зарю́мсати.

Заходи́ть = 1. захо́дити. — По дорозі зайшов до його. — Місяць зайшов за хмару.

2. заходи́ти. — Заходив по хаті.

Заходи́ться = те́рпнути, дубі́ти, дерев'яні́ти, кля́кнути. — Писав, писав, аж руки терпнуть. С. Ш. — Так холодно, що руки клякнуть. — **Ру́ки зашли́ (від холоду)** — за́шпари зайшли́. С. Аф.

Захо́дникъ, захо́дчикъ = д. **Дермопря́тъ.**

Захо́дъ = 1. за́хід. — Се було при заході сонця.

2. паску́дник, срач (С. З.). — Школу жидівську на срач подарувати. н. д.

Захожде́ніе = за́хід.

Захо́жій = захо́жий (С. Л.), перехо́жий, мандрі́вний. (С. З.).

Захозя́йничать, захозя́йствовать = захазяйнува́ти, загосподарюва́ти.

Захола́живать, захолоди́ть, ся = холоди́ти, захоло́жувати, захолоди́ти, ся.

За́холодь = холодо́к, за́тінок. (Д. Затѣнка).

Захолодѣ́ть = захоло́нути.

Захолу́стье = 1. глушина́. — Живемо в такій глушині, що до нас і чутка не доходить.

2. гущина́, гуща́вина (в лісі). — Заліз у саму гущину.

Захорони́ть, ся = захова́ти, ся, похова́ти, ся. — Сама хоче мене мати в землю заховати... а хто ж її головоньку буде доглядати? н. п. — Охрімову матір заховали, вмерла, не діждалась сина. н. о. — Вчора вмер, а сьогодня вже й поховали — Рости, рости а клен-древо, рости в гору високо, поховали пана отамана в сиру землю глибоко. н. п. — Заховав десь мою шапку. — Нема його нігде, мабудь десь заховав ся.

Захорохо́риться = роспри́ндити ся.

Захотѣ́ть, ся = захоті́ти, ся, захті́ти, ся, схоті́ти, ся, забажа́ти, ся, заману́ти ся, закорті́ти, (притьмом) — приспі́ти, приспи́чити. — Захотіло ся мині й про се дознати ся. — Забажало ся о Петрі мерзлого. н. пр. — Нам чогось иншого заманулo ся. К. Х. — Закортіло чоловіка зайти у шинок. н. к. — Закортіло йому тії страви покуштувати. Чайч. — Паськові приспіла охота доконче його питати. Лев. — Отсе як приспичило, що й підождати не можна!

Захо́хлиться = їжити ся (почать), наїжити ся, наїжа́чити ся.

Захохота́ть, ся = зарегота́ти ся.

Захрабри́ться = захрабрува́ти, бадьори́ти ся (почать). — Ледве ноги волочить, а дивись, як почав бадьоритись.

Захрапѣ́ть = захропти́.

Захребе́тникъ = бурла́ка, на́ймит.

Захрипѣ́ть = захрипі́ти, захарча́ти. — Одного й другого ударив під бік ножем, — так вони й захарчали. н. к.

Захрома́ть = зашкандиба́ти, зашкитильгати, зашкандиля́ти.

Захрустѣ́ть = захрустіти, захрумтї́ти, захрумча́ти. (С. З). — Чую — хрумчить сніг, — мабуть у когось під ногами захрумчав. Чайч. — Чути було, як кістки в зубах у його захрумтїли. С. Л.

Захрю́кать = захрьо́кати, захро́кати, зарохкати. — То собака инде гавкне, то захрьокає свиня, то шкодлива кішка нявкне, то цьвірінькне горобя. Сніп.

Захря́слость = 1. зава́л.
2. затве́рдлість.

Захря́слый = 1. зава́лений, заби́тий, заму́лений.
2. затвердїлий.

Захря́снуть = 1. заби́ти ся, заму́лити ся (С. Аф.). — Ринва чимсь забила ся, от вода й не тіче. — Ставок замулив ся.
2. застря́нути, застря́ти. — Хотів збить яблуко, кинув ломаку, а вона й застряла. — Пішла по воду, та десь і застряла. С. Аф.
3. д. **Затвердѣ́ть.**

Захрястѣ́ть = затріща́ти, тріснути.

Захуда́ть = 1. сху́днути, з тїла спа́сти, змарнїти. — Поки багатий схудне, то убогий здохне. н. пр.
2. з'убо́жіти, звести́ ся. — Звели ся тепер наші пани: і хочуть панувати і нї с чого. Чайч.

Захули́ть = д. **Заха́нивать.**

Захѣ́ривать, захѣ́рить = зачі́ркувати (С. Аф.), вичі́ркувати, зачеркну́ти, ви́черкнути, (багато) — повичі́ркувати. — Багато вчитель повичіркував з мого писання. Чайч.

Заца́пать = захопи́ти, зага́рбати.

Зацара́пать = задря́пати, зашкря́бати.

Заца́рить, заца́рствовать = зацарюва́ти, запанува́ти. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш.

Зацвѣсти́, зацвѣ́сть, зацвѣта́ть = 1. зацьвісти́, заквісти́, заквітува́ти, зацьвіта́ти, розцьвіта́ти. — Ой у полї, ой у полї зацьвіли волошки, тим я тебе полюбила, що румяний трошки. н. п. — Зацьвіла в долинї червона калина, нїби засьміялась дївчина дитина. К. Ш. — Ой заквітли фіялочки, заквітли, цїлї гори і долини закрили. н. п.
2. зацьвісти́, зацьвіта́ти. — Заснула Вкраїна, буряном укрилась, цьвіллю зацьвіла. К. Ш.

Зацы́кать = запі́кати, запища́ти, запискотї́ти (про курчат).

Зацѣлова́ть, ся = зацїлува́ти, ся.

Зацѣ́па = 1. заче́па, клю́чка, га́к.
2. приче́па, задьо́ра і т. д. д. **Зади́ра.**

Зацѣпи́ть, зацѣпля́ть, ся = 1. зачепи́ти, чіпля́ти, зачіпля́ти, ся. — Зачепив ся за поріг, тай упав. — Біда та й за біду зачепила ся. н. пр.
2. зачепи́ти, заня́ти, чіпа́ти, зачіпа́ти. — Не чіпай мене, бо битиму. — На що мене зачіпаєш, коли собі иншу маєш. н. п. — Не займай його.

Зацѣ́пка = 1. д. **Зацѣ́па.**
2. зачіпля́ння, зачіпа́ння.
3. при́чепка (С. З.), за́чіпка. (С. Аф.). — Так і шукає за́чіпки, щоб занестись.

Зацѣпле́ніе = д. **Зацѣ́пка 2.**

Зацѣпля́ть = д. **Зацѣпи́ть.**

Зацѣ́пчивый = д. **Зади́рчивый.**

Зацѣ́пы = і́кли.

Зача́верѣть, зача́врѣть = зав'я́нути, зача́хнути, захи́ріти (про рослини).

Зача́вкать = запля́мкати, зажвя́кати, зачвя́кати (Чайч.).

Зачарова́ть, зачаро́вывать = зачарува́ти, заворожи́ти, замо́вити, зачаро́вувати і т. д., (про кілька) — позачаро́вувати і т. д.

Зачародѣ́йствовать = зачарува́ти, зачаклува́ти, заворожи́ти, завідьмува́ти, поча́ть чарува́ти і т. д.

Зачасти́ть, зачаща́ть = 1. упа́дити ся, упа́жувати ся (С. Ш.), вчаща́ти, учаща́ти (почать). — Упадив ся журавель до бабиних конопель. н. п. — Де не люблять — не бувай, а де люблять — не вчащай. н. пр.
2. поспіша́ти ся, задріботїти, задробцюва́ти (переважно в мові або в ходї).

Зачасту́ю = ча́сто, часте́нько, ча́сто-гу́сто (Чайч.).

Зача́тіе = д. **Зарожде́ніе.**

Зача́ть, зачина́ть, ся = 1. поча́ти, зача́ти, почина́ти, зачина́ти, ся.
2. заваготї́ти, заваготнї́ти, зачерева́тїти, поне́сти, зайти́, ваготї́ти, черева́тїти. — У цариці не було дітей зроду. Сказали їй зварити щучину голову. Ізваріть ту голову, із'їжте, то ви зайдете. Вона так і зробила: зайшла і родила. н. к.
3. зароди́ти, зарожда́ти, ся, заро́жувати ся, зача́ти, зачина́ти, ся, законя́ти, законя́ти, ся. — Законяєть ся дитина. Полт. Чайч.

Зача́хнуть = зача́хнути, захи́ріти, похи́ріти, помарнїти.

Зачва́кать = д. **Зача́вкать.**

Зачва́ниться = зачва́нити ся, запиндю́чити ся, запри́ндити ся, заінди́чити ся.

Зачерви́вѣть = зачерви́віти.

Заче́ркивать, зачеркну́ть = д. **Захѣ́ривать.**

Заче́рнивать, зачерни́ть = 1. зама́зувати, каля́ти, брудни́ти, зама́зати, закаля́ти, забрудни́ти, (про кільки) — позама́зувати і т. д.

2. д. **Захѣ́ривать.**

Зачернѣ́ть, ся = зачорні́ти.

Зачерпну́ть, заче́рпывать = зачерпну́ти, заче́рпувати, зачерпа́ти.

Зачерствѣ́лость, лый = че́рствість, че́рствий.

Зачерствѣ́ть = заче́рствіти, поче́рствіти. — Увесь хліб поче́рствів. Чайч.

Зачерти́ть, заче́рчивать = зарисува́ти, зазна́чити, позначи́ти, зарисо́вувати, зазнача́ти, значи́ти.

Зачеса́ть, ся, зачёсывать, ся = 1. зачеса́ти, зачі́сувати, ся, (про кільки) — позачі́сувати. — Усі наші дівочки позачісувані йдуть. н. п.

2. зачу́хати, ся (С. Аф.), зачухма́рити, ся.

3. засвербі́ти. С. Ан.

Зачёска = зачі́сування.

Зачести́ть = 1. шанува́ти, чти́ти (почать).

2. га́нити, ганьби́ти, ла́яти (почать).

Заче́сть, зачита́ть, ся = залічи́ти, защита́ти, залі́чувати, защи́тувати, ся.

Зачёсывать, ся = д. **Зачеса́ть, ся.**

Зачётъ = замі́на. — **Брать, дава́ть въ зачётъ** = бра́ти, дава́ти впере́д, на одробі́ток. — **Не въ зачётъ** = не лі́чучи, не в що́т.

Зачи́кать = чи́кати, чикри́жити (почать).

Зачили́кать = зацьвірі́нькати.

Зачина́ть, ся = д. **Зача́ть.**

Зачи́нивать, зачиня́ть, зачини́ть, ся = ла́годити, поправля́ти, справля́ти, лата́ти, зала́тувати, зала́годити, пола́годити, поправити, спра́вити, залата́ти, ся.

Зачини́ться = загорді́ти, зачва́нити ся.

Зачи́нка = ла́годіння, лата́ння.

Зачи́нщикъ, ца = приві́дця (С. З. Л.), приво́дець (С. З.), приво́дчик, ця (С. Л.), призві́дця, заво́дчик, ця (С. Л.), причи́нник, ця. — Через ваших же привідців на вас погибель. Брюховецький. С. З. — Привідці зараз, ся шептуха, йому шепнула біля вуха і завела з ним річ таку. Кот.

Зачи́нъ = почи́н, поча́ток, при́вод. — Всюди привод дає. Номис.

Зачиня́ть, ся = д. **Зачи́нивать.**

Зачи́ркать, зачири́кать = д. **Зачили́кать.**

Зачи́слить, зачисля́ть, ся = д. **Заче́сть.**

За́чисто = за гото́ві гро́ші.

Зачита́ть, зачи́тывать, ся = 1. д. **Заче́сть.**

2. зачита́ти, зачи́тувати, ся. — Зачитав ся, аж в очах потемніло.

Зачиха́ть, ся = зачха́ти, ся.

Зачмо́кать = зацмо́кати.

Зачо́кать = зацо́кати.

Зачуми́ть, зачумля́ть, ся = зарази́ти, заража́ти джумо́ю, морови́цею.

Зачу́ять = почу́ти, зачу́ти. — Ой зачула моя доля, що не бути мені дома. н. п. — Почула собака звіра, почала нюшити. Чайч.

Зачѣмъ = чого́, чом, на́ що, на віщо, чому́. — Чого тебе туди понесло? — Чом, чом, чорнобров, чом до мене не прийшов? н. п. — Навіщо се мені здалось?

Зоша́вкать = зашамоті́ти.

Зашага́ть = заходи́ти, ступа́ти (почать).

Зашалбе́рить = 1. д. **Забаклу́шничать.**

2. замоло́ти, верзти́, торо́чити, тереве́ні пра́вити (почать).

Зоша́ливать, зашали́ть, ся = 1. пустува́ти, жирува́ти (почать).

2. розпустува́ти ся, розжирува́ти ся.

Зоша́мшить = 1. д. **Зоша́вкать.**

2. задеркоті́ти, задерча́ти, задзижча́ти. С. Аф. (Про колеса або маятник в дзигарях, як вони, черкаючись, деркотять).

Зоша́ркать = зачо́вгати.

Зоша́стать, зашасти́ть = зашамоті́ти.

Зашата́ть, зоша́тывать, ся = захита́ти, захи́тувати, ся.

Зашвы́ривать, зашвырну́ть, зашвыря́ть = закида́ти, шпурля́ти, швирга́ти, закі́нути, зашпурну́ти, (про кільки) — позакида́ти. — Позакидав хлопець усі свої іграшки, взявши ся пильно до книжки. Чайч.

Зашевели́ть, ся = заворуши́ти, ся, (про множество) — закиші́ти, закомаши́ти ся. — Заворушила ся пустиня, мов із тісної домовини на той останній страшний суд мерці за правдою встають. К. Ш.

Заше́екъ = карк, поти́лиця (власне спідня частина потилиці). — **Уда́рить по заше́йку** = вда́рити по поти́лиці, поти́лишника да́ти.

За́шей, у виразі: **Въ за́шей** = в поти́лицю, по поти́лиці, в триши́я, в три ви́рви. — Вигнав його в тришия. — В три вирви вигнали. Кот.

Заше́ина = 1. карк.

2. поти́лишник. — Дав йому доброго по-

тилишника. — Геть відсіль к чорту, а то потилишника дам. Кот.

Зашелости́ть = зашелесті́ти, зашамоті́ти, зашиши́рхати, шеле́снути, шиши́рхнути. — Тихо всюди і лист не шелесне. Чайч. — — На землю злїзла ніч, нїгде анї шиширхне, хіба то де куди крізь сон що небудь пирхне. Гул. Ар.

Заше́лецъ = захо́жий, заволо́ка. — А на чужій на сторонції зовуть мене заволокою, велять мінї річку брести широкую ще й глибокую. н. п.

Зашелуди́вить = зарази́ти па́ршами.

Зашелуди́вѣть = запарши́віти, спарши́віти.

Зашепеля́ть = зашепеля́вити.

Зашепта́ть, зашёптывать = 1. зашепоті́ти, зашепота́ти.

2. замо́вити, зашепта́ти, заворожи́ти, замовля́ти, заше́птувати, заворо́жувати.

Зашеро́шить = 1. сколо́шкати, скудо́вчити, скуйо́вдити, поко́шлати.

2. коло́шкати і т. д. д. **Еро́шить** (почать)

Зашерша́вѣть = закудла́тїти, закошла́тїти, скоструба́тїти.

Зашиба́ть, зашиби́ть, ся = 1. забива́ти, заби́ти, ся, уда́рити, ся. — Здорово забив ся об камінь — Забив ногу. — Дуже ударив ся.

2. добува́ти, заробля́ти, добу́ти, зароби́ти. — Він багато грошей заробив.

3. запива́ти, вкида́ти ся в горілку або в яке́ леда́цтво.

Заши́бина, зашибъ = мі́сце на тїлї, де уда́рено, (з знаком) — синя́к, (довгастим) — сму́га, басама́н. — Як ударив батогом, так синя смуга й набігла. Чайч. — Прийди, прийди, щось ти дам, через плечі басаман. н. п.

Зашива́ть, заши́ть, ся = зашива́ти, заши́ти, ся. — (Починати шить, зашивати подране і заробляти шитвом).

Заши́вка = 1. зашива́ння.

2. заши́те (місце). — Подралось саме на зашитому.

Зашипѣ́ть = зашипі́ти, (про гадюк, гусей) — засича́ти, (про масло, сало) — зашкварча́ти. — Гусак засичав. Фр. — Гадюка хоч не вкусить, так засичить. н. пр. — Зашкварчало сало на сковородї.

Заши́шкаться = д. **Заме́длить, замѣшкать.**

Зашлёпать, ся = задри́пати, ся, затьо́пати, ся, захлю́пати, ся, забрьо́хати, забо́втати, ся.

За́шлый = д. **Заше́лецъ.**

Зашмыга́ть = 1. зашмигля́ти, засновиґа́ти. — Засновиґала там по всім кутках. Б. Г.

2. задри́пати, затьо́пати, затаска́ти. — Задрипав свиту.

Зашпи́ливать, зашпи́лить = пришпи́лювати, пришпили́ти.

Зашпыня́ть = закепкува́ти, заглузува́ти, закпи́ти, на глу́м підня́ти.

Зашумѣ́ть = зашумі́ти, (про юрбу людей) — загомонї́ти, загаласува́ти, (про одежу) — зашамотї́ти, (про вогонь) — загоготї́ти, (про що важке) — загуркотї́ти. — Загудїло в чорній хмарі, зашумів весь лист. н. п. — Коли чуе: загаласували всї люди, кричать: „пожежа“! Чайч. — Загоготїло в грубі. — Загоготів якийсь підземний глас. Греб. — Народ загомонів, заворушив ся.

Зашути́ть = зашуткува́ти, зажартува́ти.

Зашушу́кать = зашушу́кати, ся, затишкува́ти ся. — Панночки, тишкуючись, на сьміх його підіймали. К. Х.

Защебе́нивать, защебени́ть = закида́ти, заки́дати гру́вом (грудками цегли, глини то-що).

Защебета́ть = защебета́ти. — Защебетав соловейко. К. Ш.

Защеголя́ть = хверцюва́ти (С Ш.), чепу́рити ся (почать).

Защекота́ть = 1. залескота́ти, залоско́тати. — Може вийшла русалонька матері шукати, а може жде козаченька, щоб залоскотати. К. Ш.

2. заскрекота́ти, заскрегота́ти. — Сорока заскрекотала.

Защёлка = кля́мка, пля́мка, за́щіпка (С. Аф.).

Защёлка́ть, защёлкивать, защёлкнуть = 1. лу́скати (почать), заля́скати, (зубами) — заклацати, (про соловейка) — затьо́хкати (С. Аф.), лу́скати, ля́скати і т. д. (починати).

2. защіпа́ти, защіпну́ти (защіпку або клямку). С. Аф.

Защеми́ть, защемливать, защемля́ть, ся = прищеми́ти, прищикну́ти, (зачиняючи скриню) — прискри́нити; прищемля́ти. — Зачиняв двері та якось і прищикнув собі пучку.

2. защемі́ти (С. Аф.), зани́ти. — Защеміло серце.

Защёмъ = 1. мі́сце, де прищи́кнуто.

2. клїщі, обце́ньки.

Защепа́ть = дра́ти дра́нку, скалки́, лучину (почать).

Защёпина = д. **Задо́рина.**

Защёпка = 1. за́стїжка, за́щіпка (у книжцї).

2. д. **Задо́рина.**

Заще́пливать, защепи́ть = 1. задира́ти, задра́ти (тешучи або стругаючи).

2. д. **Занози́ть.**

Защёчный = защі́чний.

Защи́пка, защи́пъ = (у пирога) — пружо́к, (у книжки) — лапка.

Защипа́ть, защи́пывать = 1. защипа́ти, защи́пувати.

2. защипа́ти, заскубти́, защи́пувати, заску́бувати. — Гуси заскубли курча.

3. залі́пити, залі́плювати (про тісто).

Защи́та = 1. засло́на (С. З. Л.), за́хист (С. Аф. Л.). — Не мов верства на шляху: без роду, без захисту. н. о. — Він мав собі захист у тім холодку від тяжкої спеки й сипкого піску. Пч.

2. оборо́на (С. Л.), охоро́на, засту́па (С. Л.), зату́ла. — Чоловік як ворона, а все жінці оборона. н. пр. — На оборону Батурина з войском вишедши. Л. В. — Надіючись на милостивую охорону вашої Вельможности. Л. В.

Защити́тель, ница = оборо́нець, оборо́нця (С. З. Ж.), засту́пник, ця.

Защити́ть, защища́ть, ся = оборони́ти, одборони́ти, захисти́ти, заступи́ти, ся, порятува́ти, борони́ти, обороня́ти, захища́ти, заступа́ти, ся, оступа́ти ся, рятува́ти, ся. — Поможе чи не поможе, а хоч оборонить нас від жидів. Фр. — Дай йому Боже здоровя і щастя, борони його від нещастя. н. п. — Буде мене муж бити, нема кому боронити. н. п. — Ти мене од смерти одборонив, одбороню і я тебе. н. к. — Ой не слухай, милий Боже, що я говорила, бодай мого миленького Пречистая боронила. н. п. — Од татарви безбожної землю захистили. К. Д. — Нічим хліва захистити. С. З — Може чванитесь, що братством віру заступили, що Синопом, Трапезундом галушки варили? К. Ш. — А Бог мінї помогае, мене заступае. К. Ш. — Заступати немощних і боронити без вини погибающих. Л. В.

Защити́тельный = оборо́нний. — Орда оборонною рукою в поле виступала. Л. Сам.

Защи́тникъ, ца = д. **Защити́тель.**

Защища́ть, ся = д. **Защити́ть.** — **Защищённый** = оборо́нений, захи́щений. — **Мѣсто, защищённое отъ непого́ды** = за́хист, за́хисток. — **М. з. отъ вѣтра** = затишне́ мі́сце, за́тишок. С. Аф.

Защуня́ть = карта́ти, дорі́кати, гри́зти (почать або дуже).

Защу́ривать, защу́рить, ся = д. **Зажму́ривать.**

Защуру́пить, защуру́пливать, ся = зашрубува́ти, зашрубо́вувати, ся.

Заѣда́ть, заѣсть = 1. загриза́ти, загри́зти, закуса́ти. — Кицька загризла пацюка. — Собаки закусали порося.

2. роз'їда́ти, ятри́ти, роз'ї́сти, роз'ятри́ти. — Пластирь тільки роз'їдае болячку, а не помогае.

3. заїда́ти, заї́сти. — Таке гірке, на силу заїв. — Після горілки треба заїсти. — **Но́жницы заѣда́ютъ** = но́жиці затина́ють ся. — **Заѣла снасть** = заплу́тала ся.

Заѣда́ться, заѣ́сться = 1. загриза́ти ся, загри́зти ся, почина́ти або поча́ти гри́зти ся.

2. загриза́ти ся, гри́зти ся, свари́ти ся, заво́дити ся, загри́зти ся, завести́ ся. — Вона така зубата, що з усіма́ загризаеть ся. Чайч. — Як випив чарку, то тільки й діла що заводить ся. С. Аф.

Заѣдки = заї́дки (С. Аф.), заї́док (С. З.), ла́сощі, лагоми́ни, лагоми́нки. С. З.

Заѣдчивый = зва́дливий, зади́рливий, задера́куватий, сварли́вий.

За́ѣды = за́їди. С. Аф. — Як у горобця заїди.

За́ѣдь = насо́си (у коней коло зубів). — Треба покликати коновала — сколоти насоси.

Заѣздъ = 1. заїзжа́ння.

2. загі́н. — Козаки загонами кинули ся добивати ляхів.

Заѣзжа́той = доїзжа́чий.

Заѣзжа́ть, заѣ́хать = заїзди́ти, заї́хати. — **Заѣзжа́я** = наї́здом. — **Заѣ́хать по ро́жѣ, по заты́лку** = загили́ти по пи́ці, ляпанця, ляща́ да́ти, по потилиці да́ти.

Заѣзживать, заѣздить = заїзжувати (С. Аф.), замордо́вувати, заї́здити, замордува́ти. — Заїздив, замордував коня.

Заѣзжі́й = приї́зжий.

Заѣсть, ся = д. **Заѣда́ть, ся.**

Заѣ́хать = д. **Заѣзжа́ть.**

Заэконо́мничать = заскупи́ти ся, жи́ти ску́по (почать).

Заюли́ть = заверті́ти ся, закрути́ти ся, заметуши́ти ся, лабу́знити ся (коло кого почать), заходи́ти хо́дором. — Заметушив ся він перед паном — так ходором і ходить. Чайч. — Перед паном Федором ходить жид ходором. К. Ш.

Заюри́ть = д. **Заспѣши́ть** і **Заторопи́ть.**

Заюро́дствовать = чудасі́йничати, удава́ти бла́зня (почать).

Заю́ркать = пурина́ти (почать).

Заяви́ть, заявля́ть = заявити (С. Аф.), оповісти́ти, ознайми́ти, заявля́ти (С. Аф.), оповіща́ти, ознаймова́ти (С. Л.). — Чому ж ви старшому не ознаймили? К. Ст.

Заявле́ніе = зая́ва, зая́вка, опові́стка.

Зая́лове́лая = я́лова, я́лівка, ялови́ця (С. З.).

Зая́лове́ть = ста́ти я́ловою.

Заяры́жничать = запія́чити.

Заясне́ть, ся = заясні́ти, ся.

За́яцъ, зв Lepus timidus — заї́ць, за́єць, за́йко, здр. — за́йчик, білий — біля́к. С. Ш. — **За́яцъ земляно́й**, Dipus jaculus = земляни́й за́єць.

За́ячина = д. **За́йчина**.

За́ячій = за́ячий. — Довгий, як заячий хвіст. н. пр. — **За́ячій ко́рень**, рос. Asarum — ко́питень, копи́тник, копитня́к, підли́стник, підолі́шник, підорі́шник. С. Ан. — **З. молоди́лъ**, рос. Sedum telephium L. = за́яча капу́ста, за́яча розса́да (укр.), ма́сляне зілля (гал.). С. Ан. — **З. ове́съ**, рос. Avena pubescens L. = вівсю́г, вівсюне́ць, мітли́ця. С. Ан. — **З. сала́тъ**, рос. Sonchus oleraceus L. = молоча́к, каки́ш. С. Ан. — **З. чесно́къ**, рос. Teucrium Scordium L. = ди́кий часни́к, скордія. С. Ан. — **З. щаве́ль**, рос. Oxalis acetosella L. = за́ячий щаве́ль, щаву́х. С. Ан. — **З. кровца́**, рос. Hypericum L. = зьвіробой, крівця́, за́яча крівця́, святоя́нське зілля, молоде́цька кров, кришта́льки, ма́тері Бо́жої сльози. С. Ан. — **З. ла́пка, но́жка**, рос. Trifolium arvense L. = ко́тики, огіро́шна трава́, огіро́шник (укр.), поли́ця (гал.). С. Ан. — **З. трава́** = д. **З. щаве́ль**.

Зби́тень = гаря́ч, гаря́чий (С. З.). — (Напиток гарячий з води, лаврового листу або шавлії і меду.) — Страшенно змерз, та вже випив гарячу́, тоді трохи зігрів ся.

Збитеньщи́къ = той, що продає́ гаря́ч.

Збру́йный = збро́йний.

Збру́я = 1. збро́я. — А Ярина дає зброю, на порозі стоя. Степан її надіває та плачуть обоє: і шаблюка, мов гадюка, й ратище-дрючина і самопал семипядений повис за плечима. К. Ш. — Помер козак й тиха його мова, зостаеть ся кінь вороний та ясная зброя. н. п.

2. збру́я, (на німецький манір) — шо́ри. — Купив коней і разом всю збрую.

3. струме́нт, спра́ва, справи́лля (ремесницьке).

Зва́ніе = зва́ння, стан, ста́ть. — Звання козацьке та життя собацьке. н. пр. — Зібрали ся люди різного стану: і козаки, і пани і купці. — Ми козачої статі. — У нашій статі такий звичай.

Зва́ный = кли́каний, про́ханий. — А він колись був кликаний, рушники вже дбались. К. Ш. — На проханих гостей багато треба. н. пр.

Звать, ся = 1. зва́ти, кли́кати, заклика́ти, запро́шувати. — Тоді, як кличу — йди. н. пр. — Кличу, кличу, він не йде, нехай же він пропаде. н. п. — Закликав його до себе. — А в тій пісні чуєш і радість і сльози, мов би твою душу якісь душі кличуть. Аф. — Запросили до себе гостей. — Ой чи чула, моя мила, як я тебе кликав, поуз твої ворітечка сивим конем їхав. н. п.

2. д. **Взыва́ть** і **Восклица́ть**. — Коли чую, гука він: а йди-но сюди! н. к. — Я ж думала, моя ненько, що в лісі гукає, а тож моя гірка доля мене знов шука́є. н. п.

3. зва́ти, ся, назива́ти, ся, прозива́ти, ся, менова́ти, ся. — Його звуть Олексієм. — От не згадаю, якось чудно він прозиваєть ся. — **Звать соба́ку** (кличучи: цю-цю!) цюцю́кати. — Нехай цюцюкають... мене сим не зведуть. Гул. Ар. — **Звать на су́дъ** = позива́ти. — Миші до суду не позивають. н. пр.

Звено́ = (у ланцюзі) — кі́льце, (в огорожі) — пря́сло, (в чому иншому) — шмато́к. — Ще з шестеро прясел, то й була б огорожа. К.

Зве́нчатый = кільча́стий.

Звене́ть = дзвені́ти, дзве́нькати, дзеленча́ти, дзвони́ти. — Чую, щось дзвенить. — Дзвоник дзеленчить. — Дзенькнуло щось раз та й замовкло. Чайч. — **Звеня́щій** = дзвеня́чий.

Звона́рь = дзвона́рь.

Звони́ло = д. **Би́ло** 1.

Звони́ть = дзвони́ти, (кажучи в жарт) — бо́вкати, бе́вкати, (в маленький дзвоник) — дзе́нькати, дзеле́нькати, дзеленьча́ти, теле́нькати (С. Ш.), в калатало — калата́ти. — Чуємо, що бовка дзвін, та не знаємо, де він. н. пр. — От тільки перший дзвін до сповіді бевкнув. н. к.

Зво́нкій, ко = дзвінки́й, ко (С. Л.), голосни́й, но, дзвеня́чий, дзвеню́чий (С. Л.), гучни́й, но. — Соловейко в садку тьохка пісню дзвінку́. Сам. — Наша дума, наша пісня без хитрої мови, а голосна та правдива, як божеє слово. К. Ш. — **Зво́нкая моне́та** = дзвінка́ моне́та, брязкачі́. — Як есть брязкачі, будуть і послухачі. н. пр.

Звóнкость = дзвíнкість, гóлосність, гýчність.

Звонóкъ = дзвóник (укр.), дзвінóк (гал.).

Звонцóвъ = дзвонарів.

Звончáтка = брязкало.

Звонъ = дзвін, звін, (по покійному) — подзвíння, пóдзвін, дзвін по души. — Вечірній звін, багато дум наводить він. Складка. — Сховай собі на подзвіння! н. пр — Один дума, як би його достроїть палати, другий дума, як би його на подзвін придбати. К. Ш.

Звуковóй = голосовúй.

Звукъ = гóлос (С. Л.), гук (С. Ж. Л.), дзик, брязк, ляск, грюк. — На дзвіниці вдарили в дзвін і тонкий і дзвінкий гук задрïжав і розлив ся по селï на всï долини. Лев.

Звучáть = гучáти, дзизчáти, брязкати. — Порожняя бочка гучить, а повна мовчить. н. пр

Звýчность = д. **Звóнкость.**

Звýчный = д. **Грóмкій** і **Звóнкій.**

Звѣздá = зорá, здр. зірка, зíронька, звіздá. — Ой сьвіти місяцю, ще й ясна зоря, просьвіти доріжку аж на край села. н. п. — У ярмарку мужиків, як на небі зір. н. пр. — У гаю, гаю вітру не має, місяць високо, зіроньки сяють. К. Ш. — Що на небі усï звізди потьмарило, половина місяця у хмари вступила. н. п. — **У'тренняя, вечéрняя звѣздá** = д. **Аврóра, Венéра** і **Зарá.** — **Падáющая звѣздá** = літáвець. — **Хвостáтая звѣздá** = мíтла. — **Кавалéрская звѣздá** = звіздá. — **Неподвижныя звѣзды** = нерухóмі зóрі. — І сонце і нерухомі зірки сьвітять своїм власним сьвітлом. Де-що про Сьв. Б.

Звѣздúстый = зóряний, зóрявий, зірчáстий, зóрешливий (М. В.). — Чудова зоряна ніч. Стеценко. Доля, драма.

Звѣздúть = зорíти. — Місяць сьвітить, зори зоріє. н. п.

Звѣздный = зóряний, зóрявий.

Звѣздообрáзный = зóрястий.

Звѣздоцвѣтъ = д. **А'стра.**

Звѣздочéтъ = звіздочóт, звіздя́рь. — Звіздярь мав звичай, що вечора виходячи, пильнувати зорі. Зіньківський.

Звѣздочка = 1. здр. — зірóнька, ласк. до дївчини — зíронька, я́сочка. — Ой тож не зоря, то дївчина моя, чорнявая, чорнобривая, ясочка моя. н. п.

2. рос. Callitriche L — водóзвідка (С. Ан.) і д. **Звѣздочница.**

Звѣздочникъ = д. **А'стра** і **Звѣздочница.**

Звѣздочница = рос. Stellaria L. — приворóтник, мокрáвник, мокрúнець (гал.), S. graminea L. — блощúчник, п'я́не сіно, п'я́на травá (укр.), пісóчник, саморíдне зілля (гал.), S Holostea L. = грúжник, зірочник, нехворóщ, S. media Smith. = мокрéць, мокрúця. С. Ан.

Звѣздчáтка = 1. д. **Звѣздочница.**

2. Astrea, з породи полипів.

Звѣздатый = д. **Звѣздообрáзный.**

Звѣрúнецъ = зьвірúнець.

Звѣрúный = зьвіря́чий.

Звѣрúстый, звѣрúсть, то = зьвірний, но. — У нашому лісї дуже зьвірно. Чайч.

Звѣробóй, звѣробóйникъ, рос. Hypericum perforatum, Linn. = д. **Зáячья кровцá.** — **З. сúній,** Hyssopus officinalis L. = васúльки, юзéфки. С. Аф.

Звѣровúдный = зьвіря́чий. — У його і погляд якийсь зьвірячий.

Звѣролóвство = зьвіролóвство, ловéцтво, мисливство.

Звѣролóвъ = зьвіролóв (К. Б.), лóвчий (К. Х.), мислівець (С. З.). — Йшли панянки по сливцї, зустріли їх мисливцї. н. п.

Звѣрообрáзный = д. **Звѣровúдный.**

Звѣрскій, ки = зьвіря́чий, нелюдський (С. Л.), лютий, дúкий, лю́то. — Помста і кривава кара ще нікóли не сповняли души иншими почуваннями, опріч зьвірячих. К. Кр. — Якийсь погляд у його нелюдський.

Звѣрство = зьвíрство, зьвірювáння, лютість, жорстóкість. — Серед людського зьвірювання. К. Кр.

Звѣрствовать = лютовáти.

Звѣрь = зьвір, зьвірúна поб. — зьвірюка, здр. — зьвірóк (С. Аф.), зьвірю́чка (С. Л.), зьвіря́тко, зьвіреня́, тко, зб. — зьвірря́, зьвір. — Не вірь, бо то зьвір; хоч не вкусить, так злика. н. пр. — Се зьвірюка, а не чоловік — такий лютий. — Сеї зіми зьвіру дуже багато. С. Л. — **Крáсный звѣрь** = лисúця, вовк, ведмéдь і т. д. (за котрими полюють). — **Пушнóй звѣрь** = що мáє шерсть, здáтну на хýтро. — **Плотоя́дный звѣрь** = хижий зьвір, миясоїд.

Звя́кать, звя́кнуть = 1. бря́зкати, бря́знути, забрязчáти. — Бразнуло ключами біля воріт, — чути було, як відмикають. Чайч. — Ой бразнемо кишенею з грішми золотими, де й візьметь ся родинонька, сестри й побратими. К. Х.

2. д. **Болтáть 2.**

Звя́ки = д. **Брéдни** і **Врáки.**

Зги, вживаеть ся тільки у виразах: а) „темнó, зги не видáть“ — тéмно, хоч в око стрель, хоч о́ко ви́коли, хоч о́чі повико́люй. — Глянув у друге — хоч в око стрель. О. Ст. — Хоч очі повиколюй, — нічого не видко. н. пр. — б) „опъ зги не видитъ“ — він нічо́го не ба́чить.

Зда́ніе = буди́нок, будо́ва, буді́вля (С. Л. Ш.), будова́ння (С. З. Ж.). — **Каменное зда́ніе** = камяни́ця, муро́ваний буди́нок.

Здоро́ваться = здоро́вкати ся, віта́ти ся (С. Л.), на добри́день, на де́нь до́брий дава́ти, (скидаючи шапку) — шапкува́ти, ся, (стискаючи руку) — рука́ти ся, чоло́м дава́ти (цілуючи) — чоло́мкати ся. — А де Катря? Нехай іде з чоловіком здоровкатись. К. Х. — Мимо громади пробігав, шапки не здіймав, на день добрий не давав. п. д. — Тут між собою роспитались, чоломкались і обнімались. Кот — Дивлюсь, а наш Омелько вже й з становим рукаеть ся.

Здоровёхонекъ, здоровёшенекъ = здоровісїнький. — Чув, що він слабий. Де там слабий? Здоровісїнький.

Здоровёхонько, здоровёшенько = здоровісїнько.

Здоро́во = здо́рово. — **Здоро́во!** = здоро́в був, здоро́ві були́! добри́день! — **Здоро́во ли вы живёте? По добру́ ли живёшь, по здоро́ву?** = як ся ма́єте? чи ще́ живе́нькі, здорове́нькі? — **Здоро́во живёшъ** = ні за́ що, ні про́ що, так собі ні с то́го, ні з сьо́го, за да́рма, ду́рно, дурнїсїнько, га́рма-да́рма, цур ду́рня. — Причепив ся гармадарма, задивив ся, що я гарна. н. п. — Ні з того, ні з сього давай лаятись. — **Уходи́ по добру́ по здоро́ву** = іди́, по́ки ці́лий.

Здоро́вость = здоро́вість.

Здоро́вый = 1. здоро́вий (не слабий). — Недужий смерті, а здоровий хвороби сподівай ся н. пр.

2. ду́жий, міцни́й, здоро́вий, кремезни́й. — Кремезний дідуган.

3. (про воду) — пого́жий, (про повітря, їжу і т. д.) — здоро́вий. — Погожа вода. С. З.

Здоро́вье, здоро́вьице = здоро́вя, здоро́вля, здоро́вячко, здоро́влячко. — Чарочка у роток, а здоровлячко у животок н. пр. — **О здоро́вьи спра́шивать** = за здоро́вя, на здоро́вя пита́ти. — І не здоровя тебе, брате, буду питати. н. д. — **Пе́й, те на здоро́вье** = здоро́в пив! (С. Аф.), пи́йте здоро́ві. — Ой пийте здорові, в кого чорнії брови! Кум-мірошник, Дмитренко.

Здоровѣ́ть = здоро́вшати.

Здоровя́къ = здорови́ло, здорове́ць, бе́цман. С. Л.

Здра́віе = д. **Здоро́вье.** — **Здра́вія жела́ю, жела́емъ** = здоро́ві були́!

Здра́во = 1. здоро́во.

2. розу́мно, розсу́дливо.

Здравомысліе = розсу́дливість.

Здравомыслящій = розсудливий.

Здра́вствовать = здоро́вому бу́ти. — **Дай Богъ здра́вствовать** = поздоро́в Боже. — Поздоров, Боже, батька, то все гаразд буде н. пр. — **Да здра́вствуетъ!** = хай, неха́й живе́! — А наш Цїсарь хай живе, многі літа хай має! — **Жела́ю здра́вствовать!** = (при зустрічі) — здоро́ві були́! (при прощанні) — бува́йте здоро́ві! С. Л. — По сїй мові, бувайте здорові. п. пр. — **Здра́вствуй, те!** = здра́стуй, те, здоро́в був, здоро́ві були́, добри́день, добри́вечір!

Здра́вый = 1. здоро́вий, при здоро́вю. — Він чоловік при здоровю.

2. розсу́дливий.

Здѣсь = тут, ту́тки, ту́течки, ту́теньки, ось, ось-ту́т, о́сь-де, о́сь-дечки, о́сь-день. С. Л. Ш.

Здѣшній = туте́шнїй, туте́йший, ту́тешнїй. С. Л. Ш. — Не знаю, и сам не туте́шнїй.

Зелёненькій = зелене́нький. — Зелененький барвіночку стели ся низенько. н. п.

Зеленёхонькій, зеленёшенькій, ко = зелене́сенький, зеленісїнький, ко. — Віють вітри ще й буйнесенькі, іде дощик грімовесенький на мій садок зеленесенький. н. п.

Зелени́ка, рос. Lycopodium clavatum l. = дереза́. С. Ан.

Зеления́къ, рос. Sambucus ebulus = д. **Бузина́.**

Зелени́ть, ся = зелени́ти, ся, позелени́ти, ся. — Весна не прийде вже ніко́ли садочок твій позеленить. К. Ш.

Зелени́ца = д. **Зеленя́къ.**

Зелени́чка, пт. Motacilla flava = трясогу́зка.

Зеленова́тый, то = 1. зелене́нький, по́зеленуватий, про́зеленоватий, зелена́стий. (С. Л. З.).

2. зеле́ний, зеленкува́тий, недости́глий, не сти́глий. — Зеленкуваті грущі. Хар. Чайч.

Зеленщи́къ, ца = огоро́дник, ця.

Зелёный = 1. зеле́ний.

2. нести́лий, недости́глий, нести́глий.

— **Въ зелёномъ состоя́ніи** = зеленце́м (С. З.), усви́д. — Жито усвид нижато. — Наш горох зеленцем обскубуть. Гул. Ар.

Зе́лень = зе́лень (С. Аф.), зело́ (С. Л.), зі́лля (С. Л.), горо́дина, (рання) — про́зелень, (для квітчання на зелені свята) — кле́чання. — Сонце ж ласкаве не спить, не вгава, землю по троху зело́м укрива. Чайч. — Тиха роса сідала над зелом і древом. Макар.

Зелене́ть, ся = зеленіти, ся. С. Аф.

Зе́ліе, зе́лье = зі́лля, здр. — зі́ллячко; данна́, отру́та. — Твою долю, моя доню, позаторік знала. К. Ш. — Прийшов вівторок зілля зварила, а в середу рано Гриця отруїла. н. п. — Та відьма ще дання вам дасть. Кр.

Земе́льный = земе́льний, грунтови́й.

Землевладе́лецъ = власти́тель (земельного наетку), стар — земяни́н. С. З.

Земледе́лецъ, земледе́лъ = землеро́б, хлїборо́б (С. З. Л. Ш.), ра́тай (С. Л.), гречкосі́й (С. З.); що оре землю — ора́ч (С. Л. З.), плуга́ч (С. З.), плуга́тарь (С. Л.), що засїває — сїва́ч (С. Л.), що заволочує — волочі́льник, скороді́льник С. Л. — Вона хороша, як тая квітка, а таки йде заміж за хлїбороба. Кв. — Сякий такий торгаш, та все їсть калач, а хлїбороб — хлїба робить, хлїб і їсть. н. пр. — І знову шкуру дерете з братів незрячих гречкосїїв. К. Ш.

Земледе́ліе, земледе́льство = 1. хлїборо́бство (С. Л. Ш.), землеро́бство. — **Занима́ться земледе́ліемъ** = хлїборо́бити (Чайч.), хлїба роби́ти (д. під сл. Земледе́лецъ), хлїб роби́ти, хлїборо́бствувати. 2. д. Агроно́мія.

Земледе́льствовать = д. Земледе́ліе. (Занима́ться земледе́ліемъ).

Земледе́льный, земледе́льческій = хлїборо́бський (С. Ш.), землеро́бський.

Землеко́пный = гра́барський С. З. Л.

Землеко́пъ = гра́барь (С. Аф.), гра́бар (С. З. Л.), копа́ч.

Землеме́ріе = землемі́рство.

Землеме́рный = землемі́рний, межови́й.

Землеме́ръ = землемі́р, межови́й, межівщи́к (С. З.), міживщи́к (Чайч.), межови́к, мі́рник (С. З.), мі́рчий (С. Л.). — Скоро приїхав межовий, почали землю межувати.

Землеописа́ніе = земле́пис.

Землеописа́тельный = земле́писний.

Землепа́шество, землепа́шецъ = д. Земледе́ліе, земледе́лецъ.

Землеро́йка, Sorex araneus = польова́ ми́ша, руда́ ми́ша. — Змерзнеш, як руда миша. н. пр.

Землетрясе́ніе = трус (С. З. Л. Ш.). — Коли ж був трус, як ізгадаю, то вся здрігну ся, мов мала. Кот.

Землеудобре́ніе = угно́ювання землї.

Земли́ца = земе́лька, земли́ця. С. Аф.

Земля́ = 1. земля́, грунт, ґрунт. — **Земля́ де́вственная** = цїли́нна земля́, цїлина́. — На що тим Німцям цїлини, у їх і так повні гамани. н. пр. — **З. вспа́ханная** = рілля́. — Та лучча рілля ранняя, а ніж тая пізняя, та лучча жінка першая, а ніж тая другая. н. пр. — **З. запасна́я** = ваканцьо́ва земля́, вака́нець. — **З. отдохну́вшая** = переліг. С. З. — **З. церко́вная** = ру́га. — Випросив той піп у пана ниву поля, засїває та с того й живе: ні руги не має, нїчого... сказано бідна церковця. н. к. — **Уса́дебная з.** = грунт, ґрунт (С. З.), пле́ць (Харьк.).

2. край, країна, (чужа) — чужи́на. — Свій край, як рай, а чужа країна, як домовина. н. пр. — Гуляла, гуляла й мати не спиняла, а тепер зупинила та чужая чужина. н. п.

3. суході́л. — Тоді кованя шаблями суходіл копали, Хому Безрідного ховали. н. д.

4. діл, земля́, помі́ст. — Ледве, ледве поблагословила: „Бог з тобою!" та як мертва, на діл повалилась. К. Ш. — Кинув до долу.

Земляко́въ = землякі́в, земля́цький.

Земля́къ, чка = земля́к, чка, зб. земля́цтво, іноді вживають ся теж: на́шенець. — Позбірало ся все наше землацтво до гурту. Чайч.

Земляни́ка, земляни́ца, рос. Fragaria vesca L. = суни́ця, суни́цї, позьо́мка, полуни́шник. С. Ан. — Коли суниця красна — не сій вівса напрасно. н. пр. — На горі суниченьки, на долинї полуниченьки, пішов милий у жовнїри, а дівчина у черниченьки. н. п.

Земляни́чный = суни́чний.

Земля́нка = 1. земля́нка (хата в землї або крита землею).

2. земля́чка.

Земляно́й = земляни́й (С. Аф.), зе́мний (Кр.). — **Земляно́й дымъ** = д. Дымница 2. — **З. гру́ша** = д. під сл. Гру́ша. — **З. ла́донъ,** рос. Valeriana officinalis L. = оверя́н, одха́сник, чо́ртове ребро́, бісове ребро́, стоя́н, мау́н (укр.), дідче ребро́ (гал.). С. Ан. — **З. оре́хъ,** рос. Lathyrus tuberosus L. = кра́сний горо́шок, ла́сковиця. С. Ан. — **Земляны́я я́блоки,**

рос. Solanum tuberosum L. = карто́пля, карто́плї, бараболя, барбо́ля, бу́льба. С. Ан.

Зе́мно = до землї, до до́лу. — **Зе́мно кла́няться** = кланятись до землї.

Земно́й = 1. земни́й, сьвітови́й. — Сьвітова крас і пишність М. В. — **Земна́я пове́рхность** = по́верх земни́й.

2. земляни́й. — **Земна́я глы́ба** = ски́ба землї. — **Земно́й покло́нъ** = уклі́н до землї.

Зе́мскій = зе́мський.

Зере́нчатый = зерна́тий (С. Аф.), зерни́стий, зерня́стий, семени́стий.

Зе́ркало = дзе́ркало, лю́стро, лю́стерко, верца́дло, сьвіча́до. С. Л. (Останнє слово здибалось мінї тільки в однїй казцї, надрукованій в З. о Ю. Р., і у писательки О. Пчілки). — Тепер краси на виду́ і в дзеркалї не найду. н. п. — Там дївчина умивала ся, в люстеречко видивляла ся. н. п. — В ясне люстро виглядала ся, своїм личком красувала ся н. п. — Достала Галюня сьвічадце малее, чи скажем „по простому“ дзеркальце тее. О. Пч. — Тим часом сьвіт почав в верцадлї примеркати і инших став мінї приміт кришталь чудовий виявляти В. Щ.

Зерка́льный = дзеркало́вий. (Чайч.).

Зе́рлинкъ, рос. Polypodium fragrans i vulgare L. = па́пороть (укр.), солоди́ш (гал.). С. Ан.

Зерни́стый = д. **Зере́нчатый**.

Зерни́ть = зерни́ти, дроби́ти.

Зерно́ = зе́рно, зерни́на, насїни́на, здр. — зе́рнятко, зерни́нка, зере́нце, зб. — зе́рно, збі́жжя, пашня́, пашни́ця, насїння, здр. — насїннячко. — Збіжжя сїй, тай ся надїй. н. пр. — Роди, Боже, жито, пшеницю і всяку пашницю. н. п. — **Зерно́ жемчу́жное** = пе́рло, перли́на. — **З. ма́ковое** = мачи́на, мачи́нка. — **З. пшени́чное** = пшеничи́на. (Полт. Чайч.). — **З. просяно́е** = проси́на. — **З. ржано́е** = жити́на. — **З. фасо́ли** = квасоли́на. — **Отбо́рное з.** = чо́ло. — (Жмения зерна, як сїють) — сїва́к, (витрушене, як кладуть снопи) — на́трус, підсто́жина, (дрібне, що багато йде на мірку) — замі́ркувате, (мішане, на пр. жито і пшениця) — су́ржик, (нечисте, що лишило ся після віяпки) — послі́д, ви́точки. С. Л. — Оце хлїб перевіяла, зостав ся послїд — буде чим курей годувати. Чайч. — Купив пшеницю — саме чоло

Зернови́къ, бот. Pericaprium = насїнник.

Зерново́й = зернови́й. — **З. хлѣбъ** = пашня́, пашни́ця, збі́жжя. С. Л. — Роди, Боже, жито, пшеницю, всякую пашницю. н. пр.

Зерноя́дный, Granivorus = зерноїд.

Зёрнышко = зе́рнятко, зере́нце.

Зерца́ло = верца́дло (С. З. Мап.), зверца́дло (С. З.).

Зе́фиръ = ле́гіт (гал.). — Весняний легіт жене, як пух легенькі, білі хмаринки. Коцюбинський.

Зигза́ги = криву́льки. — Пописав якісь кривульки. — **Писа́ть зигза́ги** = мислїте писа́ти (про пяних).

Зижди́тель, ница = 1. Творе́ць, Сотво́ритель. — Бачить Бог і Творець, що мир погибає, Архангела Гавриїла в Назарет посилає. н. п.

2. фунда́тор, ка. — Він був фундатором нашої церкви, бо ще за життя свого записав фундуш на збудування церкви.

Зима́ = зїма́, (початок) — взїмки, (кінець пізний, власне морози на провеснї) — пі́дзїмки. — Зїма! кожуха нема, чоботи ледащо і їсти нема що. н. пр. — Не так ця зїма увірить ця, як підзїмки. — **Зимо́ю** = зїмо́ю, узїмку (С. Ш.), в зїмку, в зїмі́. — В лїтї і качка прачка, а в зїмі і дївка шмаркачка. н. пр. — В лїтку ніжкою, а в зїмку ручкою. н. пр.

Зи́мній = зїмній, зїмови́й (Лев.). — У вдївоньки серце, як зїмнее сонце, хоч воно сьвітить, сьвітить та не гріє, та буйний вітер віє. н. п.

Зимова́лый = перезїмова́лий, зїмови́й; торі́шнїй, (про поросят) — пі́дсьвінок, (про телят) — бу́зїмок.

Зимова́ніе = зїмівля С. Аф.

Зимова́ть = зїмува́ти. — Дїти! дїти! добре вам в лїтї, а зїмувати — то горювати. н. пр.

Зимо́вище = зїмовни́к. С. Аф.

Зимо́вка = д. **Зимова́ніе**.

Зимо́вье = зїмовни́к.

Зинзиве́й, рос. Althaea officinalis L. = кала́чики, проскурки́, проскурня́к. С. Ан.

Зинзу́бель = ге́мбель (котрим роблють жолобки)

Зипу́нъ = сїря́к, сїрячи́на, сїрмя́га, (разом з кожухом одягнений) — парови́ця. — Вийду за ворота надївши сїрмягу, ой хто ж мене та пригорне, бідного нетягу. н. п.

Зія́ніе = роззївляння.

Зія́ть = роззївля́ти, розкрива́ти па́щу.

Зла́ки = хлїб, пашня́, пашни́ця; горо́дина, зе́лень, зїлля (жнивна і городня рослина).

Зла́то = зо́лото, зло́то. — Візьміть срібло-злото та будьте багаті, а я візьму сльози лихо виливати. К. Ш. — Срібло-злото тягне чоловіка в болото. н. пр.

Златове́рхій, златогла́вый = золотове́рхий, золотогла́вий.

Златоза́рный = золоти́стий, злоти́стий, позлоти́стий. — Поглянуть панове з ясного будинку — слуги в барвах позлотистих гуляють по ринку. К. Д.

Злато́й = золоти́й.

Златоле́нникъ, рос Linosyris vulgaris Dc. = зайців льон. С. Ан.

Златолю́бецъ, златолюби́вый = грошолю́б, грошолу́п.

Златоселезе́нникъ, рос. Chrysosplenium aeternifolium L. = жовтяни́ця, жо́вточиниця. С. Ан.

Златотка́нный = золототка́ний.

Златоу́стый = красномо́вний.

Златоцвѣтъ, рос. Chrysanthemum Leucanthemum L. = роме́н, рома́н, роме́н-зілля, романе́ць. С. Ан.

Зла́чный = хлі́бний, трави́стий.

Зли́ть, ся = зли́ти, ся, се́рдити, ся, гнївати ся, лютова́ти, злува́ти (на кого) — з піною на губах — піни́ти ся, (дуже, мов сатана) — сатаніти.

Зло = 1. ли́хо, кри́вда, зло, шко́да. — **На зло́** = на злість, на ли́хо. — Зробив йому на злість. — На злість моїй жінці нехай мене бють. н. пр.

2. зле, лю́то.

Зло́ба = злість, злоба́. — Це давній мій злобитель — він давно на мене злобу має.

Зло́бивый = злий, злі́сний, злю́чий (С. Л.), злосли́вий (С. З.).

Зло́биться = злува́ти, злоби́ти ся (С. Аф.), лютова́ти, важки́м духом ди́хати, чо́ртом диви́ти ся (на кого). — Бачу вже я, що свекруха на невістку важким духом дихає та й мовчу. Чайч.

Зло́бный = д. **Зло́бивый.**

Зло́бствовать = д. **Зло́биться.**

Злово́ніе = смо́рід. — Такий сморід, що аж у носі крутить

Злово́нный = смердю́чий, смердя́чий, воню́чий.

Злопре́дный = шкодли́вий. С. З.

Зловѣщій = зловіщий.

Злодѣевъ = лиходіїв, лиходійський, зло́діїв, зло́дійський.

Злодѣ́й = лиході́й, ка, лиході́йник, ця, лихово́дник, ця, злочи́нець, злочи́ниця (С. З.), зло́дій, ка, поб. — злодю́га. (Остание слово найбільше прикладають ся до того злодія, що краде, але має і спільне значення.) — Він душогубу, лиходію в раю зустрітись дав надію. Старицький. (Рада). — Крадене у злочинців в їх схованях понаходили. К. Ст. — Таковий злодій сам один за тее злочинство каран бути мает. Ст. Л — Нецнотливому Чапланському, бенкартові Литовському, опіякові Польскому, злодію і бездушному здирці Українському, ледащиці, злодюзі. Л. В.

Злодѣ́йскій = лиході́йський, зло́дійський.

Злодѣ́йство = лиході́йство, лихоро́бство, злочи́нство (С. З Ж.), зло́дійство (С Л.). — Нехай страшне, нечуване злочинство імя мое вікам перенесе. Сам.

Злодѣ́йствовать = лиході́яти, лихово́дити, лихова́ти. С. З.

Злодѣ́яніе = д. **Злодѣ́йство.**

Зложела́тель = во́рог, злоби́тель. С. Аф.

Зложела́тельный = воро́жий, неж(з)ичли́вий. (С. З.).

Зложела́тельство = ворогува́ння, злі́сть, незичли́вість (С. З.), злоби́тельство.

Зло́й = злий, лихи́й, злю́чий, злю́ка. — Як до тебе ходити, тебе вірно любити, що собаки лихі. н. п. — А Ювенал — шкода казати, що він злюка, і певно, що його сатира добра штука. К. Д. Ж. — **Злые го́ды** = лихолі́ття, злиго́днї, лиха́ годи́на. — Як у нашій славній Україні були колись престрашнії злигодні, бездольні години: н. д. — **Злой ро́къ** = безтала́ння, недо́ля, лиха́ до́ля.

Злока́чественный = лихи́й, шкодли́вий, небезпе́шний.

Злоключе́ніе = недо́ля, приго́да, ли́хо, лиха́ годи́на, неща́стя. — Бодай же вас у полї побило три недолї. н. п — Побила ж мене лиха година та нещаслива. н. п. — Стала ся йому пригода не в день, а в ночі: занедужав чумаченько, з Криму ідучи. н. п.

Злоко́вненный = лука́вий, ка́верзний, па́косний, ка́посний. — **Злоко́вненный человѣкъ** = ка́верзник, ка́посник. С. З.

Злонамѣ́ренный = злоуми́сний.

Злопра́вный = злосли́вий, зли́й.

Злопа́мятный = злосли́вий, мсти́вий.

Злополу́чіе = д. **Злоключе́ніе.**

Злополу́чный = бідола́шний, безтала́нний, бездо́льний, безща́сний, неща́сний.

Злора́дный = злора́дий.

Злора́дствовать = злора́дствувати.

Злорѣчи́вый = лихосло́вний. С. З.

Злорѣ́чить, злосло́вить = лихосло́вити (С. Л.), обмовля́ти (Кр.), га́нити, ганьби́ти (С. Ж.).

Злосмра́діе, злосмра́дный = д. **Злово́ніе, ный.**

Зло́стный = 1. д. **Злопаме́ренный.**

2. злий, злю́чий.

Злость = злість, лю́тість, мн. лю́тощі. — Її тиха мова гасила його лютощі. Мирний.

Злосча́стіе = д. **Злоключе́ніе.**

Злосча́стный = д. **Злополу́чный.**

Злоумы́шленный = злоуми́сний.

Злоупотреби́ть, злоупотребля́ть = над'ужи́ти, над'ужива́ти, на зле́ ужи́ти, ужива́ти, на ли́хо поверну́ти, поверта́ти. — Злий і добру річ на лихо поверне. н. пр.

Злоупотребле́ніе = над'ужива́ння (С. Пар.), над'ужите́, над'ужи́ток. С. Жел.

Злоухищре́ніе = хи́трощі, ка́верзи.

Злоча́стіе = лиха́ до́ля, недо́ля.

Злоязы́чный = д. **Злорѣчи́вый.**

Змісви́къ = 1. рос. Rumex aquaticus L. = кі́нський щаве́ль. С. Ан.

2. камінь Serpentinus.

Зміеголо́вникъ молда́вскій, рос. Dracocephalum Moldavica L. = ма́тошник. С. Ан.

Змія́, змія́, Serpens = змія́, га́дина, Vipera Berus — гадю́ка, здр. гадю́чка, Coluber trabalis — жовто́брюх, Boa — по́лоз, Coluber natrix або Tropidonotus natrix — уж, ужа́ка, вуж, вужа́ка, чорна — па́далиця, що лазить по деревах — жере́тія. (С. З.). — Захова́ю змію люту коло свого серця, щоб вороги не бачили, як лихо сьміє́ть ся. К. Ш. — Не грій гадюки за пазухою, бо вкусить. н. пр. — Друже — друже, а гадючку вкипув. н. пр. — Зустрічає він у лісі змію — полоза. п. о. — Смокче, як вуж жабу. н. пр. — Допав ся, як ужака до молока. н. пр.

Змѣеви́къ ко́рень, рос. Polygonum bistoria = д. **Горе́цъ.**

Змѣеду́шникъ, рос. Scorzonera = ужо́вник, ра́нник. С. Ан.

Змѣёнокъ, змѣёнышъ = гадючиня́, ужо́к, ужачиня́.

Змѣй = 1. д. **Змій.** — **Змѣй велика́нъ**, Boa constrictor — уда́в. С. Ш.

2. **Змѣй бума́жный** (дитяча іграшка) — змія́, літа́вець, (в йому три нитки, до котрих привязують шнур) — пу́тлище. — Моя змія краще літає ніж твоя, а твоя все козирне — мабуть путлище не вірно зробив або хвіст малий.

Змѣйка = 1. змі́йка, гадю́чка, ужо́к (С. Ш.).

2. рос. Briza media L. = здрі́жник, трясу́чка (С. Ш.).

3. у рушниці — бля́шка про́ти замка́.

Змѣйка водяна́я, рос. Calla palustris L. = фія́лковий корі́нь. С. Ан.

Змѣи́ная трава́, рос. Stachys sylvatica L. = ба́бка, бу́ковиця. С. Ан.

Змѣи́ный = змі́їний, га́довий, гадю́чий.

Змѣи́ный языкъ, рос. Ophioglossum L. і O. vulgatum L. = язи́чник, пога́не зі́лля, без'язи́чник, ти́хе зі́лля. С. Ан.

Змѣя́ = д. **Змій.**

Знава́ть = д. **Знать.**

Зна́емо = зна́ти, зві́сно, ві́домо. — Ой знати, знати, в кого єсть мати. н. п.

Зна́емый = знайо́мий, знако́мий. (С. Аф.).

Знако́мецъ = знайо́мий, знако́мий. (С. Аф.).

Знако́мить, ся = знайо́мити, знако́мити, ся, зазнава́ти ся. — Їздить та вже з такими кралями та царями зазнає ть ся. н. к.

Знако́мица, знако́мка = знайо́ма, знако́ма.

Знако́мство = знайо́мість, знако́мість (С. Л.), сьвідо́мість. — Ви десь певне багато знакомостів маєте. Кр. — Для мене усе зроблють по сьвідомости. Номис.

Знако́мый = 1. знайо́мий, знако́мий. (С. Аф.). — **Быть знако́мымъ** = зна́ти ся. — Дай, Боже, з добрими людьми знати ся. н. пр. — **Какъ бу́дто знако́мый** = на́че по знаку́. — Підходить, здоровкаєть ся, так, наче чоловік по знаку, та хто його зна. Чайч.

2. зві́сний, сьвідо́мий.

Знакъ = знак, призна́ка (С. Л.), прикме́та (С. З , озна́ка, знамено́, (після рани) — шрам, (від удару батогом то-що) — сму́га, па́смуга, басама́н, (чим тверди́м) — синя́к, (після віспи) — ряботи́ння. — Прийди, прийди, щось ти дам — через плечі басаман. п. п. — Як ударив батогом, — так синя смуга й набігла. Чайч. — **Зна́ки достóинства** (у козаків) = клейно́ди: булава́, бунчу́к, пірна́ч і т. д. — Візьміть мої гетьманські клейноди, панове... К. Ш. — Не на тее, милє браття, и Січ руйнувала, ой щоб и нам ваші землі, клейноди вертала. п. н. — **Мими́ческій знакъ** = миг. — Німий ежелї не уміет писати, повинен на миги сповідати ся. Б. Н. — **Разгова́ривать зна́ками** = на ми́гах говори́ти. — **Пограни́чный знакъ** = кля́к (С. З.), коне́ць. — Границю проводили, частії конці виспиуючи. Л. В. — **Цехово́й знакъ** = чі́шка.

Знамена́тель = знаме́нник. С. Жел.

Знамена́тельный = знаме́нний. С. Жел.

Знамена́ть = 1. значи́ти. — **Знамена́ться крестомъ** = хрести́ти ся.

2. **висвящáти.** — Довго був дияконом, та оце недавно висвятили його на попа.

Знамени́тость = знамени́тість. С. Пар.

Знамени́тый = знамени́тий (С. Пар.), слáвний, славéтний (С. Л.), зна́чний, зна́тний (С. Жел.). — Глянь на герб сей знаменитий. З стародав. вірші.

Знáменникъ = печáтка (для проскур), знамени́к (С. Жел.).

Знáменіе = знáк, ознáка, знамéно́. С. Л. — Ото знамéно од Бога — мітла на небі.

Знаменовáть = знáчити, визначáти.

Знаменонóсецъ, знáменщикъ = хору́нжий, хору́жий. — Лучче живий хорунжий, ніж мертвий сотник. н. пр. — По середині пан хоружий, під ним кониченько, під ним вороненький, сильно дужий. н. п.

Знáмя = корогвá (С. З.), здр. — корогóвка, хорогвá, хорогóв, стяг (С. З. Эв.), знамéно, (найголовніїше у козаків) — біла корогвá, (не велике) — прáпір (С. З.), прапорéць. (С. Л.). — Бо ті лейстровиї виросли в неволї ой не вдержать проти вітру корогви у полї. К. Д. — Військо їде, короговки мають, попереду музиченьки грають. н. п. — І з веселим обличчям свій стяг підніми ти у гору в руках. Чайч. — Заохочував товаришів сьміло держати в гору піднятий стяг. Фр. — Та привели бусурмана до нового знамéна. н. п. — Затикають з одного боку на човнї бунчук, а другого прапор. К. Б.

Знáніе = знання́, знаття́, відання (С. Л.), відóмість, сьвідóмість, знайóмість. — Як би знаття, що в кума пиття, то жінку й діти привів би. н. пр.

Знáтно = 1. дóбре, добря́че, слáвно, знамени́то. — Добре погуляли.

2. знáти, знать, знáчно, ви́дно (Пр. д. під сл. **Ви́дно** 1).

Знáтный = знáчний (С. Л.), слáвний, знáтний (С. З.).

Знатóкъ = знавéць, мистéць (С. З.), ми́тець, мастáк (С. З. Л.).

Знать = 1. вельмóжне пáнство, панвá.

2. знáти, мáбу́ть, десь і т. д. д. **Ви́дно.** — Десь він у школи ходив, що все зна.

3. знáти, відати, розумíти, у(в)мíти, тя́мити. — **Дать знать** = дáти, подáти вістку, оповісти́ти. — **Дать себя́ знать** = в знакí, в тямкí дáти ся. — А шевцеві пан Твардовський в такі знаки дав ся, що мабуть і з час московський барилом качав ся. Гул. Ар. — **Знай себя́** = про сéбе знáй (а в чуже діло не встрявай). — **Знать грáмотѣ** = письмéнним бу́ти, вмíти письмá (Чайч). — **Знать свѣтъ** = вмíти поводи́тись з лю́дьми, звичáйним бу́ти. — **Знать толкъ въ чёмъ** = знáти ся на чому́. — Теля не знаєть ся на пирогах. н. пр.

Знáтье = д. **Знáніе.**

Знáться = знáти ся, водáти ся. — Знай ся кінь з конем, а віл з волом, а свиня об тин, коли нема з ким. пр. — Він усе з панами водить ся.

Знáхарь, ка = знáхо(у)р, ка, шепту́н, ха, знаюка (Эв.), чарівни́к, ця, чаклу́н, чаклівни́ця, ворóжбит, ворóжка, відьмáк, відьма. — Такий був знахор, що було направить або одведе дощ. н. о.

Значёкъ = 1. значóк (здр. від сл. **Знакъ**).

2. корогóвка, прапорéць (д. **Знáмя**).

Значéніе = знáчіння, си́ла, вагá. — Се слово треба розуміти в політико-економичнім значінні. К. Кр. — Се має велику вагу.

Значи́тельно = 1. багáто, чимáло, знáчно, довóлї. — Води чи мало утїкло. К. Ш.

2. ви́разно, ви́разне.

Значи́тельный = 1. вели́кий, чималий. — Чи мала вода прибула.

2. знáчний, повáжний. — Багатих і значних людей ховали дуже пишно. Лев.

3. ви́разний.

Знáчить = 1. знáчити, визначáти. — **Что это знáчитъ?** = що се знáчить? що се за знак? що вонó визначáє? — Ніхто не знав, що воно за знак, що... н. о.

2. вáжити, си́лу, вагу́, повáгу мáти. — Він у нас на селї велику силу має — Чи важуть добрі учинки без любови? Б. Н.

Знáчиться = знáчитись, щитáти ся, лїчи́ти ся.

Знáющій = знáющий (С. Аф.), знаю́чий (Чайч.), тяму́щий, тяму́чий, тямки́й (С. Ш.), сьвідóмий і д. **Знатóкъ.**

Знобить = морóзити, холоди́ти. — **Знобить** = морóзить, хóлодом берé. — Голова болить, і щось морозить мене.

Знобиться = мéрзнути, мéрзти. — Шолудиве пороси і в Петрівку мерзне. н. пр.

Знóбкій = мерзлякувáтий, мерзля́к. — Тай мерзлякуватий він — як з хати, так уже й змерз. Чайк.

Знóбкость = мерзлякувáтість.

Знобь = дріготá, здри́ги, дрíжакí (від холоду). С. Л. З.

Знóй = спéка (С. З. Л.), поб. спекóта, шквáра (С. Л.), пекóта, пéкло, жарóта, вар, парня́. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — Така спекота, що крий Боже — усе попалило. — На дворі вар займає дух. Як.

Зно́йный = пеку́чий, шкварни́й, жарки́й, варки́й, парни́й. — Пекуче літо.

Зно́ить = пали́ти, пекти́. — Сонце немилосердно палить. — На дворі пече так, що й не дихнеш. Чайч.

Зоба́стый, зоба́тый = вола́стий. С. Л.

Зоба́ть = дзю́бати, дзьо́бати (С. Аф.), клюва́ти, клю́кати. — Пташко маленька, де твоя ненька? На маківці сиділа, дрібен мачок дзюбала. н. п.

Зо́бный = во́ловий.

Зо́бный ко́рень, рос. Scrophularia aquatica L. = ра́нник. С. Ан.

Зобъ (у птиць Ingluvies і у людей Struma) = во́ло (С. З. Л.), во́ле (С. Аф.), поб. во́лище, (здр.) вольќо. (С. Аф.).

Зовъ = клик, кли́кання (С. Л.), по́клик, запро́сини. — Княгиня, мов не своїми ногами, увійшла до сьвітлиці на грізний поклик свого чоловіка. К. Ч. Р. — **Пріѣхалъ безъ зо́ва** = приї́хав не кли́каний, не про́ханий.

Зо́дчество, зо́дчій = д. **Архитекту́ра, архите́кторъ.**

Зола́ = зола́, по́піл здр. попіле́ць, (гаряча з жаром) — при́сок (С. З. Пав.), після зоління — ви́зол.

Золе́ніе = золі́ння.

Золи́ть, ся = золи́ти, лу́жити, ся.

Зоðо́вка = зови́ця. С. Аф. З. Л. — Навчать мене зовиці, Семенові сестриці. н. п. — Зовиці годи, русу косу чеши. н. п.

Золо́вкинъ = зови́цін.

Золо́вушка = зови́чка. С. Аф.

Золота́рь = золота́рь, золо́тник, позоло́тник. — Ой ходімо ж ми до ковальчика, до золотника н. п

Золота́я ро́зга, зо́лотень, рос. Solidago Virgaurea L. = золоту́ха, жовто́брюх. С. Ан.

Золоти́льщикъ = д. **Золота́рь.**

Золоти́стка, рос. Helychrisum Dc. = цмин, H. arenarium Dc. = жо́вта гаря́чка, жовту́шки, жовтяни́ця, цмин, жо́втий цмин, сва́рка, сварли́вець, золоту́ха, головокру́т, котя́чі ла́пки. С. Ан.

Золоти́стый = золоти́стий, злоти́стий, позлоти́стий. — Слуги в барвах позлотистих гуляють по ринку. К. Д.

Золоти́ть, ся = золоти́ти, позоло́чувати, ся. — Сонечко гай золотило. К. Ш.

Золотнико́ва голова́, рос. = д. **Бѣлозо́ръ.** — **З. трава́** = д. **Золототы́сячникъ.**

Золотни́къ = 1. золотни́к (вага = $^{1}/_{96}$ ч. хунта і гирька такої ваги).

2. кля́пка, хлипо́к, хли́павка (в смоках).

Золотни́къ полево́й = д. **Золототы́сячникъ.**

Золотни́чка = д. **Бѣлозо́ръ.**

Зо́лото = зо́лото, зло́то. — Ячмінь каже: укинь мене в болото, а я тебе уберу в злото. н. пр. — **Зо́лото суса́льное, кни́жное** = сухозло́тиця (Чай.), сухозлі́тка (Лев.), шуми́ха. (С. З.). — На столі лежав здоровий коровай, обтиканий голубами, позолоченими сухозліткою. Лев. — Шумиха, свинець блищали там. Кот.

Золото́й = 1. черво́нець, дука́ч. С. З.

2. золоти́й, щирозло́тий, щирозло́тний, сутозло́тий. — З мезиного пальця щирозлотий перстінь знімав. н. п. — Перстеньків два: еден щирозлотний, а другий срібний. К. Сг. — **Золоты́хъ дѣлъ ма́стеръ** = д. **Золота́рь.**

Золототы́сячникъ, рос. Erythraea centaureum L. = золототи́сячник, серду́шник, семиси́льник. С. Ан.

Золотоцвѣ́тъ = д. **Златоцвѣтъ.**

Золотошве́й, ка = гапта́рь, гапта́рка. С. Аф. З.

Золотошве́йный = гапта́рський.

Золотошве́йство = гаптува́ння; гапта́рство.

Золоту́ха = 1. хвороба Scrophula — золоту́ха.

2. рос. Thalictrum angustifolium Jacq. — золоту́шник, меду́ниця, медуни́шник, ру́твиця, T. flavum L. — одхасник, T. majus Jacq. — наду́чник, золоту́шник, T. minus L. — камчу́г, польова́ петру́шка, ру́тка. С. Аф.

Золоту́шливый = золоту́шний.

Золоту́шникъ = д. **Золота́я ро́зга.**

Золоче́ніе = позоло́чування.

Золочённый, золо́ченый = золо́чений, позоло́чений, позоло́чуваний, позлоти́стий. — А в голуба сизокрила голова, а в голубки позолочувана. н. п. — І з під поли позлотистий недоликок виймає. н. п.

Зо́льникъ = попілни́к.

Зо́льный = попілний.

Зондъ = 1. хірург. струмент Specillum — мацови́лка, про́тичка.

2. све́рдел, штирь, сьвідер. (Волинь).

Зо́нтикъ = зо́нтик (Літ.), парасо́лик, парасо́лька (Прав.), від дощу — до́щник (С. Пар.), від сонця — со́нїчник (С. Пар. Жел.). — **Зо́нтикъ глазно́й** = козирьо́к. — Вийшов пан с зеленим козирьком над очима.

Зонтъ = 1. піддашшя (над ганком. С. З.), острі́шок (над ворітьми).

2. д. **Зо́нтикъ.**

Зо́ркій, зо́рокъ = зірки́й (С. З.), бачу́чий, зиркий (С. Л.). — Говірка, зірка, моторна. Макаровський. — Мої очі бачучі. Чайч.

Зо́ркость = зі́ркість.

Зо́рный = любистковий.

Зороче́къ, Pupilla = зї́нка (С. Л. Жел.), зї́нька, зїни́ця (С. Л. Жел.), чолові́чок.

Зорочко́вый = зїни́чний.

Зоря́, рос. Levisticum officinale Koch. = любисток, люби́ста. С. Ан.

Зоряно́й = д. **Зо́рный.**

Зрачёкъ, зрачо́къ, зрачко́вый = д. **Зороче́къ, зорочко́вый.**

Зри́тель, ница = 1. глядá́ч, ка, глядько́, виде́ць (С. Пар.) — Гра артистів зробила дуже гарне на глядачів враження. — Глядько не нагледить ся, хвалько не нахвалить ся. н. пр.

2. сьві́док, сьві́дка, сьві́дчиця, виде́ць. — При сьому ж видцї були.

Зри́тельный = гляди́й. — **Зри́тельная труба́** = прозо́рна труба́. — Вигадали трубу, що зветь ся прозорною, і що крізь неї можна геть далеко бачити. Де-що про Сьв. Б.

Зрѣ́лище = видо́вище, видо́висько. С. Жел. Пар. — Чого я туди піду? От і ще не бачила такого видовища!

Зрѣ́лость = спі́лість, сти́глість, доспі́лість, дости́глість.

Зрѣ́лый = 1. спі́лий, сти́глий, поспі́лий, доспі́лий, дости́глий. — Спілий кавун. — Стиглі яблука.

2. доро́слий, ді́йшлий. — **Зрѣ́лый умомъ** = ро́зумом ді́йшлий. — Ще він малий, розумом не дійшлий. н. д.

Зрѣ́ніе = 1. поспіва́ння, доспіва́ння (про рослини).

2. зро́к (С. Аф. Пар. Жел.), зі́р (С. Пар. Жел.), прозі́р. — Нема прозору вже два роки (казав слїпий чоловік).

3. глядї́ння.

Зрѣть = 1. спі́ти, поспіва́ти, виспіва́ти, сти́гнути, доспіва́ти, достига́ти, (про колоски) — зерни́ти ся, (про овочі) — бринї́ти, (про людей) — дохо́дити до зро́сту, до ро́зуму. — Як став же наш мак та спіть, поспівать. н. п — На калину вітер віє, калина не спіє. н. п. — Вишнї тільки що стали бринїти. С. Ш. — Ой зацьвіла маківочка, почала бринїти. н. п.

2. глядї́ти, диви́ти ся, спогляда́ти, ба́чити.

Зрѣ́яніе = д. **Зрѣ́ніе 1.**

Зря́чій = видю́щий, видю́чий, бачу́чий. С. Л. — Були прямі і кривоногі, були видющі і слїпі. Кот. — Два діди: оден слїпий, а другий видючий. н. к.

Зуба́нъ = зуба́нь, зуба́ч, зуба́тий. С. Аф

Зуба́рь = ге́мбель с зубця́ми.

Зуба́стый = зуба́тий.

Зуба́чъ = д. **Зуба́нъ.**

Зуба́тка, риба Anarhichas lupus = морський пес. С. Пар.

Зубе́цъ = зубе́ць, (в машиних колесах) — па́лець.

Зуби́ло = 1. шру́бень (особливе долото).

2. зуби́ло (струмент, котрим визублюють пилки, терпуги і набивають жорна).

Зуби́ть = зуби́ти, визу́блювати, шруби́ти.

Зубно́й = зубни́й.

Зубо́къ = зубо́к, зубо́чок (С. Аф.) зу́бик. — **Подня́ть на зубки́** = ви́сьміяти, підня́ти на глу́м.

Зубоска́лить = глузова́ти, глумова́ти, кепкува́ти (з кого, над ким), ска́лити зу́би.

Зубоска́лъ = глузівни́к, скалозу́б.

Зубоска́льство = глузува́ння, глумова́ння, кепкува́ння, по́сьміх.

Зубочи́стка = 1. щі́точка (чистити зуби).

2. шпи́чка (колупати в зубах, на пр. після їжі).

Зубри́ло = д. **Зуби́ло.**

Зубри́на = щерби́на, ще́рба. С. З.

Зубри́ть = 1. зуби́ти (С. Аф.), визу́блювати; щерби́ти, вище́рблювати. — Ой десь мене Бог не простив, що я у недїлю серпа позубав. н. п.

2. товкти (С. Ш.), товкма́чити, зубри́ти (вчити від слова до слова).

Зубръ, Bos jubatus = зубр, Bos urus — тур. (С. Ш.). — Сидить, як тур, у горах. н. пр.

Зубча́тый = зуба́тий, зубча́стий. — Зубчастий гребінь у півня. Чайч. — **Зубча́тое колесо́** = пальцьове́, па́лешне ко́лесо (у машинах).

Зу́бчикъ, мн. **зу́бчики** = зубе́ць, зубцї.

Зубъ = зуб, здр. зу́бик. — **Зу́бы пере́дніе, рѣзцы**, Dentes anteriores s. incisores — пере́днї зу́би, сьмію́нцї. — **З. боковые, клыки́**, D. canini — ікли́. — **З. коренные**, D. morales — кутні́ зу́би. — Сьмій ся, сьмій ся — засьмієш ся на кутнї. — **З. моло́чные**, D. lactei s. temporarii — моло́шні. — **Зу́бы остри́ть** = ла́ситись. — Ласить ся, як кіт на сало. н. пр — **Подня́ть на зу́бы** = ви́сьміяти, підня́ти на глу́м. — **Сжать зу́бы** = зціпи́ти зу́би. — **Точи́ть зу́бы** = гостри́ти зу́би, ма́ти зу́би на ко́го. — **Щёлкать**

зуба́ми = кла́цати зуба́ми. — Вовк як клацне зубами. Чайч.

Зудъ = свербі́ж (С. Л.), сверб, сверблю́чка, сверботá, чос, чухо́тка. — Чос такий по тілу скрізь, що й терпіння не стало.

Зудѣніе = свербі́ння.

Зудѣть = свербі́ти. — Де болить, там і торкнеш, де свербить, там і почешеш. н. пр.

Зуница = д. **Земляника.**

Зыба́ть = колиха́ти, колиса́ти. — Де хатонька теплесенька, де дитина малесенька, там підемо ночувати і дитину колихати. н. п.

Зы́бка = коли́ска. — Яке в колиску, таке і в могилку. н. пр.

Зы́бкій = 1. хитки́й, хибки́й, хилки́й, хистки́й, хиля́стий. — Хиткий човен. — Через провалля кладочка така хистка, що так вся і колишеть ся. н. о.

2. тряски́й, грузьки́й. — **Зы́бкое мѣ́сто, боло́то** = трясови́на́, трясáвина, тряса́виця. С. Ш. — Коло млина трясовина. С. Ш.

Зы́бкость, зыблемость = 1. хи́ткість, хи́бкість, хи́лкість, хи́сткість.

2. тря́скість, гру́зкість.

Зыбу́нъ = д. **Зы́бкій. (3. мѣсто).**

Зыбу́чій = д. **Зы́бкій 1.** — **Зыбу́чій песо́къ** = сипки́й. — Він мав собі захист у тім холодку від тяжкої спеки й сипкого піску. О. Пч.

Зыбь = 1. бри́жжі, жму́рки (хвиля невелика без вітру, перед бурею або після неї)

2. трясови́на і т. д. д. **Зы́бкій (3. мѣсто).**

Зыкъ = дзи́к, дзвяк, брязк.

Зыча́ть = дзвя́кати, дзича́ти, брязча́ти, бря́зкати, гуча́ти.

Зычный = гучни́й.

Зѣва́ка = роззя́ва (С. З. Л), поб. роззявля́ка, га́ва, ґа́ва. С. З. — Я іду проворника, а він їде роззявляка, не мав де дишель встромити, та мині в рот. н. пр.

Зѣва́ніе = позіхання.

Зѣва́ть, ся = 1. зіха́ти, ся (С. Аф.), позіха́ти, ся (С. З. Л), зіва́ти, ся (С. Жел.). — Разом полягали, позіхнули кільки раз, тай позасипали. Руд

2. га́ви, ґа́ви лови́ти, ви́трішки купува́ти, продава́ти.

Зѣво́та = по́зіхи, зіва́чка.

Зѣву́нъ = зіва́йло, позіха́йло.

Зѣвъ = анат. Faux — зіво (С. Жел.) па́ща (С. Л. З), пе́лька (С. З).

Зѣнки = о́чі, баньки́. — **Нали́ть зѣнки** = зали́ти о́чі (дуже напитись). — **Пя́лить зѣнки** = витріща́ти, вилу́плювати о́чі, баньки́. — **Распусти́ть зѣнки** = заґа́витись.

Зюзникъ европе́йскій, рос. Lycopus europaeus L. = драголю́б. С. Ан.

Зюзя = хлю́ща. — Напив ся, як хлюща

Зя́бкій, ость = д. **Зно́бкій, ость.**

Зя́бликъ, самица — **зя́блица, зябло́вка**, пт. Fringilla coelebs = посьмітю́ха, посьмітю́шка. С. З.

Зя́блый = поме́рзлий, приме́рзлий, ме́рзлий (про рослини), зме́рзлий (про чоловіка).

Зя́бнуть = ме́рзнути, ме́рзти.

Зя́тевъ = зя́тів, шва́грів (д. **Зять**).

Зятёкъ = зя́тенько.

Зя́тнинъ, зя́тній = д. **Зя́тевъ.**

Зять = 1. зять (чоловік дочки). — **Зя́тюшка** = зя́тенько. — Невістка сорочку полата, а зять здере. н. пр.

2. шва́г(ґ)ер (чоловік сестри і зовиці). — Через дорогу кузня, а він мині шваґер. н. пр. (про дуже далеких родичів).

И.

И = 1. і, й, та, тай. — Поможи Боже нежонатому, а жонатому й жінка поможе. н. пр. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка. н. пр. — Тай підняла китаєчку тай заголосила. н. п.

2. е (докірливо). — Е, що там балакати!

И́бисъ, пт. Tantalus ibis = ча́пля (особливої породи).

И́бо = бо, зати́м що, тому́ що́, через те́ що. — А вона не любить, бо я не багатий. н. п.

И́ва, рос. Salix alba L. = бі́ла верба́, бі́ла лоза́. С. Ан.

Ива́новъ цвѣтъ = д. **Златоцвѣтъ.**

Ива́новская, у виразі: **во всю Ива́новскую** = на всі за́ставки. — Кобенила на всі заставки. С. З. — Сьогодня можна з чоловіком рубатись на всі заставки, а завтра гуляти вкупі по братерськи. К. Ч. Р.

Ива́нъ-да-Ма́рья, рос. Melampyrum nemorosum L. = братки́, брат і сестра́, бра́тіки. С. Ан.

И́верень, иверешо́къ = ула́мок, ві́дломок, уло́мок (від чого твердого), від каменя —

ска́лка, від дерева як рубають = трі́ска.

И́вина = верби́на. С. Аф.

Ивня́къ = ве́рби і д. **Ветло́вникъ.**

И́вовый = вербо́вий, лозови́й.

И́волга, пт. Oriolus galbula = и́вілга, ві́льга (С. Жел.), виві́льга (Чайч.), ліскоту́ха (Полт. Чайч.).

И́вяный = вербо́вий.

Игла́ = 1. го́лка, здр. го́лочка (велика) — цига́нська, (без вушка) — про́тір, про́тор С. З., (для плетіння, нанизування то-що) — прут, дрот, (деревяна) — гли́ця. С. Аф. — Куди голка, туди й нитка. н. пр. — Москаль і протір проковтне та не подивить ся. н. пр. — **Какъ на иго́лкахъ** = як на шпичка́х, як на ву́гіллі. — **Пла́тье съ иго́лочки** = нові́сіньке.

2. (у де-яких тварів, на пр. їжака то-що) — го́лка, щети́на, колю́чка, (у рослин) — го́лка, шпи́чка, колю́чка, (у хвойних) — гли́ця, хво́їна, хво́їнка (С Ш.), (у льона, коноплї) — костри́ця.

3. риба Syngnathus acus = зво́рлуч (С. Жел.), си́кавка.

4. (гори) — шпиль.

Игли́ный = голкови́й.

Игли́стый = голча́стий, голча́тий, шпичкува́тий, шпичакува́тий, колю́чий, терни́стий. — Колючий терен.

Игли́ца = гли́ця (деревяна, котрою плетуть сітки).

И́глица, рос. Ruscus aculeatus L. = миша́чий те́рен.

Игловáтый = колю́чий, терни́стий, остюкова́тий.

Игнори́ровать = нехтува́ти. — Ти бо таки зовсїм нехтуєш ним. О. Ст.

И́го = ярмо́, корми́га (С. З. Л.), нево́ля; тягота́, тя́гар(ь), тяжа́р(ь). С. Ш. — С під кормиги лядської визволив. Л. С. — Учила ся шляхта, як підданську нахиляти шию під кормигу панську. К. Д. — Гей заплакали хлопції молодції та у неволї, ярмі. н. п.

Иго́лка = д. **Игла́.** — **Пуска́ть иго́лки** (про вино́) = гра́ти, іскри́ти ся.

Иго́лочный = го́лочний.

Иго́льникъ, иго́льничекъ = гольни́к, гольничо́к.

Иго́льный = д. **Игли́ный.**

Иго́льчатый = голча́тий.

Иго́льщикъ, ца = голка́р(ь), ка голника́рь, ка. С. Пар.

Иго́рный = гра́льний.

И́готь = сту́па, сту́пка, мущи́р(ь). С. Л. З. Пав. — Товкти перець в мущиру. С. Л. — Купила ступку з товкачем. — Носить ся, як баба з ступою. н. пр.

Игра́ = гра, грання́, граття́, и́грашка, игрище, гри́ще, гуля́нка, заба́ва, за́бавка. — Гра в карти. — З другими дітьми він не знавсь і в грища з ними не вдававсь. Боданський. — Дідона вигадала грище, Еней щоб веселїший був. Кот. — З його граття́ не буде путтґ. н. пр. — Дівочі игрища не забутні. К. Д. С. — Яка ж воно й гулянка буде, як кожен нарізно, коли вже грати ся, то вкупі. Чайч. — Дитяча за́бавка. — **Игра́ въ жму́рки** = д. під сл. **Жму́рки.** — **И́гры ка́рточныя, въ ка́рты** = картя́рство: ду́рень, підкидни́й, неві́рний ду́рень, ві́дьма, кончи́па, коро́ль, віз, ла́ва, ме́льник, ци́ган, пяни́ця, свиня́, па́мфиль, хви́лька, хлюст і т. д. — **Игра́ въ мячъ** = у м'яча́: ги́лка, городо́к, бара́н, висо́кий дуб, ка́ша, ма́тка, мета́, пі́чка і т. д. (Малорос. игры Кiев. Ст. 1887—6). — **Игра́ въ ко́сти** = кости́рство. — Нікому не служачи, а тільки костирством і пянством бавять ся. Ст. Л. — Добра свого на костирство, на танці-музики не прогайнували. К. Б. — **И́гры въ па́лки, въ ко́сти** = дарови́ще, бу́лка, го́лий у го́лого, коро́мисло, королі́, па́ції, пу́калка, си́кавка, скраклї, цу́рка, шва́йка, шкалу́б або ген-ге́н, ти́кало, тара́н, шкере́берть, шканди́бки і т. д. (Малорус. и́гры Кiев. Ст. 1887—6) — **Игра́ въ кре́мешки** = у кре́ймахи, у креміня́хи. — **И. въ носки́** = носани́на. — **И. въ чётъ или не́четъ** = чіт чи ли́шка. — А ну вгадай: чи чіт, чи лишка? — **И. хорово́дная** = тано́к: во́рон, горобе́йко, зеле́ний шум, коро́ль, хре́щик, же́льман і т. д. (Малорус. игры. К. Ст. 1887—6). — **И́гры мо́лодежи** = гри́ще, гри́ща, и́грища: (катаючи яйця або оріхи) — ки́тьки, по́китьки, котю́чка, (розбиваючи яйця) — навби́тки, (на льоду коло стовпа́) — крутї́лка, ко́лесо, (на скубку за волосся) — чупру́н, в ску́бки, на ску́бку, (инші гри) — до́вга лоза́, коза́, ко́тик, кон, ла́стівка, плаз, тісна́ ба́ба, сви́нка і т. д. — **Къ нему́ пришла́ хоро́шая игра́** = у йо́го до́бра ка́рта, до́брі ка́рти.

Игра́лище = и́грашка, за́бавка, ця́цька.

Игра́ніе = грання́, граття́.

И́граный = гра́ний. — Грані карти.

И́граный = **Игра́ть.**

Игра́ть = 1. гра́ти ся, ба́вити ся, гуля́ти, ся, весели́ти ся, жирува́ти, жартува́ти, пустува́ти. — Діти грають ся. — Весело гулиють ся діти на вулиці. Чайч. — Ми бавились разом, гуляли. Фр. — Не жаруй з ведмедем, бо задавить. н. пр. — Коли дивить ся, аж вони за могилою гуляють у карти. н. к. — Дай Боже жартувати, аби не хорувати. н. пр. — Ой як вийду та на вулицю, жартую-пустую, а на свою та головоньку потуженьку чую. н. п. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. н. п. — Тай уміє танцювать, з козаками жартувать. н. п. — **Бу́дто игра́я, дѣлать что игра́ючи** = на́че за и́грашки. — **Игра́ть въ жму́рки** = в пана́са гра́ти, жмури́ти ся. — **Игра́ть въ чётъ или не́четъ** = цята́ти ся, читува́ти ся. — А ну лишень цятати ся: чіт чи лишка? Кв. — **Судьба́ игра́етъ** = до́ля жарту́е. — А доля жартуе, помане, помане, тай геть прожене. Аф.

2. гра́ти, вигрува́ти. — Бас гуде, скрипка грае, Іван мовчить, та все знае. н. пр. — Він добре на сопілці грае. — В труби та в жоломійки смутно та жалібно вигравають. н. д. (На бу́боні) = бубні́ти, бубни́ти. — Як бубни бубнять, як сурми сурмять. н. к. — Ой заграно мені і забубнено. К. Д. — (На дудці) = дуді́ти, в ду́ду, в сопілку гра́ти. (Пр. д. під сл. **Ду́дка**). — (На трубі) = труби́ти, сурми́ти. — (На бандурі, гитарі або що, погано або недбало) = бри́нькати, (на скрипці або лірі, погано або недбало) — циги́кати, тилі́кати, репі́жити. — (Язиком замісць музики, до танців) — тринди́кати. — Пропив мужик индика, жінка в шинку триндика. н. п. — **Игра́ть въ тактъ** (до танцю) = під но́ги гра́ти.

3. гра́ти, удава́ти. — Кропивницький грае переважно так звані характерні ролі. — Затиркевич найбільше гарно удае сварливих жінок і цокотух.

4. гра́ти, шумува́ти. С. З. — Брязчать чарки, шумуе горілка. Гул. Ар

Игре́ній = каштанова́тий (про масть коней).

Игри́вость = жва́вість, жартли́вість, жартовли́вість.

Игри́вый, во = жва́вий, во, жартли́вий, жартовли́вий, во. — Ой який то хлопець жвавий, ще до того кучерявий. н. п. — Гей козаче уродливий, молоденький та жартливий. н. п. — Є жартовливе щось в вечірньому огні, так весело, немов у літній день міні. К. Д. Ж.

Игри́стый = пінистий. С. Пар.

И́грище = гри́ще (С. З. Л.), и́грисько (С. Ж.), ви́гри, ву́лиця, баву́н. — Дівчата пішли на грище.

Игро́къ = грач (С. Аф. З. Л.), игра́ль, граль, игре́ць. — Ні грач, ні помогач. н. пр. — Ні швець, ні жнець, ні в дуду игрець. н. пр. (На бандурі) — банду́риста, кобза́рь, (на скрипці) — скри́пник, (на дудці) — дуда́рь, ду́дник. — Заграй міні, дуднику, на дуду, нехай своє лишенько забуду. К. Ш. — (На лірі) — лірник, ліра́ч. — А з вас це поганий ліpач. Кр. — **Игро́къ въ ка́рты** = ка́ртник (С. З.), картя́р, картівни́к. — Ой як був він не жонатий, то-то був гуляка! і пиниця і картівник, козак забіяка. н. п. — **И. въ ко́сти** = кости́р(ь). — Ознайми картникам... тихо в карти гравшим. Л. В. — Уподобав картовника і костира пяного. К. Б.

Игрочи́ха = гра́ля, картя́рка (С. Пар.).

Игрочи́шко = д. **Игро́къ** (поганенький).

Игру́нъ, игру́нья = жиру́н, ха (С. Л.), пусту́н, ха, веселу́н, ха, бргку́н, брикуне́ць.

Игру́шка = и́грашка (С. Л.), ця́ця, ця́цька (С. З. Л.), за́бавка, (з дзвоником) — бря́зкало, бря́зкальце, (що торохтить) — торохтьо́ло, торо́хкало, (що гуркотить) — гу́ркало. — Чужа біда за играшку. н. пр. — Буцім мала дитина цицьками граеть ся. О. Мор. — **Это для него́ игру́шка** = це йому́ за и́грашку (легко зробити).

И́грывать = д. **Игра́ть.**

Игуа́на, Lacerta Iguana = я́щурка (особливої породи).

Игу́менія, игу́менья, игу́менъ = игу́меня, игу́мен.

Иде́я = іде́я, ду́мка, га́дка.

Идіо́тъ = д. **Дура́къ.**

Идолопокло́нникъ = пога́нин, мн. пога́не, болвохва́лець. — Погане, которії в многих богів вірують, місяць, перун і проч. за боги мають. Б. Н. — Болвохвальці, іже идолом клапяють ся. Б. Н. — Комлики чарами бавить ся, болв хвальці. Л. С.

Идолопоклоне́ніе, идолопокло́нство, идолослуже́ніе = болвохва́льство (С. Ж.), и́дольство..

И́долъ = и́діл, бова́н, болва́н (С. З.), божо́к.

И́дольскій = и́дольський, болвохва́льський, пога́нський.

Идти́ = 1. іти́, йти́. — Він швидко йде. — Поганий дух іде. — Робота добре йде. —

Не хочеть ся йому в найми йти. — Нашої пшеницї багато за границю йде. — Чай іде з Китаю. — Галун іде на краски. — **Идти́ большими шага́ми** = ци́бати. — **И. кружа́сь** = кружля́ти. — **И. ме́дленно** = пле́нтати ся, пха́ти ся, плуга́нити ся, чвала́ти. — **И. тяжело́ ступа́я** = челе́пати, шеле́пати. — **И. напрями́къ, прямо́й доро́гой, по пра́вдѣ** = прямува́ти, простува́ти, про́сто йти́, проста́ти. — Ми не лукавили з тобою, ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш. — Вертать ся довелось самому, прямуючи лїском. Б. Г. — Простали ми в Україну вольними ногами. К. Ш. — **И. поспѣшно** = чимчикува́ти, тю́пати, тюпотї́ти. — **И. прихра́мывая** = шкандиба́ти, шкитильга́ти. — **И. пята́ми наза́дъ** = задкува́ти. — **И. семеня́ нога́ми** = дріботї́ти, дробцюва́ти, тю́пати. — **И. слѣдо́мъ** = слїдкува́ти, слїдко́м іти. — Так слїдком за ним і ходить: куди він, туди й вона. Чайч. — **И. на четвере́нькахъ** = рачкува́ти, ра́чки лїзти. — **Идётъ слухъ, молва́** = чу́тка йде́, чу́тка хо́дить, поговір, поголо́ска йде. — **Идёмъ, идёмте** = ходїм, ходїмте, ходїть. — **Идти́ впере́дъ** = передува́ти, поступа́ти ся. — Поступнїш на товстому вишивати: нитки товсті, — воно й поступаеть ся скоріш. Чайч. — **Къ чему́ э́то идётъ** = до чо́го воно́ йде́ть ся? — Я вже бачу до чого воно йдеть ся, та навтїкача. — **Идётъ** = до́бре, гара́зд, нїчо́го собі, так собі. — **Пойдёмте гуля́ть. Идётъ** = ходїмте гуля́ти. До́бре. — **Рѣчь идётъ** = річ веде́ть ся, мова мо́вить ся. — Мова мовить ся, а хлїб їсть ся. н. пр. — **И. куда́ глаза́ глядя́тъ** = сьвіт за́ очі. — Піду лиш я сьвіт за очі, що буде то й буде. К. Ш.

2. (про щастя) — щасти́ти, вести́сь, на́йдити, таланити (Пр. д. під сл. **Вести́** 2).

3. **Идти́ къ лицу́** = личити, приставати, ла́дити. — **Идётъ къ лицу́** = ли́чить, до лиця́, пристає́. — Що не надїне, їй усе личить, усе до лиця. — Не подоба, не пристае очіпок до лоба. н. п. — Сива шапка так пристала до його чорного, як галка волоси. О. Мир. — **Идётъ, какъ коро́вѣ сѣдло́** = приста́ло, як свинї нари́тники. н. пр.

4. тягти́сь (про час і місце). — Якось довго сей тиждень тягнеть ся. — Лїс тягнеть ся на цїлу верству. — Година довго тягнеть ся.

5. ула́зити, лїзти, увіхо́дити. — Гвіздок не лїзе в стїну. — Чоботи не лїзуть на ноги.

Иждиве́ніе = кошт, де́рживо, накла́д (Гал.). — Своїм коштом спорудив. С. Л. — Тую працю на себе пiднятн, кошту і накладу свого не жалуючи. Ст. Л. — На його де́рживі живе мати. С. Л. — Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

Изба́ = ха́та, здр. хати́на, ха́тка, хати́ночка, хатинонька. — Благав у Бога тільки хату, одну хатиночку в гаю. К. Ш. — **Бѣлая изба́** = ха́та, сьвітли́ця. — **Чо́рная, курна́я изба́** = ха́та, в ко́трій піч без коміна й димаря́. — **Сбо́рная изба́** = збо́рня. — Десятник скликав людей у зборню. — **Не жила́я изба́** = пу́стка. — Стоїть село, не виросло, не перемінилось, тільки пустка на край села, на бік похилилась. К. Ш. — (З глини) — лїпля́нка, ма́занка, (без двора) — обіхі́дчаста, (хворостяна) — пле́тянка, (лїтня, без печі) — хи́жа, хи́жка, (з глини з соломою) — вальќована, ляпа́чна ха́та, (з дубків) — ру́блена, (без сїней, в жарт кажуть) — без штанів. — Ой там на моріжку та поставлю я хижку. н. п. — Хата моя рубленая, сїни на помостї. н. п. — Частини хати: (де піч) — хати́на, (де живе сїмя) — ха́та, (про гостей) — сьвітлиця, го́рниця, (де лїжко) — кімна́та, (де ставлять ся кочерги, рогачі то-що) — кочере́жник, (передня частина) — сїни, (де складають ся харчі то-що, без печі) — комі́рка, хи́жа, хижи́на, (бо́кова стїна) — причілок. — Піду до кімнати постїль білу слати. н. п. — А в вдовицї дві сьвітлицї, а третя кімната — постїль біла переслата, а в дївчини одна хата, тай та не прибрата. н. п.

Избави́тель, ница = визволи́тель, виба́витель, ка (С. Ж.).

Изба́вить, избавля́ть, ся = ви́зволити (С. Л.), ви́бавити (С. Аф.), ви́рятувати, (о)слобони́ти (С. Л.), одво́лити, ся (С. Л.), збу́ти ся, ви́крутити ся, зди́хати ся, визволя́ти, вибавля́ти, ослобоня́ти, ся, збува́ти ся. — Визволив з біди. н. к. — Визволив з неволї. — Вибавив од смерти. н. к. — Потім мене нещасную вибав з сього лиха. н. п. — Ледві виратував ся од видимої смерти. Чайч. — Зрадувалась, мов слобонилась од якої напасти. К. Ч. Р. — Ти одзволив нас од смерти. н. к. — Нїяк їх не здихаєш ся. — Коли ми їх здихаїмось. С. Л. — Упросились злиднї на три днї, а не збути ся до віку. н. п. — Бі да здибае легко, а трудно її збу́ти ся. н. пр. — **Изба́ви Бо́же!** = Боро́нь Бо́же! Крий Бо́же! Хова́й Бо́же! Неха́й Бог боро́нить! Не́ха́й Бог одверта́!

Избавле́ніе = визволе́ння, ви́звіл (С. Л.), вибавле́ння (С. Ж.), ряту́нок, поряту́нок. — Тоді вони потопали, порятунку ві відкіль не мали. н. д.

Избалова́ть, ся = розба́лувати, ся, розпе́стити, ся, зледащі́ти, розледащі́ти. — Хворе коли не вмре, то розпестить ся. н. пр. — Еней нам дуже зледащів. Кот. — **Избало́ванный** = розпе́щений і д. **Бало́ванный**, (про їжу) — пундико́вий. — Чоловік був як чоловік, а став запинати — зледащів на віки. С. Аф.

Избезде́льничаться = розледащі́ти, розбе́стити ся, розопсі́ти, розпаску́дити ся, роспега́нити ся, розпадлю́чити ся, вхопи́ти моско́вської ю́шки. — Козаки дуже вже розопсіли. К. Ч. Р. — Роспадлючили ся наші парубки на тих шахтах. Чайч.

Избёнка = хати́нка, хати́ночка, хати́нонька.

Избива́ть, изби́ть, ся = 1. вибива́ти, ви́гу́блювати, повбива́ти, ви́бити, ви́губити. — Вигубили усіх жидів. — Усіх людей у городі повбивали. Чайч.
2. побива́ти, поби́ти, ся. — Побив на йому увесь батіг. — **Изби́тый** = поби́тий, (про одежу) — зно́шений, по́дранний, (про обувя) — сто́птаний, стопцьований. — Чоботи стопцьовані. — **Изби́ть до кро́ви** = в кров роз'юшити. Кр.

Избира́ніе = вибіра́ння, обіра́ння.

Избира́тель = ви́борець. Гал. — Посол Ю. Романчук скликав своїх виборців, щоб здати перед ними справу зі своєї роботи в раді державній. Батьківщина.

Избира́тельный = ви́борчий. Гал. — Реформа виборча есть конче потрібна. Батьківщина.

Избира́ть, ся, избра́ть, ся = вибіра́ти, обіра́ти (С. Л.), голосува́ти за ко́го, ви́брати, обра́ти (С. З. Л.), обібра́ти, ся, (про кільки) — повибіра́ти. — Меж себе на уряди судовиї обірали. С. Л. — Не вміє ні читати, ні писати, а хотять за короля обібрати. н. пр. — Повибірали у нас таких начальників, що й не тямлять начальникувати. Чайч.

Изби́ть = д. **Избива́ть.**

Изби́шка = д. **Избёнка.**

Изби́ща = ха́тище. Чайч.

Избіе́ніе = вигубле́ння.

Изблева́ніе = блюва́ння, рига́ння, рига́чка.

Изблева́ть, изблёвывать = ви́блювати, ви́ригати, вибльо́вувати, вирига́ти.

И́зблизи, избли́зка = збли́зу, збли́вька.

Избно́й = ха́тній. — Хатні двері.

Избода́ть = зколо́ти, поколо́ти. — Тупу-тупу ногами, зколю тебе рогами. н. к.

Избо́ина = д. **Вы́боина.**

Избо́йна = д. **Вы́жимки.**

Избороздить = подря́пати, почеркати, порисува́ти.

Избоче́ниться = ви́бочити ся.

Избра́жничаться = розпи́ти ся, зпи́ти ся, розпія́чити ся. — Ой на горі барвінок послався, молод козак розпився, розгулявсь. н. п.

Избра́ніе = ви́бір, обра́ння. (С. З. Л.

Избра́нникъ = вибра́нець.

И́збранный, избра́нный, избра́нно = 1. ви́браний, обі́браний, обра́тий (С. Л.).
2. вибо́рний, но, добі́рний, одбо́рний (С. Л.). — Прошу вас покорно, всіх не виборно: пийте, гуляйте, мене не осуждайте. н. п. — За те ступить пан на покірного і прийме тебе, як добірного. Руд.

Избра́ть = д. **Избира́ть.**

Изброди́ть = 1. обшве́ндяти, ви́ходити, обника́ти, (в жарт або з докором) — ви́водити старців.
2. ви́топтати, ви́толочити, ви́товкти, потоло́чити.

Избу́шка = д. **Избёнка.**

Избыва́ть, избы́ть = збува́ти, ся, збу́ти ся, позбу́ти ся. — Він збув ся того лиха. — Позбувши ся того клопоту, заходили ся вони вже коло діла. Чайч.

Избы́токъ = доста́ток, ро́скіш. — **Съ избы́ткомъ** = з ли́шкою, з чо́хом.

Избы́точествовать = ма́ти доста́ток, доста́ткувати (К. Св. п.), роскошува́ти (С. Л.).

Избы́ть = д. **Избыва́ть.**

Избѣга́ть, избѣ́гнуть і избѣжа́ть = відбіга́ти (Чайч.), уника́ти (С. Ш.), цура́ти ся, ухиля́ти ся (С. Ш.), відбігти, уни́кнути (С. Ш.), ухили́ти ся (С. Ш.). — Свого батька змалку відбігаю. К. Д. — Уникав диму, тай упав в огонь. н. пр. — І чужому научайтесь й свого не цурайтесь. К. Ш.

Избѣ́гать = ви́бігати, ви́ганяти, ви́гасати. — Вибігав усе село, поки його знайшов. — Скрізь вигасав.

Избѣ́гаться = набі́гати ся.

Избѣ́гнуть, избѣжа́ть = д. **Избѣга́ть.**

Избѣжа́ніе, у виразі: **Во избѣжа́ніе** = уника́ючи, ухиля́ючись від..., щоб не... — Щоб не зустріти ся з ним, пішов иншим шляхом. Чайч.

Избяно́й = д. **Избно́й.**

Изва́дить, изва́живать, ся = привча́ти, привча́ти, ся, звика́ти (до чого поганого).

Изваля́ть, ся = ви́валяти, ви́качати, ви́каляти, ся.

Изва́ра, изва́рки = ви́вар, ви́варки.

Изва́яніе = 1. різьба́, різьба́рство.
2. стату́я.

Изва́ять = ви́різати, ви́бити, ви́лити або ви́ліпити (д. **Ваять**).

Изверга́ть, изве́ргнуть = викида́ти, скида́ти, ви́кинути, ски́нути.

И́звергъ = недо́люд, недо́людок, зьвір, зьвірю́ка, (про чоловіка) — кат, катю́га. — І зарізав би, та диво дивне сталось надо мною недолюдом. к. Ш. — Се зьвірюка, а не чоловік.

Изверже́ніе = викида́ння, скида́ння (диму, полому) — ви́бух.

Изверну́ть, извёртывать = скрути́ти, скру́чувати. — Крутив, поки не скрутив.

Изверну́ться, извёртываться = 1. переверну́ти ся, переки́нути ся, переверта́ти ся, перекида́ти ся. — Човен перевернув ся.
2. ви́вернути ся, ви́крутити ся, ви́брехати ся, виверта́ти ся, викру́чувати ся, вибріхувати ся. — Він хоч з якої біди викрутить ся.

Изверста́ть, извёрстывать = ви́рівняти, вирівнювати.

Извертѣ́ть, изве́рчивать = повертіти, попрові́рчувати, прові́рчувати.

Извертѣ́ться = закрути́ти ся, розпусти́ти ся. — Закрутив ся наш Грицько — таке виробляє, зовсім неподобне.

Извести́, изводи́ть = 1. ви́вести, виво́дити. — Виведи коня з стані.
2. згуби́ти, стра́тити, зни́щити, губи́ти, стратувати, ни́щити. — Хотів його з сьвіту згубити.
3. потра́тити, стра́тити, перевести́, тра́тити, перево́дити. — Потратив усі гроші. — Перевів худобу.

Извести́ся, изводи́ться = 1. зги́нути, зни́щити ся, звести́ ся, перевести́ ся, ги́нути, ни́щитись, зво́дити ся, перево́дити ся. — Усе господарство перевелось ні на що.
2. змарніти, помарніти, охля́сти, охля́нути. — Охляв, опустив ся, змарнів чоловік, загубив ні за що молодий свій вік. К. Х

Извёстка = ва́пна. С. Аф. З. — **Гашёная извёстка** = роспу́щена ва́пна, попілну́ха. — Баби наберуть вапни, що в горні випалена, та в чавун, воно як зашипить і роспустить ся і зробить ся вже роспущена (ще попілнухою її баби звуть) — то й мажуть нею хати. Чайч.

Известко́вый = вапня́ний (С. Л.), вапня́стий, вапни́стий. — Взяти в аптеці розведеної вапняної води. Ми-ч. — **Известко́вая я́ма, печь** = вапня́рка, горн. — Позакладали горни́, будуть вапну палити. Чайч.

Известни́къ = вапня́р.

Извёстный = д. **Известко́вый.**

Известня́къ = вапня́к (камінь, маючий в собі вапну).

Изве́сть = д. **Извести́.**

И́звесть = д. **Извёстка.**

Изветша́ть = зіста́ріти ся, зста́ріти ся, зноси́ти ся. — **Изветша́лый** = стари́й, зно́шений.

Извива́ться, изви́ться = 1. ви́ти ся, звива́ти ся, повива́ти ся (С. Л.), зви́ти ся, пови́ти ся. — Мов гадина вєть ся. К. Ш. — Річка повилась поміж берегами. С. Л.
2. крути́ти ся, виля́ти, запобіга́ти ла́ски, ла́щити ся. — Хіба не бачиш, як він крутить ся коло його.

Изви́вина = кривина́, за́крут, ви́крут (С. Пар.), річки = колі́но, за́ворот. Мнн. — Саме там річка коліно робить. Чайч.

Изви́вистый = криви́й, кру́чений, покру́чений (С. Л.), колінкуватий, вильни́й. — Покручена дорога. — На Дніпрі поріг Вильний. С. Л. Эв.

Изви́въ = звива́ння.

Изви́лина, изви́листый = д. **Изви́вина, Изви́вистый.**

Извине́ніе = вибаче́ння, пробаче́ння (С. Л.), перепро́сини. (Фр.). — Вони почали прохати вибачення. Лев. — Вона просила пробачення, що не вмів сьпівати ні одинісінької української пісні. Лев. — Я гарячіший був до сварки, звичайно перший був і до перепросин. Фр. — **Попроси́ть извине́нія** = перепроси́ти. — Перепросіть батька. Кр.

Извини́тельный = 1. прости́мий. С. Пар — Се не простимий гріх.
2. виба́чний. — Альфонсо зупинивсь і стоячи мовчав, а потім річ якусь вибачну розпочав. К. Д. Ж.

Извини́ть, извиня́ть = ви́бачити (С. Аф. Л.), проба́чити, дарува́ти (С. Л.), вибача́ти, пробача́ти (С. З. Л.), перебача́ти. — Будьте ласкаві, мене не лайте, не гримайте, а вибачайте. Б. Б. — Прошу милий сей раз вибачати, як приймала пана дяка до своєї хати. н. п. — Ну, прошу вибачить, гості мої: не скупість, така спроможність. Номис. — Подорожньому Бог вибачає. н. пр. — Уже ж, добрі люди, вибачайте. кому лихе слово сказала. С. Аф. — Вибача́й, брате, нема більш горілки. С. Аф. — Їжте, гостойки, пийте, мочайте, а врештою вибачайте. н. пр.

Извини́ться, извиня́ться = перепроси́ти, перепроси́ти ся (С. Л.), перепроха́ти (С. З.), перепро́сювати. — Била жінка мужика, пішла позивати, присудили мужику жінку перепрохати (по другому варіянту: ще й жінку прохати). н. п. — Перепросіть батька. Кр. — Він мене перепросював. Кр.

Извинти́ться = зопсува́ти ся (про шруб).

Изви́ться = д. **Извива́ться.**

Извлека́ть, извле́чь = витяга́ти, виймáти, добува́ти, вибіра́ти, ви́тягти (С. Л.), ви́няти, добу́ти, ви́брати. — **Извле́чь изъ опа́сности** = ви́рятувати. — **Извле́чь по́льзу** = спожиткува́ти. — Ані зьвір, ані чоловік, ані рослина не спожиткує без води і крихти корму. Де-що про Сьв. Б.

Извлече́ніе = 1. витяга́ння, виймáння, добува́ння.

2. ви́тяг, ви́писка, ви́бірка. — Замість щоб пізнати Росию з її власних джерел, Галичани взнавали її з витягів, що робило „Слово" з газет одиїі партії у Росиї, або з німецьких газет. Пр.

Изнутрь = з сере́дини.

Извнѣ́ = з о́кола, з ве́рху, з надво́ру. — З середини вимазала хату, а з о́кола ще ні. Чайч. — Хтось стукає з надвору. Кр.

Изводи́ть, ся = д. **Извести́, ся.**

Изво́дъ = тра́та, стра́та, згу́ба. — Марна трата грошей. — Чия згуба, в того річей повна губа. н. пр.

Изво́зить, изво́зничать = хурува́ти (С. Л.), (ф хурманува́ти (С. Ш.), на волах — чумакува́ти. С. Л. — Ой я з роду чумакую, їду на гору — не бичую, а з гори їду — не гальмую. н. п.

Изво́зникъ = фу́рман, ху́рман (С. Ш.); хурщи́к (С. Л.), підво́дчик (С Л.), на волах — чума́к, при війську — пого́нець, на біржі — біржа, біржа́к (С. Ш.), біржани́к (С. З.), зво́щик (С. З. Л.), жид з балагулою — балагу́ла. С. Ш.

Изво́зничій = ху́рманський, фурма́нський (С. Ш.), (х)фу́рманів (С. Ш.), хурщиків, чума́цький, чумаків, балагу́льський.

Изво́зъ = ху́ра, чума́чка. С. Л — Наняв ся під хуру. — Пішов у чумачку.

Изволе́ніе = во́ля, призволе́ння. — Як буде на те ваша воля. — За цапським призволенням почали ми жити на тій землї. Чайч.

Изво́лить = 1. во́лити, волі́ти, хоті́ти, бажа́ти. — Волимо під Царя восточного. Костомар. Б. Х.

2. зволя́ти ся, призволя́ти ся. С З. Л. — Зволяйтесь, добродію, вислухати. С. Л. — Всього не можна описати, в Латії що тодї було, — уже зволяли ся читати, що в голові у їх було. Кот. — **Чего́ изво́лите?** що? чого́? чого́ тре́ба? — **Изво́ль, те!** = а) до́бре, гара́зд, сількісь, б) на́, те. — **Изво́льте, я гото́въ такъ сдѣлать** = до́бре, я так зроблю. — **Изво́льте ку́шать** = зволя́йтесь, призволя́йтесь!

Изво́льничаться = узя́ти во́лю, зви́кнути до сваво́лї, розпусти́ти ся. — Узяла свою волю — куди хо́че, туди їде і нічого ти її й не питай. Чайч.

Извора́чивать, ся, извороти́ть, ся = 1. оберта́ти, ся, поверта́ти, ся, оберну́ти, ся, поверну́ти, ся. — Заїхав у такий провулок, що нема де обернути ся.

2. виверта́ти ся, викру́чувати ся, ви́вернути ся, ви́крутити ся. С. З. Л. — На силу викрутив ся з цього дїла.

Изворова́ться = зви́кнути до зло́дійства, злодійкува́тим ста́ти.

Изворо́тливый = меткий, виверткий, ви́крутень.

Изворо́тъ = ви́крут, ви́крутка, ви́крутня, визворо́тка (С. Л.).

Изворо́чать = переверну́ти, перекуйо́вдити, попереверта́ти. — Усе до гори ногами попеневертав.

Изво́щикъ, изво́щичать, изво́щичій = д. **Изво́зникъ** і т. д.

Извратить, извраща́ть = переверну́ти, перекрути́ти, переіна́кшити, перебреха́ти, переверта́ти, перекру́чувати, переіна́кшувати, перебріхувати. — Він усе ерекрутив на свій лад. — Перебрехав так, що й не пізнаєш. — **Извращённый** = переве́рнутий, перекру́чений, переіна́кшений, перебре́ханий.

Извѣ́дывать, извѣ́дать = виві́дувати, випи́тувати, визнава́ти, дохо́дити; дознава́ти, зазнава́ти; ви́відати, ви́питати, ви́знати, дійти́, дозна́ти, зазна́ти, зві́дати. — Став він ще більше в сїм дїлї дохо́дити. — Зазнав він чимало лиха. — Я сам на собі усе звідав, сам по собі добре знаю. О. Мир. — **Извѣ́данный** — дізнаний (С. Л).

Извѣкова́ть = звікува́ти, вік звікува́ти.

Извѣриваться, извѣриться = зневіря́ти ся, зневі́рити ся. С. Аф.

Извѣсти́ть, извѣща́ть = звісти́ти (С. Л.), сповісти́ти (С. З.), оповісти́ти (С. З.), пода́ти звістку, звіща́ти, сповіща́ти, оповіща́ти, подава́ти звістку. — Як би хто сповістив удову безталанну, що от така й така річ. К. Д. С. — Мушу сповістити: не бути нам у парі. М. В.

Извѣсти́ться, извѣща́ться = звісти́ти ся, дізна́ти ся, сповісти́ти ся, осьвідчити ся (С. Л.), одібра́ти звістку, звіща́ти ся, дізнава́ти ся, сповіща́ти ся (С. Л.), осьвідча́ти ся, одбіра́ти звістку. — Дізнавшись про се, він зараз поїхав.

Извѣ́стіе = зві́стка, здр. зві́сточка, звістонька (С. Аф.), вістка, вість, о́повість, ві́да (М. В.). — Вже трете літо, як пішов на війну, та ні чутки, ні звістки. н. к. — Ніякої звістки про його не має. — Хоч звісточку нам передай, чи ще він єсть на сьвіті. К. Ч. Р. — Ой полети, галко, та на Дін риби їсти, та принеси від кошового вісти. н. п. — Та згадай мене та як сядеш у вечері їсти: десь моя дитина, десь моя рідненька, та нема од неї вісти. н. п.

Извѣ́стно = зві́сно, відо́мо, відо́ма річ, ска́зано. С. Л. — Всім звісно, що він добрий чоловік. — Сказано брехун, що його слухати. — Відома річ, що... — **Не извѣ́стно за что́** = не зна́ть за́ що. К. Ш.

Извѣ́стность = зві́сність, відо́мість, сьвідо́мість, сьвідом, сла́ва. — Та вже ж так слава по всім сьвіті стала, що дівчина козаченька серденьком назвала. н. п. — **Привести́ въ извѣ́стность** = ви́яснити, осьвідчити.

Извѣ́стный = зві́сний, відо́мий, сьвідо́мий, зна́ний. С. Л. — С. Руданський єсть досить відомий українській громаді. Пч. — Кониський звісний наш письменник — В знаній кожному Львівській літописі.. К. Кр. — Се чоловік сьвідомий. С. Л. — **На ско́лько мнѣ извѣ́стно** = скільки мині відомо.

Извѣ́тривать, ся = д. **Вывѣ́тривать, ся.**

Извѣ́тъ = доно́с, ви́каз, обмо́ва.

Извѣща́ть, ся = д. **Извѣсти́ть, ся.**

Извѣще́ніе = зві́стка, ві́стка, вість, о́повість, осьвідче́ння, оголо́ска.

Извяда́ть, извя́нуть = вя́нути, повя́нути.

Извя́лить = повяли́ти, звяли́ти. — Бріноньками звялила, оченьками спалила. Рул.

Изга́дить, изга́живать, ся = спаску́дити, спога́нити, зги́дити, попаску́дити, ся, паску́дити, пога́нити, ся, (про кілька) — понапога́нювати, поспаску́жувати. — Кравець спаскудив свитку. — Він усе згидить. Кр.

Изга́ра = зана́. С. Л. — Вкинулась зана в жито.

Изга́рина = 1. жу́желиця (С. Аф. З.), жу́жель.

2. це́гла перепа́лена.

И́згарь = д. **Изга́ра** і **Изга́рина.**

Изгиба́ть, изогну́ть, ся = згина́ти (С. Аф.), гну́ти, вигина́ти, ся, зігну́ти, ізігну́ти, ви́гнути, ся. — А ти, старий дідуга, ізігнув ся як дуга. н. п. — Такий здоровий, що підкови згинає. — **Змѣя́ изгиба́ется** = гадю́ка звива́єть ся, ве́ть ся. — **Онъ хо́дитъ изгиба́ясь** = він хо́дить вихиля́сом.

Изги́бина = кривина́, за́крут, ви́крут, зало́м (Ман.), річки — колїно, за́ворот (Ман.).

Изги́бистый = 1. криви́й, криву́льчатий, колїнкува́тий, кру́чений, покру́чений, вильни́й. (Д. **Изви́вистый**).

2. гнучки́й, гну́чий. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр.

3. д. **Изворо́тливый.**

Изги́бчивый = д. **Изги́бистый** 2.

Изги́бъ = д. **Изги́бина.**

Изгла́дить, изгла́живать, ся = 1. вирі́вняти, зрівня́ти, вирі́внювати, ся.

2. зни́кнути, зника́ти, зги́нути, зни́щити, ся, в нівець оберта́ти ся.

Изглода́ть = обгри́зти, згри́зти, пообгриза́ти, позгриза́ти. — Їсти так хотіло ся, що всі кісточки пообгризав. Чайч.

Изгна́ивать, изгнои́ть, ся = згно́ювати, згної́ти, ся, погної́ти, ся, перегної́ти, ся.

Изгна́ніе = вигна́ння (С. Л.), прогна́ння, зго́н. (С. Л.). — „Се було до згону або після згону“ кажуть люди, згадуючи про часи до або після переселення українського народу з правого на лівий берег Дніпра, переважно після Прутського миру. С. Л.

Изгна́нникъ = вигна́нець. С. Л. — Прийміть мене до свого гурту бідного вигнанця. Ч. К. — Король мене банітою — вигнанцем оголосив по Польщі і Вкраїні. К. Б. — Вигнанців з тих воєводств. Л. В.

Изгна́нничество = вигна́ння.

Изгна́ть, изгоня́ть = ви́гнати, ви́турити, виганя́ти, виту́рювати, (про кількох) — повиганя́ти, повиго́нити, повиту́рювати. — Повиго́нили їх усіх з тії землі. Чайч.

Изгнива́ть, изгни́ть = згнива́ти, вигнива́ти, тру́хнути, згни́ти, вигни́ти, потру́хнути. — Потрухли чумацькі вози і заноси. н. пр. — **Изгни́лый** = гнили́й, потру́хлий.

И'згниль = д. **Гниль.**

Изгноúть, ся = д. **Изгнáивать.**

Изголóвокъ, изголóвье = узголóвя (С. Л. Ш.), приголóвя (С. Л.), приголóвач (С. З.). — **Въ изголóвья** = під гóлову.

Изгонúть = д. **Изгнáть.**

Изгóрбить, ся = згóрбити, ся, погóрбити, ся, перегóрбити ся, погорбáтіти.

Изгорóда, úзгородь = горóжа, огорóжа, перегорóжа, (з хворосту) — тин, лїса, пліт, плетїнь, (з паль або кілків) — частокіл, (з тичин) — вірú. — Привязавсь, як сліпий до тину. н. пр. — Як би мінї не тини, та не перетинки, — ходив би я до дївчини що дня, що годинки. н. п. — Циган своє за пліт тягне, та й то хвалить. н. пр. — Рости саду, винограду, вище плоту, краще злота. н. п. — **Живáя úзгородь** = обсáда, живопліт (Гал.). — **Стáвить úзгородь** = тинúти, стáвити тин, лїсу і т. д.

Изгорѣлый = підпáлений, припáлений.

Изгорѣть = згоріти, погоріти.

Изготáвливать, изготовлúть, изготóвить = готувáти, лаштувáти, лáгодити, зготувáти, наготувáти, злаштувáти, злáгодити, налаштувáти, налáгодити, вúготувати. — Ми побалакаємо, а ти нам снїдання злаштуй. — Збірник д. Марковича був зовсім налаштований. Новис. — Прийдеш, козаче, сей вечір до мене, зготувала стара мати вечерю для тебе. н. п.

Изготовлéніе = зготувáння, злаштувáння.

Изгрéби, изгрéбье = клóччя, пáчіски.

Изгрызáть, изгрызть = згризáти, згрúзти, погрúзти. — Погризли миші усю кору на молодих яблуньках. Чайч.

Изгýлъ = гульнú, гультяйство, розпýста.

Изгулúться = зледащіти, розледащіти, розпустúти ся, розволочúти ся. — Попаде між панич та волоцюг, розіпеть ся, розволочить ся. О. Мир.

Издавáть, ся, издáть, ся = видавáти, ся, вистачáти, ся, випускáти, ся, вúдати, вúстачити, ся. — Добре-б було, як-би ми розуміли, на що видаеть ся усякий закон. Де-що про Сьв. Б. — Кобзарь Т. Шевченка. Видано коштом П. Семеренка. Спб. 1860 р. — Ужинок рідного поля, вистачений працею М. Г. Москва 1857 р.

Издáвна = здáвна, з дáвнього дáвна, з дáвних давéн, з дáвньої давнúни, з дáвнього чáсу, з дáвних часів, з дáвнього віку. — Наша хата була здавна на всім сьвітї славна, з того часу, як видала короля Степана. К. Д. — З давних давен повелось у нас так, що.. Чайч.

Издáивать, издоúть, ся = видóювати, здóювати, вúдоїти, здоїти, ся.

Издáлбливать, издолбúть, ся = видóвбувати, вúдовбати, подовбáти, повидóвбувати, ся.

Издалёка, издалекá, издалéча, издалéче, úздали = здáлека, здалú, віддалекú, віддалік (К. М. Х.), оддалік, оддалекú, оддалекý, віддалú. — Веселі хати! веселі здáлека палати. К. Ш. — Він здáлека приїхав. Кр. — Уже копії козацькиї видно їй здалú, видно й зброю козацькую, як вона сія. Пч. — Пізнаєш його оддалекý. К. З. о Ю. Р. — А лисиця оддалік стоїть. п. к. — Ганна одіпхнула її і стала оддалекú. Лев. — Щось маячить — віддалú не видно.

Издáніе = видáння. — Од старого статуту в року 1529 виданого аж до видання теперішнього статуту. Ст. Л. — Рада. Український альманах на 1883 рік. Видання М. Старицького. К. 1883 р.

Издáтель, ница = видавéць (С. Жел.), видавнúк, ця. С. Жел. Пар.

Издáтельный = видавнúчий. С. Жел.

Издáтельскій = видавців, видавнúцький. С. Жел.

Издáтельство = видавнúцтво. С. Жел.

Издáть = д. **Издавáть.**

Издёргать, издёргивать, ся = пошáрпати, подрáти, пошматувáти, шáрпати, дрáти, шматувáти, ся. — Одежа пошарпалось.

Издержáть, издéрживать, ся = потрáтити, стратити, протрáтити, вúтратити, ся, втратити ся, поклáсти (гроші), трáтити, стрáчувати, витрáчувати, (все) — повитрáчувати, потрачувати. — Багато грошей потратив. — Протратив усі гроші. — Іхав чумак тай витратив ся з хлїба. п. к. — На се грошей поклав чимало. С. Лев.

Издéржка = стрáта (С. Л.), трáта (С. Ш.), вúтрата, втрáта (С. Л.), потрáта (С. Л.), наклáд (С. Л.), кошт (С. З.), видáток. — Не хочеш страти — не лїзь ні в куми, ні в свати. н. пр. — Чи зиск, чи трата — єдна заплата. н. пр. — Ой, короваю, короваю, багато до тебе кошту треба. н. п. — Кошту і накладу свого не жалуючи. Ст. Л.

Издивúться = здивувáти ся.

Издирáть, изодрáть, ся = дрáти, шматувáти, шáрпати, ся, подрáти, пошматувáти, пошáрпати, ся — Мати подере пазуху, дітям ховаючи, а діти — від матері ховаючи н. пр. — Подрала ся одежа. — Штани в його полатані, подрана свитина, куди не глянь — кругом бідний, кругом сиротина. О. Як. — Пошматував одежу.

Издира́вить = подіря́вити, подірча́вити.

Издира́вѣть = подіря́віти, подірча́віти, здіря́віти. С. Аф.

Издича́лый = здичілий. Чайч.

Издича́ть = здичі́ти (про людей і живу тварь), здича́віти (про рослини). — Зовсім здичів чабануючи, бо й людей не бачить Чайч.

Издо́йки = ви́дойки.

Издо́йный = малодійний. — Корова малодійна.

Издоить = д. **Изда́ивать.**

Издо́хлый = здо́хлий. — Облупили здохлого барана и. к.

Издо́хнуть, издыха́ть = здо́хнути, опрягти́ ся, одубі́ти, ду́ба да́ти, до́хнути, здиха́ти, па́дати, (про кілька) — поздиха́ти, ви́здихати, повиздиха́ти. — Мабуть щось велике у лісі здохло. н. пр — Чогось у вечері наїсь, та так наїв ся, що й опрігсь. К. Ш. — Воли та корови усї поздихають, біле личко, чорні брови повік не злиняють. н. п. — Виздихав увесь товар у людей. Чайч. — Всї собаки повиздихали. Номис.

Издре́вле = д. **Изда́вна.**

Издыха́ніе = кона́ння (С. Л.), скона́ння. — Вже при останньому конанні хотів він щось сказати.

Издыха́ть = д. **Издо́хнуть.**

Издѣва́тельство = глум (С. Л.), глумува́ння, глуз, глу́зди, глузува́ння (С. Л.), кепкува́ння, по́глумка, по́сьміх (С. З.), нару́га. — Хіба я тобі на глум здав ся? — З посьміху люди бувають. н. пр — Ні, не хочу більш терпіти на землї неправди злої Хай же смерть мене сховає від наруги навісної Сам. — Тільки колючийого гіркими глуздами та посьміхами. О. Мар.

Издѣва́ться = глумува́ти (С. Аф. З. Л.), глуми́ти ся (С. Л. З.), глузува́ти (С. Аф. З. Л.), на глум, на глу́зи підійма́ти, кепкува́ти (С. З. Л.). кпи́ти ся (С. З. Л.), шки́лити (С. Л.), шкилюва́ти, знуща́ти ся (С. Аф. З.), збиткува́ти ся. — Голови на шаблї здіймали, довго глумували. н. д — Бо там з мене будуть глумувати. н. н. — За що глузуете, сказав наш небора́к, за що знущаетесь ви надо мною так? Гул. Ар. — Я клив собе, и з себе глузував, я сам себе соромив ся. Сам. — Багатого чубатого дівчина шанує, надо мною сиротою сьміеть ся, кепкує. К. Ш. — Не збиткуй ся чужа мати надо мною, зав'яжи мінї очі, кускай за водою. н. п.

Издѣ́вка, частїше мн. **издѣ́вки** = д. **Издѣва́тельство.**

Издѣ́вочникъ, издѣ́вчивый, во = глумли́вий, во, глузли́вий, во (С. З.), насьмішкуватий, глумли́вець, глуза́тор (Степан Карпенко).

Издѣ́ліе = ви́ріб, ро́бливо. — Не з кожного дерева добрий виріб буде, треба й дерева добрати. Фр. — Се ложки його ро́бливо. Харьк. Чайч.

Издѣ́тска = з дити́нства, з ма́лку, з ма́лечку, з ма́льства. — Не було з малку, не буде й д'останку. н. пр.

Изжа́лить = пожа́лити.

Изжа́рить = спекти́, посма́жити, пересма́жити, спрягти́, напрягти́. — Спекти яловичину. — Спрягти яєшню. — Збудив жінку, загадав її напрягти сала. н. п. — — Пересмажити сїмня. Чайч.

Изжи́ть, изжима́ть, ся = д. **Вы́жать, выжимать, ся.**

Изжева́ть, изжёвывать, ся = зжува́ти, пожува́ти, пережува́ти, пережо́вувати, ся. — **Изжева́ть жва́чку** = перемига́ти.

И́зжелта = жовте́нько, жовтя́во.

Изжелтѣ́ть = зажо́вкнути, пожо́вкнути. Зажовкла и вся, як диня. Кр.

Изже́чь, изжига́ть = спали́ти, попали́ти, ви́палити, спа́лювати, випа́лювати, (все) — повипа́лювати. — Спалив одежу. — Попалив усї дрова.

Изжива́ть, изжи́ть = прожива́ти, прожи́ти, (цїлий вік) — звікува́ти. — Отамання сивоусе! Ви вік звікували, та гіршого над нєї горя любощів не знали. К. Д.

Изжига́ть = д. **Изже́чь.**

Изжима́ть = д. **Выжима́ть.**

Изжо́га = зга́га (С. Аф. Л.), печія́, пече́я (С. Л.). — Неначе згага запекла. К. Ш.

И́ззелена = зелене́нько, зеленкува́то, зелена́сто, в про́зелень.

Иззелени́ть = позеленити.

Иззноби́ть = поморо́зити. — Поморозив нас и холодній хатї.

Иззу́бривать, иззу́брить, ся = вище́рблювати, щерби́ти, визу́блювати, ви́щербити, пощерби́ти, позуби́ти, ся. — Ножі пощербили. К. Ш. — Гей конику Турки взяли, Ляхи шаблю пощербили. В. Щ. — Шабля позубила ся гірше, ня од залїза

Иззяба́ть, иззя́бнуть = ме́рзнути, змерза́ти, ізмерза́ти, зме́рзнути, ізме́рзнути, зме́рзти, поме́рзти, (про кілька) — позмерза́ти. — Ізмок як вовк, ізмерз як пес. н. п — Всї ми здорово померзли. Чайч. —

Иззя́блый = зме́рзлий.

Изла́вливать, излови́ть, ся = лови́ти, зло́влювати, уло́влювати (С. Ш.), зловйти, (в)уловйти, піймáти, спіймáти, ся. — Не штука вбити крюка, злови но живого. н. пр — Бідну пташку уловили і в клїточку засадили н. п

Излагáть, изложйть = викладáти (С. Л.), вияснятн, вйкласти, вйяснити. — Та як почав кожний викладати, що він замишляє. н. к. — Як по писаному викладає

Излагáтельный = викладóвий, виясняючий.

Излáдить, излáживать = зладнáти, зладнувáти, налагóдити, злáгодити (С. Аф.), налаштувáти, спорядйти, напрáвити, ладнáти, ладнувáти, лáгодити, лаштувáти, направлятн, споряжáти, ся, налáгожувати, налаштóвувати, ся.

Излáзить = вилазити. — Вилазив по всій коморі — нігде не знайшов. Чайч.

Излáмливать, изломйть, ся, излáмывать, изломáть, ся = злóмлювати, розлóмлювати, перелóмлювати, злáмлювати; (С. Аф.), злáмувати (С. Аф.), ламáти, зломйти (С. Аф.), зламáти, ся, розломйти, переломйти, ся, поламáти. — Повозка зламала ся. — Поламало ся ярмо. — Як так грать ся, то я й хатку поламаю н. пр — Листя облетїло й гилля поламалось. н. к.

Излегкá = злéгка, злегéнько, помáлу, легéнько, стйха. — Вона стиха доторкнула ся рукою до хворої. Чайч

Излежáлый = злéглий, злежáлий, залéглий.

Излежáться, излéживаться = 1. злежáти ся, злéжувати ся.

2. зледащíти, розледащíти, розлїнувáти ся.

Излетáть = 1. вилїтáти, вилинáти. — Вилїтали орли з-за крутої гори, вилїтали, буркотали, роскоші шукали. н. п.

2. облїтáти, вйлїтати. — Облїтав скрізь і незабаром вернув ся до дому. — Ластївка вйлїтає увесь день, ловлючи мух та усяку комашку дїтям Чайч

Изливáть, излйть, ся = 1. лйти, сйпати, виливáти, висипáти, ся, витїкáти, злйти, вйлити, вйсипати, ся, вйтїкти, (про все) — повиливáти ся і т. д. — Багато води вилив. — Такий дощ, що здасть ся усї води з неба повиливали ся Чайч — Течія витїкає з криницї — Висипай увесь борщ

2. викáзувати, виявлятн, вйказати, вйявити. — **Излйть на когó мйлости** = вйказати комý лáску.

Излизáть, излйзывать, ся = вйлизати, злизáти, вилйзувати, злйзувати, ся.

Излиневáть = полинювáти, пографйти.

Излйть, ся = д. Изливáть.

Излйшекъ = лйшок, лйшка (С. Л.), перебíр, передáток, верхй. — **Съ излйшкомъ** = з лйшкою, з чóхом, над мíру.

Излйшество = рóскіш, лишкй, злйшки (С. Л.)

Излйшній = зáйвий, залйшнїй, лйшнїй. С. Аф. Л. — **Излйшне** = залйшнє, злйшку (С. Л.), над мíру, нáдто. — Се вже надто, а що надто — погано. н пр

Изліяніе = 1. виливáння, витїкáння, вйлив, вйтїк (С. Пар.).

2. виявлéння.

Изловйть = д. Излáвливать.

Изловчйться = привчйти ся, набйти рýку (в якому дїлї), зручнїшим, меткйм стáти.

Излóгъ = діл, долйна.

Изложéніе = вйклад. С. Л.

Изложйть = д. Излагáть.

Изломáть, изломйть = д. Излáмывать.

Излóмъ = злом, перелóм.

Излóпаться = потріскати ся, порéпати ся. — Горшки потрїскались від жару.

Излучáть, излучйть = вибирáти, (у)влýчувати, вйбрати, (у)влýчити годйну. — Нїколи його не застанеш дома, але якось то я вибрав таку годину, що він був

Излýчина = д. Изгйбина. — **Излýчистый** = д. Изгйбистый 1.

Излѣнйться = зледащíти, розледащíти, розлїнувáти ся.

Излѣчáть, излѣчивать, излѣчйть, ся = вилїчувати, ся, вигóювати, загóювати, ся, видýжувати, одýжувати, вичýнювати, ся, вйлїчити, вйлїкувати, ся, загóїти ся, вйдужати, одýжати, вйчуняти, (про багатьох) — повилїчувати, повигóювати, повидýжувати, повичýнювати. — (Д. Выздорáвливать і Вылѣчивать, ся).

Излѣчéніе = лїчіння, гоїння, вилїчування, вигóювання.

Излѣчймый = гóйкий. — Що ж то, каже, кашель варт! Кашель іще гойкий! А як би то, каже, вам — та до кашлю кольки! Руд.

Излюбленный = любий, улюблений. — Це вже у його улюблена дочка. Чайч.

Измáзывать, измазáть = 1. вимáзувати, вимáщувати, вимазáти, вймастити, вйшмарувати, повимáщувати, повимáзувати, повишмарóвувати. — Вишмарував увесь дьоготь.

2. д. Вымазать.

Измáлывать, измолóть, ся = змéлювати, змолóти, помолóти, ся.

Измарáть, измáрывать, ся = вйкаляти, закаля́ти, покаля́ти, забрудни́ти, ся, запаску́дити, впаску́дити, (землею або що, валяючись) — ви́валяти, ся, (калею) — задри́пати, ся, (глиною, масним чим) — замасти́ти, ся, (салом то-що) — засмальцювáти, заялóзити, ся, (слиною) — засли́нити, ся; каля́ти, ся, забру́днювати, ся, задри́пувати, ся і т. д. — Де це він ходив, що так задрипав свиту? — Усю чумарку викаляв. — Чим се ти закаляв ся? — Впаскудив у глину. Кр — Ач як рукави заялозив.

Измáчивать, ся, измочи́ть, ся = мочи́ти, змóчувати, ся, змокáти, ізмокáти, вимокáти, змочи́ти, ся, змóкнути, ви́мокнути. — Ізмок, як вовк. н п. — Ішов через колоду, та бовть у воду — вимок, викис, виліз, висох, зліз на колоду, та знов бовть у воду н. пр.

Измельчáть = здрібнїти (С Аф., про людей — ізлюднїти, про худобу, господарство то-що — перевестись, звести́сь. — **Измельчáвшая порóда, рáса** = перевóдня.

Измельчи́ть = подробúти, покриши́ти.

Измерзáть, измёрзнуть = змерзáти, мéрзнути, мéрзти, змéрзнути, ізмéрзнути. — Ізмерз як пес. н. п. — **Измёрзлый** = мéрзлий, помéрзлий. — Мерзла картопля.

Измётъ = пóкидька, пóки́дьок.

Изминáть, измáть, ся = 1. мя́ти, мня́ти, (траву то-що) — толóчити; зімя́ти, зімня́ти, помя́ти, помня́ти, потолóчити, зтолóчити. — Молод козак розпивсь, розгуляв ся, зтоптав, зімняв червону калину. н. п. — **Измя́тое что** = потолóча, пóтолочь.

2. місúти, замíсити. — Замісила глину.

Изможда́ть, изможди́ть, ся = томи́ти, стóмлювати, змóрювати, виснля́ти, ся, виснажáти, ся, змордóвувати, ся, знесúлювати ся, стомити, ся, змори́ти ся, ви́силити, ви́снажити, змордувáти, ся, знесúлити ся. — **Измождённый** = змóрений, ви́силений, ви́снажений, змордóваний (С. Ж.), спрацьóваний, нуждéнний. (Гал). — Зовсім змордував ся чоловік на важкій роботі. Чайч.

Изможде́ніе = знесúлення, знемóга, змордувáння.

Измозжи́ть = розмізчи́ти, на гаму́з побúти, потрощи́ти. — Потрощили їм ноги на гамуз. н. о.

Измокáть, измóкнуть = змокáти, ізмокáти, змóкнути, ізмóкнути. — Ізмок як вовк. н. к.

Измолáчивать, измолоти́ть = змолóчувати, вимолóчувати, перемолóчувати, змолоти́ти і т. д. — Змолотив жито. — Перемолотив увесь хліб.

Измолóтъ = умолóт. С. Ш. — Сей рік умолот добрий був.

Измолóть = д. **Измáлывать.**

Измóлъ = 1. змéлювання, молóння.

2. мли́во, (та частина, що припадає мірошникові або мельникові) — розмíр, мірчу́к (Прав.). — Велика там вода, хоч є й багато млива. Греб. — Ще недавно діди сиві млинів доглядали, та з унукін розмір брали, панові зсипали. К. Д.

Измора́живать, изморóзить = заморóзювати, заморозити, поморóзити. — Потоптав веселі квіти, побив, поморозив. К. Ш.

Измори́ть = 1. ви́губити, ви́морити (С. Аф.), ви́бавити. — Вигубили усїх мишей — Вибавили блощиць.

2. замори́ти, змори́ти змордувáти.

Изморóзить = д **Изморáживать.**

И́зморозь = пáморозь.

Измотáться = 1. змотáти ся. — Прядиво все змотало ся.

2. процúндрити ся, розмантáчити ся, промантáчити ся.

Измочи́ть = д. **Измáчивать.**

Измошéнничаться = розшахрувáти ся, розмошéнничати ся, намоскáлити ся, вхопи́ти москóвської ю́шки. — Намоскалив ся так, що з під живого пити ріже. н. пр. — Та се такий шахрай, що й батька одурить, сказано — вхопив московської юшки.

Измýсливать, измýслить, ся = заслúнювати, замýрзювати, засмальцьóвувати, заялóзювати, заслúнити, замýрзати, ся і т. д.

Измýчивать, измýчить, ся = замýчувати, вимýчувати, ся, змýчити, ви́мучити, намýчити, змордувáти, ся, намордувáти ся, знемогти́ ся. — Прийшов з поля, змордував ся, добре їсти сподївав ся. н. п. — А тимчасом із діброви козак виїжджає, під ним коник вороненький на силу ступає. „Напеміг ся, товаришу!..“ К. Ш. — **Измýченный** = замýчений, змордóваний, замордóваний, знемóжений (К. М. Х.), мов шкапа — шкапови́тий. (О. З.). — Під дубом зелепеньким кінь замордований стоїть, а біля його молоденький козак та дівчина лежить. К Ш.

Измызгать, ся = 1. оббігати, обгаса́ти, обни́кати.

2. обідра́ти, ся, обша́рпати, ся. — Одежа вся обшарпалась.

Измыкать, ся = 1. зми́кати, нами́кати (мичок), переми́кати.

2. д. **Измызгать** 2.

3. зледащіти, розледащіти, розпусти́ти ся, розбе́стити ся, розопсіти, розпаску́дити ся, розпадлю́чити ся. (Д. Издѣльничаться).

Измыливать, измылить, ся = зми́лювати, зми́лити, ся, — Мило все змилилось.

Измыслить, измышля́ть = ви́гадати, ви́мислити, зми́слити (С Л.), ви́мудрувати (С. Аф.), ви́мірвувати, ви́метикувати; вига́дувати, вимишля́ти, вимудро́вувати, вимірко́вувати. — Француз вимислить, а Німець зробить. н. пр. — А Васюта... пронова вже добрий: брязнув капшуком перед владикою — той і вимудрував щось на Сонка та й послали лист у Москву. К. Ч. Р.

Измѣливать, измѣлить = спи́сувати, списа́ти, пописа́ти, поспи́сувати кре́йдою. — Посписував крейдою і двері й лаву. Чайч.

Измѣна = зра́да (С. Аф. З. Л.), ізра́да (С. Л). зміна. (С. З.). — Иньша рада гірша зради. н. пр — Ох і зрада, зрада! карі очі зрада! Чом у тебе милий не все щира правда? н. п. — Бачить зраду Олепочка, бачить та мовчить, тільки часом під вербою смутная стоїть. О. Пч. — Восточний царь на Вкраїні не доймає віри, засилає Голіцина, щоб не було зміни. н. п. — Вже не буде жадної зміни межи нами. н. п.

Измѣненіе = зміна, одміна, переміна, одмінок. — Маємо три одміни води. Де-що про Сьв. Б. — Скік в стремена, давай драла!.. Аж що за одмінок? — Стріха в хмарах заблищала і стоїть будинок. Гул. Ар.

Измѣни́ть, измѣня́ть, ся = 1. змінити, перемінити, одмінити, перейнакшити, ся, зміняти, переміняти, одміняти, переінакшувати, ся, міня́ти ся, міни́ти ся, (кількох) — позміня́ти, повідміня́ти, попереміня́ти, ся. — Пора, мати, заміж дати — голосок змінив ся. н. п. — Що ти так змінив ся? А не диво, брате мій, бо я оженив ся. Руд. — Природу тяжко одмінити. н. пр — Він усе там попереміняв по по своєму. Чайч. — Повідміняло ся тепер там усе так, що й не пізнаєш. — **Измѣниться въ лицѣ** = поміни́ти ся. С. Л.

2. зра́дити (С. Аф. З. Л.), вража́ти (С. З. Л.), вра́жувати, (чоловікові) — скака́ти, ско́чити в гре́чку. — **Измѣнить вѣру, законъ** = злама́ти віру, зако́н. — **Рука́ измѣнила** = рука́ схибну́ла, схибила. — Не вірь нікому, ніхто й не зрадить. н. пр. — Не зражу своїй дівчині, поки сьвіт сонця. М. Вов. — А вона ж мині зрадила, та панича полюбила. н. п. — Молодий козаче, не зражай дівчини, бо тая дівчина — бідна сиротина. н. п. — І до півночі там гуляли і в гречку до-коли скакали. Кот.

Измѣнникъ, ца = зра́дник, ця (С. Л.), зра́дця, невірник, ця, (військові, справі) — перевітник, перекидчик, (народности) — пере́вертень, перекиньчик (Гал.). С. З. — Коли которой зрадця до землі неприятельскої утечеть. Ст. Л.

Измѣнничать = вра́жувати.

Измѣннически, ки = зрадли́вий, во, зраде́цький, ко. — Хто би кого без звади, але зрадливе і потаємне забив. Ст. Л. — Хто би теж люди непрительскіе в панство наше зрадливо привел. Ст. Л. — Козаков зрадецько розгромлених. Л. В.

Измѣнничій = зра́дницький, зра́дників.

Измѣнничество = зрадли́вість.

Измѣнный = 1. зрадли́вий, зра́дний. — Ой ти доля нещаслива, яка ти зрадлива, дала на час спізнати ся, тепер розлучила. н. п. — Що не завжди сонечко виграва, що й воно таке зрадливе, як любі слова. О Пч. — Гей, гей! не надь рибалко молоденький на зрадний гак ні щуки, ні лина. Гул. Ар. — Злий татарин, лях зрадливий з біалу жахав ся. Гул. Ар.

2. змінний, змінливий, перемінний, хиткий (С. Пар.), нестате́чний. (С. Л.).

Измѣнчивый = д. **Измѣнный**.

Измѣнщикъ, ца = д. **Измѣнникъ**.

Измѣнщичій = д. **Измѣнничій**.

Измѣня́емость = змінність.

Измѣнять, ся = д. **Измѣни́ть, ся**.

Измѣре́ніе = міряння, о́бмір (С. Л.).

Измѣривать, измѣря́ть, измѣрить, ся = міряти, змі́ря́ти (С. Л.), виміря́ти, обміряти, ся (С. Л), зміряти, ви́міряти, обміряти, ся, (глибиню) — грунтува́ти, згрунтува́ти. С. Л.

Измѣри́мый = змірний. С. Пар.

Измѣритель = мірник (С. З.) і д. **Землемѣръ**.

Измя́клый = змя́клий.

Измя́кнуть = змя́кнути, зроби́ти ся мняки́м.

Изня́ть = д. **Изнима́ть**.

Изна́нка = спід, низ, ви́воріт (С. Аф. Л.).

— **На изна́нку** = на ви́воріт. — Надів кожух на виворіт. С. Аф.

Изнаси́ливать, изнаси́ловать, изнаси́лить = знаси́лувати, приси́лувати, зґвалтува́ти (С. З.). — Сховили її та й зґвалтували, залестившись, що дуже хороша. Ч. К.

Изна́шивать, износи́ть, ся = зно́сювати, зноси́ти, обдера́ти, ся, обша́рпати ся, (обувь) — сто́птувати, стопцьо́вувати, стопта́ти, стопцюва́ти, ся. — Обшарпали ся люди в дорозї так, що з одежї саме дрантя. Чайч.

Изнемога́ть, изнемо́чь = знемога́ти, тра́тити си́ли, упада́ти на си́лах, охлява́ти, знеси́лювати ся, виснажа́ти ся, висиля́ти ся, хи́ріти, знемогти́, ся, ізнемогти́ ся, охля́сти, охля́нути, знеси́лити ся, ви́снажити ся, ви́силити ся, змарнїти. — Мов орел той приборканий, без крил і без волї, знеміг славний Дорошенко, сидючи в неволї. К. Ш. — Знемігшись, упав без памятя на землю. К. Ч. Р. — Ізнеміг ся козаченько, тяжко зажурав ся, а поганий Конецпольський дуже звеселив ся. К. Ш. — Але в недузї не змарнїв той міцний дух його дїдів О. Пч. — **Изнемо́глый, изнеможённый** = знемо́жений, знема́ганий, знеси́лений, охля́лий. — Лежить Хведір Безрідний, безплемінний, постреляний, порубаний, на рани смертельні знемаганий. н. д.

Изнеможе́ніе = знемо́га. С. Л. — Сьому коневі й знемоги нема. С. Л.

Изниза́ть, изни́зывать = вини́зувати, ви́низати.

Изнища́ть = зни́щити ся, перевести́сь на зли́днї, звести́сь ні на́ що, з'убо́жіти.

Изнора́вливать, изнорови́ть = 1. д. Излуча́ть.
2. ці́лити, націля́ти, ся, (в)улуча́ти (С. Ш.), наці́лити, ся, (в)улу́чити. — Прямо в око влучив.

Износи́ть, ся = д. Изна́шивать.

Изно́сокъ = обно́сок, частїше мн. обно́ски.

Изно́съ = знос. — Сорочечку до зносу носить. К. Ш.

Изнуре́ніе = знемо́га.

Изнури́ть, изнуря́ть, ся = змори́ти, стоми́ти, змордува́ти, ви́силити, ви́снажити, ся, знеси́лити ся, змо́рювати (С. Аф.), томи́ти (С. Ш.), висиля́ти (С. Л.), виснажа́ти, ся, знеси́лювати ся, (про кількох) — позмо́рювати, посто́млювати, ся. — Зовсім зморяував ся чоловік на важкій роботї. Чайч. — **Изнурённый** = змо́рений, замо́рений, спрацьо́ваний, ви́силений, ви́снажений (С. Л.), трудни́й. — Ой коню мій, коню, що ти такий смутний? чи ти із дороги прийшов такий трудний. н. п.

Изнутри́ = з сере́дини.

Изныва́ть, изны́ть = ни́ти, ма́яти ся, ну́дити ся, зни́ти, зма́яти ся, зну́дити ся. — Пусти ж мене, полковнику, із полку до дому, вже ж знудилась, вже ж змаялась милая за мною. н п.

Изнѣ́женный = ніжний, пе́щений (С. Л.), випещений, розпе́щений (С. Л.), що до їжі = пундико́вий, пшенишний.

Изнѣ́жить, ся = розпе́стити, ся, розба́лувати, ся, розніжити, ся, ніжним ста́ти. — Дуже вже ніжна стала — і за холодну водицю не візьметь ця. Чайч.

Изо́ = зі, зо. — **Изо дна́** = зі дна́.

Изоби́дѣть = скри́вдити, обра́зити, зобі́дити (С. Аф.).

Изоби́ліе = ро́скіш, доста́ток, (що до їжі) — ла́сівка, (снїгу) — снїжни́ця Ів. Сп., (пролистя, овоч) — рясота́. — Вилїтали орли з-за крутої гори, вилїтали, буркотали, роскоші шукали. н. п. — Спасівка — ласівка, а Петрівка — голодівка. н. пр

Изоби́ловать = д. Избы́точествовать.

Изоби́льный, но = доста́тний, но (С. Пар.), го́йний, но, (С. З. Ж.), про насїння = сїмяни́стий, про лист, овоч = ря́сний, но. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рясний. н. п. — Рясна́ вишня. С. Л.

Изобличи́ть = доказа́ти, ви́сьвідчити. — **Изобличи́ть во лжи́** = ви́вести на чи́сту во́ду.

Изобража́ть, изобрази́ть, ся = виявля́ти, виставля́ти, змальо́вувати, ся, ви́явити, ви́ставити, змалюва́ти, ся. — **Изобража́ть изъ себя́** = удава́ти з се́бе. — Він удає з себе пана.

Изображе́ніе = 1. виявлення, змалюва́ння. 2. о́браз.

Изобрѣ́сть, изобрѣта́ть, ся = ви́гадати (С. Л. Жел.), ви́мислити (С. Л.), зми́слити (С. Л.), ви́метикувати, відкри́ти, ви́найти (С. Жел. Пар.), вига́дувати, вимишля́ти, змишля́ти, відкрива́ти, ся, винахо́дити, (про кількох) — повига́дувати і т. д. — Та чимало чого повигадували учені люди на користь громадї. Де-що про Сьв. Б. — Француз вимислить, а Нїмець зробить. н. пр. — Явивсь новий плуг вигадав. — **Изобрѣтённый** = ви́гаданий, ви́мишлений, зми́шлений. С. Л.

Изобрѣта́тель, ница = вига́дчик, ця.

Изобрѣта́тельность = вига́дливість.

Изобрѣта́тельный = вига́дливий. С. Пар.

Изобрѣтеніе = ви́гадка, ви́гад. (С. Жел.).

Изогну́ть, ся = д. Изгиба́ть, ся.

Изодра́ть, ся = Издира́ть, ся.

Изорва́ть, ся = подра́ти, порва́ти, пошматува́ти, поша́рпати, ся.

Изоржа́вѣлый = поіржа́вілий, поржа́вілий.

Изоржа́вѣть = поіржа́віти, поржа́віти.

Изостри́ть, изощря́ть, ся = ви́гострити, погостри́ти, загостри́ти, нагостри́ти, гостри́ти, ви(за, на)го́стрювати, ся.

Израбо́таться = ви́працювати ся, ви́робити ся (С. Л.), спрацюва́ти ся, ви́снажити ся і д. Изнури́ться (від праці).

Изразе́цъ, частіше мн. **Изразцы́** = ка́хля, ка́холь, мн. ка́хлї. С. З. Л.

Изразцо́вый, изразча́тый = ка́хельний (С. З.), ка́хля́ний (С. Л.). — Кахляна грубка.

Изра́нить = пора́нити.

Израсхо́довать, израсхо́дывать, ся = д. Издержа́ть, изде́рживать, ся. — (Горілку, вино то-що, частуючи) — ви́частувати, (горілку в шинку) — ви́шинкувати, (харчі або гроші на харчі) — ви́харчувати, схарчува́ти, ся, (синьку, мило і т. д.) — ви́синити, ви́милити і т. д., (нитки в шитві) — ви́шити, (чорнило) — ви́писати і т. д. — Як їздив у го́род, то схарчував за тиждень 2 руб. — Вишила усю заполоч — нема чим шити. Чайч. — Треба їхать по горілку, бо всю вишинкував. — **Израсхо́дованный** = стра́чений, потра́чений, ви́трачений і т. д.

Изрека́ть, изре́чь = мо́вити, промовля́ти, каза́ти, прока́зувати, промо́вити, сказа́ти, проказа́ти. — Промов, промов сердечко, як ми любились двоечко. н. п. — Проказала вона сї слова, та й вийшла з хати. С. З. — Мої уста лукавого не скажуть і мій язик неправди не промовить. К. І.

Изрече́ніе = 1. ви́раз, ви́рок (С. З. Л.), рече́ння.

2. при́казка, припові́дка. — До казки приказка годить. сн. п. пр.

Изруба́ть, изруби́ть = поруба́ти, посі́кти, ссі́кти, покарбува́ти. — Порубати на дро́ва. — Посікти капусту. — Він його ссік, порубав на шматки. н. к. — Хведора Безрідного отамана курінного постріляли, порубали. н. д. — **Изру́бленный** = пору́баний. — Несуть пани-осаули козацькую збрую: литий панцирь порубаний... К. Ш.

Изруга́ть = 1. ви́лаяти, нала́яти, (згадуючи батька) — ви́батькувати. — Одімкнути пекло, випустити грішні ду́ші, тільки не випустить однїеї душі, що отця й матїр та налаяла. н. п.

2. ізла́яти, обла́яти. — Не зобута, не зодягнена, така збита та ізлаяна. н. п. — Облаяли мене, неначе остатню пипицю. Лев.

Изрыва́ть, изры́ть = розрива́ти, розко́пувати, ско́пувати, розри́ти, пори́ти, позрива́ти, розкопа́ти, покопа́ти, скопа́ти, поско́пувати. — І могили мої милі Москаль розривае... Нехай рие, розкопуе, не свого шукае. К. Ш. — Скопав увесь го́род. Чайч.

Изрыга́ть, изры́гнуть = вирига́ти, вибльо́вувати, ви́ригнути, ви́блювати; викида́ти, ви́кинути.

Изры́скать = оббі́гати, облїта́ти, обга́сати, ви́бігати. — Оббігав усе село — нїгде його не мае.

Изры́ть = д. Изрыва́ть.

Изрѣди́ть = прорі́ди́ти.

И́зрѣдка = рі́дко, зрі́дка (Чайч.), рі́дко коли́, де́-коли́, коли́ не коли́, в ряди́годи́. С. Л. — Вона й горілочки в радигоди хлесне. Гул. Ар.

Изрѣ́зать, изрѣ́зывать = порі́зати, покра́яти, (аби-як) — почикри́жити, (на шматки) — пошматува́ти, (дрібно) — покри́шити, (карбами) — покарбува́ти, (капусту шатківницею) — пошаткува́ти. — **Изрѣ́занный** = порі́заний, покра́яний, покарбо́ваний і т. д. — Вони узяли того багатиря, та й порізали його на шматки... От брат багатирів пішов у їх хату, подививсь, що брат пошматований... н. к. — Порізала, пошматувала полотно, а до ладу не довела. Чайч. — Порізаний хліб. — Покраяне мнясо. — Покарбований на війні чоловік. — Почикрижив, тай кинув.

Изрѣзви́ться = розпустува́ти ся, розжирува́ти ся, розба́лувати ся.

Изрѣшети́ть = подїра́вити, порешети́ти.

Изря́дный, но = до́брий, ре, добря́чий, че, гарне́нький, ко, гара́зд, незгі́рший, ше (про кількість) — чимали́й, чима́ло. — Добрячий кавун. — Чималий дохід мае.

Изса́ливать, изса́лить, ся = 1. заса́лювати, засмальцьо́вувати, заяло́вювати, зашмаро́вувати, ся, заса́лити, засмальцюва́ти, ся і т. д., (про кільки) — позаса́лювати, позасмальцьо́вувати, ся і т. д. — Він увесь засмальцював ся.

2. виса́лювати, висмальцьо́вувати, вишмаро́вувати, ся, ви́салити, ся і т. д. — Вишмарував усе сало.

Изса́сывать, изсоса́ть = висиса́ти, висмо́ктувати, ви́ссати, ви́смоктати, ся, (кільки) — повисиса́ти, повисмо́ктувати. С. Аф.

Изсве́рливать, изсверли́ть, ся = висве́рдлювати, вивірчувати, посвердли́ти, повертіти, попровірчувати. — Усю дошку повертів — самі дірки стали Чайч.

Изскобли́ть = зскребти́, вшкребти́, ви́с(ш)кребти, ви́шкромадити.

Изслони́ться = розволочи́ти ся. — Попаде між пияниць та волоцюг, розіпеть ся, розволочать ся. О. Мир.

Изслѣди́ть = послі́дити, наслі́дити, натопта́ти. — Тільки що вимазала долівку, а він скрізь наслідив

Изслѣ́дованіе = (яко дія) — вислі́жування, дознава́ння, розвідування, (як по слідок) — ви́слід, ви́слідка, ро́звідка, ви́відка. С. Л. Жел. Пар.

Изслѣ́дователь = ви́слідник (С. Жел.), розвідач.

Изслѣ́довать, изслѣ́дывать = ви́слідити, розвідати, дізна́ти, дійти́, вислі́жувати, розвідувати, дізнава́ти, дохо́дити. С. Жел. Пар.

Изслю́нивать, изслю́нить, ся = засли́нювати, засли́нити, ся, (багато) — позаслинювати, ся.

Изсори́ть = розвіяти, прогайнува́ти, проциндрити, проманта́чити. — Розвіяв багато гроший.

Изсоса́ть = д. **Изса́сывать.**

Изсо́хлый = зсо́хлий, ви́сохлий, висхлий.

Изсо́хнуть, изсыха́ть = 1. ви́сохнути, ви́сохти, висиха́ти, со́хнути, (про кільки) — повисиха́ти, позсиха́ти, повсиха́ти, посо́хнути. — Були річки — повсихали, були кращі — повміради. н. п. — Яблуні всі посохли.

2. змарніти, помарніти, ви́сохнути, ви́сохти, марніти, висиха́ти, со́хнути. — Помарніли ми обоє: я в неволі, ти вдовою. К. Ш. — Полетіла б я до тебе, та крилець не маю, щоб побачив, як без тебе з горя висихаю. Кот.

Изста́иваться, изстоя́ться = видиха́ти ся, ви́тхнути ся. — Пиво видихалось, бо стояло не закрите.

И́зстари = д. **Изда́вна.**

Изстега́ть = 1. поби́ти (хльоскаючи, стьобаючи, на пр. батіг, лозину).

2. ви́стьобати. — Вистьобала ковдрю.

Изсто́ялый = ви́тхлий.

Изстоя́ться = д. **Изста́иваться.**

Изстрога́ть, изструга́ть = зструга́ти. — Всю палицю зстругав.

Изстрѣ́ливать, изстрѣля́ть = 1. простре́лювати, попростре́лювати. — Мету зовсім попрострелювали.

2. вистре́лювати, розстре́лювати, повистре́лювати, ви́стреляти, розстріля́ти, розпу́кати. — Всі набої повистрелювали.

Изступле́ніе = несамови́тість.

Изступлённый = несамови́тий, шале́ний. — Кричить, мов несамовитий. — Хома пяний у млині хропе, мов убитий, а я тебе поцілую, мов несамовитий. Кум мірошник, вод Дмитренка.

Изсу́чивать, изсучи́ть = вису́кува́ти, ви́сукати, посука́ти. — Посукала всі нитки.

Изсуша́ть, изсуши́ть, ся = 1. вису́шувати, ви́сушити, ся. — Висушити хліб. — Висуши сорочку.

2. зсуши́ти. — Стоптав, зламав червону калину, зсушив, звялив дівку Марусину. н. п.

Изсчи́тывать, изсчита́ть = д. **Высчи́тывать 1.**

Изсыпа́ть = д. **Высыпа́ть.**

Изсыха́ть = д. **Изсо́хнуть.**

Изсѣка́ть, изсѣ́чь = 1. виру́бувати, зру́бувати, витина́ти, ви́рубати, зруба́ти, зтя́ти, (багато або все) — позру́бувати, повиру́бувати, позтина́ти. — Повирубував увесь ліс. Чайч.

2. висіка́ти, вите́сувати, ви́сікти, ви́тесати (з каменю).

3. **Изсѣ́чь ро́згами** = відшмага́ти, відчухра́ти, ви́шпарити. — **Изсѣ́чь мечо́мъ** = посікти, поруба́ти. — Козак лежить пострелянний, порубаний. н. д. — Шаблі булатні виймайте, тіло козацьке порубайте, в чистім полі поховайте. н. д.

Изсѣка́ться, изсѣ́чься = висіка́ти ся, сікти ся, ви́сікти ся (про тканину і волосся). — Від радості кучері вють ся, від журби січуть ся. н. п.

И́зсѣра = сі́ре́нько.

Изсяка́ть, изся́кнуть = 1. висиха́ти, ви́сохнути, ви́сохти. — Висохла уся вода у криниці. Чайч.

2. збавля́ти ся, витра́чувати ся, вихо́дити, зника́ти, зба́вити ся, ви́тратити ся, ви́йти, зни́кнути. — Увесь запас вийшов, витратив ся.

Изся́клый = ви́сохлий.

Изувѣ́рный = бузувірний.

Изувѣрство = бузувірство.

Изувѣръ, ка = бузувір, ка. С. Аф. З. Л.

Изувѣченіе = скалїчення.

Изувѣчивать, изувѣчить, ся = калїчити (С. З.), скалїчити (С. З. Л.), покалїчити (С. Л.), знївечити, обезвічити, убезвічити (С. Ш.). — Собаки його обезвічали. — На війнї його покалїчили.

Изукрасить, изукрашивать, ся = украсити (С. Ш.), закрасити, скрасити, оздобити, прибрати, процьвітити, украшати, украшувати (С. Ш.), зукрашати, закрашати, оздобляти, ся, (мережками) — вимережати, вимережувати, (бляхами, цьвяхами) — вицьвяхувати, вицяцькувати, вицьвяховувати і т. д., (квітками) — уквітчати, заквітчати, по(в)уквітчувати, позаквітчувати, ся. — **Изукрашенный** = закрашений, украшений, убраний, цяцькований (С. Л.), цьвяхований, уквітчаний, процьвітаний, вицьвяхований. — Червона калина луги украшає. н. п. — Та віють вітри з гори все согласні, та ідуть дощі звишку красні, землю з'орошають, травою встилають, а квітами зукрашають. н. п. — Встала весна, чорну землю сонну розбудила, уквітчала її рястом, барвінком укрила. К. Ш. — Галера трьома цьвітами процьвітана, мальована. п. д.

Изумительный, но = дивний, но, дивовний, чудний, чудно, чудернацький, дивоглядний (С. Пар.).

Изумить, ся, изумлять, ся = здивувати, ся (С. Аф. Л.), зачудовати ся (С. З.), з'умити ся, дивувати, ся (С. Аф.), чудовати ся (С. З.), дивом дивувати (С. З.). — **Изумлённый** = здивований, зачудований. — Я дуже здивував ся, почувши про се. — Чудуючись, витріщив очі. С. З. — І сьому чуду дивуєм ся. С. З. — З'умила ся Марійка, з'умила ся, а деж її руса коса поділа ся. н. п.

Изумленіе = диво, дивовижа (С. З.), дивування, подив (С. Пар.). — **Привести, придти въ изумленіе** = здивувати, ся.

Изумрудный, изумрудовый = с(ш)маràг(ґ)довий (С. Жел.).

Изумрудъ, лат. Smaragdus = с(ш)маràг(ґ)д. С. Жел.

Изуродовать = ізнївечити, знївечити, понївечити, скалїчити, покалїчити. — Ізнївечив мене так, що й на піч не злїзу. н. п. — Покалїчено йому на війнї руку. Чайч. — **Изуродованный** = знївечений, скалїчений, покалїчений.

Изурочивать, изурочить = урікати (С. Ш.), урочити (С. Ш.), наврочити (С. З.), з'урочити. — Ото сказала, коли б ще не наврочити. — Як глянула, так і з'урочила, це вже в неї такі очі урочі.

Изустный, но = устний, но. С. Ш.

Изучать, изучить, ся = (в)учити, ся, навчати ся, вивчити, ся, навчити ся (С. Пар.), докладно — зглибити.

Изученіе = вивчення (С. Пар.), наука.

Изъ = з, зі, зо. — Приїхав з города. — Та й ішов чумак з Дону, гей з Дону до дому. н. п. — Він зо всього бере процент. — **Изъ всѣхъ силъ** = ягко мога, чим дужч, з усієї сили, що сили. — **Изъ-за** = зза, с поза. — Зза стіни виглядає. — Вийшов с поза хати. — **Изъ за васъ я посорился съ нимъ** = через вас я з ним посварив ся. — **Изъ-подъ** = с під. — Я витягну тебе с під споду. Кот. — У його с під носа крадуть, а він не бачить. — **Работать изъ барыша** = працювати для зиску. — **Изъ-полу** = з половини.

Изъѣдать, изъѣсть = з'їдати, виїдати, проїдати, з'їсти, виїсти, проїсти, поз'їдати і т. д. — Іржа проїла залїзо. — — Міль повиїдала.

Изъѣздить, ся = 1. об'їздити, виїздити. — Об'їздив усю Україну. — Скрізь виїздив. 2. з'їздити, ся. — Був кінь, та з'їздив ся. н. пр.

Изъявить, изъявлять, ся = виявити, виказати, показати, виявляти, виказувати, показувати, ся.

Изъянъ = 1. шкода, втрата, утрата, в(у)биток С. Ш. — Брат не брат, а шкоди не роби. н. пр. — Не сто кіп утрати. н. пр. — Спиток не вбиток. н. пр. 2. вада (С. Ш.), ганжа, ґанч, сказа, близна. — Як нема болота без жаби, так нема чоловіка без вади. н. пр. — Кінь без жадної вади. — Без слїпоти і иньших вад. Б. Н. — Кінь з ганжою. Лев. — Купець повинен ознаймити, ежелї би тая вещ, которую продаеть, міла якую сказу. Б. Н. — **Съ изъяномъ** = з вадою, з ганжою, з сказою, калїч.

Изъясненіе = вияснення, тлумачення (С. Л. Ш.); виявлення.

Изъяснить, изъяснять, ся = 1. виясними, витлумачити (С. Л.), викласти, вияснити, тлумачити (С. Ш.), викладати, ся.

2. ви́казати, ви́мовити, ви́словити, ся, вика́зувати, вимовля́ти, висловля́ти, ся.

Изъя́тіе = 1. виймá́ння, вилучéння.

2. д. **Исключéніе.**

Изъя́ть = ви́няти, ви́лучити.

Изыскá́ніе = вишу́кування, дознавá́ння, вислі́жування, розві́дування, ро́звідки.

Изыскá́ть, изыскивать = ви́шукати, ви́слідити, дійти́, дізнá́ти, розві́дати, добрá́ти спо́собу, вишу́кувати, вислі́жувати, дохо́дити, дознавá́ти, розві́дувати, добірá́ти спо́собу.

Изысканный = 1. ви́шуканий, вислі́жений, дізнаний, розві́даний.

2. вигá́дливий.

Изю́брь, зоол. Cervus capreolus = сá́рна. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Изю́мина = родзи́нка, озю́мина.

Изю́мный =родзи́нковий, озю́мовий. (Лів.).

Изю́мъ = родзинки (С. З. Л.), озю́м (Лів.). — Свиню хоч родзинками годуй, а все буде каплауха. н. пр.

Изя́щество, изя́щность = красá́, вибо́рність.

Изя́щный = ду́же гá́рний, крá́сний (Гал.), вибо́рний (С. Ж.).

Ика́ніе = ика́ння, гика́ння.

Ика́ть = ика́ти, гика́ти.

Ико́на, мн. **ико́ны** — о́браз, мн. образи́, боги́. С. Л. — Ти йому про образи, а він тобі про лубб́я. н. пр. — Він добре богів малює. С. Лев.

Ико́нникъ = 1. маля́р, богомá́з (що малює образи і той, що продає їх). — Такий маляр, що поки Бога змалює, то чорта з'їсть. н. пр.

2. божни́ця, божни́к, здр. божничо́к. С. Ш. — Намалюю матїр, на божник поставлю, на божничок гляну, матїр іспомяну. н. п.

Ико́нный = образо́вий.

Иконома́зъ = богома́з. С. Ш.

Иконопи́сецъ = маля́р, (аби-який) — богома́з.

Ико́рный = икря́ний.

Ико́та, ико́тка = и́кавка, ги́кавка, відги́к. — Икавко, икавко, де ти була? — У Київі — Що ти робила? — Жида возила. — Покинула? — Покинула. — Покинь же й мене. Н. замовляння від икавки.

Ико́тная трава́, ико́тникъ = рос. Berteroa incana Dc. — бабишник, и́кавка, борова́ мо́рква, Alyssum montanum L. = лїсни́й червéць. С. Ан.

Икра́ = 1. икра́, (одно зерно) — икри́на, (осятрова або білужа, солона) — кавя́р, (ракова) — ка́шка. — І каввяру везе з Дону, — всього везе, та не знає, що дїєть ся дома. К. Ш. — Ото, що товста шийка — то рачиха з кашкою.

2. икра́, мн. и́кры = ли́тка, ли́тки, жи́жка, жижки́. С. З. Л. — Драпонув, аж литками креше. — Жижки від танцїв задрижали, вистрибуючи гоцака. Кот.

3. кри́га, крижи́на. — Така велика крижина, трохи не перевернула човна.

Икри́стый = 1. икря́ний.

2. литка́тий.

Икри́ться = те́ртн ся (С. Ш.), викида́ти икру́. — Риба почала вже терти ся. Чайч.

Ику́ша = и́кало, ги́кало. — Оце ще гикало! як почне гикати, то й кінця не має.

И'лемъ = рос. Ulmus campestris denudata — вяз, зрубана деревина — вязи́на, U. c. suberosa — бе́рест, берести́на, караѓа́ч, кара́яч. С. Ан.

И'ли = 1. чи, або́. — Чи роби, чи ходи, а міцї догоди. н. пр. — Або пан, або пропав. н. пр. — Чи ти, милий, припав пилом, чи метелицею? н. п. — **Или то** = або те́ж. — **Или то бишъ** = чи то́ пак.

2. хіба́. — Хіба тобі про се не казано? — Хіба ти не чув?

И'листый = мулки́й (С. Л.), му́листий, глейки́й (С. Л.), грузьки́й (С. З.). — Грузьке болото. — Мулке дно.

Иллюминова́ть = 1. люминува́ти.

2. розмальо́вувати.

Илова́тый = мулкова́тий, глеюва́тий (С. Аф. Л.). — Погано купатись — дно глеювате. С. Л.

Ило́вка = глей (глина з мулом). С. Аф.

Илъ = мул, (глинястий) — глей, (болотяний) — твань, твааю́ка, (на днї соляних озер) — кал, калю́ка. — **Нано́сный илъ** = на́мул, наволо́ка. — **Занести́ иломъ** = заму́лити. С Аф. — Набрав ся, як лин мулу. н. пр. — Більше глею, нїж води. К. Ш. Т. — Без призору заплинув мулом став, і млин молоти перестав. В. Щ.

Иль = д. **И'ли.**

И'льмовый = вязо́вий, бересто́вий (д. **И'лемъ**).

Ильмопря́дъ = з поро́ди мете́ликів.

И'льный = мулови́й, глейови́й.

Има́лки = д. **Жму́рки.**

Имени́нникъ, ца = мени́нник, ця. С. Л.

Имени́ны = менини. С. Л.

Имени́тый = д. **Знамени́тый.**

И'менно = 1. вла́сне (С. З.), дїйсне, саме (С. З. Л.). — А власне для того, жеби Мазепа бил самовластцем. Скоропадський. С. З. — Він так саме наказував, як от ви тепер кажете. — Тодї само, як він приїздив, я нездужав. — Се дїйсне так, як ви кажсте.

2. са́ме, а са́ме, са́ме я́к, я́к-то. — Там було чимало людий, а саме: Іван, Пилип і иньші. С. Л.

Именнóй = именни́й.

Именова́ніе = менува́ння.

Именова́ть, ся = менува́ти, ся (С. Л.), зва́ти, ся, назива́ти, ся. — **Именóванный** = менóваний, менéний (С. З.), на́званий. — Звиш менований. С. З.

Имови́тый = замóжний, замíжний.

Импера́торъ = імпера́тор, царь, цїсарь (Гал.).

Императри́ца = імпера́торша, цари́ця, цїсарéва. (Пр. д. під сл. **Госуда́рь, Госуда́рыня**).

Империа́лъ = 1. червінець (золота рос. монета = 10 р. 30 к.).

2. місце повéрх бýдки в екіпа́жах.

Имперія = імпéрія, ца́рство.

Имýщество = добрó, худóба, маéток, маéтки, ста́тки, вжи́тки, майнó (Гал.). — Буде впить ся й похмелить ся й чумакові не журить ся, що пропив добро. — Не збірай синові худоби, збери йому розум. н. пр. — Маеток скупого оживає по смерті його господаря. н. пр. — Нехай отець-матуся статки, маетки збувають, мене молодого з неволї викупають. н. д. — Забірають із собою усї свої вжитки, ще й маленькі дїтки. н. п. — **Благопріобрѣтенное имýщество** = д. під сл. **Благопріобрѣтенный**. — **Родовóе имýщество** = родовé, (після дїда) — дїдівщи́на, дїди́зна, (після батька) — ба́тьківщина, отцївщина, (після матері) — матери́зна, (після брата) — братівщи́на. — А дїдизни було доволї — вічний покій предкам і дїдам. н. о. — Спорить ся, як за батьківщину. н. пр. — Отцївщини в мене нема. Кр. — А єсли материзна, тогдї мають браття з сестрами рівно подїлити. Ст. Л. — **Наслѣдственное им.** = спадковé добрó, спа́док (С. З.), спа́дщина і д. **Родовóе им.** — Давайте мінї усю спадщину, а я за ваші частї буду сплачувати. — **Движимое им.** = рухóме добрó, рухóмість (С. З.), рухóмі рéчі, (переважно скотина) — худóба, ста́ток, ста́тки, това́р, (переважно хліб і хатні речі) — збíжжя, (переважно одежа) — мана́тки, мана́ття, (переважно хатні речі) — скарб, (злиденне) — мизéрия, зли́днї. — Шати і всякиї убори і всї иньшиї речі рухомиї. Ст. Л. — Багато у його худоби: одних волів шість пар. — Не мавши статку, не буде й упадку. н. пр. — Мізорії наклав дві скриньки, на човен зараз одіслав. Кот. — **Недвижимое им.** = маéтність, маéток, нерухóме добрó, лежа́чая маéтність. — Всякая маетность материстая маеть ити в рівний діл межи всїх дїтий. Ст. Л. — Всю маетность так лежачую, яко і рухомую. Ст. Л. — Зо всей худоби лежачої і рухомої. Орлик. С. З. — **Госуда́рственное, казённое им.** = держа́вне, скарбовé, казéнне. — **Заповѣдное им.** = заказнé. — **Общéственное им.** = грома́дське. — Не то громадського, а й свого добра не доглядів. — **Пожа́лованное им.** = даро́ване. — Се йому даровано від царя за службу. — **Помѣ́щичье им.** = панське, скарбовé (Прав.).

Имýщій = бага́тий, замóжний, замíжний.

Имѣ́ніе = д. **Имýщество**. (Слово **Имѣ́ніе** прикладаеть ся переважно до нерухомої маетностї, а слово **Имýщество** — здебільшого до рухомостї).

Имѣ́ть, ся = ма́ти, ся, мíти. — Людий питай, а свій розум май. н. пр. — Хто сіє по Покрові, то й не має що дати корові. н. пр. — Як маю я журити ся, докучати людям, піду лиш я сьвіт за очі, що буде, те й буде. К. Ш. — **Имѣть значéніе** = ма́ти си́лу, вагý. — **Имѣть сéрдце на когó** = гнїватя ся, сéрдити ся, рéмствувати. — **Имѣть на замѣча́ніи** = ма́ти на ува́зї, на óці, на пенькý. — **Имѣть основа́ніе** = ма́ти ра́цию. К. Ч. Р. — **Имѣть цѣлью** = ма́ти на метї. — **Имѣющій** = ма́ючий. — **Имѣется** = є, єсть, ма́єть ся. — **Не имѣется** = нема́, не ма́є, (в жарт або грубо) — кат'ма́є, чорт'ма́є. — Тим до тебе не прийшов, що чорт'має підошов. н. пр. — Ой нема, нема ні вітру, ні хвилї із нашої України. К. Ш.

И'мя = 1. мéння́ (С. Л.), імéння (С. З.), імя́, на́зва, на́звисько (С. Ж.). — **Отъ моегó и́мени** = від мéне, моéю губóю. — Так і скажіть йому моєю губою, що він дурень. Кр. — **По и́мени** = на ймéння (К. З. о Ю. Р.).

2. сла́ва. — **Человѣкъ съ и́менемъ** = сла́вний, славéтний, значни́й.

Имяни́ны і т. д. = д. **Имени́ны** і т. д.

Ина́кій, ина́ковый = и́ньший, ина́кший.

Ина́ко, и́на́ково, и́накъ, и́на́че = 1. и́ньче, и́ньше, ина́кше. — Хоч гірше, аби иньше. н. пр. — **Ина́че какъ нибýдь** =

як не́будь иньче, я́кось ина́кше, и́ньшим спо́собом, ро́бом, друго́ як.

2. а то́. — Цить, а то буду бить. н. п.

Имби́рный = імбире́вий.

Имби́рь = імби́рь, імбе́р (корінь Amomum zingiber). — Випив з пів квартівки з імбером пінної горілки. Кот.

И́ндексъ = ука́зник. С. Ш.

И́ндевѣть = обмерза́ти, припада́ти інеєм. — Аж сірий вовк тут опинив ся, обмерз, дріжить, як мокрий хірт, зубами знай цокоче. Гр.

Индивидуа́льный = окро́мішний, осо́бистий.

И́ндиго, и́ндигъ = калі́я (синя фарба, що добуваеть ся з рослини Indigofera argentea). Ніс.

Инди́говый = калі́євий.

И́ндѣ = и́нде, де-и́нде, в и́ньшому місці. — Іди, инде, де-инде. н. пр.

Индю́къ = инди́к (шт. Meleagris gallopavo). — Индик хоч не сьпіва, так багацько думає. н. пр. — Ходить, як индик переяславський. н. пр. — **Ожере́лье индюка́** = кора́лі, на́бородки.

Индю́шка = инди́чка.

И́ней = іней, на́морозь.

Инжене́ръ = інжені́р.

Инициати́ва = при́від, при́звід, пе́ред, почи́н. — Він усьому призвід дає. — Усі пішли за його при́водом.

Инициа́торъ = привідця, приво́дець.

Инко́гнито = потає́мне, ни́шком.

Иновѣ́рецъ = чужові́рець, не на́шої ві́ри.

Иновѣ́ріе = чужові́рство. (Віра, відмінна від тієї, яка панує в державі).

Иновѣ́рный = чужові́рний.

Иногда́ = и́ноді, и́нколи, ча́сом, часа́ми, де́-коли, поро́ю, місця́ми. — Иноді густо та пусто, а инколи рідко та мітко. н. пр. — І сліпа курка де-коли зерно знайде. н. пр. — Часом з квасом, порою з водою. н. пр. — Місцями й я їм рибу. Харьк. Чайч.

Иногда́шній = що бува́є и́ноді.

Иногоро́децъ = з и́ньшого го́рода (міста).

Инозе́мецъ, инозе́мка = чужозе́мець, чужозе́мка. С. Ж.

Инозе́мный = чужозе́мний, чужозе́мський. — А тож ся маеть розуміти і о послех чужоземських. Ст. Л. — Чужоземські звірі. Кр.

Ино́й = и́ньший, и́ньчий, и́нкотрий (С. Л.), де́який, де́-котрий. — З иньшою говорить, до иньшої ходить, мене молодую у славоньку вводить. н. п. — Та нехай вона мене не жде, та за иньшого заміж іде. н. п. — Утікали ляхів де-які вовки, їли ляхів собаки і вовки. н. д. — **Ино́й разъ** = д. **Иногда́**. — **Это ино́е дѣ́ло** = се и́ньша річ.

И́нокиня = черни́ця, черни́чка. — Одна пішла в осінь заміж, а друга в мясниці, а третяя чорнявая пішла у черниці. К. Ш.

И́нокъ = черне́ць, ченця́; мн. ченці́, здр. че́нчик. — Чорт не плаче, коли чернець скаче. н. пр. — Душа чорна, мов у ченця ряса. н. пр.

Иноплеме́нникъ, ца, иноро́децъ, ка = чужоро́дець, ка. Бш.

Иноплеме́нный, иноро́дный = чужоро́дний.

Инорѣ́чіе, иносказа́ніе = д. **Аллего́рія**.

Иностра́нецъ, иностра́нка = чужозе́мець, ка. С. Ж.

Иностра́нный = д. **Инозе́мный**.

Инохо́децъ = инохо́д (частіше вимовляеть ся ніби винохо́д), ступа́к, кроча́к, шлапа́к. (С. Пар.). — Кінь виноход. К. З. о Ю. Р.

И́ноческій = черне́чий, черне́цький. — Чернеча злоба до гроба. н. пр. — Та по молодечі будеш Богові молитись, а не по чернечі харамаркать. К. Ш.

И́ночество = черне́цтво. С. З. Ж.

И́ночествовать = ченцюва́ти.

Истру́кція = нака́з.

Инструмента́льный = струме́нто́вий.

Инструме́нтъ, ты = струме́нт, спра́ва, справи́лля, начи́ння (С. Ж.), при́стрій, припа́с. — *(Бонда́рський)*: ковела́ (загинати обручі), натяга́ч і наби́вач (натягати і набивати обручі), зате́рач (вирізувати жолобки), ро́зкір (замісць циркуля). — *(Кова́льський)*: кова́дло, мо́лот (маленький) — однору́к, (що на йому чоботи підковують) — стоя́чка, (тримати або витягати що) — кліщі, обце́ньки, ле́щата. — *(Колісни́цький)*: бга́льня (вигинати полози), води́ло (згинати обід), гладі́й (вигладжувати), ло́патень (провірчувати), на́рвина (держати обід зігнутим), натяга́ч (натягати обід на шпиці), писа́к (вирізувати), рівець (обточувати маточину), шпи́га (рівняти). — *(Коро́бницький)*: прибі́йниця (дощечка), заби́вня (кілочок), обі́йниця. — *(Кушні́рський)*: бі́лик (вичищати мезру), верштаби́на і пі́льга (натягати шкуру для вичинки), ключ (розтягати шкуру), ключо́вик (вірьовка до сього ключа), штри́ха або штрихо́ль (вичищати шерсть), юхта́рка (виробляти юхту). — *(Тесля́рський)*: соки́ра, пи́лка, долото́, све́рдел, ришта́к (робити карунки), шпу́нд. — *(Ткацький)*: а) верста́ть (див. під сл. **Верстакъ**), б) мотови́ло, що на його мотають нитки, складаеть ся з ріжкі́в та перехре́стя, в) виту́шка, щоб змотати пряжу на клубки, стоїть на стільчикові, у його вироблений што́мпель, на котрому навхрест два бильця, на кінці їх ко́ники, що на їх надівають півміток, г) осні́вниця, на котрій робить ся основа, вона складаеть ся з ря́ми з кіло́чками, д) пря́дка, складаеть ся з стільчика на ніжках, під ним підні́жок, до його пророблено цига́нку, вона другим кінцем чіпляе за верете́но, на стільчику два сто́впчики, між їх ко́лесо, на передньому стовпчику сволочо́к, на кінці котрого третій стовпчик, в котрому шкурато́к з дірочкою, до друге верхне верете́но, а на йому ви́лка з крючками, потім ска́лка та колі́сце́, на котрих шнур, е) ши́нка — дощечка, котрою перекладають нитки в основі, ж) вороти́ло, котрим навивають основу. — *(Шевський)*: клеса́чка (рівняти зморшки), книп, книпе́ць (ніж шевський), копи́л (колодка, на котру натягаеть ся чобіт), крючо́к (дощечка загнута, щоб витягати шкуру), натира́чка або товка́чка (рівняти закаблуки), обцяни́к (кілочок, котрим забиваеть ся колодка, коли на ній чобіт), писа́чка (паличка, що нею рисують підошви), прави́ло і стріли́ця (виправляти халяви), ра́шкуль і терпу́г (стирати гвіздки в чоботі), сморщи́на дощечка, котру вставляють в передок чобота, коли він на колодці), шва́рок, (камінчик, що ним розглажують закаблуки), ши́ло і шва́йка (проколювати дірочки), крамни́ця (дошка, що на їй ріжуть ремінь). — *(Хірургічний)*: штри́кавка (для проколювання), мацови́лка, про́тичка (д. **Зондъ**). — *(Розмаїтий)*: виверта́чка (що небудь вивертати), ке́льня (лопатка у мулярів), обце́ньки і рак (виймати гвіздки), копе́ць (довбати мед), пере́чистка (очищати коноплі від костриці), пробі́й (пробивати дірки), січка́рня (різати січку), шаткі́вниця (сікти капусту), шпи́ця (знімати кору з берези), щи́павка (зривати овощ.).

Инсурге́нтъ = повста́нець.

Интерва́лъ = переме́жок, пере́рва (С. Пар.).

Интерсса́нтъ, ка = грошолю́б, ка, користолю́бний, на, собі́йний (С. Пар.).

Интере́сный = д. **Занима́тельный**.

Интересова́ть, ся = ціка́вити, ся. — Цікавить ся він дуже громадськими справами. Чайч.

Интере́съ = 1. кори́сть, зиск, виго́да, хо́сен (Гал.), інтере́с. — Користі з два шаги, та й ті щербаті. н. пр. — Тоді інтерес, коли повний черес. н. пр.

2. ціка́вість, заціка́влення. Б. Ш.

Интри́га = 1. ка́верза (С. Л.), ви́крутні, пі́дкін (С. З.). — Се вже його каверзи — я знаю. — Так ваших каверз не вважають. Кот.

2. зав'я́зка (в драматичному творі).

Интрига́нтъ, интрига́нтка = ка́верзник, ця (С. З.), крутій, ка, крута́рь, ка, баламу́т, ка.

Интригова́ть = каверзува́ти (С. Л.), крути́ти, каламу́тити (С. Л.), баламу́тити; зачіпа́ти, займа́ти (кого).

Инфанте́рія = піхо́та.

Ирони́ческій = іроні́чний, глузли́вий, насьмі́шкуватий.

Иро́нія = іро́нія, жельце́; глум, по́глумка.

Иса́пки = д. **Бархатецъ** 2.

Искажа́ть, исказить, ся = 1. псува́ти, нівечити, зопсува́ти, попсува́ти, зніве́чити, поні́вечити, ся.

2. переверта́ти, перекру́чувати, переіна́кшувати, переверну́ти, перекрути́ти, переіна́кшити, ся. — Що я казав йому — він геть усе перекрутив.

Искаже́ніе = псува́ння, ні́вечення; переверта́ння, перекру́чування, переіна́кшування.

Иска́лывать, исколо́ть, ся = 1. коло́ти, сколо́ти, поколо́ти, поштри́кати, ся. — Поколов руку шипшиною. — Поштрикав ножем.

2. розко́лювати, розколо́ти, ся. — Дошка від сонця розколола ся. — Розколов дровеняку на двоє.

Искале́чивать, искале́чить, ся = калі́чити, скалі́чити, покалі́чити, ся. — Так мене побили, так покалічили. Лев.

Иска́ніе = шука́ння, шуканина.

Иска́пывать, ископа́ть = 1. вико́пувати, ви́копати. — Викопав я криниченьку в зеленім саду. н. п.

2. покопа́ти. — Увесь горо́д покопав.

Иска́тель, ница = шука́ч, ка, шука́льник, ця (Чайч. Полт.). — **Иска́тель приключе́нія** = пройди́світ.

Искáтельный = (у)вле́сливий, підле́сливий, підли́за, лабу́зник.

Искáтельство = запобігáння лáски, (у)вле́сливість, підле́сливість.

Искáть = шукáти, (тихенько або й нишком) — шáрити, ни́шпорити. — Сив голуб літає, голубки шукає. н. п. — Не кидай живого, не шукай мертвого. н. пр. — Милий покидає, иньшої шукає. н. п. — **Искáть въ головѣ** = ськáти. — Лягай, я тобі поськаю. н. к. — **Искáть въ судѣ** = позивáти, ся, прáвити судо́м, доправля́ти ся. — Била жінка мужика, пішла позивати; присудили мужика ще й жінку прохати. н. п. — **Искáть когó глазáми** = шукáти очи́ма, позирáти. — Позирає навкруги, чи не побачить його. — **Искáть ми́лости** = запобігáти лáски, підсипáти ся, підстилáти ся, підлабу́знювати ся. — **И. óщупью** = шукáти по́мацки, по́лапки, по́лапцем, мáцати, мацувáти, шáрити. — Хома не лягав, шарив щось по хаті. Фр. — **Искáть предлóга** = шукáти зáчіпки, при́ключки. — Він тільки зачіпки шукає, щоб на його напастись. Чайч.

Иски́дывать = скидáти, викидáти.

Исклевáть, исклёвывать, ся = 1. поклювáти, склювáти, подзьо́бати, подзю́бати, скльо́вувати, ся. — **Исклёванный** = покльо́ваний, подзьо́баний (про овочі, ягоди) — клювáк. — Огірки-клюваки. Чайч. Хар.

2. ви́клювати, ви́дзьо(ю)бати, викльо́вувати, видзьо́(ю)бувати, ся.

Исключáть, исключи́ть, ся = виключáти (С. Л.), вилучáти (С. З. Л.), викидáти, виникáти, виймáти, вирахо́вувати, ви́ключити, ви́лучити, ви́кинути, ви́няти, ви́рахувати, ся (С. З.). — То ви вилучте моє теля споміж ваших. Кр. — Од вищого до нижчого стану, нікого не виймуючи. Ст. Л. — Умерлих із реєстру вирахувати треба. С. З. — **Исключáя** = опрі́ч, окрім. — Всі були окрім його.

Исключе́ніе = ви́лучка (С. Пар.), ви́їмок, ви́їмка (С. Пар. Жел. Г. Ог.), ви́няток (С. Жел.), ви́имик. — **Исключе́ніе состáвить** = ви́нятись. — Тільки одна птиця винялась, що побила звірів. п. к. К. З. о Ю. Р.

Исключи́тельный, но = ви́ключний, но (С. Ж.), винятко́вий, виїмко́вий, во (С. Ж.), особли́вий, во, окре́мний, но.

Исковáть = ви́кувати, скувáти.

Исковéркать = покриви́ти, поко́рчити, погну́ти, перекрути́ти, понівечити.

Исково́й = позовни́й.

Исковырять = поколупáти, подря́пати, покопирсáти (Лев.).

Исколáчивать, исколоти́ть, ся = розбивáти, розто́вкувати, збивáти, розтро́щувати, побивáти, розби́ти, розтовкти́, зби́ти, розтрощи́ти, поби́ти, ся, (про кількох) — порозбивáти і т. д. — Побив на йому усю палицю. — Збила ся довбня.

Исколеси́ть = об'їздити, обходи́ти, сходи́ти, ви́їздити, ви́ходити, (бігаючи) — ви́бігати, обгасáти, ви́гасати. — Об'їздив усю Україну. — Виїздив усе поле, шукаючи. Чайч. — Ви́ходив увесь горо́д, а не знайшов лопати. Чайч.

Исколóть = д. **Искáлывать.**

Исколоти́ть = д. **Исколáчивать.**

Исколѣ́ть = 1. д. **Иззябáть.**

2. поги́нути, зги́нути, подо́хнути, здо́хнути, ви́гинути, ви́здихати. — Виздихав увесь товар у людий. Чайч.

Искóмый = шу́каний.

Искони́ = спочáтку, спе́рва, спе́ршу, в первені, с передвіку, здáвна, з давних дáвен, часів, споконвіку (С. Л.).

Искóнный = споконвічний, предковічний, старовічний, стародáвній.

Ископáемое = копáльне.

Ископáемый = копáльний.

Ископáть = д. **Искáпывать.**

Ископти́ть = покопти́ти.

И́скопыть = 1. ко́вини (вивих ноги у коний).

2. рос. Gentiana cruciata L. = лихомáнник, ти́рлич, товсту́ха. С. Ан.

Ископы́тить, ископы́чивать = звихну́ти, ви́вихнути, звихáти, вивихáти (ногу, про коний).

Искорене́ніе = викорене́ння, ви́плід. — І виплоду нема на тих мишей.

Искорени́ть, искореня́ть, ся = ви́корениги, скорени́ти; ви́вести, ви́губити, ви́нищити, ви́бавити, зни́щити, викореня́ти, скореня́ти, виво́дити, вигубля́ти, вини́щувати, зни́щувати, вигубля́ти, ся. — Таковий звичай повинен викоренити ся. Б. Н. — Як можна Турна роздрочити, проти Троянців нагвалити, щоб викоренив їх до тла. Кот. — Вибавив усіх мишей.

Искорóбить, ся = поко́рчити, покриви́ти, зжолоби́ти, спачи́ти, ся.

И́скорка = и́скорця.

И'скоса = ко́со, з ко́са, з'уко́са, скри́ва. — Не дивись на мене з коса, бо вискочить бульба з носа. н. пр. — Ой видить ся, що з'укоса мила поглядає. н. п. — Скри́ва, як вовк поглядає. н. д.

Искоси́ть, ся = 1. покриви́ти, покоси́ти, ся.

2. криви́ти ся. — Чогось він кривить ся на його.

И'скра = и́скра, здр. и́скорця, (як кують залізо) — ци́ндра, (від камінню) — ска́лка, (як одбиваєть ся сонишне проміння на снїгу або на водї) — ска́лка, ґо́лка. — А головешки так і розсипають искри. — І кинула кругом очима, аж искри сипнули з очий. К. Ш. — Мороз здоровий, аж скалками сипле. О. Ст.

Искра́ивать, искрои́ть = викро́ювати, ви́кроїти, покроїти.

И'скренній, но = щи́рий, ро, щиросе́рдий, до, ре́вний, но. — Ой умер старий батько і старенькая мати, та нема кому щирої тиї радоньки дати. н. п. — Там найдете щире серце і слово ласкаве. К. Ш. — Приймемо тебе хлїбом — сїллю і щирим серцем. Богдан Хм. Кост. — Нехай мене той голубить, котрий мене щиро любить. н. п. — **И'скреннимъ быть** = щирува́ти. — **Наиболѣе и́скренній** = щирі́ший. Бувай здоров із тією, котору кохаєш, а від мене щирішої по вїки не знайдеш. н. п.

И'скренность = щи́рість, здр. щи́ронька. — Жени ся з другою, поможи тобі Боже, а за мою щирість покарай тебе Боже. н. п. — Не стій, коню, надо мною, бачу я щироньку твою. н. п.

Искрести́ть = 1. похрести́ти (позначити хрестами).

2. об'їздити, ви́їздити. — Об'їздив скрізь нїгде нема.

Искри́вина = д. Изги́бина.

Искриви́ть, искривля́ть, ся = покриви́ти, викривити, скриви́ти, скарлю́чити, криви́ти, викривля́ти, скривля́ти, карлю́чити, скарлю́чувати, ся.

Искривле́ніе = викривле́ння.

И'скристый = искря́вий.

И'скриться = искри́ти ся.

Искрои́ть = д. Искра́ивать.

Искроме́тный = искря́вий.

Искромса́ть = почикри́жити.

Искропа́ть = позшива́ти.

Искроши́ть, ся = покриши́ти, поло́кшити.

Искря́къ = кре́мінь.

Искупа́ть, искупи́ть, ся = 1. викупа́ти, викупля́ти, відкупля́ти, ви́купити, відкупи́ти, ся. — Викупа́ти з неволї. — Тягли вже в буцегарню, та по дорозї відкупив ся.

2. покутува́ти, спокутува́ти, відпокутува́ти. — Заховаюсь, дитя моє, сама під водою, а ти гріх мій спокутуєш в людях сиротою. К. Ш. — Я свою кару ще перед гріхом відпокутувала. Фр. — Не сьвятий, щоб не согрішив, не чорт, щоб не спокутував. н. пр. — То я той гріх то сяк то так спокутувать мушу. К. З. о Ю. Р.

3. закупля́ти, закупи́ти, поскупля́ти, поскупо́вувати. — Усе поскуповав, що треба.

4. ви́купати, скупа́ти, покупа́ти, ся. — Гарно викупав ся у річцї.

Искупи́тель = 1. визволи́тель, вибави́тель (С. Ж.).

2. Спаси́тель, Спас.

Искупле́ніе = ви́куп, викупле́ння (К. Сн. П.), ви́звіл, визволе́ння (С. Л.).

Иску́ривать, искури́ть, ся = вику́рювати, ви́курити, ся. — Я викурив увесь тютюн.

Искуса́ть = покуса́ти.

Искуси́тель, ница = споку́сник, ця. К. Б.

Искуси́тельный = споку́сливий. К. Б.

Искуси́ть, искуша́ть, ся = 1. спокуси́ти, ся, підкуси́ти, підвести́, спокуша́ти, ся, підво́дити. — Біда Польку спокусила, пішла Полька за Русина. н. п. — Лихий сховок і доброго спокусить. н. пр. — Череваниха боялась, щоб лукавий не підкусив паливод на яку пакость. К. Ч. Р. — Діявол спокусив Єву, а Єва спокусила Адама. К. Граматка. — Ой ти ж мене спокусила, ой ти ж мене підвела, ой ти ж мене молодого із розуму ізвела. н. п.

2. дійти, дізна́ти, ся, досьві́дчити ся, дохо́дити, дізнава́ти ся, досьві́дчувати ся. — Досьвідчив ся він у всяких козацьких справах. Чайч.

Иску́сникъ, ца = ми́тець (С. Л.), мисте́ць, мистю́к, маста́к (С. З. Л.), переважно що до вигадок, жартів то-що — штукма́йстер, штука́рь, ка. — Як хто мистюк зайцїв стріляти, то тут їх сила. Хар. Чайч.

Иску́сно = шту́чно, майсте́рно, мисте́цько, вми́ло; хи́тро, хи́тро-му́дро. — Висока рублена комора з чотирьма колонками, штучно вирізаними. Лев. — Але я штучно оцие листи заховав. Кочубей. С. З. — Так же до його штучно підійшов. Номис. — Омофор золототканий хитро шитий. К. Ш.

Иску́сный = 1. вми́лий, умі́лий (С. Ш.) і д. Иску́сникъ.

2. шту́чний, майсте́рний, мисте́цький. — Ложок визолочуваних майстерної роботи 10. Ст. Оп. К. Ст.

Иску́сственность = штýчність. С. Жел.

Иску́сственный = 1. штýчний, рóблений. — Воблеві квітки.

2. д. **Иску́сный** 2.

3. вига́дливий, мудрóваний, фиглькóваний (С. Ш.), не прóстий. — Наш коровай фиглькований. н. п.

Иску́сство = умíлість, штýка. — Без штуки і борщ не смачний. н. пр.

Иску́съ = прóба, спрóба, íспит (С. Жел. Пар.), спи́ток. — Іноки на пробі будущиї. Б. Н.

Искуша́ть, ся = д. **Искуси́ть**.

Искуше́ніе = спокýса, покýса (С. З.), спокушéння, підкýс. — Тоді повів Ісуса дух у пустиню на спокусу діявольську. К. Св. П. — Аби нас Господь боронив от гріхів, покус сатаниних. Б. Н.

Искъ = пóзов (С. Л. З.), спрáва. — Не знайду на сьвічку, а на позов — як біс дасть. н. пр. — **Искъ предъявля́ть, предъяви́ть** = позивáти, запозивáти, запозвáти, пóзов заложи́ти (С. З.). — Кому хочеш, позов заложу. Кот.

Исламизмъ, исла́мъ = магомéтова віра.

Испа́костить, ся = спаскýдити, спогáнити, знівéчити, ся. — Одна паршива овечка всю отару спаскудить. н. пр. — **Испа́кощенный** = спаскýджений, знівéчений.

Испаре́ніе = 1. парувáння, випарувáння (С. Жел.). — Після парування земля відходить і можна орати. С. Л.

2. пáра, ви́пар (С. Жел. Пар.).

Испа́ривать, ся = випáрювати, ся.

Испа́рина = піт.

Испа́рить, ся, испаря́ть, ся = ви́парити, ся, ви́парувати, ся, парувáти, випáрювати, ся, випарóвувати, ся. — Земля трудівниця — аж парує, та нам хліб готує. н. пр. — Вода паруючи, забірає тепло. Дещо про Сьв. Б. — Вода випарилась.

Испаха́ть = ви́орати, поорáти, з'орáти, із'орáти, повиóрювати, поз'óрювати. — З'орав усю ниву. — Із'орала дівчинонька мисловьками поле. н. п.

Испа́чкать, испа́чкивать, ся = покаля́ти, скаля́ти, закаля́ти, забрудни́ти, замáзати, ся, (калом або чим поганим) — запаскýдити, впаскýдити, ся, (землею або що, валяючись) — заваля́ти, ви́валяти, ся, уваля́ти, ся, (калюжею рідкою) — задрипати, ся, закалю́жити ся, (глиною, чим масним) — замасти́ти, ся, умасти́ти, ся, (салом то-що — засмальцювáти, заялóзити, ся, (слиною) — заслúнити, ся, (чим їстовним) — замýрзати ся, (об траву) — ви́зеленити, ся, (у біле) — убíлити ся, (у борошно) — уборошни́ти, ся, (блюваками) — ублювáти ся, (вапною) — увапни́ти, ся (С. Ш.). — Хто в болото лізе, той ся покаляє. н. пр. — Визеленив, качаючись, усю сорочку. Чайч. — До стіни торкаєть ся, от і убілив ся. Чайч.

Испепели́ть, ся = спопели́ти, спопелíти.

Испестри́ть, испещри́ть, ся = (мережками) — ви́мережати, мерéжати, (усякими фарбами) — ви́цяцькувати, цяцькувáти, (переважно гвіздками, цьвяхами) — ви́цьвяхувати, ви́цьвяшкувати, цьвяхувáти, цьвяшкувáти, (смугами) — ви́полóсувати, (крапками) — ви́крапати. — **Испещрённый** = мерéжаний, ви́мережаний, цяцькóваний (С. З.), цьвяхóваний, цьвяшкóваний, цяткóваний (С. З.), ви́крапаний, крапчáстий (С. З.). — Мережані ярма п. п. — Миски поливяні, цяцьовані. С. З. — Були цьвяховані там стіни і вікна всі з морської піни Кот.

Испе́чь, ся = спекти́, ся, ви́пекти, ся, (про кільки) — повипікáти, ся. — **Испечённый** = ви́печений. — У хаті у неї, як у віночку; хліб випечений, як сонце; сама сидить, як квіточка. К. З о Ю. Р.

Испива́ть, испи́ть = випивáти, ви́пити.

Испива́ть, ся = клю́кати, напивáти ся, спивáти ся. — Оце погано, що він знов почав клюкати, та так часом наклюкаєть ся, що... — Він зовсім спив ся

Испили́ть = попиля́ти, перепиля́ти, поперепи́лювати. — Попиляв усі дрова.

Исписа́ть, испи́сывать, ся = пописáти, списáти, спи́сувати, ся. — Пописав сирів. Перо списало ся.

Испито́й = охля́лий, змарнíлий, опи́лий.

Испи́ть = д. **Испива́ть**.

Испла́тить = полатáти, облатáти, позалáтувати. — Полатала усі діри.

Исплева́ть = поплювáти. — Поплював всю долівку.

Испле́сть, исплета́ть = сплести́, сплітáти.

Исплечи́ться = вплечи́ти ся (звихнути плече, про коня).

Исплутова́ться = д. **Измошенничаться**.

Исповѣда́льщикъ, ца = сповідáльник, ця.

Исповѣ́даніе = 1. сповідáння.

2. спóвідь. — Умер без сповіді сьвятої. К. Ш.

3. віра. — Віри християнської на поталу не дайте. н. д.

Исповѣдникъ = 1. сповідни́к.
2. сповіда́льник.

Исповѣдный = сповідний.

Исповѣдовать, ся = сповіда́ти, ся. — Той молить ся, сповідає гріхи перед братом. К. Ш. — Піп тепер саме сповідає людий. — Піп ви́сповідав уже всіх людий. Чайч. — Повинен всіх гріхів своїх сповідати ся. Б. Н — Чорт у біса сповідав ся, чорт моргнув, а той догадав ся. н. пр.

Исповѣдывальщикъ = д. **Исповѣдникъ** 1.

Исповѣдывать = д. **Исповѣдовать.**

И'сповѣдь = спо́відь. — Без сповіді сьвятої уміра́ють. К. Ш. — **Око́нчить и́сповѣдь** = (що до сповідника) — ви́сповідати, відсповіда́ти, (що до сповідальника) — ви́сповідати ся, відсповідати ся.

И'сподволь = пома́лу, пово́лі, покво́лом, спокво́лу. — Як би се споквому купувать. Ніс.

Исподни́ца = спідни́ця, здр. спідни́чка, спідни́ченька, (поганенька) — спідничи́на. — Се діваи чесні, непорочні, яким спідниці не дуло. Кот.

Испо́днiй = спідній.

Испо́дтиха, исподтишка́ = ни́шком, ти́шком, ти́шком-ни́шком, сти́шку, зти́шка, зни́шку, спідти́ха. — А той нишком у куточку гострить ніж на брата. К. Ш. — Нахили ся тишком-нишком, над румяним білим личком. Руд. — Зять на мене скоса поглядає, він мене нишком лає. н. п — Нищя собака знишку рве. н. пр. — Підкрадеть ся спідтиха лихо, запалить рай той чарівний. К. Ш.

Испо́дъ = спід, низ. — Я витягну тебе с під споду. Кот. — Хустка у скрині на самому споді. — **Въ испо́ди** = на спо́ді, на низу́. — **Съ и́споди** = зі спо́ду, зни́зу. — **Испо́дъ пе́чи** = під, черінь (С. З.).

И'споконъ = д. **Изда́вна.**

Исполе́ть = хвала́, сла́ва.

Испо́лзать = ви́лазити, ви́рачкувати. — Иноді всю хату стара вирачкує. С. З.

Исполи́нъ = ве́лит, ве́литень, ло́мус (К. З о Ю. Р.). Пр. д. під сл. **Атле́тъ.**

Исполи́нскiй = велите́нський.

Исполне́нiе = виповне́ння, викона́ння, відбу́ток (С. Л.), відбу́ча. — **Привести́ въ исполне́нiе** = д. **Испо́лнить.**

Исполни́тель, ница = виповни́тель, ка (С. Пар.).

Испо́лнить, исполня́ть, ся = 1. ви́повнити, ви́конати, спо́внити, відбу́ти, спра́вити, зроби́ти, виповня́ти, вико́нувати, сповня́ти, відбува́ти, відправля́ти, ся. — Бодай твої, брате, слова ся сповнили, щоб мої діти в той час були цілі. н. п. — Я тобі виконав присягу. Ч. К. — Виконати присягу. К. Ч. Р. — Без перепон її закон до віку буду я сповнять. Сам. — Ой пішов він до Ляшеньків служби відправляти. н. п. — Коли б Господь сповни́в мої жадання і дав мині, чого я сподіваюсь. К. П. — Все що треба по закону він одбуває. Чайч. — Діло за його справував, клопотавсь. Чайч. Харьк. — **Исполня́ть, испо́лнить во́лю, жела́нiе** = чини́ти, во́лю, вво́ли́ти, уво́ли́ти, увольни́ти во́лю. — На чиїм возї сидиш, того й волю чини. н. пр. — Циганочко та золошечко, вволи ж мою волю, та причаруй козаченька, що стояв за мною. н. п. — **Испо́лнить сло́во** = справди́ти, доде́ржати сло́ва. — А таки доде́ржав слово, прийшов.
2. справди́ти ся, ста́ти ся. — Справдило ся дівольське слово. К. З. о Ю. Р. — Як він казав, так і стало ся.

Исполосова́ть = ви́полосувати, обшмага́ти.

Исполо́хать, исполо́хнуть, ся = споло́хати, зляка́ти, ся.

И'сполу = з полови́ни, на пів.

Испоро́ть = поро́ти, порозпо́рювати.

Испо́ртить, ся = зопсува́ти, ся, попсува́ти, ся (С. Л.), спаску́дити, спога́нити, знївечити, понївечити, ся (С. Л.), зги́дити, ся, перенївечити, занапасти́ти, ся (С. Л.), (очима) — навро́чити, з'уро́чити (С. Л.). спристрі́тити, (чарами) — поробити, (морально) — зледащі́ти, розледащіти, розледа́чити ся, розги́дити ся, розпаску́дити ся, роспадлю́чити ся, (про їстовні речі) — проту́хнути. — Доброго корчма не зопсує, а лихого й церква не поправить. н. п. — Старий віл борозни не попсує. н. пр. — Заграв би вам, та бачите — справи нема, справи: учора був на базарі — кобза зопсувалась, розвалила ся... К. Ш. — Жид мовить: хрест ні зопсує, ні направить. н. пр. — Там добре, де нас нема, а куди ми потягнемось, там і попсуємо. н. пр. — Одна паршива овечка цілу отару спога́нить. н. пр. — Перейшла дорогу, отож вона й спристрітила корови. Кр. — **Испо́рченный** = зіпсо́ваний (К. Кр.), зопсо́ваний, попсо́ваний, знївечений, понївечений, зледащілий, з'уро́чений, проту́хлий.

Испости́ться = ви́постити ся.

Испоха́бничаться = розпаску́дити ся. — — Так розпаскудив ся, що вже й сорому не має.

Исправи́тель, ница = поправи́тель, ка, попра́вник, ця (С. Пар.)

Испра́вить, исправля́ть, ся = 1. попра́вити, спра́вити, напра́вити, пола́годити, нала́годити, поправля́ти, справля́ти, направля́ти, ла́годити, ся, (морально) — шанува́ти ся. — Церкву-домовину нема кому полагодить на тій Україні. К. Ш. — Гляди ж, шануй ся, стережись, робить так не вчись. Б. Г. — Чи віз, чи колесо, чи то леміш полагодить ся. Гул.

2. д. **Испо́лнить, исполня́ть.** — **Исправля́ть до́лжность** = заступа́ти ко́го, пра́вити за ко́го. — **Исправля́ющій до́лжность** = д. під сл. **До́лжность.**

Исправле́ніе = 1. попра́ва. — Поставила мету — поправу житія свого. Б. Н. — Горе нам, як не діждеть ця од нас поправи той, хто ненавидить усякий гріх. Г. П.

2. ла́гоження, ладнува́ння. — Почав віз лагодити, та за тим лагоженням за цілий день нічого иньшого не зробив.

3. д. **Исполне́ніе.**

Исправля́ть, ся = д. **Испра́вить, ся.**

Испра́вникъ, чиха = спра́вник, ця. — А під справником, он тим, що все з дзвоником їздить, заказує, щоб шляхи рівняли під губернатора. К. Х.

Испра́вническій, испра́вничій = спра́вницький.

Испра́вно = спра́вно, до́бре, гара́зд. — Справно ходите. Г. Стар. — Гляди, щоб усе гаразд було. С. Л.

Испра́вность = спра́вність; ві́рність.

Испра́вный = спра́вний (С. Л.); ві́рний.

Испражне́ніе = 1. випорожне́ння.

2. послі́д, кал. — Не чіпай послїду, бо буде смердїти. н. пр.

Испражня́ть, испраздни́ть = випорожняти, опорожня́ти, ви́порожнити, опоро́жни́ти.

Испражня́ться, испраздни́ться = випорожня́ти ся, ви́порожнити ся, паску́дити, ви́каляти ся.

Испра́шивать, испроси́ть = проси́ти, проха́ти, попроси́ти, попроха́ти. — Поїхали до столиці прохати милості у цариці. н. п.

Испро́бовать = спро́бувати, попро́бувати, ви́пробувати, (на смак) — вкуштува́ти, покуштува́ти. — Ходім спробувати сили — хто дужчий. н. к. — Перше випробуй коня, а тоді купуй. н. о. — Покуштуйте, яка гарна наливка.

Испроверга́ть, испрове́ргнуть = перекида́ти, переверта́ти, переки́нути, переверну́ти.

Испроси́ть = д. **Испра́шивать.**

Испрото́риться = д. **Издержа́ться, израсхо́доваться.**

Испры́скать, ся = побри́зкати, ся, обри́зкати, ся.

Испря́сть = ви́прясти. — Випряла увесь кужіль.

Испуга́ть, ся = вляка́ти, ізляка́ти, наляка́ти, переляка́ти, ся, жахну́ти ся, вжахну́ти ся, острахну́ти ся, (про кількох) — поналя́кувати, попереля́кувати, ся, поляка́ти, ся, (ще й з місця прогнати) — споло́хати. — Не вірь, бо то звірь, хоч не вкусить, так зляка. н. пр. — Як пян, то й копитан, а як проспав ся, то й свині зляка̂е ся. н. пр. — Кого міх налякав, тому й торба спати не дасть. н. пр. — То дитина в сні жахнеть ся, як блискавка заблищить. Сніп. — Петро жахнув ся, назад вернув ся. н. п. — Черевані із Лесею вжахнулись і поблїдли на виду. К. Ч. Р. — Поналякував усіх дітий своїм криком. Чайч. — Батько почав росказувати синові, як заслабла мати, як всї поперелякувались. Лев. — Живе, як сорока на тину, хто йде — сполохне. н. пр. — Накричать на його — воно й переликаеть ся. Мир. — **Испу́ганный** = вля́каний, переля́каний, тороплє́ний. — І стрепенулась, неначе зляване дитя. К. Ш. — Підскочив, озирнувсь, мов тороплений сів. Греб.

Испу́гъ = ляк, переля́к, жах, переполо́х, споло́х. — То від ляку сич стріпнеть ся, грім як в небі затріщить. Сніп. — З ляку не знав, що й робити С. Л. — З переляку аж у хвості душа опинялась. н. пр. — А Лях од жаху вмірае. н. п. — І невимовний жах поніс мене від бою страшного геть-геть далеко. Сам. — Зляхав ся, аж поблїд з переполоху. н. о. — Серденько щось рибалочцї віщує: чи то тугу, чи то переполох? не зна він, а сумує. Гул. Ар. — Підкрали ся, щоб ізлякать; коли подивлять ся, що вбитий, с переполоху ну втїкать. К. Ш. — А в Марусї з переляку втїкла душа в пяти. н. п. — Ляк сили додае, а переляк віднімае. н. пр.

Испужа́ть, ся = д. **Испуга́ть, ся.**

Испуска́ть, испусти́ть, ся = випуска́ти, випусти́ти, ся. — **Испусти́ть духъ** = відда́ти Бо́гові ду́шу. — Прибігли до його, а він уже й душу Богові віддав.

Испу́тать, ся = заплу́тати, ся, переплу́тати, попереплу́тувати, позаплу́тувати, ся. — Позаплутував так, що й кінця не знайдеш.

Испуща́ть = д. **Испуска́ть.**

Испыта́ніе = про́ба, спро́ба, спробу́нок, іспи́т (О. Жел.), спи́ток. — Іноки на пробі будущині. Б. Н. — Видержав іспит. —

Але старий дуже хоче його щирість знати і задумує як сина на спробунок взяти. Руд.

Испыта́тель = д. **Изслѣ́дователь.**

Испыта́ть, испы́тывать = 1. ви́знати, ви́питати, ви́відати, дізна́ти, визнава́ти, виві́дувати, дознава́ти, ся.

2. д. **Испро́бовать.**

3. зазна́ти, дозна́ти, скуштува́ти, зазнава́ти, дознава́ти, куштува́ти. — Вже я зазнав того лиха і горя натерпів ся. Ніщ. — Зазнала я того гласного суда. Лев. — Дознавали наші предки тяжкої наруги. К. Д. — Хто лихом жартує, той його куштує. н. пр. — **Испы́танный** = дізнаний, спро́бований, ви́пробований, спитко́ваний, досьві́дчений. — На вигублене мишій, коли се зробиш, всі виздихають, се досьвідчене. Пр.

Испятна́ть = ви́плямити, поплями́ти. — Поплямили сорочки тими ягідьми. Хар. — **Испа́тнанный** = ви́плямований, попля́мований.

Иссо́пъ, рос. Hyssopus officinalis L. = васи́льки, юзе́фки. С. Ан.

Истаева́ть, иста́ять = 1. та́нути (С. Ш.), та́яти (С. Ш.), топи́ти ся (С. Ш.), розпуска́ти ся, розта́яти, розта́нути, розтопи́ти ся, розпусти́ти ся. — Сьвічка топить ся. С. Ш. — Сніг розтаяв.

2. охлява́ти, марні́ти, висиля́ти ся, охля́сти, охля́нути, змарні́ти, ви́силити ся.

Иста́птывать, истопта́ть, ся = зто́птувати, топта́ти, толо́чити, товкти́, зтопта́ти, потопта́ти, потоло́чити, потовкти́, ся, зтопта́ти, ся і т. д., (про обувя) — зтопцюва́ти, ся. — Цуцу, босий! не толоч проса! н. пр. — Дай, Боже, потоптати і того року дождати. н. пр. — Чоботи зтоптали ся, зтопцювали ся.

Истаска́ть, иста́скивать, ся = зноси́ти, подра́ти, поша́рпати, зно́сювати, дра́ти, ша́рпати, ся, (обувя) — зтопта́ти, зтопцюва́ти, ся, зто́птувати, зтопціо́вувати, ся. — Зносив свиту. — Зтоптав чоботи. — **Иста́сканный** = зно́шений, дра́ний (про обувя) — зто́птаний, зтопціо́ваний, (про чоловіка) — підто́птаний, зто́птаний, (мов шкапа) — шкапо́витий.

Истача́ть = позшива́ти.

Иста́чивать, источи́ть, ся = 1. зго́стрювати, зто́чувати, згостри́ти, зточи́ти, ся. — Ця сокира так уже згострила ся, що сталити треба. Чайч. — Зовсім зточив ножа.

2. поточи́ти. — Черви поточили дошку.

Иста́ять = д. **Истаева́ть.**

Истека́ть, исте́чь = 1. витіка́ти, вилива́ти ся, ви́тікти, ви́лити ся. — **Исте́чь кро́вью** = зійти́ кро́вю.

2. мина́ти, прохо́дити, кінча́ти ся, ми́нути, пройти́, скінчи́ти ся. — Минають дні, минають ночі, минає літо, шелестить пожовкле листя. К. Ш. — **Исте́кшій** = мину́лий. — В минулому році не багато вийшло наших книжок.

Истереби́ть = ви́дерти, поде́рти, поша́рпати, ви́скубти, поску́бти.

Истере́ть, истира́ть, ся = сте́рти, поте́рти, ви́терти, стира́ти, витира́ти, ся. — Треба стерти хрін. — Стерла ся пилка — треба нагострити. — Увесь віск витер, натираючи підлогу.

Истерза́ть = розша́рпати, розшматува́ти. — Твою ясну долю розшарпав Виговський що серце мов камінь, а розум бісовський. н. д.

Истерза́ться = зму́чити ся, змордува́ти ся.

Исте́рика, Hysterica = гисте́рія (С. Пар.), плакси́виці.

Истеря́ть = згуби́ти, загуби́ти, потра́тити. — Багато гроший потратив.

Истеса́ть = ви́тесати.

И'сте́цъ = позива́льник (Сп.), позо́вник (С. Пар.), позива́тель, пози́вач (С. Жел.).

Истече́ніе = 1. витіка́ння, вилива́ння.

2. кіне́ць, скінча́ння (С. Л.).

Исте́чь = д. **Истека́ть.**

И'стина = пра́вда. — **Говоря́ по и́стинѣ** = пра́вду ка́жучи, пра́вду мо́вивши.

И'стинно = спра́вді, ді́йсне, пе́вно. — Він справді такий, як про його кажуть.

И'стинный = спра́вжній, спра́жній (С. З.), ді́йсний; правди́вий, справде́шній (С. З. Л.), справедли́вий; пе́вний, щи́рий.

Истира́нить = змордува́ти, помордува́ти, покатува́ти.

Истира́ть = д. **Истере́ть.**

И'сти́ца = позива́телька (С. Жел.).

Истка́ть = ви́ткати, повитика́ти. — І собі виткала і людям полотна повитикала. Чайч.

Истлѣва́ть, истлѣ́ть = зотліва́ти, гни́ти, згнива́ти, трухні́ти, трухля́віти, зотлі́ти, згни́ти, потру́хнути, зпорохні́ти. — **Истлѣ́вшій** = зотлі́лий, тру́хлий, потру́хлий, трухля́вий. — Одежа аж зотліла на споді в скрині. — Потрухли чумацькі вози і занози. н. пр. — Очі сьвітять ся, як трухляве дерево в осени. Галка Іеремія.

И'стово = як слід, як годи́ть ся.

Истóкъ = джереló (С. Аф.), верхови́на (річки).

Истолковáніе = вияснення, тлумáчення, товмáчення. С. Ш.

Истолковáтель, ница = товмáч, тлумáч, ка. С. Ш.

Истолковáть, истолкóвывать = ви́яснити, витлумачити, розтлумáчити, вияснáти, товмáчити, тлумáчити (С. Ш.).

Истолóчь = втовкти́, потовкти́.

Истолочи́ть = потолóчити, ви́толочити, потовкти́. — Не дав Бог жабі хвоста, а тоб усю траву потолочила. н. пр.

Истóма = утóма, знемóга.

Истоми́ть, истомля́ть, ся = втоми́ти, потоми́ти, змори́ти, ви́морити, ся, знемогти́ ся, пони́діти, втомля́ти, ся, змóрювати ся, знемагати. — **Истоми́ться отъ хотьбы́** = підби́ти ся. — **Истоми́ться отъ хлопóтъ** = переклопотáти ся. — Уже ж ми пониділи, сьвітонька не виділи, пусти нас погуляти, сьвітонька повидати. н. п.

Истони́ть = потони́ти, стончи́ти.

Истончáть = потóнчати, потóншати.

Истончи́ть = д. **Истони́ть.**

Истопи́ть, ся = 1. ви́топити, ся, напали́ти. — Так напалив грубку, що не можна в хаті висидіти.

2. розтопи́ти, розпусти́ти, ся. — Розтопити віск.

3. потопи́ти, ся. — Погнали їх на греблю і всіх потопили.

Истóпка = топлі́ння, тóплення (С. Ш.), топі́ння.

Истóпки = шкарбуни́ (стоптьовані чоботи або черевики).

И́стоплево = тóпливо, пáливо.

Истоплéніе = 1. топлі́ння (д. **Истопи́ть 1**).
2. топі́ння (д. **Истопи́ть 3**).

Истопни́къ, ца = топі́льник, ця, грýбник, ця. — А до печі куховарочку напав, а до груби та топільницю. н. п. — Одну дочку мала, тай ту утеряла: із поля робітницю, од печі топільницю. н. п. — Піду я тому служити, хто визволив мене з неволі; буду йому грубником, аби як небудь йому подякувати. К. Ч. Р.

Истоптáть = д. **Истáптывать.**

Исторгáть, истóргнуть, ся = 1. видирáти, виривáти, ви́дерти, ви́рвати, ся.
2. визволя́ти, рятувáти, ви́зволити, ви́рятувати, ся. — Вирятýвав мене з такої халепи, що страшно й згадувати. Чайч.

Истóрикъ = істóрик, дієписáтель.

Истóрія = 1. істóрия, дієпись.
2. стóрия, окáзия.

Источáть, источи́ть = виливáти, ви́лити.

Истóчина = рівчáк, прі́рва.

Источи́ть = 1. д. **Источáть.** 2. д. **Истáчивать.**

Истóчникъ = джереló (С. Аф.), здр. джерéльце, жéрело (С. Л.), джéрело (С. Л.), жи́ла, живéць, (роскопаний) — кóпанка, (оброблений) — кри́ниця, керни́ця, здр. криничка, кри́ниченька. — Струмочок холодний котив ся, із мерзлого грунту джерелом точив ся. О. Пч. — Ну колись із мене сила, каже, так джерлом і била. В. Щ. — Твоя мова, як джерельце, стиха леть ця, леть ця в серце. н. п. — Не погань криниці, бо схочеш водиці. н. пр. — Не лий в криницю, бо й так вона повна. н. пр. — Пішла до криниці набірать водиці. н. п.

Истóчничекъ, анат. Fontanella, fonticulus pulsans = тімячко. — Досі ще у дитини тімячко не заросло.

Истощáлый = змарні́лий, охля́лий, ви́силений (С. Л.), ви́снажений, нуждéнний (Гал.), від праці — ви́морений, ви́роблений, ви́працьований (С. Л.). спрацьóваний. — Нічого не везе кінь, бо вироблений Хар. Чайч. — Виморений важкою роботою.

Истощáть, истощи́ть, ся = 1. висиля́ти (С. Л.), виснажáти, ся, вирóблювати ся, випрацьóвувати ся, охлявáти, марні́ти, ви́силити, ви́снажити, ся, ви́робити ся, ви́працювати ся, спрацювáти ся, охля́нути, охля́сти, змарні́ти, помарні́ти. — Охляв, опустив ся, змарнів чоловік, загубив ні за що молодий свій вік. К. Х. — Кінь зовсім виробив ся. — Ой вже наші сіромахи та без харчів помарніли. н. п. — Бодай тобі, господарю, тай не безголовя, що виробив свою силу на твоє здоровя. н. п.
2. трáтити, витрáчувати, ви́тратити, ся, (про гроші, в жарт) — ви́шептати ся. — Сам бачу, що худобу трачу. С Ш.
3. вичéрпувати, ви́черпати ся.

Истощéніе = висилéння (С. Л.), виснажéння; ви́трата, вичерпáння. — Працювати до висилення.

Истрáтить, истрáчивать, ся = д. **Издержáть, издéрживать, ся.**

Истреби́тель, ница = губи́тель, ка (С. Жел.), згуби́тель, ка, погуби́тель, ка, згýбця (С. Ж. З.)

Истреби́тельный = згýбний.

Истреби́ть, истребля́ть, ся = згуби́ти (С. Л.), ви́губити (С. Л.), стрáтити (С. З), зни́щити (С. З), зба́вити, звести́ (С. Л.), ви́коренити, ви́нищити (С. З.), зруйнува́ти, стреби́ти (К. З. о Ю. Р.), губи́ти, вигубля́ти, стра́чувати, збавля́ти, зво́дити, винища́ти, викореня́ти, стребля́ти, ся, (отрутою) — ви́труїти, витру́ювати, ся, (мишай, комах, плями) — ви́бавити, ви́вести, вибавля́ти, виводи́ти, ся, (пошесть) — ви́повітрити, ся (С. Л.). — Береть ся він збавити того змія. н. к. — Вибавив мишей — пацюки завели ся. Чайч. — Зруйнували Запорожжя — буде колись треба. н. п. — Як наставили нового станового, то він за один рік усіх злодіїв в нашому селі винищив. — Звести і всіх винищити. Кочубей. С. З.

Истребле́ніе = стра́та (С. Л.), вигубле́ння (С. Л.), зни́щення, ви́бава (С. Л.), перево́д. — То тільки перевод грошей. С. Л.

Истре́бовать = ви́правити. С. З. — На силу виправив свої гроші.

Истрезви́ть, истрезвля́ть, ся = ви́тверезити, протверези́ти, витвере́зувати, протвере́зувати, ся.

Истре́скаться = потріскати ся, поре́пати ся. — Аж шкура на їх порепалась. К. Х.

Истру́хлый = потру́хлий, трухля́вий.

Истру́хнуть = потру́хнути, попорохні́ти, спорохні́ти, попорохня́віти.

Истряса́ть = д. **Вытряса́ть.**

Истука́нъ = і́діл, божо́к, болва́н, бовва́н (С. Ш.).

Иступи́ть, иступля́ть, ся = ви́тупити, затупи́ти, витупля́ти, затупля́ти, ся, (кількох) — повитупля́ти, позату́плювати, ся. — Позатуплювали ся усі ножі так, що нічого не вріжеш. Чайч.

И́стый = спра́вжній, спра́жній, ді́йсний, щи́рий, са́ме той. — Справжній козак. — Щирий Українець.

Истыкать = поти́кати, поштри́кати. — Поштрикав ножем.

Истяза́ніе = мордува́ння, катува́ння, (цуркою) — цуркова́ння.

Истяза́ть = мордува́ти, катува́ти, му́чити. — Катувала, мордувала, та не помогало. К. Ш. — Киями побили і помордували. К. Ст.

Истяза́тель = кат (С. З.), поб. катю́га.

Исха́живать, исходи́ть = вихо́жувати, обхо́дити, ви́ходити, обходи́ти, ви́бродити, ви́тупати, обснува́ти. — Скрізь виходив — нїгде нема — Все поле обходив.

Исхи́тить, исхища́ть = д. **Исторга́ть.**

Исхлеста́ть, исхлыста́ть, ся = 1. ви́стьобати, одшмага́ти. — Одшмагав так, що всю спину, мов смугами списав.

2. поби́ти. — Побив на йому увесь батіг.

Исходата́йствовать = ви́правити (С. З.), ви́клопотати. — Виправив собі пашпорт.

Исходи́ть = 1. д. **Исха́живать.**

2. схо́дити, вихо́дити, витра́чуватись. — Усі гроші вийшли.

Исхо́дный = вихі́дний.

Исхо́дъ = ви́хід, стар. — ви́йсте (С. З.); кіне́ць. — По вийстю з церкви. Ханенко. С. З. — **Исхо́дъ души́** = кона́ння, скін. — На скін душі. — **Въ исхо́дѣ** = в кінці, на кінці, на прикінці, на прикінче́нню, на приконеччю. — Хіба на прикінці місяця матиму гроші.

Исхуда́лый, исхудѣ́лый = сху́длий, змарнілий, помарнілий, худорля́вий, сухорля́вий, (про худобу) — сухоре́брий, голоко́стий.

Исхуда́ть, исхудѣ́ть = сху́днути, поху́днути, змарні́ти, помарні́ти, охля́сти, з тіла, з лиця́ спасти. — Поки гладкий схудне, то худий здохне. н. пр. — Нічого не їв і дуже охляв з голоду. н. о. — Най подивлю ся милому в очі, чи змарнів милий по сьвіту ходячи. н. п. — Ой вже ж наші сіромахи та без харчів помарніли. н. п. — Так же ж вона з лиця спала що й не пізнати.

Исцара́пать = подря́пати. — Кицька подряпала руки.

Исцѣди́ть, исцѣживать, ся = зціди́ти, ви́цідити, вицїжувати, ся, повицїжувати, ся.

Исцѣле́ніе = сцїле́ння, цїльба́.

Исцѣли́тельный = цїлю́щий, сцїлю́щий (С. З.). — Може верне ть ся надія з тією водою, цілющою, живущою дрібною сльозою. К. Ш. — Потекла б по ній золота річка живущої і сцілющої води. О. С.

Исцѣлитель, ница = сцїлитель, ка.

Исцѣли́ть, исцѣля́ть, ся = ви́лічити. ви́гоїти, зцїлити і д. **Вылѣчивать** і **Выздора́вливать.**

Исча́діе = наща́док, ко́дло (С. Л. З.), лайливо — ви́лупок, ви́пороток, ви́родок.

Исча́хнуть = зача́хнути, змарнїти, помарнїти.

Исчеза́ть, исче́знуть = счеза́ти, зника́ти, ги́нути, пропада́ти, сче́знути, зни́кнути, поче́знути, слизнути, поги́нути, пропа́сти. — Сказали тай зникли, наче їх не було. н. к. — Пострівай бо, рибчинонько! Василько благає, та дівчина, як пташина, в садочку зникає. О. Пч. — А потім Куліш зник кудись, мов і слїду його не стало. Морд. — Так він після того і злиз десь. н. к.

Исчéзлый = счéзлий, зникли́й.

Исчезновéніе = счеза́ння, зника́ння.

Исчеркáть, исчерти́ть = почерка́ти, порисува́ти. — Почеркав усю книгу.

Исчéрнивать, исчерни́ть = 1. чорни́ти, каля́ти, бруднúти, почорни́ти, по(за)каля́ти, побрудни́ти.
2. черка́ти, вичíркувати, почерка́ти, повичíркувати.

Исчерпáть, исчéрпывать = ви́черпати, вичéрпувати.

Исчерти́ть = почерка́ти, порисува́ти.

Исчислéніе = лїчíння, рахува́ння, лїк (С. З.), лїчба́. — Як на моє лїчіння, то він три тижнї у недузї був. С. Л.

Исчи́слить, исчисля́ть, ся = злїчи́ти (С. Аф.), полїчи́ти, ви́лїчити (С. Л.), розлїчи́ти, ви́рахувати (С. Л.), зрахува́ти (С. З.), порахува́ти (С. З.), лїчи́ти, вилїчувати, розлїчувати, вирахóвувати, ся.

Исшали́ться = розпустува́ти ся, розпусти́ти ся, розба́лувати ся.

Исша́рить = ви́шукати, перешука́ти, ви́шарити, переша́рити, пере́рити. — Перешарила всю скриню — нема та й нема.

Исша́ркать = почóвгати, ви́човгати. — Почовгав увесь поміст своїми чобітьми. Чайч.

Исша́стать = ви́шеретувати.

Исшата́ться = розволочи́ти ся, розледащíти. — Попаде між пияниць та волоцюг — розінеть ся, розволочить ся. Мир.

Исшелуши́ть = ви́лущити.

Исшепта́ться = ви́шептати ся (про раків).

Исшéствіе = ви́хід, стар. — ви́йстє (С. З.).

Исшива́ть, исши́ть = 1. зшива́ти, зши́ти.
2. вишива́ти, ви́шити. — Вишила усю заполоч — нема чим шити. Чайч.

Исши́льничаться = д. Избездѣльничать ся.

Исштóпать = поштóпати.

Исщепа́ть = надра́ти, наколóти, поколóти. — Надрати скалок. — Поколоти полїно на підпал.

Исщипа́ть = 1. пощипа́ти. — Пощипав мене всього, аж синяки знати.
2. ви́скубти, поску́бти (волося, піря).

Исщу́пать = обма́цати, обла́пати.

И та́къ = то, вихóдить, зна́чить. — То ви згожуєтесь? — Вихóдить, моя правда. — **И та́къ далѣе** = тó-що (С. З.) — Купи чого треба на борщ: мняса, буряків то-що. С. З.

Италіа́нецъ, италіа́нка = італїєць, італїйка.

Италіа́нскій = італїйський.

Итóгъ = підсу́мок. — **Итогó, въ итóгѣ** = ра́зом. — Друкарнї 100 р., за папір 150 р., дрібні видатки 50 р., разом 300 р.

Итти́ = д. Идти́.

Иша́ковый = му́лів, ослюків.

Иша́къ = мул, ослю́к. — Се не кінь, а ослюк — від осла і кобили.

Иша́чій = му́лячий, ослюкóвий.

Ишь, и́шь ты = ач, бач, чи-ба! — (Пр. д. пр. сл. Вишь).

Ищéйка, ищей, ищéйная соба́ка = дóйда (С. З.), гóнча.

І.

Іезуи́тъ = єзуї́та, єзуї́т. — Старих славних дїти впились кровю! А хто винен? Ксьондзи, єзуїти. К. Ш. — З єзуїтою розмова. Л. В.

Іера́рхъ = влади́ка.

Іерéй = сьвящéник, піп. — Гей кругом церкви січової та й караули стали, гей сьвященику о. Владимирю та служити не дали. н. п.

Іеродіа́конъ = чернéць, ви́сьвячений на дякона.

Іеромона́хъ = чернéць, ви́сьвячений на сьвящéника.

Іорда́нь = орда́нь. С. З. — Щоб йому провалить ся в ополонку на ордані. н. пр.

Іюль, скій = ли́пець (С. З. Л.), ли́пцьовий.

Іюнь, скій = чéрвець (С. Л.), червéнь, червцéвий.

К.

Ка = лиш, лише́нь, но. — А ну лиш! — Ходімо лишень (С. З.). — Гляди-но!

Каба́къ = шино́к, шинк (С. З.), здр. — шино́чок, (переважно такий, де разом з шинком і заїзд) — ко́рчма́, ко́ршма, здр. — коршми́ця, ора́нда (Прав.). — А пъяниця-неробітниця, що день, що ніч пъе, а як прийде із шинку до дому мене молодую бъе. н. п. — Ще я був малим, як батько зве було, та каже: „Сину! На посудину та збігай по горілочку до шинку.“ В. Щ. — Як до церкви, то й ноги болять, а як до корчми, то і в боки взяв ся. н. пр. — Піп каже: ідіко до божниці, а пъяниця каже: ідімо до коршмиці. н. пр.

Кабала́ = нево́ля (переважно кріпацька). — **Навести́ на себя́ кабалы́** = наклепа́ти на се́бе.

Кабали́стика = 1. жидівське мисти́чне тлума́чення библії.
2. д. **Волхвова́ніе**.

Кабали́ть, ся = поверта́ти, запродава́ти, ся в нево́лю, занево́лювати. — Заневолив він наші землі, небавом і нас заневолить. Кн.

Каба́льный = кріпа́цький, нево́льницький, нево́льничий.

Каба́льщина = нево́ля, кріпа́цтво.

Каба́ній = кну́ря́чий (С. З.), каба́нячий. — У його козляча борода, а кнурячий стан. н. п. — Кабаняча туша. С. З.

Каба́нъ = 1. зоол. Aper — кнур, вивалащаний — каба́н, здр. кабане́ць, кабанча́, одгодований в сажу — сажови́й каба́н. — **Ди́кій каба́нъ** = ди́кий каба́н, вепрь, здр. — ве́прик. — Здоровий, як кабан. — Мов кабани годовані, пикаті, пузаті. К. Ш. — Собака та перістий кабанець уся його худоба. Кн. — Вже і доглядав дід те кабанча, наче дитину. Кн. — Брат його вбив за того веприка, що в саду рив. н. к.
2. ски́ба або бри́ла льо́ду або ка́міню, (Д. Глы́ба).

Кабарга́, зоол. Moschus moschiferus = кабарда́. — У Запорожців шапки з сього звірка звали ся кабардинками. Ев.

Каба́цкій = шинкови́й, шино́цький, шинка́рський. — У шинкаря і міра і віра шинкарські. Кн.

Каба́чить = шинкарюва́ти.

Каба́чникъ, ца = 1. шинка́рь, шинка́рка, здр. шинка́рочка, корчма́рь, ка. — Шинкарь пъяницю любить, а дочки за його не оддасть. н. пр. — Шинкарочко молода, усип меду ще й вина! н. п. — По чарці та по чарці, останній шаг витрушує шинкарці. Гр.
2. пъяни́ця, гультя́й, ка, пія́к, пія́чка (що по шинках волочить ся).

Каба́чный = д. **Каба́цкій**.

Каба́шничать = по шинка́х волочи́ти ся, гультяюва́ти, пія́чити.

Каблу́къ = закаблу́к, підбо́р, підпя́ток. — Спіткнула ся та й упала, закаблуки поламала. н. п. — Закаблукам лиха дам, достанеть ся й передам (танцюючи) н. п. — Чоботи на високих підборах.

Каботá́жъ = побере́жна плавба́.

Кабріоле́тка, кабріоле́тъ = кабрі́тка, (проста) — біда́, бі́дка. — Кабрітки вам не запряжу, бо треба до коваля — гайка загубила ся. Кн. — Поїхав бідою. С. З.

Кабу́шка = голо́вка, га́лка (С. Аф. З.), гру́дка (кругла). — Головка сиру.

Кабы́ = як би́, коли́-б, коб, коби́ (Гал.). — Як би ковбасі крила, то щоб то за птах був! н. пр. — Як би мині або сяк або так, як би мині запорожський козак. н. п. — Коли б мині, Господи, неділі діждати, то пішла-б я до роду гуляти. н. п. — Ой пішла-б я на музики, коб дав батько пьятака. н. п.

Кавалери́стъ = кавалери́ста, комо́нник (С. З.), коза́к.

Кавалері́йскій = кавалері́йський, кі́нний.

Кавале́рія = кавале́рия, ко́нниця.

Кавале́рникъ, рос. Passiflora Juss. = му́чениця. С. Пар.

Кавале́рская звѣзда́, рос. Tribulus terrestris L. = колючки́, якорці́. С. Ан.

Кавале́рскій = кавале́рський. — **К. цвѣтъ**, рос. Aquilegia vulgaris L. = голубки́, дзвоно́чки, о́рлики, оксами́т. — **К. шпо́ры**, рос. Delphinium consolida L. = сокирки́, польові сокирки́, комаро́ві но́сики, коса́рики, череви́чки, зозу́лині череви́чки, гостру́шки, коси́рки, за́ячі у́шки. С. Ан.

Кавардакъ = 1. мішани́на.

2. гу́ща, фус, фу́си. — На дні самий фус зостав ся.

3. розгардія́ж, колотне́ча.

Ка́верза = ка́верза, частіше мн. ка́верзи (С. З.), хви́глі (С. Ш.), ви́крутні, підсту́пи. — Там ваших каверз не вважають. Кот. — Це вже його хвиглі!

Ка́верзить = ка́верзничати, крути́ти, підстро́ювати, підко́пувати ся, зво́ди зво́дити. — Усе б добре було, коли б тільки він не крутив. — Усе зводи зводив: діду накаже за мене, а мині на діда. Кр.

Ка́верзникъ, ца = коверзу́н, ка́верзник, ця (С. З.), круті́й, ка. — Коверзун він, з батьків коверзун, на тому й зуби проїв, щоб за плечима людам шкодити. Кн.

Ка́верзничать = д. **Ка́верзить**.

Кавса́къ, ком. Iulus terrestris = стоно́га.

Кавы́чка, частіше мн. **кавы́чки** = ла́пки (знак „ “).

Кага́лъ = кага́л (рада жидівських виборних, жидівська громада).

Ка́голка, пт. Anas marila = ка́чка (морська).

Кади́ло = 1. кади́ло, каді́ння. — Не поможе бабі кадило, коли бабу сказило. н. пр.

2. кади́льниця, кади́ло. — Махає кадилом, а з його кадіння диму нема. Кн.

3. рос. Teucrium chamaedrys L. = чебре́ць лісови́й, самоси́л. С. Ан.

Кади́льникъ, кади́льница = д. **Кади́ло 2.**

Кади́льный = ка́дний (С. З.), кади́ловий. — Дим кадний. — Кадилова покришка.

Кади́ть = кади́ти (С. З.), кури́ти. — За чиюсь душу попи ладан закурили. Кн.

Ка́дка, ка́дочка = ді́жка, здр. ді́жечка (С. Аф. З.), ка́діб, ка́довб, ка́дуб (С. Л.), на тісто — ді́жа́ (С. Аф. З.), з покришкою і замком — бо́дня (С. З. Ш.), широка на білизну то-що — ба́лія́ (С. Ш.), на воду — ді́жка, відни́к, водя́нка (Чайч.), на квас і варево — кваснйк (Ман. Сл.), на масло, сир — фа́са, фа́ска, хва́ска (С. Ш.), на мед, найбільше з липи — ли́півка, широка і низенька — шапли́к, ширі́твас, пере́різ, зрі́зов. С. З. Л. — Хоч і повна діжа, та не йде на ум їжа. н. пр. — По надобі знайдеш і в кадовбі. н. пр. — Цебер води криничної, хваску масла ярових корів. н. п. — От вам, хлопці, липівка меду. Кн. — Олеся у комору та хутній до бодні. С. З.

Ка́дочникъ = бо́ндарь (що робить діжки).

Каду́шка = д. **Ка́дка**.

Кады́къ = д. **Ада́мово я́блоко 2.**

Кадь = ка́дуб, ка́дівб. (Теж саме, що й **Ка́дка**, д. це слово, тільки більша).

Каёмка, здр. сл. **Кайма́** = д. **Кайма́**.

Кажде́ніе = д. **Кади́ло 1.**

Каждодне́вный, но = щоде́нний, щоде́нно, що дня́. (С. З Л.). — Щоденная праця, щоденні турботи забрали у неї всю силу. Чайч. — Не що дня бредни, де коли й правда. н. пр.

Ка́ждый = ко́жний, ко́жен, ка́жний, ка́жен (Лів. С. З Л.), жо́дний, жо́ден, жа́дний, жа́ден (Прав. С. Аф. З. Л), уся́кий (С. Л. Ш.). — Кожна людина своє лихо носить н. пр. — Кожна рука до себе горне. н. пр. — Кожен постачав зерна скільки умовлено. Кн. — Хто йде, жодного частує. н. о. — Урожай жадний год був хороший. н. о. — Ту пшеницю жоден год старцям роздавали. К. З о Ю. Р. — Усякий кулик до свого озера привик. н. пр — **Ка́ждый ве́черъ, годъ, день, разъ** = що ве́чора, що ро́ку, що го́ду, що дня́, що де́нь, що разу́, раз-у-ра́з, раз по́ раз. — Як ти милий що вечора йдеш, та до мене голос подаєш. н. п. — Плачуть чорні очі що день і що ночі. н. п. — **Рѣши́тельно ка́ждый** = кажні́сінький, жадні́сінький. — Жаднісіньке йому несе й везе С. Л.

Ка́жется, кажи́сь = здає́ть ся, ба́чить ся, ба́чця, либо́нь, ма́бу́ть. — Здасть ся друже, а гадючку вийнув. н. пр. — Здасть ся доволі терпів я в неволі. Руд. — Мене часто бере думка, чи то так здасть ся, що бува заплаче радість, а лихо сьміє ся. Аф. — Ой бачить ся не журю ся, в тугу не вдаю ся, а як вийду за ворота, від вітру валю ся. н. п. — На щоб, бачця, те згадувать, що давно минуло? К. Ш.

Казаки́нъ = капта́н, здр. каптано́к, козаки́н, коза́чка (Кн.), чума́рка, чеме́рка. — Хоч денежка в каптані, то на сто рублів чвані. н. пр.

Казáкъ = 1. козáк, ласк. — козáченько, поб. — козарлю́га. — Ой на горі та женці жнуть, а попід горою козаки ідуть. н. п. — Козаченько гарний, не ходи до Ганни, ходи до Марусі на білі подусі. н. п. — Васюринський козарлюга все пъе, та гуляе. н. п. — **Запорóжскій казáкъ** = запорóжський, низовúй, січовúй козáк, низóвець, січовúк. С. З.

2. ком. Tytiscus marginalis = козачóк (С. З.), москáлик.

Казáрма = казáрма, (у Запорожців) — курінь, (Гал.) — касáрня.

Казáрменный, казáрмный = казáрмовий, курінний.

Казáть = покáзувати, вдавáти, удавáти. — **Казáть весёлый видъ** = удавáти весéлого. — Вдае з себе янгола, а в душі примів би — з'їв. Кн.

Казáться = 1. здавáти ся, покáзувати ся, бáчити ся, вбачáти ся, видавáти ся, вдавáти (С. Л.), подавáти, (неясно) — мрíти, маячити, манячити, бованíти. — А як не бачиш того лиха, то скрізь здаеть ся любо-тихо. К. Ш. — Як стоїш оддалеки, то показуеть ся, мов то чоловік, аж воно камінь. Чайч. — Вдаé мов чоловік там ходить. С. Л. — На лиці наче б то чорний подаé. Хар. Чайч. (Д. ще пр. під сл. **Кáжется** і **Видиться**).

2. подóбати ся. — **Э'та рабóта ему не кáжется** = ся робóта йому не подóбаеть ся, не до вподóби. (Д. ще під сл. **Нрáвиться**).

Казáцкій = козáцький, козáчий. — Не хотілось в степу в лісі козацьку громаду з булавами, з бунчуками збірать на пораду. К. Ш. — Степ та воля — козацька доля. н. пр. — Місяць — козаче сонце. н. пр. — **Казáцкій можжевéльникъ**, рос. Juniperus Sabina L. = яловéць, місячник (С. Ан.).

Казачёкъ = 1. козачóк (здр. від сл. козак і крім того так звуть хлопців, що на послугах у панів, переважно в правобережній Україні).

2. козáк, козачóк (танець і музика до того танцю). — Як ушкварили козака, так аж земля гудить. — А ну лишень, заграйте козачка!

Казáчина = 1. козакú, козáцтво. — Неначе птахи чорні в гаї козацтво сьміливо літае. К. Ш. — Козацтво, як і давні київські дружини, складало ся з людей усякого стану. Бар. О.

2. козáтчина (козацька країна).

Казáчка = козáчка.

Казáчій = д. **Казáцкій**.

Казёнка = 1. припíчок. — На припічку сиділа, діткам кашку варила. н. п.

2. комíрка, комірчúна (С. З.), хúжа, хúжка (С. З.), спіжáрня (Прав.).

3. каю́та на байдакáх.

4. в гармáтах і рушнúцях місце, де кладу́ть набóї.

Казённый = казéнний, скарбовúй. — Покрав скарбові гроші. Лев — Це земля панська, а це — казенна. — **Казённая часть** = д. **Казёнка 4.**

Казистый = показнúй.

Казнá = 1. казнá, скарб. — Казна жалю не зна. н. пр. — Забравши усі скарби войськовиє, що старий Хмельницький зібрав. Л. Сам. — Которое вина половици до скарбу нашого, а другая половиця укривженому маеть бути заплачона. Ст. Л.

2. д. **Казёнка 4.**

Казначéй = скарбнúк (С. З.), скарбівнúчий, (з рос.) — казначéй. — Учинили з между себе скарбника войскового. Л. В

Казначéйство = скарбнúця, скарбóвня (С. З.), скарбівнúця, (з рос.) — казначéйство. — Зостала ся скарбниця в цілості. Л. В. — Я би, каже, захопив тую скарбівницю, та ще б таки того дня утік за границю. Руд.

Казначéйша = казначéєва жінка.

Казначéя = казначéя (Кп.), черниця, що доглядáє манастúрського господарства.

Казнúть, ся = карáти, ся, стрáтити (С. З. Л.), скарáти (С. З.), покарáти, скатувáти, на гóрло скарáти, стя́ти, істя́ти. — Велів Кочубея і Іскру на горло скарати. Пр. — Пропав, як кат істяв. н. пр. — Бабину дочку привъязав коню до хвоста, та й пустив у поле; так її скатували. н. к.

Казнúться = мýчити ся, карáти ся. — Прости мене! Я каралась ввесь вік в чужій хаті.. Прости мене, мій синочку! я.. я твоя мати. К. Ш.

Казнохранúтель, лище = д. **Казначéй, ство.**

Казнь = кáра (С. Л.), карáння, скарáння (С. Л.), стрáта (С. З. Л.) — Хто на кого мовить, а не доведеть, тим каранием сам каран б. маєт. Ст. Л. — Бог послав на людей кару — сарану та пошесть. — Голови обрублені.. а по страттю, тіла їх положали в позор людем. С. З.

Казовой = показнúй.

Кáзусный = незвичáйний, надзвичáйний, дивний, чудний.

Кáзусъ = пригóда, окáзия, стóрия, дúво, чудасія. — Не розберемо, що воно за пригода і як її росплутати: одно каже йти до попа, друге — до станового — бо воно щось неввичайне, не довідоме нам. Кн. — Трапилась така оказия, що...

Кайма́ = **1. кра́йка** (С. З. Л.), **окра́йка, о́кравка, край, кро́мка** (С. Л.). — Він в сукнцевих крайок килими робить. Кн. — Одірвав окрайку і підперезав ся.
2. рубе́ць.

Каймить = **зару́блювати** (С. Аф.), **підру́блювати, руби́ти, лямува́ти, обля́мо́вувати** (С. З.), **обво́дити.** — Треба зарубити скатертину. — Шовком шила, золотом рубила. н. п. — Обвів той папірець смужкою, наче в книжці. Кн.

Какаду́, пт. Psittacus cristatus = **какаду́, білий папу́га.**

Каково́ = **1. як, яково́.** — Вам байдуже, а яково то нам було спини підставляти. Кн. — **Каково́ вамъ живётся** = **як ся ма́єте?**
2. ач! чи-ба́! чи ти ба́! — **Каково! онъ уже око́нчилъ рабо́ту** = **чи ти ба́! він уже́ доробив!** Чайч.

Како́въ = **яки́й.** — Яке коріння, таке й насіння. н. пр.

Како́й = **яки́й.** — Цигане, якої ти віри? — — А якої тобі треба. н. пр. — **Како́й нибу́дь** = **яки́й не́будь, яки́й будь** (Кн.), **де́-який, де-не́-який, аби́ який, сяки́й-таки́й.** — Хоч би який небудь ціпочок, щоб від собак одбитись. — Сякий-такий майстерок, та й натесав трісочок. н. пр. — **Како́й-то** = **яки́йсь.** — Якимсь зіллям напоїла, то воно й минуло. К. Ш. — В свитині латаній дрижала якась людина. К. Ш. — Прийшов якийсь чоловік — не знаю, хто він.

Ка́корва, рос. Matricaria maritima = **рома́н, роме́н, мару́на** (С. Пар.).

Какъ = **1. як, як то.** — Ізмерз, як пес, ізмок, як вовк. н. п. — Присохло як на собаці. Кн. — Як се трапилось? — Як то? можете ви тому віри няти. Чайч. **2. колй, як.** — Коли почую, скажу вам. — **Какъ бу́дто** = **бу́цім, на́че, нена́че, на́че-б, ніби, мов, не мо́в, либо́нь, ма́бу́ть.** — Він так буцім і нечув. — Народ наче його й не чує. Кн. — Ніби на сьвіт народилась, гралась, веселилась. К. Ш. — Неначе писанка, село, зеленим гаєм поросло. К. Ш. — **Какъ бишь** = **я́к бо, я́кось, я́к бак, я́к пак.** — Як бо його звати! от і з голови вискочило. Кн. — Як пак він казав? — **Ка́къ бы** = д. **Какъ бу́дто.** — **Ка́къ бы не та́къ!** = **але́ ж бо, та ба́, де́ж пак, чому́ ні, чо́рта з два!** — **Ка́къ бы то ни было** = **як би там не було́, будь що бу́дь, хоч та́к, хоч та́к.** — Як би там не було — я завтра піду. — Хоч так, хоч так — він винен. Чайч. — **Какъ быть** = **що роби́ти, ді́яти, чини́ти.** — Ой сама я не знаю, що робити маю: чи брести, чи плисти — сама не вгадаю. н. п. — **Какъ ви́дно** = **зна́ти, мабу́ть, либо́нь.** — Знати, що він не нашого кодла. Кн. — Він мабуть хоче утікти. — **Какъ вдру́гъ** = **як о́сь, аж о́сь, коли ж це́, коли ра́зом, ра́птом.** — Він собі ні гадки, аж ось надходить звістка, що... — **Какъ до́лжно** = **як слід, як тре́ба, як го́же, годи́ть ся.** — Серце-козаче, небоже, чом ти не робиш, як гоже? н. п. — Все справили, як годить ся бути. Кн. — **Какъ мо́жно!** = **хіба́ ж мо́жна, я́к то так, як мо́жна!** — **Какъ мно́го** = **яко́го бага́то.** — **Какъ нибу́дь** = **як не́будь, аби́-як, де́-як, сяк-та́к, аби́-то.** — Зробив аби-як, та й думає, що гарно. Чайч. — **Какъ ни ка́къ** = **не я́к, аби́ як, сяк-та́к, так чи ся́к.** — **Какъ наро́чно** = **як на те́.** — Зовсім ніколи, а тут як на те, ще й друге діло приспіло. — **Какъ попа́ло** = **аби́ як, як не́будь.** — **Какъ прійдётся** = **як при́йдеть ся, як тра́пить ся, до чо́го дійдеть ся.** — **Какъ слѣ́дуетъ** = **як слід, як тре́ба, до ладу́, гара́зд, до́бре.** — **Какъ ско́ро** = **ско́ро, як тільки.** — Скоро вернув він до дому, зараз зробив. Чайч. — Скоро забезпечено трактатами границю, зараз починають ся втеки... К. Кр. — Ота́ман скоро прочув про се, зараз і послав двох козаків. К. З. о Ю. Р. — **Ка́къ-то** = **1. я́кось, я́кось-то.** — Зайшов він якось до мене. — Чудно якось діеть ся між нами. К. Ш. **2. як-то, а са́ме.** — Багато усяких квіток, як-то: кручені паничі, королів цьвіт то-що. — **Какъ уго́дно** = **про ме́не, як зна́єте, як завго́дно.** — Про мене, робіть, як хочете. — **Не ка́къ** = **здає́ть ся.** — Здаєть ся то він іде́. — **Ка́къ такъ?** = **я́к то?** — **Та́къ какъ** = **як, коли́.** — Коли ти мині кажеш, то вже й я не мовчати-му. — Як він так зробив, то нехай йому... — **Какъ то́лько** = **тільки що** і д. **Какъ ско́ро.** — **Ко́е какъ** = **аби́ як, як не́будь, я́к так, так-ся́к.** — Зробив аби як. — Сяк так на косяк, аби не по людськи. н. пр. — **Какъ е́сть** = **зовсім, цілко́м.**

Каламбу́ръ = **при́кладка** (С. Л.), **ви́гадка** (власне двозначний вираз). — Він здатний на прикладки.

Каламéнковый = каламáйковий. — Купив каламайковий пояс. — Жупан чи з китайки, чи каламайковий. С. З.

Каламéнокъ = каламáйка (вовняна тканина).

Каланчá = бáшта. — Вартовий з башти подав знак, що пожежа. Кн.

Калáчики, рос. Malva officinalis = проскуркú, прóскурень, калáчики.

Калáчъ = калáч. — **Тёртый калáчъ** = бувáлий, бувáлець, бúтий жак. — О, то битий жак! н. пр. — Був у бувальцях — знає, що кий, що палиця. н. пр.

Календáрь = календáрь, новорóчник. — Віщував календарь, та в помийницю впав. н. пр.

Калéніе = розпікáння, гартувáння (про метали), смáжéння (про овощ).

Калёный = розпéчений, гартóваний (про метали), смáжéний (про овощ). — Гартоване залізо. — Оріхів київських смажених, полтавських пундиків пряжених. Кот.

Кáли = потáш (чистий).

Калúберъ, калúбръ = міра, розмір (специяльно в арматній справі: розмір прогону дула огнепальної зброї, також величінь куль).

Калúльный = гартовний. — Його пекли на огні гартовному. Кн.

Калúна, здр. **Калúнушка** = рос. а) Viburnum Opulus L. = калúна, здр. калúнонька, б) V. Lantana L. = гордовúна, городовúна, гордúна, чóрна калúна. С. Ан. — Червоная калинонька на яр воду схилила ся. н. п.

Калúтка = хвíртка (С. Л.), хвíрточка, фíртка (С. Ш.). — Я за ним, та тільки добігли до воріт, а він шмиг у хвіртку, та й засунув. — Піп у хвірку, а чорт у дірку. н. пр.

Калúточный = хвíртковий.

Калúть, ся = 1. розпікáти, ся. — А він розпік залізо, та якось, забалакавшись, і вхопив ся рукою, аж зашкварчало.

2. гартувáти, ся (С. Аф. Л.). — Ковалі кували, білее залізо гартували. н. п. — Гартували наче ту крицю. Кн.

3. сушúти, смáжити, ся (про овощ).

Кáлиться = випорожнятú ся, викáлювати ся.

Калкýнъ, калкýнка, пт. Meleagris gallopavo = индúк, индúчка. — Ходить, як индик переяславський. н. пр.

Калкýній = индúчий, индичúний. — Индичі яйця.

Каллигрáфія = краснóпись. С. Жел.

Калмы́къ = комлúк. С. Ш. — Пика як у комлика. н. пр.

Калмы́цкій = комлúцький.

Калориме́тръ = тепломір.

Калóша = д. **Галóша**.

Калýга = калю́жа, бóлóто, багнó.

Калýжница, рос. Caltha palustris L. = калюжниця, латáтє, пóпики (С. Ан.), жáбник (С. Пар.).

Калýферъ, рос. Balsamita vulgaris або Tanacetum Balsamita L. = канýпір. С. Ан.

Калъ = 1. кал, пóслід, гівнó 2. гній.

Кальцинúровать = перепáлювати на вáпну, вáпнити. С. Пар.

Кáльцій = вáпник. С. Пар.

Кáльщикъ = гартівнúк.

Калѣка = каліка.

Калѣчить = калічити.

Калѣчный = каліка, скалічений, покалічений, калікуватий. — Він трохи калікуватий. Хар. Чайч.

Калякáнье = базікання, верзіння, патякання.

Калякать = базікати, баля́си, баляндрáси точити, верзтú, теревéні прáвити, патя́кати. (Д. **Болтáть** 3.).

Каля́ки = базікання, баля́си, теревéні, баляндрáси (Д. **Болтовня́**.).

Кáмбала, риба Plevronectes = кáмбула, однобóка, однобóчка.

Камéдь, Gummi = кáмедь. — **Вишнёвая камéдь** = глей (С. Аф.), ґлей, часом навіть клей.

Камéжникъ = каменúще.

Камелёкъ = комінóк (Кн.).

Камели́на, рос. Camelina = рижій. С. Ан.

Камени́ка, рос. Rubus saxatilis L. = камени́ця, костяни́ця. С. Ан.

Камени́стый = каміни́стий, камінястий (С. Л.).

Кáменіе = камíння. — Як почав шпурлять камінням.

Кáменка = 1. кáмінь (чирінь з камнем в лазні).

2. пт. Motacilla oenante = сини́ця (особливої породи).

3. фарба Auripigmentum = золотокість. С. Жел. Пар.

Кáменный = кáмяний, камінний. — **Кáменная липа**, рос. Phillyrea latifolia = черéмха. С. Ан. — **Кáменная соль** = кáмянка, камянá, льодовá сіль. — **Кáменный домъ** = камяни́ця (С. З.), мурóваний будúнок. — **Кáменное строéніе** = мурóвана будівля. — А так близько був мурований стовп. п. к. — **Ка́менная стѣна́** = мур. С. З. — Грекович з того мешкання горою зашедши, крізь дах чрез мур спустив ся і утік. С. З. — **Ка́менный уголь**, Lithantrax = земляне́ вугілля.

Каменоло́мня = каменоло́мня, камена́рня (Гал.).

Каменоло́мщикъ = каменоло́м, камена́р (С. Пар.).

Ка́менщикъ = му́ляр (Прав. С. Л.), мурівщи́к (С. Пав. З.). — Дивлячись, як мулярі тешуть цегли. Фр.

Ка́мень = ка́мінь, здр. — каміне́ць, камі́ньчик, камінючка, поб. — камінюка, зб — камі́ння, камінюччя, каміня́ччя. С. Л. — **А́дскій ка́мень**, Lapis infernalis = пеке́льний ка́мінь. — **Драгоцѣ́нный ка́мень** = самоцьвітний ка́мінь, самоцьві́т. — **Ка́мень преткнове́нія** = перешко́да, прити́чина. — **Краеуго́льный ка́мень** = основни́й, ку́тній, наріжний ка́мінь. — **Ме́льничный ка́мень** = камінь млинови́й, жо́рен. — **Подво́дные ка́мни** = клі́пні. — **Точи́льный ка́мень** = брус, брусо́к (С. З. Ш.), точи́ло (С. Ш.). — Наліг, як циган на точило. н. пр. — **Надгро́бный ка́мень** = надгро́бок. С. З. — (Дрібний к.) — жорства́, ринь, рінь, ріняк. — Стежки добре жорствою висипано. — Дно річки наповнене рінню або ріняками. Зсил. — (З гострими краями) — скалкува́тий. — (Що лежить плитами) — плитни́й. — (Камінці для играшки) — кре́махи, кре́ймахи.

Каме́нье = камі́ння.

Каменѣ́ть = камяні́ти.

Ка́мешекъ = каміне́ць, камі́ньчик, камінючка.

Камзо́лъ = камзьо́лка, ку́ртка, куци́на (без рукавів).

Камила́вка = 1. підка́пок (у ченців). С. З.
2. комила́вка (у попів).

Ками́нъ = коміно́к.

Камни́стый = д. Камени́стый.

Камни́ще = камінюка. — Гепнув по потилиці, неначе камінюкою.

Кампа́нія = похі́д.

Камфара́, Camphora = канхвора́.

Камфо́рка = 1. д. Жаро́вня.
2. канфо́рка. (Кп.).

Камы́шевый = комишо́вий, очере́тяний.

Ка́мышекъ = д. Ка́мешекъ.

Камы́шникъ = 1. комиші́, очерети́. — Тут кинулись за ним, а він і подав ся в комиші.
2. пт. Parus biarmicus — очере́тянка.

Камы́шъ, рос. Arundo phragmites = очере́т, коми́ш, (молодий) — спича́к. — Косіть, братці, очерет, та й наварим вечерять. Косіть, братці, комишу, та й наварим кулішу. н. п.

Кана́ва = рів, рівча́к (С. З. Л.), кана́ва, фо́са (С. Ш.), (круг села) — ді́льниця, (щоб вода збігала) — рішта́к. — Іди фосу копати. С. Ш.

Кана́лъ = 1. кана́л, перекі́п, кана́ва (рів, зроблений для злучення річок і озер, для осушки болот то-що).
2. прото́ка (в морі між двома берегами).
3. анатоміч. — жи́ла.
4. спо́сіб, за́сіб (Гал.).

Кана́льный = кана́льський. С. З. — Канальська робота, так звали козаки роботу на каналах.

Кана́льскій = паску́дний, леда́чий.

Кана́льство = паску́дство.

Кана́лья = пога́нець, паску́да (С. З.), леда́що (С. З.). — А над нею молодою поганець сьмієть ся. К. Ш. — Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб. — Пустив ся в ледащо. С. З.

Канапе́ = канапе́я, кана́пка.

Канаре́йка, пт. Fringilla Canarica = кана́рка, (самчик) — ке́нар.

Кана́тъ = кана́т, ли́нва, ли́на (С. З.), для порома — кодо́ла (С. З.), тягати кониці — во́лок. — Із стін кизікерменських линами в лотки запорожські поспускавши ся. Л. В. — Тільки виїхали на серед річки, як увірвала ся кодола і понесло пором.

Канва́, канве́вый = канва́, канво́вий.

Кандалы́ = кайда́ни, залі́зо, зако́ви, пу́то, (деревяні) — коло́дки, скрипи́ці, ди́би. — Одвага мед, вино пье, одвага і кайдани тре. н. пр. — Виростали у кайданах словянськії діти і забули невольники чиї вони діти. К. Ш. — Держати велено в кайданах. С. З. — Бути ж мині у неволі, у залізі, у заковах. н. п. — У пута кутиї не куй. К. Ш. — Тоді будеш знати, як будуть карати: і на ноги і на руки диби надівати. п. п. — В колодки позабивавши. С. З. — В кайдани та в скрипиці. С. З. — Вязали руки сирицею, а скували ніжки та скрипицею. н. п.

Канделя́бръ = сьвіти́льник. С. Пар.

Канде́я, канде́йка = д. Ендова́.

Канды́къ, рос. Erythronium Dens Canis L. = собачки́. С. З.

Кани́кулы = вака́ції. — Син приїхав з школи на вакації.

Каникуля́рный, кани́кульный = вакаційний.

Канитéль = тонка́ срібна або золота́ нитка для гаптува́ння. — **Тяну́ть канитéль** = волово́дити, марнува́ти час, затяга́ти діло. — Доти воловодив своїми обіцянками, доки мінї огидло й ходити до його. Кн.

Канифа́съ = ди́мка. С. Пар.

Канифо́ль = живи́ця (С. Аф. З. Л.), сиваресия в шпигинарю — калифо́нія.

Канона́да = стріля́ння з кількóх гарма́т.

Канонéръ, канони́ръ = гарма́ш, пушка́рь. С. З.

Кано́никъ = крилоша́нин. С. Пар.

Кано́нъ = церко́вне правило і церко́вна пісня в честь яко́го сьвято́го або сьвя́та.

Кантони́стъ = москалéнко (салда́цький син), ко́трого вихо́вують для військової слу́жби.

Кантъ = 1. пісня хва́льна.

2. кант, ля́мівка, обля́мівка.

Кану́нъ = 1. передде́нь. — **На кану́нѣ** = в передде́нь, на передо́дні. — В переддень смертї ще підрізував стільники в пасїцї. Кн. — Се було на передоднї. Гал. — **Кану́нъ база́ра** = підто́ржя. — **Кану́нъ Рождества́ Христо́ва** = бага́тий ве́чір, сьвят ве́чір, бага́та кутя́. — **К. Св. Креще́нія** = голо́дна кутя́. — **К. Но́ваго го́да** = ще́дрий вечір, мела́нки.

2. ко́ливо. С. З. — Почали обносити коливо — покійника поминати.

Капу́ра = 1. бу́дка, халабу́дка (для собак).

2. цю́пка (маленька кімната). — Се була цюпка не більше шести кроків вдовж. Фр.

Ка́нуть = 1. ка́пнути, кра́пнути.

2. пропа́сти, зникнути, потону́ти; мину́ти. — **Ка́нуть въ вѣчность** = потону́ти на віки. Кн.

Кану́феръ = д. Калу́феръ.

Канцеляри́стъ = канцеляри́ста (С. З.), писарь, (нижчий) — підканцеляри́ста, підписарь, писарчу́к. — Третїй — підканцелярист із суда Скоробреха. Кот.

Канцеля́рія = канцеля́рия, писа́рня. — Не прогнївайсь, Олексію, на нескладну річ мою, що я говорити сьмію про писарню ще твою. Раз мінї буть там довело ся... Але ж скільки там товкло ся за столами писарів! Кот.

Канцеля́рное, канцеля́рское сѣмя = 1. ком. Coccus — червéць.

2. сіпа́ки, сіпа́цький рід, сіпа́цьке ко́дло, чорни́льна віра, душа́. — Послїпне сїпацьке кодло, тодї й правда на сьвітї буде. Кп.

Каню́къ, пт. Strix scops = ка́ня, поб. — каню́ка. С. З. — Чигає, як каня. н. пр. — Ой летїла канюка підстрелена з лука. н. п.

Каню́чить = каню́чити, цига́нити.

Ка́паніе = ка́пання, кра́пання, капі́ж (Сп.).

Ка́пать = ка́пати, кра́пати, накрапа́ти, капоті́ти С. Л. — Дощик, дощик капає дрібненько... Дощик, аж із стріхи капотить. н. п. — Крапнув дощик, та й нема. Чайч. — А сльози з очей тільки кап... кап... Чайч. — **Кро́вля ка́плетъ** = стріха протікає.

Ка́пелька = кра́пелька, капели́нка, капели́ночка, крапели́ночка. — Як бігла через гребельку, та вхопила водицї крапельку. н. к.

Капе́льный = крапли́стий. С. З. — Та пішов дощик краплистий, та й уродив черчик черчистий. н. п.

Ка́пельный = малю́сенький, маню́сенький, малї́сенький, манї́сенький. — Манюсенька дитинка. — Та малїсеньке соловятко по деревцю лазить. н. п.

Капитали́стъ = грошови́тий, багати́рь, ду́ка, дука́ч. — Набив кишеню — дукою — банкирем став. Кн. — Його батько грошовитий.

Капита́лъ = 1. гро́ші, грошва́, скарб́, копита́л. — У його грошви — повні скринї.

2. сто́вп (С. Л.), исте. — Росту ще не виплатив, а стовп само собою стоїть. С. Л. — Не тільки рост, а й исте пропало. Кн. — **Нали́чный капита́лъ** = готови́на, готови́к, гото́ві гро́ші, готі́вка (Гал.). — Готовини він має усього сто карбованців. С. Л. — Купив на готові гроші.

Капита́льный = 1. що нале́жить до копита́лу.

2. грошови́тий. — Він чоловік грошовитий.

3. кошто́вний (С. З.), ці́нний. — Будинок у його коштовний. Кн.

Капита́нъ = копита́н. — Як пъян, то й копитан, а як проспав ся, то й свинї злякав ся. н. пр.

Капишо́нъ = відло́га (С. З. Л.), ко́бка (С. Л.), богоро́диця (С. Ш.), у ченцїв — ка́птур. — Кобеняк з відлогою. С. З. — Ти накрив би голову богородицею, а то дощ як з решета. С. Ш. — Чорний каптур. К. Ч. Р.

Ка́пище = божни́ця (идольська). С. Ж.

Капка́нъ = самоло́в, ступи́ця, лабе́ти (С. З.), на дрібного зьвіра — ха́пка, лапка, па́стка, на птиць — сїльце́. — Піймав ся в лабети. н. пр.

Ка́пли = ка́плї, кра́плї. — Дав мінї лїкарь якісь краплї.

Каплоу́хій = короткоу́хий.

Каплу́нить = скопи́ти (півня).

Каплу́нъ = скіне́ць, каплу́н.

Каплю́жка, каплю́жникъ, ца = пьяни́чка (спільн. р.).

Каплю́шка = д. **Ка́пелька.**

Ка́пля = ка́пля, кра́пля, ця́та (С. З.), бри́зка, (жиру на водї) — ска́лка, здр. ця́тка і д. **Ка́пелька.** — Буду пити, нї краплї не впущу, тодї тебе я забуду, як очі заплющу. н. п. — Не має води нї цяти.

Ка́пнуть = ка́пнути, кра́пнути. — Дощик крапне, та й перестане.

Капо́тъ = хала́т, хала́тик (жіночий). — **У него́ капо́тъ въ карма́нѣ** = в кише́нї ві́тер гуди́ть.

Капри́зникъ, ца = вереду́н, ха (С. Аф.), вереді́й, вередни́к, ця, вига́дько, вига́дниця, перебе́ндя (С. Л.).

Капри́зничать = вередува́ти (С. Аф. З. Л.), вига́дувати (С. Аф.), витребе́нькувати (С. Аф.), комези́ти ся, бри́шкати, ґедзатись (С. Л.), химерува́ти, норови́ти ся, при́мхати, перебе́ндювати (С. З. Л.). — Вередував, як в греблї біс. Кот. — Обід як обід, а вона ще почала витребенькувати. С. Аф. — Ще воно й комезить ся! Пиши, коли велять. Мир. — Витребенькує так, що й міри нема: і того дай, і сього не хочу. Чайч. — Коли б вони та не бісились, замовкли та не комезились. Кот. — Не перебендюй — бо так довго, Солопію, — бо я горох сама, де схочу, там посію. Гул. Ар.

Капри́зный = вередли́вий (С. Аф. З. Л.), вига́дливий (С. Аф.), примхли́вий (С. Л.), витребе́нькуватий і д. **Капри́зникъ.**

Капри́зъ, мн. капри́зы = вередува́ння (С. Л.), привере́ди, при́мха, при́мхи (С. З. Л.), норови, брик, витребе́ньки (С. Аф. З.), ви́тївки, ви́тїнки (С. Л.). — Була б тобі вередлива, так і не сказати: за її вередування нікому й просьвітку нема. Чайч. — Се тільки все для примхи їм. С. З. — На його брик напав, що нічим йому не догодиш. — У неї вже без витїнок не обійдеть ся. Чайч. — Це все дївочі витїнки. С. Л.

Капу́ста, коча́нная капу́ста, рос. Brassica oleracea L. = капу́ста, мн. капусті́. — **Цвѣтна́я капу́ста,** Brassica oleracea Botrytis v. Pompejana L.; Cauliflora = кучеря́ва капу́ста, цьвіту́ха, черво́на капу́ста. — (Порубана) — сїчена, кри́шена, шатко́вана капу́ста. — (Молода для посадки) — роса́да. С. З. — (Без качанів) — голена́та капу́ста.

Капу́стный = капу́стяний.

Капу́тъ = капу́т, кра́й, кіне́ць. — Як ударив, тут йому й кінець.

Капуци́нъ = 1. чернець католицький сьв. Франциська.

2. рос. Teucrium majus, Tropaeolum majus L. = красо́ля, красу́льки. С. Ан.

3. зоол. Simia capucina = ма́лпа (американська).

Капюшо́нъ = д. **Капишо́нъ.**

Ка́ра = кара, кара́ння, ка́рность. — Хто на кого мовить, а не доведеть, тим каранням сам каран б. маеть. Ст. Л. — Май добру натуру, не приймеш карности на шкуру. н. пр.

Караби́нъ = караби́н (коротка рушниця з широкою рурою).

Кара́бкаться = дра́ти ся, здира́ти ся, дра́пати ся (С. Л.). — Ото дереть ся скрізь по скелях, щоб тих кібців видрати. Чайч.

Карава́й = 1. хлїб (житний, кру́глий), буха́н, бухане́ць (С. З. Ш.). — **Въ э́ту печь мо́жно посади́ть семь карава́евъ** = в сю пі́чку мо́жна посади́ти сїм хлїбів. — **Карава́й хлѣ́ба** = хлїб (один), буха́н хлїба. — Я собакам догожу, бухан хлїба іспечу. н. п.

2. круг, голо́вка. — **Карава́й сы́ру** = круг си́ру.

3. ба́бка пшени́шна на я́йцях і молоцї.

4. на весїллї — корова́й. — **На чужо́й карава́й рта́ не разѣва́й, да сво́й затира́й,** н. пр. = на чужи́й корова́й оче́й не пори́вай, а свій дбай. н. пр.

Карава́нъ = карава́н, ва́лка. — Коли ж на захід одкотив ся туман і рушив в дорогу свою караван. Пч. — Валка чумаків повертає з Криму.

Карави́нъ = д. **Верблю́жье сѣно.**

Караѓа́нъ, Varietas canis volpis = лиси́ця степова́.

Караѓа́тка, Anas rutila = ка́чка черво́на.

Карака́тица, Sepia officinalis = карака́тиця.

Кара́ковый = ка́рий, карогнї́дий.

Кара́куля = криву́ля, здр. криву́лька, карлю́чка (про криве, незграбне писання або про криве дерево). — **Писа́ть кара́кулями** = писа́ти криву́лями, карлючками, дря́пати, ґраму́зляти, ба́зграти. — **Кара́кули подмётныя** = якірцї (у Запорожцїв.) Ев.

Кара́куль = сиу́шок (з середне-азійських овець).

Кара́кушки, кара́кушкомъ = ра́чки. — А вже Охрім, на глум усім, пъяненький лізе рачки. Гул. Ар.

Карандашъ = каранда́ш, олове́ць (С. Жел.).

Кара́ніе = кара́ння.

Каранти́нъ = калантир. С. З.

Карапу́зикъ = 1. карапу́з, куца́н, куца́к, курду́пель, (про дітей) — карапу́зик, опе́цок, коти́горошок.

2. Hister — кома́ха з поро́ди хрущів.

Кара́сь, риба Cyprinus carassius = кара́сь, здр. — кара́сик, зб. — караса́чча (Хар. Чайч.).

Кара́тель, ница = кара́тель, ка. — Не чоловік він мині, а каратель. Кн.

Кара́ть = кара́ти. — Тоді будеш знати, як будуть карати. н. п.

Карау́лить = стерегти́, берегти́, вартува́ти, калаву́рити (Кр.), пильнува́ти; чату́ва́ти (Кр.). — Полягали усі спати, а менший став вартувати. н. п. — Він давно вже чатує на його. С. З.

Карау́лка = сторо́жка, калаву́рня.

Карау́лъ = 1. сторо́жа, ва́рта (С. З. Л.), калаву́р (С. Л.). — Стоїть він, мов і справді москаль на варті. С. З. — Як ішов на варту, випив кварту, а як з варти — ще пів кварти. н. пр. — Гей кругом церкви січової та й калавури стали. н. п. — **Вступить на карау́лъ** = ста́ти на ва́рту. — **Стоя́ть на карау́лѣ, отбыва́ть карау́лъ** = бу́ти на ва́рті, вартува́ти. — **Взять подъ карау́лъ** = взяти під ва́рту.

2. **Карау́лъ!** = ґвалт! рату́йте! про́бі! хто в Бога вірує, рату́йте! — **Крича́ть карау́лъ** = крича́ти про́бі! на ґва́лт крича́ти, ґвалтува́ти. — Кричить: пробі! її мати, щоб дівчину ратувати. н. п. — „Ґвалт! Ратуйте — хто в Бога вірує“ — на дворі голос що є сили. К. Ш.

Карау́льный = 1. вартови́й, вартівни́к, сто́рож. — **Нача́льникъ карау́ла** = вартівни́чий.

2. вартови́й, сторожеви́й, калаву́рний. С. З.

Карау́льня = д. **Карау́лка.**

Карау́льщикъ = д. **Карау́льный 1.**

Карачу́пъ = капу́т, кіне́ць, смерть.

Карбу́нкулъ = 1. ка́мінь з грана́тової поро́ди, Carbunculus.

2. на́дто шкодли́ва боля́чка, карбу́нкул.

Карбышъ, зоол. Mus cricetus = хомя́к. С. Жел. Пар.

Карга́ль, пт. Anas tadorna = чирикоза́, цира́нка (С. З.), чири́нка, здр. — чири́ночка (С. З.). — Ой на ставу, на ставочку там плавають чириночки. н. п.

Ка́рда = гребло́ (дротяна щітка, котрою чешуть вовну або льон).

Каре́та = кари́та, берли́н (С. Аф. З. Ш.), ридва́н (С. З.), кару́ца (С. З.). коч. — Їде шляхом до Київа берлин шестернею. К. Ш. — Ридваном їхав пан, а курява стовпом від коней та коліс знялась ся над шляхом. Б. Б.

Каре́тникъ = 1. колісни́к, сте́льмах (Прав. С. З.).

2. возо́вня, возі́вня (С. Аф.).

Карикату́ра = карикату́ра, потво́ра (С. Л.), криву́нда (С. Пар.).

Ка́рій = ка́рий. — За карії очепята, за чорнії брови серце рвало ся, сьміялось, виливало мову. К. Ш. — **Съ ка́рими глаза́ми** = кароо́кий. — Виростає — та й виросла Ганна карооока, як тополя серед поля, гнучка та висока.

Ка́рканіе = кря́кання, кру́кання.

Ка́ркать = кря́(а)кати, крю́(у)кати, ка́вкати. — Ой кряче, кряче та чорненький ворон та й у лузі над водою. н. п. — Щоб на тебе ворони кракали. н. пр. — Кавкає, як ворона, а хитрий, як чорт. н. пр.

Каркашу́пъ, рос. Aristolochia Clematilis L. = филі́льник, филі́йник, фило́нник, хвили́льник. С. Ан.

Карки́нъ = рак (хвороба).

Ка́ркнуть = кря́(а)кнути, крю́(у)кнути, ка́вкнути.

Ка́рликъ, ка́рло, ка́рлица = ка́рлик, ця, куца́н, куца́к, кача́н, курду́пель. (С. З.).

Карлу́къ = карю́к, кару́к (С. З.).

Карлу́чный = карю(у)ко́вий.

Карлу́гина, рос. Rhamnus frangula L. = круши́на. С. Ап.

Кармази́нъ = карма́зин. С. З.

Кармази́нный = кармази́новий. — Гетьману Сагайдашному прислав палатку свою кармазинову. Л. В.

Карма́нный = кише́нний. — **Карма́нныя де́ньги** = похі́пна́ копійка.

Карма́нецъ, карма́нчикъ = кише́нька.

Карма́нъ = кише́ня. С. З. Л. — (У жінок, привъязаний зверху) — карма́н. — Клади руку в кишеню, та виймай грошей жменю. н. п. — Всі кишені вертає, аж там грошей вже чорт має. н. п. — Хоч ми й брати, та кишені наші не сестри. н. пр. — Чи бач які роскоші, а в кишені чорт ма грошей. н. пр. — **У него́ карма́нъ жидокъ, пустъ,**

то́нокъ = у його в кише́ні пу́сто, ві́тер гуде́. — **У него́ тугъ карма́нъ** = у його міцна́ кише́ня (багатий та скупий). — **Держи́ карма́нъ!** = наставля́й кише́ню! овва!, не діждеш! чо́рта з два́! — **У него́ то́лстъ, густъ карма́нъ** = у його по́вна кише́ня. — **Наби́ть карма́нъ** = напха́ти кише́ню, збагаті́ти. — **Не по карма́ну** = не по гро́шах, не вистача́є гро́шей. — **Это вско́читъ въ карма́нъ** = се влізе в копі́йку (дорого обійдеть ся).

Карма́шекъ = д. **Карма́нецъ.**

Карми́нный = кармази́новий, бака́новий.

Карми́нъ = кармази́н, бака́н (С. Ш). — Зоря загоріла ся рожевим сьвітом і обливала хату, немов вона була кармазином обмазана. Мир.

Карнава́лъ = ма́сниця (у католиків), власне запуст, пу́щання на ма́сниці.

Карни́зъ = карни́з (С. Л. Пар.), під дахом — підда́шок, підкри́шок, коло печі — приму́рок.

Ка́рповый = ко́роповий, сазано́вий.

Карпъ, риба Cyprinus carpio = ко́роп, особливої породи — саза́н. — Вісім хур провадив риби; там був оселедець, лящ, сазан. (Макар.)

Карре́ = бата́ва, батова́. С. Аф

Ка́рта = ка́рта, здр. ка́ртка, (географічна) — ка́рта, (гал.) — ма́па. — **Ка́рта пико́вая, тре́фовая, бубно́вая и черво́нная** = вино́ва ка́рта або вино́, жиро́ва ка́рта або жир, хрести́, дзвінко́ва ка́рта або дзві́нка, чирво́ва карта або чи́рва.

Карта́вить = гарка́вити. С. Аф.

Карта́вленіе = гарка́віння. Кн

Карта́вость = гарка́вка.

Карта́вый, ая = гарка́вий, гарка́на (С. Аф.), гарка́вець, гарку́ша, гарка́вка.

Картёжникъ, ца = ка́ртник, ця (С. З), картівни́к, ця, картя́р, ка. — Тут-то картяники гультаї нехай научать ся. Кіев. Ст. — Ознайомив товаристу картпики, тихо в карти гравшим. Л. В. — Ой як був він не жонатий, то то був гуляка! і пьяниця і картівник, козак забіяка. н. п.

Картёжничать = у ка́рти вкида́ти ся (Чайч.), ка́ртничати.

Картёжный = картя́рський.

Картёжъ = картя́рство.

Карте́чь = карте́ча.

Карти́на = карти́на, о́браз, малюва́ння. — Гарним малюванням стіни обвішані. К. Д. С. — Дивно малювання ожило на полотні. Лев. — Живий образ старославянського віча доховав ся в старочеськім „Суд Любуші“. Бар. О.

Карти́нка = малю́нок, образо́к, ку́нштик. — Оповідання про комах. З 45 малюнками — О. Степовика. К. 1882 р. — І у Римі з кунштиками книжечку купила К. Ш.

Карти́нный = карти́нний, образо́вий; мальовни́чий.

Карти́шки = ка́рточки.

Карто́нъ = кардо́н.

Карто́фелина = картопли́на, картопели́на (Чайч.), здр. картопели́нка, картопели́ночка.

Карто́фель, рос. Solanum tuberosum L. = карто́пля, карто́шка, карто́хля, (по де куди) — бараболя, барбо́ля, инькоди теж, хоч і рідко — бу́льба, в рожевою шкуркою — полі́въяна карто́пля, сами́й овощ, що не вживають ся — бу́бляхи. — Огірки поїли свині і картошки зрили. С З — Пішов же я до дівчини — велять мині сісти, дають мині бараболї нечищені їсти. Я на тиї бараболї бісом поглядаю, на полиці вареници очима проймаю н. п.

Карто́фелька = карто́пелька, барабо́лька. — А на Січі мудрий Нівець картопельку садить. К. Ш.

Карто́фельный = карто́пля́ний.

Ка́рточка = ка́ртка, ка́рточка.

Ка́рточный = ка́ртовий.

Карту́зъ = 1. па́чка. — **Карту́зъ табаку́** = пачка тютю́ну́.

2. карту́з (Лів.), кашке́т (Прав.). — Тим я і пізнала, що по синій шапці, а хоч не по шапці, та по картузочку, а в мого милого брови на шнурочку. н. п. — Усі в шапках, а він один в кашкеті.

Карусе́ль = ре́лі, крути́лка, крутьо́лка. С. Л.

Карша́ = корч, частіше мн. корчі́. — За корчами не можна проїхати, скрізь позавалювало.

Карше́вникъ = корчі́.

Кара́ка = розкаря́ка.

Кара́чить, ся = 1. каря́чити ся, розкаря́чувати (ноги)

2. кобени́ти ся, опина́ти ся.

Каса́ніе = торка́ння, доторка́ння, дотика́ння, черка́ння.

Каса́тельный, но = доти́чний, що ти́чить ся, що до... — Що до цього, то він нічого мині не казав. Чайч.

Каса́тикъ, каса́тка, каса́тникъ = д. **Ко-са́тикъ** і т. д.

Каса́ться = торка́ти, ся, ти́кати ся, до-

торка́ти ся, дотика́ти ся, черка́ти, ся; займа́ти, зачіпа́ти. — Де болить, там і торкнеш н. пр. — Хоч сотні є таких, що треба все їм знати, що не торкаєть ся ні їх сіней, ні хати. К. Д Ж. — Се ти, бурко, козака заморозила? Я до його й не доторкала ся. н. п. — Тут єсть щось таке, що тикаєть ся твоєї милості. Ч. К. — Як ластівка перед дощем черкала по воді крильцем Пч — Чути було, як човен черкав ся об дно. Чайч. — Він нікола чужого не займає. — **Что каса́ется меня́ = що ти́чить ся до ме́не, що до ме́не, як на ме́не.** — Як на мене, то про мене — нехай і „Семене“. н. пр. — **Это дѣло ма́ло меня́ каса́ется = се діло ма́ло мене обхо́дить.**

Ка́ска = шело́м, шиша́к.

Каска́дъ = волоспа́д. С. Пар

Ка́сса = 1. скарб, ка́са. — Зарадьте з каси грішми на хату. Кн.

2. **скарбни́ця, скарбівни́ця** (див. **Казначе́йство**), у старих міських урядів — **скри́нька.** — Вдова, винна будучи до скриньки міської грошей. Кіев. Ст.

Кассирова́ть = касува́ти.

Касси́ръ = скарбни́к, ка́сир, каси́р (Гал.).

Кастанье́ты = бря́зкало, бря́зкітка. — У бубни грали, у брязкітки брязчали. н. д.

Кастеля́нша = кастеля́нша, ключни́ця (що доглядає за білизною).

Кастра́торъ = валаша́л (Ман.), **холощі́й** (Кн.), **переверта́йло** (що завертає бугаїв). Ніс.

Кастра́тъ = ва́лах (С. Ж.), **скіп, скопе́ць, обріза́нець** (С. Пар).

Кастри́ровать = д. **Вало́шить.**

Кастрю́ля = кастру́ля (Лів.), **мі́дниця, ро́ндель** (Прав).

Катава́сія = 1. церко́вні сьпіви на два хо́ри (ірмоси).

2. **бу́ча, колотне́ча; розгордія́ш, гарми́дер.** — Таку бучу збили, що хоч з хати тікай. Чайч.

Катако́мби = пече́ри, що в їх Ри́мляне хова́ли покі́йників.

Катало́гъ = спи́сок, рее́стр. — До реєстру книжок чомусь не заведено Гомерової Одиссеї. Кн. — До реєстру заборонених книжок заведено і Євангелію, надруковану у Відні українською мовою. Кн

Ката́льный стано́къ = ма́ґоль. Прав

Ката́ніе = 1. ката́ння, (з гори на ґринджолах або громаку) — **спуска́ння.**

2. **кача́ння** (білизни рублем і качалкою), **маґлюва́ння** (маґлем).

Ка́танки = д. **Ва́ленки.**

Катара́кта, катара́ктъ = полу́да. — Їздив у Київ, там Караваєв зняв йому з очей полуду. Ніс.

Ката́ръ = у носі — **не́жить** (С. Л.). **не́жіт, не́жідь** (С. З.), в бронхах — **хрипо́ти.**

Ката́ть, ся = 1. коти́ти, точи́ти (С. Ш.). — Котити колоду. — Скаже вона мині робити: під гору камінь точити. н. п.

2. **возйти, ката́ти ся, їздити.** — Вчора катали ся на човні.

3. **кача́ти ся.** — Діти качають ся долі. — Ой за час годинку, за малу хвилинку качаєть ся Нечаєва голова по ринку. н. п. — **Ката́ется со смѣху = сьмі́єть ся, аж за бо́ки бере́ть ся.**

4. **качати** (білизну рублем і качалкою), **маґлюва́ти** (маґлем). — Почала качати сорочки

5. **розплі́скувати** (метали). **би́ти, валя́ти, валя́ти** (вовну). — Хлопець розплескав шматок міді. Чайч. — Валити сукно. С. Аф.

6. д. **Бить.**

Катафа́лкъ = ма́ри. — Тіло на марах слуги і гайдуки гетьманські несли. С. З. — Щоб тебе на марах винесло! н. пр. (лайка).

Катего́рія = розді́л.

Ка́теръ = байда́к, (менший трохи) — **дуб,** (у Запорожців) — **ча́йка.** — Войську казано готовити ся і байдаки за пороги провадити. Л. С. — Чайки, байдаки спускали, ґарматами риштували. К. Ш.

Катипо́ле, рос. Gypsophila paniculata Led. = **покоти́поле, перекоти́поле.** С. Ан. — А ти, як сухеє перекотиполе, не знаєш, куди тебе вітер несе. Аф

Кати́ть, ся = коти́ти, ся, точи́ти, ся. — Котили ся вози з гори, та в долині стали. н. п. — Котить ся зірка по небу. — Так з гори і поточив ся. С. Л. — І покотились із очей на рясу сльози. К. Ш. — **Кати́ться клубко́мъ = клубота́ти ся.**

Ка́ткій = котю́чий.

Ка́ткость = котю́чість.

Като́къ = 1. кача́лка (на котрій що качають або котять).

2. **кача́льня, ма́ґоль,** в ньому та качалка, на котру навертають білизну — **маґільни́ця.**

3. **грудобі́й** (розбивати грудки).

4. **кото́к,** що ним молотять хліб, а на гармані — **гарма́нка.** (Херс. Чайч).

5. **ко́взалка, ско́взалка, ско́бзалка.** С. З. — Ходім на ковзалку сковзати ся.

Като́ликъ = кателик. С. З Л.

Католици́змъ = католи́цтво. С. Л.

Католи́ческій = кателицький.

Католи́чка = кателичка.

Ка́торга = ка́тарга, сібір та инше місце, куди засилають на тяжку роботу; тяжка́ робо́та, тяжке́ життя́.

Ка́торжникъ, ца = ка́таржний, на.

Ка́торжный = ка́таржний, сібірний. — От сібірне життя!

Катръ, рос. Serratula tinctoria L. = серп, будячо́к, страхополо́х. С. Ан.

Кату́шка = цівка (С. З.), мітниця. — Мітниця ниток.

Катышъ, катышёкъ = бала́буха, бала́бушка, га́лка.

Кау́рый, кау́рка = була́ний, була́нко (кінь буланої масти). С. Ш.

Каучу́къ, каучу́ковый = рези́на, рези́новий. (Resina elastica або gummi elasticum, живиця з Iatropha elastica).

Кафта́нецъ, кафтани́шко, кафта́нчикъ = каптане́ць, жупано́к, свити́нка.

Кафта́нъ = капта́н, каптани́на, жупа́н, жупани́на, черке́ска, (простого сукна) — сви́та, свити́на. — Хоч денежка в каптанї, та на сто рублїв чванї. н. пр. — Який пан, такий і жупан. н. пр. — Що люди не роблять, та в жупанах ходять, а я роблю, дбаю — і свити не маю. н. п. — Придбав сїрома грошенят, одежу справив, жупанину. К. Ш.

Кача́лка = 1. коли́ска. С. З. — Яке в колиску, таке і в могилку. н. пр. — У колисцї дитя кричить, а на пічі буркун бурчить. н п.

2. крісло на закру́тлиних з обо́х боків полозка́х.

3. но́ші. — Упав і підвестись не міг, та вже на ношах віднесли його до дому.

Кача́ніе = хита́ння, колиха́ння, гойда́ння, колиса́ння, кача́ння (Д. **Кача́ть, ся**).

Кача́ть, ся = 1. хита́ти, ся, колиха́ти, колиса́ти, колива́ти, гойда́ти, ся. — Головка хитнулась, коса розвинулась. К. Х. — Доколї будете на мене ледачі думки в серцї мати, мов тин лихий мене хитати і під ногами рів копати? К. П. — Багатому чорт дїти колише. н. пр. — Оце тобі, мамцю, за твою науку, сиди собі у запічку, колиши онуку. н. п. — Не білая билиночка в полї коливаеть ся. н п. — Сидить дїд над водою коливає бородою? н. з. — Очерет. — Плаче дївчина, дитину гойдаючи, сьміеть ся козак, коня сїдлаючи. н. п.

2. кача́ти. — Ставай до смоку качати воду з колодязя.

3. тіліпа́ти ся, мота́ти ся. С. Ш. З. Л. — А китицї то сюди то туди тїлїпають ся. Кв. — Що то у тебе з заду тїлїпаеть ся (мотаеть ся)?

4. колиха́ти ся, го́йдати ся. С. Л. З. Аф. — Ми сьпівали, на колисцї гойдали ся. О. Мир. — А на вітах гойдають ся нехрищені дїти. К. Ш.

Каче́ль = оре́ля (С. Пав. З.), ре́лї (С. Л.), коли́ска, го́йдалка, го́йданка. С. З Л. Аф. — Сїла гойдати ся на орелї, та як упаде, так у неї рука на двое. Кн.

Ка́чество = (про людей і всяку живу тварь) — вда́ча, (про тканину) — добро́тність, добротли́вість, (про всяку иньшу річ) — я́кість, яко́вість. (С. Жел.). — Воскова вдача — аби до тепла, так і тане. н. пр. — Віл — як віл, та вдача у його ледача. Кн. — Дивити ся й добре суконце, та добротливість ледаченька. Кн.

Качи́нъ = д. Кати́ноле.

Ка́чка = хита́ння, колиха́ння.

Ка́чкій = хиткий, хи́бкий (С. З), хисткий. — Хиткий човен.

Ка́чкость = хи́ткість, хи́бкість, хи́сткість (Чайч.).

Качну́ть, ся = хитну́ти, колихну́ти, ся, схитну́ти ся, похитну́ти ся. — Човен як схитнеть ся, а всї як закричать. Чайч. — Лозина тихо похитнулась К. Ш.

Качо́къ = по́хит.

Ка́ша = 1. ка́ша, (рідка) — кулїш, (з пшона) — пшоня́на ка́ша, (з гречаних крупів) — греча́на ка́ша, (з ячних крупів) — я́шна ка́ша, а на Подолї по де-куди — ґру́ця, густа пшенишна — лога́за, густа яшна з горохом — пенца́к. Под. — Косїть, братцї, спориშу, та й наварим кулїшу н. п. — Гречана каша сама себе хвалить н. пр. — Каша — мати наша. н. пр.

2. ка́ша, розгордія́ш, гарми́дер, бу́ча, колотне́ча.

3. рос Achillea millefolium L. = деревій, кріва́вник, серпорі́з. С. Ан.

Кашева́ръ, кашева́рка = ку́харь, кухова́рка, кашова́р, ка.

Ка́шель = ка́шель, бухи́кання.

Ка́шица = ка́шка, кулїш, куле́шик. С Л. — Хоч кулїш, та в перцем. н. пр. — Івасику — Телесику, зварю тобі кулешику. н. к.

Ка́шка = 1. ка́шка (здр. від сл. **Ка́ша**).

2. д. **Дя́тлина.**

Кашлю́нъ, кашлю́нья = бухи́кало (спільн. р.). — Оце ще бухикало, як почне бухикати, хоч з хати тїкай!

Ка́шляніе = ка́шляння, бухи́кання, кахи́кання.

Ка́шлять, ка́шлянуть = ка́шляти (С. Л.), бухи́кати (С. Ш.), кахи́кати (С. З.), закашляти, бухи́кнути, кахи́кнути. — Бухикає цілий день. — Раз кахикнула, трьох Ляшків приликнула, вдруге кахикну — пятьох прикликну. н. пр. — Ой ти старий „бухи-бухи“, а молода „хі-хі-хі-хі“! н. п.

Ка́шникъ = кашни́к, здр. кашничо́к.

Кашта́нъ, рос. Fagus castanea, **кашта́новый** = кашта́н, каштано́вий.

Каще́й = 1. кістя́к, сухорля́вий, як кістя́к. 2. ба́єшна осо́ба в російських казка́х. 3. скна́ра, скупердя́га. С. З. (Найбільше прикладаєть ся до старого і скупого, що дрижать над грішми).

Ка́яніе = ка́яття, ка́яння. — Є каяття, та воротя не буде. н. пр. — По смерти нема каяння. н. пр.

Ка́яться = ка́яти ся, покутува́ти. — Не кай ся, рано вставши, а молодо оженившись. н. пр. — Ми за гріхи якихсь незнаних предків покутувати сотні років мусим. К. Б. — Мает ще до году при церкві покутувати. Ст. Л. — Покаяв ся злодій у ягодах. н. пр.

Каѳе́дра = 1. като́дра. 2. каза́льниця, пропові́дниця. С. Жел. Пар.

Каѳоли́ческій = всесьві́тній, повсесьві́тній

Квадра́тный = квадрато́вий, квадро́вий. С. Жел.

Квадра́тъ = квадра́т, (на шахматовій дошці) — ві́чко.

Ква́канье = кря́кання, крю́кання, ку́мкання.

Ква́кать = (про качок) — кря́(а)кати, ка́хкати, (про жаб). — крю́кати, кректа́ти (С. Л.), ку́мати (С. Л.), ку́мкати. — Чую, десь качки крякають. — Кахнула утка — на морі чутка, збігли ся дітки не одної матки. н. з. — дзвін. — Жаби крюкають у болоті. Чайч

Кваку́ша = кря́кавка, кря́чка (качка), кряку́ша (жаба).

Кварти́ра = квати́ря, ста́нция (Гал.). — Найняв собі кватирю за 10 рублїв в місяць. — **Войскова́я кварти́ра** = кі́ш. — Біля Умана кошем стали.

Квартира́нтъ = д. Жиле́цъ.

Квартирова́ть = кватирюва́ти, жи́ти на квати́рі, у сусі́дах, в підсусі́дках, у комі́рному. (Под.).

Ква́сить = ква́сити. — Квасити буряки.

Квасно́й = квасни́й, квасови́й.

Ква́снуть = ква́снути; ки́снути. — Шиплять і кваснуть буряки. Кот.

Квасцова́тый = галунова́тий.

Квасцо́вый = галуно́вий С. Л.

Квасцова́ть = галу́нити (С. Аф.). — Треба крашанки галунити.

Квасцы́, Alumen = галу́н, здр. галуне́ць, галу́нчик. С. Аф. З. Л. — Блощиції добре галуном виводити

Квасъ = квас, (хлїбний, житний або ячний) — сиріве́ць, (в котрому вимочують яблука) — пі́спа.

Кваси́ = 1. гу́ща сирівцю́, 2. кушні́рський квас.

Ква́ша = 1. запа́ра, опа́ра. С. Аф. З. 2. д. Дро́жди.

Кваше́нка = д. Квашня́.

Кваше́нникъ = ві́ко (в діжі).

Квашня́ = ді́жа́. — Винувата діжа, що не йде в душу їжа. н. пр. — З одної діжі і хлїб і пирогі́. н. пр.

Квита́нція = квит, квито́к.

Квита́ться = квитува́ти ся.

Квитъ, або **кви́ты** = квит; пла́тні. — Ми з тобою платні.

Ке́гли, **ке́гля** = кра́глї, скра́клї, кра́клї, скрако́ль. С. З. Л. Пав. — Давай грати у скраклї! — Хто у краглї, хто у лозу, хто в хрещика з дівоньками гуляє. Бодянський.

Кедро́вка, пт. Corvus cargocatactes = кря́чка. С. Жел.

Кедръ, рос. Pinus cedrus = кедр, кедри́на.

Кела́рница, **кела́рня**, **кела́рская** = комо́ра, комі́рка, хи́жа, хи́жка, (прав.) — спіжа́рня (при манастирі).

Ке́ларь = ке́ларь, ша́парь, клю́шник (манастирський)

Келе́йникъ = по́слушник, слима́к (С. З.).

Келе́йно = на самоті, самото́ю, віч-на-віч; ни́шком, тає́мно (С. З.), потає́мно, криткома́. — Самотою не прожити. Г. Барв. — Він собі самотою вигадував. К. Х.

Келе́йный = 1. ке́лійний. 2. тає́мний (С. Ш.), потає́мний.

Ке́лія, **ке́лья** = ке́лия. — Бортить ченцю з келиї, та ігумен не спить. н. пр.

Ке́ньги = ки́ндї, ки́ньдї (С. З.). — Набув на ноги киндї нові. Кот.

Ке́рвель, рос. Scandix cerefolium L. = теребу́ля, трембу́лька. С. Пар.

Кере́жа = пово́зка на взір чо́вна, в ко́тру запряга́ють о́ленів.

Ке́ркать = ві́ркати (С. З.), кірча́ти (про крик зайців, валюшнїв і курей, коли у їх пипоть).

Кероси́нъ = гас, ґас (Кр.), караси́н. — Та все довго сидимо з вечора, та так багато гасу вигорає. Чайч. — Догорів гас, а без сьвітла яка робота. Кн.

Ке́сарь, ке́сарскій = ке́сарь, цїсарь, цїсар (Гал.), ке́(цї)сарський.

Кефа́ль, риба Magel = лоба́нь, лоба́с.

Киби́тка = 1. бу́да, бу́дка, халабу́да. С. Ш. Л. (Будка на повозцї або й повозка з будкою). — Ми поїдем будою. С. Ш — Повозка з будкою.

2. курі́нь, бу́дка, наме́т, шатро́. (Житло кочових народів, зроблене з тичин, обтягнутих повстями або шкурами).

Кива́ть, кивну́ть = кива́ти, хита́ти, колива́ти, кивну́ти, хитну́ти. — Киває, як кобила головою у Спасівку. н. пр — Сидить дїд над водою, коливае бородою. н. з. — очерет. — Я що подивлюсь не його, а він і хитне головою. — Слухае, та журливо головою хитае. Кн.

Киво́къ = кив. — Добре боїть ся кива, а ледаче не боїть ся й кия н. пр.

Киво́тъ = 1. ковче́г (скринька, де ховали ся скрижалї).

2. кіо́та, божни́к, божни́ця. (С. Л.).

Ки́дальщикъ = ки́дальник. Сп. С. З.

Кида́ніе = ки́дання.

Кида́ть, ся, ки́нуть, ся = 1. ки́дати, ся, мета́ти, ся, ки́нути, ся, метну́ти, ся, майну́ти, шатну́ти, ся, (юрбою) — су́нути, ґу́нути (С. Л. д. ще: Броса́ть, бро́сить, ся). — Дурень кине камінь у воду, а десять розумних не знайдуть. н. пр. — Козаки кинулись на ворога. — Недужа все кидалась на лїжку. — Метнули ся по курінях запасу шукати. н. п. — А як се дївка зачула, тай із улицї майнула. н. п. — Як вирветь ся він з рук, як майне степом! Чайч.

2. ки́дати, покида́ти, лиша́ти, залиша́ти, занеха́ювати, ки́нути, поки́нути, лиши́ти, залиши́ти, занеха́яти. — Милий милу покидае — вороги раденькі. н. п. — Куди милий од'їзжаеш, кому мене покидаеш? н. п. — Він лишив її. — Нехай, нехай, та й зовсім занехаеш. н. пр.

3. розкида́ти, гайнува́ти, ци́ндрити, манта́чити, перево́дити (добро, худобу). — Ки́дать взо́ры, жре́бій, кида́ться въ глаза́ = д. під сл. Броса́ть, бро́сить.

Ки́дкій = 1. кидкий.

2. швидкий, жва́вий, хапки́й, хапли́вий, скваплѝвий, похіпни́й, мото́рний.

3. ла́сий, хтивий. — Ласий на ковбаси. н. пр.

Кизи́левый = дерено́вий, кизїловий. — Кизи́левая насто́йка, кизи́левка = дере́нівка.

Кизи́ль, рос. Cornus mas L. = де́рен, кизїл. С. Ан.

Ки́ка, ки́чка = очі́пок (особливий, високий у московок.).

Кики́, рос. Zea mays L. = кукуру́за, кіяхи́, кіяшки́, пшени́чка, пші́нка. С. Ан. (качан її) — кача́н, кія́х, поча́ток.

Кики́мора = мара́, доловик, дїдько.

Кила́ = 1. мед. Hernia — гила́, ґила́. (Д. ще: Гры́жа 1.).

2. ґу́ля, морґу́ля (на дереві).

Кила́вый, кила́стый = ґи́лавий, ґилу́н.

Килева́ть = нахиля́ти судно на бік.

Килево́й = килеви́й (належачий до киля). — Килева́я ка́чка = колиха́ння судна́ вдовж.

Ки́лечный = ки́льковий.

Киль = киль (спід судна).

Ки́лька = ки́лька (рибка з породи оселедців).

Кильноно́гій = килноно́гий.

Киля́къ = 1. ґи́лавий, ґилу́н.

2. кну́р. С. З.

Кимва́лъ = цимба́ли. С. З. — Ой заграйте цимбали, щоб ніжечки дріжали. н. п.

Кими́нъ, рос. Cuminum Cyminum L. = кмін. С. Ан.

Кинамо́нъ, рос. Cinnamomum Burm. = кори́ця (С. Ан.), цина́мон. С. З.

Кинжа́лъ = кинджа́л, чинга́л. — Турецькі кинджали однакі завдовжки і одного майстра. К. Ч. Р.

Ки́новарь, Cinnabaris = цїно́бра. С. Пав. З

Кино́вія = манасти́рь бра́тський.

Ки́нуть, ся = д. Кида́ть, ся.

Ки́па = па́ка, па́чка, в'я́зка, в'я́занка (С. Л.), тютюну листового — папу́ша. — От виносить він цїлу пачку паперів. — Та продала дївчина душу, та купила козаку папушу. н. п.

Кипари́сный = кипари́совий. Лев.

Кипари́съ, рос. Cupressus sempervirens = кипари́с, ци́прис.

Ки́пень = 1. окрі́п (С. Л. З.), укрі́п, (С. Ш.), ва́р. С. Аф. Л. — Чорта в окріп, а чорт утїк. н. пр. — Погана баба варом ошпарила собаку. С. Л.

2. джерело́, же́рело. (Д. Ключъ 2.)

Ки́пный = пачкови́й.

Кипоно́съ = пачка́рь.

Кипре́й, рос. Epilobium angustifolium L. = плаку́н, льоно́к. С. Ан.

Кипу́честь = кипя́чість.

Кипу́чій = кипя́чий.

Кипѣ́лка = ва́нна.

Кипѣ́ніе = кипі́ння.

Кипѣ́ть = 1. кипі́ти, шумува́ти, (про вапну) — мусува́ти, (дуже) — клекота́ти, (пускаючи бульки) — бу́лькати, булькотáти (С. Ш.). — Кипить, аж шум в гору скаче. Кн. — На чоботї сап'яни рипить, а у борщі трясця кипить. н. пр. — Каша — мати наша, аж клекоче, та в рот хоче. н. пр. — Молода кров клекотом клекоче. Кн.

2. кишíти, комашúти ся. — Людей аж кишить на майданї.

Кипятúльникъ = казáн, чавýн. — Як у казанї кипить.

Кипятúть, ся = 1. грíти, ся (поки закипить), кипíти, (молоко) — топúти, пря́жити, пáрити.

2. лютувáти, кипíти, запаля́ти ся. — А він що більш програє, то більш лютує.

Кипятóкъ = д. Кúпень 1.

Кипячéный = грíтий, перевáрений, (про молоко) — тóплене, пря́жене, пáрене.

Кирáса = пáнцирь.

Кирасúрскій = пáнцирний, панцéрний. — Панцерний полк. К. Д. — Которий чоловік будь боярин панцирний. Ст. Л.

Кирасúръ = пáнцирник, панцéрник.

Кирáсъ = д. Кирáса.

Кирка́ = копанúця (С. З.), котúка; оскáрд.

Кúрка = кúрха (протестанська церква).

Кирказóнъ, рос. Aristolochia clematitis L. = филїльник, филїйник, филóнник, хвалúльник, царська борідка. С. Ан.

Кирóчный = котúковий; оскáрдовий (д. Кирка́).

Кúрочный = кúрховий (д. Кúрка).

Кирпúчникъ = цегéльник (С. З. Л.). — Цегельникам за роблення цегли вийшло золотих 30. Кіев. Ст.

Кирпúчный = цегéльний, цегляний. С. З. — **Кирпúчный заводъ** = цегéльня. С. З. — **Кирпúчный домъ** = мурóваний дім, камянúця. — **К. цвѣтъ** = цеглóвий, цегля́стий кóлїр.

Кирпúчъ = цéгла, (одна штука) — цеглúна, здр. цеглúнка, (перепалений) — залїзняк, (недопалений) — недóпал, (ще не палений) — сирéць, (з печі) — печúна, (гнойовий) — кізя́к, (з глини і соломи) — лимпáч. — Принеси цеглину або каглю з груби. К. Ш.

Кисá = кисá, капшýк, гамáн. — В кого цїп та коса, в того й грошей киса. н. пр. — Повен капшук грошей.

Кúса = кúця. — Пішла киця по водицю, та й упала у криницю. н. п.

Кисéйный = серпáнковий.

Кисéль = кисíль, здр. кисéлик, (з бузини) — бузúнник, (з груш) — грушóвник, (з яблук) — кісля́ниця. — Стій, мила, не вмірай, киселику дожидай. ч. пр. — **Овсяной кисéль** = жур, джур. — **Дать киселя́** = чернéцького хлїба дáти (вдарити ззаду колїном). — **Кисéль морской**, Medusa = морськé сéрце (Адес).

Кисéльный = кисїлéвий.

Кисéтъ = гамáн, кисéт. — Гаман, люльку ще й кресало. н. п.

Кисéя = серпáнок, серпáнка (С. З. Л), сúтко. — Серпанків вісім на намітки. Кот. — Вибивайте кілочки, де висїли биндочки, забивайте новії на серпанки тонкії. н. п. — Вся дитина як би вкрита була срібним серпанком — сивим туманом. Бар.

Кúска = кúцька, кицю́ня.

Кúсленькій = кислéнький.

Кúслить = кисля́ти, квáсити.

Кúслица, рос. Oxalis Acetosella L. = зáячий щавéль, щавýх. С. Ан.

Кúсличный = щавлéвий.

Кисловáтый = кислéнький, кúслявий. С. Л.

Кислорóдный = кисéнний. С. Жел.

Кислорóдъ, хим. Oxygenium = кислорíд, кúсень. С. Жел.

Кúслость, кислотá = кúслість, (хим.) — квас, кислотá. С. Жел. — **Кислóты** = кúслощі. С. Жел. — **Сѣрная кислотá** = вітрогóль, сірчанúй квас.

Кислотвóръ = д. Кислорóдъ.

Кислýшка = кислúця, кислúчка. — Адам з'їв кисличку, а у нас оскома на зубах. н. пр. — Я то кислиця, з нас то квас! н. пр.

Кúслый = кúслий, квасний, (дуже) — кислю́чий. С. Л. — **Сдѣлать кúслую мúну, кúслое лицо; показáть кúслый видъ** = скривúти ся. — А хлопчик скривив ся — от от заплаче. Чайч. — **Кúслыя щи** = квас (особливий, що шумує).

Кислѣть, кúснуть = кислїти, квасніти, кúснути, кваснути. — Шипять і кваснуть буряки. Кот. — Та лають батьків своїх, що змалечку цвенькать не навчили, а то тепер і кисни в чорнилї. К. Ш.

Кислятина = кúслощі. Сп.

Кистéнь = кистéнь, обушóк. — Хто би кого києм, кистенем, булавою або пугами забив. Ст. Л.

Кистúстый = гронúстий.

Кúсточка = д. здр. від сл. Кисть.

Кисть = 1. (руки) — кисть (долоня з пальцями). С. Л.

2. (ягід, зерна): винограду, соняшнику, ягід то що — грóно, грóна, здр. грóнка, грíнка, ґрóно і т. д., кéтяг, китяг, кúтиця, кія́х, кíнях (д. під сл. Гроздъ, про-

са — **во́лот** (С. Аф.), **во́лоття** (Сп.), очерету — **куни́ця** (Ман.), кукурузи — **поча́ток, кача́н, кія́х, китя́г** (С. Л.).

3. (з ниток або шнурів) — **ки́тиця** (С. З. Л.), **кута́с**, здр. **китичка, кута́сик**. — А китиці то сюди то туди тіліпають ся. Кв.

4. (з щетини або шерсти) — **щі́тка** напр. мазати хату), **квач**, здр. **ква́чик, мази́ло**, здр. **мази́лка, помазо́к** (підмазувати або фарбувати що), **пе́нзель**, здр. **пе́нзлик** (малювати що) С. З. Л. — Не пензлем так її, квачем малює. Гул. Ар.

Кисъ-ки́съ = **киць-ки́ць! ки́цю-кицю́!**

Ки́сынька = д. **Ки́ска**.

Кита́йка, кита́йчатый = **кита́йка, кита́йковий, кита́йча́ний**. — На козакові постоли вязові, а онучі китайчані. н. д.

Кито́вый = **китови́й**.

Ки́тель = **ки́тель** (С. З.), **полотня́нка, катана́шка**. — Китель білий, ківер чорний, хлопець гарний і моторний. н. п. — Ще коли там те літо, а москалі вже в полотнянках. — Через тин утікав, катанашку подрав, і чуданки погубив, що дівчину полюбив. н. п. (Катанашка певно здр. сл. Катанка — літня куценька одежина, д. Кіев. Ст. 1893 12 ст.).

Китъ, зоол. Cete = **кит**.

Кичи́ться = **пиша́ти ся, чва́нити ся** (С. З.), **бундю́чити ся** (С. З.), **пиндю́чити ся, пиро́жи́ти ся** (С. З.), **при́ндити ся, пиди́чити ся**. — Пишаеть ся, як корова в хомуті. н. пр. — Коли не пиріг, то й не пирожи ся. н. пр.

Ки́чка = 1. д. **Ки́ка**.

2. **дима́рь** (в солеварні).

Кичли́вость = **пиха́, чвань, чванли́вість**.

Кичли́вый = **пиха́тий, чванли́вий** (С. З.), **чванькува́тий, чванько́**.

Кише́чный = **кишкови́й**.

Кишка́ = **ки́шка**. — **Пряма́я кишка́** = **ку́тня ки́шка, кутни́ця, гузня́нка**. — **Кишко́ю** = **ключо́ю, ключе́м, ни́зкою**. — Із вирию журавлі летять високо ключами. К. Ш. — Гуси летять низкою. — **Лѣ́зть изъ кишо́къ** = **з шку́ри лі́зти**. — А він аж з шкури лізе та свого допинаеть ся.

Кишми́шъ, Vitis vinifera apyrena = **виногра́д** (дрібний) і **родзи́нки** з такого винограду.

Кишне́цъ, рос. Coriandrum sativum L. = **коля́ндра, коле́ндра, воню́че зі́лля**. С. Ан.

Кишѣ́ніе = **киші́ння**.

Кишѣ́ть = **киші́ти, комаши́ти ся**.

Кій = **кий, кийо́к**, (загнутий і з булавою) — **ґирли́ґа**. — Був у бувальцях — знае що кий, що палиця. н. пр.

Кіевъ, кіевля́нинъ, ка, кіевскій = **Ки́їв, кия́нин, кія́нин, кия́нка, ки́ївський**. — Язик до Київа доведе і до кия. н. пр. — Ой Кияне громадо, погана ваша рада. н. пр. — Кияни не хотіли шанувати такого князя, що приводив на них чужинців. Бар. О.

Кіо́та = д. **Киво́тъ** 2.

Кладби́ще = **кла́дови́ще, гробови́ще, гробки́, могилки́, кла́двище**, (переважно в церковному дворі або коло церкви) — **цви́нтарь, церкови́ще** Лев., (старе кладовище або місце, де колись було кладовище) — **погре́бище**. С. З. Л. — Ой як мині не ходити на цвинтарь тужити — поховала миленького, зостали ся діти. н. п. — І років через сто на цвинтарь прийде внук, де грішні кості їх в одну копицю сперли. Гул. Ар. — Її немае; під осінь журливу на гробовище однесли. І. Г.

Кладби́щенскій = **кладвища́нський**. — Кладвищанська церква.

Кладби́щный = **кла́довищний**.

Кла́деный = 1. **кла́дений, покла́дений**.

2. **вала́шений, ви́валашений, ви́холостений**.

Кла́день = **підва́лина**.

Кладова́я = **комо́ра** (С. Л. З.), здр. **комі́рка, комірчи́на, хи́жа** (С. Л. З), **хи́жка, хижи́на, хижи́нка, спіжа́рня**, (особо від хати) — **комо́ра**, а в де яких місцях — **шпи́хлір**. — Ой місяцю, місяченьку, зайди за комору, нехай же я з своїм милим трошки поговорю. н. п.

Кла́дчикъ = **кладільник, кладій**.

Кладъ = **скарб**. С. З. — Бог дав Максимові — Максим багатий став, Бог скарб Максимові послав. Б. Б. — Колись діди над сією річкою козакували, по всій річці скарби поховали; як будете скарби находити, будем з вами пополам ділити. н. п.

Кладь = 1. **кла́жа, покла́жа, вага́** (С. Аф. З.). — Коли йдуть вози з вагою, то треба звертать. С. Аф.

2. **кла́дка**. — Ой у полі річка, через річку кладка. н. п.

3. **кладь** (проносні ліки, що дають коням).

Кла́жа = 1. д. **Кладь** 1.

2. **покла́жа, склад; схо́вок**. — Віддав йому на схо́вок.

3. **валаша́ння, виклада́ння** (д. **Вало́шить**).

Кла́няться = **кла́няти ся, вклоня́ти ся, поклоня́ти ся, уклоня́ти ся**, (в ноги) — **колінкувати**. — Иньший в ноги кланяеть ся, а за пяти кусае. н. пр. — Од'їжжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. н. п.

Похильнее дерево похиляеть ся, а покірливе дитятко поклоняеть ся. н. п. — **Кла́няться чѣмъ** = дарува́ти що.

Кла́панъ = хли́павка (С. Жел.), хлипо́к, хлипе́ць, кля́пка (С. Жел.). — Треба краще приробить хлипавку до смоку. — **Съ кла́панами** = хлипко́ваний. — **Клапанообра́зный** = хлипкова́тий.

Кларне́тъ = каларне́т.

Класси́ческій = класичний.

Кла́ссный = 1. класови́й, клясови́й (Гал.).

2. рангови́й, ранґови́й.

Классъ = 1. відділ, розділ.

2. клас, кля́са (Гал.). — Школярі пішли вже в клас. — Він перейшов у другий клас.

3. стан, ранг(ґ).

Кла́сть, ся = 1. кла́сти, ся, поклада́ти, ложи́ти. — Заказала Настя плахту в скриню класти. н. пр. — Поклади долі.

2. нести́ ся. — Кому ведеть ся, то й півень несеть ся. н. пр.

3. валаша́ти, виклада́ти і д. **Вало́шить.**

4. ціни́ти, цінува́ти, кла́сти ціну. — Він цінує свою хату в 200 рублів. — **И слѣда́ ко мнѣ не клади́** = щоб і нога́ твоя́ в ме́не не була́. — **Класть слова́ на но́ты** = компонува́ти музи́ку, укладати музи́ку до слів. — Слова Т. Шевченка. Музику уложив М. Лисенко. — **Класть мысли на бума́гу** = компонува́ти. С. З. — **Класть кра́ски на карти́ну** = малюва́ти, розмальо́вувати. — **Класть на щётахъ** = виклада́ти на що́тах, кида́ти на що́ти (Чайч.). — **Класть земные покло́ны** = би́ти покло́ни. — Бий поклони і плоть старечу усмиряй. К. Ш.

Клева́ніе = клюва́ння, клю́кання (С. Л.), дзю́бання (С. Л.), дзьо́бання.

Клева́ть, ся = клюва́ти, ся (С. Л.), дзю́бати (С. Л. З. Аф.), дзьо́бати (С. Л. З. Аф.), клю́кати (С. Л. З.). — На маківці сиділа, дрібен мачок дзюбала. н. п. — Пшениці не дзюба, водиці не пье. н. п. — Клюють очі козацькії, а трупу не хочуть. К. Ш. — Щось сьогодня риба зовсім не клюе.

Клева́чъ = оска́д, оска́рда.

Кле́веръ, рос. Trifolium = ка́шка, конючи́на. — **Кле́веръ кра́сный**, T. pratense L. = конюши́на, іва́сик, вязи́ль, дятлови́на, троя́н, трой-зілля. — Як квітка, то івасик, а як травка, то вязиль зветь ся. С. Ан. — **К. бѣлый**, T. repens L. = хреща́тий барві́нок, хре́стики, горі́шки, сі́ре зілля, ли́шки. С. Ан.

Клевета́ = на́кле́п (С. Л. З.), обмо́ва, здр. обмо́вонька, поклі́п, погові́р, сла́ва. — Була слава, була слава, тепер поговоря, та на тую дівчиноньку, що чорниї брови. н. п. — Людськая обмова тось мя обманула, що казали, що ти вмер, я той час забула. н. п. — По хатах ходить та на дівчат покліп розносить. Кп.

Клевета́ть = обмовля́ти (С. З.), обгово́рювати (кого), клепа́ти (на ко́го), набрі́хувати (на ко́го), обрі́хувати, га́нити, ганьби́ти (кого́).

Клеветни́къ, ца = обмо́вця (С. Ж.), покле́пник, ця, (С. Жел.), наво́дник, ця.

Клеве́цъ = д. **Клева́чъ.**

Клевре́тъ = това́риш, спі́льник, побі́чник, прибі́чник.

Клевцы́ = зу́бъя (борони).

Клёвъ = клюва́ння. — **Сего́дня хоро́шій клёвъ** = сього́дня ри́ба до́бре клює́. — **Клёвъ на уду́!** = помога́й бі! (Привітання рибалці).

Клегта́ніе = кле́кіт, клект (С. З.). — Орлячий клекіт високо чути. н. пр.

Клегта́ть = клекота́ти, буркота́ти. — Вилітали орли з-за крутої гори, вилітали, буркотали, роскоші шукали. н. п.

Клеева́тый = клеюва́тий, ли́пкий, беручки́й.

Клеево́й = клейови́й, карюко́вий.

Клее́ніе = кле́їння, карю́чіння (Чайч.).

Клеёнка = цера́та (Прав.), воща́нка. С. Пар. — На йому шапочка з интельської церати. н. п.

Клеёнчатый = цера́товий.

Клей = клей, ґлей (на пр. вишневий), кле́йстер (з борошна або крохмалю), пі́спа (з житного борошна). С. З. — **Столя́рный, ры́бій клей** = карю́к, кару́к. С. З. Л. — Краще всього карюком зклеїти.

Кле́йка = д. **Клее́ніе.**

Кле́йкій = клейки́й, липки́й, держки́й, беручки́й. — Не держкий цей клей — уже й розклеїлось. Чайч.

Клейкова́тый = д. **Клеева́тый.**

Кле́йкость = кле́йкість, ли́пкість.

Клейльщикъ, ца = кле́їльник, карю́чник. Чайч.

Клейме́ніе = значі́ння, таврува́ння, штемпува́ння.

Клеймёный = зна́чений, тавро́ваний, штемпо́ваний. — Онде злодій штемпований, он розбійник катований. К. Ш.

Клейми́ть = клейни́ти (С. Л.), значи́ти, таврува́ти, штемпува́ти.

Клейно́ = клейно́ (С. Л.), зна́к, тавро́, штемп. — А клейно на тих мірах врядовее положити мають. Ст. Л. (Овець на Україні клейнять надрізуючи вуха, і кожний знак має свою назву притьмо́ —, скі́сок \, поро́тина |, стрі́лка V, ку́лька ○, ерле́ць > або <, ви́щик (, пі́чка ⌊, соро́ча ла́пка /|\, підрі́зка — надрізують пів уха. — Коней і волів зна́чуть цифрами, літерами або кривульками, вишікаючи на шерсти, все те зветь ся — тавро́. Птиць значуть — надрубуючи кігті або надрізуючи полотенце, що зветь ся — поро́тина). Ман.

Кле́йстеръ = кле́йстер, (з житного борошна) — пі́спа. С. З.

Клеи́ть, ся = клеї́ти, ся, карю́чити, ся. (С. Пав.). — Я вшиватиму, а Василь нехай карючить спинки в книжок. Чайч. — Дѣло кле́ится = ді́ло до́бре йде́. — Не кле́ится = не йде́ в лад.

Кле́йщикъ = д. Клейльщикъ.

Клекъ = 1. жа́бур, жабури́ння (жабъяча икра; так зоветь ся теж і жабъяче гніздо).
2. гультя́йство, пога́нці. — Собрали́сь что ни клекъ и разби́ли каба́къ = зібра́ло ся саме́ гультя́йство і розбі́ли шино́к.

Клёнъ, рос. Acer platanoides L. = клен, в піснях — клен-дре́во, здр. клено́к, одна деревина — клени́на. С. Ап. — Ой умру я, моя мамо, ой умру, зроби мині, моя мамо, з клен-древа труну. н. п. — На городі росла клинина така, що в дві обіймищі. Кн. — Клёнъ нѣме́цкій, А. Pseudoplatanus L. = я́вір. С. Ан. — Стоїть явір над водою. н. п.

Клепа́ло = д. Би́ло 1.

Кле́панъ = тоне́нькі і узе́нькі залізні або бляша́ні шта́би, ко́трими око́вують скри́ні то́-що.

Клепа́ть = 1. клепа́ти, збива́ти, ско́вувати. — Коваль клепле, поки тепле. н. пр.
2. клепа́ти (на ко́го), брехати, оббрі́хувати (кого).

Клёпка = 1. клепа́ння.
2. кле́пка. С. З. — Поноси відро до бондаря — нехай перемінить оцю клепку.

Клерова́ть = ціди́ти, проціжувати, очища́ти (про рідке що).

Клёстъ, клесто́вка, пт. Loxia curvirostra = кривоні́с. С. Пар.

Клёцка = галу́шка. С. Аф. З.

Клешня́, Chela = клешня́, мн. кле́шні (у рака).

Клеща́къ, ком. Forficula = щи́павка.

Клещеви́на, рос. Ricinus communis L. = рай-де́рево, дрисли́вий біб. С. Ан.

Клещено́гій = клишоно́гий, чеверно́гий.

Клещи́ = 1. кліщі, обце́ньки (С. З.), рак, деревъяні — ле́щата. С. З. (струмент для тримання або витягання).
2. кліщі́ (у хамута).

Клещине́цъ, рос. Arum maculatum L. = ко́зяча борода́. С. Ан.

Клещъ, ком. Acorus redivivus = кліщ. — Кліщі з дуба посипадали, головоньку покусали. н. п.

Кли́каніе = кли́кання, гука́ння.

Кли́кать = кли́кати, гука́ти. — Кличу, кличу — він не йде, нехай же він пропаде! н. п. — Гукни на його — нехай іде.

Кли́каться = перегу́кувати ся.

Клику́ша = крикли́виця, наві́жена, причи́нна, навісна́, біснува́та. — Тільки що засьпівали херувимську, як почала якась біснувата несвоїм голосом несамовито кричати.

Кликъ = крик, гук, гука́ння.

Клини́ть = 1. клинцюва́ти, клинува́ти (розколювати, забиваючи клин).
2. плі́шити, заплі́шувати. С. Аф. (забивати клин, щоб держалось). — Заплішни сокиру.

Клино́къ = 1. клине́ць, клино́к, (що забиваєть ся, щоб краще держалось) — за́плішка (С. Аф.), в одежі — косячо́к (С. З.).
2. лі́зко, залі́зко (шаблї то що).

Кли́нокъ = д. Клино́къ 2.

Клинообра́зный = клинова́тий.

Клинцова́ть = клинцюва́ти (набивати клинцями стіну).

Кли́нчатый = клинова́тий.

Кли́нчикъ, кли́нышекъ = д. Клино́къ 1.

Клинъ = кли́н, (залізний) — глоба́, (для конопачення) — глобня́, (деревляний, що забивають, щоб краще держалось) — за́плішка, (в одежі) — КОСЯ́К (С. З.).

Кли́рикъ = духо́вний; причетник.

Кли́росъ = кри́лас. — На два криласа не можна сьпівать. н. пр. — На криласі стане та й сьпіває з дяком таки. К. Ш.

Клиръ = духове́нство, духо́вні.

Клисти́ръ = проми́вка; ду́дка (Ніс.), леватина (Прав.). — Пробі кричав на живіт, доки не зробили йому промивки, зараз і полегшило. Кн.

Кли́торъ, анат. Clitor = селе́н, ка́чка (С. Жел.).

Кли́чанинъ = гучо́к, кли́кач (С. Пар.). — Оточили ліс і зараз нарядили гучків похати звіря.

Кли́чка = при́кладка, при́звіще, на́зва, на́звище (Чайч.). — Як склепле призвіще, так з ним і в домовину ляжеш. Кн.

Кличъ = по́клик. — Поклик до братів Славъян. Стар.

Клобу́къ = капту́р, а власне намітка чернеча. — Инокиня, которая от монастира утечет, тратить каптур. Б. Н.

Клока́стый = кудла́тий, пелеха́тий.

Клокати́ть = ку́длати, кудо́вчити, па́тлати.

Клокота́ніе, кло́котъ = кле́кіт, клекотіння, бу́лькот, булькотіння.

Клокота́ть = клекотіти, булькотіти (С. Ш.). — Смола там в пеклі клекотіла. Кот. — Сонце хвилю червони́ть; перед ними море миле гомонить і клекотить. К. Ш.

Клокъ = пук, здр. пучо́к, жмут, здр. жму́тик (С. Аф. З.), па́смо, волосся — чупри́на, чуб, пе́лех, у Запорожців — оселедець, сіна або що на вилах — нави́лок, нави́льник, нави́лля, паперу, тканини то що — шмато́к, кла́поть, здр. кла́птик. — Так жмут конопель і вирве. К. З. о Ю. Р. — Жмут шовку. С. З. — Видрав цілу чуприну. — Взяв клапоть паперу і написав. — Подрав свиту, так клапті і висять.

Клони́ть, ся = 1. хили́ти, нахиля́ти, гну́ти, ся, схиля́ти ся. С. З. Л. — Лихо люди, всюди лихо, нігде пригорнуть ся: Куди, кажуть, хиле доля, туди й треба гнуть ся. К. Ш. — Хиліте ся густі лози, відкіль вітер віє. н. п. — **Къ чему́ э́то кло́нится?** = до чо́го воно́ йде́ (або йдеть ся?). — Я вже бачу до чого воно йде, та навтікача.

2. бли́зити ся, наближа́ти ся, надхо́дити. С. Л. — **День кло́нится къ ве́черу** = надхо́дить вечір, вже бли́зько вечір. — Сонце низенько, вечір близенько. н. п.

Клопе́цъ, рос. Alectorolophus crista galli = бубовни́к, бря́згітка, конопля́ник, липчиця, (Гал.) — дзвіне́ць, звіно́чки. С. Ан.

Клопо́вій = блощи́чий.

Клопо́вникъ, рос. Ledum palustre L. = багно́, боло́тник, головоло́м. С. Ан.

Клопъ, ком. Cimex = блощи́ця. С. Аф. З. Л. — Блощиці иноді дуже вже напложують ся. Степ. О. — **Безкрылый древе́сный клопъ**, Pyrrhocoris aplerus = кова́лик. С. Жел.

Клоть = га́лка, я́блуко (на вітрячку або що).

Клохта́ніе = квокта́ння.

Клохта́ть = квокта́ти. С. З.

Клохту́нья = кво́чка. С. З. Л. — Квочка з курчатами.

Клочёкъ = пучо́к, жму́тик, чубо́к, кла́птик. (Д. **Клокъ**). — **Клочки́** = кло́ччя. С. З. — Клоччя так і висить.

Клочи́стый = д. **Клока́стый**.

Кло́чить, ся = д. **Клокати́ть**.

Клуби́ть, ся = клубота́ти, ся, клубочи́ти, ся, ви́хорити ся.

Клубни́ка, рос. Fragaria collina hortensis = полуни́ця, полуни́ці, половни́ця, полуни́чник. С. Ан. — Ой цьвіли, цьвіли та вже і поспіли ягоди полуниці, ой минають ся молодій Марусі улиці й вечерниці. н. п.

Клубни́ковка = полуни́цівка (наливка на полуницях).

Клубни́чка = полуни́чка.

Клубни́чникъ = 1. полуни́шник (місце, де росте полуниця, і ласий до полуниці).

2. д. **Клубни́ковка**.

Клубни́чный = полуни́цевий, полуни́шний.

Клу́бный = клубкови́й; клубови́й. (Д. **Клубъ**).

Клубъ = 1. клубо́к. — То під ясне небо луна забігає, а димом по полю клубками качає. н. п. — Відьма перевернула ся клубком, та й покотила ся. н. к. — Сюди смик, туди скок — напряди, діду, клубок. н. пр. — Прийдеть ся ниточка до клубочка. н. пр.

2. клуб, клюб (Гал.). — Паночки поїхали в клуб.

Клу́мба = гря́дка (квіток).

Клу́ша = 1. пт. Corvus monedula — га́лка. зб. га́лич.

2. кво́чка. — Надув ся, як квочка в дощ. н. пр.

Клы́ = 1. и́кли. С. З.

2. па́зурі, острогі́ (у півнів).

Клыка́стый = икли́стий, икла́стий, икла́тий. (Чайч.). — Вісім икластих свиней і двох ситих биків кривоногих. Піщинський.

Клыкъ = и́кла, мн. и́кли. С. З. Пав.

Клѣ́тка = 1. клі́тка, (для свійської птиці) — ко́єць, ку́ча, (на шпаків) — шпакі́вня. — Накупив гусей повен коєць. — Треба курей повкидати в кучу. Чайч.

2. (в тканині) — ка́рта, ґра́тка, кра́тка, клі́тка.

Клѣ́точка = клі́точка.

Клѣту́шка = здр. від сл. **Клѣть**.

Клѣтча́тка, анат, Tela cellulosa = плі́ва́.

Клѣ́тчатый = карта́тий (С. Л.), карта́цький (С. Л.), к(ґ)ратча́тий (С. Л.), к(ґ)ратча́стий. — А де ж твої, дочко, картаті плахти? н. п.

Клѣть = комо́ра, комі́рка, комірчи́на, хи́жа (М. Л.), хи́жка, хижи́на.

Клювъ, Rostrum avium = дзюб, дзьоб. С. Аф. З. Л. — Старий гусак наставив свою невеличку голову з червоним широким дзюбом. Фр.

Клюка́ = 1. ко́стур (палиця, ціпок загнутий), загострений — клю́чка, з булавою — кові́нька. — Діду Сидоре, собак бою ся! — А з костуром бабко! н. пр. — Візьми ключку та насмикай сіна. — Взяв ковіньку, пішов у свинки грати.

2. кочерга́, коцюба́ (залізна на заводах).

Клю́ква, рос. Vaccinium oxycoccos L., Oxycoccus palustris Pers. = журави́на, журави́ха, журахви́на. С. Ап.

Клюкова́тый = ключкова́тий, карлю́чковатий.

Клюковный = журави́ний, журахви́ний.

Ключеви́на = 1. боло́то (від не проточного джерела), моча́р.

2. дірка в замку́.

Ключево́й = 1. ключо́вий, від ключа́. (д. **Ключъ** 1.).

2. джерело́вий, крини́шний, крини́чаний. — Ой шлють мене по воду по кринишную, мене молоду непривишную. н. п.

Клю́чикъ = здр. д. під сл. **Ключъ**.

Ключи́ца, анат. Clavicula = ду́жка, пе́репело. (Чайч.). — Дивлю ся, що воно в перепелах — чи не вибито. Ніс.

Клю́чникъ = клю́шник, комірни́к, ша́хварь (Ев.).

Клю́чница = клю́шниця, господи́ня, оконо́мка.

Клю́чничать = клюшникува́ти, шахварюва́ти.

Ключъ = 1. ключ, здр. клю́чик. — Загубив ключ від скрипі. — Ключем попатягував струни. — Візьми ключ та приверни гайку. — Ключем вирвав зуба. (В пилці) розві́дка. — **Ходи́ть въ ключа́хъ** = д. **Клю́чничать.**

2. джерело́, же́рело, дже́рело, здр. дже́рельце, жи́ла, живе́ць, (роскопаний) — ко́панка, (оброблений) — крини́ця, керни́ця, здр. крини́ченька, (де саме бье вода) — криничо́вина. — Як напив ся, то до криниці задом обернув ся. н. пр. — Ой у полі криниченька, з неї вода протікае, ой там чумак молодечький сірі воли напувае. н. п. (Инші пр. д. ще під сл. **Исто́чникъ**). — **Бить ключёмъ** = джере́лом би́ти, ри́нути. — **Кипѣ́ть ключёмъ** = клекоті́ти.

Ключъ трава́, рос: Salvia aethiopis L. = ведме́же у́хо, ди́вина, ба́бки, ра́нник. С. Ац.

Кля́кса = жид, пля́ма (на папері від чорнила). — Схопив зразу перо та такого жида здорового посадив.

Кля́нчить = каню́чити, цига́нити.

Кляпе́цъ = д. **Кляпъ** і **Капка́нъ**.

Кляпи́къ = книп, книпе́ць (ніж шевський).

Кля́пикъ = здр. д. **Кляпъ**.

Кляпоно́сый = плесконо́сий.

Кляпцы́ = лабе́ти, самоло́в, ступи́ця. — **Попасться въ кляпцы́** = попа́стись в лабе́ти. — А що! попав ся в лабети!

Кляпъ = 1. за́тичка, цу́рка (паличка, котру затикають в пащу зьвірям, щоб вони не кусались або не кричали). — **Кляпъ тебѣ въ ротъ** = цить! зась! щоб тобі заціпило!

2. цу́рка (коротенька паличка, котра вживаеть ся в дитячій грі або для стягування чого). — Обшнурували кругом та ще й цуркою закрутили. — Цурка далеко відскочила за город.

3. попере́чка на ви́лах або на ра́тищі (щоб простромлений зьвір не доліз до мисливця).

Кля́пышъ = 1. за́стіжка (С. Аф.), шпо́нька (С. З. Л. Пав.).

2. здр. д. **Кляпъ**.

Клясть = клясти́, проклина́ти.

Клясться = присяга́ти, ся, заприсягати, ся, клясти́ ся, Бо́гом сьвідчити ся, бігма́ти ся (С. Ш.). — Присягаю небом, землею і пеклом. К. Д. — І ти мене покидаеш!... А ти ж присягав ся! К. Ш. — Присягались сліпці, що своїми очима бачили. н. пр. — Богом сьвідчить ся, а чорту душу запродав. н. пр. — Та не бігмай ся, бо гріх! С. Ш. — Він почав клястись, що не знаю чоловіка сього. К. Св. П.

Кля́тва = 1. клятьба́ (С. Л.), при́сяга, божі́ння.

2. проклі́н (С. Л.), прокльо́н. — Отцева і матчина молитва зо дна моря ратуе, а проклін у калюжі топить. н. пр.

Кля́твенно = під при́сягою, за при́сягою, присяга́ючись.

Кля́твенный = прися́жний.

Клятвопреступле́ніе = кривоприся́га. С. Жел.

Клятвопресту́пникъ, ца = кривоприся́жник, ця, кривоприся́жця. (Л. Сам.).

Клятьба́ = д. **Кля́тва**.

Кля́уза = кля́уза, ка́верза; карлю́чка.

Кля́узить = крути́ти, карлю́чки гну́ти.

Кля́узникъ, ца = круті́й, ка, крута́рь, ка, коверзу́н, ка́верзник, ця, карлю́чка (спільн. р.).

Кля́узничать = д. **Кля́узить.**

Кля́ча, клячо́нка = шка́па (С. З. Л.), шкапи́на, шкапі́ка (Чайч.), пати́ка (С. З.), хабе́та (С. Ш.), шевля́га, шкі́нька, шке́ндя. — Вівса шкапа з'їла, та й віз побила. н. пр. — Машталїр знай своїх патик поганя. Кв. — Перекинь штани на шевлягу (себ-то сядь верхи на шкапу), та біжи мерщій. Полт.

Кни́га = кни́га, кни́жка. — Він читає книжку. — Накупив багато книжо́к. — Все записано у книжці. — **Кни́га для чте́нія** = чи́танка. — Читанка, перша книжка після граматки. Зложив Хуторний. К. 1883 р. — **К. метри́ческая** = ме́трика. — Він не записаний у метрику. — **К. помина́льная** = грама́тка. С. Аф. — **К. родосло́вная** = кни́га родово́ду.

Книгопеча́таніе = друкува́ння.

Книгопеча́тникъ = друка́рь, дрюка́рь. — Дрюкарю! не дрімай: де треба, точку став. Б. В.

Книгопеча́тня = друка́рня. С. З.

Книгопрода́вецъ, книготорго́вецъ = книга́рь.

Книгопрода́вческій = книга́рський.

Книжёнка = кни́жка, книжчи́на. — Аби яка книжчи́на. Чайч.

Кни́жечка, кни́жица = кни́жечка.

Кни́жища = книжи́ще.

Кни́жка = 1. д. **Кни́га.** 2. д. **Желу́докъ** (3-й ж.). 3. д. **Бума́жникъ.**

Кни́жникъ = 1. уче́ний.

2. д. **Грамоте́й.**

3. книга́рь.

Кни́жный = книжко́вий. — **Кни́жная ла́вка, кни́жный магази́нъ** = книга́рня. С. З. — Так приказок тих нема по книгарнях. К. Х.

Кни́жчатый = книжко́вий.

Кно́пка = гвіздо́к, цьвях, цьвя́шок (з великою і гарно обробленою головкою).

Кну́тикъ = батіжо́к. С. З. Аф.

Кнути́ще = батожи́ще (С. Аф. З.), бату́ра, бату́га (С. Аф.), батю́га (С. Ш.).

Кнутови́ще = пу́жално, пу́жально (С. З. Л.), пу́жало (С. З. Л.), бичи́сько (Под.). — Взяв чорт батіг, нехай бере і пужално. н. пр.

Кнутъ = батіг (С. Аф. З. Л. Ш.), пу́га (С. З. Л.), довгий — бич, бату́ра і д. **Кнути́ще**, довгий чередників або чабанський — байдара́ (С. Л.), гара́пник, козацький або для карання через ката — нага́й, ка, малаха́й, канчу́к, карба́ч. — Як є батько в хаті — мачуха як мати, скоро батько за поріг — мачуха за батіг. н. пр. — Батога з піску не уплетеш. н. пр. — Не з такою пугою до Криму ходити. н. пр. — Ляснула пуга над кіньми і гнїді понеслись мов на крилах. О. Мир. — Не втікає пес від калача, тільки від бича. н. пр. — Татар бусурменів малахаями, як череду, у полон заганяє. н. п. — Пан звелїв зібрати хлопів і десятого одшмагати канчуками. О. Ст.

Княги́ня = 1. княги́ня (жінка князева і володарка князівства).

2. молода́, (на весільному обряді) — княги́ня. — Князь з княгинею своєю господинею. Кв.

Княже́къ, рос. Atragene alpina L. = вьюне́ць. С. Ан.

Княжени́ка, княжени́ца = трава́ і я́годи рос. Rubus arcticus L. (з породи малини, що росте в північній Росії).

Княже́ніе = 1. князі́вство, кня́зство. — Всеволод, бажаючи уступити своє князївство братові Игорю. Бар. О. — Князї сідали на князївство по вибору. Бар. О. — Статут Великого князства Литовського. Ст. Л.

2. князюва́ння. — Се було за князювання Ярослава.

Кня́жески = по кня́зськи, по князько́му, по кня́жому.

Кня́жескій = князськи́й, князі́вський, княже́цький, кня́жий, кня́зів. — Віче вважало за собою право карати князївських урядників. Бар. О. — Палили козаки шляхетські двори і княжецькі замки. К. Ч. Р.

Кня́жество = 1. д. **Княже́ніе.**

2. ти́тул кня́зя.

Кня́жествовать, княжи́ть = князюва́ти, кня́жити. — Віче покликало до себе князювати Ізяслава. — Князювати у Київі сїв Чернїговський князь. Бар. О.

Кня́жій = д. **Кня́жескій.**

Княжна́ = князі́вна, княгі́вна. — Визволив князївну і оддав князю. н. к.

Княжо́й = д. **Кня́жескій.**

Кня́зевъ = д. **Кня́жескій.**

Князёкъ = 1. кня́зик (Чайч.), князько́, княжа́, князя́, княгня́, князя́тко. — А в танцї ходить княгня Іванко. н. п. — То в тій галері Алкан-Паша, Трапезонськеє княжа гуляє. н. д.

2. пта́чка Parus coeruleus, з поро́ди сини́ць.

3. бі́ла ми́ша.

Князь = 1. князь (володарь князївства або пан князського титулу).

2. молодий, (при весільному обряді) — князь (Д. **Княгиня** 2.).

3. гребінь (на покрівлї).

4. верхній брус на брамі.

Ко = до. — Він прийшов до мене.

Кобель, кобелёкъ = пес, песик. — Ізмерз, як пес. н. п. — Скаженому псові ступай ся з дороги. н. пр.

Кобенить = корчити.

Кобениться = корчити ся; викривляти ся, кривити ся.

Кобецъ, пт. Falco apivorus = кібець. С. З.

Кобузъ, пт. Falco pygargus = канюк. С. Пар.

Кобыла = 1. кобила, здр. кобилка, кобильчина, (при табунї) — стадниця, (що не була ще жеребною) — лошиця (С. З.). — Взяв карую лошицю. н. п.

2. кобила (дошка, на котрій катували).

Кобылица = д. **Кобыла** 1.

Кобылій = кобилячий. — Стукотить, гримотить кобиляча голова. н. к.

Кобылка = 1. кобилка, кобильчина. — Запріг кобильчину та й поїхав.

2. кобилка (в муз. струменті).

3. білик (у кушнірів, вичищати мезку).

4. кобилка, місток (С. Пар.), грудна кістка у птиць.

5. ком. Cicada — кобилка, коник.

Кобылочка, кобылушка = д. **Кобылка** 1.

Кобылятина = конина, кобилятина.

Кобысъ = вигран, дримба.

Коваль, ный = коваль, ський. — Дме, як міх ковальський. н. пр.

Ковальня = кузня, здр. кузенька. — А у тій же кузенцї ковалї кували. н. п.

Кованецъ = гак, здр. гачок (рибальський).

Кованіе = кування.

Кованый = кутий, кований. — Неначе срібло куте, бите і семикратне, перелите. К. Ш.

Коварный = лукавий, хитрий, облудний, зрадливий. — Його облудні думки я взяв за щирі. Кн.

Коварство = лукавство, хитрощі, облуда, підступ, частіше мн. підступи. — Знаряддя підступу і душогубства. К. М. Х. — Як би його, підступом узявши, вбити. К. Св. П.

Коварствовать = лукавити, лукавнувата, хитрувати.

Ковать = кувати, клепати, (коней) — підковувати, (про комах) — тріщати, сьвірчати. — Коваль клепле, поки тепле. н. пр. — Підкував коней тай поїхав.

Ковачество = ковальство, ковалювання.

Ковачъ = коваль.

Коверкать = корчити, кривити, мня калїчити, нівечити, псувати.

Коверкаться = викривляти ся, кривити с.

Коверникъ, ца = килимник, ця, коцарь, коцарка (С. З.), коверник, ця. (С. З.). — Жінка ткаля, дочка килимниця. С. З.

Коверный = килимовий, коцарний, коверний.

Коверъ = килим (С. З. Л.), коць (С. З.), ковер (С. З.), кобер (С. З. Л.), здр. килимок, килимець, коберець (С. Л.), з цупкої вовни — верета, веретка. — Будем жити, вино пити, яничара бити, а курінї килимами, оксамитом крити. К. Ш. — Лавки були хороші, липові, із спинками, ще й килимцями позастилані. К. Ч. Р. — Білим килимом все поле зима вже покрила. Кн. — Як підемо до церковцї, станем на кобері. н. п. — Нема ж мого миленького, нема мого серця, десь він буде ночувати в полї без коверця. н. п. Б.

Ковка = кування, (коней) — підковування.

Ковкій = ковний (С. Пар.), ковальний.

Ковкость = ковальність.

Коврига = хліб (крутлий), бухан, здр. буханець; скиба, скибка, шматок (хлїба). — Собака узяв з столу буханець хлїба. Чайч. — Одрізана скиба від хлїба — вже її не притулиш. н. пр.

Коврижка = 1. д. **Коврига** (здр.).

2. пряник (Лів.), пірник (Прав.), на меду — медяник (С. З.), медівник.

Ковровый = д. **Коверный**.

Ковчегъ = 1. д. **Кивотъ**.

2. корабель, ковчег Ноїв.

Ковшикъ = ківшик, корячок.

Ковшъ = ківш, коряк. — Яких тільки ковшів він не вирізував. Кн. — Знатимеш, почім ківш лиха. н. пр. — Коряк ріжків. С. З. — Льохи з винами, з медами обступили Запорожцї, та й тнуть коряками. К. Ш.

Ковъ, частіше мн. **ковы** = підступ, підступи, лукавство. — **Строить ковы** = підкопуватись під кого, чигати на кого, лиху думку мати.

Ковыль, рос. Stipa pennata L. = кійло, ковила, ковиль, шовкова трава, тирса. С. Ан. — Часом і межи кропивою росте кійло. н. пр. — Юрасько кійло косить, та до коника носить. н. п. — Вітер ковилу по степу розсипає. н. д. — Де пасли ся ваші конї, де тирса шуміла. К. Ш.

Ковыляніе = шкандибання.

Ковылять = шкандибати, шкітильгати

(С. З. Л.), колива́ти — По улиці вітер віє та сніг замітає, по улиці попід тинню вдова шкандибає. К. Ш.

Ковыра́ніе = колупа́ння.

Ковыра́ть = 1. колупа́ти, копирса́ти, ко́рпати (С. З. Л.), кописа́ти, чо́впати. — Не колупай печі. Кн. — Паличкою копирсає. С. З. — Не корпай в носї. Кн.
2. копирса́ти, парта́чити. — Вона не шие, а партачить.

Когда́ = коли́, як. — Коли ти прийдеш? Після обід, а то вже, як сонечко зайде, а коли можна, то й до обід. — Повинен слухати, коли тобі кажуть. — Коли Москаль каже: сухо — задубись по уха. н. пр. — **Когда́-бы** = коли́-б, як-би́, коб. (Под.). — Коли-б дав Бог! — Як-би мінї або сяк або так, як-би мінї запорозський козак! н. п. — Ой пішла-б я на музики, ко-б дав батько пьятака. н. п. — **Когда́ бы то ни было, когда́ попа́ло** = аби́ коли́, коли́ припаде́. — Маже коли припаде: і під Івана і під Степана. Кн. — **Когда́ либо, когда́ нибу́дь, когда́ ни е́сть** = коли не́будь, аби́ коли́. — Се можна зробить аби коли. С. Аф. — **Когда́-то** = коли́сь, коли́сь-то. — Колись і в наше віконце засьвітить сонце. н. пр. — Був колись оріх, а тепер свистун. н. пр. — Колись-то було, та тепер загуло. н. пр.

Когда́шній = коли́шній С. З. — Що вже його колишнім доріката. Ч. К. — Згадали чорт зна колишнє. Кот.

Ко́готь = кі́готь, кі́хоть, па́зур, здр. кі́хтик. — Здасть ся й мала пташка, та кігті гострі. н. пр. — Розгріба своїми кіхтями пісок на греблї. Ос. — Як кішечка підкраде ть ся, та й запустить пазурі в печінки. К. Ш. — Пазурі у спину загнав. н. к.

Когти́стый = кігти́стий, пазури́стий.

Когть = д. **Ко́готь.**

Ко́е-гдѣ = де́-де, де-не-де́, де-не-де́сь, поде́куди, місця́ми, місти́ною. — А блїдий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — Усе небо похмарило, де-де блищать зорі. С. Аф. — А там із року на рік стала подекуди пробивать ся трава, став рости де-не-десь шелюг. н. о. — Жито місцями посходило. — **Коѐ-како́й** = яки́й не́будь, аби́-яки́й, сяки́й-таки́й, яки́й-таки́й. — З його не аби-який чоловік вийде. — Сякий-такий панок, а про людей душа добряча. Кн. — **Ко́е-какъ** = аби́-як, як не́будь, сяк-та́к, так-ся́к. — Зробив аби-як. — Узяв сокиру, тай полагодив аби-як. С. Аф. — Сяк-так на косяк, аби не по людськи. н. пр. — **Ко́е-когда́** = коли́ не коли́, де-коли́, в ряди́-годи́. — Зовсім не пью горілки, хіба де-коли у сьвято. С. Аф. — І сліпа курка де-коли знайде зерня. н. пр. — **Ко́е-кто** = де́-хто, хто́сь. — У нас ніхто не бува, хіба коли не коли де-хто прийде. — **Ко́е-куда́** = де-куди́, аби́ куди́. — Мінї хоч аби куди, аби в хату, та на піч. Кн. — **Ко́е-что, коѐ-что** = де́-що, аби́-що, де́щиця, аби́щиця, щось. — Піду я, то може де-що зароблю. н. к. — Треба б робить де-що, так рука болить. С. Аф. — Позбірала дещицю, тай до міста. Кн. — **Ко́е-чего́** = де-чого́, аби́-чого́. — Багатий? — Багато де-чого не має. н. пр. — Йому хоч трохи, та мняса, мінї хоч аби-чого, та багато. Кн.

Ко́жа = 1. шку́ра (укр.), иноді — ко́жа, шкі́ра (Гал. С. З.), здр. шку́рка. — Кричить, аж з шкури лїзе. н. пр. — Коза з вовком тягала ся, тільки шкура зостала ся. н. пр. — Його салом, та по його ж шкурі і мажуть. н. пр. — *Части́ни шку́ри:* верхня — ли́чко, середня — зажи́вок, спідня — ніздря́. Мак. — **Гуси́ная ко́жа** = д. під сл. **Гуси́ный.** — **Змѣи́ная ко́жа** (після линяння) — лино́вище, лино́висько. — Линовище гадюче. Пр. — **Сыромя́тная ко́жа** = сири́ця (С. Л.), сире́ць (С. З.). — *Не ви́чинена або́ хоч ви́чинена та з во́вною або ше́рстю:* ягняча — сму́шок, з мертворожденого ягняти — ви́пороток, ви́порток, з того, що перелїтувало — перелі́ток, овеча — лиитва́рь, козлова — козли́на, козля́тина, з дохлої вівцї, облїзла — голи́ця (Сп.), коровьяча — ялови́ча, кінська — шкапо́ва, шкапо́вина, з старої вівцї — стари́ця. — *Ви́чинена для о́бувя або на які ви́роби:* това́р, (з телят або лошат) — опо́йок, (годовиків) — габе́лок, ви́росток (С. З. Л.), волова — ю́хта (С. Л. З.), кінська — шкапо́ва, шкапи́на. — *Зро́блений з тако́ї шку́ри:* опо́йковий, ви́ростковий, юхто́вий, шкапо́вий. — Купив товару на черевики. — Юхтові чоботи. С. З. — Чом, чорнобров, чом до мене не прийшов? Мабуть в тебе, чорнобров, чобіт не має? — Єсть у мене пара, єсть у мене дві, шкапові обидві. н. п. — *Части́ни ви́чиненої шку́ри:* від хвоста — хоз, дальше к голові — підпередова́, передова́, на шиї — оши́йок, під горлом — підго́рля, між рогами — зарі́зок, під черевом — по́ли, товста, на підошви — ремі́нь. — У шевцїв сї частини зовуть ся ще так (починаючи від хвоста): хоз, клубова́, сере́дня, па́хвиста, передова́, оши́йок. Василенко. — (Шматок старої шкури) — шкура́т (С. З.), шкурато́к, шкурлат. — Дметь ся, як шкурат на огнї. н. пр. — **Сдира́ть ко́жу** = білува́ти. — Беруть вони ту лошицю, теплу ще білують. Руд.

2. шку́рка, кожушо́к, лушпа́йка, лушпи́на, зб. — лушпи́ння (С. З.). — Зріже шкурку з яблука, та тодї й їсть. — Лушпиння з оріхів. С. З.

Ко́жаный = шкуратя́ний, шку́ряний, шкі́ряний, (як із якої шкури) — юхто́вий, шкапо́вий і т. д. д. під сл. **Ко́жа**. — Се ще тодї дїялось, як шкуратяні (або: шкуряні) гроші були. н. к. — Славні бубни за горами, а зблизька — шкуратяні. н. пр. — Шкуратяним капшуком чванить ся. С. З.

Коже́венный = чинба́рський, гарба́рський. (Прав.). — Кожух за пів милї чинбарським квасом пахне. Ос. — **Коже́венный заво́дъ** = д. під сл. **Заво́дъ**. — **Коже́венное деревцо́**, рос. Rhus Cotinus L. = рай де́рево, ско́мпія, ше́вське д. С. Ан.

Коже́вникъ = чинба́рь (С. З. Л.), кожумя́ка (С. З. Л.), гарба́рь (Прав.).

Коже́вничать = чинбарю(у)ва́ти, гарбарюва́ти.

Коже́вническій = чинба́рський, гарба́рський. (Прав.).

Коже́вничество = чинба́рство, гарба́рство. (Прав.).

Коже́вничій = д. **Коже́вническій**.

Коже́вня = д. **Заво́дъ коже́венный**.

Кожемя́ка = кожумя́ка, мне́ць, кожа́рь.

Ко́жица = 1. шку́рка (верхня частина шкури), личко (Мап.). — Хоч і дуже вдарив, але тільки зідрав шкурку.

2. шку́рка, шку́рочка, плі́вка. — А він спине зверху молоко, та тодї й каже: натягнув Бог шкурку, поки мати прийде. н. к. — Нічого вона так не любила, як плївку з молошної каші. Кн.

Ко́жный = шку́рний, шкі́рний.

Кожура́, кожури́на, кожу́рка = шку́рка, кожушо́к і т. д. д. **Ко́жа** 2.

Кожури́стый = товстоко́рий. — Товстокорий кавун.

Коза́ = 1. коза́ здр. кі́зка, кі́зонька. — **Ди́кая коза́** = сайга́к, суга́к (степова). С. З.

2. ко́зли (ноші у мулярів).

3. недо́жинки.

Козаки́нъ, коза́къ і т. д. = д. **Казаки́нъ, Каза́къ** і т. д.

Коза́чка = 1. коза́чка (жінка або дївчина козацького стану).

2. чепі́га (в плузї).

Козеле́цъ, рос. Scorzonera humilis L. = ра́нник, ужо́вник. С. Аф.

Козёлъ = 1. цап (С. З. Л.), козе́л, вивалашаний — перч (С. Л.). — Вуси честь, а борода і у цапа есть. н. пр. — Скубни громадського цапа за хвіст, от тобі і рукавиця. н. пр. — Здурів скажений цап, ріжки назад загнувши, махнув борідкою, замекав, заскакав. Гр.

2. козли́на, козля́тина, козло́ва шку́ра.

3. коби́лка, ла́вка, що на їй в старовину бито дїтей в школї.

Козе́льи рожки́, рос. Bidens tripartita L. = репъяшки́, соба́чі репъяшки́, череда́, приче́па, стрілки́. С. Ан.

Козе́льникъ, рос. Tanacetum vulgare L. = пи́жмо, навро́тич, при́воротень, корова́й, наворо́тень С. Ан.

Ко́зица = кі́зка, кі́зонька.

Ко́зій = ко́зячий, ко́зяний, кози́ний, кози́нячий. — Козячий кожух, вербові дрова — біда готова. н. пр. — Вербові дрова, а козиний кожух, то й випре дух. н. пр. — **Ко́зья мо́рда, ко́зій ростъ**, рос. Veronica Beccabunga L. = ібу́нка. С. Ан.

Ко́зка = кі́зка, кі́зонька.

Козлёнокъ = 1. козиня́, цапиня́.

2. д. **Козёлъ** 2.

Козли́на = д. **Козёлъ** 2.

Козли́ный = козля́чий, козло́вий, цапи́ний, ца́повий. — А чи в тебе, старий дїду, та козляча борода? н. пр. — Пропав нї за цапову душу. н. пр.

Козли́ть = ко́зи де́рти (погано і верескливо сьпівати).

Ко́злиться, око́злиться = коти́ти ся, око́тити ся. С. З. — Коза котить ся. — Коза окотила ся.

Козло́вня = хабата́рня (де чинять козлину і виробляють сапъяни).

Козло́вый = д. **Козли́ный**. — Козлові чоботи. — **Козло́вая борода́**, рос. Tragopogon pratensis L. = козе́лець, козе́льки, козе́льці. С. Ан.

Козлы́ = ко́зли, кобильни́ця (на котрій пиляють дрова), сте́люги, ришт (у бондарів).

Ко́злы = передо́к (у екипажа). — На передок зліз парубок і прибрав віжки до рук. О. Мир.

Козля́тина = козли́на, козля́тина.

Кознь, частіше мн. **Ко́зни** = д. **Ковъ**.

Козодо́й, пт. Caprimulgus Europaeus = ле́лик, леля́к, сплю́ха, дремлю́га. С. Л.

Ко́зонъ = д. **Ба́бка** 3.

Ко́зочка = кі́зка, кі́зонька,

Козу́ля, Cervus capreolus = са́рна. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Козы́ристый = кози́рний. — От у його козирна карта — повна рука козирів.

Козы́рка = 1. козиря́ння.
2. ко́зирь. — Пішов з козиря.

Козырну́ть = козирну́ти, покозиря́ти, зайти́ з ко́зиря.

Ко́зырь = 1. ко́зирь, той, що сьвітить — сьвітка. С. З. — **Открыва́ть ко́зырь** = сьвітити. — **Вымѣнять ко́зырь** = ви́сьвітити. — **Свои́ ко́зыри** (гра) = віз (К. Ст. 1887—6), візо́к (С. Аф. З.). — Давайте грати у воза.
2. ко́зирь, жва́вий, сьмі́ливий. — Козирь дівка! Кв.

Козыря́ть = 1. козиря́ти, ходи́ти ко́зиря, захо́дити з ко́зиря.
2. ха́яти, кобени́ти, корени́ти.

Козю́ля, козю́лька = д. Змій.

Козя́вка = ку́зька, кома́шка.

Козьеподо́бный = козува́тий.

Ко́й, ка́я, ко́е = яки́й, котри́й. — **Ко́й-гдѣ, ко́й-какъ, ко́й-кто, ко́й-что** і т. д. = д. **Ко́е-гдѣ** і т. д.

Ко́йка = 1. лі́жко (висюче на кораблях).
2. піл або тапча́н (замісць ліжка).
3. та́чка.

Ко́ка = ко́ко. — Ось тобі коко — курочка знесла. — **У него ко́ка съ со́комъ** = він ду́же бага́тий.

Ко́кать, ся, ко́кнуть, ся = 1. уда́рити, ся, би́ти, ся.
2. товка́ти, навби́тки би́ти ся (крашанками на Великодних сьвятах). — Дай, Боже, діждати — яйцями товкати. н. пр. — Давай навбитки бити ся.

Коке́тка = придзиґльо́ванка (С. З.), дженджури́ха, дженджури́ста, манїрниця. — Там придзиґльованки журились, що нікому вже підморгнуть. Кот. — Така вона дженджуриха: усьміхнеть ся, гляне, моргне — таки привабить до себе. Черн. Кн.

Коке́тливый = придзиґльо́ваний, дженджури́стий, манїрний. — Яка дженджуриста — купив я їй оксамитку, ще хоче й намиста. н. п.

Коке́тничать, коке́тствовать = манїрити ся, бісики підпуска́ти, пуска́ти (С. Ш.); лиця́ти ся, умізгувати ся (С. Ш.), хизува́ти ся. — Давай вона лицяти ся до його. н. к. — О вона така, як почне бісики пускати — хоч кому в око впаде.

Коке́тство = манїрність, лиця́ння.

Коклю́ха = веретено́, веретенце́.

Коклю́шъ = кашлю́к (С. Жел.). ки́гили, ко́клюш (С. Жел.). — А підняла ся на ноги — кір, гнїздочки та кигили, страшні заливні кашлї, підкошували дитячі сили. О. Мир.

Кокова́ть = кува́ти, куку́кати. — Почала вже зозуля кувати. — Як явір зелений головоньку склоне, зозуля кукукне, діброва застогне. н. п.

Коко́вка = до́вбня, довбе́шка. С. З.

Коко́нъ = гнїзде́чко, капшучо́к.

Кокота́ть = сокота́ти, цокота́ти (С. З.). — Кури сокочуть, у міх не хочуть. н. к.

Кокотки́ = щи́колотки (на пальцях). С. З.

Коко́тка = хльо́рка, пові́я, шльо́ндра, ку́рва (С. З.). — Вона у мене не хльорка, парубків не заманює, а чесно по божому кохає. Кн. — У Бога не без дурня, в селї не без курви. н. пр.

Кокоту́нъ, кокоту́нья = сокоту́н, цокоту́н, ха.

Коко́шить = би́ти, лупе́ти, лупцюва́ти і т. д. д. **Бить**.

Коко́шникъ = киба́лка або очіпок (у косковок). — Сховала під кибалку мичку, щоб не сьвітила ся коса. Кот.

Ко́кошъ = кво́чка.

Коксова́ть = перепа́лювати земляне́ вугілля.

Коксъ = ко́кус (перепалене земляне вугілля).

Коксу́нъ = поро́да ка́чки Anas clypeata.

Коку́шечій = зозу́лячий.

Коку́шка, пт. Cuculus canorus = зозу́ля, здр. зозу́лька, зозу́ленька, зозу́лечка. С. З. Л. Аф. — Ой ти, моя родинонька, не цурай ся мене, хоч сивою зозулею перекуй до мене. н. п. — Прилетіла зозуленька, та й крикнула: ку-ку! н. п. — Десь узялась сиза зозуленька, у головках сідала, жалібно кувала. н. д.

Коку́шкинъ = зозу́лин. — **Коку́шкины сапожки, башмачки́**, рос. Cypripedium Calceolus L. = жо́вті зозу́льки, череви́чки, зозу́лини череви́чки. С. Ан. — **Коку́шкины слёзки**, рос. Orchis latifolia L. = зозу́лини рушни́чки́, лю́бка, лю́бжа, O. militaris L. = зозу́льки, зозу́лині сльо́зки, лю́бка, любки́. С. Ан.

Кола́нецъ = черепо́к.

Кола́чъ = д. **Кала́чъ**.

Колба́ = 1. риба Cyprinus gobio — піскарь.
2. ба́нька (скляна, глиняна або метальова) з прямо́ю ши́йкою.

Колбаса́ = ковбаса́. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот. — Як би ковбасї крила, то луччого птаха не було-б. н. пр.

Колба́сникъ, ца = ковба́сник, ця,

Колба́сный = ковба́сний.

Колга́нъ = 1. відро́ з товстих клепок, на квас.

2. кори́то невеличке, видовбане з пня, на пійло телятам.

Колдова́ніе, колдовство́, колдова́ть = д. Волхвова́ніе і т. д.

Колду́нникъ, рос. Lycopodium clavatum L. = дереза́. С. Ан.

Колду́нница, колдуно́ва трава́, колду́ха, рос. Circaea lutetiana L. = відьмине зі́лля, о́сот. С. Ан.

Колдуно́въ = чарі́вників, чарівни́цький, відьмаків, відьма́цький, чаклуні́в, характе́рників, характе́рницький, знахаре́вий.

Колду́нъ = д. Волхвова́тель.

Колду́ньинъ = відьмин, чаклівни́цин, зна́харчин.

Колду́нья = д. Волхвова́тельница.

Колеба́ніе = 1. колиха́ння, хита́ння.

2. вага́ння (С. Л.), непе́вність.

Колеба́ть, ся = 1. колиха́ти, ся, хита́ти, ся, колива́ти, ся, гойда́ти, ся, хві́яти, ма́яти, ся, хилита́ти, ся. — І вітер не віє і гилля не колише. н. п. — Не білая билиночка в полї коливаєть ся. н. п. — А без долї біле личко — як квітка на полї: пече сонце, гойда вітер. К. Ш. — Вітер віє, гилля має. н. п. — Вітер траву хилитає. н. п. — Старословянська рівноправність стала хитати ся і вироблювати ся нерівність станів. Бар. О.

2. вага́ти ся (С. Л.), вагува́ти ся (Фр.), хита́ти, ся, хиля́ти, ся, варува́ти ся (С. З.), ковба́сити ся. — Не будеш більше вагуватись, чи так, чи так тобі їти. Пч. — Козаченьку! сватай не варуй ся. н. п.

Колеблю́щійся = д. Зыбкій 1.

Колева́тый = жорстки́й, тверди́й, цупки́й, шкарубки́й (про шкури).

Коле́истый = колїїстий.

Коленко́ровый = перкале́вий.

Коленко́ръ = перка́ль.

Колери́стый = кольори́стий.

Ко́леръ = ко́лїр.

Колеси́ть = 1. колува́ти. С. З. — Хто колує, той дома ночує, а хто дуже простує, той дома не ночує. н. пр.

2. говори́ти на здога́д, бра́ти на об'їздку. — Ти не бери на об'їздку, а кажи просто, як перед Богом. Кн.

Колеси́шко = колїсце́, колїща́, тко.

Колесни́къ = колїя́.

Колёсникъ = колїсни́к, колодїй (С. Л.), сте́льмах. (С. З.).

Колесни́ца = колїсни́ця.

Колёсный = колїсни́й, колови́й. — **Колёсная мазь** = коло́мазь. — Панї, як панї, та до підошов коломазь пристала. н. пр.

Колесо́ = ко́лесо, ко́ло, здр. колїсце́, колїща́, тко. — Треба, як пьятого колеса до воза. н. пр. — Оглядай ся на заднї колеса. н. пр. — Ой зійди, зійди, ясний місяцю, як млиновсе коло. н. п. — (Колесо без обода) — острога́. — **Зубча́тое колесо́** = пальцове́, па́лешне ко́лесо. — **Махово́е колесо́** = гонча́к (у млинї). — **Наливно́е к.** = корча́к (С. Пар.), маленьке — медве́дик. (Ніс.). — Крутить ся, як медведик у млинї. н. пр. — **Подошве́нное, подливно́е, подо́швеное, по́чвенное к.** = підспі́дник, підсубі́йок, підсубі́йник. (Так зоветь ся і самий млин з таким колесом). — **Шлифова́льное к.** = точи́ло. С. Жел. — **Колесо́ сча́стія** = хворту́на (С. Ш.), до́ля. — (4 колеса до воза) — стан колїс.

Колесова́ть = колесува́ти (катувати на колесї).

Колесо́вина = д. Колесни́къ.

Колесово́й = д. Колёсный.

Колесцо́ = колїсце́, колїща́, тко.

Коле́чко = обіде́ць (С. З.), пе́рстеник, каблу́чка, обру́чка. С. З. — І перстеник у Варвари невістцї достала. К. Ш.

Колея́ = ко́лїя.

Ко́лика = коль, ко́лька, (в животї) — заві́йна, завійни́ця, (в кишках) — со́няшницї, (в пальцях від холоду) — за́шпари, (в ухах) — цурува́ння. — Колька в боки коле. С. З. — Завійниця всунула ся в боки. С. З. — Щоб тебе завійна ухопила! С. Аф. — Соняшницї зняти. С. З. — Ще й досї зашпари щемлять. Кот.

Колирова́ть = щепи́ти, прище́плювати, колїрува́ти, очкува́ти. (Останнї два дієслова на Українї прикладають ся власне до щеплїння брунькою — очком).

Колиро́вка = щеплїння, прище́плювання, колїрува́ння.

Коли́чественный = скількови́й, числови́й.

Коли́чество = скі́лькість, кі́лькість (С. Жел.), число́ (С. Пар.), чи́сленність. — Ми вже бачили причини, що побільшали скількість козаків. Бар. О. — Панам зручнїше було правити земельні умови з меншою численностю людей. Кн.

Ко́лка = 1. коло́ння, штрика́ння, шпига́ння.

2. руба́ння (на при. дров).

Ко́лкій = 1. кілки́й. — Кілкі дрова.

2. уразли́вий (С. Л. Ш.), колю́чий, ущипли́вий (С. Ш. З.), шку́льний (С. З.), шкулки́й, доткли́вий. (С. З.). — Речі доткливі, ущипливі. С. З. — Колюче слово його — наче те шило. Кн. — Вона й рота до мене не розявить без шкулкого слова. Кн.

Ко́лко = уразли́во, ущипли́во, ущи́пле, шку́лко. — Ущипле в тім писаню мовить.

Ко́лкость = 1. кілкість.

2. уразли́вість, ущипли́вість, шку́лкість.

Коллегіальный = колегі́йний.

Колле́гія, колле́жскій = коле́гія, колегі́йний. — **Колле́жскій Регистра́торъ, Секрета́рь, Ассе́ссоръ, Совѣтникъ** = урядо́вці 14, 10, 8 і 6 ра́нґу.

Коллекти́вный = ґуртовий.

Колле́кція = збір, збірка.

Коллодіюмъ, Collodium = спаю́н. С. Жел.

Колобо́къ = 1. бухане́ць. 2. голо́вка. (Д. **Карава́й** 1 і 2).

Колобро́дить = колобро́дити (С. З.), бро́їти (С. Ш.), веремія крути́ти. — Цілу нічку колобродить, за собою челядь водить. н. п. — Ой ти крутиш веремія, а я б сказав, та не вмію. н. п.

Ко́лобъ = д. **Карава́й** 1 і 2).

Коловоро́тъ = 1. све́рдел, све́рдло (коловоротне).

2. д. **Водоворо́тъ**.

Коловра́тный = 1. коловоро́тний.

2. змі́нний, перемі́нний, непе́вний, нестате́чний.

Коловраще́ніе = кружа́ння, колува́ння. (С. Пар.).

Колово́й, ко́ловый = 1. кілкови́й.

2. тични́й. С. Ш. — Тична квасоля.

Коло́да = 1. коло́да, пень (одрубаний). — **Чере́зъ пень коло́ду вали́ть** = роби́ти що аби́ як.

2. кори́то, жо́лоб (зроблене з колоди).

3. домови́на, труна́ (видовбана з колоди).

4. гло́вень (верхній одвірок); поріг. — **Коло́да ве́рхняя и ни́жняя у двере́й** = гло́вень і поріг.

5. частіше коло́дка — ди́би, здр. ди́бки, диби́ці, дибя́та, скрипи́ці, скрипи́ця, коло́да, частіше — коло́дки, ґуса́к (Кіев. Ст. 1885 — XI — 552). — Тоді будеш знати, як будуть карати і на ноги і на руки диби надівати. Ой на ноги дибки, на руки дибиці, — оце ж тобі, джиґуне, гарні молодиці: ой на ноги дибки, на руки дибята, оце ж тобі, джиґуне, гарнії дівчата. н. п. — Не ставало в них кайданів, — забивали в дибки. К. Д. — Вдовиченка ледащицю забили в скрипицю та й повезли до прийому. К. Ш. — Ноги в колодки забити. С. З.

6. коло́дка (дуже довга сьвічка, що засьвічуеть ся в піст).

7. коло́да, та́лія (С. Ш.). — Не повна талія карт. С. Ш.

Коло́дезный = коло́дяжний; кри́нишний. Колодяжна вода. С. З. — Послав по воду, по кринишную мене молодую, не привишную. н. п.

Коло́дезь, частіше **коло́децъ** = коло́дязь (С. З.); не глибокий — крини́ця, керни́ця. (Д. під сл. **Исто́чникъ**).

Коло́дка = 1. коло́дка і т. д. д. **Коло́да** (здр.).

2. копи́л, копило́, зд. копи́лля, коло́дка (у шевців). — На одно копило чорт усіх Ляхів строїв. н. пр. — Швець копилом хату перекинув. н. пр. (Кажуть, як усі замовкнуть). — Розгубивсь, як швець з копиллям. н. пр.

Коло́дникъ = д. **Ареста́нтъ**.

Коло́дническая = д. **Ареста́нтская**.

Ко́лозень = у́лик, коло́дка, борть.

Колоко́ленка = дзвіни́чка.

Колоко́ленный = дзвіни́чний.

Ко́локолъ = дзвін, здр. — дзвіно́к, дзво́ник, дзво́ничок, поб. дзвони́ще, дзвоня́ка, мн. — дзво́ни. С. Аф. З. Л. — Піп у дзвін, а чорт у калатало, тай каже, що його голосніше. н. пр. — Десь великий дзвін лили і пустили таку поголоску, щоб голосніший був. н. пр. — Та вдарили зразу у великий дзвін, се ж по тому чумакові, що ходив на Дін. н. п. — Ой у неділю рано по раненько усі дзвони дзвонять. н. п. — **Вѣчево́й ко́локолъ** = д. під сл. **Вѣчево́й**.

Колоко́льникъ = дзвіни́к (С. З.), дзвоно́лій, дзвоня́р. С. Пар.

Колоко́льный = дзвонови́й. — **Колоко́льный ма́стеръ** = д. **Колоко́льникъ**.

Колоко́льня = дзвіни́ця, здр. дзвіни́чка. С. З. Л. — До утрені завив з дзвіниці великий дзвін. К. Ш. — Дметь ся, як пугач на дзвіниці. н. пр.

Колоко́льчатый = дзвінча́стий, дзвінкова́тий.

Колоко́льчики = рос. 1. Campanula L. — дзвоно́чки, дзвонки́, дзвіно́чок, дзво́ники. 2. Aquilegia vulgaris L. — голубки́, дзвоно́чки, о́рлики, оксами́т. С. Ан. — **Колоко́льчики павили́шные, повели́чные**, рос. Convolvulus L. = бері́зка, пові́йка, павути́ця. С. Ан.

Колоко́льчикъ = дзво́ник, дзвіно́к, дзво́ничок. — Усе з дзвоником їздить. К. Х. — **Колоко́льчикъ полево́й, лугово́й, лѣсно́й**, рос. Campanula glomerata L. = скавйтник, ску́чень, ску́пник, страхополо́х. С. Ан.

Колоко́льщикъ = д. **Колоко́льникъ.**

Коло́къ = кіло́к, кіло́чок.

Коло́льщикъ = колі́й (Кр.), коля́р. С. Жел. — Піде порося до коліїв. н. пр.

Ко́ломазь = коло́мазь. С. З.

Коло́минка = калама́йка. — Каптан з китайки і пояс з каламайки. Кот.

Колонизаторъ = оса́дчий. С. Л.

Колониза́ція = оса́дництво. — В Познанщині поступає скоро справа німецького осадництва на польській землі. Бат.

Колонизировать = оса́жувати, осади́ти. С. З. — Наш край людьми осадили. С. З. — Почали вони осажувати слободи. Кн.

Колони́стъ = колони́ст (із перших) — оса́дчий. С. Л.

Коло́нія = коло́нія, оса́да, слобода́. (Перше слово прикладаєть ся звичайно до чужоземців).

Коло́нна = 1. стовб, стовп, слуп. С. З. Л.

2. батова́ (в козацькому війську). С. Аф. Ев.

Колоси́стый = колоси́стий, (про про́со) — волоти́стий. С. Аф. — Хвилюють ся жовті ниви житом колосистим. К. Д.

Колоси́ться = колоси́ти, викида́ти ко́лос. — Тоді саме жито колосило ся. Кн. — Жито почало вже викидати колос.

Колосни́къ = 1. рос. Elymus arenarius L. = колосня́к, ди́кий ячмінь. С. Ан.

2. колосни́к, ру́шт (Вол. в горнах).

Колосни́ца, рос. Stachys L. = чисте́ць, чистя́к, счи́сток, жабрі́й. С. Ан.

Ко́лосный = колосови́й.

Колосова́ть = гарма́нити, гарманува́ти (молотити хліб возами або кіньми).

Колосса́льный = величе́зний.

Ко́лосъ = колос, здр. — колосо́к, колосо́чок (на пр. жита, пшениці то-що), проса — во́лот (С. Аф.), во́лоть (С. Л.), здр. волосто́к, волото́чок (С. Аф.), поб. — волоти́ще, волотя́ка (С. Аф.), зб. воло́ття, воло́стя (С. Аф.), на ниві після жнив — о́кид.

Колосяно́й = колосови́й.

Колоти́ло = калата́ло, калата́йло, клепа́ло, сту́кало, стука́чка, торо́хкалка. — Піп у дзвін, а чорт у калатало, та й каже, що його голоснїше. н. пр. — Сторож перестав стукати у стукачку. К. З. о Ю. Р.

Колоти́ть, ся = би́ти, ся, колоти́ти, ся, лупи́ти, лу́щити, товкма́чити, лупцюва́ти і т. д. д. **Бить.**

Коло́тіе = колоття́ і д. **Ко́лка.**

Ко́лоткій = вибо́їстий, грудкова́тий, хряпки́й. — Путь був грудковатий; снігу нема, вдарив мороз, дорогу після дощу розмісили, вона й взялась грудою. Кн.

Колото́вка = 1. копи́стка.

2. плету́ха, бреху́ха, слизькоязи́ка.

Колоту́шка = 1. д. **Колоти́ло.**

2. до́вбня, довбе́шка. — Як хвате довбнею по голові. н. к. — Носить ся, як дурень з довбнею. н. пр.

3. стуса́н, штурхане́ць. — А вже тому хлопцеві у шевця, то що-дня достаєть ся штурханців.

Колоты́рить = 1. крамарюва́ти (дрібъязком)

2. плести́, бреха́ти, бре́хні перено́сити.

Колоты́рка, колотырница = д. **Колото́вка** 2.

Колоты́рникъ, колоты́рь = брехун, бреха́чка, плету́н, слизькоязикий.

Колоты́рничать = д. **Колоты́рить.**

Коло́ть, ся = 1. коло́ти, ся, шпига́ти (С. Л.), штрика́ти, шти́рх(к)ати (С. Л.). — Кольнула чи не кольнула раз голкою, — уже й кидай роботу. Чайч. — Підколола собі палець шпичкою. Чайч. — Правда очі коле. н. пр. — Штрикнув шилом. — Штрикнув виделкою у мясо. Чайч. — Шеншине дуже колить ся. — Колоти кабана. — Почало мене штигати в грудях. — Закололо в боці.

2. доріка́ти, докоря́ти (С. Л.), кори́ти, цьвікати в о́чі.

Колотьба́ = 1. д. **Ко́лка.**

2. бідува́ння, злидні.

Коло́тье = д. **Ко́лка** і **Ко́лика.**

Колпа́къ = 1. ковпа́к (гостроверха шапка, скляна або метальова покришка). — Під одним ковпаком сімсот козаков. (п. з. = сонашник.)

2. те́лепе́нь, тюхті́й, роззя́ва.

Колту́нъ, мед. Plica Polonica = ковту́н (С. З.), ковтю́х.

Ко́лча = клишоно́гий, криви́й, кульга́вий (Кн.), куля́вий (С. Л.).

Колча́нный = сагайдако́вий.

Колча́нъ = сагайда́к, сайда́к. С. З. — Гей виїхав пан Ревуха в чистий степ гуляти, перевісив через плечі сагайдак багатий. н. п. — Стріл з сагайдака взяли два десятки. К. Ст. — Колишні мали сагайдаки і стріли з площинами. Л. С.

Колченогій, колченожка = д. **Ко́лча**

Колчено́жить, ко́лчить = шкандиба́ти, шкітильга́ти. — По улиці вітер віє та сніг замітає, по улиці по під тинню вдова шкандибає. К. Ш.

Колъ = 1. кіл, здр. кіло́к, кіло́чок, поб. коля́ка, зб. кілля, па́кіл, па́ля, (забитий, щоб припинати) — при́кол, при́колень, (дуже загострений) — гострокіл, (тонкий, невеличкий) — пати́к, пати́чок, (тонкий та високий) — ти́чка, тичи́на, тичи́нка, (замісць вил) — штиль, (в санках) — рожо́н, (з тину) — кіл, коля́ка, тини́на, (що до його привъязують порон або пліт) — ра́ло. — Серця на приколень не припнеш. н. пр. — Штилї, що солому носять. Номис. С. З. — А довбня, як скоче з штиля, та її по потилицї. Сп. — Хіба рожна ти захотів? Кот. — Чи не той то хміль, що по тичинї вьеть ся? н. п. — А в мого двора нема ні кола, тільки росте один кущ калини, та й та не цьвіла. н. п. — **Посади́ть на́ колъ** = посади́ти, настроми́ти на па́лю. — Розбишак посадили на палю. С. З.

2. кіло́к, сіка́ч (С. Пар.).

Колыбе́лка = д. **Колыбе́ль 1.**

Колыбе́ль = 1. коли́ска, здр. коли́сочка, коли́сонька. С. З. Л. — Яке в колиску, таке і в могилку. н. пр. — Те сонечко, що бачило тебе у колисцї, побачить і в домовинї. О. Мор.

2. ро́ди́на (С. З.), коли́ска.

Колыбе́льный = колиско́вий. — Колискових пісень не багато.

Колыма́га = ридва́н, ковче́г.

Ко́лышекъ = кіло́к, кіло́чок і т. д. д. **Колъ**, загнутий — клю́чка. — У сієї близенької рушник на кілочку, а в тієї далекої брівки на шнурочку. н. п.

Колы́шка = кала́чик, баране́ць (закрутка на новій вірьовцї). — Розкручуй добре, щоб баранців не було. — **Гнуть колы́шки** = теревенї гну́ти, пра́вити.

Коль = як, коли. — Як прийде — скажи йому. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. н. п.

Ко́лье = кілля, па́кілля, ти́ччя (С. Ш.).

Кольево́й = кілкови́й.

Кольми́ па́че = тим па́че (Кн.), на́дто, тим більше. — Молодому, а надто дурному доводить ся прощати. Чайч.

Кольну́ть = кольну́ти, заколо́ти, шпигну́ти, штрикну́ти і т. ч. д. **Колоть**. — Закололо у бік.

Кольцево́й = 1. кільча́тий. — Кільчатий ланцюг.

2. перстеньо́вий, каблу́чковий. — Перстеньовий камінець.

Кольцеобра́зный = кільча́тий, каблучкова́тий.

Кольцо́ = 1. кільце́, о́бід, каблу́чка, (залїзне для скріпи) — ри́хва, (у коси) — пя́тка. — Ворота на каблучках. — Щедрик-ведрик! дайте вареник, грудочку кашки, кільце ковбаски! н. п.

2. пе́рстінь, здр. перстни́к, перстени́к, обіде́ць, каблу́чка. — **Вѣнча́льное, обруча́льное кольцо́** = обру́чка. С. З. — На руцї у його повно перстнїв та каблучок. Кн.

Кольча́тый = д. **Кольцево́й 1.**

Кольчу́га = па́нцир (кільчатий).

Кольчу́жникъ = панцирник.

Ко́льщикъ = дрово́ру́б.

Колѣнко = колїно.

Колѣно, мн. **колѣни** = 1. колїно, мн. колїна. — **Въ колѣно, по колѣно** = по колїна. — Грязюка по колїна. — **На колѣни, на колѣняхъ** = навко́лїшки, навко́люшки, навко́льки, навко́лїшках. — — А вона впала навколїшки, та й давай Богу молитись. н. к. — А вони його цїлують та на навкольки перед ним падають. н. к. — Ви вмієте і плакать і божить ся і раді стать на вколюшки. І. Г. — Дід навколїшках молить ся в церкві. Кн.

2. про рослини, про пісні — колїно, частїше колїнце, (про хлїбові рослини) — пя́тка. — Одрізав очеретину саме на колїнцї. — Проспівав одно колїно.

3. рід, колїно, поколїння. — Бо я панського роду, не ходила боса з роду. н. п. — З нашого роду не було злодія. Кн. — Поколїння поколїнню об тобі роскаже і твоя, Кобзарю, слава не вмре, не поляже! Кулик. Ос.

Колѣнчатый = колїнуватий.

Колѣть = 1. дубі́ти, ду́бнути, деревяні́ти. — Руки від холоду дубіють.

2. ги́нути, до́хнути, здиха́ти. — Вівцї дохнуть.

Колю́ка, рос. Carlina vulgaris L. = одкасни́к.

Колю́честь = колю́чість.

Колю́чій = колю́чий, ко́лький, шпичакува́тий, остькува́тий. — Тай колюча в тебе борода. Чайч. — Колючого слова зроду він не скаже. Кн. — Мужича правда колюча, а панська на всї боки гнуча. н. пр. — Колько по стернї йти. Чайч. — Колючий терен. — Остькувата борода.

Колю́чка = 1. колю́чка, шпи́чка. — На репяху багато колючок.

2. рос. Carduus gaertn. — будя́к, драпа́ч, чортополо́х, C. crispus L. — будя́к, хра́буст, C. nutans L. — будяки́, репя́х, репяхи́. С. Ан.

Колю́шка = 1. риба Gasterosteus aculeatus (pungitius) — колю́чка. С. Жел.

2. рос. Eryngium planum L. = будячо́к, си́ня колю́чка, си́ні колючки́, микола́йки, микола́йці, микола́йчики, лю́бка, зюбки́, перено́с-зілля. С. Ан.

Коляда́ = колядува́ння, коля́дки.

Колядова́ть = колядува́ти (під Різдво і на різдвяних сьвятах, а під Новий рік) — щедрува́ти. С. З.

Коля́ска = коля́са. С. З.

Командирова́ть = виправля́ти, ви́правити, відряжа́ти, відряди́ти, ординува́ти. — До города Москви виправили. С. З. — Пан Гетьман ординує наш полк в Задніпре на Дорошенка. К. Ч. Р.

Кома́ндовать = кома́ндувати, старшинува́ти, начальникува́ти.

Кома́рій = комаро́вий, комари́нний, комаря́чий. — Прийшов Спас — пропав комариний бас. н. пр.

Комаро́въ = комарів, комаре́вий.

Кома́ръ = 1. ком. Culex — кома́рь, (Гал.) — кома́р, зб. — комаря́. — Комарь з дуба впаде та скікне. н. пр. — Прийшла друга Пречиста — взяла комаря нечиста. н. пр. — Комарі здорово боять ся холоду. Степ.

2. машина для пробива́ння дірок в залізних або мідяни́х листа́х.

Комедіа́нтъ, ка = комедія́н, ка, ко(у)медійник, ця, куме́дник, ця, штука́рь, ка.

Коме́дія = 1. ко(у)ме́дія. — Крути та не перекручуй, комедія в 4 діях О. Мирного. — **Ку́кольная коме́дія** = верте́п (С. З.), куме́дія.

2. куме́дія, чудасія. (С. З.). — Оттаку кумедію він счинив, що довго всі сьміялись. Кн. — Кому воно вдалось, кому в пригоді? Кумедія тай годі! Думитрашко. — Та тут чудасія, мосьпане! Гоголь.

Комелёкъ = 1. комінок. Кн.

2. рос. Thlaspi arvense L. = вере́дник, волоски́, талаба́н, чо́рне ребро́, дзвоне́ць, гречи́чка, біли́ця (Гал.). С. Ан.

Ко́мель = 1. при́корень, окоре́нок, відзе́мок (товстий кінець деревини).

2. низови́й кіне́ць во́лоса.

3. ги́чка (звязаний кінець у віника, мітли то-що).

Коме́та = коме́та, мітла́, ві́ха (С. Л.). — Мітла на небі — то перед війною. н. к. — Мітла огненая зійшла, і степ, і гори осіяла. К. Ш. — Он бачите над Київом мітла простягла ся, а над Дніпром і Тясмином земля затрясла сп. К. Ш.

Комите́тъ = ра́да.

Коми́ческій = комі́чний; куме́дний (С. З.).

Ко́мкать, ско́мкать = мьяти, мня́ти, зімня́ти, бга́ти, зо(і)бгати, жу́жмити, зжу́жмити. — Зобгав у жменю. С. Л. — Зжужмив мою керсетку. Кн.

Комкова́тый = грудкова́тий, грудова́тий. (С. Пар.).

Комко́мъ = жу́жмом, жму́ком, жмачко́м. — Поліз у шафу, а там все жужмом лежить.

Коммента́рій = комента́рь, тлума́чення (С. Ш.), зъясува́ння (Кн.).

Коммента́торъ = комента́тор, тлума́ч (С. Ш.).

Комме́рція = торг (С. Л.), торго́виця (С. Ш.), га́ндель (С. Л. З.). — Нема торговиці без жидівської головиці. н. пр. — Нема здатнійшого до гандлю, як жиди.

Комме́рческій = торго́вий (С. Ш.), торго́вельний, гандльови́й.

Ко́мната, ко́мнатка = сьвітли́ця, сьвітли́чка, ха́та, ха́тка, хати́на, го́рниця, го́рничка, покі́й, кімна́та, ківната (С. Л. З.), літня без печі — хи́жа, хи́жка. — **Ко́мнаты** = хати́, го́рниці, покої. (Найбільше спільне значення мають слова: ха́та, покі́й; слова сьвітли́ця і го́рниця переважно визначають більші покої за-для гостей, а кімна́та — невеличка; слова сьвітли́ця, го́рниці, ха́та і покої визначають теж і цілий будинок.) — Наша горниця з Богом не спорить ся. — Поставлю хату і кімнату, садок, гайочок розведу. К. Ш. — Скільки у вас хат наймаєть ся? — Наняв дві хати або дві хаті), а сам живе в кімнаті. — Пішов у горниці. — Не замітай чужої хижі, аби твоя була заметена. н. пр. (Д. теж під сл. Изба́). — А в моїм дворі штирі покої, а пятая сьвітличенька для тя самої. н. п. Б.

Ко́мнатный = ха́тній, покойо́вий, го́рнишний, сьвітли́шний. — **Ко́мнатная дѣвка** = го́рнишна, покойо́вка. (С. Л.). — **Ко́мнатный служи́тель** = покойо́вий.

Комо́дъ = камо́да.

Комо́къ = д. Комъ (здр.).

Комо́лый = д. Безро́гій.

Компа́ктный = сти́слий, щі́льний. — Книжка надрукована стислим друком.

Компане́йскій = това́риський (С. Ш.), ко(у)мпані́йський.

Компа́нія = това́риство, ко(у)мпа́нія, кумпа́нство, гурт. — Він в товаристві завжди веселий. — Зібрала ся кумпанія — невеличка, але чесна. н. п. — Злі компанії і доброго чоловіка зопсують. н. пр. — У гурті, то й смерть не страшна. н. пр. —

Торго́вая, промы́шленная компа́нія = спілка, товари́ство. (Пр. д. під сл. Акціоне́рная компанія і Ассоціа́ція). — **Вступи́ть, войти́ въ компа́нію** = ста́ти, приста́ти у спілку. — **Въ компа́ніи дѣлать** = в спілці, на́-спіл роби́ти. — У тебе є горо́д, а я достану чого, та й посіємо на́спіл. н. к.

Компаніонка = това́ришка.

Компаньо́нъ = това́риш, спільник. — Пішний кінному не товариш. н. пр. (Д. ще під сл. Акціоне́ръ і Ассоціа́ція).

Компле́ксія = штату́ла, стату́ра.

Комплиме́нтъ, частіше мн. **комплиме́нты** = ми́лощі. — Почав їй говорити всякі милощі.

Компо́стъ = гноївня. — **Компо́стная я́ма** = гноя́рка, гноївка.

Компо́тъ = узва́р. С. Ш. — Узвар на базарь, а кутя на покуті. н. пр. — Другая слава у Спасівку стала, що Маруся ковакові узвару прислала. н. п.

Компи́ть = д. **Бить.**

Комъ, комо́къ = гру́да, гру́дка, гру́дочка (С. Аф. З. Л.). — Бідна головочка: сьвятки ідуть, а глини ні грудочки. п. о. — Цур дурня, та масла грудка. н. пр. — Щедрик, ведрик, дайте вареник, грудочку кашки, кільце ковбаски! н. п. — (Тіста) — бала́бух, га́лка, галу́шка. — (Сиру, масла) — гру́дка, гру́дочка. — (Глини замішаної) — вальо́к, ва́лька. — (Глини — замазувати шпари) — шпару́н. — (Снігу) — сніго́ва ку́ля, гру́дка снігу, а велика — ба́ба. — (Ниток, вовни то-що) — жмут. — (Ягід злиплих до купи) — ки́тяг(х), кіг'ях. — Спілі вишні злипались китяхами. Лев. — Вишні так і висіли кичьяхами. Чайч. — (Волосся, що скімшилось) — ковтюх. — **Сби́ться въ комъ** = скімши́ти ся, склоччіти ся. — Із рота піна все котилась, як повсть та борода скімшилась. Кот. — Волосся на голові й на бороді склоччіло ся йому. Кн.

Комя́га = каю́к, душогу́бка. (Човник, видовбаний з одні́ї деревини).

Кона́ться = мі́ряти ся. — А давайте мірятн ся, кому починати.

Конве́нція = конве́нция, умо́ва (між державами).

Конви́ктъ = пансі́о́н, бу́рса.

Конво́й = конво́й; ва́рта, калаву́р. — **Подъ конво́емъ** = під ва́ртою, за калаву́ром.

Конвоа́ровать = конвоюва́ти; вартува́ти. (С. Л.).

Конву́льсія = ко́рчі, перело́ги. С. Л. З.

Конгре́ссъ = ра́да, з'ї́зд (вищих особ з різних земель по політичним справам).

Конди́торская, конди́торъ = пека́рня, цуке́рня, цуко́рня (С. Пар.), пе́карь (С. З.), цуке́рник, цуко́рник (С. Пар.).

Коне́вина = кони́на, коня́тина (С. З.), кобиля́тина.

Коне́вій, коне́въ = кінський. — **К. лукъ,** рос. Teucrium Scordium L. = ди́кий часни́к, ско́рдія. — **К. ща́вель,** рос. Rumex L. = кі́нський щаве́ль.

Конёкъ = 1. ко́ник, ко́ничок, кониче́нько, лошачо́к. — Козак молоденький, під ним коник вороненький. н. п. — По середині пан хорунжий, під ним коничепько, під ним вороненький, сильно дужий. н. п.

2. конько́к, частіше мн. коньки́, скобзу́н, ли́жва, ли́жви (Гал. С. Пар.), костяні — на́рти. — В лижви чоботи прибрав, та по льоду легесенько з саночками він погнав. (Двінок).

3. комаха Gryllus — ко́ник. — Наш коник — стрибунець живе так саме, як і сарана. Степ. — Жвавий коник скакунець доцьвірінькав ся в кінець. Старицький. Байки.

4. риба Syngnatus hippocampus — ко́ник (морський).

5. гре́бінь (в стрісі).

6. гло́вень (верхній одвірок).

Коне́цъ = 1. кіне́ць, кра́й. — Кінець лавки.

2. у шевців — дра́тва. — Сучити дратву.

3. шмато́к, (цільний) — шту́ка, цільни́к, суві́й. — Штука сукна. — Сувій полотна. — **Вконе́цъ, до конца́** = до кра́ю, до оста́нку, до ре́шти, у пе́нь, до ще́нту, до послі́дку, по сам кіне́ць (Кн.). — Як не дав Бог змалку, не буде й до останку. н. пр. — Тільки що простяг своє в багаття рило, а полум'я його до щенту обсмалило. Гр. — Ляхів у пень рубайте, кров їх з піском мішайте. н. д. — **Дѣло съ концо́мъ** = тай го́ді, тай шаба́ш! — **На како́й коне́цъ** = на що? — **На худо́й коне́цъ** = у вся́кім разі. — **Въ концѣ** = в кінці, кіне́ць. — Сидить батько кінець стола. К. Ш. — **Концы́ хорони́ть, пря́тать** = кінці хова́ти. — **Подъ коне́цъ** = на кінці, на прикінче́нню, на прикіне́ччі, на при кінці, на схо́ді, наре́шті. — **Съ конца́ въ коне́цъ** = од кра́ю до кра́ю. — І дивлюсь я округ себе од краю до краю: що ж там милого знайду я, що я там згадаю. В. Щ. — Нехай душі козацькії в Україні витають: там широко, там весело од краю до краю. К. Ш. — **Приводи́ть къ**

концу́ = до кра́ю дово́дити, кра́ю дово́дити. — Треба краю доводити. К. Ш. — **Тутъ тебѣ́ и коне́цъ** = тут тобі й край, тут тобі й капу́т! — **Хазово́й коне́цъ** = показни́й кіне́ць, край.

Коне́чно = а вже́ж (С. Л.), адже́ж (С. Л.), таджеж (С. Л.), та вже́ж, а то́ж, а же́ж, (С. З.), коне́чне (С. З.), пе́вна річ (С. Л.); пе́вне, запе́вне (Кр.), звича́йно. — Та хіба ж ти бачив? — А вже́ж або ато́ж! — Почне казати казку, звичайно, про змін. н. к. — „Бреше“, скажуть, „сякий-такий!“ звичайно, не в очі. К. Ш. — Конечне будемо у його. С. З.

Коне́чности = ру́ки, но́ги або кри́ла.

Коне́чность = 1. кіне́ць, край.
2. кіне́чність.

Коне́чный = кіне́чний; оста́нній.

Ко́никъ = рундучо́к (лавка і разом скриня в хаті біля дверей). — Старі чоботи мабуть у рундучку.

Кони́на = 1. д. **Коне́вина.**
2. шкапо́вина, шкапи́на.

Кони́ческій = коні́чний, стожкови́й (С. Пар.), гостроверхи́й, шпича́стий.

Конкла́въ = з'ї́зд, ра́да (кардиналів).

Конкорда́тъ = умова (з папою).

Конку́рсъ = ко́нкурс. (Збір позичальників для розділу мастку неспромowного довжника і суперництво між кількома). — **На конкурсъ, конкури́руя** = навпереваги́, на переби́й. — Ми будемо вчити ся навпереваги. Сп.

Ко́нница = д. **Кавалерія.**

Ко́нный = кі́нний; кі́нський. — **Ко́нный во́инъ** = коза́к, комо́нник (С. З.). — По полю мчались козаки... с пів десятка комонників. К. Ч. Р. — **Ко́нное риста́лище, ко́нная ска́чка** = бігови́сько. (Под. С. Ш.).

Коновни́къ, рос. Trifolium montanum L. = вязі́ль, іва́сик, ку́ряча ла́пка, соро́чі ла́пки, ко́тики, каюши́на. С. Ан.

Коноводъ = 1. коново́д, завідчи́к (кінський).
2. д. **Заво́дчикъ** 2 і **Зачи́нщикъ.** — Він у нас на всю околицю привідця. Кн.

Ко́новязь = 1. пу́та (що путають коней, як пускають на пашу).
2. припі́н, коно́вяз. — На припоні пасли коні сідлані, готові. К. Ш.

Конопа́тить = конопа́тити, паклюва́ти, глоби́ти (С. Аф.), замазкою — шпаґлюва́ти.

Конопа́тый = д. **Весноватый.**

Ко́нопать = коно́пать, конопа́тка, па́кля, кло́ччя (для конопачення).

Конопе́ль, конопля́, здр. **конопе́лька,** рос. Cannabis sativa L. = коно́пля, частіше мн. коно́плі, здр. конопе́льки, одна стеблина — коноплина. — **Безсѣмянна́я конопля́** = пло́скінь. — **Сѣмянна́я конопля́** = ма́тірка. — (Витіпана, що їде на пряжу) — пря́диво, (а що лищає ся) — кло́ччя. С. Ан. Л. — На городі копопельки, вершки зелененькі. н. п. — Стрімкий як коноплина. Кн. — На городі конопельки, не вибрана плоскінь. н. п.

Конопе́льникъ, рос. Eupatorium cannabinum L. = сі́даш, сіда́ч. С. Ан.

Конопе́льный = ко́но́пляний.

Конопля́ = д. **Конопе́ль.** — **Конопля́ туре́цкая** = д. **Клещеви́на.**

Конопля́никъ = підме́т (С. З.), коно́плище, коно́плисько (Гал.).

Конопля́нка = 1. пт. Fringilla linaria = коно́плик (С. Жел.), конопля́нка, макодзьо́б. (С. Пар.).
2. рос. Bidens tripartita L. = череда́, стрілки́, соба́чі репяхи́, приче́па, репяшки́. С. Ан.

Конопля́ный = коно́пляний. — **Конопля́ное ма́сло** = сі́мʼяна́ олія.

Конси́ліумъ = ра́да лікарська.

Ко́нскій = кі́нський, коня́чий. — **Ко́нская гри́ва,** рос. = д. **Конопе́льникъ.** — **Ко́нскій волосъ** (з кінського хвоста) = волосня́, волосі́нь. (С. Аф.). — **Ко́нскій хвостъ,** рос. Equisetum palustre L. = кругля́к, E. hiemale et sylvaticum L. = хвощ, E. arvense L. = пестиші, пол ьова́ со́сонка. С. Ан.

Конспири́ровать = сектува́ти ся.

Контине́нтъ = суході́л.

Контраба́нда = пачка́рство. — **Занима́ться, промышля́ть контраба́ндой** = пачкарюва́ти.

Контраба́ндный = пачка́рський.

Контрабанди́ръ, контрабанди́стъ = пачка́рь, пачка́р (С. Жел.), пачково́з.

Контрабаси́стъ = 1. баси́стий. — Басистий не має де сісти (бо з басом тісно). н. пр.
2. окта́ва (в хорі). — То все баси, а оцей октава.

Контраба́съ = бас. — Він добре на басі грає.

Контра́ктный = контракто́вий.

Контра́стъ = су́проть. — Біле і є супроть чорному. Кн.

Контрибу́ція = о́куп, дани́на. — Город Львів окуп за себе дав Орді і Хмельницькому. Л. Сам.

Контролёръ = контролі́р, пові́рник. —

Не можна лісі шахрувати — над ними є повірник. Кн.

Контроли́ровать = повіря́ти, контролюва́ти, догляда́ти.

Конту́зить = конту́зити, підби́ти, вда́рити і́мпетом. — Воно не ранило, а тільки ноги мині підбило імпетом. Кн.

Кону́ра = д. **Кану́ра.**

Ко́нусный = ко́нусовий.

Конусови́дный, конусообра́зный = д. **Кони́ческій.**

Ко́нусъ = ко́нус, стіжо́к, кружі́ль. С. Жел.

Конфе́ты = канхве́ти, цуке́рки. — **Конфе́тка** = канхве́тка, цуке́рка.

Конфе́тчикъ = д. **Конди́торъ.**

Конфиденціа́льный, но = тає́мний (С. Ш.), тає́мно, по́тай, ни́шком.

Конфиска́ція = конфіске́та. Гал.

Конфискова́ть = конфіскува́ти, одібра́ти добро́ на скарб, (про книжки, часописі то-що) — заборони́ти, запини́ти, затри́мати.

Конфу́зить, ся = соро́мити, ся, стида́ти, ся, (аж червоніти) — пекти раків.

Конфу́зный, но = соро́мний, со́ромно, со́ром (С. Л.), ні́яково (С. Л.). — Соромно якось стало.

Концентри́ческій = односере́дний. С. Пар.

Концо́вой = ло́цман (що проводить судна з одного місця до другого).

Концо́вый = штуко́вий (що продаеть ся цїлими штуками), цїльни́к.

Конча́ть, ко́нчить, ся = 1. кінча́ти, ся, дово́дити до кінця́, до кра́ю, кінчи́ти, скінчи́ти, ся, (роботу) — доробля́ти, доробі́ти, ся. — На тім розмова ся і скінчилась. К. Х.

2. вмі́рати, кона́ти, вме́рти, скона́ти. — Бодай тобі так тяжко конати, ой як тепер мині тяжко віку доживати. н. п. — Чули, чули Запорожцї з далекого Криму, що конає Гетьманщина, неповинно гине. К. Ш. Як Ляхи конали, як Сьміла горіла. К. Ш. — Сім рік будеш хорувати, а осьмий конати! То я буду памятати, з кого се сьміяти. н. п. Б.

Ко́нчикъ = кі́нчик.

Кончи́на = 1. кіне́ць, кінча́ння.

2. смерть, скона́ння.

Ко́нчить, ся = д. **Конча́ть, ся.**

Конь = кінь, коня́ка, здр. ко́ник, ко́ничок, кониче́нько, коня́, мн. конї, коненя́та, (з великою гривою) — грива́нь, патла́ч. — Гей кінь вороний, а сам молодий. н. п. — Запріг коняку, тай поїхав. (Д. ще під сл. **Конёкъ**). — **Конь во́дный** = **Гиппопота́мъ**).

Ко́нюхъ = ко́нюх, ста́єнний. (Прав.).

Коню́шенный = ста́єнний.

Коню́шня = ста́ня (С. З. Л.), ста́йня (С. Л.), стайни́ця, ставни́ця, коню́шня (Лів.). — Ой коню мій вороненький, чого ти стоїш на станї смутненький? н. п. — Як коня украли, то й стаю замкнули. н. пр. — Взяла коня у стайницю, а милого у сьвітлицю. н. п.

Коняко́вка, рос. Vicia sativa L. = ви́ка. С. Ан.

Ко́на = мня́ло, мля́вий, маку́ха, мни́ха, лемішкува́тий, лемі́шка, папу́ша, вайло́, валю́ка (всї про чоловіка).

Копалу́ха = д. **Глуха́рка 2.**

Копа́льщикъ = копа́ч, копа́льник, гра́барь (С. Аф.). — Наняв грабарів рів копати.

Ко́панецъ = рівча́к.

Ко́пани = 1. копани́цї (полозки у санок з корінькованими передками).

2. ко́рчі, пнї (викопані з землї, де був лїс).

Ко́паница = д. **За́ступъ.**

Копа́ніе = копа́ння.

Ко́пань = ко́панка, (коло джерела) — са́жавка, са́жівка. С. З.

Копа́тель = д. **Копа́льщикъ.**

Копа́ть = копа́ти, ри́ти. — Копати яму.

Копа́ться = 1. копа́ти ся, ри́ти ся.

2. копа́ти ся, вовту́зити ся, шпо́ртати ся, валанта́ти ся.

3. копа́ти ся, ни́шпорити, шука́ти.

Копе́ечка = копі́єчка, копійчи́на. — Виплакала тую копійчину, та Пречистій поставила сьвічечку за сина. К. Ш.

Копе́ечный, копе́ешный = копійча́ний, копі́яшний. — Копійчана сьвічка.

Копе́йка = копі́йка, здр. д. **Копе́ечка.** — Засьмій ся, Матвійку, дам копійку. н. пр.

Копе́йникъ, копе́йщикъ = пікіне́р. С. З. (Воєка, узброєний списом).

Копе́йный = 1. копі́йний, списо́вий. — Чи не носить хто клюги списової? Я пошу, у мене й ратища вистругані. К. Х.

2. д. **Копе́ечный.**

Копеи́стъ = пи́сарь, копі́іста.

Копе́йщикъ = д. **Копе́йникъ.**

Копёнка = копи́чка.

Копённый = копи́шний, в копи́цях. — Сіно в копицях.

Копёръ = 1. рос. Anethum graveolans L. = укрі́п, окрі́п, крі́п. С. Ан.

2. рос. Laserpitium latifolium L. = стародуб, лиході́йна трава́, волошне́ва трава́. С. Ан.

3. стано́к для ба́би, що нею забива́ють па́лї. — **Копра́ на дѣ́ло, копра́ съ дѣ́ла** = посу́нути стано́к бли́жче до па́лї або одсу́нути од неї.

Ко́петень, рос. Asarum europaeum L. = ко́питень, копитцї, копи́тник, копитня́к, копите́ць, підли́стник, підолї́шник, підорі́шник. С. Ан.

Копе́цъ = 1. д. **Кобе́цъ**.
2. копа́ч.

Копи́лка = скарбни́чка, карна́вка.

Копирова́нie, копиро́вка = копіюва́ння, спи́сування, перепи́сування.

Копирова́ть = копіюва́ти, спи́сувати, перепи́сувати, здійма́ти копію. — Той лист скопіювавши, послав. Л. В.

Копиро́вщикъ = копіїста.

Копи́ть, ся = збіра́ти, ся, збива́ти, хова́ти. — Збиває гроші копійку до копійки. — Цїлий вік ховав, дїтям не давав, а злодїї спожили. Кн. — Назбірав грошей повну скриню.

Ко́пія = ко́пія, ви́пис, спи́сок. — З таких листов копії мають бути давані. Ст. Л. — Зробив собі список з того малюнку. Кн. — До книг записувати і випис давати. Ст. Л.

Ко́пка = копа́ння.

Ко́пкій = пухки́й. — Земля пухка — легко копати. Кн.

Копле́нie = збіра́ння, хова́ння.

Копна́ = 1. ку́па, здр. ку́пка. — Купою на купі. К. Ш. — Чорт біса с під купи бачить. н. пр.
2. (хлїба на 60 снопів) — копа́, (сїна або хлїба в снопах) — копи́ця копъя́к, здр. — копи́чка, копъячо́к, (на 30 снопів) — полу́кіпок, (багато, густо кіп) — ко́пно, (що кладе копи) — копи́льник. (Сп.). — Більш копи лиха не буде. н. пр. — Повъяжуть у снопи, покладуть у копи. н. п. — Поскладаєм в копи, та вдаримо в гопи. н. п. — Дивлюсь, а він лежить під копицею сїна.

Ко́поткій, копотли́вый, ко́потный = 1. мля́вий, мару́дний, мару́да. — В роботї вона млява. Кп. — Оце ще маруда, як почне що робити, то поки він налагодить ся.
2. морочли́вий. — Морочливе дїло.

Ко́поткость, копотли́вость = мару́дність.

Копоту́нъ, копоту́нья = мару́да.

Ко́поть = 1. са́жа, кі́поть, кі́птява. — Кіптю боюсь, я удушлива. Лев.
2. смоля́рня, смолоку́рня, дегтя́рня. (Яма, де гонять смолу або дьоготь).

Копоши́ть, ся = воруши́ти, ся, комаші́ти ся.

Копти́льня = дима́рня. (Вол. зап. Сидоренко).

Копти́ть, ся = копти́ти, копчо́нити, ся.

Коптѣ́лка = д. **Копти́льня**.

Копу́нъ, копу́нья = д. **Копоту́нъ**.

Копу́шка = копи́чка (сїна або трави).

Копы́тень = д. **Ко́петень**.

Копы́тистый = копита́стий.

Копы́тникъ = д. **Ко́петень**.

Копы́тный = Копато́вий.

Копы́то = копито́, (роздвоєне) — ра́тиця, (у свинї) — ра́котиця, (сторчове) — ку́кса (Мап.). — Мясо розідрать суддям на рівні частї, лисицї ж ратицї віддать. Гр.

Копы́то львиное, рос. Alchemilla vulgaris L. = при́воротень. С. Ан.

Копы́тчатый = копитова́тий.

Копы́шиться = д. **Копоши́ться**.

Копь = копа́льня, рудоко́пня, (глини) — гли́нище, (вапни) — вапня́рка, ва́пнище, (соли) — солони́ця, (земляного вугіля) — ша́хта, (залїза) — ру́дня, рудоко́пня, рудоко́пи. (Волинь, зап. Сидоренко).

Копьё = спис (С. З. Л.), копіє́, (держално до його) — ра́тище. — Не всяк козак, хто списа має. н. пр. — Держить в луцї спис довгенький, а у руцї меч ясненький. н. п. — Ой кинув ся та пан Сава до гострого меча, взяли його на три списи від правого плеча. н. д. — Іде козак, копією опирає ся. н. д.

Копьеви́ще = ра́тище. С. З. — Козакові без ратища, як дївчинї без намиста. н. пр.

Кора́ = кора́, (товчена чинити шкури) — зду́бниця. — **Покры́ться, взяться коро́ю** = заскори́нїти. — Струп заскоринїв. Кп.

Корабе́льный = корабле́вий.

Корабе́льщикъ = корабе́льник.

Кора́бль = корабе́ль (С. З.), турецький в давнину — ґале́ра, гале́ра. — Тую галеру з грізної гармати привітайте, гостинця їй дайте. н. д.

Кора́лловый = кора́левий.

Кора́ллъ = кора́лї.

Кора́льки = кора́лї, до́бре нами́сто. — Були коралї, та пішли далї, були перли, та ся стерли. н. пр. — Повна шия доброго намиста.

Коралько́вый = кора́левий.

Корга́ = 1. д. **Воро́на**.
2. стара́ ба́ба, ба́ба-яга́, відьма.

Кордега́рдія = буцега́рня.

Кордо́нъ = кордо́н, цеп (військовий).

Корена́стый = 1. корени́стий, корі́нчастий, корча́стий. — Дай Боже, щоб моя капусточка була на коріння коренистая, а із листу головистая. н. пр. — Дуб корчастий. — Рости редька корениста — на зіму ховаю. н. п.

2. присадкуватий, натоптуваний (Чайч.), крекотень.

Кореневой, корневой = 1. корінéвий, корінний, корчовий.

2. корінькóвий (зроблений з коріня). — Корінькова люлька.

Коренистый = д. **Коренастый** 1.

Коренной = 1. грунтовний, корінний. — Се наше право грунтовне, споконвічне. Кн.

2. первістний, споконвічний. — **Коренные жители** = тубольці. С. Л. Ш. — Зайди принесли до тубольців культуру. Кн. — **Коренной зубъ** = кутній. — Сьмій ся, засьмієш ся колись на кутні. н. пр. — **Коренная лошадь** = голобельний кінь. С. Аф. — **Коренной разсолъ** = ропá. — **Коренная рыба** = велика риба, добре просолена, просіл.

Корень = корінь, здр. корінéць, корінчик, зб. — коріння. — **Или полонъ дворъ, или корень вонъ** = або пан, або пропав. н. пр. (Або велике щастя або велике лихо). — **Запрячь въ корень** = запрягти в голоблї. — **Корень волчій бѣлый**, рос. Aconitum lycoctonum luteum = царь-вілля, царь трава. С. З. — **К. громовый**, рос. Asparagus sylvestris = шпарага, заячий холодок. — **К. животный** = д. **Горецъ**. — **К. красный**, рос. Anchus officinalis L. = медуниця, меденишник, краснокорінь, румянка, румянчик, свинюшник. — **К. макаршинъ** = д. **Горецъ**. — **К. солодковый**, рос. Glycyrrhiza echinata L. = солодкий корінь, вербéць солодкий, солодéць, солодика, лякориця. — **К. скипидарный** = д. **Бо́петень**. — **К. сухотный**, рос. Arum maculatum L. = козяча борода. — **К. царскій**, рос. Imperatoria Ostruthium L. = царь-зілля, стародуб. С. Ан.

Коренякъ = голобельний (кінь). С. Аф.

Корецъ = 1. корець (С. З.), коряк (С. З.), здр. кірчик, корячóк, ківш, ківшик. — Купив коряк ріжків. С. З. — Знатимеш — почім ківш лиха. н. пр.

2. (у млинї) — ківш (куди борошно сипеть ся).

Корешокъ = 1. корінéць, корінчик. — **Корешки** = (тютюну) — корінці, рубанка.

2. (в оправі книжок) — спинка. — Оправа скрізь добра, тільки спинка трохи потріскалась. Чайч.

Коржавить = коржавити, шкарубити

Коржавѣть = коржавіти, шкарубіти, шкарубнути.

Коржанъ = д. **Кавсакъ**.

Корзина, корзинка = кош, кошик (С. З.), кіш, кошіль, кошовка (С. Л.), (з соломи) — кошіль, солом'ъяник, (з ремню, з лик) — козубéнька, (з лози) — лозаник, (з лози, обмазана глиною) — стуга, стужка. — Прийшли з кошелями, увесь коровай забрали. н. п. — Випустив з кошеля. Кр. — Із лип плетені козубеньки, з якими ходять по опеньки. Кот. — Мудра жона: як дві стуги пшона, третя гороху, то вона й буде носить по троху. н. пр. — Узяли стужку з калачами. К. Ч. Р. — Понаїдались і назбірали окрушин 12 повних кошиків. К. Сьв. П.

Корзинщикъ = кошикарь. С. Пар.

Коринка, Passulae minores vitis viniferae apyrenae = коринка (родзинка коринська, дрібна).

Кори́стый = товстокорий. — Товстокорий кавун.

Корить = дорікати, докоряти, корити. С. Л. З.

Кориться = корити ся, покоряти ся. С. З.

Корица, рос. Cinnamonum = кориця, цинамон. (С. З.).

Коричневый, коричный = 1. корицевий, цинамоновий (властивий корицї або зроблений з неї).

2. коричнявий, рудоватий (колїр).

Коріандръ = д. **Кишнецъ**.

Корка = 1. (на садовинї або городинї) — шкурка, шкурочка, лушпайка, лушпина, лушпинка, зб. лушпиння. — Їли кавуни, та понакидали скрізь лушпиння.

2. (на хлїбові) — шкоринка, скорина, скоринка, скірочка, (спідня) — спідка. — Кортить Мариину шкоринка. н. пр. — Гризеш шкоринку із книше, та дмеш сивуху із ківша. Свіп. — Дайте хлїба хоч скірочку, деревъяні ложки і сироватки трошки. н. п. — Люблю шкоринку та ще спідку. — **Его отдули на обѣ корки** = вибили на всї боки.

Корма = корма, зад, задняк (С. Пар.), гуза (корабля або якого иньшого судна). — Хвилї заливали човен, а він був на кормі. К. Сьв. П.

Кормёжка = кормівля, годівля, годування, харчування (коней, волів) — попас.

Кормилецъ = 1. кормитель, годувальник (Чайч.), питимий. — Він йому питимий батько.

2. добро́дій.

Корми́лица = 1. ма́мка. — У неї боліли груди, то вона наняла до дитини мамку.

2. пити́ма. С. З. — Питима мати.

3. добро́дійка.

Корми́лицынъ = ма́мчин.

Корми́ло = стерно́, демено́ (С. Аф. З. Л.), ке́рма (С. Жел.), у плота — трепло́. С. Л. — Ой сидить козак та на демені, він демено повертає, на Чорне море поглядає. н. д. — Сідай на стерно, а ми будем громадити.

Корми́ть, ся = годува́ти, ся, корми́ти, ся, харчува́ти, ся, живи́ти, ся, (дуже) — сити́ти, тли́ти, (худобу в дорозї) — попаса́ти, корми́ти. — Господь буде помогати сиріт годувати. н. п. — Трудяща копійка годує до віку. н. пр. — Ситого гостя добре годувати. н. пр. — Ой як мінї жити, в сьвітї горювати, ой як мінї дїти в сьвітї годувати? н. п. — Багатий дивує ть ся, як убогий годує ть ся. н. пр. — Уже ж се мусить всякий знати, що військо треба харчувати. Кот. — Нехай багач дивить ся, як убогий живить ся. н. пр. — Ой щож будем робити, нічим волів кормити. н. п. — От доїдемо до Олматової, то тут треба коней попасати. — Уже вони й тлять того хабана ціле лїто. Сп. — Пустельник мусїв годувати ся своєю працею. Бар. О.

Ко́рмка, кормле́ніе = д. **Кормёжка.**

Ко́рмля = 1. д. **Кормёжка.**

2. харч, харчі́, їжа, стра́ва, корм, по́корм, (для худоби) — па́ша. — У нас добрі харчі. — Не буде й скотинї пашї. С. З.

Ко́рмный = 1. гладки́й, си́тий. — Ситий віл.

2. паши́стий. — Пашисте поле. — Пашиста солома (що дає багато пашї).

Кормови́ще = випас, па́ша, пастівни́к, ви́гін, степ (де випасають худобу).

Кормово́е = харчове́, харчові́ гро́ші. — По карбованцю в день, та харчового по злотому.

Кормово́й = 1. стернови́й.

2. харчови́й.

Ко́рмчій, ко́рмщикъ = стерни́к, стерни́чий, сти́рни́к. (С. З. Л.). — Один стерник сам керує, весь корабель управує. Мазепа. С. З. Л.

Кормъ = д. **Ко́рмля 2.** — **Подно́жный кормъ** = па́ша. — Пустив волів на пашу.

Корна́ть = обтина́ти, обчикри́жувати, (крила птицї) — бо́ркати. С. Ш.

Корневи́къ, корневи́на, корневи́ще = корени́ще.

Корнево́й = д. **Коренево́й.**

Корнепло́дный = корінеплі́дний.

Корне́тъ = хору́нжий. — Лучче живий хорунжий, нїж мертвий сотник. н. пр.

Корни́стый = д. **Корена́стый 1.**

Корнишо́нъ = огіро́чок, пу́пъянок (огірок маленький для маринування).

Корноу́хій = карнау́хий, шельмо́ваний (з надрізаним або одрізаним ухом).

Ко́рный = кі́рний.

Коробе́йникъ = коро́бочник, розно́щик, кра́марь (що носить дрібний крам).

Коро́бить, ся = ко́рчити, ся, шкару́бити, ся, пачи́ти, ся, дуби́ти, ся. — Дошка на сонцї подубила ся. Кн. — Лихоманка аж корчить.

Коро́бка, здр. **Коро́бочка, Коро́бушка** = 1. коро́бка, коро́бочка, ко́роб, коробо́к, (з луба) — ко́зуб, козу́бка, козубе́нька, (з кардову) — шабату́ра, шабату́рка.

2. доща́на обши́вка на лу́тки або одві́рки.

Ко́робъ = д. **Коро́бка 1.** — **Наговори́лъ съ три ко́роба** = набала́кав сім мішків греча́ної во́вни (багато казна чого).

Коро́ва = коро́ва, здр. — корі́вка, корі́вонька. — **До́йная коро́ва** = дійна́. — **Я́ловая коро́ва** = я́лова, я́лівка, яло́виця, зб. — ялівни́к, через рік тїльна — переді́йка.

Корова́й = д. **Карава́й.**

Коровёнка = корі́вка, корі́вонька, корівчи́на, мн. корі́вки, корівча́та.

Коро́вій = коро́въячий.

Коро́вка = 1. д. **Коровёнка.** 2. д. **Дя́гиль.**

Коро́вка божья, ком. Coccinella = со́нечко. — Сонечко — зовсїм кругле, зверху опукле, головка й ніжки малесенькі. Степ. — Сонечко, сонечко! виглянь в віконечко: он Татари ідуть, тебе заріжуть. (Промовляють дїти, пускаючи сонечко, щоб летїло).

Коро́вникъ = 1. корови́к, хлі́в, ричківня́, ричка́рня, ялівни́к.

2. д. **Дя́гиль.**

Коро́вница = корі́вниця, доїльниця, ри́чка, доя́рка. — Одну дочечну мала, та й ту утеряла: із поля робітницю, од печі топільницю, од корів корівницю. н. п. (Д. ще під сл. **Дои́льница**).

Хорово́дъ = тано́к, тано́чок. С. Ш. Л. — Ой у містї Немирові дївок танок ходить. н. п. — Сім дочок — свій таночок. н. пр.

Коро́вошникъ = д. **Дя́гиль.**

Коро́вушка = д. **Коровёнка.**

Коровья́къ, рос. Verbascum thapsum L. = коровъя́к, ведме́же у́хо, дива́на, дрябча́к, сьві́чі. С. Ан.

Коро́вья петру́шка, рос. Anthriscus sylvestris

Hoffm. = сверби́гуз, буги́ла, борщівни́к. С. Ан.

Коро́вья трава́, рос. Camelina sativa Crantz. = рижі́й. С. Ан.

Коровя́къ = д. **Белладо́на**.

Короле́ва = короле́ва, кра́ля (С. З.), короли́ха, короли́ця. (Останні два тільки в знач. жінки короля, а перші і в знач. державної володарки). — А короля нема дома, короляха сама дома. н. п. — Царь, цариця — королиця. (з пар. гри).

Короле́вина трава́, рос. Lappa major Gärtn. = дідовни́к, липу́х, репъяхи. С. Ан.

Короле́вичъ = короле́вич, короле́нко, короля́, короленя́, мн. короле́вичі, короля́та, короленя́та.

Короле́вна = королі́вна, здр. королівнонька. — Чи ти царівна, чи королївна? н. к.

Короле́вскій = королі́вський, королів.

Короле́вство = королі́вство.

Короле́вствовать = королюва́ти. С. З.

Королёвъ = королі́в.

Королёкъ = 1. коро́лик (збр. **Коро́ль**).

2. пт. Motacilla regulus = коро́лик. Вол.

3. д. **Кро́ликъ**.

4. помера́нець мальтський (в середині червоний).

5. кора́лина (намистина з коралів).

Коро́ль = 1. коро́ль, здр. коро́лик, цісарь (Гал.).

2. (в картах) — коро́ль, (в особливій грі) — бардади́м.

3. порі́г (в опусті, в лотоках).

Королькú = д. **Коралькú**.

Королькú садо́вые, рос. Capsicum annum L. = стручкови́й пе́рець, перчи́ця. С. Ан.

Королько́вый = коро́ликовий, кроле́вий, кроля́чий. — **Королько́вое ожере́лье** = д. **Коралькú**.

Коромы́сло = 1. коро́мисло, (у терезів) — бугáй, (у колодязя) — жураве́ль, (у дзвона) — ру́чка.

2. ком. Libellula — ба́бка, самчик — ба́бич. С. Ш. — Отже бабка страшенний ворог усім двокрилим комахам. Степ.

Коро́на = коро́на, здр. коро́нонька, віне́ць.

Коро́нный = коро́нний; держа́вний.

Корона́ція, коронова́ніе = коронува́ння, вінча́ння на ца́рство.

Короноваа́ть, ся = коронува́ти, ся, вінча́ти, ся на ца́рство.

Коро́ста, мед. Scabies = коро́ста, (недужий) — коро́стявий, (особлива кімната для їх) — коро́стява.

Коро́ставникъ, рос. Scabiosa arvensis = купа́лка, наголова́ток, огірча́к, христо́ва па́лочка, повнякú, синя́вка, жовті́льниця (Гал.) С. Ан.

Коросте́ль, пт. Rallus crex = дерка́ч, здр. дерка́чик. С. З. Л. Аф. — Тільки чути, як далеко десь деркач дирчить.

Коро́стовый = коро́стявий.

Коро́стовѣть, коро́стѣть = коро́стявіти.

Корота́ть = корота́ти, калата́ти. — Чи коротаєш вік в журбі, чи то за протавцем горілки. Гул. Ар. — Та не дай Боже нікому, як мині тепер старому — у неволї пропадати, марне лїта коротати. К. Ш. — Живу, калатаю, віку доживаю. Кн.

Коро́тенькій = коро́тенький; куце́нький.

Коротёхонёкъ = короті́сенький.

Коротизна́ = коро́ткість.

Короти́ть = короти́ти, в(у)короча́ти, в(у)коро́чувати, прикоро́чувати.

Коро́ткій = 1. коро́ткий, ку́цйй. — Короткі руки — не все те досягнуть, що очі бачуть. Кн. — Ой Сербине чорноусий, чого в тебе жупан куций? н. п. — Піймав куцого за хвіст. н. пр.

2. недале́кий, блú́зький. — Недалекий шлях.

3. недо́вгий, коро́ткий. — Як зімою день не довгий.

4. блú́зький. — Близький приятель.

Коро́тко, коротко́ = ко́ротко, короте́нько; блú́зько (д. **Коро́ткій** 1, 3 і 4).

Коротковáтый = коротéнький, куце́нький, по́короткий (Д. **Коро́ткій** 1 і 3). — Жупанок на йому якийсь куценький. — Таки по́коротка ця свита. Чайч. — День коротенький.

Коротконо́гій = куцоно́гий, куцола́пий.

Коро́ткость = 1. коро́ткість, корота́.

2. при́язнь.

Короткохво́стый = ку́ций, куцохво́стий. — Піймав куцого за хвіст. н. пр.

Короткоше́рстный = низькоше́рстий.

Короткоше́я = короткоши́їй.

Коротышка = 1. куци́на, ку́ца одéжина.

2. куца́н, куца́нчик, курду́пель, коти́горошо́к (дитина малого зросту).

Коротышъ = 1. опу́пок. С. Л. З.

2. д. **Коротышка** 2.

Коро́че = коро́тше, куці́ше, блú́зче (д. **Коро́ткій**).

Ко́рочка = д. **Ко́рка**.

Корочу́нъ = капу́т, смерть. — Тут йому й капут!

Короѣдъ, ком. Bostrichus = короїд.

Ко́рпія = пони́тчина (Ніс.), смикани́на, торочки́ (С. Ш.). — Лікарь запхнув у виразку смиканини, а вона зараз і випала. Кн.

Корпѣ́ть = ни́діти (С. З.), слі́пати (над яким ділом).

Корре́кторъ = коре́ктор, спра́вщик, ви́правщик.

Корректу́ра = коре́кта. С. Жел.

Корректу́рный = ви́правщицький. — Працював над отією тяжко нудною виправщицькою працею: виправлять оттаке, як оці приказки, то не играшки! Номис.

Корреспонде́нтъ = допи́сувач, допи́сник. (С. Жел.).

Корреспонде́нція = до́пись (С. Жел.).

Корреспонди́ровать = допи́сувати, писа́ти (до кого), листува́ти ся (з ким).

Коридо́ръ = коридо́р, корита́р (Гал. С. Жел.), узенький — сутки́, суточки́. С. З. — Завівши мене в суточки, та й каже: Пристаньмо й ми, братіку, в колії. К. Х.

Корса́ръ = ушка́л, ушку́йник (морський або річний розбійник). С. Ш. — То не верби лугові зашуміли, як безбожні ушкали налетіли, Хведора Безрідного постреляли, порубали. н. д.

Корсе́тъ = корсе́т, шнурі́вка (Кн.), шнурови́ці. (С. З.). — Продай, мамо, дві телиці, купи міні шнуровиці: в мене циці трясутьця, в мене хлопці сьміютьця. п. п.

Кортома́ = д. Аре́нда.

Кортоми́ть = здава́ти в посе́сію.

Ко́рточки = кара́чки. — Сидѣ́ть на ко́рточкахъ = сидіти кара́чки (зігнувши ноги).

Ко́рча = ко́рчі, перело́ги. С. З. Л. — От се папали перелоги. С. З.

Корча́га, корча́жка = горщо́к, го́рщик (глиняний, без ушка), здр. — горща́ і т. д. д. Горшо́къ.

Корча́жный = горшкови́й.

Корчева́ніе = корчува́ння.

Корчева́ть = корчува́ти. — Корчували чагарники довго, за теж і просо вродило пречудо. Кп.

Корчевой = корчови́й, перело́говий (д. Ко́рча).

Корче́мникъ, ца = 1. корчма́рь, шинка́рь, ка.

2. корче́мник, ця (що перевозить або продає горілку без акцизу).

Корче́мничать = 1. корчмарюва́ти, шинкарюва́ти.

2. корче́мничати (продавати або перевозити горілку без акцизу).

Корче́мничество = 1. корчмарюва́ння, шинкарюва́ння.

2. корче́мство.

Ко́рченіе = ко́рчіння.

Ко́рчить, ся = 1. ко́рчити, коцю́бити, кандзюбити, криви́ти, карлю́чити, ся. — Бідний багатому певний слуга, корчить ся, гнеть ся пред ним як дуга. Кот.

2. ко́рчити, удава́ти (С. Ш.), стро́їти (з себе). — Удає з себе пана.

Корчма́ = корчма́, здр. коршми́ця, ора́нда, шинк, шино́к. (Пр. д. під сл. Каба́къ).

Коршунъ, пт. Falco milvus = шулі́ка, шуля́к, шульпі́ка. С. З. Л. — **Ко́ршунъ кура́тникъ**, Milvus regalis = ка́ня, каню́к. С. Жел. З. — Гуде свистить, носеть ся піка, як зверху за курчам шульпіка. Кот. — Лебедяток поховала, стала гріть, а сама схиляє голову — глядить, чи не мріє де шульпіка у горі, чи не зробить він пригоди дітворі. В. Щ. — Чигає як каня. н. пр.

Кори́стный = 1. кори́стний, пожи́точний. — Своя воля добра та не пожиточна. н. пр.

2. кори́стливий.

Корыстолю́бецъ, корыстолюби́вый = кори́стливий, користолю́бний.

Корыстолю́біе = кори́стливість, користолю́бство.

Кори́сть = 1. кори́сть, зиск, вжи́ток, прибу́ток. — Користі за два шаги, та й ті щербаті. н. пр. — З прибутку голова не болить. н. пр. — Із нашого женихання ні слави, ні вжитку. н. п.

2. д. Корыстолю́біе.

Кори́то = кори́то, (невелике) — но́чви, ваганí, ваганки́, (у рибалок на рибу і сітки) — стябло́.

Корь, мед. Morbilli = кір. С. З. (Пр. д. під сл. Коклю́шъ).

Ко́рюха, ко́рюшка, риба Salmo eperlanus = ко́рюка.

Коря́вый = 1. криви́й, корячкува́тий, карлючкова́тий. — Дерево таке корячкувате, що й на палицю не вибереш. н. к.

2. рябі́й, дзюба́тий, дзю́баний, таранкува́тий, віспува́тий. — Ой хоч бож я дзюбатая на лобу, таки ж бо я вроблена до ладу. н. п.

3. шкарубки́й, коржа́вий.

Коря́га, коря́жина = корч, корчі́. — Тут де глибоко під берегом, саме корчів багато, та й що году круча обвалюють ся і дуби падають, то за тими корчами і риби ловити не можна. н. о.

Кора́читься = д. **Кара́читься.**

Коса́ = 1. коса́, здр. кі́ска, кі́сонька, поб. — коси́ще, кінець коси — чу́брик, миршавенька кіска — коси́ця, коси дрібненько заплетені — дрібу́шки, дрібу́шечки, зложені вінком — джеґере́лї. (С. З.). — Тай заплела кісоньку в дрібушки, щоб розплїтали всї дружки. н. п. — Тут заплїтали джеґерелї, дрібушечки на головах. Кот.

2. (у косарів) — коса́, (з граблями) — грабки́, коса́ з грабка́ми, (без грабель, зоветь ся ще) — го́ла коса́. Частини коси: держак — кісся́, задня частина самої коси коло держака — пъя́тка, кільце — напе́рсток, клин — па́склин. — **Нашла́ коса́ на ка́мень** = наткну́ла ся коса́ на ка́мінь, тра́пила коса́ на ка́мінь. н. пр.

3. коса́, стрі́лка, ріг. — Недалеко й одъїхали від берега, як наткнули ся на косу. н. о. — Коса виганялась трохи аж не на середину Днїпра. н. о.

4. хвіст ри́би.

Коса́къ = коса́рь.

Коса́рить = виру́бувати молоди́й ліс.

Коса́рь = 1. коса́рь. — Вийшли в поле косарі косить ранком до зорі. н. п.

2. колоді́й, колода́ч (великий ніж з довгою колодкою), коса́рь (кривий ніж).

3. павучок Phalangium opilio = коса́рь. С. Жел.

Коса́тникъ = 1. рос. Arorus Calamus L. = а́їр, тата́рське зі́лля, гавъя́р, Iris Pseudacorus L. = коси́цї, ужачки́, пі́вник, боло́тні пі́вники, рогоза́, лепешня́к. С. Ан.

2. Lapis chelidonius = каміне́ць ла́стівки.

3. лю́бий, ми́лий.

Коса́тка = 1. пт. Hirundo opus — з поро́ди ла́стівки.

2. зоол. Delphinus orca — морська́ свиня́.

3. ла́стівочка, я́сочка, зі́ронька. — Чорнявая, чорнобривая ясочка моя. н. п. — Я ж тебе кохаю, моя ясочка!

Коса́тникъ, рос. L. = пі́вники, косарі́. С. Ан.

Коса́точка = д. **Коса́тка** 1 і 3.

Коса́тушка = д. **Коса́тка.**

Коса́чъ, пт. Tetrao tetrix = тете́ра, тете́ря, тетеру́к, сами́ця — тетери́ця. С. Ш. — Глухий, як тетерук. н. пр. — Як дома кури, так у лїсі тетеря. н. пр.

Ко́свенный, но = ко́сий, скі́сний, криви́й, убі́чний, навкося́, скі́сно, навскоси́.

Косе́цъ = коса́рь.

Коси́лка = самоко́ска.

Коси́ть, ся = 1. коси́ти, ся. — Пішов косити жито.

2. ко́со диви́ти ся, бочи́ти ся (С. Ш.), з ко́са, з'уко́са, скри́ва дивити ся, погляда́ти (на кого). Пр. д. під сл. **Искоса.**

Коси́ца, коси́чка = кі́ска, коси́ця.

Косма́ = па́смо, чуб, чупри́на, пучо́к воло́сся або ше́рсті, що на кінці скі́ншило ся. — **Ко́смы** = па́тлї, ку́дла. — **Растрепа́ть ко́смы, оборва́ть ко́смы** = ви́драти за чу́ба, обірва́ти па́тлї. — Натовкмачив і патлї обірвав. Кв.

Косма́тая трава́, косма́тка = д. **Гры́жница** 2.

Косма́тый = 1. кошла́тий. С. З.

2. патла́тий, патла́нь, патла́ч, кудла́тий, волоха́тий, пелеха́тий, коструба́тий. С. З. — Собака кудлатий — йому тепло, пан багатий — йому добре. н. пр.

Косма́тѣть = кошла́тїти, кудла́тїти, волоха́тїти.

Косма́чъ = патла́нь, патла́ч, кудла́нь, (найбільше про собаку) — ку́ндель. — Патлї йому обтяли і з волохатого патланя зробили голомового. Кв.

Косми́ческій = сьвітови́й, мирови́й.

Космоно́жка = го́луб волоха́тий.

Космополи́тъ = космополи́та, всесьві́тник.

Косни́къ = 1. мале́нька поду́шечка, що набива́єть ся чим важки́м і вплїта́єть ся в косу моско́вськими дївча́тами.

2. продаю́чий ко́си.

Косни́тель, ница = мару́да (спільн. р.), забарли́вий, зага́йний, на.

Косни́тельный = мару́дний, забарли́вий, зага́йний.

Косни́ть = бари́ти ся, га́яти ся, ба́вити ся (д. **Ме́длить, мѣшкать**).

Ко́сно = заба́рно (С. Л.), зага́йно, ба́вно (С. Л.).

Косно́й = кісни́й (належачий до коси 1 і 2).

Ко́сность = барі́ння, га́яння, забарли́вість, зага́йка.

Косноязы́чный = недорі́кий, недорі́ка (С. З. Л.), недомо́вний, недомо́ва, заїка, заїкливий (С. Л.), гугня́вий, гугни́вий, гу́нявий. (Пр. д. під сл. **Заика**).

Косну́ться = торкну́ти ся, доторкну́ти ся, доткну́ти ся, черкну́ти ся. — Хотїв же був я приступить до неї, боюсь доторкнутись рученьки білої. н. п. — Чарка, так і задзвенїла, як черкнула ся об його зуби. Лев. (Д. **Каса́ться**).

Ко́сный = 1. д. **Косни́тельный.**

2. задубі́лий, закацу́блий, запе́клий (З. Л.), закля́клий, забісо́ваний (С. Л.), зачапі́лий. — Зачапілий дід: на чому став — з того ніхто його не зібье. Усї люди їздять залїзною дорогою, а він нї за що. Кн.

Коснѣ́ть = кля́кнути, кацу́біти, кацу́бнути, чапі́ти, дубі́ти, бу́ти запе́клим, закацу́блим і т. д.

Ко́со = ко́со, кри́во, навкося́, на́вкось, навкоси́, навскоси́.

Косова́тый = косе́нький.

Косови́ще = кісся́ (д. **Коса́** 2), кілочок на кіссї — ру́чка.

Косоворо́тка = соро́чка з ко́сим ко́міром.

Косогла́зіе = ко́сість, зизова́тість.

Косогла́зый = ко́сий, косоо́кий, кривоо́кий, зизова́тий (С. З. Л.), зизоо́кий. (Кн.).

Косого́ръ = косогі́р, скосогі́р (Чайч.). — Перекинулись саме на косогорі.

Косо́й = 1. ко́сий, криви́й. — **Коса́я саже́нь** = косови́й са́жень. (Міра довжини, що лічить ся приміpно від лївої ноги до кінця правої руки, піднятої в гору, у дорослого чоловіка).

2. д. **Косогла́зый**.

Косола́пый = клишоно́гий. — Та воли в його круторогі, а погоничі клишоногі. н. п.

Косоно́гій = криви́й, кривоно́гий.

Косоо́кій = д. **Косогла́зый**.

Косопле́тина, косоплётка = кісни́к, здр. кісничо́к. — Забажала гирява кісничків. н. пр. — В коси новенькі кісники позаплїтала.

Косору́кій = кривору́кий, кривору́чка. (Кн.).

Ко́сость = 1. ко́сість, кри́вість, кривина́, косина́ (Кн.).

2. д. **Косогла́зіе**.

Косоуго́льникъ = кривоку́тник.

Костенѣ́ть = 1. костені́ти.

2. кля́кнути, дубі́ти. — Руки від холоду клякнуть.

Костёръ = 1. о́гнище, о́гнисько (Под.), бага́ття, (що тільки тлїє) — жа́риво. — — Над річкою Синюхою огнища горіли, ой вже ж наші козаченьки без харчів змарнїли. н. п. — Огнища палають. К. Д. — Квітки пахнуть ясним ранком, соловейко свище, край дороги догоряє забуте огнище. Аф. — Став роскладати огнище: кашу варити. н. о. — Розвели багаття, почали грітись. н. о. — Так, мабуть чоловік біля багаття грів ся, та їдучи й покинув так його. Гр.

2. (в коноплї і в льону) — костри́ця, що зостаеть ся після тертиці — термі́ття, термітя́ча. — Термітяча залїзло в палець. С. Ш.

Косте́рь, рос. Bromus secalinus L. = кости́рь, сто́колос, стоколо́сник, житня́к, костюльки́. С. Ан.

Костера́ = д. **Костёръ** 2.

Кости́стый = 1. кістля́вий, кістя́вий, коща́вий. (С. З. Л.). — Риба дуже кощава — такого багато кісточок, що й їсти не можна.

2. кости́стий, оку́стуватий (що має міцні й широкі кістки).

Кости́ща = костома́ха. С. Л.

Ко́стка = кі́стка, кі́сточка.

Костли́вый = д. **Кости́стый** 1.

Костля́вый = худорля́вий, сухорля́вий, коща́вий.

Костова́рка = костопа́льня. — Оце позбірала кістки, понесу на костопальню, продам.

Костоло́мъ = ломо́та, госте́ць (С. З. Пар.). — Мне, як гостець бабу. н. пр.

Ко́сточка = кі́сточка.

Костоѣ́да, мед. Caries = костої́д, ме́ртва кі́стка, костоі́дниця (С. Жел.), костожи́р (С. Пар.).

Костра́ = д. **Костёръ** 2.

Костре́ль = гли́ця, хвої́на, хвої́нка (від ялини). — Хвоїна в руку залїзла. С. Ш.

Костре́цъ = 1. криж, частїше мн. кри́жі. — Ломить у крижах.

2. стегно́, о́кіст (верхня частина заднього стегна, одрубана з кісткою).

Костри́ка, костри́ца = д. **Костёръ** 2.

Костри́коватый = костри́чуватий.

Косты́гъ = ши́ло широ́ке, криве́ що плетуть ним личаки).

Косты́ль = 1. ко́стур. С. З. — Старий дід ледве ходить з костуром.

2. кости́ль (гвіздо́к загнутий).

3. драби́на (у мулярів).

4. кожу́х (у водяному млинї).

Костыля́ть = 1. би́ти, лупи́ти, лупцюва́ти (палицею, ломакою,) дуба́сити.

2. шкандиба́ти, шкитильга́ти. — Коло пустки на милицї москаль шкандибає. К. Ш.

Косты́шъ = перо́ гу́сяче.

Кость = кі́сть, кі́стка, здр. кі́сточка, поб. — костома́ха, (окрім риб) — масла́к, здр. — маслачо́к, зб. — масла́ччя. — **Кость берцо́вая** = (верхня) — суре́ля, (нижня) — гомі́лка. — **К. плечева́я** = ці́вка. — **К. сѣда́лищная** (os ischiadicum) = клу́биця (С. Жел.). — **К. осетро́вая, бѣлу́жья, севрю́жья** (на спинї) = ска́ба. — Мов пси голодні за маслак гризуть ся знову. К. Ш. — Собаки гризли маслаки. Кот.

— Посмоктати маслаки. С. З. — Поїв усе і кісточок не зосталось.

Костюми́ровать, ся = убіра́ти, ся, ряди́ти, ся, одяга́ти, ся.

Костю́мъ = оде́жа, о́діж, убра́ння́, убі́р. С. Ш. — Молодиці гріх убіратись в дівочий убір. Лев. — Яке на йому убрання? — Не то турецьке чи що.

Костю́шка = дрібна́ ри́бка (дуже кощава).

Костя́къ = кістя́к, кістня́к, снасть. С. З. — А я така, що тільки снасть моя була, тай годі, так вихудала в тяжкій роботі. К. Х.

Костяне́цъ, рос. Stellaria holostea L. = зо́рочник, чисте́ць лісови́й, не́хворощ, хвощ, біли́ло. С. Ан.

Костяни́ка, костяни́ца, рос. Rubus saxatilis L. = костяни́ця, камени́ця. С. Ан.

Костя́нка = 1. костя́нка. — Груші костянки (дуже-тверді).

2. костя́шка (кістяний тудзик).

Костяно́й = кістяни́й, кісткови́й.

Костя́шка = д. **Костя́нка 2.**

Косу́ля = 1. ра́ло (соха, що у неї леміш глибоко ріже землю).

2. кова́дло (в кораблевій кузні).

Косу́шка = чве́ртка (¼ частина звичайної кварти, коли річ про горілку). — В шинку випив чвертку.

Косъ, пт. Merula = шпак (особливої породи).

Ко́сы = 1. ко́си (д. **Коса́**).

2. коси́ці (пірря в хвості у півнів та иньших птиць, на кінці звислі).

Косы́ня = 1. д. **Косогла́зый.**

2. д. **Ко́сость.**

Косы́рь = коса́рь (кривий ніж).

Кось = д. **Ко́сость.**

Косьба́ = косі́ння, косови́ця. — Почалась косовиця сіна. — Виряжала мене мати тай на косовицю, зачісала чорні кудрі аж на потилицю. н. п.

Косье́ = кісся́ (д. **Косови́ще**).

Косе́ть = косі́ти, криві́ти. (Чайч.).

Кося́къ = 1. (у дверей) — одві́рок, (у вікон) — лу́тка, (верхній у дверей) — глова́рь, гло́вень, (боковий) — стоя́н (у ляди) — приля́да, (що на йому кладеть ся полиця) — при́міл. — Ногами за поріг зачіпае, а руками за одвірок хапае. н. п. — Одвірки затряслись мов ряни, і снасть уся тріщить. Кот. — А наймичка у порогу вхопилась руками за одвірок. К. Ш.

2. це́гла, цегли́на (стесана навкося).

3. дзвоня́к (частина колїсного обода).

4. кося́к (коней). — Пригнав косяк коней.

5. схо́ди, схо́дня (судна).

6. долото́ (токарське).

Косяно́й = кісни́й (Д. **Коса́ 1**).

Коса́щатый = (про вікно) — з лу́тками.

Котёлъ, здр. **котело́къ** = каза́н (С. З. Л.), здр. казано́к, казано́чок, коте́л, (мідний) — мі́день (С. З. Л.), мідя́г, (чавунний, без ручки) — чаву́н, чугу́н. С. З. Л. — Тоді саме казани гріли та митель її готували. Кн. — Як у казані кипить н. пр. — Один мідень уживаний. Ст. Оп. Кіев. Ст. — Жінка наставляе в піч чавуни, горшки. — Вареники у чавуні. С. З. — Вітер віе, повівае, казаночок закипае. В. Щ.

Коте́льникъ = котля́р. С. З.

Коте́льничать = котляру́вати.

Коте́льничій = котля́рський; котляре́вий.

Коте́льный = казано́вий, котло́вий.

Котёнокъ, котёночекъ = кошеня́, котеня́, тко. — Запишав ся, як кошеня в попелі. н. пр.

Ко́тикъ = 1. ко́тик, ко́тичок, кото́к, кото́чок. — А ти коток, коточок, заховав ся в куточок, піймав собі мишку, та зъїв у затишку. н. п. — Котику сїренький, котику волохатий, не ходи ти коло хати, не збуди мого дитяти. н. п.

2. ко́тик (шкурка морського кота).

Коти́ться = коти́ти ся. — Ки́цька окотила ся.

Ко́тликъ = д. **Котёлъ** (здр.).

Котли́на = 1. ковба́ня, я́ма, глибиня́ (в ставу).

2. лі́гво, барлі́г (де залягло стадо вепрів).

3. нора́ лиси́ці (спідня).

Котлови́на = низина́, улого́вина, доли́на, ви́долинок, макі́тра (С. Л.), кори́то (С. Жел.). — Долина глибока, калина висока. н. п.

Котло́вый = д. **Коте́льный.**

Котови́къ, рос. Nepeta cataria L. = коша́ча мня́та, польова́ мня́та, ша́нта, ша́ндра, ма́тошник. С. Ан.

Кото́вникъ, рос. Glechoma hederacea L. = ко́тики, коше́чник, росхідни́к, лїсова́ мъя́та, ша́ндра. С. Ан.

Кото́въ, кото́вый = котя́чий.

Котома́, кото́мка = то́рба, торби́на, здр. то́рбонька, то́рбочка, торби́нка, торбе́шка, (на обидва боки) — сакви́, (з ляпи) — беса́ги. — З чужої торби хлїба не жалують. н. пр. — Сьогодня з мішком, а завтра з торбиною. н. пр. — Котила ся торба з великого горба, а в тій торбі хлїб-паляниця, кому доведеть ся, тому і жмурить ся. н. пр. — Старця нагодуеш, а торби його ні. н. пр. — Хто носить хлїб у торбі, той пообідае й на горбі. н. пр. — Давно торба кошелем стала. н. пр. — Хоч

Їду в гостину, то беру хліб в торбину. н. пр. — Привязав саков до троку, взяв коня за повід. Макар.

Котóмочный = торбинкóвий. С. Ш.

Котóрый = якúй, що, котрúй (С. З.), котóрий. — Яка година? — Се той чоловік, що ми його бачили. Чайч. — Бувай здоров із тиєю, котру ти кохаєш, а від мене вірнїшої по віки не знайдеш. н. п. — Которий чоловік отця-матїр шанує, поважає — щасливий той чоловік буває. н. д. — **Котóрый нибýдь, котóрый ни éсть** = д. **Какóй нибýдь.**

Котъ = кіт, здр. д. **Кóтикъ,** ласк. — котýсь (С. З. Л.), поб. — котю́га, зб. — котвá. — Котюзї по заслузї. н. пр.

Коты́ = кинді. — Набув на ноги киндї нові. Кот. (Д. **Кéньги**).

Котá = д. **Котёнокъ.**

Кóфе, кóфей = кóхвій, кáва (С. З.). — Овоч Coffea Arabica і напиток з його. — Всїм панам чолом дає, в мирового кохвій пъє. Кропив. — Коли б мінї зранку кави филижанку. н. п. — Випили по филижанцї кави. С. З.

Кофéйный = кохвíйний, кáвовúй.

Кофéйня = кавя́рня. С. Пар.

Кóфта = ю́пка (С. З.), юпчúна, (на хутрі) — кожушáнка, хутря́нка. С. Л. Кіев. Ст. 1893—12 ст. 449.

Коцевéйка = кущúна (коротенька жіноча свитина або юпка).

Кочáнъ = голóвка (капусти).

Кочевáнье = таборувáння, кочувáння.

Кочевáть = таборувáти (С. Ш.), кочувáти.

Кочевúще = таборúще (С. Ш.), кочовúще (С. З.), кочовисько.

Кочёвка = д. **Кочевáнье.**

Кочевóй = кочовúй, перехóжий. — Трохи по троху вони залишили життя перехожих і призвичаїли ся до осїлости. Бар. О.

Кочéвье = д. **Кочевáнье** і **Кочевúще.**

Кочегáръ = качагáр (топільник на пароходах, сахарнях, винницях то-що). Д. **Истопни́къ.**

Кóчень = д. **Кочáнъ.**

Коченéть = кля́кнути, дубíти. — Руки від холоду клякнуть.

Кочергá = (залїзна) — кочергá, здр. кочерéжка, (деревяна) — коцюбá, (держално) — кочержúлно, (пряма деревяна замість кочерги) — óжуг, (місце в хатї, де ставлять кочерги то-що) — кочерéжник. — Постаріли, брате, та чужиї хати, кочерги, лопати. н. п. — Ой доню, доню, та небудь дурною — бий того жевжика хоч кочергою. н. п. — За коцюбу, за лопату, та й вигнала його з хати. н. п. — Та цить, невістко, не розпускай губи, як ухвачу коцюбу — позбіраєш зуби. н. п. — Рубай, сину, ясенину, буде кочержилно. н. п. — Візьми ожуг та перебий в грубі головешки. — Як не маєш дати, вигони з хати хоч кочергою, хоч лопатою. н. п.

Кочеры́га, кочеры́жка = качáн. С. Л. З. — І між доброю капустою чи мало гнилих качанів. н. пр.

Кóчетъ, кочетóкъ = півень, здр. півник (Лїв.), кóгут (Гал. Прав. С. З.). — Сидить півень на загатї, крикнув! ку-ку-ріку! н. п. — Кому щастя ведеть ся, то й півень несеть ся. н. пр. — Не знала того, що зїлля уміє, що Гриць умре, пім когут запіє. н. п.

Кóчка = грýдка, зб. грýда, груддя (С. Аф.), кýпа, купинá, зб. купиня. — Погано їхать — дуже велика груда.

Кочкáрникъ = купинá, (від кротів) — кротовинá, (Гал.) — кертовиння.

Кочковáтый = грудовáтий. — Грудовата дорога.

Кошелёкъ = 1. капшýк, здр. капшучóк, калúтка, кисá, гамáн, здр. гаманéць, гаманóк, (в поясї) — чéрес, здр. черешóк. — Поки Сидір не женив ся, були в його гроші, а як оженив ся — капшук загубив ся. н. п. — А в мене масль така: здоровя нам милїше капшука. В. Б. — Де оком не доглянеш, там калиткою доплатиш. н. пр. — Лїкарям чи score поможись, чи не поможись, а калитка розвяжись. н. пр. — В кого віл та коса, в того й грошей киса. н. пр. — Прокинув ся чумак вранцї, та й поглянув у гаманцї. н. д. — Сидить козак на могилї, онучі латає, як кинув ся до чересу — копійки не має. н. п. — Не здобувайте собі грошей у череси ваші. К. Св. П.

2. рос. Capsella Bursa pastoris Moench. = рижýха, кішóчки, гірчáк, грúцики, вовульник, сїрики, сухóтник, червúшник. С. Ан.

Кошéль = 1. кошíль, кóшик, кошóвка і д. **Корзúна.**

2. сїтка.

3. (у млині) — кіш, кош.

Кошелькóвый = капшукóвий, калúтковий, гаманóвий.

Кошенúль = 1. ком. Cocus — червéць.

2. кармазúн (Аф.), манїя́ (С. З.), бакáн (С. Ш.). — Червона фарба, що добуваєть ся з червеця.

Кошенúльный = 1. червцéвий.

2. кармазúновий, червчáстий, бакáновий (колїр).

Кошéніе = д. **Косьбá.**

Кóшечій = кошáчий. — **Кóшечій глазъ**

камінь самоцьвітний Silex catophtalmos = котя́че óко. С. Пар. — **Кóшечій хвостъ,** рос.: а) Amarantus caudatus L. = д. **Амара́нтъ,** б) Hippuris L. = хвостня́к, сóсенка. — **Кóшечье зóлото,** Mica aurata = котя́че зóлото. — **Кóшечья мя́та** = д. **Котóвникъ** і **Котови́къ.** — **Кóшечья петру́шка,** рос. Cicuta virosa L. = бех, віха, вонйга. С. Ан.

Кóшечка = кішечка, кітка, ки́цька, ки́ця, ки́ценька, кицю́ня. — Пішла киця по водицю, тай упала у криницю. н. п. — Як кішечка підкрадеть ся. К. Ш.

Кóшка = 1. кішка (Лів.), ки́цька і д. **Кóшечка.**

2. кóтвиця, я́кір (з чотирма або пятьма лапами).

3. рос. Agrimonia Eupatorium L. = пари́ло, парни́к, глади́шник, кішка, кожу́шка, ли́пник, репяшки́. С. Ан.

Кóшки = 1. канчу́к, тройча́тка (С. Ш.). — Батіг або малахай з трьома або й більше кінцями.

2. вірьóвки, що за їх тя́гнуть ба́бу, вбива́ючи палі.

Кошкодёръ = котолу́п.

Кошлóкъ = бобе́р (камчатський).

Кошмá = повсть, повсти́на (велика і тонка).

Кошни́ца = д. **Корзи́на.**

Кошу́ля = кожуша́нка.

Кошу́та = ла́ня.

Кощéй = д. **Кащéй.**

Кощу́никъ, ца = блюзнір, ка, блю́зник, ця. — Блюзнірі не можуть правовати ся ані сьвідчити, але повинні горлом бити карані. Б. Н.

Кощу́нство = блюзнірство. (С. Л. З.). — Блюзнірство есть слова зелживії против Богу или Сьвятим. Б. Н. — Нехай буде проклят, поки аж блюзнірства свого перестанеть. Уст. Луц. братства. С. З.

Кощу́нскій = блюзнірський.

Кощу́нствовать = блюзни́ти (С. Ж. Ш.), блюзнова́ти.

Кощу́нъ = д. **Кощу́никъ.**

Кра́деное = кра́дене.

Кра́дывать = кра́сти, злодіюва́ти. — Їх усе кодло з того і живе, що злодіюе. Кн.

Краевóй = кра́йній, що з кра́ю.

Красугóльный = ку́тній, наріжний (Гал.), основний. (Д. під сл. **Ка́мень**).

Кра́ешекъ = крайóк, кінчик.

Кра́жа = крадіж, крадіжка, крадіжство (С. Ж.), злодійство. — Його піймали на крадіжці.

Край = 1. край, кіне́ць, бе́рег, пруг, (посуди) — вінця, (судна) — обла́вок, (чого гострого, на пр. дошки, линійки) — руб, рубе́ць. — Хоч з краю та в божім раю. н. пр. — Візьму хвартух дорогий, срібні, злоті береги. н. п. — Поставив пляшку на самому березі столу. С. Л. — Насипала борщу по самі вінця. — Повниї чарки всім наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п. — Ударив рубом линійки. — Ударив ся об двері, об самий руб. С. Л. — Накришечка з середини і береги позолочувании. Ст. Оп. К. Ст. — Верхній пруг широкої смуги сьвітової. Кн.

2. край, країна, україна, сторона́, здр. країнонька, сторóнонька, сторóночка, (чужа) — чужи́на, здр. чужинóнька, (теплий, куди птиці одлітають на зіму) — ви́рій, и́рій. — Свій край — як рай, чужа країна (або: чужа чужина) — як домовина. н. пр. — Виряжала мати доньку в чужу сторононьку. н. п. — Хто всім коверзуе, зневажа країну, свого не шануе, а служить чужині — от той то безрідний, от той сиротина. Кн. — Терешко блукав все десь по чужих українах, а далі якось завітав спочити й на рідних руїнах. Пч. — Буде нас, нене, по горах, по долинах, буде нас, нене, по чужих українах. н. п. — Пташка, що в літку так сьпівали, у ирій вже поодлітали. Гр.

3. край, кіне́ць. — Тут йому й край.

Кра́йне = ду́же, ве́льми, на́дто, навмір (С. Л.), через верх (С. Л.), над міру.

Кра́йній = 1. кра́йній, скра́йній, оста́нній. — **По кра́йней мѣрѣ** = принаймні (С. З.), пре́цінь (Гал.). — Треба принаймні раз в рік сповідати ся. Б. Н. — Я мов на сьвіт народив ся, прецінь не дармо гроші віддав. Фр. — **Кра́йняя плоть,** анат. Praeputium = залу́па. С. Аф.

2. коне́чний, надзвича́йний, над міру, навмір (С. Л.), через верх (С. Л.).

Кра́йность = 1. скру́та, притуга (С. Л.), приго́да, ха́лепа (С. З. Ш.), нужде́нність. — У такій притузі мусів воли продати. С. Л. — Не з добра помандрував в довгі лози, нужденність погнала. Кн. — Така скрута, що хоч удавись.

2. надмірність. — **У него во всѣмъ кра́йности** = у ньóго все над міру.

Кра́каніе, кра́кать = д. **Ка́рканіе, ка́ркать.**

Крамóла = колотне́ча (С. З.), рóзрух, бунт, повста́ння.

Крамóльникъ, ца = колóтни́к, ця (С. З.), каламу́тник, ця, балаку́та (С. Ш.), балаку́тка, бунта́рь, ка, галабу́рда (Гал.), бунтовни́к, ця (С. З.). — І через колотників вносило ся межи народ порізнення. Л. В.

Крамо́льничій = коло́тницький, бунта́рський, бунтовни́чий.

Крамо́льный = бунтовли́вий, бунтли́вий.

Крамнова́ть = гремплюва́ти (вовну).

Крапъ = 1. крант (метал. чіп з ключем). — Одвернув крант, та й забув ся, а самовар увесь і витік.

2. лиси́ця, підва́га, жураво́ль (машина, щоб піднїмати вагу).

Кра́пать = капати, кра́пати, накрапа́ти. — Дощик, дощик капае дрібне́нько. н. п. — Дощ почав крапати. — Дощ накрапае.

Крапи́ва, рос. Urtica = кропива́, U. dioica L. = кропива́ жалю́ча, U. urens = жалива́, жигу́чка, жи́жка, жи́гавка, жа́лячка, жижу́ха. С. Ан. — **Крапи́ва глуха́я** = д. під сл. **Глухо́й**.

Крапи́вникъ, пт. Motacilla troglodites = кропи́вниця, кропи́въянка (Чайч.), воло́ве о́чко. Вол.

Крапи́вница = кропи́вниця, красу́ха. — Не бійтесь, це не кір, а красуха.

Крапи́вный = кропивъяний. — **Крапи́вная лихора́дка** = д. **Крапи́вница**. — **К. мали́на**, рос. Cuscuta = повітиця, привітиця. С. Ан. — **Крапи́вное сѣмя** = чорни́льна душа́, віра, сіпа́ки, сіпа́цьке ко́дло.

Кра́пина = 1. кра́пля, здр. кра́пелька, — Як бігла через гребельку, та вхопила водицї крапельку. п. к.

2. кра́пка, ка́пка, ця́тка (С. З.).

Кра́пленый, **кра́пчатый** = крапча́стий (С. З.), крапеля́стий, цятко́ваний (С. З.), цята́тий. — Привіз їй з ярмарку хустку крапелясту: по синьому полю червоним макком посипано. Кн.

Крапъ = 1. кра́пки і д. **Кра́пина** 2.

2. рос. Rubia tinctorum L. = марена́. С. Л.

Краса́ = краса́, вро́да, уро́да (С. Ш.). — Краси на тарільцї не подаси. н. пр. — Чудова, чарівнича краса наших степів. Кн. — Не жури ся, стара мати, що бідного роду, візьмуть люди твою доню за хорошу вроду. н. п. — Довго, довго дивувались на її уроду. К. Ш.

Краса́ва = д. **Краса́вица**.

Краса́вецъ = красю́к, кра́сень. — Красюк був Євмен. Кп. — Що вже хороший — на все село красень. (Д. **Краси́вый**).

Краса́вица = 1. красу́ня, красоли́ця. — Хіба у нас на селї мало дївчат красунь? О. Ст.

2. д. **Белладо́на**.

Краса́вчикъ = д. **Краса́вецъ**.

Краси́вый, **во** = га́рний, но, го́жий, го́же, кра́сний, но, вродли́вий, уродли́вий (С. Ш.), красолиций, ле́нський, ко, хоро́ший, ше́, порівн. — гарнїший, вродли́віший, кра́щий, кращіший, лїпший. — Гарна, як квітка гайова, як ягідка. н. пр. — Гарний, як намальований. н. пр. — Хоч не гарно, аби добре. н. пр. — Їхав козак гожий молоденький, зняв з мене вінок рутвяненький. н. п. — Ой там ходить козак гожий, що на личенько хороший. н. п. — — Наша сестра хороша й вродлива, тільки Бог їй дав, що доля нещаслива. н. п. — Не родись багатий та вродливий, а родись при долї та щасливий. н. пр. — Дочка уродли́ва, мов тополя, виростае сьвітові на диво. К. Ш. — Три зіроньки ясні, три дївоньки красні. н. п. — Не роди ся красна, та роди ся щасна. н. пр. — Ленський то десь город Харьків. Кв. — Объїхав я, Марисю, усї города, та не найшов кращішої, як ти молода. н. п. — Гарнїша од усїх паночок. — Кращої од неї на все село нема.

Краси́вѣть = кра́щати, гарнїти, гарнїшати, кращі́шати. — На неї коли не подивись, то все немов гарнїє. — Вона ще більш погарнїшала.

Краси́къ = д. **Краса́вецъ**.

Краси́льный = краси́льний, фарбови́й. — **Краси́льный ко́рень** = д. **Крапъ** 2.

Краси́льня = краси́льня, фарба́рня (С. Ш.).

Краси́льщикъ, **ца** = краси́льник, ця, фа́рбар, ка (С. Ш.), що синить — синїльник, ця, що білить — білїльник, ця.

Кра́сить, **ся** = 1. кра́си́ти, ся, малюва́ти, розмальо́вувати, фарбува́ти (С. Ш.), як якою фарбою — біли́ти, жовти́ти, зелени́ти, сини́ти, червони́ти, чорни́ти і т. д. — Мити, білити — завтра Великдень. н. пр. — Ой Днїпре мій, Днїпре! Багато ти, батьку, у море носив шляхетської крови... Червонив ти сине, та не напоїв. К. Ш.

2. кра́сити, скраша́ти. — Такі воли увесь гурт скрашають. С. Л.

Кра́ска = кра́ска, фа́рба (С. Ш.), ба́рва (С. Ш.). — І фарбоньки накупую і брівоньки намалюю. н. п. (Розмальовувати посуду) — машля́к, (біла) — побі́ль, (жовта) — жовти́ло, жо́втка, (жовто-гаряча) — жовто-жа́р, (клеева) — кольфа́рба, (червона) — червінка.

Кра́сненькій = червоне́нький.

Краснёхонекъ = червонїсїнький.

Краснина́ = кра́ска (в лицї, на виду); черво́на пля́ма.

Красно́ = 1. черво́но (про колїр). — Що солодко, то й добре, а що червоно, то й гарно. н. пр.

2. гóдяно, годúняно (про погоду). — На дворі годяно.

3. крáсно, красномóвно, промóвисто (про річ). — Говорив він промовисто, виразно. Кв.

Краснобáй, ка = балаклúвий, ва, балакýн, ха, балаклїй, ка, щебетýн, ха. — Щебетун він у нас такий щебетун; цїлий вечір язиком грає, хоч часом і не теє, а слухаєш його бесїду. Кв. — Не балаклїй він, а справжнїй речник.

Краснобýрый = червонобýрий.

Красновáтый = червонéнький, червонястий, червоновáтий, прóчервоноватий. (Полт. Чайч.).

Красноголóвникъ, рос. Sanguisorba officinalis L. = родовúк, суховлóтиця, ужáче зїлля. С. Ан.

Краснолúцый = червоновúдий, червонолúций (К. Ш.), червóний (на виду).

Краснопёрка, риба Cyprinus erytrophthalmus = краснóпірка, краснопéра.

Красноречúвый = красномóвний, красномóвця, промóвистий (К. Д. Ж.), прорéчистий (Вол.).

Красноречіе = красомóвство.

Краснотá = червóність, краснóта (С. Л.).

Краснощёкій = рум'яний, краснощóкий.

Крáсный = 1. червóний (С. З. Л.), крáсний. — Та викопай глибоку могилу, та посади червону калину. н. п. — Ой у лузї червона калина, ой тож не калина, то моя дївчина. н. п. — Черевички мої червонеькії. н. п. — Червоне сонечко зійшло. К. Ш. — Сонце піднялось ще вище і його красне проміння осьвітило верби зелені. Ст. Х.

2. д. **Красúвый**. — **Крáсная гóрка** = прóводи, провіднá недїля, особливо — понедїлок провідної недїлї. — Проводи у перший понедїлок після Великодня. С. З. — Се було на проводи або на провідній. — **Крáсная дѣвица** = красýня, дївчина, дївка гóжа, крáсна. — Дївчино гожа! хай тобі ласка божа! н. п. — Ой місяцю, місяченьку, і ти зоря ясна! Ой, сьвіти там по подвірю, де дївчина красна. н. п. — Засни, засни, красна дївко, заплющ свої очі. н. п. — **Крáсный дворъ** = двíр, а чорний — задвíрок. — **Крáсные дни** = дóбра годúна, щаслúві днї. — При добрій годинї — куми й побратими, а при лихій годинї — не має й родини. н. пр. — **Крáсный желѣзнякъ** = червóна рудá. С. Пар. — **Крáсный звѣрь** = вóвки, лисúцї то-що. — **Крáсный кóрень**, рос. Anchusa officinalis L. = медýниця, медянúшник, краснокóрінь, рум'янка, рум'янчик, волóвий язúк, свинюшник. С. Ан. — **Крáсный лѣсъ** = бір, здр. бóрик (сосна, ялина то-що). — Бір шумить. С. Ш. — **Крáсное окнó** = велике вікнó посерéд стінú. — **Крáсная рыба** = безкóста, хрящовá (осетри білуги, сїрюги то-що). — **Крáсное сóлнышко** = ясне сóнце, сóнечко. — **Крáсное словцó** = вúгадка, прúкладка, дотéпне слівцé (С. Пар.). — **Крáсная строкá** = новúй рядóк в письмі. — **Крáсный товáръ** = крамний товáр (що продаєть ся на аршини). — **Крáсный уголъ** = пóкуть, пóкуття, (для молодих) — посáд. С. З. — Кутя на покутї, а узвар на базарь. н. пр. — Сидить на покутї. — Пора вже молодим сїдати на посад. н. к. — **Крáсный цвѣтъ**, рос. Phaseolus multiflorus Willd. = королїв цьвіт, червóна квасóля. С. Ан. — **Крáсное крыльцó** = передній ґáнок. — **Кр. хлѣбъ** = пшенúця. — **Крáсная избá** = сьвітлúця.

Краснѣть, ся = червонїти, краснїти, рум'янїти, шáріти, (про огонь) — жéвріти, паленїти, (від сорому) — пектú рáки. — Із-за лїсу, з-за туману місяць випливає, червоніє круглолиций, горить, а не сяє. К. Ш. — У лузї маківка весною зацьвіла, проміж других квіток, як жаром червонїла. Гр. — Пробрехав ся, та тепер і пече раки.

Краснянка = д. **Золототысячникъ**.

Красовáться = красувáти ся, пишáти ся, пишнúти ся. (М. Вов.) — Де дївчата красують ся сьвітові на диво. К. Ш. — Пишеть ся над водою червона калина. К. Ш.

Красотá = красá, врóда (С. Л.), урóда (С. Ш.), здр. врóдонька, урóдонька, лїпотá, лáдність (С. Пар.), подóба, гóжість (С. Пар.). — Краси на тарільцї не подаси. н. пр. — Де врода, там і сила. н. пр. — Ус — козацький скус, коса — дївоцька краса. н. пр. — Ой дбай, мамо, дбай, мене заміж оддай, та не давай за ледачого, бо вродоньки жаль. н. п. — Горе ж тому козакові із хорошою вродою, що за його дївчата бьють ся, молодицї позивають ся. н. п. — Де урода, там і смак. н. пр. С. Ш. — Шкода мінї уродоньки й високого росту — прийшлось мінї утопитись з високого мосту. н. пр.

Красотá тысячная, рос. Amarantus caudatus L. = д. **Амарáнтъ**.

Красóтка = д. **Красáвица**.

Крáсочный = красковúй, фарбовúй.

Красть = крáсти, хáпати (С. Ш.), злодія́чити. — Не той злодій, що краде, а той, хто крадене переводить. н. пр. — Телят боїть ся, а воли краде. н. пр.

Кра́сться = кра́сти ся, підкрада́ти ся. — Як кішечка підкрадеть ся. К. Ш.

Крась полево́й = д. **Живокость.**

Кра́теръ = джерело́(С. Аф.), сопу́х. — Отвір, с котрого у вулкані бурхає огонь і дим або мул зоветь ся сопух. Земл.

Кра́ткій = д. **Коро́ткій.**

Кратковре́менный, но = не до́вгий, го, скороте́чний, но, недовгоча́сний, но, за малу́ годи́ну. — Випъєм цо повний — вік паш не довгий. н. пр. — За малу годину вчиняли ся великі бунти на Україні. п. д.

Кра́ткость = коро́ткість.

Крахма́лъ = крохма́ль.

Кра́ше = кра́ще, краще́ше, ліпше, гарніше, теж — кра́щий, а і т. д. — Є в мене сестра менша від мене, краща від мене. н. п. — Не ходи до мене, кучерявий хлопче, бо до мене ліпший доріженьку топче. н. п. (Д. теж під сл. **Краси́вый**).

Крашени́на = крашани́на, тяжи́на (С. З.), фарбува́нка (С. Ш.).

Крашени́нный = з крашани́ни, з тяжи́ни зро́блений, тяжи́новий. — Тяжинові штани. С. З.

Кра́шеніе =кра́сїння, фарбо́ва́ння (С. Ш.).

Кра́шеный = кра́шений, мальо́ваний, фарбо́ваний (Д. **Кра́сить**). — А в нашої господарки мальовані лавки: та як сіли, прикипіли, до дому ні гадки. н. п.

Краю́ха, краю́шка = окра́єць, окра́йчик, цілу́шка. С. З. Л. — Як окраєць на столі, то і душі веселій. н. пр. — Одрізав цілушку хліба.

Кредити́вный = ві́рющий.

Кредити́въ = ві́рюща гра́мота (послові).

Креди́тный = кредито́вий. С. Жел. — **Креди́тное учрежде́ніе** = кредито́вий закла́д, ба́нок. — Віддав свої гроші у банок. — **К. биле́тъ** = папі́рка, бома́жка. (С. Ш.). — Розміняв бомажку на дрібні гроші.

Кредито́ръ, ка = позича́льник, ця. С. Ж.

Кредитова́ть = позича́ти (кому), боргува́ти, навіря́ти, на ві́ру, на́бір дава́ти, (С. Ш.). — А которому би брату помогали в бідах, позичаючи йому пінязей, не мають од них лихвити. С. З. — Шинкарочка мене знає, на сто рублів навіряє. н. п.

Кредитова́ться = позича́ти (у кого), боргува́ти, на ві́ру, на́ бір бра́ти. (С. Ш.). — Позичав у всіх, та й напозичав ся, що й худоби не стане на росплатку. — Візьми на віру, коли грошей нема.

Креди́тъ = креди́т, ві́ра, борг. (С. З.). — Борг умер, зачекай не жие. н. пр. — **Дава́ть, отпуска́ть въ креди́тъ** = д. **Кредитова́ть.** — **Брать на креди́тъ** = д. **Кредитова́ться.**

Крейси́ровать = кружа́ти, кружля́ти (по морю для догляду за ворожими кораблями або для оборони пристані).

Креме́нь, камінь Silex pyromachus = кре́мінь.

Кремешёкъ = кремі́не́ць, кремі́ньчик, (для гри) — кре́ймах.

Кремль = за́мок, кріпость, форте́ця (посеред міста).

Кремнёвый = кремінний.

Кремнезёмъ = кремі́ниця. (С. Пар.).

Кремни́стый = кремі́нистий.

Кре́ндель = кала́чик, бара́нок (С. Ш.), бу́блик, бу́бличок, сухий — су́щик (С. З.).

Кре́ндельщикъ, ца = кала́шник, ця, бу́блишник, бубле́шниця, бубле́йниця. (С. Ш.).

Крени́ть = нахиля́ти на бік (про судна).

Кре́сиво = креса́ло (С. Л. З.), кри́ця. — Сірничків тоді ще не було, огонь добували кресалом. н. о. — А тютюн та люлька, кресало та губка знадобить ся. н. п. — Достав з гамана крицю і кремінь, викресав огню. Кн.

Кре́сло = крі́сло.

Крессъ садо́вой, крессъ-сала́тъ, рос. Lepidium sativum L. = жиру́ха. С. Ан. — **К. лугово́й,** Cardamine pratensis L. = боло́тна жиру́ха. С. Ан.

Кресте́нка = полу́кіпок (в 16 снопів).

Кресте́цъ = 1. полу́кіпок (в 25 снопів, зложених навхрест).

2. криж, кри́жі, пригу́зок, (про птиць) — ку́пер, ку́про, ку́прик (С. З.). — Ударив по пригузку.

Кре́стикъ = хре́стик, хре́щик.

Крести́льница = 1. хрести́льниця, хреща́льниця (С. Пар.), купе́ля.

2. орда́нь (власне поміст для водосьвяття на Ордані).

Крести́льный, крести́нный = хрести́нний, (про те, чим завивають дитину) — крижко́вий. — Там Пречиста у крижкове сповивала, а сповивши, у василечки вложила. н. п.

Крести́ны = хрести́ни (самий обряд і гулянка, а на другий день гулянка) — похре́стини. С. Л.

Крести́тель = Христи́тель.

Крести́ть, ся = 1. хрести́ти, ся, хресто́м обво́дити. — Ти його хрести, а він каже пусти. н. пр. — Умовляє її та хрестом обводить. Кн. — Хрéстить ся, що не брав.

2. хрести́ти, ся, охрести́ти ся, у віру, у-хрéст уво́дити. — Приходить тоді Ісус з Галилеї на Йордань до Івана охреститись від його. К. Св. П. — Вона його і у-хрест уводила. — Учора із вечора сина вродила, і к білому сьвіту у хрест увели. н. п. — Дитину ввели у віру 28. Лютого. Кп.

Крéстникъ, ца = хрещéник, похрéстник, ця. — Хрещеник або хрещеница приносять на сьвятвечір батькови вечерю. н. к.

Крёстный = хрéстний, хрещéний. — **Крёстный отéцъ, крёстная мать** = хрещéний бáтько, хрещéна мáти. — **Крёстный сынъ, крёстная дочь** = д. **Крéстникъ, ца.** — **Крёстный братъ, крёстная сестрá** = брат, сестрá по хресту́. — **Крéстный ходъ** = процéсия, (круг церкви) — обхождéння, (хрести та корогви під час процесиї) — о́хрести, сьвя́тощі. — Хапай бики, бо процесия їде. н. пр. — Охрести рушниками перевъязували. К. З. о Ю. Р. — **Крéстное цѣловáніе** = при́сяга.

Кресто́вая = цéрква архиєрéйська.

Крестови́дный = хреща́тий, хреща́стий, хреста́тий. — Хрещатий барвінок. н. п.

Кресто́вка = 1. крижáк, лиси́ця (що в неї шерсть від шиї до крижа по між червоною і бурою чорна).

2. (в картах) — хрести́, жир, жо́луді. — Жир козирь.

3. рос. Crucianella — дід, стáрець, крижівни́ця. С. Пар.

4. метéлик полуно́шник (Phalaena).

Кресто́вникъ, рос. Senecio Iacobea L., = морковéя, жовтоголо́вник, свирі́па. С. Ан.

Кресто́вый = жиро́вий. — Жирова краля. (д. **Кресто́вка** 2). — **Кресто́вый братъ** = на́званий брат, побрати́м. — **Кресто́вая сестрá** = на́звана сестрá, по́сестра. — **Кресто́вая цéрковь** = д. **Кресто́вая.**

Крестоно́сецъ = хрестоно́сець (С. Пар.), крижáк.

Крестообрáзно = на́вхрест, на́хрест (С. Л.), о́хрест, в перéхрест, перехрéстям (С. Л.), хрест на́вхрест (Кн.). — **Поскла́дывать крестообрáзно** = посхрéщувати, покла́сти навхрест, хресто́м і т. д.

Крестообрáзный = д. **Крестови́дный.**

Крестопокло́нная недѣля = середохрéстний ти́ждень, хрестці́. С. З.

Крестцо́вый = крижови́й; хреща́тий, хреста́тий.

Крестчáтый = д. **Крестови́дный.**

Крестъ = хрéст (християнський і кавалерський знак), криж (тільки християнський знак), фі́ґура (на роздорожжі або коло села в Прав. Україні), о́хрести (церковні хрести з корогвами). — Де три дороги сходять ся і з фіґури. н. к. — Як охрести та мари принесли. Кр. — **Крестъ нá крестъ** = д. **Крестообрáзно.** — **Цѣловáть крестъ** = присягáти. — Хрести на могилах бувають з голубця́ми, на могилі парубка — з прапорця́ми, прапі́рка́ми. М. Л. — Високую могилу висипали і прапірок (спис з рушником) у головах устромляли. н. д.

Крестья́нинъ, крестья́нка = селяни́н, селю́к (С. З.), селя́нка, селю́чка (С. З.), хліборо́б (С. Ш.), мужи́к, мужи́чка, (Прав. і Гал.) — хлоп, (стар.) — посполи́тий, а. — Почали жінок та дівчат козачих, міщанських і посполитих безчестить і мордувати. К. Ч. Р. — **Крѣпостно́й крестья́нинъ, крестья́нка** = кріпа́к, кріпа́чка (С. Л.), крепа́к, крепа́чка (С. З.), підда́нець, підда́нка (С. З.).

Крестья́нскій = селя́нський, хліборо́бський (С. Ш.), мужи́цький, (Прав. і Гал.) — хло́пський, (стар.) — посполи́тий, (про кріпаків) — кріпа́цький.

Крестья́нство = селя́нство, мужи́цтво, хло́пство, по́спільство, кріпа́цтво; селя́ни, мужики́, хло́пи, посполи́ті, кріпаки́, крепаки́. — Козаки зостались козаками, а нас у поспільство повернено. К. Ч. Р.

Крéчетъ, пт. Falco gyrfalco = крéчет, білозо́р, білозо́рець (С. Ш. Жел.), Falco buteo = pápir. С. З. — (З породи соколів). — Закуркують кречети сизі, загадають ся орлики хижі. н. д.

Крещáть = д. **Крести́ть.**

Крещéніе = 1. хрещéння, хрести́ння. (Сп.) 2. д. **Богоявлéніе** 2.

Крещéнскій = ордáнський. — Орданська вода.

Крещёный = хрещéний. — **Крещёный еврéй** (або з иньшої якої віри в християнську) = ви́хрест, перéхрест. С. Аф. З. — Чоловік худородний, з жида перехрест. С. З.

Кривáя (линія) = кривá, криву́ля, колі́ння.

Кри́вда = кри́вда, непрáвда. — Правда кривду переважить. н. пр.

Кривизнá = кривинá (С. Л.), кри́вість (С. Ж.), криви́зна (С. Пар.), кандзю́ба. Ман.

Криви́ть, ся = криви́ти, ся, карлю́чити, ся. — **Криви́ть душёю** = кри́вдити, лама́ти ду́шу, бра́ти гріха́ на ду́шу, криви́ти душе́ю.

Кривля́ться = криви́ти ся, викривля́ти ся. — І ходить і руки держить не так, як люди — усе якось викривляеть ся.

Кри́во = 1. кри́во, ко́со, навкося́, на́вкось, навкосі́.

2. неправди́во, непра́ведно, не попра́вді. — Не по правді су́дить.

Кривова́тый = криве́нький.

Кривогла́зый = кривоо́кий.

Криводу́шничать = криви́ти душе́ю, кри́вдити, не по пра́вді роби́ти, жи́ти, лама́ти ду́шу. — Кажи правду, не криви душею. Кн. — Та туман яром, мороз долиною, та не по правді та козаченько живе з дївчиною. н. п.

Криво́й = криви́й (непрямий, сліпий на одне око і неправдивий), про дерево — криве́, корячкува́те.

Криво́къ, пт. Haematopus ostralegus = морська́ соро́ка. С. Жел.

Криволине́йный = криву́льний.

Кривоно́гій = кривоно́гий, клишоно́гий, курла́пий.

Кривоно́сый = кривоно́сий, кривоні́с.

Криворо́гій = криворо́гий, турка́тий (що має роги, як у тура).

Кривору́кій = кривору́кий, кривору́чка, курла́пий.

Кри́вость = д. **Кривизна́**.

Кривосу́діе = непра́вий суд.

Кривото́лкъ = крутї́й, крутя́р.

Кривоу́стый = криворо́тий.

Кривоше́я = кривовъя́зий, кривовъя́за.

Криву́лина = криву́ля, карлю́чка.

Криве́ть = калї́чити о́ко, одноо́ким става́ти.

Кри́зисъ = ріша́юча хви́ля (С. Пар.), в хворобі — перело́м, перемо́га, економічний — лихолїття, лиха́ годи́на.

Крикли́вый = крикли́вий (С. Л.), галасува́тий К. Кр.), горла́стий, горла́тий, рота́тий, пащекуве́тий. — **Крикли́вое дитя́** = кри́кса, пи́скавка.

Кри́кнуть = кри́кнути, гукну́ти (С. Аф. Л. З.), гукону́ти (С. Л.), завола́ти, зарепетува́ти (С. Л.), зи́кнути, (від болю) — йо́кнути (Фр.). — Реве, лютує Византія, руками берег достає, достала, зикнула, встає і на ножах в крові німіє. К. Ш.

Крику́нъ, крику́нья, крику́ша = крику́н, ха, горла́нь, горла́ч, горлопа́нь, горла́тий, горла́та, пащеку́н, ха, рота́тий, та, вереску́н, ха, гала́кало (сп. р.), ре́ва (сп. р.).

Крикъ = крик (С. Л.), гук (С. Аф.) по́крик, кількох голосів — гука́ння, га́лас (С. Аф. З. Л.), галасува́ння, кри́княва (С. Л.), з плачем — ре́пет, репетува́ння (С. З. Л.), ле́мент, дуже сильний — ґвалт. — Кулаком наміриться на мене, так дїти в крик, у лемент. Г. Бар. — Гармидер, галас, гам у гаю, срамотні сьпіви аж лящать. К. Ш. — Гей гук, мати, гук, де козаченьки пьють. н. п. — *(Горобъячий)* — цьві́рінькання. — *(Гусячий)* — геркотня́, гергота́ння, гелгота́ння, ґерґота́ння, ґелґота́ння. — І завелось на ставі геркотня, гусине дїло закипіло. Гр. — *(Жабъячий)* — крю́(у)кання, ку́мкання. — *(Журавлиний)* — курлю́кання. — Здалека десь чути було курлюкання журавлїв. — *(Канї)* — ке́вкання. — Чути кевкання канї. Фр. — *(Курячий)* — сокота́ння, квокта́ння, кудкуда́кання. — Чути кудкудакання курей. Фр. — *(Кошечий)* — ня́вкання. — *(Лебедів)* — яча́ння. — *(Лелек)* — кле́кіт. — *(Өвечий)* — ме́кання. — *(Орлячий)* — кле́кіт, клект. — Орлячий клекіт (клект) здалека чути. н. пр. — *(Півнячий)* — кукурі́кання. — *(Перепелячий)* — підпідьо́мкання, а самиці — хава́вкання. — *(Поросячий)* — квік, кві́кання. — Не мала баба клопоту, та купила порося: порося у квік, а баба у крик. н. пр. — *(Сьпівучих птиць)* — щебета́ння. — *(Сорочий)* скрекота́ння, скрекотня́. — *(Цьвіркунів)* — цьвірча́ння. — *(Чайки)* — киги́кання.

Кри́нка = горщо́к, го́рщик (повнобокий, з вушком).

Кри́ночный = горшкови́й.

Кринъ, рос. Lilium candidum L. = крін. С. Ан.

Кристаллиза́ція = кришталюва́ння.

Кристаллизи́ровать, ся, кристаллизова́ть, ся = кришталюва́ти, ся, (про воду) — стрілкува́ти ся.

Кристалли́ческій = криштале́вий.

Криста́ллъ, Crystallus = кришта́ль, кришта́л (С. Жел.). один — кришта́лина, (льодовий) — ска́лка.

Криста́льный = криштале́вий. С. З.

Кри́тика = 1. кри́тика, розбі́р.

2. погові́р, сла́ва, ганьба́. (С. Аф.). — Була слава, була слава, стали поговори, та

на тую дівчиноньку, що чорнії брови. н. п. — Полюбила Петруся, поговору бою ся. н. п.

Критиковáть = 1. критикувáти, розбірáти. 2. слáвити, судúти, хáяти (С. Ш.), гáнити (С. З.), ганьбúти, цирклювáти. (С. З.). — Почали її по всьому селу славити. — Як стануть цирклювати, то не знати меш, що й робити.

Крúтикъ = 1. крúтик. 2 осýдник, судúсьвіт.

Критúческій = 1. критúчний. С. Жел. — Критичний розбір. 2. осýдливий, глумлúвий. 3. тяжкúй, небезпéчний. — **Критúческое положéніе** = скрýта, притýга, хáлепа. С. З. — У такій притузї мусів воли продати. С. Л. — Така скрута, що не знаю, що й робити.

Кричáнинъ = гучóк, загóнщик. — Оточили ліс і зараз виридили гучків полохати зьвіря.

Кричáніе = д. **Крикъ**.

Кричáть = кричáти, гукáти, (дуже) — галасувáти, репетувáти, на пуп кричáти, зїпати, (з плачем) — лементувáти, ревтú, (журливо з плачем) — скúглити, скúмлити, (верескливо або швидко) — верещáти, лящáти, порóщати, (на кого, сварячись) — грúмати, гарúкати, гомонíти. — Кричить не своїм голосом. — Кричить, аж з шкури вилазить. н. пр. — Кричить ув одну душу. н. пр. — Як гукнеш, так і одгукнеть ся. н. пр. — Гукай німа на глухого. н. пр. — Ой пьють вони й гуляють, на шинкарку гукають. н. п. — Кричить баба, репетує — ніхто її не рятує. н. пр. — Та що ти зїпаєш? Нікого не дозовеш ся. С. Л. — Чую, щось у куточку скиглить. — Годї вам гримати на мене! — На кого люди гомонять, на того й свинї хрюкають. н. пр. — **Кричáть караýлъ** = прóбі кричáти, ґвал кричáти, ґвалтувáти. — Кричить пробі її мати, щоб дівчину рятувати. н. п. — Гайдамаки почули, як той чоловік став ґвалтувати, і прийшли. н. о. — (*Коли річ про птиці баранці*) — кругúкати. — (*Про ворони і ґави*) — кря́кати, кракати, крю́кати, кáркати. — Ой кряче, криче та чорненький ворон та й у лузї над водою. н. п. — Закрювали чорні крюки. К. Ш. — (*Про горобцїв*) — цьвірінькати, цьвірінчáти. — (*Про гуси*) — ґелготáти, ґеготáти, ґелґотáти, ґеґотати. — (*Про жаби*) — кýмкати, кýмати, крю́кати, кря́(á)кати. — Аби озеро, а найдеть ся жаба, що буде кракала. н. пр. — (*Про журавлї*) — курлю́кати, курлúкати. — (*Про индики*) — кýркати, белькотáти. — (*Про кози*) — мекéкати. — (*Про кішки*) — ня́вкати, нявчáти. — (*Про качки*) — кáхкати, кря́кати. — Кахнула утка — на морі чутка. н. з. — (*Про кречети*) — кýркати. — Закуркають кречети сиві, загадають ся орлики хижі. н. д. — (*Про лебедї*) — ячáти. — Чи то гуси кричать, чи лебеді ячать? н. д. — (*Про лелек*) — лелéкати, клекотáти. — (*Про орлів*) — клекотáти, буркотáти. — То не орли чорнокрильцї клекочуть і під небом літають. н. д. — Вилїтали орли з-за крутої гори, вилїтали, буркотали, роскоші шукали. н. п. — (*Про перепели*) — підпідьóмкати, а самицї — хавáвкати. — (*Про півні*) — кукурíкати. — (*Про поросята*) — кувíкати, квічáти. — (*Про сороки*) — скрекотáти, скреготáти, кря́кати. — Сорока на тину скрегоче — гості будуть. н. пр. — Ходить сорока коло потока, тай кряче. н. п. — (*Про пугачі, сови та сичі*) — пýгати, (а сови й сичі ще) — ня́вкати. — Ой не пýгай, пугаченьку, в зеленому байраченьку! Ой як мінї не пугати, що велять пани ліс рубати. н. п. — (*Про свинї*) — хрóкати, рóхкати, вищáти. — (*Про чайки*) — кигúкати. — А кулик чайку взяв за чубайку. Чайка кигиче: згинь ти, куличе! н. п. — (*Про цьвіркуни*) — цьвірчáти, цьвіркотáти. — (*Про кури*) — сокотáти, квоктáти, кудáкати, кудкудáкати. — Хто хоче сокоче, а хто хоче — кудкудаче. н. пр. — (Тут заведено слова про крик таких тварів, до яких в російській мові можна прикласти дієслово: кричать.)

Крúчень = д. **Кричáнинъ**.

Кровáвить = крівавúти.

Кровáвникъ, рос. Convallaria polygonatum L. = купúна, куп-зілля, рáкові шийки, чемерúця, журавлúні стрючкú. С. Ан.

Кровáвый = крівáвий, рудянúй.

Кровáвый цвѣтъ, рос. Tropaeolum majus L. = красóля, красýльки. С. Ан.

Кровáвѣть = крівавíти.

Кровáть, кровáтка = крóвать, лíжко (С. З. Л.), ліжнúця. — Та через сїни у кімнатї лежить козак на кроватї. н. п. — Та й уже ж Палїй меду й горілки напив ся, ой уже ж він та на панське ліжко та спатоньки положив ся. н. п.

Крóвельный = даховúй. — Сонечко вже по даховому моху красним сьвітом грає. Ос.

Кро́вельщикъ = вкрива́льник, кри́тник (С. Жел.), кри́льщик, (соломою, очеретом) — вшива́льник, (гонтою) — гонта́рь, (залїзом) — бляхнїр. — Найняв критників укрити хату. — За побиття баней на церкві білим желїзом ремесникам бляхнїрам 10 коп. дали. К. Ст.

Кровени́ть = д. **Крова́вить.**

Кровено́сный = кровоно́сний. — **Кровено́сный сосу́дъ** = жи́ла.

Крови́нка = крівця́, кра́пля, крапели́нка кро́ви.

Крови́стый = кріва́вистий.

Кро́вля = крі́вля, покрі́вля (Лсв.), верх, (переважно деревяна або залїзна) — дах, (соломяна або очеретяна) — стрі́ха, (край її) — острі́шина, острі́шок. — Білий будинок з бляшаним дахом зеленим. Кп. — Подальше біліла величезна коршма під гонтовим дахом. Бар. — Злїзь з даху, не псуй гонт. н. пр. — А на школї горобцїв до отилої мами, так і вьють ся по над дах цїлими мірками. Руд. — Вилетїв, як горобець з стріхи. н. пр.

Кро́вный = рі́дний, кре́вний. — Се був пройдисьвіт і не певний і всїм відьмам був родич кревний. Кот. — Ой як тяжко та важко на чужій чужинї без кревної родини помірати. н. д. — **Кро́вные де́нежки, моё кро́вное, кро́вный трудъ, кро́вный за́работокъ** = кріва́виця. — Чоловік крівавицею добува той насущний. Номис. С. З. — Це моя крівавиця! — **Кро́вная ло́шадь** = заводський, племінний кінь. — **Кро́вная нужда́** = па́гла потре́ба. — **Кро́вная оби́да** = тяжка́ обра́за.

Кровожа́дничать = жада́ти кро́ви.

Кровожа́дный = лю́тий, хи́жий, кровожа́дний (С. Жел.), кровожа́да (Кн.). — Ой ти кровожадо лютий! мало тобі горілки, крови моєї хочеш. Кн.

Кровожа́дность = хи́жість, лю́тість, кровожа́дність (С. Жел.), хижа́цтво.

Кровомще́ніе = кріва́ва по́мста.

Кровообраще́ніе = кровобі́г, кровокру́ження. С. Жел.

Кровопі́йство = кровопи́йство і д. **Кровожа́дность.**

Кровопі́йца = кровопи́й, кровопи́йця (С. Жел.); д. **Кровожа́дный**; жироїд, глита́й, паву́к, пъя́вка.

Кровопроли́тіе = кровопроли́ття, різани́на.

Кровопроли́тный = кріва́вий. — Полїг в крівавому бою.

Кровосмѣси́тель = кровомі́сник (Г. С.), кровомі́шник, кровозмі́шник. С. Жел.

Кровосмѣше́ніе = кровомі́ство (Г. С.), кровозмі́шення (С. Жел.), кровомі́шення. (Б. Н.).

Кровосо́ска, ком. Hippobosca = кровосі́сень (С. Жел.), Hippobosca equina = кліщ кінський.

Кровотече́ніе = кровоте́ча, кровотік, крово́тїч. С. Жел. — І жінка одна, що була в кровотїчі років 12 і багато витерпіла. К. Св. П. — **Останови́ть кровотече́ніе** = затамува́ти, загамува́ти кров (С. Ш.), замовлянням — замо́вити кров. С. Аф.

Кровоточи́вый = кровоте́чний.

Кровохлёбка, рос. Sanguisorba officinalis L. = родови́к, сухозло́тиця, ужа́че зілля.

Кровочисти́тельное = кровоги́н. — Се добрий кровогин (про сироватку) — вона кров чистить. Кн.

Кровъ = 1. д. **Кро́вля.**

2. покро́ва, засту́па, за́хист (С. Аф. З.), приту́лок (С. З.). — Не знаходячи собі притулку поміж лакеюватими людьми, шукає нового захисту. К. Х.

Кровь = 1. крів, кров, кро́ва (С. Л.), здр. — крівця́, мазка́ (С. З. Л.), па́сока (С. З.), руда́ (С. З. Л.), ю́шка, переважно у жінок підчас місячки — кра́ска. — З правого крильця потече крівця. н. п. — Руда — не вода, розливати шкода. н. пр. — Вдарю так, що й мазка потече, що й пасокою вмиєш ся. — Треба коневи руду пустити. С. Л. — Треба йому мазку пустити. Кр. — **Кро́вью нажито́е** = кріва́виця. (Д. під сл. **Кро́вный**). — **Изби́ть въ кровь** = объюши́ти. — **Истёкъ кро́вью** = зійшо́в кро́въю.

2. рід, плід, пле́мъя, поро́да, (найбільше зневажливо — ко́дло. С. З. Л. — Бо я панського роду — не ходила боса зроду. н. п. — Добра порода та лиха врода. н. пр.

Кровяни́стый = кріва́вистий.

Кровяно́й = кровъяни́й, рудяни́й.

Кроéніе, кро́йка = крої́ння, кра́яння.

Кро́ильница = стільни́ця, крамни́ця (дошка, на котрій шевцї ріжуть ремінь).

Кро́ильщикъ, ца = кра́яльник, ця. С. Жел.

Кро́ить = кро́їти, кра́яти. — Кравець крає, як сукна має. н. пр.

Кро́йщикъ = д. **Кро́ильщикъ.**

Кро́ликовый = кроля́чий.

Кро́ликъ, Lepus cuniculus = кріль, кроль, самиця — крілиця (С. Л.), короли́ця, здр. — крі́лик (С. Жел.), кро́лик, королик, трусь, здр. — тру́сик. С. Ш. — Очі, як у кроля червоні. н. пр.

Кро́личій = д. Кро́ликовый.

Крома́ = ски́ба, лу́ста, ба́йда, (хліба з краю) — окра́єць, цілу́шка, здр. — ски́бка, ски́бочка, лу́стка, ба́йдиця, окра́йчик. — Одрізана скиба од хліба, вже її не притулиш. н. пр. — Миску борщу дала та лусту хліба одрізала. Кн.

Кро́мка = 1. д. Крома́ (здр.).

2. кра́йка (С. З. Л.), окра́йка, о́кра́вка. — Він з сукнинах крайок килими робить. Кн. — Окрайкою підперезала ся.

3. край, окра́йок, окра́єць (дошки пиляної).

Кромса́ть, кромши́ть = чикри́жити, кре́мсати, батува́ти (С. Ш). — На віщо так чикрижити? Треба б до ладу порізати.

Кро́мѣ = окрі́м (С. Л.), окро́ме, крім, опрі́ч (С. Л.), опро́че, пріч. — Не вважай ні на кого, окрім Бога. н. пр. — Крім його нікого не було. — Опріч любови, що к тобі маю, я всім убога — того не таю. п. п. — Не можна виправить, опроче як судом. Кр. — **Кро́мѣ того́** = окрі́м то́го, що до то́го.

Кроме́шный = окре́мний.

Кропа́тель, ница = 1. партა́ч, ка. С. З. — Та який з його майстер? Так собі партач та й годі.

2. писа́ка, писа́чка (сп. р.). віршома́з, ка. — А я дурний, не бачивши тебе, цяцю, й разу, та й повірив тупорилим твоїм віршомазам. К. Ш.

Кропа́ть = коперса́ти, парта́чити (шити аби як). — **Кропа́ть стихи́** = вірші склада́ти (теж аби як або й зовсім погано).

Кропи́ло = 1. кропи́ло, здр. — кропи́льце. — З чим його стрівати? чи з кадилом, чи з кропилом? Кн.

2. рос. Melilotus officinalis Lam. — жо́втий буркýн, лугови́й буркýн, зая́чий холодо́к, чемирни́к. С. Ан.

Кропи́ть, ся = кропи́ти, бри́зкати, при́скати, по́рськати, ся, (розсолом, ропою) — ропи́ти.

Кро́пкій = крихки́й. — Камінь якийсь крихкий. — Ялина не гнучка — крихка деревина. Кн. — Черенки добрі та леза крихка (про ніж). Кн.

Кро́пкость = кри́хкість.

Кропота́ть = д. Брюзжа́ть, Ворча́ть 1.

Кро́поткій, кропотли́вый, кропоту́нъ, кропоту́нья = 1. д. Брюзга́.

2. клопотли́вий, клопоту́н, морочли́вий; мару́дний, на, мару́да (сп. р.), чо́впа (сп. р.).

Кропъ, рос. Anethum graveolens L. = кріп, укріп, окріп. С. Ан.

Кросна́, кро́сны = 1. кро́сна, верста́т (ткацький).

2. полотно́ (нововиткане), новина́.

Кротёнокъ = кротеня́.

Кро́ткій = ти́хий, сми́рний, ла́гідний, благи́й, (надто) — плохи́й, плоху́та.

Крото́викъ = д. Кото́вникъ.

Крото́вина = кротови́на, ку́пи́на, керти́чина (С. Жел.), кертови́ння (С. Жел.). — Іспіткнув ся під Нечаєм коник на купину, зловив Ляшок, вражий син, його за чуприну. п. п.

Кро́тость = ти́хість (С. Жел.), на́года, ла́гідність. (К. Св. П.).

Кротъ, зоол. Talpa Europea = кріт (С. Л.), керти́ця (С. Жел.), потура́й (С. Л. Харьк.), особливої породи — зі́нське щеня́. (С. З.).

Кроха́, кро́хотка = кри́хта (С. Л.), кри́шка, крихти́на, здр. — кри́хітка, кри́хотка (С. Л.), кри́шечка, роси́нка, здр. ріска, рі́сочка, одро́бина, мн. крихти́, кришки́, окру́шки (С. З.). — Бач скільки накришили хліба! Позбірай крихти та понеси курам. — Росинки в роті не було, а вони вже й пообідали. Кп.

Кро́хотный = малю́сенький, маню́сенький, дрібне́нький, дрібне́сенький.

Кро́шево = капу́ста шатко́вана.

Кро́шечка = д. Кроха́ (здр.) — **Кро́шечку** = кри́шки, тро́шки, кри́хти, трі́шки, трі́шечки, трі́ньки, трі́сі. (Чайч.). — Вам сьмішки, а мені ні кришки. н. пр. — Нехай вам Бог здоровья прибавить в ручки, в ніжки і в животок трішки. н. пр. — Миски, ложки, хліба трошки. н. пр. — Не вже не любиш мене ні крихти? К. К.

Кро́шечный = д. Кро́хотный.

Кроши́ть = 1. криши́ти, локши́ти, (капусту) — сікти, (шатківницею) — шаткува́ти С. Л. — Покришив на локшину. Кн. — Хто чим попав, той тим локшив. Кот. — Молодиці заходили ся кришити локшину.

2. криши́ти. — Їж, та не криши.

Кроши́ться = криши́ти ся. — Зуби вже кришуть ся. — Камінь такий крихкий, так і кришить ся. — Яловичину кришe на тарілку.

Кро́шка = д. Кроха́ (здр.), про дитину — малю́сеньке, кри́хотка, капели́нка, капли́нка. — Мати над труною голосила:

дитиночко-каплиночко! Кв. — **Кро́шка таба́ку́** = кра́яння, рі́зання тютю́ну.

Крошня́ = д. **Корзи́на.**

Кру́гленькій = кругле́нький.

Круглёхонекъ, круглёшенекъ = круглі́сенький.

Круглина́ = кру́глість.

Кругли́ть = кругля́ти, кругля́ти (С. З.), закругля́ти, округля́ти, обкругля́ти.

Кругло́ = кру́гло.

Кругловатый, то = кругля́стий, то, кругла́стий, то, кругле́нький, ко. — Попроводив кругласті межі. Кн.

Круглоли́цый = повноли́ций, повнови́дий, круглови́дий (С. Л.).

Кру́глость, кругло́та = кру́глість.

Кру́глый = кру́глий, окру́глий. — **Кру́глый годъ** = цілий, цілі́сенький, уве́сь рік. — **К. дура́къ** = д. під сл. **Дура́къ.** — **К. сирота́** = сирота́ (без батька й матері), круго́м сироти́на. — Штани в його полатані, подрана свитина, куди не глянь — кругом бідний, кругом сиротина. Кн.

Круглы́шъ = кругля́к (пеньок або камінь круглястий). С. З.

Кругле́ть = закру́глювати ся, закругля́ти ся.

Кругля́къ = д. **Круглы́шъ.**

Кругля́шъ = д. **Круглы́шъ** (про пеньок).

Кругови́дный = кругови́дий. — Місяць круговидий лебедем пливнув по небу. Кн.

Кругови́на, кругове́нька = круг, ко́ло. — Станько в коло друженьки пильненько. Ніщ. — А так станьмо усі в коло. н. п.

Кругово́й = кругови́й, колови́й. — **Круговая ча́ша** = ручкова́ чарка (велика, з котрої пьють усі гості, передаючи з рук до рук). — **Пить кругову́ю** = кружа́ти, кругляти (С. З.). — Журба в шинку медгорілку поставцем кружала. К. Ш.

Кругозо́ръ = кругогля́д, видокру́г, кругосьвіт (Ос.) і д. **Горизо́нтъ.** — Прозорий воздух розширяв кругогляд далеко. Лев. — **Съ широ́кимъ кругозо́ромъ** = широкогля́дний. — Широкоглядний політик. Батьківщина.

Круго́мъ = 1. о́круг, округи́, круг, вкруги́, навкруги́, круго́м, навко́ло, над'о́коло, звід'усіль. — Округ курява лягае на битій дорозї. Кн. — Округи села все левади. Кн. — Не їдь навкруги ставу, не топчи отаву. Кн. — Округ церкви січової калавури стали. н. п. — Круг містечка Берестечка на чотири милї мене славні Запорожцї своїм трупом вкрили. К. Ш. — Золотоноша — кругом хороша. н. пр. — У Луцьку усе не по людську: надоколо вода, а по серединї біда. н. пр. — Гуде, аж округи луна іде. Гр.

2. цілко́м, геть усе́, геть чи́сто. — Геть усе поцїнували і продали.

Кру́гомъ = кружка́, кружко́м, кружкома́ (С. Л.), в ко́ло, о́чертом; о́бертом. — Сїли кружка та й давай пити. — Тоді то козаки очертом сїдали. н. д. — (Д. ще під сл. **Кругови́на**). — Так нездужаю, що й годї! у пьятах шпиг, шпиг, а голова обертом іде. С. Л.

Кругообра́зный = д. **Кругови́дный.**

Кругообраще́ніе, круговраще́ніе = оберта́ння вко́ло (С. Ж.), коло́ворот, кружля́ння.

Кругосве́тный = кругосьвітний.

Кругъ, здр. **кружёкъ** = круг, кружо́к, кру́жало, кру́жально, кру́жальце, ко́ло, кільце; о́бід, обіде́ць; покоте́ло, покоти́ло (сп.), покотьо́ло (С. З.). — Намалюйте два круги, один більший, а другий, в серединї його, менший. Де-що про Св. Б. — Найбільший круг земля робить своєю середи́ною. Д. про Св. Б. — Мов покотело червоне, крізь хмару сонце занялось. К. Ш. — **Круги́ на водѣ** = жмурки́. — **Сдѣла́ть кругъ** = объїхати круго́м, навко́ло. — **Кругъ общества** = ко́ло, товари́ство (С. Ш.). — Мовили, іж тую справу їх духовному колу належить. С. З. — Попав в таке товариство, що нічого путнього не вийде. — **Въ семе́йномъ кругу́** = в рідній сїмъї, в рідні́м ко́лї. — **Въ своёмъ кругу́** = поміж своїми. — **Спиться съ кру́гу** = розпи́ти ся, зпи́ти ся.

Кружевно́й = мере́жевий, мере́жковий.

Кру́жево = мере́жка, мере́жево. — Рукавчата шовком шиті, а в полах мережка, до дївчини чорнявої утоптана стежка. н. п.

Кружёкъ = д. **Кругъ.** — **Въ кружёкъ** = кружка́, кружкома́, кружко́м, в ко́ло, о́чертом. — Пр. д. під сл. **Кругови́на** і **Кру́гомъ.**

Круже́ніе = кружля́ння, крутїння.

Кру́жечка = д. **Кру́жка** (здр.).

Кру́жечный = кру́жковий, ку́хлевий, карна́вковий і т. д. д. **Кру́жка.**

Кружи́ть, ся = кружля́ти, кружа́ти, крути́ти, ся, вертїти, ся, ви́ти ся, (в дорозї) — кругля́ти, колува́ти, (про голову) — моро́чити, ся, крути́ти, ся, чманїти. — То орли кружляють під хмарами. Кн. — Що лїтаєш ти, кружляєш, що у гаю ти шукаєш? Пч. — Крутить ся, вертить ся, не знає, де дїть ся. п. з. — Хто колує, той дома не ночує. н. пр. — Голова крутить ся. — Дивлюсь було, знялись з води утята, закахкають і по степом кружлять. Гр.

Кру́жка, здр. **кру́жечка** = 1. кру́жка, ку́холь, здр. — ку́хлик (С. З. Л.), на воду — водя́нчик. — Та візьмемо кухлі старі, поливъяні горілкою наливані. В. Щ.
2. ква́рта ($^1/_{10}$ частина відра), ко́нов, коно́вка, коно́вочка. С. З. — Куплю тобі конов меду і другую пива. н. п. — Куплю тобі гарнець меду, коновочку пива. н. п.
3. (церковна) — карна́вка (С. З. Л.), скарбни́чка. — Ходить по церкві з карнавкою, збірає гроші.

Крупа́ = крупи́, (дрібні) — підто́чини, (подерті) — дерть (С. Аф.). — Гречані, ячні крупи. — Нема крупів. — Чорна гречка, білі крупи, держимо ся серце купи. н. п. — Треба собакам дерті дати.

Крупени́къ, крупе́ня = 1. ка́ша (крута).
2. ба́бка (з крупів з маслом, яйцями і сиром часом з цукром і родзинками).

Крупёнка, крупя́нка = кулі́ш, куле́шик, крупни́к; крупничо́к. — Косіть, братці, комишу, та й наварим кулішу. п. п. — Івасику-Телесику, зварю тобі кулешику. н. к.

Кру́пина, кру́пинка = 1. крупи́на, крупи́нка, зерно́, зерня́, тко.
2. д. **Кроха́**.

Крупи́ца = д. **Кроха́**.

Крупи́чатый = крупи́частий, питльо́ваний. — Питльована мука́.

Кру́пка = 1. д. **Крупа́**.
2. рос. Draba verna = рижу́ха, чисте́ць. С. Ан.

Крупнова́тый = чима́лий.

Кру́пный, но = вели́кий, здоро́вий, бу́йний, бу́йно, цупки́й, цу́пко, (про дощ) — краплі́стий, крапчи́стий, (про овоч, зерно) — дорі́дний, (про сіль) — дрібча́стий. — Буйний колос, буйна трава. С. Аф. Ш. — Ученик нехай читає тільки буйну печать. К. Г. — Буйно книжку друковано. Чайч. — Цупка сіль. — Цупко сіль зімъято. Чайч. — Та пішов дощик краплистий. п. п. — Дощ не дуже крапчистий. Чайч. — Дорідні вишні. — Цього року дорідна пшениця. Лев. — Дорідні сливи. Кр. — **Говори́ть кру́пно** = говори́ти з се́рцем, в пересе́рдя, свари́ти ся.

Крупнѣ́ть = більшати.

Круподёрня, крупору́шка, крупору́шня = круподе́рня (С. Л.), дра́чка (С. Л.), крупору́шка, пшонору́шка.

Крупча́тка = 1. пи́тель, питльови́й млин, крупча́тка (С. Л.).

Крупча́тный = питльови́й. — **Крупча́тная ме́льница** = д. **Крупча́тка** 1.

Крупча́тый = крупни́стий.

Крупъ, мед. = крупа́.

Крупяно́й = крупъя́ний. — Крупъяна каша.

Крутене́цъ = ва́лах, скіп (д. під сл. **Бара́нъ** 1.).

Кру́тень = 1. ви́хор. 2. д. **Водоворо́тъ**.

Крутизна́ = кру́ча (С. З. Л.); кру́тість.

Крути́ть, ся = 1. крути́ти, ся, ви́ти, ся, звива́ти, ся, сука́ти, ся. — Вірьовки вити, крутити. — Нитки сукати.
2. крути́ти, верті́ти; куйо́вдити, ся. — Крутить ся, вертить ся, не знає, де діть ся. п. з. — У віконця мати слуха, як на дворі завірюха крутить, стріху розриває, снігом хати замітає. В. Щ. — На дворі завірюха куйовдила, буря сумно вила у димарь. О. Мир.
3. ви́ти ся, звива́ти ся. — Там, де Ятрань круто въєть ся, де по камінню біжить. н. п.

Крутобере́гій = крутобере́гий, бережи́стий, припі́чкуватий (Сп.). — Щоб Дніпро крутоберегий і лани і гори було видно, було чутно. К. Ш.

Круто́й, кру́то = крути́й, то. — Крута гора. — Крутий берег. — Крута каша. — Круте яйце. — **Круто́й моро́зъ** = лю́тий моро́з. — **Кру́то собра́лся въ доро́гу** = ра́зом, ра́птом зібрав ся в доро́гу. — **На дворѣ́ стои́тъ кру́то** = на дво́рі ду́же хо́лодно.

Круть = д. **Крутизна́**.

Крутѣ́ть = крутішати.

Кру́че = крутіше.

Круче́ніе = крутіння, вертіння, сука́ння (д. **Крутить**).

Кручи́на = журба́, ту́га, сум, сму́ток, печа́ль, иноді — кручи́на. — Журбою поля не перейдеш. н. пр. — Була роботяща людина, та журба звъялила. н. пр. — Без вірного друга велика туга. н. пр. — Нудьгу годую, журбу сповиваю і сум колишу. н. пр. — Бо куди я не ударюсь, у які країни, то ніколи не минаю горя та кручини. Аф.

Кручи́нить = завдава́ти жа́лю́, сум наво́дити, жури́ти, круши́ти. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п. — Та не журь мене, моя мати, бо я й сам журю ся. н. п. — Журба сушить, журба крушить козаченька молодого. н. п.

Кручи́ниться = жури́ти ся, тужи́ти, сумува́ти, в ту́гу вдава́ти ся, смути́ти ся. — Не журись та Богу помолись. н. пр. — І жив не любила, і вмер не тужила. н. п. — Ой не плачте, не журітесь, в тугу не вдавайтесь: заграв мій кінь вороненький, назад сподівайтесь. н. п. — Годі сумувати — кинь лихом об землю.

Кручи́нный, но = жу́рний, но, су́мний, но, ту́жний, но (С. Ш.), журли́вий, во, сму́тний, но. — Поливали доріженьку, та й курить ся курно, розважали дівчиноньку — та й журить ся журно. н. п. — Смутний та невеселий сидів пан сотник. Кв.

Круше́ніе = вруйнува́ння, розбиття́.

Круши́на = рос. Rhamnus cathartica L. — жо́стір, жо́стер, круши́на, хро́бост, жостелина, R. Frangula L. = круши́на, кручи́на. С. Ан. — Кручиною хату то́пить, у сусіда соли про́сить. н. п.

Круши́нный = жо́стіровий, круши́новий. — Рубай дрова до порога, круши́нові до ослона. н. п.

Круши́ть = 1. руйнува́ти, розбива́ти.

2. д. **Кручи́нить.**

Круши́ться = д. **Кручи́ниться.**

Крыжо́вниковка = аг(ґ)русівка.

Крыжо́вниковый = а́г(ґ)русовий.

Крыжо́вникъ = а́г(ґ)рус (С. Ш.), а́г(ґ)руст, а́грест (укр.), верпина́, веприна́. (Гал.). С. Ал. — Агрус почав уже роспукувать ся. С. Ан.

Крыла́тый = крила́тий, крила́стий (С. Л.). — Полинув орлом крилястим. С. З.

Крыле́чко = ґа́ночок, рундучо́к. (Д. **Крыльцо́**).

Крыле́чный = ґа́нковий, рундуко́вий.

Крыло́, мн. **кры́лья** = крило́, мн. кри́ла (у птиць, комах, вітрака, невода, теж кінці військової лави), у бриля — кри́си.

Кры́лышко = кри́льце, криле́чко, криля́, мн. криля́та, криле́чка. — Гуси, гуси, гусенята, візьміть мене на крилята. н. к. — Там голуби води пили, воркотіли, крилечками стрепенули. н. п.

Кры́льный = крило́вий.

Кры́льце = лопа́тка (у тварів). — Під лопаткою болить.

Крыльцо́ = га́нок, ґа́нок, ґа́нки, присі́нки, (верх над ґанком) — підда́шок, підда́шшя (без верху) — рунду́к, схо́ди, східці. С. З. Л. — Ой сиділа Марійка на ґанку та краяла червону китайку. н. п. — Та підемо до замку, постаємо́ на ганку. — Незабаром біля ганку стояла пара добрих коненят. О. Мир. — В присінках все пани сиділи, на дворі ж вкруг стояв народ. Кот. — На брехні собачі вибігла на рундук ще заспана, не розчесана Наталя. О. Мир. — — Упала дівка на рундук. Гр. — Коні привернули до рундука. Кн.

Крыльцо́вый = д. **Крыле́чный.**

Кры́льцовый = лопа́тковий (д. **Кры́льце**).

Крымча́къ = кри́мець. С. Жел.

Кры́нка = д. **Кри́нка.**

Кры́са, Mus rattus = пацю́к, на Поділї і в Галичинї — щур. С. З. Л.

Крысёнокъ = пацятко (С. З.), щу́рик (Под. Гал.).

Кры́ситься = визьвіря́ти ся (на кого). — Так визьвірив ся на мене, що я аж заникалась. С. Аф.

Кры́сій = пацюко́вий, пацю́чий, щу́ровий.

Кры́ть, ся = 1. кри́ти, ся, укрива́ти, ся, (хату дошками або соломою) — настелювати, (снопами) — вшива́ти, (хворостом) — півзити. — Купуй сукню шиту, а хату укриту. н. пр.

2. хова́ти, ся, перехо́вувати, ся, кри́ти, ся. — Крий, ховай погане, а воно таки гляне. н. пр. — Не той злодій, що краде, а той, що крадене переховує. н. пр.

3. таїти, ся. — Таїла від Бога та чортові сказала. н. пр. — Дерево тліє, але вогонь таїть ся десь в нім. С. Ш.

4. би́ти, (у)вбива́ти, побива́ти. — Тузом побив мою кралю (в картах.

Кры́ша = д. **Кро́вля.**

Кры́шка = по́кришка, на́кришка, накриття́, (на діжу́, бодню, труну) — ві́ко, (на улик) — па́луба, покрі́вець, (на одежу) — верх, покри́ва, покри́вка. — Своя хата — покришка. н. пр. — Год у год діжка віком накриваеть ся? (н. з. — річка замерзає). — А сажають коровай в піч із віка. С. Л. — Зробили йому труну з горбатим віком. Кн. — На бодні не було віка. Кн. — Кожух лиштваревий, а верх з доброго сукна.

Крѣпи́тельный = кріпу́чий. — Оце горілка так не нашої! і смако́вита і кріпуча. Кн.

Крѣпи́ть, ся = крі(е)пи́ти, ся, укрі(е)пля́ти, ся, скрі(е)пля́ти, ся, зміцня́ти С. Аф., умі(о)цня́ти. (С. Ш.). — Укріпив Бог, як черепаху. н. пр. — Щоб йому живіт молодецький скрепило. н. д.

Крѣпи́ться = перемога́ти ся, непоступа́ти ся.

Крѣпкій = міцни́й, цупки́й, крі(е́)пки́й, тверди́й (С. Ш.), здоро́вий, си́льний, ду́жий. С. З. Л. — Нехай бъють ся, коли міцні голови мають. н. пр. — Не поможе міцний Боже і воскова свічка. н. п. — Здоровий мороз. С. Л. — Здоровий вітер. — З дужим не борись, з багатим не судись. н. пр. — Тверда Русь — все перебуде. н. пр. — Тверда зіма. С. Ш. — **Крѣпкая стра́жа** = пи́льна сторо́жа. — **Крѣпкая во́дка** = міцна́ горілка. — **Крѣпокъ**

на́ ухо = не дочува́є, глухе́нький. — **Крѣпокъ на языкъ** = ковчазни́й, ковчун. — **Крѣпкій сонъ** = міцни́й, товсти́й сон. — Спить товстим сном. н. к. — Не зробив то за тим, то за сим, то за сном товстим. н. пр.

Крѣпко = крі(е́)пко, міцно, цу́пко, тве́рдо (С. Ш.), ду́же, здо́рово, ве́льми. — Хоч не гладко, але міцно. н. пр. — І цупко кулаки зтуливши, Дареса битись викликáв. Кот. — Підтикав ся, підперезав ся і пояс цупко підтягнув. Кот. — **Крѣпко на́ крѣпко** = ду́же си́льно.

Крѣпкова́тый, то = кріпке́нький, міцне́нький, ко.

Крѣпкоголо́вый = (про коней) — твердоу́здий, тверди́й, коротко́уздий.

Крѣпколо́бый = твердоло́бий.

Крѣпкоу́здый = д. **Крѣпкоголо́вый.**

Крѣпнуть = 1. крі́пшати, міцнї́шати, ду́жчати, твердї́шати, тве́рднути (С. Ш.), твердї́ти, тужа́вїти (С. Ш.). — Мороз дужчає. — Сила міцнїшає. — Грязюка тужавіє.
2. кля́кнути, дубі́ти. — Руки від холоду клякнуть.

Крѣпонькій, крѣпо́некъ = д. **Крѣпкова́тый.**

Крѣпостно́й = 1. кріпостни́й, замкови́й, форте́чний. — Замкова́ церква. — Кріпостна брама.
2. кріпа́цький, підда́нський, па́нський, панща́нний (Лев.), панщанський, крі(е)па́к, крі(е)па́чка, підда́нець (С. З.), панща́н, панща́нин, панща́нна. (Лев.). — Жених твій крепак; (нехай йому болячка!) через нього і ти стала, не хто, як крепачка. Кв. — Хіба ми панщанні? Кр. — **Крѣпостно́е пра́во** = па́нське пра́во, кріпа́цтво. — **Крѣпостно́е состоя́ніе** = підда́нство, кріпа́цтво, па́нщина.
3. кріпостни́й акт).

Крѣпостни́чество = д. **Крѣпостно́й 2. (К. право, состоя́ніе).**

Крѣпость = 1. міць (С. З.), міцність, кріпота́, тве́рдість, твердота́ (С. Ш.), си́ла. — Божої моці ніхто не переможе. н. пр. — Для міцности зашито двічі. Чайч.
2. крі́пость, о́кріп, форте́ця (С. Ш.), в середині міста — за́мок. — Побачивши нову кріпость, козаки кинули ся, взяли її приступом і вирізали цїлу залогу. Бар. О.
3. кріпость (акт). — **Ку́пчая крѣпость** = ку́пча. — **Закладна́я к.** = заставна́, заставни́й лист.

Крѣпча́ть = крі́пшати, ду́жчати, міцнї́ти, міцнї́шати. (Чайч.). — Вітер дужчає.

Крѣпче = крі́пше, ду́жче, міцнїше. — Хто дужчий, той і луччий. н. пр.

Крѣпышъ = 1. дужа́к, де́белень (Кн.), коца́к, кремезни́й, кремя́зни́й. — Хоч і більш шестидесяти було, кремязний ще дїд був. Номис. С. З.
2. скупя́га, скуперця́, га, скна́ра (сп. р.), жми́крут, кре́котень.

Крюкова́тый = карлю́чковатий, криву́льчатий, колїнкуватий, криви́й.

Крюкъ, крючёкъ = гак, гачо́к, крю́к, крючо́к, (з двома або чотирма гачками) — козу́лька, (деревъяний) — карлю́ка, карлю́чка, закарлю́чка, ключ, клю́чка, (з булавою) — ковíнька, (в одежі металїчний) — гапли́к, гапли́чок, (разом з петлею або бабкою) — дїд і ба́бка, ко́ник і кобíлка (Под. Вол.), коло дверей — за́щіпка, для гри на струнах — бíйце. — А на гаку черваk все хвостиком кпває. Гул. Ар. — Взяли Байду ізвъязали, та за ребро гаком, гаком зачепили. н. п. — Рибалка удочку закинув, надївши на гачок чималий червячок. Б. Б. — Кожна ручка собі карлючка. н. пр. — Ой се ж тая криниченька і ключ і відро. н. п. — Візьми ключку та насмикай сїна. — Вбірала ся шпетнењко: шнурочок до шнурочка, гапличок до гапличка. М. В. — А хата була на защепцї. н. к. — **Согну́ть въ крюкъ** = в дугу́ зігну́ти, на по́рох сте́рти.
2. карлю́чка, закарлю́чка (чоловік — приче́па або крутїй або й само крутїйство і ябе́да). — Закарлючки гнути. С. З. — **Вверну́ть крючёкъ** = карлючку загну́ти.

Крю́чить, ся = 1. карлю́чити, ся, криви́ти, ся, гну́ти, ся, згина́ти, ся, загина́ти, ся, козу́бити ся.
2, утиска́ти, угнїта́ти. С. Ш.

Крючкова́тый = 1. карлючкова́тий (С. З. Л.), гачкова́тий; закарлю́чений. — Всякі знаки з під моїх рук виходили криві, гачковаті. Фр. — Закарлючений хвіст. — Чабани з довгими закарлюченими ґирлигами. Зіньк
2. причепа, приче́пливий.

Крючкотво́рецъ, крючкотво́ръ = крючо́к, карлю́чка. (Прикладаєть ся звичайно до урядників, що гнуть карлючки в судових та иньших справах).

Крючкотво́рствовать = карлю́чки, закарлю́чки, артику́ли гну́ти, загинати.

Крючникъ = робо́чий, що перено́сить вагу́ крючко́м.

Кряжъ = 1. окоре́нок, при́корень, пень (одрубаний).

2. кряж, па́смо, стяг. — Пасмо гір. — Стягові гори. — Кряжові гори. С. Жел.

3. грунт, шар, верства́ (землї). — Пісковатий грунт. — Шар піску, шар глини.

4. грунт (тверда земля). — Докопались до грунту.

5. д. **Крѣпышъ 1.**

Кра́кать, кра́кнуть = кря́кати, ка́хкати, кря́кнути, ка́хнути. — Кахнула утка — на морі чутко. н. з.

Кря́ква = ка́чка, свійська і переважно Anas boschas — кри́жня (С. Л.), кри́жанка (С. Жел.).

Кря́кнуть = д. **Кря́кать.**

Крякýша = д. **Кря́ква.**

Кряхтѣ́ть = кректа́ти, крехта́ти (Фр.). — Утер трохи не с пів відерка, напивсь і тільки що кректав. Кот. — Випив, покректав, утер ся. Чайч.

Кста́ти = до ре́чі, до ді́ла, до сло́ва, на́руч (С. Л.), нару́чно, на ру́ку ковінька. — **Не кста́ти** = не до ре́чі, не до сло́ва, не до ді́ла, не до ладу́, не до шми́ги. — Так до діла, як свиня штани наділа. н. пр. — Бо чужая жінка тобі не до речі, дознаєть ся чоловік — побъє тобі плечі. н. п. — Вміє до слова своє вставить. Кн. — А мінї й на руку новінька. О. С. — Не до шмиги твоє слово. Кн. — **Кста́ти случи́ться** = нагоди́ти ся. — Як раз і вони нагодили ся. Кр.

Кти́торъ = 1. фунда́тор (церкви). С. Ш.

2. ти́тарь, помішник його — підтитá́рій, підтита́рний (С. З.), жінка — титаре́ва, ти́тари́ха, син — титаре́нко, дочка — титарі́вна. С. Ш.

Кто = хто. — **Кто бы ни́ былъ** = хто б не був. — **Кто нибу́дь, кто ни е́сть, кто ли́бо** = хто не́будь, аби́ хто. С. Л. — **Кто́-то** = хтось. — Прийшов хтось, та взяв щось, бігти за ним — не знаєш за ким? (н. з. — вітер). — **Кого́-то** = ко́го́сь. — Завидно, що в когось видно. н. пр.

Ктому́ = до то́го, к тому́, окрі́м, опрі́ч то́го. — Руда та погана, до того ще й кирпата. — Сонливая молода невістка, а ще ктому не хоче робити. н. п.

Куба́риться = крути́ти ся, верті́ти ся, як дзи́ґа, клубко́м коти́ти ся. — Кинув ся в двері та клубком по леваді. Кн.

Куба́рь = дзи́ґа (С. Л.), верті́лка. — Крутить ся, як дзиґа. н. пр. — Як дзиґа сьвіт мінї крутивсь. С. З. — **Скати́ться кубарёмъ** = котко́м, клубко́м покоти́ти ся; полеті́ти сторч, сторчака́, берки́цьнути ся. — Так і полетїв сторчака. Кр.

Куби́ческій = кубі́чний.

Кубова́стый, кубова́тый = банька́тий, круглобо́кий. — Банькатий глечик.

Ку́бокъ = ку́бок (С. З.), пу́гарь, ча́рка (велика, найбільше металїчна з покришкою). — Що з тих кубків, як повні слїз. н. пр. — Кубків паристих, в середині визлочоних 4. Ст. Оп. — Він з пугарем у руцї саме до краковяка розігнав ся. К. Ч. Р. — Повнії чарки всїм наливайте. н. п.

Кубъ = 1. але́мбик, ле́мбик (С. З. . — Переганяти горілку через лембик.

2. (геометр. і арихм.) — куб.

Кубы́шечки, рос. Nuphar luteum Smith. Nymphaea lutea = гле́чики жо́вті, жо́вте лата́ття, водяни́й мак, квітки — бабки́, овоч — зба́нок, збаночки́, листя — капелю́ші, корінь — товсту́н. С. Ан.

Кубы́шка = ба́нька (С. Ш.), кубу́шка. (Банькатий глечик). — Банька на олію. — Візьми-но баньку, та набери води. С. Ш. — Їм повну налили кубушку. С. З. — І грошики готовенькі в кубушечках у схові. Зїньк.

Кубы́шникъ, рос. Cytisus biflorus L'Her. = віно́вать, дерева́, раки́тник, раки́товий кущ. С. Ан.

Кувши́нный = гле́ковий, гле́чиковий, ж(з)ба́новий.

Кувши́нчики = д. **Кубы́шечки.**

Кувши́нъ, кувши́нчикъ = глек, гле́чик, гле́чичок (С. З. Л.), широкий — гладу́ш, гладу́щик, гла́ди́шка (С. Аф.), круглобокий — жбан, збан (С. Аф. З. Л.), банькатий з вузенькою шийкою — д. **Кубы́шка.** — Є в глеку молоко, та голова не влїзе. н. пр. — Візьме хлїба, глек з водою, серпи по під паху. С. З. — Хоч на мінї жупан дран, є й у мене грошей жбан. н. п. — Поти збан воду носить, поки ухо не вірветь ся. н. пр.

Кувы́рканье = перекида́ння, переве́рти.

Кувы́ркаться, кувы́ркнуться = перекида́ти ся, переверта́ти ся, перекинути ся, переверну́ти ся, берки́цьнути ся. (С. Ш.). — Сердешний звір перекидав ся, плигав, вертів ся і качав ся. Кот.

Кувы́ркъ = берки́ць. — Беркиць у воду. С. Ш. — **Кувырко́мъ** = берки́ць, пере́кидьки, переве́ртом, сторч, сторчака́ впа́сти, полеті́ти. — Як дав йому по потилицї, так і полетїв сторч.

Куда́ = 1. куди́, кудо́ю. — Куди йдеш? До дому. Чайч. — Кудою тут проїхати до Павлівки? Чайч. — Кудою йти? Зїньк. — **Куда́ ли́бо, куда́ нибу́дь, куда́ ни е́сть** = куди́ не́будь, аби́ куди́. — **Куда́-то**

= куди́сь, десь. — А де він? Пішов кудись.

2. на віщо, на́ що. — На віщо йому стільки грошей?

Куда́ какъ = ди́во як, а́ч як! — **Куда́ какъ хорошо́!** = Де́ вже пак не га́рно. Чайч.

Куда́хтанье = кудкуда́кання. — Чути кудкудакання курей. Фр.

Куда́хтать = кудкуда́кати, кокоті́ти. — Біжи, он курка кудкудаче — візьми яйце. — Хто хоче — сокоче, а хто хоче — кудкудаче. н. пр.

Ку́делица, куде́ль = куде́ля (С. З.), куде́лиця, ку́жіль, (на гребіні) — ми́чка, ку́кла. — Ой кужілю, мій кужілю! я робити не здужаю. н. п. — Сама сіла куделицю прясти. н. п. — Бідна Єва, одну з древа зірвала кисличку; збулась власти, треба прясти на гребіні мичку. У. в.

Куде́ль-бара́шки, рос. Primula veris L. = бо́жі ру́чки, бі́ла бу́квиця, медяни́к, медяни́чки, медяни́к-зі́лля, сорочі ла́пки, ко́тики, перво́цьвіт, про́ліски (укр.), клю́чики, гади́нниця (гал.). С. Ан.

Ку́дерь, частіше мн. **ку́дри** = ку́черь, частіше мн. ку́чері (С. З. Л.), иноді вживаєть ся теж і ку́дрі. — Була в мене дівчина Орися — тоді ж міні сі кучері зили ся. Була в мене дівчина Варвара — вона ж міні сі кучері порвала. н. п. — Трапляєть ся, що і в шолудивого кучері вьють ся. н. пр. Кн. — Виряжала мати сина та й на косоницю, зачесала чорні кудрі аж на потилицю. н. п. — Ой піду я молодая по над гіроньками, та роспущу чорні кудрі по над брівоньками. н. п.

Куде́сить = 1. чарува́ти, чаклува́ти, відьмува́ти.

2. колобро́дити (С. З.), бро́їти (С. Ш.), шурубу́рити. — Що ти тут наброїв? — По улиці хлопців водить, всю улицю колобродить. н. п.

Куде́сникъ, ца = 1. чарівни́к, ця, знахарь, ка, чаклу́н, чаклівни́ця, відьма́к, відьма, воро́жбит, воро́жка.

2. штука́рь, ка, галабу́рдник, ця,

Куде́сы = ча́ри, зна́харство і д. **Волхвова́ніе**.

Кудрева́тый = кучеря́венький.

Ку́дри = д. **Ку́дерь**.

Кудря́вецъ, рос. Chenopodium Botrys L. = марь. С. Ан.

Кудря́вить = кучеря́вити, ку́чері звива́ти. — Ой хто ж тобі сі кучері звиває? Була в мене дівчина Ульяна, вона ж міні сі кучері звивала. н. п.

Кудря́вчикъ = кучеря́вчик. — Маленький хлопчик кучерявчик.

Кудря́вый, во = 1. кучеря́вий, во. — Кучерява голова. — Пливе човен води повен, та й накритий чубом; не хвастай ся, козаченьку, кучерявим чубом. н. п.

2. (про дерева) — д. **Вѣтви́стый**, (про трави і квіти) — кучеря́вий, на пр. Кучерява мьята.

Кудря́вѣть = кучеря́віти.

Кудря́жка = кучеря́вчик, кучеря́вка (кучерявий хлопчик або кучерява дівчинка).

Ку́жель = д. **Куде́ль**.

Кузне́цкій = кова́льський. — Дме, як міх ковальський. н. пр.

Кузнецо́въ = ковалів.

Кузне́цъ = кова́ль, жінка його — кова́ли́ха, син — ковале́нко, ковальчу́к, дочка — ковалівна. С. З. Л. — Коли не коваль, то й кліщів не погань. н. пр. — Тому ковалю ліпше, що на два міхи кує. Кн.

Кузне́ческій = д. **Кузне́цкій**.

Кузне́чество = кова́льство, ковалюва́ння. — **Занима́ться кузне́чествомъ** = ковалюва́ти.

Кузне́чикъ, ком. Gryllus = ко́ник (С. Л.), кобилка, Tettrix — коби́ли́ця (С. Жел.) Locusta — травъяни́й ко́ник. — Наш коник стрибунець живе так саме, як і сарана. Стоп. — Жвавий коник — скакунець доцьвіріньках ся вкінець. Байки Старицького.

Кузнечи́ха = ковали́ха. С. З.

Кузне́чный = кова́льський. — Здихнув тяжко та важко, мов міх ковальський. н. пр. — Сопе, як ковальський міх. н. пр.

Ку́зница = ку́зня, мн. кузні (Кр.), иноді вживаєть ся і кова́льня. С. Л.

Ку́зничный = ку́зня́чий.

Кузове́нька, кузово́къ = ко́шик і т. д. д. **Корзи́на** (здр.).

Ку́зовъ = 1. д. **Корзи́на** (найбільше з лик або кори березової).

2. кіш, ко́роб (екіпажа).

Кузовьё = у́лик (плетений, що вішаєть ся на дереві для принади роїв), рі́йни́ця.

Кука́нъ = 1. кука́н, на́низка (Вол.). — Піймав здорового окуня, та тільки хотів на кукан нанизати, а він і вислизнув у воду.

2. ни́зка, вя́зка. — Купив низку риби.

Ку́кишъ = ду́ля (С. Аф. З. Л.), фи́га (С. Ш.), хви́га (С. Л.), моско́вська буру́лька (С. Ш.). — Ой люлі, люлі! чужім дітям дулі, а нашому калачі, щоб спав у день і в ночі. н. п. — Він думає, що я кличу, а я йому дулі тичу. н. п. — На відьмо! кричала вона, тикаючи дулі. О. Мир. — Привезе тобі тато з міста московську бурульку. — **Дава́ть, крути́ть ку́кишъ** = ти́кати, дава́ти, сука́ти ду́лї. — **Пока́зывать ку́кишъ въ карма́нѣ** = пока́зувати фи́ґу в кишенї (С. Ш.), кива́ти па́льцем в чо́боті. (Бар.).

Ку́кла = ля́ля, ля́лька, ля́лечка. С. З. Л. — Була в мене паміточка, і ту дітки вкрали, на ляльки подрали. н. п. — Говорить мамуня, що доня Галюня, як лялечка тая гарненька. Пч.

Куклева́нецъ = кукільва́н. С. З. — Потруїв рибу кукільваном. (Насіння Coloquintus).

Ку́клина = пушпайки́, шабату́рка (од льону).

Укля́нка = кожу́х з відло́гою з о́леневих шкур (в Сибірі).

Кукова́ть = кува́ти. — Мінї буде соловей щебетати, тобі зозуля кувати. н. п.

Ку́колка = 1. ля́лечка, ля́лька (д. **Ку́кла**).
2. Pupa — ля́лечка (в змінах комах), у мура́шок — поду́шка, поду́шечка (Степ.). — З гробачка оцього робить ся лялечка, а через 20 день з лялечки вилупить ся справжнїй жучок. Степ. — Цїх біленьких та кругленьких мурашиних лялечок люди звиють подушками. Степ. — Комашки, комашки, ховайте подушки, он татари йдуть і всї заберуть. н. пр.

Ку́коль = рос. Lolium temulentum L. — кукі́ль і Lychnis dioica Dc. — кукі́ль, куколи́ця, купа́льник, слїпа́к. С. Ан.

Ку́кольный = лялькови́й. — **Ку́кольный те́атръ** = верте́п (С. З.), куме́дия. — Ходїм, подивімся на кумедию.

Ку́ксить = те́рти о́чї (кулаком), кулаки́ роси́ти.

Ку́куль = д. **Клобу́къ**.

Кукуру́за, рос. Zea, Zea Mays L. = кукуру́за, кукурудза (Прав.), пшени́чка, пші́нка (Лїв.), вживаєть ся теж — княх́и́, поча́тки. С. Ан.

Куку́шка, куку́шечка, пт. Cuculus canorus = зозу́ля, зозу́лечка, зозу́ленька, зозу́лька. С. Аф. З. Л. — Прилетїла зозуленька та й крикнула: ку-ку! н. п. — Ой коли б же я зозуленька, то я б собі крильця мала, ой стрепенулась, полинула б та до свого сина Івана. н. п.

Куку́шечій = зозу́лячий. С. Аф.

Куку́шкинъ = зозу́лин. (Д. теж **Коку́шкинъ**.)

Кула́га = кваша. С. З.

Кула́къ = 1. кула́к. — Будеш вік тужити, часом горювати, будеш кулаками сльози утирати. н. п.
2. мо́лот (у мулярів).
3. па́ля (котру забивають на березї для причалу), ра́ло.
4. кулаки́ (вроблені у млиновий вал).
5. глита́й (Кроп.), жми́крут (С. Аф.), дери́люд (Лев.), доюн. — Такий глитай, що й з рідного батька злупить. — Попадись до його: він тебе так видоїть, що без сорочки підеш. Сказано доюн. Кв.

Култа́нъ = жбан, збан (метал. з носиком і покришкою. Пр. д. під сл. **Кувши́нъ**).

Кулебя́ка = пиріг (довгий з кислого тїста, з рибою то-що).

Кулёкъ = кульо́к (з рогожки). — **Попа́сть изъ кулька́ въ рого́жку** = з дощу́ та під ри́нву. н. пр.

Кулема́ = д. **Западни́** (для лову соболів і песців).

Кули́га = 1. д. **Кули́къ** особ. породи Scolopax foedoa).
2. зру́б, палени́на, новина́ (де зрубано і випалено ліс під оранку).

Кулика́ло = випива́йло, пьяни́ця, пія́к, пьяню́га.

Кулика́ть = запива́ти, в горілку вкида́ти ся.

Кули́къ, пт. Scolopax = кули́к, здр. куличо́к. — А кулик чайку взяв за чубайку. н. п. — **Далеко кулику́ до Петрова́ дня́** = дале́ко ку́цому до за́йця. н. пр.

Кули́са, частїше мн. **кули́сы** = лашту́нки.

Кули́чій = кулико́вий.

Кули́чки, у виразї: **у чо́рта на кули́чкахъ** = ка́'зна де, дале́ко, у чо́рта в зуба́х.

Кули́чъ = па́ска, (висока) — па́пушник; ба́ба. — Христос воскрес! Рад мир увесь, діждали ся паски, тепер усяк наїсть ся в смак свяченої па́ски. Укр. в. — Обійдеть ся Великдень і без гречаної паски. н. пр.

Культепа́ = ку́кса (з переламаними пальцями).

Культиви́ровать, культива́торъ = культивува́ти, культу́рник. С. Жел.

Культя́ = 1. кі́коть. (Рука або нога, котрій бракує всїх пальцїв).
2. безпа́льчий, безпа́лько. С. Ш.

Культя́вый = д. **Культя́ 2.**

Культя́вѣть = шкандиба́ти, шкитильга́ти.

Культя́пка = д. **Культя́ 2.**

Кума́ = кума́, ку́монька, кума́ся, кума́сенька, (жінка кумова батькам дитини) — па́кумка. — Вона мінї кума — мого сина Івасика у хрест уводила. — Кума, кумонька ти моя, як лебідка білая ти моя. н. п.

Кумане́къ = кума́сь.

Кумани́ка, кумани́ха, рос. Rubus caesius L. = **ожи́на, ожи́нник** (укр.), **чорни́ця** (гал.). С. Ан.

Куманько́въ = кума́сів.

Кума́чъ = кита́йка (червона).

Кума́чный = кита́йчатий (з червоної китайки).

Куми́нъ = куми́н, кума́син.

Куми́ръ = божо́к, и́діл, бова́н.

Куми́ться = кума́ти ся. — Ми з нею покумали ся — разом у хрест уводили.

Кумовство́ = ку́мство (С. З.), **кумі́вство.** — Як умерла дитина, то й кумство пропало. н. пр.

Ку́мовъ = кумі́в.

Ку́мушка = ку́монька, кума́ся, кума́сенька.

Ку́мушкинъ = д. **Куми́нъ.**

Кумъ, мн. **кумовья́ = кум;** здр. **кума́сь,** мн. **куми́ (про́хані, стрі́чані і одкупні.** Ман. ст. 183), батько дитини жінці кума — **па́кум.**

Кумы́съ = напи́ток з коби́лячого молока́.

Ку́на, куни́ца, зоол. Mustela = **куни́ця, ку́на, ку́ночка.** С. З.

Ку́ній = куни́чий.

Куня́ть = куня́ти, окуні́в лови́ти. — Хто слуха, а хто окунів ловить. Кв.

Купа́ло, рос. Ranunculus acris L. = **козе́лець, дрібноцьвіт, жовтобрю́шник, вілля од тря́сці** (укр.), **терпи́-біда́** (гал.). С. Ан.

Купа́льница = 1. д. **Купа́ло.**

2. рос. Trollius europaeus L. = **во́вча ла́па, во́вчий копи́т, при́крит** (укр.), **воло́ве око, воли́вочко** (гал.). С. Ан.

Купа́льный = купа́ловий.

Купа́льщикъ, ца = купа́льник, ця.

Купа́ніе = купа́ння, ку́панка. (Лев.).

Купа́ть, ся = купа́ти, ся, (в калюжі, болоті) — **калю́жити, ся.**

Купе́ль = купе́ля, христи́льниця, хреща́льниця (С. Пар.).

Купе́на, рос. Convallaria Polygonatum L. = **купаїлля, купи́на, ра́кові ши́йки, чемери́ця, натяга́ч, одха́сник.** С. Ан.

Купе́цъ = купе́ць, кра́марь, дочка — **купці́вна, крамарі́вна,** син — **крама́ренко, крамарчу́к.**

Купе́ческій = купе́цький (С. Л.), **кра́марський.** — Купецький тандель. С. З.

Купе́чество = купе́цтво.

Купе́чествовать = купцюва́ти, крамарюва́ти.

Купина́ = кущ, крак, корч. — А в його двора нема ні кола, тільки росте один кущ калини, та й та не цьвіла. н. п. — Де крак, там і козак, а де байрак, там сто козаків. н. пр.

Купи́ть = купи́ти; (сьвічку в церкві) — **одміни́ти сьві́чку.** (Лев.). — **Ку́пленный = ку́плений, купо́ваний.** — Купований розум. Кв.

Купле́тъ = 1. (у віршах) — **купле́т, колі́но.** — Просьпівав одно коліно та й перестав.

2. **сьпівомо́вка.** — Сьпівомовки Ст. Руданського. Видав Н. Г. Волинський. К. 1880 р.

Ку́пля = ку́пля, по́куп, купова́ння. — Купля руки пече, а продаж гріє. н. пр.

Ку́пно = вку́пі, уку́пі, ра́зом, гурто́м, спі́льно. — Як робити вкупі, то не болїти-ме в пупі. н. пр.

Ку́пный = спі́льний, гуртови́й.

Ку́полъ = ба́ня (С. Аф. З. Л. Ш.), верхушка — **ма́ківка.** — Був у Київі і лазив на дзвіницю аж під самісеньку баню. С. Аф. — Лазить чоловік по церкві і примощує до банї драбину. н. о.

Ку́порить = затика́ти й засмо́лювати.

Купоро́сный = куперва́совий, вітрого́левий.

Купоро́съ, Vitriolum = **куперва́с, вітро́голь.** — **Зелёный, желѣзный, сапо́жный купоро́съ,** V. martis = **куперва́с.** С. З. — **Мѣдный, си́ній купоро́съ,** V. coeruleum = **си́ній ка́мінь.** — **Бѣлый, цинковый купоро́съ,** V. album = **вітрого́ль, кри́мза** (С. Жел.). — Піду до міста, куплю купервасу, намалюю брови та для того часу. н. п. — Купервасу купувала, чорні брови малювала. н. п.

Купръ = ку́пра, підхві́стя, (у птиці) — **ку́прик.** (С. З.).

Купцо́въ = купці́в, купе́цький.

Ку́пчая = ку́пча. — Купив землю, та ще купчої не зробили.

Купчи́ха = купчи́ха, купчи́ця (Чайч.), **кра́марка.**

Купчи́шка = крамарчу́к. С. З.

Ку́пыръ, рос. Angelica = **дзе́нтель.**

Купы́ръ кра́сный, рос. Antriscus sylvestris Hoffm. = **бугила́, борщівни́к, свербигуз, га́нус.** С. Ан.

Кура́нты = дзиґарі́ (з музикою). С. Пав. — Дзиґарі теленькають. К. Ш.

Курбе́тъ = ди́бки, ца́пки.

Курга́нъ = моги́ла, (межовий) — **копе́ць,** (з піску) — **кучугу́ра.** — Ой у полі могила в вітром говорила. н. п. — Границю проводили, частії копці висипуючи. Л. В.

Кургýзый = кýций. — Піймав куцого за хвіст. н. пр. — Що гусарин чорноусий, що на йому жупан куций. К. Ш.

Курéніе = 1. курíння.

2. кýрево, кадило.

Курéнный = курíнний. С. З. — Курінний отаман.

Курёнокъ = курчá, курчáтко, курченя́, куря́, куря́тко, мн. курчáта, курченя́та. С. З. — Возить ся, як квочка з курчатами. н. пр.

Курéнь = курíнь.

Курилка = 1. нарóдня великорýська гра, в кóтрій передаю́ть запáлену скíпку, примовля́ючи: „живъ, живъ курилка!“, а в кóго погáсне, той даé фант.

2. кімнáта для курíння тютюнý.

Курило = гуля́ка, гультя́й, гульвíса. С. З. — А гультяй той усе пье, прийде до дому, мене бье. н. п.

Курильница = кадильниця, кадило.

Курильщикъ, ца = курéць, курíй, ка, (з люльки) — люлéшник, ця. С. Л. З. — Добрий курець має свою люльку і тютюнець. н. пр. — Коли курець, то е кресало й гаманець. н. п. — Курій, що потягне з люльки, то й плюне. н. о. — Такий люлешник, що й не випускає люльки з рота.

Куриный = кýрячий. С. Л. — Куряча сліпота. — Безштанько — курячий дядько. н. пр. (Дражнять малих хлопців, що ходять без штанів або не хочуть одягати штанів).

Куритель, ница = д. **Курильщикъ, ца.**

Курительный = курильний; кадний (С. З). — **Курительный табáкъ** = тютю́н, здр. тютюнéць. — **Курительная трýбка** = лю́лька, здр. лю́лечка. — **Курительное веществó** = кýрево. — А тютюн та люлька козаку в дорозі знадобить ся. н. п.

Курить, ся = 1. кадити, ся, курити, ся, (ладаном) — лáданити, ся. — Од чуми лікарі людей і товар курили. Макар. — Почав дякон кадити. — Курить димок, головешки то там, то сям тліють. Аф.

2. (тютюн) — курити, палити (С. Л.), пíхкати, пáхкати. (Останні три слова про куріння з люльки). — Курить лихий по дорозі. н. пр. (Одказують, як хто просить курити). — Ой ходе він, ходе, походжає, він люлечку куре, куре, розкуряє. н. п.

3. (горілку) — гнати, курити, ся. — Гнав горілку на винниці, тепер мене женуть з винниці. Кн.

Кýрица = кýрка, кýря (С. З.), здр. — кýрочка, ласк. — курíпочка, курíпка, (галанська) — галáнка, (особливої породи) — галагáнка, (дітське) — тю́тя. (С. Ш.). — Кому не ведеть ся, то й курка не несеть ся. н. пр. — Це ще тютя з полив'яним носом. н. пр. — Буває і в курей не без клопіт: чи може з якої там печалі, чи був на просо недорід, але куріпочки нездужать стали. Зіньк. — Підсипала куріпочку, щоб вивела діти. н. п.

Кýричій = д. **Куриный.** — **Кýричья слѣпотá** = 1. рос. а) Ranunculus arvensis — кýряча сліпотá, б) Chelidonium majus L. — глекопáр, глечкопáр, гладишник, гладýшник, чистотíл, сíре зілля, прозóрник, в) Caltha palustris L. — латáття, калю́жниця, пóпики. С. Ан.

2. мед. Noctalgia — кýряча сліпотá (С. З.), кýрочка.

Кýрій = д. **Куриный.**

Курлыкать = курлю́кати, кургикати, курликати. — Перепели підпідьóмкають, журавлі десь курлюкають на тирлах. Номис. С. З.

Кýрникъ = 1. пиріг (з кýрятиною).

2. курник (хлів), кýча (в хаті), кóєць, кóйка (клітка). С. Л. — В мене курка та й вкрадена, через курник пронесена. н. п. — Нема де курей держать, треба коєць зробити.

3. хáта без кóміна й димаря́.

Курнóска = кирпа, кирпáта.

Курнóсый = кирпáтий. С. З. Л. — Перехрести ніс, щоб великий ріс, а то кирпатий. н. пр.

Курнóй = без кóміна й димаря́. (Д. Избá курнáя, **Кýрникъ** 3).

Курныкать = мугикати. С. З. — Мугиче собі під ніс якусь пісню.

Курóвникъ, рос. Euphorbia = молочáй, молочáк. С. Ан.

Курóкъ = курóк, зáйчик. (Полт. і Вол.). — Та вже шаблі заржавіли, мушкети без курків, а ще серце козацькее не боїть ся Турків. н. п.

Королéсить, куролéсничать = пустувáти, фíглі стрóїти, брóїти (С. Ш.), колобрóдити.

Куролéсникъ, ца = пустýн, ха, штукáрь, ка.

Куропáтка, кýропать, пт. Tetrao perdrix = куропья́, куропья́тко (Кр.), курíпка, здр. — курíпочка (С. З.), молода — курíпя́.

Куропáткинъ, куропáчій = курíп'ячий. — Куріп'ячі яйця. — Назнав куріп'яче гніздо.

Курослѣ́пникъ, курослѣ́пъ = рос.: а) Cornus sanguinea L. — свиди́на, сви́два, спиж, свидове́ де́рево (С. Ан.), б) Anagallis arvensis L. — ку́рячі о́чки, ку́ряча сліпота́. С. Ан.

Куроца́пъ = курохва́т (С. З.), куроца́п. (Що краде курей і хабарник дрібний). — Мов в школу з торгу курохват. Кот. — Не дурно його куроцапом, цього урядника дражнять: навіть з бублейниць хабарі лупить.

Курта́жный = фа́кторний.

Курта́жъ = факторо́ве, фа́кторне, факторо́вне (С. Ш.), викрута́рне. — Через фактора позичив гроші і заплатив йому факторового 10 карбованців.

Ку́ртка = ку́ртка, куци́на (на хутрі) — кажано́к. (С. З.).

Куру́шка = ку́рево, (з смоли) — козубе́ць, (з гуль на дереві) — скрепу́ха. — Підкурив пчіл скрепухою.

Курча́вка = кучеря́вка, кучеря́вочка.

Курча́вый, курча́тый = кучеря́вий. (Д. Кудря́вый 1).

Курча́вѣть = кучеря́віти.

Курчева́тый = кучеря́венький.

Курчёнокъ = д. Курёнокъ.

Ку́ры, 2 відм. — **куръ** = ку́ри, куре́й. — **На база́рѣ мно́го куръ** = на база́рі бага́то куре́й. — **Стро́ить ку́ры** = бісики пуска́ти.

Куръ-зе́лье, рос. Mercurialis perennis L. = про́ліски, бажа́нна трава́. С. Ан.

Курьёзный = куме́дний (С. З.), чудний, чудасійний.

Курьёзъ = чудасія, куме́дия.

Курье́ръ = гіне́ць. С. Аф. З. — Хмельницький послав гінця до Хана.

Куря́ = 1. курча́ і т. д. д. **Курёнокъ**.
2. индича́, индича́тко, мн индича́та.

Куря́тина = ку́рятина.

Куря́тникъ, ца = 1. д. **Ку́рникъ 2**.
2. курола́пник, ця (що торгують курями). — Усіх курей продала куролапникам.
3. курохва́т, ка, куроца́п, ка, (що краде курей). С. З.
4. рос. Galeopsis — жабрі́й, жа́брик. С. Ан.

Куря́тный = ку́рячий.

Куря́тня = д. **Ку́рникъ 2**.

Куря́чій = д. **Кури́ный**. — **Куря́чья трава́, куря́чьи черёвы**, рос. Stellaria media Smith. = мокре́ць, мокри́ця. — **Куря́чья слѣпота́**, рос. Lamium purpureum L. = ша́ндра, кра́сна кропива́ і д. **Ку́ричья слѣпота́** і **Курослѣпникъ**.

Куса́ка = 1. ком. Mordella = щи́павка. — Щипавка хоч і не дуже добре, а все ж літає. Степ.
2. куса́ка, кусли́вий, кусю́чий. — Звягливого не бій ся, а кусливого. н. пр.

Куса́ніе = куса́ння.

Куса́ть, ся = 1. куса́ти, ся, гри́зти, ся. — Скажений собака і хазяїна кусає. н. пр. — Гриземо ся, мов собаки, за маслак сердачий. К. Ш. — **Куса́ющійся** = кусли́вий, кусю́чий (д. під сл. **Куса́ка 2**).
2. щипа́ти, ся, пекти́. — Перець пече в роті. — **Това́ръ куса́ется** = ду́же доро́гий, до́рого кошту́є.

Куси́ще = кусма́н, ку́сень, шмат, ски́ба і т. д. д. **Кусо́къ** (поб.). — Одрізав оттакий кусман. — За шмат гнилої ковбаси у вас хоч душу попроси, то віддасте. К. Ш.

Куско́вый = куско́вий.

Кусо́къ, кусо́чекъ = кусо́к, кус, ку́сень, поб. кусма́н, здр. — кусо́чок (С. Л.), шмато́к, шмат (С. З. Л.), шмато́чок, кава́лок (С. З.), кава́лочок (прав. і гал.), хліба — ски́бка, ски́ба, ски́бочка (С. З.), шмато́к, лу́ста, лу́стка, лу́сточка (С. З.), ба́йда (С. Ш.), в краю одрізаний — край, окра́єць, окра́йчик, мъяса — шмато́к, кусо́к, дрібненько покраяного — кри́шеник, кришени́на, чого крихкого, на пр. соли — дрібо́к, дрібо́чок (С. Л. З. Аф.), са́харю — гру́дка (С. З Аф.), гру́дочка, масла, каші, глини то-що — гру́дка, здр. гру́дочка, поб. грудома́ха, глини замішаної — шпару́нок, паперу — кла́птик, тканини — кла́поть, кла́птик (С. Л. З.), шмати́на, цільний — шту́ка, цільни́к, про полотно — суві́й, суві́йчик (С. З.), шкури старої — шкура́т (С. З.), шкурато́к. — Не сама ж я пряла, кума помогала, дала я їй миску пшона, ще й три куски сала. н. п. — Відвалив криги оттакий кусень. н. к. — Проханий шматок горло дере. н. пр. — Добрий борщ і каша, як є шматок мъяса. н. пр. — В чужих руках завше більший шматок. н. пр. — Хліба ні шматка, соли ні дрібка. н. п. — То і курку, і печеню і кавалок кишки, все, що було у торбині, стеребив до кришки. Руд. — Штука сукна, сувій полотна. — Одрізана скиба од хліба, її не притулиш. н. пр. — Не позичала ні лусточки хліба, ні ложечки соли. н. п. — Як окраєць на столі, то і душі веселій. н. пр. — Грудочку кашки, кільце ковбаски. н. п. — Цур дурня та масла грудка! н. пр. — На полудень ковбаси або кришеникін сала. Ос. — Дметь ся, як шкурат на огнї. н. пр. — Тобі, мамо, та навійчики, а мінї та сувійчики. н. п. — Кусень хлїба. Кр.

Куста́рникъ = чагарни́к (С. З.), чагарня́к (К. З. о Ю. Р.), чага́рь (С. З. Л.), чагарі́, кущі́, корчі́, (в балцї) — байра́к. (С. Аф.). — Їдуть вони темними лїсами, їдуть чагарями, їдуть вони пустим зрубом, буйними лапами. Руд. — Тодї Ляхи догадливі бували, усї по кущах, по лїсах повтїкали. н. д. — Прошу вас, братцї, як будете до байраків прибувати, тернові гильки рубайте, мінї признаку покидайте. н. д.

Куста́рный = чагарнико́вий і д. **Кусти́стый.** — **Куста́рный про́мыселъ** = дрібни́й про́мисел. — **Куста́рныя издѣлія** = дома́шні ви́роби, (про полотно) — домотка́не, домотка́н (С. З.), про сукно — домоді́льне. — Полотно домоткане. — Гарна у пана свитка, мабуть не з домодїльного сукна. Кн.

Куста́рь = дрібни́й промисло́вець, що готу́є різні ви́роби до́ма, рука́ми, без фабри́цьких маши́н, або на про́стих станка́х.

Ку́стикъ = ку́щик.

Кусти́стый = кущи́стий, купчи́стий, корчи́стий, (про хлїб і траву) — руни́стий. — Жито таке рунисте, що аж за очі бере. Кн.

Кусти́ться = кущи́ти ся, корчи́ти ся, (про хлїб і траву) — руни́ти ся. — А трава як щітка: одна одну пре та рунить ся. Кн.

Кустово́й = кущови́й, куща́стий, кущова́тий. — Ся цибуля в стрілку не йде, се кущаста. Кн.

Кустъ, кусто́къ, кусто́чекъ = кущ, здр. ку́щик (С. Л.), крак, корч. — А в мого двора нема ні кола, тільки росте один кущ калини, та й та не цьвіла. н. п. — У нас де крак, там і козак, а де байрак, там сто козаків. (Костомаров — Б. Х.).

Кусъ = д. **Кусо́къ.**

Ку́тать, ся = ку́тати, ся, обгорта́ти, ся, тушкова́ти, ся. (С. Ш.). — **Ку́тать печь** = затуля́ти, затика́ти. — На віщо ви так тушкуете дітей?

Кутёжъ = гульня́ (С. Л.), гульба́, за́гра. — Шукаю його та шукаю, а він у шинку з чаркодуями загру справля. Кн.

Куте́йникъ = духо́вний, (зневажливо) — книшохва́т, книшола́п.

Кутерма́ = 1. д. **Вьюга.**

2. гарми́дер, розгардія́ш, ша́рварок (С. З.), сумя́ття (С. Л.), колот, колотне́ча, бу́ча, колотня́ (С. З.). — Такий гармидер, неначе Орда підступа. С. Аф. — За онучу та збили таку бучу. н. пр.

3. риба Salmo lacustris = голова́тиця. С. Пар.

Кути́ло = гультя́й, гуля́ка, гульві́са (С. З. Л.), чаркоду́й, за́грай, бра́жник. — Гультяй не робить, тільки пъє, прийде до дому, мене бъє. н. п. — Такий заграй, що всю батьківщину з москалями спидюндрував. Кн. — Голїнний бражник — як почне гулять, на цілий тиждень. Кп.

Кути́ть = 1. крути́ти, вихрова́ти (про вітер). — Крутить, стріху розриває, снїгом хату замітає. В. Щ.

2. гуля́ти (С. Л.), гультяюва́ти, пити-гуля́ти, кури́ти, бенкетува́ти (С. Ш.), пія́чити. — Троянцї добре там курили. Кот.

Ку́тникъ = ку́ча (курник під лавкою або під полом). С. Л.

Куто́къ = 1. анат. Cantus oculi — куто́к, куто́чок. — Ще добре що в куток, а не в середину ока попав.

2. д. **Ку́тникъ.**

Кутъ = 1. кут, куто́к (в хатї коло дверей).

2. матня́, гузи́рь (невода). С. Аф.

Кутья́ = ко́ливо. С. З. — **Панахи́ду пѣли, а кутьи́ не ѣли** = панахи́ду одсьпіва́ли, а ко́лива не їли.

Куха́рить = кухова́рати, кухарюва́ти.

Куха́рка = кухова́рка (С. З. Л.), ку́харка. — Я б тебе цїлував, милував, а до печі куховарочку наняв. н. п. — Їх дочки стануть ку́харками, сини в неволї пропадуть. Кп.

Куха́ркинъ = кухова́рчин, куха́рчин.

Куха́ричать = д. **Куха́рить.**

Кухмейстеръ, кухми́стръ = 1. ку́харь, ку́хар. (С. Л. З.).

2. кухма́йстер.

Ку́хня = ку́хня, пека́рня. (С. З. Л.). — Пекарня дух любить. н. пр. — А дворак неборак не хоче робити, лиш від стайнї до пекарнї люльку закурити. н. п. Б

Ку́хонный = кухе́нний (С. З.), кухня́ний (Кн.), пекарня́ний.

Ку́ча = 1. ку́па, здр. ку́пка, куча, здр. ку́чка, поб. — кучугу́ра, (зернового хлїба, полови) — во́рох, (хворосту, лому) — ва́лява, (буряків, огірків то-що) — бурт. — Чорт біса з під купи бачить. н. пр. — Трупу купою на купі. К. Ш. — Пшеницї ворох був не вкритий. С. З. — Забравсь, як свиня у ворох. н. пр.

2. бага́то, си́ла, ку́ча, тиск. (С. Ш.). — Куча народу. С. Л. — І панства чортів тиск було. Гр.

Кучеля́ба, рос. Strychnos Nux vomica L. = цилибу́ха

Кучерска́я = маштáрня. Вол.

Кучерско́й = візни́чий, поганя́йлівський (Номис.), машталі́рський.

Ку́черъ = візни́к (С. Л.), возни́ця, поганя́йло (С. З.), пого́нич (С. З.), машталі́р. — А коні правив машталір. Кот.

Ку́чить, ся = 1. згрібáти, згрома́жувати, ся, ку́пчити, ся, ску́плювати, ся. 2. ку́чити, докучáти, набридáти. — Кучити послам, аби домовляли ся. С. З.

Ку́чища = кучугу́ра.

Ку́чка = д. **Ку́ча** (здр.).

Куша́къ = по́яс, пас (С. З.), шкуратяний разом з гаманом на гроші — че́ре́с. (С. З.). — Сидить козак на могилї, сорочку латає, він кинув ся до череса — копійки не має. н. п. — Черес із червінцями. Кр.

Ку́шаніе = їде́ння, їда́, їді́ння. (Кр.). — Застав його за їдою.

Ку́шанье = стра́ва, потра́ва, їжа, їство́, їда́, наїдки, (варене) — ва́риво, варе́не, (печене) — пече́ня, печи́сте, пече́не, (скоромне) — скоро́мина, скоро́мне, (пісне) — пісни́на, пісне́. — Голодному кожна страва добра. н. пр. — Хлїба не пік, страви не варив. Кн. — Яка приправа, така й потрава. н. пр. — На їжу був трохи вередливий. Кн. — Були там усякі їства штучні. Кот. — Хлїб та вода — то козацька їда. н. пр. — Сьогодня варива нема, тільки печене. С. З. — Все стоїть на столї: і напáтки і наїдки. Кр. — *Різні стрáви нарóдні на Україні:* біґос або біґус (ковбаса або мъясо, печені або варені з квашеною капустою з салом), бри́нза або ґля́ґаний сир (сир з овечого молока), бу́цик або бу́цики (галушки або варяниції, смажені на маслї, їдять з сметаною або з медом), варе́ники (періжки з сиром або ягідьми, варені), варени́ці (шматочки тіста, зварені, їдять з маслом і сметаною), галушки́ (галки або шматочки тїста з юшкою з олїєю або салом), голубції (каша часом з мъясом, загорнута в капустяних листах), зáтірка (юшка з тїста, розтертого дрібненько з олїєю або маслом), катлама́ (коржі в баранячому смальцї), ґру́ця (яшна каша з горохом), квáша (соложене тїсто з грушками або калиною), кутя́ (пшениця зварена з медовою ситою або риж з родзинками з мигдалевим молоком, обрядова страва на Сьвятвечір або на Голодну кутю), лемі́шка (запарене окропом борошно з молоком або маслом), локшина (різане тоненько тїсто, зварене), макорже́ники (різані яблука, опечені в яйцях), мамали́ґа (кукурузяне борошно, запарене окропом, з маслом), орі́шки (пальчики з тїста на смальції), пампушки́ (буханції з олїєю і цибулею або часником), пенцáк (каша з цїлих яшних крупів), построма́ (сушена на сонції баранина), пу́тря (рідка лемішка), рябко́ (з пшона з мъясом), тете́ря (з гречаної муки з пшоном, з олїєю), у́трібки (солянка з печінок і тельбухів), хома́ (тертий горох з сімъям), шарпанина або бабашарпани́на (пшенишне тїсто з юшкою з таранї або чабака), ши́йник (з ракових шийок), шулики́ (коржики з маком і медовою ситою), шупо́ня (горох з пшоняною кашою). Про українські народні страви д. Маркевича — „Обычаи, повѣрья, кухня и напитки Малороссіянъ", К. 1861.

Ку́шать = їсти, годувáти ся, живи́ти ся, корми́ти ся, хлїба-со́ли вживáти, власне їсти й пи́ти, особливо — обідати й вече́ряти. — **Ку́шайте!** = году́йтесь, живітесь, кормітесь, трапезу́йте; пийте. — Не турбуйтесь, люди добрі, годуйтесь на здоровъя! Ос. — Живіть ся дїтки, щоб росли як квітки. Кн. — Корміте ся (за обідом) люди, бо полудня не буде. Кп. — Трапезуйте, люди добрі! Лев.

Кушаче́къ = поясо́к, черешо́к (д. **Куша́къ**).

Куша́чный = поясовий.

Куше́тка = канáпка, канапе́я (мняка).

Кушу́ръ, рос. Scirpus = осїтняг. С. Ап.

Ку́ща = наме́т, шатро́, курі́нь, катря́га. С. З. — **Пра́здникъ ку́щей** (у жидів) = ку́чки.

Куяки́ = тиляги́. (С. З. Ш., К. Ч. Р.).

Къ = до, на, під, к, ик. — **Къ восто́ку, къ за́паду, къ сѣ́веру, къ ю́гу** = на схід, на за́хід, на північ, на пі́вдень. — **Къ ве́черу** = над ве́чір, про́ти ве́чера. — **Прибѣгáть къ Бо́гу** = удавáти ся до Бо́га. — **Идти́ къ кому́** = іти до ко́го. — Пішов до попа. — **Любо́вь къ лю́дямъ** = любо́в до люде́й. — **Идётъ лицу́** = до лиця́, ли́чить. — Їй дуже личить червона керсетка. — **Пригласи́ть къ обѣ́ду** = позвáти на обі́д. — **Приговори́ть къ сме́рти** = засуди́ти на сме́рть. — **Къ сожалѣ́нію** = на жáль. — На превеликий жаль, я не міг роздобути тії книжки. — **Къ стыду́** = на со́ром. — Людям на сьміх собі на сором. н. пр. — **Къ концу́** = на кінції, на прикінції, на кіне́ць. — **Перемѣни́ться къ лучше-**

му = змінитись на кра́ще, на лі́пше. — **Къ нему́, къ ней** = до нього́, до неї. — **Къ чему́ кло́нится** = до чо́го йде́ть ся. — Я вже бачу, до чого воно йдеть ся, та [illegible].

Кымвалъ = д. **Кимва́лъ.**

Л.

Лаба́зникъ = 1. мучни́к (крамарь, що торгує борошном та крупами).

2. рос. Spiraea Ulmaria L. = бузина́ боло́тна, меду́ниця, гіро́шник, огіро́шник, ка́шка, жа́бъячі конопе́льки. С. Ан.

Лаба́зня, лаба́зъ = крамни́ця (де продають борошно і крупи).

Ла́бзиться = ла́стити ся, ла́щити ся (С. Л.), лабу́зити ся, підлабу́знювати ся, підсипа́ти ся. — Бій ся не того собаки, що гавкає, а того, що ластить ся. н. пр. — Чого ж так лащить ся тепер до мене? Гр. — Підлабузнивсь до горлиці горобець, наче й справді запоровський молодець. Б. Г. — А до мене губерець підсипавсь і любови добивавсь. Кот.

Ла́ва = 1. ла́ва, гаму́ла. — Засипало лавою.

2. кла́дка. — Ой у полі річка, через річку кладка. н. п.

3. живи́й міст.

Лави́на = скиба снігу, що звали́ла ся з гори́.

Лавирова́ть = кружи́ти, крути́ти ся, барді́жа́ти (вживаеть ся на Дніпрі); снови́гати. — Сновигає між людьми й між панами, щоб не зачепить ся за кого. Кн.

Ла́вка = 1. ла́ва, ла́вка, ла́вонька, (рухома) — ослі́н, ослі́нець, ослі́нчик. С. З. Л. — Як на лавці лежав, було мині трохи жаль, як до гробу понесли, то всі жалі відійшли. н. п. — Коло його стара мати сидить на ослоні. К. Ш. — Я б ставив хатоньку, ти б помогала, я б робив лавоньку, ти б гемблювала. н. п.

2. крамни́ця (С. З. Л.), крама́рня, кра́мка, склеп. (Гал. Прав.). — Ой тікала Бондарівна по межи крамниці, та й вистрелив пан Каньовський з нової рушниці. н. п. — На полиці у крамниці всякого товару повно було. Кн. — У Київі, чи в Полтаві, чи в самій столиці з мазницею мужик ходить помежи крамниці. Руд. — А комора у жидка була і крамниця, часом і різниця. Руд. — **Кни́жная ла́вка** = книга́рня. — Так самих приказок Гребінки нема по книгарнях. К. Х. — **Сапо́жная ла́вка** = ше́вня. С. З.

Ла́вочникъ, ца = кра́марь, кра́мар, ка, зневажливо — крамарчу́к. С. З. — Крамарь заправив так ціну, що нема чого й торгуватись. — А ти як хоч зови — на все позволяю, аби тільки не крамарем, бо за те й полаю. К. З. о Ю. Г. (з напису під мальованим Запорожцем).

Ла́вочниковъ, ла́вочницынъ = кра́марський, кра́марів, кра́марчин.

Ла́вочный = крамни́й (С. З.), крамськи́й, крамови́й. — Дай мині, милий, крамную сорочку. Деж тобі, мила, крамнини шукати? Будеш миленька в плоскінній лежати. н. п. — Крамні платки купувати та лірникам дарувати. н. д.

Лавръ, рос. Laurus nobilis L. = лавр, лаври́на. С. Жел. — **Пожина́ть, собира́ть ла́вры** = сла́ви зажива́ти, залуча́ти, добува́ти. — Ой хотів козак Сопрон та й славоньки зажити, гей зібрав військо запорозське та й пішов Орду бити. н. п. — Гей нум, браття, до зброї, на герць погуляти, слави залучати! М. Лобода. — **Почива́ть на ла́врахъ** = спочива́ти після вели́кої й сла́вної пра́ці.

Лавчо́нка = крамни́чка.

Ла́герный = таборо́вий, обо́зний.

Ла́герь = та́бор (С. З. Л. Ш.), кіш (С. З. Л.), обо́з (С. З.), ста́н (С. Л.), стано́висько (С. З.), місце, де був табор — табори́ще. (С. Ш.). — Прошу я вас, добре дбайте, на лядські табори наїзджайте, лядські табори на три части розбивайте, Ляхів у пень рубайте. н. д. — Собор поділив ся на два табори. Бар. О. — А вони стояли кошем у Великих курганів. С. З. — Гей летить бомба з московського стану, та й посеред Січи впала. н. п. — З того становиська рано рушивши. Л. В. — **Стать, расположи́ться ла́геремъ** = та́бором, ко́шем, обо́зом ста́ти, ота́борити ся. — От він отаборив ся з військом над морем. н. к. — **Стоя́ть ла́геремъ** = та́бором, ко́шем, обо́зом стоя́ти, таборува́ти. — Біля Мотовиловки року 1665 таборував з військом Гетьман Брюховецький. Кн.

Лагу́на, мн. **лагу́ны** = лима́н (коло Адесу), о́зеро, що відділи́ло ся від мо́ря, ями з морсько́ю водо́ю коло́ мо́ря.

Лагу́нка = мазни́ця. — Пропив дрюки і важниці і з дьогтем мазниці. н. п.

Ла́дить, ся = ла́годити, ся (С. З.), ладна́ти, ся (С. З.), ла́дити, ся, лаштува́ти, ся (С. З.), рештува́ти, ся; една́ти, ся, зго́жувати ся, годи́ти ся, умовля́ти ся. — Лагодить віз у дорогу. — Лагоде, мати, постіль: сім подушок пухових під пана молодого. н. п. Под. — Та заходились рештовать вози в далекую дорогу. К. Ш. — Почали годити ся за ціну. — Не страшно женити ся, страшно попа еднати. н. пр. — **Дѣло ла́дится** = ді́ло в лад, на лад пішло́. — **Дѣло не ла́дится** = ді́ло не в лад пішло. — Коли моє не в лад, то я з своїм назад. н. пр. — **Онъ со всѣми ла́дитъ** = він зо всіма́ в ладу́, в до́брій зла́годі. — **Не ла́дятъ ме́жду собо́ю** = між ни́ми нела́года. — Ой ти старий, я молода — чом між нами нелагода? н. п.

Ла́дно = 1. ла́гідно, в ладу́, в зла́годі, у зго́ді (С. Л.). — Живіть, дітки, любенько, у згоді. С. Л. — Живім у злагоді, при добрій годині. С. Л.

2. до́бре, гара́зд, сі́лькісь, вно́си. — А що як пошив свиту? Добре. — Приходь завтра! Добре! (або гаразд, сількісь!).

Ла́дный = 1. ла́гідний.

2. до́брий, хоро́ший, га́рний, не згі́рший.

Ла́донка = 1. ла́данка, по́душечка.

2. кади́льниця, кади́ло.

Ладо́нчатый = доло́нястий. (Д. Ладо́нь 1.)

Ла́донъ = ла́дан, кади́ло. — **На ла́донъ дышетъ** = на Бо́жій доро́зі, на тонку́ пряде́, (шуткуючи) — три чи́сниці до сме́рти. — Сидить така безщасна, — подумаєш — три чисниці до смерти. Чайч.

Ладо́нь = 1. доло́ня, здр. доло́нька. С. Аф. З. (Д. Ладо́ша).

2. тік. — Як на току не молотить ся, то в хаті колотить ся. н. пр.

Ладо́ша, частіше мн. **ладо́ши** = доло́ня, доло́нька, доло́ньки, доло́шки. (С. Аф. Л.). — Іде хлопець, іде малий, та в долоні плеще: гуляй, мати — нема батька іще. н. п. — **Бить въ ладо́ши** = плеска́ти в доло́ні, в доло́шки, (до дітей) — ла́дки роби́ти, ладу́сі, ладу́сеньки. — Ладки — ладусі! а де були? В бабусі. — А що їли? Кашку. (Примовляють до дітей, плещучи в долоні).

Ладу́нка = ладівни́ця, здр. ладівни́чка. С. З. — У ладівниці ні однісінького набою. н. п.

Ладъ = 1. лад. — Добрий вечер, нене, чи є лад без мене, чи заметені двори, чи застеляні столи. н. п. Под. — Погано сьпівають — зовсім ладу нема.

2. ла́года, зго́да, зла́года. С. Л. — Живуть у добрій злагоді. — А вже тій сварці годі. Дай рученьку, жиймо в згоді. н. п. Под. — Лучче соломъяна згода, як золота звада. н. пр. — Спільники у згоді жили, то й нікого не боями сл. Зінк. — Як будете одностайно в згоді жити, ніхто вас не подолїє. Зіньк.

Ладья́ = чо́вен і д. **Ло́дка.**

Ла́жный = промі́нний.

Лажъ = промі́нне, рі́зниця від промі́ну яко́ї моне́ти на и́ньшу.

Лазаре́тъ = д. **Больни́ца.**

Ла́зать, ла́зить = ла́зити, по́взати, плазува́ти (С. З.), на гору — зла́зити, вилі́зати, де́рти ся, з гори — злі́зати, рачки — рачкува́ти. — На стіну дереть ся. Чайч. — Молодиця капусту шаткує, а дитина за нею рачкує. н. п.

Лазе́я, лазе́йка = прола́зка, ви́лазка (С. Л.), ла́зівка (С. Жел.). — Свині в городі — мабуть десь вилазка є. С. Л.

Ла́зка = ла́зїння, по́взання.

Ла́зня = сту́панка, до́шка з дірка́ми, замі́сть драби́ни.

Лазо́ревка, пт. Parus coerules = сини́ця (блакітна).

Лазо́ревый, лазу́ревый = блакі́тний (С. З.), блаки́тний. (С. Л. Ш.). — У блакітному безмірі сонце пливе і палає, гори, ліс, лути і річку теплим сьвітом обливає. В. Щ. — А по над всім блакітне небо слалось і сонце йшло та хутору сьміялось. В. Щ.

Лазу́рь = 1. фа́рба блакі́тна.

2. блакі́ть, блакі́ття, блаки́т (С. Л. Ш.). — І небесна блакіть вся зірками горить. Як. — Тут небо яснїстю цьвіло, блакіттю повнеє було. Пч. — Тут густа блакіть неба рідшає і мінить ся. Кн.

Лазу́тчикъ = пласту́н (у Чорноморських козаків), вивідач; шпиг, шпигу́н.

Лазъ = пере́смик, про́смик (місце, кудою зьвірі проходять).

Лазья́ = ві́чко, о́чко (в улику).

Лай = га́вкання (С. Л.), про кількох чи багатьох собак — гавкотня (С. Л.), валува́ння. — Ось вам на те ваше собаче гавкання: тьфу! і плювула. Кп.

Ла́йка = соба́ча шку́рка ви́чинена, що з неї звича́йно ро́блять рукави́чки.

Ла́йковый = зроблений з „Ла́йки“.

Ла́йкій = гавку́чий, звягли́вий. — Чуть свого гавкучого бровка, як станем близитись до рідного кутка. К. Д. Ж. — Була б вам гавкуча — усю ніч як давоник. Чайч. — Звяглявий собака. Номис.

Лаке́й = лаке́й (Лів.), зневажливо — лаку́ва, лаки́за, лаки́зка (Лів. С. З.), льо́кай, ло́кай (Гал. і Прав.), покойо́вий, пахо́лок (С. Л.), у правобережних панів молодий пахолок при покоях — козачо́к. — Будка проїхала... коні басували і лакизка ззаду кунляв. Номис. С. З.

Лаке́йничать = лакеюва́ти (Лів.), локаюва́ти, льокаюва́ти (Гал. і Прав.).

Лаке́йскій = лаке́йський (Лів.), ло́кайський, льо́кайський (Гал. і Прав.); лакеюва́тий. (С. З.). — Де-які людці лукаві, лакеюваті. К. Х.

Лаке́шко = лаки́зка, лаку́зка. (Д. Лаке́й).

Лакирова́ть = лакува́ти, лачи́ти (Сп.), ко́щувати, лощи́ти. — **Лакиро́ванный** = ла́чений (Сп.).

Ла́комецъ, ла́комка (сп. р.) = ласу́н, ласу́нка, ласу́ха, ласі́й, ка, здр. — ласуне́ць, ласощохли́ст (С. З.), ляголи́нець, лагоми́нець. — Ласун худобу всю на ласощі проїв. Б. Б. — Ласунець ти, Василю, усе б тобі солодке тільки. Кн.

Ла́комиться = 1. ласува́ти. — Коли ласувать, то ласувать — бий, жінко, ціле яйце в борщ. н. пр.

2. д. **За́риться.**

Ла́комство = ла́сощі (С. З. Л.), ла́коти (С. З.), ла(я)гоми́нки (С. З.), сма́кощі (С. Пар.), три́смаки. С. З. — Чуже лихо за ласощі, а своє за хрін. н. пр. — І ласощі все тільки їли: сластьони, коржики, стовпці. Кот. — Книші, вареники і всякі лагоминки. Гр.

Ла́комый, мо = ла́сий, ла́со, сла́сний, сла́сно — На ласий шматок знайдеть ся куток. н. пр. — Та ви дружечки ласі, з'їли шматок мъяса. н. п. — Ласий до мъяса. н. пр. — Ласий на ковбаси. н. пр. — Хто ласо їсть, той твердо спить. н. пр. — Любила солодко пити, сласно їсти, хороше́ ходити. Кн.

Лакри́ца, лакри́чникъ, рос. Glycyrrhiza echinata L. = локри́ця, соло́дкий ко́рінь, верб́ець соло́дкий, солоде́ць, солоди́ка. С. Ан.

Лакъ = лак, по́кост (Вол.), поли́ва. (Кн.). — Наведу на стіл поливу і кінець. Кн.

Ла́мпа = ла́мпа (Лів.), ля́мпа (Прав.), гасни́к, га́сниця, га́ска, га́сочка (Полт.), га́сло (Київщина. Кн.). — **Подня́ть, опусти́ть ла́мпу** = підкрути́ти, прикрути́ти гасни́к. (Кр.).

Лампа́да = лампа́дка (Лів.), лямпа́дка. (Прав.).

Лампа́съ, частіше мн. **лампа́сы** = ви́пуск, ви́пуски, па́сма, па́сми (С. Пар.), кра́йка, крайки́. — Штани у його з широкими червоними випусками. Кн. — Тепер у його штани наче в генерала, з червоними випусками. Кн.

Ландша́фтъ = крайо́браз, краєви́д.

Ла́ндышъ, рос. Convallaria majalis L. = конва́лїя, ва́нник. С. Ан.

Лани́та, лани́ты = щока́, здр. щі́чка, мн. — що́ки, ли́ця, здр. ли́чка. — Ударив по щоції. — Поки була молодиця, цюлували мене в лиця. н. п. Под. — Як лїтняя спека румъянець на лицях у тебе пашить, як зїмняя крига холодне серденько у грудях лежить. Зіньк. — Най поглянуть на ті личка, що палахкотять, на ті очі, очі чорні, що огнем горять. Руд.

Ланпа́съ = д. **Лампа́съ.**

Ланце́тъ = пуща́дло. — Побіжи до коновала, нехай візьме пущадло — треба пустити кров коневи. Ніс.

Лань = ла́ня.

Ла́па = ла́па, здр. ла́пка, ла́почка, ла́понька, поб. ла́пище. — **Въ ла́пу** (теслярське) = в замо́к, в замки́, в зру́б.

Ла́па льви́ная, рос. Alchemilla vulgaris L. = при́воротень. С. Ан.

Ла́пистый = лапа́тий, лапа́стий.

Ла́потникъ = лапоти́нник (Кн.), лапацо́н (про Білорусів). — Вже й ми, будім ті лапацони, перейшли з чобіт на постоли. Кн.

Ла́поть, мн. **ла́пти** = (личані) — лича́к, личаки́, з рос. ла́поть, ла́птї, (шкуратяні) — по́стіл, постоли́ (часом і личані зовуть ся теж постолами), місцеві назви або назви яких особливих постолів — ко́жанець, ко́жанцї, верзу́н, верзуни́, хода́к, ходаки́, легенькі на Подолї — ра́влики, поворозки до постолїв — воло́ки (С. З.). — Жвяхтали мокрі личаки. С. З. — Пишаєть ся, як московський лапоть. н. пр. — Кому як постіл, а мінї як сокіл. н. пр. — Росходив ся, як московський постіл. н. пр. — Господи благослови стару бабу на постоли, а молоду на кожанцї. н. пр. — Коли б мя чобіт гриз, тоб не жаль, а то ходак. н. пр.

Лапоу́хій = капла(о)у́хий. — По толоції капиаухі йдуть, аж уші теліпають ся. Номис. С. З.

Ла́почка = 1. д. **Ла́па** (здр.).

2. (до жінки, ласкаюче) — зі́ронька, ясочка, се́рденько. — Ах ти, ясочка моя!

Лапта́ = ги́лка (гра, в котрій одні гилять опуку, а другі ловлять). — Давайте грати у гилки. С. З. — Як ми гуляли ся у гилки, то він як загилив мняч, так хто й зна куди закинув. Чайч.

Лапу́хъ, лапу́шникъ, рос. Lappa = лопу́х, L. major Gärtn — дідовни́к, репъяхи́. С. Ан.

Ла́пушка = д. **Ла́почка 2.**

Лапча́тка, рос. Potentilla anserina L. = гуся́тник, гу́сячі ла́пки, золототи́сячник, золотни́к, підбіл, пов'я́зок (укр.), мъяку́ш, бі́лочник. (Гал.). С. Ан.

Ла́пчатый = лапа́тий.

Лапша́ = ло́кшина, ло́кша. С. З. Л. — Ой ніхто не знає, хто в нас локшину качає. н. п. — **Рѣза́ть лапшу́** = ло́кшити (С. З.), ло́кшину криши́ти (Чайч.).

Ларе́цъ, ла́рчикъ = скри́нька (С. Л.), шкату́ла (С. З.), подорожній — погребе́ць (Лів.), пу́здро, пузде́рко (Прав. С. З.).

Ларь = 1. рунду́к (С. З.), штанда́ри. — Очіпки порозкладали на рундуку за-для ярмарку, а москаль і вхопив. С. З.

2. (у млині) — скри́ня.

Ла́са, ла́сина = пля́ма (довгаста). С. З.

Ла́сить = плями́ти.

Ла́сица, зоол. Mustela nivalis = ла́ска, ла́сочка.

Ла́ска = 1. ла́ска, ласка́вість; милува́ння, ми́лощі, голу́біння. — Ласки дівочі. К. Ш.

2. д. **Ла́сица.**

Ласка́тель, ница = д. **Льсте́цъ, льсти́ца.**

Ласка́тельный = д. **Льсти́вый.**

Ласка́тельство = д. **Льсти́вость.**

Ласка́нiе = милува́ння, голу́біння, пе́стування. — Ну, звичайно, як дитина, пестує старого, а старому не до того — иньшого якогось гріховного пестування старе тіло просить. К. Ш.

Ласка́ть = ласка́вити, голу́бити (С. Аф.), жа́лувати, пе́стувати, пести́ти (С. З.), милува́ти, (собак) — ла́щити. — Цілувала, милувала, до серденька пригортала. н. п. — Дивлюсь, вона його жалує, по головці гладить. Чайч.

Ласка́ться = ла́стити ся, ла́щити ся (С. Л.), підли́зувати ся, підсипа́ти ся, лабу́знити ся, підлабу́знювати ся. — А Сірко до мене так лащить ся. Чайч. (Д. ще пр. під сл. **Лабу́зиться**).

Ла́сковость = ласка́вість.

Ла́сковый, во = ласка́вий, ввічли́вий, во.

Ла́стица = д. **Ла́сточка 2.**

Ла́стка = д. **Ла́сица.**

Ла́стовень, рос. Vincetoxicum officinale Mönch. = борода́ч, змії́ний ко́рінь, ра́нник, стручки́ (укр.), ломи́ніс, ломи́ліс, луми́ніс (Гал.). С. Ан.

Ла́стовица = 1. ла́стка, ла́стівка (клин в сорочці під пахою).

2. д. **Борода́вникъ 3.**

Ла́стовка = д. **Ла́стовица 1.**

Ла́сточка = 1. д. **Ла́сица.**

2. пт. Hirundo urbica = ла́стівка, здр. — ла́стівочка, ла́стівонька, мале — ластівиня́, ластівя́, тко. — Горобець молодець, а ластівка краща. н. пр. — А Гануся коло його, як ластівка въеть ся, йому тугу розважає, жартує, сьміеть ся. Галуз. — Як ластівка: і крутить ся й вертить ся веселенька, і ледве землю крилами торкне. І. Г.

Ла́сточкинъ = ластівъя́чий, ластівча́ний. — Ластівъячe гніздо.

Ла́стушка = ла́стівочка, ла́стівонька (до жінки, ласкаюче).

Ластъ = 1. мі́ра (12 четвертей), 2. ва́га (120 пудів).

Ла́тина = ла́та (довга деревъяна планиця).

Ла́тникъ = па́нцирник.

Лату́нь = жо́вта мідь.

Ла́ты = па́нцир, (з залізних або срібних дощечок, нашитих на оксамиті, сукні або шкурі) — тиляги́. С. З. Ш.

Лафа́ = кори́сть, зиск, уда́ча; ро́скіш. — Роскіш йому тепер — живе собі ані гадки. Чайч. — **Єму́ во всёмъ лафа́** = йому́ у всьому́ веде́ть ся, щасти́ть.

Лафе́тъ = стано́к під гарма́ту.

Ла́цканъ = одворо́т (в одежі).

Лачу́га, лачу́жка = хати́на, хатчи́на (С. Ш.), хи́жка, халу́па, халу́пка (С. Ш.), крита землею — земля́нка. — Саме на узлїссї стояла маленька обідрана хатчина. — В своїй і халупі не болїтиме в пупі. н. пр. — Ой там на моріжку та поставлю я хижку. н. п.

Ла́янiе = д. **Лай.**

Ла́ять = га́вкати, бреха́ти (С. З. Л.), про багатьох собак — валува́ти. — Мале щеня, та й те гавкає. н. пр. — Чи гавкає Рябко, чи мовчки віччю спить. Гул. Ар. — Собака й на Сьвятого гавка. н. пр. — Собаки так і валують. Сп.

Лбо́вый = ло́бовий, чере́повий.

Лганьё = бреха́ння, брехня́, бре́хні.

Лгать = бреха́ти, москаля́ вести́ або підпуска́ти, (инколи) — побрі́хувати, (за другим) — підбрі́хувати, (на сповіді) — попа́ возити в ре́шеті (кажуть в жарт). — Язиком брехати — не ціпом махати. н.

пр. — Хто бреше, тому легше. н. пр. — Старий, як пес, а бреше, як щеня. н. пр.

Лгуни́шка = брехуне́ць, браха́чка. С. З. — Зовсім не шкодливий він брехунець. Кн. — Як вже в людей пішов за брехунця, то з брехунів не вийдеш до кінця. Зїнк.

Лгунъ = брехýн, брехáч, брехáчка, плетю́га, (дуже здатний брехати) — чистобре́ха, скоробре́ха, (що багато бреше) — стобре́ха, (що помогає другому брехати) — підбре́хач. — Паллант і сам був зла брехачка — язик його тож не клесачка. Кот. — Сам брехач, та й язик у його як той квач. Кн. — О, вже цього чистобреху не піймаєш, хоч як забрешеть ся — викрутить ся. (Д. ще під сл. **Враль**).

Лгунья = брехýха, брехýнка (С. Ш.), брехáчка (С. З.), бре́хтя (С. Ш.).

Лебеда́, рос. Chenopodium і Atriplex = лобода́, стебло її — лободи́на (належачий до лободи або зроблений з неї) — лободя́ний. — Лободине листя.

Лебедёнокъ = лебедя́, тко, мн. лебе́дята, І лебедята веселі попливали. В. Щ.

Лебёдка = 1. лебі́дка, лебе́дка, лебі́(е́)дочка, лебі́(е́)донька. — Плавай, плавай, лебедонько, по синьому морю. К. Ш. — Випливала лебедочка по воді, дожидала не минучої біди. В. Щ.

2. коло́ворот.

Ле́бедь, пт. Anser cygnus = ле́бідь, самиця його — д. **Лебёдка 1.**

Лебези́ть = крути́ти ся (перед ким), лабýзити ся, підсипа́ти ся, підле́щувати ся (до кого).

Лебя́жій = лебеди́ний, лебедя́чий (Чайч.).

Левка́сить = грунтува́ти.

Левка́съ = грунт (грунтова фарба).

Левъ = ле́в, здр. ле́вик (Чайч.), мн. ле́ви, мале і самиця = д. під сл. **Львёнокъ, Льви́ца.**

Лега́тъ = посланéць (від Папи).

Ле́гель = лежáк (в будові).

Лёгкій, легко́ = легки́й, ле́гко; ві́льний, но; ла́твий, во; (про їжу) — варки́й, легкостра́вний; (про екіпаж) — роско́тистий; (про землю) — пухки́й. — **Лёгокъ на поми́нѣ** = про во́вка помо́вка, а вовк і в ха́ті. н. пр. — **Легко́ сказа́ть да тру́дно сдѣлать** = ле́гко жува́ти та тру́дно ковта́ти. н. пр. — **На лёгкую ру́ку** = на шпидку́ ру́ку, аби́ як (зробити що). — **Лёгкаго поведе́нія** (про жінку) = пові́я, слаба́ на уто́ри.

Лёгкія = д. **Лёгкое.**

Легкова́тый = леге́нький.

Легковоспламеня́емый = палки́й (С. З.), займи́стий (Кн.).

Легковѣ́ріе = легкові́рність. С. Жел.

Легковѣ́рный = легкові́рний (С. Жел.), іновí́рний (С. Жел.), легкоду́хий. — Легкодухі зараз поняли йому віри. Кн.

Легковѣ́сный = легки́й, легкова́жний. — Велика штука та легковажна; візьми до рук, зараз бачиш, що нема ваги й на пуд. Кн.

Лёгкое, мн. **лёгкія** = ле́гке, ле́гки, леге́ня, леге́ні (Чайч.), легу́шка (Полт.). — Дуеть ся, як легке в горшку. н. пр. — Прийшла смерть моя, легке точить ся. Руд. — Морж не риба, а звір — дихає легенями, а не зябрами. Чайч.

Легкомы́сленный, но = легкоду́мний, но (С. Жел.), нерозва́жний, но.

Легкомы́сліе = легкоду́мство (С. Жел.), легкоду́мність, пусто́та. — Легкодумність не покинула його і на старости літях. Кн.

Лёгкость = ле́гкість, легкота́. (С. Жел.). — Коники поганенькі, а біжать, бо на возі легкота, клажі нема. Кн.

Лего́нькій, лего́нько = леге́нький, ко, пові́льний, но, пово́лї, по ма́лу, злеге́нька. (Чайч.).

Лего́хонёкъ, лего́хонько = леге́сенький, леге́сенько.

Лёгочница = д. **Бѣлосто́йка.**

Лёгочный = легкови́й (С. Пар.), леге́невий (Чайч.).

Лёгочный лиша́й, мохъ, рос. Sticta pulmonacea Ach. = дубо́ва лапа. С. Ан.

Легча́ть = ле́гшати, відлега́ти, відляга́ти, ти́хшати.

Ле́гче = ле́гше, латві́ше. — Латвіше брати, ніж вертати. н. пр. — **Ему́ ле́гче сдѣлалось** = йому поле́гшало, ле́гше ста́ло. Чайч.

Легчи́ть = 1. легчи́ти.

2. д. **Вало́шить.**

Ле́двенецъ, рос. Lotus corniculatus L. = гори́цьвіт, горобі́ний горо́шок, струпі́ний горо́х, ля́двенець, перстинець, тройчи́сте зілля. С. Ан.

Ледене́цъ = цу́кор перепа́лений.

Ледени́ть = заморо́жувати, крижни́ти.

Леденѣ́ть = леденіти (С. Жел.), крижні́ти (С. Жел.); про тіло — кля́кнути, дубі́ти, холо́нути. — Моє серце зледеніло. н. п. — Руки від холоду дубіють. — Холоне серце, як згадаю, що не в Украйні поховають. К. Ш.

Ледéшникъ, пт. Alcedo ispida = зимóродок. С. Жел.

Лéдникъ = льодóвня, льодóвник (К. З. о Ю. Р.), льóдник, лідни́ця (С. Жел.), ледни́ця (С. Л.); глетчер — ледóвéць, крижáна рíчка. С. Жел. — Хата не льодовня — не годить ся снїгу наносити. н. пр. — Льодовня брусованая, а на версї инбар. Ст. Оп. Кіев. Ст.

Ледови́тый = льодови́тий, крижáний. — Серед крижаного моря. Оповідання В. Чайченка. Адес. 1892 р.

Ледовщи́къ, ледокóлъ, ледокóльщикъ = битéльник (Вол.), битéльщик (Ман.).

Ледорѣзъ = лідорíз.

Лёдъ = лід, кри́га, (на річцї дрібний) — шéрех, шéрешень, шéршінь, (з снїгом) — сáло, (на дорозї голий лід без снїгу) — голощóк. — І лід тріщить і вода плющить. н. п. — Із льоду бурульки, що знай кругом бряжчали, уже зовсім пообпадали. Гр. — Забажав печеної криги. н. пр. — Чистий, як крига. н. пр. — Хоч искрами блищить, миготче крига, а теплої води вона не пустить. К. Б. — На Днїпрі стояла ще товста крига. Кн. — Усього пройняв холод, немов хто криги приложив до серця. Мир. — Нева тихесенько кудись несла тоненьку кригу попід мостом. К. Ш. — На Днїпрі тодї саме йшов шерех.

Леди́нка = громáк. — Наробили громаків, тай давай з гори спускати ся. — Або громак або санчата таскали. Бодянський. С. З.

Ледянóй = ледяни́й, льодови́й, крижáний. — **Ледянáя сосýлька** = бурýлька. (Пр. д. під сл. Лёдъ).

Лёжа = лéжма, лéгма, лíжма, лéжачи, навлéжачки. — Оттак легма день крізь день і марнує час. Кн. — Навлежачки заробила сережечки. н. пр.

Лежáлый = лéглий, злéглий, злежáлий, заваля́щий. — Злегле борошно. — Злежалі грушки. — Завалящий крам.

Лежáніе = лежáння, лéжа, лежня́, лéжанка. — З спання не буде коня, з лежі не буде одежі. н. пр. — Від лежні аж боки болять. — За лежнею нїколи й посидїти. н. пр.

Лежáнка = 1. лежáнка, припíчок.
2. д. **Вáльдшнепъ.**
3. три́ба, трибóк (у млинї).

Лежáть = лежáти. — **Не лежи́тъ сéрдце** = не пристаé сéрце, не лежи́ть душá. — Не пристае мое серце та з иньшими женихати ся. н. п.

Лежáчка = 1. д. **Лежáніе.** — **Въ лежáчку** = д. **Лёжа.**
2. д. **Воронáка.**

Лежебóкъ = лéжень, лежýн, лежýх (С. Жел.), лежнюга, лежнюка (С. Жел.), лéґа, лéґарь (Ман.), лежáчка, легéва, легéйда, полежáй, полежáха, вайлó. — Лежунові Бог щастя дає. н. пр. — Не лежнюга я, мамо, роботяга я. Кн. — Не робітниця з тебе, а лежачка. Кн. — Буду я дома пробувáти, будуть мене люди пічкуром полежаєм прозивати. н. д.

Лéжень = 1. лéжень, легáрь, підвáлина.
2. д. **Лежебóкъ.**

Лёжка = 1. д. **Лежáніе.**
2. лігво, барліг. — Знайшли лігво і медвежат забрали. н. о.

Лёжня = д. **Лёжа.**

Лéзвіе = лéза, лéзво (С. Жел. Л.), гострíй (Чайч.), гострíє (С. Л.), гостри́ця, жалó. — Черевики добрі, а леза крихкі. Кн.

Лексикóнъ = словáрь, слови́ця, збірослóв. (Номис — Приказки).

Лелѣять = леліяти, лелíти, пéстувати, пести́ти (С. З.), милувáти, голýбити. С. Л. — Годувала, леліяла, потїхи ся надіяла. н. п. Б. — З малку леліла, в найми не пускала. н. н. — Йосиф сьвятий ся радує, що на руках Бога пестує. н. п. — Ну, звичайно, як дитина, пестує старого. К. Ш. — Цїлувала, милувала, до серденька пригортала. н. п. — Голубить в серцї надїї великі. К. Д.

Лéмехъ, лéмешъ = лемíш. С. З. — Полагодив леміш у плузї. — Нема над тее ремесло, як леміш та чересло. н. пр.

Лéнникъ = д. **Выдольникъ.**

Лéнта, лéнточка = стьóжка, стьóжечка, (С. З. Л.), стьóнжка (Прав. С. З.), би́нда, би́ндочка (Прав. С. Л.), широка — стрíчка, стрíчечка (С. Л. З.), червона, вовняна — жи́чка, оксамитова — оксами́тка, що в косу вплїтаєть ся — кінднк, скіндя́к, мн. скіндяки́, частїше здр. — скіндячки́, що завъязує кінець коси — кісни́к, кіснячóк, підкíсник, ви́плїток. — В запасцї гарній фапалевій, в стьожках, в намистї і в ковтках. Кот. — Ой скиньте ся, хлопцї, по грошу, купіть мінї бинду хорошу. н. п. — Ой дай мінї, моя мамо, ще й шовкову бинду, не зачиняй, мамо, двері, бо я зараз прийду. н. д. Под. — Де тут була Маріїна мати, що сказала биндочки скидати. н. п. — Що дївочки гуляють, стрічечками мають. н. п. — За віночок та у таночок, за стрічечку, та на улпчку. н. п. — (Стрічкою зоветь ся теж головъяний дївочий убір з стьожок).

Лéнточный = стьожкови́й, стежкови́й, биндови́й, стрічкови́й, кіндякóвий.

Лёнъ, рос. Linum = льо́н, (що не дає волокна) — моска́ль. — **Жёлтый лёнъ**, L. flavum L. = жо́втий льон, ви́тошник, зави́вошник. С. Ан.

Лепестко́вый = лепі́стковий, пелю́стко́вий.

Лепесто́къ = лепі́стка, лепі́сточка, пелю́стка. С. Жел. — На рожі розгорнули ся усі лепісточки. Кн.

Ле́пестъ = 1. кла́поть, кла́птик, шмато́к, шмат, шмато́чок (тканини).

2. лист, листо́к, листо́чок (рослини) і д. **Лепесто́къ**.

Лепета́ніе = лепета́ння, бе́лькот (С. Аф.), белькота́ння.

Лепета́ть = белькота́ти (С. Аф. З. Ш.), белькоті́ти (С. Ш.), лепета́ти, лопоті́ти; джеркота́ти, джеркоті́ти (С. З.), гергота́(ї)ти. — От і одрубав йому голову, а голова качаєть ся по траві, та знай белькоче язиком. н. к. — І всї ми знаємо сю науку Христа і лопочуть її наші грішні уста. Рнб. — Джеркочуть, як гуси, по нїмецьки. Гр. (Д. ще під сл. **Говори́ть**).

Лепетли́вый = лепетли́вий, белькотли́вий.

Лепету́нъ, лепету́нья = белькоту́н, белькоту́ха, белькоту́шка, белькоту́шечка. — Дитиночко-белькотушечко моя люба! говорила неня, цїлуючи своє немовляточко. Кн.

Ле́петъ = д. **Лепета́ніе**.

Лепёха, лепёшка = 1. корж, ко́ржик (найбільше з неквашеного тїста на салї; кажуть теж не тїлько про тїсто, а й про иньші речі плескаті і разом круглї), пере́пічка (з квашеного тїста на маслї або салї. С. З.), підпа́лок (трохи підпечена), горо́хвяник (з гороху. С. Аф.), медівни́к (з тїста з медом), маківни́к (з маку з медом), мандри́ка (з сиру з яйцями. С. З), мнишка (з тїста з сиром. С. З.), варени́ця, варяни́ця (варена з тїста. С. Аф. З.), жи́ляник, жи́лавок (що печеть ся без масла і сала, в Жилавий понедїлок). — Навчить біда коржі з салом їсти. н. пр. — Як коржа, то коржа; як спечемо, то й дамо. н. пр. — Треба зробити медовий коржик та й прикладати до рани. Ніс. — Три перепічки на маслї. С. З. — Розквасив губу, як варяницю. н. п.

2. герге́па, гарга́ра (гладка жінка).

Лепёшникъ, рос. Iris Pseudoarocus = д. **Коса́тикъ**.

Ле́са = волосня́, волосі́нь (С. Жел.). — Почав сукати волосню до удки. — Піймав було таку велику рибу, що й волосінь порвалась і удлище трохи не зломилось.

Ле́стный, но = 1. д. **Льсти́вый**.

2. бажа́ний, жада́ний, прина́дний, знадни́й.

3. похва́льний.

Ле́стовка = чо́тки (у роскольників).

Лесть = ле́стка, ле́стощі С. З. Л.), ла́щіння, вле́щування, у(в)ле́сливість (Кн.), підле́сливість, похлїбство.

Лета́ніе = лїта́ння.

Летаргія, летарги́ческій = летаргія, обміра́ння, заміра́ння, летаргі́чний.

Лета́ть = лїта́ти, (швидко і сильно) — шуга́ти. — Щаслива голубка: високо лїтає. К. Ш. — Чорні крюки шугають. Лев.

Лето́къ = ві́чко, о́чко (в улику). — За́раз же бджоли починають метушити ся, вилазячи що разу з вічка. Степ.

Лету́честь = летю́чість.

Лету́чій = летю́чий. — **Лету́чая мышь**, Vespertilis = кажа́н (укр. С. З. Л.), лилик (Гал. Под. С. Пар). — **Лету́чій отря́дъ** = летю́чка. — Летючка — себ-то, бачите, санітарні виділи під час холери. Кн. — **Лету́чій ого́нь** = о́гник, во́гник.

Лётъ = летїння, літ. — Усї усюди вона облетїла, та з того льоту одна лиш шкода. Кн. — **Лётомъ, летко́мъ** = ми́ттю (С. З.), ми́гом, мигко́м.

Летѣніе = летїння.

Летѣть = летїти, ли́нути. — Ой як би я зозуля, я б до тебе линула. н. п. — Минає лїто, мина й друге, а на трете линуть преславнії компанійцї в свою Україну. К. Ш.

Лечь = лягти́, (про кількох) — поляга́ти. — Усї вже спати полягали, тільки вона не спить з думками своїми. Чайч.

Ле́щедь = ле́щата, щи́навка (клїщі — зривати садовину).

Лещеви́на = лящи́на.

Лёщикъ = ля́щик (д. **Лещъ**).

Лещи́на, рос. Isopyrum L. = пу́калка (Под. С. Ан.).

Лещъ, риба Cyprinus brama = лящ (С. З. Л.), особливої породи Abramis brama = тара́нник (С. Ш.), ще иньші з породи лящів — гу́стря (С. Аф.), підлящ, підля́щик.

Лжеприся́га = кривоприся́га.

Лжесвидѣтель = кривоприся́жник (С. Ж.), неправди́вий сьвідок. — Кривоприсяжник, который дав ся перекупити. Б. Н.

Лжесвидѣтельство = кривоприся́га, кривосьвідо́цтво (С. Пар.), неправди́ве, криве́, фальши́ве сьвідкува́ння. — Бо з серци беруть ся ледачі думки, душогубство, криве сьвідкування. К. Св. П.

Лжесвидѣтельствовать = лама́ти при́сягу, не по пра́вдї, фальши́во сьвідчити.

Лжеучéніе = фальши́ва нау́ка.

Лжéцъ, лжи́вица = д. **Лгунъ, лгу́нья.**

Лжи́вость = брехли́вість, фальши́вість.

Лжи́вый, во = брехли́вий, фальши́вий, во, не по пра́вдї.

Ли = чи? — Чи то правда? — Чи здужа? С. З.

Ли́бо = або́. — Або пан, або пропав. н. пр. — Або добути, або дома не бути. н. пр. — Як би мінї або так, або сяк, як би мінї запорозський козак. н. п. — **Кто ли́бо** = хто не́будь; аби́ хто. (Д. під сл. **Кто**). — **Како́й ли́бо** = яки́й не́будь; аби́ яки́й. (Д. під сл. **Како́й**. — **Гдѣ ли́бо** = де не́будь; аби́-де. (Д. під сл. **Гдѣ**). — **Когда́ ли́бо** = коли́ не́будь; аби́ коли́. (Д. під сл. **Когда́**). — **Куда́ ли́бо** = куди́, куди́ не́будь; аби́ куди́. — Хай поки він куди піде, а тодї прийде. Чайч. (Д. під сл. **Куда́**). — **Кото́рый ли́бо** = котри́й не́будь, яки́й не́будь. (Д. під сл. **Кото́рый**). — **Что ли́бо** = що не́будь; аби́-що.

Лива́нъ = ла́дан.

Ли́вень = ли́вний дощ, за́лива (Кр. С. Л.), зли́ва, сильний — хлю́ща, сильний та не довгий — ту́ча (Кр.), тучни́й дощ. С. Ш. — Ливний дощ, як з відра, падав на нас. Кн. — Піде злива, дощ великий. Зїнк.

Ли́веръ = 1. гуса́к, гусачо́к (печінка і легке з горлянкою у зарізаної худоби).

2. духови́к. — Піди лишень мерщій, натягни духовиком пива з бочки.

Ли́вмя лить (про дощ) = ли́ти як з відра́, цюрко́м ли́ти, періщити, пі́жити, хлю́щити. — Дощ як з відра. — Там такий періщить, що й виткнутись з хати не можна. — А дощ аж хлюще́ть.

Ли́вный = ливни́й. (Д. теж **Ли́вень**).

Ливре́я = libéрія (С. З. Пар. К. Б.), ба́рва. — Довгі поли локайської либерії запинали йому ходу. Бар. — Слуги умножають, їм барви справують. Кіев. Ст. — Слуги в барвах позлотистих гуляють по ринку. К. Д.

Лиза́ть, лизну́ть = лиза́ти, ли́зькати, лизну́ти. — Лизькае кров собака. Чайч.

Лизоблю́дъ = д. **Блюдоли́зъ.**

Лизу́нчикъ = цу́цик, цуценя́, щеня́.

Лизу́нъ, лизу́нья = лизу́н, лизу́ха.

Ликёръ = ліке́р (міцний і духовитий трунок з горілки і овочів).

Ликова́ть = раді́ти, ра́дувати ся. — Радїють старі, діждавшись сина з далекої мандрівки. — Ой радуй ся, земле, син Божий народив ся. н. п.

Ликъ = 1. хор, кри́лас.

2. о́браз. — Образ сьв. Юрія.

3. ра́дість.

Лиле́йный = лилі́йний. К. Д.

Лиле́я, ли́лія, рос. Lilium candidum L. = лїле́я (К. Ш.), лелі́я (Лев.), крин (Кот.), L. Martagon L. = лїсова́ лїле́я, масля́нка, масля́ночка. С. Ан. — Лїлея світоцьвіт. К. Ш. — Лелїя біла. Кіев. Ст.

Лило́вый = бузко́вий, фія́лковий, фіоле́товий (С. Ш.), масако́вий. — **Тёмно-лило́вый** = вишне́вий. — Яка спідниця? — Наче попова комилавка — масакова. Кн. — Веселка має такі цьвіти: червоний, жовтогарячий, зелений, блакітний, синїй і вишневий. Де що про Св. Б.

Лимона́дъ = лимона́да (напиток з води, цукру і лимони).

Лимо́нный = лимо́новий (Кіев. Ст.), цитри́новий.

Лимо́нъ, рос. Citrus medica = лимо́на, цитри́на. (Прав. С. Л.).

Ли́мфа = па́сока.

Лимфати́ческій = па́соковий.

Линева́ніе = линїяння. — На саме линїяння пішла ціла година. Кн.

Линева́ть = линї́яти, линюва́ти.

Лине́йка = лині́йка (довгаста рівненька дощечка, щоб линїяти і теж довгі дрожки). — **Бить лине́йкою** = па́лї дава́ти. — Було як почне палї давати, аж долонї попухнуть. Кн.

Лине́йный = линї́йний.

Линёкъ = джгут, здр. джгу́тик, поб. джгутя́ка. С. Аф. З. Л. — Нераз доходило до чуба, як загуляли ся в джгута. Кот. — А він як уперіще його джгутом межи плечі. (У матросів — обсмолена вірьовка, що вживасть ся для карання матросів).

Ли́нія = 1. ли́нїя, ри́са, ри́ска, пру́га, пружо́к. — **Ло́манная ли́нія** = криву́ля, колї́иня.

2. ла́ва, ряд. — Військо було вишиковане у три лави. — Кругом в три лави обступили Зевеса ліктори. К. Ш.

3. поколї́ння, колї́но, рід. — Він мінї доводить ся якимсь далеким родичем з батьківського колїна.

4. пе́рія́, ряд (хат, крамниць, вулиць). — Він живе на одній вулицї по нижній перії. Чайч.

5. ли́нія (кріпості по границї). — У городі у Глухові у неї дзвони дзвонять, та вже наших козаченків на линїю гонять.

н. п. — Їхав козак на лінію, та вельми надув ся; іде козак із лінії, як лихо зігнув ся. н. п.

Ли́нный = линю́к, лине́ць (про птицю, що вилиняла).

Линови́ще = лино́вище, кожу́шок (гадюки).

Линь = 1. риба Cyprinus tinca — лин, здр. лино́к, мъясо лина, а часом і ціла риба — лини́на. — Не має риби над лининý, не має мъяса над свинину. н. пр.

2. тоне́нька вірьо́вка, не то́вща як $1^1/_2$ ца́лї, зсу́кана в 6, 9 або 12 ста́льок.

Ли́нька = линя́ння.

Линю́честь = линю́чість.

Линя́ніе = линя́ння.

Линя́ть = 1. линя́ти, обла́зити, па́дати. — Птицї линяють. — Шерсть на собацї почала облазити.

2. линя́ти, бля́кнути, блякува́ти (С. Ш.), здава́ти, полові́ти, обла́зити. — Ситець почина здавати. — Китайка половіє. (Коцюбинський). — Перкаль облазить. (Коцюбинський).

Ли́па, рос. Tilia L. = ли́па, ли́пина, здр. ли́пка, ли́понька. — Прихилюсь я до липоньки, а липонька та й не матїнка, вітер віє, гилля ломе, вона ж мене не пригорне. н. п.

Ли́пецъ = ли́пець (мед, що збірають з липових квіток, і трунок, що варить ся з такого меду).

Ли́пкій = липкий, липу́чий, бе́ркий, чіпки́й. — Яке воно липке, так і прикипіло до дерева. Кн. — Бжоляний віск дуже липучий. — Наче пластирь беркий. Кн.

Ли́пкость = липу́чість. С. Л.

Ли́пнуть = 1. ли́пнути. — Живиця липне до рук.

2. чіпля́ти ся. — Він до всїх чіпляєть ся.

Липня́къ = липня́к, липи́на (липовий ліс).

Ли́повица = ли́повий сік.

Ли́повка = ли́півка (діжечка липова і порода яблук).

Ли́повый = ли́повий. — Л. кора́ = лико.

Липу́честь, липу́чій = д. Ли́пкость, ли́пкій.

Ли́ра = ліра, реля́. — Корба крутить — ліра грає. н. п.

Лири́ческій = лірний; ліри́чний. — Лірна струна. — Лірична поезия.

Лиса́ = 1. Canis vulpes — лиси́ця, здр. лиси́чка, самець — лис, лисови́н. — Лисичка-сестричка, вовчик-братік. н. к. — У вічі як лис, а за очі як біс. н. пр. — Лисові відтято хвоста у пастцї. Зіньк. — Лис уліз поміж отару. Зіньк.

2. штельва́га (у возї).

Лисёнокъ = лисиня́, лисиченя́, лися́тко.

Лисирова́ть = замальо́вувати, лачи́ти (образ).

Лиси́ца = д. Лиса́.

Лиси́цынъ = ли́сячий. — Тут таке дїло, що треба часом вовчі зуби, а лисячий хвіст.

Ли́сій = лиси́чий. — Лисича нора.

Ли́ска = д. Лиса́ (здр.).

Лисохво́стъ, рос. Alopecurus pratensis L. = пирі́й. С. Ан.

Ли́ственница, рос. Larix L. = со́сна, Гал. — модри́на, му́дрик, му́дрень, чуба́тник. С. Ан.

Листва́ = ли́стя, ли́ства, у городини — ги́ча, ги́чка, бади́лля, у моркви — морко́виння, у бурака — буряччи́ння, све́кла, ботви́на, у капусти — пелюстки. — Подихнув холодний вітер, трава пожовтіла, перемінивсь гай зелений листва зашуміла. Кон. — Поміж густої листви зазирає блакить. Кн. — Голубцї роблять, завиваючи пшоно у пелюстки.

Ли́ственный = листовий, листвя́ний; (про дерево рясно або широколисте) — листа́тий. (С. З. Л.). — У листовому лїсї не те, що в бору. Кн. — Листата липа. н. п.

Листвене́ть = листві́ти.

Листово́й = листовий.

Листъ, ли́стикъ = лист, листо́к, листо́чок (рослини, паперу і всякої иньшої речі), а́ркуш, арку́шик (тільки паперу. С. З. Ш.), спідня сторона рослинного листа — підбіл. — Ли́стья = д. Листва́. — Прили́пъ, какъ ба́нный листъ = причепи́в ся, (або: приста́в,) як ше́вська смола́ до чо́бота. н. пр.

Лита́вры = котли́ (С. З.), таламба́си, телемба́си. С. Ш. — Сї універсали, оголосивши перед народом котлами войсковими і великим звоном, читано перед народом. С. З.

Лита́врщикъ = до́вбиш (С. Аф. З. Л.), котля́р. — Гріми у бубни, довбишу, до бою. К. Б.

Литвя́никъ = ву́жалка (лозина, що нею звязують дерева на плотах), ужа́лка, ужа́вка. С. Ш.

Лите́йная = ливи́рня, лива́рня (С. Пар.), гісе́рня. (Под. Коцюбинський).

Лите́йщикъ = лива́рник (С. Жел. Пар.), котля́р, гісер. (Под.).

Литера́торъ = письме́нник, письмо́вець, зневажливо — письма́к, писа́ка.

Литерату́ра = літерату́ра, письме́нство. — Де в краю убожество, злиднї, там осьвіта і письменство нїколи не спроможні пишати ся. Кп.

Литóвье = сичу́г (д. п. сл. Желу́докъ).

Литóй = вили́ваний. — Се не виливане, а куте. Кп.

Литóвья = кни́жка (д. під. сл. Желу́докъ).

Литургія = слу́жба бóжа, обі́дня.

Лить, ся = 1. ли́ти, ся, си́пати, ся, багато разом — бу́рити, сильно — цебени́ти, струєю — дзюрча́ти, дзюркотї́ти (С. З. Л.), дзюри́ти (С. Аф.), про дощ — ли́ти, ся, про великий дощ — пері́щити, пі́жити, хлющи́ти, тю́жити, про кров — юши́ти. — Сип горілки, жиде Юдко, чумакові дуже жутко. н. п. — Цебенить, мов з відра. н. пр. — Крівця аж дзюрчить. С. Л. — Тріщали кості, ребра, боки, летїли зуби, пухли щоки, з носів і уст юшила кров. Кот. — Дощ тюжить. Чайч. — **Лить слёзы** = ли́ти, пролива́ти сльóзи. — **Лить кровь** = пролива́ти кров.

2. ли́ти, вилива́ти, ся. — Десь мабуть великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр.

Лифъ = стан (в одежі).

Лиха́чъ = хват (С. Ш.), хва́цький (С. Ш.), мотóрний, жвави́й.

Ли́хо = ли́хо, біда́, гóре. — Горе, лихо і біда — не дають за тебе, Олексїю, серце моє, пожалїй ти мене. Кв. — Кинь лихом об землю — не журись. — Не сльози поміч в лисї, а залїзо. І. Г.

Лихóй, ли́хо = 1. лихи́й, злий, ли́хо, злé. — Лихий попутав. Мир.

2. хва́цький, ко, мотóрний, но, жва́вий, во, (про коня) — баски́й. — Тай хвацько ж танцює. Кп. — Та й хвацька ж то колись була козацькая мати! Еге!.. була, та пропала; її не вертати. Гул. Ар. — Баскі конї за мить перелинули міст. Чайч.

Лиходѣ́й, ка = лиході́й, ка, вóрог (сп. р.). — Він душогубу, лиходїю в раю зустрітись дав надїю. Стар. — Вона мінї ворогом стала.

Лихоимецъ = хаба́рник і д. **Взя́точникъ**.

Лихои́мный, лихоимственный = хаба́рний, хапту́рний.

Лихои́мство = д. **Взя́точничество**.

Лихоимствовать = хаба́рничати і д. **Взя́тки брать**.

Лихора́дка, Febris = лихома́нка (С. З.), тря́сця (С. З. Ш.), трясови́ця, пропасни́ця, погáнка, хи́ндя (Ніс. С. Ш.). — **Жёлтая лихора́дка** = корчі́й. — **Изнури́тельная лихора́дка** = гнітю́чка. — Трясуть ся, мов лихоманка їх бъє. н. к. — Щастя, як трясця: на кого схоче, на того й нападе. н. пр. — Гáман (жидівський) — не сьвято, а трясця не хвороба. н. пр. — На́ бік хлопцї, бо чорт мужа несе; як побачить мене з вами, його трясця затрясе. н. п. — Дріжав, мов лихоманка його трусила. С. Х. — Шептала баба від пропасницї і багато де-кому помогала. н. к. — Теща ж Симонова лежала тодї в пропасницї. К. Св. п. — Хай тебе хиндя попотрясе. н. пр.

Лихора́дочный = лихома́нський, трясцеви́й, пропа́сний. — Справдило ся моє сподївання трясцеве. Кп. — **Лихора́дочная трава́**, рос. Gratiola officinalis = золототи́сячник, дрисли́вець. С. Ан.

Лихошéрстный = лихи́й, злий (про собак). — Як до тебе ходити? І собаки лихі, серце моє. п. п.

Лицева́ть = лицюва́ти, ницюва́ти. — **Лицéванный** = лицьóваний, перелицьóваний. С. З.

Лицевóй = лицеви́й, вéрхнїй, околи́шнїй (С. З.). — **Лицева́я сторона́** = з лиця́. — З лиця замазалось, треба на вивоpiт перелицювати.

Лицедѣ́й, ка = лицедíй, ка.

Лицедѣ́йствіе = лицедíйство. — Комедия — сиріч лицедїйство. Кот.

Лицедѣ́йствовать = 1. лицедíяти.

2. вдава́ти, удава́ти. С. Ш.

Лицезрѣ́ніе = глядíння.

Лицемѣ́рить = лицемíрити (С. Пар.), вдава́ти, удава́ти з сéбе дóброго або побóжного (С. Ш.), прикида́ти ся дóбрим або побóжним; лука́вити, хитрува́ти, хвальшува́ти. — Удає с себе чоловіка побожного — як стане молити ся, то не мов живий до Бога лїзе, а з людей останню свитину здирає.

Лицемѣ́ріе = лицемíрство (С. Пар.), фальш, хвальш, ф(хв)альши́вство, облу́да (С. З.), лука́вство, не щи́рість. (С. Ж.). — Людей з розумом, коли вони зазнáють від кого лукавство, лицемірством вже не одуриш. Зїньк.

Лицемѣ́рный = лицемíрний, хвальши́вий, облу́дний, лука́вий, підсту́пний, не щи́рий. — Не ймуть йому віри — підступна він людина. Кп.

Лицемѣ́ръ = лицемíр, облу́дник і д. **Лицемѣ́рный**.

Лицепрія́тіе = спри́ятельство. — Хоч він йому й сват, а сприятельство в судї гріх. Кп.

Лицепрія́тный = сторóнничий (С. Пар.), угóдливий (С. Ш.), несправедли́вий.

Лицепрія́тствовать = спри́ятельствувати.

— Нехай су́дить по правді, по закону, не сприятельствує. Кн.

Лицо = 1. лице́, обли́ччя (С. З.), вид, тварь, твар (С. Ш.), лайливо або шуткуючи — пи́ка, пи́сок. — Ой дівчино, дівчинонько, славна на обличчи. н. п. — Обличчя, постать, очі — усе я бачила вже десь давно. К. К. — У доброго чоловіка сором на виду, а у ледачого під підошвою. Кн. — Я на досьвітки йду до тієї дівчиноньки, що хороша на виду. н. п. — Глянь на вид, та не питай ся за здоровя. н. пр. — Та не давай стиду — бриду цілувати свого виду. н. п. — Твар у діда повна, червона, сьвіжа. Кн. — Пика, як у комлика. н. пр. — **Къ лицу́, не къ лицу́** = до лиця́, не до лиця́, не подо́ба, не приста́ло. — І той рубець йому красою служить і до лиця, як лицарю йому. К. К. — Ся хустка вам не до лиця. Кн. — Тобі не подоба, не пристало до лоба. н. п. — **Лицо́мъ къ лицу́** = лице́ в лице́, о́ко в о́ко, віч-у-віч. — Ми стояли мовчки, лице в лице, око в око. Кн. — **На нёмъ лица́ нѣтъ** = на се́бе не похо́жий став. — **Перемѣни́ться въ лицѣ** = зміни́ти ся на виду́. — **Съ лица́ на лицо́** = віч-на́-віч. — Поставили його з сьвідком віч-на́-віч. — **Убитое лицо́** = сумни́й вид. — **Хоро́шъ, хороша́ лицо́мъ** = га́рний, хоро́ший, а на виду́, на вро́ду, на ви́гляд. — Я на досьвітки йду до тієї дівчиноньки, що хороша на виду. н. п. — Повна та хороша на виду. К. З. о Ю. Р. — Їде козак молоденький, їде він до броду, ой там живе дівчинонька — хороша на вроду. н. п.

2. осо́ба, парсу́на (С. З.). — **Зна́тное лицо́** = значна́ осо́ба. — **Ча́стное лицо́** = прива́тна осо́ба. Ч. К. — **Смотрѣть на ли́ца** = вважа́ти на ко́го. — Не вважай на те, що я швець — говори зо мною, як з простим чоловіком. н. пр.

3. осо́ба, дієва осо́ба, лицедій (в драматичному утворі). — В новій драмі Карпенка Карого „Батькова казка“ усі дієві особи змальовані правдиво.

4. лице́, пе́ред. — **Лицо́мъ, на лицо́** = лице́м, на лице́, с пе́реду. — Хата у його лицем на вулицю. Кн. — Не показуй з вивороту, покажи на лице. Кн. — На виворіт сукно ще добре, а спереду зовсім витерлось. — **На лицо́** (про гроші) = гото́вими гі́шми, готі́вкою, готови́зною. — Готовими грішми (або: готовизною) маю сто рублів, та треба ще сотню позичити.

Лицо́вка = 1. лицюва́ння, ницюва́ння.

2. справи́лля, щоб полірува́ти мета́леві ви́роби.

Ли́чико = ли́чко, ли́ченько, видо́к, видо́чок. — Ой лихо не Петрусь! біле личко, чорний ус. н. п. — Ой знати, знати, в кого єсть мати — личенько білее, як у папери. н. п. — Розважайте мою миленькую, щоб з личенька не спала. — Так щож, так нуж, та й поцілую, та й у той видочок, повний, як гурочок. н. п. — Опустила карі очі, на руку схилилась, по хорошому видочку сльоза покотилась. О. Пч.

Личи́на = 1. личи́на (С. З. Л.), нали́чина, машкара́ (С. З.). — Вдіває на себе машкару. Л. В.

2. бля́шка з ді́рочкою з околи́шнього бо́ку двере́й про́ти замка́.

Личи́нка = гробачо́к (Степ.), личи́нка (С. Жел.), гу́сень, хрущів — борозня́к, бджіл — черва́, мух — му́хинка. — Із яєчка виходить гробачок — тваринка зовсім не подобна на справжню комаху. Степ.

Ли́чно = осо́бно (С. З. Л. Сам.), особи́сто, очеви́сто, нао́чне. — Я чув се особно. С. Л. — Я його особисто не знаю, а чув. Ч. К. — Особисто проти його нічого не маю. Кн. — Я був там очевисто. Кн. — Пан його милость очевисто Паньку росказати рачив, аби... Кіев. Ст. — **Ли́чно знать кого́** = зна́ти у лице́, зна́ти особи́сто.

Ли́чность = осо́ба; особи́стість.

Лично́й = 1. лице́вий (що належить до лиця до обличчя).

2. д. **Лицево́й**.

Ли́чный = особи́стий (що належить до особи). — Споконвічного права особистої волі не проковтнула перевага громадської могучости. Бар. О.

Лиша́вый, лишаева́тый = лишаюва́тий.

Лиша́й, Impetigo = лиша́й, особливий — пістря́чка (С. З. Пар.), на дереві — лиша́й, особливий — обрі́сник. (С. Жел.).

Лиша́ть, ся, лиши́ть, ся = рі́шати, ся, збавля́ти, ся, позбавля́ти, ся, відбира́ти, утра́чувати, збува́ти ся, рі́шити ся, зба́вити, позба́вити, ся, відібра́ти, стра́тити, утра́тити, збу́ти ся. — Усього рішивсь — нема нічого. С. Л. — Усієї худоби рішу ся, а на своє поставлю. Кн. — За більшим поженись, то й посліднього рішивсь. н. пр. — Тепер я тебе рішена, радість моя душевна. н. п. — Позбавили Тараса і того догляду, що зазнав він від неї. Кн. — Закладались, тай хвостів позбувались. н. пр. — Умер, тай усього збув ся. н. пр. — Збув ся одного лиха, друге в хату. Кн. — Збув ся свого ворога. Кн. — Панська ласка до порога, а поріг переступив, то й ласку утратив. н. пр. — **Лиши́ть кого́ жи́зни** = зігна́ти, згуби́ти з сьвіту, ві́ку зба́вити (К. Ш.). — **Л. себя́ жи́зни** = само́му собі́ смерть заподіяти. — **Л. кого́ здоро́вья** = зба́вити здоро́вля. — **Лиши́ться здоро́вья** = стра́тити здоро́вля, збу́ти ся здоро́вля. — **Лиши́ть кого́ ума́** = обезглу́здити, збезглу́здити (Чайч.), відби́ти глузд. — Який вас обезглуздив кат? Кот. — **Лиши́ться ума́** = обезглу́здіти, збезглу́здіти (Чайч.), збожеволі́ти, з глу́зду зсу́нутись, зду́ріти. С. Л. — **Лиши́ть кого́ пра́ва сло́ва** = уткну́ти мо́ву (С. Ш.), замкну́ти уста́, заці́пити, заци́тькати. — Почав він говорити, а земський зараз і зацитькав його. — **Лиши́ться чувствъ** = зомлі́ти. С. Аф. Л. — **Лиши́ться си́лы** = ви́снажити ся, ви́силити ся, знеси́лити ся, знемогти́ ся. — **Лиши́ться довѣ́рія** = зневі́рити ся. С. Аф. — **Лиши́ть че́сти** = від че́сті відлучи́ти. — Казали злодіїв привъязавши публичне бити і від чести людської одлучити. Кіев. Ст. — **Лише́нный** = позба́влений, утра́чений. (С. Ж.). — Народ, позбавлений усіх прав горожанських, робив не на себе. Кн.

Ли́шекъ = ли́шка. С. З. — Чіт чи лишка? (гра.

Лише́ніе = позбавле́ння; втра́та, утра́та (С. Ш. — **Лише́нія** = недоста́тки, зли́дні.

Ли́шній = ли́шній, залі́шній, за́йвий (С. Аф. З. Л.), гуля́щий, (про землю) — вакацьо́ва, (про гроші) — ле́жані. — Випив залишню чарку. Чайч. — У мене нема лежаних грошей. Сп.

Лишь = лиш, тільки, ле́две, ско́ро, но. — **Ли́шь бы** = аби́, аби́-б, аби́-то, колі́-б. — Аби були побрязкачі, то будуть і послухачі. н. п. — Аби люди, а піп буде. н. пр. — Аби болото, а жаби будуть. н. пр. — **Ли́шь бы то** = аби́-то. — **Лишь бы гдѣ́** = аби́-де. — Хіба на сьвіті одна вода, можна і аби-де напить ся. н. пр. — **Ли́шь бы что** = аби́-що.

Лоба́нъ, лоба́стый = лоба́нь, лоба́тий.

Лобза́ніе = цілува́ння.

Лобза́ть, ся = цілува́ти, ся.

Ло́бный = 1. ло́бовий, чо́льний.

2. ка́рний. — Се місто, не при вас згадуючи, карне, тут було усе кат катує. Кн.

Лобо́къ = ло́бик.

Лобъ = ліб (К. З. о Ю. Р.), лоб, чо́ло. — Добре лоба набив об двері. Чайч. — Болить моя головонька від самого чола. н. п. — Зробили ж ми се діло, аж нам чоло виріло. н. п. — На чолі не написано, хто який. н. пр.

Лобыза́ть, ся = цілува́ти, ся.

Лове́цъ = лове́ць, ло́вчий (К. Х.), мисли́вець (С. З.).

Ловела́съ = зальо́тник, джиг(ґ)у́н, женоха́йло, бабі́й (С. Ш.), вечерни́шник, ласу́н, волоцю́га (С. З.), ба́хур С. З. Ш.). — На все село зальотник — дівчини нема, щоб він до неї не залицяв ся. Кн. — Ой на ноги дибки, на руки дибята — оце ж тобі, джиґуне, гарні дівчата; ой на ноги дибки, на руки дибиці — оце ж тобі, джиґуне, гарні молодиці. н. п. — Познайте молодиці тожі: з Енеем бахурі всі схожі. Кот.

Ловела́сничать = залиця́ти ся, жениха́ти ся, волочи́ти ся.

Лови́тва = д. **Ловле́ніе.**

Лови́тель = д. **Лове́цъ.**

Лови́ть, ся = лови́ти, ся, хапа́ти (С. Ш.), навперейми — переймá́ти, арканом — арка́нити, сачком — сачи́ти. — Лови ся рибка велика і маленька! Гул. Ар. — Не все те переймати, що по воді пливе. н. пр. — Переймай воли! гукав він. Чайч. — З самого ранку сачили, а й на юшку не піймали. Кн.

Ло́вкій, ко = 1. зру́чний, но (С. З. Л.), ру́чий (С. З. Л.), про палицю то-що — замашний (С. Аф.). — Незручно батіг держати, бо рукава довгі. С. З. — Замашна гилка. — Смерте страшна, замашная косо! Сковорода.

2. метки́й (С. Л.), мото́рний, но (С. З.), спри́тний, но, жва́вий, во, хва́тський, хва́цький, ко (С. Ш.), шамки́й (С. З.), зру́чний, но, ру́чий, згра́бний, но, до влучання в мету — влучки́й, влучни́й, в(у)лу́чен (С. Ш.). — Меткий хлопець. — Веселий, ручий молодик, письменний, сьмілий, балакливий. Мет. — Отце ж Сара хоч і стара, та, бач, жінка руча. У. в. — Цей кіт дуже спритний. Кр. — Бог хоч не скорен, та влучен. н. пр.

Ло́вкость = зру́чність, мото́рність, жва́вість, спри́тність, згра́бність.

Ловле́ніе, ло́вля = ловіння, вло́ви, ловийво (Мап.). — Та поїдь, старосто, та влови, та піймай купичку. н. п.

Лову́шка = па́стка (С. З.), лабе́ти (С. З. Л.), ха́пка, ла́пка, по́лапка, на птиць — сільце́. — Десь папала лисиця у лісі пастку, а там мъясо було положене. н. к. — Розставляй, чи не розставляй свою пастку, а мене не зловиш. Кн. — Не шастай ся, як миша по пастці. н. пр. — Піймав ся в лабети. н. пр. — Я не горобець — на сільце не піду. Кн.

Ло́вчій = ло́вчий (К. Х.), лове́ць. — Служив я у пана ловцем. Кн.

Ловъ = д. **Ловле́ніе.**

Логови́на = ло́щина, влого́вина, над (Херс.), падь.

Ло́говище, ло́гово = лі́гво, ле́гво, ло́гво (С. З.), берлі́г (С. Л.), вовківня́. — Найшли лігво і вовка й вовченят. Б. Б. — Знає свиня своє лігво. н. пр. — В тім берлозі ведмеді було окукобили ся. Кн.

Логъ = 1. доли́на, здр. доли́нка, доли́нонька, низина́, діл, видолинок і д. **Доли́на.** — Ори ся ж ти, моя ниво, долом та горою. К. Ш. — А по ярах, та видолинках було ще чорніше, ще сумніше. Коцюбинський.

2. річи́ще, стри́жень. — Глибина, котрою плине річка, зветь ся річище. Зем.

3. перелі́г (С. З.), облі́г. — Може з'орю переліг той, а на перелозі я посію. К. Ш.

Ло́дка, ло́дочка = чо́вен, здр. чо́вник, чо́вничок (С. З. Л.), невеличкий, видовбаний з деревини і сяк так обшитий дошками — каю́к, каючо́к (С. З.), видовбаний, без обшивки, хибкий — душогу́бка (С. З.), зроблений з дощок — барка́с, барка́сик, більший на Дніпрі і в Херсонщині — шала́нда, довгий, що на дніпрових перевозах — дуб, дубо́к (С. З. Л.), великий з щоглою — байда́к, байдачо́к (на байдаках часом і млин ставлять і тоді такий млин теж зветь ся байдаком), у Запорожців річний або морський човен — ча́йка. — Я що ночі йду до річки, беру човен, невеличкий, молод весла підіймаю, на той берег поспішаю. В. Щ. — Човен човном, а байдак байдаком. н. пр. — Пливе човен води повен. н. п. — Ой щож тебе принесло, чи човничок, чи весло? н. п. — За водою каюк тихо сунеть ся, то заверне у бік, то закрутить ся. С. Х. — Того ж року у Києві міст на байдаках зроблено широкий. Л. С. — Чайки, байдаки спускали, гарматами рештували. К. Ш. — Ой на лимані морі зашуміла хвиля, та стали чайки порицати. н. п. — Днище тих чайок вони (Запорожці) робили з видовбаної верби або липи, а до них накладали дошки від 2—8 сажнів заввишки; чайки були без чардака, з двома кормилами і щоглою. н. о.

Ло́дочникъ = перевізник.

Ло́дочный = човно́вий, чове́нний, каюко́вий, барка́совий, байдако́вий, ча́йковий. — Підіймалась високо і керма човенна. Ніщ.

Лодчёнка = д. **Ло́дка** (здр.).

Лоды́га, лоды́жка, анат. Malleolus = па́ця, кісточка (з низу гомілки). — Якось не так ступив, у кісточці нога й болить с того часу. Чайч.

Ло́жа = 1. прикла́д (у рушниці).

2. ло́жа (в театрі).

Ложби́на = д. **Логъ 1.**

Ло́же = 1. лі́жко (С. З.), лі́жниця, нерухоме — піл, примі́ст. — Ой уже ж Палій меду-горілки напив ся ой уже ж він на панськеє ліжко та спатоньки положив ся. н. п. — Іди, іди, Якове, з хати, бо на печі батько та мати, а на полу батькові діти — нігде тебе, Якове, діти. н. п.

2. д. **Ло́говище.**

3. д. **Логъ 2.**

Ложеме́нтъ = о́кіп (рівчак захищений тарасом).

Ло́жечникъ = ложка́рь. — Кожний ложкарь має свій осібний спосіб, свою форму ложок. Фр.

Ло́жечный = ложкови́й. — **Ло́жечная руко́ятка** = ру́чка від ло́жки, держа́к.

Ложжи́на = д. **Ложби́на.**

Ложжи́ть = жолоби́ти.

Ложи́ться, лечь = ляга́ти, лягти́, ляго́вити ся, кла́сти ся, покла́сти ся, про рослини — виляга́ти. — Пора лягати спать. — Пора вже класти ся. — Лягай же, дочко, спати. Кв. — Ляговись! крикнув на мене. О. Ст. — Жито від дощів та вітру геть чисто вилягло.

Ло́жка = 1. ло́жка. — **Разлива́льная, разливна́я** (велика, що нею розливають страву на тарілки) — ополо́ник, поло́ник (С. З.), хо́хля, що нею мішають вариво — варе́ха, варе́жка (Под.), що знімають шум — шумі́вка. — Видно між ложками ополоник. н. пр. — Замішав ся, як між ложками полоник. н. пр.

2. ло́патень (товстий свердел).

Ложко́мъ = вдовш, вздовш, лі́жком (класти цеглу).

Ло́жность = ф(хв)альши́вість, неправди́вість.

Ло́жный, но = неправдивий, во, ф(хв)альши́вий, во (С. Ш.), кри́вдний, но, брехли́вий, во. — Неправдивий сьвідок.

Ложь = брехня́, ф(хв)альш (С. Ш.), кри́вда. — Гірка правда краща від солодкої брехні. н. пр. — Брехнею сьвіт пройдеш, та назад не вернеш ся. н. пр. — Правда кривду переважить. н. пр.

Лоза́ = 1. ві́тка, ги́лка, галу́зка і т. д. д. **Вѣтка.**

2. лози́на, рі́зка (С. Л.).

3. д. **Вётла, И́ва.**

Лозня́къ = лози, ше́люг, ше́влюг, верболія. — Сховав ся у лозах. — А він, як побачив нас, та й подів ся у шелюг.

Лозу́нгъ = га́сло (С. Аф. З. Ев.). — Сьогодня гасло — Марія. С. З. — Горе, горе лукавому, що в гасло неволї обертае хрест всечесний — гасло правди й волї. І. Г.

Лока́ніе = хлепта́ння, жлукта́ння.

Лока́ть = хлепта́ти (С. Ш.), жлукта́ти (С. Аф.), глохта́ти (С. Л.), хле́пати (С. Ш.), лига́ти. — Не бог не море, що собаки хлепчуть. н. пр. — Тут з салом галушки лигали. Кот.

Локомоти́въ = парові́з, маши́на.

Ло́конъ = пу́коль, (у жидів) — пейс. — Волосся вгору збила, а з боків ще й пуклї пустила. — Жид крутнув головою, аж пейси з'телїпались. Чайч.

Локо́тникъ = ру́чка, по́руччя (у крісла). С. Пар.

Локотно́й = локтьови́й (що належить до лїктя або що продаеть ся на локтї).

Локото́къ = лїктик.

Ло́коть = лі́коть (в руцї і міра довжини від лїктя до кінця середнього пальця = мало не 14 вершків). — Лїкоть трудно вкусити. н. пр.

Лома́ть = 1. лама́ти, (що сухе) — тро́щити (С. Л. Ш.). — Гуде вітер вельми в полї, реве, лїс ламае. В. Забіла. — Трощіте сосну надрізки. н. п.

2. трясти́, мня́ти, те́рти, ко́рчити. — — Мне, як гостець бабу. н. пр. — Усього мене корчить, іначе в лихоманцї. — **Лома́ть надъ чѣмъ го́лову** = моро́чити ся, мізкува́ти. — **Лома́ть коно́плю** = би́ти, те́рти, тіпати коно́плї (С. Ш.). — На городї терлиця сама тре. н. п. — **Лома́ть мёдъ** = підрі́зувати стільники. — **Лома́ть хлѣбъ** = пересо́рювати (засїяне поле, як нїчого не зійшло).

Лома́ться = 1. лама́ти ся, тро́щити ся (С. Ш.), про кригу на рїчцї — кре́снути. 2. виверта́ти ся, викру́чувати ся, витина́ти ся, викривля́ти ся, ко́рчити ся. — Викривляеть ся, неначе комедїянт.

3. опина́ти ся. — Його ведуть, а він ще й опинаеть ся.

4. чва́нити ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся, инди́чити ся (д. **Ва́жничать**).

5. полюва́ти, бі́гати, тїкати ся. — Корови почали полювати. — Коло Ганни Зачатія вовки тїкають ся.

Ломи́ть, ся = лама́ти, ся. — **Ломи́ть цѣну** = гну́ти цїну, загина́ти, пра́вити, заправля́ти. — Заправив, як за батька. н. пр. — Гне таку цїну, що нї приступу.

Ло́мка = 1. лама́ння.

2. д. **Каменоло́мня**.

3. розгордія́ш, гарми́дер і д. **Возня́**.

Ло́мкій = ламки́й, ламу́чий; крихки́й. — Попав ся ламкий ремінь — за тиждень чоботи хоч кинь. Кр. — Крихке залїзо.

Ло́мкость = ла́мкість, кри́хкість.

Ломли́вый = чванли́вий, чванькува́тий, пиха́тий.

Ломови́къ = плугови́к, робо́чий кінь.

Ломово́й = ломови́й (що ним ламають). — **Ломова́я ло́шадь** = д. **Ломови́къ**. — **Ломово́й изво́щикъ** = підво́дчик, що перево́зить вагу́ в го́родї.

Ломоно́съ, рос. Clematis erecta All. = ломи́ніс, ломоні́с, кріва́вник, ломене́ць, C. integrifolia L. = заби́й кру́ча, пору́шна трава́, стулї́стник, цига́нка, гала́й-зїлля. С. Ан.

Ломо́та = ломо́та, гриз, госте́ць (в костях). С. З. — Мне, як гостець бабу. н. пр.

Ломо́ть, ломтикъ, пов. **ломти́ще** = ски́бка, ски́бочка, ски́ба, шмато́к, шмато́чок, шмат, лу́стка, лу́сточка, лу́ста (С. Пав.), лупе́та (С. Пав.), лу́тка (Лев.), кусо́к, кусо́чок, кус, кусма́н, ба́йда (С. Ш.), ба́йдиця (Фр.), кава́лок, кава́лочок (Под. і Гал.), одрізаний з краю (про хлїб) — край, окра́ець, окра́йчик, цїлу́шка, на мові старцїв — мни́тус (С. Л.), кругленький — крижі́вка. — Та винесла рибку і ще хлїба скибку: оце тобі, моє серце, вечеря на швидку. н. п. — Одрізана скиба від хлїба — її не притулиш. н. пр. — Вкраво свекор лусту, як кленового листу. н. п. — Порізав редьку крижівками. Кр. (Д. ще під сл. **Кусо́къ**).

Ломъ = 1. лом. — Поправляли труби на заводї та наробили багато лому.

2. лом, з лапками — ла́па, з двома зубцями — ку́хвус, розплесканий на кінцї — пле́шня, пле́шень.

3. д. **Ломо́та**.

Ло́но = ло́но (С. Жел.), на́дро (С. З. Пар.), гру́ди, пе́рса. — Щось до лона пригортае. К. Ш. — З материнього лона. К. Д. — Нехай Господь її прийме на своє надро! М. Вов.

Ло́панецъ = ло́панець (горщик, що легко тріскаеть ся від жару).

Ло́паніе = ло́пання, трі́скання.

Ло́пасть = 1. стьо́жка в чепцю́.

2. ло́пать, пелю́стка (Сп). — Як повернув весло, так воно по саму лопать і зломилось, так я тодї давай держаком гребти.

Лопа́та = (деревъ за) — лопа́та, (що віють хліб) — ві́ячка, (з залізним наконечником) — за́ступ, рискаль (Под.), ко́зирь, місце, де ставати ногою — ступа́к, держално — заступі́льно. С. Аф. — Тоді не розлучать ні отець, ні мати; хіба нас розлучать заступ та лопата н. пр.

Лопа́тка = 1. лопа́тка, заступе́ць (С. Аф.).
2. (у косарів) — манта́чка, лопа́тка (правити косу), клепа́ло (С. З.).
3. (у мулярів, затирати) — шпа́гля, лопа́тка.
4. лопа́тка, окі́ст (плечева кість). — **Бѣжа́ть, дуть во всѣ лопа́тки** = бігти на всі за́ставки (С. Аф.).

Ло́пать = 1. ло́пати ся, тріскати ся (С. Л. Ш.), ре́пати ся (С. З. Л.), про квітки — пу́кати ся (С. З. Л.). — Горщик почав тріскати ся. — Стіни тріскають ся. С. З.
2. ло́пати, тріскати, же́рти, що рідке — лига́ти (С. З.). — Наша невістка, що не дай, то тріска. н. пр. — Лигай, Мартине, мати ще підкине. н. пр. — Жери мовчки.

Ло́паться = д. **Ло́пать 1.**

Ло́пнуть = ло́пнути, тріснути, ре́пнути (С. З.), лу́снути, розлупи́ти ся, розсі́сти ся. — Тріснув горщик від краю аж до дна. — Коли наїсь, проси Бога, щоб не розсївсь. н. пр.

Лопотня́ = тріск, луск.

Лопуха́, Variolae aqueae = гвіздо́чки, ві́спа вітряна́. — А піднявся на ноги — кір, гвіздочки та кашлї підкошували дитячі сили. Мир.

Лоси́на = лоси́на (лосьова вичинена шкура).

Лоси́нный, ло́сій = лосьови́й.

Лоску́тникъ, ца = 1. тандитник, ця, танди́тничка (С. Ш.), лохмітник, ця, старове́щник, старо́же́чник, ця (Прав.).
2. обі́дранець, обі́дранка, голодра́н(б)ець, обша́рпанець (С. Л.), обша́рпанка, обі́рванець (С. Л.), голоколінець, шарпа́к, дрантогу́з, дрантю́га (Д. **Голы́шъ 2**).

Лоску́тный = кла́поньки́й (зроблений з клаптиків). С. З. — **Лоску́тный рядъ** = товку́н, товку́чка, танди́та. С. Ш. — Купив на товкупї. — Купив на тандитї. С. Ш. — **Лоску́тный цвѣтъ** = д. **Василёкъ.**

Ло́скутъ, лоскуто́къ, лоску́тикъ = кла́поть, кла́птик, шмато́к, шмати́на, шмато́чок (тканини, паперу то-що). С. З. Л. — Одідрав клапоть паперу і написан щось. — Пошила ковдрю з клаптиків. — Торік йому прирізали клапоть землї.

Лоску́тье = кла́птї, шма́ття.

Лоскъ = лиск, по́лиск (С. Л.), бляск (С. Ш.), блиск; гля́нець. — **Въ лоскъ положи́ть, лежа́ть** = по́котом. С. З. — Зійшло сонце — ляшки папки покотом лежали. К. Ш.

Лосни́ться = лиснїти, ся, лисни́ти ся, лища́ти, лощи́ти ся (С. Л.), блища́ти, вили́скувати ся, поли́скувати ся. — Навощена долівка лищала наче скло. Кн. — Лисина почала наче більш вилискувати ся. К. Ч. Р. — От, щось лиснїєть ся, чи не вода? С. З. — Чоботи наваксовані, аж вилискують ся.

Лось, Cervus alces = лось, лосу́нь (С. Цар.), соха́тий (Вол.).

Лото́къ, лото́чекъ = 1. ночо́вки (С. З.), ваганки (С. З.), не́цьки (Под.).
2. ри́нва, (у водяному млинї) — лотоки́. — З дощу та під ринву. н. пр. — Як на лотоках вода біжить, так щоб до нас хлопцї бігали. н. пр.
3. ківш, ківшик, ко́рець, коря́к, кі́рчик, коря́чо́к. С. З.
4. япдола́ (С. З.), полу́мисок довга́стий.

Лотъ = 1. но́чви, ваганї. С. Аф. З. (Д. **Лото́къ 1.**).
2. ло́т (вага = 3 золотника або 1/32 фунта).
3. оливни́ця (С. Аф.), ги́рька з вірьо́вкою (міряти глибиню).
4. д. **Ле́двенецъ.**

Loха́нь, лоха́нка = ба́лїя (С. Ш.), на помиї — поми́йниця.

Лохмо́тникъ, ца = д. **Лоску́тникъ, ца 2.**

Лохмо́тье = лахміття, лахмапи́на (С. З.), лахма́ни (С. Л.), хламіття, дра́нтя (С. Л.), дра́нка, ру́ббя, ра́мця (С. Л.), манаття (С. З.), ри́ззя. — Роздумав ся, назад вернув ся, старе лахміття поскидав, в шкапові чоботи обув ся, сорочку білую узяв. Мст. — Бачить бабу в якійсь лахманинї. П. Пр. — Треба справить хлопцеві одежину, бо вже дрантям сьвітить. Коцюб. — Ти у мами ходила у драптивій дранцї, а у нас будеш ходити в червоній китайцї. н. п. Под. — Дасть сорочку мінї, бо, бач, саме руббя. н. к. — Він скинув тев раммя, надїв сорочку. н. о. — Старець скорчив ся, трусить ся в дїрявому риззї. Г. Бар.

Лошадёнка = коня́чка, кони́на, шкапійка, мн. коня́чки, конепя́та (Ос.). — А ну, купуй, каже, — добрая конина. Руб. — З гори біжать мої конепята, аж віз торохтить.

Лошади́ный = кінський, коня́чий, шкапо́вий. — **Лошади́ная ко́жа** = шкапо́ва шку́ра, шкапи́на, шкапови́на. — Шкапові чоботи набув. С. З.

Лоша́дка = ко́ник, коня́чка, дітське — ко́ся. — **Въ лоша́дки игра́ть** = в ко́ней гратись.

Ло́шадь, Equus caballus = кінь, кони́на, здр. — ко́ник, коня́чка, поб. — коня́ка, коня́чина (С. З.), зб. — кінна́, мн. ко́ні, саме́ць — д. **Жеребе́цъ**, самиця — д. **Кобы́ла**, на першому році — стригу́н, стригуне́ць, стрижа́чка, на другому році — лоша́к, лоши́ця, лошачо́к, лоши́чка, на третьому — третя́к, третяю́к, малий на зріст — куца́н, ку́цик, ще до того й товстий — буту́в, поганенький — шка́па, шкапі́йка (д. **Кля́ча**), що ходить під верхом — верхови́й кінь, верхови́к, рума́к. — Ой поїхав з України козак молоде́нький, червонее сіделечко ще й кінь вороненький. н. п. — Гей у мене був коняка, був коняка розбишака. В. Щ. — Взяв карую лошицю. н. п. — Бач, скільки кінви пасеть ся. Чайч. — Дали шкапі вівса, а вона й віз побила. н. пр.

Ло́шадь водяна́я = д. **Гиппопота́мъ**.

Лошако́во ухо, рос. Symphytum Tourn. S. officinale L. = жи́вокість, жи́вокіст, пра́вокіст, костоло́м, воло́вий язи́к. С. Ан.

Лошако́вый = ослюко́вий.

Лоша́къ = ослю́к (від осла і кобили). — Як ослюк хвицкне — в полицию не йти. н. пр.

Лоша́чій = д. **Лошако́вый**.

Ло́шая соба́ка = овча́рка (С. З.), чаба́нська соба́ка.

Лоши́ть = зао́рювати, від'о́рювати.

Лощи́лка, лощи́ло = глади́ло, гладій, клеса́чка (справилля щоб лощити).

Лощи́на = д. **Ложби́на**.

Лощи́ть = лощи́ти, поліру́вати, клесува́ти, глянцюва́ти.

Лубово́й, лубо́чный = лубъяни́й.

Лубъ = луб, лубо́к, (в санках) — глибці.

Лубяно́й = д. **Лубово́й**.

Лубяне́ть = шкару́біти, шкару́битись.

Лу́га = галу́н (котрим обливають шкуру в чинбарській справі).

Лугови́на = цілина́, новина́ (неорана земля).

Лугово́й = лугови́й: лучни́й. (Д. **Лугъ**). — Луговий гомін. н. п. — Лучне сіно. Чайч.

Лугова́я ру́та, рос. Thalictrum flavum L. = одхасни́к, вередо́вець. С. Ан.

Лугови́ца, лу́говка, пт. Tringa vanellus = ча́йка.

Лугъ = лука́, лу́ки (С. З. Л.), з лісом — луг (С. З. Л.), на трясовині — оболо́нь, оболо́ня (С. З. Л.), коло берега — бережина́, понад річкою — плавні. — **Поёмный лугъ** = лу́ки, запла́ва (Чайч.). — Вкупі з Трипольськими луками в аренду пущені. С. З. — Ой у лузі та і при березі червона калина. н. п. — Ой не шуми, луже, дібровою дуже. н. п.

Луди́льщикъ = луди́льник, мідник.

Луди́ть = луди́ти, біли́ти (С. Ш.), побіля́ти.

Лу́жа = калю́жа, (глибока) — баю́ра, (що не висихає) — ковба́ня, ковбаню́ка, (від колес) — колови́на, ковдо́бина, (з жабами) — жа́барь, (де свині барложать ся) — барлі́г. С. Л. — З чужого воза хоч серед калюжі. н. пр. — Отцева і матчина молитва зо дна моря ратує, а проклін у калюжі топить. н. д. — Попали в баюру, та ледве воли витягли. — Свині в барлозі барложать ся.

Лужа́йка = мурі́г, мурі́жок, мура́ва, мураві́ця (С. Жел.). — Ой там на муріжку та поставлю я хижку. н. п.

Луже́къ = д. **Лугъ** (здр.).

Луже́ніе = лудіння.

Лу́жный = калю́жний, баю́ровий. — Ой пийте Ляхи води калюжні, води болотяні, гей що пивали на Україні вина та меди ситні. н. п.

Лузгъ = д. **Глузгъ**.

Лука́ = 1. колі́но, зало́м (Мак.), кривина́, закрут. — Коліно річки.

2. лука́ (в сідлі). — Держить в руці меч ясненький, а у луці спис довгенький. н. п.

Лука́вить = лука́вити, лука́внувати, хитрува́ти, на хитрощах ходи́ти. — Лукавиш, моя галочко, а сама добре знаеш. Кот. — Лукавнуй хоч до смерти, а я знаю, що ти шпаками годований. Кн.

Лука́вство = лука́вство (С. Пар.); хи́трощі, облуда (С. З.).

Лука́вствовать = д. **Лука́вить**.

Лука́вый = 1. лука́вий, хи́трий, облу́дний. — Його облудні думки я взяв за щирі. Кн. — Облудна мова. С. З.

2. біс, чорт, дия́вол, нечи́стий.

Лука́ть = ки́дати, шпурга́ти, шпурля́ти, жбурля́ти (С. Пар.).

Лукова́тый = вилу́куватий і д. **Изви́вистый**.

Лу́ковица = 1. цибу́ля, цибу́лька (д. під сл. **Лукъ** 2).

2. голо́вка, цибу́лька (корінь), на пр. головка часнику.

Лу́ковичный = 1. цибуле́вий, цибу́льний (Чайч.), цибу́льковий, 2. цибуля́стий.

Лу́ковый = д. **Лу́ковичный 1.**

Лукомо́рье = морськи́й бе́рег вилу́куватий.

Луко́шко = ко́зуб, козубе́нька, (від сита) — обича́йка. — Козубеньки, з якими ходять по опеньки. Кот.

Лукъ = 1. лук, здр. лучо́к, иноді теж і сагайда́к, сайда́к, але власне значіння сих слів див. під сл. **Колча́нъ.** — Як натягну лук, брязну тетивою, то мусить утікати хан кримський з ордою. К. З. о Ю. Р. (з напису під мальованим запорожцем). — Прострілив би я вас з лука, так з лука не жалко, положив би, вічно спати, та все чогось жалко. Руд. — Ой скажи, царю, лучка дати тобі на вечерю голубочка зняти. н. п. — Забірайте, діти, сагайдаки срібні, накладайте стрілочки мідні і пускайте в чужі землі. н. к. — **Вооружённый лу́комъ** = сайдаке́р. — Военних мушкетерів і сайдакерів. Л. В.

2. рос. Allium Cepa L. = цибу́ля, здр. цибу́лька. — **Ива́новъ лукъ,** A. ascalonicum L. = трибу́лька. — **Лугово́й, полево́й, ди́кій лукъ,** A. angulosum L. = скоро́да, за́ячий часни́к. — **Ка́менный лукъ,** A. fistulosum L. = тата́рка. — **Лукъ-поре́й,** A. Porrum L. = праж, прас. — **Лукъ зубча́тый, ме́лкій, рѣзанецъ** = трибу́лька. С. Ан. — **Лукъ сѣянецъ, са́женецъ** = сія́нка, са́жанка.

Луна́ = мі́сяць, ласк. — мі́сяченько. — Одміни місяця: молоди́к або пе́рша кваті́ря, перекро́й або дру́га кваті́ря, підпо́вня або тре́тя кваті́ря, по́вня, по́вний мі́сяць, стари́к або четве́рта кваті́ря, далі як іде на ущерб — щерба́тий. Де-що про Св. Б. — Ой місяцю, місяченьку, не сьвіти нікому, тільки мойму миленькому, як іде до дому. н. п. — Ой місяцю перекрою, зайди за комору, нехай же я з своїм милим трошки поговорю. н. п. — А блідий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — Сьвітить молодик срібнорогий. К. Д.

Луна́тикъ, луна́тичка, Noctambula = мі́сяшник, ця (С. Ж.), снови́да.

Лу́нка = я́мка (в землі), ду́чка (для гри дитячої). — Хто до цурки, хто булку в дучку заганяє, хто в хрещик грає. Боднеський. С. З.

Лу́нный = мі́сяшний; місяце́вий. — Чудова місяшна ніч. — Місяцевий день. Де що про Св. Б.

Лу́ночка = 1. д. **Лу́нка.**

2. я́мка в я́снах і ще́лепах для зубів.

Лунь, пт. Falco rusticolus (Circus) = со́кіл лунь. С. Жел. — **Бѣлъ какъ лунь** = бі́лий як молоко́, си́вий як го́луб.

Лупи́нъ, рос. Lupinus hirsutus L. = верни со́нце, L. alba = ко́хва. С. Ан.

Лупи́ть = лупи́ти, облу́плювати, здира́ти, (шкуру) — білува́ти, (лушпиння) — лу́щити, вилу́щувати, облу́щувати, злу́щувати. С. З. Л. — **Лу́пленый** = лу́плений, облу́плений, ви́лущений. — Голови луплено. С. З. — Беруть попи ту лошицю, теплу ще білують. Руд. — Я коза луплена, за три копи куплена. н. к.

Лупи́ться = лупи́ти ся, облу́плювати ся. — **Лу́пятся цыпля́та** = вилу́плюють ся курча́та.

Луска́ = лушпи́на, лушпа́йка, шкаралу́па, шкарлу́па, шкаралу́ща, здр. лушпи́нка, шкарлу́пка, зб. лушпи́ння. С. З. Л. — Лушпиння з оріхів. С. З. — Миниха висівок заколотила, лушпайок в відситок. К. Х.

Луто́шка = липи́на молода́, що з неї зде́рто ко́ру.

Лучево́й = про́мінний, промінько́вий.

Лучеза́рный = промени́стий (С. З. Л.), про́мінний. — Ідея та промениста наскрізь пронизала його. Кн. — Утікайте ночі і печалі. Сьогодня нам промінні радості позсіяли, промінні радості і гарні сладості. н. п. — Зійшло сонечко за віконечко, як промінне коло. н. п.

Лу́чекъ = д. **Лукъ 2** здр.

Лучеобра́зный = проме(і)ня́стий. Лев.

Лучи́на, лучи́нушка = ска́лка, ска́лочка (С. Л.), скі́нка, скі́ночка (С. З.), трі́ска, трі́сочка. — Стала скалка догоряти, стала потухати, а я за ті вареники, та і вийшов з хати. н. п. — І скіночку засьвітила і сокирку взяла, тоді стала та й думати, як би го рубала. н. п. Б.

Лучи́нный = скалко́вий, скінко́вий.

Лучи́стый = д. **Лучеобра́зный.**

Лучи́ть = би́ти ри́бу у воді́, осьвіща́ючи ска́лкою.

Лучно́й = цибуле́вий, цибульо́вий.

Лучо́къ = 1. д. **Лукъ** (здр.).

2. бру́нька (у шиповалів). Ман.

Лу́чшій, лучше = кра́щий, е (С. З. Л.), лі́пший, е (С. Л.), лу́ччий, е, гарні́ший, е, гарні́щий, е. — Сиділа б з панами, кращими як з вами. н. п. — Чи є що краще, лучче в сьвіті, як у купі жити? К. Ш. — Ліпша скриня — добра господиня. н. пр. — Ліпше без вечері лягати, та без довгів вставати. н. пр. — **Лу́чше всего́** = найкра́ще всьо́го, найлі́пше, найлу́чче од усьо́го, за все́, на усе́ кра́ще і т. д. — **Какъ нельзя́ лу́чше** = найса́мкра́ще, як найкра́ще і т. д. — **Лу́чшимъ сдѣ́латься** = покра́щати, полу́ччати, полі́пшати, погарні́ш(щ)ати. — Наче й люди міні тут погарнїщали. Чайч.

Лучъ = 1. про́мінь (С. З. Л.), зб. промі́ння, па́рус, мн. паруси́. С. Л. — Сонце сипле гаряче проміння на високі гори. Фр. — У день видно, як очецьки, мов проміння грають. О. Пч. — Зірко вечірняя на своїм про́мінї подай милому вісточку. К. К. — Кругом икону сповиває ізвитий ряд живих квітов, в горі лампадка ясно сяє, проміция сипле на вінок. Як. — Сонце паруси напускало. С. Л.

2. пучо́к ска́лок, запа́лених у ночі, як бъють ри́бу (д. **Лучи́ть**).

Луща́, лущи́на = д. **Луска́.**

Лущи́ть, ся = лу́скати, ся (С. Л.), лу́щити, ся (С. З.), лу́за́ти (С. Л.), лу́згати, ся. — Лускати горіхи, насїння. — Пішли, па присні посїдали, та все горіхи знай лущать. Мет. — Спілі оріхи легко лускають ся.

Лыжа = ли́жва, мн. ли́жви. — В лижви чоботи прибрав, та по льоду легесенько з саночками він погнав. Фр. — **Навостри́ть, напра́вить лыжи** = да́ти дра́ла (С. З.), дропака́ да́ти (С. З.), навтї́кача́ пусти́тись, дремену́ти (С. Аф.), чкурну́ти, пъя́тами накива́ти. — Дременув, аж литками креше. н. пр. — А він побачив, що не переливки, та навтїкача.

Лызну́ть = утї́кти́ (С. З.), втї́кти́. — Собака від хлїба не утїче. н. пр. — Втїк не втїк, а побігти можна. н. пр.

Лызо́къ = утї́чка. С. З. — **Дать лызка́** = утї́кти́ і д. під сл. **Лыжа: „Навостри́ть лыжи“.**

Лы́ко = ли́ко, здр. ли́чко. — Краще своє личко, нїж чужий ремінець. н. пр. — **Лы́ка не вя́жетъ** = пъя́ний як хлю́ща, як ніч, язико́м не пове́рне, хоч ви́крути. н. пр. — **Не вся́кое лыко въ стро́ку** = не все́ те перейма́ти, що по воді пливе́. н. пр.

Лы́ковый = ли́чаний (С. З.). — **Лы́ковые ла́пти** = личаки́ (д. під сл. **Ла́поть**). — Хоч личане та не позичене. н. пр. — Погана пуга личяна, а й без неї погано. н. пр.

Лыса́стый = ли́сий, лиса́к.

Лысга́чъ = лоба́тий, лоба́нь.

Лы́сина = ли́сина, плї́ш.

Лысу́ха, пт. Fulica atra = ли́ска. С. Жел.

Лы́сый = ли́сий, лиса́к, голомо́зий (С. З.). — Багато, як у голомозого чуприни. н. пр.

Лысѣ́ть = лисї́ти. — Девятий десяток тягну, а голова не лисїє. Кн.

Лы́чный = д. **Лы́ковый.**

Львёнокъ = левчу́к, левеня́, тко, левя́тко. — У клїтцї сидїло мале левенятко. Кн.

Льви́ный = ле́вовий, ле́вів. — Пійди, достань левового молока. н. к. — **Льви́ный хвостъ, львинохво́стъ**, рос. Leonurus Cardiaca L = глуха́ кропива́, кропи́вничок, си́ндра. С. Ан. — **Льви́ная ла́па**, рос. Alchimilla vulgaris L. = привор́отень. — **Льви́ный зубъ**, рос. Taraxacum Dens Leonis Desf = ку́льба́ба, ба́бка, бара́нки, летючки, жидівська ша́пка. С. Ан.

Льви́ца = леви́ця, леви́ха. — Левиха стоїть і своїх дїтей язиком облизує. н. к.

Льво́въ = д. **Льви́ный.**

Льго́та = вільго́та, пільга. С. Л. — Надїляли їх землями, грішми і великими вільготами від податків та отбутків. Кн.

Льго́тный = вільго́тний.

Льди́на, льди́нка = кри́жина, кри́жинка. — Ой ще по горах снїженьки лежали, ой ще по долинах криженьки стояли. н. п. — Стрибайте, дядьку, на оту крижину, а то на цїй провалитесь. Чайч.

Льди́стый = льодови́й.

Льдяно́й = д. **Ледяно́й.**

Льзя́ = мо́жна.

Льнуть = 1. ли́пнути, пристава́ти, чіпля́ти ся. — Пристав, як шевська смола до чобота. н. пр.

2. ли́нути, тули́ти ся, горну́ти ся, пригорта́ти ся, ла́щити ся, ла́стити ся. С. З. — До щасливого всяке липне, а нещасного і рідний брат покине. Кн. — Семене, не тули ся до мене. н. пр. — Ой дївчина горлиця до козака горнеть ся. н. п. — Коли б лїта вернули ся, то ще б хлопцї горнули ся. н. пр. — Горнеть ся, липне до неї листочком. Кн. — Тим я її не займаю, що сватати маю, тим до неї не горну ся, що слави бою ся. н. п. — Пригортайтесь до хорошеньких дївчат, хіба ж мало є хороших бровенят? Б. Г. — А вона лащить ся до його.

Льня́нище = льони́ще.

Льня́нка, рос. Linaria vulgaris Mill = дзво́ники, за́йців льон, лено́к, льоно́к, моло́жничок, осту́дник, чисте́ць, зозу́лї́ни черевички, стоголо́вник, соки́рка. С. Ан.

Льняно́й = льони́й, ляни́й. — Льонна сорочка. Чайч. — Надїнь мінї ляную сорочку та поховай у вишневім садочку. н. п. — **Льняно́е ма́сло** = льонна́ олїя. Чайч.

Льсте́цъ, льсти́вецъ, льсти́вица = лесту́н, ха (С. З.), влє́сник, ця, облє́сник, ця, лестобатник, ця, похлібець (С. З.), лизун, ха, підлиза (сп. р.), підлизник, підлизуха, лабузник, ця, потакач. — Лестун без сорому, то йому й добре всюди. Кн. — Влесниця вона, а йому й хліба не давай, тільки влещуй. Кн. — А Барабаш похлібець лядський. С. З. — Лизун перед великими, а гордий для низших. Бар. О. — Потакач тим і живе, що язиком грає. н. пр.

Льстивый, во = в(у)лесливий, во (С. Л. Ш.), здр. в(у)лесливенький (С. Ш.), облесливий, во, облесний, но, лестивий, лесливий, підлесливий, во, підлизистий, підлещливий (Лев.), підлесний (Лев.), лакеюватий (К. Х.). — Влесливий, наче лисиця. Кн. — Треба напоїть її улесливими речами: день у день говорить, що вона гарна. К. К. — Облесливий як собака. н. пр. — Де-які людці лукаві, лакеюваті. К. Х.

Льстивость = в(у)лесливість (Кн.), облесливість, підлесливість (Лев.).

Льстить = лестити, улещати (С. Ш.), підлещувати ся (С. Л.), у(в)лещувати (Кн.), облещувати, підсипати ся (С. З. Л.), підстилати ся (С. З.), хлібити, підхлібувати ся, лабузити ся, язиком мастити, ляси підпускати. — Дарами нас не можна підкупити, шкода й словами пишними лестити. К. Б. — Він мене язиком мастить, а мене з того аж гидота бере. Кн. — Підпускай дівчатам ляси, старим бабам баляндраси. Кв.

Льститься = ласити ся, квапити ся; сподівати ся. С. З. Л. — Ласить ся, як кіт на сало. н. пр. — Поласив ся на чуже добро. С. Л. — Не квапять ся на се вони. Кот. — Я не кваплюсь на тебе. С. З. — Ні не квап ся, нічим не поживиш ся. С. Л. — Не сподівай ся з жука меду їсти. н. пр.

Лѣвизна = лївиця, лївий бік.

Лѣво = на лїво, на лїву руку, лїворуч; цобе (С. З.).

Лѣвша = 1. ліва рука.

2. лївша (С. Л.), лївшун (Лев.), шульга (С. З. Л.), манько, манькут (С. Пар.). — Що це він лївою рукою пише? Та він же шульга.

Лѣвшакъ = д. **Лѣвша** 2.

Лѣвый = лївий, (про вола або коня, що запряжені з лївого боку) — підручний. — **Лѣвою рукою** = лїворуч. — **По лѣвую сторону** = на лїво, лїворуч.

Лѣзть = лїзти, влазити, вилазити, влїзати, вилїзати, (в гору, спинаючись) — дерти ся, спинати ся, пнути ся. — Лїзе на хату. — Почав він лїзти (або: влазити, злїзати з горіща). — Злїз з дерева. — Вилїз на дерево. — Вилїз з ями. — Чоботи не лїзуть на ногу. — Волосся лїзе (або: вилазить). — Порося спинаєть ся на тин. Чайч. — Дереть ся на дерево. Чайч. — Пнеть ся, як жаба на купу. н. пр. — **Лѣзть на четверенькахъ** = рачки лїзти, рачкувати. С. З. Л. — Дитина рачкує. — **Лѣзть къ кому, куда** = сїкати ся, сикати ся, налазити, пхати ся, пикати ся. — Чого він сїкаєть ся до мене? — Сичеть ся в вічі, мов оса. н. пр. — Не пхай ся, де тебе не треба. н. пр. — Коли не піп, то й не пикай ся в ризи. н. пр. — **Рубаха лѣзетъ** = сорочка розлазить ся.

Лѣкаревъ = лїкарів.

Лѣкарка = лїкарка, (з простих бабів) — знахарка, шептуха, баба. — Ця лїкарка така, що й проти поганенької баби не втне. Чайч. — Сто баб — сто слабостів. н. пр.

Лѣкаркинъ = лїкарчин, знахарчин, бабин. — Лїкарчин брат приїхав. Чайч.

Лѣкарскій = лїкарський. — У його є усяка лїкарська справа, мов у справжнього лїкаря. Чайч.

Лѣкарственный = лїкарственний. — Випийте бо це — це ж лїкарственна горілка. — Повидло медове і кофій лїкарственний. К. М. Х.

Лѣкарство = лїк, частїше мн. лїки, лїкарство. — Пошле Бог вік, то дасть і лїк. — Як дасть Бог на вік, то найдеть ся й лїк. н. пр. — Кому на вік, тому й на лїк. н. пр. — На що, мамо, лїки дбати, треба, мамо, дочок купувати. н. пр. — Бодай тиї лїки пропали на віки. н. пр. — Сто баб — сто лїк. н. пр. — Хто здоров, той лїків не потребує. н. пр. — Ой ходила дівчинонька по крутій горі та збірала терпкого зїлля на лїки мині. н. п. Под. — О лїки ся постараю, щоб тя ратувати. н. п. Под. — Треба купити лїкарство.

Лѣкарство = лїкарство, лїкарювання.

Лѣкарь, лѣкарша = лїкарь, лїкарша, дохторь, дохторша. — **Лѣкаремъ быть** = лїкарювати. — Лїкарям чи поможись, чи не поможись, а калитка розвяжись. н. пр. — У молодого лїкаря горбастий цвинтарь. н. пр. — Уже пъятий год цей лїкарь у нас лїкарює. Чайч.

Лѣнивецъ, лѣнивица = 1. ледащо, ледащиця, лежень (С. З.), ледай (С. Л.), ледарь, ледарка, лежух, лега, лодарь, лодарка, легеза, ледацюга, лїногуза, лїптюга, нероба (сп. р.), неробітник, ця, полежаха (Сн.), вайло, валюка. — Таке ледащо — нїчого не хоче робити. — Сказано ледай, тїльки спить та лежить. С. Л.

— За хліб його не візьму — лінтюга він. Кн. — А пьяниці — не робітниці. н. п. 2. зоол. Bradypus = лінивець. С. Жел.

Лѣни́вость, лѣни́вство = ледáцство, лéдарство.

Лѣни́вый, ая = ледáчий, ча, ліни́вий, ва, неробітний, (трохи) — ледáченький, ка, полінкуватий, та. — Така ледача, що й на сорочку собі не напряде. н. к. — Ледача шкапа скрізь припинки має. н. пр. — Ледачим не наробиш ся. н. пр. — Скупий двічі тратить, лінивий двічі робить. н. пр. — **Лѣни́вые щи** = капустня́к (особливий борщ з сьвіжою капустою).

Лѣни́ться = лінувáти ся ледащіти (С. Л.), ледарювáти, байдикувáти, бáйдики, баглаї би́ти. — Таке стало ледачо — лінуеть ся і причепурити ся. Чайч.

Лѣ́ность = д. **Лѣни́вость.**

Лѣнтя́й, ка = д. **Лѣни́вецъ.**

Лѣнь = ліно́щі (С. Л.), здр. ліньки, лéдарство, ледáцство, баглаї (С. Ш.). — Не здужае на лінощі. Кн. — Тобі вже ліньки й те зробити. Чайч. — **Напáла лѣнь** = лінощі, баглаї обсіли.

Лѣпи́ть = ліпи́ти, зліплювати, (кизці, шишки, коровaї) — бгáти. — Ніхто не вгадае, хто в нас шишки бгае. н. п.

Лѣпи́ться = 1. ліпи́ти ся, зліплювати ся. 2. тули́ти ся (С. Ш.), щу́лити ся. — Їде по скелї, та так щулить ся над проваллям. Кн.

Лѣ́пка = ліпіння.

Лѣ́пкій = липки́й, беручки́й.

Лѣпнóй = ліпни́й. — **Лѣпнóе украшéніе** = нá тіпка.

Лѣпщи́къ = ліпни́к, ліпáрь. С. Жел.

Лѣсá = 1. рештувáння (С. З. Л.), решту́нок (С. Л.), рештóвання. — **Лѣсá постáвить** = обрештувáти, порештувáти. 2. д. **Лéса.**

Лѣ́сенка = драби́нка, драби́ночка, схíдці.

Лѣси́на = цівка, дереви́на. — Пропав мій дуб з гиллям і цівкою. К. Х.

Лѣси́стый = лісистий, лісни́й. — У нас лісно́. Чайч.

Лѣси́шко = лісо́к, гайо́к. (Д. **Лѣсъ**).

Лѣсни́къ = 1. лісни́к, лісни́чий, карбівни́чий (що доглядае за лісом). — Вийшов з хати карбівничий. К. Ш.
2. лісни́к, лісови́к (що торгуе лісом). — Він з батька з діда лісовик; аби весна, він плоти по Дніпру жене, з того й розжив ся. Кн.

Лѣсни́чество = лісни́цтво. — Кохаєть ся в лісництві — на степу завів ліси та бори. Кн.

Лѣсни́чій = д. **Лѣсни́къ 1.**

Лѣснóй = лісни́й, лісови́й, лісковий, гайови́й, (про бір) — борови́й, (про ліс, що на низині) — лугови́й. — Гарпа, як квітка гайова. н. пр. — То не верби лугові зашуміли. н. п. — Оріх лісовий, лісковий. Кіев. Ст. — **Лѣснáя стрáжа** = кордóн, бекéт. — **Лѣснáя фистáшка,** рос. Staphylea pinnata L. = клоки́чка, клочи́чка, дéрево клекóчка. С. Ан. — **Лѣснáя фiáлка** = підлісок.

Лѣсовóдство = лісни́цтво.

Лѣсовщи́къ = д. **Лѣсни́къ 1.**

Лѣсовóй = лісови́й, гайови́й.

Лѣсóкъ = лісóк, гайóк, гайóчок. — Садок, гайочок розведу. К. Ш.

Лѣсопи́льня = лісорізня, пильня, (водяна) — тартáк, здр. тартачóк (С. Ш.).

Лѣсопромы́шленникъ = д. **Лѣсни́къ 2.**

Лѣсосѣ́къ = ді́льни́ця, діля́вка. — Вирубав одну ділянку, а другу вже на той рік лишив.

Лѣсохозя́инъ = власти́тель лісу.

Лѣ́стница, лѣ́стничка = драби́на (С. Аф. З. Л.), здр. драби́нка, поб. — драбиня́ка (С. Аф.), бокові її частини — драби́нище, штáґи, поперечні — щаблі, кожний нарізно — щабéль, драбинка у возї — полу́драбок, (нерухома, що коло будови або що) — схо́ди, схóдці (С. З.), схíдці, сту́панка, (теж саме і така, що приставляеть ся, на пр. на пароходи або що), бокові частини в ній — по́ручі. — Нема тії драбини, щоб до неба достала. н. пр. — Якась валяла ся драбина коло тину. Та надало господарені взяти драбину та й поставити до хати. Зіньк. — Поліз циган на горіще, а чоловік і одставив драбину. н. о. — Трохи я не доліз, як щабель поламав ся; я повис, схопившись за драбинище і ледве удержав ся, поки спустив ся до нижчого щабля. — Сходи високі, мабуть ступнів шістьдесят, коли не більше.

Лѣ́стничный = драби́новий, драби́нковий, схóдовий. — **Лѣ́стничныя ступéни** = щаблі. (Д. під сл. **Лѣ́стница**).

Лѣсъ = ліс, здр. лісóк, лісóчок, невеликий, хоч часом і густий — гай, гайóк, гайóчок, в яру — байрáк, байрачóк, в долині — дібрóва, здр. — дібрівонька, молодий — молодни́к, молодничóк, дрібний — чагáрь, чагарни́к, кущі, вирублений — ви́руб, зруб, вигорілий — ви́горь, великий і густий — пу́ща, цілинний — нéтря, нéтрі, що під горою — стíнка, що витнув ся в поле вузенькою смугою або розкинув ся смужками по полю — пере́лїсок, частина лїсу, що заняла облава — о́ступ, на низу або над річкою — луг, березовий — бере́зина, березня́к, дубовий — дуби́на, дуби́нка, дубня́к, боровий — бір, вільховий — ольши́на, олїшина, вільши́на, олїшня́к, оріховий — лїщи́на, здр. лїщинонька. — **Лѣсъ ли́ственный, чёрный** = листовни́й лїс. — **Лѣсъ кра́сный, хво́йный** = борови́й лїс, бір. (Пр. д. під сл. Ли́ственный). — Теплий Апріль, мокрий Май — буде жито, як гай. н. пр. — Ой гаю мій, гаю, та густий, не прогляну. н. п. — Ой у темнім лузї не сивая зозуля закувала. н. п. — Ой не шуми луже, зелений байраче. н. п. — Шумить гуде дібрібонька, плаче, тужить дівчинонька. н. п. — По пущах по нетрях ховались. н. д. — А над берегом була дуже здорова пуща. н. к. — Зеленая лїщинонько, чом не гориш, та все куриш ся? н. п. — Пішов у бір по шишки. Кв.

Лѣтній = лїтнїй. — **Лѣтняя доро́га, лѣтнее жильё** = лїтня́к. С. Л.

Лѣто = 1. лїто, лїтечко, частина лїта під кінець, коли муха бъє худобу — дроко́виця, кі́вень, стан погоди лїтом — полїття, полїток. — Як діждемо лїта, та нажнемо жита. н. п. — Се було саме в дроковицю. — Не на всяке лїто добре полїття. н. пр. — Добре полїття для жнив, для бджіл. — **Лѣтомъ** = лїтом, у(в)лїтку, в лїтї, облїтку, лїтньої доби. — В лїтку у мене скрізь хата. Кп. — Привітне сонечко що сяє і як у лїтку гріє, а лїто вже від нас втїкає — холодний вітер віє. Як. — Дїти — дїти! добре вам в лїтї, а зїмувати, то горювати. н. пр. — **Въ разга́рѣ лѣта** = в ро́сповнї лїта. — Саме в росповнї лїта, коли жита аж плакали та просились жати. Кп. — **Ка́ждое лѣто** = що лїта, лїто крізь лїто. С. Л. — **Проводи́ть лѣто, прове́сть лѣто** = лїтува́ти (С. Л.), перелїтува́ти. — Лїто перелїтували ми на селї. Кп. — **Лѣто-лѣтенски** = цїле (або: усе) лїто, лїтечко.

2. д. **Годъ**. — **Ва́шихъ лѣтъ** = ва́шої доби, у ва́шу діб. — Два молодцї — так, вашої доби. Чайч. — **Въ преклóнныхъ лѣтахъ** = у похи́лих лїтах. К. Д.

Лѣтова́ть = лїтува́ти.

Лѣтописа́тель, лѣтопи́сецъ = лїтопи́сець.

Лѣтопись = лїто́пис.

Лѣторасль = па́гін, па́ріст. — Яблуня пагони пустила.

Лѣтосчисле́ніе = лїтощо́т. — У нас лїтощот ведеть ся від того дня, як Христос народив ся.

Лѣтось = торі́к. — Дай Боже в Новий рік, щоб було краще, як торік. н. пр.

Лѣтошній = торі́шнїй. — Багато ще торішнього сїна зосталось. — В його й торішнього снїгу не випросиш. н. пр.

Лѣчéбникъ = лїче́бник (лїкарська книжка).

Лѣчéбница = лїка́рня і д. **Больни́ца**. — Взяли його до лїкарнї, а він там і помер. Чайч.

Лѣчéбный = лїкарський; лїкарстве́нний.

Лѣчéніе = лїчі́ння, лїкува́ння (Ніс.), го́їння, курува́ння, кура́ція (Вол.). — Яке вже лїчіння, коли в його сухоти.

Лѣчи́ть, ся = 1. лїчити, ся, лїкува́ти, го́їти, ся, курува́ти, ся. — Лїчили, лїчили, поки її безталанну в труну положили. К. Ш. — Хто ся лїчить, того біда цьвічить. н. пр. — Ой ходила дївчина по крутій горі та збірала тронкого зїлля на лїки мінї. Лїкуй, лїкуй, молода дївчино, ой лїкуй гаразд, а як вийду я з сїї причини, візьму тя зараз. н. п. Под. — Зїлля гірке, чим слабість курують. О. Пч.

2. лїкарюва́ти. — Потім її й сама стала вчить лїкарювати: які трави, що од чого і де їх шукати. К. Ш.

Лѣчу́ха, рос. Medicago falcata L. = бурку́н, бурунчу́к, череви́шник, M. sativa = буркуне́ць, инший степовий. С. Ан.

Лѣши́ть = д. **Лоши́ть**.

Лѣ́шій = лїсови́к, лїсу́н, полїсу́н, гайови́к. — Він вірив, що в лїсї живуть лїсовики чи полїсуни. Лев.

Любвеоби́льный = лю́бячий.

Любéзникъ = вальо́тник, люба́с (С. Жел.).

Любéзничанье = вальо́ти (С. З.), жениха́ння (С. З.), залиця́ння, лиця́ння.

Любéзничать = жениха́ти ся (С. Аф. З. Л.), лиця́ти ся (С. Л.), залиця́ти ся (С. З.); ля́си, бі́сики пуска́ти, підпуска́ти. — Та ще казав, щоб з тобою поженихати ся. Кв. — Підпускай дївчатам ляси. Кв.

Любéзность = 1. любя́зність.

2. ввічли́вість, ґре́чність.

Любéзный, но = 1. лю́бий, бо (С. З. Л.), ми́лий, ло, коха́ний, но, любля́зний (С. З.), любя́зний, но. — Ой, дочко, дочко, що мінї почати, де ж любязного зятя достати? Кот.

2. ввічли́вий, во, ґре́чний, но.

Люби́мецъ, люби́мица = лю́бчик, лю́бка, коха́нець, коха́нка, улю́бленець, улю́бленка, милова́нець, милова́нка, у цїлої родини — рідокоха́нець, рідокоха́нок, нка, про дїтей — мазій, ка, мазу́н, мазу́нчик, мазу́ха. — Павкруги яблуні квітник — коханець сестри моєї. Кн. — Кому ж сьпівати сю сьпіванку, як не тобі, рідокоханку? Мет.

Любимый = лю́бий, коха́ний, лю́блений, улю́блений, укоха́ний. — Дитино моя, любе! — Ой, сину мій Іване, дитя моє кохане! н. п. — Личко моє рум'янеє, мусиш бути коханеє, чи попові, чи дякові, чи простому мужикові. н. п. Под. — Хороший — чорту на грошi, поганий — Богу коханий. н. пр. — Це його улюблена книжка. Чайч. — **Любимая вещь** = лю́бщина.

Любитель, ница = любитель, ка, любе́ць (С. Жел.), прихи́лець, охо́чий, ча. — Охочий до меду, а не до полину. н. пр. — Охочий до чужого добра. Кн.

Любить, ся = люби́ти, ся, коха́ти, ся, милува́ти, ся, (останні два дієслова вживають ся переважно що до відносин між людьми, найбільше що до любощів), про парубка й дівчину, що подали слово — жениха́ти ся. — Нехай тебе Бог любить, а мене молодиці. н. пр. — Він любить сьпівати. — Любіте ся, брати мої, Україну любіте! К. Ш. — Ой хто любить гарбуз, а я люблю диню, ой хто любить господаря, а я господиню. н. п. — Нехай мене той голубить, а хто мене вірно любить. н. п. — Так люблю, як сіль в оці. н. пр. — Чужий я у долі, чужий у людей, хіба ж хто кохає не рідних дітей. Мет. — Кохайте ся, чорнобриві, та не з москалями. К. Ш. — З ким люблю ся — не наговорю ся, з ким кохаюсь — не нарозмовляюсь. н. п. — Кого кохає, за тим і зітхає. н. пр. — Не всі тиї сади цьвітуть, що весною розвивають ся, не всі тиї вінчають ся, що вірненько та кохають ся. н. п. — Щиро кохав ся пан у горілках та медах. Чайч. — Кохаєть ся він у гарних конях. Чайч. — Мав такий звичай, що тільки настав ранок, зараз сїда на коня і їде на полювання, бо кохав ся у полюванні. н. к. — Було таке, що й женихались, та розійшли ся, не побрались. К. Ш.

Любоваться = любова́ти, ся, милува́ти ся. — Любую не налюбую з сього розкішного красвиду. Кн. — Багатий вийшов — любовав тим, що він такий багатирь, що йому орють і сіють, а він тільки дивить ся — любує. н. к. — Царівна підняла стрілку, любує. н. к. — Він милував ся тією молодою парою. Лев.

Любовникъ, ца = лю́бко́ (С. Л.), здр. лю́бчик, лю́бка, коха́нець, коха́нок, коха́нка (С. Л.), милу́н, милода́н (С. З.), милода́нка, облю́бленик, облю́бленець, облю́бниця, облюбе́нниця (С. З.), облю́блянка, що незаконно кохають ся — полюбо́вник, ця (С. Л.), ба́хур (С. Ш.), відло́жниця. — А дівчина за козаком білі руки ломить, ломить вона з мезинного пальця: нема та й не буде козака коханця. н. п. — Та вже мині не ходити ранком по під за́мком, та вже мині не стояти із моїм коханком. н. п. — А я усе Бога прошу з вечера до ранку, щоб ти усе був щасливий, мій милий коханку. н. п. — Івасику, козаченьку, як ти любиш мене, коханечку, мій батеньку, піду я за тебе. н. п. — Запрягайте коні в санки, поїду я до коханки. н. п. — Стук-грюк в віконечко: вийди, серце коханочко. н. п. — Ой поїхав мій миленький до млина, а я собі любчика привела. н. п. — У чужину б полетіла я до свого милодана. н. п. — Держить у себе відложницю. — Така роспустна жінка, все з бахурами волочить ся.

Любовный, но = любо́вний, но, укоха́ний, но. — Вона любовно, ласкаво вчила дітей. Кн. — **Любовный напитокъ** = лю́бощі, коха́н-зі́лля. — Дати любощів, щоб його любила. С. З. — Дала дівчина козакові кохан-зілля спити, а щоб йому молодому на сьвітї не жити. н. п.

Любовь = любо́в, коха́ння, здр. коха́ннячко, закоха́ння, лю́бощі, лю́бощі-ми́лощі. С. З. Л. (Окрім першого, всї останні прикладають ся тільки до відносин між людьми, що до любощів.) — Боже, Боже! що та любов зможе! н. пр. — І от тепер та мучена любов до краю мене жене в далекую чужину. Стар. Рада. — Любов до дітей. — Вірному коханню і Бог не противник. н. пр. — Нехай мене той займає, хто кохання в серцї має. н. п. — Нема мого ми сінького, нема закохання. н. п. — Чи я тобі не казала, та казали й люди, що з нашого закохання нічого не буде. н. п. — Ой моя могила край синього моря; полягли любощі і щира розмова. н. п. — Ви любощі, ви чарощі, що ж ви мині наробили? н. п. — Коло млина, коло броду два голуби пили воду, вони пили, воркотіли, про любощі говорили. н. п. — Чи усїм людям закохання так ся діє? Нічку не сплю, день думаю, серце млїє. н. п. Под. — Хто не знає закохання, той щастя не має. н. п. — **По любви** = по любо́ви, по лю́бости, до любо́ви. — Взяв жінку до любови. — Одружив ся по любости. — Тільки ж мині до любови, що чорнії брови. н. п. — **Не по любви** = не до любо́ви. — Та взяв жінку та не до любови. н. п. — **Съ любовью** = залю́бки. С. З. — Чого потребує нужда, те залюбки доставлю. Мет. — Поети нам свої видумують книжки і ми читаємо їх залюбки. К. Д. Ж.

Любодѣй, ка, ство, вать = д. **Блудникъ** і т. д.

Любознательность = ці́кавість. — Така вже цікавість, що все хочеть ся самому бачити й знати. Чайч.

Любозна́тельный = допи́тливий, ціка́вий. — Усе йому треба знати, про все роспитує — такий допитливий. Кн. — Й го допитливий розум не вдовольнила наука. — Який цікавий був тоді, як пильно прислуха́в ся до всього, хотів усе знати. Зіньк. — Мазепа, яко чоловік цікавий і довцїпний, на ласку у Самойловича скоро заслужив ся. Л. В.

Любо́й, любо = лю́бий, лю́бо. — Єсть багацько городянок — вибірай любу́ю, ти пан Возний, тобі треба — не мене сільську́ю. Кот.

Любопы́тный, но = ціка́вий, во. С. Ж. З. Л. — Цікавий, як циган до бджіл. н. пр. — Таке цікаве, аж бульки з носа дмуть. н. пр. — Цікаво порівняти дуже похожі релігійні обряди прибалтицьких Словян з нашими. Бар. О.

Любопы́тство = ціка́вість. — Мій Савка аж горить з нетерплячки і цікавости. Фр.

Любостра́стный =похіть, похітли́вість.

Любостра́стіе = похітли́вий, женихли́вий. — Чоловік я стар, а жінка людина женихлива, от воно й тее. Кн. — **Любостра́стная болѣ́знь** = пра́нці.

Любостяжа́ніе = захо́пчивість (К. Св. П.) і д. **Корыстолю́біе.**

Любостяжа́тельный = захо́пчивий (К. Св. П.) і д. **Корыстолюби́вый.**

Лю́бушка = лю́бка, коха́нка, коханочкі. — Ожени ся, синку, візьми собі любку, цілуй її, милу́й її, як голуб голубку. н. п. — Стук-грюк в віконечко: вийди, серце коханочко! н. п.

Лю́ди = 1. лю́ди. — У церкві було багато людей.

2. слу́ги, че́лядь (С. З.), челядникі́, наймиті́ і наймички́. — Ой як крикне царь турецький та на свої слуги, слуги молодецькі. н. п.

Люди́шки = людці. С. З. — Де-які людці ласкюваті. К. Х.

Лю́дность = лю́дність.

Лю́дный, но = людни́й, но, велелю́дний ми́рний, но. — На роспуттях велелюдних. К. Ш. — В корчмі було мирно, як і що неділї. Под. Коцюбинський. — Місто людне́.

Людоѣ́дъ = людоїд, песи́головець. — Кати, кати, людоїди! К. Ш. — Піймали його песиголовцї, годують на сало, щоб зъїсти. н. к.

Людска́я = людська́ (Лів.), пека́рня (Прав), челя́дня. С. Пар. (Особлива хата про слуг).

Людско́й = лю́дський (С. Л.), людя́ний (С. (З. Л.), чолові́чий. — Вигадає півтора людського. н. пр. — З бабиного сина нічого людяного не буде. н. пр. — Чоловічий вік. С. Л.

Лю́дскость = лю́дскість, звича́йність.

Люкъ = 1. люк (на суднах).

2. ля́да. С. З. — Ляда була одчинена, а я не бачив, та й упав у погріб.

Люли́ = присьпів до весе́лих моско́вських пісе́нь.

Лю́лька, лю́лечка = коли́ска, коли́сочка, коли́сонька. С. З. — Яке в колиску, таке і в могилку. н. пр. — Одно каже: каші, друге просить папи, третє кричить у колисцї, хоч тікай із хати. н. п. — У колисцї дитя кричить, а на печі буркун бурчить. н. п.

Люлю́кать = колиха́ти, колиса́ти, заколи́хувати (дитя в колисцї), котка́ сьпіва́ти, лю́ляти.

Люпи́нъ = д. **Лупи́нъ.**

Лю́стра = паникади́ло. С. З. — Купив у церкву паникадило і два ставника.

Лю́тикъ = рос. Ranunculus acris L. — козе́лець, дрібноцьвіт, жовтобрю́шник, зілля од тря́сцї, лопа́тник, ма́слянка, Aconitum Napellus L. — боре́ць, зозу́лїни черєви́чки. С. Ан.

Лю́тость = лю́тість, жорсто́кість.

Лю́тый, то = лю́тий, то, жорсто́кий, ко.

Лютѣ́ть = лютїти, лютїшати.

Люце́рна = д. **Лѣчу́ха.**

Лю́шеньки = д. **Люли́.**

Ляга́вая соба́ка = ви́жел (С. Л.), ірландської породи — меделя́н. С. Л.

Ляга́ніе = брика́ння, брик, хви́цання, ви́хання.

Ляга́ть, ся, лягну́ть = брика́ти, ся (С. Л.), брикну́ти, хви́ца́ти, хви́цкати (С. Ш.), хви́цнути, хви́цкнути (С. Ш.), виха́ти, вихону́ти. — Тямить кінь, з якого боку бракаеть ся. н. пр. — Знай, кобило, з якого боку брикати. н. пр. — Як ослюк хвицкне, в поледцию не йти. н. пр. — Кобила як вихоне́ задом, так я і гепнув ся. Чайч.

Лягли́вый = брикли́вий. С. Ш. — Брикливий кінь.

Лягу́ха = д. **Лягу́шка.**

Лягушёнокъ = жабиня́, тко.

Лягу́шечій = жа́бъячий.

Лягу́шечникъ, рос. Hydrocharis Morsus Ranae L. = жа́буринк. С. Ан.

Лягу́шка, Rana = жа́ба, здр. жа́бка, велика ряба — ропу́ха, що дуже плигає — скакилю́ха.

Лягу́шкинъ = жа́бин, жа́бъячий.

Лягу́шникъ = 1. д. **Лягу́шечникъ.**

2. рос. Ranunculus C. Bauh. = жа́бинець,

лю́тий цьвіт, боло́тне зілля, козеле́ць. С. Ан.

Ля́да = га́лява, зга́рище або па́хоть в лісї, що заросла́ молодняко́м; чагарни́к, чагарі́.

Ля́денецъ = д. Леденецъ.

Ля́двея = стегно́, здр. стеге́нце. С. З.

Ляду́нка = д. Ладу́нка.

Лядъ = халепа, приго́да. — Вже як заїць перебіжить дорогу, то без халепи не обійдеш ся. К. Х. — **Ну те къ ля́ду!** = геть к бісу, к нечи́стому! піди геть!

Ля́мка = ля́ма, ля́мина, тягло́, шлея́. — Надів шлею і тягну її, і тягти му вже до віку. Кн.

Ля́пать, ля́пнуть = ля́пати, ля́пкати, ля́пнути. — А він його, як ляпне по пицї. — **Ля́пнуть слове́чко** = ля́пнути, бля́вкнути, утя́ти до гапликі́в. — Він щось і бля́вкнув с простоти. К. Ч. Р. — Ото, утяв до гапликів! Хіба ж можна так казати?

Ля́шка = стегно́, здр. стеге́нце. С. З.

М.

Мавро́тъ, рос. Cytisus biflorus L' Her. = зіновать, дерева́, раки́товий кущ. С. Ан.

Магази́нный = мага́зиновий, гамазе́йний.

Магази́нъ = мага́зин, для торговлї — крамни́ця і д. **Ла́вка 2**, громадський, де хлїб зсипають — гама́зин, гамазе́я, гамазе́й (С. З. Л.), шпи́хлїр (Гал.), вартовий при гамазеї — гамазе́йник. — Хлїба в гамазеї зовсїм не багато. — І на писаря і на гамазейника, на всїх плати. — **Книжный магази́нъ** = книга́рня. (Пр. д. під сл. **Книжный**).

Магари́чъ = могри́ч, могори́ч (С. З.), сватам, як приймуть хлїб і повъяжуть сватів — повяза́н.

Ма́гикъ = чарівни́к і д. **Волхвова́тель.**

Ма́гиль = ма́ґоль, маґі́ль (що на йому воскові сьвічі виробляють).

Магистра́тъ = ра́туша.

Маги́ческій = чарівни́й, чароді́йний. — Не мов яка чародійна сила.

Ма́гія = 1. ма́ґія, чорнокни́жство.

2. ча́ри і д. **Волхвова́ніе.**

Маглева́ть = маґлюва́ти (робити воскові сьвічі на маґлю).

Магна́тъ = маґна́т, великий пан. — Як би росказать историю-правду якого маґната, то б перелякать саме пекло можна. К. Ш.

Магни́тить = маґнитува́ти (С. Жел.), намагни́чувати, маґнесува́ти (С. Жел.).

Магни́тный = маг(ґ)ни́тний, маґнесо́вий (С. Жел.).

Магни́тъ, Magnes = маг(ґ)ни́т, ма́ґнес (С. Жел.), морське́ залїзо, тягуне́ць. — Як навів на голку тягунця, вона так і стрибонула в гору. Кн.

Магъ = чарівни́к і д. **Волхвова́тель.**

Маера́нъ, рос. Origanum Majorana L. = майора́н, майо́рцї, розма́йран. С. Ан. З.

Ма́зальщикъ, ца = ма́зальник, мазі́льник, ця (Лів.), мастї́льник, ця (Прав.). — Мазальники й мазальницї кинули роботу, та й собі до гурту. Кн. — Треба наймать мазїльниць — хату обмазати. — Віддам тобі невістку, до хати мастїльницю, у поле робітницю. н. п. Под.

Ма́заніе = ма́зання, мазї́ння, мазї́нка, мазня́, шмарува́ння. — Ну, почала вже жінка мазїнку — треба тїкати з хати. Чайч. — Наче не було другого часу на оцю мазню... вибрали б ясну годину, а то під мряку. Кн.

Ма́занка = ма́занка, лїплянка (аби яка хатина — плетянка, обмазана глиною).

Ма́зать, ся = ма́зати, ся, масти́ти, ся (С. Л.), ш(е)марува́ти, ся (С. З. Л.), олією — олїяти, дуже і довго — яло́зити, дуже, мов би квачем — квацюва́ти. — Хвалить, як би медом мастив. н. пр. — Хто мастить, тому віз не скрипить. н. пр. — Є вдовиця білолиця і та знову, що мастить ся. Раб. — Стали вози шмарувати. Чайч. — Ялозили все смальцем губи. Кот. — **Ма́заный** = ма́заний, ма́щений, шмаро́ваний і т. д. — В дорозї товариш мовний стоїть за віз шмарований. н. пр.

Мази́лка = 1. квач, здр. ква́чик, мазило, здр. мази́лка, помазо́к. (Д. під сл. **Кисть 4.**)

2. шмарово́з. С. З.

3. маля́р (аби який), квачома́з (Чайч), богома́з (що малює образи).

Мази́льница = мазниця. — Пропив дрюки і важницї і з дьогтем мазницї. н. п.

Мази́льщикъ = д. **Ма́зальщикъ** і **Мази́лка 2.**

Мази́ца, мази́чка = д. **Мази́лка 1.**

Ма́зка = д. **Ма́заніе.**

Мазу́рикъ = д. **Жу́ликъ.**

Мазу́рка = мазу́рка, ма́зур (танець польський і музика до того танцю).

Мазь = 1. ма́сть (С. Л.), масті́ло (С. Пар.). — Дала масті від болячки, а воно й не помогло. Ніс. — В аптеках багато усякої масті. Кр.

2. шмарови́дло (сало, дьоготь то що, чим мажуть колеса), коло́мазь. С. Л. — До підошов коломазь пристала.

Май = май, тра́вень. (С. Л. Ш.). — Теплий Апріль мокрий Май — буде жито як гай. н. пр. — Почкай Маю, що тобі уха одшмагаю (що буде холодно). н. пр.

Ма́йка = 1. ком. Scarabaeus melolontha = хрущ. — У кінці весни, як уже зовсім розівъеть ся усяке дерево та иньша рослина, хрущі починають вилазити з землї та мерщій сідати на лист. Степ. О. — Хрущі над вишнями гудуть. К. Ш.

2. ма́йка, шпа́нська му́шка. — Дуже багато довгастих жуків, з мнякими блискуче зеленими надкрилами — то всім відомі майки. Степ. О.

Майни́къ, рос. Majonthemum bifolium L. = за́яча кров, за́ячі у́шка. С. Ан.

Майоне́зъ = дра́глї, холоде́ць. — Розбірали страву: ніжки з часником, драглями, варені на славу... Макар.

Ма́йскій = ма́йський, майови́й, тра́вневий. — **М. жукъ** = д. **Ма́йка 1.**

Ма́исъ, рос. Zea Mays = д. **Кукуру́за.**

Маіора́нъ = д. **Маера́нъ.**

Мака́ніе = моча́ння, вмоча́ння.

Мака́ть, ма́кивать = моча́ти, у(в)моча́ти. С. Ш. — Їжте, мочайте, а зрештою вибачайте. н. пр. — Їжте, умочайте, а на друге вибачайте. н. пр. — А вас, куми, поважаймо: як є в віщо, то вмочаймо, а нї в віщо — вибачаймо. н. пр. — Вмочив перо в каламарь.

Ма́клерить = махлюва́ти; факторува́ти. (С. Ш.).

Ма́клерскій = махля́рський; фа́кторський. (С. Ш.)

Ма́клерство = махля́рство; фа́кторство, факторува́ння. С. Ш.

Ма́клеръ = махля́р, ма́хлїр; фа́ктор (С. Ш.).

Ма́ковица, ма́ковка = ма́ківка, здр. ма́ківочка, ма́ківонька (головка і квітка маку, верх будови, тїмня на голові). — У лузї маківка весною зацьвіла. Гр. — Ой зацьвіла маківочка, почала бринїти. н. п. — Усї дівочки, як маківочки, заквітчані йдуть. н. п.

Ма́ковичный = маківча́ний.

Ма́ковникъ = макови́к (Чайч.), маківни́к, макоґи́ґа (Под.).

Маку́ша, маку́шка = ма́ківка (на голові).

Макъ, рос. Papaver = мак. — **Слѣпо́й макъ**, P. orientale L. = слїпи́й мак, слїпа́к. С. Ан. — **Макъ самосѣ́йка**, P. Rhoeas L. = видю́к, видю́х, мачо́к (С. Ан.), зірка́тий мак (Под.), зірка́ч (С. Пар.).

Малаха́й = капелю́х (С. З. Л.), частїше кажуть: ша́пка з капелюхами.

Малдаво́шка, Pediculis pubis = площи́ця, и дмуде́нна гни́да.

Малева́ніе, малёвка = малюва́ння.

Малева́ть, ся = малюва́ти, ся.

Ма́ленькій = мале́нький, мане́нький, невели́чкий, (дуже) — мале́сенький, мане́сенький, малїсінький, манїсінький, малю́сїнький, маню́сїнький, маню́нїй, малю́нький. — Я маленький хлопчик, злїз на стовпчик, у дудочку граю, Христа забавляю У. н. — Тече річка невеличка: схочу, перескочу. н. п. — Та малюсїньке соловъятко по деренцю лазить. н. п. — Манюня ляля плаче. Чайч. — Така манїсїнька дівчинка, як мачина. Чайч.

Мале́нько = тро́шки, трі́шки, тро́(і)шечки (С. Ш.), трі́ні, трі́сї (Чайч.). — Візьмемо з собою штирі дошки і землї трошки. н. пр. — Нехай вам Бог здоровъя прибавить в ручки, в ніжки і в животок трішки. н. пр. — Трішки бреше, та вже Бог з ним. Чайч.

Малёхонёкъ = мале́сенький і т. д. д. під сл. **Ма́ленькій** (дуже).

Ма́лецъ = хло́пець, хло́пчик, хлопъя́, мали́й, малю́к. — Іде хлопець, іде малий, та в долонї плеще. н. п. — Хлопець — малюк ще, нехай гуляє. Кн.

Малёшенёкъ = д. **Малёхонёкъ.**

Мализна́ = ма́лість, мали́зна.

Мали́къ = за́ячий слїд.

Мали́на, рос. Rubus Idaeus L. = мали́на, **М. ка́менная**, R. saxatilis L. = д. **Камени́ка.**

Мали́нный = мали́новий.

Мали́новка = 1. малинівка (наливка).

2. пт. Motacilla salicaria — очере́тянка.

Мали́новый = кармази́новий (колїр). — Принц Владислав прислав гетьману Сагайдашному палатку свою кармазинову. Л. В.

Ма́лить, ся = мали́ти, ся (С. З.), убавля́ти, ся (С. Ш.).

Ма́лка = 1. уго́льник (С. Ш.), шми́га (у столярів).

2. мези́нка, мези́ночка (наймолодша дочка).

Ма́ло = ма́ло, не бага́то, о́маль, на о́маль, тро́хи, тро́(і)шки (С. Л. З. Ш.), здр. тріні, трі́сі (Чайч.), не гу́рт. — А я так мало, не багато благав у Бога — тільки хату. К. Ш. — Трохи, як комарь наплакав. н. пр. — Де оре сошка, там хліба трошки. н. пр. — Ой у полї зацьвіли волошки, там я тебе полюбила, що румъяний трошки. н. п. — Сьвіту в Кремлї на омаль, а дозволу сила. Кн. — Та його вже не гурт зосталось. Чайч. — **Мало-по-малу** = по тро́хи, по тро́ху (С. Л.), по ма́лу, по ма́лу-ма́лу, по малу́-малу́, по во́лї, споко́ву (С. Л.). — По троху став розживатись. — По малу́-малу́ та й окукобилась на своєму дворищі. Кн. — Як би се споквolу купувать, а то разом. Ніс.

Малова́жность = малова́жність, не вели́ка ва́жність, ва́жниця.

Малова́жный, но = малова́жний, малозна́чащий, но, малекува́тий, то. — Річ то маловажна. Кн.

Малова́то = тро́шки, трі́шки, о́маль, о́бмать, за ма́ло, на́ маль, на́ малі, ома́лкувато. — У ворожки хліба трошки. н. пр. — Одно лихо: землї в нас намаль. Чайч. — Хіба й без ваги на око не знати, що омалкувато? Кн.

Малова́тый = невели́чкий, по́малий, малекува́тий. — На зріст невеличкий. — Оці сьвічки по́малі. Чайч.

Маловѣ́ръ, маловѣ́рка = малові́р, недові́рок, ка. (С. З.).

Маловѣ́сный = легкова́жний.

Малоду́шество, малоду́шіе = легкоду́шність.

Малоду́шествовать, малоду́шничать = па́дати, занепада́ти ду́хом, ни́дїти (С. З.).

Малоду́шный = легкоду́хий, легкоду́шний, легкоду́х.

Малозна́чащій, малозна́чущій, малозначи́тельный = д. Малова́жный.

Ма́лой = 1. хло́пець (слуга). — **Ма́лой! поди́ сюда́!** = Хло́пче! іди́-но сюди́. 2. па́рубок, хло́пець. — Славний хлопець.

Малоизвѣ́стность = маловідо́мість.

Малоизвѣ́стный = маловідо́мий.

Малоиму́щій = незамо́жній, маломо́шний. — Господарь з його маломошний, не спроможеть ся на такі видатки. Кн.

Малоиску́сный = невмі́лий, нездатний, недоте́лний, недоге́на (сп. р.), нездо́льний.

Малокро́віе = малокро́вья, блїдни́ця.

Малолѣ́сіе = малолї́сся, безлї́сся.

Малолѣ́тіе, малолѣ́тность, малолѣ́тство = ма́льство (С. З.), дитинство, недо́лїтство. — Через недолїтство дїтей мушу спродавати худобу. Кн. — **Съ малолѣ́тства** = зма́лку, зма́лечку, ізма́лечку, з ма́льства. — Не було змалку, не буде й до 'статку. н. пр. — З м яку героям твоїм привикав дивуватись школяр. І. Г. — Куди ж дїйду, що побачу, що уже покинув? Лучче б було із малечку на віки загинув. П. Пр. — Терпіла з мальства всяке зло. Мет.

Малолѣ́тный, малолѣ́токъ = малолї́т, мало́лїток, недоро́слий, недолї́тний, недо́лїток. — В мене дїти — малолїти: не здужають в степ летїти. н. п. — І як по матері мало́лїтки сумують, так сум нїмий обняв усю господу. К. М. Х. — Дїтки малолїтки. К. Д. — Дїтей таких недорослих з опекунами їх. Ст. Л. — Він зростом високий, а ще недолїток — на 14-му годї тільки. Кп.

Малолю́діе, малолю́дность = малолю́дство.

Малолю́дный = малолю́дний, не лю́дний (С. Л.).

Ма́ло-на́льски = хоч тро́шки, ма́ло на́ мало. — Гниле, то й справдї дешево, а що хоч трошки краще, то таке дороге, що нї приступу. — Хоч би мало на́ мало вміла людина, то б зараз і полагодила. Кн.

Маломо́щность = неси́ла, неду́жність.

Маломо́щный = 1. неду́жий, малоси́лий, легкоси́лий, кво́лий. — Та воли ж мої недужі, та витягніть мажу з калюжі. н. п. — Легкосиле хлопъя. Кп.

2. д. Малоиму́щій.

3. малоси́льний, маломі́цний, безси́лий.

Маломѣ́рный = маломі́рний, недомі́рок.

Малонаселе̂нность = д. Малолю́діе.

Малоо́пытный = невмі́лий.

Малопомѣ́стный = малоземе́льний, (про панів) — пано́к, підпа́нок, полу́панок. С. З. — Панам, підпанкам і слугам давали в пеклї добру хльору. Кот.

Малоро́слый = мали́й, низько́рослий, ку́ций.

Малоро́ссія = Украї́на, Вкраї́на, Русь-Украї́на, Мала́ Русь, за часів гетьманських — Гетьма́нщина. — Зажурилась Україна, бо нічим прожити, витоптала Орда кіньми маленькії дїти. н. д. — Як із давньгодини зчинали ся великі войни на Українї. н. д. — Поляки, жалїючи утрати України, р ем сьвіта ві нарічаху. Л. В. — Гей у лузї червона калина похилила ся, чогось наша славна Україна засмутила ся. Ой ми ж тую червону калину та піднїмемо, а ми свою славну Україну та розвеселїмо. н. п. — У нас Україна — треба самому собі хлїба украсти. н. пр. — Ой поїхав в Московщину, та й там і загинув, свою рідну Україну на віки покинув. н. п. — Україно, Україно! серце моє, ненько! — Як згадаю тебе, краю, заплаче серденько. К. Ш. — Гей не дивуйте, добрії люди, що на Вкраїні повстало. н. п. — Пан Хмельницький добре вчинив: Польщу засмутив, Волощину побідив, Гетьманщину звеселив. н. п.

Малороссія́нинъ, малороссъ, ка = украї́нець, украї́нка, ру́син, ка (Гал.), русна́к (на Буковині). — Ніхто тоді Українців не ратував, ніхто за їх молитов не покладав. н. д. — Ой дівчина, моя квітка гарна, гарна Українка. н. п. — Татари везуть Волиночку, молоду Україночку. н. п. — Упертий, як Русин. н. пр. — Біда Польку спокусила, пішла Полька за Русина. н. пр. — І кажу таки нашим простим руснакам. Федь.

Малороссі́йскій, малору́сскій = украї́нський, вкраї́нський, украї́нсько-ру́ський, ру́ський (Гал. від сл. русин) малору́ський, русна́цький (Буковина). — Як іде український козак та корчму минає, а жид вибігає та українського козака за чуб хватає. н. д. — Якої то я на Україні слави заживав, що мене козак український ще й вельможним паном назвав. н. д. — Товариші-гайдамаки, чиніть мою волю, що нам треба відомстити вкраїнську неволю. н. д. — Чого твої очі, такі ясні очі, як зірки вкраїнські о самій півночі? Мет. — Сідай, любко, коло мене на лавці близенько, співай мині українські пісеньки, серденько. Галуз. — Українсько-руське письменство і геть то розвинулось за останні роки. Кн. — Визволь, Господи, невольника з неволі, на прості дороги, на ясні зорі, на руський берег, на край веселий. н. д. — Плине Дністер тихий, як той руський народ. Федь.

Малосвѣ́дущій = малозна́ючий, малосьві́домий.

Малоси́ліе = малоси́лля, кво́лість.

Малоси́льный = малоси́лий, маломі́цний, неду́жий, кво́лий (С. Л.), легкоси́лий. — Коняка у мене малосила, стільки не повезе. Кн. Д. ще під сл. **Маломо́щный.**

Малосло́жный = малоскла́дний.

Ма́лость = 1. ма́лість, мали́зна.

2. дрібни́ця, де́щиця, дурни́ця. — Через дрібницю діло розійшлось. — За дурницю посварились.

Малоу́мный = недоу́м (К. Ш.), недоу́мок (С. Л.), пришеле́пуватий.

Малоупотреби́тельный = маловжи́ваний.

Малоцѣ́нный = не дороги́й, не ці́нний, не кошто́вний.

Малочи́сленный = не числе́нний.

Малуха = найме́нша дочка́ або́ сестра́.

Ма́лый = 1. мали́й, не вели́кий. — **Ма́лыя дѣ́ти** = малі́, дрібні діти, діто́чки. — Грають ся, як малі діти. — Ой не клени пъяницю мого: єсть у мене діточки дрібненькі, горе мині без нього. н. п. — **Малъ ма́ла ме́ньше** (про дітей) = одно́ о́дного ме́нше. — **Безъ ма́лаго** = тро́хи не. — Трохи не 5 рублів.

2. д. **Ма́лой.**

Малы́шъ = 1. мали́й, малю́к, маленя́, тко (Чайч.), маля́, призе́мок, (в жарт) — ку́ций, куца́к, курду́пель (С. З.).

2. найме́нший син.

Ма́льва, рос. Malva I. = кала́чики, проскурки́, зінзівер, двінзівер. С. Ав. — Althaea officinalis = ро́жа. Ал.

Мальга́ = 1. малю́к (С. Л.), малючо́к, маля́, мали́шко (С. Л.), в жарт — пу́цьвіронок, зб. — мале́ча, дрібно́та, дрібъязок. — Ой пуцьвіронку Купидове! Кот. — Шестерко дітей та сама малеча. Кн. — А дітвора, все такий дрібъязок, так і обступили. С. З.

2. (про рибу) — мільга́, мілька́.

Мальчё́нко = хлопъя́, хлопча́, хлопча́тко.

Ма́льчикъ = 1. хло́пець, здр. хло́пчик, хлопъя́, тко, хлопча́, тко, поб. хлопчи́на, хлопча́к, хлопцю́га, хлопчи́сько (Под.), більшенький, що часом справля вже парубоцьку роботу — парубі́йка. С. З. Л — У його багато дітей та все хлопці. — Віддала свого хлопця у школу. — Сходити ся мають хлопъята до школи. С. З. — Я маленький хлопчик зліз на стовпчик, у дудочку граю, Христа забавляю. н. в. — Бо долі ще змалку здаю ся не любий, я наймит у всі, хлопцюга приблудний. Мет.

2. хло́пець, пахо́лок, здр. пахоля́, тко. С. Л. — Наймитів не держу, а взяв хлопця до двору, то той мині й помогає.

Мальчи́шка = д. **Мальчё́нко.**

Мальчу́га, мальчуга́нъ = д. **Ма́льчикъ 1.** (поб.).

Малѣ́ть = малі́ти, зме́ншувати ся

Малю́тка, малю́точка = дити́нка, дитинча́, (немовляче) — немовля́тко, див. ще **Мальга́ 1.**

Маля́вка = д. **Мальга́ 2.**

Маля́рить = маляру́вати.

Ма́ма, ма́мка = 1. ма́ма, ма́мочка, ма́тінка, ма́тіночка, ма́мця, малу́ня, маму́ся, мату́ся, мату́сенька, не́ня, не́нька, не́нечка. — Мамо! дай папи. — Не плач, мамо, не жури ся. Кот. — Ой мамочко, ви не лайте мене: коли я вам докучила, то віддайте мене! н. п. — Ой матітко, голубонько! рятуй мене, лебідонько! Старицький, Чорноморці. — Упова́ла, мамцю, на керею, думала бути попадею. н. п. — Ой змилуй ся, моя неню, біля мене хоч присядь. н. п. — Ой ненько моя, а я донька твоя! Тоді було вчити-бити, як маленька була. н. к.

2. ма́мка. — Груди болять, так наймала мамку до дитини.

Ма́менька = д. **Ма́ма** 1.

Ма́менькинъ, маминъ = ма́мин, мамусин, матусин, не́ньчин. — **Ма́менькинъ сыно́къ** = мами́й (С. З. Л.), мазу́н (С. Л.), мазу́нчик, мамсин.

Ма́мкинъ = ма́мчин. (Д. **Ма́ма** 2.).

Мамо́на = бага́цтво, ро́скіш, роско́ші.

Ма́мушка = д. **Ма́ма** 2.

Ма́мушкинъ = д. **Ма́мкинъ**.

Мана́ = прина́да. С. З. — Чи ти мині принаду дала? н. п.

Мане́жить = маніжити, объїздити. — Почали объїздити неука.

Мане́житься = маніжити ся і т. д. д. **Жема́ниться**.

Мане́жъ = маніж.

Мане́ра = д. **Мане́ръ**.

Мане́ристый, мане́риться = д. **Жема́нистый, жема́ниться**.

Мане́ръ = 1. манїр, взір (С. Л.), спо́сіб, по́бит, роб (С. Л.), кшталт, шталт, штиб, штиль (С. З.). — На иньший манїр повернув. — На взір того, як у Німців робить ся. — Узявши злодійським способом тое жито. К. Ст. — Той Ляшок збудував собі палац на кшталт замку. С. Л. — Почали значні козаки жити на лядський кшталт. К. Ч. Р. — Всї ми на один шталт шиті. К. Ш. — На панський штиб паску спекла. Ніс. — Яким би то побитом роздобути грошей? С. Л. — **Таки́мъ мане́ромъ** = таки́м по́битом, ро́бом. Чайч.

2. зви́чай, поведе́нция. — Вже така їх московська поведенция. — **Мане́ра говори́ть** = гові́рка. — Це вже у його така говірка.

Манже́та, частїше мн. **манже́ты** = бри́жжі (збори на рукавах або на комірі) С. Ш.; рука́вчики, чо́хли.

Манже́тка = 1. д. **Манже́та**.

2. рос. Alchemilla — приворо́тень. С. Ан.

Мани́ть = 1. кива́ти, мига́ти (кивом або мигами кликати до себе).

2. ва́бити, на́дити. С. Л. — До обозів своїх вабили. С. З. — І роскішна природа Вкраїни у величній красї вабить погляди всї, наче личко вродливе дївчини. Сам. — Як не знає, то й не вабить. н. пр. — **Мани́тъ** = корти́ть. — Живіт болить, набуть на ніч кортить. н. пр. — Так кортить, як злодїя вкрасти. н. пр. — Кортить Марину шкорника. н. пр. — Не скажемо, нехай кортить. С. З.

Ма́ніе = мах, кив, миг, морг.

Ма́нна, Manna = 1. сік з я́сеня, Fraxinus ornus rotundifolia.

2. ма́нна небе́сна. — Не хотїли жиди манни їсти, нехай же чорта зъїдять. н. пр.

Ма́нная крупа́ = 1. зе́рна з ма́нної трави.

2. ма́нні крупи́ (дрібненькі крупи з пшениції або з гречки

Ма́нникъ, рос. Glyceria fluitans = ма́нна трава́.

Манове́ніе = д. **Ма́ніе**.

Манти́лія = манти́лька.

Ма́нтія = кере́я. С. З.

Манускри́птъ = руко́пис.

Мануфакту́ра = фа́брика (де роблять сукно, полотно і всяку тканину).

Мануфакту́рный = фабри́цький. — **М. това́ръ** = крам. — В новій чорній катанці з фабрицького сукна. Лев. — Єсть у мене свита, єсть у мене дві, фабрицькії обидві. н. п. — Рябе і в краму дороге. н. пр.

Мара́змъ = чивя́да, висиле́ння (від старости або від хвороби).

Мара́ніе = каля́ння; ба́зграння.

Мара́тель = ба́зграч, парга́ч, (про малярів) — квачома́з, богома́з, (про піїтів) — віршома́з. — Наш віршомаз Тюхтїй старих людей шанує: Гарасько як звелить, так він і компонує. Гул. Ар. — А я дурний, не бачивши тебе, цяцю, й разу, та й покірив тупорилим твоїм віршомазам. К. Ш.

Мара́ть, ся = 1. каля́ти, ся, ма́зати, ся (С. Л.), бру́дити, ся (С. Ш.), паску́дити, ся. — Добра птиця свого гнїзда не каляє. н. пр. — Тільки честь свою каляє. — Не займай огиди, не каляй вида. н. пр.

2. ба́зграти, (про письмо) — дря́пати, (про малювання) — ма́зати, ля́пати.

3. вичі́ркувати, поправля́ти. — Як почав вичіркувати, то й половини не зосталось.

4. чорни́ти, га́нити. — Служив Москві Іване, а вона ж його ганить. н. пр.

Маргари́та = перли́на, перли́нка.

Маргари́тка, рос. Bellis perensis L. = сто́кроть, сто́кротки. С. Ан.

Маре́на, рос. Rubia tinctorum L. = марена́. С. Ан.

Марина́дъ = ме́жа.

Маринова́ть = маринува́ти, ме́жити (готувати з оцтом, цукром або медом і корінням). — **Марино́ванные огурцы́** = марино́вані, меже́ні або о́цтові огірки́. —

Соми, лящі на шарпанину, межені осетри до хріну. Мет.

Ма́рінъ башмачо́къ, рос. Cypripedium Calceolus L. = жо́вті возу́льки, череви́чки, возу́лїни череви́чки. С. Ан.

Ма́рка = 1. д. **Мара́ніе**.

2. ма́рка (гербова, штемпльова то-що, нїмецька монета, вага = 8 унцій).

3. квито́к. — Однеси майстрови, нехай перо́бить, та гляди візьми квиток.

Ма́ркій = мазки́й, пля́мистий; грязьки́й, кальни́й.

Марко́тно = мо́торошно. С. З. — Жінко, минї чогось моторошно. Кот. (Д. ще під сл. **Жу́тко**).

Мародёръ = здоби́шник.

Ма́ртовскій = марцьо́вий.

Мартъ = ма́рець (С. З.), березі́ль (Ос. С. Л.), бе́резень. — Прийшов Марець — задер бороду старець. н. пр. — Настане Марець, замерзне ще під тином старе́ць. н. пр.

Марты́шка = 1. Cercopithecus — ма́впа. — Раз мавпа в дзеркалї зобачивши свій лик, тихесенько ведмідя штовх у бік. Старицький, Байки.

2. пт. Sterna — ла́стівка морська́; над річками — марти́н, риба́лка.

Мару́шка = синя́к, пля́ма (на тїлї).

Марширова́ть = маршува́ти, муштрува́ти ся. — Іди по людськи, не маршуй, наче москаль на муштрі. Кн. — А москалї муштрують ся. К. Ш. — Лучче б було чорту здать ся, як тепера муштрувать ся. н. п.

Марширо́вка = му́штра. С. З.

Маршъ = 1. марш, хода́. — **Маршъ!** = га́йда (С. Аф. З.), хо́да (Кр.), руша́й! — Іду я тихою ходо́ю, аж ось дивлюсь перед мною, неначе дива виринають. К. Ш. — Була колись правда, пожила, тай гайда. н. пр. — Сказав, та й хо́да! — А він швидче хо́да! Кр.

2. марш (муз. утвір). — Як прийдем з церкви, то глядїте, щоб марш упъять заграли нам. Мет.

Ма́ска = личи́на (С. З. Л.), нали́чина, машкара́. (С. З.) — Вдїває на себе машкару. Л. В.

Маскара́дъ = машка́ра. — На Різдво у нас хлопцї з машкарою ходять.

Маскирова́ть, ся = личкува́ти, ся.

Ма́сленая = масна́, ма́сниця, здр. ма́сничка, масна́ неділя, ма́сляна, останнїй день — пу́щання, перший день — колоді́й. — Масниця — напрасниця. н. пр. — Були на масницї вареники, та у піст на вербу повтїкали. н. пр. — Ой масничко, яка ж бо ти гарна! Як би тебе сім тижнїв, а посту один. н. п. — Масниця-баламутка: обіцяла масла й сиру, та не хутко. н. пр. — На пущання — як завъязано. н. пр. —

Ма́сленикъ = 1. ма́слянка (узенька дїжечка, що в їй колотять масло).

2. д. під сл. **Грибъ** (B. luteus і B. scaber).

Маслени́стый = масли́стий, мастки́й, (про рослинне масло, себ-то олїю) — олі́йний. — Насїння соняшника дуже олїйне. Чайч.

Ма́сленица = 1. ма́слянка. — Наклади масла повну маслянку.

2. д. **Ма́сленая**.

Маслёнки = масли́нки.

Ма́сленый = 1. масни́й, мастки́й, ма́сляний (С. Л.), про рослинне масло — олі́йний. — Слова маснї, та пироги піснї. н. пр. — Олїйні фарби. Чайч.

2. засмальцьо́ваний, заяло́жений. — Засмальцьований хвартух.

Ма́слина, рос. Olea Europaea = масли́на.

Ма́слина ди́кая, рос. Elaeagnus hortensis = царегра́дська лоза́, оли́вне де́рево, масли́на. С. Ан.

Масли́стый = д. **Маслени́стый**.

Ма́слить = масти́ти, масльо́нити. — Хлопа масти лоєм, а він смердить гноєм. н. пр.

Ма́сличный = оли́вний, масли́новий.

Ма́сло коро́вье = ма́сло, ласк. ма́слечко. — **Ма́сло деревя́ное** (з оливного дерева) = оли́ва. С. З. Л. — Правда, як олива, завсегда поверх вийде. н. пр. — **Ма́сло по́стное** (рослинне: з соняшника, коноплї то-що) — олїя, здр. олі́йка. С. З. Л. — **Ма́сло конопля́ное** = сїмъяна́ олїя. — **Ма́сло купоро́сное**, oleum vitriolium = вітриго́ль. — **Ма́сло чёрное, ка́менное** = на́фта. — **Ма́сла приба́вить** = підмасти́ти. — **Нама́зать ма́сломъ** = намасти́ти, помасти́ти.

Маслобо́й = олі́йник. С. З.

Маслобо́йный = олі́йний.

Маслобо́йня = олі́йня (С. Л.), олі́йниця (С. З.). — Піду до олїйницї, олїю бити му. Кн. — Вернулась вона з олїйницї до дому, а він стоїть, та й питає: чи багато олїї набила? н. о.

Маслобо́йщикъ, ца = олі́йник, ця. С. З.

Ма́сляникъ, гриб Boletus granulatus = маслюк.

Ма́сляница = д. **Ма́сленая**.

Ма́сса = ма́са, ку́па, грома́да. С. Л.

Масси́вный = важки́й, вели́кий, (про метали) — ли́тий, ку́тий (а не дутий). — — Неначе срібло куте, лите. К. Ш.

Мастери́ть = майстрю(у)ва́ти. — Що він там майструє? С. Л. — Тепер колисочку дебелу майструє в сінях. К. Ш. — Майстрував ослін, а вийшла підтока. н. пр.

Мастери́ца = майстриха (С. З.), майстриня (Фр.), тіма́ха (С. Ш.). — **Шве́йная мастери́ца** = шва́чка. — **Ковёрная мастери́ца** = кили́мниця, коца́рка. С. З. — Ну!... уміли готувати і на стіл давати! Знать тімахи коло печі і дочка і мати. — І сьпівать і танцювати на заказ тімаха. Макар.

Мастерово́й = майстрови́й, ремесни́к (С. З.), рукоме́сник. — Ой збірайтесь, хлопці, та все народ майстровий. н. п. — В ремесника золотая рука. н. пр.

Мастерска́я = майсте́рня, майстрівня, майстрова́, робі́тня (Гал.), малярева — маля́рня (С. Л.), рамарева — шва́льня, шевцева — ше́вня, кушнірева — кушнірня, ткачева — ткачня, кравцева — краве́шня, иноді шва́льня. — Усі майстрі в майстрівні. Кн.

Мастерски́ = майсте́рно, шту́чно (С. З. Л.), по мисте́цькому. — Ложок визолочуваних майстерної роботи 12. Ст. Оп. К. Ст. — Булава срібная, зіло майстерно зділаная. Л. В. — Списки з тих творів майстерних. Кн.

Мастерскій = майсте́рний, шту́чний, мисте́цький.

Мастерско́й = 1. ма́йстровий.

2. д. **Мастерскій**.

Мастерство́ = майсте́рство, реме́ство (С. Л.), рукоме́сло́ (С. Л.). ремесло́. — Було ремесло, та хмелем заросло. н. пр.

Ма́стеръ = 1. ма́йстер (С. З. Л.), здр. майстеро́к. — По роботі пізнати майстра. н. пр. — Майстер майстру не указчик. н. пр. — Такий з його майстер, що й рівні йому нема. Кн. — Такий майстер, як з мене піп. н. пр. — Сякий-такий майстерок, та й натесав трісочок. н. пр. — **Верёвочный ма́стеръ** = мотуза́рь. — **Жестяныхъ дѣлъ ма́стеръ** = бляха́рь. — **Золотыхъ дѣлъ ма́стеръ** = золота́рь. — **Колоко́льный ма́стеръ** = дзво́нник (К. З. о Ю. Р.). — — **Портня́жный ма́стеръ** = кравець. — **Сапо́жный ма́стеръ** = швець. — Швець знай своє ше́вство, а в кравецтво не мішайсь. н. пр. — **Сѣдельный ма́стеръ** = сідля́р. — **Часово́й ма́стеръ** = годиннника́рь (Старицький — Ан.), дзиґарма́йстер.

2. ма́йстер, маста́к (С. Л.), ми́те́ць, мистю́к, тіма́ха (С. Ш.). — Майстер до чужих майстер. н. пр. — Митець до . . . . китиць. н. пр. — Ти здавна був митець росказувати. В. Р. — Рибалонька, митець усе в воді ловити, бажаючи піймать вьюнів, в болото вершу засторчив. Гр. — Програв „Марусеньку" мистю́к, сопілки не спускавши з рук. Мет. (Д. **Иску́сникъ**). — **Ма́стеръ лгать** = чистобре́ха. — **На всё ма́стеръ** = до всьо́го, на все́ зда́тний. — На все здатний: до любощів, до пісень. Б. Г.

Масти́ка, Mastix = 1. живи́ця, смола́ (з дерева Pistacia Lentiscus L.).

2. кит, за́мазка.

Масти́тый = сьвіжий (про миро). — **Масти́тый ста́рецъ** = кремезни́й, кремязни́й дід. — Хоч і більше 60-ти було, кремязний ще дід був. Номис. С. З.

Масть = 1. масть. — *Про воли:* ла́сий, підла́сий, підчере́вий (темний з білим черевом), му́рий (чорний з білими невеличкими плямами), муру́гий (темно-рудий з чорними смугами), пері́стий (сірий з чорними плямами), полови́й (сірий і жовтавий), попе́ля́стий (сірий, мов попіл), рябоми́зий, (сірий з темно-рудими або чорними плямами на морді). — *Про коні:* білий, була́ний (наче жовтавий), вороний, гнідий, ка́рий (темно-гнідий), дерешува́тий (попелясто-сірий з чорними плямками, миша́стий (попелясто-буланий), строка́тий (білий з чорними або темними плямами чи смугами), шпакова́тий (темно-сірий, неначе з сининою). — *Про гуси:* гливі, загли́висті гу́си (жовтаво сірі). — *Про кури:* зозу-ля́сті (рябі). — *Про свині:* перісті (чорні з білою смугою впоперек). С. З. Л. — (Про масть инших тварів теж саме часом прикладають сі назви). — Ой воли ж мої, та полові! н. п. — Ой дам тобі, чесний отче, перісту телицю. н. п. — Лисичка подала у суд таку бомагу, що бачила вона, як попелястий віл... Гр. — Кіт мурий. С. З. — У бурьяні лежав Бровко (собака) муругий. Кот.

2. (в картах) — масть: 1. вино́, 2. жир або хрести́, 3. дзві́нка і 4. чи́рва. (Д. під сл. **Ка́рта**).

Ма́тежъ = осту́ди (плями на виду у вагітних жінок).

Матери́къ = 1. грунт. — На силу докопались до грунту.

2. суході́л. С. Л.

Матери́нка = д. **Души́ца**.

Матери́нски = ма́терне, як слід ма́тері.

Матери́нскій, ма́теринъ = ма́терній, ма́терни, ма́тчин, мату́син, не́ньчин. — Отцева і матчина молитва зо дна моря рятуе, а проклін у калюжі топить. н. пр. — Се не куля нас постріляла, се отцева і матчина молитва нас покарала. н. д. — Катерина Григоровна й сама ще вимагала матчиного догляду. Кн. — Матусине благословення. О. С. — **Матери́нское наслѣдіе, иму́щество** = **матери́зна**. — Годів 17 їй було, велику материзну мала, а з тим добра вона не знала, терпіла зиальства всяке зло. Мет.

Матеріáлъ = **матеря́л, зна́дібок, на́дібок**, мн. **знадо́би**.

Матéрія = 1. **матéрия; реч, річ**. — Це річ дуже морочлива.

2. **гній; па́сока, мазка́**, (з мертвого чоловіка) — **ропа́**. С. З. Л. — Багато з болячки гною витікло. — Ми прибігли, а у його вже ропа з рота тіче.

3. **тканúна, тка́нка**. С. Ш. — Ніхто не пришивае латки з нової тканини до старої одежі. К. Св. П. — Перебери ся з тканки в переперанку. н. пр. — Продай, дівчино, тканку шерстянку. н. п.

Матерка́ть, матеркну́ть = **матюка́ти, по ма́тері ла́яти ся, матюки́ загина́ти, по моско́вському ла́яти ся, матю́кнути, матюка́ загну́ти, ви́лаяти ся по моско́вському**. — А він як почав матюка загинати, аж сором слухати. — Яременка в пику тиче, по московськи лає. К. Ш.

Ма́терникъ = д. **Бѣлокопы́тникъ**.

Ма́тернинъ, ма́терній = д. **Матери́нскій**.

Ма́терно, ма́терними слова́ми брани́ть = д. **Матерка́ть**.

Матéрчатый = **шовко́вий**. — Шовкове плаття.

Матеро́й = 1. **грунтови́й**. — Грунтова земля (не насипана).

2. **доро́слий, здоро́вий, вели́кий**. — Дорослий хлопець. — Здорова куна.

Матерщи́на = **ла́йка по матéрі, матю́к**. — **Брани́ть по матерщи́нѣ** = д. **Матерка́ть**.

Ма́терь = **мати, ма́тїр, па́ні-ма́тка**, здр. **ма́ма, матїнка, мату́ся, мату́сенька, маму́сенька, маму́ся, ма́мця, маму́ня, ма́тїночка, не́ня, не́нька, не́нечка**. — Зараз знати, в кого есть мати. н. пр. — Мати рве пазуху, дітям збіраючи, а діти, від матері ховаючи. н. пр. — Мати ж наша, мати! Де ж нам тебе взяти? — Намалюю матїр, на божник поставлю, на божничок гляну, матїр іспомъяну. н. п. — Яка мама, така й доня. н. пр. — Доки був я в пан-отця тай у пані-матки, були в мене на головці кучерики гладкі. н. п. Под. (Д. ще пр. під сл. Ма́ма).

Матерѣ́ть = 1. **рости́, підроста́ти, вироста́ти**. — Виростали мої діти, мої славні квіти! К. Ш.

2. **міцнї́ти, ду́жчати, твéрднути, твердї́ти, твердї́шати**. С. Ш.

Ма́тица = 1. **сво́лок**, здр. **сволочо́к**. С. З. Пав. — Стеля така важка, що аж сволок наче угнув ся. — На сволоку було вирізано, коли поставлено хату.

2. **си́панка** (в горнї). Бол. Сидоренко.

Ма́тица бѣ́лая, рос. Bryonia alba = **пере́ступень**. Ан.

Ма́тичный = **сволоко́вий**. — **Ма́тичное дерево** = **дéрево на сво́лок**.

Ма́тка = 1. д. **Ма́терь**.

2. **ма́тка, сами́ця**. — Оставив три матки на плід. — Овець у його дуже багато: самої маток сот сїм. — В кожному рою тільки одна матка, бо, справдї, вона нїби та матїр останнїм бджолам. Степ. — **Лиши́ть ся ма́тки** = **зма́тчитись**. — Коли рій зматчить ся... Степ.

3. **ма́точка** (у рослин). Степ.

4. анат. Uterus — **ма́тка, ура́з**. С. Л. Ш.

5. **гнїздо́** (оцту).

Ма́ткинъ = д. **Матери́нскій**.

Ма́товый = **ма́товий** (без блиску, на пр. позолота), про скло — **мутни́й**. С. Л.

Маторѣ́ть = д. **Матерѣ́ть** 2, **Заматерѣ́ть** і **Закоснѣ́ть**.

Ма́точникъ = 1. **клїтка, ма́точник**. — Трутневі ячка покладають ся у гранчасті чашечки, а маточні — у особливо великі й довгасті, ці чашочки взивають ся маточниками. Степ.

2. **ма́точник** (у рослин).

3. рос. Melissa officinalis L. = **ма́точник, кади́ло**. С. Ан.

Матра́цъ = **матра́ц**, набитий сїном — **сїнни́к**.

Матрёнка, рос. Thalictrum flavum L. = **одха́сник, веродо́вець, травъяна́ гру́шка**. С. Ан.

Мату́ха = **ведмеди́ця** (що має ведмежат).

Ма́тушка = **матїнка, панїма́тка, паньмату́ся** і д. **Ма́ма** 1. і **Ма́терь**. — Не жалуй, матїнко, за мною, не беру я нїчого з собою. н. п. — Будь здорова, паньматусю, обійдуся без Настусї. н. п.

Ма́тушкинъ = **мату́син, панїма́тчин** і д. **Ма́менькинъ** і **Матери́нскій**. — **Ма́тушкинъ сыно́къ** = д. **Ма́менькинъ сыно́къ**.

Матъ = 1. **мат** (в золотарській роботї і в шахматах).

2. **кіне́ць, кра́й, капу́т**. — Тут йому й край.

3. **ма́тка** (плетенка з соломи або що).

Мать = д. **Ма́терь.** — **Крёстная мать** = **хреще́на ма́ти.** — **Посажёная мать** = **за ма́тір, голова́та.** — Вона була у мене на весіллї за матїр. — Сама пий, мати головата, всю повну чисто до денця, та піднеси старому свату. Мет. — **Пріёмная мать** = **питима ма́ти.**

Мать и ма́чиха, рос. Tussilago Tourn. T. Farfara L. = **підбіл, ма́чушник, ра́нник, царь-зїлля** (укр.), **підбіль** (гал.). С. Ан.

Матюка́ть = д. **Матерка́ть.**

Мау́нъ = д. **Волдріа́нъ.**

Маха́ло = д. **Вѣеръ.**

Маха́ніе = **маха́ння.**

Маха́ть, ся, махну́ть, ся = **маха́ти, ся, хита́ти, ся, колива́ти, ся, ма́яти, ся, кива́ти, повіва́ти, махну́ти, хитну́ти, ся** і т. д., (ногами) — **дриг(ґ)а́ти, дриг(ґ)ну́ти.** — Почав махати руками. — Тільки слухає та головою хитає. О. Мир. — Сидить дїд над водою, коливає бородою. (н. з. — очерет). — Дївки гуляють, кісками мають, а мене не приймають. н. п. — Ходить ляшок по базарю, шабелькою має, козак ляшка не боїть ся, шапки не здіймає. н. п. — **Махну́ть** = **майну́ти, чкурну́ти, почухра́ти, дремену́ти.** — А як сеє дївка зачула, та і з улицї майнула. н. п. — Чкурнув, аж литками креше. — Дременув, аж курява встала. Чайч. — **Махну́ть на всё руко́ю** = **пусти́ти ся бе́рега.** С. Ш.

Махлева́ть = **махлюва́ти, шахрува́ти, лури́ти.**

Махови́къ = **махове́ ко́лесо,** (у водяному млинї) — **гойча́к.**

Махово́й = **махови́й.** — **Махова́я саже́нь** = **махови́й са́жень.** — **Махово́е колесо́** = д. **Махови́къ.**

Ма́хонькій = д. **Кро́шечный** і **Ма́ленькій.**

Махо́рка = **мархо́тка.** — Се не мархотка, а турецький тютюн.

Махо́тка = 1. д. **Малю́тка.**

2. **го́рщик, горща́, тко, горня́, тко, горще́чок.** — Цїле горнятко каші зъїв.

Ма́хотный = д. **Кро́шечный** і **Ма́ленькій.**

Маху́нка, маху́нкова я́года, рос. Physalis Alkekengi L = **моху́нка, моху́рка, муху́рка, жидівські гру́ші, пухля́тика.** С. Ан.

Махро́вый = (про квітки) — **по́вний.** — Повні гвозди́ки, повняки́.

Махъ = 1. **мах** (С. З.), **за́мах, кив.** — За одним махом усїх розігнав. — За одним замахом приголомшу тебе. Кп. — **Ма́хомъ** = **ма́хом, вма́х, ду́хом, ми́ттю, вмить.** — В мах збігав до шинку. — **Дать ма́ху** = **обмахну́ти ся.**

2. **крило́ вітряка́.**

Ма́чеха = **ма́чуха.**

Ма́чихинъ = **ма́чушин.** — Мачушине серце, як зімнєє сонце. н. пр.

Ма́чта = **що́гла.** С. Л. — Про судно, що має багато щогл — **щогли́стий.** — Стоїть корабель, сам золотий, щогли́ срібні, а паруси шовкові. н. к. — Вітри бурхливі щоглу на двоє зламали. Ніщ. — Скриплять щогли, надимають вітрила. Зїньк. — Падав з щогли в шумне море. Макар. — З щоглистими кораблями палає Скутара. К. Ш.

Мачтово́й = **щоглови́й.** — Верхи щоглові на кронштадському рейдї. Піс.

Ма́шина = **маши́на.** — **Стѣнобитная ма́шина** = **тара́н.** С. Ш. — Татари підвели під мури свої тарани і почали ними розбивати мури Київа. Бар. О.

Машини́стъ = **машини́ста, машини́стий, маши́нник.** — Ото машини бігають, то ними керують ті машинники, що на їх їздять. н. о.

Маши́нный = **маши́новий.**

Ма́ятникъ = **ма́ятник, вага́дло.** — І щоб твого (годинника) вагадла даки не чутний був мінї по вік. В. Щ.

Ма́яться = **томи́ти ся** (С. Ш.), **ма́яти ся, знемага́ти, нуди́ти ся, сьвітом нуди́ти.** — Не питали б люди, що в мене болить, не питали б за що проклинаю долю, чого нужу сьвітом?... К. Ш.

Мгла = **мла, имла́** (С. З. Л.), наче з дрібним дощем — **мря́ка,** суха — **юга́.** — Ой имла по полю лягла. н. п. — В ночі і ожеледь і мряка. К. Ш. — На дворі така юга́, неначе димом заволокло.

Мгли́стый = **имли́стий.** С. Л.

Мгнове́ніе = **мить,** (С. Л.), **мент, мах, хви́лька, хвили́нка.** (С. Л.). — В одну мить збігав до чоловіка. С. Л. — Одним ментом замішу й спечу. Кп.

Мгнове́нно = **вмить, ми́ттю** (С. З.), **вмент, ме́нтом.** — Ментом полумъя попало цїлу скирду. Кп.

Ме́бель = **ме́бель,** частїше мн. **ме́блї.** — Накупив меблїв.

Ме́бельный = **ме́бльовий.**

Меблирова́ть = **мебльова́ти.**

Меда́ль = **меда́ля.**

Медалье́ръ = **різбя́рь** (що медалї робить).

Медальо́нъ = **дука́ч** (С. З. Л.), з мідяної бляхи — **ли́чман.** — Намисто з дукачем. К. Х.

Меда́льщикъ = д. **Медалье́ръ.**

Ме́двеникъ, ком. Bombilius = **джміль, чміль.** — Самицї джмелів прокинувшись весною, одшукують ямку, виробляють з воску скільки чашечок, наносять туди меду і кладуть по скільки нечэя. Степ. — Джмелї збірають той мед і з деяких отрутних квіток. Степ.

Медвѣ́дина = ведме́дина, медве́жина. С. Жел. — Я ніко́ли не їв ведмедини, а кажуть дуже смашна.

Медвѣ́дица = 1. ведмеди́ха, ведме́ди́ця (С. Аф.), медве́диха, медведи́ця. С. Жел.

2. **Больша́я медвѣ́дица** = віз. С. Аф. З. — **Ма́лая медвѣ́дица** = мали́й віз. — Та не тільки наука, і народ означає де-які купи зірок різними призвіщами, на пр. Віз. Де-що про Св. Б.

Медвѣ́дище = ведмедя́ка, ведмедю́ка, ведмеди́ще. С. Аф.

Медвѣ́дка = 1. д. **Медвѣ́докъ.**

2. ге́мбель (великий).

3. бендю́г, бе(н)ндюги́. С. Ш.

4. ведмі́дь (напиток з кави з ромом або коняком). С. Аф.

Медвѣ́докъ = 1. ком. Gryllus gryllatalpa = ведме́дка, ведмедчу́к (С. Жел.), медве́дик (Под.), вовчо́к (С. Жел.), земляни́й рак. — Поміж комаством земляний рак мов той кріт між зьвірями, бо тє ж риеть ся в землї. Степ.

2. Mus talpinus = кріт, керти́ця. (С. Жел.).

Медвѣ́дь = 1. Ursus arctos — ведмі́дь (С. Аф. З. Л.), ведме́дь (С. Л.), медві́дь (С. З.), медве́дь, здр. — ведме́дик (С. Аф.), ведме́день, поб. — д. **Медвѣ́дище.** — Не то розумний, дурень знае, як скрізь ведмідь той мед тягае. Б. Г.

2. д. **Медвѣ́дка 4.**

Медвѣжа́тина = д. **Медвѣ́дина.**

Медвѣжа́тникъ = ведме́дник. С. Аф.

Медвѣжёнокъ = ведмедя́, тко (С. Аф.), ведмедча́, мн. ведмежа́та. — Ведмедиха й каже: спасибі тобі, що ти мене пустив, дарую тобі ведмедча́. п. к.

Медвѣ́жина = д. **Медвѣ́дина.**

Медвѣ́жій = ведме́жий, ведме́дячий. — Ведмежий суд. Гр.

Медвѣ́жій виногра́дъ, м. толокня́нка, м. я́годы, рос. Arctostaphylos officinalis Moench. Uva Ursi L. = во́вчі ягідки́, мучни́ця, розхо́дник. С. Ан.

Медвѣ́жья ла́па, рос. = а) Heracleum spondylium L. — борщівни́к, б) Alchemilla vulgaris L. — при́воротень. С. Ан.

Медвѣ́жье у́хо, медвѣ́жьи у́шки, рос. Verbascum Thapsus L. = ведме́же у́хо, сьві́чі, коровъя́к, дрябча́к, ди́вана. С. Ан.

Меделя́нка = меделя́н, брита́н. (С. Ш.).

Медикаме́нтъ = д. **Лѣка́рство.**

Ме́дикъ = д. **Лѣкарь.**

Меди́стый = меди́стий. — Гречка медиста.

Ме́дленно = пово́лї (С. Л.), пова́гом (С. З. Л.), ти́хо, не шви́дко, покво́лом (С. Л.), проволо́ком, с про́тягом. — Лихо швидко приходить, а поволї відходить. н. пр. — Стали дзвонити у всї дзвони повагом та жалібно. К. З. о Ю. Р. — Повагом тихо йде отара. Як. — Руїна йшла поволї і тим-то й коріння пускала вона глибше. Кн. — Спускав ся він із скель покволом, нудивсь ходивши низькодолом. Мет. — Як кажете с протягом, то й розберу. Чайч.

Ме́дленность = га́яння (С. Л.), га́йка (С. Л.), зага́йка, барі́ння, ба́віння (С. Л.). — Ну бо швидче! тут саме ніколи, а він у гайку грае. Кн.

Ме́дленный = пові́льний, нешвидки́й, ти́хий (про ходу́); заб рли́вий, заба́рний, га́йний, зага́йний. — Забарная Маруся, забарная, забарила ся на селї, а ви дружечки на морозї. н. п. — Забарнї дружечки забарили ся в хатї. н. п. — Робітник з його щирий та гайний: що я зроблю за день, на те у його двох мало. Кн. — Загайна се робота: здасть ся й робиш, а вона чапіє... забарна. Кн.

Медли́тель, ница = мару́да, проволока (сп. р.). — Ну тай проволока з тебе! десять раз прихожу по сокиру, а він і досї не ставив. Кн.

Медли́тельность, медли́тельный = д. **Ме́дленность, ме́дленный.**

Ме́длить = бари́ти ся, га́яти ся, ба́вити ся (С. Аф. З. Л. Ш.), дл́яти ся (Лев.). — Коли б тобі, як тепер мінї, дівчинї небозї, то ти б не барив ся в великій дорозї. н. п. — Ішла мила до криницї й не довго барила ся, чого ж така смутна стала, чого зажурила ся? н. п. — Де які, гаючись, не дбали, то ті в лісї загибали. н. п. — А ти, Іванку, не гай ся, іди собі з вишою звінчай ся. н. п. — Веди скоріш та не гай ся. Мет. — В Єгипет тікайте, часу не гайте, бо вже Ирод дїтей убивае. Ст. в. — Мабуть десь бавить ся, що й досї не мае. С. Аф. — Ой їдь, милий, та не бав ся, бо ти мінї сподобав ся. н. п.

Медови́къ = медяни́к, медівни́к. С. З. — Хлопцї понаносили на вечерницї оріхів, медяників.

Медо́вка = д. **Ма́точникъ 3.**

Медовщи́къ = медовчи́к. С. З. — Медовчик їде, віз меду везе. н. п.

Медо́вый = ме́дяний (С. Л.), медни́й, медяни́ший. — Ме́дяна діжечка. — Медяниші горішки. С. З. — **Медо́вый пря́никъ** = д. **Медови́къ.**

Медоточи́вый = солодкомо́вний. — Він був панич високий, повний, чорнивий, красний, сладкомовний. Кот.

Медуни́ца, рос. Pulmonaria officinalis L. =

меду́нка, меду́нчики, медяни́к, медяни́ка, медуни́шник, щеме́лина, воло́вій язик, брат і сестра́, згар, дзво́ники (Укр.), кро́кіш (Гал.). С. Ан.

Медуни́чникъ = д. Лаба́зникъ 2.

Меду́нка = д. Лѣчу́ха.

Меду́за = морське́ се́рце. Адес.

Мёдъ = 1. мед, здр. медо́к, діт. — ме́дя (Укр.), мід (Гал. і Под.), з липового цьвіту — ли́пець, кавуновий — бекме́с (Херс.), витіканий — па́тока, вирізаний з улика — підрі́к, підсі́к, розведений з водою — сита́.

2. (напиток з меду з хмелем) — мед, медо́к, мід (Гал. і Под.). — А від пива болять спина, а від меду голова. н. п. — Ой чомусь мині, миле браття, мед-вино не пьеть ся. н. п. — З чого ми будем вінки вити, за що ми будем мід-горівку пити. н. п. Под.

Межа́ = межа́, грань, поміж нивами не засіяна смужка — міжни́к (Чайч.), обмі́жок, обні́жок (по боках ниви), су́голов, су́головок (в головах ниви). — Пішов поміж нивами на обміжках. К. Х.

Межго́рный = межигі́рний.

Межго́рье = межигі́рря.

Междорѣ́чіе = межирі́ччя.

Междоусо́бица = 1. незго́да (С. З.), нела́года, незго́дина, сва́рка (С. З. Л.), колотне́ча, колотня́, гризня́ (С. Л.). — Ой ти старий, а молода — тим між нами нелагода. н. п. — Іди, синку, геть від мене, через тебе сварка в мене. н. п. — У їх у хатї така колотнеча, що крий Боже: то син з батьком заведуть ся, то невістка з свекрухою раз у раз гризуть ся.

2. д. Междоусо́біе.

Междоусо́біе = усо́биця (С. Ш.), чва́ра, частїше — чва́ри. С. З. — Не боїть ся козак нї тучі, нї грому, нї хмари, нї чвари. н. п. — Скільки гетьманів було, пропали через військові чвари. І. Г. — Скільки пройшло лїт по малу, а військові чвари все лїтали по Вкраїнї, мов чорнії хмари. О. Пч. — Усобиця князів знївечила лад. Кн. — З часом усобиції втихомирили ся трохи. Кн.

Ме́жду = між, помі́ж, меж, межи́, промі́ж, сумі́ж. С. З. Л. — Як між гадюки чорний вуж. Кот. — І по той бік гора, і по сей бік гора, а між тими та гіроньками сходила зоря. н. п. — Поміж тих розлогих дубів рунила ся лїщина. Кн. — От і пішов поміж чужі люди. Федь. — Проміж людьми козак ходить. н. п. — Ме́жду себя́ = з межи́ се́бе, з посере́д се́бе. — А братія кождого року мають вибірати з межи себе старших. С. З. — Обірайте його з посеред себе отаманом. С. Л. — Ме́жду тѣмъ = тим ча́сом; про те́. — Якось справили дїло, а тим часом і він приїхав. — Сім лїт гороху не родило, про те голоду не було. н. пр. — Ти казки слухай, а прото роби. С. Л. — Ме́жду прочимъ = між иньшим.

Междуго́ріе = д. Межго́рье.

Междуго́рный = д. Межго́рный.

Междунаро́дный = межинаро́дний. — Право межинародне не дає йому підбити під себе ту країну. Кн.

Межева́ніе = межува́ння, розмежува́ння.

Межева́ть = межува́ти, розмі́рю(у)вати, ставляючи по межі стовпи — стовби́ти, висипаючи копції — копцюва́ти.

Межёвка = д. Межева́ніе.

Межевщи́къ = д. Землемѣ́ръ, помішник його або робочий, що тягне ланцюг — ланцю́жник. — Пішли ланцюжники на межу. Кн.

Межево́й = межови́й. — Межева́я я́ма (з висипаним коло неї горбом) — копе́ць. — Границю проводили, частії копції висипуючи. Л. В.

Межни́къ = міжни́к, обмі́жок, обні́жок, су́голов, ок. (Д. під сл. Межа́).

Межъ = д. Ме́жду.

Мезга́ = 1. за́болонь, біль (Alburnum в дереві).

2. жма́ки, жми́хи (з буряків або картоплї); гаму́з. — Жмаками добре свиней годувати. С. Л. — Не йди, бо я тобі голову на гамуз побью. н. о.

Мездра́ = ніздря́, міздря́. Ман.

Мездри́ный клей = карю́к.

Мека́ть = ду́мати, гада́ти.

Ме́лево = мли́во.

Меледи́ть, ме́ледкость, ме́ледность = д. Ме́длить, ме́дленность.

Ме́ленка = млино́к, млино́чок. (Д. Ме́льница здр.). — Ой у полї ставочок, на тім ставку млиночок. н. п.

Ме́ленъ = 1. ру́чка (жорна).

2. макогін.

Ме́ленькій = д. Ме́лкій (здр.).

Ме́ливо = мли́во.

Мелизна́ = 1. дрі́бність.

2. мілкість.

Мелило́тъ = д. До́нная трава́.

Мелина́ = мілина, коса́ (довга й вузька).

Мели́сса = д. Ма́точникъ 3.

Мели́ть, ся = дроби́ти, ся, криши́ти, ся.

Ме́лкій, ко = 1. дрібни́й, но, дрі́бен, здр. дрі́бненький, ко, дрібню́ній (Чай). — Ой виїхав козаченько за густиї лози, та й облила дівчиноньку дрібненькиї сльози. н. п. — Туман поле покриває, дрібен дощик накрапає. н. п. — А я ж тобі козаченько уклоню ся, дрібними слівоньками умию ся. н. п. — Я хотів підійти в якоюсь дрібною монетою. Кн. — Скачеш, бабо, дрібно, а се тобі не потрібно. н. пр.

2. малúй, невелúчкий, малéнький, дрібнúй, не знáчний. — **Мéлкое дворя́нство** = дрíбна шля́хта, підпанки, полу́панки. — Маса дрібної шляхти стає залежною від вельмож. Бар. О. — В Сороконапівці то все полупанки живуть. — **Мéлкій скотъ** = дробинá (так саме зоветь ся і домашня птиця), дрíбъязок. — З дробини дали міні тільки сім овечат та свиней троє. Сп. — Ще й тисячу двойняку, а дрібъязку, як піску. н. п.

3. мілкúй, здр. мілкéнький, ко, не глибóкий, не глúбоко, про посуду то-що — плескáтий, плиткúй. — Їдьте у брід, тут зовсім мілко. — Плеската талірка. С. Л. — Плитка тарілка. Под.

Мелковáтый, то = 1. дрібнéнький, ко, здрібнéнька. — Іде дощик здрібненька. н. п.

2. мілкéнький, цóмілкий, ко. (Д. **Мéлкій**).

Мелководíе = мілковíддя.

Мелковóдный = д. **Мéлкій 3.**

Мелкодóнный = д. **Мéлкій 3.**

Мелкозернúстый = дрíбнúй, (про хліб) — замíркуватий.

Мелколúственный = дрíбнолúстий.

Мелкопомѣ́стный = (про панів) — панóк, підпанóк, полу́панок. — Панам, підпанкам і слугам давали в пекаї добру хльору. Кот.

Мéлкость = д. **Мелизнá.**

Мелкотá = 1. д. **Мелизнá.**

2. мáлеч, малéча, дрібнóта, пóдріб, дробинá, дрібнúця, дрíбъязок, абúщиця. С. Аф. З. Л. — А дітвора — такий дрібъязок, так і обступили. С. З. — І ще там єсть до півдесятка, но дрібъязок і гольтіпá. Кот. — Про худобу — д. **Мелкій скотъ.**

Мелкотрáвчатый = низькотрáвний (про рослину), дрібномерéжаний (про мережки) — **М. помѣщикъ** = д. **Мелкопомѣстный.**

Мелкошéрстый = короткошéрстий.

Мелодúческій = мелодíйний, сьпівóчий.

Мелóдія = мелóдія, сьпів.

Мелочнóй = 1. дрíбнúй, дрібъязкóвий. — Дрібний крам. — Дрібний крамарь.

2. (про чоловіка) — дріботу́н. — Ат! людина така з його... дріботун, до всього йому свого носа треба, хоч би там яка дурниця була. Кп.

Мéлочь = д. **Мелкотá 2**, про гроші — дрібнякú, срібні — срібнякú, срібнячкú (Кр.), мідяні — мідякú, мідячкú.

Мель = мíлина, óбміль, довга і вузька — косá. — На де-яких місцях виступає дно аж під ровень води і творить мілини. Зем.

Мельканíе = мигáння, мúгалка, блúмання, блúкання.

Мелькáть, мелькну́ть = мúгати, миготíти (С. Л.), мигтíти, мигну́ти, блúкати, блúмати, блимну́ти (про сьвіт), шмигáти (С. Л.), шмигну́ти, шмигону́ти, шасну́ти (про ходу). — Мигнула у мене надія. Кн. — Рідні місця, хатки, садки — все те миготить у очах, у голові думки будить. О. Мир. — Цілу дорогу мигтить міні в очу, наче сонце. — Щось проти сьвічки миготіло, то певно коси полискувались. К. Х. — Щось шмигонуло перед очима. С. Л.

Мéлькомъ = мúттю, швúдко; мигкóм, мигцéм, прóгулькои. — Отут бачив його мигцем, а добре не придивив ся. Кн.

Мéльниковъ = мéльників, мірóшників, мірóшницький, млинарíв. (Д. **Мéльникъ**).

Мéльникъ = мéльник, мукомéл (С. Л.), мірóшник (С. З. Л.), млинáрь. С. З. (Останнє слово тільки хазяїн млина, а перші — як хазяїн, так і наймит мукомел.). — Жінка мірошника — мéльничка, мірóшничка, млинáрка, син — мельничéнко, мірошничéнко, дочка — мельникíвна, мірошникíвна, бути мірошником — мірошникувáти. — Мельник меле, шеретує, оберне ся, поцілує. н. п. — Стояв собі млинок і в нім мірошник жив. Гр. — Мірошник мав хороший млин — в хазяйстві не аби що він. Б. Г. — Край ставочка млиночок, а в млиночку мельничка (по другій одміні: млинарка), а в мельнички (млинарки) дві доньки. н. п. — І не мірошникував, а голова борошном припала. н. пр.

Мéльница = млин, здр. млинóк, млинóчок. — Не мели, як пустий млин. н. пр. — Млинок — Божий дарок. н. пр. — Куплю тобі хатку іще й сіножатку, і ставок, і млинок, і вишневенький садок. н. пр. — **Водянáя мéльница** = млин, млинóк, водянúй млин. — Млин у мірошника був водяний. Б. Г. — З наливним колесом — корчáк, з підливним — підсíдник, підсубíйник, що робить тільки весною — вешня́к. С. Л. — **Вѣ́треная мéльница** = вітря́к, вітрячóк (С. Аф. З. Л.), кращої конструкції — машúна, підмашúнок. С. Л. — Торохтить, як вітряк. н. пр. — І верби, і тополі і вітряки на полі. К. Ш. — **Желѣзоковáльная м.** = гамáрня. С. Л. —

Ко́нная м. = топча́к, здр. топчачо́к (С. Л. Ш.), тупча́к, ступча́к. — **Кофе́йная м.** = млино́к. — Купив млинок до кави. Маркович, Дневныя записки. — **Крупча́тая м.** = питель, крупча́тка (С. Л.), де виробляють крупи — круподе́рня, драч. С. Л. — **Лѣсопи́льная, пи́льная м.** = тарта́к, терта́к, та(е)ртачо́к. С. Л. Ш. — Фабричні збудування парового тартака. Фр. — **Плову́чая м.** = паплавний млин (на Дніпрі), плава́к (на Бузї), плива́к (на Горинї), гонча́к (на Сеймі). С. Л. — **Ручна́я м.** = жо́рно, жо́рни. С. Аф. — Був собі дід та баба, а в їх було жорно; от баба молола... н. к. — Молоти у жорнах. Аф. — **Сукнова́льная м.** = валю́ша Л.), фалю́ша. — *Частúни млина́*: вітряка: основа — стіле́ць, дишель — ріла́, ди́шель, во́рот (Лев.), вороти́ло, рло (Лев.), куди зсипають зерно — кіш, пстрій для очистки зерна — шерето́вка, тідо для веретена — по́рплиця, (паличка що трясе рукав коша — решта́к, жоло кудою борошно йде — мучни́к, б) водяно млина: деревъяні коробки, кудою йде вода — лотоки́, внизу — о́пуст, затички в ло ках — заставки́, колесо з корцями — вечо́к, ведме́дик, ведмі́дка, покрівля над к есом — парни́к, куди засипають зерно — кіш, куди падае борошно — скри́ня, пстрій, щоб відиїмати камінь — піДо́йма

Ме́льническій, ме́льничій = ме́льників, міро́шацький, міро́шників, млина́рський — Мое діло мірошницьке: підкрутив т й знову! н. пр.

Ме́льничиха = д. під сл. **Ме́льникъ** (жінка).

Ме́льничный = млино́ви́й, млинськи́й. — **Ме́льничный ка́мень** = млинови́й ка́мінь, жо́рно, верхнїй — верхня́к, спіднїй — спідня́к. — **Ме́льничное колесо́** = млинове́ ко́лесо, ко́ло. — Ой зійди, зійди, ясен місяцю, як млиновее коло. н. п. (Д. ще під сл. **Колесо́**).

Мельча́ть = дрібні́ти, дрібні́шати, малі́ти ся, перево́дити ся, (дуже) — нїкче́мніти. — Дрібнїють люди на землї. К. Ш. — Та й ті велитні загинули і з того часу рід людський почав дрібнїшати. Бар. О. — Пора од пори усе малять ся люди. К. З. о Ю. Г. — Перспелась худоба — зовсїм миршава стала.

Ме́льче = 1. дрібнї́ше. — Пиши дрібнїше, щоб помістило ся. Чайч.

2. мілі́ше. — То було не глибоко, а тепер ще мілїше стало.

Мелѣ́ть = мілі́ти, мілі́шати. — Днїпро наче що-году мілїе. — Ставок починае мілїти.

Мелюзга́ = мілька́ (С. Л.), мелька́, мільга́, мулька́ (С. Л.), му́лявка; (про дітей) — мале́ча, дрібно́та, дрі́бъязок. (Д. під сл. **Мелкота́**). — Піймалось багато риби, та все така мілька, що хоч візьми та й кинь у воду.

Ме́люсть = меля́с, частїше — меля́са.

Менестре́ль = бандури́ста, кобза́рь.

Менструа́ція = мі́сячка, цьвіт, кра́ска, жіно́че, разом з Leucorrhoea = опла́ва, о(у)пла́ви, спла́вня. — У мене цьвіт був, як я сюди прийшла. Ніс.

Мень, менёкъ, риба Gadus lota = меньо́к (С. З.), миюх, ментю́х. (С. Пар.).

Меньша́къ = ме́нший син або брат.

Ме́ньше = ме́нше, ме́нче; здр. ме́нш(ч)енько. Лев.

Меньшинство́ = ме́ншість.

Меньши́ца = ме́нша дочка́ (мезйнка) або́ сестра́.

Ме́ньшій = ме́нший, ме́нчий; моло́дший.

Ме́нѣе = д. **Ме́ньше**. — **Ме́нѣе всего́** = найме́нше, що найме́нше. — **Тѣмъ не ме́нѣе** = одна́к, одна́че, про те́, усе́ таки́. — Якийсь чудний, а про те добрий чоловік. — Хоч тобі й не хочеть ся, однак мусиш так робити.

Ме́ргель, Marga = ма́ргель, рухля́к (вапна з глиною). С. Пар.

Ме́ргельный = марге́льовий, рухляко́вий.

Мере́жа = я́тір. С. З.

Мере́кать = маракува́ти.

Мерено́къ = ко́ник (д. **Ме́ринъ**).

Мере́ть = ме́рти, у(в)міра́ти.

Мере́щаться = 1. мрі́ти, мріяти, ся, маячи́ти, манячи́ти, майори́ти, бовані́ти. (Д. під сл. **Видиѣться неясно**). С. З.

2. ввижа́ти ся, привиджувати ся, верзти́ ся, роїти ся у голові́. — І снить ся мінї чи й просто ввижаеть ся. О. Мор. — Верзеть ся щось, наче у віснї. — Бозна що тобі роїть ся у голові. С. Л.

Мерза́вецъ = пога́нець, паску́да, леда́що. С. З. — Буває щастя скрізь поганцям, а добрий мусить пропадать. Кот. — А над нею молодою поганець сьміеть ся. К. Ш. — Може тепер згнущаеть ся який поганець над тобою. К. К. — Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаеш? Гр. — Пустив ся в ледащо.

Мерза́вка = пога́нка, паску́да, ледащи́-

ця. — Була в мене дівчина паскуда вона ж міні всі кучері поскубла. н. п.

Мерзи́ть = 1. бри́дити (С. Ш.), ги́дити.

2. пога́нити, паску́дити.

Ме́рзкій, ко = пога́ний, но, паску́дний, но, гидки́й, ги́дко (С. Аф. Л.), ги́достний, но, бридки́й, бри́дко (С. Аф. Л.), мерзе́нний (С. З.), мерзосьві́тний. — Поганий він чоловік. — Стецько бридкий! цур тобі одчепи ся! Кв. — Чудище мерзене. К. М. Х.

Мёрзлый = 1. ме́рзлий, замерзлий, оду́блий. — Мерзла земля — не можна копати.

2. мерзлякува́тий, мерзля́к (Д. Зно́бкій .

Мерзля́къ = д. Зно́бкій.

Мерзля́тина = мерзля́.

Мёрзнуть = ме́рзнути.

Ме́рзостный = д. **Ме́рзкій.**

Ме́рзость = по́гань (С. З. Л.), паску́дство, гидо́та, мерзо́та, бридо́та, оги́да (С. З.), о́гидь, плюга́вство.

Мерзѣ́ть = погані́ти, паску́дити ся, гидшати, мерзе́нити ся.

Меридіа́нъ = півде́нник. — Меридіан — це чужоземне слово, по нашому воно визнача південник. Де-що про Св. Б.

Мерино́съ = шпа́нка (вівця гишпанської породи). — У шматку, коли знаєте, 2000 ягниць, та не простих, мужичих, а шпанка. С. Х.

Ме́ринъ = кінь (вихолостаний огирь). — **Глупъ, какъ си́вый ме́ринъ** = дурни́й, як вівця́. н. пр.

Ме́ркнуть = ме́ркнути, марні́ти, темні́ти, тьмі́ти. (С. Ш.). — І всюди зіронька моя! ти не марніла, ти сіяла. К. Ш. — Добра полива так і не марніє, а блищить наче скло. Кн.

Мерку́рій = 1. Мерку́рій (планета).

2. живе́ срібло́.

Мерлу́ха, частіше **Мерлу́шка** = сму́х, сму́шок (з ягняти), линтва́рь (з вівці), мерли́ця (С. Л.), голи́ця (Сп. з дохлої вівці), ви́порток, ви́пороток (з мертворожденого ягняти), пере́літок (з того, що перелітувало), стари́ця (з старої вівці).

Мерлу́шечій, мерлу́шій, мерлу́щатый = смушко́вий, смуше́вий, линтваре́вий. — Єсть у мене шапка, єсть у мене дві — смушеві обидві. н. п. — Линтваревий кожух.

Ме́ртвенность = 1. помертві́лість.

2. мертво́та. — Мертвота у нас на селі, а колись було весело. Кв.

Ме́ртвенный = 1. помертві́лий.

2. сме́ртний.

Мертве́цкій = мертве́цький. — **Мертве́цки пьянъ** = пъя́ний як ніч, як земля́. — Іде з шинку — пъяний як земля. Чайч.

Мертве́цъ = мрець, 2-й відм. мерця́, мн. мерці́, мертвя́к, мерля́к (С. Л. З.), умере́ць, умерле́ць. (С. Ш.). — Земля лежить нерухома, мов мрець. Кн. — На той останній страшний суд мерці за правдою встають. К. Ш.

Мертвечи́на = мерляти́на, мерло́, (про худобу, звіра) — па́дло, сте́рво. С. Л.

Мертвечи́нный = мертве́цький.

Мертви́тельный = смерте́льний.

Мертви́ть = мертвити.

Мертво́ = д. **Мертве́цки.**

Мертворождённый = мерчу́к, (про ягня) — ви́порток, ви́пороток.

Мёртвость = 1. ме́ртвість.

2. оду́блість.

Мёртвый = ме́ртвий, ме́рлий, уме́рлий (С. Ш.). — Чорному мило, умерлому кадило — нічого не поможе. н. пр. — Так не помагає, як мертвому кадило. н. пр. — **Пить мёртвую ча́шу** = напива́ти ся ду́жей ча́сто.

Мерца́ніе = бли́мання, бли́кання, мига́ння.

Мерца́ть = бли́кати (С. Ш.), бли́мати, мигті́ти, миготі́ти (С. З.). — Зорі мигтять. — Каганець блимає — от-от погасне.

Ме́ссія = Спаси́тель, Спас.

Мести́, месть = мести́, заміта́ти. — Снігом хату замітає. В. Щ.

Месть = по́мста. С. З. — Од Бога помсту наволікає. Л. В.

Металли́ческій, мета́лловый = металі́чний, метале́вий, мета́льовий. — **Металли́ческая отдѣлка** = око́ва.

Металлоплави́льный = гама́рський. — **М. печь** = гама́рня. Вол. Сидоренко.

Мета́ллъ = мета́л, мета́ль.

Метаморфо́за = оберта́ння.

Мета́ніе = ки́дання.

Мета́ть, метну́ть = 1. ки́дати, викида́ти, ки́нути. — **Мета́ть взоръ** = ки́дати, скида́ти о́ком. — **Мета́ть жре́бій** = бра́ти, ки́дати же́реб. — **М. икру́** = те́рти ся. — Риба треть ся. С. Ш. — **М. петли** = обки́дати пе́тлї (про зайця) — роби́ти пе́тлї. — **М. стрѣлы** = пуска́ти стріли. — **М. кровь** = пуска́ти кров. — Що вже йому не робили, і кров пускали — не помогло.

2. щени́ти (про собак), коти́ти ся (про овець і кицьок .

Мета́ться, метну́ться = ки́дати ся, кинути ся, гаса́ти, метуши́ти ся, шатну́ти ся, шасну́ти ся, (на волю) — бо́рсати ся, бо́ркати ся, (як що вкусить) — ґедзати ся. — Кидав ся всіма сторонами, ніґде й сліду нема. Кн. — Шатнули ся по куріням запасу шукати. н. п. (Д. під сл. Бро́ситься). — Всѣмъ въ глаза́ ме́чется = всім кидаєть ся в о́чі. — Ме́чется, какъ угорѣлая ко́шка = бі́га, як ошпа́рений.

Метёлка = 1. метілка, віничок. — Візьми віничок та почисть одежу.

2. у рослин — куни́ця, куня́ (очерета), во́лот, воло́ття (проса), ки́тях, кия́х (проса, кукуру́дзи).

3. рос. Poa L. = мітли́ця, Poa bulbosa i Compessa L. = тонконі́г, Poa nemoralis L = волосни́ця, гуся́тник, Poa pratensis L. = ля́дська чупри́на, Poa trivialis L. = тонконі́г. С. Ан.

Мете́ль = д. Вьюга.

Мете́льный = мете́лишний, хуртови́нний, завірю́шний. — Мете́льные нано́сы = заме́ти. — Там такі замети понавертало, що й пройти не можна.

Метёльный = мітло́вий.

Мете́льщикъ, ца = метільник, ця. — Я до печі куховарочку найму, а до хати та метільничку. н. п.

Мете́ніе = метіння, замітання, підмітання.

Ме́ткій = 1. влу́чний, влучкий, влу́чен. — Бог хоч не скорен, та влучен. н. пр.

2. кидки́й, замашний.

3. меткий, швидки́й, мото́рний.

Ме́ткость = влу́чність.

Метла́ = 1. мітла́, стара — дряпа́к, з ганчірок, клоччя або рогожки — помело́.

2. д. Коме́та.

3. рос. Agrostis L. = мітли́ця, пирі́й, тонконіг і д. Метёлка 3.

Метли́ца, метли́ка = д. Метла́ 3.

Метлови́ще = мітли́ще, мітлови́сько, де́ржално (у мітли).

Метну́ть, ся = д. Мета́ть, ся.

Мето́да, ме́тодъ = спо́сіб.

Метрдоте́ль = дворе́цький.

Меты́ль, ком. Ephemera horaria = поде́нька. С. Жел. Пар.

Механи́змъ = механі́зм, спра́ва, снасть, машине́рия.

Меха́никъ = меха́ник, машини́ста, машини́стий, маши́нник. (Д. під сл. Машини́стъ).

Мечта́ = 1. мара́, ма́рево, мана́, манія́. С. З. Л.

2. мрі́я, ма́нево, химе́ра (С. З.). — Мрії мої, мрії золотиї, не кидайте мене, доки в домовину. Як. — А повітря легке і проміння палке в серце мрії роєм підіймають. Сам. — Шкода! Тепер вже мрії сї у пишній згинули красї. О. Пч. — Було видно, що в казці снує перед нами свої власні мрії. Фр. — Де времъя радісне, коштовне, химер солодких і пісень? Колись було усім тим повне гаряче серце день у день. Ал.

Мечта́ніе = ма́ріння, мрі́яння.

Мечта́тель, ница = 1. мрі́йник, ця, мрі́єць, химе́рник, ця. — Ви ідеаліст, мрійник, казала вона. Лев. — З малку він звик мріти, так його і продражнили мрійцем. Він на те не вважав: „чи мрієць то й мрієць“ думав він. Кн.

2. д. Высокомѣ́рный.

Мечта́тельность = 1. мрі́йність, химе́рність.

2. д. Высокомѣ́ріе.

Мечта́тельный = 1. мрі́йний, химе́рний.

2. д. Высокомѣ́рный.

Мечта́ть, ся = мрі́яти, ся, ма́рити, ся, химе́рити, роїти ся (С. З.).

Мечъ = 1. меч, міч. — Рубає мечем голови з плечей. н. п. — Вихопив гострий міч, зняв головку з пліч. н. п.

2. риба Xiphias gladius = ме́чник. С. Пар.

Мзда́ = 1. д. Воздая́ніе і Взя́тка 2.

2. кори́сть, зиск, прибу́ток.

Мздои́мецъ, ство = д. Взя́точникъ, ство.

Мига́ніе = ми́гання, ми́гавка, мо́ргання, мо́ргавка, мру́гання, кліпання, бли́мання, лу́пання.

Мига́ть, мигну́ть = ми́гати (С. Л.), бли́мати (С. Ш.), морга́ти, мру́жити, кліпати, лу́пати (С. З. Л.), мигну́ти і т. д. — Піймали на крадежі, а він хоч би тобі слово, тільки очима блима. С. Аф. — А що то, мамо, на небі блима так хороше та ясно? То, сину, зорі. Зіньк. — Ой здасть ся, що не плачу, очельками мружу. н. п. — Очима він на їх лупнув... сказавши се, опъять заснув. Кот. — Кив, морг на його. Кв.

Мига́чъ, мигу́нъ, мигу́нья = моргу́н (С. З.), кліпко́, моргу́ха. С. З.

Мигъ = мент, мах, мить. — Кинулись туж мить і догнали. н. к. — Ми́гомъ = ми́ттю (С. З.), ме́нтом, ду́хом, ма́хом, вмент, вмить, вмах (С. Л.). — Ментом поломъя обхопило цілу скирду. Кв. — Як раз в той мент, як Тетяну мчали біля мене, я підійшов до двору їх... Я догадав ся яке нещастя скоїлось і миттю на коня. К. К. — Духом догнав його. Кн. — У дух машина пробіжить! звичайно в одну мить. О. Пч.

Мизантропи́ческій = відлю́дний, одлю́дний (С. З.), нелю́дяний.

Мизантро́пъ = відлю́дник, відлю́да (С. Пар.), безлю́док.

Мизги́рь, паук Aranea tarantula = тара́нтул, тара́нтух (Чайч.), воло́ський пау́к. (С. Пар.).

Мизе́рность = мизе́рність, ми́ршавість і д. **Бѣдность.**

Мизе́рный = мизе́рний, ми́ршавий, злиде́нний, (про зерно) — замі́ркуватий, д. ще **Бѣдный 1.**

Мизи́нецъ = мизи́нець, мизи́нок, мизи́нчик.

Микроско́пъ = микроско́п, дрібногля́д. С. Пар.

Миксту́ра = мі́шево, мішани́на (рідке лікарство). С. Пар.

Мила́шка = лю́бий, лю́ба, лю́бчик, лю́бка, ду́шка.

Ми́лая = ми́ла, лю́ба; лю́бка, коха́нка, милода́нка. — А я Дзюбі, моїй любі, черевички куплю. н. п. — Ожени ся, синку, візьми собі любку, цїлуй її, милуй її, як голуб голубку. н. п. — Раював, слухаючи свою любку. Кн. — Прочни, синку, свою милоданку. н. п.

Ми́ленькій = миле́нький, любе́нький, коха́ний.

Милехонёкъ = миле́сенький, любе́сенький.

Милліоне́ръ, ша = милї́онник, милї́онщик, ця. — Т-ко за недовгий час милїонником зробив ся. Кн.

Ми́ло = ми́ло, миле́нько, лю́бо, любе́нько. — Любо було дивити ся. С. Л.

Милова́ніе, милова́нье = милува́ння, голу́блїння.

Ми́лованіе = ми́лування, поми́лування.

Милова́ть, ся = милува́ти, ся, голу́бити, ся (С. Аф. З.), пести́ти. — Цїлувала, милувала, до серденька пригортала. н. п.

Ми́ловать = ми́лувати, ми́лость кла́сти. — Це вже я милость кладу на тебе, а то побити треба. Чайч.

Милови́дный, милоли́цый = милови́дий, ми́лий, лю́бий, га́рний, гарнови́дий, перше теж — прие́мний. — Не пристало стиду-бриду цїлувати миловиду. н. п.

Милосе́рдіе = милосе́рдя, милосе́рдність (Чайч.), ла́ска.

Милосе́рдый = милосе́рдний, милосе́рдник (К. Б.), ласка́вий.

Ми́лостивецъ, вица = ласка́вець (С. З. Л.), ласка́виця, ми́лостник, ця (С. З.), добро́дїй, ка.

Ми́лостивый = милости́вий, ласка́вий. — Ой ти, Гандзю, милостива, чим ти брови намастила? н. п. — Блаженні милості́ві, бо такі будуть помилувані. К. Св. П. — **Ми́лостивый Госуда́рь!** = милости́вий, ласка́вий Па́не, Добро́дїю! — Шано́вний Добро́дїю! — Високопова́жний Добро́дїю!

Ми́лостыня = ми́лостиня.

Ми́лость = ми́лость, ла́ска, добро́, добродїйство. — Поїхали до столицї просити милостї у царицї. н. п. — Коли ласка ваша, то позичте мінї грошей. С. Л. — **Ва́ша ми́лость** = Ваша ми́лость, ва́ше добро́дїйство. — Як би то ви, ваше добродїйство, своїми руками милостиню подали. К. З. о Ю. Р. — **Ми́лости про́симъ** = про́симо, про́симо до госпо́ди. — **По ми́лости Бо́жіей, Бо́жьею ми́лостью** = з ла́ски Бо́жої. — **По ва́шей ми́лости** = через ва́с. — **Сдѣлайте ми́лость** = бу́дьте ласка́ві.

Ми́лочка, милу́ша, милу́шка = ми́ла, миле́нька, милю́ня, лю́бка, лю́бонька, любу́ня. — Дївчинонько, любонько моя! Кн. (Д. ще під сл. **Ми́лая**).

Ми́лый = ми́лий, лю́бий, коха́ний; любко́, лю́бчик, коха́нок, коха́нець, милода́н. — Синоньку мій любий! — Ой лашни ручки до єдиного пальця, бо хоч сьвіт сходиш, то не знайдеш над козака коханця. н. п. — Ой у мого милодана біле личко, як у пана. н. п. — Чумаченьку, козаченьку, де ти, милодане? Чом до мене твоє око кареє не гляне? Макар. — (Д. ще під сл. **Любо́вникъ**).

Ми́лышъ = ми́лий, лю́бий.

Милѣть = милїти, милїшати, гарнїти, гарнїшати, кра́щати.

Ми́льный = ми́льовий.

Ми́ля = ми́ля. — Сім миль мосту, а на кінцї квіт — на ввесь сьвіт? (н. з. — піст і Великдень).

Миля́га = д. **Ми́лышъ.**

Ми́мика = ми́ги. — **Разгова́ривать ми́микою** = говори́ти на ми́гах. — Він зачав уже на мигах з нею говорити. Руд.

Ми́мо = ми́мо, повз (С. З. Л.), поу́з, біля́, побіля́, проз. — Їхав повз самісїньку хату. С. Л. — Ой ішов же я поуз дївчинину пустку, тай найшов же я вишивану хустку. н. п. — Їдь проз млин. С. Л. — Поуз двір. С. З.

Мимолётный = коро́ткий, скороте́чний.

Мимохóдомъ = мимохідь, по дорóзї; нáвертом, хваткóм. — Оце мимохід і до вас зайшов. Кн. — По дорозї заїхав.

Мимоѣздомъ = мимоїздом, проїздом, по дорóзї.

Ми́на = 1. ми́на, (під ворожий стан або кріпость або для виходу) — підкіп, тайни́к (С. Ш.), потайни́к.

2. ви́раз, вид, ви́гляд, пóгляд. — З якимсь похмурим виразом подивив ся на мене.

Минарéтъ = бáшта кóло мечéтї.

Миндалеви́дный = миг(ґ)дальовáтий.

Миндáль, рос. Amygdalus communis L. = миг(ґ)дáль. С. Ан. — І хвиги медом мов налиті, мигдаль, каштани смаковиті. Мет.

Миндáльный = миг(ґ)далéвий. Кіев. Ст.

Минерáлъ = минерáл, копали́на. С. Жел.

Минёръ = підкóпник. С. Пар.

Миніатю́ра = дрібнé малювáння, дрібни́й малю́нок, дрібноóбраз (С. Пар.).

Миніатю́рный = дрібни́й, дрібнéсенький, дрібню́ній (Чайч.). — **М. живопи́сецъ** = дрібномаля́р. С. Пар.

Ми́нный — ми́новий, підкíпний, тайникóвий, потайникóвий.

Миновáть, ся, минýть = минáти, ся, обиминáти, обіхóдити, оминáти, минýти, ся (С. Л.), поминýти (С. Л.), обминýти, проминýти. — Минають днї, минають ночі, минає лїто, шелестить пожовкле листя. К. Ш. — Не по правдї живеш, минаєш мою хату, до иньшої йдеш. н. п. — Своєї долї не обминеш. н. пр. — Було колись, минуло ся, не вернеть ся знову. К. Ш.

Минóга, риба Petromizon marinus = минóга. С. Пар.

Минóрный = журли́вий, жалíбни́й, смутни́й.

Минýвшій = минýлий. — З розмови про минуле перейшли на бесїду про сподїване. Кн.

Минýта, минýтка, минýточка = минýта ($^1/_{60}$ частина градуса або години), хви́ля (С. Ш.), хви́лька (С. Ш.), хвили́на (С. З. Ш.), хвили́нка, годи́нка, хвили́нка, хвили́ночка (С. Л.). — По добрій хвилї чекай злої. н. пр. — Мерщій, мерщій хвилина кожна дорогá. К. К. — **На минýту, на минýтку** = на хви́лю, на хвили́нку, на часи́нку, на волоси́нку. — Побачитись з нею хоч на деньок, хоч на хвилю. Фр. — Дай менї голки хоч на часинку. С. Л. — Цїлу ніч не спала. Уже перед сьвітом на волосинку зімкнула очі. О. Мир.

Минýтный = минýтний, хвилéвий, хвильни́й (С. Ш.).

Минýть = д. Миновáть.

Мирáжъ = мáрево (С. З. Л.), омáна (С. З.). — Марево не вариво — не нагодує. н. пр. — Весело здавалось од чарівничої омани. К. Х.

Мирвóлить = потурáти (С. З. Л.), потакáти. С. Л. — Не потурай дитинї. С. З. — А ковак добре дбає, жінцї не потурає, їй віри не діймає. н. д.

Мирéніе = мирíння, лáгожіння.

Мири́ть, ся = мири́ти, ся, годи́ти, ся, лáгодити, ладнáти, ся. — Ходи ж лиш погоди їх, чого вони сварять ся? С. Л.

Миріáда = бéзлїч (власне 10.000).

Ми́рно = ми́рно, тихоми́рно (С. Ш.), у згóдї, у злáгодї. — Живуть у добрій злагодї.

Ми́рный = ми́рний, тихоми́рний (С. Ш.), спокíйний. — **Ми́рныя отношéнія** = сýмир, згóда (С. З.), злáгода. С. Л.

Мировáя = мировá, поми́рна. — Почали годити ся на мирову. Кн.

Мировóй = мирови́й. — **М. судья́** = мирови́й. — **М. посрéдникъ** = посерéдник.

Миролюби́вый, во, миролю́бный, но = миролю́бний, тихоми́рний, но (С. Ш.). — Не подїлили ся спадщиною миролюбно, пішли позивати ся. Кн.

Миръ = 1. мир (С. Л.), згóда (С. З. Л.), лáгода, лад, злáгода (С. Л.). — Краща згода ніж сварка. н. пр. — Стала ся згода з Турчином на років 30. Л. С. — Пригоди учать згоди. н. пр. — Уже тої сварцї годї, дай рученьку, живмо в згодї. н. п. — **Худóй миръ лýчше дóброй ссóры** = лýчча солóм'яна згóда, як золотá звáда. н. пр.

2. рос. Chenopodium Botrys L. = марь. С. Ан.

Ми́са, ми́ска, мисочка = ми́ска, ми́сочка, довга і не глибока — полýмисок (С. З.), глибока дуже — макíтра (С. З.), макортéть, макотéрть (С. З.), — Поїв я ті вареники, поїв вареницї, перевернув макітерку в сїнцях на полицї. н. п.

Ми́тингъ = ві́че, рáда. — На раду прибуло дуже багато людей.

Миткáль = миткáль (Лїв.), пéркаль (Прав.).

Мишéнь = метá, цїль. — На метї намальовано чоловіка, от ти й цїль в його. Кн.

Мишурá = сухозлóтиця, сухозлíтка; шуми́ха (С. З.). — У нас коровай сохозлотицею обліплюють. Чайч. — Короваї бгали і шумиху зверху накладали. Макар.

Міровоззрѣніе = сьвітóгляд. (Д. Міросозерцáніе).

Мірозда́ніе = сьвітобудóва, створéння сьвіта. — Хтоб зрозумів тоді закони мудрі сьвітобудови? Зіньк.

Міровóй = сьвітови́й.

Мірозиждáтель = Творéць. — Бачить Бог, бачить Творець, що мир погибає. н. п.

Міросоздáніе = д. **Міроздáніе.**

Міросозерцáтельный = сьвітогля́дний. — Проводячи життя сьвітоглядне, не диво що... Кн.

Міросозерцáніе = сьвітóгляд. — Се виходить з того поетичного настрою, яким відріжняєть ся його сьвітогляд. Бар. О. Сьвітогляд українського народу. Лев.

Міроѣдъ = мироїд, глитáй.

Мірскóй = 1. сьвітови́й, мирськи́й. — Просьвітив їх розум всякими науками, в житті сьвітовім потрібними. Л. В. — Се ж сьвітова річ. н. пр. — Треба відвертати ся від сьвітових утіх. Бар. О. — **Мірскóй человѣкъ** = миря́нин.

2. громáдський (С. Аф. З. Л.), обчеськи́й (з рос.). — Громадська рада — Богу відрада. н. пр. — Не то що громадського, а й свого діла головою не подужаю. К. Х. — **Мірскáя схóдка** = громада. С. З. — Кличуть у громаду. — Що громаді, те й бабі. н. пр. — **Мірскáя избá** = збóрня. — Зібрало ся людей — повна зборня.

Мірáнинъ, мірáнка = 1. мирáнин, ка.

2. громадя́нин, ка.

Міръ = 1. сьвіт (С. Ж.), сьвіт Бóжий, здр. сьвітóчок. (К. З. о Ю. Р.). — Ой сьвіте ясний, сьвіте прекрасний, як на тобі тяжко жити. н. п. — Ви сьвітло сьвіту. К. Св. П. — Без мови не змогли б люди господарювати над иньшими тварями і ввесь сьвіт обертати на користь собі. Де-що про Св. Б. — Дознаєть ся чоловік з книжки і про сьвіт Божий. Ід.

2. мир, лю́ди. — Люди як мухи, а сьвіт як банька. н. пр. — **Ходи́ть пó міру** = по під віконню ходи́ти, старцювáти. — Пішла по під віконню миркати. Кв. — **Не отъ міра сегó** = не сьогосьві́тній. — Блукали якісь тіні не сьогосьвітні. Лев.

2. громáда. С. Аф. З. — Громада — великий чоловік. н. пр. — Яка громада, така її й рада. н. пр.

Младéнецъ = дити́на, дити́нка що ще не говорить — немовля́тко. С. З. Л. — **Груднóй младéнецъ** = цицьковá дити́на.

Младéнческая = роди́мець (С. З.), перéхід, вимохід, чóрна неміч (у дітей).

Младéнческій = дити́нський, дити́нячий.

Младéнчество = дити́нство, мáльство (С. З.). — Не до його кажучи, просто не діло, а дитинство. Кн. — **Съ младéнчества** — з мáлку, з мáльства. (Д. **Съ малолѣтства**).

Млáдость, младóй = д. **Мóлодость, молодóй.**

Млекопитáющій = молокоссу́щий.

Млекоссѣдъ, рос. Galium verum L. = жóвта, жовтéнька кáшка, медяни́к, медявни́к, батіжки́, бурку́н-зілля, дрібноцьвіт, си́воротень. С. Ан.

Млéчный = молóшний. — **Млéчный путь** = Богів шлях, чумáцька дорóга. — По небу йде нїби широка ясна смуга, то, кажуть люди, чумацька дорога, що, глядячи по нїй, чумаки у Крим ходять. Де-що про Св. Б. — По дорозї саме в рóзсохах (де росходить ся) єсть кринúця — чотири ясні зірки, а від неї — дíвка з відрами — три зірки. Ман.

Млѣть = млїти (С. Л.), у(в)млївáти (С. Ш.), зомлївáти. — Серце млїло, не хотїло сьпівать на чужинї. К. Ш. — Як гляне на мене, так аж умлїває. Лев. — Коли б мати тея знала, вона б з жалю умлївала. н. п.

Мни́мый = гáданий, не пéвний, не правди́вий. — І я, мов шалений, тоді упиваюсь тим гаданим щастям своїм, що думкою бачу, а справдї нїкóли те щастя не буде моїм. Ум.

Мни́тельный = поми́сливий (С. Пар.), неймовíрний, непéвний (в собі); підзóрний (С. З.), завóрливий. С. З.

Мни́ть, ся = д. **Ду́мать, ся 1.**

Мнóго = багáто, багáцько, вéлико (Ос. Зіньк.), иноді — мнóго, не ду́же — чи мáло, багатéнько (С. Ш.), дуже — ду́же багато, си́ла, геть чи мáло, страх, шмат, гурт, тиск, до ли́ха, до кáта, до чóрта, до біса, до хріна, до стобíса, чóртів тиск. — Багато, як трави. н. пр. — І між доброю капустою багато гнилих качанів. н. пр. — Багацько, як жидів коло ятки. н. пр. — Геть чи мало люду полягло од холери. Кн. — Гей Перебийніс просить не много: 700 козаків з собою, рубає мечем голови з плечей, а решту топить водою. н. п. — Є їх у нас до ката. К. З. о Ю. Р. — Страх як багато. С. Л. — У його шмат грошей. — І панства чортів тиск було. Гр. — Жидів на ярмарку до біса. — **Во мнóгомъ** = багáто в чому́. — **Знáетъ мнóгое** = багáто знáє. — **Мнóгимъ кáжется** = багатьóм, багáто дé-кому здаéть ся. — **По мнóгимъ причи́намъ** = з багатьóх причи́н.

Многовлáска, рос. Polytrichum, Aspidium Filix mas Sn. = пáпороть, жінóча пáпороть. С. Ан.

Многовѣтви́стый = ги(і)лля́стий. — Гиллястий дуб.

Многоглагóланіе = велемóвність, великомóвність. Чайч.

Многоглагóливый = великомóвний (Чайч.), велемóвний, розмóвистий, балакýчий, балаклúвий, просторíкуватий (Чайч.). — Така розмовиста, як у неї язик руба не стане, все говорить, наче млин меле. Кн.

Многогрáнный = гранúстий, гранчáстий, углáстий (С. Ш.), грянчáтий (Кн.).

Многогрѣ́шный = вéликогрíшний, великогрíшник, ця, многогрíшний. — Великогрішниця вона була зá молоду, а потім Богови преподобилась. Хар. Чайч.

Многожéнецъ = многожóн.

Многознаменáтельный, м. **значúтельный**, м. **значáщій** = многознáчний, великознáчний.

Многоколѣ́нный, м. **колѣ́нчатый** = колінчастий.

Многокóстый = д. **Костúстый 1.**

Многокрáтный = многорáзний. — Ні до чого мої многоразні напучування. Кн.

Многокрóвный = кровувáтий (Ман.), крівáвистий.

Многолúственный = ря́сний (С. З.), рясполúстий, листáтий. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рясний. н. п. — Дуб рясполистий. Чайч. — Листата липа. Кн.

Многолѣ́тіе = многоліття, довголіття,

Многолѣ́тній = великолітній, довголітній, довговíчний, літний. — Дуби і всякі дерева великолітні. К. Ш.

Многолю́дность = велелю́дність. — Велелюдність Лондона сприяе вистежити запевне причину... Кн.

Многолю́дный, но = велелю́дний, великолю́дний, людни́й, лю́дяний, велелю́дно, лю́дно, мúрно. — На роспуттях велелюдних. К. Ш. — Велелюдні міста, як от Київ, Львів, Адес. Кн. — Великолюдний сьвіт багатий та хороший. Ск. — Людни́й базарь. С. Л. — Балдівка велике село, людне. Кн.

Многонóгъ, многонóжица, ком. Iulus = стонóга. С. З.

Многонóжка, рос. Polypodium L. = пáпороть. С. Ан.

Многóнько = багатéнько, чи мáло, чи малéнько. — Чи маленько таки заправили ви за коня. Кн.

Многообрáзный = розмаїтий.

Многоплóдный = родю́чий (про землю, рослину), плодю́чий (про птицю, животину), хлібодáйний (Гал., про землю), рясний (тільки про овоч). С. Л. — Родюча земля. — Родюча груша. С. Л. — Качки більше плодючі від гусей. — Рясна вишня.

Многоразлúчный = розмаїтий, усякий.

Многорѣ́чіе = д. **Многоглагóланіе.**

Многорѣчúвый = д. **Многоглагóливый.**

Многосемéйность = сімянúстість. — Коли б мині не та моя сімянистість. Лев.

Многосемéйный = сімянúстий (Лев.), семенúстий, великосемéйний, кодловáтий.

Многослóвіе, многослóвный = д. **Многоглагóланіе.**

Многослóжный = многоскладний. — В двоскладних або многоскладних словах на однім складі е нáголос. — Гр. Ог. См. Ст.

Многосóльный = сілкий.

Многосторóнній = многобíчний, гранчáстий, грянчáтий. — Такий грянчатий, що й не скажеш скільки сторін у його. Кн.

Многострýнный = струнúстий.

Многострадáлецъ = великотéрпець.

Многотрýдный = важки́й, трудни́й (С. Ш.).

Многоугóльный = углáстий (С. Ш.), ріжкáтий (Чай.),

Многоуважáемый = високоповáжний, вéльми шанóвний.

Многоучéный = великовчéний. Лев.

Многóхонько = багáто, багáцько (дуже).

Многоцѣ́нный = коштóвний (С. З.), великокоштóвний (Кіев. Ст.).

Многоцвѣ́тный = квітúстий, квітчáстий.

Многочúсленный = числéнний. — Грапиня спорудила своїм числéнним прихильникам обід. Кн.

Мнóжество = багáто, багáцько, сúла, велúка сúла, иноді — мнóжество, тúск, вáлява, тьмá тéмрява. — **Безчúсленное мнóжество** = бéзліч. — Велика сила народу полягло на войні. Кн. — Такого валява риби. Ман. — Тьма темрява жучки було. — Гей не дивуйте, добриї люди, що на Вкраїні повстало, гей за Дашевим під Сорокою множество Ляхів пропало. н. п. — І хлопців чортів тиск було. Кот. (Д. ще під сл. **Мнóго**).

Мнóжить, ся = мнóжити, ся, помножáти, намножáти, ся. — Люди множать ся, а земля не росте, не більшае. Кн.

Мнѣ = мінí. — **Мнѣ всё равнó** = д. під сл. **Весь.** — **Не по мнѣ́** = не по мúслі, не до мúслі, не під мúслі. — Хоч в червонім намисті, вона мині не по мислї. н. п. — Та взяв жінку не під мислї — не хочу з нею жити. н. п.

Мнѣ́ніе = дýмка, гáдка, розумíння, здáння. — Моя гадка така, що тобі не треба туди їхати. С. Л. — В мене думка не така, щоб пішла я за Стецька. Кв. — **По моему́ мнѣнію, я того́ мнѣнія** = на мою ду́мку, моя́ така́ ду́мка, як на ме́не. — На мою думку, зовсім не так треба зробити. — **Мнѣніемъ положи́ть** = ухвали́ти. (Гал.).

Моги́ла = 1. я́ма, гробови́ще, гріб. 2. моги́ла. — Ой робіте труну та широкую, викопайте яму та глибокую, висипте могилу та високую. н. п. — Гробовища у землю глибокі. К. Д. — Тоді було трохи жаль, як на лавці лежав, як до гробу понесли, то всі жалі одійшли. Я до гробу йшла — поплакувала, а від гробу йшла — поскакувала. н. п. Под. — Висипали над козаком високу могилу, посадили у головах червону калину. н. п.

Моги́льница, рос. Vinca = барвінок. С. Ан. — Ой мій хрещатий барвінку не розстилай ся по садочку. н. п. — Зелененький барвіночку стели ся низенько. н. п.

Моги́льный = моги́льний, гробови́й.

Моги́льщикъ = гробоко́п, моги́льник.

Могоры́чъ = д. **Магары́чъ**.

Могота́, могута́ = міць, си́ла. — **Не въ моготу́** = не по си́лі, не під си́лу.

Могу́чій, могу́щественный = міцни́й, си́льний, ду́жий, могу́чий, могу́щий, мо́жний (С. Ж.), могу́тний (С. Л.), велико-мо́жний, поту́жний (С. З. Л.), премо́жний. — Не поможе міцний Боже і воскова сьвічка. н. пр. — Не завидуй могучому, бо той заставляє. К. Ш. — Надія і могутного царя і мене пестить. Кн. — Поскидав потужних з престолів і підняв у гору смирених. К. Св. П. — Тут треба потужніших сил. С. З. — Підхиляю ся під їх монаршую премо́жную волю. К. Ст. — Премо́жний Монархо! Самойлович. С. З.

Могу́щество = си́ла, міць, могу́тність, мо́жність (С. Ж.), можновла́дство (К. Б.). — Він має велику силу. — Велику міць узяла жидова, що усіх панів посіла. С. Л.

Мо́да = мо́да, поведе́нция, поведі́нка. — Сидить чорт та й плаче, що моди панам не настаче. н. пр. — Така вже в нас поведенция.

Моде́ль = зразо́к, взір, мо́дла (Ман.). Зробив зразок, та по йому вже й робив.—

Модели́ровать = моделюва́ти. Ман.

Моди́стка = мо́дниця. — Заказала у модниці. — Вона була в Адесу у модницях, та там і навчила ся шити на панів. — Сестер можна повіддавати в науку до модниць. Кн.

Мо́дница = мо́дниця, модосьві́тка (С. З.). — Ач, яка модниця — усе їй треба, щоб по моді було пошито.

Мо́дничать = мо́дничати, по мо́ді, по мо́дньому одяга́ти ся, жи́ти.

Мо́дный = мо́дний, мо́дешний.

Мо́жется, вживаєть ся тільки у виразах: а) „ху́до мо́жется“ або „не мо́жется“ = не зду́жаєть ся, не добри́ть ся. — Щось мині не добри́ть ся. Хар. Чайч. — б) „Какъ живётся, мо́жется?“ = як ся ма́єте? Чи живі, чи здорові?

Можжеве́ловый, можжеве́льный = ялопце́вий.

Можжеве́льникъ, рос. Iuniperus communis L. = ялове́ць, може́ве́льник. С. А. — Куривсь для духу яловець. Кот.

Мо́жно = мо́жна.

Мо́зглый = гнили́й (про овочі), трухля́вий (про дерево), при́тхлий, ту́хлий (про иньші речі), хи́рий, хи́рлий, слабови́тий і т. д. д. **Болѣзненный** (про чоловіка).

Мозгла́йный = д. **Болѣзненный**; ми́ршавий, плюга́вий.

Мозгля́къ = хирля́к, харля́к (С. Ш.), плоху́та (С. З.), ми́ршавий (К. Х.).

Мозгля́тина = гнилятина, трухлятина.

Мо́згнуть = 1. гни́ти, трухля́віти (про рослину). С. Ш.
2. ча́хнути, марні́ти, хи́ріти (про чоловіка).

Мозгови́къ, мозгови́на, Coenurus cerebralis —, мозгови́к, коловатка. С. Жел.

Мозгово́й = мізковий.

Мозгъ = 1. Cerebrum — мізо́к, мо́зок. С. Л.
2. Medulla ossium = шпік. — Твоя кість, а мій шпік. н. пр.

Мозжечо́къ, Cerebellum = мізо́к.

Мозжи́ть = мізчи́ти (С. З.), мотлоши́ти. — **Го́лову мозжи́тъ** = голова́ тріщи́ть.

Мозо́листый = мозольо́ваний.

Мозо́лить = му́лити, мозо́лити. — І червоні чоботи мулять. н. пр. — **Мозо́лить языко́мъ** = д. під сл. **Вадоръ** (**Городи́ть**).

Мозо́ль = 1. мозо́ля, на́ростень, нагнітка (Бар.), на пъяті — гу́зка. — Не гарні мої руки, ще й з мозолями. Фр.
2. зад, гу́зка (у мавп).

Мозо́льный = мозоле́вий. — **Мозо́льные де́ньги** = кріва́виця.

Мой, моя́, моё = мій, моя́, моє́.

Мо́йка = 1. миття́, (про білизну) — праня́, праття́.
2. мо́йки (де миють вовну). — Заробила на мойках. — Наняла ся на мойки.

Мокла́къ = жмикрут, глитай; скна́ра, скупиндя́, скуперда́, га.

Мóклый = вóхкий, мóкрий.

Мóкнуть = мóкнути.

Мокредúна = трясовúна. С. Ш. — Попали в трясовину, та ледве вибрались відти.

Мóкредь = 1. негóда, сльотá, дощúста, мочлúва годúна. — До милої вроди немае негоди. н. пр. — Не впорались з возовицею, як захопила негода.

2. вóхкість, мóкрість.

Мóкренькій, ко = мокрéнький, ко.

Мóкреть = д. Мóкредь.

Мокрёхонскъ, ко = мокрісінький, ко.

Мокрéцъ = мокрéць (мокрий лишай у коней).

Мокрúца, мокрúчка = 1. ком. Oniscus asellus = стонóга, мокрúця.

2. рос. Stellaria media Smith. = мокрéць, мокрúця. С. Ан.

Мокрúчный = стонóговий, мокрúцевий.

Мокровáтый, то = мокрéнький, ко.

Мокротá = вóхкість, мóкрість.

Мокрóта, мокрóтина = флéгма (С. Ш.), флягма, харкóтина, харкотúння (С. Ш.), хрякa, частіше — хрякu (Ніс.), харканúна (С. Ш.), харковúна, мокротúння. — Як виплюне мокротиння, так воно пополам з кровъю. Кп. — Обхаркав усю долівку харкотинням.

Мокрóтистый, мокрóтный = мокротúнний, харкотúнний. — **Мокрóтный человѣкъ** = харкáтий, харкáч, ка. С. Ш.

Мóкрый = мóкрий.

Мокрѣть = мокрíти.

Молвá = помóвка (С. Л.), поголóс, поголóска (С. Л.), слáва, поговíр (С. З.), поговíрка; чýтка, балáчка (Эв.), говíрка, почýтка. — **Дурнáя молвá** = поговíр, слáва, помóвка. — Про вовка помовка, а Москаль кобилу вкрав. н. пр. — Десь великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр. — І повернув ся Ісус в Галилею і розійшов ся поголос про його по всій околиці. К. Св. II. — Над моєю хатиною темна хмара стала, а на мене молодую поговір та слава. н. п. — Полюбила Петруся, поговору бою ся. н. п. — Ой не піде дрібен дощик без тучі без грому, ой не піде дівка заміж та без поговору. н. п. — Від людського поговору не запнеш ся полоною. н. пр. — Та вже так слава по всім сьвіті стала, що дівчина козачепька серденьком назвала. н. п. — Давно вже про се говірка йде та й досі щось не має. — Була слава, були поговори та на тую дівчиноньку, що чорнії брови. н. п.

Молдáвія = Молдáвщина (С. Л.), Мультянщина, Мультянська землá. С. З.

Мóлвить = мóвити, казáти. — Не мов мені ні словечка — нехай буде гречка. н. п.

Молéбенъ, молéбствіе = молéбень.

Молéбствовать = молéбень прáвити. — Що дня молебні править, у ставники сьвічки великі ставить. К. Ш.

Молéльня = божнúця, богомíльниця; каплúця, (у жидів) — шкóла.

Молéльщикъ, ца = молéць і д. Богомóлецъ, лица. — Який салдат, така і битва, який молець, така й молитва. Ск.

Молéніе = молíння, благáння.

Молúтва = 1. д. Молéніе. 2. молúтва. — **Давáть молúтву** = молитвувáти. — **Брать молúтву** = молитвувáти ся. (Обидва про породіллю). — **Учúть молúтвѣ** (дітей) — молúти. — Почала молити дітей.

Молúтвенникъ = молитóвник. С. Л. — І зібрав усю громаду, з нею розпростив ся, взяв з собою молитовник, в пущу віддалив ся. Руд.

Молúтвенный = молитóвний.

Молитослóвъ = д. Молúтвенникъ.

Молúть = молúти, благáти. — У гору руки здіймали, Господа милосердного благали. н. д. — А я так мало, не багато благав у Бога — тільки хату. К. Ш. — Та поїдеш до столиці благати царицю, а чи не дасть тії землі, а що від границі. н. п. — І радий я і веселий і Бога благаю, що не приспав моїх діток в далекому краю. К. Ш. — А я стою та аж очима благаю, щоб змилувались. Фр. — Одній все сонця треба, а та дощу благає з неба. Зіньк. — Очима і стріляє і благає. н. пр.

Молúться = молúти ся.

Мóлка = помíл. — Цей млин і на поміл добрий.

Мóлкнуть = мовчáти.

Мóлкомъ = мóвчки, мовчакá. — Ви тільки мовчки йдіть до дому та лягайте. С. Х. — Ні в голос, ні мовчки. н. пр. — Твои попові ксьондзи на со духи в церкві, нехай лежать там мовчака в сирій землі мертві. Гул. Ар.

Мóлнія = блúскавка (С. Аф. З. Л. Ш.), блискавúця (С. Ш.), лúскавка, лискавúця, (з громом) — гріммúця. — Ой з за гори хмара виступає, до Чигрина громом вигрімляє, на Україну блискавкою блискає. н. д. — Шваркнула блискавка — грім грюкнув і загув, із хмар, мов з лотоків, водою зашуміло. Гр. — Сказав Юпитер і шпурнув на їх блискавку з неба. Дум. — Як блискавка все разом осьвітила. К. К. — Блискавиця так і поре чорну хмару, аж страшно дивить ся. Галуз. — Блиснула грімниця із чорної хмари. К. Д.

Молодáя = молодá.

Молодёжникъ = молодни́к (молодий ліс). — Молоднику не можна рубати.

Молодёжь = мо́лодіж, мо́лодь (С. З. Л.), молодне́ча (С. Л.), молодя́та (С. З.), че́лядь (сільська. С. З.). — Молодіж гуляе, а старі думно сидять. Кн. — Старі повічали: нехай, кажуть, люблять ся молодята. М. В. — Сопілонька грае, вся челядь гуляе, а мене мати лае — гулять не пускае. н. п.

Моло́денькій = молоде́нький.

Молодёхонёкъ = молоде́сенький, молодї́сенький.

Молоде́цкій, ко = молоде́цький, ко, юна́цький, коза́цький, хва́тський, ко, по коза́цьки, по коза́цькому, по молоде́чи. — Гей, як крикнув царь турецький та на свої слуги молодецькі. н. п. — Та й хватська ж то була колись козацькая мати. (Україна). Гул. Ар. — Як все дїло покінчаем, по козацьки погуляем. н. п. — Та по молодечи, а не по черцечи будеш Богови молитись. К. Ш.

Молоде́цъ = молоде́ць, юна́к, коза́к, ле́гінь.

Молоде́чество = молоде́цтво, юна́цтво (С. З.). — Покиньте се дурне юнацтво, панове виборне боярство. Кот.

Молоде́чествовать = молодцюва́ти (С. Л.) козакува́ти.

Молодизна́ = шум на молодо́му пиві.

Молоди́ло = рос. Sedum Telephium L. — за́яча трава, за́яча капу́ста, роса́да, гаду́н (укр.), ма́сляне зілля (гал.). S. acre L. — бурячки́, гіне́ць, росхо́дник, очі́ток, очі́тки, мо́лодень, чи́стик. С. Ан.

Молоди́ть, ся = молоди́ти, ся, підмоло́жувати, ся, відмоло́жувати, ся. — Старому не молодити ся, лисини собі не засієш. Кн. — „Ох!“ каже, а потім нїби згадала, що треба молодить ся, та: „чи пак гоц“! Номис.

Молоди́ца, моло́дка = молоди́ця, здр. молоди́чка, ласк. — молоди́ченька. — Чи є в сьвітї молодиця, як та Гандзя білолиця? н. п. — Гандзя рибка, Гандзя птичка, Гандзя цяця молодичка. н. п. — Молодицї, молодиченьки, які у вас гарні чоловіченьки! н. п.

Молоди́цынъ, моло́дкинъ = молоди́цин. — Капосні дїти затягли молодицину свиту. Чайч.

Молодова́тый = молоде́нький.

Молодо́й = молоди́й. — Молодого кров гріє. н. пр. — Молода брага хмельна. н. пр. — **Молоды́е го́ды** = молодо́щі. — **Въ молоды́е го́ды** = віку молодо́го, за молодо́щів, за мо́лоду. — Чие серце стрепенеть ця од слова живого, що сьпівав я, віщував я віку молодого? К. Д. — **Молодо́й мѣ́сяцъ** = молоди́к. — **Молодо́е поколѣ́ніе** = д. Молодёжь. — **Молода́я по́росль, молодо́й садъ, лѣсъ** = молодни́к. — Молодник не можна рубати. — **Молодо́й человѣ́къ** = молоди́к, молода́н; па́рубок. С. З. — Турчин вибирав дань молодиками і дївками. Л. В.

Мо́лодость = мо́лодість. — Молодість — буйність, а старість — не радість. н. пр. — Молодосте, молодосте, єдиная сило! Порадь мене, як зрівняти нерівнее дїло. н. п. (М. В.).

Молоду́ха, моло́душка = д. Молоди́ца.

Молодцова́тый, то = молоде́цький, по молоде́цьки, бадьо́рний, но, бадьори́стий (С. Аф. З. Ш.), жва́вий, во. — Борода йому снїгом взяла ся, а як по молодецьки похожае. Кн.

Моло́дчикъ, молодчи́на = д. Молоде́цъ (здр. і ласк.).

Молодѣ́ть = молодї́ти. — Пишаеть ся калиновька, явор молодїе. К. Ш. — До віку вічного слава Хмельницького молодїтиме. С. З.

Молода́къ = молодни́к. — Сїм сот волів в оборі, молоднику — без лїку. н. п.

Моложа́вѣть = молоднї́ти.

Моло́ки = молочко́ (у риб).

Молоко́ = молоко́, здр. молочко́, дїт. мо́ня, першого здою після родів, Colastrum — моло́зиво (С. З.), с під сиру — сиро́ватка (С. З.). — **Же́нское молоко́** = по́корм. — **Кипячёное, топлёное молоко́** = пря́жене молоко́. — **Молоко́ птицъ**, Сега = воскови́ця. Вол. — **Парно́е м.** = сиродій, сьвіже молоко́, с під коро́ви. — А я, мамо, нові хочу! Чайч. — Густе, як молозиво. — Нїколи не пъю пряженого молока, а тільки таке, що с під корови.

Молокосо́съ = бла́зень, блазню́к (С. Аф. Ш.), блазня́, лайливо — шмарка́ч. — Де тобі блазневи люльку курити? С. Ш. — Чи не сором такому блазневи горілку пити? С. Ш. — Блазень такий, ще й цьвірінькае. Ніс. — Де йому косить, він ще блазень. С. Аф. — Ще й він, шмаркач, туди шиеть ця. Чайч.

Молотби́тъ = моло́тник, молотї́льник.

Молоти́ло = біи́к, здр. біячо́к, поб. біячи́ще, біячи́сько (Под. С. Ш.), бич, здр. би́чик, поб. бичи́ще. С. Аф. Ш. — Одірвав ся біяк від ціпа.

Молоти́льня = 1. молота́рня, тік, де молотять кіньми — гарма́н. Херс.

2. молоти́лка (машина).

Молоти́льщикъ = моло́тник, молотї́льник, на гармані — гарма́нець. — Треба молотників наняти. — А вже ж ви родичі: дідового сусіда молотники. н. пр.

Молоти́ть, ся = **молоти́ти, ся**, вдруге, відгорнувши солому — **колосува́ти** (Сп.), кіньми — **гарманува́ти, гарма́нити, ся**. Херс.

Молотови́ще = **молотови́ще**, **де́ржално** (молота).

Молотово́й = **молотови́й, молотко́вий**.

Мо́лотъ, молото́къ = **мо́лот, молото́к, молото́чок**, ковальський — **бія́к**, не дуже великий — **однору́к**, на заводах — **шля́га, вершля́г**, деревляний — **кия́нка**, з довгим кінцем — **носа́ль**, клепати косу — **клепа́ло, клеве́ць** (Мал.), набивати жорна — **оска́рд, оска́рда** (С. Пав.), палиця з молотком — **ке́леп** (С. З.). — А зверху майстер садить по заклїпці вершлягом і виробляє оцей капелюшок. Пісоч. — Келепом по ребрах затинає. н. д.

Моло́ть, ся = 1. **моло́ти, ся**, на питлю — **питлюва́ти**, покінчати — **обмоло́ти ся**. — Мельник меле, шеретує. н. п.

2. **моло́ти, верзти́** і д. **Вздоръ городи́ть**.

Молотьба́ = 1. **молотьба́**. — Настає молотьба, а нема кому молотити.

2. **молоті́ння, моло́чення**, кіньми — **гармансува́ння**. — **Оконча́ніе молотьбы** = **обмоло́т**. — **Око́нчить молотьбу́** = **обмолоти́ти ся, обгарма́нити ся**. — Зародив Бог хлїба — і досї люди не обгарманили ся. Чайч.

Моло́тье = д. **Мо́лка**.

Молоча́й = рос. а) Chelidonium majus L. = **глекопа́р, глечкопа́р, гладу́(и́)шник, росто́паш, сїре зїлля, чистоті́л, старовина́, староду́б, прозо́рник**, б) Euphorbia Esula L. = **молоча́й, молоча́к**, в) Sonchus arvensis L. = **гірча́к, молоча́к, молоча́й, чо́ртове зїлля, о́сот**, S. oleraceus L = **молоча́к, каки́ш, суса́й**. С. Ан.

Молоча́йникъ, рос. Tragopogon Tourn. = **козе́лець, козе́льцї, козе́льки** і д. **Молоча́й** в.

Молоче́ніе = д. **Молотьба́** 2.

Молочко́ = д. **Молоко́** (здр.).

Моло́чникъ = 1. **моло́шник** (посудина на молоко, ласий до молока і той, що продає молоко).

2. **молошня́к, ссу́н, сосуне́ць** (про телят, лоша і т. д., що годують ся молоком)

3. рос. Tragopogon pratensis L. = **козе́лець, козе́льцї, козе́лки**. С. Ан.

Моло́чница = 1. **моло́шниця** (жінка, що продає молоко).

2. мед. Aphtae — **плїснявка** (у дїтей).

Моло́чный = **моло́шний**. — Молошна каша (зварена з молоком). — Молошне поросї (що годують ся молоком). — **М. лихора́дка** = **моло́шниця** (у жінок незабаром після родів). — **Моло́чное** = **моло́шне, молочи́на**. — Я дуже люблю молошне (про страву). — Дали нам молочини їсти. Хар. — **Моло́чные зу́бы** = **моло́шні зу́би**. — **М. проду́кты** = **на́біл, ді́йво**.

Моло́чня = **моло́шня** (де продають молоко).

Моло́шникъ і т. д. = д. **Моло́чникъ** і т. д.

Мо́лча, молчали́во = **мо́вчки, мовчко́м, мовчака́, мовчана́**. — Ні в голос, ні мовчки. К. Ш. — Хиріє собі мовчки, а далї взяв та і вмер мовчки. К. Х. — Мовчком увесь вік ізжило. К. Х. — Ткни попови коповика на со духи в церкві, нехай лежать там мовчака́ в сирій землї мертві. Гул. Ар. — Сидить вона мовчана́ собі, наче її і в хатї немає. Кн.

Молчали́вость = **мовчазли́вість**.

Молчали́вый = **мовча́зний** (С. З. Л.), **мовчазли́вий** (С. Л.), **мовчу́щий** (С. Пар.), **мовча́(у́)н** (С. Л.), **німова́тий, мамотли́вий, ма́мот**. — Вона стала мовчазна. С. З. — Де далї похмурїший та мовчазливїший він робив ся. Чайч. — Любив сусід таких, як сам: веселих і сьміливих і страх не любив пічкурів і мовчунів. Лев. — Ось ну-бо — годї мовчаном сидїти — озвись. Кн.

Молча́льникъ, ца = **мовча́н, мовчу́н, ка** (що дали обітницю мовчати).

Молча́ніе = **мовча́ння, мовча́нка, мовчо́к** (С. З.). — Мовчанка не пушить, головоньки не сушить. н. пр. — Мовчок! розбив батько горщок. н. пр.

Молча́нка = **мовча́н** (гра). — Давайте гратись у мовчана!

Молча́нъ = **мовча́н** (охотницька собака, що трапивши на слїд, не подає голосу).

Молча́ть = **мовча́ти, німува́ти**. (С. З.). — Мовчи та диш. н. пр. — Аж подумати гірко, як ота людина гарна зникла німуючи з посеред миру Божого. К. Х. — **Молчи́, те!** = **мовчи́, мовчі́ть, е, ци́ть, те, вась!** — Мовчи, глуха — менше гріха. н. пр. — Цитьте, бо я й думку вашу знаю, як ви змовляєтесь. н. к. — Ой цитьте та мовчіте, та нікому не кажіте, цитьте! н. п. — Цитьте вітри, цитьте буйні! в лузї не гудїте! Моє горе лягло спати, так не розбудїте! Мет.

Молчко́мъ = **мо́вчки, ни́шком, ти́шко́м** (С. Ш.), **ти́шком-ни́шком, тихе́нько**. (С. Ш.). — Він нишком вийшов з хати.

Молчу́нъ, нья = **мовча́(у́)н** і д. **Молчали́вый**.

Молъ = **мов, мовля́в**. С. З. Л. — Скажи, мов, що не треба. — Нехай, мовляв, сам скоштує. С. Л.

Моль, ком. Tinea = **міль**, др. відм. — **Мо́-**

ля, мільга́. — Кожний мае свого моли, що його гризе. н. пр. — Міль моля гризе, коли нема що. н. пр. — Мільга мільгу їсть, а мільги й чорт не зъїсть. н. пр. — **М. шу́бная**, Tinea pellionella = вовняна міль. — Ця біленька або жовтенька катип міль взивавть ся вовняною, бо шкодить більше хутру та вовні. Степ. — **М. вощи́нная** = мотили́ця, метени́ця. — Метениця — сіренький метелик, залітае крізь вічко у вулика. Степ.

Мольба́ = молі́тва, блага́ння. С. Л. Ш. — О, зглянь ся на мене, вислухай мої благання. Г. Бар.

Молю́скъ = мъяку́н. С. Жел. — **Молю́скъ рѣчно́й**, Anadanta і Unio = ско́йка. н. о. Др.

Моме́нтъ = д. **Мгнове́ніе**, **Мигъ**.

Мона́рхъ = мона́рха, царь, цїсарь (гал.). (Д. **Госуда́рь**).

Мона́ршій = мона́рховий, царський, цїса́ревий.

Монасты́рь = манасти́рь, намасти́рь (С. З. Л.), католицький — кля́штор. С. Л.

Мона́хиня = черни́ця, здр. черни́чка, черни́ченька, з рос. — мана́шка. — Не пускае мене мати та на вечерниці, вона хоче та віддати мене у черниці. н. п. — У черницях усї сестри, а хліб нарізно. н. пр. — Були і сьвітські і черниці, були дївки і молодиці. Кот. — Одна пішла в осїнь заміж, а друга в мъясниці, а третяя чорнявая пішла у черниці. К. Ш. — Пішов милий у Крим по сіль, а милая у черниченьки. н. п. — **Мона́хиней сдѣлаться** = вчерни́ти. — Не поволї я вчернила, не думала постригати ся. н. п. — **Мона́хиней быть** = черни́чити, у черни́цях бути.

Мона́хъ = черне́ць, 2 від. — черця́, ченця́, мн. — ченці́, здр. че́нчик, з рос. — мана́х. — Чорт не плаче, коли чернець скаче. н. пр. — По келиї старий чернець ходить. К. Ш. — Чорна душа, мов у ченця ряса. н. пр. — Кому що, а ченцеві молитва. н. пр. — Як рибі без води, так черницю без манастиря. н. пр. — Кортить ченцю в келїї, та ігумен не спить. н. пр. — В ченцї треба нести не рясу та клобук, а серце й дух. н. пр.

Мона́шекъ = мана́шка (сьвічка кадильна).

Мона́шенка = д. **Мона́хиня**.

Мона́шескій = черне́чий, черне́цький. — Чернеча злоба до гроба. н. пр. — Надїв на себе рясу чернечу. н. к.

Мона́шество = черне́цтво. С. З. — Завъяла квітка, вмерла біболашна, в чернецстві сором свій дївоцький скрившн. К. Б.

Мона́шествовать = черне́чити, ченцюва́ти.

Моне́та = моне́та. — Давай гроші монетою, а не бумашками. Кн. — **Зво́нкая м.** = д. під сл. **Зво́нкій**. — **Золота́я м.** = в Росиї: **имперіалъ** (10 р. 30 к.) і **полуимперіалъ** (5 р. 15. к.) — червінець, дука́т (С. З.), дука́ч (С. Аф.). — Червінців я торбиночку знайшла, та се й до тебе принесла. Б. Г. — **Мѣлкая м.** = д. під сл. **Мѣлкій**. — **Мѣдная м.** = міда́к, мідяки́. — Давши мідяка трудового. К. Х. — Стародавні в Українї: гарі́ль (сама дрібна), ше́ляг (4 гаріля, або копійка). — Теперішні російські: **грошъ** — д. це слово, **копе́йка** — д. це слово, **2 коп.** = сьома́к або семи́шник (2 к. на серебро або 7 к. на асигнациї), **пята́къ** = пъята́к (стара $1\frac{1}{2}$ к. або 5 к. на асигнациї і нова 5 к. с.), **3 коп.** = гри́вня або шоста́к (3 коп. або 6 шагів). — Я два шаги, два шаги пропила, за копійку дудника напняла. н. п. — **Серебряная м.** = срі́бна, срібня́к, срібняки. — В Росиї: **пятачёкъ** = пъятачо́к (5 к.), **гри́венникъ** — д. це слово, **пятиалтынный**, **пятна́дцатикопе́ечникъ** = злот, злоти́й (15 к.), **двугри́венный** = д. **двадцатикопе́ечникъ**, **четверта́къ** = півко́пи або четверта́к (25 к.), **полти́нникъ** = копа́ (С. З.), копови́к, півкарбо́ванця, (50 к.), **75 к.** = трьохрубле́вий (Лїв.), пятизло́тник (Прав.), **рубль**, **цѣлко́вый** = карбо́ванець. С. З. — За Тетяну копу дав, бо Тетяну сподобав, за Марусю пъятака, бо Маруся не така. н. п. — Я не прошу у вас нї по шагу, нї по пъятаку, а давайте мінї в руки по пъятаку. І. в. Ск. — Сьвяті отцї — карбованцї. н. пр.

Моне́тный = моне́тний. — **М. дворъ** = монета́рня. С. Жел.

Моне́тчикъ = моне́тник. С. Пар.

Мони́сто = нами́сто (С. З. Л.), одна зернина — намисти́на, здр. — нами́стечко, з коралів — кора́лї, до́бре нами́сто, одна зернина — кора́лина (Д. під сл. **Коральки́**), з коралевих обрізків — сі́чка, скляне — бузко́ве нами́сто, пацьо́рки, з дрібного бісеру — селя́нки (певне від слова селяти, всєляти = низати). — Коли б мінї, мамо, намисто, то пішла б я, мамо, на місто. К. Ш. — Дїд її взяв і намистечко забрав. К. З. о Ю. Р. — Повна шия доброго намиста.

Моното́нный, **но** = одноголо́сний, но (С. Пар.), одни́м го́лосом, одноманї́тний, но. — Читае все одним голосом, аж нудно.

Монумента́льный = віко́помний. С. З.

Монуме́нтъ = **монуме́нт, па́мятник, по́мник, надгро́бок.** (С. Пар.).

Мопсъ, мо́псикъ, Canis fricator = **му́цик.** С. З. Ж. — У неї був біленький муцик, її він завжди забавляв, не дуже простий — родом муцик. Кот. — Як муцик, бубличком задравши хвіст, біжить та гавкае на мир що сили. Гр.

Морга́ніе = **мо́ргання, лу́пання, клі́пання.**

Морга́ть, моргну́ть = **морга́ти -ну́ти, мру́жити, лу́пати -ну́ти, клі́пати.** С. З. — Козаченько грае, бровами моргае. н. п. — Ой здаеть ся, що не плачу, оченьками мружу. н. п. — Не вспієм двічі очима лупнути. С. З.

Моргослё́пый = **кисло́окий** (С. З.), **підслі́поватий.**

Мо́рготь = **смо́рід.** — Такий сморід, що дух забивае.

Моргу́нъ, нья = **моргу́н, ха.**

Мо́рда = (про зьвірів) — **мо́рда**, здр. **мо́рдочка**, (про де-яких, на пр. свиней) — **пи́сок**, (про чоловіка) — **пи́ка** (С. З. Л.) поб. **пицю́ра**, здр. **пи́чка, пи́сок** (С. З.), **марми́за, марму́за, ми́дзя.** — Лисичка виткнула мордочку. п. к. — З свинячим писком та в пшеничне тісто. н. пр. — Знати й по писку, що добрих свиней плоду. н. пр. — Мов та тварюка, що глянуть не може ніколи на небо, та у багні цілий вік риєть ся писком своїм. Ск. Сам. — Ухватила добродійка копистку та вдарила добродія по писку. н. п. — Пика, як у комлика. н. пр. — Зеркало показує пику, якої само не бачить. н. пр. — Ударив його по мармизі, аж юшкою вмив ся.

Морда́стый = (про животину) — **морда́тий**, (про людей) — **пика́тий, писка́тий.** — Мов кабани годовані, пикаті, пузаті. К. Ш.

Морда́шка = 1. **соба́ка морда́та.**
2. **пи́чка, пицю́рка.**

Мо́рдишка, мо́рдочка = д. **Морда́шка** 2.

Морепла́ваніе = **морепла́вство.** С. Пар.

Морепла́ватель = **морепла́вець.** С. Пар.

Морехо́дство = д. **Морепла́ваніе.**

Моржо́вка, рос. Cucumis Melo L. = **зимі́вка, дубі́вка** (диня).

Моржъ, зоол. Trichecus rosmarus = **морж, морський кінь.**

Мори́ть = **губи́ти, виво́дити, переводи́ти, мори́ти, вигубля́ти.** — Галуном добре виводити блощиці.

Морко́вина, морко́вникъ = **моркови́ння.**

Морко́вный = **морквя́ний** (С. З.), **морковъя́ний.** — Ой був лишок морковъяний, а кінь буряковий, а шапочка з лободи, жупан лопуховий. н. п.

Морко́вь, рос. Daucus L. = **мо́рква**, D. Carota L. = **мо́рква, морко́вник, ди́ка мо́рква.** С. Ан.

Морко́тный, но = **журни́й, сумни́й, нудни́й, прі́крий; мло́сний, мо́торошний, жу́рно, су́мно** і т. д.

Моро́вой = **морови́й.** — **Моровóе повѣтріе, моровáя язва** = **морови́ця** (С. З.), **морове́ пові́тря, при́мерки, про́морок.** С. З. — То лікарі товар курили і моровицю заморили. Мет. — Того ж року примерки великі були в Корсуні. Л. С. — Курею моровицю заморили. С. З.

Моро́женое = **моро́жене.**

Моро́зить = **моро́зити.** — **Моро́зить** = **моро́зить, бере́ моро́з, бере́ть ся моро́з.** (Чайч.).

Моро́зиться = **моро́зити ся, ме́рзнути.**

Моро́зка = **грома́к** С. З. (з кізяку або глини, обливаеть ся водою, для спускання з гори). — Або громак або санчата таскаем. Бодянський.

Моро́зный, но = **моро́зяний, зі́мний, но.** — На дворі морозяно. — Ой як мінї з вечера виходить, зімная роса ніженьки морозить. н. п.

Моро́зъ = **моро́з**, маленький — **моро́зець**, великий — **морозя́ка**, без снігу — **голо́морозь.** — **У́треннія моро́зы** (перед зімою). — **заморозки** (С. З.), **при́морозки.** — Мороз, аж скалки скачуть. — Мороз такий, що аж шкварчить. н. пр. — Морозяка здоровенний. — В осени, в заморозки. Л. В.

Мороси́ть = **мря́чити, імжити.** (С. З.). — Осінній дощик мрячив, наче з сита сіяв. Кн. — Дощик мрячить. Чайч.

Моро́чить = **моро́чити.** — Він тільки людей морочить.

Моро́шка, рос. Rubus Chamaemorus L., що росте в північній Росії.

Морско́й = **морськи́й, моряни́й.** — **М. кисе́ль** = д. **Меду́за.** — **М. соба́ка** = д. **Аку́ла.** — **М. соро́ка** = д. **Криво́къ.**

Морсъ = **сік з я́гід або о́вощу.**

Морти́ра = **гаківни́ця** (С. З.), **мущи́р** (С. З. Л.), **мозди́р.** — Як понесуть товариша в новую сьвітлицю, загомонять самопали, гукнуть гаківниці. К. Ш. — З мущира гатили. С. З.

Морщи́на = **мо́ршка, змо́ршка, моршо́к, мо́рщка, змо́рщка, бри́жжа**, частіше мн. **бри́жжі** (С. Аф. Ш.), в одежі — **змо́рщки, бри́жжі, збо́ри.** — Лице худе, порите зморшками. О. Мир. — Бач пику зморщками, мов лемішем з'орало. Гул. Ар. — Легенький і тоненький моршок між бровами. Лев. — На виду у неї чимало брижжів.

Морщи́нистый = **змо́рщений, помо́рще-**

ний (С. Пар.), брижжáтий (С Аф.), брижнáстий, про овочі — мóрхлий, про одежу — помóрщений, брижжáтий, бóристий.

Морщи́нный = моршкови́й, змóршковий.

Морщиновáтый = зморшковáтий, побрижжений.

Мóрщить, ся = мóрщити, ся, змóрщувати, ся, про овочі — мóрхнути. — **М. лобъ** = сýпити ся. С. Л.

Моръ = мор, морови́ця, помóрря, пóшесть, вмерáчка (Мац.) і д. під сл. **Морово́й** — **М. пове́тріе.**

Мори́къ = моря́к.

Москоти́льный = корі́нний. С. Жел. Пар. — **М. товáръ** = корі́нний товáр.

Мóскоть = корі́ння, фáрби, сілі́тра, куперва́с, нáфта і всякі химичні рéчі, що вживáють ся в ремествáх то-що.

Мосóлъ = маслáк. С. З. — Гриземо ся за маслак смердячий. К. Ш.

Мóстикъ = місто́к, місточок, для переходу — похі́дня, клáдка. — Там і містка немає, а есть тільки кладка. Кр.

Мости́льщикъ = мостни́к (С. Пар.), що мостить камінем — брукáрь. С. Жел.

Мости́ть, ся = 1. мости́ти, дошками — стели́ти, камінем — брукувáти (С. Л.), буркувáти (С. Ш.), тáрасом — тарасувáти (С. Ш.), греблю — гати́ти, рештóвання — рештувáти, ся, гніздо — кýблити ся. — Курка кублить ся, а друга витопче. С. З.

2. мости́ти ся, наче в гнізді — кýблити ся, кукóблити ся. — Стара на возі кукоблить ся, неначе курка. С. З.

Мостки́ = 1. клáдка, клáдки (для переходу через річку, рівчак або що і на річці для прання білизни). — Ой у полі річка, через річку кладка. н. п. — Пішла на кладки сорочки прати.

2. ре и штóвання. С. З. — Вивели стіни до верху, а риштовання й обвалилось.

Мостовáя = пóміст, камьяна — брук (С. Л.), бурк (С. Ш.), брукóвка, буркóвка Кр.

Мостови́на = мости́на (С. З. Л.), мостови́на, стéлина.

Мостово́е, мостовщи́на = мостовé. — Мостового по пів золотого. н. д.

Мостово́й = мостови́й.

Мостовщи́къ = мостови́й.

Мосто́къ, мосто́чекъ = д. **Мо́стикъ.**

Мостолы́га = д. **Мосо́лъ.**

Мостъ = міст, дошка в мосту — мостина, містини́ця. — **Кáменный мостъ** = муро́ваний міст. — **Пловýчій м.** = живи́й міст.

Мо́ська = д. **Мопсъ.**

Мо́ськинъ = мýциковий.

Мотáльница = мотови́ло. С. З. — Ти б шила, ти б пряла любо та мило, я б мотав пряженьку на мотовило. н. п. — Накупив веретен, нема мотовила. н. п.

Мотáльщикъ, ца = мотáч, ка (С. Пар.), мотáльник, ця, в жарт — ниткоплýт. — Ой ти ткач ниткоплут, а я бондарівна — я тобі не рівня. н. п.

Мотáніе = 1. кивáння, коливáння, хитáння.

2. мотáння, сотáння.

2. мотáння, мантáчення, три́нкання (С. Ш.), гайнувáння і т. д. д. **Мотáть.**

Мотáть = 1. кивáти, коливáти, хитáти (С. З.), тіліпáти (С. Ш.). — Хитає головою. — Сидить дід над водою, коливає бородою. (п. з. — очерет). — **Мотáющій головóю** = ки́ва, кивýн.

2. мотáти, сотáти (нитки).

3. мотáти (С. Л.), мантáчити (С. Л.), гайнувáти (С. Л.), ци́ндрити (С. З. Л.), переводи́ти (С. З. Л.), три́нькати (С. Ш.), шахрувáти (С. З.), марнотрáвити (С. З.). — Хто тобі звелів гайнувати батьківщину? К. Б. — Почав переводити худобу. — Пив, гуляв і шахрував гроші. Кот.

Мотáться = 1. коливáти ся, хитáти ся, теліпáти ся, тіліпáти ся (С. Ш.). — А китиці то сюди то туди тіліпають ся. Кв.

2. вéштати ся, тиня́ти ся, блукáти. — А так собі — тиняю ся по сьвіту. Кот.

3. мотáти ся, сотáти ся.

Мотови́ло = д. **Мотáльница.**

Мото́вка = мотя́га, мотя́жка, ци́ндря, марнотрáвиця (С. Пар.). — Вона у мене бережлива, не мотяжка. Кп.

Мотовско́й = марнотрáвний; ростратний.

Мотовство́ = три́нькання (С. Ш.), гайнувáння, марнотрáвство.

Мотовя́зокъ, мотовя́зъ = мотýзка, мотузóк (С. З.), здр. мотýзочка. — Пошукай мотузки́ — завъязати. — Візьми мотузку та завъяжи гарненько.

Мотоди́лъ = д. **Молоди́ло.**

Мото́къ = мíток, мíтка (С. З.), $^1/_2$ — пів-міток (С. З.), частина в три нитки — чи́сниця, в 10 чисниць — пáсмо або пові́смо, в 20 пасом — пів-міток (Ніс.), пряжа знята з мотовила — тáлька. — Пряжа біла і крашена, в мітках і клубками. Макар.

— Ой насуче ниток, що буде з півміток. Гух. Ар. — Півмітка допрядала. С. З. — Я за вечер і за досьвіток напряду 12 тальок. н. к. С. Ш.

Мотóря = д. **Вьюшка** 2.

Мотýшка = 1. витýшка, витéлка.

2. цівка (С. З.), мітни́ця. — Купила мітницю ниток.

Мотъ = 1. д. **Мотóкъ.**

2. мот (С. З. Л.), частіше — моти́га, мотáга (С. З. Л.), моталúга (Чайч.), три́нькало (С. Ш.), марнотрáвець (С. З.), переводчи́к. — Вийшов такий пьяниця, такий мотига, що й не доведи Господи. н. с.

Моты́ка = копани́ця (С. З. Л. Пав.), иноді — моти́ка, д. ще **Застýпъ** і **Кирка́.** — Замірнеть ця мотикою проти сонця. н. пр.

Мотылёкъ, мотылёчекъ = метéлик, метéличок. — Жвавий, як метелик. н. пр. — З гусениці метелик став хороший, золотий, аж сяв. Б. Б. — Всі метелики вживають тільки рідку їжу, найпаче — солодкий квітовий сік. Степ.

Моты́ль = 1. мотиль, здр. метéлик. — Швидкий, як мотиль. н. пр.

2. шатýн, вітряни́ця (в парових машинах).

Мотылькóвый = метéликовий.

Мóха, ком. Thrips = мóшка.

Мохна́ = ми́чка, кýдла.

Мохнáтый = волохáтий (С. Аф. З. Л.), кудлáтий (С. З. Л.), кострубáтий. — Голуб волохатий. — Ходить туркот волохатий. С. Ш.

Мохнатѣть = волохáтіти, кудлáтіти.

Мохноногій = д. **Мохнáтый.**

Моховóй = мохови́й.

Мохóръ, мн. мохры́ = 1. торóчка (С. Пар.), торочки́ (С. Ш.), пацьóрка, пацьóрки.

2. зубці по краях на квіткових листóчках.

Мохрóвый = пóвний (про квітки). — Повний мак.

Мохровѣть = повніти, повнішати (про квітки).

Мохрáкъ = нехлю́я, нечупáра. С. Л.

Мохъ, 2 відм. мха́ = 1. рос. Muscus sphagnum — мох, 2 відм. мóха. С. З. — Багато моху наросло на дереві. — Обросло мохом.

2. пух, пушóк (на тілі). — На череві самий пушок.

3. мочáр, мочарі́. — Кругом болотá та мочарі непрохідні.

Моча́, Urina = сеч (С. Жел.), моч (С. Жел. Пар.), сця́ка, сця́ки, сцякли́на, сцикли́ни, си́ки, сиклини (С. Жел.). — Сеч у коня не йде — треба до коновала. Кн. — Казала не їж на ніч багато кавуна, він сечу жене, а тепер уся постіль в сциклинах. Кн. — Казав лікарь — принести до його сцяків роздивить ся. Кн.

Мочáгъ, мочажи́на = мочáр, мочарі́, мокрáч (Лев.).

Мочáлина = ли́ко, ли́чко. — Не зобута, не зодягнена, тільки личком підперезана. н. п.

Мочáлка = 1. д. **Мочáлина.**

2. ві́хоть, здр. ві́хтик (С. Аф. З.), ми́йка. — Візьми теплої води та віхоть, та змий гарненько.

Мочáло = ли́ко.

Мочáльный = ли́чаний. — Хоч личане, та не позичане. н. пр.

Мочеви́на = 1. колю́жа.

2. мочови́на.

Мочевóй = мочóвий, мочéвий. С. Жел. — **Мочевóй пузырь** = міхýр (С. Жел. Пар.), сечни́к. Кн. — Отож наче видужав, а недуг пішов йому на сечник. Кн. — **М. кáмень** = міхýрний кáмінь. С. Жел.

Мочегóнное = сечегін, посцикáйло. — Сказано тобі: дай коневі сечегону, хіба не бачиш — сеч у неї стала. Кн.

Мочегóнъ, рос. Melittis Melissophyllum L. = пахýче кади́ло, гáдин язик. С. Ан.

Мочеиспускáніе = сцяння́; сци́кавка. — Застав його саме за сцянням — тільки що приладив ся сцяти, а його хап! Кн. — Напала б на тебе сцикавка, щоб ти ні сорочки, ні постелі сухої не зазнала! н. пр.

Моченéкъ = конóплі.

Мочи́ло = став, де мóчуть конóплі.

Мочи́ть, ся = 1. мочи́ти, ся; мóкнути. — Мочити коноплі. — Дощ мочить землю. — Мокнути під дощем.

2. сця́ти, си́кати, (дуже) — пýдити, (про діти) — пíсяти, (у вісні) — лови́ти ри́бу. — Хочеть ся сцяти. — Дитина дуже часто пісне.

Мочи́ще = став або болóто, де мóчуть конóплі.

Мóчка = 1. мочі́ння. — Мочіння конопель.

2. Fibra — волокнó, здр. волокóнце, поб. волокни́ще. С. Аф.

3. мóчки (тоненькі ниточки від коріння), у де-яких рослин, на пр. у буряків — пателиння.

4. ми́чка, кудéлиця. С. З. — Бідна бва одну з древа зірвала кисличку; збулась власти, треба прясти на гребінї мичку. Ст. в.

5. мóчка (у хомута).

6. зáвертні (у санок, д. **Завёртка** 4).

Мо́чный = д. Мо́щный.

Мо́чь = 1. д. Возмо́жность.

2. д. Могу́щество. — Не въ мо́чь, мо́чи нѣтъ = не си́ла, не спромо́га, не вмого́ту́ (С. Л.), не під си́лу. — Со всей мо́чи, что е́сть мо́чи = чим ду́ж, вірні́ше — чим ду́жч, (бігти) — на вза́води бігти, на всі за́ставки, (кричати) — на пу́п крича́ти.

Мочь = могти́, змогти́ (С. Аф. Л.), здолі́ти (С. Аф. З. Л.), зду́жати (С. Аф. З. Л.), примогти, примі́ти (С. З.), здола́ти, спромогти́ ся. — Сю ще деревину змогу́ підняти. С. Аф. — Не змо́жу викупить. С. Аф. — Бо я стар, болію, більше гетьманом не здолію. п. д. — Ми знаєм певне: що здола високий людський дух придбати, того не сила вже відлять, не сила знищити, зламати. Чайч. — Примів би, в ложці води утопив. н. пр. — Не здужаю встати.

Моше́нникъ, ца = моше́ник, ця, шахра́й, ка, нишя (С. З.), махля́р, ка, шалапу́т, шалага́н, ка, дури́сьвіт, ка (С. З.), шилихвіст, ка, ошука́нець (С. З.), ошу́кач, шальві́ра (сп. р.) і д. Жу́ликъ. — Коли на торг ідуть дурні і діти, починають шахраї багатіти. н. пр. — Коли луччую честь у вас імінють похлібці і шальвіри, нежели ми. Сагайдашний. С. З.

Моше́нничать = шахрува́ти (С. Л.), шахрува́ти, шати́рити, дури́ти, обду́рювати, виду́рювати, ошу́кувати.

Моше́ннический = шахра́йський.

Моше́нничество = шахра́йство (найбільше про жидів), моше́нство (найбільше про москалів), шалапу́тнява (найбільше про циганів), ома́на, ошука́нство. С. Л. — Він сидів в острові за шахрайство. Кн.

Мо́шка = д. Мо́ха.

Мошна́, мошо́нка = 1. д. Кошелёкъ 1.

2. (у самців, мішечок з яйцями) — кали́тка, шиндоко́ра (С. Жел.), з рос. — мошінка. — Сеча як стала, так мошінка й роспухла. Кн.

Моще́ніе = мостіння, (камінем) — бурко́вання.

Мо́щи, 2 відм. моще́й = мо́щі, 2 від. мо́щів.

Мо́щный, но = мі́цний, но (С. З.), ду́жий (С. Аф. З.), могу́чий, мо́жний, но, поту́жний. (С. З.). — Не поможе міцней Боже і воскова сьвічка. н. пр. — Не завидуй могучому, бо той заставляє. К. Ш. — Тут треба найпотужніймих сил. Самойлович. С. З.

Мощь = д. Мочь 2.

Мракъ = мо́рок, мря́ка (С. Л.), те́мрява (С. З. Л. Ш.), темно́та (С. Л.), тума́. — Ой німують по Вкраїні високі палати, густий морок окриває пахарськиї хати. К. Д. — Непаче зірка у темряві сяє. С. З. — Ото зажурилась, та така ходить, як тума. Лев.

Мра́морный = мармуро́вий, марморя́ний. (С. Л.).

Мра́моръ = ма́рму(о)р. — Вони тесали з мармору. К. Б. — А стіни коли не з дзеркала, то з дорогого мармору. Федь.

Мрачи́ть, ся = хма́рити, ся (С. З.), темніти. С. Ш. — Ой хмарить ся — дощ буде. н. п.

Мра́чный, но = 1. те́мний, тьмя́ний, но (С. Ш.), тмя́ний, но. — Чужа голова — темний ліс. н. пр.

2. хму́рий, ро (С. Л.), хму́рний, но, похму́рий, ро, хма́рний, но, пону́рий, ро (С. З. Л.), сумний, но. — Сей ліс був темний не сказанно і сумно все в йому було. Кот. — Хмарно і тмяно минав мій вік дитинний. Кн. — У Москві, кажуть, і сонце холодне і небо понуре. Мор. — Мра́чный человѣкъ = супі́й, пону́ра (С. З.), вовкува́тий, дунду́к (С. З.), похню́пий (С. З.), темрю́к.

Мрачнѣ́ть = темніти, темнішати (С. З.), хмурніти.

Мсти́тель, ница = ме́стник, ця (С. Л.), по́мстник, ця, помсти́тель, ка (С. Ж.). — Як той местник, часу дожидає. К. Ш. — Гнів Божий обертнеть ся на гордих! Рука Господня помстників карає. І. Г.

Мсти́тельность = мсти́вість (С. Пар.), помсти́вість.

Мсти́тельный = мсти́вий, во, ме́стний (С. Л.). — І в того Кості і в його пана вдача мстива. Кн.

Мсти́ть, ся, отомсти́ть = мсти́ти ся, помсти́ти ся. — Сьвятий огонь мстить ся, як його не шанують. н. пр. — Невістка мстить ця над нею. Лев.

Мсти́ться, помсти́ться = здава́ти ся, верзти́ ся, приверзти́ ся. — Это ему́ помсти́лось = се йому́ приверзлось.

Мудрено́ = 1. хи́тро, му́дро, шту́чно. — Хитро, мудро і не дорогим коштом. Кот. — Дуже штучно зроблено.

2. тру́дно, тя́жко. — Трудно всім догодити. н. пр. — Трудно вийти з біди, як камінню з води. н. пр. — Через пороги тяжко до пекла дістати ся. н. пр. — Не мудрено́, что... = не ди́во, не ди́вно, що...

Мудрёность = мудра́ція.

Мудрёный = 1. хи́трий, му́дрий, мудра́чий, шту́чний.

2. трудни́й, тяжки́й. — **Мудрëный человѣ́къ** = ди́вний, чудни́й; чудернáцький чоловíк.

Мудрéцъ = мудрéць, му́дрий, розу́мний, розумáха, іронїчно — мудрíй, мудрáк, мудрагéль.

Мудри́ть = мудровáти, мудря́чити, химéрити. — Як не мудруй, а вмерти треба. Гул. Ар. — Химерять, химерять, та й зроблять з ломіша швайку. К. Ш.

Мудровáніе, му́дрствованіе = мудровáння, мудрáция, му́дрощі.

Мудровáть, му́дрствовать = д. **Мудри́ть.**

Му́дрость = му́дрість. — Як би ви вчились так як треба, то й мудрість би була своя. К. Ш. — Народня мудрість в приказках. Кн. — **Му́дрость лѣкарская,** рос. Sisymbrium Sophia L. = ві́ники, ві́ничкиї, віниччя, рогáчка, польовá горчи́ця. С. Ан.

Му́дрый = му́дрий, розу́мний, мудря́чий. (С. З. . — Недоумки все регочуть та гукають проти чоловіка мудрячого. К. Х.

Мужáть = до зрóсту дохóдити, мужнїти. — Дїти починають до зросту доходити.

Мужáться = відвáжувати ся, непоступáти ся.

Мужелóжство = мужолóжство.

Мужепёкъ = чоловíченько, мужичóк, старéнький. — Молодиці, молодиченьки! які у вас добрі чоловіченьки! н. п. — Хоч у мене мужичок з кулачок, а я таки мужикова жінка, я за його прихилюсь, та й нікого не боюсь. н. п.

Му́жескій = му́жеський, чоловíчий.

Му́жественный, но = му́жний, но (С. З.), відвáжний, но, сьмíливий, во. — Чигиринцї противко Гетьмана Бруховецького мужне стояли і кілька недїль боронили ся. Л. С.

Му́жество = му́жність (Б. Н.), відвáга, хорóбрість.

Мужиковáтый = мугиря́куватий, гéвальний (С. З.), незвичáйний.

Мужи́къ = селяни́н, селю́к (С. З.), мужи́к, хлоп (Прав. і Гал.); грубий — муги́рь, гéвал (С. Аф. З.), мугиря́ка. — Пани бъють ця, а в мужиків чуби тріщать. н. пр. — Смаруй хлопа лоєм, а він смердить гноєм. н. пр. — **Мужикóмъ быть** = мужикувáти. — Бачить, що нічого вже не зостало ся, тодї годї панувати, давай знову мужикувати. Чайч.

Мужи́цкій = селя́нський, мужи́цький, мужи́чий, хлóпський. — Мужича правда колюча, а панська на всї боки гнуча. н. пр. — На панську мудрість мужицька хитрість. н. пр.

Мужичёнко = мужичи́сько, хлопи́сько.

Мужи́чество = мужи́цтво, хлóпство. — В мужицтві добре було по простому жити, а як полїз у пани, так і звів ся нї на що.

Мужичи́на = мужичи́ще. — Дурний мужичище взяв ся за бочища. н. п.

Мужичи́шко = д. **Мужичёнко.**

Мужи́чій = д. **Мужи́цкій.**

Мужичóнокъ = мужичиня́, мн. мужичиня́та, мужичáта. — Мінї не боронили грати ся з мужичинятами. Кн.

Мужи́чка = селя́нка, селю́чка (С. З.), мужи́чка.

Мужичьё = мужвá, хлóпство. — Піди, каже, спитай: хто там? — Лакей пішов, подивив ся, — якась, каже, мужва і бідрана. н. к. — Не нам, шляхто моя вірна, від хлопства втікати. К. Д.

Мужлáнъ = муги́рь, мугиря́ка, гéвáл. С. З.

Му́жнинъ, му́жній = му́жнїй, мужиків, чоловíків. — Хоч у мене мужичок з кулачок, а я таку мужикова жінка. н. п. — Свого пояса не знайшла так чоловіковим підперезала ся. Чайч.

Мужскóй = му́жеський, чоловíчий.

Мужчи́на = чоловíк, муж, мужи́к.

Мужчи́нскій = д. **Мужскóй.**

Мужъ = 1. д. **Мужчи́на.** — **Мужъ, Мужи́ совѣ́та** = ду́мця, мужі громáдські. — З добрим думцею князь великого столу додумаеть ся, а з лихим думцею і малого столу збудеть ся. н. пр. — Тільки Бог сьвятий знає, що Хмельницький думає-гадає. — Тодї ж то не могли знати нї сотники, нї полковники, нї джури козацькиї, нї мужі громадськиї. н. д.

2. муж, мужи́к, чоловíк, ласк. чоловíченько, стари́й (хоч би й молодий чоловік був), ласк. старéнький, дружи́на, подру́жжя. — Вірно кохаєть ся з мужом своїм, дїти малиї пестує із ним. І. Г. — Без мужа напала нужа. н. пр. — Добра жінка чоловіка на ноги поставить, а злая то ще й звалить. н. пр. — Чоловік та жінка, то найкраща спілка. н. пр. — Вона ниць упала, за мужика і за дітей молити ся стала. Мет. — Як люба дружина, то любо й в рядниції. н. пр. — Як не хочеш, мій миленький, дружиною бути, то дай мінї таке зїлля, щоб тебе забути. н. п.

Му́зыка = музи́ка. — Огнї горять, музика грає. К. Ш.

Музыкáльный = музи́чний. С. Л. — Народ багатий своєю поезиєю і оригинальними музичними глибокими мелодїями. Лев.

Музыкáнтскій = музи́цький.

Музыка́нтъ, ша = музи́ка (С. З.), музика́нт, ка, грач, на бандурі, кобзї — банду́ри́ста, кобза́рь, на лірі — лї́рник, лїра́ч (Кр.), на сопілцї — дуда́рь, ду́дник, на скрипцї — скри́пник, на басї — баси́стий, на цимбалах — цимбали́ста, аби який — музи́чка, поганий — парта́ч, бри́нькач, циги́кало. — Музи́ка — що затарлиґав, то й пролиґав. н. пр. — Коли б не скрипка та не бас, то б музи́ка свинї пас. пр. — Був у нас добрий грач, та заґнали дївки в срач. н. пр. — Музи́ки грають — було щось аж шість скрипників і два цимбалисти. Федь. — Басистий — не мае де сїсти. н. пр. — На могилї кобзарь сидить та на кобзї грае. К. Ш. — Д. ще під сл. Игро́къ.

Мука́ = бо́рошно, здр. бороше́нце (С. Аф. З. Л. Ш.), му́ка́ (С. Л.), що зостаеть ся при крупах — підкру́пиця, зметена з камїня — обме́тиця (Сп.), що зостала ся на ситї — межи́сїтка. — Крупи́чатая мука́ = питльо́вана, питлі́вка. — Де борошно, там і порошно. н. пр. — Борошно продае, а хлїб купуе. н. пр. — Де вже їм до пшеничної муки, коли й обметицї нема. Кн. — Ухопив, як собака обметицї. н. пр.

Мукомо́лъ = 1. ме́льник, міро́шник. (Д. Ме́льникъ).

2. мли́во, ме́лево. (С. Пар.).

Мукомо́льня = д. Ме́льница.

Мукосѣ́й = мукосій.

Му́ловъ, мулъ = д. Ишако́вый, Иша́къ.

Мунди́ръ = мунди́р, мунду́р (Гал.).

Мундшту́къ = байра́к, здр. байрачо́к. С. Аф. Ш. Ев. — Сїдло турецьке з пітником, уздечка новісїнька з байраком. н. п.

Мурава́ = мо(у)ріг, мо(у)рі́жок, на лу́ках — гуся́тниця, рос. Polygonum aviculare L. = морі́г, с(ш)пори́ш. — Зелений, як муріг. н. пр. — Зійдіть на гору по моріжку коло дороги — там сухо. н. к. — Ой там на моріжку та поставлю я хижку. н. п. — Косїть братцї споришу, та й наварим кулїшу. н. п.

Мура́ва = поли́ва (С. Л.), по́кіст (д. Глазу́ра).

Муравé́й, ком. Formica = мура́шка, кома́шка (С. Л.), зб. комашня́. — Мурашки, мурашки, ховайте подушки. н. пр. — На той бенкет комаря з мурашкою вбили. н. п. — Мурашки, як і иньші прозорчастокрилі комахи, на тверду їжу мають клїщі, а на рідку сосальце. Степ. — Дїтвора на ковальцї, як комашня ворушить ся. С. З.

Муравé́йникъ = 1. комашня́ (С. З. Л.), комашни́ця, комашни́ще, муравни́к, мурав́ни́ця, мура́шник, мураши́нник. — Коли розгромадити того мурашинника, то можна бачити, що там скрізь пророблені канавки, по яким, нїби по уличкам, скрізь лазять мурашки. Степ.

2. мурашкоїд (ведмідь, що ласуе мурашками).

Муравé́йный = мура́шковий, мураши́ний. — На кінчику тїла мурашки виступае особливий кислий сік, взиваємий мурашиною кислотою. Степ.

Мура́вить = д. Глазу́рить.

Мура́вленица, мура́вленка = поли́в'яна посу́да.

Мура́вленный = д. Глазу́ренный.

Мура́вчатый = крапча́тий, крапча́стий. (С. З.).

Муравьѣ́дъ, зоол. Myrmecophaga = д. Муравé́йникъ 2.

Муравьи́ный = д. Муравé́йный. — Муравьи́ныя я́йца = поду́шки, поду́шечки. — Комашки, комашки! ховайте подушки! н. пр.

Мура́шъ = д. Муравé́й.

Мури́нская трава, рос. Salvia Aetiopis L. = ведме́же у́хо, ди́вина, ба́бки. С. Ан.

Мурлы́канье, мурны́канье = муркота́ння, муру́кання, воркота́ння, воркота́ (С. Аф.), воркі́т. — А на кота воркота, на дитину дрімота. н. п.

Мурлы́кать, мурны́кать = 1. муркота́ти, муркотїти (С. Л.), воркота́ти (С. Аф.), мру́кати (С. З.). — А кіт буде воркотать, дитинонька буде спать. н. п. — Муку сїю, крупу точу; люблю Гриця, аж муркочу. н. п.

2. муги́кати (С. З.), курги́кати (С. З.). курни́кати. — Мугиче собі якусь пісеньку під ніс. — Та сидячи люльок курили і кургикали пісеньок. Кот. — Під лавою конфедерат пьяний нездужа встать, а курника, пьяний і веселий. К. Ш

Му́ровый = д. Зеленова́тый 1.

Мурча́ть = гарча́ти (С. З.), га́ркати. — Собака гарчить. — Чие б гарчало, а твое мовчало. н. пр.

Муръ = д. Мура́ва.

Мурья́ = д. Лачу́га.

Муска́тный = мушка́тний, мушка́товий (Кіев. Ст.). — М. орѣ́хъ = мушка́тний орі́х, м. га́лка.

Муска́тъ = мушка́т.

Мускули́стый = жи́лавий (С. Аф.), жили́й.

Му́скулъ, Musculus = мъя́сень, ми́шиця. (С. Жел.).

Му́скусовый = пижмові́й.

Му́скусъ, Moschus = пи́жмо (С. Жел. Пар.), ми́шка.

Му́слить, мусля́кать, ся = сли́нити, ся, мурзати, ся, яло́вити, ся (слиною). — Д. Замусливать.

Мусля́къ = замазу́ра (С. Аф.), му́рза і д. Мокря́къ.

Мусо́лить = д. Муслить.

Мусо́лъ = д. Мосо́лъ.

Му́соръ = ґруз, ґрузь (С. Жел.), валя́ва (С. Л.), ва́лява (С. Жел.). — Набрав дві тачки ґрузу, та й засипав калюжу. Кн.

Мути́ть, ся = 1. каламу́тити, ся (С. Л.), колоти́ти, ся (С. З.), баламу́тити (С. Л. Ш.), мути́ти, ся. — Д. Замути́ть. — На що се ти, собачий сину, тут каламутиш берег мій та квапиш ніс поганий свій у чистую оцюю воду? Б. Г. — Не втямки — який куций воду каламутить. н. пр. — Вони ходили по ринку і баламутили людей. Кн. — Ой ви хлопці баламути всього сьвіта баламутять мої літа. н. п. — Так коло́тить всіма́, як вир водою. н. пр. — Мути́ть, як у селі москаль. н. пр.

2. ну́дити, кану́дити. — Почало його нудити. — Наїла ся опеньків, та так канудить. Чайч. Харьк.

Мутни́къ = д. Болиголовъ.

Му́тный, но = каламу́тний, но, мутний. (С. Л.). — Чого вода каламутна, чи не хвиля збила? н. п. — Каламутна річка протікала поміж глинястими берегами. Чайч.

Мутнѣ́ть = каламу́тись; темніти, темнішати.

Муто́вка = 1. ви́лочка, ві́ничок (паличка з ріжками на кінці), колоті́вка. (С. Жел.).

2. д. Болту́нья.

Муть = мут; ґу́ща, фуз, фус, частіще мн. фу́си. С. Ш.

Му́ха, ком. Musca = му́ха, здр. му́шка, діт. — му́ся, зб. мушва́. — Як би вся та сила мушви, що напложуєть ся, так і зоставалась, тоді було б справжне лихо. Степ.

Му́ха шпа́нская, ком. Meloe vesicatorius, Lytta vesicatoria = ма́йка, порошок з неї — шпа́нська му́шка. — Дуже багато довгастих жуків, з мнякими блискуче зелеными надкрилами, — то всім відомі майки. — Їх сушать, розтирають в порох і роблять з їх місиво, котре звичайно взиваеть ся шпанською мушкою. Степ.

Му́хинъ = му́шин, муши́ний.

Мухоло́вка = 1. пт. Muscicapa atricapilla = мухоло́вка.

2. сітка (для лову крилатих комах).

3. рос. Camelina sativa Crantz. — рижій. С. Ан.

Мухомо́ръ = гриб Agaricus muscarius — мухомо́р, коре́мух (С. Ан.), мушірка, мушарка.

Мухо́ртикъ = миршавий (про чоловіка).

Мухо́ртный = (про коней) — гнідий і разом біломизий.

Му́ченикъ, ца = му́ченик, ця.

Муче́ніе = му́ка, катува́ння, мордува́ння, ка́ра, кара́ння. — В муці, в каторзі не плачуть, не стогнуть. К. Ш. — Віддали його на муки.

Мучи́тель, ница = мучи́тель, ка, кат (С. Ж. З.), душма́н (К. Б.).

Мучи́тельный, но = бо́лісний, но, лю́тий, то, тяжки́й, ко.

Мучи́тельскій = катівський. — Скільки наших — вже не наші, од віри одпали, не винесли мук катівських, католики стали. Галуз.

Мучи́тельство = д. Муче́ніе.

Му́чить = му́чити, катува́ти, мордува́ти, шпірува́ти. С. З. — Будуть бити, катувати, нікому ся жалувати. н. п. — І за що Його Сьвятого мордували, во узи кували? К. Ш. — Се за горами сьвятий город, де Христа колись мордували. Мор.

Му́читься = му́чити ся, мордува́ти ся, карати ся; моро́чити ся, ну́дити ся. — Довго він мучив ся, поки... — Я каралась ввесь вік в чужій хаті. К. Ш.

Мучи́ца, му́чка = бороше́нце. С. Аф. — Піди у хижку, попазмітай у засіці борошенця. н. к.

Мучни́къ = мучни́к (що продає борошно).

Мучно́й = бороше́нний (С. Аф. Ш.), борошня́ний, мучни́й (С. Л.).

Муши́ный, му́шій = д. Му́хинъ.

Му́шка = 1. д. Му́ха (здр.).

2. шпа́нська му́шка (д. Му́ха шпа́нская).

3. кра́пка С. З.

Муштрова́ніе, муштро́вка = муштрува́ння, му́штра.

Муштрова́ть = муштрува́ти.

Мушту́къ = д. Мундшту́къ.

Му́шчатый = крапча́стий. С. З. — Крапчастий ситець.

Мхо́вина = моча́р, мочарі.

Мхо́вый = мо́ховий.

Мча́ть, ся = мча́ти, ся, пе́рти, бігти, їхати або́ нести́ що ду́же шви́дко.

Мша́нка, рос. Sagina procumbens L. = мокре́ць. С. Ап.

Мша́рить, ся = шарша́вити, ся, шарша́віти, волоха́тити, волоха́тіти, ку́длати, ся, кошла́тити, кошла́тіти. — Щось сукно кошлатіє.

Мшарь = моча́р, о́мшарь, омша́рина. С. Л.

Мшить = 1. шпаглюва́ти, конопа́тити (мохом).
2. д. Мша́рить.

Мще́ніе = д. Месть.

Мы = ми, нас і т. д. — За на́ми = по на́с, за на́ми. — Сідлай коня вороного, ой брате коваче, по нас в сьвіті широкому ніхто не заплаче. В. Щ.

Мыза = д. Да́ча 3.

Мызгать = 1. шва́ндяти, шмигля́ти, сновиґа́ти. — Із льоху та в хату знай шмигляє, наливає. К. Ш.
2. ша́рпати, дра́ти (одежу).

Мызникъ, ца = хуторя́нин, ка.

Мызный = хуторний.

Мыкалка, мыкапица = щітка, гребінка (що нею льон чешуть), дерга́чка (С. Пар.).

Мыкать = чеса́ти (льон, коно́плю). — **Мыкать го́ре** = бідува́ти.

Мыкаться = 1. шмигля́ти, гаса́ти, сновиґа́ти, ша́стати ся. — Не шастай ся, як миш в пастці. н. пр.
2. бідува́ти, тиня́ти ся. — Тиняю ся по сьвіту. Кот.

Мыленіе = миління, намилювання.

Мылить, ся = мили́ти, ся.

Мыло = ми́ло, (маленький шматочок після миління) — оби́лок, оми́лок, (на конях) — піна.

Мыло тата́рское = д. Ба́рская спесь.

Мылова́ренный заво́дъ = милова́рня. — На миловарні у нас скупенько — на цілу губернію три. Кн.

Мыльникъ, рос. Saponaria officinalis L. = соба́че ми́ло, натя́г, натяга́ч, стяга́ч, чисту́ха (укр.), звіздик (гал.). С. Ан.

Мыльница = ми́льниця.

Мыльный = ми́льний. — **Мыльная вода́** = ми́лини, зми́лини. — **М. трава́, м. ко́рень, цвѣтъ** = д. Мыльникъ. — **М. пузырь** = ба́нька. — **Пуска́ть мыльные пузыри́** = ба́ньки ду́ти. С. Ш.

Мыльнянка = д. Мыльникъ.

Мысленный, но = ми́слений, думни́й, но; га́даний, но, в ми́слях, в ду́мці, на ду́мці, в га́дці. — Мислений погляд. — І я, мов шалений, тоді упиваюсь тим гаданим щастям своїм, що думкою бачу, а справді ніко́ли те щастя не буде моїм. Уманець. — Цур йому! — Каже собі на думці. Кв.

Мысли́тель = мисли́тель (С. Жел. Пар.), ми́сленник (Кн.), дума́к (С. Пар.). — Мисленника не задовольниш фактами — йому треба знати й причини. Кн.

Мыслить = 1. ми́слити, ду́мати, гада́ти, міркува́ти, розважа́ти, в мислях, на ду́мці мати.
2. д. Замы́слить.
3. дба́ти, клопота́ти ся. (Д. під сл. Думать, Забо́титься.

Мыслиться = ду́мати ся, гада́ти ся, здава́ти ся, роїти ся.

Мысль = мисль, здр. ми́слонька, ду́ма, частіше здр. ду́мка, га́дка. — В червонім намисті вона мині не до мислї. н. п. — Виорала дївчинонька мислоньками поле. н. п. — Ой річенька бистренькая, на неї дивлю ся; такі мене думки беруть — піду утоплю ся. н. п. — Голодній курці просо на думці. н. пр. — У байковій юпці вона мині все на думцї. н. п. — Узяли мене думки та гадки. М. В. — Що хатка, то иньша гадка. н. пр. — Дума думу пошиває. н. пр. — За думками, за гадками аж голова туманіє. Чайч. — **Прійти́ на мысль** = на ду́мку спа́сти. — Тобі щось на думку спало. С. З. — **И въ мысляхъ не́ было** = і на ду́мці не було́, ні ду́мки, ні га́дки не було́. Номис. — **Мысли толпя́тся въ головѣ** = ду́мка ду́мку пошива́є, поганя́є, за ду́мкою ду́мка. — За думою дума роєм вилїтає. К. Ш. — Випъєш першу — стрепенеш ся, випъєш другу — охаменеш ся, випъєш третю — серце грає, думка думку поганяє. К. Ш.

Мысъ, здр. **мы́сецъ, мысикъ, мысо́къ** = 1. ріг, здр. ріжо́к, між двома річками, де вони зливають ся — ви́лка. — Кінчик півострова або який иньший високий виступ суші на море зветь ся ріг. Зем. — Північней ріг від півострова Скандинавського на північ. Зем.
2. ви́ріжок (в одежі).

Мыта́рить = д. Моше́нничать і Мота́ть 3.

Мыта́рка = д. Моше́нница і Мото́вка.

Мыта́рство = 1. ми́тниця (де збірають мито). С. Жел.
2. шахра́йство і д. Моше́нничество.
2. ми́та́рства (церк.). — **Пройти́ сквозь всѣ мыта́рства** = бу́ти в бувальця́х. — Був у бувальцях — знає що кпй, що палиця. н. пр.

Мытарь = 1. ми́тник (що збірає мито). С. Жел.
2. шахра́й і д. Моше́нникъ.

Мыти́ться = бігати (С. Ш.), ма́ти бігу́нку, сра́чку.

Мытница, мытня = д. Мыта́рство 1.

Мыть = бігу́нка (С. Ш.), сра́чка. — На телят бігунка напала.

Мыть = линьба́ (птиць).

Мытьё = миття́ (про білизну) — прання́, праття́. — Мінї стільки праття, що нїколи і в гору глянути. Чайч.

Мыть, ся = ми́ти, ся, білизну — пра́ти, ся, теплою водою — ба́нити, ся, окропом — па́рити, що деревяне, витираючи піском, золою, віхтем або-що — шарува́ти. С. Л. — Посилає невістку на річку прати. н. к. — На бережку у ставка, на дощечцї у млинка хвартух прала дївчина. н. п. — Ми родичі: ваші мами на одній водї хустки прали. н. пр. — Сорочка брудна, немов кілька місяців не прана. Фр. — Що на вогнї нереть ся, а на водї сушить ся? н. з. — Треба тарілки банити.

Мыча́ніе = му́кання, сильне — реві́ння, рик.

Мыча́ть = му́кати, сильно — ревти́. глухо й товсто — бутїти. — Корова мукає. — Хиба ревуть воли, як ясла повні? н. пр. — Бугай бутить. Мал.

Мышело́вка = па́стка. — Не шастай ся, як миша в пастцї. н. пр.

Мышёнокъ = мишеня́, тко.

Мышеядина = мишоїд, недо́їдки миша́чі.

Мы́шій = миша́чий. — **М. горо́хъ** = д. **Воробьи́ный горо́хъ.**

Мы́шка = 1. д. **Мышь** (здр.).

2. д. **Му́скулъ.**

3. паха́, пахва́ (під плечем). — Паха роспухла. Кн. — Поніс щось під пахвою. — Знайшовши півня під рукою, несе жидівка під пахою. О. Пч.

Мы́шленіе = ми́слїння, ду́мання, гада́ння. — Метода думання у їх иньча. Кон.

Мы́шца = д. **Му́скулъ.**

Мышь, Mus = ми́ша, здр. ми́шка, мале — мишеня́, тко, зб. мишва́. С. Л. — Та й мишви росплодило ся.

Мышь летýчая, Vespertilio murinus = кажа́н (С. З.), кожа́н (С. Жел.), гал. — лили́к. (С. Жел.). — Людей не чуть; через базарь кажан костокрилий перелетить; на вигонї сова завиває. К. Ш.

Мы́шье ýхо, ушко́, рос. Myosotis palustris With. = нави́ні ві́чки. С. Ан.

Мы́шьи гла́зки, рос. Gypsophila muralis L. лиси́ця, лищи́ця, птиче зїлля. С. Ан.

Мы́шьи ушки́, рос. Hieracium Pilosella L. = нечу́й-вїтер.

Мышьяко́вый = мишако́вий.

Мышья́къ, Arsenicum = миша́к (С. З. Л.), арши́нник. (С. Ш.). — Вихопив з назухи аршиннику отрути, випив та й пропав на містї. н. к. — Він готов аршиннику дати чоловікові. С. Ш.

Мышья́чный = д. **Мышьяко́вый.**

Мы́щелка, мыщело́къ = кі́сточка (на нозї), щи́колотка (на руцї). — Тут не глибоко — хиба по кісточки буде.

Мѣди́ть = мідити.

Мѣ́дникъ = мідник, котля́р (С. З.).

Мѣ́дница = мідни́ця. С. Л.

Мѣ́дническій = котля́рський.

Мѣ́дничество = котля́рство. — **Занима́ться мѣ́дничествомъ** = котлярува́ти.

Мѣдоплави́льный заво́дъ = котля́рка.

Мѣ́дный = мі́дний, мідяни́й. — **Мѣ́дные де́ньги** = мідяні́ гро́ші, мідяки́. — На мідяні гроші слави добувати. н. пр. — Горщок мідний з ушком. Ст. Оп. Кіев. Ст. — **Мѣ́дная моне́та** = д. під сл. **Моне́та.** — **М. лобъ** = безсоро́мний, безли́чний (С. Ш.); ду́рень. — **М. купоро́съ** = д. під сл. **Купоро́съ.**

Мѣдь = 1. мідь. — **Жо́лтая мѣдь** = жо́вта мідь, мося́ж. — **Кра́сная мѣдь** = черво́на мідь.

2. мідні, мідяні́ гро́ші, мідяки́. — Заплатив самими мідяками. — Д. ще під сл. **Моне́та** і **Мѣ́дный.**

3. мідяне́ начи́ння, на пр. **мѣ́дный котёлъ** = мідень (С. З.), **мѣ́дный тазъ** = мідни́ця (С. Л.).

Мѣ́дяница = 1. д. **Мѣ́дница.**

2. змія Anguis fragilis = мідянка, мідяни́ця, падалиця, веретїлка.

Мѣдя́нка = 1. Aerugo cupri = ґрипша́н, мідя́нка.

2. ком. Buprestis = бздюха́ (С. Ш.), смердю́ха, воню́чка (з породи хрущів).

Мѣли́ть, ся = біли́ти, побіля́ти, ма́зати, натира́ти кре́йдою.

Мѣлово́й = крейдяний. С. З. Л. — А вже сонечко лягло спочинути за гори крейдянї. Мет.

Мѣло́къ = кре́йдочка. — **Забира́ть на мѣло́къ** = бра́ти, купува́ти на́ бір, на віру. — **Игра́ть на мѣло́къ** = гра́ти без гро́шей, на дури́чку.

Мѣлъ, Creta = кре́йда (С. З. Л.), здр. кре́йдочка. — А сам білий, білий, як крейда. Мир. — **Кра́сный мѣлъ** = лю́брика. С. З.

Мѣ́на = мі́на (С. Л.), міньба́ (С. З. Л.), промі́на, обмі́на, замі́на (С. Л.), ви́мін, обмі́н (С. Л.), мі́нька. — Міньба одному панує. н. пр. — Проміна одному служить. н. пр. — **Мѣ́ною** = мі́ньки. — Міньки досталось.

Мѣново́й, мѣновно́й = міновий, обмі́нний, замі́нний. — **М. запись** = замі́нний лист.

Мѣновщи́къ = міняльник, міня́йло (С. З.). — І столи міняльників і ослони продаючих поперевертав. К. Св. П.

Мѣновщи́на = міня́ння і д. **Мѣна.**

Мѣни́ло = міня́йло (С. З.), столе́чник (що міняє гроші). — Де не взялись міняйли й шинкарі і підняли між себе галас. Гр. — Піди до столечника, розміняй гроші.

Мѣня́льный = міня́льний.

Мѣня́льщикъ = д. **Мѣновщи́къ.**

Мѣна́ніе = міня́ння і д. **Мѣна.**

Мѣня́ть, ся = міня́ти, ся, вимі́нювати, обмі́нювати, промі́нювати, міньжува́ти. — А ну, свату! міняй стару на косату! н. пр. — Хто міняє, той не має. н. пр. — Міняли тихо, та виміняли лихо. н. пр. — Як циган, міняєть ся. н. пр. — Міньжує, як циган кіньми. н. пр. — **Дава́й мѣня́ться** = дава́й мінька́. К. Ч. Р. — **Мѣня́ть у́хо на у́хо** = міня́ти так на та́к. — Додачі не дам — хочеш так на так зміняємо. — **Мѣня́ться въ лицѣ́** = міни́ти ся, зміня́ти ся на виду́.

Мѣ́ра = 1. мі́ра. — Міра довжини. — Віра — божа міра. н. пр. — Без міри нема віри. н. пр. — Держи віру, держи й міру. н. пр. — **Въ мѣ́ру, по мѣ́рѣ** = до мі́ри, по мі́рі, помі́рно. — Все добре по мірі. н. пр. — Помірно з тим, як він більше робити ме, то й плата буде більша. — **Не въ мѣ́ру** = не до мі́ри. — **По мѣ́рѣ силъ, возмо́жности** = по змо́зі. — Цісарь обіцяв по змозі сповнити бажання народу. Бар. О. — **По кра́йней мѣ́рѣ** = д. під сл. **Кра́йній.** — **Сверхъ мѣ́ры, чрезъ мѣ́ру** = над мі́ру, через лад, на́дто. — Через лад багато набрав — от і не піднесе. Чайч. — Що надто — то погано. н. пр. — *Мі́ра довжині́:* миля (казенна 7 верст, народня 10 верст), верства́ (500 сажнів), са́жінь (3 аршини або 7 хутів), аршин (16 вершків), лі́коть (коло 13 вершків), корх (С. З.), кирх (коло $1^{1}/_{2}$ вершка), хут (12 цалів), цаль (10 линій). — *Мі́ра землі́:* го́ни, 2. відм. го́ней і гін (найбільше 120 сажнів в довжину. — Прогнали до обозу за півтори гони. Л. В. — Тут не далеко, гоней двоє буде. С. Аф. — Мого віку й на гони вже не стане. н. пр. — Гін за 5 одійшов, та й заблудивсь. н. к.). шнур (в довжину 75 локтів або 63 аршини, а в де-яких місцях коло 10 сажнів. С. З.), упру́г (мало не $^{1}/_{4}$ десятині), коса́ра (коло $^{1}/_{2}$ десятині, на день роботи для одного косаря), морг (С. З.), му́рга (найбільше лічить ся 1317 кв. саж.), десятина (2400 кв. саж.), клітка (6 моргів поля, а в де-яких місцях 10 десятин), ри́за (2 десятині), чвертка (від 8—10 десятин), уволо́ка (С. З. Ш.), воло́ка, во́лок (коло 4 чверток або 30 моргів чи 19 десятин 2010 кв. сажнів).

2. (на сипке або рідке) — мі́ра, мі́рка, здр. мі́рочка. — **Выдава́ть мѣ́рою** = ви́давцем дава́ти. — *Мі́ра на сипке́:* че́тверь (8 мірок), ко́рець 4 мірки), мі́рка (8 гарців). — *Мі́ра на рідке́:* відро́ (10 кварт), о́ко (3 кварти), чве́ртка ($^{1}/_{4}$ ч. кварти), восьму́шка ($^{1}/_{8}$ ч. кварти), крючо́к ($^{1}/_{2}$ восьмушки). — *Мі́ра ниток* — д. під сл. **Мото́къ.**

3. (у віршах) — мі́ра. — У його віршах ні рифму, ні міри не має.

4. спо́сіб, за́ходи. — Його педагогичні заходи ні до чого доброго не привели. Кн. — **Приня́ть мѣ́ры** = добра́ти спо́собу. — Треба кращого способу добрати, щоб сповнити.

Мѣ́рило = мі́рево. С. Л.

Мѣ́ритель = мі́ряльник і д. **Мѣ́рщикъ.**

Мѣ́рить, ся = мі́ряти, ся, вимі́ряти.

Мѣ́рка = мі́рка, здр. мі́рочка.

Мѣ́рный = мі́рний, вимі́ряний. — Коли будеш мірним, то будеш і вірним. ч. пр.

Мѣропріятіе = д. **Мѣра 4.**

Мѣ́рщикъ, мѣ́ряльникъ = мі́рник, мі́ряльник, мі́рчий.

Мѣ́рять, ся = мі́ряти, ся, виміря́ти. — **Мѣ́рить си́лы** = про́бувати си́лу.

Мѣ́сиво = мі́сиво, замі́шка. — Треба качкам замішку зробити.

Мѣси́лка = мі́шалка, копи́стка (С. Л.).

Мѣси́льный = мі́шальний.

Мѣси́льщикъ, ца = мі́сільник, ця.

Мѣси́ть, ся = міси́ти, ся, вимі́сювати, замі́шувати (С. Аф.). — Місити тісто, глину. — Замісн тісто.

Мѣ́ска = мі́сіння.

Мѣсте́чко = 1. місте́чко, місти́на, місти́ночка (Чайч.), місци́на. — Знайшли таку місцину, що можна перейти яр. Чайч.

2. місте́чко. — Переїхав з села в містечко.

Мѣсти́ть, ся = місти́ти, ся.

Мѣстничество = стародавній російський звичай займати місце або службу відповідно не особистим заслугам, а ро́довi, що його́ скасува́в царь Федір Олексієвич.

Мѣ́стность = місце́, місцьо́вість. — Чарівна краса тії місцьовості вабила його до себе. Кн. — **М. холми́стая** = горби́, кучугу́ри. — Хутір розкипув ся саме на кучугурах. — **М. обильная источниками** = криничо́вина.

Мѣстный = місце́вий, краєви́й, краї́нний. — Постановлено на соборі краї́нім. Б. Н. — **Мѣстный образъ** = намі́стний о́браз. — **Мѣстныя свѣчи** = ставники́. — Горить ставник, курить кадило. Макар. — Три хунти воску на ставник. Кот.

Мѣсто = 1. мі́сто, мі́сце, міст(ц)и́на. — **Въ одно́ мѣсто** = до гу́рту, до мі́ста, у мі́сто, до ку́пи. — Клади усе до купи, у місто. С. Л. — **Въ друго́мъ мѣстѣ, въ друго́е мѣсто** = де-и́нде, в и́ньшому мі́сті. — Шукай, Ринде, де-инде. н. пр. — Пошукай де-инде, бо тут нема. С. Л. — Матку стареньку з двора вигонили: іди ти, мати, де-инде пробувати. н. д. — **Во всѣхъ мѣста́хъ** = скрі́зь, по всі́х усю́дах. — **До э́того мѣста** = до сю́ди (С. Л.), по́ти, до сьо́го мі́сця. — От по́ти твій горо́д, а далі вже мій. Чайч. — **Защищённое мѣсто** = за́хист (С. Л.), за́хисто́к, за́куток, од вітру — за́тишок. — Ходім курить у затишок, а то тут вітер. Чайч. — **Къ мѣсту** = до ре́чі (про розмову), до мі́ста, к строці́. — Сказав до речі. — Постав цього чавуна к строці, а то стирчить на дорозі. Чайч. — **Мѣста́ми** = де́-де, де-не-де́, місця́ми, місте́нькою. — І блідний місяць на ту пору з-за хмари дедє виглядав. К. Ш. — Місцями й гарна трава, а по сугробках погана. Чайч. — **Мѣста не дава́ть** = не дава́ти споко́ю. — А ті ясні очі не дають спокою ані в день, ні в ночі. н. п. — **Мѣсто би́твы** = бо́їще (С. Л.), бойо́вище. — **Мѣсто проѣзда** = про́їзд, пере́їзд, прого́н. — **Мѣсто въ тѣни́** = за́тінок, холодо́к. — Баба у затінку стане за дівку. н. пр. — Ходім у холодок, а то сонце дуже пече. — **Мѣсто для поселе́нія** = се́лище, се́льбище, посе́лля. — **На мѣстѣ происше́ствія, преступле́нія** = на гаря́чому вчи́пку. — Хто би на гарячому вчинку пойман. Ст. Л. — **Не умѣста** = не до ре́чі, не до ладу́, не го́же. — Сказав зовсім не до речі. — **Ни съ мѣста!** = ані́ руш! С. Л. — **Новозаселённое мѣсто** = новосе́лиця. — **Откры́тое мѣсто** (коло села) = бе́лебень, голоте́ча. — Хата стоїть на белебні. С. Аф. — Хата стоїть на самій голотечі без захисту. Фр. — **Отхо́жее мѣсто** = наску́дник, срач (С. З.). — **По мѣста́мъ!** = на мі́сто! — **Почетное мѣсто** (в хаті) = по́куть, для молодих — поса́д. — Посадили на покуті. — Ой загули голубоньки на водах, час тобі, Марійко, на посад. н. п. — А всі дружечки за столом сіли, молода на посаді. н. п. — **Укры́тое мѣсто** = за́куток, схо́ванка, криї́вка. — Сяду десь в такім закутку, щоб мене ніхто не бачив. Хр. — У такій то схованці вигребла собі качечка кубельце. Ан. Стар. — А міні з моєї криївки усе видно, як на долоні. Фр. — **Уса́дебное мѣсто** = грунт, ґрунт, в Слобідській Україні — пле́ць. С. Л. — Чий грунт, того і будування. Ст. Л. — **Стра́шное мѣсто** = страхо́вище. Сп. — *Де що було:* буда — бу́дище, горо́д — городи́ще (С. Л.), гута — гу́тище, двір — дво́рище (С. Л. Обгорілі дворища чорніють. К. Д.), за́мок — за́мчище, замкови́ще (С. Л.), ліс зрубаний — зруб, викорчований — тере́бівля, випалений — лі́сови́ння, мак — махови́ще, макове́ць, міст — мости́ще, озеро — озеря́вина, кладовище або погріб — погреби́ще, сад — садови́ще, село — се́лище (С. Л.), се́льбище, став — стави́ще, стави́дло, стави́сько, стоги — сто́жище, стожа́рня (Сп.), сто́жисько. — *Різні місця: на воді або коло води* — зато́н, зато́ка (що заливаєть ся водою. С. Л.), о́дміть (тихе, між скелями на порогах. Ев.), о́парь (на болоті, що не заростає і не замерзає), пле́со, чистова́ (чисте, не заросле на воді місце. — На силу вибрались з лататтття, і виїхали на чистову), пра́ло, пра́тва, кладки́ (над водою, де миють білизну), прогно́й (між річками, де Запорожці перетягали човня. Ев.), сі́дло (де рибалки сідають ловити рибу), сте́лище, стлище (над водою де білять полотно або льон), те́рло, терло́вище (де риба треть ся. С. Ш.). — *В дворі:* підсто́жжя, стожа́р, стожа́рня, сто́жище, сти́ртище (де ставлять стоги й стирти), переля́з (де перелазять через тин. — За поповим перелазом там стояли троє разом. н. п.), садови́ще (місце на сад), свинори́я (пориті свиньми), сі́дало (де сідають кури на ніч), сьмі́тник (де викидають сьміття), попі́льник, попели́ще (де зсипають попіл), д. ще під сл. **Дворъ: За́дній, Ско́тный дворъ.** — *В лісі:* майда́н (де гонять смолу), гуща́вина, гущина́ (густо заросле), галя́ва (мало заросле), чисти́на (чисте). Д. ще під сл. **Лѣсъ.**

В полі: верещак (що поросло вереском), гли́нище (де копають глину), гречківка (де росте гречка. Сп.), гри́ще (де одбувають ся грища), жи́тнище (де росте жито), капу́стник (де росте капуста), коно́плище, підме́т (де ростуть коноплї), о́мшарь, омша́рина (що поросло мохом. С. Л.), розви́лина, розви́лка, розви́лля (де росходять ся шляхи), ре́вище (залите кровію, що худоба реве на такому місті), станови́ще, табори́ще (де стан, табор), ти́рло (де спочиває худоба коло водопою), хміль ни́к (де росте хміль). — *В хáтї:* відни́к (де діжка з водою), за́пічок (за пічкою), опі́чок (коло печі), присло́н (для покійника), д. ще під сл. **Изба́**: части́ни ха́ти і під сл. **Мѣсто**: **Почетное м.**

2. місто, поса́да (Гал.). — Кандидат на учительску посаду. Бар.

3. паку́нок, па́ка, па́чка.

4. д. **Блона́ 2.**

Мѣстоимéніе = замісцие́ння (Ос.), займе́нник (Гр. Ог. і См. Ст.).

Мѣстожи́тельство = жи́тло, жи́тлище. (Д. під сл. **Жили́ще**).

Мѣстоположéніе = д. **Мѣстность.**

Мѣстопребывáніе = містопрожива́ння і д. **Жили́ще.**

Мѣсторождéніе = 1. роди́на. С. З. — Лучче на родинї кістьми полягти, а ніж на чужинї слави поняти. н. пр.

2. **М. глины** = гли́нище, **М. извести** = вапня́рка, **М. мѣлу** = крейдянка, **М. соли** = солони́ця, солони́ще. — Пішла баба глину копати, а глинище як завалилось, так її й засипало. Чайч.

Мѣсятка = д. **Мѣсиво.**

Мѣсяцъ = 1. д. **Луна́.** — **Молодо́й мѣсяцъ** = молоди́к. — **М. на ущéрбѣ** = щерба́тий м. — Сьвітиш, місяцю, та не грієш, даремне в Бога хліб їси. н. пр. — Сьвітить молодик срібнорогий. Ос.

2. (календарный) — місяць. — Місяць Лютий питає, чи обутий. н. пр.

Мѣсячина = міся́чне, пайо́к, пайове́ (що видаєть ся помісяшно).

Мѣсячникъ = 1. міся́шне (тели, лоша, порося).

2. д. **Луна́тикъ.**

3. рос. Menyanthes trifoliata L. = бобо́вник, трифо́лія, зубо́вник. С. Ан.

Мѣсячное = (у жінок) — мі́сячка, спла́вня і д. **Менструа́ція.**

Мѣсячный, но = 1. мі́сяшний, но. — Місяшна ніч. — На дворі місяшно — хоч голки збірай.

2. мі́сячний, но.

Мѣта́ = 1. мета́, ціль. С. Л. — Як би знаття, що все дарма, що в русі вічному створіння мета ніякої нема. Сам.

2. замір.

Мѣтить, ся = 1. мі́тити, ся, значи́ти, ся, лічкува́ти, (карбами) — карбува́ти, (випалюванням) — таврува́ти, (штемпом) — штемпова́ти, ся. — Кажуть, що жиди свої гроші мітять. Кр. — Назначив кавуни, які кращі. Кр. — Онде злодій штемпований кайдани волочить. К. Ш.

2. лу́чити, ці́лити, націля́ти ся, у(в)луча́ти (С. Ш.) — Лучив ворону, а влучив корову. н. пр. — Як пъе, то не проливає, як бъе, то добре влучає. н. пр.

3. ва́жити (С. Аф.); натяка́ти. — Він важить бути головою. С. Аф. — Ой важу я, важу на ту дівчину вражу. н. п. — Я з тобою вечір стою, на иньшого важу. н. пр.

Мѣта, мѣтка = мі́тка, за́значка, ви́значка, позна́ка, (нарізана) — карб, (випалена) — тавро́, (у лимарів) — цу́рка. — На вашій хустцї не було мітки. Кн. — Поклав зазначку на кавунові. Кр. — Мій віл не крадений — на йому тавро є. Кн.

Мѣткая трава́, рос. Melampyrum nemorosum L. = брат і сестра́, братки́, бра́тики. С. Ан.

Мѣткій, ко = влу́чний, но, у(в)лу́чен (С. Ш.), вмітливий, во, влуча́к, цілки́й, меткий. — Бог не цільний, а влучний. н. пр. — Бог хоч не скорен, та улучен. н. пр.

Мѣткость = влу́чливість.

Мѣховщи́къ, ца = кожуха́рь, ка (С. Пар.), кушні́р (С. З.), ф(х)утря́р (С. Ш.).

Мѣховщи́чій = кушні́рський. — Кушнїрський цех. С. З.

Мѣховóй = 1. хутря́ний, смуше́вий, линтваре́вий і т. д. д. **Мѣхъ 1.**

2. міхови́й, бурдюго́вий (д. **Мѣхъ 2** і **3.**

Мѣхонóша = міхоно́ша.

Мѣхъ = 1. ху́тро (С. З. Л.), фу́тро (С. Ш.), вовчий — во́вки, куничий — куни́ці, кошечий — коти́, ко́тики, ове́чий — линтва́рь, линтварі́ (С. З.), ягнячий — смух, сму́шок, сму́шки. С. З. Л. — Куптуш зелений на сірім футру. Ст. Оп. К. Ст. — Піймавши барана, спокійно вівчарі линтварь злупивши, потрошили. Б. В. — Шапка з гарного сивого смушка. — **Подбива́ть, подбить мѣхомъ** = ф(х)утрува́ти (С. Ш.), ви́хутрувати.

2. міх, мішо́к, шкуратяний, що в йому перевозять вино — бурдю́г, бурдю́к. — Бури врав, та в міх клав. н. пр. — І віхто

не налива нового вина в старі бурдюки. К. Св. П.

3. **міх** (ковальський). — Сопе, як міх ковальський. н. пр.

Мѣченіе = **мічіння, значіння, таврува́ння.**

Мѣченый = **мічений, позна́чений, тавро́ваний.** (Д. **Мѣтить** 1). — Наша вівця таврована. Чайч.

Мѣша́лка = **копи́стка; ви́лочка, віничок.** (Д. **Весёлка** і **Мутовка** 1.

Мѣшани́на = **мішани́на.**

Мѣша́ть, ся = 1. **міша́ти, змішувати, ся.** — Мішати пісок з глиною.

2. **тасува́ти, ся** (карти). С. Ш.

3. **перебива́ти, шко́дити, перешкожа́ти** (С. З. Л.), **на перешко́ді, у перешко́ді става́ти** (С. Л.), **борони́ти, перече́плювати** (С. З.), **перебаранча́ти.** — Служби божої слухати з набоженством, не розмовляючи, другим не перешкожаючи. Б. Н. — Коли б ви так сиділи нишком, та не перебаранчали. Лев.

Мѣша́ться = 1. **міша́тися, плу́татися, збива́ти ся.** — Новобранці на муштрі усе плутались. — Говорив багато, та все якось збивав ся.

2. **втруча́ти ся, встрява́ти, вплу́тувати ся, міша́ти ся, су́нути но́са.** — Ніхто між нас не втручай ся. К. Ч. Р. — Було не втручати ся не в своє діло. Кн. — Не сунь носа до чужого проса. н. пр. (Д. ще під сл. **Вмѣшиваться**).

3. **міша́ти ся, божеволіти, з глу́зду збива́ти ся.**

Мѣшень = **перебрювання.**

Мѣше́тчатый = **мішечко́вий.**

Мѣшёчекъ = д. **Мѣшо́къ** (здр.).

Мѣшёчный = **мішковий, лантухо́вий, торбинко́вий** (С. Ш.).

Мѣшканіе = **га́яння, барі́ння, ба́влення.**

Мѣшкать = **га́яти ся, бари́ти ся, забаря́ти ся.** — Іди та не гай ся, швиденько вертай до господи. Кн. (Д. ще під сл. **Ме́длить**).

Мѣшкова́тый = 1. **лантухова́тий, бахма́тий** (С. Ш. про одежу).

2. (про чоловіка) — **міхува́тий, вайлакува́тий, вайло́, лантухова́тий, ла́нтух.**

Мѣшконо́сецъ = **міхоно́ша.**

Мѣшкота́, мѣшкотный і т. д. = д. **Ме́дленность, медли́тельный** і т. д.

Мѣшо́къ, здр. **мѣшёчекъ** = 1. **міх, мішо́к**, здр. **мішечок**, великий — **ла́нтух** (С. З.), здр. — **лантушо́к**, пів мішка — **клу́нок, клу́ночок** (Чайч.), малий — **то́рба, торби́на, торбе́шка, торби́нка** (С. Ш.), подорожній, подвійний — **сакви́** (С. З.), **саківки́, бесаги́**, з вірьовок — **киса́**, теж, на сіно — **пихтір**, з міховини або рядни, що в йому дають овес коням — **ре́птух**, торба, що з вівсом вішають коням на морду — **ша́нька, то́рба**, зшита з різних клаптиків — **пи́сана то́рба**, маленька на сир, пшоно то-що — **во́рок, вороче́к**, край у мішка — **гузи́рь**. — Кури крав, та в міх клав, кури сокочуть та в міх не хочуть. н. пр. — Налякав міх, то й торби страшно. н. пр. — Наговорив три мішки гречаної вовни. н. пр. — Де можна торбу, там лантуха не треба. н. пр. — З чужої торби хліба не жалують. н. пр. — Як їду в гостину, то беру хліб в торбину. н. пр — Носить ся, як циган з писаною торбою н. пр. — Узяв саківки в дорогу. Ос.

2. д. **Мѣхъ** 2.

3. (про чоловіка) — **вайло́** (С. Аф.), **ла́нтух** і д. **Мѣшкова́тый** 2.

Мѣщани́нъ, мѣща́нка = **міщани́н, міща́нка, міща́ночка.** — Ой ти знав, на що брав міщаночку з міста — я не їла й не їсти му гречаного тіста. н. п.

Мѣщани́шка (зневажливо) = **міщанчу́к.** С. З.

Мѣща́нскій = **міща́нський.**

Мѣща́нство = **міща́нство.**

Мя́гкій, ко = 1. **мягки́й, мяки́й** (С. З.), **мъяки́й, мняки́й, ко** (С. Л.), про землю — **пухки́й.**

2. (про чоловіка) — **мягки́й, ла́гідний, деліка́тний, но.**

Мягкова́тый = **мягке́нький, мняке́нький.**

Мя́гкость = **мня́хкість** (Чайч.), **мягкота́, мъякота́.** С. Жел. Л. — Як постелю сіна, то така мягкота спати. Кн.

Мягкотѣлъ, Molluscus = **мъяку́н.** С. Жел.

Мягкотѣлый = **мягки́й, мняки́й.**

Мягча́йшій = **наймнякіший.**

Мя́гче = **мня́кше.**

Мягчи́ть, ся = **мягчи́ти, мнякши́ти, ся.**

Мягчѣть = **мъя́кшати, мня́кшати.**

Мязга́ = д. **Мезга́.**

Мяздра́ = д. **Мездра́.**

Мяки́на = **поло́ва.** С. З. Л. — Старого горобця на полові не обдуриш. н. пр. — Слово — не полова. н. пр.

Мяки́нникъ, ца = **полові́к** (де складають полову).

Мяки́нный = **поло́въяний.**

Мя́кишъ = 1. **мяку́шка, мъяку́шка** (С. Л.), **мняку́шка**, (з глевкого хліба) — **глевтя́к.**

глевча́к. — Він любить шкоринку, а я мнякушку.

2. мъяку́ш, частіше мъяку́ші (мняка частина тіла).

Мя́кнуть = мъя́кнути, мня́кнути, мня́кшати.

Мя́коть = мякі́ш, мяку́шка (д. теж Мезга́), гарбуза, дині — жабури́ння. Ман. — Округ кістки усю мякушку обрізав. Кн.

Маку́шка = гнили́ця, гнили́чка (про грушки то що).

Мя́лица, мя́лка, мя́ло = те́рлиця, те́рниця (С. Ш.), що нею починають розбивати коноплі — біте́льня, біте́льниця. — На городі терлиця сама тре. н. п. — Вона така, що постав сім терниць, то перебъє. Лев.

Мя́млить = 1. хамели́ти. — Як я молодою бувала, по 40 вареників їдала, а тепер хамелю, хамелю, на силу 50 умелю. н. пр. 2. ми́мрити (С. З.), па́пляти, хама́ркати, харама́ркати. С. З. Ш. — Щось собі мимрить під ніс. — Та по молодечі, а не по чернечі харамаркать. К. Ш.

Мя́мля = копоту́н, ма́мот, маку́ха, лемі́шка, мамали́га (про чоловіка).

Мяси́стый = мъяси́стий; гладкий, товсти́й.

Мясни́къ = різни́к (С. З. Л.), жінка його — різни́чка (С. З.), дочка — різникі́вна, син — різниченко. — **Мясникомъ быть** = різникува́ти. Чайч. — Теля ще десь, а різник вже з ножем забігає. н. пр.

Мясни́ческій, мясни́чій = різни́цький. — — Різницький цех. С. З.

Мясни́чиха = різни́чка. С. З.

Мясно́е = мъяси́во (С. Л.), мняси́во. — Воно було б зовсім не диво, коли б він їв мъясиво. Гр. — На столі саме мъясиво і варене і смажене. Кн.

Мясно́й = мъясни́й. — **М. ла́вка** = різни́ця (С. З.), мъясни́ця, я́тка. — Трясеть ся, як собака коло ятки. н. пр. — **М. рядъ, рынокъ** = різни́ці (С. З.), мъясни́ці. — Піди у різниці та купи мъяса.

Мя́со = мъя́со, мня́со (С. Л.), здр. — мъясце́, мнясце́. — **Мя́со бара́нье** = бара́нина, маха́н (Ев.). — **М. варёное** = варе́не мъя́со. — **М. Говя́жье** = д. Говя́дина. — **М. Гуси́ное** = гусятина. — **Ди́кое мя́со** = ди́ке мъя́со. — **М. жа́реное** = пече́не, пече́ня. С. З. — **М. ко́зье** = козли́на, козля́тина. — **М. коша́чье** = коша́тина. С. З. — Німецька ковбаса, що свининою, кошатиною і конятиною начинена. Кв. — **М. кури́ное** = ку́рятина. — **М. линя́** = лини́на. С. З. — **М. лошади́ное** = кони́на, коня́тина, кобили́на, кобиля́тина. — **М. свино́е** = свини́на, сьвіжина́, (солоне) — бужени́на. С. Л. — Не має мъяса над свинину, не має риби над линину. н. пр. — **М. соба́чье** = псі́на. С. Л. — **М. сома́** = соми́на. — **М. судака́** = судачи́на. — **М. утя́ное** = утя́тина, утя́тинка. С. Ш. — (Мъясо між ребрами) — поре́брина (С. Л.), ре́бра, (з грудей) — груди́на, груди́нка, (з задка) — задо́к, огу́зок, (з черева) — почере́вина, (поміж салом) — про́ріст.

Мясопу́стіе, мясопу́стъ = пу́щання (С. З.), за́говіни. — На пущання, як завъязано. н. пр.

Мясопу́стный = пу́щальний, пуска́льний. — **Мясопу́стная недѣля** = пу́щальна неділя. С. З.

Мясоѣдъ = мясни́ці, мъясни́ці. С. З. Л. — У мъясниці буде наше весілля. н. к. — **Рожде́ственскій мясоѣдъ** = зімні мясни́ці.

Мясцо́ = д. **Мя́со** (здр.).

Мя́та, рос. Mentha L. = мъя́та, мня́та. — **М. души́стая**, M. aquatica L. = водя́на, кі́нська мъя́та, полій. — **М. ди́кая, полева́я, глуха́я, ко́нская**, M. arvensis — драголю́б, кі́нська, польова́, плавнова́ мъя́та. — **М. кудря́вая, нѣмо́цкая**, M. crispa Valerii Cordi i L. = кучеря́ва мъя́та. — **Англійская, пе́речная мята**, M. piperita Schm. = холо́дна мъя́та. С. Ан. — **М. коша́чья**, Nepeta glechoma = росхо́дник. Ал.

Мяте́жникъ, ца = бунтовни́к, ця (С. Ж. З.), бунта́рь, ка, повста́нець, коло́тник, ця. (С. З.). — Пр. д. під сл. **Бунтовщи́къ** і **Крамо́льникъ**.

Мяте́жническій, мяте́жничій = бунтовни́чий, бунта́рський. (Д. **Бунтовщи́ческій**).

Мяте́жный = бунтли́вий (С. Л.), бунтовли́вий.

Мяте́жъ = бунт, повста́ння, ро́зрух, ко́лот, колотне́ча, ворохо́бня (Гал.). — Пр. д. під сл. **Возмуще́ніе, Возста́ніе** і **Волне́ніе** 3.

Мяте́листый = д. **Вью́жистый**.

Мяте́ль = д. **Вью́га**.

Мятли́ка, рос. Poa = д. **Метёлка** 3.

Мя́тный = мъя́тний.

Мять, ся = 1. мня́ти, ся (С. З. Л.), мъя́ти, ся, мняшку́рити. — Не терши, не мнявши, не їсти калача. н. пр. — І труть мене і мнуть мене; ще діждуть ся в Бога ласки, що нароблять з мене паски (нїби картопля так каже). н. пр.

2. (льон коноплї) — те́рти, тїпати (С. Ш.), (солому) — ме́рвити. — На городї терлиці сама тре. н. п. — Почала тїпати коноплї.

3. мня́ти ся, мо́няти ся, вага́ти ся.

Мяу́канье = ня́вкання, нявча́ння.

Мяу́кать, мяу́чить, мяу́кнуть = ня́вкати, нявча́ти (С. З.), ня́вкнути. — То собака инде гавкне, то закрьокає свиня, то шкодлива кішка нявкне. Свїд. — Кошеня десь нявчить. С. З.

Мяху́нка = д. Маху́нка.

Мячъ, мя́чикъ = мняч (С. Л.), опу́ка (С. З. Л.). — В опуки грати. С. З. — То в дучку булку заганяли, другі в опуки тощо грали. Гр.

Мѵ́рный = ми́ровий.

Мѵ́ро = ми́ро.

Мѵрова́ніе = мирува́ння.

Мѵрова́ть = мирува́ти.

Мѵропома́заніе = 1. маслосьвя́тіє, собо́ровання ма́слом. — І маслосьвятіє служили. К. Ш.

2. миропома́зання (царів).

Мѵропома́зывать = собо́ровати ма́слом, мирува́ти.

Мѵрохрани́тельница = ми́рниця.

Н.

На = 1. (на питання: куди, на кого або на що, коли, на скільки, як, де на кому, коли?) — на. — Ой не ходи, Грицю, та на вечерницї. н. п. Не тратьте, куме, сили, спускайтесь на дно. н. пр. Вийду я на гіроньку та білими ніженьками. н. п. — Кив, морг на його! Кв. Що на ноги дибки, на руки дибицї. н. п. Взяти на поруки. — А блїдий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. На щастя, на здоровя, на новий рік! н. пр. — Круг містечка Берестечка, на чотири милї мене славні Запорожцї своїм трупом вкрили. К. Ш. Купив на копійку насїння. Найнявсь на місяць. — Казати на память. Як на лихо, ще й жінка занедужала. — На городї коло броду барвінок не сходить. К. Ш. — На віку, як на довгій ниві — усього буває. н. пр. На великдень на соломі... дїти грались собі крашанками. К. Ш. На злодїю шапка горить. н. пр. — На тім тижнї. На Миколи, та й нїколи. н. пр. — **На всѣ ру́ки** = до всьо́го, на все здатний. — На все здатний — до любощів, до пісень. Б. Г. — **На виду́** = на видноцї, на о́цї, на о́чах. — Поклади батіг на видноцї. — **Жени́ться на вдовѣ** = взя́ти удову́, жени́ти ся з удово́ю, взя́ти шлюб з удово́ю. — **Похо́жъ на отца́** = в ба́тька вда́в ся, схо́жий на ба́тька. — **Стоя́ть на моли́твѣ** = моли́ти ся.

2. про, на, для, за-для. — **На слу́чай** = про случа́й. — **На пра́здникъ, на сме́рть гото́вить** = про пра́зник, про смерть. — Шиє сорочку про празник. — Зібрав грошенят про чорний день. — На всїх не настачиш.

3. на! — На, їж! — **Вотъ тебѣ на!** = от тобі й на́! от тобі й ма́єш, отó ма́єш!

Наау́каться = нагука́ти ся, нагого́вкати ся. — Нагоговкались в лїсї, поки зустріли ся.

Наа́хаться = нао́хати ся, нао́хкати ся.

Наба́вить, набавля́ть, ся = наба́вити, приба́вити, паки́нути, прики́нути, дода́ти, набавля́ти, ся і т. д., понабавля́ти, ся і т. д. — І ще накинули податі на душу по карбованцю.

Наба́вка = набавля́ння, накида́ння, на́бавка, дода́ток, на́кидка, при́кидка.

Наба́вочный = наба́вочний, доба́вочний, додатко́вий.

Набаклу́шничать = пробайдикува́ти, набайдикува́ти ся. — Ще хіба не набайдикував ся за цїлий місяць без роботи?

Набалагу́рить, ся = 1. набала́кати, набазїкати, ся.

2. нашуткува́ти, напустува́ти, ся.

Набаламу́тить = набаламу́тити, наколоти́ти; набреха́ти.

Набалда́шникъ = голо́вка (С. Пар.), га́лка (С. З.). — Патериця з срібною головкою.

Набалова́ть, ся = напустува́ти, нажартува́ти, нажирува́ти, ся; допустува́ти ся, дожартува́ти ся, дожирува́ти ся. — Чи ти ще не нажартував ся? — Допустував ся, поки й носа собі розбив.

Наба́лтывать, наболта́ть = 1. набо́втувати, намішувати, набо́втати, наміша́ти, наколоти́ти. — Наколоти́ корові пійла.

2. набазі́кувати, набазі́кати, наверзти́, нахля́вкати. — Нахлявкали чорт зна що! Хар. Чайч.

3. набрі́хувати, оббрі́хувати, обно́сити, набреха́ти, оббреха́ти, обнести́, понабрі́хувати і т. д. — Так тебе оббреше, обнесе. Б. Г. — На всіх понабріхує та повигадує те, чого й не було. Чайч.

Набальзамирова́ть = набальзамува́ти, намасти́ти.

Набаля́сничать = набазі́кати, наверзти́, попоточи́ти баля́си.

Набараба́нить = набараба́нити, наторохті́ти.

Бабара́хтаться = навовту́зити ся, набо́рсати ся, втоми́ти ся, трі́паючись, бо́рсаючись.

Набары́шничать = набари́шува́ти.

Наба́тить = розголо́шувати, роздзво́нювати. — Не вспів росказати йому, а він зараз по всьому селу роздзвонив.

Наба́тъ = ґвалт, гвалт (С. З.), споло́х. — **Бить, уда́рить въ наба́тъ** = на гвалт, на споло́х дзвони́ти, би́ти. С. З. — Ударили на сполох — збігло ся все село. — В дзвони ударили на гвалт. Кн.

Набахва́литься = нахва́статн ся.

Наба́ять, ся = наказа́ти, наговори́ти, ся, набала́кати, ся. — Багато вже наказали про сі плуги, а вони зовсім не такі гарні. — Набесідувала, наговорила, взяла мазницю, по мед пішла. н. пр. — Набалакались ми з кумом.

Набеде́рникъ = чапра́к. С. Пар.

Набе́дренникъ = набе́дреник.

Набезде́льничать = нашко́дити, накоїти, набро́їти.

На́бережная = набере́жжя, побере́жжя, прибере́жжя, на(по, при)бере́жна (вулиця або дорога понад берегом). — Повештавшись по набережжю Неви, вернули ся до господи. Кн.

На́бережный = на(по, при)бере́жний.

Набесе́доваться = наговори́ти ся, набала́кати ся, нарозмовля́ти ся.

Набива́льщикъ = вибійчи́к, вибо́йщик.

Набива́ть, наби́ть, ся = 1. набива́ти, наби́ти, понабива́ти, (гвіздки) — цьвяхува́ти (С. З.), нацьвяху(шку)вати. С. Л., (клинці) — клинцюва́ти, наклинцюва́ти. С. Л. — Набив багато дичини. С. Л.

2. набива́ти, нато́птувати, напиха́ти, напако́вувати, наби́ти, натопта́ти, напха́ти, напакува́ти (С. Л.), ся, понабива́ти, понапиха́ти і т. д. — Напхав у пихтір сіна. — Лисичка виїла з пирога мачок, а туди напхала сьміттячка. н. п.

3. набива́ти, наби́ти, понабива́ти, ся. — Треба набити обручі на діжку, а то зовсім розсохлась. — Чи ти вже понабивав мині діжки, чи ні? Чайч.

4. вибива́ти, ви́бити, повибива́ти. — Прийшов вибійчик вибивати пістрю. — **Наби́ть въ у́ши** = нату́ркати (С. З.), намо́вити, набреха́ти, понату́ркувати і т. д. — Я вже знаю — це вона йому натуркала. — Понатуркають дурним в уха, а вони й вірють. Чайч. — **Наби́ть оско́мину** = пооско́мити ся, оско́му наби́ти.

Набива́ться = 1. набива́ти ся, напро́хувати ся. — Я його не кликав — він сам набив ся в гості до мене.

2. назбіра́ти ся, набіра́ти ся. — Багацько назбірало ся людей.

3. д. **Набива́ть, ся.**

Наби́вка = 1. набива́ння, напиха́ння, вибива́ння і т. д. д. **Набива́ть.**

2. ви́бійка (на тканині).

Набивно́й = 1. набивни́й, набива́льний.

2. (про тканину) — вибійча́ний, накрапни́й. — Вибійчані штани. — Спідниця з гарного ситцю накрапного. Кн.

Наби́лки = ля́да (у ткацькій верстаті).

Набира́ть, набра́ть, ся = набіра́ти, збіра́ти, підбіра́ти, набра́ти, зібра́ти, підібра́ти, ся, понабіра́ти, ся і т. д. — Набірали некрутиків в неділеньку вранці. н. п. — Набрав мішок проса. — Зібрали ся всі бурлаки до рідної хати. н. п. — Набрав ся хлопець розуму. — Набрав ся, як май груш. н. пр. — Вона підбірає квітки. — Понабірали люди з гамазеї жита. Чайч. — Грошей повні кишені понабірали. К. З. о Ю. Р. — **Набира́ть въ до́лгъ** = бра́ти на́бір. — **Набира́ть на сто́лъ** = лаштува́ти стіл (на обід або на вечерю). — **Набра́ться бѣды́** = зазна́ти ли́ха. — Вжеж і зазнав я лиха з тим позвом. Кн.

Наби́рка = 1. набіра́ння.

2. ко́шик, козубе́нька (що з нею ходять по ягоди, по гриби то-що) д. під сл. **Корзи́на.**

Наби́тый = наби́тий, нато́птаний, на́пханий і т. д. д. **Набива́ть.** — **Н. бра́тъ** = рівня достатком. — **Н. дура́къ** = вели́кий ду́рень, дурни́й, як пень, як коло́да.

Наби́ть, ся = **Набива́ть, ся.**

Наби́ться = наморду́вати ся. — Намордував ся чимало, поки сяк так укоськав його.

Наблева́ть, наблёвывать = наблюва́ти, нарига́ти, набльо́вувати, понабльо́вувати. — Понабльовував скрізь.

Наблея́ть, ся = наме́кати, набе́кати, ся.

Наблошни́ть = наблоши́ти, напусти́ти бліх.

Наблошни́ться = насоба́чити ся.

Наблуди́ть = наколобро́дити, нашалобро́дити.

Наблюда́тель, ница = 1. нагля́дник, ця, нагляда́ч, ка. С. Жел. Пар.
2. доглядни́к, ця, догля́да́ч, ка, дозо́рця (С. З.), дозо́рний. — Ти доглядник за лісом, ти й станеш в одвіті. Кн. — Бач, чортова доглядачка таки вздріла. Кв.

Наблюда́тельность = догля́дність, спостереже́ння. — Усе своє спостереження він вложив в отсе діло. Кн.

Наблюда́тельный = нагля́дний, догля́дни́й; д. **Внима́тельный**.

Наблюда́ть = 1. нагляда́ти, роздивля́ти ся, сте́жити, приміча́ти, спостерега́ти. — Астроном, що спостерегає зорі... Кн.
2. догляда́ти, назира́ти, пильнува́ти. С. Л. — Доглядати за дітьми. — Треба добре пильнувати ліса, щоб не крали. — Пильнуй свого носа, а не мого проса. н. пр.
3. берегти́, хорони́ти, захо́вувати.

Наблюде́ніе = нагляда́ння, на́гляд, спостереже́ння, догляда́ння, до́гляд, дозі́р. — Автор додає і власні спостереження коло фонетики поліщуків. Кн.

Наблю́дникъ = по́кришка (на блюдо).

Наблюсти́ = догля́нути, допильнува́ти.

Набогати́ть, набогаща́ть, ся = збагати́ти, збагаща́ти, ся.

На́божничать = бу́ти богобоя́зливим, побо́жним, (іронічно) — живи́м до Бо́га лізти.

На́божность = набо́женство, побо́жність (С. Л.). — Служби божої треба слухати з великим набоженством. Б. Н.

На́божный, но = побо́жний, но (С. Л.), богобоязли́вий, во, богомі́льний, сьвятобо́жний, но. — Такий побожний зробив ся: ні празника, ні неділі не пропустить. н. к. — Народ побожно хрестив ся. Кн. — Побожний, як жид подорожній. н. пр. — А той тихий та тверезий, богобоязливий. К. Ш. — Сьвятобожна жінка. Хар. Чайч.

Набо́йка = 1. вибі́йка (Кн.), виби́ванка, особли́ва пі́стря (тканина).
2. ключ (до гайки).
3. набивач, наби́яч (у бондарів).

Набо́йникъ = 1. шо́мпол. — Почав набивати рушницю, а шомпол й зламав ся.
2. товка́ч.

На́бойчатый = вибійча́ний, виби́ваний. — Мої мішки прикметні — з вибиваної десятки. Кн.

Набо́йщикъ, ца = вибі́йчик, вибо́йщик, ця.

Набо́кій = криви́й, кривобо́кий. — Кривобока хата.

Наболта́ть = д. **Наба́лтывать.**

Наболта́ться = набала́кати ся, понабала́кувати ся, набазі́кати ся, понабазі́кувати ся. — Набалакались ми з кумом. — Оце подруги: як зійдуть ся, так і не розлучать ся, — чи ви вже понабалакували ся? Чайч.

На́большій = ста́рший в сімъї.

Наболе́лый = наболі́лий, натру́жений. — Натруженою рукою не напишеш рівно.

Наболе́ть = наболі́ти, розболі́ти ся.

Набо́ристый = збо́ристий, ряси́ий. — Збористі рука́ва. — Рясна свита.

Набо́рка = набіра́ння.

Набормота́ть = набурмота́ти, намурхота́ти.

Набо́рный = 1. набі́рний.
2. збі́рний, штуко́ваний. — **Набо́рная збру́я** = цьвяхо́вана збру́я.

Набразди́ть = наборозни́ти, наскоро́дити, надря́пати, начерка́ти. (Д. **Борозди́ть**).

Набroom

ходи́ти ся, позбіра́ти ся і т. д. — Зібрали ся всї бурлаки до рідної хати. н. п.

Набра́живать, набро́ди́ть = нало́влювати, налови́ти ри́би во́локом.

Набра́живаться, набро́ди́ться = находи́ти ся, наброди́ти ся, наволочи́ти ся, натиня́ти ся.

Набра́жничаться = напи́ти ся, налига́ти ся, натю́жити ся, насмокта́ти ся, нахлю́щити ся. — Налигав ся так, що ледве ноги волочить.

Набрани́ть, ся = нала́яти, ся. — Не тільки не бив, а й не налаяв ніко́ли. Ск. — Я ще не налаялась, а він міні перебив. К. К.

Набра́сывать, набро́са́ть, набро́сить = 1. накида́ти, наки́дати, наскида́ти, понакида́ти, нашпурля́ти. — А лисичка... все кида по рибцї на дорогу, все кида... От, як накидала вже багато, тодї нишком і сама злїзла. н. к. — Понакида́ли скрізь. — Наскида́ли самих денежок стільки. К. З. о Ю. Р.

2. роби́ти, зроби́ти на́рис. — Тільки зробив нарис — багато ще роботи.

3. накида́ти, наки́нути. — Накинув свиту на опашку, та й побіг.

Набра́сываться, набро́ситься = накида́ти ся (на кого або на що), наскіпа́ти ся (на кого), допада́ти ся, дорива́ти ся (до чого), наки́нути ся, наскіпати ся, допа́сти ся (С. Л.), дорва́ти ся. — Собаки накинулись на його. — Такий задерикуватий — як наскіпав ся на мене так і лїзе до бійки. Чайч. — Допав ся, як кіт до сала. н. пр. — Вже допав ся до вареників. С. Л. — **Набра́сывается тѣнь** = па́дає тїнь.

Набра́ть = д. **Набира́ть.**

Набре́дить = наверзти́, наплести́. — Мало чого слабий не наверзе, коли йому щось марить ся.

Набре́сть, наброди́ть, ся = д. **Набра́живать, ся.**

Набро́дный = приблу́дний, пригу́льний. Приблудний собака. — Від приблудного псяки не діждеш ся дяки. н. пр. — Пригульна кобила.

Набро́дъ = на́волоч. С. Л.

Набронзирова́ть = набронзува́ти.

Наброса́ть, набро́сить = д. **Набра́сывать.**

Набры́згать, набры́згивать, ся = набри́зкати, напри́скати, набри́зкувати, ся, понабри́зькувати і т. д. д. **Бры́згать.** — Ач, понабризькував скрізь. — Набризкав чорнилом.

Набрюзжа́ть, ся = набурмота́ти, ся, набурча́ти, намурмота́ти, наму́рча́ти, ся (Д. **Брюзжа́ть**).

Набря́кать = наверзти́, наторо́чити, наплести́ (язиком

Набрянча́ть, ся = набрязча́ти, набрязкотїти, ся. (Д. **Брезжа́ть**).

Набура́вить = насвердли́ти, навертїти, понасве́рдлювати, понаві́рчувати. — Понасвердлював дїрок.

Набу́хать = набу́хати, наки́дати (багато).

Набу́хлый = (на)розбу́хлий, набря́клий, набубня́вілий.

Набу́хнуть = (на)розбу́хнути, набря́кнути, набуча́віти, набубня́віти. — Дошка набухла. — Обручі розбухли в копанцї. — Мокрі сорочки набрякли. Лев. — Ноги набрякли. Лев. — Горох набубнявів.

Набу́чить = назоли́ти, налу́жити. — Сорочки вже назолили.

Набушева́ть, ся = набушува́ти, набуя́ти, ся, (про воду) — набурха́ти, нахвилюва́ти, ся (тільки про бурю), navихори́ти, ся.

Набуя́нить = набушува́ти, набуя́ти, наґвалтува́ти.

Набѣга́ть, набѣжа́ть = 1. наздоганя́ти, доганя́ти, наганя́ти, настига́ти, наздогна́ти і т. д. д. **Догна́ть.**

2. набіга́ти, наско́кувати, набі́гти, наско́чити. — Ненароком набіг конем на його і збив з ніг. — Човен наско́чив на корчі і трохи не перекинув ся.

3. збіга́ти ся, набіга́ти, назбіга́ти ся, збі́гти ся, набі́гти, позбіга́ти ся, понабіга́ти. — Набігло багато людей. — На ґвалт збігли ся люди. — Мірку проса висипав, — назбігло ся такого до біса курей. н. к.

Набѣгать, ся = добі́гати ся, набі́гати, ся. — Добігав ся, поки ноги намулив. — Дїти набігали ся, та зараз спати.

Набѣгъ = на́пад, наско́к. — Татарські напади довго руйнували Вкраїну. — **Дѣлать набѣги** = набіга́ти, напада́ти. — — Кримські Татари почали набігати на Україну і дуже грабувати її. Др. — **Набѣгомъ** = наско́ком, на́гле; несподївано; ури́вками. — Він тільки уривками буває дома, а то все коло пана.

Набѣдоку́рить = нашко́дити, набро́їти.

Набѣдствоваться = набідува́ти ся, налихува́ти ся, зазна́ти біди́, ли́ха, го́ря. — Зазнав я там чимало лиха.

Набѣжа́ть = д. **Набѣга́ть.**

Набѣливать, набѣли́ть, ся = біли́ти, набілювати, побілювати, натира́ти, ся (крейдою, блейвасом то-що), побіли́ти, набіли́ти, нате́рти, ся. — Треба побілити стіни. — Справ красило і білило, щоб я личко набілила. н. п.

Набѣло́ = на́чисто. — Перепиши начисто.

Набѣси́ться = накази́ти ся.

Набѣснова́ться = налютова́ти ся, накази́ти ся.

Нава́га, риба Gadus collarias = нава́га, дорш (С. Пар.).

Нава́живать, навози́ть, навезти́, ся = наво́зити, наве́зти, ся, понаво́зити. — Навезли гною на поле. — Раніш було багато навозили тютюну на ярмарок. — Понавожено їй усяких подарунків. Чайч.

Нава́ксить, ся = наваксува́ти, ся. — Наваксував москаль вуси, як чоботи.

Нава́ливать, навали́ть, ся = 1. наверта́ти, нагніта́ти, нава́лювати, ся, наверну́ти, нагніти́ти, навали́ти, ся. — Навернули колоду на... — Прийшов, аж там змій камнем навернений. н. к. — Треба нагнітити сир.

2. наклада́ти, накида́ти, наванта́жувати, накла́сти, ся і т. д., понаклада́ти і т. д. — Наклали повну повозку. — Хоч як було навантажиш віз снопами. К. Х.

3. нахиля́ти, нахили́ти, ся, понахиля́ти, ся. — Нахиляй на бік. — Стіна нахилила ся.

4. нано́сити, нанести́, ся, понано́сити. — Це аж з Буковини нанесло (водою) стільки корчів.

5. збіра́ти ся, зібра́ти ся, насу́нути. — Зібрало ся на ярмарок чи мало люду. — Насунуло людей до шинку.

6. нава́лювати, навали́ти (в картах, в грі у воза). — Бий і навалюй.

7. нава́лювати ся, навали́ти ся, понава́лювати ся. — Навалило ся багато землї у криницю. — Не навалюй ся на мене.

8. д. **Набра́сываться.**

Нава́лка = 1. нава́лювання, накида́ння і т. д. (д. **Нава́ливать**).

2. віз (гра в карти). — Давайте грати у воза.

Нава́лъ, нава́льщина = кучугу́ра, (хворосту, лому) — ва́лява. — Отаку кучугуру накидали.

Наваля́ть, ся = 1. наваля́ти, нафалюва́ти. — Багато сукна навалями.

2. наки́дати. — Як вдарили з семи гармат у Середу вранці, накидали у годину жидів повні шанці. н. п.

3. наваля́ти ся, поповаля́ти ся. — Коли ти встанеш з ліжка? Чи ще не наваляв ся?

4. наля́пати, наба́зграти (С. Л.), надря́пати, скомпонува́ти, написа́ти на швидку́ ру́ку, аби́-як.

Нава́ра = 1. нава́р; шум, шумови́на, шумови́ння, скалки́, піна (у страві). — Від ситого мъяса більше навару. — Зніми шумовиння з борщу.

2. пі́йло (варене собакам).

Нава́ривать, навари́ть, ся = нава́рювати, навари́ти, ся, понава́рювати; прива́рювати, привари́ти, (сталї) — настали́ти. — Наварила й напекла, не для кого, для Петра. н. п. — Понаварювано багато, а їсти нікому. Чайч. — Треба понести в кузню наварити леміш. — Насталив сокиру.

Нава́рка = 1. нава́рювання, прива́рювання.

2. нава́рка, прива́рка. — Від леміша приварка відпала.

Наварно́й = 1. си́тий. — Ситий борщ.

2. навари́й, прива́рений. — Наварне долото.

Нава́ръ = д. **Нава́ра 1 і Нава́рка 2.**

Нава́стривать, навостри́ть, ся = наго́стрювати, нато́чувати, ся, нагостри́ти, ся, понаго́стрювати, ся. — Треба нагострити сокиру. — Понагострюй ножі! Чайч. — **Навостри́ть лыжи** = утікти́, накива́ти пъята́ми, да́ти тя́гу, дра́ла, дмухача́. — А він хап скриньку, тай дав драла. — **Навостри́ть у́ши** = насторо́жити, насторо́щити, нашоро́шити у́ха. С. З. — Еней наш насторощив уха. Кот. — То він одно ухо нашорошить. К. Х. — **Навостри́ть ру́ку, навостри́ться** = наби́ти, налама́ти ру́ку, насоба́чити ся. — Він в сьому ділї набив руку.

Навахля́ть = хля́пати, наба́зграти, зроби́ти аби́-як.

Нава́щивать, навощи́ть, ся = вощи́ти, лощи́ти, навощи́ти, налощи́ти, ся. — Навощила нитки. — Поміст лощили йому цілий рапов, — налощили, аж сяє, а він і не подякував. Кп.

Наведе́ніе = на́від. С. Жел.

Навезти́, наве́зть = д. **Нава́живать.**

Наверга́ть, наве́ргнуть = наки́дати. — Накидали цілу кучугуру.

Наверга́ться, наве́ргнуться = накида́ти ся, наки́нути ся, ки́нути ся. — Шулїка кинула ся на курчат.

Наверну́ть, навёртывать, ся = 1. навертіти, накрути́ти, намота́ти, нави́ти, ся, навірчувати, накру́чувати, намо́тувати, навива́ти, ся, понавірчувати, понакру́чувати, ся і т. д. — Навертіти навісмо конопель. — Вірьовка накручуєть ся на вал. — Намотала нитки.

2. прикрути́ти, прикру́чувати, ся, (про ґвинт) — зашрубува́ти, зашрубо́вувати, ся. — Прикрути гайку.

3. (про сльози) — набі́гти, підступи́ти, набіга́ти, підступа́ти.

4. навину́ти ся (С. З. Л.), тра́пити ся, лучи́ти ся. — Навинули ся гості. — Нікому не пребачаючи, рубав в пень, хто тільки навинув ся. Л. В. — Лучив ся прасол і закупив усіх кабанів. — Гість трапив ся.

Наверста́ть, навёрстывать = нагна́ти, надолу́жити, наганя́ти, надолу́жувати. — Та він своє нажене, хоч і дуже на їх тратить ся. — За тих пару неділь хотів надолужити те, що за ездбав за скільки літ. Фр. — Наймитку! чого ти рано встав? — Та я своє, паночку, то одяганнячком то обуванячком надолужу. н. пр.

Навёртка = 1. навірчування, накру́чування.

2. свердління (свердлом або шилом).

3. га́йка; шру́ба, шру́бка (С. Л.).

4. све́рдлик, праву́шник. — Гвіздок не йде, коли б правушник був, щоб навертіти. Кн.

Навёртывать, ся = д. **Наверну́ть.**

Навертѣ́ть, ся = 1. навертіти, накрути́ти, ся і д. **Наверну́ть 1.** — Накрутили ся, танцюючи метелиці.

2. насвердли́ти, навертіти (свердлом або шилом). — Треба насвердлити дірок, та тоді й прибивати.

Навесели́ться = навесели́ти ся, нагуля́ти ся, натішити ся.

На́веселѣ = під ча́ркою, на підпи́тку. — **Гости были на́веселѣ** = го́сті були́ під ча́ркою, веселе́нькі, ма́ли тро́хи в голові. — Не то щоб були пъяні, а під чаркою усі були. Кн.

Навести́ = д. **Наводи́ть.**

На́взничь = на́взнак (С. З.), навзнаки́ (С. Л.), гори́лиць, гори́ниць, до гори́ че́рева (С. З.), про плавання — голі че́рева. — Упав навзнак. — До гори черева лежати. С. З.

Навзры́дъ = ридма́, рида́ючи. — Вона ридма ридала. Кн.

Навзрѣ́зъ = 1. нанаріз, нарозріз. — Купуй кавуна нанаріз і як поганий буде — не бери.

2. вщерть, уще́рть (С. Ш.), про рідке — повінця (С. З.). — Дає він мірку не з верхом, а вщерть. — Зерно міряєть ся ущерть. С. З. — Налив по самі вінця.

Навива́ть, нави́ть = 1. навива́ти, накру́чувати і т. д. д. **Наверну́ть 1.**

2. прису́кувати, приплїта́ти, присука́ти, присучи́ти, приплести́. — Приплів батіг, а то наконешник зовсім збив ся. — Треба присукати мотузок.

3. наплїта́ти, наплести́, понаплїтати, ся. — Понаплїтали віпків такого багато, що на всїх стане.

4. накладати, накла́сти, понакладати (про сїно й солому). — Понакладали вози сїном.

Нави́вка, нави́въ = навива́ння, намо́тування, накру́чування.

Навига́ція = навига́ция; плавба́ (С. Пар.). — В осени погана плавба: холодно, вітряно.

Навизжа́ть, ся = навереща́ти, ся, (про собак) — наскавуча́ти, ся.

Навинти́ть, нави́нчивать, ся = 1. наґвинти́ти, накрути́ти, наґви́нчувати, накру́чувати, ся. — Треба накрутити гайку.

2. нашрубува́ти, наґвинти́ти, ся (наробити шрубів).

Навира́ть, навра́ть, ся = набріхувати, набреха́ти, ся, понабріхувати. — Хтось мукам набрехав, що на чужинї краще жити. Б. Г. — Набрешуть ся та й перестануть. Б. Г. — Нікого не поминувала, — на всїх понабріхувала. Чайч. — **Навра́ть съ три ко́роба** = наказа́в сїм мішкі́в греча́ної во́вни. н. пр.

Нависа́ть, нави́снуть = звиса́ти, нависа́ти, спада́ти, позвиса́ти, зви́снути і т. д. — Волосся звисає до очей. — Стріха нависла.

Нависѣ́ть = пови́сіти. — Недовго повисїла нова свита — зараз і пропив.

Нави́ть, ся = д. **Навива́ть, ся.**

Навла́живать, навла́жить, ся = наволо́жувати, намо́чувати, наволо́жити, намочи́ти, ся, одволо́жити ся. — Сухе, як присок, треба наволожити. — Коли-б дощ, то тютюн одволожив ся-б, тодї й класти.

Навлека́ть, навле́чь = 1. наволїка́ти, та́скувати, нано́сити, наволокти́ і т. д. — Чи бач стільки грязюки наволїк. — Нанесло водою багато мулу.

2. наволїка́ти, наволокти́. — Од Бога помсту наволїкає. Л. В. — **Навле́чь бѣду́** = наволокти́, накли́кати, біду́, лихо, пеню́.

Наводи́ть, наве́сть = 1. наво́дити, навести́, направля́ти, напра́вити. — Направив мене, де шукати покрадених коней.

2. насила́ти, насла́ти. — Наслав Бог на людей кару.

3. наво́дити, навести́. — Навів ляком.

4. наганя́ти, завдавати, нагна́ти, завда́ти. — Нагнали йому холоду — нехай наперед так не робить. — Завдав жалю. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. п. п.

5. направля́ти, націля́ти, напра́вити, наці́лити. — Взяв та й направив на його рушницю.

6. наво́дити, понаво́дити, навести́. — Понаводила повну хату парубків.

Наво́дка = наво́діння.

Наводне́ніе = по́вінь (Кр.), по́відь (С. З.) і д. ще **Водопо́лье**. — У весну така була повінь, що на низу усі хати затопило. Кр. — Так багацько людей, як о повіді води. н. пр. — От велика повідь буде. Кв.

Наводня́ть, наводни́ть, ся = залива́ти, затопля́ти, підтопля́ти, зали́ти, ся, підтопи́ти, ся, поня́ти водо́ю. — Це літо вода з Дністра затопила не тільки горо́ди, а й винограда. — Така повідь, що аж село підтопило. — Вода поняла усю землю. Опатович.

Наво́докъ, частіше мн. **наво́дки** = д. **Водопо́лье**.

Навожде́ніе = навожде́ння; мана́. (С. З.).

Навози́ть = д. **Нава́живать**.

Наво́зить, ся = наво́зити гно́ю на по́ле, вигно́ювати — Вигноїла наша економія цей год 25 десятин. Чайч.

Навози́ться = 1. награ́ти ся, нажартува́ти ся, напустува́ти ся, наказити ся.

2. наклопота́ти ся, наморо́чити ся, намордува́ти ся.

3. наво́зити ся. — Перед Різдвом що року навозить ся на базарь багато ковбас, а сей рік щось мало.

Наво́зникъ = 1. волій (що гній возить).

2. по́ле ви́гноїне.

Наво́зный = 1. гнойови́й (С. Л.), гні́йний, гноя́ний. — Гнійна калюжа. — **Наво́зный жукъ** = гнойови́к. — Гнойовики роблять з того гною гальки, та й котють їх. Степ. О. — **Наво́зное то́пливо** = кізя́к. С. З.

2. привозни́й. — Привозна риба, а у нас зовсім немає.

Наво́зня = гноя́рка, (де був гній) — гнойови́ще, гно́їще. С. Аф.

Наво́зъ = 1. гній (С. Аф. З. Л.), здр. — гнойо́к, після свиней — гайно́ (С. Аф. З.), барлі́г, рідкий — гноївка, багно́, замерзлий або сухий, що йде на топливо — кізя́к, куря́к. — Ноги в гною, та руки в лою. н. пр. — Коли в дворі гнойок, то і в борщі пшпо́к (єсть мнясце). н. пр.

2. приво́з. — Сьогодня зовсім нема привозу на базарі.

Наво́й = наві́й (д. під сл. **Верста́къ**).

Наво́йня — вал у коло́ворота або бара́на (д. **Во́ротъ** 2).

Навола́кивать, наволо́чь = наволіка́ти, наволокти́, (про хмари) — нахма́рити, ся, заволокти́ хма́рами. — **Навола́киваетъ** = хма́рить ся. — Ой хмарить ся, дощ буде. н. п. — **Наволокло́ на не́бѣ** = нахма́рило, сь, заволокло́ хма́рами. — Нехай виясниить ця, а то бач, як захмарило. н. пр. — **Наволо́чь сѣти** = покри́ти сі́ткою.

На́волока = (верхня) — по́шивка (С. З. Л.), пошиванка, иноді — на́волока, (перша, в котру насипають пірья або пух) — напі́рник (С. З.), напі́рниця. — Треба на подушку нову по́шивку. — Подушок 2, наволок 4. Ст. Оп. Кіев. Ст.

На́волокъ = на́мул, лу́ки заму́лені.

На́волочка = д. **На́волока**.

Наволо́чь = д. **Навола́кивать**.

Навоня́ть = насмердіти, набздіти, напсьо́тити, напшо́тити, напши́кати, (надто) — накрути́ти.

Навони́ть, ся = наголоси́ти, нагаласува́ти, нарепетува́ти, ся.

Навора́живать, наворожи́ть = 1. наворо́жувати, намовляти, нашіптувати, нача́ровувати, насила́ти, наворожи́ти, намо́вити, нашепта́ти, начарува́ти, насла́ти, навідьмува́ти. — Ота чарівниця начарувала йому, що немов слабий став. — Йому наслано сонашниці.

2. виворо́жувати, ви́ворожити. — Сьогодня не багато виворожила.

3. навіщува́ти, напророкува́ти.

Навора́чивать, навороти́ть = 1. навертати, наверну́ти. — Навернути млин.

2. д. **Нава́ливать** 1 і 2.

3. накида́ти, наки́нути. — Накинули йому десятникувати.

Наворова́ть = накра́сти.

Наворожи́ть = д. **Навора́живать**.

На́воротень = ву́лик, коло́дка. — Коли чистий вулик, та ще й навощений, то й рій сідатиме. — В мого свата 150 колодок бджіл.

Навороти́ть = д. **Навора́чивать**.

Наворошить = накидати ворох (хліба).

Наворчать, ся = набурчати, намурчати, нагарикати, ся.

Навосковать = навощити.

Навострить, навострять, ся = д. **Навастривать, ся.**

Навохривать, навохрить = натирати, натерти вохрою.

Наврать, ся = д. **Навирать, ся.**

Навредить = нашкодити, вшкодити, пошкодити, наробити шкоди. — Багато він мині пашкодив тими брехнями.

Наврядъ = навдаку, трохи=чи, навряд.

Навсегда = на віки, по вік, до віку, назавжди, назавше. — Десь ти мене, молодую, на віки покинув. н. п. — Тарасові здавало ся, що надія його на віки зникла. Кн. — Я другої не любив і любить не буду, тебе ж, моє серденятко, по вік не забуду. н. п. — Єго ж сьвятим молитвам отдаемось назавше. Кiев. Ст.

Навскачь = навзаводи (С. З.), навскоки. — Пустив коня навзаводи і скоро доїхав.

Навстрѣчу = назустріч (С. З.), наздиби, (ловлячи кого) — навперейми. — Аж тут міні невістка назустріч. Г. Бар. — Біжи навперейми, то піймаеш.

Навтилйть, Nautilus = кораблик (ракушка). С. Жел.

Навыкать, навыкнуть = звикати, привчати ся, призвичаювати ся, звикнути, привчити ся, призвичаїти ся. — Та вже привчила ся до діла.

Навыкъ = звичка, навичка. С. Л. — Він має вже навичку до сього діла. Пр.

Навыться = навити ся, (про людей) — наголосити ся.

Навьючивать, ся, навьючить = навъючувати, навъючити. — Навъючив коня, сів і в одну ніч верхи пробіг до Черкасів. Кн.

Навѣвать, навѣять, ся = навівати, навіяти, (снігу, піску) — намітати, намести, понамітати. — Понамітало кучугури піску.

Навѣдываться, навѣдаться = навідувати ся, одвідувати, довідувати ся, навідати ся, одвідати, довідати ся. — Ти ненавідував ся до неї? Кн. — Вона в мене не обідала, тільки мене та й одвідале. н. п. — Батько пішли одвідати дядька — Ік Спасу там, чи що, довідуеть ся до меду, аж йому пчоли наносили ще менше. К. З. с Ю. Р.

Навѣивать, навѣять, ся = навіювати, навіяти, ся. — Навіяла 10 мішків проса.

Навѣрить = навірити, наборгувати, надавати набір. — Шинкарочка мене знае, на 100 рублів навіряе. н. п.

Навѣрно = певно (С. З.), запевне (С. З. Л.), напевне, справді, дійсне. — Памъятаю, як спитала я Миколу в первий раз, бо запевне я не знала. Кон. — Це я дійсне знаю. Кр.

Навѣрную, навѣрняка = напевне. С. Л.

Навѣсить, ся, навѣшать, навѣшивать, ся = 1. повішати, навішати, навішувати, ся, понавішувати, порозвішувати. — Повішай, сорочки на горіщі. — Порозвішували скрізь, що й пройти не можна.

2. навісити, навішувати. — Треба навісити двері на завіски.

3. зважити, одважити, зважувати. — Треба зважити сіль.

4. нахилити ся, схилити ся, похилити ся, нахиляти ся і т. д. — Стоїть явір над водою, в воду похилив ся. н. п.

Навѣстить, навѣщать, ся = навідати, одвідати, провідати, перевідати, піти на провіди, навідувати ся і т. д. — Кого Бог любить, того й навідуе. н. пр. — Ой полети, галко, де мій рідний батько, нехай мене одвідае, коли йому жалко. н. п. — Вони там були, та й її відвідали. Чайч. — Вона в мене не обідала, тільки мене перевідала (друга одміна: одвідала). н. п. — Мене мати провідала, вона в мене пообідала. н. п. — Не прийшло в думку провідати її. Кн.

Навѣсъ = 1. дашок, над ганком — піддашшя (С. З.), над ворітьми — острішок, від покрівлї деревъяної або залізної, що виступае наперед — піддах, піддашшя (С. Л.), від соломъяної або очеретяної — стріха (С. З. Л.), край її — острішок, острішина.

2. повітка (С. З. Л.), повіть, шопа (С. З.), на заїздному дворі — підсіння. — Чи я тобі не казала, як стояли під повіткою: не їдь у Крим по сіль, бо застанеш під наміткою. н. п. — Заточи віз під повітку.

3. намет, халабуда. — Ой напъяли козаченьки великий намет, тай пъють вони горілочку ще й солодкий мед. н. п.

4. нахил. —

Навѣтки = натячка, натякання

Навѣтренный = підвітряний.

Навѣтъ = наговор, намова, обмова і д. **Клевета.**

Навѣчно = на віки і т. д. д. **Навсегда.**

Навѣшать, навѣшивать, ся = д. **Навѣсить, ся.**

Навѣщать = д. **Навѣстить.**

Навѣять, ся = д. **Навѣвать** і **Навѣивать, ся.**

Навяза́ть, навя́зывать, ся = 1. навъяза́ти, привъяза́ти, довъяза́ти, повъяза́ти, навъя́зувати, ся і т. — Навъяжемо снопи, та вдаримо в гопи. н. п. — Треба добре привъязати, щоб не одірвалось.

2. доплести́, допліта́ти, ся. — Доплести панчохи.

3. наки́нути, завда́ти, накида́ти, завдава́ти (кому) кло́поту.

Навяза́ть, навя́знуть = навъяза́ти, завъяза́ти, застрява́ти, пачіпля́ти ся, навъя́знути і т. д. — Завъязало в зубах. — На колеса пачіплянло ся грязюки — по саму маточину.

Навяза́ться, навя́зываться = навъяза́ти ся (С. Л.), наби́ти ся, причепи́ти ся, учепи́ти ся, навъя́зувати ся, набива́ти ся, въя́знути, чіпля́ти ся. — Самавона въязала до мене, доки... Кн. — Хіба я просив його? Він сам набив ся в гості до мене.

На́вязень = бич, бія́к. — Ціп складається з ціпилна та з біяка.

Навязно́й = надвъя́ваний, надплéтений.

Навя́зчивость = набри́дливість, въїдливість, уїдливість (С. Ш.).

Навя́зчивый = набри́дливий, въїдливий, уїдливий, нала́зливий, вче́пистий, приче́пливий. — Въязне до мене, як оса. Геть! кажу, въїдливий. Кн.

Навя́ливать, навя́лить = навъя́лювати, навъяли́ти.

Нага́дить = 1. накаля́ти, напаску́дити, наги́дити.

2. нашко́дити напа́костити. (С. Л.).

Нага́йка = нага́й (С. Л.), ка, канчу́к (С. З.), карба́ч (С. Л.), малаха́й (С. З. Л.). — А нагай малює вдовш жидівську спину. К. Ш. — Пан звелів десятого канчуками одшмагати. О. Ст. — Келепом по плечах привітав, карбачем по спині затипав. н. д. — А козаченько оглядаєть ся і карбачем одбиваєть ся. н. п. — Татар бусурменів малахаями, як череду, у полон заганяєте. н. п.

Нага́нивать, нагоня́ть, нагна́ть = 1. доганя́ти, наганя́ти, наздоганя́ти, догна́ти і т. д. — Біг за ним з пів верстви, вже під лісом на силу наздогнав.

2. набива́ти (на пр. обручі), натяга́ти (на пр. шину), наби́ти, натягти́.

3. виганя́ти, вику́рювати, ви́гнати, ви́курити. — Вигнали 10 відер горілки.

4. підганя́ти, підігна́ти (вирівнюючи). — Щоб не виявилась недостача грошей, давай він підганяти розходи.

5. наганя́ти, нагна́ти, понаго́няти. — На ярмарок багато коней нагнано. — Вітер хмари наганяє. — Понагонив повен двір товару. Чайч.

6. доганя́ти, догна́ти. — Як лежав слабий, дуже багато пропустив, а потім треба було доганяти. — **Нагоня́ть кого́ ли́бо** = ганя́ти (кого), вимовля́ти (кому). — Почав він його ганяти і за се і за те, аж душно йому стало. — А хазяїн мене лає, ще й хазяйка вимовляє. н. п. — **Нагоня́ть тоску́** = завдава́ти жа́лю. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п.

Нага́ръ = на́горь (на сьвічці), жу́желиця (на металї), коло́мазь (на осї від шмаровидла), зга́рь, чвирь (в цибуху), шумови́ння, сма́га (на вариві), сма́га (в ротї, на устах). — На́горь на ґнотові. Чайч.

Нагати́ть, нага́чивать, ся = нагати́ти, (та́расом) — натарасува́ти, нага́чувати.

Нагвозди́ть = 1. наби́ти гвіздків, нацьвяхува́ти.

2. наби́ти, натовкти́, накла́сти. — Наклали йому в потилицю добре.

Нагиба́ть, нагну́ть, ся = 1. нагина́ти, гну́ти, нахиля́ти, нагну́ти, нахили́ти, ся. — Сердитий вітер завива, до долу верби гне високі, горами хвилю підійма. К. Ш. — Хвірточка низенька, треба нахилятись. — Нахиля ся тишком-нишком над румъяним білим личком. Руд.

2. нагина́ти, гну́ти (багато), нагну́ти. — Чи багато обідді нагнули?

Наги́бъ = на́гиб (С. Жел.), колі́но, на́хил (С. Ж.).

Наги́шка = го́лий, голя́к, голячо́к.

Нагишо́мъ = го́лим, голяка́, гольце́м. — Злякала ся, забула й сорочку на березї, та гольцем по селу. Кн. — А він вискочив з води, тай побіг голяка́.

Наги́шъ = д. **Наги́шка**.

Нагла́дить, нагла́живать = 1. ви́рівняти, вирівнювати, (гемблем) — ви́гемблювати.

2. нагла́дити, напрасува́ти, нагла́жувати, напрасо́вувати. — Цїх сорочок за день багато не нагладиш.

Нагла́зникъ = 1. нао́чник.

2. сїтка (від комарів або від мошки).

Нагла́зный = 1. нао́чний (що на очі надїваєть ся).

2. очеви́стий (С. З.), види́мий (С. Пар.), відо́мий (С. Л.).

Наглазу́рить = поли́ти, навести́ поли́ву.

Нагляз҃ться = надиви́ти ся, наглядїти ся, напа́сти о́чі, наґа́вити ся, налови́ти ґав.

Нагле́цки = наха́бно, нахра́пом (С. З.), наступце́м.

Нагле́цъ = наха́бник.

На́гло = д. **Нагле́цки**.

Наглодать, ся = нагри́зти, наглида́ти, ся.

На́глость = наха́ба (С. З.), на́храп, нахра́па, наха́бність. — Така нахрапа, що сором і людям сказати: серед божого дня відтяти дївцї косу. Кн.

Наглота́ться = наковта́ти ся, наглита́ти ся.

Наглуми́ться = наглуми́ти ся (С. З.), наглузува́ти ся, накепкува́ти ся, накпи́ти ся (С. З.).

На́глухо = щільно.

На́глый = 1. наха́бний, нахра́пний. — От нахрапна людина! Крий Боже! Хоч плюй на його, а він лїзе. Кн.

2. д. **Бу́рный**.

Нагля́дный, но = нагля́дний, но. — **Н. обуче́ніе** = нагля́дна нау́ка.

Наглядѣ́ть = нагля́діти, нагля́нути, нази́рити, назори́ти. — Не все те руки достануть, що очі нагляну́ть. н. пр. — Над річкою край берега новий гусячий табунчик назорив. Чайч. — Я вже назирила собі телячку, коли б тільки на гроші збити ся. Кн.

Наглядѣ́ться = надиви́ти ся, нагля́дїти ся, налюбова́ти ся, намилува́ти ся. — Не надивлюсь на неї — така гарна. — Надивив ся, та й сам почав по троху робити.

Наглянцова́ть = наглянцюва́ти.

Нагна́ивать, нагнои́ть, ся = нагно́ювати ся, нагнива́ти, нагної́ти, ся, нагни́ти. — Чиряк нагниває.

Нагна́ть = д. **Нага́нивать**.

Нагнести́, нагне́сть, нагнета́ть = 1. нагнїти́ти, нагнїта́ти. — Треба нагнїтити капусту.

2. надави́ти, нати́скати (С. З.), наму́лити, надавлювати і т. д. — Намулив ногу.

Нагнётъ = нагнї́т, гнїт, при́тиск.

Нагнива́ть = д. **Нагна́иваться**.

Нагное́ніе = гноїння.

Нагнои́ть, ся = д. **Нагна́ивать, ся**.

Нагну́ть, ся = д. **Нагиба́ть, ся**.

Нагова́ривать, наговори́ть, ся = 1. наго́ворювати, нака́зувати, наговори́ти, наказа́ти, набала́кати, набазі́кати, ся, набесї́дувати, ся. — Набесїдувала, наговорила, взяла мазницю, по мед пішла (або: пішла кури доїти). н. пр. — Наказав три мішки гречаної вовни. н. пр. — Набалакав такого, що й за день не розбереш. — Набалакались ми за цїлий вечер. — **Наговори́ть вздо́ру, чепухи́, пустяко́въ** = нагороди́ти (С. Л.), наверзти́, наторо́чити, наплести́, (багато і незрозуміло) — намоло́ти, наварня́кати, нами́арити, набубонї́ти, нахама́ркати, набелькота́ти,

2. нака́зувати, намовля́ти, набрі́хувати (на кого), обмовля́ти (кого), наказа́ти, намо́вити, набреха́ти, набала́кати, наторо́чити, нату́ркати, налихосло́вити, нацьве́нькати, напащикува́ти, наплеска́ти (на кого), обмо́вити (кого). — Накаже дїду на мене, а мінї на дїда. Кр. — Я не за тим прийшла сюди, щоб намовлять на парубка. Гул. Ар. — Набрехала на його. — Се мабуть вам снилось, а ви й папу наторочили. К. Х.

3. напроси́ти ся, наби́ти ся. — Напросив ся в гостї, на обід.

Наговни́ть = спаску́дити, напаску́дити (про яку роботу). — Взяв ся за дїло, та тільки спаскудив.

Наговóрка = д. **Навѣ́тъ**.

Наговóръ = 1. д. **Навѣ́тъ**.

2. на́шепт, частїше мн. на́шепти.

Наговóрщикъ, ца = шепотя́нник, ця, обмо́вник, ця і д. **Клеветни́къ**.

Наговѣ́ть, ся = поговї́ти, наговї́ти ся, попоговї́ти. — Поговів трохи, та й кинув. — Попоговів таки цїлий тиждень.

Наголо́ = 1. наголо́. — Шаблї наголо.

2. геть чисто, до оста́нку, до послї́дку, до пня, до ноги, до цу́рки, до ще́нту. — Село геть чисто вигоріло.

Наголода́ться = наголодува́ти ся.

Нагомози́ться = навовту́зити ся.

Наго́нъ = 1. згін. — У ярмарку сей рік великий згін товару.

2. натяга́ння, набива́ння (обручів на діжку, шин на колеса то-що). — **Въ наго́нѣ** = на здогін, на здогінцї. — На здогінцї не нацїлуєш ся. н. пр.

Нагоня́й = го́нка (С. Л.), наго́нка, ви́мова. — **Дать нагоня́й** = да́ти го́нку, нами́лити го́лову, чу́ба, чупри́ну, отчена́ш прочита́ти. — Дав йому доброї нагонки. Кв.

Нагоня́ть = д. **Нага́нивать**.

Нагоня́ться = нагання́ти ся, набі́гати ся, нагаса́ти ся. — Наганяв ся так, що аж засапав ся.

Нагора́живать, нагороди́ть = 1. нагоро́жувати, нагородити, понагоро́жувати. — Нагородив у хлїві закутків.

2. накида́ти, наклада́ти (на купу), копи́чити, накла́сти (в купу), наки́дати, накопи́чити.

3. д. **Наговори́ть вздо́ру.**

Нагора́ть, нагорѣ́ть = 1. нагоря́ти, розпаля́ти ся, напаля́ти ся, розпіка́ти ся, нагорі́ти, напали́ти ся, розпали́ти ся, розпекти́ ся. — Нагоріло в печі. — Цегла напалила ся.

2. нагоря́ти, нагорі́ти. — Ґніт нагорів. — **Ему́ нагорѣ́ло** = злетіло йому́. — **Нагорѣ́ло въ го́рлѣ** = пересо́хло в го́рлі.

Нагóрбить, ся = нагну́ти, згóрбити, ся.

Нагóрный = нагі́рний, горови́й, гóряний. — Горова рослина пахощами дає себе знати. Кн.

Нагороди́ть = д. **Награ́живать.**

Нагорѣ́лый = нагорі́лий. — Нагоріла сьвічка.

Нагорѣ́ть = д. **Нагора́ть.**

Нагóрье = нагі́рья, горовина́.

Нагости́ть, ся = погостюва́ти, прогостюва́ти; нагостюва́ти ся. — Не довго погостювали, та й поїхали. — Ми у вас нагостювали ся таки довгенько.

На́гость, нагота́ = гóлість, голи́вна.

Нагота́вливать, наготовля́ть, наготóвить, ся = наготóвувати, настача́ти, наготува́ти, наста́чити (С. Л.), про страву — напóрати, про одежу — насправля́ти, спра́вити, вози в дорогу — налаштóвувати, налаштува́ти (С. З.), обрехтува́ти. — Настачай, жінко, усього в волю, бо гостей буде багато. С. Л. — На всіх не настачиш. — Їжте на здоровля, для вас напорала. — Насправляв собі одежі на цілий рік. — З вечера було ще налаштують віз і поскладають. Номис. С. З.

Наготóвѣ = вготóві, напоготóві. С. Л. — Гляди, щоб усе було напоготові

Наготѣ́ть = голі́ти; обдира́ти ся, обша́рпувати ся.

Награ́бить = 1. нагрома́дити, нагребти́. — Чи мало сіна нагромадили.

2. награбува́ти, нага́рбати. (С. З.). — Нагарбав грошей.

Награ́да = нагорóда (С. З. Л.), надгорóда (С. Пар.), запла́та, віддя́ка, за на́хідку — пере́йма. — Одібрав добру надгороду за свою службу. Ч. К. — Се велика нагорода за нашу працю. Пр. — Все те тільки помірна нагорода за його працю. Лев. В. — Оце тобі, Ґрицю, такая заплата — з чотирьох дошок темная хата. п. п. — Ой люди, люди, хто найшов чіпця — перейма буде. Буде перейма — чарка горілки, хто найшов чіпця моєї жінки. п. п.

Награди́ть, награжда́ть = нагороди́ти, надгороди́ти (С. Л.), ви́нагородити, нагороджа́ти, винагорóджувати. — Я вас нагороджу. Чайч. — Подивись на його, ще й винагорóджувати хоче. н. к.

Награ́фить = налинїяти.

Нагреба́льщикъ = нагріба́льник.

Нагреба́ть, нагрести́, ся = нагріба́ти, нагорта́ти, нагрома́дити, згрома́жувати, нагребти́, нагорну́ти, згрома́дити, ся, понагріба́ти, позгрома́жувати.

Нагре́бщикъ = д. **Нагреба́льщикъ.**

Нагре́зить = намріяти.

Нагре́зиться = намріяти ся, наверзти́ ся, нама́рити ся, насни́ти ся, нароїти ся. — За цілу ніч такого наверзлось, що й не перекажеш.

Нагремѣ́ть = нагримі́ти, нагримотїти, нагуркотїти.

Нагрести́, ся = д. **Нагреба́ть, ся.**

Нагрози́ть = нахвали́ти ся, настраха́ти, настраши́ти (С. З.).

Нагромозди́ть = 1. наки́дати, накла́сти (в купу), накопи́чити.

2. набудува́ти, понабудóвувати.

Нагруби́ть, нагрубія́нить = нагрубія́нити.

Нагру́бнуть = д. **Затвердѣ́ть.**

На́грубо = звéрху, нена́чисто. — Обтесав зверху, та й кинув.

Нагру́дникъ = 1. нагру́дник.

2. па́нцирь.

Нагру́дный = нагру́дний, напéрсний.

Нагружа́ть, нагрузи́ть, ся = грузи́ти, нава́жувати, нагрузи́ти, нава́жити, нахурува́ти, наванта́жити, ся. — Ми й байдуже — грузимо собі барку. Кн. — Вже хуру нахурували. — Хоч як було навантажиш віз. К. Х.

2. напива́ти ся, налива́ти ся, напи́ти ся, нали́ти ся, нахлю́щити ся. — Налив ся, що й сьвіта не бачить.

Нагру́зка = 1. хурува́ння, нава́жування, ладува́ння.

2. вага́, покла́жа. — Коли йдуть вози з вагою, то треба звертать. С. Аф. — Гляди, поклажі з воза не розгуби.

Нагрусти́ться = нажури́ти ся, натужи́ти ся, насумува́ти ся. — Натужили ся ми за ним, поки приїхав. — Потім Дидона мов унишкла, звеліла, щоб і Гандзя вийшла, щоб їй насумув тись в смак. Кот.

Нагрыза́ть, нагры́зть = нагриза́ти, нагри́зти, понагриза́ти, (оріхів, насіння) — налу́скувати, налу́скати, налу́щити, налу́зати, поналу́скувати. — Поналускували повну хату кабачків. Чайч.

Нагрѣва́ть, нагрѣ́ть, ся = нагріва́ти, огріва́ти, нагріти, ся, дуже — нажа́рити, парою — напа́рити. — Ца грубка добре нагріває хату. — Сонце нагріло пісок. — Треба нагріти воду. — Вода нагріла ся в чавуні. — **Нагрѣ́ть бока́** = одлупи́ти, одлу́щити, одтупцюва́ти, оддухопе́лити, надава́ти стусанів. — **Нагрѣ́ть ру́ки** = погріти ру́ки. — Той дядько добре погрів руки в сирітській худобі.

Нагрѣ́въ = нагріва́ння.

Нагрѣши́ть = нагріши́ти. — Нагрішив за молоду, так тепер кається.

Нагрязни́ть = нанести́, понано́сити грязюки, боло́та, нату́пати, натопта́ти, набагни́ти, набрудни́ти, закаля́ти. — Чи бач, скільки грязюки понаносили в хату. — Натупали поміст — треба знову мити.

Нагря́нуть = надійти́, над'їхати, набі́гти (несподівано, нагло), насу́нути, наско́чити, вда́рити, напа́сти. — Набігли на мою хату і урядник, і староста, і соцький, трохи не все село. Кн. — Тільки сіли обідати, як насунули гості. — Тільки росташували ся, як ударить дощ.

Нагу́ливать = випаса́ти, відпа́сувати. — Випасають волів на степу, тоді вже женуть на ярмарок.

Нагу́лка, нагу́лъ = ви́пас, випаса́ння.

Нагуля́ть, ся = догуля́ти ся, добі́гати ся, нагуля́ти ся. — Догуляв ся, що аж занедужав. — Нагуляв ся в волю.

Нагуто́рить, ся = набала́кати, набазі́кати, ся. — Набалакались за цілий вечѐр.

На́да = д. **На́до.**

Надава́ть = надава́ти, наздава́ти, поназдава́ти. — Поназдавали люди по трошку

Надави́ть, нада́вливать, надавля́ть, ся = надави́ти, нагніти́ти, надуши́ти, нати́скати, начави́ти, нада́влювати, ся і т. д. — Треба надавити олії.

Нада́ивать, надои́ть, ся = надо́ювати, надо́їти, ся.

Нада́лбливать, надолби́ть, ся = надо́вбувати, надо́вблювати, надовба́ти, ся.

Нада́лѣе = нада́лї, нада́льше.

Надари́ть = надарува́ти, поназдаро́вувати.

Надба́вить, надбавля́ть, надба́вливать, ся = 1. наба́вити, при,доба́вити, дода́ти, набавля́ти, ся і т. д.

2. (про ціну) — підня́ти, підви́сити, надда́ти, наби́ти, підніма́ти, ся і т. д. — Піднялась ціна на хлїб. — Набив ціну.

Надба́вка = 1. на, до, прибавля́ння.

2. на, до приба́вка, дода́ток.

Надба́вливаніе = д. **Надба́вка 1.**

Надба́вливать = д. **Надба́вить.**

Надбива́ть, надби́ть = надбива́ти, вище́рблювати, надби́ти, ви́щербити.

Надбра́сывать, надбро́сить = прикида́ти, докида́ти, підкида́ти, прики́нути і т. д. — Підкинь ще трохи сіна.

Надбро́вный = набрі́вний.

Надбура́вить, надбура́вливать, ся = насвердли́ти, навертїти, насве́рдлювати, ся.

Надвига́ніе = насува́ння, насо́вування.

Надвига́ть, надви́нуть, ся = насува́ти, насу́нути, ся. — Великою хмарою насували ся Татари на руські землї. Бар. О.

Надви́гать, надви́гивать, надвига́ть, ся = насо́вати, понасува́ти і д. **Надвига́ть.**

На́двое = на́двоє, на́впіл.

Надво́рный = надві́рний. — **Н. строе́ніе** = будо́ва на подвіррі. — **Н. совѣ́тникъ** = урядо́вець 7 ранґу.

Надво́рье = надві́рря. — **Съ надво́рья** = з надво́ру. — Зайшов не з улицї а з надвору.

Надвы́сить, надвыша́ть, ся = д. **Надба́вить.**

Надвяза́ть, надвя́зывать, ся = доплести́, надплести́, доплїта́ти, надплїта́ти. — Короткі віжки, треба надплести. Кн. — Треба доплести панчохи.

Надгиба́ть, надогну́ть, ся = надгина́ти, згина́ти тро́хи, надігну́ти, ся, зігну́ти, ся тро́хи. — Трохи зігнуло ся.

Надгла́вный = надголо́вний.

Надгля́дчикъ, ца = догля́дач, ка, дозо́рець, дозо́рний. — Бач, чортова доглядачка, таки вздріла. Кв.

Надгля́дывать = догляда́ти, нагляда́ти, дозира́ти.

Надгро́бный = 1. надмоги́льний. — Надмогильний хрест.

2. похоро́нний. — Похоронний спів.

Надгрыза́ть, надгры́зть = надгриза́ти, надгри́зти, понадгриза́ти. — Миші надгризли хлїб.

Наддава́ть, надда́ть = 1. додава́ти, дода́ти. — Дав їм усього потроху, а потім бачу, що мало, та ще додав.

2. накида́ти, набува́ти (ціну при торгах), наки́нути, наби́ти.

Надда́лбливать, наддолби́ть, ся = наддо́вбувати, наддо́вбати, ся.

Надда́токъ, надда́ча = дода́ча, прида́ча.

Наддира́ть, наддра́ть, надодра́ть, ся = наддира́ти, надде́рти, надібра́ти, ся.

Надди́рка = наддира́ння.

Наддолби́ть = д. **Надда́лбливать.**

Наддра́ніе = наддира́ння.

Наддра́ть = д. **Наддира́ть.** — **На́ддранный** = наді́драний.

Надді́лать, надді́лывать = приробі́ти, надробі́ти, при,надро́блювати.

Надёжа, наде́жда = наді́я, сподія (С. З.), сподіянка, сподіванка (С. Л.), сподіва́ння (С. З.). — Надія в кут скрила ся. н. пр. — Надія в Бозї, як хлїб у стозї. н. пр. — Така надія, що від неї волос біліє. н. пр. — Казала всім, що я найкращий між парубками і речами такими мінї надію подала. К. Х. — **Потеря́ть наде́жду** = стра́тити надію.

Надёжный, но = 1. надійний, в надією. 2. пе́вний, но (С. Л.), ві́рний, но. — На його сьміло вдавайтесь. чоловік вірний, — скаже, так не змилить. Кн.

Надёргать, надёргивать, ся = насми́кати, насіпати, нашарпати, (волосся, пірря) — наску́бти́, (льову, коноплї) — набра́ти, насми́кувати, ся і т. д. — А він приїхав та й смиче сїно... Насмикав та й бере на повозку. Яст. п. о. — Наскубли пірря.

Надержа́ть, ся (вживаеть ся в прислівником: „не долго“) = продержати, ви́держати, ся, протримати, ви́тримати ся. — Не видержиш довго, бо важке. — Не продержить ся він довго на тому місті.

Надёрнуть = наки́нути (про одежину), взу́ти, обу́ти на швидку́. — Він мерщій накинув свиту, взув на швидку чоботи та й побіг.

Наджёчь, наджига́ть, ся = надпали́ти, надпа́лювати, ся. — Надпалив сьвічку.

Надзвёздный = надзо́ряний.

На́дзелень = на́дзелень, зеленце́м, усви́д, усвиду́. — Наш горох зеленцем обскубуть. Гул. Ар. — Зеленцем не їж груш. Кн. — Хлїб зібрано усвид. — **Собранный на́дзелень** = свидни́й, свидови́й.

Надзира́ніе = догляда́ння, нагляда́ння, дозира́ння.

Надзира́тель, ница = догля́дач, ка (С. Л.), дозо́рець, дозо́рчий, дозо́рний, дозо́рця (С. Ж. З.), нагля́дник, ця (С. Пар.), обзо́рник, (за волами) — воловик, (за гамазеями) — гамазе́йник, ва́хтор, (за ланом, полем, степом) — ланови́й, польови́й, степовни́чий, (за лісом) — побе́режник, карбівни́чий, (за річкою, ставом) — берегови́й, (за мостами) — мостови́й, мостовни́чий, (за током) — токови́й, гуме́нний, (за робочими) — прогі́нчий. — Він у нас у школї доглядачем був. Пр. — Обзорниками нас (санїтарів) прозвали. Кв.

Надзира́тельство = догля́дництво, нагля́дництво (С. Пар.).

Надзира́тельша = доглядаче́ва (жінка доглядачева).

Надзира́ть = догляда́ти, нагляда́ти, дозира́ти, назира́ти, пильнува́ти. С. З. Л. — Доглядав він добре, та й не доглядїв. — Дозирай за дїтьми, щоб не пустували. С. Л. — Пильнуй свого носа, а не чужого проса. н. пр. — **Надзира́я** = на́зирцї, на́зирцем. — І довідувались, назирцї ходили. Ск. — Іди ж за ним назирцї та диви ся, що він робити ме. Федь.

Надзо́рщикъ, ца = д. **Надзира́тель, ница.**

Надзо́ръ = до́гляд (С. Аф.), догляда́ння, на́гляд, довір (С. Л.). — Дїти росли без догляду. — Без догляду нема ладу. н. пр. — Так і трушусь, як побачу де без нагляду коней попутаних. Ос.

Надиви́ться = надивува́ти ся. — Надивували ся ми чи мало, слухаючи такі речі.

Нади́во = нади́во, навдивови́жу, на про́чуд (С. Л.). — Та сон же, сон на прочуд дивний мінї приснив ся. К. Ш.

Надира́ть, надра́ть, ся = надира́ти, надра́ти, наде́рти, ся; наскубти́, намня́ти, намняшку́рити (уха), начу́бити (чуба). — Надрав лика. — Надрали пірря повне сито. — Наскуб йому добре чуба. — Намняшкурив уха, що аж обпухли.

Надка́лывать, надколо́ть, ся = надко́лювати, надколо́ти, ся, понадко́лювати.

Надки́дывать, надки́нуть, ся = д. **Надбра́сывать** і **Наба́вить.**

Надкла́дывать, надкла́сть, надложи́ть, ся = доклада́ти, докла́сти, ся, доложи́ти. С. Аф.

Надколо́ть, ся = д. **Надка́лывать, ся.**

Надклева́ть, надклёвывать = надзьо́бати, надзьо́бувати.

Надковыря́ть, надковы́ривать = надколупа́ти, надколу́пувати.

Надко́лъ = розко́лина, (в пері) — розке́п.

Надколённый = надколі́нний.

Надкры́ліе = надкри́лля, надкри́ла. — У жуків дві пари крил: спідні мнякі, а верхні мов рогові. Спіднїми вони лїтають, а верхні, наче та добра покрівля, тільки захищають спідні і через це зовуть ся надкрилами. Степ. О.

Надкуси́ть, надку́сывать, ся = надкуси́ти, надку́сювати, ся, понадку́сювати.

— І не ї́ло кап сле хлопъя, а тільки понадкусювало та й покидало. Чайч.

Надла́мывать, надла́мливать, надломи́ть, надлома́ть, ся = надла́мувати, надломи́ти, ся.

Надлежа́ть, надлежи́ть = нале́жати, нале́жить, пови́нно, тре́ба, годи́ть ся. — Особлива контора, куди посланцям удавати ся належить. Ханенко. С. З. — Діти повинні слухатись батьків. — Він повинен був про те подумати. — Годить ся нам чинити всяку правду. К. Св. П.

Надлежа́щій = належи́тий (С. З. Л.), нале́жний, слу́шний (С. З. Л.). — Належитую честь йому віддати. — Учинивши межи себе слушний порядок. Л. В. — Тиї листи міти у слушнім схованню. С. З. — **Надлежа́щимъ поря́дкомъ, о́бразомъ, понадлежа́щему** = як слі́д (С. Л.), як тре́ба, як пови́нно, як нале́жить, як годи́ть ся. — Приймають старого, як повинно бути. н. о. — Зробив усе як слід.

Надлома́ть = д. **Надла́мывать.**

Надмева́ться = пиша́ти ся, чва́нити ся і д. **Кичи́ть ся.**

Надме́нность = пиха́, чвань, чванли́вість, пиндю́чність. — Пихи — на три міхи. н. пр. — Хоч денежка в кармані, та на сто рублїв чвані. н. пр.

Надме́нный, но = пиха́тий, чванли́вий (С. З.), чванькува́тий, чванько́, наду́тий, пиндю́чний, з пихо́ю, чванливо, пиндю́чно. — Зустріла мене якось пиндючно. Кн.

Надмоги́льный = намоги́льний.

Надмѣ́ру = через кра́й, над міру, через ла́д, на́дто. (Д. під сл. **Мѣ́ра** — **Сверхъ мѣ́ры**).

Наднести́, надноси́ть, ся = 1. підня́ти, зане́сти, підніма́ти, зано́сити, ся. — Підняв шаблю в гору.

2. наки́нути, наби́ти, наба́вити, накида́ти, набива́ти, набавля́ти, ся (про ціну).

На́до, надъ = над, наді́, надо́, пона́д, пове́рх. — Ой ти вітре, не шуми ти наді мною, над сосною молодою. н. п. — Стоїть явір над водою, в воду похилив ся. н. п. — Гей ішли наші славні Запорожці та понад Бугом рікою. н. п. — А понад всїм блакітне небо слалось і сонце йшло та хутору сьміялось. В. Щ.

На́до, на́да, на́добно = тре́ба (С. Ш.), тра (С. Ш.), потрі́бно, тре́бно (С. Ш.), слі́д, нале́жить — Треба хлїба, треба й до хлїба. н. пр. — Бачить Бог з неба, що кому треба. н. пр. — Треба жить, як набіжить. н. пр. — Не тра стару клопотати: стара знає, кому дати. н. пр. — Не скачи, бабо, дрібно, бо се тобі не потрібно. н. пр. — Я давно кажу, що вам слїд одвідати.

Надо́блачный = надхма́рний і д. **Заобла́чный.** — Нехай в раю, в сьвятім надхмарнім краю я пристановище знайду. О. Пч.

На́добность = потре́ба (С. З. Л.), потре́бизна. — Потребі кінця не має. н. пр. — Коли кого потреба укажеть. Ст. Л.

На́добный, но = потрі́бний, потре́бен (С. Ш.), д. **На́до.** — Дав би карбованця на молебень, та самому потребен. н. пр.

Надогну́ть, ся = д. **Надгиба́ть, ся.**

Надодра́ть, ся = д. **Наддира́ть, ся.**

Надои́ть, ся = д. **Нада́ивать, ся.**

Надойти́ = надійти́, наспі́ти, нагоди́ти ся.

Надокуча́ть, надоку́чить = докуча́ти, надокуча́ти, набрида́ти, надоку́чити, набри́днути. — Та вже тая пресучая журба мінї надокучила. н. п.

На́долба = ощё́пина (балка з продовбаними кінцями, що набиваеть ся на обтесані стовпи).

Надолби́ть = 1. д. **Нада́лбливать.**

2. удо́вбати, у в)товкма́чити в го́лову. — Та такий же він змалку, що нїяк йому не втовкмачиш.

На́долго = надо́вго. — Хіба йому це надовго? Адже ж зараз порве.

Надоразу́мить = навчити, напути́ти (С. С.), нара́дити, нараяти (С. З.). — Спасибі дядькові: вони таки напутили мене, як слїд зробити.

Надорва́ть, надрыва́ть, ся = 1. надірва́ти, наді́дра́ти, надде́рти, надрива́ти, наддира́ти, ся. — Надідрав лист паперу.

2. підірва́ти, ся, надсади́ти, ся (С. З.), надсі́сти ся, підвереди́ти (С. Л.), надвереди́ти, увереди́ти, ся (С. Ш.), пору́шити, ся, надру́шити, ся, підрива́ти ся, надса́жувати ся, надсіда́ти ся (С. Л.), підвере́жувати ся. — Такі важкі клунки, що й підвередеш ся, поки знесеш. І через силу робити ме, поки надсадить ся. Мир. О. — Хоч надсядь ся та дай. С. З. — **Надрыва́ть живо́тики** = кишки́ рва́ти (від сьміху), за боки́ бра́ти ся, кача́ти ся від сьміху. — А Кузьма Трохимович: ких! ких! аж за боки береть ся. Кн. — А він аж качаеть ся од сьміху.

Надоро́жный = придоро́жній.

Надосади́ть, надосажда́ть = допекти́, ввіри́ти ся, впекти́ ся, допіка́ти.

Надосла́ть, надсыла́ть = надісла́ти, надсила́ти.

Надосу́гѣ = д. під сл. **Досу́гъ**.

Надоуми́ть = навчи́ти, напути́ти, нара́яти (С. З.), нау(в)ча́ти, нара́ювати. — А я буду научати, як милого шанувати. н. п.

Надоѣда́ніе = набрида́ння, обрида́ння, докуча́ння. (С. Л.).

Надоѣда́ть, надоѣ́сть = набрида́ти (С. З. Л.), обрида́ти, докуча́ти (С. Л.), надокуча́ти, назоля́ти ся, уї́ла́ти ся, набри́днути, обри́днути (С. З. Л.), оги́днути (С. З.), оги́дїти (К. Б.), надоку́чити, напри́крити ся, дуже — остоги́дїти (С. З. Л.), осору́жити ся (С. З. Л.), очорті́ти, осточортї́ти (С. Л.), остобісї́ти, очерви́віти, впекти́ ся (Ос.). — Тай набрид ти мінї своїм рюмсанням. Чайч. — А вже ж мінї бида набридла, а вже ж мінї чінчик прилипчик. н. п. — О, мій коханий, моя ти доле, тобі обридло жити зо мною. н. п. — Плив, плив, що аж обридло, і море так йому огидло, що бісом на його дививсь. Кот. — Як мінї осоружив ся цей хлопець. С. Л. — Огидла мінї ця робота. Чайч. — От, остобісїло мінї тут жити!

Надоѣ́дливость = набри́дливість, въї́дливість, уї́дливість (С. Ш.).

Надоѣ́дливый, во = набри́дливий, обри́дливий, въї́дливий, уї́дливий, во (С. Ш.), осору́жний (Чайч.). — Таке въїдливе, що візьми та й наплюй йому межи очі. н. пр.

Надоѣ́сть = д. **Надоѣда́ть**.

Надпая́ть = надлютува́ти, прилютува́ти.

Надпи́ливать, надпили́ть = надпи́лювати, надпиля́ти.

Надпи́лка = 1. надпи́лювання.

2. надпи́ле(я)не (місце). — Зламалось саме на надпиляному.

Надписа́ніе = 1. надписа́ння, надпи́сування.

2. д. **На́дпись**.

Надписа́тель, ница = надписа́тель, ка, жира́нт, ка (що ставить бланковий надпис на векслї).

Надписа́ть, надпи́сывать = надписа́ти, надпи́сувати.

Надпи́счикъ, ца = д. **Надписа́тель, ница**.

На́дпись = 1. на́пис, на́дпис (С. З.). — Зробив напис на хрестї. — Малювання з написами словенским язиком над кождим образом. Кулїш. — Ист. возс. Руси. — Поставили камінь з вибитим написом. Хавенко. С. З.

2. о́глав, заголо́вок.

3. жи́ро (бланковий надпис на векслї). — Він дав мінї вексель, а я був жирантом, він від мое жиро і позичив грошей, а тепер не платить і мене підвів. Уманъ.

Надразни́ться = надратува́ти ся.

Надраста́ть, надрости́ = надроста́ти, надрости́.

Надра́ть, ся = д. **Надира́ть, ся**.

Надруба́ть, надруби́ть, ся = 1. надру́бувати, надруба́ти, наруба́ти, надтина́ти, надтя́ти, надцю́кувати, надцю́кати, нацю́кати. — Нарубай йому, то далї він сам одрубае.

3. надбудо́вувати, надстро́ювати, надбудува́ти, надстро́їти (рублену будову).

Надру́бка = 1. надруба́ння, надру́бування.

2. на́друб, надру́бане (місце). — Поламалось саме на надрубаному.

Надрыва́ть, ся = **Надорва́ть, ся**.

Надры́вчивый = піді́рваний, змордо́ваний.

Надры́въ = 1. надри́в, наді́рване (місце).

2. надса́да (С. З. Пар.), у́веред (С. Ш.), по́рух. — Підірвав ся і занедужав від надсади.

Надры́хнуться = наспа́ти ся, ви́спати ся добре.

Надрѣ́зать, надрѣ́зывать = надрі́зати, надрі́зувати.

Надрѣ́зъ = надріз, надрі́зане (місце).

Надряни́ть = напаску́дити,/ насьмітити, накаля́ти.

Надса́да = д. **Надры́въ** 2.

Надсади́ть, ся, надсажда́ть, ся, надса́живать, ся = д. **Надорва́ть, ся** 2.

Надса́дливый = д. **Надры́вчивый**.

Надса́дный, но = тяжки́й, важки́й, ко, суту́жний, но.

Надса́дъ = д. **Надры́въ** 2.

Надсверле́ніе = надсве́рдлїння.

Надсве́рливаніе = надсве́рдлювання.

Надсве́рливать, надсверли́ть, ся = надсве́рдлювати, наві́рчувати, надсвердли́ти, навертїти, ся.

Надсма́триваніе = нагляда́ння, догляда́ння, до́гляд, назира́ння.

Надсма́тривать, надсмотрѣ́ть = д. **Надзира́ть**.

Надсмо́трщикъ = д. **Надзира́тель**.

Надсмо́тръ = д. **Надзо́ръ**.

Надсмѣха́ться, надсмѣя́ться = сьмія́ти ся, надсьміха́ти ся, глуми́ти ся (С. Л.), глузува́ти (С. Л.), кепкува́ти (С. З. Л.), кпи́ти ся (С. З.), насьмія́ти ся, наглуми́ти ся (С. З.), поглузува́ти, покепкува́ти (С. З.), накпи́ти ся. — А над нею, молодою поганець сьміеть ся. К. Ш. —

Багатого, чубатого дївчина шанує, надо мною сиротою сьміють ся, кепкує. К. Ш. — Знаю вашу славу: поглузують, покепкують, та й кинуть під лаву. К. Ш.

Надсоса́ть = надсмокта́ти.

Надста́вить, надставля́ть = поста́вити, наста́вити, поставля́ти, наставля́ти.

Надстра́ивать, надстро́ить = надбудо́вувати, набудува́ти (С. Пар.), надстро́ювати, надстро́їти, (камінем) — надмуро́вувати, надмурова́ти.

Надстро́йка = 1. надбудо́вування, надстро́ювання.

2. прибудова́ння (що прибудовано зверху).

Надстро́ить, ся = д. **Надстра́ивать, ся.**

Надстро́чный = надрядко́вий (так само і в чеській мові). — Надрядкові знаки.

Надсыпа́ть, надсы́пать, ся = присипа́ти, насипа́ти, досипа́ти, приси́пати, ся і-т. д. — Та насипай молотникові з верхом, бо се ж десята.

Надсыпно́й = присипни́й, досипни́й.

Надсы́пка = 1. при́, досипа́ння (дїя).

2. при, доси́пка (те, що досипане).

Надсѣда́ть, надсѣ́сть = осїда́ти, опада́ти, осї́сти. — Стїна осїдає.

Надсѣда́ть, ся, надсѣ́сться = д. **Надорва́ться 2.**

Надсѣдъ, вживаєть ся тільки у виразї: „**Смѣя́ться до надсѣду**“ = д. **Надрыва́ть животики.**

Надсѣка́ть, надсѣ́чь = д. **Надруба́ть.**

Надточа́ть, надточи́ть = доточи́ти, наштукува́ти.

Надтре́скиваться, надтре́скаться, надтре́снуть = надко́лювати ся, надтрі́скувати ся, надколо́ти ся, надтрі́снути, ся. — Дошка надколола ся.

Надта́пывать, надта́пнуть = д. **Надруба́ть.**

Надува́ло, надува́льщикъ, ца = дури́сьвіт (С. Аф. Л. Пар.), баламу́т, ка (С. Пар.), ошука́нець (С. З.).

Надува́тельство = дурі́ння, обду́рювання, фальш, хвальш (С. Ш.), облу́да (С. З.), обма́на (С. З. Л.) і д. **Моше́нничество.** — Добра мої одібрані обманою. Л. В.

Надува́ть, надýть, ся = 1. надува́ти, ся, ду́ти, ся, надима́ти, ся, наду́ти, ся. — Вітер надимає вітрила. — Скільки не дуй ся, а басом не засьпіваєш. — Багатство дме, а нещастя гне. н. пр.

2. навіва́ти, наміта́ти, нано́сити, наві́яти, намести́, нанести́, ся. — Навіяло снїгу повні хлїви.

3. дури́ти (С. Аф.), обду́рювати (С. З.), підду́рювати, обма́нювати (С. З.), обдури́ти, піддури́ти, обмани́ти, в шо́ри убра́ти (С. Ш.), пошити у ду́рні (С. З.).

4. надима́ти ся, роздува́ти, розду́ти ся. — Роздуло йому пузо — трохи не лусне.

5. пиша́ти ся, чва́нити ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся, пи́зити ся, запиша́ти ся, зачва́нити ся, набундю́чити ся, напиндю́чити ся, копи́лити гу́бу.

6. ду́ти ся, се́рдити ся, наду́ти ся, розсе́рдити ся, розпри́ндити ся (С. З.).

Надýматься, надýмываться = наду́мати ся, наміркува́ти ся, нава́жити ся, наду́мувати ся, нава́жувати ся. — Чи наміркуюсь встать, чи сїсти, чи лягти — вже Ти й попередив мене, вже й думку знаєш Ти. Гул. Ар.

Надура́читься, надури́ть = надурі́ти, напусту́вати ся, наказйти ся. — Чи ще ви не наказили ся, що вже й північ, а вони — тільки й чуєш регіт.

Надýтость = чванли́вість, чвань, бундю́чність.

Надýтый = 1. наду́тий.

2. чванли́вий, бундю́чний і д. **Кичли́вый і Высокопа́рный.**

Надýтышъ = опе́цок, опе́цьок (С. З.) і д. **Ду́тикъ 2, 3 і 4.**

Надýть, ся = д. **Надува́ть, ся.**

Надýша́ть, надуши́ть, ся = напахти́ти, ся, напаха́ти, ся. — То ти по чужих степах находив ся, рускої кості напахав ся. н. в.

Надъ = д. **На́до.**

Надъя́збица = го́рничка на горі́щі в моско́вських ха́тах.

Надыма́ться = д. **Надмева́ться.**

Надыми́ть, надымля́ть, ся = надими́ти, накури́ти, (ладаном, тютюном) — накади́ти, надимля́ти, наку́рювати, нака́жувати. — О, вже накадили цигарками, що аж з душі верне.

Нады́сь = д. **Наме́дни.**

Надыша́ть = нади́хати. — Та коли багато людей в церкві, то й зимою тепло, бо надихають.

Надыша́ться = нади́хати ся; напаха́ти ся, наню́хати ся.

Надѣва́ніе = одяга́ння, надяга́ння; обува́ння, взува́ння. — Чого ти, наймитку, так рано встав? — Та я, пане, то одяганням, то обуванням надолужу. н. пр.

Надѣва́ть, надѣ́ть = надїва́ти, надяга́ти, одяга́ти, надї́ти, одї́ти, натягти́, одягти́, ся, (про обуви) — набува́ти, обува́ти, назува́ти, взува́ти, набу́ти, обу́ти, взу́ти, ся. — Надїнь шапку на голову. —

мої перстні ізнімає, на свої руки надіває. Яст. н. о. — Одягни свиту. — Надінь білу сорочку. С. Л. — Одягни кожух, бо змерзнеш. С. Л. — Ти й досі не обув ся? С. Л. — Встав, обувсь, підперезав ся, та й зовсім зібрав ся. н. пр. — **Надѣва́ть ярмо́** = нарива́ти. — Ярма наривайте. н. п. — **Н. узде́чку** = нагну́здувати.

Надѣвова́ть = надівува́ти.

Надѣлать = наробити, (чого незвичайного або поганого) — натвори́ти, нако́їти, набро́їти. — На сьвіті довго жив, багато лиха наробив. Б. Г. — Багато лиха накоїв. — Я тоді бачу, що такої шкоди наробив, та давай тікать. Яст. н. о.

Надѣли́ть, надѣля́ть, ся = наділи́ти, наділя́ти, (трохи) — вділи́ти, вділя́ти. — Наділіть мині цієї картоплі. Кр. — Вділи й мині стільника — **Надѣли́ть прида́нымъ** = обвінува́ти, да́ти ві́но, посаг. — **Н. мно́гихъ** = обділи́ти. — Обділили гостей короваєм.

Надѣлъ = наділ, наділок, церковний — ру́га. — Наділку у їх у полі по дві десятини. Чайч.

Надѣть, ся = **Надѣва́ть, ся**.

Надѣяться = надіяти ся (С. Л.), сподіва́ти ся (С. Л.), ма́ти, поклада́ти надію (С. Л.), поклада́ти ся, склада́ти ся (на кого), упова́ти (на кого або на що). — Не сподівай ся з жука меду їсти. н. пр. — Ой дівчино, дівчинонько, я в тобі кохав ся, а ти ж мині одказала, я й не сподівав ся. н. п. — Сподіваючись підмоги від Папи Римського, зачав Данило нападати на Татарів. Бар. О. — Ой не плачте, не журітесь, в тугу не вдавайтесь — заграв мій кінь вороненький, назад сподівайтесь. н. п. — Я на вас всю надію покладав, що ви мині в пригоді станете. Бар. — На Бога складай ся, розуму ж тримай ся. н. пр. — На Бога сподівай ся, а сам робити не цурай ся. н. пр. — Ой на кого ж ти, Марусю, уповала, що того Василька сподобала. н. п.

Наегози́ть, ся = 1. напустува́ти, нажирува́ти, ся.

2. навертіти ся, накрути́ти ся.

Наеди́нѣ = на самоті (С. З. Л.), на єдині, віч-на́-віч, сам-на́-сам — Перебалакали з ним на самоті.

Наёжиться = наїжити ся, наїжа́чити ся, настовбу́рчити ся, настовпу́жити ся. — Чи бач, як у його чуб наїжачив ся. — І гребінець свій і хвіст закручений настовбурчило (півник). Ос. — Довге чорне волосся високою шапкою настовбурчилось на голові. Лев. В.

Наёмка = на́йми. С. З. — Пішов у найми. — Дівчино моя, чом заміж не йшла? Бідна була по наймах служила, пари не знайшла. н. п.

Наёмникъ, ца = на́ймит, на́ймичка (С. З. Л.), здр. — наймито́к, наймитчу́к, бурла́к, бурла́ка, бурла́чка, зб. — наймитя́ (С. Л.), бурла́цтво. — Найми ся, наймиту, у мене, а я в попа, бо в попа харч лучча. н. пр. — Біда бідному й без наймита. н. пр. — Та не має гірше так нікому як бурлаці молодому. Бурлак робить, зароблює, а хазяїн його лає. н. п. — Лучче будь гарною наймичкою, ніж ледачою хазяйкою. н. пр.

Наёмническій, наёмничій = на́ймитський, нае́мничий.

Наёмничество = на́йми. — Не вжалуєм батька в наймах. н. пр.

Наёмный = нае́мний; нанятий. — Наємна плата. — Сидимо у нанятій хаті. Кр.

Наёмщикъ = нае́мець. С. Л.

Наёмъ = 1. найма́ння, на́йманка, на́йми.

2. на́йманка, найма́нщина, (за землю) — ра́та, чинш, (за кватирю) — комі́рне. — За луку найманки дають 20 карбованців на рік. — **Въ наёмъ** = у на́йми. — Пішов у найми. — **Взя́ть въ на́ймы** = наня́ти. — **Жить въ на́ймахъ** = жи́ти, служи́ти по на́ймах. (Д. під сл. **Наёмка**).

Наеро́шиться, наерши́ться = настовбу́рчити ся, настовпу́жити ся (С. Л.), напу́дрити ся, напу́жити ся (як пугач), напу́дити ся. — Напудривсь, як сич на сову. н. пр. — Як напудривсь! дивіть! волосся до гори. Кр. (Д. ще під сл. **Наёжиться**).

Нажа́ловать = пожа́лувати (багатьом), надарува́ти, обдарува́ти. — Та прийшов до його атаман його, скида з себе жупан свій, жалує його. н. п.

Нажа́ловаться = пожаліти ся, наска́ржити ся.

Нажа́ривать, нажа́рить, ся = 1. напіка́ти, насма́жувати, напекти́, насма́жити, напря́жити, ся. (Д. **Жа́рить, ся**). — Наварила й напекла не для кого, для Петра. н. п.

2. нато́плювати, напа́лювати, натопи́ти, напали́ти, ся. — Отс напалили грубу, аж пашить.

3. виграва́ти, затина́ти (С. Л.), у(в)тина́ти (про гру на якому струменті). — Здорово виграває пісні на скрипці. Кр.

Нажа́ть, нажима́ть, ся = 1. надави́ти, нагніти́ти, нати́скати, (рублем) — врубли́ти, нада́влювати, нагніта́ти, ся. — Візьми більший камінь та нагніти капусту.

2. віддави́ти, відгніти́ти, видави́ти, ви-

чави́ти, надави́ти, віддáвлювати і т. д. — Видавив соку.

3. наму́лити, наму́лювати. С. Л. — Намулив ногу тісними чобітьми.

Нажа́ть, нажина́ть, ся = нажа́ти, у(в)жа́ти (С. Ш.), нажина́ти, у(в)жина́ти, ся (С. Ш.). — Вона нездужа, то тільки півкопи нажала.

Нажда́къ, Smyris = шме́рґель. С. Жел. Пар.

Нажда́ть, нажида́ть = ви́ждати, діждати ся, вижида́ти, дожида́ти, чига́ти (С. З.), чатува́ти (С. З.). — Вижде час той нещасливий, та й запустить пазурі в печінки. К. Ш. — Як той местник, часу дожидае. К. Ш. — Злобу свою криючи, Дорошенко на винищення Запорожців начав чига́ти. Л. В. — Чатуе на його. С. З.

Нажева́ть, нажёвывать, ся = нажува́ти, пожува́ти, нажвакува́ти, нажо́вувати, ся. — Пожувавши хліб, прикладають до волоса. Ніс.

Нажелоби́ть = нажоло́бити.

Наже́чь, нажига́ть, ся = 1. напали́ти, насмали́ти, напа́лювати, насма́лювати, ся. — Напалила піч на хліб. — Напалив багато вапни.

2. ви́палити, ви́пекти, випа́лювати, випіка́ти. — На сволоці випалені хрести. Випік тавро.

Нажи́ва = 1. пожи́ва, кори́сть, зи́ск (С. З.).

2. прина́да, жирови́ця, живе́ць. — Викопали яму на вовка, та що для принади порося туди вкинули. — Бачу щось здорово клюе, витягаю удку — нічого не мае, а живець геть чисто згризений.

Нажива́ть, нажи́ть, ся = 1. нажива́ти, ся, зажива́ти, добу́вати, набува́ти, заробля́ти, нажи́ти, ся, зажи́ти (С. З.), придба́ти (С. З. Л.), надба́ти (С. З. Л.), добу́ти, набу́ти, працею — зароби́ти, запрацюва́ти, умінням — заталáнити, на господарстві — загосподарюва́ти, тяжкою працею — загорюва́ти (С. Л.), розрозгорюва́ти, розго́рити. — Шинкарював довго і з того нажив ся. — Зажив еси великої слави. н. д. — Що придбаеш, те і маеш. н. пр. — Надбав худоби. — Придбав лихо — сиди тихо. н. пр. — А що загорюеш те в ніч прогайнуеш. н. п. — **Нажи́ть долгъ** = д. **Задолжа́ть**.

2. нажива́ти ся, нажи́ти ся. — У його довго не наживеш ся.

Наживи́ть, наживля́ть, ся = 1. наді́ти, наді́вати живця́ на у́дку, поста́вити прина́ду (на зьвіра).

2. нафастриґува́ти (С. Ш.), приши́ти на живу́ ни́тку.

Нажи́вка = д. **Нажи́ва**.

Наживно́й = 1. нажи́вний, добу́вний (С. Л.), набу́тий, придба́ний. — Гроші — набута річ. н. пр. — Гроші діло добувне.

2. поживни́й, пожи́точний, дохі́дний, кори́стний.

2. що вжива́еть ся на прина́ду. (Д. Нажи́вка 2.)

Нажига́ніе = напа́лювання, випа́лювання.

Нажига́ть = д. **Наже́чь**.

Нажида́ть = д. **Нажда́ть**.

Нажи́литься = напну́ти ся, насилкува́ти ся.

Нажима́ть = д. **Нажа́ть**.

Нажи́мка, нажи́мъ = нада́влювання, нагніта́ння, нати́скування, при́тиск.

Нажина́ть = **Нажа́ть**.

Нажи́нистый = ужи́нистий, бага́тий на вжи́нок. — Жито й багате не вжинок, та в колосі бідне.

Нажи́нъ = ужи́н, ужи́нок. С. Ш.

Нажира́ться, нажра́ться = нажерати ся, натріскувати ся, налу́плювати ся, наже́рти ся, натріскати ся, налупи́ти ся, нало́пати ся (С. З.), наре́пати ся, наре́пкати ся, набу́хати ся (С. З.), набре́вкати ся, напо́рати ся, обре́вкати ся, обре́пкати ся, налига́ти ся (С. З.). — Натріскав ся так, що й не встане. — Нарепкав ся, як свиня браги. н. пр. — Як я напорав ся борщу. Чайч. — Обревкав ся, як циган молока. н. пр.

Нажито́й = нажи́тий, набу́тий, заро́блений, при́дбаний.

Нажи́токъ = нажи́ток, заробіток, зарі́бок, надба́нок (С. З.), на́дбане, при́дбане.

Нажи́точный = д. **Наживно́й**.

Нажи́ть, ся = д. **Нажива́ть, ся**.

Нажра́ться = д. **Нажира́ться**.

Нажужжа́ть, ся = 1. нагуді́ти, нагусти́, надзижча́ти, надирча́ти, нахурча́ти, ся (д. **Жужжа́ть**).

2. нашепта́ти, нату́ркати (на кого).

Нажури́ть = нала́яти, покарта́ти (кого), нами́лити кому́ го́лову.

Наза́втра = за́втра, наза́втра.

Назади́ = зза́ду, поза́ду. — Я й небачив, що він ззаду йшов. — А позаду Сагайдашний, що приміняв жінку на тютюн та люльку, необашний. н. п.

Наза́дъ = наза́д, вспак (С. З.), навспа́к

(С. З.). — Все йде навспак. С. З. — **Годъ тому́ наза́дъ** = за рік перед си́м, перед ро́ком. — **Два дня́ наза́дъ** = два дні перед си́м, перед двома́ дня́ми.

Наза́ймовать = напозича́ти, понапозича́ти. — Понапозичав у всіх стільки грошей, що й худо́би його не стане.

Назва́ниваться, назвони́ться = надзво́нювати ся, надзвони́ти ся, (в жарт) — накалата́ти ся. — За ці сьвятки добре накалатав ся на дзвіниці.

Назва́ніе = на́зва, на́звище, на́звисько (С. З.), іме́ння (С. З.).

На́званный = на́званий. — **Н. брать, н. сестра́** = на́званий брат, побрати́м, на́звана сестра́, по́сестра, (про братів, в жарт кажуть — горілча́ні брати́. — Варфоломей Шевченко не рідний брат Тарасові, а названий.

Назва́ньице = ме́ннячко.

Назва́ть, называ́ть, ся = 1. назва́ти, наменува́ти, найменува́ти, наректи́, ся, назива́ти, зва́ти, узива́ти (С. Л.), іменува́ти, наріка́ти, ся. — Охрестили і Марком назвали. К. Ш. — „Хохлами“ нас нарікає, борода цапина. Думитрашко. — Шинкарочка його знає, пьяницею узиває. н. п. — Своє дитя без сорому байстрям нарікає. К. Ш. — **Какъ его́ называ́ютъ** = як його прозива́ють, як його на йме́ння, як він ма́є на іме́ння, (в жарт) — як його дра́жнять? — **Такъ называ́емый** = так зва́ний.

2. накли́кати, напроси́ти, запроси́ти, скли́кати, понаскли́кати, наклика́ти, запро́шувати, склика́ти. — Накликав такого гостей, що й у хаті не помістять ся.

3. вважа́ти, зва́ти, почита́ти. — Він хоч приймак, а все таки його за батька почитає.

4. напроси́ти ся, наби́ти ся, наки́нути ся, напро́шувати ся, набива́ти ся, накида́ти ся. — Вони самі набили ся до мене в гості. — Накинув ся йому на обід. С. Пар.

Назвенѣ́ть = надзвони́ти, надзвені́ти. — За дорогу так надзвеніло уха, що мов і досі чую дзвоник.

Назвони́ть = надзвони́ти, набо́вкати, надзеле́нькати.

Назвони́ться = д. **Назва́нивать ся.**

Наздра́вствоваться = наздоро́вкати ся.

Назе́мный = земни́й.

Назе́мъ = гній.

На́земь, на́ землю = до́лї (С. З.), до до́лу (С. Аф. З.), об зе́млю. — Сідай долї. — Лягай долї на своїй долї. н. пр. — Упасти до долу. С. Аф. — Як прибігла до дому, так і впала до долу. н. п. — Зійди до долу. — Вдарим об землю лихом, журбою. н. п. — **На́земь лицо́мъ** = до́лїлиць.

На́зерка, у виразї: **„въ на́зерку“** = на́зирцем (С. З.), на́зирцї. — **Въ на́зерку идти́** = на́зирцем іти́, сте́жити, в тропу́ іти́, тропи́ти. — Він за нею так назирцем і ходить.

Назида́ніе = навча́ння, нау́ка, напу́чення. — Він приняв мене без отих напучень, що личать случаю. Кн.

Назида́тельный = поуча́ючий, повча́ючий.

Назида́ть = науча́ти, навча́ти, на добро́ наво́дити, напу́чувати. — А мати хоче научати. К. Ш. — Критика повинна напучувати, а не лаятись. Кн.

На зло́ = на́ злість. — Зробив на злість йому. — На злість ворогам.

Назло́бствоваться = налютова́ти ся.

Назнача́ть, назна́чить, ся = 1. визнача́ти, назнача́ти, ви́значити (С. Л.), назначи́ти, ся (С. Л.), призна́чити. — Визначили, де кому стоять. — **Назна́чить цѣ́ну** = ви́значити, покла́сти ці́ну.

2. наставля́ти (С. З.), настановля́ти, іменова́ти, приставля́ти, наста́вити, настанови́ти (С. З. Л.), поста́вити, приста́вити, наряди́ти, понастановля́ти, ся. — За сю послугу наставлю тебе хорунжим. Ч. К. — Наставили його старшиною. — Його настановили урядником. С. З. — Сотників собі понастановляли. С. З. — Доти чоловік добрий, доки його десятником не нарядили. н. пр. — Його іменовано на посаду інспектора. Гал. — Трохи побув дияконом і скоро поставили на попа.

Назначе́ніе = визначе́ння; призна́чення (С. Пар.), настано́ва. — **Къ мѣ́сту назначе́нія, въ мѣ́сто н.** = в призна́чене мі́сце. — **Назначе́ніе на мѣ́сто** = настано́ва на мі́сце, на поса́ду. — **Назначе́ніе человѣ́ка** = призна́чення чолові́ка. — Призначення чоловіка — доки живе і при здоровью — працювати. Кн.

Назноби́ть, ся = наморо́зити, наме́рзнути, ся.

Назоба́ться = 1. надзьо́бати ся, наклюва́ти ся, наби́ти во́ло.

2. наїсти ся.

Назо́йливый, во = нала́зливий, навя́зливий, во, натру́тливий, во (С. Пар.), насти́рний, но, въї́дливий, уї́дливий, во

(С. Ш.), уї́да, сльóтá (Лев.), набри́дливий, во, нáвисом. — Не будь уї́дливий і впертий, мов оса. Гул. Ар. — Таке въї́дливе, що хоч візьми та й плюнь йому серед очі. н. пр. — Почав корити півня, що от він настирний людям: в ночі кричить і заснути не дає. Зінь.

Назóла = д. **Докýда, досáда.** — **Въ назóлу** = на злість, на пóсьміх, на глýм.

Назоли́ть = позоли́ти, полýжити.

Назóромъ = нáзирцем (С. З.), нáзирці, нáзирком. — Син почав за мною назирцем ходити. Ос. — Він пішов, а я за ним назирком. М. В.

Назрѣвáніе = поспівáння, достигáння.

Назрѣвáть, назрѣ́ть = 1. поспівáти, доспівáти, настигáти, достигáти; бриніти (С. Ш.). по(до)спíти, на(до)сти́гти. — Жито поспівае — незабаром і жати. — Жито поспіло, приспіло діло. н. п. — Доспіє й в нашій ниві колос і залунає дужчий голос. Старицький. — Оце вже ягоди настигають. н. к. — Ой зацьвіла маківочка, почала брині́ти. н. п.

2. (про опухи, болячки) — вистóюватись, набірáти ся, вистигáти, ви́стояти ся, набрáти ся, ви́стигти. — Чиряк вистигае. — Чиряк набрав ся.

Назýбица = ди́ке мня́со (коло зубів).

Назýбокъ = зуби́ло (терпуг, що ним роблять зубъя на пилках).

Назýбривать, назубри́ть = 1. зуби́ти (С. Аф.), ви́зýблювати, назýблювати, ви́зубити (С. Пар.), назуби́ти, позуби́ти. — Наготов серпи, треба до коваля назубити. — Ой десь мене Бог не простив, що я у неділю серпи позубив. н. п.

2. вищéрблювати, ви́щербити, пощерби́ти. — Ляхи шаблю пощербили. В. Щ.

Называ́ть, ся = д. **Назва́ть, ся.**

Назы́вчивый = д. **Навя́зчивый.**

Назы́въ = склика́ння, запро́сини. — **По назы́вѣ гостéй, задáлъ пиру́шку** = склика́вши гостéй, задáв бенкéт.

Назѣвáться = наповї́хáти ся, ви́ї́хати ся.

Назюзи́ться, назю́каться = напи́ти ся, намóняти ся, налигáти ся, нахлю́щити ся.

Нази́бнуть, ся = намéрзнути, намéрзти ся. — На морозі намерзли ноги. — Намерз ся в нетопленій хаті.

Наи = най. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка.

Наибóльшій = найбі́льший, (про що погане) — найгíрший.

Наибóлѣе = найбíльше (С. З.), над усé, (про що погане) — найгíрше. С. З.

Наивеличáйшій = що найбíльший, найсáмбільший.

Наи́вный = безхи́трий, прóстий, простосéрдий. (Кн.).

Наигрáть = ви́грати. — Виграв у карти багато грошей.

Наигрáться = нагрáти ся, нагуля́ти ся, нажартувáти ся, нажирувáти ся. — Награлись у карти за цілий вечер. — Діти награли ся до волї, пора вже до дому. — Чи ще ви не нажирувались — годї вже.

Наи́грывать, ся = 1. вигравáти, ся (д. **Наигрáть**).

2. грáти, вигравáти, приґравáти. — Добре вигравае на скрипці.

3. награвáти ся, нагýлювати ся. (Д. **Наигрáться**).

Наидёнышъ = нáйда, знáйда, знайдени́, тко. — Взяли знайду, вигодовали. Пр. — Під дверима дитинка. Взяли ми то знайдения. Кн.

Наидолжáйшій = найдóвший.

Наизвóзничать = зароби́ти хýрманкою, нахурманувáти, начумакувáти.

Наи́зворотъ = 1. нави́ворот. С. Л. — Надів кожух навиворот — гляди, щоб хто не бив.

2. навпаки́, наперекíр, навпíк (С. З.) і д. **Вопреки́.**

Наизпáнку = д. **Наи́зворотъ.**

Наизýсть = 1. напáмъять, з пáмъяти, з голови́. — Цїлу кафизму читав з памъяти, не розгортуючи псалтиря. Кн. — Коли не спить ся в ночі, я читаю собі з голови. Кн.

2. навмання́, навмані́. С. З. Л.

Наилýчшій = найкрáщий (С. З. Л.), найлíпший. — Найкраща скрипя — добра господиня. н. пр. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка. н. пр.

Наименовáніе = 1. найменувáння.

2. имъя́, мéння, нáзва, імéння, нáзвище, нáзвисько.

Наименовáть, наименóвывать = д. **Назвáть.**

Наимéньшій = наймéнший, найдрібнї́ший.

Наимéнѣе = наймéнше.

Наипáче = найпáче, найбільше, (про що погане) — найгíрше. С. З.

Наискáть, наи́скивать = нашукáти, нашýкувати, вібрáти, назбірáти (шукаючи). — Багато огірків назбірали. — Назбірали повні кошілї грибів.

Наиска́ться, наи́скиваться = попошука́ти. — Попошукав доволі, поки знайшов.

Наискоре́е = найшви́дче, найскоріше, найху́тче, найпру́дче, (чі́ше). — Біжи найшвидче, та поклич повитуху.

Наискоре́йшій = найскорі́йший, найшви́дчий, найшвидчі́ший, найпру́дчий, найху́тчий, (чі́ший). — А що в сьвіті наймиліше, а що в сьвіті найшвидчіше? (н. з. — сон, око).

Наиско́съ, на́искось = навкося́, навкоси́, навкосяка́, навскоси́.

Найти́, находи́ть, ся = 1. найти́, нахо́дити. — Найшла коса на камінь. н. пр.

2. вібра́ти ся, набра́ти ся, найти́, збіра́ти ся, набіра́ти ся, нахо́дити, понахо́дити. — До зборні багато людей зібрало ся. — Найшло до пивку багато людей. — Там такого понаходило людей, що нігде й пройти.

3. найти́, ся, знайти́, ся, наги́бати (С. Л.), відшука́ти, ся, нади́бати, нахо́дити, ся, знахо́дити, ся, відшу́кувати, ся, познахо́дити, (по́мацки) — нама́цати, нала́пати (С. Л.). — Знайшов скарб. — Знайшов сокиру за лавою. С. Аф. — От він ходив, ходив і нагибав десь у куточку. п. д. — Лихая доля і під землею надибає. н. пр. — Відшукав на самому споді скрині. — Познаходь мині все, що порозгублював. Чайч. — **Найти́, находи́ть при обыске́** = ви́трусити, витру́сювати, повитру́сювати. — Що в кого попропадало, то все в його витрушено. Чайч. — Тай чоловік її злодій! Хіба ж давно витрусили в його клуні копу чужої пшениці? Лев. — Усі вони в одному гурті були, то у всіх повитрусювано крадене. Чайч.

4. зустрі́ти, заста́ти, спітка́ти, зустріча́ти, застава́ти. — От прихожу до його й застаю там трьох товаришів. — Застав його за обідом.

5. ба́чити, вбача́ти. — Не бачу в твоїй, синку, роботі ніякої користи. — **На него́ нахо́дитъ** = ча́сом нахо́дить, напада́, наступа́ на йо́го. — **Что э́то на васъ нашло́ сего́дня?** = що се напа́ло на вас? — **Наше́лъ тума́нъ** = налі́г, розлі́г, розісла́в ся тума́н. — **Наше́лъ шквалъ** = зірва́ла ся, схопи́ла ся бо́рва. — **Не на того́ наше́лъ** = не на тако́го напа́в. — **Нашелъ кому́ пове́рить** = було́ кому́ повірити, не мав кому́... — **Нашли́сь вино́вные** = винува́тих знайдено.

Найти́ся, находи́ться = 1. знайти́ ся, знахо́дити ся, бу́ти, пробува́ти. — У його завжди знайдеть ся чарка горілки, хліб, та й до хліба де-що. — Конон завжди був при госпо́ді, а Грицько при складі.

2. догада́ти ся, нестеря́ти ся. — Як було прикрутили його на зборні, а він не стеряв ся і так все розпояснив, що по його стало.

3. д. **Найти́.**

Найті́е = наїття.

Нака́верзить = наковерзува́ти, нака́постити.

Накади́ть = накади́ти, накури́ти (ладаном).

Наказа́ніе = ка́ра (С. З. Л.), кара́ння, скара́ння, покара́ння, ка́рність (С. З.). — Кара Господева. К. Ш. — Хто на кого мовить, а не доведесть, тим каранням сам карал бити мает. Ст. Л. — Боячись за тое од Государя карания. Л. В. — Одного скарання — десять м покаяння. н. пр. — Май добру натуру, не приймеш карности на шкуру. н. пр.

Наказа́ть, нака́зывать = 1. накара́ти, покара́ти, скара́ти, кара́ти. С. Л. — Не карай мене, Боже, покарай мою плахту. н. пр. — Слюсарь прокрав ся, а коваля покарали. н. пр. — Хіба і за це Бог покара? Кр. Бог його гріхом покарав. С. Л. — Доля карає вельможного й неможного. н. пр. — Ой ти, мати, пораднице в хаті, порадь мене — чим жінку скарати? н. п. — Хто ж сироті завидує, скарай того Боже. К. Ш.

2. наказа́ти, загада́ти, звелі́ти, приказа́ти, нака́зувати і т. д. — Чи я ж тобі не казала, не наказувала, щоб ти хлопців не водила, не принаджувала. н. п. — Загадав пару коней сідлати. С. З.

Наказно́й = наказни́й. С. З. — Полуботку, Полуботку, наказний Гетьмане! А хто ж тобі, мій соколе, булаву дістане. Руд.

Нака́зъ = нака́з (С. З.), за́гад (С. Аф. Л.).

Наказу́емость = ка́рність. — Нехай Бог боронить від лихої напасті, від панської карности. н. пр.

Накале́ніе, нака́ливаніе = розпіка́ння, розпа́лювання.

Нака́ливать, накали́ть, ся = розпіка́ти, розпа́лювати, розпекти́, розпали́ти, ся, порозпіка́ти, ся. — Залізні дахи порозпікали ся. Кр.

Нака́лка = д. **Накале́ніе.**

Нака́лываніе = нако́лювання.

Нака́лывать, наколо́ть, ся = 1. нако́лювати, наштрі́кувати, наколо́ти, наштрика́ти, ся. — Наколов дірочок.

2. руба́ти, наруба́ти (дров), лама́ти, налама́ти (льоду), нацю́кати (по троху цю-

каючи, на пр. дров), наскі́пати, ся (на пр. скі́пок).

3. наколо́ти (свиней), наби́ти, нарі́зати (курей, гусей).

4. нако́лювати, підко́лювати, наколо́ти, сколо́ти, наштрикну́ти, ся. — Ой полола дівчина пастернак та сколола ніженьку на будяк. н. п.

5. нашпи́лювати, настро́млювати, нашпили́ти, настроми́ти, ся (С. З.).

Накаля́кать, ся = набазі́кати, ся, набала́кати, ся, наторо́чити, наколо́ти, наверзти́ і т. д. д. **Болта́ть 3.**

Накану́нѣ = в передде́нь, на передо́дні. В переддень мого виїзду я слухав її огрівливу розмову. Кн. (Д. ще під сл. **Кану́нъ**).

Нака́пать, нака́пывать, ся = нака́пати, накра́пати, нака́пувати, накра́пувати, ся.

Нака́пливать, накопля́ть, накопи́ть, ся = збіра́ти, набіра́ти, зібра́ти, набра́ти, ся. — Зібрав грошей чи мало. — Набрало ся багато води в ставу.

Нака́пчивать, накопти́ть, ся = нако́пчувати, накопти́ти, ся. — Накоптив стекольце та й почав дивити ся на сонце. — Накоптили гусей.

Нака́пывать = д. **Нака́пать.**

Нака́пывать, накопа́ть, ся = нако́пувати, накопа́ти, ся, понако́пувати, ся. — Ой підгірря, підгірря! накопаю коріння. в. п. — Накопав багато грядок.

Нака́ркать, ся = накра́(я́)кати, накру́(ю́)кати, ся.

Нака́рмливать, накорми́ть, ся = нагодо́вувати, нагодува́ти, ся, понагодо́вувати, нако́рмлювати, накорми́ти, ся, понако́рмлювати, (про худобу на пашні) — напаса́ти, напасти, ся. — Як мині жити, як горювати, як свої діти нагодувати. н. п. — І постеленьку послали і нагодували, як закон велить християнський, його шанували. Макар. — Понагодовувам усіх. н. п.

Накарта́вить = нагаркавити.

Наката́ть, нака́тывать, ся = 1. накоти́ти, наточи́ти, нако́чувати, ся.

2. нагорну́ти, нави́ти, нави́нути, намота́ти, нагорта́ти, навива́ти, намо́тувати, ся.

3. навезти́, наво́зити, ся.

4. (на качалці) — накача́ти, нака́чувати, (на маглі) — намаґлюва́ти, намаґльо́вувати, ся.

5. накрути́ти, накача́ти, накру́чувати (на пр. коткиків з хліба).

6. навали́ти, нава́лювати (на пр. повесті, сукна).

Наката́ть, ся = поката́ти, наката́ти, ся, наїздити ся, (на човні) — начовнува́ти ся. Вол.

Нака́тина = ба́лка, брус, (найголовніша в стелі) — сво́лок, (побічні) — при́сволоки.

Накати́ть, ся = напоїти, накача́ти; напо́ти ся, нахлю́щити ся, налига́ти ся. — Накачав гостей так, що й ноги повідкидали. — Нахлющив ся, що й рачки не полізе.

Нака́тка = 1. нако́чування.

2. кача́лка. — Купила рубель і качалку.

Нака́тникъ = 1. маґльовни́к (те полотно, що в його загортають ся тканина, як її качають).

2. ба́лки, бру́сся (на стелю або під підлогу).

3. обши́вка (з обаполків, драні, очерету то-що, на стелю), знизу — підши́вка.

Нака́тный = брусо́ваний. — Стеля брусована.

Нака́тъ = 1. нако́чування.

2. брусо́вана сте́ля.

Нака́тывать, ся = д. **Наката́ть, ся.**

Накача́ть, нака́чивать, ся = 1. накача́ти, нако́чувати, ся. — Накачав води смоком).

2. накоти́ти, нако́чувати, ся.

3. нагойдати ся, наколиха́ти ся. — Нагойдали ся добре.

Нака́чиваніе = нако́чування.

Нака́шиваніе = нако́шу(сю)вання.

Нака́шивать, накоси́ть, ся = нако́шу(сю)вати, накоси́ти, ся, (трохи) — укоси́ти. — Укоси ще трохи трави коневі. Чайч.

Нака́шляться = нака́шляти ся, набухи́кати ся.

Наква́са = пі́сна.

Наква́сить, наква́шивать, ся = 1. заква́сити, заква́шувати, ся. — Заквасили діжку.

2. наква́сити, наква́шувати, ся. — Наквасили багато бураків.

Наква́ска = д. **Наква́са.**

Наквасцова́ть = нагалу́нити. — Чи всі крашанки нагалунили?

Наки́да́ть, наки́дывать, ся = 1. наки́дати, понакида́ти, накида́ти, ся. — Накидали повну яму. — Як вдарили з семи гармат у середу вранці, накидали у годину жидів повні шанці. н. п.

2. підкида́ти, підки́нути, ся. — Підкинь ще дровець.

3. накидати, накинути, ся. — Накинув свитку та й пішов. — **Накидывать, накинуть горшекъ** = скидати, скинути горща. — Схопили сонашниці, а скинули йому на живіт горща, зараз і полегшало.

Накидка = 1. накидання.

2. накидка (легенька верхня одежина). С. З. — **Въ накидку** = на опашки, на опашку. — Надів свиту на опашки.

Накидной = накидний.

Накидывать, ся, накинуть, ся = 1. д. **Накидать.**

2. накидати, нападати ся, накинути ся, напасти, ся. — Собаки накинули ся на нас.

Накипать, накипѣть = накипати, накипіти.

Накипь = 1. шум, шумовина, шумовиння, піна. — Зніми шумовину з борщу.

2. накип (на пр. в чавуні, самоварі то-що).

Накипятить, ся = нагріти, ся (на пр. воду), наврягти, зварити, ся (на пр. молоко). — Нагріти окропу. — Треба зварити молока до кави.

Накисать, накиснуть = накисати, закисати, на- закіснути. — Діжка накисла.

Накладная = накладна, квиток. — В квитку переписано все, що здано хурщикам.

Накладной = 1. добавочний, додатковий.

2. накладний. С. Пар. — **Накладные усы, н. серебро** = фальшиві вуси, фальшиве срібло. С. Ш.

Накладный, но = сутужний, утратний, но. (С. Ш.).

Накладъ = утрата (С. Ш.), втрата, шкода. — Но хочеш втрати — не лізь ні в куми, ні в свати. н. пр. — **Въ накладѣ, съ накладомъ** = з утратою.

Накладываніе = накладання.

Накладыватель = накладальник.

Накладывать, накласть, ся = 1. накладати, накласти, ся. — Наклав дров у піч.

2. (про курей) — нести, ся, покладати (від чого й яйця зовуть ся покладки), нанести, ся.

3. д. **Надкладывать.**

Накланяться = накланяти ся, поукланяти ся. — Поукланяв ся, поки випрохав.

Наклевать, наклёвываться = наклювати, надзьобати, надзюбати, накльовувати, ся і т. д. — Посип, сину, проса, нехай вона надзьобаєть ся, та постав водиці, нехай вона напъеть ся! н. п.

2. наклюнути, надклюнути, накльовувати, ся. — Коли наклюнулось, то й вилупить ся. н. пр. — Курча надкльовуєть ся (з яйця).

3. трапляти ся, накльовувати ся. — Трапляеть ся служба, може мати му заробіток.

Наклеветать = набрехати, наклепати (на кого), обрехати, обмовити (кого).

Наклёвъ = наклюнуте місце (де курча наклюнулось).

Наклеёніе = наклеїння, наліплення.

Наклеиваніе = наклеювання, наліплювання.

Наклеивать, наклеить, ся = на- приклеювати, на- приліплювати, на- приклеїти, на- приліпити, ся, поналеювати, поналіплювати. — **Наклеить носъ** = утерти носа, табаки втерти, (у сватаиві) — гарбуза дати, піднести.

Наклейка = 1. д. **Наклеёніе** і **Наклеиваніе.**

2. наліпка, наклеїне, наліпле(я)не.

Наклеймить, ся = поклеймити, позначити, потаврувати, ся. (Д. **Клеймить**).

Наклейной = наклейний.

Наклеить, ся = д. **Наклеивать.**

Наклейщикъ, ца = наклейник, ця, клеїльник, ця.

Наклепать, наклёпывать, ся = 1. наклепати, накльопувати. — Наклепати урванти на колесо.

2. д. **Наклеветать.**

Наклёпка = наклїпка.

Наклёпъ = 1. д. **Наклёпка.**

2. д. **Клевета.**

Накликать, наклйкать, ся = накликати, наскликати, накликати, понакликати. — Понакликав гостей, що нігде й приняти.

Наклобучивать, наклобучить = насувати, насунути, понасувати. — Насунув шапку по самі очі.

Наклобучка = 1. насування.

2. гонка (С. Л.), нагонка, вимова, догана, нагана. — **Дать наклобучку** = д. **Нагоняй дать.**

Наклоненіе = 1. нахиляння, нахил, схиляння.

2. спосіб вискаву дієслів. — Мова українська має три способи вискаву дієслів: прямий, для прямого вискаву, приказовий, для приказування і можливий, коли говоримо про щось лише можливого, подуманого. Гр. См. Ст.

Наклонённый = похилений; похилий. — На похиле дерево і кози скачуть. н. пр.

Наклони́ть, наклоня́ть, ся = нахили́ти, схили́ти, похили́ти, прихили́ти, нагну́ти, ся, нахиля́ти, ся і т. д., посхиля́ти ся і т. д. С. З. Л. — Над тим личком нахили ся, чи спить мила — подиви ся. Руд. — Побачила діжки, нахилилась, щоб роздивить ся. Яст. н. о. — Стоїть явір над водою, в воду похилив ся. н. п. — Сирота втомив ся, на тин похилив ся, люди кажуть і говорять: він мабуть упив ся. н. п. — Ой час, мати, жито жати, бо колос схилив ся. н. п. — Ростуть два дубочки, схилили ся верхи до купочки. н. п. — Рада б до неї і небо прихилити, та біда, що не достану. н. пр. — **Наклони́вши** (на пр. відро, пляшку) **пить** = на́хилки (С. З.), на́хильцем. — Він без чарки почав горілку нахилки ковтати. С. З. — Зрадівши, що попав у руки, шукати чарки я не став, та пазнарошне, так для штуки, ковтати нахилки почав. Мет. — Випив нахильцем цілу пляшку. — **Наклони́вшись танцова́ть, идти́** = вихиля́сом, хи́льці. — Танцює вихилясом. — Козак молоденький та й того злякав ся... хильці, хильці попід тином та в бурьяи схова́в ся. н. п.

Накло́нность = 1. похи́лість.

2. схи́льність (С. Пар.), на́хил, нахи́лок. — Він таки має схильність до музики. — Великоруський народ виявляв і тепер виявляє нахил до материялизму. Бар. О. — Придавити вроджений нахилок до свого рідного. Фр.

Накло́нный, но = 1. похи́лий, похилистий, (про місцьовість) — спускова́тий (С. Жел.), спади́стий (С. Жел.), згóристий, похи́ло, по́хилом, на́схиль, хилко́м. — На нас бідних, як на похиле дерево. Кот. — На похиле дерево і кози скачуть. н. пр. — Туди лози хилили ся, куди їм похило. Туди очі дивили ся, куди серцю мило. н. п. — Стіл стоїть на́схиль. Чайч. — Пускайте бо сторч, а не по́хилом. Кр.

2. прихи́льний, схи́льний, но. С. Жел. — Він схильний до добра.

Накло́нъ = 1. похи́лість. — Похилість скелі.

2. по́хи́л, похи́лина (Вол.), схил (Под.). похи́лість, спади́стість, згі́рря. — Рівнина має похил до Дніпра. Кн.

3. козирьо́к (у будки екіпажа). — Відкинь козирьок, щоб дощ не так забивав.

Наклоня́ть, ся = д. **Наклони́ть, ся.**

Наклю́каться = д. **Назюзиться.**

Наклю́нуть, ся = д. **Наклева́ть, ся 2.**

Накля́узить, накля́узничать = карлю́чок нагну́ти; набреха́ти.

На́коваленный = кова́дловий.

Накова́льня = кова́дло (С. З. Л.), маленька, щоб набивати коси — ба́бка (С. Аф.), ковале́нька (Полт.). — Вліз між молот і ковадло. н. пр. — Добре ковадло молоту не боїть ся. н. пр. — Клянусь кліщами, ковадлом, молотом, міхами. Кот. — Це бабка, а коваленька — то не на такий штем зроблена. Чайч.

Накова́ть, нако́вывать, ся = 1. накува́ти, нако́вувати, ся. — Накував багато ухналів.

2. насі́кти, наби́ти, нацю́кати, насіка́ти і т. д. (жорна і млинові камні).

Наковыля́ть = нашканди́бати і т. д. д. **Ковыля́ть.**

Наковыривать, наковыря́ть, ся = наколу́пувати, надо́вбувати, наколупа́ти, надовба́ти, наковирсати, ся. — Наколупай масла.

Нако́жный = нашку́рний.

Накокова́ть = накува́ти. — Не довго зозуля накувала. — Скільки тобі літ зозуля накувала?

Накоксова́ть = накоксува́ти (перепалити земляне вугілля на кокус).

Накола́чивать, наколоти́ть, ся = 1. набива́ти, наби́ти, ся, понабива́ти, ся. — Набили обручі на діжку. — Понабивав гвіздків у стіну.

2. зазнава́ти, набіра́ти ся ли́ха, зазна́ти, набра́ти ся ли́ха, натерпі́ти ся. — Живучи на чужині, багато зазнав лиха. — **Наколоти́ть бока́** = накла́сти в бо́ки, надава́ти стусанів, бе́бехів, налупцюва́ти. — **Наколоти́ть цѣну** = наби́ти, нагна́ти ціну. — **Наколоти́ть копе́йку** = зібра́ти гро́шей (чи мало). — Зібрав грошей, став хороший. Кропивницький.

Наколдова́ть, наколдо́вывать = 1. наворожи́ти, начарува́ти, начаклува́ти, навідьмува́ти, наворо́жувати і т. д.

2. заворожи́ти, виворожити і т. д. (зробити ворожінням, чаруванням і т. д.).

Нако́лка = леге́нький жіночий убір на го́лову, що пришпи́люеть ся до воло́сся.

Наколобро́дить = наколобро́дити, набро́їти, нашалобро́дити.

Наколоти́ть, ся = д. **Накола́чивать, ся.**

Наколоты́рить, наколоты́рничать, ся =
1. накрамарюва́ти, ся (дрібъязком).
2. набреха́ти, наплести. (Д. **Колоты́рить**).

Наколо́ть, ся = д. **Нака́лывать.**

Наколѣнникъ = наколінник.

Наколѣть = покля́кнути, закля́кнути, надубіти, наду́бнути. — На морозі у мене покляклн руки.

Нако́мкать = 1. зімня́ти, помня́ти, зжу́жмити (чого багато, д. **Ко́мкать**).
2. напха́ти, набга́ти. — Напхав повну скриню.

Наконе́цъ = напослі́док (С. Л.), напослі́дку, на оста́нок, на оста́нку, на оста́нці (С. Л.), наре́шті (С. Л.), вре́шті, в кінці (С. Л.). — Ой пив мед і горілку, ще й музики водив, а нарешті довело ся, що в полициї сидів. н. п. — Довго він мовчав, а напослідок не витерпів, почав лаятись. — А нарешті піп Кирика кулаком у спину: „пішов геть з моєї хати, єретичий сину.“ К. З. о Ю. Р.

Наконе́чникъ = наконе́шник, ри́хва, о́скіп, (у вала у млині) — чіп, (у списа́) — клюга́, (у батога) — наконе́шник. — Палиця з залізним гострим наконешником. — На цей ціпок треба зробити внизу залізний оскіп. Кн. — Люди достають клюги списові. К. Х. — Як стали цигана різать гарапниками: били що аж приконешник в єдному одпав. н. к. — **Наконе́чники** = торочки́ (С. Ш.), у ексельбэнтів — наконе́шники. — Треба пришивати торочки до рушників.

Накопа́ть, ся = д. **Нака́пывать**.

Накопирова́ть = понакопію́вати.

Накопи́ть, накопля́ть, ся = д. **Нака́пливать, ся**.

Накопти́ть, ся = **Нака́пчивать, ся**.

Накоптѣлый = заку́рений, зади́млений.

Накоптѣть = закури́ти ся, задими́ти ся.

Накопы́льникъ = накопи́льник, въязо́к (у санок. Полт.), на́корсник. (С. Жел.).

Накорми́ть, ся = д. **Нака́рмливать, ся**.

Нако́рникъ = на́корінок, на́коре́нок (сучок або пагонець коло коріня). С. Жел.

Накорчева́ть = накорчува́ти, накичува́ти (Черн. Чайч.).

Накоси́ть, ся = д. **Нака́шивать, ся**.

Нако́сный = скісний.

Нако́стница = ґу́ля на нозі у коня́.

Накостыля́ть = наби́ти, налупи́ти, налупцюва́ти, одлупи́ти, одлупцюва́ти (палицею, ломакою).

На́кось = ко́со, на́вкось, навкоси́, навскоси́, навкосяка́.

Накоченѣть = покля́кнути, подубі́ти.

Накра́дывать, накра́сть, ся = накрада́ти, накра́сти, ся, понакрада́ти. — Накрав грошей. — Понакрадали старшина з писарем громадських грошей, а тепер і багачі. Чайч.

Накра́ивать, ся, накрои́ть = накро́(а́)ювати, ся, накро́їти, накра́яти.

Накра́пать, накра́пывать = 1. накра́пати, накрапа́ти. — Дощик накрапáє.
2. накра́пати, накрапля́ти.

Накра́сить, накра́шивать, ся = накраси́ти, намалюва́ти, нафарбува́ти, накра́шувати, ся і т. д. — Накрасила багато крашанок. — Намалював червоним а потім по червоному сині смужки.

Накраснѣться = начервоніти ся, (від соку) — напекти́ ра́ків.

Накрасова́ться = накрасува́ти ся, напиша́ти ся.

Накра́сть = д. **Накра́дывать**.

Накрахма́ливать, накрахма́лить, ся = накрохма́лювати, накрохма́лити, ся.

Накра́шивать, ся = д. **Накра́сить, ся**.

Накре́нивать, накрени́ть, ся = нахиля́ти, нахили́ти, ся на бік (про́ судна).

На́кресть = на́вхрест, на́хрест, хресто́м і д. **Крестообра́зно**.

Накриви́ть, накривля́ть, ся = нахили́ти, нагну́ти, нахиляти, нагина́ти, ся.

Накривля́ться = накриви́ти ся, повикривля́ти ся.

Накрича́ть, ся = накрича́ти, ся, нагука́ти, ся, нагомоніти, ся, погомоніти, нагри́мати. — Нагукав ся я, поки докликав ся. — Тільки побачить, що пусту́ють, зараз нагримає. — Нагомонить на їх, то вони й ущухнуть. Ск. — **Накрича́ть го́лову** = нату́ркати. С. Л.

Накрои́ть = д. **Накра́ивать**.

Накромса́ть, накромши́ть = накриши́ти (ріжучи́), накра́яти, начикри́жити.

Накропа́ть = наба́зграти, напарта́чити, (про вірші, малювання) — наля́пати.

Накропи́ть = набри́зькати, накропи́ти.

Накроши́ть, ся = накриши́ти, покриши́ти, ся. — Накриши хліба курям. — Як ламав хліб, багато накришило ся. — Покриши яловичину, локшину.

Накружи́ться = накрути́ти ся, наверті́ти ся.

Накрути́ть, накруча́ть, накру́чивать, ся = накрути́ти, намота́ти, нави́ти, насука́ти, накру́чувати, ся і т. д., понакру́чувати і т. д.

Накручи́ниться = нажури́ти, ся, натужити ся, насумова́ти ся, насмути́ти ся.

Накрыва́ть, накры́ть, ся = 1. накрива́-

ти, покривати, напинати, ся, на(по)крити, ся, напнути ся, понакривати. — Накрив очі китайкою, заслугою козацькою. н. п. — Там серед двору столи понаставляні, понакривані. н. к. — **Накрывать на столъ** = застилати, накривати стіл, лаштувати, лагодити (обід, вечерю). — Застилайте столи та все тесовиї. н. п. — **Накрыть чашку** = перевернути чашку (випивши чай або каву, в ознаку того, що більше не буде пити). — **Накрыться** = надіти шапку. — **Накройся** = надінь шапку.

2. злапати, захопити, заскочити, застукати. — Вони тільки що ростаборились, а ми їх тут і захопили. — Орда людей живцем брала, де кого заскочила. Л. В. — Застукали, мов вовка в кошарі. С. Аф. — Застукав, як сотника в горосі. н. пр.

Накрытіе = накриття.

Накрышка = 1. накриття.

2. покришка, покривка, накривка. С. Пар. — Своя хата — покришка. н. пр.

Накрѣпко = 1. дуже, міцно, вельми; щільно, дуже сильно (д. **Крѣпко**).

2. гостро, суворо.

Накувыркаться = наперекидати ся.

Накудесить = 1. начарувати, начаклувати, навідьмувати.

2. наколобродити, наброїти, нашалобродити, нашурубурити. — Що ти тут наброїв?

Накулачникъ = рукавиця без пальців.

Накуликаться = д. **Назюзиться.**

Накупать, накупить, ся = накупати, накупляти, скупляти, накуповувати, накупити, скупити, ся, понакуповувати. — Скупив ся, зараз і поїхав з ярмарку. — Понакуповував всім гостинців.

Накупаться = накупати ся, попокупати ся. — Попокупав ся я за се літо.

Накупка = скуповування.

Накуривать, накурить, ся = 1. накурювати, ся, накажувати, накуряти ся, накурити, ся, накадити. — Накурили повну хату, — Накурив ся тютюну, аж голова крутить ся. — Та накуряйсь уже швидче та хату зачиняй. Чайч. — Накадили ладаном.

2. гнати, виганяти, викурювати, вигнати, нагнати, викурити, ся. — Вигнав 10 відер горілки.

Накуролесить = наколобродити, наброїти (С. Л.), напрокудити, нашкодити.

Накусать = 1. накусити, надкусити. — Накусив та й покинув.

2. покусати, скусати. — Блохи покусали.

Накусъ = надкусене (місце).

Накутать, накутывать, ся = накутати, нагорнути (на себе), затушковати, ся, накутувати, нагортати, ся.

Накутить = 1. наброїти, натворити, накоїти (найбільше на підпитку).

2. напити, нагуляти. — Нагуляли на десять карбованців.

Накушаться = наїсти ся, (надто) — налопати ся, нажерти ся, натріскати ся.

Налавливать, наловить, ся = наловлювати, наловити, ся. — Наловили багато риби.

Налагать, наложить, ся = 1. накладати, покладати, накласти, наложити, ся, (пакуючи) — пакувати, напаковувати, напакувати, ся, (дуже тісно) — натискувати, натискати, натиснути, ся, (ще й жужмом) — напихати, напхати, ся. — Наклала повну піч дров. — Напакувала повну скриню.

2. накладати, накидати, накласти, накинути. — Накинули мостового ще по копійці з хури. — **Наложить запрещеніе** = накласти заборону. — **Н. иго** = запрягти в ярмо, підгорнути під кормигу, повернути в неволю. — **Н. на себя руки** = самому собі смерть заподіяти. — **Н. оковы** = забити в кайдани. — В кайдани забили тай замурували. К. Ш. — **Н. трубку** = набити, накласти люльку. — **Н. эпитимію** = накинути покуту.

Наладить, налаживать = 1. настроїти, настроювати, ся. — Настроїв скрипку.

2. направити, підстроїти, нараяти, підмовити, направляти, ся і т. д. — Направив його на се діло. — Він його так підстроїв, що той усе зробить.

3. поправити, полагодити, справити, поправляти, ся, лагодити, справляти, ся. — Треба поправити машину, бо щось попсувало ся.

4. правити, торочити. — То й йому одно, а він своє править (або: торочить).

Наладъ = влад, як слід, як треба, як повинно. — Коли моє не влад, то я з своїм назад. н. пр. — Діло пішло як слід.

Налакировать, налакировывать, ся = налакувати, налачити, налощити, налощувати, ся.

Налакомиться = наласувати ся.

Наламывать, наломать, ся = наломлювати, наламáти, ся, поналóмлювати, ся.

Налáщавать, налощáть, ся = налóщувати, налощи́ти, ся.

Налáять, ся = нагáвкати, ся, попогáвкати, набрехáти, ся. — Нагавкались собаки, поки його з двору випроводили.

Налгáть, ся = набрехáти, ся. — Набрехав на його, що буцїм... — Брехав цїлий вечер і ще не набрехав ся.

Налегáть, налéчь = 1. налягáти, налягти́. — Налїг на стїл грудима.

2. насїдáти, напосїдáти, напосїсти, насїсти, ся (С. Л.). — Напосїв ся на мене так, що вже й терпїти не сила.

3. намагáти ся, натýжувати ся, намогти́ ся. — Намагаеть ся з усїеї сили.

Налегкѣ = лéгко, злéгка, повóлї; на швидкý рýку; порожнéм. — Вийшов, злегка одягшись. — Зібрав ся на швидку руку. — Поїхав порожнем.

Наледенѣть = наледенїти, намéрзнути.

Налéдица, нáледь = кри́га, лїд (що зверху чого намерз).

Належáть = пролéжати, вїдлéжати (боки).

Належáться = належáти ся, ви́лежати ся.

Налетáть, налетѣть = 1. налїтáти, накидáти ся, налетїти, наки́нути ся, наскóчити. — Шулїка налетїла на курчат. — Козаки накинули ся з усїх бокїв.

2. налїтáти, налетїти, поналїтáти, назлїтáти ся, нали́нути. — Налетїли гуси з далекого краю, сколотили воду в тихому Дунаю. н. п. — Багато горобцїв назлїтало ся. — Назлїтало ся птацї без лїку. Чайч.

3. пáдати, напáдати. — Напáдало багато жовтого листя.

Налетý = ульóт. — Стрїляв ульот і не влучив.

Налётъ = 1. налїтáння, нáпад, наскóк. (Д. Налетáть).

2. (хим.) — цьвїт (на пр. од сїрки, миш'яку або що, що осїдае), сýга. — Горїлка понялась сугою. Кн.

3. иржá (що осїдае на каменї).

4. (в тїлї) — плївá, плївка, падь. — Увесь язик поняла падь. Кн.

Налетѣть = д. Налетáть.

Налéчь = д. Налегáть.

Наливáть, нали́ть, ся = наливáти, нали́ти, ся, поналивáти, (про трунки і рідку страву ще) — насипáти, сипати, наси́пати, усипати, попасипáти, (с під крана або чопа) — утóчувати, у(в)точи́ти, наточи́ти, ся, (багато чого) — набýхати, набýрити. — Повні чарки всім наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п. — Шинкарочко молода, усип меду ще й вина! Не насиплю й не подам, бо на тобі жупан дран. н. п. — Жїнко! насип в миску борщу! — Насипав в почви з цебра води. Кн. — Наточили з кухви оливи. Чайч. — Та піди, хлопку, до пивницї та вточи ще й пива, та випъемо за здоровля та мойого сина. н. п. — Вточив собі чаю. Кр. — Вточив браги. Кр. — Ото, набурив стїльки! — **Наливáть ягоды** = наливáти нали́вку.

2. розливáти, розли́ти, ся. — Розлив олїю скрізь на долївцї.

3. виливáти, навиливáти. — Почали виливáти давїн. — Навиливали сьвїчок.

4. наливáти ся, набірáти ся, нали́ти ся, набрáти ся. — Багато води в човен набрало ся. — Яблука наливáють ся. — Жито наливаеть ся. — **Наливáться водóю** = набірáти водý (про запас). — **О'спа наливáется** = вїспа набірáеть ся.

Нали́вка = 1. наливáння, розливáння.

2. нали́вка: на аґрусу — аґрусíвка, на вишнях — вишнївка, вишня́к, на грушках — грушíвка, на деренї — деренíвка, на дулях — дулíвка, на полуницях — полуни́шник, на порїчках — порїшнївка, на сливах — сливъя́нка, сливня́к, на суницях — суни́цївка, на теренї — тернївка, терня́к.

Наливнóй = наливни́й. — **Н. колесó** = д. під сл. Колесó.

Нали́въ = 1. наливáння.

2. горїлка, що нéю наливáють нали́вку. — **Вишнёвка пéрваго, вторóго і т. д. нали́ва** = вишнївка первáк, первачóк, другáк і т. д.

3. сїк в óвощу.

Наливáться = насмоктáти ся, набрáти ся (горїлки). — Насмоктав ся — ледве ноги волочить.

Нали́мъ = 1. риба Gadus lota — минь, миньóк, ми́нтус. — Уже Троянцї вгамувались, могоричі всї потягли і як миньки повивертались. Кот.

2. жýжелиця.

Налинивáть, налинёвывать = налиніяти.

Налипáть, нали́пнуть = налипáти, прилипáти, на- прили́пнути, поналипáти, поприлипáти.

Налитографи́ровать, ся = налїтографувáти, ся.

Нали́токъ = свинчáтка, оливъя́нка, ляя́нка (Вол.). — Як вдарив свинчаткою, так всї нацї і вибив з кону.

Нали́чникъ = 1. ли́штва (планка на одвірках або на лутках).

2. бля́шка замко́ва (що прибиваеть ся на дверях, де ключ стромляеть ся).

Нали́чность = готови́зна (С. З.), що до грошей — гото́ві гро́ші (С. Аф.), готови́к, ґотовина́ (С. Л.), готі́вка. — Готовими грішми маю сто рублїв, а то ще треба позичити. — Купив за готові. С. Аф. — Отсе вам увесь мій готовик... беріть, більше нїчого нема у мене. Кв. — За готовика одну тільки продала, а то проміняла. Як. — Маю готівкою пять тисяч. — **Въ нали́чности** = гото́вими грішми, готовика́, готі́вкою.

Нали́чный = 1. пере́днїй, лицеви́й, ве́рхнїй, околи́шнїй (С. Л.).

2. гото́вий. — **Н. де́ньги** = д. **Нали́чность** (про гроші).

Нало́бникъ = 1. набрі́вник (повъязка чи стьожка на чолї над бровами). Полт.

2. начо́лка (в уздечцї).

Нало́бный = нало́бний, начі́льний.

Нало́бокъ = д. **Нало́бникъ**.

Налобыза́ться = нацїлува́ти ся, нач(ц)мо́кати ся. — Навздогінцї не нацїлуеш ся. н. пр.

Налови́ть = д. **Нала́вливать**.

Нало́гъ = по́дать, пода́ток (С. З.), накла́д, о́платка, з душі — поду́шне, з хати — димове́, поди́мне (С. З.), з пасіки — очкове́, за переїзд через міст — мостове́ (С. З.), з рогатої худоби — рогове́ (С. З.), з торгів — ми́то. — Без всяких тяжарів і податків. Скоропадський. С. З. — Мов за подушне обступили. К. Ш. — Брали мостового по пів золотого. н. д. — Аби жаден чоловік не сьмів нових мит вимишляти. Ст. Л.

Наложе́ніе = наклада́ння, поклада́ння.

Наложи́ть = д. **Налага́ть** і **Накла́дывать**.

Нало́жница = підло́жниця (С. З.), підбі́чниця, нері́дна жі́нка (Вол.), невінчана жінка, пристава́ка (Чер.), полюбо́вниця, сестра́ з Остра́ (Чер.). — Держить у себе місто підложницї. Мазепа. С. З. — Самі благоволили дати свою підложницю в супруги. К. Ш.

Нало́й = д. **Анало́гій**.

Налока́ть = запога́нити, запаску́дити (хлепчучи).

Налока́ться = нахлепта́ти ся.

Налома́ть = д. **Нала́мывать**.

Наломи́ть = д. **Надломи́ть**.

Нало́мъ = д. **Надло́мъ**.

Нало́паться = нало́пати ся, патріскати ся, наже́рти ся, напха́ти ся, нере́пкати ся, напе́рти ся. — Натріскав ся за обідом, що аж сопе.

Налощи́ть = д. **Нала́щивать**.

Налу́бъ = па́тока (цукрова).

Налуди́ть, налу́живать, ся = набіли́ти, ся, налуди́ти, набіля́ти, понабі́лювати, ся.

Налупи́ть = налу́щити, налу́скати.

Налучи́ть = налови́ти, наби́ти ри́би (осьвічаючи смолкою).

Налу́щивать, налущи́ть, ся = налу́скувати, налущи́ти, налу́скати, налу́зати, ся. — Налускали оріхів.

Налыта́ться = наброди́ти ся, наве́штати ся, наволочи́ти ся.

Нальну́ть = д. **Налипа́ть**.

Нальсти́ть = налести́ти, наговори́ти ле́стощів.

Налѣво = у лїву ру́ку, лїво́ру́ч, у лїво́ру́ч, на лїво, (переважно на волів) — соб, цоб, к со́бі, (на коней) — вістя́, віштя́ (Под.).

Налѣза́ть, налѣзть = нала́зити, налїзти, понала́зити.

Налѣпи́ть, налѣпля́ть, налѣпливать, ся = налїпи́ти, налїплювати, ся, поналїплювати.

Налѣпка = 1. налїплювання

2. на́лїпка, налїплене.

Налѣпно́й = налїпний.

Налѣпокъ = д. **Налѣпка 2.**

Налюбе́зничаться = налиця́ти ся.

Налюби́ться = налюби́ти ся, накоха́ти ся.

Налюбова́ться = налюбова́ти, ся, намилува́ти ся. — Піп не налюбуе тією гречкою. н. к.

Наля́пать, ся = наля́пати, ся, (мов квачем) — наквацюва́ти, ся.

Намагни́тить, намагни́чивать, ся = намагни́тити, намагни́чувати, ся.

Нама́зать, нама́зывать, ся = нама́зати, намасти́ти, ся, (жиром, смальцем) — насмальцюва́ти, (дуже) — наяло́зити, (дьогтем) — нашмарувати, (мов квачем) — наквацюва́ти, ся, намазувати, нама́щувати, ся і т. д. — Ой ти, Ганзю, милостива, чим ти брови намастила? н. п.

Намази́ = на поготі́ві; як по ма́слу. — Діло на поготові. — Діло як по маслу йде.

Намазно́й = нама́заний, нама́щений, нашмаро́ваний і т. д. д. **Нама́зать**.

Намака́ть, нама́кивать, ся = навмоча́ти, навмо́чувати, ся.

Нама́клерить = замахлюва́ти, зафактору́вати.

Намалева́ть, намалёвывать, ся = намалюва́ти, намальо́вувати.

Нама́нивать, намани́ть = прина́жувати, прима́нювати, прина́дити, примани́ти, поприна́жувати. — Чи я тобі не казала, не приказувала, щоб ти хлопців не водила, не принажувала. н. п.

Намара́ть, нама́рывать, ся = 1. нама́зати, накаля́ти, наму́рзати, набрудни́ти, нама́зувати, ся і т. д., понама́зувати. — Намазав пику сажою.
2. накаля́ти, напаску́дити, напаску́жувати.
3. нашкря́бати, надря́пати (про писання), наля́пати, наквацюва́ти (про малювання).

Намародёрствовать = награбува́ти (на війні).

Нама́сливать, нама́слить, ся = 1. нама́слювати, нама́щувати, нама́слити, намасти́ти, ся, насмальцьо́вувати, наяло́зювати, насмальцюва́ти, наяло́зити, ся. — Намастив кашу. — Наялозив губи.

Намасти́ть, намаща́ть, ся = д. **Нама́зать.**

Нама́тывать, намота́ть, ся = 1. намо́тувати, навива́ти, намотати, нави́ти, ся. — Намотала нитки на клубок.
2. намо́тувати, намота́ти, проци́ндрити, проманта́чити і т. д. д. **Мота́ть** 3. — Намотав стільки довгів, що й унукам буде що виплачувати.

Намаха́ть, ся = намаха́ти, нахита́ти, ся і т. д. д. **Маха́ть.**

Нама́чивать, намочи́ть, ся = 1. намо́чувати, намочи́ти, ся. — Дощ намочив землю. — Треба намочити коноплі.
2. наква́шувати, наква́сити, ся. — Наквасила буряків, яблук.

Намаща́ть = д. **Намасти́ть.**

Нама́щивать, намости́ть, ся = намо́щувати, вимо́щувати, дошками — насте́лювати, камінем — на- вибурко́вувати, на- вибруко́вувати, та́расом — натарасо́вувати, греблю — нага́чувати; намости́ти, вимостити, настели́ти, ся і т. д. — Трупом гатки й байраки вимощували. К. Кр. — Улиця вибуркована. — Настелив стелю.

Нама́яться = нама́яти ся, натоми́ти ся, попону́дити сьвітом.

Наме́дни = допі́ро, неда́вно.

Намежева́ть, намежёвывать, ся = намежува́ти, нарі́зати, намежо́вувати, нарізáти.

Намека́ть, намекну́ть = натяка́ти (С. Л.), накида́ти, натякну́ти (С. З.), наки́нути. — Що він тобі натякав, то се щоб ти догадав ся. Ч. К. — Та я ж, бачця, і натякав, щоб ти від його утікала. Мет. — Балакають люди манівцями, натякають тільки. Кн. — Ви обидві де-що проминули, тільки про їду й напиток сяк так натякнули. Мет. — Бач, накида́в на те, на се. Гр.

Намека́ніе = натяка́ння. — Вона вже помітила, та так і натякала, а мене те натякання гірше вогню пече. О. Мир.

Намёкъ = натя́к, натя́ка, натя́чка. — При кождім такім натяку вона чула, як якась искра пробігала. Фр. — **Намёкомъ, намека́я** = навтяки́. — Навтяки буряки, щоб капусти дали. н. пр.

На́мелко = 1. дрібне́нько, дрібне́сенько.
2. міле́сенько.

Намерза́ть, намёрзнуть = намерза́ти, наме́рзнути.

Намести́, намета́ть = намести́, нагрести́, нагребти́, наміта́ти, нагріба́ти, назміта́ти, понзміта́ти, понагріба́ти; навія́ти, навіва́ти. — Намело багато снігу. — Усе поїли; сьогодня вже назмітала борошенця та с того зметеного спекла паляничку. Чайч.

Намета́ть, намётывать, ся = 1. наки́дати, накида́ти, ся. — Накидати в яму каміння.
2. д. **Нажива́ть** 2.
3. наби́ти ру́ку, привчи́ти ся, навчи́ти ся.

Намётка = 1. наміта́ння, накида́ння (д. **Намести́** і **Намета́ть** 1).
2. куце́нька соро́чка, що надяга́єть ся поверх довго́ї.
3. ла́та, ла́тка (д. **Запла́та** 2).
4. пля́мка, кля́мка, за́щіпка. С. Аф.

Намётный = 1. наки́даний.
2. накидни́й.

Намётъ = 1. (снігу) — заме́т, (глини, грузу то-що) — ва́лява, ку́па, ку́ча, кучу́гура.
2. наме́т, шатро́, курі́нь, бу́дка. — Ой напъяли козаченьки великий намет. н. п.
3. сітка (що нею ловлять птицю).

Намётывать, ся = д. **Намета́ть, ся.**

Намечта́ться = намрі́яти ся, нама́рити ся, нахиме́рити ся.

Намина́ть, намя́ть, ся = 1. намина́ти, намня́ти, ся, (про глину) — намі́сювати, наміси́ти, ся, (про шкуру) — намня́ти, намняшку́рити, (про коноплї) — намня́ти, натерти.

2. наму́лювати, наму́лити. — Так ноги намулив, що й ходити не можна.

Нами́нка = 1. наминання.

2. замі́с (глини). — Глини стало на один заміс.

3. наму́лювання.

Намозо́ливать, намозо́лить, ся = намозо́лювати, натира́ти мозо́лї, наму́лювати (С. З.), намозо́лити, ся і т. д.

Намойный = намивни́й. — Намивний пісок.

Намока́ть, намо́кнуть = намока́ти, намо́кнути, понамока́ти. — Так понамокали на нас чумарки, що вода з їх так і дзюрить. Чайч.

Намола́чивать, намолоти́ть, ся = намоло́чувати, намолоти́ти, ся, понамоло́чувати. — Намолотили багато, треба вже віяти.

На́молоть = намоло́чене.

Намоло́ть, ся = 1. намоло́ти, змоло́ти, наме́лювати, ся. — Намолов два мішки борошна.

2. намоло́ти, наверзти́, наплести́, наторо́чити, набала́кати дурни́ці, нісенітниці, ка́'зна чого́. — Наверзла півтора людського. Чайч. — Наплела такого, що й купи не держить ся. Чайч.

Намолча́ться = намо́вчати ся, наси́діти ся, мо́вчки.

Намо́лъ = наме́л, ме́ливо (С. Пар.).

Намора́живать, наморо́зить, ся = заморо́жувати, заморо́зити, ся.

Намо́рдникъ = 1. намо́рдник.

2. обро́ть, обро́тька.

Намо́рщивать, намо́рщить, ся = змо́рщувати, намо́рщувати, змо(намо́)рщити, ся; набри́жжувати, понабри́жжувати; нахню́пити ся, насу́пити ся. — Сидів мовчки, нахнюпившись. — Насупивши чоло, дід дивив ся якось гнївно. Кн. — Обидві халяви треба понабрижжувати. Чайч.

Намота́ть = д. **Нама́тывать.**

Намости́ть = д. **Нама́щивать.**

Намоча́лить = наби́ти, натовкти́ ши́ю, поти́лишників надава́ти, стусанів надава́ти.

Намочи́ть = д. **Нама́чивать.**

Намоше́нничать = нашахрува́ти.

Намудри́ть = намудрува́ти, нахиме́рити.

Наму́сливать, наму́слить, намусо́лить, ся = на(за)сли́нювати, на(за)му́рзювати, на(за)яло́зювати, на за сли́нити, ся і т. д., понасли́нювати і т. д.

Намути́ть, намуча́ть = накаламу́тити, наколоти́ти, скаламу́тити, сколоти́ти, заму́тити, збаламу́тити, накаламу́чувати і т. д. (д. **Мути́ть**).

Наму́читься = наму́чити ся, намордува́ти ся, попому́чити ся. — Попомучив ся я, поки ту колоду спер на воза. Чайч.

Намучни́ть = напороши́ти (борошном), наборошни́ти, понаборо́шнювати. — Не наборошнюй міні на столї. Чайч. — Треба тісто наборошнити, щоб не липло до столу. Чайч. — Ач, скрізь понаборошнювала!

Намча́ть, ся = наско́чити, нагна́ти, набі́гти.

Намши́ть = напха́ти, наби́ти мо́хом.

Намыва́ть, намы́ть, ся = 1. намива́ти, нами́ти, ся, (про білизну) — напра́ти, ся. — Вже намили пшениці на паску. — Напрала сорочок чимало. — Напрала ся сьогодня так, що руки пухирями взяли ся. Чайч.

2. намива́ти, нано́сити (мулу, піску), наму́лювати, нами́ти, нанести́ (мулу, піску), наму́лити. — На луку чимало піску нанесло, а в де-яких місцях намулило. — **Намы́ть кому́ го́лову** = нами́лити го́лову, нагрі́ти чу́ба, чупри́ну.

Намывно́й = намивни́й.

Намызгаться = набі́гати ся, нагаса́ти ся, нашве́ндяти ся, нату́пати ся.

Намыкаться = набідува́ти ся, натиня́ти ся. — Досить я натиняв ся... буде з мене. Кн.

Намыливать, намылить, ся = нами́лювати, намили́ти, ся, понами́лювати. — **Намылить го́лову** = д. **Намы́ть го́лову** (д. під сл. **Намыва́ть**). — **Н. ше́ю** = наби́ти, натовкти́ шию, поти́лишників надава́ти.

Намычка = мичка.

Намѣливать, намѣли́ть, ся = 1. біли́ти, побіля́ти, побіли́ти кре́йдою, писа́ти, написа́ти кре́йдою.

2. убілювати ся, убіли́ти ся, зама́зати ся кре́йдою. — Не лазь, капосна дитино, попід стінами! — так убілив ся, що вже й одежі не знать. Чайч.

Намѣнивать, намѣня́ть, ся = намі́нювати, наміняти, ся, наміньжува́ти, понамі́нювати. — Понамінювали наші у Циган коней на ярмарку, та все ка'зна що: то крива, то сліпа. Чайч.

Намѣрева́ться = наміря́ти, ся (С. Л.), заміря́ти ся (С. Л.), ва́жати ся, нава́жувати ся (С. Л.), ма́ти за ду́мці, збіра́ти ся. (Д. **Вознамѣриться**). — Наміряють вони, Поляки, войну почати. Мазепа. С. З.

Намѣре́ніе = нарі́зка, намежува́ння.

Намѣреніе = замі́р (С. Л.), за́мах (С. З. Л. В.), намі́р, нава́га (С. Жел.). — І бачу я в його очах замір поганий. К. К. — **Безъ намѣренія** = без намі́ру, не навми́сне, неуми́сне (С. Л.), ненаро́ком (С. Л.), незнаро́шна (С. Л.). — **Съ намѣреніемъ** = уми́сне (С. Ш.), навми́сне, назнаро́шне (С. З. Л.). — Чутка була, що їх навмисне підсилано. Фр.

Намѣриваніе = намі́рювання.

Намѣревать, намѣря́ть, намѣрить, ся = 1. намі́рювати, намі́ря́ти, ся, понамі́рювати. — В шматку полотна наміряли 25 аршинів. — Понамірювала такого, що й сама тепер не призведу, скільки всього буде. Чайч.

2. намежо́вувати, нарі́зувати, намежува́ти, нарі́зати (землі).

3. д. **Намѣриваться.**

Намѣси́ть, намѣшивать, ся = намі́си́ти, намі́шувати, ся, понамі́шувати. — Намісити глини.

Намѣсти́ть, намѣща́ть, ся = 1. наста́вити, наставля́ти, понаставля́ти. — По всіх усюдах понаставляли в коморі діжок з усяким добром. — На всяку службу скрізь понаставляв своїх родичів.

2. наверну́ти, наверта́ти, ся і д. **Наверета́ть.** — Прасол чого на конях не добере, то на волах наверне.

Намѣстникъ, ца = намі́стник (С. Ж.), засту́пник, насту́пник, ця. — Намістник як почув се, то побілів як хустка. К. З. о Ю. Р. — По смерти його наступник його повинен ісповнити обітницю. Б. Н.

Намѣстническій = намі́стницький, намістничий.

Намѣстничество = намі́стництво. С. Ж.

Намѣсто = намі́сть, намі́сць (С. З.), замі́сть, замі́сць (С. Аф. З.), нато́мість і д. **Вмѣсто.** — Замісць грошей дають квітки до крамниці. — Замісць щоб робити, вони справляють гульки. Чайч.

Намѣтить, намѣча́ть, намѣчивать = намі́тити, помі́тити, назначи́ти, позначи́ти, намі́ча́ти, значи́ти, познача́ти (Д. **Мѣтить**); намі́тити, назна́ти, нази́рити. — Помітили всі рушники. — Позначив найкращі кавуни. — Я собі назнав конячку, коли б тільки гроші. Кп. — Намітила кубелечко, де утка несеть ся. н. п. — Я вже назирила теличку, коли б тільки на гроші збити ся, зараз куплю. Кп.

Намѣтка = 1. намі́ча́ння і д. **Мѣченіе.**

2. примі́тка, знак, призна́ка, прикме́та і д. **Мѣта.** — В лузі тільки по примітках і знайдеш грянь. Кр.

Намѣча́ніе = намі́ча́ння.

Намѣча́ть = д. **Намѣтить.**

Намѣчиваніе = намі́чування.

Намѣчивать = д. **Намѣтить.**

Намѣша́ть, намѣшивать = намі́ша́ти, підмі́ша́ти, на(під)мі́шувати.

Намѣща́ть = д. **Намѣсти́ть.**

Намяка́ть, намя́кнуть = намня́кати, намня́кнути, розмня́кнути. — Та вже болячка намнякла, можна й проколоти.

Намя́млить = намня́мрити.

Намя́ть = д. **Намина́ть.**

Нана́шивать, наноси́ть = нано́шу(сю)вати, наноси́ти, понано́сити, наприно́сити. — На проводи батюшкам стільки понаношують книшів та буханців, що бідному чоловікови й на рік стало-б.

Нане́сть, наноси́ть, ся = 1. нанести́ і д. **Нана́шивать.** — Курка нанесла з пів копи яєць.

2. нанести́, намести́, наві́яти, нано́сити, намі́та́ти, понано́сити, понамі́та́ти. — Намело багато снігу. — Човен бистриною нанесло на скелю. — Коні нанесли на пень, так вісь і одломилась.

3. зане́сти́, зано́сити. — Коли б наші заробітчани не занесли холери з Дону.

4. вчини́ти, учини́ти, вді́яти, заподі́яти, учиня́ти. — Учинив йому кривду.

Наниза́ть, нани́зывать, ся = нaниза́ти, нани́зувати, ся.

Нанима́ть, наня́ть, ся = найма́ти, ся, става́ти (до кого), наня́ти, ся, ста́ти, понайма́ти, ся. — Найми ся, наймитку, у мене, а я у попа, бо в попа харч лучча. п. пр. — Став до його на рік. — Понаймали ся ми всі до того пана косити. Чайч.

На́ничь = нави́воріт. — Надів кожух навиворіт.

На́нка, на́нкинъ, на́нковый = кита́йка, демикито́н, кита́йковий, кита́йчатий (С. З.), демикито́новий. — Жупан чи з китайки чи каламайковий. С. З. — Лакей в демикитоновому сертуці. Кн.

Наноси́ть = д. **Нана́шивать** і **Нане́сть.**

Наноси́ться = наноси́ти ся, проноси́ти ся. — Не довго сі чоботи проносять ся, бо товар зовсім поганий.

Нано́сный = 1. нано́сний, нажи́вний.

2. зара́зний, зара́зли́вий.

Наныривать, нанырну́ть = напурина́ти, напурну́ти. — Напурнув на камінь.

Нанырја́ть, ся = напурина́ти, ся.

Нанѣжиться = наніжити ся, напестува́ти ся.

Нанюхать, ся = ви́нюхати, пронюхати; нанюхати, ся, напа́хати ся. — Собака винюхала дичину. — Пронюхав, що в кума горілка, та й до його. — Нанюхав ся табаки. — То ти по чужих степах находив ся, руської кості напа́хав ся. н. к.

Наня́ньчиться = наня́нькати ся, напа́нькати ся. — Напанькала ся вона з дітьми, поки вигодувала. Чайч.

Наня́ть, ся = д. Нанима́ть, ся.

Наобу́мъ = навмання́, навманьки́, навманяки́. — Так навмання росказую без книжної справи. К. Ш.

Наоборо́тъ = навпаки́ (С. Л.), навспа́к (С. З.), навідворі́т, назворі́т, напере́верт (Лев.), навпроти́.

Наора́ть, ся = д. Накрича́ть, ся

Наостри́ть, ся = д. Нава́стривать, ся.

На́откось = на́вкось і д. Вкось.

Нао́тмашь = наві́длів (С. Жел.), нао́дліів, нао́дмаш. — Як вдарив його навідлів, так він і перекинув ся.

Наотрѣзъ = наодрі́з. — Сказав наодріз, що не дасть.

Нао́хаться = нао́хкати ся.

Наохо́титься = наполюва́ти ся.

Нао́хривать, нао́хрить = наво́хрювати, наво́хрити.

Нападе́ніе = напада́ння, на́пад.

Напада́ть, напа́сть = 1. напада́ти, накида́ти ся, напа́сти, наки́нути ся, наско́чити. — На мене напали собаки. — Татари напали на людей. — Вовки накинули ся на овець.

2. нахо́дити, напада́ти, найти́, напа́сти. — Коли на його найде, то він і чоловіка заріже. — Що се на вас сьогодня напало, що ви все сердитесь?

3. утиска́ти (кого), напада́ти, ся, насіда́ти, наскіпа́ти ся (на кого), напа́сти, ся, насі́сти (на кого), наскіпати ся. — Все бідкаеть ся, що його утискають. — Чого ти так наскіпав ся на мене? Чайч. — Все чогось нападаеть ся на мене.

4. допада́ти ся, напуска́ти ся, накида́ти ся, допа́сти ся, наки́нути ся. — Мов три дні не їв, допав ся до [illegible]

5. здиба́ти, зди́бати, нади́бати, наги́бати. — Заблудив у лісі та на щастя надибав карбівничого. — Ходив лісом та нагибав стільки полуниць. Чайч.

Напа́дать, напа́дывать = напа́дати, напада́ти, понапада́ти. — Нападало багато листя.

Нападе́ніе = на́пад. — Його й трьома нападами не візьмеш. н. пр.

Напа́дки = напа́сть, пеня́. С. З.

Напа́дчивость = напа́стливість.

Напа́дчивый = напа́стливий.

Напа́дчикъ, ца = напа́сник, ця (С. З. Л.), гнобителъ, ка. — Відчепи ся, напаснику, я не була на празнику. н. пр.

Напази́ть = нажолоби́ти.

Напа́ивать, напа́ять = на(при)люто́вувати, на(при)лютова́ти.

Напа́ивать, напои́ть = напо́ювати, напува́ти, упоїти, напоїти, понапува́ти. — Дівчино моя, напій же коня! з рубленої та криниченьки, з повного відра. н. п. — Як же вноїв гетьмана добре, тоді виняв у його з кишені хустку. К. З. о Ю. Р. — Чи вже понапував коней?

Напа́костить, напа́костничать = 1. нака́постити, напа́костити, нашко́дити, наробити шко́ди, ка́пости.

2. наробити, напаску́дити.

Напа́лзывать, наполсти́, напо́лзть = нала́зити, налізти, понала́зити. — Такої комашні поналазило в хату, що нічого поставити не можна — зараз і вбереть ся у їжу. Чайч.

Напа́локъ = 1. напа́льок (у рукавиці).

2. ру́чка (д. Косови́ще).

Напа́мятовать, напа́мятывать = нага́дувати, зга́дувати. — Нагадай мині завтре вранці, бо часом забуду.

Напа́мять = д. Наизу́сть.

Напа́ривать, напа́рить, ся = напа́рювати, розпарювати, на(роз)па́рити, ся. — Коли добре розпариш і товсту лозу, тоді легко з неї скрутиш каблучку. — Напарить спину = одшмага́ти, ви́шпарити, нашпа́рити (д. Бить).

Напо́рье = све́рдло, све́рдел.

Напаса́ть, напасти́, сь = 1. напаса́ти, випаса́ти, напа́сти, ви́пасти, ся. — В дощове літо скотина й на стерні напасеть ся добре.

2. запаса́ти, припаса́ти,назапаса́ти, при(за)пасти́. — Назапасали харчів на ціле літо.

Напа́сть = на́па́сть (С. З. Л.), пеня́ (С. З.), ха́лепа (С. Ш.), приго́да (С. З.), наха́ба (С. З.). — Напасть і на гладкій дорозі здибле. н. пр. — Оце справжня пеня московська. С. З. — Пригоди учать згоди. н. пр.

Напа́сть = д. Напада́ть. — Н. на слѣдъ = патра́пити. — Н. врасплохъ = спітка́ти, запопа́сти.

Напа́сывать, напасти́ = д. Напаса́ть 1.

Напаха́ть, напа́хивать, ся = наора́ти, нао́рювати, ся, понао́рювати (плугом), нара́лити, нара́лювати, ся, понара́лювати (ралом).

Напа́хтать = назбива́ти, сколоти́ти ма́сла. — Назбивала оце діжечку масла — і сама не їла і дітям молока не давала — все збірала. Чайч.

Напа́чкать, ся = 1. на(за)каля́ти, на(за)валя́ти, ся, на(за)ма́зати, ся, запаску́дити, ся.

2. (про писання, малювання) — наля́пати, нама́зати, наба́зграти.

Напаи́ть = д. **Напа́ивать.**

Напека́ть, напе́чь, ся = напіка́ти, напекти́, понапіка́ти. — Наварила й напекла, не для кого, для Петра. н. п. — Наказав йому зараз огонь роспалити, понапікати мъясива. Ніщ. — Понапікала пирогів повні макітри.

На́перво = впе́рше, спе́ршу. — **Сперва́ на́перво** = на(по)са́мперед, на(по)пере́д усьо́го. — Посамперед дружко коровай несе. С. З. — Поперед усього почали розмову про...

Напереди́ = попе́реду, спе́реду. — Попереду Дорошенко веде свое військо хорошенько. н. п.

Наперёдъ = попере́д, напере́д, попе́реду. — Поперед батька не лізь у пекло. н. пр. — Я наперед знав, що воно так буде.

Наперекóръ = наперекі́р (С. З. Л.), навпі́р, навпре́к, насу́проти (С. Л.), всу́пор, навпі́к (С. З.). — Ти все, доню, робиш наперекір свекрусі, от того вона й гримає на тебе. — Став навпрек поганий мині дорогу заступати. Гул. Ар.

Наперело́мъ (кому) = д. **Наперекóръ.**

Наперерывъ = наперебі́й, навви́передки, один попере́д друго́го.

Наперерѣзъ, наперестрѣлъ = навпере́йми. С. Л. — Забіг навперейми тай піймав.

Напере́ть, напира́ть, ся = напе́рти, нати́снути, напіра́ти, нати́скувати, ся. — На Мінайлівці вода весною так напіра, що й греблю рве. Кв.

Наперехва́тъ = д. **Наперерывъ.**

Напе́рникъ = напірник, пі́рник.

Напе́рсникъ, ца = ві́рник, ця. Вол. С. Жел. Л.

Напе́рсный = напе́рсний, нагру́дний.

Напёрстокъ = напе́рсток.

Напёрсточный = напе́рстковий.

Напестри́ть, напещря́ть = напістри́ти, напістря́ти.

Напеча́тать = надрукува́ти, напеча́тати, ви́печатати, понадруко́вувати. — Заложено Остромську друкарню, де самий Федорів надрукував першу библїю в словъянській мові. Бар. О. — Так у книжці випечатано. Кр. — Чимало книжок понадруковано за сей час.

Напечатлѣва́ть, ся, напечатлѣть, ся = вкореня́ти, вкорени́ти, ся, вража́ти, врази́ти, врі́зувати ся, врі́зати ся. — **Напечатлѣлось въ па́мять** = врі́зало ся, вби́ло ся в па́мъять.

Напе́чь = д. **Напека́ть.**

Напещря́ть = д. **Напестри́ть.**

Напива́ть, напи́ть = напива́ти, напи́ти. — Напив набір на три карбованці.

Напива́ться, напи́ться = напива́ти ся, упива́ти ся, напи́ти ся, упи́ти ся, понапива́ти ся, попи́ти ся, (про трунки ще) — начастува́ти ся, налига́ти ся (С. Л.), дуже — нарі́зати ся (С. Л.), налига́ти ся, натю́жити ся, нахлю́щити ся. — Напив ся води. — Як горілки напъюсь, то й ума наберусь. н. п. — Горілки, крови упивались. К. Ш. — В мене курочка знеслась, я за яйця упилась. н. п. — Понапивали ся, та й давай битись. — Попили ся усї вкрай. Чайч. — Нахлющив ся так, що й рачки не лїзе.

Напи́ливать, напили́ть = напи́лювати, напиля́ти, понапи́лювати. — Напиляли не багато дощок.

Напи́локъ = терпу́г (С. Ш.), терпужо́к, пи́льник, підпи́лок, великий — ра́шпиль.

Напи́лочный = терпуго́вий.

Напина́ться, напну́ться = натика́ти ся, наткну́ти ся. — Наткнув ся на камінь і подрав чобіт.

Напира́ть = д. **Напере́ть.**

Напирова́ться = набенкетува́ти ся, убенкетува́ти ся (С. Ш.), нагуля́ти ся, убалюва́ти ся (С. Ш.).

Написа́ть, ся = написа́ти, ся, понапи́сувати, погано — надря́пати, нашкря́бати, наба́зграти, не чисто — наля́пати, картину — намалюва́ти. — Понаписували, понадрапували такого, що й не прочитаєш. Чайч.

Напита́ть, напи́тывать, ся = 1. нагодува́ти, накорми́ти, нагодо́вувати, нако́рмлювати. — Як мині жити, як горювати, як свої дітки нагодувати? н. п.

2. наї́сти ся, наїда́ти ся.

3. намочи́ти, намо́чувати; втягти́, натягти́, набра́ти (в себе), втяга́ти, вбіра́ти, набіра́ти, ся. — Треба добре на-

мочити хустку, щоб увесь той оцет вона втягла в себе.

Напи́токъ = напі́й, питвó, питтá. — На столї повно всяких напоїв. Кн. — Криштадевую шклянницю з чистим напоем. Б. Н. — Я думав, брате, що нема солодшого напою від кохання, аж помста ще солодша — сим напоем боги собі у серцї рани гоять. К. В. — Добре питво варенуха. Кн. — **Волшéбный н.** = дання́. С. З. — Та відьма ще дання вам дасть. Кр. — **Любóвный н.** = д. під сл. **Любóвный.** — **Спи́ртный напи́токъ** = (окрім перших трьох) — тру́нок. С. З. Ш. — Не поможе й трунок, як прийде фрасунок. н. пр. — Бо тепер правду бъють та лають, а тую неправду трунком напувають. н. п.

Напи́точный = напóевий, трунковий. (С. Ш.).

Напи́тывать, ся = д. **Напитáть, ся.**

Напи́ть, ся = д. **Напивáть, ся.**

Напихáть, напи́хивать, ся = напхáти (С. Л.), набгáти (С. З. Л.), нати́скати (С. Л.), напакувáти (С. Л.), напихáти, ся і т. д., понапихáти і т. д., дуже — натовкмáчити. — Напхав повну торбу. — Набгав грошей повнїсїньку кишеню. С. Л. — Понапихав і туди і сюди. Чайч. — Натовкмачив так, що вже більше не лїзе.

Напи́чкать = напхáти (про їжу).

Напи́чкаться = напхáти ся, объїсти ся, нажéрти ся, натріскати ся, налóпати ся, обрéпкати ся.

Наплáвить, наплáвливать, наплавля́ть, ся = 1. сплáвити, нагнáти, сплавля́ти, наганя́ти, ся. — По Днїстру та по Пруту сплавляють ліс на галерах.

2. натопи́ти, натóплювати, ся. — Натопила пів пуда лою.

Наплавнóй = наплавний. — **Н. мостъ** = пливу́чий, живий міст.

Наплáвъ = 1. наплáв. — **Идти́ наплáвомъ** = пливти́ зрозгóну (коли перестають гребти веслами, а човен пливе з розгону).

2. пóплав, поплавéць (С. З.).

3. рос. Potamogeton — кушир, кушу́р. С. Ан.

Наплáкать, ся = наплáкати, ся, ви́плакати óчі. — Наплакалась, провожаючи сина. — Виплакала карі очі, край козака стоя. н. п.

Напластáть = нарíзати, накрáяти (пластами).

Напластовáть, напластóвывать = напластувáти, наклáсти (рядами, шарами), напластóвувати, накладáти.

Наплевáть, наплёвывать, ся = наплювáти, напльóвувати, ся, понапльóвувати. — Уже й не чистий народ! — повну хату понапльовували. Чайч.

Наплёкій = різномáстий, перíстий (а саме: білий з сивим плечем, про птиць).

Наплескáть, наплёскивать, ся = наплюскати, наплескáти, нахлюпати, наплюскувати, нахлю́пувати, ся. — Хвилею наплюскало багато води в човен.

Нáплескъ, частїше мн. **нáплески** = бри́зки, плюскання.

Наплéсть, наплетáть = 1. наплести́, наплїтáти, понаплїтáти. — Наплели багато личаків.

2. наплести́, наплéскати, наторóчити, нацьвéнькати, наверзти́, напащикувáти, наплїтáти і т. д. — Наплела такого, що й купи не держить ся. — Се мабуть вам снилось, а ви й пану наторочили. К. Х.

Наплоди́ть, ся = наплоди́ти, народи́ти, зроди́ти, ся, породи́ти, привести́, спороди́ти, понаплóжувати, ся, поплоди́ти ся, про вівцю, козу, кицьку — окоти́ти ся (С. Л.), про корову — отели́ти ся, про кобилу — ожереби́ти ся, про свиню — опороси́ти ся, про собаку — ощени́ти ся. С. Л. — А вони ж із чого поплодили ся? К. З. о Ю. Р. — Не мала дівка клопоту, та Каленика привела. н. пр. — І ще як самі дівували, то й по дитинцї привели. Кот. — Чим вас привітати? Спородила жінка сина — буду в куми брати. н. п.

Наплои́ть = набрижжи́ти.

Наплутáться = поблукáти, пошвéндяти, попошвéндяти. — Поблукавши мій Петрусь, та й до дому знов вернувсь. Кот.

Наплутовáть, ся = нашахрувáти, ся.

Наплывáть, наплы́ть = 1. напливáти, напливти́, напливсти. — Напливли на косу. — Наплив на камінь.

2. натїкáти, натекти́. — Після дощу багато води і мулу натїкло в колодязь.

Наплывнóй = напливний.

Наплы́въ = 1. нáплив, плав.

2. ґу́ля на дéреві.

Наплѣсневѣлый = цьвілий, плїснявий.

Наплю́щить, ся = наплю́щити, ся, понаплю́щувати, ся.

Наплясáть, ся = 1. натанцювáти, ся. — Натанцював ся, аж ноги болять.

2. ви́танцювати, затанцювáти. — Танцюристка не багато витанцювала.

Напну́ться = д. **Напинáться.**

Напова́лъ = нóском (С. З. Л.), влоск, покотом (С. З. Л.), від ра́зу. — Усіх покотом положив. С. Л. — Зійшло сонце — Ляшки панки покотом лежали. К. Ш. — Убив від разу.

Напога́нить, ся = на(за)пога́нити, на(за)паску́дити, ся.

Напогре́бица = погребни́к.

Наподо́біе = на взір (С. Л.), взо́ром (К. Б.), на мані́р, на кшта́лт (С. З. Л.), подо́бно, так я́к, на́че, нена́че. — Неначе наш Дніпро широкий, слова його лились, текли. К. Ш.

Наподря́дъ у виразі: **какъ наподря́дъ** = як на підбі́р, на оди́н взразо́к. — Яблука як на підбір — одно в одно.

Наподряжа́ть, наподряди́ть = найма́ти, понайма́ти. — Понаймав заразі косарів.

Наподхва́тъ = хватко́м (С. Ш.), хватопе́ком (Полт.), шви́дко, ху́тко.

Напоева́ть, напои́ть = д. **Напа́ивать, ся.**

Напо́йка = по́нюх, поню́шка. — Пропав ні за понюх табаки. н. пр.

Напои́ть = д. **Напа́ивать.**

Наполза́ть, наползти́, на́ползть = д. **На́палзывать.**

Напо́лнивать, наполня́ть, напо́лнить, ся = наповня́ти, сповня́ти, виповня́ти (С. Л.), заповня́ти, напо́вняти, ся і т. д., повиповня́ти, посповня́ти. — І сповнюють срібні кубки винами ситними. К. Д. — Усі балки водою повиповнило. Чайч.

Напо́локъ = поли́ця (у клуні).

Наполо́ть = наполо́ти, ви́полоти.

Напо́лье = лани́, поля́. — Щоб лани широкополі і Дніпро і кру́чі було видно, було чутно. К. Ш.

Напо́льный = 1. середно́льний.
2. напо́льний.

Напома́дить, напома́живать, ся = намасти́ти, дуже — наяло́зити. — Намастив голову оливою, бо не було помади.

Напомина́ніе = нага́дування, прига́дування.

Напомина́тель, ница = нага́дчик, ця.

Напомина́ть, напомяну́ть, напо́мнить, ся = нага́дувати, прига́дувати, нагада́ти. ся (С. З. Л.), пригада́ти, ся (С. З.). — Україно, Україно! Аж серце заграє, як хто мині на чужині тебе нагадає. Галуз. — І тільки нам зостала ся ще пісня сумна, нагадує про доленьку минулу вона. Чайч. — Рада була що забула, та знов нагадала. н. п. — Зовсім я забув про це, та він мині пригадав. — Вдержуй серце, не досадуй, злому злого не прига́дуй. К. П.

Напомнове́ніе = д. **Напомина́ніе.**

Напо́рливый = нала́зливий.

Напо́рный = нава́льний. С. З.

Напорожнѣ́ = впорожні, порожне́м, порожняко́м. — Туди їхав з вагою, а відтіль порожнем.

Напо́ртить = напсува́ти, нашко́дити.

Напо́ръ = на́тиск, нава́льність (С. З. Л.).

Напослѣ́дй, напослѣ́докъ = д. **Наконе́цъ.**

Напослѣда́хъ = вкінці, при кінці, наприкінці, (про вагітну жінку) — на зно́сі. — А жінка моя тоді саме була на зносі.

Напотѣ́ть, ся = спітні́ти, працюючи — упрі́ти, про вікна — зпокрі́ти. — Поки не упріти доти не уміти. н. пр.

Напра́вить, направля́ть, ся = 1. напра́вити, навести́, наверну́ти, спра́вити, накерува́ти, напровадити, направля́ти, наво́дити, наверта́ти, справля́ти, напрова́жувати, ся. — Коні як понесли, а він і направив їх на забор. — Бог вас навернув сюди. Кот. — Справив його на битий шлях. Кн. — Навели гармату на саму середину табора. — Напровадив його на пряму дорогу. С. З.
2. нала́годити, налаштува́ти, спра́вити, наладнува́ти, нарихтува́ти, нала́гожувати, ся і т. д. — Налаштували вози в дорогу. — Велів гармати нарихтувати, на Вирвин город стріли пускати. н. д.
3. нагостри́ти, наго́стрювати, ся, бритву — ви́правити, виправля́ти, ся. — Треба ножі нагострити.
4. напути́ти, нара́яти, навести, наво́дити на ро́зум.
5. прямува́ти, просто — простува́ти, на ліво — ліви́ти. — Прямує на город. — У пекло навпростець прямуй ся. С. З. — І порадив мене щиро, куди прямувати. К. Д. — Куди він простує? Прав. — Простував я раз хуторськими дорогами. К. Х. — Рушає з войском, простуючи на Смоленськ. С. Л.

Направле́ніе = на́прям, напря́мок, прямува́ння, простува́ння; напра́ва, керу́нок. — Воно б можна завести читальню, та коли б всі були такого напряму, як я. Чайч. — Держіть ся сього напрямку, нікуди не звертаючи, то за сонця ще доїдете. Ніс. — Сьогочасні літературні прямування. Лев. — Школа своїм схоластичним прямуванням не сприяла осьвіті і письменству. Кн. — Простування школи не відповідає часу. Кн. — Нема у їх направи доброї. Ніс. — З батьків та матерів і дітям направа. Сп.

Напра́во = напра́во, право́руч, наде́звіч, цобе́, собо́.

Напра́слина = на́клеп (С. З.), на́пасть (С. З.), напа́сниця, нападня́, пеня́, дурни́ця. — Напасть і на гладкій дорозі здибле. н. пр. — Нема за мною вини; все що сьвідки кажуть — сама напасниця. Кп. — Звів пеню на його.

Напра́сный, но = 1. несправедли́вий, во, безневи́нний, но, даре́мний, даре́мне (С. Ж.), да́рма (С. Аф.), ду́рно, зада́ром. — Несправедливий наклеп. — Безневинна образа. — Згину я задаром. Сам. — Побив дарма. С. Аф. — Причепив ся гарма — дарма, задивив ся, що я гарна. н. п.
2. ма́рний, но (С. З. Л.), даре́мний, но (С. Аф. Л.), да́рма, шкода́. — Дрібні листи не доходять, тільки мої карі очі марно слізоньками сходять. н. п. — Літа мої молодиї марно пропадають. К. Ш. — Не топись, козаче, марно (або: дарма) душу згубиш. н. п. — Даремна праця. С. Л. — Шкода́ учить дурного розуму. — Шкода́ шукати — що з воза впало, те пропало. — **Напра́сно потеря́ть** = змарнува́ти. — Як я маю козак Нечай звідси утікати, славу свою козацькую на вік змарнувати. н. п.

Напра́шивать, напроси́ть = 1. напро́шу(сю)вати, напроси́ти. — Напросив милостині.
2. наклика́ти, назива́ти, накли́кати, наззива́ти, назва́ти, понаклика́ти, поназзива́ти. — Понакликав гостей.

Напра́шиваться, напроси́ться = напро́хувати ся, набива́ти ся, напроси́ти ся наби́ти ся. — Хіба я кликав його на обід, він сам набив ся.

Напре́дки = напере́д, нада́лї.

Напре́дь = пе́рше, перш, спе́ршу, напере́д, до сьо́го. — Перш нічого сього не було. — Наперед було так, а тепер зовсім інакше.

Наприме́ръ = напри́клад (С. Л.), приміро́м, наприки́д, напри́від, як-ось (С. Л.). — Натальці траплялись женихи: наприклад, Тахтаулівський дячек, волосний писарьи Кот.

Напро́боваться = накушту́вати ся, насмакува́ти ся.

Напрока́зить, напрока́зничать = надурі́ти; натвори́ти, нако́їти, набро́їти, нашко́дити. С. Л.

Напрока́тъ = вна́єм.

Напроку́дить = д. **Напрока́зить.**

Напролётъ = на́скрізь, нави́літ. — Пробив наскрізь.

Напроло́мъ = пробо́єм.

Напропалу́ю = до заги́ну; на всї заставки. — Грає в карти до загину. — Кобенила його на всї заставки. С. З.

Напроро́чить = навіщува́ти, (ворожінням) — наворожи́ти, (про зозулю) — накува́ти. — Мінї зозуля накувала сїм лїт жити.

Напроси́ть, ся = д. **Напра́шивать, ся.**

Напро́сливый = нала́зливий, вълїдливий.

Напро́тивъ = 1. су́проти (С. Л.), су́против (С. Л.), про́ти, про́тів, напро́ти (С. Л.), навпроти́, навпро́тів, про́сто (С. Л.), напро́сто. — Він живе супроти мене. — Наші хати насупротив. — Він сидів напро́сто мене. Кр. — Моя хата просто церкви. С. Л.
2. навпаки́, навспа́ч. — Коли він справдї добрий, вона навпаки йому дуже злюща.

Напру́живать, напру́жить, ся = напру́жувати, напру́жити, ся.

Напры́гать = достриба́ти ся, допли́гати ся. — Дострибав ся, поки жили поростягував.

Напры́гаться = настриба́ти ся, напли́гати ся, наскака́ти ся. — Чи ще ви не настрибали ся?

Напры́гивать, напрыгну́ть = настри́бувати, напли́гувати, настрибну́ти, наплигну́ти. — Настрибнув на камінь і збив ногу.

Напры́скать, напры́скивать = набри́зкати, набри́зкувати. — Ач як набризкала на долівці, що аж потекло.

На́прыскъ = кра́пка.

Напрѣва́ть, напрѣ́ть = напріва́ти, напрі́ти.

На́прѣль = цьвіль.

Напряга́й = д. **Нагоня́й.**

Напряга́ть, напря́чь, ся = натяга́ти, натягти́, ся; напина́ти, напру́жувати, напру́чувати, нату́жувати, ся. — І скільки я ума не напинаю, що ви говорите — ніже́ не знаю. К. Ш. Т. — Примушують бідолашну напружувати всі сили, щоб утримати свою постать. Пісоч. — Усї сили напручує на те, щоб нашкодити сусїдові. Кп. — Сильно натужував свої очі, поки розглядів усї предмети. Фр. — **Напряга́ть си́лы** = змага́ти ся, моцюва́ти ся, напру́жувати си́ли. — **Н. умъ** = розуму́вати, пуска́ти ро́зум по голові. — А нуте лишень пустїть розум по голові, що тут робити. С. Л.

Напряда́ть, напря́сть, ся = напряда́ти, напря́сти, ся. — Ой ти пъєш, мене бъєш за які вчинки? Чи я ж тобі не напряла за рік три починки? н. п.

Напряже́ніе, напряже́нность = напру́га, нату́га (С. З. Л.).

Напряже́нный, но = напру́жений, напру́гий, напру́гуватий, напру́го, на́пругон. — Якийсь час з напруженою увагою дивив ся на мене. Бар.

Напрями́къ, напрямки́ = пря́мо, про́сто, прямце́м (С. Л.), напряме́ць, без сорока́ ка́зка, (їхати або йти) — прямце́м навпросте́ць (С. З. Л.), навпрошки́ (С. Л.). — А він йому просто в вічі і каже. — А потім за руки взяли ся, прямцем до пекла поплели ся. Б. т. — Навпростець прямуй ся. С. З. — **Ѣхать напрями́къ** = простува́ти. — Хто простує, той дома не ночує. н. пр.

Напря́тать, напря́тывать, ся = нахова́ти, нахо́вувати, ся, понахо́вувати. — Наховав яблук повні кишені.

Напря́чь, ся = д. **Напряга́ть, ся.**

Напуга́ть = наляка́ти (С. З.), заляка́ти, наполо́хати, настраха́ти, настраши́ти, переляка́ти (С. З.), пережаха́ти, переполо́хати (С. З.), завда́ти ля́ку, жа́ху, нагна́ти, страху́, хо́лоду. — Налякав міх, то й торби страшно. н. пр.

Напуга́ться = наляка́ти ся, зляка́ти ся (С. З. Л.), переляка́ти ся (С. З. Л.), переполо́хати ся, переполоши́ти ся (С. Л.). — Король злякавшись, обіцяв, що ніхто не буде кривдити народу за його віру. Бар. О. — **Напу́ганный** = ля́каний, наля́каний, поло́ханий, переполо́ханий. — Лякана ворона і куща боїть ся. н. пр. — Полоханий заєць і пенька боїть ся. н. пр.

Напу́дривать, напу́дрить, ся = напороши́ти, набороши́ти, ся. — **Напу́дрить кому́ го́лову** = нами́лити го́лову, нагріти чу́ба, чуприну.

Напужа́ть, ся = д. **Напуга́ть, ся.**

Напуска́ть, напусти́ть, ся = напуска́ти, напусти́ти, ся. — Напускав риби у став. — Напустив диму в хату. — **Напуска́ть, напусти́ть соба́къ** = спуска́ти, спусти́ти соба́к. — А він спустив собаку та ще й нацькував. — **Напуска́ть на себя́ дурь** = удава́ти з се́бе ду́рня, ду́рника стро́їти. — Та годі тобі дурника строїти — ти добре тямиш. — **Напуска́ться, напусти́ться на что, на кого́** = допада́ти ся (до чого), накида́ти ся (на що або на кого), напада́ти ся (на кого), допа́сти ся, наки́нути ся, напа́сти ся. — Допав ся до миски, наче три дні не їв. — Накинув ся на вареники і всі поїв. — Знечевъя накинув ся на мене і почав лаятись. — Собаки накинулись і трохи не розірвали.

Напускно́й = напускни́й. — **Напускны́е сапоги́** = чо́боти з висо́кими халя́вами.

На́пускъ = 1. на́пуск (С. З.), на́пад. — Ти, царице, напуск напустила, славне військо запорозьке тай занапастила. н. п. — Його й трьома нападами не візьмеш. н. пр.

2. спуск, спуска́ння (на пр. собак з цепу).

3. висо́кі халя́ви.

Напусти́ть, ся = **Напуска́ть, ся.**

Напустосло́вить = намоло́ти, наплести́, наверзти́, наторо́чити дурни́ці.

Напу́тать, напу́тывать = 1. наплу́тати, наплу́тувати. — Почав розмотувати та тільки наплутав.

2. наплу́тати, набреха́ти; д. теж **Напустосло́вить.**

Напу́тствовать = 1. виряжа́ти, виправля́ти. С. Л. — У неділю вранці, як сонечко зійшло, виряжала мати дочку в чужу сторононьку. н. п.

2. запричасти́ти (перед смертю). — Ні вже йому мабуть не топтати рясту, уже його сповідали й запричастили.

Напуха́ть, напу́хнуть = пу́хнути, напуха́ти, обпуха́ти, напу́хнути, обпу́хнути.

Напу́хлость = о́пух (С. Л.), пухлятина.

Напу́чивать, напу́чить, ся = надима́ти, здима́ти, наду́ти, зду́ти, ся, набубня́віти. — Живіт надув ся. — Горох набубнявів.

Напуща́ть, ся = д. **Напуска́ть, ся.**

Напы́ливать, напыли́ть, ся = напоро́шувати, наку́рювати, напороши́ти, накури́ти, ся.

Напы́льникъ = че́люсти (у печі).

Напы́ривать, напыра́ть = напиха́ти, насува́ти, напха́ти, насо́вати.

Напыща́ться = пиша́ти ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся, инди́чити ся, чва́нити ся, ки́рпу дра́ти, гну́ти і т. д. д. **Кичи́ться.** — Хоч босий, та кирпу дере, чванько він. Кн.

Напыщенный, но = пиха́тий, пи́шний, но, чванли́вий, во, чванькува́тий, чванько́, бундю́чний, но, про склад мови — пиха́тий, висо́ким штилем, з письме́нна (д. під сл. **Высокомѣ́рный**).

Напѣва́ть, напѣ́ть, ся = сьпіва́ти, висьпі́вувати (С. Аф. З. Л.), насьпі́вувати, ви́сьпівати, насьпіва́ти, ся. — Висьпівує соловейко. К. Ш. — І ще ж бо я не насьпівав ся, а вже замовк і занімів. Ск. — Сьпівав цілий вечір, та й карбованця не висьпівав.

Напѣвъ = сьпів (С. З.), го́лос (С. Л.). — На голос не зведу пісні.

Напѣнивать, напѣнить ся = напі́нювати, збива́ти пі́ну, запі́нювати, напі́нити, запі́нити, ся, зби́ти пі́ну.

Напѣ́ть, ся = д. **Напѣва́ть, ся.**

Напа́ливать, напя́лить, ся = напъялю́вати, напина́ти (С. Л.), натяга́ти, нацу́плювати, ся, напъя́лити (С. З.), напну́ти, натягти́, нацу́пити, ся. — Ой напъяли козаченьки великий намет, тай пъють вони горілочку ще й солодкий мед. н. п.

Напя́тить, напя́чивать, ся = накоти́ти, насу́нути, нако́чувати, насува́ти, ся, задку́ючи наткну́ти, натика́ти, ся.

Нарабо́тать, нарабо́тывать, ся = 1. наро́би́ти, наро́блювати, ся, понаро́блювати. — Понароблювали багато колес, та й половини не продали на ярмарку. — За цїлий день наробив багато.
2. зароби́ти, запрацюва́ти, заробля́ти, запрацьо́вувати, ся. С. Аф. — Заробив десять карбованцїв.
3. нароби́ти ся, напрацюва́ти ся. — Та кинь роботу, хіба за цїлий день не наробив ся? — От уже я сьогодня напрацював ся, аж пальцї болять од писання.

Наравнѣ́ = врі́внї, врі́вень (Кв.), на́рівнї (К. Кр.), рі́вно.

Нара́довать, ся = натї́шити, ся, навтї́шати ся.

Нарожда́ть, народи́ть, ся = народи́ти, ся, наплоди́ти, ся, навести́, ся, привести́.

Наразу́мить, наразу́мливать, ся, наразумля́ть, ся = на ро́зум навести́, наво́дити, напути́ти, напу́чувати, ся.

Нара́нивать, нарони́ть, ся = розгу́блювати, розгуби́ти, ся, порозгу́блювати, ся. — Багато було крейма́хів, та всї порозгублювали ся.

Нараспа́шку = нароспа́шку, на́встїж, не застї́бну́вшись, не підпереза́вшись.

Нараста́ть, нарости́ = нароста́ти, нарости́.

Нарасти́ть, нараща́ть, ся = 1. зрости́ти, ви́ростити, розвести́, зроща́ти, вироща́ти, розво́дити, ся. — Розвели багато квіток.
2. над(при)точи́ти, над(при)то́чувати.

Нарва́ть = нарва́ти, (льону, коноплї) — набра́ти, (грибів) — назбіра́ти, (листу або дрібненьких гилочок) — начухра́ти, (до того, що вже нарвано) — приірва́ти.

Нарваться = нахопи́ти ся, наско́чити, нарази́ти ся (С. Л.), здобу́ти ся. — Сам наразив ся на лихо. С. Л. — Здобув ся клопоту.

Нардѣва́ть, нардѣ́ть = достига́ти, висто́ювати ся, дости́гнути, ви́стояти ся. — Чиряк вистояв ся.

Нарека́ніе = наріка́ння, доріка́ння, докі́р (С. З. Л.), допрі́к (С. Л.).

Нарека́ть, наре́чь, ся = 1. назива́ти, імену́вати, назва́ти, наймену́вати, ся.
2. наріка́ти, доріка́ти, докоря́ти, допріка́ти, уріка́ти. — Нарікає на свою долю. — Що дня дорікає йому за ті гроші.

Нарисова́ть, нарисо́вывать, ся = (пензлем) — намалюва́ти, ви́малювати, відмалюва́ти, намальо́вувати, ся, (погано) — нама́зати, наля́пати, наяло́зити, (мов квачем) — наквацюва́ти, (пером) — написа́ти. С. Л. — Ой хіба нам, брате, малярів наняти, та неньку рідненьку хоч намалювати. н. п. — Гей встань, милий, най тя намалюю у сьвітлоньцї на стіноньцї, де сама ночую. н. п. — Не така страшна смерть як намальована. н. пр. — Злий, як той біс, а хороший, як той ангол намальований. Дум.

Нарица́тельный = іменни́й, на́званий, (грам.) — родови́й. С. Пар.

Нарица́ть = д. **Нарека́ть.**

На́ровень = д. **Наравнѣ́.**

Нарови́ть = шука́ти ока́зиї, приче́пки. — Він так і шукає причепки, щоб з ким посваритись.

Народи́ть, ся = д. **Нарожда́ть, ся.**

Наро́дникъ = народо́вець (Лев.), народолю́бець (Ос.).

Наро́дничество = народо́вство.

Наро́дно = лю́дно, велелю́дно, ми́рно (д. **Лю́дный**).

Наро́дность = наро́дність.

Наро́дный = наро́дний, наро́днїй, (стар.) — посполи́тий. С. З. — Пісні народні. — Народня осьвіта. — Посполите рушення. О. З.

Народовѣдѣніе = народові́дання, народозна́вство.

Народодержа́віе = народопра́вство.

Народонаселе́ніе = лю́дність. — В гуртї людности, що заселяє Україну-Русь, самих Українцїв 85%. Кн.

Наро́дъ = наро́д, люд (С. З. Л.). — **Просто́й наро́дъ** = просто́люд, мужики́, хло́пи, (стар.) — посполи́ті, поспі́льство, посполи́тство. С. З.

На́рознь = на́різно, рі́зно, по́різно, осо́бо. — Ой у полї три дороги різно, туди ішов козаченько пізно. н. п.

Нарони́ть = д. **Нара́нивать.**

Нароста́ть = д. **Нараста́ть.**

Наро́стовать = (про курей) — сокота́ти, (про риб) — терти ся.

Наро́стъ = на́ріст, ча́рість, на́ростень, на́росля, гу́ля, ґу́ля (С. З.), ґурґу́ля, морґу́ля. — На нозї завелась якась нарість. Лсв. — На дереві якісь ґулї поробили ся. — Така в його морґуля на щоцї зробила ся. Чайч.

Наро́читый, то = зна́чний, но, вели́кий, чимали́й, ло, вида́тний, ду́же, бага́то.

Наро́чный, но = уми́сний, не (С. Ш.), навми́сний, не, наро́шне, знаро́шне, зна́рошна (Кр.), назнаро́шне (С. З.), наро́ком (С. З.). — Приїдь, Семене, у гостї до мене, зготую вечерю та умисне для тебе. н. п.

Наро́чный = гіне́ць, на́рошний. — Послав листа з нарошним.

На́рта = 1. санки́, що в їх запряга́ють соба́к (у східнім Сибіру).

2. четверня́ соба́к, що запряга́ють ся в такі санки́.

Нарту́чивать, нарту́тить = натира́ти, нате́рти живи́м срібло́м.

Наруба́ть, наруби́ть, ся = 1. наруба́ти, трохи — вруба́ти, уруба́ти (С. Ш.), вцюкну́ти, дрібно — нацю́кати, поцю́кати, капусти — насїкти, шатківницею — нашаткува́ти. — Піди лишень врубай дровець. — Нашаткувала капусти на цїлу зіму.

2. нацю́кати, заруба́ти (С. Аф.), накарбува́ти, наклячи́ти. С. Л. — Що найкращі дубки то всї накарбував.

Нару́бка = 1. нару́бування, руба́ння.

2. за́рубка (С. Аф.), карб (С. З.), карбе́ць, карбі́ж.

Нару́бливать, ся = нару́бувати, ся і т. д. д. Наруба́ть.

Нарубно́й = надру́баний, карбо́ваний.

Нару́бъ = д. Нару́бка 2.

Наруга́ть, ся = 1. нала́яти, ся. — Не то що не вдарив, а й не налаяв нїкого. Ск. — Та годі тобі лаятись — ще хіба не налаялась?

2. насьміяти ся, наглуми́ти ся, поглузува́ти, покепкува́ти. — Насьміяв ся над нею. — Знаю вашу славу — поглузують, покепкують та й кинуть під лаву. К. Ш.

Нару́жи = д. Внѣ.

Нару́жно = з ви́ду (С. Л.), з око́ла (Кн.), зве́рху; здає́ть ся, як здає́ть ся. — З виду він добрий, а там такий, що як до чого дійдеть ся, то й живцем зъїсть.

Нару́жность = верх, по́верх, око́ло, вид (С. Л.), ви́гляд, взір (С. Л.), по́гляд (С. Л.), пока́зність, позо́р (С. Л.). — З по́гляду здаеть ся нїчого собі чоловік. С. Л. — То тільки для позору він наче щось робить. С. Л.

Нару́жный = поверхо́вний (С. Жел.), околи́шнїй (Полт.), зве́рхнїй (С. Пар.), надві́рний. — Околишня мазка. С. Л.

Нару́жу = 1. на око́ло, з надво́ру. — Тин нахилив ся з надвору (себ-то: від двора на улицю).

2. на ве́рх, на по́верх. — Правда, як олива, завсїгди на верх вийде. н. пр.

Нарумя́нивать, нарумя́нить, ся = нарумъя́нювати, нарумъя́нити, ся.

На́ручни = кайда́ни, залїза, пу́то (на руки).

Наруша́ть, нару́шить, ся = на(по)руша́ти, на(по)ру́шити, ся (С. Жел. Так саме в сербській, чеській і польській мові), лама́ти, злама́ти, ся. — Царю Латине, не правдиво ти слово царськее зламав. Кот. — **Наруша́ть зако́нъ, прися́гу, вѣ́ру, сло́во** = лама́ти пра́во, при́сягу, ві́ру, сло́во.

Нару́шать, ся = на(по)різати, на(по)кра́яти (С. З.), великими скибами — набатува́ти, ся, попарізувати і т. д. — Нарізати хлїба.

Наруше́ніе = наруше́ння, поруше́ння, лама́ння, злама́ння.

Наруши́тель, ница = наруши́тель, порушитель, ка (Так саме в чеській і польській мові).

На́ры = піл (С. З. Л.), що зверху полу — надпі́льний. — Іди, іди, Якове, з хати, бо на печі батько та мати, а на полу батькові дїти — нїгде тебе, Якове, дїти. н. п.

Нарыва́ть, нарва́ть, ся = нарива́ти, нарва́ти, ся. — Нарвав трави. — Нарвало палець. (Д. ще: **Нарва́ть**).

Нарыва́ть, нары́ть, ся = нако́пувати, нарива́ти, накопа́ти, нари́ти, ся. — Накопали багато ям. — Накопала цїлий віз картоплї. — Свиня нарила пів горо́да картоплї. Чайч.

Нары́въ = пухи́рь (С. З.), боля́чка (С. Л.), ве́ред, що прорвав — ви́риця, під пахвою — су́че ви́мъя.

Нары́льникъ = д. Намо́рдникъ.

Нары́скаться = набі́гати ся, нагаса́ти ся, попобі́гати, попогаса́ти, попоганя́ти.

Нары́ть, ся = д. Нарыва́ть.

Нарѣ́дкость = рі́дко, коли́ не коли́, рі́дко коли́, ду́же рі́дко; як рі́дко коли́, на ди́во.

Нарѣ́зать, нарѣ́зывать, ся = 1. нарі́зати, накра́яти, аби як — начикри́жити, великими скибами — набатува́ти, великими шматками — нашматува́ти, локшину або що инше, як локшину — налокшити; нарізати, нарізувати, ся, і т. д. — Накраяла хліба. — Нарізали 8 десятинь землі.

2. д. **Напиваться** (дуже).

Нарѣзви́ться = награ́ти ся, нагуля́ти ся, напустува́ти ся, нажирува́ти ся.

Нарѣзка = 1. нарізування.

2. на́різка, за́рубка (С. Аф.), карб (С. З.), карбе́ць, карбіж.

3. нарізка, намежува́ння.

Нарѣзно́й = нарізний.

Нарѣзъ = д. **Нарѣзка 2.**

Нарѣзывать, ся = д. **Нарѣзать, ся.**

Нарѣчіе = 1. наріччя (С. Жел.), ви́мова (С. З.), говірка. — По Остерщині скрізь чутна литвацьку говірку. С. Л.

2. приглаго́лля (Ос.), прислівник (Гр. Ог. См. Ст.).

Нарю́миться = нарю́мати, нарю́мсати ся.

Наряди́ть, ся, наряжа́ть, ся = 1. зряди́ти, настанови́ти, зряжати (С. З. Л.), настановля́ти, ся. — На ту роботу зрядили 20 чоловіка.

2. убра́ти, ся (С. Л. Ш.), вирядити, ся (С. Л.), прибра́ти, ся, ви́строїти, ся, причепури́ти, ся (С. З.), убіра́ти, ся, виряжа́ти, ся, стро́їти, ся, вистро́ювати, ся, прибіра́ти, ся, чепури́ти ся (С. З.), повбіра́ти ся. — Дівчата повбірані як квіточки. Чайч. — Вистроїлась як лялечка. н. пр. — Причепурила ся неначе на весілля.

Наря́дный, но = одягний (С. З. Л.), одіжний (С. Л.), ша́тний (С. З.), оша́тний, чепурни́й, но. — Народ по тих хуторах гарний, одягний. К. Х. — Одягна, як міщанка. Кв. — Обібрав Кошовий що найкращий народ та од'яжний та й послав до короля. н. о. — Гей корчмо, княгине! Багато в тобі добра гине. І сама не ошатна ходиш і нас, козаків, без свити водиш. н. д. — На конях добрих, шатно і при оружжю. Л. Сам.

Наряду́ = ря́дом, по́ряд, врівні; рівно, одинаково.

Наря́дчикъ = ота́ман, осау́ла (що зряжає людей на роботу), пригінчий (що збірає людей на роботу).

Наря́дъ = 1. наряд, нака́з.

2. убір (С. Ш.), убра́ння (С. Л. Ш.), ша́ти. — Мостріїй, дуже коштовний — шати. — Молодиці гріх вбіратись в дівочий убір. Лев. — А ви парубоньки до гною, а ви дівчатоньки до строю. н. п. — Наші лати переходять панські шати. н. пр.

Наряжа́ть, ся = д. **Наряди́ть, ся.** — **Наря́женный** = убра́ний, убра́тий (С. Л. Ш.), ви́ряжений, одя́гнений. — Любиш мене убрану, люби й не убрану. н. пр.

Насади́ть, насажда́ть, наса́живать, ся = 1. насади́ти, посади́ти, сади́ти, наса́жувати, розса́жувати, ся, понаса́жувати. — Посадили хліб у піч. — Посажу коло хатини, на спомин дружині, і яблуню і грушечку. К. Ш. — Насадили картоплі, а вона вся померзла. — Понасажував скрізь стільки дерева. Чайч.

2. завести́, увести́, запрова́дити, заво́дити, уво́дити, запрова́жу(джу)вати, ся. — Почали нові порядки скрізь заводити.

3. насади́ти, наби́ти, наса́жувати, набива́ти, ся, понаса́жувати, понабива́ти. — Насадив сокиру на топорище.

4. (у кравців) — наши́ти, приши́ти, нашива́ти, пришива́ти, ся, понашива́ти. — Пришив ґудзики до чумарки.

Наса́ливать, наса́лить, ся = наса́лювати, нало́ювати, насмальцьо́вувати, наяло́зювати, нашмаро́вувати, наса́лити, ся і т. д.

Насанда́ливать, насанда́лить, ся = накраси́ти бразолією.

Наса́ривать, насори́ть, ся = 1. натру́шувати, натруси́ти, ся. — Багато зерна з снопів натрусило ся.

2. насьмічувати, напоро́шувати, насьміти́ти, напороши́ти, ся, понасьмічувати, понасьміттювати. — Лускали насіння та скрізь насьмітили. — Понасьміттювали діти в хаті так, що й ступнути нігде. Чайч.

Наса́сывать, насоса́ть, ся = натяга́ти, натягти́, ся, ротом — насиса́ти, насмо́ктувати, насса́ти, насмокта́ти, ся. — Натяг духовиком цілу кварту. — Дитя нассало ся. — **Насоса́ться** = насмокта́ти ся і д. **Напи́ться.**

Наса́харивать, наса́харить, ся = наса́харювати, нацукро́вувати, насоло́жувати, наса́харити, нацукрова́ти, насолоди́ти, ся. — **Наса́харить кому́** = нака́постити, насоли́ти, підвезти́, гадю́чку вки́нути, наробити шко́ди, ка́пости. — Зоветь ся приятель, а нишком гадючку вкинув.

На́сбалмашь = д. **Наобу́мъ.**

Насбере́чь = нахова́ти, зберегти́.

Насбира́ть = назбіра́ти. — Назбірав багато грошей.

Насве́рливать, насверли́ть, ся = насве́рдлювати, наві́рчувати (свердлом), насвердлити, навертіти, ся, понасве́рдлювати, понаві́рчувати. — Треба понавірчувати у цій дошці дірок. Чайч.

Насвиста́ться = насвистіти ся.

Насви́стывать = висви́стувати. — Так гарно висвистує пісню.

Населе́ніе = 1. оселе́ння, заселе́ння, залюдне́ння.

2. лю́ди, лю́дність. — Людність у Лондоні більша, ніж по всіх иньших містах. Кн.

Насели́ть, населя́ть, ся = 1. осели́ти, засели́ти (С. Аф.), залюдни́ти, осади́ти (С. З.), оселя́ти, залюдня́ти, оса́жувати, ся (С. Л.), позасе́лювати, позалю́днювати. — Наш край людьми осадили. Скоропадський. С. З.

2. жи́ти, прожива́ти, оселя́ти. — Молдаване оселяють частину Подолії понад Дністром.

Насе́рдка = злість, злоба́.

Наси́дъ = за́родок. — **Яйцо́ съ наси́домъ** = заро́джене яйце́. С. Аф.

Насидѣть, наси́живать, ся = 1. накури́ти, ви́курити, ви́гнати, на(ви)ку́рювати, виганя́ти, ся. — Торік більше викурено горілки, ніж сей рік.

2. ви́сидіти, виси́джувати, ся. — Квочка висиділа курчат.

3. наси́діти, наси́жувати. — День у день сидів за роботою та й насидів почечуй.

Насидѣться = наси́діти ся. — Сідайте! Та вже насидів ся.

Наси́ливаться, наси́литься = вси́лювати ся, силкува́ти ся (С. З. Л.), си́лувати ся (С. Л.), намага́ти ся (С. З.), змага́ти ся (С. Л.), вси́лити ся, посилкува́ти ся (С. З.), намогти́ ся, змогти ся.

Наси́ліе = уси́льство, вси́льство, си́лування (С. Л.), надси́льство, ґвалт (С. Аф. З.), си́ла, прину́ка. — Хто би дівку усильством зґвалтував. Ст. Л. — До милування нема силування. н. пр. — Прийшов і взяв ґвалтом. С. Аф. — Людям кривди і ґвалти великиї починили. К. Ст. — Огидливість до всякого надсильства. Кн. — Як не даси з прозьби, то даси з принуки. н. пр. Він силою взяв у мене.

Наси́ловать, ся = наси́лувати, си́лувати, нево́лити, ґвалтува́ти, примуша́ти.

Наси́лу = ле́две; наси́лу. — Насилу Бог дав силу. н. пр.

Наси́льничать = д. **Наси́ловать.**

Наси́льно = си́лою, си́ломіць (С. З. Л.), силомі́ццю (С. З. Л.), живоси́лом (С. З.), ґва́лтом (С. Аф.), нахра́пом (С. З.), во́локом. — Оддав мене силоміць за нелюба. Ч. К. — Мене матінка не жалувала, силоміць заміж оддала. н. п. — Мене ґвалтом узяли і повезли. Ч. К. — Волоком затяг у гості. Чайч.

Наси́льный = си́луваний, знево́лений. (С. Л.).

Наси́льственный, но = поневі́льний, ґвалто́вний, но, не і д. **Наси́льно.** — Ґвалтовний учинок. К. Ч. Р. — Тую маєтность ґвалтовне побраную. К. Ст. — **Наси́льственная смерть** = на́гла, не своя́ смерть. — Він умер не своєю смертю — його розбійники зарізали.

Наси́льство = д. **Наси́ліе.**

Наси́нивать, насини́ть, ся = сини́ти, наси́нювати, насини́ти, ся.

Наска́бливать, наскобли́ть ся = 1. наскреба́ти, наскрома́жу(джу)вати, наскребти́ (С. Л.), наскрома́дити, ся (С. Л.). — Наскребти редьки.

2. настру́ґувати, вистру́ґувати, настружа́ти, вистругати, ся. — Настругав дощок.

Наказа́ть, наска́зывать, ся = 1. наказа́ти, наговори́ти, набала́кати, нака́зувати, набала́кувати, наговорю́вати, понака́зувати і т. д. — Наговорив три мішки гречаної вовни. н. пр. — Наказала, набалакала, взяла мазницю, за медом пішла. н. пр.

2. набреха́ти, наплести́, намо́вити, нату́ркати, набрі́хувати, наплі́та́ти, намовля́ти, нату́ркувати (С. З.), і д. **Наговори́ть.**

Наскака́ть, наска́кивать = наско́чити, нахопи́ти ся, наско́кувати, нахо́плювати ся.

Наска́ть = насука́ти.

Наскверни́ть = напаску́дити, напога́нити.

Наскверносло́вить = налихосло́вити.

На́сквозь = на́скрізь, на ви́літ. — Я вашу думку по ході й по очах наскрізь бачу. Лев. В. — **На́сквозь проно́къ** = іззо́к до нитки.

Наскепа́ть = наколо́ти, наскі́пати.

Наскита́ться = натиня́ти ся, наблука́ти ся, наволочи́ти ся, наве́штати ся, попотиня́ти, ся, поблука́ти, попове́штати ся. — Поблукавши мій Петрусь та й до дому знов вернувсь. Кот.

Наскобли́ть = д. **Наска́бливать**

Наскокну́ть = д. **Наскака́ть.**

Наскорби́ть = накрохма́лити.

Наско́рблый = зашкару́блий.

Наскорбнуть = зашкарубнути, зашкарубти. С. Аф.

Наскоро = нашвидку, швидкома, на швидку руку, хватко, хватком (С. Ш.), хапко, хапки, хапком (С. Ш.), похапки (С. З.), похапцем. — Та винесла рибку і ще хліба скибку: оце тобі, моє серце, вечеря на швидку. н. п. — Озираючись, пішов він, на швидку зібрав ся, курінь кинув, та до дому по степу подав ся. П. Пр. — Зробив сяк так на швидку руку. — Зібрав ся похапцем і багато чого забув. — **Скоро наскоро** = як найшвидче, як найскоріше.

Наскочить = наскочити. — **Н. на бѣду** = нахопити ся на лихо.

Наскребать, наскресть, ся = нас(ш)крібати, наскромажувати, нас(ш)кребти, наскромадити, ся.

Наскрипѣть, ся = наскрипіти, нарипіти, ся.

Наскучать, наскучить = набридати, обридати, надокучати (С. Л.), набриднути, обриднути, надокучити. — Та вже ж тая пресучая журба мині надокучила. н. п. (Д. теж під сл. **Надоѣдать**).

Наславать = 1. виславити, (колядуванням, щедруванням) — виколядувати, вищедрувати, заколядувати, защедрувати. 2. ославити (кого), пустити славу, поговір (про кого).

Насладить, наслаждать, ся = осолодити, ся (С. З. Л.), всолодити, ся, натішити ся, зазнати роскошів, тішити ся, роскошувати (С. Ж.), зазнавати роскошів. — Чим же я вас нагорожу, ваші літа осоложу. н. п. — **Насладиться жизнью, любовью, ѣдою** = нажити ся, накохати ся, паснакувати ся.

Наслажденіе = осолода (С. Л.), утїха (С. Ш.).

Насластить, наслащивать = насолодити, підсолодити, підсоложувати.

Наслинивать, наслинить, ся = наслинювати, наслинити, ся.

Наслоеніе = напластування, наверстування.

Наслоить = напластувати.

Наслониться = навештати ся, натинятп ся, навештати ся, посповигати. — Посповигала там по всїм кутках. В. Г.

Наслудъ = полїй (вода поверх льоду).

Наслужить = прослужити. — Небагато прослужив і кинув службу.

Наслушаться, наслушиваться = наслухати ся, наслухати ся.

Наслыхомъ = д. під сл. **Наслышка**.

Наслышаться = наслухати ся.

Наслышка, у виразах: „**говорить по наслышкѣ, наслыхомъ**“ = з людського поговору, як од людей чув, „**пѣть, играть по наслышкѣ**“ = з голосу сьпівати, грати.

Наслѣдить = 1. натоптати.
2. натрапити, напасти на слід, вислідити.

Наслѣдіе = спадок (С. З. Л.), спадки, спадщина, наслїдство (С. Жел.), від давних предків — предківщина, від діда — дідизна, дідівщина, від баби — бабизна, від батька — батьківщина, отцївщина, від матері — материзна, від брата — братовизна, братівщина, після свекра або свекрухи — свекрівщина, посвекровщина. — Не маєть нїхто нїкому жадного спадку записовати, чого в руках не маєть. Ст. Л. — Дочки плачуть, розбивають ся: як пеньку забувати, а зятї ходять, нишком говорять, як би спадки забрати. н. п. — Жїнкам, що віддавали ся в Польщу, Литовський статут відбирав право спадщини після їх родини. Бар. О. — Язик народа — то найдорожча спадщина предків, єсть то мов би кров в тїлї нашому. Бар. О. — Моя спадщина або нічого не значить ме або нічого не поможе. Кн. — Спокон віку з роду в рід це наша батьківщина. Кн. — Нам батьківщини не ділити. н. пр. (Д. ще під сл. **Имущество**).

Наслѣдникъ, ца = наслїдник, ця (С. Жел.), наступник, ця (С. Жел.), спадкоємця. — Наступник трону Російського завітав до Відня. Кн.

Наслѣдный = наслїдний. — Король зрік ся наслїдного права до престола Литви. Бар. О.

Наслѣдованіе = наслїдування.

Наслѣдовать = наслїдувати.

Наслѣдственный = наслїдний, спадковий. — Власть Монарша була спадкова. Бар. О. — Вибірали князя раз-у-раз з одного роду, через що вибір походив нїби на спадкове право. Бар. О. — Речи спадковиє позостали ся по смерти небожчика. К. Ст. — Долгов по замерлом должнику на имениях спадкових. Ст. Л. — Земля дійшла до його по праву спадковому. Кн.

Наслѣдство = д. **Наслѣдіе**.

Наслюнивать = д. **Наслинивать**.

Насмаливать, насмолить, ся = насмолювати, нашмаровувати, насмолити, нашкарува́ти, ся. — Насмолив шевською смолою. н. к.

Насма́триваться, насмотрѣ́ться = 1. пригляда́ти ся, догляда́ти ся, придивля́ти ся, пригляді́ти ся, придиви́ти ся. — Придивив ся добре, та й сам по троху став робити.
2. надивля́ти ся, нагляда́ти ся, надиви́ти ся, нагляді́ти ся, наба́чити ся. Я по тобі, луже, не нахожу ся, кого люблю вірно — не надивлю ся. н. п. — Ой піду я на улицю та й не надивлю ся, нема кращої дівчини, як моя Маруся. н. п. — Швидко візьмуть її від мене, то нехай хоч надивлю ся. Фр. — Набачив ся я всякого дива. — За ці роки він набачивсь, наслухав ся доволі. Лев. В.

На́смерть = до сме́рти. — Побив до смерти.

Насморка́ть = нашма́ркати, насяка́ти.

На́смо́ркъ = не́жеть, не́жить (С. З. Л.), не́жидь (С. З.). — Скупав ся, та такий нежить схопив, що й дихати трудно. — Після кішки як напъєш ся, буде нежить. н. пр.

Насмотрѣ́ться = д. Насма́триваться.

Насмра́дить = насмерді́ти.

Насму́тничать = набаламу́тити, наколоти́ти, наплести́, набреха́ти.

Насмѣха́ться, насмѣя́ться = сьмія́ти ся, насьміха́ти ся, глузува́ти (С. Л.), глумува́ти (С. Аф.), глуми́ти ся (С. Аф.), кепкува́ти (С. З. Л.), кпити, ся (С. З.), надсьміха́ти ся (С. Л.), шкилити, глу́зом глузува́ти, насьмія́ти ся, наглуми́ти ся (С. Л.), поглузува́ти, покепкува́ти. — А над нею молодою поганець сьмієть ся. К. Ш. — Насьміяла ся верша болотові, коли оглядить ся, аж і сама в болоті. н. пр. — Щоб нашому борщеві не насьміяли ся. Чайч. — Голови на шаблї здіймали, довго глумували. н. д. — Ся багата жидова з вас глузом глузує. К. Б. — Багатого, чубатого дівчина шанує, надо мною сиротою сьміє ть ся, кепкує. К. Ш. — Знаю вашу славу: поглузують, покепкують, тай кинуть під лаву. К. Ш. — З старих людей не можна кепкувати. Кн. — З громади кпила. К. Ш.

На́смѣхъ = на сьмі́х, на глу́м, на шке́лики. — Він сказав на глум, а ти бери на ум. н. пр.

Насмѣши́ть = насьміши́ти, дуже — засьміши́ти. — Засьмішив мене. Чайч.

Насмѣшка = по́сьміх (С. З.), глуз, глузува́ння (С. Л.), глум (С. Аф. З.), глумува́ння, поглум, по́глумка, кепкува́ння, при́кладка (С. З.). — Хіба я тобі на посьміх здав ся? — Як почнуть було йому прикладки прикладати. С. З. (Д. ще під сл. Издѣва́тельство).

Насмѣшливый, во = насьмішкуватий, глумли́вий, во (С. Л.), глузли́вий, во, глуздли́вий, во (С. З.), глузді́вий, во (С. З.). — Із жав свої широкі плечі, Еней глуздівно сказав. Кот.

Насмѣшникъ, ца = насьмішник, ця (С. Пар.), насьмішок, глумли́вець (С. Пар.), глузівни́к, ця (С. Л.), і д. Насмѣшливый.

Насмѣшничать = д. Насмѣха́ться.

Насмѣя́ться = 1. д. Насмѣха́ться.
2. насьмія́ти ся, нарегота́ти ся, попосьмія́ти ся. — Нареготали ся ми тоді, як він росказував про ту кумедну оказию. — Та й попосьміяли ся ж ми тоді, аж уже й балакати не здужали. Чайч.

Насно́сѣ, насноса́хъ = назно́сі, надня́х (про вагітну жінку).

Наснѣжи́ть = натопта́ти, натруси́ти сні́гом.

Насобира́ть = назбіра́ти.

Насоболѣзноваться = нажалкува́ти ся.

Насо́вывать, насова́ть, насу́нуть = насо́вувати, напиха́ти, насува́ти, насу́нути, напхну́ти.

Насовѣтовать = нара́дити, нара́яти. С. З. Л. — Нарадив мінї удати ся до станового.

Насодо́мить = наґвалтува́ти, бу́чу збити, гарми́дер вчини́ти, нагаласува́ти, нагомоні́ти. — За онучу та збили бучу. н. пр.

Насоли́ть = 1. насоли́ти. — Так насолила борщ, що не можна їсти. — Насолили риби.
2. насоли́ти, допекти́, надозо́лити, впекти́ ся, ввірити ся, в знаки́ да́ти ся. — Допік йому тим глузуванням.

Насолоди́ть = насолоди́ти.

Насолодѣ́ть = насолоді́ти.

Насорѣ́ть = д. Наса́ривать.

Насоса́ть, ся = д. Наса́сывать, ся.

На́со́съ = 1. смок (С. З. Жел.), цмок (С. З.), смокови́к, водотя́г. — Машина була не так, як тепер, що тягне воду смоком. н. о. — Воздух душить на воду з великою силою, а люди обернули це на свою користь і поробили смоки, котрими тягнуть воду з глибоких криниць. Де-що про Св. Б. — Вода з того цмока, аби крутнув його — цївкою бъє. Кн.
2. насо́с, частїше мн. насо́си (у коней). — Треба покликать коновала, щоб сколов насоси коневи.

Насочи́ться = наслези́ти, натїкти́ по тро́ху́.

Наспать, насыпать, ся = наспáти, ся, наспочивати ся.

Насплѣтничать = наплести́, наплéскати язиком, набрехáти, наклепáти (на кого).

Наспѣть = наспíти, насти́гти, приспíти. — Кличе мати вечерати: галушки простигли! Стрівай, мати, потуляю — женишки настигли. н. п. — Жито поспíло, приспíло дíло. н. п.

Нáспѣхъ = д. **Нáскоро.**

Насрамить = ослáвити, осорóмити.

Насрамиться = осорóмити ся, набрáти ся сорому́.

Насреди́ = посерéд, посерéдині, посéреду, насерéд. С. Л. — Попереду Дорошенко, а посереду пан Хорунжий. н. п.

Наставáть. настáть = наставáти, наступáти, настáти, наступи́ти.

Настáвить, наставля́ть, настáвливать = 1. настáвити, настанови́ти, наставля́ти, настановля́ти, понастановля́ти, понаставля́ти. — Понастановляли пляшок повен стіл.

2. приробúти, приточи́ти, наштукувáти, прирóблювати і т. д.

3. напрáвити, навестú, направля́ти, навóдити. — Навели гармату на саму середину табора. — **Настáвить ýши** = насторóшити, насторóщити (С. З.), нашорóшити ýха. — Евей наш насторошив уха. Кот. — То він одно ухо нашорошить, то друге. К. Х.

4. научи́ти, навчи́ти, напути́ти, напрáвити, нарáяти, нав(у)чáти, напу́чувати, направля́ти, нарáювати, призвóдити. — А мати хоче научати. К. Ш. — Нікому доглядіти дітей і напутити. Пр. — І старих людей не слухають ся і хто їх напучує — огризають ся. Лев. В. — Подає факти і напучує объективно. Пр. — Вони самі мене на це призводили. Кр.

Наставлéніе = 1. наставля́ння, настáвлювання.

2. нау́ка, паучáння, напрáва; накáз. — За науку та ще поцілуй в руку. н. пр. — З батьків і матерів і дітям направа. Сп. — По наказу всі вряд поставали. К. Ш.

Настáвливать, наставля́ть = д. **Настáвить.**

Настáвникъ, ца = учи́тель, ка, напу́тник, ця.

Настáвницынъ = учи́тельчин. С. Ш.

Настáвническій, чій = учи́тельський, учи́телів.

Наставнóй = притóчений, наштукóваний.

Настáвочный = штукóваний.

Настáиваніе = 1. настóювання.

2. домогáння.

Настáивать, настоя́ть, ся = 1. настóювати, ся, натягáти ся, набірáти ся, настоя́ти, ся, натягти́ ся, набрáти ся. — Ягоди добре настояли ся — пора зливати.

2. домогáти ся, намагáти ся, добувáти ся, доправля́ти ся, налягáти (С. Л.), наполягáти, насідáти, напосідáти (С. Л.), допинáти ся. — Я налягаю на своє право. Кн. — На се і треба налягати. Ми й налягаємо, щоб люди звертали увагу. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Домогáться**).

3. настóювати ся, настоя́ти ся. — Настояли ся в церкві, поки всіх дітей запричастили.

Настáливать, настáлить = стали́ти, на(ви)стáлювати, настали́ти, ви́сталити. — Однеси ковалеви сокиру́, нехай наcталить. — Оце треба віддати леміш висталити. Чайч.

Настанáвливать, настанови́ть = д. **Настáвить 1.**

Настáть = д. **Наставáть.**

Настегáть, настёгивать = 1. нашмагáти, настьóбати, нахви́ськати, шмагáти, стьóбати, хви́ськати. — Нашмагали спину лозиною.

2. настьóбати, нафастриґувáти, наши́ти на живу́ ни́тку, настьóбувати і т. д.

Настежь = нáвстіж, нáвстяж. С. З. Л. — Двері настіж зоставив. С. З. — Ворóта в двір навстяж стоять. С. З.

Настигáть, настигнуть, насти́чь = доганя́ти, наздоганя́ти, догнáти, наздогнáти (С. З. Л.). — А я за нею, як за зорею, сивим конем наздоганяю. н. п. — Гнались за ним довго, та вже аж в балці на силу наздогнали.

Настилáть, настлáть, ся = стели́ти, мости́ти, настилáти, настели́ти, намости́ти, ся.

Насти́лка = 1. настилáння, мостíння.

2. мостови́ння, стéлиша, (під підлогою) — постíль.

3. пóміст (про міст).

Настирáть, ся = напрáти, ся. — Напрала багато сорочок.

Насти́чь = д. **Настигáть.**

Настлáть = д. **Настилáть, ся.**

Настóй, настóйка = настóйка (на травах, бруньках, корінях, листях то-що. С. Жел.), горілка, настояна на перцю — перцíвка, перчакíвка (С. З.), на березових бруньках — берéзівка (С. Аф.), на калгані — калганíвка (С. З.), на полиню — полинíвка, на дереві — дереніва (С. З.), в теплі, на корінних — запіка́нка (С. З.), на корінних і овочах — варе́на, варену́ха (С. Аф.), настояна на ягодах — д. **Нали́вка.**

Насто́йчиво = притьмо́м (С. З.), на́висом, невідсту́пно, упе́рто.

Насто́йчивый = невідсту́пний, насте́рний, упе́ртий. — Чоловік настерний — що скаже, те і вдіє. Кн.

Насто́льникъ = насті́льник (С. З. Л.), скатерти́на (С. З. Л.), ска́терка, ска́тірка (С. Л.).

Насто́льный = насті́льний.

Насторáживать, насторожи́ть = наставля́ти, насторо́жувати, наста́вити, насторо́жити (лабети, пастку). — **Насторожи́ть уши** = д. під сл. **Наста́вить 3.** — **Насторожи́ть стра́жу** = поста́вити ва́рту, сторо́жу.

Насторо́жѣ = на чеку́. С. З.

Насторонѣ = не до́ма, на чужи́ні, на заробітках.

На́сторону = 1. на́бік.
2. на чужи́ну, на заробітки.

Настоя́тель, ница = ігу́мен, ігу́меня (манастиря); настоя́тель (старший сьвященик).

Настоя́тельно = притьмо́м (С. З. Л.), пи́льно, на́гло, про́бі. — Я притьмом вимагати му для неї запомоги. Кн. — Мені сього пильно треба.

Настоя́тельный = пи́льний (С. З.), на́глий. — **Н. необходи́мость** = пи́льна потре́ба.

Настоя́ть, ся = д. **Наста́ивать, ся.**

Настоя́щій = 1. тепе́рішній, сей, цей, сучáсний. — Сей день. — Се літо. — Теперішній час. — Сучасна година не сприяє простому шляху. Кн. — **Въ настоя́щее вре́мя** = тепе́р, в сей час. — **Въ настоя́щую мину́ту** = в сю хвили́ну. — **Въ концѣ настоя́щаго го́да** = в кінці сього́ ро́ку. — **Тепе́рь настоя́щая пора́** = тепе́р са́ме час.
2. спра́вжній, спра́жній (С. З.), справде́шній (С. З. Л.), правди́вий (С. З. Л.), щи́рий (С. З.), пе́вний (С. Л.), су́щий, су́тий (С. З.), и́стий (Кн.). — Се не мара, а справжній чоловік. С. З. — Кохання справжнє — соромливе. К. К. — Був вже сущим парубком. Кн. — Чоловік з його — сущий патріота. Кн. — **Настоя́щее зо́лото** = щи́ре, су́те зо́лото. — **Настоя́щая причи́на** = спра́вжня, ді́йсна причи́на. — **Н. цѣна́** = спра́вжня ціна́.

Настра́ивать, настро́ить, ся = 1. набудо́вувати, настро́ювати, набудува́ти, настро́їти, ся, понабудо́вувати, понастро́ювати, (про муровану будівлю) — намурова́ти. — Понабудовував комір повен двір.
2. нала́жувати, настро́ювати, направля́ти, нала́дити, наладнува́ти, настро́їти, напра́вити, ся. — Наладнував кобзу та як заграв...
3. направля́ти, намовля́ти, навча́ти, напра́вити, намо́вити, навчи́ти (кого на що лихе або добре), настре́нчити (Ніс.), нaусти́ти, нацькува́ти (проти кого)
4. нaро́блювати, нароби́ти, нако́їти, набро́їти. — За тиждень служби такого накоїв, що його й вигнали.

Настра́чивать, настрочи́ть = 1. настебно́вувати, настебнува́ти.
2. напи́сувати, написа́ти (швидко).

Настраши́ть, настраща́ть, ся = наляка́ти, ся (С. Л.), настраха́ти, ся (С. Л.), пострaха́ти, нагна́ти страху́, завда́ти жа́ху, ля́ку, вжахну́ти ся.

Настрекота́ть = наскрегота́ти.

Настрига́ть, настри́чь = настрига́ти, настри́гти.

Настрога́ть, ся = наструга́ти, ся, (гемблем) — нагемблюва́ти.

На́строго = як найсуво́ріше.

Настро́ивать = д. **Настра́ивать.**

Настро́й, настро́йка = стро́їння, ладнува́ння.

Настрое́ніе = настрі́й. С. Жел.

Настро́йщикъ, ца = стро́йник, ця (С. Жел. Пар.), напра́вник, ця.

Настро́чивать = д. **Настра́чивать.**

Наструга́ть = д. **Настрога́ть.**

Настрѣливать, настрѣля́ть, ся = настрі́лювати, ся, набива́ти, настріля́ти, ся, наби́ти. — Набив багато дичини.

Настря́пать, настря́пывать, ся = 1. наготува́ти, напо́рати, ся (про страву). С. З.
2. нашко́дити, набро́їти, нароби́ти (шкоди, каверза, штук).

Настуди́ть, настужа́ть, насту́живать, ся = настуди́ти, нахолоди́ти, насту́жувати, нахоло́жувати, ся; наме́рзати ся, намерза́ти ся. — Нахолодили хату. — Поки впустили в хату, здорово ми намерзали ся.

Наступа́тельный, но = насту́пний (С. Жел. Пар.), нападни́й, на́ступом (С. Жел. Пар.), на́падом.

Наступáть, наступи́ть = 1. наступáти, наступи́ти. — Наступив на ногу.
2. нападáти, наступáти, напáсти, наступи́ти, рушáти, ру́шити на кóго.
3. наставáти, настáти.

Наступлéніе = нáступ, насту́пство, нáпад. С. Жел. Пар. — Од неприятельського наступства оборонити. С. З. — Його й трьома нападами не візьмеш. н. пр.

Насту́пчивый = напáсний, напóрливий.

Насту́рцій, рос. Tropaeolum majus, Nasturtium Indicum L. = красóля, красу́льки капуци́ни. С. Ан.

Насть = óжеледь, ожелéдиця (С. З. Пав.), шугá.

Настывáть, насты́ть, насты́нуть = холóнути, нахолóнути. — Нахолонула хата.

Насты́лый = нахолоділий.

Насты́ль = д. **Насть.**

Насты́нуть, насты́ть = д. **Настывáть.**

Насуди́ться = насуди́ти ся, напозивáти ся, натягати ся.

Насудóбить = д. **Накопи́ть.**

Насуетúться = наметуши́ти ся, наклопотáти ся.

Насули́ть = наобіщáти, наобіця́ти.

Насу́пить, насу́пливать, ся = 1. насу́пити, ся (С. З. Л.), похму́рити, ся, насу́мрити, ся, похню́пити ся (С. З.), насу́плювати, ся і т. д. — Насупив брови. — Сидить, насумрив ся — ото сердить ся. Чайч.
2. нахмáрити, ся, наволокти́, ся, нахмáрювати, ся. — Нехай вияснить ся — бач як нахмарило. С. З.

Насу́противъ = д. **Напрóтивъ 1.**

Насурьми́ть = підмалювáти, почорни́ти.

Насу́сливаться, насу́слиться = напивáти ся, напи́ти ся, налигáти ся, насмоктáти ся, нахлю́щити ся, натю́жити ся. — Нахлющив ся так, що ледве ноги волочить.

Нáсухо = дóсуха. — Витер досуха.

Насу́чивать, насучи́ть = насу́кувати, насукáти, всукáти.

Насу́чка = сукáння, насу́кування.

Насу́шивать, насуши́ть = насу́шувати, насуши́ти, понасу́шувати. — Понасушували мати на зіму груш, яблук, ягід — усього. Чайч.

Насу́шка = насу́шування, сушіння.

Насу́щный = насу́щний, насу́щник (С. З.), щодéнний. — Чоловік крівавицею добува той насущник. Номис. С. З. — Хліб наш щоденний дай нам сьогодня. К. Св. П.

Насчитáть, насчи́тывать = налїчи́ти, нарахувáти, налї́чувати, нарахóвувати, поналї́чувати, понарахóвувати. — Не вспієш десятка уряд налїчити — вже хмарки й не має. І. Г.

Насыкáть, насыкну́ть = підмовля́ти, підмóвити.

Насылáть, наслáть = 1. насилáти, наслáти, ся, понасилáти. — Наслали багато гостинців. — Понасилали їм усячини. Чайч.
2. напускáти, насилáти, напусти́ти, наслáти. — Бог наслає кару на людей.

Насыпáть, насы́пать, ся = насипáти, наси́пати, ся, понасипáти, з верхом — ви́вершити, до країв — вщертѣ, встріх наси́пати. — Понасипай мішки просом. Чайч.

Насыпáть, наспáть, ся = доспáти ся, доспáти ся; на(ви)спáти ся, наспáти ся, виспати ся. — Доспав ся, що аж голова болить. — Виспав ся добре.

Насы́пка = нáсипка, насипáння.

Насыпнóй = насипний, наси́паний. — **Насыпнáя земля́** = сипéць.

Нáсыпъ = кіш (у млинї, куди насипають зерно).

Нáсыпь = нáсип (С. Жел. Пар.), ви́сип (С. Жел.), високий — моги́ла, довгий — вал, на сілїтру — бурт.

Насыти́ть, насы́чивать = насити́ти, сити́ти.

Насы́тить, насыщáть, ся = 1. нагодувáти, наси́тити, накорми́ти, нагодóвувати, сити́ти, накóрмлювати; наїсти ся, наїдáти ся. — І постеленьку послала і нагодувала. Макар. — Середульшого брата сити́ть, жалує. п. п. — Я вже наїв ся.
2. задовольни́ти, вдовольни́ти, задовольня́ти, вдовольня́ти, ся.
3. наситити, насичáти, ся.

Насыщéніе = нáсит, нагодувáння; задовольнéння; насичéння (С. Пар.).

Насѣвáть, насѣ́ять, ся = 1. на(за)сівáти, на(за)сіяти, ся, понасівáти. — Насіяли багато проса.
2. насівáти, просівáти, на(про)сіяти, ся. — Насіяла борошна на хліб.

Насѣ́въ = вáсів, ви́сів.

Насѣдáло = сідало, жéртка, бáнтина (в курнику).

Насѣдáть, насѣ́сть = насідáти, насїсти.

Насѣ́дка = 1. квóчка. С. З. Л. — Надув ся, як квочка в дощ. н. пр.
2. квóчка в курчáтами. — Не тільки наука, а й народ означає де-які купи зірок різними призвіщами, на пр.: Віз, Чепіга,

Волосожар, Квочка з курчатами і иньші. Де-що про Св. Б.

Насѣдкинъ = кво́ччин.

Насѣдовать = сиді́ти на я́йцях (про курей).

Насѣдъ = заро́док, зарі́д. — Яйцо съ насѣдомъ = заро́джене яйце́. С. Аф.

Насѣивать, ся = д. Насѣва́ть, ся.

Насѣка = 1. ва́руб, за́рубка (С. Аф.), карб (С. З.).

2. оска́рд, оска́рда (молоток, що набивають ним млинове каміння).

3. булава́ (у донських козаків).

Насѣка́ть, насѣ́чь = 1. нару́бувати, насіка́ти, наруба́ти, насікти.

2. зару́бувати, нацю́кувати, карбува́ти, заруба́ти, нацю́кати, накарбува́ти, дерева на межі — клячи́ти. С. Л.

Насѣко́мое, Insectum = кома́ха, здр. кома́шка, ку́зка здр. ку́зочка. С. Жел. — Чимало є на сьвіті усяких комах: жуки, метелики, бджоли, сарана, комарі. Ст. О. — Хіба мало є таких комах, що нам або велику шкоду роблять, або иноді й великий пожиток та користь дають? Ст. О.

Насѣкомоя́дный = комахоїдний, комахоїд. — Про рослини комахоїди. Ст. О.

Насѣ́ривать, насѣ́рить = сіркува́ти, насіркува́ти. — Насіркуй сірничків.

Насѣстокъ, насѣ́сть, насѣсть = сідало, ба́нта, ба́нтина (в курнику). — Курка де ходить, а на сідало йде. п. пр. — А гуш на банту! С. Ш.

Насѣ́сть = д. Насѣда́ть.

Насѣ́чка = 1. насіка́ння, нару́бування.

2. д. Насѣка 1.

Насѣ́чь = д. Насѣка́ть.

Насѣ́ять = д. Насѣва́ть.

Натаза́ть = нала́яти. — Не то що не бив, а й не налаяв ніколи. К. К.

Ната́ивать, ната́ять = топи́ти, нато́плювати, розто́плювати, натопи́ти, розтопи́ти. — Натопили лою цілий пуд.

Ната́лкивать, натолка́ть, натолкну́ть, ся = напиха́ти, навто́вхувати, напха́ти, наштовхну́ти, ся.

Натанцова́ться = натанцюва́ти ся, ната́ньчити ся.

Ната́пливать, натопи́ть, ся = 1. нато́плювати, напа́лювати, натопи́ти, напали́ти, ся. — Напалили в грубі, що в хаті не всидиш.

2. д. Ната́ивать.

Ната́птывать, натопта́ть, ся = нато́птувати, натопта́ти, ся, нано́сити, нане́сти грязю́ки, понатоптувати. — Такого понатоптували, стільки грязюки понаносили в хату, що хоч бери та й лопатою чисть. Чайч.

Ната́ривать, натори́ть, ся = привча́ти, призвича́ювати, привчи́ти, призвича́їти, ся.

Натаска́ть, ната́скивать, ся = наволокти́, наволочи́ти, натягти́, натараба́нити, нати́рити, наволі́ка́ти (С. Л.), натяга́ти і т. д.

Ната́чивать, наточи́ть = наго́стрювати, нато́чувати, нагостри́ти, наточи́ти, серп — назуби́ти, ко́су — наклепа́ти, нама́нта́чити.

Натащи́ть = д. Натаска́ть.

Ната́ять = 1. д. Ната́ивать.

2. ната́нути, розта́нути. — Натануло багато води з сьнігу.

Натверди́ть, натве́рживать = наказа́ти, вби́ти, втовкма́чити в го́лову, нака́зувати, вбива́ти, втовкма́чувати в го́лову. — Натверди́ть ру́ку = наби́ти ру́ку. — Він в цьому ділі набив руку.

Натвори́ть = 1. росчини́ти, вчини́ти, заміси́ти. — Росчинити діжу. — Замісити вапну.

2. натвори́ти, наро́би́ти, накоїти, наброїти. — Багато накоїв лиха. К. З. о Ю. Р. — Ще не заснуло те лихо, що він накоїв. Ст. Х.

Натека́ть, нате́чь = 1. наздоганя́ти, наздогна́ти. — Хорти наздоганяли звіра.

2. натіка́ти, набіга́ти, налива́ти ся, натекти́, набі́гти, нали́ти ся. — Багато води натікло в каюк.

Натереби́ть, натере́бливать, ся = нарва́ти, насмикати, нарива́ти, насми́кувати, ся, (про льон, коноплі) — набра́ти, набіра́ти, ся.

Натере́ть, натира́ть, ся = 1. нате́рти, натира́ти, ся, воском — навощи́ти, мастю, дьогтем то-що — нашмарува́ти, намасти́ти, дуже, чим жирним — насмальцюва́ти, наяло́зити, мов квачем — наквацюва́ти. — Н. ссадину = наму́лити, нашму́гляти, ошму́гляти, нашмо́ргати. — Мотуз ошмуглив молодеє тіло. Лев.

2. нате́рти ся, навчи́ти ся, наби́ти ру́ку.

Натерпѣться = нате́рпіти ся, набідува́ти ся, нагорюва́ти ся, набра́ти ся го́ря, біди́, ли́ха.

Натеса́ть, натёсывать, ся = натеса́ти, натісувати, ся.

Натéчь = д. Натекáть.

Натирáть, ся = д. Натерéть, ся.

Натúскать, натúскивать, ся = 1. натúскати, надушúти, надавúти, натискувати, надýшувати, надáвлювати, ся.
2. напхáти, набгáти, напакувáти, напихáти, напакóвувати, ся. — Напхав повнісіньку скриню.

Нáтискъ = нáтиск; нáтовп (С. Л.).

Наткáть = наткáти, вúткати.

Наткнýть, натыкать, натыкáть, ся = 1. настромúти, натикáти, настромляти, понастромляти, настрóмлювати, ся. — Задумала вража баба молодою бути, натикала у намітку зеленої рути. н. п. — Понастромляв кілків, а тина не заплів.
2. наткнýти ся, нахопúти ся (С. Л.), на що гостре — напорóти ся, наразúти ся. — Наткнула ся коса на камінь. н. пр.

Натолкáть, натолкнýть, ся = д. Натáлкивать, ся.

Натолкáться = 1. натовктú ся.
2. д. Натерéться 2.

Натолковáть, натолкóвывать, ся = 1. втовкувáти, втóвкувати, втовкмáчити.
2. набалáкати ся, наговорúти ся. — Набалакались з ним за цілий вечір.

Натолмáчить = д. Натолковáть 1.

Натолóчь = натовктú, натовкмáчити. — Натовкти перцю.

Натомúть, ся = натомúти, наморúти, ся.

Натолпúться = натóвпити ся. — Натóвпило ся багато народу.

Натóпать, ся = натýпати, ся, натýпкати, ся, натупотїти. — Натупав, нагрімав на його. — Натупав ся коло того діла, поки зробив. — Натупала ся старенька від роботи. С. З.

Натопúть = д. Натáпливать.

Натоптáть = д. Натáптывать.

Натопыривать, натопырить, ся = настовбýрчувати, настовпýжувати, ся, настовбýрчити, настовпýжити, ся, наїжити ся. — Кабан настовбурчив щетину.

Наторговáть, наторгóвывать = наторгувáти, накрамарювáти, нагандлювáти, уторгувáти, наторгóвувати, уторгóвувати, нагандльóвувати. — Сьогодня уторгував не багато.

Наторговáться = наторгувáти ся, накрамарювáти ся, нагандлювáти ся.

Наторѣлый = навúклий, натóпкуваний. — От, бач, казав я, що він до сього діла людина навикла. Кн.

Наторѣть = звúкнути, навúкнути, привчúти ся, призвичаїти ся, набúти рýку (до чого).

Натормошúть = насіпати.

Натосковáться = нажурúти ся, натужúти ся. — Натужила ся я за ним.

Наточúть = д. Натáчивать.

Натощáкъ = натщé сéрце (С. З. Л. Ш.), натощака (С. З.), на тщé. — Я на тще була — води в роті не було. Кн. — Зъїв залопуцків на тощака, то від того мабуть і занудило.

Натравúть, натрáвливать = 1. наловúти, налóвлювати (собаками). — Сьогодня багато наловив зайців.
2. нацькувáти, прицькувáти, підцькувáти, цькувáти, нацькóвувати і т. д., підъюжувати. С. З. Л. — Нацькував собак на чоловіка. Кн. — Нацькували собак на старця. — Часом трапляло ся, що нацьковували ворогів на тих, котрих самі закликáли. Бар. О. — А на що ти собак цькуєш? Кр. — Нацькувала мене всіма собаками. Лев. — А тут де взялись цокотухи збоку, тай стали їх підцьковувати. Ч. К. — Підъюжує його проти сина. Кн.

Натрáвливаніе = цькувáння, підцькóвування, поцькóв (Харьк. Чайч.).

Натрепáть = натїпати. — Натїпали коноплї.

Натрéскаться = налóпати ся, натріскати ся, нажéрти ся. — Налопав ся та й очкур попустив.

Натрéснуть, ся = надтріснути, ся.

Натрещáть = 1. натріщáти, натріскота(ї)ти, наторохтїти. — Натріскотів, аж вуха болять.
2. наторóчити, нацьвéнькати, наторохтїти і д. Наболтáть.

Натрубúть = натрубúти, насурмúти. — **Натрубúть въ ýши** = натýркати, наторохтїти.

Натрудúться = напрацювáти ся, наробúти ся, напóрати ся.

Натрунúть, ся = посьміяти ся, поглузувати, попосьміяти ся (з кого).

Натрусúть, ся = натрусúти, ся. — Натрусив з ріжка табаки. С. З.

Натрýситься = налякáти ся, настрахáти ся.

Натрýска = 1. нáтрус.
2. ладівнúця, порохівнúця, ріжóк на пóрох.

Натрясáть, натрясывать, натрястú, ся = 1. натрýшувати, натрýсювати, натрусúти, ся, понатрýсювати. — Натрусили яблук повну мірку.
2. натрястú, ся.

Натýга = натýга (С. З. Л.), напрýга.

Натýживать, натýжить, ся = напрýжувати, напрýчувати, напинáти, натýжувати, ся. — Тягнеш супоню, напручуєш ся. Кн. (Д. ще під сл. **Напрягáть**).

Натужи́ться = натужи́ти ся, нажури́ти ся. — Натужилась на чужині за своїм родом.

Натýжливый, натýжный = важки́й, тяжки́й, сутýжний, сýтяжний. — Дуже сутужна робота.

Натузи́ть = надавáти стусанів, одлупи́ти, наштóвхати.

Натýра = 1. натýра, прирóда. — Природу тяжко одмінити. н. пр.

2. вдáча. — Воскова вдача: аби до тепла, так і тане. н. пр. — Справжньої добрости мало було в його обличчі, як мало було і в самій вдачі його. Лев. В.

Натурализовáться = убитли́ти ся. С. Ш.

Натурали́стъ = природоспи́т (С. Жел.), природознáвець.

Натурáльный = натурáльний, прирóдний.

Натýрщикъ, ца = живовзір. — Малювати не з живовзору, дивуючи професорів і товаришів. Пісоч.

Натушевáть, натушéвывать = натушовáти, натушóвувати. С. Ш.

Натыкалень = кілóчок, пати́чок (що ним роблять ямки на грядках).

Натыкáть, ся = д. **Наткнýть, ся.**

Натёсни́ться = нати́скати ся, нати́снути ся, натóвпити ся. — Натиснулось людей повна хата.

Натёшить, ся = на(по)тішити, ся, на(по)весели́ти, ся.

Натюрить = 1. накриши́ти хліба (в квас з сіллю).

2. наклáсти багáто, натовкмáчити.

Натя́га = натягáч (д. під сл. **Инструмéнтъ**).

Натя́гивать, натянýть, ся = 1. натягáти, напинáти, нацýплювати, натягти́ (С. Л.), напнýти, напъясти́, напъя́ти (С. Л.), нацýпити, ся (С. Л.). — Як напне стрілець тетівку. н. к. — Нацупив на себе червону сорочку. Кн.

2. д. **Напивáться** (про трубки).

Натя́гъ = д. **Натя́га.**

Натя́жка = 1. натягáння, напинáння, нацýплювання.

2. натя́жка.

Натянýть, ся = д. **Натя́гивать, ся.**

Натя́пать, ся = 1. наямкувáти (наробити ямок в стіні, щоб краще пристали шпаруни).

2. д. **Нарубáть.**

Наугáдъ = навгáд (С. Л.), навгáдь, навмання́ (С. З.), навманьки́, навманяки́ (Кр.). — Заблудивсь, та й іде лісом навмання. н. к. — Темно було, поїхав навманяки. Кр.

Наугóлокъ, наугóльникъ = угóльник (С. Ш.), наріжник (С. Жел.).

Наугóльный = угóльний, наріжний (С. Жел.). — Наріжна камяниця.

Наудалýю, наудáчу = нащáстя і д. **Наугáдъ.**

Наýдить, ся = наýдити, поýдити, налови́ти ýдкою. — Риби не наудив, а лусту спудив. н. пр.

Нáузить = підрізувати стільники́.

Наýка = наýка. — Наука — штука, а розум диво. н. пр. — Луччий приклад, як наука. н. пр. — **Впередъ наýка** = оцé тобі наýка. — Оце тобі, бабо, наука, не ходи заміж за внука. н. пр.

Наýськать, наýськивать = нацькувáти, підцькувáти і т. д. д. **Натрави́ть 2.**

Наýськиваніе = цькувáння і д. **Натрáвливаніе.**

Наутёкъ = навтіки, навтéки, навтікачá. С. З. Л. — А я побачив, що непереливки, та навтікача.

Научáть, научи́ть, ся = навчáти, научáти, навчи́ти, ви́вчити, ся, дáти нáвід, понавчáти, ся. — А мати хоче научати. К. Ш. — Він його навчив. — І від кого вони понавчали ся так робити! Чайч.

Наýчный = наукóвий. — Наукове товариство імени Шевченка у Львові. — Науковий збірник.

Наýшникъ, ца = 1. шепоти́нник, ця, підслýхач. — Він в урядника нашого за шепотинника, що тільки прочує, зараз йому в уха вносить. Кн.

2. капелю́х. — Надів шапку з капелюхами. — Будуть мені на зиму рукавички й капелюхи. н. к.

Наýшничать = натýркувати (С. З. Л.), намовля́ти.

Наýшничество = натýркування, шéпоти, нашéпти (К. Б.).

Наущáть = натуркувати (С. З. Л.), намовля́ти, підмовля́ти, призвóдити.

Наущéніе = напрáва, намóва, натýркування (С. Л.), підмóва, підмовля́ння (С. Л.). — Гарасько зараз догадавсь, що дід морочить із направи. Мет. — З батьків та з матерів і направа. Сп. — То певне з його направи. — Аби ні в чому Петрикової намови не слухали. Л. В. — Хто иньший здоровий обвинен, іж з направи його тот шалений забойство учинил. Ст. Л.

Нафáбрить = нафабрувáти, нафарбувáти.

Нафыркать, ся = напірхати, ся.

Нафуфыриться = набундючити ся, напиндючити ся, наиндичити ся.

Нахаживать, находить, ся = знахожувати, знаходити, ся (Д. Найти 2).

Нахалъ, нахалка = нахабник, ця, харциз (С. З.), харцизник, ця.

Нахальничать = нахабничати.

Нахальный, но = нахабний (Кн.), нахабно, нахрапом (С. З.).

Нахальство = нахаба (С. З.), нахабність, нахрап, харцизтво. — Отсе нахаба! сущá поня московська! Прав.

Нахаркать, нахаркивать, ся = нахаркати, нахрякати.

Нахваливать, нахвалить, ся = вихвалювати, вихваляти, розхвалювати, розхвалити, ся; нахвалити ся. — Ач як вихваляе свій крам. — Так добре жити — понахвалить ся.

Нахвастать, ся = нахвастати, ся, нахваляти ся.

Нахватать, нахватывать, ся = 1. нахапати (С. Л.), нахватати, нахоплювати, нахапувати, понахоплювати, понахватувати. — Нахапав і в кишені й за пазуху.

2. нагарбати, награбувати.

Нахворáться = нахорувати ся, наслабувати ся.

Нахитить, нахищать, ся = накрасти, накрадати, ся. — Наїли ся, накрались обоє, а що взяли на той сьвіт з собою? К. Ш.

Нахлебаться = насьорбати ся. — Насьорбав ся борщу.

Нахлестать, ся = 1. нахвиськати, нахльостати, настьобати, нашмагати. — Нашмагали йому спину.

2. налигати ся, нахлющити ся, натюжити ся (д. Напиваться).

Нахлёстка = 1. латка (шкуратяна).

2. д. **Нагоняй.**

Нахлобучивать, нахлобучка = д. **Наклобучивать** і т. д.

Нахлопать = наляскати, наляпати, наплескати. — Наплескав долоні, що й досі болять.

Нахлопнуть = накрити.

Нахлопотаться = наклопотати ся, натупати ся, натупкати ся. — Натупкав ся коло цього діла, поки зробив.

Нахлучивать, нахлучка = д. **Наклобучивать** і т. д.

Нахлынуть = 1. наринути, набурхнути. — Наринуло багато води.

2. насунути, привалити. — Насунуло гостей, що й сісти нема де.

Нахлыстать = д. **Нахлестать.**

Нахлѣбникъ, ца = годованець, ка (С. З.), похлібець, столовник, ця. — Вона столовників держить і з того живе. Хар.

Нахлюстаться = д. **Нахлестаться 2.**

Нахмуривать, нахмурить, ся = 1. д. **Насупить, ся 1 і 2.**

2. настовбурчувати ся, настовпужувати ся, настовбурчити ся, настовпужити ся, наїжити ся.

Нахныкаться = напхикати ся.

Находить, ся = д. **Найти, ся.**

Находиться = 1. находити ся, нашвендяти ся, начвалати ся.

2. д. **Нахлопотаться.**

Находка = нахідка (С. Л.), знахідка (С. Аф.), найда (Сп.), знайда, нагибка. — Оце що він вернув позичені гроші, то це мінї як нахідка.

Находный = знайдений.

Находчивый = меткий, спритний, тямкий, зручний. — О, меткий хлопець! Ніколи не стеряеть ся — знайде що одмовить

Нахожденіе = 1. знахоження.

2. пробування, бутність. — Пробування його в салдатах не знівечило його. Кн.

3. нахід, напад.

Нахозяйничать = нахазяїнувати, нагосподарювати.

Нахолаживать, нахолодить, ся = нахолоджувати, нахолодити, ся, нахолонути. — Нахолодили хату.

Нахохливать, нахохлить, ся = настовбурчувати, настовпужувати, настовбурчити, настовпужити, ся (С. Л.), наїжити ся, напудрити ся. — Чого напудрив ся, як сич на сову? Кр.

Нахохотаться = нареготати ся.

Нахохриться = д. **Нахохлиться.**

Нахрамывать = шкандибати трошки, покульгувати.

Нахрапокъ, нахрапомъ = **Насильно.**

Нахулить = наганьбити, наганити.

Нацарапать, нацарапывать, ся = надряпати (С. Л.), нашкрябати, надряпувати, нашкрябувати, ся, понадряпувати, понашкрябувати. — Понадряпували наші школярі такого, що й не розбереш. Чайч.

Національный, нація = народний, народ.

Нацѣдить, нацѣживать, ся = націдити, наточити, вточити, націжувати, наточувати, ся, понаціжувати, понаточувати. — Націдив відро. — Вточив браги. Кр. — Понаціжували усе пачиння, а це багато пива зостало ся.

Нацѣливать, нацѣлить, ся = цілити, націлáти, лучити, націлити, ся, налýчити. — Ніяк не налучу ниткою в ушко. Чайч.

Нацѣловáться = націлувáти ся. — Навдогінці не націлуєш ся.

Нацѣпить, нацѣплáть, ся = начепúти (С. З.), причепúти (С. З.), начé(і)плювати, причéплювати, ся, понačіплювати, понačіплáти, попричéплювати, ся. — Вража дівка не хоче любити, начіпляє коралків, щоб її любити. н. п.

Начáвкать, ся = наплáмкати, начмáкати, нацáмкати, ся (плямкаючи нажувати); поплáмкати, почмá(цьмá)кати.

Начáло = 1. початóк (С. З. Л.), почúн (С. З. Л.), починок, зачúн, зачáло (С. Аф.), розпочáток. — Того ж року на самім початку оного. Л. В. — Від початку сьвіта божого. — Як небо блакитне — нема йому краю, — так душі почину і краю не має. К. Ш. — Щось почав був говорити, та судді річ його з починку перебили. Гр. — **Начáла** = почáтки. С. Л. — **Въ началѣ** = з почáтку. — **Съ сáмого начáла** = з первоначáлу, насáмперед, поперéд усьóго. С. Л.

2. основá, ґрунт.

Начáльникъ, ца = начáльник, ця, старшúй, а.

Начáльническій = начáльницький.

Начáльный = 1. початкóвий. К. Ст.

2. старшúй.

Начáльство = начáльство, старшинá, урáд. — Сумує князь, сумує і вся старшина. п. к. К. З. о Ю. Р.

Начáльствованіе = старшинувáння. К. Ч. Р.

Начáльствовать = начальникувáти, старшинувáти, батькувáти, прáвити, верховóдити. — Вже другий рік старшиною, а начальникувати не навчив ся. Чайч. — Нема Січі, пропав і той, хто всім верховодив. К. Ш.

Начáтокъ = д. Начáло.

Начáть, начинáть, ся = почáти, ся (С. З. Л.), зачáти, ся (С. Аф. З. Л.), вчáти (С. З.), учáти, ся (С. Л. Ш.), розпочáти, розчáти, ся, стáти, взяти, ся, зайтú ся, починáти, ся (С. З. Л.), зачинáти, ся (С. Аф.), розпочинáти, ся (С. Л.), брáти ся до чóго, заходити ся. — Почало сьвітати. — Починай ти, а я вже за тобою. — Іде козак од дівчини — починає днїти. н. п. — Розпочав діло. — Уже розчали робити хату. Чайч. — Взяв кричáти. Кр. — Як взяла кувати, жалібно сьпівати. н. п. — Зайшло ся в їх од того, що той тому не поступавсь — от і сварка. Чайч. — **Начáть рѣчь** = знáти, ізнáти річ. — Ізняли якусь річ про сьвята. К. З. о Ю. Р.

Начекáнивать, начекáнить = набивáти, вибивáти, набúти, вúбити (монету).

Начéлокъ, начéльникъ = набрівник (дівочий убір над бровами).

Начервúть, ся = начервúти, ся.

Начéрнивать, начернúть, ся = чорнúти, начорнúти, почорнúти, поначорнáти, ся.

Начернó = нáчорно.

Начертáніе = нáрис.

Начертáть, начёртывать = написáти, напúсувати.

Начертúть, начёрчивать = нарисувáти, нарисóвувати, (циркле́м) — нацирклювáти.

Начесáть, начёсывать = 1. начесáти, начíсувати, понačíсувати. — Начесала багато волосся.

2. начýхати, начýхрати, начухмáрити, начýхувати і т. д., поначýхувати і т. д. — Начухав руку, трохи не поздирав.

Начéсть, начúтывать, ся = налічúти, нарахувáти, нащитáти, налíчувати, нарахóвувати, нащúтувати, ся. — Налічили на збірщика сто карбованців.

Нáчесъ = нáчіски.

Начёсывать = д. Начесáть.

Нáчетверо = начéтверо. — Начетверо розпала ся розрита могила. К. Ш.

Начётъ = начóт.

Начинáніе = 1. почúн. — Почин діло справує. н. пр.

2. замір.

Начинáтель, ница = починáтель, ка (так саме і в чеській мові).

Начинáть, ся = д. Начáть.

Начúнивать, начинúть, ся = начинáти, напихáти, набивáти, начинúти, напхáти, набúти, ся, поначинáти і т. д. — Курку начинила кашою. С. З. — Поначинили ковбаси. Чайч.

Начúнка = нáчинка, пóтрібка (Ев.).

Начúнщикъ, ца = д. Зачúнщикъ, ца.

Начúнъ = д. Начáло.

Начитáть, ся = вúчитати, начитáти ся. — Од кого се ти чув? Не чув, а вичитав з книжки. — Годі тобі читати! Ще хіба не начитав ся.

Начúтывать = д. Начéсть.

Начихáться = начхáти ся.

Начудéсить = начудасійничати, накукéдничати.

Начуди́ться = надивувáти ся.

Нашалбéрить = 1. пробайдикувáти.
2. наплести́, наверзти́, наторóчити.

Нашали́ть, ся = напустувáти, ся.

Нашáркать = начóвгати, поночóвгати.

Нашаромы́жничать = нашахрувáти, нацигáнити.

Нашатáться = 1. натоптáти ся.
2. попотинявáти ся, поповéштати ся (без роботи).

Нашаты́рный = соломъякóвий. — **Н. спиртъ** = жигунéць. Сп.

Нашаты́рь, Sal ammoniacum = соломъя́к. С. З. Пав.

Нашéйникъ = ошийник.

Нашелуши́ть = нашеретувáти (про хлібне зерно у млині), налу́скати, налу́зати, налу́щити, поналу́скувати (оріхів, насіння то-що). — Налускай мині оріхів, бо сам не розкусю.

Нáшенскій = нáський. — Наські українські казки. Бодянський.

Нашептáть, нашёптывать = нашептáти, нашіптувати; пошептáти, зашептáти, відшептáти.

Нашéствіе = нáхід, напад, нáступ, насту́пство (С. З.). — Од неприятельського наступства оборонити. О. З.

Нашивáть, наши́ть, ся = нашивáти, обшивáти, наши́ти, ся, понашивáти; спрáвити, насправля́ти. — Нашив стьóжку на бриль. — Понашивав свиток на продаж. — Насправляв одежі на скільки років. — **Наши́ть заплáту** = налатáти, залатáти.

Нáшивать = носи́ти.

Наши́вка = 1. нашивáння, обшивáння.
2. нашивка, лямівка.

Наши́льникъ = наши́льник.

Наши́льничать = нашахрувáти.

Нашинковáть = нашаткувáти (капусти).

Наши́ть = д. **Нашивáть.**

Нашкóливать, нашкóлить, ся = на(ви)шкóлювати, на(ви)муштрóвувати, вишколити, вимуштрувати, ся (Кр.).

Нашлёпать = наля́пати, нашльóпати, шльóпанців надавáти.

Нашпиковáть, нашпикóвывать, ся = нашпигувáти, нашпигóвувати, ся. — Зайчину треба добре нашпигувати салом.

Нашпи́ливать, нашпи́лить, ся = пришпи́лювати, прикóлювати, пришпили́ти, приколóти, ся.

Наштóпать = нацирувáти.

Наштукáрить = наробити штук, фи́глів і д. **Начудéсить.**

Наштукату́рить = нащекоту́рити, натинькувáти (С. Ш.).

Нашумѣть, ся = нагомоніти, ся, нагаласувáти, ся, нагвалтувáти, наробити гáласу, бу́чі, гвáлту.

Нашути́ть, ся = пошуткувáти, нашуткувáти ся, нажартувати ся.

Нашъ = наш, нáський (С. З.). — **Знай нáшихъ** = óсь-то ми! — **Нáша взялá** = нáше звéрху.

Нащéка = 1. ляпас (С. З.), ляпанéць, лящ (С. З.). — Як дам тобі ляща у пику. Кот.
2. копи́ла (у санок .
3. лáтка (в шевському ремеслі).

Нащекотáть = 1. налескотáти.
2. нацьвéнькати, нацокотіти.

Нащёлкать, ся = 1. наля́скати, ся, по поля́скати.
2. налу́скати, налу́зати, налу́щити, поналу́скувати. — Налускали оріхів.

Нащелочи́ть = назоли́ти.

Нащелычить = д. **Нащекотáть.**

Нащепáть = наколóти, наскіпати.

Нащипáть, нащи́пывать = нащипáти, нащи́пувати, (волóсся, пірья) — наску́бти, надéрти, наскубáти, надирáти, (про рослину) — нарвáти, наривáти, (про льон, коноплі) — набрáти, набірáти.

Нащóка = д. **Нащéка.**

Нащу́пать = намáцати, налáпати. — Намацавши ж самого Рема, протиснув мов Хому Ярема. Кот. — Устромив руку та й намацав. н. к.

Наѣдáть, наѣсть = 1. наку́сювати, накусáти. — Блохи накусали.
2. наїдáти, наїсти (набір).

Наѣдáться, наѣсться = наїдáти ся, наїсти ся, (в жарт) — набу́хати ся, (надто) — налóпати ся, натріскати ся, нажерти ся, налупи́ти ся, набарабу́хкати ся, (з жадобою, найбільше про рідку страву) — налигáти ся.

Наѣздить, наѣзживать = виїздити, объїздити, виїзжувати, объїзжувати, ся. — Виїздив псука. — За цілий день і харбовинця не виїздив. — **Наѣзженная лóшадь** = виїзжений кінь.

Наѣздиться = наїздити ся.

Наѣздка = виїзжування, объїзжування

Наѣздникъ, ца = 1. козáк, (стар.) — комóнник. С. З.
2. їздéць, герцьовни́к, ця.

Наѣздничать = козакувáти; герцювáти.

Наѣздъ = наїзд.

Наѣзжáть, наѣхать = наїзди́ти, наїхати. — Наїхав на камінь. — Наїхало повен двір.

Наѣзживать = д. **Наѣздить.**

Наѣзжій = приїзжий. — На ярмарку багато приїзжих купців.

Наѣсть, ся = **Наѣдáть, ся.**

Наѣхать = д. **Наѣзжáть.**

Наэконóмить = наберегти́, назберегти́, назбірáти.

Наябедничать = набрехáти, наклепáти на кóго), обмóвити (кого).

Наяву́ = увіч (С. Л.).

Наядривать, наядрить = д. **Назрѣвать 2.** (про опухи, болячки).

Наянливый = д. **Назóйливый.**

Наярывать = витинáти, затинáти (С. З.). — Затинає горлиці. С. З.

Не = не; ні. — Не так склало ся, як жадало ся. н. пр. — Ні в кого було спитать.

Неакурáтность = 1. неспрáва, неспрáвність.
2. нечéпурність, неохáйність. (Д. **Неопря́тность).**

Неакурáтный, но = 1. неспрáвний, но. 2. нечепурний, неохайний, но. (Д. **Неопря́тный).**

Небезвы́годный, но = не без кори́сти. — Се таке діло, що й йому не без користи.

Небезопáсный, но = небезпéшний, но. — Тут їхати небезпешно.

Небéрежный, но = необерéжний, но, несторожкий, ко, необáчний, но. (Д. **Неосторóжный).**

Неблаговоспи́танный = незвичáйний, неодукóваний, неґрéчний.

Неблаговрéменный, но = невчáсний, но (С. Пар.), не у свій час, не в дóбрий час.

Неблагодáрность = невдя́чність, невдя́ка. С. Жел.

Неблагодáрный, но = 1. невдя́чний, но (С. Ж. З. Л.), невдя́чливий, во (С. Жел. Пар.), невдя́чник, ця (С. Жел.). — Невдячний люд отсей: скільки їм добра не робиш, а дяки не сподівай ся. Зіньк. — Ну щож, невдячнице, на долю нарікати, лучче скажи: не хороший, не можу кохати. н. п.
2. некори́стний, непожитóчний.

Неблагонадёжность = непéвність.

Неблагонадёжный = непéвний.

Неблагопристóйность = незвичáйність, непристóйність (С. Жел.), нечéмність (Гал.).

Неблагопристóйный, но = незвичáйний, но (С. Жел.), негóжий, же, непристóйний, но (С. Жел.), нечéмний, но (Гал.).

Неблагопрія́тный, но = 1. неприя́зний, но, неласкáвий, во, немилости́вий, во, неж(з)ичли́вий, во, неприхи́льний, но. 2. непогóжий, непогóдний, но, неслу́шний (Чайч.). — **Въ неблагопрія́тное врéмя** = не в дóбрий час.

Нéбо = нéбо. — Небо облягло хмарами. — **Нёбо,** palatum durum = піднебéння (С. Л.), піднебіння (С. Жел.), підлоґóня (С. Л.). **Мя́гкое нёбо,** palatum mole = ви́лочки. — Язик йому до піднебення прилип. Кн.

Небольшóй = мали́й, малéнький, невели́кий, невели́чкий. — Малі діти — малий клопіт. н. пр. — Маленький: татові штанці по колінця. н. пр. — Ой ти знав, на що брав мене невеличку — згодувала мене мати, як перепеличку. н. пр. — **Съ небольши́мъ три гóда** = три рóки з чи́мсь. — **Дѣло за небольши́мъ стáло** = діло за мали́м стáло.

Небосклóнъ = крайнéбо; д. **Горизóнтъ.** — Дивлю ся я в вечірнє крайнебо далеко і глибóко, і чую, що просить ся душа моя туди, де потонуло в хмарах око. Мет.

Небóсь (скорочене: **не бóйся**) = не бíйсь, так. — До церкви так не пішов, а потяг до шинку. — Сам так не хоче робити, а тому велить. Чайч.

Небоязли́вый = небоязьки́й, відвáжний, небíй, небоя́н. — І небоя вовки їдять. н. пр.

Небрежéніе, небрéжность = недбáлість (С. Ж. Л.), недбáльство, недбайли́вість. — Котрий могучи служби Божої слухати, а не слухав з недбальства, грішить тяжко. Б. Н. — Своїм недбальством ку шкоді кому упустил. Ст. Л.

Небрéжливый, во, **небрéжный,** но = недбáлий, ло, недбайли́вий, во, недбáйло, недбáлиця (сп. р.); необáчний, но, безклопíтний, безжу́рний, но. — Тиха мов недбала розмова ставала що раз живішою. Бар. — Недбалиця гірше пъяниці. н. пр.

Небывáлый = 1. небувáлий, нечу́ваний. — Нечуване діло.
2. ви́гаданий, неподóбний. — Неподобна річ.

Небывáльщина, небыли́ца = небувáльщина, небили́ця, ви́гадка, бáйка.

Небы́тность = небу́тність.

Невдалекѣ = недалéко, недалéчко.

Невелйкъ, невелйчекъ = д. **Небольшóй.**

Невзвйдѣть свѣта, у виразї: „**невзвйдѣлъ свѣта**" = сьвіт йомý замакітрив ся.

Невзгóда = пригóда, здр. пригóдонька, хáлепа, лихá годйна. (Пр. д. під сл. **Несчáстіе**).

Невзирáя = невважáючи, недйвлячись. — Невважаючи ні на які перешкоди, він не кидав діла.

Невзлюбйть = незлюбйти, зненáвидіти. — Свекруха зненавиділа невістку.

Невзначáй = несподївано, зненáцька, зneoбáчка (С. З.); ненарóком, незнáрошна. — Напавши несподївано на товариство полку мого. Л. В. — Як би зненацька ангел з неба з огненою різкою злетів. Кот. (Пр. д. ще під сл. **Неожйданный**).

Невзнóсъ = неплатїж, невйплата.

Невзрáчный = непоказний, мізéрний, мйршавий, поганкувáтий. — Проживав миршавенький собі паничик якийсь у одного пана на хуторі. К. Х.

Нéвидаль, невидáльщина = дйво, дикóвина, дивовйжа. — Диковина — що свиня некованá. н. пр. — **Что за нéвидаль!** = отó не бáчили!

Невйдимка = (про чоловіка) — небáчний, (про річ) — невидймка. — Лихий небачний взяв мене за бороду та й не пускає. н. к. — Шапка невидимка. С. Жел.

Невйдимый = незрймий, невидймий. — Хтось незримий шепотів мині, підбадьорував мене. Кн. — І зробив ся я знову незримим. К. Ш.

Невйнность = невйнність, безвйнність (С. Ш.), безневйнність (С. Ш.). — **Невйнность потерять** (дївочу) = вінóк загубйти, згубйти. — А в неділю рано мати дочку била, десь ти, суко, віночка згубила. н. п. — Я в неділю біль білила, там я, мати, вінок загубила. н. п.

Невйнный, но = невйнний, но, безвйнний (С. Ш.), безповйнний, безневйнний (С. Ш.), невинувáтий. — Лає та бє його безневинно. Чайч. — **Невйнная дѣвйца** = д. **Дѣвственница.**

Невкýсный, но = несмáчний, но. С. Л.

Невмѣняéмый = неосýдний. — Коли він божевільний, значить не судний, його треба до шпиталю, а не в тюрму. Кн.

Невмѣстйтельный = немісткйй, непаковйй, тїснйй.

Невнимáніе, невнимáтельность = неувáга (Лев.), неувáжність, недóгляд, неуважлйвість.

2. неповáга, занедбáння. — Сказано — козаки: байдуже їм про жінок... Защеміло серденько в мові Лесі од того занедбання. К. Ч. Р.

Невнимáтельный, но = неувáжний, но (С. Л.), нев(у)важлйвий, безувáжний.

Невнятный, но = незрозуміли́й, ло, невйразний, но, нерозбірний, но. — Дяк читає не виразно. Кн. — **Говорйть невнятно** = мймрити, хамáркати, харамáркати. — Не розібрав — щось мимрить під ніс.

Невóвремя = невчáс (С. Л.), невчáсно (Чач.), поневчасї, неслýшно. — Прийшов до його саме неслушно. Кн.

Нéводъ, неводóкъ = нéвід, менший — вóлок, волочóк (С. Аф. З.), краї невода — крйла, задня частина — матнá, самий зад — гузйрь (С. Аф.), палиця, що нею пропускають невід під лід — прогін.

Невозбрáнный, но = незаборóнений, незаказаний, но, без перешкóди.

Невозврáтный, но = безповорóтний, но, неповорóтний, но, без поворóту.

Невоздержáніе, невоздéржность = невпйнність, невдéржливість, непомірність. — Нема йому ради, нездержливість у їді скрутила його. Кн.

Невоздéржный, но = невпйнний, но, нестрйманий, но; непомірний, но.

Невоздѣланный, но = необрóблений, но.

Невозмóжность = неспромóга, неспромóжність, незмóга, немóга, несйла, неможлйвість (С. Пар.).

Невозмóжный, но = неможлйвий, неможéбний (К. Кр.), незбýтний, не мóжна, неможлйво, не вільно, не спóсіб (С. Пар.).

Невозмужáлый, невóзрастный = недорóслий.

Невóлить, ся = невóлити (С. Л.), сйлувати, ся (С. Л.), примушáти (С. З.), змушáти, змýшувати (С. Аф.), нуждйти (Гал. С. Жел. Пар.). — Убожество і старість силують мене швидче тебе заміж оддати. Кот. — До гаченяя гребель примушати. Оркик. С. З.

Невóльникъ, ца = невільник, ця, чка, (панський) — кріпáк, чка, (військовий) — невільник, брáнець, брáнка, (в тюрмі) — д. **Арестáнтъ.**

Невóльническій = невóльницький, невóльничий, піддáнський, кріпáцький.

Нево́льничество = нево́ля, підда́нство, кріпа́цтво.

Нево́льно = неві́льно, несамохі́ть (Чайч.), нимохі́ть, мимово́лї (С. Л.), зне́хотя (С. Л.). — Шукали забуття а думка нимохіть з самого дна душі марою випинала. Сам. — Знехотя зробив.

Нево́льный = неві́льний.

Нево́ля, нево́люшка = нево́ля, неволе́нька, підда́нство, кріпа́цтво; при́мус, прину́ка, си́лування. — В неволї тяжко, хоча й волї, сказать по правдї, не було. К. Ш. — Попав ся в неволю. — Гей та колись була роскіш-воля, а теперенька та неволенька. н. п. — Як не даси з прозьби, то даси з принуки. н. пр. — До милування нема силування. н. пр. — **За нево́лю, нево́лею, изъ подъ нево́ли** = нево́лею, з неволї, по нево́лї. — По волї, чи по неволї? н. к. — З неволї він те робить. Чайч.

Невообрази́мый, мо = несподі́ганий, непоми́сльний, но (С. Л.).

Не́вороть = оде́жа, що не була́ ще перелицьо́вана.

Невпопа́дъ = невла́д (С. Л.), недоладу́ (С. Л.), недоре́чі, недошми́ги (С. З.), недого́дно (С. Л.), недого́да (С. З.), невгара́зд. — Коли моє невлад, то я з своїм назад. н. пр. — Сказав зовсїм недоречі.

Невразуми́тельный, но = незрозумі́лий, ло, нея́сний, но, недотя́ми, недостямку́.

Невреди́мый, мо = ці́лий (С. Жел.), неру́шимий, мо.

Невре́дный, но = невадли́вий, нешкодли́вий, во, незава́дний, но.

Невсту́пно = несповна́, незо́всїм.

Невтерпёжъ = нетерпу́че, неви́держка (Чайч.), го́дї вже терпі́ти. — Так важко, що годї вже терпіти. Чайч.

Невы́года = невиго́да. — Не так шкода, як невигода. н. пр.

Невы́годный, но = невиго́дний, незго́дний (С. Л.), некори́стний, непожи́точний, но.

Невыноси́мый, мо = нестерпу́чий, че (С. Жел. Л.), невно́сний, но (С. Л.). — Нестерпуче тяжко. — Народові малоросийському незносні і невимовні кривди чинили. Кіев. Ст.

Невырази́мый, мо = невимо́вний (С. З.), неска́занний, незмо́влений, но. — Невимовне чудо. С. З. — Невимовно чудова панорама Київа. Лев. — Невимовно гірка доля судила ся йому. Кн. — Щось наче здавило її в грудях дихання... і знов невимовне таємне бажання. Ск. — Нема нічого важче в сьвітї, як мовити про горе невимовне. К. Ш. Т. — Тодї чуєш в душі щось невимовне, якусь силоньку чарівничую. Кон. — Зрадів несказанно, побачивши її.

Невѣ́домый, мо = неві́до́мий, недові́до́мий (С. Л.), незна́ємий (С. З.), неві́до́мо, неві́сть, безві́стний (С. Л.). — І на душі тихо стане, як там під зірками; тодї щось невідоме робить ся із нами. Мет. — Чого ти я журлива мова моїй душі невідома? Мет. — В степу, в незнаємому полї. К. Ш. — З незнаємого краю. Мор. — В яких гаях, в яких ярах, в яких незнаємих вертепах ти заховаєш ся? К. Ш.

Невѣ́дь = незна́ть, неві́дь. — Незнать що робить ся.

Невѣ́дѣніе = неві́дання (С. Л.), неві́домість, несьвідо́мість. — Невідомість гріха не чинить. н. пр.

Невѣ́жа, невѣ́жда = 1. не́ук (С. З. Л.), неві́глас (С. З.), те́мний, слїпи́й, слїпа́к, неписьме́нний. — Петр І-й з неуков руских починил учеными. Л. В. — Оттак, люди, научайтесь ворогам прощати, як сей неук! К. Ш. — З грішми і дурня невігласа почитують. н. пр. — Ох давня ти байко! Хіба що незнайко, простак невіглас не чув тебе зроду. Пч.

2. незвича́йний (С. Л.), нече́мний (Гал.), нече́ма (Фр.), неґре́чний, мугі́рь.

Невѣ́жественный = те́мний і д. **Невѣ́жа 1.**

Невѣ́жество = 1. темно́та (С. Пар.), те́мрява (С. Ш.), неві́до́мість, несьвідо́мість (С. Пар.). — Темнота народня — велике лихо. Кон.

2. незвича́йність, нече́мність (Гал.).

Невѣ́жливость = д. **Невѣ́жество 2.**

Невѣ́жливый, во = незвича́йний (С. Л.), нече́мний (Гал. Фр.), неґре́чний. — Щоб не обідивсь він за яке незвичайне слово. н. к. — Що в злости я сказав тобі нечемне слово. Фр.

Невѣ́ріе = неві́ра, безві́рря, недові́рство.

Невѣ́рно = неві́рно, непе́вно.

Невѣ́рный = 1. неві́рний, неві́ра, недові́рок (С. З.). — Невірний гірш жида або турка. н. пр. — Лях потурнак ключник галерський, недовірок християнський. н. д.

2. неймові́рний.

3. неві́рний, неправди́вий, непе́вний.

4. д. **Вѣроло́мный.**

Невѣроя́тность = неймові́рність.

Невѣроя́тный, но = неймові́рний (С. Жел.), неподо́бний, нечу́ваний, но.

Невѣ́ръ = не́вір, неві́ра, недові́рок.

Невѣсо́мый = безва́жний (С. Жел.), незва́жний, невагóвий.

Невѣста = 1. невíста (С. З.), молода́, на весíллї в піснях і в речах обрядових — княги́ня.

2. дївчина на вида́нні.

Невѣстинъ = невістин, молодóї.

Невѣстка, невѣстушка = невíстка, здр. невíстонька, невíхна (С. З.), особо: синова жінка — синова́ (С. З.), сини́ха, братова — братова́ (С. Аф. Ш.). — Невістка — чужа кістка. н. пр. — З синовою його милости пана Василія. Маркович. С. З. — Брат сестру вітає, а братова стиха лає. н. пр.

Невѣсткинъ = невíстчин (С. З.), синовóї, братовóї, кількох невісток — невістча́ний. — Невістчин хлопець. С. З. — У нас три невістки, так то невістчана худоба. Чайч.

Невѣсть = незна́ть, невíдь, невíдомо. — Незнать куди дїв ся. — Незнать що каже.

Нега́рь = нéжирь (торішня трава невипалена).

Нéгдѣ = нїгде, нïде, нема́-де. С. З. Л. — Утопив ся-б молоденький, щоб не нудить сьвітом, утопив ся-б тяжко жити і нема-де дїтись. К. Ш.

Негла́сный, но = негла́сний, но, нея́вний, но, безоповíдно, ни́шком, ти́шком.

Неглижи́ровать = нéхтувати, занеха́ювати.

Негóдникъ, ца = ледáщо (С. З.), поб. — ледацю́га, ледащи́ця (С. З. Л.), ла́нець, лéдарь (С. З.), лéдарка, лайда́к, лóбурь, поб. — лобуря́ка (С. З.), гульта́й, ка (С. З.), гульви́са (С. З.). — Вродилось ледащо — нїнащо. н. пр. — Ой ти пъєш, мене бъєш, сам не знаєш за що: як і ти, так і я — обоє ледащо. н. п. — Пустив ся в ледащо. С. З. — Чаплинському злодїю, ледащицї. Л. В. — Ой послухай, синку, що говорить вдова: моя дочка ледащиця не ночує дома. н. п.

Негóдность = негóдність, нїкчéмність (Чайч.).

Негóдный, но = 1. негода́щий (С. Л.), негóжий (С. З.), негíдний (С. З.), непригíдний, незда́тний (С. Л.), непутя́щий (С. Л.), непотрíбний (С. Л.), нїкчéмний (С. З.), но. — На тобі, небоже, що мінї негоже. н. пр. — На старість підтоптавсь, нема вже тої сили, що при здоровъю мав, і ноги трусять ся і очі помутнїли, зовсїм нїкчемним став. Б. Г. — **Негóдное** = нéгідь (С. Л.), непóтріб, нїкчéмниця, поки́дька, пóкидь (С. З.). — І покидали вони яко негідь свої багатства. К. Св. П. — Шкода грошей на таку покидь тратити. С. З. — Це воно не покидька. С. З. — **Негóднымъ сдѣлаться** = зледащíти, знїкчéмнїти. — Не та вже я стала: зледащіла, нездужаю. К. Ш. — Ся думка сьвята од землї підіймає чоловіка і знїкчемнїти не дає йому. Ос.

2. пога́ний, но, леда́чий (С. З.), паску́дний, но. — Таку ледачу памъять маю, що й не згадаю. Б. Г.

Негодова́ніе = гнїв (С. Пар.), рéмство, обу́рення. — На твapі і в очах у його налало обурення проти того вчинку. Кп.

Негодова́ть = гнїватн ся (С. Пар.), рéмствувати (С. З.), обу́рюватн ся. — Він все більше переймав ся тим, що більше обурювало його проти гидливих заходів. Кп. — Чого він так обурив ся на його?

Негóдъ = 1. невда́ча, недогóда (С. З.).

2. неврожа́й, недорíд.

Негода́й, ка = пога́нець, паску́дник, ця, паску́да (сн. р.) і див. **Негóдникъ, ца**. — Плаче та ридає, як рибонька бъєть ся, а над нею молодою поганець сьміється ся. К. Ш. — Кругом паскуда! Чому ж його так не зовуть? Чому на його не плюють? К. Ш.

Негодя́йничать = ледарюва́ти.

Негора́здо = негара́зд, недóбре, пога́но. — Ой негаразд Запорожцї, негаразд вчинили: степ широкий, край веселий тай занапастили. н. п.

Негостепрíимный = негостьови́тий, негости́нний (С. Жел.).

Негръ, негрити́нка = му́рин (С. З.), му́ринка. — Як мурин білим, так дурень розумним нїколи не буде. н. пр.

Недалёко = недалéко, недалéчко, бли́зько, неопóдаль (С. З. Л.). — Неоподаль станувши обозом. Л. В.

Недалёкій, неда́льній = 1. недалéкий, близьки́й (С. Ш.), блигóмий (С. Л.). — Недалека дорога. — Близький родич. — Бач, блигомий сьвіт! С. Л.

2. недоу́мковатий, недоу́мок (С. З.), благéнький, плохéнький. — **Человѣкъ неда́льняго ума́, недалёкій** = благéнький, плохéнький і т. д.

Недальнови́дный = короткозóрий, короткогля́дний (С. Жел.), непрозíрний.

Недви́жимость = нерухóмість, нерухóме добрó. — Цїнувати велено було його нерухомість. Кн.

Недви́жимый, мо, недви́жный, но = нерухóмий, мо (С. Жел. З.), непорухóмий, мо, неру́шний, но, непору́шний (С. Жел.),

безру́хий (Пч.). — Довго, довго, утопуючи в сердечниї думи, сьвятий отець сидів мовчки, нерухомий, сумний. Галуз. — Як упив ся Лютиця Богданко, та й заснув на лаві нерухомо. Ст. С. — Хотів кричать — язик сухий був нерухомий, мовчазний. О. Пч. — Він сидів непорушно. Ск. — В безрухім погляді ясним метнулись іскри і потім ни він погасли в сні тяжкім. О. Пч. — **Недви́жимое имѣ́ніе** = д. **Недви́жимость** і під сл. **Иму́щество.**

Недобо́ръ = недобір.

Недоби́тый = недо́биток. С. З.

Недоброжела́тель, ница = непри́ятель, ка, недоброхіт, ка, во́рог.

Недоброжела́тельный = нежичли́вий; незичли́вий (С. З. Жел.) недоброхітний, воро́жий.

Недоброжела́тельство = нез ж)ичли́вість (С. З. Жел.), недоброхітство.

Недобросо́вѣстный = недобросо́вістний, несумінний.

Недоброхо́тный = д. **Недоброжела́тельный.**

Недо́брый = лихи́й, злий.

Недобѣ́локъ = недобілений віск.

Недови́дѣть = недобача́ти. — Від старости вже недобачає.

Недово́льный = незадово́лений (С. Пар.), невдово́лений (С. Пар.), неконте́нтий (Прав.).

Недово́льство = недово́льність, незадово́леність (С. Пар.), ре́мство. — **Выража́ть си́льное недово́льство** = ре́мствувати.

Недовы́ручка = недобір.

Недовѣ́ріе, недовѣ́рка = недовірство. К. Кр. — **Имѣ́ть недовѣ́ріе** = не ма́ти віри (до кого).

Недовѣ́рчивость = неймовірність.

Недовѣ́рчивый = неймовірний, невірли́вий (С. Жел.). — Дружинонька неймовірная, чужа семъя непривітная. н. пр.

Недовѣ́сить, недовѣ́шивать = недова́жити, недова́жувати; одва́жити, одва́жувати.

Недовѣ́сокъ, недовѣ́съ = недова́га, непо́вна вага́.

Недога́дливый = недога́дливий, недога́дько, нетямкий.

Недогля́дывать, недоглядѣ́ть = недогляда́ти, недодивля́ти ся, недогля́діти, недодиви́ти ся, не спостерегти́.

Недозрѣ́лый = недоспілий (С. Л.), недости́глий, неспілий (С. Л.), нести́глий, зеле́ний, про де-які рослини — свидо́вий. — Недоспілий кавун. — Зелені груші. — Свидове жито. — З свидового жита смашна каша. С. Л.

Недои́мка = недо́їмка (С. Жел.), недо́плат, недо́платка (С. Жел.), зале́глість (Гал.). — За ними рік крізь рік недоплат, тільки записуй. Кн. — За недоплатку поцінували.

Недои́мочный = недоїмковий.

Недои́мщикъ = недопла́тник (так і в чеській мові). — Недоплатників росте у нас і до того йде, що хоч усе село цінуй. Кн.

Недолѣ́токъ, не́долѣть = недо́літок, підліток. — Він зростом високий, а це недолітоп — на 14-му годі тільки. Кн.

Недолю́бливать = неполюбля́ти. — Він щось його неполюбляє. Чайч.

Недонога́ть = нездужати, недужати, недугува́ти.

Недомо́лвка = недомо́вка, недоска́з.

Недомо́лъ = недоме́л.

Недомы́сліе = недо́мисл, незрозуміння.

Недомѣ́ривать, недомѣ́рять = недомірятя, недоміряти.

Недомѣ́рка, недомѣ́ръ = недомі́р.

Недоно́сокъ = недоно́сок (С. Жел.), недоно́шена дити́на (С. Жел.), нечасне́, невчасне́, нечасна́ дити́на (Лев.), вилявок. — Швидче до попа, треба у віру увести, воно до вечера недоживе, бо родилось на 7-м місяці — вилявок. Кн.

Недопѣ́ка, недопѣ́клый = не̄до́пічок, глевкий хліб, глевтю́к, глевтя́к (С. Аф.).

Недопродава́ть, недопрода́ть = непро́дати, невипродати.

Недорабо́тка = недоро́блене.

Недоразумѣва́ть, недоразумѣ́ть = нерозуміти, незрозуміти, непорозуміти.

Недоразумѣ́ніе = непорозуміння. — Причинами походів були мабуть якісь непорозуміння з Греками в справах купецьких. Бар. О.

Недордѣ́лый = недоспілий, недости́глий, неви́стоялий (про опухи).

Недоро́дъ = недорі́д.

Недоро́слый = недоро́слий, малекува́тий.

Не́доросль = недо́літок, неповнолітний, (С. Пар.), підліток, недоро́слий, недоро́сток (Чайч.). — Недолітох таке творить. К. Ш. — Щоб обути панят недорослих. К. Ш. (Д. ще під сл. **Несовершеннолѣ́тній**).

Недоро́стокъ = недо́рісток, не̄доро́сток, недоро́слий, недогін. — Буряки ці недогони. Лев.

Недоси́докъ = недо́сидок, недосиджене яйце́.

Недосидѣть, недосиживать = недоси́діти, неви́сидіти, недо(неви)си́жувати.

Недослышать = недочу́ти, недочувати (С. З.). — Хоч чує, та мов спить і мов недочуває. Гул. Ар.

Недослышка = недочува́ння.

Недосмо́тръ = недо́гляд. С. З. Л.

Недосмотрѣть = недогля́діти, недодиви́ти ся, неспостерегти́.

Недосо́лъ = недосі́л.

Недосо́хлый = неви́сохлий.

Недоспѣлый = д. **Недозрѣлый.**

Недостава́ть, недостаётъ = бракува́ти (С. Аф. Л. Ш.), брак, браку́є (С. Ш.), хибува́ти, хибу́є. — Убогому мало що бракує. н. пр. — Своїх сил у його бракувало: він мусів помирити ся. Бар. О. — Дівчат у нас бракує, а хлопців сила. С. Л. — Бракує грошей. С. Ш. — Купив би усього, та брак грошей. С. Ш. — Землї та худоби хибує. Кн.

Недоста́токъ = 1. недоста́ча (С. Л.), неста́ток, неста́тки (С. З. Л.), хлїба — безхлїббя, риби — безри́ббя, води — безвíддя, безпи́ття, їжі — безїжжя, доріг — бездоро́жжя і т. д. — Недостача землї і осьвіти сприяли голоднечі. Кн. — Прийшов нестаток, забрав і остаток. н. пр. — Буйні вітри вставали, козака з ніг валяли: одно безпиття, друге безїжжя, третє бездорожжя. н. д.

2. хи́ба (С. З.), ва́да, ґанч, хи́бчі (С. З.). — Нема чоловіка без вади. н. пр. — Що вже в неї женихів бувало, отже вона знайшла хибу в кожнім. Ст. С. п.

Недоста́точно = недо́сить, недо́сталь, недоста́тньо.

Недоста́точность = недоста́тність. С. Жел.

Недоста́точный = недоста́тній. С. Жел.

Недостижи́мость = недося́жність (Чайч.), недося́гність. С. Жел.

Недостижи́мый = недося́жний. С. Жел.

Недосто́йный, недосто́енъ = недосто́йний (С. Жел.), негі́дний (С. Жел. Пар.), нева́ртий, неварт. — Хто копійки не береже, той сам шага не варт. н. пр.

Недосту́пность, ный = недо(непри ступ)ність, ний.

Недосу́гъ = недозвілля, нікольство. — Недогляд або нікольство господареві. К. Х. — За нікольством не поробиш всього. Чайч. — Як до цїпа, так і нікольство у його, а до дївчат... Кн.

Недосу́жно = ніколи (С. З.), нема́ коли́, нема́ ча́су, завізно (С. З.). — Ніколи у смак заснути, ніколи борщу сьорбнути. Кот. — Нехай зроблю другим разом, бо тепер завізно. С. З. (Д. ще під сл. **Не́когда**).

Недосчита́ться, недосчи́тываться = недолічи́ти ся, недолічувати ся.

Недосѣвъ = недосів.

Недотро́га = 1. рос. Impatiens noli me tangere L. = не ру́ш мене́, розри́в, черевички Бо́жої ма́тері. С. Ан.

2. недото́рка, недоти́ка (С. Жел.), незайма́йло (сп. р.), недото́рквий, ва (Лев.), недоти́рквий, ва (С. Жел.). — Дивись, яка недоторка! І пожартувати не можна.

Недотыка = д. **Недотро́га** 2.

Недоуздокъ = обро́ть, обро́тька. С. Л.

Недоумѣвать = 1. нерозумі́ти, недоми́слити ся.

2 вага́ти ся, вагува́ти ся. (Д. під сл. **Колеба́ться** 2).

Недоумѣніе = 1. нерозумі́ння.

2. вага́ння, непе́вність (д. **Колеба́ніе** 2).

Недоу́чь, недоу́чка, недоучи́вшій ся = недовче́ний.

Недоче́сться, недочита́ться, недочи́тываться = недолічи́ти ся, недолічувати ся.

Недочётъ = недолік. С. Жел. — Зубів недолік. Кв. — Стали Турки поперед лічить: недоліку 50, стали Клефти лічить: трьох голїнних між ними не має. І. Г.

Недо́шлый = 1. недоспі́лий, недости́глий.

2. невмі́лий, нездатний.

Недоѣдки = недо́їдок, частїше мн. недо́їдки, недо́гризок, від сіна, соломи — зьїди, пере́їди.

Не́другъ = во́рог.

Недружелю́бный = неприя́зний, воро́жий. — Прощай сьвіте, прощай земле, неприязний краю! К. Ш.

Неду́говать = нездужати і д. **Болѣть** 1.

Неду́гъ = д. **Болѣзнь.**

Неду́жливый = д. **Болѣзненный.**

Неду́жный = д. **Больно́й.**

Недурно́й, недурёнъ, недурна́ = га́рний, на, гарне́нький, ка, хорошкуватий, та. — Вона не красуня, але гарненька.

Недѣйствительность = недійсність.

Недѣйствительный = недійсний.

Недѣли́мое. individuum = неділи́ме, едини́ця.

Недѣли́мость = неподїльність, нероздільність. С. Жел. Пар.

Недѣли́мый = неподільний, нероздільний. С. Жел. Пар.

Недѣлька = неділька, ти́жник (Сп. С. Ш.).

Недѣльный, но = 1. недоді́льний, недоді́ла, недоре́чі. — Бо ти недодільная дівка. н. п. — Недоділа ти кажеш.

2. неді́льний. — **День недѣльный** = неді́ля, иноді — сьвята́ неді́ля, неді́ленька. — Та прийшов же я тай у неділю, та дала Солоха сорочку білу. н. п. — Завтра неділенька сьвята, тоді й одпочинем. — В суботу — не робота; а в неділю — нема діла. н. пр.

3. тижньови́й (С. Л. Ш.), потиже́нний, но (Сп.). — Хіба потиженних висилати муть сторожів. Сп. — Потиженно ми панщину справляли. Кн.

Недѣля = 1. неді́ля, неді́ленька. (Д. **Недѣльный день**).

2. неді́ля, ти́ждень (С. З. Л. Ш.), здр. ти́жник (С. Ш.). — Їдеш на день, а хліба бери на тиждень. н. пр. — **Воскре́сная, свѣтлая, свята́я недѣля, недѣля Пасхи** = Великодні́ сьвя́та. С. Аф. — **Крестопокло́нная недѣля** = середохре́стний ти́ждень (С. З.), середохре́стна неді́ля, хре́стна (М. Л.), середохре́стя, середопі́стя (С. З.). — **Ка́ждую недѣлю** = що ти́жня. — **Недѣлю проводи́ть, провести́** = тижнюва́ти (С. Л. Ш.), потижнюва́ти, протижнюва́ти. — Тижнювали у нас москалі. С. Л. — **Недѣлю недѣльски** = ці́лий ти́ждень. — **Тро́ицкая недѣля, недѣля св. Тро́йцы** = клеча́льна неді́ля, зеле́ні сьвя́та, зеле́на (С. З. Л.) гряна́ (С. З.). — Та на зелених мов сьвятках. К. Ш. — На гряній неділі русалки сиділи, сорочок просили. н. п. — **Пе́рвая недѣля Вели́каго поста́** = жи́ляна. М. Л. — **Понедѣльникъ 1-й н. В. п.** = жи́лавий понеділок. С. Аф. — **Шеста́я недѣля Вели́каго поста́, недѣля ва́ій** = ве́рбна неді́ля, ве́рбний ти́ждень. — **Ѳоми́на недѣля** = провідна́, про́води. — Се було саме на Провідній. — **Черезъ недѣлю** = через ти́ждень, за ти́ждень. — Верба бъе, не я бью — за тиждень Великдень, ось недалечко червоне яечко. н. пр.

Недѣятельность = недіяльність, неді́йність. (С. Жел.).

Недѣятельный = недіяльний, неді́йний. (С. Жел.).

Неесте́ственный = ненатура́льний, несьві́тський, несьві́тний (С. Л.). — В грудах наймов ся той несьвітський крик — немов би змалку мій язик до гласу иньшого не звик. Сам.

Нежда́нный, но = несподі́ваний, но. С. З. — Гість несподіваний, хазяїн неприбіраний, то й Бог простить. н. пр.

Нежела́ніе = нехоті́ння, не́хіть (С. Л.).

Не́жели = ніж, як, над, од. — Було-б тобі мене, мати, в купелі залляти, а ніж таку нещасливу на сьвіт годувати. н. п. — Більше заходу, як (або: ніж) празнику. н. пр. — Гірка правда краща од солодкої брехні. н. пр.

Нежиле́цъ, у виразі: **онъ не жиле́цъ** = йому́ вже не животі́ти, не бу́де вже ря́сту топта́ти, на ла́дан ди́ше (тяжко недужий, от-от умре).

Нежило́й домъ = пу́стка. — Вернувсь із наймів господарювати в пустку. К. Х. — Пустку затопити нема кому. К. Ш.

Незабве́нный, но = незабу́тній (С. З. Л.), незабу́тий, вікопо́мний (С. Л.). — Де гуляє, бенкетує син наш незабутній? Вже й соловії одлетіли, а його не чути. К. Х. — Нехай стане ся на вікопомную памъятку. Орлик. С. З

Незабо́тливый = недба́лий, недба́йливий, недба́йло, недба́лиця (сп. р.), недба́ха (сп. р.). — Недбалиця — гірше пьяниці. н. пр.

Незабо́тливость = недба́лість, недба́льство, недба́йлість.

Незабу́дка, незабу́дь меня́, рос. Myosotis palustris = люби́ мене́ (С. Л.), незабу́дь мене́, незабу́дька (С. Жел.), пави́ні ві́чки (С. Ан.).

Незави́дный, но = аби́-яки́й, сяки́й-таки́й (С. З.), аби́-як, так собі́. — Сякий-такий аби був, аби хліба роздобув. н. п. — Живе так собі.

Незави́симость = незале́жність, непідхи́льність, непідле́глість. — Литва і Русь, входячи у федерацийну єдность з Польщою, заховали свою політичну незалежність. Бар. О. — Борячи ся за свою незалежність, все більше й більше переймають Поляки звичаї німецькі. Бар. О.

Незави́симый, мо = незале́жний, непідхи́льний, но, непідле́глий, ло, непіднево́лений (К. Кр.), самості́йний. — Отець мій був ні од кого незалежний. Бар. — Литва і Русь мали незалежну окрему внутрішню управу. Бар. О. — Кожний молодий князь вважав себе незалежним і силкував ся зрівняти ся з Краковським князем. Бар. О. — Чую ся незалежною, чую, що живу власною працею. Фр. — **Незави́симо отъ э́того** = окрі́м сього́. — Повинен заплатити рату за цілий рік і окрім сього ще й штраф.

Незави́стливый, незави́стный = неза́вдрий (С. Жел.), неза́здрістний, незавидю́щий.

Незада́ча = невда́ча; неслід.

Незадо́лго = незадо́вго, неда́вно пере́д...

Незазо́рный, но = бездокі́рний, но.

Незаконнорождённый, ая = байстрю́к (С. Аф. Ш.), байстру́к (С. Л. Ш.), ба́йстер (С. Аф. Ш.), байстрю́чка (С. Аф. Ш. ж. р.), байстря́ (С. З. Л. Ш. сп. р.), безба́тченко (С. Л.), семиба́тченко (С. Л.), самосі́й, самосі́йна, па́далишна, добутна́, нажиро́вана дити́на. — Гріх не байструкові, а батькові. н. пр. — За що мати згнущаєть ся, лає, проклинає, своє дитя без сорому байстрям називає. К. Ш. — Салдатка та ще десь з байстрям. О. Мор. — Самосійні діти. Кр. — Хіба ти батьківська дитина? Ти нажирована. Кн.

Незако́нность, ный = незако́нність, ний. **Незако́нныя дѣти** = д. **Незаконнорождённый.**

Незама́ть, у виразі: „**незама́й, те**“ = незайма́й, неру́ш, нечіпа́й, те. — Незаймай його — його і свої зацькують. н. пр. — На, чорте, груш, тільки мене не руш. н. пр. — Паньских груш не руш: як погниють, то самі віддадуть. н. пр.

Незамедлительно = нега́йно (С. З.), нега́ючись, незаба́ром. — Приїзди негайно.

Незамѣни́мый = незамі́нний.

Незамѣтный, но = незначни́й, непомі́тний, но, неприкмі́(е́)тний, но, незна́ть, незна́ти, незна́чно, невзамі́ту. — Так якось незначно сталось, що й... — Оттак самому собі невзаміту він дійшов до... Кр. — Стриженний Ігнат, при землі незнать. (н. з. — погріб.)

Незанято́й = ві́льний, гуля́щий. — Де є гуляще місце, там і сідай. С. Л.

Незапа́мятный = старода́вній, одві́чний, предкові́чний (С. З.), вікові́чний, споконві́чний. — **Съ незапа́мятныхъ време́нъ** = споконві́чно і під сл. **Вре́мя.** — Могила споконвічно тут, ніхто не знає, коли її насипано. Кн.

Незапя́тнанный = незапля́мований, незака́ляний, чи́стий.

Незаслуже́нно = непозаслу́зі, ні́защо, ду́рно, да́рма, даре́мне, безвинно.

Незатѣ́йливый, во = невига́дливий, во.

Нездоро́виться, нездоро́вится = нездужа́ти ся, недобри́ти ся, нездужа́єть ся, недобри́ть ся. — Щось мині недобрить ся. Чайч. — Пішов би і я, та щось нездужаєть ся: і голова трохи болить і всього иначе мне.

Нездоро́вость = нездоро́вість.

Нездоро́вый = 1. неду́жий, неду́жний, слаби́й і д. **Больно́й.**

2. нездоро́вий, шкодли́вий, вадли́вий, непого́жий. — Нездорове повітря. — Непогожа вода.

Нездоро́вье = не́міч, недомога́ння (С. Л.), також дивись: **Болѣзнь.**

Нездоро́вѣть = д. **Болѣ́ть.**

Незло́бивый, незло́бный = незли́й, незлосли́вий, незлі́сний, незло́стивий, ла́гідний (С. Пар.).

Незло́біе = незло́сливість (С. Ж.), незло́стивість, ла́гідність (С. Пар.).

Незна́емый, мо = невідо́мий, мо, незві́сний, но, незна́ємий. (Пр. д. під сл. **Невѣдомый**).

Незнако́мецъ, незнако́мка, незнако́мый, ая = незнайо́мий (С. Л.), незна́ємий, ма.

Незна́ніе = невідо́мість, несьвідо́мість (С. Пар.).

Незначи́тельный, но = незнача́й, незна́чно, невели́кий, нелі́чний, но, неба́гато, тро́хи.

Незначи́тельность = незначність, нева́жниця, дурни́ця.

Незрѣлость = неспі́лість, недости́глість.

Незрѣлый = 1. неспі́лий, нести́глий (С. Л.), недости́глий, зеле́ний, свидови́й. (Д. **Недоспѣлый**).

2. молоди́й, недоро́слий, зеле́ний.

Незы́блемый, мо = непохи́тний, непохи́бний, но. С. Пар.

Неизбѣ́жность = немину́чість.

Неизбѣ́жный, но = немину́чий, немину́че (С. Пар.), немину́щий. — Так! кара неминуча; від неї не втічеш. Кн. — Буде неминуча му́ка. К. Д. — Смерть — неминуща дорога. н. пр.

Неизвѣ́данный = недо́знаний, неві́домий, недо́відо́мий. — Духово-моральне життя чоловіка — все одно, що недовідоме дно морське. Кн.

Неизвѣ́стность = невідо́мість, бе́звість (С. Л.). — Невідомість закутала його туманом. Мир. О. — Аби ніхто непослушенства свого праву невідомостю покривати не міг. Ст. Л.

Неизвѣ́стный, но = невідо́мий, мо (С. Л.), незві́сний, но, недовідо́мий, мо. безві́сний (С. Л.), незна́ємий, незна́мий, незна́нний (Чайч.). незна́ть (С. Л.), незна́тно, непознаву́ (С. Л.). — Незнать куди подів ся. С. Л. (Д. ще під сл. **Невѣдомый.**

Незглаго́ланный = невимо́вний (С. З. Л.

Ж.), несказа́нний. — Невимовне чудо. С. З. — Якесь невимовне диво учинило ся. Чайч.

Неизглади́мый = невиво́дний, невитравний. — Невиводна пляма. — Се мало невитравне враження на його душу. Ан.

Неизлѣчи́мый = незцїлимий, невиду́жливий. — Зерно самолюбства невидужливого. Кн.

Неизмѣ́нность = незмінність, неодмінність.

Неизмѣ́нный, но = незмі́нний, неодмі́нний, но. С. Л.

Неизмѣри́мый, но = незмі́рний, неомі́рний безмі́рний, но (С. Л.).

Неизобрази́мый = несказа́нний. — Краса несказанна.

Неизрече́нный = д. **Неизглаго́ланный.**

Неизсяка́емый = невичерпа́нний, невиво́дний, безпереводний.

Неизъясни́мый = д. **Неизглаго́ланный.**

Неимовѣ́рность = неймовірність.

Неимовѣ́рный, но = неймовірний, нечу́ваний, но.

Неиму́щій = убо́гий, недоста́тній (С. Жел.), і д. **Бѣ́дный.** — Убогому мало що бракує. н. пр. — Набрав ся Бог багатих, а убогими роскидає. н. пр.

Неимѣ́ніе = недоста́ча і д. **Недоста́токъ 1.** — **За неимѣ́ніемъ, по неимѣ́нію** = не ма́ючи.

Неи́скренность = нещи́рість. С. Л. — Доти тебе вірно кохала, доки нещирість твою дознала. н. п.

Неи́скренній = нещи́рий.

Неиску́сный, но = невмілий, ло, незру́чний, нездатний, но.

Неисповѣди́мый, мо = 1. д. **Неизглаго́ланный.**

2. недовідо́мий, незрозумі́лий, непоми́сльний. — Куди жене їх таємнича доля, Предвічного недовідома воля? К. Б.

Неисполне́ніе = несповне́ння, невиповне́ння, невикона́ння.

Неисправи́мый = несправи́мий, непопра́вний.

Неиспра́вность = неспра́вність.

Неиспра́вный = неспра́вний.

Неиспы́танный = недізнаний, неспро́бований, неспитко́ваний, недосьвідчений.

Неистовство = 1. лю́тість, лютова́ння (про вітер, хвилї).

2. д. **Бѣ́шенство 1.**

Неистовствовать = д. **Бѣси́ться 2.**

Неистовый, во = лю́тий, то, шале́ний, но, несамови́тий, то. — Як в двір вийду, подивлю ся на вроду сьвятую, і шалено обійму ся, пеклом поцїлую. Лобода. — Несамовитий крик розбудив мене. Кн. — Скочив Муйо, мов несамовитий, біжить прудко до сьвітлицї в гору. Стар. С. п.

Неистощи́мый = невичерпа́нний, невиво́дний (С. Л.), про їстовні запаси — непереї́жний.

Неисходи́мый = несходи́мий. — Живуть ведмедї по густих несходимих лїсах. Яструбець — Про звірі.

Неисчерпа́емый = невичерпа́нний, неви́черпаний (Лев.).

Неисчи́слимый = незлїчи́мий, незлїче́нний (С. З.), несчисле́нний. — Кинув оком по Косовім полї, аж там бачить незлїчиме військо. Ст. С. п. — Несчисленної шкоди зазнав би був народ... Кн. — Незчисленне багатство було у його. н. о.

Нейтралите́тъ, льный = нейтра́льність, ний.

Некла́ссный = 1. неранґови́й (урядовець).

2. некласови́й (про школи).

Кеказ́истый = непоказни́й, непоказни́й.

Не́клёнъ, рос. Acer tataricum L. = чорнокле́н, чорноклина, па́клен. С. Ав.

Не́когда = нїколи (С. З. Л.), нема́ коли, нема ча́су. — То снїдаю, то обідаю і погуляти нїколи. н. пр. — Нїколи і вмерти буде. н. пр. — Нїколи тепер по опеньки ходити. н. пр. — Все нїколи — з лежнею то й сидїї нема. н. пр. — Сїдай, підвезу! Нема часу, треба йти. н. пр. (Д. ще під сл. **Недосу́жно.**)

Нескончáемый = д. **Безконе́чный.**

Некраси́вый, во = нега́рний, но (С. Л.), него́жий, же, пога́ний, но. — Не жаль мінї того воза, коли-б дївчина гожо, а то руда та погана, та й та воза поламала. н. п.

Не́крестъ = не́христ.

Некреще́ный = нехре́щений.

Некроло́гъ = некроло́г, посме́ртна зга́дка.

Некрѣ́пкій = неду́жий, неміцни́й, некрі́пкий.

Некста́ти = недоре́чі, недоді́ла, невла́д, недола́ду́, недошми́ги (С. З.). — Озвав ся недоречі і вийшло: на те й мої штани в жлукто. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Кста́ти**).

Не́куда = нїкуди́, нема́ куди́, нїгде, нема́-де, нїкудою. — Іди, іди, Якове, з хати, бо на печі батько та мати, а на полу батькові дїти, нїгде тебе, Якове, дїти. н. п. — Тяжко, важко в сьвітї жити сиротї без роду: нема куди прихилить ся, хоч з гори та в воду! Утопив ся б молоденький, щоб не нудить сьвітом; утопив ся б — тяжко жати і нема де дітись. К. Ш. — Нікуди піти.

Нела́дный, но = недобрий, ре, пога́ний, но, лихий, злий, зле, негара́зд. — Ой негаразд Запорожці негаразд вчинили, степ широкий, край веселий тай запапастили. н. п.

Нелёгкая = си́ла дия́вольська, нечи́стий, біс, чорт, лиха́ годи́на. — **Дёрнула меня́ нелёгкая** = надав мині біс. — **Зачѣмъ меня́ туда́ нелёгкая понесётъ?** = чого́ мене́ туди́ чортя́ка понесе́? — **Куда́ его́ нелёгкая занесла́** = куди́ його чорти́ понесли́, куди́ він к бісуподів ся? — **Нелёгкая тебя́ принесла́!** = принесла́ тебе́ лиха́ годи́на, чорт, біс, нечи́стий тебе́ приніс! — **Пусти́ться во всѣ нелёгкія** = в леда́що пусти́ти ся.

Нелицепріе́мный, нелицепрія́тный, но = безсторо́нній, правди́вий, во.

Нело́вкій, ко = незру́чний, но (С. Л.), неметки́й (С. З.); незгра́бний, но, незгра́ба, вайлува́тий. — **Нело́вко** = ні́яково (С. Л.), ніякось. — Наплела на мене такого, що й казати ніяково. Ч. К. — Катерині стало ніяково. Лев.

Нело́вкость = незру́чність, незгра́бність. — **Почу́вствовалъ нело́вкость** = почу́в себе́ я́кось нія́ково.

Нело́жный, но = правди́вий, справедли́вий, во, по пра́вді, пе́вний, но. — Певна чутка.

Нельзя́ = не мо́жна, не вільно. — Сюди не можна ходити. — **Какъ нельзя́ лу́чше, ху́же, болѣе** = як найкра́ще, як найгірше, як найбільше.

Не́льзя, у виразі: „до не́льзя“ = до кінця́, до краю, до оста́нку, через кра́й, за на́дто. — **До не́льзя терпѣлъ** = терпів до оста́вку. — **Росхвали́ли до не́льзя** = через кра́й розхвали́ли.

Нелѣпица = нісенітниця, дурни́ця, бредня́, незна́ть-що, ка́зна-що. (Д. під сл. **Ахине́я, Безсмыслица, Вздоръ**).

Нелѣпость = 1. недола́дність, ду́рість, дурова́ння.

2. д. **Нелѣпица.**

Нелѣпый = недола́дній, неподо́бний; дурни́й, безглу́здий. — Плете щось неподобне, що й купи не держить ся.

Нелюби́мый = нелю́бий, неми́лий, не́люб. С. Л. — Хоче мене мати за нелюба дати. н. п.

Не́любъ = нелю́бий, не́люб, гидки́й, при́крий.

Нелюди́мъ, нелюди́мка, нелюди́мый, ая = нелю́да (С. Л. сп. р.), одлю́дько (сп. р.), нелю́дько, бе́злюдень, безлю́дько (С. Л.), одлю́дний (С. З.), вовкува́тий. — Такий, що ні до кого й не озветь ся.: понура та одлюдько. Ск. — Дорікає сестра, що я безлюдько — цураю ся людей. Кн. — І на в знаки не дасть — такий безлюдько. С. Л. — Живе одлюдно на вигоні. С. З. — Облуда будь од нас одлюдна. н. п.

Нема́ло = нема́ло, чима́ло (С. Л.), багате́нько. — Він чимало попрацював над сим ділом. — Чимало літ перевернулось, води чимало утікло, і в хутір лихо навернулось і сліз чимало принесло? К. Ш.

Немалова́жный = немалова́жний, значни́й.

Нема́лый = чима́лий. — Чима́лий у яру ставок, зелений на горі гайок. К. Ш.

Неме́дленно, неме́для = нега́йно (С. З. Л.), незага́йно, нега́ючись, незаба́ром (С. З. Л.), неба́вом (Гал.), неба́вно (Гал.), неваба́вок (Гал.), за́раз (С. Л.). — Хай незабаром поспіша доганяти. І. Г. — Іди мині зараз. С. Л.

Неме́дленный = нега́йний, незага́йний, незаба́рний.

Немилосе́рдный, но = немилосе́рдний, безмилосе́рдний, но, жорсто́кий, ко.

Неми́лость = неми́лость, нела́ска.

Неми́лый = д. **Нелюби́мый.**

Немину́емый, но = неминучий, че (С. Л.), немину́щий, ще.

Немно́гіе = небага́то, ма́ло хто. — **Немно́гое** = ма́лість, ма́лизна, небага́то, ма́ло що. — **Въ немно́гихъ слова́хъ** = кількома́ слова́ми (Чайч.), ко́ротко ка́жучи. — **Немно́гіе понима́ли его́** = ма́ло хто розумів його́. — **Для немно́гихъ** = для небагатьо́х. — **Немно́гимъ** = небагатьо́м, ма́ло кому́.

Немно́го, здр. немно́жко, немно́жечко = небага́то, небага́цько, небагате́нько, тро́хи, тро́шки, тро́шечки, трі́шки, трі́шечки, тріні, трі́сі, тріс́юні, кри́шку, кри́шечку. С. Л. Ш. — Пусти, свате, в хату — тут нас не багато. н. п. — Почало трохи вияснювати ся. Кн. — Миски, ложки й хліба трошки. п. пр. — Хай вам Бог здоровля прибавить в ручки, в ніжки і в животок трішки. н. пр. — Дайте, мамо, ще трісі! — Буде вже тобі! — Та трісюні! Чайч. — А я так мало, не багато благав у Бога. К. Ш. — Див. ще під сл. **Ма́ло.** — **Немно́го спустя́** = тро́хи зго́дом, незаба́ром пісня́..., невдо́взі. — Не довго він мучив ся і вмер, а незабаром після того вмерла і жінка. — **Понемно́гу, поне-**

мно́жечку = потро́ху, потро́шку. — Гороху потроху. н. пр. — Потрошку та з папкою. н. пр. — Горошку потрошку — на дальше буде. н. пр.

Немо́жется = 1. д. **Нездоро́вится.**
2. не мо́жна, не ві́льно.

Немо́лчно = невмо́вкаючи, безуста́нку. — Говорив цїлий вечір, невмовкаючи.

Немо́лчный = невмо́вкаючий.

Немо́чь = 1. нездў́жати (С. З. Л.), нездолі́ти, нездола́ти, незмогти́ (С. З.). — Недужає встати. — Бо я стар, болїю, більше гетьманом нездолїю. н. д.
2. д. **Боле́ть.**

Не́мочь, не́мощь = не́міч і д. **Боле́знь.** — **Де́вичья не́мочь,** Chlorosis = блїда́чка. — **Чёрная не́мочь** = чо́рна не́міч, хворо́ба.

Немо́щный = 1. д. **Больно́й.**
2. неду́жий, безси́лий. — Та воли ж мої недужі, та вивезїть мажу з калюжі. н. п.

Немы́слимый, мо = неможли́вий; во, неподо́бний, но.

Ненави́деть = нена́видіти. — Вона мене нена́видить.

Ненави́стливый = злий, недо́брий, нежичли́вий.

Ненави́стный = нена́висний, нена́видний (К. Б.).

Не́нависть = нена́висть.

Ненагля́дный = лю́бий, коха́ний (що на його ненадивиш ся).

Ненадёжный = 1. кво́лий, хи́рявий.
2. непе́вний. С. Л.

Ненадобность = непотре́ба.

Нена́до, нена́добно = 1. нетре́ба, не тра́. — Кинь мене, Боже, де мене не треба. н. пр. — Не тра старý клопотати, стара знає, кому дати. н. пр.
2. да́рма (С. Аф.), сі́лькісь (С. З. Л.).

Нена́добный = непотрі́бний (С. Л.), безпотрі́бний. — Старе, як гнила колода, нікому непотрібне. н. пр.

Ненака́занно = безка́рно.

Ненаказу́емость = безка́рність.

Ненаказу́емый = безка́рний. — Як то не добре на сьвітї було, як сьвітом безкарні боги управляли. І. Г.

Ненаро́комъ, ненаро́чно = нав(у)ми́сне (С. Л.), безнамі́ру, незнаро́шне (С. Л.), ненаро́ком (С. Л.).

Ненаро́чный = невми́сний.

Ненаруши́мый, мо = неруши́мий, мо.

Нена́стливый, нена́стный, но = него́дяний, непого́жий.

Нена́стье = него́да (С. З. Л.), него́диця, не́годь, не́погодь, безго́ддя, сльота́ (С. З.). — До милої вроди не має негоди. н. пр. — Шкода й одежини під таку негоду. Кп. — Не хочу я вмирать зімою або під не́годь в осени. Кп. — Під час осїнь і сльоти. С. З. — Чи в погоду, чи то в сльоту іду з нею на роботу. н. п. — Лїзе в очі, як сльота. н. пр. — **Началось нена́стье** = занепого́дилось. Лев. — **Кончилось нена́стье** = розгоди́нилось. — О, вже розгодинюєть ся — не буде дощу! Чайч.

Ненасы́тимость, ненасы́тность = неси́тство (С. Л.), ненаї́сть, не́сить, ненаже́рливість.

Ненасыти́мый, ненасы́тный = неси́тий, ненаже́рливий, ненаже́рний, ненаї́дний, невсити́мий, ненаї́стний, ненаже́ра, жабрі́й (Сп.). — Той неситим оком за край сьвіта зазирає, щоб загарбать. К. Ш. — Цїле село заневолив, ще йому мало! Невситима людина. Кп. — От невситима дитина! Їсть, їсть, не наїсть ся. Кп. — Скатертина ненажерлива — її не нагодуєш. н. пр.

Ненае́да, ненае́дный, ненае́дчивый = д. **Ненасыти́мый.**

Нену́жный, но = д. **Нена́добный, нена́до.** — **Нену́жная вещь** = непо́тріб, поки́дька, покидя́чка.

Необду́манный, но = необмірко́ваний, но.

Необита́емый = пусти́й, безлю́дний, ди́кий, (хата) — пу́стка. — Викинуло їх на дикий острів. — Може верне ть ся в некриту пустку зімувати, і укриє і нагріє погорілу хату. К. Ш.

Необозри́мый = неогля́дний, неося́жний, безкра́їй.

Необори́мый = необо́рний (С. З.), неперемо́жний.

Необу́зданность = невпи́нність.

Необу́зданный, но = невпи́нний, но, незагну́зданий, сваво́льний.

Необусло́вленный = безумо́вний.

Необу́тый = нез'обу́тий, невзу́тий, бо́сий. — Нез'обута не з'одягнена, тільки личком підперезана. н. п.

Необходи́мо = 1. д. **На́до.**
2. ко́нче (С. З.), доко́нче, коне́чне (С. З.), доконе́чне, немину́че (С. Л.). — Але третьої недїлї треба нам було конче їхати. Федь.

Необходи́мость = потре́ба, коне́чність (С. Жел.).

Необходи́мый = 1. потрі́бний, потре́бний, потре́бен. — Робив для тебе усе, що тобі здасть ся потрібним. Ч. К. — Так потрібний, як дірка в мішку. н. пр. — Дав би на молебень, та самому потребен. н. пр.

2. коне́ч(ш)ний (С. Жел.), неодмі́нний, безпремі́нний, немину́чий, пи́льний. — Бо пильниї листи маю, їду до обозу. н. п.

Необходи́тельный = неввічли́вий, незвича́йний.

Необъе́млемый = необся́жний, безмі́рний. — Край небо наче розсовуєть ся, ширшає, стає необсяжним. Кн.

Необъясни́мый = незрозумі́лий, незмірко́ваний, несполга́даний (С. З.).

Необъя́тный = д. Необъе́млемый.

Необъѣ́зженный = не́ук. — Запрягли неука, а він як понесе...

Необыкнове́нный, **необыча́йный**, **но** = надзвича́йний, незвича́йний, но, несьві́цький. С. З. — Побачивши панича такої пізньої незвичайної доби, вона здивувала ся. Лев. В. — З батька, з діда, з прадіда не був я злодій — се несьвіцький сором. С. Л.

Необы́чный = 1. д. Необыкнове́нный.

2. незви́клий, непривнча́єний.

Необя́занный = непови́нний.

Неогля́дкою = неогляда́ючись, неозира́ючись, без о́гляду. — Побіг, неоглядаючись.

Неограни́ченый = необме́жений, необмежо́ваний, безмі́рний, безкра́їй (С. Аф. Ш). — Козацтво спинило необмежену власть шляхти. Бар. О. — Коли в Правобережній Україні під'упало козацтво, вона перейшла під необмежену власть Польщі. Бар. О.

Неодоли́мый = д. Необори́мый.

Неоднокра́тный, **но** = неодноразо́вий, не раз.

Неодушевле́нный = бездушний, нежи́вий.

Неодѣ́тый = неодя́гнений, невдя́гнений (С. Л.), незодя́гнений, неубра́н(т)ий (С. Л.). — Пр. д. під сл. Необу́тый.

Неожи́данность = несподіваність, несподіванка, несподіване. — Се для мене була велика несподіванка. Кн. — Зрадівши з такої несподіванки, я... Кн. — Я не писав вам, бо хотів зробити вам несподіванку. Фр.

Неожи́данный, **но** = несподіваний, но (С. З. Л.), несполга́даний, нега́даний, но (С. Л.), на́глий, ло, знена́цька (С. З.), знеоба́чка (С. З.), знеба́чки (С. Ж.), невба́чай, незнаро́шна (Кр.), ненавпі́мки (Кн.), спотиньга́ (С. З.). — З несподіваного часом буває сподіване. н. пр. — Почувши несподівано, як хтось уступив до хати. Лев. В. — Напавши несподівано на товариство полку мого. Л. В. — Як виглянув в вікно зненацька, прийшов Латин в великий страх. Кот. — Як орел ширококрилий, як вітер зненацька налітав на військо враже. Балув. — Як би зненацька ангел з неба злетів з огнено́ю різкою. Кот. — Коли знеобачка Настин регіт почув ся, аж ми іздрігнули ся. О. С. — Я замислив ся, а сестра ненавпімки як гукне на мене. Кн. — Но відкіль стрілка не взяла ся і спотиньга в стегно вп'яла ся. Кот.

Неозабо́ченный = безклопі́тний, безжу́рний.

Неоконча́тельный = недове́ршений. Гр. См. Ст.

Неопали́мый = неспали́мий.

Неопа́сный = безпе́шний. С. Ш.

Неопери́вшійся = безпе́рий. С. Ш. — **Неопери́вшійся птене́цъ** = голопу́цьок (С. Аф. З.), голу́цьванок (Чайч.), голоцьві́ринок.

Неопи́санный = д. Неизглаго́ланный.

Неопла́тный = невипла́тний, несплати́мий. — Заліз в невиплатні довги.

Неопо́мниться = не счу́ти ся (С. Л.), не стя́мити ся (С. З. Л.), не схамену́ти ся. — Не счуєш ся, відкіля й лихо складеть ся. К. Х. — І не счув ся, коли ніч минула. — І не стямиш ся, відкіль вітер повіє. Кн. — Не стямилась Вівдя, як спідницю загубила. н. пр. — І не схаменув ся, як вкохав ся я в дівчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. п. О. Ст.

Неопредѣле́нность = неозна́ченість, неви́значеність, невира́зність, нея́сність. — Купецька діяльність зєднала ся там з неозначеностю мети, непевностю стежки до неї. Бар. О. — Невизначеність ідеї космополітичних змагань не дає нам... Кн.

Неопредѣлённый, **но** = неозна́чений, но (Гр. Ог.), неви́значений, невира́зний, нея́сний, но. — В умові межі невизначені, а просто сказано: суходолом до річки Смолянки. Кн.

Неопроверж́имый, **мо** = незапере́чний, но (С. Пар.), несхи́тний, но (С. Пар.), непору́шний, но.

Неопря́тность = нече́пурність, неоха́йність, неоха́рність.

Неопря́тный, **ая**, **но** = нечепу́рний, неоха́йний, но (С. З. Л.), нечупа́рний, но (С. Л.), неоха́рний, но, нечепу́ра, нечупа́ра (С. Л.), нечупа́йда (Граб.), неоха́я (сп. р.), нехлю́й, нехлю́я (Граб. С. Л.), нетіпа́ха, підтіпанка (Граб.), шмарово́з, невмива́ка (Граб.), задри́па (С. Л.), задри́панка (С. Аф.), забовтю́ха, забо́втянка (Граб.), замазу́ра, заму́рза (Граб.). — І Трахтемирів геть горою нечепурні свої хатки роскидав з долею лихою, мов нищий старець торбинки. К. Ш. — Більш за шинок нечупарна хата. Кн. — Була в його жінка та така неохайна, що ні коло себе, ні коло чого рук не доложе. н. к. — А ти, задрипанка — шинкарка! К. Ш.

Нео́пытный = недосьві́дний, недосьві́дчений, небува́лий. — Заморочують недосьвідних людей. Кн.

Неоскудѣва́емый = д. **Неизсяка́емый.**

Неосла́бный, но = пи́льний, но, щи́рий, ро, непереста́нний, безуста́нний, но, без пере́рви. — Пильний догляд. — Щира праця.

Неосмотри́тельность = необа́чність (С. Л.), неогля́дність, необа́чка, необере́жність.

Неосмотри́тельный, но = необа́ч(ш)ний, но (С. З. Л.), неогля́дний, необере́жний, но. — Прости раз, воно і вдруге буде таким необачним. Кн. — Хтоби будуючи дерево або цеглу необачне упустив і тим кого забив. Ст. Л. — Грав необачно на великі гроші. Зіньк. — А позаду Сагайдашний, що проміняв жінку на тютюн та люльку — необа́шний! н. п.

Неоснова́тельный, но = безосно́вний, неслу́шний, но (С. З.).

Неоспори́мый = д. **Неопровержи́мый.**

Неосторо́жный, но = необере́жний, небере́жний, но (С. Л.), небереже́ний і д. **Неосмотри́тельный.** — Небереженого і чорт не стереже. н. пр.

Неосторо́жность = необере́жність і д. **Неосмотри́тельность.**

Неосуществи́мый = неможли́вий.

Неосѣ́длый = неосі́лий, мандрі́вний, кочови́й.

Неотврати́мый = немину́чий, неодворо́тний. — Неминуче лихо.

Неотвя́зный, неотвя́зчивый = невідче́пний, въі́дливий, уї́дливий. — Небудь уїдливий, мов оса. Гул. Ар. — Таке въідливе, що хоч візьми та й плюнь йому межи очі. н. пр.

Неотёса = неоте́са, незгра́ба, одоро́бло, нескро́ба, чвала́й, бе́цман, ка, мурло́, мурми́ло, хамло́, муги́рь (С. Л.), ге́вал (С. З.). — Ступити не вміє: де йде, так і зачепить ся за щось, сказано — неотеса. Кн. — Ой вийду я за ворота — нема мого злота, тільки той стоїть нескреба, що мині не треба. н. п. — Чвалаями ходить та бісів проводить. н. пр.

Неоткрове́нность = нещи́рість.

Не́откуда = нівідкіля́, нема́, звідки.

Неотло́жный, но = д. **Безотлага́тельный.**

Неотлу́чный, но = невідлу́чний, нерозлу́чний, невідсту́пний, но.

Неотмоли́мый = неспокуто́ваний.

Неотмѣ́нный, но = неодмі́нний, но.

Неотсту́пный, но = невідсту́пний, безвідсту́пний, невідче́пний, но, притьмо́м (С. З. Л.). — Притьмом намагать ся.

Неотхо́дный = д. **Неотлу́чный** і **Неотсту́пный.**

Неотчужда́емый = непрода́жний, зака́заний.

Неотъе́млемый = неодні́маний, невіді́йманий.

Неофи́тъ = новохре́щене́ць.

Неохо́та = не́хіть (С. Л.), неохо́та. — **Мнѣ неохо́та** = нема́ю охо́ти.

Неохо́тно = не́хотя, неохо́че, зне́хотя (Лев.).

Неоцѣнённый = неоці́нний.

Неочередно́й = нечерговий.

Неощути́тельный = непомі́тний.

Непа́мятливый = непамъяткий, непамъяту́щий.

Непа́рный = непари́стий. — Непаристі чоботи.

Непереводи́мый = неперекладни́й.

Неплатёжъ = неплатіж, непла́та, неви́плат.

Неплате́льщикъ = непла́тник.

Непло́діе = неплі́дність, неродю́чість.

Непло́дный = неплі́дний, неплодю́чий (про тварі і рослини), неродю́чий (про землю), неплі́дниця (про жінку).

Непло́тный, но = нещі́льний, но, на о́слаб.

Непобѣди́мый = неперемо́жний, необо́рний (С. З.).

Непова́дно = незва́дно.

Непови́нный, но = неви́нний, невинува́тий, безневи́нний, но, непови́нний, но, без вини́.

Неповинове́ніе = неслухня́нство, неслухня́ність, непослу́шенство (С. Ж.). — Непанькати ся ж з вами, коли ви тільки начальство своє неслухнянством клопочете. Лев. В. — Аби ніхто непослушенства свого праву невідомостю покривати не мог. Ст. Л.

Неповоро́тливый = неповороткий (С. Л.), немото́рний, міхува́тий, ломакува́тий (Мап.), вайлува́тий, зава́жуватий (Мап.), незгра́бний, невру́чний, лемехува́тий, лемішкува́тий, лапехува́тий (С. З.), лемішка, мни́ха, маку́ха, махла́к. — Лемохувата вона, заким повернеть ся, то й день мине. Кн.

Непого́да, не́погодь = д. **Нена́стье.**

Непогрѣши́мый, мо = безгрі́шний, непохи́бний, но, непоми́льний, но, безгрі́шно, без поми́лки. — Одна наука непохибна, та, що навчає ворогу прощати. К. Б.

Неподалёку = недале́ко, близько.

Неподá́тливый = нездá́тливий (Лев.), випнистий, жи́лавий.

Неподви́жность = нерухо́мість. — Розминає руки, що заклякли від довгої нерухомости. Пісоч.

Неподви́жный, но = нерухо́мий, мо (С. З. Л.), непору́шний, но (С. Л. Ж.), неруши́мий, мо, неповору́шно. — Довго стояв я нерухомо, не знаючи, що й думати. Фр. — Я сиділа нерухомо. Кн. — Стоїв неповорушно. Лев.

Неподдѣ́льный = нехвальши́вий, правди́вий, щи́рий, щи́росний (С. Л.).

Неподку́пный = непідку́пний, справедли́вий, непохи́бний.

Неподража́емый = незрівня́ний, ненаслідовальний (С. Жел. Пар.).

Неподсту́пный = непідсту́пний, непристу́пний, недосту́пний.

Неподходя́щій = непідхо́жий.

Неподѣ́льчивый = недо́брий, скупи́й. — Ач який недобрий — ніколи нічого не дасть.

Непозволи́тельный, но = недозво́лений, заборо́нений, неві́льний, но; незвича́йний, но.

Непоколеби́мый, мо = непохи́бний (С. Л.), непохи́тний, непору́шний, но (Ст. Л.).

Непоко́йный = неспокі́йний, баламу́тний.

Непоко́рность = непокі́рливість (С. Л.), непоко́ра, непідхи́льність.

Непоко́рный = непокі́рний, непокі́рливий (С. Л.), неслухня́ний. — Люто карали смертю всякого неслухняного. Бар. О.

Неполнота́ = непо́вність.

Непо́лный = непо́вний.

Непомѣ́рный, но = непомі́рний, надмі́рний, над мі́ру.

Непоня́тливый = нетямки́й, нетяму́щий.

Непоня́тный, но = незрозумі́лий, ло, непоми́сльний, но, недостямку́, недотя́мки. — Мова незрозуміла дітям. Кн. — Крикнула щось на своїй незрозумілій мові. Пісоч.

Непоправи́мый = непоправний, непора́дний.

Непоро́чный = непоро́чний (С. Жел.), чи́стий, безнага́нний (С. Ж.).

Непоря́докъ = д. **Безпоря́докъ.**

Непоря́дочный = непутя́щий. С. З.

Непослуша́ніе = д. **Неповиновéніе.**

Непослу́шный = неслухня́ний, неслу́шний, не́слух.

Непосре́дственный, но = безпосере́дній, нє (С. Ш.), про́сто. — Безпосередні вибори. — Удав ся просто до його.

Непостижи́мый, мо = недові́до́мий, мо і д. **Непоня́тный.** — Куди жене їх таємнича доля, Предвічного недовідома воля? К. Б.

Непостоя́нный = неста́лий (С. З.), нестате́чний (С. З.), нестанови́тий, непе́вний (С. Ж.). — Дівчина жартовлива, нестановита, як той метеличок в літі. Федь.

Непостоя́нство = неста́лість (С. З. Л.), нестате́чність (С. З.), неста́ток. — Видячи нестатечність козацькую, же жадному монархі підданство не додержують. Л. С.

Непосѣ́да, непосѣ́дъ, непосѣ́дка = непосидю́чий, непосидя́нка (С. Л.), шве́ндя (С. Л.), побігу́ця (С. Л.).

Непотре́бникъ, ца = розпу́стник, ця, ба́хур, ка, курва́ль, ку́рва, пові́я, хльо́рка, шку́ра, шлю́ха, паплюга (Кот.), діптя́нка.

Непотре́бный = 1. д. **Нена́добный.**

2. розпу́стний, розпу́тний. — Розпустне життя в молодости приносить хворобу на старі кості. н. пр.

Непотре́бство = розпу́ста.

Непочёмъ = ба́йдуже́ (С. Л.), да́рма, ані га́дки (С. Л.). — Хоч гори́ усе, йому ані гадки. С. Л. — Що там не кажуть про його, йому байдуже.

Непочте́ніе, непочти́тельность = непова́га (С. З.), знева́га (С. Аф.).

Непочти́тельный = непова́жливий, знева́жливий, непошти́вий.

Непра́вда = 1. непра́вда, здр. непра́вдонька, кри́вда. — Правда кривду переважить. н. пр.

2. брехня́. — Брехнею сьвіт пройдеш, та назад не вернеш ся. н. пр. — **Жить непра́вдой** = неправдува́ти, кри́вдити.

Неправди́вый, во = неправди́вий, во, криводу́шний, но.

Непра́ведный, но = непра́ведний, но, несправедли́вий, во, не по пра́вді. — Та не по правді та козаченько живеш з дівчиною. н. п.

Непра́вильный, но = неві́рний, но, несправедли́вий, во, хи́бний.

Непра́вильность = неві́рність, хи́ба, хи́бча.

Неправый = несправедли́вий.

Неправосу́діе = безпра́в'я.

Непра́здная = непоро́жня і д. **Беременная.**

Непредусмотри́тельный = необа́ч(ш)ний.

Непрекло́нный, но = незло́мний, непохи́бний, непохи́тний (Фр.), невблага́нний.

Непрело́жный, непремѣ́нный, но = незмі́нний, неодмі́нний (С. Ж. Л.), безодмі́нний (С. Л.), безпремі́нний, коне́шний, неодмі́нно і т. д., небезпре́менно, коне́ч(ш)не (С. З.), ко́нче (С. З.), доко́нче, доконе́шне. — Але третьої неділї треба нам було конче їхати. Федь. — Дідо́ві не дуже хотїло ся балакати, а Панькові приспіла охота доконечне питати його. Лев. — Завтра небезпременно треба їхати.

Непреобори́мый = д. **Необори́мый.**

Непреодоли́мый = 1. д. **Необори́мый.**

2. невпи́нний, безупи́нний, но.

Непрері́вный, но = безуста́нний, но (С. Л.), безпереста́нний, безуга́вний (С. Л.), невпи́нний, но, без пере́рви, без переста́нку, бе́зпереста́нь. (Пр. д. під сл. **Безостано́вочный**).

Непреста́нный = д. **Безостано́вочный.**

Непривлека́тельный = неприє́мний.

Непривы́чка = незви́чка.

Непривы́чный = незви́клий, непривы́клий.

Непривѣ́тливый, ая = непривітний, на́, непривітниця. — Дружинонька неймовірная, чужа семья непривітная. н. п.

Неприго́дный = негодя́щий.

Непри́го́же = незвича́йно, него́же, не годить ся.

Непри́го́жій = 1. нега́рний і д. **Некраси́вый.**

2. незвича́йний, неподо́бний.

Неприкосновѐнный, но = 1. недотика́льний, непору́шний, но (С. З. Л.). — Права і вольности непорушно держати. Ст. Л.

2. непричѐтний. — Я до сього дїла непричетний. Чайч.

Неприли́чіе = незвича́йність. — Він не оправдував нїчого, що тут сталось, що незвичайностю хоч у кого б назвалось. К. Д. Ж.

Неприли́чный, но = незвича́йний, но (С. Л.), него́жий, же (С. Л.), неподо́бний, но, безли́чний, но (С. Ш.), неслїд (С. Л.), неподо́ба, неподо́ба річ (С. Л.), неподо́бная річ, не до звича́ю (С. Л.), не ли́чить, не ґре́чно. — Козаків до всякої незвичайної роботи домової приставовляли. Л. С. — Лаєть ся неподобними словами. Кр. — Безличний попів Гриць. н. пр. — Не слїд тобі туди ходити. С. Л. — Не подоба дівці до козака та й виходити. н. п. — Пусти мене, Подолянко, на ніч! Ой не пущу — неподобная річ. н. п. — Нї, не личить лисову женихати ся до підлїтка. Кв.

Непримири́мый = непримиренний. С. З.

Непримѣ́тный = д. **Незамѣ́тный.**

Непринуждённость = невимушеність. С. Жел. Пар.

Непринуждённый, но = незнево́лений, невимушений, но (С. Жел. Пар.), ві́льний, но, без при́мусу.

Непристо́йный = д. **Неприли́чный**; стидкий, сороміцький. С. Л. — Не сьпівайте сороміцької, засьпівайте старосьвітської. н. пр.

Непристу́пный = 1. непристу́пний, недосту́пний.

2. д. **Го́рдый** і **Надме́нный.**

Непритво́рный, но = щи́рий, ро.

Непричá́стный = д. **Неприкосновѐнный** 2.

Неприя́зненный, но = непри́язний, но, воро́жий, же. — Людей неприязних благаєш і, Христа ради, простягаєш коло зачинених дверей старні руки. К. Ш.

Неприя́знь = непри́язнь, непри́ятельство, ворогува́ння.

Неприя́тель, ница = непри́ятель, ка, во́рог. — В той час була честь, слава, військовая справа, сама себе на сьміх не давала, неприятеля під ноги топтала. п. д. — Він мінї давнїй ворог.

Неприя́тельскій = непри́ятельський, воро́жий, вра́жий (С. Ш.), ура́го́вий, урагі́в (С. Ш.).

Неприя́тность = неприє́мність, при́крість (С. З. Л.). — Що собі козаки за великую прикрість і утиск мали. Скоропадський. С. З.

Неприя́тный, но = неприє́мний, но, при́крий, ро (С. З. Л.), нелю́бий, бо (С. Л.). — **Неприя́тнымъ стать** = опри́крити ся. — Годї брехати, бо вже й своя брехня оприкрилась. н. пр.

Непробу́дный (сонъ) = мѐртвий. — Спить мертвим сном.

Непрогля́дный = безпросьві́тний. — Усе небо блакитнеє покрила темно́та; безпросьвітна, нерозумна давняя дрімота. Ос.

Непродолжи́тельный = недо́вгий, коро́ткий. — **Въ непродолжи́тельномъ времени** = незаба́ром (С. З.), неба́вом, невдо́взї (Гал.).

Непрозра́чный = непросьві́тний, непросьвітчастий (С. З.), непрозо́рий (Фр.).

Непроизво́льный = неві́льний.

Непро́махъ, у виразї: „**онъ не про́махъ**" = він не ду́рень, не впу́стить ра́ка з ро́та.

Непромока́емый = непромокни́й (Кн.), непромока́льний (С. Жел.), непротеку́щий (С. Пар.).

Непроница́емость = непрони́кливість. С. Жел. Пар.

Непроница́емый = непрони́кливий. С. Жел. Пар.

Непрости́тельный = невиба́чний, непрости́мий. — Чи вже ж непростима помилка молодого віку? Кн. — Сам тямлю, що мій гріх непростимий. Кн. (Д. ще під сл. Извини́тельный).

Непроходи́мый = непрохідни́й (Л. В.), непрола́зний. — Непрохідний ліс. — Непролазні нетрі. — **Непроходи́мый дура́къ** = дурни́й як пень, як коло́да.

Непро́чный = неміцни́й, нецупки́й.

Непроѣ́здный, непроѣ́зжій = непроїздни́й.

Непутёвый = непутя́щий. С. З.

Непьющій = непиту́щий. — Я чоловік непитущий, хіба коли для сьвята чарочку випъю.

Нера́венство = нерівність, нерівня.

Неравно́ = а колі́, а я́к, а мо́же, а ну́, а що́. — **Неравно́ онъ спро́ситъ, а я не знаю** = а колі́ він спита́є (або: а що́ як він спита́є), а я не зна́ю.

Неравносторо́нній = різнобічний.

Нера́вный = неодна́ковий.

Неради́вецъ, вица, неради́вый = д. Лѣни́вецъ, лѣни́вый і небре́жный.

Нерадѣ́ніе = д. Небреже́ніе.

Нерадѣ́ть = недба́ти. С. З. — Отамане наш, недбаєш за нас: та вже ж наше товариство як розгордіяш. н. п.

Нерадѣ́тельный = д. Небре́жный.

Неразбо́рчивый = 1. невига́дливий, невередли́вий, непримхли́вий. — Він невередливий на їжу.

2. нерозбі́рний, невира́зний, нечитки́й. — Нечитке́ письмо.

Неразвито́й = нерозвити́й, нерозви́нений (Гал.).

Неразвя́зный = 1. немото́рний, незру́чний, віхува́тий.

2. несьмі́ливий.

Неразга́данный, неразга́дный = неодга́дний.

Неразгово́рчивый = неговіркий (С. З. Л.). небалаку́чий і д. Молчали́вый.

Нераздѣли́мый, нераздѣ́льный = д. Недѣли́мый.

Неразлу́чный = нерозлу́чний.

Неразруши́мый = непору́шний.

Неразры́вный = нерозри́вний. С. Жел.

Неразрѣши́мый = нерозріши́мий. С. Жел.

Нерассуди́тельность = нерозсу́дливість, нерозва́жність.

Нерассуди́тельный, но = нерозсу́дливий, во, нерозва́жний, но (С. Л.).

Нерасчётливый = безраху́бний. Пол. Чайч.

Неразу́міе = неро́зум, дур, не́тям. — Дике у своїм нетямі мужицтво. К. Кр.

Неразу́мный = нерозу́мний, дурни́й. — — Та малюсінькє соловъятко по деревцю лазить; дурна дівка, дурна й нерозумна на козака важить. н. п.

Нера́зъ = нера́з, кільки разів.

Нераска́янный, но = запе́клий, ло. С. Аф. З. — Запеклий злодій.

Нерасположе́ніе, нерасполо́женность = неприхи́льність, нев(ж)ичли́вість (С. Л.). — Царські посли спізнали неприхильність гетьмана до Москви. Бар. О.

Нерасполо́женный = неприхи́льний, нев(ж)ичли́вий (С. З.).

Нераспоряди́тельный = нероспоря́дливий.

Нераствори́мый = нерозпуска́льний.

Нерастлѣ́нный = нерозпу́стний, чи́стий.

Нерасторо́пный = немото́рний і д. Неповоро́тливый.

Нераче́ніе, нера́чивый, нера́чительный = д. Небреже́ніе і Небре́жный.

Нерви́ческій, не́рвный = нерво́вий. С. Жел. Пар.

Нерето́ = пе́рет (С. Жел.), ве́рша.

Неро́бкій = небоязький, сьміливий.

Неро́вный = нерівний.

Неро́вня = нерівня. — Я тобі нерівня, бо ти ткач, виткопляут, а я бондарівна. н. п.

Неро́дъ = недорід.

Нерукотворённый, нерукотво́рный = нерукотво́рний. — **Нерукотв. Образа** (сьвято 16-то серпня) — Пречи́стник. С. З.

Неруши́мый, мо = неруши́мий, мо, непору́шний, но (С. З.). — Права і вольности непорушно держати. Ст. Л. — На віки непорушно. Кіев. Ст.

Нерѣ́дко = часте́нько.

Нерѣши́мость, нерѣши́тельность = вага́ння. С. Л. — **Быть въ нерѣши́мости** = вага́ти ся і д. Колеба́ться 2.

Нерѣши́тельный, но = незва́жний, вага́вий (С. Жел. Пар.), розга́дько. — Одважний мед пье, а розгадько воду. н. пр. Ніс.

Неря́ха = д. Неопря́тный (всі іменники).

Неря́шество = д. Неопря́тность.

Неря́шливый = д. Неопря́тный (переважно приложники).

Несбы́точный = незбу́тний, химе́рний, неможли́вий.

Несвоевре́менный, но = невча́сний, но (С. Ж. З.), неслу́шний, но, безго́дний, но (С. Жел.), не в час, без часу́, не в свій час, не на часі. — Неслушно тоді було, а тепер саме час до сієї роботи братись ся. Кн.

Несво́йственный = невласти́вий. С. Жел.

Несвѣ́домый, несвѣ́дущій = несьвідо́мий, незна́ючий, нетяму́щий. — Як незнаюче до діла возьметь ся, то й буде посьміх. Чайч.

Несвя́зный, но = нескла́дний, но, недола́дний, но, недоладу́.

Несгора́емый = неспали́мий.

Несгово́рчивый = незмо́вний, несхи́льчивий (С. Жел. З.), крути́й.

Несказа́нный = д. **Неизглаго́ланный.**

Нескла́дный = д. **Несвя́зный.**

Несклоня́емый = незміни́мий. С. Жел. Пар.

Несконча́емый = нескінче́нний. К. Кр.

Не́слухъ = неслухня́ний і д. **Непослу́шный.**

Неслы́ханный, но = нечу́ваний, но. — Нечувана річ.

Неслы́шный = нечутни́й; ти́хий.

Несмотря́ на... = не вважа́ючи, неди́влячись на...; про те́.

Несмы́сленный, несмы́слящій = нерозу́мний, нетяму́щий, нетя́ма (Лев.), нетяма́ха.

Несмѣ́тный, но = незлічи́мий, мо, незліче́нний, несчисле́нний, но, без ліку, бе́зліч, без лічби́. — Брав він добич незмірино, срібло, злото незлічимо. І. Г. — Багатирка знаєте! Худоби без ліку. Федь. (Пр. д. ще під сл. **Безсчётный** і **Неисчисли́мый**).

Несно́сный, но = нестерпу́чий, че, незно́сний, но. (Пр. д. під сл. **Невыноси́мый**).

Несня́тое (молоко) = незбіране. — У мене і булки сьвіжі і молоко незбіране. Кн.

Несоблюде́ніе = невідбува́ння.

Несовершеннолѣ́тіе = недолітство, недолітність (С. Пар.), недоро́слість. — Через недолітство дітей мушу спродавати худобу. Кн.

Несовершеннолѣ́тній = недолітний (С. Жел. Пар.), неповнолітний, недоро́слий, недо́літок (С. Жел.), підлі́ток. — В недорослости літ таких дітей опекуни тих дітей недорослих права їх доводити мають. Ст. Л. — Недо́літок таке творить. К. Ш. — Бо нічим обути панят недорослих. К. Ш.

Несоверше́нный = недокінчений, недоко́наний. С. Пар.

Несовмѣ́стный, несовмѣсти́мый = несумі́сний.

Несогла́сіе = незго́да (С. З. Л.), нела́года, незла́года, нела́д, зва́да (С. З.), розра́да. — Згода дім будує, а незгода руйнує. н. пр. — Чрез незгоду всі пропали, самі себе звоювали. Мазепа. С. З. — Ой я старий, ти молода — тим між нами нелагода. н. п. — Незлагода у свекрухи з невісткою постала. Зіньк. — Нема тої хати, щоб не було часом звади. н. пр. — Лучче соломьяна згода, як золота звада. н. пр. — Чому не ймеш віри ти, брате Москалю? Не вже пак лякаєш ся зради? З тобою недоля нас кревно зъеднала — не буде між нами розради. Старицький. — **За несогла́сіемъ, по несогла́сію** = через незго́ду (Пр. д. вище).

Несогла́сный, но = незго́дний, но (С. Л.) незгодли́вий, во, (про музику, сьпіви) — нела́дний, різноголо́сий, не вла́д, не до ладу́. — **Поютъ несогла́сно** = сьпіва́ють не в ла́д. — **Живу́тъ несогла́сно** = живу́ть не в ладу́. — **Несогла́сно съ и́стиною** = незго́дно з пра́вдою.

Несоизмѣри́мый = непомірний.

Несокруши́мый = незло́мний.

Несомнѣ́тельный, несомнѣ́нный, но = пе́вний, нехи́бний, непохи́бний (С. Жел.), пе́вно, напевне, пе́вна річ, коне́чне. — Певна річ, що вплив його був великий, але... Кн.

Несообра́зный = неподо́бний. — **Говори́тъ несообра́зное** = плете́ щось неподо́бне, ка́же таке́, що й ку́пи не де́ржить ся.

Несообрази́тельный = незмірко́ваний, непомірко́ваний (Лев.).

Несообщи́тельный = одлю́дний (С. З.), вовкува́тий.

Несоотвѣ́тственный = неодповіда́льний, нестосо́вний.

Несоразмѣ́рный = непомірний.

Несостоя́тельность = неспромо́га (С. Жел.), неспромо́жність (С. Жел. Л.), неста́ток. — Прийшов нестаток, забрав і остаток. н. пр.

Несостоя́тельный = неспромо́жний. С. Жел. — Усі наші заходи показали ся неспроможними побороти смерть. Кн.

Несподру́чный, но = незру́чний, но, не в руки.

Неспоко́йный = неспокі́йний, невпокійний (С. Л.), невгомóнний, (тільки про чоловіка) — гуркотій, стукотій (Лев.).

Неспокóйствіе = неспóкій, невпóкій.

Неспори́ть, ся = не в лад, не спірно йти́. — **Рабóта не спори́тъ або неспори́тся** = робóта не спірно йде́.

Неспóрый, ро = неспірний, но.

Неспосóбность = нездáтність (С. Л.), невдáтність, нездóльність (С. Л.), недотéпність (С. Жел.), нездíбність (С. Жел.), безкобéття.

Неспосóбный = нездáтний (С. Л.), нездóльний (С. Л.), недотéпний (С. Жел. Л.), нестíнний (С. З. Л.), нездáлий (С. Жел.), нездíбний (С. Жел.), безкебéтний, недотéпа (сп. р. С. Жел.). — Вже й до того недотепний. п. к. — Недотепний ні до чого. Кн. — Він до зросту дійшов, а така недотепа, — нічого робить не вміє. п. к.

Несправедли́вость = неправди́вість, непрáвда, кри́вда.

Несправедли́вый = неправди́вий.

Неспѣлый = д. **Незрѣлый.**

Неспѣшá, неспѣшно = помáлу, помалéньку, повáгом, поквóлом, впоквóлу. — Помаленьку — піймаєш старееньку. п. пр.

Несравнéнный, но = незрівня́ний, не в замíру, без порівня́ння.

Нестарáтельный = недбáлий, недбайли́вий, недбáлиця (сп. р.).

Нестерпи́мый, мо = нестерпу́чий, че, нестéрпний, но. С. Жел.

Нести́, ся = 1. нести́. — Несе мішок борошна. — Вода несе кригу. — Носять дрова 2. одбувáти, відправля́ти. — Другий місяць одбуває службу. — Ой пішов він до Ляшенькі служби відправляти. н. п. — **Нести́ покая́ніе** = покутувáти. С. Л.

3. нести́, ся, покладáти. — Кури несуть яйця. — Кому ведеть ся, то й півень несеть ся. н. пр. — **Нести́ околёсную, вздоръ, чепуху́** = д. **Вздоръ городи́ть.** — **Нести́ высокó себя́, нести́ ся** = пишáти ся, гордíти, чвáнити ся, бундю́чити ся, ки́рпу гну́ти, ви́соко літáти. — Високо літає, та низько падає. н. пр. — Пишаєть ся, як порося на орчику. н. пр. — **Нести́ на сéрдцѣ** = терпíти мóвчки. — **Несётся молвá, слухъ** = чу́тка йде́. — **Онъ всё своё несётъ** = він своє́ провáдить, торóчить.

Нестóитъ = невáрт (С. З.), нестóїть. — Хто шага не береже, той сам неварт копійки. н. пр. — Що діяти і що почать? Людей і долю проклинать неварт їй-Богу. К. Ш.

Неустроéніе, нестрóйность = нелáд, безлáддя, непоря́док (С. Ж.), розгордіїя́ш.

Нестрóйный = нелáдний, безлáдний, незгóдний.

Несу́шка = несю́чка, несу́чка (курка, що часто несеть ся). С. Жел.

Несущéственный = несу́щний. С. Жел.

Несхóдный, но = 1. несхóжий, неподóбний, но, неоднáковий, во.

2. неви́годний, непоцінний, но.

Несхóдность, несхóдство = несхóжість, непохóжість, неподóба.

Несчáстіе = недóля (С. Л.), здр. недóленька, нещáстя, здр. нещáстячко, бідá, здр. бідонька, безголóвъя (С. Л. Ш.), безщáстя, безталáння (С. Аф. Ш.), бездóлля і бездíлля, ли́хо, лихá годи́на (С. Л.), пригóда, здр. пригóдонька, причи́на (С. Л.), хáлепа (С. Л. Ш.), лихоліття, зли́годні. — Пішли вінчати ся — нема попа дома; чи се ж твоє нещастячко, чи моя недоля? н. п. — А безголовъя та короткий вік на тебе! н. пр. — Вже як піде на лихо та на безголовъя, то де той і розум дінеть ся. К. Х. — Як твоя, доню, доля, то накупить чоловік поля, а як бездідля, то продасть і подвірря. н. пр. — Іди, нене, тепера до мене, сталась мині пригода без тебе, сталась мині без тебе причина: жінка вмерла, зосталась дитина. н. п. — Заприсягли ся жити в згоді: і в щасті і в лихій пригоді. Чайч. — На козака пригодонька — козак зажурив ся. н. п. — Ні, вже, куме, як заєць перебіжить дорогу, то вже без халепи не обійде ся. К. Х. (Д. ще під сл. **Бѣдá, Бѣдствіе**).

Несчастли́вый, ая, несчáстный, ая = нещáсний, на, нещáсниця, нещасли́вий, ва, виця, безщáсний, на, ниця (С. З. Л.), бездóльний, на (С. Л. Ш.), безталáнний, на, ниця (С. Аф. Ш.), бідолáшний, на (С. Л. Ш., бідолáха (С. Ш.), бідний, сердéшний, сердéга, бідáха (С. Ш.). — Ой я нещасний, що маю діяти? Полюбив дівчину та не можу взяти. н. п. — Хоч і вродлива, та нещасниця — ні в чому не найдить. Кн. — Доленько моя, безщасная! С. З. — А я бідний, безталанний, без пари, без хати, не довелось мині в сьвіті весело гуляти. Забіла. — Ой у нашій славній Україні були колись престрашні бездольні години. н. д. (Пр. д. ще під сл. **Бѣдни́га 2.**)

Несчётный = д. **Несмѣтный.**

Несъѣдóмый = неїстóвний.

Нéтель = я́лівка (не тільки корова).

Нетерпи́мость = нетерпи́мість.

Нетерпѣли́вость, нетерпѣніе = нетерпіння, нетерпли́вість, нетерпля́чка. С. Жел. — Оце нетерплячка бере!

Нетерпѣ́ливый, во = нетерпля́чий (Чайч.), нетерпя́чий, нетерпу́чий, че, нетерпли́вий, во. С. Жел.

Нетлѣ́нный = нетлі́нний (С. Жел.), негні́ючий (С. Ж.).

Нето́кмо, нето́лько = не ті́льки, не то́ що. — Не то що другім, та й собі шкоди наробив.

Нетопы́рь = д. Лету́чая мышь.

Неторопя́сь = д. Неспѣша́.

Нетре́звый, во = нетвере́зий, підпи́лий (С. Л.), п'я́ний. — А вже підпилий як засне, то хоч коти гармати — і усом не моргне. К. Ш.

Нетро́нь меня́ = д. Недотро́га 1.

Нетро́нутый = неза́йманий (Кот.), непоча́тий, непору́шний, ціли́нний.

Неуваже́ніе = непова́га (С. З.), знева́га (С. Аф.). — Бо для того, що таковії роботи роблять, суть в неповазі. Б. Н. — Я доводила, яка зневага для людей — бійка, а тим паче різками. Кн.

Неуважи́тельный, но = неува́жний, но (С. Л.), знева́жний, но (С. Л.), невважли́вий, во (С. Л.), зневажли́вий. — Так зневажно усьміхаєть ся до мене. Кн. — До старих людей він зневажливий, за то й цурають ся його люди. Кн.

Неувяда́емый = неоцьві́тний, небле́клий, немарні́лий.

Неугаси́мый, неугаса́емый = нега́снучий.

Неуго́дный, но = невго́дний, но.

Неугомо́нный = невгомо́нний, невгаву́чий (С. З.), безуга́вний.

Неуда́лый, ло = 1. немото́рний, незру́чний.

2. недо́брий, лихи́й, пога́ний, ке́пський. — Кепська робота.

Неуда́ча = невда́ча, невда́тність, неталан, недо́ля. — **Неуда́ча! Неудало́сь!** = урва́лась нитка, увірвав ся бас! — **Потерпѣ́ть неуда́чу** = ві́ймати о́близня (С. З.), переважно в сватанні = гарбуза́ з'ї́сти. С. Аф. З.

Неуда́чливый, во, неуда́чный, но = невда́лий, ло, невда́тний, но. — Вона швидче ті невдалі булочки у діжу та й заквасила. н. к. — Гоп, мої гречаники! Гоп, мої невдалиї. н. п.

Неуда́чникъ, ца = невда́тник, ця, невда́лиця (сп. р.), невда́ха (сп. р. С. З.), здр. невда́шечка, поб. — невдалю́га. — От сей невдаха бідолашний. С. З. — Та взяла невісточку невда́шечку: ой ні спекти, ні зварити. н. п.

Неудержи́мый, но = невпи́нний, безупи́нний, но. — Знати було, що кипляча невпинна натура. Лев. В.

Неудо́бность = недого́дність, непридо́бність.

Неудо́бный, но = недого́дний, непридо́бний, незру́чний, но, не спо́сіб. — Грузьке та непридобне місце. п. о. Кіев. Ст.

Неудобовари́мый = нестравни́й. — Смашна їда та нестравна, наче камінюка в млинку. Кп.

Неудобовразуми́тельный, неудобопоня́тный, но = незрозумі́лий, ло, недостямку́, недотя́ми.

Неудобоприложи́мый, неудобопримѣни́мый = неприту́льний. С. З.

Неудо́бство = невго́да, непридо́ба, недого́да (Лев.), невгі́ддя, незру́чність. — І так шкода і так невигода! Кропивницький. — Недогода старій бабці ні на пічі, ні на лавиці. н. пр.

Неудовлетворе́ніе = недого́да. С. Л.

Неудово́льствіе = недово́льність, незадоволе́ння. — **Къ вели́кому неудово́льствію** = на превели́кий жаль.

Неуже́ли, неужли́, неу́жто = хі́ба́ (С. З. Л. Ш.), невже́, невже́ж, чи вже́ж (С. Л.), чи то́ж. — Хіба таки справді він приїздив? — Чи тож таки можна так робити? Чайч.

Неужи́вчивый = невжи́точний, незла́годний, нестéрпливий. — Такий нестерпливий зробив ся: ніколи не змовчить. Кр.

Неукло́нный, но = непохи́бний (С. Л.), непохи́льний, но.

Неукло́нчивый = невхи́льний (С. Ш.), щи́рий.

Неуклю́жесть = незгра́бність, незру́чність. (С. Жел.).

Неуклю́жій, же = незгра́бний, незгра́ба, неоте́саний, неоте́са, незру́чний (С. Жел.), хаму́луватий (Лев.), хаму́ла (С. Ш.), махлаюва́тий, пентюхова́тий, чвала́й, одоро́бло (сп. р.), тюхті́й, ка (С. Ш.), товпи́га (С. Ш.), про жінку — гри́па, герге́па, про одежу — бахма́тий (С. Ш.), лантухова́тий. — Розчарувала мене її пентюховата постать! Чисто наче той лантух з вовною. Кн. — Хамуловатий чоловік, кінь. Лев.

Неукори́зненный = д. Безукори́зненный.

Неукосни́тельный = д. Неме́дленный.

Неукроти́мый, мо = невпи́нний, неприпи́нний, невгамо́вний, но.

Неулови́мый = незлови́мий.

Неумо́йка = невмива́ка, му́рза.

Неумоли́мый = невблага́нний. С. Ж. Л.

Неумо́лкный, кно, неумо́лчный, чно = невмовка́ючий, невмовка́ючи.

Неумы́вка = д. **Неумо́йка**. — **Неумы́вкою** = невмива́ючись.

Неумы́шленный, но = неу(в)ми́сний, не (С. Л.), не́хотя (С. Л.), нехотячи́ (Кр.), незнаро́шне (Кр.), без на́міру (С. Л.). — Которий шляхтич неумисне таковий учинок пополнивши. Ст. Л.

Неумѣ́лый, ло = невмі́лий, недоте́пний, недоте́па (сп. р.), нести́пний (С. З.), парта́ч (С. З.). — В невмілого руки не болять. н. пр. — **Неумѣ́ло дѣ́лать** = парта́чити, парто́лити.

Неумѣ́нье = невмі́ння, невмі́лість. — **За неумѣ́ніемъ** = не вміючи, не зна́ючи.

Неумѣ́ренность = непомі́рність.

Неумѣ́ренный, но = непомі́рний, неумі́рний, но (С. Жел.), більше — надмі́рний (С. Жел.). — Наїв ся непомірно — от і заслаб. Кн. — Квитовав за непомірну вечерю у Криневича. Кн.

Неумѣ́стность = недола́дність.

Неумѣ́стный, но = недола́дний, недоді́льний, недоладу́, недоді́ла, недоре́чі, неподо́ба.

Неупла́та = непла́та, неви́плат.

Неупотреби́тельный = неу(в)жи́ваний. С. Пар.

Неупотребле́ніе = невжива́ння. С. Л.

Неупра́вка = невпра́вка.

Неупроси́мый = невблага́нний. С. Ж.

Неуравни́тельный = нерівномі́рний.

Неурожа́й = неврожа́й, недорі́д, недоро́д. — Коли недород, то й не в молот. н. пр.

Неурожа́йный = неврожа́йний, недоро́дний. С. Л.

Неурѣ́живать = вчаща́ти. — Він таки вчащае до нас.

Неуря́дица = безла́ддя (С. Л.), безуря́ддя, неря́д, непоря́док, неря́дність, розгорді́яш (С. Л.), гарми́дер (С. Аф.) — Отамане наш, недбаеш за нас! Бо бач наше товариство, як розгордіяш. н. п. — Такий гармидер, неначе орда наступае. С. Аф.

Неуря́дливый = нечепу́рний і д. **Неопря́тный**.

Неуспѣ́хъ = д. **Неуда́ча**.

Неуста́нный, но = невто́мний, но, невгаву́чий (С. З. Л.), невто́мне (С. З.), без уга́ву.

Неусто́йка = немі́ра (Ев.); штраф.

Неусто́йчивый = хибки́й, хисткий (Ев.).

Неустраши́мый = небоязки́й, відва́жний, сьмі́ливий.

Неустро́йство = д. **Неуря́дица**.

Неусту́пчивый = незда́тливий (Лев.), неува́жний (С. Л.), супере́куватий, завзя́тий (С. Л.), запе́клий.

Неусы́пный, но = невси́пущий, ще, невсипу́чий, че. С. З. Л. — Невсипуща ж мати стала думать, що к весіллю треба готувати. Макар. — Треба нам хоч дрібної та невсипущої праці. Кн. — Хазяйкою зробилась невсипущою на все село. н. к. — Невсипуща праця за 40 літ знемогла його. Кн.

Неутоли́мый = невсити́мий (С. Жел. Пар.), невгамо́вний, невтихомі́рний.

Неутоми́мый = невто́мний і д. **Неуста́нный**.

Неутѣ́шный, но = нерозва́жний, но. С. Жел. — Скільки раз нерозважно ридав він. Ан. — Нерозважні сльози. С. Жел.

Неучти́вость = незвича́йність, неґре́чність.

Неучти́вый, во = незвича́йний, но, неґре́чний, неґре́че (С. Л.).

Не́учъ = не́ук (Д. під сл. **Невѣ́жда**).

Неуязви́мый = невразли́вий, невра́зний. С. Жел.

Не́форощь, рос. Artemisia pontica = не́хворощ, нехворо́ща. С. Ан.

Нефть, Bitumen naphta = не́хта (Чайч.), на́фта (С. Жел.). — У нас по селах білу нехту пьють од усяких хвороб, найбільше от як підпирае під груди. Чайч.

Нефтяно́й = нехтяни́й, нафто́вий (С. Жел.), на(е)фтяни́й (С. Жел.). — **Нефтяно́й про́мыселъ** = нефтя́рство. Діло.

Нехотѣ́ніе = нехоті́ння.

Не́хотя = не́хотя (С. Л.), нехотячи́ (Кр.), незнаро́шне (С. Л.), невми́сне.

Не́христь = не́христ.

Нечáянность, ный = д. **Неожи́данность, ный**.

Не́чего = нічого, нема́ чого́, нема́ що. — **Не́чему** = нічому, нема́ чому́. — **Не́чего объ э́томъ говори́ть** = нема́ що про се й бала́кати, шкода́ й каза́ти (Чайч.). — **Мнѣ не́чего дѣ́лать** = не ма́ю що роби́ти. — **Тебѣ́ не́чего боя́ться** = тобі нема́ чого́ боя́тись, чого́ тобі боя́тись?

Нече́са = нечо́са, кудла́нь, кудла́тий, пелеха́тий, коструба́тий.

Нечести́вецъ, нечести́вица — безбо́жник, ця, нечести́вець (С. Жел.), пога́нець.

Нечести́вый = нечести́вий (С. Жел.), безе́цний (С. Ж.).

Нече́стіе = нечести́вість (С. Жел.), не́честь, безе́цність (С. Ж.).

Нечётка, не́четъ = ли́шка. — **Чётъ или не́четъ?** = чіт чи лишка? С. З.

Нечёткій = нерозбірний, нечиткий (С. Жел.). Д. **Неразбо́рчивый** 2.

Нечётный = непари́стий, непа́рний. С. Жел.

Нечистоплóтность, ный = д. **Неопря́тность, ный.**

Нечистота́ = не́чисть (С. Л.), не́чипур, бруд (С. З. Л. Ш.). — В хатї повно нечистї. Кн. — Скрізь така нечисть у хатї, що гидко й дивить ся. Чайч. — У Царьградї нечипур скрізь — страх! н. о.

Нечи́стый = 1. нечи́стий. — Нечиста пшениця — неодвіяна як слїд. — Нечиста олїя тим від неї і оддає чимсь поганим.

2. нечи́стий, брудни́й (С. З.), про білизну — чо́рний; нечепурний, неоха́йний. (Пр. д. під сл. **Гря́зный** і **Неопря́тный**). — **Нечи́стый, нечи́стъ на́ руку** = хапки́й. С. Ш. — **Нечи́стый духъ, нечи́стая си́ла** = нечи́стий, нечи́ста си́ла, лихи́й, мара́, мана́, аб. не́чисть, по́гань, д. теж під сл. **Бѣсъ.**

Нечувстви́тельность = нечу́лість.

Нечувстви́тельный, но = 1. нечу́лий, нечутли́вий (С. Жел.), нечустве́нний (С. Жел.).

2. непомі́тний, неприкмі́тний, незна́чний, но.

Не́што = хі́ба (С. Ш.), хиба́ (С. Л.). — Хіба ти чув про се? — Хіба самому написать таки посланіє до себе? К. Ш.

Нешто́ = неха́й і так, та вже́ж, нема́ що роби́ти.

Неща́дный, но = немилосе́рдний, но, лю́тий, то, без жалю́.

Неявственный, но = нея́сний, нерозбі́рний. (Д. під сл. **Невня́тный**).

Ни = нї, анї; не. — Правдою увесь сьвіт зійдеш, а неправдою анї до порогу. н. пр. — Нї Богові сьвічка, нї чортові кочерга. н. пр. — Анї до ради, анї до звади. н. пр. — **Ни съ мѣ́ста!** = анї ру́ш! С. Ш. — **Ни кро́шки** = анї кри́хотки. С. Ш. — **Ни за́ что, ни про́ что** = нї за́ що, нї про́ що, дарма, ду́рно. — **Ни то́, ни сё** = нї се́, нї те́, нїсякої, нї такої (Чайч.). — **Ни съ того́, ни съ сего́** = нї з то́го, нї з сьо́го, з доброго дива, нї сїло, нї впало (Лев.).

Ни́ва = ни́ва, здр. ни́вка, ни́вонька, мн. нивъя́ (С. Жел.), велика — лан, лани́на, здр. лано́к, зорана — рілля́, де була гречка — греча́нище (С. Аф.), гречи́ще, де було жито — жи́твище (С. Аф.), житнисько (Под.), де була пшениця — пшени́чище, де посіяна гречка — гречківка (С. Аф.), гречківъя́. — Ой у полї нивка, на нїй материнка. н. п. — Увесь лан ізжали і в копи поклали. Кв. — А чиї ж то лани позасівані? н. п. — Біла рілля, а чорне насіння? (н. з. — папер і письмо).

Нивели́ровать = нївелюва́ти; рівня́ти.

Нивели́ръ = шми́га (у колїсників і мірошників).

Ни́вѣсть = 1. д. **Невѣсть.**

2. ду́же, ве́льми. — **Ни́вѣсть какъ мно́го** = ду́же бага́то.

Ни́вяный = нивъяни́й. С. Жел.

Нигдѣ́ = нїгде́, нїде́. — Шукав скрізь — нїде нема.

Нижа́йшій, ше = найни́з(ж)чий, найни́з(ж ший, ше.

Нигугу́ = нїчичи́рк (С. З.), анї телéнь. — Забрав ся десь у лободї, та й нїчичирк. Зіньк. — Нїчичирк і дух притаїв. Чайч.

Ни́же = ни́зче, ни́жче. — Зелененький барвіночку, стели ся ще нижче, а ти милий чорнобривий, присунь ся ще ближче. н. п.

Нижеименóванный = ни́жчена́званий.

Нижеподписа́вшійся = ни́жчепідпи́саний.

Нижеупомя́нутый = ни́жчезга́даний.

Ни́жникъ = спідня́к.

Ни́жній = ни́жнїй (С. Л.), низови́й (С. Л.), до́льний (С. Л.), спі́днїй. — **Ни́жнее пла́тье** = спідни́ця і спі́днї (штани).

Низа́ніе = низа́ння, силя́ння.

Низа́ть = низа́ти, нани́зувати, силя́ти (що дрібне), усиля́ти (С. Ш.).

Низверга́ть, низве́ргнуть = спиха́ти, скида́ти, спихну́ти, ски́нути. — **Низве́ргнуть бре́мя** = збу́тись кло́поту. — **Низве́ргнуть и́го** = ви́зволитись з ярма́, в нево́лї, с під корме́ги.

Низверга́ться, низве́ргнуться = ки́дати ся, ки́нути ся.

Низвести́, низводи́ть = звести́, зво́дити, позво́дити.

Ни́зенькій = низе́нький.

Низёхонько = низе́нько, низе́сенько. — Зелененький барвіночку, стели ся низенько, а ти милий, чорнобривий, присунь ся близенько. н. п.

Низина́ = низина́, діл, низовина́ (С. Л.), низькоділ.

Ни́зить = знижáти, понижáти.

Ни́зиться = спадáти, знижáти ся.

Ни́зкій = 1. низький, невисóкий. — Низька хата. — Низькі вікна.

2. прóстий, незна́чний. — Незначного стану чоловік.

3. погáний, паскýдний, ганéбний, ниций. — Погане діло. — Ганебний учинок. Ница душа. К. Ч. Р. — **Ни́зкій гóлосъ** = товстий гóлос. — **Ни́зкая цѣна́** = малá, невисóка ціна́.

Низковáтый, то = низькувáтий, то, низéнький, ко, пóнизький, ко (Чайч.).

Низкопоклóнный = лакеювáтий (С. З.), шапкогнýчий. — Деякі людці лакеюваті. К. Х.

Низкопоклóнничать = ни́зько клáнятись, шапкувáти (С. З.), підстилáти ся.

Ни́зкость = ни́зькість. С. Жел.

Низлагáть, низложи́ть = 1. д. **Низвергáть.**

2. побіждáти, перемогáти, побіди́ти, перемогти́.

Низложéніе = скидáння.

Низложи́тель = скидáч. С. Ж.

Ни́зменность = низинá (С. Жел.), низовинá (С. Л. Жел.), низькоді́л (С. Жел. Л.), низька частина якого міста — поді́л, в степу — полóги (С. З.), падь, пад (Херс.), при́падь, що заливаєть ся на довго водою, найбільше між річками — прогнїй (С. З.). — Рівнина, котрої високість є незначна, зветь ся низина. Зем.

Ни́зменный = низький, припáдистий.

Ни́зовье́ = низ.

Низойти́, нисходи́ть = зійти́, схóдити, зіхóдити (у низ).

Ни́зость = ни́зькість. С. Жел.

Низри́нуть, низрѣвáть, ся = д. **Низвергáть, ся.**

Низъ = низ (С. Л.), спід (С. З.), діл (С. Л.). — Я витягну тебе з під споду. Кот. — Як летіла ворона в гору, то й кракала, а як на діл, то й крила опустила. н. пр. — Ори ся ж ти, моя ниво, долом та горою. К. Ш. — І долом геть собі село понад водою простяглось. К. Ш.

Низь = 1. д. **Ни́зменность.**

2. ни́зка, (намисто одно) — разóк.

Никакóй = нія́кий (С. З.), жáдний (С. З.), жóдний (С. З.), жáден, жóден (С. Аф.). — Хто два зайці гонить — жадного не здогонить. н. пр. — Без жадної причини. С. З.

Никакъ = 1. ніяк (С. З.), ніяким способом, жáдним спóсобом, пóбитом, жá(ó)дною мі́рою (С. Ж.). — Сього ніяким способом зробити не можна. — Ні жадним способом не можна. н. к. — Жодною мірою не можна. Ч. К.

2. мабýть, десь, либóнь, здáєть ся. — Ой десь мене та Господь побив, що рано в неділю я горілку пив. н. п. — Здаєть ся він родич ваш? (Д. ще під сл. **Вѣрно 2**).

— **Никáкъ нѣтъ** = ні. — **Это ты сдѣлалъ? Никáкъ нѣтъ** = Се ти́ зроби́в? Ні, не я́.

Ни́кнуть = ни́кнути, хили́ти ся, схиля́ти ся, похиля́ти ся.

Никогдá = ніко́ли. С. З. Л. — На Миколи — та й ніколи. н. пр. — Ніколи я не забуду того часу, коли... — У Київі, на Подолі було колись і ніколи не вернеть ся, що дїялось. К. Ш.

Никóимъ óбразомъ = д. **Никáкъ 1.**

Никтó = ніхтó. С. Л. — Ніхто не винен — сама я, що полюбила гультая. н. п.

Никудá = 1. нікýди (С. Л.), нікудóю, нігдé. — Він нікуди не ходить.

2. нікýди, нідочóго, ніна́що. — Нікуди не годить ся. — Нінащо воно не здасть ся.

Нимáло = ніяк, вовсім, ні трóхи, ні трішки. — Мині зовсім не жаль його. — Тобі сьмішки, а мині ні трішки. н. пр.

Нимáлый = д. **Никакóй.**

Ни́мфа = русáлка, здр. русáлочка, русáлонька, мáвка (С. Жел.), лісова — гаївка. — Плини, плини, моя доню, Дніпром за водою, та випливи русалкою завтра серед ночі. К. Ш. — Щоб мавки не залескотали. С. З.

Ниоткóлѣ, ниоткýда, у = нізві́дки, нізвідкіль, нізвідкіля́. — Нізвідки не маю звісток.

Нипочёмъ = д. **Непочёмъ.**

Нискóлько = д. **Нимáло.**

Ниспадáть, ниспáсть = пáдати, спадáти, спáсти.

Ниспосылáть, ниспослáть = посилáти, послáти, насилáти, наслáти.

Ниспровергáть, ниспровéргнуть = д. **Низвергáть.**

Ниспускáть, ниспусти́ть, ся = спускáти, спусти́ти, ся; злинáти, зли́нути. — Побачив він Духа Божого, що спустив ся як голуб і злинув на його. К. Св. П.

Нисходи́ть = д. **Низойти́.**

Нисхождéніе = схід.

Нитеви́дный, нитеобра́зный = ниткува́тий. С. Жел.

Ни́тка = ни́тка, здр. ни́точка, нитчи́на (С. З.), мн. нитки́, зб. ни́ття (С. Л.), несучені товсті з клоччя — вал (С. Аф.), насмолені у шевців — дра́тва, бавовняні для гаптування — за́полоч (С. Аф.). — Куди голка, туди й нитка. н. пр. — Прийдеть ся ниточка до клубочка. н. пр. — Міра ниток: 3 нитки — чи́сниця, 10 чисниць — па́смо, 20 пасом — півмі́ток. Ніс. Чайч. — **Ни́тка мони́ста** = разо́к нами́ста. — **На живу́ю ни́тку** = на швидку́ ру́ку, на живу́ ни́тку. — **Ходи́ть по ни́точкѣ** = по стру́нці ходи́ти.

Ни́точный = нитко́вий.

Ни́тчатый = 1. ни́тяний.
2. д. **Нитеви́дный.**

Нить = 1. д. **Ни́тка.**
2. ряд, шну́р.

Ницъ, ни́чкомъ = ниць. — Поприпадали усі ниць. К. З. о Ю. Р.

Ниче́й = ні́чий. — **Въ ничью** = да́рма, ду́рно, даре́мне.

Ничто́, ничего́ = ніщо́, нічо́го, здр. нічогі́сінько, ніги́ч. — Ніщо не веселить мене. — Нічого не чуть про його. — На стіл вона схилилась, плаче, ні тич одвіту не дає. Мет. — **Ничего́!** = дарма́ (С. Л.), байдуже́. — На городі долинка, нема мого Данилка, дарма́, що нема, переночую сама. н. п. — **Обрати́ть въ ничто́** = оберну́ти, поверну́ти в ні́вець (С. З.). — Жид та німець усе повернуть в нівець. н. пр. — Напавши на Волоскую землю, в нівець усю обернули. С. Л. — **Ничего́ себѣ** = нічо́го собі́, нічоге́нький, ка, незгі́рший, незгі́рш. (С. З.). — А вона, як придивиш ся, справді нічогенька. — **Ничего́ не подѣлаешъ!** = нічого не поро́биш, та ба́! — І рад би купити, та ба! грошей кат ма. С. Л.

Ничто́жество = нікче́мність (С. Л.), про вещ — нікче́мниця, поки́дька, гаріль (С. З.). — Помста за власную нікчемність, як огонь, пече мене. Сам. — Доволі письменників працювало і довело нікчемність отакої теориї Погодина. Кн. — Шкода грошей на таку покидьку.

Ничто́жность = нікче́мність.

Ничто́жный = нікче́мний. С. З. Л. — Що любов і все такее... дурниці, нікчемне. К. Ш. — Ти все шукала слободи, нікчемная грошей раба. І. Г. — Котрий запис не водлуг сего статуту справлений, таковий запис мает бути нікчемний. Ст. Л. — **Ничто́жнымъ сдѣлаться** = знікче́мніти. С. З.

Ничу́ть = ні́як, зовсім, нітрі́шечки, аніже́, аніги́ч (С. Ж.).

Ни́ша = закапе́лок (С. З.), низьо́к, ни́зька (С. Жел. Пар.), в печі, грубі — пічу́рка. С. Л.

Нишкну́ть = мовча́ти. — **Нишкни́!** = цить, мовчи́, нічичи́рк!

Ни́што = так і тре́ба, за ділo, по заслу́зі. — **Засади́ли въ тюрьму́: ни́што ему́!** = посади́ли в тюрму́: так йому́ й тре́ба.

Нища́ть = убо́жіти, бідніти, голіти, убо́жчати, убо́жшати (С. Ш.), убо́жествіти (С. Ш.), мізе́рніти.

Нища́ться = збі́днювати ся (С. Аф.), бі́дкати ся. С. Аф. — А він так збіднив ся, неначе от вже в старці піде.

Ни́щая = старчи́ха, жебра́чка (Гал. По́д.).

Ни́щенокъ, ни́щенка = старчу́к (С. З.), старча́, лабзю́к (С. З. Пав.).

Ни́щенскій = старе́цький (С. З. Л.), старе́чий, старча́чий (С. Л.), злиденний (С. Л.), жебра́цький (Гал. Под.). — Старечої засьпіваєш. Ніс. — Старчачої торби не наповниш. н. пр.

Ни́щенство = старцюва́ння, жебра́цтво (Гал. Под.), же́бри (С. З. Под.). — Пішов дід на жебри, та не мав в що хліба класти. н. пр.

Ни́щенствовать = старцюва́ти, же́брати (Гал. Под.), лабзюкова́ти (С. З.). — Нічого нема, хоть жебрай, хоть з голоду гинь. Фр.

Нищета́ = убо́жество (С. Ш.), убо́зство (С. Л. Ш.), убо́жство (С. Ш.), злидні (С. Л.), злидарство. — Я твоє багатство переживу, а ти мого убожества не переживеш. н. пр. — Чи це не віщує нам дійсного злидарства? Кн. — Упросились злидні на три дні, та й за рік не викишкаєш. н. пр. — **Привести́ въ нищету́** = зни́щити. С. З. — Люд порабований і до кінця знищений. Мазепа. С. З.

Ни́щій = 1. д. **Бѣдный.**
2. ста́рець, здр. старчу́к, мале — старча́, старченя́, лабза́н, жебра́к (Гал. Под.). — Доти старець плохий, поки його собаки не обступлять. н. пр. — Не пішла дівка за кована, тільки за жебрака. Жебрак ходить, хліба просить, а дівчина торбу носить. н. п. — **Ни́щая бра́тія** = старці. — **Ни́щій ду́хомъ** = вбогоду́хий (К. Ш.), вбогоду́х, вбо́гий духом. — Блаженні вбогі духом, бо їх царство небеснe. К. Св. П.

Но = но, але́ (С. З. Л. Ш.), аж (С. Л.), та (С. Ш.); тале́ж (С. Ш.). — Нема нїчого без але. н. пр. — Я пішов би, алеж боюсь. С. Ш. — Не нив віри, аж вийшло усе правда. С. Л. — Вона знае, та не хоче сказати. С. Ш. — Хоч правду женуть люди, талеж правда завше буде. н. пр. — Но Греки як спалили Трою, зробили з неї скирду гною. Коп.

Но́венькій = нове́нький.

Новёхонекъ, новёшенекъ = новісїнький, нове́сенький. С. Жел.

Новизна́ = 1. нови́зна. С. Жел.

2. д. **Но́вость.**

Нови́къ = нова́к. С. Жел.

Новина́ = 1. новина́, цїлина́, цїльни́к, щире́ць. — Купив ниву з цїлиною. С. З. — Зъорав цїлину.

2. полотно́ небіляне.

3. новина́, перва́к, первачо́к, пе́рв(ш)ина́. — Груші перваки.

Нови́нный = цїли́нний. — Цїлинна земля.

Нови́ть, ся = нови́ти, поновля́ти, ся.

Нови́ца = нови́ця, біли́ця (черниця на пробі, не пострижена).

Новичёкъ = нова́к. С. Жел.

Новобра́нецъ = новобра́нець (С. З.), не́крут, здр. некру́тик. — Гей ти, мила, рученяток не ламай, що іде твій новобранець за Дунай. В. Щ. — Набірали некрутів в неділеньку вранції. н. п.

Новобра́чный, ная, ные = молоди́й, молодожо́н (Кв.), молода́, молоді, молодожо́ни (Кв.), на весїллї в весїльних піснях і речах — князь і княги́ня. — Князь з княгинею — своею господинею. Кв.

Нововведе́ніе = новина́.

Нового́дній = новорі́шній. С. Л.

Новозавѣ́тный = новозавітний.

Новокре́щенецъ = новохре́щенець.

Новолу́ніе = молоди́к (С. Л.), нова́к.

Новопоселе́нецъ = новосе́лець, оса́дчий, оса́дник.

Новоро́жденный = новонарожде́нний, немовля́, тко (С. З.).

Новосе́лье = 1. нова́ осе́ля, квати́ря, новосїлля, новосе́лиця.

2. вхі́дчини, вхо́дини (Сп.). — Перебрали ся ми до своеї хати і зараз справили вхідчини. Кн

Но́вость = 1. нови́зна. С. Жел.

2. нови́на́ (С. З. Л.), здр. нови́нонька, перв(ш)ина́ (С. Л.). — Чи чули ви, добрі люди, таку новину: породила та попівна дитину малу. н. п. — Ой у нас на селї нови́на: зацьвіла у лузї калина. н. п. — Серед села стала ся нови́на: счарувала Парасина вдовиного сина. н. п. — І ще раз побувати, про наші родини і другі новини усе щоб росказати. Ст. н. — Ой летіла зозуленька через наші села, принесла нам новиноньку для всїх нас веселу. н. п.

Но́вый = нови́й. — **Но́вый мѣсяцъ** = молоди́к, нова́к. — **Но́вые плоды́** = новина́, перваки́.

Новь = д. **Новина́** 1.

Новѣ́ть = новішати, поновля́ти ся.

Нога́ = 1. нога́, здр. ні́жка, ні́женька, мн. ноженя́та, ніжки, ніженьки. — **Быть съ кѣмъ на коро́ткой ногѣ́** = приятелюва́ти, за панїбра́та бу́ти. — **Жить на большо́й ногѣ́, на широ́кую но́гу** = по па́нському жи́ти, на всю гу́бу. — **Вверхъ нога́ми** = до гори́ нога́ми, гори́ніж, сто́рч голово́ю. — **Лёгокъ на́ ногу** = швидки́й, мото́рний. — **Поста́вить на́ ноги** = ви́вести в люди. — **Протягну́ть но́ги** = уме́рти, ду́ба да́ти. — **Со всѣхъ ногъ побѣжа́ть, бро́ситься** = що есть ду́ху, чим ду́жч, на всі за́ставки, прожо́гом побі́гти, ки́нутись. — **Упа́сть со всѣхъ ногъ** = простягти́сь.

2. копи́л, копило́, коло́дка. (Д. під сл. **Коло́дка** 2).

Ноготки́, рос. Calendula L. = нагідки́. С. Ан. Л.

Ноготокъ = 1. ні́гтик.

2. рос. Adonis vernalis L. = гори́цьвіт. С. Ан.

Но́готь = ні́готь.

Ногтоѣ́да, ногтоѣ́дица, Sarunitium = во́лос. С. Аф. З. Л. — Од наушниць пошептати або й волос ізігнати. Кот. — Волос! Іди собі на колос! Я ж тебе виливаю і т. д. Нар. зам.

Ноже́вникъ, ножевщи́къ = ножа́р. С. Жел.

Ножеви́ще = залїзко у ножа́.

Ножёвка = пи́лка мала́.

Ножёнка, но́женька = ні́жка, ні́женька, мн. ні́жки, ні́женьки, ноженя́та. — З вечера холодна роса, я ходила довго боса, ніженьки болять. н. п.

Но́жикъ, но́жичекъ = но́жик, но́жичок, складаний — чепе́лик. С. Л. — Годі, Гандзю, бабити — чепелика загубила. н. пр.

Ножи́ще = ножа́ка. С. З. — Бьють мене ломакою, ріжуть мене ножакою; за те мене отак гублять, що всї мене дуже люблять? (н. з. — хлїб).

Но́жка = ні́жка.

Но́жницы = но́жиці, що ними стрижуть овець — стри́гало, що ріжуть залїзо — но́жні.

Ножны́ = піхви. С. З. Л. — Шаблї з піхов виймайте, тїло моє порубайте. н. д. — Ратище поломане, піхви без шаблї булатної. н. д. — Вихопив тодї Петро шаблю з піхов. н. о.

Ножъ = ні́ж, поб. ножа́ка (С. З.), великий — колодїй (С. З. Л.), колода́ч (С. Л.), щербатий — щерба́к, зроблений з коси — ківка, коса́рь (С. Л.), шевський — книп, кни́пець, гни́пець (С. Л.), ковальський обтинати копита — обти́нач, у терлицї — ме́чик, тупий ніж — тупа́к, тупе́ць, тупи́ця (С. Ш.), тупий бік ножа — тилїй, тупі́й, гострий бік — гострі́й, ручка — коло́дка, залїзна частина — лїзко, залїзко. — Я йому такого колодїя викував, що хоч куди. К. Х. (Д. ще **Но́жикъ** і **Ножи́ще**).

Ноздрева́тый = нїздрюва́тий, подїркуватий. — **Ноздрева́тымъ сдѣ́латься** = подїрча́вїти.

Ноздрева́тѣть = дїрча́вїти.

Но́здря, мн. **но́здри** = нїздря́, мн. нї́здрі, 2-й од. мн. — нї́здер (Номис), у волів, коней — храп.

Ноздряно́й = нїздряни́й.

Ноль = нуль, поб. нуля́ка, в жарт — бу́блик.

Нома́дъ = кочови́к.

Но́меръ = ну́мер, число́.

Номокано́нъ = збі́рник церко́вних зако́нів.

Но́нче, нонѣ = сього́дня; тепе́р, за́раз.

Нора́ = нора́, здр. ні́рка, вовча, лисича, гадюча — ско́та (С. З.). — Влїз в скоту та й ліг. Мет. — Гадюки під Чесного Хреста умісто збірають у свої скоти. н. о. Чайч.

Нордъ = пі́вніч, сї́вер; горови́й вітер, горі́шний (Ман.).

Нори́чникъ, рос. Scrophularia aquatica L. = ра́нник, S. nodosa L. = підти́нник, ра́нник, сновдь, семиси́льник. С. Ан.

Но́рка, зв. Mustela lutreola = ні́рка.

Но́рма = пра́вило, зразо́к.

Норма́льный = звича́йний, зразко́вий.

Норови́ть = 1. гну́ти, схиля́ти (на чий бік, на чию користь). — Він так і гне, щоб йому досталось.

2. шука́ти ока́зиї, гонοби́ти. — Так і гонобить, щоб де небудь украсти. Сп.

Но́ровъ = но́ров, звича́й. — **Ло́шадь съ норовомъ** = норови́стий кінь.

Норо́къ, зв. Mustela nivalis = ла́ска, ла́сиця (С. Жел. Пар.).

Носа́тый, носа́стый, носа́чъ = носа́тий,носа́ль, носа́ч.

Носа́тикъ = д. **Долгоно́сикъ**.

Носи́лки = но́ші, похоронні — ма́ри (С. З.). — Почали приносити на ношах тих, що нездужали. К. Св. П. — Зробили ноші з зеленої смеречини, зложили на нїй обох братів, тай понесли. — Брат мій цїлу дорогу ішов при ношах. Федь. — Ой очі, чорні очі, не моргайте так на всїх, через вас піду на мари, а вам буде тяжкий гріх. н. п. — Жаль батька на мари, та треба. н. пр. — Затим тїло на марах слуги і гайдуки гетьманскіе несли. Ханенко. С. З.

Носи́льщикъ = носи́льник (С. Жел.), носїй, нося́к (С. Пар.), ноша́к (С. Жел. Пар.).

Носи́ть, ся = носи́ти, ся і д. **Нести́ 1 і 3.** — **Носи́ть и́мя, назва́ніе** = зва́ти ся. — **Но́сится слухъ, молва́** = чу́тка, поголо́ска йде́. — **Носи́ться съ чѣмъ, съ кѣмъ** = носи́ти ся, па́нькати ся, ця́цькати ся. — Носить ся, як дурень з ступою. н. пр. — Цяцькаєть ся з ним.

Но́ска = носїння.

Носки́ = карпе́тки, карпі́тки, шкарпе́тки (Лев.).

Но́скій, ая = 1. кріпки́й (про одежу, що довго носить ся).

2. несу́ща (курка, качка, що багато яєць зносить). — Химини кури несущі були. н. пр.

Носово́й = носови́й.

Носо́къ = 1. но́сик.

2. карпе́тка (д. **Носки́**).

Носоро́гъ, Rhinoceros = носорі́г, носоро́жець. С. Жел.

Носъ = 1. ніс, здр. но́сик, но́сичок, носиня́тко. — Носом чує, де що лежить. н. пр. — Пхнув його, а він так носом і заорав. — Пустив човен за водою, а він так носом і наскочив на камінь. — **Вздёрнутый носъ** = ки́рпа, кирпа́тий ніс. — **Говори́ть въ носъ** = гугня́вити. — **Говори́ть подъ но́съ** = ми́мрити. — **Драть носъ** = ки́рпу гну́ти. — **Заруби́ себѣ на носъ, у себя́ на носу́** = намота́й на у́с. — **Води́ть за́ носъ** = дури́ти. — **Носъ получи́ть** = облизня пійма́ти, (в сватанні) — гарбуза́ зъї́сти. — Венера облизня піймавши, слїзки пустила із очей. Кот. — **На носу́** = ду́же бли́зько, ско́ро. — **Утере́ть кому́ носъ** = уте́рти но́са (С. Ш.), пи́нхви да́ти.

2. д. **Клювъ**.

3. д. **Мысь 1.**

Нота́ріусъ = нота́рь. С. Жел.

Но́чвы = но́чви, ночо́вки (С. З.), вагани́, ваганки́ (С. Аф.). — Боже помогай! З ночвами на Дунай. н. пр. — Принеси ваганки та скупаємо дитину.

Ночева́льщикъ, ца = ночува́льник, ця (Чайч. Полт.), ночува́ка (Кр.), ночлїжник, ночлїжанин, ночлїжа́нка (С. Жел.), мн. ночлїжа́ни. — Хоч і ночувака був, а коні украли. Кр.

Ночева́ніе, ночёвка, ночевьё = ночува́ння, почівля, ночлїг.

Ночева́ть = ночува́ти.

Но́ченька = ні́ченька.

Но́чесь = учора́шньої но́чі, тієї но́чі, ту́ ніч. — Ту ніч зовсім не спав.

Ночле́гъ = ночлїг.

Ночле́жникъ, ца = д. **Ночева́льщикъ.**

Ночле́жный = ночлїжний.

Ночни́ца = **Летучая мышь.**

Ночно́й = нічний, у(в)но́чішнїй (що був у ночі). — Дощ уно́чішнїй. Чайч. Полт.

Ночна́я краса́вица, рос Hesperis matronalis L. = вечерни́цї души́сті, H. tristis L. = вечерни́цї плаку́чі, ночна́, вечірня доба́. С. Ан.

Ночь = ні́ч, здр. ні́чка, ласк. ні́ченька, мн. но́чі. — Доби ночі: 10 годин — пе́рші півнї, північ 12 годин — дру́гі півнї, дві години — тре́ті півнї. — **Воробьи́ная ночь** = горобі́на ніч. С. Аф. — **Тёмная ночь, глуха́я по́лночь** = глуна́ ніч. — У саму глупу ніч. С. Аф. — Як та ніч темніла, та ніч глупа́, нї зіроньки по нїй не блестїло. Н. Пр. — **Но́чью** = у ночі́, в ночі́ (С. Л.), ночно́ї доби́ (С. Аф.), ночно́ю добо́ю. — Сей сьвіт, як маків цьвіт — день цьвіте, а в ночі опаде. н. пр. — По таких шляхах і в день наберещ ся муки, а в ночі й поготїв. Кп. — **Въ ночь подъ...** = про́ти но́чі... — Проти ночі Маковія, як пожі сьвятили. К. Ш. — **Ночь но́ченски** = цїлї́сеньку ніч, всю ніч.

Но́ша = но́ша. — **Но́ша дровъ** = обере́мок дров. С. З.

Ноша́къ, ноша́той = д. **Носи́льщикъ.**

Ноше́ніе = носїння. — Носїння води відрами на гору. Кн.

Ноя́брскій = ноя́брський, грудне́вий.

Ноя́брь = ноя́брь, гру́день (Ос.).

Нра́виться = подо́бати ся, до сподо́би, у подо́бі бу́ти. — Не те гарне, що гарне, але те, що кому подобаеть ся. н. пр. — Чого він так дивить ся на мене, не вже я йому до сподоби? Мир. — Нїхто мінї не був у такій уподобі, як один парубок. Г. Бар.

Нравоучи́тельный = поуча́ючий.

Нравоуче́ніе = нау́ка, поуче́ння.

Нра́вственность = мора́льність. С. Жел.

Нра́вственный = мора́льний. С. Жел.

Нравъ = 1. но́ров (С. Л.), вда́ча (С. Л. Ш.), нату́ра. — Вослова вдача: аби до тепла, так і тане. н. пр.

2. звича́й. — **Придти́ по нра́ву** = сподо́бати ся, до вподо́би, до сподо́би бу́ти.

Ну = ну, нуж; ото́ж. — **Ну его́!** = цур йому́! — **О́бняли другъ дру́га и ну цѣлова́ться** = обняли́ ся і дава́й цїлува́ть ся. — **Ну вотъ онъ и говори́тъ** = ото́ж він і каже.

Нужда́ = 1. потре́ба (С. З. Л.), потребізна, треб (С. Ш.). — До тебе, Господи, благаю, що там живеш на небі, звертаю очі я в пригодї і в потребі. Гул. Ар. — Працює з таким завзятгям, що забуває свої власні потреби. Пісоч. — На що купив? треба; на що продав? треба — і требові кінця не буде. н. пр. С. Ш. — **Ну́жды нѣтъ** = байду́же́, да́рма, нї га́дки, і га́дки мало, сїлькісь. (Ос.). — Болить в мене головонька, болить серце дуже; ох прийдеть ся загинути, а т бі байдуже. Мет. — Дитина кричить, як не розірветь ся, а її і байдуже. — Ідем собі і гадки мало. — Та сїлькісь каже: я старий, мінї однаково. н. к.

2. нужда́ (С. Л.), неста́ток (С. З.). — Нужда дядьком зве. н. пр. — Нужда научить коржі з салом їсти. н. пр. — Нужда закон змінне. н. пр. — Прийшов нестаток, забрав і остаток. н. пр.

Нужда́ться = нужда́ти ся (С. Л.), потребува́ти, терпі́ти ну́жду, бідува́ти (С. Л.). — Слїпий не нуждаеть ся зеркалом. н. пр. — Я не потребую. Лев.

Ну́жникъ = паску́дник, сра́ч. — Ой школо наша мурована! Доведеть ся тебе козакам на срач покидати. н. пр.

Ну́жный, ну́жно = потре́бний, потрі́бний, но, тре́бен, но, трі́бний, тре́ба, тра. С. Ш. — Так потрібний, як дїрка в мішку. н. пр. — Дав би на молебень, так самому потребен. н. пр. — Повні ложки наливає, хотя і не требно. н. п. — Треба неба, треба й хлїба. н. пр. — Дай вам, Боже, з неба, чого вам треба. н. пр. (Д. що під сл. **Необходи́мый 1.** і **На́до, бный**). — **О́чень ну́жное дѣло, письмо́** = пи́льне дїло, пильний лист. — Бо пильнії листи маю — їду до обозу. н. п.

Нýка, нýко! = анý, анý лиш! ну лишéнь! (С. Л.).

Нумерáція = лїчбá.

Нумеровáть = перезначáти.

Нумерóвка = перезнáчка.

Нýмеръ = д. Нóмеръ.

Нýтникъ = поганя́йло.

Нýтренній = д. Внýтренній.

Нутрéцъ = нутрéць, нутря́к.

Нутрó, нутръ = нутрó. — **По нутрý** = до вподóби, до сподóби. — **Не по нутрý** = не до смакý, не до вподóби, кóле в ніс.

Нутрянóй = нутряний.

Нынѣ, ныньче, нынѣча = тепéр, тепéра, тепéреньки, тепéречки (С. Л. Ш.), нинї, ни́ньки (Гал. Под.). — Як не тепер, то в четвер. н. пр.

Ны́нѣшній = тепéрішнїй.

Нырнýть, ныря́ть = пурнýти (С. Л.), пирнýти (С. Л.), пірнýти, поринýти, пурина́ти (С. З. Л.), поринáти, на перебій — на ви́ринки, на вви́ринки (С. Л.). — Пусти мене, мати, у став покупать ся, буду плавать, пуринати, доленьки шукати. н. п. — На ставі пишно лебідь плив, а гуси сїрї край його поринали. Гр. — Тай замовкла русалочка, в Днїпро поринула, мов плїточка. К. Ш. — Давай з тобою на ви́ринки. Сп. — Так у штанях і кинувсь у воду на ввиринки. Кр.

Нырóкъ, пт. Mergus albellus = нирéць, пурникóза.

Ныря́ніе = пурина́ння.

Ныря́тель = пурнáч.

Ныть = нити.

Нытьё = ниття́.

Нѣ́га = пéстощі, пéстїння.

Нѣ́гдѣ = нїгде, нїде; десь.

Нѣ́дро = 1. нáдро. С. З. (Д. Лóно). — Нехай Господь її прийме на своє надро. М. Воч. 2. нéтрі.

Нѣ́женіе = пестувáння, голýблїння. — Пестує старого, а старому не до того: иньшого якогось гріховного пестування старе тїло просить. К. Ш. — Не зазнала вона нї матчиного голублїння, нї батьківської ласки. Кн.

Нѣ́женка = пестýн, пéщений, пéстя, мазýн, мазýнчик, мазýха, мазýшка.

Нѣ́жить, ся = пести́ти, ся (С. З. Л.), пéстувати (С. З.), голýбити, милувáти, нїжити, ся (С. Жел.). — Вона його годувала, пестила, кохала, і з ним вона доживати віку сподівала. І. Г. — Де він зріс і викохав ся, де його пестили. Мир. — Голубити ме тебе, як нїжна мати дитину-одиначку. Кн.

Нѣ́жничать = нїжити ся. — Нїжить ся з синами. Чайч. Хар.

Нѣ́жность = нїжність. С. Жел.

Нѣ́жный, но = нїжний, но (С. Жел.), тендíтний (С. З.), тенди́тний, но (С. Ш.). — Не хочу я, щоб твої пухкі і тендітні руки зашкарубли від важкої працї. Зїньк. — Були тендітні при людях. Кот.

Нѣ́кій = яки́йсь, хтось.

Нѣ́когда = коли́сь. С. Л. — Було колись, минуло ся, не вернеть ся знову. К. Ш. — Було колись добре жити нашій Українї! А згадаймо, може серце хоч трохи спочине. К. Ш. — **Бывшій нѣкогда** = коли́шнїй. С. З. — Сном лукавим розійшлось, слїзьми — водою розлилось колишнеє сьвятеє диво. К. Ш.

Нѣ́который = 1. яки́йсь. — Якийсь час. С. Л.

2. де-яки́й, де-кóтрий (С. Л.), денéякий, ни-кóтрий. С. Л. — Всї сплять, хропуть, а де-які сопуть. Гул. Ар.

Нѣ́кто = хтось. С. Л. — Прийшов хтось та взяв щось, бігти за ним — не знаєм за ким. (н. з. — вітер).

Нѣмéцкій = нїмéцький. — **Нѣмéцкая земля́** = нїмéщина. С. З. Л. — Був у Турецинї, в Нїмещинї. Кв. — **Нѣмéцкій имби́рь**, рос. Arum maculatum L. = кóзяча борода́. С. Ан.

Нѣ́мецъ = нїмець, нїмчин, здр. нїмчик, в жарт або лайливо — нїмчурá, мн. нїмцї, зб. — нїмóта. С. З. Л. — Колись будем по свойому глаголати, як нїмець покаже, а до того й історию нам нашу роскаже. К. Ш. — А на Сїчі мудрий нїмець картопельку садить. К. Ш. — Степи мої запродані жидові, нїмотї, сини ж мої на чужинї, на чужій роботї. К. Ш.

Нѣ́мка = нїмка, нїмкéня. С. З. Л. — Бо наші пани усе беруть до дїтей нїмкеню до виховання. н. о.

Нѣмóй, нѣ́мо = нїмий, нїмо, безрíка, нїмтýр, нїмтурá. — В глухого та в нїмого справи не допитаєш ся. н. пр. — Нїмі на панщину ідуть і діточок своїх ведуть. К. Ш. — Тремчу та нїмо дивлю ся. Кн.

Нѣмотá = нїмотá. С. Жел.

Нѣмóтствовать = нїмувáти. С. З. — подумати гірко, як ота людина гарна жиє нїмуючи, з посеред миру Божого. К. Х.

Нѣмтырь, нѣмтырка = д. **Нѣмóй**.

Нѣмѣть = нїмíти.

Нѣ́сколько = кíльки, кíлько (С. З.), скíлько, скíлькись (С. Л.), дé-кілька (С. Л.). — **Нѣ́сколько больше 10** = кількана́дцять. С. З. Л. — А меновите особ кільканадцять. Устав Луц. братства. С. З — **Нѣсколько деся́тковъ** = **кількоде́сять.** С. Л. — Випив скільки там чарок, тай няжо... Кр.

Нѣту, нѣтути = **нема́, нема́ючки.**

Нѣтъ = 1. **нема́, не ма́є, біг-ма́,** грубо — **чортма́, є, катма́.** — Нема ж мого миленького, нема його тута; посходила по садочках шавлія та рута. Ой немає і не буде — розраяли злії люди. н. п. — Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі із нашої України. К. Ш. — Всього надбали. Та діточок у їх Біг-ма. К. Ш. — В нашому полку чортма толку. н. пр. — Тим до тебе не прийшов, що чортмає підошов. н. п. — Багато ума, а в кишені катма. н. пр. — Кинувсь до кресала, аж катма. н. к. — **Нѣтъ вре́мени** = **ніколи, нема́ ча́су.** (Д. **Не́когда**). — **Нѣтъ ну́жды** = д. під сл. **Нужда́ 1.** — **На нѣтъ сошё́лъ** = **звів ся, перевів ся ні на́ що.**

2. **ні, ба-ні!** — Ти був у його? — Ні, не був.

Нѣчто = 1. **щось.** С. З. — Пр. д. під сл. **Нѣкто.**

2. **де́-що.** С. Аф. З. — Я чув де-що з їх розмови. — **Нѣчто нехоро́шее** = **бо' зна що, ка' зна що.**

Нѣшто = **хіба́, або́.** — Хіба ти чув про се? — Або я знаю?

Ню́ханіе = **ню́хання.**

Ню́хательный = **ню́хальний.** — **Н. таба́къ** = **таба́ка,** здр. **табачо́к.** С. Ш. — Табака гарна, терла жінка Ганна, стара мати вчила її мъяти; дочки ростирали, у ріжки насипали. н. пр. — Ріжок з табакою. — — Збірайтесь: табаки понюхати, ради послухати. н. пр. — Хто нюхає табачок, той гетьманів мужичок. н. пр.

Ню́хатель = **нюха́ч, нюха́рь** (Сп.), **таба́шник** (С. Ш.). — Нюхачів багато, та табаки нема. н. пр.

Ню́хать, нюхну́ть = **ню́хати, нюхну́ти,** по вітру — **вітри́ти, нюши́ти** (Чайч.). — Собака вітрить, мабуть зайця чує. Хар.

Ня́нинъ, ня́нькинъ = **ня́ньчин.**

Ня́нька, ня́ня = **ня́нька.** — Сестра Катерина стала йому нянькою незабутною. Кн. — **Ня́нькою быть, служи́ть** = **нянькува́ти.** — Вона цю зиму дома не жила: у го́роді нянькувала. Чайч.

Ня́ньчить, ся = **ня́ньчити; пести́ти, пестува́ти** (С. З.), **ба́вити; па́нькати ся, ця́цькати ся.** — Йосиф сьвятий ся радує, що на руцях Бога пестує. н. п. — І бавить своє маленькеє дитя. К. Ш. — Панькаєть ся з ним.

О.

О, обо́, объ = 1. **об, на.** — Вдарим об землю лихом, журбою, тай будем пить, веселять ся. н. п. — Чи совою об пень, чи пень об сову, а все сові не гаразд. н. пр. — Обпер ся на мене. — Се було об Покрові. Кв. — Поїхав на Різдво, а вернув ся на масницю. — **Объ э́ту по́ру** = **ко́ло сієї годи́ни, пори́.** — **Рука́ о́бъ руку** = **рука́ в ру́ку, по́руч.**

2. **о, об, про, за.** — Не думай о яйцях, думай перше о курці. н. пр. — Об сім багато писано. — Хто про що, а він про Наливайка. н. пр. — Ти йому про образи, а він тобі про лубъя. н. пр. — Не про во́зи, а про занози. н. пр. — Кожний за себе, а Бог за всіх. н. п. — За тебе дбають, як собака за пъяту ногу. н. пр. — Ми кажем за образи, а він за гарбузи. н. пр. — Десь мій милий иньшу має, що за мене забуває. н. п.

3. **на, з.** — Стіл на трьох ніжках. — Хата на дві половини. — Змій з трьома головами.

О'ба, обо́ихъ, о́бѣ, обѣ́ихъ = **обо́є,** здр. **обо́йко, обо́х, оби́два, оби́дві, оби́двох.** С. З. Л. — Обоє — рябоє. н. пр. — Литовський ціп на обидва боки молотить. н. пр. — Два сліпці йшло, обидва в яму попали. н. пр. — Єсть у мене свита, єсть у мене дві, фабрицькиї обидві. н. пр. — Потім взяв обидвох воєводів, їх привів аж до свого двору. Ст. С. — **Обѣ́ими рука́ми** = **обома́, обидвома́ рука́ми, обі́руч** (С. З. Л.). — А він ухватив, та й душе обидвома руками. н. к. — Вхопив кавун обіруч, та в ноги з баштану. Кп. — Усе перебірала та вередувала, а тепер рада-б обіруч хоч за старого. Як. — **Смотри́ въ о́ба** = **гляди́, бережи́сь, візьми́ о́чі в ру́ки, огляда́й ся на задні коле́са.** н. пр. — Гляди лиш, бережись! робити так не вчись! Б. Г.

Оба́бить, ся = 1. **ожени́ти, одружи́ти, ся.** 2. **зба́біти, зба́бити ся.** С. Аф.

Оба́бокъ, гр. Boletus scaber Bull. Rdb. = **ба́бка.** С. Ан.

Обагри́ть, обагря́ть, ся = почервони́ти, червони́ти, ся. — Ой Дніпре мій, Дніпре! Багато ти, батько, у море носив червоної крови… червонив ти синє, та не напоїв. К. Ш. — Сонечко сходить на небі високім, вбоге село червони́ть. Чайч. — **Обагри́ть кро́вью** = покріва́вити, окрови́ти, скріва́вити. — З ножем окровленим в руках. К. Ш. (Д. **Окрова́вить**).

Оба́йщикъ = д. **Обма́нщикъ.**

Обаку́ливать = д. **Обма́нывать.**

Оба́лтывать, оболта́ть = д. **Огова́ривать.**

Обанкру́титься, обанкру́тѣть, обанкру́чиваться = збанкрутува́ти, банкрутува́ти ся. — Вже після скасування кріпацтва Фльорковський збанкрутував. Кн. — Коли купець збанкрутує, то звертати увагу: що довело його до банкротства? Бар. О.

Оба́укивать, оба́укать = обгу́кувати, ви́гукувати, обгука́ти, ви́гукати. — Вигукав скрізь по лісу — ніхто не обізвав ся.

Оба́ніе = чарува́ння (С. Ж.), очарува́ння, ча́ри (С. З.), мана́ (С. З.). — Еней пустив на їх ману. Кот.

Оба́тельный = чарівни́й, зала́сний. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.

Обѣга́ть, обѣ́гать, обѣжа́ть = 1. оббіга́ти, оббі́гати, обгаса́ти, обганя́ти, (заглядаючи скрізь) — обни́кати. — Обгасав увесь двір. — Обникав скрізь — нігде нема.

2. обганя́ти, випережа́ти, обігна́ти, ви́передити.

Обва́живать = 1. обво́дити.

2. обво́зити.

Обва́ливать, обвали́ть, ся = 1. обва́лювати, обсипа́ти, обвали́ти, обси́пати, ся.

2. розва́лювати, розвали́ти, ся.

Обва́ливать, обваля́ть, ся = вика́чувати, ви́качати. — Викачати тісто в борошні.

Обва́лъ = 1. обва́лювання, розва́лювання.

2. прова́лля. — Так таке глибоке провалля, що й дна не видно.

3. д. **Ла́вина.**

Обва́ривать, обвари́ть, ся = обва́рювати, опа́рювати, ошпа́рювати, обвари́ти, опа́рити (С. З. Л.) ошпа́рити ся (С. Л.), тісто — запа́рити. — Ошпарив руку окропом. С. Л. — Крикнув, як ошпарений. н. пр. — Як опариш ся на молоці, будеш дуть і на холодну воду. н. пр.

Обварно́й, обва́рный = обва́рений, запа́рений.

Обва́стривать, обвостри́ть, ся = заго́стрювати, загостри́ти, ся.

Обва́щивать, обвощи́ть, ся = наво́щувати, навощи́ти, ся.

Обвезти́ = обвезти́.

Обверну́ть, обвёртывать, ся = обгорну́ти (С. Л.), обвину́ти (С. З. Л.), увину́ти (С. Л.), завину́ти, обгорта́ти, обвива́ти, увивати (С. З.), завива́ти, ся. — Обгорнув гарненько рушником тай поніс. — Не рубай мене голою шабелькою — обвияй її червоною китайкою. н. п. — Гусельня увинула ся в павутину. Кр.

Обвёртка = 1. обгорта́ння, обвива́ння, завива́ння.

2. обго́ртка, окла́дина (С. Жел.), паляту́рка.

Обвертѣ́ть = д. **Оберну́ть.**

Обвести́, обводи́ть = обвести́, обво́дити. — **Обвести́ ка́менною стѣно́ю** = обмурува́ти.

Обветшава́ть, обветша́ть = ста́ріти ся, зі(по)ста́ріти ся, спорохні́ти, потру́хти. — Хата ще нічого, та підвалини спорохніли. Кн. — Покрівля на хаті потрухла. Кн.

Обвива́льница = д. **Вьюно́къ** а.

Обвива́ть, обви́ть, ся = обвива́ти, обповива́ти, обви́ти, обпови́ти, ся; обхо́плювати, обхопи́ти; обсу́кувати, оплі́тати, обсука́ти, обплести́. — Дивлюсь, аж хміль за гилку зачепив ся, а трохи згодом глядь — всю рожу обповив. Гр.

Обвине́ніе = обвинува́чування, обви́на (С. Жел.). — **Ло́жное обвине́ніе** = на́клеп.

Обвини́тель, ница = обвини́тель, ка (С. Жел.), завини́тель, ка (С. Жел. М. В.), обвинува́тель, ка (так саме і в чеській мові).

Обвини́тельный = обвинува́тельний.

Обвини́ть, обвиня́ть, ся = обвинува́тити (С. З. Жел.), повинува́тити, завинува́тити, обвини́ти (С. Жел.), обвинува́чувати, повинува́чувати, винува́тити (С. Л.), обвиня́ти, ся (С. Жел.). — Можу себе обвинуватити в таких вчинках, що краще б моїй матері й на сьвіт мене не родити. Ст. Г.

Обвиня́емый = винува́чений. С. Л.

Обвинённый = обвинува́чений, повинува́чений (С. Л.), винува́тець. — Після присуду винуватця закинули до келії самітної. Кн.

Обви́снуть = обви́снути, пообвиса́ти.

Обви́ть = д. **Обвива́ть.**

Обводи́ть = д. **Обвести́.**

Обвози́ть = д. **Обвезти́.**

Обвола́кивать, обволо́чь = 1. обволіка́ти, обволокти́. — Обволік круг хати, та тоді кинув.

2. заволіка́ти, заволокти́. — Місяць заволокло хмарами.

Обвора́живать, обворожи́ть = чарува́ти, очаро́вувати, зачарува́ти, очарува́ти, причарува́ти, вчарува́ти; ману́ пуска́ти, напуска́ти (С. З.). — Ой я жито не сіяла — само воно родить, козака не чарувала — сам до мене ходить. н. п. — Ой ти, дівчино, чарівниченько! причарувала моє серденько! н. п. — На тебе десь ману в Литві навели. Гр.

Обворожи́тельный = чарівни́й. С. Л.

Обворова́ть, обворо́вывать = обікра́сти, обкра́сти, обкрада́ти.

Обворожа́ть = д. **Обвора́живать.**

Обворожённый = очаро́ваний, зачаро́ваний.

Обворожи́ть = д. **Обвора́живать.**

Обвостри́ть = д. **Обва́стривать.**

Обвощи́ть = д. **Обва́щивать.**

Обвыка́ть, обвы́кнуть = привика́ти, звика́ти (С. Аф.), призвича́ювати ся, при́викнути, зви́кнути (С. Аф.), призвича́їти ся, обго́втати ся (С. Л.), ого́втати ся (С. З.). — Чи привикла, сестро, та на чужині жити? Ой хоч не привикла, та треба привикати. н. п. — Призвичаюсь до недолі, що один на сьвіті, як билина в чистім полі, останусь тужити. Ос. — Та вже вона тута з нами оговтаєть ся. С. З.

Обвѣва́ть, обвѣ́ять, ся = 1. обвіва́ти, обдува́ти, обві́яти, обду́ти, пообвіва́ти, пообдува́ти, ся. — Вітер пообвівав усі квітки.

2. обвіва́ти, обві́яти, ся. — Обвіяли усе жито.

Обвѣнча́ть, ся = звінча́ти, ся (С. З. Л.), повінча́ти, ся, одружи́ти ся, шлюб взя́ти, на рушнику́ ста́ти і т. д. д. під сл. **Бракъ — Сочета́ться бра́комъ.** — Там я сьвіт Божий побачила і на рушничку стала. Кв.

Обвѣ́сить = д. **Обвѣ́шивать 2.**

Обвѣсти́ть = д. **Обвѣща́ть.**

Обвѣ́съ = невірна вага́

Обвѣ́шать = д **Обвѣ́шивать 1.**

Обвѣ́шивать, ся = 1. обві́шувати, обчепля́ти, пообві́шувати, пообчіпля́ти, ся. — Обвішала всю шию намистом.

2. обва́жувати, обва́жити, пообва́жувати. — На три хунти мене обважив.

Обвѣща́ть, обвѣсти́ть = обвіща́ти, оповіща́ти, обвісти́ти (С. З.), оповісти́ти (С. З.). — Через послів своїх обвістили. Л. В

Обвѣ́ять = д. **Обвѣва́ть.**

Обвяза́ть, обвя́зывать, ся = обвъяза́ти обвъя́зувати, ся.

Обвя́ливать, обвя́лить = въяли́ти, обвъяли́ти.

Обга́дить, обга́живать, ся = обпога́нит опога́нити, обпаску́дити, опаску́дити, обкаля́ти, пога́нити, паску́дити, каля́ти, опога́нювати, ся і т. д. — Паршива вівця всю отару поганить. н. пр. — Погана птиця, що своє гніздо паскудить. н. пр. (Пр. д. ще під сл. **Осквернять**).

Обга́нивать, обгоня́ть, обогна́ть = обганя́ти, переганя́ти, випережа́ти, обігна́ти, перегна́ти, ви́передити.

Обгиба́ть, обогну́ть = обгина́ти, обігну́ти, вігну́ти.

Обги́бъ = д. **Изги́бина.**

Обгла́дывать, обглода́ть = обгриза́ти, обгри́зти.

Обгла́живать, обгла́дить = обгла́жувати, обгла́дити. — Обгладив шерсть коневі.

Обгля́дывать, обглядѣ́ть = обгляда́ти, обдивля́ти ся, обгляді́ти, обдиви́ти ся (Пр. д. під сл. **Осма́тривать**).

Обгнива́ть, обгни́ть = обгнива́ти, обгни́ти, пообгнива́ти.

Обгова́ривать, обговори́ть = д. **Огова́ривать 2.**

Обгово́ръ = д. **Огово́ръ.**

Обгоня́ть = д. **Обга́нивать.**

Обгора́ть, обгорѣ́ть = обгоря́ти, обгорі́ти, опаля́ти ся, опали́ти ся.

Обгрыза́ть, обгры́зть = обгриза́ти, обгри́зти, пообгриза́ти.

Обгры́зокъ = недо́гризок.

Обдава́ть, обда́ть, ся = облива́ти, обли́ти, ся. — **Обда́ть ва́ромъ** = обпа́рити, ошпа́рити, опа́рити. — **Обдало́ жа́ромъ** = в жар ки́нуло. — **Обдало́ хо́лодомъ** = моро́з проня́в.

Обда́ривать, обдари́ть = обдаро́вувати, обдарува́ти, пообдаро́вувати.

Обдёргать, обдёргивать, ся = 1. обсми́кати (С. Л.), обсі́пати, обшмо́ргати, обсмика́ти, обсі́пувати, обшмо́ргувати, ся, пірья, волосся — обску́бти, обску́бувати, ся, гилочка — обчухра́ти, обчу́хрувати, ся. — Обсмикана хатня стріха, розвалена клуня. Пч.

2. осми́кати ся, підти́кати ся, осми-

ка́ти ся, підтика́ти ся. — Осмакала ся, тоді й вийшла. Кр.

Обдира́ло = зді́рщик (С. З.), зді́рця (С. З. Л.), драпі́ка (С. З. Л.), обдери́луп, дери́люд (Лев.), сіпа́ка.

Обдира́тельство = здірство, драпіжство, лупіжство, ша́рпання, шарпани́на. С. З.

Обдира́ть, ободра́ть, ся = дра́ти, обдира́ти, здира́ти, облу́плювати, ша́рпати, ся, обідра́ти, обде́рти, відра́ти, подра́ти, облупи́ти, оша́рпати, обша́рпати, поша́рпати, ся, (шкуру з вівці або що) — оббілува́ти, (личко з шкурки на тілї) — обшморгну́ти. — По винницях шляв ся, ошарпав ся, обідрав ся. н. д. — Пошарпав ся весь об шепшину. Кот. — Увесь об колючки подрав ся. Кот. — Облупив кору.

Обді́рный (про зерно) = облу́щений, шерето́ваний.

Обдува́ло = шахра́й, дури́сьвіт і д. Обма́нщикъ.

Обдува́ть, обду́ть, ся = 1. обдува́ти, обдима́ти, обду́ти, ся.

2. дури́ти, обду́рювати, зво́дити і д. Обма́нывать.

Обду́мывать, обду́мать = обду́мувати, міркува́ти (С. З. Л.), мізкува́ти (С. З. Л.), об(роз)міркó̗вувати, об(роз)рахо́вувати (С. З.), обмишля́ти, розважа́ти (С. Л.), метикува́ти, крути́ти мізком, обду́мати, об(роз)міркува́ти, об(роз)мізкува́ти, об(роз)рахува́ти, розва́жити, оби́слити, роски́нути голово́ю. — Давай він метикувати: як би запомогти. Кн. — Обміркував усю справу. — Щоб по своїй уподобі всякий обрахував. С. З. — Послухайте: роскиньте головою, зараз би по Водохрищах і на рушничок. Кн. — Обмислим краще все це: коли і чим ми краще можем до мети сягнути? Ст. Г.

Обду́мываніе = обду́мування, міркува́ння.

Обду́манный, но = обду́маний, обмірко́ваний, но і т. д., з розва́гою. — Се треба зробити не зп.л, а з розвагою. С. Л.

Обдѣ́лать, обдѣ́лывать, ся = оброби́ти (С. Л.), уроби́ти (С. Ш.), опра́вити, упра́вити (С. Ш.), повро́блювати, повправля́ти, обробля́ти, оправля́ти, уро́блювати, ся (С. Ш.). — Управляти образ в рамці. С. Ш.

Обдѣлива́ть, обдѣля́ть, обдѣли́ть, ся = обділя́ти, обділи́ти, ся.

Обдѣ́лка = 1. обро́блювання, оправля́ння.
2. обро́ба, обро́бка, опра́ва. С. Л. — На іконї ніякої обробки нема. Кр. — Взяв він шаблю — вся оправа викована з злота. С. С. п.

Обезгла́вить, обезгла́вливать = зітну́ти, стя́ти, одтя́ти, стина́ти, одтина́ти го́лову, про кількох — постина́ти, повідтина́ти. С. З. — Стяли йому головочку; ходім, сестро, до домочку. н. п. — Головку буйную одтяв. Кот. — Шаблї з піхов виймайте, з плїч головку стинайте. н. д.

Обезде́нежѣть = ви́битись з гро́шей, з копі́йки. — Рад би запомогти, але зовсім вибив ся з грошей.

Обездо́лить = обездо́лити, знедо́лити, сьвіт завъязати.

Обеззабо́титься, обеззабо́чиваться = збу́ти ся, збува́ти ся кло́поту.

Обезлю́дить = ви́люднити, спусто́шити. — Напади Татар вилюднили Галицьку Русь. Бар. О.

Обезлю́дѣть = ви́люднїти, обезлю́днїти (Кн.), ізлюднїти, опустїти, спустїти.

Обезкура́жить, ся = збенте́жити, ся. С. Аф. З. Л. — Збентежила ся річ Латина. Кот.

Обезнадёживать, обезнадёжить, ся = збавля́ти, зба́вити надії, тра́тити, утра́тити, стра́тити надію.

Обезнаро́дить -дѣть = д. Обезлю́дить -дѣть.

Обезобра́живать, обезобра́зить, ся = ні́вечити, понївечити, ся, ги́дити, оги́дити, ся.

Обезопа́сить = забезпе́чити.

Обезору́живать, обезору́жить = роззбро́ювати, роззбро́їти.

Обезпа́мятѣть = стра́тити па́мъять.

Обезпе́ченіе = забезпе́чення, зару́ка. — Хай буде зарука не хибна для нас, що сьвітло душі не згасять в нас му́ки. Чайч. — Гроші взяв, а на заруку кожух покинув жидові. Кн.

Обезпе́чивать, обезпе́чить, ся = вбезпе́чувати, забезпе́чувати, у(о)безпеча́ти (С. Ш.), запобіга́ти (С. З.), вбезпе́чити, забезпе́чити, ся, запобі́гти (С. З. Л.). — — Депутация виказала надію, що цїсарь охоронить і забезпечить права руського народу. Бар. О. — Ой я тебе, мій миленький, не убезпечаю. н. п. — Треба було убезпечити Шевченкових родичів. Кн. — Ми запобігли, од зичливих приятелей міючи перестороги. Мазепа. С. З.

Обезплодѣ́ть = ви́яловити. — Земля вияловила, без гною нічого не родить. Кн.

Обезпоко́ивать, обезпоко́ить, ся = турбува́ти, стурбува́ти, потурбува́ти, затурбува́ти, розтурбува́ти, ся. — Гриць був задуманий та стурбований. Лев. В. — Вибачайте, що потурбував вас.

Обезси́ливать, обезси́лить, ся = висиля́ти, знеси́лювати, ви́силити, знеси́лити, ся. (Д. ще **Изнемога́ть, Изнури́ть**). — Почне висиляти своє тіло поклонами, постом. Бар. О. — Згода зміцняє, а незгода знесилює. Зіньк.

Обезси́лѣть = ви́силити ся, збезси́літи, знеси́лити ся, ви́снажити ся, захля́сти, знемогти́ ся і т. д. д. **Изнемо́чь** і **Изнури́ть ся.** — Народ ізнеміг ся, висилив ся і принишк. Кн. — Чоловік за два тижні зненіг ся, став сам не свій. Прав. — Робинзон збезсилів і ледве міг робити. Чайч. — Нивче було таке виснажене після недугу, що од вітру валить ся. Кн.

Обезсла́вить, обезсла́вливать = осла́вити, обнесла́вити, ославля́ти.

Обезсу́дить, обезсу́живать = осуди́ти, осужда́ти, суди́ти. — Ой як я маю до тебе ходити, коли нас вороги та будуть судити. н. п.

Обезу́мѣть = збожеволїти (С. Л.), обезглу́здіти (С. З. Л.), здурі́ти (С. Аф. Л.), одурі́ти (С. З.), знавісніти, з глу́зду зсу́нути ся, обожево́літи (С. З.), дочасно — стеря́ти ся. — Вона так обезглузділа, що... С. З. — З переляку стеряв ся, стоїть стовпа і язиком не поверне. Кн. — І Наталка так обезглузділа, що любить запропастившого ся Петра! Кот.

Обезче́стить, обезче́щивать = збезче́стити, зганьби́ти, безче́стити, ганьби́ти.

Обезья́на, Simia = ма́впа, ма́лпа (С. Жел.), ма́впочка. — Раз мавпа в дзеркалї забачивши... Ст. Б. — На старість мавпочка недобачати стала. Ст. Б.

Обезья́нничать, обезья́нствовать = малпува́ти. С. Жел.

Обезья́нство = малпува́ння.

Оберега́тель = вартівни́к, охоро́нець.

Оберега́ть, ся = берегти́, ся (С. Ш.), стерегти́, ся (С. З.), пильнува́ти, вартува́ти (С. З.). — Береженого і Бог береже. н. пр.

Оберéменѣть = д. **Заберéменѣть.**

Оберну́ть, обёртывать, ся = 1. д. **Обверну́ть.**

2. перегорну́ти, перегорта́ти (на пр. листи в книжці.)

3. огля́нути ся, озирну́ти ся, огляда́ти ся, озира́ти ся. — Іди та не озирай ся. (Д. ще **Огля́дываться**).

4. поверну́ти ся, поверта́ти ся, верта́ти ся. — Швидче вертай ся до дому.

5. оберну́ти ся, оберта́ти ся.

6. переки́нути ся, перекида́ти ся. — Відьма перекинула ся клубком, тай покотила ся. н. к.

Обёртка = д. **Обвёртка.**

Обеча́йка = обича́йка (сита). С. З.

Обжа́ловать = оска́ржити.

Обжа́ть, обжина́ть, ся = обжа́ти, обжина́ти, пообжина́ти, ся.

Обже́чь, обжига́ть, ся = 1. опекти́ (С. З. Л.), обпекти́, обпіка́ти, ся, опали́ти, обпали́ти, обпа́лювати, ся, (волосся, шерсть то-що) — обш(с)мали́ти, обш(с)ма́лювати, ся, (окропом або чим рідким гарячим) — опа́рити, ошпа́рити, ошпа́рювати, ся. С. З. Л. Жел. — Не грай з огнем, бо опалиш ся. н. пр. — Не клади приску до опеченого, воно й так болить. н. пр. — Ошмалив волосся. — Кричить, як ошпарений. н. пр. — Сам, як опарений, кричав. Кот.

2. ви́палити, випа́лювати, ся. С. Аф. Л. — Випалювати цеглу, горшки.

Обжива́ть, ся, обжи́ть, ся = обжива́ти, обжи́ти, ся, ожи́ти ся (С. З.), обси́діти ся.

Обжига́ніе = обпа́лювання; випа́лювання.

Обжига́ть, ся = д. **Обже́чь, ся.**

Обжи́гъ = 1. д. **Обжига́ніе.** 2. д. **Ожёга.**

Обжина́ть, ся = д. **Обжа́ть, ся.**

Обжира́ться, обожра́ться = обжира́ти ся, обтріскувати ся, обже́рти ся, обтріскати ся, обло́пати ся, обре́пати ся (С. З.), облупи́ти ся. — Так обтріскав ся галушок, що ледве дише.

Обжо́га = д. **Ожёга.**

Обжо́ра = прожо́ра (С. Л.), про́їсть (С. Л.), ненаже́ра (С. Жел.), жеретій, жеру́н (Кр.), жеру́ха, бре́вкало (С. Ш.), поїда́йло, ненаїда (С. Жел.).

Обжо́рливость, обжо́рство = обжи́рство, ненаже́рливість, обжи́рність, обжи́рливість (С. Жел.), нена́жир (С. Жел.), ненаси́ть, ненаї́дність (С. Жел.).

Обжо́рливый = прожо́рливий (С. Л.), ненаже́рливий (Фр.), ненажи́рливий (С. Жел.), ненаже́рний (С. Жел.), обжи́(е́)рливий (С. Жел.), проїсний (С. Л.), ненаїдливий, нена́їсний (С. Жел.). — Чоловічина він проїсний, сяде до страви — аж тремтить та їсть. Кн.

Обзаведе́ніе = обзавід.

Обзавести́, обзаводи́ть, ся = обзавести́, обзаво́дити, ся, пообзаво́дити ся, (хазяйством) — охазяїнува́ти ся, огрунтува́ти ся.

Обзира́ть, обозрѣ́ть = озира́ти, обзира́ти (С. З.), огляда́ти (С. Л.), перегляда́ти, озирну́ти (С. З.), огляді́ти, перегляді́ти. С. З. Л. — От пішов я город озирати. К. Ш.

Обзира́ться = озира́ти ся, огляда́ти ся, огля́дувати ся. С. З. — Озирай ся на задні колеса. н. пр.

Обзо́ръ = 1. огляда́ння (С. Л.), озира́ння. 2. о́гляд (С. Жел.), по́гляд (С. З.), пере́гляд (С. Л. Жел.). — Зробивши огляд письменства... Кп. — Погляд на українську словесність. К. Х.

Обзыва́ть = узива́ти. С. Л. — Вона ж його лає, пьяницею узиває. п. п.

Обива́ть, оби́ть = 1. оббива́ти, одбива́ти, одлу́плювати, пооббива́ти, обби́ти, одби́ти, одлупи́ти. — Вітер пооббивав усі яблука. н. о.
2. оббива́ти (С. Пар.), обби́ти, побива́ти, поби́ти (С. З. Л.), гвіздками — цьвяхува́ти, ви́цьвяхувати, шальовкою — шалюва́ти, ви́шалювати, дранню для щекотурки — решети́ти, решетува́ти, ви́решетувати. — **Обива́ть, оби́ть поро́ги** = вчаща́ти, впа́дитись (до кого). — **Оби́ть крылья** = прибо́ркати.

Обива́ться, оби́ться (про одежу) = обтрі́пувати ся, обтрі́пати ся.

Оби́вка = оббиття́. С. Жел. Пар.

Оби́да = обра́за (С. Ж. З. Л.), ура́ва (С. З. Ш.), здр. ура́зка (С. Ш.), кри́вда (С. З.). — Ох і тяжко та образа уразила серденько Милошу. Ст. С. п. — Бракує жовчі, щоб оддячить за гірку образу. Ст. Г. — **Не да́сть себя́ въ оби́ду** = не да́сть собі́ в ка́шу наплюва́ти. н. пр.

Оби́дный, но = образли́вий, у(в)разли́вий, во (С. Ш.), кри́вдний, но. — Вразливе слово від дітей гірше болячки — не заживає. н. пр. — Це кривдно для мене буде. Лев. В.

Оби́дчивость = образли́вість, у(в)разли́вість.

Оби́дчивый = образли́вий, у(в)разли́вий (С. Л. Ш.).

Оби́дчикъ, ца = напа́сник, ця (С. З. Л.), кри́вдник, ця, скривди́тель, ка (С. Ж.).

Оби́дѣть, обижа́ть, ся = образи́ти, ся (С. З. Л.), урази́ти, ся (С. Л. Ш.), скри́вдити (С. Л.), укри́вдити, окри́вдити (С. Л.), обража́ти, ся (С. З. Л.), уража́ти, ся (С. Л.), кри́вдити, укривжа́ти (С. Л.), обіжда́ти (С. З. Л.). — Хто тобе роздратував, образив, на кого ти розлютив ся. Ст. С. п. — Вже хто мене уразить, так моє серце вже не оберне ть ся до нього. Федь. — Інфамією ображали міщан. П. Могила. С. З. — Хто кривдить людей, той кривдить своїх дітей. н. пр. — Шкода має бути укривженому плачона. Ст. Л. — До вбогих, до покривджених дідове серце теплом сцілющим било ся. Кн. — Всяке обіждає, а воно й не змагнеть ся. С. З. — Я обра́зив тебе, друже, — вибач. Ст. Г.

Оби́ліе = ро́скіш, доста́ток, їжі — ла́сівка, листя, овочу — ґясота́, ряснота́ (Кн.), снігу — сніжни́ця, сили — бу́йність. — Сього літа, дякувати Богу, на яблука така ряснота, що й листу не знати. Кн. (Д. ще під сл. **Изоби́ліе**).

Оби́ловать = д. **Избыточествовать.**

Оби́льный, но = доста́тний (С. Пар.), го́йний (С. Ж. З.), про лист, овоч — ря́сний, но, про насіння — сімяни́стий, то, про бростки — бросна́тий, то, про ліс — ліси́стий, лісно, про зьвіра — зьвірни́й, зьві́рно, про гриби — грибни́й, гри́бно. — Що прийде весна красна, буде вся наша голота рясна. н. пр. — У нас дуже зьвірно. Сп. Чайч. — І не сказати як грибно; вже краснюків та синяків і не береш, тільки самих боровиків. Кп. (Д. ще під сл. **Изоби́льный**).

Обинова́ться, обину́ться = д. **Колеба́ться 2.**

Обиня́къ, частіше **обиняки́** = обиня́ки. С. Жел. — **Безъ обиняко́въ** = навпросте́ць, без сорома́ ка́зка. — **Обиняка́ми** = навдога́д, манівце́м. — Навдогад буряків, щоб капусти дали. н. пр. — Як почув таку одповідь Марко, бачить сам, що манівцем не можна, тай почав вже навпростець до його. Ст. С. п.

Обира́ло, обира́ха = д. **Обдира́ло.**

Обира́тельство = зди́рство.

Обира́ть, обобра́ть = 1. збіра́ти, зібра́ти, пірря — дра́ти, оскуба́ти, оску́бти.
2. оббіра́ти, обдира́ти, обібра́ти, обідра́ти, облупи́ти. — Заманили його в карти грать і геть чисто облупили.

Оби́рки = ви́бірки.

Обита́лище = осе́ля (С. З.), жи́тло (С. З. Л.), жилля́ (С. Л.), обістя́ (С. З.), домі́вка. (Д. під сл. **Жили́ще**).

Обита́тель, ница = д. **Жи́тель, ница.**

Обита́ть = жи́ти, пробува́ти, ме́шкати (С. З.). — Д. під сл. **Жить.**

Оби́тель = 1. д. **Обита́лище.**
2. манасти́рь.

Оби́тельскій = манасти́рський.

Оби́ть = д. **Обива́ть.**

Обихо́дъ = обихі́д, обихі́дка (С. Жел.). — Може якого шага вторгував би, то й було б на обіхідку. н. к. — Що треба на обихідку. Чайч.

Обка́лывать, обколо́ть, ся = 1. обко́лювати, обру́бувати, обколо́ти, обруба́ти, пообко́лювати, пообру́бувати.

2. обшпи́лювати, обти́кувати, ся, обшпили́ти, обти́кати, ся, пообшпи́лювати, пообти́кувати, ся.

Обка́пывать, обка́пать, ся = обка́пувати, обкра́пувати, обка́пати, ся і т. д., пообка́пувати, ся і т. д.

Обка́пывать, обкопа́ть, ся = обко́пувати, обкопа́ти, ся, пообко́пувати ся.

Обкарна́ть = обчикри́жити, обчухра́ти, прибо́ркати. — Щоб крилець хто не обчухрав. Гр. — Приборкані крила.

Обкати́ть = д. **Обка́чивать.**

Обка́тывать, обката́ть, ся = 1. объїзжа́ти, объїзди́ти, ся. — Санки добре объїздились.

2. обка́чувати, вика́чувати, обкача́ти, ви́качати, ся. — Обкачав ся в піску. — Треба викачать тісто.

Обка́чивать, обкати́ть, ся = облива́ти, обли́ти, ся.

Обкида́ть, обки́дывать = обки́дати, обкида́ти. — Обкидати землею. — Лицо́ обки́дало = ви́сипало, опри́щило, виприщило на виду́, обкидало лице́.

Обкла́дывать, обложи́ть, обкла́сть, ся = 1. обклада́ти, оклада́ти, обкла́сти, ся, пообклада́ти, ся, дерниною — обдерну́ва́ти, камінням — обмурува́ти. — Пообкладав ся книжками тай пише.

2. обшива́ти, обши́ти, ся (по краях), облямо́вувати, облямува́ти.

Обкле́ивать, обклеи́ть, ся = обкле́ювати, обліплювати, обклеїти, обліпи́ти, ся, пообкле́ювати, пообліплювати. — Всі стіни зараз обліпили. Кот.

Обкле́йка = 1. обкле́ювання, обліплювання.

2. обкле́йка.

Обковыря́ть = обколупа́ти. — Обколупав кругом, та й кинув.

Обкола́чивать, обколоти́ть, ся = оббива́ти, обби́ти, пооббива́ти, ся.

Обколо́ть = д. **Обка́лывать.**

Обкопа́ть = д. **Обка́пывать.**

Обкорми́ть, обка́рмливать, ся = обгодува́ти, обгодо́вувати, ся, худобу чим шкодливим — опасти́. — Обгодували дитину, то й болить живіт.

Обкоси́ться = обкоси́ти ся, пообко́сювати ся. — Я вже обкосив ся. — У нас уже всі пообкосювали ся.

Обкра́дывать, обокра́сть, обкра́сть = обкрада́ти, обікра́сти, пообкрада́ти.

Обку́сывать, обкуса́ть = обку́сювати, обгриза́ти, обкуса́ти, обгри́зти.

Облага́ть, обложи́ть, ся = 1. д. **Обкла́дывать.**

2. обляга́ти, очоча́ти, облягти́, оточи́ти, обступа́ти, обступи́ти. — Гей уже ж наші славні Запорожці та й невеселі стали, гей облягли їх, облягли Москалі та й усіма сторонами. н. п. — Обступили город Умань, поробили шанці. н. п. — Еней уже зближав ся до городка, що Турн обліг. Кот.

3. наклада́ти, накида́ти (податки), нало́жи́ти, наки́нути, оподаткува́ти, митом — обми́тити.

Облагоде́тельствовать = бага́то добра́ кому́ зроби́ти, облагодіяти. (С. Жел.).

Облагоро́живать, облагоро́дить = облагоро́джувати, облагоро́дити, облагоро́днити. С. Жел.

Облада́ніе = володі́ння (С. З. Л.), влада́ння, обла́да.

Облада́тель, ница = волода́рь, облада́рь, ка. С. Жел.

Облада́ть = володі́ти, влада́ти (С. Жел.). обла́дувати (С. З. Жел.).

Обла́живать, обла́зить = обла́зювати, обла́зити, ви́лазити.

Обла́живать, обла́дить = обла́джувати, обла́годити (С. З.), обла́дити, у(в)ладна́ти (С. Ш.), у(в)порядкува́ти (С. Ш.), у(в)ладнува́ти.

О'блако, здр. о́блачко = хма́ра, хмари́на, здр. хма́рка, хма́ронька (С. З. Л.), оболо́к (С. З.). — Твоя сонце сьвітить ясно, моє давно в хмарі. К. Ш. — За сонцем хмаронька пливе. К. Ш. — На небі оболоки заступили сонце. Кн. — **Пери́стые облака́** = баранці́, молоді. — Слова „Перистые" вони не розуміють, треба сказати, що то молоді. Кн.

Обла́мывать, облома́ть, ся = обло́млювати, обломи́ти, ся, гилки — чухра́ти, обчухра́ти, низові гилочки або листя — обпасинкува́ти, сухе що — обтрощи́ти.

Обла́па, рос. Asarum europeum L. = копи́тень, копите́ць, копитці́, копитня́к, підлистник, підолішник, підорішник. С. Ан.

Облáпить = облáпати, обмáцати.

Облапóшивать, облапóшить = обдýрювати, обдурúти, пошúти у дýрні, підчикрúжити.

Обласкáть = обласкáвити, обмилувáти, приголýбити. — Тремтіла йдучи до неї, а вона мене приголубила. Кн.

Областнóй = крайовúй.

О́бласть = край, країна. С. Л. — Свій край, як рай, чужа країна, як домовина. н. пр.

Облáтка = оплáтка.

Облачáть, ся = одягáти, вдягáти, убірáти, ся (С. Ш.). — Диякон повинен єпископа до служби Божої убірати. Б. Н.

Облачéніе = 1. одягáння, убірáння.

2. убíр, одéжа (церковні).

О́блачко = д. **О́блако.**

О́блачный = 1. хмáрний, хмýрий. — У дівчини серце, як літнее сонце, хоч воно хмарне, хмарнесеньке, та тепле, теплесеньке. н. п.

2. хмаровúй.

Облегáть, облéчь = д. **Облагáть 2.**

Облегчáть, облегчúть, ся = пільгувáти, улéгшувати (С. Ш.), лéгшати (С. Л.), полéгшати (С. Л.), одлúгнути (С. З. Л.), полéгчати (С. З.), попільжити (С. Л.).

Облегчéніе = пільга (С. З. Л.), вільгóта (С. Л.), полéгкість (С. Л.), полéгчення, полéкшіння, одлúга (С. З. Л.), улéкшування (С. Ш.), пóпуск, пóпуст (Ос.), ослáба (Л. С.). — В день тобі молю ся, Боже, Ти не чуєш, одвернув ся; і в ночі я тихо плачу — пільги од тебе не бачу. К. П. — Годі мині за кінними братами уганяти, час мині козацьким ногам пільгу дати. н. д. — Багато витерпіла і ніякої пільги не дізнала. К. Св. П. — І почув полегкість на души, почув утіху, до матері пригортаючись. Зіньк. — Маніфест наділив чимало полегкостів. Кн. — Та дай Боже здоровъячко нашому цареві, що він зробив полекшіння нашому краєві. н. п. — Угамував ся, став мині попуск попускати. Ос. — Ані смерти, ані попуску. н. пр.

Обледенѣ́ть = обмéрзнути. — **Обледенѣ́лый** = обмéрзлий.

Облекáть, облéчь, ся = одягáти, убірáти, одягтú, убрáти, ся. — **Облéчь влáстью** = надáти сúлу, прáво.

Облетáть, облетѣ́ть = 1. облітáти, облетíти; вúлітати. — Ластівка облетіла круг хати. — Тільки вернув ся, миттю облітав усіх родичів.

2. опадáти, обсипáтись, опáсти, пообпадáти, обсúпатись. — Листя опадає. — У зеленому садочку обсипалось листя — нема, нема од милого ніякої вісти. Чайч.

Обливáть, облúть, ся = обливáти, облúти, ся, влúти ся (С. Л.), обілляти (Под.), окропом — обпáрювати, опáрювати, ошпáрювати, обпáрити, ся і т. д. — обливáти ся, заливáти ся сльозáми, проливáти сльóзи. — Подиви ся, це зіронька тільки запяла ся, а ти ж, моя голубонька, слізми облила ся. н. п. — Ой вийду я на могилу, кругом подивлю ся, як згадаю про ту волю — сльозами залью ся. н. п.

Облúвина = д. **Горбы́ль.**

Облúзывать, облизáть, ся = облúзувати ся, вилúзувати, обсмóктувати, облизáти, ся, вúлизати, обсмоктáти ся.

О́бликъ = облúччя, вид. С. Л.

Облинять = полиняти, про волосся, пірря, шерсть — вúлиняти, облізти.

Облипáть, облúпнуть = облипáти, облúпнути.

Облицевáть = облицювáти.

Обличáть, обличúть = викáзувати, виявляти, довóдити, обличáти (С. Жел.), вúказати, вúявити, довéсти, обличúти.

Обличитель, ница = обличáтель, ка (С. Жел.), вúказчик, докáзчик. ця. — І обличителя жорстоких. К. Ш.

Облобызáть, ся = обцілувáти, поцілувáти, ся.

Обложéніе = облóга, обложéння. С. З. Л.

Обложúть = д. **Облагáть.**

Облóй = óжеледь, ожелéда, ожелéдиця. С. З.

Облокáчиваться, облокотúться = обпірáти ся, спірáти ся, обпéрти ся, спéрти ся. — Сперла ся на поручні. Кр. — — Обпер ся на вікно. — **Облокотя́сь** = обпéршись, спéршись, на злóгах. — Сидить біля столу на злогах, голову підпер. Кн.

Обломáть = д. **Облáмывать.**

Облóмокъ = од(від)лóмок (С. З.), улóмок (С. Ш.), влóмок, вúломок, палиці або що — цурýпалок (С. З.), цурпáлок (С. З.), оцýпок (С. З.), посудини — черепóк зб. черéпня, скла — с(ш)клянка.

Облóпаться = д. **Обожрáться.**

О́блукъ, частіше здр. **облучёкъ** = полýдрабок. — Я на неї задивив ся — полудрабок уломив ся. н. п.

Облупáло = д. **Обирáло.**

Облупáть, облýпливать, облупúть, ся = облýплювати, облупúти, ся.

Облыга́ть, оболга́ть = обріху́вати, обреха́ти.

Облы́жный = брехли́вий.

Облысе́ть = обли́сіти, ви́лисіти.

Облѣва́ть, облѣ́зть = обла́зити, облїза́ти, облїзти. — Облїз рачки. — Скушок облїз.

Облѣни́ться = обледащі́ти, зледащі́ти, розледащі́ти (С. Л.), розлїнува́ти ся (С. Л.).

Облѣпи́ха, рос. Hippophäe rhamnoides L. = плохо́вник, щец. С. Ан.

Облѣпи́ть, облѣпливать, облѣпля́ть, ся = облїпи́ти, облїплювати, ся, вальками глини хату — обвальку́вати.

Облюби́ть = обмилу́вати.

Обма́зать, обма́зывать, ся = обма́зати, ви́мазати, обмасти́ти, ви́мастити, дьогтем, салом — обшмарува́ти, вапною — обвапнува́ти, вальками глини — обвальку́вати, грязюкою — обкаля́ти; обма́зувати, ся і т. д.

Обма́кивать, обмакну́ть = вмока́ти, умоча́ти (С. Ш.), вмоча́ти, умо́чувати, у(в)мочи́ти. С. Ш. — Їжте, умочайте, на друге вибагайте. н. пр. — Хоч у попіл кусок умочу, та солодко зъїм. н. пр.

Обма́лывать, обмоло́ть, ся = обме́лювати, обмоло́ти, ся, виме́лювати, ви́молоти, ся. — Жорна добре обмололи ся. — Цей млин обмелює (або: вимелює) в день...

Обма́нный = облу́дний.

Обману́ть, обма́нывать = обдури́ти (С. З. Л.), одури́ти (С. З. Л.), здури́ти, піддури́ти (С. З. Л.), обмани́ти (С. Л.), омани́ти, омили́ти (С. З.), обма́рити (Сп.), отума́нити, ошахра́ти, ошахрува́ти, ошука́ти (С. З.), обморо́чити, в шо́ри убра́ти, у ду́рні пошити, москаля́ підвезти, дури́ти (С. Л.), обду́рювати (С. Л.), обма́нювати (С. З.), тума́нити (С. Л. Ш.), отума́нювати, моро́чити (С. Л.), обморо́чувати, підма́нювати, ошу́кувати (С. З.), зво́дити, підду́рювати, багатьох — передури́ти, передурювати. — Брехати і обманювати других — од Бога гріх, а од людей сором. Кот. — Не дуріте дітей ваших, що вони на сьвіті на те тільки, щоб панувать. К. Ш. — І премудрих немудрі одурять. К. Ш. — Не здуриш аптекаря купервасом. н. п. — Сьвіт запалить ся, бо мужик цигана ошукав. н. пр. — Не гріх дорого продати, гріх на мірі ошукати. н. пр. — Купуючи чи продаючи, чи не ошукав кого? Б. Н. — Так надія значно нас омилила. Л. В. — Треба його провчить, щоб не піддурював чужих жінок. Кот. — Москаля ти підвіз, так тим и тут і погибаю. Дум.

Обману́ться, обма́нываться = омили́ти ся (С. З.), помили́ти ся, огули́ти ся, ома́ну́ти ся, обмишу́лити ся (С. З.), іронично — хвати́ти ши́лом па́токи, о́близня пійма́ти, омиля́ти ся і т. д. — Я тільки омилена була тією надією. Кн.

Обма́нчивый = облу́дний (С. З. Л.), оми́льний, зрадли́вий (С. Л.), зво́дний (С. Л.). — Який тепер сьвіт облудний: сьвітить, а не гріє. н. пр.

Обма́нщикъ, ца = дури́сьвіт, ка (С. З. Л.), ошука́нець (С. З.), ошу́кач, облу́дник, шахра́й (С. З.), баламу́т, зво́дник. — Ми всі дурисьвіти, не звіряй ся нікому. Ст. Г.

Обма́нщичій = облу́дний (С. З.), ошука́нський (С. З.), шахра́йський.

Обманъ = облу́да (С. З.), ошука́нство, о́шука́ння (С. З.), шахра́йство (С. З.), о́шук, дури́сьвітство (С. Л.), обма́на (С. З. Л.), підма́на (Кр.), ома́на. — **Обма́нъ чу́вствъ** = мана́ (С. Л.), ома́на (С. З.), мара́. — Лестною облудою покритий. Скоропадський. С. З. — Облуда будь од нас одлюдна. н. пр. — Доти шахраював, доки за своє шахрайство устряв в лабети. Кн. — До́бра мої одібрані обманою. Л. В. — Не слухаючи оман мятежничих. Мазепа. С. З. — Серце не хотїло тому вірити, не хотїло ламати ту чудовну оману, ту фантастичну облуду. Мир. — Весело здавало ся од чарівничої омани поета. К. Х.

Обмара́ть, обма́рывать, ся = обкаля́ти, покаля́ти, закаля́ти, ся, обка́лювати, ся, позака́лювати, пообка́лювати, ся. — Всю одежу покаляв чорнилом. — Дитина обкаляла ся.

Обма́слить, обма́сливать, ся = 1. обма́слити, обмасти́ти, ви́мастити, об(ви)ма́слювати, обма́щувати, ся.

2. заяло́зити, засмальцюва́ти, заяло́зювати, заяло́жувати, засмальцьо́вувати, ся. С. Аф.

Обма́тывать, обмота́ть, ся = обмо́тувати, обвива́ти, обмота́ти, обвину́ти, обви́ти, ся.

Обма́хивать, обмахну́ть = обма́хувати, обмахну́ти.

Обмахну́ться = 1. обмахну́ти ся.

2. д. **Обману́ться.**

Обма́чивать, обмочи́ть, ся = 1. обливати, обмо́чувати, обли́ти, обмочи́ти, пообливáти, пообмóчувати, ся. — Поливаючи квітки, і самі пообливали ся.

2. умочáти, умокáти, у(в)мóчувати, у(в)мочи́ти, у(в)мочáти. С. Ш. — Умочи в олїю. — (Д. теж під сл. **Обмáкивать**).

3. упі́сювати (С. Ш.), ри́бу лови́ти, усцикáти ся, упі́сяти ся (С. Ш.), усця́ти ся. — Дитина упісяла ся.

Обмáщивать, обмости́ть, ся = обмóщувати, обстéлювати, обмости́ти, обстели́ти і т. д. д. **Мости́ть, ся.**

Обмежевáть, обмежéвывать, ся = обмежувáти, обмежóвувати; розмежувáти, розмежóвувати, ся.

Обмелѣ́ть = помілїти, обмілїти, помі́льшати.

Обмерзáть, обмёрзнуть = обмерзáти, обмéрзнути, обмерзати, пообмерзáти.

Обметáть, обмести́ = обмітáти, обмести́, пообмітáти. — Пообмітай скрізь, щоб чисто було. — **Обметáло лицé** = д. **Обки́дало.**

Обметáть, обмётывать = обки́дати, заригувáти, обруби́ти, обкидáти, заригóвувати, обрýблювати. — Обкидати петлї. — Я до ладу заригувала, а вона як сїпонула нитку, так шитво і розлїзло ся. Кн.

Обмéтица, обмётки = (борошна) — обмéтиця (Сп.), чого иньшого — сьмі́ття. С. Л. — Де вже їм до пшеничного тїста, коли й обметицї нема. н. пр. Д. ще під сл. **Мукá.**

Обминáть, обмя́ть, ся = 1. обминáти, обімня́ти, утóптувати, утоптáти, обтолóчити, ся. — Обімняти постелю, — утоптати сїно.

2. проїзжáти, проїздити. — Кінь застояв ся — треба проїздити.

Обмирáть, обмерéть = обмірáти, зомлївáти, умлївáти (С. Ш.), обмéрти, зомлї́ти, умлїти (С. Ш.). — З жалю умлїває. н. п.

Обмишéниваться, обмишéниться = 1. невлучáти, невлýчати, непопадáти, непопáсти в метý, промахнýти ся.

2. д. **Обмáныватьcя і Ошибáться.**

Обмогáться, обмóчься = о(ви)дýжувати, о(ви)чýнювати, о(ви́)дýжати, о(ви́)чýняти (С. З.), обмогти ся. — Тяжко був слабий, тепер по троху видужує. — Коли б мінї обмогтись, та упьять поволоктись. н. пр. — Д. ще під сл. **Выздорáвливать.**

Обмозговáть = обміркувáти, обмізкувáти.

Обмокáть, обмóкнуть = обмокáти, обмóкнути, ізмóкнути. — Ізмок як вовк, ізмерз як пес. н. п.

Обмолáчивать, обмолоти́ть, ся = обмолóчувати, обмолоти́ти, ся, не розвязуючи снопів — обкалатувáти, околóтувати, обкалатáти, околоти́ти.

Обмóлвиться, обмóлвливаться = обмóвити ся, помили́ти ся в речáх.

Обмóлвка = поми́лка в словáх.

Обморóживать, обморóзить = обморóзювати, обморóзити.

О́бморокъ = обмірáння (Кн.), млóсть (С. З.), млі́сть (С. Жел.). — **Пáдать, упáсть въ óбморокъ** = умлївáти, омлї́ти (С. Ш.), зомлївáти, зомлїти (С. Аф. Л.), обмірáти, обмéрти (С. Жел.). — Скоро ненька тее вздріла, упала на землю та й зомлїла. н. п.

Обморóчивать, обморóчить = д. **Обмáнывать.**

Обмости́ть = д. **Обмáщивать.**

Обмотáть = д. **Обмáтывать.**

Обмочи́ть, ся = д. **Обмáчивать, ся.**

Обмошéнничать = ошахрáїти (С. Л.), обшахрувáти, обдури́ти, обмахлярувáти і д. **Обманýть.**

Обмундировáть = спрáвити фóрменну одежу.

Обмучни́ться = уборошни́ти ся. С. Ш.

Обмывáть, обмы́ть, ся = обмивáти, обми́ти, ся, білизну — опирáти, обпирáти, опрáти, обіпрáти. — Буду прачку наймати, таки свої дрібні дїти буду опирати. н. п. — Ой там стоїть Марійка тай плаче: ой хтож мого Нестіра опраче. Ой не стій, Марійко, тай не плач, закатай рукава, тай опрач. н. п.

Обмы́вки = (з милом) — ми́лини, зми́лини, обми́лки, після миття посуди або що — помиї.

Обмы́кать = 1. обтїпати. — Обтїпати коноплї.

2. обтріпати, обідрáти, обшáрпати. — Геть чисто обтріпала спідницю.

3. оббíгати, обгасáти, обни́кати. — Оббігав скрізь — нїгде нема його.

Обмы́каться = 1. обтріпати ся, обідрáти ся, обшáрпати ся.

2. обтéрти ся в сьвітї, між людьми́, ви́людніти.

Обмы́лки = ми́лини, зми́лини, обми́лки.

Обмы́локъ = обми́лок, оми́лок.

Обмы́ть = д. **Обмывáть.**

Обмѣли́ть = обчеркнýти, обвести́ крéйдою.

Обмѣ́на = замíна, обмíна, замíн, ви́мін, промíна, мíньбá. (Д. під сл. **Вымѣнъ** і

Мѣна). — **Пріобрѣтённое мѣною** = обмінок.

Обмѣ́нивать, обмѣня́ть, обмѣни́ть, ся = обмі́нювати, вимі́нювати (С. Аф.), замі́нювати (С. Аф.), промі́нювати, обміня́ти, ся, заміня́ти, ся (С. Л.), заміни́ти, ся (С. Аф.), ви́міняти, проміня́ти, ся. — Виміняв шило на швайку. н. пр.

Обмѣ́нщикъ = д. **Мѣновщи́къ.**

Обмѣ́нъ = д. **Мѣна.**

Обмѣ́ривать, обмѣ́рить, обмѣря́ть, ся = обмі́рювати (С. Л.), умі́рювати (С. Л. Ш.), обмі́ряти, ся. — Обміряв хату навкруги і все записав скільки з улиці і з двора. — Купець обміряв на цілий аршин.

Обмѣ́ръ = обмі́р.

Обмягча́ть, обмягчи́ть, ся = мъягчи́ти, змъягча́ти, мъя́кшати, помъя́кшати, мнягчи́ти і т. д.

Обмя́кнуть = помъя́кнути, змъя́кнути.

Обня́ть = д. **Обнима́ть.**

Обнадёживать, обнадёжить = подава́ти надію, забезпеча́ти, о(у)безпеча́ти (С. Ш.), пода́ти надію, забезпе́чити, упе́внити (С. Ш.). — Ой я тебе, мій миленький, не убезпечаю. н. п.

Обнажа́ть, обнажи́ть, ся = ого́лювати, заго́лювати (С. Аф.), обго́лювати, оголи́ти, заголи́ти (С. Л.), обголи́ти, ся. — Оголилось поле од серпа й коси, нігде й приліпитись крапельці роси. В. Щ. — **Обнажённый** = ого́лений, го́лий, заго́лений. — Ховай голе тіло! н. пр. — Та не по штанях, а по голому тілу вибив. Кн. — **Обнажи́ть са́блю** = ви́йняти ша́блю з піхов. — Шаблі з піхов виймайте, тіло моє порубайте. н. д.

Обнаро́дывать, обнаро́довать = оголо́шувати, оголосити (С. Л.), ознаймува́ти, ознайми́ти. С. З. — От сі універсали оголосивши перед народом. Маркович. С. З. — Всім, кому відати належить, ознаймуєм і осьвідчаєм. С. З.

Обнару́женіе = виявлё́ння.

Обнару́живать, обнару́жить, ся = виявля́ти (С. Л.), вика́зувати, визнача́ти (С. З. Л.), висьвідчувати, ви́явити (С. Л.), ви́казати, ви́значити, ся. — Не велів він нічого того виявляти, що мині казав. Ч. К.

Обна́шивать, обноси́ть = 1. обно́сити, обнести́. — Почали обносити коровай гостям. 2. обно́шу(сю)вати, обноси́ти. — Обносив чоботи, тепер не так муляють.

Обнижа́ть, обни́зать = знижа́ти, понижа́ти, зни́зати, пони́зати.

Обнима́ть, обня́ть, ся = 1. обніма́ти, обійма́ти (С. Л.), обня́ти, обійня́ти, ся. 2. обгорта́ти, огорта́ти, загорта́ти, обхо́плювати, обніма́ти, обгорну́ти, обхопи́ти, перейма́ти, переня́ти. — А смуток тяжкий обгортає мене. Чайч. — Не знає, де муку велику подіти і лихо, що нас обняло. Чайч. — Жах його переняв, наче йому руба став з остраху. Кн. — Обняли його думки та гадки та журба пекуча. М. Вов. — **Обня́ть дѣло** = збагну́ти. С. З.

Обнища́ть, обнищева́ть = зъубо́жіти (С. Л.), зъубо́жити ся (С. З.), зни́щити ся, обголіти, перевестись на злидні, убо́жшати (С. Ш.), убо́жествіти (С. Ш.). — Д. під сл. **Обѣднѣть.**

Обно́ва, обно́вка = обно́ва, новина́. — На Великдень на соломі проти сонця діти грались собі крашанками, тай стали хвалитись обновами. К. Ш.

Обнови́тель, ница = онови́тель, ка. — Він не зродив ся оновителем нашого життя. Кн.

Обнови́ть, обновля́ть, ся = онови́ти, понови́ти (С. Л.), віднови́ти, оновля́ти (Кн.), поновля́ти, відновля́ти, ся (С. Ж.). — Сьвіжа краса природи обхопляє і оновляє мене. Кн. — В церкві горів золотом оновлений іконостас. Кн.

Обновле́ніе = оновле́ння, поно́ва (Кн.). — Може чаєш оновлення? К. Ш.

Обноси́ть, обнести́ = 1. обно́сити, обнести́. — Сьвятощі круг церкви тричі обнесли. 2. городи́ти, обгороди́ти, тином — тини́ти, обтини́ти. С. Ш. 3. обрі́хувати, обреха́ти.

Обно́сный = брехли́вий. — Брехливі речі.

Обно́сокъ = (одежі) — ви́носки, лахмані́на (С. З. Пов.), обувя — шкарба́н, шкарбу́н, мн. шкарбуни́ (С. З.), хутряної одежі — шкару́піль.

Обню́хать, обню́хивать = обню́хати, обню́хувати і д. **Ню́хать.**

Обня́ть, ся = д. **Обнима́ть, ся.**

Обо = д. **О.**

Обобра́ть = д. **Обира́ть.**

Обогати́ть, обогаща́ть, ся = збагати́ти, ся (С. З. Л.), збагаті́ти, збагаща́ти, ся, багаті́ти (С. Аф. Л.). — Той життя своє складає, щоб науку збогатить, той у темряві конає і живе, щоб їсти й пить. Сам. — Пожитками збогатились. С. З. — Збогащали ся шарпаниною добр турецьких. Л. В.

Обогаще́ніе = збагаще́ння, збагаче́ння (С. Л.), убогаче́ння (С. З. Ш.).

Обогна́ть = д. **Обга́нивать.**

Обогну́ть = д. **Огибáть.**

Обоготворéніе = обóжання. С. Жел.

Обоготвори́ть, обоготворя́ть = обóжити, обожáти (С. Жел. Пар.), убожестви́ти (С. Ш.), убожествля́ти.

Обогрѣвáть, обогрѣ́ть, ся = огрівáти, нагрівáти, огрíти, зігрíти, нагрíти, обігрíти, погрíти, ся. — У вдівоньки серце, як зімнее сонце — хоч воно сьвітить, сьвітить та не гріє. н. п. — Сонце глянуло із неба й землю всю німую обігріло, ростопило і сніги і кригу. Чайч.

Ободвéрена = одвíрок, одві́рки. С. З. — А наймичка у порогу вхопилась руками за одвірок. К. Ш.

Ободвóръ, у виразї **„дворъ обо двóръ"** = сумéжно, двір з дворóм, двір коло двора́.

Ободóкъ = обідéць (С. З. Л.), обвíдка, у решета — обичáйка (С. Л.).

Ободрáть = д. **Обдирáть.** — **Обóдранный** = обíдраний, обшáрпаний, обдéртий, про чоловіка, що в обідраній одежі дивись ще під сл. **Обóрванецъ,** про дерево, шкуру — облу́плений, лу́плений, обíдраний. — Коза-дереза пів бока луплена. н. к.

Ободри́ть, ободря́ть, ся = підбадьóрити, заохóтити, додáти ду́ху, си́ли, відвáги, бадьори́ти, заохóчувати, додавáти ду́ху і т. т., підбадьóрювати, ся, курáжити, ся. — Думки підбадьорували її до боротьби. Кн.

О́бодъ, ободóкъ = 1. óбід, здр. обідéць, обідóк, мн. обíддя. С. З. — Шия така, хоч обіддя гни. н. пр.

2. д. **Ободóкъ.**

Обóе = д. **О́ба.**

Обожáть = д. **Обоготворя́ть;** кохáти рéвне.

Обождáніе = д. **Ожидáніе.**

Обождáть = д. **Ожидáть.**

Обожжéнный = опáлений, опéчений, окропом — опáрений, ошпáрений, про цеглу — ви́палена, пеньок — óгарь. — **Обожжéнное мѣ́сто** = óпік, опáрлина, опéчене, опáрене. (Д. **Ожёга**).

Обожрáться = д. **Обжирáться.**

Обознáться = опізнáти ся, вклепáти ся.

Обозначáть, обознáчить, ся = визначáти (С. З.), позначáти, означáти, ви́значити (С. Л.), позначи́ти (С. Л.), означи́ти, ся (С. Л.). — На пашпорті не визначено — на скільки він. Кр. — Нехай гаразд визначать наші межі. Кн.

Обóзничій, обóзной = обóзний. — Полковий обозний. С. З.

Обозрѣвáтель = оглядáч.

Обозрѣвáть, обозрѣ́ть = оглядáти (С. Л.), озирáти і д. **Обзирáть.**

Обозрѣ́ніе = д. **Обзóръ.**

Обóзъ = 1. вáлка. С. Аф. — Назустріч валка чумаків, паровиць кільканадцять. — Прийшов до чумаків, до валки. С. З.

2. обóз, тáбор. (С. Ш.). — Бо пильнії листи маю, їду до обозу. н. п. — Козаки недалеко табором стали. Л. В.

Обóи = шпалéри, шпаля́рі. С. З. Л. — Стіни шпалярами пообклеювані.

Обóйма = вірвáнт (С. Аф.), урвáнт (С. Ш.). — Вірвант одбив ся і трохи не загубилась шина з колеса.

Обóймица = 1. гніздó (в котрому блок крутить ся).

2. обру́ч (залїзний, на палї, щоб вона не розбивала ся, як забивають бабою).

Обóнна, частїше мн. **обóнны** = жу́желиця.

Обóйный = шпалéрний.

Обойти́, ся = д. **Обходи́ть, ся.**

Обóйщикъ, ца = оби́вач, ка. С. Пар.

Обокрáсть = д. **Обкрáдывать.**

О́бокъ = óбік (С. З.), збóку, пóбік. — Побік його жіночка небога. К. Ш.

Оболáкивать, оболóчь = обволїкáти, заволїкáти, обволокти́, заволокти́. — Небо заволокло хмарами.

Оболвáнивать, оболвáнить = 1. обтїсувати, обтесáти.

2. дури́ти, обду́рювати, обдури́ти, поши́ти у ду́рні.

Оболгáть = обрехáти.

Оболдѣ́ть = ошалїти. Кр.

Оболóчка = 1. д. **Обвёртка 2.**

2. шку́рка, шку́рочка, толубéць, плївá, плївка, плíнка.

Оболтáть = д. **Обáлтывать.**

Обольсти́тель, ница = споку́сник, ця (С. Жел. Пар.), зводи́тель, ка (С. Жел. Пар.), баламу́т, ка (С. Жел.). — Ой ви хлопцї баламути, баламути всього сьвіта, баламутять наші лїта. н. п.

Обольсти́тельный, но = звабли́вий, во, вабли́вий, во, привáбний, принáдний, но. — Усе так звабливо, що тільки б здавать ся радів. Чайч. — Як зирнули на красу вабливу, зашарілись, поніміли з чуда. Ст. С. п. — Гонив геть принадні мрії про роскіш. Лев. В. — (Д. ще під сл. **Завлекáтельный**).

Обольщáть, обольсти́ть = звáблювати, звóдити (С. З.), знáжувати, у(в)лещáти (С. Ш.), спокушáти, принáжувати, примáнювати, змáнювати, підвóдити, звáбити (С. З.), зна́дити, у(в)лести́ти (С. Ш.), прина́дити (С. З.), підвести́, спокуси́ти (С. З.). — Розумом лукавим, а чи словом чарівним, облесним звабив до гріха стидкого. Ст. Г. — Спокусив дівчину. Кн. — Дурна була, він мене і зманив, а тепер... Кн. — Бачу добре, що він підводить її до гріха з ним... мовчу. Не підведе, думаю. Кн.

Обольще́ніе = ва́ба, прива́ба, прина́да, прина́жування, ома́на, мана́ (Пр. д. під сл. **Обманъ**).

Обомлѣ́ть = зомлїти (С. Аф.), умлїти (С. Ш.), омлїти, обімлїти, омертві́ти, оте́рпнути. — Зомлїв Марко. К. Ш. — Серце з жалю умлїває. н. п. — Я од страху отерпла. Кр.

Обоня́ніе = ню́хання, нюх. С. Жел. Пар. К. Св. П. — Добрий нюх має — почув поживу. С. Л.

Обоня́ть = ню́хати, чу́ти, по вітру, про собак — вітри́ти (С. Л.), нюшити (Чайч.). — Носом чує, де горілка.

Обо́ра = воло́ка, частїше мн. воло́ки (С. Аф. З.), обо́ри (С. З.). — На що ти уповаєш? Чи на свою шапку бирку, що шовком шита, вітром підбита, а зверху дірка? Чи на свої постоли боброві, що волоки шовкові у в односталь з валу? н. д. — Обори валовиї. С. З.

Обора́чивать, обороти́ть, ся = 1. оберта́ти, переверта́ти, перегорта́ти, оберну́ти, переверну́ти, перегорну́ти, ся. — Переверни на другий бік. — Перегорнув кілька листків і почав читати.

2. поверта́ти, заверта́ти, поверну́ти, заверну́ти, ся. — Завертай коней назад. — Та й не забарай ся, за чотирі неділеньки назад повертай ся. н. п.

3. оберта́ти, переверта́ти, ся, перекида́ти ся, оберну́ти, ся, перекинути ся. — Хоч як вертись і одступай ся, хоч в віщо хоч перекидай ся. Кот. — Перекинула ся сивою зозулькою, стала кувати в вишневім саду. н. п. Под.

Оборва́нецъ, ва́ница = обі́рванець, обі́рванка (С. Л.), обі́дранець, ка, обша́рпанець, ка (С. Л.), оша́рпанець, ка, дра́нець (Кн.), оша́ра (сп. р.), голодра́нець (С. З.), голодра́бець (С. З. Л.), голоколїнець, шарпа́к, чка, лахма́й (С. З.), ла́хман, дрантю́га. — Обідранцї пішли в танцї. н. пр. — Гляньте: який дранець! Сорочка аж сьвітить ся, а штани розлїзли ся. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Голы́шъ**).

Оборванный = обі́драний, дра́ний, обша́рпаний (С. Л.), ошарпаний, поша́рпаний (С. Л.), обшма́таний, шарпа́тий, голодра́бий. — Нехай дощ і крізь драну свитину січе згорблену працею спину. Чайч. — Убогії села, убогий обшарпаний люд. Чайч. — І сама ходила обшматана і дочку водила обідрану. Мир. — Одним одна на улицї дитина, пошарпана на їй свитина. Мет.

Оборва́ть, обрыва́ть, ся = обірва́ти, ся, обідра́ти, ся, обша́рпати ся, оша́рпати ся, обтріпати ся, обрива́ти, ся, обдира́ти, ся, обтрі́пувати, ся, пірря — обскубти́, листя — чухра́ти, обчухра́ти, листя знизу — пасинкува́ти. — **Оборва́ться** = увірва́ти ся. С. Ш. — Увірвав ся з бантини. — Увірвав ся бас. н. пр.

Обо́рвышъ = д. **Оборва́нецъ**.

Обо́рка = обо́рка (С. Жел.), обшивка з збо́рами.

Оборо́на = д. **Защи́та 2.**

Оборони́ть = д. **Защити́ть.**

Оборони́тельный = д. **Защити́тельный.**

О'боротень = пере́вертень (С. З. Л.), відьма́к, вовкула́ка (С. Аф. З. Л.). — Як у полї на могилї вовкулак почує, а сич в лїсї та на стрісї недолю віщує. К. Ш.

Оборотить, ся = д. **Обора́чивать, ся.**

Оборо́тливый = меткий, спритний, зру́чний, ру́чний, зворо́тчивий (С. Л.). Пр. д. під сл. **Ловкій.**

Оборо́тный = 1. поворо́тний, зворо́тний. — Зворотнї конї. С. Л. — Закон не має зворотної сили. Ст. Л.

2. відворо́тний.

Оборо́тъ = 1. поворо́т, зворо́т, зворо́тка. С. Л. — Крутим поворотом перекинув повозку. — Туди й відти за день зробив два зворота. — Се дало новий поворот в ділї.

2. відворо́т, ви́ворот, виворотка. — На відворотї медалї вибито... **На оборотъ** = навспа́к, на́взнак, вспак, навпаки́. С. З.

Обо́ръ, обо́рышъ = ви́бірки, брак, не́гідь. — Усї кращі яблука продала, зостали ся самі вибірки.

Обосо́бить, обособля́ть, ся = од(від)осо́бити, од(від)різни́ти, од(від)окро́мити. одособля́ти, одрізняти, відокро́млювати, ся.

Обостри́ть, ся = загостри́ти, обгостри́ти, ся.

Обо́чина = 1. бік (шляху, греблї), в Полтавщинї і Харьківщинї місце по обидва боки шляху до канави зоветь ся — бульвар. — Звертай з шляху, поїдемо краще бульваром.

2. баля́си (С. Ш.), би́льця, по́ручнї. С. Л.

Обою́дный, но = обопі́льний, но (С. З. Л.), обосторо́нній (С. Ж.). — Цивилїзация — здобуток працї не самих лишень мужчин, а обопільний. Кн. — Пр. д. ще під сл. **Взаи́мный.**

2. двозна́чний, но.

Обою́ду = обопі́льно, в обо́х бокі́в.

Обоюдуо́стрый = го́стрий в обо́х бокі́в.

Обнаха́ть, обна́хивать, ся = обора́ти, обо́рювати, ся.

Обни́ться = д. **Опива́ться.**

Обрабо́тать, обрабо́тывать = оброби́ти, обробля́ти. — Хай тільки кожний обробить своє невеличкеє поле. Сам.

Обрабо́тка = обро́блювання, обро́бка, обробі́ток, тільки про землю і рослину — упра́ва (Гал. С. Ш.). — Обробка поля. — Цур йому з тим обробітком поля. Кр. — Обробка коштувати ме дорожче, ніж саме дерево. Кр. — Управа тютюну. Гал.

Обра́внивать, обра(о)вня́ть = рівня́ти, зрівнювати (С. Аф.), обрівня́ти, зрівня́ти, пообрі́внювати. — Заказує, щоб шляхи рівняли під губернатора. К. Х.

Обра́довать, ся = зра́дувати, ся (С. Аф. Л.), пора́дувати, ся, звеселі́ти, ся, зраді́ти (С. Аф. З. Л.). — Зрадів старий, як побачив... А зіронька зійшла, усе поле тай осьвітила, а дівчина вийшла, козаченька тай звеселила. н. п. — **Обра́дованный** = зраділий.

Образе́цъ, обра́зчикъ = зразо́к, взір, взо́рець (Гал.), шпиль (С. З.), штиб, кшталт, при́клад, по́каз. — Хотів показати людям зразок до кращого життя. Зіньк. — Вона зразок великої любови до народу. Кн. — Вона була у школї за зразок учительки. Кн. — Одна народна поезия для всіх нас стоїть за віковічний взір. К. Х. — Разом почали росходити ся книжки, де аскетичне життя виставляло ся, яко взорець. Бар. О. — Зроблено на кшталт.

Образи́на = пи́ка, марми́за, мацапу́ра. С. З. Л. — Пика, як у комлика. н. пр.

Образки́, рос. Arum maculatum L. = ко́зяча борода́. С. Ан.

Образна́я = капли́ця, капли́чка (особлива кімната з образами, призначена для молїння; теж саме і та кімната, де малярі малюють образи).

Образни́къ = богома́з. С. Ш.

Образни́ца = 1. божни́к, божничо́к, божни́ця. С. Ш. — Намалюю матір, на божник поставлю, на божничок тягну, матір іспомъяну. н. п.

2. капли́ця, капли́чка. С. З.

Образно́й = образо́вий.

Обра́зный, но = о́бразний, но, облі́чливий, во (Кн.). — Бесїда його розважна, обличлива; слухаєш його і сам бачиш те, про що він каже. Кн.

Образова́ніе = 1. витворе́ння, формува́ння (С. Ж.). — Отаке витворення з маленького жолудя великого дуба сьвідчить, що... Кн.

2. осьві́та (С. З.), просьві́та, цьвіче́ння (С. З.). — Самойлович був син сьвященика, одержав дуже добру осьвіту. Бар. О. — Просьвіти за плечима не носити. н. пр. — Братства київського, труждаючого ся в цьвіченню молодїжи росийскої. Ясинський. С. З.

Образо́ванный = 1. ви́творений, уформо́ваний.

2. осьві́тний, осьві́чений. — Метою осьвічених людей повинно стати надїляти своєю осьвітою і простий люд. Лев. В. — Поміж осьвічених людей трапляють ся маловірні або й зовсім без віри. Бар. О. — Петро Могила дбав добре, щоб були осьвічені сьвященики. Бар. О.

Образова́ть, образо́вывать, ся = 1. скла́сти, ви́творити, ви́робити, уформува́ти (С. Ш.), споряди́ти, склада́ти, витворя́ти, виробля́ти, формува́ти, споряжати, ся. — Виробили ся звичаї, як у якому случаї треба сїсти або стати. Бар. О.

2. просьвіти́ти, осьвіти́ти, просьвіща́ти, осьвіща́ти, цьві́чити, ся. — Просьвітити, кажуть, хочуть. К. Ш. — Великая громада молодїжи росийскої в колегіумі моїм знайдуєть ся і в науках цьвічить ся. П. Могила. С. З.

Образу́мить, ся = оброзу́мити, ся (Кп.), охану́ти ся, охамену́ти ся, схамену́ти ся, прийти́ до глу́зду, стя́мити ся. — Казав тобі: оброзум ся, послухай батька. Кн. — Оброзум, Марусю, свою доню, нехай вона в хмару не заходить. Кн. — Охани ся, не дрочи ся, не басуй, Панасу! Макар. — Та що ви верзете? Схаменїть ся! Мир. О. — Та що ти, дурню, оханись! н. к. — Схаменулись ви, та чи не пізно. Ч. К. — Ей, Хведьку, вчись, ей схаменись! Гул. Ар. — Було виробляв таке, що крий Боже, а тепер прийшов до глузду.

Образцо́вый = зразкови́й.

Обра́зчикъ = 1. д. **Образе́цъ.**

2. обрі́зок (клаптик тканини, паперу або чого иньшого на зразок).

О'бразъ = 1. о́браз, вид, ви́гляд, по́стать (С. З.), поста́ва, кшталт, стан. — Образ коханий, сьвятий в думцї знов оживає. Чайч. — Сам я не знаю, чого серце журба так давила, тільки твій образ один дав йому знову всю силу. Чайч. — Постава сьвята, а думка злодїйська. н. пр. —

Мало вигляд хреста. н. о. — Диявол у людському стані. н. о.

2. д. **Икóна.**

3. примíр, прíклад, врaзóк.

4. спóсіб (С. Ж. Л.), пóбит (С. З. Л.), роб (С. Л.), манíр. — Яким би то побитом грошей добути? С. Л. — Ти мене слухай, а своїм робом не роби. н. о.

5. лад, порядок, росполóг, напрямок. — **Инымъ óбразомъ** = инáкше, йньшим спóсобом. — **Какúмъ óбразомъ** = якúм спóсобом, пóбитом, рóбом? як? — Яким же побитом Терпелиха з дочкою опинили ся в нашім селі? Кот. — **Никóимъ óбразомъ** = ніякими спóсобом. — **Надлежáщимъ óбразомъ** д. під сл. **Надлежáщій.** — **О́бразъ мыслей** = напрямок, пóгляд. — **Рáвнымъ óбразомъ** = так сáме. — **Такúмъ óбразомъ** = такúм пóбитом, рóбом.

Обрáмить, обрáмливать = опрáвити, упрáвити (С. Ш.), устáвити, постáвити в рáмки, в рáмці, облямувáти, оправлятú, управлятú, уставлятú, стáвити в рáмки. — Управляти образ в рамці. С. Ш. — Уставив би її в рамки, сів би та й дивив ся. н. п. — Погляд синіх облямованих чорними бровенятами очей. Кн.

Обрáнивать, обронúть = губúти, упускáти, згубúти (С. Аф. Л.), загубити (С. Л.), упустúти (С. Ш.), посіяти. — Загубив люльку. С. Аф. — Упустив кий. С. Ш.

Обратúть, обращáть, ся = обернýти, повернýти, навернýти, привернýти, обертáти (С. З. Л.), повертáти, навертáти, привертáти, ся (Кн.). — Нехай тобі Господь поможе, де ти ступиш і з речами обернеш ся. н. пр. — Писарь повернений в салдати за шахрайство. Кн. — Зигмунд III. тішив ся думкою, що йому удалось до останку навернути Русинів до унії. Бар. О. — Магометанам і жидам вірі християнській наверненим. Б. Н — Жидів привернули до православія. Кн. — Не з його головою штундових до православія привертати. Кн. — **Обратúть, обращáть вниманіе** = зауважити, звернýти увáгу, уважáти (С. Л. Ш.), вважáти (С. Л.), зважати, звертáти увáгу, потурáти, на кого — окрім тих слів — накúнути, накигнýти óком, звернýти óко. — Уважай добре, куди дорога йде. С. Л. — Не вважай на його слова. С. Л. — Тим то я і зауважив на ту фразу. Кн. — Не потурай, коли часом буду смутна. Кв. — Не потурай, молода дівчино, моїй розмововньці, держи розум і ум добрий в своїй головоньці. н. п. — А я вже її накинув оком. Кр. — Д. ще під сл. **Вниманіе.** — **Обратúться, обращáться къ кому** = удáти ся (С. Л. Ш.), обернýти ся, звернýти ся, повернýти ся, удáрити ся, ткнýти ся (Гр.), піткнýти ся (Гр.), удавáти ся (С. Ш.) і т. д. — Як біда — удавай ся до жида. н. пр. — Ой удав ся до коня словами. н. п. — Коли вдамо ся до аналогії, так... Кн. — Чи не удавав ся до чортів? Б. Н. — Князі не раз звертали ся у справах громадських за порадою до епископів. Бар. О. — Не хотячи пристати до Дорошенка, удали ся собі до Хана кримського. Л. Сам. — Знав до кого і коли треба повернути ся. Кн. — От він і ударив ся до знахорки. н. о. — **Обратúть, обращáть въ ничтó** = обернýти, повернýти, обертáти, повертáти в нівець. — Ці непутства можуть обернути в нівець усю славу наших кращих вчинків. Ст. Г. — Д. ще під сл. **Ничтó.** — **Обратúться въ дымъ** = здимíти. — Пропав, як здимнів. н. пр. — **Обратúться во что** = перекúнути ся, перевернýти ся. С. Л. — А та дитина і перекинула ся гадюкою. Кп. — Відьма перекинула ся сорокою. С. Л. — **Обратúться въ бѣгство** = кúнутись, пустúтись навтíки, навтікачá. — **Обращáться съ кѣмъ** = повóдити ся (С. З.), обіхóдити ся, політично — полíтикувати ся, зневажливо — поневірятú. — Знала вона, як з ним поводити ся, як заговорити. Ос. — Скрізь пішла чутка, як він поводив ся з першою жінкою. Лев. В. — З панами не жила — не знаю, як з ними поводити ся. Кн. — Не бачивши сільського люду, як поводить ся поміж собою. Куліш. С. З. — Слухай брате: за які ти вчинки не гаразд поводиш ся зо мною. Ст. Г. — Склались погляди на те, як треба поводити ся з людьми. Бар. О. — Вони політикують ся, а нишком чигають один на одного. Куліш. С. З. — Д. ще під сл. **Обходúться 1** — **Обращáться вокрýгъ** = обертáти ся навкóло, коло чóго, навкругú, колувáти. — Земля коло своєї оси обертаєть ся. Де-що про Сьв. Б. — Планети побічні, кружачи коло планет головних, з ними враз коло звізд сталих колують. Зем. — Земля, сама коло себе обертаючись, іще круги сонця ходить. Де-що про Сьв. Б.

Обрáтно = назáд, навспáк (С. Ж. З.), поворітьмá (С. Л.), навідворíт. — Повертай назад. С. Л. — Їхавши поворітьма, заїхав до його.

Обрáтный = д. **Оборóтный.**

Обращéніе = обертáння (С. Ж.), оберпéнє (С. З.), повертáння, навертáння. — Обернення своїх сил на Крим. Самойлович.

С. З. — Навертання до унії. — **Обраще́ніе съ кѣмъ** = поводіння. — **О. съ кѣмъ имѣть** = д. **Обраща́ться съ кѣмъ.**

Обревизова́ть = зроби́ти реви́зию, переглядіти.

Обрека́ть, обре́чь, ся = 1. признача́ти, призна́чити. — Так уже йому призначено. 2. обріка́ти ся, заріка́ти ся, обрікти́ ся, зарікти́ ся, поміни́ти ся. — Обрікаеть ся піти в Київ. Кр. — Помінила ся поставити сьвічку за 40 копійок. Чайч.

Обремене́ніе = отягче́ння.

Обременённый = отягче́ний. — Прийдіть до мене всі знеможені та отягчені, то вспокою вас. К. Св. п.

Обремени́тельный, но = важки́й, ко, суту́жний, су́тяжний, но. — Сутяжно стало — роботи побільшало у мене. — Сутяжно відбувати стійку. Кн.

Обремени́ть, обременя́ть, ся = зава́жити, обтя́жити, обнату́жити (Чайч.), заважа́ти (С. З. Л.), обтяжа́ти, отягча́ти (С. Л.), тяжи́ти (С. Ш.). — Сей мині хміль не буде заважати, а буде мойому серцю сьмілости додавати. н. п. — Дурному розум не заважить. н. пр. — Там на Січі твое щастя; не занось же туди мого серця, бо воно тобі заважить К. К. — Не заважить тобі і самому туди сходити. С. Л. — Громади і так вже обтяжили свої діряві кишені. Кн. — Роботами їх обтяжають, плату, їм належитую, собі беруть. Л. Сам. — Хліб в дорозі не тяжить. н. пр.

Обрече́ніе = призначе́ння.

Обре́чь, ся = д. **Обрека́ть, ся.**

Обрива́ть, обри́ть, ся = голи́ти. обго́лювати, зго́лювати, обголи́ти, зголи́ти, поголи́ти, ся, багатьох або всіх — переголи́ти, пообго́лювати. — Зголив бороду. — Пообголювали вуси та такі чудні, як Німці.

Обрисова́ть, обрисо́вывать = обмалюва́ти, обмальо́вувати.

Обробѣть = злякати ся, переляка́ти ся.

Обровня́ть = д. **Обра́внивать.**

Обро́къ = чинш. С. З. Л. — Чинші і всякі плати мають давати піддані. С. З.

Оброни́ть = д. **Обра́нивать.**

Обро́сить = занеха́ти, занеха́яти, занедба́ти. С. З. — Нехай, нехай, тай зовсім занехаеш. н. пр.

Оброста́ть, обрости́ = оброста́ти, пороста́ти, обрости́, порости́, (мохом) — мохна́тіти.

О́бротъ = обро́ть, обро́тька.

Обро́чный = чиншови́й.

Обруба́ть, обруби́ть, ся = 1. обру́бувати, обсіка́ти, обруба́ти, обсікти, (гілля) — обтина́ти, обтя́ти, обчухра́ти (С. Л.), пообру́бувати, пообтина́ти.
2. обру́блювати, підру́блювати, обруби́ти, підрубити, ся, попідру́блювати. — Попідрублювала собі сорочки. Чайч.

Обру́бокъ = оцу́пок (С. З. Л.), ути́нок (С. Л. Ш.), окле́цок, товстий — коло́да, коло́дка, тонкий — оцу́палок (С. З.), пурпа́лок (С. З.), цуру́палок (С. З. Л.).

Обру́бъ = ця́мрина (С. З.). цебри́на; зруб (С. Аф. З.). — Цямрину в колодязь опустили. Ган. Барв. — Через цямрину не легко воду пити. н. пр.

Обруга́ть = ви́лаяти (С. Л.), нала́яти (С. Л.), обла́яти, (дуже) — ошпе́тити. — Вилаю так, що в пельку не полізе. н. пр. — Облаяли мене, наче послідню пъяницю. Лев.

Обруси́ть = 1. обтеса́ти брус.
2. обмоска́лити, обмоско́вити, обкаца́пити.

Обрусѣ́ть = обмоска́лити ся, намоска́лити ся, змоско́вити ся, змоско́вщити ся, обкаца́пити ся. — Пани покинули свою рідну мову і звичаї і змосковщили ся. Бар. О. — В Московщині жив щось літ десять і так обмоскалив ся, що й по свойому забув.

Обруча́льный = зару́чний. — **Обруча́льное кольцо́** = обру́чка. С. З.

Обруча́ть, обручи́ть, ся = заруча́ти, заручи́ти, ся (С. З. Л.), рушники́ подава́ти, засва́тати, ся. — **Обручённый, ая** = зару́чений, засва́таний, на. — Піди, ти заручена, ти од нас одлучена. н. п. — Ой ти дівчино, заручена! Чого ти ходиш засмучена? н. п. — Гарна дівка, як засватана. н. пр.

Обруче́ніе = зару́чини (С. З. Л.), обру́чини. — На заручинах ми вперше поцілували ся. Кн. — Перед малженством бувають заручини, т. е. обітниця через даних собі рук і перстней. Б. Н.

Обру́чикъ = 1. обру́чик, у замка — ду́жка. Кр.
2. д. **Ободо́къ.**

О́бручъ = обру́ч, здр. обру́чик.

Обру́шивать, обру́шить, ся = 1. вали́ти, повали́ти, завали́ти, обвали́ти, ся. — Хата завалилась. — Обвалилось риштовання.
2. про(за)ва́лювати, про(за)вали́ти, ся. — Переходив по льоду і провалив ся.

Обру́шина = д. **Обва́лъ** 2 і 3.

Обрыва́ть, обры́ть, ся = обко́пувати, обкопа́ти, ся.

Обрыва́ть, оборва́ть, ся = 1. обрива́ти, обірва́ти, ся, листя, галочки — чухра́ти, обчу́хрувати, обчухра́ти, знизу — пасинкува́ти. — Обчухрує всі дерева. Кр.

2. урива́ти, увірва́ти ся (С. Ш.). — Увірває ся бас. н. пр.

3. д. Обру́шиваться.

Обры́вистый = крути́й, крутобере́гий. — Дніпро крутобере́гий. К. Ш.

Обры́вокъ = ури́вок, здр. ури́вочок (С. Ш.), ври́вок.

Обры́въ = кру́ча (С. Л.), прова́лля, у́рвище (С. Ш.), безке́да (С. З. Ш.), беске́т (С. З.), беске́дина, беске́да (С. Аф.). — Там такі яри та бескеди, що аж страшно. С. Аф. — Над самісінькою Сулою, над самісінькою кручою та глибиньою такою, що мабуть там і дна не було. К. Х. — Блукати по скелям і по безкедам. С. З. — То по бескетам то горами. Макар.

Обры́згать, обры́згивать = обри́зкати, опри́скати, обхлю́пати, обля́пати, обри́зкувати, ся, воском, стеарином або що — обка́пати, ся.

Обрѣ́занецъ = обріза́нець.

Обрѣ́заніе = обріза́ння.

Обрѣ́зать, обрѣ́зывать, ся = обрі́зати, обкра́яти, обріза́ти, обкра́ювати, ся, чикаючи, по троху — обчи́кати, обчикри́жити, обчи́кувати, обчикри́жувати. — **Обрѣ́зать зе́млю** = одрі́зати, одмежува́ти.

Обрѣ́зокъ = окра́йка, окра́вок, укра́вок, здр. — укра́вочок (С. Ш.), маленький — обрі́зок, обрі́зочок. — Укравочки на подарочки, обрізочки на цьвіточки. н. п.

Обрѣзно́й = обрі́заний, обкра́яний. — **Обрѣзна́я земля́** = одрі́зана, одмежо́вана.

Обрѣ́зъ = 1. край, бе́рег (С. Ш.). — Книжка з золотими берегами. С. Аф. Ш.

2. ніж, різа́к (обрізувати книжки).

3. переріз, зрізок, шапли́к, ширітвас. (Д. Ка́дка). — **Въ обрѣ́зъ** = в міру, без лишку.

Обрѣсти́, обрѣ́сть, обрѣта́ть, ся = знайти́, знахо́дити, ся.

Обрѣте́ніе = д. Нахожде́ніе 1.

Обрѣше́тить = обрешети́ти, обрешетува́ти.

Обрю́зглость = оду́тлість.

Обрю́зглый = оду́тий, оду́тлий, оду́тловатий.

Обрю́згнуть = оду́тлим ста́ти.

Обрюха́тить = наби́ти пу́зо.

Обрюха́тѣть = 1. очерева́тіти, заваготіти і д. Забере́менѣть.

2. зроби́тись пуза́тим, черева́тим.

Обряди́ть, обряжа́ть, ся = опра́вити, попо́рати, упо́рати ся, оправля́ти, по́рати, ся, у різників — оббілува́ти, оббіло́вувати. — Корів подоїла, товар попорала і годі. Кн. — Оце упоралась коло печі, коли б швидче обідати. Кн.

Обря́дный = обрядо́вий.

Обря́дъ = обря́д, звича́й, чин, церемо́нія. — Весільні обряди. — Він пехтує наш батьківський чин. Кн.

Обсади́ть, обса́живать = обсади́ти, обса́жувати, пообса́жувати. — Обсади, мила, вишеньками двір, щоб не доходив голосочок мій. п. п. — Пообсажував скрізь вербами.

Обса́ливать, обса́лить, ся = обса́лити, ви́салити, ви́шмарувати, обса́лювати, ся і т. д.; ви́ялозити, заяло́зити, засмальцюва́ти, ся, заяло́зювати, засмальцьо́вувати, ся. С. Аф. З. Л.

Обса́сывать, обсоса́ть = обсмо́ктувати, обсмокта́ти. С. З.

Обса́харивать, обса́харить = обса́харювати, обцукро́вувати, обса́харити, обцукрова́ти.

Обсели́ть, обселя́ть, ся = осели́ти, осади́ти, оселя́ти, оса́жувати (С. З.). — Наш край людьми осадили. Скоропадський. С. З.

Обсервато́рія = зьвізда́рня. С. Жел.

Обсерваціо́нный = догля́дний, нагля́дний, про військо — чатови́й.

Обска́бливать, обскобли́ть = обскрома́жувати, обскрома́дити.

Обстава́ть, обста́ть = обступа́ти, обступи́ти. — Всі обступили його.

Обста́вить, обста́вливать, ся = обста́вити, обстанови́ти, обставля́ти, обстановля́ти, ся, риштованням — обриштува́ти.

Обста́ивать, обстоя́ть = стоя́ти за ко́го, оступа́ти ся, заступа́ти ся за ко́го, обороня́ти, борони́ти (кого), оступи́ти ся, заступи́ти ся, оборони́ти.

Обстано́вка = обстано́ва, обста́ва, обста́вина, частіше мн. обста́вини. С. Жел. — В театрі обставини дуже гарні, а остане — ка'зна що. Кн.

Обстоя́тельность = докла́дність.

Обстоя́тельный, но = 1. докла́дний, но. С. Л.

2. стате́чний, но.

Обстоя́тельство = обста́ва, обста́вина (С. Жел.), обстано́ва (С. Жел.), околи́чність (С. Жел. З.). — Тут випали такі обставини, що в Гетьманщині чутно стало ремствування народу. Кн. — Но моїх діл околичности. Кот.

Обстра́гивать, обстрога́ть, ся = обстру́гувати, обструга́ти, ся. — Обстругав паличку.

Обстра́ивать, обстро́ить, ся = оббудо́вувати, ся, убудо́вувати ся (С. Ш.), обудува́ти, убудува́ти (С. Ш.), побудува́ти, ся, пооббудо́вувати ся. — Діждали ся і худібки, помалу і побудували ся. Федь.

Обстра́чивать, обстрочи́ть, ся = обстебно́вувати, обстебнува́ти, ся.

Обстрига́ть, обстри́чь, ся = обстрига́ти, обстри́гти, ся.

Обстрога́ть = д. **Обстра́гивать.**

Обстро́ить = д. **Обстра́ивать.**

Обстрочи́ть = д. **Обстра́чивать.**

Обстрѣ́ливать, ся = обстрі́лювати, ся.

Обступа́ть, обступи́ть = обступа́ти, оступа́ти, облягá́ти, оточа́ти, обступи́ти, облягти́, оточи́ти. — Зібрав військо 40 тисяч в місті Жаботині, обступили город Умань у їдній годині. н. п. — Притиснули Турків аж до річки, обступили тісно. Ст. С. — Гей уже ж наші славні Запорожці тай невеселі стали, гей облягли їх, облягли Москалі та й усіма сторонами. н. п.

Обсуди́ть, обсужда́ть = обмі́ркува́ти (С. Л.), обми́слити, обметикува́ти (С. Л.), об(роз)рахува́ти (С. З.), розва́жити, обміркóвувати, міркува́ти (С. З.), обмишля́ти, обрахóвувати, рахува́ти, трахтува́ти, спільно на раді — обра́дити. — Грицько обміркововував з людьми громадські справи. Лев. В. — Щоб по своїй уподобі всякий обрахував. С. З. — Тут вони довго рахували. н. д.

Обсужде́ніе = о́бмисл, ро́зсу́д, міркува́ння (С. Л.), метикува́ння (С. Л.), обра́да (С. З.). — Привертав до того діла саму громаду, віддавав їй на розсуд свою думку. Лев. В. — Угадай, що думати буду? і от тобі цілий рік для твого розсуду. Руд.

Обсу́шивать, обсуши́ть, ся = обсу́шувати, обсуши́ти, ся.

Обсчита́ть, обче́сть, обсчи́тывать, ся = облі́чи́ти, облі́чувати, ся; огули́ти ся, прощита́ти ся.

Обсыпа́ть, обсы́пать, ся = обсипа́ти, оби́сипати, ся.

Обсыха́ть, обсо́хнуть = обсиха́ти, обсо́хнути, зверху — присиха́ти, присо́хнути, про грязюку — протряха́ти, протря́хнути. — Ще материне молоко на губах не обсохло. н. пр. — Присохне, як на собаці. н. пр. — Трошки протряхло — тепер можна і в дорогу.

Обсѣва́ть, обсѣ́ять, ся = обсі́ва́ти, засі́ва́ти, обсі́яти, засі́яти, ся. — Засіяв 2 десятині. — Люди вже обсіяли ся.

Обсѣ́вки = ви́сівки. С. З. — Миниха висівок заколотила. К. Х.

Обсѣ́вокъ = обсі́в, огрі́х. — Гляди, щоб обсівів не було, засівай добре. Ніс. — **И я не обсѣ́вокъ въ полѣ́** = і я не аби́-що, на що не́будь зда́м ся.

Обсѣда́ть, обсѣ́сть = обсі́да́ти, обсі́сти.

Обсѣка́ть, обсѣ́чь, ся = обсіка́ти, обтина́ти, обру́бувати, обсі́кти, обтя́ти, обруба́ти. — Обсікти камінь. — Обтяти сучки́.

Обсѣмени́ть, обсѣменя́ть, ся = засі́яти, засіва́ти, ся. (Д. **Обсѣва́ть**).

Обсѣ́сть = д. **Обсѣда́ть.**

Обсѣ́чка = обсіка́ння, обтина́ння, обру́бування.

Обсѣ́чь, ся = д. **Обсѣка́ть.**

Обсѣ́ять, ся = д. **Обсѣва́ть, ся.**

Обта́ивать, обта́ять = обта́ювати, розтава́ти, обта́яти, розта́нути (С. Л.). — Вікна було дуже намерзли, а тепер трохи обтаяли. — Лід розтав.

Обта́чивать, обтача́ть = обшива́ти, обши́ти (пришиваючи одно до другого).

Обта́чивать, обточи́ть = обто́чувати, обточи́ти (про токарські вироби).

Обтека́ть, обте́чь = обтіка́ти, обтекти́.

Обтере́ть, обтира́ть, ся = обте́рти, обтира́ти, ся. — Обтер руки. — Трошки поміж людьми обтер ся.

Обтеса́ть, обтёсывать, ся = обтеса́ти, обті́сувати, ся.

Обтёска = обте́сування.

Обтира́ть = д. **Обтере́ть.**

Обти́рка = 1. обтира́ння.

2. сти́рка (ганчірка для обтирання).

Обтово́й = гуртови́й. С. З. Л.

О́бтомъ = гурто́м (С. З. Л.), нагу́рт, вгурт, огу́лом (С. Л.). — Купив гуртом. С. З. — Гурток дешевше буде. н. пр.

Обточи́ть = д. **Обта́чивать.**

Обтыка́ть, обты́кать = обтика́ти, обстро́млювати, обти́кати, обстроми́ти.

Обтя́гивать, обтяну́ть, ся = 1. обтяга́ти, обтягти́, ся. С. Л.

2. розтяга́ти, витяга́ти ся, розтягти́ ся, ви́тягти ся.

Обтя́жка = обтяга́ння. — **Въ обтя́жку** = в обхва́т, як облито.

Обтяжно́й = обтя́гнутий.

Обува́льный = обува́льний, взува́льний.

Обува́ніе = обува́ння, у(в)зува́ння (С. Ш.). — Наймитку! Чого ти так рано встав? — Та я то одяганням, то обуванням надолужу. н. пр.

Обува́ть, обу́ть, ся = обува́ти, вобува́ти, у(в)зува́ти, назува́ти, вбува́ти, обу́ти, вобу́ти (С. З.), взу́ти, назу́ти, узу́ти, ся (С. Ш.). — Обувсь, одївсь, підперезавсь, тай зовсім зібравсь. н. пр. — Та взуй жовті черевички, пошукай свої сестрички. н. п. — Вінчала ся та Палажка, вінчала ся, в червоні чобітки узувала ся. н. п. — Назула без панчіх патинки. Кот. — Шкапові чоботи назув. Кот. — **Одѣть изъ сапого́въ въ ла́пти** = зни́щити, перевести́ на зли́днї, пусти́ти в старцї.

О́бувь = обу́вья́ (С. Жел.), обу́в (С. Жел.), обу́ття, узу́ття (С. Ш.), стоптьоване — ви́топок, ви́топток, шкарбу́н, шкарбу́ни́, сапьянове — сапья́нцї, з жовтого сапьяну — жовти́нцї. — За собою дружечки веде — 700 ще й 15, та всї у сапьяниях. н. п.

Обу́гливать, обу́глить, ся = обпа́люватн, обпали́ти, ся.

Обу́живать, обу́зить, ся = у́зити (С. Ш.), з'у́зити, поу́зити.

Обу́за = гло́ба́ (С. Л.), кло́піт, тя́гарь, тягота́ (С. Ш.), моро́ка. — Та й гло́ба оцї дїти!

Обузда́ть, обу́здывать = 1. загнузда́ти, загну́здувати.

2. вгамува́ти, прибо́ркати, впини́ти, зупини́ти, вгамо́вувати, зупиня́ти.

Обу́зить = д. **Обу́живать.**

Обурева́ть, ся = д. **Волнова́ть, ся** і **Колеба́ть, ся 1.**

Обуть = д. **Обува́ть.** — **Обу́тый** = обу́тий, вобу́тий (С. З.), у(в)зу́тий, озу́тий. — Взутий, а слїд босий. н. пр. — Дїтки зобуті, зодягнені. С. Л. — Озутий в драні постоли. Кот.

Обусло́вить = умо́вити, обста́вити умо́вами. — **Обусло́вленный** = умовлений.

Обу́хъ = 1. обу́х (С. З.), на́довбень. — **Плетью обу́ха не перешибёшь** = голово́ю му́ра не пробъє́ш. н. пр.

2. тупи́ця, тупа́к, тупи́рь. С. Ш.

Обуча́ть, обучи́ть, ся = у(в)чи́ти (С. Ш.), нау(в)ча́ти, нау(в)чи́ти, ся. — Оттак то ви навчаєтесь у чужому краю! К. Ш.

Обуче́ніе = навча́ння, нау́ка, уче́ння (С. Ш.). — Просив маляра взяти його в науку. Кн. — Віддав сина в науку до шевця.

Обуя́ть = обхопи́ти, опанува́ти.

Обха́живать, обходи́ть = обхо́дити, обіхо́дити, ви́ходити. — Обійшов круг хати. — Виходив скрізь.

Обха́ркать = обха́ркати, понаха́ркувати.

Обхвати́ть, обхва́тывать = обхопи́ти (С. З.), обхо́плювати, обхопля́ти (С. З.).

Обхва́тъ = обі́йма, обі́ймище (С. З.), обі́ймиця. — Дуб товстий, мабуть, обіймищів двоє або троє буде. К. Х.

Обходи́тельность = у(в)ічли́вість (С. Жел. Ш.), звича́йність, привітли́вість.

Обходи́тельный = звича́йний, у(в)ічли́вий (С. Жел. Л. Ш.), привітли́вий (С. Жел.), обіхо́дливий (С. Жел.). — Хорошу, чепурну та звичайну дївку. К. З. о Ю. Р.

Обходи́ть, обойти́ = 1. обхо́дити, обіхо́дити, обійти́. — Обійшов двір.

2. обмина́ти, випережа́ти, обмину́ти, ви́передити. — Ми їх обминули коло села.

Обходи́ться, обойти́ся = 1. обіхо́дити ся, обхо́дити ся, пово́дити ся (С. З.), оберта́ти ся, обійти́ ся, повести́ ся, оберну́ти ся. — Буде на неї дивитись з презирством, обходитись з неповагою. Кот. — Я хочу, щоб зо мною поводили ся звічливо. Лев. В. — Ще з молоду привикчаїв ся він поводити ся з людьми холодно, не привітно. Лев. В. — Вони добре між собою поводять ся. — Як би ти ласкою обійшовсь зо мною, то я б нагодувала тебе. Кот. — (Д. ще **Обраща́ться съ кѣмъ**).

2. обіхо́дити ся, обійти́ ся. — Обійдеть ся циганське весїлля і без марципанів. н. пр. — Вже без жида не обійдеть ся. н. пр.

Обхо́дъ = 1. обхо́д, объї́зд, о́бъї́здка, обми́нка. — Тут не можна проїхати, треба в объїздку повернути на лїво.

2. обхо́д, дозо́р. — Тут саме наскочив дозор — його й схопили. — У нас тепер що ночі дозор ходить, то з того часу в містечку тихо.

Обхожде́ніе = д. **Обраще́ніе съ кѣмъ.**

Обчеса́ть, обчё́сывать = обчеса́ти, обчі́сувати.

Обче́сть = д. **Обсчита́ть.**

Обчи́стить, обчища́ть, ся = обчи́стити, обчища́ти, ся.

Обшанцова́ть, ся = пороби́ти, покопа́ти ша́нцї, окопа́ти ся ша́нцями. — Обступили город Умань, поробили шанцї. н. п.

Обша́ривать, обша́рить = обша́рювати, обшу́кувати, обша́рити, обшука́ти, ви́шарити.

Обшелу́шить = облу́щити, у млинї — обшерету́вати.

Обшиба́ть, обшиби́ть, ся = оббива́ти, оббити, ся.

Обшива́ть, обши́ть = обшива́ти, обши́ти, краї одежі, на пр. тесьмою — лямува́ти, обля́мовувати, облямува́ти (С. З.), торочками — торочи́ти (С. Ш.), обторочи́ти. — Сидить вона, торочить рушник, сама й торочки сплела. Кв.

Обши́вка = 1. обшива́ння.

2. обши́вка, мережана на пр. у сорочки — ли́штва, по краях одежі, на пр. тесьмою — лямі́вка, з торочо́к — торочки́, мережана на кінції рукавів — чо́хла. — Тому к сьвяткам з лиштвою пошили сорочечку. К. Ш.

О́бшивни = ро́звальцї (широкі санки, вистелені в середині лубом).

Обши́рность = обши́рність (С. Жел.), просто́рність (С. Жел. Пар.), розле́глість (С. З. Л.).

Обши́рный, но = обши́рний, но, обши́ро (С. Жел.), просто́рий, ро (С. Л. Пар.); вели́кий, розло́гий (С. Л.), широ́кий. — Так пара голубків невинних летять спастись в лїсах обширних. Кот.

Обши́ть = д. **Обшива́ть.**

Обшла́гъ = закарва́ш (С. З. Л. Пав.), закавра́ш (С. Аф. З. Л. Жел.), карва́ш (С. З. Л.), вило́га (С. Жел.). — Закавраші у каптана тож д' вгі. Кв. — А карваші штуковані попришивані. Л. Сам.

Обща́ться = лїзи́ти ся, спілкува́ти ся (С. Ж.); води́ти ся, зна́ти ся. — Він усе з панами водить ся. — Знай ся кінь з конем, віл з волом, а свиня об тин, коли нема з ким. н. пр.

О́бще = спільно (С. З.), по́спіл, по́спіль (С. Л.), посполу (С. З. Л.), вку́пі, гу́рто́м, ра́зом. — А братія спільне кождого року мають вибірати з межи себе старших. (Чин Львов. Братства. С. З.).

Общежи́тельный = товари́ський (С. Пар.), бра́тський.

Обще́ніе = спілкува́ння (С. Ж.); знайо́мість. — **Имѣть обще́ніе** = д. **Обща́ться.**

Обще́ственникъ = громадя́нин, това́риш, часом навіть — бра́тчик, як от в церковних братствах або на Запорожжі.

Обще́ственность = громадя́нство, суспі́льство. — Перевага особастости над громадянством. Бар. О. — Минала пора тих завзятих поривань, що турбували наше суспільство. Лев. В.

Обще́ственный = грома́дський (С. Аф. З. Л.), суспі́льний, товари́ський (С. Ш.), обче́ський (Лїв.). — Не то громадського, а й свого дїла головою не подужаю. К. Х. — Громадська рада — Богу відрада. н. пр. — Причини такої неприхильности криють ся в релїгійних і суспільних обставинах. Бар. О.

О́бщество = грома́да, товари́ство, суспі́льство. — **Акціоне́рное, комме́рческое, промышленное общество** = д. **Акціоне́рная компа́нія** і **Ассоціа́ція.** — **Се́льское о́бщество** = грома́да. (С. Аф. З. Л.). — **О́бщество церко́вное** = бра́тство. С. Ш. — **О́бщество знако́мыхъ** = товари́ство (С. Ш.), кумпа́нія, бе́седа. — **Учёное общество** = науко́ве товари́ство. — Громада — великий чоловік. н. пр. — Яка громада — така її й рада. н. пр. — Зібрала ся кумпанїя, невеличка, але чесна. н. п. — Наукове товариство імени Шевченка у Львові.

О́бщина = грома́да. С. Л. — **Церко́вная о́бщина** = бра́тство. — **Евре́йская о́бщина** = кага́л. С. З.

Общи́нный = грома́дський, громадя́нський. С. Л.

Общи́пывать, общипа́ть, ся = общи́пувати, обску́бувати, оску́бувати, общипати, обскубти́, оскубти́ (на пр. пірря), обчухра́ти (на пр. листочки або гилочки).

Общи́тельный = товари́ський. — Він чоловік товариський — завжди поміж людьми і вміє з людьми поводити ся.

О́бщій = спі́льний (С. З. Л.), зага́льний (С. Жел.), огу́льний, гуртови́й, суміс́ний, умі́сний, соку́пний. С. Л. — І нї один, що мав, не казав, що се його, а було в них усе спільне. К. Св. П. — Забудь мене! Нехай гадання про долю спільную минуть. Пч. О. — Вільний вибор спільного короля для Литви і Польщі. Бар. О. — Бери ся до спільної отчизни своєї оборони. Мазепа. С. З. — Бо над його волею панує спільний голос народу. Ст. Г. — Одностайне стояти проти загальних ворогів. Бар. О. — Народні пісні усїх словян мають багато однакового, загального. Бар. О. — Пісня гуртова, а за тютюн вибачай. н. пр. — Хто би міг лїс сумісний, не дїльний. Ст. Л. — У нас з братом умістне господарство. С. Л. — Сокупне поле. С. Л.

О́бщникъ, ца = спі́льник, сумі́сник, ця (С. З.), това́риш.

О́бщность = спі́льність. С. Л. — Спільність віри і мови тягнула також Галицьку Русь до тих країв, що належали до Литви. Бар. О.

Объ = д. О.

Объединéніе = объеднáння.

Объедини́ть, объединя́ть = об'еднáти, объедняти, ся.

Объёмистый = обі́ймистий (С. Пар.), чималий.

Объёмъ = обі́йма, обі́ймище (С. З.), обі́ймиця (С. Жел.), óбсяг (С. Жел. Пар.). величінь, прóсторонь.

Объѣдáла, объѣдáло = дармоїд. С. З.

Объѣдáть, объѣ́сть, ся = объїдáти, объїсти, ся. — Дуже объївся тих ласощів. Кн.

О́бъѣди, объѣ́дья = зъїди, перéїди. С. Л. — Підкинь коням сїна, а то востали ся самі зъїди.

Объѣ́дки = недóїдки (С. Л.), недóгризки, объїдки. — Харчі такі, що край Боже! Самі поїдять, а нам недоїдки дають.

Объѣ́здить = д. Объѣзжáть.

Объѣ́здчикъ = объїзчик.

Объѣ́здъ = объїзд, óбъїздка, обми́нка. — Тут не можна проїхати, треба робити обминку. Сп.

Объѣзжáть, объѣ́хать = 1. объїзди́ти, объїхати. — Объїхав усе поле.

2. обминáти, обмину́ти, ви́передити (їдучи). — Ми їх обминули коло самого міста.

Объѣзжáть, объѣ́зживать, объѣ́здить = виїзжáти, проїзжáти, виїздити, проїздити. — На силу виїздив неука. — **Объѣ́зженный** = виїзжений.

Объѣ́зжій = объїздний.

Объѣ́сть, ся = д. Объѣдáть, ся.

Объѣ́хать = д. Объѣзжáть.

Объяви́тель, ница = объяви́тель, ка, оповістник.

Объяви́ть, объявля́ть, ся = объяви́ти (С. Жел.), оповісти́ти (С. З.), повісти́ти, сповісти́ти (С. З.), звістити, оголоси́ти (С. З. Л.), ознайми́ти (С. Л.), ознаймувáти (С. З.), объявля́ти (С. Жел.), оповіщáти, сповіщáти, оголошáти, ся. — Щоб про все, що сеї ночі вздріли, сповістить Гамлету молодому. Ст. Г. — Мушу сповістити твою лиху годину: не буть нам у парі. М. Вов. — Сії універсали оголосивши перед народом. Маркович. С. З. — Всім кому відати належить ознаймуєм. С. З. — І нам імена тих особ обраних ознаймити. Ст. Л. — Ознаймуєм сим нашим листом всім військовим і посполитим людом. С. З.

Объявлéніе = объя́вка (Сп. Кр.), оповістка, звíстка, оголóска, ознаймовáння (С. Л.). — До гродського суду Брацлавського подано об'явку року 1580, що... Кн. — Учора почтальон приніс объявку з пошти.

Объядéніе = 1. д. Обжóрливость.

1. сами́й смак, рóскіш. — Се не пиріг, а самий смак. — Роскіш, які вареники!

Объяснéніе = объяснéння (С. Жел.), виясне́ння, пояснéння.

Объясни́ть, объясня́ть, ся = объясни́ти (С. Жел.), ви́яснити (С. Пар.), поясни́ти, ви́словити ся (С. Л.), въясувáти, після довгого непорозуміння — порозуміти ся, объясня́ти, поясня́ти, виясня́ти, ся, ясувáти. — Все як слід йому виняснив. Чайч. — Треба нам висловити ся на письмі. Кн. — Ми порозуміли ся і помирили ся. Кн.

Объя́тіе = 1. обнімáння. С. Жел.

2. обі́йма, частіше мн. обі́йми. С. Жел. — Як впала на груди до нього, так наче й замерла в обіймах. — В обіймах каміння несе Рось свою погожу воду. Кп.

Обывáтель = д. Жи́тель.

Обы́грывать, обыгрáть, ся = 1. обгравáти, обігрáти; обчикри́жити. — Так обчикрижили в карти, що ні з чим пішов до дому.

2. вигравáти, ви́грати, ся. — Скрипка виграла ся.

Обыдéнками, обыдéнкою, обыдéнно = за один день.

Обыдéнный = одноде́нний; щодéнний, звичáйний.

Обыкáть, обы́кнуть = звикáти, привикáти, призвичáювати ся, зви́кнути, при́викнути, призвичáїти ся, обгóвтати ся. С. Л. — Призвичаюсь до недолї, що один на сьвітї, як билина в чистім полї останусь тужити. Ос. — Дайте їй обговтатись, то вона й сама возьметь ся за дїло. Сп. — Чи привикла, сестро, та на чуживї жити? н. п.

Обы́клый = зви́клий (С. Аф. Л.), зви́чний.

Обыкновéніе = зви́чай (С. Аф. Л.), зви́чка, поведéнция (С. З. Л.), поведінка. — То козак козацький звичай знає, Ляха за чуб хапає. н. д. — Як звичай козацький познаєш, лучче тодї погуляєш. н. д. — Вже та їх московська поведенция. С. З. — По своему́ обыкновéнію = своїм звичáєм. — А потім почала своїм звичаєм знов. Ос. — **Сверхъ обыкновéнія** = над зви́чай. — Писарь не повинен над звичай працю брати. Б. Н.

Обыкновéнный, но = звичáйний, но (С. Аф. З. Л.), зви́чний, но (С. Л.), зви́чма. — Занедбав усі мої звичайні дїла і забави. Ст. Г. — Звичайно, як дома. С. Аф. — Се, як звичма кажуть, послїдне слово науки. Кн.

Обыска́ть, обы́скивать = обшука́ти (С. Л.), обтруси́ти, потруси́ти, перешука́ти (С. Л.), обша́рити (С. Л.), переша́рити, вишатирити, обшу́кувати, труси́ти (С. Жел. З. Л.). — Обшукав скрізь лисичину хатку. н. к. — Перестріла його, та й давай трусити. н. к. — Тодї люди собрались і пішли кой-кого з примітних людей трусити. н. о. Яст. — Ревидувати і трусити їх речей в обозї нїхто не буде. Л. В. — Скрізь вишатирив. Граб. — Перешарив усе в скринї — нїгде нема.

О́быскъ = обшу́кування, трус (С. Л.), трусени́ця (Кн.), ревізия (С. Жел.). — **Производя́щій обыскъ** = труси́тель, трусі́й (С. Л. Ш.).

Обы́чай = звича́й (С. Аф. З. Л.), оби́ча́й. — Князї судили народ по давнїм народнїм звичаям. Лев. — Взяв ся про нас писати, не бачивши нашого краю і не знавши звичаїв наших. Кот. — **Быть въ обы́чаѣ** = пово́дити ся, вести́ ся. — Це у нас не поводить ся. — **Для обы́чая** = для звича́ю, для годить ся. — **По обы́чаю** = по звича́ю. — По козацькому звичаю пъють горілку до чаю. н. пр. — Турн по военному звичаю, а горілкою запившись чаю. Кот.

Обы́чный, но = звича́евий і д. **Обыкнове́нный.** — Останки права звичаевого народного. Бар. О.

О́бѣ = д. під сл. **О́ба.**

Обѣга́ть, обѣжа́ть = 1. оббіга́ти, оббі́гти. — Оббіг круг двора.
2. випережа́ти, обганя́ти, ви́передити, обігна́ти.

Обѣ́дать, отобѣ́дать = обідати, пообідати.

Обѣ́денный, обѣ́дный = обідний, обіднїй. — Так саме в обідню пору.

Обѣднѣ́ть, обѣдня́ть = збіднї́ти (С. Л.), обіднїти, збіднїшати, з'убо́жіти (С. Л.), з'убо́жити ся, завбо́жити, трохи — побіднїшати, прибіднїти, під'упа́сти, дуже — позлиднїти, оголї́ти, обголї́ти, звести́ ся, перевести́ ся на зли́днї, зни́щити ся. — Так з'убожив ся, що нїчого не має. н. к. — Він тим не забагатїє, а ми не завбожіємо. н. пр. — Як носив гроші мішком, звав ся Грицьком, а як збіднїв, то тільки й слави, що Григорком звали. н. пр. — Він не лежень, трудящий; з ним збіднїти до злиднїв не можна. Кот. — Вони після пожежі геть чисто з'убожіли, оголїли. Кн. — Може наше село і було колись не вбогим, а тепер оголїло. Кн. — Та так перевів ся, що вже до брата жити пішов. н. о. — **Обѣднѣ́лый, обѣдня́лый** = збіднї́лий, з'убожі́лий, з'убожа́лий (С. Л.), підупа́лий, внища́лий (С. З. Л.).

Обѣ́дня = д. **Литургія.**

Обѣ́дъ = обі́д. — Сякий такий снїданок і добрий обід попсує. н. пр.

Обѣжа́ть = д. **Обѣга́ть.**

Обѣ́ливать, обѣли́ть = біли́ти, побіля́ти, оббі́лювати, побіли́ти, оббіли́ти.

Обѣ́лка = білї́ння, побі́лка.

Обѣ́тъ = обі́т, обітни́ця (С. Ж.), зарі́к (С. З. Л.). — **Дава́ть, да́ть обѣ́тъ** = обітни́цю зарі́к дава́ти, да́ти, заріка́ти ся, обріка́ти ся, зарікти́ ся, обрікти́ ся, поміни́ти ся. — Легко люди обітницї дають такі, що їх виконати дїлом не мають гадки. Зїньк. — Зарік Богові давати. — Зарік положив не женити ся. С. З. — Обрікають ся піти в Київ. Кр. — Помінила ся поставити сьвічку за 40 коп. Чайч.

Обѣща́ніе = обіща́нка, обіця́нка (С. З. Л.), обітни́ця. С. З. Л. — Не перший раз обіцялись, а не виконали своїх обіцянок. Ч. К. — Давав таку обіцянку, що не міг її виконати. Зїньк. — Прощай же, швидче убірай ся, обіцянки не забувай ся. Кот. — По обіцянку треба швидкого коня. н. пр.

Обѣща́ть, ся = обіща́ти, обіця́ти. С. Л. — Обіцяли ся мати нам комороньку дати. н. п. — Обіцяв син мамі кожуха, поки не було шептухи коло уха. н. пр.

Обя́занность = обовя́зок (С. Жел. Л.), пови́нність. — В чім царська величність, в чому суть підданих обовязки. Ст. Г. — **Счита́ю своею обя́занностью** = ма́ю (або: вважа́ю) за обовя́зок.

Обя́занный = обовъя́заний (Кр.), пови́нний (С. Л.).

Обяза́тельный = 1. обовязко́вий. С. Жел. 2. ввічли́вий, прие́мний.

Обяза́тельство = обовя́зок. С. Жел. З — Обовязок чинити. С. З. — Землї роздані шляхтї з обовязком военної служби. Бар. О.

Обяза́ть, ся = обовяза́ти, ся (С. Жел.), повини́ти ся, поміни́ти ся, взя́ти на се́бе обовя́зок.

Обя́зывать, ся = обовя́зувати, ся, наклада́ти (на кого), бра́ти (на себе) обовя́зок. — **Онъ обя́занъ** = він пови́нен. — **Онъ обяза́лся** = він повини́в ся, поміни́в ся, взя́в на се́бе обовя́зок.

Ова́льный = яйцева́тий (С. Пар.), кругло-довга́стий.

Овдовѣ́ть = овдові́ти.

Ове́ршивать, оверши́ть = виве́ршувати, ви́вершити (на пр. стіг).

Ове́ршка = виве́ршування.

Ове́ршье = верх.

Овёсъ, 2 од. **овса́,** рос. Avena sativa L. = ове́с, 2 од. вівса́, змішаний з ячменем — обрі́к. — Не хоче, як кобила вівса. н. пр. — Піди й до Парижу а не зробиш з вівса рижу. н. пр. — Насипали коничєньку оброку по боки. н. п. — На що йому обрік, коли він не їв його цілий вік. н. пр.

Ове́чій = ове́чий. — **Ове́чье мя́со** = ове́чина. — **Ове́чій мѣхъ** = сму́шок, сму́шки. — **Ове́чье ста́до** = ота́ра. — Замішав ся, як вовк в отару. н. пр. — **Ове́чье ру́нышко,** рос. Anemone sylvestris = бі́лий сон, бі́ла ку́ряча сліпота. С. Ан. — **Ове́чья трава́,** рос. Festuca ovina L. = тонконі́г, щипе́ць. С. Ан. — **Ове́чій хлѣвъ** = коша́ра. — В чужій кошарі овець не росплодиш. н. пр.

Ове́чка = ове́чка, би́ря, би́рька (С. Ш.), стрижена — стри́жка.

Ови́нъ = суши́я.

Овладѣва́ть, овладѣ́ть = опано́вувати, осяга́ти, посіла́ти, огорта́ти, опанува́ти (С. З. Л.), осягну́ти, посі́сти, заволоді́ти (С. Л.), обгорну́ти. — Завзятість всіх опанувала, тут всякий пишивсь і яривсь. Кот. — Заступила чорна хмара та білую хмару, опанував Запорожцем поганий татарин. К. Ш. — І пустиню опанують веселиї села. К. Ш. — К заки Капев опанувавши, многії шкоди чинили. Л. С. — Дорошенко опанував усе добро рухоме замордованого гетьмана. Кн. — Сум і жах обгорнули мене. Кн.

Оводнѣ́ть = взя́ти ся, поня́ти ся водо́ю.

О́водъ, ком. Oestrus = дрі́к, ґедзь. — Кожен бачив той переполох, який обхоплює скотину у дроковицю, коли починає присікуватись до неї той дрік. Степ. О. — Скочив, неначе його ґедзь укусив. н. пр.

О́вощникъ, ца = огоро́дник, ця.

О́вощъ, частіше: **о́вощи** = горо́дина (С. Л.), огоро́дина, городовина́ (С. Л.), що йде на приправу до страви — ві́лля, ва́риво (С. Аф.).

Овра́гъ, здр. **овра́жекъ** = яр (С. З. Л.), здр. — яро́к, поб. — яру́га (С. Л.), не глибокий — переяро́к, що поріс лісом — байра́к, байрачо́к (С. З. Л. Ш.), степовий — ба́лка, ба́лочка (С. З.), з положистими берегами — ви́балок, переќат, з крутими, що обвалюють ся — прова́лля. — Чи малий у яру ставок, зелений на горі садок. К. Ш. — Та глибокими ярами, та байраками. К. Ш.

Овра́жистый = яркува́тий. —за валом яркувате поле зеленіє молодими хлібами. К. Х.

Овся́никъ = вівся́ник.

Овся́ница, овся́нишникъ, рос. Festuca elatior L. = мітли́ця. С. Ан.

Овся́нка, пт. Emberiza hortulana = жовтобрю́шка, жовтогру́дка. С. Жел.

Овся́ный = вівся́ний. — Горілка вівсяная, іде свашка не пьяная. н. п. — **Овся́ная лепёшка, о. супъ** = вівся́ник. — **Овся́ная соло́ма, о. мука́** = вівся́нка, вівся́ниця — **Овся́ный кисе́ль** = жур, джур.

Овца́ = вівця́, менше року — ягни́ця, ягни́чка (С. З. Л.), одного року — я́рка (С. З. Л.), трьох років — ма́тка, з стоячою вовною — штимува́та вівця́, неплідна — шти́ря, дійна — мензе́рня, дійна без ягняти — блекото́ра, здр. д. Ове́чка. — **Испа́нская овца́** = шпа́нка. — **Кры́мская о.** = кри́мка. — **Силе́зская о** = шльо́нка (С. З.), шльо́нська вівця́. — Гей ґром. ґром за волами, манівцями за вівцями. н. п. — Та прийшов же я тай у пьятницю, та нема Солохи — пасе ягниці. н. п. — Чи вівцю, чи ярку, чи дівку Одарку. н. п. — До Дмитра не сій гречки, не стрижи овечки. н. пр. — Вівці у його було більше тисячи та самої шпанки. н. о.

Овцево́дство = вівча́рство.

Овцево́дъ = вівча́рь.

Овча́рка = чаба́нка, чаба́нська соба́ка, овча́рка (С. З.).

Овча́рникъ, овча́рня = коша́ра. С. Л. — В чужій кошарі овець не росплодиш. н. пр.

Овча́ръ = вівча́рь (С. Аф. Л.), чаба́н (С. З. Л.), гайда́рь. — Та по тім боці Дунаю та вівчарь вівці гане. н. п. — Був на селі вівчарь Тарас, він наповних овечок пас. Б. Г. — Було два чабани, чи мало було і підпасків. Ст. Х.

О[illegible]а́рный = коша́рний.

О[illegible]рскій = вівча́рський (С. Аф.), чаба́н[illegible]ий.

О[illegible], овчи́нка = смух, сму́шок. С. Л.

О[illegible]къ = чинба́рь. С. З. — Були шев[illegible]рі, кравці... всього було. Номис.

Ов[illegible] = смуше́вий, смушко́вий (С. Л. [illegible]чий. — Єсть у мене шапка, єсть у м[illegible] — смушеві обидві. н. п.

Овшивѣть. [illegible] звоши́віти.

Ога́дить, ога́живать, ся = обпога́нити, опога́нити, опаску́дити, ся і д. Замара́ть 1 і Запа́чкать.

Ога́рки = недо́палки (Чайч.), заліза — жу́желиця, жу́жіль. С. З.

Ога́рокъ = недо́гарок. — Засьвіти недогарок. Кот.

Огиба́ть = обгина́ти.

Оглавле́ніе = о́глав, заголо́вок.

О'главль = наголо́вач (в узді).

Огла́дить, огла́живать, ся = 1. обгла́дити, обгла́жувати, гла́дити, ся. 2. обібра́ти, оголи́ти, оббіра́ти, оголи́ти.

Огла́дывать, оглода́ть = обгриза́ти, обгри́зти.

Огласи́ть, оглаша́ть, ся = 1. оголоси́ти (С. З. Л.), розголоси́ти, оповісти́ти, яси́ти, оголоша́ти, розголоша́ти, оповіща́ти, ясува́ти. — Уже хоч бий, тільки батькові не яси. н. о. 2. залуна́ти, ровітну́ти ся, розляга́ти ся, розтина́ти ся (С. З.). — Луна розтинаєть ся в лузі. С. З. — Забряніли ставиріки в берегах зелених, залунали всї улоньки од сьпівів веселих. Пч. О. 3. окли́кнути, оклика́ти, виклика́ти (про шлюб).

Огла́ска, оглаше́ніе = оголо́ска, о́глас, я́са, в церкві про шлюб — о́клик, ви́клик, заповіддя (Ячук — Сідлец. губ.). — Явно з великою перед народом оголоскою. Л. В. — Ой Хмелю, Хмельницький! вчинив еси ясу і поміж панами великую трусу. н. д. — **Пусти́ть въ огла́ску** = розголосити, роздзвонити, пусти́ти поговір, сла́ву.

Огло́бельный = голо́бельний. С. Аф.

Огло́бля = голо́бля, (С. Аф. З. Л.), здр. — голо́белька, поб. — голо́блище, голобля́ка (С. Аф.). — Гнись не гнись, а в голоблї становись. н. пр. — Не по конях, та по голоблях. н. пр.

Оглода́ть = д. **Огла́дывать.**

Огло́докъ, огло́дышъ = огри́зок, маслак. — Гриземо ся, як собаки, за маслак смердичий. К. Ш.

Огло́хнуть = оглу́хнути, поглу́хнути. — Оглухли, не чують, кайданами міняють ся, правдою торгують. К. Ш.

Оглупѣ́ть = одурі́ти, обара́нїти, отете́ріти (С. З.), обезглу́здїти, з глу́зду зсу́нутись. — Як мині сказано: одягай ся, так я і отетеріла і отерпла. Ган. Бар.

Оглуша́ть, оглуши́ть = глуша́ти, оглуша́ти.

Огля́дка = огляда́ння, озира́ння. — **Безъ огля́дки** = не огляда́ючись, не озира́ючись.

Огля́дывать, оглядѣ́ть = оглядати (С. Л.), озира́ти, обдивля́ти ся, оглядїти, озирну́ти, обдиви́ти ся (С. Л.). — От пішов я город озирати. К. Ш.

Огля́дываться, оглянуться = огляда́ти ся (С. З. Л.), озира́ти ся (С. З. Л.), обзира́ти ся, оглядїти ся, озирну́ти ся. — Дуже поспішав ся і не оглядав ся. Ст. в. — Оглядай ся на задні колеса. н. пр. — Озирнув ся, дивить ся, аж той чоловік біжить за ним. н. о. — Жала, жала та й не обзиралась — молодому козакові та й не сподобалась. н. п. — Він стояв коло дверей і обзирав ся довкола. Фр. — Іди ж та пильно приглядай ся, на всї чотири озирай ся. Кот.

Оглядѣ́ться = оглядїти ся, схамену́ти ся. — Оглядїв ся, як наїв ся. н. пр. — І не схаменув ся, як вкохав ся я в дївчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. пр.

Огневи́дный = огнистий.

Огнево́й = о́гнявий.

Огнедышущій = огнеди́шучий, огнеже́рлий. С. Жел. — **Огнедышущая гора́** = огнепа́льна, огнева́ гора́ (С. Пар.).

О'гненный = огня́ний, огни́стий. С. Л. — Над Печерським стовп огняний. Костомаров. С. З.

Огнестрѣ́льный = огнепа́льний.

Огнеупо́рный = огнетрева́лий. С. Жел.

Огнецвѣ́тъ, огнецвѣ́тникъ, рос. Melampyrum nemorosum L. = братки́, брат і сестра́. С. Ан.

Огни́во = креса́ло (С. Л.), кре́сево (С. З. Л.), кри́ця. — А тютюн та люлька, кресало та губка знадобить ся. н. п. — Взяв губку і крицю, креснув і викресав. н. к.

Огни́ще = д. **Оча́гъ.**

Огова́ривать, оговори́ть = 1. д. **Объясня́ть.** 2. обмовляти (С. З.), ославля́ти, обмо́вити, осла́вити; вика́зувати (на спільників), клепа́ти на ко́го, ви́казати, наклепати, наволокти́ пеню́ — Аби ми людей не обмовляли і не ославляли перед людьми. Б. Н. — Люди ж добрі кажуть зле про тебе, обмовляють, нїби... Ст. С. — Стали його бить, а він і виказав на всїх, хто ходив з ним красти. н. о.

Огово́ръ = обмо́ва, обмо́висько (Под.), здр. — обмо́вонька, па́клеп (С. З.). — Більший есть гріх украсти нашу славу чрез обмову. Б. Н.

Оголи́ть, оголя́ть, ся = 1. оголи́ти, обголи́ти, заголи́ти, оголя́ти, ся і т. д.

2. обголи́ти, ви́голити, обголя́ти, ся і т. д. — Обголив бороду.

О'головь = д. **О'главль.**

Оголѣ́ть = обголі́ти і д. **Обѣднѣ́ть.**

Ого́нь, здр. **огонёкъ** = ого́нь, вого́нь, здр. о́гник (С. Л.), бага́ття (С. Аф. З. Л. Ш.). — Велів багаття розводить, щоб флот троянський і спалить. Кот. — Розвели собі багаття, снідання зварили. Чайч. — Піди лиш, добудь багаття. С. Аф. — Піду до сусіди попрохати багаття, та засьвітю сьвічку. н. к. — **Лету́чій ого́нь** = о́гник, во́гник.

Огора́живаніе = горо́діння, городьба́, горо́жа. С. Л.

Огора́живать, огороди́ть, ся = городи́ти (С. Аф.), огоро́жувати, обгороди́ти, ся, тином — обплести́, обтини́ти, ся.

Ого́рклый = згі́рклий, загі́рклий.

Ого́ркнуть = згі́ркнути.

Огоро́дникъ, ца = горо́дник, ця.

Огоро́дничество = горо́дництво.

Огоро́дный = горо́дній, огоро́дній. — Благородні — свині огородні. н. пр.

Огоро́дъ = огоро́д, горо́д (С. Аф. З. Л.), здр. — горо́дець, горо́дчик (С Аф.), поб. — горо́дище. — Господиня — три городи, одна диня. н. пр. — На городі коло тину сохне на тичині хміль зелений. К. Ш.

Огоро́шить = ошара́шити, зби́ти з пантелику.

Огорча́ть, огорчи́ть, ся = жури́ти, засму́чувати, смути́ти, ся, жалю, ту́ги завдава́ти, в ту́гу, в сму́ток вдава́ти ся, зажури́ти, засмути́ти, ся, завда́ти жа́лю, сму́тку, ту́ги. — Та не журь мене, моя мати, бо я й сам журю ся. н. п. — Як загубиш — то не смутись, а знайдеш — не веселись. н. пр. — На що його засмучувати й сердить. К. К. — Що не звеселила, а ще більше засмутила. н. п. — Рід жидівський засмучений, від Христа відрішений. н. п. — Не грайте, моему серцю туги не завдавайте. Руд. — На́ що чужу цілувати, своїй жалю завдавати? н. п. — Ой не плачте, не журіть ся, в тугу не вдавайтесь — заграв мій кінь вороненький, назад сподівайтесь. н. п. — Не жахай ся і в смуток дуже не вдавай ся. Кот.

Огорче́ніе = сму́ток, жаль (С. Л.), гризо́та, скорбо́та. — Більше смутку, ніж радости. н. пр. — Та не роби гризоти, моему серденьку скорботи. н. п.

Огорчи́тельный, но = журни́й, сумни́й, но; д. ще **Оби́дный.**

Огра́бить = ограбува́ти, пограбува́ти, заграбува́ти (С. Аф.), зага́рбати (С. З.), обідра́ти (С. Л.), облупи́ти, обша́рпати, зрабува́ти. — Тільки мою комору ограбував, тільки мою дитину собі взяв. н. п. — Пісні Шевченка — то пісні-сльози зрабованої і зневоленої душі цілого народу. Кн.

Огра́да = 1. горо́жа, огоро́жа (С. Л.), хворостяна — тин, лі́са, пліт (д. **Плете́нь**), дощана — парка́н, барка́н, діло́вання (д. **Забо́ръ**), з паль сторчових — часто́кіл, з жердин — вирря́, заво́ра (С. Л.), з паль і вузеньких дощечок — палі́сад, така ж тільки ґратчаста — штахе́ти.

2. оборо́на, засту́па. (Д. **Защи́та 2**).

Огражда́ть, ся = 1. д. **Огора́живать.** 2. д. **Защища́ть, ся.**

Огражде́ніе = д. 1. **Огора́живаніе.** 2. д. **Огра́да.**

Огра́нивать, ограни́ть = шліхува́ти, ошліхува́ти.

Ограни́ченіе = обме́ження. С. Жел. — Повне обмеження власти виборного князя. Бар. О.

Ограни́ченный = 1. обме́жений, обмежо́ваний. — Король Швециї і Норвегії обмежований законами. Кн.

2. невели́кий, помі́рний.

3. недоу́мкуватий, обве́дений. — Не тямить він; голова у його обведена. Кн.

Ограни́чивать, ограни́чить, ся = 1. обмежува́ти, обме́жити, ся. С. Жел. — Воля короля не спроможна була обмежувати народнє право. Кн.

2. спиня́ти, впиня́ти, стри́мувати, спини́ти, впини́ти, стри́мати, прибо́ркати, прикороти́ти.

Огра́нка = шліхо́вка.

Огреба́ть, огре́сть, ся = обгріба́ти, обгребти́.

Огро́мный = здоро́вий (С. Аф. З.), здорове́нний (С. Аф. З. Л.), здорове́цький (С. Аф.), величе́нний (С. Л.), величе́зний (С. Л.), велико́нний (С. З.). — Здоровенний кавун. — **Огро́мный человѣкъ** = здоро́вий, здорови́ло (сп. р.).

Огрубѣва́ть, огрубѣ́ть = грубі́ти, грубі́шати, гру́бнути, огрубі́ти, огру́бнути, зас(ш)кори́ніти, найбільше про шкуру — зашкару́біти, зашкару́бнути, закацу́біти. — Чуттє до людей у його заскоринїло на війні. Кн.

Огруза́ть, огру́знуть = гру́знути, осіда́ти, огру́знути, осі́сти.

Огрыза́ть, огры́зть = д. **Обгрыза́ть.**

Огрыза́ться = одгриза́ти ся, осва́рювати ся.

Огры́зокъ = недо́гризок.

Огрѣва́ть, огрѣ́ть = д. **Обогрѣва́ть.** — **Огрѣ́ть кнуто́мъ, па́лкою і т. д.** = опереза́ти, опері́щити.

О́грѣхъ = д. **Обсѣвокъ.**

Огрязни́ть = окаля́ти, за(по)каля́ти, забрудни́ти.

Огу́зокъ = огу́зок, хоз (частина шкури від хвоста).

Огу́зье = підхві́стя (задня частина в шорах).

Огуме́нникъ = д. **Гуме́нникъ.**

Огуре́цъ, здр. **огу́рчикъ,** рос. Cucunis sativus L. = огіро́к, гіро́к, гуро́к здр. — огіро́чок, гуро́чок, мн. огірки́, гурки́. старий, переспілий — жовтя́к, молоденький — пу́п'яно́к. С. Ан. — Огірки, жовтяки — старі собаки парубки, огірочки зелененькі — наші дівочки молоденькі. н. п. — Ізьїв солоний огірок. Кот.

Огуре́чная трава́, огуре́чникъ, рос. Borago officinalis L. = огіро́чник, огіро́чна трава́, угіре́чник. С. Ан.

Огуре́чный = огіро́чний, огірко́вий.

Огу́рчикъ = д. **Огуре́цъ.**

Огустѣва́ть, огустѣ́ть = густі́шати, погустішати, згу́скнути, про грязь — тужа́віти, затужа́віти.

Ода́бривать = д. **Одо́бривать.**

Ода́вливать, одави́ть = нада́влювати, нагніта́ти, надави́ти, нагніти́ти.

Ода́ривать, одаря́ть, одари́ть = д. **Обда́ривать.**

Одве́рье = одві́рок, частіше мн. одві́рки. С. З.

Одёжа, оде́жда = оде́жа (С. З. Л.), о́діж, оді́ння, у(в)бра́ння (С. Л. Ш.), вби яка — оде́жина, здр. — оде́жинка, дорога — ша́ти. — Справив собі одежу. — Одчини в коморі мою скриню, вийми з неї мою одіж панську. Ст. О. — Зніми з себе празникове одіння. Ч. К. — Убрання, постоли подрались. Кот. — Скинув пан своє вбрання, оддав. н. о. — От одяг ся короленко Марко в оксамітні та суканні вбрання. Ст. О. — Ніякої одежинки немає. Кр. — На козакові шати дорогії. н. д. — Чернець не повинен иних шат міти опріч чорних. Б. Н. — **По одёжкѣ протя́гивай но́жки** = по своему́ ліжку простяга́й ні́жку. н. пр.

Одёргивать, одёргать, одёрнуть = д. **Обдёргивать.**

Одеревя(е)нѣ́ть = одереві́ніти, одубі́ти, ду́бом ста́ти, закацу́біти, закацу́бнути. — Все тіло дубом мині стало од страху. Кр.

Одержа́ть, одёрживать, ся = 1. оде́ржати, отри́мати, оде́ржувати, отри́мувати. — Которії добре на сім сьвіті жили, отримають вічное в небі царство. Б. Н. — **Одержа́ть, оде́рживать верхъ** = го́ру взя́ти, бра́ти.

2. зви́кнути, призвича́їти ся, обго́втати ся, звика́ти, призвича́ювати ся.

Одерни́ть, одерня́ть = задернува́ти, заderни́ти, обкла́сти, обклада́ти де́рном.

Одёрнуть = д. **Одёргивать.**

Одёръ = шка́па, шкапі́йка.

Одесну́ю = на пра́во, право́руч, право́збіч (С. З.).

Одина́кій = 1. одна́ковий, одна́кий, однаковісінький. С. З. Л. — Жид, лях та собака — то віра однака. н. пр. — Не однакий чорт. Кр.

2. одина́рний. — Одинарна кро́вать.

Одина́ко, одина́ково = одна́ково, одна́ко, так са́ме, однаковісінько. — Усі ми однако на волі жили, усі ми однако за волю лягли. К. Ш. — Мині однаково чи буду я жить в Україні, чи ні, чи хто заплаче, чи згадає мене в снігу на чужині — однаковісінько мині. К. Ш.

Одина́ковость = одна́ковість.

Одина́ковый = д. **Одина́кій.**

Одина́чка = о(є)дина́чка, о(є)ди́нець. — **По одина́чкѣ** = по оди́нцю, на́різно, осо́бо, по одному́. — Треба спитати їх по одинцю. — Гей ви, козаки добре дбайте, сіх ляхів по одинцю з хати викидайте. н. д.

Одина́чный = неодна́ковий, непари́стий.

Одинохо́нёкъ, одинёшенекъ, оди́нъ-одинёхонекъ = однісенький, самісенький, оди́н-однісенький, сам-самісенький, сам душе́ю. — Сама-самісенька цілий вечір просиділа, дожидаючи.

Оди́ннадцатый, оди́ннадцать = одина́дцятий, одина́дцять, одина́дцятеро.

Одино́кій = одино́кий, само́тний, само́тній. С. З. Л. — Не тополю високую вітер нагинає: дівчинонька одинока долю зневажає. К. Ш. — А тобі, мій одинокий, мій друже єдиний! горе тобі на чужині та на самотині. К. Ш. — Щоб та печаль не перла ся, як той Москаль, в самотну душу. К. Ш. — Що ти там мовиш в вишниї? Чи перші радости, чи тажке горе ти шлеш самотному мині? Мет.

Одино́чество = само́та́ (С. З. Л.). самоти́на, само́тність, самоті́лість. — **Въ одино́чествѣ** = в самоти́ні, самото́ю. — В неволі, в самоті ніколи нема з ким серця поєднать. К. Ш. — Не дай мині він жи- вувати, в самотині віку доживати. н. н. — І марне згинуть в самотині. К. Ш. — В самотині завъяла моя краса. К. К. — Бровенята дома зносити, в самотині віку дожити. К. Ш. — Він мучивсь раною, не знаючи, де ліки, топив свій сум тяжкий в самотині великій. К. Д. Ж. — Аж тепер почув Семен свою самотілість. Бар.

Одино́чка = о(є)дина́к, о(є)ди́нець (С. З.), здр. оди́нчик (С. З.), єдини́ця (сп. р.), о(є)дина́чка, ідина́чка (Под.). — Ой я в батька єдиниця. н. п. — Ой не бий мене, бо я твоя сестра, а мамина дочка ідиначка. н. п. Под. — Дочка у мене одиначка, хазяйка добра, пряха, швачка. Кот. — О боги! як ви допустили, щоб і одинчика убили. Кот. — **Въ одино́чку** = самото́ю, сам собі. — Самотою не прожити. Г. Бар. — Живе сам собі. — **По одино́чкѣ** = д. **По одина́чкѣ** під сл. **Одина́чка**.

Одино́чный = само́тний, єди́ний, поеди́нковий. — Подвійних червоних сім, а поединкових три. Ст. Л.

Оди́нъ = оди́н, єди́н, іде́н (Под.); сам (С. З.), самий. — Ой одна я, одна, як билинонька в полі. К. Ш. — Один у другого питаєм. К. Ш. — Я прийшов сам. С. З. — В самій тільки нашій губернії померло від холери 300 чоловік. Кн. — **Въ одну́ прядь** = в одно́сталь. — **Ни оди́нъ** = ні о́дин, жа́ден, жа́дний. — Десять робіт зачинає, а жадної не кінчає. н. пр. — **Оди́нъ на оди́нъ** = сам на́ сам, на самоті. — Він ніби случа́єм здиба тут Офелію сам на сам. Сам. Г. — Треба з ним побалакати на самоті. — **Оди́нъ-одинёшенекъ** = д. під сл. **Одинохонёкъ**.

Одича́лый = здича́лий, здича́вілий. — Це життя — не мов садок здичалий, де бурьян порозростав ся буйно. Ст. Г. — Ватага ворохобників була цілком здичавілою. Прав.

Одича́ть = здича́віти, подича́віти.

Одна́жды = раз, оди́н раз. — Раз якось пішов він у ліс. н. о.

Одна́ко, одна́коже = одна́че (С. З. Л.), одна́к (С. Л.), але́ (С. Ш.), але́ж-бо, проте́ (С. Л.), прото́, усе́ (все) таки́ (С. Л. Ш.). — Сім літ горох не родив, прото (або: а проте) голоду не було. н. пр. — Якийсь чудний він, а проте добрий чоловік. — Нехай мене бъють, а все таки моя правда. С. Ш.

Однобо́ртный = одноря́дний.

Одновремённый, но = одноча́сний, но, одноразо́вий, ра́зом. — На Волині ширила ся одночасно власть князів. Кн. — То не добре так як ти: по двох разом любити. н. п.

Одновѣ́рный = одновірний, одної віри.

Однogла́вый = одно(єдино)голо́вий.

Одногла́зый = одноо́кий.

Одного́докъ = 1. одно́літок, рове́сник. 2. годови́к (С. З. Л.), річня́к і д. **Годова́лый**.

Однодне́вный = одноде́нний.

Однозву́чный, но = одногу́чний, но. — Одногучно плеще море, хвилі-гори сумно бъють. Чайч. — Башта чорна і похмура понад хвилями стоїть; одногучно в дужі мури Чорне море плескотить. Чайч.

Однозе́мецъ = д. **Единозе́мецъ**.

Одноко́лка = біда́, бі́дка. С. Л. Ш. — Поїхав бідою. С. Ш.

Однокра́тный, но = одноразо́вий, разо́вий, раз, оди́н раз.

Однокро́вный = єдинокро́вний і д. **Единокро́вный**.

Однолѣ́токъ = д. **Одного́докъ**.

Однолѣ́тній = 1. д. **Одного́докъ**.
2. (про рослини) — однолітній.

Одномáчтовый = однощо́глий.

Одномѣ́сячникъ, рос. Anemone sylvestris L. = бі́лий сон, бі́ла ку́ряча сліпота́.

Однообра́зный = д. **Единообра́зный**.

Односло́жный = односкла́дний.

Одноство́льный = поеди́нчий. — Поединча рушниці.

Одноство́рчатый = одина́рний, поеди́нчий. — Одинарні двері. — Поединчі двері.

Односторо́нній = о(є)дносторо́нній, о(є)днобо́чний.

Односторо́нность = о(є)дносторо́нність, бокови́на.

Одноцвѣ́тный = одноцьвітний, одномастний.

Однойгодникъ, рос. Paris quadrifolia L. = воро́нє о́ко, хрест трава́, хреща́те зі́лля, натяга́ч, ранник (укр.), волосі́нник, волосни́к (Гал.). С. Ан.

Одобре́ніе = ухва́ла, похвала́. — Який спосіб за ухвалою на Соймі постановлен буде. Ст. Л. — Ані злому кари, ані доброму похвали. н. пр.

Одо́бривать, одо́брить = ухваля́ти, ухвали́ти (С. Ш.), подо́брити (Кн.). — Присягу, публично ухвалену, виконати. Орлик. С. З.

Одобри́тельный = ухва́льний, похва́льний.

Одоле́нь, рос. Nymphaea alba L. = лата́ття жіноче, біле. С. Ан.

Одолжа́ть, одолжи́ть = позича́ти, визича́ти, пози́чити (С. З. Л.), помога́ти, запомога́ти, підпомога́ти, помогти́ і т. д. — Позич міні плуга. С. Л. — **Одолжа́ться** = пови́нним бу́ти.

Одолже́ніе = пози́ка, по́зичка, позича́ння; ласка, ми́лость — Коня в позику не давай. н. пр. — Сдѣлай, те одолже́ніе зроби́, зділай ми́лость, бу́дь, те ла́скав, ласка́ві. — Сдѣлай одолже́ніе, скажи́ = скажи́ на ми́лость. С. Л.

Одолѣва́ть, одолѣ́ть = перемога́ти (С. Ж.), змога́ти, посіда́ти, перемогти́ (С. Л.), змогти́ (С. Л.), посі́сти (Сп.), оду́жати, поду́жати (С. З. Л.), звола́ти, здоліти (С. З. Л.). — Кому Бог поможе, той все переможе. н. пр. — На силу змогли, у чотирьох на силу повалили. С. Л. — От стали вони бить ся, посіда змій Марка, от-от вже посяде. п. к. — І Палій посів того лицаря і звязав його віжками. н. о. — Дорошенко рушив з потугами проти Московщини, та не подужав її. Кн. — Дочку од лиха одволає і ворога свого зволає. Гр.

Одо́нье = д. **Адо́нья.**

О'дрань = д. **Одёръ.**

Одръ = 1. ліжко, кро́вать. (Д. **Крова́ть**). 2. ма́ри. (Д. **Носи́лки**).

Одряхлѣ́ть = зста́ріти ся (С. Л.), зіста́ріти ся, спорохніти. — Не диво, що він людина спорохніла: він родив ся ще тоді, як Цариця Катерина бігла Дніпром. Кн.

Одува́нчикъ, рос. Taraxacum officinale Wigg. T. Dens Leonis Desf. = ба́бка, кульба́ба, баранки́, лету́чки (укр.), кульба́ка, жиді́вська ша́пка, жи́дик, май, ма́йка, ма́ївка (Гал.). С. Ан.

Одува́ть, оду́ть, ся = обдува́ти, обдму́хувати, обду́ти, обдму́хати, ся.

Оду́маться, оду́мываться = оду́мати ся (С. Л.), розду́мати ся, охану́ти ся (С. З. Л.), схамену́ти ся (С. З. Л.), оглу́здити ся, оду́мувати ся і т. д. — Мету сіни, мету хату, та й надумала ся, полюбила Василечка, тай роздумала ся. н. п. — Охани ся, не дрочи ся, не басуй, Панаску! Макар.

Одура́чить, одура́чивать, ся = одури́ти, обдури́ти (С. З.), одурма́нити (С. Жел.), отума́нити, обморо́чити, ся, поши́ти у ду́рні, у шо́ри убра́ти (С. Ш.), тума́ну пусти́ти, обду́рювати і т. д.

Оду́рникъ, рос. Atropa Belladonna L. = во́вчі я́годи, по́кшик (Под.). С. Ан.

О'дурь = дур. — На його дур напав. — **Со́нная о́дурь** = д. **Оду́рникъ.**

Одурѣ́ть = одурі́ти (С. З. Л.), здурі́ти (С. Аф. Л.), отете́ріти, очумі́ти, очумані́ти, ошалі́ти (С. З.), знавісніти. — **Одура́ющее сре́дство** = оду́ра, дурма́н. — Здурів, неначе дурману объїв ся. н. пр. — Всі кинулись, мов одурівши. Кот. — **Одура́ющій** = заду́рливий. — Дим з того тютюну задурливий, так і бъє в голову. Кп.

Одурѣ́ніе = дур, ду́рість.

Оду́тловатый = одутлова́тий. С. Жел.

Оду́тловый, оду́тлый = оду́тлий (С. Жел.), опу́хлий (С. Жел.), пика́тий.

Одушеви́ть, одушевля́ть, ся = одушеви́ти, ся (С. Жел. Пар.), оживи́ти, ся, дода́ти ду́ху, си́ли (С. Пар.), одушевля́ти, ся (С. Жел.), оживля́ти, ся, додава́ти, набіра́ти ся си́ли, ду́ху.

Одушевле́ніе = одушевле́ння (С. Жел.), оживле́ння (С. Пар.).

Оды́шка, Asthma = яду́ха, ди́хавиця. С. Жел. Пар.

Оды́шливый = яду́шливий. С. Жел.

Оды́шный = яду́шний, ди́хавичний. С. Жел.

Одѣва́ніе = одяга́ння, у(в)біра́ння. — Наймитку, чого рано встав? — Та я одяганням надолужу. н. пр.

Одѣва́ть, одѣ́ть, ся = 1. одяга́ти (С. Л.), вдяга́ти, надяга́ти, водяга́ти (С. Л.), одіва́ти, у(в)біра́ти, ся (С. Л. Ш.), одягти́, вдягти, на(зо)дягти́, оді́ти, убра́ти, ся (С. Ш.), кількох — поодяга́ти і т. д. — Одяг плечі не в жупан, надів даху, став як пан. н. п. — Візьми теплу юпку, плахту й чоботи, щоб хоч у дорогу було одягти ся як слід. Мир. — Нема свити — не вдягав ся, за волами поспішав ся. н. п. — Сідай та спочивай, поки я вдягну ся та умию ся. Мир. — Не вміла мене кохати, ні зодягати, ні при собі держати. н. п. — Буде сили і жінку годувати й зодягати. Кот. — Прибрав ся дивно, що найкраще він зодяг на себе. Ст. С. — І палицю в руки взяв, в кожух одягнув ся, чорні вуси підбілив, в чоботи узув ся. Руд. — Дякон повинен епископа до служби Божої убірати і розбірати. В. Н. — Убрав ся у нову свиту. С. Л. — Зіми діждав ся, а в кожух не вдягав ся. Руд. — **Одѣ́тый** = одя́гнений (С. Л.), водя́гнений, убра́ний, убра́тий (С. Ш.). — Сама сідає обідати, мене посилає по воду, не зобуту, не зодягнену. н. п.
2. укрива́ти, укри́ти, ся. С. Ш. — Ліг, укрив ся рядном.
3. оброста́ти, обрости́, порости́. — Степ поріс травою.

Одѣли́ть, одѣля́ть = обділи́ти, обділя́ти.

Одѣя́ло, одѣя́льце = укрива́ло (С. Жел.), вовняне — ліжни́к (С. З. Л.), товсте, основа конопляна, а тчеть ся з ниток — ковдря (С. З. Ж. Л. Ніс.), грубе з валу — рядно́, ряде́нце, дрюга́нка, дрюга́лка (С. Л.), смушеве, що ним вкривають ноги — бара́ниця. — Ирися пивко поклонилась і в ліжник зараз нарядилась. Кот. — Ой дівчино, моє серце, сховай мене під рядence. н. п. — Кожух на йому добрий, чотирь коні в кариті, баранцею на ноги вирив ся. п. о.

Одѣяніе = д. Оде́жда.

Ожёга, ожо́га = о́пік (С. З.), опе́чене, опа́лене, ошпа́рене (місто), о́пар (С. Пар.), опа́рилина. — Не прикладай вогню до опеченого. н. пр.

О́жегъ = о́жуг. (Д. під сл. Кочерга́).

Ожере́лье, ожере́льице = нами́сто, нами́стечко, сплетене у скільки разків — ла́вочка. Д. ще під сл. Мони́сто.

Ожере́льный = нами́стовий.

Ожесточа́ть, ожесточи́ть, ся = озьвіря́ти, ся, озьві́рити, ся (С. Л.), розъятрити, розлютова́ти, ся, ви́зьвірити ся, запекти́ ся. — **Ожесточённый** = озьві́рений, розлюто́ваний. — Однак не всі були такі озьвірені проти чужинців. Бар. О. — Тяжка доля не зробила його озьвіреним проти людей. Кн. — І Бог його знає, чого се вона на мене так визьвірилась? Ч. К. — — В мене серце вже так запекло ся. Кр. — **Ожесточённое се́рдце** = запе́кла душа́. С. Л.

Ожесточе́ніе = озьвіре́ння, запе́клість. — Суздальці з таким озьвіренням встали проти Новгорода. Бар. О. — Проти воєвод і ратних людей московських зростало озьвірення по Україні. Кн.

Ожестѣва́ть, ожестѣ́ть = тверді́ти, шкару́біти.

Оже́чь, ожига́ть = д. Обже́чь.

Ожива́ть, ожи́ть = ожива́ти (С. Л.), від(од)жива́ти (С. Л.); ожи́ти, віджи́ти.

Оживи́ть, оживля́ть, ся = оживи́ти, оживля́ти, ся, відживля́ти, ся, опожи́вля́ти (С. З. Л.), оджива́ти, оджи́ти. — Подивись: весна вернула, сипле пишними квітками, подивись: веселим птаством оджили степи з лісами. Чайч. — Хмара в горі над землею повисла, і линула одразу, частим дощем оджививпючи землю. Чайч. — Радісно й ясно блищала трава молодая, все оджило після довгої літньої спеки. Чайч.

Оживотвори́ть = д. Оживи́ть.

Ожига́ть, оже́чь = д. Обже́чь.

Ожида́ніе = сподіва́ння (С. З. Л.), сподіванка (С. З. Л.), тріва́ння, жданн́я (С. Л.), жда́нка (С. Л.), чека́ння. — Розлетілись мої сподівання, як квітки в садочку. І. Г. — І минали літа, дожидала її (долі), — сподівання були всі даремні мої — не діждала ся я. Чайч. — Минув тиждень ждання. Кн. — Ждали, ждали, та й жданки поїли. н. пр. — **Въ ожида́ніи** = сподіваючись, чека́ючи, ждучи́; на чеку́, про вагітну жінку — на по́ступі, на зно́сі, на брязку́. — Пъятеро дітей, а шосте на брязку. Сп.

Ожида́ть, ся, обожда́ть = жда́ти, дожида́ти, сподіва́ти ся (С. З.), чека́ти (С. З. Л.), трі(я)ва́ти (С. З. Л. Ш.), підожда́ти, почека́ти, зачека́ти, потрі(и)ва́ти, затрива́ти. — Треба, дядьку, ждать порядку. н. пр. — Ждала, ждала козаченька, та й плакати стала. н. п. — Минають дні, минають люди, ми всі ждемо того, що буде. Чайч. — Здоровий хвороби, а хворий смерти сподівай ся. н. пр. — Ой коли нам тебе сподівати ся, щоб нам і к тобі прибрати ся. н. п. — З того краю далекого сина сподівалась, не раз не два його ждучи, слізьми обливалась. Мет. — А я, брате, таки буду сподіватись, таки буду виглядати, серцю жалю завдавати. К. Ш. — Розлигши ся порозкладались, в безпечности не сподівались ні од кого ніякого зла. Кот. — Бог не рівно ділив, чекає, щоб самі ся поділили. н. пр. — Два третього не чекають. н. пр. — Мушу гінця в Чигирин послать, щоб дать вашим знати, коли нас чекати. Галуз. — Зачекай мене хоч півтора дня. н. п. — Люди чекали, щоб хто иньший. Кн. — Тривай лишень, Хомо, Миколу звалиш. н. пр. — Потрівай лишень. С. Ш. — Потрівай, не тікай, куплю черевички. н. п. — Гайда з нами, побратиме, ми тебе тут затриваєм трохи. Ст. С.

Ожидовѣ́ть = пожидові́ти, пожиди́ти ся.

Ожима́ть, ожа́ть = дави́ти, нада́влювати, зда́влювати, гніти́ти, надави́ти і т. д.

Ожина́ть, ожа́ть = обжина́ти, пожина́ти, обжа́ти, пожа́ти.

Ожи́ть = д. Ожива́ть.

Ожо́га = д. Ожёга.

Озабо́тить, озабо́чивать, ся = заклопота́ти, затурбува́ти, стурбува́ти, потурбува́ти, ся, завда́ти, завдава́ти кло́поту, клопота́ти, турбува́ти, ся, бідкати ся. — **Озабо́ченный** = заклопо́таний, вкло́почений, затурбо́ваний, стурбо́ваний. — Ой нехай же він спить, щоб здоров не встав, щоб твоєї бідної головки тай не клопотав. н. п. — Гриць був задуманий та стурбований. Лев. В.

Озада́чить = заморо́чити, зби́ти з панте́лику.

О́задь = з за́ду.

Озари́ть, озаря́ть, ся = осьвіти́ти, осьвіща́ти, ся.

Оздора́вливать, оздоро́вѣть = 1. виду́жувати, оду́жувати, вичу́нювати, ви́дужати, оду́жати, ви́чуняти, обмогти́сь.

— Коли б мінї обмогтись, та упъять поволоктись. н. пр. — (Д. ще під сл. **Выздора́вливать**).

2. оздоровля́ти, оздоровіти.

О'земь = óб зéмлю. — Вдарим об зéмлю лихóм журбою. н. н. — Кинь лихом óб землю. н. пр.

О'зеро, озеркó = озеро, озéрцé, коло моря, злучене з ним протокою або підземними течіями — лима́н, заросле навкруги, а в середині чисте — плéсо, плес. — Ой у полї озерце, там плавало відерце. н. п. — Є в нас плесо, осокою поросло кругом, по середині плавочки плавають радком. І. Г. — Дід спустив ся з гори ік плесу. Сп.

О'зимь = озї(и́)мина. — Ярина добра, а озїмина геть чисто пропала.

Ози́мый, ози́мный = озї(и́)мовий.

Озира́ть, ся = огляда́ти, ся і д. **Огладывать, ся.**

Озлаща́ть, озлати́ть, ся = золоти́ти, позолóчувати, позолоти́ти, обзолоти́ти, ся.

Озли́ть, ся = озли́ти, ся, розізли́ти, ся (С. Л.), узли́ти ся (С. Ш.), розлютова́ти, ся, розъяри́ти ся. — Троянцї, як чорти озлились, Рутульцїв били наповал. Кот.

Озлоби́ть, ся = д. **Озли́ть, ся.**

Озлоблéніе = злість, злоба́, лю́тість, мн. лю́тощі. — Тут лютість всїми управляла і всякий до надсаду бивсь. Кот.

Ознакóмить, ознакóмливать, ся = познайóмити, ся, обізна́ти ся (С. З. Л.), спізна́ти ся (С. Л.), осьві́дчити ся, знайóмити, ся, обізнава́ти ся, розпізнава́ти ся. — Поки обізнавсь, то все було лякаеть ся. Чайч. — Нї я напила ся, нї я набула ся, нї я в своїм родом не обізнала ся. н. п. — З козаками обізнавшись. Л. В.

Ознаменова́ніе = знак, озна́ка. — **Въ ознаменова́ніе** = в знак, на па́мъятку, в озна́ку.

Ознаменова́ть, ознаменóвывать, ся =
1. ви́явити, показа́ти, ознайми́ти, виявля́ти, пока́зувати, ся.
2. вславити, просла́вити, вславля́ти, прославля́ти.
3. перехрести́ти ся, хрести́ти ся.

Означа́ть, озна́чить, ся = 1. значи́ти, позначáти, намічáти, дерева — карбува́ти, як межові знаки́ — клячити (С. Л.), позначи́ти, намі́тити і т. д. — Позначив усї кращі кавуни.
2, визначáти, зна́чити. — Се визначае, що він до вас зовсїм прихильний. Д. **Зна́чить 1.**
3. визнача́ти ся (С. З.), виявля́ти ся, ви́значити ся, ви́явити ся.

Ознобить, ознобля́ть = заморóзити, відморóзити, за(од)морóзювати. — Одморозив ніс.

Ознóбъ = хóлод, морóз; д. **Знобь.**

Озолоти́ть = обзолоти́ти, позолоти́ти. — Як би ж мінї голубонько мій, я б його крильця обзолотила. н. п.

Озорни́къ = ши́беник (С. З. Л.), шибайголова́, пали́вода (С. З. Л.), д. теж **Забія́ка.** — Такий шибеник, що є під живого пъяти ріже. н. о. — Тиміш і Юрій були паливоди своєвільні. Л. В.

Озорни́чать = д. **Забія́чить.**

Озóрный = д. **Забія́чливый** і **Наха́льный.**

О'зорь = д. **Озорни́къ.**

Озяба́ть, озя́бнуть = мéрзнути, змéрзнути, ізмéрзнути, змéрзти. С. Л. — Ізмок, як вовк, ізмерз, як пес. н. п.

Озя́блый = змéрзлий.

О'й ли? = хіба́? чи та́к? чи спра́вді? невжé?

Оказа́ть, ока́зывать, ся = показа́ти, ви́явити, пока́зувати, виявля́ти, ся.

Окайми́ть = обвéсти́, обля́мува́ти (С. З.); зарубити (С. Аф.). — Д. **Кайми́ть.**

Ока́каться = обка́кати ся, обкаля́ти ся. — Дитина обкаляла ся.

Окалéчить, ся = окалї́чити, скалї́чити, покалї́чити, ся.

Ока́лина = жу́желиця. С. Аф. З.

Ока́лывать = д. **Обка́лывать.**

Окаменéлость = скаменїлість, костю́к.

Окаменéть = окамъянїти, скамъянїти, покамъянїти, окаменїти і т. д. — Скаменїлому серцю не огріти душі його. Кн.

Ока́нчивать, окóнчить, ся = кінча́ти, ся, скінчи́ти (С. З. Л.), докінча́ти, докінчи́ти, покінча́ти, закінча́ти, ви́кінчити, ся, про де-кільки — поскінча́ти, ся, перекінчи́ти, діло, роботу — доробити, обробити, ся, упóрати ся (С. З. Л. Ш.), косовицю — обкоси́ти ся, молотьбу — обмолоти́ти ся, оранку — об'ора́ти ся, помел — обмолóти ся, ралянку — відра́лити ся, сїйбу — обсїяти ся, топку — одтопи́ти ся, ярмарок — переярмаркува́ти, про що лихе — перекóїти ся. — Кінчайте діло, та й по чарцї. — На тім ся розмова і скінчила ся. К. Х. — От скінчили, потім сїтї витягати стали. Чайч. — А в Середу докінчив, день панщини відробив. н. п. — Як все діло покінчаєм, по козацьки погуляем. н. п. — Ось вже сонечко зайшло за лїсом, закінчив ся день короткий зімнїй. Чайч. — Люди вже об'орались в косовиця ще не починала ся. Мир. — Уже хлїба поспівали, колоски схилились, а деякі хазяїни уже й обкосились. П. Пр. — Багато лиха було, та все якось перекоїлось.

Окáпать = обкáпати.

Окáнчивать, окоптúть = коптúти і д. **Закáнчивать.**

Окáпывать, окопáть, ся = д. **Обкáпывать.**

Окáрмливать, окормúть = обгодóвувати, обгодувáти, худобу чим шкодливим — опастú, отрутою — труїти (С. Ш.), давáти отрýти, отруїти, струїти (С. Л.), потруїти. — Мабуть чимсь обгодували дитину, то й заслабло на живіт. — Потруїв мишей мишаком.

Окарнáть = д. **Обкарнáть.**

Окарáвѣть = закацýбіти, закацýбнути, оцупíти, одубíти, заскорýзнути.

Окатúть, окáчивать, ся = д. **Обкáчивать, ся.**

Окáшивать, окосúть, ся = обкóсювати, обкосúти, ся.

Окаянный = клятий (С. Жел.), прóклятий. — Проклятий Марко. Стор.

Океáнъ = океян. — Велике море, що облягає навкруги землю, зветь ся океяном. Дещо про Св. Б.

Окúдывать, окидáть, окúнуть = д. **Обкидáть.** — **Окúнуть глазáми** = скúнути, окúнути óком, очúма, озирнýти. С. Л. — Скрізь ярим оком бкидає, Еней з військом уздріває. Кот. — І стать на Шведськую могилу, щоб озирнуть военну силу. Кот.

Окисáть, окúснуть = киснути (С. Л.), скисáти (С. Л.), скúснути, проквасніти, про квáситись.

О'кисель = óкис. С. Жел. Пар.

Окúслить, окислúть, ся = окúслити, окислúти, ся (С. Жел.), квáснути (С. Пар.), поквасніти.

О'кись = óкис. С. Жел. Пар.

Оклáдистый = ширóкий, густúй. — **Оклáдистая бородá** = ширóка борода, що облягáє круг облúччя.

Окладнóй = 1. шáтний.

2. окладний.

Оклáдъ = 1. шáта, частїше мн. шáти (С. З. Л.), опрáва. — Через віконце видно в шатї в блискучій, срібній, дорогій стоїть на покутї в кімнатї образ матері сьвятий. Як. — Образ в дорогій оправі. (Шата — на самому образї, а оправа по краях).

2. вид, облúччя.

3. оклáд.

Оклевáть, оклёвывать = обклювáти, обдзьóбати, обдзюбати, обкльóвувати, обдзьóбувати. — Поти жевжики вчащали, поки всї ягоди на вишнях обдзюбали. Чайч.

Оклеветáть, оклевётывать = обрехáти (С. Л.), оббрехáти, обмóвити (кого), наклепáти, набрехáти (на кого), обрíхувати, обмовлáти (кого), клепáти (на кого). — Вони Запорожцїв оббрехали цареві. н. о. — Чи не обмовив кого? Б. Н. — Наклепав на його, що буцїм...

Оклéивать, оклеúть = д. **Обклéивать.**

Окликáть, оклúкивать, оклúкать, окликнýть, ся = 1. окликáти, оклúкувати, оклúкнути. — „Хто йде?“ їх стали окликать. Кот. — Д. теж: **Огласúть** 3.

2. гукáти, перегýкувати ся, одгýкувати ся, одгукнýти ся. — Розійшли ся в лїсї, тай почали перегукувати ся.

О'кликъ = óклик, гукáння, перегýкування.

Окнó, окóшко, окóшечко = вікнó (С. Аф.), здр. — вікóнце (С. Аф.), вікóнечко (С. Л.), поб. вікнúще (С. Аф.), кругле, на пр. в церкві, в хатї. в каритї — оболóнка (С. З.). — Там, де великі вікна — багато сьвітла, та не багато правди. н. пр. — Колись і в наше віконце засьвітить сонце. н. пр. — Щоб весело сонце вам сьвітило у віконце. Руд. — Ой знати, знати, в кого есть дочка — втоптана стежечка під віконечка. н. п. — Церква оболонками старими позирає на сьвіт. К. Ш. — Зараз оболонку одчинили (в каритї) і почали здраствувать ся. К. З. о Ю. Р. — **Съ большúми óкнами** = вікнáстий.

Оковáть, окóвывать = окувáти, обкувáти, окýти, обкóвувати, шинами колеса — бушовáти; закувáти, закýти, забúти в кайдáни, закóвувати. — **Окóванный** = окóваний, окýтий, кýтий, про колеса — бушóваний; закóваний, закýтий. — Обкував скриню. — В кайдани забили. К. Ш. — І пута кутиї не куй. К. Ш. — Повозка добра на залїзних осях, колеса бушовані.

Окóвка = кувáння.

Окóвы = 1. кайдáни, залїзо, закóви, пýта. — Старшї Запорожцї у залїзах, а товариство у колодках. н. о. — Д. ще під сл. **Кандалы́.**

2. невóля, ярмó, коржúга. — Д. під сл. **И'го** і **Невóля.**

Околáчивать, околотúть, ся = д. **Обколáчивать, ся.** — **Околáчиваться** = бáйдаки бúти, байдикувáти.

Околдовáть, околдóвывать = д. **Обворожúть.**

Околеси́ть = объї́здити, обходи́ти, объї́хати, вї́їздити і т. д. — Объїздив скрізь по всїй околицї — нїгде не знайшов.

Околéсица, околёсная = нїсенїтниця, банелю́ки, бредня́, теревéнї. — Банелюки плести. С. Ш. Д. ще під сл. **Ахинéя** і **Вздоръ**.

Окóлица = 1. окóлиця (С. З.), околóтиця, окру́га. — У їх гуси — на всю околицю таких нема. — А вона, бачте, на всїй околотицї перва ткаля була. н. о. — На всю округу славилась красою.

2. объї́зд, óбъїздка, манївéць. — **Ѣхать окóлицею** = колува́ти, ї́хати манївця́ми, в объї́зд, в объї́здку. — Хто колує, той дома ночує. н. пр. — **Говори́ть окóлицу, окóлицею** = говори́ти здáлека, надогáд, манївцéм.

3. цáрина (С. З.), дїльни́ця. — Тай випровадила дочку аж за царину. М. В. — То гусей або утяток з річки залучати, то на царину збірались череду стрічати. Макар.

О'коло = 1. на óколо, навкóло над'óколо, óкруг, округи́. (Д. **Вкругъ** і **Кругóмъ**).

2. біля́, побіля́, кóло, край. крій, óбік, нóбік. (Д. **Возлѣ**).

3. кóло, трóхи не (С. Л.), сливé (С. З.). — Коло третьої години. — Трохи не шість рублїв.

Околоплóдникъ = насїнник.

О'колотень = у(в)бóїще (С. Л. Ш.), убóїсько (С. Ш.). — От убоїще — нї лайкою, нї бійкою нїчого з ним не зробиш. — Таке вбоїще, що ти йому що хоч.

Околоти́ть = д. **Обколáчивать**.

Околóтокъ = д. **Окóлица 1**.

Околпáчить = одури́ти, одбури́ти (С. З.), пошти́ти у ду́рнї, в шóри убрáти (С. Ш.).

Окóлъ, окóлышъ, окóлышекъ = окóлиця, окóлля. — До лиця околиця. н. пр. — Шапка бирка, зверху дірка, шовком шита, вітром підбита, околицї не має. н. д. — Треба червоної околицї просити (удатись до начальства). н. пр.

Околѣвáть, околѣ́ть = 1. здихáти, здóхнути (С. З. Л.), іздóхнути, здóхти (С. Л.), зги́нути, ізги́нути (С. З.), одубíти (С. З. Л.), ду́ба дáти (С. З. Л.), опрягти́ ся (С. З.). — Хоч ізгинь — пропади, а до мене не ходи. н. п. — А з вечера нагайка шуміла, а до ранку жінка одубіла. н. п. — Був пьяний, та під тином дуба дав. С. З. — В сей день його отець опряг ся. Кот. Д. ще під сл. **Издóхнуть**.

2. крижнїти, кля́кнути, дубíти, закля́кнути, одубíти (С. З.), оду́біти. — Руки від холоду закякли (або: оду́бли). — Змерз так, що аж одуб.

Окомéлина = окорéнок. (Д. під сл. **Дéрево**).

Окомёлокъ = деркáч, дряпáк, дряпáч. (Д. під сл. **Голи́къ** і **Метлá 1**).

Оконéчность = кінéць, крáй. — Живе на кінцї города. — **Оконéчности** = ру́ки й нóги.

Окóнница = вікнó (власне сама рама з шибками). — Купив вікно, треба припасувати до луток.

Окóнный = вікóнний, вікня́ний, вікóнешний. — **Окóнное стеклó** = ши́бка. С. З. — **Окóнный косáкъ** = лу́тка, частїше мн. лу́тки. С. З. — Лутки вікняні обквітчані везерунками. Кн.

Оконопáтить = обконопáтити, обпаклювáти, обшпаглювáти.

Оконфу́зить, ся = завдáти сóрому, осорóмити, засорóмити, всорóмити, ся. — Ой, старосто, серце, викупи собі гильця, як не викупиш — продамо, старості сорому завдамо. н. п. — Перед людьми мене соромив. н. о.

Окóнце = д. **Окнó** (здр.).

Окончáнiе = кінéць, скінчáння (С. Л.), докінчáння, прикончéння, приконéччя, при́конець (С. Жел.), жнив — обжи́нки, рахунків — квітовáння, торгу — розтóржя. — Кінець — дїлу вінець. н. пр. — До скінчання віку. н. о. — **Предъ окончáнiемъ** = на приківцї, на приконéччї, на прикончéнню.

Окончáтельный, но = конéшний, но, останнїй (С. З. , остáтнїй (С. З.), вкінéць, укрáй (С. Ш.), до крáю, в'остáнне, до остáнку.

Окóнчина = 1. д. **Окóнница**.

2. ля́да. С. З. Пав. — Ішов побіля крамницї, а ляда в льох була одчинена, він не розглядїв по ночі, тай упав у льох.

Окóнчить = д. **Окáнчивать**.

Окопáть = д. **Окáпывать**.

Окóпникъ, рос. Symphytum officinale L. = жи́вокіст, жи́вокість, прáвокіст, костолóм, волóвий язи́к. С. Ан.

Окопти́ть = д. **Окáнчивать**.

Окоптѣ́ть = закоптїти, закопти́ти ся, закури́ти ся, задими́ти ся.

Окóпъ = окíп, вал (С. Аф. З.), шáнець (власне вал з рівчаком навкруги чого небудь). — Обступили город Умань, поробили шанцї, як вдарили з семи гармат у середу вранцї. н. п.

Окра́чивать, окороти́ть = у(в)коро́чувати, у(в)короти́ти. С. Ш.

Окоренѣ́ть = вкорени́ти ся.

Окорми́ть = д. **Ока́рмливать.**

Око́рмка, око́рмъ = тру́та (С. Ш.), отру́та (С. З. Л., трути́на (С. Ш.), трути́зна (С. Ш.), отру́я (С. З.), данни́. — Чи в горілці спити, чи у хлїбі зъїсти тієї отрути? н. п. — Може ти мнї заварила трутину якую? н. п.

Окорна́ть = д. **Обкарна́ть.**

О́корокъ = ши́нка, о́кіст, око́ста (С. Жел.), півть (С. З.). — Півтя нїхто не мастить. п. пр.

Окоростѣ́лый = коро́стявий.

Окоро́стѣть = закоро́стявіти.

Окороти́ть = д. **Окра́чивать.**

Окоси́ть, ся = д. **Ока́шивать, ся.**

Окосма́тѣть = зарости́, обрости́ воло́ссям, закошла́тїти (С. Аф.), кудла́тим, патла́тим зроби́тись.

Окостенѣва́ть, окостенѣ́ть = 1. костенї́ти, закостенї́ти.

2. кля́кнути, закля́кнути, задубі́ти (С. Л., одубі́ти (С. Л.), оду́бнути, закацу́біти. — Руки від холоду закляклн.

Окостенѣ́лость = костю́к.

Око́стокъ = о́кіст, о́кісток.

Окоченѣ́ть = д. **Окостенѣ́ть 2.**

Окошу́риться = окоши́ти ся. С. З. — Хто зробив, а на мінї окошило ся. н. пр. — Евей хотїв, щоб окошилась біда і більш не продовжилась. Кот.

Око́шечко, око́шко = д. **Окно́** (здр.).

Око́шечный = д. **Око́нный.**

Окра́дывать, окра́сть = д. **Обкра́дывать.**

Окра́ивать, окрои́ть = кра́яти, обрі́зувати, обтина́ти, обкра́яти, обрі́зати, обчикри́жити.

Окра́ина = краї́на, украї́на (С. Ш.). — У нас украї́на: требя самому собі хлїба украяти. н. пр. — Ми повиростаєм та й розійдемо ся; буде нас, нене, по горах по долинах, буде нас, нене, по усїх українах. н. п.

Окра́пывать, окра́пать = кропи́ти, бри́зкати, покропи́ти, побри́зкати.

Окра́сить, окра́шивать, ся = обкра́сити, покра́сити, охварбува́ти, обмалюва́ти, червоним — обчерво́нити, ви́червонити, почерво́нити, синїм — посинити, жовтим — пожовти́ти і т. д., кра́сити, обкра́шувати, обмальо́вувати, черво́нити, сини́ти, жовти́ти, ся і т. д.

Окра́ска = красї́ння, фарбува́ння, обмальо́вування; окра́са, покра́са.

Окрести́ть, ся = охре́стити, у віру, у хре́ст увести́, з якої иньшої віри у христиняньску — ви́хрестити, багатьох — похре́щувати, повихре́щувати. — Дитину ввели у віру 28. лютого. Кн.

Окре́стность = око́лиця (С. З. Л.). окіл (С. Л.), око́лїя (С. Л.), окру́га. — І ходив він по всїй околиці Йорданській, проповідуючи. К. Св. П. — Яка чу́дна околиця звідси і які погані дороги. Бар.

Окре́стный = око́лиш(ч)ний, окі́льний (С. Л.). — Громади — зложені з кількох околичних міст, сходили ся на раду — віче. Бар. О. — Усї окільні селяне на се згожують ся. С. Л.

О́крестъ = на о́коло, навко́ло, округи́, навкруги́, до око́ла. — Нема в сьвітї до окола, як миленький мій Микола. н. п. (Д. ще під сл. **Вокру́гъ** і **О́коло**).

Окреще́нный = хреще́ний, (з иньшої віри) — ви́хрещений, ви́христ, пере́хрест.

Окриви́ть, окривля́ть = окалї́чити, øслїпити, калї́чити, слїпи́ти (на одно око).

Окривѣ́ть = øслїпнути, покалї́чити о́ко, однооким ста́ти. — **Окривѣ́лый** = криви́й, однооки́й.

Окри́кивать, окри́кнуть = гука́ти, пoгу́кувати, гри́мати (С. Аф.), нагука́ти, нагри́мати. — Ніколи не зробить, поки не нагримаєш на його.

О́крикъ = гука́ння, гри́мання.

Окрыля́ть, окрыли́ть, ся = 1. окриля́ти, окрили́ти, ся, окрила́тїти.

2. оживля́ти, ся, додава́ти, набіра́ти си́ли, ду́ху, оживи́ти, ся, дода́ти, набра́ти си́ли, ду́ху.

Окристаллизова́ть, ся = окришталюва́ти, ся.

Окритикова́ть = осуди́ти, осла́вити, оцирклюва́ти. — Сваха сїльських хлопцїв всїх оцирклювала, а найбільше з молодого козака сьміялась. П. Пр.

Окрова́вить, окровавля́ть, ся = окрови́ти, окріва́вити, покріва́вити, скріва́вити, ся, заюши́ти ся. — Обидва заюшили ся... кров з них наче з кабана. Кн. — **Окрова́вленный** = окро́влений, покріва́влений, скріва́влений. — З ножем окровленим в руках. К. Ш.

Окро́екъ, окро́йка, окро́йки = укра́вок, укра́вочок, обрі́зок. (Д. під сл. **Обрѣ́зокъ**).

Окрои́ть = д. **Окра́ивать.**

Окромса́ть = обчикри́жити.

Окро́мѣ = д. **Кро́мѣ.**

Окропи́ть, окропля́ть = окропи́ти, обри́зкати, покропи́ти, окропля́ти, обри́зкувати.

Окро́шка = холодни́к (холодна страва — квас з кришениками мъяса або риби з цибулею та иньшими приправами).

Округли́ть, округля́ть = ви́круглити (С. Л.), обкругли́ти, ви́кружляти (С. Аф.), кругля́ти (С. З.), викругля́ти, викру́жлювати (С. Аф.), кругли́ти, обкру́глювати, обкругля́ти. — Кругляє, кругляє, а нїяк не зробить круглим. Кн. — **Округлённый** = обкру́глений, ви́кругленний.

Окру́глость = кру́глість, окру́глість

Окру́глый = кругля́стий, круглобо́кий.

О'кругъ = окру́га, око́лиця. — На одного лїкаря така околиця вельми велика. Кн.

Окружа́ть, окружи́ть = обкружа́ти, оточа́ти, обкружи́ти, оточи́ти (С. З. Л.). — Пропали ми! нас оточили козаки. К. К. — Оточили гетьмана сторожою доброю на ніч. Л. С. — Оточили шанцями коло мурів. Л. С. — Бъють ся, вже й заходить сонце, оточили, притиснули Турків. Ст. С.

Окру́жность = 1. круг, окру́га, окру́жність, ко́ло, о́бід.

2. д. **Окре́стность.**

Окру́жный = окружний.

Окрути́ть = обкрути́ти, обви́ти.

Окрыва́ть, ся = укрива́ти, покрива́ти, обкрива́ти, угорта́ти, ся. — Постели мінї, укрий мене, а я сам засну. н. пр. — Та недужую дитину угортає в кожушину. В. Щ.

Окры́ситься = ви́зьвірити ся, насьвіріпити ся. — Так визьвірив ся, що я аж злякалась. С. Аф.

Окрѣ́плый = ствердїлий, зміцнїлий, стужавілий; поздоровілий.

Окрѣ́пнуть = 1. покріпшати, поміцнїшати, зміцнїти, змоцнити ся, поду́жчати, затужа́віти, затве́рднути. — Вітер подужчав. — Грязюка затужавіла. — А Дорошенко змоцнивши ся ордою, Умань опанував. Л. С.

2. поду́жчати, поздорові́ти, поздоро́вшати, відче́рствіти. — Трохи поздоровшав після хвороби. — Перебувши пропасницю, відчерствів і став знов бадьорним. Кв.

Окта́брь = октя́брь, листопа́д (С. Л.).

Окули́ровать = очкува́ти. С. Жел. — Очкувати дику яблуню.

Окулиро́вка = очкова́ння.

Окули́стъ = окули́ста, о́чний лїка́рь.

Окунёвый = окуне́вий.

Окуну́ть, оку́нывать, ся = окуну́ти, окуна́ти, ся. С. Жел.

О'кунь, окунёкъ, риба Perca fluviatilis = о́кунь, оку́ньчик.

Окупи́ться = викупи́ти ся, одкупи́ти ся. — Вони були панські та викупили ся.

О'купъ = 1. ви́куп, викупне́, о́куп, одкупне́. (Д. під сл. **Выкупъ 2.**).

2. о́куп (Д. **Контрибу́ція**).

Оку́ривать, окури́ть, ся = обку́рювати, підку́рювати, обкури́ти, підкури́ти, ся.

Оку́рка = обку́рювання, підку́рювання.

Оку́рокъ = недо́кур, недо́курок. Кн.

Окуса́ть, оку́сывать = обкуса́ти, обгри́зти, обку́сювати, обгриза́ти.

Оку́сокъ = огри́зок, недо́гризок, недо́їдок.

Оку́тать, оку́тывать = обку́тати, обгорну́ти, пови́ти, затушкува́ти (дуже), обку́тувати, обгорта́ти, ку́тати, тушкова́ти (С. Ш.).

Оку́тка = ку́тання, обку́тування, обгорта́ння, тушкова́ння (С. Ш.).

Оку́чить, оку́чивать = обса́пати, повиса́пувати, пообса́пувати, сапа́ти, виса́пувати, обса́пувати; підгорну́ти, згорну́ти, підгорта́ти, згорта́ти.

Оку́чникъ = са́пка.

Оку́шаться = объї́сти ся.

Ола́дья = д. **Ала́дья.**

Оледенѣ́ть = окрижнїти, обме́рзнути, обледенїти. — **Обледенѣлый** = закрижнїлий, обме́рзлий, заме́рзлий.

Оле́ній = оле́нячий.

Оле́нь, Cervus elaphus, C. Tarandus = о́лень (С. Жел.), е́лень, самиця — олени́ця. С. Жел. — Погнав ся молодець за еленем, коли гляне, аж елень десь слив. н. к.

Оле́нь летучій, ком. Scarabaeus cervus = рога́ч, рога́ль, розсоха́ч, розсоха́тий, щипу́н, жук-о́лень.

Оле́шникъ, олешна́къ = вільшни́к, здр. вільшничо́к (С. Аф.), вільши́на.

Оли́вка = масли́нка.

Оли́фа = олї́я (на краски).

Олицетворя́ть, олицетвори́ть = усо́блювати, усобля́ти (С. Ш.), олицетворя́ти (С. Жел.), усо́бити (С. Ш.), олицетвори́ти.

О'лово, Stannum = о́ливо (Лїв.), цїна, цїнь (Прав. С. З.).

Олова́нный = оли́въяний (Лїв.), цїновий, цїно́ваний (Прав.). — Цїнована посуда. С. З.

Олта́рь = д. **Алта́рь.**

Олухова́тый = д. **Глупова́тый.**

О'лухъ = йо́лоп, бевзь і д. д. під сл. **Глупе́цъ, Дура́къ.**

О'льха, рос. Alnus = ві́льха, поб. вільши́ще, здр. ві́льшка. С. Аф.

Ольхо́вина = ві́льха, вільши́на, вільши́нка. С. Аф.

Ольхо́вникъ = олїшня́к, вільши́на.

Ольхо́вый = вільхо́вий. С. Аф.

Ольша́нка, пт. Motacilla = трясихві́стка, тряси́хвіст, тряси́дупа. С. Ш.

Ольшня́къ = д. **Оле́шникъ.**

Ома́чивать, омочи́ть = змо́чувати, змочи́ти.

Оме́гъ, рос. = 1. Conium maculatum L. — блекота́, си́кавка, свисту́ля, болиѓа. 2. Cicuta virosa L. — бех, віха. С. Ан.

Оме́ля, рос. Viscum album L. = омела́, імела́, вимела, я́вілга, шульга́. С. Ан.

Омерзи́тельный, но = оги́дний, но (С. З. Л.), оги́дливий, во, мерзе́нний, но (С. З. Л.), бридки́й, ко. ги́достний, но, оги́длий, ло (С. З.), паску́дний, но, мерзосьві́тний. — Ах ти мерзосьвітний. Чайч. (Д. ще під сл. **Га́дкій** і **Гну́стный**).

Омерзе́ніе = оги́да (С. З. Л.), о́гидь, оги́дливість, брид, бри́дкість (С. Ш.), мерзі́ння. — Не зачіпай жида, бо буде огида. н. пр. — Огидливість до Бруховецького спонукала людей братати ся. Кн.

Омерзѣ́ть = оги́днути (С. З. Л.), згиди́тись (С. Л.), остоги́дїти (С. З.).

Оме́рникъ = д. **Оме́гъ** 2.

Омертвѣ́лый = заме́рлий, помертві́лий.

Омертвѣ́ть = заме́рти (С. Аф. З.), приме́рти, примертві́ти.

Омёть = ски́рда, ски́рта, сти́рта. С. З.

Омётывать, омета́ть = обкида́ти, обки́дати.

Омове́ніе = обмива́ння.

Омочáть, омочи́ть = д. **Ома́чивать.**

Омрачать, омрачи́ть, ся = затемня́ти, ся, тума́нити, ся, тумані́ти (С. Ш.), темни́ти (С. Ш.), зате́мрювати, ся, охма́рювати, ся, зате́мнити, зате́мрити, затьми́ти, затума́нити, ся, потумані́ти, охма́рити, ся; слїпи́ти, ослїпи́ти. — І весела йому твар була — нїколи охмареної твари його не бачила. Кн. — Помічаю я, що твар попова охмарюєть ся по троху. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Затемнить**).

О'мутъ = я́ма, кру́ча. С. З. — Шубовсть у Сулу, у кручу, тільки хвиля в кручі роздалась, мов пекло закипіло. К. Х. — Въ ти́хомъ о́мутѣ чёрти во́дятся = в ти́хому болоті́ чорти́ во́дять ся, ти́ха вода́ гре́блю рве. н. пр.

Омыва́ть, омы́ть, ся = обмива́ти, обми́ти, ся.

Она́ = д. **Онъ.**

Она́гръ = осе́л ди́кий.

Онани́змъ = малафія́. — **Онани́змомъ занима́ться** = малафію труси́ти. Кр.

Онани́стъ = трусій, солодій.

Оно́ = д. **Онъ.**

Оногда́сь, ономе́дни,ономня́сь = неда́вно, на си́х днях, за скі́лька днїв.

Онъ, она́, оно́ = він, вона́, воно́. — Він, як чоловік, так вона не тієї сьпіва. С. Аф. — Що воно за птиця? С. Аф.

Онѣме́чивать, онѣме́чить, ся = знї́мчувати, знї́мчити, обнї́мчити, онїме́чити (С. Л.), понї́мчати, ся. (С. Л.). — Основуючи німецькі оселї в словъянських землях, знїмчити ті краї. Бар. О.

Онѣмѣ́ть = онїмі́ти, занїмі́ти, понїмі́ти. — Село на вік замовкло, онїміло і кропивою поросло. К. Ш.

Опа́вшій = опа́тий.

Опада́ть, опа́сть = 1. опала́ти, осипа́ти ся, облїта́ти, обпада́ти, опа́сти, оси́пати ся, облетї́ти. — Листя осипаєть ся, опадає.

2. спада́ти, стуха́ти (С. Л.), ту́хнути (С. Ш.), сту́хнути, одту́хнути. — Вода вже спадає. С. Л. — Пухлина одтухла. Кн. — Опух починає стухати.

Опа́здывать, опозда́ть = опі́знювати ся, пізни́ти ся, запі́знювати ся (С. Аф.), припізня́ти ся (трохи), опізни́ти ся (С. З. Л.), спі́знити ся, запізни́ти ся (С. Аф.), трохи — припізни́ти ся. — Опізнив ся козак, то буде й так. н. пр. — Де ти бурлак волочив ся, що вечерять опізнив ся? н. п. — Треба ж було опізнитись одним днем. К. К. — Я думала ти вже не прийдеш. Чого ти так опізнив ся? Лев. (Д. ще під сл. **Запа́здывать**).

Опа́ивать, опои́ть = опо́ювати, обпо́ювати, опоїти, обпоїти.

Опа́ла = гнїв, неми́лость, нела́ска. — Попав в немилость у Царя.

Опа́лзывать, оползти́ = 1. обла́зити, обла́зити.

2. осіда́ти, осі́сти, пору́шитись.

Опали́ть, опаля́ть, ся = д. **Обжига́ть.**

Опа́лывать, ополо́ть = обпо́лювати, обполо́ти, (сапкою) — обса́пувати, обса́пати.

Опа́лый = 1. опа́лий.
2. схýдлий, змарні́лий.

О'паль = па́далиця, про овоч, на пр. яблука, груші — па́далишні.

Опа́льный = той, що в немилості у царя́.

Опаля́ть = д. **Обжига́ть.**

Опа́мятоваться, опамя́тываться = опамъята́ти ся, очýти ся, вчýти ся (С. Л.), схаменýти ся, стя́мити ся (С. Л.). — Д. **Опо́мниться.**

Опарши́вѣть = опарши́віти, ошолуди́віти, спарши́віти, сшолуди́віти.

Опа́рывать, опоро́ть = спо́рювати, розпо́рювати, споро́ти, розпоро́ти.

Опаса́ться = опа́сувати ся, варува́ти ся (С. З.), боя́ти ся, ляка́ти ся. — Козаченьку! сватай не варуй ся. н. п. — Варував ся кия, та палкою дістав. н. пр.

Опасе́ніе = опа́ска (С. З. Л.), боя́сть; обáчність, обере́жність. — Чумаки без опаски спать полягали. н. п. — З властивою усім облудним людям обережностю, він лякав ся усього, що... Лев. В.

Опа́сливый = опа́сливий, обере́жний, береже́ний, сторожки́й, обáчний.

Опа́сность = небезпе́ченство (С. З.), небезпе́чність. — Не раз ратував мене, не зважаючи на своє небезпеченство. Фр. — Небезпечність приходила і з другого ще кутка. Кн.

Опа́сный, но = небезпе́шний, но (С. Л.), непе́вний, но, бо́язно; тя́жко. — Небезпешна дорога. С. Л. — Боязно, щоб і за Дніпром не стало ся того, що в Чигирині. Кн. — Занедужав тяжко, мабуть вже йому не жити.

Опа́сть = д. **Опада́ть.**

Опаха́ло = д. **Вѣеръ.**

Опа́хивать, опаха́ть, ся = об'о́рювати, об'ора́ти, ся. — Об'орали все поле.

Опа́хивать, опахну́ть, ся = 1. обма́хувати, ся, обмахнýти, ся. — Обмахуєть ся од мух.
2. обміта́ти, обмести́. — Обмітати пилюку.
3. обгорта́ти ся, обгорнýти ся. — Обгортати ся кожухом.

Опа́шка, у виразі „на опа́шку“ = на о́пашку. — Надів свиту на опашку.

Опа́чкать = закаля́ти, забрудни́ти, зашмарува́ти.

Опекýнъ, опекýнша = опікýн, ка. С. Жел.

Опе́ка = опі́ка. С. Жел.

Опекýнствовать = опікува́ти. С. Жел.

Опелена́ть = оповити, сповити, повити. — Я у Господа благаю, як мала дитина, що сповиту біля себе м ти положила. К. П. — За горами гори хмарами повиті. К. Ш.

Опёнокъ, мн. опёнки, гр. Agaricus fragilis Pers. = опе́ньки, A. melleus Vahl. = опе́ньок, опе́ньки. С. Ан. — Козубеньки, з якими ходять по опеньки. Кот.

Опепели́ть = спопели́ти.

Опере́живать, опереди́ть = випережа́ти, попережа́ти, обганя́ти, ви́передити, попереди́ти, обігна́ти. — Від коня не випередить. н. пр. — Не можна докоряти письменникам, що вони не попередили свого часу. Кн. — А вони догнали їх і випередили. н. о. Яст.

Опере́ться, опира́ться = спе́рти ся, опе́рти ся, обпе́рти ся, злягти́, навали́ти ся, спіра́ти ся, обпіра́ти ся, злягáти, нава́лювати ся. — Обпер ся на стіл. — Іде, на ціпок обпірасть ся. Кн. — Треба обпірати ся на добутки нового поступу. Кн. — Не злягай на мене. С. Л.

Опери́ться, оперя́ться = вби́тись в колодочки́, в пір'я, обрости́ пір'ям, пообрости́ в пір'я. — Вони ледве вбили ся в колодочки. Кн.

Опёрокъ, опёрышъ = підлі́ток.

Опеча́ливать, опеча́лить, ся = засмýчувати, ся, завдава́ти жалю, тýги, смýтку, смутні́ти, жури́ти ся, засмути́ти, ся, посмути́ти, ся, завда́ти жалю, тýги, смýтку, посмутні́ти, осмутні́ти, осумі́ти, зажури́ти ся, (багатьох) — пересмути́ти. — Кого Бог засмутить, того й потішить. н. пр. — Бач, як я засмутила тебе. К. К. — Що ви мою головоньку на вік засмутили. н. п. — Не кажи ти усього цареві, а то царь ще засмутить ся серцем і не піде на Косове бови. Ст. С. — Смерть Безлюдного вельми засмутила добросердого Сошенка. Кн. — Богородиці не злюбила, всіх янголів посмутила. н. п. — На що чужу цілувати, своїй жалю завдавати? н. п. — Не завдавай серцю туги — не візьмеш ти, візьме другий. н. п. — Ой знати, знати, хто й оженив ся — скорчив ся, зморщив ся, ще й зажурив ся. н. п.

Опеча́тать, опеча́тывать = обпеча́тати, обпеча́тувати.

Опеча́тка = обпеча́тка, поми́лка, о́гріх (в надрукованому).

Опе́чина = печи́на. — З печі тепло перейшло у печину. Де-що про Св. Б.

Опечь = д. **Обже́чь.**

Опива́ло, опива́льщикъ = обпива́ло.

Опива́ть, опи́ть = обпива́ти, обпи́ти. — Раз у раз ходять та тільки объїдають та обпивають його.

Опива́ться, опи́ться = обпива́ти ся, обпи́ти ся. Обпив ся горілки та з того й заслаб.

Опи́вки = недо́питки. — Позливав недопитки з усіх чарок, та й те випив.

Опиво́ха = д. **Опива́ло.**

Опи́ливать, опили́ть, ся = обпи́лювати, обпиля́ти, ся, пообпи́лювати.

Опи́лка = обпи́лювання.

Опи́лки = деревъяні — ти́рса (С. Л. Ш.), три́на, мн. три́ни (С. Л. Ш.), терту́ха, різь (Сп.), від заліза — ци́ндра. — Набери тирси у пилярів та посип долівку. Кп. — Чому вітер несе трину? — бо вона дрібненька. Чого дївка гине в сьвіті? — вона молоденька. н. п.

Опи́локъ = одпи́лок.

Опира́ться = д. **Опере́ться.**

Описа́ніе = о́пис. С. Жел. — Та джеж ви читаете описи, — хіба там не мае цього? Кр.

Описа́тельный = описо́вий. С. Жел.

Описа́ть, опи́сывать = 1. описа́ти, списа́ти, обписа́ти, опи́сувати і т. д. — Не списати мінї — які прегарні береги Росі. Кн.
2. поцїнува́ти, цїнува́ти. — Суд звелів обписати і поцїнувати усе добро Іванове. Кп. — Всю худобу у його поцїнували.

Опи́ска = обпи́ска, по́ми́лка, о́гріх (в написаному).

О'пись = о́пис, спи́сок.

Опи́ть, ся = д. **Опива́ть, ся.**

О'пій, Opium = о́пій (С. Жел.), со́нне зілля, макове молоко́ (С. Пар.).

Опла́кивать, опла́кать = обпла́кувати, обпла́кати, обголоси́ти, обтужи́ти. — Як хто вмре зріднї, то його ніхто в сьвіті краще не обплаче, як Катря. к. о. Яст. — Обтужила покійного брата. Сп.

Опламенѣ́ть = спалахну́ти, обня́тись по́лумъям.

Опла́та = о́плат, ка, о́плать ви́плат, ка, спла́чування. — Що заробив, то все пішло на оплат довгів. — В хазяйстві велика оплать. Лев. — На сплачуванню податків іде уся праця. Кн.

Оплати́ть, опла́чивать = оплати́ти, ви́платити, заплати́ти, сплати́ти, опла́чувати і т. д.

Оплева́ть, оплёвывать = обплюва́ти, обха́ркати, обпльо́вувати, обха́ркувати. — Обхаркав усю долівку.

Оплеска́ть, опле́скивать, ся = оббри́зкати, обплеска́ти, обхлю́пати, оббри́зкувати, обплїскувати, обхлю́дувати, ся, багатьох — пообхлю́пувати і т. д.

Опле́сть, оплета́ть = 1. обплести, обплїта́ти.
2. обдури́ти, обшахрува́ти, обду́рювати.
3. потріскати, зже́рти, зло́пати, уминя́ти, тріскати, жерти, ло́пати, умина́ти (С. Ш.), уплїта́ти (С. Ш.). — Сижу собі в кінці стола, курча уминаю. С. Ш.

Оплеу́ха, оплеу́шина = ля́пас (С. З. Л.), ляпане́ць, лящ (С. З. Л.). — Тому зараз по пицї ляпаса. Кв. — Коли кожного честить по заслузї, то хто втїче від ляпаса. Ст. Г. — Як дам тобі ляща у пику. Кот.

Опле́чникъ, опле́чье = по́лик, полики́.

Оплодотворе́ніе = за́плід, заплодне́ння. С. Жел.

Оплодотвори́ть, ся = заплоди́ти, заплодни́ти, ся.

Опло́тъ = д. **Огра́да.**

Оплоша́ть = зплохова́ти (С. Л.), проґа́вити, промахну́ти ся.

Опло́шность = недба́лість, необа́чність. С. Пар.

Опло́шный = недба́лий, необа́чний (С. Пар.), плохи́й.

Оплыва́ть, оплы́ть = 1. обплива́ти, обпливсти.
2. обтїка́ти, обтекти́.

Оплѣсневѣ́**лый** = цьвіли́й.

Оплѣсневѣ́ть = зацьвісти́.

Оплѣши́вѣлый = плї̈ши́вий, голомши́вий, голомо́зий (С. З. Л.), шолуди́вий. — Насьміяв ся шолудивий голомозому. н. пр. — Шолудиве пороса і в Петрівку мерзне. н. пр.

Оплѣши́вѣть = ви́лисіти, ошолуди́віти.

Оповѣсти́ть = оповісти́ти, сповісти́ти (С. Л.), обвісти́ти (С. Л.), заповісти́тись, звістку да́ти, скрізь — розповісти́ти. — Через послів своїх обвістив. Л. В. — Оце прийшов, батюшко, до вас заповіститись, що в неділю будемо вінчати сина. Лев.

Оповѣще́ніе = оповістка.

Опога́нивать, опога́нить, ся = опога́нювати, обпога́нювати, опаску́жувати, обпаску́жувати, опога́нити, ся і т. д.

Опо́скъ = опо́йок (д. під сл. **Ко́жа**).

Опозда́ть = д. **Опа́здывать.**

Опознава́ть, опозна́ть = пізнава́ти, пізна́ти.

Опознава́ться, опозна́ться = обізнава́ти ся, обізна́ти ся, вклепа́ти ся.

Опозна́чить = назна́ти. — Назнав лїгво ведмедя.

Опозо́ривать, опозо́рить = ґа́нити (С. З.), ганьби́ти, ославля́ти, зга́нити, зганьби́ти (С. З.), оганьби́ти, осла́вити. — Вбили батька, оганьбили матір. Ст. Г. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. н. пр.

Опо́йть = д. **Опа́ивать.**

Ополя́скивать, ополоска́ть, ополосну́ть = обмива́ти, обполі́скувати, обми́ти, обполоска́ти.

Оползა́ть, оползти́ = д. **Опа́лзывать.**

Ополо́вник = полови́к.

Ополо́ть = д. **Опа́лывать.**

Ополча́ть, ополчи́ть, ся = узбро́ювати, ся, повстава́ти, става́ти до збро́ї, узбро́їти, ся (С. Ш.), повста́ти, до збро́ї ста́ти.

Опоме́локъ = драпа́к, деркა́ч (од мітли).

Опоме́лье = помели́ще.

Ополя́чить, ся = споля́чити, обля́шити, поля́шити, ся. — Вони думали, що скоро златиньщать та сполячать шляхту, то Русини загинуть без неї. Бар. О. — **Ополя́ченый** = споля́чений, обля́шений, ляшкува́тий, недоля́щок. — Морозенко топче конем Ляхів з недоляшками. К.

Опо́мниться = опамъята́ти ся, схамену́ти ся (С. З. Л.), охану́ти ся (С. З.), охамену́ти ся (С. З.), стя́мити ся (С. З. Л.), отя́мити ся, счу́ти ся (С. З. Л.), очу́мати ся (С. З.), очу́няти (С. Л.), прочу́мати ся (С. З. Л.). — Як посидів у Острозі, опамъятав ся. н. о. — Ей, Хведьку, вчись, ей схаменись! Гул. Ар. — Схаменулись ви, та чи не пізно. Ч. К. — Та що се ви верзете? Схаменіть ся. Мир. О. — Схаменув ся, як сьвятий піст минув ся. н. пр. — І сором і печаль — не схаменусь і досі. К. Д. Ж. — Шинкарь знае — наливае, і не схаменеть ся. К. Ш. — Загуляли на масляну, та вже на другім тижні охапули ся. н. к. — Та що ти, дурню, охапись! н. к. — І не стямиш ся — відкіль вітер повіє. н. пр. — Як уздрів, то з ляку й не стямив ся. Дум. — І не стямив ся, як загубив слід. н. о. — Турки не стямились та в ростіч. н. о. — Я отямив ся вже на мості. Фр. — Не счула ся, як минули літа молодиї. К. Ш. — Не счула ся, коли й зіма минула. Мир. — Ви обое і не счуетесь, як щастя на вашій стороні буде. Кот. — Защеміло в неї серце і вона мовчала, поки трохи очунялась. а потім сказала. Кон.

Опо́ра = 1. підпо́ра.

2. оборо́на, засло́на, підмо́га (С. З.), помі́ч. — Чоловік — як ворона, а все жінці оборона. н. пр.

Опора́жнивать, опоро́зни́ть, ся = спорожня́ти, випорожня́ти, випоро́жнювати (С. Аф.), опорожня́ти, спорожни́ти, ся і т. д. — Випорожни мішок та побіжи за борошном. — Кузьма спорожнив глечик холодного квасу, закусив динею. Кн.

Опоро́ть = д. **Опа́рывать.**

Опоро́чивать, опоро́чить = га́нити (С. З.), ганьби́ти, ха́яти (С. Ш.), обга́нити, оганьби́ти, вганьби́ти (С. З.), оха́яти, очорни́ти, опоро́чити, осла́вити.

Опоро́ченіе = ганьба́, опоро́ка. — За се діло на мене не буде опороки од людей. Лев.

Опо́ръ, у виразі „**во ве́сь опо́ръ**“ = на вза́води, скі́льки ду́ху, чим ду́жч. — Погнав коня на взаводи.

Опо́рки = шкура́ття, шкарбани́, шкарбуни́. Граб.

Опорѣ́зать, опорѣ́зывать, ся = обрі́зати, обрі́зувати, ся.

Опосты́лый = обри́длий (С. Л.), оги́длий (С. Л.), опости́лий, осору́жний, оприкри́вий, остоги́длий, остобісі́лий, осточорті́лий. — І проклина долю, і прогнівля Бога, що тюрмою пахне йому рідна хата, обридлий, огидлий свій рідний поріг. К. Х. — Осоружний він міні, душу мою від його верне. Кн. — Як осоружного любити? Кот.

Опосты́лѣть = обри́днути (С. Л. З.), оги́днути (С. З. Л.), осору́житись (С. З.), опости́нути, опри́крити ся, остоги́днути, остоги́діти (С. З.), остобісі́ти, осточорті́ти. — За що я тобі огид так? н. к. — Весь сьвіт міні осоружив ся. С. З.

Опохмели́ться, опохмеля́ться = похмели́ти ся, прохмели́ти ся, похмеля́ти ся. — Вчора пив, а сьогодня похмеляеть ся. — Хоче прохмелити ся. Кр.

Опочива́льня = почива́льня, спочива́льня, спа́льня.

Опочива́ть, опочи́ть = спочива́ти, спочи́ти, відпочива́ти, відпочи́ти. — Батюшка лягли після обіда спочивати. н. к.

Опоя́сать, опоя́сывать, ся = підпереза́ти (С. З. Л.), опереза́ти, ся (С. З. Л.), підпере́зувати, опере́зувати, ся, опа́сувати, ся. — Голий підперезав ся, тай зовсім убрав ся. н. пр. — Десна підперезала наше село. Кн. — Ось і байрак — підперезаний бором. Кн.

Опоя́ска, опоя́сочка = по́яс, пояйсо́к, пас (С. Л.), пасо́к. — Єсть у мене пояс, єсть у мене два — шовкові обидва.

Опоя́сываніе = підпере́зування.

О́поясь = д. **Опоя́ска.**

Опра́ва = опра́ва, обро́ба. (Д. **Обдѣ́лка 2.**).

Оправда́ніе = оправда́ння. С. Пар.

Оправда́ть, опра́вдывать, ся = 1. оправди́ти, ви́правдити, ся, справдува́ти ся, опра́вити, оправдува́ти, випра́вдувати, ся, справдо́вувати ся, оправля́ти, ся. — Хоч як ти у його справдовуй ся, а він тебе засудить. Кн.

2. справди́ти, ся (С. З. Л.), стверджа́ти, ся (С. Л.). — Справдив його надії. — От через тиждень, в темну ніч, справдилась пацюкова річ. Б. Г. — Чи справдила ся тая відомость? Кочубей. С. З.

Опра́вить, оправля́ть, ся = 1. попра́вити, поправля́ти, ся.

2. опра́вити, оброби́ти, упра́вити, оправля́ти, обробля́ти, управля́ти. — Управляти образ в рамці. С. Ш.

3. ви́ходити ся, ви́чуняти і т. д. д. **Выздора́вливать.**

4. піджи́ти ся, підживи́ти ся, підживля́ти, ся. — Зовсім збіднів, та оце трохи підживив ся.

5. д. **Оправда́ть, ся.**

Опра́стывать, опроста́ть, ся = д. **Опора́жнивать, ся.** — **Же́нщина опроста́лась** = жінка обродилась.

Опра́шивать, опроси́ть = випи́тувати, розпи́тувати, ви́питати, розпита́ти.

Опредѣле́ніе = 1. вияснéння (С. Пар.), визначе́ння.

2. постано́ва, пригово́р, ви́рок (С. З.), при́суд (С. Л.), рішене́ць (С. З. Л.). — Понеже той єсть незмінний судеб Божіих вирок. Скоропадський. С. З.

3. призначе́ння (С. Пар.), настано́ва.

Опредѣля́ть, опредѣли́ть, ся = 1. виясня́ти, визнача́ти, ви́яснити, ви́значити, ся.

2. постановля́ти, признача́ти, постанови́ти (рішенець, вирок), призна́чити (кару), ви́ректи, ріши́ти, оприділи́ти. — Руска Правда призначує досить тяжку кару за такі вчинки. Кн. — Не довго думали — рішили — і щуку на вербі повісити звеліли. Б. Г. — А суд гуртом рішив: щоб беззаконника провчити, — оприділити, щоб він з трьома жінками жив. Б. Г.

3. настановля́ти, наставля́ти, настанови́ти, наста́вити. С. Л. — Його наставили на місто станового.

4. признача́ти, визнача́ти, призна́чити, ви́значити. — Призначив на се діло сто карбованців. — Визначив йому на літо сорок карбованців. Кн.

Опри́чь = опріч, окрі́м (д. **Кро́мѣ**).

Опроверга́ть, опрове́ргнуть = 1. переверта́ти, перекида́ти, переверну́ти, переки́нути.

4. одбива́ти, збива́ти, одка́зувати, одмовля́ти, одби́ти, зби́ти, одказа́ти, одмо́вити.

Опрокида́ть, опроки́дывать, опроки́нуть, ся = 1. перекида́ти, переверта́ти, виверта́ти (С. Л.), вали́ти, зва́лювати, переки́нути (С. Л.), переверну́ти (С. Л.), звали́ти, ізвали́ти, повали́ти, ся. — Перекинув ся човен і всі попадали у воду. — Як дав йому стусана в груди, так той і перекинув ся. — Сердешний звір перекидав ся, плигав, вертів ся і качав ся. Кот. — Вивернув глек з молоком. С. Л. — Сказавши, столик ізвалила, шкереберть к чорту все пішло. Кот.

2. накида́ти ся, наки́нути ся. — Накинув ся на мене, немов божевільний.

О́прокидь, у виразі „о́прокидью“ = пере́кидьки, пере́вертом, до гори́ нога́ми, шкере́берть. (Пр. д. під сл. **Опрокида́ть 1**).

Опроме́тчивость = необа́чність.

Опроме́тчивый, во = необа́чний, нерозва́жний, но, нерозсу́дливий, во.

О́прометью = прожо́гом (С. З. Л.), стрі́мголов. — Прожогом в кріпость вся ватага спішить насісти на Троян. Кот. — Не спитавши броду, не сунь ся прожогом у воду. н. пр. — Побігла прожогом до копанки, та стрімголов в пельку, тільки вода заплющала. Кн.

Опроси́ть = д. **Опра́шивать.**

Опроста́ть = д. **Опра́стывать.**

Опростоволо́ситься = 1. опростоволо́ситись.

2. д. **Оплоша́ть.**

Опротивѣ́ть = обри́днути, оги́днути, осору́жити ся, опри́крити ся, омерве́нити ся, насти́рити ся, очорті́ти, обісі́ти, осатані́ти, очерви́віти, остогиднути, осточорті́ти, остобісі́ти. С. Жел. З. Л. — Коли сьвіт тобі огиднув, нікого любить. І. Г. — Що огидне життя без утіхи. Чайч. — Її жизнь зробила ся не мила і осоружив ся весь сьвіт. Кот. — Своїми брехнями так він мині настирив ся, що й дивитись на його гидко. Кн. — Ну, та й осточортіло мині оце діло!

Опроща́ть, опрости́ть = опроща́ти, опро́стити.

Опру́живать, опруди́ть, ся = 1. зага́чувати, загати́ти (на вкруги).

2. упі́сювати (С. Ш.), обпі́сювати, ся, усцика́ти ся (С. Ш.), упі́сяти, обпі́сяти, обісця́ти, усця́ти, ся (С. Ш.). — Дитина обпісяла всю перинку. — У ві сні упісяв ся.

Опру́живать, опру́жить, ся = д. **Опрокида́ть, ся 1.**

Опрыскивать, опры́скать, опры́снуть, ся = обри́зкувати, обри́зкати, побри́зкати, ся.

Опрыщевѣть = попри́щити ся. — Щоб тобі попрящило!

Опрѣва́ть, опрѣть = запріва́ти, зацьвіта́ти, запріти, зацьвісти́.

Опрѣсно́къ = маца́. С. З.

Опра́дки = кло́ччя. С. З. — Як з кло́ччя батіг. н. пр.

Опря́сть = 1. ви́прясти. — Вапряла увесь кужіль.

2. вло́пати, вжерти, потрі́скати, укла́сти, умня́ти. — Цілий горщик каші умняв.

Опря́тность = че́пурність, чепурнота́, оха́йність (С. Л.). — Дуже тісно, чепурноти не додержиш, то й доглядати нікому. Лев. В. — Людям чини майность, а коло себе май охайность. н. пр. — У горницях чепурноту й догляд знати на усячині. Лев. В.

Опря́тный, но = чепурни́й, но (С. З. Л.), чепуру́н, ха (С. З.), оха́йний, оха́йливий (С. З. Л.). — Люди в тому селї чепурні, охайні. Кн. — Чепурненька, як мазничка. н. пр. — **Опря́тнѣе дѣлаться, сдѣлаться** = чепурні́ти, почепурні́ти.

Оптово́й, о́птомъ = д. **Обтово́й, о́бтомъ.**

Опубликова́ть = оголоси́ти (С. З. Л.), ознайми́ти (С. З.), ознайму́вати. — Сї універсали оголосивши перед народом. Маркович. С. З. — Всїм, кому відати належить, ознаймуєм. С. З.

Опуска́ть, опусти́ть, ся = 1. спуска́ти, опуска́ти, спусти́ти, опусти́ти, ся; па́дати, впа́сти. — Завіса спускаеть ся до самого долу. К. Х. — Опустили в яму домовину. — Берева покірливо спустила до долу свої віти. Кн. — Прилетїла пава, серед двора впала. н. п.

2. упуска́ти, випуска́ти, упусти́ти, ви́пустити. — Кий упустив. С. З. — Ой як упустила із рук голубонька, та уже й не піймаю. н. п. — Не впустя рака з рота. н. пр.

3. попуска́ти, попусти́ти. — Попусти струну, щоб не порвала ся.

4. пропуска́ти, пропусти́ти. — Пропусти сей листик, читай дальше.

5. опуска́ти ся, упада́ти, занепада́ти, опусти́ти ся, упа́сти, підупа́сти, занепа́сти, про здоровля — змарні́ти, помарні́ти, осу́нути ся, огля́нути (С. З.), підупа́сти на си́лах, морально — зледащі́ти, розледащі́ти. С. З. Л. — Охляв, опустив ся, змарнів чоловік. К. Х. — **Опусти́ть го́лову** = похнюпитись (С. Л.), пону́рити голову, похили́ти ся. — **Опусти́ть у́ши** = прищу́лити у́ха, счу́лити у́ха.

Опускно́й = спускни́й.

Опустоша́ть, опустоши́ть, ся = пусто́шити (С. Л.), спустоша́ти (С. Л.), випустоша́ти (С. Л.), плюндрува́ти (С. З. Л.), жакува́ти (С. З.), спусто́шити (С. З.), сплюндрува́ти, поплюндрува́ти, пожакува́ти (С. З.), частиною — напустоша́ти. — Того ж лїта Децик усе Полїсся спустошив. Л. С. — Ой рано ж тебе, дібрівонько, спустошено, на сіно траву покошено н. п. — Козаки тиждень Крим пустошили. Л. С. — Бачив він старенький іще ту годину, як пустошила невіра рідну Україну. П. Пр. — Та зберу на вас Мадьяр і Сербів, поплюндрую усї ваші землї, знищу все огнем я та залїзом. Ст. С. — Кошовий Сірко усе там пожакували з козаками. Л. С. — **Опустоше́нный** = спусто́шений (С. Л.), спустоша́лий (С. З.), сплюндро́ваний. — Розглянемо — чи справдї Україна в XIII. в. була цїлком спустошена Татарами. Пр.

Опустоше́ніе = спустоше́ння, сплюндрова́ння. С. З.

Опустоши́тель, ница = спустоши́тель, пустоши́тель, ка. С. Жел.

Опустоши́тельный = пустоша́ючий, спустоша́ючий, плюндру́ючий.

Опустѣва́ть, опустѣ́ть = пустї́ти, спустї́ти (С. Л.), зпусткува́ти (Гр.), як улик без матки — ізма́тчитись. — Київ не міг спустїти цїлком. Пр. — Хата зматчилась. Ман. — **Опустѣ́лый** = спустї́лий (С. Л.), оселя, місце — пустовщи́на, пусти́рь (С. З.) хата — пу́стка. — Та йти шукати долї в спустїлу небезпешну, далекую країну. Рус. В. — Може вернеть ся в некриту пустку зімувати. К. Ш.

Опу́тывать, опу́тать, ся = 1. опу́тувати, обплу́тувати, оплу́тати, обплу́тати, оплє́нтати, опе́нтати (С. З.), коней — потрино́жити (Ос.). — Зовсїм його опентав, він йому вірить, як рідному. н. о.

2. заплу́тувати, вплу́тувати, заплу́тати, вплу́тати, ся. — Його вплутали в се дїло.

Опуха́ть, опу́хнуть = пу́хнути пу́хти, розпуха́ти, опу́хнути, розпу́хнути.

О́пухоль = о́пух (Лев. С. Л.), пухли́на, пухля́тина (Лев.), ро́зпух, на шиї — зало́за, жо́вна (д. **Желева́, Желва́къ**), за ухом — сви́нка, від удару — ґу́ля, ґу́ля, ґурґу́ля, корґу́ля, діфтеритна — о́бкла́д, обладки́, ґу́лі, вава́лки, у корів, на вимні — осо́вище. Ман. — По всій нозі розлізла ся пухлина. Кн. — Опух зробив ся, та такий червоний, як буряк. н. о.

Опуша́ть, опуши́ть, ся = 1. обля́мовувати, облямува́ти (С. З.).
2. обростати (пухом), в колодочки́ вбива́тись, обрости́ (пухом), в колодочки вби́тись.
3. листві́ти, облистві́ти.

Опу́шка = 1. обля́мівка, ля́мівка (в одежі), обру́бка. Ман.
2. узлісся (С. Л. Ш.), узлісок, вузлісся, прилісся, підлісся, надлісся, за́лісок. — Біга Катря боса лісом... вибігає на вузлісся. К. Ш. — Виходять на залісок, аж вовчиця на сонці гріеть ся. н. к.

О́пушь = д. **Опу́шка** 1.

Опуща́ть, опусти́ть = д. **Опуска́ть.**

Опуще́ніе = о́пуск, спуск, опуска́ння, спуска́ння.

О́пытность = до́сьвід, досьвідче́ння (С. З. Л.). — Довголітній досьвід поповнив ще його науку. Бар.

О́пытный = 1. досьвідний, досьві́дчений, бува́лий, пробува́лий, бува́лець. — Досьвідний погляд його давав знати, що нічого доброго він не жде. Пр. — Його судно міцне, будівля добра, а лоцман досьвідний, тямущий вельми. К. Ш. Т. — З острогу вийшов він досьвідченим — знає як викручуватись. Кн. — Досьвідним оком порядного господаря зважував. Лев. В.
2. спитко́ваний.

О́пытъ = досьвід, спит, спи́ток, про́ба, пробу́нок. — Звичаї добрі, лицарську науку в боях за правду досьвідом узнали. К. Б. — Знала вже з власного досьвіду, що... Фр. — Та після довгих літ досьвіду, гаразд знаючи звичаї свого сожилця... Лев. В. — **Въ видѣ опыта** = на про́бу. — Зробив на пробу. н. о. — **По собственному опыту** = з вла́сного до́сьвіду, на собі́ дізна́в. — **Это его́ пе́рвый о́пытъ** = се його́ пе́рша про́ба.

Опьянѣ́лый = спъянілий, підпилий. — А вже підпилий як засне, то... К. Ш.

Опьянѣ́ніе = хміль.

Опьянѣва́ть, опьянѣ́ть = пъяні́ти, впива́ти ся, опъяні́ти, впи́ти ся, похмелі́ти, опъя́ничити ся (Сп.). — Щоб мині не опъяніти з такого щастя. Кн.

Опьяня́ющій = пъянки́й, пъянкува́тий. — В якого попадеть ся тютюн пъянкуватий. Кн.

Опѣва́ть, опѣ́ть = д. **Осужда́ть.**

Опѣ́шить = 1. опі́шити (на пр. в дорозі, згубивши коня).
2. зміша́ти ся, оторопі́ти, вжахну́ти ся, злякати ся.

Опятна́ть = запля́мити, обпля́мити, закаля́ти.

Опя́ть = зно́ву, зно́в (С. Л.), ізно́в, опъя́ть, упъя́ть (С. Ш.), вдру́ге. — І знов мині не привезла нічого пошта з України. К. Ш. — Та й не знаю, чи побачимось знову колись. Чайч. — І знову я бачу садок той зелений, твій голос коханий я чую ізнов. Чайч. — А каганчик то засне, то погасне він упъять. Чайч.

Ора́ва = д. **Ара́ва.**

Ора́нжевый = жаркий (С. Л.), жовтогаря́чий (С. Л.), жовтожар. — Веселка має такі цьвіти: червоний, жовтогарячий і т. д. Де-що про Сьв. Б.

Оранжере́йный = теплишний; парнико́вий.

Оранжере́я = тепли́ця (С. Ш.); парни́к.

Ора́торъ = речни́к (С. Ж.), красномо́вця. — Добрий речник з нашого гетьмана — гаразд говорить. К. Б. (Д. ще під сл. **Адвока́тъ**).

Ора́ть = галасува́ти, репетува́ти, горла́ти (Ман.), зіпа́ти (С. Аф.), гвалтува́ти. — Кричить баба репетує — ніхто її не рятує. н. пр. — І чого б я зіпав по дурному. Граб. — Разом загвалтували — і з попом не розбереш. Граб.

Организа́торъ = впоря́дчик. — Помилка впорядчиків віча в тому, що... Кн.

Организа́ція = укла́д, устрій. — Відрізняли ся устроєм державним і громадським. Пр.

Органи́стъ, орга́нщикъ = органистий, органи́ста; (що ходить з катеринкою) — катери́нщик (С. Жел.). — Покличте катеринщика — нехай нам заграє. н. о.

Орга́нъ = орга́ни, вигра́н, (ручний) — катери́нка. (С. Жел. Л.). — На словах, як на органах, а на ділі, як на цимбалех. н. пр. — А катеринка гуде, грає. н. о.

О́ргія = гульня́.

Ордина́рный = 1. звича́йний. (Д. **Обыкнове́нный**).
2. дійсний. (Д. **Дѣйстви́тельный**).

Орёлъ, пт. Aquila = оре́л, 2-й відм. — орла́, а часто — вірла́, самиця — орли́ця, степовий — бе́ркут — Ой полети, орле, де мій братік оре. н. п.

Оржа́вѣлый = иржа́вий.

Оржа́вѣть = д. **Заржа́вѣть.**

Оржано́й = д. **Аржано́й.**

Оригина́лъ = 1. оригина́л, первотвір, первóпись (С. Жел.), зразóк. — Переклад з первотвору. Стар. Ан.

2. чудасі́й, чудасі́йник.

Оригина́льный = 1. оригіна́льний, первотвóрний.

2. самості́йний.

3. чудни́й, чудасі́йний.

Оріенти́роваться = розпізна́ти ся, розторóпати ся.

Оріонъ, Gestirn Orion = косарі́. С. Жел.

Оркéстръ = музи́ка, скрипка, цимбали і бубен — трої́ста музи́ка, трої́сті музи́ки. — Огні горять, музика грає. К. Ш. — А на місті, мамо, на місті, грає, мамо, музика троїста. К. Ш. — Я закличу до себе троїсті музики. Лев.

Орлёнокъ = орля́, орля́тко.

О'рлики, рос. Aquilegia = дзвонóчки, оксáмит, голубки́, óрлики. С. Ан.

Орли́ный = орлóвий (С. З.), орля́чий. — На орлових крилах. С. З. — Коли б мені крилля, орлячі крилля, я б землю повинув. Мет.

Орли́ца = орли́ця.

Орля́чникъ, рос. Pretris aquilina L. = пáпороть. С. Ан.

О'рлій = д. **Орли́ный.**

Оробíнецъ, рос. Typha L = рогі́з (укр.), пáлки (Гал.), T. augustifolia L. = рогі́з, кія́х, кіяхи́, кія́шок, султáнчики. С. Ан.

Оробѣ́ть = оторопі́ти, вжахну́ти ся, злякáти ся. — Як вкохав ся я в дівчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. п.

Ороси́ть, орошáть = зроси́ти, зрошáти, зрóшувати. С. Жел — Дрібненькими слізоньками все поле зросила. н. п.

Ору́діе = 1. струмéнт, нáчиння (С. Ж. Жел.), спрáва, справи́лля, пристрóй, знаря́ддя (С. Жел. Пар.), ору́дина (С. Жел. Пар.).

2. гармáта. — Чайки, байдаки спускали, гарматами рештували. К. Ш.

Оружéйникъ = пушкáрь (що робить гармати і всяку зброю). С. З.

Оружéйный = пушкáрський.

Оружéйная = збройни́ця. — А звідтіль пішла ще до збройниці, взяла гостру Мамчилову шаблю. Ст. С.

Оруженóсецъ = джу́ра, чу́ра. С. З. — Двацять літ за джуру пробував, всі мої козацькі звичаї познав. н. д. — Сам царь Лазарь середину держить, його джура, Відослав, з ним поруч. Ст. С. — Ой як крикнув та пан Перебийніс на джуру малого: та виводь, джуро, та виводь, малий, коня вороного. н. д.

Ору́жіе = збрóя (С. Л.), брóня, бронь (С. Л.), припáс, ору́жина (оставні два вживають ся найбільш в знач. рушниці). — А Ярина дає зброю, на порозі стоя; Степан її надіває та плачуть обоє: і шаблюка, мов гадюка, й ратище — дрючина й самопал семипяденний повис за плечима. К. Ш. — — А всі козаки з війська йдуть, мого пана зброю несуть. н. п. — Видає Павлюк універсали, взиваючи цілий народ до зброї. Бар. О. — Кинувсь він до зброї, хотів зарубати. н. к. — Хто не має зброї, хай не йде в бої. н. пр. — Гей кинув ся та пан Сава до своєї зброї. н. п. — Окром меча, шаблі і иньшої ручної броні. Ст. Л. — Блищить броня цареградська, шелом аж палає, а кінь його білогривий соколом ступає. Руд. — За иньшиї рани якою бронею желізною. Ст. Л. — Без припасу не ходіть, бо там харцизи. н. о. — **Подня́ть ору́жіе** = взя́тись за збрóю, до зброї стáти. — **Положи́ть ору́жіе** = здáти збрóю. — **Съ ору́жіемъ въ рукáхъ** = ору́жно.

Орѣ́ховый = орі́ховий, горі́ховий.

Орѣ́хъ, орѣ́шекъ, Nux = орі́х, горі́х, порожній — свисту́н, подвійний — спори́ш, що випав з лушпини — ви́лущок. — Як ми любили ся, як зерно в горісі, а тепер розійшли ся, як туман по лісі. н. п. — Був колись горіх, а тепер свистун. н. пр. — **Грéцкій орѣ́хъ** = волóський орі́х.

Орѣ́шина = горі́х, горі́шина, лі́щи́на (С. Л.).

Орѣ́шникъ = лі́щи́на (С. З.), лі́щéбник. — Ой блудив, блудив по зеленій ліщині. н. п. — Знайшов в зеленій ліщині. С. З.

Орѣ́шки черни́льные = дубóві я́блучка, галочки́, орі́шки.

Орфографи́ческій = правóписний.

Орфогрáфія = прáвóпись, правóпис.

Осá, ком. Vespa = осá, 2-й відм. мн. віс. — Роспалив ся, як оса. н. пр. — Хто незнає тих вїдливих віс, що прудко скрізь шмигляють. Степ. О.

Осáда = облóга, обложéння. С. З. Л. — Він вивозив Толстого з довгої облоги в Чернигові. Кн. — Ми двадцять і чотирі дні Орду громили, в облозі сидячи, конину іли. К. Б.

Осади́ть, осаждáть, ся = обложи́ти, облягти́, обступи́ти, облагáти, облягáти, обкладáти, обступáти, в облóзі бу́ти. — **Осаждённый** = обложéнець. С. З. Л. — Ой уже ж наші славні Запорожці тай невеселі стали, ой облягли їх, облягли Москалї та усіма сторонами. н. п. — Зібрав війська сорок тисяч в місті Жаботині, обступили город Умань у одній годині. н. п.

Осади́ть, осáживать, ся = 1. обсади́ти, обсáжувати (д. **Одбсади́ть**).

2. посу́нути, посува́ти, ся. — Посунься, Ляше, хай Русин сяде. н. пр.

3. осіда́ти, опуска́ти ся. — Ресори осіли, треба підтягти.

4. підбо́ркати, таба́ки вте́рти. — Розпустив свого язика, але я втер йому табаки.

Осадни́ть = осадни́ти, всадни́ти.

Оса́дный = обло́жний. — **Оса́дное положе́ніе** = стан обло́жний.

Оса́докъ = гу́ща, фув (С. Ш.), фус (С. Ш.), фу́ся (С. Ш.), ви́брудок, після тютюну або від перегонки спирту — чвир, чви́ра (С. З.), після зоління — ви́зол. — На дні зосталась сама гуща. н. о.

Осалда́читься = обмоска́лити ся, намоска́лити ся. — Так намоскалив ся, що с під живого пьяти ріже. н. пр.

Оса́ливать, оса́лить = обса́лювати, наса́лювати, яло́зити, масти́ти (салом), обса́лити і т. д. д. **Обса́ливать.**

Оса́нистый = ставни́й (С. Л.), постави́й (Лев.), поста́тний, санови́тий (С. З.). — Високий, постатний лікарь ходив по шпиталю. Кн. (Д. ще під сл. **Велича́вый**).

Оса́нка = поста́ва, по́стать. — Постава сьвята та сумління злодійське. н. пр. — Мене з'умила його постать величава. Кн.

Осва́иваться, осво́иться = призвича́ювати ся, призвича́їти ся, осьві́йчити ся, обго́втати ся, ого́втати ся, обу́ти ся. — Припустили його маленьким до отари, так воно там і осьвійчило ся. Кн. — Призвичаїть ся, як поживе з нами. Кн. — От він як роспитав ся, то трохи й оговтав ся. н. к. — Поки обудеш ся (або: обговтаеш ся) — важко. Кр.

Освидѣтельствовать = огля́діти, осьві́дчити. (С. З.).

Освирѣпѣть = розлютова́ти ся, озьві́рити ся, розмордува́ти ся. С. Л.

Осви́стывать, освиста́ть = обсви́стувати, обсвисті́ти.

Освободи́тель, ница = визволи́тель, ослобони́тель, вибави́тель, ка (С. Ж.). — Скажи, будь ласкав, наш визволителю, хто ти такий? І. Г.

Освободи́ть, освобожда́ть, ся = 1. ви́зволити, ви́рятувати, порятува́ти, ослобони́ти, ви́бавити, відвола́ти, визволя́ти, ослобоня́ти, рятува́ти, вибавля́ти. ся. С. Л. — Як би в мене отець або рідная мати, було б кому із неволі мене визволяти. н. п. — З лютої неволі, із Бахчисарою брата визволяє. К. Ш. — Поки Господь милосердний змилував ся над нею, визволив з неволі батька Макар. — Володарь розбив його військо і визволив сліпого Василька. Лев. — Мене визволила з лабетів тюряжникових. Кн.

2. ослобони́ти, увільни́ти (С. Ш.), ослобоня́ти, ся.

Освобожде́ніе = ви́звіл, визволе́ння (С. Л.), ратува́ння, рату́нок, пор́ятунок, вибавле́ння (С. Ж.). — З пекельної неволі визволення. І. Г. — У боротьбі за власне ви́зволення є під татарського ярма. Бар. О.

Осво́иться = д. **Осва́иваться.**

Освѣдомиться, освѣдомля́ться = довіда́ти ся (С. Л.), осьві́дчити ся (С. Л.), розві́дати ся, розпита́ти ся, дозна́ти ся, дові́дувати ся і т. д.

Освѣдомле́ніе = дознава́ння, дозна́ння, розві́дування, розпи́тування, ро́зпитки.

Освѣжа́ть, освѣжи́ть, ся = осьві́жувати, осьвіжи́ти, посьвіжи́ти, ся. — Воно потрібне, як те повітря чисте, що осьвіжує дихання. Кн.

Освѣжева́ть = обілува́ти.

Освѣти́ть, освѣща́ть, ся = осьвіти́ти (С. Жел.), посьвіти́ти, осьві́чувати, ся (С. Жел.), осьвіща́ти, ся, обся́яти, осі́яти, осява́ти. — Над вертепом звізда стала, весь сьвіт осіяла. н. п.

Освѣще́ніе = 1. осьвітлення, осьвічення. С. Жел.

2. сьві́тло. — Найняв кватирю з дровами і сьвітлом. — Вже сьвітла не видно — мабуть полягали спати. С. Л. — Мале сьвітло, треба підкрутити гвинт. Кн.

Осьяти́ть, освяща́ть, ся = осьвяти́ти, посьвяти́ти (С. Л.), ви́сьвятити (С. Л.), відсьвяти́ти (С. З.), сьвяти́ти, осьвяща́ти, посьвяща́ти, ся. — **Освяще́нный, ое** = сьвяче́ний (С. Л.), сьвяче́не (С. З.), сьвяче́ння, сьвяче́нина. — Христос воскрес! Рад мир увесь — діждали ся ласки тепер усяк наїсть ся в смак сьвяченої паски. Ст. в. — Посьвятили паску. — Несу я паски сьвятити до церкви. н. о. — Нехай піп посьвятить. н. о.

Освяще́ніе = сьвяче́ння, води — водосьвя́ття, на Ордані — водо́хреща, нової хати — вхі́дчини (власне гуляння після того, як посьвятять нову хату).

Осево́й = осьо́вий.

Осе́лина = підто́ка (у возі).

Осёлокъ = брус, бруско́к (С. Аф.), гострі́льник, осе́лка (С. З.).

Осёлочный = бруско́вий, оселко́вий.

Осёлъ, Equus asinus = осе́л і д. **Лоша́къ.**

Осенева́ть = осі́нюва́ти.

О'сенесь = в осени. — В осени — літо. н. пр.

Осе́нній = осінній.

О'сень = о́сінь. — **Начина́ется о́сень** = осенїє. — **О'сенью** = в осени, (що родилось в осени) — осеньчу́к. — В осени і горобець багатий. н. пр. — Прийдь в осени до мене, в осени на день сьвятого Димитра. Ст. С.

Осерди́ть, ся = розсе́рдити, розгнївати, ся.

Осеребри́ть, осеребря́ть, ся = посеребри́ти, посеребряти, ся.

Осерча́ть = д. **Осерди́ться.**

Осетри́на = осятри́на.

Осётръ, риба Accipenser sturio = осяте́р, на Дніпрі самець — спича́к, самиця — кашниця. Аф.

Осётрій, осетро́вый = осятро́вий.

Осетри́нный = осятри́новий.

Осе́тъ = д. **Осо́тъ.**

Оси́ливать, оси́лить = перемага́ти (С. З.), посіда́ти, го́ру бра́ти, перемогти́ (С. Л.), поду́жати (С. З. Л.), здолі́ти (С. Л.), посісти, осиліти, го́ру взя́ти, осилкува́ти, погу́лати (С. Л.). — Копа (громада) переможе й попа. н. пр. — Хоч би їх було 500 тисяч, не подужають вони руської запорозької мочі. Кост. Б. Х. — І Палій посів того лицаря і звязав його віжками. н. о. — Або мене убъе напасть і кривда або я правдою возьму над ними гору. К. Б. — Хоч він мене й погулає — то нічого. н. к. — Чи-ж воно винне, що науки вашої не подужає. Лев. В.

Оси́на, рос. Populus Tremula L. = оси́ка, оси́чина, о́сокір, сокори́на (укр.), восі́ка, тре́пета (гал.). С. Ан. — Трусить ся як осичина. н. пр.

Оси́нникъ = оси́чина, осичня́к.

Оси́новикъ, гриб Boletus aurantiacus = д. під сл. **Грибъ** B. scaber Bull.

Оси́новый = оси́ковий. С. Л.

Оси́ный = оси́ний, о́сячий. — Иноді чоловік покуштувавши осиного меду, наче зовсїм збожеволіє. Ст.

Осиня́ть, осини́ть = сини́ти, посини́ти.

Осипа́ть, оси́пнуть = си́пнути, хри́пнути, оси́пнути, охри́пнути. — Як узявсь умовляти, аж осип, поки по мойому стало ся. Лев. В.

Оси́плость = сипота́.

Оси́плый = си́плий, хри́плий.

Осироти́ть = посироти́ти (С. Л.), осироти́ти. — І загубить молодим на віки, а мене посиротить на старість. Ст. С.

Осироте́лый = осироті́лий, засироті́лий (С. Л.), засиро́чений (С. Л.), сирота́.

Осиротѣть = осироті́ти, осироти́ти, ся, посироті́ти, засироті́ти (С. Л.). — Ой у-чора вранці уродило ся, а сьогодня у вечері осиротіло ся. н. п.

Оси́стый = волоха́тий і д. **Длинноше́рстный.**

О'сій = д. **Оси́ный.**

Осіява́ть, осія́ть = осява́ти, обся́яти, осія́ти. (Пр. д. під сл. **Освѣща́ть**).

Оска́бливать, оскобли́ть, ся = оскрома́жувати, обскрома́жувати, обскріба́ти, оскрома́дити, ся і т. д.

Оска́ливать, оска́лить, ся = ска́лити, ся (С. З.), вискалювати (С. Аф.), вискеря́ти, ся, ви́скалити (С. Аф. Л.), ви́скерити (С. Л.), ви́щерити, ся. — Вовк вискалив зуби та й клаца. С. Аф. — Гей не один лих лежить, вищеривши зуби. н. д.

Оска́лина = скалу́ба, скалу́бина (С. Жел.), зашкалу́бина (Лев.), ска́лина (С. Жел.). — Дошка з скалубинами.

Оскандали́ться = прошпе́титись, осоро́митись.

Осквернять, оскверни́ть, ся = опога́нювати, обпога́нювати, опаску́жувати, обпаску́жувати, пога́нити, паску́дити, опога́нити (С. Ж. Л.), опаску́дити (С. Л.), оги́дити, омерзи́ти, спаску́дити, спога́нити, ся. — Живучи з людьми, опаскудив і душу чистую. К. Ш. — Чи не між вами я, погані, так опоганивсь, що й не знать, чи був я чистим коли небудь. К. Ш. — Погана птиця, що своє гнїздо паскудить. н. пр. — Паршива вівця всю отару спога́нить. н. пр. — Покидаю тебе одного... Чи ти ж зможеш прожити на сьвіті, не спо́ганивши серця свого? Чайч.

Осклабля́ться, оскла́биться = усьміха́ти ся (С. Ж.), оскіря́ти ся, вискіря́ти ся, усьміхну́ти ся, ви́скірити ся.

Оскобли́ть = д. **Оска́бливать.**

Оско́лина = д. **Оска́лина.**

Оско́локъ = ска́лка (С. Л.), оскі́лок, оско́мелок (Лев.), трі́ска (С. Ш.), від скла, посуди то-що — скля́нка (С. З.), черепо́к. — Кому дрова, тому й тріски, кому горшки, тому й миски. н. пр. — Як дерево зітнуть, кожний тріски збірає. н. пр. — Склянкою порізав ногу. н. о. — Розірвало бомбу і мене скалкою зачепило по нозї. н. о.

Оско́мина = оско́ма. — Адам кисличку зъїв, а у нас оскома на зубах. н. п. — **Наби́ть оско́мину** = набри́днути, обри́днути, опри́крити ся.

Оскопле́ніе = валаша́ння, викла́дування.

Оскопи́тель = валаша́л (Мар.), холощі́й, переве́ртайло (що завертає бугаїв). Ніс.

— У скопців є такий холощій, що вміє вирізувати. Кн.

Оскопля́ть, оскопи́ть = валаша́ти, виклада́ти, викла́дувати, холоща́ти, холости́ти, вихоло́щувати, легша́ти, легчи́ти, хороша́ти, заверта́ти, закру́чувати, скопи́ти, каплу́нити, ви́валашати, ви́ложити, ви́холостити і т. д. (Д. під сл. Валошить). — **Оскоплённый** = д. **Кастра́тъ**.

Оскорби́тель, ница = напа́сник, ця (С. З. Л.), оско́рбник, ця (С. Пар.).

Оскорби́тельный, но = уразли́вий (С. Ж. Л. Ш.), вразли́вий, образли́вий, во (С. Жел.). — Хто би заочне што образливого о нас господарю мовил. Ст. Л. — Вразливе слово від дітей не забуваєть ся. н. пр.

Оскорбле́ніе = обра́за (С. Жел. Лев.), ура́за, ура́зка (С. Л. Ш.).

Оскорбля́ть, оскорби́ть, ся = обража́ти, (С. Жел. Л.), уража́ти (С. Ш.), образи́ти (С. Жел.), у(в)рази́ти, ся (С. Ш.). — Отпущено всім, которі мене образили. Б. Н. — Слова його глибоко вразили мене. Кн. — На віщо ж заводите розраду, на віщо ображаєте людей? Лев. В.

Оскоро́мить, ся = оскоро́мити, поскоро́мити, ся, (про багатьох) — перескоро́мити, ся.

Оскреба́ть, оскре́сть = д. **Оска́бливать**.

Оскрёбокъ, частіше **Оскрёбки** = по́скрібок (С. З.), ви́скрібок, по́скрібки, ви́с(ш)крібки.

Оскудѣва́ть, оскудѣ́ть = д. **Бѣднѣ́ть** і **Истоща́ться** 2 і 3.

Оскудѣ́ніе = зъубо́жіння, зни́щення (С. Ж.), висиле́ння (С. Л.), ви́трата, вичерпа́ння.

Осла́бить, ослабля́ть, ся = осла́бити, посла́бити, послабля́ти, ся, слаби́ти, слабішати (С. З. Л.), сла́бшати (С. Л.).

Ослабѣва́ть, ослабѣ́ть, осла́бнуть = слабі́ти, слабішати (С. З. Л.), сла́бшати (С. Л.), ослабі́ти (С. Л.), осла́бнути, осла́бти (С. Л.), в здоровлю, в силах — охля́нути (С. З. Л.), охля́сти (С. З. Л.), охля́ти, захля́сти (С. З. Л.), ви́снажити ся, захи́ріти, похи́ріти (С. Аф. Л.), занепа́сти (С. Л.), знеси́літи, під'упа́сти, під'упа́сти на си́лах, від старости — підтопта́ти ся, від ходні або клопоту — підтопта́ти ся, перетупцюва́ти ся, про бджіл — ви́роїти ся, в шалнерах — охля́бнути, про мороз — пересі́сти ся. — Ледве з ноги на ногу переступає — охляв, підтоптав ся. Як. — З нудьги охляв і знеміг ся, в одежі ліг і не роздів ся. Кот. — Не ївши, не пивши, ми зовсім охляли і духом і тілом. Кн. — Я так виснажила ся, що не було у мене сили повернути колесо швацької машини. Кн. — Він не зпесилів духом. Кн. — Пересядь ся морозі н. пр.

Ослабле́ніе = осла́ба, по́пуск, пі́льга і д. **Облегче́ніе**.

Осла́вка = сла́ва, погові́р. — Була слава, були поговори та на тую дівчиноньку, що чорниї брови. н. п.

Ославля́ть, осла́вить = ославля́ти, поговір пуска́ти, осла́вити, обнесла́вити, поговір пусти́ти.

Ослаща́ть, осласти́ть = 1. солоди́ти, підсоло́жувати, осолоди́ти, підсолоди́ти. 2. розбавля́ти, розво́дити, розба́вити, розвести́. — Треба розбавить водою, бо дуже густе.

Ослёнокъ = осля́, осленя́, тко.

Осли́знуть = осли́знути, посвя́діти.

Осли́ца = осли́ця.

Осло́въ = осли́ний.

Осло́пина = лома́ка, бо́вдур, бе́цман, дури́ло, дурби́ло, те́лепень, йо́лоп. (Здоровий, але дурний і незграбний).

Ослуша́ніе = неслухня́нство, непо́слух, непослу́шенство (С. Ж.).

Ослуша́ться, ослу́шиваться, ослу́шаться = неслу́хати ся, непослу́хати ся. — Як ти сьмів непослухати ся, коли тобі звелено?

Ослу́шливый, ослу́шникъ = неслухня́ний, непокі́рливий, не́слух (С. Л.).

Ослу́шность = д. **Ослуша́ніе**.

Ослу́шный = д. **Ослу́шливый**.

Ослы́шаться = недочу́ти.

Ослѣпи́тельный = сліпу́чий. С. Л.

Ослѣпле́ніе = о́сліп. С. Л.

Ослѣпля́ть, ослѣпи́ть, ся = сліпи́ти, осліпи́ти, засліпи́ти, посліпи́ти, ся.

Ослѣпнуть = осліпнути, посліпнути, потемніти.

О'слѣпью = сліпма, о́сліп (С. З.). — Осліп пішли на обоз. Л. В.

Осма́ливать, осмоли́ть = обсмо́лювати, висмо́лювати, обсмоли́ти, ви́смолити.

Осма́тривать, осмотрѣ́ть = 1. огляда́ти, ся, озира́ти, ся, огля́дувати, ся, обзира́ти, ся, розгляда́ти, ся, обдивля́ти ся, роздивля́ти ся, огляді́ти, ся, озирну́ти, ся, обдиви́ти ся, роздиви́ти ся, розгляді́ти, ся, скрізь — обни́кати. — Заглянула в комору, обдивилась увесь двір. Лев. — Обдивившись і щось записавши у товсту книжку, відпустили його. Лев. В. — Дивлюсь аж він одкрив очі, роздивляєть ся... ото обдивившись, тай устав. н. к. — В довіррю, як по надвіррю — ходячи треба озирати ся. н. пр. Д. ще пр. під сл. **Огля́дывать, ся.**

2. недобача́ти, ди́влячись обізнава́ти ся, недоба́чити, нероздиви́ти ся, помили́ти ся, обізна́ти ся. — Це не він — ти не роздивив ся.

Осма́триваніе = огляда́ння (С. Л.), огля́лини, розгляда́ння (С. Л.), розгля́дини (С. З. Л.). — Оглядини саду і парку взяли багато часу. Кн.

Осмерико́вый = вісьмерико́вий.

Осмерикъ = вісьмери́к.

Осётокъ = шкарбу́н, шкарбуни́, ви́топок, ви́топток (Д. під сл. О́бувь).

Осмидеся́тый = вісімдеся́тий.

Осми́на = вісьми́на ($^1/_8$ частина якої міри, ваги, десятині то-що).

Осмна́дцатый = вісімна́дцятий.

Осмотри́тельность = оба́чність, ба́чність, обере́жність. — До права треба два мішки: один грошей, а другий бачности. н. пр.

Осмотри́тельный, но = оба́чний, но (С. З.), ба́чний, но, обере́жний, но (С. Л.), береже́ний (С. Аф.). — Він чоловік бачний, не озирнувшись навкруги, не візьметь ся. Кн. — І все розумно, все обачно. Федь. — Береженого і Бог береже. н. пр.

Осмо́тръ = о́гляд, огляда́ння, огля́дини, розгля́дини, (тільки про сватання) — перегля́дини, обзо́рини (Гал.). — Посилай старостів, а я з батьком поїду на розглядини та подивлю ся на твою милу. (Д. під сл. **Обзо́ръ** і **Осма́триваніе**).

Осмотрѣ́ніе = 1. о́гляд, огляда́ння.

2. д. **Внима́тельность** і **Осмотри́тельность.**

Осмотрѣ́ть, ся = д. **Осма́тривать, ся.**

Осму́ха = вісьму́ха, вісьму́шка.

Осмы́кивать, осмыка́ть, ся = обсми́кувати, осми́кувати, обсмика́ти, ся, обсми́кати, осми́кати, ся, обсіпати, обшмо́ргати. — Осмикала ся, тоді й вийшла.

Осмѣ́ивать, осмѣя́ть = обсьмі́ювати, висьмі́ювати, насьміха́ти ся, глузува́ти, глумува́ти, глуми́ти ся, обсьмія́ти, ви́сьміяти, просьмія́ти, поглузува́ти, поглуми́ти ся, насьмія́ти ся, поглумува́ти, багатьох — пересьмія́ти (Д. під сл. **Насмѣха́ться**).

Осмѣ́ливать, осмѣ́лять, ся = осьмі́лювати, ся, обсьмі́лювати, ся, насьмі́лювати, ся, відва́жувати ся (С. Л.), ва́жити ся (С. З. Л.), осьмі́лити ся, засьмі́лити ся, насьмі́лити ся, обсьмі́лити ся, насьмі́ти (С. Л.), всьмі́ти, посьмі́ти (С. Л.), зва́жити ся (С. Аф.), відва́жити ся. — Рука наша не здійметь ся, серце наше не засьмілить ся. н. д. — Пішов би до його, та не насьмію. н. о. — Мовчить кожен, не промовить слова; хто цак знав — казати не насьміє, хто б насьміливсь, так не зна нічого. Ст. С. — Далі як обсьміливсь, тай каже. Кр. — Як ти важив ся підняти руку на старшого брата? н. к. — Ти сьогодня мабуть розум стратив, що прохать синів у мене зважився. Ст. С.

Осмѣха́ть = д. **Осмѣ́ивать.**

Осмѣя́ніе = сьміх, по́сьміх, пере́сьміх, глум, осьмі́ювання, висьмі́ювання. — Достав ся на посьміх людям.

Осмѣя́ть = д. **Осмѣ́ивать.**

Оснасти́ть = оснасти́ти, поснасти́ти.

Осна́стщикъ = осна́ч.

Основа́ніе = 1. осно́ва, фунда́мент (С. З.), грунт, ґрунт (С. З.), печі, стога, млина — під, деревъяна в будові — підва́лина, пі́друби.

2. осно́ва, засно́вина, ра́ция (С. З.), при́від. — Легенди мають свої основи реальні. Кн. — Не здоліли побороти засновин централїзму. Кн. — Не має нїякої рациї до того, щоб так казати. — Менї подобаєть ся гравюра тай не без приводу. Кн.

3. підпо́ра, підва́лина. — **До основа́нія** = до кра́ю, до ноги́, до пня́, до ф(х)унда́менту (С. З.), до ще́нту і т. д. д. **Вконе́цъ.** — Унію в землї руській до хундаменту касуєм і нївечим. Хмельницький. С. З. — Сарана по садах і по лїсах листи до щенту виїла. Л. В.

Основа́тель, ница = основа́тель, ка (С. Жел.), заложи́тель, ка (С. Жел.), ф(х)унда́тор, ка (С. Ш.), оселї — оса́дчий. — Мазепа був фундатором сеї церкви. Пр. — Першого осадчого сього села — не відаємо на імення. Кн.

Основа́тельность = осно́вність, докла́дність. С. Жел.

Основа́тельный, но = осно́вний, но (С. Жел.), докла́дний, но (С. Жел.), стате́чний, но, розсу́дливий, во. — Докладно про все йому росказав. — А старики раду радять статечную; вони тебе навчатимуть сердечную. н. п.

Осно́вывать, основа́ть, ся = осно́вувати, ся, засно́вувати, ся, уґрунто́вувати (С. Ш.), засаджа́ти ся (С. З. Л.), основа́ти (С. Жел.), заснува́ти, ся, уґрунтува́ти

(С. Ш.). — На оціх підвалинах заснувати свої думки. Кн. — Шкода́, дарма мовити, на кондициях неслушних засаждати ся. Б. Хмельницький. Л. В.

Основно́й = осно́вний, грунтовни́й. — Грунтовний закон забороняє такі вчинки. Кн.

Осо́ба = осо́ба, парсо́на, іронично, глумливо — вели́ке цабе́. — Мабуть цабе чи маленьке, бо й Качалка побіг на зустріч. Лев. В.

Осо́бенно = 1. окро́ме, окро́мне, одру́бно, на́різно, осо́бе (С. Жел.), осо́бше (Ман.), опріч. — Вони живуть нарізно. — Вона хоче прясти собі на полотно нарізно од нас. Лев. — Він пішов окроме од нас.

2. особли́во (С. Л.), осо́бно, з осо́бна, на́дто, наіпа́че, найбільш (С. Л.). — Особливо меншу дочку любив він. — Всім і кожному з особна, кому належить, ознаймуєм. С. З. — Часто бъють ся між собою, надто бабина дочка. н. к. — А за молодою, а надто ще за вдовою козаки ордою так і ходять. К. Ш.

Осо́бенность = особли́вість, одміна, окре́мність. — Особливість нашої народности від сусідеїх — визначаеть ся. Кн. — Етнографичні особливости відповідають поділу в удільний период. Бар. О. — **Въ осо́бенности** = д. **Осо́бенно 2.**

Осо́бенный = особли́вий (С. Л. Жел.), осо́бний (С. З.), окре́мний, опрі́чний (С. З.), окромний, окро́ е́)мішний. — Потребно особного приготовання. С. З. — Дорожку знаю я окромну, в нічну добу, в годину сонну прокрастись можна. Кот.

Особли́вость, вый = д. **Осо́бенность, ный.**

Особняко́мъ = д. **Осо́бенно 1** і крім того: од людей — по́сторонь, о́сторонь (С. Л.), одлю́дно (С. З. Л.), від иньшої будови — на о́дшибі, на одльо́ті (С. Л.), на бе́лебні (С. Аф.). — Живе одлюдно на вигоні. С. З. — Хата наша на одшибі. Лев. — Ген хата стоїть на белебні. С. Аф.

Осо́бо = д. **Осо́бенно.**

Осо́бность = осо́бність, осо́бость, окре́мність.

Осо́бый = д. **Осо́бенный.**

О́собь = 1. д. **Осо́бенно.**

2. особи́на. С. Жел.

Осовѣ́ть = осові́ти, посові́ти.

Осо́ка, рос. Carex L. = осока́, ти́рса (С. Аф.), куга́.

Осоко́рина = сокори́на.

О́сокорь, рос. Populus nigra L. = о́сокор, сокóра, сокорина, ясокір. — **О́сокорь души́стая**, P. balsamifera L. = золота́ верба́. С. Ан.

Осоловѣ́ть = осолові́ти, посолові́ти, осові́ти, посові́ти. — Посоловіли очі.

Осолодѣ́ть = осолоді́ти, посолоді́ти.

Осо́сокъ = сосу́н, сосуне́ць (про порося).

Осо́тъ, рос. = 1. Cirsium arvense Scop. — жербі́й, жибрі́й, колю́чка, колючки́, наголова́тки. 2. Sonchus arvensis L. — о́сот, гірча́к, молоча́к, молоча́й, чо́ртове зілля. С. Ан.

Осо́хнуть, осыха́ть = обсо́хнути, просо́хнути, обсиха́ти, просиха́ти.

Осою́зить = обсою́зити.

О́спа, Variolae = ві́спа, здр. ві́спка, ві́спочка. С. Аф. З. Л. — **Вѣтряна́я о́спа** = гвіздки́ (С. Аф.), гвіздо́чки. — Сестра Шевченка Маруся умерла з віспи. Кн. — А підняло ся на ноги — кір, гвіздочки та кашлї підкошували дитячі сили. О. Мир.

О́спенный = віспяни́й.

О́спина = ві́спина, ві́спинка (С. Аф.), лу́щина, ряботи́ння.

Оспопрививáтель = віспа́рь, щепі́й, щепі́льник, щепу́н. — Віспарь приїхав віспу щепити. Чайч.

Оспо́ривать, оспо́рить = спо́ритись, спереча́ти ся, змага́ти ся і д. **Опроверга́ть 2.** — Проти тих фактів не можна сперечати ся. Кн. — Став був змагати ся, бачу не переспорити. Кн.

Осрами́ть, осрамля́ть, ся = осоро́мити, ся, со́рому завда́ти, оганьби́ти, со́рому набра́ти ся, багатьо — пересоро́мити.

Осрамле́ніе = осоро́млення; со́ром, ганьба́.

Остава́ться, оста́ться = зостава́ти ся (С. Аф.), лиша́ти ся, зоста́ти ся, лиши́ти ся. — Або ви, тату, йдіть по дрова, а я зостанусь дома, або я зостанусь дома, а ви йдіть по дрова. п. пр. — Набив грошей у кишеню самісіньких срібних, на придачу ще зосталось либонь з копу мідних. Дум. — Обмолотивсь я в вівторок, лишило ся снопів сорок. н. п. — Помер чумак тай померла його думка, а я ся лишила сама на чужинї, як сива голубка. н. п. Под. — **Онъ въ долгу́ не оста́нется** = він сього́ не подару́є, віддя́чить. — **Оста́ться неподви́жнымъ** (від страху) — прикипі́ти до мі́сця (С. Л.). — **Въ накла́дѣ не оста́нется** = утра́ти, шко́ди не ма́тиме. — **Счастли́во остава́ться!** = бува́йте здоро́ві! — **Что остава́лось мнѣ дѣлать въ подо́бномъ случаѣ?** = що мав я роби́ти в такім разї?

Оста́вить, оставля́ть = зоста́вити (С. Аф.), лиши́ти (С. З. Л.), облиши́ти, залиши́ти, ки́нути, поки́нути, зоставля́ти, лиша́ти, ки́дати, покида́ти. — Зоставив синови багато худоби. н. к. — І в дому мене не лишай і в поле мене не бери. н. пр. — Не жалуй, матінко, за мною, не беру я нічого з собою, лишаю слідоньки по двору, слідоньки по столу. н. п. — Лучче б було мене, мати, в купелі залити, ніж таку нещасную на сьвіті лишити. н. п. — Облишмо, куме, сюю роботу, випъєм горілки ще й у суботу. н. п. — Кого схочеш залишити дома, хай тобі той в обороні стане. Ст. С. — Покидаєш мене, серденятко моє, та комуж прикручаєш? н. п. — Покинь ту думку навісну та берись до праці. Кн. — Якийсь час з лекций перебивала ся, а далі кинула. Кн. — **Оста́вить безъ внима́нія, безъ попече́нія, въ пренебреже́ніи** = занеха́яти (С. З.), занедба́ти (С. Аф. З.), залиши́ти, знехтува́ти, ки́нути, поки́нути. — Нехай, нехай — тай зовсім занехаєш. н. пр. — Своє добро він занехаяв. н. о. — Рідна народня мова була знехтована. Кн. — **Оста́вленный безъ внима́нія** і т. д. = занеха́яний, зане́дбаний, зали́шений, про вещ — заваля́щий. — Д. теж під сл. **Бро́сить** і **Бро́шенный**. — **Оста́вить безъ послѣ́дствій** = відкава́ти. — **Оста́вить свѣтъ** = вме́рти, перестáвитись. — **Оста́вить слу́жбу** = ки́нути слу́жбу. — **Оста́вить міръ** = ки́нути сьвіт, жи́ти відлю́дно, скі́тником, пусте́льником. — **Оста́вьте его́** = не ру́ште, не займа́йте; ки́ньте, поки́ньте його! — **Оста́вьте меня́ въ покоѣ** = да́йте мені́ спо́кій.

О́ставъ = кістя́к, кістня́к, снасть. — А я така, що тільки снасть моя була тай годі, так вихудла в тяжкій роботі. К. Х.

О́сталь = д. **Оста́токъ**.

Остально́й = оста́нній, оста́тній (С. З. Л.), оста́нець. С. З. — Сам не впав, остатню каплю допиває. К. Ш.

Остана́вливать, останови́ть, ся = зупиня́ти, спиня́ти (С. Л.), припиня́ти (С. Л.), перепиня́ти, зупини́ти (С. З. Л.), спини́ти (С. З. Л.), опини́ти, ся, заступа́ючи доро́гу — перейма́ти, переня́ти (С. З.), гам, суперечку — гамува́ти, угамува́ти (С. Ш.), течію, на пр. води, крови — тамува́ти (С. З. Ш.), гамува́ти, зупиня́ти (С. Аф.), затамува́ти (С. З. Л.), угамува́ти (С. Ш.). — Над річкою зупинила ся, на козака задивила ся. н. п. — Його гнївний погляд зупинив ся на... Фр. — Гуляла, гуляла й мати не опинила, а тепер зупинила лихая година. н. п. — Тепер ніхто не може мого страшного діла зупинити. Сам. — Так і доли! того лиши, того нагинає, мене котить і де спинить, і сама не знає! К. Ш. — Полюбила — не спинили, пішов тай загинув. К. Ш. — Кайдаш побіг за волами, спиняв їх, але вони не могли здержати воза. Лев. — Заходив ся князь Острожський спинити справу церковної унії. Бар. О. — Коли ж тії гайдамаки та таке чинять, так послати Капнистого, нехай їх припинить. н. п. — Але я ніяк не спиню сліз. Ст. Г. — Не перепиняйте мене, а то казати не буду. н. о. — Засьпіває, опинить ся, послуха та знову. К. Ш. — Не все те переймати, що по воді пливе. н. пр. — На силу вже на вигоні переняв волів. — Тамувати кров. С. З. — Запинити воду. С. Аф. — **Не остана́вливаясь** = незупиня́ючись, без одпочи́нку, без пере́рви. — Читав не зупиняючись. Кн. — **Останови́ться ла́геремъ, обо́зомъ** = ота́боритись, коше́м, та́бором ста́ти, отокува́тись. — Валка чумаків отокувалась. Ман. — **Остана́вливаться, останови́ться въ доро́гѣ, на кварти́рѣ** = станови́ти ся, става́ти (С. Л.), зупиня́ти ся, ста́ти, зупини́ти ся. — Поки став у заїзді. — На почівлю зупинились у селі маленькім. Ст. С. — Стали на попас. — **Останови́ться со ста́домъ** = отирлува́ти ся, оти́рлити ся.

Остано́вка = впин (С. З. Л.), спин, припи́нка, зага́йка (Сп.), уста́нок, пере́стань, пе́рестан, переста́нок; посто́янка. — Нема впину вдовиному сину, що звів з ума дівку сиротину. н. п. — Гордий злюка без устанку убогого давить, і що дня йому готує видумки лукаві. К. П. — Ледача шкапа скрізь припинки має. н. пр. — **Остано́вка за ни́мъ** = ді́ло стоїть, ста́ло за ни́м. **Остано́вка въ рабо́тѣ** = зага́йка.

Оста́рокъ = підста́ркуватий.

Остарѣ́ть = зіста́ріти ся, підтопта́ти ся.

Оста́токъ = оста́нок (С. Л.), оста́ча, ре́шта (С. З.), ли́шка (С. З.), оста́тки = оста́нки, послі́дки (С. Л.), ли́шки, в посудині на дні — оде́нки, від витопленого жиру, сала — ви́шкварки (С. Аф.), шква́рки, від то́плення — ви́топок, ви́топки, від виварки — ви́кіпки, після віяння — одві́йки, по́слід, борошна після просівання через сито — межиси́тка, зерна або борошна після переточки — одто́чини, після їди — недо́їдок, недо́їдки, після корму худоби — пере́їди, зъїди, після пиття — недо́питки, після горіння — недо́гарок, після бою — недо́биток, недо́битки, після гонки горілки — ба́рда, од хліба після їди — окру́шки (Лев.), в лембику —

недогі́н, від ракі́в — ракови́ння, тютюну в гамані — по́терть, потеру́ха, в люльці — чвир, що треба вигрібати або вискрібати, на пр. останки тіста в діжі — ви́грібки, ви́скрібок, по́скрібок ви́скрібки, по́скрібки (так в жарт зовуть і останню дитину у старих). — Тепер, кажуть, в Слободзеї останки збірає Головатий та на Кубань хлопців підмовляє. К. Ш. — У попа здачі, а у шевця остачі — не питай. н. пр. — Рубає мечем голови з плечей, а решту топить водою. н. п. — З хліба зъід не буде. н. пр. — **До оста́тка** = до оста́нку, до ре́шти, до цу́ри і т. д. д. **Вконе́цъ.** — До цури побив перевіз. Мал.

Оста́точный = оста́нній, оста́тній, оста́нець, оста́лець (С. З.).

Оста́ться = д. **Остава́ться.**

Остёгивать, остега́ть, остегну́ть = 1. стьоба́ти, хльо́стати, ви́стьобати, стьобну́ти (С. З.), ви́хльостати. — Стьобнув пугою. С. З.

2. стьоба́ти, ви́стьобати, стьобну́ти і д. **Обмета́ть, обмётывать.**

Остепени́ть, ся, остепеня́ться = устаткува́ти, ся (С. Ш.), статкува́ти, статні́ти, шанува́ти ся. С. Л. — Покинь тую горілку, треба статкувати. С. Л. — Тобі треба статніти, годі ледащить ся. С. Л. — Казав тобі: шануй ся, бо та гульня до добра не доведе. н. о.

Остервене́ніе = лютува́ння, озьвіре́ння.

Остервени́ться = розлютова́ти ся, озьві́рити ся. осатані́ти, розстерві́ти ся (С. З.). — Од злости Тури осатанівши... Кот. — Уздрівши Низ труп Евріала, од ярости осатанів. Кот. — Розстервівшую ся орду. Л. В.

Остерега́ть, остере́чь = остерега́ти, перостерега́ти (С. З. Л.), остерегти́, перестерегти́. — Сторож остеріг мене, що груба димить. Кн. — Перестерегла його, щоб туди не ходив. н. о.

Остерега́ться, остере́чься = стерегти́ ся (С. Л.), берегти́ ся (С. Л.), вистерега́ти ся, борони́ти ся (С. Л.), варува́ти ся, остерегти́ ся, поберегти́ ся. — Вистерегай ся пити лишне. Кр. — Боронись, щоб не застудити ся. С. Л. — Варував ся кия, та палкою дістав. (Пр. д. ще під сл. **Бере́чься**).

Ости́стый = остюва́тий.

Остіе = го́лка, шпи́чка (на рослинах).

О́стовъ = д. **О́ставъ.**

Остолбене́ть = остовпі́ти, остовпені́ти, отете́ріти, правце́м ста́ти, ослупі́ти. — Малий Мирон так і остовпів з переполоху. Фр. — Як грімне на мене, я так і остовпіла. Кн. — Остовпів та й не вгада зразу, як відказати. Лев. В. — Як побачу — втішаю ся, аж остовпенію, а як прийде розставатись, аж серденько мліє. н. п. — Як мині сказано: одягай ся, так я і отетеріла і отерпла. Г. Барв. — А бодай ти серед шляху ослупіла! н. пр. — А мати як крикнула, то вони поставали в куточках, так остовпіли і руки їм позаклякали. н. о.

Остоло́пина, остоло́пъ = бо́вдур, дурби́ло, те́лепень, товпи́га, бе́цман (високий, але дурний і незграбний).

Осторо́жность = обере́жність, ба́чність, осторо́га. — З властивою усім облудним людям боязкою обережностею він лякав ся усього, що... Лев. В.

Осторо́жный, но = обере́жний, но (С. Л.), бережени́й (С. Ш.), сторожки́й, сторо́жко (С. Л.), бе́режкий, (С. Ш.), бе́режний, но (С. Ш.), оба́чний, но, опа́сливий, во. — Та сторожко робіть ви діло, щоб хто не провідав. К. К. (Д. ще під сл. **Осмотри́тельный**).

Остра́гивать, острога́ть = обстру́гувати, обструга́ти.

Остра́стка = остра́шка (С. Л.), постра́х (С. Л.), пристра́шка.

Остреё = вістря́, го́стре, шпиль, шпиньок (С. Л.), шпи́чка, голки — жало́, жильце́, ножа — жало́ (Лев.), ле́зо, ле́зво, гострі́й, гострі́є, гостри́ця (д. **Ле́звіе**), списа — клюга́ (К. Х.), палиці — наконе́чник. — Лезою як черконув по шиї, так йому ніж і загруз там. Кн. — Люди достають клюги списові. К. Х.

Острига́ть, остри́чь, ся = обстрига́ти, обстри́гти, ся, надто — перестрига́ти, перестри́гти.

Остри́льщикъ = точи́льщик. С. Ш.

Остри́ть = гостри́ти (С. Л.), на точилі точи́ти (С. Ш.), на бруску — бруси́ти, косу — клепа́ти, мантачкою — манта́чити. — **Остри́ть зу́бы** = ла́сити ся. — Ласить ся, як кіт на сало. — **Остри́ть надъ къмъ** = приклада́ти (С. Л.).

Остри́ца, рос. Asperugo procumbens L. = остри́ця, ли́пчиця, ле́пчиця, ле́пиць, мокре́ць, репъя́шки. С. Ан.

Остри́чь, ся = д. **Острига́ть.**

Острiё = д. **Остреё.**

Остро́ = го́стро. С. Аф.

Острове́рхій = гострове́рхий. С. Ан.

Острови́тянинъ, острови́тянка = островъя́нин, островъя́нка. С. Жел.

О́стровъ = о́стрів (С. Жел.), ви́спа (С. Жел. З.), ви́сип, о́бток, о́бтік, плавучий — **плав.**

— Посеред моря широкото, близько Єгипту, єсть острів. Ніщ. — Переплинувши море, достигнули виспи. Л. В. — Селезень на ставу, утінка на плаву, тепер вони сидять на однему плаву, та їдять рясочку. п. п.

Острогá = óсті, бодéць, сандóль (Аф.).

Острогáть = д. **Острáгивать.**

Остроглáзый = бистроóкий, би́стрий на óчі (С. Ш.), гострогля́д.

Острóгъ = острóг, тюрмá (С. Ш.), поб. — тюря́га. — Ой і заплакали нашиї молодції, сидя в острозї. н. п. — Посадили його в тюрягу, а він і втїк. н. о.

Остроконéчный = кінча́тий, кінча́стий (С. Жел.), шпича́стий (С. З. Л.), стрíмкий, стріmча́стий, тільки про гори — шпиля́стий. С. Л. — Ликтарія шпичастих мосяжних два. Ст. Оп.

Остронóсый = гостронóсий.

Острообкій = д. **Остроглáзый.**

Островёстръ, остро́-пестро́, рос. Silybum marianum Gartn. = ростóпша, розторóпша (Укр.), рострóпша (Гал.). С. Ап.

Остропи́ливать, остропи́лить, остропи́ть = стáвити, постáвити крóкви.

О'строcть = гóстрість, гострині́ (С. Л.).

О'стротá = 1. д. **О'строcть.**

2. при́кладка (С. Л.), гóстре слóво. — Як почне було прикладки прикладати.

Остроугóльный = гострокýтній. С. Жел.

Остроýмничать = при́кладки прикладáти.

Остроýміе = би́стрий рóзум; гóстре слóво

Остроýмный = бистроýмний (С. Жел.), дорі́чний.

Остругáть = д. **Острогáть.**

Острупѣ́ть = острупі́ти, заструпи́тись.

О'стрый = гóстрий, гострéнький, гострí(é)сі(е)нький, порів. — гострíший (С. Аф.), на речах — дорі́чний (Граб.). — Голий як кістка, а гострий як бритва. н. пр. — Іч яка дорічна катівська дочка! Граб.

Острѣ́ть = гострíти, гострíшати.

Остуди́ть, остужáть = остуди́ти, простуди́ти, прохолоди́ти, остýжувати, простýжувати.

Оступáться, оступи́ться = невíрно ступати, ступи́ти, спотикáтись, спотикнýтись, спіткнýтись.

Остывáть, осты́нуть, осты́ть = остигáти, простигáть, вистигáти (С. Аф. Л.). холóнути (С. Л.), чáхнути, вичахáти (С. Аф.), прочахáти (С. Л.), остíгнути, простíгнути (С. З.), ви́стигнути, ви́стигти (С. Аф.), охолóнути, прохолóнути, ви́холонути, прочáхнути, вичахнути, ви́чахти (С. Аф.). — Не минуло й місяця — кохання остигло. Лев. В. — Простиг поезвийи сь жар. К. Х. — Раз добром налите серце, вік не прохолоне. К. Ш. — **Осты́лый, осты́вшій** = ви́стиглий, прости́глий, прохолóнутий, ости́лий. — Нема кому остилого серденька нагріти. К. Ш.

Ость = 1. Arista — ость (С. Пар.), остю́к (С. Жел.), остя́к (С. Жел. Пар.,) вус (С. Пар.).

2. анат. Spina — хребéт. С. Жел.

Осуждáть, осуди́ть = 1. осуждáти, осуди́ти, засуди́ти, присуди́ти. — Засудили його в острог на три місяцї.

2. осуждáти, суди́ти, пересýжувати, судáчити, гýдити, гáнити, ганьби́ти, осуди́ти, згáнити, оганьби́ти, поганьби́ти. — Ох і вийшла б я... так судять, гудять вражиї люди, хотять же нас розлучити. н. п. — Ой там люди так суди судять, та все мого та свекора гудять. н. п. — Свого ледачого не хвали, а чужого доброго не гуди. н. пр. — Робім добре — нехай нас люди не гудять. С. Л. — Попів гудьмо, а з попами будьмо. н. пр. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. н. пр. — **Осуждáющій** = пересýдливий.

Осуждéніе = суд, осýда, обсýда. — Смерть не така страшная, як осуда людськая. н. п. — Що коли б я уважав на людську осуду. Кн.

Осýнуться = 1. змарнíти, помарнíти, під'ýпасти.

2. обсýнути ся.

Осушáть, осýшивать, осуши́ть, ся = 1. обсýшувати, висýшувати, обсуши́ти, ви́сушити. — Висушив болото.

2. висýшувати, вихиля́ти, ви́сушити, ви́хилити. — Він за один ковток чи малий водинчик так і висушив. Кн.

3. просихáти, обсихáти, суши́ти ся, просóхнути, обсóхнути, обсуши́ти ся, пересýшувати ся.

Осýшка = сýшка.

Осуществля́ть, осуществи́ть = виповня́ти, сповня́ти, довóдити до кінця́, ви́повнити, спóвнити, ся (С. Пар.), ви́конати, справди́ти, ся (С. Жел.), осýщити (С. Жел.). — Чи справдила ся його надія?

Осчастли́вить = ущасли́вити, зроби́ти щасливим. — Думала ущасливити його, а він її до труни довів. Кн.

Осыпáть, осы́пать, ся = 1. обсипáти, осипáти, посипáти, обси́пати, поси́пати, ся. — Молодах обсипають зерном. — Обсипалось листя. — Жито осипалось.

2. висипа́ти, ви́сипати, обки́дати, попри́щити. — Висипало на губах.

3. осипа́ти ся, обва́лювати ся, зава́лювати ся, оси́пати ся, обвали́ти ся, завали́ти ся. — Земля обвалила ся в колодязї. — Глинище завалило ся.

4. витрі́пувати ся, вистрі́пувати ся, обтрі́пувати ся, ви́тріпати ся і т. д. (про тканину). — Рукава вистріпались.

Осырѣть = д. Отсырѣть.

Ось = вісь, о́ся (С. Л.), залїзна штаба під деревяною віcью — підісок, та частина осї, на котрій крутить ся колесо — маковгін. — Вісь уломилась. — На вілок чи на осю — усе купи. Хар.

Осьмёрка, осьмо́й і т. д. = д. Восмёрка, восьмой і т. д.

Осѣда́ть, осѣсть = осїда́ти, сіда́ти, надсіда́ти, осїсти, сїсти, надсїсти. — Хата осїдае.

Осѣдла́ть, осѣдлывать, ся = осїдла́ти, окульба́чити (С. З.), сїдла́ти, кульба́чити. — Сїдлай коня вороного, мій брате козаче! По нас в сьвітї широкому нїхто не заплаче. К. Ш. — Ой кульбач, чесний отче, коня вороного. н. пр. — Окульбачили, мов скотину. Гул. Ар.

Осѣдлость = осїлість (С. Жел.), осе́лість, осе́ля (С. Жел.), посїлля, житло (С. Л.). — Приїхавши в который повіт, де осїлости не маеть. Ст. Л.

Осѣдлый, ло = осїлий, ло. — Тодї у Татар було вельми ще мало прихильности до життя осїлого. Пр.

Осѣмени́ть, осѣменя́ть, ся = засїяти, обсїяти, засїва́ти, обсїва́ти, ся.

Осѣни́ть, осѣня́ть, ся = 1. отїни́ти, отїня́ти, ся. — Як же се він говорив, постала хмара, тай отїнила їх. К. Св. П.

2. благослови́ти, благословля́ть, ся, хрести́ти ся, перехрести́ти ся.

Осѣривать, осѣрить = сїрчити, посїрчити.

Осѣсть = д. Осѣда́ть.

Осѣтить = обки́дати сїтями, обтене́тити.

Осѣчка = о́бмах. — Дав обмах. Ніс.

Осяза́ніе = дотика́ння (Б. Н. С. Жел.), до́тик (С. Жел.), доторка́ння, до́торк (С. Пар.), ма́цання.

Осяза́тельный = дотика́льний.

Осяза́ть = дотика́ти (С. Жел.), ма́цати.

Ота́бориться = ота́боритись, та́бором, коше́м ста́ти.

Ота́нивать, отони́ть, ся = тони́ти (С. Ш.), тончи́ти (С. Ш.), потони́ти, потончи́ти, ся. — Не тони, не мали, на цїлий буханець завали. н. пр.

Ота́пливать, отопи́ть, ся = топи́ти (С. Ш.), опа́лювати, натопити, ся. — Чужу хату топити — своï очі слїпити. н. пр. — Опалюєм хати соломою та бурьяном, бо дров у нас не мае.

Ота́птывать, отопта́ть, ся = топта́ти (С. Ш.), обто́птувати, прито́птувати, обтопта́ти, притопта́ти, потопта́ти, ся. — Притопчи землю, щоб рівненько було. — Дай, Боже, потоптати і того року діждати. н. пр.

Ота́чивать, оточи́ть, ся = д. Обта́чивать.

Отба́вить, отба́вливать, отбавля́ть, ся = відба́вити, зба́вити, відбавля́ти, збавля́ти, ся. — Заправив дуже дорого, та вже потім почав збавляти.

Отба́гриваться, отба́гриться = відпи́хувати ся, відпиха́ти ся, відпихну́ти ся, відіпхну́ти ся. — На силу відіпхнули ся від берега.

Отбараба́нить = відбараба́нити, перебараба́нити.

Отбесѣдовать = перебала́кати, перебесїдувати, перемо́вити, скінчати розмову. — Годї вам балакати — пора спати. — Та вже все перебалакали.

Отбива́ть, отби́ть, ся = од(від)бива́ти, одби́ти, ся; од(від)бороня́ти, одборони́ти, ся. — Данило відбив у Татар Побужжя. Пр. — Одбив замо́к і покрав. — **Отби́ться отъ ру́къ** = розледащі́ти, розпе́стити ся, розпусти́ти ся. (Д. під сл. **Избалова́ться, Избездѣльничаться, Изво́льничаться**).

Отбивно́й = відбивни́й.

Отбира́ть, отобра́ть = 1. од(від)біра́ти, від(од)ібра́ти. — Подарував було, а потім одібрав назад. — **Отбира́ть мнѣніе** = збіра́ти голоси́.

2. вибіра́ти, од(від)клада́ти, ви́брати, відкла́сти.

Отбла́говѣстить = перебла́говістити.

Отблагодари́ть = од(від)дя́чити (С. З. Л.), віддя́кувати. — Я жив буду, то вже не забуду, а щеж побачу, то ласкою оддячу. н. п. — Я оддячу вам за приязнь вашу. Ст. Г. — Я тобі оддячу. н. к. — Чим же я тобі віддячу ся, братчику мій. Федь. — Оддячивши йому сто з оком і вражу шаблю перебив. Кот.

О'тблескъ = бляск, відбляск, відсьвіт. — Як побачу на хвилях бляск од сонця, то аж очі заболять. Кр. — Крізь щелину бачимо на стїні бляск од вогню. Кр. —

Бляха проти сонця дає одсьвіт. Кв. — У-пертий, а часом хижо-лукавий відблиск чорних очей. Лев. В.

Отбо́й = о́дсіч (С. З.), од(від)бі́й; о́д(від)ступ. — Козаки збились до купи і Татарам одсіч дали. п. о. — Еней построїв теж отряди, де всім назначив для осади без одступу на вал іти. Кот.

Отболѣ́ть = ви́боліти, перебо́літи і д. **Выздоровѣ́ть.**

Отбо́рный = одбі́рний, вибо́рний (С. Л.), добі́рний, вибі́рни́й, одбо́рний (С. Л.), опрі́чний, чі́льний. — Построївши Рутульців в лаву, одбірних молодців на славу. Кот. — Пиво добре задніпровське, виборна дулівка, калинівка і тернівка. Макар. — Поприносив туди що добірніші пляшки вина та старого вишняку. Бар. — За те ступить пан на покірного і прийме тебе, як добірного. Руд. — Умом і храбростю своєю в опрічнеє попав число. Кот. — Лаявсь добірно, аж хороше. Лев. В.

Отбоя́риваться, отбоя́риться = одмовля́ти ся, ухиля́ти ся, одкру́чувати ся, викру́чувати ся, одмо́вити ся, ухили́ти ся, одкрути́ти ся, одвертіти ся.

Отбра́сывать, отбро́сить = 1. од(від)кида́ти (С. Л.), одки́нути. — Одкинув геть від себе. — Кращу рибу бере, а дрібну одкидає.

2. од(від)бива́ти, од(від)сьві́чувати, одби́ти, ся. — Місяць відбиває від себе сонячний сьвіт. Де-що про Сьв. Б.

Отбрива́ть, отбри́ть, ся = 1. кінча́ти, скінчи́ти голі́ння, вигóлювати, вигóлити, поголи́ти, ся. — Тільки що виголив ся, зараз одяг ся і пішов.

2. од(від)рі́зувати, відрі́зати, відруба́ти. — Я йому так відрізав, що вдруге не буде зо мною словами грати.

Отброса́ть = поод(від)кида́ти.

Отбро́сить = д. **Отбра́сывать.**

Отбро́сокъ = поки́дька, по́кидь (С. З.), непотріб. — Ще воно пе покидька. С. З.

Отбузова́ть = од(від)лупи́ти, одшмага́ти, одчухра́ти і т. д. д. **Бить.**

Отбурли́ть = перебу́шувати, перебу́рхати, переклекоті́ти. (Д. **Бурли́ть**). — Море переклекотіло — тепер саме їхати.

Отбушева́ть = перебушува́ти, перебу́яти, перешурмова́ти. (Д. **Бушева́ть**).

Отбыва́ніе = од(від)бува́ння, одбу́ток (С. Л.)

Отбыва́ть, отбы́ть = 1. од(від)бува́ти, одбу́ти. С. З. Л. — Одбув панщину. — Жменею прядива не відбудеш. С. Л.

2. од(від)'їзди́ти, од'їхати. — Три дні гостювали у нас, та вже на четвертий од'їхали.

Отбѣга́ть, отбѣжа́ть = од(від)біга́ти, одбі́гти. — Одбіг геть далеко, та тоді й почав лаятись.

Отбѣ́гать = 1. одбі́гати, переста́ть бі́гати.

2. набі́гати, натоми́ти (біганням ноги).

Отбѣ́ливать, отбѣли́ть = біли́ти, побіля́ти, вибі́лювати, побіли́ти, ви́білити. — Побілила стіни. — Білити полотно.

Отбѣ́лка = біли́ння, по́білка.

Отва́га = од(від)ва́га. — Одвага мед-вино пьє, одвага і кайдани тре. н. пр.

Отва́дить, отва́живать, ся = од(від)на́дити, од(від)учи́ти, од(від)лучи́ти, одна́жувати, ся і т. д. — Треба віднадити, щоб не ходив більше. — На силу од'учив його од сього. — Пора вже теля відлучити.

Отва́живаться, отва́житься = на́жити ся, од(від)ва́жувати ся, зва́жувати ся (С. Аф.), одва́жити ся, зва́жити ся, піти́ на відва́жне. (Пр. д. під сл. **Осмѣ́ливаться**).

Отва́жность = од(від)ва́га.

Отва́жный, но = од(від)ва́жний (С. Л.), відва́жливий (С. Л.), сьмі́ливий, голі́нний. — Пан Сава Чалий голінний, хоробрий. І. Г.

Отва́ливать, отвали́ть, ся = 1. од(від)ва́лювати, одвали́ти, ся. — Одвалив камінь. — Цегла одвалила ся.

2. од(від)ча́лювати, од(від)пи́хувати ся (від берега), одча́лити, одпихну́ти ся. — Тільки що відчалили, як схопила ся буря.

Отва́лъ = 1. од(від)ва́л. — **Ѣсть до отва́лу** = д. **До́сыта.**

2. од(від)ча́лювання, одча́л. — **Идти́, брать на отва́лъ** = одча́лювати. (Д. **Отва́ливать 2**).

3. поли́чка (у плузї або в сосі, що одвертає скибу).

Отваля́ть = 1. ви́валити (на пр. повсть, сукно), ви́качати (на пр. тісто).

2. одлупи́ти, одчухра́ти і т. д. д. **Бить.**

Отва́ривать, отвари́ть, ся = од(від)ва́рювати, вива́рювати, одвари́ти, ви́варити, ся.

Отва́рка = ви́вар, ви́варка. С. Жел.

Отварно́й = од(від)варни́й, виварни́й.

Отва́ръ = од(від)ва́р, ю́шка (од вареної риби або мъяса), щерба́ (од риби), ці́д (од висівок).

Отвести́ = д. **Отвози́ть.**

Отверга́ть, отве́ргнуть, ся = од(від)кида́ти, од(від)верта́ти, одмовля́ти, ся (С.

Ж.), зріка́ти ся, цура́ти ся, одки́нути, одверну́ти, одмо́вити, ся, зрікти́ ся, од(від)цура́ти ся.

Отвердѣва́ть, отвердѣ́ть = тверді́ти, тверднути, (більше) — тверді́шати (С. Ш.), затве́рднути і т. д. д. **Затвердѣва́ть.**

Отвердѣ́лый = стверді́лий.

Отве́рженецъ, отве́рженникъ, ца = закля́тий, про́клятий, та. — І всї регочуть ся, сьміють ся і всї танцюють. Тільки я, неначе заклятий, дивлю ся й пишком плачу я. К. Ш. — Марко проклятий. Стороженко.

Отве́рстіе = о́твір (С. Жел.), ро́ззтвір (С. Жел.), дірка (С. З.), в улику — о́чко, ві́чко в муз. струменті — голосни́к. — Отвір, з котрого у вулканї бурхає огонь або дим і мул. Зем. — Вліз у дірку.

Отвёртываніе = од(від)верта́ння, одкру́чування.

Отвёртывать, отвертѣ́ть, отверну́ть, ся = 1. од(від)кру́чувати, од(від)вірчувати, одкрути́ти, одвертіти, одверну́ти, ся. — Відкрутити гайку. — Одкрутив голову курції.

2. од(від)верта́ти, ся (С. Л.), одверну́ти, ся. — Не дивить ся на мене, одвертається. — Мотря одвернулась до вікна і вперве заплакала. Лев. — Щось усе одвертав ся од дверей, неначе нічого не чув. Лев. В.

Отвёртываться, отвертѣ́ться = од(від)кру́чувати ся, одкрути́ти ся. — Ти вже від цього діла не відкрутиш ся.

Отвести́ = д. **Отводи́ть.**

Отвива́ть, отви́ть, ся = одвива́ти, од(від)кру́чувати, од(від)су́кувати, одви́ти, одкрути́ти, одсука́ти, ся; пови́ти, посука́ти, пересука́ти. (Д. **Вить, ся**). — Хміль одвив ся од тичини. — Вже всї нитки посукали.

Отви́ливать, отвиля́ть, отвильну́ть, ся = викру́чувати ся, відкру́чувати ся, одни́кувати, уника́ти (С. Ш.), ухиля́ти ся (С. Ш.), ви́крутити ся, відкрути́ти ся, одни́кнути, уни́кнути (С. Ш.), ухили́ти ся, ухильну́ти ся (С. Ш.), крутька́ да́ти. — Мій наймит все одникує од роботи. Лев. — Годі тобі уникати, признавай ся по правдї. Кн. — Він було спершу й згодив ся, а потім того крутька дав.

Отви́нчивать, отвинти́ть, ся = од(від)шрубо́вувати, од(від)кру́чувати, од(від)вірчувати, одшрубува́ти, одкрути́ти, одвертіти, одверну́ти, ся.

Отвиса́ть, отви́снуть = обвиса́ти, обви́снути.

Отви́слый = обви́слий.

Отвлека́ть, отвле́чь, ся = 1. од(від)тяга́ти, од(від)волїка́ти, одтягти́, одволокти́. — Одволїк за двір тай кинув.

2. од(від)верта́ти, од(від)хиля́ти, одверну́ти, одхили́ти. — **Отвлека́тельный** = одворо́тний. — Воно, кажуть, одворотне, як горчишник. Нїс. — **Отвлека́ться отъ заня́тій** = одрива́тись од ро́боти.

Отвлече́ніе = од(від)тяга́ння, од(від)верта́ння.

Отвлечённый = 1. одтя́гнутий, одволо́чений, одве́рнутий.

2. відлу́чний (С. Пар.), умозо́рний (Кн.). абстракційний.

Отвнѣ́ = зве́рху, з'окола.

Отводи́ть, отвести́ = од(від)во́дити (С. Л.), одвести́, кого силою — одирова́дити. С. Л. — **Отводи́ть квартиры** = розво́дити по кватирях, ста́вити на посто́й.

Отво́дный = 1. обводни́й. — Обводний рів.

2. од(від)ве́дений, призна́чений.

Отво́докъ = од(від)во́док, од(від)ро́сток, різка, різочка, ще́па. — Посадив різочку, а вона й принялась.

Отво́дъ = 1. одві́д. — **Дѣ́лать отво́дъ глазъ** = ману́ пуска́ти.

2. кри́ла (у санок).

Отвоева́ть = од(від)воюва́ти.

Отвози́ть, отвезти́, отве́зть = од(від)во́зити, одвезти́.

Отво́зъ = од(від)віз, відво́зка.

Отвола́кивать, отволо́чь = д. **Отвлека́ть 1.**

Отвора́живать, отворожи́ть = 1. од(від)воро́жувати, од(від)чаро́вувати, одворожи́ти, одчарува́ти, од(від)ше́птувати, одшепта́ти.

2. ста́вити на сир, гріти на сир, поста́вити, нагріти на си́р.

Отвора́чивать, отвороти́ть, ся = 1. од(від)верта́ти, одверну́ти, ся. — Треба одвернути колоду. Д. ще під сл. **Отвёртывать, ся 2.**

2. од(від)горта́ти, одгина́ти, одгорну́ти, одігну́ти, ся. — Одгорнув поли. — Одігнуло ся з краю і стирчить.

Отворя́ть, отвори́ть, ся = од(від)чиня́ти, одчини́ти, ся. — Я ж дожидала, я ж виглядала, ворітечка відчинила. н. п. — Ой дївчино, дївчино, відчини, сама собі кривдоньки не вчини. Ой не буду, козаченьку, відчинять, бо ти будеш, серденько, ночувать. н. п. — До вікна вона підходить, одчиня вона його. Чайч. — Він убравсь в одну хвилину, мерщій двері одчинив. Ст. Г. — Зараз слуги одчинили браму, в поле чисте вибігли далеко. Ст. С. — Широкі ворота були одчинені навстіж. Лев. — **Отворя́ть ча́сто две́ри** = ри́патися. — **Отворя́ть кровь** = пуска́ти кров.

Отворожи́ть = д. **Отвора́живать.**

Отвороти́ть, ся = д. **Отвора́чивать.**

Отворо́тный = 1. од(від)воро́тний. — Одворотне зілля. Ніс.
2. од(від)кладни́й, вилoжи́стий. — Виложистий комір. — **Отворо́тные рукава́** = вильо́ти. С. З.

Отворо́тъ = 1. од(від)ворот,
2. в одежі — од(від)кла́д, вило́га (С. Жел.)

Отврати́тельный, но = ги́дки́й, ги́дко, бри́дкий, бри́дко, оги́дний, но, обри́дли́й, ло, ги́достний, но обри́дливий, во, осору́жний. С. З. Л. — Стецько стидкий, Стецько бридкий! Цур тобі, відчепи ся. Кв. — Гидко дивитись на його. — Який він мині осоружний! — А тюрмою пахне йому рідна хата, обридлий, огидлий свій рідний поріг. К. Х.

Отвраща́ть, отврати́ть, ся = одверта́ти, одверну́ти, ся — **Отвраща́ть взоръ** = одверта́тися. — Чи ти мене, Боже милий, на вік забуваєш? Одвертаєш лице своє, мене покидаєш? К. Ш.

Отвраще́ніе = 1. одверта́ння, од(від)воро́т.
2. оги́да (С. З.), о́гидь (С. Л.), не́хіть (С. Л.), бридь і д. **Омерзѣніе.**

Отвсю́ду = д. **Отовсюду.**

Отвыка́ть, отвы́кнуть = одвика́ти, одви́кнути, од(від)на́дитись (Сп.).

Отвѣва́ть, отвѣ́ять, ся = одвіва́ти, одвіювати, одві́яти, ся. — Багато полови одвіялося.

Отвѣ́дывать, отвѣ́дать = 1. коштува́ти, смакува́ти, покоштува́ти, посмакува́ти, (коштуючи вжити або зъїсти багато або усе — ви́коштувати, скоштува́ти. С. З. Л. — Покоштувавши, сказали: дай Боже і на той рік діждати. Кв. — Дай панові покоштувати а він і гамкне. п. пр. — Ого, скільки викоштував!
2. про́бувати, спро́бувати, попро́бувати (С. Л.), зазнава́ти, зазна́ти. — Зазнав і я колись щастя.

Отвѣнча́ть = обвінча́ти, повінча́ти, перевінча́ти. — Ми в церкву, а їх уже перевінчали.

Отвѣ́сить = д. **Отвѣшивать.**

Отвѣ́сный, но = сторчови́й, стрі́мкий, сторч, на́всторч, стрі́мко.

Отвѣ́сокъ, отвѣ́съ = оливни́ця (С. Пар.), грунтвага, стро́ма, по́віс.

Отвѣ́тить = д. **Отвѣча́ть.**

Отвѣ́тный = одві́тний, одмо́вний, одповідний.

Отвѣ́тственность = од(від)повіда́льність, одві́ча́льність. С. Жел. Пар.

Отвѣ́тственный = од(від)повіда́льний, одві́ча́льний. С. Жел.

Отвѣ́тствовать = 1. д. **Отвѣча́ть.**
2. одвіча́ти, одвітувати (С. З.).

Отвѣ́тчикъ, ца = одві́тчик, одповідник, ця (Ст. Л.).

Отвѣ́тъ = одві́т (С. Л.). відві́т (С. Жел.), о́тпо́відь (С. Ж. З. Л.), ві́дповідь (С. Жел.), тільки на словах — о́д(від)мо́ва, од(від)ка́з (С. Л.), тільки на письмі — о́д(від)пис (С. З. Л.), о́д(від)пи́ска. — Що хоч спитай, на все, як слід, розумний зараз дасть одвіт. К. Ст. — Не письменний я, так не знаю, яку тобі на се одповідь дать. О. Ст. — І тільки одповідь мав дати і гнів царський свій показати. Кот. — На питання був скупим, а щедрим на одмови тільки. Ст. Г. — Не питайсь ти ніколи про це, бо одмови дать не зможе вона. Чайч. — Вдивляв ся у темряву, неначе на їй написана одмова на питання. Пісоч. — На це письмо дайте о́дписку. Лев. — **Въ отвѣ́тъ** = на о́дповідь. — А почувши на одповідь, що це... Лев. В.

Отвѣча́ть, отвѣ́тить = 1. од(від)повіда́ти, од(від)мовля́ти, одповідати, одповісти, одмо́вити, тільки на словах — од(від)ка́зувати, одріка́ти, одказа́ти, одректи́, на письмі — од(від)пи́сувати, одписа́ти. С. Жел. З. Л. — Той його питає, а Іван стиснув плечима, тай одповідає. Руд. — Їхав козак дорогою: „помогай Біг, женче!“ вона-ж йому відповіла (по другій одміні: одказала): „здоров бувай, серце!“ н. п. — Ми сей лист розберемо на волі і одмовим, розібравши діло. Ст. Г. — Ой піду я до синочка на широкі лавки; а невістка одказує: не треба нам мамки. н. п. — Ой прийшов він під віконце: „добривечір, серце!“, вона-ж йому одказує: „забий жінку перше“. н. п. — Одрікла йому сестра Галина: ох, мій брате. Ст. С. — Одріка натее королева: не турбуй ся, молодице сестро. Ст. С. — А він йому і одписує. Кр.
2. д. **Отвѣ́тствовать 2.**
3. од(від)повіда́ти, одповісти. — Адміністрация тоді-б тільки була дужою, коли-б вона відповідала народнім змаганням. Бар. О.

Отвѣшать = повішати, порозвішувати. — Вже усї сорочки повішали.

Отвѣшивать, отвѣсить, ся = од(від)ва́жувати, зва́жувати (С. Аф.), одва́жити, зва́жити, ся. (С. Аф.) — Одважив йому пуд соли. — Зважив на терезах. — **Отвѣсить покло́нъ** = уклони́ти ся низе́нько. — **Отвѣсить уда́ръ** = вда́рити сильно, ге́пнути, бу́хнути (С. Аф.). стусана́ да́ти. — Гепнув по шиї, неначе камінюкою. Дмитренко — Кум мірошник.

Отвѣять = д. **Отвѣва́ть.**

Отвя́зывать, отвяза́ть, ся = 1. од(від)вя́зувати, одвяза́ти, одъяза́ти, ся. — Одвяжи коня од ясел.

2. од(від)че́плювати ся, одчепи́ти ся (С. З. Л.), од(від)кара́скати ся, збу́ти ся, позбу́ти ся, од від пе́катч ся, спе́кати ся. — Вже й не знаю, як од тебе одчепитись. Лев. — На силу одчепив ся од його. — Ніяк од його не одпекаюсь. Бар. — Як мінї його спекатись?

Отга́вливать, отговѣть, ся = одбува́ти говіння, одговіти, ся.

Отгада́ть = д. **Отга́дывать.**

Отгадка = од(від)га́дка, розга́дка.

Отга́дчикъ, ца = од(від)га́дчик, ця, уга́дчик, ця (С. Ш.), уга́дько. — Бути тобі угадьком. н. пр.

Отга́дываніе = од(від)га́дування, уга́дування. (С. Ш.)

Отга́дывать, отгада́ть = од(від)га́дувати, уга́дувати (С. Ш.), вга́дувати, розга́дувати, одгада́ти і т. д. — Сім загадок загадаю. Одгадаеш — моя будеш, не вгадаеш — дурна будеш. н. п.

Отга́нивать, отогна́ть = д. **Отгоня́ть.**

Отга́щивать, отгости́ть = од(від)го́стювати, одгостюва́ти, одгости́ти.

Отгиба́ть, отогну́ть, ся = од(від)гина́ти, оді(віді)гну́ти, ся.

Отги́бка = од(від)гива́ння.

Отглаго́льный = од(від)глаго́льний. С. Жел.

Отгла́дить = погла́дити, перегла́дити, попрасува́ти. Вже усї сорочки погладила.

Отгнива́ть, отгни́ть = од(від)гнива́ти, одгни́ти, поодгнива́ти.

Отгнуси́ть = прогугня́вити, перегугня́вити.

Отгова́риваніе = одмовля́ння.

Отгова́ривать, отговори́ть, ся = 1. од(від)мовля́ти (С. Л.), одгово́рювати (С. З.) розра́жувати (С. Л.), одра́жувати, одмо́вити, одговори́ти, одра́дити, розра́дити (С. З. Л.), розра́яти (С. З.). — Хотїв їхать, та люди одрадили. — Нема його і не буде, розраяли злиї люди. н. п.

2. од(від)мовля́ти ся (С. З.), вимовля́ти ся, од(від)мага́ти ся, од(від)бріхувати ся (С. З.), одмо́вити ся, одмогти́ ся, одбреха́ти ся. — Одмовляв ся, як стара дівка хорошого жениха. н. пр. — Родичі улещали її одружитись з Петром, вона довго одмовлялась, та разом згодилась. О. Ст. — Нічим не вимовлюючи ся, повинен до суду стати. Ст. Л. — Вони спершу давай відбріхувати ся, боялись признаватись. Н. О. (Д. ще під сл. **Отка́зываться**).

Отговори́ть = 1. д. **Отгова́ривать** 1.

2. од(від)мо́вити, ся, переговори́ти, скінчи́ти мо́ву. — Очки-ж мої карсеснькі оддивили ся, уста-ж мої сахарниї одмовили ся. н. п. — Переговорив один, тоді другий став казати.

Отгово́рка = од(від)мо́ва, од(від)мо́вка (С. Жел. Л.), ви́мовка (С. Л.), відговір, ка, відмо́га, відпірка. — І тим вимовку чинили, іж о таковом чоловіку не відали. Ст. Я.

Отговѣть = д. **Отга́вливать.**

Отголо́сокъ = о́д(від)голос (С. Жел.). од(від)гомі́н (С. Жел.), о́д(від)лясок, відляск (С. Жел.), од(від)гук (С. Жел.), ви́ляски (С. Л. Жел.), луна́ (С. Жел. З. Л.) — Невже ти справдї сумом тим сумуєш, що нам луна пісень твоїх лунає. К. Б. — І зник, пропав той тяжкий голос, тільки луна з гаю гула. К. Ш. — Як дав йому по губах, аж відлясок пішов. Мир. — Крикнув я на його, аж виляски по лісу покотились. Сп.

Отго́нка, отго́нъ = відгін.

Отгоня́ть, отогна́ть = 1. од(від)ганя́ти, одго́нити, проганя́ти, розганя́ти, одігна́ти, прогна́ти, розігна́ти. — Оджени теля в череду. Та вже одігнав. — Прожени собак. — Почав читати, тай розігнав сон.

2. од(від)бива́ти, од(від)ганя́ти, займа́ти (С. Аф.), одби́ти, одігна́ти, заня́ти. (С. Аф. З.) — Чи його убито, чи в полон занято? н. п. — Не пускай коней у мій овес, а то займу. С. Аф. — Займи череду. С. Аф.

3. переганя́ти, перегна́ти. — Вже усю горілку перегнали.

Отгора́живать, отгороди́ть, ся = од(від)горо́жувати, одгороди́ти, ся, муро**м** — од(від)мурова́ти, ся.

Отгора́ть, отгорѣть = 1. од(від)горя́ти, одгоріти. — І стіл було загорів ся, та тільки край одгорів.

2. перегоря́ти, вигоря́ти, перегорі́ти, ви́горіти. — Вже усе перегоріло.

Отгорева́ть = перегорюва́ти, пересуму-ва́ти, перетужи́ти.

Отгорѣ́ть = д. **Отгора́ть.**

Отгости́ть = д. **Отга́щивать.**

Отграни́чивать, отграни́чить = д. **Отмежёвывать.**

Отгреба́ть, отгрести́ = од(від)гріба́ти, од(від)грома́жувати (С. Л.), од(від)горта́ти (С. Л., одгребти́, одгрома́дити, одгорну́ти. — Відгромадь сіно. — Одгорни жар. — Почали гребти, та на силу одгребли од берега.

Отгремѣ́ть = перегремі́ти, од(від)гремі́ти, перегуркоті́ти.

Отгрыза́ть, отгры́зть = од(від)гриза́ти, одъ(відъ)їла́ти, одгризти, одъї́сти.

Отгу́ливать, отгуля́ть, ся = од(від)гулювати, одгуля́ти, ся.

Отдава́ть, отда́ть, ся = 1. од(від)дава́ти, видава́ти, здава́ти, оддати, ся, ви́дати, зда́ти. — Віддав усе, що було у його. — Здав землю у посесию. — **Отдава́ть въ долгъ, взаймы** = д. під сл. **Дава́ть.** — **Отдава́ть обра́тно** = верта́ти, верну́ти. — Верни усе, що я дав тобі.

2. од(від)бива́ти, одби́ти, ся, затруди́ти. — Ця рушниця дуже одбиває. — Палиця затрудила в руку, як я вдарив об камінь. Лев.

3. од(від)пиха́ти, одпи́хувати, од(від)ча́лювати, одпихну́ти, ся, одча́лити. — **Отда́й прича́лъ** = одча́люй!

4. розляга́тися, розтина́тися (С. З.) луна́ти (С. З.), од(від)клика́тися, одгу́куватися луно́ю, розітну́тися, залуна́ти. — Грюкот рушниць розтинався далеко. — Луна розтинають ся у лузі. С. З. — Розітнув ся гучний виляск геть по над водою, розітнувсь і десь далеко одгукнувсь луною. Чайч. — Той галас по гаю одкликав ся на около луною. О. Ст. — То щось гукне: Химо! Химо! Та й піде гук по темному бору, аж лунає. М. В. — І мов сила нова у грудях прибува і в души якісь сьпіви лунають. Сам. — Чи гудуть то буйні вітри з моря, чи гуркотять гармати, аж лунає у зелених горах. Ст. С. — Ох, як важко те слово „салдат“ залунало у мене на серци. Кн.

5. од(від)ганя́ти, од(від)го́нити (про дух, смак). — Чого наїв ся, тим і відгонить. н. пр. — Чимсь огидливим моральпо відгонить сей вчинок. Кн. — Панством від неї відгавяє. Кн.

6. ле́гшати, поле́гшати, поме́ншати, одли́гнути (С. З. Л.), ущу́хнути (С. Ш.), зати́хнути (про мороз, хворобу). — Дуже пелякий був мороз зранку, а далї трохи одлигнуло. — **Больно́му отдало́** = слабо́му поле́гшало.

7. осла́бнути, осла́бти (С. Л. Про натягнуту вірьовку). — **Отдалъ Бо́гу ду́шу** = ду́шу Бо́гові віддав, жартливо — пішла душа́ на ввирики. (Кот.) — **Отдаю́ на ва́шу во́лю, на вы́боръ, на усмотрѣ́ніе** = спуска́юсь на ва́шу во́лю, зда́юся на вас, на ва́шу ла́ску. — **Отдава́ть паруса́** = розпуска́ти вітри́ла. — **Отда́ть повелѣ́ніе, прика́зъ** = звелї́ти (С. Аф.), загада́ти (С. Аф.), наказа́ти. — Звели — і все буде зроблено. — Загадав, щоб на завтра усе було. — **Отда́ть я́корь** = ки́нути я́кір, ста́ти на я́кір.

Отда́вливать, отдави́ть = од(від)да́влювати, оддави́ти, од(від)ти́снути. — **Ему никто́ ноги́ не отда́витъ** = нїхто йому́ в ка́шу не наплює, йому нїхто на хвіст не насту́пить. н. пр.

Отда́вна = д. **Изда́вна.**

Отда́ивать, отдои́ть = видо́ювати, видоїти.

Отдале́ніе = 1. од(від)дале́ння.

2. далина́, далечиня́, далече́(і)нь, да́леч (С. Л.), дале́кість, одле́глість (С. З.).

Отдалённость = дале́кість.

Отдалённый, но = од(від)да́лений.

2. дале́кий, да́льнїй, дуже — далече́нний (С. Л.), одле́глий (С. З.). — Одлеглий край. Орлик. С. З

Отдаля́ть, отдали́ть, ся = од(від)даля́ти (С. Л.), удаля́ти, ся (С. Ш.), далї́ти, оддалити, удали́ти, ся (С. Ш.) — Їдемо а рідне село все далїє од нас. Кн.

2. од(від)стороня́ти, од(від)луча́ти, одсторони́ти, одлучи́ти, ся. — Відсторонив його од сього дїла.

3. одверта́ти, одхиля́ти, одверну́ти, одхили́ти. — Треба по троху одвертати його од сього товариства.

4. ухиля́тися, цура́тися, ухили́тися (С. Ш.)

Отда́ніе = од(від)дання́.

Отда́ривать, отдари́ть, ся = од(від)даро́вувати, оддарува́ти.

Отда́тчикъ = од(від)да́тчик. — Оддатчики повставали, бистрі ніжки розкували, білі ручки розвъязали, та й повели у сьвітлицю. н. п.

Отда́ть = д. **Отдава́ть.**

Отда́ча = од(від)дання́, од(від)да́ча. — Позичив без оддачі.

Отдвига́ть, отдви́нуть = д. **Отодвига́ть.**

Отдвижно́й = висувни́й.

Отдежу́ривать, отдежу́рить = одбува́ти, одбу́ти чергу.

Отдёргивать, отдёрнуть, ся = од(від)сми́кувати, одсмикну́ти, ся.

Отдира́ть, отодра́ть, ся = од(від)дира́ти, од(від)рива́ти, од(від)дра́ти, од(від)де́рти, од(від)рва́ти, ся, кору, шкуру — облу́плювати, лупи́ти, облупи́ти, гильку — од(від)чухра́ти, од(від)чахну́ти. — **Отдира́ть** (про танці) = затина́ти, витина́ти. — Він несамовито витинав з нею гопака. Бар. — **Отодра́ть кого́** = (різками, батогом то-що) — од(від)чухра́ти, од(від)шмага́ти, од(від)дюба́рити, од(від)бато́жити, ви́парити, ви́шпарити, ви́хльостати, ви́стьобати, (за волосся) — ви́скубати, одску́бти, ви́чубити, ви́драти.

Отдиро́къ = шмато́к, кла́поть, здр. шмато́чок, кла́птик (С. З.) — Написав на якомусь клаптику.

Отднева́ть = переднюва́ти.

Отдои́ть = д. **Отда́ивать.**

Отдохнове́ніе = од(від)почи́н(в)ок, опочи́н(в)ок, спочи́н(в)ок, на малу годину — перепочи́н(в)ок; од(від)почива́ння, од(від)диха́ння. — Ще-ж попасать коня треба стать на одпочинок. Гул. Ар. — Нам через його сну нема, ні одпочинку, і на годинку. Зінк. — Там моє місце і доля єдина, доля робітника без одпочинку. Чайч. — По над річкою Самарою одпочивок мали. н. д. — Проти города приставали, там собі опочивок мали. н. д. — Не сам же я плачу, плачуть карі очі, не дають спочинку ані в день, ні в ночі. н. п.

Отдохну́ть = д. **Отдыха́ть.**

Отдуба́сить = од(від)дуба́сити, одлупи́ти, одлупцюва́ти.

Отдува́ть, отду́ть, отду́нуть, ся = 1. од(від)дува́ти, од(від)дму́хувати, одду́ти, оддму́хати, оддмухну́ти, ся.

2. дух перево́дити, од(від)ди́хуватися, од(від)са́пуватися, перевести́ дух, одди́хатися, одса́патися. — Утомив ся, на силу дух переводить. — Ви́бігав, а тепер відсапуеть ся.

Отду́мывать, отду́мать = переду́мувати, переду́мати.

Отду́нуть, ся = д. **Отдува́ть, ся.**

Отду́ть = 1. д. **Отдува́ть.**

2. одлупи́ти, одлупцюва́ти; од(від)шмага́ти, од(від)чухра́ти, оддуба́сити, од(від)бато́жити, ви́парити, ви́шпарити (Д. **Бить**) Вишпарили різками. — Одчухрали на всі боки.

Отду́шина = про́дух, проду́хвина, дух (Кн.), в муз. струменті — голосни́к.

Отду́шникъ = душни́к.

Отдыха́ть, отдохну́ть = од(від)почива́ти, опочива́ти, спочива́ти, од(від)почи́ти, опочи́нути, спочи́ти, спочи́нути. трохи — перепочива́ти, перепочи́ти, припочи́ти, з отарою, гуртом, чередою = тирлува́ти. — Жала-ж вона, жала, стала спочивати. н. п. — З роботою поспішають, а в неділю спочивають. Ряб. — Цитьте вітри, цитьте буйні! Горя не будіте! Дайте мені молодому хоч на час спочити! Мет. — І спочинуть невольничі утомлені руки і коліна одпочинуть кайданами куті. К. Ш. — Після обіда батюшка лягли спочивати. Лев.

О́тдыхъ = одпочи́нок і. т. д. д. **Отдохнове́ніе**; просьві́ток (С. З.), пільга. — Просьвітку не дає. (С. З. — По вечерницям все ходили, просьвітку не було дівкам. Кот. — **Безъ о́тдыха** = не оддиха́ючи, не спочива́ючи, без відду́ху, без просьві́тку.

Отды́шка = од(від)ди́шка.

Отдыша́ться = од(від)ди́хатися, од(від)са́патися.

Отдѣлать, ся = д. **Отдѣлывать, ся.**

Отдѣле́ніе = 1. виді́лення, од(від)рі́зне́ння, од(від)луче́ння, од(від)ду́ка.

2. од(від)діл, поділ, виділ, розділ.

Отдѣли́ть, ся = д. **Отдѣля́ть, ся.**

Отдѣ́лка = д. **Обдѣ́лка.**

Отдѣ́лъ = д. **Отдѣле́ніе** 2.

Отдѣ́лываніе = обро́блювання.

Отдѣ́лывать, отдѣлать, ся = 1. доробля́ти, доро́блювати, доробити, зробити, поробити, одробити, ся, упо́ратн ся. — Нехай це дороблю, та тоді візьмусь за друге. — (Д. ще під сл. **Ока́нчивать**)

2. обробля́ти, оброби́ти, оздобляючи — оздобля́ти, цьвяхува́ти, цяцькува́ти, оздоби́ти, вицьвя́хувати, ви́цяцькувати, начисто — ви́хорошити. — Також гарно обробив, що на диво. — Зали музея оздоблені геть ліпше, ніж я сподівав ся. Кн.

3. нівечити, псува́ти, паску́дити, знівечити, понівечити, зопсува́ти, попсува́ти, зпаску́дити, попаску́дити. — Замалий час зовсім знівечив свиту.

4. д. **Отвя́зываться** 2.

Отдѣльный, но = од(від)дільний, особúй, бо, бе, особливий, во, осó(і)бний, но, од(від)рýбний, во, окрóмий, мо, ме, окрімний, но, не, окрóмішний, но, різно, нáрізно, від иньшої будови — на óдшибі. — Він живе особливо од нас. — Стародавня Русь складала ся з відрубних самостійних земель. Бар. О. — Смоленські Кривичі жили своїм відрубним від иньших Кривичів життям. Бар. О. — Хата його стоїть на одшибі. Кн. — Вони ремесникують собі на одшибі за селом. Кн.

Отдѣлять, отдѣлить, ся, = од(від)діля́ти, од(від)різня́ти, (С. З.), виділя́ти, вилучáти, оддíлúти, одрізнúти, вúділити, вúлучити, відокрóмити, ся, відстря́ти, розрізнити ся. — Пасли отут, тай одрізнились од своїх. н. о. — Ну, то ви вилучте моє ягня споміж ваших. Кр. — По весіллю брат відокромив ся від нас, пішов до жінки собі. Федь.

Отекáть, отéчь = 1. топúтись, оплиBáти, слезúти, отопúтись, оплиBтú. — Сьвічка топить ся. С. Ш.

2. пýхнути, набрякáти, напýхнути, набря́кнути. — Нога набрякла. Лев.

Отёклый = опýхлий, набря́клий.

Отёкъ = пухлúнá. (Кр.) — По всій нозї розлїзла ся пухлина. Кн.

Отемнáть, отемнúть = затемня́ти, затéмнúти і д. Омрачáть.

Отерéбливать, отеребúть = обривáти, обсмúкувати, оскубáти, обірвáти, обсмúкати, обскубтú.

Отёсывать, отесáть = обтїсувати, обтесáти.

Отéцъ = отéць, пан-отéць, бáтько, здр. бáтенько, бáтечко, тáто, здр. тáтко, татýсь, татýсьо, тáтцьо, татýсик, татýня, татýньо, тáточко, татýнечко, татýсенько, татýсечко (С. З. Л. Ш.), на Буковинї вживає ся теж — нéньо, нéнько. — Отець мій по садочку ходить, за поводи кониченька водить. н. п. — Хто батька не шанує, той собі пекло готує. н. пр. — Бог-батько, государь-дядько. н. пр. — Що тато, то не мама. н. пр. — Хто не слухає тата, той послухає ката. н. пр. — Хоч у рідного тата, та не своя хата. н. пр. — Тато добрий, мати не лихая, не боронять погуляти, поки молодая. н. п. — Просила Марусенька свого татусенька: татунечку мій любий, запирай ворота, не впусти Івасечка. н. п. — Засмутилась небога Тадя, заридала, татусеві і матусї тричі в ноги впала. Макар. — Підкував дядька, підкуєш і тата. н. пр. — Просили татуньо і мамуня і я вас прошу. н. пр. — Я в ненька росла, від ненька пішла, вжеж тота доріженька терном заросла. н. п. Б. — Аж там мій ненько по саду ходить, не рідну маму за рученьку водить. н. п. Б. — А нені, у нас кажуть батько, посилають мене за пивом. Федь. — **Быть отцéмъ, за отцá** = батькувáти, татувáти (С. Ш.) Батьку козацький, годї тобі тут пустувати, час тобі іти на Вкраїну батькувати. н. д. — **Крёстный отéцъ** = хрещéний бáтько. — **Посажёный отéцъ** = ловáтий бáтько. — **Быть посажёнымъ** = батькувáти (С. З.), за бáтька бýти. — Він на весїллї у нас, у Гордїя батькував. Кн. — Наймичка-сирота заміж од нас виходить, то треба татусеві батькувать. К. Х.

2. пан-отéць (С. З.), бáтюшка (С. Аф. З.) Пішов я до пан-отця на сповідь. — До нас нового батюшку настановили. — **Отéцъ духóвный** = сповідник.

Отéчески = по бáтьківськи. С. Л. — Буду йому пораду давати, по батьківськи научати. К. Ш.

Отéческій = отéцький (С. Л.), отцéвий; бáтьків, бáтьківський (С. Аф. З. Л.), тáтів, тáтівський (С. Ш.) — Отцева і материна молитва зо дна моря ратує, а проклін у калюжі топить. н. пр. — Батьківське слово не мине, на днї моря достане. н. пр. — Він привітав ся зо мною з татовою ласкою. С. Ш.

Отéчественный = отчúстий (С. З. Л.), отчúзний, родúнний. — Отчисте добро. Орлик. С. З.

Отéчество = отéчество (С. Жел.), отчúзна, одчúзна (С. Жел. З.), бáтьківщина (С. Пар.) родина (С. Л. Пар.), отéщина (С. Жел.), вітчинá (С. Пар. Жел. Се останнє слово вживаєть ся тільки в Галичан, і у галицьких письменників.) — Отечество на язицї, а в серцї облуда. н. пр. (Номис, ст. 182) — А отечество так любить, так за ним бідкує, та так з його, сердешного, кров, як воду, точить. К. Ш.

Отéчь = д. Отекáть.

Отжáрить = 1. зжáрити, пожáрити, попектú, поснáжити і т. д. д. Жáрить.

2. од(від)чухрáти, од(від)шмагáти, вúпарити, вúшпарити, од(від)дюбáрити. — Вишпарили його різками.

Отжáть = д. Отжимáть.

Отжéчь = д. Отжигáть.

Отживáть, отжúть = 1. од(від)живáти, оджúти. — Оджило свій вік.

2. од(від)живáти, од(від бувáти, вибувáти, од(від)слýжувати, оджúти і т. д. — Одбуду сей рік, тай вину.

Отжигáть, отжéчь, ся = од(від)пáлювати, одпали́ти. — Опалив кінчик палиці.

Отжи́ливать, отжи́лить = од(від)тя́гувати, одтягáти, одтягти́, ви́корочити, зашати́рити. — Викорочив у мене 10 карбованців.

Отжимáть, отжáть = 1. видáвлювати, вити́скувати, викрýчувати (білизну), од(від)пі́жувати (Сар), ви́давити, ви́чавити, ви́крутити, одпідити.
2. од(від)ти́скувати, одти́снути. — На ярмарку в юрбі мене якось одтиснули від товаришів.

Отжинáть, отжáть, ся = обжинáти ся, обжáти ся. — Люди вже пообжинались.

Отжи́нъ = обжи́н, обжни́ва, обжи́нки.

Отжирѣ́лый = одгодóваний, годóваний, одпáсений, гладки́й. — Кругом неправда і неволя, народ замучений мовчить, а на апостольскім престолї чернець годований сидить. К. Ш.

Отжирѣ́ть = одгодувáти ся, одпáсти ся, поглáдшати.

Отзáвтракать = поснї́дати. — Ми вже поснїдали. — Приходьте до мене поснїдати.

Отзвáнивать, отзвони́ть = передзвони́ти, продзвони́ти. — Вже передзвонили до вечерї.

Отзвукнýть = залунáти, од(від)гукнýтись, од(від)кликнýтись лунóю. — Як гукнув коло лїса, так і залунало. — Д. ще під сл. **Отдавáться** 4.

Óтзвукъ = д. **Отголóсокъ.**

Отзвучáть = перегучáти, передзвені́ти, перегýдіти, передзижчáти.

Отзнáбливать, отзнобля́ть, отзноби́ть = од(від)морóжу(зю)вати, одморóзити.

Отзолáчивать, отзолоти́ть = позолóчувати, визолóчувати, позолоти́ти, ви́золотити (на ново або скінчити позолоту).

Отзывáть, отозвáть, ся = 1. од(від)зивáти, од(від)кликáти, оді(віді)звáти, одкли́кати. — Одізвав його і почав щось говорити.
2. озивáти ся, обзивáти ся, од(від)кли́кáти ся, од(від)гýкувати ся, озвáти ся, обізвáти ся, одкликнýти ся, одгукнýти ся. — Його кличуть, а він і не озиваеть ся. — А хто мене, молодую, тай до дому доведе? Обізвав ся козак на солодкім меду: гуляй, гуляй, дівчинонько, я до дому доведу. н. п.
3. д. **Отдавáться** 4 і 5.

Отзы́вчивый = од(від)голóсний.

Óтзывъ = 1. од(від)зи́в, óд(від)клик (С. Пар. Жел.)
2. óд(від)повідь (С. Жел.), одмóва (С. Пар.)
3. д. **Отголóсокъ.**

Отзябáть, отзя́бнуть = од(від)мерзáти, одмéрзнути, одмéрзти.

Отирáть, отерéть, ся = обтирáти, утирáти, обтéрти, утéрти, ся.

Оти́скивать, оти́скать, оти́снуть = обдáвлювати, утóптувати, товкмáчити, обдави́ти, утоптáти, утовкти́, утовкмáчити.

Отказáть, ся = д. **Откáзывать, ся.**

Откáзъ = 1. од(від)кáз (С. Жел.), од(від)мóва (С. Жел. З. Л.), од(від)мога. — **Получи́ть откáзъ** = облизня піймáти, в сватаннї — гарбузá зъї́сти. С. З.
2. д. **Отречéніе.**

Откáзывать, отказáть, ся = 1. од(від)кáзувати, од(від)мовля́ти, одказáти, одмóвити (кому од чого або в чім), в сватанні — гарбузá піднести́. — Ні в чім не міг йому одказати. — Бо як завтра всім (женихам) сестра відмовить, що тодї я маю вам казати. Ст. С.
2. од(від)кáзувати (С. З.), од(від)пи́сувати, одказáти, одписáти, легувáти. — Одписав йому по смерти всю худобу. — Два найлїпші улика на церкву легує. Кн.
3. од(від)мовля́ти ся (С. З. Л.), одмагáти ся (С. З. Л.), од(від)ступáти ся, вимовля́ти ся, зрікáти ся, цурáти ся (С. З.), одмóвити ся, одмогти́ ся, одступи́ти ся, зрікти́ ся, од(від)цурáти ся (С. З.), од(від)каснýти ся, од(від)сахнýти ся (С. Л.). — Не признав ся, відмовляеть ся від усього. Кн. — Одмовляеть ся, як стара дівка хорошого жениха. н. пр. — Як він не одмагав ся, а жид таки кландав, щоб узяв з собою. н. о. Яст. — Це було йому не в охітку а про те відмагати ся не зважив ся він. Лев. В. — Іди, каже, бери, а той одмагаеть ся. н. к. — Ніяк не можу одмогти ся. н. о. Яст. — Кличуть у хату; нам і сором вимовляти ся, та як його покинуть усе на возї. Ос. — Також зрік ся він права власности до землї. Бар. О. — Так цураеть ся, як дід пъятака. н. — Мій батечку, мій братіку, хоч ти мене не цурай ся. К. Ш. — Коли-б пан за плуга взяв ся, то й сьвіта-б одцурав ся. н. пр. — Не поцурайтесь хлїба-соли. Кот.

Откáливать, откали́ть = од(від)гартóвувати, одгартувáти.

Откáливать, отколóть = 1. од(від)кóлювати, одколóти, одщепи́ти, ся. — З краю трохи одкололо ся.

2. од(від)шпи́люватн, одшпили́ти, ся. С. З. — Одшпилилась стьожка, мабуть шпилька вискочила. — **Отколо́ть штýку** = вишквáрити, ушквáрити, утнýти, утя́ти. — От так ушкварив!

Отка́пывать, откопа́ть = од(від)рива́ти, од(від)ко́пувати, одри́ти, одкопáти; вико́пувати, ви́копати.

Откарау́лить = одбýти вáрту.

Отка́рмливать, откорми́ть, ся = од(від)годо́вувати, ся, розгодо́вувати, годувáти (С. Л.), одгодувáти, розгодувáти, ви́годувати, коробу — од(від)пасáти, ся, тучи́ти (С. Ш.), од(від)пáсти, ся. — Ми одгодовуємо иньші тварі, щоб ними одгодовуватись самим. Ст. Г. — Хозяйське око товар тучить. н. пр. — **Отко́рмленный** = годо́ваний, одгодо́ваний, гладу́н, ха, гладки́й, жирови́й, про худобу — пáсений, на барді — бражни́й. — Оце годований кабан, оце ледащо — щирий пан. К. Ш.

Отка́тывать, откатáть = 1. перекачáти (рублем і качалкою), перемаглювáти (на маглі). — Вже усі сорочки перекачала.
2. д. **Отдýть** 2.

Отка́тывать, откати́ть, ся = од(від ко́чувати, одкотити, ся.

Отка́чивать, откачáть, ся = 1. вико́чувати, ви́качати, ся. — Викачали усю воду.
2. од(від)кáчувати, одкачáти, ся. — Витягли його з води, здавалось, зовсім не живого, та на силу одкачали.

Откáчиваться, откачнýться = од(від)хи́тувати ся, одхитнýти ся (С. Л.), од(від)сахнýти ся. — Він зовсім відсахнув ся од нас.

Отка́шивать, откоси́ть, ся = викóсювати, обкóсювати, ви́косити, покоси́ти, обкоси́ти, ся. — Усю ниву покосили, гострі коси потупили. н. п. — Люди вже обкосили ся.

Отка́шливать, откáшлять, откáшлянуть, ся = од(від)кáшлювати, викáшлювати, одкáшляти, ви́кашляти, ся.

Откидно́й = одкидни́й. — **Откидны́е рукавá** = вильóти. С. З. — Чорноусий, жупан куций, викидає вильоти, скаче, грає, ще й сьпіває, аж завдає охоти. Гатцук.

Отки́дывать, откидáть, отки́нуть, ся = од(від)кидáти, одки́дати, отки́нути, ся.

Откипáть, откипе́ть = перекипáти, перекипíти.

Откладно́й = д. **Отворóтный** 2.

Откла́дъ = од(від)клáд. — Одклад не йде в лад. н. пр.

Откла́дывать, отклáсть, отложи́ть, ся = 1. од від)кладáти, одклáсти, ся — Одклав особо ті огірки. — Що маєш зробити сьогодні, не одкладай на завтра. н. пр.
2. од(від)прягáти, випрягáти, розпрягáти, одпрягти́, ви́прягти, розпрягти́. — Скажи, щоб одпрягали коней.

Откла́ниваться, отклáняться = одклáнюватп ся, одклáняти ся.

Отклёвывать, отклевáть = 1. од(від)кльóвувати, од(від)дзьóбувати, одклювáти, оддзьóбати, оддзю́бати. — Горобець одклював голову червака та й кинув.
2. поклювáти, подзьóбати, подзю́бати. — Кури вже все поклювали, треба підкинути проса.

Откле́ивать, отклеи́ть, ся = 1. од(від)клéювати, ся, одлипáти, одклéїти, ся, одли́пти. — Воно само одклеїло ся.
2. поклéїти, переклéїти. — Вже усе поклеїв.

Откликáться, откли́кнуться = од(від)кликáти ся, од(від)гýкувати ся, обзивáти ся, одкликнýти ся, одгукнýти ся (С. Л.), обізвáти ся (С. Л.), одкýкнути ся. — Як гукаєш, так і одгукнеть ся. н. пр.

О́ткликъ, откли́чка = óд(від)клик. С. Жел.

Отклоне́ніе = одхиля́ння.

Отклоня́ть, отклони́ть, ся = 1. од(від)хиля́ти, одмовля́ти, одвертáти, одхили́ти, одмóвити, одвернýти. — Одмовив його од сього діла.
2. од(від)хиля́ти ся, ухиля́ти ся (С.Ш.), огинáти ся, одхили́ти ся, ухили́ти ся, ухильнýти ся (С. Ш.), од(від)хитнýти ся. — Карпо не оступив ся і не одхилив ся. Лев. — Він ухилить ся од сього діла.

Отковáть = покувáти, перекувáти. — Вже покували усе.

Отковы́ривать, отковырáть, отковырнýть, ся = од(від)колýпувати, одлýплювати, одколупáти, одколупнýти, одлупи́ти, трохи — вколупáти, вколупнýти, трохи зверху — надколупáти, надколупнýти. — Одколупав замазку та й виняв шибку. — Вколупнув масла, як кіт наплакав.

Откозы́ривать, откозырáть = од(від)кози́рювати, викози́рювати, одкозиря́ти, ви́козиряти. — Треба було спершу одкозиряти, та тоді з масті йти. — Викозиряв усі козирі.

Отколáчивать, отколоти́ть, ся = 1. од(від)бивáти, одби́ти. — Одбили двері.
2. би́ти, лупи́ти, лупцювáти, одлупи́ти, одлупцювáти, духанів, стусанів нада-

ва́ти, одкудо́вчити, одчухра́ти і т. д. д. **Бить. 1.** — Одлупив його на всі боки. — Так він його одкудовчив, що довго буде памъятати. н. о.

Отколдо́вывать, отколдова́ть = од(від)чаро́вувати, одчарува́ти, одворожи́ти.

Отколоко́лить = од(від)дзвони́ти, передзвони́ти.

Отко́локъ = д. **И́верень.**

Отколоти́ть = д. **Отколачивать.**

Отколо́ть, ся = д. **Отка́лывать, ся.**

Отко́ль, отко́лъ = д. **Отку́да.**

Откомандирова́ть = ви́рядити, ви́правити (Д. **Командирова́ть**).

Отконопа́тить = од(від)конопа́тити, од(від)паклюва́ти.

Откопа́ть = д. **Отка́пывать.**

Откорми́ть = д. **Отка́рмливать.**

Откоси́ть, ся = д. **Отка́шивать, ся.**

Отко́сный = укі́сний (С. Ш.), скі́сний.

Отко́съ, отко́сокъ = уко́с (С. З.), укіс, гори — косогі́р, у́біч — (С. Ш.) — Перекинулись з возом саме на косогорі.

Откочёвывать, откочева́ть = перекочо́вувати, перекочува́ти.

Откра́ивать, открои́ть = од(від)кро́ювати, од(від)кра́ювати, одкро́їти, одкра́яти, вкра́яти.

Откра́сить = покраси́ти, помалюва́ти. — Помалювали все.

Откре́щиваться = од(від)хре́щувати ся.

Открове́ніе = одкриття́ (С. Ж. К. Св. п.) виявле́ння.

Открове́нность = щи́рість. С. З. Л.

Открове́нный, но = щи́рий, ро (С. З.), по щирости. — Скажи мені по щирости.

Открои́ть = д. **Откра́ивать.**

Откру́чивать, открути́ть, ся = од(від)кру́чувати, одкрути́ти, ся.

Открыва́тель = од(від)кри́тель. С. Жел.

Открыва́ть, откры́ть, ся = 1. од(від)крива́ти, одкри́ти, ся, що загорнуте — од(від)горта́ти, розгорта́ти, одгорну́ти, розгорну́ти, ся, що затулене — од(від)туля́ти, одтули́ти, ся, що зачинене — од(від)чиня́ти, одчини́ти, ся. — Розгорнув хустку, аж там гостинці. — Відчини вікно, бо жарко. — **Откры́ть ротъ** = роззя́вити. С. Л. — **Откры́ть глаза́** = од(від)плю́щити, розплю́щити. — **Откры́ть грудь** = розхрі́стати, ся. С. Л. — **Откры́ть стѣ́ну** = розмурувати (камъяну), розібра́ти (деревъяну). — Звелів царь розмурувати і випустити його з темниці. н. к.

2. знахо́дити, визнава́ти, назнава́ти, од(від)шу́кувати, виявля́ти, знайти́, ви́знати (Ніс), назна́ти (С. Л.), одшука́ти, ви́явити, ся (С. Пар.) — Правда в сьвіті нівечить ся та вже-ж колись виявить ся. н. пр. — Я назнав у лісі тетеруків. С. Л. — Одшукав доброго майстра. С. Л. — **Откры́ть та́йну** = ви́явити тайну́. — **Откры́ть сообщника** = ви́казати. — Виказав товариша. Кр. — **Открыва́ется слу́чай** = випада́є ока́зія.

3. почина́ти, зачина́ти, заво́дити, поча́ти, зача́ти, розпоча́ти, заве́сти, ся. — **Откры́ть Компа́нію, сраже́ніе** = розпоча́ти війну́, бата́лію. — Козаки перші розпочали баталію.

Откры́тіе = од(від)криття́. С. Жел.

Откры́то = я́вно, про́сто, щи́ро, не кри́ючись, не хова́ючись.

Откры́тый = 1. од(від)кри́тий, од(від)чи́нений і т. д. д. **Открыва́ть.**

2. чи́стий, ві́льний. — Чисте поле. — Вільне повітря. — Явний ворог.

Отку́да, отку́дова = ві́дки, ві́дкіль, відкиля́, зві́дки, звідкіль, звідкиля́. С. Аф. З. Л. — Пиши листи, давай знати: відкіль тебе виглядати. н. п. — Ой не відтіль вітер віє, відкіль мені треба н. п. — Хиліте ся густі лози, звідки вітер віє; дивіте ся карі очі, звідки милий їде. н. п. — Не стямиш ся, відки й лихо складеть ся. — **Отку́да-то** = відкіля́сь, відкі́льсь. — Жидівський гвалт відкілясь доносить ся. Мир. — Лихо злее, лихо тяжке відкільсь прилетіло і на бідну головоньку козакові сіло. П. Пр.

Откупа́ть, откупи́ть, ся = 1. закупа́ти, од(від)купа́ти, закупи́ти, одкупи́ти, ся, скупо́вувати, скупи́ти. — Він усе закупив.

2. викупа́ти, ви́купити, ся. — Викупив ся на волю.

Откупа́ть, ся = ви́купати, скупа́ти, ся. — Викупала дитину. — Вони вже скупали ся, тепер нам можна йти

Откупно́й = одкупни́й. — Тай побрів до шинку. А в тім шинку міря кацап одкупну горілку. Дум.

Отку́поривать, отку́порить = од(від)тика́ти (С. Л.), од(від)корко́вувати, оді́ткнути, одкоркова́ти. — Насилу одіткнув пляшку.

Откупщи́къ = одкупщи́к.

О́ткупъ = о́дкуп. С. Жел.

Отку́сывать, откуса́ть, откуси́ть, ся = од(від)ку́сювати, одъїда́ти, од(від)гриза́ти, одкуси́ти, одъї́сти, одгри́зти, ся.

Отку́ски = куски́, недо́їдки, недо́гризки, окру́шки.

Отку́тывать, отку́тать = од(від)туля́ти, розку́тувати, одтули́ти, розку́тати.

Отку́шать = поїсти, пообідати, повече́ряти, посні́дати, напи́тись ча́ю. — **Господа́ уже́ отку́шали** = пані́ вже пообідали і т. д. — **Отку́шавши чай, пошли́ гуля́ть** = напи́вшись ча́ю, пішли́ гуля́ти.

Отку́шивать, отку́шать = д. **Отвѣ́дывать.**

Отлага́тельство = од(від)кла́д. — Одклад не йде в лад. н. пр.

Отлага́ть, отложи́ть, ся = од(від)клада́ти, одкла́сти, ся. — Ці яблука треба особо одкласти. — Що маєш зробити сьогодня, не відкладай на завтра. н. пр.

Отлага́ться, отложи́ться = 1. од(від)ді́ля́ти ся, од(від)різня́ти ся, од(від)пада́ти, одділи́ти ся, одрізни́ти ся, одпа́сти.

2. осіда́ти, осі́сти.

Отлакирова́ть = відлощи́ти.

Отла́мывать, отлома́ть, отломи́ть, ся = од(від)ло́млювати, одломи́ти (С. Л.), вломи́ти, ся, гильку — од(від)чухра́ти, од(від)чахну́ти, ся. С. З. Л. — За гилечку смикну, аж дерево те затріщало, і зараз гильку одчахнув. Кот.

Отлега́ть, отле́чь = 1. осіда́ти, осі́сти. — Гуща осіла на дно.

2. ле́гшати, поле́гшати, одли́гнути. — Так наче на душі полегшало. — Одлягне від серця. Граб.

Отлежа́лый = ле́глий, зле́глий, злежа́лий. — Злежалі грушки.

Отле́живать, отлежа́ть, = од(від)ле́жувати, одлежа́ти, належа́ти, переле́жати. — Належав бік, треба перевернути на другий. — Повідлежував боки.

Отле́живаться, отлежа́ться = од(від)ле́жувати ся, виле́жувати ся, одлежа́ти ся, ви́лежати ся. — Одлежують ся од діла. — Нехай грушки вилежать ся.

Отлежь = гу́ща, фуз, фус, фу́си. С. Ш.

Отлета́ть, отлетѣ́ть = од(від)літа́ти, одлеті́ти, одли́нути. — Вже птиці у вирій одлетіли.

Отлётъ = од(від)лі́т, ви́літ.

Отле́чь = д. **Отлега́ть.**

Отлива́ть, отли́ть, ся = 1. од(від)лива́ти, вилива́ти, од(від)сипа́ти, одли́ти, ви́лити, одси́пати, ся. — Почали одливати воду з каюка. — Одсип трохи борщу, а то дуже повно.

2. вилива́ти, ви́лити, ся. — Мабуть десь великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр.

3. од(від)лива́ти, одли́ти. — Так учадів, що насилу одлили водою.

4. од(від)бива́ти ся, міня́ти ся, міни́ти ся, перелива́ти ся, одби́ти ся (про цьвіт тканини).

Отли́вка = од(від)лива́ння, од(від)ли́в, вилива́ння, ви́лив.

Отливно́й = 1. виливни́й.

2. ли́тий, ви́литий.

Отли́вокъ = ви́ливок. — Виливок з гіпсу.

Отли́вистый = мінли́вий (С. Жел.), селезни́стий (про колір).

Отли́вщикъ = ливарник. С. Жел.

Отли́въ = 1. д. **Отли́вка.**

2. од(від)пли́в. — При берегах морських вода правильно прибуває і убуває. Се зветь ся приплив і відплив. Зем.

3. перели́в, частіше перели́ви. — **Ткань съ отли́вомъ** = міню́ча, мінли́ва, з перели́вами, селезни́ста (тканина).

Отли́зывать, отлиза́ть = од(від)ли́зувати, надли́зувати, одлиза́ти, надлиза́ти. — Чимало надлизала кицька масла.

Отли́ть = д. **Отлива́ть.**

Отлича́ть, отличи́ть, ся = 1. од(від)різня́ти (С. Л.), розрізня́ти (С. Пор.), розпізнава́ти (С. Пар.), обрізни́ти, ся, розрізни́ти, розпізна́ти. — Треба одрізнити щирого приятеля од лестуна. — Треба вислідити, як одрізняла ся країни одна від одної в мові. Бар. О. — Найближчі Словянські вітки, що найменше відрізняли ся у вимові, скоріше могли злити ся у одно тіло. Бар. О.

2. од(від)знача́ти, ся, визнача́ти, ся (С. Л.), виділя́ти, ся (С. Л.), видава́ти ся, одзна́чити, ви́значити, ви́ділити, ся, ви́дати ся. — Король Данило визначав ся безкористною вдачою. Бар. О.

Отли́чествовать = од(від)різня́ти ся, різни́ти ся. С. Л. — Від сусідніх хат вона відрізняла ся. Кн. (Д. ще під сл. **Отлича́ть ся** 1.)

Отличи́тельный = видатний.

Отли́чіе = 1. од(від)міна, різниця, різна́ция (С. Л.).

2. од(від)зна́ка. С. Пар. — От де починаєть ся відзнака кольонізациї володарської од тієї, що... Кн.

Отли́чный, но = 1. різний, но, вида́тний, но, одмі́тний, но (Чайч.), опрі́чний, но, ина́кше, и́ньче, и́ньше, и́ньшим спо́собом.

2. ду́же га́рний, до́брий, ду́же га́рно, до́бре, чудо́вий, во, роскі́шний, но. — Чудово сьпіває. — Роскішний кавун.

Отли́чность = рі́жність (С. Жел.), рі́жниця.

Отло́гій = похи́лий, спа́дистий (С. Жел.), прина́дистий (С. Жел.), зго́ристий (С. Жел.) потяглий.

Отло́гость = спа́дистість, зго́ристість, згі́рря.

Отло́гъ = д. **Отло́гость** і **Отко́съ**.

Отложи́ть = д. **Откла́дывать** і **Отлага́ть**.

Отложно́й = од(від)кладний, вило́жистий. — Виложистий комір.

Отлома́ть, отломи́ть = д. **Отла́мывать**.

Отло́мокъ = одло́мок (С. З.), уло́мок (С. Ш.), вло́мок, ула́мок (С. З.), ви́ломок, палиці, гилки — цуру́палок, цурпа́лок (С. З.) оцу́пок (С. З.), оскоме́лок (Лев.) З трьох уламків зробив ціле. С. З.

Отло́мъ = злом. — Треба перевязати саме на зломі.

Отлуди́ть = вилудити, побілити.

Отлуча́ть, отлучи́ть, ся = од(від)луча́ти (С. Л.), вилуча́ти (С. Л.), од(від)ріша́ти, відтруча́ти, одлучи́ти, вилучити, відріши́ти, ся. — Рід жидівський засмучений, від Христа відрішений. н. п.

Отлучéніе = од(від)лу́ка.

Отлу́чка = одлу́чка.

Отлу́чный = од(від)лу́чний.

Отлыга́ться, отолга́ться = од(від)бріхувати ся, вибріхувати ся, одбреха́ти ся, ви́брехати ся.

Отлы́жка = вибріхування.

Отлы́нивать, отлыня́ть = ухиля́ти ся, уника́ти (С. Ш.), ухилити ся, уни́кнути (С. Ш.)

Отлѣза́ть, отлѣ́зть = од(від)ла́зити, одлі́зти.

Отлѣпливать, отлѣпля́ть, отлѣпи́ть, ся = од(від)ліплювати, одліпи́ти, ся.

Отля́пать, отля́пнуть = од(від)руба́ти. од(від)тя́ти.

Отма́зывать, отма́зать = пома́зати, вимазати, помасти́ти, ви́мастити.

Отма́ливать, отмоли́ть, ся = од(від)мо́лювати, вимо́лювати, одмоли́ти, ви́молити. — Роздав бідним, щоб одмолювали тяжкі мої гріхи. О. Ст. — Хотіла їти у Київ одмолювать свої і мої гріхи. О. Ст.

Отма́лчиваться, отмолча́ться = одмо́вчуватись, мо́вчки терпі́ти, одмовча́ти ся.

Отма́лывать, отмоло́ть = одме́лювати, одмоло́ти, перемоло́ти. — Перемоловши жито, почали молоти пшеницю.

Отма́нивать, отмани́ть = од(від)ма́нювати, од(від)на́жувати, од(від)ва́блювати, перема́нювати (С. З.) і т. д., одмани́ти, одна́дити і т. д.

Отма́тывать, отмота́ть, ся = од(від)мо́тувати, одмота́ти, ся. — Одмотай трошки з того клубка.

Отма́хивать, отмаха́ть, отмахну́ть, ся = 1. од(від)махувати, ся, одмаха́ти, одмахну́ти, ся, од(від)ганяти, оді(віді)гна́ти. — Одмахуєть ся від комарів.
2. од(від)ру́бувати, одтина́ти, одруба́ти, одтя́ти (С. З.), утина́ти, утя́ти (С. Ш.), — Одтяв йому голову шаблею.
3. ушква́рити (С. Ш.), учи́стити (С. Ш.), в один мах зроби́ти, вбі́гати. — В один мах зробив діло.

Отма́чивать, отмочи́ть, ся = од(від)мо́чувати, одмочи́ти, ся.

Отмашь = д. **Нао́тмашь**.

Отмежёвывать, отмежева́ть, ся = од(від)межо́вувати, одрі́зувати, одмежува́ти, одрі́зати, ся, ралом — од(від)ра́лити. — Як відмежували моє поле од його, так і не сваримо ся. Кн.

Отмерза́ть, отмёрзнуть = од(від)мерза́ти, одме́рзнути; розмерза́ти, розме́рзнути, ся. — Одмерз палець. — Земля почина потроху одмерзати. — Земля розмерзала ся.

Отмéстка = д. **Отмщéніе**.

Отмета́ть, отмести, ся = одміта́ти, одмести́, ся. — Одмети сьміття до порога.

Отмета́ть, отметну́ть = од(від)кида́ти, одки́нути.

Отмина́ть, отмя́ть = од(від)мина́ти, розмина́ти, оді(віді)мня́ти, розімня́ти.

Отмока́ть, отмо́кнуть = од(від)мока́ти, одмо́кнути.

Отмола́живать, отмолоди́ть = розво́дити, розбавля́ти, розвести́, розба́вити.

Отмола́чивать, отмолоти́ть, ся = одмоло́чувати, обмоло́чувати, одмолоти́ти, обмолоти́ти, ся. — Люди вже обмолотили ся.

Отмо́лвить = од(від)мо́вити, одра́яти, розра́яти. (Д. ще під сл. **Отгова́ривать** 1.).

Отмоли́ть = д. **Отма́ливать**.

Отмолоди́ть = д. **Отмола́живать**.

Отмолоти́ть = д. **Отмола́чивать**.

Отмоло́тъ = обмоло́т.

Отмоло́ть = д. **Отма́лывать**.

Отмолча́ться = д. **Отма́лчиваться**

Отмора́живать, отморо́зить, ся = од(від)моро́зювати, одморо́зити, ся. — Одморозив собі уха.

Отмота́ть = д. **Отма́тывать**.

Отмочи́ть, ся = 1. д. **Отма́чивать, ся**.
2. ви́пісяти ся, ви́сцяти ся.

Отмсти́тель, ница = д. **Мсти́тель**.

Отмща́ть, отмщева́ть, ся, отмсти́ть, отомсти́ть = мсти́ти, ся, пімсти́ти ся, відомсти́ти, помсти́ти ся, од(від)дя́чити. Стануть пімстити ся. Кр. — Кинувсь він до його відомстити, та ба! Не на такого наскочив. Лук. — Ниньки хочу слобонить вас, браття, — хоч помститись, хоч погинуть чесно. Ст. С. (Д. ще під сл. **Мсти́ть**). — **Отмсти́ть съ лихво́ю** = оддя́чити сто з о́ком. Кот.

Отмще́ніе = по́мста (С. Ж.), од(від)пла́та, запла́та, відд́яка. — На помсту побитої братії. Скоропадський. С. З. — Од Бога помсту наволікає. Л. В. — Оце тобі, Грицю, такая заплата: з чотирьох дошок темная хата.

Отмыва́ть, отмы́ть, ся = од(від)мива́ти, п. п. одми́ти, ся, про праття білизни — одпера́ти, одіпра́ти, попра́ти. — Треба одмити плями. — Вода одмила частину греблі. — Попрала сорочки.

Отмы́кать = одчеса́ти, почеса́ти (льон) — **Отмы́кать го́ре** = перебідува́ти.

Отмыка́ть, отомкну́ть, ся = од(від)пира́ти, од(від)мика́ти, розмика́ти, одпе́рти, одімкну́ти, розімкну́ти, ся. — Одімкнув скриню.

Отмыли́ть, ся = одмили́ти, помили́ти, ся.

Отмы́ть, ся = д. **Отмыва́ть, ся**.

Отмы́чка = од(від)ми́чка, ви́трих (С. Жел. Пар.)

Отмѣ́лина, отмѣль = обмі́я (Сн.), о́бміль, од(від)мі́л, мі́лина, — довга та вузька — коса́.

Отмѣ́на = 1. од(від)мі́на, знесе́ння (Ос.), скасува́ння. — Знесення панщини. Ос.
2. од(від)мі́на, рі́зність, рі́зниця, різнація.

Отмѣня́ть, отмѣни́ть, ся = од(від)міня́ти (С. З.) касува́ти, зно́сити, од(від)міни́ти (С. З. Л.), скасува́ти, знести́, закон, звичай — визаконити. — Природу тяжко одмінити. н. пр. — Цісарь дав хлопам волю і скасував панщину. Фр. — Од пъянства на коляду трудно визаконить. Лев.

Отмѣ́нный, но = д. **Отли́чный, но**. — **Отмѣ́нно хорошо́** = ду́же га́рно.

Отмѣ́ривать, отмѣ́рить, отмѣри́ть = од(від)мі́рювати, одмі́ряти.

Отмѣ́та, отмѣ́тка = помі́тка, замі́тка; прикме́та, знак, призна́ка.

Отмѣча́ть, отмѣ́тить = одміча́ти, поміча́ти, наміча́ти, позначати, визначати (С. Л.), од(від)знача́ти, одміти́ти, поміти́ти, позначи́ти, відзна́чити. — **Отмѣ́ченный** = одмі́тний, помі́чений і т. д.

Отмя́кнуть = розімня́кнути.

Отня́ть = д. **Отнима́ть**.

Отна́шивать, относи́ть = зно́шувати, зноси́ти. — Зносив свиту геть зовсім.

Отнесе́ніе = однесе́ння.

Отнести́, ся = д. **Относи́ть, ся**.

Отни́зывать, отниза́ть, ся = дони́зувати, донизати, пониза́ти, пони́зувати, ся. — Донизує останню низку. — Понизувала усе.

Отнима́ть, отня́ть = од(від)німа́ти, од(від)бира́ти, оді(віді)йма́ти, видера́ти, одня́ти (С. Л.), віді́йняти, оді(віді)бра́ти, ви́дерти (С. Л.). — **Отня́ть дитя́ отъ груди́** = од(від)лучи́ти, залучи́ти дити́ну (Кр.). — **Отня́ть пра́во сло́ва** = заці́пити, заци́тькати. — **Отня́ть рѣчь** = умкну́ти мо́ву (С. Ш.).

Отно́га = д. **Отро́гъ**.

Относи́тельный, но = 1. відно́сний, но, стосунко́вий, во. С. Жел. Пар.
2. умо́вний, но.

Относи́тельность = відно́сність, умо́вність. С. Жел.

Относи́ть, отне́сть, отнести́, ся = 1. од(від)но́сити, однести́, ся. — Треба однести до дому.
2. од(від)но́сити ся (С. Жел.), стосува́ти ся (С. З.), стосу́нки ма́ти, дотика́ти ся, ти́чити ся, од(від)нести́ ся. — До того стосуючи ся і гетьман розіслав свої універсали. Л. С. — Борис стосуєть ся до мене уважно, приязно. Кн. — **Относи́ться хорошо́** = щирува́ти. — Як зо мною пъють, гуляють, тоді мені щирують, як від мене підуть, тоді на мене ворогують. н. п.
3. удава́ти ся, уда́ти ся. — С. Ш. — Як біда, удавай ся до жида. н. пр.

Отночева́ть = переночува́ти.

Отноше́ніе = 1. відно́сини (С. Жел.), сто́сунок (С. Жел. Пар.) — **Взаи́мныя отноше́нія** = взайо́мини. — Духовенство в своїх відносинах до народу зъявило ся.. Бар. О. — Прикрі відносини до мене Палажки. Кн. — Я зо всіма у добрих стосунках маю ся. — Наша Україна була легкою нивою для взаїмин з Балканськими Словянами. Пр.

2. відношеня.

Отнынѣ = з сього́ часу, од, від сього́ ча́су, відтепе́р.

Отнѣкиваться, отнѣкаться = од(від)мовля́ти ся, од(від)мага́ти ся, од(від)пера́ти ся, одмо́вити ся, одмогти́ ся, одпе́рти ся, одпе́кати ся. — То був на все пристав, а тепер відмагаєть ся. Кр.

Отню́дь = ні в я́кім ра́зі, ніже́, аніже́.

Отня́тіе = одніма́ння, одніма́чка. — Я тобі дам такої однімачки, що знатимеш, як однімати. Сп

Отня́ть = д. **Отнима́ть.**

Ото́ = д. **Отъ.** — День ото дня́ = з дня́ на де́нь.

Отобра́ть = д. **Отбира́ть.**

Отобѣдать = пообі́дати. — Пани вже пообідали.

Отовсю́ду = з'усю́ду, од'усю́ди, зовсю́ду, від'усю́ди (С. Л.), від'усіля́, звід'усіль (С. Л.), з усі́х усюд (С. Л.), зо всі́х усю́д, від'усіль (С. Аф.) — Звід'усіль позбігали ся і кинулись на мене.

Отогна́ть = д. **Отганя́ть.**

Отогну́ть, ся = д. **Отгиба́ть, ся.**

Отогрѣва́ть, отогрѣ́ть, ся = оді(віді)грі-ва́ти, розгріва́ти, розігріва́ти, відігрі́ти, зогрі́ти, ро́зігріти, хукаючи — од(від)ху́кати. — Насилу одігрів ся. — Насилу одхукав собі руки. Кр.

Отодвига́ть, отодви́нуть, ся = од(від)сува́ти, од(від)со́вувати, одсу́нути, ся (С. Л.) — Одсунь віконечко, подивись на сонечко. н. п. — Одсунула горщик од жару, вимішала кашу. Лев.

Отодра́ть, ся = **Отдира́ть, ся,**

Отозва́ть, ся = д. **Отзыва́ть, ся.**

Отойти́ = д. **Отходи́ть.**

Отола́чивать, отолочи́ть = лу́щити, ви́лущити.

Отолга́ться = д. **Отлыга́ться.**

Отомкну́ть, ся = д. **Отмыка́ть, ся.**

Отомстить, ся = д. **Отмща́ть, ся.**

Отони́ть, отоня́ть = д. **Ота́нивать.**

Отопи́ть, ся = д. **Ота́пливать, ся.**

Ото́пки = 1. ви́шкварки. С. Пав. 2. д. **Ото́покъ.**

Отопле́ніе = о́пал, па́ливо, то́пливо (С. Ш.) — Усі греби топили соломою — топливо з неї аби яке. Кн. — Найняв кватирю з топливом.

Ото́покъ, частіше мн. **Ото́пки** = шкарбу́н (С. З.), шкарбуни́ (стопцьовані черевики, чоботи або постоли).

Отопрѣва́ть, отопрѣ́ть = оді(віді)пріва́ти, одіпріти.

Отопта́ть = д. **Ота́птывать.**

Отора́чивать, оторочи́ть = обшива́ти, облямо́вувати, обши́ти, обляму́вати.

Ото́рванность = одірваність. — На правому березі Дніпра одірваність шляхти од народу стала ся геть раніше. Кн.

Оторва́ть, ся = д. **Отрыва́ть, ся.**

Оторопѣ́лый = торопле́ний (С. Л. Ш.), зля́каний. — Дивить ся він, неначе тороплений. н. к. — Та бігала як би шалена, стояла довго тороплена. Кот.

Оторопѣ́ть = оторопі́ти (С. Ш.), поторопі́ти, зляка́ти ся.

Оторочи́ть = д. **Отора́чивать.**

Оторо́чка = д. **Обши́вка.**

Отосла́ть = д. **Отсыла́ть.**

Ототкну́ть = д. **Оттыка́ть.**

Отостри́ть = од(від)гостри́ти, ви́гострити.

Отохо́чивать, отохо́тить = од(від)бива́ти, одби́ти охо́ту.

Отоща́лый = охля́лий, захля́лий, змарнілий.

Отощева́ть, отоща́ть = охлява́ти, захлява́ти, марні́ти, охля́сти (С. З. Л.), охля́ти, охля́нути (С. З.), захля́сти (С. З. Л.), змарні́ти, помарні́ти, від хвороби — ви́хиріти, від посту — ви́постити ся. — Не ївши, не пивши, ми зовсім охляли. Кн. — Ой вже-ж наші сіромахи та без харчів помарніли. н. п.

Отпада́ть, отпа́сть = од(від)пада́ти, одпа́сти.

Отпа́дышъ = 1. па́далиця. — Я не рвав груш, а назбірав падалиці.

2. д. **Отсту́пникъ.**

Отпа́ивать, отпая́ть, ся = од(від)люто́вувати, одлютова́ти, ся.

Отпа́ивать, отпои́ть, ся = 1. випо́ювати, ви́поїти. — Випоїла порося к Великодню.

2. од(від)по́ювати, одпоїти. — Мабуть там яка отрута була, що зразу стало мині погано, та вже насилу мене молоком одпоїли.

Отпа́лзывать, отполза́ть, отползти́ = од(від)ла́зити, одліза́ти, од(від)повза́ти, одлі́зти, одповзти́.

Отпа́ривать, отпа́рить, ся = 1. од(від)па́рювати, одпа́рити, ся. — Так присохло, що насилу одпарив.

2. випа́рювати, ви́парити, ся. — Випарив ся в банї.

3. па́рити, шпа́рити, чухра́ти, періщити, шмага́ти, ви́парити, ви́шпарити, одчухра́ти і т. д — Одшмагали його різками.

Отпа́рывать, отпоро́ть, ся = од(від)по́рювати, одпоро́ти, ви́пороти, розпоро́ти, ся. — Треба одпороти рукава.

Отпа́сть = д. **Отпада́ть.**

Отпа́хивать, отпаха́ть, ся = од(від)орювати, об'о́рювати, од'орати, ся, об'ора́ти ся. — Люди вже оборали ся, а ми ще й не починали.

Отпа́хивать, отпахну́ть, ся = д. **Отпа́хивать, ся 1.**

Отпа́чкать = закаля́ти, покаля́ти (Д. від сл. **Загрязни́ть** і **Запа́чкать**).

Отпая́ть, ся = д. **Отпа́ивать, ся.**

Отпере́ть, ся = д. **Отмыка́ть** і **Отпира́ть, ся.**

Отпеча́тать = д. **Отпеча́тывать, ся.**

Отпечатлѣва́ть, отпечатлѣ́ть, ся = вити́скувати, ви́тиснути, ся.

Отпеча́токъ = од(від)печа́ток (С. Жел. Пар.), од(від)би́ток, ви́тиск (С. Пар.) — По тварі у неї журливим відбитком ходили споминки минулого, пережитого. Кн.

Отпеча́тывать, отпеча́тать = видруко́вувати, вити́скувати, видру́кувати, ви́тиснути.

Отпива́ть, отпи́ть, ся = 1. надпива́ти, надпи́ти. — Надпий трохи, щоб не розхлюпувалось.

2. випива́ти, допива́ти, ви́пити, допи́ти. — Допили чай тай пішли.

3. од(від)пива́ти ся, одпи́ти ся.

Отпи́ливать, отпили́ть, ся = од(від)пи́лювати, одпиля́ти, одпили́ти, ся.

Отпира́ть, отпере́ть, ся 1. д. **Отмыка́ть.**

2. од(від)мага́ти ся, од(від)ріка́ти ся (Граб.), од(від)пера́ти ся, одмогти́ ся, одрікти́ ся, одпе́рти ся. — Сказав, то вже не відможеть ся. Граб.

Отпирова́ть = од(від)бенкетува́ти, од(від)гуля́ти, од(від)балюва́ти.

Отпи́ска = од(від)пи́ска, о́д(від)пис.

Отпи́сывать, отписа́ть, ся = од(від)пи́сувати, одписа́ти, ся.

Отпи́ть = д. **Отпива́ть.**

Отпи́хивать, отпиха́ть, отпихну́ть, ся = од(від)пи́хувати, одпиха́ти, одпихну́ти, одіпхну́ти, ся. — Одпихуй ся од берега. Одіпхнув його тай пішов.

Отпла́та = од(від)пла́та, запла́та, віддя́ка (Д. **Воздая́ніе**).

Отпла́чивать, отплати́ть, ся = 1. віддя́чувати, віддя́чити. — Я йому за се віддячу.

2. викупа́ти ся, од(від)купа́ти ся, ви́купити ся, одкупи́ти ся. — Відкупив ся од некрутчини.

Отплёвывать, ся, отплева́ть, ся, отплю́нуть = одпльо́вувати, ся, спльо́вувати, одплюва́ти, ся, сплюва́ти, сплю́нути.

Отплёскивать, отплеска́ть, отплесну́ть, ся = од(від)хлю́пувати, од(від)плю́скувати, одбри́зкувати, одхлюпати, одплюскати, одхлюпну́ти, одбри́зкати, ся. — Одхлюпни трохи води. — Хвиля одплюскуєть ся од скелї.

О́тплескъ = 1. одхлю́пування, одплю́скування.

2. ви́плїски, бри́зки.

Отплета́ть, отпле́сть = 1. од(від)плїта́ти, одплести́.

2. виплїта́ти, ви́плести.

Отплыва́ть, отплы́ть = од(від)плива́ти, одплисти́, одпли́нути. — Сїла собі у човничок, од берега одплинула. н. п.

Отплю́нуть, ся = д. **Отплёвывать, ся.**

Отпля́сывать, отплясать = 1. витанцьо́вувати, ви́танцювати. — Так гарно витанцьо́вує.

2. од(від) танцьо́вувати, одтанцюва́ти. Одтанцював собі ноги. — Годї танцювати — я вже своє одтанцював.

Отпои́ть, ся = д. **Отпа́ивать, ся.**

Отпола́скивать, отполоска́ть, отполосну́ть, ся = 1. виполі́скувати, ви́полоскати, ся.

2. од(від)полі́скувати, одполоска́ти, ся.

Отполза́ть, отпо́лзть = д. **Отпа́лзывать.**

Отполирова́ть = од(від)лощи́ти, ви́лощити, од(від) шлї́хувати, од(від)полїрова́ти, од(від)'ясни́ти.

Отпо́лоскать = д. **Отпола́скивать.**

Отполосова́ть = од(від)шмага́ти, о́д(від)бато́жити, одсупо́нити (Д. **Бить**).

Отпоро́ть 1. д. **Отпа́рывать.**

2. ви́парити, ви́шпарити, од(від)шмага́ти, од(від)бато́жити, одчухра́ти. — Одшмагали його різками.

Отпо́ръ = 1. од(від)по́ра.

2. о́дсїч (С. З.), відпір. — Москва зостаючи ся в Ніжені, не може дати одсїч. Універсал Мазепи. С. З. — Як дала їм відпір, з того часу й не ходять. Сп.

Отпорхну́ть = од(від)ли́пути.

Отпости́ться = од(від)пости́ти ся, од(від)говї́ти ся.

Отпо́тчивать = 1. попоштува́ти, почастува́ти, укоптентува́ти, утрактува́ти. (С. Ш.) — Утрактувавши гостей... С. Ш.

2. одчитати (кому), почастува́ти, ура́зити (кого), одлупити, стусанів надава́ти. — Дошік він мінї, та вже й я йому одчитав.

Отпотѣ́ть = 1. од(від)потї́ти, спітнї́ти. — Стїни відпотїли.

2. ви́потїти. — Випотїв добре.

Отпоя́сать = од(від)перева́ти

Отправи́тель = переси́лач (С. Пар.).

Отправле́ніе = 1. виряжа́ння, ви́права (С. Л.).

2. од(від)пра́ва, одправова́ння, од(від)бува́ння (С. Л.), од(від)бу́ток (С. Л.), — Порядок одправовання судов. Ст. Л. — Одбування служби.

Отправля́ть, отпра́вить, ся = 1. виряжа́ти, виправля́ти (С. Л.), одправля́ти (С. Л.), прова́дити, висила́ти, од(від)сила́ти, пересила́ти, ви́рядити, ви́правити. одпра́вити, одпрова́дити, ви́слати, одісла́ти, пересла́ти, ся. — Мати сина виряжала, научала. н. п. — У неділю вранці, як сонечко зійшло, виряжала мати дочку в чужу сторононочку. н. п. — Хмельницький вирядив запомогу. Кн. — Зять виряжав маму і сестер до Київа. Кн. — Накупив краму і зараз одіслав в містечко. — Провадь мене і до Вени, а не зробиш Ляха з мене. н. пр. — **Отпра́виться** = (куди) — ви́рядити ся, поїхати, ви́їхати, піти, помандрува́ти, помайну́ти, (сьвіт за очі) — пові́яти ся, (до кого за яким ділом) — уда́ти ся. — Кайдашиха забрала граблї і вони вирядили ся в поле. Лев. — Піти пішки. — Поїхав санками. — Пошта виїхала. — А я тую близенькую людям подарую, до тієї далекої і сам помандрую. н. п. Ти куди тепер помандруєш? Кот. — **Отпра́вить на тотъ свѣтъ** = з сьвіту зігна́ти, вкороти́ти віку, на той сьвіт загна́ти.

2. пра́вити (С. З.), од(від)правля́ти, од(від)бува́ти, одпра́вити, одбу́ти. — Молебні день у день Спаситележі править, у ставники сьвічки по 10 хунтів ставить. Б. Г. — Ой пішов він (Чалий) до Ляшеньків служби відправляти. н. п. — Одбуває панщину.

Отпра́здновать = од(від)сьвяткувати (С. З.), одгуля́ти. — Одсьвяткували зелену неділю. М. В.

Отпра́шивать, отпроси́ть, ся = од(від)про́шувати, одпроси́ти, ви́просити, ся. Одпросив ся на день до дому. — Хотів батько бити та мати випросила.

Отпру́живать, отпружа́ть, отпруди́ть = розга́чувати, розгати́ти. — Розгатали греблю, а вода так і ринула.

Отпры́гивать, отпрыгну́ть = од(від)пли́гувати, од(від)ска́кувати, од(від)стри́бувати, одплигну́ти і т. п.

Отпры́скивать, отпры́снуть, ся = 1. од(від)бри́якувати, одбри́знути, ся.

2. на́ростити ся, на́рости пуска́ти, бро́ста́ти ся (С. З.), бро́стити ся (С. Аф.) Вишня почала вже броститись. С. Аф.

О́тпрыскъ = па́рост, па́рісток (С. З. Пар.), па́рість (С. Л.), по́ріст, па́рус (С. Л.), од(від)ро́сток (С. Пар.), о́дрість (С. Л.), бросто́к (С. З.), брость (С. Л.), паго́н (С. З.), паго́нець (С. Л.), зовсім молоденький — па́молодь (С. Л.), па́молодок (С. Пар.), зб. па́гоння, паговіння. — А од коріння любо-тихо зелені парости ростуть. К. Ш. — Отся осокорина тільки що молодиї паростки пускає. С. З. — Кожна птиця собі пару має, кожне дерево парости пускає. н. пр. — Зерно федерациі не пустило ні одного нового паростка. Кн. — Яке дерево, такі й одростки. н. пр. — З доброго коріна добрий пагонець одійде. н. пр.

Отпряга́ть, отпря́чь, ся = випряга́ти, одпряга́ти, розпряга́ти, ви́прягти, ся і т. д.

Отпряда́ть, отпря́сть = од(від)пряда́ти, одпря́сти; попря́сти, ви́прясти. — Позич борошна, а я тобі в осени одпряду. — Попряла всі починки. — Випряла увесь вужіль.

Отпряда́ть, отпря́дывать, отпря́нуть = д. **Отпрыгивать.**

Отпу́гивать, отпуга́ть, отпугну́ть = од(від)поло́хувати, одполо́хати, сполоха́ти (С. З.) сполохну́ти. — Живе, як сорока на тину, хто їде — сполохне. н. пр.

Отпуска́ть, отпусти́ть = 1. пуска́ти, випуска́ти, од(від)пуска́ти, розпуска́ти, пусти́ти і т. д. — Пустив його на всі чотирі. — Пусти-ж мене, полковнику, із полку до дому. н. п. — Пан одпустив його на волю. — Нас уже розпустили на сьвята.

2. запуска́ти, запусти́ти. — Запустив таку бороду, як у попа.

3. попуска́ти, попусти́ти. — Попусти трохи вірьовку.

4. од(від)го́стрювати, одгостри́ти.

5. дава́ти, видава́ти, да́ти, ви́дати. — Він нікому не дає набір. — Казна видала на се діло сто тисяч.

Отпускна́я = од(від)пускна́, вільна бомага. — Пан дав йому вільну.

Отпускно́й = од(від)пускни́й, випускни́й, хліб, крам — вивозни́й.

О́тпускъ = 1. од(від)пуска́ння, випуска́ння.

2. о́д(від)пуск, ро́зпуск. — Просив ся в одпуск, та не дали. — Розпуск на сьвята буде в Середу.

3. спи́сок, чорня́к (про папери).

Отпусти́ть = д. **Отпуска́ть.**

Отпу́тывать, отпу́тать, ся = од(від)плу́тувати, розплу́тувати, одплу́тати, розплу́тати, ся.

Отпутеше́ствовать = скінчи́ти по́дорож, мандрі́вку.

Отпуще́ніе = од(від)пуска́ння, випуска́ння. — **Отпуще́ніе грѣхо́въ** = розгріше́ння. — Яка сповідь, таке і розгрішення. н. пр.

Отпѣва́ть, отпѣ́ть = 1. од(від)сьпівувати, одсьпіва́ти, просьпіва́ти, пересьпіва́ти. — Соловії вже одсьпівали. — Вже треті півні просьпівали, а ти спиш. Лев. — Пересьпівали вже усе, що знали.

2. од(від)сьпівувати, од(від)правля́ти, одсьпіва́ти, одпра́вити панахвиду, по́хорон, одпра́ву. — Йому справив похорон достойний, одсьпівав над тілом панахвиду. Ст. С. — Одсьпівали тут одправу й понесли аж в манастирь царевий. Ст. С.

2. виновля́ти, ви́мовити, одчита́ти (кому за що.).

Отпѣ́тый = пропа́щий.

Отрабо́тывать, отрабо́тать, ся = 1. од(від)робля́ти, одро́блювати, одроби́ти, ся. — Я видужаю, то вам або заплачу́ або відроблю. Федь. — Скільки позичив, то все одробив йому. — **Отрабо́тать прогу́льные дни** = набу́ти, одбу́ти. — Що я не був на роботі, то вже я вам одбуду. — 2 і 3. = д. **Отдѣ́лывать.**

Отрабо́тка = од(від)робі́ток.

Отра́ва = отру́та (С. З. Л.), отру́я (С. З.), тру́та, трути́на (С. Ш.). трути́зна (С.Ш.), трутівка, три́йка. С. Ш. — Хоч в губу візьміть — може з отрутою дасте. н. пр. — Найшла відьму і трути достала і трутою до схід сонця дочку напувала. К. Ш. — Може ти мі з'врила трутину якую? н. п. Под.

Отра́вливать, отравля́ть, отрави́ть, ся = труї́ти (С. Ш.), тру́ти (С. Ш.), отруї́ти (С. З. Л.), с(з)труї́ти (С. Л.), ізтруї́ти, потруї́ти, отрути́ти (С. З.), витруї́ти. — Прийшов вівторок зілля зварила, а в середу рано Гриця отруїла (друга відміна: струїла). н. п. — А я б його ізтруїла, коли б знала таке зілля. н. п. — Чуєш те, що труїть молоде серце. Кн. — Та най не цілує, та най міні молодому серденька не труе. н. п. Под.

Отрави́тель, ница = отру́йник, ця. С. Жел. — Дівчина отруйниця. М. В.

Отра́вный = отру́тний. — Отруйне зілля.

Отра́вщикъ, ца = д. **Отрави́тель, ница.**

Отра́да = од(від)ра́да, од(від)ра́дість, утіха, втіха, просьвіток. — Ой молодосте, відрадосте! н. н. — Добра порада — серцю відрада. н. пр. — Щоб ти немав утіхи від своїх дітей! н. пр.

Отра́дный, но = од(від)ра́дісний, но, ра́дісний, но (С. Л.), просьві́тлий. — На душі у мене так радісно стало. С. Л.

Отража́ть, отрази́ть, ся = од(від)бива́ти, одби́ти, ся. — Козаки одбили Татарів.

2. д. **Опроверга́ть 2.**

3. од(від)бива́ти, одби́ти, ся, (про сьвіт тільки) — од(від)сьві́чувати, одсьвіти́ти, ся, (про цьвіт тільки) — од(від)дава́ти, одда́ти, ся. — І цілком вся постать одбивала його думку Ст. Г. — Не гнів, а швидче вже скорбота одбивала ся на виду. Ст. Г. — В тій пісні все відбило ся, що я люблю й любив. Чайч. — Місяць відбивае од себе соняшний сьвіт. Д. про Св. Б. (Д. ще під сл. **Отсвѣ́чивать**).

4. од(від)зива́ти ся, од(від)гу́кувати ся, одізва́ти ся, одгукну́ти ся. — На його батька гнівав ся, а на міні одізвало ся. С. Л.

Отраже́ніе = 1. о́дсіч. С. З. (Д. під сл. **Отпо́ръ 2.**).

2. о́д(від)сьвіт.

Отра́ивать, отрои́ть, ся = од(від)ро́ювати, одроі́ти, ся, виро́ювати ся, ви́роїти ся. (С. Аф.).

О́трасль = 1. д. **О́тпрыскъ.**

2. ві́тка (горн), од(від)но́га. (С. Жел.).

3. ви́діл, од(від)ді́л.

4. пото́мок, нащáдок. — Потомок гетьмана дурного. К. Щ.

Отраста́ть = д. **Отроста́ть.**

Отра́щивать, отрости́ть = виро́щувати, запуска́ти, ви́ростити, запусти́ти.

Отре́бье = ви́бірки, не́гідь, сьміття, плюга́вство. (С. Ж.).

Отрезвля́ть, отрезви́ть, ся = тверези́ти (С. Ш.), витвере́жувати, тверезі́шати (С. Ш.), витверезити (С. Л.), протверези́ти, ся, прочу́мати ся. — Останне слово протверезило мене. Фр. — Такий був пяний, що ледве на другий день витверезив ся.

Отрека́ться, отре́чься = од(від)ріка́ти ся, зріка́ти ся, од(від)ступа́ти ся, цура́ти ся, одмовля́ти ся (С. Ж.), од(від)ректи́ ся (С. Л.), зректи́ ся, ви́ректи ся (С. Л., одступи́ти ся, одцура́ти ся, одмо́вити ся. — Я з тобою не піду, одрікаю ся од тебе на вік вічний. О. Ст. — Цурається, як чорт ладану. н. пр. — Не одцуравсь того слова, що мати сьпівала. К. Ш. — Відцурав ся отець і рідная мати — з жалю, з закохання треба пропадати. н. п. — Тато чесно зробили, що не зреклн ся віри батьків. Кн.

Отрепа́ть, ся = д. **Отрёпывать, ся.**

Отрёпки = костри́ця, костри́ці, термі́ття (С. Ш.), зб. термітя́ча (льону, коноплї) — Термітяча залїзло в палець. С. Ш.

Отрёпывать, отрепа́ть = ті́пати, поті́пати (льон, коноплю).

Отре́пье = 1. д. **Отрёпки.**

2. дра́нтя, лахмі́ття, лахмани́на (С. З.), ка́пцурря. — Хто носив коли шовкову одїж, то водяг тепер суконне дрантя. Ст. С.

Отретирова́ться = одійти́, відійти́, піти́ з ба́тьком на шлях.

Отрече́ніе = од(від)цура́ння (С. Л.), зарі́к, вирі́ка́ння (С. Л.). — Забув своє вирікання, забув, що душу свою проклинав, коли, каже, і крапелинку у рот візьму. Кв.

Отре́чься = д. **Отрека́ться.**

Отри́нуть = д. **Отрѣва́ть.**

Отрица́ніе = 1. д. **Отрече́ніе.**

2. од(від)мовля́ння, пере́чення (С. Жел. Пар.).

Отрица́тельный = запере́чний (С. Жел.), пере́чний (С. Жел. Пар.).

Отрица́ть = од(від)мовля́ти, од(від)ка́зувати, пере́чити (С. Жел.), запереча́ти (С. Жел.), од(від)бива́ти, од(від)кида́ти, од(від)верта́ти.

Отрица́ться, отре́чься = д. **Отрека́ться.**

Отро́гъ = ві́тка, од(від)но́га (гори) С. Жел.

Отро́діе = рід, колі́но, ко́дло (С. З. Л.), лайливо — ви́родок, ви́лупок, ви́плодок, ви́пороток, ви́порток (С. Аф.). — Хамове кодло! — Ах ти шельмин вилупок!

Отрожда́ть, отроди́ть, ся = од(від)рожда́ти, одроди́ти, ся. — **Отродя́сь не...** = з ро́ду, в ві́ку не...

Отрожде́ніе = од(від)рожде́ння.

Отрои́ться = д. **Отра́иваться.**

Отрокови́ца = дівча́, ді́вчина (від 7—15 років), підлі́ток, півді́вка, підді́вок.

О́трокъ = хло́пчик, хлопя́, хлопча́, хлопча́к, хло́пець (від 7—15 років), парубі́йка, парубчу́к, парубя́. (Д. під сл. **Ма́льчикъ**).

Отроста́ть, отрости́ = вироста́ти, од(від)роста́ти, ви́рости, одрости́.

Отрости́ть = д. **Отра́щивать.**

Отро́стокъ = 1. д. **О́тпрыскъ.**

2. о́кіст, окі́сток (на кістках).

3. па́ріг (на рогах, напр. у лося, оленя).

О́троческій = хлопя́чий (С. Л.), парубо́чий, парубо́цький. — Хлопячі літа.

О́трочество = хлопя́цтво.

Отроща́ть = д. **Отра́щивать.**

Отрубе́ть, отруби́ть = од(від)ру́бувати, од(від)тина́ти (С. З. Л. Ж.), с(в)тина́ти (С. Л.), утина́ти (С. Ш.), одсіка́ти, одруба́ти, од(від)тя́ти (С. З. Л.), стя́ти (С. З.), утя́ти (С. Ш.). втя́ти, зотну́ти, одсі́кти зразу — од(від)чеса́ти, цюкаючи — од(від)цю́кати, багато — поод(від)ру́бувати, поодтина́ти, поутина́ти (Граб.). — За чуба виволокли з палацу і одрубали голову сокирою. О. Ст. — Йому хоче голову одтяти або руку урубати праву. Ст. С. — Голову буйную одтяв. Кот. — Бородавцї, отаману запорозькому, голову одтято у обозї Полтавському. Л. В. — Мов хто одтяв. Ос. Блеснув мечем, голову стяв з плечей. Ст. С. Чорні очі видера її з лоба, білі руки утяла по локіть. Ст. С. — Втяли йому праву руку: оце, Ясю, за науку, втяли йому праву ногу: оце, Ясю, за дорогу; стяли йому головочку, ходім, сестро, до домочку. н. п. — Голову йому сокирою зітну. Кн. — Поутинавши голови... Л. В.

Отрубено́й, отрубе́йный = висівко́вий.

О́труби = ви́сівки (С. З.), де дуже багато луски — луска́, вметені після просівання остюки́ (Граб.), обме́тиця (Граб.), дрібні межисі́тка. — Миниха висївок заколотила. К. Х. — Напекла я шишок з гречаної луски. п. к. — Їли обметицю. Граб.

Отруби́ть = д. **Отруба́ть.**

Отру́бка = одру́блювання, одру́бування, одтина́ння.

Отру́бокъ = од(від)ру́бок, вру́бок, ру́бавець (С. З.), ути́нок (С. Л. Ш.), оцу́пок (С. З. Л.), оцу́палок (С. З.), цуру́палок (С. З. Л.), цурпа́лок (С. З.), зб. — цуру́палля.

Отру́бъ = о́друб. — Дерево в одрубі 10 вершків.

Отруси́ть = обтруси́ти.

Отрыва́ть, оторва́ть, ся = од(від)рива́ти, од(від)дера́ти, оді(від)ірва́ти, оді(віді)дра́ти, ся, гильку — од(від)чахну́ти, тоненьку гилочку — од(від)чухра́ти. — Як ухопив за полу, так і одірвав. — Одідрав клаптик паперу. — Мов одірвалось од гилї. Л. Ш. — І зараз гильку одчахнув. Кот.

Отрыва́ть, отры́ть, ся = од(від)рива́ти, од(від)ко́пувати, одри́ти, одкопати, ся.

Отры́вистый, то = одри́вчастий, ури́вистий (С. Л.), ури́вчатий (С. Л.), то. — Вона гукнула до Кайдашихи одривчасто і побігла в хату. Лев.

Отры́вокъ = ури́вок (С. Л. Ш.), обри́вок (С. Л.) — Тож надто подобав ся мінї один уривок оповідання Енея Дідонї. Ст. Г.

Отры́вочный, но = ури́вочний, но, уривцём (С. Ш.).

Отрыга́ть, отрыгну́ть, ся = од(від)рига́ти, одригну́ти, ся. — **Отрыга́ть жва́чку** — ремига́ти.

Отры́жка = відги́к, на́дха, на́тха. — Багато насіння їла, та така натха зробилась, що аж самій погано. Херс.

Отры́ть = д. **Отрыва́ть.**

Отрѣва́ть, отри́нуть = од(від)кида́ти, од(від)пиха́ти, одки́нути, одіпхну́ти, одпихну́ти.

Отрѣза́ть = д. **Отрѣзывать.**

Отрѣзно́й = обрізни́й.

Отрѣзокъ = обрі́зок, окра́йка, урі́зок (С. Ш.), укра́вок (напр. тканини, д. під сл. **Обрѣзокъ**), ски́ба, ски́бка (напр. землі, хліба, кавуна), кришéник (мяса), клапо́ть, кла́птик тканини, паперу), надíбок (дерева). — Одрізана скиба од хліба — її не притулиш. н. пр.

Отрѣзъ = 1. одрізування.

2. од(від)різ. — **На отрѣзъ** = на́чисто цілко́м.

Отрѣзывать, отрѣзать = од(від)різувати, од(від)різа́ти, урíза́ти (С. Ш.), од(від)тина́ти, одрізати (С. Л.), урізати (С. Ш.), одтя́ти, одкра́яти (С. Л.), вкра́яти, великий шматок — одбатува́ти (С. Аф.), аби як — одчикри́жити (С. Л.). — Коли б хоч на одну тонку сорочку одкраяли на сьвитки. Лев. — Одбатував такий шмат. — **Отрѣзанный ломо́ть къ хлѣбу не пристаётъ** = одрізана ски́ба од хліба — її не притýлиш. н. пр.

Отрѣша́ть, отрѣши́ть, ся = од(від)луча́ти, вилуча́ти, од(від)стороня́ти, од(від)слоня́ти, од(від)ріша́ти, одлучи́ти, ви́лучити, одсторони́ти, одслони́ти, ся, позбу́ти ся (Д. теж під сл. **Отлуча́ть**). — **Отрѣши́ть отъ до́лжности** = ски́нути з уря́ду.

Отряди́ть = д. **Отряжа́ть.**

Отря́дъ = 1. виряжа́ння, од(від)ряжа́ння.

2. кома́нда, вата́га, загíн (С. Л.), на розвідках — ча́та (С. З.). — Була се невеличка ватага козаків, що пильновала побіля Київського шляху. О. Ст. — Ватаги шляхти ставали за слуг у панів. Бар. О. — Два загони на Вкраїні, два загони на Волині, 5-й з ханом виступає, до Київа привертає. І. Г. — Розпустили свої загони по всій Україні. н. п. — Ковно опанували і чатами коло Вільна грасували. Л. С. — А тую землю чатами звоювали. Л. С. — **Предводитель отря́да** = ва́та́г (С. З.), ватажо́к (С. Аф. З.). — А що, хлопці, так обіраєте його за ватажка? — Коли Кривоніс не прийме нас до свого загону, так ми оберем собі ватажком Марка, тай будемо приймать до гурту. О. Ст.

Отряжа́ть, отряди́ть = виряжа́ти, од(від)ряжа́ти, ви́рядити, одряди́ти.

Отряса́ть, отря́сывать, отрясти́, ся = обтру́шувати, обтруси́ти, ся; обтріпувати, отріпувати, отріпну́ти, ся.

Отря́хивать, отряхну́ть, ся = отріпувати, отріпну́ти, ся, витрі́пувати, ся.

Отса́живать, отсади́ть, ся = 1. од(від)са́жувати, пересá́жувати, одсади́ти, пересади́ти. — Треба пересадити яблуню.

2. д. **Отрѣзывать.**

Отса́сывать, отсоса́ть, ся = од(від)сиса́ти, одсоса́ти, оді(віді)сса́ти, од(від)смокта́ти. — Дитина одсосала молоко.

Отсвѣ́тъ = од(від)сьвíт.

Отсвѣ́чивать, ся = од(від)сьві́чувати, од(від)бива́ти сьвіт. — Як навести дзеркало проти сонця, то від дзеркала одсьвічуватиметь ся соняшне проміння. Д. про Св. Б. — Поверхи дзеркала і води відбивають від себе соняшний сьвіт. Д. про Св. Б.

Отсели́ть = д. **Отселя́ть.**

Отсёлокъ = ви́селок, ху́тір.

Отсе́лѣ = 1. д. **Отсю́да.**

2. з сього́ ча́су.

Отселя́ть, отсели́ть = виселя́ти, ви́селити, ся.

Отси́живать, отсидѣ́ть = 1. од(від)си́жувати, одсиді́ти, виси́жувати, ви́сидіти, переси́жувати, переси́діти. — Висидів у острозі сім місяців. — Пересидів ногу.

2. переганя́ти, перегна́ти. — Перегнали горілку.

Отсини́ть = посини́ти, пересини́ти. — Прачка усе посинила.

Отска́бливать, отскобли́ть, ся = од(від)скріба́ти, од(від)скрома́жувати, одскребти́, одскрома́дити, ся.

Отска́кивать, отскака́ть, отскочи́ть = од(від)ска́кувати, од(від)пли́гувати, од(від)стри́бувати, одска́кну́ти, одплигну́ти, одстрибну́ти.

Отскобли́ть д. **Отска́бливать.**

Отскокну́ть, отскочи́ть = д. **Отска́кивать.**

Отскреба́ть, отскрести́ = д. **Отска́бливать.**

Отскрёбокъ, частійше мн. **отскрёбки** = ви́шкрібки.

Отскрипѣ́ть = перескрипіти.

Отсла́нивать, отслоня́ть, отслони́ть, ся =

од(від)слова́ти, од(від)туля́ти, одслони́ти, одтули́ти.

Отслу́га = од(від)слу́га.

Отслу́живать, отслужи́ть = од(від)слу́жувати, вислу́жувати, дослу́жувати, одслужи́ти і т. д. — Відслужив царю. — Цей кожух своє вислужив. — **Отслужи́ть рабо́той** = од(від)роби́ти, од(від)бу́ти.

Отслу́шать = дослу́хати, ви́слухати (до кінця).

Отсмотрѣ́ть = од(від)диви́ти ся. — Очі-ж мої каресенькі оддивили ся, уста-ж мої сахарнії одмовили ся. н. п.

Отсмѣ́ивать, ся, отсмѣя́ть, ся = од(від)сьмі́ювати, одсьмія́ти, ся, пересьмія́ти ся.

Отсовѣ́тывать, отсовѣ́товать = од(від)мовля́ти, од(від)ра́жувати, розра́ювати, одмо́вити, одра́дити, розра́дити, розра́яти (С. З.), розгу́дити (С. З.). — Хотів купить, та люди одраяли. — Розраяли, розсудили, щоб ми в парі не ходили. н. п.

Отсовѣ́тываніе = од(від)ра́жування, од(від)мовля́ння, розра́да, розра́ювання.

Отсоса́ть = д. **Отса́сывать.**

Отсо́хлый = од(від)со́хлий, ви́сохлий, сухи́й.

Отсо́хнуть = д. **Отсыха́ть.**

Отсро́чивать, отсро́чить = од(від)клада́ти, одкла́сти.

Отсро́чка = од(від)кла́д (С. Жел.), одклада́ння (С. Жел.), одволо́ка, проволо́ка (С. Пар.). — Одклад не їде в лад. н. пр.

Отстава́ть, отста́ть = 1. од(від)istава́ти, пристава́ти, одбива́ти ся, одста́ти і т. д. — Йшли разом, та він на дорозі одстав. Одбила ся від роду, назад не верну ся. н. п.

2. од(від)istава́ти, од(від)пада́ти, одлипа́ти, одста́ти, одпа́сти, одли́пнути. Замазка одлипла від шибки.

3. од(від)че́плювати ся, одчепи́ти ся (С. Л.), од(від)касну́ти ся (С. Л.), одсахну́ти ся. — Відчепи ся, не горни ся, та на мене подиви ся. н. п. — Відчепись ти з своїми вікчемними віршами. Кн. — Відкасни ся манія! С. Л. — **Отста́нь, те отъ меня́** = геть, ге́тьте од ме́не, да́йте міні́ спо́кій.

Отста́вить = д. **Отставля́ть.**

Отста́вка = од(від)ста́вка. С. Жел.

Отставля́ть, отста́вливать, отста́вить = од(від)ставля́ти, од(від становля́ти, одста́вити, одстанови́ти.

Отставно́й = од(від ставни́й. С. Жел.

Отста́ивать, отстоя́ть, ся = 1. висто́ювати, ви́стояти, ся, простоя́ти. — Я вистояв усю службу.

2. висто́ювати, од(від)сто́ювати, ви́стояти, одстоя́ти, ся, осіда́ти, осі́сти. Вино добре вистояло ся. — Гуща осіла.

3. обстава́ти, обороня́ти, борони́ти, од(від)бороня́ти, заступа́ти ся, оборони́ти і т. д. — Обзивати ся за свої права і обставати за їх. Кн. (Д. ще під сл. Защища́ть).

Отста́лый = 1. од(від)ста́лий, приста́лий.

2. одли́плий, одпа́лий.

Отстана́вливать, отстанови́ть, ся = од(від)становля́ти, одстанови́ти.

Отста́ть = д. **Отстава́ть.**

Отстёгивать, отстегну́ть = од(від)стьо́бувати, розстьо́бувати, од(від)щіпа́ти, одстьобну́ти і т. д. — Одщіпнув гаплички.

Отстёгивать, отстега́ть = 1. д. **Отстёгивать.**

2. вистьо́бувати, ви́стьобати. — Вистьобала коварю.

3. ви́хльостати, ви́стьобати, од(від)чухра́ти, од(від)шмага́ти. — Одчухрали різками.

Отстира́ть = ви́прати, попра́ти. — Випрала сорочки.

Отсто́й = одсто́янка, гу́ща, фуз (С. Ш.), фус, фу́си (С. Ш.).

Отстора́нивать, отсторона́ть, отсторони́ть, ся = д. **Отстраня́ть.**

Отстоя́ть = 1. д. **Отста́ивать.**

2. од(від)ляга́ти. — Виселок той одлягає од села аж на 10 верств.

Отстрада́ть = ви́терпіти, дотерпі́ти, од(від)бу́ти му́ку. — Витерпів до краю.

Отстра́ивать, отстро́ить = од(від)будо́вувати, вибудо́вувати, од(від)будува́ти, ви́будувати. — Він наново відбудував зруйнований Львів. Бар. О.

Отстраня́ть, отстрани́ть, ся = відстороня́ти, одсува́ти, од(від)ставля́ти, відсторони́ти, ся і т. д.; од(від)кида́ти, од(від)пиха́ти, одки́нути, ся і т. д.

Отстра́чивать, отстро́чить = д. **Отстёгивать 2.**

Отстрига́ть, отстри́чь = од(від)стрига́ти, одстри́гти.

Отстрога́ть = од(від)струга́ти, ви́стругати, гемблем — ви́гемблювати.

Отстро́ить = д. **Отстра́ивать.**

Отстрочи́ть = д **Отстра́чивать.**

Отстрѣ́ливать, отстрѣля́ть, отстрѣля́ть, ся = од(від)стре́лювати, од(від)бива́ти, одстре́лити, одби́ти, ся. — Йому одстрелили руку. — Довго він одстрелював ся, поки його не вбито.

Опрыскивать, опры́скать, опры́снуть, ся = обри́зкувати, обри́зкати, побри́зкати, ся.

Опрыщеве́ть = попри́щити ся. — Щоб тобі поприщило!

Опрѣва́ть, опрѣ́ть = запріва́ти, зацьвіта́ти, запрі́ти, зацьвісти́.

Опрѣсно́къ = маца́. С. З.

Опря́дки = кло́ччя. С. З. — Як з кло́ччя батіг. н. пр.

Опря́сть = 1. ви́прясти. — Випряла увесь кужіль.
2. зло́пати, зжерти, потріскати, укла́сти, умня́ти. — Цілий горщик каші умняв.

Опря́тность = че́пурність, чепурнота́, оха́йність (С. Л.). — Дуже тісно, чепурноти не додержиш, то й доглядати нікому. Лев. В. — Людим чиня майность, а коло себе май охайность. н. пр. — У горницях чепурноту й догляд знати на усячині. Лев. В.

Опря́тный, но = чепу́рний, но (С. З. Л.), чепуру́н, ха (С. З), оха́йний, оха́йливий (С. З. Л.). — Люди в тому селї чепурні, охайні. Кн. — Чепурненька, як мазничка. н. пр. — **Опря́тнѣе дѣлаться, сдѣлаться** = чепурні́ти, почепурні́ти.

Оптово́й, о́птомъ = д. Обтово́й, о́бтомъ.

Опубликова́ть = оголоси́ти (С. З. Л.), ознайми́ти (С. З.), ознаймува́ти. — Сї універсали оголосивши перед народом. Маркович. С. З. — Всїм, кому відати належить, ознаймуєм. С. З.

Опуска́ть, опусти́ть, ся = 1. спуска́ти, опуска́ти, спусти́ти, опусти́ти, ся; па́дати, впа́сти. — Завіса спускаєть ся до самого долу. К. Х. — Опустили в яму домовину. — Береза покірливо спустила до долу свої віти. Кн. — Прилетїла пава, серед двора впала. н. п.
2. упуска́ти, випуска́ти, упусти́ти, ви́пустити. — Кий упустив. С. З. — Ой як упустила із рук голубонька, та уже й не піймаю. н. п. — Не впусти рака з рота. н. пр.
3. попуска́ти, попусти́ти. — Попусти струну, щоб не порвала ся.
4. пропуска́ти, пропусти́ти. — Пропусти сей листик, читай дальше.
5. опуска́ти ся, упада́ти, занепада́ти, опусти́ти ся, упа́сти, підупа́сти, занепа́сти, про здоровля — змарнї́ти, помарнї́ти, осу́нути ся, огля́нути (С. З.), підупа́сти на си́лах, морально — зледащі́ти, розледащі́ти. С. З. Л. — Охляв, опустив ся, змарнїв чоловік. К. Х. — **Опусти́ть го́лову** = похню́питись (С. Л.), пону́рити голову, похили́ти ся. — **Опусти́ть у́ши** = прищу́лити у́ха, счу́лити у́ха.

Опускно́й = спускни́й.

Опустоша́ть, опустоши́ть, ся = пусто́шити (С. Л.), спустоша́ти (С. Л.), випустоша́ти (С. Л.), плюндрова́ти (С. З. Л.), жакува́ти (С. З.), спусто́шити (С. З.), сплюндрува́ти, поплюндрува́ти, пожакува́ти (С. З.), частиною — напустоша́ти. — Того ж лїта Децик усе Полїсся спустошив. Л. С. — Ой рано ж тебе, дібрівонько, спустошено, на сїно траву покошено н. п. — Козаки тиждень Крим пустошили. Л. С. — Бачив він старенький іще ту годину, як пустошила невіра рідну Україну. П. Пр. — Та зберу на вас Мадьяр і Сербів, поплюндрую усї ваші землї, знищу все огнем я та залїзом. Ст. С. — Кошовий Сірко усе там пожакували з козаками. Л. С. — **Опустошённый** = спусто́шений (С. Л.), спустоша́лий (С. З.), сплюндро́ваний. — Розглянемо — чи справдї Україна в XIII. в. була цїлком спустошена Татарами. Пр.

Опустоше́ніе = спустоше́ння, сплюндрова́ння. С. З.

Опустоши́тель, ница = спустоши́тель, пустоши́тель, ка. С. Жел.

Опустоши́тельный = пустоша́ючий, спустоша́ючий, плюндру́ючий.

Опустѣва́ть, опустѣ́ть = пустї́ти, спустї́ти (С. Л.), запусткува́ти (Гр.), як улик без матки — ізма́тчитись. — Київ не міг спустїти цїлком. Пр. — Хата ізматчилась. Мап. — **Опустѣ́лый** = спустї́лий (С. Л.), оселя, місце — пустовщи́на, пусти́рь (С. З.) хата — пу́стка. — Та йти шукати долї в спустїлу небезпешну, далекую країну. Рус. В. — Може верне ть ся в некриту пустку зїмувати. К. Ш.

Опу́тывать, опу́тать, ся = 1. оплу́тувати, обплу́тувати, оплу́тати, обплу́тати, опле́нтати, опе́нтати (С. З.), коней — потрино́жити (Ос.). — Зовсїм його опентав, він йому вірить, як рідному. н. о.
2. заплу́тувати, вплу́тувати, заплу́тати, вплу́тати, ся. — Його вплутали в се дїло.

Опуха́ть, опу́хнуть = пу́хнути пу́хти, розпуха́ти, опу́хнути, розпу́хнути.

О'пухоль = о́пух (Лев. С. Л.), пухли́на, пухля́тина (Лев.), ро́зпух, на шиї — зало́за, жо́вна (д. Железа́, Желва́къ), за ухом — сви́нка, від удару — гу́ля, ґу́ля, ґуріґу́ля, моріґу́ля, діфтеритна — о́бклад, обладки́, ґу́лі, зава́дки, у корів, на вимні — осо́вище. Ман. — По всій нозі розлізла ся пухлина. Кн. — Опух зробив ся, та такий червоний, як буряк. н. о.

Опуша́ть, опуши́ть, ся = 1. облямо́вувати, облямува́ти (С. З.).

2. оброста́ти (пухом), в колодочки́ вбива́тись, обрости́ (пухом), в колодочки́ вби́тись.

3. листві́ти, облистві́ти.

Опу́шка = 1. облямі́вка, ля́мівка (в одежі), обру́бка. Ман.

2. узлі́сся (С. Л. Ш.), узлі́сок, возлі́сся, прилі́сся, підлі́сся, надлі́сся, за́лісок. — Біга Катря боса лісом... вибігае на возлісся. К. Ш. — Виходить на залісок, аж вовчиця на сонці гріеть ся. ц. к.

О'пушь = д. **Опу́шка 1.**

Опуща́ть, опусти́ть = д. **Опуска́ть.**

Опуще́ніе = о́пуск, спуск, опуска́ння, спуска́ння.

О'пытность = до́сьвід, досьвідче́ння (С. З. Л.). — Довголітній досьвід поповнив ще його науку. Бар.

О'пытный = 1. досьві́дний, досьві́дчений, бува́лий, пробува́лий, бува́лець. — Досьвідний погляд його давав знати, що нічого доброго він не жде. Пр. — Його судно міцне, будівля добра, а лоцман досьвідний, тямущий вельми. К. Ш. Т. — З острогу вийшов він досьвідченим — знае як викручуватись. Кн. — Досьвідним оком порядного господаря зважував. Лев. В.

2. спитко́ваний.

О'пытъ = до́сьвід, спит, спи́ток, про́ба, пробу́нок. — Звичаї добрі, лицарську науку в боях за правду досьвідом узнали. К. Б. — Знала вже з власного досьвіду, що... Фр. — Та після довгих літ досьвіду, гаразд знаючи звичаї свого сожиця... Лев. В. — **Въ ви́дѣ о́пыта** = на про́бу. — Зробив на пробу. н. о. — **По со́бственному о́пыту** = з вла́сного до́сьвіду, на собі́ дозна́в. — **Э'то его́ пе́рвый о́пытъ** = се його́ пе́рша про́ба.

Опьянѣ́лый = спъяні́лий, підпи́лий. — А вже підпилий як засне, то... К. Ш.

Опьянѣ́ніе = хміль.

Опьянѣва́ть, опьянѣ́ть = пъяні́ти, впива́ти ся, опъяні́ти, впи́ти ся, похмелі́ти, опъя́ничити ся (Сн.). — Щоб мені не опъяніти з такого щастя. Кн.

Опьяня́ющій = пъя́нкий, пъянкува́тий. — В нього попадеть ся тютюн пъянкуватий. Кн.

Опѣва́ть, опѣ́ть = д. **Осужда́ть.**

Опѣши́ть = 1. опіши́ти (на пр. в дорозі, згубивши коня).

2. зміша́ти ся, оторопі́ти, вжахну́ти ся, зляка́ти ся.

Опятна́ть = запля́мити, обпля́мити, зака́ляти.

Опя́ть = зно́ву, зно́в (С. Л.), ізно́в, опъя́ть, упъя́ть (С. Ш.), вдру́ге. — І знов мені не привезла нічого пошта з України. К. Ш. — Та й не знаю, чи побачимось знову колись. Чайч. — І знову я бачу садок той зелений, твій голос коханий я чую ізнов. Чайч. — А каганчик то засяе, то погасне він упъять. Чайч.

Ора́ва = д. **Ара́ва.**

Ора́нжевый = жаркий (С. Л.), жовтогаря́чий (С. Л.), жовтожа́р. — Веселка мае такі цьвіти: червоний, жовтогарячий і т. д. Де-що про Сьв. Б.

Оранжере́йный = тепли́шний; парнико́вий.

Оранжере́я = теплиця (С. Ш.); парни́к.

Ора́торъ = речни́к (С. Ж.), красномо́вця. — Добрий речник з нашого гетьмана — гаразд говорить. К. Б. (Д. ще під сл. **Адвока́тъ**).

Ора́ть = галасува́ти, репетува́ти, горла́ти (Ман.), зіпа́ти (С. Аф.), гвалтува́ти. — Кричить баба репетуе — ніхто її не ратуе. н. пр. — І чого б я зіпав по дурному. Граб. — Разом загвалтували — і з попом не розбереш. Граб.

Организа́торъ = впоря́дчик. — Помилки впорядчиків віча в тому, що... Кн.

Организа́ція = укла́д, устрі́й. — Відріжняли ся устроем державним і громадським. Пр.

Органи́стъ, орга́нщикъ = органи́стий, органи́ста; (що ходить з катеринкою) — катери́нщик (С. Жел.). — Покличте катеринщика — нехай нам заграе. н. о.

Орга́нъ = орга́ни, вигра́н, (ручний) — катери́нка. (С. Жел. Л.). — На словах, як на органах, а на ділі, як на цимбалах. н. пр. — А катеринка гуде, грае. н. о.

О'ргія = гульня́.

Ордина́рный = 1. звича́йний. (Д. **Обыкнове́нный**).

2. дійсний. (Д. **Дѣйстви́тельный**).

Орёлъ, пт. Aquila = оре́л, 2-й відм. — орла́, а часто — вірла́, самиця — орлиця, степовий — бе́ркут. — Ой полети, орле, де мій братік оре. н. д.

Оржа́вѣлый = ржа́вий.

Оржа́вѣть = д. **Заржа́вѣть.**

Оржано́й = д. **Аржано́й.**

Оригина́лъ = 1. оригина́л, первотві́р, перво́пись (С. Жел.), зразо́к. — Переклад з первотвору. Стар. Ан.

2. чудасі́й, чудасі́йник.

Оригина́льный = 1. оригина́льний, первотво́рний.

2. самості́йний.

3. чудни́й, чудасі́йний.

Оріенти́роваться = розпізна́ти ся, розторо́пати ся.

Оріонъ, Gestirn Orion = косарі. С. Жел.

Оркéстръ = музи́ка, скрипка, цимбали і бубен — тро́їста музи́ка, тро́їсті музи́ки. — Огні горять, музика грає. К. Ш. — А на місті, мамо, на місті, грає, мамо, музика троїста. К. Ш. — Я заклечу до себе троїсті музики. Лев.

Орлёнокъ = орля́, орля́тко.

О'рлики, рос. Aquilegia = дзвоно́чки, окса́мит, голубки́, о́рлики. С. Ан.

Орли́ный = орло́вий (С. З.), орля́чий. — На орлових крилах. С. З. — Коли б мінї крилап, орлячї крилля, я б землю покинув. Мет.

Орли́ца = орли́ця.

Орли́чникъ, рос. Pretris aquilina L. = па́пороть. С. Ан.

О'рлій = д. **Орли́ный**.

Оробинецъ, рос. Typha L = рогіз (укр.), па́лки (Гал.), T. augustifolia L. = рогіз, кія́х, кіяхи́, кія́шок, султа́нчики. С. Ан.

Оробе́ть = отороші́ти, вжахну́ти ся, зляка́ти ся. — Як вкохав ся я в дівчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. п.

Орос́ить, ороша́ть = зроси́ти, зроша́ти, зро́шувати. С. Жел — Дрібненькими слізоньками все поле зросила. н. п.

Ору́діе = 1. струме́нт, на́чиння (С. Ж. Жел.), спра́ва, справи́лля, пристро́й, знаря́ддя (С. Жел. Пар.), ору́дина (С. Жел. Пар.).

2. гарма́та. — Чайки, байдаки спускали, гарматами рештували. К. Ш.

Оруже́йникъ = пушка́рь (що робить гармати і всяку зброю). С. З.

Оруже́йный = пушка́рський.

Оруже́йная = зброй́ниця. — А звідтіль пішла ще до збройницї, взяла гостру Мамчилову шаблю. Ст. С.

Оружено́сецъ = джу́ра, чу́ра. С. З. — Двацять лїт за джуру пробував, всі мої козацькі звичаї познав. н. д. — Сам цар Лазарь середину держить, його джура, Відослав, з ним поруч. Ст. С. — Ой як крикнув та пан Перебийніс на джуру малого: та виводь, джуро, та виводь, малий, коня вороного. н. д.

Ору́жіе = збро́я (С. Л.), бро́ня, бронь (С. Л.), припа́с, ору́жина (оставні два вживають ся найбільш в знач. рушницї). — А Ярина дає зброю, на порозі стоя; Степан її надіває та плачуть обоє: і шаблюка, мов гадюка, й ратище — дрючина й самопал семипядений повис за плечима. К. Ш. — — А всї козаки з війська йдуть, мого пана зброю несуть. н. п. — Видає Павлюк універсали, взиваючи цілий народ до зброї. Бар. О. — Кинувсь він до зброї, хотів зарубати. н. к. — Хто не має зброї, хай не йде в бої. н. пр. — Гей кинув ся та пан Сава до своєї зброї. н. п. — Окром меча, шаблї і иньшої ручної бронї. Ст. Л. — Блищить броня цареградська, шелом аж палає, а кінь його білогривий соколом ступає. Руд. — За иньші рани якою бронею желізною. Ст. Л. — Без припасу не ходіть, бо там харцизи. н. о. — **Поднять ору́жіе** = взя́тись за збро́ю, до зброї ста́ти. — **Положи́ть ору́жіе** = зда́ти збро́ю. — **Съ ору́жіемъ въ рука́хъ** = ору́жно.

Оре́ховый = орі́ховий, горі́ховий.

Оре́хъ, оре́шекъ, Nux = орі́х, горі́х; порожній — свисту́н, подвійний — спори́ш, що випав з лушпини — ви́лущок. — Як ми любили ся, як зерно в горісї, а тепер розійшли ся, як туман по лісї. н. п. — Був колись горіх, а тепер свистун. н. пр. — **Гре́цкій оре́хъ** = воло́ський оріх.

Оре́шина = горіх, горі́шина, ліщи́на (С. Л.).

Оре́шникъ = ліщи́на (С. З.), ліще́бник. — Ой блудив, блудив по зеленій ліщинї. н. п. — Знайшов в зеленій ліщинї. С. З.

Оре́шки черни́льные = дубо́ві я́блучка, галочки́, орі́шки.

Орфографи́ческій = право́писний.

Орфогра́фія = право́пись, право́пис.

Оса́, ком. Vespa = оса́, 2-й відм. мн. віс. — Роспелив ся, як оса. н. пр. — Хто не знає тих въїдливих віс, що прудко скрізь шмигляють. Степ. О.

Оса́да = обло́га, обложе́ння. С. З. Л. — Він визволив Толстого з довгої облоги в Чернигові. Кн. — Ми двадцять і чотирі дні Орду громили, в облозї сидячи, конину їли. К. Б.

Осади́ть, осажда́ть, ся = обложи́ти, облягти́, обступи́ти, облага́ти, облята́ти, обклада́ти, обступа́ти, в обло́зї бу́ти. — **Осаждённый** = обложе́нець. С. З. Л. — Ой уже ж наші славні Запорожцї тай невеселі стали, ой облягли їх, облягли Москалї та усіма сторонами. н. п. — Зібрав війська сорок тисяч в місті Жаботинї, обступили город Умань у одній годинї. н. п.

Осади́ть, оса́живать, ся = 1. обсади́ти, обса́жувати (д. **Одбсади́ть**).

2. посýнути, посувáти, ся. — Посунься, Ляше, хай Русин сяде. н. пр.

3. осідáти, опускáти ся. — Ресори осіли, треба підтягти.

4. підбóркати, табáки втéрти. — Розпустив свого язика, але я втер йому табаки.

Осаднѝть = осаднѝти, зсаднѝти.

Осáдный = облóжний. — **Осáдное положéніе** = стан облóжний.

Осáдокъ = гýща, фуз (С. Ш.), фус (С. Ш.), фýся (С. Ш.), вѝбрудок, після тютюну або від перегонки спирту — чвир, чвѝра (С. З.), після зоління — вѝзол. — На дні зосталась сама гуща. н. о.

Осалдáчиться = обмоскáлити ся, намоскáлити ся. — Так намоскалив ся, що с під живого пьяти ріже. н. пр.

Осáливать, осáлить = обсáлювати, насáлювати, ялóзити, мастѝти (салом), обсáлити і т. д. д. **Обсáливать.**

Осáнистый = ставнѝй (С. Л.), поставнѝй (Лев.), постатнѝй, сановѝтий (С. З.). — Високий, постатний лікарь ходив по шпиталю. Кн. (Д. ще під сл. **Величáвый**).

Осáнка = постáва, пóстать. — Постава сьвята та сумління злодійське. н. пр. — Мене з'умила його постать величава. Кн.

Освáиваться, освóиться = призвичáювати ся, призвичáїти ся, осьвíйчити ся, обгóвтати ся, огóвтати ся, обýти ся. — Припустили його маленьким до отари, так воно там і осьвійчило ся. Кн. — Призвичаїть ся, як поживе з нами. Кн. — От він як роспитав ся, то трохи й оговтав ся. н. к. — Поки обудеш ся (або: обговтаєш ся) — важко. Кр.

Освидѣтельствовать = оглядíти, осьвíдчити. (С. З.).

Освирѣпѣть = розлютовáти ся, озьвíрити ся, розмордувáти ся. С. Л.

Освѝстывать, освистáть = обсвѝстувати, обсвистíти.

Освободѝтель, ница = визволѝтель, ослобонѝтель, вибавѝтель, ка (С. Ж.). — Скажи, будь ласкав, наш визволителю, хто ти такий? І. Г.

Освободѝть, освобождáть, ся = 1. вѝзволити, вѝрятувати, порятувáти, ослобонѝти, вѝбавити, відволáти, визволяти, ослобоняти, рятувáти, вибавляти. ся. С. Л. — Як би в мене отець або рідная мати, було б кому із неволі мене визволяти. н. п. — З лютої неволі, із Бахчисарою брата визволяв. К. Ш. — Поки Господь милосердний змилував ся над нею, визволив з неволі батька. Макар. — Володарь розбив його військо і визволив сліпого Василька. Лев. — Мéне визволили з лабетів тюряжникових. Кн.

2. ослобонѝти, увíльнити (С. Ш.), ослобоняти, ся.

Освобождéніе = вѝзвіл, визволéння (С. Л.), рятувáння, рятýнок, порятýнок, вибавлéння (С. Ж.). — З пекельної неволі визволення. І. Г. — У боротьбі за власне визволення с під татарського ярма. Бар. О.

Освóиться = д. **Освáиваться.**

Освѣдомиться, освѣдомлáться = довíдати ся (С. Л.), осьвíдчити ся (С. Л.), розвíдати ся, розпитáти ся, дознáти ся, довíдувати ся і т. д.

Освѣдомлéніе = дознавáння, дознáння, розвíдування, розпѝтування, рóзпитки.

Освѣжáть, освѣжѝть, ся = осьвíжувати, осьвіжѝти, посьвіжѝти, ся. — Воно потрібне, як те повітря чисте, що осьвіжує дихання. Кн.

Освѣжевáть = обілувáти.

Освѣтѝть, освѣщáть, ся = осьвітѝти (С. Жел.), посьвітѝти, осьвíчувати, ся (С. Жел.), осьвіщáти, ся, обсяяти, осіяти, осявáти. — Над вертепом звізда стала, весь сьвіт осіяла. н. п.

Освѣщéніе = 1. осьвітлення, осьвíчення. С. Жел.

2. сьвíтло. — Наняв кватирю з дровами і сьвітлом. — Вже сьвітла не видно — мабуть полягали спати. С. Л. — Мале сьвітло, треба підкрутити гвинт. Кн.

Осьятѝть, освящáть, ся = осьвятѝти, посьвятѝти (С. Л.), вѝсьвятити (С. Л.), відсьвятѝти (С. З), сьвятѝти, осьвящáти, посьвящáти, ся. — **Освящéнный, ое** = сьвячéний (С. Л.), сьвячéне (С. З.), сьвячéння, сьвячéнина. —Христос воскрес! Рад мир увесь — діждали ся ласки тепер усяк наїсть ся в смак сьвяченої паски. Ст. в. — Посьвятили паску. — Несу я паски сьвятити до церкви. н. о. — Нехай піп посьвятить. н. о.

Освящéніе = сьвячéння, води — водосьвяття, на Ордані — водóхреща, нової хати — вхідчини (власне гуляння після того, як посьвятять нову хату).

Осевóй = осьóвий.

Осéлина = підтóка (у возї).

Осёлокъ = брус, брусóк (С. Аф.), гострíльник, осéлка (С. З.).

Осёлочный = брускóвий, оселкóвий.

Осёлъ, Equus asinus = осéл і д. **Лошáкъ.**

Осеневáть = осінювáти.

О'сенесь = в осени́. — В осени — літо. н. пр.

Осе́нній = осінній.

О'сень = о́сінь. — Начина́ется о́сень = осеніє. — **О'сенью** = в осени́, (що родилось в осени) — осеньчу́к. — В осени і горобець багатий. н. пр. — При́йдь в осени до мене, в осени на день сьвятого Дмитра. Ст. С.

Осерди́ть, ся = розсе́рдити, розгнівати, ся.

Осеребри́ть, осеребря́ть, ся = посе́ребри́ти, посеребряти, ся.

Осерча́ть = д. **Осерди́ться.**

Осетри́на = осятри́на.

Осётръ, риба Accipenser sturio = осяте́р, на Дніпрі самець — спича́к, самиця — кашни́ця. Аф.

Осе́трій, осетро́вый = осятро́вий.

Осетри́нный = осятри́новий.

Осётъ = д. **Осо́тъ.**

Оси́ливать, оси́лить = перемага́ти (С. З.), посі́да́ти, го́ру бра́ти, перемогти́ (С. Л.), поду́жати (С. З. Л.), вдоліти (С. Л.), посісти, і оси́літи, го́ру взяти, осилкува́ти, погу́лати (С. Л.). — Копа (громада) переможе й попа. н. пр. — Хоч би їх було 500 тисяч, не подужають вони руської запорозької ночі. Кост. Б. Х. — І Палій посів того лицаря і звязав його віжками. н. о. — Або мене убъє напасть і кривда або я правдою возьму над ними гору. К. Б. — Хоч він мене й погулає — то нічого. н. к. — Чи-ж воно вище, що науки вашої не подужає. Лев. В.

Оси́на, рос. Populus Tremula L. = оси́ка, оси́чина, о́сокір, сокори́на (укр.), воси́ка, тре́пета (гал.). С. Ан. — Трусить ся як осичина. н. пр.

Оси́нникъ = оси́чина, осичня́к.

Оси́новикъ, гриб Boletus aurantiacus = д. під сл. **Грибъ** B. scaber Bull.

Оси́новый = оси́ковий. С. Л.

Оси́ный = оси́ний, о́сячий. — Иноді чоловік покуштувавши осиного меду, наче вовсім збожеволіє. Ст.

Осиня́ть, осини́ть = сини́ти, посини́ти.

Осипа́ть, оси́пнуть = си́пнути, хри́пнути, оси́пнути, охри́пнути. — Як узявсь умовляти, аж осип, поки по моєму стало ся. Лев. В.

Оси́плость = сипота́.

Оси́плый = си́плий, хри́плий.

Осироти́ть = посироти́ти (С. Л.), осиротити. — І загубить молодим на віки, а мене посиротить на старість. Ст. С.

Осироте́лый = осироті́лий, засироті́лий (С. Л.), засиро́чений (С. Л.), сирота́.

Осироте́ть = осиротіти, осироти́ти, ся, посиротіти, засиротіти (С. Л.). — Ой учора вранці уродило ся, а сьогодня у вечері осиротило ся. н. п.

Оси́стый = волоха́тий і д. **Длинноше́рстный.**

О'сій = д. **Оси́ный.**

Осіява́ть, осія́ть = осява́ти, обся́яти, осія́ти. (Пр. д. під сл. **Освѣща́ть**).

Оска́бливать, оскобли́ть, ся = оскрома́жувати, обскрома́жувати, обскріба́ти, оскрома́дити, ся і т. д.

Оска́ливать, оска́лить, ся = ска́лити, ся (С. З.), виска́лювати (С. Аф.), вискеря́ти, ся, вискалити (С. Аф. Л.), ви́скерити (С. Л.), ви́щерити, ся. — Вовк вискалив зуби та й клаца. С. Аф. — Гей не один лях лежить, вищеривши зуби. н. д.

Оска́лина = скалу́ба, скалу́бина (С. Жел.), зашкалу́бина (Лев.), ска́лина (С. Жел.). — Дошка з скалубинами.

Оскандáлиться = прошпе́титись, осоро́митись.

Оскверня́ть, оскверни́ть, ся = опога́нювати, обпога́нювати, опаску́жувати, обпаску́жувати, пога́нити, паску́дити, опога́нити (С. Ж. Л.), опаску́дити (С. Л.), огидити, омерзи́ти, спаску́дити, спога́нити, ся. — Живучи з людьми, опаскудив і душу чистую. К. Ш. — Чи не між вами я, погані, так опоганивсь, що й не знать, чи був я чистим коли небудь. К. Ш. — Погана птиця, що своє гніздо паскудить. н. пр. — Паршива вівця всю отару споганить. н. пр. — Покидаю тебе одного... Чи ти ж зможеш прожити на сьвіті, не споганивши серця свого? Чайч.

Осклабля́ться, оскла́биться = усьміха́ти ся (С. Ж.), оскіря́ти ся, вискіря́ти ся, усьміхну́ти ся, ви́скірити ся.

Оскобли́ть = д. **Оска́бливать.**

Оско́лина = д. **Оска́лина.**

Оско́локъ = ска́лка (С. Л.), оскі́лок, оскоме́лок (Лев.), трі́ска (С. Ш.), від скла, посуди то-що — скля́нка (С. З.), черепо́к. — Кому дрова, тому й тріски, кому горшки, тому й миски. н. пр. — Як дерево зітнуть, кожний тріски збірає. н. пр. — Склянкою порізав ногу. н. о. — Розірвало бомбу і мене скалкою зачепило по нозі. н. о.

Оско́мина = оско́ма. — Адам кислячку зъїв, а у нас оскома на зубах. н. п. — **Наби́ть оско́мину** = набри́днути, обри́днути, опри́крити ся.

Оскопле́ніе = валаша́ння, викла́дування.

Оскопи́тель = валаша́л (Ман.), холощі́й, переве́ртайло (що завертає бугаїв). Ніс.

— У скопців є такий холощій, що вміє вирізувати. Кн.

Оскопля́ть, оскопи́ть = валаша́ти, виклада́ти, викла́дувати, холоща́ти, холости́ти, вихоло́щувати, легша́ти, легчи́ти, хороша́ти, заверта́ти, закру́чувати, скопи́ти, каплу́нити, ви́валашати, ви́ложити, ви́холостити і т. д. (Д. під сл. Валошить). — **Оскоплённый** = д. **Кастра́тъ.**

Оскорби́тель, ница = напа́сник, ця (С. З. Л.), оскó́рбник, ця (С. Пар.).

Оскорби́тельный, но = уразли́вий (С. Ж. Л. Ш.), вразли́вий, образли́вий, во (С. Жел.). — Хто би заочне што образливого о нас господарю мовил. Ст. Л. — Вразливе слово від дітей не забуваєть ся. н. пр.

Оскорбле́ніе = обра́за (С. Жел. Лев.), ура́за, ура́зка (С. Л. Ш.).

Оскорбля́ть, оскорби́ть, ся = обража́ти, (С. Жел. Л.), уража́ти (С. Ш.), образи́ти (С. Жел.), у(в)рази́ти, ся (С. Ш.). — Отпущено всім, которі мене образили. Б. Н. — Слова його глибоко вразили мене. Кн. — На віщо ж заводите розраду, на віщо ображаєте людей? Лев. В.

Оскоро́мить, ся = оскоро́мити, поскоро́мити, ся, (про багатьох) — перескоро́мити, ся.

Оскреба́ть, оскре́сть = д. **Оска́бливать.**

Оскрёбокъ, частіше **Оскрёбки** = по́скрібок (С. З.), ви́скрібок, по́скрібки, ви́с(ш)крібки.

Оскудѣва́ть, оскудѣ́ть = д. **Бѣднѣ́ть** і **Истоща́ться** 2 і 3.

Оскудѣ́ніе = зубо́жіння, зни́щення (С. Ж.), висиле́ння (С. Л.), ви́трата, вичерпа́ння.

Осла́бить, ослабля́ть, ся = осла́бити, посла́бити, послабля́ти, ся, слаби́ти, слабішати (С. З. Л.), сла́бшати (С. Л.).

Ослабѣва́ть, ослабѣ́ть, осла́бнуть = слабі́ти, слабішати (С. З. Л.), сла́бшати (С. Л.), ослабі́ти (С. Л.), осла́бнути, осла́бти (С. Л.), в здоровлю, в силах — охля́нути (С. З. Л.), охля́сти (С. З. Л.), охля́ти, захля́сти (С. З. Л.), ви́снажити ся, захи́ріти, похи́ріти (С. Аф. Л.), занепа́сти (С. Л.), знеси́літи, під'упа́сти, під'упа́сти на си́лах, від старости — підтопта́ти ся, від ходи́ї або клопоту — підтопта́ти ся, перетупцюва́ти ся, про бджіл — ви́роїти ся, в шалнерах — охля́бнути, про мороз — пересі́сти ся. — Ледве з ноги на ногу переступає — охляв, підтоптав ся. Як. — З нудьги охляв і ізнеміг ся, в одежі ліг і не роздів ся. Кот. — Не ївши, не пивши, ми зовсім охляли і духом і тілом. Кн. — Я так виснажила ся, що не було у мене сили повернути колесо швацької машини. Кн. — Він не знесилів духом. Кн. — Пересядь ся мороз! н. пр.

Ослабле́ніе = осла́ба, по́пуск, пі́льга і д. **Облегче́ніе.**

Осла́вка = сла́ва, погові́р. — Була слава, були поговори та на тую дівчиноньку, що чорниї брови. н. п.

Ославля́ть, осла́вить = ославля́ти, погові́р пуска́ти, осла́вити, обнесла́вити, поговір пусти́ти.

Ослаща́ть, осласти́ть = 1. солоди́ти, підсоло́жувати, осолоди́ти, підсолоди́ти. 2. розбавля́ти, розво́дити, розба́вити, розвести́. — Треба розбавить водою, бо дуже густе.

Ослёнокъ = осля́, осленя́, тко.

Осли́знуть = осли́згнути, посвя́діти.

Осли́ца = осли́ця.

Осло́въ = осли́ний.

Осло́пина = лома́ка, бо́вдур, бе́цман, дури́ло, дурби́ло, те́лепень, йо́лоп. (Здоровий, але дурний і незграбний).

Ослуша́ніе = неслухня́нство, непо́слух, непослу́шенство (С. Ж.).

Ослуша́ться, ослу́шиваться, ослу́шаться = неслу́хати ся, непослу́хати ся. — Як ти сьмів непослухати ся, коли тобі звелено?

Ослу́шливый, ослу́шникъ = неслухня́ний, непокі́рливий, не́слух (С. Л.).

Ослу́шность = д. **Ослуша́ніе.**

Ослу́шный = д. **Ослу́шливый.**

Ослы́шаться = недочу́ти.

Ослѣпи́тельный = сліпу́чий. С. Л.

Ослѣпле́ніе = о́сліп. С. Л.

Ослѣпля́ть, ослѣпи́ть, ся = сліпи́ти, осліпи́ти, засліпи́ти, посліпи́ти, ся.

Ослѣ́пнуть = осліпнути, посліпнути, потемніти.

О'слѣпью = сліпма, о́сліп (С. З.). — Осліп пішли на обоз. Л. В.

Осма́ливать, осмоли́ть = обсмо́люватн, висмо́лювати, обсмоли́ти, ви́смолити.

Осма́тривать, осмотрѣ́ть = 1. огляда́ти, ся, озира́ти, ся, огля́дувати, ся, обзира́ти, ся, розгляда́ти, ся, обдивля́ти ся, роздивля́ти ся, огляді́ти, ся, озирну́ти, ся, обдиви́ти ся, роздиви́ти ся, розгляді́ти, ся, скрізь — обни́кати. — Заглянула в комору, обдивилась увесь двір. Лев. — Обдивившись і щось записавши у товсту книжку, відпустили його. Лев. В. — Дивлюсь аж він одкрив очі, роздивляєть ся... ото обдивившись, тай устав. н. к. — В довіррю, як по надвіррю — ходячи треба озирати ся. н. пр. Д. ще пр. під сл. **Огля́дывать, ся.**

2. недобача́ти, ди́влячись обізнава́ти ся, недоба́чити, нероздиви́ти ся, помилити ся, обізна́ти ся. — Це не він — ти не роздивив ся.

Осма́триваніе = огляда́ння (С. Л.), огля́дини, розгляда́ння (С. Л.), розгля́дини (С. З. Л.). — Оглядини саду і парку взяли багато часу. Кн.

Осмерико́вый = віськерико́вий.

Осмери́к = віськери́к.

Осмётокъ = шкарбу́н, шкарбуни́, ви́топок, ви́топток (Д. під сл. **О́бувь**).

Осмидеся́тый = вісімдеся́тий.

Осми́на = вісьми́на ($^1/_8$ частина якої мірки, ваги, десятині то-що).

Осмна́дцатый = вісімна́дцятий.

Осмотри́тельность = оба́чність, ба́чність, обере́жність. — До права треба два мішки: один грошей, а другий бачности. н. пр.

Осмотри́тельный, но = оба́чний, но (С. З.), ба́чний, но, обере́жний, но (С. Л.), бережéний (С. Аф.). — Він чоловік бачний, не озирнувшись навкруги, не візьметь ся. Кн. — І все розумно, все обачно. Федь. — Береженого і Бог береже. н. пр.

Осмо́тръ = о́гляд, огляда́ння, огля́дини, розгля́дини, (тільки про сватання) — перегля́дини, обзо́рини (Гал.). — Посилай старостів, а я з батьком поїду на розглядини та подивлю ся на твою милу. (Д. під сл. **Обзо́ръ** і **Осма́триваніе**).

Осмотрѣ́ніе = 1. о́гляд, огляда́ння.

2. д. **Внима́тельность** і **Осмотри́тельность.**

Осмотрѣ́ть, ся = д. **Осма́тривать, ся.**

Осму́ха = вісьму́ха, вісьму́шка.

Осмы́кивать, осмы́кать, ся = обсми́кувати, осми́кувати, обсмика́ти, ся, обсми́кати, осми́кати, ся, обсіпати, обшмо́ргати. — Осмикала ся, тоді й вийшла.

Осмѣ́ивать, осмѣя́ть = обсьмі́ювати, висьміювати, насьміха́ти ся, глузува́ти, глумува́ти, глуми́ти ся, обсьмія́ти, ви́сьміяти, просьмія́ти, поглузува́ти, поглуми́ти ся, насьмія́ти ся, поглумува́ти, багатьох — пересьмія́ти (Д. під сл. **Насмѣха́ться**).

Осмѣ́ливать, осмѣ́лить, ся = оські́лювати, ся, обсьмі́лювати, ся, засьмілювати, ся, відва́жувати ся (С. Л.), ва́жити ся (С. З. Л.), осьмі́лити ся, засьмі́лити ся, насьмі́лити ся, обсьмі́лити ся, насьмі́ти (С. Л.), всьмі́ти, посьмі́ти (С. Л.), зва́жити ся (С. Аф.), відва́жити ся. — Рука наша не здійметь ся, серце наше не засьмілить ся. н. д. — Пішов би до його, та не насьмію. н. о. — Мовчить кожен, не промовить слова; хто пак знав — казати не насьміє, хто б насьміливсь, так не зна нічого. Ст. С. — Далі як обсьмілилась, тай каже. Кр. — Як ти важив ся підняти руку на старшого брата? н. к. — Ти сьогодня мабуть розум стратив, що прохать синів у мене зваживсь. Сг. С.

Осмѣха́ть = д. **Осмѣ́ивать.**

Осмѣя́ніе = сьміх, по́сьміх, пере́сьміх, глум, осьмі́ювання, висьмі́ювання. — Достав ся на посьміх людям.

Осмѣя́ть = д. **Осмѣ́ивать.**

Оснасти́ть = оснасти́ти, поснасти́ти.

Осна́стщикъ = осна́ч.

Основа́ніе = 1. осно́ва, фунда́мент (С. З.), грунт, ґрунт (С. З.), печі, стога, млина — під, деревъяна в будові — підва́лина, підруби.

2. осно́ва, засно́вина, ра́ция (С. З.), при́від. — Легенди мають свої основи реальні. Кн. — Не здоліли побороти засновин централізму. Кн. — Не має ніякої рациї до того, щоб так казати. — Мені подобаєть ся гравюра тай не без приводу. Кн.

3. підпо́ра, підва́лина. — До **основа́нія** = до кра́ю, до ноги́, до пня́, до ф(х)унда́менту (С. З.), до ще́нту і т. д. д. **Вконе́цъ.** — Унію в землї руській до хундаменту касуєм і нївечим. Хмельницький. С. З. — Сарана по садах і по лїсах листя до щенту виїла. Л. В.

Основа́тель, ница = основа́тель, ка (С. Жел.), заложи́тель, ка (С. Жел.), ф(х)унда́тор, ка (С. Ш.), оселї — оса́дчий. — Мазепа був фундатором сеї церкви. Пр. — Першого осадчого сього села — не відаємо на ймення. Кн.

Основа́тельность = осно́вність, докла́дність. С. Жел.

Основа́тельный, но = осно́вний, но (С. Жел.), докла́дний, но (С. Жел.), стате́чний, но, розсу́дливий, во. — Докладно про все йому росказав. — А старики раду радять статечную; вони тебе навчатимуть сердечную. н. п.

Осно́вывать, основа́ть, ся = осно́вувати, ся, засно́вувати, ся, уґрунто́вувати (С. Ш.), засажда́ти ся (С. З. Л.), основа́ти (С. Жел.), заснува́ти, ся, уґрунтува́ти

(С. Ш.). — На оцїх підвалинах заснувати свої думки. Кн. — Шкода́, дарма мовити, на кондициях неслушних засаждати ся. Б. Хмельницький. Л. В.

Основно́й = осно́вний; грунтови́й. — Грунтовний закон забороняе такі вчинки. Кн.

Осо́ба = осо́ба, парсо́на, іронично, глумливо — вели́ке цабе́. — Мабуть цабе чи маленьке, бо й Качалка побіг на зустріч. Лев. В.

Осо́бенно = 1. окро́ме, окро́мне, одру́бно, на́різно, осо́бе (С. Жел.), осо́бше (Ман.), опріч. — Вони живуть нарізно. — Вона хоче прясти собі на полотно нарізно од нас. Лев. — Він пішов окроме од нас.

2. особли́во (С. Л.), осо́бно, в осо́бна, на́дто, найпа́че, найбі́льш (С. Л.). — Особливо меншу дочку любив він. — Всім і кожному в особна, кому належить, ознаймуем. С. З. — Часто бъють ся між собою, надто бабина дочка. н. к. — А за молодою, а надто ще за вдовою козаки ордою так і ходять. К. Ш.

Осо́бенность = особли́вість, одмі́на, окре́мність. — Особливість нашої народности від сусїдніх — визначаеть ся. Кн. — Етнографичні особливости відповідають подїлу в удільний период. Бар. О. — **Въ осо́бенности** = д. **Осо́бенно 2.**

Осо́бенный =особли́вий (С. Л. Жел.), осо́бний (С. З.), окре́мний, опрі́чний (С. З.), окро́жний, окро́(е)мішний. — Потребно особного приготовання. С. З. — Дорожку знаю я окромну, в нічну добу, в годину сонну прокрастись можна. Кот.

Особли́вость, вый = д. **Осо́бенность, ный.**

Особняко́мъ = д. **Осо́бенно 1** і крім того: од людей — по́сторонь, о́сторонь (С. Л.), одлю́дно (С. З. Л.), від иньшої будови — на о́дшибі, на одльо́ті (С. Л.), на бе́лебні (С. Аф.). — Живе одлюдно на вигоні. С. З. — Хата наша на одшибі. Лев. — Ген хата стоїть на белебні. С. Аф.

Осо́бо = д. **Осо́бенно.**

Осо́бность = осо́бність, осо́бость, окре́мність.

Осо́бый = д. **Осо́бенный.**

О'собь = 1. д. **Осо́бенно.**

2. особи́на. С. Жел.

Осовѣ́ть = осові́ти, посові́ти.

Осо́ка, рос. Carex L. = осока́, ти́рса (С. Аф.), куга́.

Осоко́рина = сокори́на.

О'сокорь, рос. Populus nigra L. = о́сокор, соко́ра, сокори́на, ясокір. — **О'сокорь души́стая**, P. balsamifera L. = золота́ верба́. С. Ан.

Осоловѣ́ть = осолові́ти, посолові́ти, осові́ти, посові́ти. — Посоловіли очі.

Осолодѣ́ть = осолодїти, посолодїти.

Осо́сокъ = сосу́н, сосуне́ць (про поросн).

Осо́тъ, рос. = 1. Cirsium arvense Scop. — жербі́й, жибрі́й, колю́чка, колючки́, наголова́тки. 2. Sonchus arvensis L. — о́сот, гірча́к, молоча́к, молоча́й, чо́ртове зїлля. С. Ан.

Осо́хнуть, осыха́ть = обсо́хнути, просо́хнути, обсиха́ти, просиха́ти.

Осою́зить = обсою́зити.

О'спа, Variolae = ві́спа, здр. ві́спка, ві́спочка. С. Аф. З. Л. — **Вѣтряна́я о́спа** = гвіздки́ (С. Аф.), гвіздо́чки. — Сестра Шевченка Маруся умерла з віспи. Кн. — А підняло ся на ноги — кір, гвіздочки та кашлї підкошували дитячі сили. О. Мир.

О'спенный = ві́сп'яний.

О'спина = ві́спина, ві́спинка (С. Аф.), лу́щина, ряботи́ння.

Оспопрививатель = віспа́рь, щепі́й, щепі́льник, щепу́н. — Віспарь приїхав віспу щепити. Чайч.

Оспо́ривать, оспо́рить = спо́ритись, спереча́ти ся, змага́ти ся і д. **Опроверга́ть 2.** — Проти тих фактів не можна сперечати ся. Кн. — Став був змагати ся, бачу не переспорити. Кн.

Осрами́ть, осрамля́ть, ся = осоро́мити, ся, со́рому завда́ти, оганьби́ти, со́рому набра́ти ся, багатьо — пересоро́мити.

Осрамле́ніе =осоро́млення; со́ром, ганьба́.

Остава́ться, оста́ться = зостава́ти ся (С. Аф.), лиша́ти ся, зоста́ти ся, лиши́ти ся. — Або ви, тату, йдїть по дрова, а я зостанусь дома, або я зостанусь дома, а ви йдїть по дрова. н. пр. — Набив грошей у кишеню самісїньких срібних, на придачу ще зосталось либонь з копу мідних. Дум. — Обмолотивсь я в вівторок, лишило ся снопів сорок. н. п. — Помер чумак тай померла його думка, а я ся лишила сама на чужинї, як сива голубка. н. п. Под. — **Онъ въ долгу́ не оста́нется** = він сього не подару́е, відда́чить. — **Оста́ться неподи́жнымъ** (від страху) — прикипі́ти до місця (С. Л.). — **Въ накла́дѣ не оста́нется** = утра́ти, шко́ди не ма́тиме. — **Счастли́во остава́ться!** = бува́йте здоро́ві! — **Что остава́лось мнѣ дѣлать въ подо́бномъ случаѣ?** = що мав я роби́ти в такім разї?

Оста́вить, оставля́ть = зоста́вити (С. Аф.), лиши́ти (С. З. Л.), облиши́ти, залиши́ти, ки́нути, поки́нути, зоставля́ти, лиша́ти, ки́дати, покида́ти. — Зоставив синови багато худоби. н. к. — І в дому мене не лишай і в поле мене не бери. н. пр. — Не жалуй, матінко, за мною, не беру и нічого з собою, лишаю слідоньки по двору, слідоньки по столу. н. п. — Лучче б було мене, мати, в купелі залити, ніж такую нещасную на сьвіті лишити. н. п. — Облишмо, куме, сюю роботу, випьєм горілки ще й у суботу. н. п. — Кого схочеш залишити дома, хай тобі той в обороні стане. Ст. С. — Покидаєш мене, серденятко моє, та комуж приручаєш? н. п. — Покинь ту думку навісну та берись до праці. Кн. — Якийсь час з лекций перебивала ся, а далі кинула. Кн. — **Оста́вить безъ внима́нія, безъ попече́нія, въ пренебреже́ніи** = занеха́яти (С. З.), занедба́ти (С. Аф. З.), залиши́ти, знехтува́ти, ки́нути, поки́нути. — Нехай, нехай — тай зовсім занехаєш. н. пр. — Своє добро він занехаяв. н. о. — Рідна народня мова була знехтована. Кн. — **Оста́вленный безъ внима́нія і т. д.** = занеха́яний, зане́дбаний, залише́ний, про вещ — заваля́щий. — Д. теж під сл. **Бро́сить** і **Бро́шенный**. — **Оста́вить безъ послѣ́дствій** = відказа́ти. — **Оста́вить свѣтъ** = вме́рти, переста́витись. — **Оста́вить слу́жбу** = ки́нути слу́жбу. — **Оста́вить міръ** = ки́нути сьвіт, жи́ти відлю́дно, скі́тником, пусте́льником. — **Оста́вьте его́** = не ру́ште, не займа́йте, ки́ньте, поки́ньте його! — **Оста́вьте меня́ въ поко́ѣ** = да́йте мині́ спо́кій.

О́ставъ = кістя́к, кістня́к, снасть. — А я така, що тільки снасть моя була тай годі, так вихудла в тяжкій роботі К. Х.

О́сталь = д. **Оста́токъ**.

Остально́й = оста́нній, оста́тній (С. З. Л.), оста́нець. С. З. — Сам не впив, остатню каплю допивав. К. Ш.

Остана́вливать, останови́ть, ся = зупиня́ти, спиня́ти (С. Л.), припиня́ти (С. Л.), перепиня́ти, зупини́ти (С. З. Л.), спини́ти (С. З. Л.), опини́ти, ся, заступаючи дорогу — перейма́ти, переня́ти (С. З.), гам, суперечку — гамува́ти, угамува́ти (С. Ш.), течію, на пр. води, крови — тамува́ти (С. З. Ш.), гамува́ти, зупиня́ти (С. Аф.), затамува́ти (С. З. Л.), угамува́ти (С. Ш.). — Над річкою зупинила ся, на козака задивила ся. н. п. — Його гнівний погляд зупинив ся на... Фр. — Гуляла, гуляла й мати не спинила, а тепер зупинила лихая година. н. п. — Тепер ніхто не може його страшного діла зупинити. Сам. — Так і доля! того лама, того нагинає, мене котить і де спинить, і сама не знає! К. Ш. — Полюбила — не спинила, пішов тай загинув. К. Ш. — Кайдаш побіг за волами, спиняв їх, але вони не могли здержати воза. Лев. — Заходив ся князь Острожський спинити справу церковної унії. Бар. О. — Коли ж тії гайдамаки та таке чинять, так послати Капнистого, нехай їх припинить. н. п. — Але я ніяк не спиню сліз. Ст. Г. — Не перепиняйте мене, а то казати не буду. н. о. — Засьпіває, опинить ся, послуха та знову. К. Ш. — Не все те переймати, що по воді пливе. н. пр. — На силу вже на вигоні переняв волів. — Тамувати кров. С. З. — Запинити воду. С. Аф. — **Не остана́вливаясь** = незупиня́ючись, без одпочи́нку, без пере́рви. — Читав не зупиняючись. Кн. — **Останови́ться ла́геремъ, обо́зомъ** = ота́боритись, коше́м, та́бором ста́ти, отокува́тись. — Валка чумаків отокувалась. Мак. — **Остана́вливаться, останови́ться въ доро́гѣ, на кварти́рѣ** = станови́ти ся, става́ти (С. Л.), зупиня́ти ся, ста́ти, зупини́ти ся. — Поки став у заїзді. — На ночівлю зупинились у селї маленькім. Ст. С. — Стали на попас. — **Останови́ться со ста́домъ** = отирлува́ти ся, оти́рлити ся.

Остано́вка = впин (С. З. Л.), спин, припи́нка, зага́йка (Сп.), уста́нок, пере́стань, пере́стан, переста́нок; посто́янка. — Нема впину вдовиному сину, що звів з ума дівку сиротину. н. п. — Гордий злюка без устанку убогого давить, і що дня йому готує видумки лукаві. К. П. — Ледача шкапа скрізь припинки має. н. пр. — **Остано́вка за нимъ** = ді́ло стоїть, ста́ло за ни́м. **Остано́вка въ рабо́тѣ** = зага́йка.

Оста́рокъ = підста́ркуватий.

Остарѣ́ть = зіста́ріти ся, підтопта́ти ся.

Оста́токъ = оста́нок (С. Л.), оста́ча, ре́шта (С. З.), ли́шка (С. З.), **оста́тки** = оста́нки, послі́дки (С. Л.), ли́шки, в посудині на дні — оде́нки, від витопленого жиру, сала — ви́шкварки (С. Аф.), шква́рки, від топлення — ви́топок, ви́топки, від виварки — ви́кінки, після віяння — одві́йки, по́слід, борошна після просівання через сито — межиси́тка, зерна або борошна після переточки — одто́чини, після їди — недої́док, недої́дки, після корму худоби — пере́їди, зъїди, після пиття — недо́питки, після горіння — недо́гарок, після бою — недо́биток, недо́битки, після гонки горілки — ба́рда, од хліба після їди — окру́шки (Лев.), в лембику —

недогін, від раків — рако́виння, тютюну в гамані — по́терть, потеру́ха, в люльці — чвир, що треба вигрібати або вискрібати, на пр. останки тіста в діжі — ви́грібки, ви́скрібок, по́скрібок ви́скрібки, по́скрібки (так в жарт зовуть і останню дитину у старих). — Тепер, кажуть, в Слободзеї останки збірає Головатий та на Кубань хлопців підмовляє. К. Ш. — У попа вдачі, а у шевця остачі — не питай. н. пр. — Рубає мечем голови з плечей, а решту топить водою. н. п. — З хліба зъїд не буде. н. пр. — **До оста́тка** = до оста́нку, до ре́шти, до цу́ри і т. д. д. **Вконе́цъ.** — До цури побив перевін. Мап.

Оста́точный = оста́нній, оста́тній, оста́нець, оста́лець (С. З.).

Оста́ться = д. **Остава́ться.**

Остёгивать, остега́ть, остегну́ть = 1. стьоба́ти, хльо́стати, ви́стьобати, стьобну́ти (С. З.), ви́хльостати. — Стьобнув пугою. С. З.
2. стьоба́ти, ви́стьобати, стьобну́ти і д. **Обмета́ть, обмётывать.**

Остепени́ть, ся, остепеня́ться = устаткува́ти, ся (С. Ш.), статкува́ти, статні́ти, шанува́ти ся. С. Л. — Покинь тую горілку, треба статкувати. С. Л. — Тобі треба статніти, тоді ледащить ся. С. Л. — Казав тобі: шануй ся, бо та гульня до добра не доведе. н. о.

Остервене́ніе = лютува́ння, озьвіре́ння.

Остервени́ться = розлютова́ти ся, озьві́рити ся, осатані́ти, розстерві́ти ся (С. З.). — Од злости Турн осатанівши... Кот. — Уздрівши Низ труп Евріала, од ярости осатанів. Кот. — Розстервівшую ся орду. Л. В.

Остерега́ть, остере́чь = остерега́ти, перестерега́ти (С. З. Л.), остерегти́, перестерегти́. — Сторож остеріг мене, що груба димить. Кн. — Перестерегла його, щоб туди не ходив. н. о.

Остерега́ться, остере́чься = стерегти́ ся (С. Л.), берегти́ ся (С. Л.), вистерега́ти ся, борони́ти ся (С. Л.), варува́ти ся, остерегти́ ся, поберегти́ ся. — Вистерегай ся пити лишне. Кр. — Боронись, щоб не застудити ся. С. Л. — Варував ся кия, та палкою дістав. (Пр. д. ще під сл. **Бере́чься**).

Ости́стый = остюва́тий.

Ості́е = го́лка, шпи́чка (на рослинах).

О'стовъ = д. **О'ставъ.**

Остолбене́ть = остовпі́ти, остовпені́ти, отете́ріти, правце́м ста́ти, ослупі́ти. — Малий Мирон так і остовпів з переполоху. Фр. — Як грімне на мене, я так і остовпіла. Кн. — Остовпів та й не згада зразу, як відказати. Лев. В. — Як побачу — втішаю ся, аж остовпенію, а як прийде розставатись, аж серденько млїє. н. п. — Як міні сказано: одягай ся, так я і отетеріла і отерпла. Г. Барв. — А бодай ти серед шляху ослупіла! н. пр. — А мати як крикнула, то вони поставали в куточках, тай остовпіли і руки їм позаклякали. н. о.

Остоло́пина, остоло́пъ = бо́вдур, дурби́ло, те́лепень, товпи́га, бе́цман (високий, але дурний і незграбний).

Осторо́жность = обере́жність, ба́чність, осторо́га. — З властивою усім облудним людям боязкою обережностею він лякав ся усього, що... Лев. В.

Осторо́жный, но = обере́жний, но (С. Л.), бережени́й (С. Ш.), сторожки́й, сторо́жко (С. Л.), бе́режкий, (С. Ш.), бе́режний, но (С. Ш.), оба́чний, но, опа́сливий, во. — Та сторожко робіть ви діло, щоб хто не провідав. К. К. (Д. ще під сл. **Осмотри́тельный**).

Остра́гивать, острога́ть = обстру́гувати, обструга́ти.

Остра́стка = остра́шка (С. Л.), по́стра́х (С. Л.), пристра́шка.

Остреё = вістря́, го́стре, шпиль, шпиньок (С. Л.), шпи́чка, голки — жало́, жильце́, ножа — жало́ (Лев.), ле́зо, ле́зво, гостри́й, гостріє́, гостри́ця (д. **Лезвіе**), списа — клюга́ (К. Х.), палиці — нако́нечник. — Лезою як черконув по шиї, так йому ніж і загруз там. Кн. — Люди достають клюги списові. К. Х.

Остригать, остри́чь, ся = обстрига́ти, обстри́гти, ся, надто — перестрига́ти, перестри́гти.

Остри́льщикъ = точи́льщик. С. Ш.

Остри́ть = гостри́ти (С. Л.), на точилї точи́ти (С. Ш.), на бруску — бруси́ти, косу — клепа́ти, мантачкою — манта́чити. — **Остри́ть зубы** = ла́сити ся. — Ласить ся, як кіт на сало. — **Остри́ть надъ кѣмъ** = приклада́ти (С. Л.).

Остри́ца, рос. Asperugo procumbens L. = остри́ця, ли́пчиця, ле́пчиця, ле́пиць, мокре́ць, репъяшки́. С. Ан.

Остри́чь, ся = д. **Острига́ть.**

Острiё = д. **Остреё.**

Остро́ = го́стро. С. Аф.

Островерхій = гострове́рхий. С. Ан.

Острови́тянинъ, острови́тянка = островъянин, островъянка. С. Жел.

О'стровъ = о́стрів (С. Жел.), ви́спа (С. Жел. З.), ви́сип, о́бток, о́бтік, плавучий — плав.

— Посеред моря широкого, близько Єгипту, єсть острів. Ніщ. — Перепливувши море, достигнули висни. Л. В. — Селезень на ставу, утїнка на плаву, тепер вони сидять на одному плаву, та їдять рясочку. н. п.

Острога́ = ості́, боде́ць, сандо́ль (Аф.).

Острога́ть = д. **Острага́вать.**

Острогла́зый = бистроо́кий, бі́стрий на о́чі (С. Ш.), гострогля́д.

Остро́гъ = остро́г, тюрма́ (С. Ш.), поб. — тюря́га. — Ой і заплакали нашиї молодці, сидя в острозї. н. п. — Посадили його в тюрягу, а він і втік. н. о.

Остроконе́чный = кінча́тий, кінча́стий (С. Жел.), шпича́стий (С. З. Л.), стрі́мкий, стрімча́стий, тільки про гори — шпиля́стий. С. Л. — Лихтарів шпичастих восяжних два. Ст. Оп.

Острonóсый = гостроно́сий.

Остроо́кій = д. **Острогла́зый.**

Остропёстръ, остро́-пестро́, рос. Silybum marianum Gärtn. = росто́пша, розторо́пша (Укр.),ростро́пша (Гал.). С. Ан.

Остропи́ливать, остропи́лять, остропи́ть = ста́вити, поста́вити кро́кви.

О́строcть = го́стрість, гостриня́ (С. Л.).

О́строта́ = 1. д. **О́строcть.**

2. при́кладка (С. Л.), го́стре сло́во. — Як почне було прикладки прикладати.

Остроуго́льный = гострокутнїй. С. Жел.

Остроу́мничать = при́кладки приклада́ти.

Остроу́міе = бі́стрий ро́зум; го́стре сло́во

Остроу́мный = бистроу́мний (С. Жел.), дорі́чний.

Остру́га́ть = д. **Острога́ть.**

Острупе́ть = острупі́ти, заструпи́тись.

О́стрый = го́стрий, гостре́нький, гострі́(е́)сї(е)нький, порів. — гострі́ший (С. Аф.), на речах — дорі́чний (Граб.). — Голий як кістка, а гострий як бритва. н. пр. — Ич яка дорічна катівська дочка! Граб.

Остре́ть = гострі́ти, гострі́шати.

Остуди́ть, остужа́ть = остуди́ти, простуди́ти, прохолоди́ти, осту́жувати, просту́жувати.

Оступа́ться, оступи́ться = неві́рно ступати, ступи́ти, спотика́тись, спотикну́тись, спіткну́тись.

Остыва́ть, осты́нуть, осты́ть = остига́ти, простига́ть, вистига́ти (С. Аф. Л.). холо́нути (С. Л.), ча́хнути, вичаха́ти (С. Аф.), прочаха́ти (С. Л.), ости́гнути, прости́гнути (С. З.), ви́стигнути, ви́стигти (С. Аф.), охоло́нути, прохоло́нути, ви́холонути, проча́хнути, вичахнути, ви́чахти (С. Аф.). — Не минуло й місяця — кохання остигло. Лев. В. — Простиг поезїйи сь жар. К. Х. — Раз добром налите серце, вік не прохолоне. К. Ш. — **Осты́лый, осты́вшій** = ви́стиглий, прости́глий, прохоло́нутий, ости́лий. — Нема кому остилого серденька нагріти. К. Ш.

Ость = 1. Arista — ость (С. Пар.), остю́к (С. Жел.), остя́к (С. Жел. Пар.,) вус (С. Пар.).

2. анат. Spina — хребе́т. С. Жел.

Осужда́ть, осуди́ть = 1. осужда́ти, осуди́ти, засуди́ти, присуди́ти. — Засудили його в острог на три місяцї.

2. осужда́ти, суди́ти, пересу́жувати, суда́чити, гу́дити, га́нити, ганьби́ти, осуди́ти, зга́нити, оганьби́ти, поганьби́ти. — Ох і вийшла б я... так судять, гудять вражиї люди, хотять же нас розлучити. н. п. — Ой там люди так суди судять, та все мого та свекора гудять. н. п. — Свого ледачого не хвали, а чужого доброго не гуди. н. пр. — Робім добре — нехай нас люди не гудять. С. Л. — Попів гудьмо, а в попами будьмо. н. пр. — Служив Москві Івапе, а вона ж його гане. н. пр. — **Осужда́ющій** = пересу́дливий.

Осужде́ніе = суд, осу́да, обсу́да. — Смерть не така страшная, як осуда людськая. н. п. — Що коли б я уважав на людську осуду. Кн.

Осу́нуться = 1. змарні́ти, помарні́ти, під'упа́сти.

2. обсу́нути ся.

Осуша́ть, осу́шивать, осуши́ть, ся = 1. обсу́шувати, вису́шувати, обсуши́ти, ви́сушити. — Висушив болото.

2. вису́шувати, вихиля́ти, ви́сушити, ви́хилити. — Він за один ковток чи малий воданчик так і висушив. Кн.

3. просиха́ти, обсиха́ти, суши́ти ся, просо́хнути, обсо̂хнути, обсуши́ти ся, пересу́шувати ся.

Осу́шка = су́шка.

Осуществля́ть, осуществи́ть = виповня́ти, сповня́ти, дово́дити до кінця́, ви́повнити, спо́внити, ся (С. Пар.), ви́конати, справди́ти, ся (С. Жел.), осу́щити (С. Жел.). — Чи справдила ся його надїя?

Осчастли́вить = ущасли́вити, зроби́ти щасли́вим. — Думала ущасливити його, а він її до труни довів. Кн.

Осыпа́ть, осы́пать, ся = 1. обсипа́ти, осипа́ти, посипа́ти, обси́пати, поси́пати, ся. — Молодах обсипають зерном. — Обсипалось листя. — Жито осипалось.

2. висипа́ти, ви́сипати, обки́дати, поприщи́ти. — Висипало на губах.

3. осипа́ти ся, обва́лювати ся, зава́лювати ся, оси́пати ся, обвали́ти ся, завали́ти ся. — Земля обвалила ся в колодязї. — Глинище завалило ся.

4. ви́тріпувати ся, вистріпувати ся, обтріпувати ся, ви́тріпати ся і т. д. (про тканину). — Рукава вистріпались.

Осырѣ́ть = д. **Отсырѣ́ть.**

Ось = вісь, о́ся (С. Л.), залїзна штаба під деревяною вісью — підісок, та частина осї, на котрій крутить ся колесо — мако́гін. — Вісь уломилась. — На вілок чи на осю — усе купи. Хар.

Осьмёрка, осьмо́й і т. д. = д. **Восмёрка, восьмо́й** і т. д.

Осѣда́ть, осѣ́сть = осїда́ти, сїда́ти, надсїда́ти, осїсти, сїсти, надсїсти. — Хата осїдае.

Осѣдла́ть, осѣдлывать, ся = осїдла́ти, окульба́чити (С. З.), сїдла́ти, кульба́чити. — Сїдлай коня вороного, мій брате козаче! По нас в сьвітї широкому нїхто не заплаче. К. Ш. — Ой кульбач, чесний отче, коня вороного. н. пр. — Окульбачили, мов скотину. Гул. Ар.

Осѣ́длость = осїлість (С. Жел.), осе́лість, осе́ля (С. Жел.), посїлля, житло (С. Л.). — Приїхавши в который повіт, де осїлости не маеть. Ст. Л.

Осѣ́длый, ло = осїлий, ло. — Тоді у Татар було вельми ще мало прихильности до життя осїлого. Пр.

Осѣменя́ть, осѣменя́ть, ся = засїяти, обсїяти, засїва́ти, обсїва́ти, ся.

Осѣни́ть, осѣня́ть, ся = 1. отїни́ти, отїня́ти, ся. — Як же се він говорив, постала хмара, тай отїнила їх. К. Св. П.

2. благослови́ти, благословля́ть, ся, хрести́ти ся, перехрести́ти ся.

Осѣ́ривать, осѣ́рить = сїрчити, посїрчити.

Осѣ́сть = д. **Осѣда́ть.**

Осѣ́тить = обки́дати сїтями, обтене́тити.

Осѣ́чка = о́бмах. — Дав обмах. Ніс.

Осяза́ніе = дотика́ння (Б. Н. С. Жел.), до́тик (С. Жел.), доторка́ння, до́торк (С. Пар.), ма́цання.

Осяза́тельный = дотика́льний.

Осяза́ть = дотика́ти (С. Жел.), ма́цати.

Ота́бориться = ота́боритись, та́бором, коше́м ста́ти.

Ота́пливать, отопи́ть, ся = тони́ти (С. Ш.), тонччи́ти (С. Ш.), потони́ти, потончи́ти, ся. — Не тони, не мали, на цїлий буханець завали. н. пр.

Ота́пливать, отопи́ть, ся = топи́ти (С. Ш.), опа́лювати, натопити, ся. — Чужу хату топити — свої очі слїпати. н. пр. — Опалюем хати соломою та бурьяном, бо дров у нас не мае.

Ота́птывать, отопта́ть, ся = топта́ти (С. Ш.), обто́птувати, прито́птувати, обтопта́ти, притопта́ти, потопта́ти, ся. — Притопчи землю, щоб рівнесько було. — Дай, Боже, потоптати і того року діждати. н. пр.

Ота́чивать, оточи́ть, ся = д. **Обта́чивать.**

Отба́вить, отба́вливать, отбавля́ть, ся = відба́вити, зба́вити, відбавля́ти, збавля́ти, ся. — Заправив дуже дорого, та вже потім почав збавляти.

Отба́гриваться, отба́гриться = відпиху́вати ся, відпиха́ти ся, відпихну́ти ся, відіпхну́ти ся. — На силу відіпхнули ся від берега.

Отбараба́нить = відбараба́нити, перебараба́нити.

Отбесѣ́довать = перебала́кати, перебесї́дувати, перемо́вити, скі́нчити розмову. — Годї вам балакати — пора спати. — Та вже все перебалакали.

Отбива́ть, отби́ть, ся = од(від)бива́ти, одби́ти, ся; од(від)бороня́ти, одборони́ти, ся. — Данило відбив у Татар Побужжя. Пр. — Одбив замо́к і покрав. — **Отби́ться отъ ру́къ** = розледащі́ти, розпе́стити ся, розпусти́ти ся. (Д. під сл. **Избалова́ться, Избездѣ́льничаться, Изво́льничаться**).

Отбивно́й = відбивни́й.

Отбира́ть, отобра́ть = 1. од(від)біра́ти, від(од)ібра́ти. — Подарував було, а потім одібрав назад. — **Отбира́ть мнѣ́ніе** = збіра́ти голоси́.

2. вибіра́ти, од(від)клада́ти, ви́брати, відкла́сти.

Отбла́говѣстить = перебла́говістити.

Отблагодари́ть = од(від)дя́чити (С. З. Л.), відня́кувати. — Я жив буду, то вже не забуду, а щеж побачу, то ласкою оддячу. н. п. — Я оддячу вам за приязнь вашу. Ст. Г. — Я тобі оддячу. н. к. — Чим же я тобі віддячу ся, братчику мій. Федь. — Оддячивши йому сто в око́м і вражу шаблю перебив. Кот.

О́тблескъ = бляск, відбляск, відсьвіт. — Як побачу на хвилях бляск од сонця, то аж очі заболять. Кр. — Крізь щелину бачимо на стїнї бляск од вогню. Кр. —

Бляха проти сонця дае одсьвіт. Кв. — Упертий, а часом хижо-лукавий відбляск чорних очей. Лев. В.

Отбо́й = о́дсіч (С. З.), од(від)бій; о́д(від)ступ. — Козаки збились до купи і Татарам одсіч дали. п. о. — Еней построїв теж отряди, де всім назначив для осади без одступу на вал іти. Кот.

Отболе́ть = ви́боліти, переболіти і д. **Выздорове́ть.**

Отбо́рный = одбі́рний, вибо́рний (С. Л.), добі́рний, вибі́рни́й, одбо́рний (С. Л.), опрі́чний, чі́льний. — Построївши Рутульців в лаву, одбірних молодців на славу. Кот. — Пиво добре задніпровське, виборна дулівка, калинівка і тернівка. Макар. — Поприносив туди що добірніші пляшки вина та старого вишняку. Бар. — За те ступить пан на покірного і прийме тебе, як добірного. Руд. — Умом і храбростю своею в опрічнее попав число. Кот. — Лаявсь добірно, аж хороше. Лев. В.

Отбоя́риваться, отбоя́риться = одмовля́ти ся, ухиля́ти ся, одкру́чувати ся, викру́чувати ся, одмо́вити ся, ухили́ти ся, одкрути́ти ся, одверті́ти ся.

Отбра́сывать, отбро́сить = 1. од(від)кида́ти (С. Л.), одки́нути. — Одкинув геть від себе. — Кращу рибу бере, а дрібну одкидае.

2. од(від)бива́ти, од(від)сьві́чувати, одби́ти, ся. — Місяць відбивае від себе соняшний сьвіт. Де-що про Сьв. Б.

Отбрива́ть, отбри́ть, ся = 1. кінча́ти, скінчи́ти голі́ння, виго́лювати, ви́голити, поголи́ти, ся. — Тільки що виголив ся, зараз одяг ся і пішов.

2. од(від)різувати, відрізати, відруба́ти. — Я йому так відрізав, що вдруге не буде зо мною словами грати.

Отброса́ть = поод(від)кида́ти.

Отбро́сить = д. **Отбра́сывать.**

Отбро́сокъ = поки́дька, по́кидь (С. З.), непотріб. — Ще воно не покидька. С. З.

Отбузова́ть = од(від)лупи́ти, одшмага́ти, одчухра́ти і т. д. д. **Бить.**

Отбурли́ть = перебу́шува́ти, перебу́рхати, переклекотіти. (Д. **Бурли́ть**). — Море переклекотіло — тепер саме їхати.

Отбушева́ть = перебушува́ти, перебуя́ти, перешурмова́ти. (Д. **Бушева́ть**).

Отбыва́ніе = од(від)бува́ння, одбу́ток (С. Л.)

Отбыва́ть, отбы́ть = 1. од(від)бува́ти, одбу́ти. С. З. Л. — Одбув панщину. — Жменею прядива не відбудеш. С. Л.

2. од(від)'їзди́ти, од'їхати. — Три дні гостювали у нас, та вже на четвертий од'їхали.

Отбѣга́ть, отбѣжа́ть = од(від)біга́ти, одбі́гти. — Одбіг геть далеко, та тоді й почав лаятись.

Отбѣгать = 1. одбі́гати, переста́ть бі́гати.
2. набі́гати, натоми́ти (біганням ноги).

Отбѣливать, отбѣли́ть = біли́ти, побіля́ти, вибі́лювати, побіли́ти, ви́білити. — Побілила стіни. — Білити полотно.

Отбѣлка = білі́ння, по́білка.

Отва́га = од(від)ва́га. — Одвага мед-вино пье, одвага і кайдани тре. н. пр.

Отва́дить, отва́живать, ся = од(від)на́дити, од(від)учи́ти, од(від)лучи́ти, одна́жувати, ся і т. д. — Треба віднадити, щоб не ходив більше. — На силу од'учив його од сього. — Пора вже теля відлучати.

Отва́живаться, отва́житься = ва́жити ся, од(від)ва́жувати ся, зва́жувати ся (С. Аф.), одва́жити ся, зва́жити ся, піти́ на відва́жне. (Пр. д. під сл. **Осмѣливаться**).

Отва́жность = од(від)ва́га.

Отва́жный, но = од(від)ва́жний (С. Л.), відва́жливий (С. Л.), сьмі́ливий, голі́нний. — Пан Сава Чалий голінний, хоробрий. І. Г.

Отва́ливать, отвали́ть, ся = 1. од(від)ва́лювати, одвали́ти, ся. — Одвалив камінь. — Цегла одвалила ся.

2. од(від)ча́лювати, од(від)пи́хувати ся (від берега), одча́лити, одпихну́ти ся. — Тільки що відчалили, як схопила ся буря.

Отва́лъ = 1. од(від)ва́л. — **Ѣсть до отва́лу** = д. **До́сыта.**

2. од(від)ча́лювання, одча́л. — **Идти́, брать на отва́лъ** = одча́лювати. (Д. **Отва́ливать** 2).

3. поли́чка (у плузі або в сосі, що одвертае скибу).

Отваля́ть = 1. ви́валити (на пр. повсть, сукно), ви́качати (на пр. тісто).

2. одлупи́ти, одчухра́ти і т. д. д. **Бить.**

Отва́ривать, отвари́ть, ся = од(від)ва́рювати, вива́рювати, одвари́ти, ви́варити, ся.

Отва́рка = ви́вар, ви́варка. С. Жел.

Отварно́й = од(від)варний, виварний.

Отва́ръ = од(від)ва́р, ю́шка (од вареної риби або мъяса), щерба́ (од риби), ці́д (од висівок).

Отвезти́ = д. **Отвози́ть.**

Отверга́ть, отве́ргнуть, ся = од(від)кида́ти, од(від)верта́ти, одмовля́ти, ся (С.

Ж.), зріка́ти ся, цура́ти ся, одки́нути, одверну́ти, одмо́вити, ся, зрікти́ ся, од(від)цура́ти ся.

Отвердѣва́ть, отвердѣ́ть = тверді́ти, тверднути, (більше) — тверді́шати (С. Ш.), затве́рднути і т. д. д. **Затвердѣва́ть.**

Отвердѣлый = стверді́лий.

Отве́рженецъ, отве́рженникъ, ца = заклятий, про́клятий, та. — І всі регочуть ся, сьміють ся і всі танцюють. Тілько я, непаче заклятий, дивлю ся й нишком плачу я. К. Ш. — Марко проклятий. Стороженко.

Отве́рстіе = о́твір (С. Жел.), ро́зтвір (С. Жел.), ді́рка (С. З.), в улику — о́чко, ві́чко, в муз. струменті — голосни́к. — Отвір, з котрого у вулкані бурхає огонь або дим і мул. Зем. — Вліз у дірку.

Отвёртываніе = од(від)верта́ння, одкру́чування.

Отвёртывать, отвертѣть, отверну́ть, ся = 1. од(від)кру́чувати, од(від)ві́рчувати, одкрути́ти, одвертіти, одверну́ти, ся. — Відкрутити гайку. — Одкрутив голову курці.

2. од(від)верта́ти, ся (С. Л.), одверну́ти, ся. — Не дивить ся на мене, одвертається. — Мотря одвернулась до вікна і вперве заплакала. Лев. — Щось усе одвертав ся од дверей; непаче нічого не чув. Лев. В.

Отвёртываться, отвертѣться = од(від)кру́чувати ся, одкрути́ти ся. — Ти вже від цього діла не відкрутиш ся.

Отвести́ = д. **Отводи́ть.**

Отвива́ть, отви́ть, ся = одвива́ти, од(від)кру́чувати, од(від)су́кувати, одви́ти, одкрути́ти, одсука́ти, ся; пови́ти, посука́ти, пересука́ти. (Д. **Вить, ся**). — Хміль одвив ся од тичини. — Вже всі нитки посукали.

Отви́ливать, отвиля́ть, отвильну́ть, ся = викру́чувати ся, відкру́чувати ся, одни́кувати, уника́ти (С. Ш.), ухиляти ся (С. Ш.), викрутити ся, відкрути́ти ся, одни́кнути, уни́кнути (С. Ш.), ухилити ся, ухильну́ти ся (С. Ш.), крутька́ да́ти. — Мій наймит все одникує од роботи. Лев. — Годі тобі уникати, признавай ся по правді. Кн. — Він було спершу й згодив ся, а потім того крутька дав.

Отви́нчивать, отвинти́ть, ся = од(від)шрубо́вувати, од(від)кру́чувати, од(від)ві́рчувати, одшрубува́ти, одкрути́ти, одвертіти, одверну́ти, ся.

Отвиса́ть, отви́снуть = обвиса́ти, обви́снути.

Отви́слый = обви́слий.

Отвлека́ть, отвле́чь, ся = 1. од(від)тяга́ти, од(від)волі́ка́ти, одтягти́, одволокти́. — Одволік за двір тай кинув.

2. од(від)верта́ти, од(від)хиля́ти, одверну́ти, одхили́ти. — **Отвлека́тельный** = одворо́тний. — Воно, кажуть, одворотне, як горчишник. Ніс. — **Отвлека́ться отъ заня́тій** = одрива́тись од ро́боти.

Отвлече́ніе = од(від)тяга́ння, од(від)верта́ння.

Отвлечённый = 1. одтя́гнутий, одволо́чений, одве́рнутий.

2. відлу́чний (С. Пар.), умозо́рний (Кн.). абстракційний.

Отвнѣ = зве́рху, з'окола.

Отводи́ть, отвести́ = од(від)во́дити (С. Л.), одвести, кого силою — одпрова́дити. С. Л. — **Отводи́ть квартиры** = розво́дити по кватирях, ста́вити на посто́й.

Отво́дный = 1. обводни́й. — Обводний рів.

2. од(від)ве́дений, призна́чений.

Отво́докъ = од(від)во́док, од(від)ро́сток, рі́зка, рі́зочка, ще́па. — Посадив різочку, а вона й прийнялась.

Отво́дъ = 1. одві́д. — **Дѣлать отво́дъ глазъ** = ману́ пуска́ти.

2. кри́ла (у санок).

Отвоева́ть = од(від)воюва́ти.

Отвози́ть, отвезти́, отве́зть = од(від)во́зити, одвезти́.

Отво́зъ = од(від)віз, відво́зка.

Отвола́кивать, отволо́чь = д. **Отвлека́ть 1.**

Отвора́живать, отворожи́ть = 1. од(від)воро́жувати, од(від)чаро́вувати, одворожи́ти, одчарува́ти, од(від)ше́птувати, одшепта́ти.

2. ста́вити на сир, гріти на сир, поста́вити, нагріти на си́р.

Отвора́чивать, отвороти́ть, ся = 1. од(від)верта́ти, одверну́ти, ся. — Треба одвернути колоду. Д. ще під сл. **Отвёртывать, ся 2.**

2. од(від)горта́ти, одгина́ти, одгорну́ти, одігну́ти, ся. — Одгорнув поли. — Одігнуло ся з краю і стирчить.

Отворя́ть, отвори́ть, ся = од(від)чиня́ти, одчини́ти, ся. — Я ж дожидала, я ж виглядала, ворітечка відчинила. н. п. — Ой дівчино, дівчино, відчини, сама собі кривдоньки не вчини. Ой не буду, козаченьку, відчинять, бо ти будеш, серденько, ночувать. н. п. — До вікна вона підходить, одчиня вона його. Чайч. — Він убравсь в одну хвилину, мерщій двері одчиняв. Ст. Г. — Зараз слуги одчинили брану, в поле чисте вибігли далеко. Ст. С. — Широкі ворота були одчинпоі навстіж. Лев. — **Отворя́ть ча́сто две́ри** = ри́патися. — **Отворя́ть кровь** = пуска́ти кров.

Отворожи́ть = д. **Отвора́живать.**

Отвороти́ть, ся = д. **Отвора́чивать.**

Отворо́тный = 1. од(від)воро́тний. — Одворотне зілля. Ніс.

2. од(від)кладний, вило́жистий. — Виложистий комір. — **Отворо́тные рукава́** = вильо́ти. С. З.

Отворо́тъ = 1. од(від)ворот.

2. в одежі — од(від)кла́д, вило́га (С. Жел.)

Отврати́тельный, но = ги́дкий, ги́дко, бри́дкий, бри́дко, оги́дний, но, обри́длий, ло, ги́достний, но обри́дливий, во, осору́жний. С. З. Л. — Стецько стидкий, Стецько бридкий! Цур тобі, відчепи ся. Кв. — Гидко дивитись на його. — Який він мині осоружний! — А тюрмою пахне йому рідна хата, обридлий, огидлий свій рідний поріг. К. Х.

Отвраща́ть, отврати́ть, ся = одверта́ти, одверну́ти, ся — **Отвраща́ть взоръ** = одверта́тися. — Чи ти мене, Боже милий, на вік забуваєш? Одвертаєш лице своє, мене покидаєш? К. Ш.

Отвраще́ніе = 1. одверта́ння, од(від)воро́т.

2. оги́да (С. З.), о́гидь (С. Л.), не́хіть (С. Л.), бридь і д. **Омерзѣніе.**

Отвсю́ду = д. **Отовсю́ду.**

Отвыка́ть, отвы́кнуть = одвика́ти, одви́кнути, од(від)на́дитись (Сп.).

Отвѣва́ть, отвѣ́ять, ся = одвіва́ти, одвіювати, одвіяти, ся. — Багато полови одвіялося.

Отвѣ́дывать, отвѣ́дать = 1. коштува́ти, смакува́ти, покоштува́ти, посмакува́ти, (коштуючи випить або зъїсти багато або усе — ви́коштувати, скоштува́ти. С. З. Л. — Покоштувавши, сказали: дай Боже і на той рік діждати. Кв. — Дай панові покоштувати а він і гамкне. н. пр. — Ого, скільки викоштував!

2. про́бувати, спро́бувати, попро́бувати (С. Л.), зазнава́ти, зазна́ти. — Зазнав і я колись щастя.

Обвѣнча́ть = обвінча́ти, повінча́ти, перевінча́ти. — Ми в церкву, а їх уже перевінчали.

Отвѣ́сить = д. **Отвѣшивать.**

Отвѣ́сный, но = сторчови́й, стрі́мкий, сторч, на́всторч, стрімко.

Отвѣ́сокъ, отвѣ́съ = о́ливниця (С. Пар.), грунтвага, стро́на, цо́віс.

Отвѣ́тить = д. **Отвѣча́ть.**

Отвѣ́тный = одвітний, одмо́вний, одповідний.

Отвѣ́тственность = од(від)повіда́льність, одві́ча́льність. С. Жел. Пар.

Отвѣ́тственный = од(від)повіда́льний, одвіча́льний. С. Жел.

Отвѣ́тствовать = 1. д. **Отвѣча́ть.**

2. одвіча́ти, одві́тувати (С. З.).

Отвѣ́тчикъ, ца = одві́тчик, одповідник, ця (Ст. Л.).

Отвѣ́тъ = одві́т (С. Л.). відві́т (С. Жел.); о́тпо́відь (С. Ж. З. Л.), відповідь (С. Жел.), тільки на словах — о́д(від)мо́ва, од(від)ка́з (С. Л.), тільки на письмі — о́д(від)пис (С. З. Л.), о́д(від)пи́ска. — Що хоч спитай, на все, як слід, розумний зараз дасть одвіт. К. Ст. — Не письменний я, так не знаю, яку тобі на се одповідь дать. О. Ст. — І тільки одповідь мав дати і гнів царський свій показати. Кот. — На питання був скупим, а щедрим на одмови тільки. Ст. Г. — Не питайсь ти ніколи про це, бо одмови дать не зможе вона. Чайч. — Вдивляв ся у темряву, неначе на її написана одмова на питання. Пісоч. — На це письмо дайте о́дписку. Лев. — **Въ отвѣ́тъ** = на о́дповідь. — А почувши на одповідь, що це... Лев. В.

Отвѣча́ть, отвѣ́тить = 1. о́д(від)повіда́ти, од(від)мовля́ти, одповідати, одповісти, одмо́вити, тільки на словах — од(від)ка́зувати, одріка́ти, одказа́ти, одректи́, на письмі — од(від)писувати, одписа́ти. С. Жел. З. Л. — Той його питає, а Іван стиснув плечима, тай одповідає. Руд. — Їхав козак дорогою: „помогай Біг, женче!“ вона-ж йому відповіла (по другій одміні: одказала): „здоров бувай, серце!“ н. п. — Ми сей лист розберемо на волї і одмовим, розібравши діло. Ст. Г. — Ой піду я до синочка на широкі лавки, а невістка одказує: не треба нам мамки. н. п. — Ой прийшов він під віконце: „добривечір, серце!“, вона-ж йому одказує: „забий жінку перше“. н. п. — Одрікла йому сестра Галина: ох, мій брате. Ст. С. — Одріка на теє королева: не турбуй ся, молодице сестро. Ст. С. — А він йому і одписує. Кр.

2. д. **Отвѣ́тствовать 2.**

3. од(від)повіда́ти, одповісти. — Адміністрация тодї-б тільки була дужою, коли-б вона відповідала народнїм змаганням. Бар. О.

Отвѣшать = повішати, порозвішувати. — Вже усі сорочки повішали.

Отвѣшивать, отвѣсить, ся = од(від)вáжувати, звáжувати (С. Аф.), одвáжити, звáжити, ся. (С. Аф.) — Одважив йому пуд соли. — Зважив на терезах. — **Отвѣсить поклóнъ** = уклонúти ся низéнько. — **Отвѣсить удáръ** = вдáрити сúльно, гéпнути, бýхнути (С. Аф.). стусанá дáти. — Гепнув по шиї, вначе камінюкою. Дмитренко — Кум мірошник.

Отвѣять = д. **Отвѣвáть.**

Отвя́зывать, отвязáть, ся = 1. од(від)вя́зувати, одвязáти, одъязáти, ся. — Одвяжи коня од ясел.
2. од(від)чéплювати ся, одчепúти ся (С. З. Л.), од(від)карáскати ся, збýти ся, позбýти ся, од від пéкати ся, спéкати ся. — Вже й не знаю, як од тебе одчепитись. Лев. — На силу одчепив ся од його. — Ніяк од його не одпекаюсь. Бар. — Як мені його спекатись?

Отгáвливать, отговѣть, ся = одбувáти говіння, одговіти, ся.

Отгадáть = д. **Отгáдывать.**

Отгадка = од(від)гáдка, розгáдка.

Отгáдчикъ, ца = од(від)гáдчик, ця, угáдчик, ця (С. Ш.), угáдько. — Бути тобі угадьком. н. пр.

Отгáдываніе = од(від)гáдування, угáдування. (С. Ш.)

Отгáдывать, отгадáть = од(від)гáдувати, угáдувати (С. Ш.), вгáдувати, розгáдувати, одгадáти і т. д. — Сім загадок загадаю. Одгадаеш — моя будеш, не вгадаеш — дурна будеш. н. п.

Отгáнивать, отогнáть = д. **Отгоня́ть.**

Отгáщивать, отгостúть = од(від)гóстювати, одгостювáти, одгостúти.

Отгибáть, отогнýть, ся = од(від)гинáти, оді(віді)гнýти, ся.

Отгúбка = од(від)гинáння.

Отглагóльный = од(від)глагóльний. С. Жел.

Отгладить = поглáдити, переглáдити, попрасувáти. Вже усі сорочки погладила.

Отгнивáть, отгнúть = од(від)гнивáти, одгнúти, поодгнивáти.

Отгнусúть = прогугня́вити, перегугня́вити.

Отговáриваніе = одмовля́ння.

Отговáривать, отговорúть, ся = 1. од(від)мовля́ти (С. Л.), одговóрювати (С. З.) розрáжувати (С. Л.), одрáжувати, одмóвити, одговорúти, одрáдити, розрáдити (С. З. Л.), розрáяти (С. З.). — Хотів їхать, та люди одрадили. — Нема його і не буде, розраяли злії люди. н. п.
2. од(від)мовля́ти ся (С. З.), вимовля́ти ся, од(від)магáти ся, од(від)брíхувати ся (С. З.), одмóвити ся, одмогтú ся, одбрехáти ся. — Одмовляв ся, як стара дівка хорошого жениха. н. пр. — Родичі улещали її одружитись з Петром, вона довго одмовлялась, та разом згодилась. О. Ст. — Нічим не вимовляючи ся, повинен до суду стати. Ст. Л. — Вони спершу давай відбріхувати ся, боячись признаватись. Н. О. (Д. ще під сл. **Откáзываться**).

Отговорúть = 1. д. **Отговáривать 1.**
2. од(від)мóвити, ся, переговорúти, скінчúти мóву. — Очки-ж мої каресенькі оддивили ся, уста-ж мої сахарнії одмовили ся. н. п. — Переговорив один, тоді другий став казати.

Отговóрка = од(від)мóва, од(від)мóвка (С. Жел. Л.), вúмовка (С. Л.), відговір, ка, відмóга, відпíрка. — І тим вимовку чинили, іж о таковом чоловіку не відали. Ст. Я.

Отговѣть = д. **Отгáвливать.**

Отголóсокъ = óд(від)голос (С. Жел.). од(від)гомíн (С. Жел.). óд(від)лясок, відляск (С. Жел.), од(від)гук (С. Жел.), вúляски (С. Л. Жел.), лунá (С. Жел. З. Л.) — Невже ти справді сумом тим сумуеш, що нам луна пісень твоїх лунає. К. Б. — І зник, пропав той тяжкий голос, тільки луна з гаю гула. К. Ш. — Як дав йому по губах, аж відлясок пішов. Мир. — Крикнув я на його, аж виляски по лісу покотились. Сп.

Отгóнка, отгóнъ = відгін.

Отгоня́ть, отогнáть = 1. од(від)ганя́ти, одгóнити, проганя́ти, розганя́ти, одігнáти, прогнáти, розігнáти. — Одженп теля в череду. Та вже одігнав. — Прожени собак. — Почав читати, тай розігнав сон.
2. од(від)бивáти, од(від)ганя́ти, займáти (С. Аф.), одбúти, одігнáти, заня́ти. (С. Аф. З.) — Чи його убито, чи в полон занято? н. п. — Не пускай коней у мій овес, а то займу. С. Аф. — Займи череду. С. Аф.
3. переганя́ти, перегнáти. — Вже усю горілку перегнали.

Отгорáживать, отгородúть, ся = од(від)горóжувати, одгородúти, ся, муром — од(від)муровáти, ся.

Отгорáть, отгорѣть = 1. од(від)горя́ти, одгоріти. — І стіл було загорів ся, та тільки край одгорів.

2. перегоря́ти, вигоря́ти, перегорі́ти, ви́горіти. — Вже усе перегоріло.

Отгоревать = перегорюва́ти, пересумува́ти, перетужи́ти.

Отгорѣть = д. **Отгора́ть.**

Отгости́ть = д. **Отга́щивать.**

Отграни́чивать, отграни́чить = д. **Отмежёвывать.**

Отгреба́ть, отгрести́ = од(від)гріба́ти, од(від)грома́жувати (С. Л.), од(від)горта́ти (С. Л., одгребти́, одгрома́дити, одгорну́ти. — Відгромадь сіно. — Одгорни жар. — Почали гребти, та на силу одгребли од берега.

Отгремѣ́ть = перегремі́ти, од(від)гремі́ти, перегуркоті́ти.

Отгрыза́ть, отгры́зть = од(від)гриза́ти, одъ(відъ)їда́ти, одгри́зти, одъї́сти.

Отгу́ливать, отгуля́ть, ся = од(від)гулювати, одгуля́ти, ся.

Отдава́ть, отда́ть, ся = 1. од(від)дава́ти, видава́ти, здава́ти, одда́ти, ся, ви́дати, зда́ти. — Віддав усе, що було у його. — Здав землю у посесию. — **Отдава́ть въ долгъ, взаймы** = д. під сл. **Дава́ть.** — **Отдава́ть обра́тно** = верта́ти, верну́ти. — Верни усе, що я дав тобі.

2. од(від)бива́ти, одби́ти, ся, затру́дити. — Ця рушниця дуже одбиває. — Палиця затрудила в руку, як я вдарив об камінь. Лев.

3. од(від)пиха́ти, одпи́хувати, од(від)ча́лювати, одпихну́ти, ся, одча́лити. — **Отда́й прича́лъ** = одча́люй!

4. розляга́тися, розтина́тися (С. З.) луна́ти (С. З.), од(від)клика́тися, одгу́куватися луно́ю, розітну́тися, залуна́ти. — Грюкот рушниць розтинався далеко. — Луна розтинаєть ся у лузі. С. З. — Розітнув ся гучний виляск геть по над водою, розітнувсь і десь далеко одгукнувсь луною. Чайч. — Той галас по гаю одкликав ся на около луною. О. Ст. — То щось гукне: Химо! Химо! Та й піде гук по темному бору, аж лунає. М. В. — І мов сила нова у грудах прибува і в душі якісь співи лунають. Сам. — Чи гудуть то буйні вітри з моря, чи гуркотять гармати, аж лунає у зелених горах. Ст. С. — Ох, як важко те слово „салдат" залунало у мене на серці. Кн.

5. од(від)ганя́ти, од(від)го́нити (про дух, смак). — Чого наїв ся, тим і відгонить. н. пр. — Чимсь огидливим морально відгонить сей вчинок. Кн. — Панством від неї відгаває. Кн.

6. ле́гшати, поле́гшати, поме́ншати, одли́гнути (С. З. Л.), ущу́хнути (С. Ш.), зати́хнути (про мороз, хворобу). — Дуже великий був мороз зранку, а далі трохи одлигнуло. — **Больно́му отдало́** = сла́бому поле́гшало.

7. ослабнути, осла́бти (С. Л. Про натягнуту вірьовку). — **О́тдалъ Бо́гу ду́шу** = ду́шу Бо́гові віддав, жартливо — пішла душа́ на вирийки. (Кот.) — **Отдаю на ва́шу волю, на выборъ, на усмотрѣніе** = спускаюсь на ва́шу во́лю, здаю́ся на вас, на ва́шу ла́ску. — **Отдава́ть паруса́** = розпуска́ти вітри́ла. — **Отда́ть повелѣніе, прика́зъ** = звелі́ти (С. Аф.), загада́ти (С. Аф.), наказа́ти. — Звели — і все буде зроблено. — Загадав, щоб на завтра усе було. — **Отда́ть я́корь** = ки́нути я́кір, ста́ти на я́кір.

Отда́вливать, отдави́ть = од(від)да́влювати, оддави́ти, од(від)ти́снути. — **Ему́ никто́ ноги́ не отда́витъ** = ніхто йому́ в ка́шу не наплює, йому ніхто на хвіст не насту́пить. н. пр.

Отда́вна = д. **Изда́вна.**

Отда́ивать, отдои́ть = видо́ювати, ви́доїти.

Отдале́ніе = 1. од(від)дале́ння.

2. далина́, далечиня́, далече́(і)нь, да́леч (С. Л.), дале́кість, одле́глість (С. З.).

Отдалённость = дале́кість.

Отдалённый, но = од(від)да́лений.

2. дале́кий, да́льній, дуже — далече́нний (С. Л.), одле́глий (С. З.). — Одлеглий край. Орлик. С. З

Отдаля́ть, отдали́ть, ся = од(від)даля́ти (С. Л.), удаля́ти, ся (С. Ш.), далі́ти, оддали́ти, удали́ти, ся (С. Ш.) — Їдемо в рідне село все далїє од нас. Кп.

2. од(від)стороня́ти, од(від)луча́ти, одсторони́ти, одлучи́ти, ся. — Відсторонив його од сього діла.

3. одверта́ти, одхиля́ти, одверну́ти, одхили́ти. — Треба по троху одвертати його од сього товариства.

4. ухиля́тися, цура́тися, ухили́тися (С. Ш.)

Отда́ніе = од(від)дання́.

Отда́ривать, отдари́ть, ся = од(від)даро́вувати, оддарува́ти.

Отда́тчикъ = од(від)да́тчик. — Оддатчики повставали, бистрі ніжки розкували, білі ручки розвъязали, та й повели у сьвітлицю. н. п.

Отда́ть = д. **Отдава́ть.**

Отда́ча = од(від)даня́, од(від)да́ча. — Позичив без оддачі.

Отдвига́ть, отдви́нуть = д. **Отодвига́ть.**

Отдвижно́й = висувни́й.

Отдежу́ривать, отдежу́рить = одбува́ти, одбу́ти чергу.

Отдёргивать, отдёрнуть, ся = од(від)сми́кувати, одсмикну́ти, ся.

Отдира́ть, отодра́ть, ся = од(від)дира́ти, од(від)рива́ти, од(від)дра́ти, од(від)де́рти, од(від)рва́ти, ся, кору, шкуру — облу́плювати, лупи́ти, облупи́ти, гильку — од(від)чухра́ти, од(від)чахну́ти. — **Отдира́ть** (про танці) = затина́ти, витина́ти. — Він несамовито витинав з нею гопака. Бар. — **Отодра́ть кого́** = (різками, батогом то-що) — од(від)чухра́ти, од(від)шмага́ти, од(від)дюба́рити, од(від)бато́жити, ви́парити, ви́шпарити, ви́хльостати, ви́стьобати, (за волосся) — ви́скубати, одску́бти, ви́чубити, ви́драти.

Отди́рокъ = шмато́к, кла́поть, здр. шмато́чок, кла́птик (С. З.) — Написав на якомусь клаптику.

Отднева́ть = перднюва́ти.

Отдои́ть = д. **Отда́ивать.**

Отдохнове́ніе = од(від)почи́н(в)ок, опочи́н(в)ок, спочи́н(в)ок, на малу годину — перепочи́н(в)ок; од(від)почива́ння, од(від)диха́ння. — Ще-ж попасать коня треба стать на одпочинок. Гул. Ар. — Нам через його сну нема, ні одпочинку, і на годинку. Зінк. — Там моє місце і доля едина, доля робітника без одпочинку. Чайч. — По над річкою Самарою одпочивок мали. н. д. — Проти города приставали, там собі опочивок мали. н. д. — Не сам же я плачу, плачуть карі очі, не дають спочивку ані в день, ні в ночі. н. п.

Отдохну́ть = д. **Отдыха́ть.**

Отдуба́сить = од(від)дуба́сити, одлупи́ти, одлупцюва́ти.

Отдува́ть, отду́ть, отду́нуть, ся = 1. од(від)дува́ти, од(від)дму́хувати, одду́ти, оддму́хати, оддмухну́ти, ся.

2. дух перево́дити, од(від)ди́хуватися, од(від)са́пуватися, перевести́ дух, одди́хатися, одса́патися. — Утомив ся, на силу дух переводить. — Вибігав, а тепер відсапуєть ся.

Отду́мывать, отду́мать = переду́мувати, переду́мати.

Отду́нуть, ся = д. **Отдува́ть, ся.**

Отду́ть = 1. д. **Отдува́ть.**

2. одлупи́ти, одлупцюва́ти, од(від)шмага́ти, од(від)чухра́ти, оддуба́сити, од(від)бато́жити, ви́парити, ви́шпарити (Д. **Бить**) Вишпарили різками. — Одчу́храли на всї боки.

Отду́шина = про́дух, проду́хвина, дух (Кн.), в муз. струменті — голосни́к.

Отду́шникъ = души́к.

Отдыха́ть, отдохну́ть = од(від)почива́ти, опочива́ти, спочива́ти, од(від)почи́ти, опочи́нути, спочи́ти, спочи́нути. трохи — перепочива́ти, перепочи́ти, припочи́ти, з отарою, гуртом, чередою = тирлува́ти. — Жала-ж вона, жала, стала спочивати. н. п. — З роботою поспішають, а в неділю спочивають. Рнб. — Цитьте вітри, цитьте буйні! Горя не будіте! Дайте мінї молодому хоч на час спочити! Мет. — І спочинуть невольничі утомлені руки і колїна одпочинуть кайданами куті. К. Ш. — Після обіда батюшка лягли спочивати. Лев.

О́тдыхъ = одпочи́нок і. т. д. д. **Отдохнове́ніе**; просьві́ток (С. З.), пільга. — Просьвітку не дає. (С. З. — По вечерницям все ходили, просьвітку не було дівкам. Кот. — Безъ о́тдыха = не одди́хаючи, не спочива́ючи, без відду́ху, без просьві́тку.

Отды́шка = од(від)ди́шка.

Отдыша́ться = од(від)ди́хатися, од(від)са́патися.

Отдѣ́лать, ся = д. **Отдѣ́лывать, ся.**

Отдѣле́ніе = 1. виділе́ння, од(від)різне́ння, од(від)луче́ння, од(від)ду́ка.

2. од(від)діл, поділ, виділ, розділ.

Отдѣли́ть, ся = д. **Отдѣля́ть, ся.**

Отдѣ́лка = д. **Обдѣ́лка.**

Отдѣ́лъ = д. **Отдѣле́ніе 2.**

Отдѣ́лываніе = обро́блювання.

Отдѣ́лывать, отдѣ́лать, ся = 1. доробля́ти, доро́блювати, дороби́ти, зроби́ти, пороби́ти, одроби́ти, ся, упо́рати ся. — Нехай це доробдю, та тоді візьмусь за друге. — (Д. ще під сл. **Ока́нчивать**)

2. обробля́ти, оброби́ти, оздобляючи — оздобля́ти, цьвяхува́ти, цяцькува́ти, оздоби́ти, вицьвя́хувати, ви́цяцькувати, начисто — ви́хорошити. — Також гарно обробив, що на диво. — Зали музея оздоблені геть ліпше, ніж я сподівав ся. Кн.

3. нівечити, псува́ти, паску́дити, знівечити, понівечити, попсува́ти, попсува́ти, опаску́дити, попаску́дити. — За малий час зовсім знівечив свиту.

4. д. **Отвя́зываться 2.**

Отдѣ́льный, но = од(від)дíльний, осóбий, бо, бе, особли́вий, во, осó(і)бний, но, од(від)рýбний, во, окрóмий, мо, ме, окрíмний, но, не, окрóмішний, но, різно, нáрізно, від иньшої будови — на óдшибі. — Він живе особливо од нас. — Стародавня Русь складала ся з відрубних самостійних земель. Бар. О. — Смоленські Кривичі жили своїм відрубним від иньших Кривичів життям. Бар. О. — Хата його стоїть на одшибі. Кн. — Вони ремесникують собі на одшибі за селом. Кн.

Отдѣлять, отдѣли́ть, ся, = од(від)діля́ти, од(від)різня́ти, (С. З.), виділя́ти, вилучáти, одділи́ти, одрізни́ти, ви́ділити, ви́лучити, відокрóмити, ся, відстря́ти, розрізнити ся. — Пасли отут, тай одрізнились од своїх. н. о. — Ну, то ви вилучте моє ягня споміж ваших. Кр. — По весіллю брат відокромив ся від нас, пішов до жінки собі. Федь.

Отекáть, отéчь = 1. топи́тись, оплиbáти, слези́ти, отопи́тись, опливти́. — Сьвічка топить ся. С. Ш.
2. пýхнути, набрякáти, напýхнути, набря́кнути. — Ноги набрякли. Лев.

Отёклый = опýхлий, набря́клий.

Отёкъ = пухли́нá. (Кр.) — По всій нозі розлізла ся пухлина. Кн.

Отемня́ть, отемни́ть = затемня́ти, затéмнити і д. **Омрачáть.**

Отерéбливать, отереби́ть = обривáти, обсми́кувати, оскубáти; обірвáти, обсми́кати, обскубти́.

Отёсывать, отесáть = обтíсувати, обтесáти.

Отéцъ = отéць, пан-отéць, бáтько, здр. бáтенько, бáтечко, тáто, здр. тáтко, татýсь, татýсьо, тáтцьо, татýсик, татýня, татýньо, тáточко, татýнечко, татýсенько, татýсечко (С. З. Л. Ш.), на Буковині вживаеть ся теж — нéньо, нéнько. — Отець мій по садочку ходить, за поводи кониченька водить. п. п. — Хто батька не шануе, той собі пекло готуе. н. пр. — Бог-батько, государь-дядько. н. пр. — Що тато, то не мама. н. пр. — Хто не слухае тата, той послухае ката. н. пр. — Хоч у рідного тата, та не своя хата. н. пр. — Тато добрий, мати не лихая, не боронять погуляти, поки молодая. н. п. — Просила Марусенька свого татусенька: татунечку мій любий, запирай ворота, не впусти Івасечка. н. п. — Засмутилась небога Таля, заридала, татусеві і матусі тричі в ноги впала. Макар. — Підкував дядька, підкуєш і татка. н. пр. — Просили татуньо і мамуня і я вас прошу. н. пр. — Я в ненька росла, від ненька пішла, вже ж тота доріженька терном заросла. п. п. Б. — Аж там мій неньо по саду ходить, не рідну маму за рученьку водить. п. п. Б. — А нені, у вас кажуть батько, посилають мене за пивом. Федь. — **Быть отцéмъ, за отцá** = батькувáти, татувáти (С. Ш.) Батьку козацький, годі тобі тут пустувати, час тобі іти на Вкраїну батькувати. н. д. — **Крёстный отéцъ** = хрещéний бáтько. — **Посажёный отéцъ** = головáтий бáтько. — **Быть посажёнымъ** = батькувáти (С. З.), за бáтька бýти. — Він на весіллі у нас, у Гордія батькував. Кн. — Наймичка-сирота заміж од нас виходить, то треба татусеві батькувать. К. Х.
2. пан-отéць (С. З.), бáтюшка (С. Аф. З.) Пішов я до пан-отця на сповідь. — До нас нового батюшку настановили. — **Отéцъ духóвный** = сповідни́к.

Отéчески = по бáтьківськи. С. Л. — Буду йому пораду давати, по батьківськи научати. К. Ш.

Отéческій = отéцький (С. Л.), отцéвий; бáтьків, бáтьківський (С. Аф. З. Л.), тáтів, тáтівський (С. Ш.) — Отцева і материна молитва зо дна моря ратуе, а проклін у калюжі топить. н. пр. — Батьківське слово не мине, на дні моря достане. н. пр. — Він привітав ся зо мною з татовою ласкою. С. Ш.

Отéчественный = отчи́стий (С. З. Л.), отчи́зний, роди́нний. — Отчисте добро. Орлик. С. З.

Отéчество = отéчество (С. Жел.), отчи́зна, одчи́зна (С. Жел. З.), бáтьківщина (С. Пар.) роди́на (С. Л. Пар.), отéщина (С. Жел.), вітчинá (С. Пар. Жел. Се останне слово вживаеть ся тільки в Галичан, і у галицьких письменників.) — Отечество на язиці, а в серці облуда. н. пр. (Номис, ст. 182) — А отечество так любить, так за ним бідкуе, та так з його, сердешного, кров, як воду, точить. К. Ш.

Отéчь = д. **Отекáть.**

Отжáрить = 1. зжáрити, пожáрити, попекти́, посмáжити і т. д. д. **Жáрить.**
2. од(від)чухрáти, од(від)шмагáти, ви́парити, вишпарити, од(від)дюбáрити. — Вишпарили його різками.

Отжáть = д. **Отжимáть.**

Отжéчь = д. **Отжигáть.**

Отживáть, отжи́ть = 1. од(від)живáти, оджи́ти. — Оджило свій вік.
2. од(від)живáти, од(від бувáти, вибувáти, од(від)слýжувати, оджи́ти і т. д. — Одбуду сей рік, тай вину.

Отжига́ть, отже́чь, ся = од(від)па́лювати, одпали́ти. — Опалив кінчик палиці.

Отжи́ливать, отжи́лить = од(від)тя́гувати, одтяга́ти, одтягти́, ви́морочити, зашати́рити. — Виморочив у мене 10 карбованців.

Отжима́ть, отжа́ть = 1. вида́влювати, вити́скувати, викру́чувати (білизну), од(від)ці́жувати (Свр), ви́давити, ви́чавити, ви́крутити, одцідити.

2. од(від)ти́скувати, одти́снути. — На ярмарку в юрбі мене якось одтиснули від товаришів.

Отжина́ть, отжа́ть, ся = обжина́ти ся, обжа́ти ся. — Люди вже пообжинались.

Отжи́нъ = обжи́н, обжни́ва, обжи́нки.

Отжирѣ́лый = одгодо́ваний, годо́ваний, одпа́сений, гладки́й. — Кругом неправда і неволя, народ замучений мовчить, а на апостольскім престолі чернець годований сидить. К. Ш.

Отжирѣ́ть = одгодува́ти ся, одпа́сти ся, погла́дшати.

Отза́втракать = посні́дати. — Ми вже поснідали. — Приходьте до мене поснідати.

Отзва́нивать, отзвони́ть = передзвони́ти, продзвони́ти. — Вже передзвонили до вечері.

Озвукну́ть = залуна́ти, од(від)гукну́тись, од(від)кликну́тись луно́ю. — Як гукнув коло ліса, так і залунало. — Д. ще під сл. **Отдава́ться 4.**

О́тзвукъ = д. **Отголо́сокъ.**

Отзвуча́ть = перегуча́ти, передзвені́ти, перегуді́ти, передзижча́ти.

Отзна́бливать, отзнобля́ть, отзноби́ть = од(від)моро́жу(зю)вати, одморо́зити.

Отзола́чивать, отзолоти́ть = позоло́чувати, визоло́чувати, позолоти́ти, ви́золотити (на ново або скінчити позолоту).

Отзыва́ть, отозва́ть, ся = 1. од(від)зива́ти, од(від)клика́ти, оді(віді)зва́ти, одкли́кати. — Одізвав його і почав щось говорити.

2. озива́ти ся, обзива́ти ся, од(від)клика́ти ся, од(від)гу́кувати ся, озва́ти ся, обізва́ти ся, одкликну́ти ся, одгукну́ти ся. — Його кличуть, а він і не озиваєть ся. — А хто мене, молодую, тай до дому доведе? Обізвав ся козак на солодкім меду: гуляй, гуляй, дівчинонько, я до дому доведу. н. п.

3. д. **Отдава́ться 4 і 5.**

Отзы́вчивый = од(від)голо́сний.

О́тзывъ = 1. од(від)зи́в, о́д(ві́д)клик (С. Пар. Жел.)

2. о́д(від)повідь (С. Жел.), одмо́ва (С. Пар.)

3. д. **Отголо́сокъ.**

Отзяба́ть, отзя́бнуть = од(від)мерза́ти, одме́рзнути, одме́рзти.

Отира́ть, отере́ть, ся = обтира́ти, утира́ти, обте́рти, уте́рти, ся.

Оти́скивать, оти́скать, оти́снуть = обда́влювати, уто́птувати, товкма́чити, обдави́ти, утопта́ти, утовкти́, утовкма́чити.

Отказа́ть, ся = д. **Отка́зывать, ся.**

Отка́зъ = 1. од(від)ка́з (С. Жел.), од(від)мо́ва (С. Жел. З. Л.), од(від)мо́га. — **Получи́ть отка́зъ** = о́близня пійма́ти, в сватанні — гарбуза́ зъїсти. С. З.

2. д. **Отрече́ніе.**

Отка́зывать, отказа́ть, ся = 1. од(від)ка́зувати, од(від)мовля́ти, одказа́ти, одмо́вити (кому од чого або в чім), в сватанні — гарбуза́ підне́сти. — Ні в чім не міг йому одказати. — Бо як завтра всім (женихам) сестра відмовить, що тоді я маю нам казати. Ст. С.

2. од(від)ка́зувати (С. З.), од(від)пи́сувати, одказа́ти, одписа́ти, легува́ти. — Одписав йому по смерти всю худобу. — Два найліпші улика на церкву легує. Кн.

3. од(від)мовля́ти ся (С. З. Л.), одмага́ти ся (С. З. Л.), од(від)ступа́ти ся, вимовля́ти ся, зріка́ти ся, цура́ти ся (С. З.), одмо́вити ся, одмогти́ ся, одсту́пити ся, зректи́ ся, од(від)цура́ти ся (С. З.), од(від)касну́ти ся, од(від)сахну́ти ся (С. Л.). — Не признав ся, відмовляєть ся від усього. Кн. — Одмовляєть ся, як стара дівка хорошого жениха. н. пр. — Як він не одмагав ся, а жид таки кландав, щоб узяв з собою. н. о. Яст. — Це було йому не в охітку а про те відмагати ся не зважив ся він. Лев. В. — Іди, каже, бери, а той одмагаєть ся. н. к. — Ніяк не можу одмогти ся. н. о. Яст. — Кличуть у хату; нам і сором вимовляти ся, та як його покинуть усе на возі. Ос. — Також зрік ся він права власности до землі. Бар. О. — Так цураєть ся, як дід пъятака. н. — Мій батечку, мій братіку, хоч ти мене не цурай ся. К. Ш. — Коли-б пан за плуга взяв ся, то й сьвіта-б одцурав ся. н. пр. — Не поцурайтесь хліба-соли. Кот.

Отка́ливать, откали́ть = од(від)гарто́вувати, одгартува́ти.

Отка́ливать, отколо́ть = 1. од(від)ко́лювати, одколо́ти, одщепи́ти, ся. — З краю трохи одколол ся.

2. од(від)шпи́лювати, одшпили́ти, ся. С. З. — Одшпилилась стьожка, мабуть шпилька вискочила. — **Отколóть штýку** = вшква́рити, ушква́рити, утну́ти, утя́ти. — От так ушкварив!

Откáпывать, откопáть = од(від)рива́ти, од(від)кóпувати, одри́ти, одкопа́ти; викóпувати, ви́копати.

Откараýлить = одбу́ти ва́рту.

Откáрмливать, откорми́ть, ся = од(від)годóвувати, ся, розгодóвувати, годува́ти (С. Л.), одгодува́ти, розгодува́ти, ви́годувати, хоробу — од(від)паса́ти, ся, тучи́ти (С. Ш.), од(від)па́сти, ся. — Ми одгодовуємо иньші тварі, щоб ними одгодовуватись самим. Ст. Г. — Хозяйське око товар тучить. н. пр. — **Откóрмленный** = годóваний, одгодóваний, гладу́н, ха, гладки́й, жирови́й, про худобу — па́сений, на барді — бражни́й. — Оце годований кабан, оце ледащо — щирий пан. К. Ш.

Откáтывать, откатáть = 1. перекача́ти (рублем і качалкою), перемаґлюва́ти (на маґлі). — Вже усі сорочки перекачала.
2. д. **Отдýть** 2.

Откáтывать, откати́ть, ся = од(від)кóчувати, одкоти́ти, ся.

Откáчивать, откачáть, ся = 1. викóчувати, ви́качати, ся. — Викачали усю воду.
2. од(від)ка́чувати, одкача́ти, ся. — Витягли його з води, здавалось, зовсім не живого, та на силу одкачали.

Откáчиваться, откачнýться = од(від)хи́тувати ся, одхитну́ти ся (С. Л.), од(від)сахну́ти ся. — Він зовсім відсахнув ся од нас.

Откáшивать, откоси́ть, ся = викóсювати, обкóсювати, ви́косити, покоси́ти, обкоси́ти, ся. — Усю ниву покосили, гострі коси потупили. н. п. — Люди вже обкосили ся.

Откáшливать, откáшлять, откáшлянуть, ся = од(від)ка́шлювати, вика́шлювати, одка́шляти, ви́кашляти, ся.

Откиднóй = одкидни́й. — **Откидны́е рукавá** = вильóти. С. З. — Чорноусий, жупан куций, викидає вильоти, скаче, грає, ще й сьпіває, аж завдає охоти. Гатцук.

Отки́дывать, откидáть, отки́нуть, ся = од(від)кида́ти, одки́дати, отки́нути, ся.

Откипáть, откипѣ́ть = перекипа́ти, перекипі́ти.

Откладнóй = д. Отворóтный 2.

Отклáдъ = од(від)клад. — Одклад не йде в лад. н. пр.

Отклáдывать, отклáсть, отложи́ть, ся = 1. од(від)клада́ти, одкла́сти, ся. — Одклав особо ті огірки. — Що маєш зробити сьогодня, не одкладай на завтра. н. пр.
2. од(від)пряга́ти, випряга́ти, розпряга́ти, одпрягти́, ви́прягти, розпрягти́. — Скажи, щоб одпрягали коней.

Отклáниваться, отклáняться = одкла́нювати ся, одкла́няти ся.

Отклёвывать, отклевáть = 1. од(від)кльóвувати, од(від)дзьóбувати, одклюва́ти, оддзьóбати, оддзю́бати. — Горобець одклював голову червака та й кинув.
2. поклюва́ти, подзьóбати, подзю́бати. — Кури вже все поклювали, треба підкинути проса.

Отклéивать, отклеи́ть, ся = 1. од(від)клéювати, ся, одлипа́ти, одклéїти, ся, одли́пти. — Воно само одклеїло ся.
2. поклéїти, переклéїти. — Вже усе поклеїв.

Откликáться, откли́кнуться = од(від)клика́ти ся, од(від)гу́кувати ся, обзива́ти ся, одкликну́ти ся, одгукну́ти ся (С. Л.), обізва́ти ся (С. Л.), одку́кнути ся. — Як гукаєш, так і одгукнеть ся. н. пр.

Óткликъ, откли́чка = óд(від)клик. С. Жел.

Отклонéніе = одхиля́ння.

Отклоня́ть, отклони́ть, ся = 1. од(від)хиля́ти, одмовля́ти, одверта́ти, одхили́ти, одмóвити, одверну́ти. — Одмовив його од сього діла.
2. од(від)хиля́ти ся, ухиля́ти ся (С.Ш.), огина́ти ся, одхили́ти ся, ухили́ти ся, ухильну́ти ся (С. Ш.), од(від)хитну́ти ся. — Карпо не оступив ся і не одхилив ся. Лев. — Він ухиляєть ся од сього діла.

Отковáть = покува́ти, перекува́ти. — Вже покували усе.

Отковы́ривать, отковырáть, отковырнýть, ся = од(від)колу́пувати, одлу́плювати, одколупа́ти, одколупну́ти, одлупи́ти, трохи — вколупа́ти, вколупну́ти, трохи зверху — надколупа́ти, надколупну́ти. — Одколупав завязку та й виняв шибку. — Вколупнув масла, як кіт наплакав.

Откозы́ривать, откозырáть = од(від)кози́рювати, викози́рювати, одкозиря́ти, ви́козиряти. — Треба було спершу одкозиряти, та тоді з масті йти. — Викозиряв усі козарі.

Отколáчивать, отколоти́ть, ся = 1. од(від)бива́ти, одби́ти. — Одбили двері.
2. би́ти, лупи́ти, лупцюва́ти, одлупи́ти, одлупцюва́ти, духанів, стусанів нада-

ва́ти, одкудо́вчити, одчухра́ти і т. д. д. **Бить.** 1. — Одлупив його на всі боки. — Так він його одкудовчив, що довго буде памъятати. н. о.

Отколдо́вывать, отколдова́ть = од(від)чаро́вувати, одчарува́ти, одворожи́ти.

Отколоко́лить = од(від)дзвони́ти, передзвони́ти.

Отко́локъ = д. **Иверень.**

Отколоти́ть = д. **Отколачивать.**

Отколо́ть, ся = д. **Отка́лывать, ся.**

Отко́ль, отко́лъ = д. **Отку́да.**

Откомандирова́ть = ви́рядити, ви́правити (Д. **Командирова́ть**).

Отконопа́тить = од(від)конопа́тити, од(від)паклюва́ти.

Откопа́ть = д. **Отка́пывать.**

Откорми́ть = д. **Отка́рмливать.**

Откоси́ть, ся = д. **Отка́шивать, ся.**

Отко́сный = укі́сний (С. Ш.), скі́сний.

Отко́съ, отко́сокъ = уко́с (С. З.), укі́с, гори — косогі́р, у́біч — (С. Ш.) — Перекинулись з возом саме на косогорі.

Откочёвывать, откочева́ть = перекочо́вувати, перекочува́ти.

Откра́ивать, открои́ть = од(від)кро́ювати, од(від)кра́ювати, одкро́їти, одкра́яти, вкра́яти.

Откра́сить = покраси́ти, помалюва́ти. — Помалювали все.

Откре́щиваться = од(від)хре́щувати ся.

Открове́ніе = одкриття́ (С. Ж. К. Св. п.) виявле́ння.

Открове́нность = щи́рість. С. З. Л.

Открове́нный, но = щи́рий, ро (С. З.), по щирости. — Скажи мені по щирости.

Открои́ть = д. **Откра́ивать.**

Откру́чивать, открути́ть, ся = од(від)кру́чувати, одкрути́ти, ся.

Открыва́тель = од(від)кри́тель. С. Жел.

Открыва́ть, откры́ть, ся = 1. од(від)крива́ти, одкри́ти, ся, що загорнуте — од(від)горта́ти, розгорта́ти, одгорну́ти, розгорну́ти, ся, що затулене — од(від)туля́ти, одтули́ти, ся, що зачинене — од(від)чиня́ти, одчини́ти, ся. — Розгорнув хустку, аж там гостинці. — Відчини вікно, бо жарко. — **Откры́ть ротъ** = роззя́вити. С. Л. — **Откры́ть глаза́** = од(від)плю́щити, розплю́щити. — **Откры́ть грудь** = розхрі́стати, ся. С. Л. — **Откры́ть стѣну** = розмурува́ти (камъяну), розібра́ти (деревъяну). — Звелів цар розмурувати і випустити його з темниці. н. к.

2. знахо́дити, визнава́ти, назнава́ти, од(від)шу́кувати, виявля́ти, знайти́, ви́знати (Ніс), назна́ти (С. Л.), одшука́ти, ви́явити, ся (С. Пар.) — Правда в сьвіті нівечить ся та вже-ж колись виявить ся. н. пр. — Я назнав у лісі тетеруків. С. Л. — Одшукав доброго майстра. С. Л. — **Откры́ть та́йну** = ви́явити тайну́. — **Откры́ть соо́бщника** = ви́казати. — Виказав товариша. Кр. — **Открыва́ется слу́чай** = випада́є ока́зія.

3. почина́ти, зачина́ти, заво́дити, поча́ти, зача́ти, розпоча́ти, заве́сти, ся. — **Откры́ть Компа́нію, сраже́ніе** = розпоча́ти війну́, бата́лію. — Козаки перші розпочали баталію.

Откры́тіе = од(від)криття́. С. Жел.

Откры́то = я́вно, про́сто, щи́ро, не кри́ючись, не хова́ючись.

Откры́тый = 1. од(від)кри́тий, од(від)чи́нений і т. д. д. **Открыва́ть.**

2, чи́стий, ві́льний. — Чисте поле. — Вільне повітря. — Явний ворог.

Отку́да, отку́дова = ві́дки, ві́дкіль, відкі́ля́, звідки, звідкі́ль, звідкі́ля́. С. Аф. З. Л. — Пиши листи, давай знати: відкіль тебе виглядати. н. п. — Ой не відтіль вітер віє, відкіль мені треба н. п. — Хиліте ся густі лози, звідки вітер віє; дивіте ся карі очі, звідки милий їде. н. п. — Не стямиш ся, відки й лихо складеть ся. — **Отку́да-то** = відкіля́сь, відкільсь. — Жидівський ґвалт відкілясь доносить ся. Мир. — Лихо злее, лихо тяжке відкільсь прилетіло і на бідну головоньку козакові сіло. П. Пр.

Откупа́ть, откупи́ть, ся = 1. закупа́ти, од(від)купа́ти, закупи́ти, одкупи́ти, ся, скупо́вувати, скупи́ти. — Він усе закупив.

2. викупа́ти, ви́купити, ся. — Викупив ся на волю.

Откупа́ть, ся = ви́купати, скупа́ти, ся. — Викупала дитину. — Вони вже скупали ся, тепер нам можна йти

Откупно́й = одкупни́й. — Тай побрів до шинку. А в тім шинку міря кацап одкупну горілку. Дум.

Отку́поривать, отку́порить = од(від)тика́ти (С. Л.), од(від)корко́вувати, оді́ткну́ти, одкоркова́ти. — Насилу одіткнув пляшку.

Откупщи́къ = одкупщи́к.

О́ткупъ = о́дкуп. С. Жел.

Отку́сывать, откуса́ть, откуси́ть, ся = од(від)ку́сювати, одъїда́ти, од(від)гриза́ти, одкуси́ти, одъї́сти, одгри́зти, ся.

Откýски = кускú, недóїдки, недóгризки, окрýшки.

Откýтывать, откýтать = од(від)тулúти, розкýтувати, одтулúти, розкýтати.

Откýшать = поїсти, пообідати, повечéряти, поснідати, напúтись чáю. — **Господá ужé откýшали** = панú вже пообідали і т. д. — **Откýшавши чай, пошлú гулúть** = напúвшись чáю, пішлú гулúти.

Откýшивать, откýшать = д. **Отвѣ́дывать.**

Отлагáтельство = од(від)клáд. — Одклад не йде в лад. н. пр.

Отлагáть, отложúть, ся = од(від)кладáти, одклáсти, ся. — Ці яблука треба особо одкласти. — Що маєш зробити сьогодня, не відкладай на завтра. н. пр.

Отлагáться, отложúться = 1. од(від)ділúти ся, од(від)різнúти ся, од(від)падáти, одділúти ся, одрізнúти ся, одпáсти.

2. осідáти, осíсти.

Отлакировáть = відлощúти.

Отлáмывать, отломáть, отломúть, ся = од(від)лóмлювати, одломúти (С. Л.), вломúти, ся, гильку — од(від)чухрáти, од(від)чахнýти, ся. С. З. Л. — За гилечку смикну, аж дерево те затріщало, і зараз гильку одчахнув. Кот.

Отлегáть, отлéчь = 1. осідáти, осíсти. — Гуща осіла на дно.

2. лéгшати, полéгшати, одлúгнути. — Так наче на души полегшало. — Одлягне від серця. Граб.

Отлежáлый = лéглий, злéглий, злежáлий. — Злежалі грушки.

Отлéживать, отлежáть, = од(від)лéжувати, одлежáти, належáти, перелéжати. — Належав бік, треба перевернути на другий. — Повідлежував боки.

Отлéживаться, отлежáться = од(від)лéжувати ся, вилéжувати ся, одлежáти ся, вúлежати ся. — Одлежуєть ся од діла. — Нехай грушки вилежать ся.

Отлежь = гýща, фуз, фус, фýси. С. Ш.

Отлетáть, отлетѣ́ть = од(від)літáти, одлетíти, одлúнути. — Вже птиці у вирій одлетіли.

Отлётъ = од(від)літ, вúліт.

Отлéчь = д. **Отлегáть.**

Отливáть, отлúть, ся = 1. од(від)ливáти, виливáти, од(від)сипáти, одлити, вúлити, одсúпати, ся. — Почали одливати воду з каюка. — Одсип трохи борщу, а то дуже повно.

2. виливáти, вúлити, ся. — Мабуть десь великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр.

3. од(від)ливáти, одлúти. — Так учадів, що насилу одляли водою.

4. од(від)бивáти ся, мінúти ся, мінúти ся, переливáти ся, одбúти ся (про цьвіт тканини).

Отлúвка = од(від)ливáння, од(від)лúв, виливáння, вúлив.

Отливнóй = 1. виливнúй.

2. лúтий, вúлитий.

Отлúвокъ = вúливок. — Виливок з гіпсу.

Отлúвистый = мінлúвий (С. Жел.), селезнистий (про колір).

Отлúвщикъ = ливáрник. С. Жел.

Отлúвъ = 1. д. **Отлúвка.**

2. од(від)плúв. — При берегах морських вода правильно прибуває і убуває. Се зветь ся приплив і відплив. Зем.

3. перелúв, частіше перелúви. — **Ткань съ отлúвомъ** = мінюча, мінлúва, з перелúвами, селезниста (тканина).

Отлúзывать, отлизáть = од(від)лúзувати, надлúзувати, одлизáти, надлизáти. — Чимало надлизала кицька масла.

Отлúть = д. **Отливáть.**

Отличáть, отличúть, ся = 1. од(від)різнúти (С. Л.), розрізнúти (С. Пор.), розпізнавáти (С. Пар.), обрізнúти, ся, розрізнúти, розпізнáти. — Треба одрізняти щирого приятеля од лестуна. — Треба вислідити, як одрізняли ся країни одна від одної в мові. Бар. О. — Найближчі Словянські вітки, що найменше відрізняли ся у вимові, скоріше могли злити ся у одно тіло. Бар. О.

2. од(від)значáти, ся, визначáти, ся (С. Л.), виділúти, ся (С. Л.), видавáти ся, одзнáчити, визначити, виділити, ся, вúдати ся. — Король Данило визначав ся безкористною вдачою. Бар. О.

Отлúчествовать = од(від)різнúти ся, різнúти ся. С. Л. — Від сусідніх хат вона відрізняла ся. Кн. (Д. ще під сл. **Отличáть ся 1.**)

Отличúтельный = видатнúй.

Отлúчіе = 1. од(від)міна, різниця, різнáция (С. Л.).

2. од(від)знáка. С. Пар. — От де починаеть ся відзнака кольонізациї володарської од тієї, що... Кн.

Отлúчный, но = 1. різнúй, но, видáтний, но, одмітний, но (Чайч.), опрíчний, но, инáкше, иньче, иньше, иньшим спóсобом.

2. ду́же га́рний, до́брий, ду́же га́рно, до́бре, чудо́вий, во, роскі́шний, но. — Чудово сьпіває. — Роскішний кавун.

Отли́чность = рі́жність (С. Жел.), рі́жниця.

Отло́гій = похи́лий, спа́дистий (С. Жел.), прина́дистий (С. Жел.), зго́ристий (С. Жел.) потяглий.

Отло́гость = спа́дистість, зго́ристість, згі́рря.

Отло́гъ = д. **Отло́гость** і **Отко́съ.**

Отложи́ть = д. **Откла́дывать** і **Отлага́ть.**

Отложно́й = од(від)кладний, вило́жистий. — Виложистий комір.

Отлома́ть, отломи́ть = д. **Отла́мывать.**

Отло́мокъ = одло́мок (С. З.), уло́мок (С. Ш.), вло́мок, ула́мок (С. З.), ви́ломок, *палиці, гилки* — цуру́палок, цурпа́лок (С. З.) оцу́пок (С. З.), оско́мелок (Лев.) З трьох уламків зробив ціле. С. З.

Отло́мъ = злом. — Треба перевязати саме на зломі.

Отлуди́ть = ви́лудити, побі́лити.

Отлуча́ть, отлучи́ть, ся = од(від)луча́ти (С. Л.), вилуча́ти (С. Л.), од(від)ріша́ти, відтруча́ти, одлучи́ти, ви́лучити, відріши́ти, ся. — Рід жидівський засмучений, від Христа відрішений. н. п.

Отлуче́ніе = од(від)лу́ка.

Отлу́чка = одлу́чка.

Отлу́чный = од(від)лу́чний.

Отлыга́ться, отолга́ться = од(від)брі́хувати ся, вибрі́хувати ся, одбреха́ти ся, ви́брехати ся.

Отлы́жка = вибрі́хування.

Отлы́нивать, отлыня́ть = ухиля́ти ся, упика́ти (С. Ш.), ухили́ти ся, упи́кнути (С. Ш.)

Отлѣза́ть, отлѣзть = од(від)ла́зити, одлі́зти.

Отлѣпливать, отлѣпля́ть, отлѣпи́ть, ся = од(від)лі́плювати, одліпи́ти, ся.

Отля́пать, отля́пнуть = од(від)руба́ти. од(від)тяти.

Отма́зывать, отма́зать = пома́зати, ви́мазати, помасти́ти, ви́мастити.

Отма́ливать, отмоли́ть, ся = од(від)мо́лювати, вимо́лювати, одмоли́ти, ви́молити. — Роздав бідним, щоб одмолювали тяжкі мої гріхи. О. Ст. — Хотіла йти у Київ одмолювать свої і мої гріхи. О. Ст.

Отма́лчиваться, отмолча́ться = одмо́вчуватись, мо́вчки терпі́ти, одмовча́ти ся.

Отма́лывать, отмоло́ть = одме́лювати, одмоло́ти, перемоло́ти. — Перемолонши жито, почали молоти пшеницю.

Отма́нивать, отмани́ть = од(від)ма́нювати, од(від)на́жувати, од(від)ва́блювати, перема́нювати (С. З.) і т. д., одмани́ти, одна́дити і т. д.

Отма́тывать, отмота́ть, ся = од(від)мо́тувати, одмота́ти, ся. — Одмотай трошки з того клубка.

Отма́хивать, отмаха́ть, отмахну́ть, ся = 1. од(від)ма́хувати, ся, одмаха́ти, одмахну́ти, ся, од(від)ганя́ти, оді(віді)гна́ти. — Одмахуєть ся від комарів.
2. од(від)ру́бувати, одтина́ти, одруба́ти, одтя́ти (С. З.), утина́ти, утя́ти (С. Ш.), — Одтяв йому голову шаблею.
3. ушква́рити (С. Ш.), учи́стити (С. Ш.), в оди́н мах зроби́ти, збі́гати. — В один мах зробив діло.

Отма́чивать, отмочи́ть, ся = од(від)мо́чувати, одмочи́ти, ся.

Отмашь = д. **Нао́тмашь.**

Отмежёвывать, отмежева́ть, ся = од(від)межо́вувати, одрі́зувати, одмежува́ти, одрі́зати, ся, *ралом* — од(від)ра́лити. — Як відмежували нов поле од його, так і не сваримо ся. Кп.

Отмерза́ть, отмёрзнуть = од(від)мерза́ти, одме́рзнути; розмерза́ти, розме́рзнути, ся. — Одмерз палець. — Земля почина потроху одмерзати. — Земля розмерзла ся.

Отме́стка = д. **Отмще́ніе.**

Отмета́ть, отмести, ся = одміта́ти, одмести, ся. — Одмети сьмітти до порога.

Отмета́ть, отметну́ть = од(від)кида́ти, одки́нути.

Отмина́ть, отмя́ть = од(від)мина́ти, розмина́ти, оді(віді)мня́ти, розімня́ти.

Отмока́ть, отмо́кнуть = од(від)мока́ти, одмо́кнути.

Отмола́живать, отмолоди́ть = розво́дити, розбавля́ти, розве́сти, розба́вити.

Отмола́чивать, отмолоти́ть, ся = одмоло́чувати, обмоло́чувати, одмолотити, обмолоти́ти, ся. — Люди вже обмолотили ся.

Отмо́лвить = од(від)мо́вити, одра́яти, розра́яти. (Д. ще під сл. **Отгова́ривать 1.**).

Отмоли́ть = д. **Отма́ливать.**

Отмолоди́ть = д. **Отмола́живать.**

Отмолоти́ть = д. **Отмола́чивать.**

Отмоло́тъ = обмоло́т.

Отмоло́ть = д. **Отма́лывать.**

Отмолча́ться = д. **Отма́лчиваться**

Отмора́живать, отморо́зить, ся = од(від)моро́зювати, одморо́зити, ся. — Одморозив собі уха.

Отмота́ть = д. **Отма́тывать.**

Отмочи́ть, ся = 1. д. **Отма́чивать, ся.**
2. ви́пісяти ся, ви́сцяти ся.

Отмсти́тель, ница = д. **Мсти́тель.**

Отмща́ть, отмщева́ть, ся, отмсти́ть, отомсти́ть = мсти́ти, ся, пімстити ся, відомсти́ти, помсти́ти ся, од(від)дя́чити. Стануть пімстити ся. Кр. — Кинувсь він до його відомстити, та ба! Не на такого наскочив. Дум. — Нинька хочу слободити вас, браття, — хоч помститись, хоч погинуть чесно. Ст. С. (Д. ще під сл. **Мсти́ть**). — **Отмсти́ть съ лихво́ю** = оддя́чити сто з о́ком. Кот.

Отмще́ніе = по́мста (С. Ж.), од(від)пла́та, запла́та, відця́ка. — На помсту побитої братії.• Скоропадський. С. З. — Од Бога помсту наволікає. Л. В. — Оце тобі, Грицю, такая заплата: з чотирьох дошок темная хата.

Отмыва́ть, отмы́ть, ся = од(від)мива́ти, п. в. одми́ти, ся, про прання білизни — одпера́ти, одіпра́ти, попра́ти. — Треба одмити плями. — Вода одмила частину греблі. — Попрала сорочки.

Отмы́кать = одчеса́ти, почеса́ти (льон) — **Отмы́кать го́ре** = перебідува́ти.

Отмыка́ть, отомкну́ть, ся = од(від)пира́ти, од(від)мика́ти, розмика́ти, одпе́рти, одімкну́ти, розімкну́ти, ся. — Одімкнув скриню.

Отмы́лить, ся = одми́лити, поми́лити, ся.

Отмы́ть, ся = д. **Отмыва́ть, ся.**

Отмы́чка = од(від)ми́чка, витрих (С. Жел. Пар.)

Отмѣ́лина, отмѣ́ль = о́бміл (Сп.), о́бміль, од(від)міл, мілина, — довга та вузька — коса́.

Отмѣ́на = 1. од(від)міна, знесе́ння (Ос.), скасування. — Знесення панщини. Ос.
2. од(від)міна, різність, різниця, різна́ция.

Отмѣня́ть, отмѣни́ть, ся = од(від)міня́ти (С. З.) касува́ти, зно́сити, од(від)міни́ти (С. З. Л.), скасува́ти, знести́, закон, звичай — визако́нити. — Природу тяжко одмінити. н. пр. — Цісарь дав хлопам волю і скасував панщину. Фр. — Од пъянства на коляду трудно визаконить. Лев.

Отмѣ́нный, но = д. **Отли́чный, но.** — **Отмѣ́нно хорошо́** = ду́же га́рно.

Отмѣ́ривать, отмѣря́ть, отмѣ́рить = од(від)мірювати, одміряти.

Отмѣ́та, отмѣ́тка = помітка, замітка; прикме́та, знак, призна́ка.

Отмѣча́ть, отмѣ́тить = одміча́ти, поміча́ти, наміча́ти, познача́ти, визнача́ти (С. Л.), од(від)знача́ти, одміти́ти, поміти́ти, позначи́ти, відзна́чити. — **Отмѣ́ченный** = одмітний, помічений і т. д.

Отмя́кнуть = розімня́кнути.

Отня́ть = д. **Отнима́ть.**

Отна́шивать, относи́ть = зно́шувати, зноси́ти. — Зносив свиту геть зовсім.

Отнесе́ніе = однесе́ння.

Отнести́, ся = д. **Относи́ть, ся.**

Отни́зывать, отниза́ть, ся = дони́зувати, дониза́ти, пониза́ти, пони́зувати, ся. — Донизує останню низку. — Понизувала усе.

Отнима́ть, отня́ть = од(від)німа́ти, од(від)біра́ти, оді(віді)йма́ти, видера́ти, одня́ти (С. Л.), відійня́ти, оді(віді)бра́ти, ви́дерти (С. Л.). — **Отня́ть дитя́ отъ гру́ди** = од(від)лучи́ти, залучи́ти дитину (Кр.). — **Отня́ть пра́во сло́ва** = заціпити, заці́ткати. — **Отня́ть рѣчь** = умкну́ти мо́ву (С. Ш.).

Отно́га = д. **Отро́гъ.**

Относи́тельный, но = 1. відно́сний, но, стосунко́вий, во. С. Жел. Пар.
2. умо́вний, но.

Относи́тельность = відно́сність, умо́вність. С. Жел.

Относи́ть, отне́сть, отнести́, ся = 1. од(від)но́сити, однести́, ся. — Треба однести до дому.
2. од(від)но́сити ся (С. Жел.), стосува́ти ся (С. З.), стосу́нки ма́ти, дотика́ти ся, ти́чити ся, од(від)нести́ ся. — До того стосуючи ся і гетьман розіслав свої універсали. Л. С. — Борис стосуеть ся до мене уважно, приязно. Кп. — **Относи́ться хорошо́** = щирува́ти. — Як зо мною пьють, гуляють, тоді мені щирують, як від мене відуть, тоді на мене ворогують. н. п.
3. удава́ти ся, уда́ти ся. — С. Ш. — Як біда, удавай ся до жида. н. пр.

Отночева́ть = переночува́ти.

Отноше́ніе = 1. відно́сини (С. Жел.), стосу́нок (С. Жел. Пар.) — **Взаимныя отноше́нія** = взайо́мини. — Духовенство в своїх відносинах до народу зъявляло ся.. Бар. О. — Прикрі відносини до мене Палажки. Кп. — Я зо всіма у добрих стосунках маю ся. — Наша Україна була легкою нивою для взайомин з Балканськими Словянами. Пр.

2. віднóшеня.

Отнынѣ = з сьогó часу, од, від сьогó чáсу, відтепéр.

Отнѣкиваться, отнѣкаться = од(від)мовля́ти ся, од(від)магáти ся, од(від)перáти ся, одмóвити ся, одмогти́ ся, одпéрти ся, одпéкати ся. — То був на все пристав, а тепер відмагаеть ся. Кр.

Отню́дь = ні в які́м рáзі, ніжé, аніжé.

Отня́тіе = одніма́ння, однімáчка. — Я тобі дам такоï однімачки, що знатимеш, як однімати. Сп

Отня́ть = д. **Отнимáть.**

Отó = д. **Отъ.** — **День ото дня́** = з дня́ на дéнь.

Отобрáть = д. **Отбирáть.**

Отобѣдать = пообідати. — Пани вже пообідали.

Отовсю́ду = з'усю́ду, од'усюди, зовсю́ду, від'усю́ди (С. Л.), від'усіля́, звід'усіль (С. Л.), з усі́х усю́д (С. Л.), зо всіх усю́д, від'усіль (С. Аф.) — Звід'усіль позбігали ся і кинулись на мене.

Отогнáть = д. **Отгонять.**

Отогну́ть, ся = д. **Отгибáть, ся.**

Отогрѣвáть, отогрѣть, ся = оді(віді)гріва́ти, розгріва́ти, розігріва́ти, відігрі́ти, зогрі́ти, ро́зігріти, хукаючи — од(від)ху́кати. — Насилу одігрів ся. — Насилу одхукав собі руки. Кр.

Отодвигáть, отодви́нуть, ся = од(від)сувáти, од(від)со́вувати, одсу́нути, ся (С. Л.) — Одсунь віконечко, подивись на сонечко. н. п. — Одсунула горщик од жару, замішала кашу. Лев.

Отодрáть, ся = **Отдирáть, ся.**

Отозвáть, ся = д. **Отзывáть, ся.**

Отойти́ = д. **Отходи́ть.**

Отолáчивать, отолочи́ть = лу́щити, ви́лущити.

Отолгáться = д. **Отлыгáться.**

Отомкну́ть, ся = д. **Отмыкáть, ся.**

Отомсти́ть, ся = д. **Отмщáть, ся.**

Отони́ть, отоня́ть = д. **Отáнивать.**

Отопи́ть, ся = д. **Отáпливать, ся.**

Отóпки = 1. ви́шкварки. С. Пав. 2. д. **Отóпокъ.**

Отоплéніе = óпал, пáливо, тóпливо (С. Ш.) — Усї грибн топили соломою — топливо з неї аби яке. Кн. — Найняв кватирю з топливом.

Отóпокъ, частїше мн. **Отóпки** = шкарбу́н (С. З.), шкарбуни́ (стопцьовані черевики, чоботи або постоли).

Отопрѣвáть, отопрѣть = оді(віді)прівáти, одіпрі́ти.

Отоптáть = д. **Отáптывать.**

Отора́чивать, оторочи́ть = обшивáти, обля́мовувати, обши́ти, обля́мувáти.

Отóрванность = одíрваність. — На правому березї Днїпра одірваність шляхти од народу стала ся геть ранїше. Кн.

Оторвáть, ся = д. **Отрывáть, ся.**

Оторопѣлый = торопле́ний (С. Л. Ш.), заля́каний. — Дивить ся він, неначе тороплений. п. к. — Та бігала як би шалена, стояла довго тороплена. Кот.

Оторопѣть = оторопíти (С. Ш.), поторопіти, злякáти ся.

Оторочи́ть = д. **Оторáчивать.**

Отороჩка = д. **Обши́вка.**

Отослáть = д. **Отсылáть.**

Ототкну́ть = д. **Оттыкáть.**

Отостри́ть = од(від)гостри́ти, ви́гострити.

Отохóчивать, отохóтить = од(від)бивáти, одби́ти охóту.

Отощáлый = охля́лий, захля́лий, знарнілий.

Отощевáть, отощáть = охлявáти, захлявати, марні́ти, охля́сти (С. З. Л.), охля́ти, охля́нути (С. З.), захля́сти (С. З. Л.), знарні́ти, помарні́ти, від хвороби — ви́хиріти, від посту — ви́постити ся. — Не Ївши, не пивши, ми зовсїм охляли. Кн. — Ой вже-ж наші сїромахи та без харчів помарнїли. н. п.

Отпадáть, отпáсть = од(від)падáти, одпáсти.

Отпáдышъ = 1. пáдалиця. — Я не рвав груш, а назбірав падалицї.
2. д. **Отсту́пникъ.**

Отпáивать, отпая́ть, ся = од(від)лютóвувати, одлютовáти, ся.

Отпáивать, отпои́ть, ся = 1. випóювати, ви́поїти. — Випоїли порося к Великодню.
2. од(від)пóювати, одпоїти. — Мабуть там яка отрута була, що зразу стало мінї погано, та вже насилу мене молоком одпоїли.

Отпáлзывать, отползáть, отползти́ = од(від)лáзити, одлізáти, од(від)повзáти, одлі́зти, одповзти́.

Отпáривать, отпáрить, ся = 1. од(від)пáрювати, одпáрити, ся. — Так присохло, що насилу одпарив.
2. випáрювати, ви́парити, ся. — Випарив ся в банї.
3. пáрити, шпáрити, чухрáти, періщити, шмагáти, ви́парити, ви́шпарити, одчухрáти і т. д. — Одшмагали його різками.

Отпáрывать, отпорóть, ся = од(від)пóрювати, одпорóти, ви́пороти, розпорóти, ся. — Треба одпороти рукава.

Отпа́сть = д. Отпада́ть.

Отпа́хивать, отпаха́ть, ся = од(від)орювати, об'орювати, од'орати, ся, об'ора́ти ся. — Люди вже оборали ся, а ми ще й не починали.

Отпа́хивать, отпахну́ть, ся = д. Отпа́хивать, ся 1.

Отпа́чкать = закаля́ти, покаля́ти (Д. під сл. **Загрязни́ть і Запа́чкать**).

Отпая́ть, ся = д. Отпа́ивать, ся.

Отпере́ть, ся = д. Отмыка́ть і Отпира́ть, ся.

Отпеча́тать = д. Отпеча́тывать, ся.

Отпечатлѣва́ть, отпечатлѣ́ть, ся = вити́скувати, ви́тиснути, ся.

Отпеча́токъ = од(від)печа́ток (С. Жел. Пар.), од(від)би́ток, витиск (С. Пар.) — По тварі у неї журливим відбитком ходили спомини минулого, пережитого. Кн.

Отпеча́тывать, отпеча́тать = видруко́вувати, вити́скувати, видру́кувати, витиснути.

Отпива́ть, отпи́ть, ся = 1. надпива́ти, надпи́ти. — Надпий трохи, щоб не розхлюпувалось.

2. випива́ти, допива́ти, ви́пити, допи́ти. — Допили чай тай пішли.

3. од(від)пива́ти ся, одпи́ти ся.

Отпи́ливать, отпили́ть, ся = од(від)пи́лювати, одпиля́ти, одпили́ти, ся.

Отпира́ть, отпере́ть, ся 1. **д. Отмыка́ть.**

2. од(від)мага́ти ся, од(від)ріка́ти ся (Граб.), од(від)пера́ти ся, одмогти́ ся, одрікти́ ся, одпе́рти ся. — Сказав, то вже не відможеть ся. Граб.

Отпирова́ть = од(від)бенкетува́ти, од(від)гуля́ти, од(від)балюва́ти.

Отпи́ска = од(від)пи́ска, о́д(від)пис.

Отпи́сывать, отписа́ть, ся = од(від)пи́сувати, одписа́ти, ся.

Отпи́ть = д. Отпива́ть.

Отпи́хивать, отпиха́ть, отпихну́ть, ся = од(від)пи́хувати, одпиха́ти, одпихну́ти, одіпхну́ти, ся. — Одпихуй ся од берега. Одіпхнув його тай пішов.

Отпла́та = од(від)пла́та, запла́та, віддя́ка (**Д. Воздая́ніе**).

Отпла́чивать, отплати́ть, ся = 1. віддя́чувати, віддя́чити. — Я йому за се віддячу.

2. викупа́ти ся, од(від)купа́ти ся, ви́купити ся, одкупи́ти ся. — Відкупив ся од некрутчини.

Отплёвывать, ся, отплева́ть, ся, отплю́нуть = одпльо́вувати, ся, спльо́вувати, одплюва́ти, ся, сплюва́ти, сплю́нути.

Отпле́скивать, отплеска́ть, отплесну́ть, ся = од(від)хлю́пувати, од(від)плю́скувати, одбри́зкувати, одхлюпати, одплюскати, одхлюпну́ти, одбри́зкати, ся. — Одхлюпни трохи води. — Хвиля одплюскуеть ся од скелї.

О́тплескъ = 1. одхлю́пування, одплю́скування.

2. ви́плїски, бри́зки.

Отплета́ть, отпле́сть = 1. од(від)плїта́ти, одплести́.

2. виплїта́ти, ви́плести.

Отплыва́ть, отплы́ть = од(від)плива́ти, одплисти́, одпли́нути. — Сіла собі у човничок, од берега одпливула. н. п.

Отплю́нуть, ся = д. Отплёвывать, ся.

Отпля́сывать, отпляса́ть = 1. витанцьо́вувати, ви́танцювати. — Так гарно витанцьо́вує.

2. од(від танцьо́вувати, одтанцюва́ти. Одтанцював собі ноги. — Годї танцювати — я вже свое одтанцював.

Отпои́ть, ся = д. Отпа́ивать, ся.

Отпола́скивать, отполоска́ть, отполосну́ть, ся = 1. виполї́скувати, ви́полоскати, ся.

2. од(від)полї́скувати, одполоска́ти, ся.

Отполза́ть, отпо́лзть = д. Отпа́лзывать.

Отполирова́ть = од(від)лощи́ти, ви́лощити, од(від шлї́хувати, од(від)полїрова́ти, од(від)'ясни́ти.

Отпо́лоскать = д. Отпола́скивать.

Отполосова́ть = од(від)шмага́ти, од(від)бато́жити, одсупо́нити (**Д. Бить**).

Отпоро́ть 1. **д. Отпа́рывать.**

2. ви́парити, ви́шпарити, од(від)шмага́ти, од(від)бато́жити, одчухра́ти. — Одшмагали його різками.

Отпо́ръ = 1. од(від)по́ра.

2. о́дсїч (С. З.), відпір. — Москва зостаючи ся в Ніжені, не може дати одсїч. Універсал Мазепи. С. З. — Як дала їм відпір, з того часу й не ходять. Сп.

Отпорхну́ть = од(від)ли́нути.

Отпости́ться = од(від)пости́ти ся, од(від)гові́ти ся.

Отпо́тчивать = 1. попоштува́ти, почастува́ти, уконтентува́ти, утрактува́ти. (С. Ш.) — Утрактувавши гостей... С. Ш.

2. одчита́ти (кому), почастува́ти, ура́зити (кого), одлупи́ти, стусанів надава́ти. — Допік він мінї, та вже й я йому одчитав.

Отпотѣ́ть = 1. од від потї́ти, спітнї́ти. — Стїни відпотїли.

2. ви́потїти. — Випотів добре.

Отпоя́сать = од(від)переза́ти

Отправи́тель = переси́лач (С. Пар.).

Отправле́ніе = 1. виряжа́ння, випра́ва (С. Л.).

2. од(від)пра́ва, одправова́ння, од(від)бува́ння (С. Л.), од(від)бу́ток (С. Л.). — Порядок одправовання судов. Ст. Л. — Одбування служби.

Отправля́ть, отпра́вить, ся = 1. виряжа́ти, виправля́ти (С. Л.), одправля́ти (С. Л.), прова́дити, висила́ти, од(від)сила́ти, пересила́ти, ви́рядити, ви́правити, одпра́вити, одпрова́дити, ви́слати, одісла́ти, пересла́ти, ся. — Мати сина виряжала, научала. н. п. — У неділю вранці, як сонечко зійшло, виряжала мати дочку в чужу сторононочку. н. п. — Хмельницький вирядив запомогу. Кн. — Зять виряжав маму і сестер до Київа. Кн. — Накупив краму і зараз одіслав в містечко. — Провадь мене і до Вени, а не зробиш Ляха з мене. н. пр. — **Отпра́виться** = (куди) — ви́рядити ся, поїхати, виїхати, піти́, помандрува́ти, помайну́ти, (сьвіт за очі) — пові́яти ся, (до кого за яким ділом) — уда́ти ся. — Кайдашиха забрала граблі і вони вирядили ся в поле. Лев. — Піти пішки. — Поїхав санками. — Пошта виїхала. — А я тую близенькую людям подарую, до тієї далекої і сам помандрую. н. п. Ти куди тепер помандруєш? Кот. — **Отпра́вить на тотъ свѣтъ** = з сьвіту зігна́ти, вкороти́ти віку, на той сьвіт загна́ти.

2. пра́вити (С. З.), од(від)правля́ти, од(від)бува́ти, одпра́вити, одбу́ти. — Молебні день у день Спасителеві править, у ставника сьвічки по 10 хунтів ставить. Б. Г. — Ой пішов він (Чалий) до Ляшеньків служби відправляти. н. п. — Одбуває панщину.

Отпра́здновать = од(від)сьвяткувати (С. З.), одгуля́ти. — Одсьвяткували зелену неділю. М. В.

Отпра́шивать, отпроси́ть, ся = од(від)про́шувати, одпроси́ти, ви́просити, ся. Одпросив ся на день до дому. — Хотів батько бити та мати випросила.

Отпру́живать, отпружа́ть, отпруди́ть = розга́чувати, розгати́ти. — Розгатила греблю, а вода так і ринула.

Отпры́гивать, отпрыгну́ть = од(від)пли́гувати, од(від)ска́кувати, од(від)стри́бувати, одплигну́ти і т. п.

Отпры́скивать, отпры́снуть, ся = 1. од(від)бри́зкувати, одбри́знути, ся.

2. па́ростити ся, па́рости пуска́ти, бро́ста́ти ся (С. З.), бро́сти́ти ся (С. Аф.) Вишня почала вже броститись. С. Аф.

Отпры́скъ = па́рост, па́рісток (С. З. Пар.), па́рість (С. Л.), по́ріст, па́рус (С. Л.), од(від)ро́сток (С. Пар.), о́дрість (С. Л.), бросто́к (С. З.), брость (С. Л.), паго́н (С. З.), паго́нець (С. Л.), зовсім молоденький — па́молодь (С. Л.), па́молодок (С. Пар.), зб. па́гоння, пагові́ння. — А од коріння любо-тихо зелені парости ростуть. К. Ш. — Отся осокорина тільки що молодиї паростка пускає. С. З. — Кожна птиця собі пару має, кожне дерево парости пускає. н. пр. — Зерно федерації не пустило ні одного нового паростка. Кн. — Яке дерево, такі й одростки. н. пр. — З доброго коріня добрий пагонець одійде. н. пр.

Отпряга́ть, отпря́чь, ся = випряга́ти, одпряга́ти, розпряга́ти, ви́прягти, ся і. т. д.

Отпряда́ть, отпря́сть = од(від)пряда́ти, одпря́сти; попря́сти, ви́прясти. — Позич борошна, а я тобі в осени одпряду. — Попряла всі починки. — Випряла увесь кужіль.

Отпряда́ть, отпря́дывать, отпря́нуть = д. **Отпры́гивать.**

Отпу́гивать, отпуга́ть, отпугну́ть = од(від)поло́хувати, одполо́хати, сполоха́ти (С. З.) сполохну́ти. — Живе, як сорока на тину, хто їде — сполохне. н. пр.

Отпуска́ть, отпусти́ть = 1. пуска́ти, випуска́ти, од(від)пуска́ти, розпуска́ти, пусти́ти і т. д. — Пустив його на всі чотирі. — Пусти-ж мене, полковнику, із полку до дому. н. п. — Пан одпустив його на волю. — Нас уже розпустили на сьвята.

2. запуска́ти, запусти́ти. — Запустив таку бороду, як у попа.

3. попуска́ти, попусти́ти. — Попусти трохи вірьовку.

4. од(від)го́стрювати, одгостри́ти.

5. дава́ти, видава́ти, да́ти, ви́дати. — Він нікому не дає набір. — Казна видала на се діло сто тисяч.

Отпускна́я = од(від)пускна́, вільна бома́га. — Пан дав йому вільну.

Отпускно́й = од(від)пускни́й, випускни́й, хліб, крам — вивозни́й.

О́тпускъ = 1. од(від)пуска́ння, випуска́ння.

2. о́д(від)пуск, ро́зпуск. — Просив ся в одпуск, та не дали. — Розпуск на сьвята буде в Середу.

3. спи́сок, чорня́к (про папери).

Отпусти́ть = д. **Отпуска́ть.**

Отпу́тывать, отпу́тать, ся = од(від)плу́тувати, розплу́тувати, одплу́тати, розплу́тати, ся.

Отпутеше́ствовать = скінчи́ти по́дорож, мандрівку.

Отпуще́ніе = од(від)пуска́ння, випуска́ння. — **Отпуще́ніе грѣхо́въ** = розгріше́ння. — Яка сповідь, таке і розгрішення. н. пр.

Отпѣва́ть, отпѣ́ть = 1. од(від)сьпівува́ти, одсьпіва́ти, просьпіва́ти, пересьпіва́ти. — Соловії вже одсьпівали. — Вже треті півнї просьпівали, а ти спиш. Лев. — Пересьпівали вже усе, що знали.

2. од(від)сьпівувати, од(від)правля́ти, одсьпіва́ти, одпра́вити панахви́ду, по́хорон, одпра́ву. — Йому справив похорон достойний, одсьпівав над тїлом панахвиду. Ст. С. — Одсьпівали тут одправу й понесли аж в манастирь царевий. Ст. С.

2. вимовля́ти, ви́мовити, одчита́ти (кому за що.).

Отпѣ́тый = пропа́щий.

Отрабо́тывать, отрабо́тать, ся = 1. од(від)робля́ти, одро́блювати, одроби́ти, ся. — Я видужаю, то вам або заплачу́ або відроблю. Федь. — Скільки позичив, то все одробив йому. — **Отрабо́тать прогу́льные дни** = набу́ти, одбу́ти. — Що я не був на роботї, то вже и вам одбуду. — 2 і 3. = д. **Отдѣлывать.**

Отрабо́тка = од(від)робі́ток.

Отра́ва = отру́та (С. З. Л.), отру́я (С. З.). тру́та, трути́на (С. Ш.). трути́зна (С.Ш.), трутівка, три́йка. С. Ш. — Хоч в губу візьміть — може з отрутою даете. н. пр. — Найшла відьму і трути достала і трутою до схід сонця дочку напувала. К. Ш. — Може ти мі зварила трутину якую? н. п. Под.

Отра́вливать, отравля́ть, отрави́ть, ся = труї́ти (С. Ш.), тру́ти (С. Ш.), отруї́ти (С. З. Л.), с(з)труї́ти (С. Л.), ізтруї́ти, потруї́ти, отрути́ти (С. З.), ви́труїти. — Прийшов вівторок зїлля зварила, а в середу рано Гриця отруїла (друга відміна: струїла). н. п. — А я б його ізтруїла, коли б знала таке зїлля. н. п. — Чуєш те, що труїть молоде серце. Кн. — Та най не цїлує, та най мінї молодому серденька не труе. н. п. Под.

Отрави́тель, ница = отру́йник, ця. С. Жел. — Дївчина отруйниця. М. В.

Отра́вный = отру́тний. — Отруйне зїлля.

Отра́вщикъ, ца = д. **Отрави́тель, ница.**

Отра́да = од(від ра́да, од(від)ра́дість, утї́ха, втї́ха, просьві́ток. — Ой молодосте, відрадосте! н. п. — Добра порада — серцю відрада. н. пр. — Щоб ти немав утїхи від своїх дїтей! н. пр.

Отра́дный, но = од(від)ра́дісний, но, ра́дісний, но (С. Л.), просьві́тлий. — На душі у мене так радісно стало. С. Л.

Отража́ть, отрази́ть, ся = од(від)бива́ти, одби́ти, ся. — Козаки одбили Татарів.

2. д. **Опроверга́ть** 2.

3. од(від)бива́ти, одби́ти, ся, (про сьвіт тільки) — од(від)сьві́чувати, одсьвіти́ти, ся, (про цьвіт тільки) — од(від)дава́ти, одда́ти, ся. — І цїлком вся постать одбивала його думку Ст. Г. — Не гнїв, а швидче вже скорбота одбивала ся на виду. Ст. Г. — В тій піснї все відбило ся, що я люблю й любив. Чайч. — Місяць відбиває од себе сонашний сьвіт. Д. про Св. Б. (Д. ще під сл. **Отсвѣчивать**).

4. од(від)зива́ти ся, од(від)гу́кувати ся, одізва́ти ся, одгукну́ти ся. — На його батька гнївав ся, а на мінї одізвало ся. С. Л.

Отраже́ніе = 1. о́дсїч. С. З. (Д. під сл. **Отпо́ръ** 2.).

2. о́д(від)сьвіт.

Отра́ивать, отрои́ть, ся = од(від)ро́ювати, одроїти, ся, виро́ювати ся, ви́роїти ся. (С. Аф.).

О́трасль = 1. д. **О́тпрыскъ.**

2. ві́тка (горн), од(від)но́га. (С. Жел.).

3. ви́дїл, од(від)дїл.

4. пото́мок, наща́док. — Потомок гетьмана дурного. К. Ш.

Отраста́ть = д. **Отроста́ть.**

Отра́щивать, отрости́ть = виро́щувати, запуска́ти, ви́ростити, запусти́ти.

Отре́біе = ви́бірки, не́гідь, сьміття, плюга́вство. (С. Ж.).

Отрезвля́ть, отрезви́ть, ся = тверези́ти (С. Ш.), витвере́жувати, тверезі́шати (С. Ш.), витверезити (С. Л.), протверези́ти, ся, прочу́мати ся. — Останне слово протверезило мене. Фр. — Такий був пяний, що ледве на другий день витверезив ся.

Отрека́ться, отре́чься = од(від)ріка́ти ся, зріка́ти ся, од(від)ступа́ти ся, цура́ти ся, одмовля́ти ся (С. Ж.), од(від)ректи́ ся (С. Л.), зректи́ ся, ви́ректи ся (С. Л., одступи́ти ся, одцура́ти ся, одмо́вити ся. — Я з тобою не піду, одрікаю ся од тебе на вік вічний. О. Ст. — Цураеть ся, як чорт ладану. н. пр. — Не одцуравсь того слова, що мати сьпівала. К. Ш. — Відцурав ся отець і рідная мати — в жалю, з закохання треба пропадати. н. п. — Тато чесно зробили, що не зрекли ся віри батьків. Кн.

Отрепáть, ся = д. **Отрёпывать, ся.**

Отрёпки = костри́ця, костри́ці, терміття (С. Ш.), зб. терміт́яча (льону, коноплї) — Термітяча залїзло в палець. С. Ш.

Отре́пливать, отрепáть = тіпати, потіпати (льон, коноплю).

Отре́пье = 1. д. **Отрёпки.**

2. дра́нтя, лахміття, лахмани́на (С. З.), ка́пцурря. — Хто носив коли шовкову одїж, то зодяг тепер суконне дрантя. Ст. С.

Отретироваться = одійти́, відійти́, піти́ з ба́тьком на шлях.

Отрече́ніе = од(від)цура́ння (С. Л.), зарік, вирікáння (С. Л.). — Забув своє вирікання, забув, що душу свою проклинав, коли, каже, і крапелинку у рот візьму. Кв.

Отре́чься = д. **Отрекáться.**

Отри́нуть = д. **Отрѣвáть.**

Отрицáніе = 1. д. **Отрече́ніе.**

2. од(від)мовля́ння, пере́чення (С .Жел. Пар.).

Отрицáтельный = запере́чний (С. Жел.), пере́чний (С. Жел. Пар.).

Отрицáть = од(від)мовля́ти, од(від)казувати, пере́чити (С. Жел.), заперечáти (С. Жел.), од(від)бивáти, од(від)кидáти, од(від)вертáти.

Отрицáться, отре́чься = д. **Отрекáться.**

Отро́гъ = вітка, од(від)но́га (гори) С. Жел.

Отро́діе = рід, коліно, ко́дло (С. З. Л.), лайливо — ви́родок, ви́лупок, ви́плодок, ви́пороток, ви́порток (С. Аф.). — Хамове кодло! — Ах ти шельмин вилупок!

Отраждáть, отроди́ть, ся = од(від)рождáти, одроди́ти, ся. — **Отродя́сь не...** = з ро́ду, з віку не...

Отрожде́ніе = од(від)рожде́ння.

Отрои́ться = д. **Отрáиваться.**

Отрокови́ца = дівчá, дівчина (від 7—15 років), підліток, півдівка, піддівок.

О́трокъ = хло́пчик, хлопя́, хлопчá, хлопчáк, хло́пець (від 7—15 років), парубі́йка, парубчу́к, парубя́. (Д. під сл. **Мáльчикъ**).

Отростáть, отрости́ = виростáти, од(від)ростáти, ви́рости, одрости́.

Отрости́ть = д. **Отрáщивать.**

Отро́стокъ = 1. д. **О́тпрыскъ.**

2. о́кіст, окісток (на кістках).

3. па́ріг (на рогах, напр. у лося, оленя).

О́троческій = хлопя́чий (С. Л.), парубо́чий, парубо́цький. — Хлопячі лїта.

О́трочество = хлопя́цтво.

Отрощáть = д. **Отрáщивать.**

Отрубáть, отруби́ть = од(від)ру́бувати, од(від)тинáти (С. З. Л. Ж.), с(з)тинáти (С. Л.), утинáти (С. Ш.), одсікáти, одрубáти, од(від)тя́ти (С. З. Л.), стя́ти (С. З.), утя́ти (С. Ш.), втя́ти, зотну́ти, одсікти зразу — од(від)чесáти, цюкаючи — од(від)цюкати, багато — поод(від)ру́бувати, поодтинáти, поутинáти (Граб.). — За чуба виволокли з палацу і одрубали голову сокирою. О. Ст. — Йому хоче голову одтяти або руку урубати праву. Ст. С. — Голову буйную одтяв. Кот. — Бородавцї, отаману запорозькому, голову одтято у обозї Полтавському. Л. В. — Мов хто одтяв. Ос. Блеснув мечем, голову стяв з плечей. Ст. С. Чорні очі видера їй з лоба, білі руки утина по локіть. Ст. С. — Втяли йому праву руку: оце, Ясю, за науку, втяли йому праву ногу: оце, Ясю, за дорогу; стяли йому головочку, ходім, сестро, до домочку. н. п. — Голову йому сокирою вітну. Кн. — Поутинавши голови... Л. В.

Отрубено́й, отрубе́нный = висівко́вий.

О́труби = ви́сівки (С. З.), де дуже багато луски — лускá, зметені після просівання остюки́ (Граб.), обме́тиця (Граб.), дрібні межисітка. — Минаха висівок заколотила. К. Х. — Напекла я шишок з гречаної луски. н. к. — Їли обметицю. Граб.

Отруби́ть = д. **Отрубáть.**

Отру́бка = одру́блювання, одру́бування, одтинáння.

Отру́бокъ = од(від)ру́бок, вру́бок, ру́балець (С. З.), ути́нок (С. Л. Ш.), оцу́пок (С. З. Л.), оцу́палок (С. З.), цуру́палок (С. З. Л.), цурпáлок (С. З.), зб. — цуру́палля.

Отру́бъ = о́друб. — Дерево в одрубі 10 вершків.

Отруси́ть = обтруси́ти.

Отрывáть, оторвáть, ся = од(від)ривáти, од(від)дерáти, оді(віді)ірвáти, оді(віді)дрáти, ся, гильку — од(від)чахну́ти, тоненьку гилочку — од(від)чухрáти. — Як ухопив за полу, так і одірвав. — Одідрав клаптик паперу. — Мов одірвалось од гиллї. Л. Ш. — І зараз гильку одчахнув. Кот.

Отрывáть, отры́ть, ся = од(від)ривáти, од(від)ко́пувати, одри́ти, одкопáти, ся.

Отры́вистый, то = одри́вчастий, ури́вистий (С. Л.), ури́вчатий (С. Л.), то. — Вона гукнула до Кайдашихи одривчасто і побігла в хату. Лев.

Отры́вокъ = ури́вок (С. Л. Ш.), обри́вок (С. Л.) — Тож надто подобав ся мінї один урывок оповідання Енея Дїдонї. Ст. Г.

Отры́вочный, но = ури́вочний, но, уривце́м (С. Ш.).

Отрыга́ть, отрыгну́ть, ся = од(від)рига́ти, одригну́ти, ся. — **Отрыга́ть жва́чку** — ремига́ти.

Отры́жка = відги́к, на́дха, на́тха. — Багато насіння їла, та така натха зробилась, що аж самій погано. Херс.

Отры́ть = д. **Отрыва́ть.**

Отрѣва́ть, отри́нуть = од(від)кида́ти, од(від)пиха́ти, одки́нути, одіпхну́ти, одпихну́ти.

Отрѣ́зать = д. **Отрѣ́зывать.**

Отрѣзно́й = обрі́зний.

Отрѣ́зокъ = обрі́зок, окра́йка, урі́зок (С. Ш.), укра́вок (напр. тканини, д. під сл. **Обрѣ́зокъ**), ски́ба, ски́бка (напр. землі, хліба, кавуна), кришéник (мяса), клапо́ть, кла́птик тканини, паперу), надíбок (дерева). — Одрізана скиба од хліба — її не притулиш. н. пр.

Отрѣ́зъ = 1. одрі́зування.

2. од(від)різ. — **На отрѣ́зъ** = на́чисто цілко́м.

Отрѣ́зывать, отрѣ́зать = од(від)різувати, од(від)різа́ти, урíза́ти (С. Ш.), од(від)тина́ти, одрíзати (С. Л.), урíзати (С. Ш.), одтя́ти, одкра́яти (С. Л.), вкра́яти, великий шматок — одбатува́ти (С. Аф.), аби як — одчикри́жити (С. Л.). — Коли б хоч на одну тонку сорочку одкраяли на сьвятки. Лев. — Одбатував такий шмат. — **Отрѣ́занный ломо́ть къ хлѣ́бу не пристаётъ** = одрізана ски́ба од хліба — її не притýлиш. н. пр.

Отрѣша́ть, отрѣши́ть, ся = од(від)луча́ти, вилуча́ти, од(від)стороня́ти, од(від)слоня́ти, од(від)ріша́ти, одлучи́ти, ви́лучити, одстрони́ти, одслони́ти, ся, позбу́ти ся (Д. теж під сл. **Отлуча́ть**). — **Отрѣши́ть отъ до́лжности** = ски́нути з уря́ду.

Отряди́ть = д. **Отряжа́ть.**

Отря́дъ = 1. виряжа́ння, од(від)ряжа́ння.

2. кома́нда, вата́га, загі́н (С. Л.), на розвідках — ча́та (С. З.). — Була се невеличка ватага козаків, що пильновала побіля Київського шляху. О. Ст. — Ватаги шляхти ставали за слуг у панів. Бар. О. — Два загони на Вкраїні, два загони на Волині, 5-й з хапом виступає, до Києва привертає. I. Г. — Розпустили свої загони по всій Україні. н. п. — Ковно опанували і чатами коло Вільна ґрасували. Л. С. — А тую землю чатами звоювали. Л. С. — **Предводи́тель отря́да** = ва́та́г (С. З.), ватажо́к (С. Аф. З.). — А що, хлопці, так обірасте його за ватажка? — Коли Кривоніс не прийме нас до свого загону, так ми оберем собі ватажком Марка, тай будемо приймать до ґурту. О. Ст.

Отряжа́ть, отряди́ть = виряжа́ти, од(від)ряжа́ти, ви́рядити, одряди́ти.

Отряса́ть, отря́сывать, отрясти́, ся = обтру́шувати, обтруси́ти, ся; обтріпувати, отріпувати, отріпну́ти, ся.

Отря́хивать, отряхну́ть, ся = отріпувати, отріпну́ти, ся, витріпувати, ся.

Отса́живать, отсади́ть, ся = 1. од(від)са́жувати, пересáжувати, одсади́ти, пересади́ти. — Треба пересадити яблуню.

2. д. **Отрѣ́зывать.**

Отса́сывать, отсоса́ть, ся = од(від)сиса́ти, одсоса́ти, оді(віді)сса́ти, од(від)смокта́ти. — Дитина одсосала молоко.

Отсвѣ́тъ = од(від)сьвіт.

Отсвѣ́чивать, ся = од(від)сьвічувати, од(від)бива́ти сьвіт. — Як навести дзеркало проти сонця, то від дзеркала одсьвічуватиметь ся сонишне проміння Д. про Св. Б. — Поверхи дзеркала і води відбивають від себе сонишний сьвіт. Д. про Св. Б.

Отсели́ть = д. **Отселя́ть.**

Отсёлокъ = ви́селок, ху́тір.

Отсе́лѣ = 1. д. **Отсю́да.**

2. з сього́ ча́су.

Отселя́ть, отсели́ть = виселя́ти, ви́селити, ся.

Отси́живать, отсидѣ́ть = 1. од(від)си́жувати, одси́діти, виси́жувати, ви́сидіти, переси́жувати, переси́діти. — Висидів у острозі сім місяців. — Пересидів ногу.

2. переганя́ти, перегна́ти. — Перегнали горілку.

Отсини́ть = посини́ти, пересини́ти. — Прачка усе посинила.

Отска́бливать, отскобли́ть, ся = од(від)скріба́ти, од(від)скрома́жувати, одскребти́, одскрома́дити, ся.

Отска́кивать, отскака́ть, отскочи́ть = од(від)ска́кувати, од(від)пли́гувати, од(від)стри́бувати, одскакну́ти, одплигну́ти, одстрибну́ти.

Отскобли́ть д. **Отска́бливать.**

Отскокну́ть, отскочи́ть = д. **Отска́кивать.**

Отскреба́ть, отскрести́ = д. **Отска́бливать.**

Отскрёбокъ, частійше мн. **отскрёбки** = ви́шкрібки.

Отскрипѣ́ть = перескрипі́ти.

Отсла́нивать, отслоня́ть, отслони́ть, ся =

од(від)слоня́ти, од(від)туля́ти, одслони́ти, одтули́ти.

Отслу́га = од(від)слу́га.

Отслу́живать, отслужи́ть = од(від)слу́жувати, вислу́жувати, дослу́жувати, одслужи́ти і т. д. — Відслужив царю. — Цей кожух своє вислужив. — **Отслужи́ть рабо́той** = од(від)роби́ти, од(від)бу́ти.

Отслу́шать = дослу́хати, ви́слухати (до кінця).

Отсмотрѣ́ть = од(від)диви́ти ся. — Очі-ж мої каресенькі оддивили ся, уста-ж мої сахарнії одмовили ся. н. п.

Отсмѣ́ивать, ся, отсмѣя́ть, ся = од(від)сьміювати, одсьміяти, ся, пересьміяти ся.

Отсовѣ́тывать, отсовѣ́товать = од(від)мовля́ти, од(від)ра́жувати, розра́ювати, одмо́вити, одра́дити, розра́дити, розра́яти (С. З.), розгу́дити (С. З.). — Хотів купить, та люди одраяли. — Розраяли, розсудили, щоб ми в парі не ходили. н. п.

Отсовѣ́тываніе = од(від)ра́жування, од(від)мовля́ння, розра́да, розра́ювання.

Отсоса́ть = д. **Отса́сывать.**

Отсо́хлый = од(від)со́хлий, ви́сохлий, сухи́й.

Отсо́хнуть = д. **Отсыха́ть.**

Отсро́чивать, отсро́чить = од(від)клада́ти, одкла́сти.

Отсро́чка = од(від)кла́д (С. Жел.), одклада́ння (С. Жел.), одволо́ка, проволо́ка (С. Пар.). — Одклад не йде в лад. н. пр.

Отстава́ть, отста́ть = 1. од(від)става́ти, пристава́ти, одбива́ти ся, одста́ти і т. д. — Йшли разом, та він на дорозі одстав. Одбила ся від роду, назад не верну ся. н. п.
2. од(від)става́ти, од(від)пада́ти, одлипа́ти, одста́ти, одпа́сти, одли́пнути. Замазка одлипла від шибки.
3. од(від)че́плювати ся, одчепи́ти ся (С. Л.), од(від)касну́ти ся (С. Л.), одсахну́ти ся. — Відчепи ся, не горни ся, та на мене подиви ся. н. п. — Відчепись ти з своїми нікчемними віршами. Кн. — Відкасни ся манія! С. Л. — **Отста́нь, те отъ меня́** = геть, ге́тьте од ме́не, да́йте мині спо́кій.

Отста́вить = д. **Отставля́ть.**

Отста́вка = од(від)ста́вка. С. Жел.

Отставля́ть, отста́вливать, отста́вить = од(від)ставля́ти, од(від становля́ти, одста́вити, одстанови́ти.

Отставно́й = од(від ставни́й. С. Жел.

Отста́ивать, отстоя́ть, ся = 1. висто́ювати, ви́стояти, ся, простоя́ти. — Я вистояв усю службу.
2. висто́ювати, од(від)сто́ювати, ви́стояти, одстоя́ти, ся, осіда́ти, осі́сти. Вино добре вистояло ся. — Гуща осіла.
3. обстава́ти, бороня́ти, борони́ти, од(від)бороня́ти, заступа́ти ся, оборони́ти і т. д. — Обзивати ся за свої права і обставати за їх. Кн. (Д. ще під сл. **Защища́ть**).

Отста́лый = 1. од(від)ста́лий, приста́лий.
2. одли́плий, одпа́лий.

Отстана́вливать, отстанови́ть, ся = од(від)становля́ти, одстанови́ти.

Отста́ть = д. **Отстава́ть.**

Отстёгивать, отстегну́ть = од(від)стьо́бувати, розстьо́бувати, од(від)щіпа́ти, одстьобну́ти і т. д. — Одщіпнув гаплички.

Отстёгивать, отстега́ть = 1. д. **Отстёгивать.**
2. вистьо́бувати, ви́стьобати. — Вистьобала ковдрю.
3. ви́хльостати, ви́стьобати, од(від)чухра́ти, од(від)шмага́ти. — Одчухрали різками.

Отстира́ть = ви́прати, попра́ти. — Випрала сорочки.

Отсто́й = одсто́янка, гу́ща, фуз (С. Ш.), фус, фу́си (С. Ш.).

Отстора́нивать, отсторони́ть, отсторони́ть, ся = д. **Отстраня́ть.**

Отстоя́ть = 1. д. **Отста́ивать.**
2. од(від)ляга́ти. — Виселок той одлягає од села аж на 10 верств.

Отстрада́ть = ви́терпіти, дотерпі́ти, од(від)бу́ти му́ку. — Витерпів до краю.

Отстра́ивать, отстро́ить = од(від)будо́вувати, вибудо́вувати, од(від)будува́ти, ви́будувати. — Він наново відбудував зруйнований Львів. Бар. О.

Отстраня́ть, отстрани́ть, ся = відстороня́ти, одсува́ти, од(від)ставля́ти, відсторони́ти, ся і т. д.; од(від)кида́ти, од(від)пиха́ти, одки́нути, ся і т. д.

Отстра́чивать, отстро́чить = д. **Отстёгивать** 2.

Отстрига́ть, отстри́чь = од(від)стрига́ти, одстри́гти.

Отстрога́ть = од(від)струга́ти, ви́стругати, гемблем — ви́гемблювати.

Отстро́ить = д. **Отстра́ивать.**

Отстрочи́ть = д. **Отстра́чивать.**

Отстрѣ́ливать, отстрѣли́ть, отстрѣля́ть, ся = од(від)стре́лювати, од(від)бива́ти, одстре́лити, одби́ти, ся. — Йому одстрелили руку. — Довго він одстрелював ся, поки його не вбито.

Переметáть, переместú = перемітáти, переместú.

Перемётный = перекидний. — **Перемётная сумá** = непевний, вітрогóн, жéвжик, шалобрóд, слизькоязикий (власне: а) нестатечний в своїх прихильностях і б) той, що не держить таїни, котру йому довірено).

Перемéтчикъ = д. **Перебѣжчикъ**.

Перемётъ = 1. перекидáння.

2. перемéт. — Ловить рибу переметом.

Перемётывать, переметáть, переметнýть, ся = 1. д. **Перебрáсывать, ся**.

2. перешивáти, перешúти (на живу нитку), нафастригувáти (знову), перериговувати, перериговáти. — Зариговала та не доладу, веліли перериговать. Кн.

3. д. **Перебѣгáть 2**.

Перемечтáть = перемáрити, перемріяти.

Перемигáть = переморгáти, перелýпати (д. **Мигáть**).

Перемúгиваться, перемигнýться = змóргувати ся, перемóргувати ся, зморгнýти ся, переморгнýти ся (С. Л.). — Зморгнулись одно на одне. н. к.

Переминáть, перемя́ть, ся = 1. переминáти, перетирáти, перемня́ти, перемъя́ти, помняти, помъяти, перетéрти, ся (д. **Мя́ть 1 і 2**).

2. переминáти ся, мня́ти ся, мýлити ся, перемня́ти ся. — Довго мняв ся, поки сказав. — **П. съ ноги нá ногу** = топтáти ся, переступáти.

Перемирúть, ся = помирúти, поєднáти, ся.

Перемúріе = примúрря, примúрок (Л. В. С. З.), замирéння (Кр.).

Перемолáчивать, перемолотúть = перемолóчувати, перемолотúти, помолотúти, в околот — переколотáти.

Перемóлвить = **Переговáривать 2**.

Перемолóтъ = перемолóт, колосків — колосувáння.

Перемолóть = д. **Перемáлывать**.

Переморúть = вúморити, вúгубити, перевестú, вúвести, повивóдити, поперевóдити. — Галуном повиводили усіх блощиць.

Переморóзить = поморóзити, заморóзити, позаморóзювати.

Переморосúть = перемря́чити.

Перемостúть = д. **Перемáщивать**.

Перемотáть = д. **Перемáтывать**.

Перемочúть = д. **Перемáчивать**.

Перемудрáть, перемудрúть, ся = перемудрувáти.

Перемутúть = 1. скаламýтити, сколотúти. Та налетіли гуси з далекого краю, та сколотили воду в тихому Дунаю. н. п.

2. перебаламýтити, пересварúти, між родичами — розріднúти. — Пересварив усіх.

Перемýчить = перемýчити, перемордувáти, перекатувáти.

Перемывáть, перемы́ть, ся = перемивáти, перемúти, помúти, ся, про білизну — перепірáти, перепрáти, попрáти, ся, посуду теплою водою — перебáнити (С. Л.), побáнити, стіл, лавку то що, витираючи — перешарувáти (С. Л.). — Сорочка через 3 дні перепірає ся. н. к. Гр. Ч.

Перемы́кивать, перемы́кать = 1. перечíсувати, перечесáти (льон, коноплі).

2. витéрплювати, перетéрплювати, вúтерпіти, перетерпíти, перебідувáти.

Перемы́слить = д. **Передýмывать**.

Перемы́чка = 1. склепíння і д. **А'рка**.

2. загáта.

3. д. **Перекладина**.

4. перечíсування (льону, коноплї).

Перемѣна = перемíна, перемінка, зміна (С. Л.), одміна (С. Л.), замíна і д. **Измѣнéніе**. — Щоденна переміна робітників не довела до добра. Кн. — Що разу одміна: вранці одно, а в обід друге. Кн. — У нас їжа без одміни: хліб та вода — вся наша їда. Кн. — Нема в його й сорочки на переміну. Кн.

Перемѣнúть, ся = д. **Перемѣня́ть, ся**.

Перемѣнный = перемінний.

Перемѣнчивый = нестáлий, перепáдистий.

Перемѣня́ть, перемѣнúть, ся = 1. переміня́ти, одміня́ти, зміняти, заміня́ти, переміняти, одмінúти (С. Л.), змінúти, замінúти, ся (С. Л.), поінáкшити, дно — переднúти (Д. **Измѣнúть 1**). — Не одміняй ся ні в чім, як слово і рученьку подала. Ч. К.

2. міня́ти ся, зміня́ти ся, поміня́ти ся, заміня́ти ся, одміня́ти ся (С. Л.). — Поміняли ся хрестами і с того часу побратими.

3. міня́ти ся, зміня́ти ся, мінúти ся, обертáти ся, змінúти ся (С. Л.), помінúти ся (С. Л.), обернýти ся. — Помінив ся на виду.

Перемѣривать, перемѣрить, ся = переміря́ти, перемíрити, ся.

Перемѣсúть = д. **Перемѣшивать**.

Перемѣстúть = д. **Перемѣщáть**.

Пéремѣсь = мішанúна.

Перемѣтить = перезначúти, перетаврувáти, перекарбувáти, перештамповáти (д. **Мѣтить**).

Перемѣченіе = перезнáчка, перетаврувáння.

Перемѣшивать, перемѣсить, ся = перемíшу(сю)вати, перемíсити, ся. — Перемісити тісто.

Перемѣшивать, перемѣшáть, ся = 1. перемíшувати, перемішáти, помішáти, ся. — Помішав землю з глиною.
2. перегортáти, перегрібáти, перегорнýти, перегребтú, ся. — Перегорни в печі.
3. переворýшувати, переворушúти, перекуйóвдити. — Перекуйовдив мої книжки і папери.

Перемѣщáть, перемѣстúть, ся = переміщáти, перекладáти, перемістúти, ся, перенóсити ся, перенестú ся.

Перемѣщéніе = переміщування, тасовáння. — От переміщуванням геть чисто зруйновано і достатки і здоровъя його. Кн. — Почало ся тасовання станів людности. Кн.

Перемять, ся = д. **Переминáть, ся**.

Перенáшивать, переносúть, ся = 1. перенóсити, перенестú, поперенóсити, ся. — Переніс усе в хату. — Переносять ся в сусіди до нас.
2. знóсити, зносúти, ся. — Обидві свити зносили ся.

Перенúзывать, перенизáть, ся = перенúзувати, перенизáти, поперенúзувати, ся. — Порвала намисто, то треба попереназувати, а то порозгублюють ся. Чайч.

Перенúзка = перенúзування.

Перенимáть, перенять, ся = 1. переймáти, перехóплювати, перенятú, перехопúти, ся. — Не все те переймати, що по воді пливе. н. пр. — **Побѣжалъ, чтобъ перенять** = побіг на вперéйми. н. о.
2. переймáти, навчáти ся, перенятú, навчúти ся. — Челядь переймае панські звичаї. Кн. — Од батьків діти і собі навчають ся.

Переносúть, перенестú, ся = 1. перенóсити, перенестú, ся, на иньшу кватирю — перебірáти ся, перебрáти ся. — **Переносúть вѣсти** = рознóсити брéхнї, розбріхувати, роздзвóнювати.
2. терпíти, витéрплювати, вúтерпіти, перетерпíти. — Витерпів багато лиха.

Перенóсица = перенíсся.

Перенóсъ = перенóска.

Перенóсы = плíтки, брéхнї.

Переночёвывать, переночевáть = переночувáти, обночувáти, заночувáти. — Вибрали дворик веселий, просимось обночувати. Ос.

Перенóщикъ, ца = 1. д. **Носúльщикъ**.
2. плетýн, ха.

Перенырнýть = перепорнýти, перепурнýти. — З берега пурнув та на той бік перепурнув.

Перенюхивать, перенюхать, ся = перенюхувати, перенюхати, обнюхати, ся.

Перенять = д. **Перенимáть**.

Переобувáть, переобýть, ся = перебувáти, перезувáти, перевзувáти, перебýти, перезýти, перевзýти, ся. — Треба перебути ся, — щось муляе в чоботі. Чайч.

Переодѣвáніе = передягáння. С. Л.

Переодѣвáть, переодѣть, ся = передягáти, перебірáти ся, переодягáти (С. Л.), передягтú, ся, перебрáти ся. — Царенко перебрав ся за старця. н. к. — Перебрав ся в панський жупан, а душа та сама — жидівська. Кн.

Переорáть = перекричáти, перегукáти, перегаласувáти, перегóрлати, перегвалтувáти.

Переосвидѣтельствовать = переглядíти.

Переоцѣнка = перецінувáння.

Переоцѣнивать, переоцѣнúть = перецінятú, перецінувáти.

Перепáдать = попáдати. — Всї попадали у воду.

Перепадáть, перепáсть = перепадáти (С. З.), перепáсти. — Дощі перепадають. — І йому де-що перепадае од цього.

Перепáдчивый = перепáдистий.

Перепáивать, перепаять = перелютóвувати, перелютовáти, перепаятú.

Перепáивать, перепоúть = напувáти, понапувáти, напóювати, понапóювати. — Понапував гостей.

Перепáкостить = попаскýдити, спаскýдити, понївечити, знївечити, перенївечити.

Перепáлзывать, переползтú = перелáзити, перелíзти.

Перепалúть = попалúти, перепалúти, пірря, шерсть — пошмалúти, перешмалúти.

Перепáлывать, переполóть, ся = перепóлювати, переполóти, ся, пополóти, повипóлювати.

Перепáривать, перепáрить = перепáрювати, перепáрити.

Перепáрхивать, перепорхáть, перепорхнýть = перелітáти, перелетíти, перелúнути, перепурхнýти.

Перепа́рывать, перепоро́ть = 1. роспо́рювати, роспоро́ти, попоро́ти, пороспо́рювати. — Що нашила, то все попорола.

2. перешмага́ти, перебато́жити, перечухра́ти. — Перешмагали всіх різками.

Перепа́сть = д **Перепада́ть.**

Перепа́хивать, перепаха́ть, ся = 1. перео́рювати, переора́ти, вдруге — двоїти, ви́двоїти, втрете — троїти, ви́троїти. — Треба переорати, бо погано з'орано.

2. перео́рювати, переора́ти, ся. — Переорав дорогу. — Не переорюй межи нікому н. пр.

3. поора́ти, повио́рювати, ся. — Поорав усе поле. — Геть усе повиорювали.

Перепа́чкивать, перепа́чкать, ся = покаля́ти, перекаля́ти, закаля́ти, позака́лювати, забрудни́ти, ся, лице — заму́рзати, обму́рзати, ся, чим жирним — заяло́зити, засмальцюва́ти, ся, позаяло́зювати і т. д., чим рідким — заквацюва́ти і т. д. д. **Па́чкать.**

Перепа́шка = перео́р.

Перепаа́ть = д. **Перепа́ивать.**

Перепека́ть, перепе́чь, ся = 1. перепіка́ти, перепекти́, ся. — Хліб перепік ся. — Не вгадала — перепекла пироги.

2. напекти́, понапіка́ти. — Понапікали і понаварювали всього багато.

Перепелёнывать, перепелена́ть, ся = 1. переспо́вива́ти, переспови́ти. — Треба переповити дитину.

2. спови́ти, поспо́вива́ти. — Сповила усіх дітей.

Перепелёсый = 1. весня́нкуватий, веснува́тий, коноплястий, ряби́й (С. З.), таранкува́тий (С. Ш.). — Гарненька, тільки трошки веснувата.

2. пери́стий, пері́стий (С. З.). — Ой дам тобі перісту телицю. н. п.

Перепели́ный = перепели́ний, перепеля́чий.

Перепёлка = перепели́ця (С. З. Л.), перепе́лочка, перепі́лочка, перепе́лонька, перепели́чка. — Ой ти знав на що брав мене невеличку, згодувала мене мати, як перепеличку. н. п.

Перепёлкинъ = перепеля́чий. Найшов яйце перепеляче. н. о.

Пе́репеловъ = перепели́ний.

Перепёлочный = перепеля́чий. — **Перепёлочная трава́**, рос. Eryngium campestre L. = білий будя́к, колю́чка, микола́йчики, ада́мова голова́. С. Ан.

Пе́репелъ, пт. Tetrao coturnix = пе́репел, ласк. — перепе́лонько. — Мисливець сітку розіпъяв і, сюрчучи немов перепелиця, у житі перепела він піймав. Гр. Чайч.

Перепеля́стый = д. **Перепелёсый.**

Перепеля́тникъ = 1. пт. Falco nisus — кі́бець, кі́бчик.

2. перепеля́тник (що ловить перепелів).

Перепеча́тка = 1. передрукува́ння.

2. пере́друк.

Перепеча́тывать, перепеча́тать, ся = передруко́вувати, передрукува́ти, ся.

Перепе́чь = д. **Перепека́ть.**

Перепива́ть, перепи́ть, ся = перепива́ти, перепи́ти, ся, поперепива́ти ся, попи́ти ся. — Він усіх перепив. — Всі поперепивали ся. — Попили ся на весіллі як свині. Чайч.

Перепи́ливать, перепили́ть, ся = перепи́лювати, перепиля́ти, ся.

Перепи́ска = 1. пере́пис (С. Ш.), переписування.

2. пере́писка, листува́ння. — Листування їх вело ся не довго. Кн.

Перепи́сывать, переписа́ть, ся = 1. пере́писувати, спи́сувати, переписа́ти, списа́ти, ся, скопіюва́ти, ізкопіюва́ти, попере́писувати і т. д. — Треба переписати, бо погано написано. — Той лист ізкопіювавши, послали. Л. В.

2. спи́сувати ся, листува́ти ся (С. Л. Ос.), сла́ти ся. — Дорошенко через ченців листував ся з Шереметевим. Кн.

Пе́репись = пере́пис, спис, о́пис (С. З.).

Перепи́счикъ, ца = пере́писувач, ка, пи́сар, писарь, копіїста. — Поправляю та лаю темного переписувача пъяницю Нечаева. Кн. — Писарі там пишуть. Кот.

Перепи́ть, ся = д. **Перепива́ть, ся.**

Перепи́хивать, перепиха́ть, перепихну́ть, ся = 1. перепи́хувати, перепха́ти, перепхну́ти, ся. — Перепхнув човен на той бік.

2. повпиха́ти, позапиха́ти. — Повпихав усе клоччя в щілини — такі здорові.

Перепла́вливать, переплавля́ть, перепла́вить, ся = 1. перето́плювати, перелива́ти, перетопи́ти, перели́ти, ся. — Перетопили чавун. — Неначе срібло куте, бите і семикратне перелите огнем в горнилі. К. Ш.

2. перепла́вляти, переганя́ти, перепла́вити, перегна́ти, ся. — Дніпром до нас дрова переплавляють.

Перепластáть = переплата́ти, перекарбува́ти.

Перепла́та = перепла́тка.

Перепла́чивать, переплати́ть, ся = перепла́чувати, передава́ти, переплати́ти, переда́ти, ся. — Передав на кожусі три карбованці. Кн.

Переплёскать = перехлюпати.

Переплета́ть, переплёсть, переплести́, ся = 1. перепліта́ти, перевива́ти, переплести́, переви́ти, ся. — Переплела косу, бо погано була заплетена. — Переплела косу стьожкою.

2. перепл́утувати, спліта́ти, перепл́утати, сплести́, ся, посплíта́ти ся. — Гилки посплітали ся.

3. оправля́ти, опра́вити, ся (С. Жел.), завести́ у палíту́рки. — Книжка зовсім розбила ся, мусів завести у палітурки.

Переплётный = опра́вний, палíту́рний.

Переплётчикъ = палíту́рник, книгопле́т (С. Жел.).

Переплётъ = 1. перепліта́ння, переплíт.

2. опра́ва (С. З. Жел. Л.), палї(я)ту́рки (С. Жел.). — Дав на церкву евангелію в дорогій оправі. С. Л. — Книжка в оправі. Кр — Треба книжки в палітурки позаводити. Кн. — Книжки усі в палітурках. Кн.

Переплыва́ть, переплы́ть = перепливáти, перепли́сти́, перепли́нути. — Ані її (річку) перебрести, ані її переплинути, то прийдеть ся молодому на чужині та й загинути. н. п.

Перепляса́ть = перетанцюва́ти. — Перетанцював зо всіми дівчатами. — Перетанцював усіх.

Перепойть = д. Перепа́ивать.

Перепо́й = перепі́й. — Хрипить з перепою.

Переполáскивать, переполоскáть, ся = переполї́скувати, переполоска́ти, ся. — У неділю рано зілля копала, а в понеділок переполоскала. н. п.

Переполза́ть, переползти́, перепо́лзть = д. Перепа́лзывать.

Перепо́лзать = ви́лазити. — Вилазив скрізь по всіх кутках.

Переполня́ть, перепо́лнить, ся = переповня́ти, перепо́внити, ся.

Переполоска́ть = д. Переполáскивать.

Переполо́ть = д. Перепа́лывать.

Переполо́хъ = перепо́лох, споло́х, ро́зрух. (Пр. д. під сл. Испу́гъ і Перепу́гъ). — **Мужской переполо́хъ**, рос. Campanula Cervicaria L. = звонки́, звоно́чки, дзвінки́, дзвіно́чок, лища́йник.

Переполоши́ть = перепо́лохати, переляка́ти, зґвалтува́ти.

Перепо́на, перепо́нка = плíва́, плíвка, у птиць — полоте́нце прáпірка, в будові — д. **Переклáдина**. — Лапи з полотенцем, як у качки. н. о. — Коли б і в курки була плівка на ногах, тоді б і вона по гусячі плавала. Кн.

Перепончатокры́лый = костокри́лий. — Через базарь кажан костокрилий перелетить. К. Ш.

Перепоро́ть = д. Перепа́рывать.

Перепо́ртить, ся = перенї́вечити (С. Л.), перепаску́дити (С. Л.), по́нї́вечити, попаску́дити, попсува́ти, перепа́костити, спаску́дити, спога́нити, спарта́чити, попарта́чити, ся.

Перепорха́ть = д. Перепа́рхивать.

Перепоя́сывать, перепоя́сать = підпері́зувати, підпереза́ти, ся (знову).

Перепра́ва = перепра́ва, перевіз. — Через той лиман-річеньку переправу мали. н. п. — На той бік гукае: „Подай перевозу, — я перевезу сп“. н. п.

Переправля́ть, перепра́вить, ся = 1. переправля́ти, ся, перево́зити, ся, перебіра́ти ся, перепра́вити, ся (С. Л.), перевезти́, ся, перебра́ти ся, на швидку — перехопи́ти ся.

2. поправля́ти, справля́ти, попра́вити, спра́вити, пола́годити, ся.

Перепро́бовать = 1. перекуштува́ти, пересмакува́ти. — Перекуштував усі кримські вина — нема кращого, як червоне воронцовське.

2. спро́бувати, перепро́бувати.

Перепродава́ть, перепрода́ть, ся = перепро́дувати, перепрода́ти, ся.

Перепрода́жа = перепро́даж.

Перепру́да = зага́та, гре́бля.

Перепружа́ть, перепру́живать, перепруди́ть, ся = перега́чувати, зага́чувати, перегати́ти, загати́ти, ся. — Хотіли отут Десну перегатити та відвести її далї. Кн.

Перепры́гивать, перепрыгну́ть = перестри́бувати, перепли́гувати, перескóкувати, перестрибну́ти, перепли́гнути, перескóчити, перескікну́ти. С. Л.

Перепры́скивать, перепры́скать, ся = 1. перебри́зькувати, перепри́скувати, перебри́зь(прис)кати. — Вода перебризькуе через камінь.

2. побри́зькати. — Побризькав усї квітки.

Перепрѣва́ть, перепрѣ́ть — 1. перепріва́ти, перепріти. — Гляди, щоб каша не перепріла.

2. перемліва́ти, перемлї́ти.

Перепряга́ть, перепрячь = перепряга́ти, перепрягти́. — Треба перепрягти коней.

Перепря́жка = перепряга́ння.

Перепрямля́ть, перепрями́ть = випрямля́ти, ви́прямити, повипрямля́ти. — Повипрямляв усі гвіздки.

Перепря́сть = попрясти́. — Попряла усі кужелі.

Перепря́тать, ся = переховáти, ся. — Злодійських вещей чи не переховували? Б. Н.

Перепря́чь = д. **Перепряга́ть.**

Перепу́гивать, перепуга́ть, ся = 1. переля́кувати, переполо́хувати, перестра́шувати (С. Ж.), переляка́ти (С. З. Л.), переполо́хати (С. З. Л.), переполошити (С. Л.), пережаха́ти, ся, попереля́кувати, ся. — Кайдаш перелякав ся, одвів очі од страшної картини. Лев. — Як би росказать про якого небудь одного магната історию-правду, тоб перелякать саме пекло можна. К. Ш. — Свиня як закувіка, аж вовк перелякав ся. н. к. — Усі поперелякувались. Чайч.
2. сполóхувати, сполóхати, сполохну́ти. — Живе, як сорока на тину — хто йде, сполохне. н. пр.

Перепу́гъ = переля́к (С. З. Л.), переполо́х (С. З. Л.), пере́страх (С. Ж.), надто великий — пристріт. — Ляк сили додає, а переляк одіймає. н. пр. — З переляку Ганусенька трохи не зомліла. П. Пр. — З переляку почали пани, а за ними жиди і езуїти втікати в Польщу. Бар. О. — Кабан як розбіжить ся з перестраху, як ударить ся об дуб рилом. н. к. — Визиваю пристріт із голови, з очей, із рук, із ніг і т. д. н. з. Яст.

Перепуска́ть, перепусти́ть, ся = спуска́ти, спусти́ти; пропуска́ти, пропусти́ти; перепуска́ти, перепусти́ти. — Спустив воду з верхнього ставу в нижній. — Пропустив валку чумаків через міст. — Перепустив води багато.

Перепу́тывать, перепу́тать = перепл́утувати, перепл́утати, ся, попл́утати, ся, снуючи основу — накла́сти дя́дька. — Усе в голові переплутало ся. Кн. — А я слухаю, що вона балака, та й наклала дядька. Кот. Чайч.

Перепу́тье, у виразі: на перепу́тьи = по доро́зі. — Заїхав до його по дорозі.

Перепуща́ть = д. **Перепуска́ть.**

Перепѣва́ть, перепѣ́ть, ся = пересьпі́вувати, пересьпіва́ти, ся. — А ну, пересьпівай ще (частіше: просьпівай ще) оцю пісню! — Пересьпівав усі пісні — більше не знаю. — Поки я не пересьпіваю усіх пісень. н. к. — Він пересьпівав усіх. — Соловейки пересьпівують ся. — **Ночна́я ку́кушка перепоётъ денну́ю,** н. пр. = жінка скорі́ше умо́вить чолові́ка, ніж хто иньший.

Перепя́ливать, перепя́лить, ся = напина́ти, напьясти́ знов.

Перепя́тнывать, перепятна́ть, ся = попля́мити, ся,

Перерабо́тка = переро́бка, переро́блювання.

Перерабо́тывать, перерабо́тать, ся = переро́блювати, переробити, ся.

Перера́нить = пора́нити (багатьох).

Перерва́ть = д. **Перерыва́ть.**

Перержа́вѣть = перержа́віти.

Перерисо́вывать, перерисова́ть, ся = перемальо́вувати, перемалюва́ти, ся,

Перерожда́ть, перероди́ть, ся = перерожда́ти, перероди́ти, ся.

Перероста́ть, переро́сть = перероста́ти, перерости́, вигнати ся. — Переріс своїх товаришів. — От вигнав ся, що вже й нікуди рости.

Переруба́ть, перерубить, ся = переру́бувати, перетина́ти, одру́бувати, перерубати, перетя́ти, перетну́ти, одруба́ти, ся, цюкаючи — перецю́кати. — Перерубав на двоє. — Рубав дрова, та й перетяв собі палець. — Лучче б був одрубав собі палець або ногу перетяв, як оце мало зо мною скластись. К. Х. — А у його така шабля, що на що наставиш, так і перетне. н. к. Ман. — Нещастя стане тим ножем, що перетне нитку життя. Кн. — Цюкав, цюкав, насилу перецюкав.

Переруга́ть, ся = перела́яти, ся, пересвари́ти ся. — Усіх перелаяв. — Вони між собою пересварили ся.

Перерыва́ть, переры́ть = 1. перерива́ти, переко́пувати, перери́ти, перекопа́ти. — Треба вдруге перекопати грядки. — Перекопали дорогу — треба объїздити.
2. перерýшувати, переверта́ти, переворуши́ти (С. Л.), переру́шити, перекуйо́вдити (С. Л.), переверну́ти, перековерса́ти, перемотлоши́ти. — Перерушив усі мої папери. — Перекуйовдив постіль.

Перерыва́ть, перерва́ть, ся = 1. перерива́ти, перервати, перешмату́ва́ти, перешматкува́ти, ся. — Перервав нитку. — Як сіпонув, так і перешматував.
2. перебива́ти, перехо́плювати, перече́плювати, переби́ти, перехопи́ти, перечепи́ти. — Він перебив нашу розмову.

Переры́въ = 1. переко́пування.
2. пере́рва, пере́йма (С. З.); переста́н, переста́нок. — Периодичному виданню у нас тяжко перебути хоч рік без перерви. Кп.
— **На переры́вѣ** = на пере́рваному. —

Звяжи на перерваному. — **Перерı́вами** = перéймом, в ряди-годи́. С. Л.

Переры́ть = д. **Перерыва́ть.**

Перерѣ́зъ = 1. перерı́зування.

2. перерı́з (місце, де перерізано).

Перерѣ́зывать, перерѣ́зать, ся = 1. перерı́зувати, перерiза́ти, перетина́ти, перерı́зати, перетя́ти, перетну́ти, ся, великими шматками, скибами то-що — переба́тува́ти, зразу — перечеса́ти, чикаючи — перечи́кати, швидко аби-як — перечикри́жити. — Перерізав пополам. — Перетяв палець. — От він узяв, тай перетяв одного разу зубами. н. о. — Перечикала шийку курчаті. Ос.

2. порı́зати, ви́рiзати. — Порізала усіх курей. — Усіх людей Татари вирізали. н. о.

3. перейма́ти, перегоро́жувати, переня́ти, перегороди́ти, заступи́ти (дорогу).

Перерѧжа́ть, перерѧди́ть, ся = передяга́ти, ся, перебı́ра́ти ся, передягти́, ся, перебра́ти ся. — Передягла ся в нову одежу. — Князь перебрав ся за старця. н. к.

Перерѣша́ть, перерѣши́ть = перерiша́ти, пересу́жувати, перерiши́ти, пересуди́ти.

Переса́дка = переса́жування.

Переса́живать, пересади́ть, ся = 1. переса́жувати, пересадови́ти, пересади́ти, ся, попереса́жувати. — Пересадила на другу грядку. — Пересадили хлопця через перелаз. — Пересадовили їх у другий вагон.

2. перешива́ти, переши́ти. — Треба перешити ґудзики.

Переса́живаться, пересѣ́сть = пересiда́ти, пересı́сти. — Пересядь на ослін, а то цей стільчик хитаєть ся.

Переса́ливать, переса́лить, ся = засмальцьо́вувати, заяло́зювати, засмальцюва́ти, заяло́зити, ся, позасмальцьо́вувати і т. д.

Переса́ливать, пересоли́ть = 1. пересо́лювати, пересоли́ти. — Пересолила борщ, такий як ропа.

2. переборща́ти, переборщи́ти, переда́ти куті ме́ду. — Почав розказувать дуже добре, а на при кінці переборщив отими жартами.

Пересвéрливать, пересверли́ть = пересвéрдлювати, пересвéрдлити, перевертı́ти.

Пересвúстывать, пересвиста́ть = пересвúстувати, пересвистı́ти, попересвúстувати. — Пересвистів усіх. — Пересвистував усі пісні.

Пересвúстываться, пересвúснуться = пересвúстувати ся, пересвúснути ся. — Почали вони пересвистувати ся та й зійшлись.

Пересселéнецъ = переселéнець, перехо́децъ (С. Ж.).

Переселя́ть, пересели́ть, ся = переселя́ти, ся, перехо́дити, перебı́ра́ти ся, перево́зити ся, перено́сити ся, пересели́ти, ся, перейти́, перебра́ти ся, перевезти́ ся, перенести́ ся, попереселя́ти, ся і т. д. — Батьки Шевченка перебрали ся з Моринець в Кирилівку. Кн. — **Пересели́ться въ вѣ́чность** = перебра́ти ся до Бо́жої осéлї. — Душа його покинула нас та перебрала ся до Божої оселї. Кн.

Пересерди́ться = пересéрдити ся, вiдсéрдити ся (Чайч.), перегнı́вати ся, перелютува́ти.

Пересúживать, пересидѣ́ть = пересúжувати, пересидı́ти. — Пересидів ногу.

Пересúливать, пересúлить = перемага́ти (С. З. Л.), перева́жувати, перевaжа́ти (С. Л.), перемогти́ (С. Л.), перева́жити, поду́жати (С. З. Л.), вдола́ти і д. **Одолѣва́ть** і **Осúливать.** — Кому Бог поможе, то й все переможе. н. пр. — Правда кривду переважить. н. пр. — Чорти б твого батька вбили з чорними бровами, а я свої в сажу вмажу — твої переважу. н. п. — Не подужають вони козацької сили. Б. Х. Кост.

Пересúнивать, пересини́ть, ся = пересúнювати, пересини́ти, ся.

Переска́бливать, перескобли́ть = 1. перегембльо́вувати, перегемблюва́ти. — Перегемблював дошки.

2. переск(шк)рома́жувати, перескрiба́ти, перескрома́дити, перескребти́.

Переска́зъ, переска́зы = 1. пéреказ, 2. д. **Перено́сы.**

Переска́зчикъ, ца = 1. оповідач, 2. д. **Перепо́щикъ, ца** 2.

Переска́зывать, пересказа́ть = перека́зувати, нака́зувати, переказа́ти, наказа́ти. — Молодиці переказували Мотрі, як її судять свекруха. Лев. — Ой болить головонька, нічим зав'язати, ой далеко до родини, ніким наказати. н. п. (Д. ще під сл. **Передава́ть** 2.)

Переска́кивать, перескочи́ть, перескокну́ть = перестрı́бувати, перепли́гувати, переско́кувати, перестрибну́ти, переплигну́ти, переско́чити, перескı́кнути. — Перестрибнув через рівчак. — Перескочив через тин та й сів. — Байдуже гори та яри — всі враз перестрибну — кат їх бери. Гр. Чайч.

Переска́кивать, перескака́ть = д. **Перебѣга́ть 3.**

Перескобли́ть = д. **Перескáбливать.**

Перескокну́ть, перескочи́ть = д. **Перескáкивать.**

Перескребáть, перескрёбывать, перескрéсть = перескрібáти, перескребти́.

Переслáивать, переслои́ть = перекладáти, перекласти (шарами).

Переслáть = д. **Пересылáть.**

Переслáщивать, пересласти́ть = пересолóжувати, пересолоди́ти. — Пересолодила баба квашу. Кн.

Переслу́шивать, переслу́шать = переслу́хувати, вислу́хувати, переслу́хати, ви́слухати. — Всього не переслухаєш, що люди кажуть. — Вислухавши всїх, тодї й каже.

Переслѣ́живать, переслѣ́довать = переслїдкувáти.

Переслѣ́жина = 1. д. **Кривизнá** (деревини, колоди).

2. дроскá, скáза, скáлина, близнó. С. Пар. Д. ще під сл. **Изъянъ.**

Пересмáливать, пересмоли́ть = пересмóлювати, пересмоли́ти.

Пересмáтривать, пересмотрѣ́ть, ся = 1. передивля́ти ся, переглядáти (С. Л.), перегля́(é)жувати (С. Л.), перезирáти, передиви́ти ся (С. Л.), перегля́нути, переглядїти. — Казали дядько, щоб я вівцї передивив ся — чи нема у якої черви. п. к. Ман. — Переглядаючи зшитки своїх віршів, вибрав з них. Кн. Зап.

2. переглядáти ся С. Л.), перегля́дувати ся, зглядáти ся (С. Л.), зирáти ся (С. З.), перегля́нути ся, згля́нути ся, зирну́ти ся. — А вони між собою переглядають ся. — Зглянулись ми з дїдусем — що се за дивовижа така. Ос. Д. ще під сл. **Перегля́дываться.**

Пересмоли́ть = д. **Пересмáливать.**

Пересмóтръ = перéгляд. С. Л. — Перегляд українських книжок. Ос.

Пересмотрѣ́ть = д. **Пересмáтривать.**

Пересмѣ́ивать, пересмѣя́ть, ся = 1. пересьмі́ювати, висьмі́ювати і т. д. д. **Осмѣ́ивать.**

2. пересьміхáти ся, пересьміхну́ти ся. — Дивлюсь, що се вони пересьміхають ся, аж вони змовились піддурити. н. о.

3. пересьмі́ювати ся, пересьмія́ти ся, регочучи — перереготáти.

Пересмѣхáться, пересмѣхну́ться = д. **Пересмѣ́иваться 2.**

Пересмѣши́ть = пересьміши́ти, насьміши́ти (усїх).

Пересмѣ́шливый = д. **Насмѣ́шливый.**

Пересмѣ́шникъ, ца = д. **Насмѣ́шникъ, ца.**

Пересмѣя́ть, ся = д. **Пересмѣ́ивать, ся.**

Пересмя́глый = смажний, пересмя́глий, попéчений. — Смажні уста.

Пересмя́гнуть = пересмя́гнути, попекти́сь.

— **Пересолáживать, пересолоди́ть** = пересолóжувати, пересолоди́ти.

Пересоли́ть = д. **Пересáливать.**

Пересóлъ = пересі́л. — Недосіл на столї, а пересіл на голові. н. пр.

Пересори́ть = 1. позасьмі́чувати. — Позасьмічували лушпиням усю хату.

2. проци́ндрити, розтри́нькати. — Розтринькав багато грошей.

Пересосáть = перессáти, пересмоктáти.

Пересóхлый = пересóхлий, ви́схлий.

Пересóхнуть = д. **Пересыхáть.**

Пересочинáть, пересочини́ть = перекомпонóвувати, перерóблювати, перекомпонувáти, перероби́ти.

Переспáть = д. **Пересыпáть.**

Переспóривать, переспóрить = перемагáти, перемогти (в спірцї), переспóрити, переговори́ти, перепéрти, заби́ти бáки. — Уже як бачу я, тебе не переперти: хто дурнем уродивсь, тому дурним і вмерти. Гул. Ар. — Спорили довго, а на рештї він таки забив йому баки.

Переспрáшивать, переспроси́ть = перепи́тувати, переспи́тувати, опи́тувати, перепитáти, переспитáти. — А я козака та дві дївоньки — одна другу перепитує — чи бачила жениха мого. н. п.

Переспрóсъ = перепи́тування.

Переспѣвáть, переспѣ́ть = д. **Перезрѣвáть.**

Переспѣ́лый = д. **Перезрѣ́лый.**

Перессóривать, перессóрить, ся = пересвари́ти, ся перелáяти ся, між родичами — розрідни́ти, ся.

Переставáть, перестáть = переставáти, угáвати (С. Ш.), вгавáти, перестáти, устáти (С. Л. Ш.), про вітер, гомін — ущу́хнути (С. Ш.), унишкнути, занишкнути, про дощ — передощи́ти, про нудоту — перену́дити, про біль зубів — уни́ти, боятись — перебоя́ти ся, сердитись — пересéрдити ся, відсéрдитися, журити ся — пережури́ти ся, віджури́ти ся, гавкати — перегáвкати, перебрехáти і т. д. — Хилили ся густі лози, та вже й перестали, дивили ся карі очі, та й плакати стали. н. п. — Бог дасть передощить — буде ясно. Хер. — Унили зуби. Хор. — Еге! вже я не той! перебояв ся; піду серед ночі куди хочете. Кр. — Скоро собака перебрехав, ми тодї тихцем до комори. Кп.

Перестáвливать, переставля́ть, перестáвить, ся = переставля́ти, перестановля́ти, перестáвити, перестанови́ти, ся.

Перестáивать, перестоя́ть, ся = перестóювати, перестоя́ти, ся. — **Перестоялый** (про трунки, овочі) — перестíй. — Усі труші гнилобокі, бо перестій, давно треба було обтрусить. Кн. — Колись смашний був квасок, а тепер — перестій. Кн.

Перестарѣлый = перестарíлий, перестáркуватий.

Перестарѣть = перестарíти ся.

Перестáть = д. **Переставáть.**

Перестёгивать, перестегáть, ся = 1. перестьóбувати, перестьóбати. — Треба перестьобати ковдрю.
2. защіпáти, застїбáти, запинáти, защіпнýти і т. д. (на ново). — Защіпни краще ґудзики.
3. перестьóбати, перешмагáти, перебатóжити. — За це їх усіх перешмагали різками.

Перестекли́ть = перес(ш)кли́ти. — Треба перешклити вікна.

Перестигáть, перести́чь, перести́гнуть = д. **Перегоня́ть 1.**

Перестилáть, перестлáть = перестилáти, перестеля́ти; перестéлювати, перестели́ти. — Перестели постїль. — Треба перестелити поміст.

Перести́рывать, перестирáть, ся = перепірáти, перепрáти, ся (Д. під сл. **Перемывáть**).

Перести́чь = д. **Перестигáть.**

Перестóй = перестíй. (При д. під сл. **Перестáиваться**).

Перестоя́ть, ся = д. **Перестáивать, ся.**

Перестонáть = перестогнáти.

Перестрáгивать, перестрогáть = перестрýгувати, перестругáти, гемблем — перегемблювáти.

Перестрадáть = перетерпíти, перемýчити ся, перепечáлити ся (Лев).

Перестрáивать, перестрóить = 1. перестрóювати, перебудóвувати, переróблювати, перестрóїти, переробúти, перебудувáти, перемайструвáти, про хату ще — перекúдати, про барван — пересúпати. — Перебудував хату — тепер просторніша. — Стара вже хата стала — треба перекидати та нового дерева додати. Чайч.
2. понастрóювати, понабудóвувати, понастрóїти, понабудувáти. — Понабудував багато в дворі.
3. перестрóювати, перестрóїти, переладнувáти. — Переладнував бандуру і знов почав грати.

Перестращáть = перестрахáти, настрахáти, налякáти (багатьох), попереля́кувати.

Перестригáть, перестри́чь = перестригáти, перестри́гти.

Перестрогáть = д. **Перестрáгивать.**

Перестрóить = д. **Перестрáивать.**

Перестрóйка = перебудувáння, перемайструвáння. — Обридло мені оце перемайстрування: тільки те й робе, що з хати в хату переходь. Кн.

Перестрѣливать, перестрѣля́ть = 1. постріля́ти, ви́стріляти. — Се гайдамаки; вистріляймо їх вражих синів. К. З. о Ю. Р.
2. вистрéлювати, повистрéлювати. — Повистрелювали всі набої.

Перестрѣливаться, перестрѣля́ться = перестрéлювати ся, перестріля́ти ся.

Перестрѣлка = стріля́ння, перестрíлювання.

Переступáть, переступи́ть = переступáти, пересягáти, переступи́ти, пересягнýти, широко ступаючи — переци́бати.

Переступéнь = д. **Парали́чная рѣпа.**

Перестучáть = перестýкати, перестукотїти.

Пересудáчивать, пересудáчить = пересýжувати, пересули́ти і д. **Осуждáть 2.**

Пересуди́ть = д. **Пересуждáть.**

Пересýдчикъ = пересýдливий.

Пересýды = осýда, перéсуди, поговíр, слáва. — Смерть не така страшная, як осуда людськая. н. пр. — Була слава, стали поговори та на тую дівчиноньку, що чорниї брови. н. п.

Пересуждáть, пересýживать, пересуди́ть = 1. перéсýжувати, пересуди́ти; перерáдити, переміркувáти.
2. д. **Пересудáчивать.**

Пересули́ть = наобіця́ти (надто багато).

Пересýчивать, пересучи́ть = пересýкувати, пересукáти.

Пересýчка = пересýкування.

Пересýшивать, пересуши́ть, ся = 1. пересýшувати, пересушити, ся. — Пересушили дуже сухарі.
2. повисýшувати, ся. — Повисушували усі сорочки.

Пересчи́тывать, пересчитáть, перечéсть, ся = перелїчувати, перерахóвувати, перелїчи́ти (О. Л.), перерахувáти, ся. — І Словъян сімъю велику, во тьмі і неволі, перелічив до одного. К. Ш. — Перелічу дні і літа, кого я де, коли любив, кому яке добро зробив. К. Ш. — Дід взяв і перелічив усі яблука. н. к.

Пересыла́ть, пересла́ть, ся = пересила́ти, пересла́ти, ся.

Пересы́лка = пере́силка, пересила́ння. — **Посла́ть кого́ по пересы́лкѣ** = посла́ти під калаву́ром.

Пересыпа́ть, пересы́пать = пересипа́ти, пересипати; перетру́шувати, перетрусити.

Пересыпа́ть, переспа́ть = пересипа́ти, переспа́ти.

Пересы́тить = д. **Пересыща́ть.**

Пересыти́ть = д. **Пересыча́ть.**

Пересыха́ть, пересо́хнуть = пересиха́ти, пересо́хнути, попересиха́ти, повсиха́ти. — Були річки — повсихали. н. п.

Пересыча́ть, пересыти́ть = пересоло́жувати, пересити́ти, передава́ти, переда́ти ме́ду.

Пересыща́ть = д. **Пресыща́ть, ся.**

Пересѣва́ть, пересѣ́ять = пересіва́ти, пересіяти, на решеті — переточи́ти, перерешетува́ти. — Треба ті споминки переточити і дещицю з них повикидати геть. Кн.

Пересѣда́ть, пересѣ́сть = пересіда́ти, пересісти.

Пересѣ́дина = скалу́бина, рубе́ць.

Пересѣдлывать, пересѣдла́ть = сідла́ти, кульба́чити на́ ново, пересідла́ти, перекульба́чити.

Пересѣка́ть, пересѣ́чь = 1. перерубувати, перетинати, перерубати, перетяти, перетну́ти. (Д. **Перерубать**).

2. перейма́ти, перепиняти, заступати, перегоро́жувати, загоро́жувати, переня́ти, перепини́ти, пере(заго)роди́ти (дорогу).

3. д. **Перестёгивать 3.**

Пересѣ́къ = переріз, шапли́к.

Пересѣ́сть = д. **Пересѣда́ть.**

Пересѣ́чь = д. **Пересѣка́ть.**

Пересѣ́ять = д. **Пересѣва́ть.**

Перета́лкивать, перетолка́ть, -кну́ть = пе́репиха́ти, перепи́хувати, перешто́вхувати, перепха́ти, перепхну́ти, перешто́вхнути. — Перепхнув човен на той бік річки.

Перетанцова́ть = перетанцюва́ти.

Перета́пливать, перетопи́ть, ся = перето́плювати, перетопи́ти, ся.

Перета́птывать, перетопта́ть = перето́птувати, перетопта́ти, потопта́ти.

Перета́скивать, перетаска́ть, перетащи́ть = перета́скувати, перетяга́ти, переволіка́ти, перетаска́ти, перетягти́, переволокти́, перепе́рти (Ос.), поперетяга́ти і т. д. — Поперетягали дубки з берега на двір. — Сей злодіячка чимало добра перетягав у людей.

Перета́чивать, перетача́ть = перешива́ти, переши́ти.

Перета́чивать, переточи́ть = перего́стрювати, перето́чувати, перегостри́ти, переточи́ти.

Перетащи́ть = д. **Перета́скивать.**

Перетека́ть, перете́чь = перетіка́ти, перелива́ти ся, перетікти́, перели́ти ся.

Перетере́ть = д. **Перетира́ть.**

Перете́рпливать, перетерпѣ́ть = перете́рплювати, вите́рплювати, перетерпі́ти, ви́терпіти (С. Л.).

Перетёсывать, перетеса́ть = перетісувати, перетеса́ти; повитісувати, потеса́ти. — Перетесати брус, щоб рівний був. — Повитісував усі дошки.

Перетира́ть, перетере́ть = 1. перетира́ти, перете́рти, повитера́ти, віхтем або піском — перешарува́ти. — Треба перетерти, бо не добре витерто. — Уже всі тарілки повитерала.

2. перетира́ти, перете́рти, перешму́гляти, перешмо́ргати, поперетира́ти і т. д. — Перешмугляв мотузок.

Перетка́ть, перетку́ть = д. **Перетыка́ть.**

Перетлѣва́ть, перетлѣ́ть = перетліва́ти, перетліти; перегнива́ти, перегни́ти, потру́хнути. — В печі перетліло. — Потрухли чумацькі вози і занози. н. пр.

Перетолка́ть, перетолкну́ть = д. **Перета́лкивать.**

Перето́лки = д. **Пересу́ды.**

Перетолкова́ть = 1. д. **Перетолко́вывать.** 2. д. **Перегова́ривать 1.**

Перетолко́вывать, перетолкова́ть = переверта́ти, перекру́чувати, перебрі́хувати, переверну́ти, перекрути́ти. перебреха́ти, перетовкти́ (чужі речі), попереверта́ти і т. д. — Йому так казано, а він по своєму перевернув. — Не зрозуміла та й перетовкла в своїй ступі. Кн.

Перетоло́чь = перетовкти́, потовкти́.

Перетопи́ть = 1. д. **Перета́пливать.**

2. потопи́ти, поперето́плювати. — Потопили багато людей. — Поперетоплювали усіх.

Перето́пки = від топлення — ви́топки, від сала — ви́шкварки (С. Аф.), шква́рки.

Перетопта́ть = д. **Перета́птывать.**

Переторго́вывать, переторгова́ть = 1. перебива́ти, набива́ти, переби́ти, наби́ти (ціну на торзі).

2. перекупо́вувати, перепродава́ти, перекупи́ти, перепрода́ти, перегандлюва́ти.

Перето́ржка = оста́нній торг.

Перетосквова́ть = пересумува́ти, віджури́ти ся (Г. Барв.).

Переточи́ть = д. **Перета́чивать.**

Перетрави́ть = ви́труїти, потруїти, повитру́ювати. — Мишаком потруїв усіх мишей.

Перетрево́житься = перетурбува́ти ся, протурбува́ти ся, переполоши́ти ся (С. Л.).

Перетрёпывать, перетрепа́ть = перетира́ти, перете́рти, перетіпати (на пр. льон, коноплї), одлупи́ти, одлупцюва́ти, перелупцюва́ти (на пр. по пицї), перескубти́ (за волосся).

Перетре́скиваться, перетре́скаться = перетрі́скувати ся, потрі́скати ся, поло́пати ся. — Кахлї потрiскались од жару.

Перетрепета́ть = перетре́мтіти, перетрі́пати ся.

Перетро́гать = перəру́шити, перема́цати.

Перетру́сить = перебо́яти ся.

Перетру́ситься = д. **Перепуга́ться.**

Перетру́шивать, перетруси́ть, ся = перетру́шу(сю)вати, перетруси́ти. — Перетрусив сїно.

Перетрясáть, перетря́сывать, перетрясти́, ся = перетру́сювати, перетрясти, ся.

Перетыќа = пере́тичка. — Біла хустка з червоними перетичками. С. Л.

Перетыка́ть, перетка́ть = перетика́ти, перетка́ти.

Перетыќивать, перетыка́ть = 1. перетика́ти, перети́кати. — Погано позатикáв, треба перети́кати.

2. позатика́ти, повтика́ти, повастромля́ти, повстромля́ти. — Позатикáв усї щілини. — Позастромляв усї кілки.

Пере́ть = пе́рти, напира́ти. — Поперед себе та вражих Ляхів облавою пруть. н. п.

Перетя́гивать, перетяну́ть, ся = 1. перетяга́ти, перева́жувати, перетягти́, переважи́ти. — Схопились за палицю і давай тягатись, та таки я його перетяг. — Я переважив його на три хунти. — **Перетя́гивая другъ дру́га** = навперева́ги.

2. перетяга́ти, переволі́кати, перетягти́, переволокти́. — Перетягли човен через мілину тай знов поплили.

Перетя́гиваться, перетяну́ться = втя́гуватись ду́же, перетяга́ти ся, перетягну́ти ся.

Перетя́пывать, перетя́пать = д. **Переруба́ть.**

Переубѣжда́ть, переубѣди́ть, ся = переві́ряти, переві́рити, перекона́ти, ся.

Переу́гливать, переу́глить = перепа́лювати, перепали́ти на ву́гілля.

Переу́локъ = проу́лок, прову́лок, прову́лочок (С. Л.), що немає виходу — зазу́бень (С. Л.), дуже вузький — сутки́, суточки́, су́тїсок.

Персу́мничать = перемудрува́ти.

Переупря́мить = перемогти́, перепе́рти.

Переутю́живать, переутю́жить = перегла́джувати, перегла́дити, перепрасува́ти.

Переу́чивать, переучи́ть, ся = 1. переу́чувати, перевча́ти, перевчити, ся (знову або на иньший лад).

2. понау́чувати, понавча́ти (всїх або багатьох).

Переу́чка = переу́чування.

Перехáживать = д. **Переходи́ть.**

Перехва́ливать, перехвали́ть = 1. перехва́лювати, перехвалити, пересла́вити. — Перехвалив на один бік. н. пр.

2. порозхва́лювати.

Перехва́тывать, перехвата́ть, перехвати́ть = 1. перехо́плювати, захо́плювати, перехапа́ти, схопи́ти, захопи́ти, посхо́плювати, позахо́плювати, похапа́ти. — Соцькі метнулись по ярмарку і перехапали усїх циган. — Приїхали копитани, гречаники похапали. н. к. — Тут зараз усїх злодїїв і посхоплювали.

2. перехо́плювати, переййма́ти, перехопити, перейняти. С. Л. — Не все те переймати, що по водї пливе. н. пр.

3. перехо́плювати, перехопи́ти, вхопи́ти (підъїсти на швидку або позичать на коротвий час). — Як бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, як бігла через гребельку, та вхопила водицї кропельку — тільки пила, тільки й їла. (н. к. про козу-дереву.)

Перехва́тъ = 1. перехо́плювання, перейма́ння, пере́йма. — **На перехва́тъ** = на перебі́й, навви́передки.

2. перехва́т, стан (про одежу). — **Съ перехва́томъ** (про посуду) — перевъя́зувата.

Перехвора́ть = переболі́ти, переслабува́ти, виболіти і д. **Переболѣ́ть.** — За ним і всї ми переслабували.

Перехитря́ть, перехитри́ть = 1. перехитрува́ти, передури́ти. — Він усїх перехитрував.

2. перемудрува́ти. — Почав добре та на при кінци перемудрував.

Переходи́ть, перейти́ = 1. перехо́дити, перехожа́ти, перейти́; перебіра́тись, перебра́тись. — Перейшов дорогу. — Сьвіт перехожати. К. Ш. — Він до нас перейшов жити. — Він перебрав ся тимчасом на другу кватирю. Кп.

2. перехо́дити, перейти́ (до кого), достава́ти ся, доста́ти ся (кому). — Ся хата достала ся йому від батька

3. вихо́жувати, обхо́дити, ви́ходити, обходи́ти. обійти́. — Виходив усї улицї і провулки. — Обійшов скрізь.

Перехо́дный = перехі́дний (С. Жел.), переступни́й.

Перехо́дчивый = д. **Перемѣ́нчивый.**

Перехо́дъ = перехі́д.

Перехола́живать, перехолоди́ть = перехоло́жувати, перехолоди́ти, перестуди́ти.

Перехотѣ́ть, ся = перехотїти, перехтїти, ся, перебажа́ти ся, переману́ти ся, перекортїти.

Перехули́ть = переґа́нити, переґаньби́ти.

Перецара́пывать, перецара́пать = подря́пати, пошкря́бати, передря́пати, перешкрябну́ти (Чайч.), передряпну́ти. — Кицька подряпала її усю руку.

Пе́рецъ, рос. Piper nigrum = пе́рець, здр. пе́рчик, одно зерно — перчи́на. — Заправив, як за перець. н. пр. **П. ди́кій** = д. під сл. **Во́лчій — В. пе́рецъ. — П. стручко́вый**, Capsicum annuum L. = стрючкова́тий пе́рець, перчи́ця (С. Ан.).

Перецыга́нивать, перецыга́нить = д. **Пересмѣ́ивать**

Перецѣ́живать, перецѣди́ть = перецїжувати, перецїди́ти, поперецїжувати.

Перецѣлова́ть = перецїлува́ти.

Перецѣ́нивать, перецѣни́ть, ся = 1. перецїно́вувати, перецїнува́ти, перецїни́ти.

2. поцїнува́ти.

3. д. **Пересужда́ть.**

Перецѣ́пливать, перецѣпи́ть = пере́че́(і)плювати, перечепи́ти.

Перечека́нивать, перечека́нить = перебива́ти, переби́ти; набива́ти, наби́ти, понабива́ти.

Пе́речень = пере́лік, рее́стр. — Хиба він забуде! у його є реєстр усїх твоїх гріхів і вчинків. Кп.

Перечё́ркивать, перечерка́ть, перечеркну́ть = перече́(і)ркувати, перечеркну́ти.

Перече́рнивать, перечерни́ть = 1. перече́рнювати, перечорни́ти.

2. і 3. — д. **Перема́рывать.**

Перече́рчивать, перечерти́ть = перериєо́вувати, перерисува́ти; понарисо́вувати. — Понарисовував багато плянів.

Перече́сть = д. **Пересчи́тывать** і **Перечи́тывать.**

Перечё́сывать, перечеса́ть, ся = 1. перечі́сувати, перечеса́ти, ся.

2. начі́сувати, начеса́ти (багато), поначі́сувати.

3. начу́хати, розчу́хати, роздря́пати. — Розчухав болячку, вона й розъятрилась.

Перечё́тъ = д. **Пе́речень. — На перечё́тъ** = від лїко́м. — Цього року не вродило нїчого: всї вишнї під лїко́м. Кр.

Перечи́нивать, перечини́ть, ся = 1. перела́тувати, перелата́ти. — Перелатав свиту, а то погано була залатана.

2. перела́гожувати, перела́годити, пола́годити (багато)

Перечисле́ніе = перелїчування, пере́лїк.

Перечисля́ть, перечи́слить = 1. перелїчувати, перераховувати, перелїчи́ти, перерахува́ти (Д. **Пересчи́тывать**).

2. перепи́сувати, переписа́ти. — Отож і переписали мене з капганистів до волового парку в Дахнівку. Кн.

Перечистить = д. **Перечища́ть.**

Перечи́тывать, перечита́ть, перече́сть = перечи́тувати, перечита́ти, поперечи́тувати, попрочи́тувати. — Перечитав і вдруге. — Перечитав багато книжок. — Дайте мінї книжок, а то вже всї ті попрочитував. Чайч.

Пере́чить = пере́чити, супере́чити.

Перечища́ть, перечи́стить = перечища́ти, перечи́стити (знову або багато). став од мулу — перешлямува́ти, землю од бурьяну — пересапа́ти, переполо́ти і т. д. д. **Очища́ть.**

Перечисво́й = перелічний.

Пе́речница = перча́нка (С. Л.); перцївка. (С. Пар.). — Казала тобі: стовчи перцю, а ти подала порожню перчанку. Кн.

Пе́речный = перцьо́вий. С. Жел. — **П. трава́**, Lepidium lativolium L. = хрі́ниця, хріно́к, соба́чий хрін, горо́бъяча ка́шка, гірча́к, L. sativum L. — же́ру́ха, жиру́ха. С. Ан. — **П. зерно́** = перчи́на. С. Л.

Переша́гивать, перешагну́ть = переступа́ти, переступи́ти. — Чуже переступи, та не займи. н. пр.

Переша́гивать, перешага́ть = д. **Исха́живать.**

Переша́ривать, переша́рить = перешу́кувати, переша́рювати, перетру́сювати, перешука́ти і т. д.

Перешеекъ = шия, шийка (С. Жел.), межиморря (С. Пар.), пересип. — З Перекопу шлях іде шиєю до Криму. Кн. — Смуга землї дуже вузька, що лучить два континента або суші, зоветь ся шийка. Зем.

Перешелецъ = переходець і д. **Переселенецъ.**

Перешелушить = перелущити, перелускати.

Перешёнты = шушукання. — От не люблю вже я того шушукання! Сидять та шушукають ся.

Перешёптываться, перешептаться, перешепнуться = перешептувати ся, шушукати ся, тишкувати ся, перешептати ся. — Про що вони шушукають ся, що й не чути? — Козаки і дївчата тишкували ся. Макар. — Панночки тишкуючись, на сьміх його піднімали К. Х. — **Раки перешептались** = раки вишептались.

Перешибать, перешибить, ся = 1. перебивати, перетинати, перебити, перетяти, ся. — Палицею перебив йому руку.

2. перемагати, переважати, перемогти (С. Л.), переважити, гору взяти. (Д. **Превосходить**).

Перешибъ = 1. перебивання.

2. д. **Переломъ** 2.

Перешивать, перешить, ся = 1. перешивати, перешити. — Попорола і знов перешила.

2. понашивати. — Скільки сорочок понашивала!

Перешипѣть = перешипіти, про гадюк — пересичати, про масло, сало на огнї — перешкварчати.

Перештемпелевать = перештампувати.

Перешумѣть = перешуміти, перегомоніти.

Перещеголять = 1. перехверцювати; перехвиятити.

2. перемогти, гору взяти.

Перещупывать, перещупать = перелапувати, перелапати, перемацати.

Переѣдать, переѣсть = 1. перегризати, перегризти. — Як би кайдани перегризти... Так не ті їх ковалї кували, не так залїзо гартували, щоб перегризти. К. Ш

2. переїдати, переїсти. — Ржа переїла залїзо.

3. поїдати, поїсти, позъїдати. — Що було — усе позъїдали.

Переѣздить = виїздити, объїздити. — Виїздили Польщу і всю Україну, а не бачили такої, як ся Катерина. К. Ш.

Переѣздъ = 1. переїзд, переїздка, на другу кватирю — перебірка.

2. переїздка.

Переѣзжать, переѣхать = 1. переїздити, переїхати, попереїздити. — Переїхав на той бік. — Уже всї попереїздили, — сама вона зостала ся по той бік, плаче — „се ж мене кинули“. Чайч.

2. перевозитись, перебиратись, перевезтись, перебрати ся.

Переѣсть = д. **Переѣдать.**

Перила = бильця (С. Л.), баляси (С. Аф. З. Л. Ш.), поручча, поручнї (С. Л.), поручі; побічниця.

Перильный = балясний.

Перина = перина, здр. перинка, перинонька.

Перистый = піръєватий. — Нікчемний півень, а здаєть ся великим, бо піръєватий. Кн.

Периться = в палки, в колодочки вбивати ся.

Періодъ, періодическій = период, периодичний. С. Жел.

Перка = наконешник (у свердла).

Перкаль, перкалевый = перкаль, перкалевий. С. Жел.

Перламутъ, перламутръ = перломут.

Перловый = перловий. — **П. каша** = пинцак, логава (Под.).

Перлъ, перлы = перло, одно зерно — перлина, мн. перли, ласк. перлоньки. — Сльози як перло. н. пр. — Зубоньки — як перлоньки. н. п.

Пермень = д. **Пельмень.**

Пернатый = пернатий, перистий. — **Пернатыя** = птаство. — Як птиці пернатій в полї без древа ночувати, як рибі без води проживати. н. д.

Перо, мн. перья = 1. перо (у птиць, у риб), одно — перина, піръїна, здр. перце, легеньке — піръїнка, піръїночка, мн. пірря, здр. піръячко, у молодих птиць — палки, палочки, колодочки. — **Плавательныя перья** = плавці. — Перо страшне не в гусака, а у дяка. н. пр. — Заревіло море. Хвилї горами здимались. По тих горах, як піръїни, судна колихались. П. Пр. — Та бодай тиї гуси с піръячком пропали. л. п. — Вирвіть у гуски плавці, то й не поплине. Кн.

2. лопать, пелюстка (д. під сл. **Весло** і **Лопасть**).

Перовникъ = д. **Пеналъ.**

Перовой = криловий (що вживаєть ся в крилах вітряка, на пр. дошки).

Перпендикулярный, но = сторчовий (Кн.), стрімкий (С. Пар.), сторч, насторч, стрімко.

Перпендикуляръ = сторчак.

Перси = перса.

Персикъ, рос. Persica vulgaris Dc. = бруcквина. С. Ан. Ш.

Перстень, перстенёкъ = перстень, перстінь, здр. перстеник, перстник (С. З.), перстеник, перстник (С. З.), каблучка, обідець. С. Л. З.

Перстневой = перстневий, перстньовий. С. Жел.

Перстъ = д. **Палецъ**.

Персть = земля, пил, порох.

Перунъ = блискавка; громова стріла.

Перхать, перхнуть = пирхати; пирхнути. С. З. — Нігде ані шиширхне, хиба то декуди крізь сон що небудь пирхне. Гул. Ар.

Перхота = пирхання.

Перхоть = лупа, у дітей — тімениця (С. Ш.). — Повна голова лупи. Кр. — Що дня голову йому мию, а лупи не виведу і де вона береть ся. Кн.

Перцовка = перцівка, перчаківка. С. З.

Перчатка = рукавичка (С. Жел.), пальчатка.

Перчаточникъ, ца = рукавич(ш)ник, ця. С. Жел.

Перчаточный = рукавишний.

Першить = драти в горлї.

Пёрышко = д. **Перо** (здр.).

Перяной = піръяний. С. Жел.

Песийка = 1. рос. д. **Паслень**.

2. темна смуга на шкурі у диких зьвірів.

Песикъ = 1. песик, цуцик, цуценя, щеня. С. З.

2. пейс, пейсик (у жидів).

Песій = собачий, песький (С. З.). — **Песья трава**, рос. Dactylis glomerata L. = мітлиця, вівсюк, перійка. — **Песій гроздъ**, рос. Solanum Dulcamara L. = д. **Паслень**. — **П. языкъ**, рос. Cynoglossum officinale L. = живокіст, чорнокорінь, куряча сліпота, собачка, собачий корінь, воловий язик. С. Ан.

Песковатый = піскуватий.

Песокъ = пісок, одно зерно піску — пісчина, глибокий — пісчуга, зернатий — жорства.

Песочница = пісошниця, пісочниця (С. Жел.), пісковня.

Песочный = пісоч(ш)ний, пісковий.

Пестикъ = 1. товкачик (С. Ш.) і д. здр. **Пестъ**.

2. Pistillum — маточка (Степ. О.), маточник (С. Пар.).

3. рос. Polygonum bistoria L. — левурда, ракові шийки, рачки, дикуша. С. Ан.

Пестовой = товкачевий, макогонний.

Пестредина, пестредь = пістря, тяжина. (С. Ш.).

Пестрединный = пістрьовий, тяжиновий (С. Ш.). — Пістрьові штани.

Пёстренькій = рябенький. — Тричі рябеньке. н. пр.

Пестрить = рябити. — **Пестритъ въ глазахъ** = рябіє, рябить в очах. — Лигнув божої сльози (горілочки), так у його й рябить в очах. Кн.

Пестрота = рябизна (С. Жел.), рябот́иння, пестриння (С. Жел. З.). — Не до смаку мині таке работиння: і синє і зелене, й червоне і всяке. Кн.

Пеструха = рябуха.

Пеструшка = 1. риба Salmo fario — пеструха, неструшка. С. Жел.

2. миша, Mus lemmus.

Пёстрый = рябий, перістий (С. З. Пар.), мережаний, писаний, сорокатий, строкатий (С. З. Пар.), про птиць — зозулястий, рівноперий. — Рябе і в краму дороге. н. пр. — Їдним волом сивим а другим перістим. н. п. — Ой дам тобі, честний отче, перісту телицю. н. п. — Отам де буде перістий віл — по рудому білий. н. к. Ман. — Шапка сива, а свита періста. н. пр. — На тому килимі і синє і жовте, і біле і червоне і всяке; такий — аж тричі перістий, так у вічі і бъє. Кн. — Носить ся, як дурень з писаною торбою. н. пр. — Оту зозулясту курку піймай. Чайч. — Строкатий кінь.

Пестрѣть = рябіти. — Бачите — онде хатки рябіють. Кр.

Пестрядь = д. **Пестредина**.

Пестъ, здр. **Пестикъ** = щоб товкти — товкач (С. З. Ш.), здр. товкачик (С. Ш.), товкачка, товкачечка (К. З. о Ю. Р.), ступир (С. З.), тлучок (С. Ш.), щоб розтирати — макогін (С. З. Л.), мъяло, розтирати сало в ковганці — ковганок. — Дай дурню товкач, він і вікна побъє. н. пр. — Носить ся, як баба з ступирем. н. пр. — Взяв макогін та за ним наздогін. н. о. — Мовчи, невістко, не роззівляй губи, як ухвачу мъяло, вибъю тобі зуби. н. п.

Песчаникъ = пісковець. С. Жел. Вол. Зап. Сид.

Песчаный = пісковий (С. Жел.), піскуватий (Сн. С. Жел.).

Песчанистый = піскуватий. С. Л. — Земля піскувата.

Песчина = пісчина.

Пёсъ = пес, собака.

Петелька = д. **Петля** (здр.).

Петлица = петлиця. С. Жел. — Та щось нишком розмовляли: об отечестві, здаеть ся, та нових петлицях, та про муштри ще новіші. К. Ш.

Петля = 1. петля, здр. петелька, в сорочці — застіжка, особлива, щоб завъязувати — зашмор (С. Аф.). — Стьожка в застіжках. Номис.

2. завіса. С. Л. — Хвіртка на поржавілих завісах. Кв.

3. бабка (металева в одежі). С. Ш.

4. очко, вічко (в плетінні).

Петровки, Петровъ постъ = петрівка (С. З.), те що в петрівку — петрівочний, петрівчаний (Лев.). — Шолудове порося і в петрівку змерзне. н. пр.

Петровъ-день = сьвято сьв. Ап. Петра і Павла. — **Это было до Петрова дня, послѣ П. д.** = се було до Петра, після Петра. — **На Петровъ день** = на Петра. — **Петровъ крестъ, цвѣтъ**, рос. Lathraea Squamaria L. = петрів хрест, маслянки, шпараговий ряст. — **Петровъ батогъ, батожёкъ**, рос. Cichorium Intybus L. = петрів батіг, петрові батоги. С. Ав.

Петролеумъ = гас.

Петрушечный = петрушковий.

Петрушка, рос. Petroselinum sativum Hoffm. = петрушка. — **П. собачья**, рос. Aethus Cynapium L. = кокориш. С. Ан.

Печалить = журити, смутити, засмучувати, туги завдавати. — Та не журь мене, моя мати, бо я й сам журю ся. н. п. — Чого тобі, мій синку, сумувати і серцю неньки туги завдавати? Б. К. (Д. теж під сл. **Опечалить**).

Печалиться = журити ся, сумувати, смутити ся, смуткувати, тужити, скорбувати, в тугу, в журбу вдавати ся, за ким — побивати ся. С. Л. — Ой як мінї не журить ся, що на серденьку туга, що я покидаю вірненького друга. н. п. — Не журись та Богу помолись. н. пр. — Рідна мама не жури ся, та й у журбу не вдавай ся. н. п. — Царю Даве, володарю славний! Не жури ся, не смути ся серцем. Ст. С. — Ой бачить он не журю ся, в тугу не вдаю ся, а як вийду за ворота — від вітру валю ся. н. п. — Сумували дїд та баба, сидячи у хатї, сумували, дивувались з чого донька въяне. Гр. Ч. — Згубиш — не смутись, а знайдеш — не веселись. н. пр. — І жив, не любила і вмер, не тужила. н. п. — Як служиш, то нічим не тужиш. н. пр. — Будем служити, не будем тужити. н. пр. — І Боже, як вона за ним побивала ся!

Печаловаться = 1. д. **Печалиться**.

2. бідкати ся, бідкувати. — А отечество так любить, так за ним бідкуе. К. Ш.

3. пе(і)клувати ся, побивати ся (С. З.) і д. **Заботиться**. — Вік піклував ся про їх, а вони мінї за те начхали. Кр. — День крізь день піклував ся я про неї десять тижнїв. Кв. — Як я коло вас побиваю ся, що ви мінї здоровъя збавили. Г. Бар.

Печаливый = пе(і)клуватий (С. З.) і д. **Заботливый**.

Печаль = журба, журбота, туга, сум, смуток, смута, сумота, сумовання, печаль, жаль, жальок, жалощі, журіння, скруха, скорбота, гризота, ф(п)расунок, потуга. С. З. Л. Ш. — Журба сушить, журба крушить козаченька молодого. н. п. — Нема щастя нї за мною, нї передо мною, тільки туга за тугою, журба за журбою. н. п. — Нехай спить та нехай не встане, нехай твоя головонька од журботи одстане. н. п. — У діброві зелененькій дївчина сьпіває, вона ж мінї молодому тугу наганяе. н. п. — Ой і ходю, блудю по підлозї, як місяць в крузї, пізно ляжу, рано встану, а серденько в тузї. н. п. — Повій вітре по темному лугу, розвій, розбий із серденька тугу. н. п. — Лиха та радість, по якій смуток наступае. н. пр. — Голосом моїм до Бога обізву ся помолившись, і заплачу од печалї, од скорботи похилившись. К. П. — Щоб та печаль, як той москаль, не перла ся в самотну душу. К. Ш. — З жалю слова не вимовить. С. Л. — Буде тяжкий жальок на нас нападати. н. п. — Не поможе й трунок, як прийде фрасунок. н. пр. — Козаченьку велика потуга, повтїкали волики із плуга. н. п.

Печальный, но = журний, но, журливий, во, сумний, но, смутний, но, сумливий, во, тужний, но, тужливий, во, засмучений, скорботний, но, жалісний, но, жалісливий, во, здр. смутненький, смутнесенький. — Поливали доріженьку, тай курить ся курно, розважали дівчиноньку, тай журить ся журно. н. п. — І погляд в оченьках ясних такий був щирий та журний. О. Пч. — Чого, пане, такі журливі? Ось рушаймо до ставу, там по водї розвіємо журбу. Кн. — Він журливо дививсь на кобзу, куди й поділись жарти і сьміхи. О. Ст. — Усї дївоньки веселенькі, його Маруся смутненька сидить. н. п. — Смутний та не веселий сидїв пан сотник. Кв.

Печатаніе = друкування.

Печатать = 1. печатати, запечатувати.

2. друкувати (С. З. Л.), печатати. — Книги которії дають до друку чтет і друкува-

ти позволяет. Б. Н. — Письмом польским і руським друкувати. Ст. Л.

Печа́тникъ = друка́р, друка́рь (С. З.), печа́тник (С. Жел.). — Друкарю! Не дрімай, де треба — точку став. Б. Б.

Печа́тный = 1. печа́тний, штемпо́ваний. — Штемпована мірка. — Овде злодії штемпований кайдани волочить. К. Ш.

2. друко́ваний. — Грамота друкованая. С. З.

Печа́тня = друка́рня (С. З. Л.), печа́тня (С. Жел.), тиска́рня.

Печа́точникъ = печатка́рь. С. Жел.

Печа́точный = печа́тковий.

Печа́ть = 1. печа́ть, частіше — печа́тка.

2. друк, друкува́ння. — Апостол острожського друку. Кіев. Ст. — **Отда́ть въ печа́ть** = відда́ти до дру́ку.

3. письме́нство.

4. друк, письмо́. — Книжка друкована церковно-слов'янським письмом. — **Ме́лкая печа́ть** = дрібни́й друк.

Печа́ть соломо́нова, печа́тки, рос. Convallaria Polygonatum L. = куп, куп-зілля, купи́на, чемери́ця, ра́кові ши́йки, натя́гач, одха́сник. С. Ан.

Пече́ніе = печі́ння.

Печёнка = д. **Печень.**

Печёночникъ, рос. Agrimonia Eupatorium L. = пари́ло, парни́к, гладишник, кожу́шка, кожу́шечки, липник, репъяшки́, печі́нник. С. Ан.

Печёночный = печінковий.

Печёный = пече́ний. — Кидай і печене й варене, та біжи. н. пр.

Пе́чень = печі́нка. С. З.

Пече́нье = 1. печі́ння.

2. пече́не, пе́чиво, солодке — пу́ндики.

Печери́ца, гр. Agaricus campestris L. = печери́ця.

Пече́й = пе́карка, печі́льниця, перепеча́йка (д. під сх. **Пе́карь, ка**).

Пе́чка = д. **Печь** (здр.).

Печни́къ = пічни́к, зу́ляр.

Печно́й = пічни́й, печови́й, гру́бний (Чайч.). — Одна труба печова, а друга грубна. Хар. Чайч.

Печу́ра = пічу́рка, закапе́лок. (С. Аф.).

Пе́чь = піч, здр. пі́чка. — Ой піч ходить на ногах, діжу носять на руках. н. п. — Затопила піч. — Пече ж наша, пече, печи нам коровай грече. н. п. — *Частини печі:* під нею пусте місце на хліб — мече́ть (Ев.), на дрова — підпі́чок, підпі́ччя. (М. Л.), шпанда́ри, для курей — ку́ча (М. Л.), передня частина, де ставлять горшки — припі́чок (С. З. М. Л.), середина печі — че́люсті (С. З. М. Л.) спід — чері́нь (С. З.), чірі́нь, пе́чище, частина печі над челюстями — ко́мін (М. Л,), місце за пічкою коло полу — за́пічок, закапе́лок (С. Аф. З.). — **Ба́нная печь** = ка́мя́нка. — **Гонча́рная п.** = го́рен (С. Л.). — **Известко́вая п.** = ваппя́рка (С. Л.), вапе́льня, горн (Катеринос. Чайч.). — **Кирпи́че-обжига́тельная п.** = го́рен, па́ланка, гарто́вня. (С. Л.). — **Ко́мнатная, огрѣва́тельная печь** = гру́ба, гру́бка. С. Аф. З. Л. — **Кухо́нная п.** = вари́ста піч. — **Лѣ́тняя п.** (в сінях або на дворі) — каби́ця. С. Л. — **Плави́ленная п.** (на пр. на гутах) — гу́та. — **У́гольная п.** = угля́рня. — Пічка, в котрій роспарюють ся обіддя — варова́ па́рня, де роспарюють ся полозки — сухопа́рня, в ній бга́льня, на котрій гнуть ся полозки. — **Ма́зать печь** = ма́зати піч (зверху), хутрува́ти (в середині). — **Онъ изъ семи́ пече́й хлѣ́бы ѣда́лъ** = був у бува́льцях. н. пр. — Не топила й не варила, на припічку жар, жар. н. п. — Під челюстями запіканку поставив. С. З. — Такий убогий, що й кошенятн пічим с запічка виманити. н. пр. — Химка сидячи на ослончику, підкладала солому у грубку. Коц. — Чуже діло роблячи, чужі печі хутруючи. н. п. — Лізь під штандари. н. к. — Чогось мої гречаники на черіні сіли. н. п.

Печь, ся = 1. пекти, що в борошні в маслі — сма́жити, пря́жити.

2. пекти́, шква́рити, ся. — Сонце пече, шкварить.

3. пе(і)клува́ти ся, турбува́ти ся, упада́ти (коло кого) і д. **Забо́титься.**

Пешня́ = пішня́.

Пеще́ра = пече́ра, пече́ря. С. Л.

Пеще́рный = пече́рний.

Пивни́ца = пивниця. — Та піди, хлопче, до пивниці, та вточи ще й пива. н. п.

Пивно́й = пи́вний.

Пи́во, пивцо́ = пи́во, пивце́. — А від пива болить спина, а від меду голова. н. п.

Пивоваре́ніе = пивництво, бровáрство. — Так саме підупало і пивництво — броварів поменшало. Кп.

Пивова́ренный, пивова́рный = брова́рський, брова́рний. — Броварна посуда. — **П. заво́дъ** = бро́вар, бро́варь (С. З. Л. Ш.), брова́рня (С. Ш.), пивова́рня. — Годі вам по броварнях пиво варити. н. д.

Пивова́ръ = брова́рник (С. З. Л.), брова́р (С. Ш.).

Пивова́рня = д. **Пивова́ренный заво́дъ.**

Пи́галица, пт. Fringa vanellus = ча́йка. С. З. Л. — Ой біда, біда чайці небозї, що вивела діток при битій дорозї. н. п. — Чайка киги́че. н. п.

Пи́галицынъ = ча́йчин.

Пи́галка = д. **Пи́галица.**

Пи́гва, пи́гвовое де́рево, рос. Cydonia vulgaris Pers. = гду́ля, квіт, квітове́ де́рево (С. Ан.), ґду́ля.

Пигме́й = куца́н, куца́к, в жарт — курду́пель (С. З.).

Пи́гусъ = бі́ґос (С. Ш.), бі́гус (С. З.).

Пи́жма, рос. Tanacetum vulgare L. = пи́жмо, навро́тич, при́воротень, на́воротень, корова́й. С. Ан.

Пи́ка = спис на ра́тищі. — Списом його проколов і одправив к батькам на вечерю. Дум. Д. ще під сл. **Копьё.**

Пи́кать, пи́кнуть = пі́кати, пі-пі́кати, пища́ти, пи́снути. — **Пи́кнуть не смѣетъ** = не сьміє пи́снути.

Пике́тъ = 1. беке́т (С. Ш. К. З. о Ю. Р.), ча́та (С. З.). — І коло Умани часто чати отправуючи. Л. С.

2. піке́т (гра в карти).

Пи́ки = ви́ни (С. Л.), вино́, одна карта з сії масті — вино́вка (С. Л.).

Пикни́къ = гу́лянка (в складку, за го́родом).

Пи́кнуть = д. **Пи́кать.**

Пико́вка = вино́вка (д. **Пи́ки**).

Пи́ковый = вино́вий. С. Л. — Винова масть.

Пила́ = пи́лка, з одною ручкою — ножі́вка.

Пила́въ = стра́ва з варе́ного ри́жу з бараниною.

Пиле́ніе = пиля́ння, пи́лянка. — А скільки взяв за пилянку дров?

Пилигри́мъ = проча́н, мн. проча́не.

Пилика́ло, пилика́льщикъ = циги́кало.

Пилика́ть = 1. циги́кати, цуги́кати (Граб.). — Цигикає на скрипці.

2. піпі́кати. — Піпікає якась пташечка.

Пили́льщикъ = пиля́р (Умань), що випилює дошки — терти́ч(ш)ник, трач. С. Ш.

Пили́ть = 1. пиля́ти (С. З.), щербатим ножем — чи́кати, чипля́ти.

2. го́лову гри́зти, мо́ркву скребти́, скрома́дити, чуба ми́лити. — Трохи не що дня гризе йому голову.

Пи́лка = д. **Пиле́ніе.**

Пилова́ть = д. **Пили́ть.**

Пило́вка = д. **Пиле́ніе.**

Пи́льный = пило́вий. — **Пи́льный заво́дъ** = пи́льня. — **П. ме́льница** = та(е)рта́к, та(е)ртачо́к (водяний). С. Ш. — **П. трава́,** рос. Serratula tinctoria L. = страхополо́х, будячо́к, я́ловень. С. Ан.

Пи́льщикъ = д. **Пили́льщикъ.**

Пилю́къ = ка́ня.

Пилю́ля = пилю́ля, горо́шинка апте́чна (Нік.). — **Проглоти́ть пилю́лю** = мо́вчки проковтну́ти, мо́вчки сте́рпіти.

Пи́мы = чо́боти (з оленячої шкури).

Пина́ть, пнуть = пха́ти, пхну́ти, шту́рхати, штурхну́ти (ногою), копну́ти ного́ю.

Пино́къ = стуса́н, штурхане́ць.

Пи́пка = лю́лька, лю́лечка. — А тютюн та люлька козаку в дорозї знадобиться. н. п.

Пирами́дный = пірами́довий.

Пира́тъ = д. **Корса́ръ.**

Пи́рный = бенке́тний, бенкето́вий. С. Ш. — Запросила до себе гостей на бенкетний день. н. п. — З нами вони садовились раз враз і за стіл бенкетовий. Ніщ.

Пирова́ніе = бенкетува́ння.

Пирова́ть = бенкетува́ти, балюва́ти, балува́ти. С. Аф. Л. Ш. — Тут не бояв ся і Юнони, пустив ся все бенкетувать. Кот. — **Пиру́ющій** = бенкето́вець. С. Ж.

Пиро́гъ = пи́ріг, здр. пиріжо́к, пиріже́чок, мн. пироги́, пиріжки́, пиріже́чки, великі — пирожа́ччя (Полт. Чайч.), гречаний з сиром — ле́жень, з горохом — горохов́яник, з калиною — кали́няник, з кропом і цибулею — книш, кукурузяний з сиром — манту́ла, без начинки — сту́лень (С. З.). — Залюбки книші побгали, стульні й паляниці. Макар.

Пиро́жное = пе́чиво, на пр. пу́ндик (С. З.), марципа́н (С. З.), вергу́н, вергуне́ць, вергу́нчик (С. Аф.). — Полтавські пундики пряжені. Кот. — Обійдеть ся циганське весілля і без марципанів. н. пр.

Пиро́жный = пирого́вий.

Пиро́пъ, богемський гранат = кру́хлик. С. Жел.

Пиру́шка = гу́лянка, погуля́нка, погуля́ння (С. З.), вечірня для молодїжи — вечерни́ці, після хрестин — похре́стини, після миру — перепро́сини, прощальна — відклі́нне. — Мів у себе на погулянні значне товариство. Л. В. — Помирились і він покликав до себе усіх на перепросини. н. о.

Пируэ́тъ = викрута́с.

Пи́ршественный = д. **Пи́рный.**

Пи́ршество = д. **Пиръ.**

Пи́ршествовать = д. **Пирова́ть.**

Пиръ = бенке́т (С. Аф. З. Л. Ш.), бал (С. Аф. Ш.) у́чта (С. З. Ш.) і д. **Пиру́шка.**

— Пили козаки, мед-вино кружали, вони до себе Палія на бенкет зазивали. н. п. — Тоді він взяв до себе батька та матір і такий бенкет задав, що я ще й не бачив ніко́ли такого. н. о. Яст. — Що день було у їх похмілля, що день бенкети, мов весілля. Кот. — Розмова Голятовського на учті в О. Миколая. Л. В. — **Люби́тель пиро́въ** = бенкета́рь.

Писа́ніе = 1. писа́ння.
2. письмо́.

Пи́саный = 1. пи́саний.
2. розмальо́ваний.

Писари́шка = писарчу́к. С. З. Л.

Пи́сарская = писа́рня (д. під сл. **Канцеля́рія**).

Пи́сарскій = писарськи́й. — **П. до́лжность** = писа́рство. — Пробув на писарстві шість років.

Пи́сарша = пи́сарьша, писари́ха (С. З.).

Пи́сарь = пи́сарь (Лїв.), пи́сар (Прав.), син його — писаре́нко, дочка — писарівна, аби який або молодий помішник — писарчу́к, писарча́, мн. — писарчуки́, писарча́та. — **Пи́саремъ быть** = писарюва́ти. — Наш писар у нас уже сім год писарює, то знає, з кого є що взяти, а з кого нї. Чайч. — Тут за столом повно писарчат; пишуть усе, аж пера риплять. Кн.

Писа́тель, ница = писа́тель, ка, письме́нник, ця, аби який — письма́к, писа́ка, останнє слово вживаєть ся иноді і в похвалу, на пр. О! з його добрий писа́ка! — **Писа́тель ико́нъ** = маля́р, аби який — богома́з.

Писа́ть, ся = 1. писа́ти, ся, погано — маглюва́ти (Ос.), дря́пати, шкря́бати. — Так перо пише, як муха дише. н. пр. — Дряпає як курка.
2. малюва́ти, ся.

Писе́цъ = д. **Пи́сарь**.

Писка́рь, риба Cyprinus gobio = писка́рь (С. З.), пічку́р, пічкуре́ць.

Пи́скать, пи́скнуть = пища́ти, пи́скнути.

Пискотня́ = писк, пискнява (С. З.), пискотня́.

Писку́лька = пи́щик. С. З.

Писку́нъ, нья = писку́н, ха.

Пистоле́тный = писто́льний.

Пистоле́тъ = писто́ль (С. Л.), писто́лля. — Ой не вспів козак Перебийніс на могилу зъїздити, та як узяв джура, та узяв малий с пистоля палити. н. д.

Пису́лька = пису́лька, ка́рточка, цеду́лка, цеду́лочка.

Писцо́вый = писарськи́й.

Писчебума́жный = папіро́вий. — **П. фа́брика** = папірня. С. З.

Пи́счій = писа́льний, писарськи́й. — **Пи́счая бума́га** = папі́р, папе́р, бома́га, писарськи́й папі́р. — Писарського паперу нема у мене, є, та тільки не писарський, а той, що на квітки. Кн. — Д. ще під сл. **Бума́га**.

Пи́сьменность = письме́нство.

Пи́сьменный = 1. руко́писний, пи́саний.
2. писарськи́й.
3. листо́вний, листови́й, письмо́вний. — Зсилання листового, нї словесного не имію. Брюховец. С. З. — Учав просить указу листовного. Кост. Мазепа. — Листовне повідомити. Кіев. Ст. — Нехай би був письмовно подав звістку. Кн.

Письмецо́ = листо́к, письме́чко і д. **Пису́лька**.

Письмо́ = 1. письмо́ (С. Л.), лист. — Чи письма писати, до милої слати? н. п. — Чи до неї лист писати, чи до неї мандрувати? н. п. — А ще од своїх рук листи писав, до Василя Молдавського посилав. н. д. — Гей сїв Сава в кінцї стола дрібні листи пише. н. п. — **Отвѣ́тное письмо́** = о́д(від)пис, о́дписка, відвість, ві́дповідь (д. під сл. **Отвѣ́тъ**). — **Откры́тое письмо́** = одве́ртий, отво́ристий лист (С. З. Л.).
2. писа́ння, письмо́.

Письмово́децъ, письмоводи́тель = д. **Пи́сарь**.

Письмоно́сецъ = пошта́рь, листоно́ша. — Раз у ранцї, ледве сонце встало, листоноша лист приніс дрібненький. Ст. С.

Пита́ніе = годува́ння, харчува́ння.

Пита́тель = корми́тель, годува́льник (Чайч.), пити́мий.

Пита́тельница = 1. корми́телька, пити́ма (С. З.).
2. ма́мка.

Пита́тельность = си́тність, си́ток. — Не ситна твоя картопля: їси її скільки, живіт надме, а ситу у неї не має. Кн.

Пита́тельный = си́тний (С. З. Л.), тра(е)вни́й (С. Л. Ш.), харчовни́й, про пашу — пашни́й. — Оця картопля так так що ситна! Зъїси — і чуєш силу. Кн.

Пита́ть, ся = годува́ти (С. Аф. З. Л.), харчува́ти (С. З.), живи́ти, ся. — Земля всїх годує і людину і рослину. Кн. (Пр. ще д. під сл. **Корми́ть**). — **Пита́ть довѣ́ріе** = ма́ти ві́ру (до кого), ня́ти ві́ри, дійма́ти ві́ри (кому). — Не йме йому віри. Граб. — Віри не діймаю. Г. Бар. — **П. наде́жду** = ма́ти, живи́ти, голу́бити надію. — На сина голубила надію, вітер її розвіяв по чужому полю. Кн. — **П. не́нависть** = ма́ти нена́висть, нена́видіти. — **Пита́ться наде́ждою** = сподіва́ти ся, поклада́ти надію.

Пите́йный = 1. питни́й. — Питний мед.
2. трунко́вий. С. Ш. — **Пите́йный домъ** = шино́к, шинк. С. З.

Пито́мецъ, пито́мица = вихова́нець, годо́ванець, нка. — Ніженський лицей дав Україні чимало годованців. Кн. — Дітей Біг-ма! Отсе сирітка — наша годованка. Кн. Д. ще під сл. **Воспи́танникъ, ца.**

Пито́мникъ = шкі́лка (Степ. О.), садібня, розса́дник.

Питу́хъ = пите́ць, питу́н (Харьк. Чайч.).

Пить = пи́ти, здр. — пи́точки, пи́тоньки (С. З. Л.), багато з жадобою — ду́длити, жлу́ктити, лига́ти, черка́ти, цму́лити (К. Ч. Р.), хлиста́ти (С. Л.), ковтками — ковта́ти, ґо́льґати, чарками багато і часто — чаркува́ти, просто з великої посуди, на пр. воду з відра, горілку з пляшки — на́хильці, на́хильцем, на́хилки пити (С. Л.). — Питочки вона не хоче, їстки не береть ся. Макар. — Як то рідну матїнку зоставить? Хто їй питочки і їсти без мене поставить? Макар. — Горілку, мед не чаркою, поставцем черкає. К. Ш. — Ой прошу вас, миле браття, не бийте, ой куплю вам цебер меду — нахильці пийте. н. п. — **Пить кругову́ю** = кружа́ти, кругля́ти (С. З.), кружля́ти. — Зевес тоді кружав сивуху і оселедцем заїдав. Кот. — Журба в шинку мед-горілку поставцем кружала. К. Ш. **Пить го́рькую ча́шу** = біду́вати. — **Пить го́рькую, пить мёртвую ча́шу** = без про́сипу пи́ти. — **Пить къ кому́ либо** = пи́ти до ко́го, припива́ти. — Не кажи: здоров! Не до тебе пьють. н. пр. — Козак до Ляха горілкою припиває, склянницею межи очі морськає. н. д.

Питьё = 1. питтяя́ (С. Л.), питво́, на́пій, пите́ння, за-для худоби — пі́йло (С. Л.). — Не до їжі, не до питва, пане; мене хлібом вдовольнило лихо, а вином начастувала скрута. Ст. С. (Д. ще під сл. **Напи́токъ**). — **Волше́бное питье́** = дання́ (д. під сл. **Напи́токъ**). — **Го́дный для питья́** = питни́й, го́жий.
2. пиття́.

Питьево́й = питни́й. — У мене питний мед. Хар. Чайч.

Пиха́ніе = пха́ння.

Пиха́ть, пихну́ть = пха́ти, шту́рхати (С. З.), труча́ти (С. Ш.), пхну́ти, штурхну́ти, тиснути. — Куди пхайте, то пхайте, аби не до хати. н. пр. — Свій своєму добра не мислить: як побачить на сухому, то в болото тисне. н. пр. — Дурня на голову тручай, а він на ноги паде. пр.

Пи́хта, рос. Pinus, abies sibirica = сви́рка, свиркове́ де́рево, шме́рка. С. Ан.

Пи́чкать = пха́ти, напиха́ти.

Пичу́га, пичу́жка = пта́шка, пта́шечка.

Пи́шка, пт. Motacilla = трясогу́зка, трясихвостка. С. Ш.

Пи́ща = їжа (С. Л.), їда́ (С. Л.), харч, харчі́ (С. З.), стра́ва (С. З.), потра́ва і д. **Ку́шанье**. — **Пи́ща холо́дная, не варёная** = сирова́ харч. Чайч. — У їх їжа така, що дай Боже і всякому. Кн. — Яка харч, така й робота. н. пр. — Набрав він собі харчі на три дні, та й пішов. н. к. — Д. ще під сл. **Ку́шанье**.

Пища́ль = 1. самопа́л, пища́ль, пища́лка (С. Ж.). — Пищаль семипяденная. н. д.
2. сопі́лка, ду́дка, ду́дочка; пі́щик.
3. писа́к (у колїсників для обточування ступиць).

Пища́льникъ, ца, рос. Sambucus racemosa L. = черво́на бузина́. С. Ан.

Пища́ть = пища́ти, пискоті́ти (С. Л.), дуже тоненько — пі́кати, пипі́кати.

Пищеваре́ніе = харчовари́ння, траві́ння.

Пищевари́тельный = харчовари́стий.

Пищо́къ = д. **Ва́бикъ 1.**

Пищу́ха = зьв. Lepus alpinus, Pall. — за́єць гірський, пт. Certhia familiaris — кова́ль. С. Жел.

Піано́, піани́ссимо, муз. = ти́хо, пома́лу, ду́же пома́лу. — Помалу, малу, чумаче, грай, не врази мого серденька вкрай. н. к.

Піо́нъ, рос. Paeonia officinalis Retz. = пиво́нія. С. Ан.

Пія́вица, пія́вка, Hirudo medicinalis = пъя́вка.

Пла́ваніе = плав (С. З.), пла́вання, плавба́. — Утінка на плаву. н. п. — Не скрізь Дніпром плавба безпечна: на порогах... Кн.

Пла́ватель = плаве́ць.

Пла́вательный = пливни́й. — **Пла́вательная перепо́нка, п. пе́рья** = д. під сл. **Перепо́нка** (у птиць) і під сл. **Перо́**.

Пла́вать = пла́вати, пли́вати, витягуючи руки поверх води — сажня́ми пла́вати. — Ой у полї озеречко, там пливало від речко. н. п.

Пла́вень = пла́вень, плав. — Тепер селезень і утінка сидять по одну плаву та їдять ряску. н. п.

Плави́ленный заво́дъ = топлени́на (С. Жел. Ш.), гама́рня (Вол.). — **П. иску́сство** = топля́рство (С. Пар.), гама́рство.

Плави́льня = топі́льня (С. Пар.), гама́рня.

Плави́льщикъ = гама́рник.

Пла́вить = 1. гна́ти, сплавля́ти. — Нанияв ся плоти гнати по Дніпру.

2. топи́ти (С. Ш.), розтопля́ти. — З нас деруть ремінь, а з іх бувало й лій топили. К. Ш.

Пла́вка = 1. сплав (водою).

2. то́плення. С. Ш.

Пла́вкій = розто́пистий. С. Пар.

Пла́вкость = розто́пистість. С. Пар.

Плавле́ніе = д. Пла́вка 2.

Пла́вный, но = рівний, но, легки́й, ко, пливни́й, но (С. Жел.), пла́вний (С. Жел.), плавкий, пла́вко, плавкіш (С. Л.). — Легка хода. — Плинна бесіда. Фр. — Гарно читає: виразно, плавко. Кн.

Пла́вность = пла́вність. С. Жел.

Пла́кальщикъ, ца = плаку́н, пла́чка, пла́чниця (С. Жел. Пар).

Пла́каніе = пла́кання, плач.

Плака́тъ = па́шпорт.

Пла́кать = пла́кати, сильно — рида́ти, хлипаючи — хли́пати, голосячи — голоси́ти, з ревом — реві́ти, грубо — ру́(ю)мати, ру́(ю)мсати, тихенько — пхи́кати, слинити, ки́снути. — Вона плаче і ридає, свою долю проклинає. н. п. — Голосить на всю улицю. — Не румсай, доню! Пожаль ся сльоза. Кн. — Не румсай — сльози не вода. — Питають у мене: чого я румсала? Чого очі зарумсані? Кн. — Не слинь, Паньку, і не журись. Гул. Ар. — А воно стоїть у куточку і пхикає. н. о.

Пла́каться = жалкува́ти ся, бідкати ся, нарікáти (на кого).

Пла́кса = пла́кса (сп. р.), плаксій, плаксу́ха, плаксі́йка, рю́ма, рю́мса (сп. р.), ре́ва (сп. р.), вю́ня, тонкослізка (С. Ш.), ру́мса. — Така плаксійка, є чого, нічого, усе плаче. Ман. — Годі тобі, румса! Тільки й знаєш, що плачеш. Кн.

Плакси́вый = плакси́вий, плачли́вий, ревли́вий, ну(ю)ня́вий і д. Пла́кса. — Таке воно у нас нуняве; не так глянь на його — зараз і плаче... тонкослізка. Кн.

Плаку́нъ = рос. Lythrum salicaria L. — залізня́к чо́рний, залізня́к черво́ний, тверд́як, польові васи́льки, верба́ трава́, підбере́жник, плаку́н, Epilobium angustifolium L. — дикий льон, льоно́к. С. Ан.

Плаку́ша = д. Клику́ша.

Пламени́стый = полумъяни́стий, поломінистий.

Пла́менный, но = 1. полумъя́ний, по́ломінний. — Так і обдало усю хату полумъяним сьвітом. Кн.

2. палки́й, пальо́ний. — Ми бачили не діда, а пальоного парубка. Кн. — Як пальоно ми цілували ся! Здаєть ся з під тих поцілунків било полумъям. Кн.

Пла́мень, пла́мя = по́лумъя, по́ломінь (С. Жел. Пар.), сине — же́врій. — Полумъем бъє від його. Кн. — Головешки то там то сям тліють і полумъя бува блисне, як вітер повіє. Аф.

Пламенѣть = пала́ти, палахтіти, палахкотіти. — Стіг сіна палав навкруги. Кн. — Серце її палало огнем кохання. Кн. — Мов та сьвічка, що палахкотіла перед ним шировим полумъям. Бар.

Пла́мя = д. Пла́мень.

Плане́та = плани́да. С. Л. — І доглядiлись люди, що иньші зірки ходять округи тих нерухомих зірок і прозвали їх ходячими зірками або планидами. Де-що про Сьв. Б.

Плане́тный = плани́дний.

Плани́ровать = 1. рівня́ти, вирівнювати.

2. розбива́ти по пла́ну, планува́ти.

Пла́нка = планиця.

Планово́й = плановий.

Планта́ція = планта́ция. — **Бакчева́я п.** = башта́н (д. Бакча́). — **Свеклови́чная п.** = буря́шник. — **Таба́чная п.** = тютюни́ще.

Планъ = план, плант.

Пласта́ть = плата́ти, карбува́ти. — Тіло козацьке карбували, у чисте поле роскидали. н. п.

Пласти́на = пласти́на, в колодязї — зру́бина, ця́мрина, в мостї — мости́на, мо́стниця.

Пластова́ть = д. Пласта́ть.

Пластово́й = скибчатий.

Пластъ = ски́ба, шар (С. Жел.), ряд, верства́ (С. Жел. Пар.), як лопатою копнуть — штих (Ман.). — Зняв верхній шар землї, а там глина. — Зняли один шар, другий, а з під третього й вода ринула. Кн. — Пихи на чотири штихи. н. пр.

Пла́стырь = пла́стирь, по́ліпка, пля́стир (С. Пар.).

Пла́та = 1. платїж, опла́та, ви́плата, ро́зплатка.

2. пла́та, запла́та (С. Ж.), платня́ (Гал.), за дзвін по небіщику — подзвіння (С. З. Ос.), за образу — безче́стя, за нахідку — пере́йма, за колодку на масниці — поколо́дне, з нового члена якого товариства — вступне́, вписове́, дальше — вкла́дка (С. З. Ф. д. ще під сл. Взносъ), за помел хлїба

зерном — ро́змір, мірчу́к, проме́л, за квартирю — комі́рне́ (С. Жел.), за землю грошима — ра́та, чинш (С. З.), снопами — скі́пщина (С. З.), зерно́м як сіють — при́сів, при́сівок, жінці після родин, як виходить вперше — виводне́, за випас худоби — рогове́ (С. З.), за переїзд через міст — мостове́ (С. З.). — Нехай воно йому на подзвіння буде. н. пр. — Заплатив безчестя три карбованця. — Хто найде чіпця моєї жінки — перейма буде кварта горілки. н. п. — Чинші і всякі плати мають давати подданиї. С. З. — Жеби рата дорочная до скарбу належная була вистачена. Самойлович. С. З. — Брали мостово́го по пів золотого. н. д. — **За пла́ту** = пла́тно. — **Пла́та впере́дъ** = з гори́.

Платёжный = платіжний, пла́тний.

Платёжъ = платі́ж, опла́та.

Платéльщикъ, ца = пла́тник, ця. С. Жел.

Плати́ть, заплати́ть = 1. плати́ти, заплати́ти, довг — верта́ти, віддава́ти, бу́ти пла́тним, верну́ти, відда́ти (позичку). — Бувши винним, треба буть і платним. н. пр. 2. від(од)дя́чувати, оддя́чити.

Плати́ть, запла́тить = лата́ти, залата́ти. — Залатав свиту.

Плато́къ, плато́чекъ = ху́стка, хусти́на, хусти́нка, ху́сточка (С. З. Л.), з полотна — шири́на, шири́ночка (Гал. С. З. Жел.). — Дарувала шиту шовкову хустину, щоб згадував на чужині. К. Ш. — Тоді в мене хрестини, як є що в хустині. н. пр. — Ой дай міні, моя мати, шовкову хустину — най я вийду на улицю на час, на годину. н. п. — Хусточка ж моя, шовковая! Чи на те ж тебе я заробляла, щоб нелюбу, та й не милому та її я почіпляла? н. п. — Дівка ширiночку шиє. н. п.

Плато́чный = хустковий.

Пла́тье = 1. оде́жа, о́діж, оде́жина, убі́р, убра́ння, пла́ття, літне — літни́к, сукняне — сукма́н, сукма́на, су́кня (С. З.). — Єдні сукаю королевськую, другиї за руку хватаючи, цілували. Л. В. (Д. під сл. **Одёжа**). 2. пла́ття, су́кня (С. З. Л. Прав.), в жарт — плахі́ття. — На дівочках добре плаття, а на парубках усе шмаття. н. п. — Горда та пишна в зеленій сукні ходить, цареві, королеві голови не склонить. н. п. — Ой чого ти, Лемерівно, у свиті йдеш, а чи в мене дорогих суконь не маєш? н. п. — Моя дочка як панночка — на лицю біленька, на ній сукні дорогі — сама молоденька. н. п. Под. — Єї шовкова сукня зашелестіла, як посохле листя. Бар.

Пла́тьецо = пла́ттячко, су́кенка.

Платяно́е = д. **Менструа́ція**.

Платяно́й = оде́жний.

Плау́нъ, рос. Lycopodium clavatum = дереза́. С. Ан.

Пла́ха = коло́да, коло́дка (С. Пар.), на котрій рубають дрова — дривітня. (Номис).

Плацъ = плац, пляц, майда́н. — Ой як вийдем на майдан та вдаримо в барабан. н. п.

Плачéвный, но = 1. плачли́вий, во (С. З.); бідола́шний, жалібни́й, но. — З жалобою моєю плачливою. Л. В. — Судила ся їй доля плачлива: з пьяницею побрала сл. Кн. 2. журни́й, смутни́й, но, тужли́вий, во, жалібни́й, но. — Смутний голос.

Плачéніе = лата́ння, зала́тування.

Плачéй = д. **Пла́кальщица** і **Пла́кса**.

Плачéный = ла́таний, пола́таний. — Латана свита.

Плачли́вый = д. **Плакси́вый**.

Плачъ = плач, голосний — голосі́ння (С. Л.), сильний — рида́ння, надто голосний — леме́нт (С. Ж.), довгий — ру́(ю)мсання.

Плашко́тъ = ба́рка.

Плашмя́ = пла́зом, лéжма́, лежмо́м, лі́гма́, лéжміть, лéзьма. С. Жел. Пар.

Плащани́ца = плащани́ця.

Плащъ = плащ (С. Жел. Л.), кере́я (К. Ч. Р.), гуцульський — сарда́к (Федьк.), д. ще під сл. **Епанча́**. — Шевченко накинув його своїм плащем. Кн.

Плева́ = 1. плі́ва́, плівка.
2. поло́ва (д. **Мяки́на**).

Плева́ка = плюва́ка, плюва́чка.

Плева́льникъ, ца = плюва́льниця.

Плева́ніе = плюва́ння.

Плева́ть, ся, плю́нуть, ся = плюва́ти, плю́нути, ся.

Плéвелъ, плéвелы = 1. рос. Lolium L. — мітли́ця.
2. поло́ва (д. **Мяки́на**).

Плево́къ = 1. плюво́к, харкоти́ння.
2. червячо́к, з ко́трого виплóжують ся му́ха.

Плёвый = мізе́рний, пікче́мний.

Племени́тый = сімяни́стий. (Пр. д. під сл. **Плодови́тый**).

Плéмя = 1. пле́мъя, пли́мъя, племено́, наро́д. — Не на наше племъя ляже сором тій неволі. Ос.
2. рід, поколі́ння, плід (С. З.), пле́мъя, плі́мъя, наща́док (С. З.), наща́дки, лайливо — ко́дло (С. З. Л.). — Покоління поколінню об тобі розкаже — і твоя, кобзарю, слава не вмре, не поляже. Ос. — Ні роду, ні плоду. Кр. — Кляне твій рід і плід. н. о

Племя́нникъ = небо́ж (С. З. Л.), небі́ж (С. Л.), племе́(і)нник, по братові — брата́нич, брата́нчик (С. Ш.), синове́ць (С. З.), по сестрі — се́стрич, сестре́нець (С. З.), се́стринець (Л. Сам.). — Сомко заслихавши певне о зміні сестренця свого Юрася Хмельницького. Л. В.

Племя́нница = небо́га (С. З. Л.), здр. небі́жка, племе́(і)нниця, по братові — брата́ничка, синови́ця, по сестрі — сестри́чина, сестри́ниця.

Племя́нниковъ = небо́жів.

Племя́нничій = небо́гів, небо́жів.

Племенно́й = племі́нний. — **Племенно́й быкъ** = буга́й. — **П. жеребе́цъ, бо́ровъ** = ста́дник. С. З.

Плена́ = 1. ска́за, щерби́нка (на пр. на мармо́рі, на металю).

2. плі́ва́, здр. плі́вка, на молоці — шку́рка, кожушо́к.

Плени́стый = щербинова́тий.

Плёнка, плёночка = д. **Плена́** 2.

Плеска́ніе = плю́скання, плюск, хлю́пання.

Плеска́ть, ся, плесну́ть, ся = 1. плю́скати, ся, плюскоті́ти, хлю́пати, ся, хлюпоті́ти, хлюпоска́ти, ся, хлюпоста́ти, ся (Ос.), плюсну́ти, хлюпну́ти, ся. — Дитина плюскаеть ся в воді рученятами. Кн. — Хлюпощуть ся качаточка поміж осокою. К. Ш.

2. плеска́ти (С. З.), ля́пати, плесну́ти, ля́пнути (в долоні). — Іде малий та в долоні плеще. н. п.

Плескъ = д. **Плеска́ніе**.

Плёскъ = хвіст з перо́м у вели́ких риб.

Плесна́, Metatorsus = пле́сно (С. Жел.), плесно́ (Чайч.), плю́сно (С. Жел.), плісня́ (Ніс.) — передня частина ступні.

Плесну́ть, ся = д. **Плеска́ть, ся**.

Плести́, пле́сть, спле́сть, ся = 1. плести́, сплести, ся. — Сплїв батіг.

2. плести́ ся, ви́ти ся, обвива́ти, обповива́ти, обпови́ти. — Чи не той то хміль, що по тичині вьеть ся? н. д. (Д. ще під сл. **Обвива́ть, ся**).

3. пле́скати і т. д. д. **Болта́ть** 3. — З тебе усе село буде сьміятись, коли будеш отаке плескати. н. о. Гр. Чайч.

Плести́ся = пле́нтати ся (С. З.), волокти́ ся (С. Л.), тягти́ ся (С. Л.), чвала́ти (С. Л.), теле́пати ся (С. Ш.), ті́пати ся, плуга́нити ся, плужи́ти ся. — Воно поміж народом плентало́сь, то й бачило доволї. Г. Бар. — Вони тихо плентались дорогою. Лев. — Доки він плентав ся чужими шляхами. Кн. — Розпитав кудою йти і поплентав ся. Кн. (Д. ще під сл. **Брести́**).

Плесь = хлюп, плюсь. — Пливе човен води повен, та все хлюп, хлюп, н. п.

Плете́льщикъ, ца = плеті́й, ка (С. Жел.), кошиків — кошика́рь (С. Жел.).

Плете́ніе = плеті́ння, весільного вінка — вінкопле́тиння.

Плетени́ца, плетёнка = плетени́ця, ко́шик, кошо́вка і т. д. д. **Корзи́на**.

Плетёный = пле́тений.

Плете́нь = плеті́нь, пліт, тин (С. Л. Ш.), тино́к, лі́са, лі́ска (С. Л.), покриття на йому — острі́шок, острі́шина, накидане гноєм — зага́та, поперешний — перети́нок, місце, де перелазять — перела́з, місце коло тину — перетї́нок у воді для лову риби — ї́з, їзо́к. — Поплели навкруги плетнї, а проїхати й нїкуди. Кн. — Циган своє за пліт волочить та ще хвалить. н. пр. — Вчепив ся, як слїпий плота. н. пр. — З доброго плота добрий і кіл п. пр. — Близько двору коло плота погля́даю на ворота. Руд. — Ой як би я волів мала, то б такими козаками плоти підпирала. п. п. — Живе, як сорока на тину — хто йде, сполохне. н. пр. — Хоч з чинами та попід тинами. н. пр. — Хоч бий, хоч лай, тільки через тин не кидай. н. п. — Через низький тин усї собаки скачуть н. пр. — З улицї лі́са добра, нова, торік городив її, Кн. — Сидить півень на загатї, крикнув: кукуріку! н. п. — Як би мінї не тини та не перетинки, ходив би я до дївчини що день, що годинки. н. п. — За поповим перелазом там стояло троє разом. н. п. — **Ста́вить плете́нь** = тини́ти (С. Ш.).

Плетешёкъ = 1. па́смо, ста́лька (С. З.) — Заплела косу у три стальки.

2. шнур, шнуро́к.

Плетея́ = плеті́йка.

Плетнёвый = пле́тений. — **Плетнёвая изгорода** = д. **Плете́нь**.

Плеть, плётка = 1. з прядива — плі́ть, бати́г, батіжо́к (С. Ш.), пу́га, пу́жка (Ос.), з реміня — карба́ч, малаха́й, канчу́к, товста і коротка — нага́й, нага́йка, з трьома кінцями — тройча́тка (С. Ш.). — Та взяв милий дротяную плїть, та й став милу у плеченьки гріть. н. п. — Та взяв милий дротяну нагайку, та бив жінку з вечера до ранку. н п. — В руках нагайський малахай. п. о. (Д ще під сл. **Нага́йка**). — **Пле́тью обуха не перешибёшъ** = голово́ю му́ра не пробъеш. п. пр.

2. гу́дина, огу́дина (С. З.), зб. — о́гуд

(С. З.), огу́диння, на пр. у огірків, кавунів і динь.

Плéха = д. **Непотрéбница.**

Плечево́й = плéчний. С. Жел. — **Плечевáя кость** = цївка. Чайч.

Плечи́стый = плечáтий, плечáстий, плечи́стий. С. Жел.

Плсчно́й = д. **Плечево́й.**

Плечó, здр. **плéчико,** поб. **плечи́ще** = 1. плечé, здр. плеченя, тко, мн. плéченьки, плечи́ції, рáмо (С. З. Л.). — **Плечó съ плечéмъ** = пóпліч (С. З.), óпліч (С. Л.), пліч-ó-пліч (С. Л.). — Івась Коновченко тее зачуває, велику радість має, з полковником попліч сідає. н. д. — **Черезъ плечó** = пóзпліч. — **Говори́ть зъ плечá** = необміркувáвши.

2. лопáтка. — Купив лопатку телятини.

Плея́ды, сузірря = волосожáр (С. З. Л.), квóчка (С. Л.), квóчка з курчáтами.

Пли́нтусъ = пли́нтус, ли́штва.

Плитá = 1. плитня́к (камінь).

2. пли́та, пли́тка, тáфля, тáхля (С. Ш.).

Пли́тный = плитóвий, плитнякóвий.

Пловéцъ = д. **Плáватель.**

Плову́чій = пливу́чий. — **П. мостъ** = живи́й, наплавни́й міст.

Плóвъ = д. **Пилáвъ.**

Плоди́ть, ся = плоди́ти, розвóдити, водити, ся.

Плодови́тость = плíдність, плодю́чість, родови́тість, родю́чість. С. Жел.

Плодови́тый, то = про рослину і тварь — плíдний, но (С. Ж. Жел.), про тварь — сіменистий, плодю́чий (С. Жел.) плодли́вий (С. Жел.), плідли́вий, родови́тий, про дерево ще — родю́че, про землю, країну — родю́ча (С. Л.), хлїборóдна, хлїбна, хлїбодáйна, врожáйна, урожáйна (С. Ш.), ту́чна, про кішку, вівцю — котю́ча, про свиню — порóслива (С. Л.). — Плідне дерево в раю приймають, безплідне з раю викидають. н. пр — Плідна матка С. Жел. — Корови добрі на молоко і сіменисті — що весни по телятку. Кн. — Чи не свиня ж була: тричі на рік з поросятами, та коли не 12, так 10, така сімениста. Кн. — Родюча земля. С. Л. — Ся країна славна споконвіку родючою землею. Бар. О. — Земля хоч супісок, а проте родюча. Кн.

Плодóвый = плодови́й, овочéвий, овощóвий. — Хто б шляхтичу сад овощовий потряс. С. Л.

Плодонагнáніе = ви́плив. — З баби і з матері вона там жила, що виплив робила: дасть дання на виплив і виплида дитина мертва. Кн.

Плодонóсный = д. **Плодови́тый.** (Про землю і дерева).

Плодопеременный = плодозмінний.

Плодорóдіе = урожáйність (С. Ш. Жел.), родю́чість (С. Жел.) і д. **Плодови́тость.**

Плодорóдный = урожáйний і т. д. д. **Плодови́тый** (про землю).

Плодъ = плід, óвоч, óвощ, нáрод, зоставлений на насіння — насінник, садовий — садовинá (С. З.), городній — горóдина, огорóдина, зірваний — рвани́ця, рвани́чка; добу́ток. — Чий корінь, того й плід. н. пр. Ман. — Який дід, такий його й плід. н. пр. — Принесіть же овощ достойний покаяння. К. Св. П. — Усяке бо дерево, що не родить доброго овощу, рубають і кидають у огонь. К. Св. П. — Добутком такої переміни стала одірваність інтелїґенциї од народу. Кн.

Плои́ть = фалдувáти. С. Ш.

Пломби́ровáть = пломбувáти.

Плóскій = рі́вний, плоски́й (С. Жел.), плáский (С. З.), плескáтий, плескувáтий (С. Л.). — Хто служить з ласки, того мішок плаский. н. пр.

Плоскова́тый = плескáтий, плескувáтий.

Плоскогу́бцы = обцéньки. С. З.

Плоскогóрье = узгіръя.

Плóскость = 1. плóща (С. Л.), площи́на (С. Л. Ніс.), площовинá, плащи́на (С. З.). — Україна розлягаєть ся скрізь плащиною. Кулїш. С. З.

2. д. **Пóшлость.**

Плости́ть = плю́щити, розплю́щувати.

Плотвá, риба Cyprinus idus = плíтка (С. З. Л.), плíточка, особливої породи — краснопірка — Коли не з удкою, так з вершою ловив сперва овсяночку, а там давав ся знать ся й пліточкам. Бодянський. С. З.

Плоти́на, плоти́нка = грéбля, грéбелька, загáта, гáтка. С. З. Л. — В кінці греблї шумлять верби, що я насадила. н. п. — Як бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку. п. к.

Плоти́ть, сплоти́ть = зъєдиня́ти, злучáти, зъєдини́ти, злучи́ти; збивáти, пригани́ти.

Плоти́ца, плоти́чка = д. **Плотвá.**

Плóтникъ = тéсля, тéсляр (С. З. Л. Ш.), тесля́к, тéсник (С. З.), здр. — тéслик (С. Ш.), тесéльчик (С. Ш.), соки́рник, що обробляє балки — баля́р. — І в договорі положили, щоб теслї і другі майстрі латинські помогли Троянам достроїть новий городок.

Кот. — Тесляр на наймичку свою, неначе на свою дитину, теслю було і струг покине, та й дивить ся. К. Ш. — Ой як ми будем до одної ходити, наймемо собі тесника домовину зробити. н п. — Ой ішло два тесельчики; сікуть-рубають самбір-деревце. н. п. Гал.

Плóтничать = теслюва́ти, майструва́ти, теслярува́ти (С. Ш.).

Плóтничій, плóтническій = те́сельський (С. Ш.), тесля́рський. — Тесельський цех. С. Ш.

Плóтничество = тесля́рство, тесле́рство. С. Ш.

Плóтничный = те́сельський. С. Ш.

Плóтность = щі́льність, дебе́лість.

Плóтный, но = щі́льний, но (С. Л. Жел.). суцільний, не (С. Л.), дебе́лий, ло, про чоловіка — опа́систий (С. З. Л.), гладки́й (С. Л.), тіли́стий. — О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. н. п. — Гляньте в середину — яка дебела кленина. Кн. — Щільно причинені двері. Лев. В.

Плотнѣ́ть = міцні́ти, міцні́шати, про чоловіка — гла́дшати.

Плотово́й = плитови́й.

Плотоуго́діе = по́хіть. С. Пар.

Плотоуго́дливый = похітли́вий.

Плотоя́децъ = м'ясої́д, м'ясоже́рець. С. Жел.

Плотоя́дный = м'ясоже́рний. С. Жел.

Плóтскій = тіле́сний. С. Ш.

Плотъ = 1. плит, пліт, мн. плоти́, невеликий з 3—5 дубків — то́рок. Ман.

2. для праня — кла́дка.

Плоть = 1. тіло. — Терпи тіло, маєш, чого хтіло. н. пр. — **Кра́йняя плоть** = залу́па. С. Жел.

2. плоть, бруд (Херс).

Плóхо = пога́но (С. Л.), аби́-як, зле, ке́псько, нега́рно, не до́бре, не гара́зд, не до ладу́, не до ді́ла. С. Л. — Погано баба танцює, та ще й довго. н. пр.

Плохова́тый, то = погане́нький, ко, аби́-який, аби́-як, благе́нький (С. Аф. Ш.), лихе́нький, невірненький. — Благенька свита. — Перше було ходить у невірненькій свиточці, а тепер на йому жупан. К. З. о Ю Р.

Плохо́вецъ, рос. Daphne mezereum L. = д. під сл. **Во́лчій**.

Плоховѣ́соватый = просте́нький, проста́цький; д. **Плохова́тый**.

Плохо́й = пога́ний, ке́пський (С. З.), бла́гий (С. Аф. Ш.), миршавий, мізе́рний, аби́-який, який-не́будь, незна́ть який (С. Л.), неві́рний. — Кепський господарь, як десять робіт зачинає, жадної не кінчає. н. п. — Благий уже у мене човен. — Блага уже у мене хати. С. Аф. — То в которого не було драної невірної кожушини. н. д. — **Плóхо дѣло** = ке́пська спра́ва; не пере́ливки. — Грицько зобачив, що кепська справа. н. п. С. З. — Я вже бачу, що не переливки, та навтікача.

Плохо́некъ, плохо́нько = д. **Плохова́тый**.

Плоша́ть = 1. гіршати, поганіти, поганішати.

2. негляді́ти, недба́ти, хи́бити. — **Не плоша́й** = бережи́сь. — **На Бо́га надѣйся (упова́й), а самъ не плоша́й** = на Бо́га покладай ся, а сам роби́ти не цура́й ся. н. пр. (Д. ще під сл. **Богъ**).

Плóше = гі́рше, поганіше. — Йому гірше стало. — Хоч гірше, аби иньше. н. пр.

Плóшечный = каганце́вий.

Плошина́ = простóта, простáк, плоху́та.

Плóшка = кагане́ць, каганóк. С. З. Л. — Живе, як каганець без лою. н. пр.

Площа́дка = 1. д. **Плóщадь** здр.

2. пóміст.

Площадно́й = 1. майда́нний, пляцовий.

2. база́рний, неподóбний. — Лаєть ся неподобними словами. Кр.

Плóщадь = майда́н (С. З. Л.), здр. майда́нчик (С. Л.), плац, пляц, плóща. — **Торгóвая плóщадь** = мі́сто (С. З.), торгóвиця (С. Ш.), торг, здр. торжóк (С. Ш.), де важниця — важни́я. — До сходу сонця рано-рано у Вифлеємі на майдані зійшов ся люд. К. Ш. — Ой як вийдемо на майдан, та вдаримо в барабан. н. п. — Рано збудять, оглядітись не дадуть, перекличуть, до майдану поведуть, стануть вчить. В. Щ. — Стояли в шиках посереді майдану січового Л. В. — Ватага перейшла на соборний майдан. Пр. — Не велику й не багату чоловік построїв хату, — та й поставив у селі коло міста на шпилі. В. Щ. — Куди ідеш? на торговицю. С Ш. — Не хоче коза на торг, так ведуть. н. пр. — Бути козі на торзі н. пр. — Пішов котик на торжок, купив в N. пиріжок. н. п.

Площи́ть = д. **Плости́ть**.

Площи́ца = мандаво́шка.

Плугово́й = плугови́й.

Плугоде́ржка, рос. Ononis spinosa L. = во́вча, бича́ча трава́, вовчу́г, ягли́ця, яги́ль. С. Ан.

Плугъ = плуг, плужóк, що робить велику борозну — борозни́стий. — Плуг складаєть ся з двох частин: 1. плуг, 2. колішня, колі́сня або теліга, теліжка. *Частини* *плу́га:* 1. граді́ль (основа або ричаг плуга), в йому ко́чит, ко́чик (Полт.), кучу́к (Херс.) — се кілок, за котрий чіпляеть тяж, гужа́ (Полт.) — ремінь або ланцюг, що звязує плуг з колїшнею, і па́склин — клин в граділї, що держить чересло. 2. чересло́, що ріже землю, а в йому заборозе́ники — кілочки, що регулїрують чересло. 3. стовба́ — зъеднаннє граділь з лемішем. 4. жа́бка, щоб підеймать або опускать граділь. 5. поли́ця, поли́чка, що одвертає скиби землї. 6. лемі́ш — підрізує скибу, кінець його — перо́. 7. чепі́га — дві ручки плугові, щоб повертати плуг — робо́ча. де треба одрізувати скибу, і я́лова або гуля́ча, що йде по борознї. 8. хвостовики, їх два, кожний нарізно зоветь ся за́хвісток, вони зъязують чепігу з лемішем, щоб брать глибшу або мільшу борозну. — Нема над те ремесло, як леміш та чересло. п. пр. — На весїлля берись, а за чепігу держись. п. пр. — Гей, гей воли! Чого ж ви стали? Чи поле дуже заросло? Чи леміша ржа поїла? Чи затупилось чересло. Руд. — *Части́ни колї́шнї:* 1. вісь, кінці її — рукави́, середина — плече́, на нїй залїзні штабки зверху — сто́си, знизу — піді́сок, на кінці рукавів — за́гвіздок або заколе́сник — кілочок. 2. ко́лесо одно ціле, а друге без обода — баране́ць, в йому сту́пиця або коло́дка або ма́точина, з шпицями і залїзним обручем навкруги ступиці — ри́хвою. 3. сокирня́ або тупірня́ — регулятор для постанови плуга на ширшу або вузчу скибу, в нїй кладеть ся соки́ра. 4. ключ, до котрого чіпляють війце, а в йому крючо́к (Херс.) або шлю́га або начо́ка (Полт.), що за його чіпляють війце. 5. війце́ — дишель: коли припрягають друге війце, то між ними приробляють скра́клї. — Всї назви, належачі до плуга, записані Ф. Красиньським в с. Керелївці в Звенигородщинї і провірені від людей з Полтавщини (село Срібне) і Херсонщини (с. Перешори); які були одміни в останнїх — те визначено — Полт. Херс.

Плу́жка = ру́чка (скрипки).

Плужни́къ = лемі́ш (д. під сл. **Плугъ**).

Плута́ть, ся = плу́тати, ся, блука́ти, блуди́ти, пле́нтати ся.

Плути́шка = шалага́н, шалапу́т.

Плу́тня, частїше мн. **плу́тни** = шахра́йство (С. З.), шалапу́тня (С. З.), шалапу́тнява (С. З. Л.), крутїйство, крута́рство, ви́крутнї, моше́нство.

Плутова́тый = шахраюва́тий.

Плутова́ть = шахрува́ти (С. Л.), шахраюва́ти, махля́рити, махлювати.

Плутовско́й = шахра́йський.

Плутовство́ = д. **Плу́тня.**

Плутъ = шахра́й (С. З.), шалапу́п, плутя́га (С. З.), крутїй.

Плыть = плисти́, пли́нути, на спинї — голів че́рева. — **П. внизъ по рѣкѣ** = на низ плисти́, за водо́ю. — Пливе човен води повен. н. п. — По небу блакітному хмарочка пливе, питай її, брате, куди вона пливе? І. Г. — Сльоза за сльозою пливе. Кп.

Плѣни́тель, ница = чарівни́к, ця, ласк. чарівни́ченька. — Ой ти дївчина-чарівниченька причарувала моє серденько. н. п.

Плѣни́тельность = прина́дність. — Усьміх розлив ся по його очах, додаючи їм ще більше принадности. Фр.

Плѣни́тельный, но = прина́дний, но, знадли́вий, во, звабливий, во, чарі́вний, зала́сний. — Нїколи ще зоря любови не сяла для нього так чудово, так принадно. Фр. — І дивить ся всюди усе так звабливо, що тільки б здасть ся радїв Чайч. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.

Плѣни́ть = д. **Плѣни́ть.**

Плѣнникъ, ца = полоне́ник (С. Л. Жел.), полоня́нець, полонянин (С. Жел.), полоня́нка, бра́нець (С. Ш.), бра́нка (С. Л. Ш.), неві́льник, ця, вья́зень. — Нїхто не может челядинику анї полоненику своєму нїчого записати, вольним його не вчинивши. Ст. Л. — Гей темницю одмикайте, з неї бранцїв випускайте. Кон. — Межи ними дївка бранка сидить собі на коники. н. д. — Гей ти, дївко-бранка, Маруся попівна Богуславка, чому ти можеш знати, що у нашій землї за день тепера? н. д.

Плѣнническій = нево́льницький.

Плѣ́нный = плї́нний, поло́нений (С. Жел.); д. **Плѣнникъ.** — **Плѣнные** = полоня́не, бра́нцї, нево́льники, яси́р (С. З.). — Хан у Крим повернув, набравши ясиру. Л. Сам. — Аби здобичами і ясирами не отягчати ся. Л. В. — У сьвяту недїлю не сизі орли заклекотали, як то біднї невольники у тяжкій неволї заплакали. н. д.

Плѣнъ = плїн (С. Жел.), поло́н (С. Жел.), нево́ля, бран. — Визволь, Господи! всїх бідних невольників з тяжкої неволї турецької. — Стару неньку зарубали, а миленьку в полон взяли. н. д. — Чи у бран забрали? н. д.

Плѣня́ть, плѣни́ть = 1. полонити, запо

лони́ти (С. Л.), в нево́лю, у бра́н забра́ти, взя́ти. — Мале дівча полонили, тільки хлопця не вловили. І. Г. — Отця, неньку погубили, мене малу полонили. І. Г.
2. чарува́ти (С. Л.), на́дити, ва́бити, учарува́ти (С. Ш.), причарува́ти (С. З.), прина́дити, прива́бити (С. Л.). — Причарувала мою ти душу, тепер без тебе плакати мушу. н. п. — Ти принадив мою душу, пригорнув її до себе. К. П.

Плѣ́сень = цьвіль (С. З.), на кружках у діжках — плі́снявка. Лев. — Уся стіна цьвілю взялась. Кн.

Плѣсневѣ́лый = цьвілий.

Плѣсневѣ́ть = цьвісти́ (С. Л.), зацьвіта́ти (С. З.), цьвіллю, мо́хом бра́тись, обростáти.

Плѣ́сна = плі́снявка (на язику).

Плѣ́снь = д. **Плѣ́сень.**

Плѣша́къ, плѣши́вецъ = плішивець (С. Жел.), голомо́зько, голомши́вець, шолуди́вець, лиса́к.

Плѣши́вый = плішивий (С. Жел.), голомо́зий (С. Аф. Жел. З. Л.), голомши́вий, шолуди́вий, ли́сий, про вівцю — штиму-ва́та. — **Плѣши́вая голова́** = ги́ря (Ос.). — Багато, як у голомозого чуприни. н. пр. — Насьміяв ся шолудивий голомозому. н. пр. — Шолудиве порося і у Петрівку змерзне. н. пр. — Забажала гиря кісничкiв. н. пр.

Плѣши́вѣть = ли́сіти, шолуди́віти. — Вже над чолом лисіє, а він за дівчатами гайсає. Кн.

Плѣ́шина, плѣшь = лисина, пліш (С. Жел.). голомо́вина (С. Жел.), шо́лудi. — Аби голова, а шолуді будуть. н. пр.

Плюга́вецъ = плюга́вець, ми́ршавець, пога́нець.

Плюга́вый = плюга́вий, ми́ршавий, пога́ний.

Плюну́ть = д. **Плева́ть.**

Плюсна́ = д. **Плесна́.**

Плюсни́къ, рос. Sticta pulmonacea Ach. = ду-бо́ва ла́па. С. Ан.

Плющи́ть = д. **Плости́ть.**

Плющъ, рос. Hedera Helix L. = плющ, прочита́н (Под.), пові́йка. С. Ан.

Пляса́ть = танцюва́ти, таньцюва́ти (С. Ш.), танчи́ти (С. Ш.), гопака — гопцюва́ти. — Аби таньцювати, а робити і лихо навчить. н. пр. — Ріжуть скрипки і бандури! Дівчата гопцюють. Гул. Ар.

Пля́ска = та́не́ць, та́нці, та́ньці. С. Ш. — Які грачі, такі й таньці — позбивали собі пальці. н. пр.

Плясу́нъ, плясу́нья = танцюри́стий, таньцюри́стий, таньцюри́ста, таньцюри́стка, тане́чниця, таньцюра (сп. р.). — С. Ш. Л. — Ледачій танечниці і хвартух на заваді. н. пр.

Плясово́й = тане́шний, до та́нцю. — Заграйте якої небудь до танцю.

Пневмати́ческій = пневмати́чний. — **П. маши́на** = духова́ маши́на.

Пни́стый = пенякува́тий.

По = по, до, в, за (на питання: по чому? по що, по кого? по кім, по чім?). — По синьому морю. — Робити по закону. — До смерти тебе не забуду. — Вода дойшла до мосту. С. Л. — Пішов би я в ліс по дрова — в мене жінка чорноброва. н. п. — Дівчинонька по гриби ходила. н. п. — Пішла на базарь по нитки. — Пішов по лікаря. — Плаче за братом. — Не суди мене з очей, суди з плечей. н. пр. — **Идти́ по́ полю, по́ лѣсу** = йти́ полем, лісом, га́єм. — Чорнобрива дівчинонька ходя гаєм плаче. н. п. — **Сдѣлалъ по его́ совѣ́ту** = зро-би́в за його́ пора́дою, як він ра́див. — **По дѣ́лу** = за ділом. — Тату! ось до вас чоловік прийшов за ділом. Кр. — **По оши́бкѣ** = чере́з поми́лку, помили́вшись (Чайч.). — **По э́тому дѣ́лу** = в сій спра́ві. — **Нѣ́мецъ по происхожде́нію** = Німець з ро́ду, ро́дом. — **По о́бщему согла́сію** = за спільною зго́дою. — **По ми́лости ба́рской** = з ла́ски па́нської. — **По не́нависти ко мнѣ** = з нена́висти до ме́не. — **По моему́ мнѣ́нію** = на мою́ ду́мку. — **По несогла́сію** = чере́з незго́ду. — Через незгоду всі пропали, самі себе звоювали. п. Мазепина. — **Родня́ по женѣ́** = ро́дич через жі́нку, по жі́нці. — **Скуча́ть по женѣ́** = за жі́нкою ну́дитись. — **Вздыха́ть по не́й** = зітха́ти за не́ю. — Кого кохає, за тим і зітхає. н. пр. — **Выстрѣ́лить по ко́мъ** = стре́лити на ко́го.

Поалѣ́ть = почервоні́ти, зчервоні́ти.

Поа́хать = поо́хкати.

Поба́бничать = побабува́ти, поба́бити. — Побабувала років скільки, та й кинула.

Побагровѣ́ть = почервоні́ти, зчервоні́ти.

Поба́иваться = боя́ти ся (трохи) — Вона таки боїть ся трохи свого чоловіка.

Побалабо́нить = поба́зікати; подзвони́ти, потеле́нькати.

Побалагу́рить = побала́кати, поба́зікати.

Побаламу́тить = побаламу́тити, покаламу́тити.

Поба́ливать = болі́ти (часом, трохи), недугува́ти. — Голова часом болить.

Побалова́ть = 1. поба́лувати ся, попустува́ти, погра́ти ся. — Побалував ся трохи, пора й за книжки.
2. поба́лувати, попе́стити, пома́зати (кого).

Поба́лтывать = 1. сколо́чувати, колоти́ти (по троху або часами).
2. бала́кати, белькота́ти. — Дитина починає вже белькотати.

Поба́нить = поба́нити, поми́ти.

Побарабо́шить = покуйо́вдити, покудо́вчити і т. д. д. Барабо́шить.

Побара́хтаться = поповту́зити ся, побо́рсати ся; поборі́кати ся.

Поба́риться = запані́ти, попані́ти. — Сидить мила — запаніла, чорт ма дров ні поліна. н. п.

Поба́рски = по па́нському, як пан.

Поба́рствовать = попанува́ти.

Побары́шничать = побаришува́ти, погандлюва́ти.

Побасе́нка = побре́хе́нька. С. Л. Кв.

Побаю́кать = полю́ляти, полюлю́кати, поколиха́ти, поколиса́ти.

Поба́ять = побала́кати.

Побездѣльничать = побайдикува́ти, поледарюва́ти, прогуля́ти (де-яку годину).

Побезпоко́ить, ся = потурбува́ти, ся (С. Л.), поклопота́ти, ся.

Поберега́ть, ся = берегти́, стерегти́, ся.

Побере́жникъ = берегови́й ві́тер.

Побере́жный = берегови́й, прибере́жний. — **П. житель** = бережа́нин. — Усі бережане змагають ся проти його волі. Кв.

Побере́жье = бе́рег, прибере́жжя.

Побере́чь, ся = поберегти́, ся, постерегти́, ся, погляді́ти, пошанува́ти, попильнува́ти (С. З.). — Пошануй худобу раз, вона тебе десять раз пошанує. н. пр.

Побесѣдовать = побала́кати (С. З.), порозмовля́ти.

Побива́ть, поби́ть = побива́ти, поби́ти, попоби́ти, хворостиною — хльо́сту да́ти, почухра́ти, палицею — полома́чити, посуду — потовкти́, хліб, траву — потоло́чити, трохи — поколо́шкати. — Попобив його добре та й пустив. Чайч. — Потовк горшки й миски. — Град поколошкав трохи хліб. Чайч. — Ще й мині він ребра поломачив. Гр. Чайч.

Побира́ть = забіра́ти, забра́ти, взя́ти. — **Чортъ тебя́ побери́** = неха́й тебе́ чорти́ ві́зьмуть.

Побира́ться = старцюва́ти, проси́ти милостиню, попі́д ві́конню ходи́ти.

Побиро́ха = проша́к і д. **Нищій.**

Поби́ть = д. **Побива́ть.**

Побла́говѣстить = подзвони́ти.

Поблагодари́ть = поди́кувати. — Встаньте, бояре, встаньте, шапочки поздіймайте і подякуйте. н. п. — Подякував за хліб, за сіль і за науку добрим людам. К. Ш. — Хлібороб уклонив ся бабі, подякував тай поїхав. н. к. Гр. Чайч.

Поблагопрія́тствовать = погоди́ти, пощасти́ти, поспрія́ти. — І розміг ся чумаченько, доля погодила: дванадцять пар волів має та ще й грошей силу. Мова. — Погодив мині Бог і на сей рік: почав я розживатись. О. Ст. — Спасибі попа! посприяв мині придбати обложок. Кн.

Поблажа́ть = потура́ти. С. З. Л. — Не потурай дитині. С. З. — Не потурай журбі: вона тебе під серце, а ти її під віє перцю. н. пр. — Я своїм парахвіянам не потураю, мужикові ні по що у зуби глядіти. Лев. — А козак добре дбає, на жінку не потурає, жінці віри не діймає. н. д. — Коли у тебе гроші є, що не скажи, всяк потурає, брехню за правду всяк приймає. Ах. — То ти, дочко, не потурай свекрусі, не мовчи їй. Лев.

Поблаже́нствовать = пораюва́ти.

Побла́живать, поблажи́ть = дурі́ти, пустува́ти (часом).

Побла́жка = потура́ння, по́пуск (С. З.).

Поблева́ть = поблюва́ти.

Поблёклый = вівъя́лий, збля́клий (на пр. квітки), полиня́лий (на пр. тканина), змарні́лий (чоловік).

Побле́кнуть = збля́кнути (С. З. Л.), вівъя́нути, побля́кнути, полиня́ти, пони́діти, змарні́ти, помарні́ти. — Сиві воли поздихають, так саме й корови, біле личенько не зблякне, ані чорні брови. н. п. — Полиняли брови, помарніло личко, обсипала дітвора, як перепеличку. н. п. — Всі мої квіти лугові пониділи, що твоїх козаків у себе не виділи. н. п.

Поблестѣ́ть = поблища́ти, побли́скати.

Поблея́ть = побе́кати, поме́кати і т. д. д. **Блея́ть.**

Поблиста́ть = д. **Поблестѣть.**

Поблуди́ть = 1. поблука́ти, поблуди́ти, потиня́ти ся. — Поблукавши мій Петрусь, та й до дому знов вернувсь. Кот.
2. побахурува́ти, поволочи́ти ся.

Поблужда́ть = д. **Поблуди́ть 1.**

Поблѣднѣлый = зблі́длий, побі́лілий, пополотні́лий. — Сидить Галя в головах у брата, дрібні сльози ронить на чоло пополотніле брата. Ст. С.

Поблѣднѣ́ть = зблі́днути (С. Л.), зблідні́ти, поблі́днути, побілі́ти (С. Л.), як полотно — пополотні́ти (С. Л.). — Поблідла на виду. К. Ч. Р. — Побілів, як крейда, як стіна. н. пр. — Вона вся пополотніла з ляку.

Побогаты́рски = по-лица́рському.

Побогатѣ́ть = забагаті́ти, побага́тшати, розбагаті́ти, розжи́ти ся, про кількох — порозжива́ти ся.

Побода́ть = поколо́ти, побу́цати, побу́цькати.

Ободри́ться = побадьори́ти ся, побасува́ти. — Кобила не така, як Свиридова або Стецькова, що гонів з десять як побасували, то й ноги повідкидали. К. Х.

Побожи́ться = забожи́ти ся, покля́сти ся, заприсягти́. — Готов забожить ся. Кн.

Побо́й = побі́й. С. Жел. — Ти заплатиш мині за побій. Сп.

Побо́ище = д. **Би́тва.**

Поболта́ть = 1. побо́втати, колоти́ти, сколоти́ти.

2. побала́кати, побазі́кати. С. Л.

3. поколиха́ти, похита́ти, помаха́ти, подри́гати.

Поболѣ́ть = поболі́ти, послабува́ти, похворі́ти, похорува́ти. — Поболить та й перестане. — Бодай же вам, чумаченьки, воли похворіли, як ви мої чаенята з кашою поїли. н. п.

Побора́ть, поборо́ть = 1. побо́рювати, поборо́ти, зборо́ти. — Не той козак, що поборов, а той, що вивернувсь. н. пр.

2. перемага́ти, змагати, верх, го́ру бра́ти, перемогти́, змогти́, поду́жати (С. Л.), здолі́ти, верх, го́ру взя́ти. (Д. **Одолѣва́ть**).

3. заступа́ти ся, бороня́ти, ратува́ти, заступи́ти ся, оборони́ти, порятува́ти.

Побормота́ть = 1. побуркота́ти, потуркота́ти.

2. побурмота́ти, помурмота́ти, поми́мрити, похарама́ркати.

Побо́рникъ, ца = засту́пник, ця, оборо́нець, оборо́нця (С. З.).

Борони́ть, побороновать = заволочи́ти, заскоро́дити (д. **Борони́ть** 2).

Поборо́ть = д. **Побора́ть.**

Побо́ръ, частіше мн. **побо́ры** = здирство.

Побо́чный = 1. побі́чний, боковий, сторо́нній.

2. д. **Незаконнорожде́нный.**

Побоя́рски = д. **Поба́рски.**

Побоя́ться = побоя́ти ся; постерегти́ ся.

Побра́живать = 1. пле́нтати ся і т. д. д. **Брести́.**

2. д. **Броди́ть** 3. (починати).

Побра́жничать = погуля́ти.

Побра́нивать, побрани́ть, ся = ла́яти, ся, зла́яти, покарта́ти, пола́яти, ся. — Полаялись та побились молодиці. Лев. — Покартай словами його, а не бий. Номис.

Побра́нка = ла́йка, сва́рка.

Побра́сывать = ки́дати, розкида́ти.

Побрата́нецъ, побрати́мъ = побрати́м, на́званий брат.

Побра́тски = побрате́рськи, брате́цьки, за бра́т. — Вони братецьки мов жили. Гр. — Їли разом, за брат жили. н. о. Кіев. Ст.

Побре́згать = погре́бати, погре́бувати, погидува́ти; погордува́ти. — Та ще й не погидували нашими злиднями, а привітали мов рідню. Лев. В.

Побренча́ть = побрязча́ти, побри́нькати і т. д. д. **Брезжа́ть.**

Побрести́, побре́сть = побрести́, потягти́, повіяти ся, почвала́ти, попле́нтати ся (Ос.), потелі́па́ти ся, пошкандиба́ти. — Побрів народ, як очманілий, побрів од шинку до шинку. В. Ш. — Взявши торбу, потяг у Вільшану. К. Ш. — А він набрав дров, та й потяг собі помалу. Чайч. — Воно й повіяло ся з нашого села. Кн. — Ціпок у руки взяв і почвалав. Гр. — Потеліпавсь по воду. Кр.

Побри́ть, ся = поголи́ти, ся, ви́голити, ся, оголи́ти, ся. — Брати на панщину ходили, поки лоби їм поголили. К. Ш. — Він чистенько оголив ся і в жупана нарядив ся. н. п.

Поброди́ть = поблука́ти, пове́штати ся і т. д. д. **Броди́ть.**

Поброса́ть = покидати. С. Л.

Побры́згать = побри́зкати, побри́зькати, попри́скати, попо́рськати (К. Ч. Р.).

Побрюзжа́ть = побурча́ти, помурча́ти, побурмота́ти, побуркоті́ти.

Побря́кать = побря́зкати, побрязча́ти, забрязча́ти.

Побряку́шка = бря́зкало, бря́зкальце і д. **Бренча́лка.**

Побряца́ть = побрязча́ти і д. **Брезжа́ть.**

Побуди́тельный = спонука́ючий.

Побужда́ть, побуди́ть = буди́ти, спонука́ти. — Оповідач мовчить за причини, не виявляє пружин, які спонукали до походів Русів. Бар. О.

Побужде́ніе = побу́дка, по́вод, спонука́ння. — На ради з такими побудками то сюди то туди хвіяли ся. Л. В. — Зробив так за поводом власної волї мовї. Л. В. — Не дбали про задоволення егоїстичних спонукань самолюбства. Пр.

Побу́йствовать = побушува́ти, побуя́ти, пошарабу́рити, повойдува́ти.

Побунтова́ть = побунтува́ти, ся.

Побура́вить = посве́рдлити, повертї́ти.

Побурла́чить = побурлакува́ти, пробурлакува́ти.

Побурли́ть = побушува́ти, побурха́ти, поклекотї́ти.

Побурча́ть = побурча́ти, побуркота́ти, побуркотї́ти, побурхотї́ти.

Побуча́ть = погудї́ти, погусти́ і т. д. д. **Бунча́ть.**

Побушева́ть = д. **Побу́йствовать.**

Побу́чить = позоли́ти, полу́жити. — Позолили мої дївчата плаття. К. З. о. Ю. Р.

Побуя́нить = д. **Побу́йствовать.**

Побыва́ть = побува́ти; одві́дати, наві́дати.

Побы́ть = побу́ти, пробу́ти.

Побычи́ться = 1. похму́рити ся.

2. спина́ти ся, опина́ти ся, уруча́ти ся (де-кільки часу).

Побѣ́гать = побі́гати.

Побѣгу́шки, у виразї: „**на побѣгу́шкахъ**“ = у побіге́ньках, за пони́хача бу́ти. — Цїлий день у побігеньках. Лев.

Побѣ́гъ = 1. утї́чка, уте́ча, тїка́ння, утї́к, утїка́нка, втек. С. Ш. — Для утїчки з тюрми. Б. Н. — Утїканка не славна, але пожиточна. н. пр.

2. паси́нок, пасинки́ (відсїля гл. пасинкува́ти), па́рост, па́гонець і т. д. д. **О́тпрыскъ.**

Побѣ́да = 1. побі́да, ст. звитя́жство (С. Ж.). — Зичим хвалебного над неприятелем звитяжства. Кіев. Ст.

2. перемо́га.

Побѣди́тель, ница = побі́дник, ця, стор. — звитя́жця (С. Ж.). — Еух, Енеїв як наслїдник, похвальну рацию сказав і свій палаш, що звав ся побідник, до боку Низа привъязав. Кот. — Придбав собі славу побідника. Пр. — Кияне вийшли назустріч побідникові. Бар. О. — Поляки обходили ся, як побідники з занойованими. Бар. О.

Побѣди́ть = д. **Побѣжда́ть.**

Побѣ́дный, побѣдоно́сный = побі́дний.

Побѣжа́ть = побі́гти, швидко — дремену́ти, чкурну́ти, махну́ти, дмухну́ти, шасну́ти, шатну́ти, тупаючи — затупотї́ти, про дїтей — покопотї́ти (К. Д.). — Втїк — не втїк, а побігти можна. н. пр. — Дременув, аж литками креше. н. пр. — І красти бублики шатнули школярі. Гр.

Побѣжда́ть, побѣди́ть = побіжда́ти, побива́ти, ст. звитяжа́ти (С. Ж.), побіди́ти, поби́ти, звитя́жити, повоюва́ти, звоюва́ти перемага́ти, змага́ти, перемогти́ і т. д. д. **Оси́ливать.** — Пан Хмельницький добре вчинив: Польщу засмутив, Волощину побідив, Гетьманщину звеселив. н. д. — Сагайдак і шаблю, которими неприятеля звитяжав. Кіев. Ст. — Радять ся, як їм того змія (що напав на їх) повоювати. н. к. — Мазепа боя ся Палїя, щоб він його не звоював. н. о. К. З. о Ю. Р. — Та ми ж його (Турка) та не звоюєм, тільки роздратуєм. н. п.

Побѣ́жка = біг, хода́. — У цього коня добра хода.

Побѣ́жникъ = довги́й ремі́нь замі́сць ди́шля в санка́х (в Сібіру, де їздять собаками).

Побѣ́ливать = біли́ти, побіля́ти.

Побѣли́ть = побіли́ти, ви́білити, про кілько — повибілювати.

Побѣси́ть = подратува́ти, посе́рдити.

Побѣси́ться = покази́ти ся; полютова́ти; поморду́вати ся, подурі́ти. (Д. **Бѣситься**).

Побѣснова́ться = полютова́ти.

Пова́диться = д. **Пова́живаться.**

Пова́дка = 1. зви́чка; уна́да (С. Ш.).

2. потура́ння, по́пуск (д. **Побла́жка**).

Пова́дливый, во, пова́дный, но = зви́чний, но, зви́клий, ло; уна́дний, но, уна́дливий, во. С. Ш.

Пова́дчикъ = приві́дця.

Пова́живать = води́ти або вози́ти (часом).

Пова́живаться, пова́диться = звика́ти, зви́кнути; уна́жувати ся, уна́дити ся (С. Л. Ш.), пона́дити ся (С. Л.), зна́дити ся (С. Л.), зана́дити ся, роспона́дити ся. — Звик по недїлях байдики бити, так і в понедїлок не візьметь ся за роботу. Кн. — Унадив ся, як свиня у моркву. н. пр. — Посїяла мак над водою, та внадив ся дяк з бородою. н. п. Под. — Унадилась свинота до чужого болота. н. пр. — Як вона до кошари унадив ся. н. пр. — Лисичка внадилась до тиеї яблуньки. н. к. — Оце помічаю, що вона понадилась проти череди і під вербу виходити. Кн. — В той садок до яблук занадив ся сокіл. н. к. — Роспонадив ся вовк, ще їде. н. к. Ман.

Пова́жничать = попиша́ти ся, повелича́ти ся, побундю́чити ся.

Пова́ксить = поваксува́ти. — Поваксував чоботи.

Повали́ть, ся = 1. повали́ти, звали́ти, ся, покоти́ти ся. — Вітер дуба звалив. — І покотились яничари. К. Ш.

2. суну́ти, посу́нути, пошеле́вкати. —

Коли це люди як сунуть з хати. н. к. — Так і пошелевкали всї в хату. Полт. Чайч.

Пова́лка, у виразї: „**въ пова́лку**“ = по́котом. С. З. — Покотом полягали. С. З. — Зійшло сонце, — ляшки-панки покотом лежали. К. Ш.

Пова́лъ = 1. д. **Моръ, Падёжъ.**

2. у виразї: „**на пова́лъ**“ = ло́ском, по́котом. С. З. — **Убилъ на пова́лъ** = на сме́рть забив.

Пова́льный = поголо́вний. — **Пова́льная болѣзнь** = по́шесть, пові́тря і д. **Моръ.** — Була пошесть, то всїх нас перекачало. Кр.

Повара́ксать = поба́зграти, поля́пати.

Поварга́нить = побри́нькати, погра́ти на дри́мбі.

Пова́ренный = кухе́нний.

Поварёнокъ = кухарча́ (Ос.), ку́хтик. С. Л. — Тарас мусїв зробитись кухарчам. Кн. — Повернув ся Шевченко до пекарнї на кухарча. Кн.

Пова́ривать = вари́ти (по малу).

Повари́ть = повари́ти.

Повари́ха = 1. кухова́рка, ку́харка (Пр. д. під сл. **Куха́рка**), по́варька (д. під сл. **Пова́рня**).

2. жінка кухарева.

Пова́рничать = кухарюва́ти, кухова́рити.

Пова́рня = пека́рня, ку́хня (С. З. Л.), пова́рня. — Повернув його на пекарню навчати ся куховарству. Кн. — Піймали ту рибку, понесли її на поварню, а по́варька й каже... н. к. Ман. (Пр. д. ще під сл. **Ку́хня**).

Поварско́й = ку́харський.

По́варство = ку́харство, кухова́рство. — Навчати ся куховарству. Кн.

По́варъ = ку́харь, ку́хар (С. Л.), кухова́р. — Щоб кухарь з голоду умер, то б на цвинтарі не поховали. н. пр. — Гадав зробити з його куховара і повернув його до пекарнї. Кн.

Повахля́ть = поба́зграти, попарто́лити.

Пова́щивать = пово́щувати, вощи́ти (по малу).

Поввёртывать = повкру́чувати.

Поведе́ніе = пово́дїння (С. Жел.), пово́джене (Кн.), поведі́нка, поведе́нция (С. З.), повела́чка (Ман.). — Таке поводжене скидаєть ся на панські примхи. Кн.

Поведёрно = ві́драми, на відро́.

Повели́тель, ница = повели́тель, ка.

Повелича́ть = повелича́ти, посла́вити.

Повелѣва́ть, повелѣть = 1. велїти, нака́зувати, зага́дувати, звелїти, наказа́ти, загада́ти.

2. панува́ти, верхово́дити (С. Л.).

Повелѣніе = велїння, нака́з (С. Л.), за́гад (С. Л.).

Поверга́ть, пове́ргнуть, ся = ки́дати, ся, скида́ти, ся, па́дати, вали́ти, ся (С. Л.), ки́нути, ся, ски́нути, упа́сти, звали́ти, ся, повали́ти, ся, підгорну́ти (Ос.).

Поверну́ть, ся = поверну́ти, заверну́ти, ся.

Повёрстный = верстови́й.

Повёрстывать, поверста́ть, ся = рівня́ти, порівня́ти, зрівня́ти, ся.

По́вертень, рос. Tropaeolum L. = красо́ля, красу́лька. С. Ан.

Повёртывать, поверну́ть, ся = вертїти, поверта́ти, поверну́ти, оберну́ти, ся.

Повертѣть, ся = повертїти, покрути́ти, ся.

Пове́рхностно = зве́рху, позверхо́вне (Л. В.).

Пове́рхностный = 1. ве́рхнїй, поверхо́вий, 2. неглибо́кий, безосно́вний.

Пове́рхность = верх, по́верх (С. Л.), пове́рхня. — Доторкнувшись до єдвабного верху. Кн. — Озираючи поверхню царства. Пр.

Пове́рхъ = зве́рху, на ве́рсї (С. Л.), по ве́рсї (С. Л.).

Повесели́ть, ся = повесели́ти, звесели́ти, ся.

Повеселѣть = повеселїти, повеселїшати (С. Л.). — І у нас трохи повеселїшало.

Повести́, пове́сть = повести́, силоміць — попрова́дити, потягти́.

Повече́ріе = вечі́рня.

Повечерѣть = повечері́ти, звечері́ти. — Звечеріло, ніч заходить, місяць з хмари не виходить. В. Щ. — Ой уже вечір, та й повечеріло. н. п.

Повздо́рить = посе́рдити ся, посвари́ти ся.

Повива́льный = пови́вочний, ба́бницький. **П. ба́бка** = д. **Акуше́рка.**

Повива́ть, пови́ть = 1. повива́ти, сповива́ти, спови́ти (д. **Пелена́ть**).

2. бабува́ти, ба́бити. С. Ш.

Повивно́е = пови́вочне.

Повива́льщица = повиту́ха, сповиту́ха.

Повида́ть, ся = поба́чити, ся, зоба́чити, ся. — Як побачиш, що хто їде, то питай. п. о. Грін. Чайч. — Бог дасть ще побачимось.

Пови́димому = здає́ть ся, мабу́ть, либо́нь, ви́дно, на о́ко. — На око наче що й добре воно, а яка в його душа — не вгадати. Кн.

Повили́ка, повили́ца, рос. Cuscuta Tourn. = повіти́ця, привіти́ця (С. Ан.), Convolvulus arvensis L. = бері́зка (С. Л.), повійка (С. Ан.).

Повиля́ть = покрути́ти, поверті́ти, повиля́ти.

Повини́ться = призна́ти ся.

Пови́нная = призна́ння. — **Прине́сти пови́нную** = призна́ти ся.

Пови́нность = пови́нність, натуральна — од(від)бу́ток. — Стійковий відбуток заїдає нас під жнива. Кн. — Прості люди опріч того справляли відбутки иньчі: давали підводи, робочих на шляхи і т. и. Кн.

Пови́нный = 1. винува́тий, ви́нний, ви́нен. — Він в сьому д лї не винний.

2. пови́нний, пови́нен. С. Л. — Що винен, віддати повинен н. пр.

3. слухня́ний; покі́рний.

4. винува́тий, що признав ся в своїй вині.

Повинова́ться = слу́хати ся (С. Л.), кори́ти ся, покоря́ти ся, послуха́ти (С. Л.).

Повинове́ніе = по́слух (С. Л.), послуха́ння (С. Л.), слухня́нство, послухня́нство (С. З.), поко́ра. С. З.

Повинти́ть = поґвинтува́ти, пошрубува́ти.

Повира́ть = 1. побрі́хувати.

2. підбрі́хувати, прибрі́хувати.

Повиру́ха (сп. р.) = бреху́н, бреху́ха, бреха́чка (сп. р.) і д. **Враль.**

Повиса́ть, пови́снуть = 1. повиса́ти, пови́снути, почепи́тись (С. Л.). — Він упав та й повис.

2. звиса́ти, зви́снути, позвиса́ти. — Гилки так і позвисали до долу.

Пови́слый = зви́слий.

Повисе́ть = повисі́ти.

Повите́ль = д. **Повили́ка.**

Повиту́ха = 1. повиту́ха, сповиту́ха і д. **Акуше́рка.** 2. д. **Повили́ка.**

Пови́ть = д. **Повива́ть.**

Пови́ть = пови́ти, поплести́, покрути́ти, посука́ти. — Сів плести батіг, поплів трохи тай кинув.

Повиха́ть, повихну́ть, ся = звиха́ти, вивиха́ти, звихну́ти, ви́вихнути, ся.

Повихля́ть = 1. почвала́ти, почеле́пати. 2. д. **Повиля́ть.**

Повладычествовать = попанува́ти, погосподарюва́ти, поволодарюва́ти.

Повладе́ть = поволоді́ти.

Повла́ствовать = д. **Повладычествовать.**

Повлачи́ть, повле́чь, ся = поволокти́, потягти́, ся.

Поводи́ть, повести́ = пово́дити, пове́сти́. — Повів очи́ма. — **Пово́дить, повело́** = ко́рчить, зко́рчило (на пр. тіло), па́чить, попачи́ло, зпачи́ло, подзбило (на пр. дошку).

Поводи́ться = пово́дити ся, зна́ти ся (з ким). — **Съ кѣмъ поведе́шься, отъ того́ наберёшься,** н. пр. = з яки́м пристае́ш, таки́м сам стае́ш. н. пр.

Поводо́къ = д. **По́водъ 1.** здр.

Пово́докъ = по́віль, по́вінь і д. **Во́дополь.**

По́водъ = 1. по́від. — Взяла коня за шовковий повід. н. п.

2. при́від, по́від, прито́ка, причи́на. — За приводом сієї книжки. Кн. — Лишень притоки шукає, щоб помстити ся на хлопцеві. Фр. — **По како́му по́воду** = з яко́го по́воду, при́воду. — З якого приводу така песя на ме́не? Кн. — **Безъ вся́каго по́вода** = без ніякої причи́ни.

Поводне́ть = поводні́ти.

Повоева́ть = повоюва́ти, звоюва́ти. — Повоювали трохи, та й замирили. — Хоче нами козаками Турка звоювати. н. п.

Повое́нь = д. **Повили́ка.**

Повози́ть = повози́ти.

Пово́зиться = поволту́зити ся і т. д. д. **Вози́ться 2.**

Пово́зка = віз, візо́к, пово́зка, з будкою — бу́да, бу́дка (С. Ш.), велика татарська — гарба́, на двох колесах — біда́, бі́дка (С. Ш.), поганенька — тарада́йка (С. Ш.), торохті́лка, чортопха́йка (С. Л.). — Ми поїдемо будою. С. Ш. — Поїхав бідою. С. Ш. — Торохтілка торкоче, а коник бігти не хоче. н. пр.

Пово́й = 1. сповива́ння. 2. д. **Повили́ка.**

Пово́йникъ = 1. жіно́чий головни́й убі́р (московок).

2. рос. Althaea officinalis L. = кала́чики, проскурня́к, ди́ка ро́жа. С. Ан.

Повола́кивать = потяга́ти. — **Повола́кивать глаза́ми** = пово́дити очи́ма.

Поволо́ка = за́шморг. С. Аф. — Червоненька як маківка, а сама неначе ластівка, а очиці з зашморгом. С. Аф.

Поволочи́ть, ся = поволочи́ти, ся і т. д. д. **Волочи́ть, ся.**

Поволо́чка = ску́бка, та́ска (С. Ш.).

Поволо́чь, ся = поволокти́, потягти́, ся.

Пово́льничать = посваво́лити.

Пово́льный = пові́льний.

Повони́ть = поголоси́ти, погаласува́ти, полементува́ти, порепетува́ти.

Повора́чивать, повороти́ть = поверта́ти, оберта́ти, наверта́ти, поверну́ти і т. д. — **Ну! повора́чивай ся!** = ну, мерщій!

Повора́шивать, поворо́ши́ть = воруши́ти, поворуши́ти.

Пово́рина = замо́к (дерев. брусок, що лучить дві дошки або два бруса).

Поворкова́ть = повуркотіти, побуркота́ти, потуркота́ти.

Поворова́ть = покра́сти.

Поворовски́ = зло́дійськи, по зло́дійському, як зло́дій.

Поворо́вывать = кра́сти, окрада́ти (де-коли, по малу).

Повороти́ть, ся = д. **Повора́чивать, ся.**

Поворо́тливый = 1. поворо́ткий (С. Л.). — Поворотний човен.

2. мото́рний, метки́й, шамки́й (С. Л.), поворотни́й, поворотни́ця. — Така поворотниця, як ведмідь. Кр.

Поворо́тъ = поворо́т, зворо́т, поворо́тка, воро́ття. — Сонце стоїть саме на південному звороті, ходім до борщу. Кн. — Тільки доїдете до верб, так зараз і поворотка. Чайч.

Поворо́чать = поворо́чати.

Повороши́ть = д. **Повора́шивать.**

Поворча́ть = побурча́ти, помурча́ти і т. д. д. **Ворча́ть.**

Повостри́ть = погостри́ти.

Повощи́ть = повощи́ти.

Повра́ть = побреха́ти.

Повреждáть, повреди́ть, ся = шко́дити (С. З.), псува́ти, ся (С. Ж.), пошко́дити (С. Л.), на(за)шко́дити (С. З.), попсува́ти, ся, здоровлю — зашко́дити, зава́дити. — Як можна морально зашкодити. Кн.

Поврежде́ніе = шко́да (С. Л.), здоровлю від вадсади — д. **Надрывъ** 2.

Повремени́ть = д. **Погоди́ть.**

Повреме́нный, но = часови́й, ча́сом. — **Повреме́нное изда́ніе** = часо́пис.

Повсего́дный, но = щоро́чний, що ро́ку, що го́ду (д. **Ежего́дный**).

Повседне́вный, но = щоде́нний, но, що дня́, по вся́к день. — Нема йому впину: по всяк день зранку до ночі пъе. Кн. (д. ще під сл. **Ежедне́вный**).

Повсемѣ́стный, но = повсю́дний, повсю́ди, всю́ди, скрізь, по всіх усю́дах. — Се повсюдна вигадка, я чув про неї і в Київі і в Полтаві. Кп. — Нехай скрізь по всіх усюдах на землі знають.

Повсемѣ́сячный, но = що місяцьо́вий, що мі́сяця.

Повсеча́сный, но = **Ежеча́сный.**

Повстрѣча́ться = зустріти ся, здиба́ти ся.

Повсю́ду = д. **Повсемѣ́стно.**

Повторе́ніе = повторе́ння.

Повтори́тельный, но = повто́рний, не. С. З.

Повторя́ть, повтори́ть, ся = повторя́ти, повтори́ти, ся, удру́ге каза́ти, роби́ти що.

Повы́бросать = повикида́ти. — Взяла і кісточки собаці повикидала. н. к. Мая.

Повы́везти = повиво́зити.

Повы́вести = повиво́дити.

Повы́вестись = повиво́дитись, позво́дитись, попереводи́тись. — Було багато яблунь, та всі попереводились.

Повы́дергать = ви́смикати, повисмика́ти.

Повы́дѣлать = повиробля́ти.

Повы́жать = ви́давити, ви́крутити, повикру́чувати.

Повыжига́ть = повипа́лювати.

Повыка́ть, повы́кнуть = звика́ти, привика́ти, призвича́юватись, зви́(приви́)кнути, призвича́їтись.

Повыка́рмливать = повигоду́вувати. — Чи не на сало повигодовували кабанів? Лев. В.

Повы́нести = повино́сити. — Повиносили геть усе з хати.

Повы́рубить = ви́рубати, повируба́ти, повиру́бувати. — Багато лісу було, та порубували.

Повырыва́ть = повирива́ти, волосся, пірья — повискуба́ти, повиску́бувати.

Повы́сказать = ви́казати, повика́зувати.

Повы́скакать = 1. повибіга́ти, повиска́кувати.

2. ви́пасти, повипада́ти.

Повы́таскать = повиволіка́ти (Ос.), повитяга́ти.

Повы́чка = д. **Привы́чка.**

Повыша́ть, повы́сить, ся = підійма́ти, підніма́ти, підно́сити, підня́ти, піднести́, ся (д. **Возвыша́ть, ся**).

Повыше́ніе = повише́ння, підня́ття.

Повышива́ть = повишива́ти, мережками — повимере́жувати, шовком, сріблом або золотом — погаптува́ти.

Повѣва́ть = повіва́ти, подиха́ти (С. Л.). — Вітер віє, повіває, казаночок простигає. В. Щ. — Вітерець подихає.

Повѣнча́ть, ся = повінча́ти, звінча́ти, перевінча́ти, ся. — Ходім, серце, повінчаймось, коли вірно любиш. н. п.

Повѣ́ренный = пові́ренний, пові́рний (С. З.).

Повѣ́рить = 1. пові́рити, поня́ти, доня́ти віри. — А вже козакові віри доняв. н. д.

2. д. **Повѣря́ть.**

Повѣ́рка = пові́рка.

Повѣ́ріе = повіръя.

Повѣря́ть, повѣ́рить = 1. довіря́ти, звіря́ти, ся (С Л.), здава́ти ся, поклада́ти ся на ко́го, прируча́ти, доруча́ти, дові́рити, зві́рити, ся, зда́ти ся, покла́сти ся на ко́го, приручи́ти, доручи́ти (кому). — Він на ню все звіряв, а вона що зробила. Харьк. Чайч. — Покидаеш мене, серденятко мое, кому ж приручаеш? Приру́чаю тебе та единому Богу, а сам я поїду в далеку дорогу. н. п.

2. повіря́ти, перевіря́ти, пові́рити, переві́рити. — Стала громада на лому, щоб перевірити гроші. Кн.

Повѣ́са = ши́беник (С. Л.), пали́вода (С. З. Л.), пали́сьвіт (С. Л.), гультя́й (С. З.), гульви́са (С. З. Л.), жиру́н. — Тимош і Юрій були паливоди своевольнії. Л. В. — Паливода і горлоріз. Кот. — Не слухняна душа, гульвиса, за книжку не сяде, все гульвики справляе. Кн. — Батькові гроші марнує... знечевъя зробив ся жируном, а був колись роботяга. Кн.

Повѣ́сить, ся = пові́сити, ся, почепи́ти, ся. С. Л. — Повісив на кілочку. — Повѣ́сить го́лову = пону́ритись (С. Л.), зажу́ритись, засумува́ти. — П. нось = похню́питись. С. Л. — Повѣсившійся, повѣшенный = ві́шалник.

Повѣ́сничать = ши́беничати, гультяюва́ти, пустува́ти, гу́львики справля́ти, ба́йдики би́ти.

Повѣствова́ніе = оповіда́ння (С. Л.), о́повідь.

Повѣствова́тель, ница = повіда́ч (С. З. Л.), оповіда́ч, ка. — Будь добрим вислухачем, б. чеш добрим повідачем. н. пр.

Повѣствова́ть = оповіда́ти, опові́дувати (С. З.). — Таке людям оповідають, що хіба тільки в гарному сні присниться ся. Ос. — Що отся молодичка оповідувала. К. Х.

Повѣствова́тельный = оповіда́льний, пові́стьо́вий.

Повѣ́стка = по́вістка.

По́вѣсть = по́вість, оповіда́ння.

По́вѣтеръ = заві́тром.

Повѣ́тріе = пові́тря, по́шесть.

Повѣща́ть, повѣсти́ть = оповіща́ти, оповісти́ти.

Повѣ́ять = 1. пові́яти (С. Л.), повіну́ти, подихну́ти, пахну́ти (С. Л.). — Повій, вітре, з-України, де покинув я дівчину. Руд. — Знов з поля вітерець повіне. н. о. — Як із Низу тихий вітер повіне, вся ваша сторожа погине. н. п. — Подихнув вітерець.

2. пові́яти (хліб).

Повяда́ть, повя́нуть = въя́нути, повъя́нути, зівъя́нути.

Повяза́ть = повъяза́ти, завъяза́ти, вивъяза́ти, звъяза́ти. — Взяли ж мене повъязали і в снопики поскладали. н. п. — Завъязав хустку на шию. — Нема краще як чернигівська молодичка вивъяже голову. Кн. — Ой пішов чумак в Самарь на базарь, червоною хустиною голову звъязав. н. п.

Повя́зка = повъя́зка.

Повя́зывать = завъя́зувати.

По́вязь = повъя́зка.

Повя́лить = повъя́лити.

Повя́лый = повъя́лий, зівъя́лий.

Повя́нуть = д. **Повяда́ть**.

Погада́ть = поворожи́ти, заворожи́ти. — Заворожи й міні, циганочко! Чайч.

Пога́нецъ = пога́нець, плюга́вець, паску́да (сп. р.).

Пога́нить = пога́нити, паску́дити.

Пога́ный = пога́ний, паску́дний, плюга́вий, мерзе́нний.

По́гань = по́гань, паску́дство, не́чисть, мерзо́та.

Пога́ркать = погука́ти, пого́рлати.

Погарцова́ть = пога(е)рцюва́ти.

Погаса́ть, пога́снуть = 1. га́снути, ту́хнути, пога́снути, поту́хнути. — Гасне люлька в роті. К. Ш. — Прибіг на пожежу, коли вже погасло.

2. утиха́ти, утихоми́рювати ся, ути́хнути, утихоми́рити ся, у(в)гамува́ти ся.

Погаша́ть, погаси́ть = 1. гаси́ти, туши́ти, погаси́ти, потуши́ти. — Потуши сьвічку.

2. утихоми́рювати (С. Ш.), гамува́ти, утихоми́рити, угамува́ти. С. Ш.

Погаше́ніе = гасіння.

Погиба́ть, поги́бнуть = ги́нути (С. Л.), загиба́ти (С. З. Л.), погиба́ти, загина́ти (С. Л.), за(по)ги́нути (С. Аф. З.), пропа́сти, зги́нути (С. З.), занапасти́тись (С. Л.), запропасти́тись, скона́ти, поскона́ти. — Гине слава, батьківщина. К. Ш. — Ой поїхав в Московщину, та там і загинув, свою рідну Україну на віки покинув. н. п. — Чи з кохання загибати? н. п. — Згинула, мов їх земля поглинула. М. В. — Загиб, загиб у Синицях Пелех молоденький. н. п. — Хоч ізгинь, пропади, а до мене не ходи. н. п. — Бодай тиї посконали, що нас розлучили. н. п. Б.

Поги́бель = поги́бель, заги́ба (С. Л.), заги́н (С. Л.), стра́та, згу́ба (С. З.). — Серце, Катерино, не показуй людям сльози, терпи до загину. К. Ш. — Видячи отчизну до крайнеї приходичую згуби. Мазепа. С. З. — Ой ти дівчино, моя люба, твоя краса — моя згуба, брови чорні, очі сиві, а я хлопець нещасливий. н. п.

Погибельный = згу́бний.

Поги́блый = пропа́щий.

Поги́бнуть = д. **Погиба́ть.**

По́гибь = кривина́, зало́м (Ман.).

Погла́дить = погла́дити, порівня́ти і т. д. д. **Гла́дить.**

Погла́дывать = погри́зати і т. д. д. **Глода́ть.**

Поглазѣть = погляді́ти, ґави, ви́трішки полови́ти.

Поглода́ть = погри́зти і д. **Глода́ть.**

Погло́хнуть = заглу́хнути, заглуши́ти ся.

Поглоща́ть, поглоти́ть = глита́ти, гли́мати, ковта́ти, погли́нути (С. З. Л.), ковтну́ти, проковтну́ти; втя́гувати, вбіра́ти. — Згинули, мов їх земля поглинула. М. В. — Щоб мене земля поглинула! Зіньк. — Крейда вбірає вохкість. Кр. — Пісок втягує в себе воду. Кр.

Поглоще́ніе = глита́ння; втя́гування.

Поглуми́ться = поглуми́ти ся, поглузува́ти, покепкува́ти, насьмія́ти ся. — Знаю вашу славу — поглузують, покепкують, тай кинуть під лаву. К. Ш.

Поглупѣть = подурні́ти, подурні́шати, дурні́шим ста́ти.

Погля́дывать = 1. погляда́ти (С. З.), позира́ти. — По дворику похожає, на сонечко поглядає, чи високо сонце сходить? н. п. — Сестра піби позирає на перелаз. Кн. — Позирає в вікно. К. З. о Ю. Р.

2. догляда́ти, нагляда́ти, назира́ти. — Я піду на хвилину, а ти доглядай за дітьми

Поглядѣть = погляді́ти, подивитись. — Подиви ся, доню, яка я стара — мині в домовину лягати пора. н. п. — Ти думаєш, нenько, що тут мині добре, прийди, подиви ся, яке мині горе. н. п.

Погля́нуть = погля́нути, позирну́ти. — Як зачув Новак Дебелич тее, позирнув на королевка Марка. Ст. С.

Погна́ть, ся = погна́ти, ся, поту́ри́ти, попу́дити, заня́ти. — Він за ним погнав ся, та не здогнав. — От який звір вирветь ся з пущі, так багатирь поженеть ся за ним та й забъє. н. к. Ман. — Сів на свого коничелька, потурив за ними у погоню. Ст. С. — Як заняв пан Хмельницький поперед себе жилів череду. н. д.

Погнива́ть, погни́ть = гни́ти, гно́їти ся, гни́сти, тру́хнути, погни́ти, потру́хнути і т. д. д. **Гнить.**

Погнои́ть, ся = погно́їти, згно́їти ся.

Погнуси́ть = погугня́вити.

Погну́ть, ся = погну́ти, зігну́ти, позгина́ти, ся.

Погнуша́ться = погре́бати (С. З.), погидува́ти, поги́дитись, побри́дитись. — Не погребайте моїм хлїбом — сілю.

Погнѣваться = погнівати ся, посе́рдити ся, поре́мствувати, — Посердив ся трохи, тай помирились.

Погнѣздно = попа́рно, па́рами.

Погова́ривать = бала́кати, поде́йкувати (С. З.). — Давно вже люди балакають про це. — На неї ще й подейкують. Сп. — На ню подейкують, що вона таки відьоха. Харьк. Чайч.

Поговори́ть = побала́кати, поговори́ти, помо́вити, порозмовля́ти; поми́рити, похама́ркати і т. д. д. **Говори́ть.** — Ні с ким мині порадитись, ні с ким побалакать, ні с ким душі розділить, ні с ким і заплакать. Грінеико.

Погово́рка = 1. розмо́ва, бала́чка.

2. при́казка, прислі́въя (С. З.), приговірка. — До казки приказка годить ся. н. пр.

3. помо́вка, чу́тка, погoло́ска. С. З. — Про вовка помовка, а вовк у хату. н. пр. — Давно вже про це чутка їде.

Поговѣть = поговіти.

Пого́да = пого́да, годи́на. — **Хоро́шая, пріятная пого́да** = до́бра, хоро́ша годи́на і просто годи́на. — **Дурна́я, нена́стная пого́да** = него́да. — **Снѣжная п.** = сніговиця. — **Суха́я вѣтряная п.** = суховітриця. — **Наста́ла, наступа́етъ, бу́детъ хоро́шая п.** = на годи́ні ста́ло, розгоди́нюєть ся, на годи́ну кладе́ть ся (Харьк. Чайч.). — І в годину і в негоду безперестанно народу плине з хурами зерна до знакомого млина. В. Щ. — Коли на Мартина хороша година, то буде добре на людей і на врожай. н. пр. — Ластівки вилітають — годину обіщають. н. пр. — Треба вистигать косить за годину. С. Аф.

Погоди́ть = потрі(и)ва́ти, підожда́ти, почека́ти. — **Погоди́!** = стрі(и)ва́й, трі(и)ва́й, пострі(и)ва́й. — Пострівай, не тікай! — Куплю черевички. н. п. — Пострівай! Я таки дійду сліда. н. к. — **Погодя́** = зго́дом, перего́дом, тро́хи зго́дом. — Коли чую перегодом хтось кричать. н. о. — Приходь трохи згодом. н. о. — Трохи перегодом іде огородом н. п. — Щож ти наймеш ся? Пита мене трохи згодом. О. Мир.

Пого́днишка = него́да, него́донька.

Погоди́чный = д. **Пого́дный.**

Пого́дки = одно́ по одно́му. — Пъятеро діток — одно по одному.

Пого́дливый = него́дяний, непого́жий.

Пого́дно = 1. на рік, рі́чно, на го́д.
2. через рік, год.

Пого́дный = рокови́й, годови́й, поро́чний.

Пого́жій (тільки про годину) = годи́няний, ясни́й, со́няшний. — Годиняне літо. С. Л. — Годинявий день. С. Л.

Поголи́ть = обголи́ти; поголи́ти.

Поголо́вный, но = поголо́вний, но, усї до о́дного.

Поголо́вщина = посполи́те руше́ння. С. З.

Поголода́ть = поголодува́ти, погові́ти.

Поголубѣ́ть = поголубі́ти.

Пого́нка = д. **Нагоня́й**.

Пого́нный = повздо́вжний.

Пого́нщикъ = 1. пого́нець, пого́нич.
2. гіне́ць.

Пого́нщичій = пого́нецький.

Пого́нъ = 1. пого́ня.
2. прогі́н.
3. пого́н (галун на військових мундирах).
4. фус, фу́си, гу́ща (після горілки).

Пого́ня = пого́ня, гони́тва. — **Въ пого́ню** = на здогі́н, в догі́н, в пого́нь, в пого́ню. — Кинувся за ним на здогін. — А баба-яга як почула, та за ним в погонь. н. к. Ман. Гонитва за Татарами. К. Б.

Погоня́лка = батіг, пу́га, бич і все иньше, чим поганяють.

Погоня́ть = поганя́ти, паня́ти, торка́ти, волів — ге́йкати, в ліво — со́бкати, коней ще — ньо́кати, бичем — бичува́ти. — І учора орав, і сьогодня орав, ой хто ж тобі, моє серденько, волів поганяв? н. п. — Паняй хишень, бо стає вже поночі. Кв. — А ну, торкай, хлопче, щоб ще за видна доїхати. Граб.

Погора́ть, погорѣ́ть = горі́ти, погорі́ти, згорі́ти.

Погорева́ть = погорюва́ти, посумува́ти, потужи́ти, пожури́ти ся.

Пого́рный = нагі́рний.

Погородски́ = погородя́нському.

Погорѣ́лый = погорі́лий.

Погорѣ́ть = д. **Погора́ть**.

Погорѣ́лецъ = погорі́лець.

Погорячи́ться = погорячи́ти ся, погніва́ти ся, посе́рдити ся.

Погоспо́дски = по па́нському.

Погости́ть = погостюва́ти.

Погоспо́дствовать = попанува́ти, пропанува́ти.

Пого́стъ = цви́нтарь. С. З. Л. — З довгою рукою під цвинтарь. н. пр. — І років через сто на цвинтарь прийде внук. Гул. Ар.

По́готову = більше, гірше.

Погра́бить = 1. пограбува́ти, пога́рбати, поша́рпати (д. **Гра́бить 2**).
2. погрома́дити, погребти́ (д. **Гра́бить 1**).

Погра́живать, погрози́ть, ся = похваля́ти ся, нахваля́ти ся, погро́жувати (С. З.), свари́ти ся (С. З.), страха́ти, похвали́ти ся (С. Л.), погрози́ти, посвари́ти ся (Ос.), по(на)страха́ти. — Запорожців погрожует Мазепа і перестерегает. Кочубей. С. З. — Він похваляв ся підпалить. н. о. — Скінчивши так сю поважну рацию, пан-отець посварив ся на сина пучкою. Лев. В.

Погра́кать = погука́ти, про воронів — покра́(я́)кати, покрю́кати.

Погрени́ть = пошлїхова́ти.

Пограни́чіе = погряни́ччя, узгряни́ччя (С. Ш.). — Вони узгряниччя людом осадили. К. Д.

Пограни́чный = погряни́чний, порубе́жний, обмі́жний. — **П. знакъ** = копе́ць, ставити — копцюва́ти. — Границю обходили, частії копці висипуючи. Л. В.

Погреба́льный = похоро́нний.

Погреба́льщикъ = гробоко́п, моги́льник.

Погреба́ть, погребсти́, погрести́ = хова́ти, хорони́ти, похова́ти, похорони́ти. С. З. Л. — Піп людей ховає, ховають і його. н. пр. — То не хмари ясне сонце заступали, то не буйні вітри в темнім лузї бушовали, то козаки Хмельницького ховали, батька свого оплакали. н. о. — Казав себе поховати в степу при долині, казав собі насипати високу могилу. н. п. — У холодній ямі мене поховали, ще й ногами зверху землю притоптали. Гр. Чайч.

Погребе́ніе = по́хоро́н (С. Л.), хова́ння.

Погребе́цъ = погребе́ць (Лів.), пу́здро, пузде́рко, пузде́рок, пузде́рочко (С. З.). — Пуздерочко з срібними фляшками. Кочубей. С. З.

Погре́бница = погре́бниця, пригре́бниця, погребня́к, погребни́к.

Погребно́й = погрі́бни́й, льохови́й, склепови́й.

Погребсти́ = д. **Погреба́ть**.

Погребщи́къ = д. **Винопрода́вецъ**.

По́гребъ = по́гріб (Лів. С. Л.), льох (Прав. С. З. Л.), холодни́к, гли́бка (С. Л.), темни́к (С. З. Ш.), на квашенину — квасни́к, на пиво, мед то-що — пиви́ця, для бджіл — омшани́к, темни́к, бджоляни́к (Чайч.), камъяний, дужний — скле́п (С. З.), з сходами — похі́дни́й (Чайч.), передня частина погріба — д. **Погре́бница**. — Скрізь ходи, тільки у той погріб не заходь. н. к. Ман.

— Полїзь у погріб та вточи квасу. н. к. Ман. — То гріх загнав їх в темний льох. Кот. — Аж кишить невольника у Сиракузах в льохах і тюрмах. К. Ш. — Піди, хлопче, до пивниці та вточи ще пива. н. д. — Піди до пивниці та наточи з барильця дулівки. Кн. — Заховати своїх бджілок у омшаник. О. Мир. — Склеп одбили, вина ренські повибірали. Мазепа. С. З.

Погрéзить, ся = приверзти́ ся, помáрити, ся. — Таке ж приверзеть ся у ві сні.

Погремóкъ, рос. Alectorolophris (Rhimantus Crista Galli) = бубовни́к, жóвті брáтчики, бря́згітка, коноплянúк, личи́ця (укр.), дзвінéць, звінóчки (гал.). С. Ан.

Погремýшка = бря́зкало, бря́зкітка, бря́зкальце, брязкотíло, гýркало, торóхкало, торохтíлка, торохтíлочка. (Пр. д. під сл. **Бренчáлка**).

Погремѣ́ть = погремíти, погрімотíти, погýркати, погуркотíти, погрюкотíти, погурчáти і т. д. д. **Гремѣ́ть**.

Погрести́, погрéсть = 1. д. **Погрáбить** 2. — 2. д. **Погребáть**.

Погрози́ть = д. **Погрáживать**.

Погромля́ть, погроми́ть = розбивáти, руйнувáти, плюндрувáти, пустóшити, ни́щити, розби́ти, порозбивáти, поруйнувáти, сплюндрувáти, спустóшити.

Погрóмъ = рóзрух, руйнувáння, сплюндровáння, спустошéння (С. Пар.). — Україна через нутряні розрухи ні на віщо звела ся. Ч. К. — Сваволенства і розрухи межи людьми діють ся. Ст. Л.

Погрохотáть = погуркотíти, погрюкотíти, погрю́кати, погýркати.

Погруби́ть, погрубія́нить = погрубія́нити.

Погрубѣ́ть = погрубíти, погрубíшати, погрýбнути, потвердíти, потвердíшати, потвéрднути.

Погрýдно = кýпами. — Продає картоплю купами.

Погружáть, погрузи́ть, ся = 1. поринáти, пори́нути, затопи́ти (С. Л.), занýрити (С. Л.), потопи́ти, ся. — Любо місяцю з зорями в воду поринати. К. Д. — Я сів і увесь поринув в єдине бажання. Кн. — Як набігла хвиля, так і потопив ся човен.

2. навáжувати, ся, нахурувáти, ся, накласти хýру, навантáжити. — Тільки нахурували ся, зараз і поїхали.

Погрузáть, погрýзнуть = тонýти, топи́ти ся, потонýти, затопи́ти ся, в болоті — загрузáти, загрýзнути (С. Л.).

Погрýзлый = затóплений; загрýзлий.

Погрýзка = навáжування, хурувáння.

Погрусти́ть = пожури́ти ся, посумувáти, потужи́ти. — Може ще раз пожурю ся, з дітками заплачу, може ще раз сонце правди хоч крізь сон побачу. К. Ш. — І жив — не любила, і вмер — не тужила, тоді тільки потужила, як на лаві положила. п. п. — Посумувала трошки та й з думки викинула.

Погры́зть = погри́зти, поточи́ти (д. **Грызть**).

Погрѣвáть, погрѣ́ть, ся = грíти, погрíти, ся, перегрíти ся. — Пусти, свату, перегріти ся, на молоду подивити ся. н. п.

Погрѣшáть, погрѣши́ть = 1. гріши́ти, погріхувати, погріши́ти, зогріши́ти, прогрішити ся.

2. помиля́ти ся (С. З.), омиля́ти ся, поми́лити ся, оми́лити ся (С. Л.), схибнýти ся, схи́бити, зми́лити. (Пр. д. під сл. **Ошибáться**).

Погрѣшность = óгріх (С. Л.), огрíшок, прóгріх, пóмилка (С. Л.), омилка (С. Ж.), хи́ба (Ос.), охи́ба (С. З.). — Кожний свої хиби визначає. н. пр. — Зробив невеликий огріх: укосив ся в вашу траву. Кп. — Не вельми то великий огрішок, що не так сказав. Кп. (Д. ще під сл. **Ошибка**).

Погря́дно = грядкáми. — Продає огірки грядками.

Погрязáть, погря́знуть = в болоті — грýзнути, погрýзнути, загрýзнути (С. Л.), у воді — тонýти, затонýти, затопи́ти ся.

Погря́злый = загрýзлий.

Погрязнѣ́ть = по(за)каля́ти ся, побруднíти.

Погуби́тель, ница = погуби́тель, ка, згýбця (С. З. Ж.).

Погубля́ть, погуби́ть = губи́ти, збавля́ти, занапащáти (С. Аф.), запропащáти (С. Аф.), ни́щити, погуби́ти, загуби́ти (С. Аф.), згуби́ти (С. Л. З.), занапасти́ти (С. Аф. Л.), збáвити, з сьвíта звести́, смерть заподíяти, стрáтити, сьвіт завъязáти. — Загубить душу. С. Аф. — Мене сестри з сьвіту згубили, під кущем у лісі мене положили. Гр. Чайч. — Мабуть ти наважила звести мене з сьвіта. Лев. — Ти ж мині вік занапастив. н. о. — Давай радитись, як би його звести — давай, кажуть, спалим. п. к. Ман. — Взяли мене заміж дали і сьвіт мині завъязали. н. п.

Погудáло = 1. д. **Гуди́ла** і 2. д. **Забáвникъ**.

Погýдка = 1. гóлос, сьпів.

2. при́казка, ви́гадка, при́кладка. С. З.

Погудѣ́ть = погусти́, погучáти і д. **Гудѣ́ть**.

Погýливать = розгýлювати.

Погули́ть = поагу́кати; потішити, поба́вити (д. **Гу́лить**).

Погулю́кать = погра́ти у піжмурки, у пана́са.

Погуля́ть = погуля́ти.

Погуня́вѣть = пошолуди́віти.

Погустѣ́ть = погустішати, потужа́віти, потугішати, про листя — порясніти.

Погуто́рить = побала́кати, порозмовля́ти, побазікати.

Подава́тель = подава́льник, пода́вач, подаве́ць (д. **Пода́тель**).

Подава́ть, пода́ть, ся = 1. подава́ти, пода́ти, ся. — **Пода́й, те** = ке, ке́те. С. Л. — А кете лиш кресало! К. Ш.

2. посува́ти, ся, посу́нути ся. — **Пода́й ся вперёдъ** = посу́нь ся напере́д.

3. схиля́ти ся, наверта́ти ся, схили́ти ся, наверну́ти ся. — Я росказав їм усе діло, тепер і вони схиляють ся на мій бік. — **Пода́ться** (про здоровля, літа) — осу́нутись.

Подавля́ть, подави́ть, ся = 1. дави́ти, души́ти, чави́ти, подави́ти, подуши́ти (С. Л.), почави́ти, ся. — Подушили багато людей.

2. пригніта́ти, утиска́ти (С. Ш.), глуши́ти (С. Аф.), заглуша́ти, тлуми́ти, затлумля́ти, заглуши́ти, затлуми́ти (С. З.). — Пригнїтають нашу мову.

3. дави́ти ся, подави́ти ся, удави́ти ся. — Бодай ти галушкою подавив ся. н. пр.

Пода́вно = пото́му, поготі́в. — Ти не знаєш, а я й потому. Чайч. — Тепер доціз нема, а там і потому. Чайч. — Лев став такий плохенький, коли щеня не задавив, мене не займе й поготів. Б. Г.

Подаво́къ = піддавки́. — Грати в піддавки.

Пода́кать = пота́кати, поеге́кати, притакну́ти.

Подари́ть = подарува́ти. С. Л. — Спарувать та й чортові подарувать. н. пр. — Коли подарував, то не надійсь одібрать. н. п.

Пода́рокъ, здр. **пода́рочекъ** = дару́нок (С. Л.), подару́нок, подару́ночок, пода́рок, гости́нець, дарови́зна, баз(с)ари́нка, при умовах — порукави́шне, на спомин — памъятка, на сьвятках начальникам — рале́ць. — Ой що то мiнї за такі дарунки: білі перла і коралі білу шию гнули. н. п. — Подарунки без штанів за Дніпром бігають. н. пр. — Соколят побрали, турецькому царю в подарок послали. н. п. — Я грошей не платив — се даровизна від дядька. Кн. — Чумак понавозив жінцї і дїтим усяких басаринків. н. к. (Д. ще під сл. **Гости́нецъ** і **Даръ**).

Пода́рочный = подару́нковий, подарко́вий.

Пода́тель, ница = подава́льник, ця, пода́вач, подаве́ць, пода́вця. — Я тобі, Марусю, не подавець, що подам тобі гребінець. н. п. — Я, пане, кажу до його, тільки давець-подавець, а на суд сама вона стане. Кн. — Через сього подавцю листа до вашої милости посилаючи. Кіев. Ст. — Подавції Христові! Згляньте ся на мене бідного! Кн. (Записано в Київській Лаврі від старця).

Пода́тливость = усту́пливість, уступчи́вість (С. Жел.), схи́льчивість (С. Жел. Пар.).

Пода́тливый = усту́пний (С. Ш.), уступчи́вий, (С. Жел. Ш.), услу́хливий (С. Ш.), схи́льчивий (С. Жел. Пар.), зго́дливий, неспере́чливий, поту́льний, хисткий, здатний. — Нема в його твердої вдачі, пригрій його — він і подасть ся, сказано — потульне серце в його. Кн. — Він напосів ся, а я людина потульна і згодив ся. Кн. — Людина хисткої вдачі — він і перейшов до їх табору. Кн. — Турок нехай Москаля ще поляка, так Москаль здатнїший буде на умову. Ч. К.

Податно́й = пода́тний, податко́вий. — Уряд податковий. С. Пар.

Пода́ть = д. **Подава́ть**.

По́дать = по́дать, пода́ток (С. З.), дани́на, о́платка (Кр.), дра́ча, поде́реча (Катеринос. Чайч.), з прибутку $^{1}/_{10}$ — десяти́на, з душі — поду́шне, на волосні потреби — волосне́, від димаря — димове́, поди́мне, верхове́, коми́нне, від бджіл — очкове́, воскове́, повоско́ве, за землю — ланове́, чинш (С. З.), від вола́ — рогове́, поволо́вщина (С. З.), від млинового кола — поколе́сне, поколе́щина, поголовна — головнина́, од рала — рале́ць. — Пересічно на чоловіка припадає самих земельних податків 12 рублів на рік. Кн. — Інок вільний есть од всїх податків. Б. Н. — Без всяких тяжарів і податків. С. З. — Тягнуть великі опла́тки. Кр. — Чинші і всякіє плати мають давати піддании̂. С. З.

Пода́ча = подава́ння, пода́ння.

Пода́чка = пода́ння (С. З.), да́ток, да́тка (С. З.), да́чка. — Підлизуєть ся до панів, звик на датки, так де вже йому до роботи. Кн. — Жадними. хоч би найбільшими, не уводячи ся датками. Орлик. С. З. — **Живётъ пода́чками** = в ру́ку ди́вить ся.

Подая́ніе = пода́ння (С. З.), ми́лостиня.

Подбавля́ть, подба́вить, ся = добавля́ти, прибавля́ти, підбільшува́ти, прикида́ти, підкида́ти, доба́вити, приба́вити, підбі́льшити, прики́нути, підки́нути, ся.

Подба́вка = д. **Доба́вка** і **Надба́вка**.

Подба́лтывать, подболта́ть = підмішува́ти, підміша́ти, уколоти́ти.

Подбива́ть, подби́ть, ся = 1. підбива́ти, підби́ти, стелю до́шками — підшива́ти; підши́ти, про кілько — попідбива́ти, попідшива́ти. — **Подби́ть гвозди́ми** = підби́ти гвіздка́ми, поцьвяхува́ти, чоботи — підкува́ти. — **П. глазъ** = підби́ти око, ставника́ поста́вити. — **П. подъ себя́** = підтопта́ти. — **Подби́ться** = підби́ти ся, підтопта́ти ся, приту́пати но́ги. — На жовтім піску підбив ся. н. д. — Щось почав одставати — певне підтоптав ся. — **Подбива́ть, подби́ть пла́тье** = підшива́ти, підши́ти, хутром — ви́хутрувати (С. Л.), про кілько — попідшива́ти, пови хутро́вувати.

2. підбива́ти, під(на)мовля́ти (С. З. Л.), підуща́ти, настре́нчувати, підцько́вувати (С. З.), підбу́рювати (С. Л.), підби́ти, під(на)мо́вити (С. Л.), піджиґну́ти, підусти́ти (С. З.), настре́нчити, підцькува́ти, наштирити. — А на людей пана підцьковувати не боїш ся? К. Х. — Один на сопілку грає, другий дівча підмовляє. н. п. Под.

3. піддо́брювати ся, підла́зити, підле́щувати ся, підмо́щувати ся, підстила́ти ся (С. З.), підсипа́ти ся (С. З.), підлабу́знювати ся, прилабу́знювати ся, запобіга́ти ла́ски, лести́ти ся, піддо́брити ся, підлїзти, підлести́ти ся (С. З.), підмости́ти ся, підси́пати ся, підлабу́знити ся, запобі́гти ла́ски. — Вже під його підстилались козаки й міщане. Макар. С. З. — Пан Турн щось дуже підсипав ся царя Латина до дочки. Кот. — На при кінці і до Козаренків підлабузнив ся. Зїньк. — І прилабузнивсь до Киприди, мов до просителя писець. Кот. — Не лестись: хіба я забула, що ти сьогодня зробив? Чайч.

Подби́вка = 1. підбива́ння.

2. д. **Подкла́дка**.

Подбира́ть, подобра́ть, ся = 1. підбира́ти, на(по)збіра́ти, підібра́ти, зібра́ти, ви́збірати. — Насилу позбірав — такого багато порозсипало ся. — Розбила лампу, то визбірай шкло, щоб хто ногу не заскабив. Кр.

2. підніма́ти, відсми́кувати, ся, підтика́ти ся (Ос.), підня́ти, підсмикну́ти, ся, відти́кати ся, підкача́ти. — Підсмикни спідницю, а то аж волочить ся. — Підкачав штани.

3. підбира́ти, добіра́ти, підібра́ти, добра́ти, до пари — добіра́ти до па́ри, парува́ти, спарува́ти. — Хотів молитись, тай молитви не добрав, тільки заплакав. Ос. — Коли б спарувать, та чортові оддать. н. пр.

4. д. **Подбива́ться** 3.

5. підкрадати ся, підкра́сти ся. — Він підкрав ся до баштану тай давай кавуни рвати.

Подби́ть = д. **Подбива́ть**.

Подблю́дный = що підклада́єть ся під блю́до, на пр. кружечок або що. — **П. пѣсня** = що сьпіва́ють в Моско́вщині жінки́ на сьвятка́х, воро́жучи на блю́дах.

Подбодря́ть, подбодри́ть, ся = підбадьо́рувати, підбадьо́рити, ся. — Разом з тим він підбадьорував молодїж. Кн.

Подбо́й = 1. д. **Подкла́дка**.

2. підбива́ння, підко́вування (чобіт гвіздками).

Подбо́йка = ба́бка (маленьке ковадло у шевців).

Подболта́ть = д. **Подба́лтывать**.

Подбо́рный = підбо́рний.

Подборо́дникъ = підго́рля, підборі́ддя.

Подборо́докъ = підборі́ддя, борода́, спідня частина — во́ло, хто має велике воло — вола́стий. — Сїла й вона біля його, правою рукою торкаючись до підборіддя. Сам. — Лице горіло румъянцем од висків до самого підборіддя. Лев. — Вуси чималенькі, а на бородї самий пушок. — І я там була, мед-вино пила, по бородї текло, а в рот не попало. н. к. — Упала та вдарила ся бородою об стіл. Кр.

Подбо́рщикъ = підбі́рач. — На всї руки підбірач: і смушки підбере і стережись, щоб ключа до скринї не підібрав. Кн.

Подбо́ръ = 1. підбіра́ння, збіра́ння.

2. підбі́р, добі́р (С. Л.), до пари — парува́ння.

3. підпя́ток, ко́рок, ко́рки (Ос.). — Один чобіт на підкові, а другий на корку, а хто хоче лиха знати, то засватай доорку. н. п.

Подбоче́ниться = у бо́ки взя́ти ся.

Подбра́сывать, подбро́сить = підкида́ти, викида́ти, підки́нути, ви́кинути, дитину на руках, бавлячи — чу́кати, гу́цати, чуки́кати, мяч під гилку — підгиля́ти, підгили́ти. — Підкинув у гору. — А ну, хто вище викине. н. к.

Подбрива́ть, подбри́ть, ся = 1. підго́лювати, підголи́ти, ся. С. Л. — Підголив бороду. н. к.

2. обкрадати, обкра́сти, обікра́сти.

Подбро́сить = д. **Подбра́сывать.**

Подбрю́шина = підчере́вина.

Подбрю́шникъ = попру́га. С. Жел.

Подбрю́шный = підчере́вий. С. Л.

Подбѣга́ть, подбѣжа́ть = підбіга́ти, підбі́гти.

Подбѣливать, подбѣли́ть = підбілювати. забілювати, підбіли́ти, забіли́ти, попідбілювати, позабілювати.

Подбѣ́лка = 1. підбі́лювання, забілювання. 2. забіл (на пр. сметана до борщу).

Подбѣ́лъ = 1. д. **Подбѣ́лка** 1. 2. рос. д. **Мать і Ма́чиха.**

Подва́ливать, подвали́ть, ся = підко́чувати, підкоти́ти, ся.

Подва́лъ = д. **По́гребъ.**

Подва́ривать, подвари́ть, ся = 1. підва́рювати, дова́рювати, підвари́ти, довари́ти, ся. — Треба ще доварити, бо не зовсім зварилось.

2. нава́рювати, навари́ти. — Наварити вісь.

Подвезти́ = д. **Подвози́ть.**

Подверга́ть, подве́ргнуть, ся = віддава́ти, підво́дити, підляга́ти, відда́ти, підвести́, підлягти́, підпа́сти. — **Подве́ргнуться наказа́нію** = підпа́сти під ка́ру. — **Подве́ргнуть пыткѣ** = взя́ти на му́ки. — **Подве́ргнуть отвѣтственности** = підвести́ під одвіт. — **П. суду́** = відда́ти під суд.

Подвереди́ться = пору́шити ся, підірва́ти ся і д. **Надорва́ть ся** 2.

Подвёртывать, подверну́ть, ся = підгорта́ти, підсо́вувати, підклада́ти, підко́чувати, підгорну́ти, підсу́нути, підкла́сти, підкача́ти, несподівано надійти — наверну́ти ся, наско́чити, підско́чити. С. Л. — Підгорнувши невеличке рученя під біле личко. В. Щ. — Підсунув йому вексель до підпису. — Підкачай штани, бо задрипаєш ся. Кр.

По́двесель, подвеселько́мъ = д. **На́веселѣ.**

Подвеселя́ть, подвесели́ть, ся = підвеселя́ти, підпо́ювати, підвесели́ти, ся, підпоїти, підпива́ти, підпи́ти.

Подвести́, подве́сть = д. **Подводи́ть.**

Подвздо́хи = зду́хвина, здухови́на (С. Жел.), голо́дна я́мка (між ребрами і клубом), голоднівка, голодниця, голодня́нка (С. Жел.), бе́бехи (С. Аф. З. Ш.). — Не бий теляти по здуховині. Полт. — Треба шапкою вдарить о праву здуховину і тричі плюнуть на видві (п. зам. від перелогів. Яст.). — Як йому не хиріть, коли надсадили бебехи. С. Аф.

Подвздо́шный = здухо́виний.

Подвива́ть, подви́ть, ся = 1. підвива́ти, підкру́чувати і д. **Завива́ть** і **Навива́ть.** 2. підла́зити, підмо́щуватись і т. д. д. **Подбива́ться** 3.

Подвивно́й = підкру́чений, прису́каний.

Подви́гать = посо́вати, пору́хати.

Подвига́ть, подви́нуть, ся = посува́ти, посо́вувати, присо́вувати, посу́нути, прису́нути, ся. С. З. Л. — Посуньте ся, дівчатка, а від стола та до запічка. н. п. — Посунься, брате, нехай чоловік сяде. Той посунув ся. н. к. Мак. — Посунь ся, Ляше, хай Русин сяде. н. пр. — Старче! село горить! А я за суму тай дальше посуну. н. пр. — Зелененький барвіночку стели ся низенько, а ти милий чорнобривий присунь ся близенько. н. п. — **Подвига́ясь** = посо́вуючись, по́сувом.

Подви́гаться = посо́ватись.

Подви́гивать = посува́ти.

Подви́гнуть, ся = зру́шити, пору́шити, ся, нахили́ти, ся до...

По́двигъ = по́двиг (С. Жел.), вели́кий учи́нок, вели́ке ді́ло. — Се подвиг є не задля тих, чия мета в життї утїхи. Зіньк.

Подви́жникъ, ца = подви́жник, ця (С. Жел.), трудівни́к, ця. — Живцем стоять перед мене історичні діячі і трудівники. Кн. — Лїпше буде, щоб люди знали наймення тієї великої трудівницї. Кн.

Подви́жность = рухли́вість, руха́вість. С. Жел.

Подвижно́й = 1. рухли́вий, руха́вий (С. Жел.), движки́й, метки́й (С. Л.), потовку́чий, непосидю́щий. — По улицях раз у раз бачиш рухливих жидків. Пр. — Хоч старий, та ще движкий, раз у раз на ногах. Кн. — Про екіпажі — бігки́й (С. Л.). 2. похідни́й, походя́щий, рухо́мий. — Похідний млин. — Походящий стіл. Сп. (Д. ще під сл. **Передвижно́й**).

Подвиза́ться = тружда́ти ся, боро́ти ся.

Подви́нуть, ся = д. **Подвига́ть, ся.**

Подви́ть, ся = д. **Подвива́ть, ся.**

Подвла́стный = підвла́стний (С. Жел.), підвла́дний, підле́глий, підда́ний, підле́жний (С. Жел.).

Подво́да = підво́да, ху́ра, фу́ра. С. Ш.

Подводи́ть, подвести́, ся = 1. підво́дити, приво́дити, підвести́, привести́, ся. — Підвели йому коня. — **Подвести́ итогъ** = підсумува́ти.

2. наво́дити, навести́. — Той наймит і навів злодіїв до хазяїна.

3. підма́нювати, підво́дити, піддурювати, підмани́ти, підвести́, піддури́ти.

Подво́дный = підво́дний.

Подво́дчикъ = підво́дчик (С. Л.), пого́нець, хурщи́к (С. Ш.) і т. д. д. **Наво́зникъ.**

По́двое = подво́х, по́два. — Я не вмію так як ти; подвох разом любити. н. п.

Подвози́ть, подвезти́, подве́зть, ся = підво́зити, приво́зити, надво́зити, підвезти́, ся і т. д.

Подво́зный = надве́зений.

Подво́зчикъ = возіяльник, возій.

Подво́зъ = приво́з, на́воз,

Подво́и = привій, мн. приво́ї (у сохи).

Подвола́кивать, подволо́чь, ся = підволіка́ти, підволокти́, ся.

Подволо́ка = 1. підволіка́ння.

2. ґоріще, гора́. С. З.

Подвора́чивать, подвороти́ть = 1. підко́чувати, підкоти́ти. — Підкотив камінь під хату. — Підкотив віз під повітку. Чайч

2. підгорта́ти, підгорну́ти, підобга́ти. — Підгорнувши невеличке ручення під біле лачно. В. Щ. — Сидить мила у порога, ніжки підобгавши. н. п.

Подворо́тия = підворі́тниця.

Подво́рье = 1. заїзд, заїздний дім, постоялий двір.

2. подвірря (дім з церквою або каплицею у го́роді для пробування ченців).

Подво́хъ = підхід, підкіп, ка́верза (С. З.).

Подвыпить = підпи́ти. — **Подвыпившій** = підпи́лий, пъянува́тий, пъяне́нький, на підпи́тку. — А вже підпилий як засне, то хоч коти гармати — і усом не моргне. К. Ш.

Подвыша́ть, подвысить, ся = підніма́ти, підно́сити, ся і т. д. д. **Возвыша́ть, ся.**

Подвѣва́ть, подвѣять, ся = 1. підлува́ти, піддути, піддмухну́ти.

2. віяти, провіва́ти, провіяти.

Подвѣдомственность = зале́жність (С. Жел.), підле́глість (С. Л.).

Повѣдомственный = зале́жний, підле́глий, підле́жний (С. Жел.), підвла́стний (С. Жел.).

Подвѣне́чный = вінча́льний, шлюбний.

Подвѣсить, ся = д. **Подвѣшивать, ся.**

Подвѣска, по́двѣсь = на́віска, наві́ски, при́чіпка, при́чіпок.

Подвѣтренный = підвітряний.

Подвѣсокъ = підва́жок (що причеплюють ся для ваги).

Подвѣшивать, подвѣсить, ся = чіпля́ти, почепи́ти, причепи́ти.

Подвѣять = д. **Подвѣва́ть.**

По́двязи = ре(и)што́ва́ння (С. З. Л.), ришту́нок (д. **Лѣса́**).

Подвяза́ть = д. **Подвя́зывать.**

Подвя́зка = 1. підвя́зування.

2. підвязка, у личаків, у постолів — воло́ка.

Подвя́зникъ = де́рево для́ риштова́ння.

Подвя́зочный = підвя́зковий.

Подвя́зывать, подвяза́ть, ся = 1. підвя́зувати, під'я́зувати, підвяза́ти, ся. — **Подвяза́ться кушако́мъ** = підпереза́ти ся по́ясом.

2. риштува́ти. — **Подвя́зывать лѣса́** = ста́вити ришто́вання.

Подга́дить = напаску́дити.

Подгиба́ть, подогну́ть, ся = 1. підгина́ти, підігну́ти, підібга́ти. — Сидить мила в кінці стола, ніжки підобгавши. н. п.

2. підгорта́ти, підгорну́ти, ся.

Подгла́дывать, подглода́ть = підгриза́ти, підгри́зти.

Подгла́зный = підо́чний.

Подгла́зье = я́мка під о́ком.

Подглода́ть = д. **Подгла́дывать.**

Подгля́дчикъ, ца = підгля́дач, догля́дач, ка, шпиг (С. З.). — Бач, чортова доглядачка, таки вздріла. Кв.

Подгля́дываніе = підглядання.

Подгля́дывать, подглядѣть = підгляда́ти, підгля́жувати (С. З.), підгле́жувати, підзира́ти, піддивля́ти ся, пантрува́ти (С. З.), зори́ти очи́ма, підглядіти, піддиви́ти ся, піду́здрити, підзорі́ти, припантрува́ти, приздрі́ти (С. Л.). — От він заховавсь десь і підзирає. н. к. Гр. Чайч. — Приздріли люди, що він що ночі божої таска сіно. С. Л.

Подгнива́ть, подгни́ть = підгнивати, підгни́ти, попідгнива́ти. — **Подгни́вшій** = притрю́хлий.

Подгнѣта = підпа́л (С. З.), ро́впал. — Принеси трісок на підпал.

Подгнѣта́ть, подгнѣти́ть = 1. підпа́лювати, підпали́ти.

2. підбу́рювати, підмовля́ти, під'ю́жувати і д. **Подбива́ть** 2.

Подгова́риваніе = підмовля́ння, підмо́ва.

Подгова́ривать, подговори́ть = підмовля́ти (С. З. Л.), намовля́ти (С. Л.), підуща́ти, підма́нювати, настре́нчувати, підмо́вити (С. Л.), підговори́ти (С. Л.), намо́вити і т. д. д. ще **Подбивáть 2.** — Вони пьють та гуляють, із собою Семена Палія на охоту підмовляють. н. п. — На віщо ви її підмовляли йти в Київ? Лев. — Підмовляла дівчина молодого козака: а ти, серце, ходи. н. п. — Ой пьють-гуляють, дівча підмовляють: гей поїдьмо з нами. н. п. — Воду набірала, Марка намовляла: мандруй, Марку, і зо мною молодою. н. п. — У жидовство ані у бесурменство намовляти не мають. Ст. Л. — Мене, мамо, москаль знае, жить до себе підмовляе. н. п.

Подговóрщикъ, ца = підмо́вник, ця (С. Пар.), нау́стник, ця, шепоти́нник, ця.

Подговóръ = підмо́ва, намо́ва, науще́ння. — Ти дівчино спамъятай ся, на підмову не давай ся. н. п. — З намови і поради ріжних людей. Б. Н.

Подголóвокъ = підголо́вач.

Подгóнъ = пригóн. — Тепер на ярмарку пригону мало було.

Подгоня́ть, подогна́ть, ся = 1. підганя́ти, поганя́ти, підігна́ти, ся.

2. прила́жувати, прилашто́вувати, приправля́ти, прила́дити, приладна́ти, прилаштува́ти, припра́вити, ся.

Подгорáживать, подгороди́ть, ся = підгоро́жувати, підгороди́ти, ся.

Подгорáть, подгорѣ́ть = підгоря́ти, підс(ш)ма́лювати ся, підліка́ти ся, підпаля́ти ся, підгорі́ти, відс(ш)мали́ти ся, підпекти́ ся, підпали́ти ся, присмагля́ти ся, присма́жити ся. — Пиріжки трохи присмаглили ся. Кр. — Печене порося аж присмагло. С. З.

Подгóрье = підгі́рря.

Подгóрный = підгі́рний.

Подгорóдный = підгоро́дний, пригоро́дний.

Подгорѣ́лый = підпа́лений, присма́глий.

Подгорѣ́ть = д. **Подгорáть.**

Подгорю́ниваться, подгорю́ниться = жури́ти ся, зажури́ти ся, засмути́ти ся. — Сидить зажурившись.

Подготовля́ть, подгото́вить, ся = 1. ви(на)гото́влювати (Ман.), підла́гожувати, підла́жувати, ви́(на)гото́вити, підготува́ти, підла́дити, підладна́ти.

2. розпочина́ти, надро́блювати, розпоча́ти, надроби́ти, ся.

Подгрáбливать, подгрáбить, ся = підгріба́ти, підгорта́ти, підгрома́жувати, підгребти́, підгорну́ти, підгрома́дити, ся. — Підгребти сіно до стога.

Подгребáть, подгрéсть = д. **Подгрáбливать.**

Подгрёбки = ви́грібки.

Подгри́фокъ = пристру́нник. — Вподовж нижньої части брямки, супроти ручки, приприроблена деревъяна полоска, міцно прикріплена до брямки — се есть приструнник. До його навъязані всі струни бандури. Боян. Зоря 1893—1.

Подгру́дный = підгру́дний.

Подгру́докъ = підго́рля.

Подгрызáть, подгры́зть = підгриза́ти, підгри́зти, попідгриза́ти.

Подгу́зокъ = підгу́зок.

Подгу́ливать, подгуля́ть, подгульну́ть = підпива́ти, підпи́ти. — **Подгуля́вшій** = д. **Подпи́вшій.** — **Подгуля́вши** = на підпи́тку. — На підпитку нема спинку. н. пр.

Подгущáть, подгусти́ть = густи́ти, підгусти́ти.

Поддáбриваться, поддóбриться = піддо́брювати ся, придо́брювати ся, піддо́брити ся, придо́брити ся. — Бач як придобрив ся, — все помагае. Полт. Чайч. — Щоб піддобрити ся до Преосьвященного. Лев. В.

Поддáбриваніе = піддо́брювання, придо́брювання, похлібство.

Поддавáть, поддáть, ся = піддава́ти, підда́ти, ся; подава́ти ся, підляга́ти, повільня́ти ся, пода́ти ся, підлягти́. — Сумно я ходжу, хоч я і сьмію ся, великая туга, та не подаю ся. н. п. — Не підлягайте впливу нудьги. Кн.

Поддавки́ = піддавки́.

Поддáкивать, поддакну́ть = та́кати (С. Ш.), підтака́ти (С. З.), пота́кувати, прита́кувати, підтакну́ти, потакну́ти, притакну́ти, підбрі́хувати, підбреха́ти, не в одно — перета́кувати, перетакну́ти. — Добрі хлопці: один бреше, другий потакуе. Чайч.

Поддáкивающій = та́кач (С. Ш.), пота́кач (С. З.), пота́кувач (Чайч.), підта́кач, підбре́хач. — Потакач тим і живе, що накком грае. н. пр.

Поддáлбливать, поддолби́ть, ся = піддо́вбувати, піддовбти́, ся.

Пóдданическій = підда́нський. С. Л.

Пóдданичество = підда́нство.

Пóдданный, ая = підда́ний, на (С. Л.), підда́нець (С. З. Л.), підда́ниця, підда́нка (С. Л.), підда́нок, підвла́сний, підвла́дний, на, підле́глий. — А также всі його підданці носили латані галанці. Кот.

Поддáнство = підда́нство.

Поддáть, ся = д. **Поддавáть, ся.**

Поддвига́ть, поддви́нуть, ся = підсува́ти, підсо́вувати, підсу́нути, ся. — Підсунь скриню під кро́вать.

Поддёвка = чума́рка, чина́рка, капта́н.

Поддерга́й = куцопе́рий (що носить куцу одежу).

Поддёргивать, поддёргать, поддёрнуть, ся = підсми́кувати, підсмика́ти (С. Л.), підсми́кати, підсмикну́ти, ся, про кілько — попідсми́кувати, ся.

Подде́рживать, поддержа́ть, ся = підде́ржувати, підтри́мувати, підпира́ти, підде́ржати, підтри́мати, підпе́рти; запомога́ти, підпомога́ти, заси́лю и, підбі́чувати, запомогти́ і т. д. д. **Защища́ть** і **Охраня́ть**. — Вона за руку не веде, вона тільки твій розум засилює, щоб сама ти свій шлях пізнала. К. Д. — **П. ро́дственныя сноше́нія** = рода́ти ся.

Подде́ржка = підмо́га, запомо́га.

Поддёрнуть = д. **Поддёргивать.**

Поддо́бриться = д. **Подда́бриваться.**

Поддолби́ть = д. **Подда́лбливать.**

Поддо́нъ, поддо́нокъ = піддо́н, підставка (С. Жел.), підно́с (на пр. для пляшок, чарок то що), підкладка, пiддниіще (на пр. під діжу або що). — Всі чарочки на підносах повихиляла. н. п.

Поддру́жье = дру́гі дружки́: піддру́жба, піддру́жий (С. З.), піддру́жко, піддру́жка. Кв.

Поддра́знивать, поддразни́ть = піддрато́вувати, піддро́чувати, піддратува́ти, піддрочи́ти.

Поддува́ло = піддува́ло, прога́ри.

Поддува́ть, подду́ть = піддува́ти, піддму́хувати, підду́ти (С. Жел.), піддмухну́ти.

Поддымки́, подды́мье = час, коли́ то́пить ся „курна́я изба́“ (д. під сл. **Изба́**).

Поддѣва́ло = д. **Обма́нщикъ.**

Поддѣва́ть, поддѣ́ть = 1. піддяга́ти, піддягти́, одяга́ти під... — Піддягни ще під свиту хоч оцей каптанок — вже ж воно тепліше буде.

2. підче́плювати, підчепи́ти (зачепити зі споду).

3. підду́рювати, підма́нювати і д. **Обма́нывать.**

4. кра́сти, підкрада́ти, підче́плювати, укра́сти, підчепи́ти.

Поддѣвка = д. **Поддёвка** (тепер частіше пишуть се слово, як воно вимовляеть ся, себто через „ё“, а не через „ѣ“).

Поддѣлка = підро́блювання; підро́блення (С. Жел.), фальш, хвальш. С. Ш.

Поддѣлывать, поддѣлать, ся = 1. підро́блювати, підробля́ти, підроби́ти, приро́блювати, приробити (зі споду).

2. підробля́ти (С. Жел.), фальшува́ти, хвальшува́ти, підроби́ти, зфальшува́ти. — Підробляти гроші. — Хто би листи або печаті фальшував. Ст. Л.

3. підро́блювати ся, підмо́щувати ся, підлабу́знювати ся, підкида́ти ся, підстила́ти ся (С. З.), підсипа́ти ся (С. З.), мости́ти ся, лаку́зити ся (Мав.), підбармо́вувати ся, примо́щувати ся; прима́зувати ся, прилабу́знювати ся, підроби́ти ся, піднорови́ти ся, підверну́ти ся, присьо́рбати ся (С. Л.), підки́нути ся, підмости́ти ся і т. д. — А Іван підсипаєть ся до пана, трохи в руку його не цілує. Кп. — На при кінці і до Козаренків підлабузнив ся. Зіньк. — Вона не знала, як під кого підвернутись. Кв.

Поддѣлыватель, ница, поддѣльщикъ, ца = фальшовни́к, хвальшо(і)вни́к, ця (С. Ш.), тільки грошей — грошоро́б.

Поддѣльный = 1. підро́блений (С. Л.), підро́бляний (К. Кр.), підбо́рний (С. З. Л.); фальши́вий, хвальши́вий. С. Ш. — Були там купчики проворні, що їздили по ярмаркам і на аршинець на підборний поганий продавали крам. Кот. — Кинули ся до тієї метрики; піп глянув і зараз каже: вона підборна! Хиба се моя рука? і рука і печатка підборні. Кв. — Хиба ж не видно, що це хвальшиві гроші?

2. прикидли́вий (на пр. смуток, сьміх то-що). Гр. Чайч.

Поддѣ́ть = д. **Поддѣва́ть.**

Подёнка, ком. Ephemera = поде́нька. С. Жел.

Поде́нникъ = д. **Дневни́къ.**

Подённый, но = поде́нний, но. — **П. рабо́та** = поде́нщина.

Подёнщикъ, ца = поденщик, ця (С. Жел.), поде́нний, ця (Харьк. Чайч.), поде́нник, ця (Черн. Чайч.), поде́нчичка. — Оце наймала поденниць мазати хату — так дорого. Чайч.

Подёнщина = поде́нщина.

Подёргать = посми́кати, посіпати, поша́рпати, пото́ргати.

Подёргивать = сми́кати, сіпати, посми́кувати.

Подёргивать, ся, подёрнуть, ся = затягати, заволі́кати, затягти́, заволокти́, ся. — **П. льдо́мъ** = ше́рхнути, зашерхнути.

— **Подёрнуть плёнкой, налётомъ** = затягти́ плівкою, присма́гнути.

Подержа́ніе = 1. держа́ння, трима́ння.

2. ужи́ток (на якийсь час). — **Дать, взять на подержа́ніе** = пози́чити (на який час).

Подéржанный = ужи́ваний (С. Ш.), не нови́й, но́шений.

Подержа́ть, ся = подéржа́ти, потри́ма́ти, ся.

Подёрнуть, ся = д. **Подёргивать, ся.**

Подешевѣ́ть = подеше́вшати (С. Л.), подешеві́ти.

Поджа́ривать, поджа́рить, ся = піджа́рювати, підпіка́ти, підсма́жувати, піджа́рити, підпекти́, підсма́жити, ся.

Поджа́ристый = підпе́чений.

Поджа́рый = худорля́вий, сухорля́вий. С. З. Л.

Поджа́ть = д. **Поджима́ть.**

Поджéчь = д. **Поджига́ть.**

Поживо́тникъ = д. **Подбрю́шникъ.**

Подживо́тье = д. **Подбрю́шина.**

Поджи́га = 1. підпа́л.

2. д. **Подгово́рщикъ.**

Поджига́ніе = підпа́лювання, підпа́л.

Поджига́тель, ница = палі́й (С. З. Л.), підпа́ляч, ка.

Поджига́ть, поджéчь, ся = 1. підпа́лювати (С. З.), підпали́ти, ся (С. З.), про декілько — попідпа́лювати, в печі — підто́плювати, підпа́лювати, підтопи́ти, ся. — **Поджéчь кого́** = спали́ти. — Добре вогонь горить, як є чим підпалить. н. пр. — Оженив ся навісний та взяв біснувату, та не мали що робити — підпалили хату. н. пр. — Осичина, чом не гориш та все куриш ся? Як би ж мене підпалили, я б горіла — не курила ся. н. п. — От раз жінка підпалила в хаті. н. к. Ман. — На що ж ти похваляв ся, що спалиш мене? Кр.

2. підпіка́ти, підпаля́ти, підсма́(шма́)лювати, підпекти́, підпали́ти, підшмали́ти, ся. — Підпекти пироги.

3. підбу́рювати і т. д. д. **Подбива́ть 2.**

Поджида́ть, подожда́ть = піджида́ти, наджида́ти, спожида́ти (С. Л.), очи́кувати, підожда́ти (С. Л.), потрі(и)ва́ти (С. Л.), почека́ти, пострі́ва́ти, затріва́ти, зачека́ти. С. Л. — Оддає йому коні та й каже: підожди, я тобі ще гостинця дам. н. к. Ман. — Зачекай, я перше піду обмиюсь. н. к. — Пострівайте, поки я поражусь з Кривоносом об моєму ділі. О. Ст. (Пр. д. ще під сл. **Ожида́ть**). — **Подожди́!** = трі(и)вай, потрі(и)ва́й, стріва́й, підожди́, почека́й!

Поджи́лки = жи́жки́. С. Аф. — Аж жижки трясуть ся. С. Аф.

Поджима́ть, поджа́ть, ся = підгорта́ти, підгорну́ти, підобга́ти, ся (С. Л.). — Сідай, Грицю, коло мене, ще й ніжечки підгорни, я ж тебе поцілую, ти ж мене обійми. н. п. — Сидить мила на припічку, ніжки підобгавши. н. п.

Поджо́гъ = підпа́лювання, підпа́л. — Без підпалу дрова не горить. н. пр. — А в попелі тліє огню іскра великого, тліє не вгасає, підпалу жде, як той местник часу дожидає. К. Ш.

Подзадо́ривать, подзадо́рить, ся = піддро́чувати, ся, підштри́кувати, підбу́рювати (С. Л.), підцько́вувати, підъюжувати, розпаля́ти, ся, піддрочи́ти, ся, підштрикну́ти, підбу́рити, ся, підцькува́ти, розпали́ти, ся. — А ну! піддрочи дяка! Чи не дасть стусана. Кн. — Коли б його не підъюжував на мене. Кн. — Він і так сердить ся, а той іще підштрикує.

Подзакуси́ть = підъї́сти, підживи́ти ся, присні́дати.

Подза́ривать, подза́рить = д. **Подзадо́ривать.**

Подзаты́локъ = карк, гамали́к (С. З.), за́дня части́на ши́ї під поти́лицею.

Подзаты́льникъ = 1. головни́й жіно́чий убір у моско́вок, що наді́ва́єть ся на поти́лицю.

2. поти́лишник. С. З. Л. — **Дать подзаты́льникъ** = поти́лишника да́ти, в поти́лицю загили́ти. — **Надава́ть подзаты́льниковъ** = поти́лишниками нагоду́ва́ти. Номис.

Подземе́лье = підземе́лля.

Подзе́мный = підзе́мний, підземе́льний, попідзе́мний. — Вирвав того дуба з корінням, тай подавсь аж у підземельне царство. н. к. Ман.

Подзо́рный = прозо́рний. — **Подзо́рная труба́** = д. **Зри́тельная т.**

Подзыва́ть, подозва́ть = підзива́ти, підклика́ти, приклика́ти, підізва́ти, підкли́кати (С. Л.), прикли́кати, покли́кати до се́бе (Чайч.). — Підізвав до себе та тоді й каже... — Підкликає жида і питає ну що ж, як? н. о. Яст.

Подиви́ться = подивува́ти ся. — Еней тому подивував ся, у баби сучої спитав ся. Кот.

Подира́ть, подра́ть, ся = 1. дра́ти, шкря́бати, скубти́ поску́бувати, подра́ти, пошкря́бати, поскубти́, скубну́ти. — Все лице пошкрябала біленьке, продиравшись по кущах колючих. Гр. Чайч. — Скубне за чуба, та й знов питае, а не знае — знов поскубе. — **Моро́зъ по ко́жѣ подира́етъ** = моро́з по за шку́рою.

2. пачи́ти ся, коло́ти ся, трі́скати ся, попачи́ти ся, потрі́скати ся, розколо́ти ся, поколо́ти ся. — Дошка од жару потрі́скала ся.

Подка́лывать, подколо́ть, ся = 1. підко́лювати, підштри́кувати, підколо́ти, підштрикну́ти, де-кілько — попідко́лювати і т. д. — Підколола собі палець шпичкою. Чайч.

2. підшпи́лювати, підшпили́ти, ся, про де-кілько — попідшпи́лювати. — Підшпилила спідницю шпильками.

3. підруба́ти, вруба́ти (ще). — Врубай ще дровець.

Подканцеляри́стъ = підканцеляри́ст. Кот.

Подка́пывать, подкопа́ть, ся = підко́пувати, підрива́ти, підноря́ти, сл, підкопа́ти, підри́ти, ся, про де-кілько — попідко́пувати і т. д.

Подка́рмливать, подкорми́ть, ся = 1. підгодо́вувати, підгодува́ти, підхарчи́ти, підхарчува́ти, підживи́ти, ся, про де-кілько — попідгодо́вувати і т. д., про худобу — підпаса́ти, підпасти́. — Ой матінко-лебідочко, підгодуй нас хоч трішечки. н. п. — Підгодувались трохи і коней підпасли та й поїхали.

2. прико́рмлювати, пригодо́вувати, прина́жувати ко́рмом, прикорми́ти, пригодува́ти, про худобу — припаса́ти, припасти́, ся, зімою — призімува́ти, ся.

Подкарау́ливать, подкарау́лить = підстерега́ти (С. Л.), пристерега́ти, засіда́ти (С. Л.), чига́ти (С. Л.), пантрува́ти, сочи́ти, підстерегти́, пристерегти́, засі́сти, попантрува́ти, присочи́ти. — Хто-ж це його дом приглядае? — А ну, каже, давай підстережу я його. н. п. Гр. Чайч. — Нехай присочить його. К. З. о. Ю. Р. — Засідають два стрельчики, хочуть його вбити. н. п.

Подка́тывать, подка́чивать, подката́ть, подкати́ть, ся = підко́чувати, підто́чувати, підкоти́ти, підточи́ти, ся. — Підкотив камінь під хату. — Підточив віз під повітку.

Подка́шивать, подкоси́ть, ся = підко́шувати, підкоси́ти, ся.

Подква́шивать, подква́сить, ся = підква́шувати, підква́сити, ся.

Подки́дывать, подки́нуть = д. **Подбра́сывать.**

Подки́дышъ, подки́дышекъ = підки́док, підки́дьок (С. Жел.), жін. р. — підкида́чка (С. Жел.), сп. р. — підкидча́, підки́дько, поки́дько. — Вигодував покидька на свою голову. Кн. — Не мое воно — покидько. Кн.

По́дкладень = по́кладка (яйце, що підкладаеть ся під квочку).

Подкла́дка = 1. підста́ва, підставка (С. Жел.), підкла́дка.

2. в одежі — підши́вка (С. Жел.); підби́вка, підбі́йка, підкла́дка.

Подкла́дъ = 1. підкладáння, підкла́д.

2. д. **По́дкладень** і **Подкла́дка 1.**

Подкла́дывать, подкла́сть, подложи́ть, ся = 1. підкладáти, підкла́сти, ся. — **Подкла́дывать я́йца подъ насѣ́дку** = підсипа́ти квóчку.

2. підшива́ти, підбива́ти, підши́ти, підби́ти, ся (підшивку). — Він лисом підшитий, псом підбатий. н. пр.

Подкла́дышъ = д. **По́дкладень.**

Подклёвывать, подклева́ть, ся = клюва́ти, дзюбати, дзьо́бати, поклюва́ти, подзьо́(дзю́)бати, ся. — Курка подзьобала увесь овес.

Подкле́ивать, подкле́ить, ся = підкле́ювати, підкле́їти, ся, карюком — підкарю́чити, ся, про де-кілько — попідкле́ювати, ся.

Подклѣ́тъ = д. **Кладова́я.**

Подко́ва = підко́ва, на чоботях або на черевиках — підко́ва, підкі́вка, частіше мн. підківки́, що привъязуеть ся, щоб ходить по льоду — бузлу́к.

Подко́вывать, подкова́ть, ся = підко́вувати, підкува́ти, ся.

Подковы́ривать, подковыря́ть, подковырну́ть = підколу́пувати, підколупа́ти, підколупну́ти.

Подко́жный = підшку́рний.

Подкола́чивать, подколоти́ть, ся = підбива́ти, підби́ти, ся. — Треба підбити під це дощечку.

Подколо́дникъ = д. **Ольша́нка.**

Подколо́ть = д. **Подка́лывать.**

Подколѣ́нокъ = жи́жка. С. Аф.

Подкопа́ть = д. **Подка́пывать.**

Подко́пъ = 1. підкі́п, тайни́к, потайни́к. — Порох засипаю — потайники вже зроблені. К. Ш. (Д. ще під сл. **Ми́на**).

2. підкі́п, підступ, підхід, (д **Кова́рство** і **Подво́хъ**).

Подкорми́ть, ся = д. **Подка́рмливать.**

Подкра́дкою = кра́дькома́. С. З. Л.

Подкра́дываться, подкра́сться = підкрада́ти ся, кра́сти ся, пла́стати, підбармо́вувати ся, підкра́сти ся, про де-кілько — попідкрада́ти ся.

Подкрапи́вница = д. **Королёкъ 2.**

Подкра́шивать, подкра́сить, ся = підкра́шувати, підмальо́вувати, підбармо́вувати, підкраси́ти (С. Л.), підмалюва́ти (С. Л.), прифарбува́ти, під карий колїр — накарува́ти, під який иньший колїр — підсини́ти, підчорни́ти і т. д. д. **Кра́сить.**

Подкру́чивать, подкрути́ть, ся = підкручувати, підкрути́ти, ся, про де-кілько — попідкручувати.

Подкрѣ́па = підпо́ра.

Подкрѣпле́ніе = підкре́п (С. Жел.), по́кріпость, підси́лок (С. Л.), піджива (С. Л.), підмо́га, запомо́га.

Подкрѣпля́ть, подкрѣпи́ть, ся = 1. підкріпля́ти, ся (С. Жел.), підкрепля́ти, ся, покріпля́ти, ся (С. Жел.), підпира́ти (С. Жел.), підкріпи́ти, ся, покріпи́ти, ся, підпе́рти; підпомога́ти (С. З.), запомога́ти, підси́лювати, підпомогти́, запомогти́, підси́ляти, ся (С. Л.); підживля́ти, підживи́ти, ся (С. З. Л.). — Мовлено правду, которую доводами підперти латво. Л. В. — За столом сидїли, покріпляли сили. К. Д. — Пішли вони у дворець, підкрепились. н. к. Мав. — Холодцем та ковбасою закусили та, як то кажуть, і підкрепили ся. Кот.

Подкузьми́ть = підвести́, підъї́сти, підмани́ти. — Це він підъїв Якова, це через його він три днї у вежі просидїв. Та я тож тебе підъїм. Кр.

Подкулика́ть = підпи́ти.

Подкупа́ть, подкупи́ть = підкупа́ти, підкупля́ти (К. Кр.), підпла́чувати, могори́чити, підкупи́ти, перекупи́ти, підплати́ти, підмогори́чити, ся, ску́п да́ти (Катеринос. Чайч.), де-кільки — попідкупа́ти і т. д. — З тюрми утїк, варту перекупивши. Б. Н.

Подкупно́й = підкупни́й, підку́плений, ку́плений.

По́дкупъ = підкуп, підку́пство (С. Жел.), скуп (Катеринос. Чайч.). — А писарь з його скуп узяв, то тепер уже за його. Чайч.

Подку́пщикъ = підку́пник (С. Жел.), на́купень (С. З.), переку́пчик.

Подку́ривать, подкури́ть = підку́рювати, підкури́ти.

Подлага́ть, подложи́ть = підклада́ти, підкла́сти, підложи́ти (С. З.), попідклада́ти.

Подла́живать, подла́дить, ся = 1. підла́жувати, підстро́ювати, підла́дити, підладнува́ти, підстро́їти, ся.
2. підла́гожувати ся (С. Л.), підли́зувати ся, піддо́брювати ся, придо́брювати ся і т. д. д. **Подла́зить 2.**

Подла́за = підли́за (С. Л.), підли́зник, підли́зуха, прили́за (С. Л.) підле́пливий, підле́пний (Лев.), вле́сливий, підхлї́бник.

Подла́зить, подлѣ́зть = 1. підла́зити, підлїза́ти, підлїзти, про де-кільки — попідлїза́ти.
2. підла́зити, підли́зувати ся, лиза́ти ся, підлабу́знювати ся, лабу́зити ся, прили́зувати ся, підхлї́блювати ся, лести́ти ся, підлїзти, підлиза́ти ся, підлабу́знити ся, прилабу́знити ся і т. д. д. **Подольща́ться.**

Подла́зъ = д. **Подла́за.**

Подла́мывать, подломи́ть, ся = підло́млювати, підломи́ти, ся, заломи́ти ся.

Подла́скиваться, подласка́ться = підла́щувати ся і д. **Подла́зить 2.** і **Подольща́ться.**

Подлега́ть, подле́чь = ляга́ти, заляга́ти, лягти, залягти́ (під що небудь).

Подлежа́ть = нале́жати, підляга́ти, підпада́ти. — Се дїло належить до суда. — Він за се підпадає під тяжку кару. — **Это подлежи́тъ сомнѣ́нію** = се річ непе́вна.

Подлежа́щій = належа́чий (С. З.), нале́житий (С. З.), нале́жний (С. З. Пар.), прина́лежний (С. Пар.), зале́жний (С. Пар.), підле́глий (С. З.). — Належачий братству церковному львовському. С. З. — Належитую честь йому віддати.

Подлета́ть, подлетѣ́ть = підлїта́ти, підлетїти, підли́нути.

Подлётокъ = підлїток.

Подле́цъ = подля́к, падлю́ка (С. Жел. З. Л.), паску́да (С. З.), пога́нець (С. Жел.). — Кругом паскуда! Чого ж на його не плюють? К. Ш.

Подле́чь = д. **Подлега́ть.**

Подлива́ть, подли́ть, ся = підлива́ти, підсипа́ти, підли́ти, підси́пати, ся, багато — підбу́рити, про де-кілько — попідлива́ти, попідсипа́ти. — Підсип ще борщу. А ну, підсип в чарку оцієї животкової. Кн.

Подли́вка = 1. підлива́ння, підсипа́ння.
2. підли́ва, підли́вка (С. З.), підле́ва (С. З.), обли́вка, по́ливка. — До вовчого мъясива собача підлива. н. пр. — Свиячу го-

лову до хріну і локшину на переміну, потім з підлевою индик. Кот.

Подливно́й = підливни́й. — **Подливно́е колесо́** = підсобі́йне ко́лесо і д. під сл. **Колесо́.**

Подли́за = підли́за.

Подли́зывать, подлиза́ть, ся = підли́зувати, підлиза́ти, ся, обли́зувати, облиза́ти.

По́длинникъ = д. **Оригина́лъ 1.**

По́длинно = спра́вді, вла́сне, ді́йсно, авже́ж, в сам́ій ре́чі (С. Л.), са́ме так. — Він справді такий, як про його кажуть.

По́длинность = спра́вжиість (С. Пар.), пе́вність, правди́вість.

По́длинный = спра́вжній (С. Пар.), су́щий, справде́шний, щи́рий (С. Л.), правди́вий, вла́сний. — Се його власні слова.

Подлипа́ло = 1. підлипа́йло, підли́за і т. д. д. **Подла́за.**

2. д. **Волоки́та 2.**

Подлипа́льство = підли́зування, підле́сливість, підлїбство.

Подлипа́ть, подли́пнуть = 1. підлипа́ти, підли́пнути, прили́пнути (зі споду).

2. д. **Подла́зить 2.** і **Подольща́ться.**

3. д. **Волочи́ться 2.**

Подли́ть = д. **Подлива́ть.**

По́дличать = роби́ти, чини́ти що паску́дне, гане́бне.

По́дло = ги́дко, паску́дно, гане́бно.

Подло́бье = підло́бъя.

Подло́гъ = підло́г (С. Жел.), підбо́р, фальш, фальши́вство, хвальш. С. Ш.

Подло́жный = д. **Подде́льный 1.**

Подломи́ть, ся = д. **Подла́мывать.**

По́длость = пі́длість (С. Жел.), підло́та, паску́дство, мерзе́нність (С. Пар.), по́гань (С. З. Жел.). — Одна підлота неминуче тягне за собою й другу. Кн. — **По́длость та́йную сдѣ́лать** = гадю́чку вкинути.

Подлу́нный = підмі́сяшний. С. Жел. — **Подлу́нный міръ** = сьвіт Бо́жий.

По́длый = пі́длий (С. Жел.), по́длий, подля́чий (С. Жел.), падлю́шний, паску́дний, пога́ний (С. Жел.); плазови́тий. — От подла дитина! Кр. — **По́длый посту́покъ** = гане́бний вчи́нок.

По́длѣ = біля́, ко́ло, побіля́, край, о́бік, по́руч, попліч. (Пр. д. під сл. **Во́злѣ**).

Подлѣза́ть = д. **Подла́зить.**

Подлѣ́карь = підлі́карь.

Подлѣпля́ть, подлѣпи́ть = підлїплювати, підлїпи́ти.

Подлѣ́сникъ = д. **Водни́къ 2.**

Подлѣ́сокъ = 1. підлїсся, за́лїсок, прилїсся і д. **Опу́шка 2.**

2. рос. Viola canina L. = братки́, соки́рки. С. Ан.

Подлѣ́сье = д. **Опу́шка 2.**

Подля́нка = паску́да, ледащи́ця. — Ой послухай, синку, що говорить вдова: моя дочка ледащиця не почуе дома. н. п.

Подма́зывать, подма́зать = підма́зувати, підма́щувати, шмарува́ти, підма́зати, підмасти́ти, пома́зати, пошмарува́ти, багато — попідма́зувати і т. д.

Подма́зчикъ = шмарово́з. С. З. — Тут всякиї були провози, перекупки і шмаровози. Кот.

Подмалёвка = підмальо́вування.

Подмалёвывать, подмалева́ть, ся = підмальо́вувати, підмалюва́ти, ся.

Подма́нивать, подмани́ть = 1. підма́нювати (С. З.), підмани́ти, прима́нювати; прина́жувати, примани́ти, прина́дити.

2. підду́рювати, підмовля́ти (С. З.), намовля́ти, піддури́ти, підмо́вити, намо́вити, перемо́вити.

Подма́нка, подма́нъ = підма́на, підма́нювання і д. **Подгово́ръ.**

Подмаре́нникъ = рос. Galium L. — гірча́к, **П. жёлтый**, G. verum L. — бурку́н зїлля, дерева́, дрібноцьвіт, жовте́нька ка́шка, медяни́к, медявни́к, медова́ трава́, си́воротень. С. Ан.

Подма́сливать, подма́слить, ся = 1. підма́слювати, підма́щувати, підма́слити, підмасти́ти, ся.

2. підма́зувати, підмогори́чувати, підма́слювати, хлїби́ти, підма́зати, підмогри́чити, підхлїби́ти. — Підмазав станового, та й пішло дїло на лад.

Подмасте́рье = підма́йстер (С. Жел.), челя́дник.

Подма́тывать, подмота́ть = підмо́тувати, підмота́ти.

Подма́хивать, подмахну́ть = 1. зма́хувати, змахну́ти (зі споду).

2. підпи́сувати на швидку́.

Подма́чивать, подмочи́ть, ся = підмо́чувати, підмочи́ти, ся; підсцика́ти, підісця́ти, підбу́рити.

Подма́щивать, подмости́ть = підмо́щувати, підмости́ти, ста́вити ришто́вання.

Подмерза́ть, подмерзнуть = підмерза́ти, примерза́ти, підме́рзнути.

Подмета́льщикъ, ца = метільник, ця, метільничка. — Я до печі куховарочку найму, а до хати та метільничку. н. п.

Подмета́ть, подмести́, сть = підміта́ти, підме́сти́, заміта́ти, заме́сти́, попідміта́ти. — Підмети хату. — Підмети сьміття під припічок.

Подмета́ть = д. **Подмётывать.**

Подмётка = 1. підміта́ння.

2. підме́ток (нова підошва до старих чобіт). Кр.

Подмётный = підкидни́й. — **Подмётное дитя́** = д. **Подки́дышъ.**

Подмёточный = підме́тковий (д. **Подмётка 2.**).

Подмётывать, подмета́ть -ну́ть = 1. підкида́ти, підки́нути (д. **Подбра́сывать**).

2. пришива́ти на живу́ ни́тку, підстьо́бувати, підстьоба́ти.

3. підкида́ти, підки́нути підме́тки. — Чоботи ще добрі, треба тільки підкинути підметки.

Подмётышъ = д. **Подки́дышъ.**

Подми́гивать, подмигну́ть = підмо́ргувати, підморгну́ти. С. Л.

Подмина́ть, подмя́ть = підтопта́ти. — Медвідь підтоптав його під себе.

Подмо́га = д. **По́мощь.**

Подмога́ть, подмо́чь = запомога́ти, підпомога́ти, підсобля́ти, запомогти́, підпомогти́, підсоби́ти, зарятува́ти. (Д. **Помога́ть**).

Подмока́ть, подмо́кнуть = підмока́ти, підмо́кнути, примо́кнути, примокріти.

Подмола́живать, подмолоди́ть, ся = 1. підмоло́жувати, підмолоди́ти, ся.

2. підсоло́жувати, підсолоди́ти (на пр. пиво квас).

Подмо́лвить = підтакну́ти, притакну́ти, потакну́ти (д. **Подда́кивать**).

Подмора́живать, подморо́зить, ся = 1. підморо́зювати, підморо́зити, ся. — Підморозити рибу.

2. підмерза́ти, підме́рзнути. — На дво́рі підмерзае.

Подмости́ть, ся = д. **Подма́щивать, ся.**

Подмо́стки = риштова́ння, підмо́стка, підмо́сток (С. Ж.); при́мость (С. З. Жел.), при́містки (С. Жел.). — Лежав на примості. С. З.

Подмочи́ть = д. **Подма́чивать.**

Подмо́чка = підмо́чка.

Подмо́чь = д. **Подмога́ть.**

Подмыва́ть, подмы́ть, ся = 1. підмива́ти, підми́ти, ся. — Підмий дитину.

2. ми́ти, підмива́ти, розмива́ти, підми́ти, розми́ти. — Не рад явір хилити ся — вода корінь мие. н. п. — Підмило греблю.

Подмы́лье = ми́лини, зми́лини, обми́лки.

Подмы́шка = паха́, пахва́ (д. **Мышка 3**).

Подмы́шковый = пахови́й.

Подмѣ́нивать, подмѣня́ть, подмѣни́ть, ся = підмі́нювати, підклада́ти, підміни́ти, підкла́сти, підложи́ти, ся.

Подмѣси́ть = підміси́ти. — Підміси борошна в тісто.

Подмѣ́ска = підмі́шування, підмі́сювання.

Подмѣ́съ = 1. д. **Подмѣ́ска.**

2. при́мішка. С. Жел.

По́дмѣсь = д. **Подмѣ́съ 2.**

Подмѣча́ть, подмѣ́тить = підгляда́ти, постерега́ти, вимі́ча́ти, пристерега́ти,назнава́ти, помі́чати, сочи́ти, підгляді́ти, по(при)стерегти́, помі́тити, заприміти́ти. (Д. **Замѣ́тить 2, Подгля́дывать** і **Подсма́тривать**). — Сочи ж його добре, чи не носить він висівок до шинку. Кн.

Подмѣ́шивать, подмѣша́ть, ся = підмі́шувати, примі́шувати, підміша́ти, приміша́ти, ся (С. Жел.).

Подмя́ть = д. **Подмина́ть.**

Подна́рье = місце під по́лом (д. **На́ры**).

Подналу́ть = піддури́ти, підмани́ти, підголи́ти, кількох — попідду́рювати і т. д.

Поднача́льный = піднача́льний, підвла́стний, підле́жний. С. Жел.

Поднебе́сный = піднебе́сний. С. Жел.

Подне́бе́сье = піднебе́сся.

Поднёбный = піднебі́нний.

Подне́бье = піднебе́ння (С. Жел.) і д. **Нёбо.**

Поднево́льный = підневі́льний, поневі́льний, приневі́льний.

Поднесе́ніе = підно́сіння.

Поднести́ = д. **Подноси́ть.**

Поднима́ть, подня́ть, ся = підніма́ти, підійма́ти, підня́ти, ся, важницею — підва́жувати, підва́жити; підво́дити, зводити, підвести́, звести́, ся; здійма́ти, ся, зніма́ти, зня́ти, ся, про сьвітило ще — підбива́ти ся, підби́ти ся (С. Л.), підійти́, про рослину — підганя́ти ся, підігна́ти ся, ви́гнатись. — Таке важке, що не піднімеш. — Підняв на улиці. — Тісто в діжі піднялось. — Підняли його на улиці пьяного. — Ой галочки-чубарочки, підніміть ся в гору! Ой раді б ми підняти ся, та крилець не маем. н. д. — Підвів ся ся він трохи з ліжка. — Звів ся та й пішов. — А Богдан лежить ще там на лаві, не зведе й голівоньки з похмілля. Ст. С. — Шабля не візьме, рука не зведеть ся. К. Ш. — Ой поїхав козаченько з Лубень до Прилуки, ой плакала дівчиноньна, здіймаючи руки. п. п. — Крилечками стрепенули, знялись в парі й полинули. н. п. — Сонце вже підбилось височенько. С. Л. — Сонце вже геть підійшло. Кр. — **Поднима́ть ссо́ру, шумъ** = збива́ти бу́чу, колотне́чу. — За онучу, та збили бучу. н. пр. — **Поднима́ть носъ** = ки́рпу гну́ти, чва́нитись. — Стара не страшна, так молода кирпу гне. Кот. — **П. на́ смѣхъ** = на глу́м бра́ти, взя́ти, глузува́ти, осьмія́ти. — Спостерігши, що її взяли на глум, майнула з хати. Кн. — **Поднима́ть крестъ** = зво́дити хрест. — Почали хрести зводити на баню. Кн. — **Подня́лся вѣтеръ** = схопи́в ся ві́тер. — Схопила ся шурябуря і стіжечок ізвернула. н. п. — **Подня́ть на себя́ ру́ки** = само́му собі смерть заподіяти, ру́ки на се́бе наложи́ти. — **Подня́ть за́йца, медвѣ́дя** = ви́гнати за́йця, ведме́дя. — **Подня́ть вопро́съ** = зня́ти річ, пита́ння. — **П. паруса́** = розпусти́ти парусі́, вітри́ла, напаруси́ти. — **П. крикъ** = счини́ти крик, ґвалт. — **П. хвостъ, пла́тье** = заде́рти, задра́ти, позадира́ти. — **Подня́ть ору́жіе** = взя́тись за збро́ю, повста́ти. — **Подня́ться войно́ю** = повста́ти. — **Подня́ть больно́го на́ ноги** = відходи́ти, відха́яти, одвола́ти. — **Подниматься на что́ либо** = пъясти́ ся.

Подновля́ть, поднови́ть, ся = підновля́ти, відновля́ти, поновля́ти, піднови́ти, ся і т. д., кілько — попідновля́ти і т. д.

Подного́тная, у виразах: „**онъ зна́етъ всю подного́тную**“ або „**высказалъ всю подного́тную**“ = він зна́є всі та́йности, він ви́казав всі та́йности (нїби і те, що під нігтем, йому́ відоме).

Подно́жіе = підні́жжя, гори — підгі́рря.

Подно́жка = ступи́ця, ступі́йка, ступе́нька. — Правою на ступицю, а лівою просто у віз, тай беркиць на сіно. Кн. — Як зачепив крилом, так ступиця і одскочила. Кв.

Подно́жки = рушни́к або яка́и́ньша тканина, що простéлюється молоди́м під но́ги підчас вінча́ння. — Та помози Боже на рушнику стати — тодї не розлучать нї батько нї мати. н. п.

Подно́жный = підно́жний, підно́жичий (С. З.). — **П. кормъ** = па́ша. — Пустив волів на пашу.

Подноси́ть, поднести́, ся = підно́сити, надно́сити, підне́сти́, надне́сти́, ся. — Піднеси ближче. — Таке важке, що не піднесу. — Наднеси ще трохи кавунів.

Подно́съ = підні́с (С. Жел.), підно́с, та́ця(а) (С. Ш.), тареле́ць. — Всї чарочки на підносах повихиляла. н. п.

Подно́щикъ = розно́щик напо́їв у шинку́, наймит шинкаря́, що подає́ горілку.

Подня́ть = д. **Поднима́ть**.

Поднѣпро́вье = подніпря́нщина. С. З.

Подо́ = д. **Подъ**.

Подоба́етъ = годи́ть ся (С. Ж.), слїд, нале́жить, ли́чить, прихо́дить ся. — **Не подоба́етъ** = не подо́ба, не слїд, не годи́ть ся, не ли́чить і т. д. — Не подоба вірцї без місяця та й віходити, не подоба дївцї до козаченька й виходити. н. п. — Не личить нашій честї і поназї вбачати кров посельську в себе дома. К. Б.

Подо́біе = 1. схо́жість, подо́ба (С. З. Л.), подобе́нство (С. Ж. З.).

2 манір, взір (С. З.), кшталт, шти́б, шти́ль (С. З.). — **На подо́біе** = на взір, взо́ром, на кшта́лт (С. З.), на шти́б і д. ще під сл. **Мане́ръ 2**.

Подо́блачный = підхма́рний.

Подо́бно = 1. тре́ба, слїд, пови́нно, нале́жить, прихо́дить ся.

2. як, та́к як, мов, на́че, нена́че, так са́ме, похо́же. — **Подо́бно звѣ́рю, бро́сился** = мов звір той (так як звір) ки́нув ся.

Подо́бный = схо́жий (С. Л.), похо́жий, поді́бний.

Подобостра́стіе = підле́сливість, плазу́нство (С. Пар.).

Подобостра́стный, но = підле́сливий, обле́сливий, во, підле́слий (С. Жел.), лакею́ватий (С. З.), піддабу́вник, невольни́чий (С. Жел.), плазови́й (С. Жел.). — Облесливий, як собака. н. пр. — Був у пана змалку і став піддабувником, боїть ся свого слова промовити, все щоб під панові мислї. Кн.

Подобра́ть, ся = д. **Подбира́ть, ся**.

Подобрѣ́ть = подобрі́ти, подобрі́шати (С. Л.), пощирі́ти, здо́брити ся (С. Л.).

Подови́къ = це́гла, що нею вистила́єть ся че́рінь у пе́чі.

Подо́вый, подово́й = черіне́вий (належний до черіня або спечений на черінї).

Подогна́ть, ся = д. **Подгоня́ть, ся**.

Подогну́ть, ся = д. **Подгиба́ть, ся**.

Подогрѣва́ть, подогрѣ́ть, ся = розігріва́ти, розігріти, ся. — Розігрій борщ учорашній.

Пододвига́ть, пододви́нуть, ся = підсува́ти, надсува́ти, підсу́нути, надсу́нути, ся. — Підсунь скриню під ліжко.

Подожда́ть = д. **Поджида́ть.**

Подожжё́нный = підпа́лений; підпе́чений; підшма́лений (д. **Поджига́ть 1 і 2**).

Подозва́ть = д. **Подзыва́ть.**

Подозри́тельность = підзо́рливість, підгле́дність. — Він нікому не йме віри, до всіх підгледність має на думці. Кн.

Подозри́тельный, но = непе́вний, підзо́рний, но (С. З.), підзо́рливий, во, піде́зрілий (С. Жел.), підозрі́ний (С. Жел.), заздрі́нний (С. Л.), зазо́рливий (С. Л.); неймові́рний, неві́рливий (С. Жел.). — Проте батюшка усе крив ся і матушці здавалось те непевним. Лев. В. — Підзорно мині то здалось. Ч. К. — Совість подзорная есть яже із легких домислов мнит собі доброе злим бити. Б. Н. — Підзорливо дивуючи — чого встряв він у таку справу. Лев. В. — Сьвідетством людей віри годних і не підозрілих. Ст. Л. — Ну що ж, найшли що підозріного? Фр. — Неймовірний або чоловік та жінка без віри не спілка. Грінч.-Чайч

Подозрѣва́ть = підзо́рити, при́здріти, заздріва́ти (Лев.), зазо́рити (С. Л.), підозріва́ти (С. Жел.), покладати гріх на ко́го. — Нічого не підзорячи, Гриць почав докладнійше доводити. Лев. В. — І ворог наш не відважить ся призріти нас. Пр.

Подозрѣ́ніе = підзо́р (С. Жел. З.), при́зра (С. Л.), при́здра, приздрі́ння підозрі́ння (С. Жел.), підозрілість (С. Жел), постерега́ння. — Брехня воно чи ні, та річ такісенька, що правда і підзор одно для мене. К. Ш. Т. — Він нюхав воздух і очицями моргав, а на Антонію з підзором поглядав. К. Д. Ж. — Писаря військового взято на Сабір, маючи на його подзор. Л. С. — Не мав на його призри. С. Л. — Ніхто в сьвіті не кине на Шевченка приздрою за нещирість. Кн. — Ні на кого, як на його моя приздра: він торік обтрусив мою яблуню, він і тепер підрізав улик. Кн. — При сьвідетстві і признаках яких случних або підозріншю знатном. Ст. Л.

Подо́й = удій. С. Ш. — Не щитай корову по удою. н. пр.

Подо́йникъ = ді́йниця (Д. **Доёнка**).

Подо́йный = удійний.

Подойти́ = д. **Подходи́ть.**

Подои́ть = подоїти, здоїти, видоїти.

Подоко́нникъ = підлоко́тник (С. Л.), варца́би (Гал.). — Вона сперла лікті о варцаби і довго стояла задумавшись. Фр.

Подоко́нье = 1. підві́коння. — Щоб не прийшлось по підвіконню руку простягати.

2. д. **Подоко́нникъ.**

Подоко́нный = підвіко́нний.

Подолби́ть = подовба́ти, подовбти́, подлу́бати, поцю́кати.

Подо́ліе = поділ, поділля, підгі́рря.

Подо́лъ = 1. д. **Подо́ліе.**

2. пе́лена́ (С. З. Л.), підшита — підтичка (С. З.). — Заберн в пелену. С. Л. — Який вийшов с під пелени́, таким буде і до труни. н. пр. — Сюди-туди дубком стрепену, натрусила жолудьків пелену. н. п.

Подольща́ться, подольсти́ться = підле́щувати ся, лести́ти ся, влеща́ти ся, підлабу́знювати ся, підли́зувати ся, підлиця́ти ся, підмо́щувати ся, підсипа́ти ся (С. З.), підстила́ти ся (С. З.), підлести́ти ся, влести́ти ся (С. Л), підла́щити ся (С. Л.), підла́стити ся, приласти́ти ся, підлабу́знити ся, прилабу́знити ся, прилабу́зити ся, підмости́ти ся, підси́пати ся, підши́лити ся, припохлі́бити ся, прислужи́ти ся, примаслити ся, прилести́ти ся. — Та я готовий жити з вами, як з братом, підлещував ся жид. Лев. — Він підлестивсь до нашого Гетьмана. Ч. К. — Хоч до кого підлестить ся і що хоче взнає. Макар. — Він довго не казав, а як вона підлестилась добре, він і сказав. н. к. — Не лестись! Хіба я забула, що ти зробив? Чайч. — Пан суворий, а вона таки підлащилась до його, так що він пив її віри. Кн. — Собака приластилась до тих сторожів. н. к. Гр. Чайч. — От вона до його прилестилась та й питає. н. к. Гр. Чайч. — Потім знову підластив ся і знову відкинув ся. Кроп. — Вона така підлизуха: підлиже ть ся, підмостить ся. Чайч. — О! цей примаслитись уміє, облесливий. Кр. (д. ще під сл. **Подла́зить 2**).

Подо́нки = оде́нки, поде́нки, подіння (Граб.), ви́бовтки, щербе́дь, оща́док, густі — гу́ща, фуз (С. Ш.), фус, фу́си (С. Ш.), тіста або що — поскре́бок (С. З.), по́с(ш)крібки, ви́шкрібки. — Зостались тільки поденки у діжці. Хар. — **Подо́нки** **общества** = потолоч.

Подоплёка, подопле́чье = підши́вка полотня́на в московських сорочка́х від ко́міра до по́яса, спе́реду і заа́ду.

Подопрѣва́ть, подопрѣ́ть = запріва́ти, запріти (зі спіду).

Подорва́ть = д. **Подрыва́ть.**

Подоро́жная = подоро́жня (білет на проїзд на поштових конях).

Подоро́жникъ = 1. рос. Plantago lanceolata L. = подоро́жник, ра́нник, пора́нник, порі́зник, стяга́ч, соба́чі язички́, P. major L. = подоро́жник, трипу́тник, три́путень, ба́бка. С. Ан.

2. пт. Emberiza nivalis = посьмітю́х (С. Пар.), сусїдка. Катеринос. Чайч.

Подоро́жный = 1. придоро́жній (що при дорозї).

2. подоро́жній (вдатний в дорозї).

Подорѣшникъ, рос. Asarum = д. **Водни́къ** 2.

Подо́са = короте́нька шерсть на соболя́х або на и́ньших звірка́х.

Подоса́довать = посе́рдити ся.

Подо́сина = піді́сок. С. З. (д. **Ось**).

Подоси́чный = підіско́вий (зроблений з підіска або такий, що вживаеть ся на підіски).

Подоси́новикъ, гр. Boletus aurantiacus = підоси́чник.

Подо́ска = д. **Подо́сина**.

Подосла́нецъ = догля́дач, підслу́хач, шпиг.

Подосла́ть = д. **Подсыла́ть**.

Подоспѣва́ть, подоспѣ́ть = наспіва́ти, приспіва́ти, наспі́ти (С. Л.), приспі́ти, надійти́ (С. Л.), насти́гнути, нахопи́ти ся. — Зараз зібрав ся писати до Вас, аж тут і Ваш лист наспів.

Подостла́ть = д. **Подстила́ть**.

Подо́сь = д. **Подо́са**.

Подоставля́ть = подостача́ти, повистача́ти, попастача́ти.

Подотка́ть = д. **Подтыка́ть**.

Подо́хнуть = подо́хнути, поги́нути, поздиха́ти, ви́здихати, повиздиха́ти. — Воли та корови усї поздихають, біле личко, чорні брови по вік не злиняють. н. п. — Бодай вони тобі повиздихали!

Подочерѣ́дный = підчергови́й.

Подохо́дный = з дохо́ду.

Подо́шва = підо́шва (спідня частина ступні і товста шкура, що підшиваеть ся під обуввя). — Находив ся, аж підошви горять — Ой тим не прийшов, що чорт мае підошов. н. п. — **Подо́шва горы́** = спід, низ гори́, підгі́рря, обні́жжя. — Найнизша частина гори зоветь ся обніжже. Зем.

Подо́шевный, подо́швенный = підошо́вний.

Подпада́ть, подпа́сть = 1. припада́ти, припа́сти. — Дитина припадае до матери. — Царівна ж як побачила його, так і припада до його. н. к. Ман.

2. д. **Подольща́ться**. 3. д. **Подверга́ться**.

Подпа́ивать, подпои́ть = підпо́ювати, підпоїти, кількох — попідпо́ювати.

Подпа́ивать, подпая́ть = припа́ювати, прилюто́вувати, припая́ти, прилютова́ти (зі споду).

Подпа́костить = нака́постити, вашко́дити, напаску́дити.

Подпа́лзывать, подползти́ = підлїза́ти, підповза́ти, підлі́зти, підповзти́.

Подпа́лка = за́смажка, на пр. у борщ, а більше підпалена — підпа́лка.

Подпа́ривать, подпа́рить = підпа́рювати, підпа́рити.

Подпа́рывать, подпоро́ть, ся = розпо́рювати, розпоро́ти, ся (зі споду).

Подпа́сть = д. **Подпада́ть**.

Подпа́хивать, подпахну́ть = підміта́ти, зміта́ти, підмести́, змести́. — Підмела хату.

Подпа́хивать, подпаха́ть = під'о́рювати, під'ора́ти.

Подпёка = підпе́ка (частина хлїба або пирога, що зі споду підпечена).

Подпека́ть, подпе́чь, ся = підпіка́ти, підпа́лювати, підпекти́, підпали́ти, ся, багато — попідпіка́ти, попідпа́лювати, ся.

Подпере́ть = д. **Подпира́ть**.

Подпёрка = ло́пать (у млиновому колесї).

Подпе́чекъ = підпі́чок, підпі́ччя, шта́ндари (С. Жел.). — Лїзь під штандари. н. к.

Подпива́ть, подпи́ть = підпива́ти, підпи́ти, підпія́чити. — Та там, бач, гуляння було, так ми трохи й підпіячили. н. о. Гр. Чайч.

Подпи́ливать, подпили́ть = підпи́лювати, підпиля́ти.

Подпи́локъ = терпу́г (С. Ш.), терпужо́к, пи́льник, підпи́лок, великий — ра́шпиль.

Подпи́лочный = терпуго́вий.

Подпира́ть, подпере́ть, ся = підпира́ти, підпе́рти, підопе́рти, ся, про кілько — попідпира́ти.

Подписа́ть = д. **Подпи́сывать**.

Подписа́тель = підпи́сач.

Подпи́ска = 1. підпису́вання.

2. передпла́та, пренумера́та (Гал.). — Вона збірала передплату на „Живописную Україну“ Шевченка в Чернигові і в Полтаві. Кн.

Подпи́счикъ = 1. підпи́сник. С. Пар.

2. д. **Абоне́нтъ**.

Подпи́сывать, подписа́ть, ся = підпи́сувати, підписа́ти, ся, кілько — попідпи́сувати, під чужу руку — підво́дити ру́ку.

— То рука не батькова, він підвів його руку, сфальшував. Кп.

По́дпись = пі́дпис. С. З. — Листи з подписами руки писаря гродського. Ст. Л. — З підписів на умові бачимо. Кп. — Которий то тестамент сьвідітелями моїми, з подписом їх власних рук, для ліпшої ваги, потвержаю. Кіев. Ст.

Подпи́ть = д. **Подпива́ть**.

Подпла́чивать, подплати́ть = підла́тувати (С. З.), зала́тувати, підлата́ти (С. З.), залата́ти (зі споду).

Подплета́ть, подпле́сть = 1. підплїта́ти, підплести́.

2. підбива́ти, перече́плювати, підби́ти, перечепи́ти (кого ногою).

3. д. **Обма́нывать**.

Подплыва́ть, подплы́ть = підплива́ти, підпливти́, підплисти́, підпли́нути, про кількох — попідплива́ти. — Підплив до плоту. — Підплив під міст. — Як сїконе її, так вона кровю і підплила. н. к. Ман.

Подпля́сывать = пританцьо́вувати.

Подполза́ть = д. **Подпа́лзывать**.

Подполко́вникъ, ца = підполко́вник, ця (військовий урядовець 7 ранги, жінка його

Подполко́вничій = підполко́вницький.

Подпо́лье = по́гріб, льох, я́ма під ха́тою, мі́сце під помо́стом, в народнїх казках — підземе́лля.

Подпо́льный = що під помо́сто́м, в народ. казках — підземе́льний.

Подпо́ра = 1. підпо́ра, здр. підпі́рка (С. Жел.), супо́ра, підва́лина, соха́ (Ос.).

2. підпо́ра, по́міч, підмо́га, оборо́на. — Не бачимо нїякої підпори йому. Кн. — Чоловік як ворона, а все жінцї оборона. н. пр.

Подпоро́жье = запоро́жжя (місце на річцї нижче порогів).

Подпоро́ть = д. **Подпа́рывать**.

Подпору́чикъ, ца = підпору́чик, ця (військовий урядовець 13 ранги, жінка його).

Подпору́чичій = підпору́чицький.

Подпо́чва = підгру́нтя, підґру́нтя (С. Жел.), підо́шва, живете́нь, живе́ць, ціли́к, цїлина́, щире́ць.

Подпо́чвенный = підгрунто́вий. — **Подпо́чвенная вода́** = підшку́рна, зашку́рна вода́ (Херс.).

Подпоя́ска = 1. підпері́зування.

2. по́яс, перезо́к.

Подпоя́сывать, подпоя́сать, ся = підпері́зувати, підпереза́ти, ся. — Обувсь, одягсь, підперезавсь тай зовсїм зібравсь. н. пр. — Не зобута, не зодягнена, тільки личком підперезаная. н. п. — Широким поясом підперізують ся. Чайч.

Подправля́ть, подпра́вить = підправля́ти, підпра́вити.

Подпре́чь = д. **Подпряга́ть**.

Подпру́га = попру́га (С. Жел.), коло сїдла — трок. — Привъязав сакви до троку. Макар.

Подпру́живать, подпру́жить = підтяга́ти, підтягти́, стягти́ попру́гу.

Подпры́гивать, подпрыгну́ть = підпли́гувати, підстри́бувати (С. Л.), підска́кувати (С. Л.), виска́кувати, вибри́кувати, підплигну́ти і т. д.

Подпряга́ть, подпря́чь = підпряга́ти, припряга́ти, бичува́ти, підбичо́вувати, підпрягти́ і т. д. — Йду на гору — не бичую, а з гори йду — не гальмую. н. п.

Подпуска́ть, подпусти́ть, ся = підпуска́ти, припуска́ти, підпусти́ти, припусти́ти, про кількох — попідпуска́ти.

Подпуша́ть, подпу́шивать, подпуши́ть = підшива́ти, підбивати, підши́ти, підби́ти ху́тром.

Подпуща́ть = д. **Подпуска́ть**.

Подпѣва́ть, подпѣ́ть = підсьпівувати, присьпівувати, підсьпіва́ти. — Я заведу пісню, а ви мінї присьпівуйте. Кн. — Музики пригравають, дружечки присьпівують. Федь.

Подра́внивать, подровня́ть = підрі́внювати, підрівня́ти.

Подража́ніе = наслїдування (С. Жел.), переймання. — Твори наших письменників до І. Котляревського являють ся переважно наслїдуванем взорців византийських. Ог.

Подража́тель, ница = наслїдувач (С. Жел.), наслїдуватель, ка (С. Жел.), подо́бник (С. Ж.), пере́ймець, поета — підсьпівач (С. З.). — Яко поет правдивий, а не підсьпівач, має він у своєму голосї щось праведно своє. К. Х.

Подража́тельность = наслїдування, услїдування. — Спостерегаємо в недугах нервових услїдування. Кн.

Подража́ть = наслїдувати (С. Пар.), услїдовувати, уступа́ти у слїд, перейма́ти, панові в життї — пани́ти ся. — Шевченко не услїдовує народної піснї. Кн. — Панська вигадка, а варто, щоб її переймали. Кн.

Подраздѣле́ніе = поділ, підрозділ (С. Пар.).

Подраздѣля́ть, подраздѣли́ть, ся = поділя́ти, розділя́ти, переділя́ти, поділити і т. д. (поділене на дрібнїше).

Подра́знивать, подразни́ть = дратува́ти, дрочи́ти, подратува́ти, подрочи́ти. — Я не забарю ся, тільки хлопців подрочу, та й назад верну ся. н. п.

Подразумѣва́ть = підрозуміва́ти, припуска́ти. С. Жел.

Подраста́ть, подрости́ = підроста́ти, надроста́ти, підрости́ (С. Л.), підбільшати (С. З.), побільшати, про кілько — попідроста́ти, про вовну — підруни́ти ся. — А як стала підростати — стали хлопці цілувати. н. п. — Як підбільшав і став вихастати ся по сьвітах. Номис. С. З. — Поки маленькі діти — гарненькі, побільшають — погіршають. н. пр.

Подра́ть = д. **Поди́ра́ть.**

Подра́ться = 1. поби́ти ся (С. Л.), за чуби — поскубти́ ся, почу́бити ся. — Він побив ся з писарем. Кн. — Бо ті попи, бо ті дяки за кращі побъють ся, полають ся. н. п. 2. подра́ти ся, поде́рти ся, поша́рпати ся. — Штани в його полатані, подрана свитина. Як. — Пошарпалась одежа.

Подребезжа́ть = подеренча́ти, подреньча́ти, поджирча́ти і т. д. д. **Дребезжа́ть.**

Подребе́рье = підребе́рря (С. Жел.) і д. **Подвздо́хи.**

Подрема́ть = подріма́ти, покуня́ти.

Подри́зникъ = підри́зник.

Подрисо́вывать, подрисова́ть = підмальо́вувати, підбармо́вувати, смужку — підво́дити, підмалюва́ти, підбармува́ти, підвести́.

Подробно́сть = подро́биця (С. Жел. Л.), подро́бина, подро́бність. С. Жел. — Брюлов спостеріг, що подробиці у Шевченка виразнїйші. Кн. — Найпростїйшу річ викладав у подробицях. Лев. В.

Подро́бный, но = дрі́бний, но, дрібне́нько, подрі́бний, но (С. Жел.). — Виргилій і не нам був рівня, а добре він начухав тїмъя, поки дрібненько описав. Кот. — Ти росскажи дрібнїш. Кр.

Подровня́ть = д. **Подра́внивать.**

Подрожа́ть = подріжа́ти, подріготі́ти, потрептїти, потрясти́ ся, на сьміх кажуть — попоїсти, пополоами дрижакі́в, поскака́ти халя́ндри.

Подроста́ть = д. **Подраста́ть.**

Подро́стокъ = підрі́сток, ви́росток, підлі́ток, хлопець — парубі́йко (С. Жел.), парубча́к (С. Жел.), півпарубо́чий (С. Жел.), ви́парубок, півпа́рубок, півпа́рубка (Ман.), дівчина — підлїток (С. З. Л.), підді́вка (С. Жел.), пі́ддівок. — Дїти ще підлїтки у неї, робітника нема. Кн. — Вже в мене старший хлопчик півпарубочим виріс. Ос. — Дївчина Маруся не зросла до розуму, підлїток. Гр. Чайч.

Подро́сть = па́молодь, па́молодок і д. **О́тпрыскъ.**

Подро́сть = д. **Подраста́ть.**

Подруба́ть, подруби́ть = підруба́ти (С. Л.), підтя́ти (С. Л.), підотну́ти, підчеса́ти (топке), підцю́кати (С. Л.), про кілько — попідру́бувати, попідтина́ти. — Як уже добре підотну і стане дуб хилитись. К. Х. — Хто підотне дуба того Руська правда карала... Кн.

Подру́бка = підру́бка, підгі́с (Лев.).

Подру́га = по́друга, по́дружка, подру́жина (Лев.), това́ришка (С. Л. Ш.), това́рка (С. Ш.), други́ня (С. Аф.), щира — побрати́ма, відносно до чоловіка — дружи́на, дружинонька, подру́жжя. — Коли не хочеш, моя мила, дружиною бути, то дай мінї таке зілля, щоб тебе забути. н. п. — Вона звікувала вірним моїм подружжям. Кн.

Подру́жески = подру́зськи, потовари́шськи.

Подружи́ть, ся = подружи́ти, ся, потова́ришити, потоваришува́ти, сприятели́ти ся. — Шуткома-жартома тай сприятелили ся ми так, що один без одного, як риба без води. Кн.

Подрумя́нивать, подрумя́нить, ся = підрум'янювати, підрумя́нити, ся (С. Жел.).

Подру́чникъ = підру́чник (Лев.), підру́чний, поміщни́к, поплі́чник (Ос.).

Подру́чный = 1. д. **Подру́чникъ.**
2. пра́вий (кінь), борозе́нний (віл, а з лївого боку — то підру́чний). С. Аф.

Подрыва́ть, подры́ть, ся = підкопувати, підкопа́ти, ся, норити, підноря́ти. — Підкопав дерево. — Він усе підкопуеть ся під мене.

Подрыва́ть, подорва́ть, ся = 1. зрива́ти, зірвати, зруйнува́ти, ви́садити (порохом). 2. шко́дити, пошко́дити, ущербити (С. Ш.), про здоровля — поруша́ти, ся, підвережа́ти ся, надвережа́ти ся, надвережда́ти ся, пору́шити, ся, підвереди́ти ся, надвереди́ти ся, надірва́ти ся (д. **Надорва́ться 2**), обнату́жити ся, від праці — перепрацювати ся.

Подры́въ = 1. зрив, ви́бух (К. Б.).
2. шко́да, збиток, уще́рб (С. Ш.). — Се причинило ся на шкоду торговлї. Пр.

Подры́ть, ся = д. **Подрыва́ть, ся.**

Подрѣза́ть, подрѣзывать, подрѣзать, ся = підрізувати, підріза́ти (С. Л.), підрізати, ся, підтя́ти (С. Л.), підотну́ти, підкроїти, підкра́яти (С. Л.), підчикри́жити, про кількоа — попідрізувати, попідтина́ти. — Пелени підтяти С. Л. — Мене дівка підпоїла і каптана підкроїла. н. п. — **Подрѣзать волосы** = підстри́гти. — **Подрѣзать кому крылья** = обо́ркати, прибо́ркати (С. Л.), надбо́ркати, кількох — перебо́ркати. — Як приборканому степовому птаху. Кул. С. З. — На що ви ляхи принесли оці цицьки? Хочете упъять нас у неволю приборкати. Б. Х. Кост.

Подрѣзно́й = на підрізах. — Санки на підрізах.

Подрѣзъ = на́дріз, за́різ (С. Пар.). — Зламало ся саме на надрізі.

Подрѣзывать = д. **Подрѣза́ть.**

По́дрѣзь = 1. про́різ. С. Пар. — Чоботи добрі, та тільки коло підошви проріз маленький.

2. підрізи. — Санки на підрізах.

Подрѣше́то = підси́ток. С. З.

Подря́блый = повъя́лий, про дерево і овоч — потру́хлий.

Подря́бнуть = повъянути, потру́хнути, потрухля́віти (С. Ш.).

Подряга́ть, ся = подриґа́ти, ся.

Подряди́ть, ся = д. **Подряжа́ть, ся.**

Подря́дный = ря́дний підря́дний.

Подря́дчикъ, ца = рядчи́к (С. Жел.), підрядчик, ця (С. Жел.). — Договорили рядчика нову церкву ставити.

Подря́дъ = ряда, підря́д (С. Жел.).

Подряжа́ть, подряди́ть, ся = підряжа́ти, підго́жувати, підгожа́ти, ся, підряди́ти (С. Жел.), підгоди́ти, згоди́ти, поня́ти, ся. — А я вже звощика згодила. Кр. — Поняли ся ми тільки до Покрови волів постачати. Кн.

Подря́сникъ = підря́сник.

Подса́живать, подсади́ть = 1. підса́жувати, підсади́ти. — Підсади хлопця на коня.
2. приса́жувати, присади́ти, засади́ти. — Присадив ще десять кущів аґрусу.

Подса́ливать, подса́лить = підса́лювати, шмарува́ти, підса́лити, підма́зати са́лом, підшмарува́ти, вишмарувати.

Подса́сывать, подсоса́ть = підтяга́ти, підтягти́. — Вода підтягла його під пліт.

Подсвѣчникъ = сьвічни́к, сьвіти́льник (Сп.), посьвіта́ч, посьві́тич (С. Жел.), в стіні перед образом — сьвітач (Хар.), в церкві перед образами — ставни́к (С. З.). — І засьвітивши сьвічку, не ставлять під посудину, а на сьвічнику, то й сьвітить вона всім хто в хаті. К. Св. п. — Молебні день у день спасителеві править, у ставники сьвічки по 10 хунтів ставить. Гр. — Піп послав ставник і звелів читати по мертвому псалтирі. Кв.

Подси́живать, подсидѣ́ть = 1. засіда́ти, чатува́ти (С. З.), засісти. — Ой не літай, утко! Засідають два стрельчики, хочуть тебе вбити. н. п. — Чатує на його. С. З.
2. визнава́ти, виві́дувати, ви́знати, ви́відати (хитрощами); підхо́дити, підійти́. — Ще ніколи не було такого, але ти вже оце штукою підійшов під нього. Руд.

Подси́нивать, подсини́ть = підси́нювати, підсини́ти, всини́ти, попідси́нювати.

Подска́бливать, подскобли́ть = підс(ш)крі-ба́ти, підшкра́бувати (Кр.), підшкребти. — Жиди підшкрібують (або: підшкрабують) ті білети, та й знов вони йдуть. Кр.

Подска́зывать, подсказа́ть = підка́зувати, підказа́ти.

Подска́кивать, подскака́ть, подскочи́ть, подскакну́ть = підско́кувати, підско́чити, підскікну́ти, підстри́бувати, підстрибну́ти; вибри́кувати; приска́кувати, приско́чити, ско́чити. — Підскочив трохи не під стелю. — Підстрибує високо в гору. — Як підстрибну вище од неї. н. о. Гр. Чайч. — Ач як вибрикує! — Були б убили, коли б не прискочили хлопці. — Тільки вздрів мене, скочив до мене. Гр. Чайч.

Подско́къ = підскік.

Подскреба́ть, подскре́сть = підс(ш)кріба́ти, підскрома́жувати, підс(ш)кребти́, підскрома́дити.

Подсла́щивать, подсласти́ть = підсоло́жувати, обсоло́жувати, присоло́жувати, підсолоди́ти і т. д.

Подслу́живать, подслужи́ть, ся = прислу́жувати, ся, піддо́брювати ся, прислужи́ти, ся, піддо́брити ся.

Подслу́шивать, подслу́шать = підслу́хувати, підслуха́ти, ходи́ти на підслухи, підслу́хати.

Подслу́шиваніе = підслух, підслухи, прислуха́ння. — Та стали жиди Меера на підслухи висилати. п. д.

Подслу́шиватель, подслу́шникъ = підслу́хач. С. Жел.

Подслѣповатый = підсліпий, підсліпа, сліпо́кий, невидю́щий.

Подсма́тривальщикъ, ца = д. **Подгля́дчикъ, ца.**

Подсма́тривать, подсмотрѣ́ть = підглядáти (С. Л.), підглядувати (С. З.), підглéжувати, підливляти ся, назоряти, підглядíти і т. д. д. **Подглядывать.** — Назорив, що вони прийшли туди. Гр. Чайч.

Подсмóтрщикъ = д. **Подглядчикъ.**

Подсмóтръ = підглядáння.

Подсмѣивать, подсмѣять, ся = підсьмíювати, ся, глузувáти, підсьміяти ся, посьміяти ся (з кого), насьміяти ся (над ним), поглузувáти.

Подснѣжный = підсніжний.

Подснѣжникъ, рос. = Anemone Hepatica L. — пролїска, частїше прóлїски, перéлїска, первóцьвіт, Crocus reticulatus M. B. — брандýші, брандýшки, просерéн, прóсирень, просурéнок, Galantus nivalis L — підснїжник, прóсерень, Scilla cernua Hoffm. — прóлїски голубі, S. bifolia L — ряст, Sempervivum tectorum L. — дóля, скóчки. С. Ан.

Подсóба = посóба, пóміч, запомóга (д. **Пóмощь**).

Подсоблять, подсобить = підсобляти, підпомогáти, підсобити, підпомогти, підрятувáти. (д. **Помогáть**).

Подсóвывать, подсовáть, подсýнуть, ся = підсувáти, підпихáти, підсýнути, підіпхнýти, про де-кілька — попідсóвувати, попідпихáти. — Підсунь скриню під крóвать.

Подсолить = підсолити.

Подсóлнечная = сьвіт бóжий.

Подсóлнечниковый = сóняшниковий. Ос.

Подсóлнечникъ, рос. Helianthus annuus L. = сóняшник, сóнячник, сóяшник (С. Ан.), насїння його — насїння (С. Ан.), кабачки (Катеринос.), листя і стебло — сояшничїння (Кр.). — А он сояшник як височенько вагнав ся. Кроп.

Пóдсосáть = д. **Подсáсывать.**

Подсóхнуть = д. **Подсыхáть.**

Подспáривать, подспорить = помогáти, допомогáти, підпомогáти, приспоряти, помогти і т. д. — Нехай Бог помогае та приспоряе худобою і дїточками. Шишацький. С. З.

Подспóрье = підмóга, посóба, запомóга; додáток.

Подстáва = підгін, підстáва. — Послали коней на підгін.

Подстáвка = підставка, підмостка, підпірка, в скрипцї чи в инших музичних струментах — кобилка, кóник, для веретена — хлóпець, щоб вкочувати бочки — шнáги, під вал на кінцях — кіелина. — Стіл хитаеть ся, — підмости яку підмостку під ніжку. Гр. Чайч.

Подставлять, подстáвить = підставляти, підстáвити, про де-кілька — попідставляти. — **Подстáвить нóгу** (кому, щоб упав) — перечéплювати, перечепити. — **Подстáвить нóжку** = гадкочку вкинути.

Подставнóй = підставний.

Подстёгивать, подстегáть = підшивáти, підбивáти, підшити, підбити. — Верх добрий на кохтї, та треба чим новеньким підбити. Кн.

Подстёгивать, подстегнýть = стьóбати, стьобнýти. — Стьобни правого коня, а то зовсїм не везе.

Подстерегáть, подстерéчь = вистерегáти, пристерегáти, вартувáти, чатувáти (С. З. Кр.), пантрувáти, сочити, чигáти (С. З. Л.), вистерегти, пристерегти, приобóрити, припантрувáти. — Я таки пристережу, хто мої динї переводить. н. к. Руд. — Ми на тебе давно вже чигаем. К. Д. — Злобу свою креючи, Дорошенко начав на винищення Запорожцїв чигати. Л. В. — Чатуе на його. С. З.

Подстилáть, подостлáть, ся = слáти, підстилáти, підослáти, ся, підстелити, ся, попідстилáти.

Подстилка = 1. підстилáння, підстéлювання.

2. постілка, підклáд, в чоботях — ýстілка, здр. ýстілочка, ýстілонька (С. Ш.), з хворосту — одéнок.

Подстóжникъ = підстóжжя, стóжище, стиртище, стожáр, стожáрня.

Подстóй = сушняк.

Подстóйный = сухий, посóхлий, усóхлий (про дерева).

Подстрáивать, подстроить = д. **Подлáживать 1.**

Подсторожить = д. **Подстерегáть.**

Подстрекáтель, ница = підмóвник, ця. С. Пар.

Подстрекáтельство = підмóва (С. Жел. Л.), підбивáння, намóва, напрáва, наущéння. (Пр. д. під сл. **Наущéніе** і **Подговóръ**).

Подстрекáть, подстрекнýть = підмовляти (С. Жел. Л.), намовляти (С. Л.), підбýрювати (С. Л.), підвóдити, підцькóвувати, нашпíгувати, підъюжувати, підмóвити, підбýрити, підвести, піддвигнýти, підцькувáти, д. теж **Подбивать 2.** і **Подговáривать.**

Подстрига́ть, подстри́чь, ся = підстрига́ти, пристрига́ти, підстри́гти, пристри́гти, ся, дуже низько — підго́лювати, підголи́ти, ся.

Подстрога́ть = підструга́ти, де-кілько — попідстру́гувати.

Подстрѣ́ливать, подстрѣли́ть = підстре́лювати, підстре́лити, пристре́лити, декількох — попідстре́лювати.

Подстрѣ́лина = д. **Подпо́ра 1.**

Подступа́ть, подступи́ть = підступа́ти, приступа́ти, наближа́ти ся, підступи́ти, приступи́ти, ся, набли́зити ся (С. Л.).

По́дступъ = пі́дступ, при́ступ. — Такий сердитий, що нї приступу до його.

Подстыва́ть, подсты́ть = 1. простига́ти, вистига́ти, холо́нути, вичаха́ти, прости́гти, захоло́нути, охо(прохо)ло́нути, ви́чахнути.

2. замерза́ти, заме́рзти, трохи — заше́рхнути. — Вода зашерхла.

Подстя́гивать, подстягну́ть = припряга́ти, припрягти́.

Подсуди́мый = підсу́дний, підсу́дник, (К. Б.), що був під судом — су́жений, су́джений. — Не пускають мене в села: ти, кажуть, підсудний, сиди дома, доки вийде суд. Кн.

Подсу́дность = при́суд. С. Жел. — До того вряду, під чиїм присудом будеть. Ст. Л. — Вести до того врядника, в чиїм присуді есть. Ст. Л.

Подсу́нуть = д. **Подсо́вывать.**

Подсупо́нивать, подсупо́нить = підтяга́ти, підтягти́ супо́ню.

Подсу́шивать, подсуши́ть = підсу́шувати, підсуши́ти.

Подсыла́ть, подосла́ть, ся = підсила́ти, підісла́ти, ся.

Подсы́лъ = підси́лка, підсила́ння.

Подсыпа́ть, подсы́пать ся = підсипа́ти, присипа́ти, підси́пати, ся.

Подсы́пка = підси́пка, приси́пка.

Подсыти́ть = д. **Подсы́чивать.**

Подсыха́ть, подсо́хнуть = підсиха́ти, надсиха́ти, присиха́ти, підсо́хнути і т. д.

Подсы́чивать, подсыти́ть = підсоло́жувати, засоло́жувати, підсолоди́ти, засолоди́ти.

Подсѣва́ть, подсѣ́ять = 1. підсїва́ти, присїва́ти, підсїяти, присїяти.

2. просїювати, просїяти.

Подсѣ́въ = 1. підсїва́ння.

2. підсїв, при́сїв.

Подсѣда́ть, подсѣ́сть = підсїда́ти, присїда́ти, підмо́щувати ся, підсїсти і т. д., про кількох — попідсїда́ти.

Подсѣде́льникъ = попру́га, черезсїде́льник, черезседілок. С. Жел.

Подсѣде́льный = підкульба́шний. — **Подсѣде́льная ло́шадь** = кінь під верх, кінь під сїдло́.

Подсѣ́ка = зруб. — Пустив коней на зруб пастись.

Подсѣка́ть, подсѣ́чь = підсїка́ти, підтина́ти (С. Ж.), підсїкти, підтя́ти, підотну́ти, надцюкати, про кількох — попідсїка́ти, попідтина́ти.

Подсѣ́сть = д. **Подсѣда́ть.**

Подсѣ́ять = д. **Подсѣва́ть.**

Подта́ивать, подта́ять = та́нути, пота́нути (помалу).

Подтака́ла, подта́кивальщикъ, ца = д. **Подда́кивающій.**

Подта́кивать = д. **Подда́кивать.**

Подта́лкивать, подтолкну́ть, ся = підпиха́ти, підшто́вхувати, підіпхну́ти, підпихну́ти (С. Л.), підштовхну́ти (С. Л.). — Антін козу веде, чортова коза не йде, він її підпихає. п. п.

Подта́лкивать, подтоло́чь = притовкти́, натовкти́ ще.

Подта́пливать, подтопи́ть, ся = 1. підпа́лювати, підпали́ти, затопи́ти. — Підпалила в печі.

2. підігріва́ти, розігріва́ти, нагріва́ти, підігрі́ти і т. д. — Розігрій молоко.

3. підто́плювати, підтопи́ти, затопи́ти. — Підняв високо воду і підтопив мій млини.

Подта́птывать, подтопта́ть = підто́птувати, підтопта́ти.

Подта́скивать, подтаска́ть, подтащи́ть = підтяга́ти, підволіка́ти, підтягти́, підволокти́.

Подта́чивать, подточи́ть = 1. підго́стрювати, підгостри́ти. — Підгострив трохи сокиру.

2. підто́чувати, підточи́ти. — Черви підточили корінь. — Похилив ся, як той підточений дуб. Кроп.

Подта́чивать, подтача́ть, ся = підшива́ти, підши́ти, ся.

Подтащи́ть = д. **Подта́скивать.**

Подта́ять = д. **Подта́ивать.**

Подтвержда́ть, подтверди́ть, ся = стверджа́ти (С. З. Л.), стверджа́ти (С. Ж.) потвержа́ти, потвержда́ти (С. Жел.), стверди́ти, ся (С. З.), потверди́ти (С. Жел.), затверди́ти, ся. — Петров був на опиті і затвердив свій донос на Шевченка. Кн.

Подтвержде́ніе = стверже́ння, стве́рждення (С. Жел.), потве́рження, потве́рждення (С. Жел.). — По стверженню пактов. Л. В. — Просили на тое озеро нашого (гетьманського) потверження. Кіев. Ст.

Подтека́ть, подте́чь = підтїка́ти, підтекти́, попідтїкати.

Подтёлокъ = тели́чка.

Подтере́ть = д. **Подтира́ть.**

Подтёсывать, подтеса́ть = підте́сувати, підтеса́ти.

Подте́чь = д. **Подтека́ть.**

Подти́бривать, подти́брить = кра́сти, укра́сти, підчепи́ти, підцу́пити, підцюпити (С. Л.), підчикрижити.

Подтира́ть, подтере́ть, ся = підтира́ти, підте́рти, ся.

Подти́рка = 1. підтира́ння.

2. підтирка (С. Жел.), сти́рка.

Подти́скивать, подти́скать, подти́снуть, ся = підтиска́ти, підтика́ти, підстромля́ти, підпиха́ти, підти́скати, підти́снути, підіткну́ти, підстроми́ти, підіпхну́ти.

Подто́къ = підтїка́ння.

Подтолка́ть = д. **Подта́лкивать.**

Подтоло́чь = д. **Подта́лкивать.**

Подтопи́ть = д. **Подта́пливать.**

Подто́пка = підпа́л, ро́зпал. — Принеси трісок на підпал. — Без підпалу дрова не горить. н. пр.

Подтопля́ть = д. **Подта́пливать.**

Подтопта́ть = д. **Подта́птывать.**

Подто́пъ = підто́п. — Підняв воду і зробив підтоп.

Подтормози́ть = загальмува́ти (С. Аф.), підгальмува́ти.

Подточи́ть = д. **Подта́чивать.**

Подтра́вливать, подтрави́ть = підцько́вувати, нацько́вувати, підцькува́ти, нацькува́ти. С. З.

Подтру́нивать, подтруни́ть = підсьмію́вати ся, насьміха́ти ся, глузува́ти, кепкува́ти, підсьмія́ти ся, насьмія́ти ся, поглузува́ти, покепкува́ти.

Подтру́шивать, подтруси́ть = підтру́шу(сю)вати, притру́шу(сю)вати, під(при)труси́ти.

Подтыка́ть, подты́кать, подоткну́ть, ся = 1. підтика́ти, підстромля́ти, підіткну́ти, підстроми́ти.

2. підтика́ти ся, підти́кати ся. — І підтикала ся і підсмикала ся.

Подтыка́ть, подотка́ть = підтика́ти, надтика́ти, підітка́ти, надітка́ти, притка́ти. — Треба приткати полотна.

Подтя́гивать, подтяну́ть, ся = 1. підтяга́ти, підтягти́, ся, підну́пити.

2. тягти́, підсьпі́вувати. — Сидиш в ряду, тягни й коляду. н. пр.

Подтя́жка = 1. підтяга́ння.

2. підтя́жка (С. Жел.), шле́йка, шлїйка (С. Жел.).

Подтяну́ть = д. **Подтя́гивать.**

Подтя́пать, подтя́пнуть = д. **Подти́бривать.**

Подуба́сить = поби́ти, подуба́сити, полома́чити, попоби́ти, пополупи́ти. (Д. **Поби́ть**).

Подубру́сникъ = д. **Пово́йникъ.**

Подува́ть, поду́ть = ду́ти, подува́ти, подму́хувати, повіва́ти (С. Л.), подиха́ти (С. Л.), поду́ти, поду́нути, подму́хати, подмухну́ти, духну́ти, гуну́ти, дмухну́ти, подихну́ти, повійну́ти, повіну́ти, пові́яти, війнути. — А він як подмухнув своїм духом. г. к. — Подмухну́ть на неї два морози. Гр. Чайч. — Дмухнуло вітром і те кохання розвіяло ся. Кн. — Як подме вітром, — так і задзвенять шибки. Гр. Чайч. — Як гуне такий вітер! Гр. Чайч. — Вітер як духнув. н. к. — Подихнув сьвіжий вітерець. — Вітер віє, повіває, казаночок простигає. В. Щ. — Вітрець холодний на неї подунув і вона, не розцьвівши, завъяла. Кропив.

Поду́дить = погра́ти на дуду́, на сопі́лку.

Поду́мать = поду́мати, погада́ти, помислити, поміркува́ти, помізкува́ти, порахува́ти. С. Л. — Поміркував собі, далї й каже. н. к. Гр. Чайч. — Наші порахували, та й випустили їх. К. З. о Ю. Р.

Поду́мывать = розду́мувати.

Подура́цки = як ду́рень.

Подура́чить = подури́ти, поморо́чити, проморо́чити.

Подура́читься, подури́ть = подурі́ти, попустува́ти, пожарува́ти.

Подурне́ть = попоганї́ти (С. Л.), споганї́ти, погі́ршати, помарнї́ти, змарнї́ти (С. Л.), помиршаві́ти, помізернї́ти, помізернї́шати, примиршаві́ти, примізернї́ти, поневірнї́ти. — Поки діти маленькі — гарненькі, побільшають — погіршають. н. пр. — Личеньком змарнїла, наче хворобу перебула... зжовкла. Кн. — Полиняли брови, помарнїло личко, обсипала дітвора, як перепеличку. н. п.

Подурне́лый = споганї́лий, змарнї́лий.

Подусти́тель, ница = д. **Подстрека́тель, ница.**

Подусти́ть = д. **Подстрека́ть** і **Подуча́ть.**

Поду́ть = д. **Подува́ть.**

Подуча́ть, поду́чивать, подучи́ть = під'уча́ти, намовля́ти, підмовля́ти, призво́дити, направля́ти, під'учи́ти, під'усти́ти, наусти́ти (С. Л.), намо́вити, навчи́ти, призвести́, напра́вити. — Се він призвів його на се діло.

Подушéвно = по душі́, по щирости, по при́ятельськи.

Подушéвный = щи́рий, щиросерде́чний; при́ятельський.

Поду́шечный = подушча́ний. Гр. Чайч.

Поду́шка = по́душка, пухова — пухови́ця, маленька під голову — підголо́вок, ду́мка, до шитва, важка — цеге́лка.

Поду́шный = поду́шний. — **Поду́шное** = поду́шне. — Мов за подушне обступили. К. Ш.

Подуща́ть = д. **Подстрека́ть** і **Подуча́ть.**

Подущéніе = намо́ва, напра́ва, науще́ння. — З якої причини, або би з намови, або з чиєю помочю той злий учинок... Кіев. Ст. (Пр. д. теж під сл. „**Науще́ніе** і **Подгово́ръ**“).

Подхвати́ть = д. **Подхва́тывать.**

Подхва́тцы = кліщі.

Подхва́тъ = 1. підхо́плювання.

2. в одежі: мі́сце під пахво́ю. — **На подхва́тъ** = на розхва́т. — Понавозили багато кавунів і всі зараз на розхват розкупили.

Подхва́тывать, подхвати́ть = 1. підхо́плювати, підхопи́ти (С. Л.). — Підхопив його на руки, та й поніс.

2. примовля́ти, присьпі́вувати, підхо́плювати, примо́вити, присьпіва́ти, підхопи́ти. — Се добре! — „а вже-ж“ — примовив другий. — Почав він сьпівати, а ми разом як підхопили.

3. підче́плювати, підхо́плювати, підчепи́ти, підхопи́ти. — Підчепив собі таку кралю, що хоч би кому! — Гарного собі парубка підхопила. Кроп.

Подхво́стникъ = підхві́стя (С. Пар.), підпого́ня (при сідлі).

Подхво́стный = підхві́стний.

Подходи́ть, подойти́ = 1. підхо́дити, піді́йти́. — Підійшли під міст.

2. підхо́дити, надхо́дити, наближа́ти ся, підступа́ти, наступа́ти, приступа́ти, ся, підійти́, надійти́, наблизити ся, підступи́ти, приступи́ти, ся. — Підійшов до його, аж він... — На дворі, бач, наступає сьвято. К. Ш. — Як же-ж бо до його приступитись. К.

2. підхо́дити, підпада́ти, похо́дити, вдава́ти (на кого або на що), вдава́ти ся (в кого або на що). — Сей колір вдає в синій. — Трохи підходять, та ні, не те. — **Подойти́ ла́скою, хи́тростью** = підла́щити ся, підластити ся, підгорну́ти ся і т. д. д. **Подольща́ться.**

Подхо́дка = скребо́к (С. Пар.); білик (струменти кушнірські).

Подхо́дчивый = улéсливий, підле́сливий, підли́за і т. д. д. **Вкра́дчивый** і **Льсти́вый.**

Подхо́дъ = підхід.

Подходя́щій = підхо́жий, слу́шний, слу́чний (С. З.). — Нема нічого підхожого. Кр. — Тиї листи міти у слушнім схованню. С. З. — **Дѣ́ло подходя́щее** = на́ руку ковінька.

Подхому́тникъ = підкла́дка під хамуто́м.

Подца́пать, подца́пнуть = 1. д. **Подхвати́ть** і 2. д. **Подти́брить.**

Подцвѣча́ть, подцвѣти́ть = д. **Подкра́шивать.**

Подцѣ́пливать, подцѣпля́ть, подцѣпи́ть = 1. підче́плювати, підчепи́ти.

2. д. **Подти́бривать.**

Подцѣ́пка = 1. підче́плювання.

2. при́чіпка.

Подча́ливать, подча́лить = рівня́ти грунтва́гою (д. **Отвѣ́съ**).

Подча́шій = підча́ший, підча́шник. С. Пар.

Подчёркивать, подчеркну́ть = підче́(і)ркувати, підкре́слювати, підчеркну́ти, підкреслити. — Автор підкреслює той безперечний факт. Груш. Зап.

Подче́ринвать, подчерни́ть = підче́рнювати, відчорни́ти.

Подче́рчивать, подчерти́ть = д. **Подчёркивать.**

По́дчивать = д. **По́тчевать** (як тепер пишуть).

Подчинённость = підле́гліcть (С. Л.), підвла́стність, підвла́дність, зале́жність.

Подчинённый = підле́глий, підвла́стний, підвла́дний, підру́чник.

Подчиня́ть, подчини́ть, ся = підгорта́ти, підкланя́ти, покоря́ти, приверта́ти, ся, підляга́ти (кому, чому), піддава́ти ся, підпада́ти (під кого), підгорну́ти, підклони́ти, покори́ти, приверну́ти, ся, підлягти́, пі́ддати ся, підпа́сти. — Польща підгорнула під себе велику часть Білої Руси. Лев. — Не хотів він підлягати панській волі. Кн. — Мусів підлягати тому присуду. Кн. — Україна підпала під Москву. Пр.

Подчища́ть, подчи́стить = 1. підчища́ти підчи́стити.

2. д. **Подска́бливать.**

Подчо́съ, рос. Asparagus officinalis L. = підчо́с, шпара́ги, холодо́к, за́ячий холодо́к. С. Ан.

Подчре́вный = д. **Подбрю́шный.**

Подше́йникъ = підборі́ддя (в узді).

Подше́рстокъ = пух під ше́рстю.

Подшиба́ть, подшиби́ть = підбива́ти, підби́ти. — Підбив око.

Подшива́ть, подши́ть = 1. підшива́ти; підто́чувати, підши́ти, підточи́ти, на плечах в сорочках — підопле́чувати. — Підшила підбійку.

2. прибива́ти (зі споду), підбива́ти, підшива́ти, підби́ти, підши́ти. — Підшив стелю дошками.

Подши́вка = 1. підшива́ння, підбива́ння, підто́чування.

2. підшивка, підбі́йка.

Подши́нникъ = підшинник. С. Жел.

Подшта́нники = спідні́ (штани). — Купив дві пари спідніх.

Подшу́чивать, подшути́ть = д. **Подсмѣ́ивать.**

Подъ = чері́ць, чірі́нь. С. З. Л. (Д. **Печь**). — Гречаники не вдали ся, на черіні іспекли ся. н. п.

Подъ, подо́ = під, по-під. — Під ним кониченько, під ним вороненький. н. п. — Чи я тобі не казала, як стояли під повіткою. н. п. — Собачі голоса не йдуть по-під небеса. н. пр. — Ой на горі та женці жнуть, а по-під горою, по-під зеленою козаки ідуть. н. п. — По-під дібровою стоять. К. Ш. — **По́дъ вечеръ, подъ у́тро** = на́д вечір, над вечори, над сьвіт (Кр.), перед сьвітом. — **Подъ мышки** (взять) = під си́лу, по-під си́лу. — **Подъ о́кнами** = попід ві́конню. — **Подъ плетня́ми** = попід ти́ню. — **Подъ пья́ную ру́ку** = на підпи́тку, по пья́ному. — **Подъ руко́ю** = на по́хваті. — **Сѣсть подъ окно́** = сі́сти ко́ло вікна́. — **Ѣ́хать по́дъ гору** = їхати в гори́.

Подъёмистый = містки́й (про судна).

Подъёмный = під'є́мний. — **П. мостъ** = звідний міст. С. Жел. — **Подъёмное ору́діе** = підо́йма (С. Жел.), під віз — важни́ця (С. Аф.). — **Подъёмныя де́ньги** = подоро́жне (С. Пар.), подоро́жні гро́ші. — **П. ло́шадь** = д. **Ломова́я.**

Подъёмъ = 1. підніма́ння, підійма́ння, підня́ття.

2. руша́ння (на пр. в дорогу). С. Л.

3. підо́йма (С. Жел.), під віз — важни́ця (С. Аф.).

4. під'йо́м (на пр. на нозі, в чоботі). С. Жел. — **Въ подъёмъ** = під си́лу, в міру, са́ме враз. — **Де́ньги на подъёмъ** = д. **Подъёмныя де́ньги.**

Подъя́збица = д. **Подпо́лье.**

Подъѣда́ть, подъѣ́сть = підъїда́ти, підгриза́ти, підъї́сти, підгри́зти, підточи́ти.

Подъѣздъ = 1. підъїзд, при́їзд. — Приїзд туди поганий, кіньми не можна підъїхати, пройдіть пішки. Кр.

2. ґа́нок, ґа́нки, рунду́к (д. під сл. **Крыльцо́**).

Подъѣзжа́ть, подъѣ́хать = 1. підъїзди́ти, підъїзжа́ти, надъїзди́ти, підъїхати, надъїхати.

2. д. **Подбива́ться 3.**

Подъѣ́сть = д. **Подъѣда́ть.**

Подъязы́чный = під'язи́чний.

Подъяре́мный = під'яре́мний. — **П. живо́тное** = під'яре́мник (С. Жел.), робо́ча скотина.

Подыгрывать, подыгра́ть = пригрива́ти, прибри́нькувати, пригра́ти, прибри́нька́ти. — Музики пригравають, дружечки присьпівують. Федь.

Подыма́ть, подня́ть = д. **Поднима́ть.**

Поды́мное, поды́мная по́дать, поды́мщина = поди́мне (С. З.), димове́ (д. **Нало́гъ, По́дать**).

Поды́скивать, подыска́ть, ся = 1. підшу́кувати, пришу́кувати, підшука́ти, пришука́ти, добіра́ти, добра́ти. — Хотів молитись, тай молитви не добрав, тільки заплакав. Ос.

2. підгляда́ти, слі́дкува́ти (за ким), підко́пувати ся, підкопа́ти ся (під кого).

Подыша́ть = поди́хати, поди́хати ся. — — Оттим би вітром подихати. Кн.

Поды́щикъ = шпиґ, шпиґо́н (С. З.). — Шпиг сю пісню пильно слухав, от і догадав ся. Макар.

Подѣва́ть, подѣ́ть, ся = ді́ти, ся (С. Л.), поді́ти, ся, поді́нути, ся, заподі́ти, ся (С. Л.), діва́ти, ся (С. Л.). — Де ти дів мою шапку? С. Л. — Де поділось козацтво, червоні жупани, де поділась доля, воля, бунчуки, гетьмани? К. Ш. — Думи мої, думи мої, квіти, мої д та! виростав вас, доглядав вас, де-ж міні вас діти? К. Ш.

Подѣ́лать, ся = поробі́ти, ся (С. Л.), поді́яти, ся, вді́яти, почини́ти, ся. — Поробив усе діло. — Поробив трохи, тай винув. — Старі на конях їздять і жінки і діти поробились козаками. І. Г. — Вони поробились той купцем, той старцем. н. к. Гр. Чайч. — Пороблю вам усе діло тай піду. Лев. — Вдвох з маленьким колись Келем поробили ся старезними дідуганами. Лев. В. — Що йому подіялось? — Та що подієш — така вже воля Божа. н. о. Гр. Чайч. — Часом і сльози і зло велике проймало, та нічого не вдіє. О. Мир. — Що вже не робили — нічого не вдіють. н. к. Гр. Чайч. — Та вже бачить, що нічого не вдіє, та й кинув. н. о. Гр. Чайч — Назад вернулись, нічого не вдіявши. Ч. К.

Подѣйствовать = вдіяти, удіяти (С. Ш.), поробúти; мáти сúлу, вплив. — **На негó ничѣмъ нельзя́ подѣйствовать** = нічóго з ним не вдієш, не порóбиш.

Подѣли́ть, ся = поділúти, ся, переділúти, ся, попаювáти, найбільше про здобич — подувáнити, багато — порозділя́ти, порозкрáювати, пополам — пороздвóювати, всіх — обділúти. — Обідрали, переділяли ся удвох. н. к. — Сірко все військо своє здобичами кримськими подуванив. Л. В. — Подуванили землю на три руки. С. Л.

Подѣлка = робíтка (дрібна).

Подѣлочный матеріáлъ = нáдібок, знáдібок. — Поломав ся віз, а тут і знадібку не має.

Подѣлывать = поробля́ти. — Що ви там пороблаєте? Гр. Чайч.

Подѣльчивый = подільчивий.

Подѣля́ться, подѣли́ться = ділúти ся, поділя́ти ся, поділúти ся.

Подѣтски = по дитя́чи, по дітячи.

Подѣть, ся = д. **Подѣвáть, ся.**

Подю́жинно = дю́жинами, надю́жини.

Подюжѣть = поду́жчати.

Поеди́нокъ = поедúнок, на війні — герць. — На герць викликає. п. д.

Поеди́ночный = поедúнковий.

Поёмный лугъ = пíйма, лу́ки, плáвні, заплáва, болóнь, оболóня (д. під сл. **Лугъ**).

Поёмъ = пíйма і д. **Вóдополь.**

Поерепéниться = покострúчити ся, покомезúти ся.

Пожáдничать = пожадáти (чого), полáситись (па що)

Пожáлить = вжáлити, ужáлити, уджиґну́ти.

Пожáловать = 1. пожáлувати, надáти (С. Л.), даруваáти, подарувáти. — Привилеї, в той час надані. С. З.

2. одвідати (кого), завітáти (до кого). — **Добрó пожáловать** = д. під сл. **Жáловать 3.**

Пожáловаться = пожалíти ся, поскáржити ся (на кого), оскáржити (кого).

Пожáлуй = нехáй так, сíлькісь (С. З.), інóси (С. З.). — Сількісь! нехай і так буде! Кн. — **По мнѣ пожáлуй** = про мéне. — Про мене — нехай вовк траву їсть. н. пр. — Про мене, хоч головою об тин. н. пр.

Пожáлуйста = будь лáскав, бу́дьте лáскаві.

Пожалѣть = пожалíти (С. Л.), пожáлувати (С. Л.), пожалкувáти, ся (С. З.), жалíти ся, пошкодувáти, пошанувáти. — Ой хтож тебе, моя доню, жалувати буде? Пожаліють мене та добриї люди. н. п. — Ой є в мене мати, вона ж мене пожалує, як свого дитяти. н. п. — Та так жалібно, що хто почує, зостановить ся, послуха та і пожалкує. П. Пр. — Пожалкувала його. К. З. о Ю. Р. — Пожалкував ся Бог на рака, дав йому з заду очі. н. пр. — Жаль ся, Боже, її молодости. К. Д. — Такому паскудному і гарбуза пожалкував давати. Кв. — Ти ж казав їй про гроші? А для неї не пошкодую. Лев. В.

Пожáрить = попектú, посмáжити і т. д. д. **Жáрить.**

Пожáрище = пожáрúна (С. З.), пожарúще, погорíлище, згáрище (С. З.). — Сидить господарь на дворищі, на сумнім чорнім пожарищі — та й плаче бідний. О. Пч. — Ой я в чужім краї, як на пожарищі, ніхто ж мене не пригорне при лихій години. н. п.

Пожáрный = пожáрний, пожéжний. — **Пожáрная комáнда** = пожéжна спрáва. — **П. сарáй** = пожáрня. — **П. трубá** = гасíль.

Пожáръ = пожáр (С. Л. Жел.), пожéжа (С. З. Л. Жел.), пожéга. — Торік була пожежа, а й досі шмалятину чуть. н. пр. — Тут скоїла ся пригода, що була іскрою, від котрої запяла ся пожежа. Бар. О.

Пожáтіе = пóтиск (руки).

Пожáть, ся = д. **Пожимáть** і **Пожинáть.**

Пождáть = пождáти, потрí(п)вáти, почекáти. — Потрівай не тікай — куплю черевички. п. п.

Пожевáть = пожувáти, (жуйку) — перемиґáти.

Пожéвывать = жувáти (по малу).

Пожелáніе = бажáння, жадáння.

Пожелáть = похотíти, захотíти (С. Л.), захтíти (С. Л.), схотíти, побажáти, забажáти, ся (С. Л.), пожадáти (С. Л.), пож(з)úчити (С. Л.), обвóлити, закортíти, з'охотити ся, забагну́ти ся. — Захотіла вража баба молодою бути. н. п. — Надиялюсь на твоє щастя, та побажаю тобі ще більшого. н. к. Гр. Чайч. — Усе, чого душа забажає. н. к. — Забажала гиря кісничків. н. пр. — Згнущають ся всі, кому забагнеть ся. Кроп.

Пожела́тель = хотій.

Пожёлклый = пожо́вклий (С. З. Ос.), трохи — прижо́вклий. — Минають дні, минають ночі, минає літо, шелестить пожовкле листя. К. Ш. — І листя пожовкле вітри рознесли. К. Ш.

Пожёлкнуть = пожо́вкнути, ужо́вкнути, трохи — прижо́вкнути.

Пожелти́ть = пожовти́ти, ви́жовтити.

Пожелтѣ́лый = д. **Пожёлклый.**

Пожелтѣ́ть = пожовті́ти (С. Л.), пожо́вкнути, пожо́вкти (С. Л.), ужо́вкнути, трохи — прижо́вкнути.

Пожема́ниться = поманірити ся, поманіжити ся, похизува́ти ся.

Пожени́ть, ся = пожени́ти, ся, попарува́ти, ся, побра́ти ся, одружи́ти ся С. Л.), поня́ти ся, про кількох — пережени́ти, ся, поодру́жувати, ся. — Попаруєм діток. К. Д.

По́женка = д. **По́жня.**

Поже́нски = по жіно́чому.

Поже́ртвованіе = 1. же́ртвування, офірува́ння.

2. **Же́ртва.**

Поже́ртвовать = поже́ртвувати, офірува́ти. С. Жел — **П. жи́знью** = відда́ти життя́ своє́, наложи́ти голово́ю.

Пожестикули́ровать = потелесува́ти.

Пожёсткльый = затверді́лий, пошкару́блий, зашкару́блий.

Пожёсткнуть, пожестѣ́ть = за(по)тве́рднути, по(за)шкару́біти, по(за)шкару́бнути.

Пожéчь, ся = попали́ти, ся.

Пожи́ва, пожи́вка, пожи́вишка = пожива, пожи́вка, пожи́ток (С. Жел.), зиск (С Жел.), лахва́ (С. З.), у бджіл — взя́ток. — Дасть Бог день, дасть і пожиток. н. пр.

Пожива́ть = пожива́ти, ма́ти ся. — **Каково́ пожива́ете** = як ся ма́єте?

Поживля́ться, поживи́ться = живи́ти ся, поживля́ти ся, поживи́ти ся, трохи — підживи́ти ся.

Пожига́ть, поже́чь, ся = пали́ти, попали́ти, спали́ти, ся. — Попалив усі свої папери.

Пожидѣ́ть = порі́дшати.

Пожи́зненный, но = доживо́тний (С. Жел. Л.), дові́чний (С. Л.), до жизности, до живо́ття (Лев.), до життя́, по вік (С. Л.). — Іміння хто в заставі або доживотним правом держати будеть. Ст. Л. — Землї уряд Литовський віддавав переважно до життя. Кн.

Пожило́е = посто́йле, комірне́ (д. під сл. **Пла́та**).

Пожиле́цъ, пожили́чка = пожиле́ць, пожили́ця, пожили́чка, посто́яльник, ця (С. З), сусіда, підсусідок, комірник (д. під сл. **Жиле́цъ**).

Пожило́й = по́старий, літний (С. Л.), приста́ркуватий (С. Л.), підста́ркуватий. — **Пожилы́я де́ньги** = д. **Пожило́е.**

Пожима́ть, пожа́ть = ти́скати, стиска́ти, поти́скувати, поти́скати, сти́снути; рука́ти ся, порука́ти ся, пору́чкати ся. — Він дивить ся, вихваляє, стискає міні руку. Пісоч. — Зустрілись, поручкались тай пішли. Хар. (Пр. д. ще під сл. **Жать 1**). — **Пожима́ть, пожа́ть плеча́ми** = здвига́ти, сти́снути плечи́ма.

Пожима́ться, пожа́ться = щу́лити ся, ко́рчити ся, вщу́лити ся, зко́рчити ся.

Пожина́ть, пожа́ть = зжина́ти, зжа́ти, пожа́ти (хлїб). — **Пожа́ть ла́вры** = запобі́гти сла́ви.

Пожира́ть, пожра́ть = же́рти, заже́рти, поже́рти, погли́нути, потрі́скати, полопати. — Щоб нас живих земля пожерла. н. пр. — Цукроварнї пожерли гаї. Кн. — Уже тепер правда на віки померла, в щара неправда увесь сьвіт зажерла. н. п. — Наша невістка що не дай — потріска. н. пр.

Пожирѣ́ть = погла́дч(ш)ати.

Пожи́тки = пожи́тки, збіжжя (С. Аф.), худо́ба (С. З. Л.), скарб, мана́ття, мана́тки (С. З.), мизе́рия (С. Л.). Пр. д. під сл. **Иму́щество.**

Пожи́ть = пожи́ти, довго — нажи́ти ся, набу́ти ся (С. Л.), трохи — пережи́ти, перебу́ти. — Що вже мабуть набув ся у місті, що до дому вернув ся. С. Л. — Ні я нажила ся, ні я набула ся, ні я в своїм родом не обізнала ся. н. п. — Нас з тобою теє лихо не зляка: перебудем під стріхою в козака. В. Г. — **Пожи́ть въ свое́ удово́льствіе** = пороскошува́ти.

Пожитьё = пожиття́.

По́жниво = стерня́. С. Ж. — Стерня добра, а сядь на нїй, то й коле. н. пр. (Пр. д. ще під сл. **Жни́во**).

По́жня, по́женка = га́лява, поля́на.

Пожра́ніе = пожире́ння, пота́ла (С. З.). —

Переказує змій цареві, щоб він або три вози золота дав або старшу дочку на пожирення. н. к. Гр. Чайч. — Тіло моє поховайте, зьвіру птиці на поталу не дайте. н. д.

Пожра́ть = д. **Пожира́ть.**

Пожужжа́ть = подзизча́ти, подзвижча́ти, подзирча́ти, погусти́ і т. д. д. **Жужжа́ть.**

Пожури́ть = накарта́ти, покарта́ти, погри́мати, намили́ти го́лову, чу́ба.

Пожурча́ть = подзюрча́ти, подзюркоті́ти і т. д. д. **Журча́ть.**

Пожу́хнуть = полиня́ти, поме́рхнути і т. д. д. **Жу́хнуть.**

Пожучи́ть = д. **Пожури́ть.**

Позаба́вить, ся = поба́вити, потішити, ся.

Позаби́ть = позабива́ти.

Позаблева́ть = позабльо́вувати.

Позаблёкнуть = д. **Заблёкнуть.**

Позаболе́ть = поболі́ти, похорі́ти, похворі́ти, посла́бнути, позанеду́жувати. — Воли ж йому похоріли, сам чумак заслаб. н. п. — Усі наймити позанедужували.

Позабо́титься = поклопота́ти, ся, потурбува́ти ся, подба́ти, попильнува́ти, розстара́ти ся.

Позабра́ть = позабіра́ти. — Позабірали усіх у волость.

Позабри́ть = поголи́ти, позаго́лювати. — Брати на панщину ходили, поки лоби їм поголили. К. Ш.

Позабра́сывать, позаброса́ть = позакида́ти.

Позабры́згать, ся = д. **Забры́згать, ся.**

Позабыва́ть, позабы́ть = позабува́ти, забу́ти, ся. — Усе позабував. — Не знав, та й забув ся. н. пр.

Позабе́гать = забігати. — Забігали слуги, заметушили ся.

Позабе́жа́ть = позабіга́ти, порозбіга́ти, ся. — Кудись вони порозбігали ся.

Позавали́ть = позава́лювати, позасипа́ти, позакида́ти (по троху).

Позавести́ = позаво́дити, порозво́дити. — Порозводив сади та горо́ди.

Позави́довать = позави́дувати, поза́здрити. — Як позаздрили, то стали доглядати ся пильненько. Гр. Чайч.

Позавинти́ть = позаґви́нчувати, позашрубувати.

Позави́ть = позавива́ти, позаплі́та́ти. — Позаплітала стьожки в коси.

Позавора́чивать, ся = позаверта́ти, позагорта́ти, пообверта́ти, пообгорта́ти, позавірчувати.

Позавра́ться = забреха́ти ся (трохи).

Поза́втракать = посні́дати (С. Л.), посні́дувати. — Посні́дай трошки — на обіді менше зъїси. н. пр.

Позавчера́ = позавчо́ра (С. З.), перед'учо́ра. — Перед учора тиждень минув. Федь.

Позавяда́ть, позавя́нуть = въя́нути, повъя́нути, завъя́нути, збля́кнути, забля́кнути (трохи).

Позавяза́ть = позавъя́зувати.

Позага́дить = запога́нити, запаску́дити, позапога́нювати, позапаску́джувати.

Позагна́ть = позаганя́ти, позайма́ти.

Позагиба́ть = позагина́ти і т. д. д. **Загиба́ть.**

Позагляде́ться = задивити ся, зага́вити ся. — Я на неї задивив ся — мені віз уломив ся. н. п.

Позагну́ть, ся = загну́ти, позагина́ти, ся, закарлю́чити, закандзю́бити, ся (трохи).

Позагоня́ть = позаганя́ти, заморду́вати (д. **Зага́нивать** 1).

Позагоре́ть = позагоря́ти, зашмаля́ти ся (трохи) і т. д. д. **Загора́ть.**

Позагости́ться = загостюва́ти ся (трохи).

Позагра́бить = пограбува́ти, нага́рбати, награбува́ти.

Позадви́нуть = позасува́ти.

Позадержа́ть = д. **Задержа́ть.**

Позади́ = поза́ду, зза́ду. — Попереду Дорошенко... а позаду Сагайдашний... н. п. — Нехай тебе візьмуть ті, що ззаду летять. н. к. — **Идти́ позади́ кого́** = іти́ поза́ду, зза́ду або за ки́м. — **Позади́ избы́** = поза ха́тою.

Позадо́брить = д. **Задо́брить.**

Позадолжа́ть = напозича́ти ся і д. **Задолжа́ть.**

Позаду́ть = позадува́ти, позадима́ти.

По́задь = д. **Позади́.**

Позаде́лать = д. **Заде́лать.**

Позаже́чь = позапа́лювати, позасьві́чувати. — Позасьвічували усі сьвічки.

Позазва́ть = позаклика́ти. — Позаклика́в усіх до себе.

Позаи́мствованіе = по́зичка.

Позаи́мствовать, ся = 1. пози́чити, ви́зичити (у кого або кому), взя́ти або да́ти у пози́ку.
2. перепя́ти (д. **Занима́ть** 1 і 2).

Позака́пывать = позако́пувати, повко́пувати.

Позакли́нивать = позаплі́шувати.

Позакла́дывать = позаклада́ти і т. д. д. **Закла́дывать.**

Позаклеи́ть = позакле́ювати.

Позаконопа́тить = позаконопа́чувати, позашпаґльо́вувати (д. Законопа́чивать).

Позакопа́ть = позако́пувати, повко́пувати (д. Зака́пывать).

Позакры́ть = позакрива́ти, позатуля́ти, позачиня́ти і т. д. д. Закрыва́ть. — Шипки позачиняли в селї і нема місця, деб людям зібрати ся. Кн.

Позаку́порить = позатика́ти і т. д. д. Заку́поривать.

Позакуси́ть = підъї́сти, перехопи́ти (д. Закуси́ть 2).

Позаложи́ть = позаклада́ти, позаставля́ти і т. д. д. Закла́дывать.

Позалѣ́зть = позала́зити.

Позалѣпи́ть = позалі́плювати.

Позама́зать = повма́зувати і т. д. д. Зама́зывать.

Позама́щивать = повимо́щувати, повистила́ти і т. д. д. Зама́щивать.

Позамета́ть = позаміта́ти і т. д. д. Замести́ і Замета́ть.

Позамкну́ть = позамика́ти, позапіра́ти.

Позанима́ть = напозича́ти, назазича́ти, набра́ти на́бір.

Позанози́ть = заскали́ти, заска́бити, поскали́ти і д. Занози́ть.

Позапасти́ = позапаса́ти, понапаса́ти і т. д. д. Запаса́ть.

Позапая́ть = позалива́ти, позалюто́вувати.

Позапере́ть = позапира́ти і т. д. д. Запере́ть.

Позапеча́тать = позапеча́тувати. — Позапечатував усї листи.

Позаписа́ть = позапи́сувати.

Позапрошлого́дній = позаторі́шній. — Жалко, як позаторішнього снїгу. н. пр.

Позапро́шлый = пред'останній. — **П.** годъ = поза́торік.

Позапря́тать = похова́ти, позахо́вувати.

Позапря́чь, ся = позапряга́ти, ся.

Поза́риться = пола́сити ся, поква́пити ся (С. З. Л.), поласува́ти, зазіхну́ти. — Не пойму віри, щоб вона й на гроші не поласила ся. Лев. В. — Та поласували на великі гроші і вкрали. н. к. Гр. Чайч. (д. За́риться 1).

Позары́ть = позако́пувати, позарива́ти.

Позарѣ́зать = порі́зати.

Позаряди́ть = понабива́ти (д. Заряди́ть 1).

Позасади́ть = позаса́жувати і т. д. д. Засади́ть.

Позасну́ть = позасипа́ти, посну́ти (д. Засну́ть), позасина́ти (Черніг. Чайч.).

Позасоли́ть = посоли́ти.

Позастанови́ть = позастановля́ти, позаставля́ти, позагоро́жувати (д. Заста́вить, заста́вливать).

Позастѐгнуть, ся = позастїба́ти, позащіпа́ти, ся і т. д. д. Застёгивать.

Позастоя́ться = засто́яти ся (трохи).

Позастрахова́ть, ся = позас(ш)трахо́вувати, ся.

Позастро́ить = позабудо́вувати.

Позасы́пать = позасипа́ти.

Позасѣ́сть = позасіда́ти.

Позасѣ́чь = позабива́ти і т. д. д. Засѣка́ть.

Позата́врить = потаврува́ти (д. Затаври́ть).

Позатвори́ть, ся = позачиня́ти, ся. — Позачиняли усї вікна. — Позачиняли ся та й сидять. — От він велїв позачиняти вікна. н. к. Ман.

Позате́плить = позасьві́чувати (д. Зате́плить). — Позасьвічуй усї лампадки.

Позати́хнуть = прити́хнути.

Позаткну́ть = позатика́ти (д. Заткну́ть).

Позатопи́ть = позатопля́ти і т. д. д. Зата́пливать.

Позату́хнуть = прига́снути.

Позаты́кать = позатика́ти, позастро́млювати, повту́лювати і т. д. д. Заткну́ть.

Позаха́пать = позахо́плювати і т. д. д. Заха́пать.

Позачеркну́ть = позаче́ркувати, позачі́ркува́ти, повиче́(ї)ркувати (д. Захѣ́ривать).

Позашвыря́ть = позакида́ти і т. д. д. Зашвы́ривать.

Позаши́ть, ся = позашива́ти, ся.

Позва́нивать = подзво́нювати, дзвони́ти, дзеле́нькати (С. Л.), дзе́нькати і т. д. д. Звони́ть (иноли).

Позва́ть = д. Позыва́ть.

Позвенѣ́ть = подзвені́ти, подзеле́нькати, подзе́нькати, подзеленча́ти, подзеньча́ти, потеле́нькати.

Позволе́ніе = дозві́л (С. Л. Сп.), зволе́ння (Л. С.), дозволе́ння (С. Л.), призволе́ння. — Не турбуй ся ти, дїду, про тее: я здобуду од батька дозволу. Гр. Чайч. — Лазаревський добув дозвіл побачитись з Шевченком. Кн. — З вашого дозволу я ще чарчину проковтну. Кн.

Позволи́тельный, но = дозві́льний, ві́льний, но; дозво́лений, незаборо́нений, но. — Се дїло не грішне, дозвільне усїм людям. Кн. — Вільно йому мантачити, бо грошей повна кишеня. С. Л.

Позволя́ть, позво́лить = дозволя́ти, позволя́ти, дозво́лити (С. Л.), позво́лити, подозво́лити. — Позволь, батьку отамане, нам на баштї стати, не позволим ворогові Січу руйнувати. н. п. — **Е́сли позво́литъ вре́мя** = як дасть час, як ма́ти му час. — Як дасть час, так і завтра зроблю. Кн.

Позвони́ть = подзвони́ти, подзе́нькати, подзеле́нькати.

Позвоно́къ = 1. вьязо́к, вьязова́ кістка (С. Пар.), о́кість (С. Л.). — **Поясни́чные позвонки́** = попере́кові кістки́. Гр. Чайч. — **Спинные позвонки́** = похре́бтина. — **Хвостовы́е п.** = ку́пер. — **Ше́йные п.** = вьязові́, каркові́ кістки́.

2. дзво́ник (у корови), калата́ло, цокоту́ха (Гр. Чайч.).

Позвоно́чный = хребто́вий, хребе́тний. — **Позвоно́чный столбъ** = хребе́т, похре́бтина, кістня́к, окостя́к. — **Позвоно́чное живо́тное** = хребе́тник (С. Жел.), хребто́ва тварь.

Позвѣ́рски = як зьвір, по зьвіря́чому.

Позда́ть, опозда́ть = пізни́ти ся, бари́ти ся. га́яти ся, опізни́ти ся і т. д. д. **Запа́здывать** і **Опа́здывать.**

По́здненькій, поздне́нько = пізне́нький, пізне́нько, па́дпізь (С. Л.). — Ото учора надпізь прийшли ми до дому. С. Л.

Позднёхонько = пізне́сенько, ду́же пізно.

По́здній, по́здно, по́здо = пізній (С. З. Л.), пізно, не ра́но. — Раняя пташка пісні сьпіває, а пізня очі протирає. н. пр. — Вже пізня година. — Пізні дині. — **По́зднее пото́мство** = дале́кі наща́дки.

Подновáтый = д. **По́здненькій.**

Позднѣ́е, по́зже = пізні́ш, пізні́ше. С. Л. — **Какъ мо́жно позднѣ́е** = як найпізні́ше.

Поздня́къ = пізня́к, пізню́к. — Пізнюк бичок.

По́здо = д. **По́здно.**

Поздоро́ваться = поздоро́вкати ся (С. З. Л.), поздоро́вити ся (С. Л.), повіта́ти ся, привіта́ти ся (С. Л.), вранці — на добридень да́ти, добридень одда́ти (Лев.), поздоро́вити дне́м (К. З. о Ю. Р.), знявши шапку — пошапкува́ти ся, подавши руку — порука́ти ся, поручка́ти ся, почоло́мкати ся (С. Л.), чоло́м да́ти, з кількома — перездоро́вкати ся, перевіта́ти ся. — Прийшов, поздоровкав ся, сів на лаві. Мир. О. — Як увійшли у хату і гості знов поздоровкались з хазяїном. Лев. — Шапки не здіймав, на добридень не давав. н. д.

Поздоро́ву = до́бре, гара́зд; щасли́во, в до́брому здоро́вю. (Д. під сл. **Здоро́во**).

Поздоровѣ́ть = поздоро́вшати, поздорові́ти, поду́жчати, поміцні́шати.

Поздрави́тель, ница = поздорови́тель, ка, на різдвяних сьвятках з поздоровними віршами — віршова́льник, віршовни́к, на новий рік з посипанням — посипа́льник, паси́пач, посі́вач.

Поздрави́тельный = поздоро́вний, привітни́й. — І випив першу поздоровну чарку. н. о. Мая.

Поздравле́ніе = поздоровле́ння, привіта́ння. — Зичливое наше засилаем поздоровлення. Кіев. Ст.

Поздравля́льщикъ, ца = д. **Поздрави́тель.**

Поздравля́ть, поздра́вить = поздоровля́ти, віншува́ти (С. З.), поздоро́вити, повіншува́ти, на Різдво віршами — віршува́ти (С. Аф. З.), на Новий Рік, посипаючи зерном — посипа́ти, засіва́ти. С. З. — Віншуемо вас сею колядою. віншуй вас Боже щастям. здоровлям. н. п. Под. — Генеральні особи віншовали пану Гетьману. Л. В. — У дудочку граю, Христа забавляю, вас з празником поздоровляю. н. вірша.

Поздра́вствоваться = д. **Поздоро́ваться.**

Позелени́ть = позелени́ти. — Весна не зійде садочок твій позеленить. К. Ш.

Позеленѣ́ть = позелені́ти.

Поземе́льное = поземе́льне. — Поземельного платимо дуже багато.

Поземе́льный = поземе́льний, грунтови́й.

Позёмистый, позёмный = позе́мий, призе́мкуватий (С. Жел.), долова́тий (С. Пар.), низький. — **Позёмистое расте́ніе** = стелюх (Херс.).

По́земъ = 1. земля́, грунт. 2. гній.

По́зже = д. **Позднѣ́е.**

Пози́ція = по́стать, поста́ва, стано́вище (С. Жел.), стано́виско (С. З.). — З того становиська рано рушивши. Л. В.

Позлаща́ть, позлати́ть, ся = золоти́ти, позоло́чувати, визоло́чувати, позолоти́ти, визолотити, обзолоти́ти, ся. — Позолочуваний перстінь. Гр. Чайч. — Як би мені голубонько мій, я б його крильця обзолотила. н. п. — Сонце обзолотило промінням. Лев.

Позли́ть, ся = посе́рдити, ся.

Позлодѣ́йски = як злодій, як лиходій.

Позлосло́вить = полихосло́вити.

Познава́ть, позна́ть = дознава́ти, дозна́ти.

Познако́мить, ся = познайо́мити, ся, познако́мити, ся (С. Жел.). пізна́ти ся, спізна́ти ся (С. З. Л.), візна́ти ся, близько — опізна́ти ся (С. Л.), обізна́ти ся. — Як же він з тобою спізнав ся? Ган. Бар. — Піди, спізнай ся з ним, та й до себе клич. Кн. — Ні я нажила ся, ні я набула ся; ні я з своїм родом не обізнала ся. н. п.

Позна́ніе = пізна́ння (С. Жел.), відання, відо́мість.

Познобля́ть, познобйть, ся = моро́зити, поморо́зити; ви́морозити. — Мороз побив, поморозив. К. Ш. — Виморозили усїх тарганів.

Позоба́ть = подзьо́бати, подзью́бати, поклюва́ти. — Кури подзюбали трохи. — Кури увесь корм подзьобали.

Позоло́та = позоло́та (С. Жел.), позоло́чення (С. Жел.), позоло́чування. — **Наводи́ть позоло́ту** = д. **Позлаща́ть.**

Позолоти́ть = д. **Позлаща́ть.**

Позо́рить = ганьби́ти (С. З.), ганьбува́ти (С. Л.), га́нити, осла́влювати, несла́вити. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. н. пр. — Принародно ославлював її. Кн.

Позо́рище = позо́рище, видо́вище, видо́виско. С. Жел. — Бо на позорище ведуть старого дурня муштровати. К. Ш.

Позо́рный = ґане́бний (С. Л.), сороми́тний, срамо́тний (С. Жел.). — Ганебної слави повні халяви. н. пр. — І забудеть ся срамотня давняя година і оживе добра слава — слава України. К. Ш.

Позо́ръ = позо́р (С. Жел.), срамо́вище (С. Жел.), стидо́вище (С. Жел.), ганьба́, нару́га, несла́ва, публі́ка. — Нема у їх нї сорому, нї позору. Кн. — Срамовище та й годі! Катеринос. — Ой сьміх та й публїка: била жінка чоловіка! н. п.

Позрѣ́ть = поспі́ти, ви́спіти, дости́гти, вистигти, дости́гнути, дойти́.

Позубйть, позубри́ть, ся = пощерби́ти, ся, пощербатї́ти. — Гей копику турки вбили, лихи шаблю пощербили. В. Щ. — Була правда та пощербатїла. н. пр. Гр. Чайч.

Позубоска́лить = поглузува́ти, покепкувати, поглумува́ти.

Позудѣ́ть = посвербі́ти. — Посвербіло трошки.

Позуме́нтный = брузуме́нтовий.

Позуме́нтщикъ = шму́кляр. С. З. Жел.

Позуме́нтщичій = шму́кля(е)рський.

Позуме́нтъ = брузуме́нт (С. Л. Жел.), галун (С. Л. Жел.), пасама́н (С. Жел.), ґас, ґальо́н (С. Жел.), кару́нка (С. Жел. З.). — Нате й мій галун до церкви. н. пр. — Аж зирк Паллантова ладунка і золота на ній карунка. Кот.

Позыбать, ся = поколиха́ти, ся.

Позыва́ть, позва́ть = клйкати, зва́ти, покли́кати (С. Л.), кликну́ти, вклйкати, гукну́ти, узва́ти, позва́ти, запроси́ти. — Покликав їх до себе на весїлля. н. к. — Заглядає — не вигляне чорнобрива з хати, не покличе стара мати в хату вечеряти. К. Ш. — Нас Мордохай покликав на могорич. К. К. — Аби жив до жнив, а в жнива і аби хто покличе. н. пр. Гр. Чайч. — Узвали мене в хату. С. Л. — Він наззивав повну хату гостей, а убогого брата і не покликав. н. к. Гр. Чайч. — Запросили його до себе в хату. — **Позыва́етъ на ѣду́** = на ї́лу тя́гне, ї́сти хо́четь ся. — **Позыва́етъ на рво́ту** = ну́дить, на блюво́ту тя́гне, з душі́ ве́рне. — І горілка та погана і шинкарь прескверний, бо тварюка, як марюка, аж із душі верне. Дум.

По́зывъ = хіть, охо́та (С. Пар.), жадо́ба (С. Жел.), жа́дібка (С. Л. Жел.). — Нема нїякої охоти до їжі.

Позыча́ть = подзича́ти, погуча́ти, подвийкати.

Позѣвывать = позіха́ти. С. З.

Позѣво́та = зїва́чка, по́зїхи. — Зївачка напала.

Позяба́ть, позя́бнуть = ме́рзнути, ме́рзти, поме́рзнути, поме́рзти.

Позя́блый = ме́рзлий, поме́рзлий.

По́йло = пі́йло. С. З. — Дай пійла корові.

Поигра́ть, ся = 1. погра́ти, ся, поба́вити ся, погуля́ти, пожартува́ти, в чит чи лишку — поцята́ти ся. — Кинули вони грати в картки, „давайте, каже, краще так у що пограємо“ Чайч. — Їй тільки хотїлось, щоб він увійшов до неї у хату, щоб пожартувати, посьміяти ся. О. Мир. — Ой не буду почувати, не буду, пожартую трішечки та й піду. н. п. — А ке лиш поцитаймось. Кв. 2. погра́ти, на бубоні — побубни́ти, на дудці — подуді́ти, недбало або погано на струнному струментї — побри́нькати, поциги́кати і т. д. д. **Игра́ть 2.**

Поизба́вить, ся = повизволя́ти, ся, порятува́ти, повибавля́ти, попослобоня́ти, ся і д. **Избавля́ть.** — Повизволяв з неволї багато людей.

Поизбалова́ть, ся = д. **Избалова́ть, ся.**

Поизби́ться = поби́ти ся, позбива́ти ся і д. **Избива́ть 2.**

Поизво́зничать = похурманува́ти, почумакува́ти.

Понагни́ть = погни́ти, потру́хнути. — Потрухли всі в. зи і запози (перевелась чумачка). н. пр.

Поиздержа́ть, ся = ви́тратити, ся. — Їхав чумак та й витратив ся з хліба. н. к.

Поиздѣва́ться = поглумува́ти, поглузува́ти, покепкува́ти, покпи́ти, ся, позбиткува́ти ся. — Поглузують, покепкують, та й кинуть під лаву. К. Ш.

Поизма́ться = помня́ти ся (трохи).

По́йло = пі́йло. С. З.

Пойма́ть, ся = пійма́ти, ся, спійма́ти, полови́ти, злови́ти (С. З. Л.), влови́ти (С. Л.), схопи́ти, зла́па́ти (С. З.), доско́чити. — Піймали злодія. — Ви б мене із'їли, як би вловили. Б. Г. — Коли б Енея вона злапала, уже б тоді весела стала. Ког. — Ой як злапали Степана та й руки звязали, до тяжкої неволі на віка віддали. н. п. — Тікай, тікай, козачоньку, хотять тя злапати. п. п. — Половили велику щуку. н. к. — Вовка живцем доскочили. К. Дівоче серце.

Поимённый, но = поіме́нний, імени́й, наймення.

Поименованный = на́званий, мене́ний (С. З.), поменений (С. Л.).

Поименова́ть = поменува́ти, помени́ти (С. З. Л. Жел.), намени́ти (С. Л.).

По́йка = пійма́ння, злапання.

Поймщикъ = лове́ць.

Поимя́нно = д. **Поимённо.**

Поиндѣечьи = по инди́чачи, по инди́чому.

Поиночески = по черне́чі. — Та по молодечі, а не по чернечі будеш Богові молитись. К. Ш.

Поинтере́сничать = похизува́ти ся. — Коли вже вам хочеть ся похизувати ся в моему кобеняці. Номис. С. З.

Поинтерессова́ться = зацікавити ся.

По́йный = випоєний молоко́м.

Поиска́ть = пошука́ти (С. З. Л.), прошука́ти (С. З.). тишком — поша́рити, скрізь — ви́шукати, ви́шарити, в голові — поська́ти (д. **Иска́ть**). — Ой віду я боса полем, пошукаю свою долю. К. Ш. — Доброго, кажуть, пошукай, а ледаче само тебе знайде. О. Мар. — А тим часом пошукаем на край сьвіта раю. К. Ш.

Поискази́ть = повівечити, поко́рчити.

Поисковыря́ть = поколупа́ти, покопирса́ти.

Поискриви́ть = покриви́ти (трохи).

Поискроши́ть = покриши́ти (по троху).

По́искъ, частіше мн. **поиски** = шука́ння, шукання.

Поисписа́ть, ся = пописа́ти, записа́ти, ся, позапи́сувати, ся.

Поиспра́вить, ся = попра́вити, ся, пола́годити, поналаго́жувати, поналаднува́ти.

Поиспро́бовать = попро́бувати, на смак — покоштува́ти (трохи).

Поистинѣ = попра́вді, навспра́вжки, навспра́вжні. — Скажу тобі поправді. С. Л.

Пойти́ = 1. піти́ (С. Л.), пійти́ (С. Л.), швидко або дрібно ступаючи — почимчикува́ти, потюпати, з разу швидко — майну́ти, широко ступаючи — поци́бати, поважом або важко ступаючи — поплентати ся, почеле́пати, почвала́ти, почапати (С. Л.), попха́ти ся (С. З. Л.), поплуга́нити ся, шкандибаючи — пошкандиба́ти, поди́бати, пошкитильга́ти, пошкунди́льгати, далеко десь або невідомо куда — помандрува́ти (С. З.), повіяти ся (С. З.). Д. **Идти́** 1. — Пішов на заробітки. — Ой пішов милий за ліс, чорниі брови запіс. н. п. — А як тее дівчина зачула, тай із улиці майнула. н. п. — Подибала стара мати дочку з милим розлучати. К. Ш. — Втомила ся, не спочивать, пішла в снопи — пошкандибала Івася сина годувать. К. Ш. — Козаченьку, мій соболю, візьми мене із собою, помандрую я з тобою. н. п. — Він за шапку і повіяв ся. Номис. С. З. — **Пойти́ куда́ глаза́ глядя́тъ** = піти́ сьвіт за́ очі. — Піду лиш я сьвіт за очі — що буде, те й буде. К. Ш. — **Пойти́, пошло́ на несча́стіе** = піти́, пішло́сь на ли́хо, на про́пасть. — Вже як піде на лихо та на безголовъи, то де той і розум дінеть ся. К. Х. — **Пойти́ въ плясъ** = піти́ у тане́ць, піти́ в ско́ки та в бо́ки. — **Пойдёмъ-ка** = ходім лише́нь, ходім-те, ходіть!

2. повести ся, пощасти́ти, потала́нити, похворту́нити (д. **Идти́** 2).

3. поча́ти, зача́ти, взя́ти і т. д. д. **Начать.** — **Пошли́ плясать** = почали танцюва́ти.

Пои́ть, ся = поїти, напува́ти, ся, з пальця на пр. теля або ягня — пля́кати. Ман. — Напувала з повного відра. н. п.

Пока́ = по́ки (С. З. Л.), по́кіль (С. Л.), до́ки (С. Аф. З. Л.), до́кіль (С. Л.), за́ким (С. Л.), за́кіль (С. Л.), ним, нім (С. З. Л.), поні́м по́ки, аж, тим ча́сом (С. Л.). — Поки сонце вийде, роса очі виїсть. н. пр. — Покіль молодиним був, то він його і жалував. н. к. — Доки ти будеш пустовати? С. Л. — Заким з водою прийшла, то й вечеря відійшла. н. п. — Заким у Броварах каштували коней, Шевченко поголив ся. Кп. — А заким пріє каша, ми помізкуємо. Кп. — Посидь, закіль я вернусь. С. Л. — Нім пироги будуть, то баба умре. С. З. — А нім тоє буде, пришли намисто з шиї своєї. Мазепа. С. З. — Сидів, аж сонце зайшло. С. Л. — Нехай тим часом посидять. С. Л. — **Пока́ ещё свѣтло́** = за́видна. С. Л. — **Пока́ не жа́рко** = захолодки́. С. Л. — **Пока́ что́** = по́ки, до́ки-що.

Покаба́цки = як у шинку́. — Кричить, лається ся, як у шинку.

Пока́верзить = поковерзува́ти, покрути́ти, поколобро́дити, проковерзува́ти.

Покади́ть = покади́ти, покури́ти, прокади́ти.

Показа́ніе = по́ка́з (С. Жел.), ви́каз, ви́казка, виявле́ння (С. Пар.), сьвідоцтво.

Показа́тель, ница = 1. пока́з(ж)чик (С. Жел.), пока́зник (С. Жел. Пар.), ука́зник (С. Ш.), ука́зчик, ця (С. Ш.). — Майстер майстрові не указчик. н. пр.

2. дока́жчик, ви́каз(ж)чик, дово́дчик (С. Л.).

Показа́ть, ся = д. **Пока́зывать, ся.**

Показа́цки = по коза́цьки, по коза́цькому. — Як все діло покінчаєм, по козацькя погулнем. н. п.

Показно́й = показни́й, огляди́й.

Пока́зъ = по́каз.

Пока́зывать, показа́ть, ся = 1. пока́зувати (С. Л.), ука́зувати, виявля́ти, ся, показа́ти (С. Л.), указа́ти, ся (С. Ш.), ви́явити, появити, ся, да́ти ся у вічі. — Покажи, що там таке. — Укажи ся вівцею, а вовки готові. н. пр. — Сором і очі появити. н. пр. — Привели його до матері. К. З. о Ю. Р. — **П. язы́къ** = соло́пити, висоло́плювати, ви́солопити. С. Аф. — **П. зу́бы** = ска́лити, виска́лювати (С. Аф.), ви́скалити, ви́щерити. — Вовк вискалив зуби, та й клаца. С. Аф. — **П. примѣ́ръ** = дава́ти, да́ти пра́від, при́звід. — Батько правід дає, то й діти пьють. С. Л. — **П. фо́кусы** = штукарюва́ти, шту́ки викида́ти. — **П. спи́ну** = пъята́ми накива́ти. — **Показа́ться вдали́** = заманя́чити, не ясно — замрі́ти, забовані́ти (С. Аф.). — **П. изъ за чего́** = витика́ти ся, ви́ткнути ся.

2. здава́ти ся, видава́ти ся, зда́ти ся, ви́дати ся, прида́ти ся (д. **Каза́ться 1.**). — Міні здалось, що ти не здужаєш. — З того дня місяців чотири прожило ся, моїй же парочці мов у ві сні здало ся. К. Д. Ж. — Дівчина в дверях увила ся і здало ся, що красою усе зало осьвітило ся. Мова. — Може він їй тріску дав, а їй уже так видале ся, що то ніж. н. к. — Такий йому смашний хліб придав ся, що й не їв ніколи. н. о.

3. подо́бати ся, сподо́бати ся (д. **Каза́ться 2.**).

4. (в судових справах) — пока́зувати, вика́зувати, виявля́ти, висьвідча́ти, показа́ти, ви́казати, ви́явити, ви́сьвідчити. — Тоді всі чотирі злочинці, висьвідчаючи їден на другого, призналась, як ходили красти. Кіев. Ст.

Покако́вски = як, по я́кому (С. Л.).

Покалку́пьи = по инди́чому. — Не вспіють квартою в ротах пополоскать, — вже й по индичому в шинку загерготали. Гул. Ар.

Пока́лывать, поколо́ть = коло́ти, штрика́ти (часом, з легка), поколо́ти, поштрика́ти, шпига́ти, пошпига́ти. — **Въ боку́ пока́лываетъ** = у бік ча́сом ко́ле, шпига́є.

Покаля́кать = побала́кати, поба́зікати.

Покалѣ́чить = покалі́чити, скалі́чити, багатьох або кількох — перекалі́чити, позкалі́чувати.

Пока́мѣсть = 1. по́ки і т. д. д. **Пока́.**

2. по́ки-що, до́ки-що, тим ча́сом (С. З.), про час. — Я піду до дядька, а ти поки-що витопи піч.

Пока́пать = пока́пати, покра́пати.

Покапри́зничать = поредува́ти, покомезити ся, похимерува́ти, покиморо́дити і т. д. д. **Капри́зничать.**

Покара́бкаться = подра́ти ся.

Покара́ть = покара́ти, накара́ти.

Покарау́лить = постерегти́, повартува́ти; початува́ти. — Постережи тут, поки я пообідаю.

Пока́ркать = покра́(я́)кати, покру́(ю́)кати.

Пока́рмливать = годува́ти, корми́ти (по троху), підгодо́вувати.

Поката́ть = 1. покача́ти (рублем і качалкою), помаґлюва́ти (на маґлі).

2. поката́ти, повози́ти. — Покатай мене на човні.

3. поби́ти, ви́бити, одлупи́ти, одлупцюва́ти і т. д. д. **Бить.**

Пока́тистый = поко́тистий, зго́ристий і д. **Пока́тый.**

Покати́ть, ся = 1. покоти́ти, ся. — Граб уломив ся, дід покотив ся. н. к. — Покотив кавун а він і впав у калюжу.

2. поїхати, покоти́ти. — Доти аж му-

тив, поки ся не напив і не наїв, а як ся напив і наїв, то й далі покотив. н. пр.

Пока́тость = згóристість, згíрря, похи́лість, спáдистість, відкíт.

Пока́тъ = д. **Наклóнъ** 1 і 2.

Пока́тый, то = згóристий (С. Жел. Сп.), нахи́лий, похи́лий, ло, нахи́листий, при́падистий (С. Жел.), спáдистий, то (С. Жел.), набóковатий, положи́стий, укóсистий, то (С. Ш.), покóтистий, розкóтистий, покóчастий, то.

Покача́ть, ся = похита́ти, поколиха́ти, погойда́ти, ся (С. Л.), дитину на руках — погица́ти. — Билина не хоче поколихати горобця-молодця. н. в. — **Покача́ть головóю** = похита́ти, крутну́ти головóю.

Пока́чиваться = 1. колиха́ти ся, гойда́ти ся (часом, злегка).

2. похи́тувати ся, вихи́тувати ся.

Покачну́ть, ся = похитну́ти, ся (С. Л.), хитну́ти, ся, score поколихну́ти, ся (С. З.), схитну́ти, ся (С. Л.), схибну́ти, ся, хильну́ти. — А човен був хисткий, схитнув ся, вона у воду. Кн. — Пливе човен води повен, та коли-б не схибнув ся. н. п.

Пока́шливать = кахи́кати. С. Л.

Пока́шлять = покахи́кати.

Покая́ніе = поку́та (С. Жел. З. Л.), кáяння, кáяття, споку́та, покая́ння (С. Жел.). — Де гріх, там і покута. н. пр. — Як молитва та покута, то і гріх забутий. н. пр. — Я за тебе Господа благав, щоб він тобі на покуту час дав. К. Ст. — Призвавала ся я, прохала на каяття собі милости. Кн. — Є каяття, та воротта не має. н. пр.

Покая́нникъ, ца = покутáр, ка, покая́нник, ця. С. Жел.

Покая́нный = покутни́чий, покая́нний. С. Жел.

Пока́яться = пока́яти ся, спокутува́ти. — Покайте ся, образ Божий багном не скверніте. К. Ш. — Не сьвятий, щоб не согрішив, не чорт, щоб не спокутував. н. пр. — Я сей гріх спокутувала. Ч. К.

Поква́кать = покря́кати і т. д. д. **Ква́кать.**

Поква́снуть = покваснути, поки́снути.

Поквита́ться = поквітува́ти ся.

Покёркать = покíркати, покірча́ти.

Покива́ть = покива́ти, похита́ти і т. д. д. **Кива́ть.** — **П. ногóю** = подри́ґати.

Покида́ть, поки́нуть = 1. покида́ти, лиша́ти, облиша́ти, поки́нути, лиши́ти, облиши́ти. — Покинув батька й матір. — Облишмо, куме, всякеє діло, напьємо, куме, ще й у весілю. н. п.

2. ки́дати, поки́дати. — Покидали усе у воду.

Поки́дывать = ки́дати.

Поки́дышъ = поки́нуте, поки́дьок.

Поки́нутый, ая = ки́нутий, поки́нутий, та, ли́шений, зали́шений, про жінку — поки́нута, ли́шена, зали́шена, ли́шанка, покидя́чка. (Пр. д. під сл. **Брóшенный**).

Поки́пно = пáчками, вья́зками.

Покипѣ́ть = покипíти.

Покислѣ́ть = покислíти, поквасні́ти.

Покла́дистый = поту́льний (Кн.), потульчи́вий (С. Жел.). — Батько — людина потульна, не змагаєть ся. Кн.

Покла́жа = 1. кладíння.

2. кла́жа, ваѓа (С. Аф.) і д. **Кладь 1.**

Покла́няться = покла́няти ся, багато — попокла́няти ся. — Попокланяв ся, поки впрохав.

Покланя́ться, поклони́ться = 1. поклоня́ти ся, поклони́ти ся.

2. кла́няти ся, у(в)клоня́ти ся, у(в)клони́ти ся (С. Ш.), відклони́ти ся, чолóм да́ти. — Одъїзжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. н. п. — Не вклоню ся багачу, бо я свій хліб молочу. н. пр. — І поїхав князенко до батька, уклонивсь йому в ноги низенько. Гр. Чайч.

Покла́сть = покла́сти.

Поклева́ть = поклюва́ти, подзьó(ю)бати, поклю́кати, склюва́ти, позкльóвувати. — Подзьобали трохи. — Позкльовували усе.

Поклёвъ = клюва́ння, дзьó(ю)бання, клю́кання.

Поклегта́ть = поклекота́ти, побуркота́ти.

Поклеи́ть = поклеї́ти, покарю́чити.

Поклейми́ть = поклейми́ти, потавру́вати і т. д. д. **Клейми́ть.**

Поклепа́ть = 1. поклепа́ти. — Рано встали, гострі коси поклепали. н. п.

2. наклепа́ти, оббреха́ти. — Наклепав на його.

Поклёпъ = на́клеп (С. З.), пеня́ (С. З.), опорóк (Лев.). — Звів на його пеню.

Покли́кивать = поклика́ти, заклика́ти.

Поклони́ться = д. **Покланя́ться.**

Поклóнникъ, ца = 1. поклóнник, ця (С. Жел.), прочáнин, прочáнка, мн. прочáне (С. З.).

2. поклóнник, ця, чти́тель, ка, прихи́лець, прихи́льник, ця. — У Дунін-Борковської великої поклонниці Шевченкової музи. Кн.

Поклóнъ = поклíн, уклíн (С. Ш.). — **Пе-**

редава́ть покло́нъ = кла́няти ся кому́, до ко́го. — Та ви її знаєте! У Недїлю, як я йшла до неї, то ви кланялись до неї. Кр. — **Отда́ть покло́нъ** = відклони́ти ся. — **Идти́ на покло́нъ, съ покло́номъ** = іти́ на ра́лець. С. З. — Ніс на ралець паляницю. Граб.

Поклохта́ть = поквокта́ти.

Покля́пый = ві́гнутий, криви́й, скарлю́чений. — **Съ покля́пымъ но́сомъ** = плесконо́сий, кривоно́сий, кривоні́с.

Покля́сться = заприсягти́, ся, забожи́ти ся,

Покня́жески = по князськи, по кня́жому, по князсько́му.

Покняжи́ть = покнязюва́ти.

Покобе́ниться = поко́рчити ся.

Покова́ть = покува́ти, поклепа́ти.

Покове́ркать = поко́рчити і т. д. д. **Кове́ркать.**

Поковыля́ть = поди́бати, пошкандиба́ти, пошкитильга́ти. (Пр. д. під сл. **Пойти́**).

Поковыря́ть = поколупа́ти, подлу́бати, подо́вбати, покопирса́ти.

Поко́й = 1. покі́й, кімна́та, го́рниця, ха́та. — Маненький будинок на три покої.
2. по́кій (С. Л.), спо́кій (С. Л.), супокі́й, упокі́й (С. Ш.), спочи́вок, опочи́вок. — Раю мій, покою! К. Ш. — Плачуть карі очі, що нема спокою анї в день, нї в ночі. н. п. — За дурною головою нема ногам упокою. н. пр. — Хлїба-соли з упокоєм уживати. н. д. — Пора на опочивок іти. Сп. — **Оста́вьте меня́ въ поко́ѣ** = да́йте мінї спо́кій.

Поко́йникъ, ца = покі́йник, ця (С. Л.), небі́жчик (С. З. Л.), небі́жник (С. З.), небі́жка. — За гетьманства славної памъяти небіжчика ясневельможного. Орлик. С. З. — Ходім лиш та помъянем небіжку. К. Х.

Поко́йный, но = 1. ти́хий, хо, спокі́йний, супокі́йний, ла́гідний, безнапа́сний, но.
2. покі́йний, небі́жчик (д. **Поко́йникъ**). — Покійний батько мій було роскazують. н. к.

Поко́ить, ся = поко́їти ся, упоко́їти ся (С. Ш.), спочива́ти.

Поноке́тничать = похизува́ти ся, помані́рити ся.

Покола́чивать = 1. вбива́ти, забива́ти.
2. би́ти, лупи́ти, лупцюва́ти.

Поколдова́ть = почарува́ти і т. д. д. **Волхвова́ть.**

Поколеба́ть, поколебну́ть, ся = 1. похита́ти, захита́ти; похитну́ти, ся. — На Украї̈ні і між освіченими людьми не так то легко захитати віру, як між Великоруссами. Бар.
2. похиби́ти, ся, похибну́ти, ся, заколиха́ти ся, завага́ти ся. (Пр. д. під сл. **Заколеба́ться**).

Поколоти́ть = поби́ти, одлупи́ти, одлупцювати, одлу́щити, полата́ти кому́ бо́ки (Лев.), перего́ну, чо́су да́ти і т. д. д. **Откола́чивать 2**; посуд — поби́ти, потовкти́.

Поколо́ть, ся = 1. поколо́ти, ся. — Поколов пальці голкою. — Дїти покололи ся шипшиною. — Покололи поросят.
2. розколо́ти ся, розлу́щити ся (Сп.), порозко́лювати ся. — Дошки порозколювали ся на сонцї.

Поколыха́ть, ся = поколиха́ти, поколиса́ти, поколивати, пого́йдати і т. д. д. **Колыха́ть.**

Поколѣ́ніе = поколї́ння (С. Жел.), колї́но (С. Л.), пле́мъя (С. Жел.), рід, порі́для, порі́ддя, зневажливо — ко́дло (С. З). — Поколїння поколїнню об тобі роскаже. Аф. — Нашому роду нема переводу. н. пр. (Д. **Колѣно 3**).

Поколѣ́нный = поколї́нний. — **Поколѣ́нная ро́спись** і просто **Поколѣ́нная** = табли́ця родово́ду.

Поколѣ́ть = подо́хнути, поздиха́ти, ви́здихати (д. **Издо́хнуть, Околѣва́ть**).

Покома́ндовать = поверхово́дити, постаршинува́ти, покома́ндувати.

Поко́мкать = помня́ти, зо(і)бга́ти, пожу́жмити (д. **Ко́мкать**). — Помняв його, понївечав як хотїв. Б. Г.

Поко́нчить = скінчи́ти, покінча́(и́)ти, докінча́(и́)ти, дїло — дороби́ти, оброби́ти ся, упо́рати ся (д. **Ока́нчивать**). — Сьогодня швидко обробив ся. Кр. — **П. жизнь самоубі́йствомъ** = само́му собі смерть заподї́яти. — Він сам собі смерть заподїяв. Кр.

Поко́нъ = зви́чай (д. **Обы́чай**).

Покопа́ть, ся = покопа́ти, пори́ти, ся і т. д. д. **Копа́ть, ся.**

Покопённо = копи́цями, в копи́цї.

Поко́ра = докі́р, дорі́к, дога́на. — У чорницях добре жити, є що їсти й пити, тільки серденьку догана, що в чорнім ходити. н. пр.

Покоре́ніе = покоре́ння. С. Жел.

Покори́тель, ница = покори́тель, ка. С. Жел.

Покори́ть = пога́нити, покори́ти (д. **Кори́ть**).

Покори́ть = д. **Покоря́ть.**

Поко́рливый = покі́рливий, ласка́вий, во. — Похирлене те деревце похилить ся, покірливе те дитятко поклониться. н. п. — Покірливе (ласкаве) телятко дві матері ссе. н. пр.

Покорми́ть, ся = погодува́ти, покорми́ти, похарчи́ти, похарчува́ти, ся, худобу — попа́сти. — Невько ж наша, лебідочко, погодуй нас хоч годочок. н. п. — Їсти зварити, погодувати там діти. Гр. Чайч.

Поко́рмка = д. **Кормъ.**

Поко́рность = поко́ра (С. З. Л.), покі́рність, покі́рливість, пови́нка. — Покора стіну пробиває. н. пр. — Покірливість її своїй долі турбувала мене. Кн.

Поко́рный, но = покі́рний, слухня́ний, послухня́ний, ла́гідний, но, покі́рливий, ласка́вий, во.

Покоро́биться = покоро́дити ся, поко́рвити, ся, пожоло́бити, ся, покоржа́віти, пошкалу́бити ся, попачи́ти ся і т. д. д. **Коро́бить, ся.**

Покоро́вьи = як коро́ва.

Поко́рствовать = кори́ти ся. С. Л.

Покоря́ть, покори́ть, ся = покоря́ти, ся (С. Л.), кори́ти ся, підгорта́ти, підбива́ти, підклоня́ти, ся, покори́ти, ся, упокори́ти ся (К. Б.), підгорну́ти, ся (Ос.), підби́ти, підклони́ти, ся, підда́ти ся, зда́ти ся. — Тобі покоряюсь, на все соглашаюсь. Кот. — Більш треба коритись Богу, ніж людям. К. Св. п. — Коли Туреччина підбила під свою кормигу Болгарів. Кн. — Се те саме, що в Лапландії підбити оленя під волю чоловіка. Кн.

Покоси́ть, ся = покоси́ти, ся. — Усе сіно покосили. — Покосив ся трохи тай кинув.

Покоси́ть, ся = 1. покоси́ти, скоси́ти, покриви́ти, ся, перехля́бити ся. — Стара хата вже перехлябилась. Лев.
2. подиви́ти ся на ко́го скри́ва, з ко́са, з уко́са.

Покосма́тѣть = покошла́тіти, поволоха́тіти, покудла́тіти.

Поко́сный = покі́сний. — **П. вре́мя** = косови́ця.

Поко́съ = покі́с. — **Полоса́ поко́са** = по́стать, ру́чка.

Поко́шечьи = як кі́шка, по коше́чі.

Покра́жа = 1. д. **Кра́жа.**
2. кра́дене, краді́жка. — У кого витрусили крадене.

Покра́пать = покра́пати, трохи — прироси́ти.

Покра́пывать = накрапа́ти. — Став дощ накрапати. н. п.

Покра́сить = покраси́ти, помалюва́ти, похварбува́ти, червоно — почервони́ти і т. д. д. **Окра́сить.**

Покра́ска = д. **Окра́ска.**

Покраснѣ́ть = почервоні́ти, зачервоні́ти, дуже — зашá́ритись, від сорому, коли мовить ся в жарт — напекти́ ра́ків, спекти́ ра́ка. С. Л. — Почервонів, аж зашарив ся. К. Х.

Покрасова́ться = покрасува́ти ся, попиша́ти ся. — Чи не краще ж їй красою гарно попишатися, молодим життям навтішатись. Мова.

Покра́сть = покра́сти, обікра́сти.

Покрени́ть, ся = нахили́ти, похили́ти, ся на бік (про судна).

Покрестова́ться = побрата́ти ся, поміня́ти ся хреста́ми (братаючись).

Покриви́ть, ся = покриви́ти, ся, покриву́лити, знабо́чити ся. — Чоботи знабочились. Ман. — **Покриви́ть душе́ю** = злама́ти ду́шу, покриви́ти душе́ю, взя́ти гріха́ на ду́шу, збочи́ти, схибну́ти. — Я думала він як старий чоловік зробить по правді, аж і він збочив. Чайч.

Покри́кивать = погу́кувати (Ос.), підгу́кувати. — Погукували плугатарі, поганяючи воли в плузі. Лев.

Покрича́ть = покрича́ти, погука́ти, погомоні́ти, погри́мати, жалібно — поскигли́ти, поскі́млити, на ґвалт — поґвалтува́ти і т. д. д. **Крича́ть.** — Ти погримаєш — заплаче. Мова.

Покрови́тель, ница = покрови́тель, ка (С. Жел.), добро́дій, ка (С. Жел. Л.), ласка́вець (С. Жел. З. Л.), охорони́тель, ка (С. Жел.), оборо́нець і т. д. д. **Засту́пникъ** і **Защити́тель.**

Покрови́тельство = покрови́тельство (С. Жел.), охоро́на, оборо́на і д. **Защи́та 2.**

Покрови́тельствовать = охороня́ти, борони́ти.

Покрови́тельственный = охоро́нний.

Покро́въ = покрі́в, покрі́вець. — **Покро́въ Пресвятыя Богоро́дицы** (Сьвято 1-го Листопаду) — Покро́ва, власне — Пе́рша Покро́ва. — Один (починок) пряла до Різдва, другий до Миколи, а як третій почала — стане до Покрови. н. п.

Покро́й = крій, покрі́й. С. Жел. — Убрання городянського крою. Кн. — **На оди́нъ покро́й** = на оди́н лад, на оди́н кшта́лт.

Покро́ить = покро́їти, покра́яти.

Покрома́, покро́мка, покромь = кра́йка. С. З. Л.

Покро́мочный = крайкови́й.

Покромса́ть = почикри́жити, покре́мсати.

Покропа́ть = попарта́чити і т. д. д. **Кропа́ть.**

Покропи́ть = покропи́ти, побри́зкати, попри́скати, трохи — прироси́ти.

Покроши́ть, ся = покриши́ти, ся. С. Л.

Покругли́ть = підкругля́ти.

Покругле́ть = закругля́(ли́)ти ся.

Покружи́ть, ся = покружля́ти, покружи́ти, ся і т. д. д. **Кружи́ть, ся.**

Покрупне́ть = побі́льшати.

Покрути́ть = покрути́ти і т. д. д. **Крути́ть.**

Покручи́ниться = пожури́ти ся, посумува́ти, потужи́ти. — Посумуєм удвох із тобою. К. Ш.

Покрыва́ло, покрыва́льцо = покрива́ло (С. Жел.), покрива́йло (С. Жел.), покриття́, накриття́, накрива́ло, на́крив, здр. покри́тенька, на́кривка (С. Жел.), запина́ло, запина́чка (Полт. Чайч.), на голову — завива́ло, завива́йло, завива́дло (С. Л.), з серпанку — серпа́нок, серпа́нка (С. З.), а самий убір заміжних жінок з серпанку — наві́тка (С. З.), у церковних братчиків на похорові — по́клит, на ліжко — ліжник (С. З.). — Поверх труни лежало парчове покривало. Кн. — Ішла з корчми, обпила ся, найшла штани — завила ся. Ото чудно, ото ладно, найшла собі завивадло. н. п. — Вибивайте кілочки, де висіли биндочки, забивайте нові на серпанки тонкі. н. п.

Покрыва́ніе = покрива́ння, окрива́ння, стріхою — пошива́ння.

Покрыва́ть, покры́ть, ся = 1. покрива́ти, кри́ти, окрива́ти, закрива́ти, обкрива́ти, у(в)крива́ти, ся, покри́ти, ся і т. д. зверху, розіпъявши що небудь — обпина́ти, напина́ти, напъясти́. — Покрив кожух сукном. — Укрив хату очеретом. — Встала весна, сонну землю вона розбудила, уквітчала її рястом, барвінком укрила. К. Ш. — Лиман човни вкрили. К. Ш. — Укрив ся кожухом. — **Покрыва́ться, покры́ться пылью, сне́гомъ** — припада́ти, припа́сти пилом, снігом, запороши́ти ся. С. Л. — Чи ти, милий, припав пилом, чи метелицею? н. п. — **П. водо́ю** = поня́ти ся, узя́ти ся водо́ю. С. Л. — Крига на Дніпрі поняла ся водою. — **П. ту́чами** = хма́рити ся, хмарні́ти, нахма́рити, ся, захма́рити ся (С. Л.), обхма́рити ся, поня́ти ся хма́рами. — Небо нахмарилось. — Отож понялась хмарою перша мої надії на осьвіту. Кн. — **П. тума́номъ** = затума́нити ся. С. Л. — **П. пе́ною** = запі́нити ся. — **П. льдо́мъ** = заме́рзнути, злегка — заше́рхнути. С. Л. — **П. пя́тнами** = запля́мити ся. — **П. стру́помъ, лишаями** = узя́ти ся струпом, лишая́ми, застру́пити ся (С. Л.). — Усе тіло взяло ся лишаями. Кн. — **П. пузыра́ми** = спузи́ріти ся. Чайч. — **П. коро́ю** = зашкару́пити ся. — **П. сли́зью** = осли́знути. — **Покры́тый сли́зью** = осли́злий. — **П. сыпью** = оси́пати, ви́сипати, попри́щити. — **П. морщи́нами** = перемо́рхнути ся. — **П. скла́дками** = побри́жити ся. — **П. па́кипью** = окипі́ти. — **Покрыва́ть крышу снопа́ми** = пошива́ти. — **П. огоро́жу тёрномъ** = терни́ти. — **Покры́ть же́стью** = обля́шити. — **П. цеме́нтомъ** = повапни́ти. — **Покры́тый ши́шками, нары́вами** = шишкува́тий, болячкува́тий.

2. побива́ти, поби́ти (в картах). — Побив восьмакою.

Покры́шка = д. **Покрыва́ло і Кры́шка.**

Покряхте́ть = покректа́ти.

Покувы́ркаться = поперекида́ти ся, попереверта́ти ся.

Поку́да, поку́дова = по́ки, до́ки, по́кищо, до ча́су і т. д. д. **Доко́лѣ і Пока́.**

Покуда́хтать = покудкуда́кати, покво́ктати.

Поку́кать = покува́ти.

Покуми́ться = покума́ти ся. — Покумавсь пасічник з циганом. н. к. — Зо всіми швидко побратались, посватались і покумались. Кот.

Покупа́ть, купи́ть = купува́ти (С. З. Л.), купля́ти, покупля́ти, купи́ти, що сьвищенне, напр. образ — відміня́ти, відміни́ти. — Треба купувати хліба, бо до нового не вистачить. — За очі тільки яйця купувати. н. пр. — Купляти землю стало нам неспроможно. Кн.

Покупа́ть = покупа́ти, скупа́ти. — Треба скупати коня в річці.

Покупа́тель, ница = д. **Покупщи́къ, ца.**

Покупе́чески = по купе́цьки.

Покупе́чествовать = покупцюва́ти.

Поку́пка = 1. купова́ння, купі́вля. — Купівля таких земель мусіла переходити через Палату. Кн.

2. по́куп, по́купка. С. Жел.

Покупно́й = купо́ваний, ку́плений, крамни́й. — І по селах почали носити крамну одежу. Граб. — Полотно куповане, а не саморобне.

Покупщи́къ = купе́ць, по́купе́ць (С. Жел.), покупни́к, ця (С. Жел.), покупа́ч, ка (С. Жел.). — Заочного купця пугами бьють. н. пр.

Покурале́сить = поколоброди́ти, попустува́ти.

Покурча́вѣть = покучеря́віти.

Покуса́ть, ся = покуса́ти, погри́зти, ся.

Покуси́ться = д. **Покуша́ться.**

Покути́ть = погуля́ти, побенкетува́ти, попія́чити.

Покуха́рить = покухова́рити, покухарюва́ти.

Поку́чно = ку́пами.

Поку́шать = поїсти, попоїсти або ви́пити, пообідати, повече́ряти.

Покуша́ться, покуси́ться = куси́ти ся (С. З. Л.), ва́жити ся, покуси́ти ся (С. Жел.), пова́бити ся (С. З.). — Хоч кусили ся воювати, однак мало міли щастя. Л. В.

Покуше́ніе = поку́са (С. Жел.), за́мах. — Лядський замах на благочестие. К. Кр.

Пола́ = в одежі — пола́, здр. пілка, згорнута — при́піл, припо́ла, мн. при́поли (С. З.), запо́ла (С. З.), мн. запо́лля (С. З.), в столі — крило́. — Носив дрова у заполї. С. З. — Тернові вітки в заполли рубайте. н. д.

Пола́бзиться = пола́сти(щи)ти ся.

Полага́ть, положи́ть, ся = 1. кла́сти, покла́сти, ся. — **Положи́ть вмѣсто чего́** = підложи́ти. — **П. бо́льше чего́** = перекла́сти. — **П. основа́ніе** = осно́ва́ти, засно́ва́ти, закла́сти, заложи́ти. — І заклав столицю. К. Ш. — **Положи́ться спать** = волягáти спать, обікла́сти ся. — Зайшов я в одну хату, обіклались люди ото вже спать. н. о. Гр. Чайч. — **Положи́ть на но́ты** = завести́ у но́ти. — Коли б сї пісні та завести у ноти. Кн.

2. покладáти, покла́сти; ду́мати, гада́ти, ма́ти на ду́мці. — І поклав у першу неділю сватів засилати. М. В. — **Какъ вы полага́ете?** = як вам зда́є́ть ся, як на ва́шу ду́мку? — **Я полага́ю, что на́добно** = мині зда́є́ть ся, що тре́ба. — **Полага́ю своéю обя́занностью** = вважа́ю за обовъя́зок. — **Полага́ю вы́ѣхать на той недѣлѣ** = ду́мка (або: ду́маю) ви́їхати на тім ти́жні. — **На́до полага́ть, что...** = ма́буть що, ма́буть так, що... тре́ба ду́мати, що... — **Полагаю его́ за че́стнаго человѣ́ка** = ма́ю його́ за чолові́ка че́сного, дивлю ся на його, як на чолові́ка че́сного. — **Положимъ, что э́то и сто́итъ** = неха́й і так, що се й кошту́є.

3. признача́ти, визнача́ти, призна́чити, ви́значити. — На се діло призначено чимало грошей. — **Положи́ли ему́ большо́е жа́лованье** = призна́чили йому́ вели́ку пла́ту.

4. поклада́ти ся (С. Л.), здава́ти ся (С. Л.), спуска́ти ся (С. Л.), склада́ти ся (С. З.), ві́рити на ко́го, надію кла́сти, впевня́ти ся на ко́го, покла́сти ся, зда́ти ся (С. З.), спусти́ти ся, впе́внити ся. — На Бога покладай ся, а розуму тримай ся. н. пр. — Складайтесь на Бога. С. З. — На панську поміч не спускайтесь. Фр. — Я цїлком здаюсь на вашу ласку. — Він брехун, на його вірити не можна. Кр. — Вона на його надїю не кладе. К. З. о Ю. Р. — Не впевняй ся на лейстрових дуже. К. Д.

Пола́дить = погоди́ти ся (С. Л.), поєдна́ти ся, уладна́ти. — Заступники польські не хотїли щиро уладнати спірку. Кн. — 2. зроби́ти, пороби́ти (д. **Сдѣлать**).

Полакирова́ть = полачи́ти, полощи́ти.

Пола́комиться = пола́сува́ти (С. Л.), посмакува́ти. — Хоч за всї годи поласуємо, згадаємо, коли було Різдво. н. о. Гр. Чайч. — Піст осоружився і кортїло хоч раз поласувати. Лев. В.

Поласка́ть = поголу́бити, попе́стити, попе́стувати, поласка́вити, помилува́ти, пожа́лувати.

Поласка́ться = пола́стити ся, пола́щити ся.

Пола́ти = піл, а та дошка коло печі, що на неї піл кладеть ся — припо́лок. — (В російських хатах піл робить ся здебільшого в горі аж під стелею, тим то нашому слову: піл відповідає більше те, що в рос. мові: **На́ры**, див. це слово).

Пола́тный = пільний, що зверху — надпільний.

Пола́ять = пога́вкати, побреха́ти. — Погавкають (собаки) тай перестануть. Б. Г.

По́лба, рос. Triticum spelta L. = по́лба (С. Жел.), бо́льба (Ман.), о́рки(і)ш, голо́мша (Гал. С. Ан. Жел. Пар.).

По́лгода, полуго́да = пів ро́ку. — За сї пів року багато зробив.

По́лдень = 1. пі́вдень, полу́день (С. З.). — **Въ по́лдень** = о півдня́, о півдні, в півдні, о по́лудні. — Сонце стоїть над головою тільки в півдні. Де-що про Сьв. Б. — О полуднї гребли сїно і в валочки клали щильно. н. пр. — Прийшов о півдня.

2. пі́вдень (С. Л.), низ. — Вітер з півдня.

Полдне́вный = півде́нний. — Південна спека.

По́лдникъ = по́лудень (С. З.), полудни́к, підвечі́рок.

По́лдничанье = полу́днування, полу́дання.

По́лдничать = полу́днувати (С. З.), полу́днати (С. Л.), полуде́нькувати, підвечі́ркувати (С. Л.), скінчити — прополу́днувати, відполу́днувати. — От, як надвечір сонечко схилилось, мій Влас полуднувати сів. Б. Г. — І думка то була така, щоб підвечіркувать смачненько. Гул. Ар.

Полдю́жины = шість.

По́ле = 1. по́ле, орне, невелике — ни́ва, ни́вка, пооране — рілля́, велике, приміром десятин десять — лан, здр. лано́к (С. З. Л.), виоране на осінь — пар, на весну — зяб, зя́бля (С. Л.), засіяне яровим — ярина́ (С. Л.), засіяне озимим — озимина́ (С. Л.), зоставлене під випас — толо́ка (С. З. Л.), зоставлене на спочивок і на сіножать — переліг, облі́г (С. З. Л.), ніколи не оране або дуже давно — цілина́ (С. З. Л.), призначене під випас коло села або міста — ви́гон (С. Аф. Л.), на котрому жнуть — жни́во, після жнив — стерня́ (С. З. Л.), засіяне хлібом — па́шня (С. З.), виоране ралом — рали́ця, призначене під коноплі — підме́т (С. З. Л.), що не пускають під толоку — безтоло́шне, над річкою або долиною — поло́г, поло́ги (С. З.), сумежне з лугом — підлу́жжя, в низинах — пади́ (С. Л.), сумежне з хатою і обгорожене — лева́да, лева́дка (С. Л.), виоране весною — ново́рілля, викорчоване — корчі́вка, теребі́вля (С. З.), раз з'оране — одно́рілля, оране за рік і заволочене — на́волок, наволо́ка, висилене — старопілля, де була пшениця — пшени́чище (С. Л.), д. б. жито — жи́тнище (С. Аф. Л.), д. б. мак — макови́ще, макове́ць, д. б. овес — вівся́нище (С. Л.), вівсище (Чайч.), д. б. просо — прося́нище, проси́ще, пріська (С. Л.). д. б. гречка — гречкі́вка (Чайч.), д. б. баштан — баштани́ще, баштани́сько, д. б. льон — льни́ще. — **Парово́е по́ле** = толо́ка (С. Ш.), пар, паровина́. — **По́ле би́твы** = бо́їще, бойо́вище. — Біла рілля, чорне насіння? (н. з. папір і писання). — Увесь лан іжали і в копи поклали. Кв. — Нігде кінця не бачилось ланам, од жовтих скирд ломило землю там. В. Щ. — Потім для худоби сусідської даром хазяйська толока. С. З. — На тім боці на толоці череда пасеться. н. п. — Череда звернула з толоки. Лев. — Купив ниву з цілиною. С. З. — Вже скільки літ земля лежить облогом. — Хто на стерні ліг спать і од сонця катражку зробив. С. З. — О там підете пашнями. — Сарана пашням озиминам не шкодила. Л. В.

2. бе́рег, край, по́ле (в книжці або в рукопису).

3. криси (у бриля). — Бриль з величенними крисами.

Полево́дство = хліборо́бство, рільни́цтво (Гал. С. Жел).

Полево́й = польови́й. — **Полева́я горчи́ца**, рос. Sisymbrium officinale L. = сухоре́брик, сухоре́бриця. С. Ан. — **П. пе́рсикъ**, рос. Amygdalus nana L. = бобчу́к, за́ячі орі́шки, черсаки́, че́рсики, діво́ча кров. С. Ан.

Полеви́ца, рос. Agrastis L. = метлю́г, мітли́ця, тонконіг. С. Ан.

Полегчи́ть = д. 1. **Облегчи́ть** і д. 2. **Оскопи́ть.**

Полежа́ть = поле́жати; одпочи́ти.

Поле́зность = кори́стність, пожи́точність, ужи́точність (С. Ш.).

Поле́зный, но = користни́й, но, пожи́точний, спожи́точний, но (С. Л.), вжи́точний, пожите́чний (С. З.), для здоровля — помощни́й, пользови́тий (С. Л.), згідливий. — Се певно користніше буде, не даром же смакують люде. Б. Г. — Що єсть всьому народу пожиточно і що єсть шкодливо. Лев. В. — Своя воля добра та не пожитечна. н. пр. — Пользовита горілка. — А воно згідливе. Хар. Чайч. — **Поле́знымъ быть кому́** = в приго́ді ста́ти. — Спасибі вам велике, може і я вам коли за це в пригоді стану.

Поле́й, рос. Mentha Pulegium L. = полі́й, блоховни́к. С. Ан.

Полелѣ́ять = попе́стити і т. д. д. **Лелѣ́ять.**

Полеми́ческій = полемі́чний.

Полепета́ть = побелькота́ти і т. д. д. **Лепета́ть.**

Полета́й = швидки́й, прудки́й (про чоловіка).

Полета́ть = politа́ти.

Полётъ = льот, літ. — **Уби́ть на полётѣ** = уби́ти на літу́. — **Ви́дно со́кола по полёту** = ви́дно сову́ по льоту́, ви́дно па́на по халя́вах. н. пр.

Полетѣ́ть = полеті́ти, поли́нути (С. З.). — Два голуби воду пили, знялись в парі й полетіли. н. п. — Полетіла б я до тебе, та крілець не маю. н. п. — Ой у броду пили голубоньки воду, вони пили, полину́ли, крилечками стрепенули. н. п. — Полйнь, полйнь, соколонько, поперед нас, дай же таку вісточку пеньці за нас. н. п. — Стрепенеть ся бідне серце, як тільки згадаю, полинýв би й до тебе, та крилець не маю. Галуз. — Тільки б милої діждав ся, заховалось сонце, полинýв би до милої, до її віконця. Аф. — Полйнула б я — неволя моя. н. п. — А ви полйнули, мене покинули. н. п. — Козак як голуб, знив ся тай полйнув. н. п.

Полéчь = полягтú.

Пóлзаніе = пóвзання, лáзіння, лазня́.

Пóлзать = пóвзати (С. З.), лáзити, плазувáти (С. З.), рачки — рачкувáти, рáчки лáзити, про собак — варувáти. — Він плазує до дому. С. З. — Дитина рачкує.

Пóлзкій = слизький.

Ползкóмъ = поваќóм (С. З.), пóповзом, плáзом, пóсувом, рáчки. — Доліз до дому рачки, такий пъяний. Кр. — Хоч рачки поліз, а свого доказав. н. пр.

Ползтú, ползть, попóлзть = лізти, повзтú, плазувáти (С. З.), пластувáти ся, рачки — рачкувáти. — От він намітивши сцтеньку, в траву приліг, плазує помаленьку. Чайч. — Взяв мішок Іван з собою повен щоб набрати, та й почав він до баштану стиха плазувати. Гр. Чайч. — Нишком пластували ся до динь. Кв.

Ползýнъ, ползýнья = повзýн, ха, лазíй, ка, лазýн (С. Жел.), лазнюќ (С. Жел.).

Ползýчій = 1. плазовитий.

2. про рослини — виткий, тичний (д. **Вьющійся**), по землі — стéлюх (Херс.).

Полйва = д. 1. **Подлйвка** і 2. **Глазýрь**.

Поливáльникъ, поливáльня = поливáльниця.

Поливáть, полйть = поливáти, полúти.

Полйвить = д. **Глазýрить**.

Поливнóй = поливний.

Полизáть = полизáти, полйзькати.

Поликовáть = порадіти.

Полиневáть = полинїяти.

Полинять = полиняти, злиняти. — Біле личко, чорні брови повік не злинюють. н. п.

Полйпъ, Polypus = полйп. — **Полйпъ прѣсновóдный**, Spongia fluviatilis L. = водянá гýбка (С. Л.), бодяга, надóшник. С. Ан.

Полировáть = полірувáти, лощúти (С. Л.), глянцювáти, кóвзати.

Политúческій = політичний.

Полйть, ся = полúти, злúти, полляти, ся, сильно — линýти, про дощ — сипнýти, ушкварити (С. Ш.), струмком — поцебеніти, подзюрúти. — Треба злити долівку, щоб пилу не було. Чайч. — Зніметь ся хвили високо та так і лине на корабель. Чайч. — Вода так і линýла в ту дірку. Чайч. — У ранці сипнув дощ. Кр.

Полицéйскій = полицéйський, поліцийний.

Полицемѣ́рить = похитрувáти і т. д. д. **Лицемѣ́рить**.

Полúчное = полúшне (С. З. Жел.), що до крадіжки — крáдене. — **Найтú полúчное** = вúтрусити крáдене.

Пóлка, пóлочка = 1. полúця (С. З.), полúчка, для посуди кілька полиць — мисник (С. З.), суднúк, для образів — божнúк, божничóк, божнúця (С. Ш.), в улику, в димарі — снóзи, в гончарні — пя́трини. — Ой стань, братіку, на стілець, подай з полиці гребінець. н. п. — Поклала на мисника та на полиці. С. З. — Намалюю матір, на божник поставлю. н. п.

2. полúчка, панівка, натрáвка (С. З.). — Спалахнув з полички порох, гучно вистріл гримнув. Мова. — Чи трапить ся стрілять... пшик порох на пановці. Гул. Ар.

Полкóвникъ, ца = полкóвник, ця, зб. — полкóвництво. (За Гетьманщини полковник на Україні керував урядом цілої провінциї, на які поділяла ся Україна; тепер в Росиї — се урядовець військовий 6-ої ранги).

Полкóвническій, полкóвничій = полкóвницький. — **П. санъ** = полкóвництво. — Полковництво зложив з себе. К. Ч. Р.

Полковóй = полковий.

Полковóдецъ = д. **Военачáльникъ**.

Полкъ = полк, повк, повчóк. — Пусти ж мене, полковнику, із полку до дому. н. п. — Тікав повчок, малий, невеличок. н. д.

Пóлненькій = повнéнький, повня́вий.

Полнёхонькій, ко = повнé(ї)сенький, ко.

Пóлниться = пóвнити ся, сповня́ти ся і д. **Напáлнивать**.

Пóлно = 1. пóвно, впóвні, повнісенько, до крáю, про сипке — в щерть, про рідке — по вінця. — Насипав в щерть. — Наливай по вінця.

2. гóді, бýде, дóсить, край. — Годі тобі дуріти. — Та буде тобі їсти — ходім! (Д. ще під сл. **Довóльно 1**).

Полновáтый = д. **Пóлненькій**.

Полновлáстный = великомóжний.

Полноводíе = д. **Водополь**.

Полновѣ́сный = пóвної вагú (С. Пар.), важкúй.

Полноглáсіе = повноголóс. Г. Си. Ст.

Полногрýдый = повногрýдий, грудáстий, цицятий.

Полнокрóвный = кровистий.

Полнолúцый = повновидий (С. Л.), щокáтий, мизатий, грубо — пика́тий. — Діти повибігали з сїней кучеряві такі повновиді. Ос.

Полнолу́ніе = по́вня, упо́вня (С. Ш.), підпо́вня. — Після того місяць що день тай повнїшає, аж поки не зробить ся зовсім повновидим. Се зветь ся підповня місяця. Після того місяць починає убувати. — Плями, котрі бачимо в повнї місяця, як дивитись на них.. Осьвічена, як місяць в повнї. Де-що про Сьв. Б.

По́лность = по́вність, по́внява. — В засїках така повнява, що аж тріщить. Кн. — У повняві дознає недостатку, всї злигоднї підіймуть ся на його. К. П. — **По́лностью** = спо́вна́.

Полнота́ = 1. д. **По́лность.**
2. си́тість.

Полно́чный = півні́чний.

По́лночь = 1. пі́вніч, глупа́ ніч (С. Аф.). — **Въ по́лночь** = о півно́чі, у глупу́ ніч. — Пізно спати ми лягли, як о півночі прийшли. В. Щ. — Не пізно до свого дому і о півночі. н. пр. — Чароньки дївочі — горять чорні очі, як в чистому небі зорі о півно́чі. Руд. — У саму глупу ніч. С. Аф.
2. пі́вніч, сївер.

По́лный = 1. по́вний, по́вен. — Без вікон, без дверей — повна хата людей? (п. з. — гарбуз) — Повнї чарки всім наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п. — Повен двір людей.
2. гладки́й (С. Аф.), повнобо́кий (С. З.), ті́листий (Лев.), опа́систий (С. З. Л.), опо́листий (С. З. Л.), гру́бий (С. Л.), бари́лкуватий (С. Л.). Ополиста, румъяна черниця. Кн. — Оцеякий барилькуватий панок. С. Л.
3. ря́сний, опо́листий (про одежу. С. З.). — Рясна, ополиста свита.

Полнѣ́ть, пополнѣ́ть = 1. повнї́шати, виповня́ти ся, сповня́ти ся, поповнї́шати, ви́повнити ся (С. Аф.), спо́внити ся.
2. гла́дш(ч)ати (С. Аф.), набіра́ти тїла, си́тшати, гру́бшати, погла́дшати.

Полови́къ = 1. д. **Полови́на.**
2. півцегли́ни.
3. ки́лим, доріжка (вузький килим або полотно, що розстилаєть ся на підлозї).
4. щітка (замітати підлогу).

Полови́на, полови́нка = полови́на, пів, полови́ця (С. Жел. З.), полови́нка. — Минуло пів дня. — Більша половиця цїлого монастиря остала ся. Літ. Густ. С. З. — **На полови́ну уменьши́ть** = надполови́нити (К. Ч. Р.), переполови́нити (Лев.). — **Онъ съ нимъ въ половинѣ** = він з ним на́ спіл, вполовини. — У тебе є горо́д, а я доставу чого небудь, та й посїємо на спіл. н. п. — **Полови́на свѣ́та** = пів сьві́та. Номис.

Полови́нка = 1. д. **Полови́на** (здр.).
2. шту́ка (сукна́).

Полови́нщикъ = полови́ч (С. Жел.), спільник з полови́ни. — Ми половичі до того дїла. С. Жел.

Полови́ца = сте́лина, стели́ця, мости́на (С. З. Л.), мости́ця. — Царь Петро притиснув ногу Полуботка шаблюкою і пристромив до стелини. н. о. — Зірви, сину, в коморі мостину, та сховай там чужую дитину. н. п.

Поло́винкъ = д. **Полови́нщикъ.**

Полово́діе = по́відь, повіддя, па́водь, поли́вода, розли́ва і д. **Во́дополь.**

Полово́й = прислу́жник в моско́вских трахти́рях.

Полово́й = 1. підло́говий. — **Полова́я доска́** = д. **Полови́ца.**
2. полови́й. С. Жел. — **Полово́е стремле́ніе** (у корів) — полюва́ння.

Половьё = полови́нки цегли́н.

Поло́гій = протя́глий і д. **Отло́гій**

По́логъ, положе́къ = по́лог (С. Жел.), положо́к, заві́са (над ліжком). — А в мене подушки пуховї, а в мене положок перебірчатий. н. п. — Покій і сон криють усе своїм пологом. О. Мир.

Положе́ніе = 1. покладання.
2. стан (С. Жел. З.), стано́вище (С. Жел. Л.), стать (С. Жел.), поло́ження (С. Жел.). — Єдино щасливий стан народу. С. З. — Чи не стануть на стану ножицї, як ударить отут. Хар. — Шляхта опинила ся в становищі ворожому інтересам української маси. Кн. — Географічне положення нашого краю. Кн. — **Всё въ одно́мъ положе́ніи** = все в однїй порі. — **Обще́ственное положе́ніе** = стать.
3. стату́т, уста́ва (С. Жел. Ш.), устано́ва (С. Ш.), постано́ва (С. З. Жел.), ре́гула (С. З.), спра́ва. — Статут великого князства Литовського. Ст. Л. — Устава о волоках. С. З.

Положи́тельный, но = ста́лий (С. З.), стате́чний, но, (С. Жел.), стате́цький; рішу́чий, рішу́щий, ще. — Полагаючи сталую уфность (надію) в помощі Божої. Орлик. С. З. — Ой зажурив ся статечний старостонько — з чого ми будем вінки вити, за що будем мід-горівку пити. н. п. Под. — Ой ви, старости, ви люди статецькії, ой ви, бояре, ви сини отецькії. н. п. — **Положи́тельно всё, всѣхъ** = чи́сто все, всїх. —

Чисто всю моркву витолочили. Кр. — Роспитав усїх чисто. Кр.

Положи́ть, ся = д. **Полага́ть, ся.**

По́ловъ, здр. **полозо́къ,** мн. **поло́зья** = по́лоз, полово́к, мн. полози́, полозки́, са́нка, санни́ця (Под. С. Жел.), зігнутий кінець полоза — скорс, частина деревини, що з неї робить полоз — ско́рсено.

По́лозъ, Boa = по́лоз, уда́в. С. Ш.

Полока́ть = похлептати і т. д. д. **Лока́ть.**

Поло́къ = 1. поли́ції (в лазнях).

2. стіл або ла́вка (в крамницях, де кладуть рибу або мнясо).

Поло́льщикъ, ца = поло́льник, ця, половільник, ця, поло́ля, половіля. С. Жел. — Наняла полольвиць виполоти горо́д.

Поло́льникъ = са́па, са́пка (С. Жел.), сапа́чка (Чайч.), сапки́ (С. З.).

Полома́ть, ся = полама́ти, потрощи́ти, ся і д. **Лома́ть, ся.** — Взяли ж мене полямали і в пучечки повъязали. н. п.

Полони́ть = д. **Плѣни́ть.**

Полоса́, поло́ска = смý́га, смý́жка (С. З. Л.), па́смуга, па́смужка, стя́га́ (С. З. Л.), стя́жка, стя́жечка, пруг, пружо́к (С. Жел.), басама́н (С. Ш.), впоперек — пересму́га (Ман.), від чосу — перечі́с, заліза — шта́ба, шпу́га, скаба́, на колесо — ши́на, землї — сму́га, стя́га́, жнивна — по́стать, між нивами — обмі́жок, між десятинами — гри́вина, гривиця, лісу увенька, що вигналась у поле — перелі́сок (Чайч.). — Посеред неба довга та широка смуга. Кн. — Яка пуга, така й смуга. н. пр. — Ясно зірна заблищала, більшою здала ся і огненною смугою в небі простягла ся. І. Г. — Від чола стягою довгою спадав назад чадри кінець. Пч. — У чисте високе віконце падали стяги ясного сьвіту на подвірря. О. Мир. — Як оця лавка — стяжечку маку посіяли. Хар. — Залїзна штаба. С. З. — Кати розтягли Гонту і посадили на горячі штаби залїза. К. Ш. — Скаба залїзна. Катерин. Чайч. — Хустка у басаманя. С. Ш. — Прийди, прийди щось ти дам, через плечі басаман. н. п.

Полоса́тый = смугна́стий (Лев.), посмуго́ваний, мере́жаний (С. З.), мере́жчатий, стовпа́тий, стріча́тий, пері́стий (С. Жел. З.). — Спідниця посмугована. Кр.

Полоса́ть, полосну́ть = рі́зати, різону́ти.

Полоси́ть = смугова́ти (С. Жел.), басама́нити (С. Жел.), роби́ти смý́ги, шта́би (заліза).

Полоска́ніе = полоска́ння, хлю́пання.

Полоска́тельница = полоска́льниця.

Полоска́ть, ся = полоска́ти, ся, плюскати ся, плеска́ти ся, хлю́пати ся (С. З.), хлюпоста́ти, ся. — А я собі у ставочку полоскала ся. н. п. — Хлюпощуть ся качаточка поміж осокою. К. Ш.

Полосова́ть = д. **Полоси́ть.**

Полосово́й = штабови́й (про залїзо).

По́лость = поро́жнява, порожня́, порожне́та (С. Жел.), порожни́на (С. Пар.).

Полоте́нце = 1. рушни́к, ручни́к (С. З. Л.), утира́ло (С. Ш.), ути́рач (С. Л.). — А в тиєї далекої брівки на шнурочку, у сієї близенької рушник на кілочку. н. п.

2. ви́різані прикра́си у покрівлї по московських хата́х.

Поло́тнище = поло́тнище, полотни́на, пілка (С. Жел.), брит (С. Жел.), бри́та (С. Ш.). — Спідниця у три брити. С. Ш. — У три пілки не будє рясно.

Полотно́ = полотно́, здр. полоте́нце, полоте́нечко. — Купила полотенця на сорочки.

Полото́къ, по́лоть = півть, пілть. С. З. Жел. — Чотири повтї солонини із них наробили. н. п. — Півтя нїхто не мастить. н. пр.

Поло́ть, вы́полоть = поло́ти, ви́полоти, сапкою — сапа́ти, ви́сапати, знову або багато — пересапувати, пересапа́ти, кукурузу — випрашувати.

Поло́тье = полїння, полоття́.

Полоу́мный = недоу́мкуватий, недоу́мок (С. З.), пришеле́пуватий (С. З.), приби́тий на цьвіту́ (С. Пав.), приду́ркуватий (С. З. Л.), безкле́пкий. — Недоумки все регочуть та гукають против чоловіка мудрячого. К. С. З. — Д. ще під сл. **Глуповатый.**

По́лочка = д. **По́лка,** здр.

Поло́шить, всполо́шить, ся = поло́хати, споло́хати, ся, зґвалтува́ти, ся.

Поло́шливый = полохли́вий, лякли́вий, жахли́вий (д. **Пугли́вый**). — У верболозї притаївсь і якось там козу дурну і полохливу піймати умудривсь. Б. Г.

По́лпиво = пи́во молоде́.

Полпята́ = півпята ($4^{1}/_{2}$).

Полсема́ = півсьома́ ($6^{1}/_{2}$).

Полстево́й = повстьо́вий, повстяни́й (С. З.).

По́лстить = вали́ти, збива́ти повсть.

Полсть, по́лстка = повсть, повсти́на (С. З.).

Полстяно́й = д. **Полстево́й.**

Полти́на = копа́ ($^{1}/_{2}$ рубля, 50 копійок) С. З. — За Тетяну сто кіп дав, бо Тетяну сподобав, за Марусю пъятака, бо Маруся не така. н. п.

Полти́нникъ = копови́к, коповичо́к (монета в 50 к.) — Тиче попові коповика на „Содухи" в церкві, нехай лежать сторчака в сирій землї мертві. Гул. Ар. — Так ча сто крамарі: товчеть ся з пьятака, а прозїва копоника. Б. Б.

Полтора́ = півтора́ (1½) С. Л.

Полтора́ста = півтора́ста (150).

Полуаршинный = піваршиновий.

Полуба́ринъ = пано́к, пі́дпанок, полу́панок. С. З. — Панам, підпанкам і слугам давали в пеклї добру хльору. Кот.

Полубо́чка = полу́бочка, переріз, шпрітвас (С. З.). — Моя мати голубочка сіє муку з полубочки. н. п.

Полуведёрный = піввіде́рний, піввідро́ний.

Полуведро́ = піввідра́.

Полувёрстный = пі́вверстови́й. — **Въ полувёрстномъ разстоя́ніи** = на пів верстви.

Полуга́ръ = недога́р.

Полугла́сный = півголо́сний.

Полуго́діе = пів́річчя, пі́врік. — Число передплатників на друге півріччя значно побільшилось.

Полугоди́чный, полугодовой = півро́чний, півгодовий.

Полу́да = полу́да, побіл.

Полудённый = півде́нний, півдне́вий, півдньо́вий.

Полу́денный = півде́нний (що буває опівдня, дуе з півдня або лежить на південь). — Південна пора. — Південна спека. — Південний вітер. — Південна сторона. — З сього часу земна вісь починає нахилятись до сонця кінцем південним. Де-що про Сьв. Б.

Полуди́кій = на пів ди́кий. — Заглянули до військового на пів дикого міста Одсьва. Кн.

Полуди́ть = полуди́ти, ви́лудити, побіли́ти.

Полудне́вный = д. **Полу́денный.**

Полужестокры́лый = півтвердокрилий.

Полуимперіа́лъ = черво́(і)нець, червінчик, черво́ний, золоти́й (золота російська монета в пять рублїв тепер по примусовому курсу 7 р. 50 к.). — Червінчиків чи мало я знайшла, та се й до тебе принесла. Б. Г.

Полукафта́нъ = каптано́к, юпка.

Полукопна́ = полу́кіпок.

Полукру́глый = півкру́глий.

Полукру́гъ, полукру́жіе = півкру́г, півкружало, півко́ло, півколіща́тка. — Місяць ми бачимо що часу як кружало; иноді як півкружало. Де-що про Сьв. Б.

Полуживой = ле́две живий, придо́хлий. — Ой я чумак нещасливий, з журби хожу ледве живий. н. п.

Полумото́къ = півміток. — Допрядала півмітка. С. З. — Ой насуче ниток, що буде з півміток. Гул. Ар.

Полулу́ніе, полумѣсяцъ = дру́га квати́ря місяця. — Через сім днів після молодика ми бачимо місяць неначе півбуханця хлїба. То друга кватиря місяця. Де-що про Сьв. Б.

Полумѣ́сячный = півмісяч(ш)ний.

Полу́ночникъ, ца = 1. полуно́шник, ця. 2. д. **Козодо́й.**

Полу́ночный = пі́вні́чний (що буває опівночі або на півночі). — Північний час. — Північний край. — Так земля нахиляеть ся північним кінцем до сонця аж до 10 Червня. Де-що про Сьв. Б.

Полу́нощный = північний (що буває опівночі).

Полуоборо́тъ = півпоноро́та.

Полуодѣ́тый = не зовсім одя́гнений, на пів одя́гнений.

Полуо́стровъ = пів'о́стрів. — Менші частини континенту, що виступають далеко в море і оточені з трьох сторін, звуть ся півострови. Зем.

Полуоткры́тый = напіводкри́тий, напіводчи́нений.

Полуофиціа́льный = півурядо́вий. — Часопись се півурядова. Кп.

Полуперча́тка = пальча́тка.

Полуполти́нникъ = півко́пи, четверта́к (срібна рос. монета = 25 к.).

Полупрозра́чный = напівпрозо́рий.

Полупудо́вый = півпудо́вий.

Полупомѣ́шаный = непе́вний, кру́чений.

Полупья́ный = підпи́лий, напів пъя́ний. — А вже підпилий як засне, то хоч коти гармати і усом не моргне. К. Ш.

Полусапо́жки = полу́ботки, один — полу́боток.

Полусвѣ́тъ = полусьвіт.

Полусо́нный = заспаний, півсо́нний.

Полусо́тня = півсо́тні, півсо́тка.

Полусти́шіе = піввірша.

Полуто́нъ = півто́н. С. Жел.

Полу́торный = півтора́чний, півтора́к.

Полутьма́ = присмерок.

Полутѣ́нь = су́тінь. С. Жел.

Получа́й = чай, змішаний з яким иньшим зіллям.

Получасово́й = півгодинний, півчасови́й.

Получа́тель, ница = відбира́тель, ка (С. Жел.), відбира́ч, ка.

Получа́ть, получи́ть = прийма́ти, од(від)бира́ти (С. Жел. З. Л.), оде́ржувати (С. Жел.), прийня́ти, оді(віді)бра́ти (С. Л.), одержа́ти (С. З. Л.). — Тиї листи до рук припяв. п. д. — Судді, підсудки, писарі, що одбірали хабарі. Кот. — Я що місяця від хазяїна гроші відбіраю. Хар. Чайч. — На два листи не одержав ніякої відповіді. Фр. — Чого требувати будеш, все одержиш. Ис. Копицький. С. З — **Получи́ть возмо́жность** = розмогти́ ся, спромогти́ ся (С. Л.). — **П. неуда́чу, отка́зъ** = о́бпизня пійма́ти (С. Л.), в сватанні — гарбуза́ зъісти. — **П. вы́говоръ** = діста́ти нага́ну. — **П. наказа́ніе** = відбу́ти ка́ру. — **П. на́сморкъ** = вахопи́ти не́жит. — **П. наслѣдство** = одібра́ти спа́док. — **П. при́быль отъ торго́вли** = убаришува́ти (С. Ш.).

Получе́ніе = од(від)біра́ння. — Аби йому в одбіранню з млина розмірових приходів ніхто не важив ся чинити перешкоди. К. Ст.

Полуша́ріе = півку́ля. С. Жел.

Полуше́лковый = півшовко́вий.

Полушерстяно́й = пі́ввовня́ний.

Полу́шка = дрібна́ мідяна́ рос. моне́та — $^1/_4$ к.

Полушта́бъ = ге́мбель, котрим ро́блять жолобки́.

Полушто́фъ = півква́рти, півкварті́вка (Кот.).

Полушу́бокъ = кожуша́нка, не довгий кожух до стану.

Полущи́ть = полу́скати, полуза́ти.

Полчаса́ = півгоди́ни.

Полъ = 1. по́міст, підло́га (дощаний), діл, долі́вка (глиняний або цегельний). — **На полу́** = на помо́сті, на підло́зі, на долівці, долі. — **Парке́тный полъ** = тарфьо́вана підло́га. С. Ш. — А в нашої удовиці хата на помості, приїхали до вдовиці три козаки в гості. н. п. — Гулнють гості — і покотились на помості. К. Ш. — Тоді ж мене сподівай ся в гості, як поросте у коморі трава на помості. н. п. — Сіли гості на помості варенуху пити. Кн. — У Туркені по тім боці хата на помості. К. Ш. — На підлові пшениця не зійде. н. пр. — В сьвітлиці дубова підлога навощена. Кн. — Химерні тіні лежали на білій підлові. Пр. — В сьвітлиці на підлозі лежали килими. Кн. — Пляшку об долівку бризь. Кн. — Хоч долі, аби у своїй волі. н. пр. — Послались долі і лягли. н. о. — Долі — дві волі: разом і нога і рука спить. н. пр. 2. пол (С. Жел.), стать, рід (С. Жел.). — І брехлива і крикліва — звісно жіноча стать. Кр. — Ганну до школи не оддали; як на її стать, так науки великої не треба. Питаєте ся, що воно таке „жіноча стать“? Це значить ся, на щот „женського полу“. Кр. 3. пів, полови́на, полови́ця. — **Въ по́лы, на́ полы** = попола́м, напів. — **Изъ полу́** = з полови́ни, на́ спіл (д. **Полови́на**).

Полыга́ла = підбре́хач.

Полыга́ть = підбре́(і)хувати.

По́лый = відкри́тий, поро́жній. — **По́лая вода́** = д. під сл. **Вода́**. — **П. грудь** = відкри́та, розхрі́стана. — **По́лое мѣсто** = поро́жне мі́сце.

По́лымя = д. **Пла́мя**. — **Изъ огня́ да въ по́лымя**, н. пр. = з дощу́ та під ри́нву. н. пр.

Полы́нный = полинько́вий, полинько́вий. — **Полы́нная во́дка** = полинівка, полиня́к.

Полы́нь, полыня́, рос. Artemisia absinthium L. = поли́нь, полиню́. С. Ан. — Гіркий, як полинь. н. пр. — **Ди́кая, лугова́я, бѣ́лая полы́нь**, A. austriaca Jacq. = біле віниччя, білі віни́чки, не́хворощ біла, полине́ць, віниччя полинькове. С. Ан. — **Прутяна́я, ка́менная, степна́я, глуха́я полы́нь**, A. campestris L. = віни́чки, не́хворощ, чо́рна не́хворощ. С. Ан

Полынья́ = 1. у́зи́нь (де бистра течія), тепли́на (С. Ш.), тепли́чина, ду́х (С. Л.), продухо́вина (де тепла течія), про́лив, проні́зина, прогальо́вина (С. З. Л.); на болоті — о́парь, прогній, вікнина (Херс.). 2. поло́нка, опо́ло́нка. С. З. Л. — Крутить ся, як тріска в ополонці. н. пр.

Полысѣ́ть = полисі́ти. — Дурна голова не посивіє, не полисіє. н. пр.

По́льза = кори́сть (С. Л.), ужи́ток (С. Ш.), вжиток, пожи́ва, пожи́ток (С. З.), зиск (С. З.), виго́да. — Тільки з його користі, як з чорта смальцю. н. пр. — Користі на два шаги, та й ті щербаті. н. пр. — Яка пожива з їх? Як з цапа молока? Гул. Ар. — Із пашого женихання ні слави, ні вжитку, карим очам спання нема, ніжкам одпочивку. н. п. — Там ся лїниво працює, де пожитку не чує. н. пр. — Не менший пожиток з торгів. Ст. Л. — Пожиток з сповіді єсть той, же нам сповідь гріхи отпущаєть. Б. Н. — Чи зиск чи страта — одна заплата. н. пр. — **Въ по́льзу** = на кори́сть, в кори́сть, на пожи́ток. — І все обридло їм, і все їм не в користь. Гул. Ар. — На користь громаді.

По́льзованіе = 1. користува́ння, пожива́ння, пожиткова́ння, ужиткова́ння (С. Ш.), ужива́ння (С. Ш.), ужи́ток (С. Ш.), вжи́ток. — По тих останках користування. Кн. — Усі поли, степи й луги оддав козацтву я на вжиток вільний К. Б.

2. гої́ння і т. д. д. Лѣче́ніе.

По́льзоваться, воспо́льзоваться = живи́ти ся (С. Л.), кори́стувати ся (С. З. Л.), пожива́ти, ужива́ти (С. Л. Ш.), вжива́ти, зажива́ти (С. Л.), пожиткува́ти, пожи́вити ся, покори́стувати ся, скори́стувати ся. — Поляки і Русини мали користуватись рівними правами. Бар. О. — Скупий складає, а щедрий поживає. н. пр. — На сьвіті так скупий живе: і сам не пожива і людям не дає. Б. Б. — Хотіли моїм добром пожиткувати. — Єстесьмо невольниками прав, абисьмо вольности уживати могли. Ст. Л. — **По́льзоваться жи́знью** = ужива́ти сьві́та. — Уживай сьвіта, поки служать літа. н. пр. — **П. несча́стіемъ друго́го** = ли́хом торгува́ти.

По́льзовать, ся, вы́пользовать, ся = лічи́ти, гої́ти, ся і т. д. д. **Лѣчи́ть** і **Вы́пользовать, ся.**

По́лька = 1. по́лька, ляхі́вка, ля́шка (С. З.), дівчина — ляхі́вна. — Біда польку спокусила — пішла полька за Русина. н. пр. — Ой обізветь ся друга пані Ляшка. н. д. 2. по́лька (тане́ць).

По́льный = д. **Полево́й.**

По́льскій = по́льський, ля́хський (С. З.), ля́хівський, ля́дський (С. З.), ля́цький. — Та будемо од пана Хмельницького до города польського утікати. н. д. — Ляхів у пень рубайте, кров їх з жовтим піском мішайте. н. д. — Спід неволї лядської ослобонили. Скоропад. С. З.

Польсти́ть = полести́ти, підлести́ти і т. д. д. **Льсти́ть.**

Польсти́ться = пола́сити ся (С. Л.), пова́бити ся (С. Л.), пова́жити ся, поква́пити ся (С. З. Л.). — Поласив ся на чуже добро. С. Л. — Повабились наші на мову лукаву, затоптали, закаляли козацькую славу. К. Д. — А ти поважилась на його красу, повабилась на його уроду. О. Мир.

По́льша = по́льща, ля́дщина, ля́дчина. — Пан Хмельницький добре вчинив: Польщу засмутив, Гетьманщину звеселив. н. д. — По зъєднанню Литви з Лядчиною. С. З.

Полѣзть = полі́зти.

Полѣниваться = ліньува́ти ся.

Полѣни́ться = полінува́ти ся. С. З. — Не полінуйсь провідать. Гул. Ар.

Полѣница = стос дров.

Полѣно, полѣнцо = полі́но, здр. полі́нце, поб. поліня́ка, ру́банець (С. З.), товсте і коротке — оцу́пок, оцу́палок (С. З.), коротке — шви́рка (Сп.), на скалки — скални́к. — Сидить мила, запаніла, чорт ма дров ні поліна. н. п.

Полѣпи́ть, ся = поліпи́ти, ся.

Полѣска, рос. Mercurialis perensis L. = про́ліска, бажа́нна трава́. С. Ап.

Полѣсо́вщикъ = д. **Лѣсни́къ 1.**

Полѣчи́ть, ся = полічи́ти, погої́ти, ся і т. д. д. **Лѣчи́ть, ся.** — Назбіраю зілля і погою юнакові рани. Ст. С.

Полюбе́зничать = поженихá́ти ся, полиця́ти ся. — Коли б не бояв ся, то б поженихав ся, а то лихо, що боюсь — іздалека подивлюсь. н. п.

Полюби́ть, ся = полюби́ти, ся, улюби́ти, ся, злюби́ти, покоха́ти, ся (С. З. Л.), закоха́ти ся (С. Л.), укоха́ти, ся, вподоба́ти, ся (С. Л.), сподо́бати, ся (С. З. Л.), поподо́бати ся (С. З. Л.), прийти до вподо́би, в о́ко впа́сти. — Раз пішов я на улицю тай тепер я каюсь — полюбив я дівчиноньку, аж ві сні жахаюсь. н. п. — Дуже пан улюбив Івана. Чайч. — Тільки Гаврила Довгополенка за те улюбив, що він йому пива купив. н. д. — Його козаки злюбили. К. З. о. Ю. Р. — Росла в наймах, виростала, з сиротою покохалась. К. Ш. — З ним, коли я покохаю, піду в тяжку турецьку неволю. К. К. — Коли я покохаю дівчину, покину матір я свою і душу їй віддам. К. К. — Чи подруга яка похвалила ся — кого укохала. О. Мир. — Я був парубійка трудящий і тверезий, то господарь мене дуже вподобав. Ос. — Їй подобались не люди, а та дужа сила, що всім сьвітом володіє — та була їй мила. Гр. Чайч. — Що я рушників не придбала, а вже Нестора сподобала. н. п. — І я рудий, руду взяв, бо рудую сподобав. Кот. — Чи в любистку ти купав ся, що так мині сподобав ся? н. п. — За Тетяну рубля дав, бо Тетяну сподобав. н. п. — Сподобав я там дівчину на імення Катерину. н. п. — Ой на що ж ти, моя доню, уповала, що ти того Чорноморця сподобала. н. п. — Вподобав я не з тим твою уроду, щоб славу накликать на тебе і незгоду. Гул. Ар.

Полюбова́ться = полюбова́ти, ся, помилува́ти ся.

Полюбо́вникъ, ца = д. **Любо́вникъ.**

Полюбопы́тствовать = поці́кавити ся, розці́кавити ся. — Розцікавивсь він довідатись, що таке в неї є. Кр.

Полю́дье = льнува́ння. — Наша попадя поїхала на льнування.

Полюлю́кать = поколиха́ти і т. д. д. **Люлю́кать.**

Полю́дскій = по людськи, по лю́дському.

По́люсъ = по́люс, біґу́н. С. Жел. — Ті місця на версї землї, крізь котрі повинна йти вісь земна, звуть ся, полюсами або бігунами. Де-що про Сьв. Б. — Кінці осі земної звуть ся бігуни. Зем.

Полягаться = побрикати ся і т. д. д. Лягаться.

Полягушечьи = пожабьячи.

Поля́къ = поля́к, лях, здр. ляшо́к, поб. ляшу́га, мн. ляхи, ля́шеньки, зб. ляхва́. С. З. — Знай, Ляше, по Случ наше. н. пр. — Подай, хлопче, батога: научу ти, Ляшуга. н. п. — Прийдеть ся Ляшенькам в Польщу утікати. н. д. — Утікали Ляхів де-які вовки, їли Ляхів собаки і сірії вовки. н. д. — Милостивим добродієм Ляхва називає. К. З. о Ю. Р.

Поля́на, поля́нка = поля́на, поля́вина (Ман.), га́лява, га́лявина, гал, прога́лина, майда́н, кругла — га́ло, кругля́к. — Пішла в ліс, перше на право, потім на ліво, вийшла на галяву, а на тій на галяві гарний дім. н. о.

Поляни́ка = д. Княжени́ка.

Поля́рный = поля́рний, бігуно́вий (С. Жел.). — Море сягає аж за полудневий круг бігуновий. Зем.

Помава́ть, поману́ть = 1. кива́ти, морга́ти, кивну́ти, моргну́ти.

2. ма́яти (С. З. Л.), пома́яти. — Військо йде, короговки мають. н. п.

Пома́занникъ = пома́занок, пома́занець (С. З.). — Яко помазанцю Божію. Сковорода. С. З.

Пома́зать = пома́зати, помасти́ти, намасти́ти і т. д. д. Ма́зать. — Намасти голову. К. Св. п.

Помазо́къ = ві́хоть, ві́хтик, квач (С. З.), ква́чик (С. З.), мази́ло (С. З.), мази́лка (С. З. на пр. підмазувати осі). — Він мазницю і мазило пропив в шинку. н. п. — Не пензлем так її, квачем малює. Гул. Ар.

Пома́кивать, помакну́ть = вмоча́ти, вмочи́ти. — Вмочає булку в молоко та й їсть.

Помалева́ть = помалюва́ти.

Помале́ньку, помалёхоньку = помале́ньку, потро́шку, пово́лі, по малу́-ма́лу́ і д. Исподволь і Ма́ло по ма́лу. — Помаленьку піймаєм стареньку. н. пр. — По ма́лу-ма́лу, чумаче, грай, не врази мого серденька вкрай. н. п.

Пома́лчивать = мовча́ти. — Онъ больше пома́лчиваетъ = він усе більше мовчить.

Помалѣть = поме́ншати.

Пома́нивать = д. Мани́ть.

Пома́нка = 1. прима́нювання, прина́жування.

2. прима́нка, прина́да (С. З.).

Помане́риться = поманірити ся, поманіжити ся.

Помара́ть, ся = покаля́ти, вкаля́ти, ся і д. Мара́ть, ся.

Пома́рка = заче́ркнене, заче́ркнуте (місце в написаному).

Пома́рывать, помара́ть = 1. вичі́ркувати, зачі́ркувати, перечі́ркувати, ви́черкнути, за(пере)черкну́ти, повичі́ркувати.

2. каля́ти, покаля́ти і д. Мара́ть.

Пома́сливать, пома́слить = масти́ти, помасти́ти і д. Ма́слить.

Поматерѣть = підрости́, ви́рости; полу́жчати, поміцні́шати і т. д. д. Матерѣть.

Поматорѣть = поду́жчати, поміцні́шати і д. Матерѣть 2.

Пома́тывать = д. Мота́ть.

Пома́хивать = пома́хувати, і віва́ти і д. Маха́ть.

Пома́чивать = змо́чувати, примо́чувати.

Пома́щивать, помости́ть, ся = мости́ти, стели́ти, помости́ти, ся і т. д. д. Мости́ть.

Помедвѣжьи = по ведме́жому, по ведме́дячи.

Поме́длить = побари́ти ся, пога́яти ся, подля́ти ся; д. Повремени́ть і Погоди́ть.

Помели́ще = помели́ще, де́ржално (Помела).

Помело́ = помело́. С. З.

Помелька́ть = помига́ти і т. д. д. Мелька́ть.

Помелѣть = помі́льшати.

Поме́ньше = тро́хи ме́нше.

Помера́нецъ, рос. Citrus aurantium = помара́нча, помера́нця. С. Жел.

Помера́нцевый = помаранче́вий. С. Жел.

Помере́ть = д. Помира́ть.

Помере́щиться = примріятись, приверзти́ ся, вздріти ся і д. Мере́щиться.

Померза́ть, помёрзнуть = ме́рзнути, поме́рзнути, багато або всі — повимерза́ти.

Померка́ть, помёркнуть = ме́рхнути, тьмі́ти, поме́рхнути, потьмі́ти, потьмари́ти ся.

Помертвѣлый = помертві́лий.

Помертвѣть = помертві́ти, омертві́ти, заме́рти (С. З.).

Помета́ть = поки́дати, пошвирга́ти (д. Побросать).

Помета́ться = 1. поки́дати ся, ки́нути ся.

2. пометуши́ти ся.

Помётъ = 1. кал, по́слід, гівно́, лайно́ (С. З.), лайно́к, козячий, овечий, заячий —

бі́бки (С. Ш. Ман.), кінський — бала́бушки (С. Ш.), кружалки́, коровъячий — корівъя́к, корівня́к, сухий товарячий — кізя́к, птичий — по́слід, курячий — ку́рячки, мишачий — миша́к, гусениць на капусті — попільни́ця (Ман.). — Власне лайно ні смердить, ні пахне. н. пр. — Назбірай балабушків та заміси глину. С. Ш. — Всякого гівна по лопатї. н. пр.

2. плід, поно́с. — Близнят? Ого, в мене аж три поноси було — то шестеро синів. Кр.

Помечта́ть = пома́рити, помрі́яти (д. **Мечта́ть**).

Помига́ть = побли́мати і д. **Мига́ть**.

Помилова́ть = поголу́бити і д. **Милова́ть**.

Поми́ловать = поми́лувати, зми́лувати ся. — **Поми́луй Богъ** = боро́нь Бо́же, крий Бо́же, хай Бог боро́нить, ми́луй!

Помилосе́рдовать = змилосе́рдити ся, зми́лувати ся (С. З.). — Змилуй ся, пані, не дай загинуть. Кот.

Поми́мо = 1. д. **Ми́мо**.

2. без ме́не, окрі́м, опрі́ч ме́не.

Помина́льный = помина́льний. — **П. книжка** = грама́тка (С. Аф.), помина́льниця. поми́нник, помяник, субі́тник. С. З.

Помина́ніе = по́минки (С. З.), по́мини, заду́шна слу́жба (д. **Поми́нки** 1).

Помина́нье = д. під сл. **Помина́льный — П. книжка**.

Помина́ть, помяну́ть = 1. зга́дувати, зга́дати, памъята́ти, помъяну́ти. — А те, що минуло — не згадуйте пани браття. К. Ш. — І мене в семъї великій, в семъї вольній, новій, не забудьте помъянути не злим, добрим словом. К. Д. — **Не тѣмъ будь помя́нутъ** = хай Бог простить. — Покійничок, хай йому Бог простить, був таки не добрий чоловік. Кн.

2. помина́ти, помъяну́ти, по граматції — почитувати.

Помина́ть, помя́ть = мня́ти, помня́ти; стопта́ти, ви́топтати, притопта́ти.

Поми́нки = 1. по́мини, по́минки (С. З.), по́мини, заду́шна слу́жба. — Поховати лицарів преславних, по їх смерти справить смутний помин. Ст. С.

2. по́минки. — Справили поминки на все село. С. З. — Зробити поминки я хочу, поставити обід старцям. Кот.

Поминове́ніе = д. **Поми́нки 1**.

Помину́тно = що хвили́ни; раз-у-ра́з. С. Л.

Поми́нъ = 1. спо́мин, зга́дка. — **И въ поми́ну (и въ поми́нѣ) не́ было** = і не зга́дували. — **Лёгокъ на поми́нѣ** = про во́вка помо́вка, а вовк у коша́рі. н. пр. — **И въ поми́нѣ нѣтъ** = і сліду́ не ма́є.

2. по́мин і д. **Поми́нки**. — Віддав грощі батюшції на помин душі батькової.

Поми́ны = д. **Поми́нки**.

Помира́ть, помере́ть = поміра́ти, поме́рти, кона́ти, скона́ти. С. З. — Вернись — хвора мати помірає. Не верну ся, хоч зараз сконає. н. п. — **Помира́ть со смѣху** = д. під сл. **Надорва́ть — Н. живо́тики**.

Помирво́лить = потура́ти.

Помири́ть, ся = помири́ти, ся, зми́рити, погоди́ти, поедна́ти, ся. — Змирив він їх. Чайч. — Олію з водою ніколи не погодиш. н. пр. — Було полаялись, а тепер помирили ся.

По́мнить, вспо́мнить = памъята́ти (С. Л.), зазнава́ти, тя́мити (С. Ш.), спамъятати, згада́ти, зазна́ти. — Буде довго памъятати, не згада, куди й тікати. П. Пр. — От і допивсь і дохмеливсь, до віку тямить буду. Гул. Ар. — Згадала баба, як дівкою була. н. пр. — І першу сарапу зазнаю. Кот. — **По́мнится, по́мнилось** = памъята́еть ся, зга́дуеть ся, в па́мъятку, в по́мку. — **Не по́мнится** = не памъята́ю, не в по́мку мині. — **По́мнишь ли?** = чи памъята́еш, чи тобі в тямки́ (С. Ш.), чи тобі в по́мку? — В памъятку міні, що воно лежало отут. Кр. — Не в помку мині, щоб таке було. Чайч. — **Дать себя́ по́мнить** = в тямки́ да́тись (С. Ш.), в тя́мку да́тись. — Дав ся в тямки — ніколи не забуду. — Мабуть добре Московщина в тямку їй дала ся. К. Ш. — **Дать по́мнить** = памъятко́вого да́ти.

Помни́ться = зда́ти ся. — Со йому так здалось, а справді він нічого не бачив.

Помно́гу = багато, побага́то.

Помножа́ть, помно́жить, ся = помножа́ти, умно́жувати (С. Ш.), помно́жати, умно́жити, ся (С. Ш.).

Помо́га = д. **По́мощь**.

Помога́ть, помо́чь = помога́ти, до(за, під)помога́ти, пособля́ти, запобіга́ти (С. З.), послуго́вувати, рятува́ти, помогти́ (С. Л.), до(за, під)помогти́ (С. Л.), пособи́ти послугова́ти, запобі́гти (С. З.), по(за)рятува́ти (С. Л.), зара́дити (С. Л.), посилкува́ти. — **Помо́чь себѣ** = зара́дити ся. Ос. — Поможи Боже! Казав, що поможе. н. пр. Ман. — Він їй нічим у господарстві не запомогав. Г. Бар. — Чого ти журиш ся? Я знаю, як тобі запомогти. н. к. Ман. — Кланяй ся гоже, най тобі Господь допоможе. н. п. Под. — Як міг, так і допоміг. н. пр. — От вона його до себе пособляти попросила і тоді у їх робота дуже швидко закипіла. Гр. Чайч. — І вже не знаю, як міні бідній запобігти лихові. Кон. — Він не знайшов иньшого способу запобігти лихов., тільки крав. Кп. — Або як наймичка прохать до пані йде, щоб запобігла їй чим в нуждочці. Гул. Ар. — Порятуй мене в пригоді, а в добрім разі порятунку не треба. н. пр.

Помóи = помиї, виполоски. С. Л.

Помóйникъ, ца = помийниця.

Помóйный = помийний.

Помокáть, помокнуть = мóкнути, вимокáти, помóкнути, вимокнути. — Дощів такого багато, що хліб вимок.

Помолáчивать = молотити по трóху.

Помóлвка = 1. змóвини, заручини. С. З. Л. — Справили ми змовини добре.. за тиждень вінчати ся. Кп.

2. змóва, умóва, умóвка (С. Ш.), угóда.

Помóлвливать, помóлвить = 1. заручáти, заручити (С. З.), рушники подавáти. — **Помóлвленный** = засвáтаний, зарýчений. (Пр. д. під сл. **Засвáтать**).

2. змовляти ся (С. Аф.), умовляти ся (С. Ш.), єднáти ся, змóвити ся (С. Аф.), умóвити ся (С. Ш.), поєднáти ся, погодити ся.

Помолить, ся = помолити, ся.

Помолодёцки = помолодéчі, помолодéчому, помолодéцькому. — Та помолодечі, а не почерпечі будеш Богові молитись. К. Ш.

Помолодéчествовать = помолодцювáти.

Помолодѣть, помолодиться = помолодіти (С. Л.), відмолодіти, помолодішати, помолóдшати (С. Л.). — Бороду зголив і відмолодів. Кп. — І старі неначе помолодшають. Ч. К.

Помолодить = підмолодити.

Поможáвѣть = примолодіти, відмолодіти, відмолодніти.

Помолотить = помолотити, змолотити, обмолотити, перемолотити. — Помолотили до обід і кинули. — Перемолотили увесь хліб.

Помолóть = помолóти, змолóти. — Зранку був вітрець, то вітряк трохи помолов. — Змололи усі три мішки жита.

Помолчáть = помóвчáти. — Помовч, язичку, кашки дам. н. пр.

Помóлъ = 1. мелїння, поміл (д. **Мóлка**).

2. мливо (С. З.), мéлево. — Велика там вода, хоч є й багато млива. Гр. — **Плáта за помóлъ** = помóльне, вимел, прóмел, частиною зерна — рóзмір, мірчýк.

Помонáшески = почернéчі, почернéчому.

— Та помолодечі, а не почернечі будеш Богові молотись. К. Ш.

Поморгáть = поморгáти і т. д. д. **Моргáть**.

Помóрецъ = поморянин.

Поморить = 1. повиводити, попереводити, повигýблювати. — Повиводили усіх мишей.

2. проморити. — Добре нас проморили, поки дали закуску.

Помóріе = помóръя, примóръя.

Поморóзить = поморóзити (пошкодити або знищити морозом, продержати на морозі).

Поморосить = помрячити, помигичити, поімжити.

Помóрскій = помóрський, примóрський.

Помóрщить, ся = помóрщити, змóрщити, ся, побрижити ся, про садовину — поморхнути.

Помостить, ся = помостити, ся, дошками — вистелити, постелити, камінем — вибурковати і т. д. д. **Намáщивать**.

Помóстъ = пóміст, помóстка, примость (С. Л.).

Помотáть = покивáти і т. д. д. **Мотáть**.

Помотáться = повéштати ся, потиняти ся, поблукáти. — Поблукавши мій Петрусь, тай до дому знов вернувсь. Кот.

Помохнáтѣть = поволохáтїти.

Пóмочи = д. **Подтáжка** 2.

Помочить, ся = 1. помочити, ся, помóкнути.

2. посцяти, висцяти ся, понісяти.

Помóчь = д. **Помогáть**.

Помоществовáть = д. **Вспомоществовáть** і **Помогáть**.

Помóщникъ, ца = помішник, ця (С. Л.), помогáч, ка (С. Ж. Л.), підпомóшник, ця (К. Кр.), послугáч, посóбник, ця, підрýчник, поплїчник, у пастуха — підпáсач, підпáсич, у титаря — підтитáрій, підтитáрний (С. З.), у судді — підсýдок (С. З.), у дяка — піддячий, у весільного старости — підстáроста (С. З.), у дружка — піддрýжий (С. З.), піддрýжба. — Сьв. Микола добрий помішник в дорозї. н. о. — Не сама ж я пряла, були помішниці — хто за хлїб, хто за сіль, хто за паляниці. н. п. — Ні грач, ні помогáч. н. пр. — Суддею був ведмідь, вовки були підсудки. В. Гр.

Помóшный = помічний.

Пóмощь = пóміч (С. Л.), помóга, допомóга, запомóга (С. Л.), підпомóга (С. З. Л.), підмóга (С. З. Л.), підсóба, пі́дпора (С.

З.), порятува́ння, поря(а)ту́нок (С. З.), ря(а)ту́нок, ра́да, пора́да, приго́да, роботою з ласки до кого або за частування — толока́ (С. З. Ш.), військова — поту́га, поси́лок (Ос.), підси́лок (С. Л.). робочою худобою — су́пряга. — **Богъ въ по́мощь** = Бо́же поможи! Помога́й бі! — Спасибі Богу за помогу. н. пр. — Дзвін хвала Сьвятому Богу, Бог нам дасть і підпомогу. Скл. — Раз до ксьондза забрела кривая на ноги і бідная на дітей просила підмоги. Руд. — А ненька з сестрою живуть без підмоги в нужді. О. Ст. — Бог йому помога. Макар. — Я тобі у великій пригоді стану. н. к. — Подасть нам Бог ратунок проти сіх немилостивців. Ч. К. — Слезно прошу милостивого ратунку яко найскорійшого. Л. В. — Як наймит з панських рук ратунку й ласки жде. Гул. Ар. — Час приходить умірати, нікому поради дати. н. д. — Прохав пан на толоку жати, то в один день толокою зроблять що треба, та й напьють ся і наїдять ся. н. д. — Позвати на толоку. С. З. — Не сам один (копав криницю): толокою йому помагали. К. Ш.

По́мпа = смок, цмок (С. Жел.), водотя́г.

Помрача́ть, помрачи́ть, ся = тума́нити, ся, охма́рювати, ся, хму́рити ся (С. Л.), туманіти, затума́нити, ся, потьмари́ти, ся, похмарніти; заморо́чити ся і д. **Омрача́ть, ся.** — І думнее чоло похмарніло, мабуть щось тяжке вимовить хотілось. К. Ш. — Усі звізди потьмарило, половина місяця у хмари вступила. н. д. — Заморочилась голова.

Помраче́ніе = мана́ (С. Л.), па́пуст, моро́ка (С. З.), заморо́ка. — На тебе десь мапу у Литві навели. Гр. — Обняв мою голову папуст, наче я здурів. Кн. — Мороки на неї упали. С. Жел.

Помудри́ть = помудрова́ти, похитрува́ти.

Помрачнѣть = похмурніти, похмарніти, потуманіти, охма́рити ся. (Пр. д. під сл. **Омрача́ть** і **Помрача́ть**).

Помура́вить = поли́вити, полі́йти, навести́ поли́ву.

Помурча́ть = погарча́ти, пога́ркати.

Пому́слить, помусо́лить, ся = посли́нити, помля́вити, пому́рзати, ся.

Помути́ть, ся = замути́ти, скаламу́тити, сколотити, збаламу́тити. — Налетіли гуси з далекого краю та замутили воду в тихому Дунаю. н. п. — Два голуби воду пили, а два сколотили. н. п. — Скаламутив воду. — Збаламутив людей своїми звістками.

Помучи́ть, ся = пому́чити, помордува́ти, покатува́ти, ся.

Помча́ть, ся = помча́ти, ся, майну́ти, махну́ти, попе́рти. — Вовк помчав ся по дорозі і завив на перелозі. В. Щ. — Сів на свого вороного зараз і майнув ним по широкім полі. Ст. С.

Помызгать = 1. пошва́ндяти, пошмигля́ти, посновига́ти, попошва́ндяти. — Посновигала там по всім кутках. Б. Г.

2. подра́ти, поша́рпати (одежу).

Помыка́ть = попиха́ти (С. Жел.), коверзува́ти, со́бкати. — **Помыка́емый** = попи́хач. — Отак у ранці жид поганий над козаком коверзував. К. Ш. — Сирота Ярема, сирота убогий, ні сестри, ні брата — нікого нема, попихач жидівський виріс у порога. К. Ш.

Помы́кать = 1. почеса́ти (льон, коноплю).

2. побідува́ти.

Помы́лить = помили́ти.

Помы́лки = д. **Обмы́вки.**

По́мыселъ, по́мыслъ = по́мисл (С. Жел.), ду́мка (С. Л.), га́дка (С. Л.), мисль. — Пху! пху! уроки на сороки, а помисли на коромисла. н. зам. — У тебе мабуть бісова думка. С. Л. — Ані гадки. С. Л.

Помы́слить = поми́слити, поду́мати, погада́ти, поміркува́ти, розва́жити.

Помы́ть = поми́ти, білизну — попра́ти, ви́прати і т. д. д. **Мыть.** — Так і ще ж дитини не скупала і полотен білих не попрала. Ст. С. — Не турбуй ся, молодице, сестро, я за тебе поперу полотна. Ст. С.

Помышле́ніе = д. **По́мыселъ.**

Помышля́ть = д. **Мы́слить.**

Помѣли́ть = побіли́ти, нама́зати, нате́рти кре́йдою.

Помѣня́ть, ся = поміня́ти, заміня́ти, проміня́ти, ся, про циган на міньбу кіньми — поміньжува́ти. — **Помѣня́емся!** = дава́й, те мінька́! К. Ч. Р.

Помѣри(я)ть, ся = помі́ряти, ся.

Помѣси́ть = помісúти.

Помѣсти́тельный, но = місткий, просто́рий, влізний, но, про клунок то-що — паковни́й. — Хоч не візно, але влізно. н. пр.

По́мѣсный = мі́шаний і д. **По́мѣсь** 2.

Помѣсти́ть, ся = д. **Помѣща́ть, ся.**

Помѣстно = місця́ми, де́-де і д. **Мѣста́ми.**

Помѣстный = місце́вий, місцьо́вий (С. Жел.), краєви́й, країнний (д. **Мѣстный**).

Помѣстье = помістя, маєтність (С. Л.), держа́ва (С. З. Л.). — Коли-б не позбув ся був своєї маєтности... а то спродавсь до нитки. Кн. — І держав добр духовних і мирських людей. Хмельн. С. З.

Помѣсъ = замі́с. — Не стало борошна на заміс.

По́мѣсь = 1. міша́ння, мішани́ця, мішани́на (різних пород творів того-ж роду).
2. мішанець (С. Жел.), су́ржик, ублю́док, перево́дня, собак різної породи — по́круч, перево́дня, від осла і кобили — ослю́к, віслю́к. — Се не чистий хорт, а переводня. н. о. — Це не охотницька собака, а покруч. Кр. — Як ослюк хвицне — в поліцию не йти. н. пр.

Помѣсячный, но = помі́сячний, но, щомі́сячний, що мі́сяця. — **П. пла́та** = мі́сячина.

Помѣ́та = 1. д. **Замѣ́та** і **Знакъ**.
2. по́мітка (на паперах). С. Жел.

Помѣ́тить, ся = 1. позначи́ти і т. д. д. **Мѣ́тить**.
2. націляти, ся.

Помѣ́тить = д. **Помѣча́ть**.

Помѣ́ха = помі́ха (С. Л.), замі́шка, перешко́да (С. З. Л.), прити́ка, прити́чина (С. З. Л.), пере́ка (С. Л.), пере́чка, перепо́на, припи́нка, зава́да (С. Аф.), пере́мішка (Хар. Сп.). — Пішки не має замішки. н. пр. — Він волив тільки, щоб вона не чіпала йому перешкоди. Лев. В. — Коли-б нам якої притичини. Куліш. С. З. — Ледачій танешниці і хвартух на заваді. н. пр. — **Ему все помѣха** = йому́ й му́ха на зава́ді. н. пр. — **Помѣхой быть, стать** = перешкожа́ти, заважа́ти, на перешко́ді, на зава́ді бу́ти, ста́ти.

Помѣча́ть, помѣтить, ся = поміча́ти, помі́тити, ся.

Помѣшанный = божеві́льний (С. З. Л.), непе́вний (С. Л.), причи́нний (С. Л.), навісни́й (С. Л.), кру́чений (С. З.). — Й сама не зна, бо причинна, що такее ро́бить. К. Ш.

Помѣша́тельство = 1. д. **Помѣ́ха**.
2. божеві́лля (С. Жел.), божеві́льність, навіже́нство (С. Л.).

Помѣша́ть = 1. перешко́дити (С. Л.), переби́ти, на перешко́ді ста́ти (С. Л.), на зава́ді ста́ти, побо́рони́ти. — Всі сплять кругом, ніхто не перешкодить. Сам.
2. поміша́ти, переміша́ти. — Помішай ще, щоб добре змішалось. — **П. дрова́ въ пе́чкѣ** = переби́ти, перегорну́ти в печі.

Помѣша́ться = збожеволіти (С. Л.), стеря́ти ся, обезглу́здіти (С. З. Л.), ошаліти, здурі́ти (С. Аф. Л.), з глу́зду зсу́нутись, знавісніти. (Пр. д. під сл. **Обезу́мѣть**).

Помѣшка = д. **Помѣ́ха**.

Помѣшкать = д. **Поме́длить**.

Помѣща́ть, помѣсти́ть, ся = місти́ти, ся, у(в)міща́ти (С. Л.), умі́щувати (С. Ш.), помісти́ти, вмісти́ти, ся. — Містять ся люди, кому де любо. н. пр. — Школа містять ся в будинку пана. Кн.

Помѣще́ніе = 1. у(в)міще́ння (дія).
2. житло́, осе́ля і д. **Жили́ще**, для поклажі — мі́сце.

Помѣщикъ, ца = помі́щик, ця, пан, па́ні, держа́вець (стар.), ді́дич (Вол.), ді́дичка. — Що видячи папове державці українські мусіли утікати. Л. Сам.

Помѣщичій = помі́щицький, па́нський, скарбови́й (Прав.). — Панських груш не руш, як погниють — самі оддадуть. н. пр. — Се жито скарбове, а се наше. — **Помѣщичій крестья́нинъ** = д. **Крѣпостно́й** 2.

Помянни́къ = д. під сл. **Поминальный**. — **П. кни́жка**.

Помяну́ть = д. **Помина́ть**.

Помя́ть = пом'я́ти, помня́ти (С. Л.), помняшку́рити, покуйо́вдити (напр. постіль), потоло́чити (хліб, траву. С. Л.), примотлоши́ти (солому).

Помяу́кать = поня́вкати, понявча́ти.

Понаба́вить = д. **Наба́вить**.

Понаби́ть = д. **Набива́ть**.

Понаблева́ть = понабльо́вувати, понавра́цати.

Понаболта́ть, ся = 1. понабо́втувати, понамі́шувати, понаколо́чувати (д. **Наба́лтывать** 1.).
2. понабрі́хувати, наверзти́ і т. д. д. **Наба́лтывать** 2 і 3.
3. д. **Наболта́ться**.

Понабра́ть = понабіра́ти і т. д. д. **Набира́ть**.

Понабродиться = попотиня́ти ся, натипя́ти ся, попоге́штати ся, поволочи́ти ся, наволочи́ти ся, попошва́(е́)ндяти.

Понаброса́ть = понакида́ти, нашпурля́ти, понава́лювати.

Понабрызгать = понабри́зкувати, поналя́пувати і т. д. д. **Набрызгать**.

Понабѣли́ть, ся = набі́лити, ся (д. **Набѣливать**).

Понавезти́ = понаво́зити (д. **Нава́живать**).

Понавести́ = понаво́дити (д. **Наводи́ть** 6.).

Понави́снуть = зви́снути, нави́снути, позвиса́ти, понависа́ти (д. **Нависа́ть**).

Понаворова́ть = понакрада́ти.

Понавостри́ть = підгостри́ти, нагостри́ти (трохи).

Понаврáть = набрехáти, понабріхувати (д. **Наврáть**).

Понавыкáть, понавыкнуть = понавикáти, позвикáти, понавчáти ся, попривчáти ся, попризвичáювати ся, навúкнути, звúкнути, привчúти ся, призвичáїти ся (по троху).

Понавѣдываться, понавѣдаться = одвідувати, навíдувати ся, довідувати ся, одвíдати, навíдати, ся. — Треба частійше навідувати ся до його.

Понавѣрить = понавіряти, розвіряти. — Шинкарь розвірив у позичку рублїв сто. Сп.

Понавѣсить = понавíшувати, порозвíшувати і т. д. д. **Навѣсить.**

Понавѣстúть = поодвідувати, понавідувати ся. — Приїхав недавно, та оце поодвідував усїх сусідів. — Понавідував ся до всіх.

Понавѣшать = понавíшувати і д. **Навѣсить.**

Понавязáть, понавязнуть = понавъязáти, поначіпляти і т. д. д. **Навязáть.**

Понагатúть = понагáчувати.

Понаглядѣться = наглядíти ся, надивúти ся.

Понагнáть = понаганяти, назганяти, понавгóнювати, понагóнити (д. **Нагáнивать** 5).

Понагнýть, ся = понагинáти, понахилятú, ся. — Гилки аж понахиляли ся од снїгу.

Понаговорúть = понаговóрювати, понакáзувати і д. **Наговáривать** 1 і 2.

Понагородúть = понагорóжувати.

Понагорѣть = нагорíти. — Сьвічки трохи нагоріли.

Понаготóвить = понаготóвлювати, понастачáти, страви — понавáрювати, понапікáти, одежі — понаспрáвляти і т. д. д. **Наготóвливать.**

Понагрáбить = нагáрбати, награбувáти.

Понагрéзить, ся = д. **Нагрéзиться.**

Понагромоздúть = 1. понавертáти, понакидáти.
2. понабудóвувати.

Понагрызть = понагризáти і т. д. д. **Нагрызть.**

Понагрѣть = понагрівáти, понатóплювати, понапáлювати. — Понатоплювали так, що аж душно.

Понадавáть = понадавáти, поназдавáти.

Понадарúть = понадарóвувати, поназдарóвувати.

Понадвигáть, понадвинуть = посувáти, насувáти, підсувати, посýнути і т. д

Понадвязáть = надплестú і д. **Надвязáть.**

Понадгрызть = надгрúзти (трохи).

Понаддрáть, ся = надідрáти, наддéрти, ся (трохи).

Понадёргать = понасмикáти, повúсмикати, понадсмикáти, надскýбти.

Понаджéчь = надпалúти.

Понадóбиться = знáдобúти ся (С. З. Л.), здáти ся (С. Л.), згодúти ся (С. З. Л.), придáти ся (Сп.), стáти у пригóдї (С. З. Л.), пригодúти ся (С. Л.). — Хлїб в дорозї знáдобить ся. С. З. — В хазяйстві усе знадобить ся. н. пр. — Червінчиків чи мало я знайшла та се й до тебе принесла, щоб поділить ся — копійчина тобі згодить ся. Б. Глібова. — А тютюн та люлька козаку в дорозї знадобить ся. н. п. — Не плюй в колодязь — пригодить ся води напить ся. н. пр. — **Мнѣ понáдобились дéньги** = мінї трéба грóшей. — **Если понáдобиться** = коли трéба бýде. — **Мнѣ понáдобится** = мінї трéба бýде.

Понадоúть = надоїти, нацúпати.

Понадорвáть, ся = д. **Надорвáть, ся.**

Понадоѣсть = набрúднути і т. д. д. **Надоѣдáть.**

Понадписáть = понадпúсувати.

Понадрѣзать = надрíзати.

Понадстрóить = надбудувáти.

Понадувáть = 1. понадимáти. 2. понамітáти. 3. пообмáнювати і т. д. д. **Надувáть.**

Понадѣлать = понаробляти, повиробляти і д. **Надѣлать.**

Понадѣлúть = понаділяти, пообділяти.

Понадѣть = повдягáти, поодягáти і т. д. д. **Надѣвáть.**

Понадѣяться = покладáти ся, складáти ся, покладáти надію і т. д. д. **Надѣяться.**

Понажáрить = понапікáти і т. д. д. **Нажáривать** 1 і 2.

Понажевáть = понажóвувати, нажвáкати

Понажéчь = понапáлювати, повипáлювати і т. д. д. **Нажéчь.**

Померзать

Померзать

Померзать

Понаклáсть = понакладáти.

Понаклеи́ть = понакле́ювати, поналїплювати.

Понаклони́ть, ся = понадхиля́ти, надхили́ти. посхиля́ти, ся, похили́ти, ся (трохи), схили́ти ся, понахиля́ти (С. Л.).

Понакова́ть = понако́вувати.

Понаковыря́ть = надколупа́ти, надколупну́ти, вколупа́ти, вколупну́ти.

Понакопа́ть = понако́пувати.

Понакопи́ть, ся = назбіра́ти, ся.

Понакорми́ть = понагодо́вувати, понако́рмлювати і т. д. д. **Нака́рмливать.**

Понакоси́ть = понако́сювати.

Понакра́сить = понакра́шу(сю)вати і д. **Накра́сить.**

Понакре́ни́ть, ся = нахили́ти, схили́ти, пада́ти, ся (про судна).

Понакроши́ть = понакри́шувати.

Понакрути́ть = понакру́чувати.

Понакупи́ть = понакупа́ти, понакупля́ти, понакупо́вувати, понаку́плювати

Понала́дить = понала́гожувати, понала́жувати, понаправля́ти і д. **Нала́дить.**

Поналга́ть = набреха́ти (де-кілька).

Поналетѣ́ть = поналїта́ти.

Понали́ть = понални́ва́ти, понасипа́ти.

Поналожи́ть = понаклада́ти.

Поналѣ́зть = понала́зити.

Поналѣпи́ть = поналїплювати.

Понама́зать = понама́зувати, понама́щувати і т. д. д. **Нама́зать.**

Понамарёвъ = паламаре́вий.

Понама́рь, понамари́ха = палама́рь (С. Л.), палама́рка (К. З. о Ю. Р.), паламари́ха. — Паламарь сьвічки поламав. н. пр.

Понамета́ть = понакида́ти, поскида́ти і д. **Намета́ть.**

Понамо́кнуть = намо́кнути, набря́кнути (трохи).

Понамоло́ть = 1. понаме́лювати. 2. д. **Намоло́ть 2.**

Понамости́ть = понамо́щувати, понастила́ти і т. д. д. **Намости́ть.**

Понамота́ть = понамо́тувати і д. **Нама́тывать.**

Понамѣни́ть = понамі́нювати і д. **Намѣ́нивать.**

Понамѣ́тить = д. **Намѣ́тить.**

Понамѣша́ть = понамі́шувати, понамі́сювати (д. **Намѣси́ть).**

Понамя́кнуть = намня́кнути, розмня́кнути (трохи).

Понанести́ = понано́сити, позно́сити і т. д. д. **Нанашивать, нане́сть.**

Понаниза́ть = понани́зувати, повини́зувати, позни́зувати.

Понаня́ть = понайма́ти.

Понаню́хаться = наню́хати ся, напа́хати ся (д. **Наню́хаться).**

Понапа́чкать = д. **Напа́чкать.**

Понапеча́тать = понадруко́вувати.

Понапе́чь = понапіка́ти.

Понапили́ть = понапи́лювати.

Понаписа́ть = понапи́сувати.

Понапи́ться = понапива́ти ся. — Понапивали ся тай почали ґвалтувати.

Понапиха́ть = понапиха́ти і т. д. д. **Напиха́ть.**

Понапи́чкать = понапиха́ти і д. **Напи́чкать.**

Понапле́сть = понаплїта́ти і т. д. д. **Напле́сть.**

Понаплоди́ть, ся = понапло́джувати, понаро́джувати, ся.

Понапои́ть = понапо́ювати.

Понаползти́ = понала́зити (д. **Напа́лзывать).**

Понапо́лнить = посповня́ти, повиповня́ти (д. **Напа́лнивать).**

Понапра́сну = да́рма (С. Аф.), ду́рно, даре́мне (С. Жел.), надаре́мне (Лев.), зада́ром, надурно, вду́рні. (Пр. д. під сл. **Напра́сно).**

Понапроказнича́ть = д. **Напрока́зить.**

Понапроси́ть = понапро́шувати, понаклика́ти і т. д. д. **Напра́шивать.**

Понапроси́ться = понапро́хувати ся, понабива́ти ся. — Вони самі понабивали ся до нас на обід, и їх сам не кликав.

Понапря́сть = понапряда́ти.

Понапря́тать = понахо́вувати.

Понапря́чь, ся = д. **Напряга́ть, ся.**

Понапуга́ть, ся = д. **Напуга́ть, ся.**

Понапу́тать = понаплу́тувати і т. д. д. **Напу́тать.**

Понарабо́тать = понаробля́ти (д. **Нарабо́тать).**

Понарва́ть = понарива́ти, грибів — назбіра́ти, льону, конопль — набра́ти, маленьких гілочок — начухра́ти.

Понарисова́ть = понамальо́вувати.

Понароди́ть, ся = понаро́джувати, понапло́джувати, ся, порозпло́джувати ся.

Понарони́ть = порозгу́блювати (д. **Нара́нивать).**

Понаруби́ть = понару́бувати і д. **Наруба́ть.**

Понары́ть = понарива́ти, понако́пувати (д. **Нарыва́ть, нары́ть).**

Понарѣ́вать = понарізувати. понакра́ювати і т. д. д. **Нарѣзать.**

Понаряди́ть = повбірати повиряжа́ти, повистро́ювати (д. **Нарядить 2**).

Понасади́ть = понасажувати і д **Насади́ть.**

Понасказа́ть = понака́зувати і т. д. д. **Насказа́ть.**

Понаскобли́ть = понаскріба́ти, понаскрома́жувати і д. **Наскобли́ть.**

Понаскре́сть = понаскріба́ти і д. **Наскреба́ть.**

Понаслу́шаться = наслу́хати ся.

Понасмотрѣ́ться = надивити ся, наба́чити ся (багато), поназдивля́ти ся (д. **Насма́триваться 2**). — Поживете, то поназдивитесь, що у нас тут робить ся. Ман.

Понасмѣши́ть = поносьміши́ти.

Понасоли́ть = понасо́лювати і д. **Насоли́ть.**

Понасори́ть = понатрушувати, понасьмічувати (д. **Наса́ривать**).

Понаста́вить = понастановля́ти, понаставля́ти (д. **Наста́вить**).

Понастри́чь = понастрига́ти.

Понастрога́ть = понастру́гувати.

Понастро́ить = понабудо́вувати (Ос.) і т. д. д. **Настра́ивать.**

Понастрѣля́ть = понастрілювати, понабива́ти. — Багато понабивали дичини.

Понастря́пать = понаготовля́ти, понава́рювати, понапіка́ти.

Понасты́ть = нахоло́нути.

Понастуди́ть = д. **Настуди́ть.**

Понасу́пить, ся = д. **Насу́пить, ся.**

Понасу́слиться = понапива́ти ся, насмокта́ти ся, нахлю́щити ся.

Понасуши́ть = понасу́шувати (д. **Насу́шивать**).

Понасчита́ть = поналї́чувати (д. **Насчита́ть**).

Понасы́пать = понасипа́ти.

Понасыти́ть = д. **Насыти́ть.**

Понасы́тить = понагодо́вувати і д. **Насы́тить.**

Понасы́титься = понаїда́ти ся.

Понасѣ́сть = понасі́дати. — Багато пилюки понасідало скрізь.

Понасѣ́ять = понасіва́ти і т. д. д. **Насѣва́ть.**

Понатаска́ть = понано́сити, настяга́ти, позволіка́ти.

Поната́пливать = понатопля́ти, понапа́лювати.

Понатая́ть = понато́плювати ся, ната́нути.

Понатереби́ть = понарива́ти, понасмика́ти, льону, коноплї — понабіра́ти, пірря, волосся — понадера́ти, понаскуба́ти.

Понатерѣ́ть, ся = понатера́ти, понаму́лювати і д. **Натере́ть, ся** і **Наторѣ́ть.**

Понатерпѣ́ться = д. **Натерпѣ́ться.**

Понатеса́ть, понатёсывать = понатї́сувати.

Понате́чь = натїка́ти (по малу).

Понати́скать = понапиха́ти, понапако́вувати, понатовкма́чувати.

Понатка́ть = натка́ти (по троху).

Понатоло́чь = д. **Натоло́чь.**

Понаторѣ́лый = д. **Наторѣ́лый.**

Понаторѣ́ть = д. **Наторѣ́ть** (трохи).

Понаточи́ть = пона(ви)го́стрювати.

Понатужи́ться = д. **Натужи́ться.**

Понату́житься = посилкува́ти ся (С. Л.), напру́жити си́ли, напру́чити ся, натягти́ ся (Полт. Чайч.), налягти́, напова́жити ся.

Понатузи́ть = надава́ти стусанів (д. **Натузи́ть**).

Понаты́кать = понатика́ти, настромля́ти, понастро́млювати.

Понатѣ́шиться = натїшити ся в до́сталь.

Понаучи́ть, ся = навчи́ти, ви́вчити, ся (трохи).

Понахвата́ть = нахапа́ти, понахо́плювати.

Понахлеба́ться = насьо́рбати ся, нахлепта́ти ся, наду́длити ся.

Понаходи́ть = понахо́дити, познахо́дити, понашу́кувати і д. **Найти́ 1, 2 і 3.**

Понаходи́ться = попоходи́ти, попоту́пати, попола́зити — Попоходив до його, поки виправив свої гроші.

Понацара́пать = д. **Нацара́пать.**

Понацѣди́ть = понаціжувати, понато́чувати.

Понацѣпи́ть = начіпля́ти, поначі́плювати, поприче́плювати (д. **Нацѣпи́ть**).

Поначá льнически = поначá льницьки, як нача́льство.

Поначá льствовать = поначальникува́ти (не багато), постаршинува́ти, поверхово́дити (трохи).

Поначá ть = позачина́ти, попочина́ти, порозпочина́ти, розча́ти (С. З.). — Порозпочинав багато дїла, та нї одного до ладу не довів.

Поначе́сть = налїчи́ти і. т. д. д. **Наче́сть** (по троху).

Поначинить = поначиняти, понабивати, понапихати (д. **Начинить**).

Понашататься = попотиняти ся, попошвандяти, поповештати ся. — Попотиняв ся я таки по сьвіту.

Понашелушить = поналускувати, налускати, поналувати.

Понашивать = носити (інколи).

Понашить = понашивати, одежі — насправляти.

Понашпилить = попришпилювати, поприколювати.

Понащепать = понаколювати, наскіпати.
Понащипать = д. **Нащипать**.
Понащупать = понамацувати, поналапувати.

Понаѣздить = виїздити, объїздити (по троху).

Понаѣсться = понаїдати ся.

Понедѣльникъ = понеділок (С. З. Л.) понеділочок. — Та прийшов же тай в понеділок, та нема Солохи — поле барвінок. н. п. — Од понеділка до понеділка випъємо, куме, добра горілка. н. п. — В понеділок Бог сьвіта зачинав. З легеньким днем з понеділочком! н. пр. Ман. — **Чистый понедѣльникъ** = жилавий, жильний понеділок, жильник.

Понедѣльничанье = понеділкування.
Понедѣльничать = понеділкувати. С. З.
Понедѣльничный = понеділковий. — День понеділковий. Кiев. Ст.

Понедѣльный, но = тижньовий, потижений, но, що тижня, по тижню, через тиждень (д. **Недѣльный** 3).

Понедѣльщикъ, ца = тижньовий, ва. — Найняв тижньових робітників.

Понемногу = потроху, потрошки, помалу, помаленьку, поволі. — Хорошого потроху та з палкою. н. пр. — Потрошку горошку. н. пр. — Як проживаеш? Та так перебиваемось потроху. н. о. Яст. — Присувала до жару — кипи корінь помалу. К. Ш. — Помаленьку піймаем стареньку. н. пр

Понести = 1. понести. — Поніс на базарь. — Поніс трохи тай кинув.

2. вчинити, зробити, сповнити, виконати.

3. стерпіти, витерпіти, перетерпіти. — **Понести наказаніе** = одбути кару.

4. д. **Забеременѣть**.

Пони = муцик, куцак, куцан. — Коні маленькі — муцаки. п. о.

Понижать, понизить, ся = понижати (С. Л.), понизити, ся, обнизити, осажувати (С. Л.), осадити, голос — спускати, спустити, ціну — збивати, збавляти, збити, збавити, морально — принижати, принизити (С. Л.), про воду, опух — опадати, спадати.

Пониже = трохи нижче.

Пониженіе = 1. пониження.

2. упад, упадок, води, опуху — спадання (С. Л.), спадок (С. З. Л.).

Понизать = понизати, позвизувати.

Понизовый = низовий.

Поникать, поникнуть = никнути, хилити ся, похиляти ся, поникнути, похилити ся, понурити голову, понурити ся (С. З. Л.), похнюпити ся (С. З.). — Поникли голови козачі. К. Ш.

Пониклый = поникплий, похилений, понурий (С. З. Л).

Пониманіе = розуміння, взаемне — порозуміння.

Понимать, понять, ся = 1. розуміти (С. Л.), тямити (С. Л. Ш.), зрозуміти, врозуміти, розібрати, у(в)тямити (С. Л. Ш.), отямити, взяти у тямки (С. Л.), у(в)торопати (С. Л. Ш.), розторопати, де-що — протямляти, шупити (С. З. Л.), човпати (С. Л.), у(в)човпати, учовпти (С. Ш.), з трудом — дорозумувати ся (Ос.). добрати толку (Ман.), коли кажуть в жарт або глумливо — роздлубати, розшолопати (С. З. Л.), в(у)шолопати (С. Ш.), розчухати (С. З.), розчовпати (С. З. Л.), розчумати (С. З.), розчурупати, розшуличити, глибоко — збагнути (С. З.), вбагнути, взаемно — порозумітити ся. — Ой нехай судять, як розуміють, прийде тая годинонька, вони й поніміють. н. п. — Вони ж не розуміли слова і боялись його спитати. К. Св. П. — Розумію і арапську мову, та утну й по арнаутськи дрібно. Ст. С. — Я тоді не розуміла сього. Фр. — Плакала і вбивала ся, не можучи зрозуміти, що йому стало ся. Фр. — Прочитав він, що в листі стояло, зрозумів все, тай заплакав ревно. Ст. С. — Міцкевич признає, що литовської мови не розумів. Кн. — І як сам він мало тямив їхню розмову, то й вони мало розуміли його. Лев. В. — Треба тямити, як з людьми поводитись. Лев. В. — Прочитував одні і ті самі слова, не тямлючи, що читаю. Фр. — Чи тямить він хоч трошки в господарстві? Лев. В. — Коли не тямиш, то й не берись. — Він сам не тямив, що з ним робилось. О. Ст. — Та як же? Та що ж? Я нічого не второпаю. О. Мир. — Гаразд не второпала, що він там по московськи каже. Ч. К. — Який же його одмінок второпає, що він верзе. Гул. Ар. — А які єсть у обчестві, що протимляють письма. то з писарем у їх одна свита. Хар. — Шупить Сірко́, до кабана шмалять. н. пр. — Ти письменїший од мене — багато де чого шупиш. Гул. Ар. — Та я то і в картах трохи шуплю. Гул. Ар. — Трохи мене ти не морочиш, не росчовпу, що ти пророчиш. Кот. — Хто-ж збагнув таємности людського життя і горювання. К. Х. — Не можна того жадним розумом збагнути. К. З. о Ю. Р. — І миттю кинувсь до громади. просить собі у неї ради, чого собою не збагне. Кот. — Нїяким способом не міг збагнути, щоб се могло бути. Фр. — Казо́к усїх і не збагнеш. н. о. — Не здужав збагнуть: чи то йому снилось, чи справдї на яву усе те діялось. О. Ст. — Рибалка трусить ся, стоїть, як пень, не розшолопає чи ніч, чи день. Б. Г.

2. понїма́ти, ся, поня́ти ся, узя́ти ся водо́ю (д. від сл. **Покрыва́ть, ся**).

3. парува́ти, жирува́ти, попарува́ти ся (про птиць). — Налетїли сірі гуси, стали жирувати. н. п. — Горобцї вже паруються.

Пони́щенски = злиде́нно, як ста́рець, постаре́чому, постарча́чому.

Пони́щенствовать = постарцюва́ти, поже́брати, полабзюкова́ти.

Поновле́ніе = д. **Обновле́ніе.**

Поновля́ть, понови́ть, ся = поновля́ти, відновля́ти, поновити, відновити, ся.

Понове́ть = понові́ти, понові́шати.

Поножёвщина = різани́на.

Поноздрева́тѣть = подірча́віти.

Понора́вливать, поноровля́ть, понорови́ть = 1. д. **Поджида́ть.**

2. потура́ти (С. З. Л.), попуска́ти. — Не потурай дитинї. С. З. Пр. д. ще під сл. **Побла́жать.**

Поноро́вка = д. **Побла́жка.**

Поноси́тель, ница = обмо́вник, ця (С. Пар.), осу́дник, ця (С. Жел. Пар.), нару́гач.

Поноси́тельный = гане́бний, мерзе́нний, лихосло́вний (С. З.).

Поноси́ть = га́нити (С. З.), ганьби́ти. обмовля́ти (Кр. С. Жел.), лихосло́вити (С. З.), бе́штати (С. Л.), шпе́тити (С. Л.). — Д. під сл. **Безче́стить** і **Злосло́вить.**

Поноси́ть, носи́ть = поноси́ти, про одежу — приноси́ти.

Поно́сный = 1. д. **Позо́рный.** 2. д. **Поноси́тельный.** 3. поно́сний, проно́сний.

Поно́съ = поно́с, проно́с, бігу́нка (С. З. Л. Ш.), бі́гавка, біга́чка, бі́ганка, побігу́ха (С. Л.), сра́чка (С. З.), сиру́ха, дрисля (С. З.), свисту́ха (Ман.), коли ще ріже в животї — різа́к, різа́чка. — **Крова́вый поно́съ** = проно́с кріва́вий (Ст. лїчебник Кіев. Ст.), черві́нка, крівави́ця. — Коли в чоловіка з холерного краю показав ся пронос, то ще не можна сдразу пізнати: чи то пронос холерний, чи так собі од чого другого. Ніс. — Войска большую трудность міли од хороб великих, а найбільше од бігунки. Л. Сам. — Скільки є там військє, все заслабло на тяжку хоробу, на тяжку бігачку-крівавицю. Ст. С. — Його дрисля напала. С. З.

Поноше́ніе = ганьба́ (С. Ж.), гане́тьба, огу́да, осу́да, обмо́ва, нару́га, знева́га, д. **Позо́ръ.** — Смерть не така страшная, як осуда людськая. н. пр.

Понра́виться = полюби́ти ся, подо́бати ся (С. З. Л.), у(в)подо́бати ся (С. З. Л.), сподо́бати ся (С. З. Л.), до вподо́би прийти́сь, в о́ко впа́сти. запа́сти, підійти́, підпа́сти під ми́слї, приподо́бати ся. — Купцеві він полюбив ся, бо був робочий. н. о. — Чи в любистку ти купав ся, що так мінї сподобав ся? н. п. — Прибігла раз лисичка у садочок, вподобавсь дуже їй привітненький куток. Б. Г. — Аби добрая, покірна й сорому боялась, та Панасові душею й серцем сподобалась. Мак. — Ой звертай ся та й не вмивай ся, ти ж мінї, серденько, й так сподобав ся. н. п. — Те, що колись по веснї красувалось, те, що колись мінї так сподобалось, захляло. І. Г. — Де-ж ти такий милий взяв ся, що так мінї сподобав ся? н. п. (Д. ще під сл. **Полюби́ться**). — **Онъ ей понра́вился** = вона́ його́ вподо́бала (Чайч.), він їй до вподо́би.

Понуди́тельный = примусо́вий.

Понужда́ть, пону́дить = си́лувати (С. Жел. Л.), нево́лити (С. Жел. Л.), силкува́ти (С. Л.), примуша́ти (С. З), нужди́ти (С. З.), приси́лувати (С. З. Л.), принево́лити (С. Жел.), знево́лити (С. Л.), приму́сити (С. Жел. З.), зму́сити (С. Л.). — Убожество і старість силують мене тебе швидче заміж оддати. Кот. — До тачення гребель примушали. Орлик. С. З.

Понужде́ніе = си́лування (С. Л.), при́мус (С. З.), прину́ка (С. З. Л.). — На милування нема силування. н. пр. — Примусом не так навчиш ся, як залюбки. С. З. — Як не даси з прозьби, то даси з принуки. н. пр.

Понука́ніе = поганя́ння.

Понука́ть = поганя́ти, підганя́ти, ну́кати, принука́ти, коней — но́кати, ньо́кати, волів — ге́йкати. — Запряжи сперше, тедї й поганяй. н. пр.

Пону́ра = пону́ра (С. Л.), похню́па (С. Л.), похню́пий, пону́рий. С. З. Л.

Пону́ривать, пону́рить = ну́рити, уну́рувати (С. Ш.), похиля́ти, зхиля́ти, уну́рити, ся (С. Ш.), похню́пити, ся (С. З., похили́ти, зхили́ти, пону́рити (С. З., ся. — Став журитись, сидить, головоньку зхилив. Б. Г.

Пону́рный, пону́рый = пону́рий, похню́пий. С. З. Л.

Понутру́ = до вподо́би, до сподо́би, до смаку́, під нату́ру.

Поны́нѣ = і до́сі, до́сі (С. Аф. З.), до сього́ часу. — Відколи та й досі його не має. — А тільки віз і досі там. Б. Г.

Поны́ра = д. **Проны́ра.**

Поны́рливый = д. **Вкра́дчивый, Иска́тельный** і **Проны́рливый.**

Поныря́ть = понурина́ти.

Понѣ́жить, ся = попе́стити, поголу́бити, помилува́ти, поні́жити, ся. — Роси вила, нагодувала, попестила, — і віби сном, над сином сидя, задрімала. К. Ш.

Понюхать = понюхати.

Поня́ньчить, ся = поня́ньчити; попе́стити, поба́вити і т. д. д. **Ня́ньчить, ся.**

Поня́тіе = 1. тя́ма (С. Л. Ш.), тям, тя́мка (С. Л. Ш.), стя́мок (С. З.). — З журби та з тривоги зовсім свій тям розгубила. М. В. — Як тяма є, нехай зробить. Номис.
2. розумі́ння, ду́мка, мисль. — Не було поміж народом певного розуміння про право власности на землю. Бар. О. — В громадських розуміннях історія положила на двох руських народностях свої сліди. Бар. О. — На Україні не могло витворить ся такого розуміння про громаду. Бар. О.

Поня́тливость = тяму́чість.

Поня́тливый = тямки́й (С. Л. Ш.), тяму́чий (С. Л. Ш.), тяму́щий (С. Ш.), тя́мкий (С. Жел.), тямови́тий. — Хазяйка добра, чесна і товкуща і на полі і в торгу тямуща. Мак.

Поня́тность = я́сність, зрозумі́лість.

Поня́тный, но = 1. я́сний, но, зрозумі́лий, ло, розу́мний, но, розбі́рний, но, втямки. — Наша власна мова, чим давнійша, тим менше для нас зрозуміла. Г. См. Ст. — Писати про все як можна зрозумілою простому народові мовою. Ук. — Та все по нашому, щоб кожному воно розумно було. Кв.
2. д. **Поня́тливый.**

Понято́й = поняти́й.

Поня́ть = д. **Понима́ть.**

Пообанкру́титься = побанкрутува́ти ся. — Багато купців побанкрутували ся.

Пообворова́ть = пообкрада́ти.

Пообдари́ть = пообдаро́вувати.

Пообду́мать = обду́мати, обми́слити, помірку́вати, розмірку́вати, помізкува́ти, розва́жити, роски́нути голово́ю.

Пообезору́жить = пороззбро́ювати.

Пообзавести́ся = пообзаво́дити ся.

Пообкла́сть, ся = пообклада́ти, ся.

Пообклеи́ть, ся = пообкле́ювати, пообліплювати, ся.

Пообкра́сть = пообкрада́ти.

Пооблачи́ть, ся = повбіра́ти, поодяга́ти, ся.

Пооблѣпи́ть = пообліплювати.

Пообма́нывать = пообду́рювати, поошу́кувати.

Пообмы́слять = д. **Пообду́мать.**

Пообнища́лый = збідні́лий, підупа́лий, з'убожі́лий, з'убожа́лий (С. Л.).

Пообнища́ть = збідні́ти, підупа́сти, з'убожі́ти, з'убо́жити сь.

Пообобра́ть = пооббіра́ти. — Драпіжці худоби наші пооббірали. Петрик. С. З.

Пообогрѣ́ться = зігрі́ти ся, нагрі́ти ся (трохи).

Поободра́ть, ся = пообдира́ти, пообша́рпувати, ся, кору, тіло то-що — пообшмо́ргувати (д. **Ободра́ть, ся**).

Пообожда́ть = підожда́ти, потріва́ти, перетріва́ти і т. д. д. **Обожда́ть.**

Пооборва́ть, ся = д. **Оборва́ть, ся.**

Пообсели́ть = позаселя́ти, пооса́жувати (С. З.).

Пообсо́хнуть = обсо́хнути (трохи), присо́хнути, притря́хнути.

Пообши́ть = пообшива́ти, обши́ти.

Пообъѣ́здить = виї́здити, проїздити, повиїжа́ти, попроїзжа́ти.

Пообѣ́дать = пообідати.

Пообѣднѣ́ть = збідні́ти, прибідні́ти, підупа́сти, з'убо́жіти.

Пообѣща́ть = наобіця́ти, пообіця́ти, наобіща́ти, ся, помени́ти ся. — Я поменив ся йому це дати. Чайч.

Поовдовѣ́ть = повдові́ти.

Поове́чьи = по ове́чому, як вівці.

Пооглода́ть = обгри́зти, пообгризати.

Поогло́хнуть = поглу́хнути.

Поо́даль = здаля́, віддаля́, оддалік, по́далі, осторо́нь (С. Л.), про будову — на о́дшибі (трохи). С. Л.

Поодари́ть = пообдаро́вувати.

Поодино́чки = поодному, пооди́нцю, пооди́ниці (С. Л.), поєди́нчо, поєди́нці. — Поодинцю з хати вивожайте. н. д.

Поодна́жды = по разу́. — Зверху вдарити два рази, а з боків по разу. п. о.

Поодѣться = одягти́ ся, убра́ти ся; поодяга́ти ся, повдяга́ти ся, повбіра́ти ся. — Панночки зарання повбірали ся, чекаючи на гостей. Лев. В.

Пооклевета́ть = оббреха́ти, обмо́вити; пооббріхувати, пообмовля́ти.

Поокорми́ть = пообгодо́вувати.

Поопозда́ть = припізни́ти ся, запізни́ти ся, спізни́ти ся (трохи).

Поопьянѣлый = пъянува́тий, спъяні́лий, підпи́лий.

Поопьянѣть = спъяні́ти, підпи́ти.

Поора́торски = як речни́к.

Поора́ть = погаласува́ти, порепетува́ти, пого́рлати і д. **Ора́ть.**

Поосвободи́ть, ся = повизволя́ти, ся. — В Покуті, по Подолі, по Волині всі городи повизволялись. І. Г.

Поосиротѣть = посироті́ти, засироті́ти (про богатьох).

Поостри́ть = погостри́ти, косу мантачкою — поманта́чити.

Поотвали́ть, ся = поодва́лювати, ся.

Поотве́зть = поодво́зити.

Поотвести́ = одвести́; поодво́дити.

Поотвора́ть = поод(від)чиня́ти, порозчиня́ти. — Порозчиняв усі вікна.

Поотвы́кнуть = одви́кнути по тро́ху.

Поотвяза́ть = одвъяза́ти; поодвя́зувати.

Поотгре́сть = понадгріба́ти.

Поотдѣлать = оброби́ти; пообробля́ти (трохи).

Поотколоти́ть = одби́ти; поодбива́ти.

Поотку́порить = повідтика́ти.

Пооткрыва́ть = поодкрива́ти, поодчиня́ти, роти — пороздявля́ти і т. д. д. **Открыва́ть.** — Поодчиняли вікна. — Діти пороздявляли роти. Лев.

Поотлежа́ть = відле́жати, повідле́жувати. С. З.

Поотлѣпи́ть, ся = одліпи́ти; поодліплювати, ся.

Поотнима́ть = поодніма́ти, поодійма́ти, поодбіра́ти, повідніма́ти і т. д.

Поотобра́ть, ся = відібра́ти; повідбіра́ти, ся.

Поотомкну́ть, ся = поодмика́ти, порозмика́ти, поодпіра́ти, повідмика́ти, ся і т. д.

Поотorва́ть, ся = поодрива́ти, пооддира́ти, повідрива́ти, ся і т. д.

Поотпере́ть, ся = одпе́рти, одімкну́ти (по малу); поодпіра́ти, порозпіра́ти, поодмикати, повідпіра́ти, ся і т. д.

Поотрабо́тать = оброби́ти (де-кілька або помалу).

Поотрабо́таться = пооброблятн ся, (про косовицю) — пообко́сювати ся, (про оранку) — пооб'орювати ся і т. д. д. **Ока́нчивать рабо́ту.**

Поотрезви́ться = ви́тверезити ся (трохи)

Поотрыва́ть = поод(від)рива́ти, гілки, листя — пообчу́хрувати, позча́хувати, позчу́хрувати.

Поотста́ть = од(від)ста́ти, од(від)би́ти ся (трохи).

Пооттяга́ть = поодтяга́ти, поодсу́жувати.

Поотучи́ть, ся = од'учи́ти, ся (по троху).

Поотцо́вски = по ба́тьківськи, як ба́тько. — Буду йому пораду давати, по батьківськи научати. К. Ш.

Поохо́титься = пополюва́ти, прополюва́ти.

Пооцѣни́ть = поцінува́ти.

Поочаро́вывать = позчаро́вувати, почарува́ти.

Поочерёдно = почере́жно (Кв.), по че́рзі (С. Л.), почере́дно, під чергу́, чергою. — Почережно він обідав у дітей і у онуків. Кп. (Пр. д. це під сл. **О'чередь**).

Почерёдный = черго́вий; почере́жний (д. **Очередно́й**).

Поощре́ніе = заохо́та, заохо́чення, заохо́чування (С. Жел.), від'охо́та, пона́да. С. Пар.

Поощри́тельный = заохо́чуючий.

Поощря́ть, поощри́ть, ся = заохо́чувати, ся (С. Жел.), поохо́чувати, ся (Лев.), підохо́чувати, ся, підбива́ти, додава́ти ду́ху, охо́ти, буди́ти, заохо́тити, ся (С. Жел.), від'охо́тити, ся, збуди́ти, дода́ти ду́ху, охо́ти, підби́ти. — Батько не похочував мене до сього діла. Лев.

Поощрённый = заохо́чений. С. Пар.

Попада́ть, попа́сть = попада́ти, попа́сти, потрапля́ти (С. Л.), утрапля́ти (С. Л. Ш.), потра́пити, ся, натра́пити, у(в)тра́пити (С. Ш.). — Попав у яму. — Попав пальцем в небо! К. — Трапила коса на камінь. н. пр. — Хто куди втрапив. — Як рая у ярмарок утрапив. Ос. — Трапив його в саме чоло. н. д. — На силу натрапив стежку. Матері все було вгодиш, а вам не потрапиш вгодити. Лев. — Не потрапить безщасна нікуди, як ішла, так і впала у яму. Гр. Чайч. — Оцим яром утрапите до його. К. Ш. — Потрапив ся до його. Хар. Чайч. — Скажи, чорнява, як тебе звати, щоб потрапив до твоєї хати. н. п. — Куди ж нам до вас рівнятись? Ми за вами й не потрапимо. Кроп. — **Попада́ть, попа́сть въ цѣль** = влуча́ти (С. Л. Ш.), уціля́ти (С. Ш.), поціля́ти, утрапля́ти, потрапля́ти, влу́чити (С. Ш.), вцілити (С. Ш.), поцілити (Ос.); втра́пити, потра́пити. — Лупить ломакою по чому влучить. Лев. — Крути, вовчику, головою, щоб не поцілив булавою. н. к. — Не втрапила Лемерівна в деревце, та влучила сама себе в серце. н. п. — **Мѣтилъ въ со́кола, а попа́лъ въ воро́ну,** н. пр. = лу́чив воро́ну, а влу́чив коро́ву. н. пр. — **Какъ ни попа́ло** = абй-як, як небудь, як попа́ло. — **Попа́ли на мѣстѣ преступле́нія** = пійма́ли на гаря́чому вчи́нку, на шко́ді. — **Попа́сть на встрѣ́чу** = здиба́ти ся, спітка́ти ся і т. д. д. **Встрѣ́титься.** — **Попа́сть впроса́къ** = попа́сти в лабе́ти, влі́зти в боло́то, у ду́рні поши́ти ся, о́близня пійма́ти, вхопи́ти ши́лом па́токи. — **Попа́сть въ непріятность** = вклепа́ти ся, уло́пати ся (Ев.), ушеле́пкати ся (Ман.).

Попада́ться, попа́сться = 1. попада́ти ся, попа́сти ся. — Попав ся жучку панові в ручку. н. пр. — **Попада́ться на глаза́** = наверта́ти ся на о́чі. — І на очі не навертай ся, зараз лаяти ме. Ос. — **Попа́сться во лжи́** = вбреха́ти ся, пробреха́ти ся. — **П. въ кра́жѣ** = прокра́сти ся.

2. трапля́ти ся (С. Л. З. Ш.), луча́ти ся (С. Л.), тра́пити ся (С. З. Ш.), лучи́ти ся (С. З.).

3. зустріча́ти ся, здиба́ти ся, зустрі́ти ся, зди́бати ся, спітка́ти ся.

Попа́дать = попа́дати, поко́тити ся.

Попадьи́нъ = попадїн, панїма́тчин, матушчин.

Попадья́ = попадя́ (С. З. Л.), попадїха (С. З.), панї-ма́тка (С. Л.), ма́тушка. — Журила ся попадя своєю бідою — бідна ж моя головонька, що піп з бородою. н. п. — Коли б нашій попадї та попова борода, давно б благочинним була. н. пр.

Попа́ивать = поїти, напува́ти (часто або від часу до часу).

Попа́костить = попаску́дити і т. д. д. **Па́костить.**

Попа́лзывать = ла́зити (по троху).

Попа́рно = пара́ми.

Попа́рхивать = перелїта́ти, перепу́рхувати.

Попа́сть, ся = д. **Попада́ть, ся.**

Попа́хивать, попаха́ть = ора́ти (по троху), поора́ти, попоора́ти. — Поорав трохи та й кинув. — Пооретї день, то притомиш ся. Чайч.

Попа́хивать = 1. па́хнути, тхну́ти (С. Ш.), пахтїти. души́ти (С. Л.), пести́, смердї́ти (не дуже). — Мнясце трохи душить. — Мнясце пахтить. Б. Г.

2. повіва́ти, подиха́ти. — Вітер віє, повіває. В. Щ. — Вітрець подихає. К. Д.

Попа́чкать = покаля́ти і т. д. д. **Па́чкать.** — Не дивись, що забродивсь, аби халяв не покаляв. н. пр. — Хто в болото лїзе, той ся покаляє. н. пр.

Попённый, но = од пня́. — Напялись рубати ліс од пня.

Поперебить, ся = поперебива́ти, ся і д. **Перебива́ть 1.** — Поперебивали усї горшки.

Попереболта́ть, ся = попереба́втувати, попереколо́чувати, ся (д. **Переба́лтывать 1**).

Поперебра́сывать, попереброса́ть = поперекидати (д. **Перебра́сывать**).

Поперевезти́, ся = поперево́зити, ся (д. **Перевози́ть**).

Поперевести́, ся = поперево́жувати, попереводити; поперекла́да́ти; повиво́дити, повибавля́ти, ся і т. д. д. **Переводи́ть, ся.**

Поперевяза́ть, ся = поперевъя́зувати, ся.

Попереворачивать = попе́реверта́ти, поперекида́ти і т. д. д. **Перевора́чивать.**

Попереда́ть = попередава́ти і т. д. д. **Передава́ть.**

Попередѣ́лать = попереро́блювати. — По приказу Єремії багацько церков поперероблювали на костьоли. О. Ст.

Перекова́ть = попереко́вувати; позако́вувати (д. **Переко́вывать**).

Попереколоти́ть = поперебива́ти; повибива́ти (д. **Переколачивать 1 і 2**).

Попере́къ = 1. впо́перек (С. Л.), упо́перек (С. Ш.), впере́к, попере́к (С. З.). — Тодї дитину вчи, як уоперек на лавці лежить, а як уподовж ляже, тодї вже трудно вчити. н. пр. — Став йому наче та кістка впереж горла. Кв.

2. наперекі́р і т. д. д. **Вопреки́ і Напере́коръ.**

Попереме́нный, но = переміннии, на переміну, навпере́мінки, навпере́мінку, оди́н за о́дним, впереміш ку. — Усї стерегли сад навперемінку.

Поперепуга́ть, ся = попереля́кувати, ся і т. д. д. **Перепу́гивать, ся.**

Поперерѣ́зать = 1. поперері́зувати, поперетина́ти. — Кобак і Марко духой поперетинали ремнї, котрими поскручувані були руки козаків. О. Ст.

2. повирі́зувати і т. д. д. **Перерѣ́зывать** 1 і 2. — Усїх повирізували.

Попере́ть = попе́рти, напе́рти.

Поперечёркивать = попере́че́(і)ркувати.

Попере́чина = д. **Перекла́дина.**

Попере́чникъ = 1. д. **Діа́метръ.**

2. шир, широта́. — **Попере́чника, въ попере́чникѣ** = у ши́р, завши́ршки.

Попере́чный, но = попере́ч(ш)ний (С. Л.), но (С. Пар.), переко́вий (С. Л.), впо́перек, упо́перек (С. Ш.), в про́гін, на про́літ. — **Поперёчная поло́ска** (в тканинї) — пере́тика. — **П. ни́тки** (в полотнї) — піткá́ння.

Поперхну́ться = попирхну́ти ся, питтям — похлину́ти ся. — Пив поспішаючись та як похлинув ся. Чайч.

Попеча́литься = посумува́ти, просумува́ти, пожури́ти ся, прожури́ти ся, поту́жити. — Засьпіває тай згадає, що він сиротина, пожурить ся, посумує, сидячи під тином. К. Ш.

Попеча́тать = подрукува́ти.

Попече́ніе = дбання́ (С. Л.), кло́піт (С. З. Л.), пе(і)клува́ння (С. Ж.), до́гляд (С. Л.), турбо́та, турба́ция (С. Ш.), стару́нок. — **Попече́ніе имѣть** = пе(і)клува́ти ся, дба́ти, пекти́ ся, турбува́ти ся, упада́ти (коло кого) і д. **Забо́титься.**

Попечи́тель, ница = піклува́льник, ця (С. Жел.), пісту́н, ка (С. Жел.), кура́тор, кукі́бниця. — Куратор шкільної київської округи згодив ся. Кн. — Наша панї про все село кукібниця й жалібниця. Кн.

Попечи́тельный = дбайли́вий, клопотли́вий і т. д. д. **Забо́тливый.**

Попе́чь, ся = попекти́, ся. — Попік собі руки.

Попе́чься, попещи́ся = попіклува́ти ся, поклопота́ти, потурбува́ти ся і т. д. д. **Позабо́титься.**

Попива́ть = попива́ти (часто або потроху); напива́ти ся (частенько).

Попили́кать = 1. поциги́кати. 2. попілі́кати (д. **Пили́кать**).

Попили́ть = попиля́ти (д. **Пили́ть**).

Попира́ніе = топта́ння. С. Ш.

Попира́ть, попра́ть, ся = 1. топта́ти (С. Ш.), потопта́ти, стопта́ти. — Коли ж сіль утеряє силу... Нї на що не годить ся тодї вона, тільки щоб викинути геть, і щоб топтали її люди. К. Св. п.

2. д. **Одолѣва́ть** і **Побѣжда́ть.**

Попирова́ть = побенкетува́ти, погуля́ти, побалюва́ти. — Ідіть тепер спочити, а в ночі побенькетуєм разом. Ст. Г.

Попи́сывать = попи́сувати, писа́ти (часами).

Попи́хивать, попиха́ть, попхну́ть = попиха́ти, підпиха́ти, попхну́ти, підіпхну́ти.

Попла́вать = попла́вати, попли́вати.

Попла́вить = потопи́ти.

Поплаво́къ = поплаве́ць (С. Жел. З.), дерев'яний у неводів — галага́н (С. Жел. Аф.). — Вода шумить!... вода гуля!.. На березї рибалка молоденький на поплавець глядить і промовля: лови ся рибонько велика і маленька. Гул. Ар.

Попла́кать = попла́кати, поголоси́ти, порю́мати, порю́мсати і т. д. д. **Пла́кать.**

Поплати́ть, ся = 1 позапла́чувати, повипла́чувати, оплати́ти, ся; приплати́ти ся. — Позаплачував усї довги. — Що був винен — скрізь оплатив ся.

2. полата́ти, позала́тувати. — Позалатував усї дїрки.

Поплева́ть = поплюва́ти, крізь зуби — почви́ркати.

Поплёвывать = спльо́вувати.

Поплеска́ть, ся = поплю́скати, похлю́пати, ся і т. д. д. **Плеска́ть, ся.**

Поплести́ = поплести́ і т. д. д. **Плести́.**

Поплести́ся = попле́нтати ся, почвала́ти, потя́гти ся, пові́яти ся, попха́ти ся, почала́пати, почеле́пати, потьо́пати ся, потеліпа́ти ся, пошкандиба́ти, поди́бати, потетю́рити ся і т. д. д. **Плести́ся.** — Еней по берегу попхав ся і сам не знав, куди слоняв ся. Кот. — Сказав старий і пошкандибав далї. Фр. — Подибала стара мати свою Марину доганяти. К. Ш. — Кивне головою і почалапає собі дальше улицею. Фр.

Попле́чье = у́ставка. — І сорочку пошила і уставки повишивала. М. В.

Попло́тничать = помайструва́ти, потеслюва́ти.

Поплотнѣ́ть = поміцні́шати, поду́жчати, погла́дшати.

Поплута́ть = поблука́ти, поплу́тати ся. — Поблукавши мій Петрусь, та й до дому знов вернувсь. Кот.

Поплутова́ть = пошахрува́ти і т. д. д. **Плутова́ть.**

Поплы́ть = попливти́, поплисті́, попливсти́, попли́нути, поли́нути. — Поплив на той бік річки. — Тай замовкла русалонька, в Дніпро полинула, мов пліточка. К. Ш.

Поплѣни́ть = в поло́н, в нево́лю, у бра́н забра́ти.

Поплѣшивѣть = поли́сіти, пошолуди́віти. — Дурна голова не полисіє, не посивіє. н. пр.

Поплясáть = потанцюва́ти.

По́плясь = танцюва́ння.

Попо́ва скуфья́, попо́во гуме́нце = д. **Одува́нчикъ.**

Попо́вна = попі́вна (С. З.), дочка попаді удови — попадя́нка. — Дівка бранка Маруся попівна Богуславка. н. д. — Хапаєть ся, як попівна заміж. н. пр.

Попо́вичъ = попо́вич, попе́нко, мале — попеня́, син попаді удови — попаде́нко, попадчу́к.

Попо́вскій = попі́вський, попі́в. — Попівські очі має — що зобачить, то взяв би. н. пр. — Попівські очі завидющі. н. пр. — Не мала́ то жирним журба: попова кишеня порвалась. н. пр.

Попо́вство = попі́вство.

Попо́въ = д. **Попо́вскій.**

Попо́йка = на́пійка, після хрестин — похре́стини, після храмового празника — похра́мини, після зговин — сва́чини і т. д. д. **Пиру́шка** і **Попра́зднество.**

Попола́мъ = попола́м (С. Жел.), на́спіл, на́впіл, (С. Л.), на́піл, на́поли, впіл, піл-па́-піл (С. Л.). — **Чуръ попола́мъ!** = цур надво́х!

Попо́лдничать = пополу́днувати.

Попо́лзать = пола́зити і т. д. д. **По́лзать.**

По́ползень = 1. повзу́н, лазню́к.
2. прола́за, проно́за (С. З. Л.), про́йда (С. Л.), і д. **Пройдо́ха** і **Проны́ра.**
3. пт. Sitta Europea, Serthia familiaris — кова́лик, кова́льчик (С. Жел.), деревола́з (С. Пар.).

Поползнове́ніе = по́тяг (С. Жел.), схи́льність (С. Пар.), хіть (до чого поганого).

Поползти́, попо́лзать = полі́зти, поплазува́ти, порачкува́ти і т. д. д. **Ползти́.**

Пополне́ніе = поповне́ння, сповне́ння.

Пополня́ть, попо́лнить, ся = поповня́ти, сповняти, виповняти, ся, повнїшати, попо́внити, ся і т. д., поповнїти.

Пополнѣ́ть = поповнїти, поповнїшати, погла́дшати і т. д. д. **Полнѣ́ть.**

Пополоска́ть, ся = пополоска́ти, ви́полоскати, ся.

Пополо́ть = пополо́ти, посапа́ти і т. д. д. **Поло́ть.**

Пополуго́дно, пополугоди́чно = піврі́чно, по пів ро́ку.

Пополу́дни = після півдня.

Попо́льзовать, ся = 1. полїчи́ти, пого́їти, ся і т. д. д. **Лѣчи́ть, ся.**
2. покори́стувати ся (С. Л.), поживи́ти ся (С. Л.), пожиткува́ти (С. З.).

Попо́мнить = згада́ти, спамъята́ти, помина́ти. — **Не попо́мни зла́** = не зга́дуй, не помина́й ли́хом.

Попо́на = попо́на, стар. — ка́па (С. З.). — Конї в капах були при траурі. Маркович. С. З.

Попоро́ть = попоро́ти.

Попо́ртить, ся = попсува́ти, понївечити, спога́нити, ся, пошко́дити ся, про їстовне — посня́діти, багато або все — перенївечити, позво́дити і д. **Испо́ртить, ся.** — Ли́хий доброму попсує. н. пр. — Понївечите зерно, попріє воно, пропаде. Кн. — Сир поснядів. Ман. — Сподїваєтесь мабуть дощу, щоб попсував сїно. Лев. В. — Гряд увесь хлїб попсував. Кр. — Чого ані міль, ані ржа не попсує. Ст. Л.

Попортня́жить = покравцюва́ти.

Попости́ть, ся, попо́стничать = попо́стити, ся, попо́сникати, попісникува́ти, попісни́ти, ся, в понедїлки — попонедїлкувати (С. З.). — Іди, небого, не журя ся, попонедїлкуй, помоли ся. Кот.

Попо́тчевать = попо́штувати, трунками — почастува́ти (С. З. Л.) і д. **По́тчевать.**

Попра́вка = попра́ва, по́правка (С. Жел.), ла́гоження, в паперах — підмітка. — Ти на білеті на що підмітку зробив? Кр.

Поправля́ть, попра́вить, ся = 1. справля́ти (С. Л.), поправля́ти (С. Жел.), ла́годити (С. Л.), ладна́ти (С. Л.), спра́вити (С. Л.), пола́годити, поладна́ти (С. Л.), нала́годити, наладна́ти, наладнува́ти, налаштува́ти, трохи — підправля́ти, підпра́вити. — В чужій церкві сьвічок не поправляй. н. пр. — Полагодив віз. — **Попра́вить свои обстоятельства, попра́виться въ сре́дствахъ** = підмогти́ ся, розжи́ти ся, призаможнїти. — **Попра́виться послѣ болѣзни** = оду́жати, видужати, ви́чуняти, ви́людніти, ви́гуляти ся.
2. виправля́ти (С. Л.), справля́ти, направля́ти, випрямля́ти, ви́правити, ся і т. д.

Попра́здничать, попра́здновать = попразникува́ти, посьвяткува́ти.

Попра́зднество = попразе́н, попра́зник, оддання́ пра́зника, гуляпка в сей день після храмового сьвята — похра́мини, ра́хта. — Учора храм гуляла, сьогодня похрамини, а завтра похміляя. Кн. — Не можна не випити: учора храмували, а сьогодня рахту справляли. Кн.

Попра́ть = д. **Поппра́ть.**

Попрека́ть, попрекну́ть = кори́ти (С. З. Л.), доріка́ти (С. Л.), варіка́ти, докоря́ти (С. Л.), попріка́ти, допріка́ти (С. Л.), вимовля́ти, випіка́ти о́чі, цьвіка́ти у ві́чі, доріку́ти, попріку́ти, ки́нути доки́р. — Щодня дорікає йому за ті гроші. — На що ти мене батьком попрікаєш? Кр. — Хазяін його лає, ще й хазяйка вимовляє. н. п. — Хлібом годуєте, а очі випікаєте. н. пр.

Попрёкъ = доки́р (С. З. Л.), доприі́к (С. Л.), наріка́ння (С. Л.), дога́на (С. З. Л.), на́падь, на́падок, напади́я, впоми́нок, випіка́ння. — Гіркими сам себе докорами картав, докори жінчини своїми доповняв. К. Д. Ж. — Чи годила б їй і тепереньки, чи мовчала б на її докори. О. Мир. — Кожний день терплю оті випікання.

Попривере́дничать = покередува́ти, покомезити ся, похимерува́ти, похиморо́дити.

Попривыка́ть, попривы́кнуть = позвика́ти, попривика́ти, понавика́ти, обго́втати ся, пообго́втати ся, ого́втати ся (С. Л.), нави́кнути (С. Л.), звикнути і д. **Привыка́ть.** — Та вже вона тут з нами оговтаєть ся. С. З. — Позвикали пить горілку.

Привяза́ть = поприв'я́зувати.

Попригна́ть = поприганя́ти; позаганя́ти.

Попридви́нуть = поприсува́ти.

Поприжига́ть = поприпіка́ти.

Поприклеи́ть = поприкле́ювати.

Поприманить = поприма́нювати, поприна́жувати.

Поприпо́мнить = понага́дувати, позга́дувати.

Попритворя́ть = попричиня́ти, позачиня́ти.

Попричеса́ть = попричі́сувати, позачі́сувати.

По́прище = 1. д. **Аре́на** 2. по́прище (С. Жел.), стан, шлях. — **П. литерату́рной дѣятельности** = літерату́рне по́ле. — **П. вое́нное** = військови́й стан, військова́ слу́жба. — **П. жи́зни** = вік.

Поприска́ть = пришука́ти; попришу́кувати.

Попріобрѣ́сть = понабува́ти, понадба́ти.

Попрія́тельски = попри́ятельськи, як приятель.

Попро́бовать = спро́бувати, попро́бувати, на смак — покоштува́ти (С. З. Л.), скоштува́ти, посмакува́ти (С. Л.). — Дай попові покоштувати, а він і гамкне. н. пр. — Покоштувавши, сказали: дай Боже і на той рік діждати. Кв. — Набрав води, покоштував — не солона. н. к. Грін. — Сідайте, хоч покоштуйте, яке сало. н. к. Грін. — А покоштуй, може соли треба. н. к. — Хведько не вчивсь, і скоштував березової каші. Гул. Ар. (д. ще під сл. **Испро́бовать**).

Попроси́ть, ся = попроха́ти, ся (С. Л.), попроси́ти, благаючи — поблага́ти, набридаючи — поканю́чити. — Заїхав до її невістки, попрохавсь ночувати. н. к. — **Попроси́ть позволе́нія** = спита́ти ся. — **П. извине́нія** = перепроси́ти. — **Попроси́те ко мнѣ** = покли́чте, запросі́ть до ме́не.

По́просту — про́сто, по́просту.

Попроша́йка = проша́к (С. Л.), лабза́, лабзю́к (С. З. Л.). — Він не лабза, під вікнами не ходить, з мозолів живе. Кв.

Попроша́йничать = лабзю́кати, цига́нити, каню́чити.

Попроща́ться = попроща́ти ся, попрости́ти ся. — Попростили ся, він і пішов. н. к.

Попры́гивать, попры́гать = плига́ти, стриба́ти, підплигувати, підстри́бувати, підска́кувати, вистри́бувати, поплига́ти, постриба́ти, поскакати.

Попрыгу́нъ, попрыгу́нья = скаку́н, скакуне́ць, скаку́ха, скакелю́ха, стриба́ч (С. Жел.), стрибу́н, стрибуне́ць, брику́н, брикуне́ць, бри́ку́ха (С. Ш.). — Жвавий коник-скакунець доцьвірінькав ся в кінець. Ст. Б.

Попры́скать, ся = побри́зкати, попри́скати, покропи́ти, ся.

Попры́скивать, ся = бри́зкати, кропи́ти (по троху), про дощ — накрапа́ти.

Попрѣва́ть, попрѣ́ть = пріти, випріва́ти, попріти, ви́пріти.

Попря́тать, ся = похова́ти, ся (С. З. Л.), схова́ти, ся. — Покрав тай поховав у себе. н. к. Ман. — От він ті червінці поховав у скриню. н. к. Грін. — Утікало три жиди, козаків злякались і всі троє де могли раптом поховались. Руд. — Сховались та й попались. н. пр

Попти́чьи = попти́чому, як птиця.

Попуга́й = папу́га. С. Жел.

Попугáнчій = папýжни (С. Жел.), папýжний (С. З.). — Атласу папужного 24 локтя. Маркович. С. З.

Попугáть, ся = полякáти, ся, пополóхати, ся, пострахáти, налякáти, ся. — Жінка і дїти полякали ся, що це йому стало ся. в. о. Грінч.

Попýдно = пудáми, на пуди́.

Попускáть, попусти́ть = попускáти, допускáти, припускáти, незабороня́ти, потурáти, попусти́ти і т. д. — То ти, дочко, не потурай свекрусї, не мовчи їй. Лев.

Попустóму, пóпусту = подурнóму, дáрма, дарéмно, нáдурно, вдýрнї, дýрно, задáром, мáрно (д. **Напрáсно**).

Попýтать = поплýтати.

Попутешéствовать = помандрувáти.

Попýтникъ = д. **Подорóжникъ**.

Попýтный = 1. подорóжній. — Подорожній товариш.

2. погóдний, ходови́й (Ман.). — Потім поїхав назад, ходовий мінї боги вітер послали. Ніщ.

Попýтчикъ, ца = попýтчик, ця (С. Жел.), товáриш у дорóзї. — В дорозї товариш мовний стоїть за віз шмаровний. н. пр.

Попущáть = д. **Попускáть**.

Попущéніе = пóпуск (С. З. Л.), пóпуст (С. Л.), допущéння. — А нї смерти, а нї попусту. н. пр. — В убозство попали з божого допущення. Ст. Л.

Попъ = піп, пан-отéць (С. З.), бáтюшка (С Ш.), здр. — пóпик, попóк, пóпонько. — Піп у давін, а чорт у макогін. н. пр. — Ґвалт миряне! в попа ладану не стало. н. пр. — Спусти ся попоньку на пристіл, то будеш мати що на стіл. н. пр.

Попылáть = попалáти, з шумом — попалахкотїти.

Попыли́ть = попили́ти, покури́ти, попороши́ти.

Попы́рка = д. **Нагонáй**.

Попытáть, ся = попрóбувати, спрóбувати, сїкнýти ся.

Попы́тка = прóба (С. Жел.), спрóба С. Жел.), стрібýнок (С. Жел.), замір, зáхід. — Шкода й заходу. — **Попы́тка не пы́тка, а спросъ не бѣдá**, н. пр. = спи́ток не вби́ток. н. пр.

Попы́хъ = пóспіх. С. З. — **Впопыхáхъ, съ попыхóвъ** = з пóспіхом, поспішáючи, хапáючись, пóхапцем, на пóхапцї, квáплячись, захапáвшись. — Хапаючись, не знав за що й узятись. — Пивуючись похапцем, багато де чого позабував.

Попѣвáть = сьпівáти, висьпівувати.

Попѣтýшьи = попíвнячи, як пíвень.

Попѣ́ть = посьпівáти.

Попя́лить = порозпинáти, понапинáти.

Попя́тить, ся = 1. посýнути, ся назáд, позадкувáти.

2. одступи́ти ся, одрікти́ ся, зрікти́ ся, одмогти́ ся, одпéрти ся, одцурáти ся.

Попятнáть = попля́мити. — Розійдеть ся про вас не добра слава, поплямить вам повагу вашу чесну. К. Ш. Т.

Попя́тный, у виразї: „**на попя́тный дворъ**“ = назáд, навспáк (С. З.).

Порá = 1. порá, час, годи́на, добá і т. д. д. **Врéмя**. — Лиха година! — Ой у недїлю в обідню годину сам в неволеньку попав ся. н. п. — Нічної доби з неволї втїкали. н. д. — Йшов Глек Петро уже пізненькою добою. А. Могила. — З тії доби, як перший злодїй Каїн Авеля забив І. Г. — **Съ каки́хъ поръ, съ тѣхъ поръ какъ** = відкóли. — Відколи поїхав — і досї нема. Чайч. — Відколи тут живу, — добра не бачу. Чайч. — **Съ этой поры́** = з сьогó чáсу, відтепéр. — **Съ тѣхъ поръ, съ той поры́** = з того чáсу, з тії доби́. — З того часу, як женив ся, я нїколи не журив ся. Кот. — **Съ дáвнихъ поръ** = здáвна, з дáвнього чáсу. — **До си́хъ поръ** = дóсї, ідóсї, до сьогó чáсу. — **До тѣхъ поръ покá** = дóти, пóки, пóти. — Поти в руках крутив, поки тани поламав. Чайч. — **До котóрыхъ поръ** = дóки. до якóго чáсу (д. **Докóлѣ**). — **До поры́ до врéмени** = до якóгось чáсу. — **Съ котóрыхъ поръ** = відкóли, з якóго чáсу. — Відколи се така боязка зробила ся? Чайч. — **Порóю** = и́нколи, инодї, чáсом, часáми.

2. порá, час. — Час до дому, час, час і пора! н. п.

Пóра, частїйше мн. **пóры** = шпáра, шпáри, прóдухи (С. Пар.). Від слова шпара певне йде слово зáшпари — біль в тїлї, переважно в пальцях, від холоду, що мов би заходить в ті шпари в тїлї.

Поработáть = пороби́ти, попрацювáти. — Поробив трошки та й кинув.

Поработи́тель, ница = поработи́тель, ка. С. Жел.

Порабощáть, поработи́ть = рабовáти (С. З.), зневоля́ти (С. Ж.), уя́рмлювати (С. Ш.), порабовáти (С. З.), зневóлити, уярми́ти, зрабовáти. — Зневолена маса кріпаків аж стогнала. Кн.

Порабоще́ніе = 1. рабова́ння (С. З.), зневолювання, уя́рмлювання (С. Ш.).

2. нево́ля, підда́нство.

По́равну = рівно, по́рівну, нарівно, на рівні частини.

Поравня́ть, ся = 1. порівня́ти, зрівня́ти, ся.

2. прирі́вня́ти, ся.

Пора́довать, ся = пора́дувати, зра́дувати, ся (С. Аф.), ура́дувати, ся (С. Ш.), звеселйти, ся, обвеселйти, потїшити, порадїти, зрадїти (С. Аф. З. Л.). — Урадує ся весь мир на землї. н. п. — А зіронька зійшла — усе поле та й осьвітила, а дївчина вийшла — козаченька та й звеселила. н. п.

Порадѣть = поклопота́ти, подба́ти, постара́ти ся, попильнува́ти. — **П. кому** = поклопота́ти за ко́го.

Поража́ть, порази́ть, ся = 1. д. **Побѣжда́ть.**

2. вража́ти, врази́ти; здивува́ти (С. Аф. Л.), зачудова́ти, ся. — По малу-малу, чумаче, грай, не врази мого серденька вкрай. н. к. — Вістка ця тяжко вразила мене. — Я здивований був її красою.

3. ударя́ти, уража́ти, уда́рити, врази́ти (С. Ш.). — Вдарив його в саме серце. — Хай на тебе хороба ударить. н. пр. — Трудно рану гоїти, а не уразити. н. пр.

Пораже́ніе = 1. пора́за, пора́зка (С. З. Л.), пора́жка (С. Ж. З. Л.). — Такая Туркам поразка була. Л. Сам. — **Нанести́ пораже́ніе непріятелю** = поби́ти.

2. мед. Affectio — ура́за, ура́зка. С. Ш.

Поразбогатѣть = забага́тїти, забага́тшати, розжи́ти ся (трохи), призаможнїти. — Захотїла вража баба тай забагатїти: підсипала куріпочку, щоб вивела дїти. н. п.

Поразбо́йничать = похарцизува́ти.

Поразбо́йничьи = по розбі́йницьки, по розбиша́цькому, по харци́зьки, як розбі́йник.

Поразболта́ть = 1. порозбо́втувати.

2. порозбрі́хувати, порозддзво́нювати.

Поразбрани́ть = розла́яти, перела́яти (всїх або багатьох).

Поразброса́ть, ся = порозкида́ти, ся.

Поразбры́згать, ся = порозбри́зькувати, ся.

Поразбѣжа́ться = розбі́гти ся, порозбі́гати ся. — Усї порозбіга́ли ся — нїкого нема.

Поразве́дриться = розгоди́нити ся (трохи).

Поразвле́чь, ся = розва́жити, ся (трохи).

Поразвѣдать = довідати ся (по малу).

Поразвѣсить = розва́жити, порозва́жувати. — Порозважував на хунти.

Поразвѣшать = порозві́шувати.

Поразвяза́ть, ся = порозв'я́зувати, порозв'язувати, ся.

Поразглядѣть = розглядїти, роздиви́ти ся (по малу).

Поразгну́ть, ся = розігну́ти, порозгина́ти, ся.

Поразговори́ться = розбалака́ти, ся (по малу).

Поразгорѣться = д. **Разгорѣться.**

Поразгра́бить = пограбува́ти.

Поразда́ть = порозддава́ти, набір — розві́рити. — Шинкарь розвірив рублїв на 100. н. о.

Поразддави́ть = порозда́влювати, порозча́влювати.

Поразддви́нуть, ся = розсу́нути, порозсува́ти, порозсо́вувати, ся.

Поразду́мать, ся = 1. помі́ркува́ти, ся, поду́мати, погада́ти, помізкува́ти, пометикува́ти. — Коли хочеш що казать, то поміркуй, як почать. н. пр. — Я собі поміркувавши і з старою порадившись. К. Х. — Вернись, дочко, вернись, поміркуймо ся, хоч рочок, хоч два у мене покрасуєш ся. н. п.

2. розду́мати, ся (по малу).

Поразддѣва́ть, ся = порозддяга́ти, порозбіра́ти, ся.

Поразже́чь, ся = розпали́ти, розпекти́, ся (по малу).

Порази́тельный, но = вража́ючий; чудо́вий, во, ди́вний, диво́зний, дивогля́дний, но (С. Пар.), на ди́во, на про́чуд. — Вражаюча вістка. — Вона була чудово гарна. — Та сон же, сон на прочуд дивний мінї приснив ся. К. Ш.

Порази́ть = д. **Поража́ть.**

Поразла́комить, ся = розла́сити, розласува́ти, ся (по троху).

Поразлетѣться = порозлїта́ти ся. — Порозлїтали ся горобцї.

Поразле́чь, ся = розлягти́ ся, порозляга́ти ся.

Поразли́ть, ся = порозлива́ти, ся.

Поразложи́ть, ся = порозклада́ти, ся.

Поразмежева́ть, ся = порозмежо́вувати, ся.

Поразмота́ть, ся = порозмо́тувати, ся.

Поразмы́слить = д. **Поразду́мать.**

Поразмя́ть, ся = розім'я́ти, ся (по малу)

Поразорва́ть, ся = розірва́ти, розідра́ти розшматува́ти, розша́рпати, розпана́хати, порозрива́ти, порозлира́ти, порозша́рпати, ся і т. д. — Наткнув на пеньок і розідрав штани.

Поразосла́ть, ся = порозсила́ти, ся.

Поразроня́ть, ся = розгуби́ти, порозгу́блювати, ся.

Поразсади́ть = розсади́ти, порозса́жувати.

Поразсказа́ть = роскава́ти, пороска́зувати.

Поразсмотрѣ́ть, ся = розгляді́ти, розди́вити, ся (по малу).

Поразста́вить = розста́вити, розстанови́ти, порозставля́ти, порозстановля́ти.

Поразсуди́ть = д. **Поразду́вать 1.**

Поразсѣдла́ть, ся = розсідла́ти, порозсідлувати, ся.

Поразсѣ́сть, ся = розсі́сти, ся; порозсіда́ти ся.

Поразузна́ть = визнати, розізна́ти, ви́віДати, повивідувати, повизнава́ти, порозпи́тувати.

Поразшата́ть = розхита́ти, розго́йдати (трохи).

Поразшевели́ть = розворуши́ти (трохи).

Поразъѣ́хаться = розъї́хати ся (трохи).

Пора́нить = пора́нити, пора́зити, ура́зити (С. Л. Ш.). — Трудно рану гоїти, а не уразити. н. пр.

Пораскида́ть, пораски́нуть, ся = розкида́ти, розки́нути, порозкида́ти, ся.

Раскла́сть, ся = порозклада́ти, ся.

Пораснлейть, ся = порозкле́ювати, ся.

Пораскова́ть, ся = розкува́ти, ся (по малу).

Порасковыря́ть = розколупа́ти (трохи).

Раскорми́ть, ся = розгодува́ти, ся (по малу).

Пораскра́сть = порозкрада́ти.

Пораскроши́ть = розкриши́ти (по троху).

Пораскупи́ть = розкупи́ти (по троху), порозку́плювати, порозкупо́вувати.

Пораспили́ть = розпиля́ти (по малу), порозпи́лювати.

Распи́ть, ся = ви́пити, розпи́ти, ся (по малу), повипива́ти. — Молод козак розпивсь, розгуляв ся. н. п.

Пораспиха́ть = порозпиха́ти.

Пораспloди́ть = порозво́дити, порозпло́жувати.

Пораспозти́ся = порозла́зити ся.

Пораспоро́ть, ся = розпоро́ти (трохи), порозпо́рювати, ся, попоро́ти ся.

Пораспрода́ть, ся = розпрода́ти, випродати, попро́дати (по малу), попродава́ти, повипро́дувати, порозпро́дувати, ся.

Пораспроси́ть = розпита́ти, ви́питати, перепита́ти, допита́ти ся. — Кого я люблю, принеси Боже! Ой хоч не його, то товариша його, перепитаю за здоровъячко його. н. п.

Пораспра́чься = розпрягти́ ся (по малу).

Пораспуга́ть = розполо́хати.

Пораспусти́ть = розпусти́ти (по малу), порозпуска́ти.

По́распутать = розплу́тати (трохи або по малу).

Пораспу́хнуть = розпу́хнути (трохи).

Порастаска́ть = розтаска́ти (по троху), порозта́скувати.

Пораствори́ть, ся = розчини́ти, ся (трохи).

Порастеря́ть = порозгу́блювати.

Порастолстѣ́ть = погла́дшати (трохи).

Порасточи́ть = помарнува́ти, розтри́нькати, проци́ндрити (по троху) і т. д. д. **Расточи́ть.**

Порастра́тить = д. **Растра́тить.**

Порастрево́жить, ся = розтурбува́ти, потурбува́ти, стурбува́ти, ся (трохи).

Порасты́кать = понатика́ти, понастро́млювати.

Порасхи́тить = розкра́сти, порозкрада́ти (по троху).

Порасходи́ться = розійти́ ся, розходити ся (по малу).

Порасхолоди́ть = розхолоди́ти (по троху).

Порва́ть, ся = порва́ти, подра́ти, ся, поде́рти, ся (С. Л.), поша́рпати (С. Л.), на шматки — пошматува́ти (С. Л.), пошматкува́ти, пошмата́ти, вздовж — розпана́хати, попана́хати, багато — переша́рпати, перешматува́ти, ся. — Порубав, пошматав, тай кинув у полі. н. к. — Вітер пошматував вітрила. Чайч. — Штани в його полатані, подрана свитина. Як.

Поребя́чески = по дітськи, по дитинячи, по дітя́чи, як діти.

Поревѣ́ть = поревти́.

Порей, рос. Allium Porrum L. = по́ра, прас, пра́ж. С. Ан. (Частійше вживаєть ся слово прас).

Поржа́вѣть = поржа́віти, поиржа́віти.

Порисова́ть = помалюва́ти; порисува́ти.

Порисова́ться = похизува́ти ся, похвасува́ти, похвесюва́ти, похвидлюва́ти. — Захотіло ся вам похизувати ся в моєму кобеняку. Номис.

По́ристый = подірку́ватий, си́товий.

Порица́ніе = ганьба́ (С. Аф. З. Л.), га́на, нага́на, дога́на (С. З.), гу́діння, осу́да, опорóка. — Нї хвальби, нї ганьби я не спаїтаю. К. Ш. — Догана мудрого більше стóїть, нїж похвала дурного. н. пр. — На мою роботу я зроду не чув гудїння. Кн. — За се дїло на мене опороки не буде. Лев.

Порицáтель, ница = гудїй, ка, огýдич, розгýдець.

Порицáть = гýдити (С. З. Л.), гáнити (С. З. Л.), ганьби́ти, ганьбувáти, цихвирувáти. — Хвалячи продати, а гудячи купити. н. пр. — Свого ледачого не хвали, а чужого доброго не гуди. н. пр. — Попів гудьмо, а з попами будьмо. н. пр. — Так недотепа небораж ганьбує те, чого не знає і думає, що добре так. Б. Г. — А Іван козак звичайний обох їх не ганив. К. Ш. — Не чуєш, як тебе я ганю, Зевес! і усом не моргнеш. Кот. (Д. ще під сл. **Охуждáть**).

Пóрка = хлóст, хлóста. — Хлосту дати. С. З. — Задали йому хлости, засипали березової каші. Кн. — Хлосту своїм школярам дяк завдавав що суботи. Кн.

Пóровну = д. **Пóравну**.

Поровня́ть, ся = д. **Поравня́ть, ся**.

Порóгъ = 1. порíг, здр. порíжок (в будові, в греблї, в млинї), в сїнях — сїнéшний порíг. Лев. — На порозї спіткнула ся. — Тільки переступила через поріг.

2. порíг, частїйше мн. порóги (стяга каміння через річку), забóра (стяга каміння до половини річки або й дальше, але з проходом), виступ на порогах — лáва, тихе місце на порогах — óдміть. Аф. — Бьють пороги, місяць сходить, як і перше сходив. К. Ш. — На Кодацькому порозї чотири лави: Проска, Гостренька, Вишнякова і Мишина. Аф.

Порóда = плід, порóда, порíддя, порíддя, породїння, рід, стан, зневажливо — кóдло (С. З.). — Добра порода та лиха врода. н. пр. — Свинї не тутешнї, доброго стану, буйнї. Кн.

Порóдистый = порóдистий (С. Жел.), расистий, дóброго плóду.

Породи́ть = д. **Порождáть**.

Породни́ть, ся = порíднити, ся, породичáти ся, породáти ся, через шлюб — посвóїти ся. — Вареоломей каже, що він порідинв ся з Тарасом. Кн. — Бо мають там селитьби, бо породичали ся з татарами. Чайч.

Порождáть, породи́ть, ся = 1. порожáти, породи́ти, ся, сплоди́ти (С. З.). — Породила мене мати у високих у палатах. К. Ш. — Породила тая удівонька хорощого сина. н. п. — Дїтей з жоною своєю сплоджених. Л. Сам.

2. твори́ти (С. Ш.), витворя́ти, у(в)чиня́ти, чини́ти, утвори́ти, вчини́ти, сплоди́ти, що лихе — кóїти, скóїти, ся (С. З.). — Роскіш творить біль: як приходить — смакує, як виходить — катує. н. пр. — Ті причини сплодили ворожі відносини російської критики до творів Шевченка. Кн.

Порождéніе = рід, плід, порíдня і т. д. д. **Поколѣ́ніе** і **Плéмя**. — Значить ся, Рувим був порідня Лїї? Кр.

Порожня́, порожнёмъ = порожнякóм, впорожнї. С. Жел. З. — Вони приїхали порожняком. С. З. — Нї з чим до млина, впорожнї до дому. н. пр.

Порóж(зд)нить, опорóж(зд)нить = д. **Опорáжнивать**.

Порóзнить = різни́ти (хвальшивити в гуртовому сьпіванні).

Порóзнично = нарізно.

Пóрознь = різно, нарізно, окрóме, осóбо, з'осóбна. С. Л. — Вже на дворі пізно — розійдемось різно. н. п. — Гуртом дешевше, а нарізно дорого.

Пóрозъ = кнур (д. **Кабáнъ**).

Порои́ться = позрóювати ся. — Бджоли вже позроювали ся.

Порóкъ = 1. порóк.

2. вáда і т. д. д. **Недостáтокъ** 2. — Одна у його вада, що трохи картавий. Лев.

Порóмъ = д. **Парóмъ**.

Порони́ть, пороня́ть, ся = 1. повали́ти, звали́ти, ся; попáдати, покоти́ти, ся, посипати ся.

2. погуби́ти, ся.

Пороптáть = порéмствувати.

Поросёнокъ, поросёночекъ = порося́, порося́тко, паця́, паця́тко, кабанчик — поросю́к, пацю́к (С. З.), свинка — поросю́чка, мн. — порося́та, пáцї, пацюки́ (С. З.), більшеньке — підсвинок, властивий поросяті — порося́чий, пацю́чий, мъясо — поросятина, пацятина (С. З.). — Не до поросят свинї, коли її смалять. н. пр. — Як годований підсвинок. К. Х. — Неборачок пацятинку їв. н. п.

Пороскóшествовать, пороскóшничать = пороскошувáти.

Порóслый = зарóслий, бурьянами — бурьянувáтий, очеретом — очерéтуватий.

Пóросль = 1. чагáр, чагарни́к, чагарí, кущі, молодни́к. — Є у мене топорець гостренький, той висїче чагар густенький. н. п. Б.

2. пáмолодь, пáмолодок, пáрост, пáросток, пáгонець і т. д. д. **О'тпрыскъ**. — І дерево якусь надію має, хоч зрубане, ще мислить зеленїти і паростки пускає мо-

лодиї. К. І. — А од корівня тихо-любо зелені парости ростуть. К. Ш. — Твій рід розмножить ся на сьвітї і памолодь кругом тебе рости ме. К. І.

Пороста́ть, порости́ = пороста́ти, зароста́ти, порости́, зарости́. — І в тій у ямі як на те трава зелена поросте. К. Ш. — Зарослн шляхи терпами. К. Ш.

Порости́, поро́сть = порості́.

Порося́тина = порося́тина, паця́тина (д. під сл. **Поросёнокъ**).

Порося́чій = поро́ся́чий, пацю́чий (д. під сл. **Поросёнокъ**).

Поротозѣйничать = полови́ти ґа́ви.

Поро́ть, ся = 1. (**распоро́ть**) — поро́ти, роспоро́ти, ся. — Пошила не так — треба пороти. — Недавно зашила, а воно роспоролось.

2. (**отпоро́ть**) — би́ти, ви́бити різка́ми, шпа́рити, вишпарити, одчухра́ти, від(од)шмага́ти.

3. (**напоро́ть**) — бреха́ти, пле́сти́, верзти́, набреха́ти і т. д. — **Поро́ть дичь** = дурни́цю плести́, тереве́ні пра́вити і т. д. д. **Ахине́ю нести́, Вздоръ городи́ть.** — **Поро́ть горя́чку** = д. під сл. **Горя́чка.**

Пороховни́ца = порохівни́ця, порошни́ця, ладівни́ця.

Пороховое де́рево, Rhamnus Frangula L. = д. **Круши́на.**

Пороховой = порохови́й. — **П. магази́нъ, по́гребъ** = порохо́вня. С. Жел.

Пороховщи́къ = порохівни́к.

По́рохъ = по́рох, зерно — пороши́на. С. З.

Поро́чить = га́нити (С. З.), ганьби́ти, ганьбува́ти (Ос.), несла́вити і д. **Безче́стить** і **Порица́ть.**

Поро́чный = грішний, ганебний.

Пороши́ть = пороши́ти, мотро́шити. С. Жел.

Порошни́ца = д. **Пороховни́ца.**

Порошо́къ = порошо́к, трухлявого дерева, пурхавки або гриба бздюхи — порохня́. С. Л.

По́рта = двір туре́цького султа́на.

По́ртить, испо́ртить, ся = псува́ти, ся (С. З. Л.), псу́ти ся (С. З.), ні́вечити, ся (С. З. Л.), паску́дити, ся, ґайнува́ти, ся (С. Л.), шко́дити, ся (С. З. Л.), кази́ти, про чоловіка — ледащі́ти, нічке́мні́ти, соба́чити ся, в роботї, тратячи багато знадібку — переводити, ріжучи що — кре́мсати, чикрі́жити, про яйця та де-які иньші їстовні речі — притуха́ти, про рибу і мъясо ще — ду́ху набіра́ти ся, д. ще під сл. **Испо́ртиться.** — Цап у городї капусту псує. Кот. — Родителї його ні в чім ладу не знали, опріч у тім, що вдвох усяк його псували. К. Д. Ж. — Хоч займає, не займає, нехай не цїлує, нехай мого білевького личенька не псує. н. п. — Не їсть, тільки нївечить хліб сьвятий. — Одна паршива вівця всю отару паскудить. н. пр. — Понюхав: еге! риба моя духу набірає ся. Кв.

Портки́ = спідні́ (штани).

Портмоне́ = гамане́ць, гамано́к, кали́тка, складничо́к (Мач.). — І в моїм гаманцї шаґреновім було цїлих 15 рублїв. Сам.

Портни́ха, портни́ха = 1. шва́чка (С. З. Л.), шва́ля, мо́диця. — Вона швачка й прачка, дотепна дівка. Кв.

2. кравчи́ха. С. З.

Портно́й = краве́ць (С. З. Л.), здр. — кра́вчик (С. Л.), жінка його — кравчи́ха (С. З.), син — кравче́нко, дочка — кравці́вна. — **Портны́хъ дѣлъ ма́стеръ** = краве́ць. — **Портно́е мастерство́** = краве́цтво. — Кравець крає, як сукна має. н. пр. — Вражі кравцї не вгодили і жупана вкоротили. н. п. — Закликають вони тодї всїх кравців, всїх швачок — шити тї плаття. н. к. — Одежі собї поваше, та й кравцям платити не хоче. Ал. Св.

Портня́женіе, портня́жество = краве́цтво. — Швець знай своє шевство, а в кравецтво не мішайсь. н. пр. Кр.

Портня́жескій, портня́жный = краве́цький. С. Л.

Портня́жить = кравцюва́ти (С. Л.), швачкува́ти.

Портово́й = портови́й.

Портомо́й = прач, прачка́р.

Портомо́я = пра́чка.

Портре́тъ = патре́т (С. З.), парсу́на.

Портсига́ръ = цига́рник, цига́рниця.

Портула́къ, рос. Portulaca oleracea L. = со́сонка (С. Ал.), бло́шки (С. Пар.).

Портупе́я = пе́ревісь. — Через плече висить срібна перевісь. Груш.

Портфе́ль = листо́вня (С. Жел.), те́ка (С. Ш.). — Который то лист у моїй коморцї, у листовнї. Якимович. С. З. — Послї 1846 року Шевченко не випустив нї одноі поеми з своеі теки. К. Х.

Портъ = при́стань, порт.

Порты́ = д. **Портки́.**

Порта́нка = ону́ча, ону́чка. С. З. Л. — За онучу та збили бучу. н. пр. — Ґей будем браття та китайку драти, та в онучах топтати. н. п.

Портяно́й = полотня́ний (з грубого полотна).

Порубе́жіе, порубе́жье, порубе́жный = д. **Пограни́чіе, пограни́чный.**

По́рубень = обла́вок, обла́вка. С. З. — Тую галеру за мальовані облавки брали. н. д (д. під сл. Бортъ).

Поруби́ть = поруба́ти, цюкаючи — попцю́кати, на шматки — порозру́бувати, порозгина́ти, пошмата́ти, пошаткува́ти (мов капусту шатківницею). — Порубав, пошматав, тай кинув у полі. н. к. — Гей виймайте ножі гострі, діти, пошаткуйте на шматки зрадницю. Ст. С.

Пору́бка = по́руб (Сп.), руба́ння, ру́банка (С. З.).

Порубщи́къ = руба́ч. С. Жел. — Гура! кричать рубачі при кождім упадку лісового велетня. Фр.

Поруга́ніе = пору́га, нару́га. С. З. Л. — Щоб Бог не давав Україну на позор та поругу невірних. н. д. — Віри своєї християнської на поругу не дайте н. д. — Сьвяте наше жидові на поругу віддають. І. Г. — Щоб було ти лучче пропав, чім бачити мене у такій нарузі. Кв. — Чернецький спалив Суботів і звелів на наругу викинути кістки Хмельницького. Бар. О. — Покинув нас на сьміх людям, в наругу сусідам. К. Ш. — Щоб над церквами нашими не було наруги. Кн.

Поруга́ть, ся = полаяти, ся. С. З.

Пору́ка = 1. пору́чник (С. Жел. Пар. Ст. Л.), зару́чник (С. Жел.), ручи́тель, ка (С. Жел.), рукоїмця (Б. Н.). — Без поручника не дам грошей. Лев. — Рукоїмця, которий ручить ся за кого, повинен виплатити за того. Б. Н.
2. пору́ка (С. Жел. Пар. Ст. Л.), зару́ка (С. Л. Жел.), запору́ка (С. Пар.), руко-є(ї)мство (Ст. Л.). — Таковий маєть наперед по собі поруку або рукоємство дати. Ст. Л. — Чого треба хранити в рукоїмстві? Б. Н.

Пору́сски = по росийськи, по моско́вськи, по моско́вському, як росия́не, як москалї, як у москалїв. — Яременка в пику тиче, по московськи лає. К. Ш.

Порусе́ть = порися́віти, побіля́віти.

Поруча́ть, поручи́ть, ся = прируча́ти, уруча́ти (С. Ш.), поруча́ти, припоруча́ти, прируча́ти (С. З. Л.), уручи́ти (С. Л. Ш.), припоручи́ти, поручити, ся. — Покидаєш мене, серденятко моє, та кому ж приручаєш? Приручаю тебе, серденятко моє, та єдиному Богу. н. п. — Живе він і поручають йому до рук ключі. н. к.

Поруче́йникъ серпообра́зный, рос. Falcaria Rivini Host. = різа́к, різа́чка, серпоріз, сокирки́. С. Ан.

Поруче́ніе = припору́ка, поруче́ння. С. Жел. — Начальство посилало його з припорукою в справах більшої ваги. Лев. В. — Справив я попову припоруку: купив вина, ладану... Кн.

По́рученъ = по́руччя, по́ручі, по́ручнї (С. Л.).

Пору́чикъ, ца = пору́чник, ця. С. Жел.

Поручи́тель, ница = д. **Пору́ка** 1.

Поручи́тельство = д. **Пору́ка** 2.

Поручи́ть, ся = 1. д. **Поруча́ть, ся.**
2. д. **Руча́ться.**

Пору́чичій = пору́чників.

По́ручъ = 1. д. **По́ручень.**
2. нара́квиця, нара́квицї (короткі рукави у сьвященика).

Порфи́ра = багряни́ця. — А з шкур їхніх собі багряницю пошив. К. Ш.

Порфироро́дный = царсько́го ро́ду.

Порха́ть, порхну́ть = пу́рхати (С. Л.), пурхну́ти.

Порхъ! = пу́рх!

По́рція = пай (С. Л.), пайо́к (С. Л.), пайка. (на пр. хлїба або що), по́рция (горілки).

По́рча = 1. псува́ння, нівечиння, нівець, шко́да (С. Л.), попсува́ння, іпса, пору́ха. — За попсування межі „Руска правда“ присуджувала до тяжкої кари. Кн. — Вона своїм відьомським звичаєм і накоїла лиха: показала іпсу на нашій корові. Кн.
2. подїя (С. З.), ча́ри, уро́ки (С. Ш.). — Тьфу! уроки на сороки, а помисли на коромисли. н. зам. — Занедужала, мабуть від уроків.

По́рченный = 1. зо(і)псо́ваний, попсо́ваний, знївечиний, понївечаний, спаску́джений; зледащілий, поледащілий, розледащі́лий (д. **Испо́рченный**).
2. причи́нний, з'уро́чений. — Й сама не зна, бо причинна, що такеє ро́бить. К. Ш.

По́ршень = смок, цмок, шпиндель. (Перші два слова вживають ся переважно в знач. цїлого пристрою).

По́ры = д. **По́ра.**

Порыва́ть, ся = рва́ти, ся, порива́ти, ся (С З.), сїкати ся. — До шаблї пориваючи ся. С. З.

Поры́вистость = рву́чість. — Все дїло попсорала рвучість його; треба було не зразу, а помалу.

Поры́вистый = рвучки́й, рвачки́й (С. Л.), бурхли́вий, (С. Л.), менше — хвисткий, порськи́й, дуже сильний і раптовий — нага́льний. — Рвачний вітер. Мак. — Вітер такий рвучкий, що й віяти не можна. Кн. — Вітер — як на те — рвучкий такий: опе як рвоне, аж млин затріщить. Кн.

Поры́въ = порива́ння, запал, вітру — бу́рхання. — На все у його саме поривапня, сьогодня візьметь ся, а завтра кине, та за друге. Кв.

Порыга́ть = поблюва́ти, порига́ти.

Порыда́ть = порида́ти, поголоси́ти.

Порыжѣ́ть = поруді́ти.

Поры́скать = побі́гати, погаса́ти, поганя́ти.

Поры́ть, ся = пори́ти, покопа́ти, ся.

Порыча́ть = погарча́ти.

Порѣдѣ́ть = поріді́ти, порі́дшати (С. З.), порідї́шати, зрі́днути. — Золото моє, срібло! Я до його, а воно й зрідло. н. пр.

Порѣ́зать, ся = порі́зати, урі́зати, ся (С. Ш.), покра́яти (С. Л., на дуже дрібні шматочки — покриши́ти, аби-як — почикри́жити, на шматки — пошматува́ти (С. Л.), великими шматками — побатува́ти, на дітській мові — почи́кати.

Порѣзви́ться = попустува́ти, пожирува́ти, побасува́ти. — А як десять літ побасували, то й ноги повідкидали. К. Х.

Порѣ́зъ = порі́зане (місце), ура́за, ура́зка (С. Ш.).

Порѣ́чный = надрі́чний.

Порѣ́чье = надрі́ччя.

Порѣши́ть = покла́сти (С. З.), нава́жити ся. — І поклав у першу неділю сватів засилати. М. В.

Порѣшня = д. **Выдра**.

Порябѣ́ть = порябі́ти.

Поряди́ть = д. **Подряди́ть**.

Поря́дкомъ = 1. в поря́дку, по поря́дку, як слїд, по ряду́. — Роскажи усе по ряду. К. Ч. Р.

2. до́бре, дово́лї, до́сить, чима́ло.

Поря́докъ = поря́док, пора́док (Прав. С. З.), лад, ряд, роспоря́док. — Вже не той порадок ведеть ся. С. З. — Що-ж робить, коли ладу нема. — Але дарма ждати ладу, де зняла ся чернь на зваду. Мова. — На Русї був зовсїм инший лад демократичний. Бар. О. — Добрий вечір, нене, чи є лад без мене? чи застеляні столи... н. п. — Завтра поставаймо таким самим роспорядком. Кр. — **Попоря́дку** = д. **Поря́дкомъ** 1. — **Въ поря́дкѣ веще́й** = як во́дить ся, як годи́ть ся, як слїд, як звича́йно. — **Приведе́ніе въ поря́докъ** = порядкува́ння. — **Привести́ въ поря́докъ** = упорядкува́ти (С. Ш.), ула́годити, ула́дити (С. Ш.), уладна́ти (С. Ш.), припоряди́ти, ушикува́ти (С. Ш.), напосу́дити. — **П. въ боево́й поря́докъ** = ушикува́ти (С. Ш.).

Поря́дочно = до́сить, дово́лї, чима́ло; добря́че, не згі́рше.

Поря́дочный = поря́дний, пу́тнїй (С. Л.), путя́щий (С. Л.), годя́щий, добря́чий, не згі́рший; чимали́й (С. Л.). — Як не послухати? Чоловік заможний, порядний. Лев. В. — Піднїс мінї порядну чарку горілки. Фр. — Та й хазяйство ми таки порядне мали н. к. — От їдуть із ярмарку двоє господарів, у кожного віз порядний, воликів по парі. Руд. — Хоч би то путящий чоловік був отой Розумовський, а то зовсїм ледащо. н. о. — Округ хутора годящий вал. К. Ч. Р. — Одщитав чимало грошей. н. о. — Викохав вас, вигодував, виросли чималі. К. Ш.

Поряжа́ть, поряди́ть, ся = д. **Подряжа́ть**.

Посади́ть, ся = 1. посади́ти, посадови́ти, ся (Ос.), посі́сти. — Посадовив його на дзиґлику. — Посадовили гостей. — Зібрали ся, як слїд, посїли, гомонять. Б. Г.

2. посажа́ти, посади́ти, дальше одросток — відсади́ти, чимало — засади́ти. — Посажу коло хатини на спомин дружині і яблуню і грушечку на спомин єдиній. К. Ш. — **Посади́ть пу́говицы** = приши́ти ґудзики. — **Посади́ть пла́тье** = вкороти́ти, поу́зити оде́жу (свиту або що).

Поса́дка = сажа́ння.

Поса́дникъ, ца = поса́дник, ця.

Поса́дскій = місте́чко́вий.

Поса́дъ = місте́чко.

Посаже́нно = сяжня́ми, на сажнї, в сажнї, в са́жня. — Складати дрова в сажнї. — Платити з сажня.

Посаже́нный, ное = сажньови́й, сажньо́ве.

Посажёный, ная, у виразах: **п. оте́цъ, п. мать** = поса́джений ба́тько (С. Жел.), голова́тий ба́тько, поса́джена ма́ти, голова́та. — **Быть посажёнымъ, ною** = батькува́ти, матерува́ти, за ба́тька, за ма́тір бу́ти. Пр. д. під сл. **Мать** і **Оте́цъ**.

Поса́ливать, посоли́ть = соли́ти, посо́лювати, посоли́ти.

Поса́ливать, поса́лить = са́лити, виса́лювати, ялóзити, наса́лити, наяло́зити.

Посапо́жничать = пошевцюва́ти.

Посби́ть = позбива́ти (багато), зби́ти (трохи).

Посброса́ть = поскида́ти.

Посбы́ть = збу́ти, позбува́ти.

Посвари́ть, ся = навари́ти, понава́рювати, звари́ти, ся.

Посва́тать, ся = посва́тати, ся, ви́сватати.

Посвезти́ = позво́зити.

Посверли́ть = поверті́ти, попровірчувати. — Повертів дірки у дошці. Чайч.

Посвести́, посве́сть = звести́, позво́дити.

Посви́нски = по свиня́чому, як свиня́. — Живе як свиня. — Це вже не по людськи, а, вибачайте, по свинячому.

Посвидѣтельствовать = 1. посьві́дчити (С. З.), посьвідкува́ти, посьвідува́ти. — Ударив — то правда, але щоб вас подряпав, того я посьвідчити не можу. Фр.

2. посьві́дчити, у кни́ги заве́сти́.

Посвидѣтельствованіе = посьві́дчення.

Посвирѣпствовать = полютува́ти, пролютува́ти.

Посвиста́ть = посвистї́ти.

По́свистъ = свист, ви́свист, по́свист. — Привчай коня до себе посвистом. Кроп.

Посви́стывать = висви́стувати.

Посви́ть = зви́ти, змота́ти, зплести́ (трохи), позвива́ти, позмо́тувати, позплїта́ти.

Посвоевольничать = посваво́лити.

Посво́йски = по сво́йому, пона́ськи, по на́ському. С. Л.

Посво́иться = посвоїти ся.

Посволо́чь = зтягти́, позтяга́ти.

Посворотить = зверну́ти (трохи).

Посвора́чивать = позгорта́ти.

Посвыкнуться = зви́кнути до чо́го (по малу).

Посвѣжѣть = посьвіжі́ти.

Посвѣти́ть = посьвіти́ти, присьвіти́ти.

Посвѣтли́ть = ви́яснити.

Посвѣтлѣть = посьвітлї́ти, посьвітлї́шати, пояснї́ти, на дворі — ви́яснити ся, обви́днї́ти, осьві́нути, про волосся — порудя́віти, побіля́віти. — Нехай виясни́ть ся — бач як нахмарило. н. пр. — Трохи обвиднїє — тодї й поїдемо.

Посвѣчивать = сьвіти́ти, висьві́чувати, вили́скувати.

Посвяза́ть, ся = позв'я́зувати, повъяза́ти, ся.

Посвяща́ть, посвяти́ть, ся = 1. посьвяща́ти, висьвя́чувати, посьвяти́ти, ви́сьвятити, ся (С. Л.). — Посьвятили паски. — Висьвятив ся не попа.

2. признача́ти, поклада́ти, призна́чити, покла́сти, відда́ти, присьвяти́ти ся (С. Л.). — Усе життя своє призначив на це дїло. — Коли просьвятись на дїти, то набереш ся з їми мороки. С. Л.

3. присьвяща́ти, присьвяти́ти. — Найкращу свою поему присьвятив він Григоровичу.

Посвяще́ніе = 1. посьвяче́ння, посьвяще́ння, висьвяч(щ)е́ння.

2. посьвя́та, присьвя́та.

Посгла́зить = з'уро́чити.

Посгни́ть = погни́ти, потру́хнути, позгнива́ти.

Посгнои́ть = погноїти.

Посгрести́ = позгріба́ти, позгорта́ти, позгрома́жувати.

Посдви́нуть ся = позсува́ти, ся.

Посдира́ть = поздира́ти. про кожу то-що — пообшму́льгувати, пошму́гляти, пообшмо́ргувати. — Біле тїло козацьке коло жовтої кості пошмуглило. н. д.

Поселе́нецъ = поселе́нець, осе́льник, перший — оса́дчий.

Посёлокъ = сельце́, хутї́р, ви́селок.

Поселе́ніе = 1. посїлля, осе́ля (С. Л.), селитьба (С. З. Л.).

2. засла́ння, поселе́ніє (на Сібіру).

Посели́ть, ся = д. Поселя́ть, ся.

Посе́льски = по сїльськи́, по сїльсько́му, як в се́лах.

Поселяни́нъ, поселя́нка = селяни́н, селю́к, селя́нка, селю́чка (С. З.). — Знайшлись люди, котрі просту селючку Марусю, як рідну сестру, до серця пригорнули. К. Х.

Поселя́нскій = селя́нський.

Поселя́ть, посели́ть, ся = сели́ти, ся, оса́жувати (С. З. Л.), осели́ти, ся (С. Л.), посели́ти, опосели́ти, ся, обсели́ти, оса́ди́ти, ся (С. З.), осїсти, окуко́бити ся. — Мусїли тут оселити ся, відбувши кару. Кн. — Грунтів у його багато, знатиме де вас опоселити. Кр. — Батько мій був з найперших січовиків, що осадились кошем на Чортомлику О. Ст. — Брюлов хадав осадить хутїр на березї Днїпра. Кн. — Замануло ся їм окукобити ся в отсїй пустинї. Кн.

Посерди́ться, посердча́ть = посе́рдити ся, поре́мствувати, погнївати ся.

Посеребри́ть, ся = посрібни́ти, ви́срібнити, посрібрі́ти ся.

Посжига́ть = попали́ти, поспа́лювати.

Посивѣ́ть = поси́віти, поси́зіти.

Посидѣ́лка = д. Сидѣ́лка.

Посидѣ́лки = вечерни́цї (С. Аф. З. Л.), рано удосьвіта — до́сьвітки (С. Аф. З.), у день — оде́нки (Под.), на короткий час — посиде́ньки, хата, де збірають ся на досьвітки — досьвітча́на хата, хазяйка — досьвітча́на ма́ти (С. Аф.). — Ой не ходи, Грицю, тай на вечерницї, бо на вечерницях дївки чарівницї. н. п. — По досьвітках не ходив та й не волочив ся. н. п. — Прийшла до вас на посиденьки.

Посидѣть = посидіти.

Посивѣть = посивіти.

Поси́льный, но = поси́льний, по си́лі, під си́лу, як поси́лля (С. Л.), по змо́зі. — Роби, силу, як посилля. С. Л.

Посильнѣть = поду́жчати, поможніти.

Посини́ть, ся = посини́ти, ви́синити, ся.

Посинѣть = поси́ніти.

Посиро́тски = як си́роти.

Поска́бливать = пошкрібувати.

Поскака́ть = поскака́ти, пострибáти. — І пострибала через двір у поле. К. Ш.

Поскита́ться = поблука́ти, потиня́ти ся.

Поскла́сть = посклада́ти, в копиці — поко́пити (Мап.). — Як в стіжечки поскладаєм, по козацьки погуляєм н. п. — Покосили, погребли, а покопити — ні. н. пр.

Посклеи́ть, ся = склеїти, посклеювати, ся.

Поскобли́ть = пошкребти́, пошкрома́дити.

Поскользаться, поскользну́ться = посковза́ти ся, поковза́ти ся, підско́взувати ся, посковзну́ти ся (С. Л.), поковзну́ти ся, осковзнути ся, послизну́ти ся (С. З.), підсковзну́ти ся (С. Л.). — На льоду посковзнув ся і упав.

Поско́нина = полотно́ товсте́.

Поско́нный = коно́пляний, пло́скінний.

По́сконь = коно́пля, пло́скінь (д. Конопе́ль).

Поско́нникъ, рос. Eupatorium cannabinum L. = сіда́ч, сіда́ш. С. Ан.

Поскопа́ть = скопа́ти, поско́пувати.

Поскопи́ть, ся = зібра́ти, назбіра́ти, ся.

Поскорбѣть = потужи́ти, посумува́ти.

Поскорѣе = скоріше, мерщій (С. Л.), шви́дче, метчі́й, хутчі́й. — І зняв шапочку швидче всіх, поклонив ся він нижче всіх. н. п. — Біжи мерщій.

Поскрёбки = ви́с(ш)крібки, ви́гребки.

Поскрёбокъ, поскрёбышъ = ви́шкрібок.

Поскрежета́ть = поскрегота́ти.

Поскре́сть = пос(ш)кребти́, пошкря́бати, пос(ш)крома́дити.

Поскриви́ть, ся = покриви́ти, ся.

Поскри́пывать = вискри́пувати. — Їдуть вози, вискрипуючи. н. п.

Поскрипѣть = поскрипі́ти, поскри́пати, порипі́ти, пори́пати.

Поскрои́ть, ся = зкро́їти, ся, понакро́ювати.

Поскупи́ть, ся = поску́плювати, поскупо́вувати, ся. — Поскуповував усе, що треба.

Поскупи́ться = поскупи́ти ся, пошкодува́ти.

Поскупѣть = поскупіти, прискупіти.

Поскуча́ть = понудьгува́ти.

Послабле́ніе = осла́ба, пільга, поле́гкість, по́пуск, по́пуст, ро́зпуст і т. д. д. **Облегче́ніе** і **Побла́жка**. — Дали людям попуст, а вони й кинули ся до гульні. Кн.

Послабля́ть, посла́бить = 1. попуска́ти, попусти́ти. — Попусти трохи вірьовку.
2. пільгува́ти, попуска́ти, потура́ти, попільгува́ти, попусти́ти і т. д. д. **Облегча́ть** і **Поблажа́ть**. — Віри християнської у поругу не дайте, жидівському шабашу не пільгуйте. н. д.

Послане́цъ = послане́ць. С. Л. — Посланця ні бьють, ні рубають. н. пр.

Посла́ніе = посла́ніє; лист.

Посла́нникъ = посе́л, посо́л (С. Жел.).

Посла́ть = д. **Посыла́ть**.

По́сленъ = д. **Па́сленъ**.

Послеса́рить = послюсарюва́ти.

Послетѣть, ся = позліта́ти, ся.

Послива́ть = позлива́ти, назлива́ти.

Посло́вица = при́казка, посло́виця (С. З. Л.), прислі́въя (С. Л.), припові́дка (С. З. Л.), припові́стка, помо́вка. — До казки приказка годить ся. н. пр. — Ні здумати, ні згадати, ні в приказці сказати. н. пр. — К слову іде і прислівъя. н. пр. — Нема приповідки без правди. н. пр.

Посло́вичный = приказко́вий, присло́вний.

Посложи́ть, ся = посклада́ти, ся.

Посломи́ть = полама́ти.

Послопа́ться = поблука́ти, потиня́ти ся.

Послужи́ть = 1. послу́жити.
2. зда́ти ся, прида́ти ся. — **Э́то ни къ чему́ не послу́житъ** = це ні на що́ не прида́сть ся, з цього ні́чо́го не бу́де. — **Э́то послужи́ло ему́ во вре́дъ** = це йому́ пошко́дило. — **Э́то послу́житъ вамъ въ по́льзу** = се ста́не вам у приго́ді, се піде на користь вам.

Послужно́й = службови́й.

Послуша́ніе = 1. слухня́нство, по́слух, послухня́нство (С. З.), слухня́ність, слухъя́ність, послуха́ння. — Нема у неї слухняности до батька. Кн. — Ця слухъяність твого сина аж на серці в мене усьміхнулась радістю. Ст. Г.
2. (в монастирях) — по́слух.

Послу́шать, ся = послу́хати, ся, пошанува́ти ся.

Послу́шливый = слухня́ний (С. З. Л.), слухъя́ний, послухия́ний, послу́хний (С. З.), шановли́вий. — Дитина моя рідная, слухняная. О. Мор.

Послу́шникъ, ца = 1. послуха́ч, ка і д. **Послу́шливый**

2. по́слушник, ця, біля́к, білиця, черни́чка, слима́к (С. З.). — Без крику крадуть слимаки́ курей, гусей, качок, индиків. Кот.

Послу́шность = д. **Послуша́ніе 1.**

Послу́шный = д. **Послу́шливый.**

Послы́шать, ся = почу́ти, ся (С. З.), учу́ти, ся (С. Ш.), причу́ти ся. — Почувши такі речі, він пішов. — Пусти уха межи люди, то чимало учуєш. н. пр. — Се тобі мабуть так почуло ся. — То мабуть так мінї учуло ся. н. к. — Щось мінї нїби дзвонок причуваєть ся. Кр.

По́слѣ = пісня́ (С. Л.), опісля́ (С. З. Л.), упо́слї, навпо́слї (С. Л.), навпісля́, упо́слї (С. Л. Ш.), на по́тім, на пото́му. — Після Великодня. — Нехай опісля коли небудь. — Щоб на потім на мене не плакала. Мазепа. С. З. — Та лиши на потому, не втече. Фр. — **По́слѣ обѣ́да** = після обід, по обідї. — Після обід — спати; і ніколи знати, що за горе в сьвітї К. Х. — По обідї віддихали, потім коси поклепали. н. п. — **Пришёлъ по́слѣ всѣ́хъ** = прийшо́в після всїх, пізнїше всїх.

Послѣди́ть = послїдкува́ти, посте́жити.

Послѣ́дній = послїдній, оста́нній (С. З. Л.), оста́тній (С. З. Л.), послїду́щий. — Останню свитину з каліки здирають. К. Ш. — Шевченко став останнїм кобзарем і першим великим поетою нового письменства. Кн. — **Послѣ́днимъ быть** = пасти́ задні (Г. Барв.).

Послѣ́дователь, ница = послїдуватель, ка (С. Жел.), насту́пник, ця (С. Жел. Пар.).

Послѣ́довательность = послїдо́вність, насту́пність. С. Жел.

Послѣ́довательный, но = послїдо́вний, но, по ряду́. — Роскажи усе по ряду́. К. Ч. Р.

Послѣ́довать = піти́, ру́шити (за ким), наслїдувати (кому), наступи́ти (після чого). — Пішов по батькові. — Лиха то радість, по якій смуток наступив. н. пр.

Послѣ́докъ = послїдок, оста́нок, ре́шта, що вигрібаєть ся або вишкрібаєть ся — вигрібки, ви́шкрібки, після їжі — недо́їдки, од корму худоби — зъїди, зъїддя і т. д. д. під сл. **Оста́токъ.**

Послѣ́довый = послїдо́вий.

Послѣ́дствіе = на́слїдок (С. Жел.), по́слїд, послїдок (С. Жел.), ску́ток (С. Жел. З.). — Унїя мусила мати згубні наслїдки для обох народів. Бар. О. — Бог до щасливого препровадив скутку. С. З.

Послѣ́дующій = насту́пний, пото́мний (С. З. Л.). — Увесь потім наступний час не було нам попуту: навпаки що дня гірше. Кн. — Тепер і на потомнї часи. Л. С.

Послѣ́дъ = по́слїд (на пр. зерна), по́слїд, поза́ддя (Placenta uteris).

Послѣ́дышъ = мизи́нець, мизи́нка, в жарт — вишкрібок. — Це у мене мизинка — після неї вже нема дїтей.

Послѣза́втра = писляза́втра, поза́втрьому.

Послѣ́нъ = д. **Па́сленъ.**

Послѣобѣ́денный = пообідній. — Пообідній сон.

Послѣпи́ть = позлїплювати.

Послю́нить = послинити.

Посмани́ть = позма́нювати, позна́жувати, поперема́нювати, поперена́жувати.

Посма́тривать = поглядати, ся, позира́ти, споглядати, вороже — зиркати. С. Л. — По дворику похожає, на сонечко поглядає: чи високо сонце сходить. н. п. — Іде полем, поглядає, де та доля спочиває. В. Щ. — Та на свого джуру поглядаєть ся. н. д. — На Днїпро позирав, тяжко плакав, ридав. К. Ш. — Позирай, дївко, на задні колеса. н. пр.

Посма́хивать, посмахну́ть = позма́хувати, позміта́ти, змахну́ти, змести́.

Посма́чивать = змо́чувати.

Посмести́, посме́сть = позміта́ти.

Посмета́ть = 1. поскида́ти.

2. позшива́ти, на швидку руку — нафастри́гува́ти.

Посмирнѣ́ть = посмирнїшати потихнути.

Посмо́лкнуть = замо́вкнути, прити́хнути, зани́шкнути.

Посморка́ться = ви́сякати ся.

Посмотрѣ́ть, ся = 1. подиви́ти ся (С. Л.), гля́нути (С. Л.), погля́нути (С. Л.) спогля́нути, згля́нути (С. Л.), позирну́ти, один на другого — згля́нути ся, люто — ви́зьвірити ся (С. Аф.). — Подиви ся, доню, яка я стара: мінї в домовину лягати пора. н. п. — Ой піду я на гору крутую, стану, подивлюсь, які ті чужі землї. Чайч. — Я їй в очі подивлю ся — серце так забъєть ся. П. Пр. — Пішов до проса подивить ся: чи гарне? н. к. Ман. — Прикащик подививсь кругом — нема нікого. н. к. Грінч. — Глянь, подиви ся здалеку на мене, козаченько ти мій серденько. н. п. — Зглянулись ми з дїдусем: що це за дивовижа така. Ос. — Так визьвірив ся, аж я злякав ся. С. Аф. — (Д. ще **Поглядѣ́ть** і **Перес-**

гля́дываться). — **Посмотри́** = глянь, подиви́сь.

2. погляді́ти, подиви́ти ся, догля́нути, поберегти́, постерегти́, попильнува́ти. — Погляди дитину (або: подивись за дитиною), поки я упораюсь коло печі. — Побережи баштан — я піду за водою.

Посмыва́ть = позмива́ти.

Посмѣ́иваться, посмѣ́яться = 1. сьмія́ти ся, усьміха́ти ся (часто або часами), посьмія́ти ся, пореґота́ти, пореґоті́ти.

2. посьміха́ти ся, надсьміха́ти, ся, ґлузува́ти, кпи́ти, кепкува́ти, посьмія́ти ся (С. Л.), надсьмія́ти ся (С. Л.), поглузува́ти (С. Л.), поглумува́ти, покепкува́ти, покпи́ти, пошкилюва́ти. — Позвім, кажуть, того шолудивого, та поглузуєм з його. н. к. — З вороженьків покепкуєм. К. Ш. (Д. ще під сл. Насмѣха́ться).

Посмѣлѣ́е = сьмілїше, сьмілївіше.

Посмѣ́ть = посьмі́ти, насьмі́ти і т. д. д. Осмѣливаться.

Посмѣши́ть = посьміши́ти, насьміши́ти.

Посмѣ́шище = по́сьміх (С. З. Л.), сьміхо́вище (С. З.) посьміхо́вище (С. З.), посьміхо́висько (С. З.), посьмівисько (С. З.), сьміх. — Скорий поспіх — людям посьміх. н. пр. — З посьміху люди бувають. н. пр. — Дурив мало не два роки та й кипув на посьміх людям. Кроп. — Охріме! Не зробись сьміховищем села. Греб. — Не роби з себе сьміховище людське! — Чи я на посьміховище їм здав ся? Номис. — Тиї в посьмівиську у всїх були. П. Могила. С. З. — Війтові нїчого не зробиш, тільки з себе сьміх. Фр.

Посмѣя́ніе = по́сьміх, осу́да, нару́га, пору́га, ганьба́. (Пр. д. під сл. Осужде́ніе, Охужде́ніе, Поруга́ніе і Посмѣшище).

Посмѣя́ться = д. Посмѣиваться.

Поснести́, поснє́сть = позно́сити, позрива́ти. — У повідь позносило старенькі хатки. — Буря позривала стріхи.

Поснима́ть = позніма́ти, поздійма́ти, поздийма́ти.

Поснос́ить, ся = позно́сити, ся.

Посни́ться = присни́ти ся, привераті́ ся. — Приснило ся мінї, буцїм... Таке иноді приверзеть ся у вісні, що й купи не держать ся.

Пособа́чьи = по соба́чому, як соба́ки.

Пособи́ть = д. Пособля́ть.

Посо́біе = 1. посо́ба, підсо́ба, помо́га, зарату́нок, поряту́нок і д. По́мощь. — Дано їм заратунку по 50 карбованцїв безвиплатно. Кн. — **Де́нежное посо́біе** = запомо́га грошима.

2. спо́сіб, за́соб. — **Учє́бное посо́біе** = підру́чник.

Пособля́ть, пособи́ть = д. Помога́ть, помо́чь.

Пособира́ть = позбіра́ти, усе — ви́збірати. С. Л.

Посо́бникъ, ца = помогач і т. д. д. Помо́щникъ, ца.

Пособра́ть, ся = позбіра́ти. ся.

Посо́вывать, посова́ть, ся = посува́ти, посо́вати, ся. — **Посо́вывая, сь** = по́сувом.

Посо́вѣститься = посоро́мити ся.

Посовѣтовать, ся = порадити, ся (С. З. Л.), пора́яти, ся (С. З. Л.), нара́дити, ся, нара́яти (С. З. Л.), вра́дити, прира́дити, прира́яти, ра́ду да́ти, переради́ти ся. — Порадь мене, що дїяти — ой чи жити чи вмірати? Руд. — Порадь мене, дївчинонько, як рідная мати: ой чи мінї женити ся, чи тебе чекати? н. п. — Нема з ким тихо розмовляти, а нї порадитись — нема! К. Ш. — Прислали мене до тебе порадитись, як би нам разом. О. Ст. — Поки я поражусь з Кривоносом об моїм дїлї. О. Ст. — Москаль з бісом порадились, тай на лихо понадились. н. пр. — Нарай, нарай, пане-брате, де дївчину взяти. н. п. — Я тебе пораю, як мене послухать тільки схочеш. Ст. С. — Розумний дуже жид, пораюсь з ним що скаже. К. К. — Пораяв я йому йти до Київа. Кн. — А ще к тому прираяли люди: піди заміж, добре тобі буде. н. п.

Посогна́ть = позганя́ти, поназзганя́ти.

Посогну́ть = вігну́ти (трохи).

Посогрѣ́ть = вігрі́ти (трохи).

Посодви́нуть, ся = позсува́ти, позсо́вувати, ся.

Посодра́ть = 1. відра́ти (з легка або трохи), злупи́ти.

2. поздира́ти.

Посодѣ́йствовать = підпомогти́, запомогти́, підсоби́ти і т. д. д. Помо́чь.

Посоединя́ть = позлуча́ти.

Посозва́ть = позсива́ти, позклика́ти, назсива́ти, понаклика́ти. — Понаклика́в гостей такого, що нема де й сїсти.

Посожалѣ́ть = пожалі́ти, пожалкува́ти.

Посозрѣ́ть = поспі́ти, присти́гти (С. Л.). — Жито поспіло, приспіло дїло. н. п.

Посократи́ть = скороти́ти, вкороти́ти (трохи).

Посолда́тски = по салда́цькому, як салда́ти, як москалї.

Посо́лъ = 1. посе́л, посо́л (С. Жел.), 2. посланéць. — Посел як осел: носить те, що на його зложать. н. пр. — Роспитавши деяких посланців, що діеть ся, звідки вони приїхали. О. Ст.

Посóльскій = посéльський, посóльський (С. Жел.).

Посóльство = посéльство, посóльство. С. Жел.

Посопротивля́ться = посперечáти ся, позмагáти ся.

Посопѣ́ть = посопти́.

Посори́ть = 1. посьміти́ти, насьміти́ти, напороши́ти. — Насьмітили в хаті, аж гидко глянути.

2. розвíяти, розки́дати, провíяти, промантáчити, прогайнувáти, проци́ндрити, поперевóдити. — Розвіяв богато грошей. — Чимало таки провіяв грошей на тих гулянках.

Пососáть = поссáти, посмоктáти, смокну́ти. — Смокнула тай кинула. Кр. — Поссала трохи.

Посостáрѣть = вістáріти ся.

Посóтенно = сотня́ми, на сóтні.

Посóхнуть = посóхнути, посхну́ти.

Пóсохъ = 1. пáлиця, ціпóк, кий, кéлеп (д. **Пáлка**).

2. патери́ця (д. **Жезлъ**).

Посошéкъ, посошóкъ = 1. д. **Пáлка** (здр.). — **Посошéкъ выпить** = на кóні, стременнóго випити. — Ну випиймо на коні тай годі.

2. **Посошóкъ узловáтый, Христóвъ п.**, рос. Phlomis tuberosa L. = кропивá глуха, свиня́ча бáбка, медови́к, медовни́к, нечу́й-вітер. С. Ан.

Поспáсть = спáсти. — Води багато спало. — **Поспáсть съ лицá** = з лиця́ спáсти, змарніти, схуднути. — **П. съ гóлоса** = спáсти з гóлосу. — Тахтаулівський дяк пъе горілки багато і вже спадає з голосу. Кот.

Поспахну́ть = д. **Посмахну́ть**.

Поспеси́виться = попишáти ся, погордіти.

Поспеси́вѣть = запишáти ся, загордіти і д. **Загорди́ться**.

Поспилáть, ся = надпиля́ти, ся.

Поспи́сывать = позписувати.

Поспи́ть = надпи́ти. — Надпийте трошки, я вам досиплю.

Поспóрить = поспóрити, ся, посуперéчáти ся, позмагáти ся. — З сином позмагай ся, тай на печі зоставай ся, а з зятем позмагай ся, то й з хати вибірай ся. н. пр. — Поборю ся з дужим морем, позмагаюсь з горем і покочу скрізь по полю веселую долю. Б. Г.

Поспосóбствовать = помогти́, запомогти́ і т. д. д. **Помóчь**.

Поспу́гивать = позполóхувати.

Поспусти́ть, ся = спусти́ти, ся (трохи або помалу), поспускáти, ся. — **Пиво поспусти́лось** = пиво сціжене.

Поспѣвáть, поспѣ́ть = 1. поспівáти, виспівáти (С. Аф.), спіти, спіліти, стигнути, вистигáти, постигáти, пристигáти, поспіти (С. Л.), ви́спіти (С. Аф.), ви́стигнути, пости́гнути, насти́гнути, присти́гнути, присти́гти (С. Л.), вsти́гнути (Ос.), доспіти. — Жито поспіло, приспіло діло. н. п. — Жито виспіло. С. Аф. — Щоб пшениця виросла і поспіла. н. к. Грінч. — Настигли яблука. Лев. — Настигли ягоди. н. к. — Доспіє й в нашій ниві колос. Ст. — **Скóро поспѣвáющій** = скорóздрий, скоро́здри́вий, скороздрíлий, скóроздрій. — Овес скóроздрій вже й поспів.

2. поспівáти, вистигáти (С. Аф.), наспіспівáти, настигáти, встигáти (Лев.), приспівáти, поспíти (С. Л.), ви́стигти (С. Аф.), наспіти, насти́гти (С. Л.), насти́гнути, приспіти, біжучи — збíгти. — Поспієм, поспієм з ковами на торг. н. пр. — А наші не вистигли на ярмарок. С. Аф. — Уставай та йди скоріше та вистигай у город. п. о. Грінч. — Бог поміг мині настигнуть саме на весілля. Мак. — Зо всім військом московським зшедши ся пристиг до Самари. Л. В. — Я з їм не збіжу. Кр. — Хіба яка коняка збіжить з паравозом? Кр.

Поспѣ́лый = спíлий, сти́глий (С. Л.), поспíлий, присти́глий (С. Л.) і т. д. д. **Зрѣ́лый 1**.

Поспѣшáть, поспѣши́ть = спіши́ти ся, поспішáти ся (С. Л.), скóрити ся, хапáти ся (С. З. Л. Ш.), похопля́ти ся, хватáти ся (С. Ш.), квáпити ся (С. З. Л.), поспіши́ти, ся (С. Л.), поскóрити ся (С. Л.), похопи́ти ся, поквáпити ся, порáнити ся (Полт. Чайч.). — Хапаєть ся (або: хватаеть ся), як попівна заміж. н. пр. — Коли діло йде, щоб добро зробити, то один перед другим хапають ся. Кот. — Нема чого хватати ся — успіємо зъїхати. Фр. — Не квап ся поперед батька в пекло. н. пр. — Скоро та не квап ся. н. пр. — **Поспѣши́ть — людéй насмѣши́ть**, н. пр. = скóрий пóспіх — лю́дям пóсьміх. н. пр.

Поспѣ́шествовать = д. **Помогáть**.

Поспѣ́шливый, во = спíшний, но, поспíшний (С. Л.), хватки́й (С. З. Ш.), хапкий (С. Ш.), сквапний (С. Л. Ш.), скваплúвий, во (С. З.), кваплúвий, во (С. З.), поквáпний, но, хаплúвий, во (С. Ш.), похоплúвий, во, пóхватний, хвáтський, хвáцький, ко (С. Ш.), хвáтко, хáпко, хапкóм (С. З. Ш.), пóхватком, хватькомá (Лев.), пóспіхом, похвáткою, на швидкý рýку, скóрим чáсом, пúльною годúною. — І ти не дуже то хваткий і я не прудкий. н. пр. — Сю цедулку хватком в кутку писаную. С. З. — Хватким часом. С. З. — Пропадуть мої конопельки! подумала Кайдашиха: похоплива невісточка попряде їх собі. Лев. — Ходячи відказує дияконові молитви, похапки відчитує евангелїю. Лев. В. — Читав багато, але якось похапцем. Лев. В. — Похваткою причепурившись, сіла на ослонї. Лев. В. — Суд скваплиний рідко коли справедливий. н. пр. — Сквапно одягають ся і виходять. Фр. — Скорим часом, пильною годиною до города Чигрина прибувайте. н. д. — **Поспѣшливый человѣкъ** = скорохвáт, скорохвáтський.

Поспѣшность = спіх, пóспіх (С. Л.), спішність, скваплúвість, хапáння, хáпкість, хапанúна (С. Ш.), хапатня́ (С. Ш.), пóхоп (С. Ж.). — З того поспіху й горщик упустила. н. о. — Скорий поспіх — людям посьміх. н. пр. — Багато спіху, та мало пóспіху (бо слово пóспіх має ще й друге знач. = рос. успѣхъ). н. пр. — Служба почтова вимагає уваги, а при тім як найбільшого поспіху. Фр. — Через оту хапанину багато де-чого позабувала. н. о.

Поспѣшный, но = 1. д. **Поспѣшливый.** — **Поспѣшная рабóта** = хаплúва (С. Ш.), нагáльна робóта, хватанúна, хапанúна, хаповúця, хапатня́. О. Ш. — **Взяться поспѣшно** = похопúти ся, прихватúти ся.

2. д. **Благопріятный** і **Попутный** (про вітер).

Посравнить, ся = порівня́ти, ся.

Посрамлéніе = 1. осорóмлення.

2. сóром, соромóта, страмóвище, глум (С. Л.), ганьбá, нагáна (С. Л.). — Танцювати не робота, а не вмієш — соромота. н. пр. — Ледащиця з мене кпить ся — мині соромота. н. пр. — Вскочив в таке страмовище, що сором і між люди. Кн.

Посрамля́ть, посрамúть, ся = сорóмити (С. Л.), сóрому завдавáти, ганьбúти, осорóмити, посоромúти, ся (С. Л.), оганьбúти, сóрому завдáти, сóрому набрáти ся. — Нехай же правда соромить твої очі неправедні. Кн.

Посрамощéніе = д. **Посрамлéніе.**

Посредú = посерéд, насерéд, сéред, посéреду, посерéдинї, осерéд, óсередь. С. Л. — Поховайте мене на могилї, серед степу широкого на Вкраїнї милій. К. Ш. — Став серед улиці. Кн. — Попереду Дорошенко... а посерединї пан хорунжий. н. п.

Посрéдникъ, ца = посерéдник, ця. — **Отдáть дѣло на рѣшéніе посрéдниковъ** = здáтись, спустúтись на людéй.

Посрéдническій = посерéдницький.

Посрéдничество = посерéдництво.

Посрéдственность = мíрність, звичáйність. — Хвалений тенор О. гірш за всяку звичайність. Кп.

Посрéдственный, но = серéдній, посерéдній, нíчогенький, мíрний, помíрний, но, так собí. — Не дуже роскішна кватира, так собі нїчогенька.

Посрéдство = 1. спóсіб, зáсоб.

2. посерéдництво.

Посрéдствомъ = чéрез. — **П. хитрости** = хúтрощами. — **П. обмáна** = обмáною, омáною, мошéнством. — Добра мої одібрані обманою. Л. В. — **П. этого** = такúм спóсобом, такúм пóбитом.

Посровня́ть = порівня́ти, зрівня́ти.

Посрóчный, но = строкóвий (С. Жел.), в стрóки, на стрóк.

Посрýбливать = позрýбувати, позтинáти (С. Л.).

Посрѣзать = зрíзати, зітнýти (трохи або помалу), позрíзувати, позтинáти (багато), повчýхрувати (тоненькі гілочки).

Поссадúть = позсáжувати, повисáжувати.

Поссóрить, ся = посварúти, ся (С. З. Л. Ос.), посéрдити, ся (С. Л.), з родичем — розріднúти ся, дуже — погрúзти ся, в жарт кажучи — глек розбúти. — А як ти з ним посварив ся, а може й побив ся. н. к. Руд. — Глек брехнї назбірали, та й розбили. н. пр.

Постáвить = д. **Поставля́ть.**

Постáвка = 1. постáча, пристáвка, вистачéння (С. Л. З.). — Поняв ся на постачу тютюну. Кн.

2. постанóва. — Постанова памъятника.

3. вúстава. — Вистава цієї драми...

Поставля́ть, постáвить = 1. стáвити, становúти, поставля́ти, постановля́ти, постáвити, постановúти. — Постав на столї. — Поставлю хату і кімнату. К. Ш. — **Поставить на видъ** = звернýти увáгу. — **П. въ тупúкъ** = оступáчити. — **П. въ стрóй, въ боевóй порядокъ** = ушику-

вáти. С. Ш. — **Поставля́ю дóлгомъ, за счáстіе** = вважáю за обовя́зок, за щáстя.
2. постачáти (С. З. Л.), вистачáти (С. З. Л.), приставля́ти, настачáти (С. Л.), постáчити, настáчити, пристáвити, вистáчити, багатьом — понастачáти. — Він постачав борошно для війська. — Він нам дрова приставляє. Кр. — Годуй мене, харч постачай. Кп. — Д. ще під сл. **Достáвить.**
3. настановля́ти, настановúти (С. З.), про попів — висьвящáти, вúсьвятити і д. **Назначáть** 2. — Настановили його урядником. С. З. — Висьвятили його на попа.

Постáвщикъ = достáвник. С. Жел. Пар.

Постáвъ = 1. крóсна (у ткацькому верстату).
2. млиновúй кáмінь, кóло. — **Мéльниница о двухъ поставáхъ** = млин з двомá кóлами. Кіев. Ст. 1883 — VIII, 508—517.

Постанóвка = д. **Постáвка** 2 і 3.

Постановлéніе = 1. д. **Постáвка** 2 і 3.
2. постанóва (С. З. Л.), устанóва (С. Л. Ш.), устáва (С. Ш.). — Комисія зробила постанову... сю постанову підписали... Кп. — В Руській Правді хоч і вустрічаємо деякі постанови... Кн. — Така вже, бачите, у нас установа. Федь. — Устава о волоках. С. Ш.

Постановля́ть, постановúть = постановля́ти, установля́ти (С. Ш.), постановúти, установúти, в раді — у(в)рáдити. — Своєї цїли не установиш. н. пр. — Уражено в нас їхати на Амур. Чайч.

Постарáться = постарáти ся, поклопотáти, подбáти, попильнувáти, посилкувáти ся. — Поклопочіть, спасибі вам. — Не посилкуєть ся ні мало, щоб так палати перестало і щоб цей пожар погас. Кот.

Постариковски = постарéчі.

Постарѣть = постáрітись, не дуже — зстáріти (Ос.). — Хоч підтоптав ся він лїтами, але іде з молодиками. Як.

Постегáть = 1. пошмагáти, похвúськати, похвóськати, постьóбати, поцвьóхати. — Похвиськає було так, що аж сорочка до тїла пристане. Кн.
2. постьóбати (про шитво).

Постеклúть = пос(ш)клúти, вúшклити (С. Л.).

Постéль, ка = пóстїль (С. Л.), постéля (С. Жел.), здр. — постївка, постїлонька, лїжко (С. Л.), ліжнúця. — Буде привітати, білу постїль слати. н. п. — Буде вона жалїти ся, що постїлонька холодна, що сама вона голодна. Мова. — Ой уже ж Палїй меду-вина напив ся, та уже ж він на панське лїжко та спатоньки положив ся. п. п. — В тебе хата теплесенька, лїжко гарне, миякесеньке. Мова. — **Постлáть постéль** = постелúти пóстїль.

Постéльничій = постéльник. С. Жел.

Постéльный = постїльний.

Постéля = д. **Постéль.**

Постепéнность = ступнóвий ход (С. Пар.), поступóвність.

Постепéнный, но = ступнéвий (С. Пар.), ступнéво (С. Жел. Пар.), поступóвний, поступóвно (С. Жел.), чергóю, попоря́дку, помáлу-мáлу, спроквóла, проквóльно. — Ми тямимо, що вплив сієї ідеї переймає людей не зразу, а спроквола. Кп. — Поступ людський не летить, не біжить навзаводи, а йде проквольно. Пр.

Постерéть, ся = стéрти, ся (трохи).

Постерéчь, ся = постерегтú, ся, посторожúти, поберегтú, ся, попильнувáти (С. З.), поглядїти, повартувáти, попантрувáти.

Постигáть, постúгнуть, постúчь, ся = 1. захóплювати, захопúти (С. Аф.), зýспіти (С. З.), зáспіти (Граб.), спіткáти, ся (С. З.), здибáти. — Як вас заспіла біда (Граб.). — Краще не єднатись з лихими людьми, щоб яка біда не спіткала вкупі з ними. Зіньк. — З жонатими, з парубками пила та гуляла, поки лихо не спіткало, поки не та стала. К. Ш. — Думав доля зустріне ть ся — спіткало ся горе. К. Ш. — Щоб тебе перва куля у первій військовій потребі спіткала. н. п. — Мене біда спіткала. С. З. — А тут не стями си — спітка лиха година, тоді хоч сядь тай плач. Гул. Ар. — Не журіть ся, як спіткає коли небудь горе. Скл.
2. розумíти, зрозумíти (С. Л.), збагнýти (С. З. Л.), спостерегтú. — Не можна всього того жадним розумом збагнути. К. З. о Ю. Р. — Хто ж збагнув таємности людського життя і горювання. К. Х. — Чого собою не збагне. Кот. — Він спостеріг їх заходи. Кн.

Постилá = навúдло (густе і троха просушене). С. З.

Постилàніе = слання́; мостїння.

Постилáть, постлáть, ся = 1. слáти, ся, стелúти, ся, послáти (С. Л.), постелúти, ся, простелúти. — Постели постїль. — Послала ся на лаві. С. З. — Зняв свою торбину, на травицї простелив свитину. Руд.
2. стелúти, мостити, постелити, помостúти. — Помостили підлогу.

Постúлка = 1. д. **Постилáніе.**
2. підстїлка (С. Жел.), що стелють свиням — барлíг (С. Ш.). — Укинь-но свиням барлогу. С. Ш.

Постира́ть, ся = попра́ти, ся. — Попрала усї сорочки.

Пости́ть, ся = пости́ти, ся, по́ствувати (С. Жел. Л.), піснику́вати (С. Л.), по понедїлкам — понедїлкувати. — Добре тому постити ся, де піч велика і є кому їсти зварити. н. пр. — Я пъятницю піснику́ю. Хар. Постимо, а сало меншає. н. пр.

Пости́чь = д. **Постига́ть.**

Постла́ть, ся = д. **Постила́ть, ся.**

По́стникъ, ца = по́стник, ця (С. Жел. Пар.), пісни́ха (Мал.), безскоро́мник, ця. — А може постник ти великий, життям сьвятим відзначивсь. Кроп. — Сьвята безскоромниця — у середу губ до риби не притулить. Кн.

По́стничанiе = по́стува́ння, піст.

По́стничать = д. **Пости́ть, ся.**

По́стный = пісни́й. С. Л. — Пісний день. — Пісний борщ. — **По́стное ку́шанье** = пісни́на. — **По́стное ма́сло** = олї́я.

Постово́й = сті́йчик. — Тодї стійчики, що замку стерегли, і заступали їх тут у лозах. н. о.

Посто́й, о́я = пості́й, о́ю, стар. — стано́вище, ста́ция. С. З. — А у їх тодї саме був москаль на посто́ї. н. о. — Доми козацькії од всяких становищ вольні були. С. З. — Та велїв Хмельницький панам по мужикам стацию стояти, та не велїв великої стациї вимишляти. н. д.

Постона́ть = постогна́ти.

Постопта́ть = стопта́ти, стопцюва́ти.

Посторожи́ть = д. **Постере́чь.**

Посторони́ться = одійти у бік, оступи́ти ся, проступи́ти ся, осторони́ти ся. Кр.

Посторо́нній = сторо́нній, чужи́й; д. **Побо́чный 1.**

Постоя́лецъ, постоя́лица = постоя́льник, ця (С. З.), пожиле́ць, пожили́ця, пожили́чка (Мал. С. Л.), сусїда, підсусїдок (С. З.), комірник і д. **Жиле́цъ** і **Пожиле́цъ.**

Постоя́лое = постоя́ле, комі́рне́.

Постоя́лый дворъ = постоя́лий, постоя́льний двір (С. З.), заїздний, заїжджий двір, заї́зд (Прав.), ста́нция (Прав.). — Приїздить він в той город і став собі у заїздї. н. к. — Ночувати у заїздї... бр! а більше нїгде. Кн. — І не сором вам? не до мене поїхали, а в заїзд. Кр.

Постоя́льщикъ, ца = д. **Постоя́лецъ.**

Постоя́нный, но = 1. ста́лий, ста́ле (С. Жел. Л.), пості́йний, но (С. Жел.), станівки́й, станівни́й, стате́чний (С. Жел.). — Людей розумних і сталих нам треба. Ч. К. — Станівка сей рік зіма. Хар. — В Абакумовцї був шпиталь і сталий лїкарь. Пр. — Прохав, щоб дали мінї в академії сталу кватирю. Кн.

2. повсякча́сний, по вся́к час, завсегда́шній, безупи́нний, но, невиво́дний, но (С. Л.), разура́зній, раз-у-ра́з (С. Л.), що ра́зу́, раз-по́раз, усе́. — Він усе сидить дома. — Разуразній провідач тутешнього театру. Кн.

Постоя́нство = пості́йність, ста́лість (С. Ж.), стате́чність (С. Ж. Жел.).

Постоя́ть = посто́яти. — **Посто́й** = тріва́й і т. д. д. **Погоди́.**

Пострада́ть = постра́ждати (С. З. Кв.), потерпі́ти (С. Жел.), натерпіти ся, помýчити ся, притерпіти.

Постра́нствовать = помандрува́ти, повандрувати, попоїздити, попоходи́ти.

Постраща́ть = пострaха́ти, настраха́ти, поляка́ти, пожаха́ти. — Коли бити не хочеш, то хоч пострахай. Кр.

Пострекота́ть = поскрекота́ти.

Пострига́ть, пострúчь, ся = пострига́ти, постри́гти, ся, овець — поко́кати (Мал.). — **Постри́чься въ мона́хи** = в ченцї постри́ггись, вчернїти. — Пішов Гриць, зажуривсь, та в ченцї постриг-ся, така мабуть його доля, щоб він не женив ся. н. п.

Постриже́нiе = по́стриг. — Я ще не брав постригу (в ченцї). Кн.

Построга́ть = поструга́ти, гейблем — погейблюва́ти.

Построе́нiе = будова́ння. С. Л. Ш.

Постро́йка = 1. д. **Построе́нiе.**

2. будо́ва (С. Л. Ш.), буді́вля (С. Ш.), будова́ння (С. З. Л.), буди́нок (С. Л. Ш.). — Сьвітлиця по старосьвітськи зроблена, як по старих будовах позоставало ся. О. Ст. — Чий двір, того і будовання. Ст. Л. — Подварок... зо всїм на все, з плацом, з будованием, з огородом. Кіев. Ст.

Постро́ить, ся = 1. постро́їти, побудува́ти, ся, збудува́ти (С. Л.), ви́будувати, поста́вити, з камінню, з цегли — помурова́ти, ви́муровати, змурова́ти. — Построїли вони собі хатку та й живуть. н. к. — Побудували литвини церкву. н. к. — Щоб де було свій крам складати, він у дворі комору збудував. Б. Г. — Збудуй хату з лободи, а в чужую не води. н. п. — Не відразу Київ збудовано. н. пр. — Явора зрубали, труну збудували. н. п. — Келії од себе збудованої не міг продавати. Б. Н. — Сьвітлицю напротив старої хати собі вибудував. Ос. — Поставлю хату і кімнату. К. Ш. — Тоді він змурував високу башту. н. о. Грінч.

2. вшикува́ти (С. З.), пошикува́ти, ушико́ва́ти, ся (С. З. Ш.). — Вшикувавши полки спільно з німецькими силами. Кіев. Ст. — Військо належите ушиковали. Л. В. — Стрепенулось, вшикувалось військо, в похід стало виступати зараз. Ст. С. — Ізбіглось військо, поки вшикувалось, нарештували самопали і гармати. І. Г.

Постро́мка = посторо́нок. С. Л. — Скаче, як теля на посторонку. н. пр.

Постро́мочный = посторо́нковий.

Постру́га́ть = д. **Построга́ть.**

Пострѣлёнокъ = д. **Пострѣлъ** 2 (здр.).

Пострѣливать = стріля́ти, пали́ти, тара́хкати (иноді).

Пострѣлъ = 1. уда́р, грець (д **Апопле́ксія**).

2. ши́беник, паливода. пусту́н, брику́н, здр. пу́стунчик, брикуне́ць.

3. рос. Anemone patens L. = сон, сон-трава́, сон блакі́тний, **Бѣлый пострѣлъ**, A. sylvestris L. — бі́лий сон, біла ку́ряча сліпота́. С. Ан.

Пострѣля́ть = постріля́ти, перестріля́ти, ви́стріляти. — Усіх вистріляли качок на озері, ні одної не зосталось. Чайч.

Пострясти́, постря́хивать, пострясну́ть = струси́ти, позтру́шувати.

Постуди́ть = постуди́ти, ви́студити.

Посту́кивать = стукотіти, грюкотіти, торохтіти, погрімля́ти, токотіти. — Став козак конівкою по мосту добре погрімляти. н. д.

Поступа́тельный = поступо́вий.

Поступа́ть, поступи́ть = 1. поступова́ти (С. З. Л. Жел.), діяти, роби́ти, чини́ти, пово́дити ся, вдіяти (С. Ш.), учини́ти (С. Л. Ш.), зроби́ти. — Отак чини, як я чиню: люби жінку аби чию. н. п. Пр. д. ще під ся. **Дѣйствовать** і **Обраща́ться съ кѣмъ.** — **Поступа́ть пра́вильно, справедли́во** = попра́вді роби́ти. — Поправді роби, поправді й очі вилізуть. н. пр. — Поправді роби, доброго кінця сподівай ся. н. пр. — **Онъ ду́рно поступи́лъ** = він пога́но зроби́в.

2. уступа́ти (С. Ш.), става́ти, уступи́ти (С. Ш.), ста́ти. — **Поступи́ть на слу́жбу** = ста́ти на слу́жбу.

Поступа́ться, поступи́ться = поступа́ти, ся, уступува́ти (С. Ш.), поступи́ти, ся, уступа́ти, уступи́ти (С. Ш.). — Поляки поступають, чого в руках не мають. Самойлович. С. З.

Посту́покъ = вчи́нок (С. Л.), учи́нок (С. З. Ш.), подія́ (С. Жел.). — Ой ти пъєш, мене бъєш за які вчинки? чи я ж тобі не напряла за рік три починки. н. п. — Зрадливий вчинок Юзефовича приголомшив Костомарова. Кн. — За той вчинок призначено кару. Кн. — До учинку свого невстидливого. Справа. 1605 р. С. З. — Не токмо треба сповідати ся з учинков, але теж і з мислїй. Б. Н.

Поступле́ніе = вступ.

Поступно́й = усту́плений.

Посту́пчивый = усту́пний. С. Ш.

По́ступь = хода́ (С. З. Л. Жел.), сту́пання (С. Жел.), по́ступ (С. Жел.), ви́ступка (С. Жел.). — Він проходив поуз варту двічі грізною лицарською ходою. Ст. Г. — По-над водою ходою тихою пішла. К. Ш.

Постуча́ть, ся = посту́кати, ся, постукотіти, погрюкати, погрюкотіти, погу́ркати, дуже — потара́хкати, часто — поторохтіти, про що дзвінке — поцокота́ти, поцокотіти, дверима — похря́пати і т. д. д. **Стуча́ть.**

Постъ, поста́ = піст, по́сту, тільки про пісну їжу — пісно́та. — Як прийде піст — задереш хвіст. н. пр. — **Петро́въ постъ** = петрівка, належачий до сього посту — петрівча́ний, петрі́вочний. — **Рожде́ственскій постъ** = пили́півка. — **Спа́совъ постъ** = спа́сівка. С. З. — **Вели́кій постъ** = вели́кий піст, 1-й день його — чи́стий понеділок, жи́лавий понеділок, в жарт — полоскозу́б, 1-а неділя В. П. — жи́ляна, збі́рна, 4-а неділя В. П. — середохре́сна, середа тії неділї — хре́сти, 5-а неділя В. П. — похва́льна, субота тії неділї — похвала́, 6-а неділя В. П. — ве́рбна, ве́рбниця, ве́рбич, 7-а неділя — бі́лий ти́ждень, четвер на цій неділї — чи́стий четвер. — Неділя збір — тече вода з гір. н. пр. — Прийде вербниця — назад зіма вернеть ся. н. пр. — Прийшов вербич — два кожухи тербич. н. пр.

По́стъ, по́ста = 1. стійка (С. Пар.), беке́т (К. З. о Ю. Р.). — Як на стійці козаки. Кот.

2. уря́д. С. Жел. — Сякий такий уряд лучче, ніж проста служба.

Постыди́ть, ся = д. **Постыжа́ть.**

Посты́дный, но = срамо́тний, сороміцький; стидки́й і т. д. д. **Позо́рный.** — І забудеть ся срамотна давняя година. К. Ш. — Ніколи він ще не давав хабарів, обминаючи сей сороміцький консисторський звичай. Лев. В. — **Посты́дное положе́ніе** = срамо́вище.

Постыжа́ть, постыди́ть, ся = д. **Посрамля́ть, ся.**

Посты́лый = ости́лий (С. З.), осору́жний (С. З.), обри́дний (С. Л.), обри́длий (С. З.), оги́дний, оги́длий і т. д. під сл. **Опосты́лый.**

Посты́лѣть = обрида́ти, обри́длим, ости́лим става́ти, осору́жувати ся.

Посты́нуть = похоло́нути, пости́гнути.

Постя́гивать = постяга́ти, позволїка́ти, посцу́плювати.

Посу́да = посу́да, по́суд (С. Л. Ман.), начи́ння (С. З.), одна штука — посу́дина, велика для зсипання — зси́пище, мідяна — мідни́ця, в котрій розводять крейду — крейдя́нка, камъяна — ка́мъянка, для зсипки зерна — си́панка, си́пань. — От як би зрубать ту вербу, та зробить жолоба, от добре на зсипище. Хар.

Посу́дникъ = ми́сник (С. З.), судни́к. — Поклала на мисник та на полицї. С. З.

Посу́дный = посу́дний. — **П. шкафъ** = д. **Посу́дникъ.**

Посуди́ться = посуди́ти ся, попозива́ти ся, потяга́ти ся.

Посуети́ться = пометуши́ти ся.

Посули́ть = наобіща́ти, наобіця́ти.

Посу́лъ = д. **Обѣща́ніе.**

Посу́льный = обіцяний.

Посу́пливать, посу́пить, ся = д. **Насу́пливать.**

Посурьми́ть = почорни́ти (волосся).

Посу́точный, но = поде́нний, но. — Наняв ся поденно.

По́суху = посухому.

Посучи́ть = посука́ти, зсука́ти.

Посхва́тывать, ся = посхо́плювати, посхопля́ти, ся. — Гукали де-які і з радощів аж посхоплювали ся. О. Ст.

Посходи́ться = посхо́дити ся, позіхо́дити ся, посхо́жувати ся.

Посцѣпи́ться = позче́плювати ся.

Посчастли́виться, посчастли́вѣть = пощасти́ти, ся (С. Л. З.), потала́нити, похворту́нити, погара́здити ся (Сп.). — Йому пощастило. — Був дуже радий, що йому скоро пощастило піймать і вигодувать такого коня. н. к. Грінч. — Але в тім отході не пощастило ся їм. Л. С. С. З. — Але не поталанило мінї роздобути чого не будь важного. Кн. — Мінї, спасибі Богові, похвортунило. Кроп.

Посчита́ть, ся = полїчи́ти, порахува́ти, ся. — Я всї гроші оддав тобі? Та не знаю — ось зараз полїчу. п. о. Грінч. — Невістка помотала починки, полїчила чисяцї та пасма. Лев. — Полїчили, що достали, встали сіромахи. К. Ш. — Полїчивши гроші, вона пронизувато глянула. Лев. В. — Вже я хотїв йому ребра полїчити. Кроп. — — Порахувала свої заробітки тай лягла спать. Як.

Посъѣда́ть = позъїда́ти.

Посъѣ́хаться = позъїзди́ти ся, понаїзди́ти.

Посыка́ть, посыкну́ть = д. **Науща́ть і Подстрека́ть.**

Посыла́ть, посла́ть, ся = сла́ти, засила́ти, посила́ти, відсила́ти, посла́ти, засла́ти, відісла́ти, ся, часто — ганя́ти (С. Л.). — Сама сїдає вечеряти, мене посилає по воду. н. п. — Та нехай батько листи засилає. н. п. — Раз у раз ганя мене до міста. С. Л.

Посыла́ться, посла́ться = здава́ти ся, склада́ти, зда́ти ся (на кого). — Здав ся циган на свої дїти. н. пр.

Посы́лка = 1. сланя́, посила́ння.

2. поси́лка. С. Жел.

Посы́льный = послане́ць, побіга́ч, гіне́ць.

Посыпа́ніе = си́пання, посипа́ння.

Посыпа́ть, посы́пать, ся = посипа́ти, поси́пати, ся, разом багато — пороснýти, борошном — побороши́ти. — Яблучка так і пороснули у візок. н. к.

Посы́пка = посипа́ння.

Посыха́ть, посо́хнуть = посиха́ти, усиха́ти (С. Ш.), посо́хнути, усо́хнути. — Зверху вершок усихає. н. п.

Посѣва́ть, посѣ́ять = сїяти, засїва́ти, засїяти, посїяти (С. Л.), без орання — наволо́ком. — Посїяла руту-мъяту над водою, та виросла рута-мъята з лободою. н. п. — Посїєш наволоком, то й уродить ненароком. н. пр.

Посѣвъ = сїв, посїв, засїв, засївок (найбільше те що сїють і засїяне); сїяття (Кр.), сївба́ (С. З. Л.), сїйба́, сїяння, сїянка (найбільше як дія і час). — Ішов він через засїв і рвали ученики його колоски. К. Св. П. — Що есть засївку в огородї. Кіев. Ст. — Ранна сїйба хоч не вро́дить, та з хлїба не зводить. н. пр. — Гарець, два — уся й сїйба наша. Хар.

Посѣдѣ́ть = поси́віти, трохи — приси́віти. — Порожня голова не полисїє, нї посивіє. н. пр. — **Посѣдѣ́лый** = посиві́лий, сивий. — Я б. волїла посивіти в дївках, а ніж стать за жінку тому Марку. Ст. С.

Посѣка́ть, посѣчь, ся = 1. зру́бувати, зтина́ти (С. Л.), зруба́ти, стя́ти (С. Л.), зітну́ти, ся.

2. сїкти, би́ти, ви́бити, різками то-що — шмага́ти, шпа́рити, чухра́ти, одшмага́-

ти, одчухрáти, вишпарити, лозиною — похвóїти, похворостити, похвóськати, вихльостати і т. д. д. **Бить.**

3. д. **Засѣкáть 3.** — **Посѣчь капýсту** = пошаткувáти (шатківницею).

Посѣкъ = д. **Порýбка.**

Посѣменить = засіяти.

Посѣрить = посїркувáти.

Посѣрѣть = посіріти.

Посѣтитель, ница = відвідач, одвідачка (С. Л.), провідач, ка. — У Юргенсон не було нікого з одвідачів її ресторону. Кн. — Улибашев — критик Моцарта і разуразний провідач тутешнього театру. Кн.

Посѣтить = д. **Посѣщáть.**

Посѣтовать = 1. пожурити ся, посумувáти, потужити.

2. побідкати ся, порéмствувати.

Посѣчь = д. **Посѣкáть.**

Посѣщáть, посѣтить = одвідувати, відвідувати, навідувати, ся, одвідати, навідати, ся, провідати, перевідати, завітáти до кóго (К. Д.), часто — вчащáти, внáжувати ся, внáдити ся, на коротку годину — навертáти ся, навернýти ся. (Пр. д. під сл. **Навѣстить**).

Посѣщéніе = одвідини, одвідання (С. Л.), прóвід, прóвіди.

Посѣять = д. **Посѣвáть.**

Посягáтельство = пóсяг, посягáння (С Жел.), зáмах. — Лядський замах на благочестие. К. Кр.

Посягáть, посягнýть = посягáти (С. Жел.). вáжити ся (С. Л.), посягнýти, повáжити ся.

Потаéнница, рос. Lathraea Squamaria L. = петрів хрест, мáслянки, шпарáговий ряст. С. Ан.

Потаéнный, но = таéмний (С. Ш.), тáйний, но (С. Ш.), потайний, пóтай. — Таємні двері. — Тайний ворог. — Потайний собака. — Пóтай Бога, щоб і чорт не знав. н. пр.

Потазáть = д. **Побранить і Пожурить.**

Потáивать = 1. ростóплювати (по малу, на пр. віск).

2. тáнути, ростóплювати ся (по малу, про сніг і кригу).

Потайникъ = тайник (С. Ш), таємниця (С. Ш.), потайник.

Потайнóй = д. **Потаéнный.**

Потаить, ся = утаїти (С. Ш.), потаїти, ся. — Жінка хіба не утає, чого не знає. н. пр.

Потакáло, потакáльщикъ, ца = потáкувач, кá, потакáйло і д. **Понорóвщикъ.**

Потакáть = потурáти (С. З. Л.), потакáти, подражáти (С. Л.), потоляти. — Коли у тебе гроші є, що не скажи — всяк потурає, брехню за правду всяк приймає. Ал. Скл. Д. ще під сл. **Поблажáть.**

Потáкать, потакнýть = потáкувати, потакнýти.

Поталáниться = д. **Посчастливиться.**

Потáлкивать = попихáти, штóвхати (по малу), ззаду — підпихáти.

Потанцовáть = потанцювáти.

Потараторить = попокотїти, полопотїти, подріботїти.

Потарáщить = витріщити, ся, вирячити, вилупити (очі, де-який час), повитріщáти, повирячувати.

Потáска = д. **Потасóвка.**

Потáскивать, потаскáть = 1. таскáти, тягáти, волокти, пéрти, таргáнити, потаскáти, потягти, поволокти, попéрти, потаргáнити, потарабáнити, поцýпити. — Потяг сердешную в діброву, не на розмову, а щоб з'їсти. Б. Г. — Хіба нив звірюка за ноги у байрак поцупить. н. д.

2. тягáти, крáсти, потягти, покрáсти. — Хтось у мене тягає гроші.

Потаскýнъ = волоцюга, бáхур (С. Ш.), курвáль. — Чоловіка має, а з бахурами водить ся. С. Аф.

Потаскýха, потаскýшка = шльóндра, шлюха (С. З.), мандрьóха, новія, пáплюга, пáплюха (С. З. Л.), підтїпанка (С. З.), потїпáха (С. Л.), пóйла, хльóрка (С. Л.), діптянка, лярва (С. З.), хвиндюрка, кýрва (С. З. Л.), финдюрка (С. Ш.), шкýра, католýпівна — У городі не без дурня, а у селі не без курви. н. пр. — На віщо бути вірною весь вік, коли за те... одно зневажне слово із потїпахою мене зрівняє. Сам. — Зрадів, що жінка заслабла тай знайшов собі католупівну. Кн.

Потасóвка = тáска (С. Ш.), тасканина (С. Ш.), пóтаска, халазїя (С. З. Л. Ш.), прочухáн (С. З. Л.), прочухáнка (С. З.), поволóчка, тїпáчка, прас, чубанина, чубрій, накарпáс (С. З.). — **Дать потасóвку** = халазїю, прочухáна, чубрія дáти. — Получиш добру халазїю, він видавить з тебе олію. Кот. — Дати йому прочухана. С. З. — Пішли кулачні накарпаси, в виски і в зуби стусани. Кот. — Дали Рутульцям накарпас. Кот.

Потатýйка, пт. Upupa epops = óдуд.

Потатýйкинъ = óдудів.

Потáтчикъ, ца = потáкач, ка, потакáйло і д. **Понорóвщикъ.**

Потáчка = потурáння (С. Л.), пóпуск (С. Л. Ос.), пóпуст, потóля (С. З.), потáчка (С. Жел.) і д. **Поблáжка.**

Потáшъ = пóтáш (С. Жел.), смальцýга, смальцю́га.

Потáшный = поташóвий, смальчýжний. — **П. завóдъ** = потáшня (С. Л. Жел.), смальцýга (С. З.), смальчýжний завóд, бýда (С. Жел. Л.).

Потащи́ть, ся = 1. потягти́, поволокти́ (С. Л.), попéрти, поти́рити (С. Ш.), поцýпити (С. Л. Ос.), потарабáнити, потаргáнити, попровáдити. — Вовк поцупив вівцю. С. Л. Д. теж під сл. **Потаскáть 1.**

2. потягти́ ся (С. Л.), поволокти́ ся (С. Л.), поплéнтати ся, попхáти ся (С. З. Л. Ос.). — Підняв ся на ноги, здихнув тяжко, тай поплентавсь сердега в дорогу. Ос. Д. теж під сл. **Поплести́сь.**

Потвердѣ́ть = потвердíшати.

Потвóрство = д. **Поблáжка, Понорóвка** і **Потáчка.**

Потвóрствовать = потурáти, потоля́ти і т. д. д. **Поблажáть** і **Потакáть.** — А він хоч бачить та мовчить, гріхам великим потурає. К. Ш. — Оттак, так! Потурай їм... Може колись і вбъють мене. Кр.

Потвóрщикъ, ца = д. **Потáтчикъ, ца.**

Потёмки = темнóта (С. Л.), пітьмá. — **Въ потёмкахъ** = смéрком, пóночі (С. З. Л.), пóтемки, пóтемну. — Ми виїхали вже смерком. — Поночі шлюбу не давати. Ис. Копинський. С. З. — Хто виїздить поночі, той шукає немочі. н. пр. — Звелів засьвітити сьвітло, бо поночі нудно сидіти. н. о

Потемни́ть = д. **Потемня́ть.**

Потемнѣ́лый = потемнíлий, помéрхлий (про блиск).

Потемнѣ́ть = потемнíти, потемнíшати (С. Ш.), потьмáріти, потьмаріти, потьмитися, потьмари́ти ся, на дворі — посутенíти, поночíти (Ман.), про блиск — помéрхнути. — На дворі вже посутеніло. — Хай ще більше поночіє. Ман.

Потемня́ть, потемни́ть, ся = темни́ти (С. Ш.), тьмити (С. Ш.), потемни́ти, ся (С. Ш.) і д. **Затемня́ть** і **Омрачáть.**

Потеплѣ́ть = потéпліти, потеплíшати. — На дворі потéпліло.

Потеребúть = посми́кати, посíпати, пошарпати, про волосся, пірья — подрáти, поскýбти́, про льон, коноплю — подрáти.

Потерéть, ся = тернýти, потéрти, ся, віхтем — пошарувáти, пошарýдити, тіло вірьовкою або що — пошмóргати, пошмýгляти, що небудь салом, дьоггем тощо — пошмарувáти. — Сюди, туди терпув, тай далі махнув. н. пр. — Кайдани-залізо ноги пошмугляло, біле тіло молодецьке коло кості пошмугляло. Гр. Чайч.

Потервáть, ся = 1. подрáти, подéрти, пошáрпати, ся.

2. помýчити, ся.

Потерпѣ́ть = потерпíти, наложи́ти. — Щоб наложив зрадник головою. н. п. — **П. фіáско, п. неудáчу** = піймáти óблизня (С. З.), в сватанні — гарбузá зъїсти. С. Аф. З.

Потéря = згýба (С. З. Л.), утрáта (С. Ш.), трáта (С. Ш.), втрáта, стрáта (С. Л.), шкóда (С. З. Л.), загýбля, пропáжа, втéря. — Чия згуба, в того річний повна губа. н. пр. — Не сто кіп утрати. н. пр. — Не хочеш втрати — не лізь ні в куми ні в свати. н. пр. — Чи зиск, чи трата — одна заплата. н. пр. — Хто ж мені страту нагорóдить? н. п. — Давай тоді шукати загублї. н. о. — Ох яка велика втеря! аж два шаги! Кр.

Потéрянный = загýблений, згýблений, втрáчений, пропáлий, пропáщий. С. Л. — Пропащі гроші — Пропащий чоловік.

Потеря́ть, ся = загуби́ти, згуби́ти, ся (С. Аф. З. Л.), утрáтити (С. Ш.), стрáтити, утеря́ти, ся (С. Ш.), потеряти, посіяти, ріши́ти ся (С. Л.), стеря́ти ся. — Загубив десь люльку. С. Аф. — Піди, там чоловік загубив сало, то й твоє. н. к. — Що сорому наробила, добру славу загубила. Мова. — По опеньки ходила, запаску згубила. н. п. — Місяцю з раю, сьвіти нашому короваю, абисьмо не заблудили, коровай не згубили. н. п. Под. — Лучче з розумним згубити, як з дурним знайти. н. пр. — Сумно так зробилось, неначе я що дороге згубила. К. К. — Панська ласка до порога, а поріг переступив, то вже ласку утратив. н. пр. — А панові не хотілось утратити такого чоловіка. н. к. Грінч. — Потеряв же соловей голос через ячний колос, потеряв же козак долю через свою волю. н. п. — Вона зовсім стеряла ся — не знає, що й робить. Одним поглядом усе скаже і я знов збожеволію і стерянюсь. Кроп. — **Потеря́ть врéмя** = вгáяти, прогайнувáти, промарнувати, байдикуючи — пробайдикувáти. — **П. довѣріе** = зневíрити ся. — Як його зневірити ся до рідної дитини. Кн. **П. дѣвственность** = вінóк загуби́ти, скантовáти ся. — Он — теща в хамуті! не догляділа дочки, дівка скантовала ся до шлюбу. Кр. (Пр. д. ще під сл. **Дѣвственность**). — **Потеря́ть мнóго** = перегуби́ти, позагýблювати. — **П. мужество,**

энéргію = обáбити ся. — **П. мѣнáя** = процигáнити. — **П. си́лу** = висильнити ся, виснажити ся. — **П. сознáніе** = опáморочити ся, стеря́ти ся. — Сьвідомости нема, він стеряв ся... швидче по лікаря. Кн. — З переляку Люся стеряла ся і немов її стовма поставило: тільки очима блимає. Кн.

Потесáть = потесáти, гемблем — погемблювáти.

Пóтесь = стерно́, прави́ло, трепло́, бабáйка (Аф.). Пр. д. під сл. Весло́.

Потéчь = потекти́, дуже — ри́нути, гу́нути (С. Л.), великими краплями — покоти́тись. — І покотились із очей до долу сльози. К. Ш. — Покотилась сляпа. Кот.

Потирáть, ся = тéрти, натирáти, ся (трохи), потирáти.

Потихóньку, потихóхонько = ти́хéнько (С. Ш.), тихéсенько (С. Ш.), сти́ха, поти́ху, стихéнька, потихéсеньку, тихцéм, ти́шкóм (С. Л. Ш.), тихíсенько (С. Ш.), помáлу (С. Л.), помалéньку (С. Л.), ни́шком, ни́щечком (С. З.). — Сиди тихенько, щоб не знало тебе лишенько. н. пр. — А літа пливуть за ними, пливуть собі стиха, забірають за собою і добро і лихо. К. Ш. — До иньшоі ўдеш, а до мене стиха — помаленьку голос подаєш. н. п. — Вийди, Грицю, на улицю і ти, Коваленку, — пожартуєм, попустуєм стиха помаленьку. н. п. — Пливи доля за водою, а я стиха за тобою. н. п. — Білі руки до серденька ломить, своїй неньці стихенька говорить. н. п. — Вітер ніби потиху зворухне гилля. Кроп. — Потихесеньку-помалесеньку, моя матінко, ўди — спить пьлница в рубленій коморі, гляди ж його не розбуди. н. п. — Нахили ся тишком-нишком над румъяним білим личком. Руд.

Потли́вость = поти́вість.

Потли́вый = поти́вий, пітня́вий.

Потлѣ́ть, ся = потлíти.

Потни́къ = пітни́к (повсть, що підкладаєть ся під сідло і черезсідельник).

Пóтный = спітнілий, пітни́й.

Потовóй = 1. потови́й (С. Жел.). 2. д. Пóтный.

Потогóнный = потови́й.

Потогóнъ, рос. Imperatoria Ostruthium L. = царь-зілля, стародýб. С. Ан.

Потóкъ = потік, течія́ (С. З. Л. Ш.), течéя (С. Л. Ш.), течíй, водотéча (С. Л.), струмóк (С. Л. З.), струмéнь (С. Л.), бурхотливий — бурчáк (С. Аф. Л.). — Ходить сорока коло потока тай кряче. н. п. — Річки немає, а так тільки течія невелика. н. о.

Потолкáть, потолкнýть, ся = попхáти, поштóвхáти, поштýрхáти, попхнýти, ся і т. д.

Потолковáть = побалáкати. — Сідай та побалакаєм.

Потолóкъ = стéля. С. З. — Стеля увігнулась, серед хати стояв стовп і підперав сволок. Лев. — В хаті чисто та весело, як у віночку, і стеля і стіни вибілені. Кн. — Казав дяк, що курки не їсть, а на стелі повно кісточок. п. пр.

Потолóчина = стели́на (кожна дошка або брус, з котрих кладеть ся стеля).

Потолóчный = стелеви́й.

Потолóчь, ся = потовкти́, ся, потовкмáчити, рослину — ви́толочити, ви́пасти.

Потолпи́ться = потóвпити ся.

Потолстѣ́ть = потóвщати, погнáдшати, поси́тчати, в жарт — запувáтіти. — І поглашчала лисичка і така ситенька стала. Гр. Чайч. — Скільки не їж — не забагатієш, а запуватієш. н. пр.

Потóль = пóти, пóтіль, дóти, дóтіль і д. Дотóлѣ.

Потоми́ть, ся = поморúти, ся; понýдити, ся.

Потóмно = томáми. — Почав видавати словарь томами.

Потóмокъ = потóмок (С, Жел.), нащáдок (С. Жел.), далекий — щáдок (С. З. Л.), відрíдок. — Потомок гетьмана дурного і презавзятий патриот. К. Ш. — Пропав — і нащадку нема. п. пр.

Потóмственный = потóмний, нащáдний. С. Жел. — Се земля моя, потомна, з батька, з діда, з прадіда. Кн.

Потóмственность = потóмність. С. Жел.

Потóмство = потóмство, нащáд (С. Жел.), нащáдки, нащáдок (С. Л.), плід, порождéння, наслíддя, зневажливо — кóдло (С. З.). — Не маючи по собі потомства. Київ. Ст. — Щоб йому дихать не дало з його нащадком. н. пр. — Проміпь слави сяє над головами далеких нащадків його. Кн. — Поляне хочуть вигубуть нас усіх з нащадком. Бар. О. — Який дід, такий його й плід. н. пр.

Потомý = бо (С. Аф. Л.), затíм (С. З. Л.), затíм що (С. Л.), тогó, тогó що (С. Ш.), через тé (С. Л.), оттíм, томý, тим (С. Ш.), для тóго, задля тóго. — Казав не пий горілки, голова болітиме, бо тепер душно. С. Аф. — Тим то вороги і жнуть не сіявши, що між нами ростич. Кн. — Чого ревеш? Того, що побили. С. Ш. — Чому чорт не орав, тому й сіяти не буде. н. пр. — **Потомý и́менно** = томý сáме, оттíм би то. — **Потому́ то и нѣ́тъ** = тим бо й ба́!

Пото́мъ = по́тім, по́тім то́го (С. Л.), пото́му, після то́го, опісля́, навпісля́, навпо́слї, пото́м (С. З.), відта́к (Гал.), да́лї (С. Л.), а да́лї (С. Л.), напослї́док (С. Л.). — По обідї віддихали, по́тім коси поклепали. н. п. — Ой ти тепер кажеш, що я зоря ясна, а пото́му скажеш, що доля нещасна. н. п. — Щоб весь на потом на мене не плакала. Мазепа. С. З.

Потону́ть = потону́ти, втону́ти, утону́ти, у(в)топи́ти ся. — Плив, плив та на березї й утонув. С. Ш.

Потонча́ть, потонѣ́ть = пото́нчати, пото́ншати. С. Ш.

Потопа́ть, пото́пнуть, потону́ть = тону́ти, потопа́ти, потону́ти, утону́ти, пото́пнути. — Павле! кобила плавле. Брешеш, Антоне, тож вона тоне. н. пр. — Всї заходили ся виливати воду, щоб не потоп корабель. Чайч. — На Чорному морі потопали — пропадали. К. Ш.

Пото́пать = пото́пати, поту́пати (С. Ш.), потупцюва́ти, потупкува́ти.

Потопля́ть, потопи́ть, ся = топи́ти, у(в)топи́ти, ся, зато́плювати, затопи́ти. С. Аф.

Потопта́ть, ся = потопта́ти, ся. С. Ш. — Топчу, топчу раст! Дай, Боже, потоптати і того року діждати. н. пр.

Пото́пъ = пото́па.

Поторгова́ть, ся = 1. поторгува́ти, покрамарюва́ти, покрамува́ти, покупцюва́ти, погандлюва́ти, в шинку — пошинкува́ти, пошинкарюва́ти, на базарі — побазарюва́ти, на ярмарку — поярмаркува́ти.

2. поторгува́ти ся, пото́ржити ся (С. Ш.).

Потормоши́ть = поси́кати, посі́пати, пото́рсати, потермо́сити (С. Ш.).

Поторопи́ть, ся = поскори́ти, ся (С. Л.), поспіши́ти, ся (С. Л.), похопи́ти ся.

Поторча́ть = постирча́ти.

Потоскова́ть = посумува́ти, потужи́ти, доволї — попотужи́ти (Ос.), попожури́ти ся і д. **Попеча́литься.**

Пото́чина = д. **Пото́къ.**

Поточи́ть = погостри́ти.

Пото́чный = пото́ковий.

Потошни́ть = зану́дити, заса́дити. — Занудило трохи.

Потра́ва = спаш (С. З. Л.), збі́й (Лев.), по́толоч (Лев.), стра́вля. — Візьми за спаш. С. З. — Горобцї пшеницю зъїли, а синиця у спаш попала. н. пр. — Живе з самих спашів: скубне стрижча пирію — плати йому три злотих. Кн. — Штраф за збій. Лев.

Потрави́ть = 1. спа́сти (С. З.), спа́шити, потоло́чити, страви́ти, потрави́ти (С. З.).

2. пополюва́ти.

3. поцькува́ти.

Потра́тить = потратити, протра́тити, ви́тратити, ся, про кількох — повтра́чувати ся, позиваючись — пропозива́ти (Лев.), марно — поманта́чити, поци́ндрити, проманта́чити, проци́ндрити.

Потрафля́ть, потра́фить = 1. потрапля́ти, у(в)трапля́ти (С. Ш.), влуча́ти, потра́пити, у(в)тра́пити (С. Ш.), влу́чити.

2. годи́ти, догожда́ти, догоди́ти. — **На него́ тру́дно потра́фить** = йому́ тру́дно догоди́ти.

Потребле́ніе = у(в)жива́ння (С. Ш.), пожива́ння, ужи́ток (С. Ш.), вжи́ток, ужи́вок (С. Ш.), ужи́виця (С. Ш.), спожи́вок (С. З.), спо́жив, спожи́ва (С. Жел.). — Для спільного всім уживання. Пр. — Роди, Боже, жито пшеницю добрим людям на вживицю. н. п.

Потребля́ть, потреби́ть = у(в)жива́ти (С. Жел. Ш.), пожива́ти, вжи́ти, пожи́ти, спожи́ти (Лев.). — Сидить Марко з матїръю за столом і вечерю поживають вкупі. Ст. С. — Чи же лучче нам із панами з упокоєм хлїб-сіль уживати. н. д. — Бжоли спожили усю ситу. Лев.

Потре́бность = потре́ба (С. З. Л.), потре́бизна (С. Жел. Ос.), обіхі́дність. — Потребі кінця немає. н. пр.

Потре́бный = д. **На́добный** і **Необходи́мый 1.**

Потре́бовать = потре́бовати, пра́вити.

Потрсво́жить = потурбува́ти, потріво́жити (людину), споло́хати, сполоши́ти (птицю, звіря), зру́шити, зрухну́ти (яку вещ), у(в)рази́ти (рану, болячку), поколо́шкати, розколо́шкати (волосся). — Не доторкай ся до плечей, бо уразиш болячку. С. Л.

Потрепа́ть = потріпа́ти, крилами — полопотї́ти.

Потре́скать = потрі́скати, поло́пати, поже́рти.

Потре́скаться = потрі́скати ся, поре́пати ся (С. Л.), полу́скати ся, поло́пати ся, розлу́скати ся, порозтрі́скувати ся. — Аж шкура на їх порепалась. К. Х. — Руки порепались. — Насїнники огірків вже порепали ся. Кн.

Потреща́ть = потріща́ти (С. Л.), потріскота́ти (С. Л.), потріскотї́ти, поти́ркати, про масло, сало — пошкварча́ти.

Потро́гивать, потро́гать = торка́ти, дотика́ти, чіпа́ти, займа́ти, поторка́ти, ся; доткну́ти, ся, доторкну́ти ся.

По́трохъ, частіше мн. **потроха́, по́трохи** = по́трух (С. З.) у птиць, а у животини д. **Вну́тренности.**

Потроши́ть = тельбуши́ти (С. Ш.), требуши́ти, па́трати (С. З.), росчиня́ти, перечиня́ти. — Слуги стали росчинять рибу і найшли ключі. н. (к. Грінч. — Патрати гусей.

Потруди́ть = утрудни́ти; потурбува́ти.

Потруди́ться = 1. попрацюва́ти, пороби́ти. С. Л. — Поробив я на своему віку чимало.
2. потурбува́ти ся, поклопота́ти ся, попіклува́ти ся.

Потруни́ть (надъ кѣмъ) = посьмі́яти ся, поглузува́ти, покепкува́ти (з кого).

Потруси́ть = потруси́ти.

Потру́сить = побоя́ти ся.

Потру́шивать = тро́хи боя́тись.

Потряса́ть, потрясти́ = 1. трясти́ (С. Ш.), труси́ти, то́рсати (С. Ш.), потрясти́, потруси́ти, пото́рсати.
2. хита́ти, захита́ти, захитну́ти і д. **Поколеба́ть 1.**

Потрясе́ніе = 1. трясіння, трусіння.
2. хита́ння, захита́ння.
3. колотне́ча (С. Л.), ро́зрух, тру́са (С. З.). — Вчинив єси ясу і поміж панами велику трусу. н. д.

Потра́хивать = труси́ти.

Поту́га = хва́тки, пере́йми.

Поту́да = до́ти і т. д. д. **Дото́лѣ.**

Потужи́ть = потужи́ти і т. д. д. **Попеча́литься.**

Потузи́ть = поби́ти, одлупи́ти і т. д. д. **Поколоти́ть.**

Потупля́ть, поту́пить, ся = потупля́ти (С. Жел.), поту́пити, у(в)ту́пити, ся (С. Ш.), похню́пити, ся (С. З.). — Очі в землю втупив. Ос. — Еней похнюпивсь, дослухав ся, Сивила що йому верзла. Кот. — Вона до його ласочкою, голубе мій! а він похнюпив ся, мовчить, очей не підведе... Кп.

Поту́скнуть = поме́рхнути.

Потускнѣ́ть = поме́рхнути, потьми́ти ся, потьмари́ти.

Потуха́ть, поту́хнуть = га́снути, перегаса́ти, погаса́ти, у(в)гаса́ти (С. Ш.), пригаса́ти. пога́снути, уга́снути (С. Ш.), прига́снути. — Гаснуть очі, заснули думи, серце спить. К. Ш. — Гасне люлька в ротї. К. Ш. — Горять не згасля. К. Ш.

Потучнѣ́ть = погла́дшати.

Потуша́ть, потуши́ть = 1. туши́ти (С. Ш.); гаси́ти (С. Л.), потуши́ти, погаси́ти (С. Л.), у(в)гаси́ти (С. Ш.). — За царя Горошка, як людей було трошка, як сніг горів, а соломою тушили. н. пр. — Прибіг на пожежу, а вже й потушили. н. о.
2. гамува́ти, туши́ти, угамува́ти (С. Ш.), утихоми́рити, потуши́ти. — Мовчанка не пушить, а все гнів тушить. н. пр.

По́тчевать, попо́тчевать = угоща́ти (С. Ш.), гости́ти, частува́ти (С. Л. З.), угости́ти (С. Ш.), почастува́ти (С. З.), трак(х)тува́ти (С. З. Л. Ш.), потрактува́ти. — Єсть у мене отець-мати будуть шанувати, медом вином козаченька будуть частува́ти. н. п. — А у мене увесь рід багатий, будуть мене часто частувати. н. п. — І зараз попросивши в хату, горілкою почастував. Кот.

По́тчеваніе = частува́ння, трак(х)това́ння. С. Л. Ш. — Яке частування, таке й дякування. н. пр

Потщи́ться = постара́ти ся, посилкува́ти ся.

Потъ = 1. піт. — Бурлак робить, заробляє, аж піт очі заливає. н. п. — Працює до кривавого поту. н. пр.
2. риба Physeter macrocephalus = дивогла́вець (С. Пар.), плеву́н (С. Жел. Пар.).

Поты́ка, у виразї: **„онъ у него́ на поты́кахъ"** = він у нього́ за попи́хача.

Потыка́ть = 1. тка́ти.
2. пха́ти, попиха́ти.

Потыли́ца = поти́личник. С. З. (Удар по потилицї, а не сама потилиця, порівняй: **Заты́локъ**).

Поты́сячно = ти́сячами, в ти́сячї. — Тисячами гинуть. К. Ш. — Він платить в тисячі (на пр. з тисячі цегли при будові).

Поты́чка = тума́к (С. Ш.), стуса́н (С. З.), штурха́н, штурхане́ць.

Потѣ́лый = спітнї́лий.

Потѣ́ніе = потї́ння.

Потѣсни́ть, ся = потїсну́ти, ся (С. Л.), сти́сну́ти, ся.

Потѣ́ть, вспотѣ́ть = пітнї́ти, дуже — упріва́ти, спітнї́ти, упрі́ти (С. Ш.). — Поки не упріти, поти не уміти. н. пр.

Потѣ́ха = потї́ха (С. Л.), куме́дїя, чудасїя, чудоро́дїя (Полт. Чайч.).

Потѣша́ть, потѣ́шить, ся = потїша́ти, забавля́ти, потї́шити, заба́вити, ся (С. Аф.).

Потѣ́шникъ, ца = д. **Заба́вникъ, ца.**

Потѣ́шный = втї́шний, куме́дний (С. З. Л.), чудоро́дний. — Втїшний хлопець. — Чудородна людина. Полт. Чайч. — Кумедна кавка. С. З.

Потя́гивать, потяну́ть, ся = 1. тягти́, потягти́, ся (С. Л.), поцу́пити. — То збоку ущіпне, то спереду поцупить. Гул. Ар. — **Потяну́ться за кѣмъ** = попну́ти ся, потягти́ ся.

2. д. **Попива́ть.**

Потя́гиваніе = тяга́ння, потяга́ння; по́тяги.

Потяго́та = по́тяги.

Потяжелѣ́ть = пова́жчати.

Поуба́вить = зба́вити, одба́вити (трохи).

Поубаю́кать = заколиха́ти (помалу).

Поубра́ть = прибра́ти (трохи).

Поубы́ть = убу́ти (С. Ш.), збу́ти (трохи). — Вода трохи збула́.

Поувезти́, поуве́зть = повиво́зити.

Поувести́, поуве́сть = повиво́дити.

Поувози́ть = повиво́зити, позво́зити.

Поуговори́ть = умо́вити (по троху).

Поугомони́ть, ся = у(в)гамува́ти, ся.

Поугорѣ́ть = уча́діти, поча́діти (трохи або багатьом).

Поудивля́ться = подивува́ти, продивува́ти, ся.

Поу́дить = поу́дити, полови́ти ри́бу (удкою).

Поу́жинать = повече́ряти. — Повечерявши, вони полягали всі спати. н. о. Грінч.

Поукла́сть = повклада́ти. — Повкладали дітей спать. — Повкладав свої книжки в скриню.

Поукра́сить = поздо́блювати, квітками — поуквітчувати, заквітча́ти, цьвишками — пообцьвяхо́вувати.

Поукроти́ть = погамува́ти.

Поуложи́ть = д. **Поукла́сть.**

Поуменьши́ть, ся = зме́ншити, ся, про декілько — повме́ншувати, ся.

Поумнѣ́ть = порозумніти, порозумнішати. — Догадав ся очкур завъязати, та й думав, що порозумнішав. н. пр.

Поуправля́ть = поору́довати, покерува́ти, попра́вити, проору́довати і т. д.

Поупра́шиваться = позмага́ти ся, посупереча́ти ся, попруча́ти ся.

Поусе́рдствовать = припильнува́ти. — Нумо, нумо припильнуймо! н. п.

Поуско́рить = приско́рити.

Поуспоко́ить, ся = вгамува́ти, ся, заспоко́їти, ся (трохи).

Поустарѣ́ть = поста́ріти, приста́ріти ся, про людину — підтопта́ти ся.

Поутру́ = зра́на, у(в)ра́нці, у(в)ра́ньці (С. З. Ш.), ра́нком. — Помер козак в неділеньку вранці, положили козака в сьвітлиці на лавці. н. п. — Вийшли в поле косарі косить ранком на зорі. н. п. — Завтра вранці, як підем по зайці. н. пр. — Зрана виїхав і на обід поспів.

Поуха́живать = пожениха́ти ся, полиця́ти ся, прожениха́ти ся, за кількома — перепожениха́ти ся. — Батько ще казали, щоб я й пожениxав ся. Кв.

Поуходи́ть = повтіка́ти. — Почувши се, вони не довго ждали, взяли та й повтікали. Б. Г. — Тоді де-які люди повтікали з хати. н. к.

Поуча́ть, поучи́ть, ся = поуча́ти (С. Жел.), навча́ти, науча́ти, напу́чувати, повчи́ти (С. Л.), навчи́ти, ся. — Я старший, а ти менший, то тобі зась мене повчати. Крок. — А мати хоче научати. К. Ш. — На все добре напучує, а воно наче йому позакладало, не чує. Кн.

Поуче́ніе = 1. нау́ка, навча́ння.

2. д. **Про́повѣдь.**

Поучи́тельный = поуча́ючий, науча́ючий. — Се не тільки річ цікава, але й дуже потрібна і поучаюча. Бар. О. — Приснив ся сон не тільки цікавий, але й дуже поучаючий. Бар.

Поучи́ть, ся = 1. д. **Поуча́ть, ся.**

2. повчи́ти, ся. — Повчив ся трохи та й кинув.

3. д. **Проучи́ть.**

Пофантази́ровать = похимерува́ти, думка́ми в хма́рах політа́ти.

Пофранти́ть = похверцюва́ти (С. З. Ш.), почепури́ти ся, похізува́ти ся (С. З.). — Коли вже вам хочеть ся похізуватя ся в новму кобенякі Номис. С. З.

Пофри́штикать = поснідати.

Пофы́ркать = попи́рхати, почми́хати.

Похá6никъ, ца = соромітник, безли́чник, ця (С. Ш.).

Похáбный, но = срамо́тний, соромі́цький (С. З.), соромни́цький, безсоро́мний (С. Пар.), стидкий, стидний, безли́чний (С. Ш.), со́ромно, безсо́ромно, без сорому́, — Срамотні сьпіви аж лящать. К. Ш. — Не сьпівайте соромі́цької, засьпівайте старосьвітської. н. пр. — Стидних пісень сьпівають. Кр.

Похáбство = безсоро́мність. С. Пар.

Похáживать = похожа́ти. С. Л. — По двориьу похожає, на сонечко поглядає. н. п. — Похожаючи по корсунському саду, бачиш... Кп.

Похвала́ = хвала́, похвала́, хвальба́ (С. Л.), похвальба́. — Хвальба сорочки не дасть. н. пр. — Кажете, щоб не хвалити вас, то й не буду. Бачу, ви похвальби не любите. Кр.

Похва́ливать = похваля́ти, вихваля́ти.

Похвали́ть, ся = д. Похваля́ть, ся.

Похвальба́ = хвальба́ (С. Ш.), хвалі́ння, хва́сть (С. Ш.), хва́лка (С. З. Ш.), при́хвальба, похва́лка (С. З. Л.). — Хвальби повні торби, а в тих торбах пусто. н. пр. — Дайте сапчат хвасті підомчать. н. пр. — Була тая поголоска на всій Україні альбо хвалка од шляхти. Л. С. — Похвалки злії чинити. Мазепа. С. З.

Похва́льный, но = хва́льний (С. Ш.), похва́льний, но.

Похваля́ть, ся, похвали́ть, ся = хвали́ти (С. Ш.), вихваля́ти, похвали́ти, ся; похваля́ти ся, нахваля́ти ся, похвали́ти ся. — Хвали мя, губонько, бо тя роздеру. н. пр. — Вже так його хвалять, та вихваляють. — Похвалили, що добре зробив. — Хвалила ся попади село підпалити. н. п. — Лає, лає, ще й хвалить ся бити. н. п.

Похва́рывать = хорува́ти, слабува́ти, незду́жати, недомога́ти (часто або часами).

Похва́стать = похва́стати, похвали́ти ся (С. Ш.), повелича́ти ся.

Похвата́ть = похапа́ти (С. Л. Ш.), похвата́ти (С. Ш.). — Приїхали копитани, гречаники похапали. н. п.

Похва́тски = хва́тсько, хва́цько. С. Ш.

Похвора́ть = послабува́ти, похорува́ти, кронезду́жати.

Похити́тель, ница = хапко́, хапу́н (С. Ш.), злодій, ка.

Похитри́ть = похитрува́ти.

Похища́ть, похи́тить = кра́сти, хапа́ти (С. Ш.), укра́сти, вхопи́ти, захопи́ти. схопи́ти, спірва́ти, запорва́ти. — На судний день чорт жидів хапає. н. пов. — Це не хлопець, а настоящий злодій: де що спірве, зараз заховає так, що... Кр. — Ну, що вже запорвав, то вже твоє, але другим разом я тобі ребра полічу. Кр.

Похище́ніе = крадіж, ка (С. З. Л.), ха́пання, ха́панка. С. Ш.

Похлеба́ть = посьо́рбати, похлебта́ти.

Похлёбка = ю́шка (С. З. Л.), горохова — горо́хвянка, з рибою — сьорба́ (С. Л.), щерба́ (С. З. Л.). — Сьорбай юшку, на дні риба есть. н. пр. — Ти, Андрушку, хлещи юшку, а я мнясце, бо мене дитина ссе. н. пр.

Похлёбочный = ю́шечний. С. Л.

Похлёбывать = сьо́рбати, хлебта́ти (часто або потроху).

Похлёстывать, похлеста́ть = хви́ськати, похви́ськати.

Похло́пать = поля́скати, поляща́ти, поплеска́ти.

Похлопота́ть = поклопота́ти, ся, попоходи́ти, попі́клува́ти ся. С. Л. — Багато я попоходив біля неї. С. Л.

Похлыста́ть = д. Похлеста́ть.

Похме́лье = похмі́лля, по́хміль. — Голова болить з похмілля. — На похмілля знемагає. н. д.

Похму́риться = нахма́рити ся, насу́пити ся, похню́пити ся.

Похны́кать = похли́пати, попхи́кати.

Походата́йствовать = поклопота́ти.

Походи́ть (на кого або на що) = вдава́ти (С. Л.), похо́дити (на кого або на що), вдава́ти ся (в кого. С. Л.), скида́ти ся (на кого або на що). — Чи я тобі не вродливий, чи не в тебе вдав ся! К. Ш. — Бо мій батько робив гладко, а я в його вдав ся. н. п. — Оця кобила скидаеть ся на ту лошичку, що позаторік... Кн. — А воно на те скидаеть ся. Кн.

Походи́ть = походи́ти.

Похо́дка = хода́ (С. З. Л. Жел.), хід (С. Ш.), хідня́ (С. Ш.), похода́, по́хід. — Я вашу сестру й по ході й по очах наскрізь бачу. Лев. В. — Що то за личко хороше! а хода яка... і не бачивши видочка по ході одній можна б сказати, що се небесна урода. Зіньк. — Зовсім батькова хідня. Херс. — Д. ще під сл. **По́ступь**. — **Съ ути́ною похо́дкой** = качконо́гий. — Ач яка качконога. Сп.

Похо́дный = похі́дний.

Похо́дъ = 1. похі́д, похо́д, випра́ва. С. Жел. — Засвистали козаченьки в поход з полуночі, заплакала Марусенька свої ясні очі. н. п. — Не вернув ся із походу гусарин-москаль. К. Ш.

2. по́ваг (лишок ваги), ли́шка. — Шість хунтів з повагом (або: з лишкою).

3. збу́ток, схід, сход. С. Л. — Тепер на сей крам великий збуток.

По́ходя = хо́дячи, входя́чку, на ході. — Їсти входячку. — На ході зірвав.

Похожде́ніе, частіше мн. **похожде́нія** = 1. мандрува́ння.

2. приго́да, частіше мн. приго́ди (С. Жел.), при́ключка (С. Пар.).

Похо́жій = схо́жий (С. Л. З.), похо́жий, поді́бний, пари́стий, цілком — ви́капаний, на дуб — дубова́тий, на оклецок — окле́цьковатий і т. д. — Похожа свиня на коня. н. пр. — Син — викапаний батько. — **Быть похо́жимъ** = д. **Походи́ть** (на кого або на що).

Похозя́йничать, похозя́йствовать = похазяїнува́ти, погосподарюва́ти.

Похолоде́ть = похолоді́ти, похолодні́ти, похолоднї́шати, постудені́ти. — На дворі похолоднїшало.

Похорони́ть, ся = 1. похова́ти, ся (С. З. Л.), захова́ти. — Легше мінї, доню, тебе поховати, а нїж мінї та за його тебе заміж дати. н. п. — Поховали пана отамана в сиру землю глибоко. н. п. — У холоднїй ямі мене поховали, ще й ногами землю зверху притоптали. Гр. Чайч. — Не жури ся, мій милий, не дай серцю тугу, а як умру — поховаєш, озьмеш собі другу. н. п. Под. — Були батько й мати, та судилось козакові обох поховати. П. Пр. — А лиха ще буде, буде, поки заховають. К. Ш.
2. схова́ти, похова́ти, ся, багато — перехова́ти, ся, поперехо́вувати. — Дївчинонько, моє серце, сховай мене під ряденце. н. п. — Сховались тай попались. н. пр. — Багато переховав краденого.

Похоро́нный = похоро́нний, погре́бний (С. З.). — Погре́бная одправа. С. З.

По́хороны = по́хорон, похова́ння, хороне́ння, погре́б (С. З.).

Похорохо́риться = поприндитись, поиндичити ся.

Похороше́ть = покра́щати (С. З. Л.), погарнї́шати, полу́ччати, полї́пшати, помилї́шати, погарнї́ти, почерпурнї́ти, ви́ладнїти, вилюднї́ти, про постать — постатнї́ти. — Прибери пня, то й він покращає. н. пр. — Щоб мінї надїти, аби погарнїти. О. Ст. — Якийсь миршавий був хлопець, а бач як вилюднїв. н. о. — Як вона погарнїшала!

Похотли́вый, во = похотли́вий. во (С. Жел.), пожадли́вий (С. Ж.), женихли́вий. — Не молода вже, а женихлива, усе до парубків липнеть ся. Кн. — Вовки в мъясницї женихливі — тїчками ходять. Кн.

Похотли́вость = по́хоть (С. Л. Жел.). хотли́вість, хти́вость (С. Ж.), жирува́ння (С. Л.), пожадли́вість (С. Ж.).

По́хоть = д. **Похотли́вость.**

Похохота́ть = порегота́ти, ся, пореготї́ти.

Похра́бриться = похрабрува́ти.

Похра́пывать, похрапе́ть = хропти́ (по малу), похропти́. — Хропить, аж хата ходором ходить.

Похрипе́ть = похрипі́ти, похавча́ти, похарча́ти.

Похристо́соваться = похристо́сувати ся.

Похрома́ть = пошкандиба́ти, пошкитильгать. (Пр. д. під сл. **Пойти́**).

Похрусте́ть = похру́мкати, похру́мати, похрумча́ти, похрумтї́ти, похрупотї́ти.

Оху́дшать = погі́ршати, попоганї́ти, споганї́ти. — Маленьке — миленьке, а побільшає — погіршає (про дитину н. пр.).

Похуде́ть = схуднути, поху́днути, оху́днути, похуднї́ти, охля́нути (С. З. Л.), помарнї́ти (С. Л.), змарнї́ти (С. Аф. З.), на виду — спа́сти з лиця́ (С. Л.), на тїлї — спа́сти з тїла, з ту́ку, з че́рева. С. Л. — Поки гладкий схудне, то худий здохне. н. пр. — Він схуд наче тараня. Лев. В. — Ой вже ж наші сїромахи та без харчів помарнїли. н. п. — Так з лиця спала, що й не пізнати. н. о.

Похуде́лый, похуде́вшій = сху́длий, поху́длий, змарнї́лий, помарнї́лий.

Похули́ть = погу́дити, пога́нити, поганьби́ти.

Похе́ривать, похе́рить = д. **Захе́ривать.**

Поцара́пать, ся = подря́пати, ся (С. Л.), пошкря́бати, смикаючи що — пошмо́ргати, пошму́гляти. — Так він у терен — хоч там і подряпаєть ся. н. к.

Поца́рствовать = поцарюва́ти.

Поцвести́ = поцьві́сти́.

Поцеди́ть = поціди́ти.

Поцелова́ть, ся = поцїлува́ти, ся, здоровкаючись — почоло́мкати ся, в жарт кажучи — цмо́кнути ся. С. Л. — Обнялись, поцїлувались як слїд. н. о. — Цмокнись з жінкою моєю, вона твоя буде. Г. Ар.

Поцелу́й = поцїлу́нок. С. Л. — Поцїлунок той і досї пече мене. Кн.

Поцени́ть = поцїнува́ти, пооцїнювати.

Поцепи́ть, ся = почепи́ти, ся (С. З. Л.), причепи́ти, ся (С. З. Л.), очепі́рити ся. — Це ніс! Чорт двом ніс, та одному почепив. н. пр. — Так він як поплив бичок, очепірив ся йому за хвіст і поплив. н. о. Грінч.

Поча́вкать = попля́мкати (С. Л.), поця́мкати (Фр.), пожвя́кати.

Поча́рочно = чарка́ми.

Поча́сту = ча́сто, ча́сто-гу́сто (Чайч.).

Поча́ще = частї́ш (С. Л.), частї́ше.

По́чва = грунт, ґрунт. С. Л. — Коли б грунт був чорнозем, а то супісок. Кн. — Шевченко і муза його родились і зросли на грунтї української народної історії. Кн. — **По́чва гли́нистая** = гли́пястий, глеюва́тий грунт, гли́пяста земля́, глейовина́. — **П. нетро́нутая** = цїлина́. С. З. — Купив ниву з цїлиною. С. З. — **П. песча-**

ная = піскува́та земля́. — П. песча́нистая = су́пісок. — П. черновёмная = чорно́зем, чорно́земля.

Почва́ниться = почва́нити ся, попишати ся, побундю́чити ся, попри́ндити ся, побри́шкати.

По́чвенный = грунтови́й. — **По́чвенное колесо́** д. під сл. **Колесо́.**

Почеловѣчески = полю́дськи.

Почему́, почёмъ = чом (С. З.), чому́ (С. З.), чого́ (С. З.), на́ що́, про́ що, для чо́го, почі́м, після чо́го. — Чом, чом, чорнобров, чом до мене не прийшов? н. п. — Чому мині правди не скажеш? н. п. — Чого мині тяжко, чого мині нудно, чого серце плаче, ридає? К. Ш. — Не знаю що і після чого старі сумують. К. Ш. — **Вотъ почему́** = о́т через що́, ото́ж-то, от за-для то́го. — **Почему́ то** = чого́сь, чому́сь (С. З.).

По́черкъ = писа́ння, письмо́ (С. Пар.), по́черк (С. Жел.), рука́ (С. Жел. Пар.). — Давайте я розберу — я його руку добре знаю. — Хіба се моя рука? і рука і печатка підборні. Кн. — Він підвів під мою руку. н. о.

Почерни́ть = 1. почорни́ти, ви́чорнити, обчорни́ти.

2. д. **Захѣрить.**

Почернѣть = почорні́ти, злегка — при́чорніти. — **Почернѣвшій** = почорні́лий. С. Л. — Ой чого ти почорніло зелене поле? Почорніло я від крови за вашую волю. К. Ш.

Почерпа́ть, почерпну́ть = черпа́ти, черпну́ти.

Почерствѣть = поче́рствіти.

Почерти́ть = порисова́ти.

Почерто́вски = почортя́чі.

Почеса́ть, ся = почеса́ти, ся, тіло руками — почу́хати. почухма́рити, поскрьо́бати, ся. — **Почеса́ть языкъ** = понащикува́ти.

Поче́ствовать = пошанува́ти, у(в)шанува́ти (С. Ш.). — Ушанували його добрим словом і привітанням.

По́честь = шано́ба (С. З. Л.), ша́на (С. З. Л.), пова́га (С. Л.), поче́стка. — На що та й шаноба, як добре слово. н. пр.

Почесу́ха = коро́ста.

Почётный = поче́сний. С. З. Л. — Панове Запорозці! просимо на почесне (місце). С. Л. — Титарівна-Немирівна почесного роду. К. Ш.

Почётъ = шано́ба, честь, пова́га, поче́стка. — Спасибі вам, панове-молодці, преславні Запорозці, за честь, за славу, за повагу, що ви мині учинили. К. Ш. — Хороброму у нас хвала і слава, розумному шаноба і повага. К. Ш. — Не дивили ся чи родич, чи чужий приходить, всяке тут було шанобу по собі находить. Мак. Д. ще під сл. **По́честь.**

По́чечный = ні́рковий.

Почечу́йникъ, почечу́йная трава́, п. бредёна, п. го́рецъ, рос. Polygonum Persicaria L. = гірча́к. С. Ан.

Почива́льный = спочива́льний.

Почива́льня = спочива́льня, спа́льня.

Почива́ніе = спочива́ння (С. З.), спочи́нок.

Почива́ть, почи́ть, опочи́ть = 1. спочива́ти, спочи́ти. — Прийдіть пізніше, бо пан ще спочивають. — Батюшка після обід спочивають.

2. спочива́ти, спочи́ти, опочи́ти, уме́рти, поме́рти. переста́вити ся, поля́гти́. — Т. Шевченко родив ся 25 лютого 1814 р., опочив 26 лютого 1861 р. (з напису на його могилі.). — Поїхав в Італію і там поліг. Кн.

Почина́ть, поча́ть = почина́ти, зачина́ти і т. д. д. **Начина́ть.**

Почи́нивать, почини́ть = ладна́ти (С. Л.), ла́годити (С. З. Л.), ла́дити (С. Л.), справля́ти (С. Л.), поправля́ти, трохи — підла́гожувати, підла́жувати, пола́годити (С. З.), поладна́ти, нала́годити, наладна́ти, наладнува́ти, спра́вити, попра́вити, підла́годити, підла́дити, підладна́ти, одежу — лата́ти (С. З.), полата́ти, зала́тати (С. З.), підлата́ти, вла́тувати. вла́тати. — Треба віз полагодити. — Полагодити чоботи. Кр. — Влатати треба старий кожух. Полт. Чайч. — Церкву-домовину нема кому полагодить на тій Україні. К. Ш.

Почи́нка = ла́гоження, попра́ва, попра́вка, одежі — лата́ння.

Почи́нный = початко́вий.

Почи́нъ = 1. почи́н (С. З. Л.), поча́ток (С. З. Л.), зачи́н і т. д. д. **Нача́ло 1.**

2. по́від. при́від (С. З.), при́звід і т. д. д **Иниціати́ва.**

Почи́слить, ся = полічи́ти, порахува́ти, ся.

Почи́стить = почи́стити, став од мулу — пошлямува́ти і т. д д. **Очища́ть, Очи́стить 1.**

Почита́й = д. **Почти́.**

Почита́ніе = шанува́ння, пошанува́ння, поважа́ння.

Почита́тель, ница = шанува́тель, почита́тель, ка (С. Жел.), чти́тель, ка.

Почита́ть, ся, почти́ть = поважа́ти, ся (С. З. Л.), шанува́ти, ся (С. З. Л.), чти́ти, шти́ти (С. Жел.), пошанува́ти (С. З.), у-(в)шанува́ти (С. Ш.), вжа́лувати. — Ні, не буду чужі воли пасти-заганяти, не буду я в чужій хаті тещу поважати. К. Х. — Хто вік по божому прожив, того до смерти будуть поважати і добрим словом поминати. Б. Г. — А ти їм кажи, щоб вони любили і поважали одно одного. н. о. Грінч. — І дівчата поглядають, всї сусіда поважають. н. п. — Взяв дід бабу за рученьку тай повів в сьвітлицю, поважає старий бабу, як би й молодицю. н. п. — Всї поважають, на покутї сажають. Б. Г. — Шануй отця твого і матїр твою. Б. Н. — Ой коби я мужа мала, я би його шанувала. н. п. Под. — Він так умів себе показать, що й Ляхи його шанували. І. Г. — Хто не зазнав лиха, той не вміє шанувати добра. н. пр. — Вельми у нас шанували дїда і слухали ся наче батька. Кн. — Сина Івана оддали в салдати за те, що ти не навчила панів шанувати. К. Ш. — І всї його шанували, як батька старого. Гр. Чайч. — А я буду научати, як милого шанувати. н. п. — Ох я ж його хоч не люблю, шанувати мушу! Ох, Боже мій милосердний, вийми з його душу. н. п. — Пішла про неї слава всюди: її шанують люди. Б. Г. — То буду я отця-матїр штити й поважати. н. д. — Ушановано його як слід добрим словом і привітанням.

Почита́ть, поче́сть = вважа́ти, лїчи́ти, полїчи́ти. — Чого лице од мене одвертаєш, мене собі за ворога вважаєш? К. І.

Почита́ть = почита́ти, прочита́ти.

По́чка = 1. анат. — нірка. С. Жел. — Жирує ся, як нірка в салї. н. пр.
2. на рослинах — бру́нька (С. Жел.), брость (С. Жел.), бро́сток (С. Ш.), брост, брости́на, бі́блашок, бі́бъяшок, квіткова — пу́пъянок, пу́пъяшок (С. З.), що розпукується — розпу́ківка, розпу́калка, на тютюну — пасинки́. — Диво, що на березинї бруньки. н. пр. — Молоденька, наче пупъянок. н. пр. — **Выбра́сывать по́чки** = набру́нькувати ся, бро́сти́ти ся (С. Аф. Ш.). — Дерево уже набрунькується. Ман. — Вишня почала вже броститись. С. Аф. Ш.

Почкова́ть = очкува́ти. С. Жел. — Очкувати дику яблуню.

По́чковый = 1. нірковий.
2. бруньковий, бростковий.

Почмо́кать = поцмо́кати.

Почо́кать, ся = поцо́кати, ся.

По́чта = по́шта. С. Л. — Це пошта здалека біжить. В. Щ.

Почтальо́нъ = пошта́р (С. Л.), пошта́рь, листоно́ша. — Не поспішай поштарю мій! В. Щ. і д. під сл. **Письмопо́сецъ**.

Почта́рь = д. **Почтальо́нъ**.

Почте́ніе = шано́ба (С. З.), ша́на (С. З.), шанува́ння (С. Л.), пошанува́ння, ша́йність, пова́га (С. З. Л.). — На що та й шаноба, як добреє слово. н. пр. — Ой були ми в пана, була нам повага: пили мед-горілку за Ганусю дївку. н. п. — Великоє пошанування од царя міли. Л. С. — Людям чини шайність, а коло себе найохайність. н. пр.

Почте́нный = пова́жний (С. З. Л.), шано́вний (С. З. Л.), поче́сний, пошти́вий, стате́чний. — Вона у нас жінка добра, розумна і поважна. Кот. — Поважноє писаніє ваше дойшло. Орлик. С. З. — Почесного роду. К. Ш. — Такій статечній людинї не сором сказати — здорові були: він заробив собі шанобу. Кн.

Почти́ = сливе́ (С. З. Л.), ма́йже (С. Жел.), пра́ве (С. З.). Чайченко вживає ще — зато́го, але це слово більше відповідає рос. = **Вотъ во́тъ** (д. це слово). — **Почти́ что** = ма́ло що (С. Л.), ма́ло не, тро́хи не (С. Л.), бе́змаль (С. Л. Ш.) — У молодиках він любив скляного бога, а під старість сливе і в рот не брав. н. к. — Вона нападалась на Мелашку сливе кожного дня. Лев. — Ходить по пояс праве в гривюцї. Номис. С. З. — Два парубчака майже однакових лїт. Фр. — Отак переїхали ми майже цілу дорогу. Федь. — Почали описувати життя простого народу майже тією мовою, якою він сам говорить. Ук. — Безмаль не 20. С. Ш.

Почти́тельно = з шано́бою, шаноб(в)ли́во, пошти́во. — Уклонив ся йому чолом низько, далї склавши шанобливо руки, одійшов назад, немов од хана. Ст. С. — Одже йдїть ви за подвірря наше і зустріньте юнака поштиво. Ст. С.

Почти́тельность = пова́га (С. З.), шано́ба (С. З.), пошанова́ння (С. Жел.), пошти́вість.

Почти́тельный = шаноб(в)ли́вий, пошановли́вий (С. Пар.), поче́стливий (С. Пар.), пошти́вий, шанівний.

Почти́ть = д. **Почита́ть**.

Почтме́йстеръ = поштме́йстер, почма́йстер (Гал.).

Почтово́й, почто́вый = поштовий.

Почтосодержа́тель = пошта́рь. — Біжи до поштаря за кіньми.

Почу́вствовать = почу́ти (С. З. Л.), почу́ти ся (С. Л.), вчу́ти, учу́ти (С. Ш.). — Тільки я ввійшла в хату, так зараз і почула, що для мене починаєть ся нове життя. Фр. — Оттодї вся громада почула, що болячка усім коле. Кн. — Бий його дуже, щоб почувсь. С. Л. — Тепер і папи вчули, що хліб родить на мозолях. Кн.

Почуде́сить, почуде́сничать = похимерува́ти, похиме́рити ся. — Нічого він їм лихого не зробив, а так похимерити ся захтілось. Кр.

Почу́диться = зда́ти, вздрі́ти ся, обма́рити (Граб.), приверзти ся. — Міні здалось, що... — Це тобі приверзлось.

Почу́ять = д. **Почу́вствовать.**

Пошаба́шить = оброби́ти ся, пошаба́шити, перед неділею — посубо́тіти. — Сьогодня швидко обробили ся. Кр.

Поша́ливать, пошали́ть = пустува́ти, дурі́ти, попустува́ти, подурі́ти, пожирува́ти, посваво́лити.

Пошалѣ́ть = подурі́ти і т. д. д. **Одурѣ́ть.**

Поша́рить = поша́рити, пони́шпорити, скрізь — ви́шарити, ви́нишпорити.

Поша́ркать = почо́вгати.

Поша́тывать, пошата́ть, пошатну́ть, ся = хита́ти, захи́тувати, колиха́ти, похита́ти, поколиха́ти (С. З.), похитну́ти, поколихну́ти, ся (С. З.), схитну́ти ся, схибну́ти ся, поточи́ти ся. — Зачепив возом, аж стовп похитнув ся. — Глечик схитнув ся і впав. Кр. — Гуляй, моя чорноброва, поки моя голова здорова, бо як моя голова схибнеть ся, тоді твоє гуляння минеть ся. н. п. — Нема гірше, як бурлаці — куди попхнуть, туди й поточи ся. н. пр. — Поточив ся і трохи не впав.

Пошвыра́ть = поки́дати, пошпурля́ти.

Пошеве́ливать, пошевели́ть, пошевельну́ть, ся = воруши́ти, поворуши́ти, зворуши́ти, ворохну́ти ся, поворухну́ти, зводру́хнути, ся. С. Л.

По́шевни = широ́кі санки́, ви́стеляні лу́бом.

Пошелсстѣ́ть = пошелестї́ти (про листя, папір то-що), пошамотї́ти (глухо, на пр. про тканину).

Пошелуди́вѣть = пошолуди́віти.

Пошелуши́ть, ся = полу́щити, ся.

Пошепели́ть = пошепеля́ти, пошепеля́віти.

Пошепта́ть, ся = пошепота́ти, пошепта́ти, ся, потишкува́ти ся.

По́шептомъ = по́шепки. — Сказав по́шепки.

Пошерша́вѣть = пошарша́віти, поше́рхнути.

Пошива́ть, поши́ть = ши́ти, поши́ти, багато — понашива́ти.

По́шибъ = спо́сіб, роб, по́бит (С. З.).

Поши́вка = шиття́, пошиття́, шитво́. — Заплатив за пошиття.

Пошинкова́ть = пошаткува́ти. — Вже пошаткували капусту.

Пошипѣ́ть = пошипі́ти, про масло, сало — пошкварча́ти, пошваркотї́ти, про гадюку — посича́ти, про воду — побулькотї́ти, поклекотї́ти.

По́шлина = ми́то (С. Жел. З.), з возів — возове́, за проїзд по мосту — мостове́ (С. З.), мостовщи́на, через греблю — погре́бельне, на винницях од казана — пока́занщина. — **Доро́жная по́шлина** = подоро́жчина. — **База́рная, я́рмарочная п.** = містове́. — **Суде́бная п.** = пересу́док, при́суди. — Аби жаден чоловік не мів нових мит вимишляти. Ст. Л. — Великії мита брали: од возового по пів золотого. н. д. Пр. д. ще під сл. **По́дать.**

По́шлинный = митови́й.

По́шлость = паску́дство; безсоро́мність.

По́шлый = паску́дний; безсоро́мний, сороки́цький.

Пошлѣ́ть = мерзе́нити ся.

Пошля́ться = поблука́ти, потиня́ти ся, пове́штати ся.

Поштемпелева́ть = поштампува́ти.

Пошту́чно = шту́ками, од шту́ки.

Пошумѣ́ть = погомонї́ти, погаласува́ти, про лист то-що — пошелестї́ти, про одежу — пошамотї́ти, про вогонь — погоготї́ти.

Пошурша́ть = пошу́рхати, пошамотї́ти.

Пошути́ть = пошуткува́ти, пожартува́ти. С. Л. — Не все журить ся — і пошуткувать можна трохи. Ч. К.

Пошутовски́ = мов бла́зень.

Пошу́чивать = шуткува́ти (иноді або злегка).

Поща́да = ла́ска, ми́лость, поми́лування, милосе́рдя (С. Пар.). — Це вже я милость кладу на тебе, а то побити треба. Чайч.

Пощади́ть = поми́лувати, вжа́лувати.

Пощебета́ть = пощебета́ти, поцьвірі́нькати, поцьвірінька́ти.

Пощеголя́ть = д. **Пофранти́ть.**

Пощекота́ть = полескота́ти. С. Л.

Пощёлкать = поля́скати, зубами — покла́цати, насіння, горіхи то-що — полу́скати, полуза́ти.

Поще́ніе = по́стування.

Пощипа́ть = пощипа́ти, пірря, волосся — поску́бти́.

Пощёчина = ля́пас (С. З. Л.), ляпане́ць, поля́пас, лящ (С. З. Л.), поли́чок (С. З.), на́мордень. — Та вже для тебе обіцаюсь

Енеєві я ляпас дать. Кот. — Зараз йому ляпаса по пиці. Кн. — За кучму сю твою велику, як дам тобі ляща у пику. Кот. — І поличків даннєм обезчестивши. Л. В. — **Надава́ть пощёчинъ** = наля́скати, ляпанця́ми нагодува́ти.

Пощу́пать = полапати, пома́цати. С. Л. — Знайшов не знайшов, а помацати можна. н. пр.

Пощу́пывать = ла́пати, ма́цати (инколи або злегка).

Поѣда́ть, поѣ́сть, ся = ї́сти, поїда́ти, зъїда́ти, поїсти, зъї́сти, ся, ви́їсти, трохи — попоїсти, усе — повиїда́ти, переї́сти, усі харчі — повихарчо́вувати. — Дай хоч трохи попоїсти, а то опухну. н. к. — Виїв миску борщу, ще й поїв усі пироги. Чайч. — Що варила — усе повиїдали. Чайч. — Усього хліба не переїси. н. пр.

Поѣ́здить = поїздити.

Поѣ́здка = їзда́. С. Л.

Поѣ́здъ = одъїзд, відъїзд, ви́їзд.

По́ѣздъ = по́їзд (С. Жел.), иноді про залізницю — по́тяг (С. Жел.), весільний — по́їзд, а коли від хати до хати — перезва́ (С. З.). — Були у перезві. С. З.

Поѣзжа́лой = гінець, послане́ць.

Поѣзжа́не = поїзжа́не (С. З.), в перезві — перезвя́нин, перезвя́нка, перезвя́не.

Поѣзжа́той = поїзжа́нин, мн. — поїзжа́не. С. З.

Поѣ́сть = д. **Поѣда́ть.**

Поѣ́хать = поїхати.

Поэ́зія = поéзія. — **Лири́ческая п.** = лірна поéзія.

Поэкзаменова́ть = проекзаменува́ти.

Поэти́ческій, ски = поети́чний, но, поети́цький (С. З.).

Поэ́тому = тому́, через те́, то́ж-то. — Тому кожний чоловік повинен знати свій народ. Бар. О. — Тому-то треба добре прислухатись до своєї рідної мови. Бар. О.

Поэ́тъ = поéта, сьпіве́ць (С. З.). — Дневник Шевченка, писаний поетою... Кн. — Як часом заговориш ти, твій голос так серденько гріє, неначе чуєш то сьпівець віщує ласку і надію. І. Г.

Появля́ться, появи́ться = появля́ти ся, зъявля́ти ся, проявля́ти ся, объявля́ти ся, виступа́ти, витика́ти ся, зразу — вилиня́ти, багато — висипа́ти, появи́ти ся, зъяви́ти ся, про(объ)яви́ти ся, ви́ступити, ви́ткнути ся, ви́сипати, про пошесть, кузьку то-що шкодливе, як спочатку — вклю́нути ся, а далі — вки́нути ся. — **Отку́да онъ появи́лся?** = відкіля́ він взя́в ся? — **Отку́да у него́ появи́лись де́ньги** = відкіля́ у його́ взяли́сь гро́ші? — **У него́ появи́лись деньжо́нки** = у його завели́сь грошеня́та.

Появле́ніе = поя́ва, зъя́ва, зъя́вка (С. Л.), зъявле́ння (С. Л.), проя́ва.

Поягни́ться = окоти́ти ся.

Поякша́ться = злига́ти ся, полига́ти ся. — Полигали ся з жидами, та й пу руйпувати. К. Ш.

Поя́риться = пояruва́ти.

Поя́рковый = зро́блений з во́вни я́рки.

Поя́рокъ = во́вна з я́рки.

Поя́сать, ся = д. **Опоя́сывать.**

Поясне́ніе = поясне́ння, вияснéння (С. Пар.), тлума́чення (С. Ш.), товма́чення (С. Ш.), висьвітле́ння (С. Пар.).

Поясни́ть, ся = д. **Поясня́ть, ся.**

Поясни́ца = по́перек (С. З.), кри́жі (С. Л.). — Вихиля черевом і попереком. Кв. — Крижі болять. С. Л.

Поясни́чный = попере́ковий.

Поясно́й = поясний.

Поясне́ть = поясніти, пояснішати.

Поясня́ть, поясни́ть = поясня́ти, виясня́ти (С. Пар.), тлума́чити (С. Ш.), товма́чити (С. Ш.), поясни́ти, ви́яснити (С. Пар.), ви́тлумачити, розтлума́чити, зъясува́ти, ви́сьвітлити (С. Пар.). — Все як слід йому вияснив. Чайч.

По́ясъ, поясо́къ, поясо́чекъ = по́яс, поясо́к, пас (С. З. Л.), тоненький — пе́рев, перезо́к, підпері́зка, ремінний — ре́тяг, ре́тязь, ретязо́к, ремі́нник, з окравки — окра́вка, шкуратяний на гроші — че́рес (С. З. Л.), черéсо́к, котрим тягнуть бурлаки судно або забродчики невід — ля́ма (Аф.). — Єсть у мене пояс, єсть у мене два — шовковиї обидва. н. п. — За царя Саса їж хліб, хоч роспережи паса. н. пр. — Тремтячими руками стали розпускати перезок, що обмотував її гнучкий стан. Лев. В. — Наберемо срібла, злота, набъєм туго череси. Мова. — Добрий інтерес, коли повний черес. н. пр. — Сидить козак на могилі, сорочку латає, він кинув ся до череса — копійки не має. н. п.

Праба́ба, праба́бка = праба́ба. С. Жел.

Пра́вда = пра́вда, здр. пра́вдонька. — Правда кривду переважить. н. пр. — Була правда та заржавіла. н. пр. — Вона сказала правдоньку, а я вам дам порадоньку. Б. Г. — **Въ пра́вду, за пра́вду** = спра́вді (С. З.), спра́вжки, ді́йсне, пе́вно. — Він справді такий, як про його кажуть. — Чи справжки чи на жарт? Гул. Ар. — **По пра́вдѣ**

= по пра́вді. — По правді роби, доброго й кінця сподівай ся. н. пр.

Правди́вость = правди́вість, справедли́вість, щи́рість.

Правди́вый, во = 1. правди́вий (С. Л.), справедли́вий, во, щи́рий, ро. — Він чоловік справедливий — по правді розсудить.
2. правди́вий (С. З.), справедли́вий, спра́вжній, справде́шній (С. З. Л.), пе́вний (С. З.). — Справжній козак. — Правдива звістка. — Певна чутка.

Правдолю́бецъ = правдолю́бця. С. З. — Ти-ж на правдолюбцю Пушкаря за тоє уразив ся. Л. В.

Правдоподо́біе = правдоподо́бність, имові́рність (С. Пар.), можли́вість.

Правдоподо́бный = правдоподо́бний, имові́рний (С. Пар.), можли́вий, може́бний.

Правду́ха = щи́ра душа́, правди́ва душа́. — Козак — душа правдивая. З напису над мальованим запорожцем. К. З. о Ю. Р.

Пра́ведникъ, ца = пра́ведник, ця.

Пра́ведный = пра́ведний; справедли́вий.

Прави́ло = 1. стерно́ (С. Л.), прави́ло (Ман.), на плоту або на барці — трепло́. С. Л. Ш. Пр. д. під сл. **Весло́**.
2. д. **Ватерпа́съ** і **Отвѣ́съ**.
3. хвіст у хорта́.

Пра́вило = пра́вило (С. Жел.), ре́гула (С. Жел. З.). — Треба по правилах. в. о. Гр. Чайч. — Не то для тебе і задля рідного батька не зміню своєї регули. О. Ст.

Прави́лье = копи́л, прави́ло (у шевців, д. під сл. **Инструме́нтъ**).

Пра́вильность = пра́вильність. С. Жел.

Пра́вильный, но = ві́рний, пра́вильний, но (С. Жел.), правди́вий, во. — Чи правдиво визначено дату — не відомо. Кн.

Прави́льникъ = костопра́в. — Покликали костоправа, щоб управив руку.

Пра́вильщикъ = д. **Визни́ца** і **Ку́черъ**.

Прави́тель, ница = прави́тель, управи́тель, ка, керма́нич. — Писарев був тоді — яко керманич канцеляриї Генерал-Губернатора. Кн.

Прави́тельство = прави́тельство (С. Жел.), уря́д (С. Л.).

Прави́тельственный = правительстве́нний (С. Жел.), урядо́вий.

Пра́вить = 1. пра́вити, правува́ти (С. Л.), заправля́ти (С. Л.), управля́ти (С. Ш.), упра́вува́ти (С. З.), керува́ти (С. З. Л.), ору́дувати (С. З. Л.), верхово́дити (С. Л.). — П. Могила викравив привилей на митрополію Київську і правив церков Божюю, боронячи еї од Ляхів і униятів. Літоп. Білозерського. — Не всїм дано всеє знати і речами керувати. Мак. Зак. — Один стерник сам керує, весь корабель управує. Мак. Зак. — Пливуть собі та сьпівають, море вітер чує, попереду Гамалія байдаком керує. К. Ш. — Коня керують уздою, а чоловіка словом. н. пр. — Як тобі вже керувати краєм, коли власна і сестра не слуха. Ст. С. — Нема Січі, пропав і той, хто всїм верховодив. К. Ш.
2. поправля́ти, виправля́ти і д. **Исправля́ть**.
3. д. **Выправля́ть 1** і **Выпра́мливать**.
4. справля́ти. — Він як раз тоді справляв поминки. — Справив добре іменини.
5. пра́вити, упра́вити. — Звихнув руку, костоправ довго правив та нічого не міг зробити, та вже лікарь управив. — **Пра́вить бри́тву** = гостри́ти бри́тву. — **П. покло́нъ** = перека́зувати поклін, кла́нятися ся кому́ од ко́го, покланя́ти ся. — Покланяєть ся бідний невольник з неволї. н. д.

Правле́ніе = 1. правува́ння, ору́дування, керува́ння.
2. упра́ва (С. Ш.), уря́д, ряд (С. Ж.).

Пра́внукъ, пра́внука, пра́внучка = пра́внук, пра́внука.

Пра́во = д. **Впра́во**.

Пра́во = спра́вді, ді́йсно, пе́вне, да́лебі; справедли́во, попра́вді. — Ні, справді, не мав часу — тим і не зайшов. — По правді роби, доброго й кінця сподівай ся. н. пр.

Пра́во = 1. пра́во, власть, вла́да. — За право судись, а за чуб не берись. н. пр. — Він має право. — **Пра́во представле́нія** = засту́пство. — **Онъ въ пра́вѣ** = він ма́є пра́во.
2. пра́во, правозна́вство.

Правобере́жный = правобере́жний, правобі́чний.

Правово́й = пра́вний. — Правний спосіб. С. З.

Правовѣ́децъ, правовѣ́дъ = правозна́вець, правозна́вця, пра́вник, юри́ста. С. Жел.

Правовѣ́деніе, правовѣ́дство = правозна́вство.

Правовѣ́рный = правові́рний.

Правонаруше́ніе = праволомство.

Правописа́ніе = право́пис і право́пись. С. Жел.

Правосла́віе = правосла́віє, правосла́вність (С. Жел.), благоче́стя (С. Ш.).

Правосла́вный = правосла́вний, правові́рний (С. Жел.), благочести́вий (С. Ш.).

Правоспособный = правопра́вний, правозда́тний. — Із рода в рід бував, знай, правоправним. К. Д. Ж.

Правосу́діе = правосу́ддя.

Правосу́дный = правосу́дний, справедли́вий.

Правота́ = пра́вість, правди́вість.

Пра́вый = 1. пра́вий. — **Пра́вая сторона́, рука́** = прави́ця. С. З. — **По пра́вую сто́рону** = право́руч і д. **Впра́во.** — **На пра́вой сторонѣ́ лежа́щій** = правобі́чний.

2. правди́вий, справедли́вий. — Суд скваплявий рідко бува справедливий. н. пр.
3. безви́нний (С. Ш.), безпови́нний, безневи́нний (С. Ш.), неви́нний, непови́нний.
4. прями́й, пе́вний.

Пра́дѣдный, пра́дѣдовскій = пра́дідівський. — Спогадай на них дідівську, прадідівську славу. К. Ш.

Пра́дѣдъ, пра́дѣдушка = пра́дід.

Пра́здчество = сьяткува́ння, після жнив — обжинки, після возовиці — обво́зини, після хрестин — похре́стини.

Пра́здникъ = пра́зник (С. Л.), сьвя́то (С. З. Л.). — У Бога щодня празник. н. пр — Три дні заходу, а день празник. н. пр. — У лінивого усе сьвято. н. пр. — Звяем і без попа, що в Неділю сьвято. н. пр. — Про сьвято держав, та в будень сказав. н. пр. — Хто сьвятові рад, досьвіта напъеть ся. н. пр. — **Пра́здникъ Обрѣзанія Госпо́дня. Но́вый годъ** (1 Січня) — Нови́й рік, год. — На новий рік прибавилось дня на заячий скік. н. пр. — **П. Богоявле́ніе Госпо́дне. Креще́ніе** (6 Січня) — Водо́хрища (С. З.), Водо́хрещі, Хре́щі (С. З.). — **П. Срѣ́теніе Госпо́дне** (2 Лютого) — Стрі́тення (С. Л.), Стрі́чання, Громни́ці (Прав. С. З. Л.). — На Стрітення зіма з літом по стрічають ся. н. пр. — **П. Обрѣ́теніе главы́ Св. Іоанна Предте́чи** (24 Лютого) — Обрі́тення. — На Обрітення обертають ся птиці до гнізда, хліборови до плугів. н. пр. — **П. Преподо́бнаго Алексѣ́я, человѣ́ка Бо́жія** (17 Марця) — Те́плого Оле́кси. — На Теплого Олекси щука риба лід хвостом розбиває. н. пр. — **П. Благовѣ́щеніе Пресвяты́я Богоро́дицы** (25 Марця) — Благові́ще́ння (С. Ш.), Пе́рша Пречи́ста (С. З.). — Який день на Благовіщення, такий на Великдень. н. пр. — **П. Входъ Госпо́день въ Іерусали́мъ. Собо́ръ Арха́нгела Гаврії́ла** (26 Марця) — Благові́сника. С. Ш. — **П. Свято́й Па́схи. Воскресе́ніе Христо́во. Пра́здниковъ Пра́здникъ** — Вели́кдень, Па́ска, Велико́дні Сьвя́та (С. З. Л. Аф.). — К Великодню сорочка хоч лихенька, аби біленька. н. пр. — От пробі Великдень, а він зовсім не великий. н. пр. — Приходять ото Великодні Сьвята, дає вона йому три крашаночки. н. к. Ман. — **П. Великому́ченика Гео́ргія** (23 Квітня) — Ю́рія. — Як піде дощ на Юрія, то буде хліб і в дурня. н. пр. — На Юрія сіна хиж тай вила закинь. н. пр. — **П. Перенесе́ніе моще́й Св. Никола́я чудотво́рца** (9 Травня) — Сьв. Мико́ли, Весняного, літнього Мико́ли. — У дурня стане сіна до Юрія, а у розумного до Миколи. н. пр. — До Миколи ніколи не сій гречки, не стрижи овечки. н. пр. — До весняного Миколи не можна купать ся. н. пр. — **П. Вознесе́ніе Госпо́дне** = Вше́стя. — Не прийдеть ся в Середу Вшестя, завше в Четвер. н. пр. — Не буде сього, як в Середу Вшестя. н. пр. — **П. Преполове́нія** = Пра́ва (С. З.), Перепла́вна Середа́ (на 4-му тижні після Великодня). — Неначе о правій Середі, а ще тільки середохрестя. Кв. — **П. День Св. Тро́йцы** — Тро́йця, Зеле́ні Сьвя́та (С. З. Л.). — **Тро́ицкіе пра́здники** — Зеле́ні Сьвя́та, Клеча́льна Неділя (С. З.). — **П. День Св. Ду́ха. Соше́ствіе Св. Ду́ха. Ду́ховъ день** = Сьв. Ду́ха. — До Сьвятого Духа не кидай кожуха, а по Сьвятім дусі — ще в кожусі. н. пр. — **П. Рождество́ Іоа́нна Предте́чи** (24 Червця) — Іва́на Купа́ла. — До Купала просо з ложку, то буде і в ложку. н. пр. — Після Івана Купала не треба жупана. н. пр. — **П. Св. Апо́столовъ Петра́ и Па́вла** (29 Червця) — Петра́ і Па́вла, частіше — Пе́тра — Прийшов Петро — вирвав листок. н. пр. — По Пе́тру то й по теплу. н. пр — **П. Собо́ръ 12 Апо́столовъ** (30 Червця) — Полу́петра. — Се скоїлось на самого Полупетра. С. З. — **П. Великому́ченика Пантелеймо́на** (27 Липця) — Пали́копа. С. З. — **П. Преображе́ніе Госпо́дне** (6 Серпня) — Спас. С. Л. — Прийде Спас, бери рукавиці про запас. н. пр. — **П. Успе́ніе Пресвяты́я Богоро́дицы** (15 Серпня) — Пе́рша Пречи́ста (С. Л.), Вели́ка Пречи́ста (С. З.), по Сл. Закр. се — друга Пречиста, бо перша — 25 Марця. — **П. Перенесе́ніе Нерукотворе́нного О́браза** (16 Серпня) — Пречи́сник. С. З — **П. Усѣкнове́ніе Главы́ Св. Іоа́нна Предте́чи** (29 Серпня) — Головосі́ка. — **П. Рождество́ Пресвяты́я Богоро́дицы** (8 Вересня) — Дру́га Пречи́ста (С. Л.), Мала́ Пречи́ста (С. З.), по Сл. Закр. се — третя Пречиста, але Закревський певно помиляеть ся. — Прийшла друга Пречиста — взяла комарі нечиста. н. пр. — **П. Воздви́женіе Креста́ Госпо́дня** (14 Вересня) — Здви́ження. С. Л. — **П. Покро́въ Пресвятыя Богоро́дицы** (1 Жовтня) — Покро́ва (С. З. Л.), Тре́тя (С. Л.), остання Пречи́ста. — Хто сіє по Покрові — не буде що дати корові. н. пр. — Покрова усю землю листом покрила. н. пр. — Прийшла Покрова — на дереві голо. н. пр. — Прийшла третя Пречиста — на дереві чисто. н. пр. — **П. Му́ченицы Параске́вы** (14 Жовтня) — Пе́рші Пара́ски. — **П. Му́ченицы Параске́вы** (28 Жовтня) — Дру́гі Пара́ски. — **П. Введе́ніе во хра́мъ Пресвятыя Богоро́дицы** (21 Листопаду) — Введення́. — **П. Св. Чудотво́рца Никола́я Мѵрликійскаго** (6 Студня) — Сьв. Мико́ли, Зі́мнього Мико́ли. — **П. Рождество́ Го́спода на́шего Іису́са Христа́. П. Рождества́ Христо́ва** (25 Сту́дня) — Різдво́, Різдвя́ні Сьвя́та. С. З. Л. — **Рожде́ственскіе пра́здники** — різдвя́ні сьвя́та. — Не к Різдву іде, а к Великодню. н. пр. — **П. Преподо́бной Мела́ніи Ри́мляныни** (31 Студня) — Мела́нки. — **П. храмово́й** — храм, ві́дпуст, о́дпуст. — **Кану́нъ пра́здника** — д. під сл. **Кану́нъ.** — **Второ́й день по́слѣ пра́здника** — по́празен, оддання́ пра́зника (Лев.). — **Пра́здники** — празники́, сьвя́та, сьвятки́. — **На пра́здникахъ** — на сьвятка́х. — Ні холодно було, ні душно, а саме так, як в сірпах, на Великодних, мов, сьвятках. Кот. — **П. провести́** — відсьвяткува́ти, пересьвяткува́ти. — **Бу́детъ и на на́шей у́лицѣ пра́здникъ** — і в на́ше віко́нце засьві́тить сонце. н. пр. — **Быть у пра́здника** — 1. бу́ти на храму́, на о́дпусті. 2. наразі́тись, нахопи́тись на ли́хо, здобу́ти кло́поту, пійма́ти о́близня. — **П. жа́твы** — обжи́нки.

Пра́здничанье = сьвяткува́ння.

Пра́здничать = празникува́ти (С. Л.), сьвяткува́ти.

Пра́здничный = празнико́вий (С. Л.), сьвятко́вий, сьвятній, сьвятча́ний. С. Л. — **Пра́здничный пода́рокъ** — празнико́ве. — Дав празникового три карбованця.

Пра́зднованіе = сьвяткува́ння. С. Л. — **П. храмово́го дня** — храмува́ння.

Пра́здновать = празникува́ти, сьвяткува́ти (С. Л.), сьвятува́ти (С. Л.), справля́ти сьвя́то. — Будь же здорова, а ції сьвятки сьвяткуй здорова. н. п. Под. — Дай же мі, Боже, неділї діждати — буду я знати, як сьвяткувати. н. п. Б. — І там в Острі Король сьвяткував Р. Х. Кіев. Ст. — Вільна справляла сьвято царевих іменин. Кн.

Пра́здно = без ді́ла, без робо́ти, нічо́го не ро́блячи.

Празднословіе = базі́кання (С. Л.), верзі́ння, тереве́ні (С. Л.), побре́хеньки. — Яка там розмова, так одно базікання.

Пра́здность = безді́лля, ба́йдики (С. Аф.), гу́лї, ле́жа, леда́цтво, гульта́йство; порожнова́ння (С. З.). — Гулї по одного в лапті обули. н. пр. — З лежі не буде одежі. н. пр. — Гультайством перепнялись наші дівчата, роботи по шию, а вони байдикують. Кн. — І в порожнюванню часу не тратячи. Л. В.

Праздношата́ющійся, праздношата́ющаяся = ба́йда (сп. р.), гульта́й, ка (С. З.), гульві́са (С. З.), шве́ндя (сп. р.), швенде́лка (ж. р.), ве́штанець, снови́га, сновига́йло, теліпа́йло.

Пра́здный = 1. поро́жній, вакацьо́вий (С. З.). — Порожне місто. — Вакацьова година.
2. гуля́щий (С. Аф. З. Л.), порожну́ючий (Ст. Л.). — На потїху гулящим людям. К. Х. — Цигане суть люде не потребнве і порожнуючие. Ст. Л. — **Пра́зднымъ быть, пробы́ть** = 1. порожнюва́ти (С. З.), вакува́ти, провакува́ти. 2. байдува́ти, ба́йдики би́ти (С. Аф.), гуля́ти, марнува́ти, пробайдува́ти, байдикува́ти, пробайдикува́ти. — Покинь, Байдо, байдувати! н. п. — Нічого не робить, байдики бъє. С. Аф. — Д. ще під сл. **Баклу́ши бить.**

Пра́ктика = пра́к(х)тика. С. Жел.

Практи́ческій = прак(х)ти́чний. С. Жел.

Прама́терь = прароди́телька, прама́ти (С. Жел.).

Пра́отецъ = прароди́тель, праба́тько (С. Жел.), пра́отець. — Праотче Адаме! К. Ш.

Пра́отческій = прароди́тельский, праба́тьківський.

Пра́порный = пра́пірний.

Пра́порщикъ = хору́нжий (у козаків, а в російському війську се був урядовець (офицер) останньої ранги). — Лучче живий хорунжий, як мертвий сотник. н. пр.

Пра́поръ = корого́вка, пра́пір (С. З. д. під сл. **Зна́мя**).

Праща́дѣдъ = прапра́дід.

Прароди́тель, ни́ца = д. **Пра́отецъ** і **Прама́терь.**

Прасъ, рос. Allium Parrum L. = пор, праж (С. Ан.), прас (Херс.).

Прахво́сть = шели́хвіст, шалага́й, шахра́й, дури́сьвіт (С. З.).

Прахъ = 1. по́рох (С. З.), пил (С. З.), по́піл.
2. тї́ло (С. Ш.). — **Миръ пра́ху твоему́** = перо́м земля́ тобі́, неха́й тобі́ земля́ перо́м! — **Прахъ съ нимъ!** = цур йому́, хай йому́ ли́хо! — **Пра́хомъ пошло́** = пішло́ за ві́тром, ди́мом до гори́ пішло́. н. пр.

Пра́чешная = прачка́рня, пра́льня (С. Л.).

Пра́чешный = пра́льний. — **П. валёкъ** = прач, пра́ник, пра́льник. С. З. Л. Пр. д. під сл. **Валёкъ 1.**

Пра́чка = пра́ля, пра́чка. — Взяли мене за прачку до двору — я прати добре вміла. Кв.

Пра́ща, пращъ = шви́галка.

Пребыва́ніе = пробува́ння (С. Л.), пробу́ток, по́бут (С. Л.), перебува́ння, в гостях — гостюва́ння. — Підчас перебування Шевченка в арештї. Кн.

Пребыва́ть, пребы́ть = пробува́ти, жи́ти, бу́ти, пробу́ти, прожи́ти, цілий вік або дуже довго — віку́вати, провікува́ти. — Скажіть зірки, скажіть ясні, де він пробуває? Серце хоче вістку дати, та куди не знає. н. п. — Жили б ми з тобою, вік вікували, горенька, нуждоньки весь вік не знали. н. п.

Превзойти́ = д. **Превосходи́ть.**

Превозмога́ть, превозмо́чь = перемага́ти (С. З. Л.), переси́лювати, перемогти́ (С. Л.), вдола́ти (С. З.), вдолї́ти (С. З. Л.), подолї́ти, поґу́лати (С. Л.), багатьох — поперемага́ти, попереси́лювати. — Кому Бог поможе, той все переможе. н. пр. — Коли б я не переміг своєї недолї, тоб пропав десь. Кн. — З великою натугою переміг я себе. Фр. — Сила обставин пересилила громаду. Кн.

Превозноси́ть, превознести́, превозне́сть, ся = 1. вихваля́ти, велича́ти, сла́вити, ся, звелича́ти (С. Л.).
2. вихваля́ти ся, велича́ти ся, пиша́ти ся, бундю́чити ся і т. д. д. **Велича́ться, Ва́жничать** і **Горди́ться.**

Превознесе́ніе = вихваля́ння, велича́ння.

Превосходи́тельный = ясневельмо́жний.

Превосходи́тельство = ясневельмо́жність.

Превосходи́ть, превзойти́ = перева́жувати (С. Л.), переважа́ти, го́ру бра́ти, перевиша́ти (С. Ж.), перева́жити, узя́ти го́ру (С. Л.), поверши́ти, заломи́ти, в танцях — перетанцюва́ти, в сьпівах — пересьпі́вати і т. д. — Правда кривду переважить. н. пр. — Біс би твого батька бив з чорними бровами, а я свої брови змажу, таки твої перева́жу. н. п. — Шукати рівні їй вважав би я за гріх, бо переважила і праведниць усіх. К. Д. Ж. — Мене на лавку не переважиш. Кр. — Я завтра мабуть і вас повершу спати. Чайч. — Над Грицька нема й кращого шевця, він усіх шевцїв геть заломив. С. Л. — Він усіх перетанцював.

Превосхо́дный, но = ду́же га́рний, но, чудо́вий, во (С. Л.).

Прево́сходство = перева́га, перемо́га, перевише́ння (С. Ж.).

Превосхо́дствовать = д. **Превосходи́ть.**

Превра́тный, но = 1. неста́лий, неста́точний, но і д. **Непостоя́нный.**
2. неправди́вий, перекру́чений, покру́чений, переве́рнутий, криви́й, непопра́вдї, навпаки́ (С. Л.), навспа́к (С. З.), навворіт, напереве́рт (Лсв.), нави́воріт, навпроти́.

Превраща́ть, преврати́ть, ся = 1. переверта́ти, перекида́ти, переробля́ти, оберта́ти, ся, переверну́ти, оберну́ти, переки́нути, перероби́ти, ся, перероди́ти ся. — От відьма знов перевернулась у сороку. Кр. — Як прилетів він туди, перевернув ся котиком. н. к. Ман. — Хоч як вертись і одступай ся, хоч в віщо хоч перекидай ся. Гул. Ар. — А воно не чоловік, а лукавий перекинувсь чоловіком. н. к. — Голуб перекинувсь у змія тай убив Івана. н. к. Гр. Чайч. — Русалка з звичайної дївчини перемінюєть ся в русалку, а опісля перекидаєть ся з русалки в звичайну рибку. Зап. — Як молодиця перекинула ся зозулею. Бар. О. — От як переродила ся відьма. Кв. — **Преврати́ть, ся въ ничто́** = оберну́ти, поверну́ти, ся в нївець. — Напавши на Волоскую землю, в нївець усю повернули. Л. С. — Жид та Нїмець усе пове́рнуть в нївець. н. пр. — Через горілку з господаря певного обернув ся в нївець. Кн. — **Преврати́ть, ся въ пе́пелъ** = спали́ти, попали́ти, спопелї́ти. — **Превраща́ть, преврати́ть въ дре́безги, въ порошо́къ** = мотло́шити, порохни́ти, перемотлоши́ти, поби́ти на гаму́з, на дрі́зки (Ман.), на мо́тлох, спорохни́ти.
2. д. **Искажа́ть 2.**
3. д. **Измѣня́ться 1.**

Превраще́ніе = переверта́ння, оберта́ння, одмі́на, одмі́нок і д. **Измѣне́ніе.** — От відьма знов перевернулась у сороку. Це вже котре перевертання? Кр.

Превы́спренный = найви́щий, найвели́чний.

Превыша́ть, превы́сить, ся = 1. перевисша́ти, надвиша́ти, переви́сшити, ся, ви́гнати ся ви́ще понад що́ и́ньше. — Столїтнїй дуб вигнав ся понад усі дерева.

2. д. **Превосходи́ть.**

Превы́ше = ви́ще, пона́д, по-за́. — Орел по-за хмари полинув.

Превыше́ніе = перевисше́ння (С. Жел.), переви́шка. — Єднали ся на 10 пудів, а тут ще перевашки пів пуда. Кн.

Прегра́да = д. **Преграждéніе** 2 і 3.

Преграждáть, прегради́ть = 1. перегоро́жувати, перетинáти, загоро́жувати, перегороди́ти, загороди́ти, перетя́ти, поперегоро́жувати, заступи́ти доро́гу. — Перетяв усї дороги і стежки. К. Д. — Оце! всї шляхи поперегорожувано — нїкуди й проїхати. Чайч.

2. перепиня́ти (Лев.), перепинáти (С. З.), запиня́ти, перешкожáти (С. Л.), перепини́ти (С. Л.), запини́ти, перешко́дити. на (або у) перешко́дї стáти.

Преграждéніе = 1. перегоро́жування, перегоро́да (С. Ж.).

2. загоро́да, горо́жа.

3. перепо́на, перешко́да, завáда і д. **Препо́на.** — Жадної перепони не учинилисьмо. Л. В.

Прегрѣшáть, прегрѣши́ть = грiши́ти, согрiшáти, согрiши́ти, згрiши́ти, прогрiши́ти ся. — Не сьвятий, щоб не согрішив, не чорт, щоб не покаяв ся. н. пр. — Чим и прогрішив ся, що ви на мене каміння вергаете? Кн.

Прегрѣшéніе = гріх, прогрішéння. — Кажіть, які у мене прогрішення? Кн.

Предавáть, предáть, ся = 1. віддавáти, видавáти; передавáти, здавáти, віддáти, ся і т. д. — **Предáть суду́** = віддáти під суд. — **П. тиснéнію** = надрукувáти, ви́дати. — **П. землѣ** = поховáти. — **П. смéрти** = стрáтити, смерть заподїяти. — **П. Бо́гу духъ** = віддáти ду́шу Бо́гові. — **П. кáзни** = скарáти, стрáтити і д. **Казни́ть.** — **П. пыткѣ** = віддáти на му́ки, на мордувáння. — **Предáть себя́ во́лѣ Бо́жіей** = здáти ся на Бо́га. — **Предáть кого́** = ви́дати кого́, зрáдити (кому́), ви́казати на ко́го (або кого́). — О! цей своїх товаришів не виказже. Кр. — **Предавáть проклятíю** = проклинáти. — **П. забвéнію** = забувáти, не згáдувати.

2. звiря́ти ся, вдавáти ся (на кого), віддавáти ся (кому).

3. вдавáти ся, вкидáти ся, вдáти ся, вки́нути ся. С. Л. — Прощай, моя мила, в тугу не вдавай ся. н. п. — Він у горілку вкинув ся. С. Л.

Предáніе = 1. оддáння́, віддáння́, ви́дання. — **П. суду́** = віддання́ під суд. — Палата затвердила віддання під суд. Кп.

2. перéказ. — Історія та списана більше з переказів, ніж з фактів. Кн. — Народні перекази з минулого брав Шевченко. Кп. — Тепер і маленькі народи зберегають вірно перекази своїх батьків. Ог.

Прéданность = прихи́льність. С. З. Л. — Щирая прихильність всього війська низового Запорожського. Хмельницкий. С. З. — Брат відплачував йому за те щирою прихильностю. Бар. О. — Як гляну на їх муки, на їх прихильність до своєї віри. О. Ст. — Бачу, що в тебе знову прокинулась та прихильність. Пч. — Змалював кольористими рисами свою прихильність до родини. Лев. В.

Прéданный, но = прихи́льний, но (С. З. Л.), прихи́лий, прихи́льник, ниця. — Ти всюди був мінї слугою вірним, — як братне серце, чурою прихильним. К. Б. — Рідко трапляло ся, щоб кріпак був прихильник до свого пана. Бар. О. — Він переносив ся думкою туди, де било ся жіноче серце, прихильне до нього. Фр. — І звеселять ся серцем чистим твої прихильники благії, во віки радуватись буде, хто на тебе кладе надію. К. Ш.

Предáтель, ница = зрáдник, ця (С. Л.) і д. **Измѣнникъ, ца.**

Предáтельскій, кн = зрадли́вий, во, зрадéцький, ко (С. Л.). Пр. д. під сл. **Вѣроло́мный** і **Измѣнническій.**

Предáтельство = зрáда. Пр. д. під сл. **Измѣна.**

Предáть, ся = д. **Предавáться.**

Предбу́дущій = д. **Бу́дущій.**

Предварéніе = упережéння; пересторо́га.

Предвари́тельный, но = попере́дній, переду́щий (С. З. Л.), уперéд, попéреду, завчáсу́, за́годя, зарáня. — Попередній розгляд документів дає нам знати. Кп. — Книжку Костомарова видано без попередньої цензури. Кп. — Передуща оповістка не дійшла до мене. Кн.

Предварять, предвари́ть = упережáти, упереди́ти (С. Ш.), попереди́ти, ви́передити, запобiгáти, запобíгти; предмовля́ти, предмо́вити, перестерегáти, остерегáти, перестерегти́, остерегти́. — **Предвари́ть объ опáсности** = перестерегти́. — **П. прихо́домъ** = попереди́ти. (Пр. д. під сл. **Предупреждáть** і **Предостерегáть**).

Предви́дѣть = забачáти (С. Л.), предбачáти. — У тім ділі він забачає щось не добре. С. Л.

Предвкуша́ть, предвкуси́ть = засмакува́ти, напере́д смакува́ти.

Предвкуше́ніе = за́смак. С. Пар.

Предводи́тель, ница = провідни́к, ця, при́водець, привідця, прово́дець, війська — д. **Военача́льникъ**, сторонництва — проводя́рь, проводи́рь, верхово́да, розбійників — ота́ман, ва́таг, ватажо́к, колядників — бере́за, голоти — голотово́да (К. Б.). — **Предводи́тель дворя́нства, Предводи́тельша** = ма́ршал, марша́лок (Прав.), предводи́тель, ка (Лїв.). — Провідником сеї депутациї був епископ Яхимович. Бар. О. — Через ваших же провідцїв на нас погибель. С. З. — Він у цьому дїлї привідця. — Татари ночують, їх приводець по табору, мов пан який, ходить. н. п. — Старий Сагайдак був наш ватаг було поряд ок дає. н. о. — Хто ватажком піде перед вами? К. Ш.

Предводи́тельство = про́від, при́від. — Московське військо під проводом Ген. Кречетникова. Бар. О.

Предводи́тельствовать = пе́ред вести́ (С. Л.), отаманува́ти, отама́нити, ватажкува́ти, ватажити, поводатарюва́ти, дово́дити. — Ватага йде. Клим Моторний з бандурою перед їй веде. Мова. — Не було сьвідомости, щоб в українсько-руській землї хто иньший окрім князя міг ватажкувати над військом. Бар. О. — Нехай знає, як поводатарювати. Лев. — Швачка тими гайдамаками доводив. н. о.

Предвозвѣща́ть, предвозвѣсти́ть = 1. призвіща́ти, призвісти́ти.

2. д. **Предвѣща́ть.**

Предвозвѣще́ніе = 1. призвіще́ння, при́звість, при́звістка (Сп.). — Призвістка мінї есть, що так добре буде. Хар.

2. віщува́ння.

Предвѣ́стіе = 1. д. **Предвозвѣще́ніе 1.**

2. д. **Предчу́вствіе.**

Предвѣ́стникъ = віщу́н (С. З. Л.), вісту́н. — Вістуни пригод тяжких і смутку. Ст. Г.

Предвѣ́чный = одві́чний, передві́чний (К. Д.).

Предвѣща́ніе = д. **Предвозвѣще́ніе** і **Предчу́вствіе.**

Предвѣща́ть = віщува́ти, пророкува́ти. С. Л. — Віщував календар, та в помийницю впав. н. пр. — А тим часом сичі в ночі не добре віщують. К. Ш. — І всім Троянцям добру долю мов по звіздам все віщував. Кот. — Серденько щось рибалочцї віщує: чи то журбу, чи то переполох? Чи то коханнячко? Не зна він, а сумує. Гул. Ар.

Предго́ріе = передгі́рря.

Предго́рный = передгі́рний.

Преддве́ріе = місце перед двери́ма, при́сінки (С. З.).

Предержа́щій = ви́щий, урядо́вий (про начальство).

Предзнаменова́ніе = 1. зна́к, озна́ка, знамено́. С. Л. — Такі ж саме й це знаки пророчі, вістуни пригод тяжких і смутку. Ст. Г. і д. під сл. **Знаме́ніе.**

2. д. **Предвозвѣще́ніе.**

Предисло́віе = предмо́ва (С. З. Ж.), передмо́ва, пере́днє сло́во, припові́стка, передсло́во (К. Ш.), при́сьвітка. — До мови — предмова. н. пр. — Предмова до чительника. С. З. — Переднє слово до громади. К. Х. — **Предисло́віе дѣ́лать** = передмовля́ти.

Предисло́вный = передмо́вний.

Пре́дки = д. **Пре́докъ.**

Пре́дковскій = пре́дківський.

Предлага́ть, предложи́ть = прекладáти (С. З. Жел.), предкладáти (С. Жел.), преложи́ти, предложи́ти (С. Жел.), пропонува́ти (Гал.). — Писалем до Семена Палїя, прекладаючи йому. Мазепа. С. З. — **Предложи́ть вопро́съ** = спита́ти, запита́ти, поста́вити пита́ння.

Предло́гъ = 1. ви́мовка (С. Л.), од(від)мо́ва, одмо́вка (д. **Отгово́рка**).

2. при́ключка (С. З.), прито́ка. — Він шукає приключки. — Хочеш пожерти нас і тепер думаєш, що пайшов притоку. Фр.

3. грам. — прийме́нник. (С. Жел. Гр. См. Стоц.).

Предложе́ніе = прекладáння (С. З.), пода́ння, предклада́ння. — До прекладання ексорбтацийй наших П. Могила. С. З. — Виступив з поданням, щоб по селах вчили мовою народною. Пр. — **Онъ ей сдѣлалъ предложе́ніе** = він посвáтав ся (або: послáв ся) до неї. — Послав ся до неї — вона й рушники подавала. н. к.

Предло́жный паде́жъ = відмі́нок сьо́мий.

Предме́тный = предмето́вий (С. Жел.), рі́човий.

Предме́тъ = предме́т (С. Жел.), річ (С. З. Л.), цїль, мета́. — **Онъ имѣлъ въ предме́тѣ** = він мав на меті.

Предмѣ́стіе = передмістя.

Предмѣ́стникъ = попере́дник (д. під сл. **Предше́ственникъ**).

Предназнача́ть, предназна́чить = признача́ти, придїля́ти, призна́чити, придїлити.

Предназначе́ніе = призначе́ння. — Яка то чоловік мала́ істота перед лицем свого призначення! Кн.

Преднамѣрева́ться, преднамѣриться = заміря́ти ся, наміря́ти ся (С. Л.), нава́жувати ся (С. Л.), ма́ти на ду́мці, признача́ти, за(на)міряти ся, нава́жити ся, покла́сти на ду́мці, призна́чити.

Преднамѣреніе = замі́р, за́мах і д. **Намѣреніе.**

Преднамѣренный, но = призна́чений; навми́сний, уми́сний, но.

Предначерта́ніе = попере́дній на́рис, план.

Пре́докъ, мн. пре́дки = пре́док, пре́дки, предкі́въя́ (С. Л.). — Може чвонитесь, що предки віру заступили? К. Ш.

Предопредѣле́ніе = призначе́ння, пере́дсуд. — Ті, кому ще в вічности Передсуд призначав... Кр.

Предопредѣля́ть, предопредѣли́ть = признача́ти, приназнача́ти, приділя́ти, призна́чити, приназна́чити, приділи́ти. — **Быть предопредѣлённу** = суди́ти ся. — Так уже йому на віку судило ся. — **Предопредѣлённый** = призна́чений, су́дний, про жениха або молоду — су́жений, на. — Суженого конем не объїдеш. н. пр.

Предоставля́ть, предоста́вить, ся = зоставля́ти, од(від)дава́ти, здава́ти, дозволя́ти, зоста́вити, о́дда́ти, зда́ти, дозво́лити. — **Предоставля́ю на ва́ше усмотрѣ́ніе** = здаю ся на ва́шу во́лю, ла́ску. — **Предоставля́ется вамъ пра́во** = вільно вам, ма́єте пра́во. — **Предоставля́ется суди́ть други́мъ** = неха́й и́ньші су́дять. — **Предоста́вьте мнѣ́ э'то сдѣлать** = дозво́льте мені це зроби́ти, неха́й це я зроблю́. — **Предоставля́ю на ва́ше сужде́ніе** = здаю́ ся на ваш суд.

Предостерега́ть, предостере́чь = остерега́ти, перестерега́ти (С. З. Л.), на́віч ки́дати, остерегти́, перестерегти́. — А чоловік їх остерега: я, люди добрі, з радістю, але щоб вам не було погано, як жінка верне ть ся. н. о. Яст. — В бою один доглядав другого і остерегав від небезпечности. Бар. О. — Я остерегав її — не слухає, дивити ся на мене не хоче. О. Мир. — Перестерегла його, щоб туди не ходив. н. о. — Кричить: „Мамо, мамо!“ Значить навіч кидає. Кр. (Д. ще під сл. **Остерега́ть**).

Предостереже́ніе = осторо́га, перестор́о́га (С. З.), перестерега́ння (С. Ж.), предосторо́га. — Вичитував синові пригоди з свого життя, ставив йому рі́жні перестороги. О. Мир. — Оповістив свою ласку, що на сей раз милує, додаючи пересторогу: гляди ж мені... Лев. В. — Од приятелїв маючи тайні перестороги. Мазепа. О. З. — Ну, сю пересторогу справді варто собі затямити. Фр. — Певні одбіраючи перестороги, поворочаючи ся в Лубель. Л. В. — Одному пригода, другому предосторога. н. пр.

Предосторо́жность = осторо́га, обере́га, опа́ска (С. З.). — Чумаки без опаски полягали спать. н. о.

Предосторо́жный = обере́жний, береже́ний, сторожки́й, оба́чний, опа́сливий і д. **Осторо́жный.**

Предосуди́тельность = него́жість, незвича́йність.

Предосуди́тельный, но = срамо́тний, соромі́цький, него́жий, незвича́йний, неподо́бний і д. **Посты́дный** і **Неприли́чный.**

Предотвраща́ть, предотврати́ть, ся = одверта́ти, одверну́ти, ся.

Предохране́ніе = обере́га, охоро́на.

Предохрани́тельный = охоро́нний.

Предохраня́ть, предохрани́ть = оберега́ти, охороня́ти, оберегти́, заберегти́, охорони́ти.

Предощуща́ть, предощути́ть = д. **Предчу́вствовать.**

Предпе́чекъ = припі́чок (д. **Печь**).

Предписа́ніе = нака́з, при́пис.

Предпи́сывать, предписа́ть = припи́сувати, нака́зувати, приписа́ти, наказа́ти. — Мусимо вживати ту правопись, що приписана законом. Кн. — Після приписаних Синодом молитов читали... Кн. — А йому приписали, щоб він прийшов. н. о. Гр. Чайч.

Предполага́ть, предположи́ть = гада́ти, ду́мати, припуска́ти (С. Жел.), домисля́ти ся, ва́жити ся, зду́мати, заду́мати, доми́слити, ся, припусти́ти. — **Человѣ́къ предполага́етъ, а Богъ располага́етъ** = чолові́к стріля́є, а Бог влуча́є (або: а Бог ку́лї но́сить). н. пр.

Предположе́ніе = га́дка, до́мисел (С. Л.), ва́ження, дога́д, здога́д, дога́дка. — Автор обережно висловлює свою думку, називає її домислом. Зап. — Вигадки і домисли не задовольняють нашого бажання. Бар. О. — Із легких домислов ннит доброе бити злим. Б. Н. — Гадка у мене була така, щоб вранці рушити на Черкаси, але мої гадки ніколи не вдають ся. Кн.

Предположи́тельный = здогада́льний.

Предпосла́ть = д. **Предпосыла́ть.**

Предпослѣ́дній = передоста́нній, передпослі́дній.

Предпоставля́ть = д. **Противопоставля́ть.**

Предпосыла́ть, предпосла́ть = посила́ти, посла́ти наперéд, уперéд.

Предпочита́ть, предпоче́сть, ся = воліти кра́ще, вважа́ти за кра́ще, перева́гу дава́ти, пéред дава́ти, ста́вити ви́ще, зволіти кра́ще, перева́гу, пéред да́ти, поста́вити ви́ще.

Предпочте́ніе = перева́га, пéред, пéршенство́. — **Ока́зывать предпочте́ніе** = перева́гу, пéред дава́ти.

Предпочти́тельный, но = перева́жний, но, кра́щий, ще, ви́щий, ще. — **Предпочти́тельнѣе всего́** = над усé, передовсім. перед'усім.

Предпринима́тель = предприе́мець. С. Жел.

Предпринима́ть, предприня́ть = предприйма́ти, предприня́ти, заходи́ти ся (С. З.). — По його кончині духовенство заходило ся о елекциї нового пастиря. Л. В.

Предпрі́имчивость = замі́ристість, заповзя́тість (Кр.).

Предпрі́имчивый = сьмі́ливий, відва́жний; замі́ристий (Кр.), заповзя́тий (Кн.). — За що візьметь ся, те йому й пійдеть — тим то він і заповзятий такий, до всього беркий. Кн. — Не знайдеть ся такої живаої заповзятої душі, щоб стала реально проти жмирутства і спорудила спілку. Кн.

Предпрі́ятіе = предузя́ття, предприе́мство (С. Жел.). — Родителї його якимись химерними предузяттями перевелись на злидні. Ст. Ан.

Предразсвѣ́тный = досьві́тний. — Досьвітня година. К. Ш.

Предразсу́докъ = пере́дсуд. С. Жел.

Предрасположе́ніе = схи́льність

Предрасположе́нный = схи́льний. — **П. къ болѣзнямъ** = хорови́тий, слабови́тий, нездоро́вкуватий. — **П. къ нарывамъ** = болячкува́тий.

Предрека́ть, предре́чь = віщува́ти, пророкува́ти, ви́віщувати.

Предсе́рдіе = передсе́рдя.

Предсказа́ніе = віщува́ння, пророкува́ння, прорі́кання. — Справдило ся ваше віщування. Кн. — Здаеть ся, що се пам сумне пророкування на тяжкі нещастя у державі. Ст. Г. — Сповнилось прорікання ворожки. Ст. Ан.

Предсказа́тель = віщу́н. С. Л.

Предска́зывать, предсказа́ть = д. **Предвѣща́ть** і **Предрека́ть.**

Предсме́ртный = передсме́ртний. — **Предсме́ртная аго́нія** = кона́ння. — **Предсме́ртныя пя́тна** = мура́ва, муравиця.

Представа́ть, предста́ть = става́ти, ста́ти, ста́нути перед ким.

Представи́тель, ница = засту́пник, ця. — До Ради Державної ми не маємо можности вибрати своїх заступників. Прав. — Кожна громада мала своїх виборних заступників. Бар. О. — Того ж року вибрали мене всї гуцульскі громади нашого околу за свого заступника. Федь. — Галицькі Русини виправили до цїсаря своїх заступників. Бар. О. — Два рази перед тим з ініцпативи двох видніщих заступників київської інтелигенциї. Зап. — Заступник релігії повинен нам стати за зразок любови. Кн.

Представи́тельный = 1. засту́пницький. 2. показни́й (С. З.), стату́рний, личний. — Вона показніша од тієї. Сп. — Храпко був вже не молодий, але дуже статурний батюшка. Лев. В. — Ай личний він який! Хар.

Представи́тельство = засту́пництво.

Представле́ніе = 1. приста́вка, ви́става, предста́ва (С. Жел.).

2. уя́ва, уявлїння, уя́влювання. С. Ш. — Пушкин змалював своїх русалок згідно з уявою українського народу. Зап.

Представля́ть, предста́вить, ся = 1. ста́вити ся, приставля́ти, поставля́ти, виставля́ти, станови́ти, поста́вити, приста́вити, ви́ставити, ся. — Найважнїйший життєвий материял про час перебування Шевченка в арештї становлять нам урядові процеси. Кн. — Приставили рештанта до слїдователя. — Щоб беззаконника схопить, приставити у суд і там його судить. Б. Г. — Тричі ставив ся перед губернатора. Кн. — **Предста́вить свидѣ́телей** = поста́вити сьвідків. — **Предста́вить дра́му** = ви́ставити дра́му. — **Предста́вился удо́бный слу́чай** = ви́пала до́бра ока́зія.

2. представля́ти, предста́вити. С. Жел.

3. уявля́ти, ся (С. Ш.), зъявля́ти, ся, покла́дати на ду́мці, здава́ти ся (С. Л.), мріяти, ся, ма́рити ся, роїти ся (С. З.), уздріва́ти ся, ввижа́ти ся, вбача́ти ся, верзти ся, объявля́ти ся, уяви́ти, ся (С. Ш.), зъявити, ся, покла́сти на ду́мці, примріти ся, вроїти ся, уздріти ся, приверзти́ ся. — Я так живо уявляв собі його біль. Фр. — І уявила ся Харитї вижата нива, а на їй стоять полукіпки. Коц. — І ввижаеть ся мінї величезний храм України. Кн. — А їм уздріваеть ся чоловіча голова у водї од того вовка, що був чоловіком. п. о. — Все мінї ввижаеть ся, що

він мене вбиває. Кр. — Чудо-диво таке мінї трапилось, що навряд чи й у снї кому марилось. Ст. — Усе йому батько покійний вбачаєть ся. К. З. о Ю. Р. — Ві снї верзеть ся, приверзлось. — Се йому так здалось. — **Предста́вьте себѣ, что...** = уяві́ть собі́, що... — **Представля́ться передъ глаза́ми** = ввижа́ти, ся, приви́джувати ся, вбача́ти ся, уздріва́ти ся. — Чи не ввижаєть ся се, що сьвятоша хо́дить по водї. н. о. Гр. Чайч. — Так наче і ввижаю його перед собою. н. к. — **П. во снѣ** = сни́ти ся, верзти́ ся, ма́рити ся, присни́ти ся, приверзти́ ся. — І снить ся мінї і марить ся. В. М.

4. удава́ти (С. Л. Ш.), приставля́ти, ся, прикида́ти ся, уда́ти, приста́вити, ся, прики́нути ся. — Удає з себе письменного. — Ми часом так з'умієм вдати на обличчю і покору й сьвятість. Ст. Г. — Однак я удавав, буцїм то і байдуже. О. Ст. — Вдає з себе справжнього пана. Кн. — З мене актьор чорт зна який: не вдам добре. Гр. — Із вертепа приставляли чудасїю всяку. Мак. — Приходить Бог та приставив ся таким бідним. н. к. — Покотило прикинув ся щирим приятелем попа. Кн. — Він прикидаєть ся пьяним. — **Представля́ться дурачко́мъ** = ду́рника стро́їти. — Що ти з себе дурника строїш? Хіба ми тебе не знаєм. — **П. кого́** = приставля́ти, перекри́влювати, перекривля́ти, перекриви́ти. — Він уміє добре перекривляти нашого старшину.

Предста́тель, ница = засту́пник, ця, обо́ронець.

Предста́тельство = засту́па (С. З.), засту́пництво, оборо́на. — Але й його заступництво не помогло нїчого. Бар.

Предста́тельствовать = заступа́ти, ся, оступа́ти ся, става́ти, обстава́ти за ко́го і д. **Заступа́ть, ся З.**

Предста́ть = д. **Представа́ть.**

Предстоя́ть = 1. стоя́ти перед ким або́ чим.

2. бу́ти на меті́, ма́ти, му́сити, наставати, наступа́ти. — **Предстои́тъ большо́й трудъ** = бу́де (ма́є бу́ти) бага́то робо́ти. — **Предстои́тъ да́льній путь** = ма́є бу́ти дале́ка доро́га. — **Вско́рѣ предстои́тъ мнѣ поѣздка** = незаба́ром маю (або: му́шу) їхати.

Предсѣда́тель, ница = предсідатель, ка. С. Жел.

Предсѣда́тельство = про́від. — Трибунал під проводом самого сатани. Кн.

Предсѣда́тельствовать = предсїда́ти. С. Жел.

Предубѣжде́ніе = пере́дсуд (С. Жел), упередже́ння. — Був би я радий, коли б картина ся знївечила моє упередження проти неї. Кн.

Предувѣдомле́ніе = 1. завідомле́ння.

2. д. **Предисло́віе.**

Предувѣдомля́ть, предувѣдомить = завідомля́ти, завідомити, оповіща́ти, опові́сти́ти (загодя).

Предуга́дывать, предугада́ть = напере́д уга́дувати, угада́ти, предчува́ти.

Предумышле́ніе, предумышленный, но = на́мір, уми́сний, уми́сне (С. Ш.), навми́сне, з на́міром.

Предупреди́тельный = запобі́гливий. С. Пар.

Предупреди́тельность = запобіга́ння (С. Л.), запобіже́ння (С. Жел.); ввічли́вість.

Предупрежда́ть, предупреди́ть = 1. запобіга́ти (С. З. Л.), упережа́ти, упере́джувати (С. Ш.), попережа́ти, запобі́гти (С. З. Л.), упереди́ти (С. Ш.), попереди́ти, ви́передити. — Ми запобігли, маючи од зичливих приятелїв перестороги. Мазепа. С. З. — Щоб я запобігав твоєму хотїнню. Ч. К. — Чи намірююсь встать, чи сїсти, чи лягти, — вже Ти попередив мене, вже й думку знаєш Ти. Гул. Ар.

2. д. **Предваря́ть.**

Предускоря́ть, предуско́рить = д. **Предупрежда́ть.**

Предусма́тривать, предусмотрѣ́ть = забача́ти (С. Л.), предбача́ти, прозира́ти, за́бачити.

Предусмотри́тельность = прозі́рливість.

Предусмотри́тельный = прозі́рливий (С. Жел.) і д. **Осмотри́тельный.**

Предустраня́ть, предустрани́ть = д. **Предотвраща́ть.**

Предчу́вствіе = предчуття́, прочува́ння, при́звістка. — Як же його тепер не няти віри прочуванням? Кн. — Щось не добре віщує серце — ізвідкілясь береть ся оте прочування. Кн. — Призвістка мінї єсть, що так буде. Гр. Чайч.

Предчу́вствовать, ся = предчува́ти, ся (С. Л. Жел.), прочува́ти, зачува́ти. — Пишучи це, поет наш ще й не прочував, що й йому самому прийдеть ся зазнати подібної долї. Зап. — Ой зачула моя доля, що й не бути мінї дома. н. п.

Предше́ственникъ, ца = попере́дник, ця (С. Жел.), попере́дничий. — Ти хочеш знївечити всї наші права і вольности, затвержені твоїми попередниками. Бар. О. — На сїх оселях вони мали попередників в культурнім життю з инших народів. Зап.

— Король Генрих потвердив наказ свого попередника. Бар. О. — Історичне життя наших попередників. Прав.

Предше́ствовать = передува́ти (С. Л. Жел.); упере́джувати, попережа́ти і т. д. д. **Предваря́ть.**

Предше́ствовавшій, предше́ствующій = переду́щий (С. Л.), попере́дній (С. Жел.). — Сі слова натякають на довгий попередній период громадської еволюциї. Зап. — Такі думки противні суть давнїшим його поглядам, виказаним в попередніх його писаниях. Огон.

Предъ, пре́до = пере́д, передо́. — Се було перед сьвятками. — Приймає з перед того копи сіно. н. к. — Стань передо мною, як лист перед травою. н. к. — **Предъ глаза́ми** = пере́д очи́ма, попере́д о́чі. — **Предъ ни́мъ** = перед ни́м, пере́д його́, К. Ч. Р.

Предъобѣ́денный = передобі́дній.

Предъяви́тель, ница = предъяви́тель, ка.

Предъявля́ть, предъяви́ть = предъявля́ти, пока́зувати, предъяви́ти, показа́ти. С. Жел. — **П. искъ** = по́зов дава́ти, да́ти, заложи́ти (С. З.). — Позов давав за свого бика на овчаря. Кіев. Ст. — Кому хочеш позов заложу. Кот.

Предыду́щій = д. **Предше́ствовавшій.**

Предѣ́лъ = 1. грани́ця, грань, межа́, край, крайни́ця (С. З.), рубі́ж. — А там простягаєть ся степ аж до китайської границї. н. о. — За Божу грань не перейде чоловік. Кн.

2. кіне́ць, край. — **Вы́йти изъ предѣ́ловъ** = ступи́ти, перейти́ чере́з край.

Предѣ́льный = пограни́чний, порубі́жний; кра́йній.

Прее́мникъ, ца = наслі́дник, насту́пник, ця. — По смерти його наступник повинен ісполнити обітницю. Б. Н.

Прее́мничество = наслі́дування, насту́пство. С. Жел.

Прее́мственность = д. **Прее́мничество.**

Прее́мственный = наслі́дний, спадкови́й, насту́пний. С. Жел. — Власть монарша була спадкова. Бар. О. Д. ще під сл. **Наслѣ́дственный.**

Прее́мство = д. **Прее́мничество.**

Пре́жде = перш, пе́рше, пе́рве, спе́ршу, напере́д, до сьо́го, упере́д, спере́д сього, попере́д, попе́реду, впере́д, навпере́д. С. З. Л. — Бьють пороги, місяць сходить, як і перше сходив. К. Ш. — Поперед спитай ся а тоді і лай сп. н. пр. — Попереду так велось. — Дайте мінї лишити ся з тим, що я попереду казав. Кн. — **Пре́жде всего́** = перше всьо́го, перш за все́, попере́д усьо́го, наса́мпере́д (С. Л.), найпе́рше. — Отож перш за все розглянемо матерьял про дитячий вік Шевченка. Кн. — Насамперед треба нам обібрати провідника. Кн. — Насамперед треба сказати, що... Кн. — Насамперед питаючи — чи віруєш в Бога. Б. Н. — **Пре́жде вре́мени** = завча́су́ (С. Л. Жел.), завча́с (С. Жел.), до ча́су́ і д. **Преждевре́менно.**

Преждебы́вшій = д. **Пре́жній.**

Преждевре́менный, но = завча́сний (С. Жел.), невча́сний (Гр. Чайч.), нечáсний, завча́су (С. Л. Жел.), завча́с (С. Жел.), до ча́су́, передвча́сно, не ча́сно, без пори́, по́ра́но (С. Л.). — Повила дитину, та передвчасно, з того і пішло лихо. Кн. — **Преждевре́менный ребёнокъ** = не часна́ дити́на, не часне́ (Лев.).

Преждевре́менность = невча́сність (Чайч.), нечáсність.

Пре́жній = пре́жній, перши́й (С. Жел.), попере́дній, коли́шній. — Дали нам землю од Днїстра до Богу, границю нам по прежнїю дорогу. н. п. — Колишнїй володарь с. Моринець Енгельгард. Кн. — **При пре́жнемъ, при пре́жнихъ** = за пре́жнього, за пре́жніх, за пе́рших. — За прежнїх панів було легше. н. о. — **Пу́ще пре́жняго** = більше, гі́рше, як пе́рше, як коли́сь.

Презе́нтъ = гости́нець і д. **Пода́рокъ.**

Президе́нтъ = президе́нт, предсі́датель (С. Жел.), козацької республіки в Українї — ге́тьма́н, жінка його — гетьмано́ва (С. З.), син — гетьмане́нко, гетьма́нич (С. З.), дочка — гетьманівна (С. З.), на Запорожжі — кошови́й ота́ман. — Од Богдана (Хмельницького) до Івана (Мазепи) не було гетьмана. н. пр. — Гетьмани! Гетьмани! Як би то ви встали! К. Ш. — О смерти Вельможного його милости пана Симеона гетьманича. Л. В.

Презира́ть, презрѣ́ть = 1. знева́жа́ти (С. Аф. Л.), погоржа́ти (С. Л.), гордува́ти, знева́жити, погорди́ти (С. Л.), занеха́яти (С. З. Л.), занехати. — Свою неньку зневажає, з двора її виганяє. н. п. — Гордуючи пльотка́ми бабськими, не йняв тому віри. Чайч. (Д. ще під сл. **Пренебрега́ть**).

2. не боя́ти ся, не дба́ти про..., не вважа́ти на...

Презри́тельный, но = 1. гане́бний, но. — Ганебний вчинок.

2. знева́жливий, во, знева́жний, но, погордли́вий, презирку́ватий, то. — Зневажливий погляд. — Він Байдою зневажли-

во назвав ся, титулу Вишневецьких одцурав ся. К. Б. — Презирквуватий осьміх затремтів на устах його. Лев. В. — Роскис! презирквувато хрипнув губами Калитка. Лев. В. (Д. ще під сл. **Пренебрежительный**).

Презрѣніе = знева́га (С. Аф. З. Л.), непова́га, гордува́ння, пого́рда, ганьба́, гане́тьба, призи́рство. — Нема в моїй души к тобі зневаги злої і слів докірливих на язику нема. Сам. — Та й видно, що він був у зневазі. С. З. — Буде на неї дивитись з призирством і обходитись з неповагою. Кот. — Ти, дївчино гордівнице, гордуєш ти мною! Буде тобі гордування все перед тобою. н. п. — **Презрѣніе нести́, быть въ презрѣніи** = поневіря́ти ся. С. З. Л. — Нехай мене лучче понесуть на марах, ніж я маю поневірятись та терпіти од своїх дітей. Лев. — **Презрѣніе оказа́ть** = знева́жити, погорди́ти, погордува́ти.

Презрѣнный = гане́бний, паску́дний.

Презрѣть = д. **Презира́ть**.

Преиму́щественный, но = перева́жний, но, більше то́го, над усе́. — Народ за тих давніх часів переважно обробляв землю. Бар. О. — Князї, дружина і боярство ведуть переважно політичну і культурну роботу в давній Русї. Зап. — Беріть дївчат на тютюн і з иньших сїл, та переважно все ж з нашого села. Кн. — Ходили до нас і пани, а більше того, що жиди. Кр. — Трохи вчив ся, а більше того, що так книжку читав. Кр.

Преиму́щество = 1. перева́га (С. Л.), пе́ред, гора́ (С. Л.), перемо́га, пе́ршенство, перевишка. — З якої речі хочете переваги на вашу школу? вони всї однаковісінькі. Кн. — Дай йому перевишку, бо у його кишеня і товща і глибша за мою. Кн. (Д. ще під сл. **Превосхо́дство** і **Предпочте́ніе**).

2. привиле́й. С. З. — **П. дать** = пе́ред, перева́гу, го́ру да́ти.

Преиму́ществовать = переважа́ти, ма́ти перева́гу, ма́ти го́ру, го́ру бра́ти. — Він має гору, бо перший прийшов. С. Л. (Порівняй сл. **Превосходи́ть**).

Преиспо́дній = найспі́днїший, підземе́льний. — **Преиспо́дняя** = пе́кло (д. сл. **Адъ**).

Преиспо́лненный = по́вний, запо́внений. — Серце заповнене чистими бажаннями горнуло ся до дїла. Кн.

Прейсъ-кура́нтъ = ці́нник. Гал.

Прекло́нный = 1. схи́льний (д. **Накло́нный** 2).

2. похи́лий. — У похилих лїтах. К. Д.

Прекло́нность = 1. схи́льність (д. **Накло́нность** 2).

2. похи́лість.

Преклоня́ть, преклони́ть, ся = 1. нахиля́ти, схиля́ти, прихиля́ти, нагина́ти, нахили́ти, схили́ти, прихили́ти, нагну́ти, ся. — Буря нахилила верхівья трохи не до землї. — Схилив голову. — Її нігде було жити й головоньки на старість прихилити. Б. Г. — Він схилив ся на його благання.

2. кла́няти ся (перед ким), покло́няти ся (кому), поклони́ти ся, уклони́ти ся. — Встане правда і Тобі одному поклонять ся всї язики. К. Ш. — **Преклони́ть колѣни** = ста́ти навко́лїшки.

Прекосло́вить = пере́чити (С. Л.), супере́чити.

Прекосло́віе = супере́чка. С. З. — І межи сьвятими буває суперечка. н. пр. — Нехай буде гречка, аби не суперечка. н. пр.

Прекра́сный, но = прекра́сний, но, прега́рний, но, ду́же га́рний, чудо́вий, во. — Ой сьвіте ясний, сьвіте прекрасний! Як на тобі тяжко жити. н. п. — Душа його благородна, вдача прекрасна. Кн. — Танцювали ж ми прегарно і ставали все попарно. Ал. Ск. — Чудова книжечка. Кр.

Прекраща́ть, прекрати́ть, ся = припиня́ти, спиня́ти, припини́ти, спини́ти, ся; перестава́ти, кінча́ти; переста́ти, скінчи́ти, ся; перево́дити, ся, зво́дити, збавля́ти, перевести́, звести́, ся, зба́вити. — **Онъ прекрати́лъ свои къ намъ посѣще́нія** = він переста́в у нас бува́ти. — **Прекрати́ть рабо́ту** = скінчи́ти робо́ту.

Прекраще́ніе = переста́нок, кіне́ць, закінче́ння; переві́д.

Преле́стникъ, ца = блламу́та, ка (С. Жел.), зводитель, ка (С. Жел. Пар.).

Преле́стный, но = прина́дний, но, поваб́ний, но, знадни́й, знадли́вий, чарі́вний, зала́сний і д. **Прекра́сный** і **Плѣни́тельный**. — Нечуть мене, ріжуть знадні твої очі. Ст. Р. Н.

Пре́лесть = 1. краса́, ро́скіш.

2. ва́ба, прива́ба, прина́да, ома́на і д. **Обольще́ніе** і **Обая́ніе**. — Яку має силу й честь, яка ваба тієї чести? Лев. В.

Преломле́ніе = перело́млювання, розло́млювання.

Преломля́ть, преломи́ть, ся = лама́ти, ся, перело́млювати, розло́млювати, перелом́ити, розломи́ти, ся. — Проміння місяшне ламало ся в хвилї. Лев.

Прельсти́тель, ница = д. **Преле́стникъ, ца**.

Прельсти́тельный, но = прина́дний, привáбний, но, ваблúвий, зваблúвий, во. — Але щастя, доля, втіха все принадне та звабливе, все дасть ся нам до часу, все минуче і зрадливе. Мова. — Мов чорна гадина — коса, хвилює кров і серце нудить її привабная краса. Мова. — І дивить ся всюди усе так звабливо, що тільки б здасть ся радів. Чайч. (д. ще під сл. **Обольстúтельный**).

Прельщáть, прельстúть, ся = чарувáти (С. Л.), нáдити, знáжувати, влещáти, облéщувати, прилещáти, улéстювати, вáбити, звóдити (С. З. Л.), причарувáти, обчарувáти, зачарувáти (С. Л.), знáдити, звáбити, привáбити, принáдити, влéстити, залéстити ся, повáжити ся, покwáпити ся. — Пішов він на баштан до пана, огірочки молоденькі звабили Івана. Гр. Чайч. — Звабила очами то тяжко відбити бичами. н. пр. — Звóдити жінок. С. Л. — Він улестював мене, щоб я пішла, та чорта з два. Кр. — Залестив ся, що дуже хороша. Ч. К. — Д. ще під сл. **Обольщáть** і **Плѣнúть 2.**

Прельщéніе = вáба, привáба, принáда, омáна, повáба, пóваб. — Шкода нашого повáбу і залицяння. К. З. о Ю. Р. — Ой у мене принада, що сама я молода. н. п.

Прелюбодѣ́й, ка = перéлюбець, ка (С. Жел.), перелю́бник, ця (С. Жел.), чужолю́бник, ця (С. Жел.), чужолóжник, ця. — Перелюбець смерком свого чигає. Ніхто мене під вечір не пізнає. К. П. — Вольно будеть мужу оного чужоложника з жоною своєю поймавши вести до вряду нашого. Ст. Л.

Прелюбодѣ́йничать = бахурувáти, чинúти перéлюб, чужолóжити (С. Жел.), про жінку — скакáти у грéчку. — Але з другими бахурують, свої ж жінки нехай горюють. Кот. — Не чужолож. Б. Н. — І до півночі там гуляли і в гречку де-коли скакали. Кот.

Прелюбодѣ́йство, прелюбодѣя́ніе = перéлюбство (С. Жел.), перéлюб (К. Св. П.), чужолю́бство (С. Жел.), чужолóжство (С. Жел.). — Перелюб з ким чинити. К. Б. — О караню чужоложства. Ст. Л.

Прелюбодѣ́йствовать = д. **Прелюбодѣ́йничать.**

Прематерóй = здоровéнний, величéнний, величéзний; товстю́чий, товстелéзний.

Премúлый = дýже милий, гáрний, премилéнний.

Преминýть = проминýти, обминýти, занедбáти, занехáяти, покúнути, забýти. — **Не преминý увѣ́домить васъ** = не забýду оповістити вас, неодмінно подáм вам звістку.

Премнóго = дýже багáто, пребагáто.

Премýдрость = премýдрість.

Премýдрый = 1. премýдрий, дýже мýдрий, розýмний. — І премудрих не мудрі одурять. К. Ш.

2. мудря́чий, мудрóваний.

Пренебрегáть, пренебрéчь = зневажáти, гордувáти, погóржувати, погоржáти (С. Л.), грéбувати (С. Л.), грéбати, нéхтувати, зневáжити, погордувáти, погрéбати (С. З.), занехáти, занехáяти. — Чого-ж тобі ще мною гордувати, перед людьми нещасну зневажати. К. Ш. Т. — Він гребує моїм хлібом-сіллю. С. Л. — Тиж бо таки ним дуже нехтуєш. О. Ст. — Ой не буду, коваченьку, не буду казати, бо я хочу тебе, серце, повік занехати. н. п. — Не треба нічим нехтувати, бо знадобить ся колись. К. Ш. Т. — Ой я твій хліб-сіль занехаю, з тобою нелюбий и жити не маю. н. п.

2. нéхтувати, нехáяти (С. З.), недбáти (С. З.), невважáти, занехáти (С. З. Л.), занедбáти (С. З. Л.), понехáти (С. З.), понехтувáти, зацурáти, облишúти. — Він занехаяв пораду добрих людей. — Не до віку бідолаха занедбаний буде, не до суду гинуть будуть убогії люди. К. П. — Я все для його потеряла, людей і славу занедбала. Кот. — Дворяне занедбали рідну мову і народ. Кн. — Не нехтувала і иньших сторін життя. Прав. — Шляхта занедбала інтереси рідного народу. Кн. — Не став би Шевченко нехтувати осторогу. Кн. — Нехай, нехай, тай зовсім занехаєш. н. пр. — Ти зацурав мене. К. К.

Пренебрежéніе = зневáга (С. Л.), погóрда (С. Л.), гордувáння (С. Л.), цурáння, нéхтування. — Чи годить ся так нехтувати мною? Яке там нехтування! (Д. під сл. **Презрѣ́ніе**). — **Остáвить въ пренебрежéніи** = занедбáти, занехáяти і т. д. д. під сл. **Пренебрéчь.** — **Находúться въ пренебрежéніи, подвергáть себя́ пренебрежéнію, впасть въ пренебрежéніе** = поневірáти ся (С. З.), пітú в поневíрок. (Д. **Презрѣ́ніе нести**).

Пренебрежúтельный, но = зневáжливий, во, неувáжливий, во, зневáжно (С. Л.). — На православну віру гляділи за-для упадку духовенства зневажливо. Бар. О. (Д. ще під сл. **Презрúтельный 2**). — **Пренебрежúтельно обращáться съ кѣмъ** = гордувáти (ким), нéхтувати (ким), поневіря́ти (кого) і д. **Пренебрегáть.**

Прéніе = спір, спíрка, суперéка, суперéчка. С. Жел. Пар.

Преобладáніе = панувáння, перевáга.

Преобладáть = панувáти, переважáти, перевáгу мáти, гóру брáти.

Преображáть, преобразѝть, ся = преображáти, перевертáти, переінáкшувати, перемінáти, перекидáти, ся, преобразѝти (С. Жел.), перевернýти, переінáкшити, перемінѝти, ся, перекѝнути ся (С. Л.). — Пр. д. під сл. **Превращáться.**

Преображéніе = преображення (С. Жел.), обертáння, перемíна, одмíна. — **Прáздникъ П. Госпóдня** = д. під сл. **Прáздникъ.**

Преобразовáніе = перетворéння.

Преобразóвывать, преобразовáть, ся = перетворáти, переробляти, перетворѝти, переробѝти, ся.

Преодолѣвáть, преодолѣ́ть = перемогáти, змагáти, посідáти, перемогтѝ, змогтѝ, здолїти, посїсти, подýжати (С. Л.) і т. д. **Осиливать** і **Превозмогáть.** — Став на тому, щоб перемогти усї перешкоди і перемїг — хоч їх сила була. Кн.

Преосвящéнный = преосьвящéнний (К. З. о Ю. Р.), владѝка, превелéбний.

Преосвящéнство = преосьвящéнство (К. З. о Ю. Р.), превелéбність.

Препинáніе = припѝнка; притѝка. — Ледача шкапа скрізь припинки має. н. пр. — **Знáки препинáнія, препинáтельные** = знáки розділóві: прóтинка, крáпка з прóтинкою, двокрáпка, крáпка, знак вѝклику, знак питáйний (або з. питáння), знак наведéння, з. сполучéння. Г. См. Ст.

Препирáться = спірáти ся, суперечáти ся, спречáти ся, перекóрювати ся (К. Кр.).

Препирáтельство = спірка, суперéка, суперéчка. — Нехай буде гречка, аби не суперечка. н. пр.

Преподавáтель, ница = учѝтель, ка.

Преподавáтельный = викладóвий. — Нема нї одаїсїнької школи з викладовою мовою народною. Кн.

Преподавáть, преподáть = учѝти, научáти, викладáти, провóдити, научѝти. — Науку по тих школах проводять чужою мовою. Кн.

Преподавáніе = наýка, навчáння.

Преподóбіе = 1. сьвятість, прáведність. 2. преподóбіе, велéбність. (Титул сьвящеників і ченцїв).

Преподóбиться = присьвятѝти ся, іронично — приматкобóжити ся.

Преподóбный = 1. сьвятѝй, прáведний, преподóбний, преподóбник, ця (К. Б. К. Ш.). 2. велéбний, преподóбний (що має титул преподóбія).

Преполовéніе = 1. половѝна, серéдина. 2. д. під сл. **Прáздникъ.**

Препóна = притѝка (С. Л.), притѝчина (С. З. Л.), перéтика, перепóна, припѝнка, впин, перешкóда, перéка, чéпа, перечéпа, перéчіпка. — Коли б нам не було якої притичини. К. Х. — Нема нїякої перетики, хоч наскрізь пройди. н. к. Мил. — Од орди міли перепону, але добрий одпор дали. Л. Сам. — Жадної перешкоди чинити не маєм. Кіев. Ст. — Аби йому в одбіранню з млина приходів нїхто не важив ся перешкоди чинити. Кіев. Ст. — Нема впину вдовиному сину. н. п. — Ледача шкапа скрізь припинки має. н. пр. — Ідучи шляхом природного розвитку без перешкоди. Кн. (Д. ще під сл. **Помѣ́ха** і **Преграждéніе 3**). — **Препóны стáвить** = перечéплювати і д. **Препятствовать.**

Препоручáть, препоручéніе = д. **Поручáть, порученіе.**

Препоя́сывать, препоя́сать, ся = підперíзувати, підперезáти, ся і д. **Опоясывать, ся.**

Препровождáть, препроводѝть = слáти, пересилáти, одсилáти, переслáти, одіслáти; одпровáдити.

Препровождáть, препровéсть = провóдити, провестѝ (час), перебýти.

Препровождéніе = 1. пересилáння. 2. чáсу вживáння. — **Для препровождéнія врéмени** = для розвáги, для розрѝвки, аби час змарнувáти, з нїчого робѝти.

Препя́тствіе = д. **Препóна.**

Препя́тствовать = перешкожáти (С. З. Л.), на (або у) перешкóдї ставáти (С. Л.), чинѝти перешкóду, впинѝти (С. Л.), запинѝти, боронѝти, перечéплювати (С. З.), перебивáти. — Не зважив ся жадної чинити перешкоди. К. Ст. — Що вам перебило прийти? Кр. Пр. д. ще під сл. **Мѣшáть 3.** — **Препя́тствующій, ая** = перешкóдник, ця, перешкóдця (С. Ж.).

Прервáть = д. **Прерывáть.**

Пререкáніе = спір, спірка, суперéка, суперéчка. С. Жел.

Прерывáть, прервáть, ся = переривáти перервáти річ, пісню — перебивáти, перепинѝти, перехóплювати, перечéплювати, перебаранчáти, перебѝти, перепинѝти і т. д. д. **Перебивáть 2** і **Перерывáть 2.** — Не хочуть перебивати піснї. Кн.

— Не перепиняйте мині казати, а то й кину! Чайч.

Преры́вистый, то = д. **Отры́вистый, то.**

Пресви́теръ = сьвяще́ник, піп.

Пресловýтый = пресла́вний (К. Ш.), славе́тний (С. Л.), знамени́тий (С. Пар.).

Прослуша́ніе = неслухня́ство і д. **Неповинове́ніе.**

Преслѣ́дованіе = слі́дкува́ння, сте́ження; ýтиск (С. Ш.).

Преслѣ́дователь, ница = ути́скач (С. Ш.), гнобителель, глобителель, ка.

Преслѣ́довать = гна́ти ся (С. Л.), уганя́ти ся (С. Л. Ш.); слі́дкува́ти (С. З. Л.), сте́жити (С. З. Л.); утиска́ти (С. Ш.), напада́ти ся, напа́стувати ся. — Слідкуючи за нею. С. З. — Немезида стежить мене. Кн.

Пресмыка́ться = плазува́ти, ла́зити.

Пресмыка́ющійся, пресмыка́ющее = гад, га́дина, плазови́тий, попла́зка.

Пре́сса = печа́ть, пре́са (Ук.).

Прессова́ніе = гніт, тиск (С. Ш.), ти́скання (С. Ш.), воску — воскобо́йня.

Прессова́ть = гніти́ти (С. Л.), души́ти, нагніта́ти (С. Л.), відти́скувати, вича́влювати, відкла́дувати. — **Прессо́ванный** = гні́чений.

Прессъ = гніт (С. Л.), ча́ви. — Поклала сир під гніт. — **Положи́ть подъ прессъ** = покла́сти під гніт, нагніти́ти.

Прессъ-папье́ = при́гніток, ду́шка.

Преставле́ніе = смерть, скона́ння.

Преставля́ться, преста́виться = умира́ти, уме́рти, скона́ти, переста́вити ся (С. З. Л.). — Перше він переставив ся, а за ним і вона. М. Вов. — Переставивсь він на той сьвіт. С. Л.

Престарѣ́лость — ста́рість, ста́рощі.

Престарѣ́лый = пре́старий (С. Жел.), старе́зний, старене́зний (С. З.), староде́нний, ду́же стари́й.

Престо́лъ = престі́л (в церкві і царський трон), стіл, столе́ць. — Спусти ся, попоньку, на престіл, то будеш мати що на стіл. н. пр. — На морі на камені церковця стоїть а в тій церковці престіл стоїть. п. п. — Столець твій, князю, ще тоді прославивсь, як їх імъя на сьвіт не народилось. К. Б.

Престра́нный, но = преди́вний, прехиме́рний, но.

Преступа́ть, преступи́ть = переступа́ти, переступи́ти; лама́ти, злама́ти (закон, віру).

Преступле́ніе = пере́ступ (С. Жел.), ви́ступок (С. Л.), злочи́нство (С. З. Ж.), лиході́йство, вчи́нок, учи́нок (С. Ш.). — Злочинство тяжке, тай кара не легка. Кн. — Нехай страшне, не чуване злочинство іми моє вікам перенесе. Сам. — **Пойма́ть на са́момъ преступле́ніи, на мѣстѣ преступле́нія** = пійма́ти, схопи́ти на гаря́чому вчи́нку.

Престу́пникъ, ца = престу́пник, ця (С. Жел.), злочи́нець (С. З.), злочи́нниця, лиході́й, ка, винува́тець, винува́тник, ця, беззако́нник, ця. — Подивіть ся, — онде та злочинниця, що струїла діверя свойого. Ст. С. — Той злочинця карап бити мает. Ст. Л. — Він душогубу, лиходію в раю вустрітись дав надію. Ст. Рада. — Щоб беззаконника схопить приставити у суд і там його судить. Б. Г.

Престу́пный = престу́пний (С. Жел.), висту́пний (С. Л.), злочи́нний. — Засіла йому в голову злочинна думка — спалити комору. Кн.

Пресыща́ть, пресы́тить, ся = пересища́ти, пересити́ти, ся (С. Жел.), роскошува́ти. (С. Ж.).

Пресыще́ніе = на́сит, не́хоч. — Тому то й нéхоч напала, що дві миски борщу оплів. Кн. — Наїв ся до не́хочу.

Пресѣка́ть, пресѣ́чь = 1. збавля́ти, зво́дити, перево́дити, ни́щити, вини́щувати, зба́вити, звести́, вини́щити.
2. перейма́ти, перепиня́ти, перея́ти, перепини́ти.

Пресѣче́ніе = 1. пере́від, ни́щення.
2. перейма́ння.

Претворя́ть, претвори́ть, ся = перетворя́ти, перетвори́ти, ся.

Претендова́ть = нарі́ка́ти, ре́мствувати (на кого); д. **Домога́ться.**

Прете́нзія = нарі́ка́ння, ре́мство; домога́ння; по́зов (д. **Искъ**). — **Онъ на меня́ въ прете́нзіи** = він на ме́не нарі́кає, ре́мствує. — **Пода́ть, предъяви́ть прете́нзію** = запозва́ти, по́зов заложи́ти (С. З.).

Претерпѣва́ть, претерпѣ́ть = терпі́ти, вите́рплювати, зазнава́ти, визнава́ти, витерпі́ти, перете́рпіти, натерпі́ти ся, нагорюва́ти ся, зазна́ти.

Прети́ть = 1. борони́ти, бороня́ти, заказувати. (Д. **Запреща́ть** і **Возбраня́ть**).
2. погрожа́ти, страха́ти, ляка́ти.
3. ва́дити, гидува́ти, ну́дити. — **Прети́ть положи́ть въ ротъ** = гидко в рот

покла́сти. — **Мнѣ прети́тъ** = мінї ги́дко, мене́ ну́дить.

Преткнове́ніе = прити́ка, прити́чина, перешко́да і д. **Препо́на.** — Шаноба до короля стала йому притикою на шляху до Варшави. Кн. — **Ка́мень преткнове́нія** = прити́чина.

Претыка́ніе = д. **Преткнове́ніе.**

Преувели́ченіе = прибі́льшування.

Преувели́чивать, преувели́чить, ся = прибі́льшувати, прибі́льшити, ся (С. Л.), переборща́ти, переборщи́ти, переда́ти кутї ме́ду. — **Преувели́чить похвалу́** = перехвали́ти на один бік.

Преу́мный, но = ду́же розу́мний, но.

Преуспѣва́ть, преуспѣ́ть = ма́ти по́спіх, поступа́ти (С. Жел.), ступи́ти впере́д.

Преуспѣя́ніе = по́спіх, по́ступ (С. Жел.). — Багато спіху, та мало по́спіху. н. пр.

Преходи́ть, прейти́ = прохо́дити, перехо́дити, мина́ти, пройти́, перейти́, мину́ти, ся. — Усе минеть ся, одна правда зостане́ть ся. н. пр.

Преходя́щій = мину́чий, мину́щий, перебу́тний (С. Л.), престу́пний, доча́сний. — Усе тінь минуща, одна річ живуща — сьвіт з Богом. н. пр. — Сей сьвіт перебутний. С. Л. — Усе на сьвітї перебутне! і ми з нами перебутні, довічний тілько Бог. Кн. — Тут наш вік дочасний, а що буде там, як помремо. Кн.

Преще́ніе = 1. заборо́на і д. **Запре́тъ.**
2. грізьба́, погро́жка, по́страх, похва́лка.

При = при, за. — Се було при мінї. — Ой у лузї та і при березї червона калина. н. п. — Се було за покійного батька. — За царя Саса їж хлїб, хоч роспережи паса. н. пр. — За царя Гороха, як було хлїба трохи. н. пр.

Приба́вка, прибавле́ніе = 1. додава́ння (С. Л.), прибавля́ння, долуче́ння (С. Л.). 2. дода́ток (С. Л.), дода́ча, приба́вка, прида́ток, прида́ча, надда́ча.

Прибавля́ть, приба́вить, ся = додава́ти (С. З. Л.), добавля́ти (С. Л.), прибавля́ти, набавля́ти, приповня́ти, прибі́льшувати, приклада́ти, прикида́ти, доточа́ти (С. Л.), дода́ти, нада́ти, при(до, на)ба́вити, прибі́льшити, прикла́сти, прики́нути, при(до)точи́ти, ся, трохи — підбавля́ти, підба́вити, до ваги — прива́жити, з лишкою — перебавля́ти, переба́вити, ся, про людність — налюднї́ти, води то-що — побі́льшати, цїну — наки́нути. — Хміль буде моєму серцю сьмілости додавати. н. д. — До сього и ще від себе додам. — Йому набавили ще 10 рублїв. — Коли-б тільки Господь мінї віку прибільшав. Кн. — Іще накинули податї по карбованцю з душі. — Ну, прикинь ще трохи. — Мого карбованця вона накинула куховарці. Кн. — **Приба́вить ша́гу** = приспіши́ти.

Приба́вокъ = д. **Приба́вка.**

Приба́вочный = доба́вочний, додатко́вий.

Приба́лтывать, приболта́ть = д. **Подба́лтывать.**

Прибау́тка = при́кладка, при́казка, верзу́нка.

Прибаю́кивать, прибаю́кать = присьпі́вувати, присьпіва́ти; приколиха́ти (дитину).

Приберега́ть, прибере́чь, ся = приберега́ти, приощажа́ти, прибергти́, ся, прихо́вувати, прихова́ти.

Прибере́жный, прибере́жье = д. **Побере́жный, Побере́жье.**

Прибива́ть, приби́ть = прибива́ти, приби́ти, морально — приголо́мшити, лати до кроков — лати́ти, налати́ти. — Прибив гвіздком. — Прибило до берега. — Невідома трівога приголомшила мене. Кн.

Прибира́ніе = прибіра́ння, убіра́ння (С. Ш.), по́рання.

Прибира́ть, прибра́ть, ся = 1. прибіра́ти, убіра́ти (С. Л. Ш.), чепури́ти (С. З. Л.), по́рати, ся (С. З.), прибра́ти, убра́ти (С. Ш.), причепури́ти, ся (С. З. Л.), почепури́ти, ся, упо́рати (С. Л.), повбіра́ти. — Прибери хату. — Треба хоч трохи причепурити хату. — Настя причепурила грубу. Лев.
2. д. **Подбира́ть 3.**
3. убіра́ти ся, виряжа́ти ся, чепури́ти ся, убра́ти ся, ви́рядити ся, причепу́рити ся. — Лаврін причепурив ся, взяв старостів і пішов сватати. Лев. Д. теж під сл. **Наряди́ться 2.**
4. чіпля́ти ся, причепи́ти ся і т. д. д. **Привя́зываться 2.** — **Прибра́ть къ рука́мъ** = а) прихова́ти, б) взя́ти в ру́ки, до ру́к прибра́ти, у шо́ри забра́ти, прибо́ркати. — Він усїх забрав у шори. Зіньк. — Не́ насьмілив ся сказати й слова, так його приборкала та ба́ба. Гр. Чайч. — Думав шляхту приборкати трохи. К. Ш. — Думае, гадае, як пана Хмельницького до рук прибрати, ляхам оддати. н. д.

Приби́ть = д. **Прибива́ть.**

Приближа́ть, прибли́зить, ся = наближа́ти, ся (С. Л.), зближа́ти, ся (С. Л.), блі́зити ся, бли́жчати, ся (С. Л.), підхо́дити, набли́зити, ся, прибли́жчати, побли́жчати, прибли́жити, ся, про скільки — понаближа́ти ся. — Сьвята наближають ся. С. Л. — Не наближайтесь до мене. Лев. — Густа хмара шпарко наближала ся до табору. Кн. — Як наблизились до Прилипа міста, ще здалека його вздріла мати. Ст. С. — Глядить — щось їде по дорозі, коли зближаєть ся — аж то Кіндрат. Б. Г. — Тілька до нашого війська не зближались. Л. Сам. — Надходять сьвята. С. Л.

Приближе́ніе = наближе́ння, зближе́ння.

Приближе́нность = бли́зькість.

Приближённый = близький; підру́чник.

Приблизи́тельный, но = 1. прибли́жний, но (С. Пар.), бли́зько (до чого), примі́рний, но, на згля́д, примі́ром. — На згляд буде є пів пуда борошна. С. Л. — Примі́ром кажучи, треба на засів пудів сім.

2. наближа́ючий, зближа́ючий.

Приблизи́ть, ся = д. **Приближа́ть, ся.**

Приблуди́ться = приблука́ти, ся, приблуди́ти, ся. — От вона ходила, ходила, тай приблукала до попа у слободу. н. к. Ман. — Приблудила ся до нас чиясь собака.

Прибо́й = прибі́й.

Прибо́ина = пла́нка (обаполок або дошка, що прибиваєть ся для закріпи).

Приболта́ть = д. **Прибалтывать.**

Прибо́рка = д. **Прибира́ніе.**

Прибо́ръ = 1. д. **Подбо́ръ** 1 і 2.

2. пристро́й, спра́ва, снасть, начи́ння (С. Ж.), струме́нт, справи́лля. — Без пристрою і блохи не вбъєш. н. пр. — **Прибо́ръ колёсъ** = стан колїс. — **П. кухо́нный** = кухе́нна спра́ва. — **П. рыболо́вный** = риба́льська сна́сть. — **П. для подня́тія стѣнъ** = лиси́цї. — **П. для сѣянія** = сівки́, сїяницї. — **Накры́ть столъ на 10 прибо́ровъ** = налаштува́ти стіл на 10 чоловіка.

Прибоче́ниваться, прибоче́ниться = бра́ти ся, взя́ти ся у бо́ки.

Прибра́сывать, прибро́сить = підкида́ти, прикида́ти, підки́нути, прики́нути, наки́нути. — Підкинь коням сїна. — Прикинь ще хоч трохи.

Прибра́ть = д. **Прибира́ть.**

Прибере́жье = побере́жжя, береговина́ (С. Л.), узбере́жжя. — Мовчки пішов він удовш побережжя бурхливого моря. Сам.

Прибре́жный = побере́жний, берегови́й, бере́жний. — **Прибре́жная ни́зменность** = береговище, бережина́ (С. Ш.). — **П. житель** = бережа́н, бережа́к.

Прибрести́ = приплести́ ся, припле́нтати ся, причвала́ти, примандрува́ти, притьо́пати ся і т. д. д. **Брести́** і **Плести́сь.** — Відкіля ти приплентавсь сюди? О. Ст. — Волоцюга приплентала́сь. н. к. — Аж гульк і в го́род причвалав. Кот.

Прибро́сить = д. **Прибра́сывать.**

Прибыва́ніе = прибува́ння.

Прибыва́ть, прибы́ть = прибува́ти, прибу́ти; доста́ти ся. — Сьогодня прибув з Харькова. — Скоро вони до Пилосціїв достались. Ніщ. — Води в ставку після дощу прибуло.

Прибыло́й = прибу́лий, прибу́тнїй.

При́быль = прибу́ток (С. Жел. Л.), кори́сть (С. З. Л.), зиск (С. З. Л.), пожи́ток (С. З.), бари́ш, набу́ток, наби́ток, по́тяг. — З прибутку голова не болить. н. пр. — Міні прибутку міні аби на прожиток до смерти; прибутку міні байдуже. Кн. — Користї два шаги, та й ті щербаті. н. пр. — Є такі люди, що про користь та набуток їм байдуже. Ос. — Без ями требли, а без накладу зиск не буде. н. пр. — Лихий набиток не дійде третїх рук. н. пр. — **При́быль** (од пчіл, овець, корів) — уя́ток. — **Вода́ идётъ на при́быль** = вода́ прибува́є.

При́быльный = кори́стний, виго́дний, пожи́точний, пожи́тний.

Прибы́тіе = прибуття́, при́хід, при́їзд.

Прибы́токъ = д. **При́быль.**

Прибы́точный = д. **При́быльный.**

Прибѣга́ть = 1. (**прибѣжа́ть**) — прибіга́ти, прибі́гти, дуже швидко — прилопотї́ти, трюхаючи — притрю́хати.

2. (**прибѣ́гнуть**) — удава́ти ся, уда́ти ся. (С. Ш.). — Як біда, удавай ся до жида. н. пр.

Прибѣ́жище = д. **Приста́нище** 2.

Прибѣ́ливаться = д. **Подбѣ́ливаться.**

Прива́живать, прива́дить, ся = 1. прива́блювати, ва́бити (С. З.), прива́жувати, на́дити, прима́нювати, прива́бити, прива́дити (С. З. Л.), примани́ти, спона́дити, ся, про кілько — поприва́жувати і т. д. — Чи я тобі не казала, не наказувала, щоб ти хлопців не водила, не привавжувала. н. п. — Я своїм дїтям цукерків не купую: це ви їх сповадили. Кр.

2. привча́ти, ся, привика́ти, призвича́ювати, ся, звика́ти, привчи́ти, ся, приви́кнути, призвича́їти, ся, зви́кнути.

Прива́ливать, привали́ть = 1 прива́лювати, прико́чувати, привали́ти, прикоти́ти (що важке). — Привалили колоду під двері.

2. пристава́ти, прича́лювати, приста́ти, прича́лити. — Байдак причалив до берега.

2. су́нути, пла́вом плисти́, насу́нути, припе́рти. — Насунуло людей — повна хата. — От приперло! — Повна рука козирів.

Прива́лъ = 1. прива́лка.

2. прича́л.

3. спочи́нок, одпочи́нок, одпочи́вок, опочи́вок (війська в поході). — Проти го́рода стали, там собі опочивок мали. н. д.

Прива́ривать, привари́ть = прива́рювати, наварювати, привари́ти, навари́ти, сталї — насталйти. — Треба приварити мъяса, бо сього мало. — Понеси в кузню наварити леміш. — Насталив сокиру.

Прива́рина = на́кип. — В казанї багато накипу.

Прива́рка = д. **Нава́рка.**

Прива́рный = д. **Наварно́й** 2.

Прива́рокъ, прива́ръ = 1. прива́рок, приema: присма́ки.

2. ва́риво (С. З.), варе́не. — Сьогоднї варива нема, тільки печене. С. З.

Приведе́ніе = привід, припрова́дження. — **Приведе́ніе въ поря́докъ** = порядкува́ння, упорядкува́ння, роспорядкува́ння.

Приве́зть, ся = д. **Приво́зить, ся.**

Привере́дливый = вередли́вий (С. З. Л.), вига́дливий (С. Аф.), примхли́вий (С. З.), вигребе́нькуватий, кородли́вий, перебірливий, тільки про їжу — пундико́вий.

Привере́дникъ, ца = верду́н, ха (С. Аф.), вередій, ка, вере́дник, ця, перебірник, ця, вига́дник, ця, вига́дько, перебе́ндя (С. Л.), комеза́, бриську́н. — Брискун в його... бриськовав та перебірав, доки на голові місяць зійшов — тепер яка за його піде. Кп.

Привере́дничаніе = вередува́ння (С. З.), приверéди, при́мхи, перебір і т. д. д. **Капризы.**

Привере́дничать = вередува́ти, мудрова́ти, вига́дувати, перебіра́ти, брисько́вати (Кп.), при́мхати і т. д. д. **Капри́зничать.** — Він і давай вередувати: подай йому у пьятницю скоромини. н. к. — І ти ще вередувати меш? То мала дитина, а ти бимбас. Кр.

Приве́рженецъ, приве́рженникъ, ца = прихи́льник, ця, прихи́лець. — Брюховецький виставляв себе прихильником простих, убогих козаків. Бар. О. — Головним наміром езуїтського виховання було приготувати прихильників католицтву. Бар. О. — Старі та з старим духом прихильники принесли з собою і такі ж старі думки. Ук. — Радували ся новім прихильникам. Фр.

Приве́рженность = прихи́льність (С. З.), прихиле́ння. — Щирая прихильність всього війська запорожського. Хмельницький. С. З. — Прихильність до Павлюка зростала що раз і поміж реестровцями. Бар. О. — Мазепа прихилення своє до короля Шведського учинив. Скоропад. С. З.

Приве́рженный = прихи́льний (С. З. Л.), прихи́лий. (Пр. д. під сл. **Пре́данный**).

Привёртывать, приве́рчивать, приверну́ть = прикру́чувати, прикрути́ти. — Прикрути гайку.

Привести́, приве́сть = д. **Приводи́ть.**

Привива́ніе = ще́піння.

Привива́тель, ница = щепі́й, щепі́льник, ця і д. **Оспопривива́тель.**

Привива́ть, приви́ть, ся = 1. прису́кувати, приплїта́ти, присука́ти, приплести́. — Треба присукати шнур. — Приплїв батіг.

2. щепи́ти, прищепи́ти, ся (дерево, віспу, а про дерево ще) — скі́пити, знову або багато — перещеплювати, перещепи́ти, ся,

Приви́вка = щепіння.

Прививно́й = 1. прису́каний, приплéтений.

2. прище́плений.

Приви́вокъ = щеп, ще́па. — Усї щепи на яблуні прищепали ся добре. — Яка щеп, така й яблуня. н. пр.

Привидѣ́ніе = мара́ (С. З. Л.), мана́ (С. З.), мані́я (С. З. Л.), маня́к, потороча (С. Л.), зла личи́на, чма́ра (С. З.), почва́ра (С. З.), привиде́нция, облу́да. — Задля чого ж мара появилась у воицькій зброї? Ст. Г. — Одкасни ся манії! С. Л. Пр. д. ще під сл. **Видѣніе** 2.

Приви́дѣться = 1. присни́ти ся, приверзти́ ся.

2. зда́ти ся, примрі́ти ся, примрі́яти ся.

Привиле́гія = привиле́й. С. З.

Приви́нчивать, привинти́ть = пригви́нчувати, пришрубо́вувати, прикру́чувати, приві́рчувати (гвинтом), пригвинтити, пришрубува́ти і т. д.

Привира́ть, приврáть = прибрі́хувати, прибреха́ти; підбрі́хувати, підбрехну́ти. — Таких Кондратів бачив я, — уміють добре прибрехати. Б. Г. — Він багато прибріхував, але люди няли йому віри. Лев.

Приви́ть, ся = д. **Привива́ть, ся.**

Привлека́тельность = прива́бливість, прина́дність. — Привабливість гірської краси невимовно велика. Кн. — Усьміх розлив ся по його очах, додаючи їм ще більше принадности. Фр.

Привлека́тельный, но = прина́дний, но, прива́бливий, во, ве, знадли́вий, во, ва́бний, но, ва́бкий, ко, пова́бний, но, зала́сний, манови́тий. — Поет малює вам принадний пейзаж. Зап. Фр. — Ніко́ли ще зоря любови не сяла для нього так чудово, так принадно. Фр. — Чоловік з виду не вродливий, але привабливе — симпатичний. Кн. — Не було у Шевченка нічого привабливого з виду. Кн. — Давно вже зоряли на ту знадливу парахвію. Лев. В. — Не дуже вабко туди ходити. — Д. ще під сл. **Плѣни́тельный.**

Привлека́ть, привле́чь = 1. притяга́ти, притягти́. — З останніх, які були притягнені до того слідства. Кн.

2. ва́бити, на́дити, прина́жувати, прива́блювати, залуча́ти, прива́бити, прина́дити, залучи́ти, приверну́ти, пова́бити, присолоди́ти, кількох — поприна́жувати, поприва́блювати і т. д. — Ти привадив мою душу пригорнув її до себе. К. П. — Надить його отой пастовень, так що й очей з його не зводить. Кн. — Стати з тим, кого хочеш до себе привабити. Гр. Чайч. — Нічим культурним Росия не могла привабити до себе лівобережного панства. Кн (Д. ще під сл. **Прива́живать 1.**) — **Привлека́ть, привле́чь къ суду́** = позива́ти, запозва́ти, притягти́ до суда́, потягти́ у суд. — **Привле́чь на свою́ сто́рону** = переня́ти, перемо́вити, переєдна́ти. — **Привлека́ющій** = ва́блючий. — Вид гарний і дуже до себе ваблючий. Скл.

Привлече́ніе = притяга́ння.

Приводи́ть, привести́, приве́сть = 1. прихо́дити, виво́дити, дово́дити, привести́ і т. д., силою — припрова́дити (С. Л.), допрова́дити, кількох — поприво́дити і т. д. — Привів з собою гостей. — Стежечка вивела на горо́д. Кн. — Усе те допровадило Україну до під'упаду. Кн.

2. д. **Представля́ть** і **Предъявля́ть.** — **Приводи́ть, приве́сть въ поря́докъ** = порядкува́ти (С. Л.), лаштува́ти, опоряжа́ти, прибіра́ти, ладнува́ти, упорядкува́ти (С. Л. Ш.), улаштува́ти, опоряди́ти, прибра́ти, ула́дити (С. Ш.), уладна́ти, охаїти. — Досі ще не упорядковано Шевченкових листів. Кн. — На силу улаштував в шахві книжки. Кн. — **П. въ у́жасъ** = завдава́ти, завда́ти жа́ху, страху́, настраши́ти. — **П. къ оконча́нію** = кінча́ти, дово́дити до кінця́, до кра́ю і т. д. д. **Ока́нчивать.** — **П. на па́мять** = нага́дувати, прига́дувати, нагада́ти і т. д. — **Приве́сть въ чу́вства** = очути́ти, відвола́ти, відволо́дати, відходити. — **П. въ разоре́ніе, въ бѣдность** = спустоши́ти (С. Л.), знищити (С. Л.), в старці, в злидні пусти́ти. — **П. въ я́рость** = розлютува́ти, роздратува́ти, роздрочити (С. Л.). — **П. въ кра́ску** = засоро́мити. — **П. къ прися́гѣ** = до при́сяги, під при́сягу привести́. — **Привёлъ Богъ, не привёлъ Богъ** = дав Бог, не дав Бог. — **Не приведи́ Богъ** = не дай Бо́же, крий Бо́же! — **Привело́сь ему́ побыва́ть** = довело́сь йому́ побува́ти. — **Онъ приво́дится мнѣ двоюро́днымъ бра́томъ** = він дово́дить ся мені бра́том у пе́рвих. — **Приведённый выше** = зга́даний ви́ще, в горі. — В згаданому в горі листі до Микити Шевченко... Кн.

Приво́дъ = 1. д. **Приведе́ніе.**

2. про́від.

Привози́ть, привезти́, приве́зть, ся = приво́зити, привезти́, ся, ще — надво́зити, надвезти́, багато — поприво́зити.

Приво́зный = приво́зний.

Приво́зъ = при́віз. — **Большо́й приво́зъ** = завізно. — Сьогодні у млині завізно. Кр.

Привола́кивать, приволо́чь, ся = 1. приволіка́ти, притяга́ти, приволокти́, притягти́, ся. — Треба приволокти оту колоду.

2. приволіка́ти ся, приволокти́ ся, притягти́ ся, припха́ти ся і т. д. д. **Прита́скивать, ся.**

Привола́киваться, приволокну́ться = женіха́ти ся (С. Л.), залиця́ти ся (С. Л.), умізга́ти ся, умізгувати ся (С. Ш.), волочи́ти ся (за ким), лабу́зити ся (до кого), підлабу́знювати ся, підлабу́зювати ся, пряжениха́ти ся, умізгну́ти ся (С. Ш.), підлабу́знити ся, підлабу́зити ся, присмикну́ти ся. — Залицяв ся, не цурав ся, казав — моя будеш, а тепера із иньшими як голубко гудеш. н. п. — Підлабузнивсь до горлиці горобець. Б. Г.

Приволо́чь = д. **Привола́кивать.**

Приво́лье = приві́лля (С. Л.), приго́ддя, вгіддя, придо́лля, ро́скіш. — Отут сади капусту, отут картоплю, а тут для тютюну вгіддя. Номис. С. З. — Та колись була роскіш — воля, а теперенька та неволенька н. п.

Приво́льный, но = приві́льний, виго́дний, но.

Привора́живаніе = чарува́ння, ча́ри.

Привора́живать, приворожи́ть = чарува́ти, причарува́ти, зачарува́ти, начарува́ти, приверну́ти, причаклува́ти. — Причарувала мою ти душу, тепер без тебе гинути мушу. н. п. — Копай, доню, коріньцї, чаруй, доню, молодцїв. н. п. — Циганочко, воріжечко, вчини мою волю, причаруй ти козаченька, щоб кохавсь зо мною. н. п. — Коли треба розрізнати парубка та дївку і привернути до себе того чи другого. н. с. Гр. Чайч.

Привора́чивать, привороти́ть = приверта́ти, приверну́ти, підверта́ти, підверну́ти.

Приворо́вывать = кра́сти (часами або по троху).

Приворо́тникъ, ца = д. **Привра́тникъ, ца.**

Приворо́тный = 1. бра́мний. С. Ш.
2. чарівни́й, приворо́тний. — Приворотне зілля.

Привра́тникъ, ца = ворота́рь, ка, заворі́тник, ця, бра́мний (С. Ш.). — Воротарь монастиря не пустив навіть князя, коли ігумен звелїв нїкого не пускати. Бар. О. — Воротарю, воротарю! Хто, хто у воріт кличе? н. п. — Уряд воротаря есть двері церковні одмикати і замика́ти. Б. Н. — Чоловік, зоставивши господу свою звелїв воротареві пильнувати. К. Св. П. — Заворітника тримають, та за ним зачиняють. н. пр.

Привра́ть = д. **Привира́ть.**

Привстава́ть, привста́ть = підво́дити ся, зво́дити ся, підвести́ ся (С. Л.), звести́ ся.

Привыка́ть, привы́кнуть = привика́ти, звика́ти (С. Л.), навика́ти, привча́ти ся, призвича́ювати ся, приви́(зви́, нави́)кнути, привчи́ти ся, призвича́їти ся, принату́рити ся, між людьми — обго́втати ся, ого́втати ся, про багатьох — позвика́ти, попривика́ти і т. д. — Чи привикла, сестро, та на чужинї жити? Ой хоч не привикла, та треба привикати. н. п. — Не́ звикай дома пердїти, бо буде і в гостях кортїти. н. пр. — Не звикай до таких сорочок. Лев. — Чоловік може звикти до всього опріч тюрми. Кн. — Призвичаюсь до недолї, що один на сьвітї, як билина в чистім полї останусь тужити. Галуз. — Я родив ся в цім краї і до сього призвичаївсь змалку. Ст. Г. — Призвичаївши ся до гріхів, завше грішили. Б. Н. — Попереду, важко було, а там — призвичаївсь, та й пани стали добріші. Кр. — Корова принатурилась їсти солому, а то все не хотїла після сїна. Кр. — Оговтав ся я з її вдачою і життям. Кн.

Привы́клый = приви́клий, зви́клий, призвича́єний.

Привы́чка = зви́чка (С. Л.), пови́чка, нави́чка (С. Л.), призвича́йка (С. Л.), поведе́нция (С. З.), поведі́нка. — Я нїкола не брала звички у день спати. Хар. — Звичка зменшує хоч які страхи. Зїньк. — Вже така їх московська поведенция. С. З.

Привы́чливый = призвича́йливий.

Привы́чный = зви́клий, приви́клий; звича́йний.

Привѣва́ть, привѣ́ять = привіва́ти, приві́яти.

Привѣ́са, привѣ́ска = при́чіпка, до сережок — бовку́нчик, тїлїпа́нчики (С. Л. Ш.).

Привѣ́сить = д. **Привѣ́шать.**

Привѣ́съ, привѣ́сокъ = д. **Довѣ́сокъ.**

Привѣсно́й = привісни́й.

Привѣ́тливость = привітність, привітли́вість, при́язність. — Мене зачарували і пригріли їх ласкавість і привітливість. Скл.

Привѣ́тливый = привітни́й (С. З. Л.), ввічли́вий (С. З.), прие́мний, при́язний, ради́вий. — Прости́ і подивись на мене привітнїше. К. К. — Моя панї любезна, ввічлива. Кулїш. С. З. — Звичай потребує приймати гостей ввічливо, так дозвольте ж мінї і вас, як слїд привітати. Ст. Г. — Вона чула його любі слова, бачила його ввічливий погляд. Бар. — Якийсь він ввічливий був до дїтей. Скл. — Все зо мною приязненько привітаєть ся. Мова.

Привѣ́тный, привѣ́тственный = привітни́й. — Послав привітну телеграму.

Привѣ́тствіе = приві́т, віта́ння, привіта́ння. С. З. Л. — Нема од його нї віту, нї привіту. С. Л. — Палажка не одказала їй на привітання. Лев.

Привѣ́тствованіе = привіта́ння.

Привѣ́тствовать = віта́ти, привіта́ти, ся. С. З. Л. — Милая вітає, білу ручку дає. н. п. — У багатство не вдарне, а чим має, тим вітає. н. пр. — Вийшла мати з хати, свого зятя вітати. н. п. — Ой ісповняє всї кубочки все зеленим вином вітати Палїя Семена. н. п. — На сьвяте Благовіщення тебе привітаю, що ти, друже мій, вернув ся з далекого краю. Ос. — Засьпівають усї пташки як в раю, привітати муть голубоньку мою. Б. Г. — Усяка пташечка сьпівала, весну і лїто привітала. Б. Г. — Тепер лети в Україну: тебе виглядають; полетїв би за тобою, та хто привітає. К. Ш.

Привѣ́тъ = д. **Привѣ́тствіе.**

Привѣ́шивать, привѣ́сить = привішувати, чіпля́ти (С. Л.), причіпля́ти, приче́плювати (С. Л.), приві́сити, причепи́ти, кілько — поприві́шувати, попричіпля́ти.

Привѣ́ять = д. **Привѣва́ть.**

Привяда́ть, привя́нуть = въя́нути, повъя́нути, прини́кнути, прикля́кнути.

Привя́занность = прихи́льність, прихи́лля. (Д. під сл. **Пре́данность** і **Приве́рженность.**)

Привя́занный = 1. привъя́заний (д. **Привяза́ть**).
2. прихи́льний (д. **Пре́данный** і **Приве́рженный**).

Привя́зка = 1. привъя́зування, привъя́зка.
2. при́въязь, припі́н (С. Л.), припо́на, при́крутень. — Собака на привъязї. С. Л. — Собака на припонї. Кр. — На припонї пасли конї сїдланї, готові. К. Ш. — А вже ж мої конї в хата на припонї. н. п. — Чоловік без волї, як кінь на припонї. н. пр.
3. при́чіпка, на́пасть, пеня́ і т. д. д. **Придирка.**

Привя́зчивый = приче́пливий, приче́пний, приче́па, приди́ркуватий (Кр.), нала́зливий (С. Л.), задира́куватий, напа́дистий, напа́дкуватий, пеняку́ватий, наха́бний. — От причеплива людина: йому хоч межи очі плюнь, а воно лїзе. н. о. — Усе йому не так, до всього причепить ся, нахабна людина він. Кн.

Привя́зывать, привяза́ть = привъя́зувати, припина́ти, привъяза́ти, припну́ти, припъясти́, мотузкою — примоту́зити, багато — попривъя́зувати, поприпина́ти. — А біля шатра коня припъято. н. к. Мак. — **Привяза́ть къ себѣ** = прихили́ти, приворожи́ти.

Привя́зываться, привяза́ться = 1. прихиля́ти ся, прихили́ти ся (до кого), віддава́ти ся, відда́ти ся (кому).
2. въя́знути (С. Л.), чіпля́ти ся, лїзти, пристава́ти, сїкати ся (С. Л.), причепи́ти ся, приста́ти, присїкати ся, прискіпати ся, присїпати ся, приклепа́ти ся, нави́снути, очепити ся, присахну́ти ся. — Въязне тай въязне — нїяк од його не одчепи ся. — За що вона сїкаеть ся до мене? Кн. — Пристав, як шевська смола до чобота. н. пр. — Ходім, ти присїкаеш сл до неї, може вона знае, та не хоче признаватась. Лев. — Іди к чортовій матері! Чого ти до мене причепив ся? н. о. Гр. Чайч. — Де не взялась собака в біса — присїкала ся, аж вищить. Б. Г. — А їла що? А годували ми тебе дурно? Присїкала ся дядина. О. Мир. — Та нїхто ж до того не прискіпував ся. Лев. В. — Причепив ся гармадарма, задивив ся, що я гарна. н. п.

При́вязь = д. **Привя́зка 2.**

Привя́ливать, привя́лить = привъя́лювати, привъяли́ти.

Привя́нуть = д. **Привяда́ть.**

Прига́ръ, при́гарь = прига́ра, прига́рок.

Пригва́зживать, пригвозди́ть = прибива́ти, приби́ти гвіздка́ми.

Пригиба́ть, пригну́ть, ся = пригина́ти, згина́ти, пригну́ти, зігну́ти, ся, прихили́ти, ся. — Рад би до дїтей небо прихилити, та зорями укрито. н. пр. — Прихилив ся та попід тином і полїз.

Пригла́живать, пригла́дить, ся = пригла́жувати, пригла́дити, ся, пригали́ти.

Пригласи́тельный = зазивни́й. — А чи ви вже порозсилали зазивнї листи? Кр.

Приглаша́ть, пригласи́ть = кликати, заклика́ти, уклика́ти, запро́шувати (С. Л.), запро́хувати, зазива́ти, закли́кати, укли́кати, запроси́ти (С. З. Л.), зазва́ти, багатьох — склика́ти, понапро́шувати, понапро́хувати, позаклика́ти, понаскликати, напроси́ти. — Віче народне не раз проганило князя з престола, а закликало на його місце иншого. Бар. О. — Укликають Івана у хату. н. о. Гр. Чайч. — Веселий господарь Демъян любив гостей на беседу скликати. Б. Г. — Запроси нас до хати, дай нам вечеряти. н. п. — **Пригласи́ть на жи́тельство** = перезва́ти. — **Приглаше́нный** = про́ханий (С. Л.), запро́ханий, запро́шений (С. З.), кли́каний (С. Л.), закли́каний, припро́ханий (Хар.). — Для проханих гостей багато треба. н. пр. — Кликаному гостю багато треба шани. н. пр. — Піди не кликаний, то й підеш не шанований. н. пр.

Приглаше́ніе = кли́кання, запро́сини (С. Л.), заклика́ння, за́зив, за́зов (С. Пар.), зазо́вини. — На закликання земляків прийшов я до Дюсо. Кн. — Ми тільки на його запросини поїхали. Бар. — На зазови їдуть. Полт. — На другий день вранцї приступили до зазовин, по рідні пустились. Мак.

При́глухъ = глухе́нький.

Приглуши́ть = приглуши́ти, приглужи́ти.

Пригля́дка = нагляда́ння; вигляда́ння.

Пригля́дный = го́жий, га́рний, хоро́ший і д. **Краси́вый.**

Пригля́дывать, пригляде́ть = 1. догля́дати, нагляда́ти, назира́ти, дозира́ти, догля́нути, нагля́нути (д. **Надзира́ть** і **Присма́тривать**).
2. вигляда́ти, нагляда́ти, визира́ти, ви́глядіти, нагле́діти (д. **Высма́тривать**).

Пригля́дываться, пригляде́ться = придивля́ти ся (С. З. Л.), пригляда́ти ся (С. З. Л.), вдивля́ти ся, угляда́ти ся, удивля́ти ся (С. Ш.), призира́ти ся, догляда́ти ся (С. Л.), придиви́ти ся (С. Л.), приглядіти ся, удиви́ти ся (С. Ш.), угле́діти. — До всього придивлявсь і пильно прислухавсь. Б. Г. — Придивляю ся, аж майструють коло возів. Фр. — Кайдаш придивляв ся до їх, пізнав чумака. Лев. — Прийшли, щоб зняти чоловіка (вішальника), коли придивились, аж там куль соломи. н. о. Гр. Чайч. — До всього придивлюсь і розуму, як кажуть, наберусь. Б. Г. — До всього я вже придивив ся.

Пригляну́ться = сподо́бати ся, в о́ко впа́сти або запа́сти, уподо́бати ся, приподо́бати ся і т. д. д. **Понра́виться.**

Пригна́ть = д. **Пригона́ть.**

Пригнета́ть, пригнести́ = пригніта́ти, пригніти́ти.

При́гнусь = гугня́вість. — **Съ при́гнусью** = тро́хи гугня́вий.

Пригну́ть = д. **Пригиба́ть.**

Пригну́шивать = гугня́вити, гугни́вити (трохи). С. Аф.

Пригова́риваніе = прису́джування; домовля́ння.

Пригова́ривать, приговори́ть = 1. прису́джувати, присуди́ти. — Била жінка мужика, пішла позивати, присудили мужикові ще й жінку прохати. н. п.
2. домовля́ти, єдна́ти, найма́ти, домо́вити, приєдна́ти, наня́ти, зго́дити, поня́ти. — Не страшно женити ся, страшно попа єднати. н. пр. (д. **Подряжа́ть**).

Пригова́ривать = примовля́ти (С. Л.), прика́зувати, приповіда́ти, пригово́рювати. — Як припрошують люди до їди і як примовляють, пьючи. Ет. зб. — Бив та ще й примовляв: оце тобі! н. о. Яст. — На поплавець глядить і примовля: ловіть ся, рибоньки, великі і маленькі. Гул. Ар. — Примовляє тіж слова: зъеднай і розрізаний коли я схочу. н. пр. Гр. Чайч. — А чорт біжить мостом та все приказує те слово. н. о. Гр. Чайч.

Пригова́риваться = домовля́ти ся (С. Л.), підсипа́ти ся, підмо́щувати ся і т. д. д. **Подде́лываться** 3. — Чи знаєш, до чого він домовляв ся? С. Л.

Приговори́ть = д. **Пригова́ривать.**

Пригово́рка = при́мовка, при́казка, приговірка. — Які молитви і примовки уживають ся при їдї і питтю. Ет. зб.

Пригово́ръ = при́суд (С. Л.) ви́рок (С. З. Л.). — Вичитали мені присуд спокійно. Кн. — Понеже той єсть судеб божіїх незмінний вирок. Скоропад. С. З.

Пригоди́ться = пригоди́ти ся, в пригоді ста́ти, згоди́ти ся, зда́ти ся, прида́ти ся, знадоби́ти ся, прина́добити ся. — Не раз може і я тобі в пригоді стану. н. о. — На сей раз приказка здалась: кому що можна, другим зась. Б. Г. — Вельми б придала ся в Корсунї читальня. Кн. (Д. теж під сл. **Пона́добиться**).

Приго́дный = прида́тний (С. Л.), зда́тний (С. Л.), дого́дний (С. Л.), го́жий (С. З. Л.), годя́щий (С. Л.), придо́бний, вго́жий. — Коли грунт придатний, так нехай іде під тютюн. Кн. — Оця торбинка придатна, саме такої й треба. Кн.

Приго́жество = го́жість, хоро́шество, ла́дність, вро́да і д. **Красота́.**

Приго́жій = го́жий (С. Л. З.), га́рний (С. Аф. З.), вродли́вий, уродли́вий і д. **Краси́вый.** — Ой не жаль було б вола, коли б дівчина гожа. н. п.

Приголу́бливать, приголу́бить = голу́бити (С. Аф. З.), милува́ти, приголу́бити, примилува́ти. — Цїлувала, милува́ла, до серденька пригортала. н. п. — До кого ж я пригорну ся і хто приголубить. Кот.

Приго́нка, приго́нъ = пригі́н.

Пригона́ть, пригна́ть = 1. приганя́ти, приго́нити, пригна́ти. — Пригнали череду.
2. прилаштува́ти, припасува́ти, пристосува́ти, приличкува́ти (в роботї). — **Пригна́ть въ по́ры** = припазува́ти.

Пригора́живать, пригороди́ть = пригороди́ти, підгороди́ти.

Пригора́ть, пригоре́ть = підпіка́ти ся, підпекти́ ся, пригорі́ти, присма́глити ся. — Пиріжки трохи присмаглили ся. Кр.

При́городный = підгоро́дній. — Підгородне село.

При́городъ = підгоро́ддя, підгоро́лля.

Приго́рокъ = підгі́рок, узгі́рря (С. Л. Ш.), па́горок (С. З.), шпиле́чок. — З гір і пагорків Ворсклянських. Л. В. — Ой вийду я на шпилечок та гляну й на долину. н. п.

Приго́ршни = при́горщ (С. З.), при́гірщ. — Набере пригірщ та й дає кожному. н. о. Гр. Чайч.

Пригоре́лый = підпе́чений.

Пригоре́ть = д. **Пригора́ть.**

Пригорю́ниваться, пригорю́ниться = жури́ти ся, сумува́ти, в ту́гу вдава́ти ся (власне виявляти горе, сум, журбу), зажури́ти ся, засумувати, в ту́гу вда́ти ся, прижурити ся, похнюпити ся, збідни́ти ся. — Ой запив козак, запив, ой запив зажурив ся. н. п. — Сидить воно, похнюпило ся та мовчки сльози ковтає. Кн. — Вона його лає, а він збіднив ся, плаче та й каже... Кр.

Приготовле́ніе = готува́ння (С. Л.), приготова́ння (С. З.), лаштува́ння, ла́гоження, ла́годіння, ладна́ння, за́хід (С. З.), постелі — слання́, страви — по́рання. — Три дні заходу, а день празнику. н. пр.

Приготовля́ть, пригото́вить, ся = готува́ти, ся (С. З. Л.), ла́годити, ся, ла́дити, ся, ладна́ти, ся, лаштува́ти, ся, (С. Л.), рештува́ти, споряжа́ти (С. Л.), вготува́ти (С. Л.), наготува́ти, нагото́вити (С. Л.), ви́готовити, нала́годити, ся (С. Л.), налаштува́ти, нала́дити, наладнува́ти, спра́вити, нарештува́ти, ся, споряди́ти, обла́годити, ся, постіль — сла́ти ся, посла́ти, ся, про кілько — повигото́влювати, повила́гожувати і т. д. — Татари вечерю готують. С. З. — Чужу милу цілує й милує, а на мене нагайку готує. н. п. — Заслав ординанц козакам готувати ся в поход. Л. В. — А злая мачуха пекло вготувала за сироти-діти, що не доглядала. н. п. — Він лагодить ся їхати з нами. С. Л. — Лагодять ся вже судити його. Кн. — Лагоди, мати, постіль, сім подушок пухових. н. п. Под. — Та заходить ся рештувать вози в далекую дорогу. К. Ш. — Лаштуй швидче обідати. Кн. — Чоловік у домовину дивить ся, а вони йому на Сібір воза лаштують. Кн.

Пригра́дъ, рос. Aconitum = боре́ць, зозу́лині черевички. С. Ан.

Пригранѝчивать = д. **Примежёвывать.**

Пригранѝчный = погранѝчний, суме́жний, сумі́жний.

Пригреба́ть, пригрестѝ, пригре́сть = 1. горну́ти, пригорта́ти, пригорну́ти. — Кожна рука до себе горне. н. пр. — Пригорни жар до казана. — Пригорни сьміття в куток.

2. пригріба́ти, пригребтѝ, пригрома́дити. — Пригребли човен до берега. — **Пригре́сть къ рука́мъ** = взя́ти в ру́ки, прибо́ркати (д. під сл. **Прибира́ть**).

Пригре́зиться = приверзти ся, призрі́ти ся, примрі́яти ся, примрі́ти ся.

Пригрестѝ = д. **Пригреба́ть.**

Пригро́бный = д. **Надгро́бный.**

Пригрози́ть = погрози́ти, посвари́ти ся (Ос.), згрізну́тись, настраха́ти, постраха́ти. — Як візьму різку, згрізнусь на його. Хар. Пр. д. теж під сл. **Погра́живать.**

Пригрустну́ть = прижури́ти ся і д. під сл. **Пригорю́ниться.**

Пригрѣва́ть, пригрѣ́ть = нагріва́ти, зогріва́ти, припа́рювати, нагрі́ти, зігрі́ти, припа́рити.

Пригу́льный = приблу́дний, приблу́да.

Придава́ть, прида́ть = додава́ти, надава́ти, наддава́ти, дода́ти (С. Л.), нада́ти, надда́ти. — **Придава́ть смѣ́лости** = додава́ти ду́ху, відва́ги, сьмілости. — **Придава́ть но́вые сѝлы** = опоживля́ти. — Церкви надають Корсуню доволі красовиду. Кн. — Така ріжноманітність природи надає околиці характер. Кн. — Успіх надає сьміливости. Кн. — Червоні кісничкп приставали до її виду і наддавали краси. Лев. — Хміль буде моєму серцю сьмілости додавати. н. д.

Прида́вливать, придави́ть = прида́влювати, пригніта́ти, придави́ти, придуши́ти, пригніти́ти, причави́ти, припе́рти.

Прида́ное = по́саг (С. З. Л.), віно (С. З. Л.), прида́не. — Присягаю Богу я до неба, що мині посагу по тобі не треба. н. п. — Як в мене посагу не буде, візьмуть мене і так люди. н. п. — Чи дійшло тобі од батька в спадок чи ти взяв од жінки в посаг? Ст. С. — Рушники вишиває орлами, собі посаг готує у скриню. Гр. Чайч. — Видаючи дочку заміж і даючи за нею посаг. Ст. Л. — Не я тебе взяла, але твоя мати, що не каже тобі без посагу брати. н. п Под. — Не треба за нею нінкого віна, вона не здівує. Як. — З віном дівці не сидіти. н. пр. — Най нам віно не готує, бо ми віно утратимо. п. п. — Що жінку він узяв без віна і сам сердега сиротина. Б Г. — Дав йому віна вязочку сіна, куль соломи і міх полови. н. пр. — Одружив ся я, понав собі дівчину господарку; не погордували мною, оддали з гарним віном. Ос. — **Прида́ное дава́ть, дать, прида́нымъ надѣля́ть** = посагува́ти, вінува́ти, ви́посажити, ввінити.

Прида́токъ = прида́ча, дода́ток, дода́ча, надда́ток, прикла́д. — Набрав грошей у кишеню самісіньких срібних. на придачу ще у жмені либонь з копу мідних. Дум. — Жуків з десяток, та гусені, черви десятків три в наддаток. Гр. Чайч.

Прида́точный = дода́тковий, доба́вочний.

Прида́ча = д. **Прида́токъ.**

Придво́рникъ, ца = д. **Привра́тникъ, ца.**

Придвига́ть, придви́нуть, ся = присува́ти, присо́вувати, прису́нути, ся. С. Л. — Не присовуй соломи до огню. н. пр. — Постели узенько, присунь ся близенько. н. п. — Зелененький барвіночку, стели ся низенько, а ти, милий, чорнобривий, присунь ся близенько. н. п.

Придво́рный = 1. придві́рний, надві́рний (С. З.). — Як пан з надвірними наскочить, то... С. З.

2. дві́рський (С. З.), двора́к (С. З. Л.), дво́рка. — Придбали собі ласку королів-

ських двораків. Бар. О. — Мазепа був дворак і біглець во всяких річах. Л. В.

Придéрживать, придержáть = придéржувати, притри́мувати, придержáти, притри́мати.

Придёргивать, придёрнуть = присми́кувати, присмикну́ти.

Приди́ра = причéпа, причепéнда, пеня́: — Не пані, а суща причепа: за все, про все причепить ся репъяхом. Кн. — Чого привъязав ся до мене, причепендо?

Придирáться, придрáться = чіпля́ти ся (С. Л.), прикóпувати ся, нападáти ся, наскіпáти ся, налáзити, сікати ся, присікувати ся, причепи́ти ся (С. З.), прикопáти ся, напáсти ся, наскіпати ся, присїкати ся (С. З.), прискіпати ся (С. Л.), присїпати ся (С. З.), приклепáти ся. — Як оте почула баба люта, тай присікалась до діда зараз: геть вези відціль свою Марусю. Гр. Чайч. Пр. д. ще під сл. **Привя́зываться** 2.

Приди́рка = при́чіпка, при́чепка (С. З. Л.), зáчіпка (С. Л.), при́клеп, нáпасть, нападня́, нáвадь, напáдок, пеня́ (С. З.), нахáба, сїпани́на, сїпачество, клю́чка, карлю́чка, закарлю́чка (С. З.). — Нападають ся... бачу, що чиста нахаба, тай годі. Кн. — От се справжня московська пеня. С. З.

Приди́рчивый = д. **Привя́зчивый.**

Приди́рщикъ, ца = д. **Приди́ра.**

Приднѣпрóвскій = наддніпрянський.

Придорóжная иглá = д. **Круши́на.**

Придорóжникъ, рос. Polygonum aviculare L. = моріг, моріжок, спори́ш, шпори́ш. С. Ан.

Придорóжный = придорóжній.

Придрáться = д. **Придирáться.**

Приду́мывать, приду́мать = приду́мувати, пригáдувати, вигáдувати, приду́мати, пригадáти (С. Л.), ви́гадати (С. Л.), ви́міркувати, ви́метикувати, ви́мудрувати, приметикувáти, приміркувáти, прими́слити, ви́мислити, ви́думати.

При́дурь = дур, ду́рість, дурі́йка, дурі́ння. — **Съ при́дурью** = про чоловіка — дурувáтий, приду́ркуватий, пришелéпуватий і т. д. д. Глуповáтый, про коня — норови́стий кінь. — **Напусти́лъ на себя́ при́дурь** = ду́рника строїть, на йо́го дур напáв.

Придыхáніе = при́дих. С. Жел.

Придѣвáть, придѣ́ть = причіпля́ти, приві́шувати і д. **Привѣ́шивать.**

Придѣ́лать = д. **Придѣ́лывать.**

Придѣ́лка = прирóблювання.

Придѣ́лъ = 1. д. **Придѣ́лка.**
2. осóбливий вівтáрь окрім головнішого.

Придѣ́лывать, придѣ́лать, ся = прирóблювати, приробля́ти, підрóблювати, приправля́ти (С. З.), пририби́ти (С. Л.), дороби́ти (С. Л.), підроби́ти, припрáвити, примайструвáти (С. Л.), приштукувáти, про кілько — поприрóблювати. — Дасть Бог, прироблю через сіни хату. Лев. — Приправила собі деревъяну ногу. Кр.

Прижáривать, прижáрить, ся = припікáти, підпікáти, припекти́, підпекти́, ся; присмáжити (С. Л.), пришквáрити і т. д. д. **Жáрить.**

Прижáть, ся = д. **Прижимáть, ся.**

Прижéчь, ся = д. **Прижигáть, ся.**

Приживáлка = дармоїдка, зб. дармоїжа. — А дармоїжі тієї біля неї... і червички, і ворожки і так собі вдови і не вдови. Кн.

Приживáть, прижи́ть = приживáти, прижи́ти, сплоди́ти. — Дітей з жоною своєю сплоджених. Л. Сам.

Прижигáніе = припікáння, випікáння, припáлювання.

Прижигáть, прижéчь, ся = 1. припікáти, підпікáти, припáлювати, надпáлювати, прис(ш)мáлювати, підсмáлювати, припекти́, підпекти́, припали́ти, прис(ш)мали́ти, пришквáрити, ся. — Підпік ся хліб. — Присмалив волосся. — Просо маленьке та ще до того й сонце припалило його. н. о. Мак.
2. випікáти, випáлювати, ви́пекти, ви́палити (д. **Наджéчь** 2).

Прижи́гъ = óпік, опéчене (місце).

Прижи́ливать = д. **Зажи́ливать.**

Прижимáть, прижáть, ся = 1. тули́ти, ся (С. Ш.), горну́ти, ся, притуля́ти, приту́лювати, ся, пригортáти, пригóртувати, ся, притули́ти, пригорну́ти (С. З. Л.), прихили́ти, ся, про кілько — поприту́лювати і т. д. — Очі чорні хоч дивись, хлопець до серця, хоч тулись. н. п. — До серденька тулила. С. Ш. — Я до його притулюсь, тай нікого не боюсь. Кот. — Семене! Не притуляй ся до мене. н. пр. — До кого ж я пригорну ся і хто приголубить, коли тепер нема того, а що мене любить. Кот. — Пригортайтесь до хорошеньких дівчат. Б. Г. — Цілувала, милувала, до серденька пригортала. н. п. — Постели постіль нуленьку тай пригорнись до мене близенько. н. п. — Обняли вони один другого, пригортають, у лице цілують. Ст. Л. — Я тебе обійму, до серденька пригорну. н. п. — Не пригорне батько, не пригорне мати, хіба той пригорне, що думає взяти. н. п. — А ти серце, голубонька, не журись, та до мене молодчика прихились. Б. Г. — **Прижима́ть у́ши** = щу́лити, прищу́лити у́ха. С. З.

2. припіра́ти, прити́скувати, притиска́ти, пригніта́ти, припе́рти, притисну́ти, придави́ти, придуши́ти, причави́ти. — Козаки приперли Ляхів до болота і почали топити.

3. утиска́ти, утїсня́ти (С. Л.), утїсни́ти, прикрути́ти, в судових справах — присутя́жувати, присутя́жити і д. під сл. **Притѣсня́ть.**

4 скупи́ти ся, збідню́вати ся (С. Аф.), бідкати ся, збідни́ти ся (С. Аф.). — Та то він збіднив ся, а в його гроші есть.

Прижи́мка = д. **Приди́рка.**

Прижи́мъ = гнїт.

Прижима́ть, прижа́ть = зжина́ти, зжа́ти, пожа́ти.

Прижи́ть = д. **Прижива́ть.**

Прижи́ться = обжи́ти ся, привикнути, обси́дїти ся, призвича́їти ся. — Обжив ся трохи, тепер не так тягне до дому. — Чи привикла, сестро, та на чужині жити? н. п.

Прижму́ривать, прижму́рить, ся = прижму́рювати, приплющувати, прижму́рити, ся, приплю́щити.

Прижу́чить = прикрути́ти, присупо́нити.

Призаду́мываться, призаду́маться = заду́мувати ся, зага́дувати ся, заду́мати ся, загада́ти ся, зами́слити ся (трохи).

Призанима́ть, призаня́ть = позича́ти, узича́ти, пози́чити (трохи).

Призапасти́ = припасти́, принапасти́.

Призапере́ть = д. **Позапере́ть.**

Приза́ривать, приза́рить = соро́мити, засоро́мити.

Приза́риваться, приза́риться = ла́сити ся, ква́пити ся, зазїха́ти, па́сти о́чі, пола́сити ся, поква́пити ся, зазїхну́ти.

Призасо́хнуть = присо́хнути (трохи).

Призасуши́ть, ся = засуши́ти, ся (трохи).

Призатвори́ть, ся = причини́ти, ся (трохи).

Призати́хнуть = прити́хнути (трохи).

Призва́ніе = 1. кли́кання, прикликáння, при́кличка.

2. призва́ння, призначе́ння. — До поезиї тягла Шевченка незрима сила, що зоветь ся призванням. Кн.

Призва́ть = д. **Призыва́ть.**

Приземистый = низький, призе́мок, про чоловіка ще — приса́дкуватий (С. Л.).

Призира́ть, призрѣва́ть, призрѣ́ть = догляда́ти (кого́), піклува́ти ся, клопота́ти, дба́ти (за ко́го), упада́ти (коло ко́го), добра́ бажа́ти, зи́чити (кому́), ласка́вим бу́ти (до ко́го), помога́ти (кому́), догля́нути, поклопота́ти, ся, подба́ти.

Признава́ть, призна́ть, ся = 1. пізнава́ти, пізна́ти. — Не можу пізнати його.

2. признава́ти ся (С. Л.), вини́ти ся, призна́ти ся, повини́ти ся. — Він признав ся, що се його дїло.

3. вважа́ти, уважа́ти, прийма́ти, ма́ти за ко́го або за що́, приня́ти, лїчи́ти, полїчи́ти. — Міклошич уважае білоруську мову нарічіем язика малоруського. Ог. — Чого лице од мене одвертаеш, мене собі за ворога вважаеш. К. П.

При́знакъ = знак, призна́ка (С. З.), прикме́та (С. З. Л.), о́знак, ozна́ка (С. З. Л.), по́знак, по́знака. — Кожна народність мае свої прирождені її прикмети. Кн. — Найважнїйші прикмети самостійного розвою руської мови. Зап. — Таких примет більше менше однакових не перелїчити. Прав. — Се ознака того, що сатира влучила саме туди, куди треба. Кн. — Далї і другі ознаки люди запримітили — стала я блїднїти. О. Мир. (Д. теж під сл. **Знакъ**).

Призна́ніе = призна́ння.

Призна́тельность = вдя́чність.

Призна́тельный, но = вдя́чний, но. С. Л.

Призна́ть, ся = **Признава́ть, ся.**

Призо́ръ = д. **Призрѣ́ніе.**

При́зракъ = 1. ма́рево (С. З.,) мара́ (С. З. Л.), мана́ (С. З. Л.), ма́ново, маня́к, манїя́ (С. Л.), ома́на, облу́да, чмара́, порто́ча (С. Л.), проя́ва (С. Л.). — Марево — не варево — не наїш ся. н. пр.

2. д. **Грёза** і **Мечта́.**

При́зрачный = химе́рний, мрійний, облу́дний і д. **Ми́нимый.**

При́зрить = д. **Призира́ть.**

Призрѣва́ть, призрѣ́ть = д. **Призира́ть.**

Призрѣ́ніе = до́гляд, кло́піт, піклува́ння, дба́ння і д. **Попече́ніе.**

Призыва́ть, призва́ть = кли́кати, прикли́ка́ти, вклика́ти, зва́ти, призива́ти, підзива́ти, прикли́кати, вкли́кати, призва́ти, підізва́ти. — Чий то голос з неба кличе мене до себе? Кн. — А прикликавши людей, рече до їх. К. Св. П. — По віруванням українського люду можна чарами прикли́кати милого. Зап. Кол. — Коли б йому вдалось прикли́кати народ назад до заселення сього краю. Бар. О.

Призы́въ = д. **Призва́ніе 1**, до військової служби — при́зва, при́від.

Приказа́ніе = прика́з, нака́з (С. Л.), ро́зказ, каз, велі́ння, за́гад (С. Л.). — Нам до дому хочеть ся, а ми не йдемо, приказу ждемо. н. п. — Вези мене до цариці, слухай мого казу. Ст. Р. Н. — **По приказа́нію** = по нака́зу, під за́гадом. — По наказу старшини. — Під загадом, то робить. Лев.

Прика́зной = пи́сарь, канцеляри́ста.

Прика́зный = канцелярі́йний. — **П. слогъ** = канцелярі́йний штиль. — **П. строка́** = сіпа́ка, чорнильна душа́, карлючка і д. **Крючкотво́ръ**.

Прика́зчикъ, ца = прика́зчик, ця, що зганяє на роботу — приго́нич (Лев.), пригі́нчий, гони́тель.

Прика́зчичій = прика́зчицький.

Прика́зъ = 1. д. **Приказа́ніе**.

2. стародавні колегія́льні упра́ви в моско́вському ца́рстві.

Прика́зывать, приказа́ть = велі́ти, каза́ти, прика́зувати, нака́зувати, розказувати (С. З.), зака́зувати, зага́дувати, звелі́ти, приказа́ти, наказа́ти, розказа́ти (С. З.), загада́ти (С. Л.), заказа́ти, замовкнути — ци́кнути, заци́тькати. — Веліла мати ще й вал брати. н. п. — Отець сина виряжає та й наказує: та не кажи тестеві усю правду. н. н. — Чи я тобі не казала, не наказувала, щоб ти хлопців не водила, не приважувала. н. п. — От пан наказав робітникам, щоб вони поїхали. н. к. Гр. Чайч. — Пішов він траву косити, а синові наказав, щоб він обід виніс. н. к. Ман. — Їздить та заказує, щоб шляхи рівняли та містки малювали. К. Х. — Цісарь турецький ханові суворо розказав, аби... Л. В. — Загадай коней сідлати. С. Л. — Мати загадала їй зібрати з глечика сметану. Лев. — Яку б йому роботу загадати, щоб він не зробив. н. к. — Загадував знайти винуватого. — Загадує мінї роботу, до якої я не призвичаєний. Кн. — **Приказа́лъ до́лго жить** = каза́в до́вго жи́ти (умер).

Прикали́токъ = хві́ртка (у воротях). — **Борода́ съ ворота́, а умъ съ прикали́токъ,** н. пр. = під но́сом ліс, а в голові ще й не о́рано. н. пр.

Прика́лывать, приколо́ть, ся = 1. шпили́ти, пришпи́лювати (С. Л.), припина́ти, пришпили́ти, припну́ти (шпилькою або що), приштрикну́ти, пристроми́ти (С. Л.). — Пришпилила хустку. — Запустив в його гострую стрілку та й пришпилив його купъяня, як пришпилюють квітку. Дум. — Припъяв квітку до кожуха, щоб йому тепло було. н. пр. — Гадюку вилами пристромив. С. Л. — Замахнув ся довжелезним списом, та арапа й пристромив до брами. Ст. С.

2. доко́лювати, доколо́ти, заколо́ти. — Козак доколов його списом.

Прика́пливать, прикопи́ть, ся = збіра́ти, назбіра́ти, принадба́ти, прихова́ти, ся (д. **Копи́ть**).

Прика́пывать, прикопа́ть = прико́пувати, прикопа́ти.

Прика́рмливать, прикорми́ть = 1. прина́жувати, прина́дити (ко́рмом). — Він приважує моїх голубів.

2. спожива́ти, витрачувати, спожи́ти, ви́тратити (корм).

Прикаса́ться, прикосну́ться = торка́ти, ся (С. Л.), прито́ркувати ся, дото́ркувати ся, приторка́ти ся (С. З.), доторка́ти ся (С. Л.), дотика́ти ся (С. З. Л.), черка́ти ся, ла́пати ся, приторкну́ти ся (С. З.), доторкну́ти ся (С. З.), доткну́ти ся, черкну́ти ся, лапну́ти, ся. — Де болить, там і торкнеш. н. пр. — І благали його, щоб тільки приторкнути ся їм до краю одежі його. К. Св. П. — Не доторкай ся смоли, бо замастиш ся. н. пр.

Прикати́ть = прикоти́ти, приї́хати.

Прика́тывать = 1. (**прикати́ть, ся**) — прико́чувати, привалювати, прикоти́ти, привали́ти, приточи́ти, ся. — Прикотив камінь аж до стіни (д. **Ката́ть 1**).

2. (**приката́ть**) — накоти́ти (на пр. дорогу), ви́качати, знаґлюва́ти (на пр. білизну качалкою або на маґлї).

Прики́дчивый = 1. д. **Притво́рчивый**. 2. д. **Прили́пчивый**.

Прики́дывать, прикида́ть, прики́нуть, ся = 1. прикида́ти, підкида́ти, прики́нути, підки́нути. — Підкинь ще коням сіна.

2. примі́ряти, примі́ряти, помі́ряти. — А ну поміряй, чи прийдеть ся на тебе (про одежу).

3. підкида́ти, підки́нути. — Йому підкинули дитину.

4. прикида́ти ся, приставля́ти ся, удава́ти, прики́нути ся, приста́вити ся, уда́ти, бідним — бі́дкати ся (С. Л.), розбі́дкати ся, розбідкува́ти ся, збі́днити ся, невинним — неви́нничати. — Прикинув ся, наче спить. н. о. — Невинничає мов Сусанна, незаймана ніколи панна. Кот. (Д. ще під сл. **Представля́ться**).

5. чіпля́ти ся, вкида́ти ся, причепи́ти

ся, вки́нути ся, прики́нути ся (про хвороби).

Прикипа́ть, прикипе́ть = прикипа́ти, прикипі́ти.

Прикладно́й = 1. до́даний.

2. прикладни́й.

Прикла́дъ = 1. дода́ток, дода́ча, прида́ча.

2. докла́д, прикла́д. — Взяв ся пошить за три карбованця з його докладом.

3. прикла́д (у рушниці).

Прикла́дывать, приложи́ть, ся = 1. прикла́да́ти, прикла́сти, приложи́ти, ся. — Приклав руку до серця. — Прикласти пластиря.

2. доклада́ти, докла́сти, доложи́ти. С. Аф. З. — Доложи гривню до гривні. С. Аф. — **Приложи́ть ру́ку** = віднисáти ся. — **П. стара́ніе** = припильнува́ти, посилкува́ти ся. — Нумо, нумо припильнуймо. н. п. — **П. у́ши** = а) прищу́лити у́ха, б) наста́вити у́ха, насторо́шити у́ха (щоб слухать). — **Ума́ не приложу́** = не да́м ра́ди, не мо́жу зрозумі́ти.

Прикле́ивать, приклеи́ть, ся = прикле́ювати, приліплювати, прикле́їти, приліпити, ся, карюком — прикарю́чити.

Приклёпъ = 1. приклі́пка.

2. на́клеп, пеня́ і д. **Поклёпъ**.

Приклёпывать, приклепа́ть = 1. приклі́пувати, приклепа́ти, заклепа́ти. — Приклепав гвіздок.

2. клепа́ти, наклепа́ти (на кого).

Приклика́ть, прикли́кнуть = д. **Призыва́ть**.

Приклоня́ть, приклони́ть, ся = пригина́ти, прихиля́ти (С. Л.), схиля́ти (С. Л.), нагина́ти, нахиля́ти, ся, пригну́ти, нагну́ти, прихили́ти, нахили́ти, схили́ти, ся. — Гуде вітер, нагинає лози. н. п. — Нахили ся тишком-нишком над румъяним білим личком. Руд. — Колосків пряних я бачу тут багато, а деякі зовсім схилили ся униз. Гр. — Чужий я на сьвіті, нема де й голову прихилити. н. п.

Приключа́ть, приключи́ть = вчиня́ти, вчини́ти, поді́яти.

Приключа́ться, приключи́ться = луча́ти ся, прилуча́ти ся (Ос.), трапля́ти ся, притрапля́ти ся (С. Ж.), випада́ти, ства́ти ся, склада́ти ся, при́штити ся, прилучи́ти ся, притра́пити ся (С. Ж.), ви́трапити ся, ста́ти ся (С. Л.), скла́сти ся, сподіяти ся, спітка́ти ся (С. Л.), прида́ти ся. — Ой не пъють ся пива, меди, не пъеть ся вода — прилучилась з чумаченьком у степу біда. К. Ш. — Ой ішов чумак з Криму до дому, сталась йому пригодонька за всю дорогу. н. п. — Сподіялось таке лихо, що Боже мій. — Думав доля зострінеть ся — спіткало ся горе. К. Ш.

Приключе́ніе = 1. приго́да (С. З. Л.), при́тча (С. З.), причи́на, прити́чина (С. З. Л.), прилу́ка, при́чта, при́шта, при́ключка, ока́зия, приди́ба, приведе́нция. — Сталась міні в дорозі чудна́ пригода. Кн. — Яка то причта кумедна міні трапилась. К. Х. — Роскажу я свою пришту, що зо мною склалась. н. о. Гр. Чайч. — Сталась йому причина — сіль голову пробила. н. п. — Лихо приключки шукає. н. пр.

2. д. **Похожде́ніе**.

Прико́вывать, прикова́ть = прико́вувати, прикува́ти, прику́ти, кількох — поприко́вувати.

Прикола́чивать, приколоти́ть = прибива́ти, приби́ти. — Прибив гвіздками.

Приколдо́вывать, приколдова́ть = причаро́вувати, причарува́ти, вчарува́ти, причаклува́ти. — Причарувала мою ти душу, тепер без тебе гинути мушу.

Приколоти́ть = д. **Прикола́чивать**.

Приколо́ть = д. **Прика́лывать**.

Прико́лъ = при́кіл. — Забий прикіл та привъяжи порося.

Прикомандиро́вывать, прикомандирова́ть = виряжа́ти, ви́рядити (на підмогу кому), прилуча́ти, прилучи́ти (до кого).

Прикопа́ть = д. **Прика́пывать**.

Прикопля́ть, прикопи́ть, ся = д. **Прика́пливать, ся**.

Прико́пъ = прибува́ння (на пр. води).

Прикорми́ть = д. **Прика́рмливать**.

Прикорну́ть = задріма́ти, прикорхну́ти (С. З.).

Прикоснове́ніе = торка́ння (С. Ш.), торкне́ння (С. Ш.), торк, дотика́ння (С. Ж.), доткне́ння, до́тик, доторка́ння, черка́ння. — І золото в чужих руках, не зразу, а все ж від чистого торкання тускне. К. Ш. Т. — Вже я давно сиджу з вудкою, а й торку не має. Кр.

Прикоснове́нность = 1. суме́жність; дотика́льність.

2. прича́стність, причє́тність.

Прикоснове́нный = 1. суме́жний.

2. прича́стний, прича́стник, приче́тний, привинен. — А людей не причастних до вчинку випустили на волю. Кн. — Я зовсім не причетна до сього діла. Полт.

Прикосну́ться = д. **Прикаса́ться**.

При́косъ = д. **Косогла́зіе**.

Прикочёвывать, прикочева́ть = прибува́ти, прибу́ти (на кочовище), та́бором ста́ти.

Прикра́ивать, прикрои́ть = прикра́(о́)ювати, прикра́яти.

Прикра́пывать = накрапа́ти. — Став дощ накрапать. н. д.

Прикра́са = прикра́са, покра́са, оздо́ба (С. З.). — Які бувають прикраси будівель? Ет. зб. — Без ніяких прикрас і додатків.

Прикра́шивать, прикра́сить, ся = прикраша́ти, скраша́ти, оздобля́ти, прикраси́ти, оздо́бити, приоздо́бити, ся.

Прикри́кивать, прикри́кнуть = погу́кувати, гомоні́ти, гри́мати (С. З.), гукну́ти, гримну́ти. — На кого люди гомонять, на того й свині хрюкають. н. пр. — Годі вам гримати на мене.

Прикро́й = 1. прикро́єння.

2. при́кравок.

Прикрои́ть = д. **Прикра́ивать.**

Прикручи́ниваться, прикручи́ниться = д. **Пригорю́ниваться.**

Прикрыва́ть, прикры́ть, ся = 1. накрива́ти, укрива́ти, прикрива́ти, накри́ти, ся і т. д., піч — притушкува́ти, зверху чим иньшим, на показ — заличкува́ти. — Весна сонну землю розбудила, уквітчала її рястом, барвінком укрила. К. Ш. — Хвальшиві червоні, заличковані правдивими злотниками. Л. В.

2. закрива́ти, затуля́ти, заслоня́ти, заступа́ти і т. д. д. **Загора́живать** 2 і **Заслони́ть.**

3. захища́ти, заступа́ти, ся, захисти́ти, заступи́ти, ся (д. **Защища́ть**).

4. кри́ти, таї́ти, покрива́ти, хова́ти, покри́ти. — Крий, ховай погане, а воно таки гляне. н. пр.

Прикры́тіе = 1. накрива́ння, накриття́.

2. за́хист (С, З. Л.), зату́ла.

3. ва́рта, конво́й.

Прикрѣ́па = скріпа.

Прикрѣпля́ть, прикрѣпи́ть, ся = прикріпля́ти, прикріплювати (С. Жел.), скріпля́ти, примоцьо́вувати, притина́ти (С. З.), прикріпи́ти, примоцюва́ти, тканину до чого — припина́ти (С. З. Л.), припъясти́, ярмо до вії — нарива́ти, корінням — прикорени́ти ся. — Притинали Серпягу до сухого дуба. н. п. — Припняв над ліжком килимець. С. Л.

Прикупа́ть, прикупи́ть, ся = прикупа́ти, прикупо́вувати, підкупа́ти, підкупо́вувати, докупа́ти, докупо́вувати, прикупи́ти, ся і т. д.

Прику́пка = при́купка.

Прику́сывать, прикуси́ть = одку́сювати, одгриза́ти, надку́сювати, одкуси́ти, одгри́зти.

Прику́шивать, прику́шать = коштува́ти, покоштува́ти і т. д. д. **Отвѣ́дывать 1.**

Прила́бживаться, прила́бзиться = прилабу́знювати ся, підлабу́знювати ся і т. д. д. **Подбива́ться 3.**

Прила́вокъ = при́лавок (С. Жел.), в шинку — шинква́с (Гал.). — А за шинквасом дрімала стара жидівка. Фр.

Прилага́тельное (и́мя) = прило́жник (Гр. См. Ст.), приме́ння (Ос.).

Прилага́ть, приложи́ть = прикла́да́ти і д. **Прикла́дывать.**

Прила́живать, прила́дить, ся = прила́жувати (С. Л.), прила́гожувати, прилашто́вувати, приправля́ти (С. З.), лаштува́ти (С. Л.), припуска́ти, при(на)ла́годити, при(на)ла́дити, при(на)ладнува́ти, при(на)ладна́ти, припра́вити, прилаштува́ти (С. З.), примайструва́ти, приштукува́ти, присто́сувати (С. З.), припусти́ти, припасува́ти, приходлува́ти, пририхтува́ти, примости́ти, ся. — А до маховика приправляна корба. Кр. — В обгорілій хатині приладжались кухарі з куховарством. Кн.

Прила́комить = прина́дити (ласощами).

Прила́комиться = розла́сити ся.

Прила́скивать, приласка́ть, ся = ла́щити, прила́стити, ся (С. Л.), припестува́ти, прилести́ти, ся, примилува́ти, пригол́убити, підла́сити ся, пола́стити ся, пригорну́ти, ся.

Прила́щивать, прила́стить, ся = прила́щувати, прима́нювати, прила́стити, примани́ти, ся.

Прилга́ть = д. **Прилыга́ть.**

Прилега́ть, приле́чь = прилягáти, прилягти́.

Прилежа́ніе = пи́льність (С З), пильнува́ння.

Прилежа́ть = 1. приляга́ти, суме́жним бу́ти, межува́ти.

2. пильнува́ти. С. З.

Приле́жность = пи́льність. С. З.

Приле́жный, но = пи́льний, но (С. З. Л.), щи́рий, ро (С. Л.), упа́дливий, во (С. Ш.), прики́дливий, во, роботя́щий (С. Л.), робу́чий, трудя́щий, працьови́тий (С. Л.). — Сяду біля неї та пильно слухаю казки.

Кп. — Щиро узяв ся за діло. С. Л. — Він прикидливий до книжки. С. Л.

Прилета́ть, прилетѣ́ть = приліта́ти, прилетіти, прили́нути, кілько — поприліта́ти. — Прилетіла зозуленька, та й сказала: куку! н. п. — Прилинь, сизий орле, бо я одинокий. К. Ш. — Не кинь сиротою, як кинув діброви, прилинй до мене хоч на одно слово. К. Ш. — О милий мій! Прилинь скоріше. К. К. — А я се, каже, прилину́ла, щоб росказать тобі, що чула. Б. Г. — Ой рад би я, милая моя, та до тебе прилину́ти, перегородили вороги дорогу, що нікуди й обминути. н. п.

Прилётъ = приліт.

Приле́чь = прилягти́, кільком — поприляга́ти.

Прилива́ть, прили́ть = 1. підлива́ти, долива́ти, підсипа́ти, підли́ти, доли́ти, доси́пати. — Підлий оцту, щоб смачніше було. — Підсип борщу по самі вінця.

2. натіка́ти, притіка́ти, набіга́ти, на(при)тікти́, набі́гти. — **Кровь прилила́ къ головѣ́** = кров уда́рила в го́лову.

Прили́въ = 1. прилива́ння, підлива́ння, долива́ння, підсипа́ння.

2. при́пли́в. С. Жел. — При берегах морських вода правильно прибуває і убуває. Се зветь ся приплив і відплив. Зем.

3. на́плив, на́тиск. — Натиск людей.

Прили́зывать, прилиза́ть = 1. зали́зувати, зализа́ти. — Собаки самі собі зализують рани.

2. вили́зувати, зли́зувати, ви́лизати злиза́ти.

Прили́ка = д. **Ули́ка.**

Прилипа́ло = д. **Подлипа́ло.**

Прилипа́ть, прили́пнуть = 1. ли́пнути, прилипа́ти, підлипа́ти, налипа́ти, при(під, на)ли́пнути, про кілько — поприлипа́ти і т. д.

2. прилипа́ти, чіпля́ти ся, прикида́ти ся, прили́пнути, причепи́ти ся, вчепи́ти ся, прики́нути ся (про хвороби).

Прили́плый = прили́плий, нали́плий.

Прили́пчивый = чіпки́й, липки́й, зара́зливий. — Чіпка хвороба.

Прилича́ть, приличи́ть = висьві́дчувати, дока́зувати (на ко́го), видава́ти (кого́), ви́сьвідчити, доказа́ти, ви́дати.

Прили́чествовать = ли́чити (С. Л.), пристава́ти (С. Жел.), впада́ти, годи́ти ся (С. Л.). — Не личить нашій честї і повазї вбачати кров посельську в себе дома. К. Б. — Молодицям личить і одежа показна. Ст. Г. — Тобі личить червона стрічка. С. Л. — Вже ж не личать мінї ваші парубоцькі гулянки. Кн. — Не пристало вам так упадати коло неї. — Годї, дочко, не впада дївчатї так за хлопцем побиватись. Ст. Р. Н. — Тут нам бути не годить ся. С. Л.

Прили́чіе = зви́чай (С. З.), звича́йність, го́жість, подо́ба (С. З.). прили́ка. — Яка бо ти не звічлива, прилики нема в тебе: пан старий стоїть, а ти молоденька і не підведеш ся. Кн. — **Изъ прили́чія** = для годи́ть ся. — Він це зробив для годить ся. Ум.

Прили́чный, но = го́жий, звича́йний, гре́чний, присто́йний; відпові́дний; д. **Поря́дочный**, го́же, звича́йно, до звича́ю, приго́же, як слїд. — **Не прили́чно** = не ли́чить, не го́же, не приста́ло, не ли́чило, не подо́ба, не подо́бная річ, не приго́же. — Серце козаче небоже, чом ти не робиш, як гоже. н. пр. — Не пригоже так робити. С. Л. — Як на правду, то у земстві батюшкам може і не личить. В. Лев. — Так не личить робити. Хар. — А тільки панові вельможного коліна не личило робить гіркого з себе хріна. К. Д. Ж. — Не личило йому приймати його. Кн. — Не пристало тобі так робити. — Не подоба дївцї до козака тай виходити. н. — Пусти ж мене, подолянко, на ніч. Ой не пустю, не подобная річ. н. п. — **Прили́чнѣе сдѣ́латься** = поввичайнїшати.

Приловчи́ться = привчи́ти ся, примі́рити ся, наби́ти ру́ку, вмудрува́ти ся. — За два роки у Київі так вмудрувала ся, що хоч до кого досту́пить ся. Кн.

Приложе́ніе = 1. приклада́ння.

2. докла́д, прикла́д (С. Л.), дода́ток (С. Л.), прило́га. — **Съ приложе́ніемъ** = з дода́тком.

3. д. **Примѣне́ніе.**

Приложи́ть = д. **Прикла́дывать.**

Прилу́ка = прина́да і д. **Прима́нка.**

Прилуча́ть = д. **Прива́живать** і **Привлека́ть.**

Прилыга́ть, прилга́ть = прибрі́хувати, прибреха́ти.

Прильну́ть = 1. прили́пнути, приста́ти і д. **Льну́ть 1.**

2. прихили́ти ся, пригорну́ти ся (С. З. Л.), притули́ти ся (С. Л.), припа́сти і д. **Льну́ть 2.** — Прихилюсь я до дубонька, а дубонько та й не батенько. н. п. — Я до нього притулюсь та й нікого не боюсь. н. п. — Припав до неї і заридав.

Прилѣза́ть, прилѣ́зть = приліза́ти, прилїзти.

Прилѣпля́ть, прилѣпи́ть, ся = приліплювати, наліплювати, приліпи́ти, наліпи́ти, ся, приста́ти.

Прилѣсокъ = прилі́сок.

Прилюлюкивать = д. **Прибаюкивать.**

При́ма = пе́рвина. — **Игра́ть, пѣть при́мо** = первува́ти.

Прима́зывать, прима́зать, ся = 1. прима́зувати, приліплювати, прима́зати, приліпи́ти.

2. нама́зувати, масти́ти, нама́зати, намасти́ти, ся, нашмарува́ти, чим жирним — насмальцюва́ти, наяло́зити, ся.

Прима́лывать, примоло́ть = приме́лювати, примоло́ти.

Прима́нивать, примани́ть = прима́нювати, прина́жувати, на́дити, ва́бити (С. З.), примани́ти, прина́дити (С. З. Л.), прива́бити, кількох — поприма́нювати, поприна́жувати і т. д. (Д. **Прива́живáть** і **Привлека́ть**). — Чи я тобі не казала, не наказувала, щоб ти хлопців не водила, не приважувала. н. п. — **Легко́ прима́ниваемый** = вабки́й, ваблı́вий. — **Прима́нивающій** = ва́бний, прива́бний, прина́дний.

Прима́нка = прима́на, ма́нево, прина́да (С. З. Л.), пова́да, прива́да, по́ваб, ва́ба, для лову риби, звіра — пожи́вок, раків — либе́ць (С. Л.). — Яка в мене принада, що сама я молода. н. п. — Чи ти міні принаду дала? н. п. — Хто ж його удержить ся, щоб на таку приваду не піти. К. К. — Дівчина любила, серденько ввила, і приваду дала тай зачарувала. н. п. — Обіцав ся тільки для ваби.

Прима́нный = ва́бний, прива́бний. — **Прима́нная ду́дка** = ва́бик, ва́бка, сю́ркало.

Прима́нчивый = прина́дний, манови́тий і т. д. д. **Прельсти́тельный** і **Привлека́тельный.**

Прима́нщикъ = ваб́е́ць.

Прима́сливать, прима́слить, ся = прима́щувати, нама́щувати, примасти́ти, намасти́ти, дуже — наяло́зити, насмальцюва́ти, ся.

Примастери́ть = примайструва́ти.

Прима́чивать, примочи́ть = примо́чувати, змо́чувати, примочи́ти, змочи́ти.

Прима́щивать, примости́ть, ся = 1. примо́щувати, ся, мости́ти ся, примости́ти, ся.

2. ста́вити, поста́вити рештóва́ння, при́мостки. — **Примости́ться къ кому́** = підмости́ти ся, прилабу́зити ся, підлабу́зити ся, пригніѕди́ти ся.

Примежёвывать, примежева́ть = примежо́вувати, прирі́за́ти, прирі́зувати, примежува́ти, прирі́зати.

Примере́щиться = приверзти́ ся, примрі́ти ся і д. **Приви́дѣться.**

Примерза́ть, примёрзнуть = примерза́ти, приме́рзнути, про кілько — поприморза́ти.

Примета́ть, примести́ = примітáти, підмітáти, примести́, підмести́. — Підмети сьміття до кутка.

Примета́ться = д. **Навы́кнуть.**

Примётывать, примета́ть = 1. д. **Прибра́сывать.**

2. пришива́ти, приши́ти на живу́ ни́тку, наживи́ти, фастриг(ґ)ува́ти, сфастриґува́ти (Кр.).

Примина́ть, прими́ть = мня́ти, зімня́ти, примня́ти, льон, коноплі — те́рти, тіпати, поте́рти.

Примире́ніе = прими́рря.

Примири́тель, ница = примири́тель, ка. С. Жел.

Примиря́ть, примири́ть, ся = мири́ти, помири́ти, ся, примири́ти (С. Л.), замири́ти (С. Л.). погоди́ти, ся, попрости́ти ся. — Було помирились, а тепер знов за щось глек розбили. — Годи лиш, погоди їх, чого вони сварять ся. С. Г. — Як би був попростивсь з громадою, був би досі старшиною. С. Л.

Примкну́ть = д. **Примыка́ть.**

Примола́живаться, примолоди́ться = молоди́ти ся і д. **Молоди́ться.**

Примола́чивать, примолоти́ть = примоло́чувати, примолоти́ти.

Примо́лвить = примо́вити, приказа́ти (д. **Пригова́ривать**); домо́вити, доказа́ти (д. **Досказа́ть**).

Примо́лвка = д. **Приговóрка.**

Примо́лкнуть = замо́вкнути, зани́шкнути.

Примолоди́ться = д. **Молоди́ться.**

Примолоти́ть = д. **Примола́чивать.**

Примоло́ть = д. **Прима́лывать.**

Примо́лъ = наме́л.

Примора́живать, приморо́зить, ся = приморо́зювати, приморо́зити, приме́рзнути.

Примо́ріе = примо́рря, помо́рря.

Примости́ть, ся = д. **Прима́щивать, ся.**

Примочи́ть = д. **Прима́чивать.**

Примо́чка = 1. примо́чування.

2. примо́чка. — По десять капок оцієї при́мочки. Кр.

Примо́чная трава́ = рос. Campanula Trachelium — дзвоники, C. glomerata L. —

страхополóх, сказѝтник, скýчень, скýчник. С. Ан.

Примýчить = замýчати, замордувáти.

Примчáть, ся = примчáти, припéрти, ся, пригнáти ся (С. Л.).

Примыкáть, примкнýть = 1. причиня́ти, причинѝти — Причини двері.

2. притинати, притнýти, приткнýти.

3. прилучáти, ся, прилучѝти, ся.

Примѣнéніе = прѝклад, приноровлéння. (С. Жел.).

Примѣнѝтельный, но = відповідний, відповідно (чому), згóдно (з чим).

Примѣня́ть, примѣнѝть, ся = прикладáти, приздáчувати, рівня́ти, стосувáти ся, приклáсти, притулѝти (С. Л.), порівня́ти, прирівня́ти, пристосувáти, приноровѝти ся, приломѝти ся (Ман.). — Таку саму методу прикладає критика і до балади Тополя. Зап. Кол. — Це зїлля до чогось стосуєть ся. Кр. — **Примѣнѝться къ цѣнѣ** = прицїнѝти ся.

Примѣривать, примѣря́ть, примѣрить, ся = 1. примірювати, прирізувати, примíряти, прирíзати. — Треба ще приміряти до саду дві десятині.

2. примірювати, приміря́ти, прикидáти, поміряти, прикѝнути, обувя — прибувáти (Хар.), до якого зразка — модлювáти, змодлювáти. Ман. — А ну, поміряй свиту.

Примѣрный, но = 1. приміряний, прирізаний. — Прирізана земля.

2. примірний, прѝкладний, но. — Примірний батько. — Повинность кождого ієрея аби бил побожним і прикладним. К. Н.

3. д. **Приблизѝтельный 1.**

Примѣръ = 1. зразóк, взір (д. **Образéцъ**).

2. примір, прѝклад (С. З. Л.), прѝвод, призвíд. — Луччий приклад ніж наука. н. пр. — З тих же прикладів знаючи. Скоропад. С. З. — Не навчив сина брати з себе привод. Лев. В. — Добрий призвід даеш дітям. С. Л. — **Показáть примѣръ** = дáти прѝклад, призвíд. — **По примѣру** = прѝкладом, за прѝкладом. — Прикладом старовічних предків наших. Л. В. — **Не въ примѣръ** = а) без порівня́ння, не в замíру. — Його хата не в заміру краща від усіх. б) не дивлячись на иньших.

Примѣря́ть = д. **Примѣривать.**

Прѝмѣсъ = 1. примíшування, підмішування, примíсювання.

2. прѝмішка. С. Жел. — Значна примішка татарського елементу. Пр.

Прѝмѣсь = д. **Прѝмѣсъ 2.**

Примѣта = прикмéта (С. З. Л.), признáка, признáчка, óзнак, ознáка (С. З. Л.), знак, слїд. — Віти тернові рубайте, на шляху роскидайте, мині на признаку давайте. н. д.

Примѣтить = д. **Примѣчáть.**

Примѣтливый = д. **Замѣтливый.**

Примѣтный, но = прикмéтний (С. З. Л.), мітний (С. З.), знаткѝй (С. Л.), помітний, но, по знакý і т. д. д. **Замѣтный.**

Примѣчáніе = 1. помічáння, постерегáння (д. **Примѣчáть 1.**).

2. прикíта, примíтка, замíта, увáга (С. З. Л. Ш.).

Примѣчáтельный, но = д. **Замѣчáтельный 2.**

Примѣчáть, примѣтить = 1. помічáти, прикмі(е)чáти (С. Л.), вкмічáти, вважáти, уважáти (С. З. Л.), завважáти, нагля́дáти, постерегáти, помітити, прикмí(é)тити (С. Л.), закмітити, покметити, заввáжити (С. Л.), постерегтѝ (С. З. Л.), спостерегтѝ, наглéдіти (С. Л.), набáчити, прибáчити, накѝнути óком. — Примічай же, моя мати, який сон приснить ся. н. п. — Я закмітила її погляд ворожий. Кн. — З досьвідчення уважаючи, можна видіти. Самойлович. С. З. — Уважай добре, що він буде казати. С. Л. — Чуже під лісом бачиш а свого під носом не завважаєш. н. пр. — Вони постерегши зради того бунтовщика, одступили. Л. В.

2. д. **Подгля́дывать** і **Подсмáтривать.**

Примѣшивать, примѣшáть = 1. примíшувати, підмíшувати, примішáти.

2. приплýтувати, вплýтувати, втручáти, приплýтати і д. **Замѣшивать 3.**

Примѣшивать, примѣсѝть = примíсювати, примісѝти.

Примя́ть = д. **Приминáть.**

Принадлежáть = палéжáти (С. З. Л.), налéжати ся, приналéжати, ся. — Сюди належать і такі пісні, що сьпівають ся тільки в певнім часї року. Ог. — Гірло Дунаю належало до Галича. Бар. О.

Принадлежáщій = приналéжний (С. З. Жел.), налéжний (С. З.), належáчий (С. З. Л.), належѝтий (С. З. Л.), п. **къ дóму** — хáтній, п. **кирпѝчному завóду** — цегéльний, п. **школѣ** — шкíльний, п. **ученикáмъ** — школя́рський, п. **хлѣбопёку** — пекáрський, п. **сапóжнику** — шéвський, п. **сыну** = сѝнів і т. д. — Зо всіми приналежними грунтами. Хмельницький. С. З. — Не можна одібрати приналежних йому прав. Кн. — Належачий братству церковному Львовському. С. З. — Во всїх землях до Великого князства литовського належачих. Ст. Л.

Принадле́жность = 1. вла́сність, приналéжність (С. Жел.), належи́тость (С. З. Л.). — **По принадле́жности** = кому́ нале́жить, кому́ слїд, кому́ тре́ба.

2. спра́ва, справи́лля, причанда́ли, припа́си (С. Л.). — Уся шевська справа. С. Л. — От і зріс козак на славу, роздобув козацьку справу. В. Щ. — Та й справа коло дядькового воза, а коло мого то й такої нема. н. пр. — У мене всї люлешні причандали: кремінь, кресево і губка. С. Л.

Принаряжа́ть, принаряди́ть, ся = 1. убіра́ти (С. Ш.), чепуря́ти, причепуря́ти, ся, прибіра́ти, ся, виряжа́ти, ся, убра́ти, ся (С. Л.), прибра́ти, ся, причепури́ти, ся (С. З. Л., припоряди́ти, ся, ви́рядити, ся (С. Л.). — Причепурила, одягла і в школу хлопця одвела. К. Ш. — Поголив ся, причепурив ся, наче на весілля. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Наряди́ть 2**). — **Принаря́женный** = у́браний (С. Ш.), чепу́рений, чепурни́й. — Любиш мене убрану, люби і не убрану. н. пр.

2. виряжа́ти, ви́рядити (на роботу ще, д. **Наряди́ть 1**).

Принево́ливать = д. **Принужда́ть.**

Принести́ = д. **Приноси́ть.**

Принижённость = пригно́бленність, пригола́мшеність. — Замість сьвіту — тьма, неволя і пригнобленність духа. Кн. — То був не спокій, а німа приголомшеність духа. Кн.

Принижённый = пригно́блений, приголо́мшений. — Іскру самостайної гадки народ помічає в такому пригнобленному чоловікові. Ет. зб.

Прини́зывать, приниза́ть = принизувати, дони́зувати, прониза́ти, донизати.

Приника́ть, прини́кнуть = припада́ти, тули́ти ся, припа́сти, притули́ти ся. — А вона припала до його на груди.

Принима́ть, приня́ть, ся = 1. прийма́ти, бра́ти, одбіра́ти, приня́ти і т. д. д. **Получа́ть.** — **Принима́ть, приня́ть госте́й** = віта́ти (С. Л.), привіта́ти, вшанува́ти, пригости́ти. — Здоров, здоров, пане Саво! Чим вітати маєш? — Ой чим же вас, козаченьки, буду привітати? н. п. — У багатство не вдаряє, а що має, тим вітає. н. пр. — І ця сестра пригостила його добре та дала на дорогу кусок сала. н. к. Мап. — **П. во внима́ніе** = вважа́ти, уважа́ти, зважа́ти, ма́ти на ува́зї, завва́жити, взя́ти на ува́гу і д. під сл. **Внима́ніе.** — **Принима́ть кого́ за...** = вважа́ти, ма́ти кого́ за..., лїчи́ти кого́ за... — Чого лице од мене одвертаєш, мене собі за ворога вважаєш. К. П. — **Приня́ть наме́реніе, гото́вность** = д. **Возна́мериться.** — **Принима́ть, приня́ть къ свѣ́дѣнію, въ разсчётъ, въ соображе́ніе** = ма́ти на ува́зї, мота́ти на ус, взя́ти до ува́ги. — **Принима́ть уча́стіе** = а) бра́ти удїл б) дба́ти, клопота́ти, ся, турбува́ти ся (за кого або за що; зверта́ти особли́ву ува́гу. — **Приня́ть рѣше́ніе** = намогти́ ся, зва́жити ся. — **П. въ шутку** = в жарт поверну́ти. — **П. младе́нца отъ купе́ли** = увести́ у віру, у зако́н. — **П. къ се́рдцу** = до се́рця взя́ти. — **П. здоро́вый, хоро́шій видъ** = ви́люднїти. — **П. на свой счетъ** = а) взя́ти на свій кошт, взя́ти ко́шти на се́бе, б) до се́бе прикла́сти. — Він даремне до себе приклав — я зовсїм не про його казав.

2. прийма́ти ся, захо́жувати ся (С. Л.), бра́ти ся до чо́го, почина́ти, розпочина́ти, приня́ти ся, заходи́ти ся (С. Аф. Л.), поча́ти, розпоча́ти, ста́ти, взя́ти ся. — Заходить ся дрова рубать. С. Аф. — Та й заходились решгувать вози вдалекую дорогу. К. Ш. — Заходились лавки мити. С. Л. — Став дро́ва руба́ти. С. Л. — Взяв ся за дїло.

3. прийма́ти ся, приня́ти ся. — Щепа принялась добре. — Дївчина, як верба: де посади, там і прийметь ся. н. пр.

4. прийма́ти ся (за кого), захо́жувати ся, приня́ти ся, взя́ти ся, заходи́ти ся (С. Аф.). — Стривай лишень, ось я захожусь коло тебе, не будеш пустувати. С. Аф.

Принора́вливать, приноровить, ся = прила́жувати, ся, приноровля́ти ся, прила́дити, ся, приноро́вити ся, припасува́ти, пристосува́ти, ся, принату́рити ся і д. **Прила́живать** і **Примѣня́ть.** — Приладитись до сучасних норовів — не легка річ. Кн. — Припасував свій побит до їх звичаїв. Кн.

Приноси́ть, принести́, прине́сть = 1. прино́сити, принош́ати, надно́сити, принести́, наднести́, багато — нано́сити, понано́сити, понаприно́сити. — Принїс дрова. — Понаносили попам і книшів і всякої всячини.

2. дава́ти, да́ти. — Ця земля не дає ніякого доходу.

3. прибивáти, прибúти. — Прибило до берега. Тільки три чайки синє море не втопило, а в турецьку землю агарянську без кормил прибило. К. Ш. — **Приносúть, принести́ благодáрность** = дя́кувати, складáти подя́ку, подя́кувати. — **П. вину́, повúнную** = признавáти ся, винúти ся, признáти ся, повинúти ся. — **П. жáлобу** = занóсити, подавáти скáргу і д. **Жáловаться.** — **П. жéртву** = д. **Жéртвовать.** — **П. въ даръ** = дарувáти. — **П. мольбу́** = благáти.

Принóсъ, приношéніе = принóс, принóсини (Лев.).

Принуждáть, принýдить = невóлити (С. Л.), приневóлювати, сúлити, сúлувати (С. Л.), силкувáти (С. Л.), присúлювати, примушáти (С. З.), примýшувати, нудúти, присутя́жувати, нýждити, винуждáти, приневóлити, зневóлити (С. Л.), присúлувати (С. Л.), присúлити, присилкувáти, всúлувати, примýсити, змýсити (С. Л. Ос.), про кількох — позневóлювати, попримýшувати. — Я тебе не приневолював служити, ти пішла своєю охотою. Кр. — Мати приневолила подавать рушники, бо він був собі заможний. О. Ст. — Почала жінка приневолювати чоловіка, щоб і він робив. н. о. Гр. Чайч. — Не силуйте мене, мамо, не піду я з ним під вінці. Кн. — Як не силував батько, ані мати — ні на кого жалкувати. н. п. — Присилували, віддали за нелюба. Федь. — Він примушував себе сидіти над книгою, а думки плутались десь далеко. Лев. В. — Не хотіли з доброї волі, так ми вас примусили. Кн. — Доки нуждив мене, доки я продав млинок. Кн. — Голод та холод нуждили його приняти на себе чужу вину. Кн. — Ти не дуже присутяжуй до роботи. Ет. зб. н. о.

Принуждéніе = невóлення, сúлування (С. Л.), прúмус, примýшування, принýка, пригóн (С. Л.). — Коли не спромога боротися проти неволення, так не треба мовчки нести шию в ярмо. Кн. — На милуванні нема силування. н. пр. — Усе було, тільки примусу не було. н. пр. — Було що їсти й пити, тільки принуки не було. н. пр. — **По принуждéнію** = з прúмусу, з принýки. — Не з доброї волї, а з примусу. Кн. — Ой там дівчинонька з примусу шлюб брала. н. п. — Єжели би з примусу родителей примушана була. Б. Н. — Як не даси з прозьби, то даси з принуки. н. пр.

Принуждённость = 1. д. **Принуждéніе.**

2. незвичáйність, натя́жка.

Принуждённый, но = сúлований, зневóлений, вúмушений, по невóлї, вúмушено, з прúмусу, з принýки. — Силованим конем не доробиш ся. н. пр. — Зневолений до того, він...

Прия́тіе = прийм́ання, обня́ття (С. Л.), одбірáння, за сина — прúйми. — Гетьман при обняттю свого уряду. Орлик. С. З. — Д. ще під сл. **Получéніе.** — У приймах був та хвоста збув. н. пр.

Приня́ть = д. **Принимáть.**

Припадáть, припáсть = 1. припадáти, нахиля́ти ся, нагинáти ся, припáсти, нахилúти ся. — На коліна припадають, Христа Бога вихваляють. н. п. — Нахилися тишком-нишком над рум'яним білим личком. Руд.

2. припадáти, тулúти ся, припáсти, притулúти ся. — Припала йому на груди. — Притулила ся до матері.

3. припадáти, приступáти, наставáти, припáсти, приступúти, настáти, приспíчити. — Бо припада йому пропасти. Кот. — Добре дуріти, коли приступає. н. пр. — От приспичило йому!

4. занепадáти, занедýжувати, занепáсти (С. Аф.), занедýжати і д. **Забáливать.** — Стала пригода: занепав чумак, занепала чумачина тай дуже лежить. н. п. — **Припадáть на нóгу** = шкандибáти, шкитильгáти.

Припáдокъ = припáдок, перéпадок, чорної немочі — перехíд. — Чим далі, тим гірш та дужче робились припадки. Скл. Д. ще під сл. **Пароксúзмъ.**

Припáздывать, приповдáть = припізнювати ся, припізня́ти ся, припізнúти ся і д. **Опáздывать.**

Припáивать, припая́ть = пая́ти, лютовáти, припая́ти, спая́ти, прилютовáти.

Припáивать, припоúть = спóювати, напóювати, припоїти.

Припáлзывать, приползтú, припóлзать = прилáзити, приповзáти, приліз́ти, приповзтú.

Припаля́ть, припалúть = 1. випáлювати, вúпалити попалúти, повипáлювати. — Усї дрова попалили. — Повипалювали усї набої.

2. припáлювати, пришмáлювати; припалúти, надпалúти, пришмалúти. — Пришмалив волосся.

Припáмятовать = пригадáти, нагадáти.

Припáривать, припáрить = пáрити, напáрювати, припáрювати, припáрити (С. Жел.).

Припáрка = прúпáрка. — **Дать припáр-**

ку = ви́бити, ви́шпарити, одчухра́ти, хло́сту, прочуха́на да́ти.

Припаса́ть, припасти́ = запаса́ти, припаса́ти, назапаса́ти, назапа́сити (С. Л.) і д. під сл. **Запаса́ть.**

Припа́съ = припа́с, запа́с. — **Съѣстные припа́сы** = харч, харчі́, живні́сть.

Припа́сть = д. **Припада́ть.**

Припа́хивать = 1. (**припаха́ть**): а) прио́рювати, приора́ти, поприо́рювати. — Приорав ще дві десятині. б) ви́орати, пора́ти, повио́рювати. — Усе поле поорали.

2. (**припахну́ть**): а) навіва́ти, повіва́ти, подиха́ти, подихну́ти. — Вітрець повіває. б) зміта́ти, змести́, позміта́ти. — Позмітай пилюку.

Припа́хивать = припаха́ти, пахті́ти, відго́нити. — Риба чимсь відгонить.

Припа́шка = при́орка.

Припаа́ть = д. **Припа́ивать.**

Припёка = 1. підгорі́ле, підпе́чене (місце в хлібові), прига́ра, прига́рок.

2. пригрі́в (С. Жел.), ви́грів. — **Съ бо́ку припёка** = д. під сл. **Бокъ.**

Припека́ть, припе́чь = припіка́ти, припекти́, перепіка́ти, перепекти́, пришква́рити.

Припере́ть = д **Припира́ть.**

Припеча́тывать, припеча́тать = придруко́вувати, припеча́тувати, придрукува́ти, припеча́тати.

Припе́чекъ = при́пічок.

Припе́чь = д. **Припека́ть.**

Припива́ть, припи́ть = 1. пи́ти, ви́пива́ти, ви́пити, попи́ти, повипива́ти, порозпива́ти. — Повипивали усе.

2. припива́ти, запива́ти, запи́ти. — Їсть та запиває.

Припи́ливать, припили́ть = 1. припиля́ти (до того, що вже напиляно).

2. попиля́ти, порозпи́лювати (усе).

Припира́ть, припере́ть = 1. причиня́ти, припіра́ти, причини́ти, припе́рти. — Причини двері.

2. припіра́ти, прити́скувати, припе́рти, прити́снути. — Припер його до стіни.

Припи́ска = при́пис, при́писка.

Приписно́й = приписни́й.

Припи́сывать, приписа́ть, ся = припи́сувати, приписа́ти, ся; запи́сувати, впи́сувати, записа́ти, вписа́ти, ся.

Припи́ть = д. **Припива́ть.**

Припи́хивать, припиха́ть, припихну́ть = припиха́ти, припхну́ти. — Припхнув човен до берега.

Припла́чивать, приплати́ть = 1. випла́чувати, ви́платити, оплати́ти, повипла́чувати. — Повиплачував усі свої довги.

2. припла́чувати, допла́чувати, приплати́ти, доплати́ти. — Віддав усі, ще й доплатив десять рублів. — **Приплати́ться** (купуючи) = прокупи́ти ся.

3. лата́ти, полата́ти, налата́ти, прилата́ти і т. д. д. **Заплата́ть.**

Приплева́ть = заплюва́ти, позапльо́вувати.

Приплёвывать = припльо́вувати, попльо́вувати.

Приплести́сь, припле́сться = приплести́ ся (С. Л.), припле́нтати ся, приди́бати, припха́ти ся (С. Л.), притьо́пати ся, прит́упати, ся, притю́пати ся, притупцюва́ти, причвала́ти (С. З. Л.), приволокти́ ся, прича́пати, причала́пати, приманд́рувати, припе́рти ся, придрі́пати ся, прителі́па́ти ся. — Відкіля ти приплентавсь сюди? О. Ст. — Волоцюга приплентлась. н. к. — То сяк то так на свою країну придибала. К. Ш. — Відкіль взяв ся? Гей, пізненько ти припхав ся. Ал.

Приплета́ть, припле́сть, ся = 1. приплі́та́ти, доплі́та́ти, приплести́, доплести́. — Приплів батіг.

2. д. **Примѣшивать 2.**

3. приплі́та́ти ся, ви́ти ся, обвива́ти ся (про росляни).

Припло́дъ = припл́ід, пле́мъя.

Припложа́ть, приплоди́ть, ся = припло́жувати, приплоди́ти, ся.

Приплыва́ть, приплы́ть = припліва́ти, припливти́, припли́нути. — Івасику, мій синочку! Приплинь, приплинь до бережка. н. к.

Приплю́щивать, приплю́снуть = приплі́скувати, приплеска́ти, приплю́щити. — **Приплю́снутый** = припле́сканий, плескува́тий, припле́скуватий. — Ніс широкий і приплесканий. Бар. О. — **Съ приплю́снутымъ но́сомъ** = плеско́носий.

Припля́сывать = пританцьо́вувати. — Грає і пританцьовує.

Приподнима́ть, приподыма́ть, приподня́ть, ся = підійма́ти, підійма́ти, підня́ти, ся, про чоловіка — підво́дити ся, підвести́ ся (на пр. з ліжка), важницею — підва́жувати підва́жити, одежу — підсми́кувати, підсми́кати, про волосся, щетину, пірря — настовбýрчувати ся, настовбýрчити ся.

Приползáть, приползти́ = д. **Припóлзывать.**

Припóлокъ = поли́чка.

Припоминáніе = пригáдування.

Припоминáть, припóмнить, ся, припомянýть = пригáдувати, пригадáти, ся (С. Л.), припамъятувáти, припамъятáти, припомъянýти, спогадáти (С. Л.), спамъятáти (С. Л.), притя́мити, про кілько — позгáдувати, попригáдувати. — Вдержуй серце, не досадуй, злому злого не пригадуй. К. П. — Коли пригадаю собі його лице. Зап. — Могли би де-що пригадати, а де чого навчити. Зап. — Смутно, як у сні пригадались йому ті щасливі години життя. Зіньк. — Спогадай на них дідівську прадідівську славу. К. Ш. — Гля́дить козак, сам не знає, що чинити має, не притямить, що з ним, де він? Очі протирає. Галуз.

Припороши́ться = припороши́ти ся, припáсти (пилом). — Чи ти, милий, припав пилом, чи метелицею? п. п.

Припотѣ́ть = припотíти.

Припрáва = припрáва, заправá, при́смаки (С. Л.), до борщу — зáсмажка. — **Безъ припрáвы** = нíсчи́мний, нíсчи́мниця, на пр. нíсчимний борщ.

Приправля́ть, припрáвить = приправля́ти, заправля́ти, припрáвити, заправи́ти, страву — засмачи́ти, засмажкою, на пр. борщ — засмáжувати, засмáжити, медом — мéжити, заправлений медом — мéжаний. — Сьорб ложкою, аж куліш пісний. Чом ти його нічим не засмачила? н. о. Гр. Чайч. — Борщ добрий, засмажений олією. Кн.

Припрáшиваніе = припрóха.

Припрáшивать, припроси́ть = припрóшу(ху)вати, припрохати. — Вони обидва радо припрохували гостей. Лев. В. — Як припрошують люди до їди? Ет. зб.

Припрóсъ = д. **Припрáшиваніе.**

Припры́гивать = 1. **(припры́гать)** — підпли́гувати, припли́гáти, прискóкувати, підплигáти, приплигáти, припли́гнути, прискóчити. — Приплигнув на одній нозі.
2. **(припрыгнýть)** = підпли́гувати, підскáкувати, підскікнýти. — Іду собі підскакую. О. Ст.

Припры́жка = пíдскоки, у виразах „**въ припры́жку, съ припры́жкой**“ — скóком, пíдскоком, вскóки, ви́скоком, з пíдскоком. — Він біжить вискоком. Кр. — Я йду, а воно біля мене підскоком, наче танцює. Кн.

Припры́скать, ся = оббри́зкати, ся, побри́зкати, пооббри́зкувати, ся. — Побризкав квітки, щоб не повъяли. — Діти пооббризкували ся.

Припры́скивать, попры́снуть = прибри́зкувати, прибри́зкати, покропи́ти. — Дощик тільки покропив.

Припрягáть, припря́чь = припрягáти, підпрягáти, припрягти́, підпрягти́, бичувáти, прибичóвувати, прибичувáти. — Ой на гору йду — не бичую, а з гори йду — не гальмую. н. п.

Припрядáть, припря́дывать, припря́сть = припрядáти, допрядáти, при(до)пря́сти.

Припря́дывать, припря́нуть = д. **Припры́гивать.**

Припря́жка = 1. підпря́га, підпря́жка.
2. посторóнок.

Припряжнóй = припря́жений.

Припря́нуть = д. **Припря́дывать.**

Припря́сть = д. **Припрядáть.**

Припря́тывать, припря́тать, ся = прихóвувати, приховáти, паховáти, перехoвáти, ся. — Яку копійку маєш, то мав би приховать, а ти пропиваєш. н. о. Гр. Чайч. — Довідаєть ся про ревізию, так зараз перехова де небудь. Кн. — Помітив і щітку від карт, що забув приховати. Лев. В.

Припря́чь, ся = д. **Припрягáть, ся.**

Припугáть, ся = полякáти, ся, перелякáти, ся, пополóхати, ся, перелякувати, ся. — Усі поперелякувались. — Опудало пополохало сорок.

Припýгивать, припугнýть = жахáти, страхáти, жахнýти, пристрахнýти, завдáти жáху, страхý, нагнáти хóлоду.

Припускáть, припусти́ть = 1. припускáти, підпускáти, припусти́ти, підпусти́ти. — Підпустив до себе близько, та тоді й давай палити.
2. підливáти, підсипáти, підли́ти, підсипати.
3. спускáти, спусти́ти (д. **Случáть**).
4. припускáти, припусти́ти (в шитві).
5. спускáти, спусти́ти. — Спустили собак на вовка.
6. напускáти, напусти́ти. — Напускали риби у став. — **Дождь припусти́лъ** = дощ припусти́в, приніжив. — Дощику, припусти та на наші капусти. н. пр. —
Припускáть пьявки = стáвити пъя́вки.

Припýтывать, припýтать, ся = приплýтувати, приплýтати, ся.

Припухáть, припýхнуть = пýхнути, напухáти, набрякáти, підпухáти, напýхнути, підпу́хнути, набря́кнути, прибубня́вити.

Припу́хлость = пухля́тина і д. **О́пухоль** (невелика).

Припуща́ть = д. **Припуска́ть.**

Припы́живать, припы́жить = забива́ти, заби́ти клейтух.

Припѣва́ть, припѣ́ть = присьпі́вувати, присьпіва́ти. — А козаки присьпівували Потоцькому отаку пісню. Кн. — **Жить припѣва́ючи** = до́бре, в роско́шах жи́ти,

Припѣ́въ = 1. присьпі́вування.

2. при́сьнівок (Сп.), при́сьпівка. — Гарна пісня та ще й з присьпівком. Хар. Сп.

Припѣ́нить, ся = запі́нити, ся.

Припѣ́нъ = недо́лиηок.

Припѣ́ть = 1. д. **Припѣва́ть.**

2. просьпіва́ти, пересьпіва́ти. — Усі пісні просьпівали.

Припа́лить = припну́ти, припъя́ти. С. Л.

Припятна́ть = припля́мити.

Прирабо́тывать, прирабо́тать = 1. приробля́ти, прииро́блювати, прироби́ти. — Приробив ще три прясла до тину.

2. доробля́ти, дороби́ти, пороби́ти. — Поробив усе діло.

Прира́внивать, прировня́ть, приравни́ть, ся = 1. д. **Прила́живать.**

2. рівня́ти, прирі́внювати, приклада́ти, порівня́ти, прирівня́ти, прикла́сти, ся. — Що ти себе рівнлеш до мене? С. Л. — Цьвіт калину ламала, до личенька рівняла. Чи буду я такая, як калиночка ця? н. п. — **Приравни́лъ куку́шку къ я́стребу,** н. пр. = прирівня́в свиню до коня́. н. пр.

2. рівня́ти, вирі́внювати, зрівня́ти, вирівняти, позрі́внювати. — Заказує, щоб шляхи рівняли. К. Х.

Прираста́ть, прирасти́ = 1. пироста́ти, зроста́ти ся, прирости́, зрости́ ся, поприроста́ти. — Два дерева неначе зрослись ся.

2. побі́льшувати ся, прибі́льшувати ся, зроста́ти, при(по)більшити ся, зрости́, про людність — намолодні́ти. — Дохід прибільшив ся.

Приращáть, прирасти́ть, ся = 1. прироща́ти, прирости́ти.

2. побі́льшувати, вбі́льшувати, прибі́льшувати, побі́льшити, ся і т. д.

Приращéніе = 1. приро́щування.

2. побільшéння, прирі́ст (С. Жел.), намно́ження.

Приревнова́ть = прирівня́ти, прикла́сти, притули́ти. — Ач який! Прирівняв мене, цур йому, до Грицька! С. Л. — Притулив мене до тебе. Кр. — Притулив мою душу до того чоловіка. Кр.

Прировня́ть, ся = д. **Прира́внивать, ся.**

Приро́да = 1. приро́да, нату́ра; істо́та.

2. приро́да, нату́ра, зро́да (С. Л.), но́ров, вда́ча. — Природу тяжко одмінити. н. пр. — Він від зроди такий. С. Л. — Воскова вдача: аби до тепла, так і тане. н. пр. — **Отъ приро́ды** = зро́ду. — Він зроду глухий. — **Приро́дою дворяни́нъ** = ро́дом дворяни́н. — **Отда́ть, заплати́ть долгъ приро́дѣ** = уме́рти.

Приро́дный = прирожде́нний (С. Л.), приро́дний, прироже́ний, роди́мий, родови́тий, саморо́дний. — Прирождена відьма. — Родимій відьмі так уже Бог дасть, що вона вродить ся відьмою, а вчена сама з себе добіра прахтики. н. о. Гр. Чайч. — В Турещині самородні кріпості в скелях. Кр.

Прироста́ть = д. **Прираста́ть.**

Приро́стокъ = на́ріст (С. Жел.), на́рісток (С. Пар.).

Приро́стъ = прирі́ст. С. Жел.

Прироща́ть = д. **Приращáть 1.**

Прируба́ть, прируби́ть = прируба́ти.

Прирубе́жный = д. **Пограни́чный.**

Приручáть, приручи́ть, ся = приручáти, приручи́ти (С. Жел.), приго́втати, ого́втати, ся.

Прирѣзно́й = прирі́зний.

Прирѣ́зывать, прирѣ́зать = прирі́зувати, прирі́за́ти, прирі́зати, прикро́їти, поприрі́зувати.

Прирѣ́чный = надрі́чний.

Прирядѝть, ся = 1. д. **Принаряди́ть, ся.**

2. приряди́ти, ся.

Приса́живать, присади́ть = 1. приса́джувати, присадити. — Присадила ще одну грядку.

2. заса́жувати, засади́ти. — Засадила її за роботу.

Приса́ливать, присоли́ть, ся = присо́лювати, присоли́ти, ся.

Приса́ливать, приса́лить = приса́лювати і д. **Прима́сливать.**

Приса́сывать, присоса́ть, ся = присмо́ктувати, присмокта́ти, присса́ти, ся, присочи́ти.

Присва́тывать, присва́тать, ся = свáтати, засва́тати, посва́тати, ся, прижени́хати ся, до багатьох — пережениха́ти ся.

Присви́стывать, присвистну́ть = 1. присви́стувати, посви́стувати, присви́снути. — Сьпіва пісню і присвистує. — Гуляє та посвистує.

2. пóсвистом клúкати, скликáти, принáжувати. — Посвистом склакає собак. — Почав посвистом принажувати перепелїв.

Присвоéніе = присвóювання, присвоéння (С. Жел.), привлащéння (С. Жел.).

Присвáивать, присвóить, присвоúть = 1. своїти, присвóювати, присвоя́ти, привлащáти (С. Жел.), присвóїти (С. Жел.), привластúти, увласнúти (С. Ш.). — Гербов шляхетських сам привлащати не має. Ст. Л. — Архимандричое імя собі привлащає. Л. В. — Гетьман маєтностей і добр військових не має самовластно собі привлащати. Орлик. С. З. — Той грунт був на двох, а тепер він його своїть. Хар. Сп.

2. д. **Предоставля́ть.**

Присвоúтель, ница = привлáстник, ця. С. Жел.

Присёлокъ, присéлье = присїлок. — Ходив до неї з другого присїлка. н. о. Гр. Чайч.

Присéлять, приселúть, ся = приселя́ти, приселúти, ся.

Прискаска = прúказка, прúповість, прúмовка, прúгадка. — До казки приказка годить ся. н. пр.

Прискáзывать, прискаɜáть = прикáзувати, примовля́ти і т. д. д. **Приговáривать.**

Прискакáть = 1. прискакáти, прибíгти, пригнáти ся (С. З.).

2. д. **Припры́гивать.**

Прискáкивать, прискочúть, прискокну́ть = д. **Припры́гивать.**

Прискóрбіе = д. **Огорчéніе, Печáль.** — **Къ прискóрбію** = на жáль, в жáлем.

Прискóрбный, но = журнúй, сумнúй і т. д. д. **Печáльный.**

Прискóчка = д. **Припры́жка.**

Прискýчивать, прискучить = надокучáти, набридáти, надокýчити, набрúднути (д. **Наскучáть**).

Прислáнивать, прислонúть, ся = притýлювати, ся, тулúти, ся, приставля́ти, прихиля́ти ся, притулúти, ся, пристáвити, прихилúти ся. — Горбатого не притулиш до стїни. н. пр. — Їдуть вони, коли це щось застугонїло; притулила змієва дочка вухо до землї. н. к. Гр. Чайч. — Семене! не притуляй ся до мене! н. пр. — В куточку мовчки прихилилась, та дивувала ся — дивилась. К. Ш. — **Прислонúть пéчку** = заслонúти, затулúти піч.

Прислáть = д. **Присылáть.**

Прислащáть, присластúть = д. **Подслащáть.**

Прислóвица, прислóвіе = д. **Приговóрка.**

Прислоня́ть, прислонúть = д. **Прислáнивать.**

Прислýга = 1. послýга, услýга (С. Ш.). — Готовий на послугу.

2. слýги, чéлядь (С. Л.). — Ой як крикне царь турецький та на свої слуги молодецькі. н. п. — Взяли Шевченка до гурту челядї панської. Кв. — Ой приїхав до домоньку, та й скрипнув дверима, питаєть ся у челядї: чи все гаразд дома? н. п.

Прислýживаніе = вслугóвування.

Прислýживать = прислугóвувати, прислýгувати, слуговáти, услýгувати (С. Ш.), прислýжувати. — Вона коло панів прислуговує. С. Л. — Що я тобі слуговатиму, чи що? С. Л.

Прислýживаться, прислужúться = прислýжувати ся, підслýжувати ся, пáнькати ся (С. З. Л.), при(під)служúти ся.

Прислýжливый = услýжливий. С. Ш.

Прислýжникъ, ца = 1. слугá, прислýжник, ця, служúтель, ка, служéбник, слýжниця, служéбка, услýжник, ця, челядúн, челя́дка. С. Жел. З. — Брали його за услужника, до самого генерала не пішов. Кн. (Д. ще під сл. **Прислýга**).

2. вслýжник, ця, услýжний, услýжливий (С. Ш.).

Прислýшиваніе = д. **Подслýшиваніе.**

Прислýшивать, прислýшать = підслýхувати, підслýхати і д. **Подслýшивать.**

Прислýшиваться, прислýшаться = прислухáти ся (С. З. Л.), прислýхувати ся, надослухáти ся (С. Л.), причувáти ся, наслухáти ся, прислýхати ся, дослýхати ся, насторóшити ýха, причýти ся. — — До всього приглядавсь і пильно прислухавсь. В. Г. — Зупинилась, прислухáтись, придивлятись стала. Гр. Чайч. — От приїхали тай прислухáють ся, що люди говорять. н. к. Мав. — Скрізь дуже приглядаєть ся, та все пильненько причувáєть ся. н. д. — Ми вже прислýхались (або: причýли ся) до сього грюкоту.

Прислы́шаться = причýти ся, почýти ся. — Аж ось чує: у ворота стук, стук потихеньку... Чи причулось? Старий слухá... Галуз.

Присмáливать, присмолúть = присмóлювати, присмолúти.

Присмáтриваніе = доглядáння, нагля́дáння, дóгляд, нáгляд і д. **Надзóръ.**

Присмáтривать, присмотрѣ́ть = 1. доглядáти, наглядáти, приглядáти, пильнувáти, догля́нути, нагля́нути, пригля́нути і т. д. д. **Наблюдáть 2.** — **Присмóтрѣнный** = догля́жений. С. Л.

2. вигляда́ти, видивля́ти ся, вишу́кувати, ви́глядіти, ви́дивити ся, ви́шукати і д. **Высма́тривать** і **Вы́искивать**.

Присма́триваться, присмотрѣ́ться = д. **Пригля́дываться**.

Присмирѣ́ть = посмирні́шати, поти́хшати, попло́хшати, прити́хнути (С. Л.), прини́шкнути (С. Л.), утихоми́рити ся (С. Ш.), угамува́ти ся (С. Ш.). — Тепер поплохшав Семен. Хар. Сп.

Присмо́трщикъ, ца = д. **Наблюда́тель** 2.

Присмо́тръ = до́гляд, на́гляд, при́зор і д. **Надзо́ръ**. — Тарас зростав без догляду. Кн.

Присмотрѣ́ться = д. **Присма́триваться**.

Присни́ться = присни́ти ся, приверати́ ся.

При́сный = д. 1. **Всегда́шній** і 2. **И́стинный**.

Присовокупля́ть, присовокупи́ть, ся = додава́ти, долуча́ти, прилуча́ти (С. З.), дода́ти (С. Л.), долучи́ти (С. Л.), прилучи́ти (С. З.), приточи́ти, ся. — До сієї мови я мушу ще додати. С. Л.

Присо́вывать, прису́нуть, ся = присува́ти, присо́вувати, прису́нути, ся.

Присовѣ́тывать, присовѣ́товать = ра́дити, ра́яти, прира́дити, прира́яти (С. Л.), нара́яти (С. Л.), вра́дити. — Нараяв йому піти до пана. — Радив ся він і з старими — і ті нічого не прирадили.

Присогласи́ть = приєдна́ти, приво́лити, уєдна́ти, присогласи́ти (С. Жел.), багатьох — переєдна́ти.

Присоедине́ніе = прилу́ка (С. Жел.), прилуче́ння, сполу́ка (С. Жел.), сполуче́ння, приєдна́ння. — Прилучення Київщини і Поділля до Литви. Бар. О.

Присоедини́тельный = сполуча́ючий.

Присоединя́ть, присоедини́ть, ся = прилуча́ти, ся (С. З. Л.), приверта́ти, ся, єдна́ти, ся, приє́днувати, пристава́ти, залуча́ти, прилучи́ти, ся (С. Л.), приверну́ти, ся, приєдна́ти, ся, зъєдна́ти, ся (С. Л.), приста́ти, прихили́ти ся, залучи́ти, ся, прича́лити (С. Л.). — Їдна біда не докучить, доки друга не прилучить. н. пр. — Прилучивши до Литви князївство Смоленське, звернув ся Ольгерд до полудне-во-руської землї. Бар. О. — Польща намагала ся прилучити до себе Волинь. Пр. — Прилучили і мого коня до табуну. Кн. — З противних партій приєднувати народному сторонництву. Зап. — Приєднав ся і я до їх гурту. Кн. — Три села до нашої волості залучили. С. Л. — До войска гет. Хмельницького зо всїми козаками прихилив ся. Л. Сам. — Причаль бумагу до діла. Лѣв. — **Присоединённый** = прилу́чений, злу́чений.

Присоли́ть = д. **Приса́ливать**.

Присоса́ть = д. **Приса́сывать**.

Присосѣ́диться = присусі́дити ся, пригнізди́ти ся, примости́ти ся, ла́пки примости́ти, присе́рбати ся (С. З.), присва́тати ся.

Присо́хлый = 1. присо́хлий (до чого).

2. засо́хлий, усо́хлий (С. Ш.), сухи́й. — Усохле дерево.

Присо́хнуть = д. **Присыха́ть**.

Приспособля́ть, приспосо́бить, ся = прила́жувати (С. Л.), прила́гожувати, призда́чувати (С. З.), прила́дити, ся, приладна́ти, ся (С. Л.), принату́рити ся, пристосува́ти ся, примодикува́ти і д **Прила́живать**. — Треба примодикувати клямку до дверей, щоб защіпалась. Лев.

Приспособле́ніе = при́лад, пристрі́й, прику́сія. — Без пристрою і блохи не вбъєш. н. пр. — У їх не було спромоги власними пристроями вести сю справу. Ка.

Приспѣва́ть, приспѣ́ть = поспіва́ти, приспіва́ти, вистига́ти і т. д. д. **Поспѣва́ть** 2. — Жито поспіло, приспіло діло. н. п. — Уставай скоріше та вистигай у город. п. о. Гр. Чайч.

Приспѣ́шникъ, ца = 1. пе́карь, ка.

2. д. **Помо́щникъ, ца**.

Пристава́ть, приста́ть = 1. става́ти (С. Л.), станови́ти ся, зупиня́ти ся, ста́ти, зупини́ти ся. — Став у заїздї. — Він завжди у нас стає на кватирі. (д. ще під сл. **Остана́вливаться**).

2. пристава́ти, прича́лювати, прибива́ти ся, приста́ти, прича́лити, приби́ти ся. — Пором причалив до берега. — Хвиля була така, що насилу прибили ся до берега.

3. пристава́ти, прилипа́ти, чіпля́ти ся, приста́ти, прили́пнути, причепи́ти ся, вчепи́ти ся. — Смола прилипла до рук. — Пристав, як шевська смола до чобота. н. пр.

4. пристава́ти, прилуча́ти ся, приста́ти, прилучи́ти ся. — Пристань, пристань до вербунку — будеш їсти з маслом булку. (Д. теж **Присоединя́ться**).

5. пристава́ти, уїда́ти ся, прискіпа́ти ся, сїкати ся (С. З.), наскіпа́ти ся, наскіпувати ся, напада́ти ся, ли́пнути, приста́ти, присїпати ся (С. З.), присїкати ся, приски́пати ся, з роспитками — припи́тувати ся і д. **Привя́зываться**.

6. пристава́ти, приста́ти, зкордува́ти ся. — Молодий чумаче, чого зажурив ся, чи

воли пристали, чи з дороги збив ся? н. о. — Коні знордували ся, не везуть.

7. д. **Прили́чествовать.**

Приста́вка = 1. приста́вка.

2. наділок.

Приста́вливать, приставля́ть, приста́вить = приставля́ти, пристановля́ти, приста́вити, пристанови́ти. — Приставив тарани до брами, в ворота зачали гатить. Кот. — Приставили варту, щоб ні туди, ні відтіль нікого не пускала.

Приставно́й = 1. приставни́й.

2. приши́тий.

При́ставъ = при́став, комиса́р. — **Стано́вой при́ставъ** = станови́й (поліційний урядовець в частині повіту, що зоветь ся станом). — **Суде́бный при́ставъ** = при́став, во́зний. — Будучи возним, маю позви і всякії листи врядовиє справедливо і пильно отдавати. Ст. Л.

Приста́лый = 1. приблу́дний. — Приблудна собака.

2. приста́лий, знордо́ваний.

При́стальность = пи́льність, пильнува́ння.

При́стальный, но = 1. пи́льний, но (С. Л.), спильна, ува́жний, но (С. Ш.), ува́жливий, во (С. Ш.), з ува́гою, уня́тливий, во (С. Ш.). — Взяв дід бабу за рученьку, став пильно дивить ся, приглядав ся бабі в зуби, баба не годить ся. н. п. — Він пильно з під лоба глянув на мене. Кн. — А очі пан-отця пильно дивлять ся на щось у вікно. Лев. В. — Жалібненько квилить-проквиляє, та на Чорне море спильна поглядає. н. д. (Д. теж під сл. **Внима́тельный** 1).

2. д. **Насто́йчивый** і **Непреры́вный.**

Приста́нище = при́стань, станови́сько, приста́ння, пристано́вище (С. Л.), прится́ла, приту́лок (С. З. Л.), приту́лище (С. Л.), приту́лисько (С. З.), прихи́лок, прихи́лище (С. Л.). — Ходить, ходить — нігде йому нема пристання. н. к. — Цілий вік блукаю по чужому краю, а нігде притулку й хатини не маю. Ос. — Не знаходячи собі притулку поміж лакеюватими людьми, шукав нового захисту. Куліш. С. З. — При церкві сьвятій притулисько завязавши. Палій. С. З. — Дає міні бідному прихилок і хліба кус. Ч. К.

Пристанодержа́тель = передéржанець. — Ви передержанці, ви передержуєте біглих. Кн.

При́стань = 1. при́стань.

2. і 3. д. **Приста́нище** і **Прито́нъ.**

Пристарѣ́ть = приста́рити ся, зіста́рити ся, підтопта́ти ся.

Пристёгивать, пристегну́ть, ся = 1. застіба́ти, защіпа́ти, застібну́ти, защіпну́ти, ся. — Застібни на всі ґудзики. (Д. **Застёгивать**).

2. припряга́ти, припина́ти, прибичо́вувати, припрягти́, прип'ясти́, прибичува́ти, ся. — Припряжи ще коня.

3. постьо́бувати, похви́ськувати, постьо́бати, похви́ськати. — Іде та похвиськує конячину.

Пристёгивать, пристега́ть = пристьо́бувати пристібну́ти. — Пристібнула підшивку.

Пристерега́ть, пристере́чь = 1. д. **Подстерега́ть.**

2. догляда́ти, глядіти, стерегти́, берегти́, догля́нути, доглядіти, постерегти́, поберегти́. — Поглядь дітей, поки я збігаю.

Пристерега́ться, пристере́чься = берегти́ ся, стерегти́ ся, вистерега́ти ся, поберегти́ ся, постерегти́ ся. — Не бій ся, та стережи ся. н. пр. — Вистерегай ся пити лишнє. Кр.

Пристиха́ть, присти́хнуть = притиха́ти, прити́хнути.

Присто́йность = присто́йність, звича́йність, го́жість і д. **Прили́чіе.**

Присто́йный = присто́йний, го́жий, звича́йний і д. **Прили́чный.**

Пристра́ивать, ся = д. **Пристро́ивать, ся.**

Пристра́стіе = при́страсть (С. Жел.), уна́да (до чого), пере́дсуд (д. **Предубѣжде́ніе**).

Пристра́стный = при́страстний. С. Жел.

Пристраща́ться, пристрасти́ться = пристраща́ти ся (С. Жел.), вда́ти ся (у що, до чого. С. Л.), закоха́ти ся (в чому), уки́нути ся. — Чого б чоловікові на сім сьвіті пристращати ся до чого небудь. Кв. — Вдав ся в горілку. С. Л.

Пристра́щивать, пристрасти́ть = страха́ти, пострахáти.

Пристро́ивать, пристро́ить, ся = 1. прибудо́вувати, прибудова́ти, пристро́їти, ся, мур — примурова́ти, рештовання — прирештова́ти.

2. пристро́ювати, ся, приту́лювати ся, пристро́їти, примостити, ся, притули́ти, ся.

Пристро́йка = прибудова́ння, мурована — при́мурок, коло хати — при́бочок, до сіней — підсінок.

Пристро́ить, ся = д. **Пристра́ивать, ся.**

Пристру́пивать, пристру́пить = налягáти (на кого), припіра́ти (кого), налягти́, припе́рти, присупо́нити, прижу́чити, припіжати, пришпандо́рити (кого).

Пристрѣ́ливать, пристрѣли́ть = застре́лювати, пристре́лювати, добива́ти до сме́рти, застре́лити, пристре́лити, доби́ти до сме́рти.

Пристрѣлъ = пристріл.

Пристрѣля́ть = ви́стріляти (усіх), постріля́ти (багато), повистре́лювати (усіх).

Приступа́ть, приступи́ть, ся = 1. приступа́ти, підступа́ти, приступи́ти, підступи́ти, доступи́ти, ся. — Не знаю, як міні доступити ся до цензури. Кн.
2. почина́ти, роспочина́ти, бра́ти ся, захо́жувати ся (С. Аф. Л.), поча́ти, роспоча́ти, взя́ти ся, заходи́ти ся. — Роспочав діло. — Треба буде взяти ся до видання. Кн. — Заходить ся дрова рубать. С. Аф.

Присту́покъ = д. **Подно́жка.**

При́ступъ = 1. при́ступ, штурм. — **При́ступомъ взять** = ви́штурмувати.
2. поча́ток, почи́н і т. д. д. **Нача́ло.**
3. при́ступ, до́ступ. — **При́ступу нѣтъ** = ні при́ступу, доступи́тись не мо́жна. — Такий злий — ні приступу до його. — Так дорого — ні приступу.

Пристыжа́ть, пристыди́ть, ся = соро́мити, со́рому завдава́ти, засоро́мити, ся, посоро́мити (С. Л.), всоро́мити, обсоро́мити, осоро́мити, ся, со́рому завда́ти. — Засоромивсь осьміяний горобець, та й покинув ріднесенький табунець. Б. Г. — Ой старосто серце, викупи собі гильце, як не викупиш — продамо, тобі сорому завдамо. н. п

Пристѣ́нокъ, пристѣ́нъ = присті́нок, приму́рок.

Пристя́гивать, пристягну́ть = д. **Пристёгивать 2.**

Пристя́жка = 1. підпря́га, підпряжка.
2. о́рчик (С. З. Л.), ба́рок (д. **Валёкъ** 3).

Пристяжно́й = орчико́вий (С. Л.), бичо́вий (С. Ш.).

Присужда́ть, присуди́ть = 1. осужда́ти, присужда́ти, осуди́ти, присуди́ти, засуди́ти. — Била жінка мужика, пішла позивати; присудили мужикові ще й жінку прохати. н. п. — Засудили його на сім місяців у тюрму. — Міні суд присудив ту землю.
2. д. **Присовѣ́тывать.**

Присужде́ніе = при́суд, при́су́да. — Дожидаючи присуду нагороди за свою роботу. Кн

Прису́живать = д. **Присужда́ть.**

Прису́нуть, ся = д. **Присо́вывать, ся.**

Прису́тственный = призна́чений для урядо́вої слу́жби.

Прису́тствіе = 1. буття́ (С. Л.), бу́тність, прито́мність, прису́тність. С. Жел. — Притомність всевидящого Бога. Б. Н. — **Въ его прису́тствіи** = при йому́, за його́ буття́, в прото́мности його́. — Це було при йому. — Те вдіялось за його буття там. С. Л. — Виконав присягу в притомности війська низового. Ч. К. — Справити ту ревізию не инакше як в притомности заступника тої інституції. Кн.
2. за́ла засіда́нь суда́ або и́ньшого урядо́вого міста і їх засіда́ння. — **Рекру́тское прису́тствіе** = прийо́м.

Прису́тствовать = 1. бу́ти, пробува́ти.
2. засіда́ти, в сеймі — сеймува́ти.

Прису́тствующій = 1. бу́дучий (С. Л.), прито́мний (С. Жел. З. Л.), прису́тний (С. Жел.). — Усім при тому будучим. С. Л. — Старшина, тут притомная, радила. С. З. — Особи притомні були. Кіев. Ст.
2. засіда́ючий (в суді, сенаті то-що).

Прису́чивать, присучи́ть = прису́кувати, присука́ти.

Прису́шивать, присуши́ть = підсу́шувати, підсуши́ти.

Присуши́ть = причарува́ти. — Ой ти дівчино, чарівничелька, причарувала моє серденько. н. п.

Прису́щій, прису́ще = власти́вий, власти́ве. — Широке знаття людського життя одинаково властиве обом порадникам. Лев. В.

Присчи́тывать, присчита́ть = прищи́тувати, прилі́чувати, прибичо́вувати, прищита́ти, прилічи́ти, прирахува́ти, прибичува́ти. — Шинкарочка мене знає, на сто рублів навірне, а на двісті прищитає. н. п. — Я винен карбованця, а він прибичовує ще один. Вол.

Присыла́ть, присла́ть = сла́ти, присила́ти, присла́ти, про кілько — поприсила́ти.

Присы́лка = 1. присла́ння, присила́ння.
2. поси́лка.

Присы́льный = при́сланий.

Присыпа́ть, присы́пать = присипа́ти, приси́пати (ще трохи або зверху), підсипа́ти, підси́пати (ще трохи), припороши́ти (зверху, на пр. пилом, снігом то-що).

Присы́пка = при́сипка.

Присыха́ть, присо́хнуть = присиха́ти, присо́хнути, присо́хти.

Присѣва́ть, присѣ́ять = присіва́ти, підсіва́ти, при(під)сі́яти.

Присѣда́ть, присѣ́сть = присіда́ти, присі́сти, про кількох — поприсіда́ти.

Присѣка́ть, присѣ́чь = руба́ти, поруба́ти. — **Присѣ́чь огня́** = ви́кресати огню́. — **Присѣ́чь кому́ язы́къ** = заци́тькати (кого), заці́пити (кому).

Присѣ́нокъ = присінки.

Присѣ́стъ = при́сід. — **Въ оди́нъ присѣ́стъ** = за одни́м присідом, за одни́м ра́зом, одра́зу. — За одним присідом вечеря з обідом. н. пр.

Присѣ́сть = д. **Присѣда́ть.**

Присѣ́ять = д. **Присѣва́ть.**

Прися́га = при́сяга.

Присяга́ть, присягну́ть = присяга́ти, присягну́ти, заприсягти́.

Прися́дка = при́сіди, при́сідки. — **Въ прися́дку** = навприсіди, навприсідки, навпри́сядки. — Сюди, туди, навприсіди. н. п.

Прися́жный = прися́глий, прися́жний. С. Жел.

Прита́ивать, притаи́ть, ся = 1. таїти, затаїти, притаїти, втаїти, ся, хова́ти, захова́ти, перехова́ти, ся.

2. д. **Притворя́ться.**

Прита́кивать, притакну́ть = д. **Подда́кивать.**

Прита́лина = д. **Прота́лина.**

Прита́лкивать, притолка́ть, притолкну́ть, ся = попиха́ти, підпиха́ти, припиха́ти, попхну́ти, підіпхну́ти, припха́ти, припхну́ти, ся.

Прита́птывать, притопта́ть = прито́птувати, притýпувати, притопта́ти, притýпати; потопта́ти, стопта́ти. — Притоптав траву. — Стоптав, зімняв червону калину. н. п.

Прита́скивать, притаска́ть, притащи́ть, ся = 1. приволіка́ти, притяга́ти, приволокти́, притягти́, приволочи́ти, прицу́пити, прити́рити, притараба́нити, припрова́дити, про кілько — попритя́гувати. — На силу притягли колоду у двір.

2. приволіка́ти ся, приволокти́ ся, припле́нтати ся, прити́рити ся, припха́ти ся і т. д. д. **Припле́стись.**

Прита́чивать = 1. (**приточи́ть**) — прито́чувати, приточи́ти.

2. (**притача́ть**) — пришива́ти, надто́чувати, приши́ти, надточи́ти.

Притащи́ть, ся = д. **Прита́скивать, ся.**

Прита́ять = розта́яти, розта́нути (С. Л.), розтопи́ти ся.

Притвори́ть, ся = д. **Притворя́ть, ся.**

Притво́рность = 1. фальши́вство.

2. прики́дли́вість.

Притво́рный = 1. хвальши́вий, фальши́вий (С. Ш.), лука́вий, брехли́вий і д. **Лицемѣ́рный** і **Ло́жный.**

2. прикидли́вий. С. Жел.

Притво́рство = 1. хвальш, фальш, лука́вство і д. **Лицемѣ́ріе.**

2. прики́дли́вість, удава́ння (С. Ш.).

Притво́рщикъ, ца = д. **Лицемѣ́ръ.**

Притво́ръ = притво́р (С. Жел.), де стоять жінки — баби́нець. С. Аф. Ш.

Притворя́ть, притвори́ть, ся = причиня́ти, причини́ти, ся, не зовсім щильно — прихили́ти, про кілько — попричиня́ти. — Причиніть двері. Кр. — Колись і хлів зачиняв, а тепер і хати не хоче причинити. н. пр. — Двері одчинені, я взяла ї прихилила. Хар.

Притворя́ться, притвори́ться = прикида́ти ся (С. Жел.), удава́ти (С. Л. Ш.), приставля́ти ся (Лев.), викуля́ти, прики́нути ся, уда́ти, приста́вити ся. — От він ліг, прикинувсь, наче б то спить. н. к. Ман. — А вона прикинулась, наче б то хвора. н. к. — Раз прикинув ся він сонним і діждав до півночі. н. о. Гр. Чайч. — Ей, кумо, не прикидай ся, що нічого не розумієш. Фр.

Притека́ть, прите́чь = притіка́ти, притікти́; припліва́ти, припливти́, припли́нути.

Притереби́ть = потіпати; поскубти. — Потіпали усю коноплю.

Притере́ть = д. **Притира́ть.**

Притёсывать, притеса́ть = притісувати, притеса́ти.

Прите́чь = д. **Притека́ть.**

Прити́нъ = беке́т, сті́йка, ва́рта (д. **Постъ 1**).

Притира́ть, притере́ть, ся = натира́ти, притира́ти, нате́рти, прите́рти, ся.

Прити́скивать, прити́скать, прити́снуть, ся = 1. прида́влювати, прити́скувати, пригніта́ти, придави́ти, припе́рти, прити́снути і т. д. д. **Прижима́ть, ся 2.**

2. д. **Прижима́ться 1.**

Притиха́ть, прити́хнуть = затиха́ти, надтиха́ти, замовка́ти, зати́хнути, надти́хнути, прини́шкнути, ущу́кнути (С. Ш.), замо́вкнути. — Голосно сьпівала, а побачила попа так і принишкла. Кн.

Притка́ть = д. **Притыка́ть.**

Приткну́ть = д. **Притыка́ть.**

Прито́къ = 1. прито́к, припли́в.

2. вітка, гілка, прито́ка (С. Жел.), до-

плив. — Вітки вязовиї — помішниці дніпровиї. н. д. — Гнилий Тикич приймає чимало допливів: Шполу, Попівку, Ольшанку і иньші. Кн.

Притолка́ть, притолкну́ть = д. **Прита́лкивать, ся.**

При́толока = одві́рок (верхній).

Притоло́чь, ся = потовкти́; притовкти́, ся.

Притоми́ть, ся = стоми́ти, натоми́ти, зморду́ва́ти, ся.

Прито́нъ = пристано́вище, приту́лок, приту́лище, кішло, гніздо́ (злодіїв, розбійників).

Прито́пывать, прито́пнуть = ту́пати, приту́пувати, притупцьо́вувати, приту́пнути, притупцюва́ти.

Притопта́ть = д. **Прита́птывать.**

Приторго́вывать, приторгова́ть, ся = 1. торгува́ти, уторго́вувати, уторгува́ти (С. Ш.), украмарува́ти (С. Ш.). — Уторгував багато грошей.
2. торгува́ти, крамарюва́ти, покрамарюва́ти (дрібницею). — Він крамарює то тим то сим.
3. торгува́ти, сторгува́ти. — Сторгував пару коней.
4. прицїня́ти ся, прицїни́ти ся.

Притормози́ть = пригальмува́ти, загальмува́ти.

При́торность = нуд, нудо́та.

При́торный, но = нудни́й, но́, нудки́й, ко, приїсний. — Нудна розмова. — Солодке аж нудне. — Ця хвальня не по мірі — приїсна вона аж до нудоти. Кн.

Притра́ва = прина́да (для звірів або птиць, щоб піймати).

Притра́вливать, притрави́ть = 1. прина́жувати, ва́бити (С. З.), прина́дити, прива́бити. — Принажувати вовків поросям.
2. толочи́ти (С. Ш.), ви́толочити (С. Аф.), спа́сти (С. З.). — Усю пшеницю витолочили. С. Аф. — Цуцу, босий! Не толоч проса. н. пр.
3. винища́ти, переводи́ти, ви́нищити, перевести́, попереводи́ти (полюванням). Охотники попереводили усіх зайців.

Притро́гивать, ся, притро́нуть, ся = д. **Прикаса́ться.**

Притруси́ть, притрухну́ть = д. **Притру́шивать.**

Притру́шивать, притруси́ть = притру́шу(сю)вати, притруси́ти, припороши́ти.

Притру́шивать, притрухну́ть = боя́ти ся, побоя́ти ся, убоя́ти ся (трохи).

Притти́ = д. **Приходи́ть.**

Притузи́ть = поби́ти, ви́бити, одлупи́ти, одлупцюва́ти, стусанів надава́ти.

Притума́нить, ся = 1. тумані́ти, тума́нити ся, стумані́ти, притума́нити, ся, зате́мряти, ся, охма́рити ся (д. **Затума́нивать** і **Омрача́ть**).
2. нахма́рити, ся, насу́пити ся, похню́пити ся, прижури́ти ся, засумува́ти, в ту́гу вда́ти ся (д. **Похму́риться** і **Пригорю́ниться**).

Притупля́ть, притупи́ть, ся = тупи́ти, ся, тупі́шати, притупи́ти, потупи́ти, ся. — До обіда покосили, гострі коси потупили. н. п.

При́тча = при́чта, ба́йка. — Розповів таку притчу, що й не розберу, де правда, де брехня. Кн.

Притыка́ть, притка́ть = при(до)тика́ти, при(до)тка́ти.

Притыка́ть, приткну́ть = 1. стромля́ти, пристроми́ти, приштрикну́ти. — Взяв рожен і приштрикнув її у потилицю до землї. н. о. Гр. Чайч.
2. пришпилювати, пришпили́ти.

Притыка́ть, притыкать = затика́ти, за́тикати, позатикати.

Притѣсне́ніе = гнїт, у́тиск (С. З. Л. Ш.), вти́ск, при́тиск (С. Жел.), приту́га (Л. Сам.). — Що собі козаки за великую прикрость, нужду і утиск міли. Скоропад. С. З. — Протести на втиски від католиків. Зап. Гр. — В Київі теж утиск не малий церквам божіим чинили. Л. Сам. — Жадного утиску Палієві в життю з товариством його не чинили. Л. В. — Щоб люди не зазнавали утиску від воєвод. Кн.

Притѣсни́тель, ница = ути́скач (С. Ш.), ути́сник, ця (Гал.), гноби́тель, ка, напа́сник, ця (С. Л.), наси́льник, нашийник. — Народ працював на своїх гнобителів. Кн. — Народно социяльні гнобителї скрізь по сьвітах дбають за свої інтереси егоістичні. Кн.

Притѣсни́тельный = утиска́ючий.

Притѣсня́ть, притѣсни́ть = утїсня́ти (С. З. Л. Ш.), утиска́ти (С. Ш.), ути́скувати, тїсни́ти, притїсня́ти, угнїта́ти (С. Ш.), насїда́ти (С. Л.), утїсни́ти (С. З. Л. Ш.), притїсни́ти, прикрути́ти. — Значне його тоді утискавши. Л. В.

Притяга́тельный = притя́гуючий; прина́дний. — Є щось принадне у тому Київі, так тебе і тягне до його. Кн. — Принадна сила її очей взяла своє. Кн.

Притяга́ть, притя́гивать, притяну́ть, ся = притя́гувати, притяга́ти, приволіка́ти, приволокти́, притягну́ти, приволочи́ти, прицу́пити, ся, вірьовкою — прибичува́ти, ся.

Притяжа́тельный = посіда́тельний. Гр. См. Ст.

Притяже́ніе = притяга́ння; ваготі́ння.

Притяза́ніе = 1. домога́ння, вмага́ння.
2. при́чіпка, на́пасть, пеня́ і д. **Приди́рка.**

Притяза́ть = домога́ти ся, доправля́ти ся, допина́ти ся.

Притяну́ть = д. **Притя́гивать.**

Прифранти́ться = причепу́рити ся, приджеджу́лити ся. — Ач як причепурив ся, наче на сватання.

Приха́живать = прихо́дити, прихожа́ти, часто до кого — учаща́ти.

Прихва́ливать, прихвали́ть = похваля́ти, вихваля́ти, похвали́ти. — Їсть та похваляє.

Прихва́рывать, прихворну́ть = хорува́ти, незду́жати, слабува́ти, недомога́ти, занепада́ти на здоро́влю, занеду́жати, засла́бти, захорува́ти, прислабі́ти, прикволіти. — Він часто слабує. — Ні, був здоровий, а оце щось прикволіє. — **Прихва́рываться** = д. **Нездоро́виться.**

Прихва́стывать, прихва́стать, прихвастну́ть = хва́стати ся, хвали́ти ся, вихваля́ти ся, похва́стати, ся.

Прихва́тывать, прихвати́ть = прихва́чувати, прихо́плювати, прихвати́ти, прихопи́ти. — **Прихвати́ло моро́зомъ** = моро́зом прибило. — **Его́ ча́сто прихва́тываетъ** = він ча́сто занепада́є на здоро́влю.

Прихворну́ть = д. **Прихва́рывать.**

При́хвостень, прихво́стникъ = похво́стач, приший-хвіст. — Він за нею скрізь похвостачем хо́дить. Кн. — Оце ще пришийхвіст, так і лазить скрізь за ним

Прихлеба́тель, ница = похлі́бець (С. З.), похлі́бця (С. Жел.), похлі́бниця, підлиза і д. **Льсте́цъ.** — Коли луччую честь у вас імiють похлібці і шалвіри, ніж ми запорожці. Сагайдаш. С. З.

Прихлёбывать, прихлебну́ть = хлебта́ти, сьо́рбати, прихли́ськувати, запива́ти, припива́ти, сьорбну́ти, запи́ти. — Укусить хліба тай прихлиськує чай. Хар. Чайч. — Їсть хліб, а молоком запиває.

Прихлёстывать, прихлесну́ть = похви́ськувати, хльо́стати, хльоснути.

Прихло́пывать, прихло́пнуть = 1. зачиня́ти, причиня́ти, причини́ти (грюкаючи), грю́кати, грю́кнути (С. Л.). — Він вийшов, грюкнувши дверима.
2. прищикну́ти. — Прищикнув дверима полу.
3. ля́скати, ля́снути.

Приходи́ть, прійти́, притти́ = 1. прихо́дити, надхо́дити, прибува́ти, прийти́, надійти́, прибу́ти, примандрува́ти. — Прийшов до дому. — Прийди, милий, подиви ся. н. п. — Тільки почали балакать, аж тут і він надійшов. — **Съ чѣмъ прише́лъ, съ тѣмъ и уше́лъ** = як прийшо́в, так і пішо́в.
2. настава́ти, наступа́ти, прихо́дити, наста́ти, наступи́ти, прийти́. — Настане час, коли... — Час приходить умірати, нікому поради дати. н. д. — **Приходи́ть въ во́зрастъ** = дохо́дити до зро́сту. — Як дійшли вже до зросту, пішли собі щастя шукати. н. о. — **П. въ созна́ніе** = очу́нювати, очу́няти, ся, очу́мати ся (С. Л.), очутї́ти, очутї́ти ся, прочу́няти ся, стя́мити ся (С. Л.), отя́мити ся, опамъята́ти ся. — **П. въ изумле́ніе** = здивува́ти ся. — **Пришло́ въ го́лову** = спа́ло на ду́мку. — **Приходи́ть, прійти́ въ нищету́, въ упа́докъ** = біднї́ти, біднї́шати, збіднї́ти, з'убо́жіти, підупа́сти.

Приходи́ться = прихо́дити ся, підхо́дити; дово́дити ся (С. Л.); припада́ти (С. Л.), випада́ти (С. Л.), впада́ти. — Ключ прийшов ся до замка. — Ключ не підходить до замка. — Він доводить ся мині небожем. — Сьвято припадає саме у неділю. С. Л. — Зімні Миколи, як здорові знаєте, припадають серед Пилипівки. Федь. — Йому припадає як раз сто рублів. — Тепер саме припадає хліб сіяти. н. о. — А тепер припало на безвідді, на безхліббі погибати. н. д. — Того дня припадала пъятниця перед Палякопою. Лев. — По українському звичаю усе добро припадало менчому синові. Лев. — Впадає тобі, дівчино, кониченька держати, а сам я піду доріженьку шукати. н. п. — Постановили, що нікому так не впадає, як йому. Б. Г. — Які гроші мині впадали, и в його зоставив. Ос. — Біля границі не впадає будувать сьвітлиці. н. пр. — Йому випало йти в некрути. С. Л. — **Какъ прійде́тся** = як набі́жить. — Треба жить, як набіжить. н. пр.

Прихо́дный = прихі́дний. — **Прихо́дная кни́га** = книга прихо́ду. — **Прихадо-расхо́дная кни́га** = книга прихо́ду й росхо́ду.

Приходорасхо́дчикъ = д. **Касси́ръ.**

Прихо́дскій = парахвія́льний, парафія́льний. С. З.

Прихо́дъ = 1. прихі́д, прибуття́.

2. прихі́д, дохі́д, прибу́ток. — Вечір добрий! Дай, Боже, дохід довгий! н. пр. — Від прибутку голова не болить. н. пр. — **Записа́ть въ прихо́дъ** = записа́ти на прихі́д.

3. пара́хвія, пара́фія (С. З. Жел.), прихі́д (С. Жел.). — Який піп, така й пара́хвія, такі й парахвіяне. н. пр. — **Завѣ́дывать прихо́домъ** = пара́хвити.

Прихожа́нинъ, прихожа́нка = парахвія́нин, парафія́нин, нка. С. З. — Де сьвященик приняв унїю, а парохвіяне не хочуть приставати, ту церкву мають віддати парафіянам. Бар. О.

Прихо́жая = пере́дня і д. **Пере́дняя**.

Прихо́жій = прихо́жий, захо́жий.

Прихора́шиваться, прихороши́ться = прибіра́ти ся, чепури́ти ся, хороши́ти ся, причепури́ти ся.

Прихотли́вость = примхли́вість, вередли́вість, вига́дливість.

Прихотли́вый = примхли́вий, перехо́чливий, вига́дливий (С. Аф.), вередли́вий.

Прихотни́къ, ца = вига́дько, вига́дниця, вереду́н, ха.

Прихотни́чать = при́мхати (С. З.), бри́шкати, вига́дувати (С. Л.), витребе́нькувати, коверзува́ти, вередува́ти і д. **Капри́зничать**.

При́хоть, мн. **при́хоти** = при́мха (С. З. Л.), при́мхи, ви́гадка, ви́гадки, витребе́ньки, ви́тівки, но́рови і д. **Капри́зъ**.

Прихрабри́ться = прихоро́брити ся.

Прихра́мывать = шкандиба́ти, шкитильга́ти, шкутильга́ти. — Він трохи шкандибає.

Прицѣ́ливать, ся, прицѣ́лить, ся = приціля́ти, ся, націля́ти, ся, налуча́ти ся (С. Л.), наміря́ти ся, приміря́ти ся, прицїлити ся, нацїлити ся, налучи́ти ся, намірити ся, примірити ся. — Націлив ся раз — рука стенула ся. Кн.

Прицѣ́лъ = 1. прицїлювання.

2. ціль, мета́.

3. прицїл.

Прицѣ́ниваться, прицѣни́ться = прицїня́ти ся, торжи́ти ся (С. Ш.), прицїни́ти ся.

Прицѣ́пка = 1. чіпля́ння, причі́плювання.

2. д. **Приди́рка**.

3. петля́ або гачо́к (щоб чіпляти що).

4. вус, ву́сик (у рослин).

Прицѣпля́ть, прицѣ́пить, ся = 1. чіпля́ти (С. Л.), приче́плювати, причепля́ти (С. З.), причепи́ти (С. З.), почепи́ти, ся (С. Л.), вчепи́ти ся, очепи́ти ся, про кількн — попричепля́ти (С. З.). — Причепить до батога, та й кине в гору. н. к. Мап. — Досаду причепи з заду. н. пр.

2. д. **Привя́зываться 2** і **Придира́ться**.

Прича́ливать, прича́лить = прича́лювати, пристава́ти, прича́лити, приста́ти (до берега).

Прича́лъ = 1. прича́л.

2. д. **Ватерпа́съ** і **Отвѣ́сокъ**.

Прича́стіе = 1. прича́стя, дари́.

2. прича́стник. Гр. См. Ст.

3. д. **Прикоснове́нность 2**.

Прича́стникъ, ца = прича́сник, ця. — Сьогодня у церкві було багато причасників.

Прича́стный = приче́тний, приче́тен, прича́стний. — Пр. д. під сл. **Прикоснове́нный 2**.

Причаща́ть, причасти́ть, ся = причаща́ти, причасти́ти, запричасти́ти, ся.

Причаще́ніе = 1. причаще́ння.

2. прича́стя. — Церковне читання перед причастям — прича́сник. — Не бути на вечерні після причастя — укра́сти прича́стя.

Приче́ска = при́чіска. С. Пар.

Приче́сть = д. **Причита́ть**.

Причёсывать, причеса́ть, ся = причі́сувати, причеса́ти, ся.

Приче́тникъ = приче́тник, церко́вник, дяк.

При́четъ = приче́т (С. Жел.), духове́нство.

Причи́на = 1. причи́на (С. Жел. Л.), ра́ция (С. З.). — Немає моєї тут причини. Кн. — У мене своя причина, а у тебе своя. С. Л. — Не я тобі у тому причина, мати винна. н. п. Под. — **Быть, стать причи́ной** = спричи́нити ся. — Степанко спричинив ся великому лиху. Кн.

2. д. **Приключе́ніе**.

Причи́нный = причи́новий. С. Жел.

Причиня́ть, причини́ть = учиня́ти (С. Ш.), учини́ти (С. Л. Ш.), удіяти (С. Ш.), вді́ти, заподі́яти (С. Л.). — Він сам собі смерть заподіяв. — **П. убы́токъ, по́рчу** = шко́дити, нашко́дити (С. Л.), ушко́дити (С. Ш.).

Причисля́ть, причи́слить, ся = прищи́тувати, прилі́чувати, прилуча́ти, прищита́ти, прилічи́ти, прилучи́ти.

Причита́ніе = пригово́рювання, жалібне голосіння, завід (Фр.).

Причита́ть, приче́сть, ся = 1. д. **Причисля́ть**.

2. голоси́ти (на пр. над помершим).

3. довóдити ся. — Він мінї доводить ся небожем.

4. припада́ти, нале́жати. — Йому припадає сто рублїв.

Причи́тывать, ся = д. **Причита́ть, ся.**

Причтъ = д. **При́четь.**

Причу́диться = приверзти́ ся, примріти ся, зда́ти ся.

Причу́дливый = чудни́й, чудасі́йний, химе́рний; примхли́вий, вига́дливий (С. Аф.). — Отакий то Перебендя старий та химерний: засьпіває веселої, а на журбу зверне. К. Ш. — Вигадлива будова.

Причу́дникъ, на = химе́рник, ця, хи́мородник, ця (С. З.); д. **Прихотни́къ, ца.**

Причу́дничать = химерува́ти (С. З.), хи́мородничати; д. **Прихотни́чать.**

Причу́ды = химе́ри, химе́рія, хи́мородь, хи́мороди, ви́чуди, при́мхи.

Пришéлецъ = захóжий (С. Л.), захóдець (С. Л.), за́йда, прихі́дько, при́ходень (С. З.), при́ходець, іронично або зневажливо — заволóка (С. Л.), приблу́да (С. Л.), приплéнтач, причва́лок, причва́льник, придри́панець. — Не тутешнїй він, зайда десь зза Десни. Кн. — А на чужій на сторонцї зовуть мене заволокою. н. п. — Приблуда князь, була й княгиня. К. Ш. — Троянець — втїкач, приплентач, ланець. Кот.

Пришепéливать, пришепётывать = шепеля́вити (трохи).

Пришéствіе = прихі́д, прибуття́.

Пришиба́ть, пришиби́ть = 1. забива́ти, заби́ти. — Забив собі руку.

2. добива́ти, доби́ти. — Добив на смерть.

Пришива́ть, приши́ть = пришива́ти, приши́ти, надточи́ти, приточи́ти, торочки — приторочи́ти, латку — прилата́ти.

Пришивнóй = пришивни́й, приши́тий.

Пришлéцъ = д. **Пришéлецъ.**

При́шлый = захóжий, нахожа́лий, прибу́тний.

Пришпи́ливать, пришпили́ть = пришпи́лювати, припина́ти (шпильками), пришпили́ти, припну́ти.

Пришпóривать, пришпóрить = сти́скувати, сти́скати острога́ми, пришпандóрити. — Ой як стисне та пан Нечай коня острогами. н. д.

Пришу́чивать = шуткува́ти (по троху).

Прищелка́ть = 1. полу́скати. — Полускали всї оріхи.

2. поби́ти. — Він усїх побив.

Прищёлкивать, прищелкну́ть = 1. ля́скати, ля́снути.

2. защіпа́ти, защіпну́ти (клямку або защіпку).

Прищéмливать, прищеми́ть = прищи́кувати, прищикну́ти, вщикну́ти, причави́ти. — Не стромляй пальця поміж двері, бо прищикнуть. н. пр. — Вщикнув дверима. Ман.

Прищéпъ = щéпа, щеп. — Яка щеп, така й яблуння. н. пр.

Прищу́ра = жмуркó.

Прищу́ривать, прищу́рить, ся = прищу́рювати, прижму́рювати, примру́жувати, прищу́рити, прижму́рити, примру́жити, прищу́лити, ся (С. Л.).

Пріёмка = прийма́ння, прийóм, при́йми, одбіра́ння.

Пріёмъ = 1. д. **Пріёмка.**

2. віта́ння (гостей). — **За оди́нъ пріёмъ, одни́мъ пріёмомъ** = за одни́м ра́зом, одра́зу, ра́зом. — Одразу випив усе. — Випий за одним разом повну чарку. — Випив за три рази всеньку шклянку. Кр. — **Пріёмы** = прийóмини.

Пріёмышевъ = приймакі́в, прийма́цький. — Хлїб приймацький — собацький. н. пр.

Пріёмышъ = годóванець, годóванка, вигодóванець, ка, при́ймит (С. З. Л.), приймáк, чка (С. З. Л.), приймача́. — Принняв до себе сироту Петра за годованця. Кот. — То не син його, а приймак. Кр. — Воно у нас хоч приймача, а щире, як рідна дитина. Кн. — Жив собі чоловік і жінка і була у їх дочка і приняли вони приймака. н. о. Гр. Чайч. — Приймацї, як собацї: у приймах був, та й хвоста збув. н. пр. —

Пріёмышемъ сдѣлаться = у при́йми піти́, ста́ти.

Прі́искивать, пріиска́ть = пришу́кувати, підшу́кувати, вишу́кувати, напи́тувати, пришука́ти, підшука́ти, напи́тати. — Я таки на своїй землї пришукав глину. — Напитайте мінї наймичку. Добре напитувати-му. Кр.

Пріискъ = копа́льня (С. Жел. Пар.), рудокопа́льня (С. Жел.), рудокóпня (С. Жел. Пар.), рудокóпи (Вол.).

Пріитѝ = д. **Приходи́ть.**

Пріободри́ть, ся, пріободри́ть, ся = осьмі́лювати, обсьмі́лювати, ся, бадьори́ти, ся, підбадьóрювати, осьмі́лити, ся, підбадьóрити, ся.

Пріобрѣта́тель, ница = придба́тель, ка. С. Пар.

Пріобрѣта́ть, пріобрѣ́сть = добува́ти, набува́ти, здобува́ти, дба́ти, добу́ти, набу́ти, здобу́ти, роздобу́ти, надба́ти, придба́ти, принадба́ти, придобу́ти, нажи́ти, важи́ти, скори́стувати, багато — подобува́ти, понабува́ти, поздобува́ти, наздобу́ти, напридба́ти, понадба́ти, пороздобува́ти, працею — запрацюва́ти, тяжкою працею — загорюва́ти, розго́рити, умінням, щастям — затала́нити, розтала́нити, нечесно — нага́рбати, мошенством — нашахрува́ти, на господарстві — пригосподарювати, баришуючи — прибаришува́ти, сьпіванням — ви́сьпівати, полюванням — ви́полювати, частуванням — ви́частувати і т. д. — Або добути, або дома не бути. н. пр. — Пішов козак нерозумний слави добувати — остала ся сиротою старенькая мати. К. Ш. — Коли добудеш — принесеш, а коли згубиш — поживеш моє добро. К. Ш. — Надбав собі і слави і грошей. Кн. — Все хазяйство згине, що надбав н, як не буде догляду до його. н. о. Гр. Чайч. — Які права набуває чоловік, що пристає на грунт жінки? Ет. зб. — Чого насіяв, те й пожнеш, чого надбав, те й поживеш. Скл. — Були собі дід та баба, та й старі вже стали і, працюючи невтомно, усього придбали. Гр. Чайч. — Що придбаєш, те і маєш. н. пр. — То сяк то так придбав сірома грошенят. К. Ш. — Не треба мині злота — я сам придбаю, а треба дівчину, що я кохаю. н. п. — Ой не знав козак, ой не знав Сопрон, як славоньки зажити, гей вібрав військо запорожське та й пішов орду бити. н. п. — Чужа хатина, старенька одежинка — от усе, що скористував ти своїм життям гірким. Ос. — Я собі сяк то так розталанив господарствечко. Ос. — Коли б мині хоч пару волаків розгорити. Ос.

Пріобрѣтеніе = надба́ння, придба́ння, набу́ток, здобу́ток, добу́ток, роздобу́ток, прибу́ток. — Погинули без сліду наші злюки, пожер огонь неправе їх надбання. К. П. — Багацько в чортяки всякого надбання. н. к. — Дюран назвав саму основу і виконанне поеми геніяльним надбанием вселюдської літератури. Зап. — Наші придбання за десять років. Кн. — Драма Федько Острожський есть вповні цінним здобутком для нашої драми. Зап. — Вони так і горять помстою, аби знищити ввесь прибуток цивилізациї. Лев. В.

Пріобрѣтенный = добу́тий, набу́тий, при́дбаний, нажи́тий; добувни́й. С. Л.

Пріобуча́ть = д. **Пріуча́ть.**

Пріобща́ть, пріобщи́ть, ся = 1. прилуча́ти, долуча́ти, доклада́ти, приклада́ти, прилучи́ти (С. Л.), долучи́ти (С. Л.), приєдна́ти, докла́сти, доложи́ти (д. **Прилага́ть** і **Присоединя́ть**).

2. причаща́ти, причасти́ти, ся, запричасти́ти ся. — Говіла чотири дні, та й не запричастила ся. Кр.

Пріобще́ніе = 1. прилуче́ння.

2. прича́стя.

Пріобыка́ть, пріобыкнуть = д. **Привыка́ть.**

Пріодѣва́ть, пріодѣть, ся = 1. прикрива́ти, укрива́ти, прикри́ти, укри́ти, ся.

2. приодяга́ти, приодягти́, повдяга́ти, ся. — Приодяг ся так як пап. н. п.

3. чепури́ти ся, причепури́ти ся (С. Л.), прибра́ти, ся (С. Л.), про кількох — повбіра́ти ся.

Пріопозда́ть = припізни́ти ся.

Пріора́ть = 1. приора́ти (до того, що наорано).

2. поора́ти (усе).

Пріоса́ниться = постатніти.

Пріостана́вливать, пріостанови́ть, ся = припиня́ти, припини́ти, зостанови́ти, спини́ти, ся. С. Л. — Стали переїзжать дорогу. Я взяв та й припиняю кобилу. н. к. Гр. Чайч.

Пріостано́вка = припи́нка і д. **Остано́вка.**

Пріостра́ть, пріострѣть = підго́стрювати, підгостри́ти, ся.

Пріотворя́ть = відхили́ти (на пр. двері).

Пріохо́чивать, пріохо́тить = приохо́чувати, під'охо́чувати, приохо́тити, під'охо́тити.

Пріубира́ть, пріубра́ть, ся = д. **Прибира́ть 1 і 3.**

Пріуготовля́ть, пріуготови́ть = д. **Приготовля́ть.**

Пріуда́рит = вда́рити ду́же, ушква́рити (С. Ш.). — **Дождь пріуда́рилъ** = дощ ушква́рив, сипну́в, припусти́в. — **Пріуда́рилъ лошаде́й** = погна́в ко́ней. — **Пріуда́рилъ за не́ю** = прилицяв ся до неї.

Пріуда́риться = ки́нути ся. — Побачивши вовка, кинув ся чим дужч тікати.

Пріукраша́ть, пріукра́сить, ся = прикраша́ти, прикраси́ти, ся, квітками — приквітча́ти, заквітча́ти, ся.

Пріумножа́ть, пріумно́жить, ся = прибільшувати, намножа́ти, прибі́льшити, намно́жити, ся.

Пріумо́лкнуть = замо́вкнути, примо́вкнути, прини́шкнути.

Пріуны́лый = сумни́й, смутни́й, засму́чений.

Пріуны́ть = засумува́ти, зажури́ти ся. С. Л.

Пріуро́чивать, пріуро́чить = д. **Приспособля́ть.**

Пріутиха́ть, пріути́хнуть = д. **Притиха́ть.**

Пріуча́ть, пріучи́ть, ся = привча́ти, привича́ти, привичаюва́ти, з'уча́ти, звича́ювати, привчи́ти, приви́чити, призвича́їти, з'учи́ти, звичаї́ти, приго́втати, пооговта́ти, припату́рити, ся, корову доїтись — придої́ти, худобу до пасовища — припасти́. — Не з'учайте його курить. Лев. — Взяли мене ще хлопцем малим, звичали до коней. Ос. — Ще батько припатурив його до чумацтва. Хар.

Пріѣда́ть, пріѣ́сть, ся = поїда́ти, зъїда́ти, поїсти, зъїсти, ся. — Коні поїли увесь оброк.

Пріѣда́ться, пріѣ́сться = приїда́ти ся, въїда́ти ся, приї́сти ся, оприкрити ся. — Приїлась мині ота каша, що щодня вона.

Пріѣздъ = приї́зд.

Пріѣзжа́ть, пріѣ́хать = приїзди́ти, приї́хати, наїхати, трюшки — притрю́хати.

Пріѣзжій = наїзжий, приїзжий, заїзжий, приїздний.

Пріѣ́сть, ся = д. **Пріѣда́ть, ся.**

Пріюти́ть, ся = притули́ти, ся, да́ти приту́лок, знайти́ приту́лок, прихили́ти ся, примости́ти ся. — Сьвіт великий та нема де притулитись. н. пр. — Тяжко, важко в сьвіті жити сироті без роду, нема куди прихилитись хоч з гори та в воду. К. Ш.

Пріютъ = приста́нище, пристано́вище (С. Л.), при́йнище, приту́лок (С. З.), прихилок, прихи́лище (С. Л.), за́хисток. — Сюди збігали ся різні утікачі, тут вони знаходили собі притулок і пожиток. Бар. О. — Притулку нам нема, хоч на дошці розтановуй ся. Кн. — Спорудили ми захисток про дітей. Кн.

Пріязненный = при́язний, при́ятельський, ласка́вий.

Пріязнь = при́язнь, прихи́льність, лю́бість.

Пріятель, ница = при́ятель, ка, односу́м. — Односуми — що чорт їх розсуне. н. пр.

Пріятельскій = при́ятельський.

Пріятно = лю́бо, при́язно, прие́мно, залюбки́ (С. Л.). — Се йому любо. С. Л. — Тоді так приязно молилось. К. Ш.

Пріятность = прие́мність, лю́бість, утїха (С. Ш.), про їжу — смакота́. — Якась любість вбачати усьміх тих очей, що тебе спалили. Зіньк.

Пріятный = прие́мний, при́язний, лю́бий, прийм́овний, утїшний. — Буває, що з бідною приязніше шматок хліба зъїсти, ніж з багатою. Ч. К. — Новину скажу, може не дуже приймовну. Ч. К.

Пріятство = д. **Пріятность.**

Пріятствовать = сприя́ти, добра́ хотїти, жи́чити.

Про = 1. для, за-для́, про. — Беріг про сьвято, та в будень зъїв. н. пр. — Мати в запасі про чорний день. — Прошу суда — нема судді про мене. К. I. (Д. **Для**).

2. про, о, об, за. — Про вовка помовка, а вовк у хату. н. пр. — Багато балакають про його всякого дива. — Не чув нічого об сім ділї. (Д. **О, обо́, объ 2.**) — **Про себя́** = до се́бе, собі́. — **Сказа́лъ что́-то про себя́** = сказа́в щось до се́бе або сам собі́. — **Про себя́ что́-то ду́маетъ** = сам собі́ щось ду́має.

Проа́хать = 1. прооха́ти.

2. прога́вити (охаючи).

Про́ба = 1. про́ба, спро́ба, пробу́нок, спробу́нок, спит, спи́ток (Д. **Испыта́ніе і О́пытъ**). — Проба пера і чорнила, що в йому за сила. н. пр. — Спиток не збиток. н. пр.

2. про́ба, зразо́к. — Взяв трохи на пробу. — Взяв пробу пшениці. — Взяв на зразок.

3. про́ба. — Золото 96 проби.

Пробавля́ться, проба́виться = пробува́ти ся, перебува́ти ся, перебива́ти ся, перемага́ти ся і т. д. д. **Перебива́ться 2.**

Пробаклу́шничать = пробайдикува́ти (який час).

Пробалагу́рить = пробазі́кати (який час).

Пробалова́ться = проба́лувати ся, пропустува́ти, прожирува́ти.

Проба́лтывать, проболта́ть, ся = 1. пробо́втувати, пробо́втати, проколоти́ти. — Проколоти гарненько сметану.

2. прожи́мрити, пробелькота́ти, прохама́ркати, прохарама́ркати, пробубони́ти, пробу́лькнути (промовити щось невиразно), проверещати, пропащикува́ти (швидко), пробарабаннти, протарахкоти́ти (швидко і голосно). — Щось прожимрив, що й не розбереш гаразд.

3. розголоша́ти, виявля́ти, вика́зувати, розголоси́ти, ви́явити, ви́казати, проговори́ти ся, бо́втну́ти, пробо́вкнути (С. З.), ви́язичити, ви́блягузкати. — Щоб до віку не пробовкнуть слова про дива ті, що видали тута. Ст. Г.

4. базі́кати, бала́кати, пробазі́кати, пробала́кати, пробаляндра́сити, процве́нькати. — Пробалакали цілу ніч то про те, то про се.

5. прове́штати ся, прошва́(е́)ндяти, проблука́ти, протелі́пати ся, посновига́ти, попотиня́ти ся. — Цілий день провештав ся по улицях.

Пробараба́нить = пробараба́нити, проторохті́ти.

Пробездѣ́льничать = пробайдикува́ти.

Пробезпоко́иться = протурбува́ти ся.

Пробесѣ́довать = пробала́кати, порозмовля́ти.

Пробива́ть, проби́ть, ся = пробива́ти, проби́ти, ся. — **Проби́ть закла́дъ** = програ́ти закла́д. — **Проби́ло два часа́** = ви́било дру́гу годи́ну. — **Пробива́ется** (про рослину) = витика́ть ся, віхо́де. — **Ко́е какъ пробива́ется** = сяк так перебива́ть ся.

Пробира́ть, пробра́ть, ся = 1. вибіра́ти, ви́брати.

2. поло́ти, пропо́лювати, випо́лювати, прополо́ти, ви́полоти.

3. проділя́ти, роби́ти про́діл, проділи́ти. — Проділив волосся по московськи — по середині.

4. вимовля́ти (кому), карта́ти, циркдюва́ти (кого). — А хазяїн його лає, ще й хазяйка вимовляє. н. п.

5. пробіра́ти ся, прола́зити, просо́вувати ся, пропиха́ти ся, проти́скувати ся, пробра́ти ся, проліати, просу́нути ся, пропха́ти ся, проти́снути ся, крадькома́ — прокрада́ти ся, закрада́ти ся, прокра́сти ся, закра́сти ся. — Натовп такий, що на силу пропхав ся. — Денко проліз крізь народ. Кв. — Дивлюсь, вона прокрадеть ся поміж народом. Кр. — Злодії закрали ся в комору.

Проби́ть, ся = д. **Пробива́ть, ся.**

Про́бка = про́бка (С. Жел.), ко́рок (С. Жел.), з дерева — чіп, чопо́к, з чого иньшого — за́тичка, за́ткало, за́ткальце. — Чоботи на корках. — Отакечки без затички! н. пр. — В пляшках гучно хлопали заткала. Кн.

Про́бковый = ко́рковий. С. З.

Проблаже́нствовать = прорають́ати.

Проблажи́ть = подурі́ти, попустува́ти. — Ну, подуріли трохи тай годі.

Пробле́ма = д. **Зада́ча** 1.

Проблемати́ческій = здогада́льний; загадко́вий.

Пробле́скивать, проблесну́ть = пробли́скувати, проли́скувати, ся, пробли́снути.

Про́блескъ = про́бляск, просьві́ток. — Помітив и якийсь просьвіток радощів. Кн. — Просьвітки здорової думки. Кн.

Проблея́ть = пробе́кати, проме́кати і т. д. д. **Блея́ть.**

Проблиста́ть = про́блища́ти.

Проблуди́ть, проблужда́ть = проблука́ти, проблуди́ти, проплу́тати ся.

Про́бный = про́бний, спро́бний (що має пробу або належиту добротність, що вживається для проби або повернутий на пробу), зразко́вий (зроблений на зразок, на пробу). — Програма — се його камінь спробний. Кн.

Про́бованіе = про́бування, спробу́нок, коштува́ння, скошту́нок. — Не йде мині о наїдок, а тільки о скоштунок. н. пр.

Про́бовать, попро́бовать = про́бувати (С. Л.), спи́тувати, попро́бувати, спро́бувати, на смак — коштува́ти (С. З. Л.), смаку́вати, скоштува́ти, покоштува́ти. — Та спитував я вішати за шию, коли ж дихати не можна. Гр. Чайч. — Скажи, щоб поварька зварила, та тільки не коштувала. н. к. — Кортить з тобою випити горілки. Я її сьогодня не коштував. Федь. — З роду того чаю не коштувала. Кн. — Вік звікував, а різок не коштував. Кп. (Д. ще під сл. **Испро́бовать** і **Попро́бовать**). — **Про́бовать си́лу** = си́лу пита́ти, моцюва́ти ся. — Поїдем ми у чисте поле стріляти, свою силу питати. н. к.

Пробода́ть, пробости́ = проко́лювати, простро́млювати, проколо́ти, простроми́ти, проштрикну́ти.

Прободённый = проко́лотий, простро́млений.

Пробо́й, пробо́йчикъ = пробі́й, пробо́єць (С. Жел.), скобе́ль.

Пробо́ина = пробите мі́сце, ді́рка (пробита).

Пробо́йникъ = проби́ва́ч. С. Жел.

Пробо́йчикъ = д. **Пробо́й.**

Проболта́ть, ся = д. **Проба́лтывать, ся.**

Проболѣ́ть = проболі́ти, прослабува́ти, ви́боліти, пере́боліти, переслабува́ти, похворі́ти, ви́хиріти.

Пробормота́ть = 1. проми́мрити, проми́рхати, прохама́ркати, ви́буркнути, пробубо́ніти, пробу́лькнути (д. **Проба́лтывать** 2).

2. пробуркота́ти, протуркота́ти.

Пробо́ръ = про́діл. С. Л. — Зробив проділ по московськи — по середині.

Пробости́ = д. **Пробода́ть.**

Про́бочникъ = про́бошник (Лів.), ви́крутець, трибушо́н (Прав. С. Ш.).

Пробра́жничать = прогуля́ти, пробенкетува́ти, прогультяюва́ти, пропія́чити, пропи́ти. — Прогуляли цілу ніч. — Пропив усі гроші.

Пробра́сывать, проброса́ть, пробро́сить = прокида́ти, проки́дати, проки́нути.

Пробра́ть = д. **Пробира́ть.**

Пробре́дить = прома́рити. — Онъ цѣлую ночь пробре́дилъ = цілу ніч верзло́сь йому́, цілу ніч усе́ плів щось.

Пробренча́ть = 1. пробрязча́ти, пробрязкотіти, продреньча́ти.

2. пробри́нькати.

Пробрести́, пробре́сть = 1. проплести́ ся, пропле́нтати ся, проволокти́ ся, прочвала́ти, проди́бати.

2. перебрести́, перейти́ або переїхати у брід.

Пробрива́ть, пробри́ть, ся = проголи́ти, ся.

Пробpоди́ть = 1. проблука́ти, прове́штати ся, проволочи́ти ся, прошва́ндяти і т. д. д. **Броди́ть 1.** — Цілий день провештав ся по улицях.

2. проки́снути, прошумува́ти і т. д. д. **Броди́ть 3.** — Пиво прошумувало цілий день.

3. прослови́ти (волоком). — Рибалки цілий день проловили волоком.

Проброса́ть, пробро́сить = д. **Пробра́сывать.**

Пробрюзжа́ть = пробурмота́ти, промурмота́ти, пробурча́ти, промурча́ти. — Щось промурчав собі під ніс. — Старий пробурчав цілий вечір.

Пробужда́ть, пробуди́ть, ся = 1. буди́ти, розбуди́ти, ся.

2. прокида́ти ся (С. Л.), проки́нути ся (С. З. Л.), прочну́ти ся (С. З. Л.), прочу́мати ся (С. Л.), пробу́ркати ся (С. З. Л.). — У ночі було прокинеть ся і молить ся. Гр. Чайч. — Прокинуло ся у горницях Нимфодори життя. Лев. В. — Прокинув ся чумак вранці тай полапав у гаманці. н. п. — І дебрь пустиня не полита, цілющою водою влита, прокинеть ся. К. Ш.

Пробужде́ніе = про́кид, прочи́нок. С. З. Л. — Такий став ся вам прочинок! Спали — як люди, а прокинулись — як миша. Кв.

Пробура́вливать, пробура́вить = просве́рдлювати, провірчувати, просве́рдлити, провертіти, проверну́ти, пробуртіти (С. З.). — Просвердлив дошку. — Ось де куля пробуртіла. Макар. С. З.

Пробурли́ть = пробушовати, пробурха́ти.

Пробушева́ть, пробуя́нить = пробушова́ти, пробуя́ти, провойдува́ти, проґвалтува́ти.

Пробы́ть = пробу́ти (С. Л.), ви́бути (С. Л.), перебу́ти, рік — ви́рокувати (С. Л.), тиждень — перетижнюва́ти, зіму — прозімува́ти, перезімува́ти, дома — продомува́ти, дарма без ужитку — продармува́ти, дівчиною — продівува́ти, дідом — продідува́ти, дяком — продя́чити, малярем — промалярува́ти, отаманом — проотаманува́ти, крамарем — прокрамарюва́ти, шинкарем — прошинкарюва́ти. — Він довго пробув у нас. — Мині треба вибути тут ще з тиждень. С. Л. — Перебув одну зіму — далі не видержка. Кр.

Пробѣга́ть, пробѣжа́ть, ся = 1. пробіга́ти, перебігати, пробігти, ся, перебігти, швидко — прочухра́ти, шасну́ти, з топанням — пролопотіти, мимо — промайну́ти. — Пробіг через поле. — Перебіг місток. — А він так і промайнув коло мене.

2. продивля́ти ся, продиви́ти ся (на швидку́). — Не прочитав, а тільки продивив ся.

Пробѣгать, ся = пробігати, ся, прогаса́ти, прогани́ти. — Прогасав цілий день і нічого не зробив.

Пробѣдствовать = пробідува́ти, пробідкати ся, прогорюва́ти.

Пробѣжа́ть = д. **Пробѣга́ть.**

Пробѣливать, пробѣли́ть, ся = 1. вибілювати, білити, ви́білити, побіли́ти, ся. — Вибілила стіни.

2. пробілювати, пробіли́ти. — Цілий день пробілила, та таки побілила всі хати.

Пробѣлка = біління.

Пробѣлъ = про́пуск (в книжці або в рукопису), прога́лина. — В життепису Шевченка сьвітять ся великі прогалини. Кн. — Що прогалини не заповнені життеписними материялами. Кн.

Пробѣси́ть = продратува́ти. — Продратував мене цілий вечір.

Пробѣси́ться = прокази́ти ся, промордува́ти, продуріти, пролютува́ти, пробіснува́ти ся (д. **Бѣси́ться**).

Прова́живать = 1. води́ти, прово́дити.

2. прово́зити.

Прова́ландаться = прововту́зити, проваласа́ти ся (Лев.), прокопа́ти ся і т. д. д. **Провози́ться.**

Прова́ливать, провали́ть, ся = прова́лювати, провали́ти, ся, ували́ти, завали́ти, ся, зразу — шурхну́ти (С. Л.). — На діривім мосту провалила ся. н. п. — Міст завалив ся. — Завалив ся серед ставу на тонкім льоду. Руд. — **Прова́ливай!** = іди́ здоро́в! геть! — **Провали́сь** = іди́ к бісу, геть к бісу! згинь! — **Куда́ онъ провали́лся?** = де він подів ся?

Прова́лина = прова́лля, я́ма.

Прова́лъ = 1. прова́лля, я́ма, прірва.
2. дірка (в опуху).

Провальсирова́ть = протанцюва́ти ва́льса.

Проваля́ть, ся = прокача́ти, ся.

Прова́ривать, провари́ть, ся = 1. прова́рювати, ува́рювати, провари́ти, ува́рити, ся.
2. (у шевців) — натира́ти, нате́рти смоло́ю (дратву).

Прова́щивать, провощи́ть = вощи́ти, наво́щувати, навощи́ти.

Проведе́ніе = про́від.

Провезти́, прове́зть = д. **Провози́ть.**

Провентили́ровать = провітрити.

Провёртывать, провертѣ́ть, провернуть, ся = провірчувати, провертїти, свердлом — просве́рдлювати, просвердли́ти, ся.

Провертѣ́ться = 1. д. **Провёртываться.**
2. прокрути́ти ся, провертїти ся. — Прокрутив ся на одній нозї.

Прове́рчивать = д. **Провёртывать.**

Провесели́ться = провесели́ти ся, прогуля́ти.

Провести́ = д. **Проводи́ть.**

Прови́децъ = прозо́рець. — Прозорець він, знав де чого йде і остерегав нас не квапити ся на ту землю. Кн.

Провидѣ́ніе = провидїння (С. Жел.), про́мисл (С. Жел.), про́вид (Фр.); пере́дсуд (д. **Предопредѣле́ніе**).

Прови́дѣть = прозира́ти, прови́діти (С. Жел.), забача́ти, предбача́ти.

Провизжа́ть = провищáти, проскавуча́ти і т. д. д. **Визжа́ть.**

Прови́зія = прови́зия, харчі (С. Л.), о́кори, жи́вність (С. Л.).

Провини́ться = д. **Провиня́ться.**

Прови́нность = прови́на, прови́нність.

Прови́нція = прови́нция, країна, окру́га, на Запорожжі — пала́нка.

Провинціа́льный = провинция́льний, краєви́й.

Провиня́ться, провини́ться = провинува́чувати, проступа́ти ся, провини́ти, ся, провинува́тити, ся, проступи́ти, ся, проше́тити ся (Ос.), пробро́їти ся. — Простіть їй: раз провинила — другий не буде. Кр. — Прости, пан-отче! проступилась: я далебі дурна була. Кот. — Проступили ся ми перед Богом. — Матері вклонилась: прости мене, моя неньо, що я проступилась. Мова. — Чим ми Богу проступили ся, що на нас таке лихо? Хар. — Дурно не лаяли-б — певно прошпетилась. Ос.

Провира́ться, проврáться = пробрі́хувати ся, пробреха́ти ся; д. ще **Проба́лтываться 3.** — Проте вже не скажу вам, братця, щоб иноді не пробрехать ся. Б. Г. — Хто бреше, той ся пробреше. н. пр.

Провисѣ́ть = провисі́ти.

Провіа́нтъ = провьянт, харчі.

Провладѣ́ть = провлада́ти, проволоді́ти.

Провла́ствовать = пропанува́ти, прогосподарюва́ти.

Провлека́ть, провле́чь = проволіка́ти, претяга́ти, проволокти́, протягти́.

Проводи́ть, провести́, прове́сть = 1. прово́дити, провести́. — **П. въ доро́гу** = виряжа́ти, ви́рядити. — Виряжала мати дочку в чужу стороночку. н. п. — **П. вре́мя** = продля́ти, прога́яти. — **П. день** = передню́вати (С. Л.). — **П. лѣ́то** = лїтува́ти, пролїтува́ти, вилїтувати. — **П. недѣ́лю** = перетижню́вати (С. Л.). — **П. жизнь** = звікува́ти. — **Проводи́ть ста́рость** = старува́ти. — **П. вре́мя на стра́жѣ** = прокалаву́рити, провартува́ти. — **П. вре́мя пра́здно** = прогуля́ти, згуля́ти, змарнува́ти, провакува́ти. — **П. бо́розду чере́зъ доро́гу, по́ле** = перера́лити. — **П. ме́жу вокру́гъ** = обме́жити.
2. дури́ти, зво́дити, одури́ти, звести́, окуля́ри втерти, у ду́рні пошити, в шо́ри убра́ти і т. д. д. **Обма́нывать.**

Проводни́къ, ца = провідни́к, ця, проводни́чий (С. З.), повода́рь, поводи́рь (С. З. Л.), повода́ч, повода́тар(ь), повода́тор (С. З.), проводи́рь. — Було як прийде слїпий старець з маленьким поводачем. н. о. Яст. — Доля послала йому проводирем до сьвіту. Кн. (Д. ще під сл. **Води́льщикъ**).

Проводни́чій = провідни́цький, поводи́рський, повода́тарський.

Проводно́й, прово́дный = 1. прове́дений.
2. провідний.

Прово́дъ = про́від.

Провожа́ніе = про́води.

Провожа́той = д. **Проводни́къ.**

Провожа́ть, проводи́ть = 1. прово́дити, провести́. — Проведи мене від собак.
2. провожа́ти, виряжа́ти, ви́рядити, не ласкаво — випрова́жувати, ви́проводити. — Мати сина в доріженьку слївно прово-

жала. н. п. — Виряжала мати дочку в чужу сторононочку. н. п.

Провозвѣсти́тель, провозвѣстникъ, ца = 1. віщу́н, проро́к, вісту́н (д. **Предвѣстникъ** і **Предсказа́тель**).
2. оповістник, ця, вісту́н.

Провозвѣща́ть, провозвѣсти́ть = 1. д. **Предвѣща́ть** і **Предрека́ть**.
2. оповіща́ти, оголоша́ти, ознайо́мовувати, оповісти́ти і т. д. д. **Объявля́ть**.

Провозвѣще́ніе = 1. д. **Предсказа́ніе**. 2. д. **Объявле́ніе**.

Провозглаша́ть, провозгласи́ть = оголоша́ти, оголо́шувати, виголо́шувати, проповля́ти, окли́кувати, оголоси́ти, виголосити, промо́вити, окликну́ти. — Ви оголосили сьвяту істину. Кн. — Гайдамаки окликнули Залізняка своїм отаманом. Бар. О.

Провозглаше́ніе = оголо́шення.

Провози́ть, провезти́, прове́зть, ся = прово́зити, провезти́, перево́зити, перевезти́, ся. — Перевіз через кордон.

Провози́ть = провози́ти. — Цілий день провозив дрова.

Провози́ться = прововту́зити ся, пропоратися, проволово́дити ся, довго над чим — продовга́нити ся, прома́ру́дити, ся, продлу́бати ся, промо́няти ся, по хазяйству — пропо́рати ся, над ким — пропа́нькати ся. — Прововтузив ся цілий день і нічого не зробив.

Прово́зный = провізний.

Прово́зъ = провіз, перевіз.

Проволакивать, проволо́чь, проволочи́ть, ся = проволіка́ти, протягати, проволокти́, протягти́, ся. — **П. вре́мя** = одволіка́ти (Л. С.), проволокти́, продля́ти.

Проволнова́ться = прохвилюва́ти.

Про́волока = дріт, дро́т (С. З. Л.), тонкий або малий шматочок — дро́тик (С. Л.), до люльки — про́тичка. — Накупив дротів, наробив крючків, оті, що рибу ловлять. н. к. М. — Як вірьовка порвалась, вона взяла тай умотала мідними дротами. н. к. М.

Про́волочка = дро́тик. С. Л.

Проволо́чка = відволо́ка, га́йка, га́япка, тягани́на (С. Ш.), судова — волоки́та (С. З.).

Про́волочный = дротяний. С. Л. — **П. вещь** = дротя́нка. — Пішов до коваля, щоб той зробив йому дротяну нагайку. н. к. — Візьми, сину, дротяну нагайку, та бий жінку з вечера до ранку. н. п.

Проволо́чь = д. **Проволакивать**.

Провоня́ть, ся = завоня́ти, засмердіти, ся, про яйця — притхну́ти, проту́хнути.

Прово́рить, спрово́рить = добува́ти, добу́ти (моторно).

Проворкова́ть = провуркота́ти, провуркотіти і т. д. д. **Воркова́ть**.

Прово́рность = мото́рність, жва́вість, в роботі — спіх. — В мене більший спіх у руках, ніж у мого хазяїна. Кр.

Прово́рный, но = мото́рний, но (С. З.), меткий (С. Л.), хуткий, ко, бадьо́рний, хваткий, ко, хапкий (С. Л.), швидкий, ко (С. Л.), скорохва́цький, ко, моторне́нько, хуте́нько і т. д.

Прово́рнѣе = мерщій (С. Л.), метчій, швидче, швидчі́й (С. Л.), хутчій.

Проворова́ться = прокра́сти ся.

Проворо́нить = прога́вити, витрішка зъїсти.

Прово́рство = д. **Прово́рность**.

Проворча́ть = пробурча́ти, промурча́ти, пробубоніти, пробуркотіти, про зьвірів — прогарча́ти.

Провоти́ровать = проголосува́ти.

Провощи́ть = д. **Прова́щивать**.

Провра́ться = д. **Провира́ться**.

Провы́ть = прови́ти, поголоси́ти, проквили́ти.

Провѣва́ть, провѣ́ять = 1. повіва́ти, подиха́ти, провіва́ти, повіяти, подихну́ти, провіяти. — Вітер повіває, казаночок закапає. В. Щ.
2. провіювати, провіяти, на млинку — перемлинкува́ти.

Провѣ́дывать, провѣ́дать = 1. розві́дувати, довнава́ти ся, прознава́ти, назнава́ти, перезнава́ти, допи́тувати ся, розві́дати, дозна́ти ся (С. Л.), прознати, перезна́ти, назна́ти, допита́ти ся, прочу́ти (С. Л.), перечу́ти. — Перезнаю я через людя, що він і досі ще живий. Кр. — Перечула через люди, що мій милий завтра буде. н. п.
2. відві́дувати, провідувати, перевідувати і т. д. д. **Навѣща́ть**. — Чи обідала чи не обідала, аби рід одвідала. н. п.

Провѣ́рывать, провѣря́ть, провѣ́рить, ся = повіря́ти, вивіря́ти, перевіря́ти, пові́рити і т. д. д. **Повѣ́рить** 2, міру — вимі́ряти, вимірювати, вимі́ряти. — Бачить, що вона тільки каже, а роботи з неї нема, та й надумав вивірити її. Гр. Чайч. — Треба було якось потайно перевірити донос Петрова. Кн. — Щоб перевірити свою думку, я здіймаю бесіду. Кн.

Провѣ́рка = по́вірка.

Провѣ́сить = д. **Провѣ́шивать.**

Провѣ́сный = въя́лений (про рибу).

Провѣ́съ = д. **Недовѣ́съ.**

Провѣ́тривать, провѣ́трить, ся = провітрювати, провітрити, ся, про грявюку — протряха́ти, протря́хнути.

Провѣ́шивать, провѣ́сить, ся = 1. въялити, вивъя́лювати, ви́въялити, провъяли́ти, ся, суши́ти (рибу на сонці).

2. обва́жувати, обва́жити, ся; недова́жувати, недова́жити. — На пів хунта мене обважив.

Провѣща́ть = провіща́ти, виголо́шувати, промовля́ти (голосно).

Провѣ́ять = д. **Провѣва́ть.**

Прова́ливать, прова́лить, ся = д. **Провѣ́шивать, ся** 1.

Прогалдѣ́ть = прогомоніти, прогаласува́ти.

Прогада́ть = проворожи́ти. — Циганка проворожила довго. — Дівчина проворожила багато грошей.

Прога́лина = 1. д. **Полынья́** 1.

2. про́ліс, пролісок (С. Л.), прогальо́вина (С. Л.), прога́лина.

Прогара́ть = д. **Прогора́ть.**

Прога́рина, прога́ръ = прогоріле, пропа́лене, ви́палене (місце).

Прогарцова́ть = прогерцюва́ти, пробасувати.

Прогва́зживать, прогвозди́ть = пробива́ти, проби́ти ґвіздка́ми.

Проглазѣ́ть = полови́ти ґави.

Прогла́тывать, проглоти́ть = ковта́ти, глита́ти, ковтну́ти, проковтну́ти, глитну́ти, прогли́нути, погли́нути (С. Л.). — Хочу проковтнути — слини не достае, засхло. О. Мир. — Будеш солодким, то тебе проглинуть, а гірким, то виплюнуть. н. пр. — Згинули, мов їх земля поглинула. М. В.

Проглода́ть = прогри́зти.

Проглоти́ть = д. **Прогла́тывать.**

Прогля́дывать = 1. (прогля́нуть) — прогляда́ти, вигляда́ти, проявля́ти ся, прогля́нути, ви́глянути, прояви́ти ся. — А блідий місяць на ту пору з за хмари де-де виглядав. К. Ш. — От і братія синнула у сенат писати... а між ними і землячки де-де виглядають. К. Ш.

2. (проглядѣ́ть) — а) глядіти, диви́ти ся, задивля́ти ся, видивля́ти ся, загляда́ти ся, проглядіти, продиви́ти ся, задиви́ти ся. — Продивив ся цілу ніч на море. — По цілим годинам задивляв ся я на море. — б) недогляда́ти, недоглядіти, недогле́діти, недодиви́ти ся, проґа́вити. — Не додивив ся як слід, от він і втік. — в) передивля́ти ся, перегляда́ти, передиви́ти ся, переглядіти. — Передивив ся увесь рукопис.

Прогна́ть = д. **Прогоня́ть.**

Прогнива́ть, прогни́ть = прогнива́ти, прогни́ти, прочерви́віти.

Прогнуси́ть = прогугня́вити.

Прогнѣвля́ть, прогнѣви́ть, прогнѣ́вать, ся = гніви́ти, прогніви́ти, ся, розгніви́ти, ся, прогнівати ся, розгнівати ся, розлютува́ти, ся. — Розсердив ся, розгнівав ся мій милий на мене. н. п.

Прогова́ривать, проговори́ть, ся = 1. промовля́ти, вимовля́ти, прока́зувати, промо́вити, ви́мовити, проказа́ти, невиразно — проми́ирити, проиуги́кати, вьяло, невиразно — прослебезува́ти, нескладно — проварня́кати, гугняво — прогугня́вити, прогугніти, вірші — провіршува́ти, по-жидівськи — прогерготати, проджерготати і т. д. д. **Говори́ть.** — Промов, промов, сердечко, як ми любились двоєчко. н. п. — Ой вийди, серце дівчино, та промов до мене слово. н. п. — Більше н до його не промовив сього вечора нїчого. Федь. — Як би з ним сїсти, хлїба зъїсти, промовить слово — то воно б, хоч і як небудь, на сїм сьвітї, а все б таки якось жилось. К. Ш. — Виряжала в сьвіт мати рідная і промовила мінї бідная. Руд. — Він був так збентежений, що не проказав нї слова.

2. бала́кати, розмовля́ти, пробала́кати. — Пробалакали цілий вечір.

3. д. **Проба́лтываться** 3.

Проговѣ́ть = прогові́ти.

Проголода́ть, ся = проголода́ти, ся, виголодати ся (С. Л.), поголодніти, зголодніти (С. Л.), ви́мерхати ся. — Сестра і дала йому паляничку — може де проголодаеть ся та зъїсть. н. к. М. — Не говори багато, бо зголоднієш. н. пр. — А тепер ходім вечеряти, бо я вже зголоднів. Федь. — Ученики ж його зголодніли і почали рвати колосся та їсти. К. Св. П. — Лис зголоднів так, що вже їсти хоче. Гр. Чайч. — Поголодніли ми, пішли де-що перекусити. Фр. — Вимерхав ся, як собака. Хар. Граб.

Прого́нщикъ = го́нщик, зго́нщик. (С. Аф.).

Прого́нъ = прогі́н. — Ой що біжить без прогону? Вода біжить без прогону. н. п.

Прого́ны = гро́ші за пошто́ві ко́нї.

Прогоня́ть, прогна́ть, ся = прогання́ти, ся, прогна́ти, ся, проту́рити, ви́кишкати. — Туман поле покривае, мати сина проганяе: іди, сину, геть від мене. н. п. — Убрали ся злидні на три дні, та чорт їх викишкає. н. пр.

Прогора́ть, прогорѣ́ть = прогоря́ти, прогорі́ти. — Сьвічка прогоріла цілу ніч.
2. пропа́лювати ся, пропали́ти ся, прогорі́ти, ви́горіти (на скрізь).

Прогорева́ть = прогорюва́ти, просумува́ти і т. д. д. **Горева́ть.**

Прогóрькилый = гіркли́й, їлки́й. С. Л.

Прогóрькнуть = погі́ркнути, перегі́ркнути.

Прогорѣ́ть = 1. д. **Прогора́ть.**
2. обшахра́ти ся, промота́ти ся.

Прогости́ть = прогостюва́ти.

Прогреба́ть, прогрести́, прогрéсть = прогріба́ти, розгріба́ти, прогорта́ти, прогребти́, прогрома́дити, прогорну́ти (д. **Грести́**).

Прогрéзить, ся = прома́рити, ся, провеззти́, ся і т. д. д. **Грéзить, ся.** — Провеззло ся щось неподобне.

Прогремѣ́ть = прогремі́ти (С. Л.), прогрімоті́ти, прогуркоті́ти, простугоні́ти (С. Л.).

Прогресси́вный = поступо́вий. — Подавали руку ліберальним і поступовим змаганням передових людей на Україні. Пр. — Штундарь — людина поступова і силкує ся перебудувати життя. Зіньк.

Прогресси́сть = передови́к, поступовéць. — Працюючи у себе дома, галицько-руські поступовці знакомили з нашими справами і заграницю. Пр.

Прогрéссъ = по́ступ. — Усобиці в значній мірі утрудняли поступ громадський. Зап. Груш. — Виробити відповідний сьвітовому поступові сьвітогляд. Зіньк.

Прогрести́, прогрéсть = д. **Прогреба́ть.**

Прогрохота́ть = прогуркоті́ти, прогрюкота́ти; перегуркоті́ти, перегрюкоті́ти.

Прогрусти́ть = прожури́ти ся, просумува́ти.

Прогудѣ́ть = прогуді́ти, прогусти́, прогуча́ти, про вогонь і грім — прогоготі́ти, протурготі́ти і т. д. д. **Гудѣ́ть.**

Прогу́ливать, прогуля́ть, ся = прогу́лювати, прогуля́ти, ся. — Багато часу прогуляв — пора і за діло. — Вийшов прогуляти ся трохи. — Він пропъє, прогуляє. н. п. — Прогуляв усі гроші.

Прогу́лка = гуля́ння (С. Аф.), гу́ля́нка (С. Аф. Л.), прогуля́ння, прогу́ляянка, нó-бридки. — Він сам повів сусідок на прогулянку. Ст. Ан. — Оце не має Оленки — пішла мабуть на нобридки. Хар.

Прогу́лъ = прогу́л. С. Жел.

Прогутóрить = пробала́кати, пробазі́кати.

Продава́ть, прода́ть, ся = продава́ти, прода́ти, ся, усе — спрода́ти, ся, назад тому, у кого куплено — відпрода́ти, всю горілку в шинку — ви́шинкувати. — Продав чумак в Кременчуку тарань і чехоню. Дум. — Та не продамсь я нікому, в найми не найму ся. К. Ш. — Спродав ся вовсім і поїхав до дому.

Продавéцъ, продави́ца = продавéць (С. Жел.), продачу́ха.

Продáвливать, продави́ть = продáвлювати, продави́ти, продуши́ти.

Продáжа = продава́ння, прóдаж (С. З. Л.), прода́ння. — Купля руку пече, а продаж гріє. — **Въ продáжу, для продáжи** = **на прóдаж.** — Везе рибу таловірку на продаж до дому. К. Ш.

Продáлбливать, продолби́ть = продóвбувати, продовба́ти, продлу́бати.

Продвига́ть, продви́гивать, продви́нуть, ся = просóвувати, просу́нути, ся. — На силу просунув ся в узкі двері.

Продви́гать, ся = посóвати, просóвати, ся. — Просовались довго, поки всі помістились.

Продеклами́ровать (вірші) = провіршува́ти, продеклямува́ти (Гал.).

Продёргать = проси́кати, просі́пати, прошáрпати і т. д. д. **Дёргать.**

Продёргивать = 1. **(продёрнуть)** — просмика́ти, просмикну́ти. — Просмикни очкур.
2. **(продёргать)** — пропóлювати, прополóти, прорва́ти. — Треба прополоти моркву.

Продéрживать, продержа́ть = продéржувати, продержа́ти, протри́мати, ви́тримати.

Продéрзостный = наха́бний, нахра́пний.

Продéрзость = наха́бність, нахра́па.

Продёрнуть = д. **Продёргивать.**

Продешеви́ть = продешеви́ти, пробаришува́ти, передешеви́ти.

Продиктова́ть = проказа́ти. — Куліш проказав, що згадувала його памъять. Номис. — Пісні були сьпівані або проказані селянами. Граб.

Продира́вить, ся = продіркува́ти, зроби́ти, ся дíрявим, подра́ти ся на дíрки́.

Продира́вѣть = подірча́віти, зроби́ти ся дíрявим. — Не поїдете ви моїм човном: геть подірчавів. Кр.

Продира́ть, продра́ть, ся = 1. продира́ти, продра́ти, ся, дéрти, продéрти, ся.

С. Л. — Продрались чоботи. — **П. глаза́** = протира́ти о́чі. — Рання пташка пісні сьпіває, а пізня очі протирає. н. пр.

2. продира́ти ся (С. Л.), проти́скувати ся, продра́ти ся, проти́снути ся, продря́пати ся.

Продли́ть, ся = 1. продо́вжити, удо́вжити (С. Ш.), протягти́, ся. — Доброму чоловіку продовж Бог віку. н. пр.

2. проба́вити, ся, задля́ти ся, продля́ти ся, прога́яти, пробари́ти ся.

Продневать = проднюва́ти, переднюва́ти.

Продово́льственный = кормови́й, харчови́й.

Продово́льствіе = харчува́ння; харч (С. Ш.), харчі́, запа́с (С. Жел. Л.), припа́с (С. Жел.), жи́вність (С. Л.), провьянт.

Продово́льствовать, ся = харчува́ти, ся, живи́ти, ся (С. Л.), постача́ти харчі́ і оде́жу.

Продолби́ть = д. **Прода́лбливать.**

Продолгова́тый, то = довга́стий. С. Л.

Продолжа́тель, ница = продовжа́тель, ка. С. Жел.

Продолжа́ть, продолжи́ть, ся = 1. продовжа́ти, протяга́ти, простяга́ти, ся, тріва́ти (С. Ш.), точи́ти ся (С. Ш.), продовжи́ти, ся (С. Жел.), удовжи́ти, ся (С. Ш.), протягти́, простягти́, ся. — Доброму чоловіку продовж Бог віку. н. пр. — Не довго це протягнеть ся. — Що протягне́ть ся, то не минеть ся. н. пр. — Ця балка простягаеть ся аж до самої межі. Кр.

2. д. **Длить, ся 1 і Продли́ть, ся 1.**

Продолже́ніе = продо́вження (С. Жел.), про́довж, продо́вжка (С. Жел.), про́тяг (С. Жел.). — Се продовж ролї Антуанети. Кн. — Ця пісня була неначе протягом її глибоко захованих дум. Лев. — За 60-лїтний протяг часу змінювано Литовський Статут. Бар. О. — **Въ продолже́ніе** = в про́довж, в про́тяг, у про́тяг, про́тягом, у про́тягу, в стяж. — В продовж отих 10 лїт я бачив. Кн. — В продовж цїлого дня лежав під вербою. Кн. — У протяг того часу. — Спадковий принцип розвивав ся і закоріняв ся протягом довгих віків. Бар. О. — Яким він був у протягу цїлої історії, таким повинен і зоставати ся. Зіньк. — Встяж того часу. С. Л.

Продолжи́тельность = до́вгість (С. З.), довгота́, вели́кість. — Тисяча лїт, як дня довгота́, супроти вічного живота. н. пр. — По великости часу усе б можна зробити. С. Л.

Продолжи́тельный, но = довги́й, го, довгоча́сний, но, про гук, на пр. стогін — протя́жний.

Продо́льный, но = повздо́вжний (Лев.), подо́вжний, простя́жний, повздо́вж, удо́вж(ш), уподо́вж (С. Ш.). — Долини можуть бути або повздовжні або поперечні. Зем.

Продра́ть, ся = д. **Продира́ть, ся.**

Продребезжа́ть = проджерча́ти, продзизча́ти, продреньча́ти і т. д. д. **Дребезжа́ть.**

Продрема́ть = продріма́ти, прокуня́ти. — Прокуняв цїлий вечір.

Продро́гнуть = продріжа́ти, протруси́ти ся; ізме́рзнути, переме́рзнути. — Цїлу ніч на морозї протрусили ся. — Ізмерз, як пес, ізмок, як вовк. н. п.

Продря́блый = тру́хлий, трухля́вий. С. Ш. — Трухлява редька.

Продря́бнуть = потру́хнути, потрухля́віти, струхля́віти.

Продува́ть, проду́ть = продува́ти, продму́хувати, продима́ти, проду́ти, продмухну́ти, хукаючи на замерзле — прохукати. — Продмухни самовар. — Вітер наскрізь продимає. — Прохукала у вікнї дірочку та й дивить ся. — **Проду́лся въ ка́рты** = програ́в ся.

Продувно́й = виве́рткий, крутїй, шахраюва́тий.

Проду́ктъ = добу́ток, здобу́ток (С. Л.), плід.

Проду́мать = проду́мати, прогада́ти, проміркува́ти, промізкува́ти.

Продура́читься = продурі́ти, пропустува́ти.

Проду́ть = д. **Продува́ть.**

Проду́шина = про́дух, продухо́вина, о́парь (Мав.), і д. **Полынья́ 1.**

Продырѣ́ть = д. **Продыра́вѣть.**

Продыра́ть, продыри́ть, ся = д. **Продыра́вить, ся.**

Продыша́ть = продиха́ти.

Продѣва́ть, продѣ́ть = просми́кувати, протя́гувати, просо́вувати, затяга́ти, просмикну́ти, просу́нути, затягти́, нитку в голку — вселя́ти, заселя́ти, всели́ти, засели́ти. — Затягни очкур.

Продѣлать = д. **Продѣлывать.**

Продѣли́ть, ся = 1. продїли́ти, ся.

2. обдїли́ти.

Продѣлка = ка́верза, шту́ка, фи́гель (С. Ш.), фо́ртель (С. Ш.); шахра́йство (С. З.), шалапу́тня, шалапу́тнява. — Циганська шалапутнява.

Продѣлывать, продѣлать = 1. проро́блювати, проробля́ти, пророби́ти, що не гоже — виробля́ти, витворя́ти, коїти, бро́їти (С. Л.), зкоїти, шту́ку ви́кинути. — Там таке витворяє, що крий Боже!

2. пробива́ти, проби́ти (наскрізь), проруба́ти, пророби́ти. — Треба ще одно вікно пробити, щоб сьвітліше в хатї було.

Продѣть = д. **Продѣва́ть.**

Проёмъ = 1. дїрка.

2. ви́кот, ви́різка, ви́тин (д. **Выемка** 2).

Прожа́ривать, прожа́рить, ся = пропіка́ти, випіка́ти, пропекти́, ви́пекти, ся. — Курчата добре випеклися ся.

Прожа́ть = д. **Прожима́ть** і **Прожина́ть.**

Прожда́ть = прожда́ти, прочека́ти.

Прожёвывать, прожева́ть = розжо́вувати, розжува́ти.

Прожектёръ = проєкти́ста (Гал.), вига́дливий, вига́дчик.

Прожелоби́ть = ви́жолобити.

Про́желть = про́жовть.

Проже́чь = д. **Прожига́ть.**

Прожива́тельство = прожиття́.

Прожива́ть, прожи́ть, ся = 1. жи́ти, прожива́ти, пробува́ти, прожи́ти, пробу́ти, дома — дому́ва́ти, продо́мува́ти, в наймах — пробурлакува́ти, на кватирях — прокватирюва́ти, сяк так — пробі́дкати ся, байдикуючи — прове́штатись, пробайдикува́ти, весь вік — вікува́ти, провікува́ти, звікува́ти, лїто — пролїтува́ти, вилїтувати і т. д. — Не довго й прожив з нею. — Лучче мінї, мати, тяжкий камінь зняти, а ніж із нелюбом та вік вікувати. н. п. — Чи так же мінї й вік звікувати? Ос. — Жили б ми з тобою вік вікували, горенька-нуждоньки по вік не знали б. н. п.

2. прожива́ти, прожи́ти, ся, господарюючи — прогосподарюва́ти. — Усе прожив — нічого нема.

Прожига́ть, проже́чь, ся = пропіка́ти, пропа́лювати, пропекти́, пропали́ти, просма́лити, ся, кислотою — ви́травити.

Прожи́лина, прожи́локъ = жи́лка (в камінцях). — Мармор з синенькими жилками.

Про́жиль = д. **Волокно́.**

Прожима́ть, прожа́ть = д. **Прода́вливать.**

Прожина́ть, прожа́ть = жа́ти, прожа́ти, ви́жати (який час або місцями).

Прожи́тіе = прожи́ток, прожиття́. — Мінї аби на прожиток до смертї, прибутку мінї байдуже. Кн.

Прожо́га, прожо́гъ = пропа́л.

Прожо́ра = прожо́ра, ненаже́ра, нена́жер, жабрі́й (Сл.) і д. **Ненасыти́мый.**

Прожо́рливость = ненаже́рливість і д. **Ненасытность.**

Прожо́рливый = ненаже́рливий, ненаже́рний, несі́тий, жерови́тий, ненаїстний і д. **Ненасыти́мый.**

Прожо́рство = д. **Прожо́рливость.**

Прожужжа́ть = прогудїти, пробринїти і т. д. д. **Жужжа́ть.** — **П.** ýши = нату́ркати, наскрепі́ти в у́ха.

Прожурча́ть = продзюрча́ти, продзюркотїти, прогурча́ти і т. д. д. **Журча́ть.**

Про́за, прозаи́ческій = про́за, про́зовий. — Два твори того самого поета на ту саму тему, один прозовий, другий віршований. Зап. Фр.

Прозакла́довать, прозакла́дывать = 1. заставля́ти, застановля́ти, заста́вити, застанови́ти (частинами, д. **Закла́дывать** 3).

2. прозаклада́ти, програ́ти закла́д.

Прозва́ніе = при́звіще, про́звище (С. З.), про́звисько (С. З.), глумливе — при́кладка (С. З.). — Ой я родом Йваненко на призвіще Петренко. н. п. — Як почнуть було прикладки прикладати, то хоч з вечерниць утїкай.

Прозва́ть = д. **Прозыва́ть.**

Прозвенѣть = продзвенїти.

Про́звище = д. **Прозва́ніе.**

Прозвони́ть = 1. продзвони́ти, пробо́вкати, пробе́вкати, продзеле́нькати; передзвони́ти, переблаго́вістити. — Продзвонив довго. — Вже передзвонили до вечерні.

2. роздзвони́ти, розбо́вкати. — Йому сказали, а він по всьому селу роздзвонив.

Прозвуча́ть = прогуча́ти, продзвича́ти.

Прозимова́ть = прозїмува́ти, перезїмува́ти.

Прозира́ть, прозрѣть = 1. прозира́ти, одкрива́ти о́чі, прозрі́ти.

2. д. **Провидѣть.**

Прозли́ться = прозли́ти ся, пролютова́ти і т. д. д. **Зли́ться.**

Прозорли́вость = прозірливість.

Прозорли́вый, во = прозі́рливий, во (С. Жел.), прозо́чний.

Прозра́чность = прозірність, прозо́рність. С. Жел.

Прозра́чный = прозо́рий (С. Жел. Л.), прозо́рний (С. З.), прозірни́й (С. Жел.), прозо́рчастий (С. Жел.), прозри́стий (С. Жел.), просьвітчастий (С. З. Л.), сі́вкий, крізький. — Що то за мед був! Ясний та прозорий, як сльоза. Кн. — Не стане він нам зеркалом прозорим, що відбивало б нам увесь рух життя. Кн. — Ой вирнула русалочне з водиці прозорої із Псла річки глибокої. Р. Петр. — Вона мов тінь прозірчаста літає. К. Б.

Прозрѣ́ніе = прозрі́ння.

Прозрѣ́ть = д. **Прозрѣва́ть.**

Прозудѣ́ть = просверб́іти.

Прозыва́ть, прозва́ть, ся = прозива́ти, прозва́ти, ся, прокли́кати, глумливо — продражни́ти. — Він прозиваєть ся Павленко. — Його продражнили индиком.

Прозѣва́ть = 1. попозіха́ти. — Поки вислухав, попозіхав чи мало.

2. проґа́вити, на варті — прокалаву́рити, провартува́ти.

Произраста́емое = росли́на, рости́на. — **Произраста́емыя** = ца́рство росли́н. С. Пар.

Произраста́ть, произра́стнуть = рости́, вироста́ти, ви́рости; ни́дїти, зни́дїти, зани́дїти, че́връти. — Не живе, а тільки нидїє. — Слово наше не вмерло, а чеврїло лишень. Кн.

Прозяба́ть, прозя́бнуть = ме́рзнути, зме́рзнути. — Ізмерз, як пес. н. п.

Прои́грывать, проигра́ть, ся = 1. програва́ти, програ́ти, погано — проциги́кати. — А ну програй ще цю пісню на скрипці. — Він програв і вдруге. — Процигикав так, що й не розбереш.

2. програва́ти, програ́ти, ся. С. Жел. — Програв 10 рублїв. — Програв ся в карти. — **Проигра́ть дѣ́ло** = програ́ти, пробу́хати.

Прои́грышъ = про́гра́ (С. Жел.), про́граш; стра́та. — Люби гру, люби й про́гру. н. пр.

Пройдо́ха = про́йда (С. Л.), пройди́сьвіт (С. З. Л.), дури́сьвіт (С. З), проно́за (С. З, Л.), шели́хвіст (Граб.), пи́шкавка. — Це така пройда, що скрізь пролїзе і з води сухим вийде. — І на пронозу єсть заноза. н. пр. — Циган на що вже дурисьвіт, а наш Сава і його переважив. Кн.

Произведе́ніе = творі́ння (С. Ш.), ді́ло, твір, твор, тво́ра (С. Ш.), мн. тво́ри, у́тво́ри (С. Ш.); добу́ток, здобу́ток (д. **Проду́ктъ**); ви́роб, ро́бливо (д. під сл. **Издѣ́ліе**). — Гоже не гоже — творіння Боже. н. пр. — Чи бачиш, дїво, несуть твоє дїло, як біль білесеньке, як папір тонесеньке? н. п. — **П. иску́сства, худо́жественное** = твір, утві́р, мн. тво́ри (С. Ш.), утво́ри (С. Ш.). — Твори Шевченка придбали собі такої ваги. Кн. — Таких примет більш менше однакових не перелїчити в утворах словянської поезиї. Бар. О.

Произведённый = утво́рений, учи́нений, зро́блений, спра́влений. — То памъятник руїни, справленої на Українї з початком XVIII. в. Кн.

Производи́тель = творе́ць, ви́робник.

Производи́тельный = тво́рчий, родя́чий (С. Пар.), родю́чий, родю́щий, ви́робний. — Творча сила природи.

Производи́ть, произвести́, произве́сть = 1. твори́ти (С. Жел. Ш.), утво́рювати (С. Ш.), роби́ти (С. Л.), чини́ти (С. Л.), ді́яти, утвори́ти (С. Ш.), зроби́ти (С. Л.), учини́ти (С. Л. Ш.), удї́яти, вдї́яти (С. Л.), спра́вити, ви́робити (С. Жел.), що погане — ко́їти, нако́їти. — Роскіш творить біль: як приходить — смакує, як виходить — катує. н. пр. — На чиїм возї їдеш, тому й ласку твори. н. пр. — Шевченко утворив поему „Гайдамаки“. — Київська администрация звелїла справити ревізиї. Кн. — **Произве́сть безпора́докъ, замѣша́тельство, раздо́ръ** = счини́ти розгордія́ж, ко́лот, бу́чу, накалабро́дити, набаламу́тити; накаламу́тити (С. Л.). — За овечу та счинили бучу. н. пр. — **Производи́ть о́пись** = ціннува́ти, поцінува́ти. — **П. торго́влю** = вести́ торг, торгува́ти, крамарюва́ти. — **П. дѣ́ло въ судѣ́, слѣ́дствіе** = вести́ ді́ло, спра́ву, слі́дство.

2. роди́ти (С. Пар.), породи́ти (С. Пар.), сплоди́ти (С. Л.). — На що ж мене на сьвіт породила? н. п. — Породила мене мати високих у палатах. К. Ш.

3. виво́дити, ви́вести. — Виводять свій рід від шляхти за часів Гетьманщини. — Виводити слова од корнїв.

4. повиша́ти, призво́дити, підви́сити, призвести́. — Його давно вже призвели в капитани.

Произво́дный = похі́дний. Гр. См. Ст.

Произво́дство = з'ору́дування (С. Пар.); ро́бливо. — Се ложки мого роблива. Хар.

Произволе́ніе = во́ля.

Произво́лъ = самово́ля, самово́льство, самово́льність. С. Жел. — Самоволя уряду. — **На произво́лъ судьбы́** = на бе́збаш, на призволя́ще. — Не можна кинути його на призволяще: треба одвезти до лїкарнї. Пісоч.

Произво́льный, но = самово́льний, но, самохі́ть, самохі́тно.

Произнесе́ніе = промо́ва.

Произноси́ть, произнести́, произне́сть = промовля́ти, вимовля́ти (С. Л.), прока́зувати, промо́вити, ви́мовити, проказа́ти (С. Л.), ви́словити, ви́голосити. — Мої уста лукавого не скажуть і мій язик неправди не промовить. К. І. — Приставляла до печі, промовляла три речі: кипи, кипи корінець. н. п. — Проказала вона сї слова, тай вийшла з хати. С. Л. — За обідом граф висловив коротеньку промову. Кн. — П. невня́тно = хугн́икати, хомота́ти. — П. безсмы́сленные звýки = белькота́ти. — П. пригово́ръ = вирíка́ти (С. Л.). — П. стихи́ = проковля́ти, виголо́шувати вíршї, віршува́ти.

Произношéніе = промо́ва, промо́вка (С. Л.), вимо́ва (С. Л.), вимíвка (Ман.), говíрка (С. Л.), ви́тинка, гýтїрка (Ман.). — Яка у його чудна промовка! С. Л. — Гарькава гутірка. Ман.

Произойти́ = д. **Происходи́ть.**

Произраста́ть, произрасти́ = виростáти, ви́рости.

Произрастéніе = росли́на, рости́на.

Прои́скивать, поиска́ть = прошýкувати, вишýкувати, прошука́ти, ви́шукати.

Про́искъ, частїше мн. **про́иски** = про́шуки, пі́дступ (С. Жел.), пі́дступи, ка́верзи.

Проистека́ть, проистéчь = 1. витїка́ти, вилива́ти ся, ви́тїкти, ви́лити ся. — Вода витїкає з тієї криницї.

2. д. **Происходи́ть.**

Происходи́ть, произойти́ = 1. твори́ти ся, чини́ти ся (С. Л.), роби́ти ся (С. Л.), дїяти ся (С. Л.), зчини́ти ся, счини́ти ся, вчини́ти ся, зроби́ти ся, подїяти ся, ста́ти, ся (С. Л.), повста́ти, про що погане — ко́їти ся, зко́їти ся. — Треба подивить ся, що там робить ся. С. Л. — Угадуючи те, що дїяло ся з Шевченком з того, що дїяло ся з Костомаровим. Кп. — Счинила ся сварка. С. Л. — Що ся стало на Україні. С. Л. — Не так стало ся, як жадало ся. н. пр. — Гей не дивуйте, добриї люди, що на Вкраїнї повстало. н. п.

2. вихо́дити (С. Л.), похо́дити (С. Жел.), виника́ти (С. Л.), ви́йти (С. Л.), ви́никнути, взя́ти ся, виро́їти ся. — З сього нїчого не вийде. С. Л. — Вони з одного батька вийшли. С. Л. — Мазепа походив з шляхетської православної родини з правобережної України. Бар. О. — Буяновський походив з значного попівського роду. Лев. В. — Стародавні предки їх походили з міста... Прав. — Гляди, щоб з сього чого недоброго не виникло. С. Л. — Роскажіть, звідки взяло ся гадя? Хіба його Бог создав? Кр. — Відсїля ж то і вироїла ся така приказка. Ст. О.

Происхождéніе = 1. поча́ток, почи́н і д. **Нача́ло.**

2. рід, поро́да, породїння, похо́дження (С. Жел.). — Почували єдність свого спільного походження. Бар. О.

Происшéствіе = ока́зия, подїя, дїйка, сто́рия і д. **Приключéніе.**

Пройти́, ся = **Проходи́ть** і **Проха́живать, ся.**

Прокажéнный, прокажéнникъ = прокажéний (С. Жел.), струпли́вий.

Прока́за, хвороба Lepra = прока́за.

Прока́зить = витворя́ти, бро́їти (С. Ш.); дурíти, витина́ти, фи́глї стро́їти.

Прока́зникъ, ца = ка́верзник, ця (Ос.); пусту́н, ха; шко́дник, ця, сваво́льник, ця.

Прока́зничать = д. **Прока́зить.**

Прока́зы = ви́творки, ду́рощі, фи́глї (С. Ш.), фи́глї (С. З.). — Наробив фиглів. С. З.

Прока́лывать, проколо́ть = проко́лювати, протика́ти, проколо́ти, проткну́ти, простроми́ти, проштрикну́ти. С. Л. — На цїм слові двигонув він списом, хотїв зразу простромить. Ст. С.

Прокаля́кать = пробазїкати, поточи́ти баля́си, теревéнї, пропатя́кати.

Прокапри́зничать = провередува́ти.

Прока́пчивать, прокопти́ть, ся = копти́ти, ви́(про)ди́млювати, ви́(про)копти́ти, ви́(про)дими́ти, ся.

Прока́пывать, прокопа́ть, ся = проко́пувати, прорива́ти, прокопа́ти, прори́ти, ся.

Прокарау́лить = прокалаву́рити, провартува́ти, пропантрува́ти (якийчас або не допильнувати, не встерегти на вартї).

Прока́рмливать, прокорми́ть, ся = 1. харчи́ти, харчува́ти (С. Ш.), годува́ти, корми́ти, прохарчи́ти, прохарчува́ти, прогодува́ти, прокорми́ти, ся, зіму — перезімува́ти. — Товар ледве-ледве прохарчували; мусїли з хлївів здіймати та на харч солому сїкти. Кп. — Може як небуть заробимо, то прохарчуємось. Гр. Чайч. — Зостало ся двоє дїтей і тих нїчим прогодувати. Гр. Чайч.

2. ви́харчувати, ся, ви́тратити ся (з корму, з хлїба). — Їхав чумак, та в дорозї і витратив ся з хлїба. н. к.

Проката́ть, прокати́ть, ся = 1. прокоти́ти, ся.

2. проката́ти, ся, проїздити ся.

Прокача́ть, ся = прохита́ти, ся і т. д. д. **Кача́ть, ся.**

Прока́шливать, прока́шлять, ся = 1. одка́шлювати, вика́шлювати, одка́шляти, ви́кашляти, ся. — Одкашляй ся та напий ся води.

2. прока́шляти, пробухи́кати, прокахи́кати. — Пробухикав цїлу ніч.

Проки́дывать = 1. (**прокида́ть**) — прокидáти, прокúдати. — Цíлий день прокидали дрова з барки.

2. (**прокúнуть**) — прокидáти, прокúнути. — Хотів влучить, та прокинув.

Прокипáть, прокипѣ́ть = прокипáти, прокипíти, вкипíти. — Молоко вже добре вкипіло.

Прокисáть, прокúснуть = прокисáти, скисáти, прокúснути, прокúсти, скúснути (С. Л.).

Прокла́дка = зáкладка, зáставка.

Проклáдывать, проклáсть, проложúть = 1. перекладáти, переклáсти. — Треба перекласти посуду соломою.

2. прокладáти, провóдити, проклáсти, провестú. — Провели дорогу. — **Проложúть худýю слáву** = пустúти поговір.

Прохлаждáться = ніжити ся, бáйдики бúти.

Проклёвывать, проклевáть, проклю́нуть, ся = прокльовувати, продзюбувати, проклювáти, продзю́бати, продзьóбати, проклю́кати, ся. — Курка проклюкала яйце. — **Цыплята проклёвываются** = курчáта виклькóвують ся.

Проклинáть, проклáсть = клясти, проклинáти, виклинáти, проклясті.

Проклúнивать, проклúнить = вбивáти, забивáти, вбúти клин, заклянцювáти, запліш́ати.

Проклю́нуть, ся = д. **Проклёвывать.**

Проклáсть = д. **Проклинáть.**

Проклáтіе = кляттá, клятьбá, проклятта́, прóклін (С. Д.), прокльóн, проклáтство (С. З.). — Отцева і матчина молитва зо дна моря рятує, а проклін у калюжі топить. н. пр. — Вона боялась, що її проклін побив Мелашку, як лиха година. Лев. — Його уста затремтіли лихим прокльоном. Бар. — Бог не дитина, щоб слухати прокльонів одурілого чоловіка. Фр. — Дурна клятьба — об стіну головою. н. пр. — Під проклятством розказуючи. Уст. Луц. брат. С. З.

Проклáтый = клáтий (С. Л.), прóклятий (С. Л.), проклятýщий (С. Л.), тричі — триклáтий (С. Ш.), тричіклáтий (Кн.).

Прокнáжествовать = прокнязювáти, прокнáжити.

Проковы́ривать, проковырáть = проколýпувати, проколупáти. — Проколупав на скрізь. — Проколупав довго.

Проколáчивать, проколотúть = 1. пробивáти, пробити. — Пробив твіздком.

2. вибивáти, вúбити. — Вибий килим, щоб міль не завелась.

Проколесúть = проколувáти.

Проколóть = д. **Прокáлывать.**

Проконопáчивать, проконопáтить = законопáчувати, законопáтити, запаклювáти.

Прокопáть = д. **Прокáпывать.**

Прокóпный = прокóпаний, вúкопаний

Прокоптúть = д. **Прокáпчивать.**

Прокоптѣ́ть = прокоптíти, продимúти ся.

Прокóпъ = рів, канáва.

Прокормúть, ся = **Прокáрмливать, ся.**

Прокормлéніе = харчувáння (С. Ш.), годівля (С. Л.), кормíвля. — Помстили ся над Ляхами, що привів Ізяслав і розвів по селах на харчування. Бар. О. — Треба грошей на годівлю. С. Л. — **Быть на прокормлéніи** = харчувáти ся.

Прокрáдываться, прокрáсться = прокрадáти ся, закрадáти ся, прокрáсти ся, закрáсти ся.

Прокрáшивать, прокрáсить = прохварбóвувати, прохварбувáти, прокрáсити, промалювáти.

Прокрúкивать, прокричáть = кричáти, гукáти, прокричáти, прогукáти, сильно — прорепетувáти, сердито — прогримáти, верескливо — проверещáти, про вівцю — промéкати, про ворона — прокря́кати, про горобця — процьвіріньками, про гусей — прогерготáти, прогелготáти, про журавлів — прокурлúкати, прокрýкати, про кіз — промекекéкати, про лебедів — проячáти, про порося — проквíкати, про півнів — прокукурíкати, про пугача і сову — проквилúти, про цьвіркуна — процьвірчáти, про чайку — прокигúкати, проскúглити і т. д. д. **Кричáть.**

Прокудáхтать = прокудкудáкати, прококотíти, просокотíти.

Прокуковáть = прокувáти, вúкувати. — День-денечки як голубка гуду, як зозуля викую, виплачу. Г. Бар.

Прокуликáть = пропіячити.

Прокýривать, прокурúть = прокýрювати, прокурúти.

Прокýсывать, прокусúть = прокýсювати, прокусúти.

Прокутúть = 1. прогулáти, процúндрити, промантáчити, прогайнувáти, випиваючи — пропúти, на ласощі — проласувáти. — Пропив ярма і занози, а сам ходить по дорозі. н. п. — Він і швець добрий, тільки що заталапить, то все й прогайнує за одну ніч. Г. Бар.

2. прогуля́ти, прогультюва́ти, пропія́чити (який час).

Прокъ = путтє́ (С. Л.), прок (С. Л.), ко́ри́сть, пожи́ток. — Нема з тебе путтє́. С. Л. — Говорив, та все без путтє. Кн. — Що з того проку? С. Л. — **Въ прокъ, на про́къ** = в прок, про запа́с. — **Идти́ въ про́къ** = вести́сь, щасти́ти, пово́дити ся, іти́ на добро́, на ко́ри́сть. — **Что въ э́томъ про́ку?** = яка́ з цьо́го ко́ри́сть?

Пролага́ть, проложи́ть = д. **Прокла́дывать 2.**

Прола́за = про́йда, пройди́сьвіт, проно́за, пі́шкавка і т. д. д. **Пройдо́ха.**

Прола́зать = прола́зити. — Пролазив цїлий день.

Прола́зить = 1. прола́зити.

2. пролїза́ти, підла́зити, в ду́шу зала́зити, підскипа́ти ся, підлі́зувати ся, вшиля́ти ся і д. **Вкра́дываться 3** і **Втира́ться 2.**

Прола́зничать = д. **Прола́зить 2.**

Прола́зъ = 1. д. **Вылазъ.** 2. д. **Прола́за.**

Прола́комиться = проласува́ти. — Чимало грошей проласував.

Прола́мывать, проломáть, проломи́ть, ся = 1. проло́млювати, вило́млювати, пролама́ти, ви́ламати, ся. — Виламав двері.

2. зава́лювати ся, прова́лювати ся, завали́ти ся, провали́ти ся. — Завалив ся міст. — Провалив ся поміст.

Прола́щивать, пролощи́ть = лощи́ти, полїрувати, глянцювати, клесува́ти, налощи́ти, одполїрува́ти, наглянцюва́ти.

Прола́ять = прога́вкати. — Цїлу ніч прогавкали собаки.

Пролга́ть = пробреха́ти, розпусти́ти бре́хню.

Пролега́ть = лежа́ти.

Пролежа́лый = зле́глий і т. д. д. **Лежа́лый.**

Про́лежень, частїше мн. **про́лежни** = 1. про́лежнї. — Довго лежав слабий, аж пролежнї на боках поробили ся.

2. ба́лки, още́пини (що на їх ставлять крокви).

Проле́живать, пролежа́ть = проле́жувати, проле́жати.

Пролепета́ть = пробелькота́ти і т. д. д. **Лепета́ть.**

Пролета́рій = галайда́, біда́к, злида́рь, харпа́к, сїрома́ха і т. д. д. **Бѣдня́га 1.**

Пролетаріа́тъ = голо́та, сїро́ма, бідо́та, бідно́та, гольтїпа́, сїромашня́, у́біж, злиднї. — Закипіла на Вкраїнї страшенна трівога, як на шляхту піднялась сїрома убога. К. Д. (Пр. д. ще під сл. **Бѣднота́ 2**).

Пролета́ть, пролетѣ́ть = пролїта́ти, пролетїти, проли́нути, трохи — підлетїти, підли́нути. — Пролетів горобець. — Тільки бачили у небі, де зоря мигтїла, тихо-тихо пролинула хмарка чиста й біла. Гр. Чайч. — Радість пролинула скоро.

Пролётка = дро́жка (на взір крісла).

Пролётъ = 1. пролїтання, про́літ. С. Жсл.

2. про́сьвіт (в будові). С. Жсл.

Пролива́ть, проли́ть, ся = пролива́ти, розлива́ти, проли́ти, розли́ти, ся, через верх — перелива́ти, перели́ти, перелля́ти (Под.), надто багато — розхлю́пати, перебу́рхати. — Не розливай, мамо, води, бо тяжко носити. н. п. — **П. свѣ́тъ** = висьві́чувати, ки́дати сьвіт. — Місяць вопо висьвічує. С. Л. — **П. потъ** = роби́ти, аж піт о́чі залива́є. — Бурлак робить, заробляє, аж піт очі заливає. н. п.

Проливно́й = ливни́й (С. Л.), тучни́й дощ, заливни́й (Сп.) і д. під сл. **Ли́вень.**

Проли́въ = пролив (С. Жсл.), прото́к, прото́ка.

Проли́ть = д. **Пролива́ть.**

Проловела́сничать = поволочи́ти ся, прожирува́ти.

Проло́гъ = д. **Логъ 1.**

Про́логъ = проло́г, вступ (до поеми або драми).

Проложи́ть = д. **Пролага́ть.**

Пролома́ть, проломи́ть, ся = д. **Прола́мывать.**

Проло́мъ = 1. проло́м (дїя).

2. проло́м, ви́лом, ви́рва, прі́рва (д. **Брешь**).

Пролощи́ть = д. **Прола́щивать.**

Пролѣза́ть, пролѣ́зть = пролїза́ти (крізь що), перелїза́ти (через що), пролїзти, перелїзти.

Пролѣни́ться = пролїнува́ти ся, проледарюва́ти, пробайдикува́ти.

Пролѣни́ть = пролїпи́ти.

Пролѣ́ска, рос. Mercurialis perennis L. = про́лїска, бажа́нна трава́. С. Ап.

Пролѣ́сокъ = про́лїсок, прогальо́вина (С. Л.); д. ще **Просѣ́ка.**

Пролѣ́товать = пролїтува́ти.

Пролѣ́чивать, пролѣчи́ть, ся = пролї́чувати, пролїчи́ти, пролїкува́ти, прого́їти, прокурува́ти, ся (який час або тратитись на лїки). — Пролїчили цїлий рік, та не вилїчили. — Пролїкував багато грошей.

Пролюбе́зничать = прожениха́ти ся, пролиця́ти ся.

Пролюбова́ться = пролюбова́ти, ся, промилува́ти ся.

Прома́зывать, прома́зать = прома́зувати, прома́зати, промасти́ти і т. д. д. **Ма́зать.**

Прома́лчивать, промолча́ть = промо́вчувати, промо́вчати, перемовча́ти (який час), змо́вчувати, змовча́ти, вмо́вчати (не одказати). — Де про що змовчить, а де на що наведе свій сьвіт. Кн. — Вмовчана правда краща від голосної брехні. н. пр.

Проманéжиться, проманéриться = прома́ніжити ся, проманíрити ся, повиверта́ти ся, повихиля́ти ся (який час).

Прома́нивать, промани́ть = дури́ти, зво́дити, обма́нювати, підма́нювати, підду́рювати, одури́ти, звести́, обмани́ти, підмани́ти, піддури́ти, підвести́. — Ти ж мене підманила, ти ж мене підвела. н. п.

Промаршировáть — промаршува́ти.

Прома́сливать, прома́слить = прома́слювати, прома́слити, промасти́ти, промасльо́нити, просмальцюва́ти.

Прома́тывать, промота́ть = 1. кива́ти, хита́ти, крути́ти, прокива́ти, прохита́ти, прокрути́ти (д. **Мота́ть 1**). — Прохитав головою скільки разів.

2. промота́ти, просота́ти (д. **Мота́ть 2**). — Промотала нитки цілий вечір.

3. мота́ти, манта́чити, шахрува́ти, гайнува́ти, ци́ндрити, три́нькати, марнотра́вити, промота́ти, проманта́чити, прошахрува́ти, прогайнува́ти, проци́ндрити, протри́нькати, промарнотра́вити, процви́ндрити, розтри́нькати, розтри́ньчити, промарнотра́тити (д. **Мота́ть 3**). — Що в день загорює, за ніч прогайнує. н. п. — Може й добув грошей, та процундрить їх марно. Мова. — І що придбали їх батьки, вони протринькали. Гул. Ар. — І грошей вчора він процундрив щось не трохи. Гул. Ар.

Прома́хивать, промаха́ть, промахну́ть, ся = 1. одма́хувати, одмахну́ти, ся (д. **Отма́хивать 1**).

2. да́ти ма́ху, омахну́ти ся, обмахну́ти ся, вхи́бити, не втра́пити (С. Л.), схи́бити (С. Л.), омили́ти ся, прохопи́ти ся, шпака́ вби́ти, пробочи́ти.

3. д. **Прома́тывать 3.**

Про́махъ = о́бмах, про́гріх. — **Онъ не про́махъ** = він не ду́рень, він ма́ху не да́сть. — **Про́махъ сдѣлать** = ма́ху да́ти і т. д. д. **Прома́хиваться 2.**

Прома́чивать, промочи́ть = промо́чувати, підмо́чувати, змо́чувати, промочи́ти, підмочи́ти, змочи́ти, росою — прироси́ти.

Прома́шка = д. **Про́махъ.**

Прома́яться = протоми́ти ся, прону́дити ся і т. д. д. **Ма́яться.**

Промедле́ніе = відволо́ка; прога́йка, заба́ра, зага́йка, замі́шка (д. **Замедле́ніе**). — Пішки — не має замішки. н. пр.

Проме́дливать, проме́длить = бари́ти ся, га́яти ся, дли́ти ся, набари́ти ся, забари́ти ся, зага́яти ся, зга́яти, прога́яти, ся, пробари́ти ся, продли́ти ся, проба́вити, продовга́нити ся, заба́вити ся, прокволі́ти. С. З. Л. — Довго прогаяв ся, поки онучу знайшов, потім обувсь, до корови пішов. н. пр. — Прогаяла неділь зо дві: з ділами справлялась. Баз. — Уже нагостилась, уже набарилась у своєї матінки в гостях. н. п. — Прощай, милий мій синочку, та не забарай ся: за чотиру неділеньки до дому вертай ся. н. п.

Промежду́ = д. **Ме́жду.**

Проме́жекъ = 1. д. **Промежу́токъ.**

2. міжни́к, рів або борозна́ між грядками на горо́ді.

3. вало́к (С. Аф.), вало́чок. — О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. н. п.

Проме́жность = промі́жжя.

Промежу́токъ = переме́жок (С. Л.), промі́жжя, перемі́жка, пере́рва, між будовою — сутки́, суточки́ (С. Л.), між лісами — проворі́ття, що до часу — про́тяг, про́довж. — **Въ промежу́токъ этого вре́мени случи́лось** = в про́тяг сього ча́су тра́пилось.

Промежу́точный = промі́жний; проме́жний (С. З. Л.).

Проме́жъ = д. **Ме́жду.**

Промелька́ть, промелькну́ть = про сьвіт — промига́ти, промиготі́ти, промигті́ти, пробли́мати, проблимну́ти, про ходу або що — промайну́ти, прошмигну́ти.

Промере́щиться = проманя́чити, пробовані́ти; проверзти́ ся і т. д. д. **Мере́щиться.**

Промета́ть, промести́, проме́сть, ся = промі́та́ти, розміта́ти, проме́сти, розмести́. — Коли б знала відкіль виглядати, тоб сказала, наказала стежку промітати. н. п.

Промета́ться = проки́дати ся. — Слабий цілу ніч прокидав ся в огню.

Проме́тывать, промета́ть = 1. прокида́ти, проки́дати.

2. прошива́ти, проши́ти на живу́ ни́тку, профастригува́ти.

Промечта́ть = прома́рити, промрі́яти.

Промига́ть = пробли́мати, проморга́ти, пролу́пати і т. д. **д. Мига́ть.**

Промина́ть, промя́ть = 1. протира́ти, проте́рти, проті́пати (на пр. льон, коноплю), промня́ти, умня́ти (на пр. глину).

2. прово́дити, ви́водити, провести́, проїзди́ти, проїздити (на пр. коня).

Промо́зглость = ту́хлість, тухля́тина (С. Ш.), при́тхлість, трухля́тина (С. Ш.).

Промо́зглый = гнилий, тру́хлий (С. Ш.). трухля́вий (на пр. про рослину), ту́хлий (С. Ш.), при́тхлий (про инші речі), ілки́й (про масло).

Промо́зглнуть = погни́ти, потру́хнути, струхля́віти (про рослину), протýхнути (про инші речі).

Промо́й = проми́вина, прі́рва. — На греблї вже промивина є, вода бушує; за ніч уся гребля пійметь ся водою. Кн. — Злякавсь мірошник та й біжить притьмом до прірви, щоб гатить. Б. Г.

Промо́ина = 1. водори́й, водоми́й, рівча́к, колдо́бина (**д. Водомо́ина**).

2. (в льоду) — ви́полоч, прони́зина, прогальо́вина.

Промока́ть, промо́кнуть = промока́ти, промо́кнути, ви́киснути, ви́кисти.

Промола́чивать, промолоти́ть = 1. **д. Вымола́чивать.**

2. промолоти́ти. — Цілий день промолотив на току.

Промо́лвить, ся = промо́вити. — Вийди на крилечко, промов хоч словечко. п. п. (Д. ще під сл. **Проговори́ть, ся**).

Промоло́ть = 1. **д. Прома́лывать.**

2. пробелькота́ти, промомота́ти, прохама́ркати.

Промолча́ть = **д. Прома́лчивать.**

Промора́живать, проморо́зить = заморо́зювати, заморо́зити.

Проморі́ть = проморі́ти, вимори́ти. — Проморив нас без обіда. — Виморив на роботі.

Проморо́сить = промрячи́ти.

Промости́ть = промости́ти, дошками — постели́ти, камінем — пробуркува́ти і т. д. **д. Мости́ть.**

Промота́ть = **д. Прома́тывать.**

Промочи́ть = **д. Прома́чивать.**

Промо́чка = відмо́ка. — І досї не поодживала сорочок з відмоки — ще погниють. Кр.

Промоше́нничать = промахлюва́ти, прошахрува́ти, прошахраюва́ти. — Довго прошахраював.

Промудри́ть = промудрува́ти.

Промурлы́кать = промуркота́ти і т. д. **д. Мурлы́кать.**

Прому́чить, ся = прому́чити, промордува́ти, ся, якою роботою нудною — проманїжити, над яким морочливим дїлом — проморо́чити, ся, на муштрі — промуштрува́ти ся.

Промча́ть, ся = промча́ти, ся, перели́нути.

Промши́ть = прошпаглюва́ти, проконопа́тити (мохом).

Промыва́ніе = промива́ння, проми́вка.

Промыва́тельное = **д. Клисти́ръ.**

Промыва́ть, промы́ть = промива́ти, проми́ти, вимива́ти, ви́мити. — Вода промила греблю.

Про́мыселъ = про́мисел (С. Жел.), ремество́, роздобу́ток. — **Звѣри́ный п.** = лове́цтво, мислі́вство. — **Охо́тничій п.** = стріле́цтво. — **Ры́бный п.** = риба́льство.

Промы́слить = **д. Промышля́ть.**

Промысло́вый = промисло́вий. С. Жел.

Про́мыслъ = **д. Провидѣ́ніе.**

Промы́ть = **д. Промыва́ть.**

Промыча́ть = прому́кати, му́кнути. — Будила його, будила, а він тільки му́кнув: ми .. Кр.

Промы́шленникъ = промисло́вець.

Промы́шленность = про́мисл. С. Жел.

Промы́шленный = промисло́вий.

Промышлённый = проми́сливий. С. Жел.

Промышля́ть = 1. промишля́ти, рибальством — риба́льчити, торгом — купцюва́ти, крамарюва́ти і т. д. **д. Занима́ться 1.**

2. (**промы́слить**) = добува́ти, роздобува́ти, добу́ти, роздобу́ти, ся. — Або добути або дома не бути. н. пр. — Нігде нічого не добув ся. С. Аф. — А добувати ся на рибі, на звірю в ріцї Днїпрі, в Богу і во всїх ріках без жадного датку вільно. Петрик. С. З.

Промѣ́нивать, промѣня́ть, ся = промінювати, проміня́ти, поміня́ти, зміня́ти, ся.

Промѣ́нщикъ = **д. Мѣня́ло.**

Промѣ́нъ = 1. промі́н, міньба́ і **д. Мѣ́на.**

2. промі́нне. — Багато взяв промінного, що проміняв гроші.

Промѣ́ривать, промѣ́рить, промѣ́рять = 1. міряти, ви(про)міря́ти, виміряти, проміряти.

2. обмі́рювати ся, обмі́ряти ся.

Промѣ́ръ = вимір.

Промѣ́шивать, промѣси́ть, промѣша́ть = вимі́сювати, вимі́сити, ви́мішати.

Промѣ́шкивать, промѣ́шкать = га́ятися, бари́ти ся, прога́яти, забари́ти ся і т. д. д. Проме́дливать.

Промя́кнуть = помня́кнути, помня́кшати.

Промя́млить = проми́мрити, прохама́ркати, прохарама́ркати.

Промя́ть = д. **Промина́ть.**

Промяу́кать = промня́вкати, промнявча́ти.

Прона́шивать, проноси́ть = носи́ти, проноси́ти (довго). — Цілий день проносив землю. — Проносив свиту років шість.

Пронести́, ся = д. **Проноси́ть, ся.**

Пронза́ть, пронзи́ть = проко́лювати, простромля́ти, проколо́ти, простроми́ти, проштрикну́ти, штирхону́ти. — Так йому і простромив рожен під саме серце. Кн.

Пронзи́тельный = прони́зливий, го́стрий. — Не ходіть в хати: вітер пронизливий сьогодня. Кн. — Як заврещить своїм пронизливим голосом — я аж затрусив ся. Кн. — Почув в руках біль пронизливий. Кн.

Прони́зывать, прониза́ть = прони́зувати, прониза́ти.

Про́низь = нами́сто.

Проника́ть, прони́кнуть, ся = 1. проница́ти (С. Жел.), прохо́дити проникнути, пройти́ (крізь що або далеко).
2. прозира́ти, збагну́ти (С. З. Ос.), переня́ти ся. — Хто ж збагнув таємности людського життя і горювання К. Х. — Уся я переняла ся тією думкою. Кн.

Пронима́ть, проня́ть = 1. проко́лювати, проколо́ти. — Проколоти уха на сережки.
2. пройма́ти, дошкуля́ти, допіка́ти, пройня́ти, проня́ти (С. Жел.), дошку́лити (С. Аф.), допекти́. — Звістка про Суховієнкові заходи до самого серця проняла. Дорошенка. Кн. — Вітер такий гострий, що поза шкурою проймає. Кн. — Бачця по одежі ударив, а так дошкулив, що аж досі болить. С. Аф. — Попохекав мабуть, поки ти дошкулить зміг хоч трохи. Гр. Чайч. — **Пронима́ющій** = дошкульний, шкулький. С. Аф.

Проница́емость = прозі́рність.

Проница́тельность = прони́кливість, прозірливість.

Проница́тельный = 1. прони́кливий (С. Жел.), пронизуватий, прозо́чний. — Очі йому такі пронизуваті, що часом аж страшно. Кр. — Постерегла своїм пронизуватим розумом. Лев. — Перебіг по її постаті пронизуватим, вивіряючим поглядом. Лев. В.
2. д. **Пронзи́тельный.**

Проница́ть, прони́кнуть = д. **Проника́ть.**

Проноси́ть, пронести́, ся = 1. проно́сити, пронести́, ся, по різних місцях — ви́носити.
2. розголоша́ти, розголоси́ти, розно́сити, рознести́, ся, розхо́дити ся, розійти́ ся (чутки, вістки). — Розійшла ся чутка, що... — **Пронести́ слухъ** = пусти́ти чу́тку, пого́лоску. — Десь мабуть великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр.
3. мча́ти ся, промча́ти ся, прогусти́.

Прони́щенствовать = простарцюва́ти.

Проны́ра = про́йда, проно́за, пи́шкавка, до́йда (С. Л.) і д. **Пройдо́ха.**

Проны́рить = д. **Прола́зить** 2.

Проны́рливый = проно́зливий, проно́зуватий. С. Жел. Л.

Проны́рство = д. **Про́иски.**

Проны́рщикъ = д. **Прола́за.**

Проню́хивать, проню́хать = проню́хувати, занюхувати, виню́хувати, проню́хати і т. д. д. — Він пронюхав, що за ним слідкують, та і втік. — Винюхав скрізь. — Пронюхав у рік три карбованця.

Проня́ньчить, ся = проня́нчити; пропе́стувати, проба́вити; проня́нькати ся.

Проня́ть = д. **Пронима́ть.**

Прообе́дать = прообі́дати (довго просидіти за обідом або стратити що на обід).

Проора́ть = 1. проора́ти (плугом чи сохою), прора́лити (ралом).
2. прогаласува́ти, прорепетува́ти, прогвалтува́ти, прогорла́ти.

Прео́хать = прео́хати, прео́хкати.

Пропаганди́ровать = пропагува́ти (Гал.).

Пропада́ть, пропа́сть = пропада́ти, ги́нути, пропа́сти, зги́нути (С. Л.), заги́нути, поги́нути (С. Л.), сли́знути, гала́ сьві́та піти́, ґи́ґнути, про кількох — ви́гинути. — Квітки пропали од морозу. — Пропав ні за цапову душу. — Пропадеш, як собака в ярмарку н. пр. — Оборони од напасти, не дай мені враз пропасти. Ст. — Пропав і дуб, і кобила, та ще й в хомутці. К. Х. — Гине слава, батьківщина. К. Ш. — Згинуть наші вороги, як роса на сонці. Чуб. — Наша пісня, наша мова не вмре, не загине. К. Ш. — Його сивуха запалила, і він, як муха в зиму, слиз. Кот. — От кравець умотав хвіст у руки, як одпустив три аршини — так вовк трохи не ґіґнув. н. к. — Щоб ти гала сьвіта пішов! Хар. Граб. — **Пропа́сть безъ вѣсти** = запропасти́ти ся. С. Л. — **Пропа́вшій** = пропа́лий. С. Л.

Пропа́жа = пропа́жа, згу́ба (С. З.). —

Знайшлась моя пропажа. — Чия згуба, в того річей повна губа. н. пр.

Пропази́ть = прожолоби́ти.

Пропа́лзывать, проползти́ = прола́зити, проли́зти.

Пропа́лывать, прополо́ть = пропо́лювати, прополо́ти.

Пропа́рина = д. **Полынья́ 1.**

Пропа́рхивать, пропорхну́ть = пропу́рхати, пропурхну́ти.

Пропа́рывать, пропоро́ть, ся = розпо́рювати, розпоро́ти, ся; продира́ти, продра́ти, ся. — По шитому розпоролось. — Гвіздком розпоров чобіт.

Пропасти́, сь = пропа́сти, ся. — Ціле літо пропас волів. — Вівці ціле літо пропасли ся на луках.

Пропа́сть = д. **Пропада́ть.**

Про́пасть = 1. прова́лля (С. Л.), безо́дня, бескет (С. Л.). — Ніхто не пхав, сам в провалля впав. н. пр. — З того боку провалля і з сього боку провалля, а посередині гребінь. Гр. Чайч.

2. си́ла, страх, бе́зліч, чо́ртів тиск, до бі́са, до чо́рта, до ка́та, до стобі́са (д. **Мно́го, дуже**). — Силу грошей потратив. — У його до біса гроши.

Пропа́хивать, пропаха́ть = проо́рювати, проора́ти.

Пропа́хивать, пропа́хнуть = пропаха́ти, пропа́хти, пропа́хнути, напаха́ти ся (С. Л.).

Пропа́щій = пропа́щий. — Пропащий чоловік, як не перестане пить.

Пропека́ть, пропе́чь, ся = пропіка́ти, пропекти́, ся.

Пропере́ть = д. **Пропира́ть.**

Пропеча́тать = пропеча́тати, ви́печатати, ви́друкувати. — Так у його книжці випечатано. Кр.

Пропе́чь, ся = д. **Пропека́ть, ся.**

Пропива́ть, пропи́ть, ся = пропива́ти, пропи́ти, ся, пропія́чити. — Пропив воли, пропив вози, а сам ходить по дорозі. н. п.

Пропи́ливать, пропили́ть = пропи́лювати, пропиля́ти (на скрізь або який час).

Пропили́кать = 1. процигі́кати, протирли́кати.

2. пропі́кати (д. **Пили́кать**).

Пропира́ть, пропере́ть = пропира́ти, пропе́рти.

Пропирова́ть, пропи́ршествовать = пропи́сувати, опи́сувати, випи́сувати, прописа́ти, описа́ти, вписати; запи́сувати, записа́ти, впи́сувати, вписа́ти. — Усе прописано, як було. — Записав у реєстр.

Прописно́й = незапи́саний, незаве́дений в пере́пис, у рее́стр. — **Прописна́я бу́ква** = титу́льна (С. Ш.), початко́ва, вели́ка бу́ква.

Про́пись = про́пись. С. Жел. — **Писа́ть про́писью** = бу́квами писа́ти (число).

Пропита́ніе = пожи́ток, пожи́вність, прожи́ток, на́їд, на́їдок, харч, харчува́ння. — Дасть Бог день, дасть і пожиток. н. пр. — Міні аби на прожиток стало. Кн. — **Снискивать пропита́ніе** = заробля́ти на хліб. — А я стаю похилившись, думаю, гадаю, як то тяжко тиї люди на хліб заробляють. К. Ш.

Пропи́тывать, пропита́ть, ся = харчи́ти, харчува́ти, году́вати, прохарчи́ти і т. д. д. **Прока́рмливать 1.** — **Пропита́ться за́пахомъ** = пропа́хнути, напаха́ти ся (С. Л.). — **Пропита́ться сы́ростью, вла́гою** = набрати ся, втягти́, дуже — набуча́віти.

Пропи́ть = д. **Пропива́ть.**

Пропи́хивать, пропиха́ть, пропихну́ть, ся = пропиха́ти, пропха́ти, пропхну́ти, ся.

Пропища́ть = пропища́ти, пропискотіти.

Пропла́вать = пропла́вати, пропли́вати.

Пропла́кать = пропла́кати, ви́плакати, перепла́кати, голосно — проголоси́ти, скиглячи — проски́глити, рюмсаючи — прорю́мсати, дуже голосно — проревіти. — День-денечки як голубка гуду, як зозуля викую, виплачу. Г. Бар. — Переплачу, то й полегшає на серці. Кр.

Проплета́ть, проплести́ = впліта́ти, перепліта́ти і т. д. д. **Вплета́ть.**

Проплута́ться = проплу́тати ся; проблука́ти, пропле́нтати ся, прове́штати ся.

Проплутова́ть = прошахраюва́ти і т. д. д. **Плутова́ть.**

Проплыва́ть, проплы́ть = пропли́вати, пропливсти́, пропли́нути. — Проплив не довго і став потопати.

Проплѣсневѣть = зацьвісти́, цьві́ллю, мо́хом взятись.

Пропля́сывать, проплясать = танцюва́ти, протанцюва́ти. — Аж до брами протанцював сивий. К. Ш.

Проповѣданіе = пропові́дання (С. Жел.), каза́ння.

Проповѣдать, проповѣдывать = пропові́дати (С. Жел.), пропові́дувати; прові́щати.

Проповҍдникъ, ца = пропові́дач, ка, пропові́дник, ця, казноді́й (С. З.).

Проповҍдническій, проповҍдничій = пропові́дницький, пропові́дничий (С. Жел.), казноді́йський.

Проповҍдничество = пропові́дництво.

Про́повҍдь = про́повідь, ка́зань (С. З.), каза́ння (С. З.). — Поучав не з книжки, а на памъять, та ще й нашою мовою, так що й мала дитина зрозуміла б те сьвяте казання. О. Ст. — В страшно судную неділю ксьондз казання говорив, став за Божий суд казати, та на гріх пересолив. Руд.

Пропо́й = пропі́й, пере́пій.

Пропои́ть = д. **Пропа́ивать.**

Пропо́йца = пъяни́ця, пропі́я́ка.

Прополаскивать, прополоска́ть = пропо́ліскувати, прополоска́ти.

Прополза́ть, проползти́ = прола́зити, проповза́ти, пролі́зти, проповзти́, проплазува́ти.

Прополо́ть = д. **Пропа́лывать.**

Пропо́льзовать = пролічи́ти, прогої́ти і д. **По́льзовать.**

Пропоро́ть = д. **Пропа́рывать.**

Пропорха́ть = проліта́ти, пропу́рхати.

Пропорхну́ть = д. **Пропа́рхивать.**

Пропости́ть, ся = пропо́стувати, пропісникува́ти, спо́стити, в понеділок — пропонеді́лкувати. — Пап цілу Петрівку не спостить. Кр.

Пропотҍть = пропоті́ти, упрі́ти. — Поти не уміти, поки не упріти. н. пр.

Пропра́здничать = просьвяткува́ти, пересьвяткува́ти (Сп.), пропразникува́ти.

Пропрыгать = проплига́ти, проскака́ти, простриба́ти.

Пропуска́ть, пропусти́ть = 1. пропуска́ти, пропусти́ти. — Пропусти мене — я хочу подивить ся. — Нас пропустили у хату.

2. пропуска́ти, пропусти́ти, перепусти́ти, упусти́ти (С. З.), проґа́вити. — Пропустив поїзд. С. Л. — Перепусти годину, та знову ложку лікарства візьми. С. Л. — Казали йому — дивись добре, а він проґавив, роззяво!

3. випуска́ти, пропуска́ти, пропусти́ти, ви́пустити, помину́ти, промину́ти, викинути. — Читаючи, пропустив два листка. — Се можна й проминути. — Ти не все роскавала, де що поминула. Кр. — А мене проминули? Кр.

4. проці́жувати, проціди́ти. — **Пропусти́ть** = ви́пити, ви́хпляти. — Ще по однїй вихиляли. Кр. — **Пропусти́ть ми́мо глазъ, ми́мо уше́й** = мов не добача́ти, мов не дочува́ти. — А зо мною зустріветь ся, мов не добачає. К. Ш. — **Пропусти́ть слухъ** = пусти́ти чу́тку, поголо́ску. — **Бума́га пропуска́етъ** = бома́га протіка́є, чорни́ло прохо́дить.

Пропускно́й = пропускни́й. — **П. бума́га** = бібу́ла. С. Ш.

Про́пуска = про́пуск; прога́лина. — З міста нема пропуску. С. Л. — Читай без пропусків. — Шевченків Дневник друкував ся в Основі з великими прогалинами. Кл.

Пропусти́ть = д. **Пропуска́ть.**

Пропустова́ть = пропорожнюва́ти.

Пропутеше́ствовать = промандрува́ти.

Пропыла́ть = пропала́ти, пропалахкоті́ти.

Пропыхтҍть = пропахті́ти.

Пропья́нствовать = пропія́чити.

Пропҍва́ть, пропҍть = сьпіва́ти, просьпіва́ти, ви́сьпівати (Ос.), колядку — проколядува́ти, щедрівку — прощедрува́ти. — Такий змалечку, раз хто просьпіває, то й перейму. Ос. Вересай. — Вже треті півнї просьпівали, а ти спиш. Лев. — Я знаю однієї пісні, то будеш возить, поки я просьпіваю. н. к.

Прорабо́тывать, прорабо́тать = роби́ти, працюва́ти, пророби́ти, пропрацюва́ти. — Пропрацював над сим ділом багато.

Прора́мка = у́ставка (в мужеських сорочках від коміра до рукава).

Прораста́ть, прорасти́ = пророста́ти, прорости́; зароста́ти, зарости́. — Картопля проросла. — Заросли шляхи тернами. К. Ш.

Про́рва = 1. прі́рва. 2. д. **Прожо́ра.**

Прорва́ть = д. **Прорыва́ть.**

Проревҍть = прореві́ти.

Прорека́тель = д. **Прорица́тель.**

Прорека́ть, проре́чь = прорі́кати, пророкува́ти і д. **Предска́зывать** і **Предвозвҍща́ть.**

Проржа́вҍть = проржа́віти.

Проржа́ть = проїржа́ти.

Прорисо́вывать, прорисова́ть = 1. переодійма́ти (малюнок крізь скло або папір), перезня́ти, перемальо́вувати, перемалюва́ти.

2. промальо́вувати, промалюва́ти, прописа́ти. — Промалював цілу піч.

Про́рись = зні́мок (малюнка через скло або папір).

Прорица́лище = проро́чня. С. Жел.

Прорица́ніе = прорі́кання, пророкува́ння, віщува́ння і д. **Предсказа́ніе.**

Прорица́тель, ница = віщу́н, віщовни́ця, воро́жбит, воро́жка (д. **Вҍщу́нъ**).

Пророкъ = прорік, пророк. С. Жел.

Пропить = пропустити, упустити, вúпустити. — **Пропить словечко** = проговорити ся, пробовкнути (С. З.).

Проросгь, проросъ = проріcть. — Свинина з проріcтю.

Пророческій = пророчий. С. Л.

Пророчество = пророкування, віщування і д. **Предсказаніе**. — Здаєть ся, що се нам сумне пророкування на тяжкі нещастя. Ст. Г.

Пророчествовать = пророкувати, прорікати, пророчити, віщувати. — Із жінок же Тараниха мов пророкувала, про дружину для Панаса балакати стала. Мак. — А тим часом сичі в ночі не добре віщують. К. Ш.

Пророчить = пророчити і д. **Предсказывать**.

Пророчица = пророчиця (С. Жел.), пророкиня (К. Св. П.).

Прорубать, прорубить = прорýбувати, прорубати, цюкаючи — процюкати, льод на ополонку — полонити.

Прорубь = полонка, ополонка (С. З. Л.), пелька, для риболовлі — кишець, вікно, вікнúна. — Крутить ся, як кізяк в ополонці. н. пр. — В ополонці огонь не страшний. н. пр. — Кинула ся громада до ставу, аж там біля пельки тільки чоботи . . . а він, значить, в пельку пішов. Кн. (д. ще під сл. **Полынья** 2).

Проругать = пролаяти.

Прорýха = óбмах, прóгріх, помилка (д. **Ошибка** і **Промахъ**). — **И на старýху бываетъ прорýха** = всяк чоловік не без гріха, кінь на чотирьох ногах та спотикаєть ся. н. пр.

Прорывать, прорвать, ся = 1. роздирати, продирати, розідрати, продрати, ся. — Продрав штани.

2. проривати, розривати, прорвати, розрúти; пробивати, пробити, ся. — Вода прорвала греблю. — Козаки пробили ся крізь турецьке військо.

Прорывать, прорыть, ся = прокóпувати, прокопати, прорити, ся. — Прокопали ходники.

Прорывъ = 1. прóрив (на пр. чиряка). Мап.

2. рів, канава; прірва, вúрва.

Прорыскать = прогасати, прогапяти.

Прорычать = прогарчати, проричати.

Прорѣзать = д. **Прорѣзывать**.

Прорѣзываться = пропустувати.

Прорѣзъ = прóріз.

Прорѣзывать, прорѣзáть, прорѣзать, ся = прорíзувати, прорізати, прорíзати, ся, про кілько — попрорíзувати, ся. — Прорізав скатерку. — Різбяр цілий день прорізав печатку. — У дитини усі зуби попрорізували ся.

Прорѣха = рóзпір (С. Жел.), рóзпірка, розпóроте, прогальóвина (С. Л.), дірка (що прорвала ся по шитому).

Просаживать, просадить = розсáжувати, розсадити, порозсáжувати. — **Просадить** (про гроші) — пробýхати. — Пробухав багато грошей.

Просакъ = 1. хвáбрика вірьóвок.

2. клóпіт (С. Жел.), морóка. — **Попасть впросакъ** = д. під сл. **Попадать**.

Просаливать, просолить, ся = солити, просолити, всолити, ся.

Просаливать, просалить = сáлити, просáлити, налоїти, насмальцювати.

Просасывать, прососать, ся = проссати, проссати, просмоктати, ся. — Вода раз греблю просмоктала. Б. Г.

Просачиваться, просочиться = просисати ся, протікати (С. Л.), цяпути, проссати ся, протікти.

Просватывать, просватать = д. **Засватать**.

Просверкать = промиготіти, промигтіти, проблúскати.

Просверкивать, просверкнуть = д. **Проблескивать**.

Просверливать, просверлить = просвéрдлювати, провірчувати, просвéрдлити (С. Л.), провертіти (С. Л.), просвидрувати (С. Л.), пробуртіти (С. Л.), вúсверлити, викрутити, про кілько — повисвéрдлювати, попросвéрдлювати і т. д.

Просвира = прóскура, прóскурка. С. Л. — Не говівши, та проскурку зъїв. н. пр.

Просвирки, рос. Malva L. = калáчики, M. rotundifolia L. = прóскурки, калáчики, прóскурень, проскурни(я)к, пацьóрки. С. Ан.

Просвирковый = калáчиковий

Просвирница, просвирня = проскýрниця (С. Жел.), проскурня, прóсвирня. — Скраю сиділа старенька проскурниця і продавала проскури. Лев.

Просвирный = прóскурний.

Просвирнякъ = д. **Проскурнякъ**.

Просвирочный = д. **Просвирковый**.

Просвистывать, просвистать, просвистѣть = свистіти, висвúстувати, вúсвистіти, просвистіти. — Висвистує пісню. — Просвистів цілу ніч.

Просвоевольничать = просвавóлити.

Просвѣжа́ть, просвѣжи́ть, ся = осьвіжа́ти, осьвіжи́ти, ся.

Просвѣти́тель, ница = просьвітник, ця, просьвіти́тель, ка. С. Жел. — В піснях він виявляеть ся не просьвітником Руської землї, а ідеалом роскішного пана. Бар. О.

Просвѣти́тельный = просьвітний. С. Жел.

Просвѣти́ть = д. **Просвѣща́ть.**

Просвѣтля́ть, просвѣтли́ть, ся = проя́снювати, вия́снювати, проясни́ти, ви́яснити, ся, про рідке — очища́ти, очи́стити, ся.

Просвѣтлѣ́ть = проясни́ти ся, ви́яснити ся. — Небо прояснило ся. — Нехай вияснить ся — бач як нахмарило. н. пр.

Просвѣтъ = про́сьвіт, про́сьвіток (С. Л.). — Над містом стояв вечір без просьвітку темний. Кн.

Просвѣ́чивать = просьві́чувати, висьві́чувати, сьвіти́ти ся, вилича́ти (на пр. тіло спід мережки). Ман.

Просвѣща́ть, просвѣти́ть, ся = просьвіща́ти, осьві́чувати, осьвідча́ти, сьвічи́ти, ся (С. З.), цьвічити ся (С. З.), просьвіти́ти, осьвіти́ти, ся. — Просьвітив їх розум всякими науками, в життї потребними. Л. В. — Просьвітились, та ще хочем других просьвітити, сонце правди показати. К. Ш. — Осьвіти чоловіка, то він і порозумнїшае. н. пр. — Сьвічтесь люди, добре буде. Сьвічтесь хоч по малу, щоб вас лихо знов не взяло собі на поталу. Прибура. С. З. — Великая громада молодї російської в колегіумі моїм знайдуеть ся і в науках і віри сьвятої боронити цьвічить ся. П. Могила. С. З.

Просвѣще́ніе = просьві́та (С. Жел. З.), осьві́та (С. З. Л.), сьвіче́ння (С. З.), сьвіт, осьвідче́ння, цьвіче́ння (С. З.). — Просьвіти за плечима не носити. н. пр. — Списати життепись Шевченка значить списати историю просьвіти взагалї в Росиї. Кн. — Братства київського, труждаючого ся в цьвіченню молодї російської. С. З.

Просвѣщённый = осьві́чений, осьві́тний, сьві́чний (С. З.). — Він чоловік осьвічений. — Горе люду не сьвічному на сїм сьвітї бути: зараз стане попихачем проміж сьвічних люди. Прибура. С. З.

Просёлокъ, просёлочная доро́га = д. під сл. **Доро́га.** — **Доро́га идётъ просёлками** = доро́га йде поміж се́лами та хутора́ми.

Проси́живать, просидѣ́ть = проси́жувати, проси́діти, виси́жувати, ви́сидіти. — Просидів за роботою аж до ранку. — Цїлий вечір висидів дома.

Просини́ть = просини́ти.

Про́синь, у виразї: „**въ про́синь, съ про́синью**“ = синя́вий. С. Жел.

Проси́тель, ница = проха́ч, ка (С. Л. Жел.), проха́тарь, ка (С. Л.), прохати́рь (Сп.), проша́к (С. Жел. Л.), блага́ч (С. Ш.), набридливий — ка́ня, каню́ка.

Проси́тельный, но = проха́льний, при́сма.

Проси́ть, ся = 1. проси́ти, проха́ти, ся (С. Л.), сильне — блага́ти (С. Л. Ш.), набридливо — каню́чити, цига́нити, милостиню — старцюва́ти, ру́ку простяга́ти, жебрува́ти, лабзюкова́ти, же́брати, Христа ради — христа́радничати. — **Проси́ть позволе́нія** = пита́ти ся, проха́ти дозво́лу.

2. позива́ти (С. З.), ска́ржити ся. — Ой піду я до пана, позивати Івана. н. п.

Просіява́ть, просія́ть = зася́яти, зася́ти, просі́яти.

Проска́бливать, проскобли́ть = проскріба́ти, проскрома́жувати, проскребти́, проскрома́дити.

Проска́кивать, проскочи́ть, проскокну́ть = 1. проско́кувати, проско́чити, проскікну́ти, простри́бну́ти. — Курча проскочило з курника.

2. трапля́ти ся, луча́ти ся, зустріча́ти ся, тра́пити ся, лучи́ти ся, зустрі́ти ся (рідко).

3. промча́ти ся, проскака́ти.

Проскобли́ть = д. **Проска́бливать.**

Проскольза́ться = проко́взати ся.

Проскользну́ть = вислизнути, ви́сковзнути, ви́порськнути і д. **Выскользнуть.**

Проскорбѣ́ть = протужи́ти, просумува́ти.

Проскочи́ть = д. **Проска́кивать.**

Проскреба́ть, проскре́сть = проскріба́ти, проскребти́, прошкря́бати.

Проскрипѣ́ть = 1. проскрипі́ти, прорипі́ти.

2. процигикати, прорипі́ти, прорипі́жити (про музик).

Проскурня́къ, рос. Althaea officinalis L. = калачики, проскурня́к, ди́ка ро́жа. С. Ан.

Проскуча́ть = пропуди́ти ся, пронудьгува́ти.

Просла́бить = пронести́, прочи́стити, промкну́ти. Лев. — Дав лікарь дитинї масла на прочистку живота, а воно і промкнуло. Лев.

Прославле́ніе = висла́влення.

Прославля́ть, просла́вить, ся = сла́вити, прославля́ти, виславля́ти (С. Л.), висла́влювати, вславля́ти, просла́вити (С. Л.), вcла́вити, осла́вити, ся, про що негоже

— розсла́вити. — Дяк маляр вславив ся на цілу околицю. Кп. — Од Припеті до Синюхи вславили себе Обухи. К. Д.

Прослези́ться = запла́кати, пропла́кати, розпла́кати ся.

Прослоня́ться = прове́штати ся, проблука́ти, протиня́ти ся.

Прослу́живать, прослужи́ть = служи́ти, прослужи́ти.

Прослу́шивать, прослу́шать = вислу́хувати, ви́слухати, прослу́хати.

Прослыва́ть, прослы́ть = вславля́ти ся, всла́вити ся. — На всю округу вславив ся.

Прослы́шать = прочу́ти, начу́ти, перечу́ти, перезна́ти, наслу́хати. — От зараз і прочула вона, що десь є така бабка, що поможе. н. к. Ман.

Прослѣди́ть = ви́слідити (С. Л.), прослі́дити, пронантрува́ти, присочи́ти.

Прослѣ́довать = 1. пройти́, проїхати. — Через наше село багато війська пройшло.
2. прові́рити, переві́рити, ви́вірити, переглядіти, передиви́ти ся. — Він переглядів се діло.

Просма́тривать, просмотрѣ́ть = 1. перегляда́ти, продивля́ти ся, переглядіти, продиви́ти ся, передиви́ти ся, прогля́діти. — Приходили, продивляли ся — у кого скільки він стоїть. н. о. Гр. Чайч. — Я передивив ся рукопис. — Продивив ся на картину довго.
2. недогляда́ти, недоглядіти, недодиви́ти ся, прога́вити. — Не додивив ся усіх помилок.

Просмо́тръ = про́гляд (С. Л.), пере́гляд. — Перегляд українських книжок. Ос.

Просмѣ́ивать, просмѣя́ть = д. Осмѣ́ивать.

Просмѣя́ться = просьмія́ти ся, посьмія́ти ся, прорегота́ти, ся. — Прореготали цілий вечір.

Просну́ться = д. Просыпа́ться.

Про́со, рос. Panicum miliaceum L. = про́со, китаци — во́лот (С. Аф.), во́лоття (Сп.), куни́ця, кия́х. — **Про́со желтоостистое**, P. glaucum = тека́ч. С. Ан. — **П. бѣлое** = біли́ця. — **П. колоси́стое** = воло́тисте, кияхува́те (Ман.).

Просови́ще = просови́ще, проси́ще, просянище, прі́ська (д. під сл. По́ле).

Прособира́ть, ся = провбіра́ти, ся.

Просо́вка = д. Болва́нецъ.

Просо́вня = за́сув.

Просо́вывать, просова́ть, просу́нуть = просо́вувати, просу́нути, ся; пропи́хувати, пропха́ти, пропхну́ти, ся.

Просоли́ть, ся = д. Проса́ливать, ся.

Про́солъ, про́соль = про́сіл.

Просолѣ́ть = просолі́ти, всоли́ти ся.

Просо́нки, просо́нье = просо́ння. — **Въ просо́нкахъ** = в просо́ння.

Просонѣ́ть = просоні́ти, просонти́.

Прососа́ть = д. Проса́сывать.

Просо́съ = продухо́вина, прогній, прогальо́вина (в льоду).

Просо́хнуть = д. Просыха́ть.

Просочи́ть, ся = д. Проса́чивать, ся.

Проспа́ть, ся = д. Просыпа́ть, ся.

Проспо́рить = проспо́рити, проспереча́ти ся, прозмага́ти ся.

Просро́чивать, просро́чить = пропуска́ти, пропусти́ти строк, простро́чити (С. Жел.).

Просро́чка = відволо́ка (С. Пар.).

Проста́ивать, простоя́ть = висто́ювати, просто́ювати, ви́стояти, простоя́ти, відстоя́ти.

Проста́къ, проста́чка = проста́к, просту́ха. С. Л.

Простёгивать, простега́ть, простегну́ть = стьо́бати, простьо́бати, простьобну́ти.

Простира́ть, простере́ть, ся = простяга́ти (С. З. Л.), протяга́ти, тягти́, ся (С. Л.), простягти́, протягти́, ся; дохо́дити, сяга́ти, дійти́. — Став простягаєть ся аж до лісу. — Степ тягне аж до моря. С. Л. — Сягає широко земля московська, та тісно, сумно там людському серцю. К. Б.

Простира́ть = пропра́ти. — Цілий ранок пропрала шматти.

Простите́льный = д. Извини́тельный.

Проститу́тка = пові́я, фидю́рка, розтру́ха і т. д. д. Непотре́бница. — Усі знають, що вона фидюрка, та нам до того байдуже. Кп.

Прости́ть, ся = д. Проща́ть, ся.

Про́сто = про́сто, по́ просту, щи́ро. — Зо всіми поводить ся по просту.

Простова́тый = проста́цький, недоу́мкуватий і д. Глупова́тый.

Простоду́шіе = простоду́шність. — Наша простодушність довела його до того... Кп.

Просто́й = 1. про́стий, звича́йний.
2. поро́жній, ві́льний.
3. проста́цький.

Просто́й = простій.

Простоква́ша = ки́сле молоко́, сиро́ватка (С. З.).

Простолю́динъ, простолю́динка = про́стий чолові́к, про́стого роду, простолю́дець, простолю́дка.

Простонаро́діе = про́сті люди, про́стий люд, простóлюд, простáцство, стар. — пóспільство. С. Л.

Простонарóдный = простолюдний, простáцький (С. З. Л.), стар. — посполитий. С. З.

Простонáть = простогнáти, проквилити.

Простóрный, но = простóрний, простóрий. — **Простóрнѣе дѣлаться** = просторнішати, просторішати.

Простóръ = простір, привілля.

Просторѣчіе = простомова. — **Въ просторѣчіи** = по прóстому.

Простосердéчный = щирий.

Простотá = простóта.

Простофиля = ґáва, бевзь і д. **Глуповáтый.**

Простоять = д. **Простáивать.**

Прострáнный = простóрий, ширóкий, розлóгий (С. Л.), розлéглий.

Прострáнство = простір, простóр (С. Л.), прóсторінь, óбшир, розлóг (С. Л.), просторóнище. — **Беспредѣльное п.** = безмір, безмірря. — Кидав очима, неначе в порожній простір. Лев. — На просторі між Балтицьким а Чорним морем жили Славьяне. Бар. О. — Велике просторонище земель біля Дніпра пустовало. Кн. — На обшир Україна більша за Францию. Кн.

Прострáнствовать = промандрувáти.

Простригáть, простричь, ся = простригáти, прострѝгти, ся.

Прострѣливать, прострѣлить = прострілювати, прострілити.

Прострѣлина = простріл.

Прострѣлъ = 1. простріл.

2. рос.: а) Aconitum Napellus L. — борéць, зозýлині черевички, б) Anemone Pulsatilla L. — простріл, сон, сон-зілля. С. Ан.

Прострѣльная травá = д. **Прострѣлъ 2.**

Прострáпать = пропóрати ся. — Цілий ранок пропорала ся коло печі.

Простýда = простýда, остýда (С. З. Л.), застýда, підвій.

Простужáть, простудить, ся = студити, простудити, застудити, ся, захолодити, охватити, ся, од вітру — підвіяти ся. — Застудив себе тай помер. Кр. — Щоб не застудити ся, випили по чарці джину. Кн.

Проступáть, проступить = прохóдити, пройти (наскрізь або з середини на верх).

Проступáться, проступиться = 1. д. **Оступáться.** 2. д. **Провинáться.**

Простýпокъ = вчинок (С. Л.), учинок (С. Ш.), винá, повинка, перéступ, вѝступок. — За що ж мене, мужу, бьєш, за які вчинки? н. п.

Простучáть = простýкати, простукотіти, сильно — прогрюкати, сильно і часто — проторохтіти, проторохкотіти, тихо і мірно — протокотіти, чим важким — прогýпати, простугоніти, ногами — протупотіти.

Простывáть, простыть, простынуть = простигáти, стигнути, холóнути, простигнути, простигти (С. Л.), остигти, вистигнути, прохолóнути (С. Л.), охолóнути, вихолонути, в печі — чáхнути, прочахáти, прочáхнути, счáхнути, вичахнути. — Раз добром налите серце — в вік не прохолоне. К. Ш. — Нехай, у печі трохи прочахне, тоді й трубу закрием. С. Л.

Простылый = простиглий, остиглий.

Простыня = простиня (С. Жел.), простирáло (С. Жел.), простирáдло. — Простирадло, заполоччю шитоє. Ст. Оп. Кіев. Ст.

Простыть = д. **Простывáть.**

Простѣнокъ = простінок.

Простякъ, простячка = простáк, простýха.

Просуетиться = проклопотáти ся, прометушити ся.

Просýживать, просудить, ся = судити, просудити, ся, протягáти, ся, пропозивáти. — Суд просудив довго. — Протягали ся довго, поки суд розсудив діло. — Прóпозивав (або: просудив) сто карбованців і свого не доправив ся.

Просунýть = д. **Просóвывать.**

Просучить = просукáти.

Просýшивать, просушить, ся = просýшувати, просушити, ся.

Просфорá = д. **Просвирá.**

Просчитывать, просчитáть, прочéсть, ся = пролічити, прорахувáти, ся (який час або зробити помилку), прощитáти.

Просыпáть, проспáть = спáти, проспáти (який час або пропустити через сон).

Просыпáть, просыпать = розсипáти, розсипати.

Просыпáться = 1. **(проспáться)** — просипáти ся, проспáти ся. — Пьяний проспить ся, а дурний ніколи.

2. **(проснýться)** — прокидáти ся, прочинáти, прокинути ся, прочнýти ся, обудити ся, розбудити ся, продрýхати ся, про кількох — попрокидáти ся і т. д. — Вона прокинулась та й дивить ся. н. к. — Прокинув ся чумак вранці та й полапав у гамаці. н. п. — Як ударить у дзвін, от він і прокинеть ся. н. о. Гр. Чайч. —

Тепер тільки прокинули ся у його всі сили життя. Кн. — Ой я сплю — милий спить ся, душа моя веселить ся. — Прокину ся — аж немає, аж серденько заміра. н. п.

Просы́пъ = про́сип. — Спить без просипу.

Просыха́ть, просо́хнуть = просиха́ти, просо́хнути, про грязь — прочаха́ти, протряха́ти, проча́хнути, протря́хнути.

Про́сьба = про́зьба, про́хань, проха́ння, як молитва — блага́ння, набридлива — каню́чіння. — **Пристава́ть съ про́сьбами** = каню́чити, цига́нити, розканю́чити ся.

Просѣва́ть, просѣ́ять = просіва́ти, висіва́ти, просі́яти, ви́сіяти, на решето — точи́ти, проточи́ти, переточи́ти, підточи́ти, наточи́ти, ви́точити. — Точитимош через сито. Кр. — Бери сито та проточи швидче борошно на затірку. Кн. — Споминки треба переточить і чимало чого внехтовати. Кн.

Просѣ́вочный = просіва́льний.

Просѣда́ть, просѣ́сть = пробива́ти ся, виступа́ти (на верх), витика́ти ся, протіка́ти, проби́ти ся, ви́ступити, ви́ткнути ся, протікти́. — Борода пробиваеть ся. — Рослина тільки що виткнула ся. — Вода протікае в щілини.

Просѣ́дина = 1. щіли́на, розпа́дина (С. Л.), розпа́лина (С. З.).

2. д. **Про́сѣдь.**

Про́сѣдь = сиви́зна, про́сідь (С. Жел.). — **Борода́ съ про́сѣдью** = шпакова́та. — Борода шпаковата, та думка клята. н. пр.

Просѣ́ка = про́сік (С. Жел.), про́руб, прогальо́вина, про́ліс, про́лісок, проворі́ття.

Просѣка́ть, просѣ́чь = прору́бувати, просіка́ти, прорuба́ти, просі́кти.

Про́сѣкъ = д. **Просѣ́ка.**

Просѣ́сть = д. **Просѣда́ть.**

Просѣ́чный = прору́баний.

Просѣ́чь = д. **Просѣка́ть.**

Просѣ́ять = д. **Просѣва́ть.**

Просяка́ть, прося́кнуть = просяка́ти (С. Жел.), просиса́ти ся, прохо́дити (про воду).

Просяно́й = просяни́й. — **Просяна́я ка́ша** = пшоня́на. — **П. соло́ма** = просяни́ця, прося́нка.

Прота́ивать, протая́ть = та́яти, прота́яти, прота́нути, розта́нути.

Прота́лина = 1. талови́на (Ман.), тал (С. Л. Ш.), талови́к (земля спід снігу, що ставув).

2. прогальо́вина, прога́лина, прога́йлина, відпарь і т. д. д. **Полынья́ 1.**

Прота́лкивать = 1. (**протолка́ть, протолкну́ть, ся**) — пропи́хувати, проти́скувати, ся, протовпя́ти ся, пропха́ти, ся, пропхну́ти, ся, проштовха́ти ся, прото́впити ся, проти́снути ся. — Пропхати човен поміж кригою. — Тісно, на силу пропхав ся.

2. (**протоло́чь**) — протовкти́. — Треба ще протовкти трохи.

Протанцова́ть = протанцюва́ти, гопака — прогопцюва́ти. — Цілу ніч протанцювали. — Протанцювала раз та й годі.

Прота́пливать, протопи́ть = топи́ти, протопи́ти, ви́топити. — Треба протопити грубку, бо щось холодно.

Прота́птывать, протопта́ть = прото́птувати, протопта́ти, стежку — просте́жити. — Протоптав чоботи. — Я тільки стежку протоптую до списання Шевченкової життєписи. Кн.

Протаска́ть = 1. протаска́ти. — Цілий день протаскав дрова.

2. протяга́ти, проволочи́ти, проволокти́. — Протягав копиці аж до півдня. — Його протягали по судах.

Протаска́ться = проволочи́ти ся, проблука́ти, прошве́ндяти, пропле́нтати ся.

Прота́скивать, протащи́ть, ся = протяга́ти, протягти́, ся, проволокти́, ся, протарга́нити, проти́рити, протелю́щити. — Проволік через двір та й кинув.

Прота́чивать, проточи́ть = 1. прото́чувати, проточи́ти. — Черва проточила дерево.

2. гостри́ти, прогостри́ти, проточи́ти. — Цілий ранок прогострив ножі.

Протащи́ть = д. **Прота́скивать.**

Протащи́ться = проволокти́ ся, пропле́сти́ ся, проди́бати, проплуга́нити ся. — На силу проплів ся через двір.

Прота́ять = д. **Прота́ивать.**

Протека́ть, проте́чь = 1. протіка́ти, протікти́, ледве-ледве — слези́ти, прослизу́вати. — Вода протікае через канаву. — Човен протікае. — Слезить трохи бочонок. Хар. — Вода крізь вікна прослизуе. Хар. — **Бума́га протека́етъ** = д. під сл. **Пропуска́ть.**

2. уплива́ти, пли́нути, уплисти́ (С. Ш.). **Вре́мя протека́етъ** = час пли́не. — **Протёкъ годъ** = упли́в рік. С. Ш.

Протёкшій = мину́лий.

Протере́бливать, протереби́ть = прорива́ти і т. д. д. **Продёргивать 2.**

Протере́ть = д. **Протира́ть.**

Протерпѣ́ть = стерпі́ти; ви́терпіти.

Проте́чь = д. **Протека́ть.**

Про́тивень = 1. спи́сок.

2. бля́ха, лист (залізний, що на йому печуть пироги то-що).

Проти́виться = опіра́ти ся (С. З. Л.), опина́ти ся, спротивля́ти ся, о́пір стави́ти, спреча́ти ся, сперечати ся, іти́ про́ти, огина́ти ся (С. Л.), змага́ти ся (С. Л.), спинча́ти ся (Сп.). — А він не йде — опинає ся. — І дівчата, сьміючи ся, всі її вхопили, опинала ся спігурка, та не стало сили. Гр. Чайч. — Хоч як довго вона спротивляла ся, а на сам-кінець, добре, каже, поїду. Кн. — Грім гуркотів, огнями розсипав ся, змагав ся довго дуб, стогнав, не подавав ся. Б. Г. — А що як Демъян сватати ме, а мати буде сперечатись? Лев. — Не можна проти батька огинати ся. С. Л.

Противле́ніе = змага́ння (С. Л.), проти́вність.

Проти́вникъ, ца = супроти́вник, ця (С. Л.), супо́рник, ця, супере́чник, ця. — Військо супротивників зійшло ся біля Корсуня. Кн.

Проти́вный, но = 1. проти́вний (С. З.), супроти́вний, но. — Вітер противну хвилю зо дна моря зіймає, судна козацькі розбиває. н. д. — А на морі супротивна хвиля вставала. н. д.

2. гидки́й (С. З. Л.), оги́дний, обри́длий (С. Л.), обри́дний, обри́дливий, мерзе́нний, осору́жний (С. Л.), опри́кривий, ги́дко, оги́дно, бри́дко (С. Аф.). — Я тричі вже йому казала, що осоружний він мені, що й глянути на його не можу я. К. К. — Гидко глянути.

Противодѣ́йствіе = проти́вність, перешко́да (С. З.).

Противодѣ́йствовать = пере́чити (С. Л.), на перешко́ді, на зава́ді става́ти, роби́ти перешко́ду, перешкожа́ти (С. З.).

Противозако́нный, но = незако́нний, беззако́нний, безпра́вний, не слу́шний.

Противолежа́щій = супротиле́жний і т. д. д. **Противополо́жный.**

Противополага́ть, противоположи́ть = ста́вити, поста́вити навпроти́, навпаки́.

Противоположе́ніе = проти́вність, противоста́йність (С. Жел.).

Противополо́жный = проти́вний, супроти́вний, супротиле́жний. — Їм забажалось побітти в протівну хату та довідатись хто прийшов. Лев. — Починає гукати батька й матір, бо вони, бач, усі в противну хату перейшли. Лев. — Усі інтереси маси стали супротилежними інтересам панів. Кн. — З сіх слів автора виходить супротилежне тому, що він попереду говорив. Зап. Груш. — **Въ противополо́жную сто́рону** = навпаки́.

Противорѣчи́вость = супере́чливість.

Противорѣ́чивый = суперо́чливий.

Противорѣ́чить = пере́чити, супере́чити (С. Л.), перечкова́ти. — Що скажу — не суперечить, мині вірить, як своєму сину... Ст. С. — Вони мині в тім мовенні перечковали. Кочубей. С. З.

Противорѣ́чіе = пере́ка, пере́ча, супере́ка, супере́чка, супере́ччя (С. З. Л.), су́періч. — Нехай буде ячмінь-гречка, аби не суперечка. н. пр. — Трапила ся супоріч фактів. Пр. — Думка чудна і стає в суперіч з правдою. Кн.

Противостои́ть, противоста́ть = 1. стоя́ти, ста́ти навпроти́.

2. д. **Проти́виться** і **Противодѣ́йствовать.**

Противоядіе = противотру́я (С. Жел. Пар.), противлї́к (С. Пар.).

Противоядный = противотру́йний.

Противуесте́ственный = непатура́льний, надзвича́йний.

Проти́ву, про́тивъ = 1. про́ти, напро́ти (С. Л.), су́проти (С. Л.), су́против (С. Л.), навпро́ти, насу́против, про́сто (С. Л.); навпаки́, впаки́, навспа́к. — Моя хата просто церкви. С. Л. — Навпаки сонця.

2. про́ти, су́проти; навпре́к, насупроти́вне. — Проти совісті. — Супроти його нема луччого робітника. С. Л. — Так піж поганий став навпрек мині дорогу заступать! Гул. Ар.

Протира́ть, протере́ть, ся = протира́ти, протерти́, прошарува́ти, обшмо́ргати, обчо́вгати. — **Протере́ть глаза́** (про гроші) — процйндрити, промантачити, прогайнува́ти і д. **Прома́тывать** 3.

Проти́скивать, проти́снуть, ся = пропиха́ти, проти́скувати, пропха́ти, пропхну́ти, проти́снути, ся, проти́сти ся (Мап.), пробга́ти ся і т. д. д. **Прота́лкиваться.** — Що ясла будуть на пів хати — такі, що й в двері не пропхати. Б. Г.

Протка́ть, проткну́ть = д. **Протыка́ть.**

Протлѣва́ть, протлѣ́ть = протлїва́ти, перетлїва́ти, протлї́ти, перетлї́ти.

Протодіа́конъ = протодия́кон.

Протоіере́й = протопо́п, жінка його — протопо́пша, протопо́пиця, дочка — протопо́півна.

Прото́къ = проті́к, течія́, невеличкий — перетік, перетї́чок, перетї́чка, в широкому місці — пле́со, в глибокому — бака́й.

Протолка́ть, протолкну́ть, ся = д. **Прота́лкивать, ся.**

Протолкова́ть = пробала́кати. — Цілий вечір пробалакали про театр.

Протолпи́ться = прото́впити ся, пропха́ти ся і т. д. д. **Проти́скиваться.** — Народу так багато, що й протовпитись трудно. Лев.

Протоми́ть, ся = проморі́ти, прону́дити, ся, зну́дити, ся, прому́чити ся.

Прото́пать = проту́пати, протупоті́ти, прого́пати, прогу́пати, прогопцюва́ти, протупцюва́ти, протю́пати, протопоті́ти.

Протопи́ть, ся = д. **Прота́пливать.**

Протопо́пъ = д. **Протоіере́й.**

Протопта́ть = д. **Прота́птывать.**

Проторгова́ть = проторгува́ти, прогандлюва́ти, на базарі — пробазарюва́ти, на ярмарку — прояpмаркува́ти (якийсь час або стратить що, торгуючи).

Прото́ржка = стра́та, втра́та (в торгу).

Прото́ри = про́тори, тра́ти (судові).

Протори́ть = прокла́сти (дорогу), уторува́ти (С. Ш.), протопта́ти (стежку); простѐжити (теж). — **Проторённый путь** = би́тий шлях, прото́птана стѐжка. — Геній ніколи не йде шляхом битим. Кн.

Протоскова́ть = прожу́рити ся, просумува́ти, прону́дити ся.

Прототи́пъ = первоо́браз.

Прото́чина = 1. прото́чина, червото́чина (в дереві).

2. перетік, перетічка (д. під сл. **Прото́къ**).

Прото́чный = біґу́чий, теку́чий. — Біґуча вода.

Протрѐзвливать, протрезвля́ть, протрезви́ть, ся = витверѐзювати, ви́тверезити, протверезити, ся, тверезі́шати.

Протруби́ть = 1. протруби́ти, просурми́ти.

2. розголоси́ти, роздзвони́ти.

Протури́ть = прогна́ти, проту́рити.

Протурча́ть = проту́ркати, протуркоті́ти.

Протуха́ть, проту́хнуть = ту́хнути, проту́хнути.

Протыка́ть = 1. (**протка́ть**) — затка́ти. — Полотно заткане шовком.

2. (**проткну́ть**) — протика́ти, проткну́ти, простромити. — Простромив списом.

Протѣсня́ться, протѣсни́ться = проти́скувати ся, протовпля́ти ся і т. д. д. **Проти́скиваться.**

Протю́кать = 1. процю́кати. — В стіні процюкав віконце.

2. протю́кати.

Протя́вкать = продзя́вкати. — Цуцик продзявкав цілу ніч.

Протя́гиваніе = протяга́ння, про́тяг.

Протя́гивать, протяну́ть, ся = 1. протяга́ти, простяга́ти, протягти́, простягти́, ся. — Не прикладав муки, не простягай руки. н. пр. — Вона простягла обидві руки і поклала їх. Лев. — І до братів своїх темних простягали руки, всім бажали вони мира, волі і науки. К. Х. — І простягши він руку, приторкнувсь до нього. К. Св. П. — **По одёжкѣ протя́гивай но́жки** = по своєму́ ліжку простяга́й ніжки. н. пр. — **Протяну́ть но́ги** = уме́рти, ду́ба да́ти.

2. тягти́, волокти́, протягти́, проволокти́, проволочи́ти (час, діло) і д. **Длить** і **Ме́длить.**

Протяже́ніе = про́тяг.

Протя́жка = д. **Замедле́ніе** і **Проволо́чка**

Протя́жно = з про́тягом, про́волоком, прокво́лом, прокво́листо, з проволо́ком. — Як каже з протягом, а не скоро, тоді все розбереш. Хар. — Він читав з проволоком. Сп.

Протя́жный = протя́глий; прокво́листий і д. **Дли́тельный** і **Ме́дленный.**

Протяну́ть, ся = д. **Протяга́ть, ся.**

Проу́дить = проу́дити, пролови́ти (удкою, якийсь час).

Проу́жинать = провече́ряти. — Провечеряли до півночі.

Проу́локъ = д. **Переу́локъ.**

Проу́мничать = промудрува́ти.

Проуча́ть, проу́чивать, проучи́ть, ся = провча́ти, провчи́ти, ся, ви́школити, ви́цьвічити, проманіжити. — Добре його провчили — не забуде до нових віників. — Провчив ся цілу зиму, а читати не вміє.

Проу́шина = дірка (щоб вкладати або просовувати, на пр. в сокирі, куди вкладаєть ся топорище, або в молотку), в голці — у́шко.

Профа́нъ = нетя́ма, нетя́мка, нетяма́ха.

Профильтро́вывать, профильтрова́ть = д. **Процѣ́живать.**

Профинти́ть = протри́нькати, проциндри́ти і т. д. д. **Прома́тывать 3.**

Проха́живать, проходи́ть, пройти́ся = прохо́дити, проходи́ти, ся, пройти́ ся. — Цілий день проходиш — кінця не знаходиш. Кв.

Прохва́тывать, прохва́чивать, прохвати́ть = 1. проко́лювати, простромля́ти, проколо́ти, простроми́ти, проштрикну́ти (зубами).

2. д. **Пронима́ть.**

Прохвора́ть = пронеду́жати, прослабува́ти (довго).

Прохво́сть = пройди́світ, підчи́хвіст (Лев.), прочва́ра, суціга. — Хоч мині тебе й жаль, а прочварі руки не подам. О. Ст.

Прохла́да = прохоло́да, холодо́к (С. Л.), охоло́да, пого́жість. — Кидали Ляхів у воду, к чортовій матері на прохолоду. п. д.

Прохлади́тельный = прохоложа́ючий.

Прохлади́ть, ся = д. **Прохлажда́ть, ся.**

Прохла́дный, но = прохоло́дний, не жа́рко.

Прохлажда́ть, прохлади́ть, ся = прохоложа́ти, прохолоди́ти, ся; вихоло́жувати, ви́холодити, ся. — Зараз піду, най лиш трохи прохоложу ся, бо мині душно. Федь.

Прохлеста́ть = проляща́ти, прохви́ськати.

Прохло́пать = проля́скати, вралами — пролопотíти.

Прохлопота́ть = проклопота́ти, протурбува́ти ся.

Прохны́кать = пропхи́кати, прорю́мсати.

Проходи́мецъ = пройди́світ, шва́йкало (С. Л.), про ıва́ра, мартопля́с (Кп.).

Проходи́ть, пройти́ = 1. прохо́дити, перехо́дити, пройти́, перейти́. — Тільки перейшов міст, як він завалив ся.

2. мина́ти, проминати, уплива́ти (С. Ш.), мину́ти. ся, промину́ти, пройти́, уплинути, переверну́ти ся. — Минають дні; минають ночі, минае літо, шелестить пожовкле листя, гаснуть очі. К. Ш. — Мабуть шкода, що без пригоди, мов негода, минула молодість моя. К. Ш. — А як мої ручельки згорнуть ся, тоді твої роскоші минуть ся. н. п. — Час-година уплывае. н. п. — Чимало літ перевернулось, води чимало утікло. К. Ш. — **Проше́лъ сквозь ого́нь, во́ду и мѣ́дныя тру́бы** = був у бува́льцях, знае що кій, що палиця. н. пр. — **Э́то ему́ не пройдётъ** = се йому́ так не мине́ть ся, се ду́рно не мине́ (Кн.). — **Проходи́ть слу́жбу** = одбува́ти слу́жбу.

Проходи́ть = проходи́ти, промандрува́ти, шкандибаючи — прошкандиба́ти, переку́льгати, не скоро — проди́бати.

Проходи́ться = д. **Проха́живаться.**

Прохо́дка = прохо́дка, прогуля́ння, прома́шка.

Проходно́й = прохідни́й; скрізни́й.

Прохо́дъ = 1. хід, прохі́д, узенький між будовою — сутки́, суточки́ (С. Л.). — Двором не йди, а суточками, що поміж хатою і коморою. Кн.

2. прохі́д, просьвіток. — Не дае мині проходу, скрізь лізе в очі осою. Кн. — Люди очі висьміють, просьвітку мині не буде. Кн.

Прохо́жій = д. **Проходно́й.**

Прохо́жій = перехо́жий (С. Л.), прохожа́лий. — Не з нашого села, се — якийсь прохожалий чоловік.

Прохозя́йничать = прохо́зяінува́ти, прогосподарюва́ти.

Прохола́живать, прохолоди́ть, ся = студи́ти, простуди́ти, прохолоди́ти, прохоло́нути

Прохохота́ть = проре́гота́ти.

Прохрапѣ́ть = прохропти́.

Прохрипѣ́ть = прохрипíти.

Прохрома́ть = прошкандиба́ти, прошкитильга́ти, прокульга́ти.

Процара́пывать, процара́пать, процара́пить = продря́пувати, продря́пати, прошкря́бати.

Процá́рствовать = процарюва́ти.

Процвѣта́ть, процвѣ́сть = процьвіта́ти, проквіта́ти, квітча́ти, ся, процьвісти́, проквітча́ти. — Як я була молодою, квітчалась, пишалась. К. Ш.

Проце́нтный = проце́нтовий.

Проце́нтъ = проце́нт, відсо́ток (С. Л.), надсо́ток, рост, прирі́ст, прока́т, верхи́. — Позичали у міских дукарів та виплачували відробітками та відсотками. Лев. В. — Не тільки рост, а й исте пропало. Кв. — Росту ще не виплатив, а стовп само собою стоїть. С. Л.

Проце́нтщикъ = лихва́рь. — З одної вбогої людини лихварь правив гроші. Зіньк.

Проце́ссія = проце́сия, про́від. — Ханий бики, бо процесия йде. н. пр.

Проце́ссъ = 1. спра́ва (С. З.), по́зва (С. З.), по́зов (С. З.), позива́ння, пози́ванка, пра́во (С. З.). — Поли вріж, та тікай од позвів. н. пр. — Точилась на суді генеральнім в Глухові справа. Ханенко. С. З. — Кому хочеш позов заложу. Кот.

2. процес, дія.

Процѣ́живаніе = цідіння.

Процѣ́живать, процѣди́ть = проціжувати, вициїжувати, проціди́ти, відціди́ти, переціди́ти, перепусти́ти.

Процѣлова́ть, ся = процілува́ти, ся.

Проча́вкать = проплямкати, прожвя́кати.

Прочёсывать, прочеса́ть = чеса́ти, вичі́сувати, розчі́сувати, розчеса́ти; продря́пати (чешучи).

Прочётный = 1. прощи́таний.

2. призна́чений до прочита́ння.

Прочётъ = 1. поми́лка в раху́нку.

2. прочита́ння. — **Для прочёту** = для прочита́ння.

Прочи́нивать, прочини́ть = лата́ти, перелата́ти; пролата́ти.

Прочи́стить = д. **Прочища́ть.**

Прочи́тывать, прочита́ть = чита́ти, прочита́ти, начита́ти, погано — прослебезува́ти, ви́слебезувати, швидко і не виразно — прохама́ркати, прохарама́ркати, відхама́ркати.

Про́чить = прямува́ти (С. Л.), призача́ти. — Прямуе ему в супружество доч свою Марию. Ковіс. С. З.

Прочиха́ть = прочха́ти.

Прочиха́ться = ви́чхати ся.

Прочища́ть, прочи́стить = прочища́ти, прочи́стити, од бурьяну — прополо́ти, просапа́ти і т. д. д. **Очища́ть**.

Про́чій = и́ньший, и́ньчий (С. З.), оста́нній, ре́шта. — **Ме́жду про́чимъ** = між и́ньшим. — **И про́чее** = і так да́лї, і таке́ и́ньше. — **Спасли́сь дво́е, а про́чіе потонули** = спасли́сь дво́є, оста́нні (або: а ре́шта) потону́ли.

Про́чность = міцні́сть.

Про́чный, но = міцни́й, міцно, цупки́й, цу́пко (С. Л.), трива́лий (С. Л. Ш.).

Прочь = пріч, прі́чки, геть, до кількох — ге́ть-те. С. Л. — Проти нічки помандрував козак прічки. н. п. — Іди, сину, геть від мене, нехай тебе Орда візьме. н. п. — Геть-те, хлопці, з шляху — чорт несе сваху. н. пр. — **Прочь отъ меня́!** = геть від ме́не! — **Поди́ прочь!** = іди́ геть! — **Не про́чь** = не від то́го. — **Я не прочь отъ э́того** = я не від то́го, я нічо́го проти сього не маю. — **Онъ не про́чь отъ до́браго дѣла** = він не цура́єть ся до́брого діла.

Прошали́ть = пропустува́ти, прожартува́ти, прожирува́ти.

Проша́рить = ви́шарити, ви́пишпорити.

Прошата́ться = проблука́ти, прошва́(е)ндяти, ви́никати, ви́тупати.

Про́шва = д. **Оши́вка** 2.

Проше́дшій = мину́лий.

Прошелестѣ́ть = прошелестіти, шеле́снути, шеле́гнути. — Часом тільки ящірка шелесне. Кр.

Проше́ніе = 1. проха́ння, про́хань, про́зьба. 2. про́зьба, супліка (С. З.).

Проше́нный = про́ханий. — На проханого гостя багато треба. н. пр. — Проханий шматок горло дере. н. пр.

Проше́птывать, прошепта́ть, ся = шепота́ти, шепоті́ти, прошепоті́ти, прошепота́ти, ся, протишкува́ти ся. — Прошепотів щось і не розбереш. — Протишкували ся цілий вечір.

Прошиба́ть, прошиби́ть, ся = 1. пробива́ти, проби́ти, ся.

2. д. **Ошиба́ться** і **Прома́хивать** 3.

Проши́бка = д. **Оши́бка** і **Прогрѣшность**.

Прошива́ть, проши́ть = прошива́ти, проши́ти (наскрізь або довго шитя), мережками — промере́жувати, промере́жати.

Прошипѣ́ть = прошипі́ти, прошипоті́ти, про гадюку — просича́ти, про воду — пробулькоті́ти, проклекоті́ти, про сало, мъясо — прошкварча́ти.

Прошле́цъ = д. **Пройдо́ха**.

Прошлого́дній = торі́шній (С. З. Ш.), прошлоро́чний (С. З.). — Так він міні потрібен, як торішній сніг. н. пр. — Подлуг прошлорочних реєстрів. С. З.

Про́шлый = мину́лий. С. Л. — **Про́шлое** = мину́ле, мину́вше, мину́вшість, мину́лость. — Не можна було не прирівняти минулого життя України до сучасного. Кн. — І я перший здіймаю шапку перед такою милостю чоловіка, котрому терер пишу оцю одповідь. О. Мар. — **Про́шлый годъ** = торі́к.

Прошля́ндать, прошля́ться = прошва́(е́)ндяти, провештати ся, проблука́ти, протиня́ти ся, пропле́нтати ся, ви́никати.

Прошмыгну́ть = прошмигну́ти, промайну́ти.

Прошумѣ́ть = прошумі́ти, прогомоні́ти, прогаласува́ти.

Прошути́ть = прошуткува́ти, прожартува́ти.

Прошушу́кать, ся = прошушу́кати, ся, протишкува́ти ся.

Проща́й, те = д. **Проща́ться** 2.

Проща́льный = проща́льний, відхо́жий, відхі́дний. — **П. угоще́ніе** = відхідне́, відхо́жа ча́рка.

Проща́ніе = проща́ння, роспроща́ння, прово́ди. — Настав час прощання. Ст. — На роспрощанї поцїлувались. Кр.

Проща́ть, прости́ть, ся = 1. проща́ти, вибача́ти, пробача́ти (С. З.), дарува́ти (С. З.), прости́ти, ся, ви́бачити, проба́чити, подарува́ти, ся, зви́дити. — За се діло я тобі не подарую. С. Л. — Не пожалїли мене. Нехай вже їм Бог звидить. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Извиня́ть**).

2. проща́ти ся, попроща́ти ся. — **Проща́й, прости! Проща́йте!** = проща́й, прощава́й, бува́й здоро́в, будь здоро́в, проща́йте, бува́йте здоро́ві! — Прощай, прощай, козаче! Твоя дівчина плаче.

п. п. — Їхав козак за Дунай, сказав дівчині — прощай! п. п. — Будь здорова, паньматусю, обійду ся без Настусі. п. п. — По сій мові, бувайте здорові! н. пр.

Про́ще = простїше. — **Про́ще всего́** = найпростїше.

Прощелы́га = д. **Пройдо́ха** і **Прохво́сть**.

Проще́ніе = проще́ння, опроще́ння, пробаче́ння (С. З.). — Взяв батька, попросив у його опрощення і став кормити до смерті. Гр. Чайч. — **Попроси́ть проще́нія** = перепроси́ти.

Прощённый = проща́льний.

Прощи́пывать, прощипа́ть = д. **Продёргивать** і **Протере́блявать**.

Проѣда́ть, проѣ́сть, ся = 1. проїда́ти, проїсти, ся, прохарчи́ти, ся, на ласощі — проласува́ти. — Проїв багато грошей. — Усі гроші чи прохарчив, чи прогуляв. н. о.
2. проїда́ти, прогриза́ти, проїсти, прогри́зти.

Проѣдина = прогри́зене місце.

Проѣздить, ся = проїздити, ся (який час або стратить на їзду).

Проѣздомъ = переїздом, по доро́зї. — Тільки переїздом був у Київі.

Проѣздъ = проїзд; пере́їзд. — Там тепер нема переїзду.

Проѣзжа́ть, ся = 1. (проѣхать, ся) — проїзджа́ти, проїзди́ти, проїхати, ся. — Проїхав через Київ.
2. (проѣздить) — проїзжа́ти, виїзжа́ти, виїздити, ся. — На силу виїздив неука.

Проѣзжа́ющій = проїзжа́ючий (С. З. Л.), переїзжий, подоро́жній. — Щоб подорожній не був порожній — треба нагодувати. н. пр.

Проѣзженный = виїзжений (кінь).

Проѣзжій = 1. проїздний (С. Л.), переїздний. — Тут саме переїздне місто. С. Л.
2. д. **Проѣзжа́ющій**.

Проѣсть, ся = д. **Проѣда́ть, ся**.

Проѣхать, ся = д. **Проѣзжа́ть, ся**.

Проявле́ніе = ви́ява, проя́ва.

Проявля́ть, прояви́ть, ся = виявля́ти, ся, проявля́ти, ся, випика́ти, визнача́ти ся, ви́явити, прояви́ти, ся, ви́значити ся, ви́рискати ся (Ман.). — І вирискалось таке бидло! Ман. — **Отку́да ты проявился?** = відкіля́ ти взя́в ся?

Проясни́вать, проясня́ть, проясни́ть, ся = вияснювати, ся, проя́снювати, ся, ви́яснити, ся, проясни́ти, ся, про годину ще — ви́погожувати ся, сірі́ти, сьвітлі́ти, розви́днювати ся, ви́погодити ся (С. Л.), розгоди́нити ся (С. Л.), на годи́ні ста́ти (С. Л.), проясні́ти, проясні́шати, провидні́ти, провидні́шати. — Се міні вияснило діло. — Нехай вияснить ся — бач як нахмарило. н. пр. — Хмари рідшали; на обрію починало вияснювати ся. Кн. — Хмари та хмари, а коли ж вияснить ся? Кн. — Небо випогодило ся і скинуло з себе хмари. Фр. — Хмари розходять ся, на небі розвиднюють ся. — На дворі почало вже сіріти.

Пруди́ть = 1. (запруди́ть) — гати́ти, загати́ти. — Тільки ж нами, нами, козаками, Дунай загатила. п. п.
2. (напруди́ть) — сця́ти, насця́ти, багато — набу́рити.

Прудово́й = ставни́й, ставови́й.

Прудъ = став, здр. ставо́к, ставо́чок (С. З. Л.), невеличкий, викопаний — са́жавка, са́жалка (С. З. Л.), ко́панка (С. З.), глухий або місце, де був став — стави́ще, стави́дло, стависько. — Чия гребля, того й став. н. пр. — Чи малий у яру ставок, зелений на горі садок. К. Ш. — Іде він понад ставком, дивить ся — гуси на березї сидять. н. п. — В гаю у пана був ставок, вода як сало, на дні пісок. Б. Г. — Ой вийду я на горбочок, та гляну я на ставочок: щука риба грає, вона пару має. н. п.

Пружи́на = пружи́на.

Пру́тикъ = д. **Прутъ** (здр.).

Прутня́къ = молодни́к, молодничо́к (молодий лісок); ло́зи, ше́люг, верболіз.

Прутъ = лози́на (С. Л.), хворости́на (С. Ш.), здр. — лі́зка, різка, хвойди́на (С. Л. Ш.), з шелюга — шелюжи́на, дротяний для плетїння — прут, пру́тик, дро́тик, щоб пропікати цибухи — жига́ло. — У руки взяв довгу хвойдину і по прошпекту так попхавсь. Гул. Ар.

Прутяно́й = хворо́стяний.

Прущъ, рос. Geranium L' Herit = журавельник, G. pratense L. = во́вча сту́па, во́вчі ла́пки, вовчу́га, вовчу́ра. С. Ан.

Пры́ганіе = стриба́ння, плига́ння, ска́кання, в танцях — го́пи, го́цання (С. Л.).

Пры́гать, пры́гнуть = стриба́ти, плига́ти, скака́ти, вистри́бувати, ци́бати, стрибну́ти, плигну́ти, цибну́ти, в танцях — го́пати, го́цати, гопнути. — Вода плига з каміня на камінь. Кн. — Стриба, мов цап.

Прыгу́нъ, нья = скаку́н, скакуне́ць, плигу́н, плигуне́ць, стрибу́н, стрибуне́ць, брику́н, ха. — Живий коник скакунець доцьвірінькав ся в кінець. Ст. Б.

Прыгъ = плиг, скік, стриб.

Прыжо́къ = плиг (С. Л.), скік, стриб (С. Л.), ви́стриб, стрибо́к, ви́брик, пере́скік. — **Прыжко́мъ** = плиго́м, ско́ком (С. Л.), ви́стрибом (С. Л.), ви́скоком, ви́бриком, переско́ком. — Він біжить вискоком. Кр.

Пры́скалка = кропи́ло, бри́зкалка.

Пры́скать, пры́снуть, ся = бри́зькати, пи́рськати, кропи́ти, бри́знути, при́снути (С. З.), покропи́ти, од сьміху — пи́рхнути (Ос.).

Пры́ткій, ко = пру́дкий (С. З. Л.), пру́дко, швидки́й, шви́дко, метки́й, шпарки́й, шпа́рко, притки́й (Кн.), при́тко, порськи́й (С. Л.). — Ой попливи, утко, проти води прудко. н. п. — Він у нас меткий, духом збігає. Кн. — Шпарке хлопъя — одна нога тут, а друга в школі. Кн. — Бач який приткий, наче коза. Кн.

Пры́тче = шви́дче, пру́дче, прудкі́ш.

Прыть = пру́дкість, мото́рність, шви́дкість, жва́вість; бадьо́р. — **Пусти́ть коня́ во всю прыть** = пусти́ти коня́ на вза́води (С. З.), що єсть ду́ху. — **Бѣжа́ть во всю прыть** = бі́гти що єсть ду́ху, на всі жи́ли бра́ти. — А він біжить що єсть духу і не озираєть ся. — Далиж вони з пекла драла: Єва на всі жили брала. З великодної вірші.

Прыщева́тый = прищова́тий.

Прыщева́тѣть, пры́щевѣть, опры́щевѣть = при́щити ся, попри́щити ся.

Прыщъ = прищ, при́щик, частіше мн. — прищі, жа́бур, жабури́ння, від холоду — си́роти.

Прѣ́лый = запрі́лий, про дерево — тру́хлий, трухля́вий, про борошно то-що — підле́глий, зле́глий, приле́глий. — **Прѣ́лыя глаза́** = ки́слі о́чі, з такими очима — кислоо́кий.

Прѣль = пріль, підле́глість.

Прѣ́ніе = 1. запріва́ння.

2. д. **Пре́ніе.**

Прѣ́сный = прі́сний (С. Жел.), соло́дкий (про воду).

Прѣсня́къ = прісня́к. С. Жел.

Прѣть, взопрѣ́ть, вы́прѣть = прі́ти, упрі́ти, впрі́ти. — Поки не упріти, поти не уміти. н. пр. — Каша добре упріла.

Пря́ = супере́чка і д. **Пре́ніе.**

Пряда́ть, пря́нуть = д. **Пры́гать.**

Пряде́ніе = пря́дло.

Пря́диво = пря́диво; пря́жа; ку́жель, ку́жівка (С. З.), ми́чка (С. З.), ми́кавка. — Бідна Єва одну з древа зірвала кисличку, збулась власти, треба прясти на гребіні мичку. З великодної вірші.

Пряди́льщикъ, ца = пряді́льник, пря́дка, пря́ха (С. Жел.). — Тож то Маруся прядка була, що ранонько вставала, на подарочки пряла. н. п.

Пряди́льня = пряді́льня, пря́льня. С. Жел.

Прядь = (волосся, шерсті то-що) — па́смо, мотузка, верьовки то-що — ста́лька (С. З.), льо́ну — ми́чка (С. Л.), льону в 10 жмень — пові́смо, чого плетеного — по́плітка. — Русяві пасма волосся кругом чола. Лев. — Пратулила неслухняне пасмо волосся. Лев. В. — Батіг у три стальки. — У дванадцять стальок були віжки.

Пря́жа = пря́диво (нитки прядені).

Пря́жка = спря́жка (С. Жел. Пар.), ва́стіжка, шпень, шпе́ник (С. Пар.).

Пря́лка = пря́дка (С. З.), самопря́д, самопря́дка, коловро́т, коловро́ток, пря́слиця (С. З.).

Прямёхонекъ, прямёхонько = прямі́сінький, простісінький, ко. — Я їхав простісінько до Шевченкового друга. Кн.

Прямизна́ = прямота́. С. Жел.

Прями́къ = чоловік щи́рий, про́стий, прями́й. — **Идти́, ѣхать на прями́къ** = навпросте́ць, навпрошки́, навпряме́ць, напряме́ць, навпрямки́, прямце́м іти́, їхати, простува́ти. — Коли-б навпростець, а то объїздками, так і далеко. Кн. — На що объїжджати, коли можна навпрошки їхати. Кр. — Хочеш бути чоловіком, так іди прямцем за віком. В. Щ. — Хто простує, той в дорозі ночує. н. пр. — **Сказа́ть на прями́къ, на пря́мки** = навпросте́ць, навпря́мки сказа́ти. — Як почув таку одповідь Марко, бачить сам, що манівцем не можна, тай почав вже навпростець до його. Ст. С. (д. ще під сл. **Обиня́къ**).

Прями́ть, спрями́ть = прями́ти, випрямля́ти, виправля́ти і т. д. д. **Вы́прямить.** — Доти виправляв лозину, доки вона не зламалась. Кн.

Пря́мо = пря́мо, про́сто, пра́во, навпросте́ць, напряме́ць. — Він просто виказав йому всю правду. — Ми не лукавили з тобою, ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш.

Прямоду́шный = прямоду́шний (С. Жел.), правди́вий, щи́рий, щиросерде́чний.

Прямо́й = 1. прями́й, про́стий, пра́вий. — Проста дорога. С. Л. — Правий, як кочерга. н. пр. — І виросла бузининка та така гарна, така правенька. н. к. Мал.

2. правди́вий, щи́рий, спра́вжній. — **П. христіани́нъ** = правди́вий христия́нин. (Д. **И́стинный** і **Настоя́щій**).

Прямокры́лый = прямокри́лий, простокри́лий. — **П. насѣко́мыя**, Orthoptera = пря́мо(про́сто)кри́льці. С. Жел. — У всіх ціх комах крила простягають ця прямо вздовш тіла, затим і всі такі комахи прозивають ся прямокрилими. Ст. О.

Прямолине́йный = прямолінійний.

Пря́мость = прямота́. С. Жел.

Прямота́ = прямота́ (С. Жел.), правди́вість, щи́рість.

Прямоуго́льникъ, ный = прямоку́тник, ний. С. Жел.

Пря́мь = прямота́. С. Жел.

Пря́никъ = пірни́к (С. З.), медовий — медяни́к, медовни́к, медівни́к (С. Жел.), здр. медяничо́к (С. З.), тонкий, плетений — су́слик, здр. су́сличок (С. З.), дрібненько різаний — кришене́ць, кришане́ць (С. З.). — Та синові за гіркого медяник купила. К. Ш.

Пря́ничекъ = д. **Пря́никъ** (здр.).

Пря́ничникъ, ца = медяни́шник, ця.

Пря́ничный = медяни́шний.

Пря́ности = корі́ння (С. Пар.), пря́нощі (кориця, имбирь то-що). С. Жел.

Пря́ный = пря́ний, пряни́стий, корі́нний.

Пря́слица = д. **Пря́лка**.

Пря́сло = пря́сло (д. під сл. **Звено́**).

Пря́сть, спря́сть = пря́сти, попря́сти, напря́сти, шерсть — куде́лити, вал — валя́ти, взаємно — відпряда́ти, відпря́сти, почать — розпрядови́ти ся. — Чи я ж тобі не напряла за рік три починки? Один пряла до Різдва... н. п. — **Прясть уша́ми** (про коней) — насторо́жувати, насторо́жити ву́ха.

Пря́таніе = хова́ння.

Пря́тать, спря́тать, ся = хова́ти, кри́ти, хорони́ти, схова́ти, укри́ти, схорони́ти, ся, перехо́вувати, перехова́ти, ся. — Спасибі в кишені не ховають. н. пр. — Крий, ховай погане, а воно таки гляне. н. пр. — Коли грім кого вбъє, то кажуть, що під ним чорт ховав ся. н. пр. Гр. Чайч. — А ви гроші в свою скриню ховаєте. Лев. — Щоб де було свій крам складати, та всякую бакалію ховати, комору збудував. Б. Г. — Трава степова, де не глянь, розлягаєть ся, аж військо в траві тій ховаєть ся. Гр. Чайч. — Сонця не видно і птиця ховаєть ся, дерево грізно під вітром ламаєть ся. Ал. — Чого ж вони там шукають, що там схоронили? К. Ш. — Він мабуть скоро прийде, а тепер переховуєть ся у лісі. Ст. Х. — Що дня він мед тягав та в берлозі ховав. Б. Г.

Пря́ха = д. **Пряди́льщица**.

Псало́мникъ = псалми́ста. С. З.

Псало́мщикъ = псало́мщик, дяк.

Псало́мъ = псало́м, пса́льма. — Так з половини псальми і читає. Кн.

Псалты́рщикъ = псалти́рник.

Псалти́рь, псалты́рь = псалти́рь.

Пса́рный = пся́рний. — **П. дворъ** = д. **Пса́рня**.

Пса́рня = пса́рня, псу́рня, псю́рня, пся́рня (С. Жел.).

Псарь = псарь, ло́вчий, соба́чник, доїжа́чий, пся́р, пся́рник (С. Жел.). — Хортам, і гончим і псарям. К. Ш.

Пси́на = 1. соба́че мъя́со.
2. пси́на. — Смердить псиною.

Пси́нка = д. **Па́сленъ**.

Психи́ческій = псіхи́чний.

Психологи́ческій = псіхологі́чний.

Психо́логъ = псіхо́лог.

Пси́ца = су́ка, су́чка, пси́ця (С. З.). — То тиї псиці яловиці поскакали до пшениці. н. п.

Псо́вый = соба́чий, пся́чий. — **П. охо́та** = полюва́ння (С. З. Л.), ло́ви, вло́ви, лове́цтво (С. Жел.). — Пр. д. під сл. **Охо́та**.

Псо́ра = шо́лудї, па́рші.

Пта́ха, пта́шка = д. **Пти́ца**.

Птене́цъ, здр. **пте́нчикъ** = пташа́, здр. пташа́тко, пташеня́, здр. пташеня́тко, пискля́, голопу́пок (С. Ж.), голопу́цьок (С. Аф. З. Л.), пу́цьвіронок (С. З. Л.), пу́цьвірок (С. З.), горобця — горобеня́, тко, чаплі — чапленя́, тко і т. д. — Ой пуцьвіроньку Купидоне! Кот. — Повидерав з гнізда голопуцьків. — Дітки малі — пташенята, на кого їх покину. Кн.

Пти́ца, здр. **пти́чка** = пти́ця, пти́чка, пта́ха (С. З. Л.), птах (С. Л.), здр. пта́шка, пташи́на, зб. пта́ство (С. З. Л.), дітське — тю́тя, тю́тїнька, тю́тїчка. С. Ш. — Лучче птиці на сухій гильці, як в золотій клїтці. н. пр. — Летів птах о семи ногах. н. з. — Пташки съпівають. — А озера кругом гаями поростуть, веселим птаством оживуть. К. Ш. — **Дома́шняя пти́ца, дворо́выя пти́цы** = домо́ве пта́ство (С. З.), дробина́ (С. Аф.). — Бач, скільки самої дробини викохали. Лев. В.

Птицело́вня = д. **Западня́**.

Птицело́вство = пташни́цтво. С. Жел.

Птицело́въ = пташни́к, птича́р. С. Жел.

Пти́чій = пти́чий, пта́ський (С. З. Л.), пташи́ний (С. Жел. Л.), пташа́чий (С. Жел.). **Пти́чій дворъ** = пташня́. — **Пти́чье гнѣздо́**, рос. Neottia Nidus Avis Rich = миколайці, при́воротень. С. Ан.

Пти́чка = д. **Пти́ца**.

Пти́чникъ = 1. пташни́к.

2. пташня́, пташа́рня (С. Жел.), ко́вць, ку́ча. — Накупив гусей повний ковць.

Пти́чница = 1. пти́шниця (С. Жел.), дробі́нниця (С. Аф. Жел.).

2. пташня́ і т. д. д. **Пти́чникъ 2.**

Пти́чня = д. **Пти́чникъ 2.**

Пу́блика = пу́бліка, публі́чність (С. З.). — Як ти колись на сьвіті жив та щиро публиці служив, так публика тобі живому квітки кидала як солому, а вмер, артисте-небораче, то й байдуже. Ос.

Публика́ція = оголо́шення і д. **Объявле́ніе і Обнаро́дованіе.**

Публикова́ть = ясува́ти і д. **Объявля́ть і Обнаро́дывать.**

Публи́чный, но = публі́чний, прилю́дний, но, не (С. Л.), принаро́дний, не, вселю́дний, привселю́дний, но, не. — Ганьбила я його і на самоті і прилюдно, а він хоч би оком моргнув. Кн. — Хто скаже привселюдно мині слово: брешеш? Ст. Г. — Певно той бевкнув би привселюдно і про хабарі. Лев. В. — **Публи́чный домъ** = барді́ль, бурде́й (С. Ш.). — **П. же́нщина** = д. **Непотре́бница.**

Пу́га = гу́зка (в яйці). — Розбив гузку, та тоді й поставив яйце.

Пу́галище, пу́гало = страши́ло (С. Ж.), страхо́вище (С. Ж.), страши́дло, страхопу́д, опу́дало (С. З.), ля́кало, ляка́йло, хо́ха, машкара́ (С. З.), мара́, мацапу́ра (С. З.). — Страхопудом про мене була не щирість людська. Кн. — Наче опудало на горо́ді. Кр. — Отце про горобців буде лякало. Кн. — Кажуть страшний він, а я не примітив сього лякайла. Кн.

Пуга́ніе = ляка́ння, жаха́ння, страха́ння, поло́хання.

Пу́ганный, пуганый = ля́каний (С. Л.), поло́ханий. — **Пу́ганная воро́на и куста́ боится,** н. пр. = ля́кана воро́на куща́ боїть ся, поло́ханий за́єць і пенька́ боїть ся. н. пр.

Пуга́ть, ся, испуга́ть, ся, пугну́ть = ляка́ти, ся (С. З. Л.), жаха́ти, ся (С. З. Л.), страха́ти, ся (С. Л.), поло́хати, ся (С. З.), торопи́ти ся, про коней — харапу́дити ся (С. Ш.), зляка́ти, ся (С. Л.), споло́хати, ся, вжаха́ти, вжахну́ти, ся. — Все у вечері лякає. н. к. — І даремне лякать ся не треба: бо переляканий чоловік завжди зробить дурість. К. К. — Як чорт хреста жахаєть ся. н. пр. — Ой ходив я на улицю, тай тепера каюсь, полюбив я дівчиноньку, аж ві сні жахаюсь. н. п. — Побачила, що так полоха Еол синка, що аж захлив. Кот. — Не вишкайте, не полохайте, нехай вона к дому привикає. н. о. — Що стане царівна підъїзжати, то кінь так і харапудить ся. н. к.

Пуга́чъ, пт. Strix Bubo = пу́гач.

Пу́гвица = д. **Пу́говица.**

Пугли́вость = лякли́вість, жахли́вість, полохли́вість.

Пугли́вый, во = лякли́вий, во (С. З. Ж.), жахли́вий, во (С. З. Л.). жа́хно, полохли́вий, во (С. З.), бо́язкий, ко (С. Ш.), страхопу́дливий, торопле́ний, харапу́дливий. — Заєць єсть лякливий. С. З. — І розгонив Турок, наче сокіл голубів лякливих. Ст. С. — Дріжить, жахаєть ся, за матїрью втіка. Чого-ж, як та, і ти жахлива така? Гул. Ар. — Під березою дрімливою стоїть дівчина Марина, мов та серна полохливая. Мова. — Він звиваєть ся поміж щоденними злигоднями і полохливим щастям. С. З. — Стояла довго тороплена. Кот. — Харапудливий кінь.

Пугну́ть = д. **Пуга́ть.**

Пу́говица, пуговка́, пу́говичка = ґудзь, ґу́дзик, ґу́дзичок. С. З. Л. — Ґудзь, панове, та не вам, застебнув ся б — та не дам. н. пр. — Срібним ґудзьом рушницю набити. н. п. — Ти мині не тикай, бо мене царь ґудзиками обтикав. н. пр.

Пу́говочникъ, ца = ґудзика́рь, ка.

Пу́говочный = ґу́дзиковий.

Пу́дель = 1. пу́дель (особлива порода собак).

2. мах, о́бмах (охотницьке).

Пудови́къ = пудова́ ги́ря.

Пудово́й = пудовий.

Пу́дра = пу́дра, бороше́нце. — **П. са́харная** = по́біл.

Пу́дрить = поро́шити, посипа́ти, присипа́ти (пудрою або чим таким). — **Пу́дрить, напу́дрить го́лову** = ми́лити, намилити го́лову, чу́ба, ши́ю. — Намилив йому шию добре, вдруге так не робити ме. Кн.

Пужа́ть, пужли́вый = д. **Пуга́ть, пугли́вый.**

Пуза́нъ, пуза́нчикъ = пуза́нь, пуза́н (С. З.), здр. пуза́нчик, черева́нь, бари́ло (С. Ш.). — Та вчить внука пузанчика чолом оддавати. К. Ш.

Пузанте́й = д. **Пуза́нъ.**

Пуза́стый, пуза́тый = пуза́тий (С. З.), черева́тий (С. З.), бруха́тий (С. Ш.), барилькува́тий.

Пу́зо = пу́зо, че́рево. С. З.

Пузцо́ = пу́зько, черевце́.

Пузырёкъ = 1. д. **Пузы́рь** (здр.).

2. ба́нька, пля́шечка. С. Л.

Пузы́риться = 1. надима́ти ся, здима́ти ся, пуска́ти бу́льбашки, бу́лькати (С. Ш.).

2. бундю́чити ся, пиндю́чити ся, инди́чити ся (д. Ва́жничать).

Пузы́рістый, пузы́рчатый = пухи́ристий, прищува́тий. — Якесь пухиристе шкло, що й не видно нічого. Ьр.

Пузы́рь = 1. пузи́рь (С. Л.), пухи́рь.

2. на воді — бу́лька (С. Л. Ш.), бу́льба, бу́льбаха (С. Ш.), здр. бу́льбашка (С. Л. Ш.), на воді або з мила — ба́нька. — Бульки пускати. — Булька під носом. С. Ш. — Мов бульбашки у чавуні клекочуть. Гул. Ар. — Чоловік на сьвіті, як банька на воді. н. пр. — **Пуска́ть мы́льные пузыри́** = ба́ньки дуть.

3. пухи́рь, міху́р, здр. міху́рчик (на тілї). — На пальчиках міхурчики намуляла — бігла на тік, миленькому показала. — На що ж тобі, моя мила, працювати, на пальчиках міхурчики намуляти? н. п. (Д. під сл. Гоздырь).

4. ба́нька. С. Ш. — Візьми но баньку, та набери води. С. Ш.

Пу́калка = пу́кавка. — Зробив з бузини пукавку.

Пу́кать, пу́кнуть = пу́кати, тріскати, пу́кнути, тріснути, лу́снути.

Пу́кля = д. **Бу́кля.**

Пукъ, пучёкъ = пук, пучо́к, виток то-що — жмут, жму́ток (С. Л.), тютюну, шовку, біссру — бунт, бу́нтик (С. Ш.), тютюну — папу́ша (С. З.), льону — го́рстка, лози на пліт — скру́тень (Ман.), соломи — круте́нь. (Пр. д. під сл. **Клокъ**).

Пу́левый = куле́вий.

Пу́лечный = куле́ш(ч)ний. — **П. сумка** = куле́ч(ш)ниця. С. З. Жел. — З трома шабельтасами і кулечницями козацькими. Л. В.

Пу́лька = д. **Пу́ля.**

Пульвериза́торъ = при́скавка.

Пульверизи́ровать = при́скати, розпили́ти.

Пу́льсъ = живе́ць, жи́вчик. — Взяв лікарь за руку, шукає живчика, чи бъє він. Кн. — Держав все руку на живчику. Зап. — Лікарь кидаєть ся до його і подержавши живчика: вже вмер, каже. Зіньк. — І не бъє вже в жилах живчик самостійного життя. Мова.

Пу́ля, пу́лька = ку́ля, ку́лька. С. Л. — Не можна вдержати кулї, коли вона вже вискочила з дула. К. К. — Три армати з достатком пороху до них і куль. Л. В. — Стрілець стріляє, а Бог кулї носить. н. пр. — **Лить пу́ли** = бреха́ти, тереве́ні пра́вити, торо́чити.

Пуля́рда, пуля́рдка = ку́рка молода та жирна.

Пунктъ = 1. артику́л (С. Ш.), пункт.

2. пункт, місце, стано́вище, по́стать, головніше — осере́док. — Київ був би осередком, де-б зібрала ся рада загальна. Кн.

Пункти́рованіе = точко́вання. С. Жел. Ш.

Пункти́ровать = пунктова́ти, точкова́ти (С. Жел. Ш.).

Пу́ночка, пт. Embariza nivalis = посьмі́тюх (С. Пар.), сусі́дка (Катеринос. Чайч.).

Пунцо́вый = ясночерво́ний.

Пуншъ = пунш (С. З.), міцний дуже — ведме́дик. — По трахтирях пунш пила. Кот.

Пупа́вка, пупа́вникъ, рос. Anthemis = роме́н, румя́нок. — **Пупа́вка Ри́мская**, A. tinctoria = бабки́, жовти́ло, гвозди́ки польові́, нагідки́ польові́, роме́н. С. Ап.

Пупови́на, Funiculus umbilicalis = пупе́ць, пупови́ння (С. Жел.).

Пупкова́дный = пупкова́тий.

Пупо́вникъ, рос. = 1. Scabiosa arvensis — наголова́ток, огірча́к, синя́вка, свербі́жниця, ку́палка, христо́ва па́личка (укр.), жовті́льниця (гал.). 2. Alisma Plantago L. = жо́вник, ши́льник, бо́шник, водяни́й попу́тник. С. Ап.

Пупо́къ = д. **Пупъ.**

Пупо́чный = пупко́вий. С. Л.

Пупъ, пупо́къ = пуп, пупе́ць, пу́пик.

Пупы́рникъ, рос. Tarilis Anthriscus Gärtn. = опу́цьки, сверби́гуз. С. Ап.

Пупы́рь, пупы́рышекъ = пухи́рь, прищ, при́щик.

Пу́пышъ, пу́пышокъ = пу́пъянок, пу́пъяшок і д. **По́чка** 2.

Пу́рга (сібірське) = д. **Вьюга.**

Пурпу́ровый = пурпуро́вий, багро́вий. С. Жел.

Пу́рпуръ = пурпу́р, багре́ць, багрі́нь. С. Жел.

Пуска́й, пусть = неха́й, хай, най, бода́й. С. З. Л. — Ой полети, галко, де мій рідний батько, — нехай мене одвідає, коли йому жалко. н. п. — Ой хто дочок має, нехай научає, пізно до корчомки нехай не пускає. н. п. — Нехай мене тай не жде, нехай собі за між йде. н. п. — Нехай мене той голубить, котрий мене вірно любить. н. п. — Хай не зна він ні в хазяйстві щастя, ані в домі од дітей потіхи! Бодай зхирів з своїм родом цілим! Ст. С.

Пуска́ніе = пуска́ння.

Пуска́ть, пуща́ть, пусти́ть = пуска́ти, пусти́ти і д. **Впуска́ть, Выпуска́ть** і **Отпуска́ть.** — Пусти ж мене, полковнику, із полку до дому. н. п. — Туди не пускають.

— Випустив пташку на волю. — **Пускáть цѣну** = цінити. — **П. пыль въ глазá** = ману напускáти, туману пускáти, тумáнити. — Бач! якого туману пускає своєю червоною шапкою. Кв. — **П. ростки́, почки** = брóстити ся, набрýньковувати ся, побрости́ти ся (Пр. д. під сл. **Почка**). — **Пустить молву́, въ огласку** = пусти́ти поговір, розголоси́ти, роздзвони́ти. — **П. кóрни глубокó** = розкорени́ти ся, порозкорінювати ся. — **П. пó міру, съ сумóю** = знищити, в старці пусти́ти. — **Пускáться** = вдавáти ся, вкидáти ся (д. **Предавáться** 3). — Ой Грицю не вдавай ся у дурницю. н. п. — **Пусти́ться на авось** = піти навмання́, пусти́ти ся на галá-на балá. — Пустив ся на гала-на бала, тай збув ся вола. Кп. — **П. на произволъ судьбы́** = пусти́ти ся бéрега. С.Ш.

Пустельгá = 1. пустé, дурни́ця, бредня́. 2. пт. з порóди я́струбів, Falco tinnunculus.

Пусти́ть = д. **Пускáть**.

Пустовáть = порожнювáти (на пр. посудина), пустовáти (на пр. хата. С. З), облогувáти, вакувáти, ся (про землю), безлюдувати (про людей). — Давніше там стояла хатина, та згоріла, — тепер місце вакуєть ся. Кр.

Пустодóмъ, пустодóмка = недбáлиця, недбáха (сп. р.), недбáйло. — Недбалиця — гірше пъяниці. н. пр.

Пустóе = пустé, дурни́ця (С. Л.), дармá (С. Аф.), бредня́. — Дарма що лає, він не бити ме. С. Аф.

Пустозвóнъ = д. **Пустомéля**.

Пустóй, пýсто = 1. порóжній, пусти́й, пýсто. — Порожня бочка гучить, а повна мовчить. н. пр. — Перша сьвітличка порожня, зовсім без меблів. Кн. — Хоч в голові пусто, та в кишені густо. н. пр. — **Пусто въ кармáнѣ** = вітер в кишéні. — У самих у нас вітер в кишені ходить. Кн. — **Съ пусты́ми рукáми** = з порожніми рукáми, порожнякóм. С. З. — **Пустóй домъ** = пýстка. С. З. — Пустку натопити нема кому. К. Ш. — **Пустóе мѣсто** = пусти́рь, пýстка. С. З. — Вернув ся із наймів господарювати в пустку. Куліш. С. З. — **П. зернó** = пужи́на. — Переточи зерно, нехай пужина одійде. — Пужину й маленький вітер знесе. — Сіяв добре зерно без пужини. Кн. — **П. орѣхъ** = холости́й, моклáк, з дірочкою — свистýн. — **П. огурéцъ** (солоний) — плюскний. Кр.
2. дарéмний (С. Л.), мáрний, порóжній (С. Л.); пусти́й, порóжній, недодільний. — Даремна надія. — Марна праця. — Порожня тому надія на Запорожців. Л. С. — Для спасенія душі, а не для якогось тщеславія і порожней хвали. Б. Н. — **Пустáя трáта врéмени** = марнувáння.

Пустокóрмъ = дармоїд.

Пустомéлить = базікати, герати, торóчичити, теревéні прáвити, точи́ти, плести́, теревéнити, варзя́кати, молóти не знать-що.

Пустомéля = базікало, баля́сник, лéпетень, мелýн, дурноля́п, торохтій, ка (Сп. С. Ш.), талалáй, ко, ка (С. Ш.), цокотýн, ха (С. З.), верзíця, марнослóвець (К. Св. П.). — Лепетень лепече, а дурень слуха. н. пр. — Вибачайте йому — воно у нас таке... дурноляп! усе язиком меле. Кн. — Ой за лісом, за пролісом талалай кричить. (н. з. = гусак). — За білими березами талалайко Пантелейко свище. (н. з. = зуби та язик). — Ой жінки ви, цокотухи! Кв.

Пусторóсль, рос. Sambucus racemosa L. = буз, червóна бузинá. С. Ан.

Пустосвя́тъ, пустосвя́тка = сьвятóша, сьвятéнниця (Лев.).

Пустослóвить = теревéнити і т. д. д. **Пустомéлить**.

Пустослóвіе = теревéні (С. Ш.), побрéхенька, базікання.

Пустослóвъ = д. **Пустомéля**.

Пустотá = порóжнява, порожнéча, пустóта (С. З.). — І на возі, і в хаті, і в голові у його порожнеча. Кн.

Пустоцвѣтъ = пустоцьвіт.

Пустóшка, пт. Upupa epops = óдуд.

Пýстошь = 1. пусти́рь, пýстка. С. З. 2. дурни́ця, теревéні і д. **Вздоръ**.

Пусты́нникъ, ца = пустéльник, ця (С. З. Л.) і д. **Отшéльникъ**.

Пусты́ннически́й = пустéльницький і д. **Отшéльническій**.

Пустынножи́тель = д. **Пусты́нникъ**.

Пусты́нный = глухи́й, безлю́дний, пустéльний. — На безлюдному острові. — Завіз десь на острів пустельний. Ніщ. — Округ вовки і пустельні леви блукали. Ніщ

Пýстынь, пýстыня = манасти́рь (десь в глухому місці або непитатний).

Пусты́ня = пусти́ня, пустéля, безлю́ддя. — І дебрь-пустиня не полита, сцілющою водою вмита, прокинеть ся. К. Ш. — Чи то, Боже, твоя воля, чи нещасна моя доля, що я вік живу в пустині, літа трачу без дружини. н. п. — Ой чи міні вдову брати, чи вдови дівчину, ой чи мині пустити ся в пустую пустиню? н. п.

Пусты́рникъ, рос. Leonurus Cardiaca L. = глуха́ кропи́ва, си́ндра. С. Ан.

Пусты́рь = пусти́рь, пу́стка. С. З. Л.

Пусты́шка = дурни́ця і т. д. д. **Пустя́къ.**

Пусть = д. **Пуска́й.** — **Пусть-ка** = неха́й-лиш, лише́нь (С. Л.), неха́й-но. — **Пу́сть бы** — неха́й би, хай би. С. Л. — **Пусть его́** = неха́й собі, дарма́. С. Л.

Пусте́ть = пусті́ти, безлюді́ти.

Пустя́къ, частіше мн. **пустяки́** = дурни́ця (С. Л.), дарма́, бредня́, шаль, про яку вещ — аби́-що, аби́щиця, поки́дько, поки́дьків брат, про розмову — тереве́ні, баля́си, нісені́тниця, не-ві́дь-що, не-зна́ть-що. — Бредні! А й досі як згадаю, то серце плаче та болить. К. Ш. — Як би не пісок, то-б шаль довезти дуба. Хар. — Це така абиціця, що не варт і казати.

Пустя́чить = д. **Пустосло́вить.**

Пустя́чный = аби́-який, нікче́мний. — Що любов і все такее... дурниці, нікчемне. К. Ш.

Пу́таница = плутани́на, путани́на, путани́ця, мішани́на, мішани́ця. — Щоб не було часом плутанини та непорядку. Лев. — Землю поділили на душі, а тепер що-году й переділ, та й пішла путаниця. Хар.

Пу́тать, ся = 1. (спу́тать, ся) — плу́тати, заплу́тати, сплу́тати, поплу́тати, ся. — Поплутала нитки.

2. (впу́тать, ся) — вплу́тувати, втруча́ти, вплу́тати, ся (д. **Впу́тать** 2).

3. (напу́тать) — торо́чити, моло́ти, верзти́, наторо́чити, намоло́ти, наплу́тати. — Намолов такого, що й не розбереш.

4. (спу́таться) — міша́ти ся, плу́тати ся, збива́ти ся, зміша́ти ся, заплу́тати ся, зби́ти ся. — Говорив багато і довго, та все якось збивав ся. — **Пу́тать слѣдъ** = ключкова́ти.

Путеводи́тель = провідни́к, повода́рь і д. **Проводни́къ.**

Путево́дный = провідни́й. — В моїм неприві́тнім житті ти була провідною зорею. О. Мир.

Путево́й = доро́жній, подоро́жній.

Путе́йскій, путе́ецъ = урядо́вець ві́ділу „Путе́й сообще́нія“.

Путеше́ственникъ, ца = мандріви́к, ця, м(в)андрі́вець (С. Л.), мандрівни́чий, подоро́жній, ня (С. З. Л.), стра́нній, стра́ння (С. Л.). — По тім боці Дністра мандрували два мандрівники. н. п. Б. — Щоб подорожній не був порожній — треба його нагодувати. н. пр.

Путеше́ствіе = мандрі́вка, м(в)андрува́ння (С. Ж.), по́дорож, до Сьв. міст — про́ща. С. З. — Узяв жінку у торбинку, та й пішов у мандрівку. н. п. — Списав свою подорож до Рахнів. Кн. — Я скомпонував в думках подорож Волгою. Кн.

Путеше́ствовать = мандрува́ти (С. З.), вандрува́ти, по́дорож справля́ти, до Сьв. міст — іти́ на про́щу. — І зійшли ся пан з Іваном, по сьвіті мандрують, разом їдять, розмовляють, разом і ночують. Руд. — Я не хочу крамарювати, я хочу мандрувати, сказав Робінзон. Чайч. — Ходім з нами мандрувати, будеш ти знати, що в містах чувати. н. п. Б.

Путло́ = пу́го, на птиць — бо́ркальці. — Звязав ноги путом.

Пу́тникъ = подоро́жній, стра́нній. (Д. **Путеше́ственникъ**).

Пу́тный = пу́тній, путя́щий. — Нічого путнього з його не вийде. — Хоч би путящий чоловік був отой Розумовський, а то зовсім ледащий. н. о.

Пу́ты = пу́то, мн. пу́та.

Путь = 1. путь, доро́га, шлях. — В. С. поблагословив мене в далеку путь. Скл. — Та заходить ся рештувать вози в далекую дорогу. К. Ш. — До Бога великий шлях, а до пекла маленький. н. пр. — І не верстові, а вольні, широкі скрізь шляхи сьвятії простелють ся. К. Ш. — **На обра́тномъ пути́** = верта́ючись, поворітьма́, пове́ртом. — **По пути́** = по доро́зі. — Заїхав до його по дорозі, вертаючись до дому. — **Водяны́мъ путёмъ** = водо́ю. — **Сухи́мъ путёмъ** = суходо́лом, по землі, ру́мом. — Їхали суходолом, плили водою, знов суходолом. Кн. — Виправлені були румом против нас. Коніс. С. З. — **Мле́чный путь** = д. **Мле́чный.** — **Пе́рвый путь** = первозімля. — **Ступи́ть на ско́льзкій путь** = на слизьке́, на слизьку́ попа́сти. — Пан Тури тут на слизьку попав. Кот. — **Сби́ть, ся съ пути́** = зби́ти ся з доро́ги; зби́ти, ся з пли́гу (С. Л.), з пантели́ку, зпантели́чити ся.

2. пуття́ (С. З.) і д. **Прокъ.** — Нема Енеєві пуття. Кот. — Довести до пуття. С. З. — Не буде пуття з його. Кн. — Не веде до пуття. Кн. — **Безъ пути́** = даре́мне, без пуття́, да́рма; на́дто. — Він робить без пуття́. С. З. — Він дарма сердить ся. — **Бу́детъ ли како́й путь въ э́томъ?** = чи ви́йде з цьо́го що пу́тнє? — **Что въ томъ пути́** = яка кори́сть з то́го? — **Путёмъ** = до́бре, хороше́нько, до путтяа́. — Добре його вилаяв. — **Наста-**

вить на путь = навчи́ти, напути́ти. — Напутав його, як треба між людьми поводитись.

2. спо́сіб. — Тільки таким способом і можна зробити. — **Мо́крый, сухо́й путь** = спо́сіб обробі́тки мета́лів водо́ю чи огне́м.

Пу́хленькій = пухке́нький.

Пу́хлина = пухли́на, пухля́тина.

Пу́хлый = 1. опу́хлий, розпу́хлий. — Розпухла пика.

2. пухки́й, пухна́тий, пухна́стий. — Пухка паляниця.

Пухля́къ = 1. пт. Parus cristatus = чуба́тка. С. Жел. Пар.

2. рос. Daphne Mezereum L. = во́вче ли́ко, ягідки́, во́вчі я́годи. С. Ан.

Пу́хнуть, распу́хнуть = пу́хнути, розпуха́ти, напуха́ти, розпу́хнути, напу́хнути.

Пухови́къ = пухови́к, пухови́ця, постіль пухова́я, пери́на пухова́. — Стеле вона пуховую пуховицю. н. п.

Пухови́на = пуши́нка.

Пухо́вый = пухови́й.

Пухъ, пушо́къ = пух, здр. пушо́к, у животини на череві — почере́вина. — **Въ пухъ** = геть чи́сто, вовсім; до кра́ю, до ще́нту. — Геть чисто все проциндрив. — Розорив ся до щенту. — Проторгував ся до краю.

Пучегла́зить = витріща́ти ся (С. З.), виряча́ти о́чі, витріща́ти баньки́, пъя́сти о́чі (С. Л.). — В верцадло очі все пъяла. Кот.

Пучегла́зничать = ґа́ви лови́ти, ви́трішки лови́ти, продава́ти. — Слухай, Катре! годі тобі витрішки ловити. Кн.

Пучегла́зый = витрішкува́тий (С. З.), лупа́тий, вирячкува́тий, банька́тий, вирлоо́кий (С. З.).

Пучегла́зъ = 1. банька́ч, витріща́ка, ока́нь, ви́торопень і д. **Пучегла́зый**.

2. ґа́ва, зіва́йло, розззя́ва.

Пучёкъ = д. **Пукъ** (здр.).

Пучи́на = вир; безо́дня (С. Ш.).

Пу́чить, ся = здима́ти, надима́ти, ся і д. **Вспу́чивать**. — **Пу́чить глаза́** = д. **Пучегла́зить**.

Пучки́, рос. Heracleum sibiricum L. = борщівни́к, козе́л. С. Ан.

Пучко́вый = пучкови́й.

Пу́ша = пух (овечої, козячої та иньших животин вовни), на череві — почере́вина.

Пу́шечный = гарма́тний (С. З.), гармато́вий; арма́тний (С. З.).

Пуши́стый = пухна́тий. — Пухнатий зьвірьок.

Пуши́ть, ся = 1. (опуши́ть) — облямо́вувати, облямува́ти, обши́ти ху́тром.

2. (распуши́ть) — ла́яти, дуже — кобени́ти, корени́ти, ви́лаяти.

3. (опуши́ться) = д. **Опуша́ться** 2 і 3.

Пу́шка = гарма́та (С. Аф. Л.), арма́та (С. З.), поб. — гарма́тище, здр. — гарма́тка (С. Аф.), пу́шка, особлива — гакі́вниця. — Обступили город Умань, поробили шанці, як вдарили з семи гармат у Середу вранці. н. п. — А вже підпилий, як засне, то хоч коти гармати — і усом не моргне. К. Ш. — А оних гармат 200 штук узяли. Л. С. — Хоч по дві гармати набірайте, тую галеру з гріаної гармати привітайте. н. д. — Лід кріпкий, хоч гармати коти. н. пр. — У городі у Глухові стрельнули з гармати — не по однім козаченьку заплакала мати. н. н. — І армати построіли; на них спиж четвертую часть з звонів зо всього панства московського з церквей зібрано. Л. С. — Три армати з достатком пороху до них і куль. Л. В. — 12 пар пушок вперед себе одіслав, а ще сам з города Чигрина рушав. н. д.

Пушкаре́въ = гармашів.

Пушка́рскій = гармаше́вий, пушка́рський.

Пушка́рь = гарма́ш (С. З.), пушка́рь (С. З.).

Пушни́къ = д. **Одува́нчикъ**.

Пушни́ца = поло́ва (д. **Мяки́на**).

Пушно́й = 1. хутря́ний.

2. поло́въяний.

Пушо́къ = д. **Пухъ** (здр.).

Пушь = 1. пух. 2. ху́тро.

Пу́ща = пу́ща (С. З.), не́тря (С. З.); гущина́, гуща́вина (С. З.), густвина́. — По пущах та по нетрях. н. д.

Пуща́ть = д. **Пуска́ть**.

Пу́ще = гі́рше (С. З. Л.), гірш, бі́льше, більш, над. — Не слуха жаба, дметь ся гірш, — все думає, що стане більш. Б. Г. — А він ще гірш почав кричати. С. Л. —

Пу́ще всего́ = гі́рше всьо́го, більш усього́, над усе́.

Пхать, ся = д. **Пиха́ть, ся**.

Пхино́вникъ, рос. Aristolochia Clematitis L. = филі́льник, филі́йник, фідо́нник, хвалі́льник, ца́рська борі́дка. С. Ан.

Пхну́ть = д. **Пиха́ть**.

Пчела́, пче́лка, ком. Apis mellifera = бжола́ (С. З. Л. Ш.), бджола́ (С. Аф. З. Л. Ш.), пчола́ (С. З.), здр. — бжі́лка (С. З. Л.), бджі́лка (С. Аф. Ш.), бджі́лочка (С. Ш.), бжоленя́, тко (С. Ш.), пчі́лка, зб. — бжола́, бжоля́та, у кожному рою — ма́тка, трутні і робочі бжоли, рій без матки — безматень, бжоли, перегнані в другий улик — перегін, виліт молодих маток — при́гра. — Догодуй бжолу до Івана, то убере тебе, мов пана. н. пр. — Чужі, брате, сестри з дому Божого ідуть, усї як бжілочки гудуть. н. п. — Що багатий — хто того не знає? два млини, три плуги добрі і бжолята має. Мова. — Молоді бджоли спершу у добру годину вилїтають тільки на пригру. Ст. О. — Коли рій великий, то там буде не менше 50.000 бджоли, але ж вона не вся однакова. У кожному рою тільки одна матка, бо справді вона ніби та матїр останнїм бджолам. Потім — скільки сот трутнїв; це самчики, без яких матка не клала б ячок на росплїд. Всї останні робочі бджоли. Ст. О.

Пчели́нецъ = д. **Пчелово́дъ.**

Пчели́ный = бжоляни́й (С. Аф. Ш.), бджоли́ний (С. Аф. Ш.), бджоло́вий, пчоло́вий. С. З. — Треба вставляти бджолячу вощину. Ст. О. — **Пчели́ная трава́** = д. **Пче́льникъ 2.**

Пче́лка = д. **Пчела́ (здр.).**

Пчелово́дство = бжоля́рство, па́сїшництво, пасїшникува́ння (С. З.), пчі́льництво. — Дуже в пасїшництві кохав ся. н. о. — Через недостачу землї пчільництво під'упало. Кн. — Знати, що тодї село кохало ся в пчільництві, з пчільництва жило, а тепер — 4 пасіки на все село. Кн. — **Занима́ться пчелово́дствомъ** = бжолянникува́ти, пасїшникува́ти (С. З.).

Пчелово́дъ = бжоля́р, бджолово́дець, па́сїшник (С. З. Л.), в лїсї, що користуеть ся дикими бджолами — бо́ртник (С. Ш.), бортяни́к. — Заможні бджоловодцї мають у себе склянного вулика. Ст. О. — Через свою байдужість не роблять пасїшники і всього иньшого, що треба, а від того иноді за зімівлю їм всї улики зaïвечуть ся. Ст. О. — **Быть пчелово́домъ** = пасїшникува́ти. — **Пробы́ть п.** = пропасїшникува́ти.

Пчело́ядъ = д. **Ко́бецъ.**

Пче́льникъ = 1. па́сїка (С. З. Л.), бджоляни́к (С. З.), пче́льня (С. З.); де ставлять вулики на зімівлю — омша́ник (С. З.), те́мни́к (С. Ш.). — По таким місцям, де поблизу пасіки не має води, неодмінно треба ставити у пасїцї сьвіжу воду. Ст. О. — Не велика у його пасіка була: більш 30 пнїв на зімівлю до омшанника не ховав. Кн. — Кажуть люди, буцїм треба виймати бджолу з омшанника пе Благовіщення але бджолї треба не Благовіщення а доброї години. Ст. О.
2. рос. Mellissa officinalis = кади́ло, медо́вка. С. Ап.

Пче́льный = д. **Пчели́ный.**

Пшени́ца, рос. Triticum L. = пшени́ця, здр. пшени́чка, пшени́ченька. — **П. ярова́я**, T. aestivum = ярина́, я́рка. — **П. ози́мая**, T. hyberum = озїмина. — **П. ости́стая** = уса́тка, вуса́чка (Гал.). — **П. безо́стная, безу́сая** = ги́рка (С. Аф.), го́лька, стрижа́чка (Гал.), уго́рка. — **П. африка́нская**, T. durum Desf. = арнау́тка, білоту́рка, чорноту́рка, **куба́нская** — куба́нка, пшениця змішана з житом — су́ржик, су́ржанка, су́ржанок. С. Ан. — Роди, Боже, жито, пшеницю, всякую пашницю. З вірші посипальників. — Ой там удівонька та пшениченьку сїє. н. п.

Пшени́чка = д. **Кукуру́за.**

Пшени́чный = пшенишний. — **П. зерно́** = пшеничи́на.

Пше́нникъ = пшоня́на ка́ша на молоцї і яйцях.

Пшено́, рос. Panicum miliaceum L. = про́со, пшоно́ (тільки перше сама рослина, а друге — зерно). Д. теж під сл. **Про́со.** — **Полево́е пшено́, ди́кое, воробьи́ное про́со**, P. Crus Galci L. = плоску́ха, соба́чник. С. Ан. — **Сарочи́нское пшено́**, Oryza sativa L. = риж. С. Ан. — Вези овес до Парижа, а не зробиш з вівса рижа. н. пр. — І в Парижу не їдять хлїба з рижу. н. пр.

Пшо́нный = 1. просяни́й. — Просяна солома. — **Пшо́нное зерно́** = пшони́на.
2. пшоня́ний, пші́нний. С. Л. — Пшоняна каша.

Пы́жикъ = 1. пт. Charadrius gregarius Pall. — з породи чайок.
2. молоди́й о́лень.
3. малю́к, призе́мок, куца́к, курду́пель (С. З.).

Пыжить = клейтух забива́ти.

Пыжиться = пиша́ти ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся, пи́зити ся (С. З.), инди́чити ся, пирожи́ти ся (С. З.), пишни́ти ся.

Пыжо́вый = кле́йтуховий.

Пыжъ = кле́йтух (С. З. Л.), кли́нтух (С. Л.). — Дуже великий клейтух — на силу забив у рушницю. н. о. — От се вам заткнуло клейтухом уха. С. З.

Пыла́ніе = пала́ння.

Пыла́ть = пала́ти (С. З. Л.), дуже — палахтїти, палахкотїти, бухтїти. — Палає моя клуня на вітрі, а я стою, не тямлю, що й дїяти — стеряв ся. Кн. — Човни й байдаки палали, соснові пороми тріщали. Кот. — Мов та сьвічка, що палахкотїла перед ним широким полумъям. Бар. — Сердешним огнем палаю. С. З. — З її очей палає ласка до людей. Гул. Ар. — Лютує, аж палає гнївом на нас. Кн. — Коханням чистим до України палала Тарасова душа. Кн. (Д. ще під сл. **Пламенѣть**).

Пыли́на, пыли́нка, пыли́ночка = пороши́на, пороши́нка (С. З.), пили́на, пили́нка, пилюжи́нка (Сп.), пило́чок. — Тут ваша і порошина не пропаде. Ос. — Чого-ж дивиш ся на порошину в оці брата твого, колоди ж у своїм оці не чуєш? К. Св. П. — Чи нема у тебе табаки? Може хоч порошинка яка зостала ся? н. к. — Візьми мітлу та вимети, щоб не було нї пилини. п. к. — Нема муки нї пилочка, нема солї нї дрібочка. н. п.

Пыли́ть = 1. (запыли́ть) = пи́лити, пороши́ти (С. Л.), кури́ти, ся (С. Л.), вихо́рити, запили́ти, запороши́ти. — Ой то не пили пилили, не тумани уставали. н. д. — Кури́ть, як чорт дорогою. н. пр. — Поливали доріженьку, тай курить ся курно. н. п.
2. (напыли́ть) = пили́ти, напилити, пороши́ти, напороши́ти, збити ку́ряву.

Пылкій = 1. полумъяни́стий, палки́й.
2. палки́й (С. З. Л.), гаря́чий, вогнюва́тий (Хар.). — Кого-ж до серденька горнути, тулити, кого-ж тим коханням палким напоїти? Ст. Р. Н. (Пр. д. ще під сл. **Пла́менный**).

Пылко = па́лко, з за́палом.

Пылкость = пал, па́лкість.

Пылъ = 1. по́ломъя, по́ломінь (д. **Пла́мень**).
2. пал, за́пал, о́пал, па́сия. — Говорив з таким палом, з таким гарячим почуванням. Лев. — Він се з о́палу так зробив.

Пыль = пил (С. З. Л.), по́рох (С. З. Л.), поб. — пилюга́, пилю́ка, пилю́ра (Сп.), що мететься — ку́рява (С. З. Л.), ку́ра́ (С. З.), ку́рево (С. З.), з трухлого дерева — порохня́ (С. Л.), від борошна — обме́тиця. — Чи ти, милий, припав пилом чи метелицею? н. п. — Ой помалу дружки йдїте, пилом не пилїте. н. п. — Поливайте доріженьку, щоб пилом не впала. н. п. — Їх роса холодна моче, пилюга слїпить їм очі. Мова. — Як порох у оці, так ти мінї. С. З. — Не хмара сонце заступила, не вихор порохом вертить. Кот. — Ой нема ж мого сина, нема мого пана, а вже ж його постїлонька порохом припала. н. п. — По дорозї курево. С. З. — Опинив ся проти старців — курява лягає. К. Ш. — А кобила як дремене, аж курява встала. н. к. — Козак хлиснув нагайкою коня вороного, тай був такий, тільки знялась курява од його. Галуз. — **Пусти́ть пыль въ глаза́** = д. під сл. **Пуска́ть**. — **Цвѣто́чная пыль** = квітко́вий, пил, що бджоли збірають в улики — о́бніж (Сп.), утоптаний — перга́. — Та жовтенька обніж, яку бджоли несуть з поля на своїх мисочках, це квітковий пил, що розводить ся в середині квіток, на головках тих ниточок, що там вбачають ся. Цю обніж вони складують в осібні чашечки, гарненько її утоптують. Оце й буде перга, якою вони теж годують ся. Ст. О.

Пыльникъ, Anthera = голо́вка тичи́нки. — Коли-ж квітка зовсїм розівъєть ся, то ті головки самі тріскають ся і квітковий пил розсипаєть ся крізь по квітцї. Ст. О.

Пыльный, но = ку́рний, но, по́рошно. — Поливали доріженьку, та й курить ся курно. н. п. — Де борошно, там і порошно. н. пр.

Пыре́й, рос. Triticum repens L. = пирі́й, пі́рій. С. Ан.

Пыре́йный, пыре́йчатый = пирі́йний.

Пырну́ть = д. **Пыря́ть**.

Пыро́къ = 1. стуса́н, штурхане́ць. — Дав йому стусана у спину.
2. шпи́ця (паличка, щоб знїмати кору з дерева).

Пыря́ть, пырну́ть, пырь = шти́рк(х)а́ти (С. З.), шту́рхати (С. З.), штрика́ти, штирк(х)ну́ти, штурхну́ти (С. З.), штрикну́ти, шпирну́ти; штовха́ти, штовхну́ти (С. З.). — Шпирнув його ножем. — **Пырь ему́ ноже́мъ!** = штирх його́ ноже́м!

Пыта́ть, ся = 1. (испыта́ть) — про́бувати, спро́бувати, випробувати (д. **Испро́бовать**).
2. (попыта́ть, вы́пытать) — пита́ти, спита́ти, попита́ти, ви́питати, розпита́ти, ся.
3. дознава́ти, виві́дувати, випи́тувати на му́ках, мордува́ти, катува́ти (щоб допитати ся).
4. (попыта́ться) — про́бувати (С. Л.), захо́дити ся, ва́жити ся, сїкати ся (С. Л.), добува́ти ся (С. Л.), попро́бувати, сїкну́ти ся. — Пробував і крамарювать, та нема удачі. — **Пыта́лся ни оди́нъ** = не один біг, та спіткну́в ся. н. пр.

Пытка = му́ки (С. Жел.), мордува́ння, катува́ння, торту́ри (С. Ш.). — Говорить, як на му́ках. н. пр. — **Подве́ргнуть пыткѣ** = взяти на му́ки.

Пытли́вость = допитливість.

Пытли́вый = допи́тливий і д. **Любозна́тельный** і **Любопы́тный**. — Усе він хотїв знати — допитлива голова була. Кн. — Допитлива голова у хлопця; усе йому треба дійти: з чого воно і як воно. Кн. — Роман подивив ся на неї допитливими очима. Лев.

Пыхте́й = пухті́й.

Пыхтѣ́ть = пу́хкати.

Пыша́ть, пыхну́ть = 1. са́пати, сопти́, сопі́ти, хе́кати. — Кінь ірже і сопе. — Як рубає, то хекає.

2. пала́ти, паші́ти, жахтї́ти, палахкотї́ти, пахну́ти. — Він наче бачив, як пашіло її лице з румъянцем. Лев. — Од печі так і пашить. — Поломъя палахкотить. — У ключ моя лицарська кров кипіла, а серденько, не мов той жар, жахтїло. К. Б.

Пы́шка = пухке́ник, особлива — балаба́н, гречана на олїї — пампу́х, пампу́ха, частїше — пампу́шка (С. З.), на маслї — сластьо́н, сластьо́ни (С. З.), що пече і продає їх — сластьо́ниця. — От, добрі пухкеники! — Плаває, як пампушка в олїї. н. пр.

Пы́шность = пиха́ (С. З. Л.), пи́шність, пере́пих, бу́чність (С. Л.).

Пы́шный, но = пи́шний, бу́чний, но (С. Л. Ш.), бундю́чний, пиха́тий. — А той пишний та роскішний. К. Ш. — Хоч не пишно, аби затишно. н. пр. — Таке бундючне весілля справить. Кот. — І в багатих санках пан пихатий. Гр. Чайч.

Пы́житься = бундю́чити ся, пиндю́чити ся, инди́чити і т. д. д. **Пыжиться.**

Пьедеста́лъ = підні́жжя (С. Жел.), підста́ва (С. Пар.).

Пью́щій (горілку то-що) = питу́щий, багато — пите́ць.

Пья́ница = 1. пъяни́ця, пія́к, пія́ка (С. З.), опія́ка (С. З.), пропі́й, перепі́єць (С. З.), перепі́йця, поб. — пъяню́га (С. З.), пропія́ка, зневажливо — пъяни́чка, пъянди́голова. — Пъяниця не просипений. — Спить пъяниця в рубленій коморі, гляди ж його не розбуди. н. п. — Ой пропою, пропою, пропала я з тобою. н. п.

2. рос. д. **Голубе́ль.**

Пья́нство = пъя́нство, пъяни́цтво, пія́тика. — Учащающий до корчми на піятику. Б. Н.

Пья́нствовать = пія́чити, пъя́нствувати.

Пьянчу́га, пьянчу́жка = пъяни́чка, пъянди́голова́.

Пья́ный = пъя́ний, трохи — пъянува́тий, підпи́лий. — **Пьянъ, какъ сте́лька** = пъя́ний, як хлю́ща. н. пр.

Пьянѣ́ть, опьянѣ́ть = пъянї́ти, опъянї́ти, впи́ти ся, опъянчи́ти ся (Сп.).

Пьяню́жка = д. **Пьянчу́га.**

Пѣва́ть, пѣть = сьпіва́ти.

Пѣве́цъ, пѣви́ца = 1. сьпіве́ць, сьпіва́ка (С. З. Л.), сьпіву́н, сьпіва́чка (С. Л.), на крилосї — крилоша́н, колядок — коля́дник, щедрівок — щедрівни́к, ця, під лї́ру — лї́рник, з бандурою або кобзою — бандури́ста, кобза́рь. — І сьпіваки до позверховної оздоби церковної належать. Уст. Луц. брат. С. З. — Сьпівали сьпіва́ки, щоб вас побрали собаки. н. пр. — Трохи згодом сьпівець взяв в руки свою бандуру. Скл. — Добре єси, мій кобзарю, добре, батьку, робиш, що сьпівати-розмовляти на могилу ходиш. К. Ш. — Крушельницька добра сьпівачка і талановита артистка.

2. сьпіве́ць (С. З.), пое́та, сьпіва́ка. — Сьпівець Митуся. Ос. — Вибачайте, сопілочка не голосно грає, а сьпівака аби-який — талану не має. Павлусь-Сопілка. (Д. ще під сл. **Поэ́тъ**).

Пѣву́нъ, нья = сьпіву́н, сьпіва́ка, сьпіва́чка, здр. сьпівачо́к. — В саду на кущику калини сьпівун веселий соловей сьпіва пісень своїй дружинї. Скл. — Був собі дід та баба, а в їх курочка раба, півничок-сьпівачок і бичок третячок. п. к.

Пѣву́честь = спі́вність, співу́чість, сьпіво́чість.

Пѣву́чій = сьпівни́й, сьпівли́вий (Сп.), сьпіву́чий, сьпіво́чий. — Ніби з клїтки випурхнула весела сьпівуча пташка. Лев. — Коник вдатний молодець, і веселий і сьпівучий, і проворний стрибунець. Б. Г. — Веселий і сьпівочий, він гитари не випускав з рук. Скл.

Пѣвческая = сьпіва́льня, півчеська.

Пѣвческій = сьпіва́цький, сьпіве́цький.

Пѣ́вчій, ая = сьпівли́вий (С. Жел. Л.), сьпіво́чий, сьпіву́чий, щебетли́вий, во. — **Пти́чка пѣ́вчая** = сьпівочка. — Сьпівочі птицї. — Спить ся хлопцю ліс пахучий, луки пишні у квітках, спить ся рій пташок сьпівучих, сонце спить ся в небесах. Чайч. (Д. ще під сл. **Пѣву́чій**).

Пѣ́вчій = пі́вчий, сьпіва́к, сьпіва́ка, сьпіва́чка. — І сьпіваки до позверховної оздоби церковної належать. Уст. Луц. Брат. С. З.

Пѣ́гій = пері́стий (С. З.), про коня — строка́тий (С. З. Л.). Д. під сл. **Масть.**

Пѣ́жина = пля́ма те́мна на бі́лій ше́рстї.

Пѣ́на = пі́на (С. Л.), шум (С. Л.), на страві — шумови́на, змішана з чим — осу́га. — Вода бризька срібним шумом. Кн. — Шум на обмилках грає. Кп. — Не вважай, що шум збігає, на днї рибка. н. пр. — Аж осуга зверху плаває, наче дьоготь або сало, й не підходь до річки. Хар.

Пѣ́нистый = пі́нявий (С. Жел. З.), шумли́вий. — І мчали ся зо всеї сили по чорним пінавим водам. Кот.

Пѣ́нить, вспѣ́нить, ся = пі́нити, ся, шумува́ти (С. З. Л.), збива́ти пі́ну, спі́нити, запі́нити, ся (С. З.), перестать — відшумува́ти, ся. — Брязчать чарки, люльки шкварчать, шумує горілка. Гул. Ар. — Вино шумувало в шклянці. Кн. — У руцї Господній чаша, через край вино шумує. К. П.

Пѣніе = сьпіва́ння (С. Л.), сьпів (С. Л.), сьпіви, птиць — щебета́ння, півня — кукуріка́ння. — Після того почалась весела розмова, сьпіви і гра. Скл. — У пісні чоловік найшов утїху від нудьги лихої, на працю веселїйш пішов під сьпіви пісні голосної. Скл.

Пѣнка = 1. пінка (С. Жел.), шумови́на (на пр. на варенні), плі́вка, шку́рка, кожушо́к (на пр. на молоці). — Найду того, наче з пінки на каші. Кн.

2. пт. Motacilla trochilus з поро́ди трясихвостки.

3. пінка морська́, мін. Millepora polymorpha. С. Жел.

Пѣнковый = пінко́вий. — Пінкова люлька.

Пѣнникъ = пі́нник, пі́нна (горілка). С. З.

Пѣнный = пінний. — **Пѣнное вино́** = д. **Пѣнникъ**.

Пѣсельникъ = сьпіва́к, пісельник.

Пѣсенка = пісенька, сьпівка (С. З.), сьпіванка, сьпіва́ночка. — Пісеньку сьпіває. — Сьпівала б я сьпіваночку, коб то її вдати, та чужая сторононька, будуть ся сьміяти. н. п. Под.

Пѣсенникъ = 1. сьпіва́к, сьпіва́ка.

2. збірник пісе́нь, пі́сенник (С. Жел.).

Пѣсенница = сьпіва́чка.

Пѣсенный = пі́сенний. С. Жел.

Пѣснопѣвецъ = д. **Псалмопѣвецъ**.

Пѣснопѣніе = 1. церко́вна пісня, церко́вні сьпіви.

2. ві́рші, лїри́чний стихотвір.

Пѣсня, пѣснь = пісня, сьпів (С. З.), сьпіванка. — **Пѣсни эпическія, повѣствова́тельныя** = ду́ми (С. З.). — **П. сва́дебныя** = весільні пісні (С. З.), ладнанки́. — **Весе́ннія п.** = весня́нки. С. З. — **Хорово́дныя п.** = танки́; га́ївки (Под. С. З.), коломи́йки, шу́мки (Гал.), талала́йки (С. Ш.). — **Обря́дныя п.** = обрядо́ві: коля́дки (що сьпівають ся на Різдво), щедрівки (що сьпівають ся під Новий рік), що сьпівають ся під який час — петрівочні, петрівки, троїцькі і т. д., церковного або поучаючого змісту — пса́льми.

Пѣстовать, выпѣстовать = пе́стува́ти (С. Жел.), пе́сти́ти (С. Жел.), ви́пестувати, ви́пестити, ви́кохати. — Викохав він сина Саву козакам на славу. н. д.

Пѣстунъ, пѣсту́нья = пі(е)сту́н, песту́нка. С. Жел.

Пѣту́хъ = півень (С. З. Л.), здр. півник (С. Л.), ко́гут (Под. Гал.), галанський — галага́н, борідка у півня — па́бородки. — Кому ведеть ся, то й півень несеть ся. н. пр. — Півень раненько сьпіватиме і нас до роботи будитиме. н. к. — Ще треті півнї не сьпівали, нїхто нїгде не гомонїв. К. Ш. — Був когут, а потім каплуном зробив ся. н. пр. — **Инде́йскій пѣту́хъ** = инди́к. (Д. під сл. **Индю́къ**).

Пѣту́шиться = 1. бундю́чити ся, чва́нити ся, пиндю́чити ся, инди́чити ся, ко́кошити ся.

2. гарячи́ти ся, розпаля́ти ся, задира́ти ся.

Пѣту́шій = півнячий. — **Пѣту́шій гре́бень, пѣту́шникъ, пѣтуши́нникъ**, рос. Rhinanthus Crista Galli = бра́тчики жо́вті, бубовни́к, бря́згітка, личи́ця, конопля́ник, кошу́льник (укр.), дзвіне́ць, звіно́чки (Гал.). С. Ан. — **Пѣту́шьи голо́вки**, рос. Lamium purpureum L. = кра́сна кропива́, ша́ндра. С. Ан. — **П. гребешки́**, рос. Melampyrum cristatum L. = півники. С. З.

Пѣтушки́, рос. = 1. Cypripedium Calceolus L. — жо́вті зозу́льки, череви́чки, зозу́лїни череви́чки. 2. Iris sibirica L. — півники, борові́ півники, Iris Pseudacorus L. — півник, боло́тні півники, коси́цї, лепешня́к. С. Ан.

Пѣту́шникъ = д. під сл. **Пѣту́шій**.

Пѣтушо́къ = півник, ко́гутик. — **Пѣтушо́къ морско́й**, пт. Fringa pugnax — турухта́н. С. Ш. — **Пѣтушо́къ**, рос. Iris = д. **Пѣтушки́**.

Пѣтый = сьпіваний.

Пѣть, спѣть, ся = 1. сьпіва́ти, ся, засьпіва́ти, просьпіва́ти, помаленьку — муги́кати, курни́кати, про соловейка — терли́кати, про півня — кукурікати, перестати — відсьпіва́ти, ся, вволю — ви́сьпівати ся (С. Л.), насьпіва́ти ся, коляди — колядува́ти, щедрівки — щедрува́ти. — Кому добре, той сьпіває, кому зле, той плаче. н. пр. — І поки ще сьпіватиме ту пісню наш люд, на доленьку щасливую надії не вмруть. Чайч. — Усяка пташечка, радіючи, сьпівала, весну і лїто привітала. Б. Г. — Аж серце грає, так хороше сьпіває. н. пр. — Чи сьпіватиме півень, чи нї, а день буде. н. пр. — Засьпівав би, — був голосок, та позички зъїли. К. Ш. — Як засьпіває, то аж плакати смачно. н. пр. — Нехай ще раз послухаю, як то море грає, як дівчина під вербою „Гриця“ засьпіває. К. Ш. — **Поётъ одну́ и ту́ же пѣсню** = пі́сля тіє́ї та знов тіє́ї; іще́ не вся́, почну́ з кінця́. н. пр. — **Друго́е поётъ** = иньшої засьпівав; тепе́р не те сьпіва́.

2. (**воспѣть**) — сьпіва́ти, висьпівувати, ви́сьпівати. — Сьпівай же їм, мій голубе, про Січ, про могили, коли яку насипали, кого положили. К. Ш. — Овидій висьпівував коханку. — Державин висьпівував Катерину.

Пѣхо́та, пѣхоти́нецъ = піхо́та (С. Жел.), піхоти́н, піхоти́нець, піхо́тник (С. Жел.).

Пѣхо́тный = піхо́тний.

Пѣшехо́дня = пішохо́д, частіше мн. пішохо́ди.

Пѣше́чкомъ = д. **Пѣшко́мъ** (здр.).

Пѣшехо́дъ, пѣшехо́децъ, пѣшехо́дка = пішохо́дець, ході́льник, ця.

Пѣшій = пі́ший, піша́к, піше́ць, пішани́ця. — Два брати кінних, а третій піший пішаниця. н. д.

Пѣшка = 1. піша́к (в грі в дамки).

2. про чоловіка — нікче́ма; попихач. — **Пѣшки точи́ть** = баля́си точи́ти, тереве́ні пра́вити, нісені́тницю плести́.

Пѣшко́мъ = пішки (С. З. Л.), пішко́м (С. Л.), пішкома́, піхо́тою (С. З. Л.), піхту́рою (С. З.). — Пішки немає замішки. н. пр. — До сього торгу й пішки. н. пр. — Ой чого ж ти, Лемерівно, пішки йдеш, чи ти в мене вороних коней не маєш? н. п. — Запряжуть було віз або й просто піхотою. Номис. С. З. — Добрав ся без коня піхтурою до табора. Куліш. С. З.

Пѣшня́ = пішня́ (д. **Пешня́**).

Пяде́нный = пяде́вий. С. Жел.

Пядь = пядь (С. Жел.), пъядь, корх (Ев.). — **Будь онъ семи́ пяде́й во лбу́, и тогда́ ничего́ не подѣлаетъ** = неха́й він бу́де му́дрий, як Соло́мон, і то нічо́го не зро́бить.

Пя́лить, распя́лить = розтя́гувати, розтягти́; напина́ти, розпина́ти, пъясти́, розпъясти́. — **Пя́лить, выпялить глаза́** = витріща́ти, витріщити, ви́лупити о́чі, баньки́.

Пя́лы = розтопірка.

Пя́льцы = пъя́льці, пя́льці (С. Жел.), кро́сна (С. Жел.), ручні — обичайка, на котрій напинають полотно — тамбу́рок (С. Ш.).

Пя́сликъ = д. **Пя́сленъ**.

Пята́, пя́тка = 1. пъята́, пъя́тка. — Такий лихий, що з під живого пъятки ріже. н. пр. — **Ходи́ть, идти́ по пята́мъ** = слі́дкува́ти, слідко́м ходи́ти (за ким).

2. пъя́тка (д. під сл. **Коса́** 2).

3. (у дверях) — бігу́н. — Двері спали з бігуна. С. Ш.

4. (в улику) — по́ли.

Пята́къ, пятачёкъ = пъята́к, пъятачо́к (мідяна або срібна монета в 5 коп.). — Пъятак пара. н. пр.

Пята́чный = пъятако́вий.

Пятери́къ = пъятери́к. — Купи сьвічок пъятерику.

Пятёрка = пя́тка (в картах).

Пятерня́ = 1. пъятери́к, пъятерня́. — Іде пъятериком у простяж.

2. пъятерня́.

Пя́теро = пъять, пъя́теро.

Пятиалты́нный = зло́тий. (Срібна монета в 15 коп.)

Пятигра́нный = пъятику́тний, пъятигра́ний.

Пятидеся́тница = Сьвято́го Ду́ха (д. під сл. **Пра́здникъ**).

Пятидеся́тый = пъятидеся́тий.

Пятикопе́ечникъ = пъята́к.

Пятили́стникъ, рос. = 1. Potentilla reptans L. — мо́хна. 2. Comorum palustre L. — во́вче ті́ло, сухоло́м. С. Ан.

Пятилѣтній = пъятилі́тній.

Пятипа́лочникъ = д. **Пятили́стникъ 1**.

Пятирублёвка = сині́тка, сини́ця (бомажка в 5 рублів, синя).

Пя́тить, ся = 1. (**попя́тить, ся**) — со́вати, посува́ти, пха́ти (назад), рачкува́ти, посу́нути, ся, порачкува́ти. — Цькував, доки не вздрів урядника, а тоді і ну рачкувати та пишком назад. Кн.

2. (**спя́титься**) — одкида́ти ся, одступа́ти ся, одки́нути ся, одступити ся (од слова, обіцянки).

Пятиуго́льникъ = пъятику́тник.

Пя́тка = д. **Пята́**.

Пятнадцатикопе́ечникъ = зло́тий.

Пятна́дцать = пъятьна́дцять, пъятьна́дцятеро.

Пятна́ть, запятна́ть, ся = 1. клейми́ти, таврува́ти і т. д. д. **Клейми́ть** і **Запятна́ть 2**.

2. пля́мити, ся (С. Л.), поплями́ти і д. **Запятна́ть 1**.

3. чорни́ти, плями́ти, сплямува́ти, поплями́ти, закаля́ти честь і д. **Запятна́ть 3**. — Розійдеть ся про вас недобра слава, поплямить вам повагу вашу чесну. К. Ш. Т.

Пя́тница = пъя́тниця, здр. — пъятінка.

Пятни́стый = плямо́ваний, пля́ми́стий, пля́мови́тий; цята́тий, цятко́ваний (С. З.), ряби́й.

Пятно́ = пля́ма (С. З. Л.), змазь (С. З.), ця́та, ця́тка (С. З.), в оці — коси́ці. — **Въ пя́тнахъ** = плямови́тий, пля́ми́стий. — **Вы́вести пя́тна** = повибавля́ти пля́ми. — Нестертою плямою темною лягли вони на дорогу нам памъять. Кн. — Запе і в самім сонцю суть змазї. С. З.

Пя́тнышко = пля́мка.

Пято́къ, пято́чекъ = п'я́тка, пъя́тїрко.

Пя́точный = пъя́тковий.

Пя́тый = пъя́тий. — **Пя́тая часть** = пъя́тина.

Пять = пъять, пъя́теро. — **Пять съ поло́виной** = півшо́ста.

Пятьдеся́тъ = пъятьдеся́тъ. — **Пятьдеся́тъ копѣ́екъ** = копа́ (С. З.).

Пятьсо́тъ = пъятьсо́т, пъять со́тень.

Р.

Раба́ = раба́, раби́ня (С. Жел.), нево́льниця.

Ра́бій = нево́льничий (С. Жел.), нево́льницький, ра́бський.

Рабо́лѣ́піе = ра́бська дого́дливість, уле́сливість.

Рабо́лѣ́пный = нево́льничий. С. Жел.

Рабо́та = робо́та (С. З. Л.), роботи́зна (С. З.), здр. робі́тка, ді́ло, пра́ця (С. З. Л.), по́рання, за частування — толо́ка́ (С. Ш.), з половини — полови́ця, швидка — хапа́ння, хапови́ця (С. Ш.), важка — тягота́. — **Еги́петская рабо́та** = кана́льська робо́та (тяжка і довга, як на каналах, що козаки одбували по наказу царя Петра I-го). — **Ка́торжная р.** = ка́таржна, сібі́рна робо́та. — Та прийшов же я тай у Суботу, та нема Солохи — робить роботу. н. п. — Ніколи від тих робіт не звінчемніє. С. З. — Козаків до послуг і роботизн своїх употребляли. Скоропад. С. З. — Покиньмо, куме, всякее діло, вапъємо, куме, ще й у Неділю. н. п. — Праці дужої й науки Україні треба. Ос. — Роботі як не сядеш на шию, то вона тобі сяде. н. пр. — Завтра на толоку мужики з ціпами, а жінки з граблями. С. Ш. — Не сам копав він криницю, толокою йому помогали. К. Ш. — Богу молись, а до праці берись. н. пр.

Рабо́тать = роби́ти, працюва́ти (С. З. Л.), по́рати ся, аби-як — вахля́ти, гуртом без грошей, з ласки за частування — толокува́ти (С. Ш.). — Роби, небоже, то й Бог поможе. н. пр. — Кусають нас мошки, кусають і тнуть, робить не дають. н. п. — Іду в поле з нею жати, мило разом працювати. н. п. — Працюй гірко, а зъїси солодко. н. пр.

Рабо́тка = робі́тка.

Рабо́тливый, ая = роботя́щий, ща (С. З.), робі́тний, робі́тня, робо́чий, ча, робу́чий, ро́ба (сп. р.), трудя́щий, трудя́чий (С. Ш.), працьови́тий, та (С. З.). — Чоловік роботящий — без діла не сидить. н. о. — Жінка трудяща. С. Ш. — І на пчіл поглянь: е робучиї, але й трутиї е неминучиї. Руд.

Рабо́тниковъ = робі́тників, на́ймитів.

Рабо́тникъ, ца = 1. робі́тник, ця, працьовни́к, працьо́вець (С. З.), щирий — роботя́га, роботя́й. — Нудно було на чужому полї. Всього надбав роботяга, та не придбав долї. К. Ш. — Так що-денно потом плине чесний роботяга, а йому на долю впали злиднї та зневага. Мова. — До хати мастільниця, в полї робітниця. н. п. Под.

2. робі́тник, ця, на́ймит, на́ймичка (С. З.), челяди́н (С. З.), челя́дник, челя́дка (С. З., челя́дни́ця, бурла́к, бурла́ка, бурлачка, нанятий на літо — полі́тни́к, ця, коло плуга — ра́тай, плуга́тарь (С. Л.), о́рач (С. Л. З.), плуга́ч (С. З.), що погания волів — пого́нич (С. Л.), при боронї — скороді́льник (С. Л.), що громадить сїно — гребе́ць (С. З. Л.), громаді́льник, ця (С. Л.), що скидає на стіг — ки́да́льник (С. З.), ки́дальщик (С. Л.), що волочить сіно — волочильщик (С. Л.), тяга́льник (С. З.), що звозить на тік — возі́й (С. Л.), що косить — коса́рь, що молотить — моло́тник (С. Л.), що сіє — сіва́ч (С. Л.), вирівнює скирду. стіг — стриха́рь, що криє хату — кри́тник (С. Л.), кри́льщик, плете плетїнь, робить огорожу — плетій, городі́льник (С. Л.), на майданї, де виганяють смолу — майда́нник, майда́вщик (С. З.), в броварі — брова́рник (С. Ш.), на

винниці — вúнник (С. З. Л.), гурáльник (С. Л.), на цегельні — цегéльник (С. З. Л.), рибальський — забрóдчик (С. Л.), що робить бали — баля́р (С. Л.), що стриже овець — стрижáй (С. Л.). — Найми ся, наймите, у мене, а я в попа. н. пр. — Лучче буть доброю наймичкою, як ледачою хазяйкою. н. пр. — Як з тобою отак жити — краще в наймичках служити. Ряб. — Бурлак робить, заробляе, аж піт очі заливае, а хазяїн його жие. н. п. — Ішов челядник з поля за полуднем хазяїну. н. о. — Як маеш буть злим господарем, то краще буть добрим челядником. н. пр.

Рабóтницынъ = наймичкин.

Рабóтничій = робітни́чий, робітни́цький.

Рабóтный = 1. робóчий. — Робочий день. 2. робітний.

Работáщій = д. **Рабóтливый.**

Рабóчій, ая = 1. робітник, ця, робóчий, ча, робу́чий (Гал.) і д. **Рабóтникъ 2.** 2. робітни́чий, робітни́цький. — Робітники обтяжені роботою, а питання робітницьке рушае повагом. Кн. 3. д. **Рабóтливый.**

Рабóчая = робітня, робóча (кімната).

Рáбскій = невóльничий (С. Жел), рáбський.

Рáбство = невóля, ярмó, корми́га (С. З.). — З під корміги лядськоі освободити. н. д.

Рáбствовать = в невóлі бу́ти.

Рабъ = раб, невóльник. — Ми не раби його, ми люди. К. Ш.

Рабы́ня = д. **Рабá.**

Равви́нъ = рáбин.

Равви́нскій = рáбинський, рáбинів.

Рáвенство = рíвенство, рíвність (С. Ж.), рíвня (С. З. Л.).

Равнéніе = рівня́ння.

Равнёхонько, равнёшенько = однаковісінько. — Чи хто згадае, чи забуде мене в світу на чужині — однаковісінько мині. К. Ш.

Равни́на = рівни́нá (Ос.), рíвня (С. Л.), площи́на, площóвина, плащи́на (С. З.), на горах — полони́на (Гал.), вздовж річки — полóг, оболóнь, болóня. С. Л. — Зустрінеш тут і степову рівнину. Зап. Кв. — Україна розлягаеть ся скрізь плащиною. Куліш. С. З.

Равнó = однáк, однáково, одноковісінько; так сáме, все однó. — **Для меня́ всё равнó — сегóдня или зáвтра** = мині однáково (або: мині все однó) — сьогóдня чи зáвтра. — Мині однаково — чи буде той син молити ся, чи ні. К. Ш. — Як маеш за одно ухо висіть, то все однаково за обидва. н. пр. — **Любить равнó всѣхъ дѣтéй** = усіх дітéй однáково любить. — **Онъ заботится обо мнѣ, а равнó о дѣтяхъ моихъ** = він дбáе про мене, так сáме і про дітéй моїх. — **Всё равнó** = д. під сл. **Весь.**

Равнобéдренный = рівнобéдрий. С. Жел.

Равнобóчный = рівнобóкий.

Равновѣ́сіе = рівновáга, рівновáжність. С. Жел. — Тільки тоді, коли державний авторітет розумно обмежований, можна установити рівновагу в громадському житті. Зіньк. — Як вас не звиж, все буде рівновага. К. Ш. Т. — В партійній борбі не стратив віюзи рівноваги і спокою. Зап. Кок.

Равновѣ́сный = рівновáгий, рівновáжний. С. Жел.

Равнодéнникъ, равнодéнственникъ = рівнодéнник, рівни́к. С. Жел. — Круг цей зветь ся екватором або рівноденником, бо в тіх місцях день завше буває рівний з ніччю. Де-що про Сьв. Б.

Равнодéнствіе = рівнодéнне, рівнодéнність. С. Жел.

Равноду́шіе = байду́жість. С. Жел. — З'обіжена зневагою і байдужістю до її краси. Лев. — Потреба великої праці, щоб звязати те, що порвала наша байдужість. Лев.

Равноду́шный, но = байду́жий, жо, байду́жний, но, байду́жливий, во (С. Жел.), байду́же (С. Л.), недбáлий, ло (С. Л.). — Денис був байдужний до церкви і не богомільний. Лев. — Люблю тебе, галочко, дуже, а твоє серце мабуть байдуже. н. п. — Воля ваша, спокійно і байдужо промовила вона. Лев.

Равнодѣ́йствующій = рівнодійствуючий. С. Жел.

Равнознáчащій = рівнознáчний. С. Жел.

Равноимённый = рівноімéнний. С. Жел.

Равнолѣ́тній = рівнолітній, ровéсник.

Равномѣ́рность = рівномірність. С. Жел.

Равномѣ́рный, но = рівномíрний, но (С. Жел.), навпóмірки, однáковий, во, помíрний, но. — Вона навпомірки з своєю панею сварить ся. Лев.

Равнообрáзіе = однообрáзність, одностáйність. С. Жел.

Равнообрáзный = однообрáзний, одностáйний. С. Жел.

Равноотстоáщій = рівнодáльній.

Равноправный = рівноправний.

Равноси́льный = рівноси́льний, рівновáжний. С. Жел.

Равносторóнній = рівнобóкий.

Рáвность, равнотá = рíвність, рівня́ (С. Жел.).

Равноуго́льный = рівноку́тний. С. Жел.

Равноцѣ́нность = рівноці́нність. С. Жел.

Равноцѣ́нный, но = рівноці́нний, в одні́й ціні́.

Ра́вный = 1. рі́вний, гла́дкий. — Рівний шлях.

2. однако́вий, рі́вний; рі́вня. — На одній руці пучки, та не однакові. н. пр. — Не старів батько Нелей, що був розумом рівня безсмертним. Ніщ.

Равня́ло = шли́га (у колісників), товка́чка, натира́чка (у шевців). Д. **Инструме́нтъ.**

Равня́ніе = рівня́ння.

Равня́ть, сравня́ть, ся = 1. рівня́ти (С. Л.), вирі́внювати, зрівня́ти; ви́рівняти, ся. — Заказує, щоб шляхи рівняли. К. Х.

2. рівня́ти, порівня́ти, прирівня́ти, ся — Що ти себе до його рівняєш? С. Л. — Прирівняв коня до собаки. н. пр.

Рагу́льникъ, рос. Trapa natans L. = боло́тні, водяні́, чо́ртові оріхи, рогу́льки. С. Ан.

Радёхонекъ, радёшенекъ = радні́сінький. — Я б раднісінький, та коли моя не спромога.

Ра́ди = для, за-для́, про. — **Ра́ди Бо́га** = Бо́га ра́ди (С. Л.), для Бо́га, про́-бі. — Кричить пробі! її мати, щоб дівчину ратувати. н. п. — **Ра́ди того́** = за-для́ то́го. С. Л. — **Ра́ди чего́** = про що́.

Раді́вый = дба́лий, дбайли́вий і д. **Забо́тливый.**

Радикали́змъ = радика́льство. С. Жел.

Радика́лъ = 1. радика́л, ко́рінь.

2. радикали́ста, радика́л.

Ра́довать, ся = раді́ти (С. Л.), ра́дувати, ся (С. Л.), ті́шити ся, втіша́ти ся. — Хто не гляне —, аж радіє в неї. Гр. Чайч.

Ра́доница = могилки́.

Ра́достный, но = ра́дісний, но, відра́дістний, но, просьві́тлий. — Радісна звістка.

Ра́дость = ра́дість, ра́дощі, ра́дування. — Багатому радощі, а бідному плач. н. о. Гр. Чайч. — З радощів не знав що й робити. С. Л. — Аж три пари за радощах кумів назбірали. К. Ш. — **Ра́дость серде́чная**, рос. Borrago officinalis L. = огіро́чник, огіро́чна трава́. С. Ан.

Ра́дуга = ра́й-дуга́, дуга́ (С. Жел.), весе́лка (С. Аф. Л. Жел.), весе́лиця (С. Жел.), веселу́ха. — Сонце, місяць, зірки, рай-дуга. н. к. Ман. — Приятно дивуватись, як в море рай-дуга нагнулась визиратись. К. Д. Ж. — Веселка воду бере. С. Аф. — Роскажи як за горою сонечко сідає, як у Дніпрі веселочка воду позичає. К. Ш. — Веселка з землі воду тягне на небо. н. о. Ман. — Веселиця воду пье, а дощу не дає. н. пр.

Ра́дужный = весе́лчин (С. Жел.), весе́лковий. — Намітка виткана з веселчиних колірів. Кн. — Се скидало ся на ті сяя веселкові, що після них... Кн. — **Ра́дужная** = російська депози́тка в сто рублі́в.

Ра́дуница = д. **Ра́даница.**

Раду́шіе = приві́тність, щи́рість. — Привітність їх була велика, щира. Кн.

Раду́шный = приві́тний, щи́рий.

Радъ = ра́дий, рад, радні́ший. — Так тому радий, як свиня порожньому мішкові. н. пр. — Рад би і неба прихилити, та біда, що не достану. н. пр. — Дуже радий, що ви прийшли. — Рада б на сонце глянути, та сльози не дають. н. пр. — Я б раднійший був, коли-б воно так стало ся.

Радѣ́ніе = дба́лість (С. Жел.), дба́ння (С. Л.).

Радѣ́ть, порадѣ́ть = дба́ти (С. Л.), пильнува́ти, побива́ти ся (С. Л.), подба́ти і т. д. д. **Порадѣ́ть.** — Отамане наш, не дбаєш за нас, та вже ж твоє товариство як розгордіяш. н. п. — Так дбає за мене, як собака за п'яту ногу. н. пр. — Не дуже ти побиваєш ся о моїй худобі. С. Л.

Раёкъ = 1. стеко́льце призмове.

2. кружо́к на вко́ло зі́нки в о́ці.

3. галерия в теа́трі.

Ражда́ть, роди́ть, ся = 1. роди́ти, породи́ти, спороди́ти, у(в)роди́ти, народи́ти, ся, привести́, про вівцю, кицьку — окоти́ти ся, про корову — отели́ти ся, про кобилу — ожере́бити ся, про собаку — ощени́ти ся, про свиню — опороси́ти ся. — Породила мене мати у високих у палатах. К. Ш. — Спородила тая удівонька хорошого сина. н. п. — Уродила мама, що не прийма і яма. н. пр. — Не мала дівка лиха, так Каленика привела. н. пр. — І ще як самі дівували, то й по дитинці привели. Кот.

2. д. **Причиня́ть** і **Производи́ть.**

Ра́жій = ду́жий (С. Аф.), го́жий, показни́й. — Він був чоловік дужий та огрядний. н. о. — Ой там ходить козак гожий, ще й на личенько хороший. н. п.

Разбавля́ть, разба́вить, ся = розбавля́ти, розпуска́ти, розво́дити, розба́вити, розпусти́ти, розвести́, ся, порозбавля́ти і т. д., медом — розсити́ти, розсолоди́ти, порозси́чувати, порозсоло́жувати.

Разба́ливаться, разболѣ́ться = рознеду́жувати ся, рознеду́жати, ся (С. З.), рознемогти́ ся (С. Л.), рознемощі́ти, розболі́ти ся, розхворі́ти ся, порознеду́жувати ся, порозбо́лювати ся. — Вона стогне, наче розхворіла ся. н. к. Ман.

Разба́ловать, ся = розба́лувати, розпусти́ти, ся, розпе́стити ся. — Не хто їх (дітей) і розпустив, як ти сам. Кр. — Хорий коли не вмре, то розпестить ся. н. пр.

Разба́лтывать, разболта́ть, ся = 1. розбо́втувати, розбо́втати, розколоти́ти, розміша́ти, про кілько — порозбо́втувати і т. д. — Розмішати у воді борошно.

2. розголоша́ти, роздзво́нювати, розбріхувати, розголоси́ти, ся, роздзвони́ти, розбреха́ти, ви́брехати, розбо́вкати, розпле́сти, ви́язичити (Сп.). — Роздзвонив про все, що там казали. — На сей час розголошають ся поголоски. Самойлович. С. З.

3. розбазікувати ся, розба́зікати ся, розгуто́рити ся, розбелькота́ти ся, розбреха́ти ся. — Розбазікав ся так, що й не витягнеш в гостей.

4. розхи́тувати ся, розхита́ти ся, розме́лювати ся, розмоло́ти ся. — Колесо розхитало ся.

Разбере́живать, разбереди́ть, ся = ятри́ти, розъя́трювати, розъя́трувати, вража́ти, розвере́жувати, розвору́шувати, розъятри́ти, ся, врази́ти, розвереди́ти, ввереди́ти, розворуши́ти, розрази́ти, розра́нити, розскоро́дити, ся. — Раз-у-раз розъятрує болячку. Кн. — Болячку розъєднання панів з народною массою що дня розъятрювало „двоязичіє". Кн. — Я б пішов, та бою ся, що пальця вражю. Кр. — Розразив рану. Кр.

Разбива́ть, разби́ть, ся = 1. розбива́ти, розби́ти, ся, розлупи́ти, ся, розсади́ти. — Розбив собі голову. — Розбив шибку. — — У які ворота не ударить, то й розсадить на чотирі чверті. Ст. С. — **Разби́ть въ моще́пки, вдре́безги** = потрощи́ти, на ко́тлох, на гаму́з, на чере́пъя поби́ти, потовкти́, розтовкти́, розтовкма́чити, розчере́пити, розхря́пати (на пр. посуду). — Але тільки на поріг, зачепив ся зразу і в палацу трох-торох розчерепив вазу. Руд. (Д. ще під сл. **Вдре́безги**).

2. розбива́ти, побива́ти, розби́ти, поби́ти. — Козаки на Жовтих водах побили Ляхів. — **Р. впухъ и прахъ** = розчухра́ти, розпороши́ти. С. З. — **Р. до крови, въ кровь** = розкріва́вити, розъюшити.

3. розташо́вувати ся, розташува́ти ся. С. З. — Вози розташовані стоять. К. К. — Розташував ся з крамом. — **Разби́ть ла́герь** = та́бором ста́ти. — **Р. пала́тку** = наме́т напъясти́. — Ой напъяли козаченьки великий намет, та й пъють вони горілочку ще й солодкий мед. н. п. — **Разби́ться на гру́ппы** = розку́чити ся, порозку́чувати ся.

Разби́вка = розбива́ння; розділ. — **Продава́ть въ разби́вку** = наро́здріб, уро́здріб, на́різно, поро́зницею продава́ти.

Разбивно́й, разби́вочный = д. **Дѣли́мый.**

Разби́вчивый = 1. крихки́й, крухки́й.

2. грудкова́тий, зле́глий (про борошно).

Разбира́тельство = розбі́р, розпра́ва.

Разбира́ть, разобра́ть, ся = 1. розбіра́ти, розвалювати, розібра́ти, розвали́ти, мур — розмурува́ти, відмурува́ти, греблю — розтамува́ти, розгати́ти. — Розібрали стіну та й знайшли. — Звелів царь розмурувати темницю і випустити. н. к. Мон.

2. розклада́ти, розбіра́ти, розікла́сти, розібра́ти, про кілько — порозклада́ти. — Порозкладали книжки, щоб знать, куди яку класти. — **Разбира́ть по мастя́мъ** = масти́ти, розмасти́ти. — **Разобра́ть на ча́сти** = розстосува́ти, розроби́ти, розпотроши́ти.

3. розбіра́ти, розкупо́вувати, розібра́ти, розкупи́ти, порозкупо́вувати. — Багато було навезено кавунів, та всі в той же день порозкуповували.

4. розбіра́ти, розібра́ти, зрозуміти (С. Л.), втя́мити (С. Л.), розторо́пати (С. Л.), второ́пати, розчо́впати (С. Л.), розшоло́пати (С. Л.), вчо́впати (С. Л.), розчу́мати, розчуру́кати, розчу́хати, розшулі́чити, розсмакува́ти. — Не розберу, що він каже. — Нічого не розібрав. — Не второпав я до чого хтось мині казав це. Бар. — Парубок не розшолопав, що той казав. Гр. Чайч. — Мову ж його розчовпавши, пристали. Дум. — За гомоном не можна було розчовпати хто куди горне. Лев. В. — Тепер би вже розсмакували не так. К. Х.

5. порядкува́ти, упорядко́вувати, упорядкува́ти (С. Ш.), улаштува́ти. — Упорядкував свої папери.

6. хмі́лити, розбіра́ти, розібра́ти (про хміль).

Разбитно́й = мétкий, жва́вий, мото́рний, жéвжик. — Хлопъя метке, по слово в кишеню не полізе. Кн.

Разби́ть, ся = д. **Разбива́ть, ся.**

Разблагодари́ться = роздя́кувати ся.

Разбогатѣ́ть = розбагатíти, обагатíти ся, розжи́ти ся, забага́тíти, збогатíти (С. Л.), розможнíти, порозможнíти, трохи призаможні́ти, замохна́тіти, дуже — оволоті́ти ся. — Розжив ся: на всю губу богатирем став. Кн. — Захотіла вража баба та й забагатіти: підсипала куріпочку, щоб вивела діти. н. п. — Замохнатів він: треба підголити. Граб. — **Разбогатѣвшій ско́ро** = скоробага́тько.

Разбодри́ться = розбадьо́рити ся.

Разбо́й = розбі́й, розбі́йство, харци́зство, харцизя́цтво (С. Ш.). — Чума, війна, харцизство, холод. Кот.

Разбо́йникъ, ца = розбі́йник, ця (С. Л.), поб. — розбиша́ка (С. З. Л.), зб. — розбо́йство, розбиша́цтво, харци́з (С. З. Ш.), харци́зник, поб. — харциза́ка (С. Ш.), зб. — харци́зство, харцизя́цтво (С. Ш.), в Карпатах — опри́шок, луговий — луга́рь, в комишах — коми́шник, річовий — ушка́л (С. Ш.). — Зовуть мене розбійником, кажуть розбиваю; я ж нікого не зарізав, бо сам душу маю. н. п. — Розбійники, людоїди правду побороли. К. Ш. — Там живе саме розбойство. Кр.

Разбо́йничанье = розбі́йство, харци́зство (С. Ш.).

Разбо́йничать = розбива́ти, харцизува́ти.

Разбо́йническій = розбі́йницький, розбиша́цький, харци́зський (С. Ш.).

Разбо́йничество = розбиша́цтво, харци́зство, харцизя́цтво (С. Ш.).

Разбо́йничій = розбі́йничий, розбі́йників, розбі́йницький, розбі́йський, харци́зський (С. Ш.), хижа́цький.

Разболта́ть, ся = д. **Разба́лтывать, ся.**

Разболѣ́ться = д. **Разба́ливаться.**

Разбо́рка = розбіра́ння, розбі́р.

Разбо́рный = склада́ний.

Разбо́рчивость = 1. розбі́рність.

2. розсу́дливість.

3. перебі́р, вередли́вість, бри́шкання.

Разбо́рчивый = 1. розбі́рний, ви́разний (голос, рука). — Ніхто за його не напише так розбірно та красиво. О. Мир. — Виразно читає.

2. розсу́дливий.

3. перебі́рливий, перебі́рник, перебі́рчик, перебо́ршливий, примхливий, вередли́вий. — Яка бо ти перебо́ршлива! Граб. — Д. ще під сл. **Перебо́рчивый.**

Разбо́ръ = 1. розбі́р, ви́бір; розбіра́ння, перебіра́ння. — Треба зробити вибір з ціх кроков — куди які. — **Безъ разбо́ра** = не розбіра́ючи. — **Къ ша́почному разбо́ру** = на шапкобра́ння. — Прийшов у церкву вже на шапкобрання.

2. розбі́р, суд, роспра́ва (д. **Разбира́тельство**).

3. розбі́р, пере́гляд, о́гляд (книжок). — Перегляд українських книжок. Ос.

4. схід, збу́ток. — На цей край великий збуток.

5. розбі́р, стаття́. — Сукно найвищого розбору.

Разботѣ́лый = гладки́й, опа́систий.

Разботѣ́ть = погла́дшати, розтовсті́ти.

Разбра́живаться, разбродиться, разбрести́ся = 1. почина́ти ходи́ть по ма́лу пі́сля́ хворо́би, вихо́жувати ся.

2. розбро́дити ся, розхо́дити ся, розсипа́ти ся, розбрести́ ся, розі́йти́ ся, розси́пати ся, порозбро́дити ся і т. д. — Вівці порозходялись по лісу.

3. шумува́ти, мусува́ти (починать), розшумува́ти ся (д. **Броди́ть 2**).

Разбрани́ть, ся = 1. розла́яти (С. Л.), розга́пити, розганьби́ти, ви́сварити. — Розлаяла її на всі боки.

2. розла́яти ся, розсвари́ти ся, посвари́ти ся. — Він зо всіма розлаяв ся.

Разбра́сывать, разброса́ть, разбро́сить, ся = розкида́ти, розсипа́ти, розки́дати, розси́пати, розмета́ти, ся, порозкида́ти і т. д., крихти — розкриши́ти. — Порозкидали мої папери. — На столі порозкидані малярські пристрої. Кн. — По різних місцях порозкидувані материали. Зап. Кон. — Споминки розсипані лискучими перлинами в „Записках" Шевченка. Кн. — Розсипана наша волость — то там шматок землі, то там. Хар. — **Разброса́ть имѣ́ніе на вѣ́теръ** = розві́яти, розманта́чити, проци́ндрити і т. д. д. **Промота́ть.**

Разбрата́ться = розбра́тити ся.

Разброди́ться = 1. д. **Разбра́живаться.**

2. розве́штати ся, розшва́(е́)ндяти ся.

Разбро́дъ, у виразі: **„въ разбро́дъ"** = в ро́стіч, рі́зно (Д. під сл. **Вразсыпну́ю**). — **Всѣ въ разбро́дѣ** = усі порозхо́дились.

Разброда́жничаться = розволочи́ти ся.

Разброса́ть, ся = д. **Разбра́сывать, ся.**

Разбры́згивать, разбры́згать, разбры́знуть, ся = розбри́зкувати, розбри́зкати, розля́пати, порозбри́зкувати, порозля́пувати, ся.

Разбрюзжа́ться = розбурча́ти ся, розбурмота́ти ся і д. **Разворча́ться.**

Разбужа́ть, разбужда́ть, разбу́живать, разбуди́ть = буди́ти, розбу́ркувати, розбуди́ти (С. Л.), розбу́ркати (С. Л.), обуди́ти, пробу́ркати, розколо́шкати, зворушйти, розворушйти, на силу — добудйти ся, про кілько — порозбýжувати, порозбýркувати. — Встала весна, сонну землю вона розбудила. К. Ш. — Трявайте, розбуркаемо сплячу силу. Лев. В. — Ся книжка зворушила чимало сонних людей. Кн. — На силу добудив ся. С. Л.

Разбухáть, разбýхнуть = бýхнути (С. Ш.), бухтїти (С. Ш.), бучáвіти, набухáти, розбухáти, набрякáти, бубнявіти (С. Л.), набýхнути, розбýхнути, на(роз)бучáвіти, набрякнути, на(роз)бубнявіти (С. Л.), набрýкнути ся. — Мокрі сорочки набрякли. Лев. — Ноги набрякли, що й чоботи не налїзають. Кр. — Горох набубнявів. Лев. (Пр. д. ще під сл. **Набýхнуть**).

Разбýхлый = розбýхлий, бучáвий, набряклий, набубнявілий.

Разбушевáться = розбýрхáти ся, розбурхотáти ся (С. З.), розгвалтувáти ся (д. **Бушевáть**).

Разбуя́ниться = розбушовáти ся, розгвалтувáти ся.

Разбѣгáться, разбѣжáться = 1. розбігáти ся, розсипáти ся, розтікáти ся, розлїтáти ся, розбігти ся, розсипати ся, розлетїти ся, позабігати, порозбігáти ся, порозсипáти ся. — Тільки побачили козаків, так і порозбігали ся куди очі глядять. — **Глазá разбѣжáлись** = óчі забігали.

2. розганяти ся, розбігáти ся, розігнáти ся, розбігти ся. — Розігнав ся тай перескочив рів. — От баран як розженеть ся, та як ударить його. н. к.

Разбѣгиваться, разбѣгаться = бігати (багато), розбігати ся, розгасати ся.

Разбѣгъ = рóзбіг, розгóн. — **Съ разбѣгу** = з розгóву. С. Л.

Разбѣжáться = д. **Разбѣгáться.**

Разбѣсйться = розлютовáти ся, розмордувáти ся, сказйти ся, посатанїти, показйти ся і т. д. д. **Бѣсйться.** — Розлютовавсь так, аж піна скаче. н. о. — Запінилась, посатанїла, неначе дурману їзъїла. (Д. ще під сл. **Рассердйться**).

Разважничаться = розчвáнити ся, розпишáти ся, розпрйндити ся, розпиндючити ся, розкобенйти ся. — Мов простий чоловік там иньший пан сидїв, другі задравши ніс, розприндившись ходили. Гр. Чайч.

Разважживать, развожжáть, ся = розвóзжувати знїмати віжкй.

Развáливать, разваля́ть, ся = 1. розвáлювати, руйнувáти, бýрити, розвалйти, розруйнувáти, ся, про кілько — порозвáлювати, решту — подовáлювати, про посуду від огню — розкипїти ся. — Розвалив землянку, почав ставити хату. — Гайдамаки стіни розвалили. К. Ш.

2. розкидáти ся, вивертáти ся, розкйнути ся, вйвернути ся, порозкидáти ся, повивертáти ся. — Розкинув ся в колисї, неначе пан.

Разваливаться, разваля́ться = розневогáти ся, розневогтй ся, рознедýжати ся, розхворїти ся.

Развáлина, частїше мн. **развáлины** = руїна (С. Л.), вáлява. — На руїнах Січі, де ще рідна наша мати зазирає в вічі. Ос.

Развáлистый = розлóжистий, ширóкий.

Развáлъ = 1. я́ма (в копальнях).

2. шлап. — **Лóшадь съ развáломъ** = шлапáк.

3. розлóжисті вінця у посýди.

4. нáтовп, нáтиск.

Разваля́ться = д. **Развáливаться.**

Развáривать, разварйть, ся = розвáрювати, розварйти, ся, розомлїти (на пр. мясо), про кілько — порозвáрювати, ся. — Розвари карюк

Развáрка = розвáрювання.

Разведéнецъ, разведёнка = розвóдець, рóзвідка, розвідниця (С. Жел.).

Развéдриваться, развéдриться = розгодйнювати ся, вияснювати ся, розгодйнити ся, вйяснити ся, вйпогодити ся, на годинї стáти.

Развéзть = д. **Развозйть.**

Развеличáться = розпишáти ся, розчвáнити ся і д. **Развáжничаться.**

Развергáть, развéргнуть = розкидáти, розкйнути.

Развережéвать, развередйть = д. **Разберéживать.**

Разверзáть, развéрзть = розкривáти, розчиняти, розсóвувати, розкрйти, розчинйти, розсýнути.

Разверну́ть, ся = д. **Развёртывать, ся.**

Развёрстка = поділ, розділ.

Развёрстывать, разверстáть, ся = розділяти, розкладáти, рівняти, вирівнювати, розклáсти, розділйти, вйрівняти, ся.

Развёртывать, развернýть, ся = 1. розвертáти, розгортáти, розгóртувати, розвинýти (С. З.), вйвінути, розгорнýти (С. Л.), прогорнýти, розібгáти, кілько —

порозвертáти, порозгортáти, ся. — Розгорнув книжку. — Материя була убога, тоненька, Мотря навіть не розгорнула її. Лев. — Розвинула полотно.

2. розпускáти ся, розпýкувати ся (С. З.), розпусти́ти ся, розпýкати ся, розпýкнути ся. — Квітки почали розпускати ся. — Розпукали ся верба і лоза. С. З.

3. розщéдрювати ся, розщéдрити ся. — Ач як розщедрив ся — десять карбованців дав на бідних.

Развéрчивать, развертѣ́ть, ся = 1. розвíрчувати, розвертіти, кілько — порозвíрчувати.

2. розкрýчувати, розкрути́ти, ся, порозкрýчувати, ся.

Развеселя́ть, развесели́ть, ся = розвеселя́ти, розвесели́ти, розвáжити, ся, кількох — порозвеселя́ти.

Развести́ = д. **Разводи́ть.**

Развивáть, разви́ть, ся = 1. розгортáти, розвертáти, розкрýчувати, розгорнýти, розкрути́ти, ся. — Розгорнути сувій полотна. — Розкрутити вірьовку.

2. розвивáти, ся, розростáти ся, розви́ти, розви́нути, ся, розрости́ ся, розпускáти ся, розпусти́ти ся. — Розвивай ся а ти сухий дубе. н. п. — Розівъеть ся калинонька і садок. Б. Г. — Бузок вже розпускаеть ся.

Развизжáться = розверещáти ся, розкувíкати ся.

Разви́лина = розви́лки, розсóха, розтóка.

Разви́листый = розлóгий, розлóгуватий, розхи́листий, розхи́льчастий, розсохáтий. — Стоять два розлогі дуби, схилили ся верхами до купи. н. п. — Розлогуваті роги. Сп. — Ой на городї два дубочки — оба розсохаті, а ми ходим, пане брате, оба не жонаті. н. п. Бук. — Забив два кілки розхильчасто. — Поставив на возї ручицї дуже розхильчасті. Лев.

Разви́нчивать, развинти́ть, ся = розгви́нчувати, розшрубóвувати, розгвинти́ти, розшрубувáти, ся (С. Л.), розхля́бнути, про кілько — порозшрубóвувати. — Розшрубувала ся гайка. — Цілує, гладить, лескотить і всї сустави розшрубує. Кот. — Труби постирали ся, так і гайка розхлябана. Кн.

Развирáться, разоврáться = розбрíхувати ся, розбрехáти ся.

Разви́тіе = розвиття́, розви́ток (С. Жел.), розвíй (С. Жел.), рóзріст. — Історичний розвиток нашої народности. Бар. О. — Така тенденция йде через усю историю сусідних відносин до України і до її розвитку поступового. Кн. — Ми запопадливо піклували ся про розвиток його. Кн. — Причинив ся він значно до розвитку козацтва. Бар. О. — Бажаем ми і тепер не багато: рідного розвою людинї. Ст. — Прикмети самостійного розвою руської мови. Зап. Кок. — Третя фаза розвою Шевченкового таланту припадае на роки 1843—1845. Зап. Кн. — Сприяти розросту самосьвідомости національної. Кн. — Обставини не такі були, щоб сприяти розросту самосьвідомости чоловіка. Зап. Кн.

Разви́ть, ся = д. **Развивáть, ся.**

Развлекáть, развлéчь, ся = 1. розволікáти, розтягáти, одтягáти, розволокти́, розтягти́, одтягти́, ся.

2. розважáти (С. З. Л.), бáвити, розвáжити, ся, потíшити, забáвити, ся, кількох — порозвáжувати, розмовою — д. **Разговáривать** 2. — Треба його провідувати, розважати: він нездужае. Кн. — Поливайте доріженьку, щоб не курила ся, розважайте дівчиноньку, щоб не журила ся. н. п. — Захворів якийсь царь, тай наказуе усім панам, щоб зіходились його розважать та брехнї казать. н. к. Ман. — Сидить він тай куняе, ніхто його не розважае. Б. Г. — Та ніхто не розважае, ніхто не спитае: чого болить і де болить? Сам про тее знаеш. К. Ш. — Справдї пречудесно розважив ся... був в театрі, в клубі... випив трохи. Кн. — Чоловік заслухаеть ся, розважить ся, легше йому стане. Номис. С. З. — Нікому розважить — утїшити мене. Кн. — Нехай поїде та розважить себе в батьковій хатї. Лев. — Вона хотїла розважатись за роботою, та робота валила ся з рук. Лев. В. — І порадить, і розважить і правдоньку мінї скаже. К. Ш.

Развлечéніе = розвáга (С. Л. Жел.), розважáння, розри́вка, бáвлення, потíха, втíшка. — Йому треба було розваги теплої, огрійливої. Кн. — Шукай собі де хоч розваги і втїхи. Кн. — Книжка була одинокою її розривкою. Фр.

Развлéчь, ся = д. **Развлекáть, ся.**

Разводи́ть, развести́, развéсть, ся = 1. розвóдити, розвести́, розставля́ти, розстáвити, порозвóдити, порозставля́ти. — Розвели міст. — Розвели москалїв на постой. — Розставили скрізь сторóжу.

2. розбороня́ти, роздіймáти, розборони́ти, розня́ти, порозбороня́ти. — Аж тут зять у хату і розборонив нас. Кн. — Чоловіки розбороняли жінок і розігнали їх. Лев.

3. розвóдити, розвести́, ся (С. Л.), багато — порозвóдити, ся, розроди́ти ся, про животину — наплоди́ти, розплоди́ти,

ся. — Садок, гайочок розведу. К. Ш. — Розвів багато овець. С. Л. — Розплодив багато свиней.

4. розбавля́ти, розпуска́ти, розба́вити, розпусти́ти, ся, медом — розме́жити, мед водою — насити́ти.

5. розво́дити, розвести́, ся, розвінча́ти ся. — Вони давно розвели ся і він взяв другу жінку.

6. розто́плювати, розтопи́ти, розпуска́ти, розпусти́ти, ся. — Сонечко розтопило лід на ставу. — Одлига розпустила сніг. — **Развести́ ого́нь** = розтопи́ти.

Разво́дка = 1. розві́д, розбавля́ння, розто́пка (д. **Разводи́ть**).

2. д. **Разведёнка.**

Разводна́я = розвідна́. — Він дав жінці розвідну.

Разво́дный = розві́дний.

Разво́дъ = розві́д, розлу́ка, розбра́ння. (Останне слово трапилось мині тільки в здрібнілій формі). — Як глядить народ на розвід між супругами? Ет. зб. — Що з законною жоною в нас розбранничко було. н. п. — Розлука супругів затвержена в Синоді. Кн.

Разво́ды = розво́ди (С. З.), мере́жки (С. З.), мере́жання. — **Въ разво́дахъ** = у розво́ди, мере́жаний (С. З.), про посуду — хлядро́ваний. — Плахта гарна у розводи. Г. Бар. — Хлядрований горщик.

Развозжа́ть, ся = д. **Разва́зживать, ся.**

Развози́ть, развезти́ = розво́зити, розвезти́, порозво́дити.

Развози́ться = розпустува́ти ся, розжартува́ти ся, розвойдува́ти ся.

Разво́зка = розво́з.

Развола́кивать, разволо́чь = розволіка́ти, розтяга́ти, розволокти́, розтягти́.

Разволнова́ться = розхвилюва́ти ся. С. З. — Розхвилювалось синє море.

Развоня́ться = розсмерді́ти ся.

Развопи́ться = розголоси́ти ся, розреві́ти ся, лементува́ти, розру́(ю)мати ся.

Развора́чивать, разворотить, разворо́чать = 1. розгорта́ти, розгорну́ти, розібга́ти. — Розгорнули купу каміння.

2. розрива́ти, розі́рвати; розніма́ти, розділма́ти, розня́ти. — Криги так і наперло, що розірвало міст.

3. розлу́пувати, розлупи́ти, порозлу́пувати.

4. розпуха́ти, розпу́хнути.

Развора́шивать, развороши́ть = розвору́шувати, розворуши́ти.

Разворкова́ться = розвуркота́ти ся, розбуркота́ти ся, розвуркоті́ти ся. — Голуби розвуркотали ся.

Разворова́ться = злодійкува́ти стати, до крадіжки звикти.

Разворо́вывать, разворова́ть, ся = розкрада́ти, розкра́сти, розікра́сти, ся, порозкрада́ти, порозкрадувати, один у другого — поперекрада́ти. — Чи мало було добра усякого, та так без догляду порозкрадали.

Разворотить, разворо́чать = д. **Развора́чивать.**

Развороши́ть, ся = д. **Развора́шивать, ся.**

Разворча́ться = розбурча́ти ся, розгарі́кати ся, розга́ркати ся, розгарча́ти ся.

Развратитель, ница = зводи́тель, ка, споку́сник, ця. С. Пар.

Развратительный = псую́чий.

Разврати́ть, ся = д. **Развраща́ть, ся.**

Развра́тникъ, ца = 1. д. **Развратитель, ница.**

2. розпу́тник, розпу́стник, ця (С. Жел.), ба́хур, ка (С. Л.), розтіпа́ха і д. ще під сл. **Непотре́бникъ, ца.**

Развра́тничать = розпу́тничати (С. Жел.), бахурува́ти (С. Л.), псів па́сти (Кн.), про жінку — в гре́чку скака́ти (С. Аф.). — Вони з чужими бахурують, свої ж жінки нехай горюють. Кот.

Развра́тность = роспу́стність, розпу́тність (С. Жел.).

Развра́тный, но = розпу́стний, розпу́тний, но. С. Жел. — Розпустне життя в молодости приносить хвороби на старі кості. н. пр. — С ким попало водила ся, зовсім розпустна стала і ото привела дитину. н. о. — **Провести́ жизнь развра́тно** = пробахурува́ти.

Развра́тъ = розпу́ста (С. Жел. Л.), ро́зпуст, розпу́тство (С. Жел.), роспу́ста (С. З.). — Когда дщерь удасть ся на місци публичнії для розпусти. Б. Н.

Развраща́ть, разврати́ть, ся = псува́ти, ся, непутити, става́ти, ста́ти розпу́стним, розпустити ся, розгидити ся, розледащі́ти (С. Л.), зледащі́ти (С. Л.), розсте́рвіти ся. — **Развращённый** = розпу́стний, зледащі́лий, розледащі́лий. — Тягаючись по шинках, зробив ся зледащілим. Кн.

Развращённость = д. **Развра́тность.**

Ра́звѣ = 1. хіба́? (С. З. Л. Ш.), не вже́? чи? або́? чи-ж? або́-ж? чи то́ж? — **Ра́звѣ что?** = хіба́ що? (С. Ш.), або́ що?

— Хіба я тобі винен? — Або я знаю? — Або-ж я з глузду зсунув, щоб таке зробити? С. Л. — Хіба ж ти не знаєш, що він дурний? С. Ш.

2. коли́, як-щó, хібá. — **Рáзвѣ тóлько** = хібá що (С. Ш.). — Нема раю на сім сьвіті, хіба що на небі. К. Ш.

Развѣвáть, развѣ́ять, ся = 1. розвíювати, розвíяти (С. Л.), роздмýхати, порозвíювати, ся. — Вітром розвіяло.

2. мáяти (С. Л.), майорíти, розмáяти. — Ходять по риночку, хустоньками мають. н. п. — Військо йде, короговки мають, попереду музиченьки грають. н. п. — Дівки гуляють, кіскáми мають. н. п. — Нехай мої русі коси хоч вітер розмає, нехай же я дівчинонька ще год погуляю. н. п. — Повій вітре дорогою за нашою молодою, розмай русу косу по волосу по червоному поясу. н. п.

3. розганя́ти, розмáхувати, розігнáти, розмахáти, розмáяти, ся (С. Л.). — Вітер розмахáв хмари. — А я тую чорну хмару пером розмахаю. н. п. — А я тую чорну хмару рукавом розмаю. н. п.

Развѣ́дать = д. **Развѣ́дывать**.

Развѣ́дка = рóзвід, рóзвідка, частіше мн. рóзвідки, ви́відка, прóвідки, дóвідки (Хар.), рóзпитка, частіше мн. рóзпитки. — **Посылáть на развѣ́дки** = посилáти на рóзвідки, на пíдслухи (н. п.).

Развѣ́дываніе = розвíдини, розвíдування, розпи́тування, визнавáння, розглядáння.

Развѣ́дывать, развѣ́дать, ся = 1. розвíдувати, визнавáти, роззнавáти, вислíджувати, дознавáти ся, довíдувати ся, допи́тувати ся, дошýкувати ся, розвíдати, ся, ви́знати, розізнáти, ви́слідити, дознáти ся, довíдати ся, допитáти ся, напитáти ся, дошукáти ся, порозвíдувати і т. д. — Чи не можна тобі довідати ся про сватання Наталки? Кот. — Дознають ся небожата чия на вас шкура. К. Ш.

2. розправля́ти ся, розвíдувати ся, розпрáвити ся, розвíдати ся, перевíдати ся. — Я з ним розправлюсь.

Развѣ́дчикъ = розвíдчик (С. Жел.), визнáвчик, пластýн (у Чорноморських козаків).

Развѣ́нчивать, развѣнчáть, ся = розвíнчувати, розвінчáти, ся, про кількох — порозвíнчувати.

Развѣ́систый = розлóгий, розви́листий, розгилля́чистий, розхи́листий, розсохáтий, крислáтий. — З за густих розлогих верб визирає біленький будинок. Пр. — Під вербою розлогою в холодку стоїть хатка. Кн. — Під розлогою липою добре сидіти в холодку. Кн. — Клен високий, листатий та розлогий. Кн. — Оселя, заквітчана високою розлогою сосною. Зап. Кн. — А в тім лісі дуб стояв розхилистий. Ет. зб. — На долині ріс віковічний дуб товстий та розгиллячистий. О. Ст. (Д. ще під сл. **Вѣтви́стый** і **Разви́листый**).

Развѣ́сить = д. **Развѣ́шивать**.

Развѣ́съ = вáження, звáжування, розвáжування.

Развѣ́сы = ги́рьки, важки́.

Развѣтвля́ться, развѣтвáться = розпускáти, розпусти́ти віти, брóстати ся (С. Ш.). — Як широка сокорина віти розпустила. К. Ш.

Развѣ́шивать = 1. (**развѣ́сить, ся**) — а) розвáжувати, розвáжити (С. З.), порозвáжувати, порозвáжити. — Скарби і сребра Самойловичові і синів його розділені і розважені. Л. В. б) розпускáти віти і д. **Развѣтвля́ться**.

2. (**развѣ́шать**) — розвíшувати, розвíшати, розвíсити, порозвíшувати. — Порозвішували сорочки сушить. — **Развѣ́сить ýши** = розпусти́ти ýха, заслýхати ся.

Развѣ́ять, ся = д. **Развѣвáть, ся**.

Развязáть, ся = д. **Развя́зывать, ся**.

Развя́зка = 1. розвъя́зування, розвъязáння, рóзвъязка (С. Жел.).

2. рóзвъязок (С. Жел.), кінéць.

Развя́зность = розвъя́зність (С. Пар.), жвáвість.

Развя́зный = розвъя́зний (С. Жел.), жвави́й, вільний, неви́мушений (С. Жел.).

Развя́зывать, развязáть, ся = розвъя́зувати, розъя́зувати, розвъязáти, порозвъя́зувати, що зашнуроване — розшнурувáти, завъязане мотузкою — розмотýзити, розмотузувáти, зашморгнуте — розшморгнýти, про пачки — розпакувáти, про супонь — розсупóнити, про пояс — розперезáти, ся, про волів з налигача — розлигáти ся. — Розшнуруйте швидче хуру. Мав.

Разгáвливаніе = рóзговіни.

Разгáвливаться, разговѣ́ться = розгівля́ти ся, розговíти ся.

Разгадáть = д. **Разгáдывать**.

Разгáдчикъ = д. **Отгáдчикъ**.

Разгáдывать = д. **Отгáдывать**.

Разгáнивать, разгоня́ть, разогнáть = розганя́ти, розгóнити, розігнáти, порозганя́ти, розтуря́ти, розтýрити, роспýдити, розпоро́шати, розлякáти, розполо́хати, розчухрáти. — Вітер розігнав хмари. — Старшина порозганяв людей. — Розбивають всі турецькі орди, розтурають по Коссовім турків. Ст. С. — А старшина знову розжене вечерниці. Лев. — Степан кинувсь з військом — трьох пашів роспудили й побили. Ст. С. — Переправили ся через Дніпро, роспудили татарську сторо́жу. Бар. О. — **Разогнáть скýку, печáль** = розвáжити, ся, розби́ти тýгу, нудьгý, журбý. — Вороний мій коню, заграй підо мною, та розбий ти тугу мою. н. п. — **Разогнáть сонъ** = розгуля́ти ся.

Разгáръ = ро́зпал. — **Въ разгáрѣ** = в ро́зпалі, на ро́з(с)палі. — На самому роспалі танця завіса падає. Ст. О.

Разгибáть, разогнýть, разгнýть, ся = розгинáти, розігнýти, ся, про кілько — порозгинáти, ся; розхиляти, розтуля́ти, розхилити розтули́ти, ся; розгортáти, розгорнýти, ся. — Розігнув підкову. — Іди, невістко, не оглядай ся, ой і жни пшениченьку, не розгинай ся. н. п. — Гей та вітер повіває, та лози розхиляє. н. п. — Іди, Галю, не оглядай ся, ой жни пшеничeньку та не розхиляй ся. н. п. — Розтулив пальці. — Розгорнув книжку.

Разгибнóй = гнýчий, гнучкий.

Разги́бъ = 1. розгинáння, розгортáння. 2. залóм (Мак).

Разгильдя́й = чвалáй, тюхтій (С. Ш.), вахлáй, мамýла, роззя́ва, ґáва; перше значення — качконо́гий, що ходить переваги-ваги, мов качка. Пр. д. під сл. **Вахлáкъ, Зѣвáка, Переваливаться 4** і **Похóдка**.

Разгильдя́йничать = ходи́ти переваги-вáги.

Разглагóльствовать = розмовля́ти, балáкати, власне багато — просторікувати, баляндрáси розпускáти. — **Разглагóльствующій** = просторікуватий. — Припни свого язика, нехай старійші говорять, а та чого така просторікувата? Кн.

Разглáживать, разглáдить = розгляжувати, розгладити, розправляти, розпрáвити, прасом — розпрасувáти.

Разгласи́ть = д. **Разглашáть**.

Разглáска = 1. розголо́шення, поголо́ска. — **Пустить въ разглáску** = розголоси́ти, роздзвонити, пустити поголо́ску.

2. незгóда, нелáгода, розрáда, ро́старка (С. З. Л.). — Пр. д під сл. **Несоглáсіе**.

Разглашáть, разгласи́ть = розголошáти (С. Л.), розголо́шувати (С. Ж.), благовістити, розповідáти (С. Л.), розголоси́ти (С. З.), розблáговістити, розповістити, розслáвити (С. З.), розъясити, по всіх усюдах — розповсюдити. — Розголошаючи такий наш приказ. Мазепа. С. З. — А на сей час розголошають ся поголоски. Самойлович. С. З.

Разглашéніе = д. **Разглáска 1**.

Разгля́дываніе = розглядáння, розгля́дини (С. З.).

Разгля́дывать, разглядѣть = розглядáти, роздивля́ти ся, розглядіти, розглéдіти, роздиви́ти ся. (Пр. д під сл. **Разсматривать**).

Разгнáивать, разгноить, ся = розгно́ювати, розгноїти, ся.

Разгневáться, разгнéваться = розгнивáти ся, розгни́ти ся.

Разгнýться = д. **Разгибáться**.

Разгнѣвлять, разгнѣвать, ся = гнївити, гнївати ся, сéрдити, ся, розгнївати, ся, розгнївіти, розсéрдити, ся, розпалити, ся. — Розгнівав ся мій миленький, аж погами тупотать. н. п. — І розпалив ся князь гнївом великим. Гр. Чайч.

Разгнѣживаться, разгнѣзди́ться = сідáти, сїсти, посідáти на я́йця, розгнїзди́ти ся. — Кури вже посідали на яйця.

Разговáривать = розмовля́ти (С. З. Л.), вести́ мову, розмóву, балáкати, бесідувати, роскáзувати між собóю, багатьом — гомонїти, голосно — галасувáти, не голосно — буркувáти і т. д. д. **Говори́ть**. — Нема з ким тихо розмовляти, а ні порадитись. К. Ш. — Нема мого миленького, нема мого сонця, нї з ким мінї розмовляти, сидя у віконця. н. п. — Ой там одпочинок трохи мали, між собою стиха розмовляли. Ст. С. — Їхав пан та все хотїв розмовляти з підвóдчиком, а той не дуже то був балакучий. н. о. Гр. Чайч. — Щоб не чула стара мати, з ким я буду розмовляти. н. п. — Сидять вони, балакають н. о. — Що ви там між собóю росказуєте? Кн.

Разговáривать, разговори́ть = 1. д. **Отговáривать 1**.

2. розбалáкувати, забалáкувати, розважáти (розмовою), розбалáкати, забалáкати, розвáжити, розговори́ти (С. З.). — Підійшов він і почав розбалакувать. Гр. Чайч. — Почали його розбалакувати, тай завірили, що це правда. н. к. Мак. Пр. д. ще під сл. **Развлекáть 2**.

Разговля́ться, разговѣться = д. **Разгáвливаться**.

Разговори́ться = розбалáкати ся, розмо́вити ся, розговори́ти ся, кільком разом — розгомонїти ся, дуже голосно — розгаласувáти ся. — Розбалакались та до сьвіта просиділи. — Став жвавіший і розбалакав ся. Лев. — От він з одним паном розбалакав ся, що воно єсть. п. о. Гр. Чайч. — Поздоровкались, розбалакались, він і каже йому. п. к. Мак.

Разгово́рный = розмо́вний. С. Жел.

Разгово́рчивость = балаку́чість, балакли́вість.

Разгово́рчивый = говірки́й, балаку́чий, балакли́вий, мо́вний, гомонли́вий, надто — просторі́куватий. — Знає, що вони люди не говіркі, не стануть пускати слова на вітор. Пр. Д. ще пр. під сл. **Говорли́вый** і **Разглаго́льствовать**.

Разгово́рщикъ, ца = д. **Говору́нъ, нья**.

Разгово́ръ = мо́ва, розмо́ва (С. З. Л.), бе́седа, бесі́да, балака́ння, бала́чка (С. Л.), балакня́, гові́рка, багатьох — говірня́ гомін. С. Л. — Ой пішов милий за діброву, заніс свою тиху мову. н. п. — По сій мові, будьмо здорові! н. пр. — І ще тая дівчинонька води не набрала, та вже з милим козаченьком на розмову стала. н. п. — Сидимо ми та вино кружаєм, ведемо про всячину розмову. Ст. С. — Нам не треба балакання, а треба діла. Лев. — Ті балачки, що я чула, про мене були. Кп. — Була й за вас балачка. С. Л. — Давно вже між людьми балачка йде, що там закопані гроші. п. о. — Як будуть питать про що балачка була, то скажи... н. к. — Це буде на два годи балакня. н. о. — Д. ще під сл. **Бесе́да** 1. — **Разгово́ромъ занима́ть** = д. **Разгова́ривать** 2. — **Въ разгово́ръ вступи́ть** = на розмо́ву ста́ти. (Пр. д. вище).

Разгове́нье = ро́зговіни.

Разгове́ться = д. **Разга́вливаться**.

Розго́нистый = розго́нистий.

Разго́нъ = розгі́н, розго́н.

Разгоня́ть = д. **Разга́нивать**.

Разгора́живать, разгороди́ть, ся = розгоро́жувати, розгороди́ти, од(від)горо́жувати, од(від)городи́ти, перегоро́жувати, перегороди́ти, ся. — Братя поділились і розгородились. Лев. — Горо́д зовсім розгородив ся, треба новий тин ставити. — Перегородив сьвітлицю. — Треба одгородить трохи місця.

Разгора́ться, разгоре́ться = 1. розгоря́ти ся, розпаля́ти ся, же́вріти, розгорі́ти ся (С. Л.), розпали́ти ся (С. З. Л.), розже́вріти ся (С. З. Л.). — Дрова розгорілись. — Розпалилась груба. — Розжеврілось і загорілось, пішов димок до самих хмар. Кот.

2. розчервоні́ти ся, зачервоні́ти, розже́вріти ся, зашá́рити ся (С. З.). — Бігала та розчервоніла ся, як маківка. — Очі в напочки блищали, щоки розжеврілись. Лев. В. — Розсердив ся, аж зашарив ся. — **Разгоре́лись зубы** = захотілось въїсти.

Разгорди́ться = розчва́пити ся, розпри́ндити ся і д. **Разва́жничаться**.

Разгорева́ться = розгорюва́ти ся, в ту́гу вда́ти ся, зажури́ти ся і д. **Горева́ть**.

Разгороди́ть, ся = д. **Разгора́живать**.

Разгоро́дка = 1. городіння, загоро́жування, розгоро́жування.

2. д. **Перегоро́дка**.

Разгоре́ться = д. **Разгора́ться**.

Разгорача́ть, разгорачи́ть, ся = 1. розпаля́ти, розпіка́ти, розпали́ти, розпекти́, ся, розогніти. — Горілка розпаляла кров. — Розпалила ся душа моя — давай сто тисяч. К. К.

2. розгарячá́ти, ся, розпаля́ти, ся, гнівати, ся, дратува́ти (С. Л.), дражни́ти (С. Л.), дрочи́ти, розгарячи́ти, розпали́ти, роздратува́ти, роздражни́ти, роздрочи́ти (С. Л.), розгнівати, ся. — Розпалив ся так, що нічого не тямить.

Разгости́ться = розгостюва́ти ся.

Разграбле́ніе = розграбува́ння, рабува́ння (С. З.). — Не дая рабування і збирання городів наших. Скороп. С. З.

Разграбля́ть, разгра́бить = 1. розгріба́ти, перегрома́жувати, розгребти́, перегрома́дити. — Треба сіно перегромадити, бо дуже вохке.

2. грабува́ти, рабува́ти (С. З.), жакува́ти (С. З.), розграбува́ти, розга́рбати, розжакува́ти, розша́рпати.

Разграни́чивать, разграни́чить, ся = межува́ти, розмежо́вувати, перещé́плювати (Ст.), розмежува́ти, ся. — Розмежували землю. — Через той Рубикон, що межував людей з панами — темряву з сьвітом... Кп.

Разграфля́ть, разграфи́ть = лініяти, линюва́ти, розлиніяти, розлинюва́ти.

Разгреба́ть, разгрести́, разгре́сть = розгріба́ти, розгорта́ти, розго́ртувати, прогорта́ти, розгребти́ (С. Л.), розгрома́дити (С. З.), розгорну́ти, порозгріба́ти і т. д.

Разгре́зиться = розма́рити ся.

Разгреме́ться = розгремі́ти ся, розгрімота́ти ся, розгуркотіти ся, розгуркота́ти ся.

Разгромля́ть, разгроми́ть, ся = розбива́ти, руйнува́ти, плюндрува́ти, розби́ти, сплюндрува́ти, розруйнува́ти. С. З.

Разгро́мъ = розо́р, зруйнува́ння, сплюндрува́ння, зни́щення, спустоше́ння. — До великого знищення прийшло. С. Л.

Разгружа́ть, разгрузи́ть, ся = розгружа́ти, вива́жувати, вигружа́ти, розгрузи́ти, ви́важити, розхурува́ти, ся, розташува́ти ся.

Разгрусти́ться = д. **Разгорева́ться.**

Разгрыза́ть, разгры́зть = розгриза́ти, розгри́зти, про кілько — порозгриза́ти.

Разгря́знуть = розбагни́ти ся, розковба́нити ся.

Разгу́ливать = гуля́ти, розгу́лювати. — Гуляє по улицях. — Розгуляв сон.

Разгу́ливаться, разгуля́ться = розгу́лювати ся, розгуля́ти ся, розбенкетува́ти ся. — Молод козак розпивсь, розгуляв ся. н. п. — **На не́бѣ разгу́ливается** = розгоди́нюєть ся, виясня́єть ся, випого́жуєть ся, на годи́нї стає́.

Разгу́лъ = 1. гульба́, гульня́.
2. гуля́ка, гультя́й (д. **Гуля́ка**).

Разгу́льный = гулящий, гульли́вий (С. Аф.).

Разгуля́ться = д. **Разгу́ливаться.**

Раздаба́ривать = базі́кати, тереве́нити. — Базікала про всячину. — Учора він багато теревенив про вас. Кр.

Раздава́ть, разда́ть, ся = роздава́ти, розда́ти, ся, багато або кільком — порозадава́ти, ся, у позику, набір — розпозича́ти, розвіря́ти, розпози́чити, розві́рити, порозпозича́ти, кому попало — розтика́ти, розти́кати, порозтика́ти. — Пороздавав усім. — Шинкарь розвірив рублїв на сто. — Вийшов з церкви і почав розтикати старцям гроші. — **Раздающій своє́ добро́** = розда́йко, роздава́льник. Лев.

Раздава́ться, разда́ться = 1. розтяга́ти ся, розтягти́ ся, розноси́ти ся. — Трохи тїсні чоботи були, та тепер розносили ся.
2. розступа́ти ся, розступи́ти ся, розто́впити ся. — Прошу — розступіть ся трохи, дайте пройти.
3. розтина́ти ся (С. З.), розляга́ти ся, розлина́ти ся, чу́ти ся, луна́ти, розітну́ти ся, розлягти́ ся, почу́ти ся. — Луна розтинаєть ся у лузї. С. З. — Зразу розітнув ся скрик. Чайч. — Найдужчий гомін розлинав ся з великої хати. Лев. В. — І не всує голос його по над Днїпром розлягав ся. К. Х. — Чуєш ти — в гаю чудова розляглась луна, гучно льєть ся соловьєва пісня чарівна. Пч. — **Э́хомъ раздава́ться, разда́ться** = луна́ти (С. З.), залуна́ти, полуна́ти, полуну́ти. — І піде гук по темному бору, аж лунає. В. М.

Разда́вливать, раздави́ть = розда́влювати, роздави́ти (С. Л.), роздуши́ти, розчави́ти, розчаву́чити, розмяку́шити, ногою — розтопта́ти, на шматочки — розтрощи́ти, про кілько — порозда́влювати, порозду́шувати і т. д. — Здаєть ся він радий був би розчавити Гриця, як непотрібну жабу. Лев. В. — Однїєю пучкою розчавлю тебе наче блощицю. Кн.

Разда́лбливать, раздолби́ть = роздо́вбувати, роздовба́ти (С. З.), роздлу́бати.

Разда́ривать, раздари́ть = роздаро́вувати, роздарува́ти, пороздаро́вувати (С. Л.), порозда́рювати (С. Л.).

Разда́ча = роздава́ння, розда́ча.

Раздва́ивать, раздвои́ть, ся = роздво́ювати, роздвоїти, подвоїти, роздвойни́ти, ся. — Одну кохав на Подолї, другу на Вкраїнї: роздвоїли моє серце на дві половини. н. п.

Раздвига́ть, раздви́нуть, ся = розсо́вувати, розсува́ти, розсу́нути, ся, одхиляючи — розхиля́ти, розхили́ти, ся, одставляючи — розставля́ти, розста́вити, пхаючи, тискаючи — розпиха́ти, розіпхну́ти, розти́снути, ся, що само розсунулось — розъїхати ся, ноги — розкаря́чувати, розкаря́чити, ся. — Треба розсунути, щоб не було так щильно. — Ой та вітер повіває, та лози розхиляє. н. п. — Розстав стільцї трохи дальше. — Він став, розкарячивши ноги.

Раздви́гать, ся = розсо́вати, ся. — Був тугий засув, та тепер розсовав ся.

Раздви́гивать, раздви́нуть, ся = д. **Раздвига́ть.**

Раздви́жка = розсо́вування.

Раздвижно́й = розсувний.

Раздви́нуть, ся = д. **Раздвига́ть, ся.**

Раздвое́ніе = роздво́єння, дороги, річки — роздоро́жжя, розви́лки, розто́к, розто́ка.

Раздвое́нный = роздво́єний, двойча́стий. — Двойчастий наконечник з реміню. Кн.

Раздвои́ть, ся = д. **Раздва́ивать, ся.**

Раздёргивать = 1. (**раздёрнуть**) — розсми́кувати, розсми́кати, розсмикну́ти, що зашморгнуте — розшморгну́ти. — Захотїлось йому подивитись, він розшморгнув торбину. н. к. Ман.
2. (**раздёргать**) — роздира́ти, розідра́ти, розде́рти, розша́рпати.

Раздира́ть, разодра́ть, раздра́ть, ся = роздира́ти, панаха́ти, шматува́ти, ша́рпати, розідра́ти, розде́рти, ся, розпана́хати, розша́рпати, розшматува́ти, розшматкува́ти (С. З.), гилки — розчахну́ти.

Раздоба́рываніе = бала́кання, базі́кання.

Раздоба́ры = бала́чка, тереве́ні.

Раздоба́рывать = базі́кати, тереве́нити, бала́кати. — Балакали про всячину. — Учора він багато теревенив про вас. Кн.

Раздо́брить = вдо́брити (кого).

Раздо́бриться = роздо́брити ся, розще́дрити ся.

Раздобрѣ́ть = погла́дшати, поси́тчати, розтовсті́ти, ви́кохати ся, нагуля́ти ті́ла, мъя́са, спані́ти, про худобу — нагуля́ти, ся. — Писаруючи, нагуляв тїла, так що й комір не сходить ся. Кн. — З мъяса та з нечевъя спанїв, аж щоки йому репають ся. Кн.

Раздобыва́ть, раздобы́ть, ся = роздобува́ти, роздобу́ти (С. З.), наздобу́ти, ся, зажи́ти, розжи́ти ся (С. З.), розстара́ти ся, з горем по полам — розгорюва́ти. — В його є та ще й буде, та ще к тому роздобуде. н. п. — Поталанило мінї розжити ся на де-який материял життеписний. Кн. — От він зажив собі торбу обметацї. Кн.

Раздолби́ть, ся = д. **Разда́лбливать, ся.**

Раздо́лье = роздо́лля, ро́скіш, лахва́, приві́лля і д. **Приво́лье.** — Ой у лузї на роздоллї, пасла Катря воли й конї. н. п.

Раздо́льный = приві́льний, розло́гий і д. **Обши́рный.** — І спомъянув ся хуторець убогий в далекій рідній сторонї: там степ нїмий простяг ся геть розлогий, неначе спить у тяжкім снї. Пч.

Раздо́рить, пораздо́рить = свари́ти ся, сва́рку збивати, посвари́ти ся.

Раздо́рный = сварли́вий, звадли́вий.

Раздоро́дничать = д. **Раздобрѣ́ть.**

Раздо́ръ = ро́злад (С. З.), розла́ддя (С. Л.), незго́да, нела́года, сва́рка, сва́ри (С. З. Л.), чва́ра (С. З. Л.), чва́ри, зва́да, розра́да, ро́зрух (С. Ж.), ро́стич, між родичами або приятелями — ро́збрат (С. Л.). — Ой ти старий, я молода — тим між нами нелагода. — Лучче соломъяна згода, як золота звада. н. пр. — Козак не боїть ся нї хмари, нї чвари. н. пр. — Принесли вони ростич в громаду. Кн.

Раздоса́довать, ся = роздоса́дувати, розгнїви́ти, розгнївати, розізли́ти, розсе́рдити, ся.

Раздража́ть, раздражи́ть, ся = се́рдити, гнїви́ти, дратува́ти (С. Л.), дражни́ти, дрочи́ти (С. Л.), вража́ти, розсе́рдити, розгнївати, роздратува́ти, роздражни́ти, роздрочи́ти, подрочи́ти, врази́ти, розъятри́ти, ся. — А ми ж Турка та не звоюєм, тільки роздратуєм. п. п. — А музичний грім і галас тільки нерви роздратовує. Мова. — Ой горить Умань, та нікому погасити; ой було ж вам, превражі уманцї, запорожцїв не дрочити! п. п. — Одноманїтна природа дрочила йому нерви. Кн.

Раздраже́ніе = дратува́ння, роздратува́ння, розъятре́ння (С. Л.). — Нам треба позбути ся конечно всякого роздратування. Зап. Ог.

Раздражи́мость = ура́зливість. С. Ж.

Раздражи́тельность = дражли́вість. — Він почував якусь не зрозумілу, але люту дражливість на усе і на всїх. Лев. В.

Раздражи́тельный = дражли́вий (С. Жел.), уразли́вий (С. Ш.), гнївли́вий, оприскли́вий, дрокови́стий. — Стало важко покорятись дражливому та лайливому батькові. Лев. — Коли б у його не така дроковиста вдача, а то згадай тільки йому про те, так він наче полумъям візьметь ся. Кн.

Раздра́жнивать, раздражня́ть, раздразни́ть, ся = дражни́ти (С. Аф.), дрочи́ти (С. Аф. З.), роздражни́ти (С. Л.), роздратува́ти (С. Л.), роздрочи́ти (С. Л.), розмордува́ти, ся, кількох — пороздра́ж(з)нювати, пороздрато́вувати, пороздро́чувати. — Він тебе не візьме, а треба щоб ти роздражнив його. Гр. Чайч. — Вона ту жабу і роздратувала, так жаба як плигоне на неї. Гр. Чайч. — Раз чоловік як роздратував жабу, а вона за ним. п. к.

Раздра́ть, ся = **Раздира́ть, ся.**

Раздра́ться = поби́ти ся, розгри́зти ся.

Раздрема́ться = роздріма́ти ся.

Раздроби́тельный = роздрі́бний, уро́здріб, в роздро́бицю, на́різно, поро́зницею. — Продає в роздробицю. Ніс.

Раздробле́ніе = роздро́блення.

Раздробля́ть, раздроби́ть, ся = роздробля́ти, роздроби́ти, ся (С. Жел.), що крихке — розкриши́ти, що деревъяне — розтрощи́ти, про кілько — пороздро́блювати і т. д.

Раздружа́ть, раздружи́ть, ся = розбива́ти, розби́ти дру́жбу, свари́ти, пересвари́ти; свари́ти ся, посвари́ти ся, роздружи́ти ся, між приятелями — розбрата́ти ся, між родачами — розрідни́ти ся, в жарт кажучи — глек розби́ти.

Раздува́льный мѣхъ = кова́льский міх. — Сопе, як міх ковальський. н. пр.

Раздувáть, раздýть, ся = роздувáти, роздимáти, роздмýхувати, роздýти, роздмýхати (С. Л.), роздмухнýти, пороздимáти, ся. — Вона довго самовар роздимае (або: роздмухуе). Кв.

Раздýмать, ся = д. **Раздýмывать.**

Раздýмчивый = розгáдько і д. **Нерѣшительный.**

Раздýмывать, раздýмать = 1. роздýмувати, розгáдувати, вагáти ся, незвáжувати ся, роздýмати (д. **Колебáться** 2). 2. передýмувати, перегáдувати, передýмати, перегадáти. — Хотів іти, та передумав — нехай другим разом.

Раздýмываться, раздýматься = роздýмувати ся, роздýмати ся, розмислити ся, мізкувáти, крутúти мізкáми. — Мету сіни, мету хату, та й задумала ся, полюбила Василечка тай роздумала ся. н. п.

Раздýмье = рóздум; вагáння (С. Л.), непéвність.

Раздурáчиться, раздурúться = роздурíти, ся, розпустувáти ся, розжирувáти ся. — Він дуже вже роздурів ся та ще до того й гарячий. Лев.

Раздýтый = одýтий, одýтлий (С. Жел.), опýхлий (С. Жел.).

Раздýть, ся = **Раздувáть, ся.**

Раздушáть, раздушúть, ся = д. **Надушáть, ся.**

Раздѣвáніе = роздягáння.

Раздѣвáть, раздѣ́ть, ся = 1. роздягáти, тя (С. З. Л.), роздівáти, ся, розбірáти, ся (С. Л.), роздягтú (С. З.), роздіти, розібрáти, ся, шуткомá кажучи — розсупóнити ся, про кілько — пороздягáти, ся і т. д. — Роздягсь, уліз у ставок. н. к. Мап. — Як скінчив ся бенкет той весільний, то пішла молода роздягатись. Гр. Чайч — Велять міні ще й під рученьки брать, велять міні роззувать, роздягать. н. п. — Роздіг ся, скинув з себе і сорочку. Гр. Чайч. — Зовсім був розібравсь і сорочку скинув. С. З. — Приходить, а там озеро. Він розібравсь і пішов купать ся. н. о. — **Раздѣвáть до нагá** = роздягáти гольцéм. — Слідчі роздягали гольцем кожного з арештованих. Кв.

2. скидáти, знімáти (ковдрю), розкривáти ся, розкрúти ся, скúнути, зняти (ковдрю). — **Нóчью во снѣ раздѣлся** = в ночі сóнний розкрúв ся.

Раздѣлать, ся = д. **Раздѣлывать, ся.**

Раздѣлéніе = рóзділ, поділ.

Раздѣлúмость = ділúмість, подільність (С. Пар.).

Раздѣлúмый = ділúмий, подільний; поділистий. С. Пар.

Раздѣлúть, ся = д. **Раздѣлáть, ся.**

Раздѣ́лка = 1. рóзплатка, рахýнок, порахýнок (С. Л.). — Прийдеш, Юрку, до порахунку. н. пр.

2. шар цéгли колó димарá, щоб не загорілась стéля.

Раздѣ́лъ = розділ (С. З.), вúділ, поділ.

Раздѣ́лываться, раздѣ́латься = 1. розплáчувати ся, розплатúти ся, вúплатити ся. — Я з маляром зовсім розплатив ся.

2. розправлáти ся і д. **Развѣ́дываться** 2.

Раздѣ́льный = роздільний, дільчий. — **Раздѣ́льная зáпись** = дільчий акт. — На худобу і на землю зробили дільчий акт. Кн.

Раздѣлáть, раздѣлúть, ся = розділя́ти, поділя́ти (С. Л.), паювáти (С. Л.), розділúти, поділúти, переділúти, ся, розпаювáти, здобич — дувáнити, роздувáнити (С. З.), хліб, ріжучи — роскрáяти. — Брати поділили ся. Лев. — Він вкупі з ним паював і радощі і болїння. Сп. — Срібло, злото на три часті паювали, на оковитій горільці пропивали. н. д. — Здобичі і користі татарські всі роздуванили. Л. В. — Благослови Боже і отець і мати, коровай роскраяти. н. п. Под. — **Раздѣлúть на двóе** = роздвоїнити. — **Раздѣлúть пáру** = розпарувáти.

Раздѣ́ть, ся = д. **Раздѣвáть, ся.**

Раздюжѣ́ть = подýжчати.

Разжáлобить, ся = розжáлити, ся, розжáлобити, ся, розжалкувáти ся, пожалкувáти ся. — Пожалкував ся Бог на рака, дав йому ззаду очі. н. пр.

Разжáловать = розжáлувати. — Розжалували в салдати.

Разжáловаться = розжалíти ся, розжалкувáти ся, розбíдкати ся. — Розбідкала ся на свою долю.

Разжáть, ся = д. **Разжимáть, ся.**

Разжёвывать, разжевáть = розжóвувати; розжувáти, розжвáкати, про кілько — порозжóвувати. — Розжував хліб. — Йому треба все розжувати і в рот покласти. н. пр. — Се діло треба розжувати.

Разженúться = розженúти ся.

Разжéчь = д. **Разжигáть.**

Разжúва = розжúва.

Разживáться, разжúться = розживáти ся, розжúти ся (С. З.), розмогтú ся, позаможніти, розбогатíти, розбагáтшати. — Як стали робити, то й розжили ся. С. З.

Разжига́ть, разже́чь, ся = розпіка́ти, розпа́лювати, розжа́рювати, розтопля́ти, розпекти́, розпали́ти (С. Л.), розжа́рити, розтопи́ти, ся. — Розпік залїзо. — Розпалив дрова. — Горілка і ренське все більше розпаляли козаків. О. Ст. — Почав розтопляти — каторжні дрова зовсім не горять. Гр. Чайч.

Разжиди́ть, ся = д. **Разжижа́ть, ся.**

Разжидѣ́ть = розріди́ти ся, розгу́скнути. — Грязюка розгускла.

Разжижа́ть, разжиди́ть, ся = розво́дити, розбавля́ти, розпуска́ти, розвести́, розба́вити, розпусти́ти, ся, розріди́ти ся, розгу́скнути. — Треба розвести сяту.

Разжима́ть, разжа́ть, ся = розтуля́ти, розтули́ти, ся, розібга́ти.

Разжирѣ́ть = розтовстіти, розгла́дшати, розжиріти, відпа́сти ся, більше другого — перегла́дшати.

Раззадо́ривать, раззадо́рить, ся = роздрато́вувати, підбу́рювати, піддрато́вувати, під'южувати, роздратува́ти, ся, підбу́рити, підзиґну́ти, підцькува́ти, розпали́ти, ся.

Раззвони́ться = роздзвони́ти ся.

Раззнако́миться = роззнайо́мити ся, розізна́ти ся.

Раззола́чивать, раззолоти́ть = роззоло́чувати, позоло́чувати, роззолоти́ти, позолоти́ти, обзолоти́ти, визолотити, про кількох — пороззоло́чувати і т. д. — Як би мині голубонько мій — я б його крильця обзолотила. н. п.

Раззуди́ться = розсвербі́ти ся.

Раззѣва́ться = 1. розпозїха́ти ся, роззїха́ти ся.

2. розґа́вити ся.

Ра́зикъ = разо́к, разо́чок. — Поцілуй іще разочок.

Рази́нуть = д. **Разѣва́ть.**

Рази́ня = зїва́ка (С. Л.), зїва́йло; роззя́ва (С. Л.), роззявля́ка, роззя́вкуватий, ґа́ва (С. Л.), шала́ва, ростеле́па (Кр.). — Я іду проворняка, а він їде роззявляка, не мав де кишель встромити, та мині в рот. н. пр. — Оце ще роззява — іде й не бачить!

Рази́тельный = вража́ючий.

Рази́ть, порази́ть = д. **Побѣжда́ть** і **Поража́ть.**

Разлага́ть, разложи́ть, ся = 1. розклада́ти, розкла́сти, ся, порозклада́ти, порозло́жувати. — Звеліла дочці розкласти в челюстях трісок і спекти яєшню. Лев. — Порозкладав скрізь. — **Разложи́ть по мастя́мъ** (карти) = розмасти́ти. — **Разложи́ть това́ры, ве́щи** = розташува́ти ся. С. З. Ш. — Розташував ся, мов жид у ярмарку. н. пр.

2. розбіра́ти, розібра́ти, ся, розклада́ти, розкла́сти, ся; роспада́ти ся, роспа́сти ся. — Вмерло і роспало ся на свої части складові. Кн.

Разла́дить, ся = д. **Разла́живать, ся.**

Разла́дъ, разла́дье = розла́ддя, безла́ддя; д. теж **Раздо́ръ.**

Разла́живать, разла́дить, ся = 1. розла́жувати, розла́дити, ся, розстро́їти, ся. — Скрипка розладилась.

2. д. **Раздружа́ть, ся.**

3. розла́жувати ся, розла́дити ся, розійти́ ся, піти́ не в лад, не піти́ в лад. — Те дїло у їх розійшлось якось.

Разла́комить, ся = розла́сити, ся, розласува́ти, ся, розжирува́ти ся.

Разла́мливать, разла́мывать, разломи́ть, ся = розла́мувати, розло́млювати, розломи́ти, розлама́ти, ся, порозла́мувати, порозло́млювати, ся, на шматки — шматува́ти, шматкува́ти, розшматува́ти.

Разла́яться = розга́вкати ся. — Чого це собаки так розгавкались?

Разле́живаться, разлежа́ться = 1. виле́жувати ся, ви́лежати ся.

2. розне́дужувати ся і т. д. д. **Разба́ливаться.**

Разлета́ться, разлетѣ́ться = розлїта́ти ся, розлетїти ся, розли́нути ся, про багатьох — порозлїта́ти ся. — Орел розлетів ся і схопив ягнятко. — Горобцї порозлїтали ся.

Разлета́ться = розлїтати ся (багато лїтати). — Птицї перед дощем розлїтали ся.

Разлетѣ́ться = д. **Разлета́ться.**

Разле́чься = розлягти́ ся, розкла́сти ся, ви́лягти ся, порозляга́ти ся.

Разлива́льный = розливни́й, розли́вчастий. — **Разлива́льная ло́жка** = поло́ник, опо́лоник, по́варка. (Д. під сл. **Ло́жка**).

Разлива́ть, разли́ть, ся = розлива́ти, розли́ти, ся, розілля́ти, ся, багато — порозлива́ти, ся, про річку ще — розполони́ти ся, трохи — випле́скувати, розхлю́пувати, виплескати, розхлю́пати ся. — Розлив вино. — Не розливай, мамо, води, бо тяжко носити. н. п. — Річка розлила ся і не можна переїхати. — Під старість, боячись розхлюпати дари, батюшка. Лев. В.

Разли́вка = розлива́ння.

Разливно́й = д. **Разлива́льный.**

Разли́въ = 1. д. **Разли́вка.**

2. по́відь, па́водь, полові́ддя, водопі́лля, полі́вода, пі́йма. С. Л. (Д. **Водопо́лье**).

Разлинёвывать, разлинева́ть, ся = розлиніювати, розлиніяти, ся.

Разли́нка = линьба́ (Д. під сл. **Вре́мя**).

Разли́тіе = розлиття́, розлива́ння.

Разли́ть, ся = д. **Разлива́ть, ся.**

Различа́ть, различи́ть, ся = 1. розпізнава́ти, розпізнава́ти, відрізня́ти, розізна́ти, розпізна́ти, відрізни́ти.

2. різни́ти ся (С. Л.), відрізня́ти ся (С. Л.), од(від)різни́ти ся.

Разли́чіе = різниця, рі́жниця (Гал.), різна́ция (С. Л.), неодна́ковість.

Разли́чный, но = рі́зний, но (С. Л.), уся́кий (С. Л.), уся́ково, неоднаковий, розмаїтий, те (С. З.). — Давали різні страви. — Різно про це балакають. — Усякої тварі по парі. н. пр. — В барилах репське розмаїте. Мак. — Прийде літо, то є розмаїте, а прийде зима — кожуха нема. н. пр.

Разло́гій = розло́гий, розло́жистий.

Разложе́ніе = ро́склад, ро́спад, гиття́ (Чайч.). — Веде державу до роскладу, до руїни. Зіньк. — Він спостеріг роспад людського тіла. Кн. — Воняло трупом і роспадом мислї людської. Пр.

Разло́жистый = д. **Разло́гій.**

Разложи́ть, ся = д. **Ра́злага́ть** і **Раскла́дывать, ся.**

Разлома́ть, ся = д. **Разла́мливать, ся.**

Разло́мка = розло́млювання.

Разломля́ть, ся = д. **Ра́зла́мливать, ся.**

Разло́мъ = зло́м (С. Жел.), розло́м.

Разло́пываться, разло́паться, разло́пнуться = розтрі́скувати ся, розтрі́скати ся, про кілько — порозтрі́скувати ся. — Горщик од жару розтріскав ся.

Разлощи́ть = д. **Разла́щивать.**

Разлу́ка = розлу́ка, розста́ння, розстава́ння. — Хто був причиною розстання мого, щоб мої слёзи упали на нього. н. п.

Разлупа́ть, разлупи́ть = розлу́плювати, розлупи́ти, облу́плювати, облупати.

Разлуча́ть, разлучи́ть, ся = розлуча́ти, розлучи́ти, ся, розъєдна́ти, ся, розрізни́ти, ся, кількох — порозлу́чувати. — Коли треба розрізнити парубка та дівку. н. п. Гр. Чайч.

Разлуче́ніе = розлуча́ння, розлуче́ння.

Разлу́чникъ, ца = розлу́чник, ця. — Ой я тебе люблю, Бог про тее знає! Побий, Боже, розлучника, хто нас розлучає. н. п. — А другая тая розлучниця злая — богатая сусідонька, вдова молодая. К. Ш.

Разлѣза́ться, разлѣзться = 1. де́рти ся, розла́зити ся, поде́рти ся, розлізти ся. — Стара свита, так і розлазиться.

2. гла́дшати, розгла́дшати і д. **Разжирѣть.**

Разлѣниваться, разлѣни́ться = лїнува́ти ся, розлїнува́ти ся, розлїни́ти ся (С. Л.), розледа́щити ся, розледа́чити ся, розледащі́ти (С. Л.), про кількох — порозледа́чувати ся.

Разлѣпля́ть, разлѣпи́ть, ся = розлїплювати, розлїпи́ти, ся, порозлїплювати. — Розлїпи листи в книжці, бач, злипдись. — Порозлїплювали скрізь афіші.

Разлюби́ть, ся = розлюби́ти, ся, розкоха́ти, ся, перекоха́ти, порозлю́блювати. — Хочеш мене розкохати, а після ся посьміяти. н. п. — Бо козак із України розкохає дівчиноньку та й покине. н. п. — Кохав козак, розкохав ся, дав їм Господь дитину, він зцурав ся. н. п.

Размазня́ = розмазня́ (рідка каша), а про чоловіка — тюхтїй (С. Ш.), мняха, маку́ха, розхля́бистий (Кн.).

Разма́зывать, разма́зать = розма́зувати, розма́зати, розмасти́ти, порозма́зувати, про малювання — наквацюва́ти, наба́зграти. — Розмазав на столї. — Росказав та ще й розмазав. — Наквацював так, що й не розбереш, що воно намальовано.

Разма́рывать, размара́ть = розма́зувати, розма́зати, порозма́зувати. — Розмазав усї стіни.

Разма́сливать, разма́слить = масти́ти, намасти́ти, розмасти́ти.

Разма́тывать, размота́ть, ся = 1. розмо́тувати, розмота́ти, порозмо́тувати, ся. — Розмотать клубок. (Д. **Мота́ть 2**).

2. три́ньками, ци́ндрити, розтри́нькати, розхвіяти (д. **Мота́ть 3**). — Розтринькав усї гроші. — І добро розхвіяв. Мова.

Разма́хивать, размаха́ть, размахну́ть, ся = розма́хувати, розмаха́ти, розмахну́ти, ся, порозма́хувати, ся. — Розмахує руками. — Розмахнув орел крилами. В. Щ. — Розмахнув ся, та як затилить по потилицї.

Разма́хъ = ро́змах, розго́н. — **Съ разма́ху** = з ро́змаху, з розго́ну. — Вони його на оберемок та з розгону в провалля. Зап. Кн.

Разма́чивать, размочи́ть, ся = розмо́чувати, розмочи́ти, порозмо́чувати, ся. — Розмочити сухарі.

Размачто́вывать, размачтова́ть = здійма́ти, зняти, поздійма́ти що́гли.

Разма́шистый = розмашний, замашний.

— **Жить размáшисто** = ши́рокó, розкішно, по пáнськи жи́ти.

Размáшка = махáння, розмáхування.

Размежевáніе = межувáння, межівка, різка.

Размежёвывать, размежевáть, ся = розмежóвувати, межувáти, ся, розмежувáти, помежувáти, ся, розміряти ся, роз'орáти ся, порозмежóвувати.

Размельчáть, размельчи́ть, ся = криши́ти, розкриши́ти, подроби́ти (С. Л.) і д. **Раздробля́ть, ся.**

Размерзáть, размёрзнуть = розмерзáти, розмéрзнути.

Разметáть, размести́ = 1. розмітáти, розмести́, порозмітáти.

2. д. **Размётывать, ся.**

Размётка = 1. розмітáння; розкидáння.

2. рос. Spergula arvensis L. = метéлики. С. Ан.

Размётный = розкидний.

Размётъ = д. **Размётка 1.**

Размётывать, разметáть, ся = розкидáти, розки́дати, порозкидáти, ся. — Білі рученята розкидала, розкрила ся. К. Ш. — Лежить розкидавшись. — Порозкидáв книжки.

Разминáть, размя́ть, ся = 1. розминáти, розімня́ти ся.

2. прочу́хати ся.

Размирíе = рóзмир. — Це було після турецького розмиру. н. о.

Размиря́ться, размири́ться = розмиря́ти ся, розмири́ти ся.

Размножáть, размнóжить, ся = мнóжити, ся, помножáти, ся, намножáти, ся, вести́ ся, розвóдити, ся, намнóжити, ся (С. Л.), наплоди́ти, ся, розплоди́ти, ся, розвести́, ся, розроди́ти ся, побагáтшати. — Син Божий, що по всьому сьвіту людей намножив. н. п. — Він розвів багато овець. С. Л. — На базарі усього побагатшало.

Размножéніе = розмножéння, помножéння.

Размозжáть, размозжи́ть, ся = мозчити, розмозчи́ти; чаву́чити, трощи́ти (С. Ш.), розчаву́чити, розтрощи́ти.

Размокáть, размóкнуть = розмокáти, розмóкнути, дуже — розки́снути, про кілько — порозмокáти.

Размóлвиться = розійти́ ся, посвари́ти ся, глек розби́ти.

Размóлвка = нелáгода, негóда, рóстирка (С. Л.).

Размолóть, ся = д. **Размáлывать, ся.**

Размóлъ = мли́во.

Размотáть = д. **Размáтывать.**

Размóтка = розмóтування.

Размочáливать, размочáлить = розбивáти на волокнó, льон, коноплю — тіпáти (С. Ш.), тéрти.

Размочи́ть = д. **Размáчивать.**

Размóчка = розмóчування.

Размурчáться = розмуркотáти ся. — Кицька щось розмуркотала ся.

Разму́чить, ся = прому́чити, ви́мучити, ся.

Размывáть, размы́ть = розмивáти, розми́ти, розполіскувати, розполоскáти. — Розмило греблю. — Треба розполоскати рану.

Размыкáть = 1. розки́дати, розби́ти, порозкидáти.

2. розігнáти, розпу́дити, розту́рити, розпорóшити (С. Л.). — **Размыкáть гóре** = розвáжити ся, розби́ти ту́гу. (Д. під сл. **Разгáнивать**).

Размы́слить = д. **Размышля́ть.**

Размытáривать, размытáрить = мотáти, ци́ндрити, три́нькати, промотáти, проци́ндрити, розтри́нькати і т. д. д. **Мотáть 3.**

Размы́ть = д. **Размывáть.**

Размышлéніе = гадáння, міркувáння, рóздума. — Я переймав ся міркуванням і мріями про се діло. Кв. — В таких сумних обставинах звертаєть ся Хмельницький по довгій роздумі знов до московського царя. Бар. О.

Размышля́ть, размы́слить = розмишля́ти, гадáти, міркувáти (С. З. Л.), розду́мувати (С. Л.), розумувáти (С. Л.), метикувáти (С. Л.), рóзумом розкидати (С. Л.), мізкувáти, пускáти рóзум по голові, розми́слити, розміркувáти, зміркувáти (С. Л.), розду́мати, звáжити (С. Л.). — От як вони міркували, ціпки повстромлявши у землю. Дум. — Жінці ж все забавки, діла ж нема! Так метикує частенько Хома. Гр. Чайч. — А ну, добродію! Пустіть розум по голові, що нам робити? С. Л.

Размѣна = д. **Размѣнъ.**

Размѣнивать, размѣня́ть, ся = розмíнювати, розміня́ти, проміня́ти, ви́міняти, багато — порозмінювати, наміня́ти. — Розміняв гроші. — Наміняв грошей і почав роздавати старцям.

Размѣнный = розмíнний, замінний.

Размѣнъ = рóзмін, розмíна, ви́мін, промíн, міньбá.

Размѣривать, размѣрять, размѣрить = розміря́ти, розмíряти, землю — розмежóвувати, розмежувáти, циркулем — цирклювáти, розциркловáти, шнуром — розшнурувáти.

Размѣ́ръ = 1. розмірювання, межувáння, розмежóвування, різка.

2. рóзмір, міра. — Розправа прибрала розміри дуже обширні. Зап. Кок.

Размѣсить = д. **Размѣшивать.**

Размѣ́ска = розмішування.

Размѣстить = д. **Размѣщáть.**

Размѣтить = д. **Размѣчáть.**

Размѣ́тка = мічення, значíння.

Размѣчáть, размѣ́тить = значи́ти, мітити, позначи́ти, назначи́ти, розмíтити.

Размѣ́шивать, размѣси́ть = розмісювати, замісювати, розміси́ти, заміси́ти, грязь наввруги — обгрузи́ти.

Размѣ́шивать, размѣшáть = розмíшувати, розмішáти.

Размѣщáть, размѣсти́ть, ся = розміщáти, розмістити, розпомісти́ти, порозміщáти, ся, як небудь, аби де — розти́кати (С. Л.), розтули́ти.

Размягчáть, размягчи́ть, ся = розмягчáти, розмякшáти, розмякáти, розмягчи́ти, розмякшити, розмнякшити, ся.

Размякáть, размя́кнуть = розмнякáти, розмъякáти, розмнякнути, розмъя́кнути.

Размягчéніе = розмя́кшення, розмякшування.

Размя́ть, ся = д. **Разминáть, ся.**

Разнáшивать, разноси́ть = рознóсювати, розноси́ти, обувя — розходи́ти.

Разнемогáться, разнемóчься = рознеду́жувати ся, рознемогти́ ся і т. д. д. **Разбáливаться.**

Разнести́ = д. **Разноси́ть.**

Разни́зывать, разнизáть, ся = 1. розни́зувати, рознизáти, розпускáти, розпусти́ти нани́зане.

2. ви́низувати, ви́низати, убірáти, брáти нами́стом.

Разнимáть, разня́ть = 1. роздіймáти, розійня́ти, розня́ти, розціпити, розцу́пити, порознімáти і т. д. — На силу розціпили зуби.

2. розбороня́ти (С. Л.), розвóдити, розборони́ти, розвести́. (Пр. д. під сл. **Разводи́ть** 2.)

Рáзнить = різни́ти.

Рáзниться = різни́ти ся, одрізня́ти ся (д. **Различествовать**).

Рáзница = 1. різниця, ріжниця, різнáция (С. Л.), одміна (С. Л.). — Не має ніякої різниці: як він казав, так і я. — Спитайте у тата, то вони вам без одміни те саме роскажуть. Кр.

2. вся́чина. — Накупив всячини. — **Продавáть по рáзницѣ, въ рáзницу** = нá різно, у рóздріб, в роздрóбицю продавáти (Ніс.).

Рáзно = різно (д. **Разли́чно**).

Разновидность = одміна, одмінок. — Се тільки одмінок терну.

Разнови́дный = розмаїтий, різ(ж)ний, різнови́дий, ріжнофóрмний (С. Жел.).

Разноглáзый = 1. викрáтий (С. З. а по Сл. Аф. се значить = окáтий). — Скрізь на викратому (коневі) гасав. Кот.

2. зизóкий (Кн.), зизовáтий (С. З. Л. Ж.), косоóкий, кривоóкий.

Разноглáсить = 1. різни́ти (напр. в сьпівах).

2. двоїти ся, не в однó казáти; суперéчити (кому), незгóжуватись (з ким).

Разноглáсица, разноглáсіе = 1. різноголóсиця, безголóсиця, різнáция, безлáддя (в музиці і сьпіванню).

2. незгóда (С. Ж.), перéчка (С. Ж.), незгóдність, несхóжість (в речах, в думках).

Разноглáсый, разноглáсно = 1. різноголóсий, нелáдний, не в лáд, не до ладу́.

2. різний, незгóдний, но (С. Л.).

Разномысліе = різниця і д. **Разноглáсица** 2.

Разнообрáзіе = розмаїтость, ріжноманітність. — Така ріжноманітність надає Україні прегарного виду. Кн.

Разнообрáзный = розмаїтий (С. З.), ріжноманітний. — Та не все ж про втіхи й думать, як малаї діти, та і втіхи ще бувають дуже розмаїті. Мова. — Побут народний розвиваєть ся, приймає більш ріжноманітний характер. Зап. Кн.

Разноплеменный = різноплемі(é)нний.

Разнорóдность = ріж(з)норóдність.

Разнорóдный = ріж(з)норóдний С. Жел.

Разнорѣчи́вый = противний, суперéчливий.

Разнорѣ́чіе = відмóва, різниця, незгóда, незгóдність, перéчка (С. Ж.).

Разнорѣ́чить = д. **Разноглáсить** 2.

Разноси́ть, разнéсть = 1. рознóсити, рознести́, порознóсити.

2. розганя́ти, розгóнити, розігнáти, розпу́дити, розпорóшити.

3. (в картах) — рознóсити, рознести́, розти́кати, порозтикáти.

4. розпéрти. — Забив руку, то розперло по локіть.

Разно́ска = розно́с.

Разносторо́нній = ріж(з)носто́ронній. С. Жел.

Ра́зность = рі́зність, рі́зниця, рі́жниця.

Разноцвѣ́тный = різнома́стний, різноко́лірний, різнофа́рбний. — Різнофарбними листами сяють дерева, як оксамит молодая блищать ся трава. І. Г.

Разночи́нецъ = полу́панок (не дворянського роду і сам не придбав особистого дворянства).

Разношёрстный = різнома́стний, пері́стий, ряби́й, му́рий, муру́гий, рябомі́зий, дерешува́тий, строка́тий. (Перші три мають спільне значення, про останні дивись подрібно під сл. **Масть 1.**)

Разно́щикъ = розно́щик.

Разноязы́чный = різномо́вний.

Ра́зственный = рі́зний, розмаїтий (С. Ж.), неодна́ковий, несхо́жий.

Ра́зствовать = рі́зни́ти ся, одрізня́ти ся.

Разну́здывать, разнузда́ть = розгну́здувати, розгнузда́ти.

Ра́зный = рі́зний. — **Ра́зные** = уся́кі, рі́зні. — Усякі люди бувають добрі і лихі. С. Л. — **Въ ра́зныя сто́роны** = рі́зно. — Великий холод був, вітри шуміли різно. Кот.

Разнь = д. **Ра́зница.**

Разнѣ́живать, разнѣ́жить, ся = розні́жувати, розні́жити, ся, розла́стити ся, розмані́жити, ся, розпе́стити, розба́бити ся.

Разню́хивать, разню́хать = розню́хувати, мишкува́ти, розню́хати, порозню́хувати.

Разня́ть = д. **Разнима́ть.**

Разобижа́ть, разоби́дѣть, ся = обража́ти, обіжда́ти (С. З.), образи́ти, обі́дити, ся

Разоблача́ть, разоблачи́ть, ся = 1. роздяга́ти, розбіра́ти, роздягти́, розібра́ти, ся і т. д. д. **Раздѣва́ть, ся.**

2. розкрива́ти, виявля́ти, видава́ти, розкри́ти, ви́явити, ви́дати, ви́вести на сьвіт. — Виявив усі їх каверзи.

Разобра́ть = д. **Разбира́ть.**

Разобща́ть, разобщи́ть, ся = розъєдиня́ти, розлуча́ти, розъєдини́ти, розлучи́ти, ся.

Разобще́ніе = розъєдна́ння, розлу́чення.

Разовра́ться = д. **Разовра́ться.**

Разогна́ть, ся = д. **Разга́нивать ся.**

Разогну́ть, ся = д. **Разгиба́ть, ся.**

Разогорча́ть, разогорчи́ть, ся = засму́чувати, жа́лю, ту́ги завдава́ти, засмути́ти, ся і д. **Огорча́ть, ся.**

Разогрѣва́ть, разогрѣ́ть, ся = розігріва́ти, розігрі́ти, зігрі́ти, ся, розжа́рити, ся, порозігріва́ти.

Разодра́ть, ся = д. **Раздира́ть, ся.**

Разодѣва́ть, разодѣ́ть, ся = одяга́ти, убіра́ти, ся (пишно), чепури́ти, ся, одягти́, убра́ти, ся, ви́чепурити, ся. — Куди се вичепурилась так, наче на весілля? — **Разодѣ́тый** = одягни́й, ви́чепурений.

Разозли́ть, ся = розізли́ти, ся, розсе́рдити, ся, дуже — розлютува́ти, ся, розз́ло́стити, ся, осатани́ти, осатані́ти, посатані́ти, розбісі́ти, ся.

Разознава́ть, разозна́ть, ся = д. **Развѣ́дывать 1.**

Разойти́ся = д. **Расходи́ться.**

Разо́къ = д. **Разъ** (зdр.).

Разолга́ться = розбреха́ти ся.

Разомлѣва́ть, разомлѣ́ть = млі́ти, розімлі́ти, розвари́ти ся.

Ра́зомъ = ра́зом, враз, ура́з, заразо́м.

Разопрѣва́ть, разопрѣ́ть = 1. розбуха́ти, буча́віти, бубня́віти (С. Ш.), розбу́хнути, розбубня́віти.

2. упріва́ти, упрі́ти. С. Ш.

Разопрѣ́лый = розбу́хлий.

Разорва́ть, ся = д. **Разрыва́ть, ся.**

Разоре́ніе = розо́р (С. З. Л.), розо́ра, руйнува́ння (С. Л.), руї́на (С. Л.), зни́щення (С. З. Л.), плюндрува́ння, кабі́ж (С. З.). — Це розор та й годі з цим чоловіком — скоро вже збіжжя понесе в шинок. — До великого знищення прийшло. С. Л.

Разоржа́ться = розіржа́ти ся.

Разори́тель, ница = розори́тель, ка (С. Жел.), збо́єць. — Милїш вам жиди збойці. н. д.

Разори́ть, ся = д. **Разоря́ть, ся.**

Разоруже́ніе = роззбро́єння, розбро́єння.

Разору́живать, разору́жить, ся = роззбро́ювати, роззбро́їти, розбро́їти, ся.

Разо́ръ = д. **Разоре́ніе.**

Разоря́ть, разори́ть, ся = розоря́ти, руйнува́ти (С. З. Л.), руї́нити (С. З.), жакува́ти (С. З.), плюндрува́ти (С. З.), виплюндро́вувати, ни́щити (С. Л.), ґрасува́ти, рабува́ти (С. З. Л.), розори́ти, зруйнува́ти (С. З. Л.), зруї́нити (С. З.), розруйнува́ти, пожакува́ти, сплюндрува́ти (С. З. Л.), виплюндрувати, зни́щити (С. З. Л.), ви́нищити (С. З.), поґрасува́ти, зрабува́ти, порабува́ти, звести́, ся ні на́ що (С. Л.), про кількох — порозоря́ти, порозруйно́вувати і т. д. — Тодї старе руйнувати, як є з чого нове будувати.

н. пр. — Рідну землю нашу всіяв горем, сплюндрував, вогнем злизав все чисто. Ст. С. — Сьвіте тихий, краю милий, моя Україно! За що тебе сплюндровано, за що марне гинеш? К. Ш. — Прийшли Москалі Січ жакувати. н. о. — Знести і всіх винищити. Кочубей. С. З. — **Разорять гнѣзда** = видерáти, видерти. — Горобців видерати не гріх, а ластівок гріх. Кр.

Разослáть = д. **Разсылáть** і **Разстилáть.**

Разоспáться = розіспáти ся.

Разоткнýть = д. **Растыкáть.**

Разохóчивать, разохóтить, ся = заохóчувати, під'охóчувати, додавáти охóти, заохóтити, під'охóтити, додáти охóти, розлáсити, ся, про кількох — пороз'охóчувати, ся і т. д.

Разочаровáніе = розчарувáння, зневíрря. — З розчарування засмутилась, як осінній хмарний день. Бар.

Разочарóвывать, разочаровáть, ся = розчарóвувати, розчарувáти, ся, розбúти чáри, розбúти, стрáтити надію, зневíрити ся. — Коли любиш — не жартуй, а не любиш — розчаруй. Руд.

Разóчекъ = д. **Разъ** (здр.).

Разошлáться = розшва(е)ндяти ся, розвéштати ся, розгасáти ся.

Разработка = розрóба, розрóбка, обрóбка, обробíток. (Пр. д. під сл. **Обрабóтка**).

Разрабóтывать, разрабóтать, ся = розробляти, обробляти, розробúти, обробúти, ся. — Більше роспахати і розробити сам не може. К. Ст. (Д. **Обрабóтывать**).

Разрáвнивать, разравнять, ся = рівняти, розрівнювати, вирівнювати, розрівняти, вúрівняти, ся.

Разражáть, разразúть, ся = розбивáти, розбúти, ся, розтрощúти, вúбухнути (С. Л.). — Грім розбив дерево. — Огонь криєть ся, але як разом вибухне. Мазепа. С. З. — **Разразúлась бѣдá** = окошúло ся. — Батько з матір'ю посварили ся, а на мині окошило ся. Кр. — **Разразúться смѣхомъ** = прúснути од сьміху. — **Р. гнѣвомъ** = скипіти од гніву. — **Тýча разразúлась** = хмáра розгуркотáла ся, грім удáрив.

Разрáзнивать, разразнúть = д. **Разрóзнивать.**

Разрáнивать, разронáть, ся = розгýблювати, розгубúти, ся, порозгýблювати. — Розгубив гроші. — Було багато, та порозгублював.

Разрастáться, разростúся = розростáти ся, бростúти ся, розрости ся, розрóстувати ся, порозростáти ся, порозрóщувати ся, про дерева ще — розкорíнити ся, про кущі — розкýщати ся, про хліб — врýпати ся, поврýнювати ся.

Разревѣться = 1. розревíти ся. — Корова чогось розревіла ся.

2. розревíти ся, розрý(ю)мати ся, розголосúти ся. — Ну, чого ти розрюмалась, наче й справді яке лихо сталось?

Разрисóвывать, разрисовáть, ся = розпúсувати, розмальóвувати, розписáти, розмалювáти, нахварбувáти, порозпúсувати, порозмальóвувати, квітками — обквітчáти — Розмалював скриню, аж очі в себе бере. — Він широко розмальовує сцени тихого щастя. Зап. Фр. — **Разрисóванный** = розмальóваний, пúсаний. — З розмальованими жовтими, синіми та червоними віконницями. Лев. В. — Носить ся, як дурень з писаною торбою. н. пр.

Разравнять, ся = д. **Разрáвнивать, ся.**

Разрожáться, разродúться = 1. розрожáти ся, розродúтись, обродúнити ся, в жарт — розсúпати ся. — Недавно розродила ся. — Мелашка обродинилась: вона мала сина. Лев.

2. плодúти ся, розвóдити ся, розплодúти ся, розвестú ся, розродúти ся. — Малина розродила ся.

Разрóзнивать, разрóзнить, ся = розъеднáти, розрізнáти, розлучáти, розъеднúти, розрізнúти, розлучúти, порíзнити, ся, розпарувáти, порозъеднувáти і т. д.

Разронáть = д. **Разрáнивать.**

Разростúся = д. **Разростáться.**

Разрóститься = сíсти на яйця (про птиць).

Разрубáть, разрубúть = розрýбувати, розрýблювати, розтинáти, розрубáти, розтяти, цюкаючи — розцюкати.

Разрýбъ = рóзруб. — Дерево на розрубі почало гнити.

Разругáть = розлáяти, облáяти, вúпаскудити, вúбанітувати.

Разругáться = розлáяти ся, розсварúти ся.

Разрумя́ниваться, разрумя́ниться = 1. натирáти ся, натéрти ся рум'янами, розмальóвувати ся, розмалювáти ся.

2. розжéвріти ся, зачервоніти, розчервоніти ся, зашáрити ся (д. **Разкраснѣться**).

Разрушáть, разрýшить, ся = руйнувáти (С. З.), розруйнóвувати, руїнити (С. З.), бýрити, валúти, розруйнувáти, зруйнувáти (С. Л.), збýрити, знúщити, розвалúти, ся, розрýшити (С. Жел.), позруйно́вувати, порозруйно́вувати і т. д. — Тоді старе руйнувати, як є з чого нове будувати. н. пр. — Вже царь Петро казав зруйнувати стару Січу. Бар. О. — Це було зараз після того, як Січ зруйнували. н. о. — А шукаю дужого Алїна, що мінї розруйнував всї двори, що украв у мене жінку. Ст. С. — Мають Турки наше царство взяти, знищать геть манастирі всї наші, розруйнують церкву. Ст. С. — Розвалив хату.

Разруше́ніе = руйнува́ння, зруйнува́ння; руйно́вини, бу́ріння (С. Л.), знищення.

Разруши́тель, ница = розруши́тель, ка, нищи́тель, ка. С. Жел.

Разруши́тельный = руйну́ючий, нищи́тельний (С. Жел.).

Разру́шить = д. **Разруша́ть.**

Разрыва́ніе = розрива́ння, розірва́ння, ша́рпання.

Разрыва́ть, разорва́ть, ся = 1. розрива́ти, ся (С. Л.), рва́ти ся, роздира́ти, ся, ша́рпати (С. Л.), шматува́ти, шматкува́ти, пана́хати, розірва́ти (С. Л.), розідра́ти, розде́рти, ся, розша́рпати (С. З.), розшматува́ти (С. Л.), розшматкува́ти (С. З.), розпана́хати (С. Л.), розча́лити, розтелесува́ти (що живе), порозрива́ти, порозднра́ти, ся і т. д. — Лев роздирає там вовка в куски. Кот. — Щелепи йому на двоє роздеру. Кн. — Завтра рано ми ударим боєм і турецький розшматуєм табір. Ст. С. — Щоб мене живого чорти розшматували, коли я що знаю. І. Г. — Твою долю розшарпав Виговський. н. о. — О, Гамлете! Ти мінї на двоє розпанахав серце. Ст. Г. — **Разрыва́ющій ся легко́** = рвачки́й.

2. д. **Прерыва́ть, прерва́ть.**

Разрыва́ть, разры́ть = розко́пувати, розрива́ти, розкопа́ти, розри́ти, порозко́пувати, порозрива́ти. — Дніпро, брат мій, висихає, мене покидає, і могили мої милі москаль розриває. — Нехай риє, розкопує, не свого шукає. К. Ш.

Разрывно́й, разры́вный = розривни́й.

Разры́вчатый = мере́жаний, мере́жчатий.

Разры́въ = 1. розірва́ння.

2. мира — ро́змир (С. Л.), дружби — ро́збрат.

Разры́ть = д. **Разрыва́ть.**

Разрыхля́ть, разры́хлить = пуши́ти, підпуши́ти, ралом — ра́лити, бороною — заскоро́дити. — Побачив я, що верхній підпушений шар (землї) злїг ся з нижчим, я зараз заскородив, підпушив його гарненько. Чикаленко. Розм. про с. х.

Разрыда́ться = розрида́ти ся, розскиглити ся.

Разрѣжа́ть, разрѣживать, разрѣди́ть = розріжа́ти, розріди́ти, обріди́ти. — Обрідить ліс. Лев.

Разрѣза́ть, разрѣзывать, разрѣзать = розріза́ти, розрі́зувати, кра́яти, розкра́ювати, розрізати, розкра́яти, розпана́хати, що шите — розпо́рювати, розпоро́ти, вздовш — розплата́ти. — Благослови Боже і отець і мати, коровай розкраяти. н. п. Под.

Разрѣзно́й = розрі́зний. — **Разрѣзные рукава́** = вильо́ти. С. З. — Кунтуш з вильотами.

Разрѣзъ = 1. розріза́ння, розрі́зування.

2. розрі́з, ро́зпірка, ро́зпора (на пр. в одежі). — **Въ разрѣзъ** = в са́му сере́дину.

Разрѣша́ть, разрѣши́ть = 1. дозволя́ти, дозво́лити.

2. розвя́зувати, розга́дувати, розвяза́ти, розгада́ти. — Тільки вона одна може розвязати се питання. Кн. — Розгадай загадку. — **Разрѣши́ться отъ бре́мени** = розроди́ти ся, оброди́нити ся, опорожни́ти ся, розсипати ся. — **Разрѣша́ть отъ грѣхо́въ** = відпуска́ти гріхи́, дава́ти розгріше́ння. — **Разрѣши́ть отъ эпитеміи** = зня́ти поку́ту. — **Р. запреще́ніе** = зня́ти заборо́ну.

Разрѣше́ніе = дозвіл; розвя́зування. — **Р. грѣхо́въ** = розгріше́ння. С. З. — Яка сповідь, таке й розгрішення. н. пр.

Разрю́миться = розру́(ю)мати ся, розрюмсати ся, розскиглити ся.

Разря́дный = розря́дний, розрядо́вий (С. Жел.).

Разря́дъ = розря́д (С. Жел.), стать, стаття́. — Скрізь сидять померші усе по статтям: молоді в молодій статті, а старі в старій. н. к.

Разряжа́ть, разряди́ть, ся = 1. виряжа́ти, чепури́ти, вирядити, ви́чепурити, ви́строїти, ся. — Вирядила ся, мов на весїлля.

2. розряжа́ти, розряди́ти (С. Жел.), викрутити набої.

Разса́да = розса́да, роса́да.

Разсади́ть = д. **Разса́живать.**

Разса́дникъ = розсадни́к, розсадничо́к, шкілка. С. Жел.

Разса́дный, разсадно́й = розса́довий.

Разса́живать, разсажа́ть, разсади́ть, ся =

розсáжувати, розсажáти, розсади́ти; розсідáти ся, розсїсти ся.

Разсáривать, разсори́ть = 1. розсипáти, розси́пати. — Розсипав овес.

2. три́нькати, розтри́нькати, розвіяти, проци́ндрити, прогайнувáти і д. **Разма́тывать 2.**

Разсвéрливать, разсверли́ть = розсвéрдлювати, розвірчувати (свердлом), розсвéрдлити, розвертїти.

Разсверчáться = розцьвірчáти ся, розцьвіріньката ся.

Разсвирѣпѣть = розлютувáти ся, розъяри́ти ся, роздрочити ся. — Розлютував ся так, аж піна скаче. н. о.

Разсвѣтáніе = сьвітáння.

Разсвѣтáть, разсвѣсть = сьвітáти, розви́днювати ся (С. Л.), на сьвіт благословля́ти ся, займáти ся, розсьвітáти, розвидня́ти ся, сьвітлїти, днїти, розсьвінýти (С. Л.), осьвінýти, розвиднїти ся, повиднїти, повиднїшати, просьвінýти, підзоріти, на сьвіт благослови́ти ся, зайня́ти ся. — Незабаром зовсїм вже розвиднїло ся. Лев. В. — Коли це стало сьвітать, розвиднилось. н. о. Гр. Чайч. — Тільки що розвиднилось, як до волостї підъїхала підвода. Ст. Х. — Стало розвиднятись, аж ось почали і люди сходитись. н. к. — От же стало на сьвіт благословить ся. н. о. Гр. Чайч. — Ішов козак од дївчини — починало днїти. н. п.

Разсвѣтъ = рóзсьвіт, сьвітáння, дóсьвіток (С. З.). — **На разсвѣтѣ** = на сьвітáнні, у дóсьвіта. — Вранцї рано, на сьвітаннї саме, виступає в похід пишне військо. Ст. С. — Прокинувсь він у досьвіта. н. о. Гр. Чайч. — У досьвіта встав я — темно ще на дворі, де-не-де по хатах ясне сьвітло сяє. К. Д. — **До разсвѣта** = ще на сьвіт не благословля́лось, о півнях. — Виїхали ми рано, ще й на сьвіт не благословлялось. н. о. — **Съ разсвѣтомъ** = по виднотї, як заднїло. — Бавили ся ми цїлу ніч і розійшлись вже як заднїло. Кн.

Разселя́ть, разсели́ть, ся = розселя́ти, розсели́ти, ся, розпомісти́ти, ся, порозселя́ти.

Разсéрживать, разсерди́ть, ся = сéрдити, гнїви́ти, дрочи́ти, розсéрдити, ся, розгнїви́ти, розгнїватя, ся, роздрочи́ти, ся, нагнїватя ся, осéрдити ся, роздратувáти ся, розздости́ти ся, за сéрце узя́ти, вхопити, разом і розвередувавшись — розпри́ськати ся, дуже — розлютувáти, ся, розъяри́ти, ся, осатанїти, осанїти, розбіси́ти, ся, з криком — розгрíмати ся, розгрімотáти ся. — Розсердив ся мій милесенький, аж ногами тупотить. н. п. — Тодї він розлютувавсь та й кричить. Ет. зб. — А ти так розлютувавсь, що аж руками на мене замірявсь. Ч. К. — А далї так розлютувалась, що схопила чаплїю, та... н. о. Яс. — Так того чоловіка ся груба річ за серце й узяла, він як крикне... ч. к. Ман. — Запінялась, посатанїла, неначе дурману із'їла. Кот. — **Разсéрженный** = гнївний, розгнїваний, розлю́чений, серди́тий. — Вбігає розлючений. Ет. зб. — **Разсерди́вшись** = з пересéрдя. — Він тодї з пересердя каже: піду вбъю. н. о. Гр. Чайч.

Разси́живаться, разсидѣться = 1. заси́жувати ся, заси́дїти ся. — Іди та не засижуй ся там. н. о.

2. сідáти на я́йця (про птиць).

Разскáзъ = оповідáння (С. Л.), óповідь (Ос.), пóвідь, пóвістка, кáзанка. — Народні оповідання (Пóвістки) Марка Вовчка. Спб. 1861 р. — Великого стоять сї оповідання. К. Х. — Не соромав ся він і про семъю свою оповідь оповідати. Ос.

Разскáзывать, разсказáть = роскáзувати, оповідáти, розповідáти, розповíдувати, оповíдувати (С. З.), повіступáти, повідáти (С. Л.), роскаэáти, оповíдати, повідати, розповíдати, запинаючись — ви́слебезувати, багатьóм — пороскáзувати, порозповідáти. — Так дід колись росказував, а я за ним. К. Ш. — Таке люди оповідають, що хіба тільки у гарному снї присниться ся. Ос. — Розповів йому про істнування в Києві Кирило-Мефодієвського братства. Кн. — Що от ся молодичка оповідувала. К. Х.

Разскáзчикъ, ца = оповідáч (С. Л.), повідáч, ка, ви́кладчик. — Хочеш буть добрим оповідачем, будь добрим слухачом. н. пр.

Разскочи́ться = 1. розірвáти ся.

2. розбігти ся, розлетїти ся.

Разслабля́ть, разслáбить = д. **Ослабля́ть.**

Разслабѣвáть, разслабѣть = д. **Ослабѣвáть.**

Разслáвливать, разславля́ть, разслáвить = розславляти, розголошáти, розпускáти чýтку, слáву, розслáвити, розголоси́ти, розпусти́ти чýтку, слáву.

Разслáнивать, разслони́ть = д. **Отслáнивать.**

Разслáщивать, разсласти́ть, ся = розсолóжувати, підсолóжувати, розсолоди́ти і т. д. д. **Подслáщивать.**

Разслýшивать, разслýшать, ся = розслýхувати, вслуха́ти ся, прислуха́ти ся, дочува́ти ся. дослуха́ти ся, розслу́хати, ся, вслу́хати ся, прислу́хати ся, дослу́хати ся, дочу́ти ся. — Почав він ще більше прислуха́ти ся, що вони кажуть. н. о.

Разслы́шать = розслу́хати, учу́ти (С. Ш.), вчу́ти, почу́ти, розчу́ти, дочу́ти. — Батько мабуть не розслухав або не розібрав, що сказав синок. Гр. Чайч. — Глухий не дочуе, то видумае. н. пр.

Разслѣ́дованіе = ро́звідка, розвідини, ви́відка.

Разслѣ́дователь = ви́відач, розвідач.

Разслѣ́довать = вивідувати, розві́дувати, дознава́ти ся, визнава́ти, дошу́кувати ся, ви́відати і т. д.

Разсма́триваніе = ро́згляд, розгля́дини, пере́гляд. — Я не брав під певний розгляд людського серця. Кн. — Розгляд слідства довів мене до певної думки. Кн.

Разсма́тривать, разсмотрѣ́ть = розгляда́ти, роздивля́ти ся (С. Л.), роззира́ти ся, розгля́дувати, розгляді́ти, розгле́діти, роздиви́ти ся, про кілько — пооглядáти, порозглядáти. — Ходив, розглядав, побачив гнїздо. Гр. Чайч. — Нахилилась і роздивлялась, чи добре невістка помазала. Лев. — Вона виглянула в ворота і почала роздивляти ся на богомольців. Лев. — Коли він роздивив ся, аж то знакомий. н. о. Гр. Чайч. — У нас тепер що рік — то все нові герої. Роздивимось, аж ні! не гектори се Трої. К. Д. Ж. — Стоять і роззирають ся по хатї. Зап. Фр.

Разсмотри́тельность = д. **Осмотри́тельность.**

Разсмо́тръ = ро́згляд і д. **Разсма́триваніе.**

Разсмѣши́ть = розсьміши́ти, кількох — порозсьмішувати.

Разсмѣя́ться = розсьмія́ти ся, дуже — розрегота́ти ся, зразу — пи́рснути.

Разснуро́вывать, разснурова́ть, ся = розшнуро́вувати, розшнурува́ти, ся.

Разсоба́читься = розопсі́ти, розіпсі́ти ся, розсте́рвити ся.

Разсо́вывать, разсова́ть, разсу́нуть = 1. розсо́вувати, розтика́ти, розсу́нути, розти́кати, порозсо́вувати, порозтика́ти. — Порозтикав книжки не знать куди.

2. розпи́хувати, розпиха́ти, розіпхну́ти, розпихну́ти. — Розіпхнув людей і увійшов.

3. розсила́ти, розісла́ти, порозсила́ти. — Порозсилав усіх слуг.

4. роздава́ти, розда́ти, порозддава́ти. — Порозддавав усі гроші.

Разсовѣ́тывать, разсовѣ́товать = розра́ювати, розра́жувати, розра́яти (С. З.), розра́дити, розгу́дити (С. З.), порозра́ювати. — Розраяли, розсудили, щоб ми в парі не ходили. н. п. — Я було й хотів купити, та люди розрадили. — Сужене — не розгужене. н. пр.

Разсо́лъ = росі́л, дуже міцний — ропа́, в котрому солять рибу — тузлу́к (С. Ш.). — Солоне, як ропа. н. пр.

Разсо́льникъ = квасо́к (страва — юшка з солоними огірками, з мнясом, лавровим листом).

Разсо́льный = росілний, ропляний.

Разсопѣ́ться = розсопти́ ся.

Разсо́ривать, разсо́рить, ся = свари́ти, розсвари́ти, ся, посвари́ти, ся, розпура́ти ся, розгри́зти ся, про приятелів — розбрата́ти ся. — Розпурались і розлучились вони ворогами. Кн.

Разсори́ть = д. **Разса́ривать.**

Разсортиро́вывать, разсортирова́ть = сортува́ти, посортува́ти, по мастям — розмасти́ти.

Разсо́ха = розсо́ха, чепі́га (у сохи).

Разсо́хнуться = д. **Разсыха́ться.**

Разсо́шистый = розсоха́тий, розхи́льчастий. — Поставив на возі ручиці дуже розхильчасті. Лев.

Разспеси́виться = розчва́пити ся; розпри́ндити ся і д. **Разгорди́ться.**

Разспра́шивать, разспроси́ть, ся = розпи́тувати, розпита́ти, ся (С. З.), опита́ти. — Розпитав ся, де він живе. н. о. — Розпитай його гарненько — як, що й до чого?

Разспро́съ, частіше мн. **разспро́сы** = розпи́тування, ро́зпитки (С. Л.), о́пит, пере́питки. — Ой заплакала мати, ідучи до хати, що не можна за сина й опита узяти. н. п. — Почались розпитки, та нічого не довідались.

Разсро́чивать, разсро́чить = розклада́ти, розкла́сти на ви́плат.

Разсро́чка = од(від)кла́д, ви́плат. — **Въ разсро́чку, съ разсро́чкой** = на ви́плат, на росплáтку (Лев.), на розкла́д.

Разстава́ніе = розста́ння, розлу́ка, розлуча́ння.

Разстава́ться, разста́ться = розлуча́ти ся, розтрява́ти, розлучи́ти ся, розмину́ти ся, розстря́ти, ся. — Як душа козацька молодецька з білим тілом розтривала. н. д.

Разста́вливать, разставля́ть, разста́вить,

ся = 1. розставля́ти, розстановля́ти, розста́вити, розстанови́ти, порозстановля́ти, порозстано́влювати. — Порозстановляв книжки. — **Разставля́ть вѣ́хи** = розстромля́ти віхи. — **Разставля́ть, разста́вить но́ги** = розкаря́чити, о́каряч ста́ти, розчепі́рити, руки — розкри́лити ся, пальці — розчепірити. — Він став і ноги розкарячив. — Він мусив добре розчепірити свої ноги, щоб всістись на мішку полови. Бар. — Читаю поміж твоїми розчепіреними пальцями. Лев.

2. випуска́ти, розпуска́ти, розпусти́ти. — Треба розпустити свиту, щоб просторніша була.

Разстана́вливать = д. **Разста́вливать** 1.

Разста́ніе = розста́ння, розлу́ка.

Разстано́вка = 1. розста́влювання.

2. пере́рва, переме́жок (просторінь між розставленими речами).

3. переста́нок, уста́нок, припи́нка; одпочи́нок.

Разста́ться = д. **Разстава́ться**.

Разстега́й = 1. (здр. **разстега́йчикъ**) — жіно́ча су́кня.

2. пиріжо́к (з незаліпленими боками).

Разстега́ть, разстёгивать, разстегну́ть, ся = розстьо́бувати, розстіба́ти, розщіпа́ти, розстібну́ти, ся, розщіпну́ти, ся, порозстьо́бувати, ся, сорочку — розхрістати, ся. — Розстібаув жупан. — Розщіпнув чумарку на всі гаплики.

Разстила́ть, разосла́ть, ся = стели́ти (С. Л.), розстила́ти (С. Л.), розсте́лювати, розстеля́ти (Кр.), простеля́ти, розгорта́ти, розісла́ти, розстели́ти, простели́ти, ся, розгорну́ти, повистила́ти, ся. — Тоді тобі женити ся, як гарбузам стелити ся. н. п. — Простеляють на землї рядно. Кр. — І не верстовиї, а вольниї, широкиї скрізь шляхи сьвятиї простелять ся. К. Ш. — Зняв свою торбину, на травицї зелененькій простелив свитину. Руд. — Розіслав свою свиту і сів.

Разстона́ться = розстогна́ти ся, роз'о́хати ся, розкрек(х)та́ти ся.

Разстоя́ніе = ві́дстань, про́тяг, про́сторінь, одле́глість, відда́ль (С. Жел.), далечина́, далечінь (С. Пар.), як можна кинуть рукою — кидь. — Відстань місяця від землї виносить 51.827 миль. Зем. — **На разстоя́ніи вы́стрѣла** = на ви́стріл. — **На не большо́мъ, въ недалёкомъ разстоя́ніи** = недале́ко. — **Въ разстоя́ніи пяти́ вёрстъ отсю́да** = за пять ве́рст відціля́. — **Въ нѣкоторомъ разстоя́ніи отъ го́рода** = тро́хи оддаля́ од міста.

Разстоя́ться = застоя́ти ся.

Разстри́га = ростри́га.

Разстрига́ть, разстри́чь = розстрига́ти, розстри́гти.

Разстра́ивать, разстро́ить, ся = розла́жувати, розла́дити, розснастити, ся, розладнати, ся і т. д. д. **Разла́живать, ся**. — Журавель коло криницї розснастить ся, як добре не збитий кілками. Лев.

Разстро́йство = розстро́йство, ро́зстрій (С. Жел.); нела́д; неспо́кій, незго́да. — **Р. желу́дка** = нестра́вність.

Разстрѣ́ливать, разстрѣля́ть = 1. вистре́лювати, вистреляти, розпу́кати, повистре́лювати. — Повистрелювали всі набої.

2. прострі́лювати, розстрі́лювати, прострели́ти, розстріля́ти. — Прострелили корабель. — Перекидчика розстріляли.

Разступа́ться, разступи́ться = розступа́ти ся, роздава́ти ся, розступи́ти ся, розда́ти ся.

Разсуди́тельность = розсу́да, розсу́дливість (С. Жел.), помірко́вання. — Практична розсудливість Шевченка перемішана з ідеалізмом. Зап. Кн. — Голові його бракує розсуди, а про те він... Пр.

Разсуди́тельный = розсу́дливий, розсу́дний (С. Ж.), розва́жливий, розва́жний, помірко́ваний, поми́сльний. — Її стара розважлива голова. Пр.

Разсуди́ть = д. **Разсужда́ть** і **Разсужа́ть**.

Разсу́дливый = д. **Разсуди́тельный**.

Разсу́докъ = розсу́док, глузд (С. З. Л.), тя́ма (С. Л. Ш.), па́мороки. — **Лиши́ть, ся разсу́дка** = глузд одби́ти (С. З.), з глу́зду зсу́нутись (С. Аф.), обезглу́здіти (С. З.).

Разсужа́ть, разсуди́ть, ся = 1. д. **Разсужда́ть**.

2. розсу́жувати, розбіра́ти, розсуди́ти, розібра́ти, ся. — Розраяли, розсудили, щоб ми в парі не ходили. н. п. — **Разсуди́те насъ** = розсудіть нас, бу́дьте між на́ми судде́ю. — **Кто ихъ разсу́дитъ?** = хто їх розбере́?

Разсужда́ть, разсуди́ть, ся = міркува́ти (С. З.), метикува́ти (С. Л.), мізкува́ти (С. Л.), розважа́ти, обміркува́ти, ся, розміркува́ти, поміркува́ти, як старий — старува́ти. — Так княгиня міркувала, та сама себе питала: що його робить? Коп. — Нехай, побачим, поміркуєм, а може й иньшу річ яку прочуєм. К. Б. — Спочинь та вже тоді міркуй. Кот. — Жінці все забавки, діла ж нема, так метикує Хома. Гр. Чайч. — Ти вмієш старувать, а щоб зробить, то й не втнеш.

Разсужде́ніе = 1. міркува́ння (С. З.), метикува́ння, обми́сл. — Уважай на міркування кожне, але власне ти ховай про себе. Ст. Г. — **Безъ разсужде́ній, дѣлай, что вели́тъ** = ні́чого мудрува́ть, роби́, що зве́дено. — **Въ разсужде́ніи сего́** = що до сьо́го, з по́гляду на се́.

2. розпра́ва. — Розправа о язиці южноруськім — Я. Головацького. — **Учёное разсужде́ніе** = науко́ва розпра́ва.

Разсу́живать, разсуди́ть = д. **Разсужа́ть.**

Разсу́путь = д. **Разсо́вывать.**

Разсупо́нивать, разсупо́нить = розсупо́нювати, розсупо́нити, порозсупо́нювати.

Разсу́чивать, разсучи́ть, ся = 1 розсу́кувати, розкру́чувати, розсука́ти, розкрути́ти, ся, порозсу́кувати, ся. — Розсукати шнур.

2. вика́чувати, ви́качати (на пр. тісто).

Разсчи́тывать, разсчита́ть, разсче́сть, ся = розлі́чувати (С. Л.), лічи́ти, рахува́ти, ся (С. З.), вилі́чувати, вирахо́вувати (С. Л.), розлічи́ти, ся (С. З.), розрахува́ти (С. Л.), зрахува́ти, облічи́ти, ся; розпла́чувати ся, розплати́ти ся (з ким), розщи́тувати, розщита́ти (кого), квітува́ти, поквітувати (кого), поквітува́ти ся (з ким). — Як не розлічуй, а грошей не стало. — Як рахувати сир, масло — то й вареників не їсти. н. пр. — **Разсчи́тывать слу́жащихъ** = розщи́тувати, зміща́ти, відправля́ти. — Змістив покойовку. Кр.

Разсыла́ть, разосла́ть = розсила́ти, розісла́ти, порозсила́ти.

Разсы́льный, разсы́льщикъ = послане́ць, гіне́ць, розси́льчик, сті́йчик. — Приніс розсильчик письма. Кп. — Слїдователь послав стійчика за ним. н. о.

Разсыпа́ть, разсы́пать, ся = 1. розсипа́ти, ся, розси́пати, ся, розтруси́ти, ся, зразу — поросну́ти, пирснути, багато — порозсипа́ти, ся. — Порозсипалось дороге намисто. Ог.

2. розпада́ти ся, розпа́сти ся, на дрібні шматочки — розпороши́ти ся.

3. розбіга́ти ся, розсипа́ти ся, розбі́гти ся, розси́пати ся. — Козаки розсипались по кущах. — **Разсыпа́ться въ благода́рностяхъ** = розд́якувати ся. — **Разсы́паться мелкимъ бѣсомъ** = бісики підпуска́ти, нуска́ти (С. Ш.), підсипа́ти ся. — А до мене губернець підсипавсь і любови добивавсь. Кот. — **Ружьё разсыпа́етъ** = рі́знитъ рушни́ця, роскида́є.

Разсыпно́й = розсипни́й. — **Вразсыпну́ю** = вро́стіч, вро́стич, вро́скид, рі́зно. — То збірали ся до купи, то розбігали ся вростич. Прав. — Вояки од його зараз вростич, мов од кібця горобці по лозах. Ст. С. — Славъяне раз-у-раз воювали поміж себе і жили трупами вроскид. Бар. О. (Д. ще під сл. **Вразбро́дъ** і **Вразсыпну́ю**).

Разсы́пчивый = сипки́й, сипли́вий, розси́пчастий.

Разсыро́пливать, разсыро́пить = цукром — підсоло́жувати, підсолоди́ти, медом — розсити́ти.

Разсыха́ться, разсо́хнуться = розсиха́ти ся, розсо́хнути ся.

Разсѣва́лень = сі́ялка, сіва́лка. — Я сію американськвою рядовою сівалкою. Чикаленко. Розмова про С. Хаз.

Разсѣва́ть, разсѣ́ять, ся = 1, сіяти, засіва́ти, посіва́ти, розсіва́ти, засі́яти, посі́яти, розсі́яти, ся, розкида́ти, розки́дати; порозсіва́ти, порозсі́ювати, позасіва́ти. — Засіяв цілу мірку жита. — Ой посіяв мужик тай у полі ячмінь. п. н. — А де-ж твої думи? Чи и же на віки в серці заховав? Ой не ховай, брате! розсип їх, розкидай, війдуть і рости муть. К. Ш.

2. розпуска́ти, розголоша́ти, розпусти́ти, розголоси́ти. — Розпускають чутку, поголоску.

3. розганя́ти, розго́нити, ро́зігна́ти, роспу́дити, розпороши́ти, розчухра́ти. (Д. **Разга́нивать**).

4. д. **Разсыпа́ться 3.**

Разсѣда́ться, разсѣ́сться = розпада́ти ся, трі́скати ся, розпа́сти ся, потрі́скати ся. — Спека була така, що аж земля потріскалась.

Разсѣдина = д. **Разсѣлина.**

Разсѣдлывать, разсѣдла́ть = розсі́длувати, розсідла́ти, розкульба́чити, про кількох — порозсі́длувати. — Порозсідлували коней.

Разсѣка́ть, разсѣ́чь, ся = розру́бувати, розсіка́ти, розтина́ти, розруба́ти, розсі́кти, розтя́ти, розкра́яти, розчеса́ти, ся. — Як ударив ножем, так і розчесав пополам.

Разсѣлина = розпа́лина (С. З. Л.), розпа́дина (С. Л.), розко́лина, розпа́рина, шкалу́бина, шкалбо́вина, шкале́ба.

Разсѣсться = розсісти ся.

Разсѣчь, ся = д. **Разсѣкать, ся.**

Разсѣяніе = 1. розсівання, розпускання і такі иньші іменники від гл. — д. **Разсѣвать.**
2. розвага, розривка (д. **Развлеченіе**).
3. д. **Разсѣянность.**

Разсѣянность = розсіяність (С. Жел.), розкиданність, роз(с)кидливість. — Обіцяв та й байдуже, а все з отієї своєї розкидчиности. Пр. — Зазирнувши в те життя його, не бачимо жадної розкидливости. Кп.

Разсѣянный = розсіяний (С. Жел)., розкидливий, в жарт — розсолоха. — Життя Тараса здавало ся Сошенкові розкидливим і не рокудливим. Зап. Кн. — Ой доню! яка ти розсолоха: де що поставиш — аби одійшла, так і забула, де воно. Кп.

Разсѣяться = 1. д. **Разсѣваться.**
2. розважитись (д. **Развлекаться**).

Разтанцоваться = розтанцювати ся, розгопцювати ся.

Разубирать, разубрать, ся = у(в)бірати, прибірати, чепурити, виряжати, зряжати, убрати, прибрати, вичепурити, причепурити, вирядити, ся, квітками — квітчати, у(в)квітчати (С. Ш.), заквітчати, заквічати. — Вирядилась, як на весілля. — Весна сонну землю розбудила, уквітчала її рястом, барвінком укрила. К. Ш.

Разубѣдить, ся = переконати, ся, перевірити, ся. — Як забъє що собі в голову, то вже його ніяк не переконаєш. Кр.

Разубѣжденіе = переконання.

Разувать, разуть, ся = роззувати, роззути, ся, пороззувати, поззувати, порозбувати ся. — Велять мінї ще й під рученьки брать, велять мінї роззувать, роздягать. н. п. — Порозбувались усї тай почали бігать босяка.

Разувѣреніе = переконання.

Разувѣрить, ся = переконати, ся, зневірити ся (С. Аф.).

Разузнавать, разузнать = роззнавати, визнавати, розпізнавати, перевідувати, розвідувати, розізнати, визнати (С. Л.), розпізнати, розвідати (С. Л.), навідати, розпитати, ся, розчути ся, порозпізнавати і т. д. — Чи ще Ти, Господи, мене не розізнав? Чи ще не вивідав — чим був я і чим став? Гул. Ар. — Завжди розумні люди розпізнають дурнів. Гр. Чайч.

Разукрашать, разукрасить = з'украшати, красити, оздобляти, з'украсити, оздобити, квітками — квітчати, росквітчати, у(в)квітчати, заквітчати, золотом — роззолочувати, роззолотити, обзолотити, гаптуванням — розгаптувати, мережками — мережати, розмережувати, розмережати, гвіздками — розцьвяхувати, багато — пооздоблювати, порозквітчувати, пообмережувати, порозцьвяховати. — Дощі землю з'орошають, травою встилають, а квітами з'украшають. н. п. — Оздоблений гальонами. С. З. — Весна землю рястом уквітчала. К. Ш.

Разумникъ, ца = розумний, на, розумник, ця.

Разумный, но = розумний, но.

Разумъ = 1. розум; глузд і д. **Разсудокъ.**
2. розуміння (д. **Значеніе**).

Разумѣніе = розуміння і д. **Пониманіе** і **Значеніе.**

Разумѣть = розуміти, тямити і д. **Понимать.** — **Разумѣется** = а вже-ж, та вже ж, конче (С. Л.), певне, певна річ (С. Л.).

Разуть, ся = д. **Разувать, ся.**

Разутюживать, разутюжить = гладити, прасовати, вигладити, попрасовати.

Разучивать, разучить, ся = 1. виучувати, навчати, виучити, вивчити, навчити, ся. — Вивчив ролю.
2. роз'учувати ся, од'учати ся, одвикати, роз'учити ся, од'учити ся. — Роз'учив ся грать на скрипці, тепер не вмію.

Разф.., разх.., разц.., разч.., разш.., разщ.., = д. **Расф.., Расх..** і т. д.

Разъ, здр. разокъ, разочекъ = раз, здр. разок, разочок. — **Въ первый разъ** = вперше. — **Какъ разъ** = як раз, саме враз. — **Разомъ** = разом, враз, од разу, заразом. — **Сколько разъ** = скільки разів. — **Съ разу** = зразу, од разу.

Разъ = раз, один раз, одного разу, якось, частіше — раз якось, колись. — Раз пішов я на улицю, та й тепера каюсь. н. п. (Д. ще під сл. **Однажды.**)

Разъединеніе = розъєднання, розбрання, ростич, різнация. — Повне розъєднання маси українського народу з панами. Кн. — Що з законною жоною в нас розбраннячко було. н. п. — Така у нас ростич, що що чоловік, то й громада. Кн. — Жили любо в згоді, а тепер пішли в ростич — він соб, а я цабе. Кн.

Разъединять, разъединить, ся = розъєдиняти, розъєднювати, розрізняти, розлучати, розъєдинити, розрізнити, порізнити, ся, розлучити, ся, пару —

розпарува́ти. — Прощавай мій розумний, мій любий, розъеднає далекий нас край. Чайч. — Життя Шевченка так міцно спаяне з долею українського народу, що розъеднати їх не можна. Кн. — Сей вчинок ні на зерно не розъеднює нас. Кн. — Люди гордії, злі розрізнили взяли, та повезли до прийому — оддали в москалі. К. Ш. — Неситі ксьондзи, магнати нас порізнили, розвели, а ми б і досі так жили. К. Ш. — **Разъединя́ющій** = розлу́чний.

Разъёмистый, разъе́мчивый = пъянкий, пъянкува́тий. (Д. **Опьяня́ющій**).

Разъёмный = розъе́мний.

Разъика́ться = розгика́ти ся.

Разъѣда́ть, разъѣ́сть, ся = 1. їсти, зъїда́ти, зъїсти, поїсти, ся; розъїда́ти ся, розъїсти ся. — Ми зъїли з ним цілу макітру вареників. — Розъїв ся так, що тільки подавай йому.

2. розъїда́ти, розъїсти, розъятри́ти, ся. — Присипав рану порошком тим, а воно ще більше розъїло. — Уразка розъятрила ся від купервасу.

3. розгла́дшати, розтовстіти.

Разъѣздить, ся = 1. д. **Разъѣзживать, ся.**

2. розъїздити ся. — Що це ви так розъїздились, що й дома вас не застанеш?

Разъѣздъ = 1. розъїзд. — При розъїзді, як разом всі розъїздились, я не потрапив та й зачепив ся за ворота.

2. розъїзд, ча́та (С. З.), частіше мн. чати. — І коло Умани часто чати отправуючи. Л. С.

Разъѣзжа́ть = розъїзжа́ти.

Разъѣзжа́ться, разъѣхаться = 1. розъїзди́ти ся, розъїхати ся, порозъїзди́ти ся. — Стали чумаки розъїздити ся по дворах. н. о. Гр. Чайч. — Гості розъїхали ся (або: порозъїзди́ли ся).

2. розмина́ти ся, розмину́ти ся. — Уличка така тісна, що ледве розминули ся. — Якось ми розминули ся — він сюди, а я туди, так і не бачились.

3. розла́зити ся, розлізти ся. — Свитка стара — так і розлазить ся.

Разъѣзживать, разъѣздить, ся = торува́ти, уто́птувати, уторува́ти (С. Ш.), утопта́ти, накоти́ти (дорогу).

Разъѣхаться = д. **Разъѣзжа́тся.**

Разъяря́ть, разъяри́ть, ся = розъяря́ти, ся, розъяри́ти, ся, розлютува́ти, ся (С. Л.), надто — озьвіря́ти ся, озьвірчити ся, охи́жіти, посатаніти, розсатаніти. — Народ, як дикий зьвір, розлютував ся. І. Г. — А буря ще гірше розлютувалась. К. К. — Так лютий Пирр, після хвилини спину, розсатанів до помсти навісної. Ст. Г. — Запінилась, посатаніла, неначе дурману ізъїла. Кот.

Разъя́снивать, разъясни́ть, разъясни́ться = розъя́снювати ся, виясню́вати ся, розгоди́нювати ся, розъясніти, розъясни́ти ся, ви́яснити, ся, розгоди́нити ся, ви́годинити ся, ви́погодити ся, на годи́ні ста́ти. С. Л. — Нехай виясниіть ся — бач як нахмарило. н. пр.

Разъясня́ть, разъясни́ть, ся = розъясня́ти, виясня́ти, тлума́чити (С. Ш.), товма́чити, товкма́чити (С. Ш.), розъясни́ти, ви́яснити, поясни́ти, ся, потлума́чити, ви́товмачити, розтовкма́чити.

Разъя́ть = д. **Разыма́ть.**

Разыгра́ть, ся = 1. д. **Разы́грывать, ся.**

2. розгуля́ти ся, розпустува́ти ся, розжартува́ти ся, про коней — розбрика́ти ся.

Разы́грывать, разыгра́ть, ся = розграва́ти, розіграти; програва́ти, програ́ти; відграва́ти, відігра́ти. — Розіграли в лотерею. — Погано розіграв і через це програв. — Він програє на скрипці нову пієсу. — Актьори добре відіграли комедію. — **Пого́да разыгра́лась** = пого́да розгуля́ла ся. — **Мо́ре разыгра́лось** = розхвилюва́ло ся, розбу́рхалось мо́ре. — **У нее разыгра́лся румя́нецъ** = вона́ розчервоні́ла ся, розжеврі́лась.

Разыма́ть, разъя́ть = д. **Разнима́ть.**

Разыска́тель, ница, разы́щикъ, ца = шука́ч, ка, шука́льник, ця (Чайч.).

Разы́скивать, разыска́ть, ся = розшу́кувати, вишу́кувати, одшу́кувати, розшука́ти, ви́шукати (С. Л.), одшука́ти, ся (С. Л.), ви́найти, знайти, ся, крадене — ви́трусити, роспитуючи — напита́ти. — Почали розшукувати провинників. Лев. — Узяла з собою наймичку тай поїхала розшукувать свого чоловіка. Гр. Чайч. — Може вашу пропажу розшукать. Гр. Чайч. — Я поїду на Косове поле, розшукаю ворога свойого. Ст. С. — І княгиня теж пізнала, свого князя розшукала. Кон. — Коли б я чию долю піймав, то може б і свою тоді розшукав десь. н. о. Гр. Чайч. — Напитайте мині наймичку! Добре напитуватиму. Кр. — Знайшлась пропажа. — Витрусили у його де-що крадене.

Разѣва́ть, рази́нуть, ся = роззявля́ти, роззя́вити, порозявля́ти, порозз́явлювати, ся. — Ага! скрикнув він зрадівши, тай роззявив рота. Гр. Чайч. — Шкарбани — не чоботи узуті та ще й ті роти порозявляли. Гр. Чайч. — Роти порозявляли

— пити хотять. н. к. — **Разя́нутый** = роззя́влений.

Рай = рай. — Був рай та пусткою взяв ся. н. пр. — **Рай-де́рево,** рос. Populus balsamifera L. = золота́ верба́. С. Ан.

Райна = д. **Рай-де́рево.**

Райо́нъ = окру́га. — В моїй окрузї дуже багато дїла.

Ра́йскій = ра́йський. — **Ра́йское де́рево** = д. **Рай-де́рево.** — **Ра́йская пти́ца,** Paradisea apoda = ра́йська пта́шка. — Ой шуги в луги райськії пташки. Сьвятий вечір! н. п.

Ра́ка = домови́на або кіо́та з мощáми сьвято́го.

Раки́та, раки́тникъ, раки́товый кустъ = рос. Cytisus austriacus L. = дереза́, зїно́вать, C. biflorus L' Her. = вяз, зїцо́вать, раки́тник, раки́товий кущ. С. Ан.

Ра́ковина = 1. раку́шка, черепа́шка, скóйка.

2. жолобо́к, рівчачо́к (в будові).

Ра́ковистый = жолобкува́тий, жоло́бчастий.

Ра́ковый = ра́ковий, ра́чачий, ра́цький рачи́ний. — Раковї шийки. — Рачина кашка.

Ракъ = 1. Cancer — рак, здр. рачо́к, самиця — рачи́ха, тодї як він линяє — лине́ць, шкурка його — лино́вище. — **Ползти́ ра́комъ** = ра́чки лїзти. С. З. — Такий пьяний, що вже не йшов, а рачки лїз до дому.

2. мед. — рак, пістря́к, на деревї — вітровина. — Який це чиряк, глядїть, щоб не був, крий Боже, пістряк.

Ра́ма = ря́ма, ря́мка, мн. ря́ми, ря́мцї, колиски, кроватї, борони — би́льце. — Завів під шкло у рямцї. С. Л. — Посадив би тебе в рямцї, сїв би тай дивив ся. н. п.

Ра́на = ра́на (С. Л.), ура́за (С. З. Ш.), ура́зка (С. Л. Ш.), пора́за, ви́разка (С. Аф. Л.), од обрїзу — о́брїз, од укуса — ґе́дзло, на ногах од стернї — стерня́нка, частїше мн. стернянки.

Ра́нговый = ранго́вий.

Рангъ = ра́нга.

Ра́неный = ра́нений, ра́нний (С. З.), пора́нений. — Ранених жеби гоєно. Л. В.

Ра́ненько, ранёхонько, ранёшенько = ране́нько (С. Л.), рано-поране́ньку, ра́но-ра́нком, ра́но вра́нцї (С. Л.), ране́сенько (С. Л.), ранїсїнько. — В понедїлок раненько, косвїдаюши гарненько. К. Х. — У недїленьку рано — пораненьку моя матїнка йде. н. п. — Рано вранцї новобранцї виходили із села. К. Ш.

Ра́нецъ = ра́нець, беса́г, беса́га (Гал.). — Роспитай же буйних вїтрів з далекого краю, як наш кобзарь, з важким ранцем, під ружжем гуляє. К. Х.

Ра́нить, пора́нить, ся = рани́ти, порани́ти (С. Л.), уража́ти (С. Ш.), ура́зити, ся (С. Л. Ш.), калї́чити, покалї́чити, ся, ногу копитом — осїка́ти, посїка́ти, осїкти, ся. — Трудно рану гоїти, а не уразити. н. пр.

Ра́нній = ра́нїй. — Рання пташка сьпіває, а пізня очі продирає. н. пр. — **Ра́нней весно́й** = на про́веснї. — Це було на провеснї. Кр. — Так на провеснї у вербну Суботу. С. З. — **Ра́ннимъ ра́но, ра́ннимъ у́тромъ** = ра́нїм ра́нком, ра́но вра́нцї, ра́но по ране́ньку. (Пр. д. під сл. **Ране́нько**). — **Ра́ннее у́тро** = пора́нок.

Ра́нный = ра́нний, ура́зовий.

Ра́но = ра́но, ра́нком, по́рано, дуже — спозара́нку; зара́нї (С. З.), завчасу́, за́годя (Лев. — Устав рано. — Виїхав з двору ранком. — Порано вам, панове, проректи останнє слово про нашого кобзаря. Ос. — Не ходи Гусарин заранї до мене, та не роби слави на себе й на мене. н. п.

Ранова́то = ране́нько.

Рановре́менный = д. **Преждевре́менный.**

Ра́ньше, ра́нѣе = ранїш, ранїше, ранїще, раннїй, попе́реду, переднїше (Лев.), пере́дше (Гал.), ранїше що зробить — пора́нити ся (Сп.). — **Какъ мо́жно ра́нѣе** = як найранїше.

Рапа́ = ропа́.

Рапортова́ть = рапортува́ти, лепортува́ти.

Рапо́ртъ = ра́порт, лепо́рт (С. З.).

Рапсо́дъ = кобза́рь, бандуриста.

Рапсъ = рос. Brassica Napusoleifera biennis — рапс, свирі́па, сурі́пиця, B. Ropa campestris — ріпа́к, рипі́й, гірчи́ця лубе́нська. С. Ан.

Рапу́нкулъ, рос. Campanula Rapunculus L. = чобітки́ малї. С. Ан.

Раска́иваться, раска́яться = ка́яти ся, жалкува́ти (С. Л.), пока́яти ся. — Покаяв ся в гріхах.

Раска́ливать, раскали́ть, ся = розпіка́ти, розпа́лювати, розпекти́, розпали́ти, ся, розже́врити, ся, порозпіка́ти, порозже́врювати. — Розпік залізо, аж червоне стало.

Раска́лывать, расколо́ть, ся = 1. коло́ти, розко́лювати, ске́пати, розколо́ти, ся, розча́лити, ся, цюкаючи — розцю́кати, розцюкну́ти, про кілько — порозко́лювати, про живе дерево — розчахну́ти, ся (С. Л.), про посудину — розхря́пати, розтріснути ся. — **Раско́лотый** (про посудину) — розхря́паний, ро́зхряцень (на пр. горщик), хряпува́тий.

2. пришпи́лювати, пришпили́ти.

Раскаля́каться = розбазі́кати ся, розгуто́рити ся.

Раскапри́зничаться = розвередува́ти ся, розковерзува́ти ся, роспри́ндити ся, зі́ґедзати ся. — Дитина розвередувала ся дуже. — З якої речі вона зіґедзала ся на мене? Кв.

Раска́пывать, раскопа́ть, ся = розко́пувати, розрива́ти, розкопа́ти, розри́ти, ся, порозко́пувати, порозрива́ти. — Нехай рие, розкопуе, не свое шукае. К. Ш.

Раска́ркаться = розкра́(я́)кати ся.

Раска́рмливать, раскорми́ть, ся = виго́довувати, розгодо́вувати, ви́годувати, розгодува́ти, скотину — одпаса́ти, одпасти́ і т. д. д. **Отка́рмливать**.

Раскаря́ка = розкаря́ка.

Раскаря́чивать, раскаря́чить, ся = чепі́рити, розкаря́чувати, розчепі́рити, розкаря́чити, ся.

Раската́ть = д. **Раска́тывать**.

Раската́ться = 1. д. **Раска́тываться**.

2. розъїздити ся, розката́ти ся (багато їздити, катати ся).

Раска́тистый = сковзьки́й; розко́тистий.

Раскати́ть = д. **Раска́тывать**.

Раска́тъ = розка́т. С. Жел. — Санки забігають на розкатї. — **Раска́ты гро́ма** = гу́ркіт гро́му.

Раска́тывать, раската́ть, раскати́ть, ся = 1. розко́чувати, розкоти́ти, ся. — Розкотили ся бочки.

2. розго́ртувати, розгорну́ти, розви́нути, ся. — Розгорнула сувій полотна.

3. кача́ти, на маґлї — маґлюва́ти (білизну).

4. кача́ти, ви́качати (тїсто).

5. розбива́ти, розби́ти, розчухра́ти, розпоро́шити. (Д. **Разбива́ть 2.**).

Раска́чивать, раскача́ть, ся = розколи́хувати, розхи́тувати, розколиха́ти, розхита́ти, розго́йдати, ся, про кілько — порозколи́хувати і т. д. — Не розколихуй дуже колиску. — Треба добре розхитати стовп, тодї легше витягти. — То не в полї двї тополї одна другу та розхитуе. Мова. — Розгойдали гойдалку.

Раска́шляться = розка́шляти ся, розбухи́кати ся.

Раска́яніе = ка́яння (С. Л.), ка́яття (С. Л.), жаль, скру́ха (С. З.). — Є каяття, та вороття не мае. н. п.

Раска́яться = д. **Раска́иваться**.

Расква́сить = розби́ти, розква́сити. — Лиш сунься, тобі розквашу ніс. Кот.

Расквита́ться = поквітува́ти ся.

Раске́пъ = д. **Расще́пъ**.

Раскидно́й = відкидни́й.

Раски́дывать = 1. (**раскида́ть, ся**) — розкида́ти, розки́дати, ся, порозкида́ти; ро́зкида́ти ся, розляга́ти ся, розки́дати ся, розлягти́ ся. — Порозкидали скрізь мої папери. — А на лїжку... білі рученята розкидала, роскрила ся. К. Ш. — Розлїг ся на всю лаву.

2. (**раски́нуть, ся**) — напина́ти, напъясти́; розпуска́ти ся, розпу́кувати ся, розпусти́ти ся, розпу́кнути ся. — Ой напъяли козаченьки великий намет. н. п. — Ве́рба розпу́куеть ся.

Раскипе́ться = розкипі́ти ся, порозкипа́ти ся.

Раскиса́ть, раски́снуть = розкиса́ти, розки́снути, порозкиса́ти, про чоловіка — розки́снути, розми́ндитись, розкапу́ститись. Граб.

Раскла́дка = ро́зклад, ро́зкла́дка, розполо́г.

Раскла́дывать, раскла́сть, разложи́ть = розклада́ти, розкла́сти, розікла́сти. — **Раскла́дывать ве́щи, това́ры, раскла́сться съ това́рами** = ташува́ти, ся (С. Ш.), розташува́ти ся. — **Р. ка́рты** = ворожи́ти на ка́ртах. — **Р. це́ны на това́ры** = значи́ти ціну, цінува́ти. — **Разложи́ть кни́гу** = розгорну́ти книжку. — **Р. ого́нь** = розкла́сти, розвести́ бага́ття.

Раскла́ниваться, раскла́няться = 1. кла́няти ся (кому), уклоня́ти ся, вклоня́ти ся, уклонити ся (С. Ш.). — Одъїзжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. н. п.

2. д. **Расходи́ться 4.**

Раскла́сть = д. **Раскла́дывать**.

Расклёвывать, расклева́ть = 1. розкльо́вувати, роздзю́бувати, розклюва́ти, роздзю́бати. — Сорока розклювала яйце. — Йому ворон чорнокрилий костї роскидае, біле тїло роздзюбуе, кровцю розливае. н. п.

2. викльо́вувати, видзьо́(ю)бувати і д. **Поклева́ть**.

Расклéивать, расклеи́ть, ся = розклéювати, розлíплювати, розклéїти, розлíпити, ся, порозклéювати, порозлíплювати, ся. — Розклеїла ся шухляда. — Порозлїплювали на всїх стовпах афіші. — **Дѣло расклеи́лось** = розійшлó ся діло, не вдалó ся.

Расклёпывать, расклепáть = розклепáти, розвютовáти.

Раскли́нивать, раскли́нить = 1. ви́бивáти, ви́бити клин.
2. забивáти, заби́ти клин, заклинцювáти і т. д. д. **Закли́нивать.**

Расковáть = д. **Раскóвывать.**

Расковéркать = розкуйóвдити, порозкидáти, поперевертáти. — Шукав книжки, та тільки порозкидав усе.

Раскóвывать, расковáть, ся = розкóвувати, розкувáти, ся, порозкóвувати, ся. — Розкуйте ся, братайте ся. К. Ш.

Расковы́ривать, расковыря́ть = розколу́пувати, розколу́плювати, роздóвбувати, розколупáти, роздóвбáти, роздлу́бати, розкопирсáти, розкорпáти, розворсáти, порозколу́плювати і т. д.

Расковыря́ться = розкозиря́ти ся.

Раскóкать = розби́ти, розтовкти́. — Розбив яйце.

Расколáчивать, расколоти́ть, ся = розбивáти, розби́ти, ся. — Розбив молотком камінь. — Треба розбити чоботи, щоб були просторніші.

Расколебáть, ся = розколихáти, розхитáти, ся і д. **Колебáть, ся.** — **Расколебáлось мóре** = розхвилювáло ся.

Расколоти́ть = д. **Расколáчивать.**

Расколóть = д. **Раскáлывать.**

Раскóлъ = 1. рóзчáх (на пр. дерева), відчáх. 2. роскóл, одщéпенство.

Расколыхáть, ся = розколихáти, розколисáти, розгóйдати, ся. — Розгойдались, як та хвиля, думоньки з загаїти. Баз.

Раскóльникъ, ца = роскóлець (С. Л.), роскóльщик, ця (С. З.), старовíр, ка, єрети́к і д. **Отщепéнецъ.**

Раскóльническій, раскóльничій = роскóльницький, старовíрський, єрети́чний, єрети́цький.

Раскопáть = д. **Раскáпывать.**

Раскóпка = роскóпування, рóскопи. — Шевченко з Іванишовим поїхали на роскопування археологичні. Кн.

Раскорми́ть = д. **Раскáрмливать.**

Раскорóбить, ся = покóрчити, пожодóбити, попачи́ти, ся і т. д. д. **Корóбить, ся.** — Стіл попачило.

Раскóрчивать, раскóрчить = розгинáти, розігну́ти.

Раскóсый = д. **Косоглáзый.**

Раскошéливаться, раскошéлиться = давáти, видавáти грóші, буквально — розкривáти кали́тку.

Раскрáдывать, раскрáсть = розкрадáти, розікрáсти, покрáсти, порозкрадáти. — Покрали все наше добро. Кр. — Порозкрадали усе.

Раскрáивать, раскрои́ть = 1. крáяти, крóїти, покрóїти, покрáяти, порозкрóювати. 2. розбивáти, розби́ти (голову).

Раскрáпывать, раскрáпать = розкрапля́ти, накрапля́ти, розкрáпати, накрáпати.

Раскрасáвица = красу́ня. — На все село красуня.

Раскрáсить = д. **Раскрáшивать.**

Раскраснѣ́ться = розчервонíти ся, розжéврíти ся (С. З.), зашáрити ся. — Він став веселий, розчервонїв ся. Лев. — Смуглявe личенько розчервонїлось. Коц. — Він весь зашаривсь, мов жар в печі. С. З.

Раскрáсть = д. **Раскрáдывать.**

Раскрáшивать, раскрáсить, ся = розмальóвувати, розмалювáти, розхварбувáти, порозмальóвувати, порозхварбóвувати, ся. — **Раскрáшенный** = розмальóваний, мальóваний, кольорóвий, кольорóваний, процьвíтаний. — Ой із города із Трапезонта виступала галера, трьома цьвітами процьвітана, мальована. н. д.

Раскритиковáть = охáяти, огу́дити, обцирклювáти, оцирклювáти і д. **Окритиковáть.**

Раскричáться = розкричáти ся, розголонїти ся, кличучи кого — розгукáти ся, розгéйкати ся, сильно — розрепетувáти ся, розлементувáти ся, розгвалтувáти ся, розвíпати ся, розгаласувáти ся, з верещанням — розверещáти ся, розпорóщати ся, с злістю — розгрíмати ся, розгрімотáти ся, про ворони і гави — розкру́(ю)кати ся, про гуси — розґерґотáти ся, про курей і жінок цокотух — розсокотáти ся, розкудкудáкати ся, про орлів — розклекотáти ся, розклекотїти ся, про сокола — розквили́ти ся і т. д. д. **Кричáть.**

Раскровáвить, ся = покрівáвити, розъю́шити, ся.

Раскрои́ть = д. **Раскрáивать.**

Раскро́шивать, раскроши́ть, ся = кри́шити, розкриши́ти, ся.

Раскру́чивать, раскрути́ть, ся = 1. розкру́чувати, розкрути́ти, розсу́кувати, розсука́ти, ся, про пряжу — роспряда́ти, ся, роспрядови́ти ся.
2. розвъя́зувати, розвъяза́ти, розшнурува́ти, розмоту́зити.

Раскручи́ниться = розтужи́ти ся, в ту́гу вда́ти ся, зажури́ти ся.

Раскрыва́ть, раскры́ть, ся = розкрива́ти, розкри́ти, ся, що затулене — розту́лювати, розтули́ти, ся, що зачинене — розчиня́ти, розчини́ти, ся, що згорнуте — розгорта́ти, розго́ртувати, розгорну́ти, що замкнуте — розмика́ти, розімкну́ти, ся, груди — розхрі́стати, ся, двері — розчини́ти, розззя́пити, книжку — розгорну́ти, очі — розплющити, рота — роззя́вити, кулак, руку — розібга́ти. — Губоньки маленькі розкривають ся і очі, як блакіть синенькі, теж розплющились. Гр. Чайч. — Повні уста розтулились. Коц. — Тільки що помазав ся книжкою, що й розгорнути гаразд не вміє. н. о. — Роман підвів голову, ніби розплющив очі. Лев.
2. виявля́ти, виявити (що), вика́зувати, ви́казати (на кого), видава́ти, ви́дати (кого).

Раскуда́хтаться = розкудкуда́кати ся, розкуда́кати ся.

Раскуми́ться = розкума́ти ся.

Раскупа́ть, раскупи́ть = розкупа́ти, розкупи́ти, порозкупо́вувати, порозку́плювати.

Раску́поривать = д. **Отку́поривать.**

Раску́ривать, раскури́ть = 1. запа́лювати, запали́ти, закури́ти, розкури́ти. — Та викрешем огню та запалим люльку. н. п. — Розкури цигарку, а то потухне.
2. випа́лювати, ви́палити, скури́ти.

Раску́сывать, раскуса́ть, раскуси́ть = 1. розку́сювати, розгриза́ти, розкуси́ти, розгри́зти, горіх — розлу́щити, розлу́скати.
2. розбіра́ти, розібра́ти, розчо́впати, розшоло́пати і т. д. д. **Разбира́ть** 4.

Раску́тывать, раску́тать = розку́тувати, розку́тати, порозку́тувати.

Распада́ться, распа́сться = розпада́ти ся, розсипати ся, розва́лювати ся, розсіда́ти ся, розпасти ся, розвали́ти ся, розси́пати ся, розсісти ся, порозпада́ти ся і т. д.

Распаде́ніе = ро́спад. (Пр. д. під сл. **Разложе́ніе**).

Распа́ивать, распая́ть, ся = розпаяти, одлютова́ти, ся.

Распа́ивать, распои́ть = роспо́ювати, роспоїти, спо́ювати, споїти.

Распако́вывать, распакова́ть = розпако́вувати, розпакува́ти.

Распа́лзываться, расползти́ся = 1. розповза́ти ся, розлїза́ти ся, розпо́взати ся, розлїзти ся, порозповза́ти ся, порозлїза́ти ся. — А ми — розлізли ся меж людьми, як мишенята. К. Ш.
2. розла́зити ся, розлїзти ся. — Свята стара, так і розлазить ся.

Распа́ливать, распали́ть = випа́лювати, ви́палити, вистре́лювати, вистреляти, розпу́кати, повипа́лювати, повистре́лювати. — Повистрелювали всї набої.

Распаля́ть, распали́ть, ся = розпа́лювати, розпали́ти, ся, порозпа́лювати. — Розпали піч. — Він так розпалив ся, що вже й сам себе не тямить.

Распа́ривать, распа́рить, ся = розпа́рювати, розпа́рити, відпа́рити, ся, порозпа́рювати.

Распа́рывать, распоро́ть, ся = розпо́рювати, розпоро́ти, ся, ви́пороти.

Распа́хивать, распаха́ть = роз'о́рювати, роз'ора́ти (плугом), розпа́хувати, розпаха́ти (сохою), розралювати, розрали́ти (ралом), пороз'о́рювати і т. д. — Плугами не роз'орем прокляту ниву: поросла колючим терном. К. Ш.

Распа́хивать, распахну́ть, ся = розкрива́ти, розкрити, ся, розстїбну́ти ся, розчахну́ти, ся, на грудях — розхрі́стати ся. — **Р. дверь** = розчини́ти.

Распашёнка = дїтська соро́чечка, спе́реду розрі́зана.

Распа́шка = о́ранка. — **Душа́ на распа́шку** = душа́ щи́ра.

Распашно́й (про одежу) = незастїбнутий.

Распая́ть, ся = д. **Распа́ивать, ся.**

Распека́ть, распе́чь, ся = 1. розпа́рювати, розпа́рити, ся. — Поклади бублик на самовар, щоб трохи розпарив ся.
2. вимовля́ти, карта́ти, цирклюва́ти, ви́мовити, чу́ба намили́ти. — А хазяїн його лає, ще й хозяйка вимовляє. н. п.

Распелёнывать, распелена́ть, ся = розповива́ти, розпови́ти, ся.

Распере́ть, ся = д. **Распира́ть, ся.**

Распестри́ть, ся = д. **Распещра́ть, ся.**

Распетля́ть = розвъяза́ти пе́тлю, розшморгну́ти.

Распеча́тывать, распеча́тать = розпеча́тувати, розпеча́тати, порозпеча́тувати.

Распе́чь = д. **Распека́ть.**

Распещря́ть, распестри́ть, ся = мере́жали, цяцькува́ти і т. д. д. **Испещря́ть, ся.**

Распива́ть, распи́ть, ся = 1. попива́ти. випива́ти, ви́пити. — Сидить, чайок попиває. — Вони у двох випили цілу кварту.

2. розпива́ти ся, розпи́ти ся, порозпива́ти ся, позпъянувати ся.

Распи́вочный = ча́рочний, дрі́бний (що продаєть ся дрібною мірою, про трунки).

Распи́ливать, распили́ть, ся = розпи́лювати, розпиля́ти, порозпи́лювати, ся.

Распи́лка, распило́вка = пи́лянка, пиляння (д. **Пиле́ніе**).

Распина́ть, распя́ть, распну́ть, ся = розпина́ти, крижува́ти, розіпну́ти, розіпъя́сти. — **Распя́тый, ра́спнутый** = розі́пнутий, крижова́ний.

Распира́ть, распере́ть = 1. розпира́ти, розпе́рти. — Розперло бочку, аж обручі позлітали.

2. д. **Отпира́ть.**

Расписа́ніе = спи́сок, табли́ця (С. Ш.).

Расписа́ть, ся = д. **Распи́сывать, ся.**

Распи́ска = 1. розпи́сування, розмальо́вування.

2. ро́зписка. — Як він буде править гроші, коли у його ніякої ро́зписки не має? — **Платёжная расписка** = квіт (С. З.), квіто́к. — Він дав мінї квіток, що й заплатив усі гроші.

Распи́сочный = розпи́сковий.

Распи́сывать, расписа́ть, ся = 1. розпи́сувати, розписа́ти, ся, порозпи́сувати, ся. — Розписали все, кому і де, коли бути. — Він розписав ся за мене.

2. розпи́сувати, розмальо́вувати, вимальо́вувати, розписа́ти, розмалюва́ти, порозпи́сувати і т. д.

Распи́ть, ся = д. **Распива́ть, ся.**

Распи́хивать, распиха́ть, распихну́ть = розпи́хувати, розпиха́ти, розіпхну́ти, порозпиха́ти.

Распла́вливать, расплавля́ть, распла́вить, ся = топи́ти, розто́плювати, розтопи́ти. — Розтопив оливо.

Распла́каться = розпла́кати ся, тихенько, вхипаючи — розпхи́кати ся, хлипаючи — розхли́пати ся, голосно — розголоси́ти ся, розреві́ти ся, розлеме́нтувати ся, роззі́пати ся, рюмсаючи — розрю́мсати ся, розре́мсати ся, про дітей маленьких — розкува́кати ся.

Распла́стывать, распласта́ть, ся = плата́ти, карбува́ти, розплата́ти, ся (Кр. Мап.). — **Распла́станный** (про рибу) = пла́таний.

Распла́та = розпла́та, запла́та, ви́плата. — По божому розплату давай. Ет. зб. — **Тугъ на распла́ту** = скупи́й на розпла́ту.

Распла́чиваться, расплати́ться = розпла́чувати ся, розплати́ти ся, заплати́ти, ви́платити, ся, поквітова́ти. — Виплатив усе, що був винен. — За три роки поквітовав усі батьківські позики. Кн. — Нехай колись я поквітую з вами. Кв.

Распла́щивать, расплощи́ть, ся = розплю́щувати, розплю́щити, розплюскати; розплеска́ти, поплі́шити, лезо, щоб виправить щербини — штихува́ти.

Расплева́ть, ся = розплюва́ти, ся.

Распле́скивать, расплеска́ть, ся = розхлю́пувати, розплю́скувати, розхлюпати, розплю́скати, ся, розбо́втати, ви́бовтати, розбе́хтати, порозхлю́пувати і т. д. — Розлиту та розхлюпану воду кругом криниці. Лев. — Старий був і бояв ся, щоб не розхлюпати дари. Лев. В. — Геть усю воду розбехтав. Кр.

Расплета́ть, распле́сть, сти́, ся = розплі́тати, розплести́, порозплі́та́ти, ся, самособою — розтрі́пати ся. — Розплела косу. — Розплїв батіг.

Расплоди́ть, ся = д. **Распложа́ть, ся.**

Распло́дъ = плід, розплі́д.

Распложа́ть, расплоди́ть, ся = пло́дити, розпло́жувати, розплоди́ти, розво́дити, розвести́, ся, намно́жити, порозпло́жувати і т. д.

Распло́хъ = д. **Враспло́хъ.**

Расплощи́ть = д. **Распла́щивать.**

Расплыва́ться, расплы́ться = 1. розплива́ти ся, розпли́сти ся, розпли́ти ся, розпли́нути ся, порозплива́ти ся. — Гуси порозпливали ся скрізь по всьому ставу.

2. розлива́ти ся, розті́кати ся, розплива́ти ся (С. Жел.), розхо́дити ся, розли́ти ся, розті́кти ся, розплисти́ ся (С. Жел.), розі́йти ся (С. Пар.). — Чорнило розходить ся.

Расплю́щивать, расплющить, расплю́снуть = д. **Расплоща́ть.**

Распляса́ться = розтанцюва́ти ся, розгопцюва́ти ся.

Распнуть = д. **Распинать.**

Расповѣщать, расповѣстить = розповіщати, розповістити.

Распогодиться = розгодинити ся, випогодити ся, на годині стати. — Розгодинилось добре. н. о.

Распознавать, распознать = розпізнавати, розпізнавати, розпізнати, розпізнати, один другого — опізнати ся, на смак — смакувати, розсмакувати.

Распоить = д. **Распаивать.**

Располагать, расположить, ся = 1. рядити, уряжати (С. Ш.), порядкувати, лаштувати, урядити, упорядкувати (С. Ш.), улаштувати, військо — ушиковати (С.Ш.).

2. правити, орудувати, порядкувати. — По своїй волі своїм добром орудувати. — **Располагать своими правами** = своїм правом користуватись.

3. понукати, спонукати; схиляти, прихиляти, схилити, прихилити. — Огидливість до Бруховецького спонукала людей пристати до кого иншого. Кн. — Його ласкавий погляд зразу прихиляв до його. — **Расположенный** = прихильний (до кого), схильний (до чого). — **Не расположенъ работать** = не маю охоти до роботи.

4. заміряти ся, покладати собі, мати на думці, заміряти ся, покласти собі. — І поклав собі на тім тижні засилати старостів. М. В. — **Располагаю завтра выѣхать** = маю, (або: думаю, або: маю на думці) завтра їхати.

5. ставати, стати; розкладати ся, розікласти ся, розтаборити ся, розпоністити ся, отакувати ся, отабунити ся. — **Расположиться лагеремъ** = табором стати, отаборити ся. — **Расположиться съ вещами, съ товарами** = розташувати ся. — А він розіклав ся на столі, а мині й місця нема. Кр. — Він розтаборив ся в указаній йому кімнаті. Бар. — Ішли та потомили ся, от ми на стерні й отабунили ся. Кн.

Расползаться = д. **Распалзываться.**

Расползаться = розповзати ся. розлазити ся. — Дитина розповзала ся.

Располэтися = д. **Распалзываться.**

Располнѣть = поповнішати, погладшати.

Расположеніе = 1. розполог, розпорядок. — Розполог байок по алфавіту. Б. Г.

2. охота, хіть. — Не маю до того ніякої охоти.

3. прихильність, прихилля (до кого), ласка; схильність (до чого), похіп. — Маючи до тебе прихильність. Кв. — **Расположеніе духа** = настрій. — **Въ хорошемъ расположеніи духа** = в доброму настрої.

Расположенный = д. під сл. **Располагать.**

Располосывать, располосовать = роздирати, роздерти, розшматувати; розрізати, розрізати (смугами). — Роздерти одежу. — Розрізали землю.

Распопа = розстрига (піп).

Распорка = 1. розпірка.

2. розпорювання.

Распороть = д. **Распарывать.**

Распоръ = 1. розпирання.

2. д. **Распорка.**

Распорядитель, ница = впорядник, ця, порядчик, впорядчик, ця, розпорядник, ця, орударь. — Збірають ся впорядити читання за-для народу, та почув я се не від впорядників, а через люде. Лев. В. — Всі брати мають слухати Ольгерда яко великого князя і верховного розпорядника уділів. Бар. О. — Напросили свашок, сьвітілок, порядчиків і всякого народу, якого треба на весілля. Кв.

Распорядительность = розпорядливість.

Распорядительный = розпорядливий.

Распорядокъ = розпорядок.

Распоряжать, распорядить, ся = рядити, порядкувати (С. Л.), орудувати (С. Л.), заправляти (С. Л.), господарювати, хазяїнувати, верховодити (С. Л.), старшинувати, обладувати, розпорядити, розпорядкувати, напорядкувати, наорудувати. — Треба ж комусь порядкувати в хаті, щоб лад давати. Лев. — Коли ж тепер жінка стала старша і вона всім порядкує. н. о. Яст. — Трохи переходом вийшов на двір і почав порядкувати біля воза та біля коней. О. Мир. — Треба ж розпорядкувати, кому держати в церкві ставники, кому носити. Лев. — Орудуй з обох шахвів книжками. Кв. — Не йдіть до його: там вона вже обладує, а не він. Кр.

Распоряженіе = розпорядок, розпорядкування, орудування. — Зараз вона розпорядок учинила. н. к. Гр. Чайч.

Распотѣть = запотіти, упріти.

Распояска = розперізування.

Распоясывать, распоясать, ся = розперізувати, розперезати, ся (С. Л.), порозперізувати, ся. — Денис розперезав ся, скинув свитку і сів. Лев.

Расправа = 1. розправа.

2. зборня, розправа. — Староста тепер у зборні. Кр.

Распра́вливать, распра́вить, ся = розправля́ти, розгла́жувати, розпра́вити, розгла́дити, ся, розпроста́ти.

Расправля́ться, распра́виться = 1. д. **Распра́вливаться.**

2. д. **Разве́дываться.**

Распра́шиваніе = розпи́тування, ро́зпитки. — Аж обридла вона в своїм розпитуванням про їх. Гр. Чайч.

Распра́шивать, расспроси́ть, ся = пита́ти, розпи́тувати (С. Л.), обпи́тувати, перепи́тувати, пропи́тувати, розпита́ти, ся (С. Л.), опита́ти, перепита́ти, кількох — порозпи́тувати, ся. — Він підійшов до неї і зачав її розпитувать. н. о. Гр. Чайч. — Нема кому розпитати, чого плачуть очі, нема кому розказати, чого серце хоче. К. Ш. — Розпитались, хто і відкіля. н. к. — Вилинула і розпитала, чого така стала? н. п. — Треба людей про неї розпитати. Лев. — Стрілась і почала розпитуватись. Вона і каже... Гр. Чайч. — Розпитать хочу: де ж ти бував, а що ти видав? н. п. — Не диви ся, що рукавці шиті, перевідуй, перепитуй, чи мисочки миті! н. п. — Напала я свого Степанка і стала пропитувати, щоб і дівчат понаймати. Г. Бар.

Распредѣле́ніе = розполо́г (С. Л.); розрахува́ння.

Распредѣля́ть, распредѣли́ть, ся = розпоряди́ти (С. Л.), розпорядкува́ти, розписа́ти; розрахува́ти, розліча́ти, здобич — розпаюва́ти, подува́нити. — Сірко все військо своє здобичами кримськими подуванив. Л. В. — **Распредѣля́ть нало́ги** = розклада́ти по́датї. — **Р. по жре́бію** = ки́дати же́реб. — **Р. по катего́ріямъ** = ґуртува́ти, згуртува́ти.

Распробова́ть = розкоштува́ти, розсмакува́ти.

Распродава́ть, распрода́ть = розпродава́ти, розпро́дувати, випродава́ти (С. Л.), розпрода́ти, ви́продати, розторгува́ти, спрода́ти, ся, порозпродава́ти, порозпро́дувати, поспро́дувати, ся.

Распрода́жа = розпро́даж, спрода́вання.

Распрокля́тый = трекля́тий, стокля́тий.

Распропада́ть, распропа́сть = розпропада́ти, порозпропада́ти. — Багато книжок порозпропадало.

Распроси́ть, ся = д. **Распра́шивать, ся.**

Распростира́ть, распростере́ть, распростере́ть, ся = розпростира́ти, розпросто́рювати, розпросте́рти, розпісте́рти, ся, розпросто́рити, ся, простяга́ти, простягти́, ся, простягну́ти ся (С. З.), розтяга́ти, розтягну́ти ся. — Вилізла на млина, розпросторила руки, наче крила, та й ну махати. Гр. Чайч. — По середині вишито рясно: розпістерли орли свої крила. Гр. Чайч. — Велике село простяглось по-над річкою вздовш. Лев. В. — **Встрѣтилъ меня́ съ распростёртыми рука́ми** = з вели́кою ра́дістю зустрів мене́ (власне: з простягнутими до мене руками).

Распрости́ться = д. **Распроща́ться.**

Распростране́ніе = розпросто́рення (С. Жел. Пар.), розпросто́р (С. Жел.), розпростира́ння (С. Жел.), ши́рення, скрізь — розповсю́жування, розповсю́днення (С. Жел.), чуток — розголо́шення (С. Пар.).

Распространи́тель, ница = шири́тель (С. Жел.), розшири́тель, ка (С. Пар.).

Распространя́ть, распространи́ть, ся = 1. розпросто́рювати (С. Жел.), розпросто́ряти (С. Жел.), проста́ти, ши́рити (С. Жел.), ширшати, розпросто́рити, розпросте́рти (С. Пар.), розпісте́рти, ся, розши́рити (С. Пар.), поши́рити; розляга́ти ся, розлягти ся, розполони́ти ся, розли́ти ся, скрізь — розповсю́жувати, розповсю́дити, ся (С. Жел.), про сип — розки́дати ся, розо́гнити ся, про чутки — кружа́ти, віяти ся, розголоша́ти, розголоси́ти, розсла́вити (С. Пар.). — Слава про те розпросторилась на сході з часів хрестових походів. Ст. С. — Простати в громаді смак до краси природи. Кн. — Ідею Товариства простав більш за всіх Д. Пильчиков. Зап. Кн. — Заходів своїх їм не можна було простати широко. Кн. — Ідеєю товариства перенив ся він до фанатизму і простав її скрізь, де можна. Кн. — Тому шкодливому звичаєві не хотіли допустити ширити ся. Ст. Л. — Ягайло ревне ширив віру латинську на Руси. Бар. О. — Шевченкові не можна було не ширити своєї знайомости. Кн. — Почав проповідувати і ширити кругом чутку. К. Св. П. — Християнство було доволі розповсюднене на Руси. Бар. О. — Християнська віра надзвичайно швидко розповсюдила ся між русько-славянським народом. Бар. О. — Де поміж москалями розповсюжене сектарство. Ет. зб. — Ґутірки про холеру почали кружати по селах. Кн. — Поголоски з Криму віяли ся. Л. В. — Він скрізь розславив ту поголоску. н. о.

2. просторі́кувати. — Годі тобі просторікувати, есть старші за тебе. н. о.

Распро́съ = розпи́тування, ро́зпитки, ви́відка.

Распроща́ться, распрости́ться = попроща́ти ся.

Распру́дить = розгати́ти, порозга́чувати.

Распры́гаться = розпли́гати ся, розска́кати ся, розстриба́ти ся, про кількох — порозплигувати ся.

Распры́скивать, распры́скать = розбри́зькувати, розбри́зькати.

Ра́спря = незго́да, незго́дина, нела́года, суперéка, перéчка (С. Ж.), суперéчка. — Ой ти старий, я молода — тим між нами нелагода. н. п.

Распряга́ть, распря́чь = розпряга́ти, випряга́ти, розпрягти́, ви́прягти, порозпряга́ти. — Розпряжи коня. — Порозпрягали коней.

Распря́даться = д. **Распры́гаться.**

Распря́мливать, распрямля́ть, распря́мить, ся = розправля́ти, розпрямля́ти, розгина́ти, розпра́вити, розпря́мити, розігну́ти, ся.

Распря́чь, ся = д. **Распряга́ть, ся.**

Распу́гивать, распуга́ть, распугну́ть = полóхати, ляка́ти, розполóхати, розляка́ти, розпу́дити, порозполóхувати і т. д.

Распу́дривать, распу́дрить = 1. порóшити, посипа́ти, присипа́ти, напорóшити, приси́пати (пудрою або чим таким).
2. виковля́ти (кому), ми́лити, нами́лити гóлову, чу́ба, чуприну. — **Распу́дривать пéчи** = вапни́ти шви між ка́хлями.

Распу́живать, распужа́ть = д. **Распу́гивать.**

Распу́киваться = розпу́кувати ся, розпука́ти ся, про кілько — порозпу́кувати ся. — Верба вже розпукуеть ся.

Распуска́ть, распусти́ть, ся = 1. розпуска́ти, розпусти́ти. — Школярів вже розпустили на Великодні Сьвята.
2. розгорта́ти, розпуска́ти, розгорну́ти, розпусти́ти, ся. — Розгорнули корогви.
3. розпуска́ти, розвóдити, розпусти́ти, розвести́, ся; розтопля́ти, розтопи́ти, ся; розчиня́ти, розчини́ти. — Розпустити сіль. — Мідь розтопила ся в кислоті. — Розчинила тісто.
4. розпуска́ти, спуска́ти, розпусти́ти, спустити (петлю).
5. розпуска́ти ся, розпу́кувати ся, брóснити ся, бриніти, розпусти́ти ся, розпу́кнути ся, розпу́кати ся, про кілько — порозпу́кувати ся. — Бузок вже розпукуеть ся. — Вишня почала розпукувати ся. — **Распусти́ться** (морально) = у пустóту, у дурни́цю вда́ти ся, зледащіти, розледащіти, в леда́що пусти́ти ся, розбéстити ся, розпусти́ти ся. — Ой Грицю, не вдавай ся у дурницю. н. п. — Розбестивсь, як собака. Ман. — **Распусти́ть молву́** = пусти́ти чу́тку, поголóску, розсла́вити. — **Р. язы́къ** = розсупóнити ха́ньки. Кн.

Распу́стка = тічка (С. Ш.). — На Ганни Зачатие (9. Грудня) починають тічки бігать. С. Ш.

Распу́тать, ся = д. **Распу́тывать, ся.**

Распу́тица = рóзтань (С. Ж.), рóстань (С. З.), бездорóжжя, сльота́ (С. З.), рóзкаль, хля́га (Ман.), рóзквась (С. З.). — Під час сльоти осінньої. С. З. — Настало таке бездорожжя, що хіба тільки верхи проїдеш. — Але стала велика розквась. Л. С.

Распу́тіе = розпу́ття, роздорóжжя (Кр.), рóзстань, розви́лки, перепу́ття (С. Л.), розхрéстя, перехрéстя, розтóк, розтóка. — Сидить кобзарь на розпутті. К. Ш. — Ой як стали на розхресті шляху. Ст. С.

Распу́тничать = бахурува́ти, ку́рвити ся і д. **Развра́тничать.**

Распу́тный = розпу́стний, розпу́тний. (Пр. д. під сл. **Развра́тный**). — **Сдѣлаться распу́тнымъ** = розку́рвити ся, розпусти́ти ся.

Распу́тство = розпу́ста і д. **Развра́тъ.**

Распу́тствовать = д. **Распу́тничать.**

Распу́тывать, распу́тать, ся = розпу́тувати, розплу́тувати, виплу́тувати, розплу́тати, ви́плутати, ся, розплéнтати, розбóрсати (Граб.), звязані крила птиці — розбóркати, про кілько — порозплу́тувати, повиплу́тувати, ся.

Распу́тье = д. **Распу́тица.**

Распуха́ть, распу́хнуть = розпуха́ти, розпу́хнути, зду́ти ся (Сп.), про кілько — порозпуха́ти.

Распу́хлый = розпу́хлий, опу́хлий.

Распу́чивать, распу́чить, ся = роздима́ти, роздува́ти, надима́ти, розсіпа́ти, розду́ти, роспéрти, зду́ти, ся.

Распуша́ть, распуши́ть, ся = роби́ти пухна́тим, пухки́м, покрива́ти пу́хом.

Распуши́ть = ви́лаяти, розла́яти.

Распуща́ться, распусти́ться = д. **Распуска́ться.**

Распу́щенность = розпу́ста. — Ой, Господи! яка розпуста, яка попсованість! Лев.

Распу́щенный = розпу́стний.

Распы́хаться = заса́пати ся, розхéкати ся. — Дуже довго біг, та так засапав ся, що ніяк не оддишусь.

Распѣва́ть = сьпіва́ти, висьпівувати (С. Л.). — Ходи собі та висьпівуй. К. Ш.

Распѣ́ть = просьпіва́ти.

Распѣ́ться = розсьпіва́ти ся. — Розсьпівали ся наші хлопці — вже й ніч настала, а вони все сьпівають.

Распя́ливать, распя́лить, ся = розпина́ти, розтя́гувати, розіпъя́сти, розтягти́, ся.

Распя́лъ = розтопі́рка.

Распя́тіе = 1. розпина́ння.

2. розпя́тіє (образ Христа, розіпнутого на хресті).

Распя́ть = д. **Распина́ть.**

Раста́ивать, раста́ить = топи́ти, розтопи́ти, відто́плювати, відтопи́ти, відпа́рювати, відпа́рити. — Розтопити віск. — Треба відпарити мъясо, а то зовсім замерзло.

Раста́лкивать, растолка́ть, растолкну́ть = розпиха́ти, розшто́вхувати, розіпха́ти, розіпхну́ти, розшто́вхати, порозпи́хувати, порозшто́вхувати.

Раста́пливать, растопи́ть, ся = 1. розтопля́ти, розто́плювати, підто́плювати, розпа́лювати, розтопи́ти, підтопи́ти, розпали́ти, ся. — Розпали тріски в челюстях. Кр.

2. д. **Растаива́ть.**

Раста́птывать, растопта́ть = розто́птувати, розтопта́ти, глину то-що — міси́ти, грузи́ти, розміси́ти, розгрузи́ти.

Раста́скивать, растаска́ть, растащи́ть = розтяга́ти, розволіка́ти, розтягти́, розволокти́, порозтяга́ти. — Бились так, що насилу їх розтягли. — Порозтягали куди хто хотів.

Растаява́ть, раста́ять = та́нути, розтава́ти, топи́ти ся, розтопля́ти ся, розта́нути, пота́нути, розта́ти, розтопи́ти ся, розплисти́ ся. — Сніг розтанув. — Віск розтопив ся. — Сніги розтопились, злили ся струмками. Чайч.

Раствори́мость = розчи́нність. С. Жел. Пар.

Раствори́мый = розчи́нний, розпустний. С. Жел. Пар.

Раство́рный, раство́рчатый = що розчиня́ють ся. — Вікно таке, що розчиняють ся.

Раство́ръ = ро́зчин (С. Жел. Пар.), мішани́на (С. Пар.), мучний — ро́зчина (С. Л.), замі́с (С. Пар.), меду — сита́, вапна з піском — чаму́р.

Растворе́ніе = розчиня́ння.

Растворя́ть, раствори́ть, ся = 1. розчиня́ти, одчиня́ти, розчини́ти, одчини́ти, ся. — Розчинили ся двері і у хату ускочило маленьке хлопъя. Лев. В. — **Раствори́ть на́стежъ** = роздзя́пити, роззя́пити, відзя́пити.

2. розпуска́ти, розбавля́ти, розво́дити, розпусти́ти, розба́вити, розвести́, ся, мед — сити́ти, розсити́ти, до наситу — насити́ти. — **Растворя́ть хлѣ́бы** = розчина́ти, розчини́ти. — **Р. мета́лы** = розтопля́ти, розтопи́ти, ся, розплисти́ ся.

Растега́й, чикъ = пирі́жок з на́чинкою, по сере́дині не заліплений.

Растека́ться, растече́ться = розтіка́ти ся, розлива́ти, розтекти́ ся, розли́ти ся, порозтіка́ти ся, порозлива́ти ся.

Расте́ніе, здр. **расте́ньице** = росли́на (С. Жел.), рости́на (С. Л. Жел.), росли́(ти́)нка, травъяне — зело́ (С. Л.), били́на, били́нка, били́ночка (С. Ш.), переважно лікарственне — зілля, зіллячко (С. Аф.), городне — горо́дина, садове — садовина́, з широким листом — лапа́те, лопуха́те, яке виросло з насіння, що осипалось — па́далиця, па́далишне, городне, що на насіння — ви́садки, знову посажене — поса́дка, поса́дина, посадки́. — Яке в землї бува коріння, таке в рослини і насіння. Ал. Св. — Чи щаслива та билина, що росте у полі? н. п. — На смерть немае зілля. н. пр.

Растере́бливать, растереби́ть = роздира́ти, та́ргати, то́ргати (С. Ш.), ша́рпати, смика́ти, сі́пати, розде́рти, розша́рпати, пота́ргати.

Растере́ть = д. **Растира́ть.**

Расте́рзывать, растерза́ть = роздира́ти, розде́рти, розідра́ти, розша́рпати (С. З.), розшматува́ти (С. З.). — Лев роздирае там вовка в куски. Кот. — Твою долю розшарпав Виговський, що серце — мов камінь, а розум бісовський н. д.

Расте́ривать, растеря́ть, ся = 1. розгу́блювати, перегу́блювати, розгубити, ся, погуби́ти, порозгу́блювати, позагу́блювати, поперегу́блювати. — Це ж наша Палазя розгубила десь свою череду. Лев. — Ой погубила горлиця дітей — об доріженьку бъється. н. п. — Та не забув чумаченько серця свого краю, не розгубив по степах він за милою жалю. Мова — **Растеря́ться** = розгуби́ти ся (С. Л.); зміша́ти ся, стеря́ти ся, обарані́ти. — Розгубив ся, як швець з копилами. н. пр. — Я вже й сам тут розгубив ся, не знав, що й робити. Баз. — Одним поглядом усе скаже і я знов збожеволїю і стеряюсь. Кроп. — **Растеря́нный** = розгу́блений.

Расте́чь = напу́хнути, набря́кнути. — Набрякли ноги.

Расти́ = рости́, вироста́ти, зроста́ти, ви́щчати, більшати. — Виростали мої діти, мої славні квіти. К. Ш. — Що без батонька зростає та ледачу матір має. Мова. — Гидування зростало у мене до нудоти. Кн. — **Расти́ роско́шно** = буя́ти. С. Ш. — **Расту́щій бы́стро** = ростю́чий, ростовитий, гінки́й, гінчакува́тий. — Верба дерево ростюче, нема ростючішого дерева, як вона. Хар. — **Расти́ въ сте́бель, въ стре́лку** = стебли́ти ся, іти́ в сто́вбур. — Лихо мині! уся цибуля йде в стовбур. Лев. — Уся морква поросла в стовбур. Кн.

Растира́ть, растере́ть, ся = розтира́ти, розте́рти, ся.

Расти́скивать, расти́снуть = розти́скувати, розтуля́ти, розти́снути, розтули́ти, зуби — розціпити.

Расти́тельность = рость, росли́нність, рости́нність (С. Жел.). — З посеред шуму та шелесту буйної ростинности. Фр.

Расти́тельный = росли́нний, рости́нний. С. Жел. — Царство рослинне. Зем.

Расти́ть, вы́растить = рости́ти, ви́ростити, зрости́ти, ви́кохати. — Ростив телички літо й зіму, а потім продав. Лев.

Растли́тель, ница = розтли́тель, ка.

Растле́ніе = розтлі́ння.

Растлѣва́ть, растли́ть = розтліва́ти, розтли́ти. С. Жел.

Растóкъ = рука́в, розто́ка (річки).

Растолка́ть, растолкну́ть = д. Раста́лкивать.

Растолко́вывать, растолкова́ть = товкува́ти (С. Ш.), товма́чити (С. Ш.), тлума́чити (С. Ш.), товкма́чити (С. Ш.), розтовма́чити, розтлума́чити, ви́толкувати (Кр.), ви́товмачити, ви́товкмачити. — Ніяк не згадав, та вже аж той мині розтовмачив. Лев.

Растоло́чь, ся = розтовкти́, розтовкма́чити, ся.

Растолстѣ́ть = розгла́дшати.

Растопи́ть = д. Раста́пливать.

Расто́пка = розто́плювання, розпа́лювання, підпа́лювання; ро́зпал, підпа́л (С. Л.). — Очерет як порох був палкенький, його держали на підпал. Кот. — Без підпалу дрова не горять. п. пр.

Растопля́ть = д. Раста́пливать.

Растопта́ть = д. Раста́птывать.

Растопы́ривать, растопы́рить = розтопи́рювати, розтопи́рити, ноги — розкаря́чити, розчепі́рити, пальці — розчепі́рити.

Растопы́ря = 1. розкаря́ка (що ходить розкарячившись).
2. нечо́са, патла́нь, патла́ч, кудла́нь.

Растòрга́ть, растóргнуть, ся = зрива́ти, розрива́ти, зірва́ти, розірва́ти, розша́рпати, розъедна́ти, ся.

Расторже́ніе = зірва́ння, розірва́ння, розъедна́ння. — **Р. бра́ка** = розбра́ння.

Растормози́ть = розгальмува́ти.

Растормоши́ть = розворуши́ти, розтермо́сити.

Расторо́пность = жва́вість.

Расторо́пный, ая = жва́вий, жва́ва, хистки́й (С. Л.), мото́рний (С. Л.), мотору́н, мотора́к, мотору́ха, похі́пний, поворо́тниця. — Така поворотниця, як ведмідь. Кр.

Растосковáться = д. Разгорева́ться.

Расточа́ть, расточи́ть = д. Прома́тывать 3.

Расточи́тель, ница = марнотра́в, марнотра́вця, марнотра́вник, марнотра́тник (С. Жел.), марнолра́виця, ци́ндра(я) (сп. р.), три́нькало (С. Ш.), перевідчик, перевіде́нь, грошогу́б і т. д. д. **Мотъ**. — Марнотравця, дитя, іноки не могуть нікому ні обіцювати ні дарувати. Б. Н.

Расточи́тельность = марнотра́та, марнотра́вство, три́нкання і д. під сл. **Мотовство́**.

Расточи́тельный = марнотра́вний (С. Жел.), розтра́тний.

Расточи́ть = д. **Расточа́ть**.

Растра́вливать, растравля́ть, растрави́ть = 1. вереди́ти, розъя́трювати, розража́ти, розвереди́ти, розъятри́ти, розрази́ти, розскоро́дити. — Посипав галуном уразку та ще більше розъятрив.
2. дратува́ти, роздратува́ти, роздрочи́ти, розлютува́ти. — Роздратували собак.

Растранжи́рить = проци́ндрити, розтри́нькати, розманта́чити. — Розтринькав усі гроші.

Растра́та = розтра́та, перевід, перевідня. — Достанеться чужим людям на сьміх на розтрату. К. Ш.

Растра́чивать, растра́тить = тра́тити, розтра́тити; д. теж **Прома́тывать 3**. — **Растра́тить си́лу** = ви́силкувати ся.

Растребуши́ть = розтельбуши́ти, розпотроши́ти.

Растрево́живать, растрево́жить, ся = турбува́ти, розтурбува́ти, стурбува́ти, знепокоїти, ся.

Растрезво́нить = розголоси́ти, розсла́вити, роздзвони́ти, розбла́говістити, пороздво́нювати. — Що не скажи йому, зараз скрізь роздзвонить.

Растрёпа = розкудо́вчений, розку́дланий, розпа́тланий і д. **Растопы́ря 2.**

Растрёпливать, растрёпывать, растрепа́ть = 1. розтрі́пувати, розтрі́пати, порозтрі́пувати; тї́пати, потї́пати. — Розтріпай вірьовку. — Потїпати коноплю.

2. куйо́вдити, розкуйо́вжувати, ко́шлати, кудо́вчити, розку́длувати, розкуйо́вдити, розко́шлати, розкудо́вчити (С. З.), розку́длати, розпа́тлати, порозкуйо́вжувати і т. д. — **Растрёпаный** = розко́шланий (Ос.) і д. **Растрёпа.** — **Растрёпанные во́лосы** = па́тлї, ку́дла, розкудо́вчене воло́сся. С. З.

Растре́скаться = розтрі́скати ся, розже́рти ся.

Растре́скиваться, растре́скаться, растре́снуться = розтрі́скувати ся, розлу́скувати ся, ре́пати ся, щі́лити ся, розтрі́снути ся, розлу́снути, розре́пати ся. — **Растре́снутый** = трі́снутий, розре́паний.

Растро́гивать, растро́гать, ся = 1. розвору́шувати, розворуши́ти.

2. розвере́жувати і т. д. д. **Разбере́живать.**

3. вража́ти, врази́ти, жа́лю завдава́ти, завда́ти. — Помалу, малу, чумаче, грай, не врази мого серденька вкрай. н. п. — Ой не шуми луже дібровою луже, не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п.

4. дражни́ти, роздражни́ти. — Роздражнили пчіл.

Ра́строгъ, рос. Teucrium Chamaedrys L. = самоси́л, чебре́ць лїсови́й, польові́ васи́льки, польови́й ма́точник. С. Ан.

Растру́бъ = широ́кий кіне́ць сурми́ або́ ро́га. — **Растру́бы** = подві́йний верх халя́ви для охоро́ни колї́н у верховцї́в.

Растру́шивать, раструси́ть, ся = розтру́шувати, розтруси́ти, розпороши́ти, ся.

Растряса́ть, растря́сывать, растрясти́, ся = розтряса́ти, розтрясти́, ся. — **Растрясти́ де́ньги** = розві́яти, розтри́нькати, розманта́чити, проци́ндрити. — А він ті гроші розтринькав. Кв.

Растушёвывать, растушева́ть = тушува́ти (С. Ш.), розтушува́ти, тїни́ти (С. Ш.), розтїни́ти (тушем).

Растыка́ть, раства́ть = розітка́ти. — Треба розіткати, бо погано віткано.

Расты́кивать, расты́кать = 1. розтика́ти, розстромля́ти, розти́кати, розстроми́ти, порозтика́ти, повстромля́ти.

2. розсила́ти, порозсила́ти. — Порозсилав усїх слуг.

Растя́вкаться = роздзя́вкати ся, розга́вкати ся (про маленьких собачок).

Растягиваніе = розтя́гування, розтяга́ння.

Растя́гивать, растяну́ть = розтя́гувати, розтяга́ти (С. Жел.), розтягти́, розтягну́ти; напина́ти, розпина́ти, напну́ти, розіпну́ти. — **Растяну́ться на чёмъ** = простягти́ ся, розплата́ти ся. С. Л.

Растяже́ніе = розтягне́ння, розтя́глість.

Растя́жка = розтяга́ння. — У виразї: „врастя́жку“ = простя́гшись або роски́давши ру́ки й но́ги.

Растяжи́мый = тягу́чий, розтя́гливий.

Растяжи́мость = розтя́гливість.

Растяну́ть = д. **Растя́гивать.**

Растя́пывать, растя́пать, растя́пнуть = розру́бувати, розтина́ти, розруба́ти, розтя́ти, розітну́ти.

Расфилосо́фствоваться = розмудрува́ти ся.

Расфранти́ться = ви́рядити ся, причепу́рити ся.

Расфуфы́риться = розпиндю́чити ся, набундю́чити ся.

Расфы́ркаться = розпи́рскати ся.

Расха́живать = похожа́ти. — По дворику похожає, на сонечко поглядає. н. п.

Расха́пывать, расха́пать = розхо́плювати, розхапа́ти, похапа́ти, порозхо́плювати.

Расха́рчивать, расхарчи́ть, ся = виха́рчувати, ви́ха́рчувати, ви́харчити ся, на харчі потра́тити.

Расхва́ливать, расхвали́ть, ся = розхва́лювати, вихваля́ти, розхвали́ти, порозхва́лювати.

Расхва́стываться, расхва́статься = вихваля́ти ся, розхва́стати ся.

Расхва́тывать, расхвата́ть = розхо́плювати, розхопи́ти, розхапа́ти, розхвата́ти, похапа́ти, похвата́ти, порозхо́пувати.

Расхвора́ться = рознеду́жати ся, рознемогти́ ся, рознемощі́ти, розхи́ріти ся.

Расхища́ть, расхи́тить, ся = розкрада́ти, розікра́сти, розхапа́ти, розга́рбати.

Расхище́ніе = розкрада́ння, крадї́жка.

Расхлёбывать, расхлеба́ть = хлепта́ти, сьо́рбати, ви́хлептати, ви́сьорбати (з ким другим).

Расхлёстывать, расхлестáть = розбивáти хвиськаючи.

Расхлóпывать, расхлóпать = розбивáти ляскаючи, грюкаючи.

Расхлябываться, расхлябаться = розхúтувати ся, розхитáти ся, порозхúтувати ся.

Расхныкаться = розпхúкати ся.

Расходúться, разойтúся = 1. розхóдити ся, розіхóдити ся, розійтú ся (С. Л.), розмандрувáти ся, порозхóдити ся. — Стелини розійшлись, треба збити. — Чи ми ще зійдемо ся знову, чи вже на віки розійшлись? К. Ш. — От як усі поросхóдились він і виліз. н. к. М.

2. розминáти ся, розминýти ся. С. Л. — Ми розминулись з ним в дорозї.

3. розхóдити ся, розійтú ся, посварившись — розцурáти ся, розпéкати ся (С. Л.), з приятелем — розбратáти ся, жінці з чоловіком — відбíгти чоловіка. — Посварились і розцурались на довго. Кн. — З тією зазнав ся, а з жінкою розцурав ся. п. п. — Розцурали ся і розлучили ся вони ворогами. Кн. — У нас не диво, що жінка відбіжить чоловіка. Кн.

4. розпускáти ся, розхóдити ся, розпустúти ся, розійтú ся. — Олива було замерзла, тепер розпустила ся.

Расходúться = 1. розходúти ся.

2. розпалúти ся, розгнівати ся, розпрúськати ся, розгрíмати ся.

Расхóдникъ, рос. Adonis vernalis L. = горúцьвіт. С. Ап.

Расхóдный = росхідний.

Расхóдовать, израсхóдовать, ся = трáтити, вúтратити і т. д. д. **Издéрживать** і **Израсхóдовать**.

Расхóдчикъ = видавнúк. С. Пар.

Расхóдъ = рóзхід (С. Л. Жел.), видáток, кошт, наклáд, трáта, втрáта. — Не збережеш нічого, бо на все й про все видатки великі. Кн. — Поменшало доходу — треба поменшити й видатки. Кн. Пр. д. ще під сл. **Издéржка**.

Расходящíйся = розхідний (С. Жел.), розхúльчастий (Лев.). — Поставив на возї ручиці дуже розхильчасті. Лев.

Расхóжій = розхóжий. С. Жел.

Расхолáживать, расхолодúть, ся = охолóжувати, охолодúти, ся і д. **Охлаждáть**.

Расхамутáть, ся = знятú хамýт.

Расхóхливать, расхохлúть, ся = збивáти, збúти собі чуб.

Расхорохóриться = нахорóбрити ся, напýдрити ся; розпрúндити ся, наіндúчити ся. — Порося, як напудрить ся, то й на собаку кидаеть ся. Кр. — Так розприндив ся, що й не підступай. С. Л.

Расхохотáться = розреготáти ся. — На всю хату розреготав ся.

Расхрабрúться = розхвабрувáти ся, обсьмíлити ся. — Далї як обсьмілився... Кр.

Расцарáпывать, расцарáпать, ся = роздря́пувати, роздря́пати, розчýхати, ся, пороздря́пувати.

Расцвѣтáть, расцвѣсть = розцьвітáти, розцьвічáти, проквітáти, проквічáти, процьвітáти, розпускáти ся, розцьвістú, процьвістú, проквітнýти, розпустúти ся, розпýкнути ся, вповні — розповнúти ся, про кілько — порозцьвітáти. — Розівъеть ся калинонька і садок, розцьвітуть ся і вишенька і бузок. Б. Г. — Вишнї і сливи розповнили ся цьвітами. Кн. — Шевченко тоді саме розповнив ся всіма духовними і моральними сторонами. Кн.

Расцвѣлый = розквітлий.

Расцвѣтъ = рóзцьвіт, рóзквіт, підчас повного розцьвіту — рóзверт. — З сим князем іде знов розцьвіт руско-української народноссти. Кн. — Письменство є така чутка квітка, що про свій розцьвіт вимагає яко мога більше волї життя, сьвіту, волї духа. Кн.

Расцвѣчáть, расцвѣчивать, расцвѣтúть, ся = розцьвічáти, розмальóвувати, розцьвітúти, розмалювáти, ся.

Расцѣловáть, ся = обцїлувáти, ся.

Расцѣнивать, расцѣнúть = цїнувáти, розцїнувáти, порозцїнóвувати.

Расцѣнка = цїнувáння.

Расцѣпля́ть, расцѣпúть, ся = розчіпля́ти, розчепúти, ся, порозчéплювати.

Расчвáниться = розчвáнити ся, розпрúндити ся, розпиндю́чити ся, розчерепáшити ся (Сп.), розчабанувáти ся (Сп.) і д. **Развáжничаться**.

Расчéрпывать, расчéрпать = 1. вичéрпувати, вúчерпати, повичéрпувати.

2. розплýтувати, розплýтати.

Расчесáться = д. **Расчёсываться**.

Расчёска = 1. розчíсування.

2. гребíнка, гребінéць, гребíнчик.

Расчёсъ = 1. д. **Расчёска** 1.

2. прóдїл (д. **Пробóръ**).

Расчёсывать, расчесáть, ся = 1. розчíсувати, розчесáти, порозчíсувати, ся.

2. розчýхувати, чýхрати, розчýхати, розчýхрати, порозчýхувати, порозчýх-

рувати; розсвербіти ся. — Розчухав болячку, аж горить. — Розсвербів ся чиряк.

Расче́сть = д. **Расчи́тывать.**

Расчётъ = раху́нок, пораху́нок (С. З.), раху́ба, розчо́т (С. Жел.), рахува́ння, розрахува́ння, сквітова́ння, розквіта́ння. — Прийдеш Юрку до порахунку. н. пр. — Коли б же нам до пущання дожити, та й у свого пана розчот получити. н. п. — За мною три гривнї — от і все наше сквітовання. Кн. — **Взять, приня́ть въ расчётъ** = взя́ти на ува́гу, ма́ти на ува́зї. — **Обману́ться въ расчётѣ** = омили́ти ся, помили́ти ся в раху́нку, прощита́ти ся, іронїчно — вхопи́ти ши́лом па́токи, о́близня пійма́ти. — Недавно на другій женив ся, та бач в рахунку помилив ся. Кот. — **У меня́ съ нимъ коро́ткій расчётъ** = я з ним ско́ро розпра́влюсь.

Расчили́каться = розцьвірінькати ся. — Горобцї щось розцьвірінькались.

Расчисле́ніе = розрахува́ння.

Расчи́сливать, расчисля́ть, расчи́слить = рахува́ти (С. Л.), лїчи́ти (С. Л.), розрахо́вувати, вирахо́вувати (С. Л.), розлїчувати (С. Л.), вилїчувати, розрахува́ти, розлїчи́ти, порозлїчувати. — Як рахувати сир, масло — то й вареників не їсти. н. пр. — Богатий тут на смерть гаївив ся, що він з грішми не розлїчив ся. Кот.

Расчи́стить = д. **Расчища́ть.**

Расчита́ться = зачита́ти ся.

Расчи́тывать, расчита́ть = д. **Расчи́сливать.**

Расчиха́ться = розі́чха́ти ся.

Расчища́ть, расчи́стить = розчища́ти, розчи́стити. — **Расчи́стилось на дворѣ** = вияснилось, розгоди́нилось.

Расшали́ться = розпустува́ти ся, розжирува́ти ся, розжартува́ти ся, про коня — розбасува́ти ся, розгерцюва́ти ся. — Та не дурій бо так! Ото розпустувалась, неначе збожеволїла. Лев.

Расша́тывать, разшата́ть, ся = розхи́тувати, розхита́ти, розколива́ти, розхві́яти, порозхи́тувати, порозви́хувати.

Расшвыря́ть = розкидати, порозкида́ти.

Расшеве́ливать, разшевели́ть, ся = розвору́шувати, розворуши́ти, розру́хати, ся, порозвору́шувати. — Ти серце так розворушив моє, козаче, що я заплакала. К. К.

Расшиба́ть, расшиби́ть, ся = розбива́ти, розби́ти, заби́ти, ся. — Упав і здорово забив ся.

Расши́ва = су́дно з чардако́м і що́глою (на річцї Волзї).

Расшива́ть, расши́ть, ся = 1. розшива́ти, розпо́рювати, розши́ти, розпоро́ти, ся. 2. вишива́ти, мере́жати, гаптува́ти і т. д. д. **Вышива́ть.**

Расшире́ніе = ши́рення, розши́рення.

Расшири́тель, ница = ши́ритель, розши́ритель, ка.

Расширя́емость = розширя́льність. С. Жел.

Расширя́емый = розширя́льний, розши́рливий, розтягли́вий. С. Жел.

Расширя́ть, расши́рить, ся = ши́рити, ся (С. Л.), ши́ршати (С. Л.), широчи́ти, поширя́ти, розпросто́рювати, розто́чувати, розши́рити, ся, поши́рити, поширо́тїти, розпросто́рити, ся, порозширя́ти, ся. — На що нам ширити нашу улицю, вона досить широка. Кн. — Володимир і Витовт поширили межі за річку Рось. Бар. О. — Поширив свою сьвідомость національну і сьвітогляд загальний. Кн. — Широчив листя та буйний вітер. н. п. — Будемо церкву розточувати. Хар.

Расши́ть = д. **Расшива́ть.**

Расшумѣ́ться = розгомонї́ти ся (С. Л.), розгаласува́ти ся, розгука́ти ся.

Расшути́ться = розжартува́ти ся, розшуткува́ти ся, розжирува́ти ся. — Він розговорив ся, розжартував ся. Лев.

Расщебета́ться = розщебета́ти ся, розцьвірінькати ся.

Расще́дриваться, расще́дриться = розще́дрити ся, роздоброхо́тити ся.

Расще́ливаться, расщеля́ться, расще́литься = трі́скати ся, потрі́скати ся; розхо́дити ся, розі́йти ся. — Потріскалась піч. — Дошки розійшлись — треба збити.

Расще́лина = щі́лина (С. Л.), ще́лина, шпа́ра, розко́лина, розколюка, розя́вина, розя́пина. — Щілини такі в помостї, що й палиця пролїзе. — Вода в росколини лила ся, що аж Сивила підняла ся. Кот.

Расще́пъ = розке́п, ро́зкіп, ро́зщіп. С. Жел.

Расще́пывать, расщепа́ть, расщепи́ть = 1. коло́ти, розко́лювати, трощи́ти (С. Ш.), розколо́ти, розтрощи́ти, розча́лити. — Трощіте сосну на дрізки. н. п. 2. роби́ти розке́п у пера́.

Расщи́пывать, расщипа́ть = розску́бувати, розскубти.

Ра́тай = д. **Земледѣлецъ.**

Ра́тникъ = хто одбу́в військову́ слу́жбу, але до слу́шного ча́су мо́же бу́ти при́званий.

Ра́тный = військови́й. — **Ра́тное по́ле** = бо́їще (С. Ш.), бойо́вище.

Ратобо́рство = війна́; бата́лія.

Ратобо́рствовать = вою́вати, би́ти ся.

Ра́товать = вою́вати, ся, стоя́ти за що́, повстава́ти.

Ра́товище = ра́тище (Д. **Копьеви́ще**).

Ра́туша = ра́туша (купецька управа по малих містах).

Рать = 1. війна́. 2. ві́йсько.

Рафина́дъ = са́харь очи́щений.

Рафини́ровать = очища́ти (сахарь то-що).

Раце́я = рация. С. З. — Скінчивши так сю поважну рацию. Лев. В.

Раціоналисти́ческій = рационалисти́чний.

Раціонали́стъ = рационали́ста.

Раціо́нъ = па́йка (корму для коня).

Ра́чекъ = рачо́к.

Раче́ніе = дбання́, пи́льність.

Рачи́тель, ница = стара́тель, ка.

Рачи́тельность = дба́лість (С. Ж.), пи́льність.

Рачи́тельный = дба́лий, упа́дливий (С. Ш.), пи́льний і д. **Приле́жный**. — Не дбалий ти наймит! Не дбаеш про мое добро. Кн.

Ра́шпиль = д. **Напи́локъ**.

Раще́ніе = виро́щування.

Рва́ніе = рвання́, драння́.

Рвану́ть, ся = шарпну́ти, смикну́ти; скубну́ти, скубону́ти, сіпну́ти ся. — Він схопив за полу та як шарпне, так і розпанахав. — А він як скубне за чуба. — Звязали його вірьовками, він як сіпнув ся, так вони й попадали. н. к. — **Рвань** = вірва́нт. С. Аф.

Рвать, ся = 1. (**разорва́ть, ся**) — рва́ти, ся, де́рти, ся, дра́ти, ся, ша́рпати, шматува́ти, розірва́ти, ся, розде́рти, ся, розша́рпати, розшматува́ти, розпанаха́ти. — Сум серце шматує через таке пекельне життя. н. о. Гр. Чайч. — Пр. д. ще під сл. **Разрыва́ть**. — **Рва́нный** = дра́ний, шмато́ваний. — Хоч у мене жупан дран, есть у мене грошей жбан. н. п. — Ой дай жупан шматований, та кулями пострілений. В. Щ. — **Рва́нное пла́тье** = дра́нтя, дра́нка, шарпани́на. — **Рву́щійся легко́** = рвачки́й. — Рвачкі нитки. Сп.

2. (**вы́рвать, ся**) — рва́ти, видера́ти, ви́рвати, ви́дерти, ся. — Дай або видеру. н. пр. — Схопили злодїя, але він вирвав ся.

3. (**сорва́ть, вы́рвать**) — блюва́ти, рига́ти, ви́блювати, ви́ригати. — **Его́ рвётъ** = він блює́.

4. (**нарва́ть**) — нарива́ти, нарва́ти. — Нарвало палець.

5. (**сорва́ть, нарва́ть**) — рва́ти, зрива́ти, зірва́ти, нарва́ти, льону, коноплї — бра́ти, набра́ти, грибів — збіра́ти, назбіра́ти, листу або дрібненьких гілочок — чухра́ти, начухра́ти, до того що нарвано — прирва́ти. — Зірви квітку. — Прирви щавлю, а то сього не стане на борщ.

6. порива́ти ся, змага́ти ся (до чого).

Рве́ніе = дбання́, дба́лість, щи́рість, горли́вість. С. Ж.

Рво́та = блюва́ння, блюво́та (С. Л. Ш.), рига́чка (С. Л.), ри́глї.

Рво́тина = блюво́тина. С. Ш.

Рво́тное = блювне́. С. Жел.

Рдестъ, рос. Patamogeton L. = куши́р, кушу́р. С. Ан.

Рдѣть, ся = червоні́ти, шарі́ти, жа́врити, ся.

Ребёнокъ, ребёночекъ = дити́нка, дитинча́ (С. Л.), дитиня́тко (С. Л.), хло́пчик, хлопъя́, хлопъя́тко, дівчи́нка, дівча́, дівча́тко, вирізане з утроби матері — ви́пороток. — **Грудно́й ребёнокъ** = цицькова́ дити́на (Лев.), немовля́тко. — **Избало́ванный ребёнокъ** = блазня́тко і д. **Ба́ловень**. — **Незаконнорождённый р.** = байстря́, байстря́тко і д. під сл. **Незаконнорождённый**. — **Прижи́ть ребёнка** = пригуля́ти. — В неї дитинча недуже. Ал. Ск.

Ребёрный = ребро́вий. — **Ребёрная часть мя́са** = поре́брина.

Ребри́стый = реброва́тий.

Ребро́, здр. **рёбрышко** = 1. ребро́, здр. ребе́рце.

2. край, бік, руб (С. Л.), пруг. — **Ребро́мъ** = ру́ба (С. Л.), ру́бом (С. З. Л.). — Поставив руба.

Ребро́вый = що ста́вить ся, кладе́ть ся ру́ба.

Ре́бусъ = за́гадка.

Ребя́та = 1. ді́тки, дитиня́та, мале́ча.

2. хло́пцї. — **Пойдемъ ребя́та** = ходї́м хло́пцї! (Як до малих, так і до людей дорослих).

Ребяти́шки = д. **Ребя́та** 1.

Ребя́тушки = д. **Ребя́та** 2.

Ребя́ческій = дитя́чий, дити́нячий, блазе́нський (С. Ш.), хлопъя́чий.

Ребя́чество = дити́нство; блазе́нство (С. Ш.). — **Впасть въ ребя́чество** = здити́нити ся.

Ребя́читься = блазни́ти ся.

Ребя́чій = д. Ребя́ческій.

Ревенёкъ = д. Реве́нь.

Реве́нный = ревіньо́вий.

Ревенту́хъ = полотно́ товсте́ (що вживаєть ся на вітрила або на військові намети).

Реве́нь, рос. Rheum L. = ре́вінь.

Реви́жскій = реви́зький. — Напали ся на мене: пропустив ревизьку душу. Кн.

Реви́зія = 1. пере́пис, реви́зия.
2. огля́дини, реви́зия.

Ревизіо́нный = ревизи́йний.

Ревизова́ть = ревизува́ти, ревідува́ти; повіря́ти, перевіря́ти.

Ревмати́змъ = ломо́та́ (С. Жел.), ломе́ць, костоло́м, гризь, госте́ць (С. Жел.). — Мне, як гостець бабу. н. пр. — Закликаю тя гостець, аби ти гостець та жадної шкоди не учинив. н. зам. — З чого ти почав ся гостець? Чи то з вітру, чи з холоду, чи з роботи? Я ж тебе замовляю і т. д. н. зам.

Ревмати́ческій = ломови́й. С. Жел.

Ревни́вецъ = ревни́вець. С. Жел.

Ревни́вый = ревни́вий.

Ревни́тель, ница = засту́пник, ця, обо́ронець.

Ревнова́ть = 1. (поревнова́ть) — дба́ти, клопота́ти, ся, подба́ти, поклопота́ти, ся.
2. наслідувати (кому), іти́ за ким, перейма́ти (від кого).
3. (приревнова́ть) — ревнува́ти, рівня́ти, приклада́ти, туля́ти, прирівня́ти, прикла́сти, пратуля́ти. — Усе свариш ся та лаєш, кума на щось прикладаєш. Раб. — Лаєть ся, туляєть до всїх, бъєть ся, вже не видержка. Кр. (Пр. д. ще під сл. Приревнова́ть).

Ре́вностный, но = ре́вний, но (С. Жел.), щи́рий, ро, запопа́дливий, во, упа́дливий (С. Ш.), чіпки́й. — Ягайло ревне ширив віру латиньску на Руси. Бар. О. — Щиро узяв ся за діло. С. Л. — Жінка дуже господарна та запопадлива. Фр.

Ре́вность = 1. ре́мство (С. Жел.), щи́рість, горли́вість (С. Ж. З.). — Щирість до громадського діла. — Горливість ку отчизнї. С. З.
2. ре́вність, ревни́ця (С. Жел.), рівни́ці (С. Жел.). — Думка, що усякий може однять од мене коханку, зробила мене лютим, а рівниці неначе гарячим залізом палили моє нутро. О. С.

Революціо́нный = революци́йний.

Револю́ція = револю́ция; повста́ння і д. Мяте́жъ.

Реву́нъ, реву́нья = ре́ва (сп. р.), рю́ма, рю́мса (сп. р.).

Рёвъ = рев, реві́ння, ре́вище. — Скотина таке ревище підняла. Сп.

Ревѣ́ть, заревѣ́ть = реві́ти, ревти́ (С. Л.), заревти́. — Корова реве. — Реве та стогне Дніпр широкий. К. Ш.

Рега́ліи = клейно́ди.

Ре́гель = підпо́ра, підпі́рка.

Реге́нтъ = реє́нт (правитель царства підчас дитинства царя). С. Жел.

Ре́гентъ = реє́нтий. С. Жел.

Регуля́рный = 1. пості́йний, ста́лий, стате́чний і д. **Правильный** і **Постоянный** 1.
2. реєстро́вий (С. З.), лейстро́вий (С. З.), хорунго́вий.

Реда́кторъ = реда́ктор, впоря́дчик.

Реду́тъ = раду́т, ша́нець.

Рее́стръ = реє́стр, леє́стр.

Резеда́, рос. Reseda L. = резеда́, R. odorata L. — мали́новий цьвіт, R. Luteola L. — хаврашо́к. С. Ан.

Резе́рвъ = запа́с, запасне́ військо.

Резервуа́ръ = водозбір, са́жавка.

Резиде́нтъ = посо́л (3-ої ранги при чужоземній державі).

Резиде́нция = місце пробува́ння мона́рхи в своє́му ца́рстві.

Резона́нсъ = 1. відголос, відгук, відлясок і д. Отголо́сокъ.
2. в музич. струментах — до́шка, на ко́трій на́пнуті стру́ни.

Резона́торъ = голосни́к.

Резонёрствовать = просторі́кувати, старува́ти. Граб.

Резонёръ = стару́н (любить старувати, поуча́ти).

Резо́нъ = ра́ція (С. З.), ра́ция (С. Жел.). — Та в його рації якісь про все були, яких би і сто баб розплутать не змогли. К. Д. Ж.

Резо́нный, но = розсу́дливий, во. (Д. Основа́тельный.)

Результа́тъ = здобу́ток, по́слїдок, послїдки, ску́ток. — Здобутком їх роботи користувались иньші люди. Бар. — Яспість поеми є здобутком довгої творчої праці поети. Зап. Фр. — Не добрі послїдки вийшли з того діла. С. Л.

Рекогносциро́вка = ча́ти. — І коло Умани чати одправуючи. Л. Сам.

Рекогносци́ровать = чатува́ти. С. З.

Рекоменда́тельный = рекомендаци́йний.

Рекомендова́ть = рекомендува́ти; ра́яти, ра́дити.

Рекру́тскій = некру́тський, новобра́нський. — Р. набо́ръ = набір, бра́нка.

(Пр. д. під сл. **Набо́ръ 1**). — **Р. повинность** = некру́тчина, некру́тство.

Ре́крутъ = не́крут, новобра́нець, бра́нець.

Рекрути́рованіе = набіра́ння, набі́р, бра́нка, принадами — вербува́ння, вербу́нок, вербу́нка. С. З. — Бути мині у неволі, у некрутському наборі. н. п. — Пристань, пристань до вербунку — будеш їсти з маслом булку. н. п.

Рекрути́ровать = набіра́ти, бра́ти не́крутів, вербуванням — вербува́ти (С. З.). — Набірали некрутиків в неділеньку вранці. н. п.

Ре́ли = 1. д. **Каче́ль**. — 2. д. **Пери́ла**.

Религіо́зность = релігі́йність, побо́жність.

Религіо́зный = релігі́йний; побо́жний, богомі́льний. — В справах релігійних.., Визволяти братів з неволі було у козаків найкращим ділом релігійним. Бар. О. — Вона жінка богомільна. (Д. що під сл. **На́божный**).

Рели́гія = ві́ра, релі́гія.

Релье́фъ = горорі́зьба. — Од грубки до стіни йшла з вирісками і гороріз𝑏бою перегородка. О. Ст.

Ре́льсы = ре́льси, ко́лія, ши́ни (Гал.).

Реме́нь, здр. **реме́шекъ, ремешо́къ**, мн. **ре́мни** = ре́мінь, здр. ремі́не́ць, ремі́ньчик, мн. ре́мні, ремі́ння, не вироблений — сири́ця, в машинах — пас, пасо́к, замісць ланцюга — ре́тязь, ретязо́к, у шевців — по́тяг, коло сідла, постолів — торо́ки (С. Ш.), на котрому висить стремено — післяще (Ман.), у невода — живе́ць, у обувя — обо́ри (С. З.), поволо́ка, злучений — по́шморга, коло котрого плететь ся батіг — живе́ць (Ман.), на котрому гострять бритви — пасо́к (С. З.), коло ціпа — у́вязь. Лев. — Держать хорта на ретязі. н. п. — Як суку в ретязу держав. Кот.

Реме́нный = ремі́нний.

Реме́сленникъ, ца = реме́сни́к, ця (С. З. Л.), рукоме́сник, ця (С. Л.), цеховий — цехови́к.

Реме́сленничать = реме́ствува́ти.

Реме́сленный = реме́сний, рукоме́сний (С. Л.). — Ви люди рукомесні. С. Л.

Ремесло́ = реме́ство́ (С. Л.), руко́месло, рукоме́ство (С. Л.), рукоді́йство.

Реме́шекъ, ремешо́къ = д. **Реме́нь**.

Ремонти́ровать = нови́ти, поновля́ти, ла́годити, лата́ти.

Ремо́нтъ = 1. поста́ча ко́ней для ві́йська.
2. попра́вка, поно́ва.
3. кошт на утримання або на поправку чого.

Ремя́нка = д. **По́ползень 3**.

Ренско́вой = ре́нський.

Ре́нское = ре́нске (вино).

Ренега́тъ = від народности — пере́вертень, переки́нчик, од української народности до польскої — недоля́шок, до турецької — потурна́к, до московської — моско́вський недоло́мок, від віри — недо́вірок, полу́вірок. — Гегемонія московського уряду зростила вже за часів Шевченка масу перевертнів, що відцурали ся свого народу. Зап. Кон. — Баша турецький, бусурманський, недовірок християнський. н. д. — Лях, потурнак, клюшник галерський, недовірок християнський. н. д. (Д. ще під сл. **Отсту́пникъ**).

Ре́нта = ра́та, чинш. — Рата дорочная, до скарбу військового належная. Самойлович. С. З.

Репеёкъ = 1. д. **Репе́й**.
2. колі́щатко з зубця́ми у остроги́.

Репе́й = 1. д. **Репе́йникъ**.
2. репъя́х (насіння).

Репе́йникъ, репейни́шникъ, рос. Lappa Tourn = лопу́х, L. major Gartn. — ді́довни́к, репъя́х, репъяхи́. С. Ан. — Держить ся, як репъях кожуха. н. пр.

Репе́йчатый = репъяхува́тий, шерстки́й.

Репута́ція = сла́ва.

Репя́шки, репя́шникъ, рос. Agrimonia eupatoria L. = глади́шник, пари́ло, парни́к, репъяшки́ польові́, кожу́шка. С. Ав.

Рескри́птъ = гра́мота царе́ва підда́нному.

Респу́блика = респу́блика, річ посполи́та.

Республика́нскій = республіка́нський, посполю́дний. — То монархічна держава, а то посполюдна або республика. Зем.

Рети́вый = берки́й, беру́чки́й, воротки́й, загарливий, огня́ний, про коня — баски́й. — Почувала себе беркою до науки. Кн. — Поїхала в своїм ридвзві баскими кіньми, як звір. Кот.

Ретира́да = ві́дступ ві́йська.

Ретирова́ться, отретирова́ться = відступа́ти, відступи́ти, ся.

Ретрашеме́нтъ = вал, окі́п.

Рехну́ться = глу́зду відби́ти ся, з глу́зду всу́нути ся, ошалі́ти і д. **Поме́шаться**.

Рече́ніе = рі́че́ння, ви́раз.

Речитати́въ = ро́сказка, сьпівомо́вка. — Ро́сказкою я не можу проказать пісні. Кр.

Ржа = 1. ржа́, іржа́. — Іржа залізо їсть. н. пр.
2. зана́, са́жка, снідь. (Д. **Головня́ 3**.)

Ржа́вистый = іржа́вий. — **Р. вода́** = рудяна́. — **Р. боло́то** = іржа́вець.

Ржа́вчина = д. **Ржа 1**.

Ржа́вый = іржа́вий.

Ржа́вѣть = ржа́віти, іржа́віти.

Ржа́нецъ, рос. Phleum pratense L. = пирíй, ржанець. С. Ан.

Ржа́ніе = іржа́ння.

Ржано́й = жи́тний. С. Аф. — **Р. хлѣбъ** = жи́тний хліб, житня́к.

Ржать = іржа́ти.

Ри́га = клу́ня (Лів.), стодо́ла (Прав.), місце в клуні, де складають немолочені снопи — засторо́нок. — Хліба повна клуня. С. З. — Як у клуні не молотить ся, то в хаті молотиться. н. пр. — Біда й на престолі, коли нема нічого в стодолі. н. пр.

Ридикю́ль = то́рбочка до схо́ву жіно́чої робо́ти то-що.

Ри́за = 1. ри́за. — Коли не піп, то і в ризи не сунь ся. н. пр.

2. ша́та. С. Ж. З. — Образ в срібній шаті.

Ри́зки = кри́жмо. — Попроси її за куму, вона принесе дороге крижмо.

Ри́зница = ри́зниця (С. Жел.), тита́рня (С. Ш.).

Ри́зничій = ключа́рь.

Рикоше́тъ = відскок. — **Рикоше́томъ** = відскоком, навкопи́ть.

Ри́нуть, ся = д. **Рѣ́ять, ся.**

Рискова́ть, рискну́ть = пуска́тись, роби́ти, іти́, пусти́ти ся, зроби́ти, піти́ на уда́чу, на ща́стя, навмання́, на одча́й, про́бовати, попро́бовати ща́стя, шати́рити, піти́ на шати́рь, відва́жити ся.

Рисова́льный = рисунко́вий. С. Жел. Пар.

Рисова́льщикъ, ца = рисо́вник, ця. С. Жел. Пар.

Рисова́ніе = рисува́ння, фарбами — писа́ння (на пр. писанок), малюва́ння, ма́лево.

Рисова́ть, нарисова́ть, ся = рисува́ти (С. Жел.), нарисува́ти, ся, фарбами — писа́ти, малюва́ти, написа́ти, намалюва́ти, ся, погано — маглюва́ти, ля́пати, наля́пати. — **Рисо́ванный** = рисо́ваний, писаний, мальо́ваний. — Личко білезьке хоч малюй, губки румъяні — хоч цілуй. н. п. — Намалюю матір, на божник поставлю, на божничок гляну — матір іспомъяну. н. п. — Якийсь гарний веселий сон малює йому привітні малюнки. Лев. В. — Носить ся як дурень з писаною торбою. н. пр.

Рисова́ться = статува́ти, ся, штатува́ти, ся, хизува́ти ся. — Хлопці й дівчата одно попе́ред одного, мов хизуючись, так і сипали найпоганшими словами, як тим горохом. Лев. В.

Рисо́вка = 1. д. **Рисова́ніе.**

2. хизува́ння.

Ри́совый = ри́жовий, з рижу.

Риста́ніе = гарцюва́ння.

Риста́лище = біго́виско (С. Ш.), го́ни (К. Св. П.).

Рису́нокъ = рису́нок (С. Жел.), малю́нок (С. Л.), друко́ваний — куншт, ку́нштик (С. З.). — Малюнки ті були не які більш, як так звані лубошні. Зап. Кн. — І книжечок з кунштиками в Ромні накупила. К. Ш.

Рисъ = риж. С. З. Л. — Вези овес до Парижу, а не буде з вівса рижу. н. пр.

Ритурне́ль = при́гравка. — Музики заграли пригравку до кадріля. Бар.

Ритмъ = розмір (на пр. в музиці, віршах).

Рифъ = ске́ля підво́дна, кряж камíння під водо́ю.

Ри́фма = ри́фма, лад, при́клад. — **Въ ри́фму** = до при́кладу, при́кладно.

Рифма́чъ, рифмоплётъ, рифмотво́рецъ, рифмотка́чъ = віршома́з. — А я дурний, не бачивши тебе, цяцю, й разу, та й повірив тупорилим твоїм віршомазам. К. Ш.

Робёнокъ, робёночекъ = д. **Ребёнокъ.**

Ро́бкій, ко = боязки́й, бо́язко, бо́язний, но, несьмі́лий, ло, страшли́вий, во.

Ро́бкость = бо́язкість, бо́язність і д. **Боязли́вость.**

Робѣ́ть, обробѣ́ть, оробѣ́ть = боя́ти ся, торопі́ти (С. Ш.), ляка́ти ся, оторопі́ти, вжахну́ти ся, зляка́ти ся.

Рове́сникъ, ца = рове́сник, ця, одноліток (Лев.), переве́сник (С. Л.), рівень, рівня (літами).

Ро́викъ = д. **Ровъ.**

Ровни́на = д. **Равни́на.**

Ро́вно = як ра́з; зовсім, цілко́м; рівно, пла́вко. — **Ро́вно въ два часа́** = як раз в дві годи́ни. — **Ро́вно ничего́ не понима́етъ** = зовсім нічо́го не тя́мить. — **Чита́ть ро́вно** = чита́ти рівно, пла́вко.

Ро́вность = рівність.

Ро́вный = 1. рівний, гла́дкий.

2. д. **Пла́вный.**

Ро́вня = рівня. — Хіба він тобі рівня? — — Ви пан, а я мужичка, та й по всьому я вам не рівня. Кот.

Ровъ, ро́викъ = рів, рівча́к (С. Л.), рівчачо́к (С. Л.), рове́ць (Кр.), перекоп, ша́нець.

Рога́стикъ = варе́ник.

Рога́стый = рога́тий, рога́ль.

Рога́тина = ви́ла, рога́тина. С. Жел. Пар.

Рога́тка = 1. рога́тка, пъя́ло.

2. риба Gasterosteus aculeatus — колю́чка. С. Жел.

Рога́тый = рога́тий. — **Р. скотъ** = това́р (С. Ш.), худо́ба (С. Л.), ста́ток (С. З.), скот (С. Л.), би́дло, рогати́зна, рога́тий, рогови́й това́р, рогова́ худо́ба, штука — това́рина (С. Ш.), худо́бина, скоти́на, поб. — товаря́ка (С. Ш.), здр. — худоби́нка, худі́бка. — Ой яром, яром за товаром, манівцями за вівцями. н. п. — Швець не купець, а коза не товар. н. пр. — Народ, як товар у череді: усякі є. н. пр. — Бо я хлопець пребогатий: в мене товар є рогатий. н. п. — Пошануй худобу раз, вона тебе десять разів пошанує. н. пр. — Щастячко на двір, на худобочку на роговую, здоровъя на челядочку на домовую. н. п. Под. — В дорозї, в гостинї памъятай о худобинї. н. пр. — Не було чим статку кормити. Л. Сам. — Не буде статку, не буде й упадку. н. пр.

Рога́тѣть = рогаті́ти.

Рога́чъ, ком. Lucanus cervus = рога́ль, розсоха́ч і д. **Жукъ-оле́нь.**

Рогови́къ = гре́бінь рогови́й.

Рогово́й = рогови́й.

Рого́жа, рого́жка = рого́жа, рого́жка, соломъяна — ма́та, ма́тка.

Рого́зъ, рос. Typha latifolia L. = рогі́з, рого́з, рогоза́, початок — кія́хи́, султанчики, трава — куга́, квіти — па́лки. С. Ан.

Рогу́лина = рогу́ля, криву́ля.

Рогу́льки, рос. Tropa natans L. = боло́тні, водяні, чо́ртові орі́хи. С. Ан.

Рогу́ля = д. **Рогу́лина.**

Рогъ = 1. ріг, ріжо́к, (у тварів), роги, що ростуть в різні сторони — розло́гуваті (Сн.), розсоха́ті, віл з такими рогами — розсоха́тий, з прямими — нирка́тий, з круто загнутими — круторо́гий.

2. ріг, ріжо́к (Муз.). — **Пороховой рогъ** = порохівни́ця. — **Рогъ табаку́** = ріжо́к. — **Согну́ть въ бара́ній рогъ** = д. під сл. **Бара́ній.** — **Стере́ть, спили́ть, сбить кону́ рога́** = зби́ти пиху́.

Роди́льница = роди́(і)лля, породі́лля, роди́льня, роже́ниця. — Роділлї до сорок днїв не можна нї на базарь, нї на грядки ходить. Ман. — Весь день турбувалась моя породілля. Пч.

Роди́льный = родови́й. — Родова гарячка. Кр.

Роди́мецъ = роди́мець. С. З.

Роди́мый = 1. рідни́й, пити́мий. — **Роди́мая сторона́** = рі́дний край, рідна́ краї́на, сторона́. — **Роди́мая ма́тушка** = рі́дна не́ня, не́нька, ма́тінка рідне́нька, пити́ма.

2. прирожде́нний, роди́мий. — **Роди́мое пятно́** = ро́динка.

Ро́дина = ро́ди́на, рі́дний край, родови́ще, ба́тьківщина. — За для їх із родовища ти у путь велику пустивсь. Мова. — **Тоска́ по ро́динѣ** = ту́га за роди́ною.

Роди́тели = роди́телї, старі́, батьки́, ба́тько й ма́ти. — Як помер її чоловік, вона знов вернула до батьків. Кр.

Роди́тель, ница = роди́тель, ба́тько і д. **Отецъ**, роди́телька, ма́ти і д. **Мать.**

Роди́тельный паде́жъ = дру́гий відмі́нок. Гр. См. Ст.

Роди́тельскій = роди́тельський, батькі́вський і ма́терин, отце́вий і ма́тчин. — Отцева і матчина молитва зо дна моря ратує, а проклін у калюжі топить. н. пр. — **Роди́тельская суббо́та** = поминальна субо́та. — **Роди́тельское наслѣдіе** = ба́тьківщина.

Роди́ть, ся = д. **Ражда́ть.**

Роднико́вый = кринишний і д. **Ключево́й 2.**

Родни́къ, родничёкъ = д. **Ключъ 2.**

Родни́ться = рода́ти ся, рідни́ти ся.

Родно́й = рі́дний, кре́вний. С. Л. — Рідний брат. — Рідний батько. — **Родные** = рідня́, ро́дичі, рід, роди́на, свої́, кре́вні. — Тільки в мене рідні, що жиди одні. н. пр. (про жидівську наймичку). — Ой випъємо родино, щоб нам жито родило, і житечко і овес — і зібрав ся рід увесь. н. п. — Пливи, пливи з рожі квітка аж до мого роду, вийде мати води брати, буде квітку пізнавати. н. п. Под. — Ча привикла, сестро, з чужим родом жити. н. п. — Принеси, Боже, здалека родину, то ми і в будень зробимо неділю. н. пр. — Висип мати високу могилу, збери мати всю нашу родину. н. п. — Ой стану я на билину, крикну на родину: сходи ся, мій родочку, росплїтай косочку. н. п. Под. — Болить моя головонька, нічим завъязати, а далеко до родини — нїким пак зати. н. п. — При добрій годинї — куми й побратими, а при лихій годинї, чорт має й родини. н. пр. — Повне село своїх, та чорт по їх. н. пр.

Ро́дный = до́брого пло́ду, про рослину — вели́кий, бу́йний, про овоч, зерно — дорі́дний. — **Ро́дные порося́та** = порося́та до́брого пло́ду. — Буйне жито. — Дорідні яблука.

Родня́ = 1. ро́дич, ка.

2. д. **Родные.**

Родово́й = родови́й. — **Родово́е имѣніе,**

наслѣдство = д. під сл. **Имѣніе** і **Наслѣдство.**

Родосло́віе = родові́д, роди́во (С. Л.). — Всї вони памъятали про свій родовід і повинні були складати одну сїмъю. Бар. О. — Отсе у Євангелії і починаєть ся родиво Ісуса Христа. С. З.

Родосло́вная, р. кни́га = спи́с, книга родово́ду.

Ро́дственникъ, ца = ро́дич, ка, рідня́к, рода́к, чка (Кр.), кре́вний, на, кровня́к, чка. — **Ро́дственники** = ро́дичі, рідня́ і т. д. д. **Родные.** — Хоч би ще ріднїші родичі. н. пр. — Ми з тобою родичі? Родичі. Які? Мій батько горів, а твій штани грів. н. пр. — Мінї батько не ріднй, мінї мати не рідня, мінї теща родина — мінї жінку родила. н. пр. Д. ще під сл. **Родные.**

Ро́дственный = рі́дний, роди́нний, спорі́днений. — Споріднені українській словъянські нациї. Кн. — Родинна любов.

Родство́ = роди́нність, сро́дство (Кр.), кре́вність, покре́венство. — А в мене у Київі було сродство: тїтка. Кр. — Єсть покревенство духовное між тим, которий крестить і тим, которий крестить ся. В. Н. — **Родство́ подде́рживать** = родича́ти ся. — Він не дуже то родичаєть ся з ними. н. о.

Родъ = 1. рід, пле́мъя, колі́но, зневажливо — ко́дло. — Кляне свій рід і плід. н. пр. — Репнїна була дитиною свого кодла. Кн. 2. рід, поро́да, порі́ддя, порі́дня. — Добра порода та лиха врода. н. пр. 3. врожа́й. — **Нынѣ гриба́мъ родъ** = тепе́р на гриби́ врожа́й. — **Отъ ро́ду не вида́лъ** = з ро́ду не ба́чив.

Ро́ды = ро́диво, пологи́, поно́с. — Померла з родива. Ман. — Родиво було важке; дитина родилась нечасна́. Лев. — З пологів і сама вмерла і дитина мертва. Кн. — Бачивят? Ого, в мене аж три поноси було, то шестеро синїв. Кр. — **Пере́дъ рода́ми** = на по́ступі.

Роёвка, роёвня = козубе́нька або ко́шик, в котрі збірають рій.

Роёніе = рійба́ (С. З.), ройови́ця. — На пчолу тепер саме рійба, оден рій вийде, за ним другий, тільки пильнуй. Кн. — Рійба починаєть ся в середині або з кінця мая і кінчаєть ся вже біля Маковія. Ст. О.

Ро́жа = 1. пи́ка (С. З. Л.), мацапу́ра, марми́за, марму́за, пи́сок (С. З.), пицю́ра. — Пика, як у комияка. н. пр. — Якась сердита та гладка мацапура. Лев. В. — Підходить до старшого та в пику зразу як затопить. К. Ш.
2. Erisipelas — беши́ха (С. Аф. Л. Ш.), беши́ниця, дуже уперта — бех, беш, дуже гостра — герба́рець. — Ти беш, ти бешиха, ти водяна, ти вітряна, тут тобі не стояти, червоної крові не пити і т. д. н. зам. Яст. — Щоб розсїв ся бех і бешениця, вітряна, водяна і престрітна. н. зам. Яст.

Рожа́ть = д. **Ражда́ть 1.**

Рожде́ніе = рід, родї́ння, нарожде́ння. — **Отъ рожде́нія** = з ро́ду. — **Р. луны** = настатте мі́сяця. — Цїтвар треба вживати на східних днях, а тепер саме настатте місяця. Кн.

Рожде́ственскій = різдвя́ний. — Різдвяні сьвята. С. З.

Рождество́ = д. **Рожде́ніе.** — **Рождество́ Христо́во** = Різдво́ (Д. під сл. **Пра́здникъ**). — На Різдво сорочка хоч сурова, аби нова. н. пр. — Обійдеть ся на Різдво і без сьвяченого. н. пр. — **Р. Пресвятыя Богоро́дицы** = д. під сл. **Пра́здникъ.**

Рожени́ца = д. **Роди́льница.**

Роже́ственскій = д. **Рожде́ственскій.**

Ро́жистый = беши́ховий. — **Ро́жистое воспале́ніе** = беши́ха і д. **Ро́жа 2.**

Ро́жица = пи́чка, пицю́рка.

Рожне́цъ = клю́чка. — Витяг ключкою трохи сїна з стога.

Рожо́къ = рiжо́к. — **Рожо́къ для кормле́нія** = мізю́к.

Рожо́нъ = роже́н (С. З.), кіл. — **Како́го рожна́ ну́жно** = якої болячки тре́ба? Кр.

Рожь, рос. Secale sereale L. = жи́то (С. Аф. Л. Ан.), здр. — житце́ (С. Аф.), з половою — половичанка. — Пшениця добра, а жито замірхувате, дощі прибили. Кв. — Жито поспіло, приспіло дїло, ідуть женцї жати. н. п.

Ро́за, рос. Rosa Tourn. = ро́жан, ру́жа, R. canina L. — ро́жа (С. Ан.), **Ди́кая ро́за**, R. canina, spinosissima, а по сл. Л. — R. Eglanteria L. — шипши́на (укр.), ди́ка ро́жа, шипча́к (гал.), **Р. центифо́лія**, R. centifolia L. — по́вна ро́жа, троя́нда (С. Ан.), **Р. іерихо́нская**, Anastatica hierochuntia L. = ру́чка Бо́жої ма́тері, **Р. альпі́йская**, Rhododendron ferrugineum = когі́тник (С. Жел.). — Я в батька була, як рожа цьвіла, а тепер стала, як трава въяла. н. п. — Максим козак Залїзняк, козак з Запорожжя, як виїхав на Вкраїну, як повная рожа. н. п. — А шипшина йому в боки колить ся. н. п. — Хвалив ся будяку, надувшись коровъяк, що на троянду він походить колючками. Б. Б. — Вже троянди жовкнуть, ронють листоньки, швидко і різдвяні надбіжать сьвятки. Ст. Ан.

Ро́занъ = д. **Ро́за.**

Ро́звалень = чвала́й, тюхті́й і т. д. д. **Вахла́къ 2.**

Ро́зга́ = рі́зка, лози́на. — **Ро́зги** = різки́, лоза́, бере́зова ка́ша.

Ро́зга золота́я, Solidago Virgaurea L. = золоту́ха, жовто́брюх. С. Ан.

Ро́зговѣ́нье = ро́зговіни.

Ро́здыхъ = одпочи́нок, спочи́нок. — **Взять ро́здыхъ въ доро́гѣ** = одпочи́ти в доро́зі.

Розмари́нъ, рос. Rosmarinus officinalis L. = розмайрин, розма́рія, **Р. ди́кій,** Ledum palustre L. = багно́, багню́к, боло́тник, головоло́м. С. Ан.

Ро́змахъ = д. **Разма́хъ.**

Ро́знить, ся = різни́ти, ся, вирізня́ти, ся, одрізня́ти ся.

Ро́зница = д. **Ра́зница.**

Ро́зничный = роздрі́бний, що продає або продає́ть ся не гуртом, а в роздробицю, у роздріб.

Ро́зно = рі́зно, на́різно, осо́бо.

Ро́зный = рі́зний, не одна́ковий, не па́ристий, осо́бний. — Не парсті чоботи.

Рознь = 1. рі́зниця, ро(і)зна́ция і д. **Ра́зница 1.** — Розсипались в рознацию і у-пъять збірались. Мак.

2. д. **Раздо́ръ.**

Ро́зовый = роже́вий (С. З. Л.), руже́вий (С. Л.), рожо́вий (С. З.), рожа́ний. — Серце моє коханеє, квіте мій рожевий. Мазепа. С. З. — Мої квітя рожевиї морозом прибиті. К. Ш. — І сонце море покриває рожевою пеленою. К. Ш. — А цьвіт королевий схилив свою головоньку червоно-рожову на білеє понивлеє личенько лілеї. К. Ш. — Легенькі хмерки понялм ся рожевим колїром. Пісоч. — Зроблю тобі хатину з рожового цьвітину. н. п. — Дівчинонько, ружевий квіте. н. п. — Мій квіту рожаний. Кот.

Ро́зсыпь = все що розсипано. — **Золотоно́сная ро́зсыпь** = золота́ руда́, золоти́й пісок (С. Пар.), власне пісок, в которому знаходять дрібненькі зернятка золота. — **Вро́зсыпь** = д. **Вразсыпну́ю.**

Ро́зыгрышъ = ро́зигри.

Розыскно́й = слі́дчий.

Ро́зыскъ = ро́звід, ро́звідка, слі́дство. С. Пар.

Рой = рій, 1-й перва́к, 2-й друга́к, 3-й третя́к (Ст. О.), що одрізнив ся від роя, як вийде з старого улика — па́рой, авангард роя — скала́. — До Іллї нехай рій сидить на гиллї. н. пр. — Кожного роя ще заздалегідь можна сподївати ся. Ст. О.

Ро́йный = ройови́й. — Коли скінчаєть ся зовсїм ройова пора, тодї бджоли починають зараз вбивати трутнїв. Ст. О.

Ро́йстый = ро́їстий.

Ро́иться = 1. (**отро́иться**) — ро́їти ся, дуже — розро́їти ся, перестать — відро́їти ся. — Цї бджоли, що мають роїти ся, так і клекотять в улику. Ст. О.

2. (**зарои́ться**) = ро́їти ся, заро́їти ся (С. З.). — Отакі думки роїли ся у мене в головї. Кн. — У мене в головї зароїло ся. С. З.

Рокамбо́ль, рос. Allium Schoenoprasum L. = трибу́лька. (Д. під сл. **Лукъ**).

Роково́й = су́дний (С. Жел.), су́джений (С. Жел.), призна́чений (долею); неща́сний.

Рокота́ть = бреньча́ти, брязча́ти; гу́ркати, гурча́ти, гуркоті́ти.

Ро́котъ = бре́ньків, брязк; гу́ркот.

Рокъ = до́ля (С. Пар.), судьба́ (С. Жел.), призначе́ння, пере́дсуд; безтала́ння (С. Ш.), лиха́, нещасли́ва годи́на (С. З.). — Нещаслива ж моя годиновька! С. З. — Така її доля! К. Ш. — **Такъ суди́лъ рокъ** = так суди́лось, така́ до́ля, так на роду́ напи́сано.

Роль = ро́ля. — Він добре відіграв свою ролю.

Романи́ческій = романи́чний.

Рома́нсъ = рома́нс, сьпів на взір пісні.

Романти́змъ = романти́чність.

Романти́ческій = романти́чний.

Рома́шка, рос. Matricaria Chamomilla L. = рома́шка, роме́н (С. Ан. Л.), романе́ць (С. Ан.), **Р. ди́кая, ру́сская,** M. inodora Z. = рома́н, роме́н (С. Ан.), **Р. ри́мская, бѣ́лая, лека́рственная** = роме́н, марина́ (С. Ан.), мару́нка (С. Л.), румя́нок (С. Ан.), **Р. жёлтая, борова́я,** A. tinctroria L. = роме́н, жо́вта рома́шка, жовти́ло. С. Ан. — Роман — зїлля по дорозї розстилаєть-ся. н. п.

Рома́шковый = рома́шковий, роме́новий, румя́нковий.

Ро́менъ = д. **Рома́шка ри́мская.**

Ро́ндикъ = ронд, ро́нда. — Коні в сїдлах і рондах легких, але модних. Л. В.

Ро́нжа, пт. Corvus glandarius = со́я, со́йка. — Ой пошлю я сою по милую свою... Соя прилїтає, мила прибуває. н. п.

Роня́ть, урони́ть = упуска́ти, випуска́ти, упусти́ти (С. Ш.), ви́пустити; губи́ти, загуби́ти; рони́ти, урони́ти (С. Ш.). Останнє слово, здаєть ся, вживаєть ся тільки тодї, коли річ іде про сльози і про пірья, що птиця ронить, і лист, що пада. — Упустила до долу і розбила. — Кий упустив. С. Ш. — Сижу та роню сльози з ранку до вечера. Кн. — Там дївчина ходила, дрібн сльози ронила. н. п. — Пави ходили, пірья ронили. н. п. Под. — Вже троянди жовкнуть, ронють листоньки. Ст. Ан.

Ро́полка, рос. Cucurbita ovifera L. = ро́повка (С. Ан.), ха́нька, ха́нка (С. Ан. Ш.), хорохо́нька, тарапу́нька, тараку́цька. С. Ан.

Ро́потъ = наріка́ння (С. Л.), ре́мство.

Ропта́ть, возропта́ть = наріка́ти (С. Л.), ре́мствувати, ре́мстити, заре́мствувати. — Не нарікаю я на Бога, не нарікаю ні на кого. К. Ш. — Тяжко їм жилось, але ніколи на се не ремствували. Гр. Чайч.

Роса́ = роса́. — **Р. медвенна́я** = падь (на колосі). — **Оби́льно росо́ю** = росно (С. Л.), ро́сяно. — Не йдіть туди, бо там росяно. Кр. — **День безъ росы́** = суходе́нь. — **Покрыва́ться росо́ю** = роси́ти ся, росі́ти.

Роси́нка = рі́ска, рі́сочка. — З самого ранку і ріски в росі не було. н. к.

Роси́стый = рося́ний. С. Л.

Роси́ть, ороси́ть, ся = роси́ти, ся, росі́ти, зроси́ти, ся. — Дрібненькими слізоньками все поле зросила. н. п.

Ро́сказни = баля́си, баляндра́си, тереве́ні.

Роско́шество = роскошува́ння.

Роско́шествовать = роскошува́ти (С. Л.), жирува́ти (С. З.), жиркува́ти. — До схочу роскошував і цілісінькее літо, не вгаваючи, сьпівав. Б. Г. — Налетіли гуси, стали жирувати. н. п.

Роско́шникъ, ца = роскі́шник, ця.

Роско́шничать = д. **Роско́шествовать.**

Роско́шный, но = роскі́шний, но; пи́шний, бу́чний, но. — Роскішний обід. — А той пишний та роскішний. К. Ш.

Ро́скошь = ро́скіш (С. Л.), ро́ско́ші (С. З.), по́вняви, пиха́ (С. Л.). — Та колись була роскіш — воля, а тепереньки неволенька. н. п. — Живе в роско́шах.

Ро́слый = висо́кий, рося́вий (С. З.), ро́словий (Кр.), про хліб, трави ще — бу́йний (С. Л. Ш.), гінки́й, виго́нчастий. — Такий росłовий парубчак. Кр. — Буйна́ трава. С. Ш. — Хліба́ були великі і гінкиї. К. З. о Ю. Р.

Росни́къ = д. **Роси́нка.**

Росни́ца, рос. Alchemilla vulgaris L. = при́воротень. С. Л.

Росписка = д. **Расписка.**

Ро́спись = спи́сок, ре́єстр.

Ро́спуски = бендю́г (С. Л.), бендюги́ (С. Л. Ш.).

Ро́спускъ = роспуска́ння, ро́спуск.

Россомáха, зьв. Mustela gulo = росома́к, росома́х. С. Жел.

Россома́шечій, россома́шій = росома́ховий.

Ростби́фъ = ро́зтбіф, печеня волова по англицькому.

Ростве́ркъ = підва́лина (під хундамент).

Рости́, ть = д. **Расти́, ть.**

Ро́стить, вы́ростить, ся = 1. рости́ти, ви́ростити; схо́дити, віхо́дити, зійти́; кі́льчити ся, па́ростити ся, покі́льчити ся, поклю́чити ся, попарости́ти ся. — Насіння почало вже сходити. — Горох покільчив ся. — Насіяла росади в черепки, а потім посіяла, як насіння вже поклюнчилось. Лев.

2. квокта́ти. С. З. — Курка почала квоктати, треба дивить ся, де знесеть ся.

3. те́рти ся. С. Ш. — Риба почала вже терти ся.

Ростовщи́къ, ца = лихва́р (С. Жел.), позича́йло. — З одної вбогої людини лихвар правив гроші. Зіньк. — Лихвар очевисте крадеть ближнього свого працю. Б. Н. — Хто би ся важив більш брати, таковий називаєть ся лихварем. Б. Н.

Ростовщи́чество = лихва́рство.

Ростовщи́ческій, ростовщи́чій = лихва́рський.

Росто́къ = па́гін, па́гонець (С. Жел.), па́рісль, па́рісток (С. Жел.), кіле́ць, коле́ць (С. Жел.), про́рісь, про́рість, проро́сть (в зерні). — **Ростки пуска́ть, пусти́ть** = кільчити ся, пароститн ся, покільчити ся, попаростити ся.

Ростро́гъ = д. **Растро́гъ.**

Ростъ = 1. ріст, зріст (С. Л.), ро́зріст, ви́ріст, здр. рі́сточки, сильний — буя́ння. — Який зріст, така й сила. н. пр. — Хліб на зріст добрий, та на зерно плохий. С. Л. — Не давали й не дають йому свобідно йти до культурного зросту. Кн. — Герасим не високий на зріст, сухорлявий. Лев. — Євген був саженного зросту. Кн. — Хліб на виріст гарний. Сп. — **Ро́стомъ** = на зріст. — Дівчина була не велика на зріст. Лев. В.

2. рост, при́ріст, верх́и і т. д. д. **Проце́нтъ.** — **Отда́ть де́ньги въ ростъ** = відда́ти гро́ші на проце́нти, на прока́т.

Ро́схмель = підпи́ток.

Роси́нка, рос. Drosera L. = роси́чка, D. rotundifolia L. = рося́нка, роси́чка, бо́жа роса́. С. Ан.

Рота́стый = рота́тий.

Ро́тикъ, роти́шко = д. **Ротъ** (здр.).

Роти́ще = д. **Ротъ** (зоб.).

Ро́тный = ро́тній.

Рото́вый = ротовий.

Ротозѣ́й, ка = роззя́ва (С. Л.), роззявля́ка, солопі́й, ґа́ва, ви́торопок, надолобень (Ман.) і д. **Зѣва́ка** і **Рази́ня**.

Ротозѣ́нть, ротозѣ́йничать = ґа́ви лови́ти, ґа́вити, гавро́нити, ви́трішки продава́ти, купува́ти.

Ротозѣ́я = д. **Ротозѣ́йка**.

Рото́къ = д. **Ротъ** (здр.).

Рототни́къ = д. **Подмаре́нникъ 1.**

Ротъ = ріг, рот, уста́, здр. — рото́к, ротеня́, ткб, у́стоньки (С. Ш.), поб. — роти́ще, зневажливо — пе́лька, пи́сок. — Роззяв ріт, то я сам тобі вскочу. п. к. — На чужий роток не накинеш платок. н. пр. — В кого в руках, в того й в устах. н. пр. — Ані пари з уст. н. пр. — Склепили ся карі очі й устоньки мої. п. п. — **Въ ротъ ничего́ не йдётъ** = в пе́льку нічо́го не лі́зе. — **Зажа́ть кому́ ротъ** = заціпити, заци́тькати. — **Хлопо́тъ по́лонъ ротъ** = кло́поту по́вна голова́.

Ро́хля = маку́ха, мни́ха, лемішка і т. д. д. **Неповоро́тливый**.

Ро́ща = гай (С. З.), гайо́к, гайо́чок, лісо́к. — Садок, гайочок розведу. К. Ш.

Рояли́стъ = царя́нин.

Рта́читься = д. **Арта́читься**.

Рти́ще = д. **Ротъ** (поб.).

Рто́вый = д. **Рото́вый**.

Рту́тать, нарту́тать = живи́м сріблом наво́дити, навести́.

Рту́тный = з живо́го срібла́. — **Р. мазь** = політа́нь.

Ртуть, Hydrargyrum, mercurius, argentum vivum — живе́ срібло́. С. З. — З одного краю тії дудочки видимають із скла бульбашку, наливають туди живого срібла. Дещо про Сьв. Б.

Руба́ка, руба́чъ = руба́ка.

Руба́нокъ, руба́нъ = ге́мбель, ско́бель. С. Л.

Руба́ха, руба́шка, здр. — **руба́щечка, рубашёнка** = соро́чка (С. З. Л.), кошу́ля (С. З. Л.), здр. — сорочи́на, соро́чечка, кошу́лька (С. З. Л.), дітська — льо́ля (С. Л.), цільна — доді́льна (Ман.), верхня частина жіночої сорочки — стан, спідня — пі́дтичка (Ман.), передній спід — пе́лена, під руками — дасті́вка, плечі — у́ставка (С. Ш.), підшивка на грудах і на плечах — підоплі́чки (Ман.), вишивка на рукавах — по́лики, в низу — ли́штва, сорочка молодої покрівавлена — покра́са. — І сорочку пошила і уставки повишивала. п. п. — На нїм кошулька, як біль біленька, як папір тоненька. п. п. Под. — Як буде доля, то буде й льоля. н. пр. — Хоч в одній льолї, аби до любові. н. пр.

Руба́шечный = соро́чковий. — **Р. воротни́къ** = ко́мір соро́чки.

Руба́шка = 1. д. **Руба́ха**.

2. соро́чка (про карти), масть (про коней). — **Пусти́ть въ руба́шкѣ** = в старці пусти́ти, знищити. — **Оста́ться въ одно́й руба́шкѣ** = звести́ ся ні на що, перевести́ ся на зли́днї.

Рубе́жный = д. **Пограни́чный**.

Рубе́жъ = д. **Грани́ца**.

Рубе́цъ = 1. пруг (С. З.), пружо́к (С. З.), сму́га, карбі́ж.

2. шрам, бли́зна. С. З. — У його на виду шрам. — І близни од стріл бусурманських. Кочубей. С. З.

3. рубе́ць (обшитий край тканини і Reticulum, д. **Желу́докъ**).

Руби́ть, ся = 1. (**разруби́ть**) — руба́ти, тя́ти, розруба́ти, розтя́ти, цюкаючи — розцю́кати. — Як ударив раз, другий, так і розтяв по полам. — Розрубав на двоє.

2. (**сруби́ть**) — руба́ти, зтина́ти (С. З.), помалу — цю́кати, зруба́ти, стя́ти (С. З.), зітну́ти. — Зрубав дерево. — Підійшов до дерева, цюкнув сокирою. н. к. — Заїз на дуба та й цюкаю гилля. в. к. Ман. — Цюкаю тай цюкаю — мій дуб стоїть iнакше не його й цюкають. К. Х. — Голову стяли. С. З. — **Руби́ть до корня́, до послѣ́дняго** = у пе́нь руба́ти. — А в городі у Батурині мужиків та жінок у пень сікли та рубали. н. п. — Ой ти гадаєш, Мазепо, Москву у пень рубати. н. п.

3. (**наруби́ть**) — руба́ти, сі́кти, порубати, посі́кти, дрібно — локши́ти, полокши́ти. — **Р. капу́сту** = сі́кти, шатківницею — шаткува́ти.

4. (**обруби́ть**) = обру́блювати, підру́блювати і т. д. д. **Обруба́ть 2.** — **Руби́ть платки́** = підру́блювати хустки́.

5. руба́ти, ся, би́ти ся. — **Руби́ться саблями** = на ша́блях би́ти ся. — **Руби́ть избу́** = ста́вити, будува́ти ха́ту (з дерева). — **Дождь ру́битъ** = дощ пері́щить (сильний і краплистий).

Ру́бище = ру́бъя (С. Л.), рубі́ж (С. Л.), ру́бці (С. З.), ра́мъя (С. Л.), дра́нтя, дра́нка (С. Л.), ла́ти, ла́танцї, лахма́ни (С. Л.), лахманина (С. З.), стра́пки, стра́пці, стра́пъє. — Дасть сорочку мінї, бо, бач саме рубъя. п. к. — Треба прясти, щоб рубъям не трясти. н. пр. — Нічого не справляв і в рамъї ходив, не доїдав та все гроші ховав. Гр. Чайч. — Як наймичка жидівська, доношувала тільки єдине рамъя. О. Мир. — Наче жебрак обвішаний дрантям. Кн. — Будуть вони по улицях тепер дрантим трясти, як не схотять молотити, а жінки їх прясти. н. п. — Он у подруг і те і се нове, а у мене одно драння. О. Мир.

Ру́бка = руба́ння, ру́банка (С. З.), цю́кання. — Огнем, рубанками руйнувати і городи одбірати. Мазепа. С. З.

Рублёвикъ = карбо́ванець (срібна рос. монета = 100 коп.). С. З. — Сьвяті отці — карбованці. н. пр. — Встань мила чорнобрива, пробудись, на — одного карбованця, піди похмелись. н. п.

Рублёвый = рубльо́вий, ва́ртий рубля́, ку́плений або про́даний за карбо́ванця. — **Рублёвая моне́та** = д. **Рублёвикъ.**

Рубль = ру́бель, руб, карбо́ванець. — Я за Гапку рубля дав, бо я Гапку сподобав, за Марусю пъятака, бо Маруся не така. н. п. — **Взгля́нетъ, сло́вно рублёмъ подари́тъ** = гля́не, мов со́нечко я́сне, аж на душі ве́село ста́не. — **Рубль ме́лкой моне́той** = на карбо́ванця дрі́бних.

Рубцы́ = фля́ки (С. Ш.), хля́ки (С. З.). — За фляки нема дяки. н. пр.

Рубча́тый = карбо́ваний.

Ру́бчикъ = д. **Рубе́цъ.**

Рубщи́къ = руба́ч. — Гура! кричать рубачі при кождім упадку лісового велетая. Фр.

Руга́ніе = ла́яння. С. Л.

Ру́гань = ла́йка, ла́янка. С. Л. (Д. Брань 1.)

Руга́тель, ница = лайли́вий, ва (Сп.), нару́гач.

Руга́тельный = лайли́вий. Д. **Бранли́вый.**

Руга́тельство = д. **Ру́гань.**

Руга́ть, ругну́ть, ся = ла́яти, ся, пола́яти, нала́яти, дуже — шпе́тити, кобени́ти, бе́штати (С. Ш.), банітува́ти, паскудними словами — паску́дити (Кр.), в батька — батькува́ти, матерно — матіркува́ти, матюка́ти, ся, матюкува́ти, матюки́ гну́ти, по моско́вськи ла́яти, ся. — Не то що не бив, навіть ніколи не лаяв ся з нею. Лев. — А він мене ані бъе, ні лає, а він мене гуляти пускає. н. п. — На улиці не весело, в хаті батько лає, а до вдови на досьвітки мати не пускає. К. Ш. — Ти, каже, сякий-такий, а він його шпетить на всю губу. н. о. — А вже я його добре бештав. С. Ш. — Давай його знов батькувати. н. к. — Яременка в пику тиче, по московськи лає. К. Ш. — Д. ще під сл. **Брани́ть.**

Руда́ = 1. кров, мазка́, руда́ і т. д. д. **Кровь 1.**

2. руда́. С. З. — **Р. желѣзная** = д. під сл. **Желѣзный.**

Рудни́къ = копа́льня (С. Жел.), ру́дня, рудоко́пи (Волинь. Зап. М. Сидоренко), рудоко́пня, рудокопа́льня, рудни́к. С. Жел.

Рудни́чный = рудни́цький.

Рудно́й = рудни́й.

Рудожёлтый = рудожо́втий.

Рудоко́пня = д. **Рудни́къ.**

Рудоко́пщикъ, рудоко́пъ = рудни́к (Волинь. Зап. М. Сидоренко), рудоко́п, рудоко́пник. С. Жел.

Рудоко́пь = д. **Рудни́къ.**

Рудя́ный = д. **Кровяно́й.**

Ружёйникъ = пушка́рник, рушника́р. С. Жел.

Руже́йный = рушни́чний. С. Жел. — **Р. стволъ** = ці́вка.

Руже́йня = пушка́рня.

Ружьё, здр. **ружьецо́**, знев. — **ружьи́шко** = руч(ш)ни́ця (С. З. Л.), рушни́чка, рушже́, ружи́на (С. Л.), ружни́ця (С. З.), ору́жи́на, стрі́льба (Гал.), стре́льба, фу́зия, фу́зійка (С. З. Ш.), у Запорожців — булди́мок (С. Аф. Ш.), булди́мка (С. З.), мушке́т, самопа́л (С. З.). — Частини: **стволъ** = ці́вка і д. **Ду́ло, ложа** = прикла́д, де цівка приходить ся до приклада — хвостови́к. — **Р. кремнёвое** = креса́к. — **Р. Крѣпостно́е** = гаківни́ця. Л. Сам. — **Р. съ растру́бомъ** = горла́ч. — Ой візьми, сину, з кілка рушницю, та забий сиву зозулицю. н. п. Под. — У городі у Глухові стрельнули з рушниці — не по однім козаченьку плакали сестриці. н. п. — Дали йому в руки рушницю: оце тобі вірна сестриця; дали йому у руки ружину: оце тобі вірна дружина. н. п. — Він собі купив охотницьку рушницю і почав ходити на охоту. Гр. Чайч. — А Осман узяв рушницю добру та і сів держати сам сторожу. Ст. С. — Москаль, стоячи коло будинку в оружиною, зараз гукне: куди? Ос. — Для сильної армії своєї рушниць, мушкетів, оружин наслали повні гамазеї, гвинтовок, фузий без пружин, булдимок, флинт і янчарок. Кот. — Як наш кобзарь з важким ранцем під ружжем гуляє. К. Х. — А я фузию набъю, таки тую бабу вбъю. н. п. — Чи в очереті зо стрільбами по качки. Фр. — **Къ ружью́!** = до збро́ї! — **Положи́ть ружьё** = зложи́ти збро́ю. — **Станови́тьcя подъ ружьё** = става́ти до збро́ї.

Рука́ = рука́, ру́ченька, права — прави́ця (С. З.), пра́вша, ліва — лі́виця. — Кожна рука до себе горне. н. пр. — Рученьки звязали, гулять заказали. н. п. —

Що це правші моєї нема? Де-ж моя рука? Кн. — **Рука́ми** = ру́чно, руко́шма (Лев.), руко́цаш. — Витягайте соху рукошма. Лев. — **Пра́вою, лѣ́вою руко́ю** = правору́ч, лівору́ч. — **Обѣ́ими рука́ми** = обі́руч. — Махає обіруч до мене. — І обіруч мечем опоясав до поясниці. Кот. — Взяв дрючок обіруч. Лев. — І не рад за гарячий камінь, та треба обіруч. н. пр. Гр. Чайч. — **Рука́-объ-руку** = по́руч, по́бік, по́пліч. — Тепер він стоїть поруч панської дитини. Кн. — Шевченко йдучи попліч з Костомаровом, мусів розважати його. Кн. — **По́дъ руку** = під плече́. — Взяв мене під плече і пішли ми до Дніпра. Кн. — **Изъ рукъ въ ру́ки** = з рук до ру́к, з рук на ру́ки. — **Ру́ку наби́ть** = прилови́тись (Мап.). — **Съ руки́** = на ру́ку, на ру́ку ковінька (С. З.). — **Съ лёгкой руки́** = в до́брий час. — **Подъ руко́ю** = на по́хваті. — Нема в мене на похваті книжки. Кн. — **Къ рука́мъ прибра́ть кого́, что** = а) до рук прибра́ти, у ру́ки взя́ти, б) прихова́ти, зага́рбати. (Д. під сл. **Прибира́ть**). — **На ско́рую ру́ку** = на швидку́ ру́ку, при́хапцем, аби́-як (що зробити). — **Подня́ть на себя́ ру́ки** = само́му собі смерть заподіяти. — **Сидѣ́ть, подж́авши ру́ки** = нічо́го не роби́ть, згорну́вши ру́ки сидіти. — **Онъ ему́ съ руки́** = він за його ру́ку тя́гне. — **На́ руку нечи́стъ** = хапки́й (С. Ш.), злодійкува́тий. — **Подъ пья́ную ру́ку** = на підпи́тку, по пъя́ному. — **У него до́лги ру́ки** = а) хапки́й (С. Ш.), злодійкува́тий, б) битли́вий. — **Изъ рукъ вонъ пло́хо** = зовсі́м пога́но. — **На всѣ ру́ки** = на все зда́тний. — **На свою ру́ку оху́лки не поло́житъ** = д. під сл. **Оху́лка**. — **Большо́й руки́ плутъ** = вели́кий плута́га. — **Держа́ть чью ру́ку** = тягти́ за ко́го.

2. рука́, письмо́. (Д. **По́черкъ**.) — **Приложи́ть ру́ку** = підписа́ти ся. — **Это письмо́ его́ руки́** = це пи́сано його́ руко́ю, це його́ рука́.

3. сторона́, бік, рука́, права — прави́ця (С. З.), ліва — ліви́ця. — **По пра́вую, по лѣ́вую руку** = на пра́во, право́руч, па ліво, ліво́руч.

Рукаве́цъ = д. **Рука́въ** (здр.).

Рукави́ца, рукави́чка = рукави́ця, рукави́чка, мн. — рукави́ці, верхні шкуратяні — на́кожні, короткі — ха́ньки.

Рукави́чникъ = рукави́шник. С. Жел.

Рукави́чный = рукави́шний.

Рукави́ще = д. **Рука́въ** (поб.).

Рука́вный = рука́вний, од рукава́.

Рука́въ, здр. **рукаве́цъ, рука́вчикъ**, поб. **рукави́ще** = 1. рука́в, рукаве́ць, передня частина рукава жіночої сорочки вишивана — по́лики, край рукава сорочки — чо́хла (С. З.). — **Разрѣ́зные рукава́** = роспо́ри, роздьо́ри (Ев.), вильоти. — Ой чи той то Микита, що з вильотами свита. н. п.

2. матня́ (д. під сл. **Не́водъ**).

3. ки́шка (до смоку).

4. рука́в, прото́ка, ві́тка, річа́к, невеличкий — за́річок. — Такі всі вітки впадають в велику воду, а з неї гирла в Дніпр од самої Січі. Л. В.

Рука́стый = рука́тий. — Кіт, кажеш, зъїв? Мабуть, рукатий. Кр.

Рукоблу́діе, рукоблу́дство = д. **Онани́змъ**.

Рукоблу́дникъ = д. **Онани́стъ**.

Руководи́тель, ница = проводи́рь, приві́дця (С. Л.), повода́р (С. Л.), повода́тар, ка (С. Л.), оруда́рь, ору́дник (С. Жел.), руково́дник (С. Жел.), вата́г, ватажо́к, напра́вник, напу́тник, ця, керма́нич, кервни́чий. — Все що жило новим життям, скрізь заворушилось; як бажали проводарі, все так і робилось. Кост. — Маючи за керманича духовенство, школа не спроможна була. Кн.

Руководи́тельство = при́вод, ору́дування, керува́ння, руково́дство (С. Жел.). — Всюди привод дає, а сама не хоче за чужим приводом ходити. Номис. С. Л. — Ви бо всюди бували, то за вашим приводом і титарь наш краще справить ся. Ос.

Руководи́тельствовать = пе́ред води́ти, вести́, ору́дувати, керува́ти (С. Жел.), верхово́дити, кермова́ти, ся. — Дівок танок ходить, Бондарівна усім перед водить. н. п. — Пропав і той, хто всім верховодив. К. Ш. — Люди солідарні в ідеї, повинні кермовати ся інтересами загальної ідеї. Кн.

Руково́дство = 1. д. **Руководи́тельство**.

2. підру́чник. С. Жел.

Руково́дствовать, ся = 1. д. **Руководи́тельствовать**.

2. трима́ти ся. — Що до правописі, тримаю ся Кулїшівки.

Рукодѣ́ліе = 1. рукоді́льство, рукоді́я, рукоді́яння (Лев.).

2. рукоді́лля.

Рукодѣ́льникъ, ца = рукоді́льник, ця, рукодійник, ця, руко́діль, руко́діля. С. Жел. — Яна хазяйка, яна рукодільниця. Кот.

Рукодѣльный = рукодільний.

Рукомойникъ = умива́льник, ця, ми́йниця. С. Жел.

Рукопа́шный, ру́копашь = рукопа́шний. руко́па́ш (С. Жел. З.).

Рукопи́сный = руко́писний. С. Жел.

Ру́копись = руко́пись (С. Жел.), руко́пис. — Загубив ся десь мій рукопис.

Рукоплеска́ніе = о́плески (С. Жел.), по́плески. — Проспівав так добре, що довго не змовкали оплески.

Рукоплеска́ть = плеска́ти, рукоплеска́ти. (С. Жел.).

Рукополага́ть, рукоположи́ть, ся = сьвяти́ти, ся, висьвя́чувати, ся, висьвяча́ти (С. Л.), ви́сьвятити, ся, ста́вити ся. — У неділю він ставив ся на попа, висьвятив його сам митрополіта. Кн.

Рукоположе́ніе = висьвяче́ння (С. Л.), ста́влення, поставле́ння.

Рукоприкла́дство = підпис, підписа́ння.

Рукоприкла́дчикъ = підпи́сач.

Рукоприкла́дствовать = підпи́сувати. С. Жел.

Рукоятка, рукоять = руківъе́ (Нік.), ру́чка, батога — пу́жално (д. **Кнутови́ще**), грабель — граби́льно, гра́блище (д. **Гра́бли**), дверей — ру́чка, жорна — млін заступа — заступи́льно (д. **За́ступъ**), коси — кісся́, косье́ (д. **Коса́**), коло́ворота — ко́рба, крути́ло, кочерги — кочержи́лно (д. **Кочерга́**), ложки — держачо́к, стебло́, мітли — де́ржало, де́ржално, мітлище (д. **Метлови́ще**), меча, шаблї — де́ржално, держа́к, де́ржало (С. Л.), ру́чка, ножа — коло́дка, коло́дочка (С. Л.), посудини — де́ржало, ру́чка, у́шко (С. Ш.), рогача — рогачі́лно, свердла — цендю́бар, сапи — сапи́льно, сокири — топори́ще (С. Л. Ш.), топори́ско, ціпа — ціпи́льно, ціпи́льня, черпака — держа́к, де́ржално (С. Л.), щітки — щітни́к. — Вельми коротке пужално, наче у нагайки. Кн. — До залізних грабель треба й грабильно залізне. Кн. — Пішов набити заступ на заступильно. Кн. — Незручна ся коса; про мене треба довшого косья. Кн. — А до маховика приправлена корба. Кн. — Держачок у ложки непомірно довгий. Кн. — Поти бились, поки в руках од мечів самі держална позоставались. В. К. — Засадив ніж у груди по саму колодочку. Кн. — Грай, грай, глечику, а підеш без ушка. н. пр. — Треба вкоротити сапильно, довге воно, тому й сапати важко. Кн. — Товсте топорище, таке, що й рукою не обіймеш. Кн. — Як утопає, сокиру дає, а як порятують, і топорища жаль. н. пр. — Позагублювши сокири, добре й топориско. н. пр. — Ось привъяжу бича до ціпильна. Кн. Д. ще під сл. **Держа́лка**.

Рулево́й = стерни́к (Ман.), стерни́чий (С. З. Л.), припи́нщик (Ман.). — Копитан гукає на стерника, а він куняє. Кн. — Д. ще під сл. **Ко́рмчій**. — **Рулевы́мъ быть** = стерни́ти, на стерні бу́ти.

Руло́ (полотна) = суві́й. С. З.

Руль = стерно́ (С. Л.), прави́ло, корми́ло, у плота — трепло́ (С. Л.). — Стерном керують корабель. Чайч. Д. ще під сл. **Корми́ло**.

Ру́льный = папу́шний. — **Р. таба́къ** = тютю́н в папу́шах.

Ру́ля = папу́ша. С. З. — Та продала дівчина душу та купила козакові тютюну папушу. н. п.

Румы́нія = Руму́нія, Молда́ва, Молда́вщина (С. Л.), Воло́щина (С. З. Л.).

Румы́нъ, ка = руму́н, ка, во́лох (С. З.), воло́шин, воло́шка.

Румы́нскій = руму́нський, воло́ський, молда́вський.

Румя́на, румя́нка, рос. Echium rubrum L. = кра́сний ко́рінь, E. vulgare — шари́ло, сине́ць, громови́к, ва́ячі бурячки́, медени́шник, ра́нник.

Румя́нецъ = кра́ска, румъя́нець (С. Жел.).

Румя́нить, наруми́нить, ся = румъя́нити, нарумъя́нити, ся.

Румя́ны = краси́ло, румъяни́ло, румъяне́ць. — Купи мінї і білило і красило. н. п.

Румя́ный = румъя́ний (С. Жел.), румъя́ний, червонови́дий, ружня́ний (С. З.).

Румянѣть = румъяні́ти. С. Жел.

Ру́нистый = руни́стий, волоха́тий.

Ру́нный = 1. вовня́ний, ру́нний.
2. табу́нний (д. **Руно́ 3**).

Руно́ = 1. во́вна.
2. ру́но, о́стриг.
3. табу́н. — Оселедці ходять табунами. С. Ш.
4. пучо́к горо́ху з бади́ллям.

Ру́поръ = руши́й, говірна́ труба́.

Руса́къ = заєць з сивою чи сірою шерстю на спині.

Руса́лка, руса́лочка = руса́лка, руса́лочка, руса́лонька, дитина — ма́вка. С. З. Л. — Щоб мавки не залоскотали. С. З.

Руса́лкинъ = руса́льчин.

Руса́льный = руса́льний, ма́вський. — **Р. недѣля** (перед Зеленими Сьвятками) — руса́льна неді́ля (С. З.), ма́вський тиждень.

Русло́ = річи́ще (Мап.), кори́то, стри́жень, пото́ка, водото́к, пото́чина, вузьке — вузьмина́. — Глибина, котрою плине річка, зветь ся річище. Зем.

Ру́сый = ру́сий, руся́вий.

Русѣ́ть, порусѣ́ть = руся́віти, порусявіти.

Русѣ́ть, обрусѣ́ть = моска́лити ся, каца́пити ся, обмоска́лити ся і т. д. д. **Обрусѣ́ть.**

Ру́та, рос. Ruta graveolens = ру́та (С. Ан.), зроблений з рути — рутвя́ний. — Рутвяний вінок.

Ру́тный = рутвя́ний. С. З. — Так і зав'янеш, як рутвяна квітка. С. З.

Ру́хлость = кри́хкість.

Ру́хлый = крихки́й, сипки́й.

Рухлѣ́ть = става́ти крихки́м, сипки́м.

Ру́хлядь = збіжжя (С. Аф.), мізе́рія (С. З.), скарб, мана́тки, мана́ття (С. Л.), шу́плаття. (Останні три слова переважно про одежу). — Забірай з собою усе своє збіжжя та йди куди знаєш. н. о. — Мізерії наклав дві скрині. Кот. — Дала мати за дочкою і скриню і корову і надавала усякого шуплаття. Лев. — **Мя́гкая ру́хлядь** = д. **Мѣхъ 1.**

Ру́хнуть, ся = упа́сти, повали́ти ся, завали́ти ся. — Завалила ся стеля.

Руча́тель, ница = д. **Поручи́тель, ница.**

Руча́тельство = зару́ка, пору́ка, запору́ка, рукоємство (д. **Пору́ка 2**). — Вбачав в Шевченкові заруку своєї будущини. Кн.

Руча́ться, поручи́ться = ручи́ти ся, поруча́ти ся, йма́ти ся, поручи́ти ся. — І за свою пазуху не ручись. н. пр. — За те ручитись не буду. Кр. — Ручу ся вам, що добре буде. Кн. — Хто ручить ся, той мучить ся. н. пр. — Не ймай ся ні за кого. н. пр.

Ручево́й = струме́невий.

Ручéй, ручеёкъ = струме́нь, струмо́к (С. Л.), струмо́чок (С. З.), струга́, стружо́к (С. Л.), течі́я, водоте́ча (С. Л.), руча́й, брідо́к, брідо́чок, буркотливий — бурча́к (С. Л.). — От полили ся струмки по землї і обмивають і будять її. Чайч. — Сніги розтопились, злили ся струмками, земля молодїє, укрилась квітками. Чайч. — Струмочок холодний котив ся, із мертвого грунту джерелом точив ся. Пч. — Згадки його лили ся тодї живим струмком, що то тихо й журливо дзюрчав свою смутну пісеньку, то гучно ревів, ков бурчак, спадаючи у безодню. Лев. В. — Знову вже тануть сніги, знов ручаї у яри покотились. Мова. — В саду тече ручай. Кн.

Ручéйный = д. **Ручево́й.**

Ру́чка = 1. ру́ченька (д. **Рука́ 1.**).

2. ру́чка і д. **Руко́ять.**

Ручно́й = 1. ручни́й. — Ручний камінь. — **Ручно́й бой** = бійка на ша́блях, списа́х то́-що, а не огнепа́льною бро́нею.

2. ручни́й, приру́чений, хо́ваний. — Приручений голуб.

Ручьи́стый = струмени́стий.

Ру́шать, пору́шать, нару́шать, иззру́шать = рі́зати, кра́яти, нарі́зати, порі́зати, накра́яти, покра́яти. — Нарізати хлїба. — Накраяла м'яса.

Ру́шить, разру́шить = руйнува́ти, розруйнува́ти і д. **Разруша́ть.**

Ру́шиться, разру́шиться = 1. вали́ти ся, розвали́ти ся, повали́ти ся, завали́ти ся. — Стара церква розвалила ся.

2. рва́ти ся, порва́ти ся, перерва́ти ся. — Між ними порвалась дружба.

Ры́ба, ры́бка = ри́ба, здр. — ри́бка, ри́бонька, мале — рибеня́, рибя́, поб. — риба́ха, самчик — молоче́нник, риба, що йде з моря в річку викидати ікру — ходови́к, що йде назад у море — утіка́ч (Попка — Черноморскіе козаки). — Риба уже не ловилась і став він збірать ся до дому, — гульк, аж піймалось іще одно рибеня. Ск. Ал.

Рыба́къ = 1. риба́лка (С. З. Л.), риба́лочка, риба́лонько (С. З.), ри́барь (С. Жел. З.), рибо́вчик (С. Жел. З.), риба́к (С. Жел.), рибало́в, ець (С. Жел.), що тягне невід — невідни́чий, простий робочий на риболовлї — забро́дчик. — Сам Бог з рибалки апостола вчинив. н. пр. — Ой рибарі-рибароньки, дам я вам напить ся, ой витягніть Василенька та хоч подивить ся. н. п. — Хлопцї риболовцї, ви закиньте сітку. н. п. — Звели ти своїм невідничим — хай вловлять рибку. н. к. Мап. — **Рыбако́мъ быть, пробыть** = риба́льчити (С. Л.), прориба́льчити.

2. ри́бник (С. Жел. З.), риба́с. — Рибникам і різникам торгувати в нижнім Київі. Л. В.

Рыба́цкій, рыба́чій = риба́льський, ри́барський; риба́лчин. — Рибальський цех. С. З.

Рыба́чка = риба́лчиха (жінка рибалки), рибало́вка (що сама рибальчить).

Ры́бенный = ри́б'ячий. — Риб'ячі кістки.

Ры́бина = риби́на. — За цілий вечір піймав одну рибину.

Ры́бешокъ = рибеня́, тко, рибя́. (Пр. д. під сл. **Ры́ба.**)

Ры́бистый = ри́бний. — Рибний ставок.

Ры́бица = ри́бка. — **Бѣлая ры́бица** = д. **Бѣлоры́бица.**

Ры́бишка = д. **Ры́ба** (здр.).

Ры́бища = д. **Ры́ба** (поб.).

Ры́бій = ри́бъячий, ри́бин, ри́бъяний. — **Р. жиръ** = трін, трону. С. Ш. — **Р. клей** = карю́к.

Ры́бка = ри́бка, ри́бонька. — **Ме́лкая ры́бка** = мілька́, мулька́.

Ры́бный = ри́бний. — **Р. ло́вля** = риболо́вля. — **Мѣсто рыбной ловли** = риба́льня, риболо́вня. — **Р. торго́вецъ** = д. **Рыба́къ 2.**

Рыболо́вство = риба́льство (С. Л. Жел.), риба́цство, риба́рство (С. Жел.). — **Занима́ться рыболо́вствомъ** = риба́льчити (С. Л.), риба́лчити, рибалкува́ти, риба́лити (Граб.), риба́рити, риба́чити. С. Жел.

Рыболо́въ = 1. д. **Рыба́къ 1.**
2. пт. Larus = марти́н (С. Жел.), риба́лка, кря́чок.

Рыбопромы́шленникъ = д. **Рыба́къ 1 і 2.**

Рыга́ніе = рига́ння.

Рыга́ть, рыгну́ть = рига́ти, одри́гувати, ригну́ти, одригну́ти.

Рыго́та = рига́ння.

Рыда́ніе = рида́ння, голосі́ння, ле́мент (С. Жел.). — Жіноцтво тремтіло від спазматичних ридань. Кн.

Рыда́ть = рида́ти, голоси́ти (С. Л.), лементува́ти (С. Жел.).

Рыжебоpо́дый = рудоборо́дий.

Рыжева́тый = рудова́тий.

Ры́жиковый = 1. ри́жиковий. 2. рижі́йний.

Ры́жикъ = 1. гр. Agaricus deliciosus — ри́жик (С. Ан.), рижо́к, мн. рижки́. С. Ан. Л.
2. рос. Camelina sativa Crontz. — рижі́й. С. Ан.

Ры́жій = руди́й (С. Л.), з темними смугами — муру́гий (д. під сл. **Масть**). — З чорнявою вечір стою, з білявою обіймаю ся, а з рудої, як з дурної, що вечора насміхаю ся. н. п. — Мамко моя мила! Не дай мене за рудого, бо я чорнобрива. н. п.

Рыжѣ́ть, порыжѣ́ть = руді́ти (С. Л.), поруді́ти.

Рыка́ть, рыкну́ть = рича́ти, рика́ти, рикну́ти.

Рыкъ = рик, рича́ння. С. Жел.

Рыле́йщикъ = лі́рник.

Ры́ло = пи́сок, мо́рда; пи́ка, марми́за, марму́за. — **Немы́тое ры́ло** = му́рза. — Свинячий писок. — Пр. д. ще під сл. **Мо́рда** і **Ро́жа 1.**

Ры́льце = 1. мо́рдочка, пи́чка, ми́дзя, пицю́рка (д. **Морда́шка 2**).
2. но́сик (посудини).

Рылѣ́ = лі́ра. — **Игра́ть на рыля́хъ** = гра́ти на лі́рі.

Рыла́стый = д. **Морда́стый.**

Ры́нокъ = ри́нок, база́рь (С. Аф.), торг, торжо́к, торго́виця (С. Ш.), мі́сто. С. З. — У Київі на ринку пъють чумаки горілку. п. н. — Бути козі на торзі. н. пр. — Не рада коза на торг, так ведуть. н. пр. — Куди їдеш? На торговицю. С. Ш. — Пішов на торжок, купив собі пиріжок. п. н. — Іти на місто. С. З. — **Толку́чій ры́нокъ** = товчо́к, товку́н, товку́чка, точо́к. С. Ш. — Купив на товкуні. С. Ш.

Ры́ночный = база́рний, міськи́й. — Базарна ціна.

Ры́нуться = суну́ти, гупу́ти, про воду — ри́нути.

Рыса́къ = риса́к. С. Жел. Пар.

Рыси́стый = сягни́стий, сягови́тий.

Ры́сій = ри́сячий.

Ры́скать = гаса́ти, галюва́ти, гаця́ти, шва́(е́)ндяти.

Рыско́нъ, рыску́нья = шве́ндя (сп. р.) і д. **Непосѣда.**

Рысца́ = рись, ристь (С. Жел.), трух (С. Ш.). — А далі аж не оглядав ся, з двора в собачу ристь побіг. Кот. — **Рысцо́й ме́лкой** = трю́шки, трюшко́м (С. Ш.), трюхо́м, труськом, тру(ю)хи́-тру(ю)хи́ (С. Ш.), трухце́м, тю́пки (С. З. Ш.), тюпце́м, підтюпцем. — **Ѣхать рысцо́й** = тру́(ю)хати, трюхи́кати (С. Ш.), тю́пати (С. З.). — **Побѣжа́ть рысцо́й** = потрю́хати. — Кінь біжить у трух. С. Ш. — Кінь трухає. С. Ш. — Кінь біжить труськом. п. о. — Я пішов доганяти и божа, бо він поїхав собі тюпки. К. Х. — **Ѣзда́ рысцо́й** = тру́(ю)хання. С. Ш.

Рысь = 1. д. **Рысца́.**
2. зв. Felis Lynx — рись. С. Жел.

Ры́твина = ри́тва, рівча́к, глибока — чортори́й, з водою — баю́ра, водори́й і д. **Промо́ина 1.**

Рыть, ся = 1. (**вы́рыть**) — ри́ти, копа́ти, ви́рити, викопа́ти, ся, нори — нори́ти, про кротів — кроти́ти.
2. (**разры́ть, ся**) — ри́ти, розри́ти, копа́ти, розкопува́ти, розкопа́ти, ся. — Нехай риють, розкопують, не своє шану-

ють. К. Ш. — **Рыть кому́ я́му** = підко́пувати ся під ко́го.

3. гребти́ ся, перегріба́ти. — Курка гребе ть ся в землі.

Ры́хлить, взры́хлять = пуши́ти, підпуша́ти, підпуши́ти.

Ры́хлый = пухки́й (С. Л.), пухна́тий (С. Жел.), пухке́нький (С. Жел.), про камінь то-що — крихки́й, сипки́й. — Пухка паляниця. — Пухка земля.

Рыхлѣ́ть = дірча́віти, става́ти крихки́м, сипки́м.

Ры́царски = по лица́рськи.

Ры́царскій = лица́рський. С. З.

Ры́царство = лица́рство.

Ры́царь = ли́царь, ри́цер. С. З.

Рыча́гъ = руша́лка, воруши́ло, коро́мисло, коро́мисел, двига́ч, дви́жник (С. Жел.), щоб підіймати вагу — підо́йма (С. Жел.), підва́жня, важни́ця (С. Аф.), щоб повертати вітряк у стріли — верло́, вирло́, у ялиновій ступі — ла́па, у колодяза — жураве́ль (С. Аф.). — Бадьорість духа є підоймою поступу. Кн. — Вони були підоймою ганебного вчинку. Кн. — Лежить чумак між возами, на важницю схилив ся. н. п. — **Рычаго́мъ подня́ть** = ви́важити.

Рыча́ніе = рик, рича́ння. С. Жел.

Рыча́ть = д. **Рыка́ть**.

Рья́ный = берки́й, беручки́й і д. **Рети́вый**.

Рѣде́нькій = ріде́нький.

Рѣдечка = д. **Рѣдька** (здр.).

Рѣдечный = ре́дьковий.

Рѣдизна́ = ріди́на́. Сп.

Рѣди́ть = ріди́ти.

Рѣ́дкій = рідки́й, не густи́й, про тканину ще — сівки́й. — Рідкий ліс. — Рідке́ волосся. — Сівкий серпанок.

2. рідки́й, ди́вний, незвича́йний. — Рідкий гість. — Дивна краса. — Незвичайна здатність до...

Рѣ́дко = рі́дко (не густо або не часто), зрідка, рідко колú і т. д. д. **Нерѣдко** (не часто). — Виори мілко, посій рідко, то й уродить ся дідько. н. пр. — Рідко коли бачимось. — Чеши дідька з рідка — гладкий буде. н. пр. — **Хоть рѣдко, да мѣтко** = хоч раз, та гара́зд. н. пр.

Рѣдкова́то = ріде́нько, впро́рідь (не густо). — Посіяв впрорідь.

Рѣдкова́тый = ріде́нький, по́рідкий, о́брідкий, обрі́дчастий. — Борода, баки — все ще в його порідке. Кр. — Жито обрідке. Сп.

Рѣ́дкость = 1. рідкість.

2. рідкість (С. Жел.), дико́вина, дивови́жа.

Рѣдни́на, рѣдь = рядни́на.

Рѣ́дька, рос. Raphanus = ре́дька, **Р. ди́кая**, R. Raphanistrum L. = ре́дька ди́ка, свиріпа (укр.), ріпи́ця, ріпець, ріпій (Гал.). С. Ан.

Рѣдѣ́ть, порѣдѣ́ть = рідіти, рі́дшати (С. Л.), рідішати, рі́дчати, порі́дшати, про тканину ще — сівкати ся. — Людность в країні все рідшала. Бар.

Рѣдя́га = ре́йтух (д. під сл. **Мѣшо́къ**).

Рѣжа = сітка рибальська (рідко плетена).

Рѣ́жи = кла́дки під міст, замісць паль (зроблені на взір клітки).

Рѣжу́ха = 1. рос. Nasturtium — водяний, дикий хрін.

2. д. **Рѣзу́ха**.

Рѣжъ = 1. брусо́вана клітка під гре́блю.

2. зруб, ця́мрина.

Рѣза́къ = 1. різа́к (короткий ніж з довгою колодочкою). С. З.

2. лемі́ш (д. під сл. **Плугъ**).

Рѣзальщикъ = кра́йчий. С. Пар.

Рѣзаніе = рі́зання, різани́на. С. З.

Рѣзать = 1. (разрѣзать, нарѣзать) — рі́зати, кра́яти, тну́ти, тя́ти (С. Ш.), розрі́зати, розкра́яти, розтя́ти, нарі́зати, великими шматками — батува́ти, рядами — плата́ти, розплата́ти, аби-як — чи́кати, чикри́жити, дрібненько — криши́ти, накриши́ти, локшину — ло́кшити, карбами — карбува́ти. — Пан дружба ножик має, хороше коровай крає. н. п. Под. — Ниє серденько, як ножем крає, що батенька не має. н. п. — Опанас поставив пляшку, оселедець крає. Дум. — Грай, грай, тілько мого серця не край. н. к. — Не стій, мила, із иньшими, не край мого серця. н. п.

2. (зарѣзать, ся) — рі́зати, стина́ти, зарі́зати, ся, стя́ти. — Зарізала курку. — Схопила ніж і зарізалась. — Жовніри людей стинали, а татаре у полон брали. Л. С.

3. різати, вирі́зувати, ви́різати. — Вирізав печатку.

4. різати. — В животі ріже. — **Зу́бы рѣ́жутся** = зу́би врі́зують ся.

Рѣзви́ться = гра́ти ся (С. Аф.), пустува́ти (С. З.), жирува́ти, про коней — басува́ти (С. Ш.), вибри́кувати. (Останнє слово прикладаєть ся часом і до дітей). — Діти на дворі пустують. — Кінь вирвав ся тай басує. С. Ш.

Рѣ́зво = жва́во, шви́дко, мото́рно.

Рѣ́звость = жва́вість.

Рѣзву́нъ, рѣзву́нчикъ, рѣзву́нья, рѣзву́ха, рѣзву́шка = пусту́н (С. Л.), пусту́нчик, жиру́н (С. Л.), брику́н (С. Л.), брикуне́ць, пусту́ха, пусту́шка (С. Л.), жиру́ха (С. Л.), брику́ха (С. Л.).

Рѣзвый = жва́вий, мото́рний, д. ще **Рѣзву́нъ**; про коней — баски́й, порськи́й. — Що то за кобила була добра, що за прудка, що за баска. К. Х.

Рѣзвя́къ = д. **Рѣзву́нъ.**

Рѣзе́цъ = 1. різе́ць, різа́к.
2. д. під сл. **Зубъ.**

Рѣзка = 1. різання, кра́яння.
2. різа́к (чим ріжуть).
3. січка (порізана дрібно солома для худоби).

Рѣзкій = різки́й (С. Жел.), го́стрий, соки́ркуватий, жалки́й, гру́бий, при́крий. — **Рѣзкій вѣтеръ** = хвисткий, шпуйний, шкулкий. — **Рѣзкій го́лосъ** = верескли́вий, прони́зливий. — **Р. вкусъ** = го́стрий на смак. — **Рѣзкія слова́** = колю́чі, шкулкі слова і д. під сл. **Ко́лкій 2.** — **Р. тѣни** = гру́бі тіні.

Рѣзко = 1. го́стро, при́кро, прони́зливо і д. **Ко́лко.**
2. жва́во, мото́рно, шви́дко.

Рѣзкость = різкість (С. Жел.), го́стрість і д. **Ко́лкость 2.**

Рѣзна́я = різбя́рня.

Рѣзни́къ = різни́к (С. З.), свиней — каба́нник. — **Быть, побы́ть, пробы́ть рѣзнико́мъ** = різникува́ти, порізникува́ти, прорізникува́ти.

Рѣзни́ца = різни́ця, частіше мн. різни́ці. С. З.

Рѣзну́ть = різону́ти (С. З.), різну́ти.

Рѣзно́й = ви́різаний, вирі́зуваний, карбо́ваний.

Рѣзня́ = різня́ різани́на (С. З.), січня.

Рѣзу́ха, рос. Camelina sativa Grantz. = рижі́й, риже́й. С. Ан.

Рѣзчи́къ = різба́р, різьбя́р (С. Жел.), сни́цер (С. З.). — З його був мастак різбар: яких тільки ложок, полумисків, ковшів він не понарізував. Кн.

Рѣзы = д. **Дерба́.**

Рѣзь = 1. д. **Рѣзу́ха.**
2. різа́чка, з нудотою — со́няшниці, со́яшниці, з кольками — завійна, завійни́ця, з блювотою і проносом — надсе́рдні со́няшниці, з корчами — перело́ги. Яст. — Щоб тебе різачка порізала. н. пр. — Молодиця занепала на різачку. Кн. — Щоб тебе завійна ухопила. н. пр. — Соняшниці виливали, лихоманку проганяли. н. о. — Заговорюю сояшниці, заїдені й запитені, сояшниці водяні, с. вітряні і т. д. н. зам. Яст. — А ви, перелоги, ідіть собі чортові у ноги. н. зам. Яст.

Рѣзьба́ = різь, різьба́, ви́різка, горбовата — горо́різьба. — **Укра́шенный рѣзьбо́ю** = ви́різуваний і д. **Рѣзно́й.**

Рѣка́ = ріка́, рі́чка, здр. рі́ченька, рі́чечка, в нар. піснях в знач. річки трапляеть ся слово — Дуна́й. — Тече річка невеличка, схочу — перескочу. н. п. — Хіба піду до річеньки, з жалю утоплю ся. н. п. — Ой піду я понад дунаями, а там стоїть вода стояннами. н. п. — **Вверхъ, внизъ по рѣкѣ** = д. під сл. **Вверхъ** і **Внизъ.**

Рѣпа, рос. Brassica Rapa L. = ріпа. С. Ан.

Рѣпникъ = 1. роса́да ріпи.
2. ка́ша з ріпи з крупа́ми або пи́ріг з ріпою.

Рѣпо́вникъ, рос. Barbarea vulgaris L. = свиріпа. С. Ан.

Рѣсни́ца, частіше мн. **рѣсни́цы** = вія, вії (С. Л.), війниці, кліпа (Кр.), кліповки. — Сльози полили ся з його темних вій, щоб засхнути краплями на щоці твоїй. В. Щ. — Та що-ж бо значить те зітхання? Чого на віях та сльоза? Ал. Ск. — Сльози затремтіли на її довгих віях. Коц. — Смутно якось так через густенькі війниці глядять на мене крадькома твої ясненькі очиці. І. Г.

Рѣчёнка = рі́чечка (маленька, аби яка).

Рѣченька = рі́ченька (д. **Рѣка́**).

Рѣчи́стый = дорі́чний, мо́вний, промо́вистий, річни́сдий, проре́чистий (Вол.). — Вона дорічніша від чоловіка. Сп.

Рѣчка = рі́чка (д. **Рѣка́**).

Рѣчно́й = річни́й, річкови́й.

Рѣчь = 1. річ, мо́ва. — Чия згуба, в того річей повна губа. н. пр. — По сій мові, будьмо здорові! н. пр. — Красная мова находить добрі слова. н. пр.
2. ви́мова, помо́вка. — У його добра вимова.
3. річ, промо́ва, ка́зань. — Дозвольте річ держати. — Один хвилософ чи богослов казав промову над якимсь помершим паном. н. о. Гр. Чайч. — Сказав коротеньку, але дуже гарну промову. Пр. — А казать промову стане, то й не жди, щоб був кінець. Сам. — **Вступи́тельная рѣчь** = передмо́ва, припові́стка. — **Поздрави́тельная, привѣтственная рѣчь** = ра́ція, ора́ція, привітна́ річ.
4. мо́ва, розмо́ва і д. **Разгово́ръ.** — Мова мовить ся, а хліб їсть ся. н. пр.

Рѣша́ть, ся, рѣши́ть, ся = 1. ріша́ти, розвя́зувати, рішити (С. Жел.), розвя́зати, ся. — Розвязати питання.

2. покладати, покласти; вершити, постановля́ти (рішенець, вирок), рішити, постанови́ти і д. **Опредѣля́ть 2.** — Положив неодмінно сватати її. Кр.

3. ва́жити ся, зважа́ти ся, відва́жувати ся, зва́жити ся, нава́жити ся, відва́жити ся, настанови́ти ся, наполу́жити ся. — Як прибиті так зостались, довго очі звести не зважались. Гр. Чайч. — Не розмовившись з головою, ні до чого не важ ся. н. пр. — Ніхто не важив ся приставати до них. К. Св. п. — Заказаное під карою смерти важив ся вкусити. Б. Н. — І не важив ся навіть на турків нападати, доки не прибули козаки. Бар. О. — Ти сьогодня бачу я розум стратив, що прохать синів у мене зваживсь Ст. С. — Було б справді чудо, коли б зважилось хто на герць з ним стати. Ст. С. — Мнеть ся щось біля дверей, немов щось хоче казати, та не зважить ся. Лев. В. — От вони й наважились йому чим небудь оддячити. н. о. Гр. Чайч. — Вже я на що наважусь, то мінї все байдуже. Ос.

Рѣше́ніе = ріше́ння, ріше́не́ць (С. Жел. З. Л.), ріши́не́ць (Сп.), розвяза́ння, постано́ва, ви́рок (С. З.), при́суд (С. Л.). — Тетяна під вікном стояла та як почула рішенець, у хату вбігла, в ноги впала: будь мати, будь мінї отець! Зб. Мет.

Рѣше́ти́на = 1. ла́та (на кроквах). С. З.
2. сітка (в решетї), дно решета.

Рѣшети́ть, обрѣшети́ть = 1. лати́ти, латви́ти (С. Жел.), облати́ти (прибивати лати до кроков).
2. решетува́ти, обрешетува́ти (прибивати дранички до стелї чи стін вдовш і впоперек).

Рѣшётка = 1. ґра́та (С. Жел.), частїше мн. ґра́ти (С. Л.), решітка (С. Жел.), решо́тка (С. Жел.). — За ґратами сидить. п. о. — Із за решотки виглядали. К. Ш. — Широкий ґанок, обгороженний дрібними, наче сітка, ґратками. Пр.
2. штахе́ти (д. **Огра́да** 1).
3. ре́шка (монети). — А ну киньмо! Орел чи решка? (в грі в орлянку).
4. клітка, ка́рта, ґра́тка (ґратчаста мережка).
5. дно (в самоварі).

Рѣшётникъ, ца = решітни́к, ця, решета́р, ситни́к. С. Жел.

Рѣшётный = решітний. — **Рѣшётная мука́** = просіяна на ре́шето, раз — разова.

Рѣшето́, рѣшетце́ = ре́шето, решітце, густе — си́то, си́течко, обі́д на йому — решети́ще, обича́йка.

Рѣшёточка = д. **Рѣшётка.**

Рѣшёточный = решіточний.

Рѣшётчатый = 1. ґратча́стий, ґратча́тий, карта́тий. — Допекла страх Маркові темниця, він схилив ся на вікно ґратчасте, та й угледів дївчину хорошу. Ст. С. — **Рѣшётчатый забо́ръ** = штахе́товий. — **Р. ворота́** = щабля́сті воро́та.
2. дірча́стий.

Рѣши́мость = ріши́мість (С. Жел.), відва́га (С. Л.), рішу́чість (С. Жел.).

Рѣши́тельно = рішу́че, відва́жно; зовсім, цілко́м, в остаттє, на о́друб, притьмо́м. — Він рішуче завіряв себе, що не хоче родинного життя. Лев. В. — Мінї в судї сказано, що я програв справу на одруб і далї нїчого походеньки справляти. Кв. — То була невесела, а тут уже притьмом до дому хоче йти. Кв. — І сумує, сердешна, і нишком поплаче, та притьмом нїчого робити. Кв. — **Я рѣши́тельно не понима́ю его́** = я зовсім його́ не розумі́ю. — **Онъ рѣши́тельно ничего́ не дѣлаетъ** = він зовсім нїчо́го не ро́бить. — **Рѣши́тельно никого́, никто́** = ніко́гісінько, ніхто́йсенько. — **Рѣши́тельно ничего́ нѣтъ** = не ма́є ніт нїчо́го. — Оглянеть ся добрий молодець, аж не має ніт нїчого. н. п.

Рѣши́тельность = рішу́чість (С. Жел.), відва́га.

Рѣши́тельный = 1. рішу́чий (С. Жел.), відва́жний. — Його характер був рішучий і сьмілий. Зап. Кок.
2. рішу́чий, коне́шний, оста́нній, оста́тній. — Щоб знати, чого в рішучій хвилї сподїватись можна. Бар. — От наступа рішуча мить у бранї. Ст. Б. Х.

Рѣши́ть, ся = д. **Рѣша́ть, ся.**

Рѣять, ри́нуть, ся = 1. ри́нути, тікти́, ли́ти ся шви́дко. — З криницї вода рине.
2. ду́ти, дму́хати, бу́рхати, ду́нути, дмухну́ти, бурхну́ти (про великий вітер).
3. ки́дати ся, ки́нути ся, сону́ти, хря́снути, пори́нути. — Народ відусюди так і кинув ся туди. — То в ярмарку народ так і сунув, так і хряснув на той бік. К. З. о Ю. Р. — **Рѣять въ во́здухѣ** = мрі́ти, майоріти. — Вітер так і поніс тую копицю. Дивимось — аж вона тільки мріє над землею. Кр.

Рю́мить, зарю́мить = ру́(ю́)мати, ру́(ю́)мсати, зарю́мати.

Рю́мка, здр. **рю́мочка**, поб. **рюми́ще** = 1. ча́рка, ча́рочка, чарчи́на, ча́ра, келі́шок (прав.), велика — чепуру́ха, срібна на взір ріпи — рі́пка. С. Л. — По чарці, по парці, та впъять по пъять. н. пр. — Його в бояре, в купи просять і першу чарочку підносять. Б. Г.

2. кахлі за́дня части́на.

Рю́мочный = ча́рочний.

Рю́тить, врю́тить, ся = пха́ти, упиха́ти, упха́ти, ся.

Ря́бенькій = рябе́нький.

Ряби́на = 1. рос. Sarbus aucuparia L. = горобина́ (С. Ан. З. Л.), оробина (укр.), воне́га (гал.). С. Ан. — Хоч би де замріла квіточка одна, тільки й червоніє що горобина. В. Щ.

2. (здр. **ряби́нка**) — віспина, віспинка (С. Аф.), лу́щина, ряби́на (С. Жел.), частіше зб. — ряботи́ння (Кр.), тарани́ (С. Ш.). — Хоч тарани на виду, так маслак до ладу. н. пр.

Ряби́новка = гороби́нівка.

Ряби́новый = гороби́новий.

Ряби́ть = рябі́ти. — Рябіє в очах.

Ря́бка = д. **Куропатка**.

Рябова́тый = рябе́нький, дзюба́тенький (С. Л.). — Ой хоч бо я дзюбатенька на лобу, таки бо я вроблена до ладу. н. п.

Рябо́й = 1. ряби́й (С. З. Л.), дзюба́тий (С. З. Л.), таранкува́тий.

2. (про птаць) — ряби́й, різнопе́рий, сорока́тий, зозуля́стий. — Огу зозулясту курку піймай. Чайч.

Ря́бчикъ, пт. Tetrao bonasia = рябо́к, рябе́ць (С. З. Жел.), ря́бчик (С. Жел.), горо́бка, оро́бка (С. Л.).

Ря́бый = д. **Рябо́й**.

Рябь = 1. бри́жжі, жму́рки (на воді).

2. д. **Вьюно́къ**.

Рябѣть, порябѣть = рябі́ти, порябі́ти.

Ряди́ть = 1. (**поряди́ть, подряди́ть, ся**) — підряжа́ти, годи́ти (С. Л.), єдна́ти, найма́ти, підряди́ти, згоди́ти, поєдна́ти, ся і д. **Подряжа́ть**. — Поєднали ся! Він єднав ще й другого майстра, а я кажу — не треба. Кн.

2. (**наряди́ть, ся**) — виряжа́ти, убіра́ти, прибіра́ти, чепури́ти, ви́рядити, ся і т. д. д. **Наряди́ть, ся**.

Рядко́мъ = д. **Ря́домъ**.

Ря́дная за́пись = д. під сл. **За́пись**.

Рядово́й = рядови́й, про́стий.

Рядо́къ = д. **Рядъ**.

Ря́домъ, рядко́мъ = ря́дом (С. Л.), рядко́м, вряд, по́ряд, по́пліч (С. З. Л.), по́руч (С. З.), впо́руч, урядови́цю, упо́руч, о́бік, су́спіль, ра́зом. — Всі в ряд поставали. К. Ш. — Сідаю собі попліч з нею. Кн. — Попліч сідає. С. З. — В саду поруч з дворцем — оранжерея. Кн. — І пішли вони геть поруч. С. З. — Упоруч себе посадив. С. Ш. — За моєю хатою стояла суспіль комора. Кн. — Обік його жіночка небога. К. Ш.

Ря́дчикъ = рядчи́к. С. Жел.

Рядъ, рядо́къ = ряд, рядо́к, рядови́ця (С. Л.), ла́ва (С. З.), шере́га, скошеного хліба, трави — вало́к, вало́чок, кіп — ста́йка, ста́я (Лев.), снопів у стозі — верства́ (Ман.), конопель намочених — по́мок, один на другому — шар, в чому плетеному — ста́лька, в тину — ві́я. — Військо йшло лавами... в лаві чоловік з 20. Кн. — О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. н. п. — Поклала шар огірків, шар листу вишневого. — Сплів батіг у чотири стальки. — **Мясно́й рядъ** = мясни́ці. — **Къ ря́ду** = ря́дом, по́спіль. — Були на храму в селі два годи поспіль. Лев. — У мене було семеро дочок поспіль. Чайч. — **Рядъ за ря́домъ** = ряд по ряду́.

Ря́жанка = колоту́шка. Лев.

Ря́женый = д. **Ряди́ть** (прич.). — **Сужено́й и ря́женый** = су́жений. — Суженого конем не объїдеш. н. пр. — **Ря́женые** = машкара́. — **На праздникахъ хо́дятъ ря́женые** = на сьвя́тках хо́дять з машкаро́ю.

Ряжъ = д. **Рѣжъ**.

Ряза́нь = я́блука моро́жені.

Ря́са, рясе́нка, ря́ска = ря́са, ря́ска.

Ряхну́ться = д. **Рехну́ться**.

С.

Саадáкъ = сагайдáк. — Комлики мали сагайдаки і стріли. Л. С.

Сабайóнъ = óбливка (з яєчного жовтка з вином до страви).

Сáбелька = д. **Сáбля 1.** (здр.).

Сáбельникъ, рос. = **С. татáрскій,** Acorus Calamus L. — áїр, áєр, гавъяр, я́вір, тáрське зілля, явірóвий кóрінь, **С. болóтный, ронённый,** Comarum palustre L. — сухолóм, вóвче тіло. С. Ан.

Сáбельный = шáбельний, шабльóвий.

Сáбля = 1. шáбля, здр. шáбелька, поб. шаблю́ка. С. З. — Маю шаблю у руці: ще не вмерла козацька мати. Б. Хм. — Сапъянові чобітці, ще й шабелька при боці. н. п. — Коли б, Боже, воювати, щоб шаблюки не займати. н. пр.

2. риба Cyprinus cultratus — чехóня, чахóня. С. З. — Продав чумак в Кременчуку тарань і чахоню. Дум.

3. рос. Gladiolus L., G. communis L. — зрáдник, косáрики, медýчка, меч, півник. С. Ан.

Сáванъ = сáван, покривáло, покрíв, покрівéць (Ман.).

Саврáско = булáнко (кінь буланої масти). С. Ш.

Саврáсый = булáний, буланéнький. С. Аф. Ш.

Саврáсъ = д. **Саврáско.** — **Саврáсъ безъ узды́** (про чоловіка) — свавóльний, невпи́нний, незагнуýзданий, ши́беник.

Сáга = дýма (скандинавська).

Сáдикъ = садóк, садóчок. — Садок вишневий коло хати. К. Ш. — А в тім у садку сьвітлонька нова. н. п.

Сади́ть = д. **Сажáть.**

Сади́ться, сѣсть = 1. сідáти (С. З.), садови́ти ся, сíсти. — Сідай близенько. — Сіли за стіл. — Садовіть ся, будьте ласкаві.

2. сідáти, осідáти, осíсти. — Гуща осідає на дно. — Хата осíла і похилила ся.

3. зсідáти ся, збігáти ся (С. Жел.), зсíсти ся (С. Пар.), збíгти ся. — Вимила спідницю, а вона так збіглась — зовсім куценька.

4. захóдити, зайти́. — Сонце заходить.

Сади́шко = садóк (який небудь, поганенький).

Сади́ще = сад (великий).

Сáдка = 1. сажáння. — Сажання дерев.

2. збігáння (тканини од мочіння).

3. осідáння. — Осідання соли в озерах.

Сáдкій = що збігáєть ся (про тканину).

Садкóвый = садкови́й.

Сáднить, осáднить, ссáднить = садни́ти, натирáти, здирáти, зсадни́ти, натéрти, зідрáти, намýлити.

Сáдно = саднó. С. Жел.

Садóвникъ, ца = садóвник, ця, садовни́чий, садівни́чий.

Садóвничать = садівни́цтвом займáтись, в садовині кохáтись.

Садóвническій = садівни́чий, садóвницький.

Садóвничество = садівни́цтво. — В якім стані знаходить ся городництво і садівництво? Ет. зб. — Колись писали ся тут і садівництво і пчільництво. Кн.

Садóвничій = д. **Садóвническій.**

Садóвня = д. **Оранжерéя.**

Садовóдство = д. **Садóвничество.**

Садóвый = садови́й, садкови́й. — **Садóвыя растéнія, с. плоды́** = садовинá, садови́нка. С. З. — Про садовину і городину. Ст. О. — Тоді буде садовина та й рясненька. н. п.

Садóкъ = 1. кош, кіш, сáжавка (на рибу).

2. д. **Птúчникъ** 2.

Садъ = сад, садóк. — **С. виногрáдный** = сад-виногрáд. — **С. вишнёвый** = вишнéвий сад, вишнúк, вишня́к, вишнячóк. — І станок, і млинок і вишневенький садок. н. п. — **С. слúвовый** = слúвник. — **С. фруктóвый** = д. **Плодóвый**.

Сáечка = д. **Сáйка** (здр.).

Сáечникъ, ца = д. **Бýлочникъ, ца** (що пече або продає „сáйки“).

Сáжа = сáжа, здр. сáжка, дуже густа — сопýха. — **Сáжа сáжею** = чóрний як сáжа.

Сажáлка = кілóчок, патúчок, прóрізь (що ним роблять ямки в землї, як сажають).

Сáжалка = д. **Садóкъ** 1.

Сажáніе = сажáння.

Сажáть, посадúть = 1. сажáти, садовúти, посадúти, посадовúти, про кількох — порозсáжувати. — Посадив мене коло себе, почав роспитувати. — Уликають Івана у хату, садовлять за стіл. Гр. Чайч. — На силу порозсажував усїх гостей. — Посадила хліб у піч. — Посадила качку на яйця. — Посадили його у темну.

2. садúти, сажáти, саджáти, посадúти. — Посажу коло хатини, на спомин дружинї, і яблуню і грушечку. К. Ш. — **Сажáть пýговицы** = пришивáти ґýдзики.

3. сажáти, засадúти (до чого). — Засадили його за книжку.

Саждéніе = сажáння.

Саженéцъ = сáжанка.

Сажéніе = сажáння.

Сажённый = сажньовúй.

Сажéнь (жін. р.) = сáжінь (муж. р.). — **Косáя, маховáя сажéнь** = кóсий, косовúй, маховúй, крúжовий сáжінь. (Д. під сл. **Косóй**.) — **Кубúческая с.** = кубíчний сáжінь, дров — стос. — **Склáдывать въ сáжени** (дрова) — стосувáти, постосувáти. — **С. погóнная** = повздóвжний сáжінь.

Сазáній = сазáнячий.

Сазáнъ, риба Varietas Cyprini Carpionis = сазáн, коропчýк (з породи коропів).

Сáйга, Antilope = сугáк (С. З. Л.), сайгáк (С. З.).

Сайдáкъ = д. **Саадáкъ**.

Сайдáчникъ = сайдáкер. — Военних мушкатерів і сайдакерів. Л. В.

Сайдáчный = сагайдáшний.

Сáйка = палянúчка (пшенишна, пухка).

Саквояжъ = багýл, саквú, клýпок.

Сáкля = хáта або землянка (у кавказьких народів).

Сакъ = 1. сак (С. З.), здр. сачóк. — Як рибу в сак зловив. н. пр.

2. д. **Саквояжъ**.

Салáзки = саночкú, санчáта, без грядок — ґринджóли (С. З.), ґринджоля́та, грипжоля́та (С. Аф. З.), в кізяку, покриті кригою — громáк. — Або громак або санчата тащим. Боданський.

Салáкуша, Cluppea sprattus = рúбка з порóди оселéдців.

Саламáта = саламáха (страва з гречаного або пшенишного борошна). С. З.

Салатóвка = ковгáнка. — Ковганка салу переводчиця. н. пр.

Салáтъ = 1. рос. Lactuca sativa L. = салáта. — **Полевóй, дúкій салáтъ**, L. scariola L. — какúш, молочкó. С. Ан.

2. салáта, шалáта (гичка салати і де-яких иньших рослин з сїллю, оцтом і олїєю).

Салéпъ, салéпный кóрень = рос. Orchis Latifolia L. — возулїни рушникú, лю́бка, лю́бжа, **С. бухáрскій**, O. Mario . = возýльки, возýлїни сльóзки, лю́бка, любú мене-не покúнь. С. Ан.

Сáлить, ся = 1. (**насáлить, ся**) — сáлити, смальцювáти, шмарувáти, насáлити, насмальцювати, нашмарувáти, ся.

2. (**засáлить, ся**) — сáлити, смальцювáти, шмарувáти, ялóзити, засáлити, засмальцювати, заялóзити, ся. — Засмальцював свиту.

Сáло = 1. сáло, здр. сальцé. С. Л. — **Сáло свѣчное** = лій. С. З. Л. — Шкода лою, сьвіти водою. н. пр. — Живе, як каганець без лою. н. пр. — **С. гусúное** = смáлець. С. З. Л. — **С. внýтреннее** = здір, здор. С. Л. — **С. тóщее** = шкурлáт.

2. сáло (крига з снїгом на річцї).

Салóнница = 1. жінка, що шиє салóпи.

2. бідна жінка, що хóдить в старóму салóпі; прохáчка і разом плетýха.

Салóпъ = салóп (верхня жіноча одежина особливого крою).

Салотóпня = салгáн (С. З.Л.), сáльня (С. Л.).

Салфéтка = сервéтка. С. З. Л.

Сáльникъ = 1. Анат. Omentum — сáльник, чепéць.

2. сáльник (страва — сальник з начинкою).

3. д. **Сáльный кóрень**.

Сáльница = 1. д. **Салатóвка**.

2. д. **Сáльный кóрень**.

Са́льный = 1. са́льний, про сьвічку — лойовий. С. Л. — Он лежить лойовий недогарок. Гр. Чайч.

2. засмальцьо́ваний (С. Л.), зашмаро́ваний, заяло́жений.

Са́льный ко́рень, рос. Symphytum officinale L. = живокі́ст(ь), правокі́ст, костоло́м, воло́вий язи́к. С. Ап.

Салюта́ція = яса́. С. З. — Із дванадцяти штук гармат грімали, ясу воздавали. н. д.

Салютова́ть = ясува́ти, ясу́ воздава́ти (С. З.).

Салю́тъ = д. Салюта́ція.

Самбу́къ, рос. Sambucus nigra L. = бузина́, гал. — баз, базни́к. С. Ап.

Самдеся́ть = санде́сять. — Горох уродив ся сандесять.

Самдру́гъ, самадру́га = у дво́х, у двійзї (С. Ш.).

Саме́цъ = саме́ць, са́мчик, в стаді для приплоду — ста́дник, у риб, коли вона треть ся — спича́к (Ман.), коня — лоша́к, у гусей — гуса́к, ґе́рґот, у индиків — инди́к, у курей — півень, у свиней — кнур. — Самчики зазивають самочок. Кв.

Са́мка = сами́ця, са́мка, са́мочка. С. Жел. — **Са́мка плодови́тая** = плі́дна. — **Са́мка на припло́дъ** = ма́тка. — **С. безпло́дная** = камени́ця. — **С. неплоди́вшая** = ялова́, ялови́ця (С. З.). — **С. перворо́дная** = первістка, первітка.

Самобы́тность = самобу́тність. С. Жел.

Самобы́тный = самобу́тний. С. Жел.

Самова́ръ = самова́р (С. Жел.), в жарт — самогрі́й. С. З. Жел.

Самови́децъ = самови́дець. С. Жел.

Самовла́стіе = самовла́стя, самовла́дність.

Самовла́стный = самовла́стний, самовла́дний.

Самовозгора́тельный = самозапа́льний, самопа́льний. С. Жел.

Самово́ліе = самово́ля, самово́льність, сваво́ля, сваво́льство. С. Жел. — Через свою сваволю попала ся в неволю. н. п.

Самово́льникъ, ца = самово́лець, сваво́льник, ця, сваво́льця, сваво́лець. С. Жел.

Самово́льничать = самово́лити, сваво́лити. С. Жел.

Самово́льный, но = 1. самово́льний, но, без відома, самохі́ть (Ос.), самохі́ттю, своїм тре́бом (Хар. Граб.).

2. сваво́льний і д. Своево́льный.

Самово́льствовать = д. Самово́льничать.

Самодви́гъ = само́ру́х. С. Жел.

Самодержа́віе = самодержа́вство.

Самодержа́вный = самоде́ржний (С. Жел.), самовла́дний.

Самоде́ржецъ = самодержа́вець.

Самодово́льство = самодово́льність. С. Пар.

Самоду́ръ = самово́лець, біснува́тий. — Такий самоволець! що його дурній голові до вподоби, те й роби... Лоша в хату привчив, а овечку на піч кладе. Кн.

Самодѣйствующій = самодіючий.

Самодѣльный = саморо́бний (Лев.), саморо́бок (С. Л.), про тканину — домотка́ний, домотка́н. С. Л.

Самодѣятельность = самодійність.

Самодѣятельный = самодійний.

Самозабве́ніе = самозабуття́.

Самозва́нецъ = самозва́нець.

Самолётъ = 1. поро́м (що ходить на канаті).

2. самолї́т, самольо́т. С. Жел.

Самоли́чность = особи́стість. С. Пар.

Самоли́чный, но = особи́стий, особи́сто, особо́вий (С. Жел. Пар.), самоли́чно (С. Жел.).

Самолю́бецъ = самолю́б.

Самолюби́вый = самолю́бний. С. Жел.

Самолю́біе = самолю́бство. С. Жел. — Підлещував ся до його і роздував його самолюбство. Бар. О.

Самомнѣніе = го́нор, зарозумі́лість (С. Жел. Пар.).

Самонадѣянность = самонадї́я. С. Жел.

Самонадѣянный = самонадійний. С. Жел.

Самообладаніе = самовлада́ння.

Самоотверже́ніе = д. Самопоже́ртвованіе і Самоотрече́ніе.

Самоотрече́ніе = самовідрече́ння (С. Жел.), од(від)цура́ння само́го себе́ (С. Пар.).

Самопозна́ніе = самопізна́ння, саморозуміння, самосьвід, самосьвідо́мість. С. Жел.

Самопоже́ртвованіе = саможе́ртва, самофі́ра. С. Жел. — Саможертва матері для добра дитини. Зьв. Фр. — Любов Шевченка до України готова на саможертву. Кн. — З боку Тендитного се було великою саможертвою. Лев. В.

Самопроизво́льный = самово́льний.

Самопря́лка = пря́дка і д. **Пря́лка**.

Самоpо́докъ = саморі́док.

Саморо́дный = само́рідний. С. Жел.

Самору́бъ = самосї́ч. — Поїхав у поле та взяв міч-самосїч. н. к.

Самосвѣтящійся = самосьвіт.

Самоскорѣйшій = найскорійший, найшвидчий. — **Въ самоскорѣйшемъ вре́мени** = я́ко мо́га швидче, як найскоріше.

Самосозна́ніе = самосьвідо́мість. — Письменство есть душею народного життя, самосьвідомостю народности. Бар. О. — Доводив неминучу потребу простати національну самосьвідомість. Пр.

Самосохране́ніе = самоохоро́на, самоща́дність (Гал.).

Самостоя́тельность = самоста́йність, самості́йність, самоїстність (С. Жел.), своя́щина. — Становище Галичини в справах політичної самостайности було вельми небезпечне. Бар. О. — Польща хоч і позбула ся самостійности державної. Зап. Кн. — Не хотять тепер діти з батьками жити, та все на своящину йдуть. Хар.

Самостоя́тельный = самоста́йний (С. З., самості́йний, самоїстний. С. Жел. — Вже не 10 і не 20 років Україна на свою самостайну словесність почуває ся. К. Х. — Вона почула в собі дух самостійної господиниї. Лев. — Стародавня Русь складала ся з відрубних самостійних земель. Бар. О. — Професор Ягич вважає малоруську мову самостійним язиком, як і великоруську. Ог.

Самосѣвка = 1. самосій, самосійка, па́далиця.

2. сіялка, сіва́лка. — Я сїю рядовою сївалкою, такою, що сама сїє, сама загортає. Чев. Розм.

Самосѣйный = самосійний, па́далишний. — Се жито падалишне.

Самоубійство = самогу́бство, самовбивство. С. Жел. — Така безнадійність часто доводить чоловіка до самогубства. Зап. Кн.

Самоубійца = самогу́бець, самоубійник, ця. С. Жел.

Самоуваже́ніе = самопова́га. — У Репніних Шевченко поводив ся просто, але з великою самоповагою. Кн.

Самоувѣренность = самонадія.

Самоувѣренный = самонадійний, певний в собі.

Самоупра́вный, но = самопра́вний, но (С. Жел.), самопи́хом (Ман.).

Самоупра́вство = самопра́вство.

Самоучи́тель = самоу́к. С. Жел. — Порадь міні таку книжку — самоука. Кн.

Самоу́чка = 1. самоу́к, самоу́чко. С. Жел. 2. самоу́цство. С. Жел. — **Самоу́чкой** = само́уком, про писання — само́писки. — Я самоуком навчив ся читати. Кн. — Шевченко самоуком надбав собі такої сьвіти. Кн. — Самописки навчивсь писати. Чайч.

Самохва́лъ, самохва́лка = самохвал, ка, хвалько́ (С. Ш.), чванько́.

Самохва́льство = хвальба́ (С. Ш.), хва́сть (С. Ш.), самохвальба́, самохва́льство С. Жел. — Хвальби повні торби, а в тих торбах пусто. н. пр. — Дайте санчат хвасті відомчать. н. пр.

Самохо́тный, но = самохі́тний, самохі́ть, самохі́ттю, по своїй охо́ті. С. Жел.

Самоцвѣтный = самоцьвітний. С. Жел. — **С. камень** = самоцьвіт. С. Жел.

Са́мочка = д. Са́нка (здр.).

Са́мчикъ = д. Саме́цъ (здр.).

Самъ = сам. — Ти сам знаєш. — Сам Бог відає, що не я. — **Самъ не свой** = сам не свій (С. Жел.), несамови́тий (С. З.). — Мов несамовитий, біжить прудко до сьвітлиці. Ст. С. — **Самъ другъ** = двоє́, удво́х; самодру́г (С. Жел.). — Ми зостали ся удвох. — **Самъ-третей** = утрьо́х; самотре́ть, самотрі́ть (С. Жел.). — Він живе у трьох. — **Самъ-шесть** = самоші́сть. С. Жел.

Са́мый = са́мий. — Це той самий, що роспинав нашу Україну. К. Ш. — Оце саме і згубило його. — **Са́мый лу́чшій** = найкра́щий, найліпший. — **С. ху́дшій** = найгі́рший. — **С. че́стный** = найчеснійший.

Сангвини́ческій = сангвинічний; крови́стий.

Санда́лить, насанда́лить = кра́сити, накра́сити бразолією.

Санда́ліи = ходаки́. — Не мало чорт ходаків вносив, поки їх до купи звів. — Коли б міні чобіт триз, а то ходак. н. пр.

Санда́лъ = бразолія (дерево Sandalum album і краска, що добуваєть ся з його). С. Аф. Л. Ш. — Треба на крашанки бразолії купити. С. Л.

Санда́льный = бразолійний. С. Ш.

Са́ни, са́нки, са́ночки = са́ни, санки́, малі — саночки́, санча́та, без грядок — ґринджо́ла, ґринджоля́та, з кізлка, покриті критою — грома́к (д. Сала́зки), городські — козирьки́, з коробом з лубка — за́лубні, прості без короба — копильчаки́, ріжна́ті, рибальські маленькі — самоту́жки, частини санок: передо́к, задо́к, поло́з, ко́роб, загнутий кінець полога — ко́рса, ско́рс, мн. ко́рси, нашивка на полозі — підлатка, дощечка, що зъєднює полози спереду — по́переде́нь, по́передок, звязок шина з полозом — стяго́ль, жердина, що вруч з полозом — на́морже́нь, пристрой з боків, щоб не перекидались сани — крило́, било, кри́сло, мн. кри́ла, вірьовка, що привъязує голоблї — за́вертень. — Привикне собака за возом бігти, побіжить і за санками. н. пр. — Другим же шляхом ріжнаті прості по снїгу риплять собі санчата. Гр. Чайч. — Не въ свои са́ни не сади́сь, н. пр. = 1. колй не Кири́ло, не пхай там ри́ло; не в свої са́ни не су́нь ся; не су́нь голови́, куди́ не влїзе. 2. не ти́кай но́са до чужо́го про́са; не пха́й ся, де тебе́ не тре́ба; в чужи́й череви́к ноги́ не сажа́й. н. пр.

Санкюло́тъ = безшта́нько, голоколїнчик, гала́нько (Граб.).

Са́нный = са́нний, санкови́й.

Санови́тость = пова́жність; санови́тість.

Санови́тый = 1. пова́жний. 2. санови́тий, панови́тий.

Сано́вникъ = сано́вник, досто́йник (С. Жел.). — Королевський канцлер, маршалки і иньші достойники. Бар. О. — Єпископів і других церковних достойників. Бар. О.

Са́ночный = санкови́й.

Санъ = сан, досто́їнство (С. Жел.).

Са́па = 1. підкіп, потайни́к (д. **Подко́пъ** 1.). 2. ри́ба Cyprinus Barellus — з поро́ди чабаків.

Сапёръ = підко́пник (инженїр або воїн, що робить підкопи і справляє земляні роботи у військовій справі). С. Пар.

Сапо́гъ, мн. **сапоги**, здр. **сапожёкъ**, **сапожки́**, поб. **сапожи́ще**, мн. **сапожи́ща** = чо́біт, чо́боти (С. З. Л.), здр. чобіто́к, чобіто́чок, чоботе́ць, чобітки́ (С. Л.), чобітцї, поб. чоботи́ще, чобіття, сапъянові — сапъя́нцї (С. З. Л.), з жовтого сапъяну — жовти́нцї, жо́втянцї (С. Л.), з подвійними підошвами, шиті дратвою — рантові́, на шпильках — гвоздьові́, прості на одній підошві — вивороти́і, старі дуже, зашкарублі — шкарба́н, шкарбу́н (С. З. Л.), шкарба(у)ни́, старі одрізані від халяв — босовики́, частини чобота: передо́к, халя́ва, закаблу́к, підбо́ра і підо́шва, пришивні передки до халяви — при́шви (С. З.). — В чоботях ходить, а слїд босий. н. пр. — Кому шапочку смушеву, чобітки шкапові. К. Ш. — Сапъянові чобітцї, ще й шабелька при боцї. н. п. — Покинь, милий, чорний чобіточок, щоб я не забула, який твій слїдочок. н. п. — Палажка йде, за собою дружечок веде, а усїх пъятнадцять, та всї у сапъянцях. н. п. — Опанас в жовтянцях нових і в новім жупанї. Мак. — Шкарбани — не чоботи-узуті, та ще й тї роти порозїявляли. Гр. Ч.

Сапожки́ куку́шкины, ма́рьины, рос. Cypripedium Calceolus L. = жо́вті зозу́льки, череви́чки, зозу́лїни череви́чки. С. Ан.

Сапо́жная мастерска́я = ше́вня.

Сапо́жниковъ = чоботарів, шевцїв.

Сапо́жникъ, ца = чобота́рь, чобота́р, ка (С. З.), чобітни́к (С. Жел.), швець (С. З. Л.), здр. ше́вчик, мн. шевцї (С. З.), жінка його — чоботари́ха, шевчи́ха, дочка — чоботарівна, шевцївна, син — чоботаре́нко, шевче́нко. — А мій батько чоботарь, черевички полатав. н. п. — Не вважай на то, що я швець — говори зо мною як з простим чоловіком. н. пр. — Швець знай своє шевство. н. пр.

Сапо́жничанье = шевцюва́ння.

Сапо́жничать = шевцюва́ти (С. Л.), чоботарюва́ти.

Сапо́жничество = ше́вство. С. Л. — Швець знай своє шевство, а в кравецтво не мішайсь. н. пр.

Сапо́жническій, сапо́жничій = ше́вський (С. З. Л.), шве́цький (С. Л.). — Пристав, як шевська смола до чобота. н. пр. — Амінь, швецький ремінь, копилля, правилля, премудрий столець. н. прикладка. С. Л.

Сапо́жный = чобото́вий. — **Сапо́жное голени́ще** = халя́ва. — **С. мастерство́** = ше́вство. С. Л. — **Сапо́жный ма́стеръ** = д. **Сапо́жникъ**. — **С. рядъ** = ше́вський ряд.

Сапъ = сап (С. З.), носати́зна (Лев. С. Жел.). — Сап напав. С. З.

Сара́й, сара́йчикъ = шо́па, шо́пка (С. З.), частїше відкритий з одного або з двох боків — по́віть, пові́тка (С. З. Л.), для волів — воло́вня, де ставлять вози — возо́вня, возі́вня (С. Аф.), де їх роблять — вороро́бня, на дрова — дровъяна́ пові́тка (С. З.), дровни́к, дровітня (д. **Дровяни́къ** 2.), для овець — коша́ра, ове́чник (д. під сл. **Ове́чій**), для полови — половни́к, поло́вня, поло́вниця (д. **Мяки́нникъ**), на хлїб — клу́ня, стодо́ла (д. **Ри́га**). — Господарь з під шопи витяг плуг. Фр. — Заточи віз під повітку. — Великої кошари свиня. н. пр.

Сара́на, рос. Lilium Martagon L. = лїсна́ лили́я, ма́слянка, ма́сляночка. С. Ан.

Саранча́, ком. Gryllus migratorius = сарана́, особливої породи — при́чек. — Хто не чував про ту страшенну шкоду, яку заподіює сарана? Степ. О.

Сарафа́нъ, сарафа́нчикъ = довге́ пла́ття без рукавів, а спе́реду застїба́єть ся на ґу́дзики (національна одежина московок).

Сарачи́нское пшено́ = д. під сл. **Пшено́**.

Сарди́нъ, риба Sardina (Clupea sardina) = сарде́ля, сарде́лька. С. Жел.

Сардони́ческій = сардонїчний, злісноглумли́вий.

Са́ржа = ша́ржа (легка вовняна з шовковими нитками тканина).

Саро́мникъ = соро́мник, сороміт́ник.

Саро́мный = соро́мний (С. Л.), сороміцький (С. Л. З.), стидки́й (С. Л.), срамо́тнїй. (Д. під сл. **Сра́мный**).

Сарсапари́ль, сассапари́ль, рос. Smilax sarsaparilla L. = сарсапаре́ля.

Сатана́ = сатана́, біс, чорт, нечи́ста си́ла, дїдько, дия́вол.

Сатани́нскій = сатани́нний, бісів, чо́ртів, дияволський.

Сати́нъ = шовко́ва ткани́на.

Сатири́ческій = сатири́чний; глумли́вий, глузли́вий, глуздли́вий і д. **Насмѣшливый.**

Сати́ръ му́жескій, мужско́й, рос. Orchis mascula L. = попо́ві я́йця. С. Ан.

Сафло́ръ, рос. Carthamus tinctorius L. = кро́кіс, сьвітли́ця, сьвітлу́ха. С. Ан.

Сафья́новый, сафья́нный = сапъяно́вий, сапъя́нний. — **С. обувь** = сапъянцї. (Пр. д. під сл. **Сапо́гъ.**)

Сафья́нъ = сапъя́н. С. Л. — **С. то́нкій** = мишина́. — На нозї сапъяни рипить, а в горшку трясця кипить. н. пр.

Са́харница = са́харниця, цукорни́ця, цукорни́чка. С. Жел.

Са́харный = са́харьний, саха́рний, цукро́вий. — **С. заво́дъ** = саха́рня (Лев.), цуко́рня (С. Жел.), цукрова́рня. — Повіз бураки на сахарню. Лев.

Сахарова́рный = цукрова́рний.

Сахарова́рня = д. **Са́харный заво́дъ.**

Са́харъ = са́харь, са́хар, цу́кор (С. З. Жел.), цу́кер. — **Са́харъ свинцо́вый**, Plumbum aceticum — кінський са́харь. — **Са́харъ медо́вичъ** = д. **Льсте́цъ.**

Сба́вка = зба́вок. С. Жел.

Сбавля́ть, сба́вить, ся = збавля́ти (С. Л. Жел.), спуска́ти, зменша́ти, поступа́ти, ся (С. З.), зба́вити (С. Жел.), спусти́ти (С. Пар.), зма́лити, зме́ншити, зма́лити, поступи́ти, ся (С. З. Пар.). — Став нас Господь видимо карати, став у полї й дома хлїба збавляти. н. пр. — За що ти хочеш мінї віку збавити? Фр. — Боюсь чоловіка: як побачить — буде бити, змалить мінї віку. н. пр. — Як заправив, нічого в тиї цїни не спустив. — **Сба́вить спе́си** = ніс уте́рти, пиху́ зби́ти, хвоста́ вкрути́ти.

Сберега́тельная ка́сса = щадни́ча ка́са. С. Пар.

Сберега́ть, сбере́чь, ся = зберега́ти (С. Жел.), ощажа́ти (С. Жел.), приощажа́ти, зберегти́ (С. Л.), ощади́ти, приберегти́, ся (С. Л.). — Зберіг про чорний день.

Сбереже́ніе = бережі́ння, хова́ння.

Сбива́ть, сбить, ся = збива́ти, зби́ти (С. Аф.), позбива́ти, поназбива́ти, (клинами) — заплїшувати, заплїши́ти, позаплїшувати, ся. — Збив обручі в дїжки. — Злодїї позбивали замки. — Підошви позбивали ся. — Збив дошки. — **Сбить ма́сло** = сколоти́ти ма́сло. Кр. — **Сбить съ ногъ** = одки́дати но́ги. — **Сбить рога́** = пиху́ зби́ти, хвоста́ вкрути́ти. — **Сбить, ся съ пути́** = д. під сл. **Путь.** — **Сбить, ся съ то́лку** = з пантелику зби́ти, ся, зпантели́чити ся, збенте́жити (С. З.), зби́ти з пли́гу (С. Л.), зво́дити, звести́ з кру́га со́нця, про кількох — позпантели́чувати, ся. — Ти тільки людей з круга сонця зводиш. Кн. — Збив ся з пантелику. С. З.

Сбива́ться, сби́ться = 1. збива́ти ся, блука́ти, зби́ти ся, заблуди́ти. — Збив ся з дороги.

2. збива́ти ся, зби́ти ся, зміша́ти ся. — Збив ся в речах.

3. скида́ти ся, вдава́ти і д. **Походи́ть** (на кого або на що). — **Сби́ться въ комки́** = скімши́ти ся, склочі́ти ся (про вовну, шерсть то-що, д. під сл. **Комъ**).

Сби́вчивость = нея́сність, безла́ддя, замішани́на (С. Пар.), заплутани́на (С. Пар.).

Сби́вчивый, во = нея́сний, те́мний, безла́дний, непоря́дний, замі́шаний, заплу́таний (С. Пар.), не я́сно, без ладу́, непоря́дно.

Сбира́ніе = збіра́ння, збір.

Сбира́ть, ся = д. **Собира́ть, ся.**

Сбиръ = сіпа́ка.

Сби́тень = гаря́ч, гаря́чий (С. З.), гаря́че. — Випив стакан гарячу — зараз теплїше стало.

Сби́теньщикъ = гаря́шник.

Сбить, ся = д. **Сбива́ть, ся.**

Сближа́ть, сбли́зить, ся = зближа́ти, наближа́ти, збли́зити, набли́зити, ся (д. **Приближа́ть**).

Сближе́ніе = зближе́ння, наближе́ння.

Сбо́йка = збива́ння.

Сбо́ина = маку́ха. С. З. Л. — Пили на радощах сивуху і їли сімъяну макуху. Кот.

Сболтну́ть = бовтну́ти, ля́пнути, сплёскати. — Мовчи! бо що небудь сплескаєш, а тебе битимуть. Кр.

Сбо́рнистый = рясний, перебірчастий. — Рясна свита. — А у мене постіль біленькая, а у мене положок перебірчастий. н. п.

Сбо́рище = збір, збірня, збо́рище. — Збірня хлопців та дівчат на вечерницях. Лев.

Сбо́рка = 1. збіра́ння.

2. в одежі, частіше мн. **сбо́рки** = збо́ри, бри́жжі.

Сбо́рникъ = 1. д. **Пово́йникъ 1.**

2. збірник, збірка. — Українські приказки. Збірника О. Марковича і других. Спорудив М. Номис. Спб. 1864 р. — Нова збірка малоруських приказок. Од. 1892 р.

Сбо́рный = збірний. — **Сбо́рная изба́** = збо́рня. — **Сбо́рное мѣсто** = схо́дка. — **Сбо́рныя де́ньги** = скла́дки. — **Сбо́рное Воскресе́нье** = Неділя на пе́ршому ти́жні великопо́стному.

Сбо́рщикъ, ца = збірщи́к, побо́рець, побірчий, побірець, побірниця, мита — митник, лайливо або глумливо — здирщик. — Вибрали його за збірщика. — Кого ж ти думаєш посилати по селі? Хто буде за побірницю? Лев.

Сборъ = збір, збірани́ця, збірня, збо́рище. — **Мірско́й сборъ** = грома́да. — **Сборъ пода́тей** = збір пода́тків. — **Сборъ вѣсово́й** = вагове́. — **С. пите́йный** = винове́. — **С. поду́шный** = поду́шне. Д. теж під сл. **Нало́гъ** і **По́дать.** — Татусені діти, мої і сусідні — збіраниця. Хар.

Сбо́ры = 1. за́ходи (С. Л.), ла́годіння, в дорогу — лаштува́ння, вибіра́ння. — Три дні заходу, а день празнику. н. пр.

2. д. **Сбо́рка.**

Сбра́сывать, сброса́ть, сбро́сить, ся = скида́ти, ся, ски́нути, ся (С. Л.), зіпхну́ти, про кількох — поскида́ти. — Скинув свиту. — Скидайте в купу. — Зіпхнув його з гори.

Сбрива́ть, сбри́ть = зго́лювати, зголи́ти, про де-кілько або кількох — позго́лювати. — Зголив бороду. — Позголювали вуси.

Сбро́дъ = на́бріл, на́волоч (Лев. С. Л.), ле́дач, гультя́йство. — На точку всякого наброду — хоч греблю гати, а косарів — хоч би один. Кн.

Сбро́сить = д. **Сбра́сывать.**

Сбру́я = д. **Збру́я.**

Сбры́згивать, сбры́знуть = бри́зкати, побри́зкати, покропи́ти. — Дощ тільки побризкав.

Сбу́хты-бара́хты = навмання́, на́ сліпо, з ду́ру.

Сбыва́ть, сбыть, ся = 1. збува́ти (С. Аф.), збу́ти, ся (С. Л.), позбува́ти, ся, зди́хати ся (С. Аф.), спе́кати ся, поспе́кувати ся. — Біда легко здибає, а трудно її збути ся. н. пр. — Продав чумак в Кременчуку тарань і чахоню, збув рибу, аби яку, продав і капчову. Дум. — На силу його здихались, поки він поїхав. — **Сбыва́ть кра́денное** = перево́дити.

2. спада́ти, убува́ти (С. Ш.), вбува́ти, зменша́ти ся, спа́сти, убу́ти, збу́ти, змéншити ся. — Вода починає спадати трохи.

3. справди́ти ся, ста́ти ся. (Д. **Испо́лнить, ся 2.**) — Все так сталось, як він казав — неначе віщував.

Сбы́точный = д. **Ста́точный.**

Сбытъ = збу́ток, схід. С. Л.

Сбы́тчикъ = перево́дчик, перево́дщик. — Переводчик ще гірший за злодія. Кр.

Сбѣгать = збігати, побігти. — Побіжи швиденько та купи́.

Сбѣга́ть, сбѣжа́ть = 1. збіга́ти, збігти. — Збіг з гори.

2. спада́ти, збіга́ти, стіка́ти, убува́ти, спа́сти, збігти, стїкти́, убу́ти. — Вода спала.

3. линя́ти, сича́віти, полиняти і д. **Линя́ть 2.**

4. утїка́ти, втїка́ти, утїкти́, втекти́. — Наймичка забрала вперед гроші і втїкла.

Сбѣга́ться, сбѣжа́ться = збіга́ти ся, збігти ся (С. Л.), назбіга́ти ся, поназбіга́ти ся (С. Л.), поприбіга́ти. — Збігли ся дїтки не одної матки. (н. з.) — Поназбігались відусюди.

Сбѣжалый = збіглий, утїклий і д. **Бѣглый 1.**

Сбѣжа́ть, ся = д. **Сбѣга́ть, ся.**

Сва́дебка = д. **Сва́дьба** (здр.).

Сва́дебный = весільний (С. З.), шлюбо́ви́й. С. Л. — Як свінчив ся ж бенкет той весільний, то пішла молода роздягатись. Гр. Чайч. — **Сва́дебные го́сти** = прида́ни, прида́нки (про жінок, що гуляють на весіллї), поїзжа́не (що у весільному поїздї), перезвя́не (що водять перезву). С З. — **Сва́дебный поѣздъ** = поїзд, перезва́ (д. під сл. **По́ѣздъ**). — По весіллях жінок пускали, щоб часто в приданках були і до півночі там гуляли. Кот. — Коня в позику не давай, а жінки в приданки не пускай. н. пр. — Гарцювали скільки сили, перезву селом водили. Ск. Ал.

Сва́дьба = весі́лля (С. З. Л. Аф.), здр. — весі́ллячко (С. Аф.). — Величаєть ся, як попади на весіллї. н. пр. — **Игра́ть, сыгра́ть сва́дьбу** = справля́ти, спра́вити, одбу́ти весі́лля. — От би я була рада, коли б ми справляли твоє й моє весілля разом. К. К. С. — Ми разом повінчаємось і одбудемо весілля разом. К. К. С.

Сва́живать, свезти́, свози́ть = зво́зити, перево́зити, звезти́, перевезти́.

Сва́йка = 1. шва́йка (залїзна з головкою або деревъяна загострена паличка; так зоветь ся і сама гра, в котрій підкидають швайку, щоб вона куди попала. Д. Кіев. Ст 1887—6, ст. 472.)

2. д. **Сва́я** (здр.).

Сва́йный = пальови́й. — **Сва́йная бо́йка** = вбива́ння паль.

Свайнобо́йный копёръ = ба́ба. С. Ш.

Сва́ливать = 1. (**свали́ть, ся**) — вали́ти, зва́лювати, звали́ти, повали́ти, ся. — Звалив до долу. — Вітром повалило. — Ой як вийду за ворота, од вітру валю ся. н. п. — **Свали́тся съ ло́шади** = з коня́ впа́сти.

2 зверта́ти, склада́ти, зверну́ти, скла́сти. — Сам нарobив, а на мене звертає. — Частенько між людьми буває, один свою біду на другого звертає. Б. Г.

3. спада́ти, зменша́ти ся, спа́сти, зме́ншити ся. — **Къ ве́черу жаръ свали́лъ** = під вечі́р не та́к ду́шно ста́ло, жар спав.

4. (**сваля́ть, ся**) — вали́ти, зва́лювати, фалюва́ти, ви́валити, звали́ти, ся (С. Аф.), зваля́ти, ся (С. Аф.), про волосся — скімши́ти ся, склочі́ти ся. — Вивалив повсть. — Борода скімшила ся. Кот.

Сва́лка = 1. зва́лювання.

2. на́товп, тісно́та, тиск.

3. бі́йка, колотне́ча, колотня́.

Сваля́ть = 1. д. **Сва́ливать** 4.

2. зля́пати, зроби́ти аби́-як, на швидку́ ру́ку.

Сварга́нить = д. **Сваля́ть** 2.

Сва́ривать, свари́ть, ся = зва́рювати, звари́ти, ся.

Сва́рка = 1. зва́рювання.

2. мі́сце, де зва́рено або злюто́вано залїзо.

Сварли́вость = сварли́вість.

Сварли́вый = сварли́вий, сваркий (С. Л.), губа́тий, незла́годний, лайли́вий, гризю́ка, въїди́тель, ка (Кр.). — Не зостану ся у вас, бо баришня дуже сваркі. Кр. — Коли б то з його не така сварка людина, а то ж нікого не мине, посварить ся. Кв. — Коли ж дуже губата! Кр.

Сварно́й = зва́рений, злюто́ваний. — Зварена вісь.

Сва́таніе = сва́тання.

Сва́тать, сосва́тать, ся = сва́тати, ся, насва́тувати ся, сла́ти ся, присила́ти ся, старостів засила́ти, посва́тати, ся.

Сватовство́ = сва́тання. — **Занима́ться сватовство́мъ** = свашкува́ти. С. З. — **Употребля́емый при сватовствѣ** = сва́тальний.

Сва́тушко = сва́тонько, сва́ненько, сва́нечко.

Сватъ = 1. ста́роста (С. З.), сва́тальник, другий, ніби помічник — підста́роста (С. З.), підстаро́стий. — Послав старостів до дівчини. — **Свато́въ посыла́ть** = сва́тати, старостів посила́ти. — **Сва́томъ быть, побы́ть** = старостува́ти, постаростува́ти.

2. сват (родичі чоловіка і жінки). — **Сва́томъ сдѣ́латься** = посваха́ти ся.

Сва́тьинъ = сва́хин.

Сва́тья, сва́тьюшка = сва́ха, сва́шенька, сва́нечка (мати зятя або невістки).

Сва́ха = сва́ха, сва́шка, сва́шечка. — **Сва́хою быть, побы́ть** = свашкува́ти, посвашкува́ти.

Сва́хинъ = сва́шкин.

Свахля́ть = д. **Сваля́ть** 2.

Сва́я = па́ля (С. Л.), високі під будову — ви́шки. — Міст на палях. — Повбивали ми палї, кладемо на них клїтку... Дивлюсь — косінь є — не всі палї рівні. Кв.

Сведе́ніе = звід. — **Сведе́ніе счето́въ** = обраху́нок.

Сведённый, сведёный = 1. д. **Своди́ть** (прич).

2. д. **Сво́дный.**

Свезти́ = д. **Свози́ть.**

Свёкла, рос. Beta vulgaris = буря́к. — **Ли́стья свёклы** = бурякови́ння, бурячи́ння, ботви́на, молоді, що до страви — све́кла.

Свеклови́ца = буря́к. С. Ан.

Свеклови́чникъ = бурякови́ння і д. під сл. **Свёкла (Ли́стья с.).**

Свеклови́чный = буряко́вий.

Свеко́льникъ = д. **Свеклови́чникъ.**

Свёкоръ = све́кор.

Свекро́винъ = свекру́шин.

Свёкровъ = све́крів, све́кровий.

Свекро́вь = свекру́ха. С. З.

Свербе́жница, рос. Knautia arvensis Coult. Scabiosa arvensis = наголо́ваток, огірча́к, свербіжниця, христо́ва па́личка (укр.), жовтільниця (гал.). С. Ан.

Свербёжъ = свербіння, свербіж, чос.

Свербúгузка, рос. Sinapis arvensis L. = свиріпа, свиріпиця. С. Ан.

Свербúгузъ, рос. Sumphytum officinale L. = живокість, пра́вокіст, костоло́м, воло́вий язи́к, С. **восто́чный,** Bunias orientalis L. = гри́цики, свербіга. С. Ан.

Свербо́та = свербіння, свербіж, чос.

Свербѣть = свербіти. — Де свербить, там і почухаєш. н. пр.

Сверга́ть, све́ргнуть, ся = 1. скида́ти, ски́нути, зіпхну́ти. — Був писарем, а тепер його скинули. Кр. — Ви всї жалкуєтесь на лихо, а скинути його — нема в вас сили. І. Г. — Скинув Наливайко Лободу з гетьманства, але і його скинули козаки і видали полякам. Бар. О. — Собор постановив скинути митрополїта і владик, що пристали на унїю. Бар. О. — **Све́ргнуть и́го** = ски́нути ярмо́, визволитись з під кормиги, з нево́лї. — **Све́ргнуть съ престо́ла** = ски́нути з престо́ла.

2. спада́ти, спа́сти. — Вода з шумом спадає в провалля.

Сверже́ніе = скида́ння, зпиха́ння.

Сверка́ніе = бли́скання, поли́скання, поли́скування, очима — бли́кання.

Сверка́ть, сверкну́ть = бли́скати (С. Ш.), вибли́скувати, ли́скати, поли́скувати (С. Л.), висьві́чувати, бли́кати (не ясно), мигтїти (здалеку), майори́ти (теж), блисну́ти (С. Ш.), бликну́ти, ли́снути, мигну́ти. — Як вовк посеред ночі блискав страшними очима. Дум. — І полумъя було блисне, як вітер повіє. Аф. — Я бачила, як щось блиснуло, а то ви сїрник запалили. Кр. — Каганець бликає. С. Ш. — Ще рано: на гильках роса висьвічуєть ся. Кр. — Аж голе тїло висьвічуєть ся. Кр. — Червяк майорить огнем. Кн. — **Сверка́ющій** = блиска́вий, блиску́чий (С. Л. Ш.). — **Часто сверка́ть** = розбли́скати ся.

Сверле́ніе = свердлїння, вертїння.

Сверли́льный = свердло́вий.

Сверли́на = дїрка просве́рдлена.

Сверли́ть, просверли́ть, ся = свердли́ти (С. Л.), вертїти (свердлом), просвердли́ти, провертїти.

Сверло́ = све́рдел (С. З.), све́рдло.

Сверну́ть = д. **Свёртывать.**

Сверста́ть = д. **Свёрстывать.**

Све́рстникъ, ца = рове́сник, ця (С. Л. Ж.), переве́сник, ця (С. Л.), одно́лїток (Лев.); рі́вень, рі́вня. — Мої перевесники вже всї в землї, а я ще вештаюсь по сьвіту. Кн.

Све́рстническій = рове́сницький.

Све́рстничество = рове́сництво.

Све́рстничій = д. **Све́рстническій.**

Свёрстывать, сверста́ть, ся = рівня́ти, ви́рівнювати, зрівня́ти, ви́рівняти, порівня́ти, ся.

Свёртокъ, свёрточекъ = су́верток (С. Л.), су́вертень, скрутїль, кру́тень, ве́рчик, верче́чок, жмут, жму́ток, переважно про полотно — суві́й, суві́йчик, суві́йничок (С. З. Л.), одежі то що — клу́нок, клу́ночок. — Суверток нот був звязаний. Кн. — Достав відти скрутїль пожовклих паперів. Фр. — У руках у його був сувійчик паперу. Зап. Кн. — Витягла з скринї два сувої полотна. Лев. — Тобі, мамо, та навійчики, мінї, мамо, та сувійчики. н. п.

Свёртываніе = згóртування, скру́чування і т. д. д. **Свёртывать.**

Свёртывать = 1. (**свертѣть, сверну́ть, ся**) = згорта́ти (С. Л.), згóртувати, звива́ти (С. Аф. Л.), бга́ти, згорну́ти, звину́ти (С. Л.), зви́ти, вібга́ти, ся (С. Л.). — Ой як я прийду, тебе не застану — згорну я рученьки та й не живий стану. н. п. — Як мої рученьки згорнуть ся, тодї твої роскоші минуть ся. н. п. — Гадюка клубком звила ся.

2. скру́чувати скрути́ти, звертїти перекрути́ти, ся. — Зкрутив вьязи. — Зовсїм зкрутив ключ — нїкуди не годить ся. — Перекрутив замок.

3. зверта́ти, поверта́ти, зверну́ти (С. Аф.). — Звернув з дороги просто в лїс.

4. (**сверну́ться**) — зсїда́ти ся, зсїсти ся, прокиса́ти, проки́снути (про молоко).

5. викру́чувати ся, ви́крутити ся. — Він у мене не викрутить ся.

Све́рху = зве́рху, пове́рх, по ве́рху, по ве́рсї, над пона́д. — Одяг свиту, а зверху кобеняк. — Правда, як олива, поверх води вийде. н. пр.

Сверхъ = над (С. З. Л.); на́дто, звиш, збільш (С. Л.), більше; окрі́м, опрі́ч. — **Сверхъ мѣ́ры** = над міру, на́дто, через ве́рх, через кра́й. — Ми старі, здаєть ся також здатні через край буть сторожкими в думках. Ст. Г. — **Сверхъ си́лы** = над си́лу, чере́з си́лу. С. Л. — **Сверхъ того́** = окрі́м то́го, вверх то́го. — Попадавали йому всячини і окрім того грошей. — **Сверхъ ча́янія, сверхъ вся́каго ча́янія, ожида́нія** = несподїванo, зовсїм несподївано.

Сверхъесте́ственный = надзвича́йний.

Сверча́ніе = цьвірча́ння, цьвіркота́ння. — Цьвіркун чимало набридає своїм цьвіркотанням. Степ. О.

Сверча́ть = цьвірча́ти, цьвіркота́ти, цьвірінькати. — Цьвіркун на видноції не цьвірчить. н. пр.

Сверчо́къ, ком. Gryllus domesticus = цьвірку́н (С. З.), цьвірку́н ха́тній (Степ. О.). — **С. земляно́й.** Gryllus talpa = цьвірку́н польови́й. — В хаті було тихо, тільки цьвіркун цьвірінькав під полом. Коц. — Цьвіркун вилазить тільки по ночі, а в день ховаєть ся по щілинам та ніркам. Степ. О. — Опріч хатнього цьвіркуна є ще польовий. Степ. О. — **Знай сверчо́къ свой шесто́къ** = швець знай своє́ ше́ство, а в краве́цтво не міша́йсь. н. пр. Знай коро́ва своє́ сті́йло. н. пр.

Сверша́ть, сверши́ть = 1. виве́ршувати, ви́вершити. — Вивершив стіг сїна.
2. д. **Соверша́ть.**

Сверша́ться, сверши́ться = ставати ся, ста́ти ся. — Стало ся! Та тільки не те стало ся, чого сподївались. Кн.

Све́ршекъ = д. **Проце́нтъ** і **Ростъ 2.**

Сверщъ = д. **Сверчо́къ.**

Свёсло = пере́весло. С. З. — Треба крутити перевесла для снопів. — Перевесла в бурьяну, бо соломи нема. С. З.

Свести́, свесть = д. **Своди́ть.**

Свива́льникъ = пови́вач, спови́вач. — Сповитий велетень чув, що сповивач ще міцний. Кн. —

Свива́льный = сповива́льний.

Свива́ніе = сповива́ння.

Свива́ть, свить, ся = 1. звива́ти, скру́чувати, сплїта́ти, зви́ти, скрути́ти, сплести́, зсука́ти, позсплїта́ти, позсу́кувати, ся. — Сплїв батіг. — Зсукав віроьовку та й спустив ся. н. о. Яст. — Гилки позплїтали ся. — **Свить гнѣздо́** = гнїздо́ зви́ти, окуко́бити ся. — Всї байраки порубали, нїгде сїсти, гнїздо звити, малих діток виплодити. н. п. — Окукобилась, мов та горличка. Г. Барв.
2. сповива́ти, спови́ти (д. під сл. **Пелена́ть**).

Сви́вокъ = д. **Свёртокъ.**

Свида́ніе = зоба́чення (С. Л.), баче́ння, поба́чення. — Се було останнє моє зобачення з ним. Скл. — Вже після третього побачення Сошенко прилип до свого земляка. Зап. Кн. — **До свида́нія!** = до зобаче́ння (С. Л.), до поба́чення! — **На любо́вное свида́ніе** = на зальо́ти, барві́нку рва́ти. — До дївки Сапдиманівни на зальоти поспішав. н. д.

Свиди́на, рос. Cornus sanguinea L. = свиди́на, сви́два. С. Ан.

Сви́дываться, свидѣ́ться = ба́чити ся, зоба́чити ся, поба́чити ся. С. З. Л. — Ой Бог знає та і Бог відає, чи побачимось знову. н. п.

Свидѣ́телевъ = сьві́дків.

Свидѣ́тель, ница = сьві́док (С. Л.), сьвідка, сьві́дчик, ця (С. З. Л. Жел.), сьвіди́тель, ка (С. Жел.). — Фальшивий сьвідок єсть подобен злодієві. Б. Н. — Хто хоче сьвідком бути, треба хрестика цїлувати. н. пр. — У сьвідка очі як у дїдька. н. пр. — Нехай небо сьвідком буде. І. Г. — Ми самі тому сьвідками. С. З. — Сьвідок слави дїдивщини. К. Ш. — **Призыва́ть во свидѣ́тели** = сьві́дчити ся. — На Бога сьвідчусь. — На Бога сьвідчить ся, а чорту душу запродав. н. пр. — Сьвідчив ся, як циган своїми дїтьми. н. пр.

Свидѣ́тельскій = сьвідкови́й, сьвіди́тельський.

Свидѣ́тельство = 1. сьвідо́тство (С. Л. Жел. Ч. К.), сьвіде́тство, сьвідкува́ння (С. Л.), сьвід (С. Л.), сьві́дчення. — Не май проти ближнему твоєму сьвідетства фальшивого. Б. Н. — Сьвідетством шляхтичові присягою справи свої доводити. Ст. Л. — Петро теж у сьвідї, що мене лаяно. С. Л.
2. сьвідо́тство. — Прямого сьвідотства про первенство одного або другого твору нема. Зап. Фр. — На се маємо виразне сьвідотство самого Міцкевича. Зап. Ков. — **Метри́ческое свидѣ́тельство** = ме́трика.

Свидѣ́тельствованіе = сьвідкува́ння.

Свидѣ́тельствовать, ся = 1. (засвидѣ́тельствовать, ся) = сьві́дчити, ся (С. Л.), сьвідкува́ти (С. Л.), висьві́дчувати, осьвідча́ти, засьві́дчити, просьвідува́ти. — Не сьвідч фальшиво, живи з людьми справедливо. н. п. — Не мають сьвідчити слуги за панів, а ні теж проти панів. Ст. Л. — Про те сьвідчить нам Варфоломей Шевченко. Кн. — Чи не сьвідчив фальшиво? Б. Н. — Трапились такі сьвідки, що проти його сьвідчать, то я мушу його орештувати. З. Фр. — Сьвідчилась перед батьком. Лев. — Хіба не чуєш, скільки сьвідкують на тебе? К. Св. п.
2. (освидѣ́тельствовать) — огляда́ти, ревізува́ти, огля́дїти, осьві́дчити (С. З.).
3. (засвидѣ́тельствовать) — завіря́ти, заві́рити, заво́дити, завести́ у кни́ги, посьві́дчити. — Усе як слїд підписали і нотарь посьвідчив. — Його духовна і у волості у книги заведена.

Сви́дѣться = д. **Сви́дываться.**

Свина́рня = свиню́шник, свини́нець, свина́рник. — Він у свининець залїз тай зарився у барлозї. н. к.

Свина́рь = 1. свина́рь (С. З.), свинопа́с, свина́рник. — Пан послав свинаря. н. к. — **Быть свинарёмъ** = свинару(ю)ва́ти.
2. д. **Свину́ха.**

Свине́цъ, Plumbum = свине́ць, о́ливо.

Свини́на, свини́нка = свини́на, свиня́тина. — Не має риби над линину, а мъяса — над свинину. н. пр.

Сви́нка = 1. пі́дсвинок. — Як годований підсвинок. К. Х.
2. сви́нка (гра, в котрій ковіньками підбивають деревъяну галку і сама та галка). — Грати у свинки. С. З.
3. рос. Solanum melongena L. — баклажа́ни (сині).
4. шмато́к о́лива або́ чавуна́.
5. хворо́ба (золотушні гулї на потилиці або на шиї).

Свинобо́й = колїй, шмалїй, каба́нник.

Свинова́тый = свинякува́тий.

Свино́й = свинний, свиня́чий (С. Л.). — Свинячу голову до хріну і локшину на пережіну. Кот. — З свинячим писком та в калашний ряд. н. пр. — **Свино́е са́ло** = свиня́че са́ло. — **С. ста́до** = свинї́рка. — **Свино́й хлѣбъ** = д. **Свина́рия.**

Свинопа́съ = д. **Свина́рь.**

Сви́нскій = свиня́чий, свинякува́тий (С. Л.). — **Сви́нски, по сви́нски** = свинякувато, по свиня́чому.

Сви́нство = свинякува́тість.

Свинти́ть = д. **Сви́нчивать.**

Сви́нтусъ = свинчу́к.

Свину́ха, свину́шка = 1. гр. Agaricus Violaceus = синю́ха, синя́к. С. Ан.
2. д. **Сви́нка 5.**

Свину́шникъ = д. **Свина́рия.**

Свинцо́вый = оливъя́ний.

Свинча́тка = свинча́тка, оливъя́нка (Д. Битка́).

Сви́нчивать, свинти́ть, ся = згви́нчувати, пришрубо́вувати, згвинти́ти, пришрубува́ти, ся.

Свинья́, Sus = свиня́, безро́га (С. Жел.), самець — кнур, валашаний — каба́н (д. **Боровъ** і **Каба́нъ 1.**), самиця — свиня́, льоха (Прав.), з поросятами — поросю́чка, молода — пі́дсвинок (д. **Сви́нка 1.**), здр. сви́нка, поб. — свиню́ка, зб. — свино́та, дїт. — па́ця. — **Ди́кая свинья́** = вепрь і д. під сл. **Каба́нъ 1.** (**Ди́кій к.**).

Свиня́чій = д. **Сви́нскій.**

Свиристе́ль, пт. Ampelis Garrulus = косто-гри́з. С. Лев.

Свирища́ть = шкварча́ти.

Свирѣ́ль = сопі́лка (С. З. Л.), сопі́лочка, ду́да (С. З.), ду́дка (С. З. Л.), свистілка (С. З.), жоломія, жоломійка, сирі́вочка (Гал.), з свіжої кори — тели́нка (Бук.). — Коли почав орати, то в сопілку не грати. н. пр. — Сопілка вівчареві втїха. н. пр. — Та не ходи коло води, не грай у сопівку, не пиши ся за парубка, коли маєш жінку. Та не ходи коло води, не грай у толинку, не пиши ся за парубка, бо маєш дитину. н. п. Б.

Свирѣ́льникъ = сопі́льник, дуда́рь, дуда́рик, дуда́рчик. С. З. (Що грає на сопілку або продає їх.) — Заграй мінї, дударику, на дуду — нехай же я своє горе забуду. н. п. — Дударчик їде, віз дудок везе. н. п.

Свирѣ́пка, рос. Erysium = свирі́пка, **С. Варва́рина**, Barbara vulgaris R. Br. — свирі́па, **С. разноцвѣ́тная**, E. cheiranthoides L. — свирі́пка. С. Ан.

Свирѣ́пный = свиріпъя́ний.

Свирѣ́пость = лю́тість, жорсто́кість.

Свирѣ́пствованіе = лютува́ння.

Свирѣ́пствовать = люто(у)ва́ти (С. З. Л.), ґрасува́ти (С. З.). — В гуртї і беззуба собака лютує. н. пр. — Мороз лютує, аж скрипить. К. Ш. — А він — нехай лютує на землї, нехай пророків побиває, нехай усїх нас розпинає. К. Ш. — Море лютовало в той час гірш од пекла. К. К. — Повітря морове значно ґрасовало. Л. В.

Свирѣ́пый = лю́тий (С. Л.), жорсто́кий. — Веселись, лютий кате, веселись проклятий! К. Ш.

Свирѣ́пѣть = лютї́шати.

Сви́слый = ви́слий, зви́слий, висю́чий.

Сви́снуть = 1. зви́снути.
2. д. **Свиста́ть.**

Свиста́ніе = свиста́ння, свистї́ння.

Свиста́ть, сви́стнуть, сви́снуть = свистї́ти, сви́снути.

Свистѣ́лка = свистї́лка.

Сви́стнуть = 1. д. **Свиста́ть.**
2. ба́цнути, затопи́ти, заціди́ти, захміли́ти, теле́пнути. — А він його як затопить по пицї.

Свисто́къ = сви́щик. — Дали нам по свищику: коля, кажуть, не сила ваша — свистїть. Кп.

Свисту́лька, свисту́лечка = свисті́лка. — **Прима́нная свисту́лька** = ва́бик.

Свистуно́къ, зьв. Rusticula fibulus = овра́х, оврашо́к, овражо́к (С. З.), хавра́х, хавра(я)шо́к (С. Ш.). — По-над шляхом, щирицею, ховрашки гуляють. К. Ш.

Свисту́нъ = свисту́н (охочий до свисту і оріх порожнїй з дїркою).

Свистъ = свист, по́свист, свистїння.

Свистѣ́лка = д. **Свисту́лька**.

Свистѣ́ть = д. **Свиста́ть**.

Сви́та = 1. сви́та, з сїрого сукна — сїрми́га, довга — сїря́к, коротка — ката́нка (Лев.).

2. по́чет (С. Ж. Жел.), почо́т (С. Жел.), дружи́на (С. Пар.), поїзжа́не. — Входить князь Вишневецький з своїм по́чтом. К. Б. — Богдан при всїх клейнодах, за ним татари, гайдуки і почт. Ст. Б. Х. — Люди можнї звикли приїзжати з великими по́чти слуг і приятелїв. Ст. Л. — Всякого народу, якого треба на весїлля, і у почот і до порядку. Кв. — І вони пурхали скрізь за мною, немов поїзжане за царем. Кн.

Сви́токъ = су́верток і д. **Свёртокъ**.

Сви́тскій = дружи́нний (належачий до царського або посланцевого почту).

Свить = д. **Свива́ть**.

Сви́хивать, свихну́ть, ся = звиха́ти, вивиха́ти, звихну́ти, ви́вихнути, ся. — **Свихну́ться** = зби́ти ся з плигу (С. Л.), з пантели́ку, з пантели́чити ся.

Свихъ = ви́вих.

Свищъ = 1. свищ (дїрочка в посудинї від сучка́, що випав, або в орісї, проточена червяком). С. Ш. Жел.

2. фи́стула (С. Ш. Пар.), дї́рочка (на пр. в болячцї, з котрої тіче гній).

3. пт. Anas Penelope — з поро́ди качо́к.

Свобо́да = слобо́да, вільність, во́ля, здр. — во́ленька. — **Свобо́да печа́танія** = вільність друкува́ння. — **С. вѣроисповѣ́данія** = вільність віри, релїгійна во́ля. — **На свобо́дѣ** = 1. на во́лї, вільно. 2. на дозвіллї, гуля́щого часу. — Нехай зроблю колись гулящого часу.

Свобо́дно = вільно (С. Л.), на во́лї, по во́лї, слобо́дно (С. Л.), вільго́тно. — **Свобо́дно для прохо́да** = прохі́дно.

Свободномы́слящій = вільноду́мний.

Свобо́дность = вільність.

Свобо́дный = 1. вільний, слобо́дний. — **Вы свобо́дны поступа́ть, какъ зна́ете** = вільно вам роби́ти, як зна́єте.

2. вільний, дозвільний, гуля́щий, просьвітлий, просьві́тний. — Як буде гулящий час — зроблю. С. Л. — Роблю, роблю, а просьвітної години мінї не має. Кр. — Де є гуляще місце — там і сїдай. С. Л.

3. вільний, повільний, вільго́тний. — **Домъ свобо́дный отъ посто́я** = дім вільго́тний од посто́ю.

4. пові́льний, ле́гкий. — Повільним духом ти повій. — **Свобо́дное произноше́ніе** = ле́гка вимо́ва. — **Свобо́дныя де́ньги** = гуля́щі, ле́жані гро́ші. — У нас лежаних грошей не має. п. о. Гр. Чайч. — **Свобо́дно завя́зано, натя́нуто** = сла́бко.

Свободолюби́вый = вільнолю́бний. — Вільнолюбна душа Шевченка не стерпіла. Кн.

Свободомы́сліе = вільнолю́бство.

Своди́ть, свести́ = 1. зво́дити, звести́. — Звів його з гори до долу.

2. знайо́мити, зво́дити, зближа́ти, познайо́мити, звести́, зблизити; єдна́ти, мири́ти, поєдна́ти, помири́ти (кого з ким).

3. виво́дити, ви́вести. — У ночі вивели коней.

4. зво́дити, позво́дити. — Позводили всїх до купи.

5. звіря́ти, перевіря́ти, звірити, перевірити. — Перевірив усї рахунки. — **Сведи́те его́ въ поли́цію** = одведїть його́ в поли́цію. — **Своди́ть, свести́ съ ума́** = зво́дити, звести́ з ро́зуму, з ума́, позба́вити ро́зуму, обожево́лити. — Він по сьвіту ходить, та не одну чорнявую з розуму зводить. н. п. — Ой, сину мій, ти дитино моя, гей не пий тої горілочки, бо зведе з ума. н. п. — **Сво́дится** = схо́дить. — Все дїло на те схо́дить: що заплатиш? Кн. — **Сво́дить, свело́ ру́ку** = ко́рчить, зкорчило ру́ку.

Сво́дникъ, ца = зво́дник, ця (С. З. Жел.), зво́дня (С. Жел.), ба́ндур, ша, сва́тник, ця (С. Пар.).

Сво́дничать = зво́дити (С. Пар.), свашкува́ти (С. Л.), парува́ти. — Коли сама з ним не ночує, то для когось уже свашкує. Кот. — Виганяй Захара з Килиною з своєї хати, а то скажуть, що ти їх паруєш. Кр.

Сво́дничество = свашкува́ння, сва́тництво (С. Жел.).

Сво́дный = 1. збі́рний.

2. зве́дений. — **Сво́дныя дѣ́ти** = зведеня́та, зведенюки́.

Сво́дня = зво́дниця, зво́дня. (Д. **Сво́дница**).

Сводообра́зный = дужни́й. — Дужна стеля. С. Л.

Сводъ = 1. звід.

2. збір, збі́рка, збі́рник. — Збірник законів

3. будовн. — склепі́ння, склепле́ння (Л.

Сам.), склéп, перекíт, в печі спереду — чéлюсти, а далї — піднебéння. — Стеля закінчалась склепінням. Ст. — Небесний перекіт попила густа блакіть, знережана зорями. Кн. — Сводъ сдѣ́лать = склепи́ти, посклепи́ти.

Своево́ліе = самово́ля, сваво́ля (С. Л.), сваві́льство, во́льниця (С. Л.), самохі́ть, самохі́ття. — Через свою сваволю попала ся в неволю. н. п. — Жене тебе не мати з дому, сину, а вольна воля, самохіть козацька. К. Б. — Вам хочеть ся гаридеру й сваволї. Ст. Б. Х. — З усіх усюд я чую, що й тепер сваволства йдуть, розбої на Вкраїнї. Ст. Б. Х.

Своево́льничать = сваво́лити.

Своево́льный = самово́льний, сваво́(і)льний, самово́лець (Лев.), сваво́льник. — Вона й до парубка пригорнеть ся по волї, та не дає рукам свавільним волї Гул. Ар.

Своево́льщина = во́льниця.

Своевре́менный, но = слу́шний, часни́й, порови́й, слу́шно(е), в час (С. Л.), вча́сне, у свій час, са́ме в час (С. Л.), в по́ру (С. Л.). — Жеби всї шкоди на Українї од Москви нагорожено і слушне поповнено. Орлик. С. З. — Добре, коли усе у свій час зроблено.

Своезе́мецъ = земля́к.

Своекоры́стіе = своєкори́стя, користолю́бність, собі́йність (С. Жел.).

Своекоры́стный, но = своєкори́стний, но (С. Жел.), користолю́бний, но, собі́йний (С. Жел.).

Своеко́штный = своєко́штний, на своїх ко́штї.

Своенра́віе = но́рови, при́мха, при́мхи (С. Жел.).

Своенра́вный, но = норовли́вий (С. Жел.), норови́стий, примхли́вий, примхова́тий (С. Жел. Пар.), наро́чистий.

Своеобра́зный = свій особли́вий, вла́сний (С. Пар.), пито́мий (С. Жел. Пар.).

Своеру́чный, но = власнору́чний, но, руко́ю вла́сною.

Своди́ть, свести́ = д. Сва́живать.

Свой, своя́, своё = свій, своя́, своє́. — Своя сірижка не важка. н. пр. — Я за свого Кузьму всюди візьму. н. пр.

Сво́йскій = свійський, на́ський. — Насьві качки — не дикі.

Сво́йственникъ, ца = своя́к, своя́чка. С. Пар.

Сво́йственный, но = власти́вий, во. С. Л. — Кожнїй людинї властиво помиляти ся. Кн.

Свойство́ = сво́йство (С. Жел.), своя́цство (С. Жел.), своя́чество.

Сво́йство = власти́вість, вда́ча, нату́ра.

Своло́кивать, своло́чь = стяга́ти, стягти́, зволокти́, постяга́ти. — Постягали до купи.

Сво́лочь = на́волоч, леда́цство, ле́дач, на́брід, гультя́йство, сміття́. — І чого ти, сину, ходиш до коршми? Там же стільки усякої наволочі. Лев.

Сво́ра = 1. шво́ра, шво́рка (С. Жел.), смик. — Хортів на смик, тай гайда на полювання. Кн.

2. шво́рка (пара хортів на смику). С. З.

Свора́чивать, свороти́ть = 1. поверта́ти, поверну́ти, зру́шити (з місця). — Свороти́ть ше́ю = скрути́ти в'я́зи.

2. зверта́ти, зверну́ти, збочи́ти, узя́ти на у́збіч. — Звернув з дороги у ліс. — Ми йшли своєю стежкою, не збочивши ні разу. Пр. — З свого шляху я не возьму на узбіч. Кн.

3. д. Сва́ливать 2.

Сво́рить = хортів на шво́рку бра́ти.

Сво́рный = шво́рний.

Своровáть = укра́сти, підчепи́ти, підцу́пити, підчикри́жити.

Свороти́ть — д. Свора́чивать.

Своя́къ = своя́к, шва́ґер (чоловік жінчиної сестри). С. Жел. — Своякáми сдѣ́латься = посво́їти ся.

Своя́чина, своя́чиница = своя́чениця, своя́киня, шваґрова́ (сестра жінки), сві́сть (С. Жел. З.), сві́стка (Вол.). — Ой зятю, зятю! Я твоя свість! Кинь міні на тарілку рублів шість. н. п. — Вийшла до його найстарша свість: вітай, вітай, пане зятю, маєш злую вість. н. п. — Ой не вийшла Ганюточка, вийшла менша свість, винесла Королевичу дивненькую вість. н. п. Б.

Свыка́ться, свы́кнуться = звика́ти, ся, привика́ти, привикнути, звикнути, привчаїти ся, ого́втати ся. — Призвичаївсь до недолї. — Оговтав ся з своєю долею. Кн. — Чи привикла, сестро, та на чужинї жити? Ой хоч не привикла, то треба привикати. н. п.

Свысока́ = з ви́сока; висо́ким шти́лем, з письме́нна, з письме́нська (С. З.).

Свы́ше = 1. д. Сверхъ. — Свы́ше силъ моихъ = не під си́лу мінї, над мої си́ли. — Свы́ше пятидесяти = більш пяти́десяти, за, над пятьдеся́т.

2. з не́ба. — Боже! З неба високого глянь на мене молодого. н. п.

Свѣ́дать = дозна́ти ся, дові́дати ся.

Свѣдомый = відомий, зна́ємий і д. **Извѣстный.**

Свѣдущій = зна́ючий, сьвідо́мий, тяму́чий (С. Ш.), тїма́ш, тїма́ха (С. Ш.).

Свѣдѣніе = відання звістка, відо́мость, свідка. — Я так кажу, для відомости тільки. К. К. — **Дошло́ до свѣдѣнія** = ста́ло відомо. — **Довести́ до свѣдѣнія** = звісти́ти, оповісти́ти, сповісти́ти. — **Приня́ть къ свѣдѣнію** = ма́ти на ува́зї, в жарт — на у́с намота́ти.

Свѣжева́то = сьвіже́нько, холодне́нько.

Свѣжева́ть, освѣжева́ть = білува́ти (С. Ш.), обілува́ти. — Зарізав чоловік ягня і став білувати. н. к.

Свѣженькій = сьвіже́нький; холодне́нький.

Свѣжепросо́льный = сьвіжопросо́льний. С. Жел.

Свѣжесть = сьвіжість. С. Пар.

Свѣжи́на = сьвіжина́.

Свѣжи́ть, освѣжи́ть = осьвіжа́ти, прові́трювати, осьвіжи́ти, прові́трити.

Свѣжій = сьвіжий; здоро́вий; чи́стий; холо́дний, зімний. — **С. во́здухъ** = сьвіже, здоро́ве, чи́сте повітря. — **Свѣжее мя́со** = сьвіже мъя́со (не давне). — **Свѣжая ры́ба** = сьвіжа ри́ба (не солона). — **С. вода́** = сьвіжа, пого́жа в. — **С. вѣтеръ** = холодний, зімний, холодне́нький вітер і д. **Сильный 8.** — **С. пого́да** = холо́дна, бурхли́ва годи́на. — **С. но́вость** = нова́ новина́, оста́ння новина́. — **С. извѣстіе** = нова́, оста́ння звістка. — **С. слѣдъ** = сьвіжий, неда́вній слід. — **Вывести на свѣжую во́ду** = на чи́сту во́ду ви́вести. — **Держа́ть въ свѣжей памяти** = до́бре памъята́ти. — **С. хлѣбъ** = сьвіжий хліб (не черствий).

Свѣжо́ = хо́лодно, зїмно, зи́мно (Гал.).

Свѣжѣть = 1. сьвіжіти.
2. ду́жчати і д. **Крѣпча́ть.** — Вітер дужчає.

Свѣивать, свѣ́ять, ся = здува́ти, звіва́ти, здму́хувати, звіяти, здму́хати, позвіювати.

Свѣкова́ть = звікува́ти. — Тут би і вік звікував.

Свѣря́ть, свѣ́рить = звіря́ти (С. Л.), перевіря́ти, звірити, перевірити.

Свѣсить, ся = д. **Свѣшивать, ся.**

Свѣсъ = д. **Навѣсъ.**

Свѣта́ніе = сьвіта́ння.

Свѣта́ть = сьвіта́ти, на сьвіт благословля́тись і д. **Разсвѣта́ть.**

Свѣтёлка, свѣтёлочка = д. **Свѣтли́ца.**

Свѣтёлочный = сьвітли́шний.

Свѣте́цъ = розхи́льчасте залїзце на деревъя́ному стовпі, куди́ стромляють запа́лену ска́лку (по тих сторонах, де сьвітять скалками, замісць каганця).

Свѣтикъ, у виразї „**свѣтикъ мой!**“ = я́сочка моя́, зірка, зіронька моя́, се́рденько моє́.

Свѣти́ленный = ґнотови́й.

Свѣти́ло = сьвіти́ло, сьві́тище, сьві́тач. — А мрія та як сьвітище ясна. Сам. — Надто ясно вже сьвітач рогатий ночі тиєї сьвітив. Леся Українка.

Свѣти́льникъ = сьвітни́к (Хер.), сьві́тич, сьвіта́ч, сьвіте́ць і д. **Подсвѣчникъ.** — Горе тим, котрі дали держать слїпому сьвітець в руках: не сьвітить він тодї нікому, а палить, нищить все у прах. Скл.

Свѣти́льный = сьвіти́льний.

Свѣти́льня = ґніт, ґнот, гнот, здр. гно́тик. С. Аф. З. Л.

Свѣти́ть = 1. сьвіти́ти, дуже ясно — блища́ти, про зорі — зорі́ти, дуже помалу — бли́мати. — Сьвіти місяць, сьвіти ясний, сьвіти ясная зоря, те й висьвітїть доріженьку. н. п.
2. сьвіти́ти, посьвіти́ти, ви́сьвітити. — — Посьвіти мінї — я пошукаю.

Свѣти́ться = сьвіти́ти ся. — Здалеку десь сьвітить ся.

Свѣтленькій = ясе́нький.

Свѣтли́ть, ся = вияся́ти, ся. — Треба вияснить мідницю.

Свѣтли́ца, свѣтли́чка, свѣтёлка = сьвітли́ця (С. Л. З.), сьвіте́лка (С. З.), сьвітлонька, го́рниця, го́рничка, кімна́та, сьвітли́чка. (Пр. д. під сл. **Ко́мната**).

Свѣтли́чный = сьвітли́шний.

Свѣтло́ = я́сно (С. Л.), ви́дно, сьві́тло. — На дворі ясно, хоч голки збірай. — Ясно як у день. С. Л.

Свѣтлобула́ный = полови́й.

Свѣтлобу́рый = яснокаштанова́тий.

Свѣтлова́тый = ясе́нький, сьвітле́нький.

Свѣтлогла́зый = ясноо́кий, білозо́рий. С. Л. Ш.

Свѣтлогнѣдо́й = сьвітлогніди́й.

Свѣтлоголубо́й = ясноголуби́й, ясноблаки́тний. — Гляньте на Днїпро: ясноблакитний, тихий, веселий. Кн.

Свѣтложёлтый = ясножо́втий. С. Жел.

Свѣтлозелёный = ясно зеле́ний. С. Жел.

Свѣтлокори́чневый = рудова́тий.

Свѣтлору́сый = руся́вий, біля́вий, біля́вець, біля́виця.

Свѣтлоси́ній = ясноси́ній. С. Жел.

Свѣтлость = 1. я́сність, сьві́тлість.
2. сьві́тлість, ясновельмо́жність (титул князський). С. Жел. — Ваша ясновельможність.

Свѣтлосѣ́рый = ясносі́рий. С. Жел.

Свѣтлый = 1. я́сний. С. Л. — Сьвіти місяць, сьвіти ясний, сьвіти ясная зоря. н. п. — Квітки пахнуть ясним ранком. Аф.
2. чи́стий, я́сний, ви́дний. — Чисте скло. — Чиста вода. — Ясні колїри.
3. бі́лий, ясни́й. — **Свѣтлая седми́ца** = Сьвята́ неділя, Велико́дні сьвя́та. — **Свѣтлое Христо́во Воскресе́ніе** = Вели́кдень. — **Свѣтлый умъ** = ясний ро́зум. — **С. го́лосъ** = чи́стий, дзвінкий го́лос. — **Свѣтлые мину́ты** = щасли́ві хвилини. — **Свѣтлая ко́мната** = сьві́тла кімна́та, сьвітли́ця.

Свѣтлѣ́йшій = найясні́йший, ясновельмо́жний. С. Л.

Свѣтлѣ́ть, ся = сьвітлї́ти, яснї́ти, сьвіти́ти ся, блища́ти.

Свѣтля́къ, ком. Lampiris = сьвітля́к, блища́к (С. Ш.). — Самиця сьвітляка сьвітить яснїше крилатих самчиків. Степ. О.

Свѣтоно́ска, ком. Fulgora = блиску́чий плигу́н. — Ліси такі густі, що в ночі нічого не побачив би, як би не було там тих блискучих плигунів. Степ. О.

Свѣтоно́съ = д. **Свѣтля́къ**.

Свѣтопись = сьвіто́пись.

Свѣтопреставле́ніе = кіне́ць сьві́та.

Свѣточъ = сьві́тич, сьві́тач (С. Жел.). — Сьвітич нашого слова, геній нашого народу Т. Шевченко. Кн.

Свѣтскій = 1. сьвітови́й (С. З.), мирський. — Петр І-й неуков русских просьвітив всякими науками, в життї сьвітовому потрібними. Л. В. — Треба відвертати ся від сьвітових утїх. Бар. О.
2. сьві́тський (С. Жел.), сьвітови́й (С. Жел.). — **Свѣтскій человѣкъ** = сьвітови́к. С. Жел.

Свѣтцо́вый = що нале́жить до „свѣтца́“ (д. **Свѣте́цъ**).

Свѣтъ = 1. сьвіт, сьві́тло; д. **Разсвѣтъ**. — Доки сьвіт сонця. — Не тільки сьвіту, що в вікнї. н. пр. — Вже сьвітла не видно, мабуть усї спать полягали. С. Л. — **Свѣтъ издава́ть** = сьвіти́ти ся. — **До свѣту** (на пр. встати, виїхати) — у до́сьвіта, пере́д сьві́том. — **Чѣмъ свѣтъ, чуть свѣтъ** = як сьвіт. — **Ни свѣтъ, ни зари́** = ду́же ра́но, ще й на сьві́т не благослови́лось. — **При дневно́мъ свѣтѣ** = по видноті.
2. сьвіт, сьвіт Бо́жий (д. **Вселе́нная** і **Міръ** 1.). — **Уви́дѣть свѣтъ** = на сьвіт народи́тись. — Од твоїх слів я неначе на сьвіт народив ся, неначе мінї сьвіт підняв ся. С. З. — **Оста́вить свѣтъ** = поки́нути сьвіт, уме́рти. — **Свѣтъ мой** = д. **Свѣтикъ**.
3. лю́ди, рід людський, сьвіт. — Нема в сьвітї правди. н. пр. — **Большо́й свѣтъ** = великопа́нство. — **Изда́ть въ свѣтъ** = надрукува́ти. — **На чёмъ свѣтъ руга́ется** = ла́ять ся на всї за́ставки.

Свѣча́, свѣчка, свѣчечка = сьвіча́, сьві́чка, здр. сьві́чечка. — Перед ним горить сьвічка. — Сьвічечка згасне батенько засне. н. п. — **Са́льная свѣча́** = лойова́, маленька — шабашко́ва, шмарка́чка. — **Церко́вная с.** (товста до ставника) = ставни́к, що на похоронах — проводнички́. — Три хунти воску на ставник. Кот. — Горить ставник, курить кадило. Макар.

Свѣчниковъ = сьвічаре́вий, сьвічкаре́вий.

Свѣчни́къ = 1. сьвіча́рь, сьвічка́рь, сьвічка́р (що робить або продає сьвічки). С. Жел.
2. палама́рь, сьвічкола́п (що поправляє сьвічки у церкві). Лев. — Паламарь сьвічки поламав. н. пр.

Свѣчно́й = сьвічни́й, сьвічкови́й. — **Свѣчна́я ла́вка** = сьвіча́рня. — **Свѣчно́й заво́дъ** = сьвіча́рня, сьвічка́рня. С. Жел.

Свѣшивать, свѣ́сить, ся = 1. звішувати, звісити, спуска́ти, напуска́ти, позвішувати, ся, позвиса́ти, зви́снути. — Гилки позвисали до долу.
2. зва́жувати, зва́жити, ся. — Треба зважити — скільки пудів буде.

Свѣять = д. **Свѣивать**.

Связа́ть, ся = д. **Свя́зывать, ся**.

Свя́зка = 1. въя́зка (на пр. сіна, риби, бубликів), въя́занка (дров, сіна), жмут (паперів, ниток), па́чка (паперів), папу́ша (тютюну), клу́нок (одежі), пук, пучо́к (напр. квіток), бунт (бісеру, ниток), па́вісмо (льону, коноплї), торохту́н (сухої риби). — Взявши на плечі въязку сіна, ішов... Кн. — От, якось у його таранї въязку вкрали. Б. Г. — У руці вона держала пачку паперів. Кн. — Та купила козакові тютюну папушу. н. п.
2. звъя́зень (Ман.), шнуро́к, мотузо́к (щоб звъязувати), пере́весло (на снопи, д. **Свясло**).
3. анат. — звъя́зка.

Свя́зно = 1. до ладу́, скла́дно. — Росказав усе до ладу.

2. не вира́зно, не розбі́рно, не чи́тко. — Не виразно написано.

Свя́зность = звязь, звя́зкість (С. Жел.), звя́злість (С. Пар.).

Свя́зный = 1. скла́дний, звя́заний, звя́зкий (С. Жел.).

2. невира́зний і д. Нечёткій.

Свя́зочный = въязкови́й (д. Связка).

Свя́зываніе = въяза́ння.

Свя́зывать, связа́ть = въяза́ти, звя́зувати, зъя́зувати, мотузува́ти (мотузками), шнурува́ти (шнуром), батува́ти (коней поводами), звъяза́ти, дуже міцно — вґрунда́ювати.

Свя́зываться, связа́ться = єдна́ти ся, поєдна́ти ся, въєдна́ти ся, (в спірку) — вчепи́ти ся, (про що лихе) — лига́ти ся, злига́ти ся (С. З.), полига́ти ся, зізна́ти ся, зазна́ти ся (Кр.). — З дурнем зчепитись — дурнем зробитись. н. пр. — Злигав ся Дмитро з отим брехунцем. Кн. — Злигав ся з такими непевними людьми. Кн. — Зазнав ся з молодичкою. Кр.

Связь = звя́зок (С. Л.), звя́зка (С. З.), в будові — повъя́зина, грядок в повозці — въязо́к, полозків в санках — вя́зка, въя́зка, въя́ззя. — Живучи в Царьгороді, не тратили звязку з родиною. Бар. О. — Жолвірство гнівно вислухавши, зараз звязку свого одступило. Л. В.

Свя́нуть = повъя́нути, зівъя́нути, зблякнути.

Свя́сло = д. Свёсло.

Свята́я недѣля = Велико́дні сьвя́та.

Святи́лище = сьвяти́ня. С. Жел.

Святи́ть, освяти́ть, ся = сьвяти́ти, посьвяти́ти, осьвяти́ти, ся.

Свя́тки = сьвятки́, власне різдвя́ні сьвя́та, сьвятки́.

Свято́е деревцо́, рос. Artemisia Abratamem L. = біж-де́рево, бо́же де́рево. С. Ап.

Свято́й = сьвяти́й, сьвят.

Свя́тость = сьвя́тість, сьвя́тощі. С. Жел. — Набрав з собою сьвятощів: дарнику, ладану. н. о.

Святота́тецъ = сьвятокра́дець. С. Жел.

Святота́тство = сьвятокра́дство. С. Жел.

Свя́точный = сьвятко́вий (С. Жел.), сьвятча́ний.

Свято́ша = сьвято́ша, сьвято́шник, ця (С. Жел.), сьвяте́ць (С. Жел.), сьвяте́ник, ця (С. Л.), безскоро́мник.

Свя́тцы = сьвя́тці.

Святы́ня = сьвя́тість, сьвя́тощі. — Се ті сьвятощі, які Українці шануватимуть до віку. Кн.

Святѣйшій = найсьвятіший.

Свяще́нникъ = пан'оте́ць, сьвяще́ник, піп, здр. — по́пик, по́понько. — Ґвалт миряне! в попа ладану не стало. н. пр. — Не буде ярмарку, бо піп дорогу перейшов. н. пр. — Опусти ся попоньку на престіл, то будеш мати що на стіл. н. пр.

Свяще́нница = панїма́тка, попадя́. — Колиб нашій попаді та попова борода, тоб благочинним була. н. пр.

Свяще́ннический = сьвяще́ників, сьвяще́ницький, попів, попо́вий, попівський. — Попівські очі має — що не забачить, то взяв би. н. пр. — Не мала то мирянам журба: попова кишеня порвалась. н. пр.

Свяще́нничество = попівство.

Священнодѣйствіе = одправа слу́жби Бо́жої.

Священнодѣйствовать = одправля́ти слу́жбу Бо́жу.

Священнослужитель = піп або дия́кон.

Свяще́нный = 1. сьвяти́й, сьвятобли́вий (С. Жел.). — Свяще́нное писа́ніе = сьвяте́ письмо́. С. Жел.

2. сьвяче́ний. — Сьвячена паска.

Свяще́нство = сьвяще́нство, попівство.

Свяще́нствовать = паствува́ти, попува́ти.

Сга́дить = спаску́дити, спога́нити, попаску́дити, попога́нити; понівечити (д. Га́дить 1. і 2.). — Сга́дило = зану́дило. — Меня́ сга́дило = мінї ну́дно ста́ло, мінї зану́дило.

Сга́дъ = ду́мка. — По моему́ сга́ду = на мою ду́мку.

Сганоши́ть = зля́пати (зробити сяк-так, на швидку руку), зпарта́чити (погано).

Сгара́емость = горю́чість, па́лкість (С. Пар.).

Сгара́емый = горю́чий, палкий (С. Пар.).

Сгара́ніе = горіння.

Сгара́ть, сгорѣть = пали́ти ся, горі́ти, спали́ти ся, згорі́ти, погорі́ти (Ос.), піти огне́м. — Згоріла хата. — Геть усе погоріло. — Сгара́ть любо́вью = пала́ти коха́нням (Д. під сл. Горѣть 3.). — С. жа́ждою = томитись зга́гою (Д. під сл. Жа́жда). — С. стра́стью = пала́ти жаго́ю.

Сгиба́ніе = згина́ння.

Сгиба́ть, согну́ть, ся = 1. гну́ти, згина́ти (С. Аф. Л.), коцю́рбити, про тісто — бга́ти, зігну́ти, ся (С. Аф.), зібга́ти; ізігнути ся, згóрбити ся, скóрчити ся. — Гнути дугу. — Такий здоровий, що підкови згинає. — Поможи, Божа мати, нам коровай бгати. н. п. — Ой ти старий дідуга, ізігнув ся як дуга. н. п. — Ой знати хто оженив ся: скорчив ся, зморщив ся, ще й зажурив ся. н. п.

2. згортáти, згорнýти. — Він згорнув книжку і замислив ся. — **Согнýть въ барáній рогъ** = д. під сл. **Барáній.** — **Согбéнный** = зíгнутий, похи́лий. — **С. лѣтáми** = д. **Преклóнный 2.**

Сги́бень = стýдень (товстий корж, пополам зігнутий, але не заліплений по краях).

Сги́бка = згинáння.

Сгибнóй = гинки́й, гнутки́й, гнучки́й.

Сги́бнуть = зги́нути (С. Аф.), пропáсти. — Згинуть наші вороги, як роса на сонці. — А ти згинь, пропади, а до мене не ходи. н. п.

Сгибъ = зáгинка (С. Жел.), залóм (С. Пар.), в одежі — склáдка, в тілі — сустáв, колінце, щи́колоток.

Сги́нуть = зги́нути, пропáсти, піти́ за ві́тром, за водóю.

Сглáживать, сглáдить, ся = глáдити, рівня́ти, вирíвнювати, розглáжувати, ви́гладити, ви́рівняти, розглáдити, ся, повиглáжувати, дошку рубанком — вигемблювати.

Сглáзить = з'урóчити (С. Л.), наврóчити (С. З. Л.), призóрити (С. Л.), призири́ти, пристріти, урікнýти (С. Ш.), урікти́ (С. Ш.), вректи́, навректи́, спристрітити, спрозóрити, про кількох — поз'урóчувати, понаврóчувати. — Дівчатам годить ся иноді вмивать ся з помийниці, щоб хто не з'урочив. н. пр. Гр. Чайч. — Жінки і дівчата носять застромлену у пазусі голку, щоб хто не спрозорив. н. пр. Гр. Чайч. — Десь то наших курчаточок призирили люде. н. п. — Спристрітила наші корови. Кр. — **Не сглáзить бы** = нівро́ку, коли́ б не з'урóчити. — Дивують ся сусідочки збоку, кажуть буде з неї хазяйка, нівроку. н. п.

Сглазъ = урóк (С. З. Ш.), частіше — урóки (С. З.), врок, врóки, урік (С. Ш.), наврóки, пристріт (С. З. Л.), привóр. — Баби шептали, уроки проганяли. Ст. в. — Від уроків і Бог не захова. н. пр. — Злизує від уроків. С. З. — Тьфу, тьфу! уроки на сороки, а помисли на коромисли. н. пр. — І ворожка ворожила, пристріт замовляла. К. Ш. — Не вміла ні шити, ні прясти, ні золотом вишивати, тільки уміла од раба Божого Н. призори викликати. н. зам. — **Отъ сглáзу происходя́щій** = од урóків, з очéй, з пристріту, пристрітний (С. З.), провірни́й. — Це їй мабуть од уроків (або: з пристріту) сталось. — **Причиня́ющій сглазъ, способный сглáзить** = урíчливий (С. Ш.), урóчий (С. Ш.), врíчливий, врíкливий. — Урічливі очі. — Очі урочі. С. Ш.

Сглодáть = згри́зти, зглидáти, поглидáти, пожвакувáти.

Сглонýть = глитнýти, ковтнýти, проковтнýти (разом).

Сглýпа = в дýру, черéз дурни́й рóзум.

Сглупи́ть, сглуповáть = здурíти.

Сгнáивать, сгнои́ть = гноїти, згнóювати (С. Аф.), згноїти (С. Аф.), погноїти.

Сгнетáть, сгнести́, сгнесть = згнітáти, пригнітáти, пригнíсти́ (стиснути гнітом).

Сгнивáть, сгнить = згнивáти (С. Аф.), трухля́віти (С. Ш.), трухніти (С. Ш.), зогни́ти (С. Аф.), потрýхнути. — Потрухли чумацькі вози і занози. н. пр. — **Сгни́вшій** = потрýхлий, про овочі — гниля́к, гнилéць, зб. — гниля́ччя.

Сгнои́ть = д. **Сгнáивать.**

Сговáривать, сговори́ть, ся = 1. змовля́ти, змóвити, збалáкати. — З ним не збалакаєш. — З нею і сам дідько не збалакає. Гр. Чайч.

2. змовля́ти, ся, заручáти, ся, змóвити, ся (С. Л.), заручи́ти, ся, засвáтати, рушники́ подавáти. — У Суботу змовлялись, а в Неділю звінчались. н. п. — **Сговорённая** = зарýчена, я, засвáтана. — Ой ти, дівчино, зарученая, чого ти ходиш засмученая. н. п. — Гарна дівка, як засватана. н. пр.

3. змовля́ти ся (С. Аф.), намовля́ти ся, умовля́ти ся, ладнáти ся, єднáти ся, змóвити ся, намóвити ся, умóвити ся (С. Ш.), поєднáти ся, про кількох — позмовля́ти ся. — От сини раз і змовились розгнівати батька. н. о. Гр. Чайч. — Так як би змовились, щоб не попадати ся мині на очі. Фр. — Раз московські сенатори змовились мовчати, щоби нашим Запорозцям одвіту не дати. Руд. — Далі й намовились: давай його піддуримо. н. п.

Сговóрный = 1. зарýчинний (до заручин належачий).

2. д. **Сговóрчивый.**

Сговóрчивый = згóдливий, змóвний, схи́льчивий (С. Жел.) і д. **Подáтливый.** — Ой ти мати моя, та не згодливая — дала мене у чужину. н. п. Под.

Сговóръ = 1. д. **Помóлвка.**

2. змóва, змóвини (С. З.), намóва.

Сговѣть = проговíти.

Сгоди́ться = згоди́ти ся, знадоби́ти ся і д. **Пона́добиться.**

Сго́нка = згін, вгон.

Сго́нщикъ = гони́тель (що зганяє робочих або людей до волості за податі), пригі́нчий (зганяє робочих на роботу), зго́нщик (С. Аф.); гуртопра́в (що гонять гурти товару).

Сгоня́ть, согна́ть = 1. зганя́ти, виганя́ти, проганя́ти, про кількох — розганя́ти, зігна́ти, ви́гнати прогна́ти, розігна́ти, порозганя́ти (з якого місця). — Порозганяв усіх. — **Согна́ть съ глазъ** = з оче́й, сперед оче́й прогна́ти.

2. зганя́ти, зго́нити (С. Аф.), приганя́ти, приго́нити, зігна́ти (С. Аф.), пригна́ти, про багатьох — поназганя́ти (в яке місце). — Поназганяли звід'усюди.

3. гна́ти, сплавля́ти, спла́вити (ліс водою).

Сгора́ть, сгорѣ́ть = д. **Сгара́ть.**

Сго́рбить, ся = зго́рбити, ся. С. Аф. — **Сго́рбленный** = горба́тий, похи́лий.

Сгоряча́ = з га́рячу, в о́палу.

Сгра́бливать, сгра́бить = згріба́ти (С. Аф.), згрома́жувати, згребти́ (С. Аф.), згрома́дити, багато — нагребти́.

Сгреба́льщикъ, ца = гребе́ць (С. Аф.), громаді́льник, ця

Сгреба́ніе = згріба́ння, час і сама дія — гребови́ця (С. З.), грабови́ця.

Сгреба́ть, сгрести = 1. д. **Сгра́бливать.**

2. згріба́ти, згребти́, позгріба́ти. — **Сгресть кого́** = схопи́ти.

Сгрёбки = ви́грібки.

Сгре́зиться = примрі́ятись, приверзти́сь.

Сгрести́ = д. **Сгреба́ть.**

Сгроможда́ть, сгромозди́ть = нава́лювати, накида́ти, наклада́ти, копи́чити, навали́ти, наки́дати, накла́сти, накопи́чити.

Сгруби́ть, сгрубія́нить = нагрубія́нити.

Сгружа́ть, сгрузи́ть = вигружа́ти, вива́жувати, ви́грузити, ви́важити.

Сгруппирова́ть, ся = згуртува́ти, ся, згрома́дити, ся, угрупува́ти С. Ш.), ску́пити ся, ску́пчити ся (С. З.). — Все оце згуртувало ся, щоб разом упасти на його голову. Кн

Сгрусну́ться = зажури́ти ся, засумува́ти, в ту́гу вда́ти ся. — **Ему́ сгрусну́лось** = йому́ су́мно ста́ло, обня́в його сум, обняла́ його́ ту́га, журба́.

Сгрыза́ть, сгрызть = згриза́ти, згри́зти. С. Аф.

Сгуби́ть = згуби́ти, загуби́ти і д. **Погуби́ть.**

Сгустѣ́ть = загу́сти (С. Аф.), загу́скнути, загу́снути (С. Аф.), трохи — пригу́скнути, пригусті́шати, про грязь — притря́хнути, надто — перегу́скнути. — **Сгустѣ́лый** = загу́склий, згу́склий.

Сгуща́ть, сгусти́ть, ся = згуща́ти, густі́ти, густі́шати, згусти́ти, ся (С. Пар.), загу́сти (С. Аф.), загу́скнути, загу́снути (С. Аф.), згу́скнути, погу́стнути, потужа́віти, трохи — пригу́скнути, пригусті́шати, про грязь — притря́хнути, надто — перегусти́ти, перегу́скнути. — Деж не загускнуть смальцеві, коли поставили на холод. С. Аф. — Чи кров від меду вже загусла. К. К. С.

Сда́бривать, сдо́брить, ся = 1. задобря́ти, задо́брювати, вдобря́ти, задо́брити підхлі́бити, підмогори́чити і д. **Зада́бривать.**

2. приправля́ти, заправля́ти, припра́вити, засмачи́ти, посмачи́ти (д. **Приправля́ть**).

Сдава́ть, сдать = здава́ти, віддава́ти, зда́ти, відда́ти, поздава́ти; роздава́ти, розда́ти. — Усе здав, що було мині доручено. — Здав з карбованця десять копійок. — Роздав карти.

Сдава́ться, сда́ться = 1. здава́ти ся, піддава́ти ся, зда́ти ся, пі́дда́ти ся.

2. д. **Каза́ться.**

Сдавле́ніе = стис, стиски.

Сда́вливаніе = зда́влювання, сти́скування.

Сда́вливать, сдави́ть, сдавну́ть = зда́влювати, сти́скувати, здави́ти (С. Л.), сти́снути (С. Л.), здуши́ти. — Мене щось мов за горло стисло. Фр. — А дим кругом чадний — скрізь котить ся і стискує у персах моїх дух. Ст. Б. Х.

Сда́точный = 1. призна́чений до зда́чі, до відда́чі.

2. відда́ний у салда́ти.

3. пере́даний.

Сда́тчикъ, ца = здаве́ць.

Сдать, ся = д. **Сдава́ть, ся.**

Сда́ча = 1. здава́ння, зда́ча.

2. зда́ча (С. Аф.), ре́шта. С. Жел. — Від попа здачі, од кравця остачі — не сподівай ся. н. пр. — Накупив багато і ще приніс з карбованця решти сім копійок.

Сдва́ивать, сдвои́ть = подвоя́ти, подвої́ти.

Сдвига́ть, сдви́гивать, сдви́нуть, ся = 1. зсува́ти, зсу́нути (С. Л.), зру́шити (С. Л.), пору́шити (С. Л.), зворушати, зворухнути, посу́нути, підру́шити, про кілько — позру́шувати. — Такий важкий камінь, що й не зворухнеш. — А Богданко підвести ся хоче, та не може й головою зрушить. Ст. С. — Понаходили каміння такі великі, що з міста не зворухнеш. н. о.

2. зсо́вувати, присо́вувати, зсу́нути, прису́нути, ся, про кілько — позсо́вувати. — Треба зсунути стелини, а то поросходились. — Позсовували столи. — А ти, милий, чорнобривий, присунь ся близенько. н. п.

Сдвижно́й = зсувни́й, присувни́й.

Сдви́нуть, ся = д. Сдвига́ть, ся.

Сдёргивать, сдёрнуть, ся = стяга́ти, стягти, ся, всмикну́ти.

Сде́рживать, сдержа́ть = 1. виде́ржувати, ви́держати, ви́тримати, здержа́ти. — Сей поміст видержить хоч сто пудів.

2. спиня́ти, впиня́ти, зупиня́ти, спини́ти (С. Л.), впини́ти, зупини́ти, затри́мати. — З гори не спинив коней — вони й понесли. — Води у Дніпрі та свого віку ніхто не впинить. н. пр. — Та гуляла, гуляла й мати не спинила, а тепер зупинила та чужая чужина. н. п.

3. доде́ржувати, (слово) — стоя́ти на сло́ві, доде́ржати, ви́тримати. — Додержав слово. — **Сде́рживающій сло́во** = сло́вний.

Сде́ржанность = зде́ржливість. — У неї, як і у матері, нема здержливости. Кн.

Сде́ржанный = зде́ржливий. — От татусь — здержливий — хоч ти йому що, він і голосу не підведе, не то щоб кричати. Кн.

Сдёрнуть, ся = д. Сдёргивать, ся.

Сдира́ть, содра́ть = сдира́ти, зідра́ти, шкуру — лупи́ти, білува́ти, злупи́ти, обілува́ти, лушпайку — злу́щувати, злу́щити.

Сди́рка = здира́ння, зди́рство, дра́ча. — Вже й без податі у нас од волости велика драча. Лев.

Сдо́ба = д. Припра́ва (в їжі).

Сдобля́ть, сдо́бить = д. Приправля́ть (їжу).

Сдо́бный = замі́шаний на молоці, ма́слі і я́йцях (про тісто).

Сдо́бривать, сдо́брить, ся = д. Сда́бривать, ся.

Сдоброва́ть, у виразі „не сдоброва́ть“ = не збу́ти ся біди, лиха, не до́брим скінчити, не мину́ти лиха. — Ой, не минути йому лиха, коли не послухаеть ся.

Сдо́хлый = ту́хлий (С. Ш.), проту́хлий, за́тхлий (С. Аф.).

Сдохну́ть = д. Вздохну́ть.

Сдо́хнуть = д. Издо́хнуть.

Сдо́хнуться = д. Сдыха́ться.

Сдружа́ть, сдружи́ть = дружи́ти, подружи́ти, побрата́ти (кого з ким)

Сдружа́ться, сдружи́ться = дружи́ти ся, подружи́ти ся, побрата́ти ся, на що погане — зліга́ти ся.

Сдува́ть, сду́нуть, сдуть, ся = 1. здува́ти, здму́хувати, зду́ти, здмухну́ти, поздува́ти, поздму́хати, зо всіх боків — обдима́ти, поздму́хувати. — Обдимати порох. Кн.

2. викру́чувати, виду́рювати, здира́ти, ви́крутити, ви́дурити, зідра́ти, ви́морочити (з кого що).

Сдури́ть = здурі́ти.

Сдури́ться, сдурѣ́ть = здурі́ти, одурі́ти, знавісніти.

Сду́ру = з ду́ру, з дурно́го ро́зуму, чере́з дурни́й ро́зум.

Сдуть, ся = д. Сдува́ть, ся.

Сдыха́ться, сдо́хнуться = затхну́ти ся (С. Аф.), притхну́ти ся.

Сдѣ́лать, ся = зроби́ти, ся (С. З. Л.), вдія́ти, ся (С. Л.), удіяти (С. Ш.), поді́яти, ся, здіяти, ся, вчини́ти, ся, учини́ти (С. Ш.), спра́вити, споруди́ти, зчини́ти ся, ста́ти ся, про що погане — скої́ти, накої́ти, скої́ти ся, трохи — вроби́ти, докінчать — дороби́ти, шкоду, лихо — пашко́дити, накоїти, заподіяти, причини́ти, аби як — зля́пати, збазгра́ти, памахлюва́ти, швидко і разом добре — уджиґнути, ушква́рити (С. Ш.), легше — поле́гшати, важче — пова́жчати, добрішим — подобрі́ти, подобрі́шати, дужчим — поду́жчати (С. Л.), кращим — покра́щати, покращі́шати (С. Л.), холодніше — похолодні́шати (С. Л.), тепліше — поте́пліти, потеплі́шати (С. Л.), заможнішим — розжи́ти ся, розбагаті́ти, гордим — розгорді́ти ся, розгордува́ти ся, вузче — поу́жчати, ширше — поши́ршати, слизьким — осли́знути, солодше — посолоді́ти, посоло́дшати, гірше — погі́ршати, паном — попані́ти, запані́ти, гладеньким — ви́сковзати ся, поганим, ледачим — зледащі́ти. — Легше говорити, ніж зробити. н. пр. — Схаменув ся мабуть батько, що се він зробив не гарно, що й з ним теж учинить діти. Гр. Чайч. — Ой не гаразд, Запорозці, не гаразд зробили: степ широкий, край веселий та й занапастили. н. п. — Їх гурт, а нас двоє — що ми вдієм з ними? Гр. Ч. — Що би він на моїм місті вдіяв? Ст. Г. — Нічого з ним не вдієш. С. Л. — Найбільшу заподіяли мині пакость. Дум. — Мало тобі того сорому і клопоту, що нам заподіяла. Кн. — Ой щож бо я учинила, що Коструба полюбила. н. п. — Що ти учинила, чому рано не збудила? н. п. — Роскажу я свою пригоду, що зо мною скоїлось. Гр. Чайч. — Лихо не так скоро загоїть ся, як скоїть ся. н. пр. — Не знають од чого скоїлась між ними така сварка. Лев. — Якого оце ти нам лиха накоїла? Кн. — З цього Петров і спорудив свій донос на Костомарова і иньчих. Кн. — От що стало ся з моїм добром! С. Л. — **Сдѣлать кого́ несча́стнымъ** = унещасли́вити (С. Ш.), обездо́лити. — **С. возмо́жнымъ** = уможли́вити (С. Ш.). — **Успѣть сдѣлать** = вробйти. — Рано вставши, багато вробиш. н. пр. Гр. Чайч. — **Сдѣлаться бѣднымъ** = збідніти, звестйсь, перевести́сь ні на́ що, на зли́дні. — **С. похо́жимъ на человѣка** = ви́людніти. — **С. извѣстнымъ** = осла́вити ся, всла́вити ся, всла́вити себе́. — Од Припеті до Синюхи вславили себе Обухи. К. Д. — **Сдѣлать осно́ву** = оснува́ти. — **С. тре́щину** = надколо́ти. — **С. скла́дчину** = скласти ся, скинути ся. — Скинемось, куме, грошей по сорок, випъемо, куме, ще й у вівторок. н. п. — **С. го́рькимъ** = нагірчи́ти. — **Сдѣлать, ся сирото́ю** = осироти́ти, осиротіти. — **Сдѣланный** = зро́блений, з волоса — волосяни́й, з кінської шкури — шкапо́вий, з конопляного сімъя — сімъяни́й, з луба — лубъя́ний, з лопуха — лопуша́ний, з лою — лойови́й, з повсті — повстяни́й, лямце́вий, з пенька — пеньковий і т. д.

Сдѣлка, сдѣлочка = умо́ва, умо́вка (С. Ш.). — **Мирова́я сдѣлка** = мирова́.

Себя́ = себе́, ся. — **Выйти изъ себя́** = забу́ти ся, мов несамовитим ста́ти. — **Внѣ себя́ отъ ра́дости** = не тя́млючи себе́, себе́ не чу́є з ра́дощів. — **Вывесть кого́ изъ себя́** = розлютова́ти. — **Изъ себя́ не дурна́** = на ли́чко гарне́нька. — **Мнѣ какъ то не по себѣ** = я́кось мині мо́торошно, якось ніяково.

Себялю́бецъ, себялю́бица = самолю́б, себелю́бець, собій, ниця. С. Жел.

Себялюби́вый = себелю́бний, самолю́бний, собі́йний. С. Жел.

Себялю́біе, себялю́бство = себелю́бство, собі́йність, собі́йство. С. Жел.

Севрю́га, риба Acipenser stellatus = сірю́га, особливий одмінок — пестрю́га (С. Жел.).

Севрю́жина = сірю́жина, пестрю́жина.

Сегме́нтъ = окра́вць (кру́га).

Сегого́дній = сьогорі́шній.

Сего́дняшній = сього́днішній.

Сего́дня = сього́дні, в сей день.

Седми́ца = неділя, ти́ждень, сем́иця (С. Л.).

Седмо́й, седьмо́й = сьо́мий. С. Л. — **Седьмо́й часъ** = сьо́ма годи́на.

Сей, сія́, сіе́ = сей, ся, се, цей, ця, це. — Се діло треба розжувати. н. пр. — **Сію мину́ту** = за́раз. — **Ни съ сего́, ни съ того́** = знече́въя (Ос.), ні з сьо́го, ні з то́го.

Сеймъ = сейм, сойм (Гал.). — Небораки (королі) мовчки панували. Сейми, сеймики ревіли, сусіди мовчали. К. Ш.

Се́ймовый = сеймо́вий, соймо́вий (Гал.).

Сейча́съ = за́раз. С. Аф. З. — Я зараз вернусь. — Московський „сейча́съ", як жидівський зараз. н. пр.

Секре́тничать = таїти, ся.

Секре́тный, но = секре́тний, но, тає́мний, но (С. Ш.), та́йний, но, таємни́чий, по́тай, впо́тай, зни́шка. — Потай Бога, щоб і чорт не знав. н. пр. — Кочубей та Искра пишуть до царя листи знишка. н. п. — **Секре́тное мѣсто** = тайни́к, тає́мни́ця. С. Ш.

Секре́тъ = секре́т, та́йність (С. Ш.), таїна́. — Будеш держать в тайности, то я скажу. С. Ш.

Секта́нтъ, секта́торъ = сектя́рь. — Статтяя написана взагалі проти сектярів релігійних. Кн.

Секта́нство = сектя́рство.

Селадо́нъ = милода́н, джиґу́н, бабій і д. **Волоки́та 2.**

Селёдка, селёдочка = д. **Сельдь** (зар.).

Селёдникъ, рос. Chenopodium Tourn. = лобода́. С. Ан.

Селёдочный = оселе́дцевий.

Селезе́ній = ка́чурів, се́лезнів.

Селезёнка, селезёночка, анат. Lien, splen = коса́ (укр.), селедя́нка (С. Жел. Пар.), селезінка, сележінка, се́лежінь. С. Жел. — Як колють к Різдву кабана, замічають косу і як ззаду товща, ще зіма буде товста, а як тонка́, то і зіма буде мняка. Ман.

Селезёночный = селедяни́й. С. Пар.

Се́лезень = ка́чур (С. З. Л.), се́лезень, се́лех (С. З. Л.). — Хлюпощать ся качаточка поміж осокою, а качечка випливає з качуром за ними. К. Ш.

Се́лезневъ = ка́чурів, се́лезнів.

Селезни́ха, пт. Anas boschas = ка́чка.

Селени́къ, рос. Sambucus ebulus L. = бузни́к, базни́к, вязовни́к. С. Ан.

Селе́ніе = село́, се́лище, се́льбище.

Сели́тра, Nitrum = салі́тра. С. З.

Сели́тренный = салі́тровий. — С. заво́дъ = майда́н. — Сели́тренныя я́мы = бурти́.

Селитрова́рня = д. під сл. Сели́тренный (заво́дъ).

Сели́ть, посели́ть, ся = сели́ти, посели́ти, осели́ти, ся, будова́ти ся, обселя́ти ся, осіда́ти, осі́сти, залюдни́ти. — Дружинники осідають на землі. Кн. — Д. ще під сл. Насели́ть.

Сели́шко = сельце́. С. Жел.

Село́ = село́, в Слобідскій Україні — слобода́. — Стоїть село — не виросло, не перемінилось, тільки церква на край села на бік похилилась. К. Ш. — Їхали мимо тії слободи. н. к.

Сельдере́й, рос. Apium graveolens L. = селе́ра. С. Жел.

Сельдь, риба Clupea harengus = оселе́дець (С. З. Л.), селе́дець, здр. оселе́дчик, одміни з породи оселедців — руса́к, таловірка (С. З.), великий астраханський — биша́к (Ман.), кинбурський — баламу́т (Аф.), чорноморський — скумбрія́, маленький — пузано́к, середній — підту́мок. Риб.

Сельдяно́й = оселе́дцевий.

Се́льскій = сі́льський, се́льський; селя́нський.

Сельцо́ = сельце́.

Сельча́нинъ, селяни́нъ = селяни́н, селю́к. С. З. Л.

Селя́нка, селя́ночка = 1. селя́нка, селю́чка (С. З. Л.), селяни́ця, здр. селя́ночка. — Із села селяниці, хороші молодиці. н. п. — Чи із села селяночка, чи з города городяночка? н. п.
2. д. Соля́нка.

Сёмга, риба Salmo salar = сімга. С. Жел. Пар.

Семе́йный = сіме́йний (що має сімъю, що належить до сімъї), сімени́стий (що має велике посімейство). Лев.

Семе́йственный = сіме́йний.

Семе́йство = сімъя́, сіме́йство, посіме́йство, хвами́лія, посеме́йство, велика — се(і)мъяни́стість. — Переїхав на життя з своїм посемейством. О. Ст. — Коли б мині не та сімъянистість. Лев.

Семери́къ = сімери́к. — Взяв хунт сьвічок сімерику.

Семёрка = сіма́ка, сьома́ка (С. Л.), сімка (Кр.).

Се́меро = сім, се́меро.

Семидеся́тый = сімдеся́тий.

Семи́къ = сьо́мий четве́р від сьвят Велико́дних, коли в Московщині сьпівають веснянки і водять танки.

Семилѣ́тній = 1. семилі́тній, семилі́ток, семилі́тка (що від роду сім літ).
2. семилі́тній (що тягнеть ся сім літ).

Семимѣ́сячный = семимі́сячний (що має тягнеть ся сім літ).

Семинари́стъ = семинари́ст, бурса́к (С. Ш.).

Семина́рія = семина́рія, бу́рса (С. Ш.).

Семина́рскій = семина́рський.

Семинедѣ́льный = семитижньо́вий, семинедільний.

Семипядённый = семипя́дний. — Пищалї семипядної. н. д.

Семисо́тый = сімсо́тий.

Семна́дцатый = сімна́дцятий.

Семна́дцать = сімна́дцять.

Семь = сім. — Всім по сім, а собі вісім. н. пр. — Семь съ полови́ною = пів'во́сьма. — Семь разъ = семикра́ти. — Въ семь разъ бо́льше = семери́цею. — Семь воло́въ въ плу́гъ = семери́ця.

Се́мьдесятъ = сімдеся́т.

Семьсо́тъ = сімсо́т.

Семья́ = сімъя́, сіме́йство, посі(е)ме́йство, лайливо або грубо — ко́дло, в жарт про сімъю з малими дітьми — виводок.

Семьяни́нъ = сімъяни́н, посімъяни́н, сі(е)мъя́к.

Семьяни́стый = сімъяни́стий. Лев.

Сентя́брьскій = сентя́брський, жо́втневий.

Сентя́брь = сентя́брь, стародавне — жо́втень (С. Л.), вре́сень, ве́ресень (С. Жел.), перше число сього місяця — літопрово́д. — Смо́тритъ Сентябрёмъ = во́вком ди́вить ся, за́шморгом дивить ся (Ніс.).

Сепарати́змъ = сепарати́зм, відча́х.

Сепаратисти́ческій = сепаратисти́цький, сепаратисти́чний.

Сербъ = се́рбин. — Ой сербине, сербиночку, сватай мене невеличку. н. п.

Серде́чко = се́рденько.

Серде́чникъ = 1. рос. а) Leonurus Cardiaca L. — глуха́ кропива́, си́ндра. б) Cardamine pratensis L. — боло́тна жеру́ха. С. Ан.
2. шво́рінь, шкво́рінь.

Серде́чно = щи́ро, ре́вне.

Серде́чный = 1. серде́чний, серце́вий. — Сердечні нерви.

2. щи́рий, ре́вний. С. З. — Щирая прихильность всього війська низового. С. З. — Воно виходить ревною драмою життя сирітського. К. Х.

3. серде́шний, серде́га, бідола́шний, бідола́ха і д. **Бѣдня́га 2.**

Серде́чный ко́рень, рос. Polygonum bistorta = ра́кові ши́йки, рачки́, леву́рда, дику́ша С. Ан.

Серди́то = серди́то, гнївно, з се́рцем, з пересе́рдя.

Серди́тый = серди́тий, гнївний, гнївли́вий (С. Ж.), лихи́й, дуже — лю́тий.

Серди́ть, ся = се́рдити, ся, гніви́ти, гнївати ся (С. Л.), ре́мствувати, свари́ти ся, за зле́ ма́ти, пали́ти ся, дуже — лютува́ти, перестать — відсе́рдити ся, пересе́рдити ся, перегри́мати. — Не сварись на мене мамо. Кн. — Мінї до дому треба йти, щоб часом мати не сварились. К. К. С. — Поки прут найшов, то й одсердив ся. н. п.

Сердобо́льный = жалчли́вий, жалосли́вий, жа́лісний, жа́лібний. — Моя мати жалчлива — не гнїватиметь ся на свою дитину. Кн. — Вдача її до нашої сестри темної, убогої була така жалчлива — поділить ся останнїм. Кн. — Жалісним серцем на тое уболїваючи. Л. В.

Сердоли́къ, камінь Silex carneolus = кріва́вник, каріо́ль.

Се́рдце = се́рце. С. З. Л. — **Въ сердца́хъ, съ сердцо́въ, по сердца́мъ** = зо́ зла́, з зла́, з пересе́рдя, з о́приском. — Зо зла сказала. Кр. — **Имѣть на кого́ се́рдце** = д. **Серди́ться.** — **Ка́менное се́рдце** = кля́те се́рце. — **Се́рдце де́рева** = д. **Сердцеви́на.** — **Се́рдце надрыва́етъ** = боли́ть се́рце. — **Отлегло́ отъ се́рдца** = на душі́ ле́гше ста́ло. — **Привѐсть въ се́рдце** = розгнївати, розсе́рдити, розлютува́ти. — **Э́то ему́ по се́рдцу** = се йому́ по душі́, до вподо́би.

Сердцеви́на = осере́док (К. Б.), се́рце (К. Б.), осере́ддя, посе́рдя (Мав.), стри́жень (С. Л.), качана — хря́па, батога або чого плетеного — живе́ць.

Сердцеѣ́дъ = бабоду́р.

Сердча́ть, осердча́ть, розсердча́ть = се́рдити ся, гнївати ся, розсе́рдити ся, розгнївати ся і т. д. д. **Серди́ться** і **Разсерди́ться.**

Сердчи́шко = серде́нько.

Серебори́нникъ = д. **Шипо́вникъ.**

Сере́бренникъ = 1. сріб́е́льник (майстер). С. Жел.

2. сріб́ник, срібляни́к, грошозапло́д (Полт. Граб.). — Тодї два ляхи дуки-срібляники на його поглядали, з його насьміхали. н. д.

3. рос. Potentilla argentea L. = нагідни́к, черви́шник, червото́чник, деревя́нка, черве́ць. С. Ан.

Сере́бреный = срі́бний (С. З. Л.), срібняни́й (С. З.), сере́бний. — Срібний перстень. н. п.

Серебрёный = посере́бряний.

Серебри́стый = срібли́стий, сріблястий, сребри́стий (С. Жел.), моро́зоватий.

Серебри́ть, ся = срібли́ти (С. Жел.), срібни́ти, серебри́ти, ся.

Серебро́ = срі́бло (С. З. Л. Жел.), сре́бро (С. Жел.), сре́бло, серебро́. — Золото, срібло... я до його, а воно зрідло. н. пр.

Серебрѣ́ть = серебріти, срібріти, сріблїти.

Серебря́къ, рос. Comarum palustre = во́вче тїло, сухоло́м, золотни́к, огіро́шник. С. Ан.

Серебря́нка = д. **Сере́бренникъ 3.**

Сере́бряный = д. **Сере́бреный.**

Середи́на, середи́нка = сере́дина, середи́нка, осере́док, проміжжя.

Серёдка = середи́на, середи́нка. — **Серёдка на полови́нкѣ** = так собі́, нічо́го.

Сере́дній = 1. сере́днїй.

2. д. **Посре́дственный.**

Середно́й = середови́й (що буває в Середу).

Середо́вичъ = чолові́к сере́днїх лїт.

Се́редово́й = сере́днїй, посере́днїй (нї хороший, нї поганий; нї великий, нї малий). Д. **Посре́дственный.**

Серёдочка = середи́нка.

Серёжка = д. **Серьга́** (здр.).

Серёжный = серговий.

Се́рна, Antilope rupicapra = ди́ка коза́, са́рна.

Серпови́дный = серпова́тий. С. Жел.

Серпо́вый = серпови́й.

Серпообра́зный = серпова́тий. С. Жел.

Серпу́ха, рос. Serratula tinctoria = страхопо́ло́х, ялове́нь, будячо́к. С. Ан.

Серпъ, се́рпикъ = серп, серпо́к.

Серпя́нка = серпи́нка, серпя́нка, серпа́нок, серпа́нка. С. З.

Серпя́ночный = серпи́нковий, серпанко́вий.

Серту́къ, сертучёкъ = серту́к, сертучо́к, сурду́т, сурду́тик.

Сертýчный = сертукóвий, сурдýтовий.

Серчáть, осерчáть = д. **Сердѝться.**

Серьгá, здр. **серёжка,** частіше мн. **сéрьги, серёжки** = 1. серéжка, мн. серéжки, срібні — ковткѝ (С. З. Л.), кругленькі — кýльчик, кýльчики. — В сьожках, в намисті і в ковтках. Кот.

2. (у рослин, напр. на вербі, на осиці, тополі то-що) — базкѝ, базькѝ (С. Ш.), бáзька (С. Жел.), брýнька (С. Ш. Жел.), кóтик (С. Жел.), кóтики, вовчкѝ (Ман.).

Серьёзно = 1. повáжно.

2. спрáвді (С. Л.), впрáвді, навспрáвжкѝ (С. Л.), впрáвжки, навспрáвжне, настоя́ще. — Ні, справді, як се діло було? — Та не жартуй, а кажи настояще. — Це ви шуткома, чи настояще? Кр.

Серьёзность = повáжність.

Серьёзный = повáжний, статéчний.

Сестрá, сестрѝца, сестрѝчка, мн. **сёстры** = сестрá, сестрѝця, сестрѝчка, сéстронька, сестрѝченька, мн. сéстри. — **Двою́родная сестрá** = сестрá в пéрвих. — **Внучáтная, трою́родная сестрá** = сестрá у дрýгих. — **Сестрá милосéрдія** = с. жалібнѝця. — Дивить на сестру жалібницю, що ізігнулась над недужим. Коц. — **Нáзванная с.** = пóсестра, посéстрина, нáзвана сестрá.

Сéстринъ, сестрѝцинъ = сéстрин, сестрѝцин.

Сжáлиться = пожалíти (кого), пожалíти ся (над ним), пожалкувáти (когó), пожалкувáти ся, змилосéрдити ся (над ким), зглянути ся (на кóго). — **Сжáлься надо мнoй!** = пожалíй менé! — Не печи мене, змилосердись надо мною. Ос. — Пожалкував ся Бог над раком: дав йому ззаду очі. н. пр.

Сжáрить, ся = спектѝ, ся, вшквáрити і т. д. д. **Жáрить, ся** 1. і 2.

Сжáто = стѝсло. — Страбон писав стисло. Пр. — Визначать стисло науковим обробленем. Зап. Кок.

Сжáтость = стѝслість. — Короткість і стислість душа мови. Ст. Г.

Сжáтый = 1. здáвлений, стýлений, стѝснутий, зціплений; стѝслий. (Д. **Сжимáть**). — Стиснуті кулаки. — Зціплені зуби. — Бесіда його промовиста, палка і разом стисла. Кн.

2. зжáтий (Д. **Сжинáть**).

Сжать, ся = д. **Сжимáть** і **Сжинáть, ся.**

Сжевáть = зжувáти, пожувáти і д. **Жевáть.**

Сжечь, ся = д. **Сжигáть, ся.**

Сживáть, сжить = виживáти, вѝжити, збувáти ся, збýти ся, позбýти ся, вдѝхати ся (С. Аф.), викýрювати, вѝкурити. — Збути ся біди. — **Худóе спóро, не сживётся скóро,** н. пр. = бідá лéгко прихóдить, та трýдно її збýти ся. н. пр.

Сжигáть, сжечь, ся = палѝти, спалѝти (С. З. Л.), попалѝти, випáлювати, повипáлювати. — Лиха іскра і хату спалить і сама згине. н. пр.

Сжидáться = дожидáти ся, тривáти, чекáти. — Ми умовились дожидати ся на базарі.

Сжимáемость = стискáльність.

Сжимáемый = стискáльний.

Сжимáніе = стис (С. З.), стиск, тѝскання (С. Ш.).

Сжимáть, сжать, ся = 1. здáвлювати, стискáти, стѝскувати, здавѝти, стѝснути, ся (С. Л.), стулѝти, ся (С. З. Л.), зібгáти, про зуби — сціпити (С. Л.). — Стиснув руку. — Стиснув кулаки. С. Л. — Не дай руки отискати і перстеника здіймати. н. п. — Бондарівну за руку стискає. н. п. — Він стулив міцно губи і мовчав. Кн. — Стулив дулю. С. Л. — Стуляли ся чуткі уші — не могу прослухать. н. п. — Сціпив зуби, що не можна й розняти. — Дочитавши, Єремія зібгав в жменю лист і кинув на долівку. О. Ст. — **Сжать въ кулáкъ** = до рýк прибрáти, в рукáх держáти (кого).

2. збігáти ся, збігти ся. — Живе срібло зразу збіжить ся; його буцім менше стане. Де-що про сьв. Б.

Сжимъ = стис (С. З.), стиск.

Сжинáть, сжать, ся = зжинáти, зжáти, пожáти, ся; усе — позжинáти, ся.

Сжирáть, сожрáть = пожирáти, пожéрти, злóпати, полóпати, зтріскати, потріскати. — Скільки не дай йому — потріска.

Сжѝть = д. **Сживáть.**

Сзáди = ззáду, позáд, позáду, позатѝллю. — Досаду причепи ззаду. н. пр. — Пливе позад завзятий Гамалія, орел орлят мов стереже. К. Ш. — Посередині пан Хорунжий, в позаду Сатайдашний. н. п.

Сзывáть = д. **Созывáть.**

Сибарѝтствовать = роскошувáти.

Сибарѝтство = роскошувáння.

Сибарѝтъ, сибарѝтка = роскішник, ця.

Сибѝрка = 1. д. **Мёдáнка** 1.

2. каптáн особливого крою, без рóспірки ззаду.

3. холóдна, тéмна, цюпка і т. д. д. **Арестáнтская.**

Сибѝрскій = сібірний. — **Сибѝрская соль** = áглицька сіль. — **С. áзва** = телíй.

Си́венькій = сиве́нький.

Сивизна́ = сивина́.

Си́вка = сива́ш (кінь сивої масти).

Сивово́ронка, сивогра́къ, пт. Coracias garrula = сивора́кша (С. Жел.), ра́кша (С. Жел.), краси́ворона, краска.

Сивожелѣ́заный = темносі́рий (про масть коней).

Сиву́ха = підпінок, сиву́ха, горілка погана. — Сивуху так мов брагу хлище. Кот.

Сиву́шный = горілча́ний.

Си́вый = си́вий. — **С. конь** = сива́ш.

Сивѣ́ть, посивѣ́ть = сиві́ти, посиві́ти. С. З. — Дурна голова ні полисіє, ні посивіє. н. пр.

Сига́ра = цига́ра, цига́рка.

Сига́рный, сига́рочный = цига́рний.

Сигна́лъ = га́сло (С. З. Жел.), знак. — Гуде в Латії дзвін віщовий і гасло всім к війні дає. Кот. — Тривайте ще... я дам, панове, гасло... Ст. Б. Х.

Сигна́льный = гасло́вий. — **Сигна́льныя бо́чка** (у Запорозців) = фігу́ра.

Си́день = 1. сидень (мала дитина, що ще не вміє ходити).
2. сиду́н, домонта́рь, пічку́р (Д. Домосѣдъ). — **Си́днемъ сидѣ́ть** = сидьма сидіти; невиволо́кою сидіти (Кн.).

Си́дка = гон, го́нка (напр. дьогтю).

Сидѣ́йка = лині́йка (крита повозка, в котрій сидять з обох боків).

Сидѣ́лецъ = в шинку — шинка́рь, в крамниці — прика́зчик, крамарчу́к. С. Жел.

Сидѣ́лица = сіду́ха. С. Л.

Сидѣ́лка = сиді́лка. С. Жел.

Сидѣ́ніе = 1. сиді́ння, сидня́ (С. Л.), сидя́чка (С. Л.), під арештом — ви́сідка, в гостях — посіде́ньки, посіда́ння. — Така сидня шкодить дитині. Кн.
2. (місце) — сі́жа, сі́дало. С. Л.
3. д. **Си́дка.**

Сидѣ́ть, сѣсть = 1. сиді́ти, сі́сти. — **Си́дя** = сидячи, сидячки, навсидьки, навси́дячки, усидя́чку (С. Л.), сидючи́ (С. Л.). — **Сидѣ́ть до́ма** = домува́ти. С. Л. — **С. на концѣ́** = сиді́ти на по́чепі. — **С. уси́дчиво** (за роботою) = ни́діти, сн.
2. осіда́ти, осі́сти. — Хата осіла.

Сидѣ́ть, высидѣ́ть = гна́ти, виганя́ти, кури́ти, ви́гнати, ви́курити (д. **Кури́ть** 3.).

Сидя́чій = сидя́чий. — **Въ сидя́чемъ положе́ніи** = си́дячи і т. д. д. **Си́дя** (під сл. **Сидѣ́ть**).

Си́живать = д. **Сидѣ́ть.**

Си́зенькій = сизе́нький.

Сизокри́лый = сизокри́лий, сизокри́л, сивокри́лий.

Сизопёрый = сизопе́рий, сизопі́рий.

Си́зый = си́зий, сиз, си́вий, сив.

Сизѣ́ть, посизѣ́ть = сизі́ти, посизі́ти.

Сизя́къ = го́луб си́зий, си́вий, сива́к.

Си́ла = си́ла, міць (С. З. Л.), снага́ (С. Л.), кріпота́, мо́га, змо́га. — **Военная сила** = ві́йсько, поту́га (С. З. Л.). — Боже милий! не має сили. н. пр. — Тоді на кров я не вважав, останню міць в собі зібрав, та й знов лугами почвалав. Пч. — Лиш не маю тої моці тебе ратувати. н. п. Б. — Де сила (багато), там і міць. н. пр. — Ходи по сьвіту, поки снага, а потім ляж та і вмри мовчки. К. З. Ю. Р. — Бувало в кого є снага, обійде хат 20 чи 30. н. о. — Коли ж не стане в нас снаги твоїм слідом простувати. К. Ос. — Тепер потуга наша у козацтві, а честь у простолюдному лицарстві. К. Б. — Турчин під Київ конечне з своїми потугами бути мів. Самойлович. С. З. — Ой я ляхів не бою ся і гадки не маю, за собою великую потугу я знаю. н. п. — **Собственными си́лами** = самоту́жки. С. Жел. — **Движимый человѣческою силой** = самоту́жний. — Треба було міні самотужки віз тягти. н. о. Гр. Чайч. — Поволокла його самотужки у хату. Кв. — **Си́лою** = си́лою, живосилом, наси́лком, гвалтом, си́ломіць, си́ломіццю. — Затяг він силоміць на бучний бенкет. К. Х. — Але вона насилком, гвалтом взята. Ст. Б. Х. (Д. **Наси́льно**). — **Быть въ си́лахъ, не въ си́лахъ** = зду́жати, здола́ти, здолі́ти, примогти, приміти, не зду́жати, не здолі́ти, не мати сили, спромо́ги, не спромо́жно. — Як би примів, усе б для його зробив. — Не здужаю вже й їсти добути. н. к. — Не здужаю, брате, на волів гукати, не здужаю, брате, ціпа підіймати. н. п. — Попоруюнтись не здужа. Кв. — Цього я піднести не здужаю. Кр. — Коли сам рубать я ворога не здужаю, за те є другі справи. К. К. — Не лякайтесь тих, що вбивають тіло, душі ж не здоліють вбити. К. Св. П. — **Въ си́лу, подъ си́лу, по си́лѣ, по мѣрѣ силъ** = = по си́лі, під си́лу, по змозі, як поси́лля (С. Л.). — Роби, сину, як посилля. С. Л. — **Быть въ си́лѣ** = ма́ти си́лу, ва́гу. — Він має силу у панів. — **Въ си́лахъ** = а) при си́лі, б) д. **Быть въ си́лахъ.** — **Въ си́лу зако́на** = по си́лі зако́на. — **Всѣми си́лами** = з усії, з усієї сили. С. Л. — **Ско́лько силъ, со всѣхъ силъ** = яко мо́га, як мо́га (С. З. Л.), чим ду́ж (С. Л.). — **Черезъ си́лу** = над си́лу. —

Терáть, потерáть сúлу = безсúлїти, вúсильнити ся, вúснажити ся.

Силáчъ = силáч (С. Жел. Л.), силáк (Ман.) дужáк (С. Л.), дужíнь (С. Жел.), моцáк (С. Жел.) і д. **Сильный**.

Силёнка = сúлка, сúлонька.

Сúлиться = силкувáти ся (С. З. Л.), сúлувати ся (С. Л.), змагáти ся (С. Л.), пнýти ся, моцювáти ся. — Вже як не силкував ся, а все таки не вивертїсь — зостав ся. Б. Г. — Нї, мабуть скільки не силкуй ся, а нічого проти себе самого не вдієш. К. К. — Опісля силкував ся завоювати для себе Молдавію. Бар. О. — Хотіли щось казати, та не могли озватись, бо голос так ослаб, що годї й силкуватись. К. Д. Ж. — Пан отець сулкував ся розважити приятеля. Лев. В. — Що сили напручував свою памъять, силкуючись згадати з минулого свого життя. Пр.

Силó, силóкъ, силы = сільцé (С. Л.), сíльця, плениця. — Зробив сільцé на голубів. н. к. — Оце! Аж гульк — і сам піймавсь в сільцé. Б. Г. — Я виведу усе на чисту воду і попадеть ся сам Роман в своє сільце. К. К. С.

Силуэтъ = óбрис.

Сúльно = дýже, здóрово, міцно, вéльми, сúльне, рéвне. С. Аф. З. Л. — А я люблю Петра дуже, а до других і байдуже. н. п. — Він дуже розбогатів. — Ой не шуми дуже, дібровою дуже. н. п. — Лобом тріснув ся здорово. С. Л. — Здорово ударив його по потилицї. — Хто любить ревне, жалїє певне. н. пр. — Вмерла дївчина вродлива, ревно ридає мати нещаслива. І. Б. — Іду в степи, всюди видно, милої не бачу, як згадаю слова її, ревненько заплачу. н. п. — Гудить вітер вельми в полі. Забіла. — **Я'блоня сúльно цвѣтётъ** = я́блуня цьвітé ря́сно. — **Онъ сúльно занемóгъ** = він дýже заслáб. — **Сúльно пьётъ** = дýже багáто пъє́.

Сúльный = 1. сúльний, дуже — силéнний, дýжий (С. Аф. З. Л.), дужéнний (С. Л.), здорóвий (С. З. Л.), здоровéнний, міцнúй (С. З. Л.), потýжний (С. З.), снажнúй (С. Л.), силковúй. — Під ним кониченько, під ним вороненький сильний дуже. н. п. — От до чого силенний лев дожив ся: бодай би був не народив ся. Б. Г. — Дужий безсилого давить і жме. Кот. — З дужим не борись, з багатим не судись. н. пр. — Але мати дуже серце мала, не зронила й одної сльозини. Ст. С. — Здоровий, як бугай. н. пр. — Людська нам сила не поможе; тобою ми потужні, Боже. К. П. — Тут потребне потужнїйших сил. Самойлович. С. З. — Снажний кінь. С. Л. — Він такий силковий, що його всі боять ся. н. к.

2. могýчий, мóжний, дýжий, потýжний і д. **Могýчій**. — Аби можному і потужному не все вольно було чинити. Ст. Л. — То не радість, а велика туга: умірає царь Милютин дужий і нікого по собі не кида. Ст. С. — Їм і каже царь Мурат потужний. Ст. С.

3. велúкий, здорóвий, про дощ і вітер ще — бýйний, про вітер — шпýйний. — Велика радість обняла його. — Великий сніг. — Здоровий мороз. — Здоровий вітер. Ман. — Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуть ся. н. п. — Буйний дощ. С. Ш.

4. бýйний, рясний. — Буйна трава. — Рясна яблуня. — **Сúльный цвѣтъ**, рос. Ranunculus acris L. = дрібноцьвíт, вілля од тря́сції, козéлець, пожáтник, жовтобрю́шник. С. Ав.

Сильнѣе, сильнѣйшій = дýжче, дýжченько, сильнїше, міцнїше, дýжчий, сильнїший, міцнїший, здоровіший. — Мене тоді і дужче охота взяла. н. о. — Ляхи у сто разів будуть од наших дужчі. І. Г. — Один був дужчий од того другого. н. к. — Проти нас трьох нема дужчого в сьвітї, а це дужчий найшов ся. н. к. Гр. Чайч. — **Сильнѣе становиться, сдѣлаться** = дýжчати, сильнїшати, міцнїшати, подýжчати.

Симметрúческій = сіметрúчний.

Симонія = сьвятокýпство. — Симонїя або сьвятокупство. Б. Н.

Симпатúческій = симпатичний (С. Жел.), прия́зний, любúй, на виду — милозíркий.

Симпáтія = симпáтія, спочуття; повáба, пóтяг (Д. **Влечéніе** і **Сочýвствіе**).

Синагóга = шкóла. С. З.

Синевá = 1. синь, сúнява, блакúть (С. Ш.). — Де небо в синяві злилось із морем. К. Ш. Т.

2. синя́к (С. Л. З.), синéць, синя́тина (С. Л.). — Очі з синяками. С. З. — Які в його синцї попід очима. Кр.

Синевáтый = синюватий, прóсинюватий. Кр.

Синеворóнка = д. **Сивоворóнка**.

Синеголóвникъ, синеголóвъ, рос. Eryngium planum L. = сúня колю́чка, сúні колю́чки, миколáйки, миколáйці, миколáйчики, сúнїй будя́к, лю́бка, лю́бки. С. Ан.

Синéлевый = 1. зрóблений з синéлї.

2. бузкóвий.

Синéль = 1. синéль (нитка або шнурок оксамитовий, що вживають ся до гаптування, на квітки то-що).

2. д. **Сирéнь**.

Синёный = си́нений, поси́нений.

Си́ненькій = сине́нький.

Си́несть, синета́ = си́нїсть.

Синехво́стка, пт. Molacilla cyanurus = з поро́ди трясихві́сток (з синїм хвостом).

Синёхонькій = сине́сенький.

Сине́цъ, риба Abramis ballerus Cur. = сине́ць, си́ньга́, синюга. С. Жел.

Синешёйка, пт. Molacilla svecica = з поро́ди трясихві́сток (з синьою шийкою.

Сини́льникъ, ца = 1. сини́льник, ця.
2. рос. Isatis tinctoria L. = синя́чник (С. Ан. Жел.), сини́льник (С. Жел.).

Сини́льная кисло́та = си́нїй квас. С. Пар.

Сини́льщикъ, ца = д. **Сини́льникъ, ца 1.**

Сини́ть, ся = сини́ти, ся.

Сини́ца, сини́чка = сини́ця, сини́чка, саля́нка (Ман.). — **Сини́ца въ рука́хъ лу́чше соловья́ въ лѣсу́; не сули́ журавля́ въ не́бѣ, дай сини́цу въ ру́ки.** н. пр. = лу́чче сини́ця в жме́нї, як жураве́ль в не́бі. н. пр.

Си́ній = си́нїй, синь.

Си́ній ка́мень = си́нїй ка́мінь, синя́к (С. Жел.).

Сино́вникъ, рос. Cytisus hirsutus L. = дерева́. С. Ан.

Синода́льный, сино́дскій = сино́до́вий. — Синодовий привилей. С. З.

Синоди́къ = помина́льниця, грама́тка і д. **Помя́никъ.**

Синони́мъ = рівнозна́ка. — Слово хананеєць стало рівнознакою слова купець. К. 1.

Си́нтаксисъ = складня́. Гр. См. Ст. — Найбільше працї автор приложив до складнї, хотячи виказати найважнїйші прикмети самостійного розвою руської мови. Зап. Кок.

Синь = лязурок.

Си́нька = 1. д. **Синь.**
2. синїння.
3. си́нька.

Синѣ́ть, посинѣ́ть = синїти, поси́нїти. — Од холоду аж посинїв.

Синѣ́ться, засинѣ́ться = синїти, ся, засинїти ся.

Синю́ха = 1. гриб Agaricus violaceus L. — синю́ха, синя́к. С. Ан.
2. д. **Василёкъ** (Centaurea cyanus).

Си́плость = сипливість (С. Жел.), хрипли́вість.

Си́плый, ло = си́пкий, си́пко, сипливий, хри́плий.

Си́пнуть, оси́пнуть = си́пнути, хри́пнути, оси́пнути, охри́пнути.

Сипо́вка = ду́дка (з очерету).

Сипота́ = д. **Си́плость.**

Сире́невый = бузко́вий, бузо́вий. — **Сире́невая ро́ща** = бузни́к.

Сире́нь, рос. Syringa vulgaris L. = бузо́к (С. Аф. Ан. Ш.), бузо́чок (С. Аф. Ш.), буз (С. Л.), без (Под. С. Ш.), рай-де́рево (Хар.), базни́к (Гал. С. Ан.). — Розівъють ся калинонька і садок, розцьвітуть ся і вишеньки і бузок. Б. Г.

Сирота́, сиро́тка, сироти́на, сироти́нка = сирота́, сирі́тка, сироти́на, сироти́нка, сирі́точка. — **Безро́дный сирота́** (що не має близьких родичів) = сирота́ безро́да. — **Кру́глый с.** (що не має нї батька, нї матері) = круго́м сирота́. — **Полусирота́** (без батька) — пів сирота́. — Тяжко важко в сьвітї жити сиротї-безродї, нема куди притулитись, хоч з гори та в воду. К. Ш. — А я в попа обідала, сирітка сказала. К. Ш. — Кругом бідний, кругом сиротина. Як.

Сиро́ткинъ = сирі́ткин.

Сиро́тскій = сироти́н, сироти́нний, сирі́тський. С. З.

Сиро́тство = сирі́тство.

Сиро́тствовать, сиротѣ́ть, осиротѣ́ть = сиротїти, осиротїти, посиротїти.

Сиро́тствующій = сирота́, осиротїлий.

Си́рый = 1. осиротїлий, сирота́.
2. безпо́мічний, безпора́дний, беззасту́пний і д. **Беззасту́пный** і **Безпо́мощный.**

Си́рѣчь = се́б-то.

Системати́ческій = сістемати́чний.

Си́тецъ = си́тець, си́тчик.

Си́течко = си́тко, ситце́, си́течко (мале сито і ложечка чи відерце з дірочками, для цїдїння чаю).

Си́тникъ = 1. рос. Scirpus lacustris, S. palustris — осі́тняг, сітня́г; коми́ш, куга́, рогі́з. С. Ан.
2. си́тниця (хлїб). С. З.

Си́тный = си́тний (просіяний на сито, спечений з такого борошна).

Си́то = си́то, сите́ць, си́тко, си́тце, си́течко, не густе — підси́ток. — Ситець знову на кілочку висить, а пристаріють ся, то й під лавкою валяють ся. н. пр. Ман. — **Си́то пропускно́е** = цїди́лка, цїди́вка.

Сито́вникъ = д. **Си́тникъ 1.**

Сито́вый = осітняго́вий, комише́вий.

Си́точный = си́товий.

Ситуа́ція = місцьо́вість; стано́вище.

Си́тце = д. **Си́течко.**

Си́тцевый = си́тцьовий, цицо́вий. — Що року то й свита нова, в будень спідниця цинова. н. п.

Си́филисъ = пра́нці. С. Жел. — Нехай вам, сестриці, і пранції і порицї. н. пр.

Сифили́тикъ = пранцюва́тий, францюва́тий. С. Жел.

Сифо́нъ = цмо́к.

Сія́ніе = ся́яння, ся́єво, ся́йво. — Мов сонце ізійшло, сліпучим сяєвом покої залило. Сл. — Бачимо ясне сяєво нового життя Шевченка. Кн. — Бо по ночам, як місяць серед неба із зорями веде розмову тиху, я в сяєві його вбачаю матір. К. Б. — Те сяйво любе в їх очах, той голос в пісні та в речах. Пч. О. — **Сѣверное сія́ніе** = оказі́я. Мап. — Инколи на небі буває мітла і оказія — це перед війною. п. к. Мап.

Сія́тельный = ясневельмо́жний (до титула князів і графів).

Сія́тельство = ясневельмо́жність (титул князів і графів).

Сія́ть = сяяти, сяти, сія́ти, зорі́ти С. З. Л. — А дукачі так і сяють. Кн. — Зірочки сяють. С. З. — Умираючи, дивився, як сонечко сяє. К. Ш. — Надія зоріла йому на обрію життя. Кн. — Ялина сяяла на всю Волощину красою. К. К. С. — Там місяць, там сонце ясніше сія. К. Ш.

Скабіо́за, рос. Scabioza arvensis Syn. = наголо́ваток, синя́вка, огірча́к, сверб́іжниця, Христо́ва па́личка (укр.), жовті́льниця (Гал.). С. Ан.

Сказа́ніе = каза́ння, пере́каз, оповіда́ння, о́повідь, о́пис. — Можна довідатись про се доволї ясно з переказів наших літописей. Бар. О.

Сказа́тель, ница = оповіда́ч, ка і д. **Повѣствова́тель.**

Сказа́ть = д. **Ска́зывать.**

Ска́зка, сказочка = 1. ка́зка (С. З. Л.), ка́зочка, ба́йка (С. З. Л. Ш.), ба́єчка (С. Ш.), побрехе́нька. — До казки приказка годить ся. н. пр. — Казка — байка, а пісня — правда. н. пр.

2. по́каз і див. **Показа́ніе.**

Ска́зочникъ = казка́р (С. Жел.), бай (С. Жел. Ш.), ба́єчник, байка́р (С. Жел.).

Ска́зочный = казкови́й (С. Жел.), ба́єчний.

Сказу́емое = прису́док. С. Пар. Гр. См. Ст.

Ска́зывать, сказать = каза́ти (С. З.), переќазувати, промовля́ти, оповіда́ти, сказа́ти, переказа́ти, промо́вити, пові́дати (С. Л.); промовляти, держа́ти мо́ву, річ, промо́вити, проректи і див. **Произноси́ть.** — Ой дівчино, куди йдеш? Скажи мінї правдоньку, де живеш? п. п. — Казав пан: „кожух дам“, та слово його тепле. н. пр. — Тоді скажеш „гоп!“, як перескочиш. н. пр. — Кажи всю правду. — Перекажи моїй неньцї, що я їду. п. п. — Промов, промов, серденько, як ми любились двоечко. н. п. — **Ме́жду на́ми будь ска́зано** = неха́й між на́ми зоста́неть ся. — **Ска́занный** = ка́заний, мо́влений. С. Л. — **Сказа́лся больны́мъ** = объяви́в ся слаби́м. — **Ска́зывается дворяни́номъ** = видає́ себе́ за дворяни́на, удає́ з се́бе дворяни́на.

Скака́ніе = скака́ння, плига́ння, стриба́ння.

Скака́ть = 1. (**скакну́ть**) — скака́ти (С. Л.), плига́ти, стриба́ти (С. Л.), го́пати, скікну́ти, скікону́ти, плигну́ти, стрибну́ти (С. Л.), го́пнути. — На радощах я трохи не плигнув з вікна. Кн.

2. д. **Перепры́гивать.**

3. (**поскака́ть**) — скака́ти, бі́гти ско́ком, навско́ки, плиго́м, поскака́ти, побі́гти ско́ком і т. д.

Скакли́вый = скаку́чий. С. Жел. — Скакучий горох, як молотиш. Хар.

Скаково́й = бігови́й.

Скаку́нъ, скаку́нья, скакуно́къ, скаку́нчикъ = скаку́н, ха, скакуне́ць, стрибу́н, стриба́ч (С. Жел.), стрибу́ха, стрибуне́ць, посгрибу́нчик, бріку́н, ха, брикуне́ць (С. Ш.). — Жвавий конин скакунець доцьвірінькав ся в кінець. Ст. Б. — Хлопчик стрибунець.

2. Cicindela, ком. — плигу́н. — Всяк, хто бачив, як той плигун стрибає. Ст. О.

Скала́ = 1. ске́ля. С. З. Л. — Із моря глибокого крута скеля підіймаеть ся. Мет. С. З.

2. д. **Берёста.**

Скали́стый = ске́листий. — Скелисті береги Росї. Кв. — **Скали́стыя го́ры** = кряжові́ го́ри.

Ска́лить, оска́лить, ся = ска́лити, виска́лювати, ся, вис(ш)керя́ти (зуби) і д. **Оска́ливать.**

Ска́лка = кача́лка. С. З. Л. — Купила рубель і качалку. — А вона тоді саме качала сорочки, та як схопить качалку... п. к.

Скалозу́бъ = д. **Насмѣшникъ.**

Ска́лочный = ске́левий.

Ска́лывать, сколо́ть = 1. вико́лювати, виколоти (мережки на папері).

2. руба́ти, коло́ти, розко́лювати, вируба́ти, розколо́ти, поколо́ти, зруба́ти, зколо́ти (напр. дрова, кригу).

Скамья́, скаме́йка, скаме́ечка = ла́ва (С. З. Л.), ла́вка (С. З. Л.), ла́вочка, ла́вонька, широка — при́мость (С. З.), невелика

— прилавок (С. З.), корóтка, рухома — ослíн (С. З. Л.), ослóн (С. Л.), ослíнчик (Аф.), ослíнець (С. З. Л.), стілéць, стільчик, в де яких піснях вживаеть ся ще слово скамни́ця (С. З. Л.), в школах — пáрта (С. Л.), маленька, що під ноги — підні́жня. — Лежить на лаві. С. З. — На чиїй лавці сидиш, тому й пісню сьпівай. н. пр. — Хоч під лавкою, аби з гарною панянкою. н. пр. — Біля кожних воріт була лавочка. Лев. В. — Прийшов до домоньку та й сів на лавоньку, схилив головоньку. н. п. — Лежав на примості. С. З. — Евонт же в хату рачки вліз і там під прилавком зігнувшись. Кот. — Прихилнвши головоньку до скамниці. н. п. — Поставила тарілку з хлїбом, сама ж сіла на ослін. Кот. — Сидить батько кінець стола. Коло його стара мати сидить на ослоні. К. Ш.

Скандáлъ = бéшкет, шáрварок. — Чи не наробив я якого бешкету під пьяну руку? Гр. Чайч. — Так і взяло його за печінки! Зараз і подумав, який би то бешкет Івзї зробити. Кв. — Ще трохи й не позивались за такий бешкет. Кв. — Набреши про гуляння, пустоти і бешкет, що на волї хлопцї всюди чинять. Ст. Г. — С. кому́ сдѣлать = зробúти бéшкет, сóрому наробúти. — Я в тебе копиченька одніму, и тобі сорому народлю. н. п.

Скандáльный = бéшкетний.

Скандовáть = шкандувáти. С. З.

Скань = сýкані ниткú.

Скáпливать, скопúть, ся = збірáти, зібрáти, ся,назбірáти, ся. — Зібрав грошей — став хороший. Кроп.

Скáпывать, скопáть = скóпувати, скопáти.

Скарбъ = добрó, збіжжя і д. **Пожúтки.**

Скáредность = скнáрість. Ос.

Скáредный = 1. шкарáдний (С. З.), погáний і д. **Мéрзкій і Отвратúтельный.**

2. скнáрий і д. **Скупóй.**

Скáредъ = 1. погáнець, паскýда і д. **Мерзáвецъ.**

2. д. **Скря́га.**

Скарлатúна = шкарлатúна.

Скáрмливать, скормúть = вигодóвувати, випáсувати, викóрмлювати, вúгодувати, вúпасти, скормúти, повикóрмлювати. — Усе сіно вигодувала, нічого не мае. К. Х.

Скассúровать = скасувáти, покасувáти.

Скатáть = д. **Скáтывать.**

Скáтертка, скáтерть = скатертúна (С. З. Л.), скáтерка (С. Жел.), скáтїрка (С. Л.), скатерви́ця (С. З. Л.), стільнúк, настільник (С. З. Л.), обрýс (С. Жел.). — Застелила стіл білою скатеркою. Лев. — Серед хати до дверей ліворуч стояв стіл, обрусом добрим вкритий. Ст. С. — Стіл засланий тонким білим обрусом. Лев. В.

Скáтертникъ = ткач (що робить скатерки).

Скáтистый = згóристий, покóтистий і д. **Покáтый.**

Скатúть = д. **Скáтывать і Скáчивать.**

Скатъ = 1. скóчування.

2. спуск, згíрря, ýбіч (С. Ж. З.).

3. стан. — Купив стан коліс. (Д. **Прибóръ 2.**)

4. риба Roja clavata — скат. С. Пар.

Скáтывать = 1. (**скатúть, ся**) — котúти, покотúти, ся, позкóчувати, ся; спускáти, спустúти, ся, зсýнути ся. — Котили ся вози з гори та в долині стали. п. п. — Полізе на гору та й зсунеть ся. Кр. — Беря санчата та підем спускати ся.

2. (**скатáть**) — згортáти, звивáти, згорнýти, звúти.

Скать, соскáть, ся = сукáти, зсукáти, ся.

Скáчивать, скатúть = змивáти, зполїскувати, змúти, зполоснýти.

Скáчка = 1. скакáння, гарцювáння.

2. біг, бігóвисько (С. Ш.), гонúтва (С. Ж.).

Скачóкъ = 1. скік (С. З. Л.), мн. скóки (С. З.), стриб, стрибóк, вúстриб. — Де твої жарти, де твої скоки? С. З. — І перший навіспий стрибок страшную смерть віні судив, — та и його попередив. Пч. — **Скачкáми** = (бігти) — скóком, перескóком (С. Л.), вистрибом, вúбриком (С. Л.), робити що — прихапцем. С. Л.

2. д. **Скакýнъ 2.**

Скáчущій = скакýчий, стрибýчий. С. Л.

Скáшивать, скосúть = 1. косúти, скосúти, покосúти, вúкосити.

2. зрíзувати нáвкось, на скосú, скíсно.

Скважина, скважинка = щíлина (С. Ж.), щíлинка, шпáра, шпáрка, скалýбина. — Україна походила на темний льох, куди мов в щілину пробиваеть ся іноли сьвіт і сонячний промінь. Кн.

Скважистый, скважный = подíркуватий, дíркувáтий, дíрчáстий, продíркувáтий. С. Л.

Скважность = дíркувáтість.

Сквáшивать, сквáсить = квáсити, поквáсити, сквáсити.

Сквéрна = пóгань, паскýдство і д. **Гнýсность.**

Скверна́вецъ, скверна́вка = погáнець, погáнка і д. **Мерзáвецъ.**

Скве́рно = пога́но, ги́дко, паску́дно, мерзе́но. С. Л.

Скверносло́вить = непристо́йні ре́чі говори́ти, блягу́вкати.

Скве́рность = пога́нь (С. З.), паску́дство, плюга́вство (С. Ж.).

Скве́рный = пога́ний (С. З. Л.), паску́дний, гидки́й (С. Аф.), бридки́й (С. Л. Ш.), мерзе́нний (С. Л.), плюга́вий (С. Ж.), ке́пський (С. З.), не га́рний. — І поганим чимсь воняє. Дум. — Грицько бачив, що то кепська справа. н. п.

Скверн́ѣть = пога́ніти, пога́ні́шати, ми́ршавіти, плюга́віти, мерзе́ніти.

Скверъ = садо́к (на міському плацу).

Сквитова́ть, ся = поквітува́ти, ся.

Сквози́стый = 1. ді́ркува́тий і д. Сква́жистый.
 2. напівпрозо́рий.

Сквози́ть = крізи́ти.

Сквозни́къ = прозо́рий о́воч.

Сквозно́й = скрізни́й (С. Жел.), крізни́й (С. Л.). — С. **вѣтеръ** = крізни́й ві́тер (С. Жел.), про́тяг (С. Жел.), про́тяг-ві́тер, про́тяг ві́тру (С. Пар.). — Через відчинені двері повіяв на мене протяг-вітер в ту саме хвилину, коли я виходив з душної хати. Кп. — **С. дира́** = ді́рка на́скрізь. — **С. дворъ** = прохідни́й двір. — **С. плодъ** = прозо́рий о́воч.

Сквозь = крі́зь, проз, чере́з (С. Л.), на́скрізь.

Скворе́цъ, скво́рка, скво́рушко, пт. Sturnus vulgaris = шпак (С. Л. Жел.), шпачи́ха, шпачо́к (С. Жел.). — Із теплої сторононьки шпаки прилетіли і вже собі під стріхою гніздечко мостили. Баз. — Один ще змалку вдатний шпак у щиглика сьпівать навчив ся. Б. Г.

Скворе́шня = шпакі́вня. С. Жел.

Скворцо́въ = 1. шпако́вий (С. Жел.), шпачи́ний.

Скворцо́вый = 1. шпако́вий, шпачи́ний, шпакі́вський. — Шпачине гніздо. — Шпаківський голос.
 2. шпакови́тий (д. Масть). С. Жел.

Скеле́тный = кістяко́вий.

Скеле́тъ = кістя́к (С. Жел.), костя́к, кістня́к (С. Жел.), костня́к, шкеле́т, сна́сть (д. Остовъ). — Костяки в льоху лежали і мов усьміхались. К. Ш. — Давно пересохлі костяки степовим вітром розвіяло. Морд. — Всім до тих могил байдуже і нема тії руки, щоб, як сьвятощ, поховала черепи і кістяки. В. Щ. — Григорович посприяв, щоб Шевченко ходив учити ся малювати людський кістяк. Кн.

Скéптикъ = недові́ра, неймові́ра.

Скепти́ческій = неймові́рний.

Скептици́змъ = неймові́рство.

Скида́ть, ски́нуть = д. Сбра́сывать.

Ски́дка = скида́ння; ски́дка.

Скипа́ться, скипѣ́ться = зкипа́ти ся, зкипі́ти ся, зсі́сти ся.

Скипетродéржецъ, скипетроно́сецъ = берловла́дця (С. Ш.), берлоно́сець (С. Жел.). — Царь берловладця. Ніщ.

Ски́петръ = бе́рло. С. Жел. Л. Ш.

Ски́петръ ца́рскій = рос. Verbascum nigrum L. — горлачі́, ома́н, дива́нна, диви́на́, V. Lychnitis — коровъя́к, за́яче ýхо, див, диви́на́, бабки́, дрі́бні коровъя́ки, V. Thapsus L. — диви́на, дрябча́к, коровъя́к, ведме́же ýхо, дива́нна, сьві́чі. С. Ан.

Скипида́рникъ, рос. Asarum europaeum L. = ко́питень, копите́ць, копитці́, кі́нський ко́питень, копитня́к, підли́стник, підолі́шник, підорі́шник. С. Ан.

Скипида́рный = скопита́рьний, шпигина́рьний. — Тією ж таки скопитарьною чи шпигинарьною водою разів по три на день кропити. Про Діфтерит. М. Хвідровський. Х. 1882 р. — **Скипида́рная трава́** = д. **Скипида́рникъ.**

Скипида́ръ = с(ш)копита́рь, шпигина́рь. — Зверху долити 4 або 6 ложок шпигинарю (скопитарю), котрий плавати ме зверху води. Про діфтеріт. М. Хвідровський. Х. 1882р.

Скиптръ = д. **Ски́петръ.**

Скипѣ́ть, ся = зкипі́ти і д. **Кипѣ́ть** і **Скипа́ться.**

Скирда́, скирдъ = ски́рда, ски́рта, сти́рта (С. З.), соломи — ожере́д.

Ски́рдный = скирто́вий.

Скиса́ть, ски́снуть = скиса́ти, ски́снути, позкиса́ти.

Скита́лецъ, скита́лица = заволо́ка (сп. р.), бурла́ка, бурла́чка (С. Ш.), галайда́, летя́га. — А на чужій на стороні зовуть мене заволокою, велять мині річку брести широкую та глибокую. н. п. — Тиняв ся заволокою з села в село. Він вітав мене не яко заволоку без пристановища. Кн. — Як бачиш, бурлака на сьвіті — тиняю ся од села до села. Кот.

Скита́льчество, скита́ніе = бурлакува́ння, блука́ння, туля́ння (С. Жел.), мандрува́ння.

Скита́ться = бурлакува́ти (С. Ш.), туля́ти ся (С. З. Л. Ш.), тиня́ти ся (С. Л.), волочи́ти ся, ма́яти ся, ни́пати, мандрува́ти (С. Л.). — І много коло Бугу знатних Волох тулялo ся. Л. С. (Д. ще під сл. **Скита́лецъ.**)

Ски́тникъ = скі́тник, пусте́льник (д. **Отше́льникъ** і **Пусты́нникъ**).

Ски́тническій = скі́тницький, пусте́льницький.

Скла́день = 1. нами́сто з самоцьвітного каміння; дука́ч на намисто.

2. о́браз чи образо́к склада́ний.

Скла́дка = 1. склада́ння, скла́дування.

2. скла́дка, зго́ртка, збі́рка, частїше мн. збо́ри, фалди́на (С. Ш.) і д. **Морщи́на.** — Зготрки білоï мереженоï сорочки. Лев. В. — **Со многими скла́дками** (про одежу) = ряси́й, фалди́стий (С. Ш.). — Рясна свита.

3. скла́дка, вкла́дка.

Скла́дни = д. **Скла́день** 2.

Скла́дно = скла́дно (С. Л.), до ладу́, прикла́дно, до при́кладу. — Не до ладу, не до прикладу. н. пр.

Складно́й = склада́ний. — Складаний ніж.Ман. — Виняв складаного ножа та й пішов різать. Гр. Чайч.

Скла́дность = скла́дність. С. Жел.

Скла́дный = скла́дний, дола́дний.

Скла́дочный = 1. вкладни́й. — **Скла́дочныя де́ньги** = вкладні гро́ші, вкла́дки.

2. складни́й.

Скла́дчатый = збо́ристий, складча́тий (С. Жел.), ряси́й, фалди́стий (С. Ш.).

Скла́дчикъ, ца = вкла́дник, ця.

Скла́дчи́на = скла́дка.

Складъ = 1. склад, лад. — Ні ладу, ні складу. н. пр.

2. д. **Слогъ.** 3. д. **Скла́дка** 1.

4. склад, мага́зин, гама́зин, гамазе́я.

Скла́дываніе = склада́ння, скла́дування.

Скла́дывать, сложи́ть, скла́сть, ся = 1. склада́ти (С. Л.), скла́сти, ся, позклада́ти, ся, шматочки до купи — зтули́ти, позту́лювати, до ладу — улаштува́ти, упорядкува́ти, крам — поташува́ти ся, уташува́ти ся. — Склав до купи. — Як в стіжечки поскладаєм, по козацьки погуляєм. н. п. — Прийшов Спас — вже б капусті в головки складати ся час. н. пр. Гр. Чайч.

2. згорта́ти, згорну́ти, позгорта́ти. — Згорнув книжку. — Ой як я прийду, тебе не застану, згорну я рученьки, та й не живий стану. н. п.

3. склада́ти ся, скла́сти ся, ски́нути ся. — Складїмось, куме, грошей по сорок, випъємо, куме, ще й у вівторок. н. п. — Складімо ся та по таляру, та купим коня та отаману. Скиньмось, братці, по другому, та купім коня і всю зброю. н. п. — Вони скинулись, зібрали 10 карбованців. Кн. — Скинули ся по 4 шаги, купили горілки. Кр. — Як скинемось од вола по гривні, тобі вола купим, а скинемось по другій, то й другого купим. н. п.

4. склада́ти, проскла́да́ти. — А ну, проскладай оце слово.

5. склада́ти, зложи́ти, скла́сти. — Зложи оці цифри — скільки всього буде.

6. зверта́ти, зверну́ти, скла́сти. — Сам винен, а на мене звертає. — Можна листи назад одіслати, а тую причину на иньшого скласти. н. п. — **Сложи́ть вину́ на друго́го** = зверну́ти, скла́сти на ко́го.

7. вига́дувати, ви́гадати, склепа́ти (на кого). — **Сложи́ть го́лову** = голово́ю нало́жити. — Щоб наложив зрадник головою. н. п. — **Сложи́ться** (про зріст, постать) = ви́рівнятись, постатнї́ти.

Скла́дышокъ = опе́цок. С. Л.

Скла́сть, ся = д. **Скла́дывать, ся.**

Склёвывать, склева́ть = скльо́вувати, видзьо́бувати, склюва́ти, поклюва́ти, видзьобати, подзьо́бати.

Скле́ивать, склеи́ть, ся = злі́плювати, зкле́ювати, злі́пити, склеї́ти, ся.

Скле́йка = 1. зкле́ювання, зклеї́ння.

2. зклеї́не (місце). — Поламалось на зклеїному.

Склепа́ть = д. **Склёпывать.**

Склёпка = 1. клепа́ння.

2. зкле́пане (місце).

Склепно́й = зкле́паний, знюто́ваний.

Склёпный = склепови́й.

Склепъ = 1. д. **Склёпка** 2.

2. склеп. С. З. — **Дѣ́лать с.** = склепи́ти.

Склёпывать, склепа́ть = заво́дити, завести у ню́ти, занютова́ти (С. З.), зби́ти ню́тами (Лев.), зклепа́ти, позаплі́шувати. — В кріпкиї велїли його занютовати кайдани. Л. В.

Скле́щиваться, скле́щиться = зкле́шнюватись, зкле́шніти ся (про собак).

Склика́ть, скли́кивать, склика́ть, скли́кнуть, ся = зклика́ти, зкли́кати, позклика́ти, поназклика́ти, ся, згу́кувати ся, згукну́ти ся. — Зкликав багато людей. — Позкликались вони до купи. н. к. — Ходять по лїсу та згукують ся, щоб не заблудити ся. Хар.

Скли́чка = зклика́ння, о́клик (Сп.), склик.

Склоне́ніе = 1. нахи́лювання, нахиля́ння, схиля́ння, на́хилка; підмовля́ння, підмо́ва. — Його нахилювання нас до себе здаєть ся не щирим. Кв.

2. похи́лість, схил і д. **Накло́нъ 1. і 2. Пока́тость.**

3. грам. — склоне́ння (С. Жел. Пар.), паде́жува́ння (С. Пар.), одміна в падежа́х.

Скло́нность = 1. похи́лість.

2. схи́льність, нахи́льність, на́хил, нахи́лок, хіть, охо́та. (Пр. д. під сл. **Накло́нность**).

Скло́нный = схи́льний (С. Л.), нахи́лий, прихи́льний, прида́тний, хотли́вий, д. **Накло́нный 2.**

Склонъ = спад, похи́л, похи́лість, схил і д. **Накло́нъ 1. і 2. і Пока́тость.** — На західних спадах гір. Пр. — Місто, що розкинуло ся на похилї Жевахової гори. Зап. Гр. — **Ю́жный склонъ** = навсо́ння. — **Склонъ горы́** = у́збіч, спад, похи́л гори́, ребро́ гори́, крутий — крутови́на. Мил. — **На склонѣ дней, жи́зни** = на схилку віку. — Сподобив мене на схилку віку мого мою дитину побачити. Ч. К.

Склоня́ть, склони́ть, ся = 1. нахиля́ти, схиля́ти (С. Л.), нагина́ти, підхиля́ти, нахили́ти, схили́ти, похили́ти, ся, нагну́ти, ся, підклони́ти, склони́ти, ся, прихили́ти, ся. — Нахили ся тишком-нишком над румъяним білим личком. Руд. — Головою молодою на руку схилилась, до півночи невесела на зорі дивилась. К. Ш. — Став журитись, садить, головоньку схилив. Б. Г. — От як над вечір сонечко схилилось, кій Влас полуднувати сів. Б. Г. — Вершок до вершечка ісхиляєть ся, листок до листочка притуляєть ся. н. п. — Всї Кайдаші стояли кругом, посхилявши голови. Лев. — Ой там на горі стоять два дуби, ой схилили ся верхи до купи. н. п. — Сирота втомив ся, на тин похилив ся. н. п. — Похилившись, сиділи довгенько та зітхали обоє важенько. Чайч. Гр. — Вже і сонце похилилось низько. Чайч. Гр. — Як би́-то, думаю, як би́, не похиляли ся раби. К. Ш. — Великий сьвіт та нїгде голову прихилити. н. пр. — **Склони́ть го́лову** = схилити го́лову, пону́ритись, похнюпитись. С. Л. — **Склонённый, склони́вшійся** = похи́лий (С. Л.), похи́листий. — На похиле дерево і кози скачуть. н. пр. — Шапка похилиста. К. З. о Ю. Р.

Склони́вшись = схили́вшись, зігну́вшись, хи́льцї. — Козак молоденький та й того злякав ся, — хильцї, хильцї по під тином та в зїлля сховав ся. н. п.

3. схиля́ти, прихиля́ти, хили́ти, ся, намовля́ти (С. Л.), змовля́ти (С. Л.), підмовля́ти, схили́ти, прихили́ти, нахили́ти, ся, підмо́вити, намо́вити (С. Л.). — Ледве ми схилили його злегка, щоб признав ся. Ст. Г. — Народ більше схиляєть ся до поєднання з Турками. Кн. — Ви хилили ся не до мене а до моїх ворогів. Кн. — Чи не можна прихилити Обручева, щоб не засилав Шевченка. Кн. — **Склони́ть на свою сто́рону** = залучити, приверну́ти, наверну́ти (до себе, на свій бік). С. Л. — **Склони́ть могорычёмъ** = примогори́чити, підмогоричити.

3. склоня́ти, одміня́ти в падежа́х.

Скло́чивать, склочи́ть, ся = кудо́вчити, ко́шлати, куйо́вдити, скудо́вчити, розко́шлати, розку́длати, ся і т. д. д. **Взъеро́шивать і Всклочи́ть**; скімшити ся.

Сключа́ть, сключи́ть = збива́ти, бра́ти, зби́ти, взя́ти у замки́ (про будовання).

Скля́нка = 1. шкля́нка, пля́шечка, ба́нька (мала, шкляна).

2. пісо́шний годи́нник і час — пів години (по пісошному годиннику, у моряків). — **Теперь седьма́я скля́нка** = тепе́р четве́рта година.

Скоба́, здр. **ско́бка** = 1. ска́ба, ска́бка, у дверей — кля́мка (С. З. Л.), кля́мка (С. З.).

2. підківка (під закаблуки).

3. грам. — ска́бка. — Де напис стоїть в ламаних скабочках. Номис.

Ско́бель = скобе́ль, струг; на взір ножа — шкра́бач.

Скоби́ть, заскоби́ть = бра́ти, взя́ти у ска́бки.

Скобле́ніе = скромадіння.

Скобли́ть, оскобли́ть, выскобли́ть = с(ш)кребти (С. Л.), с(ш)кромадити (С. Л.), ви́шкребти, вис(ш)кромадити, стругом — струга́ти, вистругати.

Скобяно́й това́ръ = дере́вня, деревъя́не начи́ння (посуда, лопати, вила і т. д., що вистругуєть ся з дерева). — Мужик хотів везти продавати деревню. н. о.

Скова́ть = д. **Ско́вывать.**

Скове́ркивать, скове́ркать = ко́рчити, кривити, поко́рчити, покриви́ти, ско́рчити, мня́ти, зімня́ти, зібга́ти.

Ско́вка = 1. ско́вування.

2. ско́ване (місце). — Зламалось на скованому.

Сковорода́, сковоро́дка = сковорода́, сковорідка, пате́льня (Прав.).

Сковоро́дникъ = чаплїя. С. З. — Іде кума по саду, а кум по городу, несе кума чаплїю, а кум сковороду. н. п. — Кухарька чаплію вхопила, лакей тарілками шпуряв. Кот.

Скóвывать, сковáть = 1. скóвувати, с(з)кувáти, позкóвувати. — Двох злодіїв скували і разом погнали у гóрод. — Треба позковувати оці шматки заліза.

2. викóвувати, вúкувати, зкувáти. — Викував ніж.

3. закóвувати, закувáти, закýти, забивáти, забúти у кайдáни, у пýта, у залізо. — Піймали злодія і закували у пута.

Сковы́ривать, сковырять, сковырнýть = с(з)колýпувати, зколупáти, зколупнýти, позколýпувати.

Скокнýть = д. **Скакáть.**

Скокъ = 1. скік, підскік, стриб, плиг, вибрак (д. **Прыжóкъ**).

2. скік, плиг, стриб. — Я дивлюсь, а заєць тільки скік та й подав ся в кущі. — Гріх по дорозі біг, та до нас плиг! н. пр.

Сколáчивать, сколотúть, ся = 1. збивáти, збúти, ся (з чóго і з чим). — Збив обруч з діжки. — Збив дошки.

2. збірáти, зібрáти, назбірáти. — Зібрав грошей — став хороший. Кроп. — Не збірай синові худоби, збери йому розум. н. пр.

Скóлокъ = зразóк (знятий виколюванням).

Скóлотень = одéжа (зшита з шматочків).

Сколóтина = маслянка.

Сколотúть = д. **Сколáчивать.**

Сколýпывать, сколупáть, сколупнýть = сколýпувати, с(з)колупáти, с(з)колупнýти.

Сколь = скільки; як, я́ко, я́к же. — **Сколь возмóжно** = я́ко мóга, скільки мóга.

Скользúть, скользнýть = скоб(в)зáти ся, підскóвзувати ся, сковзнýти ся, підсковзнýти ся, сóвгати ся, чóвгати. — **Скользя́** = покóвзом, щóковзом, пóповзом, пóшморгом.

Скóльзкій, скóльзко = сковзькúй, ковзькúй, скóвзько (С. Л.); слизькúй, слизько, склизькúй, склúзько (С. Л.); норськúй. — Як вьюн слизький. н. пр. — Бо гадюка слизька і влізла їй у горло. н. о. Гр. Чайч. — До церкви слизько, а до шинку близько. н. пр. — Рад би піймати, та слизький. н. пр. — Загнав на слизькé. н. пр. — Хоч близько, та склизько. н. пр. — **Скóльзкимъ дѣлать** = слизúти.

Скóльзкость = слúзкість, слизóта.

Скользнýть = д. **Скользúть.**

Скóлькій = якúй. — **Скольки́хъ лѣтъ онъ у́меръ?** = якúх літ, в якúх літах він помéр?

Скóлько = скільки, кілько, якóго. — Скільки я вам винен? — **Скóлько-то** = скільки-сь. — **С. мнѣ извѣстно** = як мині відомо, о скільки відомо мині. — **С. угóдно** = скільки хóчеш, до схочý, в вóлю. С. Л. — **С. нибудь** = скільки нéбудь, що нéбудь, дé-що. — **С. мóжно** = яко мóга, як носúл(л)я (С. Л.), скільки спроможно (Кн.). — **С. силъ хвáтатъ** = чим дуж. — **С. мнóго** = якóго багáто. — Бач, якого багато народу зібралось. — Якого багато війська йде. С. Л. — **Скóлько живу́, не вúдѣлъ э́того** = як живý, не бáчив сьогó. — **С. ни просúлъ, онъ не послу́шался меня́** = як не прохáв, він менé не послýхав.

Скóмкивать, скóмкать, ся = збивáти ся, збúти ся, зібгáти (С. Л.), зімня́ти, ся; скімшúти ся (С. Л.). Д. під сл. **Комъ.**

Скоморóхъ = фигля́р (С. Ш.), кумéдник, кумедія́н, штукáрь, блáзень (С. Ш.).

Скоморóшескій = фигля́рський, кумедія́нський, штукáрський.

Скоморóшество = фигля́рство (С. Ш.), кумедія́нство.

Скоморóшествовать, скоморóшить = фиглювáти, штукарювáти.

Скомпрометтúровать, ся = сóрому завдáти, с. набрáти ся, осорóмити, ся.

Сконфу́зить, ся = осорóмити, ся, сóрому завдáти, набрáти ся, пúнхви дáти, очéй у Сірка́ (або: у Рябкá) позичáти, напекти рáків. — Довелось у Рябка очей позичати. Кр.

Сконча́ніе = кінець і д. **Окончáніе.** — **До скончáнія вѣка** = до кінця́ сьвіту.

Скончáть, ся = 1. покінчáти, скінчúти, ся. Ос.

2. сконáти (С. Л.), поконáти, умéрти, переставúти ся, віддáти Бóгові дýшу, дýба дáти, ґéґнути. — Дай Боже і поконать по правді. н. пр. — Не довго мучив ся і переставив ся. — Поїхав, та скоро там занедужав і душу Богові віддав. — Та так бідолаху гепнув, що той до разу і ґеґнув. К. Ст.

Скопáть = д. **Скáпывать.**

Скопéцъ = скіц (С. Пар.), скінéць (С. Пар.), вáлах, валахáн (Хар.), халаштáн (Лев.), вúкладень (д. **Кастрáтъ**).

Скопидóмъ = скнáра, скупиндя́, скупердя́га.

Скопúровать = скопіювáти, зписáти кóпію. — **С. когó** = перекóрчати.

Скопи́ть, оскопи́ть = скопи́ти, валаша́ти, холоща́ти і д. **Оскопля́ть.**

Ско́пище = д. **Сбо́рище.**

Скопле́ніе = збіра́ння; ску́пчення, ску́плення (С. Жел.), згрома́дження; людей — сто́впище, сто́вписько, тиск. — Кинув очима на велике стовпище дівчат. Лев.

Скопля́ть, скопи́ть = збіра́ти, зібра́ти, надба́ти, прикопи́ти (С. Л.), скобіжити. — Зібрав грошей — став хороший. Кроп. — Він скобіжив не мало грошей. Сп.

Ско́пчество = скопе́цтво.

Скопъ = д. **Ско́пище.**

Скорба́ть = крухмалити.

Скорблённый = крухма́лений.

Ско́рблость = шкару́блість.

Скорблый = шкару́блий, шкарубкий.

Ско́рбнуть, заско́рбнуть = шкару́бнути, зашкару́бнути.

Ско́рбный = 1. неду́жний, немо́щний. 2. сумни́й, журни́й, скорбо́тний.

Скорбь = жаль, ту́га, журба́, жу́ра, жа́лощі, печа́ль, скорбо́та, поту́га. С. Л. — З жалю слова не вимовить. С. Л. — Голосом моїм до Бога обізву ся помолившись і заплачу од печалї, од скорботи похилившись. К. П. — Похилив він голову на руки — ой гнітить його тяжка скорбота. Ст. С. — І скарай вас Боже великою та скорботою. н. п. — Скорбота затемнювала часом мою сьвідомость. Кн. — Козаченьку велика потуга — повтікали волики із плуга. н. п. Д. ще під сл. **Печа́ль.**

Скорбѣ́ть = тужи́ти, жури́ти ся, сумува́ти, скорбі́ти, вболі́вати, побива́ти ся, вбива́ти ся. С. Л.

Скорбя́щій = журни́й.

Скоре́нькій, ко = скоре́нький, ко, швиде́нько, хуте́нько, прудко́м. — Зараз шапку надїває, та іде швиденько з хати. Гр. Чайч. — Не довго думаючи, хутенько з дому. н. к.

Скорёхонько, скорёшенько = хуте́сенько, як найскорі́ше, як найшви́дче.

Скорлупа́ = (оріхів, кавуна, різних овочів, яйця то-що) — лушпина (С. З.), лушпа́йка (С. З. Л.), лушпи́нка, шолупи́на, шолупа́йка, зб. лушпи́ння, тверда дуже — шкарлу́па, шкарлу́пка (С. Л.), шкаралу́па (С. З. Л.), шкару́бина, у рака — шкаралу́(ю)ща (С. Л.), шкаляру́ща. — Лушпиння з оріхів. С. З. — Їли кавуни та понакидали скрізь лушпиння. н. к. — Лушпиння з сьвячених крашанок треба однести на розсадник або в річку. н. пр. — Як шмалити ракову шкаралущу, то гадюки позлазять ся до огню. Мак. — М'яса чорт' має і зверху одна шкаляруща із кістки. Дум.

Скорлу́пный = лушпи́нний, шкарлу́пний. — **Скорлу́пныя живо́тныя** = шкарлу́пні тварі.

Скорни́ть = д. **Ска́рмливать.**

Скорня́къ = чинба́рь (Хар.), чинба́р (Прав.), кушні́р (С. З. Л. Лїв.), га́рбар (Прав. С. З. Л.).

Скорня́чество = кушні́рство. С. З.

Скорня́чить = кушнірува́ти, чинбарюва́ти.

Скорня́чій = кушні́рський, чинба́рський. С. З. — Кушнірський цех. С. З.

Ско́ро = ско́ро, швидко, ху́тко, пру́дко, незаба́ром, незаба́вом, неба́вом, невзаба́ри. — Швидко — доженеш лихо, а тихо — воно тебе дожене. н. пр. — Прудко гонить — голову зломить. н. пр. — Ой поплили, утко, проти води хутко. н. п. — Незабаром коло пана став Іван хропіти, незабавом коло нього став і пан сопіти. Руд. — От і піст на сходї, Великдень незабаром. О. Мир. — **Ско́ро ска́зка ска́зывается, да не ско́ро дѣ́ло дѣ́лается** = не так ху́тко ді́єть ся, як гово́рить ся, не так швидко ро́бить ся, як мо́вить ся. н. пр.

Ско́ро ужé = за то́го. — Час за то́го й жати. К. Ш.

Скоро́бить, ся = ко́рчити, поко́рчити, попачи́ти, пошкару́бити, ся і д. **Коро́бить, ся.**

Скорогово́рка = скороговірка.

Скорозрѣ́лый = скоро́здрий і т. д. д. під сл. **Поспѣва́ть.** — Ся груша скороздра; он і яблоні т — теж скороздрі — об Иллї готові. Кн.

Скоро́мить, оскоро́мить, ся = скоро́мити, поскоро́мити, ся, злама́ти піст.

Ско́ромъ, скоро́мное = ско́ром, скоро́мне. — Десь він од паничів чував, що скором здоровіше та ще к тому й смачніше. Б. Г.

Скороопьяня́ющій = пьянкува́тий. — Молодий ще мед, тим він і пьянкуватий. Кн.

Ско́ропись = скоро́пис.

Скоропоспѣ́шный = сквапли́вий, скорохватський. — Суд скваплививий рідко бува справедливий. н. пр.

Скоропости́жный, но = на́глий, на́гло (С. Л.), раптовий, ра́птом (С. Л.), без часу́. — **Скоропости́жная смерть** = нагла смерть. С. Л. — Смерть забрала їх нагло одного дня. Фр. — Володимир помер нагло і смерть його вважали карою за те, що зламав присягу. Бар. О. — Хто сю молитву рано й вечір читатиме, той наглої смерти не матиме. н. п.

Скоропреходя́щій = не до́вгий, не довгоча́сний. — Випъем по повній, вік наш не довгий. н. пр.

Скороспѣлка = 1. рос. Primula officinalis Jacq. P. veris L. — сорóчі лáпки, бóжі рýчки, біла бýквиця, медяни́к і д. **Баранéцъ** 2.
2. скороздрій, скорóздра (Ман.) і д. **Скороспѣлый**.

Скороспѣлий = д. **Скороспѣлый**.

Скорострѣльный = скоропáлкий.

Скóрость = скóрість, шви́дкість, прýдкість (С. Жел.), спіх (в роботі). — В мене більший спіх у руках, ніж у хазяїна. Кр.

Скоротáть = скороти́ти, покороти́ти.

Скоротéчный = бистроплинний (С. Ш.) і д. **Скоропреходящій**.

Скорохóдъ = бігýн.

Скóроходь = швидкá ходá.

Скóрчивать, скóрчить, ся = кóрчити, зкóрчити, ся, скандзюбити, ся, зкарлючити, ся. — От старість: схаменись! Ось-ось скандзюбить в сук. Гул. Ар. — **Скóрчить гримáсу** = скривити ся.

Скóрый = скóрий, швидкий (С. Л.), хуткий (С. З.), прудкий (С. Л. З.), шпаркий (С. З.), моторний, жвáвий, скóрен, скоропáдний, шамкий (С. Л.), похвáтний, поплопливий (С. З.), скваплививий. — Швидкої роботи ніхто не хвалить. н. пр. — Гляньте, яка швидка — усіх попередила, усіх перегнала. Кн. — Бог хоч не скорен, та влучен. н. пр. — **Болѣе скóрый** = скóрший, скорíший, швидчий, прýдчий. — Оттак швидчо справа буде. С. Л. — **Сáмый скóрый** = найскорíший, найшвидчий, найшвидчíший і т. д. — **Въ скóромъ времени** = скóро, незабáром (Д. **Вскорѣ**). — **На скóрую рýку** = на швидкý рýку, пóхапцем.

Скорѣе = швидче, скорíш, скорíше, мерщíй, хутчíй, метчíй, прудчíш, боржíй, бóрше. С. З. Л. — Ізняв шапочку швидче всіх, поклонив ся він нижче всіх. н. п. — В школі дитина швидче розвиває свій сьвітогляд. Кн. — А йди сюди мерщíй! н. о. — **Какъ мóжно скорѣе** = якó мóга швидче, чим дуж. — До церкви не дуж, а до корчми чим дуж. н. пр. — Еней пожар такий уздрівши, злякав ся, побілів як сніг, і бігти всім туди звелівши, чим дуж до човнів сам побіг. Кот.

Скóса = д. **Искоса**.

Скоси́ть = д. **Коси́ть** і **Скáшивать**.

Скосъ = 1. скіс. — Віддав траву на скіс. 2. косогір, згíрря. — Хата стоїть на косогорі.

Скоти́на = 1. скоти́на, скот (С. Л.), товáр (С. Ш.), худóба (С. Л.), би́дло (С. Ш.), одна штука — товари́на (С. Ш.), худóби́на, поб. — товаря́ка. — Пожену я на яр товар, на гору телята. н. п. — Народ, як товар у череді: усякі є. н. пр. — Хоч би в яку тобі годину на податі продам останню товарину. Зіньк. — Швець не купець, а коза не товар. н. пр. — Пошануй худобу раз, вона тебе десять разів пошанує. н. пр. — В дорозі, в гостині памьятай о худобині. н. пр.
2. би́дло, диявольська худóба. — Він на мене каже: бидло, а я мовчи! Карп. Кар. — І очі видеру тобі и з лоба, диявольська худоба! Кот.

Скóтникъ = скóтник, скотáрь, скотáр (С. З.).

Скóтница = д. **Корóвница**.

Скóтный = скоти́нячий, товаря́чий (С. Ш.), худóбний. — Товарячі ратиці. С. Ш. — **С. дворъ** = д. під сл. **Дворъ**.

Скотовóдство = скотáрство. — Скотарство звичайно панує серед народів перехожих. Кн. — Запорозці пильнували, щоб розвинути хліборобство, скотарство. Зап. Гр. — **С. заниматься** = скотарювáти, скотáрити.

Скотобóйня = бóйня, частіше мн. бóйні.

Скотовóдъ = скотáрь.

Скóтскій = скоти́нячий, товáрячий (С. Л. Ш.), бидля́чий (С. Л. Ш.).

Скотъ = д. **Скоти́на**. — **С. молодóй** = молодни́к, молодня́к, молодови́к. — **С. рабóчій** = робóчий скот, тяглó. — **С. рогáтый** = д. під сл. **Рогáтый**.

Скóчить = скóчити, скікнýти, плигнýти, стрибнýти.

Скрáдывать, скрáсть, ся = 1. викрадáти, викрасти, зманювáти, зманити.
2. таїти (С. Ш.), кри́ти, ховáти, притаїти, утаїти (С. Ш.), сховáти, ся. — Край, ховай погане, а воно таки гляне. н. пр.

Скрáивать, скрои́ть = крóїти, крáяти, викрáювати, покрóїти, покрáяти.

Скрасть = д. **Скрáдывать**.

Скрáшивать, скрáсить = прикрашáти, закрашáти, з'украшáти, приоздобля́ти, квітчáти, прикраси́ти, закраси́ти, приоздóбити, уквітчáти. — Дощі землю з'орошають, травою встилають, а квітами з'украшають. н. п.

Скребни́ца = с(ш)кребни́ця, греблó (С. Аф.), згреблó (Херс. С. Жел.), гребни́ця, скреблó (С. Жел.).

Скребóкъ = с(ш)кребáчка.

Скрежетáніе = скреготáння, скрéгіт.

Скрежетáть, заскрежетáть = скреготáти

(С. Л.), скреготі́ти, заскреготі́ти. — Із серця скреготав зубами, об землю тупотав ногами. Кот.

Скре́жетъ = скре́гіт. С. Л.

Скресть = скребти́, шкребти́, скрома́дити, шкря́бати (С. Л.), шкря́ботіти (С. Л.), шару́дити (С. Л.).

Скреща́ть, скрести́ть = склада́ти, скла́сти, згорну́ти на́вхрест, скрижува́ти. — Ручиці скрижував. Сп.

Скре́щивать, скрести́ть = парува́ти, попарува́ти.

Скри́вливать, скриви́ть, ся = криви́ти, згина́ти, покриви́ти, скриви́ти, зігну́ти, ся; хили́ти ся, похили́ти ся. — Зігни гвіздок. — Іде, зігнувшись. — Село не виросло, не перемінилось, тільки хата на край села на бік похилилась. К. Ш.

Скрижа́ль = табли́ця.

Скрипа́чъ = скри́пник (С. З. Ш. Ніс.), здр. скри́пничок, скрипни́ченько (С. Жел.), скрипа́ль (С. Жел.), скрипкогра́й (С. Жел.). — Перше слово визначає і музику і того, хто вміє робити скрипки, останні — про музику. — Одна сестра кинула ся до печі, друга до циган по скрипника. Федь. — Музики грають — було щось аж шість скрипників і два цимбалисти. Федь. — Скрипнички приграваують, віночки дошиваують. н. п. — Як пішов тоді скрипаль по селах, грає тай грає, ніхто над його вже не загра. п. о. Грінч.

Скрипи́ца = д. Скри́пка.

Скрипи́чный = скрипкови́й.

Скри́пія, рос. Spiraea Ulmaria L. = гіро́шник, огіро́шник, меду́ниця, бузина́ боло́тна, жа́бъячі коноп́ельки. С. Ан.

Скри́пка = скри́пка, скрипи́ця (С. З.), здр. — скри́почка.

Скри́пнуть = д. Скрипѣть.

Скрипня́, скрипотня́ = скрип, скри́пнява, рип, ри́пнява, рипотня́. — Далі подорожній почув скрипнява від гарб. Прав.

Скрипу́нъ, ком. Cerambix, Dorcadion = скрипу́н, музи́ка, музи́чка (Мал.). — Взивають ся ці жучки скрипунами через свою вдачу скрипіти. Ст. О.

Скрипу́ха, рос. Crepis tectorum L. = кульба́ба, дикий молоча́й, жо́втий цьвіт. С. Ан.

Скрипу́чій = скрипли́вий (С. Л.), скрипу́чий, скрипу́щий, рипли́вий (С. Л. Ос.). — Як до тебе ходити, коли ваші ворота скрипливі, а сусіди брехливі? н. п. — Скрипливиї ворітечка не могу заперти. н. п. — Скрипливе дерево і дужого переживе. н. пр.

Скрипчёнка = скри́почка (поганенька).

Скрипъ = скрип, рип, частий — скри́пнява, ри́пнява. — Гомін великий, скрипнява від гарб, іржання кіньске. Зіньк.

Скрипѣніе = скрипі́ння.

Скрипѣть, заскрипѣть, скри́пнуть = скрипі́ти, рипі́ти (С. Л.), ри́пати (С. Л.), ри́пнути. — На ногах сапъян рипить, а у борщі трясця кипить. н. пр. — Чує він щось рипнуло дверима. Лев.

Скрои́ть = д. Скра́ивать.

Скро́мникъ, ца = скро́мник, ця.

Скро́мность = скро́мність, смирність (С. Жел.), ла́года, ла́гідність (д. **Кро́тость**).

Скро́мный = скро́мний (С. Пар. Так само і в иньших слав. мовах), ти́хий (С. Л.), сми́рний, сумирний (С. Л.), ни́шкий, ла́гідний, дуже — плохи́й (С. Л.), благи́й. — Степан весь удав ся в матір — тиху, лагідну жінку. Фр.

Скропа́ть = 1. зши́ти з кла́птиків.

2. зля́пати, спарта́чити (зробити аби як).

Скру́гливать, скругля́ть, скругли́ть, ся = закру́глювати, закругля́ти, обкру́глювати, закругли́ти, ся і т. д.

Скру́тень = д. Свя́зка.

Скру́чивать, скрути́ть, ся = 1. скру́чувати, скрути́ти, зсука́ти, ся, багато — позкру́чувати. — Зкрутив віръовку. — Зкрутилась віръовка.

2. звъя́зувати, зкру́чувати, моту́зити, звъяза́ти, с(з)крутити, (з)мотузова́ти. — Назад лечем скрутили руки. К. Ш.

Скручи́нить = завда́ти жа́лю, сум навести́.

Скрыва́ть, скрыть, ся = 1. хова́ти, вихо́вувати, кри́ти, перехо́вувати, схова́ти, скри́ти, захова́ти, перехова́ти, ся. — Сховались, та й попались. н. пр. — Скрию ся де небудь, переховаюсь на час. Кр. — **Скрыва́ющійся** = крию́чий ся. — **С. въ толпѣ** = пошити ся між люди.

2. таї́ти, ся (С. Л. Ш.), кри́ти, ся (С. Л.), хова́ти, ся, утаї́ти (С. Ш.), перекри́ти. — Таїла від Бога та чортові сказала. н. пр. — Годі вам таїти злодія, кажіть — де він? Кн. — Шильця в мішку не утаїш. н. пр. — Жінка хіба те утає, чого не знає. н. пр. — Дерево таїє, але вогонь таїть ся десь в нім. н. пр. — Не маю з чим ховатись від тебе. Ч. К. — Крий, ховай погане, а воно таки гляне. н. пр. — Він од усіх криєть ся. — **Скрыва́ть въ се́рдцѣ** = в душі́ таї́ти, гнітити в се́рці. — **С. недоста́тки** = личкува́ти, заличкува́ти.

Скры́тничать = таї́ти ся (С. Ш.), кри́ти ся.

Скры́тность = скри́тість, та́йність (С. Ш.); нещи́рість. — Шевченко не любив висоловлюватись і знати було в йому скритість. — Яка в нього тайність. С. Ш.

Скры́тный, но = 1. закри́тний, но (Сп.), не щи́рий, не щи́ро.

2. потайни́й (С. Л.), потає́мний, потаї́ливий, прита́йкуватий, по́тай (Ос.), потає́мно, по́тайці, потайко́м, нишко́м. — Се потайна собака, не гарчить, а куса. С. Л. — Потай Бога, щоб і чорт не знав. н. пр.

Скрытъ = похоро́нка, криї́вка, крия́нка (С. З.), потайник, тайни́к (С. Ш.), таємни́ця (С. Ш.), схо́ванка. — Невідоме криянкою з монастиря утік. С. З. Д. ще під сл. **Мѣсто** (укры́тое).

Скры́тый = д. **Скрыва́ть**. — **С. мѣ́сто** = д. **Скрытъ**.

Скрѣ́па = 1. скрі́па, закрі́па.

2. підпис, посьвідчення (паперу).

Скрѣпля́ть, скрѣпи́ть, ся = 1. скріпля́ти, вкріпля́ти, кріпи́ти (С. Л.), зкріпля́ти, укріпля́ти (С. Ш.), уміцня́ти (С. Л. Ш.), скрепи́ти, укріпити, ся, умоцува́ти (С. Ш.). — Укріпив, як Бог черепаху. н. пр. — Щоб йому живіт молодецький скрепило. н. д. — **Скрѣпя́, скрѣпи́въ се́рдце** = придуши́вши гнів, жаль.

2. сьві́дчити, посьві́дчити (паперя), ствердити підписом.

Скрѣпча́ть = поду́жчати. — Вітер подужчав.

Скрю́чивать, скрючить, ся = згина́ти, карлю́чити, ко́рчити, зігну́ти, скарлю́чити, зко́рчити, скандзю́бити, ся.

Скря́га = скна́ра (С. З.), скнира, скупенда́ (С. З.), скупя́га, скупердя́ (С. Л.), скупердя́га (С. З.), жми́крут (С. Л.), гніте́ць.

Скря́жничать = скупи́ти ся, труси́ти ся (над грішми то що).

Скря́жничество = скна́рість (С. З. Ос.), скна́рство, скни́рство, скупердя́йство. — Я не спостеріг за ним скупердяйства. Кн.

Скуде́ль = 1. глина.

2. гли́няний по́суд або черепо́к.

Скуде́льный = 1. гли́няний.

2. д. **Бре́нный**.

Ску́дность, ску́дость = скудо́та, неста́ток, недоста́ток (С. Ж.), убо́зтво (С. Ш.), убогота́, убо́жство. С. Ш. — Прийшов нестаток, забрав і остаток. н. пр.

Ску́дный, но = убо́гий, го, мізе́рний, злиде́нний.

Скудоу́міе = недоу́мство.

Скудѣ́ть, оскудѣ́ть = убо́жіти і д. **Бѣднѣ́ть** і **Истоща́ться** 2. і 8.

Ску́ка = нудьга́ (С. З. Л.), нуд (С. З.), нуда́ (С. Л.), нудь, нудо́та, ну́дність, ску́ка. — Журба злигала ся з нудьгою та й їздять верхи. н. пр. — Нудьга мене сушить, нудьга мене въялить. н. п. — А як прийде нудьга в гості та й на ніч засяде, оттоді мене, мій брате, зови на пораду. К. Ш. — Ждемо вас тут, ждемо, аж нуд напав. О. Стор. — Взяла мене тяжка скука, подумаю, що розлука. н. п. — **С. одолѣ́ла** = нуд напа́в, нудьга́ напа́ла, нудьга́, ску́ка взяла́, обняла́. — **Чу́вствовать ску́ку** = нудьгова́ти, ну́дити ся і д. **Скуча́ть**.

Скула́ = 1. ви́лиця. С. Л. — Його широке лице, широкі вилиці надавали йому вираз упертости. Фр.

2. д. **Скря́га**.

Скульпто́ръ = різьба́р, різьбя́р (С. Жел.), ліповщик, спи́цар (С. Жел.).

Скульпту́ра = різбя́рство, різба́рство, спица́рство. С. Жел. — Я не гадав, щоб в Ермитажі була така сила давнього різбарства. Кн.

Ску́мбра, р. Scomber scombrus = ску́мбрія, баламу́т, чи́брик. Рябков.

Скупа́ть, скупи́ть = скупа́ти, скупо́вувати, понакупа́ти, понакупля́ти, позкупо́вувати, понакупо́вувати.

Скупёнекъ = скупе́нький.

Скупе́цъ = скупи́й, скупяга, скна́ра (С. З.).

Скупи́ть = д. **Скупа́ть**.

Скупи́ться = скупи́ти ся, жалі́ти, жалкува́ти, шкодува́ти. — Ти вже скупиш ся батюшці і карбованця дати. Хар.

Скупова́тый = скупе́нький.

Скупо́й = скупи́й, скупу́чий (С. Л.), скна́рий (С. З.). — Скупий двічі тратить. н. пр. — Була вона багата та скнара така, що од неї ніхто й хліба шматка не бачив. п. о. — **Скупы́мъ сдѣлаться** = прискупі́ти.

Ску́пость = ску́пість, ску́пощі, скна́рість (Ос.), скна́рство.

Скупщи́къ = купчи́к, скупщи́к, пере́купець (С. Жел.), товару — пра́сол, зго́нщик, полотна — полоте́нщик, щетини — щети́нник.

Скупѣ́ть = скупі́ти, скупі́шати.

Ску́сывать, скуси́ть = відку́сювати, відкуси́ти, зкуси́ти, про кілько — позку́шувати.

Ску́тывать, ску́тать, ся = д. **Заку́тывать**.

Скуфі́я = підка́пок.

Скуча́ніе = нудьгова́ння.

Скуча́ть, соску́чить, ся = ну́дити, ся (С. З. Л.), нудьгова́ти (С. З. Л.), сумува́ти, ну́дити сьвітом, мару́дити ся, зну́дити ся, зану́дити ся (С. Л.), засумува́ти, ску́чити. — Я вже собі найду роботу, то чого мінї нудитись. Фр. — Як я тебе візьму за себе, чи не будеш нудитись в Семигорах? Лев. — Соломія сиділа з матїрю і нудила сьвітом. Лев. — Коли ж бо він такий тихий! Я-б, за ним бувши, знудилась. Федь. — Сидить, головоньку схиливши. Чого ж ти, брате, сьвітом нудиш? Б. Г. — Мелашка вже нудилась за Бієвцями. Лев. — Скучила до дому. — Скучила за вами. Кр.

Ску́чивать, скучи́ть, ся = 1. валкувати, складáти, склáсти, поскладáти в ку́пу.
2. ку́пити ся, ку́пчити ся, ску́пчити ся, зто́впити ся, зъюртовáти ся.

Ску́читься, соску́читься = д. Скучáть.

Скучли́вый = нудни́й, мару́дний.

Ску́чный, но = нудни́й (С. Л.), ну́дно (С. Л.), нудки́й, ну́дко, мару́дний, но, маркітний, но, ску́шний, но. — Чого мінї тяжко, чого мінї нудно, чого серце плаче? К. Ш. — Марудна річ — драти пірря. Кн. — Не топила, не варила, а в сьвітлоцї душно; як поїду з сього села — комусь буде скушно. н. п. — **Ску́чный человѣкъ** = нудни́й чоловік, мару́да, нуди́тель.

Ску́шать = зъїсти, поїсти.

Слаби́тельное = проно́сне. С. Жел.

Сла́бить = проно́сити.

Сла́бкій, ко = слабки́й, сла́бко, на о́слабі. — Слабко вірьовку натягнули.

Сла́бнуть, осла́бнуть = д. Ослабѣвáть.

Сла́бо = 1. сла́бко, на о́слабі. — Вірьовку натягнуто слабко.
2. помáлу, пово́лї, неду́же, безси́ло, мля́во, мáло. — Каганець помалу сьвітить.

Слабоси́ліе = малоси́лля, неду́жність.

Слабоси́льный = малоси́лий, кво́лий (С. Жел.), мля́вий (С. Жел. З.), крихкотїлий, хорови́тий, неду́жий, легкоду́хий. (Д. Малоси́льный).

Сла́бость = сла́бість, неду́жність, недолу́жність, мля́вість (С. Жел.), млость (С. З.). — І досї в голові гудить і млость якась по всьому тїлу. К. К.

Слабоу́міе = недоу́мство.

Слабоу́мный = д. Малоу́мный.

Сла́бый = 1. слаби́й (С. Л.), неду́жий, неміцни́й (С. Л)., кво́лий (С. Жел. Л.), мля́вий (С. З. Л. Жел.), недолу́жний, недолу́гий, хибки́й, у́тлий (С. Ш.). — Та воли мої недужі, та вивезіть мажу з калюжі. н. п. — Утлий на мороз. Мал.
2. слабки́й, ві́льний (д. Сла́бкій).
3. ле́гкий, не міцни́й. — Легкий тютюн. — Легке пиво.

Слабѣ́ть, ослабѣ́ть = слабíти, слабíшати (С. З. Л.), сла́бшати (С. Л.), кволíти (С. З. Л. Жел.), кво́лити ся, марнíти і д. Ослабѣвáть. — Сестра підвелась, кволячись, обхопила його руками. н. к. — Кволить ся все, нездужає. К. З. о. Ю. Р.

Сла́ва = 1. сла́ва, здр. сла́вонька. — Ой не знав козак, ой не знав Сопрон, як славоньки зажити, гей зібрав військо та й пішов Орду бити. н. п. — **Дурна́я сла́ва** = несла́ва, несла́вонька. поговíр, сла́ва. — До иньшої ходиш, зо мною говориш, мінї молоденькій неславоньку робиш. н. п.
2. поголо́ска, чу́тка і т. д. д. Молвá.

Сла́вить, ся = 1. сла́вити (С. З.), величáти, хвали́ти, вихваля́ти; ся.
2. розславля́ти, розпускáти сла́ву, чу́тку.

Сла́вный = 1. сла́вний, сла́вен, славе́тний (С. Л.), славу́тний (С. Л. Ос.).
2. ду́же га́рний, ле́пський.

Славосло́вить = виславля́ти, вихваля́ти, величáти.

Славяни́нъ = славъяни́н (С. Жел.), словъяни́н. — Щоб усї славъяне стали добрими братами. К. Ш.

Славя́нскій = славъя́нський, словъя́нський. — І всї мови славъянського люду ви знаете, а своєї дасть-Біг! К. Ш.

Славя́нство = сла(о)въя́нщина.

Слагáтель = укла́дник (С. Ш.), складáч.

Слагáть, сложи́ть, ся = 1. складáти, склáсти, поскладáти, ся і д. Складывать. — **Сложи́ть до́лжность** = зложи́ти уря́д, зректи́сь уря́ду. — **Сложи́ть съ кого́ штрафъ** = зня́ти штрап, дарувáти, прости́ти.
2. складáти (С. Л.), укладáти (С. Ш.), компонувáти (С. З.), зложи́ти (С. Л.), уложи́ти (С. Ш.), склáсти. зкомпонувáти (С. З.). — Він і пісні складає. — Дарма... ми терпіли та пісні складали, в тих піснях ми горе своє виливали. Чайч. — Хто уміє вкрасти, той уміє і брехеньку скласти. н. пр. — Зкомпонував вірші.

Сла́денькій = солоде́нький, солодо́к. — А медок солодок для хазяйських дїток. н. п.

Сладё́хонькій, сладё́шенькій = солоде́сенький.

Слади́ть = солоди́ти, по троху — підсоло́жувати.

Сла́дить = д. Сла́живать.

Сла́дкій, ко = соло́дкий, соло́дко. — Не будь гіркий, бо виплюнуть, не будь солодким, бо проковтнуть. н. пр. — **Сладкое** = солодке: лагомини, пундики, марципани і т. д. — **Сладкимъ развести** = розсолодити. — **С. сдѣлаться** = осолодіти, посолодіти. — **Сладкая трава**, рос. Heracleum sphondylium L. = борщівник. С. Ан. — **Сладкій корень**, с. **папоротникъ**, рос. Polypodium vulgare L. = папороть (укр.), солодиш (гал.). С. Ан.

Сладковатый = солодкуватий, посолодкий, осолодуватий.

Сладкогорько = д. **Паслёнъ**.

Сладкорѣчивый = солодкомовний, масткословний. — Він був панич солодкомовний. Кот.

Сладостный = солодкий; любий. — Люба надія. — Любі споминки.

Сладострастіе = похіть (С. Жел. Пар.), пожадливість (С. Жел.), любашність (С. Пар.).

Сладострастный = похотливий (С. Жел.), пожадливий (С. Жел.), любашний (С. Пар.). ярливий і д. **Похотливый**.

Сладость = солодкість, солодість (С. Жел.), солоднеча (С. Жел.). солодощі, солодь (С. Жел.). — Українці ще не коштували солодощів кормиги турецької. Кн.

Слаже = солодче, солодше, солодій. С. Жел. — **Дѣлаться слаже** = солодч(ш)ати.

Слаживать, сладить, ся = 1. лагодити, лаштувати, злагодити, злаштувати. улагодити (С. Ш.), уладнати, уладити (С. Ш.), упорядкувати. — На силу улагодив сю справу.

2. справляти ся, справити ся. С. Л. — Ти з ним не справиш ся.

3. умовляти ся, згожувати ся, єднати ся, умовити ся, згодити ся, поєднати ся, погодити ся (С. Л.). уладнати. — Вони погодились між собою.

Славить = 1. злазити, вилазити. — Виліз на гору. — Зліз на дерево. — Були собі дід та баба, та злізли на граба. н. п.

2. злізати. — Зліз з гори.

Слазъ = одчіпне. — Він приходить на торги, аби тільки одчіпного з кого взяти.

Сламливать, сламывать, сломать, сломить, ся = 1. вила(о)мувати, зла(о)мувати, розломувати, переломувати, зламати, зломити, ся і т. д., обломити, уломити, ся, про кілько — позламувати, ся. — Я на неї задивив ся, міні віз уломив ся. н. п. — Зтоптав, зламав червону калину. н. п. — Зламалась вісь.

2. д. **Преодолѣвать**.

Сланецъ, кам. Schistus = лупець, лупок. С. Жел. Пар.

Сланцовый = лупцевий.

Сластёна = ласун, ласій, ласуха і д. **Лакомка**.

Сласти = ласощі, солодощі, лагомини.

Сластолюбецъ = ласун, ласощохлист (С. Л.), лагоминець, роскошник (С. Ж.). — Ласощохлисти похожали, всі хвертики і паничі. Кот.

Сластолюбивый = ласий.

Слать, послать, ся = 1. слати, посилати, послати, ся. — Сама сідає обідати, мене посилає по воду. н. п.

2. здавати ся, сьвідчити ся, здати ся, посьвідчити ся. — Здав ся циган на свої діти. н. пр.

Слаще = д. **Слаже**.

Слегать, слечь = лягати, лягти (в ліжко, про слабого).

Слегаться, слежаться, слечься = злежувати ся, злежати ся (С. Аф.), позлягати ся. — Борошно злежалось. — **Слежавшійся** = злеглий, полеглий.

Слегка = злегка, легенько; по малу, трохи; по части; хватком, прихапцем; здалека. — **Слегка заболѣть** = приболіти.

Слежаться = д. **Слегаться**.

Слеза, слезинка, слёзка = сліза, сльоза, сльозина, сльозинка, здр. слізка, слізонька. — Будеш вік тужити, тяжко горювати, будеш кулаками сльози утерати. н. п. — Дрібненькими слізоцьками все поле зросила. н. п. — **Кокушкины слёзки** = д. під сл. **Кокушкинъ**.

Слезливый = д. **Плаксивый**.

Слезливость = д. **Плаксивость**.

Слёзно = слізно (С. Жел.), з сльозами, проливаючи сльози. — Мати сина в доріженьку слізно провожає. н. п.

Слёзный = 1. слізний, сльозовий.

2. д. **Плачевный**.

Слезомойка = тонкослізка (С. Ш.) і д. **Плакса**. — Така вже з мене тонкослізка вдала ся: раз-у-раз очі заплакані. Кн.

Слезотеченіе, мед. Epiphora = слізотік.

Слесаревъ = слюсарів.

Слесарить = слюсарювати, слісарювати, де-який час — послюсарювати.

Слесарная = слюсарня.

Слесарничать = д. **Слесарить**.

Слесарня = д. **Слесарная**.

Слесарскій = слюсарський; слісарський.

Слесарство = слюсарство, слісарство.

Сле́сарь = слю́сарь, слю́сар (С. Жел.), слї́сарь (Лів.), холо́дний кова́ль (О. Ст.). — Слюсарь прокрав ся: в коваля покарали. н. пр. — Яка то Горпина? А жінка холодного коваля. О. Ст.

Слета́ть, слетѣ́ть, ся = 1. злїта́ти, знїма́ти ся, злетї́ти, зня́ти ся, зли́нути. — Птици злетїла з дерева. — Злетїв до долу.
2. злїта́ти ся, злетї́ти ся, позлїта́ти ся, поназлїта́ти ся. — Тільки посипав проса, поназлїтались горобцї.

Слета́ть = злїта́ти, облїта́ти, збі́гати.

Слётокъ = підлї́ток.

Слёть = ви́лїт; лїт.

Слетѣ́ть, ся = д. Слета́ть, ся.

Слечь, ся = д. Слега́ть, ся.

Сли́ва, рос. Prunus domestica = сли́ва. сли́вка, сли́вонька, одна штука — сливи́на. — С. венге́рская = венге́рка, уго́рка (С. Ш.). — С. мелкопло́дная, P. insititia L. = терно́слива (С. Ан. Ш.), ку́лька. — С. терни́стая, P. spinosa L. = те́рен. С. Ан. Ш. — Сли́вы засу́шенныя на па́лкахъ = роже́ник.

Слива́ть, слить, ся = 1. злива́ти, перелива́ти, зто́чувати, зли́ти, перели́ти, зточи́ти, ся, позлива́ти, позто́чувати. — Злити пиво з дріжжів. — Позливав з усїх чарок недопитки.
2. вилива́ти, ви́лити; злива́ти, зли́ти. — Десь мабуть великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр. — Злив оливо з свинцем.
3. злива́ти ся, зплива́ти ся, зли́ти ся, поня́ти ся.

Сли́вка = 1. д. Сли́ва (здр.).
2. злива́ння.

Сли́вки = 1. верхи́, вершки. здр. верше́чки, знїмки (С. З.), смета́нка (Прав.). — Зібрала вершки з молока. н. о.
2. зливки (недопитки, позливані в одну посудину). С. Аф.

Сливно́й = злитий, позли́ваний.

Сли́вный = сли́вовий (С. Жел.), сли́въяний.

Сливня́къ = 1. сливник (С. Жел.), сли́вовий сад (або частина саду, де ростуть сливи).
2. д. Сливя́нка.

Сли́вочки = д. Сли́вки 1. (здр.).

Сли́вочный = смета́нковий. Прав.

Сливъ = спад. спада́ння (води).

Сливя́нка = сливъя́нка, сливня́к, сливнячо́к (д. Нали́вка 2.).

Сли́вяный = д. Сли́вный.

Сли́зень = слима́к, слизня́к (С. Жел.), слизя́к, слизю́к (комахи з породи мъякунів).

Сли́зистый = слизи́стий, сли́зний. С. Жел.

Сли́зкій, ко = сли́зький, склизький, сковзький, сли́зько і т. д. С. Жел. — Загнав на слизьке. н. пр. — Хоч близько, та слизько. н. пр. — Сковзька дорога.

Сли́зкость = сли́зкість, ско́взкість.

Слизкова́тый = слизке́нький.

Сли́знуть = сли́знути, скли́знути.

Слизня́къ, рос. Alcea, Althaea officinalis L. = калачики, проскурки́.

Сли́зость = д. Сли́зкость.

Сли́зывать, слиза́ть, слизну́ть = зли́зувати, злиза́ти, вили́зувати, ви́лизати, позли́зувати.

Слизь = слизь, слизота́ (С. Жел.), склизь.

Слизѣ́ть, ослизѣ́ть = сли́знути, осли́знути, посия́дїти.

Слипа́ться, сли́пнуться = злипа́ти ся, зли́пнути ся.

Сли́тно = вку́пі, ра́зом.

Сли́токъ = зли́вок, ви́ливок. — Золота зливок червоних 27. Кіев. Ст.

Слить, ся = д. Слива́ть, ся.

Слича́ть, сличи́ть = рівня́ти, порівня́ти, зрівня́ти, прирівня́ти; звіря́ти, перевіря́ти, звірити, переві́рити. — Цьвіт калину ламала, до личенька рівняла. н. п. — Порівняти думки сїх письменників. Прав.

Сличе́ніе = рівня́ння, порівня́ння.

Сли́шкомъ = ду́же (С. Л.), на́дто, зана́дто (С. Л.), через кра́й (С. З. Л.), через лад, на́збит (С. З.), ге́ть-то. — Що надто, того й свинї не їдять. н. пр. — Горілки не пив так, щоб через край, але в компанїї не пролье. Кв. — Через край смикнув варенухи. Кот. — Назбит серця наші печалею наповнило. Л. В. — Сього вже і геть-то буде.

Слія́ніе = 1. зміша́ння (С. Пар.); злива́ння.
2. сплив, зли́вок (С. Жел.). су́тїч (С. Жел. Пар.), збі́г (С. Пар.). — При слія́ніи рѣкъ = де рі́чки злива́ють ся.

Слобода́, слобо́дка = слобода́, слобі́дка.

Слобо́да = д. Свобо́да.

Слободско́й = слобі́дський.слобожа́нський.

Слобожа́нинъ = слобожа́нин,слободжа́нин.

Слова́рь, слова́рикъ = слова́рь (укр.), слова́р (С. Жел.), словаре́ць (С. Жел.), сло́вник (С. З. Жел.), посло́вник (С. З.), словни́ця, словни́чка, збірослов (Номис).

Слове́сно = на слова́х, з у́ст. С. Л.

Слове́сность = слове́сність, письме́нство.

Слове́сный = слове́сний, у́стний. С. Л.

Слове́чко = слївце́, слове́чко. — **Ни слове́чка** = ані теле́нь, ні чичи́рк, ані па́ри з уст. — Про їх нігде, ніхто ані телень... мовчать. Кп. — Що вже йому не казали, а він ані пари з уст.

Сло́вно = мов, мовля́в (С. З. Л.), не мо́в (С. З.), на́че, нена́че (С. З. Л.), ні́би (С. З. Л.), ні́би-то (Ос.), бу́цім (С. З. Л.). — Давня то давнина, а наче вчора діялось. М. В. — Неначе наш Дніпро широкий, слова його лились, текли. К. Ш. — **Сло́вно ка́къ бы** = мо́в-би, мо́в бак, ні́би-б то.

Сло́во = сло́во; річ; мо́ва, розмо́ва; промо́ва. — **Къ сло́ву** = до ре́чі. — **Не о то́мъ слово** = не в тім річ. — **Не усто́ять въ сло́вѣ** = не доде́ржати сло́ва.

Словообразова́ніе = словотві́р. Г. Ог.

Словоохо́тливый = балаку́чий, балакли́вий і д. **Разгово́рчивый.** — Там така приязне та балакуча жінка. н. к.

Словопроизво́дство = словови́вод. С. Жел. — Український слововивод не відповідає змаганням, властиво бажанням Соболевського. Кв. — Тепер йдуть до тиеї думки, щоб писать так, як вимова показує, а не по слововиводам. Номис.

Словосочине́ніе = словола́д. С. Жел.

Словоударе́ніе = на́голос.

Словцо́ = слівце́.

Слогъ = 1. склад. Г. Ог. — Уже кінчив склади, читає по верхам. — Пісня складами славна. н. пр.

2. штиль (С. З.), склад мо́ви, спо́сіб ви́разу.

Слоёное тѣ́сто = листко́ве ті́сто.

Сложе́ніе = 1. склада́ння. — Складання дров у стоси.

2. склад; стату́ра, штату́ла (д. **Компле́ксія**).

3. склада́ння, уклада́ння, компонува́ння. — Компонування віршів.

4. склада́ння (арихмет. дія).

Сложи́ть = д. **Скла́дывать** і **Слага́ть.**

Сло́жность = скла́дність. — **Въ сло́жности** = ра́зом, гурто́м, огу́лом.

Сло́жный = склада́ний.

Слой = 1. шар, ряд, верства́ (д. **Пластъ**), верхній — верхня́к, у дерева коло кори — о́болонь, дальші — літо́вища (К. Б.). — Скрізь товстим шаром лежав пил. Кп. — Поклала шар огірків, шар вишневого листу. — Старшину і духовенство — отi два шари культурні єднало бажання волі. Кп.

2. лу́стка, лу́сточка, листва (на пр. у цибулі). С. Л.

Сло́истый = лу́сткий. С. Л. Жел.

Слома́ть, ся = д. **Сла́мывать, ся.**

Сло́мка = злом, злама́ння.

Сломъ = 1. д. **Сло́мка.**

2. зло́м, зла́мане (місце).

Слони́ть, заслони́ть = заступа́ти, засту́вати, заступи́ти і д. **Засла́нивать.** — Раді б і сонце заступити. К. Ш. — Здрастуйте! Не застуйте. н. пр.

Слоно́вый = слоне́вий. — Слонева кість.

Слонъ = слін. — Хоч рід слонів на голову й не хворий. Ст. Б.

Слоня́ться = блука́ти (С. Л.), тиня́ти ся (С. З. Л. Ш.), туля́ти ся (С. З. Л. Ш.), снова́ти (С. З.), сновиг(ґ)а́ти (С. З.), шва́(е́)индяти (С. З. Ос.), ве́штати ся (С. З.), ви́кати, нишпорки шука́ти (С. Л.), хиляти ся, багато, часто — розве́штати ся. — Пішов коваж тиняючись, свого коня шукаючи. н. п. — Тиняєть ся, як злодій по ярмарку. н. пр. — Тиняла ся од села до села. С. З. — І много коло Бугу знатних Волох тулялo ся. Л. С. — Коли хочеш краще зразу вік свій закінчать, ніж тулятись без надії. І. Г. — Всюди вештаєтесь, а нічого не розізнаєте. С. З. — Цим людям, що звикли без краю туди й сюди хиляти ся без діла, Пр — І по шинках хиляла ся. К. Ш.

Сло́пать = зло́пати, втрі́скати, вга́мкати, поже́рти, потрі́скати. — Наша невістка — що не дай — то втріска. н. пр. — Вкрав шматок паляниці тай вгамкав зразу. Кр.

Слопе́цъ = ла́пка (д. **Лову́шка**).

Слуга́ = 1. слуга́ (С. Жел.), слу́жник, служе́бник (С. Жел.), челяди́н (С. З.), челя́дник (С. Л.), челяди́нець, на́ймит, високого зросту, для паради — гайду́к, молоденький до послуги в горницях і в дорозі — козачо́к. — Вони мої слуги й діти. Кн. Д. ще під сл. **Наёмникъ** і **Рабо́тникъ.**

2. слуга́, гото́вий до послу́ги. — А я завше готовий до послуги Вам.

Служа́нка = служа́нка (С. Жел.), служе́бка, служе́бниця, слу́жниця (С. Жел.), служени́ця, слуги́ня (С. Жел.), челя́дка (С. З. Л.), челядни́ця, на́ймичка. — Пъять таких дівок, а ще й служницю держать. Фр. — Д. ще під сл. **Рабо́тница.**

Служа́нкинъ = на́ймичкин.

Слу́жба = слу́жба, на́йми, після строку за прогул — набу́ток.

Слу́жбы = надві́рне будова́ння (пекарня, стаяня, повітки, льозовня то-що).

Служе́бный = службови́й. С. Жел.

Служе́ніе = слу́жба, послуха́ння.

Служи́тель, ница = служи́тель, ка (С. Жел.), слу́жник (С. Жел.), служе́бник (С. Жел.), прислу́жник, ця і д. **Слуга́** і **Служа́нка.** — Зачиняй ворота, чи може за тобою тра прислужників? Кр. — **Канцеля́рскій слу́житель** = пи́сарь. — **Ко́мнатный с.** = покойо́вий і д. **Лаке́й.**

Служи́тельскій = служе́бничий. С. Ж.

Служи́ть = 1. (**прослужи́ть**) — служи́ти, прослужи́ти. — Служили вірно у полі й на морі, а зостали ся убогі, босі і голі. н. п.
2. (**отслужи́ть**) — пра́вити, одпра́вити (службу Божу). — Молебні день у день Спасителеви править, у ставники сьвічки по 10 хунтів ставить. Гр.
3. (**услужи́ть**) — служи́ти, послужи́ти, слугува́ти, послу́гувати, послуго́вувати, услу́гувати, прислуго́вувати, послугува́ти і **Прислу́живать.** — **С. по на́йму** = найми́тува́ти. — **С. ма́льчикомъ** = хлопкува́ти.
4. в приго́ді бу́ти, ста́ти, здава́ти ся, придава́ти ся, прида́тним бу́ти, відбува́ти, зда́ти ся, прида́ти ся. — Я вам може ще не раз в пригоді буду. — Торба вся у латках, а замість ремінця відбувала мотузка. Ніщ.

Слу́жка монасты́рскій = слу́жка (С. Жел.), слима́к (С. З.).

Слука́вить = злука́вити, зхитрува́ти, схи́бити.

Слупа́ть, слу́пливать, слупля́ть, слупи́ть, ся = злу́плювати, здира́ти, злу́щувати, злупи́ти, відра́ти, злу́щити; ся.

Слухово́й = слухо́вий. С. Жел. — **С. труба́, с. рожо́къ** = говірна́ труба́, слу́хавка (С. Жел.). — **Слухово́е окно́** = ди́мниця (С. Пар.).

Слухъ = 1. слух (С. Жел., так і у всіх иньших слав. мовах), слих. С. Л.
2. слих, сли́шка, поголо́с, поголо́ска (Ос.), чу́тка, по́чутка, чуття́, про́слух, погу́дка і д. **Молва́.** — Слихом слихати, видом видати. н. п. — Діти підростають і про рідну Україну слихом тільки знають. Галуз. — Слихи пройшли, що діло... Ніс. — Почали і до мене слихи доходить. н. к. — Про мою дочку передають слихи, що живе добре. Лев. — Добру чутку далеко чутно, а погану ще дальше. н. пр. — Скоро розійшла ся чутка, що Шевченка арештовано. Кн. — Про скасовання містечкового кріпацтва щось і чутки нема. Кн. — Нема й чуття про його. Кр. — Межи нашими жидами поголос пустив ся, що ніби то в Русалимі Месияш родив ся. Руд. — **Идётъ, но́сится слухъ, хо́дятъ слу́хи** = д. під сл. **Идти́** і **Носи́ться.** — **Распусти́ть слухъ** = пусти́ти поголо́ску, чу́тку, розсла́вити, роздзвони́ти. — Десь мабуть великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр. — **Слухъ запа́лъ** = чу́тка загула́. — Давно вже щось про його і чутка загула. Сп.

Слу́чай = случа́й, ока́зія (С. Л.), наго́да (С. Жел.), випа́док (С. Л.), трапу́нок (Лев.), трафу́нок (С. З. Л.); приго́да, при́ключка, припа́док (С. З.) і д. **Происше́ствіе** і **Приключе́ніе.** — Та добрість здавалась якоюсь чужою, мов про нагоду позиченою. Лев. В. — Я не маю нагоди з вами говорити, то задумав написати. Фр. — Нагода привела мене туди, де й не сподівав ся бути. Кн. — Чуючи скрізь польську мову, мав поет нагоду її навчити ся. Зап. Кох. — Той випадок був серед літа. н. о. — Не сподівав ся я на такий трапунок. Кн. — Випав трапунок купити два воли, я й купив. Кн. — Лихо приключки шукає. н. пр. — **Въ тако́мъ, въ э́томъ слу́чаѣ** = в такі́м, в сі́м (або: у сім) ра́зї. — У сім разї треба звернути увагу на... Бар. — **Въ настоя́щемъ слу́чаѣ** = в сі́м ра́зї, на се́й раз. — **Во вся́комъ слу́чаѣ** = у вся́кім ра́зї, в ко́жнім ра́зї. — **Въ проти́вномъ слу́чаѣ** = а то́, а и́нче, в и́нчому ра́зї. — Вийми горщик, а то збіжить. С. Л. — **На вся́кій слу́чай** = про всяк случа́й. — Треба взяти про всяк случай. н. о. — **По слу́чаю посла́ть** = по ока́зії посла́ти. — **По слу́чаю чего́** = з причи́ни. — **При слу́чаѣ** = при ока́зії, по ока́зії, при (по) наго́ді, за наго́ди. — По нагоді знайдеш і в кадовбі. н. пр. — Гладка та обледачіла вона часом могла ще бути моторною по нагоді. Лев. В. — Зупинив ся, щоб побачитись з В. С., а при нагоді і з М. Скл. — От за сієї зручної нагоди познайомив ся я з... Кн.

Случа́йно = случа́єм, випадко́м, припадко́во. — Случаєм зайшли до книгарні. Кн. — Попав я зовсім припадково на цікавий памфлет. Зап. Груш. — **Случа́йно прихо́дится** = випада́є. — **С. найти́** = нади́бати.

Случа́йность = несподіваність, несподіванка, наго́да.

Случа́йный = випадко́вий.

Случа́ть, случи́ть = спуска́ти, припуска́ти, спусти́ти, припусти́ти (самця і самицю). — **С. соба́къ** = хортів склика́ти.

Случа́ться, случи́ться = трапля́ти ся (С. Л. Ш.), луча́ти ся (С. Л.), прихо́дити ся, випада́ти, впада́ти, витика́ти ся, прилуча́ти ся. прокидати ся, перепада́ти, тра́пити ся (С. Л. Ш.), ви́трапити ся, лучи́ти ся (С. Л.), прилучи́ти ся, нагоди́ти ся, ви́няти ся, проки́нути ся. — Коли траплялась вільна година, він повертав її на читанни. Лев. В. — І що тепер трапляеть ся зо мною і що трапляло ся ще дітською порою. Гул. Ар. — Таке то мині трапилось бачити і чути. Гр. Чайч. — Не вважай, що пъятници, бери, коли трапить ся. н. пр. — Трапляеть ся на віку варить борщ і в глеку. н. пр. — Як на теж лучила ся у хаті подорожня пані якась. К. Х. — Така зручна година довго не випадала мині. Кн. — Ті всі години, що перепадали на віку Шевченкові. Кн. — Почнеш їсти, а тут зараз хто небудь нагодить ся. Гр. Чайч. — День вияв ся на пречудо гарний. Кн. — **Гдѣ случи́тся, случи́лось** = де тра́пить ся, на тра́пку (С. Ш.). — **Мнѣ не случа́лось** = не випада́ло, не прихо́дилось мині. — **Мо́жетъ случи́ться, что** = мо́же бу́ти, що... — **Что съ нимъ случи́лось?** = що з ним ста́ло ся?

Слу́чка = парува́ння, спуск, при́пуск (самця і самиці).

Слу́чный жеребе́цъ, быкъ = ста́дник, завідський жеребе́ць, буга́й.

Слу́шаніе = слу́хання.

Слу́шатель, ница = слуха́ч, ка (С. З. Л.), вислуха́ч, послуха́ч, ка. — Будь добрим слухачем, коли хочеш буть добрим повідачем. н. пр. — Того духу вислїду хотів би я в своїх слухачах. Зап. Груш. — Своєю мовою прикував увагу слухачів. Зап. Ков. — Одвернувши від себе увагу слухачів. Кн. — Зінька була дуже вважливою його слухачкою. Лев.

Слу́шать, ся, послу́шаться = слу́хати, ся, послуха́ти (С. Л.), шанува́ти ся, послу́хати, ся. — От бач, не послухав ся мене — і вийшло погано.

Слыть, прослы́ть = сла́вити ся, всла́вити ся. — На всю округу вславив ся.

Слы́ханный = чу́ваний, чу́тий. — **Слы́ханное ли дѣло!** = чи чу́вано?

Слыха́ть = чу́ти, чува́ти. — **Не слыха́ть** = не чу́ти, не чува́ть, не чу́тно. (Пр. д. під сл. Слы́шно).

Слы́шать, услы́шать = чу́ти (С. Л.), чува́ти, учува́ти (С. Ш.), слиха́ти, почу́ти, учу́ти. (С. Ш.). — Чули як говорили, що бачили, як їли. н. пр. — Пісня пташки про щастя і волю — кращої пісні не чув я ніколи. Чайч. — Де ж твоє дитятко бувало, що-ж твоє дитятко чувало? н. п. — Бодай тобі не брехать, мині твоїх брехень не чувать. Б. Г. — Мовчи! почують — будеш битий. Гр. — Пусти уха межи люди, то чимало чого учуєш. н. пр. — **Слы́шать нехорошо́** = недочува́ти.

Слы́шаться, послы́шаться, услы́шаться = чу́ти ся, причува́ти ся, почу́ти ся, в(у)чу́ти ся, причу́ти ся. — Позад мене причуваєть ся мині, що... Кн. — Нема мого братіка, а мині все причуваєть ся, що він іде. Федь. — Та се тобі так почулось тільки. н. о.

Слы́шно = чу́ти, чу́тно (С. З. Л.), чу́тко (С. З. Л.), чуть, чува́ти, чуте́нько. — Аж на небі чути, як мухи кашляють. н. пр. — Колос од колосу — не чути голосу. н. пр. — Не чуть нічого. — Не чуть плачу, ні гармати, тільки вітер вие. К. Ш. — Ой кувала зозуленька — тепер не чувати. н. п. — Як оввев ся та Палій Семен та сидячи у темниці, та сталось чутно, та сталось чутенько у царя на столиці. н. п.

Слы́шный = чу́тний, чу́ткий. Ос.

Слышнѣ́е = чутні́ш, чутні́ше. — Одчинив, щоб чутніш було. н. к. — Стукотить і грімотить десь ближче вже, чутніше, виразніше. Пісоч.

Слѣ́ва = з ліва, з лі́вого бо́ку.

Слѣди́ть = 1. (наслѣди́ть) — слі́дити, роби́ти слі́ди, наробі́ти слі́ду, натопта́ти.
2. (ослѣди́ть) — шука́ти слі́ду, сте́жити, стежкува́ти, слі́дкува́ти, ви́слідити (С. Аф.), ви́стежити.
3. слі́дкува́ти (С. З.), сте́жити, догляда́ти, нагляда́ти, назира́ти, підгляда́ти, пильнува́ти, пантрува́ти, зори́ти. па́сти, па́сти о́чі (Фр.), сочи́ти, (на засідах, на чатах — засіда́ти, чатува́ти. (Д. Наблюда́ть 2.) — Слідкуючи за нею. С. З. — Зінька допитливими очима слідкувала за Соломією. Лев. — Мотрі стало легше, що сверущиї очі не слідкують за нею. Лев. — Слідкуй за мною скрізь Ти, Господи мій милий! Чи де уста мої неправду говорили? Гул. Ар. — Як він отам за мною стежкував. Фр. — І поки не зник він за дверима, його погляд все зорив на мене. Ст. Г. — Куди я не піду — його стрічаю. Зорить за мною він, чи так ненароком стрічаюсь? К. К. — Казали, що й уряд підсилає пантрувати, чи хлопи справді не бунтують? Фр. — Агент тільки сочив Шевченка. Кн. — Одійшов чоловік та й пасе того старця. Чигир. — Чатували ковалоньки у зеленім гаю. н. п. — Ловець засідає в овсі та й чатує, поки ведмідь не піде. н. к.

Слѣ́дованіе = 1. прохі́д, перехі́д.
2. наслі́дування (д. Подража́ніе).
3. слі́дство (д. Слѣдствіе 3.).

Слѣ́дователь = слі́дователь (С. Жел.), слі́дчий. — Головним слідчим був генерал Л. Дубельт. Кн.

Слѣдовательно = зна́чить, то, се́б-то, вихо́дить, зна́чить ся. С. Л. — Значить, ти був дома. — То ви згожуетесь? Кр. — Себ-то ми родичі. — Виходить моя правда.

Слѣдовать = 1. (послѣдовать) — іти́, слі́дкува́ти (за ким), ступа́ти у слі́ди, іти́ за ки́м. — За військом іде обоз. — Той хто йтиме за мною — нехай заповнить прогалини. Кн.
2. наступа́ти, наступи́ти. — Лиха та радість, по якій смуток наступає. н. пр. — По весні наступає літо. — Зробить що погане, а після того наступає каяття.
3. наслі́дувати (кому або чому), іти́ (за ким або за чим). — Наслідуючи звичаям предків. — Іти за модою.
4. слі́дство роби́ти, вести́, довнава́ти ся, сте́жити.
5. нале́жати, нале́жати ся, впада́ти, випада́ти, припада́ти. — **Слѣдуетъ, слѣдовало** = а) вихо́дить. — З цього виходить, що була моя правда. б) слід, слі́дує, тре́ба, пови́нно, прихо́дить ся, припада́, випада́, впадає (С. Л.), нале́жить, годи́ть ся, го́же (С. Л.). — Не слід так робити, це не добре діло. — То тобі випада їхати. — Йому належить дяка за се. С. Л. — Такими гуляками не годить ся попрікати. Кн. — Він подав руку, то й мині годить ся її приняти. Кн. — Серце козаче, небоже, чом ти не робиш, як гоже? н. п. — **Болѣе чѣмъ слѣдовало** = бі́льше ніж тре́ба. — **Какъ слѣдуетъ** = як слід, як тре́ба, як годи́ть ся, як го́же.

Слѣдо́мъ = у слід, слі́дом (С. Л.), слідко́м (С. Л.), слідо́ю, слідьма́ (С. Жел.), утропі́ (С. Ш.), втропі́, на́зирцем, на́глядом і д. **Вслѣдъ**. — Так і ходить слідком за нею. — За ним втропі помалу йшли. Л. С. — Ми їхали утропі за тобою. С. Л. — Пішов він дорогою, а я за ним назирцем городами попід тинню. Кн. — Син почав за мною назирцем ходити — не пускає мене без себе з двору. Ос. — Пішов за ним наглядом. и. к.

Слѣдственно = д. **Слѣдовательно**.

Слѣдственный = слі́дчий. — Пощастило переглянути обидва слідчі процеси про Шевченка. Кн.

Слѣдствіе = 1. наслі́док, добу́ток і д. **Послѣдствіе**. — Недуг його — просто добуток голодовання. Кн.
2. ви́від.
3. слі́дство. — Під увесь час слідства Шевченко був завжди веселим і спокійним. Кн. — Вимагав, щоб зараз нарядити слідство. Кн.

Слѣдуемый = нале́жний, належитий, належа́чий, принале́жний (С. З. Л.), що нале́жить, що припада́є (кому). Д. **Надлежа́щій**.

Слѣдующій = 1. д. **Слѣдуемый**.
2. насту́пний, наступа́ючий, дру́гий, той. — Коли наступна пошта не привезе мині волі. Кн. — **На слѣдующій день** = на дру́гий день. — **На слѣдующей недѣлѣ** = на тім тижні. — **Слѣдующее** = о́сь що, о́сь як, а са́ме, я́к-то. — **На это онъ сказалъ слѣдующее:** = на се він сказа́в о́сь-що:

Слѣдъ = слід, тропа́ (С. Ш.), неясний — прослі́док, звіря — чорнотро́п, нога — ступня́, од вірьовки — по́шморг. — Прослідок по дорозі видно. и. к. — **И слѣдъ его простылъ** = і слі́ду́ його́ нема́. — **И слѣда ко мнѣ не клади, чтобъ и слѣда твоего у меня не было** = і на о́чі мині не наверта́й ся, щоб і нога́ твоя́ у ме́не не була́, щоб і ду́ху твого́ у ме́не не було́. — **Не попалъ на слѣдъ** = не вхопи́в тропи́. С. Ш. — **Не слѣдъ такъ дѣлать** = не слід, не годи́ть ся, не го́же так роби́ти. (Д. під сл. **Слѣдуетъ 2.**) — **По горячимъ слѣдамъ** = на гаря́чому вчи́нку. — **Слѣды протоптанные** = про́топки. Хар.

Слѣза́ть, слѣзть = 1. зла́зити, злі́зти, позла́зити, позл.зати. — Зліз з коня.
2. зла́зити, схо́дити, вила́зити, випада́ти, злі́зти, зі́йти, вилі́зти. — Аж шкура злізла. — Волосся повилазило.

Слѣпе́ць, ком. Tabanus bovinus = слі́пень, слі́пий о́вод. С. Жел.

Слѣпе́цъ = 1. сліпе́ць, сліпа́к, слі́пий. С. Жел.
2. (Mus microphtalmus, Mus (Spalax) typhlus — слі́пець, зі́иське щеня́. С. З. Жел. — Вона змолоду давила зінське щеня. Кв. — Присвае як зінське щеня. О. Ст.

Слѣпи́ть, ослѣпи́ть = слі́пити, ослі́пити, послі́пити.

Слѣпливаніе = злі́плювання.

Слѣпливать, слѣпи́ть, ся = злі́плювати, злі́пи́ти, ся.

Слѣпнуть, ослѣпнуть = слі́пнути, ослі́пнути, послі́пнути.

Слѣпо = слі́по, о́слі́п. — Осліп пішли на обоз. Л. В. — **Слѣпо вѣритъ** = ві́рить, як Ту́рчин в мі́сяць. Кр.

Слѣповатый = слі́пенький.

Слѣпо́й = слі́пий, сліпоо́кий, темно́о́кий (С. Ш.), незря́чий, невидю́ч(щ)ий, невидя́чий. — **Быть слѣпымъ** = слїпува́ти. — **Слѣпа́я кишка́** = контю́х.

Слѣпоку́рникъ, рос. Ranunculus C. Baub. = боло́тне зїлля, колеле́ць, я́скір, R. sceleratus L. = цар-зїлля, чо́рне зїлля. С. Ан.

Слѣпоку́ръ, рос. = 1. Cornus sanguinea L. = свиди́на, сви́два, спиж. С. Ан.

2. Anemone ranunculoides L. = жа́бъяче зїлля.

3. Stellaria graminea L. = пъя́на трава́, пъя́не сїно, ого́нь трава́, кі́нський вех. блощичник (укр.), пісо́чник, само́рідне зїлля (гал.). С. Ан.

Слѣпокъ = злї́пок, ви́лїпок, ви́тиск (С. Пар.), відтиск, відби́ток. (С. Пар.). — Він тодї саме працював на вилїпком Сатурна. Кн.

Слѣпорождённый = слїпи́й зро́ду.

Слѣпота́ = слїпо́та́. — **Кури́ная слѣпота́** = ку́ряча слїпота́.

Слѣпотствовать = слїпува́ти.

Слѣпцо́въ = слїпце́вий.

Слѣпышъ, слѣпышёнокъ = д. Слѣпе́цъ 2.

Слюбливаться, слюбля́ться, слюби́ться = коха́ти ся, зако́хувати ся, залюби́ти ся, закоха́ти ся, покоха́ти ся; подо́бати ся, сподо́бати ся, уподо́бати ся. — Покохались ми з Лесею, дїду, то віддай же її ти за мене. Гр. Чайч. — Чи з иньшою закохав ся, мене відцурав ся? н. п. (д. Влюби́ться і Полюби́ться).

Слюда, Mica, vitrum Ruthenicum = ру́ське се́рце (С. Пар.), камъяне́ се́рце (Катеринос.), блисня́к, блестня́к (С. Пар.).

Слюзъ = д. Шлюзъ.

Слюна, слюнка = сли́на, сли́ня (С. Л.), сли́нка, отрутна — ропа́. — Аж слина з рота котить ся. — На гадину сонце пече, а з гадини ропа тече. н. п.

Слюнотече́ніе = слиното́ка.

Слюнта́й, ка = слинько́, сли́нявий, ва.

Слюня́вый = сли́нявий, лайливо — пі́нявий.

Слюна́й, ка = д. Слюнта́й, ка.

Сля́коть = сляко́та, хляко́та, сльота́ (Лев.), хля́ка (С. З.), ля́повиця, хля́ґа, няпо́тнява, моква́ (Лев.), мо́чва, хля́ґоза (Полт.). — Підчас сльоти осїнньої. С. З. — Як у осени хляґа, то й не проїдеш. Хар.

Сля́пать = зля́пати.

Сма́зать = д. Сма́зывать.

Сма́зка = 1. ма́зання, нама́зування, ма́щення (С. Л.), шмарува́ння і д. Ма́заніе, пряжі — шлїхтува́ння.

2. ома́ста (С. З.), ома́стка (С. Л.), пома́стка, мазило́, шмаровидло і д. Мазь 2. — Треба глини на помастку хати. С. Л.

Смазли́вый, вая = го́жий, вродли́вий, гарне́нький, а. — Колиб дївчина гожа, а то руда та погана. н. п.

Сма́зывать, сма́зать = ма́зати, масти́ти, шмарува́ти, зма́зати (С. Л.), ви́мазати, помасти́ти (С. Л.), ви́мастити, нашмарува́ти, ви́шмарувати (С. Л., жиром, смальцем то-що — смальцюва́ти, насмальцюва́ти, шлїхтою — шлїхтува́ти, ви́шлїхтувати, олїєю — олї́ти, ви́олїти, дуже мов квачем — квацюва́ти, наквацюва́ти і д. Ма́зать.

Сма́зываніе = д. Сма́зка 1.

Смазь = д. Сма́зка 2.

Смакова́ть, посмакова́ть = коштува́ти, покоштува́ти. С. З.

Сма́лчивать, смолча́ть = змо́вчувати, змовча́ти (С. Аф.), у(в)мо́вчати (С. Ш.), ви́мовчати, примо́вчати. — Він такий — нїколи не змовчить. — Горе не умовчать. н. пр.

Сма́нивать, смани́ть = 1. зма́нювати, зна́жувати, прима́нювати, прина́жувати, змани́ти, зна́дити і т. д. — Принадив перепелів та й накрив сїткою.

2. перема́нювати, перена́жувати, вмовля́ти, підду́рювати, перемани́ти, перена́дити (С. З.), зна́дити, перемо́вити. — Він переманив у мене наймита.

Смара́гдъ = д. Изумру́дъ.

Сма́рывать, смара́ть = стира́ти, сте́рти. — Написав крейдою і зараз стер.

Смаста́чить, смастеря́ть = змайстру(ю)вати (С. З. Ос.), втя́ти, утя́ти (С. З. Ш.), уджиґну́ти. — А там гляди по своєму млина змайструє. Гул. Ар. — Дерева навозив, хатину сам змайстрував. Кн. — Що не схотять, утнуть собі. С. Ш.

Сма́тывать, смота́ть = змо́тувати, змота́ти, намота́ти, ви́мотати, позмо́тувати.

Сма́хивать, смахну́ть = 1. зма́хувати, зміта́ти (С. Аф.), змахну́ти (С. Аф.), змести́, позма́хувати, позміта́ти. — Позмітала скрізь пилюку.

2. стина́ти, з(с)тя́ти (С. З.), утя́ти (С. Ш.), відтну́ти, зруба́ти (за одним махом). — З плїч голівоньку зтяв. — Вішано, стинано і мордовано, як злочинцїв. Л. О.

3. вдава́ти, похо́дити (на кого або на що), скида́ти ся (на кого), вдава́ти ся (в кого). — Оця кобила скидаєть ся на ту лошичку, що позаторік... Кн.

Сма́чиваніе = ви́мочка.

Смáчивать, смочи́ть = змóчувати, обволóжувати, змочи́ти.

Смежáть, смежи́ть, ся = закривáти, стуля́ти, закри́ти, стули́ти, склепи́ти, ся. — Сон тяжкий міні стуляє очі, засьпівай та розбий дрімоту. Ст. С. — Ой, рада б я, моя доню, прибути к тобі, склепили ся очі мої ще й уста мої. н. п. — Склепили ся уста мої, не можу промовать. н. п.

Смéжникъ = помíжник, сусíд.

Смéжность = сумíжність, сумéжство.

Смéжный, но = сумíжний, сумéжний, помíжний, сумé(і)жно, сумéж, сýміж (С. Л.), сміж, сугрáнь, про стіни — опостíн (С. Л.). — Ся країна сумежна з Польщою терпіла від нападів Поляків. Бар. О. — Жили собі суміжно два брати. н. о. Гр. — Суміж я живу з ним. Хар. — З моєю землею сугрань. н. о. — Його кімната опостін з моєю.

Смекáлка = догáдка, догáдливість.

Смекáть, смекнýть = догáдувати ся, наракувáти, імкати, догадáти ся, вгадáти (С. Л.), імкнýти, узя́ти на рóзум, розчóвпати, розшолóпати, розчýмати, розчурýпати і д. **Разбирáть 4.** — Догадав ся очкур розвъязати, тай думає, що порозумнішав. н. пр. — Неборак Охрім узяв собі на розум: цур йому! каже. Кн. — Імкнув, що не переливки, та швидче геть із хати. Кн. — Ні, він де-що маракує. н. о. — Зараз імкнув, що тут можна руки погріти. Кн.

Смердѣ́ть = смердíти. — Не їла душа часнику, не буде й смердіти. н. пр.

Смерзáть, смёрзнуть, ся = мéрзти, мéрзнути, ізмéрзти, помéрзнути, помéрзти, змерзáти ся (С. Аф.), позмерзáти ся. — Ізмерз, як пес, ізмок, як вовк. н. п.

Смёрзлый = змéрзлий, помéрзлий.

Смеркáться, смéркнуться = сутенíти (С. Л.), примеркáти, сíріти, осмéркнути, посутенíти, примéркнути, смеркóм бýти. — Ой настала нічка темна, кругом сутеніє. Мова. — Вже сіріло, коли ми виїхали. Пр. — Смерком вже було, коли... Кр.

Смéртность = смéртність, смертéльність, поместна — мор, морóба, пóмірок.

Смéртный = смертéльний (С. З.), смертéнний. — **С. грѣхъ** = гріх смертéльний. — **С. казнь** = кáра смертéльна, кáра на гóрло.

Смертонóсный = смертéльний.

Смертоубíйство = убíйство (С. Ш.), вби́вство, душогýбство. С. Л.

Смертоубíйца = убíйник (С. Ш.), вби́вця (С. Л.), душогýб (С. Л.).

Смéрть = смерть, акт — умерли́ни (Лев.). — **По смéрть** = до смéрти, повíк. — Тебеж, моє серденятко, повік не забуду. н. п. — **При смерти** = на Бóжій дорóзі. — **С. скоропости́жная** = коротéча, нáгла смерть.

Смерчъ, Typho, Sypho = водяний стовп. С. Пар.

Смести́ = д. **Сметáть.**

Сметáна = сметáна, колотýха. С. Жел.

Сметáнникъ = 1. горщéчок на сметáну. 2. лáсий до сметáни.

Сметáнный = сметáновий.

Сметáть, смести́, сместь = змітáти, змести, позмітáти.

Сметáть = д. **Смётывать.**

Смéтище = сьмітник — Кожний півень на своїм сьмітнику гордий. н. пр. — На сьмітнику валяють ся.

Смётка = 1. догáдливість, би́стрий рóзум (С. Ш.).

2. фастри́га, фастригувáння. С. Ш. — Ще фастригу видно. С. Ш.

Смётки = сьмíття (С. З.); борошна — обмéтиця. — Курка збожжя розгрібає, а в сьміттю зерна шукає. н. пр.

Смéтникъ = помíшаний ліс (листяний і хвойний) і дрóва (з такого мішаного лісу).

Смётывать, смести́ = д. **Сметáть, смести.**

Смётывать, сметáть = 1. скидáти, ски́дати, поскидáти. — Скидати сіно в стоги. 2. фастригувáти (С. Ш.), змéтувати, риговáти, паштригувáти, (Мал.), зфастригувáти, пострúгувати, зариговáти, пририговáти, зметáти (С. Аф.). — Спершу заригуй, а тоді й шитимеш. Кн. — Приригувала те шитво, приміряла до неї. Кн.

Сми́гиваться, смигнýться = перемóргувати ся, переморгнýти ся (д. **Переми́гиваться**).

Смигнýть = моргнýти, змигнýти.

Сми́ловаться, сми́лостивиться, смилосéрдоваться = зми́лувати ся, згля́нути ся, змилосéрдити ся. — Ой змилуйсь Господи, та змилуй ся на нас! Бо ворог дошкуля до сліз під нинішний час. Гул. Ар. — Зглянув ся Бог на їх сльози великі і послав їм дочку. Гр. Чайч.

Сминáть, смять = мняти, топтáти, зíмняти (С. Л.), помня́ти (С. Л.), втоптáти, потоптати, пообми́нати, хліб — потолóчити, постіль — помня́ти, скуйóвдити (С. Л.), покуйóвдити, папір то що — зо(і)бгати. — **Смя́тый** = помъятий, зімъятий, втóптаний, потолóчений, зíбганий. — Зламав, втоптав червову калину н. п. — Дочитавши, Єремія зобгав в кишені лист і кинув його на долівку. О. Ст.

Смире́ніе = сми́рність (С. Жел.), поко́ра (С. Ж.), покі́рливість.

Смире́нникъ, ца = сми́рний, на, смирня́к (С. Л.), плохи́й (С. З.), плоху́та (сп. р.), тихолю́бець. — Добросердим, малим, тихолюбцям — сьвятим рай небесний пошли. К. Ш.

Смире́нный = покі́рний, благи́й, плохи́й (С. З.), ни́шкий. — Покірне телятко дві матері ссе. н. пр.

Смири́ть, ся = д. Смиря́ть, ся.

Сми́рненькій, сми́рненько = смирне́нький, плохе́нький, ко. — Лисиця наша не втекла, вона плохенька в нас. С. З.

Смирнёхонькій, смирнёшенькій, ко = смирне́сенький, плохе́сенький, ко (С. З.).

Сми́рно = сми́рно, ти́хо, спокі́йно.

Сми́рный = сми́рний, суми́рний, ти́хий, лагі́дний, спокі́йний, плохи́й, плоху́та (С. З.). — До другої дівчиноньки, що тиха й покірна, як голубка горнула ся, ласкава, сумирна. Пч. — Такий плохий, що хоч в ухо бгай. н. пр.

Смирѣ́ть, присмирѣ́ть = смирні́ти, смирні́шати, посмирні́шати.

Смиря́ть, смири́ть, ся = усмиря́ти (С. Ш.), ускромля́ти (С. Ш.), спиня́ти, бо́ркати, усмири́ти (С. Ш.), ускроми́ти (С. Ш.), поскроми́ти, утихоми́рити, ся С. Ш.), спини́ти, зупини́ти (С. Л.), угамува́ти, ся, оти́шити, прибо́ркати, поника́ти ся (С. Ж.), кори́ти ся. — Думав шляхту приборкати. К. Ш.

Смога́ть, смочь = могти́, змогти́ (С. Аф. Ман.), вдолі́ти, ви́долати і т. д. д. Мочь. — Цю ще деревину змогу підняти. С. Аф.

Смо́ква, дер. Ficus carica L. = фі́га, хві́га (С. Ан. Л. Ш.), овоч в'ялений — инжи́р (С. Ан. Л.), инджи́р (С. Л.). — А діточкам черевички, фиг та винограду. К. Ш.

Смо́кнуть = ізмо́кнути. — Ізмок як вовк. н. п.

Смоко́вница = д. Смо́ква.

Смоко́вничный, смоко́вный = фі́говий, хві́говий.

Смола́ = смола́, біла — живи́ця, живи́чка (С. Аф. Л.), на дратву — ше́вська смола́ (С. Л.), вар, коло осі і колес — коло́мазь (С. З. Л.), густа після перегону — пе́к. — Пристав, як шевська смола до чобота. н. пр. — Не крути ся коло воза: коломазью обмажеш ся. С. Л. — Смола́ го́рная, жидо́вская = д. Асфа́льтъ.

Смолёвка, рос. Lychnis viscaria L. = смі́лка, смі́лка черво́на, смоля́нка, ли́пка, липня́к, липчи́ця, гори́цьвіт. С. Ан.

Смолево́й = смоляни́й.

Смоли́льщикъ = смоля́р; шмарово́з (С. З.).

Смоли́стый = смоли́стий, смолко́вий, живи́чуватий. — Смолкове поліно. Лев. — Живичувата сосна. Ман.

Смоли́ть = смоли́ти, шмарува́ти.

Смо́лка = 1. смі́лка, живи́чка (д. Смола́ здр.).
2. козубе́ць (соснова або ялинова смола з квітками, що вживаєть ся на те, щоб покадити в хаті, д. Куру́шка).
3. смолі́ння.
4. д. Смолёвка.

Смолка́ть, смо́лкнуть = замовка́ти, стиха́ти, у(в)тиха́ти, замо́вкти, замо́вкнути, змо́вкти (С. Л.), сти́хнути, зати́хнути, ути́хнути, ущу́хнути (С. Ш.), зани́шкнути, уни́шкнути (С. Ш.). — Затихло все, тілько дівчата та соловейко не затих. К. Ш.

Смолова́рня, смолоку́рня = смоля́рня, ді́гтярня, майда́н (С. З.), робітник — майда́нщик (С. З.).

Смо́лоду = за́ молоду; з молоди́х літ. — За молоду він був лінивий. Кр.

Смолопромы́шленникъ = смоля́р.

Смолоти́ть = змолоти́ти, вмолоти́ти, ви́молотити, трохи — підмолоти́ти.

Смоло́ть, ся = змоло́ти, ся, позме́лювати, трохи — підмоло́ти, ви́молоти. — Смоло́ть вздоръ = мельну́ти, сказа́ти дурни́цю, ля́пнути.

Смолча́ть = д. Сма́лчивать.

Смоль = смола́.

Смо́льный = смоляни́й.

Смо́льня = майда́н. С. З.

Смоля́нка, рос. Silene noctiflora L. = луго́вий натяга́ч. С. Ан.

Смоляно́й = смоляни́й.

Смоля́ръ = д. Смоли́льщикъ.

Сморка́ть, ся, сморкну́ть, ся = сяка́ти, ся, шма́ркати, ся, шморкну́ти, ви́сякати ся (С. Л.), сильно — перешма́ркати. — Пан висякав ся в шовкову білу хусточку. Зіньк.

Сморку́нъ, сморку́нья = с(ш)марка́ч, ка (С. З.), візгра́вий, ва. — Такий візгравий та поганий. ц. в. Ман.

Сморо́дина, рос. Ribes = С. кра́сная, R. rubrum L. — порі́чки (С. З. Л. Ан.), спорі́чки (С. З.), шпорі́чки, С. че́рная, R. nigrum L. — порі́чки (С. Ан.), сморо́дина (С. Л.).

Сморо́динный = порічко́вий, сморо́диновий.

Сморо́диновка = порічківка, сморо́динівка.

Сморчо́къ, гриб Morchella esculenta Pers = сморж. С. Ан.

Смо́рщивать, смо́рщить, ся = змо́ршувати, ся, бри́жити ся, змо́рщити, намо́рщити, ся, позмо́ршувати, ся.

Смота́ть = д. **Сма́тывать.**

Смота́ться = 1. прогайнува́ти, проци́ндрити, розтри́нькати (усе), перевести́ ся на злидні і д. **Промота́ть** 3.

2. знеси́літи, охля́сти, підтопта́ти ся, перетупцюва́ти ся і д. **Ослабѣ́ть.**

Смо́тка = змо́тування.

Смо́трины = огля́дини, розгля́дини. — Посилай старостів, а я з батьком пойду на розглядини.

Смотри́тель, ница = догля́дач і д. **Надзира́тель.**

Смотръ = о́гляд і д. **Обзо́ръ.**

Смотрѣ́ніе = глядіння, доглядання, до́гляд.

Смотрѣ́ть, ся = 1. глядіти, спогляда́ти, диви́ти ся (д. **Глядѣ́ть** 1.), вирячивши очі — виря́чити ся, ви́тріщити ся, ви́щерити ся (С. Л.), в бік — бочи́ти, безглуздо — солопіти, люто — ви́ркати, ви́зьвірити ся (С. Л.), заздрісно — о́чі порива́ти, пасти. — Очі гарненькі — хоч дивись. н. п. — Стояв не далеко од дівчини, дивив ся на неї. Лев. — Дивіте ся — там коло тополї стали собі тай дивлять ся одно на другого. К. Ш. — На сьвіт Божий не дивлю ся, ні до кого не горну ся. К. Ш. — Що ти вищеривсь на мене? С. Л. — Так визьвірись, що зъїв би. С. Л. — І все ті очі заздрісні на сирові пасе. Ст. Б.

2. глядіти, догляда́ти, диви́ти ся, пильнува́ти (д. **Глядѣ́ть** 2. і **Наблюда́ть** 2.). — Пильнуй носа свого, а не кожуха його. н. пр. — **Смотрѣ́ть за дѣтьми́** = догляда́ти діте́й.

3. огляда́ти, озира́ти і т. д. д. **Огля́дывать.** — **Смотрѣ́ть сквозь па́льцы** = мов не ба́чити, потура́ти, попуска́ти. — **Смотри́-ка** = диви́сь бак, диви́сь лише́нь! С. Л. — **Смотрѣ́ть въ о́ба** = пильнува́ти, берегти́сь. — **Того́ и смотри́** = так і жди́, так і сподіва́й ся. — **Смотрю́ на него́, какъ на отца́** = вважа́ю його́ за ба́тька, за ба́тька його́ ма́ю. — **Не смотря́ на то** = не вважа́ючи на те́.

Смотрѣ́ться = диви́ти ся, видивля́ти ся (д. **Глядѣ́ться**).

Смочи́ть, ся = д. **Сма́чивать, ся.**

Смочь = д. **Смога́ть.**

Смоше́нничать = змоше́нничати, зшахрува́ти.

Смра́дить = смердіти.

Смра́дный = смердю́чий (С. Л.), смердя́чий (С. З.), смородли́вий.

Смрадъ = смо́рід, смо́род, смо́ра, во́ня, надто тяжкий — со́пух. — Дим з тютюну, воня з „парашки“ і иньчий сморід стояв хмарою в казармі. Кв. — Така смора в вагоні, що навернутись не можна. Кр.

Смуглова́тый = смугля́вий, смуглюва́тий, смаглюва́тий (Сп.).

Смугло́лицый = смуглявий, темновидий.

Сму́глый = сму́глий (С. Л.), смальо́вий, дуже — чо́рний, чорнома́зий (С. Л.). — І смальові щоки жаром не палають, чорні очі ясно зіроньками сяють. В. Щ.

Смугля́къ, смугля́нка = смугля́вий і д. **Сму́глый,** смугля́вка (С. Жел.), чорня́вка, чорпу́ха.

Сму́та = баламу́тство, колотне́ча (С. З. Л.), сму́ток (С. З.), ро́зрух (С. З.), чва́ра (С. З.), чва́ри (С. Л.). — Нелад і баламутство покотили ся по Україні. Кп. — Бували у нас мори і військові чвари. н. д.

Смути́тель, ница = баламу́та, баламу́тка (С. Ш.), каламу́тник, ця, коло́тник, ця (С. З.), смуще́ник (С. З.).

Смути́ть = д. **Смуча́ть** і **Смуща́ть.**

Сму́тки, сму́тни = бре́хні, плітки́, погово́ри, нагово́ри.

Сму́тникъ, ца = д. **Смути́тель.**

Сму́тничать = каламу́тити, баламу́тити, бре́хні перено́сити.

Сму́тный = 1. неспокі́йний.

2. бунтли́вий, бунтовли́вий, бурхли́вий і д. **Мяте́жный.**

3. нея́сний, неви́разний.

Сму́тно = 1. неспокі́йно, бурхли́во.

2. нея́сно, неви́разно, з заміша́нням, без ладу́.

Смутья́нъ, смутья́нка = д. **Смути́тель.**

Смуча́ть, смути́ть = баламу́тити, каламу́тити і д. **Мути́ть** 1. (**Замути́ть**). — Баламуте всього сьвіта, баламутиш так завсїгди. н. п.

Сму́чить, ся = зму́чити, змордува́ти, ся і т. д. д. **Изму́чить** і **Изнури́ть.**

Смуща́ть, смути́ть, ся = 1. д. **Смуча́ть.**

2. міша́ти ся, заміша́ти ся, замути́ти ся, заморо́чити ся.

Смущéніе = 1. замішáння.
2. сýмятня (С. Л.), колотнéча, рóзрух. С. З. Л.

Смывáть, смыть, ся = змивáти, змúти, ся.

Смыкáть, сомкнýть, ся = 1. зъєдинáти, злучáти і д. Соединя́ть, ся.
2. жмýрити, звóдити, зажмýрити, склепúти, ся. — Цілу ніч і очей не зводила. Кв. — Насипали землї, до тебе не встану, склепили ся очі, що на сьвіт не гляну. н. п. — Склепили ся карі очі, устоньки мої: не дам тобі порадоньки, бідній сиротї. н. п.

Смыслить = тя́мити (С. Л. Ш.), розуміти, шýпити, кмé(ї)тити. — Той хто тяме, не той, що тягне. н. пр. — Він де-що шупить.

Смыслящій = тямýчий (С. Л. Ш.), тямýщий (С. Ш.), тямувáтий (С. Л. Ш.), раховúтий (С. Л.).

Смыслъ = тя́ма, тя́мка (С. Л. Ш), стя́мок, змисл, рóзум, розуміння, глузд (С. Аф. Л.), товк, рахýба. — Яка тяма є. С. Ш. — **Въ какóмъ смыслѣ вы говорите?** = як се розумітн? прóти чóго се ви кáжете? Кр. — **Прямóй, сóбственный смыслъ** = властúве розуміння. — **Здрáвый смыслъ** = здорóвий рóзум. — **По смыслу закóна** = по рóзуму закóна. — **Прирóдный смыслъ** = прóстий, прирóжденний рóзум. — **Въ э́томъ нѣтъ смысла** = в сім не мае глýзду.

Смыть, ся = д. Смывáть, ся.

Смычёкъ = 1. лучóк. С. Л. — Так дайте ж хоч горілки чарку, сказав скрипник, мажучи лучок. Мет. — Коли й з скрипкою та з лучком в руках, у вечері. Кн.
2. д. Свóра.
3. брýнька (у шаповалів).

Смышлёность = тямýчість, спрúтність.

Смышлёный = тямýч(щ)ий (С. Л. Ш.), тямкий, тямовúтий, спрúтний, імклúвий, похíпний. — Тиж у мене дівка імклива — вгадаеш куди брати: чи соб, чи цобе, чи просто шляхом. Кв. — У його голова імклива: глянув на коня, зараз імкнув, що коняка захарчована. Кв.

Смышлять, смыслить = д. Замышля́ть.

Смѣлёшенько = сьміливісінько. С. Л.

Смѣло = сьміло, сьмілко, сьміливо. С. Л.

Смѣлость = сьмілість, сьміливість, відвáга. С. Л. — Вона не ждала од Мелашки такої сьміливости. Лев.

Смѣлый = сьмілий, сьміливий, посьмíлий, відвáжливий. С. Л. — **Смѣлѣе дѣлаться, сдѣлаться** = сьміліти, сьмілішати, посьмілішати.

Смѣльчáкъ = сьмілий, небíй, небоя́н. — І небоя вовки їдять. н. пр.

Смѣлѣть = сьміліти, сьмілішати.

Смѣна = зміна, заміна. С. Л. — **Смѣна земли** = рукá. С. Л. — **С. óчереди** = черегувáння.

Смѣнивать, смѣня́ть, смѣнúть, ся = 1. міня́ти, поміня́ти, ся і д. Обмѣнивать, ся. — **Смѣняемся** = давáй поміня́ймо ся, давáй мінькá!
2. заміня́ти, переміня́ти, скидáти, змінúти, перемінúти, скúнути; заступáти, заступúти. — Перемінив управителя, та й новий не кращий. — Він заступив моє місце.
3. рівня́ти, зрівня́ти, прирівня́ти, порівня́ти. — **Смѣни́лъ соловья съ кукýшкой** = прирівня́в соловья́ до зозýлї.

Смѣривать, смѣрить, ся = міряти, зміря́ти, зміряти, поміряти, ся, позмірювати.

Смѣстúть = д. Смѣщáть.

Смѣсь = мішанина (С. Л.), мішанка, мішанúця, різного зерна — сýржик (С. З.), борошна з глиною — пíсна. С. З. — Якась мішанина ловрицї з оцтом. Кн. — Мішанина одного з другим. Кн. — Всюди лежнї, перепійцї і шишки самі, не із суржику лїпили — суще пуховнї. Мак.

Смѣта = обрахýнок (С. Жел.), обрахóвок (С. Пар.), розрахувáння.

Смѣтить = д. Смѣчáть.

Смѣтливость = вгáдливість, спрúтність.

Смѣтливый, смѣтчивый = вгáдливий, догáдливий, спрúтний, тямкий (С. Л.), бúстрий, покмітливий і д. Смышлёный.

Смѣть, посмѣть = сьміти, посьміти, насьміти. — Ніяк не насьмію підійти до неї.

Смѣхотвóръ = сьмішкó.

Смѣхъ = сьміх, пóсьміх, сьміхóта, сьмішки, сьміхóвище, сильний — рéгіт, реготáння, тихенький — хихúкання, хихотú, хихúчки, кількох — сьміхотня́, реготня́. — Сьмішки з чужої лемішки, наколоти та й реготи. н. пр. — Куди він не потикнеть ся, усяк од реготу береть ся за живіт. Б. Г. — По вечéрі ж все замерло, тихо, глухо стало: реготання, сьпівів, крику, мов і не бувало. Мак. — Сьміхóта тай годї. Лев. — **Безъ смѣху** = без жáртів, спрáвдї. — **Поднимáть на смѣхъ** = на глум підіймáти, глумувáти.

Смѣчáть, смѣтить = 1. рахувáти, вúрахувати, розлїчúти.

2. догадувати ся, догадати ся, імкнути і д. **Смекать**.

Смѣшать = д. **Смѣшивать**.

Смѣшеніе = 1. змішання, мішання.

2. мішанина і д. **Смѣсь**.

Смѣшивать, смѣшать, ся = змішувати, змішати, помішати, ся, позмішувати. — — Ворогування українців і татар не давало помішати ся двом расам. Кн. — **Смѣшанно** = мішма, сумішно, помiш.

Смѣшить, разсмѣшить, насмѣшить = сьмішити, розсьмішити, насьмішити.

Смѣшливый, ая = сьмішливий, посьмішливий, сьміхун, сьміхуха (С. Л.), надто — дурносьміх. Сп.

Смѣшно = сьмішно, кумедно.

Смѣшной = сьмішний, посьмішний, кумедний, чудний, чудасійний.

Смѣщать, смѣстить = зміняти, скидати, зміщати, змінити, скинути, змістити, зсадити. — Зсадили ми свого попа з прихода, зсадимо і станового. Кн.

Смѣщеніе = зміщення, матки або якого иньшого органа — поруха.

Смѣяться, засмѣяться, разсмѣяться = 1. сьміяти ся, за(роз)сьміяти ся, дуже — реготати ся, за(роз)реготати ся, потихенько — хихикати. — **Смѣясь** = сьмішком, сьміючись. — Чи в сьвітлицях з панянками ти регочеш ся в ночі? н. п. — Розреготав ся на всю хату.

2. д. **Издѣваться**.

Смягнуть, засмягнуть = смагнути, посмагнути.

Смягчать, смягчить, ся = мякшити, мнякшити, мякшати, мнякшати, тонкувати, ся (С. Ш.), змягчити (С. Жел.), помякшити, помякшати. — Біг так помякшив йому серце, що він не лютував вже на нас. Кн. — Її серце помнякшало і вона жалкувала. Лев.

Смягченіе = змягчення (С. Жел.), ослаба, одлига і д. **Облегченіе**.

Смятеніе = 1. замішання (С. Л.), мішанина, сумятня (С. Л.), веремія, смуток, гвалт (С. Аф.), сполох, переполох, буча.

2. колот, колотнеча (С. Л.), розрух, повстання, бунт. — **Приводить въ смятеніе** = колотити, веремію підніматі, бучу збивати.

Смятка, у виразі „**яйца въ смятку**“ = рідкі яйця.

Снять = д. **Снимать**.

Снабдѣвать, снабжать, снабдить = постачати (С. Л.), вистачати, постачити, вистачити, надати (С. Л.) і д. **Доставить**.

Снабженіе = вистачення. С. Л.

Снадобиться = знадобити ся і д. **Понадобиться**.

Снадобье = 1. начинка і д. **Приправа**.

2. зілля, ліки.

Снаружи = зверху, зповерху, з'окола (Ман.), з'околу, около (С. Л.), з надвору. — В середині не вошім змазати, хоч би около. — Як ті будинки вигладають з надвору, а як в середині? Ет. зб.

Снарядить = д. **Снаряжать**.

Снарядъ = 1. споряження, лаштування, лагоження.

2. риштунок. С. З. — Гармат 27 з иньшим риштунком узяли. Л. С. — Коні і риштунки повтрачали. С. З. — Военним риштунком готувати ся. Л. В.

3. справа, справилля, струмент, знарядця (С. Жел.).

Снаряжать, снарядить, ся = знаряжати, зряжати, наряжати, споряжати (С. Л.), споружати, опоряжати (С. Л.), ри(е)хтувати, рештувати, справляти, лаштувати, лагодити, знарядити, зрядити, спорядити (С. Л.), опорядити, вирехтувати, прирехтувати, справити, налаштувати, налагодити, ся, позряжати, посправляти, поналаштовувати і т. д., віз — лаштувати, у дорогу — виправляти, збірати, виряжати, виправити, вирядити. С. Л. — Царь знарядив їх і пустив. п. к. Ман. — Зрядили його, він і пішов. н. к. Ман. — Славний город, хороше зряжен, та не так зряжен, як обсажен. н. п. — Ми йому й Марусю зрядили, ми її на посаді посадили. н. п. — Чи то всяка мати так уміє, як Марина, дочку споряжати? Мак. — Сестри брата споряжають, в доріженьку виряжають, н. п. — То він споружав свого сина Івана у місто на службу. О. Мир. — Зараз нарядили верхового тай послали у ту слободу. н. к. — Велів гармати рихтувати, на Варвин город стріли пускати. н. п. — Велів гармати порихтовати. н. п. — За Дунаєм за бистроцьким гармати рехтують, а вже бо наш пан отаман козаків муштрує. н. п. — Пушкарь Хведір гармати рештує, а Василевич салдати муштрує. н. п. — Зрештували вози тай поїхали. н. о. — З вечора було ще налаштують воловий віз і поскладають. Номис. С. З. — Виряжала мати дочку в чужу сторонечку. н. п. — Виряжав у сьвіт мене батенько, виряжав мене тай наказував. Руд.

Снасть = снасть, справа, знарядця (С. Жел.). — **Рыболовныя снасти** = рибáлська снасть: 1. сїтї (д. під сл. Сѣть). 2. ýдки (д. під сл. Удá), самодéр, дрік, частїше мн. — дракú, репъяшóк, репъяшкú (шнур довгий з скількома гачками на взір якорів), перемéт (товстий шнур до 100 саж. завдовжки, черєз 2—3 аршини — кіски і на кожнїй гачóк з живцем), самолóви (як перемети, але гачки частїше і найбільше без живця). 3. загорóди: а) котá, котú або котцї, робить ся з очерету або з дерева, складає ся найголовнїше з двох частин: гáрда (тин) і котú (клїтки), цїлий ряд їх лáва. б) вéршї, а на Днїстрі — кубóшї — з тонкої лози, на взір колеса, опускають ся в ополонку. 4. рíзна спрáва: а) сандóлї — довгі жердини з залїзними, трезубцями. б) блéшнї — замісто живця, роблять ся з олива, на взір рибки, з гачком у ротї. в) козýлька — гачок на взір якоря. Рябков.

Сначáла = попéреду, спéршу, наперéд, вперéд, пéрве, перш, пéрше, спочáтку. насáмперéд, спочúнку, спотинóву. — Почала балакати попереду тихо, а далї все голоснїше. Лев. — Повторяє де-які свої думки, котрі попереду висказав. Ог. — Піду спершу напъю ся, а тодї вже зъїм. н. п. — Ог як виїхали, спотинову у кожного багато хлїба було. н. к.

Снáшивать, сносúть, снестú, снесть = 1. внóсити, знести (С. Л.), позносити. — Познось чемодани до хати, то там тобі заплатять. Кр.

2. перенóсити, перенестú, перетерпíти, вúтерпіти.

Снигúрь, пт. Loxia pyrrhula = снїгýр (С. З.), снїгурéць. — Прилетїв снїгурець, панський птах, не простий. н. п.

Снизáть = д. Снúзывать.

Снизойтú = д. Снисходúть.

Снúзу = знúзу, зі спóду, з днá, від дóлу, спід спóду, спóдом. — Тільки зверху трохи тим свою пригоїте ви рану, а зі споду вона буде гнити. Ст. Г.

Снúзывать, снизáть = винúзувати, вúнизати, знизáти.

Снимáніе = знїмáння, здіймáння, шкури — білувáння.

Снимáть, снять, ся = 1. знїмáти, здіймáти, зняти, ізняти, ся. С. Л. — Ізняв шапочку раньше всїх, поклонив ся він нижче всїх. н. п. — Здійма зараз щирозлотий перстїнь, здійма з пальця, простяга до мене. Ст. С. — Крилечками стрепенули, знялись в парі, полинули. н. п. — С. óбувь = роззувáти, роззýти, ся. — С. одéжду = роздягáти ся, розбірáти ся і д. Раздѣвáть, ся. — С. шáпку = шапкувáти ся, пошапкувáти ся. — Я тільки оддалеки пошапкував ся з ним. С. Л. — С. платóкъ = простоволóсити, опростоволóсити. — С. со столá = прибірáти, прибрáти. — С. гóлову = стинáти (С. Л.), стяти гóлову. — С. кóжу = облýплювати, обдирáти, білувáти, лупúти, дрáти, облупúти, обідрáти, обілувáти. — Зайця ще не білували, а він вже звячини просить. Кн. — З одного вола двох шкур не деруть. н. пр. — С. кóжицу = оббірáти, обібрáти, облупúти. — С. огорóжу = розгорóжувати, розгородити. — С. пѣнку = шумувати, знїмати, зняти шумовину. — С. хлѣбъ = збірáти, зібрáти хлїб. — С. шелухý = обшелушúти.

2. знїмáти, зписувати, змальóвувати, зняти, зписáти, змалювáти. — Малярів найняти та матїр змалювати. н. п.

3. наймáти, найняти. — Найняв хату.

4. брáти, взяти на сéбе і д. Подражáться.

Снúмка = здіймáння.

Снúмки = д. Слáвки.

Снúмокъ = знїмок, спúсок.

Снúскивать, снискáть = заробляти, набú(у)вáти, заробúти, придбáти, надбáти, набúти. — С. слáву = зажúти слáви. — Ой не знав козак та не знав Софрон та як славоньки зажити: ой зібрав військо та й пішов орду бити. н. п.

Снисходúтельный, но = ласкáвий, милостúвий, поблáжливий, вибачлúвий, во. — В поученію до князя про піст Антоній більше поблажливий до сьвітських людей в пості, нїж можна було сподїватися ся. Бар. О. — Добре, що панок той — душа поблажлива, а на другого, то б просто заїв нас. Кн. — Розбила я дорогу макітру, та наша панї вибачлива, не вивернула того з моїх грошей. Кн.

Снисходúть, снизойтú = схóдити, зіхóдити, зійтú (в низ), знизійтú. — С. комý = потурáти, попускáти. — С. на что = приставáти, пристáти.

Снисхождéніе = лáска, мúлость, полéгкість; потурáння.

Снúтка, снúтная травá, снить, рос. Aegopodium podagraria = яглиця. С. Ан.

Снúться, приснúться = снúти ся, приснúти ся.

Снóва = знóву (С. Л. Аф.), знов (С. Л. Аф.), ізнóву (С. Л.), ізнóв (С. З.), спотинóву (Нан.). — І знов мінї не привезли нїчого пошта з України. К. Ш. — Знову згуснули хмари на небі безкрайому.

Сновáлка = оснівниця, складаеть ся з рями і кілóчків, в ній поперешна дошка — поперéшка, повздовжна — шлїжка, зарубка для ниток — гýбка.

Сновáть, ся, засновáть, основáть = 1. снувáти, накладáти, наклáсти оснóву. 2. основиґáти, вéштати ся, нúкати (С. Л.), засновиґáти і т. д. д. **Сновáться**.

Сновидѣніе = сон, поб. — снúще. — Та сон же, сон мінї приснив ся. К. Ш.

Снопъ, снопóкъ, снóпикъ = сніп, снóпик, нижнїй кінець його — гузúрь, не зовсїм вимолочений — прúколоток, вимолочений — околóт, розвъязаний — рóзвязь, соломи на покрівлю — куль, попарно звязані — паркú, розмір снопа у въязцї — жень. — І в снопики повъязали. н. п. — Сніп — на сто кіп, господарю на сто лїт. н. пр. — Хата не крита, тільки прикидана кулями. Кн. — Тай снопи не однакові — як яка жень.

Спорáвливать, сноровúть, ся = 1. д. **Примѣня́ть, ся** і **Припорáвливать, ся**.

2. д. **Прилáживать** і **Приспособля́ть**.

3. д. **Поблажáть**.

Споро́вка = 1. прилáжування, прилаштувáння, пристосувáння, припоровлéння (С. Жел.).

2. зрýчність, спрúтність.

3. д. **Поблáжка**.

Сносúть, снесть = 1. знóсити, однóсити, знестú, однестú, познóсити. — Однїс на пошту.

3. перенóсити, перенестú, стéрпіти, вúтерпіти. — Не стерпів він цього.

3. скидáти, скúнути (в картах).

4. зривáти, зірвáти (про вітер і воду). — **Снестú въ расходъ** = вписáти на видáтки.

Сносúться, снéсться = знóсити ся, зсилáти ся, знестú ся. — Почали вони з кримським ханом зсилати ся. Л. С.

Снóсный, но = знóсний, но.

Сносъ = знесéння. — **На снóсъ** = на знос. — Купив хату на знос.

Снóсокъ = знóсок (С. Аф.), вúливок. — Ось на те виливок, значить курка вже не нестиметься.

Снохá = невістка, невíхна (С. З.), синовá (С. З. Жел.). — За синовою його милості пана Василїя. Маркович. С. З.

Снохáчество = любодїйні знóсини з синовóю.

Снохинъ = невістчин.

Сношéніе = знóсини, стосýнок, стосýнки, зсúлки. — З сим звязані і зносини торговельні з иньшими народами. Зап. Кн. — Ні до чого не довели мої зносини з паном. Кн. — Стосунки двох народів були не лихі. Кн. — З ханом кримським тайнї зсилки маючи. Л. В.

Снýлый = заснýлий, поснýлий.

Снуровáть, заснуровáть = шнурувáти, зашнурувáти.

Снуръ, снурóкъ = шнур, шнурóк.

Снѣговóй = снїговúй.

Снѣгъ = сніг, що тільки випав — порóша, що навис на гилках дерев — нáвись, що разом з кригою пливе — сáло. — По двору та пороша впала, а на тій пороші слїдочки хороші. н. п.

Снѣдáть = грúзти. — **Грусть снѣдáетъ егó** = журбá сýшить йогó. — **Снѣдáться горестью** = сóхнути, з журбú, з печáлї.

Снѣдный = їстовнúй. — Сіно ще їстовне, не зовсїм попріло. Лев. — Робак над усїм їстовним єдиний державець. От. Г.

Снѣдóкъ, рос. Antriscus vulgaris = бугúла, свербúгуз, борщівник. С. Ан.

Снѣдь = їстовнé і д. **Пúща** і **Кýшанье**.

Снѣжóкъ = снїжóк. — **Игрáть въ снѣжкú** = грати ся в снїжки.

Снѣжúна, снѣжúнка = снїжúна, снїжúнка.

Снѣжúть, заснѣжúть = снїжúти, наснїжúти, поснїжúти.

Снѣжный = снїговúй.

Снятóкъ, рибка Salmo eperlanus = мільгá, мількá, мулька, корюка (С. Пар.).

Снюхиваться, снюхаться = знюхувати ся, знюхати ся, злигáти ся (С. З.), полигáти ся. — Чорти з жидами злигали ся. К. К.

Снятіе = знїмáння, здіймáння. — Знїмання Ісуса з хреста. Кн.

Снять, ся = д. **Снимáть, ся**.

Со = зо, зі, з. — Чи ти поїдеш зо мною? — Я буду з тобою усе дїлити. С. Л. — Приїхав з жінкою і дїтьми. — **Со всѣми** = зо всїмá, з'усїмá. — **Съѣхалъ со дворá** = виїхав з двóру. — **Со тоскú** = з журбú. — З журби як заграє. К. Ш.

Собáка (жін. р.), **собáчка** (здр.), Canis = собáка (частїще муж. р.), здр. — собáчка, поб. — собацю́га (С. Л.), зб. — собашня́ (С. Л.), пес, поб. — пси́ще, псяка, псю́ка, здр. — пéсик, цуц, поб. — цуцмáн, здр. — цýцик, цю́ця, цуценя́, цуценя́тко (С. З. Л.), кудлатий — ку́ндель, по масті: білий — біла́н, темний з білими лапами — бо́сий, з вовчим зубом — ярчу́к (С. З.). — Був у чоловіка собака; покіль молодим був, то він його й жалував. н. к. — Старий собака, тільки на цуцика виглядає. н. пр. — Раз на вікні у панському будинку патлатий цуцик спочивав. Б. Г. — Въїдливий песик, ніяк не вгамуєть ся. Кв. — Не сподівай ся дяки од приблудного псяки. н. пр. — Коли хочеш знати, чи буде з цуценяти злий собака. н. пр. Грінч. — Спекла Лупа, не схоче їсти і цюця. н. пр. — **Борза́я соба́ка** = хорт, самиця — хорти́ця, похожий на хорта — хортува́тий, д. ще під сл. **Борзо́й**. — **Бульдо́гъ с.** = брита́н. — **С. го́нчая** = го́нча, гонча́к. — **Ирла́ндская с.** = меделя́н. — **Ляга́вая с.** = ви́жел. — **Ко́мнатная с., боло́нка** = саща́ (С. Л.). — **С. мопсъ** = му́цик. — **Крымская с.** = кри́мка. — **Пасту́шья с. овча́рка** = чаба́нська. Пр. д. під сл. **Бо́рза́я, Го́нчая** і т. д. — Ярчук таку має натуру, що й од чорта устереже і відьму задавить. О. Ст.

Соба́кинъ = соба́чий, пе́ський.

Собачёнка = соба́чка, пе́сик, цу́цик. Пр. д. під сл. **Соба́ка**.

Соба́читься = ла́яти ся, свари́ти ся, гри́зти ся.

Собачи́ща = д. **Соба́ка** (зб.).

Соба́чій = соба́чий, пе́сій, пе́ський (С. З.), псі́й. — Ой чумаче, чумаче, життя твоє собаче. н. п. — Лає, як псів синів. Граб. — Він на Ірода кару посилає псю пару. З різдвяної вірші. — **Соба́чій зубъ** = д. **Кандыкъ**. — **С. ко́рень, языкъ**, рос. Cynoglossum officinale L. = живокі́ст, чорноко́рінь, соба́чка, соба́ча меду́нка, воло́вий язи́к. С. Ап.

Соба́чка = 1. д. **Соба́ка** (здр.).

2. (у рушниці) — ру́хня, ці́нґель (Ніс.).

Соба́чки, рос. Bidens cernua L. = приче́па, репъяшки́, соба́чі репъяхи́, стрі́лки, череда́. С. Ап.

Соба́чкинъ = соба́чкин, цуцикі́в.

Соба́чникъ = псю́рник.

Соба́чница = д. **Соба́чья петру́шка**.

Соба́чьи пежи́тки, понётки, рос. Lepidium ruderale L. = ві́нички, мете́лочки, метели́шник, за́йчики, рижу́ха. С. Ап. — **С. я́годы** = д. **Круши́на**.

Соба́чья голова́, рос. Scrophularia nodosa L. = кукуля́рія, підти́нник, смовдь, старови́на, ранни́к. С. Ап. — **С. капу́ста**, рос. Mercurialis annua, perennis L. = про́ліска, бажа́нна трава́. С. Ап. — **С. петру́шка**, рос. Aethusa cynapium L. = коко́риш. С. Ап. — **С. рыба**, Umbra Krameri Fitz. = авдо́тка. Рябков.

Собесѣдникъ, ца = розмо́вник, ця, бесі́дник. — Він пильнував і виручував ся, доводячи своїм розмовникам, що за ним жадної вини не має. З. — І осьвітив мозок мого розмовника. Кн.

Собесѣдованіе = розмо́ва, бесі́да. — Піп завів оце в церкві розмови. Кн.

Собесѣдовать = розмовля́ти, бесі́дувати, ма́ти розмо́ву, бесі́ду. — Нема з ким тихо розмовляти, а ні порадитись. К. Ш.

Собира́ніе = збіра́ння, збір; ладна́ння. — Де би час певний і місце збірання війська. Ст. Л.

Собира́тель = збіра́ч. — На збірача данини треба було вірного чорного чоловіка. Бар. О. — Збірачі сього матеріялу. З. Ог.

Собира́тельный = зборови́й. — **Собира́тельное имя** = збі́рне, зборове́. Г. Ог.

Собира́ть, собра́ть, ся = 1. збіра́ти, зібра́ти, ся, назбіра́ти, ви́збірати, позбіра́ти, грома́дити (С. Л.), згрома́дити, ся, ґуртува́ти, зґуртува́ти, ся, ку́пчити (С. Л.), ску́пити, ску́пчити, ся. — Оце ходили збірати толоку, та по дорозі і грибів назбірали. Кн. — Зібрали ся всі бурлаки до одної хати. н. п. — Взувсь, одягсь, підперезавсь, та й зовсім зібравсь. н. пр. — Став дощ накрапать, ой там збіралась бідна голота до корчми гулять. н. п. — Визбірай сало до однієї зернинки. Кр. — На майданах громадились. К. З. Ю. Р. — Згромадив матеріял, порозкиданий в ділах тих учених. Зап. Кок. — Всю-з собою взяв турецьку силу, всю згромадив на Косовім полі. Ст. С. — Гуки скрипки керували рухом крові, то кидаючи її в лице, то зґуртовуючи в серці. Кн. — Князь Ромодановський прийшовши в Батурин і скупивши з осталих козаків до гетьмана Брюховецького... Л. Сам. — Коло його скупили ся ті Запорожці, що не воліли корити ся Дорошенкові. Кн. — **Собира́ть лёнъ, коно́плю** = бра́ти. — За яром брала льон, брала конопельки. н. п. — **Собира́емый** = збі́раний. — Продам хліб, літ 5 збіраний. Хар. — **Собира́ть де́ньги** = збіра́ти гро́ші, скарбува́ти. — Зібрав гроші, став хороший. Кроп.

2. виряжа́ти, ви́рядити, ся, лаго́дити ся, нала́годити ся і д. **Снаряжа́ть, ся**. — Облягла темна ніч, треба лагодитись ночувати. н. о. — Та куди се ви, добродію, налагодились? Кот. — **Собира́ть кого въ доро́гу** = виряжа́ти. — **Собира́ться въ**

путь = вибіра́тись у доро́гу, лаштува́ти ся, склада́ти ся, пакува́ти ся.

3. наважа́ти ся, нава́жити, ся (С. Л.), збіра́ти ся, зібра́ти ся. — Каторжна дівка! Мабуть наважила мене з сьвіта звести! Кр. — **Собра́ться съ силами, съ сре́дствами** = змогти́ ся, спромогти́ ся. — Спроміг ся дід на обід. н. пр. — **Собра́ться съ умо́мъ, съ мыслями** = розміркува́ти, зібра́ти ду́мки.

Соблаговоли́ть = зво́лити, призво́лити.

Соблазни́тель, ница = споку́сник, ця. К. Б.

Соблазни́тельный = споку́сливий (К. Б.), знадний, зала́сний (С. Л.). — Печуть мене, ріжуть знадні твої очі. С. Р. Н. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.

Собла́знъ = ску́са, споку́са, спокуше́ння, нова́да (д. **Искуше́ніе**).

Соблазня́ть, соблазни́ть, ся = спокуша́ти (С. Л.), надити, зна́жувати, зво́дити (С. Л.), блазни́ти, ся, спокуси́ти, зна́дити, ся, підласити ся. — Приходячи до його, усякими заходами спокушав його, влещував. Кн. — Коли око твоє праве блазнить тебе, вирви його і кинь од себе. К. Св. П. — Д. ще під сл. **Искуси́ть 1.**

Соблюда́ть, соблюсти́, соблюсть, ся = виповня́ти, сповня́ти, відбува́ти, ви́повнити, спо́внити, ся, відбу́ти; глядіти (С. Л.), догляда́ти, догля́діти; берегти́, стерегти́, зберега́ти, зберегти́, ся, захова́ти (С. Ж.). — Без перепон її закон до віку буду я сповнять. Сам. — Ми раз-у-раз празників глядимо. С. Л. — Що треба заховати, аби сповідь була належитая? Б. Н. Д. ще під сл. **Исполня́ть** і **Сохраня́ть.**

Соблюде́ніе = виповне́ння, викона́ння, відбува́ння, відбу́ток, захова́ння. — Постів заховання. В. Н.

Со́боли = нами́сто з соболе́вих шку́рок.

Соболи́ный, собо́лій = соболе́вий.

Со́боль, зьв. Mustela zibelina = со́біль.

Соболѣ́знованіе = вболіва́ння, жаль (С. Л.), жа́лість, жалкува́ння, жа́лнощі, жа́лощі. — Після такого вболівання він говорить було: схаменись. Кн. — Та такий мене жаль узяв. — Не так жалнощі, як мильнощі. С. Л.

Соболѣ́зновать = вболіва́ти (Кн.), уболіва́ти (С. Л. Ш.); жалі́ти, жалкува́ти, жа́лувати (С. З.).

Собо́рный = собо́рний, собо́рський.

Собо́рованіе = маслосьвя́ття і д. **Елеосвяще́ніе.**

Собо́ровать = маслосьвя́тити, маслува́ти, собо́ровати ма́слом і д. **Елеосвяща́ть.**

Собо́ръ = 1. збір, зібра́ння.

2. собо́р (головна церква в місті або в якій частині міста).

Собра́ніе = 1. зібра́ння. — По зібранню потрібних звісток, можна розпочати діло.

2. збір, збірка, збіра́ниця. — Нова збірка приказок. М. К. — Збіраниця з рідного поля. О. Мир.

3. збір, мн. збо́ри, збі́рня. зібра́ння, збо́рище, згрома́ження (С. Ж.), грома́да (С. Л.), гурт (С. Л.). — Ой маленький двір, а великий збір (людей). н. п. — Він був тоді на зборах земства. Кн. — Збірки дівчат та хлопців на вечерницях. Лев. — **Національное собра́ніе** = ра́да. — **Всесосло́вное собра́ніе** = чо́рна ра́да. С. З. — А вдарено довбишем в котли на раду. Л. В.

Собра́тъ = това́риш, коле́га, побрати́м.

Собра́ть = д. **Собира́ть.**

Со́бственникъ, ца = вла́сник, ця, властитель, ка (С. Жел.), ма́їтник. — Зрозуміли, що час зробити орандарів власниками землї. Кн. — Скарби, про які властитель і сам не знав. Л. Н. В.

Со́бственно = вла́сне (С. З. Л.), са́ме (С. Л.), власти́во (С. Жел.). — Не кватирю, а властиво куточок наняла собі. Кн. — А власне для того, жеби Мазепа бил самовластцем. Скоропад. С. З.

Собственнору́чный, но = самору́чний, власнору́чний (С. Жел.), самору́ч (С. Л.), власнору́чно, руко́ю вла́сною, од своїх рук. — Бажаючи краще упевнитись, власноручно обшаривши кишені. Лев. В. — Од своїх рук листи писав. н. п.

Со́бственность = вла́сність (С. Л.), вла́стність (С. Жел.), своя́щина, свое́щина. — **Недви́жимая собственность** = ма́єтність і д. **Имѣ́ніе.** — Не було між народом певного розуміння про право власности на землю. Бар. О. — На Україні виробило ся розуміння загальної власности на землю. Бар. О. — Після староруського громадського права земля вважала ся власностю того, що її перше заняв на свій вжиток. Бар. О. — Право власности на видання творів Шевченка. Кн. — Що розуміє нарід під понятем правним власности? Ет. зб. — Маєтность свою до рук своїх взяти, яко властность свою. Ст. Л.

Со́бственный = вла́сний (С. З. Л.), вла́стний (С. Ж.). — Ой мій же він, мій, ой мій же він власний, в його свита шовком шита, ще й пояс прекрасний. н. п. — Хоч не красне, але власне. н. пр. — Купивши на власную потребу. Ст. Л. — Дід Євмен, як пустив дітей на власні їх ноги — собі лишив хату з садком. Кн. — Ти тут невинна, у тебе не було власної волі. З. Фр. — Собственными си́лами = самоту́жки. — Поволокла його самотужки у хату. Кв. — **По со́бственному жела́нію** = по своїй во́лї, само́хіть (С. З. Ос.).

Собуты́льникъ = горілча́ний брат. — А вжеж родичі — горілчані брати, раз-у-раз в шинку з одиї пляшки пъють. н. о.

Собы́тіе = подія. — Бенкети він справляв після кожної радісної народної події. Бар. О. — Можна найти багато таких подій, що згадують ся однаково в піснях різних словянських народів. Бар. О. — Міцкевичові історичні поеми основані на подіях часів ворогування Литовців. Зап. Кок. — До тих подій, про котрі він любив часто оповідати. Лев. — Події отсього твору відбувають ся в 40-х роках. Л. Н. В. — В снах так часто виринають давно забуті події з нашої молодости. Л. Н. В. — Повні сьвідомости незвичайної ваги тих подій, які творили ся. Л. Н. В. — **Смѣшно́е собы́тіе** = чудасія.

Сова́ть, су́нуть, ся = со́вати, всува́ти, пха́ти, впиха́ти, ти́кати, всу́нути, ткну́ти, впихну́ти, пхну́ти, ся. — Впихнула одежу в скриню. — Ткнув йому книжку в руки. — Пхнув його в бік. — Чого ти пхаєш ся?

Сова́ться, суну́ться = 1. метуши́ти ся.
2. втруча́ти ся, встрява́ти, встря́нути. — **Онъ вездѣ суётся** = він скрізь встря́не, він скрізь свого́ но́са всу́не.
3. пха́ти ся, пхну́ти ся.

Соверша́ть, соверши́ть, ся = 1. роби́ти, діяти, чини́ти, учиня́ти (С. Ш.), справува́ти, зроби́ти, ся, вдіяти, вдіяти ся (С. Л.), уліяти (С. Ш.), сподіяти ся (С. Л.), вчини́ти (С. Л.), учини́ти (С. Ш.), счинити ся, про що погане — коїти, зкоїти, ся. — Ой щож бо я учинила, що Коструба не злюбила? н. п. — Задумала мишва вчинять велике діло. Б. Г. — Молись Богу, щоб не здіялось так, як мінї здаєть ся. О. Ст. — Бою ся сам себе спитать, чи се колись сподієть ся. К. Ш. — Загоїть ся, поки весілля зкоїть ся. н. пр. — **С. богослуже́ніе** = пра́вити, одпра́вити слу́жбу Бо́жу. — **С. елеосвяще́ніе** = д. **Собо́ровать.**
2. сповня́ти ся, става́ти, збува́ти ся, спо́внити ся, ста́ти ся, збу́ти ся, в(з)діяти ся. — **Соверши́лось** = ста́ло ся, вдіялось.

Соверше́ніе = виповне́ння, викона́ння.

Соверше́нно = зо́всім, о́всі, о́всім, зго́ла (С. Л.), цілко́м, геть чи́сто (С. Л.). — Зовсім такий. С. Л. — Чалий цілком понав віри. Кв. — Се річ цілком не можлива. К. — **С. всё** = усе́ чи́сто, геть чи́сто. — Усе чисто погоріло. — **С. такъ** = так са́ме, зовсім так, самісінько так. С. Л. — **С. тако́й** = таки́й са́мий, самісінький.

Совершенноле́тіе = повноліття, повнолітність (С. Жел.). — **Дости́гнуть совершенноле́тія** = на стану́ ста́ти.

Совершенноле́тній = повнолітний (С. Жел.), доро́слий (С. Л.), станівкий. — Дівка станівка. п. о.

Соверше́нный = 1. дове́ршений (Ог.), доко́наний (Г. См. Ст.), доскона́лий (С. Ж.), доскона́льний (С. Жел.).
2. по́вний, цілий, цілковитий. — **С. во́зрастъ** = повнолітність. — **С. дура́къ** = дурни́й як пень, як коло́да. — **С. пра́вда** = сьвята́ пра́вда.

Соверше́нство = доскона́лість, доскона́льство (С. Ж. Жел.), соверше́нність. С. Пар. — **Въ соверше́нствѣ** = доскона́льне. С. Жел. — Він доскональне знає.

Соверши́ть, ся = д. **Соверша́ть, ся.**

Сови́на стрѣла́, рос. Sagittaria sagittifolia L. = ко́зли, чо́вник, водяна́ стріла́, стріли́ця, стрілка. С. Ан.

Совлада́ть, совладѣ́ть = здоліти, здола́ти, змогти́, зду́жати, поду́жати, поѓула́ти, осягти́, зволода́ти. — Його не подужаєш. — Де чорт не зможе, туди бабу пошле. н. пр. — З панством не зволодаємо — що каже нам, те й робити. Ч. К.

Совладѣ́лецъ, совладѣ́лица = співвла́стник, ця (С. Пар.), співвласти́тель, ка, сябе́р, сябро́ (Черв.).

Совлека́ть, совле́чь = стяга́ти, зволіка́ти, стягти́, зволокти́; роздяга́ти, роздягти́.

Совмѣсти́тель, ница = семвдільник, се́миділник, ця.

Совмѣ́стникъ, ца = 1. сумі́сник, ця, спільник, ця. С. Л.
2. д. **Сопе́рникъ.**

Совмѣ́стно = уку́пі (С. З. Л.), вку́пі, по́вкупі, соку́пно, сумі́сно (С. Л. Жел.), спільне (С. З. Л.), по́спіл, поспо́лу (С. З. Л.), ра́зом (С. Л.), при ку́пі (С. Л.); огу́лом, гурто́м. — Чи є що краще лучче в сьвіті, як укупі жити? К. Ш. — Як роблять укупі, то не болить у пупі. н. пр. — Вони живуть при купі. С. Л. — А братія спільне кождого року мають вибірати звежи себе старших. Чин Львів. братства. С. З. —

Спасибі Богові сьвятому та й усій громаді посполу. С. Л.

Совмѣстный = сумі́сний (С. Жел.), спільний (С. Л. Ос.), со(у)ку́пний (С. Жел.), гуртови́й. — Сукупне життя з мачухою і з дітьми її було не можливе. Кп.

Совмѣща́ть, совмѣсти́ть, ся = місти́ти, уміща́ти, умісти́ти, ся ра́зом.

Совмѣще́ніе = уміще́ння (одного з другим).

Совокупле́ніе = злуче́ння (С. Л. Ж.), сполуче́ння, ку́пчення, пар → парува́ння (С. Л.). — Плотское с. = шмо́ргання, риб — не́рест. Рябков.

Совокупля́ть, совокупи́ть, ся = 1. злуча́ти (С. Ж.), зъєдня́ти, єдна́ти, злучи́ти, зъєднити, збіра́ти, зібра́ти до ку́пи.
2. шмо́ргати ся, маха́ти ся, про собак — вкле́шніти ся, про риб — те́рти ся, тирлува́ти ся. С. Ш. Рябков.

Совоку́пно = уку́пі і т. д. д. Совмѣстно.

Совоку́пность = суку́пність, ску́пність. С. Жел.

Совоку́пный = суку́пний, спільний і д. Совмѣстный.

Сово́къ = 1. шпо́ла, лопа́тка (до насипання або доставання чого сипкого).
2. стуса́н (С. Л. Жел.), штурха́н, штовхан, штурхане́ць.

Совпада́ть, совпа́сть = тра́пляти ся, припада́ти, прихо́дити ся, збіга́ти ся, тра́пити ся, припа́сти, прийти́ ся (разом), збігти ся. — Не прийдеть ся в Середу Вшестя. н. пр. — Великдень часом приходить ся в один день з Благовіщенням. — Тут з цим ділом морока, а тут, як на те, збігло ся разом і всякого иньшого клопоту.

Соврати́тель, ница = споку́сник, ця (К. Б.), зводи́тель, ка, зво́дник, ця.

Совра́ть = збреха́ти, підпусти́ти, підвезти́ москаля́.

Совраща́ть, соврати́ть, ся = збива́ти, зво́дити (з правої стежки), одверта́ти (кого од чого доброго), псува́ти, непути́ти, зби́ти, одверну́ти, одби́ти, ся, попсува́ти, ся.

Совраще́ніе = збива́ння, одверта́ння.

Совреме́нникъ, ца = суча́сник (С. Жел.), одноча́сник, ця.

Совреме́нность = суча́сність; сьогоча́сність.

Совреме́нный = суча́сний (С. Жел.), одноча́сний; сьогоча́сний (С. Жел.), тепе́рішній. — Минулий і сучасний стан нашої етнографії. Зап. — Козацька давнина зблідла в очах поста проти живих сучасних справ рідного народу. Зап. Кон. — Ідучи слідом за сучасною европейською критикою. Зап. Фр. — Сьогочасні літературні прямування. Пр. Лев. — Як поглянути на сьогочасне становище земських фінансів. Л. Н. В.

Совсѣмъ = зовсі́м, о́всі, о́всім, чи́сто, геть чисто, зго́ла (С. Л.), цілко́м, притьмо́м. — Зовсім погано. — Трава в степах згола повисихала. н. о. — Така халепа, що притьмом накладно служити. Кот. — С. одинаковый = однаковісінький. — С. здоро́вый = здоровісінький.

Со́вѣстить, ся = 1. (усо́вѣстить, ся) — умовля́ти, умо́вити, усо́вістити, ся. — Ой, синочку мій, усовісти ся. н. п.
2. (посо́вѣститься) — соромити ся, стида́ти ся, посоро́мити ся, непасьміти.

Со́вѣстливо = по со́вісті, по бо́жому.

Со́вѣстливый = 1. сумі́нний (С. Л.), сумлі́нний (С. Жел.), со́вістний (С. Жел). — Він чоловік сумлінний. Лев.
2. соромли́вий (С. З.), соромъяжли́вий (С. З. Л.), соромъя́зливий (С. Л.), соромъя́жний.

Со́вѣстно = 1. д. Со́вѣстливо. 2. Стыдно.

Со́вѣстный = д. Со́вѣстливый.

Со́вѣсть = со́вість (С. Жел.), сумі́ння (С. Л.), сумлі́ння (С. Жел.), сумне́ння. — Як говорить правда Божа, не пропаже совість гожа. Коп. — Хто чисте сумі́ння має, той спокійно спать лягає. н. пр. — Хіба б же й сумі́ння не мала, щоб я тобі загинути дала. н. п. — Руки білі, а сумлі́ння чорне. н. пр. — Борода як у владики, а сумлі́ння як у чорта. н. пр. — Твоє сумлі́ння заговорить й не дасть тобі спокійно спочивати. Зіньк. — Але самого Бога і сумнення своє перед очима маючи. Ст. Л. — Чи́стая со́вѣсть = душа́ чи́ста, чи́сте сумі́ння, сьві́тле о́ко.

Совѣ́тникъ, ца = 1. порадник, ця (С. З. Л.), дорадник, ця, дораде́ць (Ос.), ра́дець, ра́дця (С. З.), раєць, ра́йця (С. З.). — Широке знаття людського життя та звичаїв однаково властиве обом порадникам. Лев. В. — Хіба церква та її робітники не перші порадники в кожній добрій справі. Лев. В. — Ой ти ненько, пораднице в хаті, порадь мені чим жінку скарати. н. п. — Мати моя, пораднице (по др. варіянту: дораднице) в хаті, порадила (дорадила) ми жінку карати, порадь (дорадь) тепер, де її сховати! н. п.
2. на́зва уряду або чинів.

Совѣ́тный = ра́дний.

Совѣ́тованіе = ра́яння.

Совѣ́товать, по(при)совѣ́товать = ра́дити, (С. З. Л.), ра́яти (С. З. Л.), сові́тувати, пора́дити, пора́яти, дора́дити, нара́яти, прира́дити, посові́тувати. — Добре той радить, що людей не зводить. н. пр.

Совѣтоваться, посовѣтоваться = ра́дити ся, ра́яти ся, мірку́вати ся, ра́ду ра́дити, пора́дити ся, пора́яти ся. — Я собі поміркувавши і з старого таки порадившись. К. Х. — Ой нема, нема ні вітру, ні хвилї із нашої України! Чи там раду радить, як на Турка стати. К. Ш.

Совѣтчикъ, ца = пора́дник, ця і д. **Совѣтникъ 1.**, на що лихе — злора́дця.

Совѣтъ = 1. ра́да, пора́да, пора́донька (С. З. Л.), ра́донька, сові́т. — Добра рада, де щирая правда. н. пр. — Ой умерла в кошового старенькая мати, ой нікому кошовому тиї радоньки дати. н. п. — Одна мати — вірна порада н. пр. — Люди з сусїднїх сел приходили до його за порадою. Зїньк. — Він і вдав ся за порадою до його. Зап. Кн. — Буду йому пораду давати по батьківські научати. К. Ш. — Не вважали на його поради, не йшли за ним. Пр. — Прибудь, мій таточку, тепера к мінї, ой дай мінї порадоньку біднїй сиротї. н. п.
2. ра́яння, обра́да. — Єдиноголосною всїх обрадою і ухвалою назначають ся три енеральниї в каждом року ради. Орлик. С. З.
3. ра́да, спільна — чо́рна ра́да. С. З. — А вдарено довбишем в котли на раду.
4. зго́да, при́язнь. — **Совѣтъ держа́ть** = ра́ду ра́дити і д. **Совѣтоваться**. — **Собира́ть с.** = ста́вити ра́ду. — **Дающій с.** = пора́дливий. — **Госуда́рственный с.** = держа́вна ра́да. — **Жить въ совѣтѣ** = жи́ти в зго́дї. — А вже тиї сварки годї, подай ручку, жиймо в згодї. н. п.

Совѣща́ніе = ра́яння, обра́да, нара́да (С. Л.), д. **Совѣтъ 2.**, тайне — змо́ва. — **Станови́ться въ кругъ для совѣща́нія** = става́ти в ко́ло, колува́ти.

Совѣща́тельный = дора́дний, дора́дчий. — Замісць голосу дорадчого, шляхта мала тепер власть праводавчу. Бар. О.

Совѣща́ться = ра́дити ся (С. Л.), ра́яти ся, ра́ду ма́ти, ра́ду ра́дити, радува́ти, рахува́ти, ся, мірку́вати ся, потаємно — сектува́ти, ся. — Там раду мали, що чинить: чи тут до віку зоставать ся, чи в добрим сином виряжать ся. Мет. — Про народні права будуть радувати, мислї і надїї будуть висловляти. Мова. — Щоб об войнї з супостатом гарненько гуртом рахуватись. Дум. — Зібрали ся Запорожцї, всї в раду сходжали, за походи проміж себе усе раховали. н. п. Д. ще під сл. **Совѣтоваться**.

Согбённый = зі́гнутий, похи́лий, похи́лений, ско́рчений (С. Ж.). — Я застав його вже зовсїм похиленим дїдуганом. Лев.

Соглаunion

Согласи́ть, ся = д. **Соглаша́ть, ся**.

Согла́сіе = 1. лад, зго́да (С. Л. Ос.), ла́года, зла́года (С. Л.), ла́гід, зго́дність. — Де згода в семействі, де мир і тишина. Кот. — Чи з собою в добрій згодї і любови живуть? Б. Н. — Лучче соломъяна згода, як золота звада. н. пр. — Де муж старий, а жінка молода — там рідко згода. н. пр. — Один на другого доказує, видно, що нема між ними доброї згоди. Ст. О.
2. во́ля, призволе́ння. — **Изъяви́ть согла́сіе** = позво́лити, призво́лити.
3. роско́льницька се́кта. — **Безпоповщина раздѣля́ется на три согла́сія** = безпопі́вщина поділя́єть ся на три се́кти.

Согла́сно = 1. в лад. — І в лад сьпівають гимн. К. Ш.
2. в зго́дї, у зго́дї (С. Л.), у зла́годї (С. Л.), ла́гідно, в до́брій зла́годї, любо, любе́нько (С. Л.). — Живіть, дїтки, любенько у згодї. С. Л. — Через що вони гризуть ся і не живуть лагідно. н. о. Гр. — Вони живуть в добрій злагодї.
3. зго́дно. С. Л. — Згодно з нашою умовою. С. Л.

Согла́сность = зго́дність.

Согла́сный = 1. ла́дний, скла́дний.
2. відпові́дний, зго́дний.
3. зго́дний, ладе́н. — Коли ти за 15 служила, то й я згодна. О. Мир. — **Согла́сенъ** = до́бре, гара́зд, сі́лькісь (С. З.), вно́си (С. З.), зго́да, ладе́н. — Сьвідчусь Богом, ладен заприсягтись. С. Л.
4. грам. — при́голосний (Ос.), співзву́к (С. Жел. Гр. См. Ст.).

Согласова́ніе = зго́жування.

Согласова́ть = 1. зго́жувати.
2. злуча́ти.

Соглаша́ть, согласи́ть, ся = 1. зго́жувати (С. Л.), єдна́ти (С. Л.), зго́дити, пого́дити, зъєдна́ти (С. Л.), поєдна́ти, ся. — Чого вянеш, моя доню? мати не спитала, за старого, багатого нищечком єднала. К. Ш. — Треба погодити змагання егоїстичні з потребами громадськими. Кн. — **Согласи́ться между собо́ю** = погоди́ти ся, поєдна́ти ся, змо́вити ся, на що лихе — злига́ти ся, полига́ти ся, знюхати ся. — Полигали ся з жидами, та й пу руйновати. К. Ш.
2. зго́жувати ся, повільня́ти ся, пристава́ти (на що), годи́ти ся, зго́дити ся, зво́лити ся (С. Л.), приста́ти (на що), призво́лити, зозво́лити. — Він і каже:

дайте мінї оцього коня! Пан згодивсь. н. к. Гр. — Я згодив ся піти, щоб тільки заспокоїти Данила. К. С. — Поляки згодились на Гадяцьку умову. Бар. О. — Не нарікай, моя доню, на лихую долю, а згоди ся моя доню, на Господню волю. н. п. — О котѣрую справу не згодили ся, таковиї речи одсилати мають до нас. Ст. Л. — Се річ, що на неї годять ся майже усї історики. Зап. Груш. — На сю думку і я пристану.

Соглаше́ніе = зго́жування, зго́да, уго́да, поєдна́ння, порозумі́ння. — Того ж року стала згода їх царських величеств з королем польським. Л. Сам. — Хто би з неприятельми нашими порозуміння мав, листи слав. Ст. Л. — **Войти́ въ соглаше́ніе** = поєдна́ти ся і т. д. д. **Согласи́ться 1.**

Соглядата́й, ка = догля́да́ч, ка, нази́рач, шпиг. — Бач, чортова догладачка, таки вздріла. Кв. — Шпиг сюю пісню пильно слухав, от і догадав ся. Макар.

Согна́ть = д. **Сгоня́ть**. — **Со́гнанный** = приго́нний.

Согнива́ть, согни́ть = згнива́ти, згни́ти, позгнива́ти, трухля́віти (С. Ш.), тру́хнути, трухні́ти (С. Ш.), потру́хнути. (Д. **Сгнива́ть**).

Согну́ть = д. **Сгиба́ть**. — **Со́гнутый** = зі́гнутий, похи́лий, нахи́лий, похи́лений, ско́рчений, ободи́стий. — На похиле дерево і кози скачуть. н. пр. — В ободистих голоблях коника краще везе, ніж в рівних. Лев. — **Согну́вшись** = зігну́вшись, зко́рчившись, корчи́ма (Сп.).

Согранѝчный = суме́жний і д. **Погранѝчный**.

Согруби́ть = д. **Сгруби́ть**.

Согрѣва́тельный, согрѣва́ющій = огрі́йний, огрі́йливий. — Хоч мороз, а сонечко огрійне, не померзнеш. Кн. — Отсе горілка так так! огрійна і смачна. Кн. — Зараз мінї на живіт огрійливий рушник мокрий привъязали. Кн. — Вона мене розважила і своїм огрійливим словом заспокоїла моє серце. Кн.

Согрѣва́ть, согрѣ́ть, ся = грі́ти, огріва́ти, нагріва́ти, огрі́ти, зігрі́ти, ся, нагрі́ти, ся, перегрі́ти ся. — Оце побалакала з тобою, та й огріла своє старе серце. Кн. — Перед нами уся Україна, огріта великою любовію поета. Л. Н. В.

Согрѣша́ть, согрѣши́ть = гріши́ти, согріши́ти, гріха́ вкуси́ти, проступи́тись. — Не сьвятий, щоб не согрішив. н. пр. — Через вас раз-у-раз гріха вкусиш. Кр. — Нехай уже ми прості люди — коли й проступимось иноді, то нам і Бог вибачить. Кот.

Согрѣше́ніе = гріх.

Содвига́ть, содви́нуть = д. **Сдвига́ть**.

Содержа́ніе = 1. удержа́ння, утри́мовання (С. Ш.). — Дав кошти на удержання саду. Кн. — **Аре́ндное содержа́ніе** = посе́сія і д. **Аре́нда 1.**

2. де́рживо, кошт. С. Л. — Він має на своїм държиві стару матїр. С. Л. — Він живе на своїм коштї.

3. зміст. — Шевченкові твори змістом і ідеями здавали ся слїдчими. Кн. — Багатство змісту, ширина сьвітогляду — от головні части творчости народної в піснях. Кн. — Франко передаючи зміст працї Лебедева. Зап. — Короткий зміст того довгого листу. Л. Н. В. — Певна річ, що зміст і композиция поетичного твору мусять бути ділом розуму. Л. Н. В.

Содержа́нка = полюбо́вниця, ба́хурка і д. **Нало́жница**.

Содержатель, ница = держа́вець, хазя́їн, хазя́йка, господарь, господи́ня, власти́тель, ка. — **С. кни́жнаго магази́на** = книга́рь. — **С. пите́йного до́ма** = шинка́рь, корчма́рь. — **С. постоя́лого двора́** = корчма́рь, хазяїн заїзду, оранда́рь. — **С. по́чты, почто́выхъ лошаде́й, почто́вой ста́нціи** = почта́рь. — **С. публи́чнаго до́ма** = ба́ндур, ба́ндурша. — **С. типогра́фіи** = власти́тель друка́рнї, друка́рь.

Содержа́ть, ся = 1. місти́ти ся, ма́ти в собі, обійма́ти. — Се трете видання Статута містить в собі постанови давнього права державного. Бар. О.

2. держа́ти, затри́мувати, трима́ти (С. Ш.). — Він у нас держить хутір в посесиї. — При давніх правах затримувати обіцуємо. Л. В.

3. соде́ржувати, трима́ти (С. Ш.), утри́мувати (С. Ш.), контентува́ти, харчи́ти, ся. — Дочку тримай в дому, ще й заплати кому, щоб взяв біду з дому. н. пр. — З того і жінку і дітей контентую. Кн.

Содо́мить = бу́чу збива́ти, колоти́ти, галасува́ти, гвалтува́ти.

Содо́мскій грѣхъ = содо́мія.

Содо́мъ = гвалт, бу́ча, га́лас, колотне́ча.

Содра́ть = д. **Сдира́ть**.

Содрога́ніе = тре́піт.

Содрога́ться, содрогну́ться = здріга́ти ся, трепета́ти (С. Ш.), трепоті́ти, здрігну́ти, ся, іздрігну́ти ся (С. Л.), струсну́ти ся. — Чоловікові не можна не здрігнути, почувши такий лютий присуд. Кн. — Козак в лузї одкликнув ся. — Лях, татарин іздрігнув ся. Кот. — От тепер би знайти таке діло, щоб і день здрігнув ся з переляку. Ст. Г.

Содѣйствованіе, содѣйствіе = по́міч, відмо́га, запомо́га, уділ.

Содѣйствователь = помога́ч, помішни́к; спільник.

Содѣйствовать = д. Помога́ть; мати уділ, причиня́ти ся.

Содѣлывать, содѣлать = д. Дѣлать і Сдѣлать.

Соединéніе = зъєдна́ння, злучéння (С. Л.), сполучéння. — Злучення Литви з Польщою надало Польщі перевагу. Бар. О. — — Нездатне сполучення цивільних начал з карними. Л. Н. В.

Соединительный = сполуча́ючий. Г. Сн. Ст.

Соединя́ть, соедини́ть, ся = єдна́ти (С. Л.), єдно́чати, злуча́ти, сполуча́ти, зъєдиня́ти, гуртова́ти, зъєдна́ти (С. Л.), зъєдини́ти, злучи́ти (С. Л.), сполучи́ти, зъєдно́чити (Ос.), згуртова́ти, ся, поєдна́ти, ся, поня́ти ся, спрягти́ ся, до купи — ску́пити ся (Ос.), ску́пчити ся, до пари — зларува́ти ся, на що погане — злига́ти ся, полига́ти ся, знюхати ся. — З Трубайлом Альта між собою зійшлись — зъєднались, мов брат з сестрою. К. Ш. — Бідування єднає людей до гурту. Кн. — Не дав серця молодого з тим серцем дівочим поєднати. К. Ш. — Татарва і Ногайці, зъєднавшись з черкесом, знов набігли на Січ. О. Ст. — Треба тричі сказать: зъїднай і розїднай, коли я схочу. н. к. Гр. — Князь Роман злучив Галицьку землю з Волинською. Бар. О. — Любов злучила наші серця, а Гіменей зложив на чола наші вінця. Ст. Г. — Розлучились, більше не злучились. Ст. С. — Доле моя нещаслива, чом ти з милим не злучила, а ти з милим розлучила, а з немилим ізлучила. н. п. — Тут злучившись до купи, вже разом рушила їх ватага. Л. Н. В. — Не там щастя, не там доля, де багаті люди, хто ся злучить по любови, тому гаразд буде. н. п. — Не зрима сила гуртує нас до купи. Кн. — Він згуртував в собі усі національні і добрі, і лихі сторони. Кн. — Шевська смола з овечим лоем пойметь ся, а з свинячим — ні. С. Л. — Був собі котик та півник та спрягли ся жить у купі. н. к. — **Соединённый** = зъєдна́ний, злу́чений (С. Л.), сполу́чений. — **Соединённые шта́ты** = сполу́чені держави.

Сожалѣніе = жаль, жалі́ння, жа́лощі, жалува́ння, жалкува́ння. — Ой мамо, мамо, жаль ваги не має. н. п. — Скільки тих жалощів, та ба! Мерне! не вернеш. Кн. — Що з тих жалощів, коли він вмер. Кн. — Не мав він жалощів до літ, ні до краси, що хоч йому кажи, як хоч його проси. К. Д. Ж. — **Безъ сожалѣнія** = без жалю́. — **Къ сожалѣнію, къ крайнему сожалѣнію** = на жа́ль, з жа́лем, на превеликий жаль. — На жаль бачимо, що коли Шевченко... Кн. — На жаль, твори Шевченка не гаразд були перевірені. Кн. — На превеликий жаль, коли шановний письменник не відповів. Кн.

Сожалѣть = жалкува́ти (С. Л.), жаліти (С. Л.), жа́лува́ти, уболіва́ти (С. Ш.). — Жалкувала сизокрила, що вона не счула ся, як минула і весна. Б. Г. — Почав жалкувати, що не спроможен. Кн.

Сожéчь = д. Сожига́ть.

Сожжéніе = пожо́га. — Що ж тут дивного, що хата занялась ся? Вони поїхали на тиждень у Київ, покинули хату на пожогу. Кр.

Сожжённый = спа́лений.

Сожига́ніе = па́лка.

Сожига́тель, ница = палій, ка.

Сожига́ть, сожéчь, сжéчь, ся = пали́ти, спали́ти, ся.

Сожи́тель = 1. муж, чоловік, стари́й. 2. сожи́тель, сожи́вець. — Гаразд знаючи звичаї свого сожився. Лев. В.

Сожи́тельница = 1. жінка, стара́, 2. сожи́телька.

Сожи́тельство = сожи́ття (С. Жел.).

Сожи́тельствовать = жити з ким вку́пі.

Сожи́тіе = д. Сожи́тельство.

Сожра́ть = д. Сжира́ть.

Созва́ть = д. Созыва́ть.

Созву́чіе = созву́чність. С. Жел.

Созву́чный = созву́чний (С. Жел.), су́голосний. — Суголосні назви трапляють ся в иньших місцях. Бар. О.

Созвѣздіе = созвіздя (С. Жел.), сузі́рря. — **Созвѣздіе Большой Медвѣдицы** = віз. С. Аф. З. — **С. Близнецы́** = чепіга (С. З.), зірки під чепігою — коро́мисло. — **С. Касіопéя** = борона́. — **С. Оріо́нъ** = косарі. С. Жел. — **С. Плеядъ, Вероникові волосы** = волосожа́р (С. Аф. З.), в кому зоря Альціона — кво́чка, кво́чка з курча́тами (Ястр.). — Віз став супроти півночі над хатою, Чепіга виснилась. Морд. С. З. — Борона — в однім обороті три зірки, а в другім чотирі, а війце до неї з трьох зірок. Ман. — Та не тільки наука, і народ одзначає де які купи зірок різними прозвищами, на пр. Віз, Чепіга, Волосожар, Квочка з курчатами, Дівчина з відрами і иньше. Де що про Сьв. Б.

Создава́ть, созда́ть = твори́ти, споружа́ти, сотвори́ти, утвори́ти (С. Ш.), споруди́ти (С. Л.).

Созда́ніе = 1. творі́ння (С. Ш.), творе́ння, будува́ння (С. Ж.).
2. творі́ння, тварь (С. Ш.), твір, тво́рево, створі́ння. — Гоже, не гоже — творіння Боже. н. пр.

Созда́тель = творе́ць (С. Ш.), сотвори́тель, будовни́к (С. Ж.). — Видить Бог, видить Творець, що мир погибає, архангела Гавриїла в Назарет посилає. п. п.

Созда́ть = д. Созида́ть

Созе́мецъ, созе́мка = земля́к, земля́чка.

Созерца́ніе = огля́дування, розгля́дування; розду́мування. — Кілька годин лежав він нерухомо, німо, поринаючи в оглядування неба. Кн. — Оглядування природи заціпило мінї болї на серцї. Кн.

Созерца́ть = соглядáти, зорі́ти, вдивля́ти ся; розважа́ти над чим; розду́мувати.

Созида́ніе = будува́ння.

Созида́ть, созда́ть = 1. будува́ти (С. Ж.), збудува́ти.
2. д. Создава́ть.

Сознава́ть, созна́ть = визнава́ти, признава́ти, визнати, призна́ти. — Се визнає і сам уряд, хоч йому се й прикро. Кн. — **Сознава́ть себя́** = тя́мити себе́, тя́мити ся (С. Ш.).

Сознава́ться, созна́ться = признава́ти ся, призна́ти ся, повинува́тити ся, повини́ти ся. С. Жел.

Созна́ніе = 1. призна́ння, визна́ння.
2. сьвідо́мість (С. Жел.), прито́мність, чуття́, глузд, паморо́ки. — Ця пісня якось спала на думку проти волї й сьвідомости молодицї. Лев. — Одбило йому памороки. н. о.

Созна́тельность = сьвідо́мість.

Созна́тельный, но = сьвідо́мий, мо, прито́мний, но, чуйний. — Сила призвання поборола силу сьвідомого прямування до малярства. Л. Н. В. — Вона сьвідомо, глибоко сьвідомо йшла бити ся з ворогом людським. Кн. — Притомна була, поки і вмерла: говорила і розуміла. Ос.

Созрѣва́ніе = виспіва́ння, доспіва́ння.

Созрѣва́ть, созрѣ́ть = визріва́ти, виспівати, поспівати, спіти, спілїти, вистига́ти, постига́ти, ви́зріти, ви́спіти, поспі́ти (С. Л.), наспі́ти, насти́гнути, пристигнути, присти́гти (С. Л.), внату́рити ся, ді́йти, більше — поспілїти, про декільки — повиспівувати, повистига́ти. — Жито поспіло, приспіло дїло. п. п. — Оце вже й ягоди настигли. п. к.

Созрѣ́лый = спі́лий, поспі́лий, сти́глий (С. Л.), присти́глий (С. Л.), ді́йшлий (Мав.). — Сти́глий кавун. — Пристиглі сливи. С. Л.

Созыва́ніе = склика́ння.

Созыва́ть, созва́ть = сзива́ти, ізвива́ти (Ос.), склика́ти, наклика́ти, скли́кати, накли́кати, позклика́ти. — Щось у полї гукає, батько дітей склика́є: Ідіть діти до дому. н. п. — Вона склика́є курей та хіп півника. н. о. Гр. — Склика́ю громаду, щоб тебе вибрали за начальство. н. к. — Сопілочка грає, на грання (в улицю) склика́є. п. п. — Як настав день сьв. Юра, Марко скли́кав до себе все панство. Ст. С. — Тут старенькі звеселились, родичів склика́ли. Макар. — Митрополїти київські самі скли́кують собори місцеві. Бар. О. — Трубіть у роги, скликайте собак. Ст. О.

Созы́въ = склик, скли́кання. — Домагав ся від короля скли́кання собору. Бар. О.

Соизволе́ніе = призволе́ння.

Соизволя́ть, соизво́лить = призволя́ти, призво́лити, зозво́лити. — Царь призволив тоді визволити крепаків. Кн. — Громада, спасибі їй, на те зозволила. Ос.

Соиме́нникъ = одноіме́нник.

Соиска́тельство = запобіга́ння, перебі́й.

Сойти́ = д. Сходи́ть.

Сойтіе = д. Совокупле́ніе.

Соково́й = соковий.

Соколёнокъ = соколя́, тко.

Соколе́цъ = жила, з ко́трої коне́ві кров пуска́ють.

Соко́ликъ = соко́лик, соколя́.

Соколи́ный, соко́лій = соколо́вий, соколя́чий. — Ой як би ж у мене сизі крила, соколові очі — полетїла б до матїнки хоч і серед ночі. н. п. — **Соко́лій перелётъ**, рос. Gentiana cruciata L. = ти́рлич, товсту́ха, лихома́нник, матеря́нка. С. Ан.

Соколи́ха = соколи́ха, соколи́ця, со́кілка.

Со́колъ, пт. = Falco gentilis — со́кіл, F. buteo — (охотницький) — раро́г. С. З.

Соко́льникъ = 1. соко́льник (соколовий охотник).
2. рос. Hieracium Pilasella L. = нечу́й-вітер. С. Ан.

Соко́лья трава́ = д. Соко́льникъ 2.

Сокраща́ть, сократи́ть, ся = скоро́чувати, вкороча́ти (С. Л.), укоро́чувати (С. Ш.), скороти́ти, вкороти́ти (С. Л.), ума́лити (С. Ш.), вма́лити, ся, повкоро́чувати, поскоро́чувати, ся. — Тут се оповідання де скорочено, де відмінено. Л. Н. В.
Свиня звалить і віку умалить. н. пр. — Як побачить, буде бити, вмалить мінї віку. н. п.

Сокраще́ніе = скоро́чення (С. Ж.), вкоро́чення.

Сокращённый, но = скоро́чений, скоро́чено, ко́ротко, короте́нько.

Сокрове́нность = тає́мність. С. Ш.

Сокрове́нный = тає́мний і д. **Скры́тный** 2.

Сокро́вище = скарб. С. З. Л. Ос. — Твори Шевченка дійсно великий скарб. Кн.

Сокро́вищница = скарбни́ця, скарбо́вня. С. З. — Що зможе дати мій талан слабий в скарбницю любої твоєї мови. Сам. — Надію буду пестувати, в скарбницю мови буду дбати убогу лепту я свою. Ст.

Сокро́вищный = скарбо́вий.

Сокру́тина = за́крутка (в нитках).

Сокруша́ть, сокруши́ть, ся = 1. розбива́ти, трощи́ти (С. Л. Ш.), розби́ти, потрощи́ти, розтрощи́ти, ся, на черепки — розчере́пити. — Гляди мені, я тобі всі зуби потрощу! Кр. — Розчерепив вазу. Руд.

2. засму́чувати, жа́лю завдавати, круши́ти, ся, жури́ти ся, тужи́ти (С. З.), засмути́ти, жалю завда́ти, в ту́гу вда́ти ся. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п. — Журба сушить, журба крушить козаченька молодого. н. п. — Ой не плачте, не журіть ся, в тугу не вдавайтесь. н. п. — І жив не любила, і вмер не тужила. н. п.

Сокруше́ніе = 1. злама́ння, розтроще́ння.

2. жаль (С. Л.), журба́, ту́га, скру́ха (С. З. Ж.), сокру́ха. — З жалю не знав, що й робити. С. Л. — Скруха сердечная. С. З. — Мает скруху сердечну за гріхи учинити, скруха, т. є. жаль за гріхи. Б. Н.

Сокрушённый = 1. розби́тий, потро́щений, розтро́щений.

2. засму́чений, розжа́лїблений. — Щепкия з розжалїбленого серця. Кн.

Сокрыва́ть, сокры́ть = таїти, потаїти, покрити і т. д. д. **Скрыва́ть**.

Сокры́тіе = ута́ювання, ута́єння, схов, перехова́ння.

Сокъ = сік.

Солга́ть = збреха́ти (С. Л.), москаля́ підвезти́ (С. З.).

Солдатёнокъ = москальча́, москальчу́к (С. Л.).

Солда́тикъ = салда́тик, моска́лик. — Москалики, соколики, поїли ви наші волики, а як вернетесь здорові — поїсте і корови. н. пр.

Солда́тка = салда́тка, моско́вка (С. З.). — Тоді Катерина буде собі московкою. К. Ш.

Солда́ткинъ = салда́ткин, моско́вкин.

Солда́товъ, солда́тскій = салда́тський, моска́лів (С. З. Л.), моско́вський (С. Л.), жо́внїрський (Гал.).

Солда́тство = салда́тство, жо́внїрство (Гал. С. З.).

Солда́тчина = д. **Набо́ръ**.

Солда́тъ = салда́т (С. Л.), моска́ль (С. Л.), жовні́р (Гал. С. З.), зб. — салдатня́ (С. Жел.), москва́. — Дївчаток Москалї украли, а хлопців в москалї побрали. К. Ш. — Сирота ледащо не хоче робити, ой оддаймо вражого сина в москалї служити. н. п. — І одягли ся, немов москалі, у казенну муницю. Дум. — Був собі одставний москаль. н. к. — Гей в цісаря тяжка служба, а мала заплата: не одному жовнїрові головочка стята. н. п. Б.

Солева́рня = солева́рня, соля́рня (С. Жел.).

Соле́ніе = 1. солїння.

2. кваси́во, квасина́.

Солёный = соло́ний (С. Л.), дуже — сілки́й. — **Солёная рыба** = просіл, просо́льне. С. З. — **С. насто́й** = ропа́. С. З. — **Солёнымъ заку́сывать, закуси́ть** = солонцюва́ти, посолонцюва́ти. — **Солёнѣе дѣлаться** = солонїти.

Солида́рность = зго́дність, порозумі́ння.

Солида́рнымъ быть = розумі́ти ся.

Соли́дничать = старува́ти.

Соли́дность = стате́чність.

Соли́дный = стате́чний, стате́цький, помірко́ваний. — Та статечні козаки загукали навп кн. Мова. — Ой ви старости, ви люди статецькії, ой ви бояре, ви сини отецькії. н. п. — О він чоловік поміркований. Херс.

Солитёръ = 1. глист (Tenia).

2. вели́кий брилянт.

Соли́ть, посоли́ть = соли́ти, посоли́ти.

Со́лка = солїння.

Со́лкій = сілки́й, соло́ний ду́же.

Со́лкость = соло́ність.

Со́лнечникъ, рос. Helianthus anuus L. = со́няшник, со́яшник. С. Ап.

Со́лнечный = со́няшний, со́яшний (С. Л.), со́нцевий. — Соншний сьвіт дуже сильний. Де що про Сьв. Б. — **Со́лнечная роса́**, рос. Drosera L. і D. rotundifolia L. = рося́нка, роси́чка, Бо́жа роса́. С. Ап. — **С. сторона́** = осо́нь, осо́ння. — **Со́лнечное золото**, рос. Helichrusum arenarium Dc. = жо́втий цвин, жо́вта гаря́чка, жовтяни́ця, жовту́шки, золоту́ха, безсме́ртник, чмель, котя́чі ла́пки, цино́брань, голово́крут, сварли́вець. С. Ап.

Солнопёкъ = спе́ка, шква́ра, припе́ка. —

На спеці. — Хата на белебені, та ще й вікнами на південь, саме на припеці. Кн.

Со́лнце = со́нце, здр. со́нечко (С. Л.), со́нейко (Гал.). — Сонце сьвітить і огріває усе. Де що про Сьв. Б. — **При закатѣ со́лнца** = на за́ході.

Со́лнцевъ = со́нцевий. — **Со́лнцева сестра́**, рос. Cichorium Intybus L. = петрі́в батіг. С. Ан.

Солнце-цвѣтъ, солнцецвѣтникъ, рос. Helianthemum vulgare Gärtn. = ні́тник. С. Ан.

Со́лный = соло́ний.

Со́лнышко = со́нечко (С. Л.), со́нейко (Гал.).

Солова́рня = д. **Солева́рня.**

Солове́й, пт. Motacilla luscinia = солове́й, ко. — Вже садочок розцьвітає, соловейко вже сьпіває. Гр.

Соло́вушка, соло́вушко = солове́йко, маленьке — соловъя́тко. — Та малюсіньке соловъятко по деревцю лазить. н. п.

Соло́вка = соловъї́ха.

Солово́й = була́ний (з білим хвостом і білою гривою, про коней).

Соловьи́ный = соловъе́вий, соловъя́чий (С. З.), соловъї́ний, солове́йковий. — Ніхто того древа не зрубає, соловъєвих діток не займає. н. п. — Ручки білі, стан тоненький, голос соловъїний. Чом такої не любити, Боже мій єдиний! н. п. — Ой коли б я мала орлові крила, соловейкові очі, я б полетіла до свого батька темненької ночі. н. п.

Соловѣ́ть, посоловѣ́ть = солові́ти, посолові́ти. — І очі ясні соловіли. Кот. — З пъя́на очі посоловіли. С. З.

Солоди́ть = солоди́ти, роби́ти со́лод.

Солодкова́тый = солоде́нький.

Солодко́вый ко́рень, рос. Glycyrrhiza glabra, echinata L. = соло́дкий ко́рінь, верб́ець соло́дкий, соледе́ць, солоди́ка, ля́корица. С. Ан. — **С. па́поротникъ**, рос. Polypodium vulgare L. = па́пороть (укр.), солоди́ш (Гал.). С. Ан.

Солоду́ха = ква́ша. С. З. Л.

Со́лодъ = со́лод, дрожжа́нка (С. Л.). — **Въ со́лодъ обраща́ться** = осолоді́ти. — **С. сдѣлать** = осолоди́ти.

Солодѣ́ть, расолодѣ́ть = солоді́ти, осолоді́ти.

Соложе́ніе = солоді́ння.

Соло́ма = соло́ма, гречана — гречи́нка, гречани́ця, горо́хова — горо́хвина, гороховиння (С. Л.), житна — житниця, просяна — прося́нка (Кр.), пшенишна — пшени́шниця, ячмінна — ячмі́нка (Кр.), струкових рослин — струкови́ння (Хар.), дуже пом'ята — ме́рва (С. Л.), мерви́ста соло́ма, в снопах чи кулях з вимолоченого жита — около́т (С. Л.), що натрусилась з кулів — трясани́на, трясани́ця, посічена на корм — січка.

Солома́та = д. **Салама́та.**

Соло́менный = соло́мъяний. — **Соло́менно-же́лтый** = полови́й.

Соло́мина = соло́мина, соломи́нка.

Соломо́нова печа́ть, рос. Polygonatum multiflorum = огіро́шник. Ман.

Соломорѣзка, соломорѣзъ = січка́рня.

Соломотря́ска = соломові́йка.

Соло́нка, солони́ца, солони́чка = соля́нка (С. Л.), солони́ця (С. З.), сольни́ця (С. З.), сільни́ця.

Солонова́тый = солоне́нький.

Солонча́къ = солонча́к, солоне́ць, солони́ще, роскидані поміж солонцями маленькі шматочки чорноземлі — хо́мики.

Солонѣ́ть, посолонѣ́ть = солоні́ти, посолоні́ти.

Соль = 1. сіль, найнижчого розбору — бузу́н. — **Ка́менная соль** = ка́мъянка, камъяна́, льодова́ сіль, ледя́нка. — **А́нглійская соль** = а́глицька сіль. — **Кры́мская с.** = кри́мка, деякі одміни її — білозірка, краснозірка, тагана́шка. — **Озерна́я с.** = озе́рниця, озірка. — **Пова́ренная с.** = кухо́нна сіль і просто — сіль. — Як сіль в оці. н. пр. — Грудочка соли. — Тепер мині не до солі, коли грають на басолі. н. пр.

Соля́нка = 1. рос. Salsola Kali L. — колю́чка, кура́й. С. Ан.

2. соля́нка (страва на взір кваска, тільки густіша і з рибою).

Соляно́й = соляни́й, сільни́й. — **Соляна́я копь** = солони́ця, жу́па (С. Жел.). — **С. ва́рница** = д. **Солева́рня.**

Сомкну́ть, ся = д. **Смыка́ть, ся.**

Сомлѣ́ть = зомлі́ти (С. Л.), про кількох — повимліва́ти.

Сомнамбули́стъ = д. **Луна́тикъ.**

Сомни́тельность = непе́вність.

Сомни́тельный, но = непе́вний, но (С. Л.), сумні́вний (С. Жел. Пар.), навда́ку, навря́д. — Материял очевидячки непевний. Кн. — Навдаку, щоб так сталось. Граб.

Сомнѣва́ться, усомни́ться = сумніва́ти ся (С. Л.), сумніва́ти ся (С. Пар.), сумни́ти ся (С. Жел.), вага́ти ся, варува́ти ся

(Ос.), зневіря́ти, усумни́ти ся (С. Жел.), зневірити ся. — **Онъ сомнѣвáется** = він не певен. Кн.

Сомнѣніе = сумлї́ння (С. Л. Жел.), сумнї́ння (С. Жел. Пар.), су́мнїв (С. Жел. Пар); непе́вність, вага́ння, зневі́рря (С. Жел.). — Не шарпайте зневірям свого серця — зневірря зло. Ст. Б. Х. — **Безъ сомнѣнія** = запе́вне, а вже́ж. — **Не подлежитъ сомнѣнію** = запе́вне.

Сомо́вина = соми́на.

Сомо́вый = сомо́вий.

Сонаслѣ́дникъ, ца = співнаслї́дник, ця. С. Жел.

Сонли́вецъ, сонли́вица = сонько́ (С. З.), сплю́ха (сп. р.), сону́ля. — Сонько хропе. С. З.

Сонли́вость = сонно́та, спля́чка (С. Л.), оспа́лість (С. З.). — На бабу усе нападае сонnота, певно швидко помре. Лев.

Сонли́вый = сонли́вий, сплю́щий, оспа́лий (С. З.) і д. Сонли́вецъ.

Со́нмище = збо́рище, сто́впище.

Сонмъ = збір, збо́рище.

Со́нникъ = сонни́к.

Со́нно = сонли́во, оспа́ло.

Со́нный = со́нний, спля́чий; д. Сонли́вый. — **Со́нная не́мочь** = спля́чка і д. Сонли́вость. — **С. рыба** = не жива́ ри́ба. — **Со́ннымъ стать** = осові́ти.

Сонъ = 1. сон, здр. — со́ньки, з хропі́нням — хропа́к. — **Первый сонъ** = перво́сни. С. Жел. — **Вре́мя сна́** = ля́гови, обля́ги. — Це було саме в обляги. н. о. — Соньки — дрімки в колисоньки. н. п.

2. сон, поб. снище. — Та сон же, сон мінї приснив ся. К. Ш.

Со́ня = сонько́, сону́ля і д. Сонли́вецъ.

Соображáть, сообрази́ть, ся = ва́жити, міркува́ти (С. Л.), метикува́ти (С. Л.), розважа́ти (С. Л.), обрахо́вувати, ся, розумува́ти, розважувати, рахувати ся, зва́жити, розва́жити (С. Л.), ува́жити, зміркува́ти, розміркува́ти, обрахува́ти, розрахува́ти ся. — Тим я і вчащав, щоб роздиватись і зміркувати — як те діло зробити. Ос. — Як би тут уважити, куди саме гвіздок забити. Хар. — Зібрали ся Запорожцї, всї в раду з'їжали, за походи проміж себе вони рахували. н. п.

Соображе́ніе = міркува́ння, розважа́ння, зміркува́ння, рахува́ння, раху́ба, тям, тя́ма, тя́мок. — **Безъ соображе́нія** = нерозва́жно. — **По моему́ соображе́нію** = на мою́ ду́мку, на мій по́гляд, як я гада́ю. — **Приня́ть въ соображе́ніе** = взя́ти на ува́гу, зва́жити.

Сообрази́тельность = спри́тність; оба́чність, ува́жливість (С. Ш.).

Сообрази́тельный = спри́тний, помірко́ваний (Лев.), змисле́нний, розмишле́нний, оба́чний, ува́жливий (С. Ш.).

Сообрази́ть, ся = д. Соображáть, ся.

Сообра́зность = згідність (з чим), відповідність (чому).

Сообра́зный, но = зго́дний, но (з чим), відповідний, подо́бний, но (чому).

Сообразова́ть, ся = стосува́ти, ся, принатуря́ти ся, підбармо́вувати ся (С. Л.).

Сообща́ = гурто́м, за гурт, спі́льне (С. З.), по́спіл, поспо́лу (С. З.), з гурта́, огу́лом, уку́пі, вку́пі. — Спільне з товариством. С. З. — А братія спільне кождого року мають вибірати змежи себе старших. Чин Львов. брат.

Сообща́ть, сообщи́ть, ся = 1. уділя́ти, уділювати (С. Ш.), надава́ти, передава́ти, уділи́ти (С. Ш.), нада́ти, переда́ти, ся.

2. повідомля́ти, повідомити (листовно), перека́зувати, переказа́ти (на словах).

3. злуча́ти ся, сполуча́ти ся, єднати ся, злучи́ти ся, сполучи́ти ся, зъєдна́ти ся і т. д. д. Соединя́ться.

Сообще́ніе = 1. уділе́ння. С. Пар.

2. повідомле́ння.

3. злуче́ння, сполуче́ння і д. Соедине́ніе. — **Имѣ́ть сообще́ніе съ кѣмъ** = ма́ти стосу́нки. — **Пути́ сообще́нія** = шляхи́.

Соо́бщество = товари́ство, спі́лка, грома́да, компа́нія. — Приняли його в своє товариство.

Сообщи́тельный = 1. товари́ський; щи́рий.

2. сполуча́ючий.

Сообщи́ть = д. Сообща́ть.

Соо́бщникъ, ца = това́риш, ка, спі́льник, ця, прича́стник, уча́стник (С. Ш.).

Соопеку́нъ, соопеку́нша = співопіку́н, ка. — Які бувають відносини між матїрю та співопікуном? Ет. зб.

Сооружа́ть, сооруди́ть, ся = споружа́ти, будува́ти (С. Ж. Л.), споруди́ти (С. Л.), ви́будувати, збудува́ти, ся (С. Л.). — Бач! яку озню спорудив! Чисто не мов та дзвіниця. Кп. — На тому місті, де стояв Перун, він збудував церкву Св. Василія. Лев.

Сооруже́ніе = 1. будова́ння, збудова́ння.

2. будо́ва (С. Л.), будова́ння (С. З. Ж.),

будівля (С. Л. Ш.), камъяне — камъяниця, мурува́ння.

Соотвѣтственность, соотвѣтствіе = відповідність, відповіддя.

Соотвѣтственный, но = відповідний (С. Жел.), відповідно (чому, до чого), зго́дно (з чим). — Духовенство, розуміючи обовязки відповідно своему вихованю. Бар. О. — Які женщина мае обовязки відповідно до свого віку? Ет. зб. — Відповідно до сього поділу, буду переходити кожду часть. Зап. — Критика відповідно до предмету еї студий, відповідно до духового складу самого критика. Л. Н. В.

Соотвѣтствовать = відповіда́ти, одповіда́ти (С. Л.). — Нова професия не відповідаюча його кебеті і вдачі. Зап. Ков.

Соотéчественникъ, ца = земля́к, земля́чка.

Соотношéніе = взайо́мини і **Отношéніе 1.**

Соóтчичъ = д. **Соотéчественникъ.**

Сопéль, здр. **сопѣлка** = д. **Свирѣль.**

Сопéльный = сопілковий.

Сопéрникъ, ца = супе́рник, ця, супроти́вець, супроти́вник, ця. С. Жел. — Ой, паничу, не розмовляйте так багацько з Оксаною, бо Яків вам супротивником буде. Кр.

Сопéрничество = суперництво.

Сопéрничать = міряти ся, на перебій іти.

Сопечáльникъ, ца = жалібни́к, ця, односу́м, ка. — Односуми, що чорт їх розсуне. н. пр.

Сóпка = со́пка, сопу́ха, горіла моги́ла (Чорноморія).

Соплемéнникъ, ца = одноплеме́нець, ниця, земля́к, земля́чка.

Соплемённость = одноплеме́нність.

Соплемённый = одноплеме́нний.

Сóпли = со́плі, сопляки́, шма́рки, шма́рклї, шмаркота́, віскряки́, дядьки́, вживаеть ся теж форма един. ч. — сопля́к, віскря́к (С. Аф.). — Он, бач, дядьки з носа виглядають. Лев.

Сопли́вецъ, сопли́вица = сопли́вець, сопля́к, шмарка́ч, ка, шмарколи́з.

Сопли́вость = сопли́виці.

Сопли́вый = сопли́вий, шмарка́тий, віскри́(я)вий, візгра́вий (Ман.). — Такий візгравий та поганий. н. к. Ман.

Сопли́вѣть = сопли́віти.

Соплю́ха = д. **Сопли́вица.**

Сопля́ = со́пля, сопля́к, віскря́к (С. Аф.).

Сопля́къ = д. **Сопли́вецъ.**

Сопредѣльность = погряни́ччя, суме́жність.

Сопредѣльный, но = погряни́чний, суме́жний, су́між і д. **Смéжный.**

Соприкасáться, соприкоснýться = торка́ти ся, доторка́ти ся, дотика́ти ся, стика́ти ся, доторкну́ти ся, доткну́ти ся, стикну́ти ся.

Соприкосновéніе = дотика́ння, доткне́ння.

Соприкосновéнность = д. **Прикосновéнность.**

Соприкосновéнный = 1. приле́глий, суме́жний, дотика́льний.

2. д. **Прикосновéнный 2.**

Сопричáстникъ, ца = д. **Соучáстникъ, ца.**

Сопричáстный = д. **Прикосновéнный 2.**

Сопричислять, сопричи́слить, ся = прилічувати, прилїчи́ти, прилуча́ти, прилучи́ти, ся.

Сопровождáть, сопроводи́ть = 1. д. **Провожáть.**

2. д. **Слѣдовать 1, 2 і 3.**

Сопровождéніе = прові́д. — Не требовав би проводу сліп, як би бачив сьвіт. н. пр. — **Въ сопровождéніи** = в товари́стві, ра́зом (з ким).

Сопротивлéніе = проти́венство, су́прет (Ніс.), супо́рря, о́пір.

Сопротивля́ться = спреча́ти ся, спереча́ти ся, супереча́ти ся, супротивля́ти ся, спіра́ти ся (С. Л.), змага́ти ся (С. Л.), огина́ти ся (С. Л.), опина́ти ся, опіра́ти ся (С. З.), спича́ти ся. — Старий не оперечаеть ся, з ним можна що хтїти зробити. н. о. — То то бо й е! Проти батька не можна огинати ся. С. Л. — Ну він опинав ся — опинав ся, а там і заїхав. н. о. Грінч. — Чи тож можна спинчатись з ним. н. о. — **Сопротивля́ющійся** = суперéкуватий, супроти́вець. — Старшина побіг збірати понятих, щоб не гаючись насїсти супротивця. Лев.

Сопрѣва́ть, сопрѣ́ть = пріти, зіпріти, ви́пріти, повипріва́ти.

Сопряга́ть, сопря́чь, ся = спряга́ти, злуча́ти, спрягти́, злучи́ти, ся. — **Это сопряжено́ съ большими затрудненіями** = це ду́же тру́дно, ду́же морочли́во, це звя́зано з вели́кими тру́дностями.

Сопу́нъ, сопу́нья = сопу́н, ха, сапа́тий.

Сопу́тствовать = товаришува́ти в доро́зї.

Сопхну́ть = д. **Спихивать.**

Сопѣніе = сопіння, сап.

Сопѣть, сопну́ть = сопти́, сопі́ти, са́пати, засопти́. — Сопе, як з ковальського міха. н. пр.

Соразмѣрность = помірність.

Соразмѣрный, но = помі́рний (С. Л.), сорозмі́рний (С. Жел.), помі́рно (С. Л.), до мірки (С. Л.), навпо́мірки. — **Соразмѣ́рно заслу́гамъ** = по заслу́зі.

Сора́тникъ = това́риш на війні́.

Сорва́нецъ = зайди́-голова́ (Кроп.), шибай́-голова, пали́вода (С. З. Л.), пали́сьвіт (С. Л.), ши́беник (С. З. Л.), отча́йдуша́ (Лев.), урви́тель (С. Ш.), урви-голова (С. Ш.), урви́пола (С. Л.), пробі́голова. — Тиміш і Юрій були паливоди своєвольні. Л. В. — Пробіголова той, що побив свого батька. н. о. Яст.

Сорва́ть = д. **Срыва́ть.**

Сорви́голова = д. **Сорване́цъ.**

Сордѣлый = доспі́лий, дости́глий.

Сордѣ́ть = доспі́ти, дости́гти, поспі́ти. — Доспіє й в нашій ниві колос. Ст.

Соревнова́ніе = супе́рництво (С. Жел. Пар.), перебі́й.

Соревнова́ть = на перебі́й, на впереваги́ (робити що). — Ми будемо вчитись навпереваги. Сп.

Сори́нка = запоро́ха, пороши́нка. — У людей бачить запороху в оці, а у себе ломаки не бачить. н. пр.

Сори́ть = 1. **(насори́ть)** — сьміти́ти (С. Л.), насьміти́ти.

2. **(засори́ть)** — пороши́ти, запороши́ти; занести́, заму́лити, затягти́. — Не дивись висо́ко, бо запорошиш о́ко. н. пр. — Ставок замулив ся.

3. **(расори́ть)** — си́пати, гати́ти гріши́, розтри́нькати, розци́ндрити (гроші).

Сори́тьса = сьміти́ти ся, пороши́ти ся, засьмі́чувати ся.

Со́рный = нечи́стий, сьміти́стий, засьмі́чений. — **Со́рная крупа́** = нечи́сті крупи́, послі́д. — **Со́рная ку́ча, со́рное мѣ́сто** = сьмі́тник. — Кожний півень на своєму сьмітнику гордий. н. пр. — **С. трава́** = бурья́н, здр. — бурьяне́ць, бурья́нчик (С. Ш.), поб — бурьяни́ще, зб. — бурьяни́, одно стебло або один кущ — бурьяни́на (С. Ш.). — **Поро́сшій со́рными тра́вами** = бурьянува́тий. — **Пороста́ть с. т.** = бурьянува́тіти. С. Ш.

Сорово́й = сьмітьо́вий.

Соро́ка = 1. пт. Corvus pica — соро́ка. — **С. морска́я** = д. **Криво́къ.**

2. д. **Ки́чка.**

Сорокалѣ́тіе, сорокалѣ́тній = сороколі́ття, сороколі́тний.

Соро́кинъ = соро́чий, сорочи́ний, соро́чачий. — Сорочі яйця.

Сорокови́ны = соро́чини. С. З.

Сороково́й = сороко́вий.

Сороконо́жка, кот. Julius scolopendra = стоно́г (С. З.), стоно́га, сику́шка.

Сорокопу́тъ, пт. Lanius collurio = сорокопу́д, сорока́ч, сорокоу́з, сороку́ш. С. Жел.

Сорокоу́стъ, сорокоу́стье = соро́чини. С. З.

Со́рокъ = со́рок. — **Два сорока́** = вісімдеся́ть. — **Со́рокъ сороко́въ** = ти́сяча шість сот.

Соро́чій = соро́чий, соро́чачий, сорочи́ний. — **С. щаве́ль,** рос. Rumex Acetosella L. = горо́бъячий щаве́ль, г. квасе́ць, горобиний квасе́ць (укр.), щаві́й, щівни́к дика гре́чка (гал.). С. Ан. — **Соро́чьи я́годы** = д. **Ма́слевъ.**

Соро́чка = 1. д. **Руба́ха.**

2. на судах — значо́к, короѓовка.

Сортирова́ть = сортува́ти (С. Жел.), добіра́ти, розбіра́ти, тасува́ти (С. Ш.).

Сортиро́вка = сортува́ння, добі́р, підбі́р, розбі́р.

Сортиро́вщикъ = тасо́вщи́к. С. Жел. Ш.

Сорти́ръ = д. **Отхо́дъ 3.**

Сортъ = сорт, розбі́р. — Сукно середнього розбору. — **Пе́рвый** = перва́к. — **Послѣ́дній сортъ** (про зерно́, крупи) — по́слід. — Зостав ся самий послід.

Сорубе́жный = д. **Погранйчный** і **Сне́жный.**

Соръ = сьміття́ (С. З. Л.), од зерна — одві́йки (Ман.), од дерева — хамло́. — Сьміття в хаті по коліна, облуплені всюди стіни. н. п. — Чим я в мужа не жона, чим не господиня, сім день хати не мела, сьміття по коліна. н. п. — Заховавсь за хамлом, що під ногами йому плутало ся. Кв.

Соса́ніе = соса́ння, с(ц)мокта́ння.

Соса́ть = соса́ти, сса́ти, с(ц)мокта́ти. С. Л. — Покірне телятко дві матері ссе. н. пр. — Ти, Андрушко, хлещи юшку, а я минсце, бо мене дитина ссе. н. пр.

Сосва́тывать, сосва́тать, ся = сва́тати, засва́тати, ви́сватати, посва́тати, ся.

Со́сенка = 1. д. **Сосна́** (здр.).

2. рос. Asparagus officinalis L. = шпара́ги, пі́дчо́с, за́ячий холодо́к. С. Ан.

Соси́ска = ко́вба́ска (маленька).

Со́ска = ку́кла (Полт.), сосу́лька, мізю́к. — Нажувала куклу, дала дитині, а сама мерщій на улицю. н. о.

Соска́бливать, соскобли́ть, ся = скребти́, скрома́дити, вискріба́ти, ви́скребти, ви́скромадити, повискріба́ти, ся. С. Л.

Соска́кивать, соскочи́ть, соскону́ть = 1. зска́кувати, сплигувати, зско́чити, зплигнути, позска́кувати, позпли́гувати. — Мошко й собі сплигнув на віз. Кн. — Він зплигнув з воза.

2. зска́кувати, зско́чити, злетїти, одлетїти. — Шина зскочила з колеса.

Соска́льзывать, сскользну́ть = зсковзну́ти ся, сослизну́ти ся, спи́рснути. — Я цьвяхом прибив — тепер не спирсне вже. Кр.

Соскова́тый = пипкова́тий.

Соско́вый = пи́пковий, пи́птиковий.

Соскокну́ть, соскочи́ть = д. **Соска́кивать.**

Соскользну́ть = д. **Соска́льзывать.**

Соскреба́ть, соскре́сть = 1. вискріба́ти, ви́скребти.

2. згріба́ти, згребти́.

Соску́чиваться, соску́читься = ну́дитись, зану́джувати ся (С. Аф.), скуча́ти, зану́дитись (С. Л.), зну́дити ся, ску́чити. — Скучила до дому. — Скучила за вами. Кр.

Со́сланный = за́сланий, засла́нець.

Сосла́ть, ся = д. **Ссыла́ть, ся.**

Сосло́віе = стан (Ос.), стать, шар, верства́. — Всьому народу духовного і сьвітського стану. Л. В. — Іменем всїх станів Великого Князства Литовського. Ст. Л. — Сатира потрібна про наш середнїй стан. Кн. — На хиби вашого вищого шару можна не уважати. Ся верства не численна. Кн. (Д. ще під сл. **Зва́ніе**). — **Дворя́нское с.** = дворя́нство, шляхе́тство. — **Купе́ческое с.** = купе́цький стан, купе́цтво.

Сосло́вный = станови́й. С. Жел.

Сосло́въ = д. **Синони́мъ.**

Сослужи́ть = д. **Служи́ть.** — **С. слу́жбу** = прислужи́тись кому́, зроби́ти послу́гу, в приго́ді ста́ти.

Сослужи́вецъ = това́риш по слу́жбі.

Сосна́, рос. Pinus silvestris L. = сосна́, здр. со́сонка, хво́я (С. Ш. Полїсся), смере́ка (Гал.). С. Ан.

Сосно́вый = сосно́вий, борови́й (С. Ш.). — Там плавало відерце; соснові клепки, а дубове денце. н. п. — Борова шишка. — **Сосно́вое де́рево** = сосни́на. — **С. лѣсъ, с. ро́ща, ро́щица** = сосня́к, бір (С. Ш.), сосничо́к, бо́рик, бо́ричок. — У бір по шишки. Кв.

Соснуть = переспа́ти, посна́ти, заснути трохи.

Сосня́къ, сосначёкъ = д. **Сосно́вый лѣсъ.**

Сосо́къ, сосо́чекъ = пипка (С. Жел.), піпка (Сп. С. Жел.), пиптик, у корів — ді́йка. — Дитина ссала, тай укусила саме кінець пиптика. н. о. — Хазяйка все перше доїть лучших корів, а поки видоїть, то другим теля і дійки пожує і вимня набъе. н. о. Яст.

Сосредото́чивать, сосредото́чить = гуртува́ти, згуртува́ти, згрома́дити. — Усю свою працю згуртував на тютюні, та живе паном. Кн.

Состави́тель = склада́ч (Фр.), укла́дник (С. Ш.).

Составле́ніе = склада́ння, уклада́ння. — Здавна працюю над складанням словаря. Л.Н.В.

Соста́вливать, соста́вить = переставля́ти, переста́вити (з верху в низ). — Переставь книжки на другу поличку.

Составля́ть, соста́вить, ся = 1. склада́ти (С. Л.), уклада́ти (С. Л. Ш.), скла́сти, зложити, уложи́ти (С. Ш.), зтулити. — Склав стіл з двох половинок. — **Соста́вить себѣ кружёкъ друзе́й** = добра́ти собі приятелів. — **С. лѣка́рство** = зроби́ти ліка́рство.

2. станови́ти. — Вода стано́вить велику часть землї. — Багатство не стано́вить щасти.

3. склада́ти, уклада́ти, компонува́ти, скла́сти, уложи́ти, зложи́ти, скомпонува́ти. — Попрошу лишень Муз, щоб, прилинувши до мене, навчили, як вірші складати. Дум. — Не любі стали і пісні хвалебні, що кобзарі тобі на честь складали, К. Б. — Мабуть чи не до його і пісню оту зложено: а козак, як орел. Кн. — В докладі Орлова, скомпонованому Дубельтом. Кн. — Скомпонував я сей примір, як кажуть панночки, на сувенір. Б. Г. — (Д. ще під сл. **Слага́ть 2.**)

Составно́й = 1. складни́й, розкладни́й. — Розкладний стіл.

2. д. **Подде́льный** і **Подло́жный.**

Соста́вный = 1. д. **Суста́вный.**

2. колїнчастий, колїнуватий.

3. складови́й. — Вмерло і роспало ся на складові свої елементи. Кн. — Чи потрібно тут, щоб всі складові части Шевченкових балад були у згаданих поетів. Зап. Кок.

Соста́въ = 1. склад. — Київ входив в склад Данилової монархиї. Кн. — Галицька Русь увійшла в склад австрийської держави. Бар. О. — В склад земських фінансів входить багато річей загально державних. Л. Н. В.

2. д. **Суста́въ.**

Соста́риться = д. **Ста́риться.**

Состарѣва́ться, состарѣ́ться = ста́ріти ся, поста́ріти ся, вста́ріти ся, зіста́ріти ся.

Состёгивать = 1. (**состегну́ть**) — застїба́ти, застїбну́ти.

2. (**состега́ть**) — зшива́ти, зши́ти, пристігну́ти.

Состоя́ніе = 1. ста́н (С. Л.), ста́ть і д. **Положе́ніе 2.** — В якому стані твоя худоба? С. Л. — Не дуже то тяжко пізнати хоробливий стан, але дуже тяжко буває сказати, який стан є здоровий. Д. Н. В.

2. д. **Зва́ніе** і **Сосло́віе.**

3. си́ла, змо́га. — **Быть, не быть въ состояніи** = здола́ти, зду́жати, ма́ти змо́гу, си́лу, не здола́ти, не зду́жати, не ма́ти си́ли, змо́ги. — Усяк, хто чим здола, повинен послужити Україні. Ст. Б. Х. — Чи багато в ворогів завзяття, чи здолаєм з ними в бої статись, чи здолаєм ворогів подужать? Ст. С. — Хоч сам рубать я ворога не здужаю, та є другі справи, в яких потрібні мої руки. К. Х. — Цього я піднести не здужаю. Кр. — Поворушитись не здужа. Кн. — А у скрині казан грошей, самії дукати! Ледве, ледве старий з сином здужали підняти. Руд.

4. доста́ток, добро́, ста́ток, ста́тки. — Він чоловік з достатком. — Як немає статку, то нема й упадку. н. пр.

Состоя́тельность = замо́жність, доста́тки. С. Л.

Состоя́тельный = замо́жний (С. Л.), ма́ючий.

Состоя́ть = 1. (изъ чего́) — склада́ти ся, ма́ти в собі́, місти́ти. — Бібліотека складає ся з 1000 книжок.

2. (гдѣ либо) — пробува́ти, знахо́дити ся, ма́ти ся. — Він знаходить ся при війську.

Состоя́ться = 1. ста́ти ся, вді́яти ся, счини́ти ся, відбу́ти ся, спо́внити ся і д. **Соверши́ться.**

2. ви́йти, ви́даному бу́ти. — Сей закон вийшов (видано) торік.

Состра́гивать, соструга́ть = струга́ти, вструга́ти, гемблем — гемблюва́ти, вгемблюва́ти.

Сострада́ніе = жа́лість, ми́лость і д. **Соболѣзнованіе.**

Сострада́тельный = жалісли́вий (С. Л.), жа́лістний, милосе́рдий, жалі́бник, ми́лостник. — Треба, синку, і до скотини бути жалісливим. Кн.

Сострада́ть = жалі́ти, жа́лувати, уболі́ва́ти (С. Ш.). — Отамане мій, жалієш мене: візьми ж мої воли й вози, поховай мене. н. п.

Сострига́ть, остри́чь = обстрига́ти, обстри́гти.

Состри́ть = прикла́сти.

Состро́ивать, состро́ить = будува́ти, ста́вити, збудува́ти, ви́будувати, поста́вити. — Збудуй хату з лободи, а в чужую не води. н. п. — Поставлю хату і кімнату. К. Ш.

Остру́живать, соструж́ить = д. **Состра́гивать.**

Остря́пывать, состря́пать = 1. готу́вати, зготува́ти. — Зготую вам що поїсти.

2. з'ору́дувати, упо́рати, утя́ти (С. Ш.), утну́ти, ушква́рити (С. З.). — Нічого мабуть ми не з'орудуємо. п. к. — Що схотять, утнуть собі. Кв.

Состяза́ніе = спі́рка.

Состяза́тельный = спі́рний.

Состяза́ться = спіра́ти ся; мі́рятися ся. — **С. въ бѣгѣ** = перебіга́ти ся, наввипере́дки бі́гти.

Сосу́дъ = 1. по́суд (Мал.), начи́ння (С. Л. З.), одна штука — посуди́на, на воду — відни́к, водя́ник, водя́нчик, на дьоготь — мазни́ця, на мед — меду́нка, медя́нка, медя́ниця, на нефть — нехтя́нка, циліндрична для соління риби — бу́ша (Чорном.), кругла з вузькою шийкою — ба́нька (С. Ш.), бу́нька, д. ще під сл. **Посу́да.** — Начиння глиняне, кухонне. С. З. — Візьми но баньку та набери води. С. Ш.

2. (в тілі тварів і рослин) — жи́ла, кана́л, про́від.

Сосу́лька = 1. буру́лька (С. Ш. Ос.), сусі́лка (С. З.), сусі́лька. — З моїх сліз робили ся ледяні сусільки. Кн.

2. су́слик, су́сличок. С. З. (Д. під сл. **Пря́никъ**).

Сосу́нъ, сосуно́къ = сису́н, сосу́н, сосуно́к, сосуне́ць.

Сосцеви́дный, сосцеобра́зный = цицькопатий.

Сосцы́ = ци́ці, ци́цьки. С. З. — В мене цицї трясуть ся, з мене хлопці сьміють ся. н. п.

Сосчи́тывать, сосчита́ть, ся = лїчи́ти, облі́чувати, вилі́чувати, вирахо́вувати, обрахо́вувати, злічи́ти (С. Л.), полі́чи́ти (С. Л.), облічи́ти, порахува́ти, зрахува́ти (С. Ж. Л.), порахубити, ся. — Бо міру ласк Твоїх до нас той тільки змірить, хто по зерну пісок морський ізлічить й зберить. Гул. Ар. — Як ми порахували ся, то ще він мині винен.

Сосѣ́дишко = д. **Сосѣ́дъ** (здр.).

Сосѣ́дка = сусі́дка, сусі́донька.

Сосѣ́дкинъ = сусі́дчин.

Сосѣ́дній, сосѣ́довъ, сосѣ́дскій = сусі́дній, суме́жний, сусі́дів, сусі́дський. — Обдивили ся село і сусідні хати. Кн. — Це не моя сокира, а сусідова.

Сосѣ́дство = сусі́дство.

Сосѣ́душка = сусі́донька.

Сосѣ́душко = сусі́донько.

Сосѣ́дъ = сусі́д (С. Л.), сусі́да (С. З. Л.), здр. ласк. — сусідонько; сябе́р, сябро́. С. Л.

Сотворе́ніе = сотворі́ння, створі́ння.

Сотвори́тель = творе́ць (С. Ш.), створи́тель (Пр.).

Сотвори́ть = сотвори́ти, утвори́ти (С. Ш.), удіяти. — Я утворив щось від мене независние. Кн.

Со́тенка = со́тенька, сотце́, со́тка (С. Жел.). — Той словце, а той йому сотце. н. пр.

Со́тенный = со́тний.

Сотка́ть = ви́ткати, втка́ти, утка́ти (С. Ш.).

Соткну́ть = д. Стыка́ть.

Сотлѣ́ть = вітлїти, ви́тлїти, потлїти, повитлїва́ти, поетлїва́ти.

Со́тникъ = со́тник. — **Быть со́тникомъ** = сотникува́ти.

Со́тничій = со́тниковий, со́тницький, сотникі́вський.

Со́тня, сотня́га = сто, со́тня.

Сотова́рищество = товари́ство (С. Ш.), спі́лка, компа́нїя.

Сотова́риществовать = товаришува́ти. С. Ш.

Сотова́рищъ = това́риш, спі́льник.

Сото́вый = сцїльнико́вий. — **С. мёдъ** = мед в сцїльника́х.

Сотру́дникъ = сотру́дник, співробітник (С. Жел.). — Київська комісия, де Шевченко був співробітником, зробила постанову. Кн.

Сотрясе́ніе = струс. С. Жел.

Сотряса́ть, сотрясти́ = стряса́ти, стрясти́, потрясти́, струсну́ти.

Со́тскій = со́цький.

Сотъ, частїше мн. **со́ты** = стільни́к (С. Л.), сцїльни́к (С. З.), щільни́к, для привади роя — приломок, приліплений в улику для нового роя — скрепе́нник.

Со́тый = со́тнїй.

Соумы́шленникъ = спі́льник, това́риш і д. Соуча́стникъ.

Соумышля́ть, соумы́слить = умишля́ти, ма́ти злий замір, уми́слити (разом з ким), наклада́ти. — Мазепо гетьмане, ізрадливий пане! Злее починаєш, а Шведом накладаєш. н. д.

Со́усникъ = полу́мисок, полу́миска.

Со́усъ = по́ливка (С. З. Жел.), підле́ва, підли́ва, підли́вка (С. Жел.), кисленька з оцтом до вареної курки — потра́вка (С. З.), сикове́, з бурячкі́в — бурячки́. — До вовчого мъясива собача підлива. н. пр. — З підлевою индик. Кот. — Мати було як заправлять сикове — їси та облизуєш ся. Кн.

Соуча́стникъ, ца = уча́стник, ця (С. Ш.), суми́сник, спі́льник, това́риш, в якому лихому дїлї — поли́гач (Сп.).

Соучени́къ = това́риш шкі́льний.

Софа́ = кана́па, кана́пка.

Соха́, со́шка = соха́, со́шка, вільце́. — **Ме́лкая со́шка** = полу́панок, пано́к, підпа́нок. С. З.

Соха́тый = д. Лось.

Со́хнуть = со́хнути, со́хти (С. Л.), схну́ти (С. Л.), починать — посиха́ти, про грязь ще — тря́хнути, три́хти (С. Ш.), тужа́віти, про рослину — марні́ти, ча́хнути, чу́чвеніти, про тїло — марнїти, ча́хнути, кощати, про губи — сма́гнути. — Тільки ж моє серденько схне, що молодая за між іде. н. п. — Сохнуть в печалї, що день сльози лити. Кот. — Въяне вишня, посихає. н. п. — Від посухи і трава почу́чвеніла. С. Л. — Нехай трохи прочахне, тоді підітнемо. С. Л.

Сохране́ніе = хороне́ння, хова́ння, схова́ння (С. З. Л. Сам.), захова́ння, схов, схо́вок (С. З.), схо́ванка. — Книги гродськиї в добрім схованню ховати мають. Ст. Л. — Лихий сховок і доброго спокусить. н. пр. — То був той самий статут, що взяв у його Юзефович на схованку. Кн. — Трояким правом обовязаний до заховання такого секрету. Б. Н.

Сохра́нно = в цїлости.

Сохра́нность = 1. д. Сохране́ніе.
2. цїлість.

Сохра́нный = цїлий. — **Сохра́нное мѣсто** = схо́ванка. С. З. — **С. казна́** = ба́нок.

Сохраня́ть, сохрани́ть, ся = берегти́, кри́ти (С. Л.), хорони́ти (С. Л.), хова́ти, дохо́вувати, шанува́ти, зберегти́, схова́ти, захова́ти, дохова́ти, схорони́ти, ся. — Молю Тебе, Боже, сховай од напасти. Рнб. — Печать тую писарь земський у себе сам ховати мають. Ст. Л. — Наша давня письменність не зберегла нам старих поетичних переказів руського народу. З. Ог. — Звичаї добриї стародавиї ховати. Ст. Л. — Тую вольность в цїлости нам заховали. Ст. Л. — Русь доховала віру грецьку з словъянським обрядом. Бар. — Не вмів же ти шанувати, здоровъячка свого. н. п. — **Сохрани Бо́же! С. Богъ!** = крий Бо́же, хорони́, борони́, боро́нь Бо́же! хай Бог боро́нить! С. Л. З.

Сочеви́ца = д. Чечеви́ца.

Сочеви́чникъ, рос. Orobus vernus L. = горо́бинний горо́х, ди́кий горо́х, серде́шна трава́, череви́чки, зозу́лїни черевички, півники, ра́пник. С. Ан.

Сочеви́чный = чечави́чний.

Соче́вникъ, соче́льникъ = сьвят-вечір (С. Аф.), сьвяти́й вечір (С. Аф.). — **Рожде́ственскій с.** (24. студня) = (окрім того) — бага́тий вечір (С. З.), багата кутя. — **Богоявле́нскій, креще́нскій с.** (5. січня) = голо́дний вечір (С. З.), голо́дна кутя́.

Сочетова́ть, сочета́ть, ся = лучи́ти, злуча́ти (С. Ж.), зъєдня́ти, ся, спілкува́ти ся, злучи́ти, зъєдна́ти, поєдна́ти ся. Пр. д. під сл. **Соединя́ть**. — **Сочета́ться бра́комъ** = д. під сл. **Бракъ**.

Сочета́ніе = злуче́ння (С. Ж.), сполуче́ння (С. Л.), зъєдна́ння, спілкова́ння (С. Ж.).

Сочине́ніе = 1. склада́ння, писа́ння, компонува́ння (дія).

2. писа́ння, компонува́ння, твір, утвір, тво́ра (С. Ш.), мн. тво́ри, утво́ри (С. Ш.), композиту́ра. — Писання І. Котляревського. К. — Огласив я друком не одно вже своє й чуже компонування. К. Х. — Із пісні бере основу свого компонування. К. Х. — Вірші своєї композитури. Л. В. — Пр. д. ще під сл. **Произведе́ніе**.

Сочини́тель = письме́нник і д. **Писа́тель**.

Сочиня́ть, сочини́ть = 1. склада́ти, уклада́ти, компонува́ти (С. З.), писа́ти, скла́сти (С. Л.), уложи́ти (С. Л.), зложи́ти (С. Л.), скомпонува́ти (С. З. Ос.), написа́ти, вірші — віршувати. — Він і пісні складе. С. Л. — Де коли і сам компоную ледаченькі вірші од скуки. Дум. — Наш віршомаз Тюхтій старих людей шанує, Гарасько як звелять, він так і компонує! Гул. Ар. — Не вам Гарасько сей указ скомпонував: він сам розумним був, розумно і писав. Гул. Ар. — Не для людей і не для слави мережані та кучеряві оці вірші віршую я. К. Ш. (Пр. д. ще під сл. **Составля́ть** 3.)

2. склада́ти, вига́дувати, скла́сти, ви́гадати. — Таку брехню склали, що страх. С. Л.

Сочи́ть = 1. (**насочи́ть**) — точи́ти, ціди́ти, наточи́ти, націди́ти (сік з дерева).

2. (**высочи́ть**) — виду́рювати, видурати, ви́мантачити, викрутити, ви́морочити, ви́драти

Сочи́ться = ціди́ти ся, слези́ти, ся. — Живиця так і слезить. — Вода ледве слезить.

Сочлене́ніе = суста́в, кульші з крижами — клуб, хребта з шиєю, власне похребтина з въязовими кістками — киртави́на, пальців — щи́колоток.

Со́чность = сокови́тість. — Добрі яблука, та соковитости у їх нема, сухі, наче торішні. Кн. — Чи задержала та квітка соковитість і сьвіжість життя. Кн.

Со́чный = сі́чний, сокови́тий. — Кавун соковитий, хоч пий його. Кн.

Сочу́вствіе = спочу́ття, співчу́ття, спочува́ння. — Не знаходячи спочуття, пан отець Сергій знишк. Лев. В. — Він давно почував потребу спочуття, потребу висловити своє лихо. Лев. В. — Скропити тією росою спочуття щирого. Кн. — Їх спочування до мого лиха не щире. Кн. — Він написав поему, повну співчуття для бідних. Л. Н. В.

Сочу́вственный = спочу́йний.

Сочу́вствовать = спочува́ти. — Вона спочувала цілою душею до Петра. Лев. — Егеж! обізвала ся спочуваючи матушка, що й собі давно вже зорила. Лев. В. — Се не перешкоджає читачеві розуміти становище героя і дуже йому спочувати. Л. Н. В. —

Сочу́вствующій = спочува́ючий, жалі́бник.

Соше́ствіе = схід. — **Соше́ствіе Свята́го Ду́ха** = д. під сл. **Пра́здникъ**.

Со́шка = д. під сл. **Соха́**.

Сошни́къ = 1. леміш (у сохи).

2. Vomer — кістка в но́сї між ніздря́ми.

Сощика́ть, сощи́кнуть = зрива́ти, знїма́ти, зірва́ти, зня́ти (нагорілий гніт з сьвічки).

Сощи́пывать, сощипа́ть, сощипну́ть = зрива́ти, зірва́ти.

Союзни́къ, ца = сою́зник (С. Жел.), спі́льник, сумі́сник, ця. — Жінка не невольниця, а спільниця наша. Кн.

Сою́зъ = 1. сою́з (С. Жел.), спі́лка (С. Жел.), звя́зок (С. Ж.). — Розмова йшла про сподівану спілку Словъян. Кн. — Перш за все наш звязок спаювала ідея, а потім... Кн. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка. н. пр. — **Швейца́рскій сою́зъ** = швейца́рська спілка.

2. (грам.) — сполу́чник. Гр. См. Ст.

Со́я, со́юшка = 1. пт. Corvus glandarius — соя, со́йка.

2. по́ливка (до страви).

Спада́ть, спа́сть = 1. спада́ти, опада́ти, осипа́ти ся і т. д. д. — **Опада́ть** 1. — Пожовкле листя опада.

2. випада́ти, вила́зити, обла́зити, ви́пасти, ви́лїзти, облїзти, повипада́ти і т. д. — Шерсть вилазить. — Голова облїзла.

3. спада́ти, збува́ти, убува́ти (С. Ш.), спа́сти, убу́ти (С. Ш.); стуха́ти (С. Л.), сту́хнути, одту́хнути. — Вода спадає. — Вода почина убувати. — Голова вся опухла і тільки вранці стухла. Кр. — **Спада́ть,**

спасть съ лица́, съ тѣла = марні́ти, змарні́ти, худі́ти, ху́днути, схуднути. — Личеньком змарніла, наче хворобу перебула. Кн.

Спаде́ніе, спадъ = спад, спа́док (С. З.).

Спа́дышъ = сьпівака, що втра́тив го́лос, спав з го́лосу.

Спа́зма, вживаеть ся тільки мн. **спа́змы** = корч, ко́рчі (С. Л.), перело́ги (С. З. Л.), в животі — завійна (С. Аф. Л. Ман.), завійни́ця (С. Л.), со́нящниці (С. З.), со́ящниці. — Опісля здавило її щось в горлї, мов корч сьміху. Коб. — Нехай тебе завійна візьме! н. пр.

Спа́ивать = 1. (**спая́ть, ся**) — спа́ювати, спая́ти, ся, злютова́ти (С. Жел.), прива́рити, ся, склепи́ти нютами (Лев.).

2. (**споить**) — спо́ювати, розпо́ювати, спої́ти, розпої́ти, кількох — позпо́ювати, порозпо́ювати; напува́ти, обпо́ювати, напоїти, обпоїти. — Розпоїв мого чоловіка. — Його й квартою не напоїш.

Спа́йка = 1. пая́ння (С. Пар.), лют, злютова́ння.

2. злюто́ване (місце). — Вісь переломилась саме на злютованому.

Спакова́ть, ся = спакува́ти, ся, поспако́вувати ся.

Спа́костить, ся = спаску́дити, ся, пропаску́дити, ся.

Спа́ленка = д. **Спа́льня.**

Спа́ленный = опочива́льний.

Спалённый = спа́лений.

Спа́лзывать, сползти́ = зла́зити, сповза́ти, злізти, сповзти.

Спали́ть = спали́ти, кільно — попали́ти.

Спа́лый = опа́лий. — **С. плодъ** = па́далиця.

Спа́льный = опочива́льний.

Спа́льня = опочива́льня. — Пішла в опочивальню. н. о.

Спа́ніе, спаньё = спання́. — З спання не буде коня, з лежі не буде одежі. н. пр.

Спа́ржа, рос. Asparagus officinalis L. = шпара́га, шпара́ги, підчо́с, ва́ячий холодо́к, холодо́к (С. Ан. Л.), засохле стебло — перекоти́поле (С. Л.), покоти́поле, покоту́н.

Спа́ржевый = шпара́говий.

Спа́риваніе = парува́ння.

Спа́ривать, спа́рить = парува́ти, добіра́ти до пари, спарува́ти, припарува́ти, про кілько — попарувати, позпаро́вувати. — Спарувати та чортові подарувати. н. пр.

Спа́рхивать, спорхну́ть = злїта́ти, спу́рхувати, злетїти, спурхну́ти, ви́пурхнути.

Спа́рывать, споро́ть = випо́рювати, ви́пороти.

Спаса́ть, спасти́, ся = 1. ра(я)тува́ти, виря́товувати, визволя́ти (С. Л.), ви́рятувати, порятува́ти (С. Л.), відрятува́ти (С. Л.), зрятува́ти, обрятува́ти, ся, ви́зволити, ся, одвола́ти, відвола́ти, відволо́дати, відвалува́ти. — Обізвавсь Тарас Трясило віру рятувати. К. Ш. — Ой невечко! рятуйте, поможіте! Ловіте злодія, держіте. Б. Г. — Чорноморець потопає і на милую гукає: ратуй, ратуй моя мила, коли вірно полюбила. н. п. — Будеш ти, сирітко, Бога вихваляти, буде тебе Господь завжде рятувати. н. п. — Як би не молодий кобзарь мене обрятував, то й досї б я кайдани тягав. Гр. Чайч. — Виринав зверх води і кричав скільки сили: рятуйте! Дум. — Таке лихо, що коли Бог і ви не порятуєте, так не тямлю, що й буде з нами. Пр. — Всї раді, що обрятувались од видимої смерти. Чайч. — Усї загинули, тільки Робинзон вирятував ся. Чайч. — Найдорожче зілля не здолає визволить од смерти. Ст. Г. — Над хлопцем щиро упадав, поки від смерти одволав. Пч. О.

2. спаса́ти, спасти́, ся. — Чорна ряса не спасе, а біла в гріх не введе. н. пр.

Спасе́ніе = 1. ра(я)ту́нок (С. Л.), поряту́нок (С. З.), рятува́ння, порятува́ння. — Тодї вони потопали, порятунку нї відкіль не мали. н. п. — Докторове для порятування здоровя хорих. Б. Н.

2. спасіння. — За терпіння Бог дасть спасїння. н. пр.

Спаси́бо = спаси́бі (С. З. Л.), дя́кую, дя́кувать (С. Л.). — Спасибі Богові та мінї, а вам — нї! н. пр. — Дякувать тобі, що ти прийшов. — **За спаси́бо** = за спаси́бі, за та́к гро́шей.

Спаси́тель = 1. визволи́тель, вибави́тель (С. Ж.), збави́тель.

2. Спаси́тель, Спас, Збави́тель. — Перед образом Спаса. н. о. — Збавитель в колючим вінком на чолї. Лев. В.

Спаси́тельный = збаве́нний (С. Л.), помічни́й, ра(я)тівни́чий. — Збавенна рада. С. Л. — Тепер вже перестали пити віри в ратівничий суверенїтет державний. Зінь.

Спасти́ = д. **Спаса́ть.**

Спасъ = д. **Спаси́тель 2.**

Спать, ся = спа́ти, ся. — Не дай спати ходячому. К. Ш. — Ой не спить ся, не лежить ся і сон мене не бере. н. п.

Спа́хивать = 1. (**спаха́ть**) — ора́ти, з'ора́ти, ви́орати (д. **Вспаха́ть**).
2. (**спахну́ть**) — здува́ти і д. **Свѣ́вать** і **Сма́хивать**.

Спа́шка = д. **Вспа́шка**.

Спа́ять = д. **Спа́ивать** 1.

Спека́ться, спе́чься = запіка́ти ся, запекти́ ся. — Кров запеклась.

Спекуля́торъ, спекуля́нтъ = спекуля́нт, шепоти́нник.

Спелена́ть = спови́ти, опови́ти, обпови́ти. — Сповила дитину.

Спенёкъ = шпень, шпе́нак.

Спепеля́ть, спепели́ть = в по́піл оберта́ти, оберну́ти, спопеля́ти, спопели́ти.

Спепеля́ться, спепели́ться = спопеля́ти ся, спопелі́ти.

Сперва́ = сперш, спе́ршу, перш (С. Л.), перше (С. Л.), попере́д, попе́реду, споча́тку, на поча́тку (С. Ж.).

Спереди́ = спе́реду, на пе́реді. — Ще спереду і сяк і так, а ззаду — ей же, ей на чорта. Гул. Ар.

Спере́ть, ся = д. **Спира́ть, ся**.

Спёртый = сти́снутий. — **С. во́здухъ** = тяжки́й, важки́й дух, тяжке́ повітря, заду́ха.

Спеси́вецъ, спеси́вица = горду́н, гордій, гордівниця, чванько́ і д. **Горде́цъ** і **Горда́нка**.

Спеси́вость = д. **Надме́нность**.

Спеси́вый = пи́шний, високоду́мний і д. **Надме́нный** і **Кичли́вый**.

Спеси́вѣть, заспеси́вѣть = гордіти, пиша́ти ся, чва́нити ся, пиндю́чити ся, загордіти і т. д. д. **Горди́ться, Надмева́ться** і д. **Заспеси́вѣть**.

Спесь, спесца́ = пиха́, чвань, гордува́ння, го́рдощі і д. **Кичли́вость** і **Надме́нность**. — **Уба́вить спе́си, сбить спесь** = збити пиху́, вкрути́ти хвоста́, пи́нхви да́ти.

Спесько́ = чванько́ і д. **Спеси́вецъ**.

Спеціали́стъ = специяли́ста; ми́тець, мисте́ць (С. З.). — На те він і митець всьому ділї, щоб вибрати доброго кожуха́. Кн.

Спе́ціи = спе́ції; зілля, ліки.

Спечь, ся = спекти́, ся, напекти́, понапіка́ти.

Спива́ть, спить = одпива́ти, надпива́ти, одпи́ти, надпи́ти.

Спива́ться, спи́ться = розпива́ти ся, спива́ти ся, розпи́ти ся, спи́ти ся.

Спи́ливать, спили́ть, ся = зпи́лювати, надпи́лювати, зпиля́ти, надпиля́ти, позпи́лювати, ся.

Спина́ = спи́на, хребе́т, хребти́на. — А від пива болить спина. н. п.

Спи́нка = спи́нка, спи́ночка (Здр. с. Спина́, теж у риб хребет, в одежі — частина, що покриває спину, у стільцїв і крісел задня частина). — **С. ножа́** = тупі́й.

Спинно́й = спинни́й, хребто́вий.

Спира́льный = спира́льний, шрубува́тий, гвинтова́тий.

Спира́ть, спере́ть, ся = 1. спіра́ти, спиха́ти, спе́рти, зіпхну́ти.
2. зда́влювати, сти́скувати, спіра́ти, здави́ти, сти́снути, спе́рти, ся.

Спи́ртовый = спиртови́й.

Спиртуо́зный = пъянки́й.

Спиртоме́ръ = д. **Алкоголоме́тръ**.

Спиртъ = спирт. — **Нашаты́рный с.** = жигуне́ць. Сп.

Списа́ть = д. **Спи́сывать**.

Спи́сокъ = 1. спи́сок, ви́пис. — Список з рукопису. Д. Копія.
2. спи́сок, ре́єстр, ле́єстр. — **Внести́ въ спи́сокъ** = записа́ти в ре́єстр. — **Выключать изъ спи́ска** = виписати з ре́єстру.

Спи́сыватель = спи́сувач і д. **Перепи́счикъ**.

Спи́сывать, списа́ть, ся = 1. спи́сувати, перепи́сувати, копіюва́ти, зкопіюва́ти.
2. листува́ти ся і д. **Перепи́сываться**.

Спи́ца = 1. шпи́ця, шпи́чка, пати́к, пати́чок, пати́чка.
2. прут, дрот, дро́тик (д. **Игла́ 1.**).
3. шпи́ця (в колесї).

Спи́чечница = сірни́шниця.

Спи́чечный = сірнико́вий.

Спи́чка = шпи́чка, для колупання — копи́стка (С. З.). — **Сѣ́рная спи́чка** = сірни́к. — **Фо́сфорная с.** = сірничо́к (С. Л.), самопа́лка (Ніс.), запа́лка.

Спи́чникъ = 1. сірни́чник.
2. д. **Вѣ́шалка**.

Спи́щикъ = д. **Спи́сыватель**.

Спла́вливать, сплавля́ть, спла́вить, ся = 1. топи́ти (С. Ш.), стопи́ти, ся.
2. сплавля́ти, гна́ти, спла́вити.

Сплавно́й = сплавни́й.

Спла́вщикъ = сплавни́к (С. Пар.), осна́ч.

Спла́чивать, сплоти́ть = зъединя́ти, злуча́ти, збива́ти, звя́зувати і д. **Плоти́ть**.

Сплёвывать = спльо́вувати, на бік — чвиркати.

Сплéснивать, сплéснить = сплїтáти, виплїтáти, сплестú, виплестú, зчáлити.

Сплеснýть = д. **Всплеснýть.**

Сплетáть, сплестú, сплéсть, ся = 1. сплїтáти, виплїтáти, сплестú, вúплести, поплестú, посплїтáти, ся. — Сплїв батїг. — Виплїв кошик. — Гилки посплїтали ся.
2. сплїтáти, сплестú, плéскати, наплéскати. — Сплїв таке, що й купи не держить ся.

Сплетéніе = 1. плетїння.
2. зáплїтка.

Сплётка, сплéтня = пльóтка (С. З.), пльóтки, плїтки, поговíр (С. Л.), наговíр, обмóва, перéказка, нáбілки. — Щоб не стали ся які пльотки і не пішла чутка до архирея. Лев. В. — Пльотками фальшиве панам своїм оскаржували. Л. В. — Була слава, була поговори та на тую дівчиноньку, що чорниї брови. н. п. — **Сплéтни распускáть** = поговíр пускáти, нáбілки набивáти.

Сплéтникъ, сплéтчикъ, ца = плетýн, плетýха, брехáчка (сп. р.), язикáтий, та, губáнь, губáч, губáтий, та, баламýт, ка, пащикýха, слизькоязúкий, ка.

Сплéтничать = плéскати (С. З.), плестú, брехáти, баламýтити, пащикувáти, обмовля́ти, чмутувáти, судáчати, блягýзкати (С. Ш.). — Люди плещуть. С. З.

Сплинъ = хандрá (С. Ш.), марýда, осорýга.

Сплотúть = д. **Сплáчивать.**

Сплóтникъ, сплóтчикъ = д. **Сплáвщикъ.**

Сплóха = пó просту, не розвáжно, з прóста.

Сплоховáть = сплохувáти (Кр.) скапцанíти (Кр. Кв.), скосрúлити ся (Кр. Вол.), хибнýти.

Сплóчивать = д. **Сплáчивать.**

Сплошнóй = суцíльний (С. Л.), позплїчний; одномáстний. — **С. недѣля** = всéїдна.

Сплошь = рядом (С. Л.), сýспіль, сýплаш (Мав.), усé (С. Л.), скрізь (С. Л.). — Усї ниви засїяні суспіль буряками. Лев. — **Сплошь и рядомъ** = скрізь і завжди.

Сплутовáть = змахлювáти, зшахрувáти, змошéничати.

Сплывáть, сплыть = виливáти ся, переливáти ся, вúлити ся, перелити ся. — **Было, да сплыло** = булó, та загулó. н. пр.

Сплывáться, сплыться = зливáти ся, зпливáти ся, злúти ся, позливáти ся.

Сплю́щивать, сплю́снуть, сплю́щить, ся = плю́щити, сплю́щувати, сплю́снути, сплю́щити, приплю́щити, сплескáти, поплескáти, поплю́щити, ся.

Спля́сать = протанцювáти, вúтанцювати.

Спля́саться = зтанцювáти ся. — Так зтанцювались, що кращої пари в танцях не має.

Сподвáлъ = гуртóм, огýлом.

Спóдличать = зробúти яке паскýдство, нишком — гадю́чку вкúнути.

Сподрýчный, но = похвáтний, поплїчний, на пóхватї, зрýчно, нáруч (С. Л.). — Отут у мене раз у-раз є похватна людина. Кн. — Тобі се буде нáруч. С. Л. — **Сподрýчнѣе** = зручнїш, е, способнїш С. Л.

Сподымáть, сподня́ть, ся = підіймáти, підня́ти, ся і д. **Поднимáть.**

Спожúнки = д. **Госпожúнки.**

Спозарáнковъ = з рáннього ранку, спозарáнку (С. Л.).

Спознавáть, спознáть, ся = 1. пізнавáти, дознавáти, зазнавáти, пізнáти і т. д. — Чимало лиха я зазнав.
2. спізнавáти ся і д. **Знакóмиться.** — Як же він з тою спізнав ся? Г. Барв.

Спой = д. **Спáйка 2.**

Спóйка = д. **Спáйка 1 і 2.**

Споúть = д. **Спáивать 2.**

Спокóйно = спокíйно, тúхо, тихомúрно (С. Ш.), супокóєм, ладом, лáгодом.

Спокóйный = спокíйний, супокíйний, впокíйний, тихомúрний (С. Ш.), повільний. — **Спокóйной нóчи!** = добрá-ніч (С. З.), на добрá-ніч!

Спокóйствіе = спóкій, сýпокій, покій, упокій (С. Ш.), спокíйність, тúхість, тихомúрря, тихомúрство, лáгода. — Плачуть карі очі, не дають спокою ані в день, ні в ночі. н. п. — За дурною головою нема ногам упокою. н. пр.

Спокóить, ся = д. **Покóить, ся.**

Сполáскивать, сполоскáть, сполоснýть, ся = сполíскувати, сполоскáти.

Сполáгори = лéгше, пів-бідú, ні гáдки. — Дочок повидавав, синів поженив, тепер йому легше. — Тепер, братко, тобі нї гадки! Сніп. — Це ще пів-біди, аби чого гіршого не було.

Сполнá = усé, вповні, цілкóм, зóвсім, ýстіль, в ціль.

Сполóхъ = сполóх, ґвалт (Д. **Набáтъ**).

Сполошúть = сполóхати, зґвалтувáти.

Спóлстить = збúти пóвсть.

Спóлье = край пóля.

Спóльный = сумéжний (про поле).

Спóнка = плонúчка (що нею збивають дошки).

Спо́рить, ся = спо́рити, ся, змага́ти ся, спереча́ти ся, спреча́ти ся, спіра́ти ся (С. З.). — З жінкою часто Хома все змагав ся — працею все він своєю було величав ся. Грінч. — Та дарма з долею змагавсь, — не я над нею насьміявсь. Пч. О. — За нею йшли два старі мужі, ізмагали ся, закладали ся: один каже — царівна їде, другий каже — королівна їде. н. п. — Раз два приятелі між себе сперечались, яке життя статечнійше вести? Пч. О. — Через своїх коз він спірали ся о корову шведськую. Л. В.

Спори́ться, спори́тся = поступа́ти, посува́ти ся (наперед), ма́ти успі́х, уда́чу.

Спо́ркій = д. **Спо́рый**.

Спо́рливый = сварли́вий, супере́чливий, незго́дливий.

Спо́рникъ, ца = супере́чник, ця, губа́нь, губа́ч.

Спо́рный = спі́рний.

Споро́ть = д. **Спа́рывать**.

Спору́чный = д. **Сподру́чный**.

Спорхну́ть = д. **Спа́рхивать**.

Спо́рщикъ, ца = д. **Спо́рникъ, ца**.

Споръ = спі́рка, супере́ка, супере́чка (С. З.), змага́ння, зма́га, зма́жка, пере́ка, пере́ча, пере́чка. — І межи сьвятими буває суперечка. н. пр. — Нехай буде гречка, аби не суперечка. н. пр. — Бесіда про такі речі викликала палкі змагання. Пр. — За це у нас і змага зайшла. Сп. — Кайдаш і Лаврін вмішались і собі в бабську змажку, кричали, змагались разом з бабами. Лев. — А як з нами змажка буде — нехай нас розсудять люди. н. п. — **Спо́ру нѣтъ** = безпере́чно, нема́ що спереча́тись.

Спо́рый = кори́стний, виго́дний.

Спори́нья = ріжки́ і д. **Головня 2**.

Спорышъ, рос. Polygonum aviculare L. = спори́ш, шпори́ш, морі́г, морі́жок. С. Ап.

Спосо́бникъ = д. **Помо́щникъ**.

Спосо́бность = зда́тність, вда́тність, доте́пність (С. Л.), здібність, хист (С. З.), кебе́та (С. Л.), кебі́ть, тала́н. — Він мав до малювання і хист і охоту. Лев. — Нема у його до хазяйства хисту. Прав. — Хист Шевченка до малярства і тут зараз показав себе. Кн. — З твоїм хистом зараз навчиш ся всьому, чого бракувало тобі. Кн. — В тебе до того розуму й хисту не стане. Лев. — Шевченко під час найбільшого розцьвіту його кебети. Кн. — Єсть і в тебе кебіть — на пічі сидіть. н. пр. — Він визначав ся великими военними здібностями. Бар. О.

Спосо́бный = 1. зда́тний (С. Аф. З. Л.), вда́тний (С. Л.), уда́тний (С. Ш.), доте́пний (С. З. Л.), здібний (С. З.), стіпний (С. З. Л.), хистки́й (С. З.), голінний, кебе́(і)тний (Ман.), кебе́тливий. — На все здатні, до любощів, до пісень. Б. Г. — Що здатний був до вечерниць. Кот. — Один ще змалку вдатний шпак у щиглика сьпівать навчив ся. Б. Г. — Моторний парубок, дотепний хоч до чого. Б. Г. — А який був до своєї справи дотепний. І. Г. — Все сьпівають що діялось, бо дотепні. К. Ш. — Щоб народ і Україну вміла покохати, щоб за правду проти кривди була здібна стати. Мова. — Не здібна й корови видоїти. Кр. — Та не стіпна й їсти наварити. н. п. — Стіпний на докладки. н. пр. — І дурень стіпний кашу їсту. н. пр. — А вона така, що сама і спекти не кебітна. н. к. — Дуже кебетливий і подає надію стати одним з наших корифеїв. Пісоч. — **Спосо́бнымъ быть** = зда́ти ся. С. З. — Наша Парася на все здала ся. н. пр. 2. спосо́бний, прида́тний, пого́дний.

Спосо́бствовать = помога́ти, спомога́ти (С. Л.), засобля́ти і д. **Вспомоществова́ть** і **Помога́ть**. — Отсе засобляло доброму розвитку края. Кн.

Спо́собъ = спо́сіб, по́бит, роб, лад, штиль, кшталт. С. З. Л. — Яким би то побитом грошей добути? С. Л. — Таким робом виорівняла ся у кождого думка, що... Бар. О.

Споспѣшествова́ть = сприя́ти і д. **Благопрія́тствовать** і **Спосо́бствовать**. — Капіталізм не може сприяти добробиту в краю хліборобському. Кн. — **Споспѣшеству́ющій** = вспомога́ючий (С. Ж.), сприя́ючий.

Споспѣшествова́тель, споспѣшникъ = помога́ч і д. **Помо́щникъ**.

Спотыка́ться, спотыкну́ться = точи́ти ся (С. Ш.), спотика́ти ся, потика́ти ся, поточи́ти ся, спіткну́ти ся, пошпо́тати ся, зашпо́тати ся. — Та вже кінь мій вороненький в воротях спіткнув ся. н. п. — Гляди себе: спіткнеш ся — пропав. Мир. О. — Взяв ся джурі коник потикати. н. п. — Пошпотав ся під Нечаєм коник на купинку. н. п. — Зашпотав ся тай упав. — **Спотыка́ясь** = на спо́тич, на спо́тички, спотика́ючись.

Спотѣ́ть = споті́ти, спітні́ти, дуже — упрі́ти. — Упрів на спеці так, що сорочку хоч викрути. Кн.

Спохва́тываться, спохвати́ться = схамену́ти ся (С. З. Л., охамену́ти ся (С. З.), охану́ти (С. З. Ман.), охамени́ти ся, огляді́ти ся, похвати́ти ся. — Оглядів ся, як наїв ся. н. пр. — Похватав ся, аж сокиру забув. — Схаменув ся і вернув ся.

Спра́ва = з пра́вого бо́ку, право́руч.

Справедли́вость = справедли́вість, правди́вість.

Справедли́вый, во = 1. справедли́вий, правди́вий, пра́ведний, пра́вий, справедли́во, по пра́вді. — Козак — душа правдивая. н. пр. — По правді роби, доброго й кінця сподівай ся. н. пр.

2. справедли́вий (С. З.), правди́вий, ві́рний, пе́вний. — Певна чутка.

Спра́вка = спра́вка (С. Жел.), ро́звідка.

Справля́ть, спра́вить, ся = 1. справля́ти, виправля́ти, вирі́внювати, випрямля́ти (С. Аф.), спра́вити і т. д. — Треба виправити гвіздок, бо дуже зігнув ся. н. о.

2. д. **Отправля́ть** і **Соверша́ть**. — Справив весілля на славу.

3. довідувати ся, розві́дувати, довідати ся, розвідати.

4. справля́ти ся, по́рати ся, спра́вити ся, упо́рати ся. — Не легко було йому впорати ся з магнатами. Бар. О. — **Онъ не спра́вится съ э́тимъ дѣ́ломъ** = він з сим ділом не да́сть собі ра́ди.

Спра́шивать, спроси́ть = 1. пита́ти, ся, спита́ти, запита́ти, попита́ти, поспита́ти, позпи́тувати, понапи́тувати. — Людей питай, а свій розум май. н. пр. — Чого серце, як голубка, день і ніч воркує; ніхто його не питає, не знає, не чує. Чужі люди не спитають, та й на що питати? К. Ш. — Як будуть питати я буду мовчати. н. п. — А хто лиха не знає, то нехай мене спитає. н. п. — Упав тай лежить, ніхто його не спитає, що в його болить. н. п. — Ой не питай, козаченько, чия я? Як ти вийдеш на улицю, вийду й я. н. п. — Не спитавши голови, не лізь до ніг. н. пр. — Та й забула попитати, чого стоїш коло хати? н. п. — В кума ради поспитати. Грінч. — А я б тебе про от що попитав. Б. Г. — **Спро́шенный** = спи́таний, запи́таний.

2. домога́ти ся, вимага́ти, доправля́ти ся, допра́вити, ся (С. Аф.), потребува́ти.

Спринцо́вка = бри́зкавка, при́скавка, си́кавка, ци́калка.

Спро́бовать = скоштува́ти, зкоштува́ти. С. Л.

Спрова́живать, спрова́дить = відпрова́дити, ви́провадити, поту́рити, проту́рити, збу́ти ся, позпрова́жувати. — **С. на то́тъ свѣ́тъ** = на той сьвіт загна́ти.

Спроси́ть = д. **Спра́шивать**.

Спрово́рить = д. **Прово́рить**.

Спроста́ = спро́ста, по́просту.

Спросъ = спит, спи́ток, по́пит, по́спит, попита́ння. — Без попиту що хочеш, те і рвеш. н. о. — **Спросъ не бѣда́** = спиток не вбиток. н. пр. — **Безъ спро́су** = не спита́вши, без по́питу.

Спры́гивать, спры́гнуть = спли́гувати, сплигну́ти, встрибну́ти, про кількох — посплі́гувати.

Спры́скивать, спры́скать, спры́снуть = бри́зкати, побри́зкати, покра́пати, спорсну́ти. — Набери в рот горілки тай спорсни. н. о. Грінч.

Спряга́ть, проспряга́ть = спряга́ти, одміня́ти (дієслово). С. Пар. Жел.

Спряже́ніе = спряже́ння, одмі́на (дієслова). С. Пар. Жел.

Спря́жка = супря́га, су́пряг, супру́га. — **Членъ спря́жки** = супря́гач, супря́жник, супру́жник.

Спрямля́ть, спря́мить = д. **Справля́ть 1.**

Спря́тать, ся = схова́ти, захова́ти, похова́ти, перехова́ти, ся. — Ой дівчино, моє серце, сховай мене під ряденце, ой дівчино, моя рибко, сховай мене, щоб не видко. н. п. — Козаченько догадав ся, та до дівчини сховав ся. н. п. — Куди од Духу я Твого сховаюсь? Де від лиця твого втечу і притаюсь? Гул. Ар. — Побачив щось блищить, підняв тай сховав. н. к. Ман. — Не треба смерти ковану боятись: від неї й на печі не заховатись. К. Б. — От помалесеньку підкралось, взяло місяця та у дупло і заховалось. Б. Г. — Скрию ся де небудь, перехова́ю ся на час. Кр.

Спрятъ = схов, схо́вок, хо́ванка, схо́ванка. С. З. — Лихий сховок то й доброго спокусить. н. пр. — Голодний, а в схові ні шеляга. Грінч.

Спу́гивать, спуга́ть, спугну́ть = поло́хати, споло́хати, позполо́хувати. — Не полохай курчат. Кр. — Ой у полі Явдохала, вона хлопців полохала. н. п. Кр.

Спугъ = споло́х.

Спуска́ть, спусти́ть = 1. спуска́ти, спусти́ти; випуска́ти, ви́пустити. — Спустили воду з ставу. — Спустив собаку з цепу. — Випусти корову з хліву. — **С. я́корь** = оякори́ти ся.

2. спуска́ти, припуска́ти, спусти́ти; парува́ти, спарува́ти. — Спускати бугая з коровою. — Спарувати голубів.

3. сціжувати, сто́чувати, сціди́ти, сточи́ти. — Сціди пиво. — **С. углы́** (у столярів) — хвасува́ти.

Спуска́ться, спусти́ться = 1. спуска́ти ся, спусти́ти ся. — На громаду з гори спускатись.

2. здава́ти ся, спуска́ти ся, зда́ти ся, спусти́ти ся. — Здав ся на людей, нехай вони скажуть.

Спусково́й = спуско́вий. — **С. соба́чка** = д. **Соба́чка** (у рушниці).

Спускъ = 1. спуска́ння, спуск. — Спуск вода в ставу.

2. спуск, масть (переважно з воску і олива).

3. спуск, парува́ння.

4. ми́лость, ласка, поми́лування, по́пуск. — **Онъ спуску не дастъ** = не да́сть спу́ску, пона́дки, не да́сть собі в ка́шу наплюва́ти.

Спустя́ = опісля́, по́тім. — **С. нѣсколько времени** = вго́дом, тро́хи вго́дом, перего́дом, вгодя́, перегодя́, невдо́взї, почасї, невзаба́ри, незаба́ром. — Якось перегодом вже читали ми книжку.

Спу́тать = д. **Спу́тывать.**

Спу́тникъ, ца = 1. това́риш, ка в доро́вї, супу́тник, ця (С. Жел.). — О мій сопутниче сьвятий. К. Ш.

2. (астр.) — сопу́тник, провідни́к (С. Прав).

Спу́тывать, спу́тать, ся = 1. плу́тати, поплу́тати, ся. — Поплутали нитки.

2. пу́тати (надївати путо), трено́жити (С. Ш.), спу́тати, потрено́жити (Ос.); про птицю — бо́ркати, прибо́ркати. — Потреножили коней тай пустили на пашу.

3. збива́ти, ся, плу́тати, ся, міша́ти, ся, зби́ти, поплу́тати, переплу́тати, зміша́ти, ся. — Він збив ся на речах.

Спуща́ть, ся = д. **Спуска́ть, ся.**

Спья́на = зпъя́ну, попъя́ному.

Спѣва́ться, спѣ́ться = зсьпівувати ся, зсьпіва́ти ся. — **Спѣ́ться** = змо́ватись.

Спѣ́вка = сьпі́вка.

Спѣ́лый = спі́лий, сти́глий і д. **Зрѣлый** 1. — Ти ж знаєш, що ячмінь зовсїм стиглий. Лев.

Спѣть = просьпіва́ти, ви́сьпівати, засьпіва́ти. — **Спѣ́тый** = просьпіваний.

Спѣть, поспѣ́ть = спі́ти, поспі́ти і д. **Зрѣть** 1.

Спѣхъ = спіх, по́спіх і д. **Поспѣшность.** — **Къ спѣ́ху** = як найскорі́ше, з по́спі́хом, поспіша́ючи, хапа́ючись. — **Не къ спѣ́ху** = нема́ чого́ хапа́ти ся. — **Отъ спѣ́ху** = з поспі́ху. — З поспіху трохи горщик не упустила. н. о.

Спѣ́шивать, спѣ́шить, ся = опі́шити, опі́шати.

Спѣши́ть, ся = спіши́ти, поспіша́ти, ся (С. Л.), хапа́ти ся (С. Л. Ш.), хвата́ти ся (С. Ш.), ква́пити ся (С. Л.), борзи́ти ся. — Хапаєть ся, як попівна заміж. н. пр. — Помаленьку, не хапаючись, перелїз через перелаз у двір. Лев. — Днї короткі, а шляхи ж то довгі, треба нам хапати ся до дому. Ст. С. — Помаленьку йди, не квап ся. н. о. Грінч. — Нема чого квапити ся, успіємо зъїхати. Фр.

Спѣ́шно = спі́шно, поспі́хом, ха́пко, хапко́м (С. З. Ш.), по́хватком, хватькома́ (Лев.), скорим ча́сом і д. **Поспѣшливо.**

Спѣ́шность = д. **Поспѣшность.**

Спѣ́шный = д. **Поспѣшливый.**

Спа́чивать, спа́тить, ся = 1. со́вати, посува́ти, посу́нути, всу́нути, ся (назад). — **Съ ума́ спя́тить** = з глузду зсу́нути ся, зъїхати, стеря́ти ся, збожеволїти. — Гуляв та по гостях їздив, доки не зъїхав з глузду Кн. — На радощах, немов стеряв ся. Кн.

2. відпира́ти ся, відкида́ти ся, одступа́ти ся, відпе́рти ся, відки́нути ся, відступи́ти ся (од слова).

Спя́чка = спля́чка. — Напала на його сплячка: все спить. Кн.

Срабо́тать = зроби́ти, пороби́ти, дороби́ти.

Сравне́нiе = рівня́ння, порівня́ння (С. Ж.), зрівня́ння, прирівня́ння. — Порівняння тих обох творів дає нам можність. Зап. Фр. — Порівняння руської мови з польскою. Зап. Кок. — **Въ сравне́нiи съ кѣмъ, съ чѣмъ** = про́ти, су́проти. — Проти сїї землї нема кращої. — Супроти сього коня не знайде луччого на усїм базарі. С. Л.

Сра́внивать = 1. (сра(о)вня́ть, ся) — рівня́ти, вирі́внювати, зрівня́ти, порівня́ти, ся, розрівня́ти, кругом — обрівня́ти, про кілько — позрі́внювати, гемблем — пригемблюва́ти, зерно в рівень — штрихува́ти. — Заказує, щоб шляхи рівняли, та містки мелювали. К. Х. — Розрівняв землю.

2 (сравни́ть) — рівня́ти (С. Ж.), прирі́внювати, порівня́ти, прирівня́ти, дорівня́ти, притули́ти, прики́нути. — Цьвіт калину ламала, до личенька рівняла: чи справдї я такая, як калинонька тая? п. п. — Що ти рівняєш себе до його? С. Л. — Треба порівняти становище української історіографії в 40 роках з сучасним. Зап. Гр. — Цікаво порівняти дуже похожі обряди релігійні у прибалтицьких славян з нашими. Бар. О. — Те, що сталось, можна дорівняти тому, що минуло. Кн. — Прирівняв коня до собаки. н. пр.

3. (сравни́ться, сравня́ться) — рівня́ти ся, зрівня́ти ся, порівня́ти ся. — Він тепер зрівняв ся з Максимом.

Сравни́тельный = порі́внуючий, порівня́вчий. — На полї порівнуючого язикознавства. Зап. Кок. — Міклошич у своїй порівнуючій граматицї славянських язиків. Ог.

Сравни́ть, сравня́ть = д. **Сра́внивать.**

Сража́ть, срази́ть = 1. збива́ти, побивати, зби́ти, поби́ти, звали́ти. — Як вдарив, так і збив його.

2. у(в)ражáти, уразйти. С. Ш. — Помалу, малу, чумаче, грай, не врази ж мого серденька вкрай. н. п.

Сражáться, сразйться = би́ти ся, стя́ти ся. — Ой у Неділю рано по раненьку Сопоп із Ордою стяв ся, а в Понеділок в обідню годину сам в неволеньку попав ся. н. п. — Чи насьмієм ми на Турків вдарить, завтра рано з ними в бої стятись? Ст. С.

Сражéніе = батáлія, бій, би́тва, потрéба, поти́чка (С. Л.), кóлот, валка і д. **Би́тва**. — Із баталії не показував пъят супостату. Дум. — Запекла книіла в іх баталїи в ту мить. Грінч.

Срáзу = в рáзу (С. Л.), од рáзу (С. Л.), від рáзу, до рáзу (С. Л.), з мáху, рáптом. Ос. — Ой є в мене таке зілля близько перелазу, як дам тобі напити ся, забудеш од разу. н. п.

Срами́ть, осрами́ть, ся = сорóмити, сóрому завдавáти, цьвікувáти, шпéтити (С. Ж.), осорóмити ся, сóрому завдáти, наробйти. — Я в тебе коничeнька одвіму, я тобі сорому нароблю. н. п. — Не цьвікуй мене перед людьми.

Срамни́къ, ца = соромíтник, ця, безли́чник, ця (С. Ш.).

Срáмный, но = сóромний, срамóтний, соромíцький, сóром, сóромно, посорóмно. — Срамотні сьпіви аж лящать. К. Ш. — Не сьпівайте сороміцької, засьпівайте старосьвітської. н. п. — Сором казати, а гріх потаїти. н. пр. — **Срамнáя часть** = соромотá. — А табак зветь ся так, бо виріс із соромоти одиїєї блудниці. Кр.

Срамослóвить = д. **Сквернослóвить**.

Сромотá, срамъ = сóром, соромóта, страм, стидóвище, стидóвъя, ганьбá. — А ти ж, мати, у старій свитині, то буде ж сором і моїй господині. н. п. — До мене, родино, до мене, не буде вам сорому за мене. н. п. — Танцювати не робота, а не вміти — соромота. н. пр. — Ледащиця з мене кпить ся — міні соромота. н. п. — **Надѣлать срáму** = осорóмити, завдáти, наробйти сóрому (д. **Осрами́ть**).

Срастáться, сращивáться, срости́ся, срости́ться = зростáти ся, зрости́ ся, позростáти ся. — Кістка зрослась. — Два дерева зрослись.

Серебри́стый = 1. срíбний.

2. сріблйстий і д. **Серебри́стый**.

Сребровйдный = д. **Серебри́стый**

Сребролю́бецъ = грошолю́б, сріблянник, грошозаплóд (Греб. Зїньк.). — Дуки — сріблянники. н. д.

Средá = 1. серéдина.

2. середá, на 4 тижні Великого посту — хрéстя, середохрéстя (С. З.), на 5 тижні В. п. — поклі́нна середá, на 4 тижні після Великодня — прáва (С. З.), переплáвна середá. — Неначе о правій середі, а ще тільки середохрестя. Кв.

3. осерéдок, серéдина. — **Въ средѣ** = посерéд. — **Изъ среды́** = зпосерéд. — **Отъ среды́** = зпосерéд.

Среди́ = серéд (С. Л.), посерéд, посерéдині, óсередь (С. Л.), поміж. — Прилетіла пава, серед двора впала. н. п. — Серед степу широкого на Вкраїні милій. К. Ш.

Средизéмный = середзéмний. — Від Царьгорода поплили Середземним морем. н. о.

Среди́на = серéдина (С. Л.), осерéдок. — **Въ среди́нѣ** = посерéдині (С. Л.), посерéд. — Попереду Дорошенко, а посередині пан хорунжий. н. п. — **Въ сáмой среди́нѣ** = в самім осерéдку.

Среди́нный = серéдній, посерéдній.

Средневѣковóй = середневíчний.

Срéдній = серéдній, посерéдній (С. Л.), середу́щий (С. Л.), середóвий, по літам — середу́льший (С. З. Л.); помірний. — Після старшого прийшла черга середульшому нести. н. к. Грінч. — Старшого лихо скрутило, а середульший панував. Мир. О. — **Срéднимъ числóмъ** = серéднім лікoм. — **Человѣкъ срéднихъ лѣтъ** = серéднього вíку, середовíчний (С. Л.), середóвий, середови́ч.

Средостѣ́ніе = перегорóда (С. Ж.), перешкóда.

Средотóчіе = осерéдок. — Оце саме і є осередком усієї нашої праці. — Нині Фастов став осередком жидівського шахрайства. Кн.

Срéдственный, но = серéдній, помірний, но.

Срéдство = спóсіб (С. Пар.), зáсіб, зáсоб; спромóга (С. Пар.), мóжність, снагá; ярмис. — Се певний спосіб добутись од його правди. — Доти старець плохий, доки собаки не обступлять — тоді ярмис найде. н. пр. — **Срéдства къ жи́зни** = достáтки, зáсоби, кóшти, пожи́ток. — У нас достатків було тільки що на прожиток. Кн. — Не вважаючи на свої убогі засоби, він вдовольняв усім своїм потребам. Ст. Ап. — А тут засобам убогим вже прийшов кінець. Мова. — На таку силу людей коштів не стане прохарчувати. Кн. — Дасть Бог день, дасть і пожиток. н. пр. — **Срéдства изы́скивать** = спóсобу, спóсобів добірáти, прибіра́ти. — І бурчить і ворчить, проти діда не мовчить. Дід способу прибірає, як ту бабу поповчить. н. п. — **Употреби́ть всѣ сре́дства** = всіх спо́собів зажи́ти.

Средь = д. **Среди́.**

Сри́нуть, ся = ки́нути, зкинути, віпхну́ти, ки́нути ся.

Срисо́вывать, срисова́ть = спи́сувати, списа́ти; змальо́вувати, змалюва́ти. — Купив голуба, щоб з його списати крила ангелові. Кп. — Ой там на горі та стояли малярі і списали, змалювали черевички мої. п. п. — Поки Бога змалює, то чорта въїсть. н. пр. — Мати наша, мати, де нам тебе взяти? Малярів наняти, матір змалювати. н. п. — Сцена прогнання Катерини батьком і матірью з дому змальована не як трагедия. Зап. Фр.

Сровня́ть, ся = **Сра́внивать, ся 1.**

Сро́дникъ, ца = ро́дич, ка.

Сродни́ть, ся = порідни́ти, ся, спорідни́ти, ся. — І що далї вона дужче з містом споріднялась, а від сельської простоти стиха відчужалась. Мова.

Сро́дный = прирожде́ний, властивий.

Сро́дственникъ, ца = д. **Сро́дникъ, ца.**

Сро́дственный = д. **Ро́дственный.**

Сродство́ = 1. рід, рідня́, ро́дичі і д. **Родные.**

2. д. **Родство́.** — **Онъ съ нимъ въ сродствѣ** = він ро́дич йому́.

3. (хим.) — сро́дство. С. Жел.

4. зго́дність (в музиці).

Сродя́сь = з ро́ду, від ро́ду.

Срокъ = строк, сро́к (С. Жел.), срік (С. Жел.), ре́чень, рече́нець, речи́нець (С. Жел.), те́рмін (С. Жел. Ш.). — **Въ срокъ** = у свій час. — **Дай срокъ!** = підожди́, потріва́й.

Сроети́ся = д. **Сраста́ться.**

Сро́стокъ = зрісток, про овочі, на пр. яблука, оріхи — близня́та (С. Ш.), спори́ш (оріхи).

Сро́чный = строкови́й. С. Жел.

Сруба́ть, сруби́ть = зру́бувати, стина́ти (С. Л.), зруба́ти (С. Л.), стя́ти (С. З. Л.), вітну́ти, позру́бувати, позтина́ти (С. З.). — Явора зрубали, труну збудували. н. п. — В один раз дерева не зітнеш. н. пр. — Голову стяли. С. З. — **Сру́бленный** = зру́баний, стя́тий.

Срубъ = зруб (С. Аф. З.), в будові для звязку — о́щеп, в колодязї — ця́мрина (С. З.), ця́(е)брина, ци́мбриння, нижче землї — по́кліть. — Цямрину лагодити к до колодязя, бо обвалилась. Номис. С. З. — Через цямрину трудно воду пити. н. пр. — **С. ста́вить** = цебрува́ти. — Чи я в полї не криниця була? Взяли мене цебрувати, взяли воду виливати. н. п.

Сру́чность = зру́чність.

Сру́чный, но = зру́чний, но.

Срыва́ть, сорва́ть, ся = рва́ти, зрива́ти, вирива́ти, зірва́ти, ви́рвати, урва́ти, ся (С. Ш.). — Урву я листочок. С. Ш. — **Сорвало́сь!** = урва́лась у́дка, урва́в ся бас (С. Ш.). — **Сорва́лъ** = зідра́в, злупи́в, хабаря́ взяв.

Срыва́ть, срыть = ско́пувати, скопа́ти, зри́ти.

Срыва́ться, сорва́ться = зрива́ти ся, обрива́ти ся, зірва́ти ся, обірва́ти ся, увірва́ти ся.

Срывъ = 1. зрива́ння, ско́пування.

2. хаба́рь (д. **Взятка 2.**)

Срыть = д. **Срыва́ть.**

Срѣза́ть, срѣзывать, срѣзать = зріза́ти, зрізувати, стина́ти, зрізати, вітну́ти (С. Л.). — **Срѣзать кого́** = вте́рти но́са, таба́ки вте́рти, да́ти о́близня, пи́нхви да́ти (кому).

Срѣзень = окра́єць (хлїба).

Срѣзокъ = зрі́зок.

Срѣзъ = 1. зрізування.

2. зрізок (де зрізано).

3. зрізок перері́з, пере́пуст, шапли́к, ширітвас. С. Л.

Срѣзывать = д. **Срѣза́ть.**

Срѣтеніе = зустрі́ча і д. **Встрѣча.** — **С. Господне** = Стрі́тення, Стрі́ча(е)ння. — Коли на Стрічення капає з стріхи — буде капати й з носа від коровів. н. пр. Грінч. Пр. д. ще під сл. **Пра́здникъ.**

Срѣтенскій = стрі́тенський.

Сря́ду = з ря́ду, в ряд, ря́дом, оди́н за дру́гим, по́спіль. — Три днї поспіль бравсь по скілька разів за перо. Лев. В. — Ждав тебе три вечори поспіль. Лев.

Сряды = збо́ри, за́ход, за́ходи, лаштува́ння. — Три днї заходу, а день празнику. н. пр. — Та які тут збори? Одягсь, підперезавсь, та й зовсім зібравсь. н. пр.

Сряжа́ть, сряди́ть, ся = д. **Снаряжа́ть, ся.**

Сса́дина = садно́, сму́га, шму́га. — Од хамута садно натерлось. — Яка пуга, така й смуга. н. пр. — **С. сдѣлать** = ошму́льгати, пошму́гляти (С. З.), ошморгну́ти, пошмо́ргати (С. З.). — Кайданне залїзо тїло пошмугляло. н. д.

Сса́живать, ссади́ть, ся = 1. зса́жувати, зсади́ти, позса́жувати. — Зсади хлопци з коні.

2. виса́жувати, ви́садити, повиса́жувати. — На пристанї висадили його і поїхали.

Сса́живаться, ссѣсться = збіга́ти ся, збігти ся. — Раз тільки й випрала спідницю, а вона так збіглась, що зовсїм куца стала.

Сса́сывать, ссоса́ть = висиса́ти, ви́ссати.

Сси́ха, рос. Empetrum nigrum L. = голуби́нець, водя́нка. С. Ан.

Ссо́вывать, ссова́ть, ссу́нуть = зсо́вувати, зпиха́ти, зсу́нути, зіпхну́ти.

Ссо́ра = свар, сва́ра (С. З. Л.), сва́рка (С. З. Л.), по́свар (С. З.), зва́да (С. З. Л.), спірка, спере́чка, супере́чка, леге́нька — ро́зтирка (С. З. Л.), гнїва́нка, раз-у-раз, з докорами — гриз, гризь, гризотня́, гризани́на, бучна — ко́лот, колотне́ча (С. З.), колотня́ (С. З. Л.), бу́ча, чва́ра, довга — ро́збрань, ро́зпар. — За чарку тай за сварку. н. пр. — Іди, сину, геть від мене: через тебе сварка в мене. н. п. — Сварки в семъї нїколи у їх не було, все було у їх любо та тихо. Грінч. — Випъемо по чарцї тай зробимо кінець сварці. Риб. — Лучче солонъпла згода, як золота звада. н. пр. — Хто би де в господї, на улицї і на дорозї зваду з ким почав. Ст. Л. — Що дня між ними тільки й те, що гриз; коли не бъють ся, то гризуть ся. Кн. — Отгак зранку до ночі стоїть в хатї самий гриз: мати з невісткою гризеть ся, а моя гризе свою овість. Кн. — Зробили Ляхи з козаками превеликий колот. н. п. — Коли внутрішні чвари і усобицї втихомирили ся... Кн. — С. дома́шняя = ха́тня морква (іронично).

Ссо́рить, поссо́рить = свари́ти, посвари́ти, багатьох — пересвари́ти.

Ссо́риться, поссо́риться = свари́ти ся (С. З. Л.), зва́дити ся, ворогува́ти, колоти́ти ся, спіра́ти ся (С. Л.), заїда́ти ся, посвари́ти ся, пересвари́ти ся, почина́ти — заво́дити ся (С. Л.), раз-у-раз — гри́зти ся (С. Л.), про своїх, іронично — морква́сити. — Одъїзжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся: прощай славне товариство — може з ким сварив ся. н. п. — За гарячою роботою в полї не було часу сварить ся. Лев. — З сапом свари ся, за стіл бери ся, а в вигем свари ся, за двері бери ся. н. пр. — Завше заїдаеть ся. Кр.

Ссо́рливость = сварли́вість.

Ссо́рливый = сварли́вий, сваркий.

Ссо́рный = спі́рний.

Ссоса́ть = д. Сса́сывать.

Ссо́хнуться = д. Ссыха́ться.

Ссу́да = пози́ка, по́зичка.

Ссу́дный = позичко́вий. — С. ка́сса = позичко́ва ка́са.

Ссужа́ть, ссуди́ть = наділя́ти, наділи́ти, позича́ти (С. З. Л.), пози́чити. — Дозволено позичати фермерам гроші на такі купівлї землї. Кп.

Ссу́нуть, ся = д. Ссо́вывать, ся.

Ссу́чивать, ссучи́ть = сука́ти, зсука́ти, вссука́ти, про кілько — позсу́кувати.

Ссыла́ть, сосла́ть, ся = зсила́ти, висла́ти, засла́ти, зісла́ти, ся, ви́слати, запрова́дити, про кількох — позсила́ти.

Ссыла́ться, сосла́ться = 1. здава́ти ся (С. Л.), склада́ти ся, покликати, зсила́ти ся (на кого), бичува́ти ся (чим) зда́ти ся, скла́сти ся, посла́ти ся, на сьвідків — обсьві́дчити ся. — Здав ся циган на свої дїти. н. пр. — Виводили себе від шляхти, покликались на якісь документи. Ет. зб. — Я не в однім місті покликую ся на твори російських письменників. Ог. — Нехай сьвідітельствує! Знав на кого послатись! Кв.

2. д. Сноси́ться.

Ссы́лка = 1. зсила́ння; засла́ння. — Причепились до його нїби то він гадає зрадити Київському князеви і запровадили його на заслання. Бар. О. — Як опинив ся він на засланню в Орському. Кн. — Заслання, на яке засуджено Шевченка, гірш, важче усякої тюрми. Ка.

2. зси́лка. О. Жел.

Ссы́лочникъ, ссы́лочный, ссы́льный = засла́нець, ви́сланник, зси́льний.

Ссыпа́ть, ссы́пать, ся = зсипа́ти, зси́пати, позсипа́ти. — Позсипали у засіки.

Ссыха́ться, ссо́хнуться = зсиха́ти ся, зсо́хнути ся, позсиха́ти ся.

Ссѣда́ть, ссѣсть = зсїда́ти, пересїда́ти, зсїсти, пересїсти.

Ссѣда́ться, ссѣсться = 1. збіга́ти ся, збігти ся, ву́жчати, пову́жчати (про одежу, тканину).

2. зсїда́ти ся, зсїсти ся, прокиса́ти, проки́снути (про молоко).

Ссѣка́ть, ссѣчь = зру́бувати, зтина́ти, зруба́ти, зтя́ти, зітну́ти.

Ссѣкъ = поля́двиця (О. Пар.), товста частина мъяса, одрубана від стегна.

Ссѣсть = д. Ссѣда́ть.

Ссѣсться = д. Ссѣда́ться і Сса́живаться.

Ссѣчь = д. Ссѣка́ть.

Става́ть, стать = 1. става́ти, ста́ти, ста́-

нути. — Стань на своє місце. — Як вона лежала під хрестом, так вона станула під вінком. н. п. Д. ще під сл. **Стать**.

2. починáти, ставáти, захóдити ся, почáти, стáти, взяти, заходи́ти ся. — Почав по троху видужувати. — Заходив ся кн. Острожський спиняти справу церковної унії. Бар. О. — Стали вони радитись, як і що робити. — Д. ще під сл. **Начáть** і **Стать**.

3. ставáти, спиняти ся, зупиняти ся, стáти, спини́ти ся, зупини́ти ся. — Робота зупинилась. — Д. ще під сл. **Останáвливаться**.

4. достачáти, вистарчáти і д. **Доставáть 4**.

Стáвень = 1. вікóнниця (С. Аф. Л.), окóнниця (С. З.). — Коло вікон висіли помальовані віконниці. Лев. — Поміж кривобоких горничок з розмальованими віконницями. Лев. В. — Як була я молодою преподобницею, повісила хустиночку над віконницею. н. п.

2. зáставка (в греблї). С. Жел. Пар.

Стáвить, стáвливать, постáвить = 1. стáвити, станови́ти, постáвити, постанови́ти і д. **Поставлять 1**. — Ставити стовпи. — Поставила сьвічку. — Становив сьвічки перед образами. Кн. — **С. огрáду** = городи́ти, тини́ти. — **С. ребрóмъ** = рýба стáвити, сторчити. — **Стáвить, постáвить лѣсá** = рештувáти, стáвити рештóвання, підрештóвувати, обрештувати. — **С. въ строй** = д. **Стрóить 3**. — **С. въ счётъ** = карбувáти, закарбувáти. — **С. на видъ** = виставляти, звертáти увáгу.

2. вважáти і д. **Почитáть, почéсть**. — **Ни во что егó стáвить** = ні за що йогó мáє, за ні щó, за не ві-що мáє.

3. постачáти і д. **Поставлять 2**.

4. настановляти і д. **Поставлять 3** і **Назначáть 2**.

Стáвка = 1. поставлéння, постанóва.

2. намéт. — Намет отамана.

3. кін, кон (в грі). — **Давáть очную стáвку** = д. під сл. **Очнóй**.

Стáдникъ = стáдник, чередни́к, табýнщик і д. **Пастýхъ**. — Вже панський стадник Опанас, покинувши товар, що пас... Греб.

Стáдный = табýнний, табýнський, табунóвий. С. Ш. — Що ти брикаєш, як табунська кобила? — Табунове пасовисько. С. Ш.

Стáдо = стáдо, коней — табýн (С. З.), кобил з огирем — косяк (С. Л.), овець — отáра (С. З. Л.), ватáга (С. З.), ягниць (чимала) — шматóк (Ст. Х.), з баранами і ягнятами більше 1000 — кард (С. Л.), невелика кітних овець — кирди́к (Ман.), одгодованих на сало — конарá (С. Л.) маток з ягнятами — сагмáл (С. Л.), невеличка отара — кýщанка, корів, переважно дійних — чередá, черíдка (С. З. Л.), коровни́к, птиці — зграя, табýн, табунóчок, табунéць, рогатої худоби — бичня (С. Ш.), одгодованих на сало волів — згон (С. Л.), в 120 штук — гурт (С. Л.), свиней — стáдо, чередá, черíдка. — **Общéственное стáдо** (воли, корови, телята, часом і коні і вівці) — чередá. — Вовк ідучи поуз кошару, крізь тин заглянув на отару. Б. Б. — Була отара добра в чабана. Чайч. — Ватажники ватагу гнали. К. Ш. — Еге! Шматок — не річ не мала! У шматку, коли знаєте 2000 ягниць. Степ. Х. — Який пастух, така й череда. н. пр. — Дружній череді вовк не страшний. н. пр. — На дворі ходила зграя гусей. Кн. — Ой як гляну на ставочок, пливе утят табуночок. н. п.

Стáивать, стáять = тáяти, тáнути, потáяти, потáнути, топи́ти ся, стопи́ти ся. С. Ш.

Стáйный = табýнний.

Стакáнъ, стакáнчикъ = стакáн, стаканéць, с(ш)клянка (С. З.), склянúця, поминальний — кýхлик. — Риба, гриби і дичина потребують шклянку вина. н. пр. — Сидів над захолонувшою шклянкою чаю. Лев. В.

Стáкиваться, стакнýться = змовляти ся, змóвити ся, злягати ся, полигáти ся. — Полигали ся з жидами та й ну руйнувати. К. Ш.

Стáлкиваніе = спихáння.

Стáлкивать, столкáть, столкнýть = спихáти, зіпхнýти і д. **Спихивать**.

Стáлкиваться, столкнýться = штóвхати ся, стикáти ся, штовхнýти ся, стикнýти ся, зіткнýти ся. — Зіткнули ся дві течії. Пр.

Стáлпливаться, столпи́ться = зтóвплювати ся, кýпчити ся, зтóвпити ся, скýпчити ся, зъюртовáти ся. — Дівчата скупчались кругом дзвіниці і на сходах. Лев. — А на дворі зъюртовались і на щось дивились. Ман.

Сталь = сталь (С. Жел.), мняка — кри́ця (С. З. Л.), темлянка, тверда, дуже загартована — дулéвина. — Блищали міді там і криці. Кот. — За 40 літ хоч би крихту пристарів ся, наче з дулевини був. Кн. — Нічого, друже, не журп ся. В дулевину себе закуй, гарненько Богу поколи ся, а на громаду хоч наплюй. К. Ш. (Пояснення сього слова д. Кіев. Ст. 1887 р. кн. 3 ст. 584.)

Стально́й = сталéвий. — **Стальна́я трава́, стальни́къ**, рос. Ononis cninosa L., hircina Jacq. = во́вча, бича́ча трава́, вовчу́г, ожи́ни. С. Ав. — **С. цвѣтъ** = сивозалі́зний.

Стане́дъ, стане́дный, стане́довый = камло́т, камло́товий.

Стане́зка, стане́ска = долотце́.

Стани́ца = 1. д. **Ста́я**.

2. стани́ця (село козаків на Дону або на Волзі), курі́нь (в Чорноморії).

Станова́я жи́ла, анат. Medulla spinalis = хребто́вий візо́к.

Станови́ть, постанови́ть = д. **Ста́вить**.

Станови́ться, стать = 1. става́ти, ста́ти. — Ставати навколїшки.

2. става́ти, станови́ти ся, зупиня́ти ся, ста́ти, зупини́ти ся. — Став у заїздї. — Стали на попас. — Д. під сл. **Остана́вливаться**.

3. роби́ти ся, става́ти, почина́ти, зачина́ти, зроби́ти ся, ста́ти, поча́ти. — — Ро́бить ся нудно. — Зробило ся легше. — Він почав пити. — **Ста́немъ** = ну́мо, нум. С. Л. — Нум робити. — **С. глу́бже** = гли́бшати. — **С. лу́чше** = кра́щати, лу́чшати, лї́пшати. — **С. холоднѣе** = холоднї́шати. — **С. ху́же** = гі́ршати.

Станови́ще = стан, стано́вище, та́бор (С. Ш.), кіш, кош. — Ой летить бомба з московського стану та посеред Січи впала. н. п. — На лядські табори наїзджайте, лядські табори розбивайте. п. д. — Новим кошем стали. н. п. — Д. теж **Ла́герь**.

Станово́й при́ставъ = станови́й (начальник поліції в частині повіта).

Стано́вье = д. **Станови́ще**.

Стано́къ = варста́т (С. Жел.), верста́к (д. **Верста́къ**). — **С. тка́цкій** = верста́ть (С. Аф. З.), верста́тька (С. Аф.). — Частини його = бе́рдо́ (С. Ш.), бе́рда (С. Аф. — верхня частина, через котру проходить основа), стояки́ (кожний з 4-х стовпів, з котрих складаеть ся стан), крім того — ло́нки, покотї́льця або ми́шки, жа́бки, шнару́ти, су́кало (частина для сукання) і д. під сл. **Верста́къ**, особливі — кро́сна, ткани́ця. — **С. тока́рный** = верста́к. — Частини його: (для навода шпиць в обід) — колі́сня, стелю́га, для видовбування дїрок шпиці — довба́льня, столе́ць, для прихоплювання обода — ключ, для обточки ступиць — тока́рня, для обточки шпиць, поперечна — ла́пка, рухомий осередок — кужі́вка, нерухомий — шти́ль, шпе́ник, для чистки дошок — ослі́н, брусок в йому — ла́пка. — **С. бо́ндарскій** = стелю́га. — **С. Пи́льный** = д. **Козлы́**. — **С. точи́льный** = точи́ло. С. Ш. — **С. для трепа́нія конопли́** = бите́льня.

Стано́чный = верста́товий, верстако́вий.

Станціо́нный = станци́йний. — **С. домъ** = ста́нция, по́шта. — **С. смотри́тель** = пошта́рь.

Ста́нъ = 1. стан; поста́ва. — Гнучкий стан. — Постава сьвята, а сумління злодійське. н. пр.

2. д. **Станови́ще**. — 3. д. **Прито́нъ**.

4. части́на пові́ту.

5. стан (д. **Руба́ха**).

6. д. **Стано́къ**.

Ста́пливать, стопи́ть = топи́ти, стопи́ти, розтопи́ти.

Ста́птывать, стопта́ть, ся = 1. топта́ти, потопта́ти, зтопта́ти, розтопта́ти, розчавчи́ти. — Зтоптав, зламав червону калину. н. п.

2. топта́ти, зтопта́ти, зтопцюва́ти, ся, підтопта́ти, ся, позто́птувати, ся. — Зтоптав чоботи. — Зтопцювали ся черевики.

Стара́ніе = стара́ння, стару́нок, дбання́.

Стара́тель, ница = стара́тель, ка.

Стара́тельный, но = дба́лий, ло, дбайли́вий, во, пи́льний, но (С. З.), упадли́вий, во (С. Ш.), берки́й, беручки́й (Сп.). — А в косовицю який він беркий: нігде на траві ні чуба не покине, не косить, а голить. Кн. — Треба з пильною увагою доправлятись. К. Х. — Д. ще під сл. **Рачи́тельный**.

Стара́тельность = дба́лість (С. Ж.), пи́льність. — Даби воєводи міли чулість і пильность. Самойлович. С. З.

Стара́ться = стара́ти ся (С. Л.), дба́ти, пильнова́ти (С. З.), піклува́ти ся (Ос.), побива́ти ся. — Як дбаєш, так і маєш. н. пр. — Ой дбай, мамо, дбай, мене заміж оддай. н. п. — Хоч сирота робить, к землї припадає, все говорять люди: сирота не дбає. н. п. — Так пильнує коло роботи, що й не розгинаєть ся. Лев. — Як будеш мене слухати та будеш пильновати, то й собі panчи ся. Лев. — Часто біга за ворота та ламає руки, до роботи не пильнує, нудить ся від скуки. Макар. — Посилав дїти до школи, пильнував, щоб вони учили ся. Зіньк. — Стою та пильную бути байдужим. Кн.

Ста́ренькій, старе́некъ = старе́нький.

Старёхонькій, старёхонекъ = старе́сенький.

Ста́рецъ = дід, стари́й, стари́к, ста́рець.

Старика́шка = старига́нь, стариган. С. З. Л.

Старико́вскій = старе́чий.

Стари́къ = д. **Ста́рецъ.** — **С. сѣдо́й** = сивець. — **Старика́ ко́рчить** = старува́ти.

Старина́ = 1. старина́, старовина́ (С. З. Л.), старосьвітчина (С. Л.), давнина́, пре́дківщина, днеда́вність, дуже давня — предкові́чина (С. Л.), віковщи́на, часів Б. Хмельницького — Хмельни́щина, після Б. Х. — руїна, часів Палія — Паліївщина, часів Гонти і Залізняка — коліївщина. С. Л. — Наша днедавність сьвідчить, що наша культура стояла високо. Кн. — Київ збудований ще за предковічнини. — Полонне збурене за руїни. — То ще до коліївщини було. С. Л. — **Въ старину́** = в старовину́, за стари́х часів, в давнину́, давні́й (С. Л.). — Давній лучче було в сьвіті жити. С. Л. — **По старинѣ** = по стародавньому, по старо́му звичаю, по старосьвітському. — По старому звичаю пъють горілку до чаю. п. пр.

2. д. **Ста́рецъ.**

3. рос. Senecio Iacobaea L. = жовтозілля, жовтоголо́вник, свиріпа. С. Ан.

Стари́нный = стародáвній (С. Л.), старовинний (С. Л.), старосьвітський (С. З. Л.), старожи́тний (С. З.), старові́чний, відколи́шній. — Панич, бачите, шукають старосьвітських рукописів. Кр. — Козаки удержують ся при старожитних своїх обиклостях. Скоропад. С. З. — **По стари́нному** д. **По старинѣ.**

Ста́рить, соста́рить, ся = ста́рити, старіти, поста́рити, ся, приста́рити ся, підтопта́ти ся, надто — здити́нити ся. — Постарили, брате, та чужиї хати. п. п. — **Соста́рить ся въ дѣвкахъ** = на пні посивіти.

Ста́рица = 1. старе́нька, бабу́ся.

2. черни́ця.

3. стари́к (давне річище).

Старичёкъ = діду́сь, дідо́к, старе́нький.

Старичи́на, старичи́ще = діду(ю)га́, дідуга́н, стариґа́нь, стариґа́н. — Ой ти старий дідуга, зігнув ся як дуга. н. п.

Старобы́тный = д. **Стари́нный.**

Старова́тый = старе́нький, при́старий, поста́рий.

Старови́на, рос. Scrophularia nodosa L. = старовина́, кукуля́рія, підти́нник, ра́нник, сновбь. С. Ан.

Старовѣ́ръ, ка = старові́р, ка.

Старода́вность = старода́вність, старожи́тність.

Старода́вный = старода́вній, старожи́тний.

Староду́бка = рос. Adonis vernalis L. — гори́цьвіт, Gentiana Amarella L. — тірлич. С. Ан.

Старожи́лъ, старожи́лка = старожитель, ка.

Старообра́зный = старкова́тий, приста́ркуватий.

Старообря́децъ = старові́р.

Старообря́дческій = старові́рський.

Старопеча́тный = стари́й (про книжки).

Старосвѣ́тскій = старосьві́тський, старосьві́тний.

Ста́роста = ста́роста (в селі, в багадільні, в артілі). — **Церко́вный с.** = ти́тарь, помічник його — підтита́рний (д. **Ктиторъ 2.**). — **С. еврейской общины** = кага́льний.

Ста́ростинъ = ста́ростів, ти́тарів.

Ста́ростить = старостува́ти, титарюва́ти.

Ста́ростиха = старости́ха; титаре́ва, тита́риха.

Ста́рость = ста́рість, ста́рощі. — Старощів материних догледіла. С. З. — Буде вона моїй старощам підмога. Ч. К.

Старýха = ба́ба, бабу́ся, бабу́ня. — Був собі дід та баба. н. к.

Стару́хинъ = ба́бин.

Старухообра́зный = бабкува́тий.

Старушёнка = ба́бка.

Стару́шечій = ба́бський, ба́бъячий (С. Ш.), ба́бин. — То бабське убрання. С. Л.

Стару́шкинъ = ба́бин, ба́бинний. С. Ш. — — Бабина гривня всім людям дивна. н. пр.

Ста́рческій = старе́чий.

Старшина́ = старшина́, старши́й. — **Воло́стно́й с.** = волосний старшина́, голова́, війт. — **Каза́цкіе старши́ны** = старшина́, отама́ння.

Старши́нство = старши́нство.

Старши́нствова́ть = старшинува́ти, головува́ти.

Ста́ршій, аго = старши́й, більший. — Вибрали його за старшо́го.

Ста́ршій, ая = ста́рший, старі́ший, ша. — Старший брат. — Два брати і сестра старіші за мене. Кн.

Ста́рый = стари́й, лїтнїй, дуже — старене́зний, старе́зний. — З берегів Днїпра, з старезного Київа Шевченко опинив ся... Кп. — Чув я від дїда свого, лїтнього дїдугана, ще як був я молодим. Лев. В. — **Ста́рый холостя́къ** = підто́птаний, па́рубок. — **Ста́рый сапо́гъ** = шкарба́н, шкарбу́н. — **Кусо́къ с. ко́жи** = шкура́т, шкурато́к, зб. — шкура́ття.

Старьё = старови́на, старови́нка, стари́зна, старови́зна, танди́та (С. Ж.); дра́нтя, дра́нка. — Пора вже сюю тандиту порозданро́вувати. — Жид, замість доброго, дрантя продав.

Старьевщи́къ = старожéчник, старовéщник, танди́тник (С. Ш.).

Старѣ́йшина = найста́рший.

Старѣ́ть, ся = старі́ти, ся.

Ста́скивать, стаска́ть, стащи́ть = стяга́ти, стягти́, зволокти́, стараба́нити, постяга́ти. — Стягли човен на берег. — Узяли та й старабанили аж на піч. н. к. — **Стащи́ть** = д. **Сти́брить**.

Стате́йка = статї́йка.

Стате́йный = статї́йний, артику́льний.

Стати́нный = д. **Ста́точный**.

Стати́стый = д. **Ста́тный**.

Ста́тный = 1. ставни́й (С. З. Л.), поста́вний, показни́й (С. З.), огря́дний, сано́витий (С. З.). — Зїнька була висока і поставна. Лев. — Дївка здорова, молода, огрядна, повновида. Кв.

2. д. **Ста́точный**.

Ста́точный = можли́вий. — **Ста́точное ли э́то дѣ́ло?** = хіба це можли́во?

Ста́тскій = шта́тський, шта́цький. — Були там штацькі і военні. Кот. — **С. совѣ́тникъ** = урядо́вець 5-ої ра́нги.

Ста́туя = стату́я, метал. — вилива́нець, у фігурах (придорожнїх хрестах) — сьвя́тець, грубо висїчена з каменю, що ставилась часом на степових могилах — ба́ба.

Стать = склад, по́стать, поста́ва. — **Съ како́й ста́ти?** = з якої ре́чі? — **Подъ стать** = під па́ру, до па́ри; до ладу́, до при́кладу. — Добрав коня до пари. — Треба щоб дїло йшло до прикладу. Кр.

Стать = д. **Става́ть** і **Сто́ять**. — **Стать причи́ною** = спричи́нити ся. — Арештованню Шевченка спричинив ся донос студента Петрова. К. — **С. на я́корь** = объякори́ти ся, оякори́ти ся. — Посеред Волги, наче на дзеркалї, стоять объякорені байдаки. Кп. — **С. на ночле́гъ** = обночува́ти ся. — **С. вверхъ нога́ми** = сто́вбуром ста́ти, до гори́ нога́ми ста́ти. — **Не въ терпёжъ ста́ло** = приспи́чило. — **Ста́немъ** = ну́мо, нум. — **Стать бездѣ́льникомъ, лѣнтя́емъ, негодя́емъ** = зледащі́ти, розледащі́ти, зні́кче́мніти. С. Л. — **С. невесёлымъ** = осмутнї́ти, засмутнї́ти. — **С. невиди́мымъ** = зни́кнути. — **С. неподви́жно** = остуні́ти. — **С. па́номъ** = запанї́ти. С. Л. — **С. святы́мъ** = присьвяти́ти ся. — **С. сирото́ю** = осироті́ти.

Ста́ться = ста́ти ся, тра́пити ся і д. **Случи́ться** і **Сбы́ться**. — Сталась йому причина, сіль голову прибила. н. п.

Статья́ = стаття́, артику́л. — **Подводи́ть статьи́** = артику́ли гну́ти. С. Ш.

Ста́чивать = 1. (**стача́ть**) — зшива́ти, зши́ти.

2. (**сточи́ть**) — зто́чувати, зточи́ти, позто́чувати.

Ста́чка = 1. зшив.

2. змо́ва.

Стащи́ть = д. **Ста́скивать**.

Ста́я = згра́я (С. Л.), птиць — табу́н, диких птиць — клю́ча, ключ, вовків, собак з самицею — тї́чка. — Дим повъєть ся з димарів, на току підниме гомін зграя галок і граків. Щоголев. — А гусей справдї цїлий ключ з за крижу підняв ся. С. З. — Здалека під небом, в вирій летючи, голосно кирличуть журавлїв ключі. В. Щ. — Тут собак цїла тїчка. Кр. — Д. ще під сл. **Ста́до**.

Ста́ять = д. **Ста́ивать**.

Ство́лъ = 1. сто́вбур, ці́вка (С. Жел.), коло самого коріня — при́корень, трохи дальше, не більше 2 аршинів — окоре́нок, без коря — голена́тий, роздвоєний — одно́га, однолїтнїх рослин — би́ло, би́лка, били́на і д. **Стебе́ль**. — По старих дебелих стовбурах дерева. Лев. В. — Товсті стовбури лип та дубів. Лев. — Щось лїзе вверх по стовбуру дуба. К. Ш. — Пропаде зовсїм дуб: і гилля і цївка. К. Х.

2. ствіл (С. Жел.), ру́ля (К. З. о Ю. Р.), цївка (у рушниці).

Створа́живаться, створо́житься = урди́ти ся (С. Ш.), вурди́ти ся, провурди́ти ся.

Ство́рный, ство́рчатый = полови́нчатий, полови́нчастий. — Половинчаті двері.

Створя́ть, створи́ть = зачиня́ти, причиня́ти, за(при)чини́ти.

Сте́бель, стебелёкъ = 1. стебло́, стебли́на (С. З. Л.), стебели́на (С. Л.), стебли́ночка, дикорослої рослини — били́на, били́нка, били́ночка (С. Ш.), товсте та високе — сто́вбур, зрізане — сторча́к, переважно сухе — бади́ло, бадили́на, поб. — бадиля́ка, зб. — бади́лля, бадиля́ччя (С. Л. Ш.), буръяну — буръяни́на, буръяни́нка (С. Ш.), гарбузів — гарбузи́ння (Ос.), їстовне — лопу́цьок (С. З.), опу́цьок (С. Л.), кавунів — гу́дина, огу́дина, довге — баті́г, батоги́, картоплї — гич (С. Л.), ги́чка, бади́лля (Ман.), картопли́ння, квасолї — квасоли́ння, кукурузи — кукуру́зення, лози — лози́на, маку — макови́на, зб. макови́ння, огірків, динь — гу́дина, огу́дина, очере́ту — очерети́на, хмелю — хмели́на, цибулї — цибо́к, ци́бка, ду́дка, стрі́лка, що стелеть ся по землї — сте́люх, довгий — баті́г, що въеть ся — витка́ стебли́на. — Як рожа зірвана з стебла, завъянув я. К. С. — Один я на сьвітї без роду і долї, стеблина-билина на чужому полї. К. Ш. — Стебло стебла кличе — таке рідне. н. о. — На кожную стеблиночку пошли одну росиночку. Б. Г. — Чи щаслива ж та билина, що росте у полї? Кот. — Вирвав з землї тютюнове бадило, та як оперезав його. Кв. — Кавуни дуже далеко погнали батоги. Ман. — Ой хмелю мій, хмелю, тонкая хмелино. н. п. — **Пойти́, вы́родиться въ сте́бель** = посте́блитись, постовбу́рчитись.

2. стебло́, держачо́к (ложки). — **Ло́жкой ко́рмитъ, а стеблёмъ глазъ ко́летъ**, н. пр. = хлїбом году́е, а о́чі випіка́е; хлїбом году́ють, а стебло́м о́чі ко́лють. н. пр.

Стебельковáтый = стебелькувáтий.

Стебéльный = стебло́вий.

Стебли́стый = стебли́стий, батожи́стий. — Батожиста квасоля. Лев.

Сте́бль = д. Сте́бель.

Стебо́къ = стібо́к, штих (в шитві). — За кожним стібком голки низались йому зблїдлї надїї. Ст. Ан.

Стега́ть = 1. **(стегну́ть)** — стьоба́ти, шмага́ти, хви́ськати, бато́жити, цьво́хати, стьобну́ти, опері́щити. — Стьобнув пугою. С. З. — Уся спина його була похвиськана, уся рубцями взяла ся. Кв. — Почали його шмагати різками.

2. **(состега́ть)** — стьоба́ти, стебнова́ти, стьога́ти, ви́стьогати.

Стёжка = 1. стьоба́ння і т. д. д. **Стега́ть**.
2. ви́стіг.

Стезя́ = сте́жка, сте́жечка. — Через гору стежечка до мойого сердечка. н. п.

Стека́ть, сте́чь, ся = стіка́ти, збіга́ти, злива́ти ся, стекти́, збі́гти, зли́ти ся, постіка́ти.

Стекло́ = скло́, шкло́. С. З. Л. — **Кусо́къ стекла́** (одбитий) = скля́нка (С. З.), шкля́нка. — **С. око́нное** = ши́бка, та́хля (С. Ш.), кругле — оболо́нка. С. Л. — **Вста́вить с.** = заскли́ти, пошкли́ти. — Як кинув палицею у вікно, так усї шибки і побив. — В де-яких вікнах зовсїм не було тахоль. С. Ш. — Треба цю іконку заскли́ти. Кр.

Стеклови́дный = стекли́стий.

Стёклышко = стеко́льце.

Стекля́нный, стеко́льный = скляни́й, шкляни́й. — **С. заво́дъ** = гу́та. С. Л. — **С. ба́нка** = шкляни́ця.

Стеко́льщиковъ = склярі́в.

Стеко́льщикъ = скляр, шкляр. С. З. Л. — А ти шкляр! Ну іди — у мене шибки побиті. Гр. Ч. — **С. быть** = скляру́вати.

Стеко́льщичій = склярі́в; скля́рський.

Стела́жи = решто́вання.

Сте́лька = у́стїлка, у́стїлочка, у́стїлонька. С. Ш. — Чоботи з устїлками. — **Пьянъ, какъ сте́лька**, н. пр. = пъя́ний, як ніч (Кр.).

Сте́льная = тїльна. — Тїльна корова. С. Ш.

Стемне́ть = сте́мнїти, поте́мнїти, примрі́ти, сме́ркнути і д. **Потемне́ть**. — А сонце праведне до дому котить ся — і глядь: сховало ся, — і смеркло в полї. К. Ш.

Стена́ніе = стогна́ння.

Стена́ть = стогна́ти, стугонї́ти, ски́глити, ски́млити. — Як все небо загреміло, земля стугонїла. І. Г.

Степени́ться, остепени́ться = статнїти, шанува́ти ся і д. **Остепени́ться**.

Степе́нничать = статкува́ти.

Степе́нность = стате́чність, пова́жність.

Степе́нный, но = стате́чний, пова́жний, но (С. Л.). — Ой ви старости, ви статечнії. н. п. — Поважно та тихо, у раннюю пору, на високу гору сходились. К. Ш. — **С. книга** = кни́га родово́ду російських царів.

Степе́нство = 1. д. **Степе́нность**.
2. ти́тул киргизьких султа́нів і так само велича́ють моско́вських купцїв.

Сте́пень = 1. ступі́нь (С. Ж.), щабе́ль (в драбинї).
2. клас, стан, ра́нга.
3. колїно (в ро́дстві).

Степно́й = степови́й. — **С. житель** = степови́к. С. З.

Степь, ж. р. = сте́п. — Степ широкий. К. Ш.

Сте́рва = сте́рво, стервя́ка, па́дло (д. Па́далище).

Стервени́ться, стервенѣ́ть, остервени́ться, остервенѣ́ть = сатаніти, осатаніти, озьвіріти ся, розсте́рвіти ся (д. Остервени́ться).

Стервя́тина = стервя́тина, па́дло.

Стереже́ніе = бережіння.

Стере́ть = д. **Стира́ть.**

Стере́чь, ся = стерегти́, ся (С. З. Л.), берегти́, ся (С. Л.), глядіти, пильнува́ти, пантрува́ти. — Хазяїн береже ся, а злодій давно його береже. н. пр. — Пильнують вовчика, нема коли й заснуть, а вовка щось нема й не чуть. Б. Г. — Велів мині в саду спати, щоб садовину пантрувати. Федь. — **С. глаза́ми** = па́сти о́чі, зоріти (Д. **Слѣди́ть**).

Сте́ржень = 1. сто́вбур, се́рце (в дереві) і д. **Сердцеви́на.**
2. (в чиряку) — стри́жень, стрі́жень. Сп.
3. д. **Быстрина́.**
4. Codex descendens — сере́дній ко́рінь.

Сте́ржневый = стри́жневий.

Сте́рлядь, стерля́дка, риба Acipenser Ruthenus — чечу́га, чечу́ра. Рябков. Аф.

Стерля́жій = чечу́жий.

Стерпѣ́ть, ся = сте́рпіти, вте́рпіти, ви́терпіти, прите́рпіти ся.

Стёсывать, стеса́ть = стїсувати, стеса́ти.

Стече́ніе = 1. стіка́ння.
2. сплив, зли́вок, су́тїч, су́тич (С. Жел.), збіг (д. **Сліяніе**). — **С. наро́да** = сто́впище, на́товп, тисняви. — **С. обстоятельствъ** = спітка́ння, сути́ка, сути́чка. — **С. неблагопріятныхъ обстоятельствъ** = лиха́ годи́на. С. Л.

Сте́чка = сказ і д. **Бѣшенство** 2.

Стечь = д. **Стека́ть.**

Сти́брить = стягти́, потягти́, сцу́пити (С. Л.), поцу́пити, підцу́(ю)пити (С. Л.), підги́бати, ухабну́ти (Мил.). — Потім кобилу і віз оддали, тільки ячменю не стало — стягли. В. Щ. — Він кожух той і підгибав. Хар.

Сти́лка = постила́ння, вистила́ння, розстила́ння.

Стиль = шти́ль (С. З.), штиб. — Усі церкви в Н. Новгороді стародавнього штибу московського. Кн.

Стира́лка = сти́рка (ганчірка для витирання).

Стира́льный = пра́льний.

Стира́ніе = 1. стира́ння.
2. пра́ння (Д. **Сти́рка**).

Стира́ть = 1. (**стере́ть, ся**) — стира́ти; витира́ти; розтира́ти; сте́рти, ви́терти, розте́рти, ся. — Стерла з стола. — Витерла стіл. — Стерло ся так, що й не знати.
2. (**выстира́ть**) — пра́ти (С. Л.), ви́прати, полоска́ти, віджима́ти, ви́полоскати. — Посилає невістку на річку прати. н. о. — Перем сорочки. Кр. — Сорочки полоскала, стоячи на кладці. Кн. — Ті рушники я прала і прачем відбивала, — не відмивають ся. Кн.

Сти́рка = пра́ння, в холодній воді — сухопі́р, сухопі́рка. — Тільки що заходила ся коло прання сорочок, а тут... Кн.

Сти́скиваніе = тиска́ння, сти́скування.

Сти́скивать, сти́скать, сти́снуть = сти́скувати, стиска́ти, сти́снути, позти́скувати. — А сам почав за ручку стискати. н. п. — Ой як стисне козак Нечай коня острога́ми. н. д. — **Сти́снуть зу́бы** = сці́пити. — Трохим сціпив зуби. Кн.

Стиха́ть, сти́хнуть = ти́хнути (С. Ш.), стиха́ти, тихі́шати (С. Ш.), ти́хшати, зти́хнути, уни́шкнути, позтиха́ти. — І тихнуть Божі слова і в келії, неначе в Січі, братерство славне ожива. К. Ш. — Радюків голос все тихішав. Лев.

Стихи́ = ві́рші (С. Аф.), сьпівомо́вки, по́езії. — **С. слага́ть** = віршува́ти. — Не для людей і не для слави мережані та кучеряві оці вірші віршую я. К. Ш.

Стихокропа́тель, стихоплётъ = віршома́з. — А я, дурний, не бачивши тебе цяцю й разу, та й повірив тупорилим твоїм віршомазам. К. Ш.

Стихотворе́ніе = вірш, ві́рші.

Стихотво́рецъ = віршовни́к. — Він доводив, що Некрасов не тільки не поета, а й віршовник партацький. Кн.

Стихотво́рный = віршо́ваний, віршопи́сний, поети́чний. — Два твори на ту саме тему: один прозовий, другий віршований. Зап. Фр.

Стихотво́рство = віршопи́ство. С. З.

Стихотво́ръ, стихотка́чъ = д. **Стихокропа́тель.**

Стихъ, стишо́къ, стишо́нка = вірш, ві́рші, ві́ршик, ві́рші (аби-які).

Стла́нецъ = 1. сте́люх (рослини, що стелють ся по землі).
2. д. **Слане́цъ.**

Стла́ть = 1. (**постла́ть, ся**) — сла́ти, стели́ти, постели́ти, ся, розстила́ти, посла́ти, постели́ти, ся. — Постели килим. — Постели постіль. — Що не зміє білую посте́лю слать. Я ж старому постіль білу постелю. н. п.

2. (выстлать) — мости́ти, помости́ти. — Помостили поміст.

3. сла́ти ся, стели́ти ся, постели́ти ся, розстила́ти ся, розісла́ти ся. — Хміль по землї стелить ся. — Чом ти не стелиш ся? Я вже постелив ся.

Сто = сто, со́тня. — **Сто съ лишнимъ** = сто з о́ком, стопа́дцять. — Одлічити сто з оком. Кот. — Нехай йому стопадцять болячок. н. пр. — **Сто тысячъ** = сто со́ткроть, сто ти́сяч.

Стогла́вый = стоголо́вий.

Сторо́вый = стогови́й.

Стоголо́вникъ, рос. Carduus = будя́к, чортополо́х. С. Ан.

Стогъ, стожёкъ = стіг, стіжо́к, стіже́чок, половина — полу́стіжок, спід — підсто́жжя, підсті́жок, перемолоченої соломи — ожере́д, ожере́дь. — Стіг сіна. — Як в стіжечки поскладаєм, по козацьки погуляєм. н. п.

Сто́йка = 1. стоя́ння, сті́йка.

2. д. **Прила́вокъ.**

3. поставе́ць (начиння).

4. сто́вп, соха́ (що підпирає стелю).

Сто́йкій, ко = сті́йкий, непохи́тний, но.

Стойко́мъ = д. **Сто́ймя.**

Сто́йкость = сті́йкість, непохи́тність. — У кого було більш терпіння і стійкости. Кн.

Сто́йло = сті́йло (С. Л.), стано́к. — Знай свиня своє стійло. н. пр.

Сто́имость = ва́ртість (С. Л.), сті́йність (С. Жел.), кошто́вність, ціна́. — Вага тих подарунків не вартість, а щирість. Кп.

Сто́ймя = сті́йма, стовма́ (С. Жел.), стойма́, сто́ячки (С. Л.), навсто́ячки, сторч, навсто́рч. — Хата рублена, а сіни — стовма обаполки. Кн. — Хто якого году не говіє, тому того году навстоячки паску їсти. Ман.

Сто́йность = д. **Сто́имость.**

Сто́ить = коштува́ти (С. З. Л.), сто́їти, ва́ртим бу́ти, зна́чити. — Дуже довге весілля коштує і довгих грошей. — А скілько то грошей усе те коштує. Лев. — **Сто́итъ** = кошту́є, ва́рто, ва́рт, сто́їть. — Кінь варт сто рублїв. С. З. — Нічого міні не коштує, бо милий купує. н. п. — Чого стоїть Шевченко, яко поет народний? Ос. — І буде варт на сьвітї жить, як матимеш кого любить. К. Ш. — **Сто́ющій** = ва́ртий (С. Л.), шага — шагови́й, копійку — копійча́ний. — Одна брова варта вола, а другій брові і ціни нема. н. пр. — **Не сто́итъ** = не ва́рт, не ва́рто. — Хто шага не береже, той і копійки не варт. н. пр. — Не варт про те й балакати. — Не варт і печеної цибулї. н. пр. — Парубок до богослова не варт доброго слова. н. пр. — **Не сто́итъ благода́рности** = нема́ за́ що дя́кувати, нема́ за́ що, нема́ дя́ки. — Спасибі! Нема за що. — Спасибі за рибу, а за раки — нема дяки. н. пр. — **Ему́ ничего́ не сто́итъ соврать** = хіба́ йому́ ва́жко збреха́ти? — Він за те нічо́го не візьме, щоб збреха́ти. — **Языко́мъ бреха́ть** — не ціпом маха́ть. н. пр. — **Сто́итъ вамъ то́лько приказа́ть** = аби́ ви звелїли, тре́ба вам тільки звелїти.

Стокра́тный, но = стора́зо́вий, стокра́т.

Стокъ = 1. у водяного млина — лото́ки́, у будови — ри́нва. С. З. — З дощу та під ринву. н. пр.

2. спад. — Тут раз у раз болото, бо нема водї спаду. Кр.

Столбенѣть, остолбенѣть = ні́міти, остовпі́ти, ослупі́ти і д. під сл. **Остолбенѣть.**

Столбе́цъ = стовпе́ць.

Сто́лбикъ = сто́впчик, у рослин плідний — сторчначо́к. — Маленький хлопчик зліз на стовпчик. н. пр. — Хлопцї всю малину пообривали, самісінькі сторчначки білїють ся. Кр.

Столбня́къ = праве́ць, пряме́ць. — **Привести́ въ столбня́къ** = правце́м поста́вити. — **На него́ нашёлъ столбня́къ** = він остовпі́в.

Столбово́й = стовпови́й. — **С. доро́га** = верстови́й шлях. — І не верстові, а вольнії скрізь шляхи сьвятії простелють ся. К. Ш. — **С. дворяни́нъ** = дворяни́н да́внього ро́ду, з ді́да, з пра́діда дворянин.

Столбообра́зный, столбча́тый = стовба́тий.

Столбъ = сто́вб, стовп, слуп (С. Л.), до котрого ворота начеплені — ворі́тниця (Ман.), для підпори — соха́, при́соха.

Столе́ч(ш)никъ = д. **Ска́терть.**

Столе́шница = стольни́ця.

Сто́ликъ = сто́лик, столе́ць, що в кутку стоїть — коси́нець, низенький, за котрий сідають долї — сі́рно, в церкві, де продають сьвічки — тита́рня (С. З.).

Столи́ца = столи́ця.

Столи́чный = столи́шний, столе́чний (Л. С.). — Столечний город Київ. Орлик. С. З.

Столи́шко = столе́ць (аби який).

Столкнове́ніе = спітка́ння, сути́ка, сути́чка.

Столкну́ть, ся = д. **Ста́лкивать, ся.**

Столо́вая = ї́дальня. — Пішли до їдальні, де вже сиділи при столї. Фр.

Столова́ться = харчува́ти ся, стравува́ти ся. — Стравувалась я в сусідки. Фр.

Столовни́къ = харчови́к (С. Ш.) і д. **Нахлѣбникъ.**

Столо́вый = 1. столе́шний.
2. харчови́й. — Харчові гроші.

Столонача́льникъ = столонача́льник, повітчик.

Столо́чь = стовкти́.

Столпиться = зто́впити ся, ску́пити ся, зъюртова́ти ся, позто́вплювати ся.

Столпле́ніе = сто́впище, на́товп, ті́снява.

Столпы́ = д. **Сія́ніе сѣверное.**

Столъ = стіл і д. **Сто́ликъ.** — **С. имѣть** = д. **Столова́ться.**

Столь = так, так са́мо.

Сто́лько = сті́льки. — **Сто́лько же** = сті́льки-ж. — **Сто́лько то** = сті́лькись. — **Состольки́ми** = з тількома́.

Столѣ́тіе = столі́ття, вік.

Столѣ́тникъ, рос. Agave = столі́тник.

Столѣ́тній = столі́тній, віко́вий.

Столя́рная = столя́рня.

Столя́рничать = столярува́ти.

Столя́рный = сто́лярський.

Столяро́въ = сто́лярів.

Столя́ръ = сто́ляр.

Стона́ніе = стогна́ння. — Утомивсь я од стогнання, що ночі ридаю, моє ложе одиноке слізьми обливаю. К. П.

Стона́ть = стогна́ти і д. **Стена́ть.** — **Часто сто́нущій** = стогкий. Лев.

Стоно́гъ, ком. Oniscus asellus = стоно́га, мокри́ця.

Стонъ = сто́гін, стогна́ння. — Почуе розмову Дніпра, його гомін і стогін. Кн.

Стопа́ = 1. ступня́ (ноги).
2. нога́. — **Къ стопа́мъ ва́шимъ** = до ніг ва́ших. — **Идти́ по чьи́мъ стопа́мъ** = іти́ за ким, за чиїм слідом, наслідувати (кому).
3. стопа́ (у віршах). С. Жел.
4. ку́бок, ку́гарь (д. **Ку́бокъ.** Власне металічний стакан або кружка без ушка).
5. стопа́ (паперу). С. Л.

Сто́пка = 1. д. **Стопа́** (здр. 4).
2. кіло́к, кіло́чок або гвіздо́чок (в стіні або у вішалці задля вішення одежі то-що). — А у тої далекої рушник на кілочку, а у сеї близенької брівки на шнурочку. н. п.
3. стіжо́к (соли, білила, бакану або иньшої фарби).

Стопта́ть = д. **Ста́птывать.**

Сто́ра = заві́са (на вікні, що підіймаеть ся і спускаеться).

Сторгова́ть, ся = сторгува́ти, ся, сторжи́ти, ся (С. З.), приторгува́ти, ви́торгувати. — Сторжили скирду сіна за 2 руб. Маркович. С. З.

Сторожево́й = вартови́й, сторожеви́й.

Сторожи́ть = сторожи́ти, вартува́ти, калаву́рити. — Пішов вартувати на баштан. н. к.

Сторо́жка = сторо́жка, калаву́рня, на баштані, в лісі — курі́нь, сторожо́вня.

Сто́рожкій = сторожкий і д. **Осторо́жный.**

Сторожо́къ = 1. стрі́лка (у вагах на коромислі).
2. цу́рка (в пастці), сторожо́к (на пр. в сітці). — Йде ловець, виносить сітку; до землі його рука нахиля тернову вітку і ладнає сторожка. Щоголев.

Сто́рожъ = сто́рож, вартови́й, вартівни́к, вартови́к (С. Л.), калаву́рний (С. З.), чатівни́к, на баштані — башта́нник (С. Ш.), в полі — ланови́й.

Сторона́, сторо́нка = 1. сторона́, сторі́нка, бік, бе́рег. — По той бік гора, по сей бік гора, проміж тими крутими горами сходила зоря. н. п. — На тім боці, на толоці. н. п. — **Въ сторонѣ** = о́сторонь (С. Л.), по́сторонь, о́дсторонь (С. З.), на бо́ці, у бо́ці, по обо́чі, у́збіч, на у́збіч, з бо́ку, на о́длїті (С. Л.), на о́дшибі (С. З.). — Вони стояли осторонь під вербою коло тину. Лев. — А тепер усе осторонь. Ст. Б. Х. — Становили їх осторонь маси. Пр. — Не спроможен стати осторонь самого себе. Кн. — Він одвічае, а той остаеть ся у боці. Хар. — Лишаючи на боці працю Голубева, скажу тепер... Зап. — Хотів сю часть лишити зовсім на боці. Зап. Фр. — Зручнїше було стати узбіч. Кн. — Вони стояли на узбіч шляху. Кн. — От поженили їх, построїли їм на одшибі хату. н. к. Ман. — Стоїть собі хата на одшибі. С. З. — **Держа́ть себя́ въ сторонѣ** = бу́ти о́сторонь і д. **Сторони́ться.** — **Въ сто́рону** = у бік, на́ бік. — Хата похилила ся на бік. — На́ бік хлопці, на́ бік хлопці, бо чорт мужа несе. н. п. — **Шу́тки въ сто́рону** = без жа́ртів. — **Въ противополо́жную сто́рону** = навпаки (С. Л.), на верле́. — Навпаки сонця. С. Л. — **Моё дѣло сторона́** = моя́ ха́та з кра́ю. н. пр. — **На сторонѣ** = на о́дшибі. — Тай спорудив йому на одшибі нове дворище. Кн. — **На сто́рону** = а) д. **Въ сто́рону.** б) в чужі ру́ки, в чужи́й край. — **На всѣ четы́ре сто́роны** = на всі чоти́рі, на всї чотирі вітри. — За 15 верстов на всі 4 вітри — які є села і хуторі. Кн. — **Со стороны́** = збо́ку (С. Л.), поу́збіч. — Уся челядь догадалась, чого я зітхаю, зараз збоку усї бачуть, кого я кохаю. н. п. — **Со всѣхъ сторо́нъ** = з усіх бокі́в, усіма́ сторона́ми. — Гей облягли їх, облягли Москалї та й усіма сторонами. н. п. — Небо охмарюєть ся всіма сторонами. Кн. — **Одно́ю стороно́ю** = з одного́ бо́ку, одни́м бо́ком (С. Л.). — **Съ двухъ сторо́нъ, съ обѣ́ихъ сторо́нъ** = з дво́х, з обо́х бо́ків, поо́біч, оба́поль (С. Л.), оба́поли, обі́руч. — **По сторона́мъ** = по бока́х, з бокі́в. — **Смотрѣть по сторона́мъ** = ґави лови́ти, ви́трішки продава́ти. — **Стороно́ю идти́, ѣхать** = бо́ком, бочко́м, на́взбіч, збо́ку доро́ги. — Їдь бочком, нікого не зачепиш. н. пр. — **Узна́ть стороно́ю** = від люде́й дозна́тись, почу́ти, перечу́ти чере́з люди. — Перечула через люди, що до мене милий буде. н. п. — **Лѣвая сторона́** = лівору́ччя. — **По лѣвую сто́рону** = на ліво, лівору́ч. — **Дѣти съ лѣвой стороны́** = байстрюки́ і д. **Незаконноро́жденные.** — **Пра́вая с.** = правору́ччя. — **По пра́вую сто́рону** = на пра́во, право́ру́ч. — **Лицева́я сторона́** (тканини) = з лиця́, до́брий бік. — Дуже замазалось з лиця, треба перелицювати. — Та як бо ти дивиш ся? Подивись на добрий бік. Кр. — **Со́лнечная с.** = відсо́ння. — **Съ со́лнечной стороны́** = на відсо́нні, з відсо́ння.

2. сторона́, сторі́нка, сторі́нонька, край, країна. — Свій край, як рай; чужа країна — як домовина. н. пр. — А на чужій на сторонцї зовуть мене заволокою. н. п. — **Въ на́шей сторонѣ́** = в на́шім кра́ю, у нас. — **Родна́я сторона́** = рідни́й край. — **Чужа́я сторона́** = чужи́на́ (С. З.), чужа́ чужи́на, чужа́ сторона́. — Виряжала мати дочку в чужу стороночку. н. п.

3. (в процесі) — сторона́. — Жалобливая сторона і отпорная. Ст. Л.

Сторони́ться, посторони́ться, отсторони́ться = бокува́ти, одійти́ у бік, оступи́ти ся; цура́ти ся, усува́ти ся, ухиля́ти ся і д. **Отстраня́ться** і **Посторони́ться.** — Не бокуй, Марусе, не бокуй: сядь примесенько, щоб було гарнесенько. н. п. — А далї стали й бокувати від мене. Фр. — Вернувшись з заслання, Кулїш не цурав ся Юзефовича. Кн.

Сторо́нникъ = прихи́льник, прибічник. — Прихильники славянофільської школи уживають термін „община"... Кн. — Самого Хмельницького не було — він з кількома прибічниками був у Криму. Л. Н. В.

Сторо́нній = сторо́нній, бокови́й.

Сторо́нушка = сторі́нонька, сторо́нонька.

Стоскова́ться (по комъ) = затужи́ти, зажури́тись, зану́дитись (за ким), в ту́гу вда́ти ся.

Стоцвѣ́тъ, рос. Anthemis nobilis L. = марина́, румя́нок, ху́павка. С. Ан.

Сто́чная труба́ = ри́нва. — З дощу та під ринву. н. пр.

Стоя́ніе = стоя́ння, посто́яння.

Стоя́нка = постій, посто́янка, стано́вище, стано́виско. — **Зимняя с.** = зімівля.

Стоя́ть, стать = стоя́ти, ста́ти. — **Стоя́** = навсто́ячки і д. **Сто́йма.** — **Стоя́ть, какъ столбъ** = стовби́чити. — Кілька хвилин стовбичив непорушно, немов обшпарений. Лев. В. — **С. на часа́хъ** = на ва́рті, на карау́лї стоя́ти, вартува́ти, чатува́ти. — **С. за пра́вду** = правдува́ти. — **С. на своёмъ** = пра́вити своє́. — **С. на моли́твѣ** = моли́ти ся. — **С. передъ кѣмъ безъ ша́пки** = шапкува́ти. — **С. на колѣ́няхъ** = навко́лїшки стоя́ти, клі́нчити (С. З.).

Стоя́чій = стоя́чий. — **Вода́ с.** = нете́ча (Зем.), стоя́ча вода́, водості́й. — **С. хлѣбъ** = хліб на нивї або в скирда́х, не ви́молочений.

Стра́вливать, страви́ть = 1. трави́ти, випаса́ти, страви́ти, спа́сти, потоло́чити і д. **Вытра́вливать 1.** і **Потрави́ть.**

2. д. **Вытра́вливать 2.**

3. трави́ти, цькува́ти, під'южувати, підцько́вувати, зво́дити, страви́ти, нацькува́ти, звести́. — Усе зводи зводив: мінї накаже за діда, а діду за мене. Кр.

Страда́ = жни́во (С. З.), жнива́ (С. Аф.), жнитво́. — **Въ страду́** = у жнива́. С. Аф.

Страда́лецъ, страда́лица = стра́дник, ця, страда́льник, ця (С. Жел.), страда́лець (С. Жел.), му́ченик, ця. — Такого страдальника, як Шевченко, таких страждань, яких він зазнав... Кн.

Страда́льческій = страда́льницький.

Страда́льчество = страда́льництво. С. Жел.

Страда́ніе = стражда́ння (С. Жел.), стражду́ва́ння, стра́да. — За ваші страждання нехай вам Бог дасть щасливої долї. Свл.

Страда́тельный = страда́льний. С. Жел.

Страда́ть = стра́ждати, терпі́ти (С. Ж.), му́чити ся, кара́ти ся. — За що не знаю я караюсь? К. Ш.

Стра́дный = жнивни́й. — **С. пора́** = жнива́.

Стра́жа = сторо́жа, сторо́женька, ва́рта (С. Л.), калаву́р, ча́та. — Пан приставив сторожу коло шкатулки, щоб не вкрали. н. к. — Пъяна сторожа заснула, а вони ноги на плечі. Кп. — Закликали молодиці нічку почувати, поставили стороженьку од баб вартувати. н. п. — Чорноморці не гаразд вчинили: на цю нічку темненькую варту не ставили. н. п. — **На стра́жѣ** = на сторо́жі, на ва́рті. — Батько й мати не сплять, на сторожі стоять, не пускають саму мене у садочок гулять. К. Ш. — **Подъ стра́жей** = за калаву́ром. — Приставили його за калавуром. н. о. — **С. лѣсна́я** = беке́т.

Стра́жникъ = д. Сторо́жъ.

Страна́ = сторона́, край, краї́на (С. Ж.), і д. Сторона́ 2. — **Тёплая с.** = те́плий край (С. Ш.), тепля́чина (С. Ш.), теплі́вщина, куди птиці на зиму одлітають — ви́рій (С. Аф. З.). — Птиці з теплячини летять. С. Ш.

Страни́ца, страни́чка = сторона́, сторі́нка, бік, ка́ртка, ка́рточка.

Стра́нникъ, ца = стра́нній, стра́нния, мандрі́вець, вандрі́вець (С. Л.), мандрівни́чий.

Стра́нничать = 1. д. Стра́нствовать.
2. химерува́ти (С. З.), чудасі́йничати, шту́ки витворя́ти, штукарюва́ти.

Стра́нно = чу́дно, ди́вно, химе́рно (С. З.). — Чудно якось діється між нами. К. Ш.

Страннолюби́вый = гости́нний. С. Жел.

Страннопріи́мный = гости́нний. С. Жел.

Стра́нность = чудно́та (Кр.), дивина́ (С. З.), ди́вність, химе́ра, химе́рия.

Стра́нный = чудни́й, ди́вний, чуде́нний (С. З.), чудерна́стий, чудерна́цький, чудоро́дний, химе́рний (Кр.), чудасі́йний, неподо́бний, куме́дний (Кр.), непоми́сльний. — Він якийсь чудний. н. о. — Химерна казка. Кр. — Агафангел, кажете? химерне имя. — Оттакий то Перебендя старий та химерний. К. Ш. — Чудородна людина. Хар. — **Стра́нное дѣло** = чудасі́я (С. З.), ди́во. — **С. слу́чай** = приведе́нция. — **С. человѣ́къ** = чудна́ люди́на.

Стра́нствіе = мандрува́ння, мандрі́вка і д. Путеше́ствіе.

Стра́нствователь = д. Путеше́ственникъ.

Стра́нствовать = мандрува́ти і д. Путеше́ствовать.

Страсти́шка = корти́чка (С. Жел.).

Страстно́й = страстни́й, страшни́й. — **С. свѣча́** = страшна́ сьві́чка. С. З. — **С. недѣ́ля** = бі́лий, страшни́й ти́ждень. — На страшнім тижні, в Четвер, з вечора. н. пр. Гр.

Стра́стный, но = ре́вний, не, зага́рливий, во, жагу́чий, вогнюва́тий, при́страстний (С. Жел.). — От чому загарлива охота до малярства прокинула ся у Шевченка. Кп. — Костомаров загарливо доводив неминучу потребу славянської спілки. Кп. — І вдивила очі чорні в небо нове, миготючеє і сьпіває пісню тихо і самотну і жагучую. Мова. — Вогнювата молодиця. н. о. — **С. человѣ́къ** = пасья́нт. Київщина.

Страстоте́рпецъ, страстоте́рпица — му́ченик, ця.

Стра́сть = 1. му́ка, стражда́ння, скорбо́та, па́сия. — **Стра́сти Госпо́дни** = стра́сті, па́сия. С. Жел.
2. жада́ння, жага́, жаго́та, зага́ра (С. Жел.), па́сия, страсть, при́страсть, до чого — уна́да, кортя́чка (С. Жел.). — З жагою приставав він до спільної праці. Лев. В. — І була палка жагота до громадської роботи. Мова. — Тож дідові загари додаси. Ст. Б. Х. — **С. любо́вная** = любо́щі, любки́. — З любощів він загубив душу, з любків і голову поклав. Греб.
3. страх, жах, ляк, боя́сть. — **С. взяла́** = страх, жах напа́в, опанува́в. — **Со страсте́й не зналъ, что дѣлать** = з ля́ку не знав, що й роби́ти.
4. ду́же, на́дто, страх, страше́нно. — **Мнѣ страсть хо́чется** = мині ду́же хо́четь ся. — **Страсть какъ бо́ленъ** = страше́нно хво́рий. — Страх мині не хочеть ся з старим дідом ворочать ся. н. п.

Стра́усовый = струсе́вий, стру́сий, трусе́вий (С. Ш.), трусько́вий. — От іде він, аж лежить струсе перо. н. к. — Трусеве перо. С. Ш.

Стра́усъ, пт. Struthio camelus = стру́с (С. Ш.), струсь (С. Жел.), трус (С. Ш.), труськó.

Страхова́ніе = штрахова́ння, асекура́ция.

Страхова́ть, застрахова́ть = штрахова́ти, асекурова́ти, заштрахова́ти.

Страхово́й = штрахови́й, поже́жний.

Страхъ = страх, о́страх (С. З.), ляк, жах (С. З.), страхота́, жахо́та, тру́са́, труса́нина, бій, по́полох. — Такий острах піде по селу, що край Боже. С. З. — Мене мов острах взяв який: підвів и погляд боязкий. Пч. — А лях од жаху вмірае. п. д. — Так той чоловік і замер з ляку. п. к. Гр. — Вчинив еси псу і поміж панами волику трусу. п. д. — Не мае бою. Кр. — **Стра́хи** = страхі́ття, страхі́вья. — Любить балакати про усякі страхітти. Лев. — **Набра́ться стра́ху** = настраха́ти ся, нажаха́ти ся. — **Нагна́ть с.** = хо́лоду, страху́ нагна́ти, жа́ху завда́ти. — **Пани́ческій страхъ** = переполо́х, поля́ка (д. **Па́ника**). — **Со стра́ху** = з ля́ку, од ля́ку, од жа́ху, од бо́ю (Кр.). — **Взять на свой страхъ** = на свою одвіча́льність взя́ти.

Страхъ = ду́же, страше́нно. — **Страхъ какъ бога́тъ** = страше́нно бага́тий. — **Страхъ мно́го наро́ду** = страше́нно бага́то люде́й.

Страши́лище, страши́ло = страхо́вище (С. Л.), страшидло, страховина́ (С. Л.), страхі́ття, страхові́ття (С. Л.), заполо́ха, опу́дало (С. З.) і д. **Пу́галище**. — Як би я побачила таке страховище, то там би на місці і вмерла. Лев. — Дав вам Бог суддю! Просто не судди, а страховище на людей. Кв. — Ти моїм козакам не заполоха. п. п.

Страши́ть, устраши́ть, ся = страха́ти, ся (С. З. Л.), ляка́ти (С. Л.), жаха́ти, страши́ти, ся (С. Л.), настраха́ти, настраши́ти (С. Л.), наляка́ти, ся, устрахну́ти ся (С. Ш.).

Страшли́вый = д. **Боязли́вый, Пужли́вый**.

Стра́шно = стра́шно (С. Л.), бо́язко, боязно (С. Л.), ля́чно, жа́хно; стра́шно, страше́нно. — Е ні! страшно, вовк вибіжить з лісу. Коц. — Йому лячно стало але лиш на хвилину. Фр. — **Она стра́шно подурнѣ́ла** = вона́ страше́нно споганіла.

Стра́шный = страшни́й (С. Л.), дуже — страше́нний, страхове́нний. С. Л. — Поро страшне не в гусака, а у дика. п. пр. — Аж суне вовк — такий страшенний та здоровенний. Б. Г. — **С. разска́зъ** = строхо́вина.

Страща́ть = д. **Страши́ть**.

Стра́щивать, стросіи́ть = д. **Ссу́чивать**.

Стрека́ть, стрекну́ть = штрика́ти, шпига́ти, штрикну́ти, шпигну́ти. — Штрикнув виделкою у мнясо. Чайч.

Стрекну́ть = 1. д. **Стрека́ть**.
2. да́ти дра́ла, дмухача́ да́ти, дмухну́ти, чкурну́ти, дремену́ти.

Стрекоза́, ком. Libellula = ба́бка, са́мчик — ба́бич (С. Ш.), з темносиніми крилами — боло́тянка (Ман.). — Бабок, метеликів над нею грае сила. Гр. (Д. **Коромысло 2.**)

Стрекози́нъ = ба́бчин.

Стрекота́ніе = скре́кіт, скре́гіт.

Стрекота́ть = 1. скрекота́ти, скрегота́(ї)ти, заскреготати. — Сорока скрекоче.
2. цокота́(ї)ти, торохті́ти.

Стремгла́въ = стрім, стрімголо́в (С. Л.), сторч (С. З. Л.), на́сто́рч, сторчака́ (С. З. Л.); прожо́гом, ми́ттю. — Аж голова йде колом од страху, щоб стрімголов з вершини не упасти. Ст. Б. Х. — Чортяка упав з неба сторчака. С. З. — Прожогом кинув ся у воду. — Не розглядівши броду, не лізь прожогом у воду. н. пр. — **Упа́сть стрем гла́въ** = стрімголо́в упасти, сторчака́ да́ти.

Стреме́шка = штри́пка (коло штанів чи спідніх).

Стреми́тельно = прожо́гом, ми́ттю. — А вовк злякав ся та прожогом у дірку. Гр. Чайч.

Стреми́тельный = валки́й, пава́льний (С. З.).

Стреми́ть = 1. тягти́, упо́сити.
2. (**устреми́ть**) — направля́ти, справля́ти, наверта́ти і д. **Направля́ть 1.**

Стреми́ться = 1. ли́нути (С. Л.), вузьким струмком — дзюрко́м бі́гти. — Вода линe.
2. змага́ти ся, намага́ти ся, домога́ти ся, допина́ти, ся (чого, до чо́го), прямува́ти, порива́ти ся (куди, до чого), угания́ти ся (за чим). С. Л. — Німці пильно намагали ся до того, щоб знищити Славян. Бар. О. — Володарі намагали ся усувати автономію покопвічну. Ог. — Допинаючи своїх желаній. Л. В.

Стремле́ніе = змага́ння (С. Л.), порива́ння, прямува́ння, вперед — розго́н. С. Л. — Народ з своїми змаганнями есть единий герой історії. Зап. Груш. — А може всі наші думи, наші змагання — все те одна помилка. Фр. — Україна не показувала і малого змагання, підвертати під себе чужинців. Бар. О. — Гострий біль тих думок гнїтив у йому хіть до змагання. Лев. В.

Стремни́на = кру́ча (С. Л.), строма́ (С. Л.), стромови́на, у́рвище (С. Ш.) — Скеля висока та ще коли б похила, а тож стромовина така, наче обтесана. Кн.

Стремни́стый = крути́й, урви́стий. — Урвиста скеля.

Стремѣ́ть = стирчати.

Стре́мя = стре́мень, стре́мено́ (С. Л.), мн. стреме́на.

Стремя́нка = 1. сту́панка, д. **Ла́зиня**.

2. схо́дня (драбинка з набитими зверху брусками).

3. драби́нка (мотузяна).

Стремя́нный = стремений. — С. ремѐнь = пу́плиця, пі́слище (Мав.).

Стрено́живать, стрено́жить = трено́жити (С. Ш.), потрено́жити, усіх — перетрено́жити. — Перетреножили коней та й пустили на пашу.

Стре́петь, пт. Otis tetrax = хохітва́, стре́пет.

Стре́скивать, стре́скать = же́рти, ло́пати, трі́скати, поже́рти, потрі́скати, зло́пати, стрі́скати. — Наша невістка що не дай, то стріска. н. пр.

Стречо́къ, у виразі: „дать стречка́“ = да́ти дра́ла, да́ти дмухача́, тя́гу, дропака́, дремену́ти, дмухну́ти, чкурну́ти. — Він, взявши торбу, тягу дав. Кот.

Стрига́чъ = стрижій. Мав.

Стрибо́гъ = посви́стач, ві́трів ба́тько.

Стригу́нъ, стригуне́цъ = стрижа́к, чо́к, стригу́н, стригуне́ць.

Стри́жка = 1. стри́жка (дія).

2. стри́га.

Стрижо́вый = щуро́вий.

Стрижъ, пт. Hirundo riparia = щур. С. Жел.

Стри́чь, остри́чь, ся = стри́гти, пости́гти, ся, чикрижити, ко́кати (Мав.). — **Стригу́щій ове́цъ** = стрижі́й. Мав. — **Стри́женный, ая** = стри́га. — С. голова́ дужо низько = ги́ря. — Забравши де-яких Троянців, осмалених як гиря, ланців. Кот.

Строга́ло = д. Руба́нокъ.

Строга́тельный = стру́жний. — Стружний ослін. Сп.

Строга́ть = струга́ти (С. З. Л.), застру́гувати, гемблем — гемблюва́ти (С. Л.). — Я б ставив лавоньку, ти б гемблювала. н. п.

Стро́гій = стро́гий (С. Жел.), сро́гий (С. З. Жел.), суво́рий (С. Жел.), го́стрий.

Стро́гость = стро́гість (С. Жел.), го́стрий.

Стро́гость = стро́гість (С. Жел.), суво́рість.

Строево́й = 1. будова́льний.

2. шерегови́й, строєви́й.

Строе́ніе = 1. будува́ння (дія). С. Л. Ш.

2. будо́ва, будівля, буди́нок, будова́ння. С. Л. Ш. — Пляц з домом, коморою і всім будованням. К. Ст. — Зо всею маєтностю своєю і з будованням, своїм коштом побудованим. Ст. Л. — Д. ще під сл. **Постро́йка.**

3. строїння, настро́ювання, нала́жування, ладнува́ння (на пр. гуслів).

Строй = 1. стрій, шик (С. З.), в шерегу — ла́ва (С. З.), шере́га, в три лави, у Запорожців — бато́ва (С. З.), в гострий трьохкутник — трія́нгула, в колонах — сакма́. Евар. — Тоді дівко заплачеш, як у строю побачиш. н. п. — Стояли в шиках посеред майдану січового. Л. В.

2. лад, зго́дність (тонів).

Стро́йно = в лад, зго́дно, згра́йно.

Стро́йность = 1. стру́нкість, огря́дність.

2. лад, згра́йність, зго́дність то́нів. — В єднанню обох цих хорів було стілько зграйности. Зоря.

Стро́йный = 1. стру́нкий (С. З.), струнький (С. Л. Ос.), ставни́й (С. З.), огря́дний, стрімки́й, стебелькува́тий (Лев.). — А нема над неї в цілім сьвіті ні з волохинь, ні з чорнявих та струнких латинок. Ст. С. — Така струнка, мов та тополенька гнучка. Пч. — Зерно коріння постелить в ту пору, кине струнькую стеблину у гору. Щоголєв. — Одна ж дівка чорнявая, красовита та вродливая, ставна, гнучка і висока, мов тополя шелестливая. Мова. — Стан стрімкий, тонесенький. Як. — Євмен був саженого зросту, а стрімкий — як коноплина. Бп. — Стебелькувата дівчина. Мав.

2. ла́дний, зго́дний, згра́йний.

Строи́тель = будовни́к (С. Ж.), будовни́чий (К. Св. П.).

Строи́тельство = будовни́цтво. — Церковне будовництво перейшло до нас з Греції, але незабаром завелись і свої будовничі з Русинів. Вар. О.

Стро́ить = 1. (**постро́ить**) — будува́ти, стро́їти, ста́вити, збудува́ти, постро́їти, ся, поста́вити, мурований будинок — мурува́ти, змурува́ти. — Мости, де би потреба указувала, будовать. Ст. Л. — Не міг Шевченко забути, хто будував Петербург. Зап. Ков. — Хоч позволив хан на пісках новим кошем стати, та заказав Запорожцям церкву будувати. К. Ш. — Збудуй хату з лободи, а в чужую не води. н. п. — Д. ще під сл. **Постро́ить.** — **Не вдругъ Москва́ стро́илась,** н. пр. = не ра́зом Київ будува́в ся. н. пр. — **С. возду́шные за́мки** = д. під сл. **За́мокъ** — **С. лѣса́** = рештува́ти, ста́вити решто́вання.

2. (**настро́ить**) — стро́їти, нала́жувати, ладнува́ти і т. д. д. **Настра́ивать 2.**

3. (**вы́строить**) — стро́їти, шикува́ти (С. З. Л.), шерегува́ти, ви́строїти, вшикува́ти, ся. — Зібрав і кінних і піхоту і всіх до битви шикував. Кот. — Що за радість вибірати старого діда? Не шерегувати йому козацького війська. І. Г.

4. (**настро́ить**) — витворя́ти, виробля́ти, ко́їти, бро́їти, нако́їти. — **С. ку́ры** = д. під сл. **Ку́ры**. — **С. шту́ки** = штукарюва́ти. — Таке витворяє, що ну... — Накоїв багато лиха.

Строка́ = стрі́чка (С. Л.), рядо́к, сте́жка (С. Л.). — Цілими місяцями не міг написати ні одного рядка. Л. Н. В. — **Прика́зная с.** = крючо́к, карлю́чка.

Стро́мкій = не рівний, шаршá́вий.

Стропи́лина, стропи́ло = кро́ква (С. З. Л.), кро́квина, кро́кви, на розі — наріжник (Мав.), на сохи під покрівлю — още́пини, окладки́ (Лсв.), ключини (Мав.). — Яка кроква, така й хата. н. пр.

Стропи́лить = ста́вити кро́кви.

Стропи́льный = крокі́вний.

Стропи́ть = д. **Стропи́лить**.

Стропти́вость = супере́куватість, супроти́вність, непокірність.

Стропти́вый = супере́куватий, супроти́вний, сваркий, непокірний, незго́дливий (С. Ж.).

Стро́усъ = д. **Стра́усъ**.

Строчи́ть = 1. (**вы́строчить**) — стебнува́ти, ви́стебнувати.

2. (**настрочи́ть**) — дря́пати, шкря́бати, писа́ти на швидку́ ру́ку, надря́пати, нашкря́бати. — Нашкрябає на коліні пачпорт тай дасть. н. о.

Стро́чка = 1. д. **Строка́**.

2. ви́стіг, стебнівка. — **Въ стро́чку** = ви́стігом.

3. стебнува́ння (в шитві).

Стро́чный = рядкови́й. — **Стро́чныя бу́квы** = малі бу́кви.

Струбци́нга = шруб (для стискання, у столярів)

Струга́ть = д. **Строга́ть**.

Стругово́й = 1. гембльо́вий.

2. байдако́вий, байда́шний.

Струговщи́къ = байда́шник.

Стру́гъ, стружо́къ = 1. байда́к, байдачо́к (д. під сл. **Ло́дка**).

2. струг, стру́голь (С. Жел.), ге́мбель, скобе́ль, скобе́лка. — Годі, майстре, гембелем гемблювати: прийде батько, буде сокирою підправляти. н. п.

Стру́дель = вертуни́. — Смашні вертуни. Кн.

Стружи́ть, вы́стружить = д. **Строга́ть**.

Стру́жка = 1. струга́ння.

2. стру́жка (С. Жел.), остру́жка (С. Пар.), стру́галка. — Старша дружка — як стружка. н. п.

Стру́йка = д. **Струя́**.

Струи́ть, ся = точи́ти ся (С. Ш.), дзюри́ти, ся, дзюркотíти (С. Жел.). — Вода точать ся. С. Ш.

Стру́йчатый = хвиля́стий.

Стру́къ, стручёкъ = стру́к, стрюк, стрючо́к.

Струна́, стру́нка = струна́, тонка метал. — басо́к (С. Ш.). — В бандурі — 12; товсті зовуть ся бунта́ми (бас, 2-ий бас, 3-ий бас, дротова́, прийма, терция); останні шість зовуть ся — при́струнками. Остап Вересай. — В лірі: середня — мелодія, друга — те́нор, третя — байо́рк. З. Боян. — **Задѣ́ть за живу́ю струну́** = за живе́ зачепи́ти.

Стру́нный = стру́нний, струнови́й.

Струноподо́бный = стру́нкий.

Струпъ = струп, мн. стру́пня, шо́лудї.

Струпѣ́ть, острупѣ́ть = струпíти, заструпити ся.

Стру́сить, струхну́ть = зляка́ти ся, вжахну́ти ся, оторопíти, зво́мпити. — Не звомпив же і Січовик, на пьядь не одступив і сьміло дивив ся. О. Ст. — Дорес ізвомпив сіромаха, бо був Ентел не певна птаха, як чорноморський злий козак. Кот.

Стручёкъ = д. **Стру́къ**.

Стручкова́тый = струкова́тий, стрюкова́тий.

Стручко́вый = стру(ю)чкови́й. — **С. пе́рецъ** = д. під сл. **Пе́рецъ**. — **С. трава́** = д. **Ко́рень солодковый**.

Струя́ = стру́я (С. Жел.), стру́ме(і)нь (С. Жел.), струмо́к (С. З. Л.), струмо́чок, ці́вка. — Істория — є та криниця, з якої животворною цівкою бъє та сила, що бадьорить енергію. Кн. — **Струёй течь** = дзюрко́м текти́, бі́гти і д. **Струи́ть, ся**. — **Пуска́ть струёй** = ци́ркати.

Стрыгу́ша = во́вна (з вівці острижена).

Стрѣла́, стрѣлка́ = 1. стрíла, стрíлка.

2. стрíлка (на пр. у годиннику, в компасі, у вагів то-що).

3. рос. Menyanthes trifoliata L. — трифо́лія, бобовни́к, зубовни́к, Sagittaria Sagittaefolia L. — стрíлка, водяна́ стрíлиця, чо́вник. С. Ан. — **Лу́ковичная стрѣлка** = стрíлка, ду́дки, цибо́к, ци́бка.

Стрѣлко́вый = стрíле́цький, стрíльце́вий.

Стрѣло́къ = стрíле́ць, влучний — цíле́ць. — Стрілець стріляє, а Бог кулї носить. н. пр. — Салдат був на службі і був стрілець добрий. Гр. Чайч.

Стрѣлолистникъ, рос. Sagittaria = д. **Стрѣла́ 3**.

Стрѣ́лочка = д. Стрѣлá.

Стрѣльбá = стрíляння і д. Пальбá.

Стрѣльнýть = д. Стрѣля́ть 1.

Стрѣ́льчатый = стрíлкуватий.

Стрѣля́ніе = стрíля́ння і д. Пальбá.

Стрѣля́ть = 1. (вы́стрѣлить, стрѣльнýть) — стрíля́ти, пали́ти (С. З.), торóхкати (дуже гучно), стрельнýти, випалити, вдáрити, торóхнути (С. Ш.). — Поробили шанці, як вдарили з семи гармат у середу вранці. н. п. — Випалив в рушниці. н. к. — Стрѣля́етъ въ ушáхъ = стріля́є, штрикáє в ýхах.
2. (застрѣли́ть) — стрíля́ти, застрéлити, застрíлити, забúти, вбúти.

Стря́паніе = готóвання, пóрання (С. Л.), перевáри. — Хіба в їх такі великі перевари? Борщ та каша. Кр.

Стря́пать, состря́пать = готувáти, куховáрити, пóрати ся, зготувáти. — Татари вечерю готують. Л. В.

Стряпня́ = д. Стря́паніе.

Стряпýха = куховáрка.

Стряпýчая = д. Кýхня.

Стря́пчій = 1. д. Адвокáть. — Прися́жный с. = адвокáт при торгóвому суді. 2. урядóвець, що доглядáє за виконáнням закóнів.

Стря́хивать, стряхнýть, ся = обтрýшувати, струси́ти, обтруси́ти, ся. — Треба обтрусити ся — уся вирен в снігу. Кн.

Студени́стый = драглúстий.

Студенó = хóлодно, зимно.

Студёный = холóдний, зимний.

Стýдень = холодéць (С. З., драглї (С. Аф.). — Холодцем та ковбасою закусили. Кот. — І ковбас і холодцю доволї. К. К. — Були драглї, та спати лягли (поїли їх). н. пр. — Ніжки з часником, драглями варені на славу. Мак. — Привіз мужик в місто сїно, продав його зраня, купив собі добру миску драглїв на снїдання. Руд.

Студенѣ́ть = холоднíти, холоднíшати.

Студи́ть, остуди́ть, ся = студúти, холодúти, простудúти, прохолодúти і д. Охлажда́ть, ся. — Гаряче! Студи, дураче! н. пр.

Стýжа = хóлод, холоднéча (С. З.), морóз.

Стýкальце = д. Колотúло.

Стýканіе = стýкання, грю́кання.

Стýкать, стýкнуть = стýкати, грю́кати, стýкнути, грю́кнути, грімнýти, торóхнути (С. Ш.).

Стýкаться, стýкнуться = стýкати ся, стýкнути ся, удáрити ся, торóхнути ся. — Торохнув ся лобом об стїну.

Стукотня́ = стукотня́ (С. З. Л.), стýкнява (С. Л.), стукотнéча, стукотня́ва (С. Л.), гру(ю)котня́, грюкотнéча, грý(ю)княва (С. Л.), гуркотня́ (С. З.), торóхнява, торохнéча, торохкони́на, тарáхкання, тарахкани́на (С. Ш.), од ніг — тупотня́ (С. Л. Ш.), од кінських ніг — тупотня́ва (С. Ш.).

Стукъ = стук, стýкот (С. Л.), дужчий — грюк (С. Л.), сильний але глухий — бýхання (С. Л.), від сокири — цюк і д. Стукотня́.

Стукъ = стук, грюк, бух, гуп, тóрох (С. Ш.). — Стук грюк в віконечко — вийди серце коханочко. н. п.

Стулъ, стýликъ = 1. стýлець (С. Л.), стілéць, стíльчик, дзиглик (С. Аф. З.), дзигличок (С. Аф.). — На тім кораблику золотий стільчик стоїть, на йому гречна панна сидить. н. п. Под. — Ой стань, братіку, на стілець, та подай з полицї гребінець, стань, батеньку, на стільчик, подай щіточку-гребінчик. н. п. Под. — Сіла на круглому дзигликові коло стола. Лев. — Стіл засланий старенькою скатертиною, а позад його на високому дзиглику сидить. Лев. В. — В кутку стояв дзиглик, на котрому В. С. залюбки сидів з гитарою у руцї. Свд. — Веде в господу потихеньку і дзиглика їй підставляє. Мет.
2. колóдка (до якої привъязують въязнів).

Стýпа, стýпка = стýпа, стýпка, мущи́р (С. З. Л.), деревъяна — салотóвка, ковгáнка. — Товкти перець в мущиру. С. З. — Ковганка салу переводчиця. н. пр. Д. ще під сл. И́готь.

Ступá = ходá (вільна, про коней).

Ступáть, ступи́ть = ступáти, ступи́ти, ступнýти, важко — чвалáти, чалáпати. — Куди не ступне, гроші за ним. Кр. — Ступай, коню, ступай ворон з гори камъяної до тиєї дівчиноньки, що чорнії брови. н. п.

Ступéнь, ка = стýпінь, щабéль, ступни́ця, в екіпажі — підніжжя, ступíйка. — Трохи не доліз по драбині, як щабель уломив ся. — Із ступницї на ступницю спускалась до долу, напослїдок опинилась і боса і гола. Мова.

Ступéньки = хóди, схóди, східцї (С. З. Л.), приступки. — Ледві ступила я на сходи до ганку. Кн. — Було видно високі стовпи церкви з широкими валїзними східцями. Мова. Д. ще під сл. Лѣ́стница.

Стýпица = мáточина, ступи́ця, колóдиця, товстий кінець — сúч, тонкий — рука́в. — Колеса загрузли по саму маточину. н. о.

Ступня́ = ступня́, плюсня́. — Черевик не налазить, уся плюсня опухла. Кн.

Ступь = д. **По́ступь** і **Похо́дка**.

Стуча́ніе = сту́кання, грю́кання, ту́кання, гу́пання, торо́хкання.

Стуча́ть, сту́кнуть = сту́кати, грю́кати, сту́кнути, грю́кнути, довго — стукоті́ти, грюкоті́ти, сильно — тара́хкати (С. Ш.), торо́хкати, торо́хнути (С. Ш.), про годинник — токоті́ти (С. Ш.), цо́кати, про зуби — цокота́ти, цокоті́ти, про серце — колоти́тись, ногою — ту́(о́)пати, ту(о)поті́ти, го́пати, в такт — підту́пувати, сокирою — цю́кати, рівномірно — ту́кати (С. Ш.), токоті́ти (С. Ш.), сильно — ту́гати, ге́пати, тугоні́ти (С. Ш.), стугоні́ти, турготі́ти, глухо — бу́хати, при швидкій ході — копоті́ти, перестать — перестукати, перегрю́кати і т. д. — Прийшов у ночі тай стукотить. н. о. Ет. зб. — Дятел тукає в дерево. С. Ш. — Дріжить як мокрий хорт, зубами знай цокоче. Греб.

Стушева́ться = пошити ся між люди.

Стыди́ть, ся, пристыди́ть, устыди́ть, ся = соро́мити, ся, со́рому завдава́ти, устиджа́ти, стида́ти ся, встида́ти ся, соро́мати ся, соро́мляти ся, засоро́мити, ся, со́рому завда́ти, застида́ти, ся. — Хто Бога не боїть ся, той і людей не соромить ся. н. пр. — Уппхала лице в рукав, ніби во на соромить ся. Федь. — Бо я вже Бога не боюсь і не соромлю ся людей. К. Ш. — Голодний, а попросить соромаєть ся. Гр. Чайч. — А я стала приступати, стала його устиджати. н. п. — Застидали дитину. Лев. — Вони соромлять ся. Греб.

Стыдли́вость = сороми́ивість, сором'я́жливість (С. Ж.). — Жіноцька соромливість взяла своє. Кн. — Мов би хотіла вона ворухнутись — та соромливість спиняла від того. О. Пч.

Стыдли́вый, во = сороми́ивий, сором'я́зли́вий (С. Л.), сороміля́жий, соромляжли́вий, во (С. Л.). — Соромливий, як на шлюбі панна. Ст. С. — Гетьте! Соромизливо одмовляю йому, не лізьте! О. Мир.

Сты́дно = со́ромно (С. Л.), со́ром. — Матушції починало вже робити ся соромно, що погрішила на свого пан-отця. Лев. В.

Сты́дный = соромо́тний, стидкий.

Стыдъ = со́ром, соромо́та (С. Л.), ганьба́. — У доброго чоловіка сором на виду, а у ледачого під підошвами. н. пр. — Гріх перед Богом і перед людьми сором. Кн. — Ледащиця з мене кпить ся — міні соромота. н. п. — **Вводи́ть въ стыдъ** = со́рому завдава́ти.

Сты́лу = зза́ду.

Сты́нуть, сты́ть, осты́ть = 1. холо́нути, застига́ти, захоло́нути, прохоло́нути, засти́гти, засти́гнути. — Холоне серце, як згадаю, що не в Україні поховають. К. Ш. — Прохолонув борщ.

2. ме́рзнути, замерза́ти, заме́рзнути.

Сты́чка = потичка (С. З.), бійка, колотне́ча; сва́рка.

Стѣна́, стѣ́нка = стіна́, стінка, камьяна мур, проти печі — передпі́чна, знадвірня, фасадна — чі́льна. — Прозьба мур пробиває. н. пр. — **Стѣна́ о́бъ стѣну́** = опостінь. — Кватирував сей студент опостінь з Гулаком. Кн. — Він сидів в острозі опостінь з Шевченком. Кн. — **Идти́ стѣно́ю** = ла́вою йти́.

Стѣнно́й = стінний.

Стѣнобитный = муроло́мний. — С. ору́діе, с. машина, стѣноло́мъ = тара́н. С. Ш. — Приставив тарани до брами, в ворота зачали гатить. Кот.

Стѣното́чецъ = ша́шель. С. Ш. — Як шашель точить.

Стѣсне́ніе = стис (С. З.), сти́ск, у́тиск (С. Ш.). — **С. въ груди́** = сти́ски. — Спину иноді ламає, ноги опухли, стиски мучили й удушья, ноги набрякали. Мак.

Стѣсни́тельный = утиска́ючий, тісни́й, тяжки́й. — Тяжкі умови.

Стѣсня́ть, стѣсни́ть, ся = 1. тісни́ти (С. Ш.) стиска́ти, сти́скувати, сти́снути, ся і д. **Сжима́ть**.

2. тісни́ти (С. Ш.), утісня́ти (С. З. Л.), утиска́ти, стиска́ти і д. **Притѣсня́ть**. — Тіснили нас постоями. н. п. — Москаль усіх стискав і собі не знскав. н. пр.

3. соро́мити, ся, стида́ти ся, пенасьмі́ти. — На ню парубки зглядають ся, її займати стидають ся. н. п. — Підійшов би, та не насьмію.

Стя́гивать, стяну́ть, ся = 1. стяга́ти, стягти́, зволокти́. — Насилу стягли човен з мілини. — **Стя́гивающій сѣно** = тяга́льник, тяга́ч.

3. стя́гувати, затя́гувати, затягти́, ся. — Стягніть вірьовкою.

Стягъ = 1. д. **Рыча́гъ**. 2. д. **Зна́мя**.

Стяжа́ніе = надба́ння, придба́ння; д. **Корыстолю́біе** і **Любостяжа́ніе**.

Стяжа́ть = набува́ти, дба́ти.

Стяжа́тель = хапу́н, хапу́га.

Стяжа́тельный = хтивий, заже́рливий, хапту́рний.

Стяну́ть = 1. д. **Стя́гивать** і 2. д. **Сти́брить.**

Суббо́та, здр. **суббо́тка** = субо́та, субі́тка, субі́тонька, у жидів — ша́бас(ш). — **С. Ла́зарева** (на 6 тижні В. П.) — ве́рбна субо́та. — **С. роди́тельская** = поминáльна с. — **С. на 5 нед. В. П.** = похвалá похвáльна с. — **Наступи́ла суббо́та** = посубо́тіло. — **Пра́здновать с.** (про жидів) — шабас(ш)ува́ти.

Суббо́тники = се́кта роско́льників, що постя́ть по субо́тах або ті з христия́н, що перейшли́ в жидівську віру.

Суббо́тный = субі́тний. — **Суббо́тная свѣча́, во́дка** (у жидів) — шабашівка.

Суббо́тникъ = субі́тки (С. З.), суботко́ве (С. З.), памъятне́, памъятко́ве (кара в школах по суботах).

Субо́й = заме́т (д. **Сугро́бъ**).

Сугли́нокъ = су́глинок. С. Жел.

Сугóрбиться = згóрбити ся.

Сугро́бъ = заме́т (С. З.), великий — кучугу́ра, впоперек дороги — переві́й. — Замети сніг навергав такі, що й стріхи не знати. Кн. — Тільки буде хижо вітер завивати і замети — гори буде намітати. Пч. О. — Там такі кучугури снігу, що ні пройти, ні проїхати. н. о.

Сугу́бо = удво́є (С. Ш.), подві́йно.

Сугу́бый = подві́йний, двоїстий.

Судако́вина = судачи́на.

Суда́къ, риба Perca Lucioperca = суда́к, на Дону і в де-яких инших місцях — сулá (С. З.), розплáтаний — сулá, Luciop rca Sondra Cuv. L. volgensis — секре́т, секре́тик. Раб. — Вісім хур провадив риби: там був оселедець, лящ, сула. Макар. — Сула бува пластова. Маркович. С. З.

Суда́рушка = 1. господи́ня.
2. коха́нка, любка, милода́нка і д. **Любо́вница.**

Суда́рыня = господи́ня, добро́дійка. С. Л.

Су́дарь = господа́рь, добро́дій (С. Л.).

Суда́чить = суди́ти і д. **Осужда́ть** 2.

Суда́чій = судако́вий.

Судéбникъ = стату́т царя́ Іва́на Васи́льовича.

Судéбный = судови́й, су́дний. — Не можна одібрати прав без судового присуду. Кн. — **Судéбнымъ поря́дкомъ** = судо́м, судо́вне.

Судéйскій = судови́й (С. З.), судéйський. — Судовий панич. Кот.

Судéйша = суддïха.

Судёнышко = судéнце.

Суди́ть = 1. ду́мати, гада́ти, мірку́ва́ти.
2. суди́ти.

Суди́ться = суди́ти ся, позива́ти ся (С. Л.), правува́ти ся, довго або раз-у-раз — тяга́ти ся (С. Ш.), води́ти ся. — Бодай чорт з багатим позивав ся, а з дужим боров ся. н. пр. — З Богом не будеш позивати ся. н. пр. — Коза з вовком тягала ся, поки шкура зостала ся. н. пр.

Су́дно, мн. **су́дна** = стольча́к.

Судно́, мн. **суда́** = су́дно, мн. су́дна, барка́с, дуб, байда́к, ча́йка, гале́ра. (Д. під сл. **Кора́бль** і **Ло́дка**). — Судна козацькі хвиля на три части розбиває. п. н.

Су́дный = су́дний, судови́й. — **Су́дное дѣло** = судова́ спра́ва.

Судовщи́къ = корабе́льник. С. Жел. Пар.

Судово́й = судови́й.

Судоговоре́ніе = судові́ ре́чі.

Судо́къ, частіше мн. **судки́** = 1. мисочки́ з у́шками і ремінем, щоб носи́ти стра́ву.
2. поставе́ць з пляшечка́ми для о́цту, гірчиці то́-що.

Судомо́йка = 1. жінка, що перемива́є посу́дину.
2. сти́рка або віхоть, ми́йка. С. Жел. Пар. (д. **Моча́лка** 2.)

Судопроизво́дство = судочи́нство, проце́с, спра́ва судова́.

Судорабо́тникъ, судорабо́чій = бурла́ка, ло́цман і вся́кий робітник на су́днах.

Су́дорога, spasma, spasmus = корч (С. Жел. Пар.), ко́рчі (С. Л.), корчі́й, перело́ги (С. З. Л.).

Су́дорожиться = ко́рчити ся, криви́ти ся.

Су́дорожный = корчови́й.

Судохо́дный = судохо́дний (С. Жел.), сплавни́й (С. Пар.).

Судъ = суд (місце і дія), спра́ва (дія). — **Верхо́вный судъ** = генера́льний суд. — **Иска́ть суда́, проси́ть на кого́ въ судѣ** = позивати (кого), позива́ти ся (з ким). — Ой піду я до пана позивати Івана. п. н. — Потолочив кабаки, потолочив дині; будуть мене позивати вражі господині. п. н. Под. — **Позва́ть, привле́чь къ суду́** = пода́ти на ко́го в суд, потягти́ на суд.

Судьба́, судьби́на, судьби́нушка = до́ля (С. Аф. З. Л.), тала́н (С. Ш.), плане́та, здр. до́ленька. — Наша доля у Матки Божої у приполї. н. пр. — Дав пан Бог дві долї: нву мамі, таку й донї. н. пр. — Який талан матцї, такий і дитятцї. н. пр. — **Зла́я**

судьба́ = лиха́, тяжка́ годи́на, бе́зталань, недо́ля. — Побила мене лиха година. — В недолі не тужи ніколи. н. пр. — **Какими судьба́ми вы здѣсь?** = як ви тут опини́лись, як се вас до́ля занесла́ сюди́, яки́м по́битом ви тут, яки́м ві́тром вас занесло́ сюди?

Судьбы́ = призначе́ння (Боже).

Судья́ = суддя́ (С. З.), суде́ць, судя́щий, суди́тель, судьба́. С. Жел. — Жінка його — судді́ха, дочка — судді́вна, син — судді́єнко. — Вже ж мині судді присудили ту хату. Кр.

Суевѣ́ріе = суєві́рє, суєві́рство (С. Жел.), пере́дсуд, забо́бон, забобо́нність. С. Жел. — Шептання, замовляння і иньших забобонів встерігати ся. Б. Н.

Суевѣ́рный = суєві́рний, забобо́нний. С. Жел.

Суета́ = 1. ма́рність, марно́та. — Марність сього сьвіту. Кв.
2. метушня́, хватани́на, шамотня́ (С. З.), хапотня́ (С. Ш.), хапани́на, шамо́тнява, ша́рварок — І всюди рух, та метушня, та клопіт. Ст. Г. — Крик, метушня людий. Л. Н. В.
3. клопоту́н, ту́пало (С. Ш.), побі́гач (Лев.).

Суети́ться = метуши́ти ся (С. З. Л.), клопота́ти, ся, мота́ти ся, ту́пати (С. Ш.), комаши́ти ся, колоти́ти ся (С. Л.), скінчать — прометуши́ти ся. — А воно собі одиноке метушить ся по подвіррю. Ган. Барв. — Дітвори весела зграя гралась, метушилась. Гр. Чайч.

Суетли́вый = метушли́вий, клопотли́вий, хватки́й (С. Ш.), хапки́й (С. Ш.) і д. Суета́ 3. — Од начала клопотливого уряду мого. С. З.

Су́етность = ма́рність.

Су́етный, но = ма́рний, но. С. З.

Суетня́ = д. Суета́ 2.

Сужде́ніе, суже́ніе = 1. суд, ро́зсуд, о́бмисл і д. Обсужде́ніе.
2. суд, при́суд, рішене́ць і д. Пригово́ръ і Рѣше́ніе.
3. міркува́ння і д. Разсужде́ніе 1.

Суждённый = су́жений. — Сужденó = суди́ло ся, наре́чено. — Так мині судило ся — під пьятницю родила ся. н. пр. — Колючим терном порослі стежки судило ся йому перейти. Кв. — Коли наречено вмірати, то й знахарі не відшепчуть. К. З. о Ю. Р.

Су́женый, ая = су́жений, на, богда́н, ка.

Су́живать, су́зить, ся = у́зити (С. Ш.), пову́зити, потісни́ти, ся, про кілько — позу́жувати, надто — переу́зити.

Су́ка = су́чка, суці́га. С. З.

Сукале́нъ, пт. Scolopax totanus = з поро́ди куличків.

Су́кинъ = су́чий.

Сукно́ = сукно́, червоне — карма́зин (С. З.), біле турецьке — габа́, англійське — сає́та. С. З. — Червоний, як кармазин. н. пр.

Сукнова́льня = валю́ша (С. Л.), валю́ші, валю́шня, хвалю́ші, шапова́лка.

Сукнова́лъ = валі́й (С. Л.), валю́шник, хвалю́шник, шапова́л (С. З.). — І мині не шаповал душу вивалив. н. пр.

Сукова́тый = сучкова́тий.

Суко́нка = сукни́на, суко́нце.

Суко́нный = сукня́ний (С. З.), суко́нний, з кармазину — кармази́новий, з габи — габо́вий, з саєти — сає́товий (Д. Сукно́). — С. ма́стеръ = сукна́р. — С. рядъ = суко́нниця.

Суко́нщикъ = сукна́р.

Су́кровица, Serum sanguinis = па́сока (С. З. Л.), мазка́ (С. З. Л.), сукро́виця, сукрова́тиця, з мертвого — ропа́ (С. Л.), мура́ва, мурави́ця.

Су́кровичный = сукрова́тий.

Сукъ = сучо́к.

Сулема́, Mercurius sublimatus corrosivus = сулима́.

Сулéя, сулéйка = пля́шечка (плескувата).

Сули́ть, посули́ть, ся = обіця́ти (С. З.), обіща́ти, ся, наобіця́ти.

Султа́нъ = 1. салта́н (царь турецький).
2. ки́чка (на ківері).

Сума́, су́мка = то́рба, торби́на, торби́нка, то́рбочка, доб. торбе́шка, то́рбище (С. Ш.), на тютюн — гама́н, гамане́ць, у Гуцулів — та́шка (С. Ш.), на овес коням — ша́нька. — Налатав міх, то й торби страшно. н. пр. — Дітей годуй, а сам торбя готуй. н. пр. — Хоч їду в гостину, то беру хліб в торбину. н. пр. — А в иньшого сіромахи ні хати, ні поля, тільки торба, а з торбини виглядає доля. К. Ш. — В тащці має Гуцул протичку, кремінь. С. Ш. — С патро́нная = ладівни́ця. (Д. Ладу́нка, Патро́нница). — Сума́ перемётная = 1. бе́сага, бе́саги, са́ква, са́ківка, саки́ (С. З.). — Привъязав сакви до троку, взяв коня за повід. Мк. — А далі почепив собі сакви на плечі. Греб. 2. д. під сл. Перемётный.

Сумасбро́дничать = навісні́ти, шалі́ти (С. З.), шарабу́рити, навіже́нствовати.

Сумасбро́дный = навіже́ний, навіжде́ний, навісни́й, шале́нний (С. З.), нерозсу́дливий.

Сумасбро́дство = навіже́нство, шале́нство, дурі́йка, нерозсу́дливість.

Сумасбро́дствовать = д. Сумасбро́дничать.

Сумасбро́дъ = варъя́т.

Сумасше́дшій = божеві́льний (С. Л. Ш.), несамови́тий, навісни́й (С. З. Л.), наві́же́нний (С. З. Л.), навісноголо́вий, біснува́тий. — Крик Соломії пронизав його, як дикий крик божевільного. Лев. — Оженив ся навісний та взяв біснувату, та не знали, що робити — підпалили хату. н. п. — С. домъ = божевільня. С. Ш.

Сумаше́ствіе = божеві́лля, навіже́нство (С. Л.), несамови́тість.

Сумаше́ствовать = божеволі́ти, божеві́літи, навісні́ти.

Сума́хъ, рос. Rhus Cotinus L. = рай-де́рево, ско́мпія. С. Ан.

Сумбу́рный = недоре́чний, недола́дний, неподо́бний, безглу́здий і д. Вздо́рный і Нелѣ́пый.

Сумбу́ръ = дурни́ця, бредня́, нісені́тниця, безла́ддя, недола́дність і д. Вздоръ і Нелѣ́пость.

Су́мерки = смерк (С. З.), смерка́ння, легенькі — су́тінки, при́мерки, ранні — при́смерок — Аж до смерку давопили. С. З. — В садку, а чи де там прийдеть ся, часами до смерку самого з сусідом розмова ведеть ся. Пч. О. — В Суботоньку зранку а в Неділеньку до смерку ходить Маруся. н. п. — Пішов циган на толоку до сусіда зрання, а в сусіда без обіда косив до смеркання. Руд. — У вечері, коли сутінки перервуть роботу. Пісоч. — С. ночные = нічи́ни. — Су́мерками, въ су́мерки = сме́рком, при́смерком. — І все мені перед очима мріє, а надто ще на самоті, смерком. Ст. Б. Х. — Пере́дъ суме́рками = при́смерком. — Ще не смеркало, а вже було при́смерком. Кн. — Наступи́ть су́меркамъ = приме́ркнути, сме́ркнути. — До вечора, як уже примеркло трохи. Гр. Чайч.

Су́мка = д. Сума́.

Су́мма = сума́, кошт.

Сумато́ха = сумя́ття (С. Л.), метушня́, метуші́ння, сумотня́, бігани́на (С. Л.), мішани́на, мішани́ця, ша́рварка, шайварок, гарми́дер, ре́йвах, трусени́ця, трусани́на і д. Суета́ 2. — Крик, метушня людей. Л. Н. В. — Усі заметушились, по всьому сому трусениця: чорт пана несе. Кр.

Сумато́шливый = д. Суетли́вый.

Су́мочка = д. Сума́.

Су́мракъ = су́тінок, сме́ркань (С. Ж.), мря́ка, мо́рок, те́мрява. — І в покоях стояв легкий сутінок, бо вікно було заслонене. Фр.

Су́мрачность = хму́рність, похму́рність.

Су́мрачный = хму́рий (С. Л.), хму́рний (С. Л.), похму́рий (Ос.), похму́рний, хма́рний, нахму́рий, те́мрявий. — Над Невою, під снігами, при похмурнім сонці ти поліг єси, мій друже, на чужій сторонці. Аф.

Су́мчатый = торби́чатий. — Су́мчатыя живо́тныя = торбачі́. — Австралію посідають: дзюбаки, кенгури і другі роди торбачів. Зем.

Сумѣ́ть = з'умі́ти, втя́ти, утя́ти. — С. сдѣ́лать, угоди́ть (кому) — потра́пити.

Сума́тица = д. Сумато́ха.

Сунду́къ, здр. сундучо́къ, поб. сундучи́ще = скри́ня (С. Л. З. Жел.), скри́нька (С. Л.), скри́нка (С. Жел.), скри́нечка, скри́ниско (С. Жел.), на істовне — шахва́рня, ящик в скрині на дрібні речі — прискри́нок, кришка — віко (С. З.), подовжна стінка передня — причі́лок, поперечна — бік. — Мудра господиня, коли повна скриня. н. пр. — Скриня вже була готова і гаразд набата. Мак. — Чоловік здаєть ся з достатками, але я в його скриню не лазив. Лев. — Став над скринею, взяв за віко, став одчиняти. Гр. Чайч.

Сунду́чникъ = скри́нник, скриня́р (С. Жел.).

Сунду́чный = скри́нний (Сп.), скриньо́вий. — С. ма́стеръ = д. Сунду́чникъ.

Су́нуть, ся = д. Сова́ть, ся.

Су́песокъ, су́песь = су́пісок, піщани́дя, пісковина.

Супеща́ный = су́піскуватий.

Су́пить, насу́пить, ся = хму́рити, насу́плювати, ся і д. Насу́пить, ся.

Супово́й = супови́й, ю́шечний. (С. Л.). — С. ло́жка = ополо́ник і д. Разлива́льная.

Супо́нить, засупо́нить = супо́нити, затягти́ супо́ню.

Супо́нь = супо́ня.

Супоро́сая, су́поросъ = супоро́са, поро́сна свиня́.

Супоста́тъ = во́рог, супроти́вник.

Супроти́въ = 1. д. Про́тивъ, Вопреки́, Наперекоръ.
2. під сл. Сравне́ніе д. Въ сравне́ніи.

Супру́га = супру́га (С. Жел.), жі́нка, дружи́на, дружи́нонька і д. Жена́. — Нема ні роду, родини, ні вірної дружини. н. п. — Добре жити з родиною, а ще лучче за горою з дружиною молодою. К. Ш. — (Д. ще під сл. Жена́).

Супру́ги = супру́ги, подру́жжя, чоловік та жінка. — Несподівана розлука супругів. Кн. — Ще на за наших батьків те було: молоде на Вкраїні подружжя жило: чоловік на імення Хома, жінка Марина. Гр. Чайч. — З радощів бенкетує — гуляє своє любе подружжя условляє. Гр. Чайч.

Супру́гъ = супру́г (С. Жел.), дружи́на, подру́жжя, чоловік, муж і д. Мужъ 2.

Супру́жескій = супру́жний, супру́жній. С. Жел. — Які наслідки розводу супружого? Ет. зб. — Під кінець першого року супружого життя небо благословило їх донею. Пр.

Супру́жество = 1. шлюб. — Вступи́ть въ супру́жество = одружи́ти ся, побра́ти ся, шлюб взя́ти, зако́н приня́ти і т. д. д. під сл. Бракъ 1. (Вступи́ть въ бракъ).

2. д. Супру́ги.

Супру́жникъ, ца = д. Супру́гъ і Супру́га.

Супъ = суп, ю́шка (С. Л.), сьорба́, щерба́ (С. Л.).

Сурди́на, сурди́нка = сурди́на, гаси́лко (С. Пар. — штучка, що відкладаєть ся в муз. струментах, щоб притлумити голос). — **Подъ сурди́нку** = ни́шком, ни́шком-ни́шком, крадькома́.

Су́рикъ, краска Minium = су́рик (С. Жел.), мані́я (С. З.).

Сурко́вый = бабако́вий.

Сурна́ = 1. части́на голови́ у коня́ між очи́ма, від у́х до но́са.

2. пи́ка, пи́сок і д. Морда.

Суро́вость, суро́вство = суво́рість; жорсто́чність. — У сього пана багацько жорсточности. Кр.

Суро́вый, во = 1. товсти́й, гру́бий. — Товсте полотно. — Грубі нитки.

2. похму́рий, пону́рий (С. Л.), ро, похню́пий, дунду́к (С. З.). — Похмурий погляд.

3. суво́рий; жорсто́кий. — Був пан суворий та сердитий. н. о. Ет. зб.

4. лю́тий, жорсто́кий. — Люта зіма. — — Який жорстокий вітер. Кр.

Суровьё = гру́ба ткани́на.

Суро́къ, зьв. Mus marmotta = баба́к (С. Аф. Л. Ш.), бабачо́к, бабачиня́ (С. Ш.), поб. — бабачи́ще.

Сурьма́, Antimonium, Stivium = су́рьма (С. Жел.).

Сурьми́ть = чорни́ти, підче́рнювати (волосся).

Сурѣ́па, рос. Brassica Rapa = свиріпа.

Сурѣ́пица, рос. Erysimum Barbarea, Brassica vulgaris R., B. Rapa = свиріпа (С. Ан.), зроблений з неї — свиріпъя́ний.

Суса́къ, рос. Butomus umbellatus L. = осі́тняг, жа́бъяча цибу́ля. С. Ан.

Суса́ль, суса́льное зо́лото = шуми́ха (С. З.), позлітка. — Короваї бгали і шумиху зверху накладали. Макар.

Су́сликовый = оврахо́вий, хаврахо́вий.

Су́сликъ, зьв. Rusticula fibulus = овра́х, овражо́к, хавра́х, хаврашо́к. — Зібравсь усякий зьвір: вовки, лисиці з хавраками. Б. Г. — Пішли в поле — хаврашків виливати. н. о.

Су́слить = 1. пи́ти (довго), ду́длити, цму́лити, тягти́.

2. слини́ти.

Су́сло = су́сло, гуща від со́лоду.

Су́слянникъ = су́слик (пірник на суслі).

Суста́въ = суста́в, суста́вець (С. Жел.), пальців — щи́колоток (С. З.), щи́колотка.

Су́стичь = д. Догна́ть, Насти́чь.

Сусѣ́къ = д. За́кромъ.

Су́тки = су́тки, доба́ (С. Жел.), трое — три́ждень. — Одъїзжа знов на шестеро суток, а його на хазяйство кида. н. к. Ман. — От вони сидять там сутки, сидять і другі... н. к. Руд. — Дві доби лежав я в ліжку, ледве жив остав ся. Галуз. — Пролежав я так дві доби, не рушаючись. Фр.

Сутло́вка, рос. Ajuga Chamaepitys L. = кади́ло. С. Ан.

Су́толока = гарми́дер, безла́ддя, бігани́на і д. Сумато́ха.

Су́точный = сутко́вий. С. Жел. — Коли кури ходять по дощу, буде він іти довго — сутковий. н. пр. Гр. Чайч.

Суту́га = дріт (залізний).

Суту́жный = дротяни́й (зроблений з залізного дроту).

Суту́лина = 1. д. Изги́бина і Кривизна́.

2. горб, кривина́ (хребта).

Суту́литься, ссуту́литься = го́рбити ся, зго́рблювати ся, зго́рбити ся.

Суту́loватый = зго́рблений, суту́лий.

Сутя́га = сутя́га (С. Жел. З.), крючо́к.

Сутя́жническій = сутя́жний.

Суть = істо́та, істе, суть, суття́. — Шевченко переняв в себе усю істоту сьвітогляду народнього. Кн. — Силою самого суття її ничою не можна їй бути. Пр.

Суфлёръ = відка́зчик (в театрі).

Суховёртка, рос. Prunella vulgaris L. = горля́нка, сухове́ршки. С. Ан.

Суходо́лъ = суході́л.

Сухожиліе = суха жúла.

Сухóй, сýхо = сухúй (С. Л.), сýхо. — **Сухáя земля́** = сухóземля. — **Сухóе дéрево** = сушнúк, сушня́к. — Внесла оберемок сушняку до печі. Сп. — **С. лѣто** = суколíття, сухé, посýшне літо (С. Л.). — **С. мѣсто** = сухмéнь, суходíл. С. З. — На острів лодки сухменем позатягали. Л. В.

Сýхонькій, сухóнько = сухéнький, сухéнько. — Вивів дядька на сухеньке. н. пр.

Сухопáрый = сухорля́вий. — Єремія був високого зросту і сухорлявий. Ст. О. — Високий сухорлявий чоловік. Кн.

Сухоподстóйникъ = сухостíй, сушнúк, сушня́к.

Сухопýтный = 1. сухопýтний. С. Жел.

2. сухозéмний. С. Жел. — Як наближаєм ся до бігунів — зменшуєть ся число сухоземних зьвірів, але за то змагаєть ся число водяних зьвірів. Зем.

Сухопýтье = сухопýття.

Сухорéбрица, рос. Draba L. = чистéць, рижýха.

Сýхоросъ = ніч без росú.

Сухорýкій = сухорýкий.

Сýхость = сýхість.

Сухотá = 1. сýхість.

2. сухóта (С. З.), сухóтонька. — Дівчинонько, сухотонько ти моя. н. п.

Сухóтный кóрень, рос. Arum maculatum L. = кóзяча бородá. С. Ан.

Сухоцвѣтъ, рос. Xeranthemum annuum L. = безсмéртки, волóшки. С. Ан.

Сухощáвый = сухорля́вий, худорля́вий. — Вона й зроду сухорлява, а з сухоти і остання висхла. Кн.

Сухоядникъ, рос. Struthiola = вóвчі жúли. С. Ан.

Сухоядѣніе = сухоїжа. — Нічого було й думати, щоб зварити, скільки днів сухоїжою живили ся. Кн.

Сучёкъ = д. **Сукъ.**

Сучéніе = сукáння.

Сучёнка = сýчечка.

Сучúть, ссучúть, ся = 1. сукáти, зсукáти, ся. С. Л. — Сукати нитки.

2. качáти, вúкачати (на пр. тісто).

Сýчій = сýчий, пéський.

Сýчка = 1. д. **Сýка.** 2. д. **Сучéніе.**

Сýша = 1. суходíл. — Вивела з води на суходіл. н. пр. — Вони тоді до пристані прибувають, на суходіл вступають. н. д. — Тоді козаки шаблями суходіл копали. н. д.

2. д. **Засýха.**

Сýше = сухíше. — **С. становúться** = сухíшати.

Сушéніе = сушíння, сýшня. — Як мені остогидла ота сушня кізяків. Кр.

Сушéный = сýшений. — **С. фрукты** = сушня́к (С. Л.), сушéний, сушня́вий. — Сушняві сливи. С. Л. — **С. рыба** = сушанúця.

Сушúло, сушúльня = сушня́.

Сушúть = 1. (высушить) — сушúти, вúсушити.

2. (насушúть) — сушúти, засушúти (д. **Насушáть** 2., **Кручúнить** і **Печáлить**).

Сýшка = д. **Сушéніе.**

Сушнúкъ, сушнúкъ = сухостíй, сушнú(я́)к.

Сушь = 1. сýша, сушнúк, сушня́к.

2. засýха, посýха, сýша. — Ціле літо така суша. Кр. — Д. ще під сл. **Засýха.**

Сущéственный, но = істóтний, íстий, íсний, но. С. З.

Существúтельное (имя) = мéйня (Ос.), імéнник (Гр. См. Ст.).

Существó = 1. істóта (С. Жел. Л.), стóта (С. Л.), тварúна, творúна (С. Ш.), здр. — тварю́чка, поб. — тварю́ка (С. Ш.). — Тільки огонь палав та тріщав у печі і здавав ся одиною живою істотою в мертвій хаті. Лев. — Назвище Віли недавалось і у нас фантастичним істотам. Бар. — Ота бацила — істота і не сказати яка дрібненька. Кн. — Создав же Бог таку тварюку. С. Ш.

2. д. **Сýщность.**

Существовáніе = істнувáння. — Сам Пипін виправдує істнування малоруської літератури. Ог. — Оборона за своє національне істнування. Кн. — Істнування штунди стало відомим. Кн.

Существовáть = істнувáти (С. Л.), істнíти, жúти, животíти (С. Л.). — Відміни, які тепер істнують між мовами, були у старовину далеко слабшими. Бар. — Що така пісня мусіла колись істнувати, видно з сього... Зап. Кол. — Так істнували побіч себе посілости козацькі і шляхетські. Бар. — Самою пренумератою видання не спроможеть ся животіти. Кн.

Сýщій = сýтий, сýщий і д. **Настоящій** 2.

Сýщность = íстность (С. Жел.), суття́, суть, істóта, íсте. — Суття життя людського єсть лихо. Кн. Д. ще під сл. **Суть.**

Суя́гная = кітнá (вівця).

Сфальшúвить = схвальшувáти.

Сферúческій = сферíчний; опýклий, кулястий, банькáтий.

Сформировáть, ся = зформувáти, ся.

Схвáтецъ = гаплúчка.

Схвáтка = 1. потúчка (С. Л.), бíйка, колотнеча, сам на сам — гéрець, герць. —

Завзятий, як перець, поки не вийде на терець. н. пр.

2. д. **Брань, Дра́ка, Споръ** і **Ссо́ра.**

Схва́тывать, схвата́ть, схвати́ть, ся = 1. хапа́ти, схопи́ти (С. Л.), у(в)хопи́ти, ся, про кілько — посхо́плювати, ся. — І день іде, і ніч іде — і голову схопивши в руки, дивую ся, чому не йде апостол правди і науки. К. Ш. — Чи побратаюсь — і радість, мов душу ухопить. Ос. — Він як схопить ся та в воду. н. к. — То здавало ся, що Іванко прокинув ся, — вона схопилювала ся, прислухала ся. Мир. О. — **Схвати́ть кого́** = схопи́ти, пійма́ти, зла́пати. — **С. въ объя́тія** = обхопи́ти. — **С. за борта́** = вхопи́ти за пе́льки. — **С. съ мѣ́ста** = схопи́ти ся, підхопи́ти ся, посхо́плювати ся. — Посхоплювались усі та на втіки. н. к.

2. стина́ти ся, сче́плювати ся, зтя́ти ся, зітну́ти ся (С. Л.), счепи́ти ся. — Софрон із ордою зтяв ся — сам в неволеньку попав ся. н. п. — Зчепили ся бить ся.

3. хопи́ти ся і д. **Спохвати́ться.**

Схо́дбище = збо́рище і д. **Сбо́рище.**

Схо́день = д. **Схо́дня.**

Сходи́ть, сойти́ = 1. схо́дити, зіхо́дити, зійти́. — Зійшов в гори. — **Сходи́ть, сойти́ съ ума́** = дурі́ти, безу́міти, божеві́літи, наві́сніти, шалі́ти, здурі́ти, обожево́літи, збожеволі́ти, знавісні́ти, ошалі́ти. — **Онъ схо́дитъ съ ума́ за э́той дѣ́вушкой** = він дурі́є (шалі́є) через сю дівчину.

2. убува́ти, спада́ти і д. **Сбыва́ть 2.**

3. обхо́дити, обійти́; схо́дити, зійти́; ки́дати, ки́нути (службу або житло). — Наймит одійшов од мене. — **Сойти́ съ кварти́ры** = перебра́ти ся і д. **Перебира́ться 2.**

Сходи́ться, сойти́ся = 1. схо́дити ся, зіхо́дити ся, ку́пити ся, грома́дити ся, зійти́ ся, зку́пити ся, згрома́дити ся, кілько — посхо́дити ся. — От вони посходились усі у вечері. н. к. Грінч.

2. схо́дити ся, зійти́ ся; погоди́ти ся, поня́ти ся, злучи́ти ся, поєдна́ти ся, на що погане — злига́ти ся. — Зійшлись, побрались. К. Ш. — Розлучились, більше не злучились. Ст. С. — Але як з ними ти злигав ся, то разом з ними і піймав ся. Зіньк.

Сходи́ть, схожу́ = іти́, йти́, піти́, пійти́, пійду́, піду́. — Треба пійти на базарь. — Піди по лікаря.

Схо́дка = схід, ра́да. — **Мірска́я схо́дка** = грома́да.

Схо́дный, но = 1. збі́рний. — Збірне місце.

2. одна́ковий, во, зго́дний, но (з чим), поді́бний (чому), схо́жий.

3. поці́нний, но (С. Л.), недороги́й, недо́рого, помі́рний, но.

Схо́дня = схо́дні.

Схо́дственный, но = відпові́дний, но (чому, в чим), зго́дно (з чим). — Д. **Сообра́зный** і **Соотвѣ́тственный.**

Схо́дствіе, схо́дство = схо́жість, одна́ковість, поді́бність, подо́ба (С. Л.). — Рівняючи пісні, дуже легко знайти між ними схожість. Бар.

Схо́дствовать = похо́дити (на кого, на що), подо́бити ся, вдава́ти (на кого), вдава́ти ся (в кого).

Сходъ = 1. схід (дія). — При сході з корабля він трохи не впав.

2. схід (місце). — Крутий схід.

3. д. **Схо́дка.** — **Се́льскій с.** = сільський схід, грома́да.

Схожде́ніе = д. **Сходъ 1.**

Схо́жесть = д. **Схо́дство.**

Схо́жій = д. **Похо́жій.**

Схорони́ть, ся = 1. схова́ти, захова́ти, ся. — Сховались, тай попались. н. пр. і д. **Хорони́ть, ся.**

2. похова́ти, схова́ти. — Поховали пана отамана в сиру землю глибоко. н. п. — А мене ж то хто сховае, хто зробить могилу. Баз.

Схѣ́ривать, схѣ́рить = д. **Похѣ́ривать.**

Сца́ка (сп. р.) = сцику́н, ха.

Сца́ки = сця́ки, сцикли́на, сцикли́ни і д. **Моча́.**

Сца́ніе = сця́ння.

Сца́пать, сца́пнуть = схопи́ти, зла́пати.

Сцара́пывать, сцара́пать, сцара́пнуть = здира́ти, відра́ти, здря́пати, здряпну́ти.

Сца́ть = сця́ти, пі́сяти.

Сца́ться, усца́ться, обосца́ться = усцика́ти ся, усика́ти ся (С. Ш.), усця́ти ся, упі́сяти ся (С. Ш.), обісця́ти ся, обпі́сяти ся.

Сце́на = 1. я́ва, сце́на (в драматичній дії).

2. кін, кон (С. З.). — Якийсь час на кону пусто. Ст. Б. Х. — Він певне затопив би цілий кон сльозами, роздавив би всіх страшенним словом. Ст. Г. — Регочуть ся тоді, коли на кону йде щось поважне. Ст. Г.

Сцени́ческій = сценічний.

Сцы́ха (сп. р.) = д. **Сца́ка.**

Сцѣ́живать, сцѣди́ть, ся = зціжувати, зціди́ти, ся, позціжувати.

Сцѣпка = зче́пка.

Сцѣпле́ніе = зче́плювання.

Сцѣпля́ть, сцѣпи́ть, ся = 1. зче́плювати, зчепи́ти, позче́плювати, ся. — Сцѣпи́ть зу́бы = зціпи́ти, склепи́ти (зуби).
2. стина́ти ся, зче́плювати ся, зітну́ти ся (С. Л.), зчепи́ти ся (С. Л.). — Собаки зчепили ся гризти ся.

Сча́ливать, счали́ть, ся = зча́лювати, зча́лити, ся.

Сча́стіе = ща́стя, тала́н, до́ля, гара́зд. — Нема щастя — долї. К. Ш. — Хоч роби і розсядь ся, а як нема талану, так нема. н. пр. — Як не дав Бог талану з малку, не буде й до останку. н. пр. — Сча́стіе приноси́ть = щасти́ти, тала́нити, форту́нити.

Счастли́вецъ, счатли́вица = щасли́вий, ва, тала́нливий, ва, тала́нний, тала́нниця. С. Ш.

Счастли́вить, ощастли́вить = щасли́вити, ущасли́вити (С. Ш.).

Счастли́виться = щасти́ти, тала́нити, форту́нити (С. Ш.), вести́ ся.

Сча́стли́во = 1. щасли́во, ща́сно.
2. до́бре, гара́зд. — Слава Богу, у нас все гаразд.

Сча́стли́вый = щасли́вий, ща́сний, тала́нливий, тала́нний (С. Ш.). — Не родись красний, а родись щасний. н. пр. — Боже! змилуй ся над нами, дай нам щасну долю, осьвіти своїм обличчям нашу тьму й неволю! К. П. — Бу́дьте сча́стливы = щасли́во! — Сча́стливъ твой Богъ! = Ща́стя твоє́. — Ну, щастя твое, що так вийшло, а то — було б тобі!

Счёрпывать, счерпа́ть, счерпну́ть = збіра́ти, зібра́ти (зверху), шумовину — зшумува́ти, зня́ти шумовину.

Счёрчивать, счерти́ть = зпи́сувати, зписа́ти, зрисува́ти.

Счёсывать, счеса́ть, ся = зчі́сувати, зчеса́ти, позчі́сувати, ся.

Счётная = ха́та або кімна́та, де веду́ть ся раху́нки.

Счётный = 1. полі́чений, злі́чений, зрахо́ваний. — Счётные де́ньги = полі́чені, лі́чені гро́ші.
2. рахунко́вий. — Счётная кни́га = кни́га раху́нків. — Счётное отдѣле́ніе = виділ рахунко́вий.

Счесть = д. Счита́ть.

Счётомъ = лі́ком, лічма́, за лі́ком. — Горобцї вибрали зерно, ліком зосталось. С. Л. — С. выдава́ть = видавцем дава́ти.

Счётчикъ, ца = лічи́льник, ця. С. Л. — Такий в тебе лічильник — і доси сороківки грошей не полічив. С. Л.

Счетъ = лік, лічба́, раху́нок, раху́ба, щот. — Лічу в неволї днї і ночі — і лік забуваю. К. Ш. — Стоїть військa така сила, що й ліку нема. н. к. Грінч. — Палажка водила їх з одної церкви в другу, так що богомольцї погубили лік церков. Лев. — 700 волів в оборі, зліченну без ліку. н. п. — А що зьвіру живого усюди зустрінемо без ліку. Гр. Чайч. — Такий вірний, як лічба жидівська. н. пр. — Почавши од найменшої лічби до 50 коп грошей. Ст. Л. — Перелїчити не можу, навіть згадати не можу, цілої ночі не стало б на тую лічбу. Ніщ. — Старі з утіхою лічили гроші і рахунки їх оживляли ся веселою розмовою. Лев. В. — А дрібної сили і щоту нема. н. к. Гр. — Счетъ дру́жбы не по́ртитъ = любі́мо ся як брати́, а раху́ймо ся, як жиди́. н. пр. — На счётъ = а) що до... за, про... — На счетъ э́того я споко́енъ = що до сього (або: за се́) я спокі́йний, про се мені байду́же, се мене́ не турбу́є. — Онъ сказа́лъ на счётъ ва́шего бра́та = він сказа́в про ва́шого бра́та. — Сказа́лъ на мой счетъ = сказав про ме́не. б) ко́штом, на кошт. — И́здано на счётъ акаде́міи = ви́дано ко́штом акаде́мії. — Теку́щій счетъ = пото́чний раху́нок. — Поста́вить въ счетъ = залічи́ти, записа́ти в раху́нок.

Счёты = що́ти.

Счисле́ніе = лічі́ння, лік, лічба́. — Як на моє лічіння, то він три тижнї у недузї був. С. Л.

Счисля́ть, счи́слить = д. Счита́ть.

Счи́стить = д. Счища́ть.

Счита́ть, счёсть, ся = лічи́ти (С. Л.), рахува́ти, щита́ти, облічи́ти, злічи́ти, полічи́ти, обрахува́ти, порахува́ти, пощита́ти, ся. — Одна, друга, третя, четверта, а пьятої нема! Та як же ти лічиш? н. к. — Чи не морі між купцями лічиш в краму барші? н. п. — А ти в хатї — я на дворі, ходім, серце, лічім зорі. А ти лічи, я не буду; кого люблю, не забуду. н. п. Под. — Перші літа минули ся, я їх не лічила, бо кожная годинонька була мині мила. н. п. — Ти виросла за ці два днї, а я тебе дитиною лічив. К. К. — Як рахувати сир і масло, то й вареників не їсти. н. пр. — Ти доки вмієш рахувати? Фр. — Махання за биття не рахуеть ся. н. пр. — Не варт своє сьвітло палить, а чужі гроші щитать. н. пр. — Счи-

танный = лїчений. — Вовк і лїчене бере. н. пр.

Счища́ть, счи́стить = зчища́ти, зчи́стити.

Сше́ствіе = схід.

Сшиба́ть, сшиби́ть = збива́ти, зва́лювати, зби́ти, звали́ти. — Трохи не збив його з ніг. — Звалив його до долу.

Сши́бка = д. Сты́чка.

Сшива́ть, сшить = зшива́ти, зши́ти, поши́ти, про кілько — позшива́ти, з шматків — штукува́ти (С. Л.), поштукува́ти, з старого — ви́лицювати. — Я пошила собі нову сорочку. С. Л.

Сши́вка = 1. зшива́ння.

2. ши́те (місце). — Подрало ся по шитому.

Сшивно́й = зши́тий.

Сшути́ть = пошуткува́ти (над ким).

Съ = з, зо (д. Со). — **Съ ве́рхомъ** = з ве́рхом, з на́спом, з на́спою. — **Съ кото́рыхъ поръ** = відко́ли, з яко́го ча́су. — **Съ руки́** = під ру́ку, на́руч, на́рушно і д. під сл. **Рука́**.

Съёживать, ся, съёжить, ся = ко́рчити, ся, зкру́чувати ся, звива́ти ся, зко́рчити, ся, зкрути́ти ся, зви́ти ся, стули́ти ся, счу́лити ся, зібга́ти ся. — Через хату, де сиділо старшинство, проскочив він счулившись та одмахуючи низенькі поклони. Лев. В.

Съёмка = 1. здійма́ння (плану).

2. оре́нда, посе́сия; підря́д, поста́ча.

Съёмки = д. Сли́вки.

Съёмцы = щипцї.

Съёмный = 1. зня́тий, зібраний.

2. нанятий, підря́дний.

Съёмокъ = знїмок.

Съёмщикъ = 1. що знїма́є план.

2. д. Аренда́торъ, Наниматель, Подря́дчикъ і Поставщи́къ.

Съёмъ = д. Съёмка.

Съизмала = з ма́лку, з ма́лечка, з ма́льства, з мале́нства, з пу́пку. — Як не було змалку, не буде й до останку. н. пр. — Був розбійник спупку, всіх тормошив, валив на купу. Кот.

Съи́знова = д. Сызнова.

Съиспода́ = зі споду, з спо́ду, спід спо́ду, зни́зу.

Съу́живать, съу́зить, ся = ву́зити (С. Ш.), пову́зити, ву́зчати, пову́зчати.

Съумѣть = зуміти. С. Л.

Съѣда́ть, съѣсть = зъїда́ти, зъїсти (С. Л.), зга́мкати, га́мкнути, багато — уку́тати, уписа́ти (С. Ш.), убга́ти (С. Ш.), все — виїсти, позъїда́ти, повиїда́ти. — Тільки душа в тїлї, а сорочку давно воші зъїли. н. пр. — А тож змелють, спечуть, тай згамкають. Стар. О. — Жінка сало гамкнула, та на кота звернула. н. пр. — **Грибъ съѣсть** = д. під сл. **Грибъ**.

Съѣде́ніе = зъїдень. — Ми веземо 12 душ на зъїдень. н. к. — Покинув його на зъїдень.

Съѣденный = зъїдений.

Съѣдный, съѣдо́бный, съѣдо́мый = їстовний, їстівни́й (С. Л.), ужиточний, про варене — варе́вний. — Мухи як почули дух їстовного, так і вдарили ся на його роєм. Кн. — Сіно ще їстівне — не зовсім попріло. Лев. — Робак над усїм їстовним є единий державець. Ст. Г.

Съѣздить = 1. д. Ѣздить.

2. вда́рити, заці́дити, затопи́ти. — **Съѣздилъ по затылку** = заці́див по поти́лицї.

Съѣздъ = зъїзд; на́їзд. — Зъїхались вони на зъїздъ та й заспорили, хто з їх лучче зна. п. к. Ман.

Съѣзжа́ть, съѣхать = 1. зъїзди́ти, зъїхати. — Зъїхав з гори.

2. перебіра́ти ся, перево́зити ся і д. **Переѣзжа́ть** 2.

Съѣзжа́ться, съѣхаться = зъїзди́ти ся, зъїхати ся, позъїзди́ти ся, понаїзди́ти ся. — Через год позъїздились вони знов. п. к. Ман. — А у його тодї саме гостї були та понаїздилось такого багато. п. к. Ман.

Съѣзжая, съѣзжій домъ, съѣзжая изба́ = поли́ция. — **Отвёлъ его́ на съѣзжую** = одвів його́ у поли́цию.

Съѣстно́й = д. **Съѣдный**. — **Съѣстно́е** = їстовне́, їжа, зъїжа, їдево. — **С. припа́сы** = харч (С. Ш.), харчі́. — Хіба мало там зъїжі. Сп. — Взяли харчів на три днї.

Съѣхаться = д. **Съѣзжа́ться**.

Съякша́ться = злига́ти ся, полига́ти ся. — Розбрели ся .. тай забули волю ратувати, полигали ся з жидами — тай ну руйнувати. К. Ш. — Чорти з жидами злигали ся. К. К.

Съэконо́мить = зберегти́, зібра́ти, прикопи́ти (С. Л.).

Сы́воротка = сиро́ватка. С. З.

Сы́вороточная трава́ = рос. Galium L. — гірча́к, G. verum L. — си́воротень, жовте́нька кашка, медо́ва трава́, медяни́к, медявни́к, дрібноцьвіт, дереза́. С. Ан.

Сыгра́ть = зігра́ти, загра́ти, програ́ти, одігра́ти. — Заграй мінї, дударику, на дуду — нехай же я своє горе забуду. н. п. — Він програв одну пісню. — **Сыгра́йте вальсъ** = загра́йте ва́льса. — **Сыгра́ть**

свáдьбу = д. під сл. **Свáдьба**. — С. шýтку = пошуткувáти (над ким); фíгля вроби́ти (кому).

Сы́грывать, сыгрáть, ся = 1. одґравáти. одíграти, ся. — Одіграв усе програне, ще й виграв трохи.
2. згравáти ся, зігрáти ся.

Сы́знова = знóву, знов, ізнóв.

Сы́кать, сы́кнуть = 1. ци́тькати, ци́кнути.
2. д. **Сучи́ть**.

Сыни́шко = синáш, синóчок.

Сынóвній = синóвий, синóвський, си́нів. — Желаючи оной Україні серцем синовським благополучія. Л. В.

Сынъ, сынóкъ, сынóчекъ = син, синóк, синóчок, синáш, бóндаря — бондарчýк, бондарéнко, кравця — кравчýк, кравчéнко, шевця — шевчýк, шевчéнко і т. д., наймички — наймитчýк, удови — вдови́ченко, вдовéнко. — **Мáменькинъ, пáтушкинъ сынóкъ** = д. під сл. **Мáменькинъ**.

Сы́паніе = си́пання.

Сы́пать, ся = си́пати, ся. — **С. деньги, с. деньгáми** = си́пати, гати́ти грішми, три́нькати, ци́ндрити, мантáчити.

Сы́пка = си́пання.

Сыпýчесть = си́пкість.

Сыпýчій = сипки́й, сівки́й. — **Сыпýчее тѣло** = сипéць. — Бо мав собі захист у тім холодку від тяжкої спеки й сипкого піску. Пч. О. — Сніг такий сівкий, наче з сита борошно, так і сіє. Кн. — Про його всякий сипець на мірку, а про нас — на вагу і жито і борошно. Кн.

Сыпь = ви́сип, óсипка.

Сырéцъ = сирéць. С. З. — Сіно сирцем зібрали, то воно й пропаде. Сп.

Сы́рникъ = пиріг з си́ром.

Сы́рный = си́рний, з си́ром, си́ряний (Мав.), си́ровий. — **Сырная недѣля** = мáсляна, мáсниця, маснá неділя.

Сы́рна = сири́ця.

Сы́ро = вóхко, вільготно, си́рово. — Ранком було вільготно. Кр. — У хаті з стїн аж капле, так сирово. Кн.

Сыровáтый = 1. вохкувáтий.
2. сировáтий, пóсирий. — Дерево посире. Хар.

Сыромя́тная кóжа = сири́ця.

Сырóй = 1. вóхкий (С. Л.), вільготний, мóкрий, про погоду — мря́чний.
2. сири́й (С. Л.), сирови́й, про хліб — глевки́й, недопéчений. — Сирове сіно. Кр. — Іж, Левко, хоч глевко. н. пр.

Сырóкъ = сирéць.

Сыропýстъ = остáнній день Маснóї неділї.

Сы́рость = 1. вóхкість, вóгкість, вільгость, вóлога. — Як радить собі люди, щоб в хатах не було вогкости? Ет. зб.
2. си́рість, си́равість.

Сыръ = сир. — **С. овéчій** = ґля́ґаний, ґля́ґанка, солоний — бри́ндзя, бýнза. — **Оби́льно сы́ромъ** = си́ряно.

Сырь = д. **Сы́рость**.

Сырьё = сирéць.

Сырѣ́ть, отсырѣ́ть = сирíти, мокрíти, волóжити, вóг(х)кнути і д. **Отсырѣ́ть**.

Сы́скивать, сыскáть = знахóдити, шукáти, ви(од, роз)шýкувати, знайти́, од(роз)шукáти.

Сыскнóй = д. **Розыскнóй**.

Сыскъ = д. **Рóзыскъ**.

Сы́тенькій = ситéнький.

Сы́тить = сити́ти.

Сы́тный = 1. ситни́й (С. З.), тревни́й (Мав.).
2. д. **Жи́рный**.

Сытóвникъ, сыть, рос. Cyperus fuscus L. = осітня́г. С. Ан.

Сы́тость = си́тність.

Сы́тый = си́тий, неголóдний.

Сытѣ́ть = товстїти, глáдшати, товстїшати.

Сычёвъ = сичíв.

Сычýгъ = 1. сичýг (д. **Желудокъ**, у жуйної животини).
2. кéндюх свиня́чий з нáчинкою.

Сы́щикъ = визнáвчик, шпиг, шпигóн. — — Шпиг сюю пісню пильно слухав, от і догадав ся. Мак.

Сѣ́веркій = холóдний, сїверкий. — Сїверкий вітер. С. З.

Сѣ́верный = 1. півні́чний (що на півночі), сїверний. — Прибуває кошовий в північну столицю, тай іде собі у двір вітати царицю. Руд.
2. горови́й, горі́шній (вітер).

Сѣ́веро-востóчный, с.-зáпадный = півні́чно-схі́дний, п.-захі́дний.

Сѣ́веръ = півні́ч, сївер. — Чому ж на півночі не ростуть банани? Кн.

Сѣвéцъ = сїяч, сївáч, сївéць. С. Жел.

Сѣвооборóтъ = плодозмíн.

Сѣвъ = сїв, сївбá, сїйбá, сїянка.

Сѣдáлище = сїдалка, стільчик, крісло.

Сѣдáніе = сїдáння.

Сѣдёлка = черезсїдéльник.

Сѣдéльниковъ = сїдлярів.

Сѣде́льникъ = сїдля́р, кульба́шник (С. З.), ри́марь, ли́марь.

Сѣде́льный = сїдїльний.

Сѣдина́ = сїдь (С. З.), сивина́ (С. Л.), сиви́зна (С. Ж.). — Уже бач сїдь проростає. С. З.

Сѣди́на = розко́лина, скалу́бина (невеличка в метал. виробах).

Сѣдла́ть, осѣдла́ть = сїдла́ти, кульба́чити (С. Л.), осїдла́ти, окульба́чити. — Сїдлай коня вороного, мій брате — коваче, по нас в сьвітї широкому нїхто не заплаче. К. Х. — Ой як крикне козак Нечай на хлопця малого: кульбач, хлопче, кульбач, малий, коня вороного. н. п.

Сѣдли́стый = линкува́тий.

Сѣдло́ = сїдло, здр. сїде́льце, сїде́лечко; кульба́ка, ремнї від задньої луки для привъязування — торо́ки (С. Ш.), ремінь, на котрому стремена — пі́слище (Мав.), кожа, що покриває пісдище і ленчик — потебня́, потебе́ньки (Мав.). — Ой поїхав в Московщину козак молоденький, оріхове сїделечко ще й кінь вороненький. н. п. — Який кінь, така і кульбака. н. пр. — Тодї коней пустопаш пускали, кульбаки під себе послали. н. д. — Як прилягу до кульбаки — стережись тодї усякий. н. п. — Звелїв з станї вивести гнїдого, сїв на його у кульбаку до бру. Ст. С. — **Без сѣдла́** = о́хляп. — Поїхав охляп. Кр. — З остраху так трусив ся, мов сидя охляп на конї. Кот.

Сѣдлови́на = сїдло́ (на горі), влого́вина (на шпилю гори).

Сѣдоборо́дый = сивоборо́дий.

Сѣдова́тый = сивува́тий.

Сѣдовла́сый, сѣдоволо́сый = сивоволо́сий.

Сѣдогла́вый = сивоголо́вий.

Сѣдогри́вый = сивогри́вий.

Сѣдо́й = си́вий (С. Л.), сїди́й, білий. — **Съ сѣды́ми уса́ми** = сивоу́сий. — **Съ сѣды́ми виска́ми** = сивови́ський.

Сѣдо́къ = 1. їзде́ць.
2. подоро́жній, сїдо́к.

Сѣдѣ́ть = си́віти, білїти. — У школї мучилось, росло, у школї й сивіть почало. К. Ш. — І виріс я на чужинї і сивію в чужому краї. К. Ш.

Сѣки́ра = соки́ра, держално — топори́ще.

Сѣки́рный = соки́рний.

Сѣмена́ = насїння (С. З.), сїмъя і д. Сѣмя.

Сѣмени́стый = сїменя́стий, семена́стий, семени́стий.

Сѣмени́ть, засѣмени́ть, осѣмени́ть, ся = 1. засїва́ти, обсїва́ти, засїяти, обсїяти.
2. налива́ти ся, зерни́ти ся, нали́ти ся. — Жито починає наливати ся.

Сѣмени́ть нога́ми = дріботїти.

Сѣме́нникъ = 1. насїнник, буряків, моркви то-що — ви́садки.
2. д. Зернови́къ.

Сѣменно́й = сїмъяний, семъяни́й. — **Сѣменно́е де́рево** = насїнник, сїянка. — Це груша не од щепи: це сїянка. Кр. — **Сѣменно́е ма́сло** = сїмъяна́ олїя.

Сѣ́мечки = насїння, зе́рна, переважно гарбузове, а часом і соняшникове і кавунове — кабачки́ (С. Л.). — Сидить на печі та кабачки луска. н. о.

Сѣ́мечко = насїннячко, сїмъячко.

Сѣ́мя = 1. насїння, сїмъя, здр. — насїннячко, сїмъячко, зерно́, одна штука — насїнина, сїмни́на, зерно́, здр. — зе́рнятко. — Яке насїння, таке й коріння. н. пр. — Гарбузи садять на перву середу і за кожною насїниною приказують. н. пр. Гр. Чайч. — **Конопля́ное сѣ́мя** = сїмъя.
2. у тварів — сїмъя, у матки бджоли, у самчика риб — молочко́.

Сѣ́ни = сїни, здр. сїнцї, передня частина — присїнок, присїнки (С. З.), присїння. — В присїнках все пани сидїли, на дворі ж вкруг стояв народ. Кот.

Сѣни́стый = д. Тѣни́стый.

Сѣни́чки = сїнцї.

Сѣна́я = сїнна́ (торговиця, де продають сїно).

Сѣнни́къ = сїнни́к.

Сѣнно́й = сїнни́й.

Сѣнный = сїне́шнїй. — Причини сїнешнї двері. — **Сѣнная дѣвушка** = д. Го́рничная.

Сѣ́но = сїно, здр. сїнце́, потерте — труха́.

Сѣнова́лъ = сїнни́к.

Сѣноко́сецъ = коса́рь.

Сѣноко́сный = сїноко́сний, сїножа́тний.

Сѣноко́съ = 1. сїнокіс, сїножа́ть. С. Л. — На однїй сїножатї і віл пасеть ся і бузько жаби ловить. н. пр. — Куплю тобі хатку і ще й сїножатку. н. п. — Сїнокосу дві десятини.
2. сїнокі́с, косови́ця (С. Л.). — Се було саме в косовицю.
3. ком. Phalangium — коса́рь. С. Жел.

Сѣнокоше́ніе = сїнокі́с, косови́ця (сїна). — Виряжала мати сина та й на косовицю. н. п.

Сѣноста́вецъ = д. Нищу́ха.

Сѣнцо́ = сїнце́.

Сѣнцы = сїнцї, сїнечки.

Сѣнь = 1. тїнь (С. Ш.), холодо́к. (Д. під сл. Тѣнь).
2. наме́т, шатро́, у жидів — ку́чка.
3. оборо́на, покро́ва.

Сѣра = сїрка. С. Л.

Сѣренка = сїрни́к.

Сѣристый = сїрча́тий.

Сѣрить, насѣрить = сїркува́ти, насїркува́ти (д. **Насѣривать**).

Сѣрко́ = сїрко́.

Сѣрмя́га = 1. сїрмя́га, сїре сукно́.
2. сїрмя́га, сїря́к, сїрячи́на, сїра сви́та. — Вийду на могилу, надївши сїрмягу; ой хто ж мене та пригорне, бідного нетягу. н. п. — Нї холодно було, нї душно, а саме так, як в сїряках. Кот.

Сѣрмя́жный = сїрмя́жний, сїрий

Сѣрни́стый = сїрча́стий, сїрчи́стий. — Огонь сїрчистий виходив. С. З.

Сѣрный = сїрча́ний; сїрча́стий, сїрчи́стий. — **Сѣрныя спи́чки** = сїрники́, сїрнички́.

Сѣро́ = сїро.

Сѣрова́тый = сїре́нький.

Сѣрогла́зый = сїроо́кий.

Сѣроже́лтый = гливий.

Сѣропе́пельный = полови́й.

Сѣрый = сїрий, ша́рий, мов попіл — попеля́стий, темнїший — шпакова́тий. — Ми попеластї всї, а він один між нас свое пиндючить пірья біле. Гр. — **Сѣрая бума́га** = бібу́ла.

Сѣрѣть, посѣрѣть = сїрі́ти, посїрі́ти.

Сѣсть = сїсти, посїсти. — Як би з ким сїсти, хлїба зъїсти. К. Ш. — Тут моя сила огнем посїла. н. к.

Сѣтка = сїтка, сїточка, од пчіл — нали́чник, на сїно з вірьовок — пихтір.

Сѣтованіе = жалкува́ння, жа́лощі (С. Л.), нарікáння.

Сѣтовать = 1. жури́ти ся, тужи́ти і т. д. д. **Печа́литься**. — Журити ся за жінкою. 2. жалкува́ти, жалїти ся, нарікáти, бідкати ся, бідкува́ти ся, кривдува́ти (д. **Жа́ловаться**). — Нарікає на свою долю.

Сѣточный = сїткови́й.

Сѣтчатокрылый, Neuraplerus = прозорчастокри́лий. — Прозорчастокрилї комахи: бжоли, оси, шершнї і т. д. У всїх їх двї пари прозорчастих крил. Ст. О.

Сѣтчатообра́зный, сѣтчатый = сїткова́тий, сїтча́ний.

Сѣть = сїть, сїтка, на птиць — сїтка, на зьвіря або й на птиць велика — тене́то (С. Ш.), тене́та, рибальські сїтї на Днїпрі: а) волоку́ша (від 50 до 100 саж.), б) підса́ка (кругла на взір черпака, з палкою), в) ку́шіль (з пруття), г) не́від (в кілька десятків сажнїв; частини його: задня — матня́, коло неї — о́перси, боки — кри́ла або пришивки, сторона, що заносять у воду — забіжна, що коло берега — стоя́ча, поплавки — галага́ни, вірьовки в низу і в горі — підбо́ри, товстї — кодо́ли, що витягають невід — ля́ма, ля́мка, цївки для груза — лазки́), д) бре́день або во́лок (невід від 3—12 саж.); особливий — бури́ло, не з сїтки, а з тканини — тка́нка; маленький — волочо́к (С. Аф. Л. З.), е) тягу́ля або тягу́ня (С. Ш.), ж) на́кидка (має вид круга від 8—12 саж. кругом, від середини вірьовка, з оливъяним грузом по краях; роспускається і накидаєть ся, а потім зашморгуєть ся), з) дрібни́цї (густї сїтї), и) хва́тка (кругла, напъята на обруч, до 1 саж. в поперечнику — С. Ш.), і) ха́па (менша, від 1½ до 2 аршинів в поперечнику), к) рішо́тка (на взір хапи, але сїтка з більшими очками, на раків), л) тербу́к або турбу́к (на взір черпака з держалном і обручем), м) я́тір або я́тер (сїтка на кількох обручах на взір конуса — С. З.), н) ме́реж або мере́жа (сїтка особливого плетїння), о) ве́рша (С. Аф. З.) Подрібний опис див. у Рибкова. Д. теж під сл. **Снасть**.

Сѣча = 1. сїча, сїчня, бата́лїя і д. **Битва**. — Не тїкав іще нїколи з Сїчі. Ст. Б. Хм.
2. д. **Просѣкъ**.

Сѣче́ніе = хло́стання, шмага́ння, шпа́рення (різками), сїканка, шаткува́ння (капусти).

Сѣчево́й = сїчови́й (д. **Сѣчь**).

Сѣчка = 1. сїка́ч, сїка́чка (струмент).
2. сїчка, різка (солома порізана сїкачкою).

Сѣчь, ся = 1. сїкти, руба́ти, ся (на пр. капусту), шатківницею — шаткува́ти.
2. сїкти (С. Л.), шмага́ти, па́рити, шпа́рити, хлїо́стати, хло́стати, хви́ськати (Сп.), хвощи́ти, дра́ти, лупцюва́ти (Сп.), періщити (на пр. різками, батогом то-що).

Сѣчь запоро́жская = Сїча, Сїч (С. Л.), член — сїчови́к.

Сѣялка, сѣяльница, сѣяльня = сїялка, сїва́лка (Чик.), сїва́чка, самосїйка. — Сїялка була рядкова́ і розтру́сна. Лев.

Сѣянецъ = 1. д. **Лукъ сѣянецъ**.
2. сїянка. — Це груша не од щепи, це сїянка. Кр.

Сѣяніе = сївба́ (С. Л.), сїйба́, сївня́, скінчить — обсїятись. — Рання сївба хоч не вродить, так з хліба не зводить. н. пр. — Обсіялись мужики, дощу виглядають. Руд.

Сѣ́янка = сіянка.

Сѣ́ятель, яица = сіва́ч, сія́ч, ка.

Сѣ́ять = 1. (посѣ́ять) — сіяти, посіяти, засіяти, вдруге на посіяному — посіва́ти. — Посіяла руту-мъяту над водою. н. п.

2. (просѣ́ять) — сіяти, точи́ти, просіяти, ви́точити. — Бабуся точила борошно на галушки. Кп.

Сюда́ = сюди́, сюдо́ю.

Сюрту́къ = серту́к, капта́н, сурду́т (Гал.).

Сюрту́чникъ = капта́нник.

Сяжо́къ, сяжки́, Antenna = ву́сик, ву́сики. — Комахи своїми вусиками все обмацують. Ст. О.

Т.

Табаке́рка = табаті́рка (С. Ш.), табакі́рка (С. Л.), з рогу — ріжо́к, з березової кори — тавли́нка (С. Ш.). — Загубив ріжок з табакою, тепер і понюхать нічого. Кп. — А ке свою тавлинку, я понюхаю табаки. Кн.

Табаке́рочный = табаті́рковий.

Табаково́дство = тютю́нництво. — Розводити тютюн було вільно всякому. Тютюнництво сприяло заробіткам. Кн.

Таба́къ, рос. Nicotiana = тютю́н, таба́к (С. Ш.), N. rustica L. = мархо́тка, махо́рка (С. Л.), міцний — баку́н (С. Л. Ш.), ру́банка (С. Л.), листатий, що звязуеть ся в папуші — папу́шаний, шнурови́й тютю́н, з маленькими листочками, що не йде в папуші — по́терть (С. Л.). — **Таба́къ кури́тельный** = тютю́н. — **Т. ню́хательный** = таба́ка, таба́чка (С. Л. Ш.), табачо́к (С. Ш.), каба́ка (С. Л.). — Спасибі за тютюн, бо се турецький, не бакун. н. пр. — Бо прийдеть ся намисто збувати, козакові молодому тютюн купувати. н. п. — Збірайтесь ради послухати, табаки понюхати. н. пр. — Табака гарна, терла жінка Ганна, стара мати вчила її мъяти, дочки ростирали, у ріжки насипали. н. пр. — **Дѣ́ло таба́къ** = пога́не ді́ло, ке́пська спра́ва.

Табала́, у виразі: **бить табалу́** = ба́йдики би́ти, байдикува́ти. — Нічого не робить, тільки байдики бъє.

Табачёкъ = тютюне́ць, табачо́к. С. Ш. — Добрий курець май свою люлечку і тютюнець. н. пр. — Хто нюхає табачок, той гетьманів мужичок. н. пр.

Табачи́ще = тютюни́ще, тютюня́ка. С. Ш.

Таба́чникъ, ца = 1. тютю́нник, ця, таба́шник, ця (що продає).

2. курі́й, куре́ць (що курить), люле́шник (найбільше люльку), нюха́рь (що нюхає), таба́шник, ця (що курить або нюхає), тютю́нник (що курить). С. Ш. — Коли курець, то май кресало й гаманець. н. пр.

3. шабату́рка (та тютюн).

Таба́чный = тютюно́вий, таба́шний. С. Ш.

Таба́шникъ = д. **Таба́чникъ.**

Та́бель = табли́ця, та́бель. С. Ш. — Хто сюю табель робив? С. Ш. — У попа у табелю прописано, що сьогодня царський день. Кн.

Та́бельный день = ца́рський день або сьвято (коли урядовці і школярі вільні од роботи).

Табли́ца = табли́ця, табли́чка (С. Ш.), та́бель. — Набили на ворота білий табель з чорним відром: значить і знай — з чим тобі йти на пожежу. Кн.

Табу́нъ, табу́нный = д. **Ста́до, Ста́дный.**

Табуре́тъ = сті́льчик, табуре́тка, табуре́тина, табуре́тчина. С. Ш. — Сяка така табуретчина, а й ту треба купить. С. Ш.

Тавли́нка = д. **Табаке́рка.**

Та́волга, рос. Spiraea Filipendula L. = та́волга (С. Ш.), S. ulmaria L. = бузина́ боло́тна, ка́шка, гіро́шник, огіро́шник, жа́бъячі конопе́льки, меду́ниця (С. Ан.), S. crenata L. = та́волга (С. Ан.), таволо́жник (С. Ш.).

Тавро́ = д. **Клеймо́.**

Таву́нъ, рос. Menyanthes trifolia L. = бобо́вник, зубовни́к. С. Ан.

Тага́нъ = трено́г, тага́н, тагано́к, тага́ний. С. Ш. — День заходить, сонце сяде, кашовар таган наладить, сядем ми до казана, поїмо куліш до дна. В. Щ. — Здійми тагана, щоб не зайняли ся. Кп.

Таза́ть, потаза́ть = д. **Брани́ть і Жури́ть.**

Тазъ = 1. таз (С. Ш.), мідний — мідни́ця. С. Л.

2. анат. Pelvis — кри́жі.

Та́йга = ліс (густий, непролазний).

Тайко́мъ = по́тай (С. З. Л.), по́тайці, потає́мне, потає́нно, потає́нці (Лев.), тайко́ма, кра́дькома́ (С. З. Л.), по́кра́дьки, по́крадці, покраде́нці, нишком (С. З. Л.), ни́щечком, знишка, тихце́м, спо́тання, спо́тинька. — Потай Бога, щоб і чорт не знав. н. пр. — Про сю річ нікому й пари з уст, держи її потай Бога. Кн. — Зять на мене скоса поглядає, він мене нишком лає. н. п. — Тільки я, неначе заклятий, дивлюсь і нишком плачу я. К. Ш. — Не проклену тебе, доле, а буду ховатись за валами, та нищечком буду віршувати. К. Ш.

Та́йна = та́йна, таїна́, та́йність, тає́мність, таємни́ця. С. Ш. — Не кажи великої тайности жінці. н. к. Грінч. — Маю їдну таємницю, але ніхто її від мене не возьме. С. Ш.

Тайни́къ = 1. тайни́к, тайничо́к, схо́ванка, кри́ївка. — Заложили ми тайничок між кущами; засіли та й присочили злодія. Кн. Д. ще під сл. **Мѣсто** (**Укрытое м.**).
2. сітка на пти́ць.

Та́йничать = таїти, ся, кри́ти, ся, хова́ти, ся.

Та́йно = тає́мно (С. Ш.) і д. **Тайко́мъ**.

Тайнобра́чныя расте́нія, Cryptogameus = безкві́тні росли́ни.

Таи́нственность = та́йність, тає́мність. С. Ш. — Людей обхватує залізний обруч таємности і ніко́ли ми через той обруч не переступимо. Кн.

Таи́нственный = тає́мний, потає́мний, таємни́чий (С. Ш.). — Здавало ся, що якась таємна сила прикувала його до місця. Бар. — Шепчуть ся в двох так таємно, неначе церкву збірають ся обікрасти. Кн. — Як засьвітить повний місяць ясно над горою, щось таке чудне, таємне дієть ся зо мною. Аф. — Мов щось потаємне голосно сьпіває. Аф. — Таємничий рух якийсь правив його серце і руку. Кн.

Та́инство = 1. д. **Та́йна**.
2. таїнство. С. Ш.

Та́йный = та́йний (С. Ш.), потайни́й (С. Л.), потає́мний, потає́нний. — Клята собака потайна, глядіть, щоб спотинька за литку не вкусила. Кн. — **Та́йный ходъ** = потайни́к.

Таи́ть, ся, затаи́ть, ся, притаи́ться = таїти, ся, кри́ти, ся, хова́ти, ся, утаїти, затаїти (С. Аф.), притаїти, ся, схова́ти, ся. — Свого гріха не таю, а чужого не візьму на себе. Кн. — Нічого гріха таїти. н. пр. — Таїла від Бога, та чортові сказала. н. пр. — Шила в мішку не втаїш, н. пр. — Дерево тліє, але вогонь десь таїть ся в нім. С. Л.

Та́кало, та́кальщикъ = та́кач (С. Ш.), пота́кач. — Потакач тим і живе, що знаком грає. н. пр.

Та́кать = та́кати (С. Ш.), підта́кувати.

Та́кже = та́кож, теж, тож, так са́мо. — Я чув і ти теж не глухий був. С. Ш.

Тако́й = таки́й. — Які грачі, такі й танці. н. пр. — Який: помогай біг, таке й: бувай здоров! н. пр. — **Тако́й большо́й** = отакеле́зний. — **Таки́мъ о́бразомъ** = та́кечки, та́кеньки, отта́к, отта́кечки, таки́м по́битом, ро́бом. — **Въ такомъ слу́чаѣ** = в такім ра́зї. — **Тако́й соверше́нно** = такі́сінький, такі́січкий. С. Ш.

Тако́вскій = такі́вський. С. Ш. — Не таківська він людина, щоб збрехав. Кн.

Таково́й = таки́й, такі́вський. — **Былъ тако́въ** = утїк, дра́ла дав, і слїду не ма́є.

Та́кса = 1. та́кса, та́кция (ціна визначена). С. Ш.
2. соба́ка (харсунової породи).

Такси́ровать = таксува́ти. С. Ш.

Тактъ = такт, лад. — **Въ тактъ** = в лад, ла́дно, грать до танців = під но́гу.

Такъ = так, та́кечки, такеньки. С. Ш. — **И такъ и сякъ** = а) аби́ як, сяк-так, б) і так і сяк, на всї лади́, вся́кими спо́собами. — **Такъ или ина́че** = чи ся́к, чи и́нак, сяк чи інак. — Сяк чи інак боронитиме своє право людське. Кн. — **Такъ какъ** = бо, зати́м, що, чере́з те́, що. — **Такъ ли?** = чи так? С. Л. — **Такъ куда́ тебѣ** = так де́ там, так де́ тобі! — Я йому і те і се — так де тобі! — **Такъ много** = тако́го бага́то. — **Такъ себѣ** = аби́-то, аби́-як, нічо́го, нічогенько. — **Такъ сказа́ть** = примі́рно ка́жучи, сказа́ть би то. — **Такъ то** = ото́ж. — **Такъ точно** = так са́ме, самі́сінько так (С. Л.), точнісінько так, так достоту. — Так достоту, як і торік, гние товар на селї. С. Л. — **Такъ что?** = то що́? — От і тепер ти не зробив так. — То що? — **Рабо́тать такъ** = роби́ти да́рма, ду́рно, без гро́шей, за так гро́шей. — **Сказа́ть такъ** = сказа́ти, не розду́мавши, без на́міру.

Тала́нить, ся, потала́ниться = тала́нити (С. Ш.), щасти́ти, вести́ ся, потала́нити, пощасти́ти, повести́ ся. — Мінї не таланить. С. Ш. — Кому ведеть ся, то й півень несеть ся. н. пр.

Тала́нливый = щасли́вий, тала́нний (С. Ш.), тала́нливий (С. Ш.). — Не родись вродливий, а родись щасливий. н. пр.

Тала́нтливый = талановитий (С. Л. Ш.), тала́нний, тала́нливий (С. Ш.), кебе́тливий, кебе́тний (С. Л.) і д. **Даровитый.**

Тала́нтъ = тала́н (С. Ш.), кебе́та (С. Л.), хист, хисть.

Тала́нъ = тала́н (С. Ш.), до́ля, ща́стя. — Як одна, то й нема талана. н. пр. — Не дав Бог талану змалку, не буде й до остатку. н. п. — Який талан матці, такий і дитятці. н. пр. — Нема мині щастя-долі. К. Ш.

Та́леръ = та́ляр. С. Ш.

Та́лія = стан. — Стан у неї, хоч перещепни — тонесенький. Кн. — Стану у його нема, саме пузо тільки. Кн.

Талъ, рос. Salix cinerea L. = лоза́, тал (С. Ш.), чорнозо́в, чорнота́л (С. Л.), S. caprаea L. = верболо́з.

Та́лый = та́лий (С. Ш.), відле́глий.

Таль = 1. ро́зталь, ро́зтопель і д. **О'ттепель.**

2. тая. С. Ш.

Та́льникъ, рос. Salix alba, amygdalina L. = біла лоза́ (С. Л.), білота́л (С. Ан.), S. pentandra L. = тала́, ше́люг. С. Ш. Ан.

Тамбури́нъ = бу́бон з бря́зкальцями.

Тамбу́ръ = та́мбур (особливе шитво або въязання).

Таможе́нное = мито.

Тамо́женный = тамо́женний, ми́товий. С. Ш. Жел.

Тамо́жня = тамо́жня (С. Ш.), ми́тниця (С. Жел.), кордо́н, комо́ра (Л. С. Ст. Л.).

Та́мошній = та́мошній, тамте́йший, тамте́шній. С. Ш.

Тамъ = там, та́мо, та́мки, та́мечки, та́менька, та́меньки, та́мечка (С. Ш.), о́нде, о́ндечки. — **Гдѣ то тамъ** = там десь. С. Л. — **Тамъ ли?** = чи там? С. Л. — **Тамъ далеко́** = ген-ге́н, геть-ге́ть. — Ген-ген видно хрести на церкві. С. Аф.

Та́нецъ = тане́ць, та́нчик. С. Ш. — Ой піду я у танець, а за мною молодець. н. п. — Які грачі, такі й танці — позбивали собі пальці. н. пр. — На їх дивив ся, тай собі в танець пустив ся. Ал. — Та виведу танчик по німецьки. н. п. — Українські народні танці: бичо́к, ви́ступці, гайду́к (С. Аф. З.), голубе́ць, гопа́к (С. Аф. З.), го́рлиця (С. Аф.), жураве́ль (С. Аф. З. Ш.), зе́мська, вербу́нка, ду́дочка (С. З.), коза́к, козачо́к (С. Ш.), коломи́йка, манджа́рка, мете́лиця (С. З.), недо́ступ, оберта́к, санджа́рка, санджа́рівка, тропа́к (С. Ш.), троя́н (Ос.), чеберя́чка (С. Ш.), шу́мка. — Як скачу я голубця, ще й приважу молодця. н. п. — Садати гайдука. С. Аф. З. — Грали Земської, Санджарки і Вербунки і Манджарки, і Метелиці метної, грали й Дудочки швидкої, і Горлиці й Козака і гучного Гайдука. Ал.

Танцова́ніе = танцюва́ння, танцюва́нячко. С. Ш.

Танцова́ть = танцюва́ти, та́нчити (С. Ш.), гопака — го́цати, гоцюва́ти, гопака́ садити (С. Аф. З.). — Танцювали та й не вклонили ся. н. пр. — Аби танцювати умів, а робити і лихо навчить. н. пр.

Танцовщи́къ, ца, танцо́ръ, танцо́рка = танцю́ра (С. Л.), танцюри́ста, танцюри́стка, таньцю́ра (С. Ш.), таньцюри́ста, ка (С. Ш.), танцюри́стий, тане́ч(ш)ниця (С. Ш.). — На те є танцюристки та иньші майстеристки. Кн. — Була в балеті танцюристкою, а тепера пані на всю губу. Кн. — Ледачій танечниці і хвартух на заваді. н. пр.

2. танцюри́стий, та (що люблять танцювать). — Прехороші все-жінки, танцюристі приданки. Ал.

Тарака́ній = тарга́нів, тарга́нячий, тарка́нячий

Тарака́нъ, кот. Blatta orientalis = тарга́н, тарка́н. С. Ш. — Дивно, як чоловік терпить коло себе таку погань, як таркан. Ст. О.

Тара́нтулъ = д. **Мизга́рь.**

Тара́нь, рос. Cyprinus vimbra = тара́ня. С. Ш.

Taрата́йка = бі́да, бі́дка (на двох колесах), тарада́йка, чортопха́йка (аби яка повозка. — Їхала Хима з Русалима білою кобилою: тарадайка торкоче, кобила бігти не хоче. н. пр.

Тарато́ра = д. **Болту́нъ, болту́нья 1.**

Тарато́рить = тереве́нити і д. **Болта́ть 3.**

Тарато́рка = д. **Болту́нья.**

Тара́щиться = лі́зти́, тягти́ ся, по́рти ся, пну́ти ся (за ким).

Таре́лка = тарі́лка (С. Ш.), талі́рка (С. Ш.), тарі́ль, талі́рчина (С. Ш.), глибока полу́мисок. — Хоч за копійку, та на тарілку. н. пр. — Хоч не багато, та на тарілочці. н. пр. — Краси на тарілці не подаси. н. пр.

Таре́лочный = тарілко́вий, талірко́вий. С. Ш. — Нема часу говорити: тепер тарілкова справа (час їди). н. пр.

Торова́тый = ще́дрий, подару́нко, подару́йко.

Тарпа́нъ = ди́кий кінь.

Тартарары, тартаръ = пе́кло.

Та́ска = таска́ння, тяга́ння, тягани́на, тарга́ни́на. — **Дать, зада́ть та́ску** =

по́таску, поволо́чку, чубрія́, прочухáна дáти.

Таскáть, ся = 1. (вы́таскать, натаскáть) — тягáти (С. Ш.), волочи́ти, ви́тягти, ви́волокти. — Тягали сіно копицю за копицею. С. Ш.

2. (утащи́ть) — тягáти, потягти́, втягти́. — Потім кобилу і віз оддали, тільки ячменю не стало — втягли. В. Щ.

3. (истаскáть, ся) — таскáти, стаскáти, зноси́ти, обувя — зтоптáти, зтопцювáти, ся.

4. (протаскáть) — тягáти, волочи́ти, протягáти, проволочи́ти. — Довго його тягали по судах.

5. (оттаскáть) — тягáти, одтягáти, ви́драти, ви́скубти, ви́чубити.

6. волочи́ти ся, тягáти ся, тиня́ти ся, валасáти ся, шва́(е́)ндяти, блукáти. — Де ти в дідька волочив ся, од семъї зовсім одбив ся? Ал. — Я з каторги тяжкої визволяв ся і по сьвітах широких валасав ся. К. Ш. Т. — **Таскáть нóги** = плести́сь, пле́нтатись, тягти́сь, таргáнитись, ди́бати, плугáнитись.

7. волочи́ти ся, бахурувáти (С. Ш.). — Волочить ся за молодицями.

Тасовáть = тасувáти, талїровáти (С. Ш.), тахлювáти (Ман.).

Татáре = татáри, татарвá.

Татáрскій = татáрський. — **Т. земля́** = татáрщина. — **Т. мыло**, рос. Saponaria officinalis L. = натягáч, стягáч, натя́г, собáче мило, чисту́ха. С. Ан.

Тафтá = тафтá (С. Ш.), полутабе́нок.

Тафтáный = тафтяний (С. Ш.), полутабе́нковий.

Тачáть = сто́чувати, штукувáти.

Тáчка = 1. сто́чування.

2. тáчка, у грабарів — грабáрка.

Тащи́ть, ся = 1. тягти́ (С. Ш.), волокти́ (С. Л.), таргáнити (С. Л. Ш.), тарабáнити (С. Ш.), цу́пити, пе́рти, ти́рити (С. Л. Ш.), телющити, телїщити (С. Ш.). — Здоровенний коняка в силу тирить її по снїгу. Греб. — **Тащá** = по́волоцьки.

2. тягти́, витягáти, тя́брити. — Жид брехнею живе, все з нас тягне.

3. тягти́ ся, волокти́ ся, пле́нтати ся, плугáнити ся, плужи́ти ся, плести́ ся, ларгáнити ся, теле́пати, чвалáти, чалáпати. — І я колись з жінкою і дітьми таг ся на почтових 1300 верст. Ал. Скл. — Туман по долинї аж в кучері въеть ся, ой десь моя лиха доля степом волочеть ся. н. п. — Безщасний Кузьмина до дому чвалає, плаче-ридає, долю проклинає. Грін. Чайч.

Тáять, растáять = тáнути (С. Л. Ш.), ростáнути, топи́ти ся (С. Ш.), ростопи́ти ся, місцями — протавáти. — І снїг од крови танув, як од сонця. І. Г. — Тим то на огнї натхнення серце поети тане легко, наче віск. Кн. — Сьвічка топить ся.

Тварь = тварь (С. Ш.), една — твари́на, здр. — твари́нка, поб. — тварю́ка, зб. — твори́на. С. Ш.

Твёрденькій = тверде́нький.

Тверди́ть = тверди́ти (С. Ш.), повторя́ти, товкти́ (С. Ш.), довбти́ (С. Л.), торо́чити (С. Л. Ш.), туркотáти, прáвити своє́. — Що дня йому треба усе одно товкти. — Дурний дурне й торочить. С. Ш. — Що йому не кажи, а він своє править.

Твёрдо = тве́рдо, міцно; незмінно, непохи́бно.

Твёрдость = тве́рдість, твердотá. С. Ш.

Твёрдый = 1. тверди́й, кріпки́й, міцни́й. — Твердий, як камінь. С. Ш.

2. незмі́нний, непохи́бний.

Тверды́ня = д. Крѣпость 2.

Твердѣть, отвердѣть = тве́рднути (С. Ш.), твердїшати, твердїти (С. Ш.), тужáвіти (С. Ш.), затве́рднути, затвердїти, затужáвіти. — Оце сьогодня тїк замісимо, зібьемо, зрівняємо; за ніч він затужавіє, потім і затвердіє. Кн.

Твой = твій.

Творе́ніе = 1. творі́ння (дїя).

2. творі́ння, створі́ння, тво́риво, потвір. — Гоже не гоже — творіння Боже. н. пр. — Вона — прекрасне Боже створіння — вона спасла мою душу. Кн. — І Бог радуєть ся на небі всяким творивом своїм. Ган. Бар.

3. д. Сочине́ніе

Творе́цъ = 1. творе́ць, сотвори́тель. — Бачить Бог, бачить Творець, що мир погибає. н. п. — Чи ж Бог сьвіта Сотворитель, як люди настали, міг позволить, щоби люде людей продавали? Руд.

2. творе́ць і д. Сочини́тель.

Твори́ло = вапня́рка (С. Жел.), кале́пиця, калáниця.

Твори́тельный падéжъ = шо́стий відмі́нок. Гр. См. Ст.

Твори́ть = 1. твори́ти, чини́ти, роби́ти, дїяти. — Роскіш творить біль: як приходить — смакує, як виходить — катує. н. пр. — На чиїм возї їдеш, тому й ласку твори. н. пр. — Шевченко і в неволї творив свої високі поезиї. Кн.

2. розво́дити, розмішувати. — **Твори́ть хлѣ́бы, квашню́** = учиня́ти (С. Ш.), росчиня́ти. учиня́ти ро́счину. — Пішла мати на село, грецьку муку добувати, гречаники учиняти. н. п. — Росчину вчинила, та чи стане борошна замісити. Кп.

Твори́ться, сотвори́ться = твори́ти ся, чинити ся, утвори́ти ся (С. Ш.), счини́ти ся, про що кумедне або погане — витворя́ти ся, ко́їти ся, зко́їти ся.

Творо́гъ = сир. — Як рахувати сир, то й вареників не їсти. н. пр.

Творо́житься, отворо́жить ся = у́рдити ся (С. Ш.), зсіда́ти ся, зсїсти ся (С. Жел.).

Творо́жникъ = си́рник або пиріг з си́ром.

Творо́жный = си́ряний (Мак.), сирови́й, си́рний.

Тво́рческій = тво́рчий, тво́рчеський. С. Ш. — Творча сила перемогла догляд і Шевченко і в неволї творив свої високі поезиї. Кп.

Тво́рчество = тво́рчість. — Та й творчість художника править на певну стежку. Кп.

Теа́тръ = теа́тер. С. Ш. — **Ку́кольный теа́тръ** = верте́п.

Те́зисъ = те́за.

Тёзка = тезко́. С. Ш.

Тезоименитство = день імени́н царя́ і других осіб царського ро́ду.

Теку́чій = теку́чий (С. Л. Ш.), бігу́чий, біжу́чий (С. Л.), живи́й (С. Л.). — Вода текуча. — Хоч річка й невеличка, та усе ж жива вода — не болото. С. Л.

Теку́щій = пото́чний, теку́чий (С. Л.), біг(ж)у́чий (С. Л.). — Не тільки кримінальних, але і поточних спорів жадних не судили. Орлик. С. З. — Задача історії лїтератури зовсім инша, ніж критика біжучої лїтературної продукциї. Л. Н. В.

Телёнокъ = теля́, теля́тко, мн. — теля́та, на першому годї — на́зімок (С. З.), випусток, на другому, що вже перезімувало — бу́зівок, бу́зімок, на третьому — третя́к (С. Ш.), третячо́к. — Ходить, як теля за коровою. н. пр. — Дав Бог теля, та не дав хлїва. н. пр. — Покірне телятко дві матері ссе. н. пр. — Дай Боже нашому телятї вовка піймати. н. пр. — Як годований підсвинок або добрий назїмок. К. Х.

Телеско́пъ = далекогля́д, далекозо́р, далеви́д. С. Жел.

Тели́ца, тёлка, телу́шка = тели́ця, телу́шка, тели́чка, під час полювання — бігу́ха, бігавка, бігу́нка, безплідна — я́лова, я́лівка, ялови́ця (С. З.). — Продай, мамо, дві телицї, купи менї шауровицї. н. пр. — Милїша душка, ніж телушка. н. пр. — У багатого і теля з телям, а в убогого одна корова, та й та ялова. н. пр. Ман.

Телѣ́га, телѣ́жка = 1. пово́зка, віз, візо́к, аби яка — повозчи́на.

2. віз (д. **Медвѣ́дица больша́я**).

Телѣ́жный = возови́й. Сп.

Теля́чій = теля́чий.

Те́льная = тїльна. — Хоч не тїльний, а телись. н. пр. Грінч.

Те́мень = д. **Темнота́**.

Темля́къ = ки́тиця (при шаблї).

Тёмненькій = темне́нький.

Те́мнеть = те́мрява (С. Ш.); мо́рок.

Темнёхонькій = темнїсїнький. С. Ш.

Темни́ца = темни́ця (С. Ш.), те́мна (С. Ш.), і д. **Тюрьма́**. — Що вже та неправда з панами в сьвітлицї, а щира правда — у темній темницї. н. п. — Не хапай ся дурницї, не будеш сидів в темницї. н. пр.

Тёмно, темно́ = те́мно, тья́мно.

Тёмнобагро́вый = темнобруна́тний. С. Ш.

Темнова́тый = темне́нький, поте́мний, темнова́тий (С. Ш.), тїнявий.

Тёмножёлтый = темножо́втий.

Тёмнокра́сный = темночерво́ний (С. Ш.), бурячко́вий.

Тёмноро́зовый = темноружо́вий (С. Ш.), темнорожевий.

Тёмнору́сый = темноруся́вий. С. Ш.

Тёмнорыжева́тый = темноруде́нький, темноруда́вий. С. Ш.

Тёмнорыжій = темноруди́й (С. Ш.), з чорними смугами = муру́гий.

Тёмность = те́мність. С. Ш.

Тёмносѣ́рый = темносірий (С. Ш.), темносивий, сірячко́вий (С. Ш.), шпакова́тий (наче з сивиною).

Темнота́ = темно́та, темня́ (С. Ш.), те́мність (С. Ш.), тьма́ (С. Ш.), пітьма́, те́мрява (С. Ш.). — Прийшла темнота — прийшла злодїям робота. н. пр. — Як ті, що вийдуть з темнї на сонце. С. Ш. — Вже не буде сьвіта, вже буде тьма. С. Ш. — Від години настала темрява по всїй землї. К. Св. П.

Темноцвѣ́тникъ, рос. Ailanthus glandulosa L. — чума́к. С. Ан.

Тёмный = те́мний (С. Ш.), тья́мний, дуже — моро́чний. — Темна ніч. — Чужа голова темний лїс. н. пр. — Така його темна справа, що й судця не розбере. Кп. — І вдача у його погана і душа тьмяна, не вірна. Кп. — **Тёмный людъ** = темно́та. С. Ш. — **Тёмная си́ла** = моро́ка.

Темнѣе = темнїше, на дворі або в хатї смерком — поночі́ше, поночі́ш.

Темнѣть = темнїти (С. Л. Ш.), темнїшати (С. Ш.), ме́рхнути (С. Л.), з вечора — сутенїти.

Темнѣться, затемнѣться = туманїти, маня́чи́ти, бованїти, заманячити. — Здалеку щось манячить.

Те́мнять = д. Те́мнеть.

Темпера́ментъ = вда́ча.

Темпи́стый = зру́чний (про рушницю).

Те́мя = тїмъя, тїмня, тїмъячко. С. Ш. — Тїмъя ще не заросло. С. Ш. — **Те́мя горы́** = верх, шпиль гори́.

Темя́ный = тї́мений. С. Ш.

Темя́шиться, потемя́шиться = уявля́ти ся, чу́ти ся, здава́ти ся, вбача́ти ся, вважа́ти ся і д. **Представля́ться 3.**

Те́ндеръ = 1. су́дно з одно́ю що́глою. 2. те́ндер (в локомотиві).

Тенети́ть, отенети́ть = роскида́ти тене́та, лови́ти тене́тами, пійма́ти в тене́та.

Тенето́, частїше мн. **тенёта** = тене́то (С. Ш.), тене́та, сїтка.

Тенётчикъ = тене́тник.

Тено́рный = теноро́вий.

Те́норъ = те́но́р, тена́р (С. Ш.). — **Пѣть те́нором** = сьпіва́ти те́нора.

Теорети́ческій = теорети́чний.

Тепе́решній = тепе́рішнїй.

Тепе́рь = тепе́р, тепе́ра (С. Ш.), тепе́ря, тепе́речка, тепе́речки (С. Л. Ш.), тепе́рка (С. Ш.), тепе́ренька (С. Л. Ш.), ни́нї, ни́ньки. — Як не тепер, то в четвер. н. пр. — Летїла тепера, не вчора — тепера... впала в лободу, хоч убий, не знайду. (н. заг. — голка). — Перше коло чобіт ходив, а теперки не знає, як на них ступити. н. пр.

Тёпленькій, ко = тепле́нький, ко, тепле́йко (С. Ш.).

Теплёхонекъ, теплёшенекъ = теплїсїнький, тепле́сенький, теплїський, теплїсїчкий. С. Ш. — У дївчини серце, як лїтнєє сонце: хоч воно хмарне, хмарнесеньке, та тепле, теплесеньке. н. п.

Те́плить, зате́плить = сьвіти́ти, засьвіти́ти (сьвічку або лямпадку перед образом).

Те́плиться = ґорі́ти (перед образом).

Тепли́ца = тепли́ця, тепли́чка, тепли́ченька.

Тепли́цы = те́плі во́ди. — Пани поїхали десь за границю на теплі води.

Тепло́, а = тепло́. — Мачушине добро, як зимне тепло. н. пр. — По Петру, то й по теплу. н. пр.

Тепло́, прислівник = те́пло. — Собака кудлатий — йому тепло; пан багатий — йому добре. н. пр.

Теплова́тый = тепле́нький.

Тепломѣръ = тепломі́р (С. Ш.), гра́дусник. — Добре б було, як би у кожного хазяїна був тепломір, щоб знати скільки градусів тепла у хатї. Де-що про сьв. Б.

Теплоро́дный = теплотво́рний. С. Ш.

Теплоро́дъ = теплотво́р. С. Ш.

Теплота́ = тепло́, теплота, те́плість (С. Ш.), грі́во (С. Л.). — Стара піч тепла не вдержить. н. пр. — Під однаковим теплом сонця, та не всї дерева однакові. Кн. — З барочних дров більше гріва, ніж з плотових. С. Л.

Тёплый = те́плий. — Так напалили в печі, що й припічок теплий. Кн. — Люди добрі, хата тепла. н. пр. — Їдно серце тепле, а друге теплїше. С. Ш. — **Тёплая вода́** (на пр. на купелї — лїтепло (С. З.), лїтеплечко, відсїля приложник — лїтеплий. — **Тёплые края́** = теплі́чина (С. Ш.), тепле́ча, тепли́ця, куди птиці на зиму одлїтають — ви́рій (С. Аф. З.), вирья, ирі́й (С. З.). — Птиці вже з тепличини летять. С. Ш. — Пташки, що в лїтку так сьпівали, у ирій вже поодлїтали. Гр. — Чом ти жавороньку рано в вирья вилїтав? н. п.

Теплы́нь = тепли́ня, теплїнь (Сп.).

Теплѣть = теплїти, теплїшати, теплїщати. С. Ш.

Тереби́ть = дра́ти, сми́кати (С. З.), то́ргати, та́ргати (С. Ш.), скубти́, сі́пати (С. З.), ша́рпати (С. З.), термо́сити (С. Ш.). — **Тереби́ть лёнъ** = бра́ти льон. — За яром брала льон, брала конопельки. н. п. — **Т. за во́лосы** = дра́ти, скубти́, чу́бити. — Чиясь рука вхопила його за волосся і скубить люто.

Теребле́ніе = драння́, сми́кання, ша́рпання, та́ргання (С. Ш.).

Те́ремъ = те́рем, теремо́к. — Золотом му терем писано. С. Ш. — Дивить ся — такі тереми гарні та високі вікнами на улицю. п. о. Грінч.

Тере́ться = те́рти ся, щоб вичистить — шарува́ти, вірьовкою, залїзом то-що — шму́гляти, шмо́ргати (С. З.), чим ковзьким — ко́взати, про обувья — му́ляти (С. Л.), му́лити. — Не терши, не мнявши, не їсти калача. н. пр. — Ой ти, хлопче, непароком коло мене треш ся боком. н. п. — Чобіт мулить.

Терзáніе = дрáння, шáрпання, мордувáння.

Терзáть, растерзáть, ся = 1. дрáти, роздирáти, рвáти шáрпати (С. Ж. З.), шматувáти, розідрáти, розірвáти, розшáрпати (С. З.), розшматувáти, розшматкувáти (С. З.), розпавáхати, ся. — Лев роздирае там вовка в куски. Кот. — Твою ясну долю розшарпав Виговський, що серце — мов камінь, а розум бісовський. н. д.
2. мýчити, мордувáти, ся. — Його мучить совість.

Тёрка = тéртка (С. Ш.), тéрка (С. Ш.), тертýшка, тéрточка, тéртонька (С. Ш.), для очистки конопель — тéрниця (С. Ш.), тéрлиця (С. Ш.), в нїй ямочок — мéчик. — Натри хріну. Нема терки. С. Ш. — Бери тертушку та натри хріну до драглїв. Кн. — Хіба я не драла конопель, не терла на терницї. Лев.

Термóметръ = д. Тепломѣ́ръ.

Тéрніе = тéрня, колю́чка, шпи́чка. — Терня в ногу залїзло. С. Ш.

Терновúще = терни́к, терни́на. С. Ш. — Терном терниною жук до куми чеше, а чоботи в руках несе. н. п.

Терно́вка = тернíвка, терeня́к. С. Ш.

Терно́вникъ = терни́к, терни́на. — Тернина грушок не родить. н. пр. — Коловсь сердешний об тернину, пошарпав ся весь об шипшину. Кот.

Терно́вникъ песо́чный, рос. Hippophäe rhamnoides L. = плохо́вник, щець. С. Ан.

Терно́вый = терно́вий, терено́вий, терня́ний. С. Ш. — Теренова наливка. С. Ш.

Тёрнъ = 1. рос. Prunus spinosa L. — терн, тéрен, тéрня, терно́чок (С. Ан. Ш.). P. insititia — терно́слива, ягода — терени́на, терени́нка (С. Ш.), тернослúвина (С. Ш.), деревина — терни́ця, терни́чка (С. Ш.). — Терен, терен коло хати, тай нїкому обірвати. н. п. — Очі чорні, як терен. С. Ш. — Піди нарви терну. С. Ш. — Брови як шнурочок, очі як терночок. н. п. — Цьвіте терня. С. Ш. — **Покры́ть тёрномъ** = потернувáти. — **Обсáживать, городи́ть тёрномъ** = терни́ти. С. Ш. — Вставай, челядонько, город городити, терниною тернити. н. п.
2. тéрно (в грі в лото). С. Ш.

Терéчка = д. Тёрка.

Терпёжъ = терпі́ж, ка, терпéць. С. Ш.

Терпенти́нный = терпети́новий (С. Ш.), шпигинáрний.

Терпенти́нъ, Terebinthina = терпети́на (С. Ш.), шпигинáрь, скопитáрь (С. Жел.).

Терпи́мость = терпи́мість, терпли́вость (Б. Н.).

Тéрпкій = тéрпкий. С. Ш. — І добра груша на вид, а на смак терпка вельми. Кн.

Тéрпкость = тéрпкість. С. Ш.

Тéрпнуть, отéрпнуть = тéрпнути (С. Ш.), деревъяні́ти, дубі́ти, потéрпнути, задубі́ти, одубі́ти. — Писав, писав, аж рука терпне. С. Ш. — Ноги потерпли.

Терпѣли́вость = терпели́вість (С. Ш.), терпли́вість (Б. Н.).

Терпѣли́вый, во = терпели́вий, во (С. Ш.), терпіли́вий, во, терпля́чий (С. Л. Ш.), терпъя́чий (С. Ш.), терпу́чий, че.

Терпѣ́ніе = терпі́ння, чко (С. Ш.), терпля́чка (С. Ш.), терпéць (С. Ш.), терпі́ж, ка, потерпі́ння. — За терпіння Бог дасть спасїння. н. пр. — Прийшов купець, порвавсь терпець, я й продав корову. Кн. — **Вы́шелъ изъ терпѣ́нія** = терпéць увірвáв ся (С. Ш.), терпля́чка ввірвáлась.

Терпѣ́ть, стерпѣ́ть = терпі́ти, потерпáти, стéрпіти, ви́терпіти. — Терпи, хлопче, козаком будеш. н. пр. — Терпи горе — добро буде. н. пр.

Терпу́шка = д. Тёрка.

Тёртый = тéртий. — **Т. калáчъ** = би́та головá, бувáлець і д. під сл. Калáчъ. — Ну, та й він бита голова, — його не одурите. Кр.

Теря́ть, потеря́ть, ся = 1. губи́ти (С. Аф. З. Л.), згуби́ти, загуби́ти, ся (С. Аф. З. Л.), трáтити (С. Ш.), стрáчувати, теря́ти (С. Ш.), стрáтити, потеря́ти, про кілько — порозгу́блювати. — Нехай мене не любить і літ своїх не губить. н. п. — Загубив люльку. С. Аф. — Служба вільность тратить. н. пр. — Не трать ходу до поганого роду. н. пр. — Чоловік, переходячи на друге місце, не страчує права користувати ся з... Кн. — Ніколи не страчували хоробрости. Кн. — Коли вмірать, то день терять. н. пр. — **Теря́ть врéмя** = гáяти, трáтити, теря́ти, час, вакувáти, марнувáти. — Прийшов ні за чим, пішов ні з чим; нічого питать — шкода час терять. н. пр. — **Теря́ть пéръя** = губи́ти, рони́ти пі́ръя. — Пави ходили, піръя ронили. н. п. — **Т. си́лы** = слабі́ти, слáбнути і д. Слабѣ́ть. — **Т. сознáніе** = чмані́ти, чумані́ти. — **Т. состоя́ніе** = ви́щити ся і д. Бѣднѣ́ть. — **Т. дéньги** = си́пати грішми, ци́ндрити, три́нькати.
2. мішáти ся, змішáти ся, стеря́ти ся.

Тесáніе = тесáння, тесани́на. С. Ш.

Теса́ть = теса́ти (С. Ш.), теслюва́ти. — Йому хоч кіл на голові теши. н. пр.

Тесе́льникъ = те́сляр. С. Ш.

Тесёмка = тасьо́мка, тасе́мка (С. Ш.), стрі́чка, поворо́зка.

Тесёмочный = тасьо́мковий.

Тёска = теса́ння, тесани́на. С. Ш.

Те́сло, тесло́ = те́слиця (теслярський струмент). С. Ш.

Тесни́ца = тесни́ця (вытесана), терти́ця (випиляна дошка). С. Ш.

Те́стевъ = те́стів. С. Ш.

Тесть, те́стюшко = тесть, те́стенько, те́стонько, те́стечок, те́щенько, поб. — те́стиско. С. Ш. — Тесть любить честь, зять любить взять. н. пр. — Ой здоров був, тестенько, або добрий день! Віддай мені свою дочку хоч на один день. н. п. — Не став сьвітлоньки у тещенька. н. п.

Тёсъ = тес (С. Ш.), шальо́вка (С. З.), тесни́ця, терти́ця (С. Ш.).

Тесьма́ = тасьма́, тясма́ (С. Ш.).

Тесьми́нный = тасьо́мковий.

Тетереви́ный, тетере́вій = тете́рячий, те́терчин, тете́ришин. С. Ш. — Тетерчине мясо. С. Ш.

Те́теревъ, Tetrao tetrix = тете́ра (С. Ш.), тете́ря, тетеру́к, тетерю́к (С. Л. Ш.), тетерва́к, зб. — тетерва́. — Глухий, як тетерук. н. пр.

Те́теревъ глухо́й = д. **Глуха́рь.**

Тете́рій = д. **Тетереви́ный.**

Тете́ря, тете́рька = тетірка, тетерю́чка, тетери́ця. С. Ш.

Тетива́ = тети́ва, тяти́ва, теті́вка (С. Ш.), струна́, жила́. — Як натягну лук, брязну тетивою — утіче кримський хан з ордою. К. З. о Ю. Р. — Як напне стрілець тетівку, як бебехне — устрелив. С. Ш. — Натяг струну, положив стрілу, та як пустив у вікно. Кн. — Тричі він бив ся жилу́ натягнути на лука і тричі з рук випорсала жила. Сам.

Тётинька = тїточка і д. **Тётка** (здр.).

Тётка = тїтка, здр. — тїточка́, тїтонька, тїту́ня, тїту́ся, тїту́ньця, тїту́сечка (С. Ш.), дядькова жінка — дя́дина (С. Аф. З.). — Бодай чорт у дядька служив, а в дядини гроші правив. н. пр.

Тёткинъ = тїтчин, тїту́нин, тїту́син, тїту́шенчин. С. Ш.

Тетра́дь, тетра́дка = тетра́дь, тетра́дька (С. Ш.), зо́шит (Фр. С. Жел.), зши́ток (С. Жел.), зши́точок. — Шевченко, переглядаючи зшиток своїх віршів, вибрав з них... Зап. Кок.

Тётушка = д. **Тётка** (здр.).

Тётушкинъ = тїту́нин, тїту́син, тїту́счин, тїту́шенчин. С. Ш.

Техни́ческій = технїчний.

Тече́ніе = 1. те́ча (С. Ш.), течія́ (С. Ш.), біг, упли́в (С. Ш.), водоте́ча. — Коли б хоч трохи вбочив, а то саме зайв на течію — вона його й прогнала на вир. Кн. — Киплячa течія життя не дає стояти. Кн. — Розрізняємо біг горішнїй, середущий і долїшнїй. Зем. — Землемір пішов по водотечі. Сп. — **По тече́нію** = упли́нь. С. Ш. — Вона косу чеше та на Дунай несе. Пливи, косо, уплинь, за водою. н. п.

2. про́тяг (С. Жел.), про́довж і д. **Продолже́ніе** (ча́су). — **Въ тече́ніи** = че́рез, в про́тяг, в про́довж. — Через увесь той час.

Те́чка = тїчка, тїчня́. С. Ш.

Течь = 1. (стечь) — текти́ (С. Ш. Л.), бігти, лити ся, точи́ти ся (С. Ш.), ледве — слези́ти ся, тонким струмком — дзю́рити (С. Л.), сильно — ри́нути, цебенїти, про кров — юши́ти (Ос.), стекти́, збігти. — Тече річка — невеличка, схочу — перескочу. н. п. — Брат брата січе — біла кров тече. (н. заг. — жорна.) — Біжить річка — Млинівочка, камінї руйнує. н. п. — Вода точить ся. С. Ш. — Ой не спиняйте у ставу води, нехай вода рине. н. п. — А з його, як з кабана, цебенить кров. Кн.

2. (проте́чь) — протїка́ти, протекти́. — Така стріха, що хоч не великий дощ, протїкає.

3. (уте́чь) — бі́гти, тїка́ти, утїкти́.

4. прохо́дити, текти́ (С. Ш.), точи́ти ся (С. Ш.), пли́нути. — Час плине.

Течь = те́ча (С. Ш.), тїч, в покрівлї — прото́чина. Лев.

Тёща = те́ща. — Жінка для совіту, теща для привіту. н. пр. — Не тїш тещі коростявим зятем. н. пр.

Тёщинъ = те́щин. С. Ш.

Тёщушка = те́щенька, те́щечка. С. Ш.

Ти́брить, сти́брить, подти́брить = кра́сти, стягти, підчепи́ти і д. **Сти́брить** і **Подти́брить.**

Ти́га = гиля́. — Ой гиля, гиля, гусоньки на став. н. п.

Ти́гровый = ти́грів (С. Ш.), ти́гровий.

Ти́кать = ту́кати, цо́кати. — Дятел тукає. — Годинник цокає.

Ти́ковый = деминкито́новий, пістрьо́вий. — Одягли Шевченка в деминкитонову куртку. Кн. — Поший пістрьовий напірнач на подушку. Кн.

Тикъ = 1. деминкито́н, грубіша тканина — пістря.

2. го́стрий біль (в однім якім місци тїла).

3. тук, цок.

Тили́кать = терли́кати.

Тимоѳе́ева трава́, тимоѳе́евка, тимофе́й, рос. Phleum pratense L. = ржа́нець, пирі́й. С. Ан.

Тимпа́нъ = бу́бон, таламба́с. С. Ш.

Ти́на = твань (С. З. Л. Ш.), поб. — тванюка (С. Л. Ш.), мул, на́мул, грузь. — Воду на болоті затягло зверху, а ступиш, так і загрузнеш в твань. Кн. — Вибейкавши ся в твані. Л. В. — Набравсь, як лин мулу. н. пр.

Ти́невѣть = запливати, зано́ситись му́лом. — Без призору заплинув мулом став. Б. Щ.

Ти́нистый = багни́стий, багнови́й, мулки́й, грузьки́й (С. З.). — Мулке дно. — Грузьке болото. — Дорога спід болота багнова: що ступиш то й загрузає нога. Кп.

Ти́пнуть = вщіпну́ти, ущіпну́ти (С. Ш.).

Типогра́фія = друка́рня (С. Л. З.), тиска́рня (С. Жел.). — Братства закладали, заводили шпиталї, друкарнї. Бар. О. — Заложено Острожську друкарню, де саме Федорів надрукував першу библїю в славяньській мові. Бар. О. — Що начеркав, то так в друкарню і несе. Гул. Ар.

Типогра́фскій = друка́рський (С. Жел.), друка́рьський.

Типогра́фщикъ, типо́графъ = друка́рь (С. З. Жел.), друка́р (С. Жел.), тиска́рь (С. Жел.).

Типу́нъ = пипоть. С. Жел. — **Типу́нъ тебѣ на языкъ** = щоб тобі попрі́щило.

Тира́нить = мордува́ти, катува́ти, души́ти.

Тира́нъ = тира́н (С. Ш.), душма́н, кат, живоїд. — Там рідний батько сину на шию душманом лихим сїдає. К. Б. — Живоїд він такий, що й сказати не можна. Кр.

Тира́нскій = тира́нський, катівський.

Тира́нствовать = д. **Тира́нить.**

Тирку́ша степна́я, рос. Glareola melinoptera = прити́чка. Мин.

Ти́сканіе = ти́скання.

Ти́скать, вти́скать, вти́снуть = ти́скати, ти́снути, пха́ти, впиха́ти, вти́снути, впха́ти, упха́ти.

Ти́скаться, вти́скаться, вти́снуться = ти́скати ся, ти́сти ся (С. Ш.), ти́снути ся (С. Ш.), проти́скувати ся, прото́вплювати ся, пропиха́ти ся, проти́снути ся, прото́впити ся, пропха́ти ся. — Тиснуть ся, як до сьвяченої води. С. Ш. — Народу такого багато, що на силу пропхав ся.

Тиски́ = 1. ле́щата (С. З. Л.), дави́ло, на́тиски, ще́мки, щи́мки, клї́щі, деревъяні грубі — лиси́ця, лиси́цї (С. Л.), роздавлювати оріхи — ти́скавка (С. Ш.), дави́льце. — Украли моє давило, тепер і нічим вдавить дошку до дошки. Кн. — Без натисків не придавиш до ладу. Кн. — Як треба, то хоч у щимки голову положи, то не вдумаєш. н. пр. — Треба грушу у лисицї взяти, а то розчахнеть ся. С. Л. — Наче оріх в давильци. Кп. — **Быть въ тиска́хъ** = в скру́тї, в приту́зї бу́ти.

2. тїсна́ ба́ба (гра).

Тиско́мъ = д. **Битко́мъ.**

Тисне́ніе = 1. друкува́ння.

2. вида́ння. — Перше видання книжки давно розійшлось.

Тисни́ть, ти́снуть, вытиснить, ся = друкува́ти, надрукува́ти, ви́друкувати, ви́тискувати, ви́тискати, одбива́ти, одби́ти, ся.

Тиссъ, рос. Taxus bocata L. = тис (С. Ш.), негнїюще де́рево, негнїю́чка, негно́й де́рево. С. Ан.

Тисы = д. **Тиски́.**

Ти́течка = д. **Ти́тька** (здр.).

Ти́течный = цицько́вий.

Ти́тло = ти́тла. С. Ш. — Слово під титлою. С. Ш.

Титулова́ть = титулува́ти (С. Ш.), велича́ти (по титулу).

Ти́тулъ = титу́л. — Що мінї по титулї, коли нема нічого в шкатулї. н. пр.

Титуля́рный = титуля́рний. С. Ш. — Хоч не титулярний, аби гарний. н. пр. — **Т. совѣтникъ** = урядо́вець 9 ра́нги.

Ти́тька, ти́течка = ци́цька, ци́ця (С. З.), ци́цїчка. — В мене цицї трясуть ся, з мене хлопцї сьміють ся. н. п.

Тифо́нъ = 1. вітер бурхли́вий.

2. д. **Смерчъ.**

Ти́хій = ти́хий, ни́шкий; благи́й, благе́нький, ле́гкий, леге́нький, повільний; спокі́йний, сми́рний, тихоми́рний (С. Ш.), лагі́дний, плохи́й, плоху́та (про чоловіка). — **Т. го́лосъ** = ти́хий, глухи́й го́лос. **Т. вѣтеръ, вѣтеро́къ** = ти́хий, благи́й, леге́нький вітере́ць. — **Т. похо́дка** = ти́ха, повільна хода́.

Ти́хнуть, сти́хнуть, за(при, у)ти́хнуть = ти́хнути (С. Ш.), сти́хнути, зати́хнути, ути́хнути (С. Ш.), ущу́хнути (С. Ш.). — І тихнуть Божиї слова. К. Ш. — Затихло все... тільки дївчата та соловейко по затих. К. Ш.

Ти́хо = ти́хо (С. Ш.), тихе́нько (С. Ш.), поти́ху, потихе́ньку, сти́ха (С. Л.), помалу (С. Л.), помале́ньку, пово́лі. — Йди скоро — біду наженеш, йди тихо, біда тебе нажене. н. пр. — Сиди тихенько, щоб не взяло тебе лишенько. н. пр. — Вийди, Грицю, на улицю і ти, Коваленко, заграй мині в сопілочку стиха — помаленьку. н. п. — Помалу-малу, братіку, грай, не врази ж мого серденька вкрай. н. в. — Помаленьку — піймаєм стареньку. н. пр.

Тихомо́лкомъ, тихомо́лкою = сти́ха, тихце́м, ти́шком (С. Ш.), ти́шком-ни́шком, ни́шком. — Було лаєть ся — на ввесь куток гукаючи, а тепер коли що, так тихцем в батька — матїр загне. Кн. — Нахили ся тишком-нишком над румъяним білим личком. Руд. Д. ще під сл. **Тайко́мъ.**

Тихонра́вный = ти́хий, сми́рний, спокі́йний, тихоми́рний (С. Ш.), ла́гідний, плохи́й.

Тихо́ня = тишко́ (С. Ш.), тихе́ць. — При батьку воно тихець, а нехай батько з хати, так воно й стелю підійме. Кв.

Тихо́нько = тихе́нько, помале́ньку і д. **Ти́хо.**

Ти́хость = ти́хість. С. Ш.

Тихохо́дъ = д. **Лѣни́вецъ 2.**

Тихо́хонько = тихе́сенько, тихі́сінько, тихі́сїчко (С. Ш.), потихе́сеньку, помале́сеньку, ни́щечком. — Тихесенько вітер віє, степи, лани мріють. К. Ш. — Потихесеньку — помалесеньку, щоб старий не встав, щоб моєї бідної головки та й не клопотав. н. п.

Ти́ше = ти́хше, тихі́ш, тихі́ше, ти́шче (С. Ш.), помалї́ще. — Спускай ся з гори тихіше в низ, щоб ніхто голови не гриз. н. пр. — Та ви бо тишче, та держіть голову понижче. н. пр. — А вона як почула його голос, ще помалїще почала йти. ч. о. Грінч. — **Станови́ться ти́ше** = ти́хшати, тихі́шати. С. Ш. — Радюків голос все тихішав. Лев.

Тишина́ = ти́ша (С. Л. Ш.), ти́хість, тишина́. С. Ш. — Тиша дивная, таємная всюди міцно залягла. Мова. — Де згода в семействі, де мир і тишина. Кот.

Тиши́ть = тихоми́рити. С. Ш.

Тишко́мъ = д. **Тихо́нько.**

Тишь = д. **Тишина́.**

Тка́льный = тка́цький.

Ткани́на = ткани́на, тка́нка. С. Ш. — Перебери ся з тканки в переперанку. н. пр.

Тка́ніе = ткання́. С. Ш.

Ткань = ткани́на, тка́нка (С. Ш.), з валу — валови́на, в котрій третя нитка конопляна — потре́тина, домашня — домотка́н. — Човником ткала вона на верстаті тканину. Ніщ. — Греки на обмін навезли коштовної тканини. Кн.

Тканьё = ткання́. С. Ш. — Основа витяна, а ткання вовняне. С. Ш.

Ткать, со(на)тка́ть, вы́ткать = тка́ти, віткати, наткати, ви́ткати.

Тка́цкая = тка́льня. С. Ш.

Тка́цкій = тка́цький. — Ткацьке полотно. С. Ш.

Ткачёвъ = ткачі́в. С. Ш.

Тка́ческій = тка́цький.

Тка́чество = тка́цтво. С. Ш.

Ткачи́ха = 1. тка́ля (С. Л. Ш.), ткаха (С. Ш.). — А вона була на всю околицю перва ткаля. н. о. — Дочку Наталю, дївку чесну, роботящу і хазяйку й ткалю. Мак.
2. ткачи́ха (жінка ткача).

Ткачъ = ткач, в жарт — ниткоплу́т, жінка його — ткачи́ха, син — ткаче́нко, дочка — ткачі́вна. С. Ш. — Ой ти знав, на що брав — я не твоя рівня, бо ти ткач ниткоплут, а я бондарівна. н. п. — Ткачихо! буде тобі лихо. н. пр.

Тке́нна, рос. Lycium Barbarum L. = дереза́, лаву́н, пові́й, незайма́йник, дарморо́с, ли́цій. С. Ав.

Ткну́ть, ся = д. **Ты́кать, ся.**

Тлетво́рный = шкодли́вий, шкодю́чий, зара́зливий і д. **Вреди́тельный.**

Тли́ться = тлї́ти (С. Ш.) і д. **Тлѣть 2.**

Тло, у виразі: **до тла́** = д. **Дотла́.**

Тлѣніе = тлї́ння.

Тлѣнный = тлї́нний. С. Ш.

Тлѣнъ = тлї́нь.

Тлѣть, истлѣть = 1. тлї́ти (С. Ш.), гни́ти, трухні́ти (С. Ш.), затлї́ти, згни́ти, потру́хнути, зпорохні́ти (д. **Истлѣва́ть**).
2. тлї́ти (С. Ш.), же́врiти (С. Л.), че́врiти, потлї́ти, зотлї́ти. — Іскорка в попелї ледве жевріє. О. С. — Полумъя вже не було, тільки головешки чевріли. Кв.

Тлѣться = д. **Тлѣть 2.**

Тля = 1. іржа́, гниття́.
2. Aphis — тля́, росли́нна, травъяна́ во́ша, попеляста — попелю́ха. Лев. — Рослинні воші купками збивають ся на листу. Ст. О.

Тминъ, рос. Carum Carvi L. = кми́н, тми́н, цмин. С. Ав.

Тмить, затми́ть, ся = тми́ти (С. Ш.), темні́ти (С. Ш.), тьма́рити, ся і д. **Затемня́ть, ся.**

То = то. — Коли я їхав з міста, то здибав його на дорові. С. Ш. — Чого ти, наймитку, так рано встаєш? Та я то обуванням, то одяганням надолужу. н. пр. — **То́ бишь**

= то бак. — Тó то же = тóж бо. — То и дѣло = раз-у-рáз, раз-пóраз. — И тó = тай тó. — Тó, да не тó = те, та не тé. — Чтó-то = щось, якось.

Товáришко = товáрець. С. Ш.

Товáрищевъ = товáришів. С. Ш.

Товáрищески = товáриськи (С. Ш.), подрýзьки, по товарúськи.

Товáрищескій = товарúський. С. Ш.

Товáрищество = 1. товáриство (С. Ш.), компанїя, артїль, спілка (Д. Ассоціáція).
2. товаришовáння (С. Ш.), панїбрáтство. — Товаришовання з Шевченком не вудило Брюлова. Кн.

Товáрищъ = 1. товáриш (С. Ш.), зб. — товарúство (С. Ш.), компáнець, в малку або по школї — колéґа (Под.), і друг разом — панїбрáт (С. З.), в якому дїлї — совмíсник, умíсник, потýжник, в торговлї — спíльник. — Пішний кінному не товариш. н. пр. — Одъїзжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся: прощай, прощай славне товариство! н. п. — Добро своє пропиває, товариство напуває. н. п. — **Быть товáрищами** = товаришувáти (С. Ш.), компанувáти, за панїбрáта бýти. — Давай удвох товаришувати, бо мині самому не щастить. н. о. Ет. зб.
2. в службі — товáриш, помíшник. — **Т. судьѝ** = підсýдок. — **Т. церкóвнаго старосты** = підтитáрій.

Товáръ = 1. товáр (С. Ш.), крам. С. З. Л. — **Т. мануфактýрный, крáсный, галантерéйный, мéлкій** = крам. — **Т. бакалéйный** = бакáлїя. — Купець з Бару: ані грошей, ні товару. н. пр. — Є надія в Бозї, коли товар в возї. н. пр. — Дай Боже купця на гнилий товар. н. пр. Грінч. — Рябе і в краму дороге. н. пр. — Купець, щоб де було свій крам складати, комору збудував. Б. Г. — На наш крам знайдеть ся пан. н. пр. — Тут купцї набірали грецького і болгарського краму, та й Угри привозили сюди свій крам. Бар. О. — Купець поїхав за границю краму купувати. н. к. Грінч.
2. (у шевцїв) — товáр (С. Ш.), рéмінь, ремінячча. — Купив товару на черевики. С. Ш.

Тогдá = тогдї, тодї (С. Л. Ш.), отодї. — Як є на мед, тодї пий пиво, а як є на пиво, тодї пий воду. н. пр. — Се було тодї, як баба дївкою була. н. пр. — **Тогдá же** = тодї ж. — **Т. ѝменно** = тодї, отодї сáме. С. Л. — Отодї саме він помер, як я родивсь. Кн.

Тогдáшній = тогдїшній (С. Ш.), тодїшній.

Тó-есть = сéб-то (С. Л.), цéб-то, тóб-то (С. Ш.), знáчить, ся (С. Л.). — Ти думаєш, що я жалую грошей, тоб-то мині шкода їх? С. Ш.

Тóждественный, но = тотóжний, однáковий, одноманїтний. — Видавець не друкував тотожних віршів в варіантах одної піснї, але вибірав текст найбільше повний. З. Ог.

Тóждество, тóжество = тожсáмість, тотóжність. — Слово Величане здаєть ся має тожсамість з Величанами Масуді. Бар. О. — Між релїгією і моральностию хоч і є тожсамість, але... Кн. — Збиває думку Малишевського про тотожність автора „Зачатки“ з автором Апокрізіса. Зап. Кок.

Тóже = теж (С. Ш.), тож. — Я чув і ти теж не глухий був. — І я теж кажу. С. Ш. **Тóже сáмое** = теж сáме.

Токарёвъ = тóкарів. С. Ш.

Токáрничать = токару(ю)вáти. С. Ш.

Токáрный = тóкарський.

Токáрная = токáрня. С. Ш.

Токáрь = тóкар (С. Ш.), тóкарь, жінка його — токарúха, син — токарéнко, дочка — токарівна, що виточує з костї — костúрь.

Токмáрь, токмáчъ = д. **Колотýшка**.

Токъ = 1. потíк і д. **Потóкъ** і **Струя́**.
2. тік, тóк (С. З. Ш.), в Херсонщинї — гармáн і д. **Гумнó**.
3. тяг, прóтяг (воздуху), течія́.
4. (фіз.) — течія́.

Толкáть, толкнýть, ся = 1. пхáти, ся (С. Л.), штовхáти, ся (С. Л.), штýрхати, тручáти (С. Ш.), трутúти, ся (С. Ш.), стусовáти, ся, пхнýти, попхнýти, штовхнýти, турнýти (С. Ш.), штурхнýти, стусонýти, тýра дáти. — Чого ти так пхаєш ся? — Терпи! За долею куди попхне — хились. Гул. Ар. — Та завзяту молодечу почина штовхати в плечі. Мова. — Тая корова ступнула, якось дійницю ногою штовхнула. Грінч. Чайч. — Щоб тебе лють турнула! С. Ш.
2. товкáти, ся, стýкати ся. — Дай Боже діждати — яйцями товкати (на Великодних сьвятах). н. пр. — Стукаєть ся в двері.
3. тиня́ти ся, волочúти ся, тягáти ся, вéштати ся і д. **Шатáться**. — Цїлий день тиняєть ся без дїла.

Толкáчъ = 1. товкáч, ступúр і д. **Пестъ**.
2. робітник, що випáлює і товчé любáйстер.

Толковáніе = товмáчення, тлумáчення. С. Ш.

Толковáтель, ница = товмáч, тлумáч, ка (С. Ш.), що вміє добре розтлумачити. —

тлумакува́тий. — Він чоловік тлумакуватий, бо то геть тобі росказе: як, що й до чого. Черкаси.

Толкова́ть, истолкова́ть = 1. тлума́чити (С. Ш.), товма́чати (С. Ш.), виясня́ти, товкува́ти (С. Ш.), товкма́чити (С. Ш.), тлумакува́ти і д. **Истолкова́ть.** — Та я вже йому тлумакував, тлумакував, але він нічогісінько не тямить. Черкаси.

2. (**протолкова́ть**) — товкува́ти (С. Ш.), бала́кати, розмовля́ти, пробала́кати. — Як з тобою товкувать, то треба ночувать. С. Ш. — Цілу ніч з нам пробалакали.

Толкови́тый = тямки́й (С. Ш.), тямови́тий.

Толко́во = з то́вком, розсу́дливо, до ді́ла, зрозуміло.

Толко́вый = 1. виясня́ючий.

2. тямки́й, тяму́щий, тяму́чий і д. **Пона́тливый.**

Толкотня́ = товкотня́ (С. Ш.), товкотне́ча, то́вча, на́товп, на́товк, по́товк, по́товч. — Оце товча, наче на ярмарку. Кн.

Толку́нъ = товка́ч і д. **Пестъ.**

Толку́чій ры́нокъ, толку́чка = товку́н, товчо́к, товку́чка, товку́чий ри́нок, точо́к, танди́та. С. Ш. — Купив на товкуні. С. Ш. — Виходю вранці на точок. Кр. — У Київі коло Самсона на точку що хоч купиш. Кн. — Купив камизельку на тандиті. С. Ш.

Толку́шка = товка́ч і д. **Пестъ.**

Толкъ = 1. товк (С. Ш.), толк (С. Ш.), то́лок (С. Ш.), тя́ма, тям, глузд, пантели́к. — Який ум, такий і товк. н. пр. — Як в тебе є товк, то в мене є гроші. С. Ш. — Нема в тебе толку, хоч запали — не тріснe. н. пр. — На лихо Бог дасть толк. н. пр. — Треба брехні толок дать. н. пр. — Впало йому на толок. С. Ш. — Глузд за розум повернув. н. пр. — **Безъ то́лку** = без пуття́. — **Доби́ться то́лку** = допита́ти ся. — **Сби́ть ся съ то́лку** = зби́ти ся з пантели́ку, з пли́гу, па́морки заби́ти. — Будь ласкав, сватоньку старику, ізбий Енея з пантелику. Кот. — Еней од страху з плигу збив ся, в умі сердега помішавсь. Кот. — **То́лкомъ** = до пуття́. — Не вміє росказать до пуття.

2. (частіше мн. **То́лки**) — поголо́с, пові́р, погово́ри і д. **Молва́.**

3. се́кта.

Толкъ = штовх, штовхи́ць, штурх, дук, пхиць. — А він його штовх у бік. — А далі — штовхиць його межи плечі. п. о. — Поїхали труським возом, дорога йде лісом, по корінню, от воно тобі раз-у-раз дук та дук, та так набило боки. Кн.

Толма́чъ = 1. товма́ч. С. Ш.

2. пт. Tringa vanellus — ча́йка.

Толокно́ = пу́тря. С. З.

Толокня́нка, толокня́никъ, толокни́ца, рос. Arctostaphylos officinalis Moench. A. Uva Ursi L. = вовчі ягідки́, кучни́ця, розхо́дник. С. Ан.

Толочи́ть, потолочи́ть = толо́чити, потоло́чити. — Цуцу, боса! Не толоч проса. н. пр.

Толо́чь, истоло́чь, натоло́чь = товкти́ (С. Ш.), зтовкти́, натовкти́; разом і мнять — товкма́чити. — Що ти робиш? Сіль товчу. С. Ш.

Толо́чься = товкти́ ся, волочи́ти ся. — Товчеть ся, як Марко по пеклу. н. пр.

Толпа́ = товпа (С. Ш.), сто́впище (С. Л.), сто́вписько, тиск (С. Ш.), гурма́, юрма́ (С. Л.), гурба́ (С. Л.), юрба́ (С. З. Л.), на́товп, ку́па, згра́я, ва́лява, табу́н. — Народ товпами йде. С. Ш. — Кинув очима на велике стовпище дівчат. Лев. — З корчми до корчми її водять, за нею хлопці гурмою ходять. н. п. — Народ гурмою втікав від угніту і кривди до Московського царства. Бар. О. — Гурмою стовплений народ. Мова. — Зібрала ся юрма превелика. Олекс. — За нами юрма йшла народу. Мет. — Люди знов збили ся у юрбу і почали гомоніти. Лев. В. — Умішав ся поміж юрбою ярмарковою. Кв. — Прощай ся з юрбою своєю. Кот. — Зібрав ся великий натовп народу. Прав. — Тепер на базарі такий натовп, що страх. С. Л. — Побігла і сховала ся в натовпі дівчат. Лев. — А чоловіки і жінки табунами ходять. Кв. — Дітвори весела зграя гралась, метушилась. Гр. Чайч. — **Толпо́ю** = гурто́м, юрбо́ю, гурмо́ю, по́топтом. — Ввалились у Київ, тай пішли потоптом. п. о. — **Толпо́й вы́йти** = ви́роїти ся.

Толпи́ться, столпи́ться = то́впити ся (С. Ш.), ку́пити ся, ку́пчити ся, юрми́ти ся, комаши́ти ся, зто́впити ся, ску́пчити ся, зъюртова́ти ся. — Аж потіють та товплять ся, щоб то ближче стати. К. Ш. — Товплять ся, як до сьвяченої води. н. пр.

Толсте́некъ = товсте́нький, гладке́нький.

То́лсто = то́всто. — Намаж маслом товсто. — Ведмідь на ретязі товсто рево. н. пр.

Толстобрю́хій = товстопу́зий. С. Ш.

Толстова́тый = товсте́нький.

Толстогу́бый = губа́тий, губа́нь.

Толстоза́дый = купра́тий, купра́стий, кри́жистий.

Толстоко́жій = товстошку́рий, твердошку́рий (С. Ш.). — Такий в його товстошкурий, що його й шилом не втнеш. Кн.

Толстоко́рый = товстоко́рий.

Толстоно́гій = товстоно́гий.

Толстомо́рдый = пика́тий, товстопи́кий.

Толстоно́ска, пт. Fringilla Cocothraustes Memm. = товстопи́сок, ко́стур, костогри́за, ягі́дник. С. Ш.

Толстота́ = то́вща, товщина́. С. Ш.

Толстоше́я, толстоше́йка=гамаликува́тий.

Толсту́ха, толсту́шка = товсту́ха, товсту́ля, товсту́шка. С. Л. — Мати товстуля, дочка красуля, а син кучерявий. (н. заг. — піч, вогонь, дим).

То́лстый = товсти́й (С. Л. Ш.), дуже — товсте́нний, товстю́чий (С. Ш.); гру́бий, про чоловіка — гладки́й (С. Аф. З. Л.), опа́систий (С. Л.). — Товста книжка. — Живіт товстий, а лоб пустий. н. пр. — Грубе полотно. — Диплом той був на грубому папері. Кв. — Боже батьку! Дай грошей шапку і жінку гладку. н. пр.

Толстѣ́йшій = товсте́нний, товстю́чий (С. Ш.).

Толстѣ́ть, потолстѣ́ть, растолстѣ́ть = товсті́ти, товсті́шати (С. Ш.), то́вщати, гла́дшати, грубі́ти (С. З.), гру́бшати, потовсті́ти і т. д.

Толстя́къ = товсту́н, товстю́к, товпи́га (С. Л. Ш.), бе́цман, бу́хтя (Сп.), тухо́лище (Сп.).

Толстяче́къ = опе́цок. С. З.

То́лча = товч. — Вийде (свиня) заїжана така, наче де товч їла або муку. С. Ш.

Толче́ніе = то́вчення. С. Ш.

Толчея́ = 1. товчія́, то́вчка (С. Ш.), товка́льня. — Просо дають в товчку. С. Ш. 2. сту́па, сту́пка. С. З. Л.

Толчо́къ = штовха́н, штурха́н, штурхане́ць, стуса́н (С. Л.), стуса́к, товчо́к (С. Ш.), буха́н, бухане́ць. С. Ш.

То́лща = то́вща, ски́ба (С. Ж.).

То́лще = то́вще, товсті́ше, гла́дче.

Толщина́ = то́вща (С. Л. Ш.), товщина́ (С. Л. Ш.), товщиня́, товщи́нь. — **Толщино́ю, въ толщину́** = завто́вшки (С. З.), уто́вшки, уто́вщ, навто́вшки.

То́лько = ті́льки, ті́лько (С. Ш.), ті́лки, ті́лко (С. Ш.), ті́ки, ті́ко (С. Ш.), лиш, лем. — Що хочеш міні роби, тілько не перекидай мене через тин. н. пр. — Походить свиня на коня, тіки шерсть не така. н. пр. — **То́лько бы** = аби́, аби́-б, аби́-то, ті́льки-б. — Аби болото, а чорти будуть. н. пр. — **То́лько что, лишь то́лько, то́лько-то́лько** = ле́две, допі́ро, оце́ за́раз. — Та радий такий, неначе допіро народився. н. о.

Томи́тельный, но = томли́вий, во, нудли́вий, во, нудни́й, нудки́й, мло́сний, но. — Сподівана воля не приходила, томливі дні дожидання мучили Шевченка. Кн. — Причини такого томливого безділля я не відаю. Кн. — Нудна самітність в келії не давала йому спокою. Кн.

Томи́ть, ся = томи́ти, ся (С. Ш.), ну́дити, ся (С. Л.), ну́ди́ти сьві́том, нудьгува́ти, ма́яти ся, мару́дити ся. — Як вона нудилась, жадна розвага її не брала. Кн. — **Томи́ть го́лодомъ** = мори́ти го́лодом. — **Томи́ть сталь** = гартува́ти.

Томле́ніе = ма́яння, млость (С. З.), нуд, нудьга́, нудо́та. — Як млость пішла по всьому тілу. С. З. — **Т. ста́ли** = гартува́ння.

Томля́нка = кри́ця. С. З.

То́мность = то́мність. С. Ш.

То́мный = то́мний (С. Ш.), вто́млений, сто́млений, охля́лий, кво́лий.

Томъ = том, части́на, кни́жка.

Томѣ́ть, истомѣ́ть = д. Изнемога́ть і Ослабѣва́ть.

То́ненькій, ко = тоне́нький, ко.

Тонёхонекъ, тонёшенекъ = тоне́сенький, тонісі́нький, тонісі́чкий. С. Ш. — Бондарець обручики струже, тонесенькі дуже. н. п.

Тонизна́ = тонина́. С. Ш.

Тони́ть, отони́ть = тони́ти, тончи́ти (С. Ш.), потони́ти, потончи́ти (д. Ота́нивать).

То́нкій = 1. тонки́й (С. Ш.); ле́гкий; ніжний, делі́ка́тний. — Тонкий стан. — Тонке сукно. — Тонка пряжа. — Тонкий голос.
2. прони́кливий, хи́трий, му́дрий.

Тонкова́тый = тоне́нький, потонкий.

Тонкозерни́стый = дрібнозерни́стий.

Тонкоко́жистый, тонкоко́жій = тонкошку́рий. С. Ш.

То́нкость = тонина́, тонкота́.

То́нна = вага́ в 62 пу́ди або́ мі́сто в 40 куб. ху́тів (що до місткости судна).

Тону́ть = 1. (затону́ть, потону́ть) — тону́ти (С. Ш.), потону́ти.
2. (утону́ть) — тону́ти, утопа́ти, потопа́ти, утону́ти (С. Ш.). — Павле! Кобила плавле! Брешеш, Антоне, то ж вона тоне. н. пр. — Плив, плив, та на березї і утонув. С. Ш. — Серед ночі темної, на морі синьому, за островом Тендером потопали, пропадали... Один потопае, другий виринае. К. Ш.

Тонча́вый = худорля́вий.

Тонча́ть, истонча́ть = то́ншати, то́ньшати (С. Ш.), пото́нчати, пото́ншати.

Тонча́ть, истонча́ть = тони́ти, тончи́ти, утончи́ти, утопи́ти (С. Ш.), стончи́ти, потони́ти.

Тонъ = тон (С. Ш.), лад. — Ви були настроєні не на мій лад. Кн. — **Говори́ть въ тонъ** = під мислї кому́ говори́ти. Кн.

Тонѣ́ть = д. **Тонча́ть.**

То́ня = то́ня, не́водище.

То́паніе = то́пання (С. Ш.), ту́пання (С. Ш.), тупцюва́ння.

То́пать, то́пнуть = то́пати (С. Ш.), ту́пати (С. Ш.), то(у)потї́ти (С. Ш.), тупцюва́ти (С. Ш.), го́пати, гу́пати, то́пнути, ту́пнути (С. Л. Ш.), скоро біжучи — лопотї́ти, копотї́ти. — Розсердив ся мій миленький, аж ногами тупотить. н. п. — Дубельт почав тупотїти ногами і кричати. Кн.

Топи́ть, ся = 1. (**истопи́ть, ся**) — топи́ти, пали́ти, ви́топити, напали́ти, ся. — Чужу хату топить — свої очі сліпить. н. пр. — В старій печі дїдько топить. н. пр. — Напалив грубу так, що й руки не вдержиш.
2. (**растопи́ть, ся**) — топи́ти (С. Ш.), розтопи́ти, розпусти́ти, ся. — З нас деруть ремінь, а з їх бувало й лїй топили. К. Ш.
3. (**утопи́ть, ся**) — топи́ти, ся (С. Ш.), потопля́ти, утопи́ти, ся, потопи́ти, ся. — Хіба піду до річеньки, з жалю утоплю ся. Не топись, коваче, марно душу згубиш. н. п. — Артиста спроможен то потопляти серце людське в пекло, то підносити. Кн.

То́пка = 1. топлї́ння, то́пка.
2. піч, гру́ба, гру́бка.

То́пкій, ко = грузьки́й (С. Аф. З), гру́зько, гру́зний, багни́стий. — Тому довго їхали, що дорога після дощу, немов в осени, грузька стала. Кн. — Один бережок був згористий, а другий — грузьке болото. Ст. Ан. — Грузне болото. Кр. — Долина багниста і зїло грузька. Л. В.

То́пкость = гру́зкість, грузо́та, грузя́вина. — Вибейкавши ся з грузкости. Л. В.

То́пливо = то́пливо (С. Ш.), па́ливо, огріва. — Нема палива — пічим хату нагріти. н. о.

То́плый = намо́клий.

То́пнуть = д. **Тону́ть** і **То́пать.**

То́полевый = топольо́вий. — Топольова помада вживаєть ся, як волосся лїзе. С. Ш.

То́поль, здр. **топо́ликъ,** рос. Populus alba L. = топо́ля (С. Ан. Ш.), сребри́ста топо́ля (С. Ан.), дерево — тополи́на, здр. — топо́лька, топо́ленька, тополи́нка, тополи́нонька. С. Ш. — **Души́стый, бальзами́ческій т.,** P. balsamifera L. = золота́ верба́. С. Ан. — **Пирамида́льный, итальянскій т.,** P. dilatota Ait. = раї́на, я́вір. С. Ан. — **Че́рный т.,** P. nigra L. = сокори́на, я́сокір. С. Ан.

Топо́рикъ = соки́рка, топоре́ць (С. Ш.).

Топори́ще = соки́рня, топори́ще (С. Ш.), топори́сько. — Як утопає, сокиру даває, а як порятують, і топорища жалує. н. пр. — Загубивши сокиру, добре й топорисько. н. пр.

Топо́рный = 1. соки́рний.
2. соки́рницький, кострубова́тий. — Сокирницька робота. Лев. — Робота міцна, добра, та кострубовата, не до вподоби панам. Кн.

Топо́рщиться, растопо́рщиться = надима́ти ся, наду́ти ся, розду́ти ся, настовбу́рчувати ся, настовбу́рчити ся, пиша́ти ся і д. **Напыща́ться** і **Надува́ться** 4. і 5.

Топо́рщить, растопо́рщить = топи́рити (С. Ш.) і д. **Растопы́ривать.**

Топо́ръ, топо́рикъ = соки́ра (С. Л.), соки́рка, топо́р (С. Ш.), топоре́ць (С. Ш.), маленький на одну руку — однору́шня соки́ра, широкий — барда́ш, малий з вигнутим топорищем — барда (С. Ш.), з товстим обухом — колу́н (Лев.), дорожнїй (палка з сокиркою) — ке́леп (С. З.), тупий — тупа́к, тупи́ця (С. Ш.).

Топотня́ = тупотня́ (С. Ш.), тупотня́ва.

То́потъ = ту́пання (С. Ш.), ту́ркання (С. Ж.), тупотї́ння, топотня́ (С. Ш.).

Топта́ніе = топта́ння, топцюва́ння. С. Ш.

Топта́ть, ся = 1. (**притопта́ть, растопта́ть**) — топта́ти, топцюва́ти (С. Ш.), притопта́ти, стопта́ти, потопта́ти, розтопта́ти, хліб — толо́чити (С. Л. Ш.), потоло́чити. — Топчу, топчу раст. Дай, Боже, потоптати і того року діждати. н. пр. — Молод козак розпивсь, розгуляв ся, стоптав, зламав червону калину. н. п. — **Топча́** = по́топтом. — Усїх потоптом в болото загнали. Л. В.
2. (**вы́топтать**) — топта́ти, міси́ти, грузи́ти, ви́місити (на пр. глину).
3. (**стопта́ть, ся**) — топта́ти, зтопта́ти, зтопцюва́ти, ся. — Чоботи зтоптали ся.
4. (**затопта́ть**) — топта́ти, затопта́ти. — Затоптали долівку.
5. (про птиць) — топта́ти, ся. С. Ш. — Когут топче кури. С. Ш. — Зозуля не має чоловіка — тріщук ю топче. н. пр.
6. товкти́ ся, топта́ти ся (С. Ш.). — Чого тут топчеш ся?

Топу́чій = д. **То́пкій**.

Топъ-топъ = туп-ту́п, тупу́-тупу́. С. Ш. — Туп-туп ніженьками, цок-цок підківками. н. п. — Тупу-тупу ніжками, зколю тебе ріжками. н. к.

Топы́рить, растопы́рить = топи́рити (С. Ш.), настовбу́рчувати і д. **Растопы́ривать**. — Настовбурчив брови, наче щетина у кнура. Кн. — **Т. глаза́** = витріща́ти, виряча́ти. — Не вирячай так очей на мене, а слухай. Кн.

Топы́рка, рос. Spiraea Ulmaria L. = бузина́ боло́тна, гіро́шник, огіро́шник, меду́ниця, жа́бъячі конопе́льки. С. Ан.

Топь = багно́, багни́на (С. Л.), багню́ка (С. Л.), багнови́ці (С. Ш.), грузь, драгвина́ (Кр.), моква́, мла́ка, млакови́на. С. Жел.

То́рба = 1. ша́нька. — Розгнуздав коні і почепив їм на морди шаньки з вівсом. Лев.

2. коші́ль, ко́шик (плетений).

Торга́шъ = торга́ш (С. Ш.), кра́марь, махля́р. — Сякий такий торгаш, та все їсть калач, а хлібороб хліба робить, хліб і їсть. н. пр.

Торга́шество = кра́марство.

Торгова́ніе = торгува́ння. С. Ш.

Торгова́ть = 1. торгува́ти (С. Ш.), то́ржити, купцюва́ти, переважно про жидів — гандлюва́ти (С. Л.), дрібним або мануфактурним крамом — крамарюва́ти (С. Л.), крамува́ти (С. З.), мнясом — різникува́ти, горілкою — шинкарюва́ти, на базарі або на ярмарку — базарюва́ти, ярмаркува́ти. — Торгує хлібом. — Взяв у мене всі дукати, та й поїхав гандлювати в море. Ст. С.

2. (сторгова́ть, ся) — торгува́ти ся, торжи́ти ся (С. Ш.), сторгува́ти, ся.

Торго́вецъ = купе́ць (С. Л.), мануфактурним або дрібним крамом — кра́марь (С. Л.), кра́мар, бакалією — бакалі́йщик (С. Ш.), олією — олі́йник, сіллю — соля́р, свиньми — каба́нник, свитами — сви́тник, скотиною — пра́сол (С. Л.), полотном — полоте́нщик, в розноску — коробе́йник, варя́г (С. Л.), що вимінює — ра́шевець, щезі́нник (С. Л.), краденим — шепоти́нник.

Торго́вка = торго́вка (С. Ш.), дрібним крамом — кра́марка, крама́рщиця (С. З.), живностю або чим їстовним — переку́пка (С. З. Л.), бубликами — бубле́йниця, бубле́шниця (С. Ш.), на базарі в ятках — сіду́ха (С. З. Л.), олією — олі́йниця, печеним хлібом — перепіча́йка (С. З.), хлянами — хлятни́ця. — Там під ряд крамниці, там перекупки з булками, а тут дві різниці. Руд. — Сластьони шкварились, сідухи цокотіли. Кот.

Торго́вкинъ = торго́вчин (С. Ш.), кра́марчин і т. д.

Торго́вля = торг (С. Л.), торго́вля (С. Ш.), торгува́ння (С. Ш.), купе́цтво, мануфактурним або дрібним крамом — кра́марство, крамарюва́ння (С. Л.), найбільше про жидів — га́ндель, гандлюва́ння (С. Л.), скотиною — пра́сольство.

Торго́вцевъ = купе́цький.

Торго́вый = торго́вий (С. Ш.), гандльо́вий, купе́цький, кра́марський.

Торгъ = 1. торг, пото́ржка (дія). — В торгу нема гаїву. н. пр.

2. торг, торжо́к (С. Ш.), торго́виця (С. Ш.), ри́нок. — Бути козі на торзі. н. пр. — Не рада коза на торг, так ведуть. н. пр. — Ой піду я на торжок, куплю собі голубок. н. п.

Торе́цъ, частіше мн. — **то́рцы** = мости́ни, що випи́люють з коло́д для брукува́ння ву́лиць.

Торже́ственность = вели́чність, бу́чність.

Торже́ственный, но = торже́ственний (С. Жел.), урочи́стий (С. Ш.), вели́чний, пи́шний, бу́чний, но, з у́чтою. — Владику приймали дуже урочисто і сердечно. Пр. — Наші заручини справили з великою учтою. Кн.

Торжество́ = торжество́ (С. Жел. Ш.), урочи́стость (С. Ш.), сьваткува́ння.

Торжествова́ть = 1. (отторжествова́ть) — сьваткува́ти, відсьваткува́ти.

2. (восторжествова́ть) — перемога́ти, переважа́ти, перемогти́, перева́жити, здола́ти, здолі́ти. — Правда кривду переможе. н. пр.

То́ржище = база́рь, торго́виця, торго́вниця, ри́нок.

Тори́ть = 1. (вы́торить) — привча́ти, призвича́ювати і д. **Пріуча́ть**.

2. (протори́ть) — торува́ти (С. Ш.), топта́ти, уторува́ти (С. Ш.), протопта́ти і д. **Протори́ть**.

Тори́ца, рос. Spergula arvensis L. = мете́лики. С. Ан.

Тормази́ть, за(под)тормази́ть = гальмува́ти (С. Аф. Л.), загальмува́ти. — На гору йду — не бичую, а з гори йду — не гальмую. н. п. — Хто де не дума, там ночує, хотів де бігти — так гальмує. Кот. — Віз був не загальмований, так коні так і понесли згори. н. о.

Тóрмазъ = 1. га́льма, гальмó (С. Аф.), особливе — рак. — **Наложи́ть, надѣ́ть тóрмазъ** = загальмува́ти. — **Отпусти́ть т.** = розгальмува́ти.

2. підрізи. — Санки на підрізах.

Тормоши́ть, затормоши́ть = тóрсати (С. Ш.), термóсити (С. Ш.), ша́рпати, сми́кати, сі́пати, засми́кати, засі́пати.

Тóрная дорóга, дорóжка = би́тий шлях, би́та дорóга, дорі́жка, втóптана, протóптана стéжка. — На битую доріженьку виїзжає. н. п. — Ой знати, в кого есть дочка — втоптана стежечка через садочок. н. п.

Торова́тый = щéдрий.

Торова́тость = щéдрість.

Торока́ = торóки (д. **Сѣдлó**).

Торопи́ть, поторопи́ть, ся = скóрити, скóрити ся, спіши́ти, поспіша́ти, ся, хвата́ти ся, хапа́ти ся (С. Л.), похоп'я́ти ся, гали́ти (С. Л.), ква́пити, ся, нагли́ти, поскóрити, ся (С. Л.), поспіши́ти, ся (С. Л.), похопи́ти ся. — Хапаеть ся, як попівна заміж. н. пр. — Що ти так галиш, неначе хто женеть ся за тобою. Кот. — Жлукти і улики на пушки робить галяли на захват. Кот. Д. ще під сл. **Спѣши́ть.**

Тóропкій = д. **Суетли́вый, Торопли́вый** і **Трусли́вый.**

Торопли́вость = спіх, пóспіх, хапа́ння, сквапли́вість і д. **Поспѣшность.**

Торопли́вый, во = 1. спішли́вий, поспі́шний (С. Л.), хапки́й, квапли́вий, сквапли́вий, сква́пний, скороспі́шний і д. **Поспѣшли́вый.**

2. лякли́вий, жахли́вий і д. **Пугли́вый.**

Торопы́га = клопоту́н, побі́гач, скорохва́т.

Тóропь = спіх, пóспіх і д. **Поспѣшность.** — **Въ торопя́хъ** = з пóспіху. — З того поспіху і горщика розбила. н. о.

Торопѣ́ть, оторопѣ́ть = торопі́ти (С. Ш.), боя́ти ся, ляка́ти ся, оторопі́ти, зляка́ти ся, вжахну́ти ся.

Торочи́ть = 1. (**выторочить, оторóчить**) — торочи́ти (на пр. торочками — С. Ш.), облямóвувати, ви́торочити, облямува́ти.

2. привъя́зувати до торокі́в (д. **Сѣдлó**).

Торсъ = 1. ту́луб (д. **Ту́ловище**).

2. стату́я, без голови́ або без рук і ніг.

Тортъ = торт (С. Ш.), солóженик.

Торфяно́й = торфóвий, торхвя́ний. С. Жел.

Торцево́й = зрóблений з „тóрців“ (д. **Тóрецъ**).

Торча́ть = сторча́ти (С. Л.), стирча́ти (С. З. Л.), стремі́ти (С. З.), стовби́чити (Лев.). — Кучеряве волосся стирчало на голові Лев. — Чого ти тут стовбичиш?

Торчи́ло = д. **Жердь** і **Шесть.**

Торчкóмъ, торчмя́ = торчма́ (С. Ш.), сторч, на́всторч.

Торѣ́ть, наторѣ́ть = навика́ти, нави́кнути.

Тоска́ = журба́, жура́, журбóта, нуд, ну́да (С. Л.), нудь, нудьга́ (С. Л.), зану́да, ту́га (С. Ш.), ту́женька, приту́га, сум (С. Л.), сумóта, тоска́ (С. Ш.), ни́я. — Журбу годую, нудьгу сповиваю, а сум колишу. н. пр. — На серці нуд, в очах криваві плями. Ст. Б. Х. — І сповиваючи сьпівала, свою нудьгу переливала в свою дитину. К. Ш. — Чогось мене молодого та зануда бере. н. п. — Без вірного друга велика туга. н. пр. — Туга міні за тугою — пішов милий за другою. н. п. — І слідоньки забрав, серцю туженьки завдав. н. п. (Д. теж під сл. **Печа́ль**).

Тоскли́вый, во = журли́вий, во (С. Л.), жу́рно, тужли́вий, во, ту́жний, но (С. Ш.), сумни́й, су́мно (С. Л.), жа́лібний, но, тóскний, но (С. Ш.). — Розважали дівчиноньку, тай журить ся журно н. п. — І чогось жалко міні стало, тужно так. Коц. — А з серця нехотя леть ся тужна і чудова пісенька. Фр. — Не хили ся, сосно, бо й так міні тоскно. н. п.

Тоскова́ніе = журі́ння, сумува́ння.

Тоскова́ть = сумува́ти (С. Л.), ну́дити, ся (С. З. Л.), ну́дити сьвітом, нудьгува́ти (С. З.), ни́діти, ся (С. З.), тужи́ти (С. Ш.), тужитки (С. Ш.), вбива́ти ся (С. Л.). — Все сьвітом нужу я, спокою не маю; сама я не знаю, чого я бажаю. Скл. Ал. — І жив — не любила, і змер — не тужила. н. п.

Тостъ заздра́вный = здра́виця.

Тóтчасъ = за́раз (С. З. Л.) і д. **Немéдленно.**

Тотъ, та, то = той, оттóй, тамтóй, (С. Ш.), та, та́я, отта́, тота́ (С. Ш.), то, тотó (С. Ш.). — Це все той шибеник наробив. н. к. — Нехай мене той займає, хто кохання в серці має. н. п. — Хто дітей не має, той горя не знає. н. пр. — Чи се ж тая криниченька, що голуб купавсь? Чи се ж тая дівчинонька, що я женихавсь? н. п. — Дай міні тоті чоботи, що я з ярмарку привіз. С. Ш. — На тамтім боці. С. Ш. — За тамтої небіжечки були масляні піріжечки. н. пр. — **Тотъ и́менно** = той са́мий, самісі́нький. С. Л.

Точи́ло = кругле — точи́ло (С. Ш.), гостри́ло. — Наліг, як циган на точило. н. пр.

Точи́льный ка́мень = д. **Точи́ло**, маленький — брус, брусóк (С. Л.), гострити коси — манта́чка.

Точи́льщикъ = 1. точи́льщик. С. Ш.

2. ком. — ша́шель. С. З.

Точи́ть = 1. (**вы́точить**) — точи́ти (С. Ш.), ви́точити. — Токарь добре виточив ніжки до столу.

2. (**наточи́ть**) — точи́ти (С. Ш.), гостри́ти, на бруску — брусува́ти, бруси́ти, наточи́ти, нагостри́ти, ви́гострити, серп — назуби́ти, косу — клепа́ти, манта́чити, наклепа́ти, наманта́чити. — **Точи́ть зу́бы** = гостри́ти зу́би, ма́ти зуб (на ко́го).

3. (**источи́ть**) — точи́ти, поточи́ти. — Черви поточили дошку.

4. **Точи́ть ля́сы** = баля́си точи́ти, теревені пра́вити, дурни́цю нести́.

5. (**источи́ть, ся**) — точи́ти, ся, вилива́ти, ви́лити, ся, витіка́ти. — Вода точить ся. С. Ш. — **Точи́ть слёзы** = пролива́ти сльози.

То́чка = 1. точі́ння, гострі́ння, то́чення (С. Ш.).

2. (грам.) — то́чка (С. Ш.), кра́пка (С. З. Л.), ця́тка. — Друкарю! не дрімай: де треба, точку став, щоб мокрим нас рядном злий критик не напав; бо є й такі: не найде толку — буде тихо: не найде ж точки — лихо. Б. Б. — **Ста́вить то́чки** = точкува́ти (С. Ш.). — **Въ то́чкахъ** (на пр. лист, тканина) — крапча́стий. С. З. — **Т. зрѣнія** = по́гляд, стано́вище. — Дивлячись з сього становища... Кн.

Точнёхонько, точнёшенько = точнїсїнько (С. Ш.), самісінько так, нестеменїсїнько, достеменїсїнько.

То́чно = 1. спра́вдї, дійсне, са́ме, істо́тно, то́чно (С. Ш.), несто́тно, достеме́нно, нестеме́нно. — Істотно так було, як оце кажу. Полт. — Син її був гидкий — нестотно покійний батько. Ст. Ан. — Дрібно та часто, нестотно индик, тупотів ногами. Лев. В. — Як казав він, так нестотно і сталось. Ст. С. — **То́чно ли вы э́то слы́шали?** = чи ви спра́вдї се чу́ли? — **То́чно такъ** = так са́ме (С. Л.), точнїсїнько так.

2. спра́вно, докла́дно, пе́вно, ві́рно. — Він докладно переказав усе, що йому було наказано.

3. мов (С. Л.), немов, на́че (С. Л.), и на́че (С. Л.), бу́цїм (С. Л.). — Він наче й не чув. — **То́чно какъ бы** = так немо́в. — **Онъ то́чно помѣшанъ** = він на́че ошалїв, здурів.

То́чность = докла́дність, спра́вність. — **Въ то́чности** = так са́ме, дослóва, зовсім так, точнїсїнько. — Він дослова переказав його речі.

То́чный = 1. спра́вжнїй, дійсний, то́чний (С. Ш.), достеме́нний, нестеме́нний, істо́тний.

2. спра́вний.

3. одна́ковий, поді́бний, пе́вний.

Точь въ точь = точнїсїнько, несто́тно, нестеме́нно, нестеменїсїнько. — Нестеменїсїнько по нашому. Кот. — **Э́тотъ ма́льчикъ точь въ то́чь оте́цъ** = сей хло́пець точнїсїнько ба́тько або ви́литий, ви́капаний ба́тько.

Тошни́ть, стошни́ть = ну́дити (С. Л.), ва́дити (С. З. Л.), млоїти ся, мару́дити, зану́дити (С. З.), зава́дити. — Занудило коло серця. К. Ш. — **Тошни́тъ** = ну́дить, ва́дить, кану́дить, нуда́ пориває. — Наїла ся цїх опеньків, так аж канудить. Хар. — Нуда пориває дивитись на таку роботу. Кр.

То́шно = ну́дно (С. Л.), ва́дко (С. З.), мло́сно (С. Л.), мо́торошно (С. Л.).

Тошнота́ = нуд, нуда́, нудо́та (С. Л.), млость (С. Л.).

Тошно́тное = вадкува́те. Сп.

То́шный = нудни́й (С. З.), нудки́й, вадли́вий (С. Л.), вадки́й.

Тоща́ть, отоща́ть = 1. охлява́ти, хля́нути, слабі́ти, охля́нути, охля́сти (С. З. Л.), осла́бнути, осла́бти. — Не ївши, не пивши, ми зовсім охляли. Кн. Д. ще під сл. **Ослабѣва́ть** і **Отощева́ть**.

2. худні́ти, схуднути, пох́уднути, з тїла спа́сти (д. **Исхуда́ть**).

То́щій = 1. поро́жнїй. — Щоб подорожнїй не був порожнїй. н. пр.

2. худи́й, сухи́й, сху́длий, худорля́вий, охля́лий.

3. недорі́дний, щу́плий, замі́ркуватий (про зерно).

Трава́, тра́вка = трава́, трави́ця, трави́чка, трави́ченька (С. Л. Ш.), одна — трави́нка, що виросла вдруге після сіновосу — ота́ва (С. З.), скошена — кошени́ця, торішня на степу, не скошена — не́жер, не́жир (Сп.), калда́н (С. Л.), старни́к (С. Л.), берегова — бережи́на (Сп.), болотяна — боло́тнївка, на солонцих — солоне́ць. — **Волше́бная трава́** = зїлля. — **Т. лѣка́рственная, цѣле́бная** = зїлля, зїллячко. С. Аф. — **Со́рная трава́** = бур'я́н, бур'яне́ць, одна — бур'яни́на. С. Ш. — **Пороста́ть со́рными тра́вами** =

буръянува́тіти. — **Недоста́токъ травъ** = безтра́виця. — На битій дорозї трава не росте. н. пр. — Косїть хлопцї отаву, пасїть копей на славу. н. п. — Та вирвала травиченьку та вдарила по личеньку молодого козаченька. н. п. — На смерть нема зїлля. н. пр. — Біжи, доню, до гаю, та шукай зїлля-розмаю. н. п.

Трава́ листъ, рос. Geum rivale L. = піди́йма, попи́книця. С. Ан.

Трава́ пчельни́къ, рос. Melissa, Dracocephalum Moldavica L. = кади́ло, ма́тошник, медо́вка. С. Ан.

Трави́ть = 1. (**вы́травить, страви́ть**) — трави́ти, випаса́ти, толо́чити, спа́сти, потоло́чити і д. **Вы́травить 1.** і **Стра́вливать.**

2. (**затрави́ть**) — цькува́ти, зацькува́ти; підъю́жувати. — Пани нас душили, на гончих міняли, а панськиї дїти нас псами цькували. В. Гр. — Прогоняли, уже й собаками цькували — не йде та й годї. К. Ш. — Підъюжували одних Русинів проти других. Прав.

Тра́вка = трави́ця і д. **Трава́.**

Тра́вля = 1. вло́ви.

2. цькува́ння, поцько́в (Сп.).

Травни́къ = 1. травни́к (поросле травою місце). С. Ш.

2. зїльни́к, травни́к (д. **Герба́рій**).

3. травня́к, травнячо́к. С. Ш. (**Насто́йка**).

Травни́стый = трави́стий. С. Ш.

Травно́й = травъяни́й. С. Ш.

Травоя́дный = травоїдний (С. Ш.), травоїд.

Тра́вчатый = мере́жчатий, квітча́стий (тканина).

Травя́нка, травяне́цъ, рос. Dianthus deltoides L. = зірки́, зірочки́, польові гвозди́ки, сьмілка С. Ан.

Травяно́й = д. **Травно́й.**

Траги́ческій = трагі́чний.

Тракти́рный = трахти́рний. — Я маю трахтирний обід. С. Ш.

Тракти́рщикъ = трахти́рник. С. Ш.

Тракти́рщичій = трахти́рників, трахти́рницький. С. Ш.

Тракти́ръ = трахти́р, трахте́рня. — Ходїм до трахтиру. — Він рано з трахтернї йде. С. Ш.

Трактова́ть (о чемъ) = трахтува́ти (про що). С. Ш.

Трактъ = трахт (С. Ш.), би́тий, вели́кий шлях, гости́нець (Гал.).

Трамбова́ть, утрамбова́ть = убива́ти (напр. дорогу), уто́рувати (С. Ш.), бу́тити, уби́ти, уторува́ти.

Трамбо́вка = до́вбня, то́лок (С. Ш.). — Взяв толок тай столочив тік. н. о.

Транжи́рить, растранжи́рить = три́нькати, ци́ндрити, манта́чити, мептре́жити і д. **Растранжи́рить.**

Транспара́нтъ = 1. просьві́тчаста карти́на.

2. ра́штра. — Підклади раштру, щоб рівно написав. Кв.

Тра́нспортъ = 1. обо́з, ва́лка. С. Л. — Прийшла валка з пшеницею. С. Л.

2. су́дно для перево́зу ваги́.

3. в рахунко́вих книжка́х перено́с підсу́мків на дру́гу сто́рону.

Транше́я = окі́п.

Трапе́за = тра́пеза. С. Ш.

Трапе́зовать = трапезува́ти. С. Ш.

Трапъ = схо́ди (на суднах).

Тра́та = тра́та (С. Ш.), стра́та, по дурному — марнотра́та, марнотра́вство, марнотра́вство, марнува́ння. — Чи зиск, чи трата — една заплата. н. пр. — Не хочеш страти — не лїзь нї в куми, нї в свати. н. пр.

Тра́тить, истра́тить, потра́тить, ся = тра́тити, втрача́ти ся (Кр.), втра́тити, потра́тити, протра́тити. — Протратив багато грошей.

Тра́уръ = жало́ба. С. Л. — Вона в жалобі — недавно чоловіка поховала. Л. Н. В.

Тра́фить, потра́фить = тра́пити (С. Ш.), потра́пити, утра́пити (С. Ш.) і д. **Попада́ть.**

Тра́хнуть = тара́хнути (С. Ш.), торо́хнути (С. Ш.), ба́цнути (С. Ш.), бебе́хнути, ге́пнути. — А він його як торохне! — Гепнув по шиї, неначе камінюкою. — Як напне стрілець тетиву, як бебехне. н. к.

Трахъ = торо́х (С. Ш.), тара́х (С. Ш.), геп, бебе́х (С. Ш.), хряп, хрьоп. — Торох Рутульця в лївий бік. Кот. — А він його торох в морду. С. Ш.

Тре́бованіе = вимага́ння, домога́ння. С. Л. — Такий урядовий характер комісиї звичайно дуже мало відповідає вимаганням вільного вислїжування. Зап. Груш.

Тре́бовать, ис(по)тре́бовать, вы́требовать, ся = 1. вимага́ти (С. Л.), тре́бувати (С. Ш.), доправля́ти ся (судом), допомина́ти ся, намага́ти ся, пра́вити (С. З. Л.), потре́бувати, намогти́ ся, ви́правити (С. Аф.). — Найпростїша гуманність вимагала не питати у Шевченка. Кп. — Соломія вже і не допоминалась і не вимагала. Лев. — Душно, як двоє правлять, а третьому нїчого дать. н. пр. — Соцький з десяцьким прий-

шли правити подать. Коц. — Він виправив свої гроші. С. Аф.
2. потребувáти. — Риба, свинина і дичинá потребýють вина. н. пр. — **На э́то трéбуется мно́го врéмени** = на се трéба багáто часу, се потребýє багáто чáсу.

Требуха́, требуши́на = трéбух, тéльбух. тéльбухи. С. Ш.

Трево́га = тревóга (С. Ш.), трівóга. непокíй, пóрух, сполóх (С. Л.), переполóх (С. Л.), ґвалт (С. З.), гармидер, кóлот, колотнéча (С. Л.). — Коли тревога, тоді до Бога, а по тревозі, забули о Бозі. н. пр. — **Уда́рить, заби́ть трево́гу** = вдáрити задзвонúти на сполóх, на ґвалт, зґвалтувáти. — На ґвалту дзвони задзвонити. Кот.

Трево́женіе = турбувáння (С. Ш.), полóхання, ґвалтувáння.

Трево́жить, ся, встре(потре)во́жить, ся = тре(і)вóжити, ся (С. Ш.), турбувáти, ся (С. Л. З. Ш.), бентéжити, полóхати, ся (Ос.), полошúти, ся, колóшкати, ґвалтувáти, фрасувáти ся (С. Ш.), порухáти, рýнтати, потурбувáти, ся і д. **Потрево́жить.** — Купуй сукню шиту, а хату криту — і не турбуй ся. н. пр. — Свою силу показувать, людей дивувать, та людський спокій бентежить — теж не приходить ся. н. к. Грінч. — Не плач, мамо, не фрасуй ся. н. п.

Трево́жный = неспокíйний, турбóтний; баламýтний, ґвалтóвний.

Треволне́ніе = д. **Волне́ніе** і **Трево́га.**

Тregла́вый = трьохголóвий.

Трегра́нный = трьохбоковúй, трибóчний.

Тре́зво = твéрезо (С. Ш.), по твéрезу, зовсім — тверезéнько, тверезíсенько (С. Ш.).

Трезво́нить = дзвонúти у всі дзвóни.

Тре́звость = тверéзість. С. Ш.

Тре́звый = тверéзий (С. Л. Ш.), непитýщий, зовсім — тверезíсенький (С. Ш.). — Що у тверезого на умі, те у пьяного на язиці. н. пр. — **Въ тре́звомъ ви́дѣ** = по твéрезу.

Трезвѣ́ть = тверезíти, тверезíшати. С. Ш.

Трезу́бецъ = тризýбець.

Тре́нзель = трéнзель, трéнзля, трензéлька. С. Ш.

Тре́ніе = тéрте. — Єднання, наче терте деревини об деревину, викликує огонь. Кн.

Трено́жить, стрено́жить = тренóжити, потренóжити.

Трено́жникъ = тринóг, трипíжок (С. Ш.), щоб підвішувати казан — тагáн, таганóк, таганú (С. Ш.). — Таганок не рівно стоїть, тому й каша з казана леть ся. Кн.

Трепа́къ = тропáк (С. Ш.), гопáк, гоцáк (С. Аф.). — **Танцова́ть т.** = гóпати, гóцати, гопцювáти. — Єще вдарю тропака, бо в мене натура така. С. Ш.

Трепа́лка, трепа́ло = тéрлиця, тéрниця (С. Ш.), битéльня, битéльниця. — На горóді терлиця сама тре. н. п.

Трепа́льщикъ, ца = потíпач, ка.

Трепа́ніе = тíпання, тіпанúна. С. Ш.

Трепа́ть = 1. (**вы́трепать**) — тíпати (С. Ш.), вúтіпати (С. Аф.). — Тіпає коноплі.
2. (**потрепа́ть**) — трíпати (С. Ш.), потріпáти.
3. шáрпати (С. З.), тóргати, тáргати (С. Ш.). сíпати (С. З.), термóсити (С. Ш.), смúкати (С. З.), кундóсити. — Нехай мою русу косу та Дунай вода носить, нехай же той нелюбонько в руках не кундосить. н. п.

Трепета́ніе = трéпет, тремтíння. С. Ш.

Трепета́ть, ся = трепотíти (С. Ш.), тріпотáти (С. Л. Ш.), трепетáти, ся (С. Ш.), тремтíти (С. Л. Ш.), трусúти ся, трíпати ся. — Сьміливо йду я і новая сила наче збудилась, встає; чую, як тихо тріпоче й радіє серце побите моє. Чайч. — Роса на листях тремтіла. С. Ш.

Тре́петный = тремтя́чий.

Тре́петъ = д. **Трепета́ніе.**

Трёпка = тріпанúна (С. Ш.), почубéнька, поскубéнька, прочухáн, тю́жка, перегíн — Дайте йому поскубеньки. Сн. — Я тобі задам перегону. Кр.

Тре́пла = треплó (д. **Весло́**).

Трепло́ = д. **Трепа́лка.**

Треска́, риба Gadus morrhua = трíска (С. Жел. Пар.).

Тре́сканіе = трíскання, лóпання.

Тре́скать, стре́скать, ся = трíскати, лóпати, жéрти, стрíскати, ся і д. **Жрать** і **Сжира́ть.**

Тре́скаться, рас(ис)тре́скаться = трíскати ся (С. Ш.), лóпати ся, лýпати ся, лýскати ся, рéпати ся (С. Л.), хря́пати ся, трíснути, ся (С. Л. Ш.), потрíскати ся, розтрíскати ся, розсíсти ся, лóпнути, лýснути (С. Л.), рéпнути (С. З. Л.), хря́снути. — Стіни тріскають ся. — Руки потріскали ся. С. Ш. — Не тягни вельми супоні, бо лусне. н. пр. Д. ще під сл. **Ло́пнуть.** — **Тре́снувшій** (на пр. горщик) = рéпаник, рéпанець, рéпало, хряпувáтий.

Тресковый = тріскóвий.

Трескотня́ = тріскотня́. С. Л. Ш.

Трескучі́й = тріску́чий (на пр. мороз, що аж тріщать). С. Ш.

Трескъ = тріск (С. Ш.), тріскання (С. Ш.), тру́ск (С. Ш.), луск, по́луск, хруск.

Тре́снуть = д. **Трещáть.**

Тре́снуть, ся = 1. трі́снути, ся, уда́рити, ге́пнути (С. Аф.), вабити, ся. — Він тріснув ся лисиною в одвірок. С. Ш. — Так гепнув його межи плечі, що він аж поточив ся. С. Аф.

2. бебе́хнути (С. Ш.), ге́пнути (С. Аф.), бу́хнути (С. Л.), бря́знути (С. Л.). — Так гепнув з лави, що аж земля застугоніла. С. Аф.

Тресь = тріс (С. Ш.), лусь (С. З.), лу́лусь, хрусь, хруп. — Аж ось лулусь щось під ногами. Греб.

Трете́йскій судъ = трете́йський суд, суд тре́тчиків. — Мусять радити ся: як організувати суд третчиків. Кп.

Третирова́ть = поневіря́ти.

Тре́тій = тре́тїй, тре́йтїй. С. Ш. — Де два їсть, там третїй ся наїсть. н. пр. — **Тре́тья часть** = трети́на, трети́нка. С. Ш.

Третно́й = тре́тний. С. Ш.

Треть = треть, трети́на, трети́нка, трей-ти́на. С. Ш. — Третина всього добра. Кр. — Половину царства, трейтину щастя. н. п. — **По третя́мъ** = тре́тно. С. Ш.

Третьяго́днишній = позаторі́шнїй.

Тре́тьягодня = позавчо́ра. — **Бывшій тре́тьягодня** = позавчора́шнїй.

Треуго́льникъ = треуго́льник (С. Ш.), три́кут (С. Ш.), трику́тник, три́куток (С. Ш.), косе́ць, кося́к, коси́нець, клин.

Треуго́льный = три́кутовий. С. Ш.

Тре́ухъ = 1. капелю́х, ша́пка (з трьома ухами).

2. ля́пас, лящ, ляпане́ць і д. **Оплеу́ха.**

Трефо́вка = ка́рта жиро́вої масти.

Тре́фовый = жиро́вий.

Трефо́ль, рос. Trifolium Tourn. = ка́шка, конючи́на, коня́тина, конаниця. С. Ан.

Тре́фы = жир, жири́ (С. Л.), жо́лудї, хрести́ (С. Л.), тре́фа (С. Ш.).

Трехзу́бчатый = тризу́бий. С. Ш.

Трехли́стный, т-листово́й = трили́стий. С. Ш. — **Т. пече́ночникъ,** рос. Anemone Hepatica L. = пере́лїска, про́лїска. С. Ан.

Трехлѣ́тній = трилїтнїй, трирі́шнїй. С. Ш. — **Трехлѣ́тнее живо́тное** = третя́к, третячо́к, трейтя́кий, троя́к. С. Ш. — Бичок третячок за маковий пиріжок. С. Ш. — Гей бички — третячки не переїдьте трави. н. к. — Мали телицю трейтяку. С. Ш.

Трёхмачто́вый = трьохщо́глий.

Трёхмѣ́сячный = трьохмісячний.

Трёхмѣ́стный = на трьо́х, на три́ міста (екіпаж).

Трёхнедѣ́льный = тритижньо́вий.

Трёхсло́жный = трискладо́вий. Г. Сл. Ст.

Трёхсторо́нній = трьохбокови́й, трьохбо́чний.

Трёхцвѣ́тка, трёхцвѣ́тная фіа́лка, рос. Viola tricolor L. = братки́, брат і сестра́, брат з сестро́ю, полу́цьвіт, полу́цьвітки, зозу́лїни черевички, удо́дів чо́біт, Іва́н та Ма́ръя.. С. Ан.

Трёхцвѣ́тный вьюно́къ, рос. Convolvulus tricolor L. = кру́чені паничі́. С. Ан.

Трёхъэта́жный = на три́ по́верхи.

Трехъязы́чный = трьохмо́вний.

Треща́ніе = тріща́ння, тріск. С. Ш. — Голоса змішувались з тріщанням травъяних коників. Лев.

Треща́ть, тре́снуть = 1. тріща́ти (С. Ш.), тріскота́ти (С. Л. Ш.), хру́пати, трі́снути, про сало, масло на огнї — шкварча́ти (С. З.), зашкварча́ти. — І лїд тріщить. н. п. — Голова болить, а хліб, як на вогнї, тріщить. н. пр. — Як став танцять, аж лїд тріщить. С. Ш. — Шкварчали в роспалених сковородах. Кот.

2. д. **Тре́скаться.**

3. лища́ти, поро́щати (С. З.), сокота́ти, балабо́нити, торохтї́ти.

Трещётка = 1. торо́хкало (С. Жел.), торо́хкавка, торохтьо́ло, торохті́йка.

2. торохтїй, ка (С. Ш.), торохкотїйка (С. Ш.), трі́скач (С. Ш.), сокоту́н, сокоту́ха і д. **Болту́нъ, болту́нья 1.**

Тре́щина = трі́щина (С. Ш.), розко́лина (С. Л.), розко́лятина, розко́люватина, скалу́бина (С. Ш.), шпа́ра, шпа́рина. С. Ш.

Три = три, тро́є, тро́єчко. С. Ш. Л. — День біжить, а три днї лежить. н. пр. — Сидїли три днї, та й висидїли зиндаї. н. пр. — Троє дїтей. — **Въ три ра́за** = в тро́є, троє́м. — В троє більший. — **Въ три пріёма, три ра́за** = три рази́, трьома́ на́падами. — Аж трьома нападами били його. — Трьома нападами ішов дощ. — **Тремя́ спо́собами** = тро́яко, троя́ково. С. Ш. — **Три съ полови́ною** = пів чва́рта, три з полови́ною.

Триднёвный = трьохде́нний.

Тридцáтый = тридцятий, тридесятий, трийцятий, трейцятий. С. Ш.

Трйдцать = трйдцять, трйдцятеро, тридьцяток. С. Ш. — Років коло тридьцяток назад. Лев.

Трйжды = трйчі, трéйчи, трéйки. С. Ш. — Тричі крига замерзала, тричі розтавала, тричі наймичку у Києв Катря провожала. К. Ш. — Не дай Боже трейчі женить ся, трейчі селить ся. н. пр. — **Трйжды три** = трйчі по три.

Трйзна = обід (поминальний).

Трикó, трикóвый = трикóрт, трикортóвий. С. Ш.

Трикрáтно, трикрáты = д. **Трйжды.**

Трилйстикъ = три листи́ (гра). С. Ш.

Трилйстникъ, рос. Trifolium L. = кáшка, конючйна, конюшиця. — **Т. бѣлый,** Т. montanum L. = біла кáшка, конючина, кóтики, вязíль, івáсик, кýряча лáпка, сорóчі лáпки (С. Ан.). — **Т. водянóй,** Menyanthes trifoliata L. = трифóлія, бобóвник зубóвник. С. Ан. — **Т. выродочный,** Т. hybridum L. = красноголовя́шки, свéртки, суховéршка. С. Ан. — **Т. краснѣющій,** Т. rubens L. = зáяча крівця́, зáячі лáпки. С. Ан. — **Т. луговóй,** Т. pratense L. = трóй-зілля (С. Ан.), трóє зілля (С. Ш.), троя́н (С. Ш.), конючйна, дятловйна, івáсик. С. Ан. — **Т. пашенный, полевóй, золотйстый,** Т. aeprarium L. = хмéлик польовий (укр.), жóвта ворíшина, конїчник (гал.). С. Ан. — **Т. ползýчій,** Т. repens L. = хрещáтий барвíнок, хрéстики, сїре-зілля, лйсики, горíшки. С. Ан. — **Т. чйстый** = д. **Трехлйстный печéночникъ.**

Тринáдцатый = тринáдцятий. С. Ш

Тринáдцать = тринáдцять, тринáдцятеро. С. Ш.

Трйперъ, Gonorrhea = наконéшник. Кр. Ніс.

Трисвѣтлый = пресьвíтлий.

Трисвятóй = пресьвятий, трисьвятий (С. Ш.).

Трйста = трйста, три сóтні. С. Ш.

Тріо = троїстий сьпів.

Тріумвирáтъ = трóйко, троя́к. С. Ш.

Трóганіе = займáння, чіпáння, торкáння (С. Ш.) і т. д. д. **Трóгать.**

Трóгательный, но = жáлісний, но, жалíбний, жáлíбно, зворушний, зворушли́вий, во, порушáючий. — Він умів находити глибокі зворушні тони. Фр. — Та сцена послужила Шевченкові мотивом до вельми зворушливої картини. Зап. Фр.

Трóгать, трóнуть, ся = 1. займáти, чіпáти (С. Л.), зачіпáти, торкáти (С. Л. Ш.), заня́ти, зачепи́ти, торкнýти, ся. — Нехай мене той займає, хто кохання в серці має. н. п. — Чуже переступи, та не займи н. пр. — Люблю її — заняти не сьмію. Тим я її не займаю, що сватати маю. н. п — Нехай не зачіпає парубків. Лев. — Хіба ти мене не чіпав? н. к. — Де болить, там і торкнеш. н. пр. — Хотів же був я приступить до неї, бою ся ж торкнуть ручевьки білої. н. п. — **Не трóнь** = не займáй, не чіпáй, не зачіпáй, не рýш. С. Л. — Ледачого не займай, сам себе не калий. н. пр. — Дівчинонька, як квітонька, з нею рай, а чужої молодиці не займай. Б. Г. — Не чіпай послїду, бо як торкнеш, буде смердїти. н. пр. — Не руш чужого і не бійсь нікого. н. пр. — На тобі, дурню, груш, тільки мене не руш. н. пр. — Там будуть золоті та срібні яблука, так ви не руште. н. к.

2. порушáти, зворушáти, порýшити, зрýшити, зворуши́ти, урази́ти. — Він старає ся часто зіричними акордами порушити наше серце. Зап. Фр. — Вони росказані дуже живо і порушують наше серце до глибини. Зап. Фр. — Тая мила хиже серце зворушила. Пч. О. — По малу, малу, братіку, грай, не врази мого серденька вирай. н. к.

3. рушáти (С. З.), вирушáти, рýшити (С. З.), рýхнутись, зня́ти ся. С. Л. — Валка рушила з села. — Поїзд зараз рухнеть ся. Кр. — **Трóгай** = рушáй, торкáй. С. Л.

4. псувáти ся, притухáти, дýху набірáти ся, тхнýти (С. Ш.), души́ти. — Понюхав, аж риба моя вже духу набірає ть ся. Кн. — Щось наче душить трохи оця риба. — Риба тхне від голови. н. пр.

Трóе = д. **Три.** — **Троúхъ** = трьóх.

Троежéнецъ = троєжéнець. Б. Г.

Троекрáтно = д. **Трйжды.**

Троéніе = трóїння.

Трóи = трóє.

Трóйка = 1. трóйка (коней). С. Ш. — **Ѣхать трóйкою** = утрйконь. С. Ш.

2. трíйка (в картах). С. Ш.

Трóйни = тройня́та (близнюки).

Тройнóй = трíйний, тройчáтий (С. Ш.), тройчáстий, троїстий. С. Ш. — Гарапник тройчатий.

Трóйственный = троїстий. С. Л. Ш. — Та куплю я, мамо, черевики, та найму я троїсті музики. К. Ш. — Я закличу до себе троїсті музики. н. п.

Троúть, строúть, ся = трóїти, ся (С. Ш.), тройни́ти, потрóїти, потройни́ти. — Тро-

йтся въ глаза́хъ = тройни́ть. — На віщо не гляну, то усе міні двойнить, тройнить у очіх. Хар.

Тро́ица = тро́йця. С. Ш. — **Пра́здникъ Св. Тро́йцы** = д. під сл. **Пра́здникъ.**

Тро́ицкій = тро́їцький (С. Ш.), тройчи́стий

Тро́ицынъ день = д. під сл. **Пра́здникъ.**

Тро́ицынъ цвѣтъ, тро́ичная трава́ = д. **Трехцвѣтка.**

Тройча́тка = близня́та, тройня́та (на пр. овощі або иньші речі, що по трое вкупі — горіхи, горшки то-що).

Тро́нуть, ся = 1. д. **Тро́гать, ся 1, 3 і 4.**

2. спричи́нити ся, спричинува́тіти, ізрухну́ти ся (С. Л.), збожево́літи. — **Тро́нутый** = а) зру́шений ура́жений (чиїми словами або вчинком), б) причи́нний, причи́нуватий, від уроків — з'уро́чений, в про землю, грунт — ру́шаний, ру́шений, підру́шений. — Й сама не зна, бо причинна, що таке робить. К. Ш.

Тронъ = трон (С. Ш.), престі́л. — Пан на троні, а хлоп на ослоні. н. пр. — Біда й на престолі, як нема хліба в стодолі. н. пр.

Тропа́, тропи́на, тропи́нка, тро́пка = сте́жка, сте́жечка (С. З. Л.), пути́вець. пути́вка, пути́вчик, слі́дка. — Через гору стежечка до мойого сердечка. н. п. — Ой знати, знати, в кого єсть дочка, втоптана стежечка під віконечка. н. п.

Тро́пикъ = зворо́тник. С. Жел. — Найважніщі рівнолежники суть: два зворотники, від рівника на $23\frac{1}{2}^{\circ}$ віддалені. Зем.

Тропи́ть = сте́жити.

Тропи́ческія стра́ны = теплі́чина. — Птиці з теплячини летять. С. Ш.

Тро́сакъ = шиц (підкови).

Трости́ть = сука́ти.

Тростнико́вый = очере́тяний, тростови́й, тростяни́й, трости́новий. С. Ш.

Тростни́къ, рос. Arundo Phragmites L. = очере́т, коми́ш (С. Ан. З.), трость (С. Ш.), місце, де росте — очерети́, комиші́, трости́на (С. Ш.). — Аж почула — шелестять очерети. В. Щ. — Ой гиля білі гуси, а гиля в тростину. н. п. Пр. д. ще під сл. **Камы́шъ.**

Тро́сточка = па́личка, ціпо́чок, трости́нка.

Трость = 1. д. **Тростни́къ.**

2. д. **По́сохъ.**

Тростя́нка = 1. пт. Parus biarmicus — очере́тянка.

2. ду́дка, ду́дочка (з очерету).

Тротуа́ръ = пішохі́д. — Раз я вийшов в город, йду по пішоходу, всякого багато тягнеть ся народу. В. Щ. — Вона спинилась проти моїх вікон на пішоході. Кн. — Пішоходи роблять, щоб в грязь добре було ходити пішки. Кот.

Тротъ = д. **Рысца́.**

Троюро́дный братъ, т. сестра́ = брат, сестра́ у дру́гих. С. Ш.

Троя́кій, ко = троя́кий, ко, троя́ковий, во. С. Ш. — Давай троякого, а тут нема ніякого. н. пр.

Труба́ = труба́. С. Ш. — **Водосто́чная, водото́чная т.** = ри́нва. С. З. — З дощу та під ринву попав. н. пр. — **Водомётная, заливна́я, пожа́рная т.** = труба́ (С. Л. Ш.), смок (С. Л.), цмок, прискавка. — **Дымова́я т.** = дима́р, дима́рь (С. З. Л.), верх, ви́вод, що виходить з сіней — бо́вдур (С. Ш.). — Із почорнілого димара стовпом валив дим. Морд. — Виглядали у димарь, а він лізе у двері. н. пр. — В кешені, наче в бовдурі, вітер гудить. н. пр. — Полізти на хату до вивода. н. о. Грінч. — **Зри́тельная т.** = подзо́рна труба́. — Учені люди, дивлячись у подзорні труби, догледілись. Де-що про Сьв. Б. — **Коренна́я, печна́я т.** = ко́мін (С. З. Л.), до стелі, а дальше д. вже **Дымова́я т.** — **Музыка́льная т.** = труба́ (С. Ш.), сурма́ (С. З. Л.), здр. тру́бка, суре́мка, су́рмонька, бокова частина — притру́бок. — Військо виступало та на трубах вигравало. К. Ш. — Козаки стояли, на суремки гарно грали. Мак. — У суремки жалібно вигравали, славу козацьку вихваляли. н. д. — Голос як сурмонька, та чортова думонька. н. пр.

Труба́чъ = труба́ч (С. Ш.), сурма́ч (С. З.), суре́мщик (Ч. К.). — Третій Максим Грач — військовий трубач. н. д.

Трубаду́ръ = кобза́рь, бандури́ста. С. З. Л. Ш.

Труби́ть = 1. труби́ти, (С. Ш.), сурми́ти (С. Л.). — Сурми засурмили, бубни забубніли н. п.

2. благові́стити, дзвони́ти і д. **Разглаша́ть.**

Тру́бка, тру́бочка = тру́бка (С. Ш.), ду́дка, ду́дочка (С. Л.), ці́вка, ці́вочка (С. З.), ру́рка, ру́рочка (С. Л.) і д. **Труба́** (здр.). — Щоб зробити тепломір, беруть тоненьку дудочку, щоб дірочка у їй була скрізь однакова. Де-що про Сьв. Б. — Як будемо наливати воду в одну цівку, то вона перейде в другу і стане зовсім нарівні в обох цівках. Де-що про Сьв. Б. — Човник і ляда — ткачеві порада, берди і цівки — як хліб мій і сіль. В. Щ. — Та ще собі цівочку до рук прибрав, та й до кухви дохватив ся, та пишком цівочкою горілки напив ся. н. д. — Візьмемо рурочку таку тоненьку, то вода підійметь ся у рурочці в гору. Де-що про

Сьв. Б. — **Колёсная тру́бка** = ма́точина. — **Кури́тельпая т.** = лю́лька (С. З. Л.), лю́лечка, проста зовсім — клюва́к (Сп.), з березового коріня — буру́лька, буру́нька (С. Ш.). — Гей хто в лісі — озови ся! Та викрешем огню, та запалим люльки — не журя ся. п. п. — Покуримо люльки та забудимось думки. н. пр. — Без люльки, як без жінки. н. пр. — Пішов же я у Тульчин люльку купувати — стоїть люлька, цибух довгий, ні з ким сторгувати. н. п. — За люлечку копієчку, за цибух три гроші. н. п. — У глибокій кишені люлька — бурунька. н. п. — **Тру́бка холста́** = сувій полотна́, суві́йчик. С. З. — Тобі, мамо, та навійчики, а мині, мамо, та сувійчики. н. п.

Тру́бпикъ = д. **Труба́чъ.**

Тру́бный = тру́бний; комино́вий, дима́рний.

Трубоку́ръ = люле́шник. С. З. Сп.

Трубочи́стъ = сажотру́с, коменотру́с (С. З.), комина́р, комі́ник. — Сажотрус вичищав трубу — треба йому гроші. Кн.

Тру́бочка = д. **Тру́бка.**

Тру́бочникъ = д. **Трубоку́ръ.**

Тру́бочный = люле́шний.

Трубча́тка = трубча́к (червяк).

Тру́бчатый = дудова́тий, трубова́тий (С. Ш.). — Молода цибуля, а така дудовата. Кр. — **Т. кость** = го́лянка.

Труди́ть = труди́ти. С. Ш. — На сторону ходити, копита трудити. н. п.

Труди́ться = труди́ти ся (С. Ш.), тружда́ти ся (С. Ш.), працюва́ти (С. Л.), роби́ти, почать — розпрацюва́ти ся. — Хто трудить ся, той не журить ся. н. пр. — Знать би добре там труждав ся. Кот. — Роби, небоже, то й Бог поможе. н. пр. — Хто з молоду працює, той на старість панує. н. пр. — Працюй гірко, а зъїси солодко. н. пр. — Ми не вміли молотити, наші жінки жати, ми не знали, що так тяжко буде працювати. н. п.

Трудне́некъ = трудне́нький. С. Ш.

Труднёхонекъ = трудне́сенький. С. Ш.

Тру́дно = тру́дно (С. Ш.), ва́жко, тя́жко (С. Ш.), суту́жно (С. Л.), сутя́жно, скру́тно, цупко, як багато роботи — завізно. — Трудно вийти з біди, як каменю з води. н. пр. — Трудно стати паном, а то все піде даром. н. пр. — Ох мині тяжко, ох мині нудно, що з бородатим жити мині трудно. н. п. — Через вороги тяжко до пекла дістати ся. н. пр. — Цупко стало у нас на ліс. — Мели, коли не завізно. н. пр.

Трудова́тый = трудне́нький.

Тру́дность = тру́дність (С. Ш.), труднація, труднота. — Та се не велика труднація. — Зайшла йому труднация, куди прямувати. Мова. — Коли я працюю коло труднот. Кн.

Тру́дный = трудни́й, тяжки́й. — Трудна робота. — Тяжке діло. — Він дуже трудний (слабий).

Трудово́е = трудове́, кріва́вица. — Се моє трудове. — Увесь хліб в стіжках, на току — це все моя крівавиця. Лев.

Трудово́й = трудови́й, тру́дящий (С. Ш.), мозольо́вий. — Трудяща копійка годує до віка. н. пр.

Трудолюби́вый = труди́щий, труди́чий (С. Л. Ш), тру́довитий (С. Ш.), роботя́щий (С. Л.), робу́чий, ро́ба, роботя́га, працьови́тий (С. Л.). — Трудящим людям, всеблагий, свою ти силу визпошли. К. Ш. — Трудяща, дуже працьовита, весела, гарна, саповита. Кот. — Вона така працьовита, а а він таке ледащо. Гр. Чайч.

Трудолю́біе = працьови́тість.

Трудъ = труд (С. Ш.), пра́ця (С. З. Л.). — На чужий труд ласий не будь. н. пр. — Знову взявсь до діла: всяка праця і робота у його кипіла. Мак. — З великої праці горілки по чарці. п. п. — **Съ трудо́мъ** = на си́лу, ле́две, на превели́ку си́лу. — **Съ трудо́мъ добы́ть** = розго́рити.

Тру́женикъ, ца = роботя́га, робі́тник, роботя́й, трудо́вник, ця, труда́к, працюва́льник (Полт.). — Всього надбав роботяга. К. Ш. — Ви чумаки гожі — трудовники божі. н. п. — А в пустині трудовник трудив ся. н. п. — Земля трудовниця: аж паруе, та нам хліб готуе. н. пр.

Труни́ть = підсьміюва́ти ся, насьміха́ти ся, глузува́ти, приклада́ти.

Тру́пный = трупови́й. С. Ш.

Трупорѣховатый = трухля́вий, тру́хлий. С. Ш. — Трухляве дерево.

Трупорѣшина = трухля́тина (С. Ш.). черво́точина.

Тру́ппа = тру́па, товари́ство, дружи́на. — Аби театр був добрий, на то треба передо всім доброї театральної дружини. Л. Н. В.

Трупъ = труп (С. Ш.), ме́ртве тїло, тїло (С. Ш.). — Круг містечка Берестечка на чотирі милї мене славні Запорожці своїм трупом вкрили. К. Ш. — **Т. живо́тнаго** = па́дло (д. **Па́даль**), скаженого — скаженина.

Трусси́ = д. **Труси́ха.**

Труси́ть (натруси́ть, розтруси́ть) = труси́ти, натруси́ти, розтруси́ти.

Тру́сить, стру́сить = боя́ти ся, ляка́ти ся, жаха́ти ся, страха́ти ся (С. Л.), во́втпити (Ос.), во́мпити (С. З.), підгина́ти хвіст, убо́яти ся (С. Ш.), зляка́ти ся, зво́нтити, зво́мпити (С. З.). — Варшава три штурми отразила, але звонтпивши, здала ся. Л. В.

Труси́ха = д. **Боязли́вая** і **Пугли́вая.**

Трусли́вость = трусли́вість (С. Ш.), полохли́вість і д. **Боязли́вость.**

Трусли́вый = трусли́вий (С. Ш.), полохли́вий (С. З.), страхополо́хливий і д. **Боязли́вый.**

Тру́сость = бо́ясть, лякли́вість і д. **Боязли́вость.**

Трусъ = трус (С. Ш.), полоху́н, страху́н; тхір (С. Ш.), страхополо́х (С. З. Л.), боягу́з (С. Ш.), страхопу́д (С. З.), ая́йкало (С. Ш.), куропол́ох. — Назад усї до сїчі! Сам Бог кара полохунїв. Ст. Б. Х. — Гляньте, мов, який страхун той Бошко! Не насьміє і за віру живота отдати. Ст. О. — А жид наш страхопуд, сказано жид. К. Х. — Ні в чим не був страхополох. Кот. — Дома лев, а на війнї тхір. н. пр.

Тру́тень = 1. Spado — трут, тру́тень. С. Ш. — Трутнї далеко більші від робочих пчіл. Ст. О.

2. дармоїд, неро́ба.

Труті́ть = дави́ти, души́ти, му́лити. — Чобіт мулять.

Тру́тница = гама́н, кисе́т.

Трутъ = 1. гу́бка. С. Аф.

2. гриб Polyporus igniarius — трут, тру́тник (С. Ш.), яким підкурюють бджіл — скрипу́ха, скрепи́ця.

Труха́ = труха́ (С. Ш.), три́ни (С. Ш.), по́терть, потеру́ха, потеру́шка. — Та то вже і не зъїди, а сама потерсь. — Не куритимеш, бо востала ся сама потеруха. Кр.

Трухлева́тый = трухля́вий. С. Ш.

Тру́хнуть, иструхнуть = трухні́ти (С. Ш.), трухля́віти (С. Ш.), потру́хнути, струхлявіти. — Потрухли наші вови і занови. н. пр.

Трущо́ба = трущо́ба (С. Ж.), за́куток.

Трынъ-трава́, у виразі: „ему́ всё трынъ-трава" = він ні на́ що не вважа́є, все за ні що́ ма́є, йому́ все да́рма́.

Трю́фель, рос. Tuber cibarium Sibth. = тру́фель. С. Ш.

Тряпи́чникъ = ганчі́рник (Хар.), ону́чник.

Тря́пка, тря́почка = ганчі́рка, ганчі́рочка, поб. ганчі́рчище (С. Аф. З. Л.), шмати́на, шмати́нка, лохмі́тка (С. Л.), стирати що — сти́рка, сти́рочка, мити посуду — ми́йка, затулити піч — кагля́нка, котрою виймають горшки — катрі́нка.

Тряпьё = ганчірря́, ганчіря́ччя, шма́ття, лохміття, хламіття, клапту́ре (С. Ш.).

Трясе́ніе = трус.

Тряси́на = тряса́вина (С. Ш.), трасови́на (С. Ш.), тряса́виця (С. Ш.), драговина́, дрягвина́ (Хар.), драгвина́ (Кр.), драглина́, двигнява, грузь, грузя́вина, прогно́їна, цмокови́на. — Коло млина трасовина. н. п. — По тих нетрях і драговинї кишіло зьвіря. О. С. — Я не жив, я нидїв в мурах, в драговинах гинув і даремне щирим серцем до роботи линув. Мова. — Дивлюсь — колеса вже по маточину загрузли. Еге! Се ми на драглину наїхали.. Кн. — Двигнява зверху зашкарубне, а проткни, так і грузне. Хар. — Де були двигняви, там тепер сїно косять. н. о.

Тряси́нный = трасови́нний.

Тря́ска = трясі́ння, трусі́ння. — **Зада́ть тря́ску** = прочуха́на, хло́сту да́ти.

Тря́скій, ко = труськи́й, тру́сько. — Дуже труська дорога. Кр. — Поїхали труським возом, то так боки набило, що. Кн.

Трясогу́зка, пт. Motacilla = трясогу́зка, тряси́дупа, тряси́хвістка (С. Ш.), верти́гузка, пли́ска.

Трясти́, тряхну́ть, ся = трясти́, труси́ти, ся (С. Л. Ш.), трі́пати, тї́пати, ся, тру́сону́ти (Кр.), трепену́ти, тріпну́ти, ся. — Трусити грушу. — Трусить ся, як Каїн. н. пр. — Пиднїс мене, трепенув та й гепнув об землю. Кр. — Що дня тїпає його пропасниця. Хар. — Розпались, аж губи тїпають ся. — Розтанцювавсь, аж жижки тїпають ся. — **Т. де́ньги** = си́пати грішми, ци́ндрити, три́нькати (гроші). — **Тряхну́ть карма́номъ** = розще́дрити ся.

Трясу́лька, рос. Spiraea Filipendula L. = гадю́чник, ли́пка, почи́ночки, поча́точки, вороне́ць. С. Ан.

Трясу́чка = 1. тря́стя і **Лихора́дка.**

2. рос. Briza media L. = здрі́жник, нево́йка. С. Ан.

3. д. **Стре́петъ.**

Тряхну́ть = д. **Трясти́.**

Тугова́тый, туго́некъ = туге́нький. С. Ш.

Туго́й, ту́го = туги́й, ту́го; цупки́й, цу́пко. — Тугий лук. — Щоб капуста була туга, як колїно. С. Ш. — **Тугъ, тугова́тъ на́ ухо** = недочува́є. — **Ту́го на́ туго** = ду́же ту́го.

Туда́ = туди́, тудо́ю! С. Ш. — І сюди гаряче, і туди боляче. н. пр. — Ти тудою не підеш, кудою я піду. С. Ш.

Ту́же = тугі́ше, ту́гше (С. Ш.), цупкі́ше.

— **Т. сдѣлаться** = потугі́шати, затужа́віти.

Тузе́мецъ, тузе́мка = тубо́лець, тубі́лець, тубо́лка (С. Л. Ш.), края́нин. — Чужинці, живучи в українських містах, добували собі вільний захист і жили в добрім ладї з тубольцями. Бар. О. — Будь тубілець панства нашого, яко і чужоземець. Ст. Л.

Тузе́мный = тубо́льний, тубі́льний (С. Л. Ш.), края́нський, крає́вий.

Тузи́ть = би́ти, сту́сува́ти, тузува́ти, ту́зати (С. Ш.).

Тузъ = туз. — **Дать туза́** = тумака́, стусана́ дати.

Ту́ловище = ту́луб, то́луб, толубе́ць. С. Ш. — Душа вилетіла, а чорти повлазили в тулуб, тай сидять. н. к. — Дід, убивши дочку, тулуб під корито сховав. н. к. — Він тодї взяв голови під одну скелю, язики під другу, а тулуби під третю і поховав. н. к. Ман. — Сьому, тому по стегну, а Івасю тулубець. н. п. — Мости викладали тулубцями козацькими в половинї з татарськими. н. п.

Ту́ловищный = ту́лубний.

Тулу́пъ = кожу́х (С. З. Л.), кожуши́на (С. З.), критий — байбара́к (С. З. Л.), короткий — кажано́к (С. З. Л.), жіночий — кожуша́нка (С. Л.). — **Тулу́пъ и зипу́нъ** (одягнені разом) = парови́ця. — Казав пан: кожух дам, та слово його тепле. н. пр.

Тулу́пный = кожу́шний.

Тулья́ = 1. верх ша́пки.

2. підшивка в ша́пцї.

Тума́ = мішанець, ублю́док і д. **Помѣсь** 2.

Тума́къ = 1. тума́к (зьв. з породи зайців — Lepus hybridus Pall.) С. Ш.

2. тума́к (С. Ш.), туса́н (С. Ш.), стусан (С. Л. З.), стуса́к, штурха́н, штурхане́ць, штовха́н, буха́н, в шию — поти́лишник, товче́ник. — Як дам тобі тумака, то й не стямиш ся. — Гей, хто зо мною вийде бить ся, покуштувати стусанів? Кот. — На вечерю стусаки насулила під боки. н. п. — Словами умовляв покинути свої норови, инодї і штовханів давав, так куди. Грінч. Чайч. — Ну, буде менї товчеників від нашого підфебеля, що опізнив ся. Гр. Чайч.

Тума́нить, отума́нить = тума́ном покрива́ти, покрити, миги́кати, мрячи́ти. — Гомін, гомін по діброві, туман поле покриває. н. п.

Тума́ниться, затума́ниться, отума́ниться = 1. тума́ни́ти ся (С. Ш.), покрива́ти ся тума́ном, туманїти (С. Ш.), хма́рити ся, хмарнїти, затума́нити ся, стуманї́ти, нахма́рити ся. — Та туман полем, та туман тумани́ть ся. н. п. — Ой хмарить ся — дощ буде, тума́нить ся — дощ буде. н. п.

2. смутнї́ти, засмути́ти ся, осмутнїти, осумні́ти, посмутнїти.

Тума́нный = тума́нний (С. Ш.), мря́чний, тмя́нний і д. **Су́мрачный** і **Мра́чный**.

Тума́нъ = тума́н, тума́ник, тума́ночок (С. Ш.), підчас спеки — юга́ (Ман.), густий з дрібним до́щиком — мря́ка, мря́чка, миги́чка.

Ту́мба = 1. підставка.

2. сто́впчик (коло пішохода або при дорозї).

Ту́ндра = мочáр, мочарі́ і д. **Тряси́на**.

Тунея́децъ = дармоїд.

Тунея́дство = дармоїдство.

Тупа́къ = тупа́к, тупе́ць, тупи́ця (д. **Ножъ**).

Тупе́й = чуб, чупри́на.

Тупи́къ = тупа́к, тупе́ць, тупи́ця (ніж або сокира). С. Ш. — Як добре плече, то й тупиця січе. н. пр. — **Въ тупи́къ стать, придти́** = отуманї́ти, отете́ріти, очманї́ти, остовпі́ти. — **Въ тупи́къ привéсть, поста́вить** = оступа́чити, па́мороки, ба́ки заби́ти, запа́морочити.

Тупи́ть, иступи́ть, затупи́ть, ся = тупи́ти, ся, за(по)тупи́ти, ся.

Тупи́ца = 1. д. **Тупи́къ**.

2. тупи́ця (С. Ш.), тупа́к (С. Ш.), тупи́рь, ло́бурь, безтя́мний.

Тупова́тый = тупе́нький.

Тупоголо́вый = тупоголо́вий (С. Ш.), дурнова́тий, безтя́мний і д. **Тупи́ца** 2, разом і упертий — убо́їще (С. Ш.).

Тупо́й = 1. тупи́й. — Тупа сокира. — **Тупа́я сторона́ ножа́** = тупі́й. — Ударив тупієм.

2. д. **Тупи́ца** 2. — **Тупы́я остро́ты** = ту́пощі. С. Ш.

Тупoли́стый = туполиста́тий. С. Ш.

Ту́пость = ту́пість. С. Ш.

Тупоу́міе = ту́пість, дурнина́, безглу́здя.

Тупоу́мный = тупи́й і д. **Тупоголо́вый**.

Тупѣть = тупі́ти, тупі́шати. С. Ш.

Туре́цкій = туре́цький, ту́рський. С. Ш. — **Т. бобы́** = д. під сл. **Бобъ**. — **Т. пшени́ца** = д. **Кукуру́за**. — **Т. ли́лія** = кру́ченї паничі. С. Пав.

Ту́рій = турі́в (С. Ш.), туро́вий.

Ту́рокъ = ту́рок, ту́рчин. С. Ш.

Туру́сы = нїсенї́тниця, баляндра́си. — **Нести́ т. на колёсахъ** = д. **Вздоръ моло́ть**.

Ту́рція = Туре́щина. С. Ш.

Турча́нка = турке́ня (С. Ш.), турки́ня. —

Та за тую Катерину дам дві німки і туркиню. н. п. Ивд.

Турчёнокъ = турча́, турченя́. С. Ш.

Туръ = 1. зьв. Bos uruus — тур, турь, самиця — тури́ця, тури́чка, мале — туря́. С. Ш. — Сидить, як тур у горах. н. пр. — З тобою ходити, як з туром водитись. н. пр.
2. жук — щи́павка. С. Пав.

Ту́склый = те́мний, тмя́нний, неясний. — Мої кучері опали, мої очі тмяні стали. Як.

Ту́скнуть, за(по)ту́скнуть = темнї́ти, тьми́ти ся, ме́рхнути, затьми́ти ся, поме́рхнути.

Ту́товый = шовко́вичний. — **Ту́товое де́рево**, Marus alba, M. nigra L. = шовко́виця (біла або червона), безплідне — шовку́н.

Ту́тошній = туте́шній, туте́йший. С. Ш.

Туть = тут, ту́та, ту́тай, ту́ти, ту́тка(и), ту́течка(и), ту́тенька, ту́теньки (С. Ш.), ось, о́сь-де. — Ото ще Митута: нї дома, нї тута. н. пр. — Сьогодня я тутай, а завтра не буду. н. пр. — Клич же їх, най тутки прийдуть. С. Ш.

Туть = д. **Ту́товое де́рево.**

Ту́фель, ту́фля, здр. **ту́фелька**, мн. **ту́фли** = пати́нок, мн. пати́нки (С. З. Л.), панто́фель, мн. панто́флї, шльо́панцї, ля́панцї, ви́ступцї (С. З.), татарські або німецькі — ме́шти. С. З. — Набула, без панчох патинки. Кот. — Розумний, як Соломонів патинок. н. пр. — Такий чистий, як жидівський пантофель. н. пр. — В жовтих мештах. С. З.

Ту́фельный = пати́нковий, панто́флевий.

Ту́хлость = ту́хлість. С. Ш.

Ту́хлый = ту́хлий (С. Ш.), проту́хлий.

Ту́хнуть, проту́хнуть = ту́хнути, тхну́ти (С. Ш.), проту́хнути. — Риба тхне від голови. н. пр.

Ту́хнуть, за(по)ту́хнуть = д. **Потуха́ть.**

Ту́холь = ту́хлість. С. Ш.

Ту́ча, здр. **ту́чка** = 1. хма́ра, хма́рка, хма́ронька (С. З. Л.), надто велика — ту́ча (С. Ш.). — З малої хмари часом великий дощ буває. н. пр. — Рада б зірка зійти — чорна хмара тай наступає. н. п. — Над селами, над нивами, лугами та долинами велика хмара йшла. Б. Г. — Нам з тобою, моя сестро, не ходити в парі: твоє серце сьвітить ясно, моє давно в хмарі. К. Ш. — **Покрыва́ться, покры́ться ту́чами** = хма́рити ся (С. З.), похма́рити ся, нахма́рити, похмарі́ти. — Ой хмарить ся — дощ буде. н. п. — Нехай лиш виясниить ся — бач, як нахмарило. н. пр.
2. хма́ра (С. З.), ту́ча (С. Ш.), си́ла, ти́ск (С. Ш.). — Хмара сарани летїло. н. о. — Хмара метеликів жвавих вила ся, пісня пташина дзвенїла — лила ся. Чайч. — Писарів там тучі. Кот. — Народу сила зійшлось. н. о. — І хлопців тиск було. Греб.

Тучево́й = хма́рний, тучни́й.

Ту́чка = д. **Ту́ча. 1.** (здр.).

Тучни́ть, утучни́ть = ту́чити, утуча́ти, уту́чити. — Піч тучить, а дорога учить. н. пр. — Хазяйське око товар тучить. н. пр.

Ту́чный = товсти́й, гладки́й, опа́систий, си́тий.

Тучнѣ́ть, утучнѣ́ть = гла́дч(ш)ати (С. Аф.), погла́дшати.

Ту́ша = 1. ту́ша (С. Ш.), передня частина — по́ли, задня — послї́док, кри́жик. — Дві туші мъяса. С. Ш.
2. д. **Толстя́къ.**

Тушева́ть, оттушева́ть = тушова́ти (С. Ш.), тїни́ти (С. Ш.), відтушова́ти, відтїни́ти.

Туше́вка = тушо́ва́ння. С. Ш.

Туши́ть, за(по)туши́ть = гаси́ти (С. Л.), туши́ти (С. Ш.), за(по)гаси́ти. — Це було тодї, як сніг горів, а соломою тушили. н. пр.

Тушка́нчикъ, зьв. Dipus jaculus = земля́ний за́єць.

Тушь = туш. С. Ш.

Тща́тельность = стара́нність, пи́льність.

Тща́тельный = стара́нний, пи́льний (С. Ж.).

Тщеду́шный = малоси́лий, кво́лий, худоря́вий.

Тщесла́виться = велича́ти ся, пиша́ти ся, гонорува́ти, чва́нити ся, бундю́чити ся.

Тщесла́віе = гонор, чвань, чванли́вість,

Тщесла́вный = гонори́стий, чва́нний, чванли́вий, бундю́чний.

Тщета́ = ма́рність і д. **Суета́ 1.**

Тще́тный, но = ма́рний (С. Л.), ма́рне, даре́мний, да́рма, даре́мне, надаре́мне, поро́жній (С. Л.). — Такі мисли ваші марні, як марности сьвіта. н. пр. — Же порожня тому надія на запорожців. Л. С.

Тщи́ться, потщи́ться = д. **Стара́ться** і **Постара́ться.**

Ты, тебя́, тебѣ́ = ти, тебе́, тобі́.

Ты́каніе = ти́кання. С. Ш.

Ты́кать, ся = 1. ти́кати (С. Ш.), стромля́ти, гострим — шту́рхати, штрика́ти, ся. — Штурхай ковінькою в саме дно. Кр.
2. ти́кати. — Ти мінї не тикай, бо мене царь ґудзиками обтикав. н. пр.

Ты́ква, рос. Cucurbita L. = гарбу́з, каба́к, поб. — гарбузя́ка, стебло і листи — гарбузи́ння, C. ovifera L. = ха́нька, харо́нька, ро́павка, горго́пка, тарапу́нька, тарапу́цка. С. Ан. Ш. — Уже так, що в гарбузї смак. н. пр. — Голова, як кабак, а олїї нї трошки. н. пр. — Ішов же я через тин, через три городи, потолочив кабаки, наробив я шкоди. н. п.

Ты́квенникъ, ты́ковникъ = гарбузо́ва ка́ша.

Ты́квенный, ты́ковный = гарбузо́вий (С. Аф.), кабако́вий. — Гарбузове насїння.

Тыкъ = тик, тись, тиць. С. Ш. — Сюди тись, туди тись, тай пройшов. — Тиць — аж і Гриць. — Вона йому тиць бублик в руки. С. Ш.

Тылъ = зад. — **Съ ты́лу** = з-заду́. — **Обрати́ть тылъ** = навтїки, навтїкача́ ки́нутись, поти́лицю показа́ти.

Ты́льный = за́днїй.

Тынъ = частокіл, віръя́ (д. Изгородь).

Тысячели́стникъ, рос. Achillea Millefolium L. = дереві́й, серпоріз, кріва́вник. С. Ан.

Тысячено́гъ = д. Стоно́гъ.

Ты́сячникъ = ти́сяшник, багати́рь.

Ты́сячная красота́, рос. Amaranthus caudatus L. = краса́, щири́ця. С. Ан.

Тычи́на = ти́чка, тичи́на. С. Ш.

Тычо́къ = товче́ник і д. Толчо́къ.

Тьма́ = 1. тьма́ (С. Ш.), темно́та (С. Л.), те́мрява (С. Л. Ш.), мо́рок. — Тьма і тьма і правди на землї нема. К. Ш. — Густий морок окриває пахарськиї хати. К. Д.
2. тьма́, си́ла, тьма-тьму́ща, тьма-те́мрява (д. Мно́жество).

Тѣле́сный, но = 1. тїле́сний, тїли́стий.
2. тїле́сний, по тїлу.

Тѣло = тїло. С. Ш.

Тѣлогрѣ́йка, тѣлогрѣ́я = д. Душегрѣ́йка.

Тѣлодвиже́ніе = рух, ру́хи, дви́жка. — Усї рухи її милі. — Тільки те й знає, щоб перед паничем вихиляти движки всеї своєї постатї. Кн.

Тѣлосложе́ніе, тѣлострое́ніе = штату́ла, стату́ра.

Тѣлохрани́тель = воя́к для охоро́ни осо́би царя́, при гетьманах — сердю́к.

Тѣльный = тїли́стий. — **Т. крестъ** = хрест, що но́сить ся на ши́ї. — **Т. лѣсъ** = товсти́й ліс.

Тѣльце = тїльце, тїлечко. С. Ш.

Тѣльцо́ = но́сик (яйця).

Тѣмъ = тим. — За ким Бог, за тим і люде. н. пр. — **Тѣмъ бо́лѣе** = тим більше, тим па́че, і по́тім, пото́му, поготів, надгорій. — В лїтку погано, а зїмою й поготів. Кн. — Д. ще під сл. Бо́лѣе.

Тѣнево́й = тїневи́й.

Тѣни́стый = тїнявий. С. Л. Ш. — **Тѣни́стое мѣсто** = холодо́к, за́тїнок. — Куширу росте багато в затїнку. Кр.

Тѣни́ть, оттѣни́ть = тїни́ти (С. Ш.), відтїни́ти.

Тѣнни́къ = холодо́к, за́тїнок.

Тѣнь = 1. тїнь (С. Ш.), холодо́к (С. З. Л.), тїнок, за́тїнок. — Сїли собі в холодку. С. З. — Ой напинай, козаченьку, холодок, щоб не згорів у дївчини біленький видок. н. п. — Сїв я в холодку під грушою і тут душно. Як. — Дивлюсь: у темному садочку, під вишнею, у холодочку. К. Ш. — Баба у затїнку стане за дївку. н. пр. — Коло церкви в затїнку під липами. Лев.
2. (в малюваннї) — тїнь.
3. тїнь. С. Ш. — Тільки тїнь його ходить. н. пр.

Тѣсне́ніе = 1. стиска́ння, ти́скання (С. Ш.).
2. стис, сти́ски. — Стиски в грудях.

Тѣсненькій = тїсне́нький. С. Ш.

Тѣснѐхонекъ = тїснїсїнький, тїсне́сенький. С. Ш.

Тѣсни́на = тїсни́на; суточки́.

Тѣсни́ть, ся = 1. (затѣсни́ть) — тїсни́ти, затїсни́ти.
2. (утѣсни́ть) — тїсни́ти, утїсня́ти (С. Ш.), утиска́ти (С. Ш.), утїсни́ти (С. Ш.). — Тїснили нас постоями. н. п.
3. (стѣсни́ться) — тїсни́ти ся (С. Ш.), ти́снути ся (С. Ш.), ти́сти ся (С. Ш.), то́впити ся, зтїсни́ти ся, зто́впити ся. — Тїснять ся, як за сьвяченою водою. н. пр. — Тиснуть ся, як до дари в церкві. н. пр. — Аж потїють та товплять ся, щоб то ближче стати. К. Ш.

Тѣсно = тїсно, за́тїсно; тя́жко, скру́тно. — В церкві так тїсно, що й голцї нїгде впасти. — Сьвіт великий, та тїсно жити. н. пр.

Тѣснова́тый = тїснова́тий (С. Ш.), по́тїсний, по́кісний (Сп.).

Тѣснота́ = тїсно́та (С. Ш.), тїсня́ва (С. Л. Ш.), ти́сня́ва, кісно́та, по́товп (С. Л.), по́тиск. — Тїснота така, що й києм не протиснеш. С. Ш. — Серед сієї неохайности та кісноти. Лев. В.

Тѣсный = 1. тїсни́й (С. Ш.), кісни́й (Полт.). — Тїсні чоботи. — Тїсні двері. — **Т. въ подъёмѣ** = припа́дистий.
2. тїсни́й, тяжки́й, скру́тний. — Тїсні роки припали. С. Ш.

Тѣснѣ́ть, потѣснѣ́ть = тїснїшати, потїснїшати.

Тѣснѣе = тїснїш, тїснїше (С. Ш.), кіснїше. — Рівнїш згладиш, тїснїш ляжеш. н. пр. — Як кіснїше, то й душнїше. н. пр.

Тѣсто = тїсто (С. Ш.), кісто (Полт.), здр. тїстко, тїстечко, тїстейко, тїстенько, що зосталось в дїжі — вис(ш)крібки, що зосталось на руках, як місять дїжу — шурýпалки. — Ой ти знав, на що брав міщаночку з міста: я не їла й не їстиму гречаного тїста. н. п.

Тѣстяный = тїстовий, з тїста.

Тѣшить, натѣшить, ся = тїшити (С. Ш.), бáвити, забавляти, натїшити, потїшити, забáвити, ся. — Наче дїти забавляли ся тими малюнками. Кн. — Прийди, прийди, моє серце, мою душу потїш. н. п. — **Тѣшиться надъ кѣмъ** = сьміяти ся, глузувáти, глумúти ся, кепкувáти. — Багатого дївчина шанує, надо мною сиротою сьмієть ся, кепкує. К. Ш. — **Тѣшиться съ кѣмъ** = цяцькати ся.

Тюкать, тюкнуть, ся = цюкати, тýкати, цóкати, цюкнути, тýкнути, цóкнути, ся.

Тюкъ = тук, цок, цюк.

Тюкъ = пáка, пáчка і д. **Кипа**.

Тюлевый = тюльовий. С. Ш.

Тюлéнь = 1. Phoca — тюлéнь (С. Жел.), морський пес. С. Пар.

2. тюхтїй (С. Ш.), незграба і д. **Неповоротливый**.

Тюльпáнъ, рос. Tulipa = тульпáн. С. Ш.

Тюльпáнный = тульпáновий. С. Ш.

Тюрьмá — тюрмá, турмá (С. Ш.), поб. — тюряга, вéжа (С. З.), кýна (С. З.), хурдига, цюпа (гал.), плетянї вікна і д. **Темница**. — Кріпка турма, та чорт їй рад. н. пр. — Бодай тебе за плетянї вікна! Кр.

Тюря = тетéря (С. Ш.), потáпцї. — Троянцям всїм дали тетері і відпустили на кватері. Кн.

Тюфякъ = 1. матрáц, набитий сїном — сїнник, соломою — солóмъяник.

2. тюхтїй (С. Ш.), неотéса. — Такі у його й руки неотеси і весь він неотеса: що ступить, наче товкачем в сукновальнї гупне. Кн.

Тявканіе = дзявкання.

Тявкать, тявкнуть = дзявкати (С. Л.), дзявкнути (Кр.).

Тяга = тягáння. — **Тяга воздуха** = тяга, прóтяг, цуг. — **Дать тягу** = дати драла, тягу, дмухачá дати.

Тягáться = тягáти ся, позивáти ся.

Тягáніе = тягáння, тяганина.

Тягостный, но = тяжкий, важкий, тяжко, вáжко. С. Л.

Тягость = тяготá (С. Ш.) тягость (С. Ш.), тягар (С. Ш.), тяжáр (С. З. Ш.). — Своєму серцю, моїй душі тяготу не чини. н. п. — Нїхто нї за кого терпіти не мает і на другого тяжару свого викладати не може. Ст. Л. — Без всяких тяжарів і податків. Скоропад. С. З. — Тяжкий тягар на серденьку. н. п.

Тяготить, отяготить, ся = тяжити (С. Л. Ш.), утяжáти (С. Ш.), заважáти, затяжити і т. д. д. **Отягощáть**. — Хліб в дорозї не затяжить. н. пр.

Тяготѣніе = заготїння.

Тяготѣть = тяготїти.

Тягýчесть = тягýчість.

Тягýчій = тягýчий, тяглистий (С. Ш.), розтягливий; протяжний.

Тяжба = пóзов, пóзва, спрáва (Д. **Искъ**). — **Выиграть тяжбу** = випозивати, спозивáти, виграти спрáву.

Тяжебный = позвóвий.

Тяжелéнекъ = важкéнький, тяжкéнький, тяжéнький (С. Ш.), пóтяжкий.

Тяжелó = тяжко, вáжко, сутýжно (С. Л.), сутяжно, скрýтно. — Тяжко нести, а жаль покинути. н. пр. — Ох тяжко, ох важко з ним вік розмовляти. н. п. — Через вороги тяжко до пекла достати ся. н. пр. — Що року сутужно Хомі, що року не стає свого хлїба. Коц. — Скрутно їм жилось, але ж нїколи на се не ремствовали. Грінч. Чайч.

Тяжеловáто = тяжкéнько, важкéнько, обтяжно.

Тяжеловáтый = д. **Тяжелéнекъ**.

Тяжеловѣсный = важкий.

Тяжéлый = тяжкий (С. Л. Ш.), важкий (С. Л.), поб. — тяжéнний, важкелéнний; сутýжний, сутяжний, скрýтний, труднúй, прúкрий. — Важкий камінь. — Тяжка робота. — Своя сїрмяжка — не тяжка. н. пр. — Зняв у гору булаву тяженну, та й давай трощить ворота з серця. Ст. С. — **Тяжéлое врéмя** = д. під сл. **Врéмя**. — **Тяжéлая жéнщина** = д. **Берéменная**. — **Т. зáпахъ** = тяжкий, важкий, погáний дух. — **Тяжéлъ нá ногу** = д. **Неповоротливый**. — **Т. на подъёмъ** = тяжкотїлий (С. Ш.), тюхтїй (С. Ш.), пудофéт, сидень. — Так ви, бачу, всї легкодухи, передо мною так, як мухи, і пудофети на голо. Кот. — **Тяжéлый человѣкъ** = а) крутий, б) гладкий, товстий.

Тяжелѣе = тяжче (С. Ш.), вáжче. — Сей докір здавав ся йому тепер вдвоє важчим. Лев.

Тяжелѣ́ть, отяжелѣ́ть = тя́жчати, ва́жчати, важні́ти, потя́жчати, пова́жчати, обважні́ти (С. Л.). — Од спеки аж руки важніють. Кр. — Я втомив ся, дух мій обважнів. Кн.

Тя́жесть = вага́ (С. Л.), вагота́, тягота́ (С. Л. Ш.), тя́гость, тя́гар, тяжа́р, тяжина́. — **Съ тя́жестью** = з ваго́ю, у вазї. — Він їхав порожняком, а я з вагою. н. о. — Звертай, чоловіче добрий, бо сам бачиш: я у вазї, а ти у порожні. Полт. — Мов під вагою великого болю опускає голову. Фр. — Дякувать Богові, що ся вага з моїх плечей спала. Ч. К. — Усе вичитав, що з давнїх давен вагою на серцї таїло ся. Лев. В. — Несподївано і такою вагою упали на Шевченкове життя. Кн. (Д. ще під сл. Тягота́).

Тя́жкій = тяжки́й.

Тя́жущійся = сутя́жця.

Тяну́ть = 1. (притянуть) — тягти́, притягти́. — Тягти човен.

2. (вы́тянуть, ся) — а) витяга́ти, ви́тягти. — Печена цибуля добре витягає гній з чиряка. — б) розтяга́ти, витяга́ти; розтягти, ви́тягти. — Розтягати полотно.

3. (протяну́ть ся) — тягти́, протягти́. — Трохи не пів віку треба було тягти службу. Лев. — Тягне дїло.

4. ва́жити, ма́ти вагу́ і д. **Вѣ́сить 2.** — **Тяну́ть чью сто́рону** = тягти́ за ко́го. — **Тя́нетъ, тяну́ло** = а) ма́нить, корти́ть, корті́ло. — Його кортить гуляти. — б) ва́дить, ну́дить, тя́гне. — Наїв ся, аж нудить мене. — **Тяну́ть** = тягти́ (С. Ш.), цму́лити (горілочку).

Тяну́ться = 1. витяга́ти ся, розтяга́ти ся. — Полотно трохи розтяглось.

2. тягти́ ся, протяга́ти ся, точи́ти ся (С. Ш.). Д. **Дли́ться 1.** і **Продолжа́ться.**

3. простяга́ти ся. — Ця балка простягає ся аж до самої межі. Кр.

4. тягти́ ся, пну́ти ся, пъясти́ ся. — Пнеть ся за панами.

4. перетя́гувати ся. — А давай перетягувати ся: чий батько дужчий.

Тяну́шки = тягу́чки (цукерки). Київ.

Тя́пать, тя́пнуть = 1. цю́кати, цю́кнути. — Цюкаю та й цюкаю, а мій дуб стоїть, неначе не його й цюкають. К. Х.

2. кра́сти, цу́пити, сцу́пити (С. Л.) і д. **Стибрить.**

Тя́пка = д. **Сѣ́чка.**

Тятива́ = 1. д. **Тетива́.** 2. д. **Сво́ра 1.**

Тя́тинъ, тя́тинькинъ = та́тів, ба́тьків, тату́сів, та́тків, тату́нів, тату́нин, та́тчин, та́теньків, та́течків, та́тців, тату́нців. С. Ш. — Каша наша, татів борщ. н. пр. — Маленький — таткові штанцї по колїнця. н. пр.

Тя́тя, тя́тинька = ба́тько, та́то, та́тко, тату́сь, та́точко, та́тонько, тату́ня, тату́нечко, тату́нцьо, тату́сечко. С. Ш. — Хоч у рідного тата, але не своя хата. н. пр.

У.

У = 1. у, в. — У мене. — В мене. — У нашої Параски нї гнїву, нї ласки. н. пр. — В мене думка не така, щоб пішла я за Стецька. Кв.

2. коло́, біля́, під, пе́ред. — Коло млина, коло броду два голуба пили воду. н. п. — **Сидѣ́ть, стоя́ть у окна́** = коло́ вікна́. — Коло вікна стою, дрібні сльози роню. н. п.

3. у. — У! Яка ти погана. С. Ш.

Уба́вить, ся = д. **Убавля́ть, ся.**

Уба́вка = 1. убавля́ння, збавля́ння, уба́влювання (С. Ш.), уба́влення (С. Ш.).

2. уба́ва, уба́вка. С. Ш.

Убавля́ть, уба́вить, ся = у(в)бавля́ти, уба́влювати (С. Ш.), збавля́ти (С. Л.), відбавля́ти, зме́ншувати, умаля́ти, уба́вити (С. Ш.), зба́вити (С. Л.), одба́вити, зме́ншити, вмали́ти. — Зменши ходу, бо я з тобою не зійду. Кн. — А злая мачуха головки не змила, нещасній сирітцї здоровъя вмалила. н. п. — За що ти хочеш мінї віку збавити? Фр. — **Вода убавля́ется** = вода́ убува́є (С. Ш.), спада́є. — **Уба́вить спѣ́си** = хвоста́, вкрути́ти (С. Л.), пиху́ зби́ти, уте́рти но́са, таба́ки вте́рти.

Уба́вочка = уба́вочка, уба́вонька. С. Ш.

Уба́ивать, уба́ять = умовля́ти, улеща́ти, умо́вити, улести́ти (С. Ш.), власка́вити. — На силу власкавили старого, щоб простив сина. п. о.

Убаю́кивать, убаю́кать = лю́ляти, заколи́хувати, заколиха́ти (С. Л.), уколиса́ти (С. Ш.), приколих(с)а́ти, прибу́ркати, приспа́ти. — І колихала, і котика сьпівала, та насилу прибуркала дитину.

Уба́ять = д. **Уба́ивать.**

Уберегáть, уберéчь, ся = уберегáти, вберегáти, стерегти́, ся, уберегти́, ся (С. Ш.), вберегти́, ся, впильнувáти, у(в)стерегти́, ся (С. Ш.). — Зберіг копійку про чорний день. — Хатнього злодія не встережеш ся. н. пр.

Убивáлка = дóвбня, тóлок (Д. Трамбовка).

Убивáніе = у(в)бивáння.

Убивáть, уби́ть, ся = 1. у(в)бивáти (С. Ш.), забивáти, збавля́ти (С. Л.), губи́ти (С. Л.), у(в)би́ти, ся (С. Л. Ш.), заби́ти (С. З. Л.), згуби́ти, загуби́ти (С. Л.), стрáтити (С. З. Л.), смерть комý заподіяти, віку збáвити (К. Ш.), зігнáти, звести́, згуби́ти з сьвіту. — Брат його вбив, на лану зарив. н. к. — Убив ся до смерті. — Забив його на смерть. — Він йому смерть заподіяв. — Як би батько не оддав за тебе, то я б сама собі смерть заподіяла. Лев. — Піду та сам собі смерть заподію. Грінч. — Року 1230 Даниловi вороги умовили ся звести в сьвіта Данила. Бар. О. — **Убивáть себя́, убивáться гóрестью, печáлью** = вбивáти ся (С. Л.), побивáти ся, кордувáти ся (С. Л.). — І Боже, як вона за ним побивалась.

2. у(в)бивáти, уби́ти, уторувáти (дорогу). С. Ш.

Убíйство = д. **Убíйство.**

Убинтовáть = убандажувáти. С. Ш.

Убирáть, убрáть, ся = 1. у(в)бірáти (С. Ш.), прибірáти, опоряжáти, убрáти (С. Ш.), прибрáти, опоряди́ти, у(в)пóрати. — Прибери книжки в шафу. — Вона прибрала сьміття з хати. Кн. — Убрав сіно за годину. — Еге, швидко лан упорали.

2. у(в)бірáти, ся (С. Ш.), прибірáти, ся, чепури́ти, ся (С. З. Л.), хороши́ти, ся, убрáти, ся, прибрáти, ся, причепури́ти, ся, квітками — квітчáти, у(в)квітчáти (С. Ш.), заквітчáти, ся (С. Л.), позаквíчувати. — Молодиці гріх вбіратись в дівочий убір. н. пр. — Скажу, Галю, встань раненько, прибери ся чепурненько. н. п. — Поки люди горівчище любили та й пили, орендарі повбірані, як пани ходили. н. п. — Настя причепурила грубу. Лев. — Дівко! Чом ти не хочеш хату причепурити? Кр. — Як була я молодою, і гадки не мала, по садочку походжала, квітчалась, пишалась. К. Ш.

3. убірáти ся (С. Ш.), тїкáти, утїкáти, убрáти ся, у(в)тїкти, прия́ти ся. — Як до діла доглядать ся, так за Дунай убірать ся. н. пр. — Треба принять ся звідсіля. Кр. — **Убирáйся, убирáйтесь** = геть, гéтьте! (С. Аф.); цур тобі. — **Убирáйся по добру, по здорóву** = іди́, тікáй, поки цілий.

Уби́ть = д. **Убивáть.**

Убíйственный = убíйчий (С. Жел.), убíйницький (С. Ш.), душогýбний. — Серед обставин душогубних Шевченко зберіг любов до своєї долї тяжкої. Кн.

Убíйство = убíй (С. Ш.), убíйство (С. Ш.), вбíвство, душогýбство. С. Л.

Убíйца = у(в)бíйник, ця (С. Ш.), вби́вця (С. Л.), уби́йник, ця (С. Ш.), душогýб (С. Л.). — І знов прилїв, весь трусячись, мов той убійник, я. І. Г.

Ублажáть, ублажи́ть = 1. ублажáти (С. Ш.), вгонобля́ти (С. З.), ублажи́ти, вгоноби́ти.

2. благáти, блажи́ти, ублагáти (С. Ш.), у(в)пáнькати (С. Ш.), укóськати (С. Ш.). — Блажив стару відьму, аж язик мові пересох, не йметь ся віри, править своє. Кн.

Ублю́докъ = пóкруч і д. **Поме́сь 2.**

Убóгій = у(в)бóгий (С. Л. Ш.) і д. **Бѣ́дный 1.** — Убогому мало що бракує. н. пр. — Із багатою сестрою запивають ся, а з убогої насьміхають ся. н. п.

Убóжество = убóжество (С. Ш.), убóжство (С. Ш.), убóзство (С. Ш.), убогóта (С. Ш.), у(в)біжжя, злидні, худóбство і д. **Бѣ́дность.** — В хатї у них таке убожество, що й миші повтїкали. Кн. — Я твоє багатство переживу, а ти мого убожства не переживеш. н. пр.

Убóжествовать = убóгувати. С. Ш.

Убóжиться = бідкати ся, збіднювати ся.

Убóжѣть, обубóжѣть = убóжіти, убóжчати (С. Ш.), біднїти, зъубóжіти, збіднїти.

Убóй = убíй (С. Ш.), забíй, забивáння, зарів. — Мене забивання телят годує — платять за теля 10 копійок. Кн. — Годувати на зарів. Кр.

Убóина, убóинка = мъя́со, волóвина, бичи́на, я́ловичина (волове або коровъяче), барáнина, махáн (бараняче, овече), свини́на (свиняче), мнясцé, волóвинка і т. д.

Убóйный = убíйний.

Убóристый, то = убóристий, то (С. Ш.), сти́слий, ло.

Убóрка = 1. убірáння (С. Ш.), прибірáння, прибíрка, пóрання, перéтруска. — Та як була перетруска, тодї мабуть і загубив ся пашпорт. Кр.

4. убíр, убрáння. С. Ш.

Убóрный = убíрний. С. Ш. — **У. кóмната** = убíрна. С. Ш.

Убóрчивый = д. **Убóристый.**

Убо́рщикъ, ца = убіра́льник, прибіра́льник, ця.

Убо́ръ = убір (С. Ш.), прибір, убра́ння (С. Ш.), стрій і д. **Наря́дъ.** — Молодицї гріх збіратись в дївочий убір. н. пр. — Твоя дївчина краща всїх, на їй прибору більше всїх. н. п.

Убоя́ться = побоя́ти ся, вжахну́ти ся, острахну́ти ся. — Побояв ся і не пішов. — Як вкохав ся я в дївчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. п. — Старші ж брати острахнули ся і зостали ся, а Іван Царевич пішов. н. к.

Убра́нство = д. **Убо́ръ.**

Убра́ть, ся = д. **Убира́ть, ся.**

Убыва́ніе = убува́ння, убу́ток (С. Ш.).

Убыва́ть, убы́ть = убува́ти (С. Ш.), зменшувати ся, убу́ти (С. Ш.) і д. **Уменьша́ться.** — Щоб у мене повна гладишечка грошей була і щоб вони не убували, скільки б я їх не брав. н. к. — Байдуже їй, що достатки швидко убувають, час від часу зменшають ся, а не прибувають. Мова. — **Вода́ убыва́етъ** = вода́ спада́є, убува́є (С. Ш.).

Убыло́й = у́бутний, спа́лий.

У́быль = убу́ток (С. Ш.), упа́док (С. Ш.), впа́док, спад, спа́док (С. З.). — Так вже пішло воно на впадок, стали дохти корови. Кн. — Як нема статку, то нема й упадку. н. пр. — А судна переправляли з трудностю, бо судна великї і на спад води прийшли. Л. С.

Убы́токъ = шко́да (С. З. Л.), у(в)би́ток (С. Ш.), зби́ток, у(в)па́док (С. Ш.), втра́та (С. Л.), тра́та (С. Ш.), при продажі — недобі́р. — Брат не брат, а шкода не роби. н. пр. — Спиток не збиток. н. пр. — Знать то Озовська орда великі збитки мала. н. д. — Чи зиск, чи трата — одна заплата. н. пр. — Продав за 40, а сам дав 45 карбованців; от тобі чистого недобору 5 кар. Кн. — **Убы́тки причиня́ть, нанести́** = шко́дити, шко́ду зроби́ти, нашко́дити, пошко́дити. — Батько нашкодив, а дїти в одвітї. н. пр. Ман.

Убы́точить, изубы́точить = у(в)би́точити (С. Ш.) і д. **Убы́тки причиня́ть.**

Убы́точный, но = утра́тний (С. Ш.), но, накла́дно.

Убы́ть = д. **Убыва́ть.**

Убѣга́ніе = тїка́ння.

Убѣга́ть, убѣжа́ть = тїка́ти (С. Ш.), у(в)тїка́ти (С. Ш.), у(в)мика́ти (С. Ш.), уника́ти (С. Ш.), у(в)тїкти́, втекти́ (С. Л.), швидко — чкурну́ти, стругну́ти, дати дра́ла, тя́гу, ма́ху, дремену́ти, дмухну́ти, пъята́ми накива́ти, про кількох — повтїка́ти. — Тїкають не від калача, а від бича. н. пр. — Собака від хлїба не утїче. н. пр. — Та не далеко і втїк — наздогнала лихая година. Дум. — Я за ним, а він умикає, тільки литки блищать. Кн. — Дав драла, аж потилиця лиска. н. пр. — Злякавсь та мерщій накивав і пъятами. Дум. — **Убѣга́я** = уте́ком (С. Ш.), втьо́ком. — **Убѣжа́вшій** = уте́клий (Сп.), збі́глий. — Хіба краденний був кінь, чи втеклий? н. о.

Убѣга́ться = набі́гати ся, убі́гати ся (С. Ш.).

Убѣди́тельный, но = переко́нуючий, пересьвідча́ючий, че. С. Пар. — **Убѣди́тельно проси́ть** = блага́ти, прісьма проси́ти.

Убѣжа́ть = д. **Убѣга́ть.**

Убѣжда́ть, убѣди́ть, ся = запевня́ти, у(в)певня́ти (С. Ш.), вмовля́ти (С. Л.), переко́нувати, пересьвідча́ти, запе́внити, ся, перекона́ти, ся (С. Жел. Пар.), пересьві́дчити, ся (С. Жел. Пар.), увірити ся (С. Пар.), переві́рити ся. — Марне вона запевняла мене йняти віри ворожцї. Кн. — А запевнив ся, що ідея национальна... Кн. — Я тільки в тім переконав ся, що золотом у Цареградї купити можна все. К. Б. — Не повірив би я зроду, одже в тім переконали мене певні сьвідки. Ст. Г. — Хтїв я переконати ся — чи брешуть люди чи нї. н. о. — Нехай панї нас переконає, що се неправда. Фр. — А тепер я нещасливий сам переконав ся: жінка дружбу полюбила, а я сам зостав ся. н. п. — Я перевірив ся, що справдї так було.

Убѣжде́ніе = 1. у(в)мовля́ння, вмо́ва. 2. перекона́ння (С. Жел. Пар.), пересьвід (С. Жел.), пересьві́дчення, досьві́дчення (С. Л.), зда́ння (С. Л.). — Доволї прочитати уважно, щоб дійти до переконання. Зап. Фр. — З гімназиї винесені переконання та вірування розвіяли ся без слїду. Фр. — Сказав би хто, що він зробив те з переконання, але ж переконання у його не було. Кн. — Він зостав ся вірним пересьвідченням, якими перейняла ся його грудь молодеча. З. Луч.

Убѣ́жище = приту́лок (С. З. Л.), приту́лище, пристано́вище, приста́нище, зату́ла, за́хисть (С. Л.), за́хисток, прити́н, прихи́лище, схо́ванка, приту́лиско (С. З.). — Не знаходячи собі притулку поміж лакеюватими людцями, шукає нового захисту. К. Х. — При церкві сьвятій притулиско зазнавши. Палїй. С. З. — Під дощ оцей хлївець наш захисток — єдиний в степу. Кн.

Убѣливать, убѣлѣ́ть, убѣли́ть, ся = біли́ти, убіля́ти, убіли́ти (С. Ш.), побіля́ти, побіли́ти, ся.

Уважа́ть, ува́жить = 1. поважа́ти (С. З. Л.), шанува́ти (С. З. Л.), ушанува́ти (С. Ш.). — Ти бо, Мотре, повинна поважати матїр, бо мати старша в хатї. Лев. — І дуже поважали і любили один одного. н. о. Грінч. — Оддай мене, моя мати, заміж за старого, буду його шанувати лучче молодого. н. п. — Ой рада б я Марусеньку за рідну приняти, та все не так вона мене буде шанувати. н. п. — Ми любимо і шануємо тебе, яко артисту. Кн. — **Уважае́мый** = пова́жний (С. З.), шано́вний (С. З. Л.). — Поважное посланіе ваше дойшло. Орлик. С. З.
2. у(в)важа́ти (С. Ш.), ува́жувати (С. Ш.), ма́ти на ува́зї, ува́жити (С. Л.), згля́нути ся (С. Л.). — Вважаючи на ті обставини, треба думати, що... Кн. — Не вважай на врожай, сїй жито — хлїб буде. н. пр.

Уваже́ніе = ува́га (С. Ш.), пова́га (С. З.), ша́на (С. З.), шано́ба (С. З. Л.), шанува́ння (С. З. Л.), ушанува́ння (С. Л. Ш.), пошанївок, пошанївка, пошанївля. — В йому десь узялась повага до себе. Лев. — Не буде тобі шаноби за се. н. к.

Уважи́тельный = ува́жний (С. Ш.), ва́ртий ува́ги.

У'валень = вайло́ (С. Л.), вахла́й, вахла́к, чвала́й, тюхтїй (С. Ш.), маму́ла (Ман.), маку́ха, бе́цман, одоро́бло, мацапу́ра, неви́волока, незгра́ба. — З такими вахлаями шкода на вовка полювати. К. Х. — Чвалаями ходять, а бісів проводять. н. пр. — От невиволока! Не йде, а наче лантух полови лїзе. Кн.

Ува́ливать, уваля́ть, ся = 1. вива́лювати, ви́валяти, ся (на пр. повсть).
2. вимі́шувати, вика́чувати, ви́мішати, ви́качати (тїсто).

Ува́листый = 1. вибо́їстий і д. **Уха́бистый**.
2. д. **Ува́льчивый**.

Ува́лъ = ви́бій і д. **Уха́бъ**.

Ува́льчивый = вайлува́тий; качконо́гий; д. теж **Неповоро́тливый**.

Ува́ривать, увари́ть, ся = ува́ру(ю)вати, у(в)вари́ти, ся (С. Л. Ш.), упріва́ти, упрі́ти (С. Ш.), у(в)кипі́ти. — Каша не упріла. — А ще корінь не вкипів, а вже милий прилетїв. н. п.

Увезе́ніе = увіз.

Увеличе́ніе = побільше́ння.

Увели́чиваніе = побільшування.

Увели́чивать, увели́чить, ся = побільшувати, ся, вбільшувати, вбільша́ти, ся, збільшувати, ся, побільша́ти, ся (С. Жел.), більшати (С. Л.), прибува́ти, додава́ти, побільши́ти (С. Жел.), підбільши́ти, побі́льшати, підбільшати, прибу́ти, дода́ти, прибільша́ти, ся, прибільшати, людей — полюднїшати. — Води в Росї побільшало. Лев. — Маленьке — гарненьке, а побільшає — погіршає. н. пр. — Разом я почував, що я більшаю, що я побільшав геть. Кн. — Публїка страшенно побільшала всї ті страхи. Л. Н. В. — Власною працею, розумінням дїла збільшив батьківське надбання. Л. Н. В. — Пани могли ті чинші і повинностї збільшувати. Бар. О. — Хміль буде мізї сьмілости додавати. н. д. — Вони що року побільшували платню з орандарів землї. Прав. — Як побільшало людей, то подорожчала земля. З.

Увеличи́тельный = побільша́ючий.

Увере́дъ = пору́ха, увере́д (С. Ш.).

Уверну́ть, ся = д. **Увёртывать, ся**.

Увёрстывать, уверста́ть = рівня́ти, вирівнювати, зрівнювати, ви́рівняти, зрівня́ти.

Увёртка = 1. у(в)горта́ння.
2. ви́вертка, визворо́тка (С. Л.), ви́крут, ви́крутка, ви́крутня, викрута́с. — Се не правда, а тільки вивертка, щоб очкура не розвъязали. Кн.

Увёртливый = виверткий, ви́крутень.

Увёртывать, увертѣть, уверну́ть, ся = 1. у(в)горта́ти, уверта́ти, увірчувати, угорну́ти, уверну́ти, увертїти, ся. С. Ш. — Та недужую дитину угортає в кожушину. В. Щ.
2. виверта́ти ся, викру́чувати ся, ви́вернути ся, ви́крутити ся, ви́порснути, крутька́ да́ти; ухиля́ти ся, уника́ти, ухильну́ти ся (С. Ш.), уни́кнути.

Уве́рчивать, ся = д. **Увёртывать, ся 1.**

Увеселе́ніе = 1. увесе́лювання. С. Ш.
2. за́бавка, у(в)тїха, потїха, розри́вка, розва́га.

Увесели́тель, ница = веселу́н, ха, веселїй (С. Пар.).

Увесели́тельный = утїшний (С. Жел.), заба́вний. — **У. ве́черъ** = заба́вний вечір (Пч. О.), вечерницї.

Увеселя́ть, увесели́ть, ся = увеселя́ти (С. Ш.), весели́ти (С. Л.), звеселя́ти (С. Л.), ба́вити, увесели́ти (С. Ш.), звесели́ти, обвесели́ти, заба́вити, розва́жити, ся. — Грайте музики, грайте, від села до шинку, звеселїть мою жінку. н. п.

Увести́, уве́сть, ся = д. **Уводи́ть**.

Увива́ть, уви́ть, ся = 1. обвива́ти, увива́ти (С. Ш.), обповива́ти, обви́ти, уви́ти, обповити, ся. — Квітками та листями обвили увесь хрест. Кн. — Хміль всю рожу обповив. Греб.

2. коло кого — ви́ти ся, увивати ся (С. Ш.), крути́ти ся, до кого — ла́стити ся, ла́щити ся, підсипа́ти ся, підлабу́знювати ся, до кого, за ким — упада́ти, уві́га́ти ся (С. Ш.). — А як ті парубки упадають за мною. О. Ст. — Коло мене хлопці вьють ся і за мене часом бьють ся. н. п.

Увида́ть, увидѣть, ся = у(в)бача́ти, у(в)ба́чити, заба́чити (С. Л. Ос.), поба́чити, ся (С. Л.), наба́чити, нагле́(я́)діти (С. Л.), у(в)гле́діти (С. Л. Ш.), у(в)гля́діти (С. Ш.), у(в)здрі́ти (С. Ш.), наздрі́ти, призді́ти, зу́здрити, крізь що — прогля́нути, багато чого — наздиви́ти ся, поназдиви́ти ся. — Піду я до броду, чи не вгляжу, — не вбачу перевозчика в роду. н. п. — Ідуть тай Ідуть, коли убачили хатку на курячих ніжках. н. к. Грінч. — Що було — те бачили, а що буде — побачимо. н. пр. — Сонце й місяць ще я бачить буду, тебе ж, саму, вже повік не вбачу. Ст. С. — Скучив я за ним, хочу побачить його. н. о. Грінч. — Прощай, панове громадо, і дівчино вутко, бо Бог знає — чи побачимось хутко. н. п. — Вона сподівалась побачитись з ним у церкві. Лев. — Хожу по садочку, милого не бачу, а як його не зобачу, то не раз заплачу. н. п. — Як царя той вістовник забачив, уклонив ся йому чолом низько. Ст. С. — Вона його як тільки угледіла, зараз веде у палати. н. к. Мав. — Угледів вовк, дарма, що спав. Б. Г. — Еней пожар такий уздрівши, злякав ся, побілів, як сніг. Кот. — Не бачила сова сокола, як уздріла, аж зомліла. н. пр. — Не вуздриш, відкіль і лихо складеть ся. К. Х. — Поназдивитесь, коли він сього не зробить. н. о.

Уви́ливать, увильну́ть = ухиля́ти ся, ухильну́ти ся, ухили́ти ся (С. Ш.), крутька́ дати, вилюга́ти, од роботи — одни́кувати, ши́льники те́рти. — Ти бо не вилюгай сюди й туди, а кажи по правді. Кн. — Мій наймит все одникує од роботи. Лев.

Уви́нчивать, увинти́ть = д. **Зави́нчивать.**

Уви́ть, ся = д. **Увива́ть, ся.**

Увлажа́ть, увлажня́ть, увлажи́ть, увлажни́ть, ся = обволо́жувати, відволо́жувати, відві́льжувати, обволо́жити, відволо́жити, відві́льжити, ся, прово́хкнути.

Увлека́тельность = знадли́вість, зваблі́вість, пова́бність.

Увлека́тельный, но = знадни́й, знадли́вий, во, зваблі́вий, во, зала́сний і д. **Плѣни́тельный.**

Увлека́ть, увле́чь, ся = 1. залуча́ти (С. Л.), затяга́ти, займа́ти (С. Аф.), захо́плювати. — Він затяг мене на обід. — Татари захопили в полон багато людей.

2. на́дити, ва́бити, мани́ти, зна́жувати, ся, чарува́ти (С. Л.), порива́ти, ся, зано́сити ся, заганя́ти ся, зна́дити, прина́дити, ся, зва́бити, прива́бити, причарува́ти, учарува́ти і д. **Плѣни́ть 2.**

Увлече́ніе = порива́ння, мані́ння, зала́сся (С. З.), за́пал. — Коли б же то було кохання, а то просто маніння молодого віку. Кн. — Балакав з таким запалом, що...

Уводи́ть, уве́сть = 1. уво́дити (С. Ш.), одво́дити, одвести́, повести́. — Сусіда повів з собою мого гостя.

2. займа́ти, заганя́ти, захо́плювати, заня́ти, загна́ти, захопи́ти, забра́ти з собо́ю (крадькома або ґвалтом).

Увози́ть, уве́зть = уво́зити, заво́зити, увезти́, завезти́ (крадькома).

Уво́зъ = захва́т.

Уволя́кивать, уволо́чь = уволіка́ти, уволокти́ (С. Ш.), потягти́, затягти́, потарга́нити. — Вовк потяг сердешную (вівцю) в діброву. Б. Г.

Уво́лить = д. **Увольня́ть.**

Увольне́ніе = увільне́ння, уво́льне́ння. С. Ш.

Увольни́тельный = увільня́ючий.

Увольня́ть, уво́лить = увільня́ти, уво́льнювати (С. Ш.), ослобоня́ти, пуска́ти, уво́льнити (С. Ш.), ослобони́ти, пусти́ти, проти волі — зміс́тити, скинути. — Пусти ж мене, полковнику, із полку до дому. н. п. — Змістив покойовку. Кр. — Суддю скинули з посади. Кн.

Уворова́ть = укра́сти, вкра́сти.

Уврачева́ть = вилі́чити, ви́гоїти (С. Аф.), заго́їти, ви́корувати, улі́чи́ти (С. Ш.).

Увы́ = гай-гай! (С. Аф.), овва́! та-ба! (С. Ш.). — Овва! надія пішла під хмару. Кн. — Вона б і гарна дівка, та-ба! С. Ш. — **Увы́ мнѣ** = ох лишенько!

Увѣдоми́тельный = увідо́мний (С. Ш.), повідомля́ючий. — Увідомне письмо. С. Ш.

Увѣдомле́ніе = увідомле́ння (С. Жел.), повідомле́ння, о́повість, опові́стка, опові́ще́ння, обвіще́ння, увіще́ння (С. Пар.), звіще́ння (С. Пар.).

Увѣдомля́ть, увѣдомить = увідомля́ти (С. Жел. Ш.), повідомля́ти (С. Жел.), оповіща́ти, обвіща́ти, сповіща́ти, звіща́ти, увідомити, пові́домити, оповісти́ти (С.

Л.), сповісти́ти (С. Л.), відповісти́ти, звісти́ти (С. Л.), обповісти́ти. — Про се було повідомлено наперед. Л. Н. В. — Обповістили усіх.

Увѣковѣ́ченіе = уві́чнення. С. Ш.

Увѣковѣ́чить = увічни́ти. С. Ш.

Увѣ́нчивать, увѣнча́ть = вінча́ти, увінчи́ти, увінча́ти (С. Ш.), уквітча́ти (С. Ш.), про кількох — поквітчувати.

Увѣре́ніе = запевне́ння. — Зміст того довгого листу, повного запевнень про любов. Л. Н. В.

Увѣ́ренность = пе́вність. — Висловлював мині свою певність, що Ювефович не хотів патякнути Костомарову. Кн.

Увѣ́ренный = пе́вний, пе́вен, зовсім — певнісенький. — Я був певнісенький, що він вже... З. Фр.

Увѣри́тельный = уві́рочний (С. Ш.), запевня́ючий.

Увѣря́ть, увѣ́рить, ся = у(в)певня́ти (С. Л. Ш.), запевня́ти, завіря́ти (С. Л.), увіря́ти (С. Ш.), у(в)пе́внити (С. Ш.), запе́внити, зав́ірити, уві́рити (С. Ш.), перекона́ти, ся. — Подивлюсь на дівчину тільки, щоб самому впевнитись на очі. Грін. Чайч. — Виговський посилав письмо до царя, впевняючи його в своїй вірности. Бар. О. — Поки не заприсягнеш ся і клятьбою мене не запевниш. Ніщ. — У. въ безопа́сности = у(в)безпеча́ти, убезпе́чити. С. Ш.

Увѣ́систый = ува́жистий (С. Ш.), важки́й.

Увѣ́сить = д. **Увѣ́шивать.**

Увѣ́чить, изувѣ́чить = калі́чити (С. Л.), уві́чити (С. Ш.), скалі́чити, укалі́чити (С. Ш.), і д. **Изувѣ́чивать.**

Увѣ́чный = калі́ка (С. Л.), калі́куватий, калі́чений.

Увѣ́чье = калі́цтво (С. Л. Сп.), уві́ччя (С. Ш.).

Увѣ́шивать, увѣ́шать, увѣ́сить = 1. обві́шувати, уві́шувати (С. Ш.), обчепля́ти, обві́шати, уві́шати (С. Ш.), багато — пообві́шувати, поначепля́ти, пообчі́плювати, часто — вряси́ти. (Д. **Обвѣ́шивать** 1.) 2. обва́жувати і д. **Обвѣ́шивать** 2.

Увѣща́ніе = вмо́ва, умовля́ння, усо́віщування. — Умовлянням швидче дійдеш ладу, ніж силуванням. Зіньк. — Перед присягою усім нам робили усовіщування. Кн.

Увѣща́ть, увѣщева́ть = умовля́ти (С. Ш.) і д. **Угова́ривать** 1.

Увяда́ть, увя́нуть = въя́нути (С. Л.), марні́ти (С. З. Ос.), бле́кнути (С. З. Л.), зівъя́нути (С. Л.), зовъя́сти (С. Л.), повъя́нути, увъя́днути (С. Ш.), змарні́ти, помарні́ти, зблекнути (С. Л.), про кількох — перевъя́нути. — Ані братіка я, ні сестриці не мала, між чужими зросла, та вже й въянути стала. К. Ш. — Квітки повъяли. — Як одквітнеш, так увъянеш. н. п. — У полі могила з вітром говорила: повій вітре ти на мене, щоб я не марніла, щоб по мені трава росла та ще й зеленіла. н. п. — Ой у саду трава пожовтіла, за ледачим чоловіком жінка помарніла. н. п. — **Увя́дшій** = въя́лий, повъя́лий, зівъя́лий, помарні́лий, бле́клий (С. З.). збле́клий. — Повъялі волошки.

Увяза́ть = д. **Увя́зывать.**

Увяза́ть, увязи́ться, увя́знуть = гру́зти, загрузáти, загру́знути, угру́знути (С. Ш.), засити́ти ся. — Колеса так загрузли, що на силу витягли коні. — У грязь колеса заситились. Ос.

Увя́зчивый = уї́дливий (С. Ш.), въї́дливий, причі́пливий і д. **Привя́зчивый.**

Увя́зываніе = увъя́зування, шурова́ння.

Увя́зывать, увяза́ть, ся = 1. увъя́зувати (С. Ш.), увъяза́ти, умотузова́ти, ушнурова́ти, дуже — уґрунтдзюва́ти.
2. чіпля́ти ся і д. **Привя́зываться** 2, **Придира́ться** і **Пристава́ть** 5.

Увя́лый = д. **Увя́дшій.**

Увя́нуть = д. **Увяда́ть.**

Увя́сло = повъя́зка (голови).

Уга́дчивый = у(в)га́дливий.

Уга́дчикъ, ца = уга́дчик, ця, уга́дько. С. Ш.

Уга́дъ = одга́дування, одга́дка. — **На уга́дъ** = навмання́.

Уга́дываніе = у(в)га́дування. С. Ш.

Уга́дывать, угада́ть = у(в)га́дувати і д. **Отга́дывать.**

Уга́рный, но = чадни́й, ча́дно. — Одчини двері, бо в хаті неначе чадно.

Уга́ръ = чад. С. Л. — Цим самоваром тільки чаду напустили. — Трудно й було в такому душному, одурливому чаді не вчадіти. З. — **У. издава́ть** = чаді́ти. — Щось наче самовар чадить.

Угаса́ніе = угаса́ння, ізгаса́ння, погаса́ння. — Отаке погасання сьвідомости національної... Кн.

Угаса́ть, уга́снуть = 1. га́снути, угаса́ти (С. Ш.), вигаса́ти, ту́хнути, уга́снути, уга́сти (С. Ш.), зга́снути, зга́сти (С. Л.), ви́гаснути, пога́снути, пога́сти (С. Л.), поту́хнути. — Гасне люлька в роті. К. Ш. — Погасло огнище.
2. угаса́ти, склі́ти (Ман.), ча́хнути, та́нути, кона́ти, уга́снути.

Угаша́ть, уга́шивать, угаси́ть = гаси́ти, туши́ти, угаси́ти (С. Ш.), погаси́ти, потуши́ти.

Уга́щивать, ся = д. **Угоща́ть, ся.**

Угиба́ть, угну́ть, ся = у(в)гина́ти (С. Ш.), загина́ти, угну́ти, загну́ти, ся.

Угла́живать, угла́дить = рівня́ти, вирі́внювати, ви́рівняти.

Углекислота́, Acidum carbonicum = углекислота́ (С. Жел.), вугляни́й квас (С. Пар.).

Углеро́дъ, Carbonicum = угле́ць (С. Пар.), вугле́ць (С. Жел. Пар.).

Углова́тый, то = 1. угла́стий, угли́стий (С. Ш.), вугла́(и)стий, то. — Вугласто заліплюють пиріг. Кр.

2. вайлува́тий, незгра́бний, неметки́й. — **У. умъ** = тупа́ голова́.

Углово́й = углови́й (С. Ш.), ку́тній, вуглови́й, рогови́й, нарі́жний, з того краю, де образи — поку́тній (С. З.). — Наріжна камъяниця. — Копай наріжню яму на слуп наріжний. Черкаси. — Покутне вікно. С. З.

Углубле́ніе = 1. виглубле́ння, заглу́блення (дія). С. Жел.

2. у(в)лого́вина (Хар.), влу́ка, загли́бина (С. Жел.), видоли́нок, я́мка і д. **Впа́дина, Ложби́на і Лу́нка.**

Углубля́ть, углуби́ть, ся = 1. углибля́ти (С. Ш.), угли́бити, ви́жолобити, ви́ямчити (С. Пар.), роби́ти, зроби́ти гли́бше. — **У. умъ** = розумува́ти, пуска́ти ро́зум по голові́.

2. вко́пувати ся, вкопа́ти ся. — Грабарі вкопали ся на сажінь в землю.

Угль = д. **У́голь.**

Угляде́ть = догле́діти, догля́діти, догля́нути, додиви́ти ся, допильнува́ти і д. **Досмотре́ть.**

Угна́ть = д. **Угоня́ть.**

Угнета́тель, ница = ути́скач (С. Ш.), гноби́тель, глоби́тель, ка. — Народ почав жорстоко розправляти ся з своїми гнобителями. Бар. О. — Д. ще під сл. **Притѣсни́тель.**

Угнета́ть, угнéсть = 1. пригніта́ти, пригні́чувати, пригніти́ти.

2. гнести́, гні́сти (С. Л.), угніта́ти (С. Ш.), утиска́ти (С. Ш.), у(в)тісня́ти, гноби́ти, угніти́ти (С. Ш.), пригніти́ти, пригноби́ти і д. **Стѣсня́ть і Притѣсня́ть.** — Горе мене гніте. С. Л. — Сама муштра гнобила дух Шевченка. Кн. — **Угнетё́нный** = пригні́чений, пригно́блений, безві́льний, неприка́яний. — Лист Гр. Толстої підбадьорив пригноблену душу Шевченка. Кн. — Ходить, як неприкаяний. К. З. о Ю. Р.

Угнете́ніе = у́гніт, у́тиск. С. Ш.

Угнетё́нность = пригно́бленність, приголо́мшенність. — Замість сьвіту — тьма і тьма, неволя і пригнобленність духа. Кн. — То була німа приголомшенність душі. Кн.

Угну́ть, ся = д. **Угиба́ть, ся.**

Угнѣзди́ться = угні́зди́ти ся (С. Ш.), окубли́ти ся.

Угобжа́ть, угобзи́ть, ся = д. **Удобря́ть.**

Угова́риваніе = умовля́ння, угово́ру(ю)вання.

Угова́ривать, уговори́ть, ся = 1. у(в)мовля́ти (С. Л. Ш.), умо́влювати (С. Ш.), угово́ру(ю)вати (С. Ш.), резо́нити, нараджа́ти, ко́ськати, у(в)мо́вити, у(в)говори́ти (С. Ш.), нара́дити, уко́ськати (С. Ш.), урезо́нити, упа́ькати (С. Ш.), уго́втати (С. Ш.), ласками — властка́влювати, у(в)ласка́вити (С. Ш.), лестощами — улеща́ти, улести́ти (С. Л. Ш.), благанням — ублага́ти. — Словами і ласкою умовляв її покинути свої норови. н. о. Грінч. — Микита довго вмовляв її — не помогало. Мир. О.

2. у(в)мовля́ти ся (С. Л. Ш.), домовля́ти ся (С. Л.), годи́ти ся (С. Л.), єдна́ти, ся; у(в)мо́вити ся (С. Ш.), домо́вити ся, угоди́ти ся, погоди́ти ся, въєдна́ти, поєдна́ти ся. — Отак усі проміж себе умовили ся, та й поїхали. н. о. — Не страшно женити ся — страшно попа єднати. н. пр.

Угово́рный = умо́вний, умо́влений. С. Ш.

Угово́ръ = умо́ва, угово́р, уго́да, укла́д. С. Л. Ш. — Ждіть, поки к свисну, як вже була умова. К. К. — З такою умовою, щоб... н. к. — Уговор наче грошей. н. пр.

Угово́ры = **Угова́риваніе.**

Уго́да = уго́да (С. Ш.), вго́да (Ос.), дого́да. — Невістка добра, бо робить усяку угоду для свекрухи. Лев. — Не догода бабці — ні на печі, ні на лавці. н. пр.

Угоди́ть = 1. д. **Угожда́ть.**

2. тра́пити (С. Ш.), потра́пити, влу́чити (С. Л.). — Не всяке було на його смак і потрапить. Кн. — Трапила коса на камінь. н. пр. — Влучив в самісінький висок. С. Л.

Уго́дливость = уго́дливість, услу́жливість, услу́жність. С. Ш.

Уго́дливый = уго́дливий, услу́жливий, услу́жний. С. Ш.

Уго́дникъ, ца = уго́дник, ця (С. Ш.), уго́дничок (С. Ш.); підлабу́зник. — Мовчи ти панський підлабузник. Кн.

Уго́дничать = годи́ти, догожа́ти, вислуго́вувати ся, па́дькати ся.

Уго́дность = уго́дність і д. **Уго́да.**

Уго́дный, но = уго́дний (С. Ш.), уго́ден (С. Ш.), вго́дний (С. Л.), вгі́дний, сподо́бний, уподо́бний, уго́дно, завго́дно. — Будь лагодним, будеш і Богу угодним. н. пр. — Як будеш Богу угоден, то не будеш голоден. н. пр. — Нам цей волосний не сподобний, будемо вибірати иньчого. Лев. — Довгий батіжок уподобнїщий цьому хлопчикови, ніж короткий. Лев. — **Какъ вамъ уго́дно** = як собі зна́єте, во́ля ва́ша, як вам завго́дно. — **Ско́лько уго́дно** = скі́льки хо́чете, до схочу́. — **Что вамъ уго́дно?** = чого́ вам тре́ба?

Уго́дье, уго́дья = 1. вгі́ддя, уго́ди. — **Полевы́я, лѣсны́я уго́дья** = грунти́, лани́, лі́си́. — В одну руку добрі угоди, а в другу — чисто борова земля, хоч і не сій. Кн.
2. д. **Приво́лье.**

Угожда́ть, угоди́ть = годи́ти (С. Л.), догожа́ти (С. Л.), у(в)годи́ти (С. Ш.), догоди́ти (С. Л.). — Годи старому, як болячці. н. пр. — Пожалують мене та добриї люди; роботиму, годитиму — добре мінї буде. н. п. — Треба своїй бідї годити. н. пр. Ман. — Ще той не вродив ся, щоб усїм догодив. н. пр. — Не догодиш анї дїлом, анї тїлом. н. пр. — Рада вибрала Юрия Хмельницького, щоб догодити старому гетьманові. Бар. О.

Угожде́ніе = д. **Уго́да.**

Уголёкъ, уголёчекъ = ву́глик, угли́на (С. Ш.), що горить — жари́нка.

Уголо́вный = ка́рний, кримина́льний, горлови́й (С. З.), голо́вний (С. З.). — Карне право литовського статута в звязку з розвитком руського карного права взагалї. Фр. — Не в законах статуту карного шукали вони кари для нашого поети. Кн. — Перед суддями головними точила ся справа кримінальна. С. З. — Горлове карання. — Горлова справа. С. З.

У'голъ, уголо́къ, уголо́чекъ = уго́л (С. Ш.), вуго́л (Кр.), уголо́к (С. Ш.), улиці, стола, дошки, книжки то-що — ріг, ріжо́к (С. Л.), в середині хати, скрині то що або між чим — кут, куто́к, куто́чок (С. Л.), двора, сада, поля, що витикаеть ся в чужий двір — за́кло (С. Л.), в хатї між стїною і пічкою або в печі — закапе́лок (С. З.), в коморі, шафі, скрині — закама́рок, в мішку або між гір — гуз́ирь. — Поверніть за вугол, — отам її хата. Кр. — В своїй хатї і угли помогають. н. пр. — Жінка держить за три угли, а муж за четвертий. н. пр. — Як син родить ся, то й угли радують ся. н. пр. — Саме головою об стіл об ріжок забив ся. н. о. — Нї в кут, нї в двері. н. пр. — В кутку під лавою. С. Л. — У сьвітї Божому нема кутка без горя, не тільки тут, а і по той бік моря. Б. Г. — Я роскажу тобі: де був, що бачив, що почув, я облїтаю всї куточки. Б. Г. — Аби хлїба шматок та теплий куток. н. пр. — Ой вийду я на улицю, стану у куточку, не займайте мене, хлопцї, удовину дочку. н. п. — Ухватив торбу за гузирь. н. к. — Яр кінчав ся гузирем між двома шпилями. н. о. — **Имѣть свой у́голъ** = свій куто́к ма́ти, в своі́й ха́ті жи́ти. — **На углу́** = на ро́гу́, на розі́, на ріжку́. — Он там на розї улицї. Кр. — Хата на ріжку. Кр. — Його хата на самім розї, де дорога повертає на праву руку. С. Л. — Чи се тая удова, що на рогу хата, хорошую дочку має, сама не багата. н. п. — **Кра́сный, образно́й у́голъ** = по́куть, по́куття (С. З.), де сходить ся лавки — розто́ки. — Всї поважають, на покутї його саджають. Б. Г. — Іде багатий сусїда, треба його на покутї посадити. н. к. Ман. — Кутя на покутї.

У'голь, у́голье = у́гель (С. Ш.), у́голь (С. Ш.), ву́гіль (С. Л.), здр. — угле́ць (С. Ш.), мн. — у́гілля, ву́гілля (С. Л.), одна штука — угли́на (С. Ш.), що горить — жар, жари́на, в золою — при́сок (С. З.). — Оддасть на тім сьвітї вугіллям. н. пр. — Прийшов чернець, положив яйця в углець, нехай киплять, поки прийду упъять. н. з. — **У'голь у́гленъ** = чо́рний, як са́жа, як ву́голь. — **Древе́сный у.** = деревъя́не ву́гілля. — **Земляно́й, ка́менный у.,** Lithanthrax = земляне́ ву́гілля.

Уго́льникъ = 1. уго́льник. С. Ш.
2. коси́нець, коси́нчик, кося́к (столак або поличка в кутку.

Уго́льный = д. **Углово́й.**

У'гольный = угльови́й, вугляни́й. — **У'гольная я́ма** = вугля́рка, вугля́рня.

У'гольня = вугля́рка, вугля́рня.

У'гольщикъ = вугля́р (Зіньк.), у́гольник (С. Ш.).

У'гольщичій = вугля́рський.

Угомо́нъ = спо́кій, ти́ша; одпочи́нок, одпочи́вок; впин, уга́в.

Угомоня́ть, угомони́ть, ся = 1. угомоня́ти, впиня́ти, тихомирити, гамува́ти, угомони́ти, утихоми́рити, у(в)гамува́ти, ся. С. Ш.
2. уколо́шкати (С. Ш.), на той сьвіт спрова́дити.

Уго́нка, уго́нъ = 1. виганя́ння, вигна́ння, займа́ння.

2. уго́нка. С. Ш. — Чухрай угонку дав. Ст.

Угоня́ть, угна́ть = 1. уганя́ти, уго́нити (С. Ш.), уго́нювати (С. Ш.), заганя́ти, угна́ти (С. Ш.), увігна́ти (С. Ш.), загна́ти.

2. займа́ти і д. **Уводи́ть 2.**

Угора́здить = нада́ти. — І надало ж йому.

Угора́здиться = умудрува́ти ся, добра́ти спо́собу.

Угора́ть, угорѣ́ть = 1. ча́діти, у(в)ча́діти (С. Л. Ш.), про кількох — поча́діти, повча́діти, переча́діти.

2. вигоря́ти, ви́горіти, перегорі́ти.

Уго́ристый = д. **Холми́стый.**

Уго́рокъ = д. **Приго́рокъ.**

Угорь = 1. Cystricercus cellulosae — у́гор, при́щик, пиж.

2. риба Muraena anguilla — у́гор.

Угорѣ́лый = у(в)ча́ділий. — **Бѣ́гаетъ, какъ угорѣ́лая ко́шка** = біга, як ошпа́рена кішка.

Угорѣ́ть = д. **Угора́ть.**

Угота́вливать, угото́вить = д. **Приготовля́ть і Припаса́ть.**

Угоща́ть, угости́ть, ся = гости́ти, гостюва́ти, угоща́ти (С. Ш.), уго́щувати (С. Ш.), трак(х)тува́ти (С. Ш.), віта́ти, шанува́ти, угости́ти (С. Ш.), утрак(х)тува́ти (С. Ш.), пригости́ти, приві́тати, контентува́ти ся, уконтетува́ти, ся, переважно напоями — частува́ти (С. Л.), чаркува́ти, по́штувати, почастува́ти, попоштувати, почаркувати, дуже — вчастува́ти, начастува́ти ся, багатьох — перечастува́ти, силуючи — си́лувати. — От зібрались усї, царь став їх гостити і медом і вином. На останцї стала частувать їх царівна. н. к. Грінч. — Я вас самим хлїбом гостюю. Кр. — І ця сестра пригостила його добре та дала на дорогу кусок сала. н. к. Мап. — Вона казала, що їх погано трактували, не давали ніяких ласощів. Лев. В. — Ой чим же вас козаченьки, чим вітати маю? н. п. — Єсть у мене отець-мати будуть шанувати, медом-вином козаченька будуть частувати. н. п. — А у мене увесь рід багатий, будуть мене часто частувати. н. п. — Я там у поповому дворі частувала всю громаду. Лев. — Хіба вона ромом вас трактувала? Лев. В. — Посадив ти їх на самім чолї, частував їх і вином, і медом. Ст. С.

Угоще́ніе = тракто́вання (С. Л. Ш.), частува́ння (С. Л.), шанува́ння, поча́сточка. — Яке частування, таке й дякування. н. пр.

Угрева́тый = угро́ватий (С. Ш.), прищува́тий, прищикува́тий.

Угрева́тѣть = угрова́тіти, при́щити ся.

Угре́вина = угро́вина. С. Ш.

Угре́вый = угро́вий. С. Ш.

Угрожа́ть, угрози́ть = погрожа́ти (С. З.), погро́жувати, загро́жувати, страха́ти, похваля́ти ся, нахваля́ти ся, погрози́ти, настраха́ти. — Запорожців погрожує Мазепа і перестерегає. С. З. — Дубельт загрожував карою... Кн. — Похваляв ся підпалити хату. н. о.

Угро́за = грізьба́ (С. Л.), погро́за, погрож(з)ка (С. З.), хва́лка (С. Ш.), похва́лка (С. Л.), по́страх (С. Л.), пристра́шка. — Не бере мольбою, чи не візьме грізьбою. н. пр. — Не боячи ся жадних погрозов. Ст. Л. — Где би за таковою похвалкою забито того, на кого ся похвалка стала. Ст. Л.

Угро́зливый, угро́зный = погро́зливий, погрожа́ючий.

Угрыза́ть, угры́зть = 1. гри́зти, угри́зти (С. Ш.), у(в)куси́ти.

2. му́чити, турбува́ти. — Його мучить совість.

Угрызе́ніе = уку́с. — **У. со́вѣсти** = скру́ха, гризо́та. — Скруха, т. е. жаль за гріхи. Б. Н.

Угрь = д. **У́горь.**

Угрѣва́ть, угрѣ́ть, ся = нагріва́ти, нагрі́ти, ся і д. **Согрѣва́ться.**

Угрю́моватый = пону́роватий, пону́ристий, похню́пенький (С. З.).

Угрю́мость = хму́рість, похму́рість, пону́рість.

Угрю́мый = похму́рий, хму́рий (С. З.), хму́рний, пону́рий (С. З. Л.), похню́пий (С. З.), вовкува́тий, пону́ра (С. З.), похню́па, дунду́к (С. З.), темрю́к. — Не вважайте, що твар у його така похмура, душа у його добра. Кп. — У Москві кажуть і сонце холодне і небо похмуре. Морд. — Вовкуватий дуже хлопець. Кр. — Злий з сина був старий дундук. Кот.

Угрюмѣ́ть = хму́рити ся, су́пити ся.

У́да = у́дка, ву́дка, у́дочка (С. Ш.), складаеть ся: з у́длища (С. Ш.), волосні́, попла́вка, грузи́ла і гачка́ або замісць гачка — бли́ща (на взір рибки)

Уда́бриваніе = угно́ювання.

Уда́бривать, удо́брить, ся = угно́ювати (С. Ш.), вигно́ювати (Лев.), підгно́ювати, управля́ти (С. Ш.), угної́ти, ви́гноїти, підгноїти, ся. — Там будуть пашами костями землю управляти. н. п. — **Удо́бренная земля́** = погні́й.

Уда́ва = петля́.

Удава́ться, уда́ться = 1. вдава́ти ся, вда́ти ся (в кого), похо́дити (на кого) і д. **Походи́ть.** — В батька вдав ся.

2. у(в)дава́ти ся (С. Ш.), вести́ ся, щасти́ти, тала́нити, ся, па́йди́ти, впада́ти, уда́ти ся (С. Ш.), повести́ ся, пощасти́ти, потала́нити, попайди́ти, прида́ти ся і д. **Счастли́виться.** — Казала Настя, що удасть ся. н. пр. Ман. — Гречаники не вдали ся, на чірінї підпекли ся. н. п. — Дурному удасть ся, розумному ж трястя. н. пр. — Йому повелось, пощастило. — **Не удава́ться** = пі́ужити ся. — **Єму́ все удаётся** = йому веде́ть ся, гла́дко йде.

Уда́вленникъ, ца = д. **Да́вленникъ.**

Уда́вливать, удавля́ть, удави́ть, ся = 1. дави́ти, души́ти, удави́ти (С. Ш.), удуши́ти (С. Ш.), задуши́ти, ся. — Жид як не збреше, то удавить ся. н. пр.

2. у(в)да́влювати, у(в)дави́ти. С. Ш.

Уда́въ, Boa constrictor = уда́в, по́лоз. С. Ш.

Удале́ніе = віддале́ння, ви́лучка. — **Въ удале́ніи отъ родны́хъ** = да́леко від роду. н. п. — **Въ удале́ніи отъ свѣ́та** = в самоті́, в самоти́нї, відлю́дно. — **У. отъ прямо́го пути́** = узбо́чення. Кн.

Удале́цъ = удале́ць (С. Ш.), уда́лий (С. Ш.), браве́ць, молоде́ць, юна́к (С. Л.), коза́к. — Горобець — на все удалець. п. пр. — Наш Максим бравець на все село. Кн. — Начеб справді запорожський молодець. Б.Г.

Удали́ть = д. **Удаля́ть.**

Удало́й = уда́лий (С. Ш.), уда́тний (С. Л.), голїнний (С. З.), жва́вий, сьмі́ливий, відва́жний. — Хлопцї рибоповцї, удалі молодцї. н. п. — Парубок голїнний хоч куди. Кв. — Хлопець голїнний, — що й казати! Еге, голїнний до скляного бога. Кр. — **Уда́лая голова́** = д. **Удале́цъ.** — **На удалу́ю** = на ща́стя, навмання́, на о́сліп.

У́даль, удальство́ = уда́лість (С. Ш.), юна́цтво (С. З. Л.), відва́га. — Відвага мед-вино пъе, відвага і кайдани тре. н. пр.

Удаля́ть, удали́ть, ся = 1. віддаля́ти, удаля́ти, ся і д. **Отдаля́ть 1.**

2. відлуча́ти, відтруча́ти і д. **Отдаля́ть 2.**

3. одверта́ти і д. **Отдаля́ть 3.**

4. ухиля́ти ся, цура́ти ся, хова́ти ся, утїкати (од людей) і д. **Отдаля́ться 4.** — **Удаля́ться свѣ́та** = цура́ти ся людей́, жи́ти відлюдно, в самоти́нї.

Ударе́ніе = 1. уда́р, уда́рення. С. Ш.

2. при́тиск (в розмові), на́голос (в якому слові). — Сказав з притиском. — На останнім складї наголос. Гр. См. Ст. — Помістив цінні спостереження що до наголосу руської мови. Зап. Кок.

Уда́рить = д. **Ударя́ть.**

Уда́ръ = 1. уда́р, уда́рення (С. Ш.), кулаком в спину, в боки — стуса́н, стуса́к, буха́н, бухане́ць, духопе́л, штовха́н, в потилицю — поти́лишник, товче́ник, в лице — лящ, ля́пас, в ніс — носа́к. — — Я тобі таких духопелів дам, що й не стямиш ся. — Дав йому добрих два лящі. — Пр. д. ще під сл. **Тума́къ 2.** — **Уда́ры наноси́ть** = дава́ти духопе́лів, духопе́лу, стусанів і т. д. — Як почали давати йому духопелу, то він вже й не встав. н. о. Грін. Чайч. — **Быть въ уда́рѣ, не въ уда́рѣ** = в до́брому настрої́ бу́ти, не в до́брому настрої̈, не до́бре себе́ почува́ти.

2. уда́р, грець і д. **Апопле́ксія.**

Ударя́ть, уда́рить, ся = 1. би́ти, лупи́ти, колоти́ти, у(в)да́рити, трі́снути, чим довгим вздовж — ви́тягти, гнучким — хвиснути, стьобону́ти (С. Л.), впоперек — опереза́ти, ви́перезати, важким — угатели́ти, потягти́ (Ос.), в лице — затопи́ти, зацїдити, ляща́ да́ти, ущу́чити, сильно — опері́щити, улу́щити, осмору́жити, садну́ти, свиснути, теле́пнути, обемб́ерити, кулаком — лу́снути, мазну́ти, стусонути, торо́хнути, захмели́ти, рукою — ба́цнути, ля́пнути (С. Л.), об землю — ге́пнути, бря́знути, ткнувши — штурхону́ти, пирснути, задними ногами — вихну́ти, хвицну́ти, брикну́ти, рогами, лобом — бу́цнути, сокирою — цюкнути. — Як опереже його батогом. — Дрючком Рибка разів із шість оперезав. Гул. Ар. — Видно ломакою оперіщив. — Вилами його так оперіщив, що аж рубіжі повабігали. п. о. Ет. зб. — В висок Дареса затопив. Кот. — Піп зараз взяв вола за роги і в лоб обухом зацїдив. Кот. — Як ухватив хворостину, як улущить кабанчика по спинї. Лев. — Ущучив його по пицї. Полт. — Деяне ще й кулаком торохнув по столї. Лев. — А він як хвицне його задом. н. к. — Кожумъяка здавив Печеніга, підняв його тай гепнув об землю. Лев. — **Уда́риться** = у(в)да́рити ся (С. Ш.), заби́ти ся, трі́снути ся, стусону́ти ся, хрьо́пнути ся, хря́пнути ся. Вдарив ся головою. — Забив ся об стіну. — Лисиною об одвірок тріснув ся. — **Громъ уда́рилъ** = грім у(в)да́рив (С. Ш.), грюкнув, торо́хнув. — Шваркнула блискавка, грім грюкнув і загув. Греб. — **Уда́рить по рука́мъ** = перебити ру́ки. — Довго торгувались, поки перебили руки і пішли могорич пити. н. о. — **Онъ не уда́ритъ лицо́мъ въ грязь** = він не да́сть собі в ка́шу наплювати; він не осоро́мить ся.

2. вимовля́ти з прити́ском, наголо́шувати.

3. вдава́ти ся, вкида́ти ся і д. **Вдава́ться 2.**

Уда́ться = д. **Удава́ться.**

Уда́ча = 1. у(в)да́ча (С. Л. Ш.), удака (С. Ш.), ща́стя, тала́н, гара́зд. — **На уда́чу** = на ща́стя, навмання́, на о́сліп.

2. д. **Удале́цъ.**

Уда́чливый, уда́чный, но = уда́шний (С. Ш.), у(в)да́чно (С. Л.), у(в)да́чливий, у(в)да́тний, но, щасли́вий. — **У. вы́стрѣлъ** = влу́чний.

Удва́ивать, удво́ивать, удвоя́ть, удвои́ть, ся = двої́ти, удво́ювати, удво́їти, подво́їти, ся.

Удвое́ніе = удво́їння, подво́їння.

Удержа́ніе = заде́ржання, затри́мання, впин.

Уде́рживаніе = уде́ржування.

Уде́рживать, удержа́ть, ся = 1. у(в)де́ржувати (С. Ш.), обде́ржувати, зде́ржувати (С. Л.), у(в)три́мувати, впиня́ти (С. Л.), спиня́ти, зупиня́ти, припиня́ти, удержа́ти, здержа́ти (С. Л.), у(в)три́мати (С. Л.), спини́ти, зупини́ти (С. Л.), припини́ти, ся, кров, воду — тамува́ти, гамува́ти, утамува́ти (С. Ш.), затамува́ти, угамува́ти (С. Ш.). — Вовка за ухо не втримаеш. н. пр. — У нас старі звичаї ще чисто утримали ся, коли не ліпше, як не самій Україні. Федь. — То гуляла, гуляла й мати не спиняла, а тепер зупинила та чужая чужина. н. п. — Запеклую душу злодія не спинить, добру не навчить. К. Ш.

2. заде́ржувати, затри́мувати (С. Л.), задержа́ти (С. Л.). затри́мати (чуже, визнаючи за собою право), одверта́ти, виверта́ти, одверну́ти, виве́рнути (із заробленого). — Вивернули з мене за всі тарілки, що побито, не розбіраючи — чи то я побила. н. о.

3. переде́ржувати ся, вте́рпіти, стри́мати ся і д. **Возде́рживаться.**

Уде́ржка, у́держъ = спи́н, впи́н, упи́н (С. Ш.), спи́нок, стрим. — Не було їм упину. С. Ш. — Нема впину вдовиному сину. н. п. — На підпитку нема спину. н. пр. — **Безъ у́держу** = без упи́ну (С. Ш.), без уга́ву.

Удешевля́ть, удешеви́ть, ся = знижа́ти ці́ну, удешеви́ти (С. Ш.); деше́вшати, подеше́вшати.

Удиви́тельный, но = ди́вний (С. Л.), диво́зний, диво́чний, дивне́нький, чудни́й (С. Л.), чуде́нний, ди́вно, чу́дно, ди́вна річ, на вдивови́жу, на про́чуд. — Та сон же сон на прочуд дивний міні приснив ся. К. Ш. — Приснив ся міні сон дивненький, що приїхав мій миленький. н. п. — На такого дивочного провідача я не сподівав ся. Кн. — Чудно якось дієть ся між нами. К. Ш. — **Вотъ удиви́тельно** = ото́ ди́во, ото́ ди́вна річ.

Удиви́ть, ся = д. **Удивля́ть, ся.**

Удивле́ніе = дивова́ння (С. Л.), ди́во, по́див, дивина́, дивови́жа, дива́ция (Київ.), диви́зія (Хар.), дивови́зія, чудова́ння, зачудова́ння, про́чуд. — А очі пан-отця пильно дивлять ся у вікно, немов з дивованням. Лев. В. — Глибочезне дивовання перейме кожного, хто зазирне в душу до страдальника. Кн. — Дивовижа міні з отим невігласом. Кн. — О. Кирил в зачудованням слухав таких несподіваних річей. Л. Н. В. — **На удивле́ніе** = на ди́во, вдивови́жу, на про́чуд, на вдивови́жу. С. Л. — Збудував церкву на диво всьому сьвітові. С. Л. — В дивовижу була їм ця загадка. Грінч. — **Къ велича́йшему удивле́нію** = на превели́ке ди́во.

Удивлённый, но = здиво́ваний, задиво́ваний, зачудо́ваний, но. — Здивованими, переляканими очима він позирав. Фр. — Яким здивованим поглядом глянув на мене. Пісоч. — А хоч би й почули, то що? відказав здивований Гриць. Лев. В. — О. Макар здивовано оглядаючи горнички, кахикнув собі у руку. Лев. В. — Дивив ся на мене зачудованим поглядом. Фр.

Удивля́ть, удиви́ть, ся = дивува́ти, ся (С. Л.), диви́ти (С. Л.), подивля́ти, ди́вом дивува́ти, чудува́ти ся, здивува́ти, ся, удивува́ти, подивува́ти, надивува́ти, надиви́ти, ся, надто — осгупа́чити. — Свою силу показують, людей дивують. н. к. Грінч. — Се мене дивуе. Кн. — Ой люди ся дивували, який він хороший, а пани ся дивували скілька має грошей. н. п. — Не дивуйте ся дівчата, що я обідрав ся. н. п. — От слухае шпака усяк, дивуеть ся та вихваляе, як він сьпівае. Б. Г. — Де ділась ся краса тая, що всі дивувались? К. Ш. — Як глянула, аж здивувалась, не думала, не сподівалась. Б. Г. — А Данта старого полупанком нашим можна здивувать. К. Ш. —

— Нехай люди не здивують, як я, мамо, потанцюю. К. Ш. — Треба, даже німецький критик, дивом дивувати, що Шевченко... Кп. — Усі козаки на острів виходжали, великим дивом дивували. н. д.

У'дилище = у́длище, у́длиско (С. Ш.), ву́длище (д. **Уда́**).

У'дило = уди́ло (С. Ш.), уде́ла, вуде́ла. — Взяла коня за удила. н. п.

У'дильный = уде́ловий.

У'дильщикъ, ца = риба́лка, риболовка (що ловлять удкою).

Удира́ть, удра́ть = тіка́ти, у(в)тіка́ти, утікти́, да́ти дра́ла, дропака́, тя́гу, чо́су, ма́ху, дмухача́, дремену́ти, чкурну́ти, дмухну́ти. — Він взявши торбу, тягу дав. Кот. — Як побачив Милич тее, дременув він звідтіль на плавину. Ст. С. — В садок чкурнула через огород. Лев. Д. ще під сл. **Уходи́ть.**

У'дить, нау́дить, ся = у́дити (С. Ш.), нау́дити, ся. — Рибу удили, а їсти що будем? н. пр. Ман.

У'дка = д. **Уда́.**

Удлине́ніе = до́вжіння.

Удлинённый = подо́вжений.

Удлиня́ть, удлини́ть, ся = до́вжи́ти (С. Л.), вдо́вжувати, до́вшати (С. Л.), удо́вжити, ся (С. Ш.), подо́вжити, ся, подо́вшати. — І не довжи і не короти свити. С. Л. — Весною дні довшають. С. Л.

Удо́бность = виго́да, придо́ба, зру́чність.

Удо́бный, но = удо́бний (С. Ш.), придо́бний, у(в)да́тний (С. Ш.), вручни́й (С. Л.), виго́дний (С. Л.), прикла́дний, час — слу́шний, пого́дний. — Грузьке та не придобне місце. н. о. К. Ст. — Було вже опівночі, саме вдатна година, бо вже всі посвули. Кн. — Одна зручна година довела мене до несподіваного вчинку. Кн. — Юзефович не приняв доноса, бо не зручно було виступати. Кн. — Прикладний степ. — Прикладна земля. Полт. — **Удо́бнѣе** = придо́бніше, способніше, зручніше. — Запорожці знали добре, де який перевіз був придобніший та й плавнями куди способніш пробратись. н. о. К. Ст.

Удобовари́мый = варки́й, стравни́й, травни́й. С. Л. Ш. — Їжте на здоров'ячко! Кисляк — їжа варка! У нас лікарі усім радють кисляк. Кн.

Удобовоспламеня́ющійся = скоропа́лкий.

Удобоисполни́мый = ле́гкий до викона́ння.

Удобокатя́щійся = покотю́чий.

Удобокопа́емый = копки́й.

Удобоноси́мый = похватни́й. — Рушниця легенька, похватна; куди хоч з нею, вона тобі не обважніє. Кн.

Удобопоня́тность = зрозумі́лість.

Удобопоня́тный, но = зрозумі́лий, ло, розу́мний, но. Пр. д. під сл. **Поня́тный 1.**

Удобопроходи́мый = прохідни́й. — От тепер тут прохідніше буде. Хар.

Удобосгара́емый = скоропа́лкий.

Удобре́ніе = удо́брення (С. Ш.), угноїння, ви́гной по́ля (Лев.); гній.

Удо́бривать, удобря́ть, удо́брить = д. **Уда́бривать.**

Удо́бство, удо́бье = придо́ба (С. З. Л.), виго́да (С. Л.), у(в)гіддя (С. Л.), придо́лля. — Там дітва вже не голосить, їй угіддя — хліба досить. Мова. — **У. доста́вить** = ви́годити.

У'довище, у́довье = д. **У'дилище.**

Удовлетворе́ніе = у(в)довольне́ння, задовольне́ння, заго́да.

Удовлетвори́тельный, но = у(в)довольня́ючий, у(в)доволя́ючий, задоволя́ючий, че, доста́тній, дого́дний, дола́дний, дого́дне, до́сить, удо́воль. — Трудно дати на се питання зовсім вдоволяючої відповіді. З. Ог. — Вона нічого не вміє, ані плаття вигладити, ані догодне вслужити. М. В.

Удовлетворя́ть, удовлетвори́ть, ся = у(в)довольня́ти (С. Ш.), у(в)доволя́ти, задовольня́ти, удово́льнювати (С. Ш.), уво́льнювати (С. Ш.), у́(в)гонобля́ти, потоля́ти, контентува́ти, у(в)довольни́ти (С. Л. Ш.), у(в)доволи́ти (С. Л. Ш.), задово́лити, уво́льнити (С. Ш.), задовольни́ти, у(в)во́лити во́лю (С. Л.), у(в)гоноби́ти, заго́дити, у(в)контентува́ти, ся (С. Ш.), заспоко́їти ну́жду (С. Л.), багатьох — повдовольня́ти, позадово́льнювати, повдово́лювати, ся, позаго́джувати, повконтенто́вувати. — Зінька не вдоволила ся тим, що їй говорив батюшка. Лев. — Як вином жадобу вдовольнили, почали про се про те розмову. Ст. С. — Не їстиме й не питиме ясневельможний, поки себе не вдовольнить К. К. — Еней же зараз догадав ся, коло Дідони тер ся, жмяв ся, її щоб тільки вдовольнить. Кот. — Ой уволи, дівка, волю. п. п. — Циганочко, вволи мою волю: причаруй козаченька, що стояв зо мною. п. п. — Скільки то треба усячини, щоб вконтентувати таку орду. Лев. В.

Удово́льствіе = 1. у(в)тіха (С. Л. Ш.), у́подо́ба, у(в)подо́ба́ння (С. Л. Ш.), дого́дність, ро́зривка, в їжі — смак, смакота́. — Слава в гурті з його втіхами творчими. Кп. — Щоб зробити мені догодність, засьпівав мою любиму пісню. Скл. — **Въ удово́льствіе** = до сподо́би. — **Для своего́ удово́льствія** = по своїй уподо́бі, собі на потіху. — Він все їх збіжжя забере, волів, овець, усю худобу, собі їх ниви поорe або роздасть по уподобі. Кн. — **Нѣтъ тебѣ никако́го удово́льствія** = живе́ш, живе́ш і смаку́ не чу́єш. н. пр. Мап. — **Сдѣлайте мнѣ удово́льствіе** = зробіть мині ла́ску. — **Съ удово́льствіемъ** = залюбки́ (С. З.), охо́че (С. Л.), з охо́тою, з вели́кою охо́тою.

2. д. **Удовлетворе́ніе.**

Удово́льствовать = 1. д. **Удовлетвори́ть.**

2. поста́вити, приста́вити і д. **Доста́вить** і **Снабди́ть.**

Удово́льствоваться = удовольни́ти ся і д. д. **Удовлетвори́ться**; перебу́ти ся, здобрі́ти. — Їв вовчик, їв, аж утомив ся, гаразденько удовольнив ся. Б. Г. — Здобрій тим, що тобі волость присудила. Лев. — Нехай одним чим здобріє. Мап.

Удо́дъ, пт. Upupa epops = у́дід, у́дод (С. Ш.), о́дуд, попука́ч. — Хоч куй, зозуле, хоч не куй: мині і удід закує. н. пр.

Удо́й = удій (С. Ш.), видій. — Не щитай корову по удою. н. пр.

Удо́ліе, удо́лъ, удо́ль = придоли́нок (С. Л.), доли́нка. — А на степу садочок в придолинку. Лев.

Удостовѣре́ніе = удостові́рення (С. Ш.). засьві́дчення, сьвідо́цтво.

Удостовѣри́тельный = уві́рочний (С. Ш.), запевняючий.

Удостовѣря́ть, удостовѣ́рить, ся = запевня́ти, ся, удостовіря́ти (С. Ш.), перевіря́ти ся, у(в)певня́ти, ся, запе́внити, у(в)пе́внити, ся, удостові́рити, присьві́дчити, ся, пересьві́дчити ся. — З першого разу я побачив і запевнив ся, що попав у старосьвітську сімъю. Скл. — Не запевнила ся тим завіренням. Лев. В. — Бурсацька наука, як можна було пересьвідчити ся і за давнїшого часу, була зрадлива для його. Лев.

Удосто́ивать, удосто́ить, ся = шанува́ти, у(в)шанува́ти (С. Ш.); сподо́бити. ся (С. Л.), приподо́бити ся.

Удосу́житься = ви́гадати час.

У'дочка = д. **У'да.**

Удра́ть = 1. утїкти́, накива́ти пъята́ми і д. **Удира́ть.**

2. ушква́рити, у(в)чи́стити, утя́ти. — От як ушкварила — ой лишенько моє! Хто в лїс, мовляли, хто по дро́ва, аж на весь гай луна гудеть. Б. Г. — **Удра́ть шту́ку** = ви́кинути шту́ку.

Удружи́ть = прислужи́ти ся, догоди́ти; удо́нити, вжучи́ти, докла́сти во́за, гадю́чку вки́нути. — Удонив, спасибі! до віку не забуду. Кн. — Здаєть ся й дружить, а гадючку вкинув. н. пр.

Удруча́ть, удручи́ть = угнїта́ти, пригнї́тати, угруща́ти, обтяжа́ти, гноби́ти, пригнїти́ти, пригноби́ти, приголо́мшити. — Батьків недуг вельми мене угрущає; нї сну, нї покою не знаю. Кн. — **Удруче́нный печа́лью** = зажу́рений, засму́чений, журли́вий. — **Удруче́нное состоя́ніе** = д. **Угнетённость.**

Удуша́ть, удуши́ть, ся = души́ти, задуши́ти, ся.

Уду́шливый = уду́шливий, заду́шливий.

Уду́шье = стис, сти́ски, заду́ха, уду́шшя (С. Ш.), ди́хавиця (С. Ш.), яду́хи. — Як кашель або стиски їх в ночі хоч трохи турбували. Мет. — Не сплю: або кашляю або дихавиця груди зіпре так, що здаєть ся от-от капут тобі. Кн. — **Страда́ющій уду́шьемъ** = яду́шний. Лев.

Удѣлъ = 1. удїл. С. Ш.

2. до́ля, тала́н і д. **Судьба́.**

Удѣ́льный = удїльний. С. Ш.

Удѣля́ть, удѣли́ть = удїля́ти (С. Ш.), взнача́ти, удїли́ти (С. Ш.), взначити, вдолї́ти, що небудь — перекинути. — Було б мині, моя мати, щастя удїляти. н. п. — Не пожалїй лиш золотого для Феба сьвітлого, ясного, та і мині що перекинь. Кот.

Уедине́ніе = самота́ (С. Л.), самоти́на. — **Въ уедине́ніи** = на самотї, в самоти́нї. — В самотинї віку дожити. К. Ш. — **Быть въ уедине́ніи** = самотї́ти.

Уединённость = само́тнїсть.

Уединённый, но = само́тний (С. Л.), тільки про чоловіка — одлю́дний. — І монастирь отой дївочий, що за пісками, на болотї, у лозах самотний стоїть. К. Ш. — В малий райочок мій спідтиха — тиха підкрадеш ся, наробиш лиха, запалиш рай мій самотний. К. Ш.

Уединя́ть, уедини́ть, ся = віддаля́ти, відлуча́ти, віддали́ти, відлучи́ти, ся, самотї́ти, жи́ти в самоти́нї, відлюдно, тїка́ти від люде́й, цура́ти ся люде́й. — Тїкає від людей, самотїє. Ми їй казали: Марино! Не самотїй! дійдеш до лиха в самотинї. Кн.

Уёмистый = містки́й і д. **Вмѣсти́тельный.**

Уёмъ = 1. д. **Уба́вка.**

2. впин, уга́в.

Ужáлить, ся = у(в)жáлити (С. Ш.), обжáлити, ся.

Ужáривать, ужáрить, ся = вжáрювати, вжáрити, у(в)пекти́ (С. Ш.), ушквáрити, ся (С. Ш.) і д. **Жáрить 1.**

Ужасáть, ужаснýть, ся = жахáти (С. Л.), страхáти, у(в)жахнýти, ся (С. Ш.), жахнýти ся, острахнýти ся, устрахнýти ся (С. Ш.).

Ужасáющій = страхови́тий, страшéнний.

Ужáсно = 1. страх, стрáшно. — Страшно впасти у кайдани, умірать в неволі. К. Ш. 2. дýже, нáдто, страх, страшéнно. — На дворі страх як холодно. — Страшенно багато людей. — **Я ужáсно люблю́ э'то** = страх, як я це люблю́.

Ужаснýть, ся = д. **Ужасáть, ся.**

Ужáсный = страшéнний (С. Л.), страховéнний (С. Л.), страшéзний, страшелéзний. — Страшенний грім. — На дворі страшенний мороз.

У'жасъ, ýжасть = 1. жах (С. Л.), стрáх, страхотá (С. Л.), жахóта, страхóвина, страхóвище, страхíття, страхíвъя, страхові́ття. — Юнону взяв великий жах. Кот. — У тій пустці всякого страхівъя багато. н. к. 2. д. **Ужáсно 2.** — **Ужасъ больно** = страх, як боли́ть, страшéнно болячé.

Ужáть = д. **Ужинáть** і **Ужинáть.**

Ужé = ужé, вже. С. Л. Ш. — **Ужé то** = вже тó, однó. — Одно, що він чоловік певний. С. Л.

У'же = ýжче, вýзче, вýзше. — Один чобіт вузше за другий. Кн.

Ужéвникъ, ужóвка, ужóвникъ, рос. Polygonum Bistoria L. = рáчки, рáкові ши́йки, лéвурда, дикýша. С. Ан.

У'женіе = удíння.

Ужёвый = ужéвий, ýжів. С. Ш.

Ужéли = чи вжé, чи вжéж, невжé, хібá?

У'живать = ýдити. С. Ш.

Уживáться, ужи́ться = уживáти ся, ужи́ти ся (у кого або з ким), жи́ти у кóго дóвго, жи́ти з ки́м в злáгоді.

Ужи́вчивый = лáгідний.

Ужимáть, ужáть, ся = дави́ти, вти́скувати, здáвлювати, сти́скувати, здави́ти, сти́снути, ся.

Ужимáться = маніíрити ся, викривля́ти ся, криви́ти ся, вихиля́ти ся і д. **Гримáсничать.**

Ужи́мка, частіше мн. **ужи́мки** = кривля́ння, вихиля́си (С. З.), викрутáси.

Ужинáть, ужáть = у(в)жинáти, у(в)жáти і д. **Сжинáть.**

У'жинать, поýжинать, отýжинать = вечéряти (С. Л.), повечéряти. — Не вечерявши, ліг Потап спати. н. о. Яст. — Лягай, дурню, і так спати, бо нічого вечеряти. н. п. — У своєї сващечки ночував, добру вечерю вечеряв. н. п.

У'жинный = вечерóвий.

Ужи́нъ = у(в)жи́нок. С. Ш.

У'жинъ = вечéря. С. Л. — Як прийдеш із вечера, вечеря готовенька, як прийдеш опівночі — постіль біленька. н. п.

Ужи́ться = д. **Уживáться.**

Ужи́ще = ужáка (д. **Ужъ**).

Ужó = пóтім, зáраз, пíсля́, трóхи опíсля. — **Ужó придý** = зáраз прийдý. — **Ужó я тебá!** = ну, ну! бýдеш міні знáти, от я тебе!

Ужóвка, ужóвникъ = д. **Ужéвникъ.**

Ужóнокъ = ýжик, ужóк, ужóчок. С. Ш. — Два ужики все під ліс бігали (н. з. — очі).

Ужъ, Coluber natrix = уж (С. Ш.), вуж, ужáка (С. Л. Ш.), вужáка (С. Л.), самиця — ужи́ха, ужи́ця. С. Ш. — Смокче, як уж жабу. н. пр. — Допав ся, як ужака до молока. н. пр.

Ужъ = 1. д. **Ужé.** 2. д. **Ужó.**

У'зá, Propolis = зáмазка. — Бджоли ще добувають собі замазку; нею вони приліплюють свою вощину, а також замазують щілини. Ст. О.

У'за, частіше мн. **ýзы** = звя́зка, звя́зок (С. Ж.); кайдáни, закóви, пýта, ланцю́г.

Узаконéніе = 1. узакóнення.
2. закóн, прáво.

Узаконя́ть, узакóнить = у(в)законя́ти, узакони́ти (С. Жел.).

Уздá, уздéчка = уздá, уздéчка (С. Ш.), гнуздá, гнуздéчка (С. З. Л.), нуздá, нуздéчка (С. З.), трéнзель (С. Ш.), з брязкальцями — кантáрка, кантáрик, частина, що надівається на морду — нали́чник, без удил — недоýздок, обрóть, обротька. — Пропав кінь і узду кинь. н. пр. — Ой на волики налигачі, на коники узди. н. п — Хто коня купить, бере і уздечку. н. пр — Взяла коня за гнуздечку. н. п.

У'здочка = уздéчка.

Узелóкъ, анат. Ganglion = ýзлик.

У'зелъ, узелóкъ, узелóчекъ = 1. ýзол, ýзлик (С. Ш.), вýзел, вýзлик (С. Л.), петлею — зáшморг (С. Аф. Л.), в стеблині — колінце. — Завъязано узлами. Кот. — Завъязи зашморгом. — **Узла́ми вяза́ть** = ґрундзюва́ти.

2. клу́нок (С. З. Л.), клу́ночок, оклу́нок (С. З.), звъя́зень (Ман.), тлу́мок, тлу́мочок (С. Ш.). — Зо всіми клунками збірайтесь, до моря швендяйте як раз. Кот.

3. у́зол (мор.).

У'зенькій = узе́нький (С. Ш.), вузе́нький.

Узёхонькій, узёшенькій = узе́(і)сінький.

У'зить, поу́(обу́, су́)зить, ся = у́зити (С. Ш.), пову́зити, у́зчати, ву́зчати, узі́ти, пову́зчати.

У'зкій, ко = узьки́й, у́зько, вузьки́й, ву́зько (С. Ш.), тісни́й, тісно. — Туди дорога широка, звідти узька. н. пр. — Тісні двері. — Тісні чоботи.

Узкова́то = узе́нько, узьке́нько.

Узколи́стый = вузьколи́стий.

Узколо́бый = низьколо́бий.

Узли́стый, узлова́тый = узлова́тий (С. Ш.), вузлова́тий, ґрундзюва́тий.

Узнава́ть, узна́ть, ся = 1. пізнава́ти, розпізнава́ти, опізнава́ти, признава́ти, пізна́ти (С. Л.), впізна́ти, опізна́ти, розпізна́ти, призна́ти, кількох — попізнава́ти. — Не пізнав, бо вчора був в чоботях, а сьогодня босий. н. пр. — Ой чи виденько, чи не виденько — не знаю, а свого батенька по голосу пізнаю. н. п. Под. — А пан глянув, одвернув ся... пізнав препоганий... пізнав батько свого сина. К. Ш. — Скільки купець не балакав з нею, а вона і не впізнала його. н. о. Грінч.

2. дознава́ти, ся, пізнава́ти, назнава́ти, довідувати ся, визнава́ти, узнава́ти (С. Ш.), дозна́ти, ся (С. Л.), пізна́ти, назна́ти, ви́знати, наві́дати, у(в)зна́ти (С. Ш.), довідати ся, спізна́ти, зазна́ти. — Десятники як дознали, кругом хату обступили. н. п. — Треба дознатись про це. — Тоді він пізнає, що то єсть розлука і жаль правдивий, на серцю мука. н. п. — Петров довідав ся, що у Гулака збірають ся приятелі. Кн. — Довідай ся, як там і що. — Хто не знає, той і не узнає. н. пр. — Навідала кубелочко, де утка несеть ся. н. п. — От з того часу і спізнала я діда Євмена. Кв. — Та визнай, де він того коня добув. п. к. Ман. — Я зазнав його ще парубком. С. Л.

Узна́ніе = пізна́ння.

У'зникъ, ца = въя́зень (С. Л.), вя́зень, вя́зник (К. Св. п.), нево́льник, ця (С. Л.), бра́нець, бра́нка. — А як у въязнях був у Дорошенка. Л. В. — Останнім разом вязень на вольность з вязення вийдеть. Ст. Л. — Гей темницю одмикайте, в неї бранців випускайте. Кон.

Узо́рный, узо́рочный, узо́рчатый = мере́жаний (С. З. Л.), мере́жчатий (С. Л.), в квітках — квітча́стий (С. Л.), в цятках то що — цятко́ваний, цяцько́ваний (С. З.), про посуду ще — хлядро́ваний. — Мережані ярма. К. Ш. — Миска поливъяна, цяцькована. С. З.

Узо́ръ, мн. **узо́ры** = мере́жка (С. З. Л.), розво́ди (С. З. Л.), ви́води, різні на взір чого небудь — дзво́ники, жураве́ль, клинці, коси́ці, коліща́та, о́чка, хре́щики і т. д. — На вишневих шпалерах такі прегарні розводи. Кв. — Плахта гарна з розводами. Ган. Барв. — **Прошивно́й узо́ръ** = ля́хівка, в сорочці, де рукав — примере́жка. — **Дѣлать узо́ры** = мере́жити (С. З.), ви́мережати, помере́жити (С. З.), на посуді — хлядрува́ти. — **Узо́рами вырѣзывать** = промере́жувати.

Узрѣть = у(в)здрі́ти, поба́чити і д. **Увида́ть**.

У'зы = д. **У'за**.

Уйти́ = д. **Уходи́ть**.

Указа́ніе = у(в)ка́з (С. Ш.), пока́зка, нака́з, вка́зівка. — Маршава голова міні не указ. н. пр. — Добре заходились по німецькому наказу. К. Ш. — В актових книгах можна найти багато показок.

Указа́тель = ука́зник (С. Ш.), ука́ж(з)чик (С. Ш.), пока́ж(з)чик.

Указа́тельный = у(в)казу́ючий.

Указа́ть = д. **Ука́зывать**.

Ука́зка = у(в)ка́зка (С. Ш.), стембу́лка.

Ука́зъ = у(в)ка́з (С. Ш.). нака́з. — Прочитаймо указ не про себе, а про вас. н. п. — Від царя прийшов такий наказ, щоб... н. о.

Ука́зываніе = у(в)ка́зування. С. Ш.

Ука́зывать, указа́ть = 1. у(в)ка́зувати, пока́зувати, у(в)каза́ти (С. Ш.), показа́ти, нара́яти. — Покажи йому, як треба зробить. — **Указа́ть путь** = спра́вити. — **У. две́ри** = попроси́ти на ви́ступці.

2. нака́зувати, зага́дувати і д. **Повелѣва́ть** і **Предпи́сывать**.

Ука́лывать, уколо́ть, ся = 1. у(в)ко́лювати, у(в)коло́ти (С. Ш.), підколо́ти, сколо́ти, у(в)шпигну́ти; врази́ти. — Та сколола ніженьку на будяк. н. п. — Тупу, тупу ногами, сколю тебе рогами. п. к.

2. пришпи́лювати, пришпили́ти, ся.

Уката́ть = д. **Ука́тывать**.

Укати́ть = одъїхати, майну́ти, чкурну́ти.

Ука́тывать = 1. (д. уката́ть, ся) — нако́чувати, рівня́ти, уто́рувати, накоти́ти, ви́рівняти, уби́ти, уторува́ти, ся (С. Ш.), котком — каткува́ти. Лев.

2. (**укати́ть, ся**) = коти́ти, відкочува́ти, відкоти́ти, ся, укоти́ти, ся. — **Уката́ть ло́шадь** = змори́ти, змордува́ти.

Ука́танный = нако́чений, котний, нака́тистий. — Добре накочений шлях.

Ука́чивать, укача́ть = колиха́ти, заколиха́ти, у(в)колих(с)а́ти (С. Ш.). — Як була я мала, мала, колихала мене мама. н. п.

Ука́шивать, укоси́ть, ся = у(в)ко́шувати, у(в)коси́ти, ся. С. Ш.

Ква́шивать, ква́сить, ся = ква́сити, у(в)киса́ти, уква́сити, ся, уки́снути. С. Ш.

Укипа́ть, укипѣ́ть = 1. вкипа́ти, вкипі́ти, про кілько — повкипа́ти. — Ще капуста не вкипіла.

2. википа́ти, скипа́ти, випа́рюватись, ви́кипіти, скипіти, збі́гти. — Вода википіла, треба долити.

Укла́дитый = д. **Вмѣсти́тельный** і **Убо́ристый.**

Укла́дка = 1. укла́дування. С. Ш.

2. кладь, кладі́жка. — В цьому стіжку добра кладь. Лев.

3. скри́ня (подорожня, не висока).

Укла́дчикъ, ца = кладі́й, кладі́льник, ця, уклада́льник, ця, укладі́льник, ця. Лев.

Укла́дъ = залі́зо гарто́ване і д. **Була́тъ 1.**

Укла́дываніе = укла́дування (С. Ш.), пакува́ння.

Укла́дывать, укла́сть, уложи́ть, ся = 1. укла́дувати, уклада́ти (С. Ш.), вмо́щувати, ся, пакува́ти, ся, лаштува́ти ся, крам — ташува́ти, ся, у(в)кла́сти, уложи́ти, ся, знакува́ти ся, у(в)лаштува́ти ся. — Завтра заходжу ся пакувати ся в дорогу. Кн.

2. у(в)клада́ти, укла́сти, покла́сти, ся. — Ще бурлака спать не вклав ся, а хазяїн вже й проспав ся. н. п. — Поклала мати коло хати маленьких діточок своїх. К. Ш.

Укле́ивать, уклеи́ть = зкле́ювати, зкле́їти, позкле́ювати.

Укле́йка = зкле́ювання.

Укле́я, укле́йка, риба Ciprinus alburnus = себе́ль, себе́лик.

Уклоне́ніе = ухиля́ння, у(в)хи́лка, ухи́л. С. Ш.

Уклони́ть, ся = д. **Уклоня́ть, ся.**

Укло́нистый = д. **Усту́пчивый.**

Укло́нливый, укло́нчивый, во = ухи́льний, но (С. Ш.), вхитний.

Укло́нъ = схил, похи́л і д. **Накло́нъ 2.** і **Пока́тость.**

Уклоня́ться, уклони́ть, ся = у(в)хиля́ти ся (С. Л. Ш.), уника́ти (С. Ш.), одни́кувати, одмага́ти ся, збо́чувати, огина́ти ся, у(в)хили́ти ся (С. Л. Ш.), ухильну́ти ся (С. Ш.), у(в)хитну́ти ся (С. Л.), збочи́ти, уни́кнути. — Ухилившись од розмови, вона пішла ніби суниці збірати. К. С. — Від Божого суду не вхилить ся ні багатий на розум... К. Б. — Ухиляй ся од палких жадань, не звіряй ся небезпешним мріям. Ст. Г. — Єсли би сторони од права посполитого ухилели ся, тоді... Ст. Л. — Которий би шляхтич уникаючи служби. Ст. Л. — Товариство пильнувало яко мога уникати канцелярщини. Кн. — Мій наймит все одникує од роботи. Лев.

Уклю́нуть = вклю́нути, вдзьо́бнути.

Уклю́чина, частіше мн. **уключины** = ко́чет, кочети́, гре́бки. Ман. — Погано гребти, бо кочети розхитались.

Уковы́ривать, уковыря́ть, уковырну́ть = колупа́ти, у(в)колупа́ти (С. Ш.), у(в)колупну́ти.

Уко́кать, укоко́шить = уколо́шкати (С. Ш.), уколошма́тити (С. Ш.), укла́ндати. — Погріб завалив ся і уколошкав бджоли. Лев. — Певно медвідь його укландав. н. к.

Укола́чивать, уколоти́ть = вбива́ти, вби́ти.

Уколо́ть = д. **Ука́лывать.**

Уко́лъ = 1. уко́л, підко́л.

2. д. **Забо́йка 2.**

Укомплектова́ть = укомплетува́ти. С. Ш.

Уконопа́чивать = д. **Законопа́чивать.**

Уко́ра = докі́р (С. Л.), допрі́к (С. Л.), вимовка, дога́на. — Чи годила б їй тепереньки, чи мовчала б на її докоря. Мир. О.

Укора́чивать, укороти́ть, ся = короти́ти, у(в)коро́чувати (С. Ш.), над(під)коро́чувати, у(в)маля́ти, у(в)короти́ти (С. Ш.), прикороти́ти (С. Л.), над(під)короти́ти, у(в)мали́ти, пома́лити, коро́тч(ш)ати, покоро́тч(ш)ати, про кілько — повкоро́чувати, понадкоро́чувати. — Вражі кравці підкроїли і жупана вкоротили. н. п. — Ой не піду я до тебе, маєш чоловіка, як побачить, буде бити, вмалить мині віку. н. п. — Свиня звалить і віку умалить. н. пр.

Укори́зна = д. **Уко́ра.**

Укори́зненный, но = 1. гане́бний, паску́дний. — Ганебний вчинок.

2. докі́рливий, укі́рливий, во (С. Ш.). — Він ніколи дома не чув докірливого слова. Лев. В. — Паніматка, промовляючи докірливі слова, хитала головою. Лев. В. — Росте

в моїй души до тебе жаль важкий, а слів на явику докірливих нема. Сам.

Укори́тель, ница = докі́рник, ця. — Не роажив ся він з чужого поту; пабудував камъяниць, а вони стали докірниками його вчинку. Кн.

Укори́тельный = д. **Укори́зненный 2.**

Укороти́ть = д. **Укора́чивать.**

Укоря́ть, укори́ть = доріка́ти (С. Л.), докоря́ти (С. Л.), допріка́ти (С. Л.), кори́ти, випіка́ти о́чі, вимовля́ти, га́нити, уко́рувати, укори́ти (С. Ш.), кільком проміж себе — переко́рюватись. — Затужила з лиха мати, кинула ся й бити, та про себе ізгадала, не стала корити. Мова.

Укосни́тельный = д. **Медли́тельный.**

Укоснѣва́ть, укоснѣ́ть = д. **Заме́дливать і Мѣ́шкать.**

Укоснѣ́ніе = д. **Замедле́ніе.** — **Безъ укоснѣ́нія** = не га́ючись, без зага́йки.

Укра́дкою = крадькома́, по́кралькй, по́крадці, крада́ькці, тишкома́, зни́шка, по́тай і д. **Тайко́мъ.** — У наметі поставили образ Пресьвятої і крадькома молили ся. К. Ш. — Кайдашиха щебетала, але все крадькома скоса поглядала на сирнаю. Лев. — Переховлювали листи, котрі він крадькома слав до неї. — Та крадькома, тишкома, нїчого нїкому не оповіщає, у далеку дорогу виходжає. Грінч.

Укра́ина, укра́инный = д. **Порубе́жье, Порубе́жный.**

Укра́сить = д. **Украша́ть.**

Укра́сть = у(в)кра́сти. — Пішов би я волів пасти, хочуть хлопці жінку вкрасти. н. п.

Укра́сться = 1. підкра́сти ся.

2. д. **Укры́ться і Утаи́ться.**

Украша́ть, укра́сить, ся = у(в)краща́ти (С. Ш.), укра́шувати (С. Ш.), скраша́ти, зукраша́ти, здоби́ти (С. Л.), хороши́ти, укра́сити (С. Ш.), скра́сити, ся, оздо́бити, приоздо́бити, припоряди́ти, ся, квітками — квітча́ти (С. З.), уквітча́ти (С. Ш.), заквітча́ти (С. Л.), про кілько — поквітча́ти, переквітча́ти, пообквічувати, позаквітчувати, ся, зеленими гілками, на пр. на Тройцю — ума́ювати, ума́їти (С. Ш.), поклеча́ти, мережками — мере́жити, мере́жати, помере́жати, наме́режити, бляшками — бляхува́ти, гвіздочками — цьвяхува́ти, ви́цьвяхувати (С. З.), чим блискучим — цяткува́ти, цяцькува́ти (С. З.). — Червона калина луги украшае. н. п. — Любов до семьї скрашала йому життя. Скл. — Ти вславивсь і во віки славою скрасив ся. Ст. С. — Дощі землю зрошають, травою встилають, а квітами зукрашають. н. п. — Україна своїми силами оздобляла польське, а ще більш московське письменство. Кн. — І барвінком і рутою квітчае весна землю, мов дївчину в зеленому гаї. К. Ш. — Та щипайте руту — мъяту зелененьку, та квітчайте Палажку молоденьку. н. п. — Стоїть собі могилонька на степу одна, уквітчала її рястом зелена весна. Чайч.

Украше́ніе = 1. укра́са (С. Ш.), квітча́ння, мере́жання, цьвяхува́ння і т. д. д. **Украша́ть.**

2. укра́са (С. Ш.), окра́са, покра́са, прикра́са, о́здоб, оздо́ба. — Наша висока дївиця — окраса усього села. Лев. — До такої поетичної краси природи не треба прикрас штучних. Кн. — Повиймають дороге каміння на оздоби до шаблевих держали і на перстнї золоті туркеням. Ст. С.

Укра́шенный = уквітчаний, мере́жаний, цьвітко́ваний, цьвяхо́ваний, цьвяшко́ваний, цятко́ваний, цяцько́ваний, оздо́бний, оздо́блений. С. З. — 12 ставників з білого воску штучно цяцькованих золотом. Лев. — Водничок липовий, увесь горорізьбою оздоблений. Кн. — Городи людниї сьвятинями Божими вельми оздобниї. Л. В.

Укро́мный, но = зати́шний, захи́стний; само́тний; вигі́дний, придо́бний.

Укро́пный = кропко́вий.

Укро́пъ, рос. Anethum graveolens L. = кріп, окріп, укріп. С. Ан. Л. Ш.

Укроти́тель, ница = усмири́тель, ка.

Укроти́тельный = усми́рливий (С. Ш.),ускромля́ючий.

Укроща́ть, укроти́ть, ся = усмиря́ти (С. Ш.), ускромля́ти (С. Ш.), присмиря́ти, ого́втувати, гамува́ти (С. Л.), укроча́ти (С. Ш.), усмири́ти (С. Ш.), ускроми́ти (С. Ш.), у(в)гамува́ти (С. Ш.), уго́втати (С. Ш.), укроти́ти, ся (С. Ш.), прибо́ркати. — Думав шляхту приборкати трохи. К. Ш.

Укроще́ніе = усмире́ння, гамува́ння (С. Л.).

Укрыва́ніе = 1. у(в)кривання, окрива́ння.

2. покрива́ння, перехо́вування. — За покривання злодїя і сам вскочив в лабети. Кн.

Укрыва́тель, ница = покрива́льник, ця, перевідник, перево́(і)дчик, ця (С. Жел.), передержанець. — Ви передержанцї! ви передержуєте біглих. Кв.

Укрыва́тельство = д. **Укрыва́ніе 2.**

Укрыва́ть, укры́ть, ся = 1. у(в)крива́ти (С. Ш.), окрива́ти, обкрива́ти, обку́тувати, угорта́ти (С. Ш.), обгорта́ти, укри́ти, обкри́ти, обку́тати, уку́тати, ся, зо всїх боків — кри́йма вкрива́ти. — Укрив ся кожухом, то йому й тепло. — Та недужую дитину угортає в кожушину. В. Щ.

2. кри́ти, ся, таїти, ся, хова́ти, ся, вихо́вувати, покри́ти, у(в)таїти, ся, потаїти ся, схова́ти, ви́ховати, перехова́ти, ся. — Криј, ховай погане, а воно таки гляне. н. пр. — Ти покрив злодія, ти й платись за покрадене. Кн. — А Петро відав про те злодійство та мовчав, покривав його. Кн. — Таїв і злодія і коней. Кн. — **Укрытое мѣсто** = д. під сл. **Мѣсто.**

3. покрива́ти, покри́ти, поби́ти. — Побив мою карту старшим козирем.

Укрѣпа = скріпа.

Укрѣпи́тельный = зміцня́ючий.

Укрѣплéніе = 1. зміцнéння.

2. крі́пость, о́кріп, з возів скованих — та́бор і д. **Крѣпость 2.**

Укрѣпля́ть, укрѣпи́ть, ся = кріпи́ти (С. Л.), у(в)кріпля́ти (С. Ш.), вкріпля́ти, у(в)міцня́ти (С. Ш.), зміцня́ти, у(в)кріпи́ти, покрепи́ти, уміцни́ти, зміцни́ти, умоцюва́ти, ся, угрунтува́ти, вґрундзюва́ти, дротом — удротува́ти (С. Ш.), баштами — убаштува́ти (С. Ш.), крі́пшати, міцні́ти, у си́лу вбива́ти ся, покрі́пшати, поміцні́ти, вна́ту́рити ся, дорогу або греблю та́расом — тарасува́ти (С. Ш.), табор — та́борити ся (С. Ш.), вта́борити ся, окопами, шанцями — обси́па́ти, ся, ошанцюва́ти, ся, будову ощепинами — ощепи́ти, стріху притугами — приту́жити, пізвинами — припізвити. — Укріпив, як Бог черепаху. н. пр. — Треба сю дошку покрепити гвіздками. Хар. — Змоцнієм ся противу покусам диявольським. Б. Н. — Ти зміцнював коліна слабосильні. К. П. — Розбірали нові високі думки, старали ся угрунтувати на них увесь сьвітогляд. Фр. — Пішли під городки на низ і там угрунтували Казикермен і там літували. Л. С. — Так умоцював обід двома вірвантами, що безпечно доїдемо. Кн.

У́ксусница = пля́шечка на о́цет.

У́ксусный = о́цтовий, оцето́вий.

У́ксусное дéрево, Rhus tiphynum L. = чума́к. Одесса.

У́ксусъ = о́цет. С. З. — Захотіло ся, як кобилї оцту. н. пр.

Уку́поривать, уку́порить = затика́ти, заткну́ти, коркува́ти, закоркува́ти; пакува́ти, запакува́ти.

Уку́порка = затика́ння, коркова́ння; пакува́ння

Уку́порщикъ, ца = пакува́льник, ця.

Уку́сывать, укуси́ть = куса́ти, у(в)куси́ти (С. Ш.), про бджіл, віс — джиґону́ти (Сп.), уджиґну́ти. — Кого гад укусив, той і глисти боїть ся. н. пр.

Уку́тываніе = ку́тання.

Уку́тывать, уку́тать, ся = ку́тати, заку́тувати, угорта́ти, угорну́ти, уку́тати, ся (С. Ш.), вадто — затушкува́ти, ся.

Ула́вливать, улови́ть = лови́ти, влови́ти, злови́ти, ві́йма́ти.

Ула́живать, ула́дить = ула́джувати (С. Ш.), ладна́ти, ла́годити, уладнува́ти, уладна́ти (С. Ш.), ула́годити, ула́дити (С. Ш.), повла́жувати, повла́гожувати. — Усе поробить як слід і улагодить. Ч. К. — Якось улагодив сю справу. н. к.

Ула́мывать, улома́ть, уломи́ть, ся = 1. одло́мувати, уло́млювати (С. Ш.), одломи́ти, у(в)ломи́ти, ся. — Одломи й мині шматок. — Я на неї задивив ся, мині віз уломив ся. н. п.

2. д. **Угова́ривать.**

Ула́нскій = ула́нів; ула́нський. С. Ш.

Уласка́ть = уласка́ти, уласка́вити. С. Ш.

Ула́щивать, ула́стить = у(в)ласка́влювати, улеща́ти, у(в)ласка́вити, улести́ти. С. Ш.

Улега́ться, улéчься = уклада́ти ся, укла́сти ся (С. Ш.), улягти ся (С. Л.), покла́сти ся, про кількох — повклада́ти ся. — Уклав ся спати. Кр. — Вже повкладали ся спать. Д. **Укла́дываться.** — **Улéчься** (про вітер, хвилю, бурю) — перебу́рхати, уни́шкнути, уга́мувати ся, утихоми́рити ся, ущухнути, улягти́ ся. — Заверюха та може ущухне. Коц. — Як ось став вітер ущухати і хвилї трохи улягли́сь. Кот.

Улегча́ть, улегчи́ть = д. **Облегча́ть.**

У́лей = у́лій (С. Ш.), ву́лій (С. Л.); у́лик (С. Ш.), ву́лик (С. Л.), у́лень (С. Ш.), коло́дка (С. Л.), пень, великий — стоя́н, маленький — бучо́к, в деревинї — борть, для роїв — ройови́к, ройо́вня, лежачий — лéжень, у вулику дірочка, кудою вилїтають і влїтають бджоли — вічко, палички впоперек вулика — сно́зи, боки вулика — по́ли. — Тепер же побалакаємо про самі вулики. Частїше у нас вживають ся прості колодки. Ст. О. — Постановив вулика головою, підкурив зі споду трохи та настановив над його полами поли другого вулика, — от бджола туди і перейде. Ст. О. — Краще ставити вулик вічком на схід сонця. Ст. О. — **Приготóвить у́льи для роёвъ** = посснови́ти.

У'лейный = у́льовий (С. Ш.), у́ликовий.

Улепётывать, улепетну́ть = тіка́ти, у(в)тікти́, дремену́ти, дмухну́ти, майну́ти, шмигну́ти, лопону́ти, да́ти дра́ла, тя́гу, ма́ху, дмухача́, пъята́ми накива́ти, литка́ми креса́ти. — А як сее дівка зачула, та й із улиці майнула. н. п. — Він, взявши торбу, тягу дав, забравши де-яких Троянців, пъятами з Трої накивав. Кот. — — Я за ним, а він що духу є, — аж литками креше, та в кущах і зник. Кн.

Улести́ть = д. **Улеща́ть.**

Улета́ть, улетѣ́ть = уліта́ти (С. Ш.), вилїта́ти, відлїта́ти, улетїти (С. Ш.), полетїти, поли́нути (С. З.). Пр. д. під сл. **Полетѣ́ть.**

Улету́чиваться, улету́читься = випа́рювати ся, вивітрювати ся, ви́парити ся, ви́вітрити ся. — Не заткнув добре пляшечки, от воно (ефір) і вивітрилось. Кн.

Улётъ = улїта́ння, ви́лїт.

Уле́чься = д. **Улега́ться.**

Улива́ть, ули́ть = 1. облива́ти, обли́ти.

2. одлива́ти, одли́ти.

Ули́зывать, улизну́ть = 1. лиза́ти, влизну́ти.

2. шмигну́ти і д. **Улепетну́ть.**

Ули́ка = до́каз (С. Л.), поли́ка (С. Фр.), прили́ка. — Полики нема ніякої. Ніс. — Прилика його вині та, що у нього вулик знайшли. Кн.

Ули́тка = Helix, Древе́сная, садова́я = слима́к (С. З. Л.), ла́врик, ра́влик (С. Л.), **Водяна́я** = пъявушник (С. Л.), **Завита́я** = кукля́нка (С. Ж.). — Гладкий, як слимак. н. пр. — **Лѣстница ули́ткой** = покру́чені схо́ди.

Ули́тковый = слимако́вий, ла́вриковий. — **У. ра́ковина** = раку́шка, черепа́шка.

Улиткообра́зный = слимакува́тий, лаврикува́тий.

Ули́точный = д. **Ули́тковый.**

Ули́ть = д. **Улива́ть.**

У'лица, у́личка = у́лиця, ву́лиця, у́личка, у́лонька, ву́лонька, у́личенька. С. Л. Ш.

Улича́ть, уличи́ть = д. **Облича́ть.**

Уличи́тель, ница = д. **Обличи́тель.**

У'личный = у́ли(ч)шний (С. Ш.), ву́лишний. — **У. ма́льчикъ** = у́личник, ву́лишник.

Улови́ть = д. **Ула́вливать.**

Уло́вка = 1. вру́чність, спри́тність. (Д. **Сноро́вка 2.**)

2. д. **Увёртка 2.**

Уловля́ть = д. **Ула́вливать.**

Уло́вчивый = 1. вручни́й, спри́тний.

2. д. **Увёртливый.**

Уло́въ = уло́в (С. Ш.), влов, по́лов, вло́ви.

Уложе́ніе = 1. укладя́ння, укла́дування, пакува́ння, упакува́ння.

2. укла́д (С. Ш.), уложе́ння (С. Ш.), стату́т, уста́в, уста́ва (С. Ш.).

Уложи́ть, ся = д. **Укла́дывать, ся.**

Уломи́ть, ся = д. **Ула́мывать, ся.**

Улу́съ = кочови́ще. С. З.

Улуча́ть, улучи́ть = знахо́дити, застава́ти, знайти, заста́ти, лучи́ти, налуча́ти, налу́чити. — **У. вре́мя** = ви́гадати час (С. Л.), ви́годити годи́ну, влу́чити годи́ну. — Та він і вигодив годину, коли саме поїхать. Черк.

Улучша́ть, улу́чшить, ся = улу́чшувати, ся, улїпша́ти, ся (С. Ш.), полїпша́ти, ся, лу́чшати, кра́щати, гарнї́ти, лї́пшати, полу́чшати, покра́щати, погарнї́ти, полї́пшати, улї́пшити, ся, на смак — посмачнї́ти, про здоровъя — оздоро́вити, ся, на вигляд — ви́ладнати.

Улучше́ніе = полїпше́ння. — Він завів усї ті полїпшення, що так тішили наше око. Лев. В.

Улыба́ться, улыбну́ться = усьміха́ти ся (С. Ш.), усьмі́шкувати ся (С. Ш.), усьміхну́ти ся (С. Л. Ш.). — Припічок усьміхаеть ся, коровою сподіваеть ся. н. п.

Улы́бка, улы́бочка = у́сьміх (С. Ш.), о́сьміх, усьмі́шка, усьмі́шечка (С. Ш.), ухмі́лка (С. Ш.). — На виду грае привітна ухмілка. З задоволеною ухмілкою обізвав ся він до лікаря. Лев. В.

Улы́бчивый = усьмі́шливий.

Улѣпля́ть, улѣпи́ть = облї́плювати, облїпи́ти, пообли́плювати.

У'лѣсокъ = д. **Перелѣ́сокъ.**

Улюлю́кивать = д. **Убаю́кивать.**

Ума́зывать, ума́зать, ся = 1. зама́зувати, зама́зати.

2. уласка́влювати, улеща́ти, у(в)ласка́вити, улести́ти. С. Ш.

Ума́ивать, ума́ять, ся = томи́ти, у(в)томля́ти, утоми́ти, притоми́ти, ся, наробі́ти ся, зну́дити ся, у(в)хе́кати ся.

Ума́ливать, умоли́ть = моли́ти, блага́ти, у(в)блага́ти (С. Ш.). — Чужими словами не ублагаеш Господа. О. Ст.

Умали́ть = д. **Умаля́ть.**

Умалише́нный = безрозу́мний, дурни́й і д. **Сумасше́дшій.**

Ума́лчивать, умолча́ть = у(в)мо́вчувати, не каза́ти, умовча́ти (С. Ш.), перемо́вчати, не сказа́ти. — Горе не умовчить. н. пр. — Вмовчана правда краща від голосної брехні. н. пр.

Ума́лывать, умоло́ть = моло́ти, змоло́ти, намоло́ти. — Як би батько був здоров, він би муки намолов. н. п.

Умаля́ть, умали́ть, ся = ма́лити, ся, у(в)маля́ти (С. Ш.), вма́лювати, ся, менши́ти ся, малі́ти, у(в)ма́лити (С. Ш.), зма́лити, ся, надме́ншити, ся. — Мачуха головки не змила, гіркими словами здоровья вмалила. н. п. — Як побачить, буде бити, змалить мінї віку. н. п. — Кажуть люди: люби мужа, чоловік робочий, і менши ся і кори ся, кращого не схочеш. Буду слухать і робить, і сьміття носити і меншить ся і корить ся і тебе любити. н. п.

Ума́нивать, умани́ть = зма́нювати, зна́жувати, змани́ти, зна́дити.

Ума́нъ, рос. Inula Helenium L. = дивоси́л, ома́н. С. Ан.

Умара́ть, ся = вкаля́ти, ся.

Ума́сливаніе = вле́щування.

Ума́сливать, ума́слить = 1. ума́слювати (С. Ш.), масти́ти, смальцюва́ти, шмарува́ти, ума́слити, умасти́ти (С. Ш.), ви́смальцювати, засмальцюва́ти, зашмарува́ти, ся. — Хто коло чого ходить, тим і умастять ся. н. пр.

2. у(в)леща́ти (С. Ш.), у(в)ле́щувати, у(в)лести́ти, умасти́ти, уласка́вити (С. Л.).

Ума́тывать, умота́ть = у(в)мо́тувати, вмота́ти.

Ума́чивать, умочи́ть, ся = у(в)мо́чувати, вмочи́ти, ся, під себе — упісяти ся, убу́рити ся. С. Ш.

Умаща́ть = масти́ти, намаща́ти, ви́мастити, намасти́ти.

Ума́щивать, умости́ть, ся = мости́ти, ся, вмо́щувати, ся, ку́блити ся, у(в)мости́ти, ся (С. Ш.).

Ума́ять, ся = д. Ума́ивать, ся.

Уме́дливать, умедли́ть, уме́длить, ся — 1. д. Заде́рживать 1. і Пріостана́вливать.

2. д. Ме́шкать.

3. д. Опа́здывать.

Уменьша́ть, уменьши́ть, ся = менши́ти, зме́ншувати, ся, вменша́ти, вме́ншувати, ся, убува́ти, вбавля́ти, збавля́ти (С. Л.), ма́лити, ся, малі́ти, ме́ншати (С. Л. Ос.), прикороча́ти, дрібні́ти, спада́ти, поменши́ти, ся, поме́ншати (Ос.), пома́лити, у(в)мали́ти, ся, применши́ти, надме́ншити, прикоро́тшати, здрібні́ти, про людність — злюдні́ти, на половину — надполови́нити. — Грошей у мене меншає. Кн. — Постимо́, а сала меншає. н. пр. — Поменшало всього в хазяйстві. Кн. — Хоч і змалить ся подать, та не дуже. н. о. — Плели косу — не вгодили, черевики шили — намалили. н. п. — Чую я, що сила моя маліє, хоче мене покинути. Кн. — Патриярша повага і значіня малїли. Бар. О. — За що ти хочеш мінї віку збавити? Фр. — Свиня змалить і віку вмалить. н. пр. — Вода спадає. — Ми готові здрібніти, аби Ісус Христос ріс. н. о. — Дни уменьши́лись = днї поме́ншали, покоро́тчали.

Уменьше́ніе = зме́ншення. С. Жел.

Уменьши́тельный = зменша́ючий, поменша́ючий. — Уменьши́тельное (грам.) = здрібніле. Гр. См. Ст.

Уменьши́ть = д. Уменьша́ть.

Умере́ть = д. Умира́ть.

Уме́ршій = д. під сл. Умира́ть.

Умерщвле́ніе = умертвіння, душогу́бство.

Умерщвля́ть, умертви́ть, ся = 1. мертви́ти, у(в)бива́ти, умертвля́ти (С. Жел.), умертви́ти (С. Жел.), уби́ти, стра́тити (С. Л.), смерть заподіяти, замордува́ти, згуби́ти (С. Л.).

2. (страсти) — у(в)гамо́вувати, зупиня́ти, у(в)гамува́ти, зупини́ти, прибо́ркати.

Умета́ть, уме́сть = виміта́ти, заміта́ти, ви́мести, замести́.

Умётывать, умета́ть = 1. посипа́ти, висипа́ти, усипа́ти, поси́пати і т. д. — Висипали доріжку піском.

2. скида́ти, поскида́ти. — Поскидали сїно в стоги.

Умиле́ніе = 1. жаль, скру́ха і д. Сокруше́ніе 2.

2. умиле́нність. С. Ж.

Умили́тельный, но = ре́вний, умиле́нний, но (С. Ж.).

Умили́ть, ся = д. Умиля́ть, ся.

Умилосе́рдить, ся = умилосе́рдити, ся (С. Ш.), змилосе́рдити ся, зми́лувати ся. — Ти, царице, мати наша, змилу́й ся над нами. н. п.

Умилостивля́ть, уми́лостивить, ся = блага́ти, у(в)ласка́влювати (С. Ш.), ублага́ти, умилосе́рдити, ся (С. Ш.), у(в)ласка́вити, ся (С. Л. Ш.), змилосе́рдити ся, зми́лувати ся (С. Л.), зглянути ся (С. Л.). — Змилуй ся над нами. — Зглянь ся на нас, бідних.

Уми́льный, но = ласка́вий, во, нїжний, но, солодкий, со́лодко.

Умиля́ть, умили́ть, ся = умиля́ти, зворуша́ти, поруша́ти, умили́ти, ся, зворуши́ти, зру́шити, пору́шити, ся, уласкаві́ти. — Нї благання удовицї, нї плач дїтей не зворушили серця жорстокого глитая. — На сам кінець уласкавіла вона з мого благання. Кр.

Умина́ть, умя́ть = у(в)мина́ти (С. Ш.), лига́ти, уписувати (С. Ш.), тріскати, умъя́ти (С. Ш.), упереза́ти, уписа́ти (С. Ш.), зтріскати, вмоло́ти, укла́сти, запиха́ти ся. — Тай заходив ся хорошенько мнясце під дубом уминать — аж на зубах кістки тріщать. Б. Г. — Лига, як Мартин мило. н. пр. — Сижу собі в кінцї стола курча уминаю. н. п. — Уперезала вона цїлу макітру вареників. н. к. — Дали йому хлїба, — сидить, запихаеть ся, мов три днї не їв. Кр.

Умира́ніе = у(в)міра́ння, кона́ння, мерли́ни.

Умира́ть, умере́ть = у(в)міра́ти (С. Л. Ш.), ме́рти (С. Л.), поміра́ти, кона́ти, кінча́ти ся, на бо́жій доро́зї стоя́ти, у(в)ме́рти (С. Л. Ш.), поме́рти (С. Л.), скона́ти (С. Л.), покона́ти, переста́вити ся, опочи́ти, на той сьвіт піти́, Бо́гові ду́шу відда́ти, зневажливо або лайливо кажучи — ду́ба да́ти, одубі́ти, ґи́ґнути, наложи́ти голово́ю, здо́хнути, окочу́рити ся, опрягти́ ся, про кількох — повміра́ти. — Час приходить помірати — нікому поради дати. н. д. — Не вмер Данило — болячка вдавила. н. пр. — Умер багатир — ходім ховати, умер убогий — шкода дороги. н. пр. — Почуй мій голос, глянь на мене, незрячі очі просьвіти, не дай мінї в гріхах сконати. К. П. — Бодай твї та сконали, що нас розлучали. н. п. — Були кращі — повмірали. н. п. — Сказав: прощайте та й Богові душу віддав. н. о. — Тричі чи що перекинувсь Пелузїй і там же дав дуба. Дум. — А він і дуба дав, поки я прибігла. н. о. — Ой поїхав, не звінчавсь зо мною, бодай же він у дорозї наложив головою. н. п.

Уме́ршій = поме́рший (С. Л.), у(в)ме́рлий (С. Ш.), ме́рлий, зме́рлий (С. Л.). — Так помогае, як умерлому кадило. н. пр.

Умиротворя́ть, умиротвори́ть = тихоми́рити (С. Ш.), мири́ти, утихомирити (С. Л. Ш.), умири́ти (С. Ш.), ула́годити, прико́ськати.

Уми́шко = уме́ць (С. Ш.), умо́чок, мали́й ро́зум. — У його умцю за дурну вівцю. н. пр. — Хочеш мене з умочка звести. н. п.

У'мненькій = розумне́нький.

У'мникъ, ца = розу́мник, ця, у́мник, ця (С. Л. Ш.), розу́мний, на.

У'мничать = мудрува́ти.

У'мничанье = мудрува́ння. С. Л.

Умно́ = розу́мно.

Умножа́ть, умно́жить, ся = мно́жити, ся, умно́жувати (С. Ш.), помно́жувати (С. Жел.), примножа́ти (Ос.), прибільша́ти, приспоря́ти (С. Л.), умно́жити (С. Ш.), намно́жити, помно́жити (С. Жел.), примно́жити, ся, понамно́жувати, ся. — По всьому сьвіту людей намножив. н. п. — Нехай Бог приспорне худобою та дїточками. Ос. — Люди множать ся, а земля не росте. Кн.

Умноже́ніе = помно́ження. С. Жел.

У'мный = у́мний (С. Ш.), розу́мний (С. З. Л.), бага́тий на ро́зум, голова́тий, голова́нь. — Дурний — не дурний, а й розумний не такий. н. пр. — Розумний бреше, щоб правди добути. н. п. — Від Божого суду не вхилить ся нї багатий на розум. К. Б.

Умнѣ́ть = розумнї́ти, розумнї́шати, порозумнї́шати. — Нехай дурнї бъють ся — нехай розумнїшають. н. пр. — Догадав ся очкур розвъязати, та й думае, що порозумнїшав. н. пр.

Умове́ніе = у(в)мива́ння.

Умозаключе́ніе = вирозумі́ння, ви́від. — Переслухавши сьвідків, зробив він таке вирозуміння, що доказів бракує. Кн.

Умоисступле́ніе = шале́нство, несамови́тість.

Умока́ть, умо́кнуть = намока́ти, намо́кнути, умо́кнути (С. Ш.), намо́кти.

Умо́къ = д. Уми́шко.

Умола́чивать, умолоти́ть, ся = у(в)моло́чувати, у(в)молоти́ти. С. Ш.

Умоли́ть = д. Умоля́ть.

Умолка́ть, умо́лкнуть = 1. у(в)мовка́ти, у(в)мо́вкнути (С. Ш.), замо́вкнути, зани́шкнути, про кількох — помо́вкти, позамовка́ти. — Умовк, не говорить.

2. ти́хшати, тихі́шати (С. Ш.), поти́хшати, прини́шкнути, ущу́хнути і д. Утиха́ть.

Умо́лклый = замо́вклий; зати́хлий.

У'молкъ = умо́вка. С. Ш. — Гризуть ся без умовки. Кот. — **Безъ у́молку** = без умо́вки, без уста́нку.

Умолоти́ть = д. Умола́чивать.

Умоло́тный = вмоло́тний.

Умоло́тъ = у(в)моло́т (С. Ш.), ви́молот, вмоло́ча, вида́ток. — **Плохо́й у.** = невмоло́т.

Умоло́ть = д. **Ума́лывать.**

Умолча́ть = д. **Ума́лчивать.**

Умо́лъ = поме́л.

Умоля́ть, умоли́ть = блага́ти (С. Л.), у(в)блага́ти (С. Ш.). — Коли зле гадаєш, чого ж Бога благаєш. н. пр. — Ми старі вже стали, та щоб Бог нам дав дитину — ми не ублагали. Грінч. — **У. о по́мощи** = блага́ти на по́міч. — **Умоля́ющій** = благу́чий (С. Л.), благу́щий.

Умопомраче́ніе = па́морока.

Умо́ра, умо́рушка = сьміхо́вище, сьміх, куме́дия. — **Смотрѣ́ть на него́ умо́ра** = без сьміху дивитись на його не можна. — **Умо́ра да и то́лько!** = куме́дия та й го́дї!

Умори́тельный, но = сьмішни́й, сьмі́шно, куме́дний, но.

Умори́ть = замори́ти, згуби́ти, ви́морити, ви́губити, ви́вести. (Д. **Мори́ть**).

Умо́ръ = д. **Умерщвле́ніе** і **Смерть.**

Умости́ть = д. **Ума́щивать.**

Умота́ть = д. **Ума́тывать.**

Умочи́ть, ся = д. **Ума́чивать, ся.**

У́мственный = розумо́вий. — Усяке нове сцїпленнє, яке до нашої розумової скарбницї вносить виклад ученого. Л. Н. В.

У́мствованіе = розумува́ння, мудрува́ння.

У́мствовать = розумува́ти, мізкува́ти, розкида́ти ро́зумом по голові. — Було їм вільно розмовляти про всякиї свої дїла, і думати і мізковати, яка душа, де, як була. Кот.

Умудря́ть, умудри́ть, ся = 1. умудро́вувати, умудрува́ти, умудри́ти, ся. С. Ш. 2. мудря́чити і д. **Мудри́ть.**

Умча́ть = ви́мчати, помча́ти, попе́рти, ся. — А де мій окраєць? Угу, де! Рябко вже його давно на горо́д попер. Кр.

Умъ = ум (С. Ш.), ро́зум (С. Л.), глузд (С. Л.), тям. — Не сьмій ся, куме, що дурень Хома, бо всі кажуть, що й ти без ума. н. пр. — Хто тихо ходить, той на ум наводить. н. пр. — Людей питай, свій розум май. н. пр. — Без розуму в сьвіті люди живуть гарно, а з розумом та в недолї вік проходить марно. Кот. — **Безъ ума́ отъ нея́** = дурі́є за не́ю. — **Быть не въ своёмъ умѣ́** = не спо́вна ро́зуму бу́ти. — **Въ умѣ́ ли ты?** = чи ти не здурі́в? — **Взя́ться за умъ** = за ро́зум взя́тись, схамену́ти ся, отя́мити ся. — **За́днимъ умо́мъ крѣ́покъ** = му́дрий по шкодї. — Мудрий Лях по шкодї: як коня вкрали, то він стайню замикає. н. пр. — **Изъ ума́ вонъ** = зовсім забу́в, і на ду́мцї не клав. — **Лиши́ться ума́** = з ро́зуму спа́сти. — **Своди́ть, свести́ съ ума́** = зво́дити, звести́ з ро́зуму, з ума́. — Горілочка — тума, хоч кого зведе з ума. н. пр. — Вони тебе з розуму зведуть, молодую. н. п. — Славний хлопець Кармелюк, він по сьвіту ходить, та не одну чорнявую з розуму зводить. н. п. — **Себѣ́ на умѣ́** = хи́трий, не пе́вний. — **Ско́лько голо́въ, сто́лько умо́въ.** н. пр. = що голова́, то й ро́зум. н. пр. — **Сходи́ть, сойти́ съ ума́** = з ро́зуму зступа́ти, зступи́ти (С. З.), з ро́зуму ізійти́, спа́сти, з глу́зду зсу́нутись (С. Аф.), обезглу́здїти (С. З.), оду́ріти, ошалїти. — Ой ти, багачу, з розуму зступаєш, ой щож ти мене за присївки питаєш. н. п. — Хіба ж би я з розуму ізійшла, щоб я собі иньшого не найшла. н. п. — Я ж таки чоловік не абя-який, з глузду, бачця, ще не зсунув ся. К. Х. — **Съ ума́ нейдётъ** = з ду́мки не вихо́дить. — **Ума́ не приложу́** = не зберу́ ду́мки, ра́ди не дам. — **Умъ напряга́ть** = розумува́ти. — **Умо́мъ дойти́** = ро́зуму добра́ти. — Москалики розумнії розуму добрали, ой наперед Швачку з осаулом звъязали. н. п. — **Ума набира́ться** = ума́ набіра́ти ся, розумнїти, розумнїшати. — Як віз ламаєть ся, чумак ума набіраєть ся, а як віл пристає, то й ума не стає. н. пр. Ман. — **У него́ не то́ на умѣ́** = не те́ у його на ду́мцї. — **Что на умъ забредётъ** = що в го́лову влїзе.

Умыва́льная = умива́льня.

Умыва́льникъ = у(в)мива́льник.

Умыва́ніе = у(в)мива́ння, умива́ннячко. С. Ш. — Чого ти рано встав? Та я то узуванням то умиванням надолужу. н. пр. — Вибілило личко умиваннячко. н. п.

Умыва́ть, умы́ть = у(в)мива́ти, у(в)ми́ти, ся. — Умивай ся, моли ся, за хліб бери ся. н. пр. — Умию ся я біленько, уберу ся гарненько. н. п.

У́мыселъ = на́мір, за́мір, ду́мка (С. Л.). — **Безъ у́мыслу** = без на́міру, не уми́сне. С. З. — **Съ у́мыслу, съ у́мысломъ** = уми́сне, навми́сне.

Умысля́ть = д. **Умышля́ть.**

Умышле́ніе, У́мыселъ = д. **У́мыселъ.**

Умы́шленный, но = уми́сний (С. Ш.), навми́сний, уми́сне (С. Л. Ш.), вми́сне, навми́сне, наро́шне (С. Л.), наро́ком, назнаро́шне (С. Л.), наумі́сне. — Хто би умисне витискаючи кого з грунту. Ст. Л. — Чутка була, що їх навмисне підслано. Фр. — Перед всім вельможним панством тута я зрікаюсь, що навмисне діяв. Ст. Г. — Все знає, та навмисне, буцім спить. н. о. — Наумисне не пішов би я на такий вчинок, а необережно кинув сірничок. Кп.

Умышля́ть, умы́слить = уми́шляти (С. Ш.), наклада́ти, уми́слити (С. Ш.).

Умѣніе, умѣнье = уміння (С. Л. Ш.), у(в)мі́лість, умі́ток (С. Л.), хист, тям, тя́ма. — Вмілість говорити промовисто вабила до його. Кн. — Хочу гарно зробити, а тяму нема. Сп. — Не маєш хисту, то й не бери ся. Кр.

Умѣлый = у(в)мілий. С. Ш.

Умѣренность = мірність (Б. Н.), помі́рність.

Умѣренный, но = помі́рний (С. Л.), умірко́ваний (С. Ш.), повільний, мірний, помі́рно (С. Л.), в міру, до міри. — Не велике, не мале, саме добре, помірне. н. н. — Йому платили доволї для його помірних потреб. Ст. Ан. — Як почуває ся по силї та пъеш до міри, то горілка панує чоловікові. н. о.

Умѣривать, умѣрять, умѣрить = умірювати, обмі́рювати, уміряти, обміряти.

Умѣръ = обмір.

Умѣря́ть, умѣрить = у(в)де́ржувати, зде́ржувати, спиня́ти, зупиня́ти, припиня́ти, гамува́ти, у(в)де́ржати, спини́ти, угамува́ти. (Порівняй: **Уде́рживать 1., Укроща́ть і Обу́здывать 2.**)

Умѣсти́тельный = д. **Помѣсти́тельный.**

Умѣсти́ть = д. **Умѣща́ть.**

Умѣстный, но = доді́льний, дола́дній, до ді́ла, до ладу́, до ре́чі, до мі́ста. — До речі сказано.

Умѣть, сумѣть = у(в)міти (С. Л. Ш.), зъуміти; відати, зна́ти. — Він умів робити, та не хоче. С. Ш. — Бо хто не вміє заробить, то той не вмітиме і пожать. К. Ш.

Умѣющій = умі́ючий (С. Л.), умі́лий (С. Л. Ш.), умітний (С. Ш.), зна́ючий (С. Л.).

Умѣшивать, умѣша́ть, умѣсить = умі́шувати (С. Ш.), замішувати, умісити, замісити.

Умѣшкивать, умѣшкать = д. **Замедля́ться.**

Умѣща́ть, умѣсти́ть, ся = д. **Помѣща́ть і Укла́дывать 1.**

Умягча́ть, умягчи́ть, ся = д. **Смягча́ть, ся.**

Умягче́ніе = д. **Смягче́ніе.**

Умя́ть = д. **Унима́ть.**

Унаво́живаніе = угно́ювання.

Унаво́живать, унаво́зить, ся = у(в)гно́ювати (С. Ш.), нагно́ювати, вигно́ювати, гноїти (С. Л.), угноїти (С. Ш.) нагноїти, ви́гноїти, вгноїти, трохи — пригноїти, кілька разів або див — погноїти, повигно́ювати, понагно́ювати, пообгно́ювати. — **Унаво́женный** = гноя́ний, угно́єний, ви́гноєний. — **Унаво́женное по́ле** = гно́янка.

Унаслѣдовать = унаслїдувати (С. Ш.), одібра́ти в спа́док.

Уне́сть, ся = д. **Уноси́ть, ся.**

Унижа́ть, уни́зить, ся = 1. понижа́ти і т. д. д. **Понижа́ть.**

2. унижа́ти, ся (С. Ш.), понижа́ти, знижати, ся, зни́жувати, ся (С. Аф.), принижа́ти, ся, гну́ти ся перед ки́м, зневажа́ти, уни́зити, пони́зити, прини́зити, ся, знева́жити, опослїдити. — Брат брата почитайте, сестра сестру не понижайте. н. п. — Проф. Протопопов висловив, що мужицькі пісні понижають науку і працю ученого. Кн. — І хто мене посьміє зневажати, того мечем готов я покарати. К. Б.

Униже́ніе = пониже́ння, приниже́ння, зниже́ння, нева́га, знева́га (С. З.). — Натикаючись на одно пониження по другім, чує, що його тільки терплять. Л. Н. В. — На чужій сторонї в пониженню, в неволї. Ч. К. — Душа його не спромогла ся терпіти приниження. Кн. — Видно, що він був у зневазї. С. З.

Униже́нный, но = пони́жений, зни́жений, но, знева́жений.

Униза́ть = д. **Низа́ть і Уни́зывать.**

Унизи́тельный, но = низьки́й, ни́зько, ни́ций, плазови́тий; понижа́ючий, гане́бний, но.

Уни́зить, ся = д. **Унижа́ть, ся.**

Уни́зывать, униза́ть = вини́зувати, ви́низати.

Унима́ть, уня́ть, ся = 1. у́ймати (С. Ш.), у(в)гомоня́ти, гамува́ти, утихоми́рювати, уня́ти, ся, зупини́ти, припини́ти і д. **Остана́вливать і Укроща́ть.** — Собаки й справдї уняли ся, а далї стало вже й не чуть. Б. Г. — Коли тії гайдамаки та таке чинять, так послати Каппистого, нехай їх припинить. н. п. — Наче той кокаїн на якийсь час утихомирює болї. Кн.

2. д. **Убавля́ть і Уменьша́ть.**

Уничижа́ть, уничижи́ть = зневажа́ти, упослїжувати, знева́жити, упо́слїдити.

Уничиже́ніе = знева́га, ганьба, упослїдження. — Молодого віку робиш, а само в убожестві, в ганьбі, і такенька старість нахопить ся. М. В.

Уничижи́тельный = понижа́ючий, знева́жний, гане́бний.

Уничиже́нный = пони́жений, знева́жений.

Уничтожáть, уничтóжить, ся = 1. нúщити (С. Л.), касувáти, руйнувáти, плюндрувáти, губúти (С. Л.), збавля́ти (С. Л.), вибавля́ти (С. Л.), трáтити, звóдити (С. Л.), переводити, нівечити (С. Л.), тлумúти (С. Ш.), вниúщувати, обертáти, повертáти в нівець, знúщити, вúнищити, понúщити, скасувáти, покасувáти, зруйнувáти, сплюндрувáти, вúгубити (С. Л.), збáвити (С. Л.), вúбавити, звестú (С. Л.), перевестú (С. Л.), обернýти, повернýти в нівець, пітú в нівець, про кільно — позкасóвувати, посплюндрóвувати, повинúщувати, повибавля́ти і т. д. — Після того, як скасували Січ. н. о. — До межування який був тут чорний ліс — межування сплюндровало його. Кн. — Оці кляті заводи плюндрують ліс. Кн. — Пустив скотину на молодник, вона його за ніч сплюндровала. Кн. — Сьвіте тихий, краю милий, моя Україно! За що тебе сплюндровано, за що марне гинеш? К. Ш. — Зруйнували Запорожжя — буде колись треба. н. п. — Берёть ся збавити того змія. н. к. — Жид та німець усе повернуть в нівець. н. пр.

2. касувáти, знóсити, скасувáти, знестú, звичай, закон — вúзаконити і д. **Отмѣня́ть.** — Хто свою власність викупить, оний лист заставний йому вернути і в книгах скасувати. Ст. Л. — Економів, отаманів уже скасували, що на панщину гонили, вікна вибивали. н. п. — Що в давніх давен завелось, трудно визаконить. Лев.

Уничтожéніе = знúщення, зруйнувáння, плюндровáння, нівечення (С. Л.), скасовання, знесéння. — Знищення моєї межі і довело до того, що… Кв. — По знищенню коронного війська під Корсунем. Л. Н. В. — Знесення панщини. Ос.

Уніа́тъ, ка = уніят, ка, унúта. С. Ш.

Унорáвливать, унуровлять, упоровúть, ся = д. **Угождáть, Приспособля́ться** і **Улучáть.**

Уносúть, унéсть = однóсити, однестú, занóсити, занестú; понестú. — Ой пішов милий за ліс, чорнії брови заніс. Ой пішов милий за діброву, заніс свою тиху мову. н. п. — Виплив на бистрину, а мене й понесла вода.

Унóсливый = баскúй, гаря́чий, налкúй (кінь).

Унóсный = у виразах: **Унóсные рéмни** = посторóнки передньої пáри кóней, запря́жених упрóстяж. — **Унóсныя лóшади** = перéдня пáра кóней, запря́жених упрóстяж. — **Унóсныя вéщи** = крáдені.

Унóсчивый = д. **Унóсливый.**

Унóсъ = 1. уношéння.

2. крадіж, крадіжка.

Унцевóй = уньцéйний.

У'нція, унцъ = ýньция. С. Ш.

Уныва́ть, уны́ть = трáтити, стрáтити надію; нидіти, знúдіти; сумувáти, журúти ся, в тýгу вдавáти ся, засумувáти, зажурúти ся, затужúти, в тýгу вдáти ся.

Уны́вный = жáлісний, жалíбний і д. **Печáльный** і **Плачéвный.**

Уны́лый, ло = смутнúй, сумнúй (С. Л.); безнадійний, знúділий. — Не сьпівай смутних пісень. — Отакою знúділою я не була, а як вмерла дочка, з того часу… Кн.

Уны́ніе = сум (С. Л.), сумóта, смýток, тýга (С. Л. Ш.), сумувáння. — **Впасть въ уны́ніе** = стрáтити надію, знúдіти, в тýгу вдáти ся, засумувáти.

Уны́ривать, уны́рнуть = 1. пурнáти, упірнýти (С. Ш.).

2. д. **Уклоня́ться** і **Увёртываться 2.**

Уня́ть, ся = д. **Унимáть, ся.**

Упадáть, упáсть = 1. пáдати, у(в)пáсти (С. Л. Ш.), з шумом або стуком — бýхнути (С. Л.), бебéхнути, ся (С. Ш.), гéпнути (С. Л.), гегéпнути, шелéпнути, телéпнути ся, беркúцнути, ся, бря́знути (С. Л.), з високости — обербéнити ся, у воду — бýлькнути, бóвтнути, шубóвснути. — Ти бо хочеш упасти та й не забить ся. н. пр. — Пішов посол тай упав у росол. н. пр. — Він якось не вдержав ся, тай бебехнув з верби. н. к. — Скорчало його і він гепнув об землю. н. о. — **Упáсть въ óбморокъ** = д. під сл. **О'бморокъ.** — **Упáвшій плодъ** = пáдалиця. —Назбірав падалицы. Кр.

2. спадáти, убувáти, спáсти, убýти (С. Ш.). — Вода почина спадати.

3. упадáти (С. Ш.), підупадáти (С. Жел.), занепадáти (С. Л.), марніти, упáсти, підупáсти, занепáсти, змарніти.

Упáдокъ = упáдок (С. Жел. Ш.), ýпáд (С. Жел.), підупáд, занéпáд (С. Жел.). — Як немає статку, не буде й упадку. н. пр. — Де бачимо підупад маси народної материяльний, там знайдемо і підупад моральний. Кп. — **Въ упáдкѣ находя́щійся** = підупáлий. — **У. силъ** = гнітючка. — **У. цѣнъ** = безцінь.

Упáивать = 1. (**упоúть, ся**) — поїти, напувáти, упоїти, напоїти, упúти ся, перепоїти. — Упила ся я не за ваші я, в мене курочка внеслась, я за яйця упилась. н. п. — Перепоїв усїх гостей.

2. (упая́ть, ся) — спа́ювати, спая́ти, злютова́ти.

Упако́вка = пакува́ння, упако́вування (С. Ш.).

Упако́вывать, упакова́ть, ся = пакува́ти, упако́вувати, ся (С. Ш.), ташува́ти ся (С. Ш.), ґрундзюва́ти, упакува́ти, запакува́ти, ся, про кілько — позпако́вувати, ся. — Хоч пакуй ся та на Кубань. Лев.

Упа́лзывать, уполсти́ = тїка́ти, утїкти́, вла́зити, влїзти. — Гадюка утїкла в нору.

Упало́й = ваку́ючий, гуля́щий, ваканцьо́вий, поро́жний.

Упа́мятывать, упа́мятовать = памъята́ти, запамъята́ти, упамъята́ти (С. Ш.).

Упа́ривать, упа́рить = па́рити, упа́рити, спа́рити, угріти.

Упаса́ть, упасти́ = д. Соблюда́ть і Сохраня́ть. — Бо́же упаси́ = д. під сл. Богъ.

Упа́сть = д. Упада́ть.

Упа́хивать, упаха́ть, ся = ора́ти, з'ора́ти, наора́ти, уора́ти, ся (С. Ш.).

Упека́ть, упе́чь, ся = 1. випіка́ти, ви́пекти, упекти́, ся, про кілько — повипіка́ти ся. — Хліб не випік ся.

2. збува́ти ся, збу́ти ся, спе́кати ся, здихати ся. (Д. Сбыва́ть 1.) — Упе́чь въ въ тюрьму́ = запрото́рити, запакува́ти в тюрму́.

Упелёнывать, упелена́ть = сповива́ти, уповива́ти, сповити, уповити (С. Ш.).

Упере́живать, упереда́ть = 1. д. Предваря́ть і Предупрежда́ть.

2. випережа́ти, попережа́ти, ви́передити, попереди́ти.

Упере́ть, ся = д. Упира́ть, ся.

Упестря́ть, упестри́ть, ся = д. Испещря́ть.

Упеча́тывать, упеча́тать = 1. запеча́тувати, обпеча́тувати, запе(обпе)ча́тати.

2. видруко́вувати, ви́друкувати.

Упе́чь, ся = д. Упека́ть, ся.

Упещри́ть = д. Испещри́ть.

Упива́ть, упи́ть = надпива́ти, надпи́ти.

Упива́ться, упи́ться = упива́ти ся (С. Ш.), впива́ти ся, у(в)пи́ти ся, напи́ти ся, про кілько — повпива́ти ся.

Упи́ливать, упили́ть, ся = надпи́лювати, одпи́лювати, спи́лювати, надпиля́ти і т. д.

Упира́ть, упере́ть, ся = 1. упіра́ти, упе́рти, ся (С. Ш.), обпе́рти, ся, підпе́рти, ся.

2. упина́ти ся (С. Ш.), опина́ти ся, упіра́ти ся, о́пір става́ти, змага́ти ся, упну́ти ся (С. Л.), упе́рти ся (С. Л.), о́пір ста́ти (С. З.), затя́ти ся (С. З.), объя́коритись (Мач.). — Кінь упнув ся, та й став. С. Л. — Коза спершу й пішла, а далї давай опинати ся. Скл. — Упира́ясь = о́пором.

Упи́систый = д. Убо́ристый (про писання).

Упи́сывать, уписа́ть, ся = 1. у(в)пи́сувати, у(в)писа́ти, ся. С. Ш. — Уписав все за однім боцї. — Усе не вписало ся на однім листу.

2. д. Умина́ть.

Упи́тывать, упита́ть, ся = годува́ти, одгодо́вувати, угодо́вувати (С. Ш.), сити́ти, насича́ти, одгодува́ти, угодува́ти, ся. — **Упи́танный** = годо́ваний, одгодо́ваний. — А на апостольскім престолї червець годований сидить. К. Ш.

Упи́ть, ся = д. Упива́ть, ся.

Упи́хивать, упиха́ть, упихну́ть = у(в)пиха́ти, у(в)пихну́ти, упхну́ти, повпиха́ти.

Упи́чкать = обгодува́ти, загодува́ти. — Обгодувала дитину.

Упла́кать = ви́плакати.

Упла́та = упла́та (С. Ш.), запла́та (С. Л.), частина — ви́плат, ви́плата, остання — поквитова́ння. — У нас при людях було поквитовання, а він знову править гроші. Кн.

Упла́чивать, уплати́ть = 1. лата́ти, залата́ти, полата́ти. — Залатав свиту.

2. упла́чувати (С. Ш.), випла́чувати, уплати́ти (С. Ш.), ви́платити.

Уплета́ть, упле́сть, уплести́, ся = 1. уплїтати (С. Ш.), виплїта́ти, упле́сти (С. Ш.), ви́плести, ся. — Батога з піску не уплетеш. н. пр. — Що з усяких квіток вінки виплїтала. н. п.

2. д. Улепётывать.

3. д. Умина́ть.

Уплыва́ть, уплы́ть = уплива́ти, уплисти́, упли́нути.

Упова́ніе = надїя.

Упова́тельно = мо́жна сподїва́ти ся, єсть надїя.

Упова́ть = упова́ти (С. Ш.), надїяти ся, сподїва́ти ся (С. Л.), поклада́ти, ма́ти надію. — Тепер опріч Бога нї на кого не уповаю. Кн.

Уподобле́ніе = уподо́блення (С. Ш.), порівня́ння.

Уподобля́ть, уподо́бить, ся = уподобля́ти, рівня́ти, уподо́бити, ся (С. Ш.), приподо́бити, ся, прирівня́ти. — **У. дѣтямъ** = ма́лити ся, малі́ти. — **У. ба́бѣ** = оба́бити ся.

Упоева́ть, упои́ть = д. **Упа́ивать.**

Упое́ніе = 1. упо́ювання, напова́ння.

2. уноше́ння (С. Ш.), упоє́ння; зала́сся.

Упоённый = спъянілий, упо́єний (С. Ш.).

Упои́тельный = 1. пъянки́й, пъянкува́тий (д. **Опьяня́ющій**).

2. упи́вний, заласний. — Упивні гуки його скрипки чарували людей. Кп. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.

Упои́ть, ся = д. **Упа́ивать, ся.**

Упокое́ніе, упоко́й = 1. упокі́й (С. Ш.), спокі́й. — З упокоєм хліба-соли уживати. н. д. — За дурною головою нема ногам упокою. н. пр.

2. упоко́й. — Почав за здравиє, а звів за упокой. н. пр.

Упокоева́ть, упоко́ить, ся = упоко́ювати, упоко́їти, ся (С. Ш.), спочи́ти, опочи́ти.

Уполза́ть, уползти́ = д. **Упо́лзывать.**

Уполномо́ченіе = уповновла́щення. С. Ш.

Уполномо́ченный = повномо́чний, повномо́чник. С. Жел.

Уполномо́чить = уповномо́чити, уповновла́стити (С. Ш.), уповажнити.

Уполовля́ть, уполови́ть = надполови́нювати, надполови́нити.

Уполо́вникъ = ополо́ник. С. Л. (д. **Ло́жка.**)

Упо́лъ = шумови́на (на страві).

Упомина́ніе = спо́минка, зга́дка, упо́минка (С. Ш.).

Упомина́ть, упомяну́ть = зга́дувати (С. Л.), згада́ти (С. Л.), нагада́ти, помену́вати, помени́ти, намени́ти. С. Л.

Упо́мнить = упамъята́ти (С. Ш,), запамъята́ти.

Упомя́нутый = зга́даний.

Упомяну́ть = д. **Упомина́ть.**

Упо́рка = підпо́ра, підпірка і д. **Опо́ра** і **Подпо́ра 1.**

Упо́рливый = д. **Упо́рный.**

Упо́рность = д. **Упо́рство.**

Упо́рный, но = 1. супроти́вний, проти́вний. — Пр. д. під сл. **Проти́вный 1.**

2. у(в)пе́ртий (С. Л. Ш.), упі́ристий (С. Л. Ш.), упа́ртий (С. Ш.), упі́рний (С. Ш.), норови́стий, впина́стий, огу́рний, завзя́тий, запе́клий (С. Л.), упе́рто, завзя́то. — Упертий гірше свині. н. пр. — Упартий, як цап. н. пр.

Упо́рство = у в пе́ртість, упо́рність (С. Ш.), огу́рство (С. З.), огу́рність (С. З.), завзя́ття (С. Л.), запе́клість. — Аби без огурства зробили. Маркович. С. З.

Упо́рствовать = упіра́ти ся, огуря́ти ся (С. З.), завзя́ти ся, пнем стоя́ти, пра́вити своє́. — Щоб козак в військо ходити не огурив ся. С. З.

Упорха́ть, упорхну́ть = д. **Спа́рхивать.**

Упо́ръ = 1. упі́р. С. Ш.

2. підпо́ра, су́пор. — Паркан похилив ся був, так ми супори дали. Кн.

Упоря́дочить = у(в)порядкува́ти (С. Ш.), у(в)поряди́ти, вряди́ти, роспорядкува́ти, роспоряди́ти, улаштува́ти. — Школа була добре улаштована. Кн.

Употреби́тельность = ужи́ваність, ужи́точність. С. Ш.

Употреби́тельный = ужи́вний, ужи́тний, ужи́точний. С. Ш.

Употребле́ніе = у(в)жива́ння (С. Л. Ш.), у(в)жи́ток (С. Л. Ш.), ужи́вок (С. Ш.), ужиття́ (С. Ш.), спожива́ння, пожи́ток (С. Л.), пожиткува́ння. — Ко уживанню на всі потомниї часи. Ст. Л. — Гусла давно вже вийшли з ужитку народнього. З. Боян. — **Бывшій въ употребле́ніи** = у(в)жи́ваний (С. Ш.), зажи́ваний. — Мідень уживаний... Кубків столових не заживаних... К. Ст. Оп.

Употребля́ть, употреби́ть, ся = у(в)жива́ти, ся (С. Л. Ш.), пожива́ти, спожива́ти, поживля́ти, зажива́ти, ся, у(в)жи́ти, ся (С. Л. Ш.), пожи́ти, спожи́ти (С. Л.). — Дивують ся панки а що козаки вживають, вживають вони щуку рибаху ще й саламаху з водою. н. п. — Не вживав він і табаки і не пив горілки. Макар. — Які родові прозвища уживають ся найчастійше? Ег. зб. — В письменстві і в церкві книжники уживали церковно-славянської мови. Бар. О. — Слово гусля уживало ся, як загальна збірна назва струнних струментів. З. Боян. — Гербів шляхетних собі вживати не мает. Ст. Л. — Заживай, Федьку, то хрін то редьку. н. пр. — Треба постити од полуночі, нічого не заживаючи. Б. Н. — Поживляйте ж, будь ласка, на добре здоровля. Лев. В. — Наша пані велика, зарубала индика, сама пожила і нам не дала. н. п. — **Употреби́ть съ по́льзой** = спожиткува́ти. — **Употребля́емый** = д. **Употреби́тельный.**

Упо́тчевать, ся = вчастува́ти, начастува́ти, ся.

Употѣть = у(в)потíти, спітнíти, упрíти. — Поки не упріти, потя не укіти. н. пр.

Управи́тель, ница = управи́тель, ка (С. Ш.), дому — клюшник, ця (Кр.).

Управи́тельша = управи́телька. С. Ш.

Упрáвить = д. **Управля́ть.**

Управлéніе = 1. правувáння, упрáвство (С. Ш.), керувáння, орýдування.
2. упрáва, урáд.

Управля́ть, упрáвить, ся = 1. прáвити (С. Л.), управля́ти (С. Ш.), заправля́ти (С. Л.), правувáти, орýдувати (С. Л.), керувáти (С. Л.), кермувáти, ради́ти, порядкувáти, управувáти (С. Ш.), справувáти, судном — стерни́ти, танцями — вести́ танéць. — Добрами Енгельгарда правив тодї Дмитренко. Кн. — Судило ся, що хлопъята правили людьми дорослими. Кн. — Він корабель управує. С. Ш. — Всім дїлом він орудує. н. к. — Таж сотворив мене, так і орудуй мною! Куди звелиш іти — піду я за тобою. Гул. Ар. — Орудувала нею, як наймичкою. Лев. — Пливуть собі сьпіваючи, море вітер чує, попереду Гамалїя байдаком керує. К. Ш. — Коня керують уздом, а чоловіка словом. н. пр. — Чоловік мислить, а Бог керує. н. пр. — Не всїм дано всее знати і речами керувати Мазепа. — Щоб справами чужими кермувати, дарма, що про свої не вмію добре дбати. К. Д. Ж. — Нехай повного ледачий віку не звікує, нехай иньший замість його в радї порядкує. К. П. — Він перестав слухати батька, а батькові хотїлось порядкувати. Лев. — Архимандрит повинен радити монастирем своїм. Б. Н.
2. управля́ти ся, справля́ти ся, пóрати ся, впоряжáти ся, упрáвити ся (С. Ш.), спрáвити ся (С. Л.), у(в)пóрати ся (С. Л. Ш.), попóрати ся, оброби́ти ся (Кр.). — Управивсь, як з сїном в годину. н. пр. — Отó жінка усе понаготовлювала, упоралась, та й пішла. н. к. — А коло печі порають ся невя та ладять страву. Федь. — Скоро почала ся осїнь, скоро впорав ся дїд з орапкою, зараз і... Кн. — Не легко було йому впоратись з магнатами. Бар. О. — Стара моя вже впоралась: у хатї прибрала... Баз. — Хоч і не рано, та вже обробив ся. Кр.

Упражнéніе = робóта, дїло, працювáння, пóрання, вирáва (С. Жел.). — Щоденне працювання привчало око брати саме в лінїю. Кп.

Упражня́ть, ся = займáти, ся (чим), працювáти (над чим). — У. въ чтéніе = займáти ся читáнням.

Упраздне́ніе — скасувáння, знесення.

Упраздня́ть, упраздни́ть = касувáти, скасувáти.

Упрáшиваніе = прохáчня, припрóха. — В гостях всього було доволї, а припрохи — нї трохи. н. пр.

Упрáшивать, упроси́ть, ся = упрóху(шу)вати (С. Ш.), у(в)проси́ти, ся (С. Ш.), упрохáти, ся, підпрохáти, благáти, у(в)благáти. — Упросились злидні на три днї, та й досї не збудемось. н. пр. — Ішов пізно і впрохав ся ночувати до чоловіка. н. о. Грінч. — Він і підпрохав їх, щоб його впустили. Кр. — Лизогуб благав Шевченка не брати з собою паперів. Кн.

Упреждáть, упреди́ть = д. **Предварáть.**

Упрекáть, упрекнýть = дорікáти, докорáти (С. Л.), допрікáти (С. Л.), урікáти (С. Л.), кори́ти (кого), нарікáти (на кого), випікáти, вимовля́ти, закидáти (кому), допрікнýти, урікнýти. — Лаврін докоряє її, що вона покинула його. Лев. — Невісткою своєю випікаєш мінї очі. Лев.

Упрёкъ = докíр (С. З. Л.), допрíк (С. Л.), нарікáння, випікáння, догáна, ви́мовка, зáкид. — Гіркими сам себе докорами картав, докори жінчині своїми домовляв. К. Д. Ж. — Свекрушин докір полетів проз її вуха. Лев. — Вона не скрикнула й разу, а глянула на їх, докір нїмий у очах був. Грінч. — Він був лицарь без догани, учись у його. Пч. О. — А в черницях добре жити, легéнько робити, тільки серденьку догана, що в чорнім ходити. н. п. — Кожний день терплю випікання. н. о.

Упрёчный = докíрливий і д. **Укори́зненный 2.**

Упроси́ть, ся = г. **Упрáшивать, ся.**

Упрости́ть = д. **Упрóщивать.**

Упрóчивать, упрóчить = забезпечáти, убезпечáти (С. Ш.), забезпéчити.

Упрóщивать, упрости́ть, ся = роби́ти, зроби́ти простїшим.

Упрýгій = туги́й, пружи́нистий, напрýгий.

Упрýгость = напрýга.

Упрýживать, упруди́ть = гати́ти, тамувáти, загати́ти, утамувáти (С. Ш.).

Упры́гаться = наскакáти ся, настрибáти ся, у(в)хéкати ся, підтоптáти ся, пристáти.

Упры́гивать, упры́гнуть = ускáкувати, ускакáти, ускакнýти. С. Ш.

Упры́скивать, упры́скать = бри́зкати, побри́зкати.

Упрѣвáть, упрѣть = упрівáти, упрíти (С. Ш.), про кілько — повпрівáти.

Упрягáть, упрáчь = у(в)прягáти, у(в)прягти́, повпрягáти.

Упрáжка = 1. д. **У'пряжь.**
2. перегóн (між станциями, що перебігають одними кіньми).

У'пряжь = ýпраж, ýпряж (С. Ш.), запря́г.

Упрáмецъ = упéртий, у(в)бóїще. — Вбоїще таке, що ти йому що хоч.

Упрáмиться, заупрáмиться = упірáти ся, спірáти ся (С. Л.), опірáти ся, спинáти ся (С. Л.), опинáти ся, змагáти ся (С. Л.), норови́ти ся, комези́ти ся, єрепéнити ся, огуря́ти ся, упéрти ся, закомези́ти ся, затя́ти ся, затнýти ся. — Його ведуть, а він ще й опинаєть ся. н. пр. — Д. ще під сл. **Упóрствовать** і **Заупóрствовать.**

Упрáмство = у(в)пéртість, впор, огýрність, огýрство. — Що вам робить, щоб побороть упертість брата. К. С.

Упрáмствовать = д. **Упрáмиться.**

Упрáмый = у(в)пéртий (С. Ш.), норови́стий, нарóчистий і д. **Упóрный** 2. — Вперта коза вовку користь. н. пр. — Як моя жінка втопить ся, то глядїть її проти води, бо вона дуже уперта. н. пр.

Упря́тывать, упря́тать = ховáти, заховáти. — **У. въ тюрьмý** = засади́ти, запакувáти в тюрмý.

Упрáчь, ся = д. **Упрягáть, ся.**

Упускáть, упусти́ть = у(в)пускáти, випускáти, у(в)пусти́ти, ви́пустити; пропускáти, пропусти́ти. — Ой як упустила із рук голубонька, та уже й не піймаю. н. п. — Не впусти рака з рота. н. пр. — **У. изъ ви́ду** = спускáти з óка. — Не треба спускати з ока і вагу економічну. Кн.

У'пускъ = д. **Упущéніе.**

Упýтывать, упýтать, ся = заплýтувати, заплýтати, ся.

Упущéніе = ýпуск, прóпуск; занедбáння.

Упыръ = 1. д. **Упрáмецъ.**
2. упи́р, упи́рь, упиря́ка. С. Ш. — Упирь неповний — всїм відьмам родич кревний. н. пр.

Урá = урá, гурá! С. Ш.

Уравнéніе = рівня́ння, зрівня́ння.

Урáвнивать = 1. (**уровня́ть**) — рівня́ти, ви́рівнювати, ви́рівняти, зрівня́ти, урівня́ти (С. Ш.). — Заказує, щоб шляхи рівняли. К. Х.
2. (**уравня́ть**) — рівня́ти, зрівня́ти, прирівня́ти, порівня́ти.

Уравновѣ́шивать, уравновѣ́сить = рівновáжити, зрівновáжити.

Ураrа́нъ = ураráн (С. Ш.), хуртóвина (С. З. Жел.), бóрвій (С. Ш.), бóрва (С. З. Ш.), шурубýра. — І повіє ураган холодний і занесе піском, снїгом курівь, мою хату. К. Ш. — Реве, свище хуртовина. К. Ш. — Схопила ся шурубура і стіжечок ізвернула. н. п.

Уразумѣвáть, уразумѣ́ть = розуміти, зрозуміти, ви́розуміти, врозуміти, збагнýти (Ос. С. З.), не скоро — уторóпати, учóвпати, учовпти́ (С. Ш.), вшолóпати, розшолóпати. — Хто вирозуміє думку сих віршів. Кн. — Хто збагнув таємницю людського життя. К. Х.

Урванéцъ = д. **Сорванéцъ.**

Урвáть = д. **Урывáть.**

Урегули́ровать = уладнáти, упрáвильнити. С. Ш.

Урезóнить = умóвити, урезóнити.

Ури́льникъ = уринáль, нічни́й гóрщик, щи́нник (С. Пар.), спяч.

Ури́на = сеч, щи́ни (С. Жел.) і д. **Мочá.**

Ури́нный = мочéвий (С. Жел.), сечний, сикли́новий.

У'ровень = 1. грунтвáга, середвáга (д. **Ватерпáсъ**); шми́га.
2. рівень. — Площина доволї висока над рівень морську. Кн. — **Въ ýровень, на однóмъ ýровнѣ** = в рівнї, в рівень (С. Л.), на одній мірі. — В рівень з берегами. С. Л. — **Въ ýровень съ краями** = вщерть (Мак.), ущéрть (С. Ш.), устри́х, налитий або насипаний — щертови́й.

Уровня́ть = д. **Урáвнивать.**

Урóдина = мацапýра. С. З.

Уроди́ть, ся = д. **Урожáть, ся.**

Урóдливый = вирóдли́вий; уроди́вий (С. Ш.), почвáрний (С. Фр.); бридки́й.

Уродóвать, изурóдовать = калїчити, нівечити, кази́ти, скалїчити, знївечити. Пр. д. під сл. **Изурóдовать.**

Урóдъ = ýрод (С. Ш. Жел.), ви́род, ви́родок (С. З. Л.), див; мацапýра (С. З.). — Породила мама як ýрода. С. Ш. — В семьї не без виродка. н. пр.

Урожáй = у(в)рожáй (С Ш.), урóд (Ніс). — Не вважай на врожай, сїй жито — хлїб буде. н. пр.

Урожáйный = у(в)рожáйний (С. Л. Ш.), рожáйний, уродли́вий (С. Ш.), зарóдливий (С. Л.), хлїбний. — Лани мої уродливі. н. п.

Урожáть, уроди́ть, ся = роди́ти, у(в)роди́ти, ся (С. Ш.), ізроди́ти, підроди́ти. — Вгори мілко, посїй рідко, то й уродить дїдько. н. пр. — Слїпий уродив ся, слїпий і згинеш. н. п. — Уродúлся въ отцá — вдáв ся в бáтька.

Урождённый = рóжений (С. Л.), рóждений, рóдом.

Урожéнецъ, урожéнка = рóждéнець, рождéнка, рóдом. — Та він з дїдів, з прадїдів рожденець харьківської губернїї. — Вона родом з Полтави.

Урóкъ = 1. урóк (С. Ш.), робóта (на призначений час).

2. наýка. — Се тобі наука: не ходи без дрюка. н. пр.

3. урóки. С. Ш. — Тьфу! уроки на сороки, а помисли на коромисли. н. зам.

Уронúть = д. **Ронять.**

Урóнъ = шкóда, стрáта і д. **У'быль.**

Уростáть, урости́ = виростáти, переростáти, вирости, перерости́.

Урóчить = 1. (изурóчить) — урóчити (С. Ш.), наврóчити і д. **Изурóчивать і Сглáзить.**

2. (прiурóчить) д. **Приспособлять.**

Урóчище = у(в)рóчище. С. Л. Ш.

Урóчливый = урічли́вий. — Урічливі очі. С. Ш.

Урóчный = признáчений.

Урубáть, урубúть = одрýбувати, одрубáти, одтяти.

Урчáнiе = бурчáння, буркотня́, гуркíт, гуркотня́.

Урчáть = бурчáти, гурчáти.

Урывáть, урвáть = уривáти, одривáти, урвáти (С. Ш.), одірвáти. — Урвав вишень. С. Ш.

Урывка, у вирезї: **урывками** = урúвцéм (С. Ш.), прихапцем (С. Л.), прúхватком, прúхідцями.

Урывокъ = урúвок (С. Ш.), обрúвок.

Урывочный = урúвковий.

Урывчивый = д. **Дéрзкiй і Нáглый.**

Урѣзывать, урѣзать = 1. одрізувати, надкраювати, одрізати, урізати (С. Ш.), вкрáяти, багато — одбатувáти. — Одбатував скибу хлїба.

2. утнýти, ушквáрити. — З кишенї витягнув сопілку, та як утне московського бичка. Гр. — А мороз як ушкварить. н. п.

Уряжáть, урядúть = 1. уряжáти (С. Ш.), порядкувáти, урядúти (С. Ш.), роспорядкувáти.

2. виряжáти, вúрядити. — Виряжала мати дочку в чужу стороночку. н. к.

Усáдебный = селúдебний. — **У. земля́** = грунт, ґрунт, плець (Хар.).

Усадúть = д. **Усáживать.**

Усáдка = сажáння.

Усáдьба = селúтьба (С. З. Л.), осéля (С. Л.), садúба (С. Л.), осáда (Ос.), обúйстя (С. Л.), посїлля, помíстя. — Приїхали до селитьби Прокопа Шевченка. Кн. — Нема в його нї оселї, нї ставу. К. Ш.

Усáдьбенный = д. **Усáдебный.**

Усáживать, усадúть, ся = 1. садовúти (С. Л.), посадовúти, порозсáжувати, розсáжувати ся, мостúти ся, усадовúти ся, посїдáти, усїсти ся. — Посадовив гостей. — Гостей багато — де їх садовити. С. Л. Нема де й усадовитись! Ну, та вже якось посїдаете. Кр.

2. засáжувати, засадúти, усадúти (С. Ш.), позасáжувати. — Засадив сад березами.

Усáливать, усáлить, ся = насáлювати, насáлити, наялóзити, насмальцювáти.

2. д. **Засáливать.**

Усáстый, усáтый = усáтий. С. Ш.

Усáчъ = 1. усáч (С. Ш.), прудивус. С. З.

2. ком. Cerambrix — скрипýн, козáк (С. Жел.). — У скрипунів вуси такі довгі, що инодї вдвоє або втроє більші усього тїла. Ст. О.

Усвáивать, усвóивать, усвоúть, усвóить, ся = присвóювати, присвоїти, взяти собí; переймáти, перенятú. — Аби почула яку пісню, зараз перейме її голос. Кн. — **У. нравъ** = взяти натýру.

Усéрдiе = щúрість, пúльність (С. З.), рéмство.

Усéрдный, но = щúрий (С. З.), запопáдний, чепкúй, щúро, пúльно (С. Л.). — Щиро узяв ся за дїло. С. Л. — Жінка дуже господарна та запопадна. Фр.

Усéрдствовать, поусéрдствовать = щирувáти, пильнувáти, припильнувáти. — Так пильнує коло роботи, що й не розгинаеть ся. Лев. — Нумо, нумо — припильнуймо! н. п.

Усúдчивый = усúдливий (С. Ш.), усúдний (С. Ш.), посидю́чий. С. Л.

Усидѣть, ся = у(в)сидїти. С. Ш.

У'сикъ = ýсик, вýсик, усóк, вусóк. — В кого чорний усок, тому й рибки кусок. н. п.

Усилéнiе = у(в)сúлення, зміцнéння.

Усúливать, усúлить, ся = 1. всилятú, додавáти сили, зміцнятú, підсúлити, всúлити, всилятú ся, дýжчати, сильнїшати, міцнїти, міцнїшати, всильнїти, подýжчати і т. д. — Всильнїв так Мазепа, не може царь битись з ним. н. о.

2. силкувáти ся (С. З.), сúлувати ся, змагáти ся, намагáти ся, посилкувáти ся (С. З.), помоцювáти ся і д. **Сúлиться.**

— Соломія силкувалась заснути, а сон її не брав. Лев. — Не пустуй, моя голубко, не силкуйсь мене сьмішить. Мова. — Не силкуй ся марно, тільки натомиш ся, а не піднімеш. Кн. — Яких мук зазнав Шевченко, доки силкували ся зробити з його „бравого“ салдата. Кн.

Уси́ліе = силкува́ння (С. Л.), си́лування (С. Л.), змага́ння (С. Л.), поту́га, нату́га. — Ще одно силкування — і він витяг її на берег. Кн. — **У. употребля́ть** = д. **Уси́ливаться 2.**

Уси́локъ = дужа́к і д. **Сила́чъ.**

Уси́льно = притьмо́м, нату́жне. — Притьмом намагаеть ся.

Уси́льный = усило́вний. — Усиловний догляд за товаром. Кн.

Уска́кивать, ускака́ть, ускакну́ть = уска́кувати, ускака́ти (С. Ш.), поскака́ти.

Уска́льзывать, ускользну́ть = вислиза́ти, ви́слизнути, ви́склизнути (С. Л.), ви́порснути (Ос. С. Л.), ви́хопити ся (С. Л.), вхитну́ти ся.

Ускоре́ніе = приско́рення.

Ускорённый = приско́рений.

Ускоря́ть, ускори́ть, ся = ско́рити, прискоря́ти, приско́рити, поско́рити, ся (С. Л.). — Прошу суддю, щоб прискорив мою справу. Кн.

Ускочи́ть = ви́скочити, відско́чити.

Усла́да = д. **Услажде́ніе.**

Услади́тельный = соло́дкий.

Услажда́ть, услади́ть, ся = у(в)соло́джувати, у(в)солоди́ти, ся (С. Ш.), осолоди́ти (С. Л.). — Зволи тепер мою сердешну волю, усолоди гірку самітну долю. К. Б. — Усолодив ся, як черв'як у хріні. н. пр. — Чим же я вас нагорожу, ваші труди осоложу? н. п.

Услажде́ніе = усоло́да, осоло́да (С. Л.), втіха. — Не сказано ваблячи очі і поючи душу тихою усолодою. Свл.

Усла́ть = д. **Усыла́ть.**

Усла́щивать, усласти́ть, ся = д. **Подсла́щивать.**

Усло́віе = умо́ва (С. Л. Ш.), змо́ва, домо́ва, уговóр (С. Ш.), вару́нок, конди́ция, постано́ва, між державами — укла́д (С. Ш.). — Щоб цілий рік топив пічку з такою умовою, щоб не заглядав у казани. н. к. Грінч. — Слово — не полова; чи забув, яка між нами з тобою умова? Г. Ар.

Усло́вленный = умо́влений (С. Ш.), домо́влений.

Усло́вливаться, усло́виться = у(в)мовля́ти ся (С. Ш.), домовля́ти ся, змовля́ти ся (С. Л., обмовля́ти ся, годи́ти ся (С. Л.), єдна́ти ся (С. Л.), ладна́ти ся, умо́вити ся (С. Л. Ш.), змо́вити ся (С. Л.), домо́вити ся, зго́дити ся (С. Л.), угоди́ти ся, погоди́ти ся (С. Л.), поєдна́ти ся. — Так умовились, щоб нікого не пускать в сад. н. о. Грінч. — Року 1230 Данилові вороги умовили ся звести з сьвіта Данила. Бар. О.

Усло́вность = умо́вність.

Усло́вный, но = умо́вний (С. Л. Ш.), домо́вний, умо́вно, з умо́вою.

Усложня́ть, усложни́ть = утрудня́ти, утрудни́ти. С. Ш.

Услу́га = 1. послу́га, послу́жка, услу́га (С. Ж.), услу́жейка, услу́женька (С. Ш.). — Потурбуйтесь, добродію, на послугу громаді. Ос. — Оце ж тобі, дружка, за твою послужку. н. пр. — Був би тобі у всім на послузі. Ч. К. — **Услу́гу оказа́ть** = послужи́ти ся, у послу́зі, в приго́ді ста́ти. 2. д. **Прислу́га.**

Услуже́ніе = послу́га, слу́жба, на́йми. — Дали йому хлопця в послугу. н. к. — **Поступа́ть въ услуже́ніе** = піти́ в на́йми, наня́тись в на́йми. — Та не продамсь я нікому, в найми не найму ся. К. Ш.

Услу́живать, услужи́ть = слугова́ти, у(в)слуго́вувати (С. Ш.), прислуго́вувати, ся, услу́гувати (С. Ш.), прислугова́ти, у(в)служи́ти, прислужи́ти ся. — Ми громаді прислужим ся. Ос. — Вона нічого не вміє, ані плаття вигладити, ані догодне вслужити. М. В.

Услу́жливость = услу́жливість, услу́жність (С. Ш.), прислу́жність, дого́дливість (С. Л.).

Услу́жливый = услу́жливий, услу́жний (С. Ш.), дого́дливий (С. Л.).

Услу́жникъ, ца = прислу́жник, ця, послу́жка і д. **Слуга́.**

Услыха́ть, услы́шать, ся = почу́ти, ся (С. Л.), вчу́ти (С. Л.), учу́ти (С. Ш.), зачу́ти, дочу́ти, ся (С. Л.), счу́ти, прочу́ти, перечу́ти, ви́слухати, наслу́хати. — Я роскажу тобі, де був, що бачив, що почув. Б. Г. — Чого я турбуюсь — ані злого, ні доброго я вже не почую. К. Ш. — Нехай мене той почує, що в полі ночує. н. п. — Пусти вуха межи люди, то чимало чого учуєш. н. пр. — А четвертий як дочув ся, то і не обідав, запріг коня вороного, та й її одвідав. н. п. — Як се дівка зачула, то й з вулиці майнула. н. п. — Слуги його вчули, що там щось загуркотіло. Грінч. — Є у мене родинонька, далеко від мене, перечули через люди — цурають ся мене. н. п.

— Вислухай нас, Боже, у провьбах щирих, у молитвах, нас бідних невольників. н. д.

Услы́шаніе, у виразї: „во услы́шаніе“ = го́лосно, щоб усї почу́ли, на всю ха́ту.

Усма́триваніе = вбача́ння.

Усма́тривать, усмотрѣ́ть, ся = у(в)бача́ти, ся (С. Л. Ос. Ш.), вздріва́ти, ся, у(в)ба́чити (С. Л. Ш.), поба́чити (С. Л.), у(в)здрі́ти (С. Ш.), угле́діти (С. Л. Ш.), угля́діти (С. Ш.), угля́нути (С. Ш.), нази́рити, наздрі́ти, нагле́діти, наглядіти, нагля́нути, постерегти́ (С. Л.), встерегти́ (С. Л.). — Сизокрилий орле, високо лїтаєш, чи ти мого сина Івана у вічі вбачаєш? н. п. — Повинна вбачати мету — задля чого що робить ся. Лев. В. — У тім дїлї вбачаеть ся щось не добре. С. Л. — Там простора і прибрата уздріваєть ся їх хата. Мова.

Усмире́ніе = усмире́ння, гамува́ння (С. Л.), у(в)гамува́ння.

Усмири́тель, ница = усмиритель, ка.

Усмиря́ть, усмири́ть, ся = усмиря́ти (С. Ш.), ускромля́ти (С. Ш.), поскромля́ти (С. Л.), гамува́ти (С. Л.), тихомирити, припиня́ти, ся, усмирити, ся (С. Ш.), по́скромити (С. Л.), у(в)гамува́ти (С. Л.), у(в)тихоми́рити, припиня́ти, ся, уго́втати (С. Ш.), прибо́ркати, прити́шити, оти́шити, прико́ськати, уко́ськати (С. Ш.). — Думав шляхту приборкати. К. Ш.

Усмотрѣ́ніе = ро́зглян, по́гляд, ро́зсуд. — Дѣлайте по своему усмотрѣнію = робіть, як самі знаєте, як вам здає́ть ся кра́щим, робіть по своїй во́лї, по своїй уподо́бі. — Передаю на ва́ше усмотрѣ́ніе = вдаю́сь на ва́шу ду́мку, віддаю́ на ваш ро́зсуд.

Усмотрѣ́ть = д. **Усма́тривать.**

Усмѣха́ться, усмѣхну́ться = усьміха́ти ся, усьмі́шкувати ся (С. Ш.), осьміха́ти ся, осьмі́шкувати ся, усьміхну́ти ся (С. Ш.). — Припічок усьміхаєть ся, короваю сподїваєть ся. н. п.

Усмѣ́шка = усьмі́шка (С. Ш.), у́сьміх (С. Ш.), всьмі́шка, о́сьміх, ухмілка. — З веселим виглядом, з щирим осьміхом. Лев. В.

Усну́ть = засну́ти, трошки — здріма́ти (Ос.), про кількох — посну́ти (С. Л.).

Усо́бица = усо́биця (С. Ш.), чва́ри, ко́лот, колотне́ча. — Козак не боїть ся нї хмари, нї чвари. н. пр. — Росказали кобзарі нам про войни і чвари, про тяжкеє лихолїття, про лютиї кари. К. Ш. — Як тільки Ярослав закрив очі, зараз почалась колотнеча між його синами. Лев. (Д. **Междоусо́біе**).

Усоверше́нствоваться (въ пѣ́ніи, въ та́нцахъ = ви́сьпівати ся, ви́танцювати ся.

Усо́въ = д. **Суетли́вый.**

Усо́вывать, усова́ть = усува́ти (С. Ш.), всува́ти, у(в)су́нути.

Усо́вѣщевать, усо́вѣстить, ся = умовля́ти, умо́вити, усо́вістити, ся (С. Ш.), всамобо́жити. — Ой синочку мій, усовісти ся. н. п. — Отець Гаврило всамобожив їх зглянути ся на наше сирітство. Кн.

Усоли́ть, ся, усолѣ́ть = всоли́ти, ся, просолі́ти.

Усо́пшій, ая = покі́йний, покі́йник, ця, небі́жчик (С. Ж.).

Усо́хлый = сухи́й, всо́хлий, ви́сохлий.

Усо́хнуть = д. **Усыха́ть.**

Успе́ніе = смерть, скона́ння. — У. Пресвяты́я Богоро́дицы (15. Серпня) — Перша Пречи́ста. (Д. під сл. **Пра́здникъ.**)

Успе́нскій = належа́чий до сьвя́та Пречи́стої. — У. постъ = Спа́сівка.

Успокое́ніе = заспокоє́ння, спо́кій, впо́кій, гамува́ння, спочинок, супочи́нок.

Успоко́ивать, успоко́ить, ся = успоко́ювати (С. Ш.), заспоко́ювати, впоко́ювати, гамува́ти, у(в)тихоми́рювати, успоко́їти, ся (С. Ш.), заспоко́їти, ся (С. Л.), у(в)гамува́ти, ся, у(в)тихоми́рити, ся, після гнїву — відхо́дити, віді́йти́, про вітер — ущу́хнути. — Стрівожена молодиця заспокоює мене, радить підождати. Кн. — Еней сподарь, посумувавши, насилу трохи вгамувавсь. Кот. — Угамуй ся, не турбуй ся, марне не томи ся. Макар. — Буду пити та гуляти, буду серце гамувати. Ал. Скл. — — Не втихомирилась душа, сумує і плаче. К. Ш. — Успоко́ивающійся ско́ро = відхі́дливий.

Успокои́тельный = заспоко́юючий.

Успособля́ть, успособи́ть = д. **Приспособля́ть.**

Успѣва́ть, успѣ́ть = у(в)співа́ти (С. Ш.), посніва́ти, у(в)стига́ти, поступа́ти, у(в)спі́ти (С. Л. Ш.), посні́ти (С. Л.), у(в)стигнути (С. Ш.), встигти (С. Л.), вскура́ти (С. Л.), здола́ти. — Посніван перечитати четверту заповідь. Кн. — Гості ще не встигли оглянути горнички, а Д. заклопотав ся вже за закуску. Лев. В. — Олена поралась коло печі, хапаючись, щоб устигти на пору з вечерою. Кон. — Не встиг хлопець вернути ся з пивницї до хати, приїхали козаченьки Саву грабувати. н. п. — Не устигнув козак Нечай на коника сїсти, оглянеть ся позад себе, а вже Ляхи в місті. н. п. — Проти турецкої сили нічого не вскурали. І так нічого не вскуравши, назад повернули. Л. С. — Нічого не вскурав, скільки не бив ся. С. Л.

Успѣхъ = пóспіх, успíх (С. Ш.), дóспіх, пóступ. — Багато спіху, та мало поспіху. н. пр. — А в ділі все нема доспіху, куди не глянеш — все не те. Мет. — **Дай Богъ успѣха** = щастѝ Бóже, помогáй-бі, Бóже поможѝ.

Успѣшность = успíшність. С. Ш.

Успѣшный, но = успíшний (С. Ш.), но, спíрний, но, погíншливий, во. — Хоч би воно йшло погіншливо, а то полем, полем, а воно мов і не сипав. Мав. — **Успѣшнѣе** = спірніше, поступніше. — Поступніше по товстому вишивати. Полт

Устá = устá (С. Ш.), вустá, ýстка, ýстоньки. С. Ш. — В кого в руках, в того і в устах. н. пр. — Ані пари з уст! н. пр. — Шкода моїх красних усток. н. п. — Закрили ся карі очі й устоньки мої. н. п. — **Заградѝть устá** = заціпити, зацѝтькати.

Уставáть, устáть = томѝти ся, утомляти ся, у(в)томѝти ся (С. Ш. Л.), притомѝти ся, натомѝти ся, вморѝти ся, угóвтати ся (С. Ш.), наробѝти ся, напóрати ся, у(в)хéкати ся, намóняти ся, намордувáти ся, знемогтѝ ся, потомѝти ся, ходячи, бігаючи — пристáти, перебíгати ся, начвалáти ся, натýпати ся, натýпкати ся, підтоптáти ся, підбѝти ся, чупрѝну нагріти, танцюючи — угопцювáти ся, дригаючи — удрѝгати ся. — Сирота втомив ся, на тин похилив ся, а люди говорять: він мабуть упив ся. н. п. — Притомив ся од далекої дороги. Грінч. н. о.

Устáвливать, уставлять, устáвить = 1. у(в)ставляти (С. Ш.), розставляти, устáвити, розстáвити, ся.

2. установляти, установѝти. С. Ш. — Своєї ціни не установиш. С. Ш.

3. **Устáвить глазá** = встромѝти, вліпѝти óчі, вѝтріщитись (С. Л.). — Стояв, встромивши очі в ланок. Кн.

Устáвъ = устáв (С. З. Ш.), устáва (С. Ш.), устанóва (С. Ш.), статýт, рéгула. — Описано в тій уставі о волоках. С. З. — Не то для тебе, і задля рідного батька не зміню своєї регули. О. Ст.

Устáивать, устоять, ся = 1. стоя́ти, тримáти ся, обставáти, устóяти (С. Ш.), усопротивляти ся. — Там сила вража не устоїть. Кот. — Обставати за свої права. Кн. — Не вдавайсь, за своє усопротивляй ся. Кн.

2. відстóювати, ся, осідáти, ссідáти ся, відстояти ся, осісти. — Гуща осіла. — Дом ще ссядеть ся. Кр.

Устáлость = у(в)тóма, устáнок. С. Ш. — Утомилась би Марьяна утоми не чує. К. Ш. — Мене приняло теплом, утома відізвалась — я заснув. Фр. — Довго ще балакав, шуткував, якось і втома його не приборкала. Ос. — Ані вгаву, ані втоми міні немає. Мир. О.

Усталóй, устáлый = у(в)тóмлений, стóмлений, від ходні, клопіт — підбѝтий, підбѝтий, підтóптаний, від праці тяжко — знемóжений, змордóваний, трудний. — Олександро стомлений, але й задовольнений своїми клопотами. Лев. В.

У'сталь = д. **Устáлость**. — **Безъ ýстали** = без устáнку (С. Ш.), невтóмно (С. З.), без угáву. — А музики без устанку грали зранку і до ранку. Ал.

Устанáвливать, установѝть, ся = установляти (С. Ш.), стáвити, уставляти, установѝти, уставувáти, устáвити, ся (С. Ш.). — Уставляти суд. С. З. — Теж уставуем іж в позвах не мають писати речей дотклиних. Ст. Л. — **У. порядокъ** = у(в)рядѝти, у(в)порядкувáти.

Установѝтель = д. **Учредѝтель**.

Установка = уставляння.

Установлéніе = у(в)станóва. С. Ш. — Але у нас межи Гуцулами уже раз така установа, то й ніхто її не переіначить. Федь.

Устарѣлый, устарѣвшій = старий, вдáвнений (С. Л.), задáвнений, про чоловіка — пристáркуватий, підтóптаний.

Устарѣть = пристáріти ся, востáріти ся, встáріти ся, про чоловіка — підтоптáти ся, про звичаї — вдáвнити ся.

Устáть = д. **Уставáть**.

Устерегáть, устерéчь, ся = 1. спостерегáти, пильнувáти, спостерегтѝ, допильнувáти.

2. берегтѝ, уберегтѝ (С. Ш.) і д. **Оберегáть** і **Охранять**.

Устилáть, устлáть = устилáти (С. Ш.), устéлювати (С. Ш.), вистеляти, обстеляти, застилáти, мостѝти, устелѝти (Є. Ш.), вѝстелити, застелѝти, заслáти, вѝмостити. — Устелили церкву шуваром. С. Ш. — Зустрінеш рівнину заслану зелено оксамитовими килимами. Кн.

Устѝлка = 1. устиляння, вистеляння.

2. д. **Постѝлка**.

Усто́й = 1. д. **Сли́вки 1.**
2. в будові — сто́вп, стоя́н.

Усто́йчивость = ста́лість, сті́йкість. — У кого більше терпіння і стійкости. Кн.

Усто́йчивый = ста́лий, сті́йкий, непохитни́й. — Сталий в вірі. С. З. — Людей розумних і сталих нам треба. Ч. К. — **У. въ сло́вѣ** = сло́вний.

Усторо́нье, у виразі: „**на усторо́ньи**“ = на убо́чі, на вбі́ччі (С. Л.), на о́дшибі, на бе́лебні і д. під сл. **Сторона́**. — **Въ сторонѣ́**. — Розумна голова на белебні затишку шукає. н. пр.

Устоя́ть = д. **Уста́ивать**.

Устра́ивать, устро́ивать, устро́ить = устро́ювати (С. Ш.), уряжа́ти, споряжа́ти (С. Л.), впоряжа́ти (С. Л.), справля́ти, порядкува́ти, рештува́ти (С. Л.), устроїти (С. Ш.), уради́ти (С. Ш.), споряди́ти, у(в)поряди́ти, роспоряди́ти (С. Л.), у(в)порядкува́ти (С. Л. Ш.), роспорядкува́ти, спра́вити, вшикува́ти, ула́годити (С. Л.), уладна́ти, у(в)рештува́ти, улаштувати, ся. — Одправляла панахиди, помин спорядила, і багатим і убогим хлібом угодила. Мак. — Я справила вечерю на ті гроші, що ви вчора дали. Кот. — Свій побит я гадаю ось як улаштувати. Кн.

Устране́ніе = усува́ння.

Устраня́ть, устрани́ть = усува́ти, відсувати, відстороня́ти, відпиха́ти, витру́чувати, усу́нути, відсу́нути, відсторони́ти, одіпхну́ти. — Володарі намагались усувати автономію поконвічну. З. Сс. — Усунути дуже шкодливе для господарства посередництво агентів. Л. Н. В. — Щоб усунути з вистави усе, що хоч трохи могло нагадувати про який національний характер. Л. Н. В.

Устраша́ть, устраши́ть, ся = страха́ти ся (С. Л.), страща́ти, страши́ти (С. Л.), застраха́ти, у(о)страхну́ти, ся (С. Ш.), настраши́ти (С. Л.), наляка́ти (С. Л.), ужаха́ти, ужахну́ти, ся (С. Ш.). — Розсердить ся козак на жида і ну його стращать, що скоро прийде час. К. К. — Застрахала його на смерть. Кн. — Ідіть собі сьміло. Старші брати острахнулись, тай зостались, а Іван Царевич пішов. н. к. Ман. — **Устраша́ющій** = страшки́й.

Устраше́ніе = страха́ння.

Устремля́ть, устреми́ть, ся = направля́ти, справляти, звертати, поверта́ти, напра́вити, спра́вити, накерува́ти, зверну́ти, поверну́ти, ки́нути ся, поли́нути (С. Л.), пори́нути (С. Л.), шугну́ти, юрбою — гуну́ти (С. Л.). — Коні як понесли, а він і справив їх на забор. — Вовки кинулись за нами. — **У. взоръ** = вступи́ти, встроми́ти, вдиви́ти о́чі. — Кругом подивив ся, встромив очі на могилу, умовк, з'упинив ся. Кон. — І вдивила очі чорні в в небо ясне, миготючее. Мова.

Устрига́ть, устри́чь = устрига́ти, підстрига́ти, устри́гти, підстри́гти.

Устрица, Ostrea edulis = у́стриця (С. Ш.).
У. рѣчна́я = ско́йка. С. Л.

Устрое́ніе = уря́дження, упорядкува́ння.

Устро́ивать = д. **Устра́ивать**.

Устро́йство = стрій, у́стрій (С. Ш.), спра́ва (С. Л.), справування (С. Жел.), лад, поря́док. — Устрій державний не відповідав інтересам масси. Кн. — Коли такі неоднакові народности живуть під одним устроєм державним. Кн. — Князівсько-дружинний устрій упав зараз по татарськім находї. Зап. Груш. — У тім млині добра справа. С. Л.

Устрои́тель = спору́дник. — Двом головним спорудникам унії Терлецькому і Потієві. Бар. О.

Устро́ить = д. **Устра́ивать**.

Уступа́ть, уступи́ть = поступа́ти, ся (С. Л.), уступа́ти (С. Ш.), подава́ти ся, повільня́ти ся, відступа́ти, поступи́ти ся (С. Л.), уступи́ти (С. Ш.) відступи́ти. — Поляки поступають, чого в руках не мають. Самойл. С. З. — **У. про́сьбѣ** = уважа́ти. С. Л.

Усту́пка, усту́покъ = у́сту́п (С. Ш.), відступ, посту́пок.

Усту́пчивость = усту́пливість, усту́пчивість. С. Жел. Ш.

Усту́пчивый = усту́пний, усту́пчивий (С. Ш.) і д. **Пода́тливый**.

Усту́пщикъ, ца = усту́пник, ця.

Усту́пъ = усту́п, ла́ва, при́ступок, в скелі — при́скалок, при́скалка. — Цибає з прискалка на прискалок. Кр.

Устыва́ть, усты́ть = остига́ти, простига́ти, прочаха́ти і д. **Простыва́ть**.

Устыжа́ть, устыди́ть, ся = д. **Пристыжа́ть**.

Усты́лый = ости́глий, прости́глий, проча́хлий.

У́стье = ги́рло (річки), че́люсти (печі). С. З. Л. — Дніпра гирло затопило. К. Ш. — З Дніпрового гирла широкого випливали. К. Ш. — Під челюстями запіканку поставив. С. З.

Усугубля́ть, усугуби́ть = подво́ювати, прибільша́ти і д. **Удва́ивать, Умножа́ть** і **Уси́ливать**.

Усумня́ться, усумни́ться = д. **Сомнѣва́ться**.

Усуша́ть, усуши́ть = вису́шувати, засу́шувати, висушити, засу́шити, пересушити.

Усчи́тывать, усчита́ть, учёсть = облїчувати, обрахо́вувати, облїчи́ти, обрахува́ти.

Усъ, мн. **усы́** = 1. ус, вус, мн. у́са, у́си (С. Ш.), ву́си (С. Л.), здр. у́сик, усо́к. С. Ш. — Які брови, які вуси пишні. Ст. С. — **Онъ себѣ и въ усъ не ду́етъ** = а він і га́дки не ма́є.

2. (у комах і рослин) — у́сик, ву́сик.

Усыла́ть, усла́ть = посила́ти, висила́ти, посла́ти, ви́слати.

Усынови́тель, ница = усинови́тель, ка (хто дитину чужу прийма за свою).

Усыновле́ніе = усино́влення (С. Жел.), при́йми.

Усыновлённый, ая = приймáк, чка. — **Сдѣлаться усыновлённымъ** = у при́йми піти́, ста́ти.

Усыновля́ть, усынови́ть = усиновля́ти (С. Жел.), бра́ти у при́йми, усинови́ти (С. Жел.), взя́ти у при́йми, кількох — повсиновля́ти.

Усыпа́льница = усипа́льня. С. Ж.

Усыпа́ть, усы́пать = 1. посипа́ти, висипа́ти, поси́пати, ви́сипати.

2. одсипа́ти, одси́пати.

Усыпа́ть, усну́ть = засипа́ти, засну́ти.

Усыпи́тельный = усипли́вий. С. Ш.

Усыпле́ніе = усипля́ння.

Усыпля́ть, усыпи́ть = усипля́ти, усипи́ти (С. Ш.), приспа́ти. — Напою її маком, то тим і приспаю. Кн.

Усыха́ть, усо́хнуть = у(в)сиха́ти (С. Ш.), усо́хнути (С. Ш.), посхну́ти, про кілько — повсиха́ти. — Були річки — повсихали. н. п. — **Усо́хшій** = усо́хлий. С. Ш.

У'ськать, у́ськнуть = цькува́ти, тю́кати, тюгу́кати, тютюкати, тю́кнути.

Усѣва́ть, усѣ́ять = засіва́ти, засїяти, посїяти.

Усѣвъ = засїв.

Усѣка́ть, усѣ́чь = усіка́ти (С. Ш.), утина́ти (С. Л.), одтина́ти, усїкти (С. Ш.), у(в)тя́ти (С. Ш.). — Согрішив козак — утни йому шию, согрішив князь — і йому теж зроби. Б. Х. — Не втне Каїн Абля, бо тупая шабля. н. пр.

Усѣкнове́ніе = усїче́ння. — **У. главы св. Іоа́нна Крести́теля** = Головосїка (д. під сл. **Пра́здникъ**).

Усѣ́сть = повсїдати. — Граки повсїдали верби.

Усѣ́сться = д. **Уса́живаться.**

Усѣче́ніе = усїчення.

Усѣче́нный = зрїзаний, стя́тий, утя́тий (С. Ш.).

Усѣ́чь = д. **Усѣка́ть.**

Усѣ́ять = д. **Усѣва́ть.**

Утаева́ть, ута́ивать, утаи́ть = таїти, ута́ювати (С. Ш.), кри́ти, у(в)таїти, ся, потаїти, укри́ти, на сповіді — попа́ в ре́шетї возити. — Жінка хіба не утає, чого не знае. н. пр.

Ута́иваніе =ута́ювання. С. Ш.

Ута́йка = ута́єння (С. Ш.), пота́йка.

Ута́пливать, утопи́ть, ся = угріва́ти, угрі́ти, ся, пря́жити (молоко).

Ута́птывать, утопта́ть = утоптувати, у(в)топта́ти, утопцюва́ти. С. Ш. — До доброї кірницї стежка утоптана. н. пр.

Ута́скивать, утащи́ть = таска́ти, тяга́ти, цу́пити, таргáнити, потягти́, стягти́, попу́пити, сцу́пити, підцюпити, потарга́нити.

У'тварь = **Дома́шняя у.** = добро́, збіжжя, на́чиння. — **Церко́вная у.** = церко́вні убо́ри, ри́зи.

Утверди́тельный, но = потвержа́ючий, тве́рдо, на́ твердо. — На твердо сказав суддя, що нічого з того позву не буде. Кн.

Утвержда́ть, утверди́ть, ся = утвержа́ти (С. Ш.), стверджа́ти (С. З. Л.) і д. **Подтвержда́ть.** — **Утверди́ться** = угрунтува́ти ся, впанува́ти ся.

Утвержде́ніе = стверже́ння, затверже́ння. — По створженню пактов. Л. В.

Утека́ть, уте́чь = утїка́ти, уплива́ти, уте́кти, упли́нути, трохи — надтекти́. — Чимало літ перевернулось, води чимало утекло. К. Ш.

Утёкъ = уте́ча, утїк, утїчка, утїка́нка. С. Ш. — Утїк не славен та пожиточен. н. пр. — **На утёкъ** = на втїкача́, на втїки. — Ухопив торбину з хлїбом та навтїкача. н. пр. Грінч.

Утёнокъ, утёнышъ, утёночекъ = утя́, вутя́, утеня́, утя́тко, утя́точко, утя́тонько (С. Ш.), кача́, качя́ (С. Л.), качиня́, кача́(я)тко, кача́точко (С. Л.), мн. — кача́та, кача́точка, качиня́та (С. Л.). — Росте, як утя на водї. н. пр. — Ой десь моє дитятко, як на морі утятко. н. п. — Плине утонька без утенята на море ночувати. н. п. — Таке щастя, як у тії курки, що качата водить. н. пр. — Тече вода із за гаю та по під горою, хлюпощуть ся качаточка поміж осокою. К. Ш. — Ой плавали качинята. н. п.

Утерéть, ся = д. **Утирáть, ся.**

Утерпѣ́ть = втéрпіти.

Утерáть = згуби́ти, загуби́ти і д. **Терáть.** — Знайдеш — не веселись, а загубиш — не смутись. н. пр.

Утесáть = д. **Утёсывать.**

Утёсистый = урви́стий, крути́й.

Утёсъ = у́рвище, строкови́на, кру́ча; скéля. стрімча́к, боковий — при́скалка, при́скалок. (Д. **Стремни́на** і **Скалá** 1.)

Утёсывать, утесáть = втїсувати, втесáти.

Утéчка = 1. утїк і д. **Утёкъ.**
2. утїчка, витїкáння.

Утéчь = д. **Утекáть.**

Ути́ный = качи́ний, кача́чий. — **Съ ути́ною похóдкой** = качконóгий. — **Ути́ное мя́со** = утя́тина, утя́тинка. С. Ш.

Ути́ныя, у́тичьи гнѣ́здышки, рос. Anchusa officinalis = меду́ниця, медяни́шник, румя́нка, краснокóрень, волóвий язи́к. С. Ан.

Утирáльникъ = руч(ш)ни́к (С. З. Л.), ути́рач, утирáло. С. Ш. — Це ж тобі рушник тонкий, шовком вишиваний. н. п.

Утирáніе = у(в)тирáння.

Утирáть, утерéть, ся = утирáти, утéрти, ся. — **Утерéть кому́ носъ** = утéрти нóса, хвостá кому́ вкрути́ти.

Ути́рка = 1. утирáння.
2. д. **Утирáльникъ.**

Ути́скивать, ути́скать, ути́снуть = випихáти, упихáти, упихну́ти. С. Ш.

Утихáть, ути́хнуть = у(в)тихáти (С. Л. Ш.), стихáти, ти́хнути (С. Л.), ти́хшати, тихішати, падтихáти, у(в)ти́хнути (С. Л. Ш.), зати́хнути, сти́хнути (С. Л.), поти́хнути, поти́хшати, стишіти, надтихнути, зани́шкнути (С. Л.), уви́шкнути (С. Ш.), ущу́хнути (С. Ш.), утихоми́рити ся (С. Л. Ш.), повтихáти, позатихáти. — Затихло все, тілько дівчата та соловейко не затих. К. Ш. — Той крик стихав помалу. Лев. — Затихомирився і вітер бурхливий і море стишіло. Ніц. — Як ось став вітер ущухати. і хвилї трохи улягались. Кот. — Заверюха та може ущухне. Коц.

Утишáть, ути́шить, ся = тихоми́рити, у(в)тихоми́рювати, ся (С. Ш.), ти́хшати (С. Ш.), утихоми́рити, ся (С. Ш.), у(в)гамувáти, ся (С. Ш.).

Утишéніе = втихоми́рення, гамувáння, заспокоє́ння.

У'тка, пт. Anas = кáчка (С. З. Л.), здр. — кáчечка, у́тка, ву́тка, здр. — у́тонька (С. Ш.), самчик — кáчур і д. **Сéлезень,** особливої породи — шавку́н, дїтське — тáся, тáська (С. Ш.), A. acuta — остро-хвóстка (С. Жел.), A. rutila — óгарь (Ев.). — **У. кряковáя** = кри́жня (С. Л.), кри́жавка, кри́жанка, самчик — кри́жень, крижáк, крижня́к. — **У. нырóкъ** = нирéць, нурви́-ковá (С. Л.). — **У. чирóкъ,** A. Querquedula — чи́рка (С. З. Л.), чи́ра, чи́ринка (С. З.), чи́рочка (С. Л.). — Іде поуз ставок, бачить качки плавають. н. п. Мап. — А качечка випливає з качуром за ними. К. Ш. — Чутний, як утка. н. пр. — І тілько край ставка остaвсь табун утят. Чи крижнї то були, чи то були чирята, про те нам байдуже. Гр. — Ой на ставу на ставочку там плавають чириночки. н. п. — Дівчатоньки, голубоньки, мої чири-утки. С. З.

У'тка морскáя, Anatina = качу́нка. С. Жел.

Уткáть = д. **Утыкáть.**

У'ткинъ = качи́ний.

Уткну́ть = д. **Утыкáть.**

У'тлый = у́тлий (С. Ш.), ву́тлий, крихки́й, тру́хлий, трухля́вий (С. Ш.), діря́вий, діркувáтий, дірчáстий.

Утóкъ = утік (С. Ш.), уток, піткáння, поткáння. — Я основу пропила, утік на похмілля. н. п.

Утолéніе = заспокоє́ння, гамувáння.

Утоли́ть = д. **Утоля́ть.**

Утолóчь = утовкти́, втовкти́.

Утолстѣ́ть = потóвщати, поглáдшати.

Утолщáть, утолсти́ть, ся = роби́ти тóвщим, тóвщати, товстїшати, потóвщати.

Утоля́ть, утоли́ть = заспокóювати, успокóювати, гамувáти, заспокоїти, угамувáти, утоли́ти (С. Ш.). — Чом до мене не говориш і слїз моїх не утолиш? н. п.

Утоми́тельность = втóмність.

Утоми́тельный, но = у(в)тóмний, втóмно, морки́й.

Утомлéніе = утóмлення, у(в)тóма. С. Ш.

Утомлённый = у(в)тóмлений, стóмлений, тóмний (С. Ш.), змóрений, знеможений.

Утомля́ть, утоми́ть, ся = томи́ти, ся (С. Л. Ш.), у(в)томля́ти, ся (С. Ш.), мори́ти. ся (С. Л.), приставáти (С. Л.), у(в)томи́ти, ся (С. Л. Ш.), стоми́ти, ся, у(в)мори́ти, ся (С. Л. Ш.), замори́ти, ся, натруди́ти, кількох — повтомля́ти, ся, повтóмлювати, позатóмлювати, ся і д. Устава́ть. — Ідьте, хлопцї, та помалу поганяйте, щоб коників не стомити. н. п.

Утони́ть = д. **Утоня́ть.**

Утону́ть = д. **Тону́ть 2.**

Утонча́ть, утончи́ть, ся = тонч(ш)и́ти, тони́ти (С. Ш.), то́ншати, то́ньшати (С. Ш.). утончи́ти (С. Ш.), утони́ти (С. Л.), стони́ти (С. Л.), ви́тоньч(ш)ити, ви́тонити (С. Л.), потончи́ти.

Утонче́нность = уто́нчення (С. Ш.), ви́тонченність.

Утонче́нный = ви́тонченний.

Утоня́ть, утони́ть = д. **Утонча́ть.**

Утопа́ть, уто́пнуть = потопа́ти, потону́ти, у(в)тону́ти (С. Ш.), пото́пнути, втопити ся, про кількох — повтопа́ти. — Плив та на бе́резї й утонув. С. Ш. — Серед ночі темної, на морі синьому потопали, пропадали. К. Ш. — **Утопа́ющій** = то́нучий. — **Утопа́ющій и за соло́минку хвата́ется,** н. пр. — то́нучий і бри́тви хапа́ть ся. н. пр.

Утопи́ть, ся = д. **Топи́ть, ся 3.,Ута́пливать, ся** і **Утопля́ть, ся.**

Уто́пленникъ, ца = у(в)то́пленик (С. Ш.), ця, вто́плений, на, пото́пленик, потопе́льник, ця (С. Ж. Ш.). — Волость приставила до втопленика сторожу. Лев.

Утопля́ть, утопи́ть, ся = д. **Топи́ть 3.**

Утопта́ть = д. **Ута́птывать.**

Уторго́вывать, уторгова́ть = ви́торговувати, ви́торгувати, у(в)торгува́ти (С.Ш.).

Утори́ть = у(в)топта́ти, у(в)топцюва́ти. С. Ш. — Утоптала стежечку через яр. н. п.

Уто́ренный = у(в)то́птаний. — Ой знати, в кого єсть дочки — втоптані стежечки через садочки. н. п.

Уто́ръ, частіше мн. **уто́ры** = уто́ра, уто́ри. — Ця діжка тече в уторах. С. Ш.

У́точка = ка́чечка і д. **У́тка** (здр.).

Уто́чный = утко́вий. — Уткова пряжа. С. Ш.

Утрамбо́вывать, утрамбова́ть = тамува́ти і д. **Трамбова́ть.**

Утра́та = у(в)тра́та (С. Ш.), стра́та, потра́та, згу́ба. — Не хочеш втрати — не лізь ні в куми, ні в свати. н. пр. — Не сто він утрати. н. пр. — Чия згуба — в того річей повна губа. н. пр.

Утра́чивать, утра́тить, ся = тра́тити, у(в)тра́тити, ся (С. Л. Ш.), у(в)теря́ти, потеря́ти, згуби́ти (С. Л.). — Панська ласка до порога, а поріг переступив, то й ласку утратив. н. пр. — Потеряла від козака ласку. н. п. — **У. дове́ріе къ кому́** = зневі́ритись. С. Л.

У́тренникъ = при́морозок, за́морозок, холо́дні зо́рі. — В ночі на Спаса вдарив перший приморозок і побив мій тютюн. Кн.

У́тренній = ра́нїшній (С. Л.), вра́нїшній, ранкови́й, сьвітови́й. — Сяє вся зорею ранїшнею. К. К. — Корсунь облило ранковим сьвітом. Кн. — **У. звѣзда́** = сьвітова́ зоря́ і д. **Авро́ра.**

У́тренняя = у́треня. С. Ш. — Щоб не проспать утренї, то він лягав біля церкви. н. пр. Грінч.

Утри́ровать = переборща́ти, передава́ти куті ме́ду.

У́тро = ра́нок (С. З. Л.), пора́нок (С. Л.). — Ой ти, ранку, ранку, ховай ся у ямку, а ти підвечірку ховай ся в ганчірку. н. пр. Ман. — **Ка́ждое у.** = що ра́нку. — **На друго́е у.** = дру́гого ра́нку. — Другого ранку, як тільки зоря заясніла, вже чоловіка Марина будила. Грінч. Чайч. — **Ра́но по утру́** = з ра́на, ра́но в ра́нцї. — Рано в ранці новобранці виходили із села. К. Ш. — **Съ ра́нняго утра́** = спозара́нку. — **Съ утра́** = з ра́нку (С. Л.), з ра́на. — І не стане мочі все робити і робити з ранку і до ночі. В. Ш. — **У́тра до́браго пожела́ть** = на добри́день да́ти. — Встала раненько, умилась біленько, господарю на добридень дала. н. к. — **У. проводи́ть** = ранкува́ти. — Де ти, Марусю, сей ранок ранкувала? н. п.

Утро́ба = утро́ба (С. Ш.), че́рево.

Утро́бистый = черева́тий, пуза́тий і д. **Брюха́стый.**

Утро́бный = черевни́й і д. **Брюшно́й.**

Утрое́ніе = потро́їння.

Утро́ивать, утро́ить, ся = тро́їти, ся (С. Ш.), у(в)тро́ювати, у(в)тро́їти, ся (С. Ш.), потро́їти, потройни́ти.

У́тромъ = ра́нком, у (в) ра́нцї. С. Л. Ш. — Квітки пахнуть новим ранком. Аф. — Москаль дождав до ранку, а вже ранком роздивив ся. Грінч. Чайч. — Сьвіжа, як квіточка в ранцї. н. пр. — Вийшли в поле косарі косить ранком на зорі. н. п. — Помер козак в недїленьку в ранцї, положили козака в сьвітлицї на лавцї. н. п. — **За́втра у́тромъ** = за́втра в ра́нцї. — **На друго́й день у́тромъ** = на ра́нок. — **Ра́но у́тромъ** = ра́но в ра́нцї. — **У́тромъ и ве́черомъ** = ра́но й ве́чір.

У́трось = сього́дня в ра́нцї.

Утрои́ть = д. **Утро́ивать.**

Утружда́ть, утруди́ть, ся = труди́ти, утрудня́ти, утрудни́ти, ся. С. Ш. — Прийшов вас трудити — заступіть ся за мене в суді. Кв.

Утруждáющій = утрýдли́вий. С. Ш.

Утруждéніе = утрýдження.

Утухáть, утýхнуть = д. **Погасáть** і **Потухáть.**

Утучнéніе = угнóїння.

Утучнѣлый = гладкúй, опáсистий, сúтий.

Утучнѣть = поглáдшати.

Утучнять, утучни́ть, ся = 1. тýчити, утучáти, утýчити. С. Ш. — Хазяйське око товар тучить. н. пр. — Піч тучить, а дорога учить. н. пр.
2. гнóїти, угнóювати, угноїти (землю).

Утушáть, утуши́ть = туши́ти, гаси́ти, потуши́ти, погаси́ти, угаси́ти (С. Ш.).

Утушéніе = гашéння, потýха.

Утыкáть, утыкать = 1. втикáти, встрóмлювати, повтикáти, повстрóмлювати.
2. затикáти, затуляти, позатикáти, позатуляти.

Утыкáть, уткнýть = втикáти, встромляти, уткнýти (С. Ш.), увіткнýти, устроми́ти (С. Ш.). — **Уткнýть глазá** = втýпити óчі.

Утыкáть, уткáть = уткáти. С. Ш.

Утыкáться, уткнýться = натикáти ся, наткнýти ся.

Утѣснéніе = ýтиск (С. Ш.), вти́ск. —Протести на втиски від католиків. Зап. Груш.

Утѣсни́тель = ути́скач. С. Ш.

Утѣснáть, утѣсни́ть = утискáти (С. Ш.), утïсняти (С. Ш.), тïсни́ти (С. Ш.), гноби́ти і д. **Стѣснять.**

Утѣ́ха = утïха, утïхонька, утïшка, утïшенька. С. Ш. — А щоб ти не мав утïхи в своïх дïтей. н. пр. — Вийди, дïвчинонько, вийди, утïшенька моя. н. п.

Утѣшáть, утѣшить, ся = тïшити, ся, втïшáти, ся (С. Л.), розважáти (С. Л.), утïшити, ся, потïшити, розвáжити (Ос.), порáдити, розмовою — розговори́ти. — Помітивши, що вона з того незвичайно утïшила ся. Л. Н. В. — Великая досада, та нікому розважити. н. п. — Розважали дівчиноньку, та й журить ся журно. н. п.

Утѣшéніе = утïха (С. Л. Ш.), утïшéне, втïха, потïха, розвага, розважáння, порáда, порáдонька (С. Л.). — Утïха, як з порожнього міха. н. пр. — Тодї утïшене, як що у кишенї є. н. пр. — Як нас лихо — біда пригнає, лама, то розваги тодї нї від кого нема. Ряб.

Утѣши́тель, ница = порáдник, ця, сотрýдник (Ман.).

Утѣши́тельный, утѣшный но = утïшний, но. С. Ш.

Утю́гъ = утю́г (С. Ш.), залïзко (Кр.), прас, прáска (С. Л.). — Прас кравецький. Кіев. Ст. Оп.

Утю́жить, выутюжить = глáдити, утю́жити (С. Ш.), прасувáти (С. Л.), ви́гладити, ви́прасувати.

Утю́жный = утюгóвий.

Утá = д. **Утёнокъ.**

У'тя! = тась-тась! тасю́-тасю! С. Ш. — Тасю-тасю, качуре, до дому! н. п.

Утя́гивать, утянýть = 1. утя́гувати, стя́гувати, утягáти (С. Ш.), стягáти. — Така гадюка здорова, як той рубель, що вози утягують. н. о.
2. тягти́, стягти́. — Тільки ж ячменю не стало — стягли. В. Щ.

Утя́тникъ = качáтник (Ман.), качни́к (С. Ж.).

Утя́чій = качáчий, качи́ний.

Уфъ = ох, ух (С. Ш.). — Ох! як я втомилась. К. Ш. — Ух, як душно! — Ух, ух! соломъяний дух. н. пр.

Ухá = ю́шка, ю́шечка, щербá, щерби́чка. С. Л. — Дешева рибка — погана юшка. н. пр. — Погачою юшкою сил не поправиш. н. пр. — Коли стало на юшку, стане й на петрушку. н. пр. — Засолим оце озерце, то ви їжте щербичку, а на споді буде рибка. н. к.

Ухáбина = д. **Ухáбъ.**

Ухáбистый = вибóїстий, ви́бойний, бакаїстий, бакаювáтий, труськóй. — Там шлях дуже бакаïстий. н. о. — Дуже труська дорога. Кр.

Ухáбъ = ви́бій (С. Фф.), ви́бой (С. Аф.), вибóïна, ухáб (С. Ш.). — Там такі вибої, що й коней заморду́єш і сам мýки набереш ся. н. о. — Старій бабі і на печі ухаби. н. пр.

Ухáживаніе = ухóдини (С. Ш.), пеклувáння, клóпоти, пéстування, тупцювáння (С. Ш.), за дуже вередливим — пáнькання (С. Л.), до дївчини чи молодицї — лицяння (С. Л.), залицяння, женихáння (С. Л.), зальóти (С. З.), умíзгання, умíзги (С. Ш.), не поважне — горобцювáння. — Чиї родини, а наші уходини. н. пр. — Пристав до Наталки з своїм залицянням. Лев. — Призналась про всї чисто залицяння принця. Ст. Г. — До дївки Санджарівни на зальоти поспішав н. д. — Лицяв ся довго, та з тих зальотів нїчого не вийшло. Кн.

Ухáживатель = уви́вач (С. Ш.), залицяльник (К.), умíзганик (С. Ш.).

Ухáживать = 1. ходи́ти (за ким, коло кого), глядї́ти (кого), догляда́ти (кого, за ким), впада́ти (за ким), пе́стити, пе́стувати (кого), тупцюва́ти (С. Ш.), па́нькати ся (С. З. Л.), падькати ся (коло кого). — Доглядає слабого. — Всяке дїло хоче, щоб коло його панькались. н. пр.

2. лиця́ти ся (С. Л.), залиця́ти ся, жениха́ти ся (С. Л.), прилиця́ти ся, увива́ти ся (С. Ш.), упада́ти, умізгувати ся, умізга́ти ся (С. Ш.), підлабу́знювати ся, тупцюва́ти (С. Ш.), волочи́ти ся. — Ходив до неї з другого присїлка, залицяв ся. н. о. Грінч. — Залицяв ся, не цурав ся, казав „моя будеш“, а тепера і з иньшими як голубко гудеш. н. п. — Ой не ходи, не залицай ся, не люблю, не піду, не сподївай ся. н. п. — Чи се тая криниченька, що голуб купав ся, чи се тая дївчинонька, що я женихав ся? Женихав ся, не сьміяв ся, хотїв її взяти. н. п. — Анї зубів, нї руки правої — упадає дїд до баби, мов до молодої. п. п. — Не один з магнатів і князїв умізгав ся за князївною і кожному довелось покоштувать гарбуза. О. Ст. — Він давно вже волочить ся за нею.

У'харски = хва́тсько (С. Ш.), хва́цько. — Не вміє він їздити хвацько — он як Іван — так аж любо. Кн.

У'харскій = хва́тський (С. Ш.), хва́цький.

У'харь = хват. С. Ш. — Гарний, поставний, просто хват. Кн.

Ухва́тникъ = д. **Ухва́тъ** (здр.).

Ухва́тка = манїра, рух, двйжка, особливі — викрута́си, вихиля́си.

Ухва́тъ = рога́ч (С. З.), здр. — рога́чик, брачки́, маленький — нака́шничок (Ман.). — У темному кутку, де рогачі стояли, де вінник ставили та трісочки складали. Б. Г.

Ухва́тывать, ухвати́ть, ся = хапа́ти, хвата́ти, у(в)хопи́ти, ухвати́ти, схопи́ти, ся. С. Л. Ш. — Там тебе хапун ухопить, лизень злиже. н. пр. Грінч. — Кайдашиха ухопилась за полудрабок. Лев. — От цариця за коня вхопилась, ручоньками обіймає брата. Ст. С. — А щоб тебе чорт ухватив на судний день. н. пр.

Ухво́стье = 1. поло́ва, одві́йки.

2. кіне́ць, край (якого місця).

Ухитря́ться, ухитри́ться = хитрува́ти, метикува́ти, ухитрува́ти ся (С. Ш.), прихитрува́ти. — Хитрий ухитрував ся, а мудрий умудрував ся. н. пр. — А ти так прихитруй і украдь, щоб ті не побачили. н. к. Грінч.

Ухищре́ніе = хитрува́ння, хи́трість, хитрощі, метикува́ння, ви́крутня.

Ухищря́ться = д. **Ухитря́ться.**

Ухлажда́ть, ухлади́ть, ся = д. **Охлажда́ть** і **Прохлажда́ть, ся.**

Ухло́пать = 1. у(в)би́ти, заби́ти, уколо́шкати (С. Ш.).

2. у(в)гатили́ти. — Вгатилив на це дїло багато грошей.

Ухмыля́ться, ухмыльну́ться = у(о)сьміха́ти ся (С. Ш.), осьмі́шкувати ся, у(о)сьміхну́ти ся. С. Ш.

У'хо, мн. **уши** = у́хо (С. Ш.), ву́хо, мн. у́ха, ву́ха, у́ші (С. Ш.), здр. у́шко. — Як маєш за одно ухо висїти, то все одно за обидва. н. пр. — Побачиш, як свої уха. н. пр. — Ухо цебра. — Грай, грай глечику, а підеш без ушка. н. пр. — **Держи́ у́хо востро́** = бережи́сь, будь на сторо́жі, на чеку́, огляда́й ся на за́днї коле́са. — **И у́хомъ не ведётъ** = і га́дки не має, і в го́лови не кладе́. Ман. — **Крѣпокъ, тугъ на́ ухо** = не дочува́є. — **Мѣня́ть у́хо на́ ухо** = міня́ти так на та́к (без додачі). — **Навостри́ть у́ши** = насторо́жити у́ха, кови́рити уши́ма (С. Ш.). — **Пропусти́ть мимо уше́й** = недочу́ти. — **Прожужжа́ть у́ши** = нату́ркати у́ха. — **Съ долгими уша́ми** = каплау́хий. — **Съ надрѣзанными уша́ми** = карнау́хий. — **Врётъ, что у́ши вя́нутъ** = бре́ше, аж слу́хати со́ром. — **У'хо молодецъ** = хват.

Ухобо́тье = д. **Ухво́стье.**

Уховёртка = 1. корпоу́шка. С. З.

2. ком. Forficula auricularia L. = щи́павка (С. З.), клїща́к (С. Жел). — Ховаючись в день по темним місцям, щипавка иноді, як випаде, ховаєть ся і в ухо чоловікові. Ст. О.

Уходи́ть, уйти́ = 1. вихо́дити, ви́йти, піти. — Рано в ранцї новобранцї виходили із села. К. Ш. — Вийшли в поле косарі, косить ранком на зорі. н. к. — Він пішов до дому. — Вийшов з хати.

2. у(в)тїка́ти, тїка́ти, мандрува́ти, швидко — чку́рити, чимчикува́ти, у(в)тїкти́ (С. Л.), змандрува́ти, чкурну́ти, вчимчикува́ти, дмухну́ти, дремену́ти і д. **Удира́ть.** — То не тумани уставали, як з города з Озова з неволї три братіки втїкали. н. д. — Утїк не втїк, а побігти можна. н. пр. — Прийшла сестра дає знати, щоб хутко втїкати. н. п. — Тїкай, тїкай, рідний брате, хотять тебе в військо взяти. н. п. — Ой куди ти, чумаче, мандруєш, кому нено, серце, даруєш? н. п. — Півень більше семи год у одного хазяїна не жити ме; або убъє хто або він змандрує. Ман. — А ми собі

вчимчикували з урока і вчитель не побачив. Кр.

3. випережа́ти, попережа́ти, ви́передити, попереди́ти. — Він на своїм коні усїх випередив.

4. мина́ти, мину́ти. — Минули лїта молодаї, холодним вітром од надії уже повіяло. К. Ш.

5. іти́ впере́д, забіга́ти (про годинник).

Уходи́ть = 1. проци́ндрити і д. **Промота́ть**. — Скільки не дай йому грошей, зараз процındрить.

2. змордувати, знївечити, замордува́ти, докона́ти, уби́ти, уколо́шкати. — Го́ре уходи́ло его́ = го́ре докона́ло його́.

Уходи́ться = у(в)гамува́ти ся, у(в)тихоми́рити ся; підтопта́ти ся, нату́пати ся. — **Пи́во уходи́лось** = пи́во перешумува́ло, ви́гралось. — **Се́рдце уходи́лось** = заспоко́їлось, угамува́ло ся.

Ухо́дкою, ухо́домъ = уте́ком, ти́шком, тихце́м, ни́шком, крадькома́ (вийти, піти). — Він утеком з Харькова. Сп.

Ухо́дъ = 1. ви́хід, відхо́д і д. **Выходъ 1.**

2. до́гляд (С. Аф. Л.), на́гляд, догляда́ння, пильнува́ння (С. Л.), стару́нок. — Тарас зростав без догляду. Кн.

Ухожде́ніе = у(в)тіка́ння.

Ухозво́нъ = звін в у́хах.

У'хорскій = д. **У'харскій.**

Ухочи́стка = д. **Уховёртка 1.**

Ухудша́ть, ухудши́ть, ся = угі́ршувати (С. Ш.), погіршувати, ся, гіршати, угі́ршити, угіршати (С. Ш.), погіршати, погі́ршити, ся. — Маленьке — гарненьке, а побільшее — погіршає. н. пр. — Сї типичні раси проекту справдї лишень погіршують справу. Л. Н. В. — Ті відносини тепер ще погіршили ся і чим раз дальше погіршують ся. Л. Н. В.

Ухудше́ніе = угі́ршення.

Ухъ = ох, ух! — Ох! як я втомилась. К. Ш.

Уцѣживать, уцѣди́ть = виціжувати, одціжувати, вицідити, одціди́ти.

Уцѣливать, уцѣли́ть, ся = 1. цілити, у(в)цілити, попа́сти, влу́чити.

2. д. **Прицѣливаться.**

Уцѣлѣ́ть = уцїлїти, зацїлїти. — Од злодія угли зацїлїють, а від огню нїчого. н. пр. — Знайдеть ся, коли зацїлїла його архива. Кн.

Уцѣпля́ть, уцѣпи́ть, ся = чіпля́ти, ся, зачепи́ти, учепи́ти, ся (С. Ш.), учепірити ся (С. Ш.).

Уча́ствовать = бра́ти, ма́ти у́діл, у́часть.

Участить, ся = д. **Учаща́ть, ся.**

Уча́стіе = удїл (С. Ш.), у́часть, удїлування (С. Ш.), уча́сництво (С. Жел.), спілка, спі́льництво (С. Ж.), в мировій — зводини. Лев. — Про участь царевої родини в тій історії — певних звісток бракує. Кн. — **Принима́ть у.** = д. **Уча́ствовать.**

Уча́стковый = участко́вий. С. Ш.

Уча́стникъ, ца = уча́стник, ця (С. Ш.), сумісник, ця, в якому предприємстві — спільник, ця (К. Св. п.), в роботї — супря́гач (Сп.), в могоричу — могори́шник, в якому дїлї — приче́тний, приче́тник, в поганому дїлї — полі́гач. Сп. — Один участник сам без другого чинити не може. Ст. Л. — І ти причетник у те дїло. Полт.

Уча́стный = уча́стний (С. Ш.), приче́тний.

Уча́стокъ = ча́стка, уча́сток (С. Ш.), удїл, пай, подїл, обру́б. — Скільки паїв громада надїляла громадянинові. Кн.

У'часть = до́ля, тала́н. — Така її доля! К. Ш. — Полегшити гірку долю Шевченка. Кн.

Учаща́ть, участи́ть, ся = учаща́ти, ся (С. Ш.), участи́ти (часто що робити чи куди ходити), у(в)на́жувати ся, уна́дити ся (часто ходить куди). С. Ш. — Де люблять, там не учащай, а де не люблять, не бувай. н. пр. — Унадив ся, як свиня у моркву. н. пр.

Учаще́ніе = учаща́ння.

Уча́щій = уча́щий, у(в)чи́тель, навчи́тель, муштрі — му́штер. — А пан муштер там добре попомуштрував. н. о.

Уча́щійся = ученик, у́чень.

Уче́бникъ = у(в)че́бник (С. Ш.), підру́чник, шкільна книжка.

Уче́бный = уче́бний, уче́вний (С. Ш.), шкільний.

Ученико́въ = учеників (С. Ш.), школярі́в.

Учени́къ, ца = у́чень (С. Ш.), у(в)ченик, ця (С. Л. Ш.), школя́р (С. Л.), зб. — школя́рство.

Учени́ческій = учени́цький (С. Ш.), у́ченський, школя́рський.

Уче́ніе = 1. у(в)че́ння (С. Л. Ш.), учіння (С. Ш.), нау́ка, сьвіче́ння, цьвіче́ння (С. З.). — Сина в науку віддав. С. Л. — Братства Київського, труждаючого ся в цьвіченню молодї Російської. Ясинський. С. З.

2. нау́ка.

Учённость = уче́вість.

Учёный = у(в)че́ний (С. Ш.), науко́вий. — Учені люди. — Наукове товариство.

Уче́нье = 1. д. **Уче́ніе.**

2. му́штра (С. З. Л.), муштрова́ння. — Що дня мусів Шевченко йти на муштру,

муштрувати ся з рушницею та витягувати носок. Кн.

Учéрпывать, учерпну́ть = черпа́ти, ви́черпати, одчерпну́ти.

Учесть = д. **Учи́тывать.**

Учёсывать, учеса́ть = 1. причі́сувати, розчі́сувати, причеса́ти, розчеса́ти. 2. тіка́ти, у(в)тіка́ти, чку́рити (С. З.), утікти́, чкурну́ти, дремену́ти, дмухну́ти і д. **Удира́ть.**

Учётъ = учо́т (С. Ш.), віцліч.

Учи́лище = учи́лище, шко́ла.

Учи́лищный = шкільний.

Учи́нивать, учини́ть = справля́ти, ла́годити, спра́вити, пола́годити.

Учиня́ть, учини́ть, ся = учиня́ти (С. Ш.), чини́ти, роби́ти, учинити́, ся (С. Ш.), зроби́ти, ся, що лихе — коїти, скоїти, ся. — Ой щож бо я учинила, що Коструба полюбила. н. п. — Оттак чини, як я чиню: люби жінку, аби чию. н. п. — Деякі люди радили скоїти ворохобню. Прав.

Учи́телевъ = у(в)чителів. С. Ш.

Учи́тель, ница = у(в)чи́тель, ка (С. Ш.), навчи́тель, ка. — **Быть у.** = учителюва́ти, учителькува́ти. С. Ш.

Учи́тельницынъ = учи́тельчин. С. Ш.

Учи́тельскій = учи́телський.

Учи́тельство = учи́тельство, учителюва́ння. С. Ш.

Учи́тельствовать = учителюва́ти (про вчителя), учителькува́ти (про вчительку). С. Ш.

Учи́ть = 1. (**научи́ть, ся**) — учи́ти (С. Ш.), вчи́ти, нау(в)ча́ти (С. Л.), сьві́чити, цьві́чити (С. Л.), нау(в)чи́ти, ся, муштрі — муштрува́ти, ся. — Учіте ся, брати мої, думайте, читайте, і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь. К. Ш. — Сьвічтесь люди, добре буде! Сьвічтесь хоч помалу, щоб вас лихо знов не втяло, собі на поталу. Прибура. С. З. — Велика громада молоді в колегіумі моїм в науках цьвічить ся. П. Могила. С. З. — А москалі муштрують ся. К. Ш.
2. (**вы́учить, ся**) — учи́ти, ви́учувати, ви́у(в)чити, ся. — Вивчив усе.
3. (**пріучи́ть, ся**) — привча́ти, привчи́ти, ся.

Учи́тывать, учéсть = врахо́вувати, обрахува́ти.

Учреди́тель, ница = споруд́ник, ця, заложи́тель, ка (С. Жел.), фунда́тор, ка (С. Ш.), завідчик, оса́дчий. — Двом головним спорудникам унії Терлецькому і Потієві. Бар. О. — Завідчик самовластя в Литві — Витовт. Кн. — Васильчикова тільки землю леговала, а сущим осадчим монастиря був Йона. Кн. Д. ще під сл. **Основа́тель.**

Учрежда́ть, учреди́ть, ся = установля́ти, настановляти, уряжа́ти, заклада́ти, установити, настанови́ти, уряди́ти, заложи́ти. — Ніхто не знав, що сторожа вже н(а)становлена. Ст. Х.

Учреждéніе = устано́ва (С. Ш.), за́клад. — Маємо такі заклади урядові, як школа. Кн.

Учти́вость = пошти́вість, че́мність (Гал.).

Учти́вый = пошти́вий, ґре́чний (С. З. Л.), че́мний (Гал.), надто — тенди́тний (С. Ш.). — Слово не гречне. С. З. — Слухняна, сором'язлива, гречна. Ч. К.

Учу́гъ, учужо́къ = яз, їз, їзо́к, кота́, котці і д. **Забо́йка 2.** і під сл. **Снасть.**

Уша́стый = уха́тий, уха́н, уха́нь, уха́ч (С. Ш.), з довгими вислими ушима — капло́ухий.

Уша́тный = цебро́вий.

Уша́тъ, уша́тикъ, уша́тецъ = це́бе́р (С. З. Л.), це́брик, широкий — балїя, шпрітвас.

У́ши = д. **У́хо.**

Ушиба́ть, ушиби́ть, ся = 1. забива́ти, заби́ти (С. Л.), вда́рити, ся. — Забив ногу. 2. у(в)бива́ти, уби́ти.

Уши́бъ = удар, уда́рення; заби́те (місце).

Уши́ца = ю́шечка і д. **Уха́** (здр.).

Ушко́ = у́шко. С. Ш.

Ушку́йникъ = ушка́л, ушкуйник. С. Ш.

Ушлéцъ = утіка́ч і д. **Бѣглéцъ.**

Ушнóе = поли́вка з юшки.

Ушнóй = ю́шечний.

У́шный = ухови́й. С. Ш.

Ущéліе = межигірря, ущéлина, стичо́к; без виходу — ґузи́рь. — По ущелинам гірським ми ходили цілий день. Кн.

Ущелочи́ть = взоли́ти.

Ущéмливать, ущемля́ть, ущеми́ть = вщикну́ти, прищикну́ти. — Дверьми вщикнув. Ман.

Ущерба́ть, ущербну́ть, ся = ущерби́ти, ся. С. Ш. — Місяць ущербив ся.

Ущерблéніе = ущéрб.

Ущербля́ться, ущерби́ться = ущербля́ти ся, ущерби́ти ся. С. Ш. — **Ущерблённая луна́** = щерба́тий місяць.

Ущéрбъ = 1. ущéрб, шко́да, ущéрбок, утра́та. — **Въ ущéрбъ** = на шко́ду. — **Причини́ть ущéрбъ** = зроби́ти шко́ду. 2. ущéрб (місяця).

Ущи́пывать, ущи́пнуть = щипа́ти, ущіпа́ти (С. Ш.), ущіпну́ти (С. Ш.), вщипну́ти; ускуба́ти, вскубну́ти.

Ущи́пъ = ущі́п, ущі́пок. С. Ш.

Уѣ́здный = уї́здний (С. Ш.), уї́здовий, повіто́вий. — Якві Охріменко дурний, пішов прохать у повітовий (суд), що обідрав його наш писарь волосний. Б. Г.

Уѣ́здъ = уї́зд (С. Ш.), пові́т (С. Л.). — Вже таких мабуть нема на сьвіті, хоч так таки перебери в усім повіті. Гул. Ар. — Таких ведмедів на приміті ще трохи є у нашому повіті. Б. Г.

Уѣзжа́ть, уѣ́хать = одъїзди́ти, виїзди́ти, одъї́хати, ви́їхати. — Одъїзжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. н. п.

Уѣ́зживать, уѣ́здить = 1. уї́зжувати, уї́здити (С. Ш.), объї́здити, виї́здити. — Виїздив коня.

2. (дорогу) — уїзжа́ти, уї́здити, накоти́ти.

Ую́тный, но = затишни́й (С. Л. Ос.), за́тишно, захистни́й (С. Л.), захи́стно, щитни́й. — Хоч не пишно, аби затишно. н. пр. — **Сдѣ́лать ую́тнымъ** = окуко́бити.

Ую́тъ = за́тишок, за́хист, за́хисток. С. Аф.

Уязви́мый = вразли́вий.

Уязвле́ніе = ура́за, ура́зка. С. Ш.

Уязвлённый = ура́жений (С. Ш.), вра́жений.

Уязвля́ть, уязви́ть = у(в)ража́ти (С. Л. Ш.), у(в)рази́ти (С. Л. Ш.), ушпигну́ти, ущіпну́ти. С. Ш. — Трудно рану гоїти, а не вразити. я. пр.

Уязви́мость = у(в)разли́вість. С. Ш.

Уясне́ніе = вияснення, вирозумле́ння.

Уясня́ть, уясни́ть = вияснÿти, вия́снювати, зъясо́вувати, вирозумля́ти, вия́снити (С. Л.), зъясува́ти, розъясни́ти. — Хоч ти йому з ранку до вечера зъясовуй, що сонце не ходить, не тямить воно того. Кн.

Ф.

Фа́бра = фа́бра (С. Ш.), чорни́ло (з галанської сажі і воску — чорнити волосся).

Фа́брика = фа́брика, хва́брика. С. Ш. — **Писчебума́жная ф.** = папі́рня. С. З.

Фабрика́нтъ = фа(хва)брика́нт. С. Ш. — **Писчебума́жный ф.** = папі́рник. С. З.

Фабрика́тъ = ви́ріб (хвабрицький).

Фабрика́ція = фабрикова́ння. С. Ш.

Фабри́чникъ = фабри́чний, робі́тник на фа́бриці.

Фабри́чный = фа(хва)брицький, фабри́чний. С. Ш. — Єсть у мене свита, єсть у мене дві — фабрицькиї обидві. н. п. — В новій чорній катанці з фабрицького сукна. Лев.

Фабри́чный = д. **Фабри́чникъ.**

Фавори́тъ, фавори́тка = коха́нець, коха́нка і д. **Люби́мецъ.**

Фаго́тъ = фаго́та. С. Ш. — **Игра́ющій на фаго́тѣ** = фаготи́ста, фаготи́стий. С. Ш.

Фаза́ній = фаза́нячий.

Фаза́нъ, пт. Phasianus colchicus = фа(хва)за́н (С. Ш.), бажа́нт (С. Л. Жел.).

Фазъ, частіше **фа́за**, мн. **фа́зы** (луны́) = кватиря, ква́дра, одміна (д. під сл. **Луна́**).

Фа́келъ = похо́дня, похідня́ (С. Жел.), сколоски́п (Гал. С. Жел.), що вживаеть ся для лову риби — по́сьвіт. — **Похоро́нные ф.** = проводничкӣ.

Фа́кельщикъ = похідни́к. С. Жел.

Факти́ческій = факти́чний, надільний, справде́шній.

Фа́кторство = факторува́ння. С. Ш.

Фа́кторствовать = факторува́ти. С. Ш.

Фа́кторъ, фа́кторша = фа́ктор, ка. — **Пла́та ф—у** = факторо́ве, фа́кторне, факторо́вне. С. Ш.

Фа́кторъ = чи́нник. — Перевага матеріяльних чинників над духовими. Л. Н. В.

Фактъ = факт, поді́я. — **Подбира́ть, подводи́ть фа́кты** = фактува́ти. С. Ш.

Факульте́тъ = факульте́т, ви́діл (С. Жел.). — Студент правничого виділу.

Фа́лда = 1. збі́рка, частіше — збо́ри, фа́лда, хва́лда, фалли́на (С. Ш.) і д. **Скла́дка** 2.
2. пола́.

Фалди́стый = фалди́стий (С. Ш.), рясни́й. Ряспа свита.

Фальсе́тъ = фальце́т.

Фальсифика́торъ = фальшівни́к, фальшовни́к, фа́льшер, хва́льшер. С. Ш. З. — Скарати, яко фальшера. С. З.

Фальцъ = д. **Закро́й** 1.

Фальши́вить, сфальши́вить = 1. фальшува́ти (С. Ш.), зфальшува́ти.
2. рі́знати (в сьпівах, в музиці).

Фальши́вость = фальши́вість, фальши́вство. С. Ш.

Фальши́вый = фальши́вий, хвальши́вий (С. Ш.); підро́блений, підбо́рний; прикидли́вий. — Фальшиві гроші. — Се лист підборний. Ч. К. (Д. ще Подде́льный).

Фальшь = фальш, хва́льш (С. Ш.), хи́ба, хи́бча, в тканині — блезно́. — **Оши́бка въ фальшь не ста́вится** = поми́лка за хвальш не йде́. н. пр.

Фами́лія = 1. рід, пле́мъя, поколїння.
2. сїмъя́, роди́на, фами́лїя (С. Ш.).
3. про́звище (С. З. Л.), при́звіще, при́звісько, прозва́ння (Кр.), фами́лїя (С. Ш.). — Ой я родом Йваненко, на призвіще Петренко. н. п. — По мужові Грициха, а на призвіще Коновчиха. н. д.

Фами́льный = 1. родови́й, фамилї́йний (С. Ш.).
2. сїме́йний.

Фамилья́рничать = панїбра́тати ся, за панїбра́та става́ти, бу́ти.

Фамилья́рность = панїбра́тство.

Фанати́ческій = фанати́чний. С Ш.

Фанати́змъ = фанати́цтво. С. Ш.

Фане́рка = форнїр. С. Ш.

Фантазёръ = химе́рник і д. Мечта́тель.

Фантази́ровать = 1. ма́рити, химе́рити, химерува́ти. — Химерять — химерять, та й зроблять з леміша швайку. К. Ш.
2. імпровізува́ти.

Фанта́зія = 1. фанта́зия. С. Ш.
2. мрі́я, химе́ра, ви́гадка (д. Мечта́ 2.).

Фантасти́ческій = фантасти́чний (С. Ш.); химе́рний (С. Л.).

Фанфаро́нъ = велича́йко, чванько́, пиндю́чник. — Думає: ось яка я цяця! в нових чоботях на рипах! Тьфу! пиндючник. Кв.

Фарва́теръ = стри́жень (С. Л.), в річцї — течі́я, бистри́нь, бистриня́, бистря́, прудково́д. — Не держав ся берега, замануло ся на течію. н. пр. — Посеред річки саме стрижень. С. З.

Фарсъ = 1. жарт. — Паливода XVIII. століття, жарт в 4 діях І. Карпенка-Карого.
2. ви́кидка, ви́брик, фі́гель (С. Ш.). — Д. Вы́ходка 2.

Фа́ртукъ, фа́ртучекъ = фа́(хва́)ртух (С. З.), фа(хва)ртуши́на (С. Ш.), попере́дниця, фартушо́к (С. Ш.), що надївають дїти на шию — сли́нявка і д. ще під сл. Пере́дникъ.

Фа́ртучный = хвартухо́вий.

Фарфо́ровый = фарфо́ровий, фарфо́рний, фарфу́рський (С. Ш.), порцеляно́вий (С. З. Л.). — Купив імбрик порцеляновий. Маркович. С. З.

Фарфо́ръ = фа́рфор, фа́рфур, хва́рфор (С. Ш.), порцеля́на (С. З. Л.). — Чутно, як метал брязкає об порцеляну... пили, їли.. Кн.

Фарширо́ванный = начи́нений.

Фаршъ = на́чинка, осере́док, з потрохів — по́трібка, з щуки — товче́ник (С. Ш.).

Фаса́дный = чі́льний.

Фаса́дъ = чо́ло, лице́. — Хата у його лицем на улицю. Кн.

Фасолеви́дный = фа(ква)солькова́тий. С. Ш.

Фасо́ль, рос. Phaseolus = фасо́ля, хвасо́ля, квасо́ля (С. Ш.), зерно — фа(ква)соли́на, стебло — фа(ква)соли́ння, ча. С. Ш. — P. multiflorus Willd. — королїв цьвіт, черво́на квасо́ля. С. Ан. — P. variegatus — писари́ста квасо́ля. С. Ш. — P. compressus Dc., низкоро́слая ф. — пі́ша квасо́ля (С. Ав.), піхо́та, лежу́х, та, що въеть ся — тична́, з плескуватими зернами — плеска́ч, з великими стручками — палашо́ва, польова — по́лька, з дрібними зернами — перло́ва, схожа на шпарагу — шпара́гівка. С. Ш.

Фасо́нистый = стату́рний. Мав.

Фасо́нъ, фасо́нчикъ = крій, стрій, зразо́к, кшталт, фо́рма. — Убрання городянського крою. Кн. — Добре шие, кріпко, та не вміє надати чоботам строю. Кв.

Фата́ = намі́тка (до вінчального убору).

Фа́та-Морга́на = ма́рево. С. З. Л.

Фатю́й = чвала́й, незгра́ба і д. Нело́вкій і Неповоро́тливый.

Фатъ = ферт, хверт.

Фаши́на, фаши́нникъ = та́рас, то́рос. С. Ш. — Дав знать начальству, скільки треба на той рів скільки драбинок, скільки тарасу. К. Ст. — Скільки тарасу треба на той рів, щоб закидати. К. Ст. — Громадяне говорили, що тут треба і тарасу й каміння загатити трясовину. Бар. — На греблю навозили тарасу, щоб полагодити промивини. Кн. — **Мости́ть, укрѣпля́ть фаши́нами** = тарасува́ти (С. Ш.), потарасува́ти.

Фаши́нный = тарасо́вий. С. Ш.

Февра́ль = февра́ль (С. Ш.), лю́тий. — Місяць лютий питає — чи обутий? н. пр.

Федерати́вный, федераціо́нный = федераційний.

Фейерве́ркъ = фе́йверк, фе́йверок. С. З.

Фело́нъ = ри́за ве́рхня.

Фельдфе́бельскій = фітфе́белський. С. Ш.

Фельдфе́бель = фітфе́бель (С. Ш.), підфе́бель. — Буде мині товченників од нашого підфебеля, що опізнив ся. Грінч.

Фе́льдшерскій = фе́ршалський. С. Ш.

Фе́льдшеръ = фе́ршал (С. Ш.), хве́ршал.

Фельдъе́герь = гоне́ць (царський).

Фери́нка, рос, Atherina pontica Eichw. = катери́нка, дугу́лька. Рябков.

Фе́рма = ху́тір (С. Л.), фо́льва́рок, фільва́рок (С. Ш.).

Фе́рмеръ = 1. хутори́нин.
2. орендарь, посе́сор.

Ферме́нтъ = підчи́нка і д. **Заква́са.**

Фе́ртъ, фе́ртикъ = фе́рт, ик, хве́рт, ик (С. Ш.).

Фесто́ны = кри́сочки.

Фе́тишъ = божо́к.

Фи! = фе, хве!

Фи́бра = волокно́, волокі́нце, жи́лка.

Фибро́зный = волокнува́тий.

Фи́га = 1. рос. Ficus carica L. = фи́га, хви́га (С. Ан.), овоч в'ялений ще — инжи́р, инджи́р (С. Ан. Л.). — І хвиґи, медом мов налиті, мигдаль, каштани смаковиті. Мет. — Всякі лагомини: родзинки, хвиги та маслини. Мак. (Д. ще під сл. **Смо́ква**).
2. ду́ля і д. **Ку́кишъ.**

Фи́гля = фі́ґель, фі́ґлі, хви́ґлі. С. Ш.

Фигля́рить = фі́ґлювати. С. Ш.

Фигля́ръ = фі́ґляр (С. Ш.), мартопля́с, хи́мородник.

Фи́говый = фи́(хви́)говий.

Фигу́ра = 1. вид, ви́гляд, поста́ва, по́стать. — Постава сьвята а сумління злодійське. н. пр. — Ставши як зачарований, оглядав її пишну постать. Лев. В. — Таж і постать, як король покійний. Ст. Г. — Дивить ся — щось стоїть, знайома постать. Грінч. — Нема ні одної виразно змальованої постаті. Л. Н. В. — Постать його нагадувала мармурову постать одного з героїв давньої Елади. Кн.
2. фіґу́ра (геометричне і риторичне, теж в картах і танцях). С. Ш. — Окрім того в картах фіґури: туз, и роль, краля і нижник або хлоп зовуть ся: пани́, а в танцях трудні фіґури: викрутаси.

Фигури́ровать = фіґурова́ти. С. Ш.

Фигу́рить, сфигу́рить = хитрува́ти, лука́вити, зхитрува́ти.

Фигу́рчатый = фіґу́ристий. С. Ш.

Физи́ческій = фізи́чний.

Физіологи́ческій = физиологі́чний.

Физіоно́мія = вид, обли́ччя, по́гляд. С. Л.

Филе́ = сїтка пле́тена.

Филе́й, филе́йная часть = поля́двиця.

Фи́линовъ = пу́гачів.

Фи́линъ, пт. Strix bubo = пу́гач (С. Л. З.), пугу́тькало. — Ой сів пугач на могилї, та й крикнув він: пугу! н. п.

Фили́пповки = пили́півка. (Д. **Постъ.**)

Фили́пповскій = пили́півський, пилипівча́ний.

Фило́софъ = филозо́ф, филозо́п. С. Ш.

Фильтрова́ть = фільтрува́ти (С. Ш.), ціди́ти.

Фильтръ = фі́льтра (С. Ш.), ціди́лка. — Зостав ся, як на цїдилцї. н. пр.

Фина́лъ = кіне́ць.

Фина́нсовый = скарбо́вий.

Фина́нсы = скарб (державний).

Фи́никъ, рос. Phoenix dactylifera = фи́никова па́льма, овоч — фи́ник (С. Ш.).

Фини́фть = поли́ва, по́кіст (стеклистий).

Финти́ть, сфинти́ть = 1. финти́ти (С. Ш.), крути́ти ся, вертїти ся, хвосто́м вертїти.
2. вкру́чувати ся і д. **Увёртываться.**

Фи́ны, Taenia solium = кру́пка. — Цю свиню треба викинуть: тут багато крупки. — У свиней ще буває крупка або финна хвороба. Чикаленко. Розмова про с. х.

Фиска́лить = підгляда́ти, підзира́ти, пантрува́ти.

Фиска́лъ = підгля́дач, догля́дач, шпиг. (Д. **Подгля́дчикъ** і **Шпіо́нъ**).

Фиста́шковое де́рево, фиста́шки, рос. Pistalia vera L. = фиста́шкове де́рево, ф. оріхи, фиста́шки.

Фи́стула = 1. фистула́ (в сьпіванні). С. Ш.
2. нори́ця, вовчо́к, фи́стула (С. Ш. Пар.) дірочка (на пр. в болячцї). — А щоб тобі, сестрице, і пранцї і норицї! н. пр.

Фити́ль = гніт, ґніт, ґнот, ґно́тик. С. Аф. З. Л. — Бог бачить — чий віск, чий гніт. н. пр. — Та згоріла ночнова від ґнота до ґнота, забірає парубочків до дому охота. н. п.

Фити́льный = г(ґ)нотовий.

Фи́ша, фи́шка = ма́рка.

Фіа́лка, рос. Viola = фія́лка. С. Ш. — V. canina L. = братки́, сокирки́, V. mirabilis L. = лїсова́ фія́лка. підлїсок, V. odorata L. = кінські копитцї, беши́ник, підлїсок, V. tricolor L. = братки́, брат з сестро́ю, полу́цьвітки, Іва́н та Ма́ръя. С. Ан.

Фіа́ско = невда́ча. — **Потерпѣть фіа́ско** = о́близня пійма́ти, вхопи́ти ши́лом па́токи, в сватанні — гарбуза́ зъїсти.

Фіоле́товый = фія́лковий, сине-голуби́й, масако́вий. — Така масакова хустка, як у попа комилавка. Кн.

Флагъ = хлак (С. Ш.), стяг.

Фланго́вый = бокови́й.

Флангъ = бік, крило́ (війська).

Флане́левый = фанальо́вий (С. З.), хванале́вий (С. Л. Ш.), фляне́льовий. С. Ш.

Флане́ль = фане́ль (С. Ш.), флане́ля, фляне́ля (С. Ш.).

Фле́гма = 1. харко́тина, хля́ка і д. **Мокро́та.**

2. мля́вість.

Флегма́тикъ = 1. харка́тий, харка́ч. Д. **Мокро́тный человѣкъ.**

2. фле́гма (С. Ш.), леме́ха, лемі́шка, глевтя́к, маку́ха, мля́вий і д. **Вя́лый 2.**

Флегмати́ческій = лемехува́тий, глевтякува́тий, лемішкува́тий. — Воно змалку було глевтякувате, до всього байдуже, таким глевтяком і тепер. Кн.

Фле́йта = фле́йта (С. Ш.), сопі́лка, свисті́лка з хлипка́ми.

Флейти́стъ = флейти́ста. С. Ш.

Фле́ровый = фльоро́вий. С. Ш.

Флёръ = фльор. С. Ш.

Фли́гель = фли́гель, офіци́на (Прав.).

Флоре́нтъ = стьо́жка, стьо́жечка, би́ндочка (шовкова, узенька). Д. **Ле́нта.**

Флюга́рка = верх, ка́птур (на димарі).

Флюгеръ = пого́дка (Ман.), пого́дник, вітрячо́к, млино́к. — На голубнику поставили погодник; він і показує звідкіль вітер. Кн. — Вітрячок стоїть нерухомо... а під вітер він... Кн.

Фля́га, фля́жка = фля́ша, фля́шка (С. Ш.), пля́шка (С. З.). — Щоб подала з вином фляшку. н. п. — А хіба воно од віку теє можна чоловіку, щоб як пляшка замива, не здуріла голова? В. Ш.

Фля́жный = пля́шечний.

Фо́кусникъ, ца = штука́рь, кумедія́н, кумедіїйник, ця, фігля́р, ка (С. З. Ш.), характе́рник, ця. С. Ш.

Фо́кусничать = штукарюва́ти, фіглюва́ти.

Фо́кусничество = фігля́рство, характе́рництво. С. Ш.

Фо́кусъ = 1. фо́кус (С. Жел.), о́гнище (С. Жел.), збіросьвіт. — Проміння одбиваеть ся навскоси і збіраеть ся до купи в однім місті, котре називаеть ся фокус (збіросьвіт). Розмова про земні сили.

2. шту́ка, фи́гель (С. З.), фі́гель (С. Ш.), фи́гля, ви́танка.

Фо́льверокъ = фольва́рок, фільва́рок (С. Ш.) і д. **Фе́рма.**

Фо́льга = фо́льга, хво́льга. С. З. Ш. — З фольги образо́чок. К. Ш.

Фона́рный = лихта́рний, фи(о)на́рний. С. Жел.

Фона́рь = лихта́рь, лихта́рня (С. Л.), ліхта́рня (С. Жел.), фи(о)на́р (С. Жел.), хвина́рь. — З улиці сьвіт од лихтарів колихаеть ся. О. Мир. — Та живої ти людини проміж ними й серед днини з лихтарями не шукай. Мова. — Погано по ночі... не все ж ходить і з лихтарем. В. Г. — Увірь мене тварь, що той пузирь лихтарь. н. пр. — Там горіло три хвинарі. н. п. — **Фонари́ подъ глаза́ми** = окуля́ри. — **Фонари́ кому́ поста́вить** = ставника́ поста́вити.

Фонта́нъ = водоме́т (Ст. Б. Х.), водогра́й, фонта́л (С. Ш.).

Фонъ = тло, по́ле, грунт, ґрунт. — На тлї з червоного полумъя виразно виступали чорні стовбури. Пісоч. — Майстерними рисками змалював загальне тло сцени. Зап. Фр. — Тло сїеї драми виходить неясним. Л. Н. В. — По синьому полю червоні кружечки і квітки. н. о.

Фордыба́чить = бри́шкати, пиндю́чити ся, бундю́чити ся, кози́рити ся. — Не дивись на других, що дуже бришкають: начальник йому слово, а він йому десять. О. Мир.

Форе́ль, риба Salmo faria = струг (С. Жел.), пестрюга (С. Жел. Л.).

Форе́йторъ = хвале́тор (С. Ш.), фо́рес (С. З. Ш.), хво́реш (Прав. С. Л.).

Фо́рма = фо́рма (С. Ш.), хво́рма; взразо́к, кшталт.

Формирова́ть, сформирова́ть, ся = набіра́ти, набра́ти (скільки треба); формува́ти, зформува́ти, ся.

Формиро́вка = формува́ння.

Формовщи́къ = формо́вщик. С. Ш.

Формуля́ръ, формуля́рный спи́сокъ = службови́й список.

Форпо́стъ = ва́рта передова́.

Форси́ровать = ско́рити, прискоря́ти.

Форси́ть = форсува́ти (С. Ш.), бри́шкати і д. **Фордыба́чить.**

Форсъ = пиха́, чвань і д. **Надме́нность і Надутость.** — **Сбить форсъ** = пиху́ зби́ти, хвоста́ вкрути́ти.

Фóртка, фóрточка = квати́рка, кватéрка (С. Л.), квати́рочка, квати́ронька, хві́рточка, вікóнечко (С. Л.). — Подивив ся козак Нечай в кватирку очима, а вже Ляхів сорок тисяч стоїть за плечима. н. д. — В хаті вікна великі з кватирками. Фр. — Не можна в двері, я в кватирку, або пролізу в иньшу дірку. Б. Г. — Та не будуть кватирочки одсувати, бо нікого на улицю викликати. н. п.

Фóрточный = квати́рковий.

Форту́на = форту́на (С. Ш.), хворту́на, дóля.

Форштáтъ = передмістя.

Фóсфоръ, фосфори́ческій, фóсфорный = фóсфор (С. Жел.), фосфори́чний, фосфорóвий.

Фотографи́ровать = фотографувáти. С. Ш.

Фотогрáфія, фотографи́ческій = фотогрáфія, фотографі́чний. С. Ш.

Фотогéнъ, фотожéнъ = гас, ґас (Кр.). — Налий гасу в лампу. — Догорів гас, а без сьвітла яка робота. Кн.

Фóфанъ = 1. тюхті́й, чвалáй, маку́ха; ду́рень, кеп.

2. відьма (гра). Кіев. Ст. 1876—6.

Фракъ, фрáчикъ = фрак, фрачóк. С. Ш. Нехай так, нехай свита буде фрак. н. п. — — Зостав мині фрачок гранатовий. н. п.

Фрáнтикъ = хвéртик (С. Л.), фи́нтик, виставніжка, верти́гуз, верти́хвіст.

Франти́ть = чепури́ти ся, хверцювáти (С. Ш.). — Нам не чепурить ся, аби по сьвіту волочить ся. н. пр. — Вийду в білому — скажуть чепурить ся, сама я не знаю, як до їх примирить ся. н. п.

Франти́ха = чепуру́ха, дженджури́ста. — Яка дженджуриста: купив я їй оксамитку, ще хоче й намиста. н. п.

Франтъ = чепуру́н (С. Л.), хверт, хвéртик (С. Л.), ґалáнець, крути́ус, карто пля́с (С. З.), фи́нтик, хви́нтик (С. Л.), джéґирь, злидень — голочвáнько.

Фризé = розвóди (на коштовній тканині).

Фронтовóй = д. Строевóй 2.

Фронтъ = фру́нт (С. Ш.), стрій, шик і д. Строй 1. — Развёрнутый ф. = лáва. — Перемѣни́ть ф. = перешикувáти.

Фруктóвый = фруктóвий (С. Ш.), овощóвий, овочéвий. — Хто би шляхтичу сад овощовий потряс. Ст. Л.

Фруктъ = фрукт (С. Ш.), хрукт, óвощ. — **Фру́кты** = садовина́. С. Л. — **Сушéнные ф.** = сушня́, сушéння, сушани́на, печени́ця, заварені — узвáр (С. Ш.).

Фрунтъ — д. **Фронтъ.**

Фря = парсóна. — **Не велика́ фря** = не вели́ка парсóна, не вели́кий пан. — **Эка фря!** = вели́ке цабé! вели́ка ця́ця!

Фугáнокъ, фугáночный = фугáнок (С. Ш.), фугáнковий.

Фу́ка, фукъ = фук, хук. С. Ш. (в грі в дамки.)

Фу́кать, фу́кнуть = ху́кати, ху́кнути. — Хукни ти, моя дружино, у віконечко на скло. В. Щ.

Фундаментáльный, но = фундаментáльний (С. Ш.), грунтóвний, но і д. **Основáтельный.**

Фундамéнтъ = фундáмент (С. Ш.), спід, мурований — підму́ри, деревъяний — підвáлина, пі́друби.

Фунтовóй = хунтóвий, фунтóвий. С. Ш.

Фунтъ = хунт, фунт. С. Ш. — Не варт фунта клаків. С. Ш.

Фу́ра = ху́ра, фі́ра, віз.

Фурáжка = д. **Карту́зъ 2.**

Фурáжъ = фурáж (С. Ш.), пáша (сіно та солома), обрóк (ячмінь і овес). — Як їдеш у Сураж, то бери й свій фураж (бо там не добудеш). н. пр.

Фургóнъ = фургóн, у жидівських фурманів — балагу́ла. С. Ш.

Фу́рія = ягá, баба-ягá, відьма. (лиха жінка.)

Фурлéйтъ = хурщи́к, погóнець (при військових хурах).

Фу́рманъ = фу́рман (С. Ш.), ху́рман, хурщи́к, підвóдчик, хурмáнщик (Д. під сл. **Возни́ца**).

Фу́рсикъ = недорі́сток, куця́н, курду́пель і д. **Коротышка 2.**

Фу́рщикъ = хурщи́к, чумáк.

Футеровáть = хутрувáти (піч).

Футерóвка = хутрувáння.

Футля́ръ = футерáл (С. Ш.), покровéць (С. Л.), на бритви — бритóвниця, на пера — напé(і)рник.

Футъ = стопá, сту́пень (С. Жел.), ступня́.

Фуфлы́га = волоцю́га, гультя́й, гульві́са і д. **Бродя́га** і **Праздношатáющійся.**

Фуфлы́жничать = волочи́ти ся, тиня́ти ся.

Фы́рканье = пи́рхання, чми́хання.

Фы́ркать, фы́ркнуть = 1. чми́хати (С. Л.), фóркати (С. Ш.), пи́рхати, хви́кати, пи́рскати, при́хкати (Кр.), чмихну́ти (С. Л.), пи́рхнути (С. Л.), пи́рснути, перестать — уфóркати ся (С. Ш.). — Коні як пирснуть, як злякають ся, як понесуть. Кв. — Прихкає, наче кішка. Кр.

2. бри́шкати, вередува́ти, ґе́дзати ся, бри́шкнути, зґе́дзати ся.

Фыркли́вый = пирський (кінь).

Фырку́нъ, фырку́нья = чми́хало (про чоловіка), пирськи́й, ка́ (про коней).

Х.

Хаба́рить, поxаба́рить = вести́ ся, тала́нити, щасти́ти, повести́ ся і т. д.

Хаба́ръ = д. **Бары́шъ** і **При́быль.**

Ха́живать = д. **Ходи́ть.**

Хази́ть = роскошува́ти, жи́ти роскі́шно, пи́шно, на по́каз.

Хазово́й = показни́й.

Хазъ = поча́ток ткани́ни (де спочатку злучають ся основа і пітканя).

Хайли́ть = горла́ти, гука́ти, вигу́кувати, галасува́ти.

Хайло́ = 1. че́люсти (печі).

2. го́рло, горля́нка, ди́хало.

3. горла́нь, горла́ч і д. **Крику́нъ.**

Хала́тъ = хала́т (С. Ш.), з пістрі — пістря́к. — Скинувши фрак, накинув на плечі халат. Кн.

Халу́й, ка = лаку́за, лаки́за, лаки́зка; хам, хамло́ (С. Ш.), ха́мка, хлоп, хло́пка. С. Ш.

Халу́йскій = лакизува́тий, лакеюва́тий (С. З.), ха́мський, хло́пський.

Хамелео́нъ, Lacerta Chameleon = я́щірка (особливої породи).

Хандра́ = нудьга́, ну́да, нуд, зану́да, хандра́ (С. Ш.), мару́да, осору́га. — А як прийде нудьга в гості, та й на ніч засяде, отоді мене, мій друже, зови на пораду. К. Ш.

Хандри́ть = ну́дити ся, ну́дити сьвітом, нудьгува́ти, мару́дити ся.

Хандря́щій = хандри́жний, хандри́жка. С. Ш.

Ханжа́ = сьвято́ха, сьвято́ша, сьвятобо́жник, безскоро́мник, очена́шник (н. к. Яст.) і д. **Свято́ша.**

Ханжество́ = сьвято́шство, лицемі́рство.

Ханжи́ть = удава́ти з се́бе побо́жного, прикида́тя ся побо́жним, лицемі́рити, живи́м до Бо́га лі́зти.

Хао́съ = 1. хао́с. С. Ш.

2. розгордія́ш, гарми́дер, сута́нія і д. **Безпоря́докъ.** — В хаті така сутанія, що нічого не розбереш. Кн.

Хаоти́ческій = 1. ха́осовий, хаоти́чний. С. Ш.

2. безла́дний, непоря́дний, гарми́дерний.

Ха́пать, ха́пнуть = хапа́ти, хапну́ти. С. Ш.

Ха́пкій = хапу́н, хапу́га. С. Ш. — А щоб тебе хапун ухопив! (на жидів кажуть).

Характеризова́ть = характеризува́ти.

Характеристи́ческій = характери́чний. С. Ш.

Характе́рный = 1. нату́рливий (Нік.), крутий. — Натурливий чоловік: вже що скаже, то од свого не одступить.

2. характе́рний, одмі́тний, видатни́й.

Хара́ктеръ = уда́ча (С. Ш.), вда́ча, нату́ра, но́ров, хара́ктер (С. Ш.). — На вдачу був зовсім не схожий на Романа. Лев. — Дівча не сьміливе і змалку тихенької покійної удачі. К. Ш. — Ти моєї вдачі: не любиш ходити по гостях. Кр. — Був він вдачі веселої, невинної та завзятої. Лев. В.

Ха́рица, ха́ричка, ха́ришка = пи́чка, пицю́рка. — А воно виткнуло свою пичку, тай дивить ся. н. о.

Ха́ріусъ, риба Salmo thumallus = пері́й. С. Жел.

Ха́рканіе = ха́ркання.

Ха́ркать, ха́ркнуть = ха́ркати (С. Ш.), хря́кати (С. Л.), ха́ркнути.

Харко́та = харкави́на. С. Ш.

Харко́тина = харкоти́на, харкови́на, харкоти́ння (С. Ш.), хря́ки.

Харку́нъ, харку́нья = харка́ч, ка, харка́тий, та. С. Ш.

Харче́вникъ, ца = харче́вник, ця. С. Ш.

Харче́вническій, харче́вничій = харче́вницький.

Харче́вня = харче́вня. С. Ш.

Харчево́й = харчови́й.

Харчи́ть, исхарчи́ть, ся = харчи́ти (С. Ш.), прохарчи́ти, ви́харчити, ся.

Харчъ, а́ = харч, ха́рчу (С. Ш.), харчі́. — Нема харчу, нема харчів.

Ха́ря = пи́ка (С. Л.), писок (С. З.), марми́за, марму́за, мацапу́ра, мурло́, харло́. Пр. д. під сл. **Ро́жа.**

2. машкара́, личи́на. Д. **Ма́ска.**

Хаси́мъ, рос. Taraxacum officinale = д. **Одува́нчикъ.**

Ха́та, хатёнка, ха́тишка, ха́точка = ха́та, ха́тка, хати́на, хати́нка (С. Ш.), аби яка — хатчи́на, халу́па, халу́пка, халупчи́на, халу́пина (С. Ш.), для чабанів — чаба́рня.

Ха́тьма, рос. Lavatera thuringica L. = ро́жа, соба́ча ро́жа. С. Ан.

Ха́ять, поха́ять, заха́ять = ха́яти (С. Ш.), га́нити, гу́дити і д. **Порица́ть.**

Хвала́ = хвала́, похвала́.

Хвале́бникъ, ца = хвалі́й, хва́льник, хвали́тель, ка (С. Ш.), хвале́ник (Лев.).

Хвале́ніе = хвалі́ння.

Хвалёный = хва́лений.

Хвали́тель, ница = д. **Хвале́бникъ, ца.**

Хвали́ть, похвали́ть, ся = 1. хвали́ти, велича́ти, сла́вити, до́брити (Лев.), похвали́ти, ся. — Хвалїм, мамко, нас: ви мене, а я вас. н. пр. — Хвали мя, губонько, бо та роздеру. н. пр.

2. хвали́ти ся, нахваля́ти ся і д. **Угрожа́ть.** — Хвалила ся попадя село підпалити. н. п.

Хвальба́ = хвальба́, хва́стощі, хвасть. С. Ш. — Хвальби повні торби, а в тїх торбах пусто. н. пр. — Дайте сančат хвастї підомчать. н. пр.

Хва́льный = д. **Похва́льный.**

Хва́станіе = хва́стання, велича́ння, хвальба́.

Хва́стать, похва́стать, ся, хвастну́ть = хвали́ти ся, вихваля́ти ся (С. Л.), хва́стати (С. Ш.), велича́ти ся (С. Л.), хизува́ти, ся, чва́нити ся. — Троянцї дуже розбрехались і чванили ся без пуття. Кот.

Хвастли́вость = хвастли́вість. С. Ш.

Хвастовня́, хвастовство́ = хвасть (С. Ш.), хва́стощі, чва́нство.

Хвастуни́шко = хва́стик. С. Ш.

Хвасту́нъ, хвасту́нья = хвасту́н, ха (С. Ш.), хвалько́, чванько́, хва́стик (С. Ш. Мал.).

Хвата́ніе = хвата́ння, хапа́ння, ха́панка, хапотня́ (С. Ш.).

Хвата́ть, хвати́ть, схвати́ть, ухвати́ть, ся = 1. хвата́ти, ся, хапа́ти, ся (С. Л. Ш.), порива́ти (С. Л.), ца́пати (С. Л.), схвати́ти, ся, схопи́ти, ся, ухопи́ти, ся (С. Ш.), зца́пати, зла́пати. — Топучий і бритви хапаеть ся. н. пр. — Кайдашиха ухопилась за полудрабки. Лев. — Схопили його та до станового. — Хапай бики, бо процесия їде. н. пр.

2. досяга́ти, достава́ти, досягти́, доста́ти. (Д. **Достава́ть 1.**)

3. става́ти, хвата́ти, достача́ти, вистача́ти, ста́ти, потягти́ і д. **Достава́ть 4.** — Стало на рибку, стане й на юшку. н. пр. — Хлїба потягне день на 5. С. Л.

4. бра́ти ся, взя́ти ся. — Чого не знаеш, за те не берись. н. пр. — **Хвати́ться за умъ** = за ро́зум взятись.

Хвати́ть, ся = 1. д. **Хвата́ть, ся.**

2. затопи́ти, заці́дити, клезну́ти і т. д. д. **Уда́рить 1.**

3. ви́хилити, ви́пити, уку́тати. — Та вишнівки з кварту укутали. Кот. — **Х. лишнее** = перехопи́ти, перебра́ти через мі́ру.

4. спітка́ти, урази́ти і д. **Пости́чь 1.** і д. **Поража́ть 3.**

5. д. **Огляде́ться** і **Спохвати́ться.**

Хва́тка = 1. хвата́ння, хапа́ння. С. Ш.

2. схід, росхі́д, збу́тов (великий).

3. дзьо́б (у хижих птиць).

Хва́ткій = 1. хапки́й. С. Ш.

2. похватни́й.

Хва́томъ = ра́зом, хва́тко, хватко́м, ха́пко, хапко́м. С. Ш.

Хва́тскій = хва́тський, хва́цький.

Хватъ = хват, зух і д. **Удале́цъ.**

Хвать = хап (С. Л. Ш.), хоп (С. Л.), хіп (С. Ш.), лап, цап, тьоп! — А кухарь хіп його за крило. Ос. — За удку хіп, а удка сїп! Гул. Ар. — Сюди хіп, туди хіп — за се сьмїття вісїм кіп. н. п. — Тьоп його по пицї!

Хвой = д. **Хво́я.**

Хво́йникъ = хвойня́к. С. Ш.

Хво́йный = хвоя́ний, хвойо́вий. С. Ш.

Хвора́ется = нездужа́еть ся, недобри́ть ся і д. **Нездоро́вится.**

Хвора́ніе = слабува́ння, хорува́ння.

Хвора́ть, захвора́ть = хвора́ти (С. Ш.), слабува́ти, нездужа́ти, неду́жати і д. **Боле́ть** і **Недомога́ть.**

Хворости́на = хворости́на, хвойди́на (С. Ш.), на стріху — ші́взина.

Хворости́нный = хворостя́ний.

Хворостни́къ = хворостни́(я́)к (С. Ш.); хмизня́к, сушня́к (дрібний).

Хво́ростъ = 1. хворо́ст (С. Ш.), хмиз (С. Л.), хамло́ (С. Ш.). — Ой не їдь же, мій милий, ти пивом, закидана доріженька хмизом. н. п. — Раз їздили вони в ліс, набрали там хамла і везуть. п. о. — **Хво́ростомъ выслать** = похмизува́ти, вхмизува́ти. — Вхмизували курінь. Мал.

2. вергу́н (С. Аф.), частїше мн. вергуни́.

Хво́рость = хво́рість, хво́рощі (С. Ш.), хи́рість, хорови́тість. — Кому користь, а нам хворість. н. пр.

Хво́ростный = хворостя́ний, хмизни́й.

Хво́рый = хво́рий (С. Ш.), хо́рий (С. Ш.), слаби́й, неду́жий.

Хво́рь = д. **Хво́рость.**

Хвоста́ть, хвостну́ть, ся = хви́ськати, стьоба́ти, хви́ськути (С. Ш.), стьобну́ти.

Хвосте́цъ = 1. ку́пер, ку́прик, огу́зок.
2. наконе́шник (батога).

Хвости́стый = хвоста́тий.

Хвосто́вый = хвостови́й. С. Ш.

Хвость, здр. **хво́стикъ,** поб. **хвосте́ще** = хвіст, здр. хвістик, поб. хвостя́га, хвости́ще, з самого початку — ре́пиця, у сома — о́бмах, у барана — бурдю́к (С. Ш.), курдюк. — А хорт як укусив за хвіст, та при самій репиці одкусив. н. о. — **У него́ хвостъ дли́ненъ** = він чоловік сіменистий, вели́ку сім'ю ма́є.

Хвощёвина, хвощъ, рос. Equisetum arvense L. = пе́стиш, пе́стиші, польова́ со́сонка (С. Ан.), E. hyemale L. = хвіщ, хвощ (С. Ш.), E. pratense L. = хвоща́й. С. Ан.

Хвощъ = ві́хоть. С. Пав.

Хво́я = 1. хво́я (С. Ш.), гли́ця (С. Л.), шпи́лька, го́лка (хвояного дерева).
2. ги́лка, вітка, галу́зка (хвояного дерева).

Хи́жина, хи́жинка = ха́тка, хати́на, хати́нка, аби яка — халу́па, халу́пина, халу́пчи́на, хатчи́на. С. Ш. — Між горами там долина, в тій долині есть хатина. Руд. — Воно не яке там і житло: халупчина та повіточка. Кн.

Хи́жникъ, ца = халу́пник, ця.

Хи́каніе = хіхікання (С. Ш.), по́сьмішки.

Хи́кать, хи́кнуть = хіхікати, хіхотїти, хіхікнути (С. Ш.).

Хи́ленькій = кво́ленький, слабе́нький.

Хи́лость = хи́рність, недолу́жність.

Хи́лый = кво́лий, хи́рний (С. Ш.), хи́рий, хорови́тий, слабови́тий, нездоро́вкуватий, недолу́гий, недолу́жний.

Хилѣ́ть, похилѣ́ть = хи́ріти, хля́сти, хля́нути, похи́ріти, охлясти, упада́ти, упа́сти на си́лах.

Хиля́къ = плоху́та. С. Л.

Химери́ческій, химе́рный = химе́рний, неподо́бний.

Хи́микъ = хи́мик, хе́мик.

Хими́ческій = хи(е)мічний.

Хи́мія = хи́(е́)мія.

Хирома́нтикъ = воро́жбит (по долоні)

Хиротониса́ть = д. **Рукополага́ть.**

Хирото́нія = д. **Рукоположе́ніе.**

Хирѣ́ть = хи́ріти, хирнїти, ґи́біти, чевядїти, кови́знути і д. **Хилѣ́ть.** — Як почав чевядїти, та вже до самої смерти. Кн.

Хи́тить, ухи́тить = захища́ти, захисти́ти.

Хи́тренькій = хитре́нький, лука́венький.

Хитре́цъ = хи́трий, крута́рь, крутїй.

Хитри́ть = хитрува́ти (С. Л.), микулять, хархирува́ти (С. Ш.), полїтикува́ти ся. — Хитрує, як старий собака. н. пр. — Треба якось хитрувати, на способи братись. Мова. — От вона як уже там не хитрувала, та не могла взять. н. к.

Хитро́ = му́дро, шту́чно, узлова́то.

Хи́тро = хи́тро, лука́во.

Хитросплете́ніе = ви́крутнї.

Хи́трость = хи́трість, хи́трощі; мудра́ция. — Хитрощами не довго проживеш. н. пр.

Хитроу́мный = хи́тро-му́дрий. — Так Одисей хитромудрий одвітив. Ніщ.

Хи́трый = 1. му́дрий, шту́чний і д. **Иску́сный.**
2. хи́трий, лука́вий.

Хихи́кать = д. **Хи́кать.**

Хище́ніе = крадіж, ка, драпі́жство (С. Ж.), шарпани́на (С. Ж.).

Хи́щникъ = хижа́к (С. З. Л.), дра(я)піка (С. З.), лупі́жник (Кн.), драпі́жця (С. Ж.), ша́рпач (С. Ж.). — Налетїли на мій двір хижаками і рознесли ворота і лїсу. Кн. — Як просьвітять ся правдою науки, не дасть ся хижакам у хижі руки. К. Б.

Хи́щническій = хижа́цький, драпі́жний (С. З.). — Не згада його на сьвітї нї одна людина, і нїхто не приголубить хижацького сина. К. П.

Хи́щничество = хижа́цтво (С. З. Л.), драпі́жство (С. З.), лупі́жство, шарпани́на (С. З.). — Мов вовки — в серцї тільки хижацтво мають. Ос.

Хи́щность = хи́жість.

Хи́щный = хи́жий (С. З. Л.), хижа́цький, драпі́(е́)жний (С. З.). — Притаїв ся, прихилив ся, жде він — не діждеть ся, що убогий в його лапи хижі попадеть ся. К. П. — Дивить ся хижо, мов сова. Ос. — Печеніги народ хижий, що кочував в степах. Бар. О. — Тільки чутно здалека, як вовки драпіжні завивають. Грінч. — А плац, що повний був квіток, тепер плодив клубки гадюк, і над помрілими лугами, з сосни драпежний каркав крюк. В. Щ.

Хладнокро́віе, хладнокро́вность = байду́жність.

Хладнокро́вный, но = байду́жий, байду́же, холо́дним се́рцем.

Хладъ = д. **Хо́лодъ.**

Хладе́ть = д. **Холоде́ть.**

Хламовщи́къ = д. **Старьевщи́къ.**

Хламости́ть, захламости́ть = зава́лювати, завали́ти, замотлоши́ти

Хламъ=мо́тлох (С. З.), бавалу́ччя (С. Л. Ш.), хлам (С. Ш.), хламіття, ва́валь (С. Л.).

Хлеба́ніе = сьо́рбання, хле́пта́ння (С. Ш.).

Хлеба́тель = хлепту́н. С. Ш.

Хлеба́ть, хлебну́ть = сьо́рбати (С. З. Л.), хлебта́ти, хлепта́ти (С. Ш.), хльо́бати, хле́пати (С. Ш.), хльопта́ти, хлиста́ти, лиґа́ти, сьорбну́ти, сьорбону́ти і т. д. — Нагодувала малу, сьорбнула сама кільки ложок. Коц. — Сьорбай, не дбай: хоч рідке, аби баґацько. н. пр. — Сьорбай юшку, на дні̂ рибка есть. н. пр. — Ніколи у смак заспути, ніколи борщу сьорбнути. Кот. — Ти, Андрушку, хлебчи юшку, а я мнясце, бо мене дитина сце. н. пр.

Хле́беть = хле́піт. С. Ш.

Хлебо́къ = сьорбо́к.

Хлёбывать = д. **Хлеба́ть.**

Хлеста́ніе = хльо́стання, хви́ськання, ля́скання.

Хлеста́ть, хлестну́ть, ся = 1. стьоба́ти, хви́ськати (С. Ш.), хлеска́ти, ля́скати, хво́ськати, цвьо́хати, шмага́ти, мо́рськати, хвостика́ти (С. Ш.), стьобну́ти, хви́снути (С. Л. Ш.), ля́снути, цвьо́хнути, морсну́ти (С. Л.), джиґону́ти, вджиґну́ти. — Як хвиснув його лозиною. — Хвиськаючи по долівці батіжком. Пр. — Стьобни правого коня. — Як почав хлескати по щелепах. Кн. — Лясвув погонич пугою. К. З. Ю. Р. — Ходить по базарю, ляскае тим батіжком. Грінч. — Давай його батогом цвьохать. Грінч.

2. хлеста́ти, плю́скати, хлесну́ти, плю́снути, ся.

Хлёсткій = хвиськи́й (С. Ш.), хвисткий.

Хлёсъ = хвись. С. Ш. — Лозиною хвись по руці.

Хлобыста́ть, хлобысну́ть = 1. мота́ти ся, тіпати ся, теліпати ся, би́ти ся.

2. би́ти, лупи́ти і д. **Удари́ть** (дуже).

Хло́паніе = хло́пання; ляскання; грю́кання.

Хло́пать, хло́пнуть = хло́пати, хля́пати, ля́скати (С. Л.), хло́пнути, хля́пнути, ля́снути (С. Л.). — Лиснула пуга над кіньми і гнїді понеслись, мов на крилах. Ниц. — **Хло́пать въ ладо́ши** = плеска́ти в доло́ні. — Їде малий та в долоні плеще. н. п. — **Х. глаза́ми** = лу́пати, клі́пати (Лев.). — **Хло́пнуть две́рью** = грю́кнути, гря́кнути, грюкону́ти, хрьо́пнути.

Хло́покъ = кло́ччя.

Хлопо́къ, рос. Gossypium herbaceum L. = ба́вовник, баво́вна, ба́велна, баву́на, ба́вонь. С. Ш. — **Х. кіевскій**, Asclepias Syriaca = ластівець.

Хлопота́ніе = кло́поти, па́дькання.

Хлопота́ть = клопота́ти, ся (С. З. Л.), дба́ти, піклува́ти ся, ту́пати, тупкува́ти (С. Ш.), турбува́ти ся, па́дькати, ся, дуже — побива́ти ся, морокува́ти ся, моро́чити ся, багато — розклопота́ти ся, перестать — переклопота́ти ся. — Ой нехай же він спить, щоб уже й не встав, щоб твоєї бідної головки та й не клопотав. н. п. — Так за тебе дбають, як собака за пьяту ногу. н. пр. — Як є коло чого тупать, то є що й хрупать. н. пр. — Приняв тебе я до себе малим сиротою! Побивав ся дні і ночі, не спав над тобою. Руд.

Хлопотли́вость = кло́пітність.

Хлопотли́вый = клопітли́вий, клопітни́й. — Од начала клопотливого уряду мойого. С. З.

Хлопотня́ = 1. лопотня́, лопотня́ва, гуркотня́, грюкотне́ча.

2. кло́поти, клопітня́, ту́пцяння (С. Ш.); тупцюва́ння.

Хлопоту́нъ, хлопоту́нья = клопоту́н, ха, ту́пало (С. Ш.), метушливі — побі́гач (Лев.), квокту́ха.

Хло́поты = кло́піт (С. З.), кло́поти, заходи (С. Л.), по́ранка, по́рання, поранина, тяжкі — моро́ка, жура́, глоба́. — Не мала баба клопоту, так купила пороса. н. пр. — Не журись, що нема чобіт, менше буде клопіт. н. пр. — З тим ділом багато заходу. С. Л.

Хлопоу́хій = капла́у́хий, клапоу́хий. — По толоці каплаухі йдуть, аж уші теліпають ся. С. З.

Хлопу́шка = хло́павка, пу́кавка.

Хлопча́тая бума́га = д. під сл. **Бума́га.**

Хлопча́тникъ = д. **Хлопо́къ.**

Хлопчатобума́жный = бавовня́ний, бавня́ний.

Хлопъ = бух, лясь, лусь, луп (Ос.). — Лусь його по голові. — Лясь один другого.

Хло́пье = кло́ччя, пластівці, пластівні. — Сніг іде пластівнями. — Ото який сніг пластівець верне. Кн. — **Хло́пьями па́дающій снѣгъ** = пластівни́стий.

Хлы́нуть = лину́ти, ри́нути (С. Л.), пори́нути, хлю́нути, гу́нути (С. Л.), поросну́ти, бу́рхнути. — Вода в криниці вразу так і ринула. — Поросипали й Рутуляне, як од дощу в шатер цигане. Кот.

Хлыща́ = д. **Рысца́.**

Хлыста́ть = д. **Хлеста́ть.**

Хлысто́вка = д. **Хлеста́ніе.**

Хлыстъ, хлыстикъ = 1. прут, лози́на, пру́тик, лози́нка.

2. бич, би́чик. — Собака тікає не від калача, а від бича. н. пр.

3. (сектар) — шалану́т, шапли́шник (Хар.).

Хлысть = лясь, хвись.

Хлѣбецъ = хлїбець, хлїбчик і д. **Хлѣбъ** (здр.).

Хлѣбенное = д. **Пече́нье** 2.

Хлѣбенный = хлїбний, хлїбовий.

Хлѣбина = о́бнїж, перга́. — Та жовтенька обнїж, яку бджоли несуть з поля на своїх нисочках, це квітковий пил, що розводить ся в середині квіток. Цю обнїж вони утоптують гарненько. Оце й буде перга, якою бджоли теж годують ся, мов ми хлїбом. Степ. О.

Хлѣбная = д. **Хлѣбня.**

Хлѣбникъ = хлїбник (С. Ш.), хлїбопе́ка (С. Ш.) хлїбо́вчик (С. З. Ш.), пе́карь (С. З.). — Хлїбовчик їде, він хлїба везе. н. п.

Хлѣбница = 1. хлїбниця (С. Ш.), пе́карка, перепіча́йка і д. **Булочница.** — Така погана перепічайка — напече хлїба глевкого. в. о.

2. рос. Calta palustris L. = фія́лковий корі́нь. С. Ан.

Хлѣбный = хлїбний. — **Х. дерево**, Artocarpus incisa = хлїбовни́к (Зем.), хлїбове́ць (С. Ж.). — **Х. жукъ** = д. під сл. **Жукъ.** — **Х. зерно́** = пашни́на, зерно́, пашни́ця, пашня́. — Роди, Боже, жито, пшеницю, всякую пашницю. н. пр. — **Х. квашня́** = дїжа́.

Хлѣбня = хлїбня, пека́рня. С. Ш.

Хлѣбопа́шенный = хлїборо́бський. С. Ш. — Не міг найти такого чоловіка, щоб добре знав хлїборобське дїло. н. к. Грінч.

Хлѣбопа́шество = хлїборо́бство і д. **Земледѣліе.**

Хлѣбопа́шествовать = хлїборо́бити, хлїбопа́шити. — Де-котрі чумакують, а більше хлїбороблять. Хар.

Хлѣбопа́шецъ = хлїборо́б (С. З. Ш.), землеро́б, па́харь, гречкосїй і д. **Земледѣлецъ.** — Вона хороша, як тая квітка, а таки йде заміж за хлїбороба. Кв. — Хлїбороб уклонив ся бабі, подякував тай поїхав. н. к. Грінч.

Хлѣбопа́шный = хлїборо́бний.

Хлѣбопека́рня = д. **Хлѣбня.**

Хлѣбопе́карь, хлѣбопёкъ = д. **Хлѣбникъ.**

Хлѣборо́дный = хлїборідний (С. Ш.) і д. **Урожа́йный.**

Хлѣбо́солъ, хлѣбосо́лка = хлїбосо́л, ка (С. Ш.), хлїбосо́лець.

Хлѣбосо́льный = хлїбосо́льний. С. Ш.

Хлѣбосо́льство = хлїбосо́ль, ство. С. Ш. — Я в ним у хлїбосолї не був. Хар.

Хлѣбоѣдъ = дармоїд.

Хлѣбушка = хлїбець, хлїбчик.

Хлѣбъ = 1. хлїб, здр. хлїбець, хлїбчик, один цілий — хлїби́на, дїт. — па́па, па́пка, невипечений — глевки́й х., глевтя́к, не добре спечений — благи́й х. (щоб не сказати: поганий), з борошна, що раз просіяне через сито — разови́й, спечений з тїста, що вискребено з дїжі — ви́с(ш)крібок, спечений з ягодами калини — кали́няник, кали́нник. — **Бѣлый х.** = бу́лка (С. Л.), з шапками зверху, помазаний олією = книш. — **Горбу́шка, краюха хлѣба** = окра́єць, окра́йчик. С. Л. — **Горо́ховый х.** = горо́хвяник. — **Гречнёвый х.** = греча́ник, стовпе́ць. С. Л. — **Ломо́ть, ломтикъ х.** = ски́ба, ски́бка, ски́бочка (С. Л.), сухий — суха́рь, осу́шок. — **Неклёванный х.** = ситниця. С. Л. — **Пло́скій х.** = пере́пічка, підпа́лок, корж (С. Л.). — **Пасха́льный х.** = па́ска, па́пушник, ба́ба. — **Прѣсный х.** = прісня́к. — **Пшени́чный х.** = пшени́шник, паляни́ця, паляни́чка, маленький круглий — бухане́ць. — **Просяно́й х.** = мала́й. С. З. — **Ржано́й, че́рный х.** = хлїб, жи́тний х., житня́к. — **Сва́дебные хлѣбы** = корова́й, шишки́, голубки́, борона́, гре́бень або пра́ник, ле́жень, верч, ди́вень або кала́ч і т. д. д. „Свадебные хлѣбы" — Ястребова. Кіев. Ст. 1897 — 11. — **Хлѣбы валя́ть** = дїжу́ виробля́ти. Ман. — А баба хлїб Бровку шпурнула і горло глевтяком заткнула. Кот. — Повна піч паляниць, а посередині книш. н. з. (зорі і місяць.) — Одрізана скиба од хлїба — її не притулиш. н. пр. — Христос воскресе! Матвій паску несе. н. пр. — Паляниця — хлїбові сестриця. н. пр. — Лучче хлїб з водою, як буханець з бідою. н. пр. — Ой малаю, малаю! за хлїб тебе не маю. н. пр. — Де коровай вбірають і хорошенько співають. н. п.

2. пашня́ (С. Л.), пашни́ця, збіжжя (С. Л.), жита з пшеницею — су́ржик, після віяння — по́слїд, ви́точки. — Роди, Боже, жито, пшеницю, всякую пашницю. н. пр.

3. бо́рошно і д. **Мука́.**

4. хліб (на ниві), нашня́, нашни́ця, що виліг — поля́глиця, вибитий градом — градобі́йця, що колосить ся — колосі́й, вжатий — жни́во, жни́тво, скошений — кошени́ця. Сп.

Хлѣбъ-соль = хлїб-сіль, хлїб та сіль. — Хлїб та сіль! Їмо та свій. н. пр. — **Хлѣбъ-соль води́ть** = бува́ти в хлїбосо́лї.

Хлѣвъ, хлѣви́шко, хлѣвуше́къ = хлїв, хлїве́ць, хлївчик, без дверей — повітка, для волів — волі́вня, бичня́ (С. Л.), для гусей — гуся́тник, для корів — коро́вник, овечий — коша́ра (С. Л.), для свиней — свиню́шник, свина́рник, свини́нець, ку́ча (С. Л.), де одгодовують свиней на сало — саж, для телят — теля́тник.

Хлю́стать = д. **Захлю́стать.**

Хля́бать = хля́пати. — Колесо хляпає — треба перетягти́.

Хлябь = прірва.

Хмелево́дство = хмельни́цтво. С. Жел.

Хмелево́дъ = хмеля́р. С. Жел.

Хмелево́й = хмільо́вий, хмеле́вий.

Хмель = 1. рос. Humulus Lupulus L. = хміль, хмель. С. Ан. — Ой хмелю мій, хмелю, тонкая хмелина, де ж ти, хмелю, зіму зімував, що й не розвивав ся? н. п. — н. п. — Висипав ся хміль із міха, тай наробив Ляхам лиха. н. пр.

2. хміль, чмир (С. З.). — **Подъ хмелько́мъ** = д. **На́веселѣ.** — **Во хмелю́** = на підпи́тку, зпъя́ну, по пъя́ному, під пъя́ну ру́ку. — На підпитку нема спину. н. пр.

Хме́льникъ = хме(і)льни́к. С. Жел.

Хмельно́й = 1. підпи́лий, пъя́ний, на підпи́тку. — А вже підпилий як засне, то хоч коти гармати — і усом не моргне. К. Ш.

2. пъянки́й, шу́мний, міцни́й. — Пъянке пиво.

Хмельно́е = пъя́не.

Хмелѣ́ть, охмелѣ́ть = хмелїти, пъянїти, впива́ти ся і д. **Опьянѣва́ть.**

Хму́рить, нахму́рить, ся = 1. су́пити (С. Л.), насу́плювати, хму́рити, ся і д. **Насу́питься 1.**

2. їжити ся, стовбу́рчити, ся, наїжити, ся, настовбу́рчити ся, настовпу́жити ся (про птиць).

3. хма́рити ся, нахма́рити ся і д. **Насу́питься 2.**

Хму́рный = похму́рий, пону́рий і д. **На́смурный 2.**

Хмы́лить = обтїсувати це́глу.

Хны́каніе = пхи́кання.

Хны́кать = пхи́кати. — Неначе не плаче, тільки пхика. К. Ш.

Хо́ботъ = 1. (у слона) — хо́бот. — З голови у слона повис довжелезний ніс, хобот, ним він брав їжу, натягав воду. Грінч.

2. (у комах) — соса́льце. — Сосальце добре можна роздивитись у комаря або мухи, тодї як вони ним сосуть що, або у метелика. Степ. О.

Хода́тай = засту́пник, стара́тель; хода́к (С. Л.), хода́тарь. — **Х. по дѣла́мъ** = адвока́т, повірений; глумливо — брехуне́ць.

Хода́таица, хода́тайница = засту́пниця, стара́телька.

Хода́тайство = засту́пництво; кло́поти.

Хода́тайствовать = заступа́ти ся, обстава́ти, става́ти за ко́го; клопота́ти, ся.

Ходе́бщикъ = розно́щик, кра́марь, коробе́йник, варя́г (С. Л.), що вимінює — ра́шевець, щети́нник.

Хо́день, у виразї: **ходенёмъ ходи́ть** = хо́дором ходити. — А козаки навприсядки садили, аж лави ходором ходили. К. Б. — Перед паном Хведором ходить жид ходором. К. Ш.

Ходи́ть = 1. ходи́ти, ступа́ти, швидко і дрібно — тю́пати (С. Л.), дріботїти, дробцюва́ти, поспішаючи — чимчикува́ти (С. Л.), шкандибаючи — шкандиба́ти (С. Л.), шкитильга́ти, важко — тягти́ ся, пха́ти ся, пле́нтати ся, плуга́нити ся, ча́пати, челе́пати, не твердо — ди́бати, широко ступаючи — ци́бати, ледве — брести́, чвала́ти (С. Л.), опіраючись — о́пірцї ходи́ти, навкруги — кружа́ти, кружля́ти, просто — простува́ти, про́сто йти́, то сюди то туди — снови́гати і д. під сл. **Идти́.** — **Х. по́ міру** = проси́ти ми́лостиню, попід вікнами ходи́ти, простяга́ти ру́ку, старцюва́ти, же́брати. — **Х. по чьи́мъ стопа́мъ** = 1. уступа́ти у слїд, перейма́ти і д. **Подража́ть.** 2. слїдкува́ти, сте́жити, пантрува́ти, зори́ти і д. **Слѣди́ть 3.** — **Х. дозо́ромъ** = дозира́ти.

2. пла́вати, ходи́ти (про риби і судна). — Оселедцї ходять табунами.

3. ходи́ти (в грі в карти і дамки).

4. шумува́ти, гра́ти, мусува́ти і д. **Броди́ть 3.**

5. клопота́ти, ся, стара́ти ся, дба́ти. — **Х. за кѣмъ** = догляда́ти. — **Х. за чѣмъ** = по́рати ся (коло чого). — **Х. по суда́мъ** = клопота́ти в суді.

Хо́дкій = ле́гкий, бігки́й, розко́тистий (про судна та екіпажі).

Ходово́й = ходови́й.

Ходо́къ = 1. ході́льник, хода́к. — Який тепер в мене ходак? Старію ся уже п. Хар. — Послали ходаків.

2. д. **Пройдо́ха.**

Ходу́лочникъ, пт. Himantopus rufipes = щудла́к, щудлачо́к. С. Жел.

Ходу́ля, частіше мн. **ходу́ли** = 1. хідлї (С. Ш. Жел.), ци́би, ди́би (С. Л.). — Став на хідлї тай давай цибати.

2. хідлї (станочок на колїщатках, в котрих привчають дітей ходити). С. Ш.

Ходу́нъ = д. **Хо́день.**

Ходъ = 1. хід (С. Ш.), хода́, хо́дка, хідня́ (С. Ш.), рух. — Не трать ходу до поганого роду. н. пр. — Три днї ходу, а до обід празнику. н. пр. — Пів години ходки. Кр. — **Дѣло пошло́ въ ходъ** = дїло пішло до́бре. — **Пасти́ на ходу́** = по́паски. Сп.

2. хід, прохід, узенький — сутки́, суточки́, в дамарі — перегі́н, потайний — потайни́к.

3. хід (у повозки).

4. збут, схід.

5. ход, проце́сия. — Хапай бики, бо процессия йде. н. пр.

Ходьба́ = 1. ходня́ (С. Л.), хідня́ (С. З. Ш.), хо́дка (Кр.), ходя́чка (Лев.), походе́ньки. — Їсти в ходячку. Лев. — А він по всяк час у походеньках. Лев.

2. до́гляд, пильнува́ння, дбання́, кло́поти, ходи́ни, ходня́. — Кому родини, а менї ходини. н. пр. — За саму ходню в суді сорочки позбуде. Кн.

Ходя́чій = ходя́чий, ходя́щий. — Не дай спати ходячому, серцем заміряти. К. Ш.

Хожа́лый = посланéць і д. **Разсы́льный.** — **Хожа́лыя де́ньги** = гуля́щі гро́ші.

Хожде́ніе = 1. ході́ння, хід (С. Ш.) і д. **Ходьба́ 1.** — Нічого не застрелили, а скільки ходїння. Кр. — **Х. взадъ и вперёдъ** = топтани́на. С. Ш.

2. д. **Ходьба́ 2.**

Хозя́йка, хозя́юшка = хазя́йка (С. Ш.), господи́ня (С. Л.), господа́рка, паніма́тка (С. Л.), ґазди́ня (Гал.), хазя́ечка, господа́рочка, паньмату́ся, досьвіток — досьвітча́на ма́ти. Ос. — А хазяїн його лає, ще й хазяйка вимовляє. н. п. — Хазяйка в дому — поправа всьому. н. пр. — Добра господиня, коли повна скриня. н. пр. — По господинї й наймит. н. пр. — Чому б Хима не господиня, та почов бракує. н. пр. — Одружив ся, поняв собі дївчину-господарку. Ос. — Ґаздинї топлять зрані, щоб скоро зварити обід. Фр.

Хозя́йкинъ = хазя́йчин (С. Ш.), господа́рчин, паніма́тчин.

Хозя́йничанье = хазяїнува́ння, господарюва́ння, по́рання. С. Л.

Хозя́йничать = хазяїнува́ти (С. Л. Ш.), хазяюва́ти (С. Ш.), господарюва́ти (С. Л.), господа́рити (С. Л.), хазяйствувати (С. Ш.), порядкува́ти, по́рати ся (С. Л.). — Помолив ся Богу і пішов на двір господарювати. Грінч. — Більше у обозї ходив, а мати сама дома хазяйствувала. Кр.

Хозя́иновъ = хазя́їнів (С. Ш.), господарів.

Хозя́инъ = хазя́їн (С. Ш.), госпо́да́р(ь), хазя́й (С. Ш.), ґа́зда (Гал.). — Без хазяїна і двір плаче. н. пр. — Хазяй на всю губу. С. Ш. — Де господарь не ходить, там нивка не родить. н. пр. — Господарь як чиряк, де схоче, там і сиде. н. пр. — А господарям — поле орати, а господиням — кросна ткати. н. п. — А ввійшов до хати, став вітати, зачали мі чєсні ґазди горівки давати. н. п. Б.

Хозя́йски = по хазя́йськи.

Хозя́йскій = хазя́йський (С. Ш.), хазяїв (С. Ш.), господа́рський (С. Л.).

Хозя́йственный, но = господа́рний, но (С. Л.); хазя́йливий, во, хазяїнови́тий. — Як не гарно, та не господарно. н. п.

Хозя́йство = хазя́йство (С. Ш.), господа́рство (С. Л.), господа́рка (С. Л.), лас. — хазя́йствечко, господа́рствечко. — В господарстві все пішло на лад. Грінч. — Привикай до господарства з молоду, не будеш знать на старість голоду. н. пр. — Сяк так розталапив господарствечко. Ос. — **Хозя́йствомъ устро́иться** = охазяїнува́ти ся.

Хозя́юшка = д. **Хозя́йка.**

Холе́ра, Cholera morbus = хале́ра.

Холе́рикъ = жо́вчний, гнївли́вий, дражли́вий, пальо́ний.

2. хале́рний.

Холери́ческій = д. **Холе́рикъ 1.**

Холе́рный = хале́рний.

Хо́лить, вы́холить = пе́стити, пестува́ти, хаю́чити (С. Ш.), обхоля́ти і д. **Выхо́ливать.**

Хо́лка = штия (С. Жел.), чубо́к.

Хо́лмикъ = д. **Холмъ.**

Холми́стый = наго́ристий, горба́стий, пагі́рчастий, пого́ристий (С. Жел.).

Холмообра́зный = горбова́тий, горбкува́тий.

Холмъ, хо́лмикъ = холм, холме́ць (С. Жел.), горб, горбо́к, горбо́чок (С. Жел.), при́гор, при́горок, па́го́рок (С. З.), буго́р (С. Л.), шпиль, шпильо́к, шпиле́чок, салітровий — бурт, насипаний — копе́ць, більший — моги́ла. — Ой там на горбочку косив мужик спілу гречку. н. п. — Де кінчить ся межа копець насипаний. С. Л.

Холоде́цъ = 1. д. **Спа́ржа.**
2. холодни́к (д. **Ботви́нье** 2.)

Холоди́льникъ, ца = холодни́к.

Холоди́льный = холодя́чий.

Холоди́ть, охолоди́ть, ся = холоди́ти, студи́ти, прохолоди́ти, ся.

Холо́дненькій = холодне́нький.

Холоднёхонькій = холоднісінький.

Холодни́къ = д. **По́гребъ.**

Хо́лодно = хо́лодно, зимно, сіверко, сівечно.

Холодноватый, то = холодне́нький, ко, по́холодний.

Холо́дное = холоде́ць, драглі, холо́дне. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот. — Були драглі — та спать лягли. н. пр.

Хо́лодность = холодність.

Холо́дный = 1. холо́дний, зимний (С. Л.), студе́ний, сіверкий.
2. сти́лий, нела́скавий.

Холодъ = хо́лод, сту́день, моро́з, великий — холодне́ча (С. Л.), лють, дітське слово — дюдя.

Холодѣть, охолодѣть = холодіти, холодніти, холоднішати, холо́нути, нахоло́жувати ся і д. **Охладѣва́ть.**

Холода́нка = жа́ба (земляна).

Холоже́ніе = охоло́жування.

Холо́пій = хло́пський.

Холо́пка = хло́пка.

Холо́пскій = хло́пський, ра́бський.

Холо́пствовать = 1. бу́ти хло́пом.
2. плазува́ти. — **Холо́пствующій** = лаки́за, лаку́за, підніжок.

Холо́пъ = хлоп, кріпа́к, підда́ний, раб.

Холостёжь = парубо́цтво.

Холости́льщикъ = холощій (Кп.), валаща́л (Мап.), що завертає бугаїв — перевертайло і д. **Кастра́торъ.**

Холости́ть, охолости́ть = 1. валаша́ти, виклада́ти, хараша́ти і д. **Вало́шить.**
2. (про рослини) — обрива́ти цьвіт (зайвий).

Холосто́й, хо́лостъ = холости́й, нежона́тий, па́рубок. — **Холосты́мъ быть, пробы́ть** = парубкува́ти, молодикува́ти, бурлакува́ти, пропарубкува́ти, пробурлакува́ти. — **Холоста́я жизнь** = парубкува́ння, бурлакува́ння. — **Вести́ х. ж.** = парубкува́ти, бурлакува́ти. — **Х. рыба** = без ікри́, ялова́. — **Х. заря́дъ** = сліпий набій (без дробу і кулі). — **Х. строе́ніе** = надві́рна будо́ва.

Холостьба́ = парубкува́ння, бурлакува́ння. козакува́ння.

Холостя́къ = холости́й, нежона́тий, на́рубок, бурла́ка, зб. — парубо́цтво, бурла́цтво.

Холостя́цкій = парубо́цький, бурла́цький.

Холостя́чество = д. **Холостьба́.**

Холоще́ніе = валаша́ння, викла́дування.

Холсти́на = полотни́на.

Холсти́нка = полотня́нка.

Холсти́нный = полотня́ний (С. Жел.), полотя́ний, полоте́нний.

Холстъ = полотно́, кусок — полотни́на, штука — суві́й, товсте — то́встка, грубе дуже — вере́та, ряднина, хря́щ, в сім пасом — семі́рка, в десять — деся́тка (С. Аф.).

Холстяно́й, холщёвый = д. **Холсти́нный.**

Холщёвникъ = полоте́нщик. С. Жел.

Хо́ля = ро́скіш; пе́стування, па́нькання. — Живе в роскоші. Кр.

Хомута́ть, охомута́ть = надіва́ти, наді́ти хаму́т.

Хому́тный = хамуто́вий, хаму́тний.

Хому́тъ = хаму́т, хамуте́ць, ремні при хамуті — набідрок.

Хомя́къ, Mus Cricetus = хома́, хомъя́к. С. Жел.

Хопёръ = ба́ба (що нею палі забивають).

Хоре́вый = тхоре́вий.

Хорёкъ, зьв. Mustela putorius = тхір (С. Л. Ш.), один — тхори́на (С. Ш.), мале — тхо́рик, тхореня́, мъясо його — тхори́на (С. Ш.), зьвірьок сей зветь ся ще — довгому́дик. — Дома лев, а на війні тхір. н. пр. — Тхір часто звик ходить на голубник. Б. Б. — Був собі дід та баба, та внадив ся до їх довгомудик курчат таскати. п. к.

Хори́стъ = хори́ста, пі́вчий.

Хóрный = хоровúй, гуртовúй.

Хоровóдъ = танóк (С. Л. Ш.), танóчок (С. Ш.), тáнчик. — В славнім місті у Каневі дівок танок ходить, молодая Бондарівна усім перед водить. н. п. — Сім дочок — свій таночок. н. пр. — Дівчаточкам своя воленька — за стрічечку та за віночок, на улицю та у таночок. н. п.

Хоровóдный = танковúй. — Х. йгры = хрéщик, кривúй танéць, корóль, горóшок, вивід, шум.

Хоровóй = хоровúй, гуртовúй. — Вечір тихий, вечір ясний, сонце гасне, дотаїва, роздаєть ся на леваді давінко пісня гуртова. Свл. Ап.

Хорóмы = будúнок, хорóми, гóрниці. — Колись в хороми я зайшов, давно покинуті панами, і ряд покоїв перейшов. В. Щ.

Хоронéніе = ховáння.

Хоронúть = 1. (схоронúть, ся) — ховáти (С. Л.), сховáти, заховáти, ся. — Сховались, тай попались.

2. (похоронúть) — ховáти, поховáти. — Умер чумак в неділеньку вранці, поховали чумаченька та у зелёному байраці. н. п — Не доїхав козаченько до нової хати, несуть його дівчиноньку до гроба ховати. н. п.

Хорохóриться, расхорохóриться = хвабрувáти (С. Ш.), гороїжити ся (Граб.), кострúчити ся, прúндити ся (С. Л.), индúчити ся, пиндю́чити ся, розхвабрувáти ся, розпрúндити ся. — Так розприндив ся, що й не приступай. С. Л.

Хорохóришко = хвалїй, хвáстик, хвалькó, чванькó. — Поки хвалько нахвалить ся, будько набудеть ся. н. пр.

Хорóшенькій = гарнéнький, гарнїсінький, хорошкувáтий (Лев.). — Поки маленько — гарненьке, побільшає — погіршає. н. пр. — Вона гарна гарнїсінька, як та рожа повнїсінька. н. п.

Хорошéнько = гарнéнько, любéнько, хорошéнько. — Попереду Дорошенко веде своє військо хорошенько. н. п.

Хорошёхонько = гарнéсенько, хорошéсенько, хорошíсенько, любéсенько.

Хорóшій = хорóший, гáрний (С. Аф. З. Л.), дóбрий (С. З. Л.), добрячий, гóжий, крáсний (С. Жел.), лéпський, лáдний, долáдний, порядний, фáйний (Гал.). — Гарна, як квітка в полї. н. пр. — Що червоне, то й гарне, що солодке — то й добре. н. пр. — Добра господиня, коли повна скриня. н. пр. — Кавун добрячий. — Лепський то десь город Харьків. Кв. — Така хороша, як намальована. С. З. — Одежа на йому гарна, кінь лепський. н. к. — Бо Василько файний, тай файно танцює: попід ручку обертає, тай в личко цілує. н. п. Бук. — Весна красна. н. п. — А у вас картопля красна. Кр.

Хорошó = 1. хорошé, гáрно, гарáзд, дóбре, лéпсько, доладу́, крáсно, фáйно (Гал.). — Гарно грає, ще краще сьпіває. н. п. — Гарно твоя кобза грає, любий мій земляче! Аф. — Добре роби, добре й буде. т. пр. — Було добре, та давно, а буде гаразд, та не зараз. н. пр. — Сьвятий спокою — гаразд з тобою. н. пр. — Ой не гаразд Запорожцї, не гаразд зробили. н. п.

2. дóбре, гарáзд, сїлькíсь (С. З.), иносе. — Ну, добре, нехай буде, як ти кажеш. — Та приводь же хлопця раніш. Иносе.

Хорошѣ́ть = гарнїти, гарнїшати, крáщати, кращіти, кращíшати, хорошїти, лїпшати.

Хору́гвь = х(к)орогвá (С. З. Л.), корогóв, корогóвка (С. З.), коровгá. — Одмінию сьвятій Покрові сьвічку дорогую і на корогов до церкви двістї подарую. Мак. — Ховають старого і три коровзї до гробовища понесли. Київ. губ. — Військо йде, корогвки мають. н. п.

Хору́жій = хору́жий. — А по серединї пан хоружний, під ним кониченько сильний дуже. н. п. — Лучче живий хоружний, як мертвий сотник. н. пр.

Хоръ = хор, гурт, півча. — На похоронах сьпівало дві півчі: архирейська, а друга наша. Кн. — **Хóромъ** = гуртóм. — Щоб слухать, як косарі гуртом пісні косарськиї сьпівають. Свл. Ап.

Хорь, я́ = д. **Хорёкъ.**

Хорь, хóря = д. **Моль.**

Хорькóвый = тхорéвий.

Хорькóвъ = тхорів. С. Ш.

Хотѣ́ніе = хотїння, хіть (С. З.), бажáння, жадáння. — Аби хіть, а от біда, як хотї нема. н. пр. — Хітї з вола, а сили з комаря. н. пр.

Хотѣ́ть, похотѣ́ть, захотѣ́ть, ся = хотїти, ся (С. Л.), хтїти, ся, волїти, вóлити (С. Л.), бажáти, ся, жадáти, ся, ману́ти ся, кортїти (С. Л.), захотїти, захтїти, ся, забажáти, ся, заману́ти ся, закортїти, перестать — перехотїти, перебажáти. — **Хóчется** = хóчеть ся, бажáєть ся, кортúть, надто — приспúчило. — Хто не хоче, той не має. н. пр. — І хочеть ся, і колеть ся. н. пр. — Захтїло ся, як кобилї оцту. н. пр. — Забажала гиря пісничків. н. пр. — При злиднях, та ще забажати з перцем. н. пр. — Волимо під царя восточного. К. Б. Хм. — Щоб не побачив, зараз манутись. С. Л. — Кортить ченцеві в келиї, та ігумен не спить. н. пр. — Кортить Маринку піти до ринку. н. пр. — От приспичило їй на базарь. С. Л.

Хоти́, хоть = хоть, хоч, хоча́. — Хоч ми й брати, та кишені наші не сестри. н. пр.

Хохла́тить, всхохла́тить = ку́длати, куйо́вдити, кудо́вчити, па́тлати, розку́длати, розкудо́вчити, розпа́тлати, розкуйо́вдити і д. **Взъеро́шивать.**

Хохла́тка, хохла́точка = чуба́єчка.

Хохла́тый = 1. чуба́тий (С. Л.), чуба́тень, чупру́н, чуприндир́ь (С. З.). — Родом — кури чубаті. н. пр. — Біда куца, а горе чубате. н. пр.

2. кудла́тий, патла́тий, пелеха́тий, розкудо́вчений, розпа́тланий.

Хохла́тѣть = чуба́тіти.

Хохла́чъ = д. **Хохла́тый.**

Хо́хлиться, захо́хлиться = їжити ся, наїжити ся, наїжа́чити ся, настовбу́рчити ся, настовпу́жити ся. — Волосся настовбурчилось.

Хохлу́ша, хохлу́шка = 1. чуба́та ку́рка або ка́чка.

2. д. **Малороссія́нка.**

Хохоло́къ = чубо́к, чуба́йка. — Бо налетить часом голубок — болітиме головонька і чубок. Б. Г. — А кулик чайку взяв за чубайку. н. п.

Хохо́лъ = 1. чуб, чупри́на, на виголеній голові — оселе́дець. С. З. Л. — Пани скубуть ся, а в мужиків чуби тріщать. н. пр. — Він не знає, що чуприну ще від Сьвятослава всі батьки наші носили в знак чести і слави. Дум.

2. д. **Малороссія́нинъ.**

Хохота́ніе = ре́гіт, регота́ння, реготі́ння.

Хохота́ть = регота́ти, ся. С. З. Л. — Сьмішки з чужої лемішки, наколоти, та й реготи. н. пр. — Еней з панами реготавсь. Кот.

Хохотли́вый = реготли́вий.

Хохотня́ = реготня́ (С. З.), ре́готи.

Хохоту́нъ, хохоту́нья, хохоту́шка = реготу́н, реготу́ха, реготу́нка.

Хо́хотъ = ре́гіт. С. З. Л.

Храбре́цъ = сьміля́к, не́бій. — Ач який сьміляк! — І небоя вовки їдять. н. пр.

Храбри́ться = хоробри́ти ся, храбрува́ти (С. З. Л.), хвабрува́ти (С. З. Л.), кура́жити ся.

Хра́бро = хоро́бро (С. Ш.), хва́бро, сьміливо.

Хра́брость = хоро́брість.

Хра́брый = хоро́брий, хва́брий (С. Ш.), сьмі́ливий.

Храмово́й = храмови́й. — **Х. пра́здникъ** = д. під сл. **Пра́здникъ.**

Храмъ = храм, це́рква, дім Бо́жий.

Хране́ніе = хова́ння, захова́ння, до́гляд, схов, схо́вок і д. **Сохране́ніе.**

Храни́лище = схо́вок, схо́ванка. С. З. — Монастирь Печерський став навіть схованком чужих скарбів. Бар. О.

Храни́тель, ница = хорони́тель, охоронитель, ка (С. Жел.), охоро́нець, вартівни́к, вартови́к, сто́рож.

Храни́ть, сохрани́ть, ся = хорони́ти (С. Жел.), хова́ти, берегти́, вартува́ти, борони́ти, шанува́ти і д. **Сохраня́ть.**

Храпну́ть = д. **Храпѣ́ть.**

Храпо́къ = 1. хропо́к. С. Жел.

2. пи́сок, храп, хра́пи. — Знати й по писку, що добрих свиней плоду. н. пр. — **Взять на храпо́къ** = нахра́пом взя́ти.

Храпу́нъ, храпу́нья = хропу́н, ха, хропі́й, ка, хропко́. С. Жел.

Храпъ = 1. храп, хра́пи (середня частина носового хребта).

2. д. **Храпѣ́ніе.**

Храпѣ́ніе = хропі́ння, хро́піт, хропа́к.

Храпѣ́ть, храпну́ть = хропі́ти, хропти́ (С. Л.). — Хропить, аж хата ходором ходить. н. пр. — Де упали, там заснули, сопли, харчали і хропли. Кот.

Хребе́тный = хребто́вий, хребе́тний.

Хребе́тъ = 1. хребе́т (С. Жел.), кістня́к, тіло коло його — похре́бтина.

2. па́смо, стяг, кряж (гір).

Хрестома́тія = читанка. С. Жел.

Хрипли́вость = хрипли́вість, сипли́вість. С. Жел.

Хрипли́вый = хрипли́вий, хрипкий.

Хри́плый = д. **Си́плый.**

Хри́пнуть, охри́пнуть = д. **Си́пнуть.**

Хрипота́ = хри́павка, хри́па(о)виця, хри́пка, хрипота́. С. Жел.

Хрипу́нъ, хрипу́нья = хрипу́н, ха.

Хрипѣ́ть = хрипі́ти (С. Жел.), харча́ти (С. Ш.), хавча́ти. — Чую — вже й не харчить. Помер, значить ся. Кр. — Харчить, як зарізаний баран. С. Ш.

Христара́дничать = проси́ти Христа́ ради, старцюва́ти, попід віконню ходи́ти, же́брати.

Христіа́нинъ, христіа́нка = христия́нин, христия́нка. С. Жел.

Христіа́нскій = христия́нський. С. Жел. — **Христіа́нски** = по христия́нськи.

Христіа́нство = христия́нство.

Христо́соваться, похристо́соваться = христо́сувати ся, христува́ти ся (Кр.), похристо́сувати ся, похристува́ти ся.

Христосло́въ = віршова́льник.

Христо́съ = Христо́с, Спас, Спаси́тель.

Хрома́ніе = шкандиба́ння, шкитильга́ння.

Хрома́ть = шкандиба́ти (С. З. Л.), шкитильга́ти (С. З. Л.), кульга́ти, куля́ти, кривуля́ти, перестать — перешкандиба́ти. — По улиці попід тинню вдова шкандибає. К. Ш. — Аж ось з самого заду шкандиба на трьох ногах. н. к. Ман. — Романи все які в францужчини читала, хоч, розмовляючи, по де-куди й кульгала. К. Д. Ж.

Хромо́й = криви́й (С. Л.), куля́вий (С. Л.), кульга́вий (Кр.), клишоно́гий, косоно́гий, кривоно́гий.

Хромоно́гій = д. **Хромо́й**.

Хромоно́жка = криву́ля, кульга́, шканди́ба, шкандиба́л (С. З.), кривонжа́ (Ман.) і д. **Хромо́й**.

Хромѣ́ть, охромѣ́ть = окриві́ти, зашкандиба́ти.

Хрони́ческій = хроні́чний, затяжни́й (С. Жел.).

Хроногра́фъ = 1. літопи́сець.
2. літо́пис.

Хронологи́ческій = хронологі́чний.

Хру́пать, хру́пнуть = хру́скати, хру́снути.

Хру́пкій = хруски́й, крухки́й (С. Л.), крихки́й (С. Л.), ламки́й, про чоловіка — крихкотілий.

Хру́пкость = кри́хкість. С. Л.

Хру́пнуть = д. **Хру́пать**.

Хрупъ = хрусть. С. З.

Хруста́ликъ, Lens crystallina = ба́нька (н. п. Рудченко), со́чка (С. Жел.).

Хруста́ль = кришта́ль. С. Л.

Хруста́льный = криштале́вий. С. Л.

Хрустѣ́ніе = хрустіння, хру́скіт (С. Жел.), хрускотня́ (С. Жел.), хрумтіння, тру́скання (С. Ш.).

Хрустѣ́ть, хру́стнуть = хрустіти (С. Жел.), хрупостіти, хрупотіти (С. З. Л.), хрущати (С. З.), тру́скати (С. Ш.), хрумтіти (С. Жел.), хру́снути. — Сніг під ногами хрупотить. Кр. — Чутно було, як кістки хрумтіли. С. З. — Пальці хруснули.

Хрущъ, ком. Tenebrio molitor = хрущ. С. З. — В кінці весни хрущі починають вилазити з землі. Степ. О.

Хрыче́вка = стара́ ба́ба.

Хрычъ = стари́й дід, дід га́, стари́й хрін, шкарбу́н.

Хрѣно́вникъ = хріно́вище.

Хрѣново́й = хріно́вий.

Хрѣнъ, рос. Cochlearia armoracia = хрін.

Хрю́кало = пи́сок (свинячий).

Хрю́кать, хрю́кнуть = хрю́кати, хрьо́кати, ро́хкати, хрю́кнути, хрьо́кнути. — Хрьокнули, та із хліва драла. н. п. — Про мене, синку, бери хоч свинку, аби на мене не рохкала. н. пр. Ман. — Побіжи, подивись, чого свиня рохкає. Кр. — Свиня: рох! кабан іздох. н. пр.

Хря́скъ = хруск, хруст (С. З.), труск (С. Ш.).

Хрясть = хрусть. С. З.

Хрястѣ́ть, хря́снуть = хрустіти, хру́скати, тріскати ся, лу́скати, тріща́ти, хру́снути, тріснути, лу́снути.

Хрящево́й = хрящови́й.

Хрящъ = 1. хрящ, хря́щик.
2. жорства́ (д. **Песо́къ**).
3. вере́та, ряднина, хрящ (д. **Холстъ**).

Ху́денькій = 1. худе́нький, худорля́венький.
2. аби́-яки́й, погане́нький, леда́ченький.

Ху́до = пога́но (С. Л.), недо́бре, него́же, ке́псько, нега́рно, ху́до (С. Жел.), зле́. — Погано баба танцює, та ще й довго. н. пр.

Ху́до, ху́да = ли́хо (С. З.), зло́, шко́да, кривда, лихе́. — Не роби лихого, та й не бійсь нічого. н. пр. — В сьому нічого лихого нема. — Він нікому кривди не зробив.

Худоба́ = 1. ли́хо, лихе́ і д. **Ху́до**.
2. ху́дість, худорба́, худорля́вість.

Худова́тый = д. **Ху́денькій**.

Худо́жественный = артисти́чний, худо́жний, худо́жницький. С. Жел.

Худо́жество = арти́зм, худо́жество.

Худо́жникъ, ца = арти́ста, арти́стка, худо́жник, ця (С. Жел.).

Худо́жническій = худо́жничий, худо́жницький. С. Жел.

Худо́й = 1. пога́ний (С. Л.), лихи́й, недо́брий, нега́рний, него́жий, ке́пський. — Погана птиця, що своє гніздо каляє. н. пр. — Лихий передобідок і добрий обід попсує. н. пр.
2. худи́й (С. Л.), худорля́вий (С. З.), щу́плий (С. Л.), коща́вий, сухи́й, сухорля́вий, щаблюва́тий, драби́настий (що ребра йому, мов щаблі в драбині, видно). — А в лиці його худорлявому було щось привабливе. Кн. — Єремія був високого зросту і сухорлявий. О. Ст. — Гарасим не ви-

сокий на зріст, сухорлявий. Лев. — Дрибиваста кобила. Ман.

Хýдость, худощáвость = хýдість, худорлявість.

Худощáвый = д. **Худóй 2.**

Хýдшій = гíрший (С. Л.), погáнчий, поганїший (С. Л.). — Минаєш мої ворота, до иньшої йдеш, до иньшої, до поганчої — мед — горілку пъєш. н. п. Под.

Худѣть, похудѣть = худíти, худнíти, хýднути, марнíти і д. **Похудѣть.**

Хýже = 1. гíрше, поганїше, погáнше, горíйше. — Хоч гірше, аби иньше. н. пр. — Та не має гірше так нікому, як бурлацї молодому. н. п. — Погано, дуже страх погано в оцїй пустинї пропадать, а ще поганше на Вкраїнї дивитись, плакать і мовчать. К. Ш. — Ой худо, худо з таким мужом жить, а ще горійше, як такого нема. н. п. — **Х. становйться, стать** = гíршати. погíршати. — Маленьке — маленьке, а побільша — погірша. н. пр. — То полегшає, то знову погіршає. Бар. — **Х. всегó** = найгíрш, найгíрше, найпоганїше. — **Какъ можно хýже** = як найпоганїше.
2. худíше, худорлявíше.

Хулá = ганьбá (С. Л.), огýда, осýда, догáна, нагáна і д. **Охуждéніе і Порицáніе.**

Хулитель, ница = огýдич, огýдник, ганéбник, ця, гудїй, ка, розгýдець. — Ганебників багато, а до роботи — нікóго. Кв.

Хулйтельный = огýдливий, осýдливий.

Хулйть = гáпити (С. Л.), гýдити, ганьбйти, ганьбувáти, лихословити, хáяти (С. Л. Ш.). — Служив Москві Іванє, а вона ж його ганє. н. пр. — Свого ледачого не хвали, а чужого доброго не гуди. н. пр. — Давно той умер, що себе гудив. н. пр. — Хвалячи продати, а гудячи купити. н. пр.

Хýльный = д. **Хулйтельный.**

Хуторскóй = хуторськйй.

Хýторъ, хуторóкъ = хýтір, хуторéць.

Хѣрить, похѣрить = вичíркувати і д. **Захѣривать.**

Ц.

Цанýбель = гéмбель.

Цáпать, цáпнуть, ся = 1. зачіпáти, ся, черкáти, ся, дрáпати, черкнýти, дряпнýти. — Двері дуже опустились і черкають ся.
2. хапáти, цáпати (С. З.), хапнýти, цáпнути; цýпити, попýпити, потягтй, втягтй.
3. д. **Ударять 1.**

Цáпаться = дéрти ся, дрáпати ся, шкрябати ся.

Цáпина = д. **Царáпина.**

Цáпкій = чіпкйй.

Цáплинъ = чáплин.

Цáпля, пт. Ardea = чáпля, чапýра. С. Л.

Цáпнуть, ся = д. **Цáпать, ся.**

Цапъ = цоп, тьоп, геп і д. **Хвать.** — Геп його по потилицї.

Цапъ = сáпка, сапкй (С. З.).

Царáпаніе = дрáпання, шкрябання.

Царáпать, царáпнуть, оца(исца)рáпать, ся = дрáпати, с(ш)крябати, шкряботíти, с(ш)кребтй, дряпнýти, вдряпнýти, шкрябнýти, вшкрябнýти, подрáпати, ся. С. Аф. З. Л. — Вдряпнула кішка. — Щось до нас у двері шкрябає. н. к. — Як кішка драпаеть ся. — Миші скребуть десь на полицї. С. Л.

Царáпина, царáпинка = вдрáпнуте, подрáпане (місце).

Царáпка = дряпýн, ха, шкребтáч, скряботýшка.

Царáпница, рос. Galium aparine L. = дерябка, деревá, липчйця, липéць. С. Ан.

Царáпнуть, ся = д. **Царáпать, ся.**

Царéвичъ = царéвич, царéнко.

Царéвна = царíвна. — Чи ти царівна, чи ти королївна? н. к.

Царёвъ = царськйй.

Царедвóрецъ = царедвóрець. С. Жел.

Царёкъ = цáрик.

Цареубíйца = цареубíйник. — Напяли цареубійників, а вони — лихі люди, і звели його з сьвіту, так і не встиг царь поділити землю. Кр.

Царйть = царювáти, папувáти. — Над селом царює темнота та злидні. Кп.

Царйца = царйця.

Царйца луговъ, рос. Spirca ulmaria L. = бузинá болóтна, гíрошник, огірóшник, медýниця, кáшка, жáбъячі конопéльки. С. Ан.

Цáрски = по царськóму.

Цáрскій = царськйй, цїсарськйй (Гал.). — **Ц. вѣнéцъ**, рос. Fritillaria imperialis = крин. — **Ц. кýдри**, рос. Lilium Martagon L.

= лісна́ лілія, масля́нка, масля́ночка. — **Ц. скипетръ**, рос. Verbascum Thapsus = царська́ сьві́чка і д. під сл. **Скипетръ**.

Ца́рственный = ца́рський.

Ца́рство = ца́рство, держа́ва.

Ца́рствованіе = царюва́ння, панува́ння. С. Л. — **Въ ца́рствованіе** = за царюва́ння, за царя́. — За царя Гороха, як людей було трохи. н. пр. — За царя Саса — хоч роспережи паса. н. пр.

Ца́рствовать = царюва́ти, панува́ти, цісарюва́ти (Гал.), скінчить — відцарюва́ти. — Господь царює над землею, краса його страшна, величня. К. II. — Настане иньший вік і иньші люде — над ними правда царювати буде. К. В.

Царь = царь, цїсарь (Гал.). — Та не одна матка плаче, та не одна тужить: десь мій синок молоденький цїсареві служить. н. п. Б. — **При царѣ́** = за царя́. Пр. д. під сл. **Ца́рствованіе**.

Ца́ца = ця́ця. — Гандзя рибка, Гандзя птичка, Гандзя цяця молодичка. н. п.

Цвиль = насїння хме́лю.

Цвѣль = цьвіль і д. **Плѣсень**.

Цвѣсти́ = 1. цьвісти́, квітува́ти, квітнути, квітити, ся, квітча́ти ся, квітнїти, красува́ти; процьвіта́ти. — Сухій вишнї не квітчати ся, вдовцю попу не вінчати ся. н. пр. — Нехай твої квіти квітять на твоїй дорозї. К. Ш. — Весело землї: цьвіте, красуєть ся цьвітами, садами, темними лугами. К. Ш.

2. цьвісти́. — Став цьвіте. — Треба дождати вже цей хлїб, а то почав цьвісти.

Цвѣте́ніе = квіт. — Яблунї в квіту.

Цвѣтень = апрі́ль, квітень, цьвітень.

Цвѣтикъ = кві́точка.

Цвѣти́стый = 1. квіти́стий, квітча́стий. — Квітистий сад.

2. цяцько́ваний, цьвітко́ваний, мере́жаний, квітча́ний. — Не для людей і не для слави мережані та кучеряві оцї вірші віршую я. К. Ш.

Цвѣти́ть = д. **Расцвѣча́ть**.

Цвѣтни́къ = квітни́к (Хар.), цьвітни́к. — Ще й на квітник прийшла, між квітами порить ся. Б. Г. — Які цьвіти по квітниках? Ет. зб. — То був чудесний квітничок: було тут багато гвоздиків, рути. Л. Н. В.

Цвѣтно́й = цьвітни́й, квітни́й, квітча́стий, цьвітча́стий, кольоро́вий, барви́стий. — **Ц. недѣля** = Ве́рбна недїля.

Цвѣто́къ, цвѣто́чекъ = кві́тка, кві́точка (С. З. Л.), що не розпустилась ще — пу́пьянок, пу́пъяшок (С. З.), папі́рова, що квітчають образи — теремо́к (С. З.), в рожі — рожи́на. — Гарна, як квітка польова. н. пр. — Вирву з рожі квітку, пущу я на воду; плини з рожі квітка аж до мого роду. н. п. — Згадай мене, мила, раннею весною, як завъяне квітка в тебе під ногою. Руд. — В хатї у неї, як у віночку, сама сидить, як квіточка. н. пр.

Цвѣтоно́сный = цьвітоно́сний. С. Жел. — **Ц. недѣля** = Ве́рбна недїля.

Цвѣторасположе́ніе = цьвітоста́н. С. Жел.

Цвѣто́чница = цьвіто́шниця.

Цвѣто́чный = квітови́й, квітко́вий. С. Л. — **Ц. пыль** = квіткови́й пил, що збірають бджоли — перга́. Пр. д. під сл. **Хлѣбина**.

Цвѣтуха = д. **Капу́ста цвѣтна́я**.

Цвѣтъ = 1. (мн. **цвѣты́**) — цьвіт, квіт, кві́ти, кві́тка, квітки́. — Гречки росповнили ся цьвітом. Кн. — Квіти мої, дїти. К. Ш. — Хто квітки кохає, той воскове серце має. н. пр. — Квітки пахнуть ясним ранком. Аф. — **Пе́рвый ц.** = перво́цьвіт. — **Цвѣта́ми убира́ть, убра́ть** = квітча́ти, уквітча́ти, заквітча́ти і д. **Украша́ть цвѣта́ми**.

2. (м. **цвѣта́**) — цьвіт, ко́лїр. — **Теря́ть цвѣтъ** = линя́ти, вдава́ти і д. **Лин́ять 2**.

Цвѣту́щій = квітча́стий, квітну́чий (С.З.). Вохкі луги розстелились — зелені, квітчасті, пахучі. Ніщ. — Україна, отчизна наша, прийшовши в квітнучоє положеніє. Скоропад. С. З.

Цейхга́узъ = чеха́вз, цека́вз (С. З.). — Послано до руских цекаввів по армати. Л. В.

Цементи́ровать, цементова́ть = цементува́ти, кітува́ти (С. Жел.).

Цеме́нтный = цементо́вий.

Цеме́нтъ = цеме́нт, кіт (С. Жел.), джуму́р (розчина вапна або глини з піском або з тертою цеглою). — Вапна пропустить воду, а беріть замість вапни джумур — той води не пустить. Кн.

Цензи́рова́ть = цензурова́ти.

Центифо́ль = д. **Ро́за центифо́лія**.

Центра́льный = центра́льний, осередко́вий, осере́дочний, осере́днїй. С. Жел.

Центробѣ́жный = відбі́жний. — **Ц. си́ла** = відбі́жна си́ла. С. Жел.

Центростреми́тельный = центротя́жний, досере́дочний. С. Жел.

Центрофу́гъ (на сахарнях) = про́білка. Лев.

Центръ = центр, це́нтрум, це́нтро, осере́док. С. Жел. — Дійду вже правди, хоч би тая заховалась в самім осередку у землї. Ст. Г. — Москва стала ся осередком московського князївства. Бар. О. — Гауптман зробив ся осередком невеличкого кружка молодих реформаторів. Л. Н. В. — Корсунь стоїть в осередку заводів. Кн. — Осередком нашої культури був Київ. Кп. — Чуєть ся потреба в осередку, до котрого б тягли землї. Бар. О.

Це́рва, рос. Reseda luteola L. = жовтоцьвіт, хавраšо́к. С. Ан.

Церемо́ниться, церемо́нничать = церемо́нити ся (С. Жел.), маніпити ся.

Церемо́нный = церемо́нний, маніпний.

Церковнослужи́тель = церко́вник. С. Жел.

Церко́вный = церко́вний. — **Ц. общество** = бра́тство, член його — бра́тчик. С. Ш.

Це́рковь = це́рква, храм, дім Бо́жий, здр. це́рковця, місце для жінок — ба́бинець (С. Ш.) — Проведіть мене до церкви, а в бабинець і сама втраплю. н. пр. — **Собо́рная ц.** = собо́р, кате́дра.

Цесаре́вичъ = цесаре́вич, царе́нко, ці́саревич. — Приручи ти кому небудь царство у державу на які там роки, поки дійде своїх літ царенко. Ст. С.

Це́сарь = ці́сар. Гал.

Цехово́й = цехови́й, цехови́к.

Цехъ = цех, старший у цеху — цехме́йстер, цехми́стр (С. З.), помішники — клюшник, підста́рший, моло́дший брат, збори: з нового братчика: усту́пчина, вступне́, вписове́, за новонарожденого — покра́са, з того братчика, що женить сина — опу́ка. — Кушнірський, ковальський цех. С. З.

Цико́рій, рос. Cichorium = цико́рия. — **Ц. ди́кій, полево́й**, C. Intibus L. = петрів батіг, частіше мн. петро́ві батоги́. — **Цико́рія же́лтая, ди́кая** = д. **Одува́нчикъ**. С. Ан.

Цилиндри́ческій = вальцюва́тий (С. Жел.), стовбува́тий, цівка́стий.

Цили́ндръ = вал, вале́ць (С. Жел. Пар.), цівка (С. Жел.), на котрий намотуєть ся основа — сніви́ця.

Цимбали́стъ = цимбали́ста.

Ци́нковый = цінко́вий, ціно́вий (С. Жел.).

Цинкъ, Zincum = цінок, цінь. С. Жел.

Циркосодержа́тель = циркач.

Ци́ркуль = ци́ркель (С. Жел.), ро́змір (С. Л.), ро́змірок. — Один кінець розміру постав на осередок, другим веди кругом, от тоді й виведеш вірний круг. Кн. — Без розміру не закруглиш дна в діжці. Кн.

Ци́ркульный = ци́ркле́вий.

Циркуля́рный = окру́жний. С. Жел.

Циркуля́ръ = обіжник, окру́жник, окру́жне письмо́. С. Жел.

Циркуля́ція = кругобіг. С. Жел.

Цисте́рна = сісте́рна.

Цитаде́ль = д. **Крѣпость**.

Цити́ровать = цитува́ти.

Циферблатъ = циферблят.

Цугъ = цуг (С. Жел.), ви́тяг. — **Цу́гомъ** = впро́стяж, впро́тяг, встя́ж, навстя́ж (С. Л.), цу́гом.

Цыга́нить = висьміювати, пересу́жувати (кого), глузува́ти, кпи́ти (з кого).

Цыга́нски = по цига́нськи.

Цы́гникъ, рос. Lycopus exaltatus = вовконі́г, вовчу́г, во́вча сту́па. С. Ан.

Цы́кать, цы́кнуть = пікати, пішікати, пікнути (про курчат).

Цынга́ = с(ш)ко́рбут, гниле́ць. С. Пар.

Цынго́тный = ско́рбутний. С. Пар.

Цынго́тѣть, цынжа́ть, оцынго́тѣть, зацынго́тѣть, оцы́нжить, зацы́нжить = слабува́ти, засла́бнути на ско́рбут.

Цыно́вка = рого́жа, рого́жка. — Знати попа і в рогожі. н. пр.

Цыно́вочный = рого́жаний.

Цы́пки, цы́почки = па́льці на нога́х. — **Ходи́ть на цы́пкахъ, на цы́почкахъ, стать на цы́пки** = ходи́ти ди́бки, на па́льцях, ста́ти навспинячки.

Цыплёнокъ, цыплёночекъ, мн. цыпля́та = курча́ (С. З. Л.), курча́тко, курченя́ (С. З.), куря́, куря́тко (С. З.), куріпъя́, ціпка, ціпля́ (С. Л.), мн. курча́та. — А віт одно — трощить та уминa курчатко. С. Б. — Котре курча часто вилїта на квочку, тому не довго животїти. н. пр. Гріпч. — На вечерю були курчата.

Цыпля́тина = курча́тина.

Цыпля́тникъ = шулїка і д. **Ко́ршунъ**.

Цыпля́чій = курча́чий.

Цы́почки = д. **Цы́пки**.

Цы́пушка = д. **Цыплёнокъ**.

Цыпъ-цы́пъ = ціп-ціп-ціп!

Цырю́льникъ = ці́лю́рик, целю́рик, голїй, голя́р, стрижі́й (Ман.), стригу́н. — Кличе голїя хлопчину, щоб голив він воєводу. Ст. С. — Стриже стрижій чоловіка, от достриг до уха та й питає. н. к. — А равних целюрикам січовим лїчити приказано. Л. В.

Цырю́льня = ці́лю́рня. С. Жел.

Цытва́рное се́мя, з рос. Artemisia Lercheona Stegm. і A. Sieberi Bess. = глистник, хроба́чник.

Цыцъ = цить, те, мовчо́к, пічичи́рк, зась, за́ськи! — Ой цить, мати, не жури ся. н. п. — Ой цитьте, та мовчіте та нікому не кажіте. н. п. — Цить мині зараз! — Глядіть мині, про се нічичирк! — А тобі зась!

Цѣвка = 1. цівка, виту́шка (у верстакові) 2. па́лець, зуб (в машинах).

Цѣвни́ца = сопілка, ду́дка.

Цѣди́лка = ціди́лка. — Зостав ся, як на ціделці. н. пр.

Цѣди́льный = ціди́льний.

Цѣди́ть, цѣживать, на(про)цѣди́ть = 1. точи́ти (С. Ш.), вточи́ти, наточи́ти. — Та піди, хлопку, до пивниці, та вточи ще й пива. н. п.

2. ціди́ти, проціди́ти. — Проціди пиливку, а то самъ гуща.

Цѣле́бный = цілю́щий (С. Л.), цілю́чий, сцілю́щий, го́йний. — Може вернеть ся надія з тиєю водою, цілющою, живущою дрібною сльозою. К. Ш.

Цѣлёхонькій = цілісінький, цілечкий (Ос.), цілїський (С. Ж.).

Цѣлибу́ха, рос. Strychnos nux vomica L. = чильчи́бель.

Цѣлизна́ = цілина́.

Цѣлико́мъ = цілко́м, цілько́м, зовсім, всу́піль. С. Л. — Марко вдавсь цілком у свого дядька. С. Ст. — Зарізав козу, зняв з неї шкуру цільком. п. к. Лет.

Цѣлина́ = цілина́ (С. З.), обліг, незвору́шена земля́, цілинна земля́.

Цѣли́тель, ница = сціли́тель, ка, лікарь, лікар, ка.

Цѣли́тельный = цілю́щий і д. **Цѣле́бный.** — Слова його льють ся на серце, наче бальзам той цілющий. Кп.

Цѣли́ть, исцѣли́ть = зціля́ти, лічи́ти, го́їти і д. **Исцѣля́ть.**

Цѣлить, ся = ці́лити, ся, ціля́ти, лу́чити, налуча́ти, ся і д. **Мѣтить 2.**

Цѣлкій, ко = д. **Мѣткій, ко.**

Цѣлко́викъ, цѣлко́вый = карбо́ванець, карбо́ванчик. — Сьвяті отці — карбованці. н. пр. — Так не візьме, як становий карбованця. н. пр.

Цѣлова́льникъ, ца = шинка́рь, ка.

Цѣлова́льничій = шинкаре́вий, шинка́рський.

Цѣлова́льщикъ = поцілу́йко. — От який поцілуйко — йому б усе цілуватись.

Цѣлова́ніе = цілува́ння, чмо́кання. — **Кре́стное ц.** = при́сяга.

Цѣлова́ть, ся = цілува́ти, ся, чмо́кати, ся, багато — розцілува́ти ся.

Цѣломудренный, ая = неви́нний, небла́зений, неза́йманий і д. **Дѣвственный** і **Дѣвственница.** — Вона у нас не то що неблазнена, а й слова такого не чула, а вони кажуть обважніла. Кп.

Цѣломудріе = цілість, неви́нність, небла́зність, дівство, цнота. — Неблазність духа і тіла. Кп. Пр. д. ще під сл. **Дѣвство 2.**

Цѣлостность = суцільність, цілоку́пність. — Українська Русь ніколи не тратила почуття своеї народної суцільности. Бар. О.

Цѣлостный = цілий, цілкови́тий, суцільний, цілоку́пний.

Цѣлость = цілість. — Бережи ж мині гроші в цілости. Кн.

Цѣлый = цілий, уве́сь, цілісінький. — Цілу ніч не спала. — Гряд повибивав усі шибки, ні одної цілої не зостало ся. — **Ц. день** = увесь де́нечки. С. Л.

Цѣль = ціль, мета́. С. Л. — Віра християнська показує иньшу мету життя. Бар. — Як би й була коли яка спільна мета у обох народів. Бар. О. — Він мав перед очима мету, але не досить добре визначену. Бар. О. — Така почесна мета запевне приверне до неї серця. Лев. В. — **Съ цѣлью** = уми́сне, нави́сне. — **Съ како́ю цѣлью?** = для чо́го? — **Имѣя цѣлью** = ма́ючи на меті. — Ніхто не брав ся, маючи на меті історию народу, систематично переглянути етнографічні прикмети. Бар. О.

Цѣльность = суцільність. — Сьвіжість і суцільність думки його опанувала наш гурток. Кп.

Цѣльный = суцільний, цілкови́й, цілкови́тий; чи́стий, щи́рий. — Вдача його була суцільна, не попсована ніякими питребеньками. Кп. — Він дав нам суцільний образ матері. Кп. — **Цѣльное молоко́** = не збіране м. — **Изъ цѣльнаго зо́лота** = щирозло́тий. С. З. — Капак щирозлотий в 500 талярів. Л. В.

Цѣна́ = 1. ціна́, ва́ртість. — Яка тепер ціна на хліб? — **Нарица́тельная цѣна́** = іменна́ ціна. — **Рыночная ц.** = база́рьна ціна́. — **Опредѣли́ть цѣну** = скла́сти ціну. — Таке дороге, що й ціни йому не складеш.

2. ціна́, вага́ (С. Л.). — Ой, мамо, мамо, жаль ваги не мае — нехай же Гриць та двох не кохае. н. п.

Цѣни́тель, ница = 1. ціно́вщик, ця. С. З. 2. ціни́тель, ка.

Цѣни́ть, оцѣни́ть = 1. ціни́ти (С. Л.), цінува́ти (С. Л.), оціни́ти, оцінува́ти, склада́ти, покла́дати, кла́сти, скла́сти ціну.

2. цїнува́ти, поважа́ти, шанува́ти. — Я завжди вельми цїнував отой огонь, що палає в душі артиста. Кн.

Цѣнность = кошто́вність (С. Л.), ва́ртість.

Цѣнный = кошто́вний (С. Л.), кошто́вий, коштови́тий, сто́йний, вартівни́й, ва́ртний (Лев.), цїно́вий, цїно́вний. — Буряки були коштовні на гноєвій землї. Хар. — От і музики заграли, танцї до сьвіту гули, сьвітом вечерять сїдали, вина коштовні пили. Як. — Ой справ менї, мамо, шалевий платок, а ще й на голівку коштовитий цьвіток. н. п.

Цѣновщи́къ = цїно́вщик. С. З. — Такі цїни показав цїновщик. Кн.

Цѣпенѣлый = д. **Оцѣпенѣлый.**

Цѣпенѣть, оцѣпенѣть = деревенїти, кля́кнути і т. д. д. **Оцѣпенѣва́ть.**

Цѣпкій = 1. цїпки́й, чіпки́й, беручки́й. — Чіпкий, як кішка.

2. учѐпистий, чіпки́й і д. **Привя́зчивый.** — Було не займать її, хіба не знаєш, яка вона чіпка, наче смола шевська. Кн.

Цѣпля́ніе = чіпля́ння.

Цѣпля́ть, ся = 1. чіпля́ти, чіпа́ти, ся. — Кобзу в 30 струн знїмає, на плечі її чіпляє. Кон.

2. д. **Придира́ться.**

Цѣпни́къ = цїпи́лно, цїпи́льно.

Цѣпно́й = 1. цепни́й, цепови́й, чепни́й, ланцюго́вий. — **Ц. мостъ** = вися́чий міст. — **Ц. соба́ка** = цепни́й соба́ка, цепова́ соба́ка (Кр.), соба́ка на цепу́. 2. цїпо́вий. — **Цѣпно́е мотови́ло** = бія́к, бич. (Д. **Цѣпъ**).

Цѣпово́й = цїпо́вий.

Цѣпо́чка = ланцюжо́к, ретязо́к. С. З. Л. — Взяла караблик бархатовий, спідницю і керсет шовковий і начепила ланцюжок. Кот. — Як суку в ретязку держав. Кот.

Цѣпо́чный = ланцюжко́вий, ретязко́вий.

Цѣпъ = цїп, верхня частина — бія́к (С. Ш.), би́ло, бич (С. Ш.), ручка — цїпи́льно, цїпи́лно, цїпи́льня, ремінець — у́вязь (Лев.), ка́пиця. — **Дѣлающій цѣпы** = цїповъя́з.

Цѣпь = 1. цеп, ланцю́г (С. З. Л.), ре́тяг, ре́тяз, на котрому приковано — прико́ва. — Біда за біду чіпляеть ся, як у ланцюзї кільце за кільце. н. пр. — Усе спить... хіба де часом з ланцюгом на шиї сумно завие собака. Гал. — Там 12 змиїв на ланцюгу приковані. н. к. — Важкий був ланцюг, що держав його на приколї. Кн. — Рветь ся, як собака на ретязї. н. пр.

2. (гір) — па́смо, стяг. — Повъязані з собою гори творють пасма гір і громади гірські. Зем.

Ч.

Чабёрный = чебрецьо́вий.

Чабёръ, рос. Satureia hortensis L. = чебре́ць, че́брик, че́брчик. С. Ап. З.

Ча́верѣть, зача́верѣть = че́вріти, чу́чверіти (С. З.), чевя́дїти, ча́хнути, хи́рїти, заче́вріти, зачу́чверіти, зача́хнути, захи́ріти.

Ча́вканье = пля́мкання, жва́(я)кання.

Ча́вкать, ча́вкнуть = пля́мкати (С. З. Л.), чва́кати (Кр.), жва́(я́)кати (С. Л.), жвяхта́ти (С. Л.), кля́мати, ця́мкати (Фр.), пля́мкнути і т. д. — Він їсть і плямкає. С. З. — **Ча́вкающій** = жваку́н.

Ча́врѣть = д. **Ча́верѣть.**

Чадолюби́вый = дїтолюби́вий.

Чаёкъ = д. **Чай.**

Ча́емость = сподїва́ння і д. **Ожида́ніе.**

Ча́емый = сподїваний.

Ча́ечный = чайчи́ний, ча́ячий. — Чайчині яйця.

Чай, рос. Thea Bohea = ча́йне де́рево.

Чай, ча́я, здр. **чаёкъ** (напій) = чай, ча́ю, здр. чайо́к (С. Жел.), в де-яких місцях — герба́та. — По ковацькому звичаю пъють горілку до чаю. н. пр. — Треба, каже, менї чаю. Дум.

Чай = на́дїсь, на́дісь, десь, ма́буть і д. **Вѣрно** 2.

Ча́йбуръ, рос. Thymus Marschallianus Led = чебре́ць, че́бер, че́брик, че́пчик, T. Serpyllum L. = чебре́ць, щебре́ць, че́б(п)чик, чо́брик, че́пчик богоро́дишний. С. Ап.

Ча́йка, пт. Larus = ча́йка (С. З.), ча́єчка, мала — чаєня́ (С. Жел.), мн. — чаєня́та, чайченя́та. — Бодай же ви, чумаченьки, у степу пропали, що ви мої чаєнята із гнїзда забрали. н. п.

Ча́йкинъ = д. **Ча́ечный.**

Ча́йникъ = ча́йник (С. Жел.), ст. — і́мбрик (С. З.). — Купив імбрик срібний і порцеляновий. Маркович. С. З.

Ча́йница = ча́йниця. С. Жел.

Ча́йничать = чаюва́ти. — Коли до їх не прийдеш, а вони все чаюють. н. о.

Чакры́жить, отчакры́жить = чекри́жити, відчекри́жити.

Ча́лить, прича́лить = прича́лювати, прича́лити.

Чалко́ = ча́лий, сивова́тий. С. Жел.

Чалма́ = чалма́, завива́ло. С. Жел.

Чалопѣ́гій = строка́тий (кінь).

Чалъ = прича́л.

Ча́лый = д. **Чалко́.**

Ча́мкать = цмя́кати.

Чанъ = чан, ка́дуб (С. Л.), великий у виниці — стоя́н, в котрому виноград давлять — топчи́ло (С. Ш.), невеликий і низький — шапли́к, пере́різ, зрі́вок, шир́ітвас (С. З. Л.), на барду — бражни́к (С. Ш.). — **Дуби́льный ч.** = квасни́к. — **Зато́рный ч.** = брагова́р (С. Ш.).

Ча́пля = д. **Ца́пля.**

Чапра́къ = чаб(п)ра́к. С. Пар.

Чапра́чный = чаб(п)рако́вий.

Чапы́жникъ, рос. Caragana frutescens Dc. = дереза́, люкре́ция, сібірка, раки́та, чепіжник. С. Ан.

Ча́рка = ча́рка, ча́рочка, чарчи́на.

Чарова́тель, ница = чарівни́к, ця і д. **Чародѣ́й, ка.**

Чарова́ть = чарува́ти і д. **Волхвова́ть.**

Чародѣ́й, ка = чарівни́к, ця (С. З. Л.), воро́жбит, воро́жка (С. Л.), чаклу́н (С. Л.), чаклі́й і д. **Волхвова́тель.**

Чародѣ́йство = ча́ри (С. З.), чароді́йство і д. **Волхвова́ніе.**

Чародѣ́йствовать = чарува́ти (С. Л.), ча́ри ді́яти (К. Ш.), чаклува́ти і д. **Волхвова́ть.**

Чародѣ́йный, чародѣ́йственный = чарівни́й, чароді́йний, характе́рний.

Ча́рочка = ча́рочка, чарчи́на, ча́ронька.

Чару́ющій = чарівни́й, чарівли́вий.

Часо́венный = капли́чний.

Часо́вня, часо́венка = капли́ця (С. З.), камли́ця, капли́чка (С. Л.). — На пригорі мов капличка, козацька церква невеличка. К. Ш. — Тепер ходімо лиш в каплицю, там Фебові ти поклонись. Кот.

Часово́й, ого = часови́й (К. Ш.), варто́вий (С. З.), варті́вник, калаву́рний, стійчик. — А за дверима про своє салдатськеє пожиття два часовиї розмовляють. К. Ш. — Стійчики, що замку стерегли, застукали гайдамаків отут у лозах. н. о.

Часово́й, а́я, о́е = 1. часови́й, годи́нний (С. Жел.).

2. часови́й, годиннико́вий, дзиґаре́вий. — **Ч. ма́стеръ** = д. **Часовщи́къ.**

Часовщи́къ = годиннике́р (С. Жел.), часо́вщик (С. Жел.), дзиґарма́(е́)йстер, дзиґармі́стр (С. З.).

Часо́къ, часо́чекъ = часо́чок, годи́нка, годи́ночка, годи́нонька. — Хоч годинку, хоч хвилинку. н. п. — Хто щаслив був хоч часочок — повік не забуде. н. п.

Ча́стенькій = части́нький.

Часте́нько = часте́нько, по́часту (Ос.).

Частёхонько = ду́же ча́сто, части́сінько.

Частина́ = гущина́ і д. **Густы́ня** і **Ча́ща.**

Части́ть = 1. части́ти.

2. дріботі́ти, дробцюва́ти (напр. в розмові, в ході).

3. учаща́ти. — Де люблять, там не учащай, а де не люблять, там не бувай. н. пр.

Части́ца, части́чка = ча́стка, ча́сточка, части́на, части́нка, найдрібнеиька — ґаріль.

Ча́стію = части́ною, поча́сти. — **Бо́льшею ча́стію** = здебі́льша, здебі́льшого, найбі́льш. — Здебільшого се буває тоді, коли...

Ча́стно = 1. осо́бо, осо́бно, особли́во, окре́мо, на́різно.

2. прива́тно.

Ча́стность = осі́бність, окре́мість. — **Въ ча́стности** = з'осо́бна (С. З. Л.).

Ча́стный = 1. часткови́й, дрі́бний, не ці́лий.

2. прива́тний; осі́бний.

Ча́сто = ча́сто, по́часту (Ос.).

Частоко́лина = кіл, па́ля.

Частоко́лъ = частокі́л, парка́н (Ос.). — **Городи́ть заострённый ч.** = остро́жити.

Частота́ = ча́стість.

Часту́ха, рос. Alisma Plantago L. = ши́льник, жо́вник, бишни́к. С. Ан.

Ча́стый = 1. ча́стий. — Часті діти. Кр.

2. густи́й, ряси́й. — Густий ліс. — Густий гребінець. — Рясна вишня.

Часть = 1. части́на, ча́стка, $^1/_4$ ч. — чве́ртка, $^1/_8$ ч. — ося́чка, осьмачо́к, $^1/_8$ кварти — осьму́ха.

2. ча́стка, у́часть, пай, па́йка, діл, уді́л (С. Ш.), поді́лля. — Він перейшов туди зовсім жить, а своєї частки, що упадала йому од батька, не брав. н. о. Грінч. — Виповнивайте мою участь в землі та в пасіці, а худоба вже дарма. Кп. — Свого паю не

попущу я нікому. Кн. — На мою пайку не заходь; я сам її перекопаю і засажу. Кн. — **Принять въ часть** = в спілку приняти.
3. уча́сток (С. Ш.), часть (у го́роді).

Частѣть = густіти, густішати, рясніти.

Часъ = 1. час, годи́на. С. Аф. З. Л. — А иньший раз буває дорогий і час. Б. Г. — Зачала ся тая баталія зранку, а перед вечером за дві години зовсім Турків збили. К. Ст. — Як би я багатий, то оддав би все золото отій Катерині за одну годину. К. Ш. — Хо́дить він годину, хо́дить він і другу — не виходить чорнобрива із темного лугу. К. Ш. — Вже примерка, над вечір, година восьма. Грінч. — Так як у 12-й годині. Грінч. — Вже 10 на 11 годину. Фр.
2. час, годи́на. — Час до дому, час час і пора. н. п. — Ой у неділю рано пораненьку Сохрон із ордою став ся, а в понеділок в обідню годину сам в неволеньку попав ся. н. п. — **Въ часъ** = са́ме в час, в по́ру, в са́м час, у свій час, вча́сно. — Добре, коли все у свій час зроблено. — **Съ ча́су на́ часъ** = от-о́т, що ча́су, що годи́ни, ко́жного ча́су, туж-ту́ж (С. Ш.). — Що часу ждемо. — **Часъ отъ часу** = що ра́з. — Слабому що раз гірше та гірше.

Часы́ = 1. часи́ (С. Жел.), годи́нник (С. Жел.), дзиґа́рі (С. З.). — Тоді оддав його батько вчить ся ще часів робити н. к. Ман. — Тільки й чутно, як стукають старі розмолоті дзиґарі. Лев. В. — На церкві годинник продзвонив перву годину. О. Мир. — **Карма́нные часы́** = годи́нник, дзиґа́рок. — **Кры́тые ч.** = сліпі дзиґарі́. — На дзиґарок треба мати свій фольварок. н. пр. — Простягши руку, взяла з столика золотий кишеньковий годинник. Фр.
2. часи́, ва́рта, стійка. — Стоїть москаль на часах. — Як ішов на варту, випив кварту. н. п. — Як на стійці козаки. Кот.

Ча́хлый = худи́й, голоко́стий, ча́хлий, змарнілий, помарнілий.

Ча́хнуть = со́хнути, ча́хнути (С. Жел.), марніти, нидіти (Фр.), скніти, ко́щати, чевъя́діти. — Чахну тут без тебе, живучи з нелюбом. н. п. — На старости літах скніємо, наче квітка, прибита морозом. Кн.

Чахо́тка, Phthisis = сухо́та (С. З.), сухо́ти, сухо́тка (С. Жел.). — Лікарі спостерегли у Макара горлову сухотку. Кн. — Заслаб на сухоти.

Чахо́тный, чахо́точный = сухо́тний, сухо́точний (С. Жел.).

Ча́ша = ча́ша, з свяченою водою — кропи́льниця. — На столі стояла чаша, уся чисто викована з злота. Ст. С. — **Пить ча́шу** = терпі́ти го́ре, бідува́ти. — **Ча́ша заздра́вная, проща́льная** = заздоро́вна, відхо́жа ча́рка.

Ча́шка, ча́шечка = ми́ска, ми́сочка, ча́шка, ча́шечка. — **Ча́йная ч.** = ча́шка, ст. — філіжа́нка (С. Ш.), филижа́нка (Кот.). — **Вѣсова́я ч.** = ша́ля (С. Жел.), шальки́. — У оріха, жолудя то-що = гра́нка, плі́ска. — Коло церкви сиділи старці з мисочками. н. о. — Виглядає, мов оріх з гранки. Кр.

Ча́ща = гущина́ (С. Л.), гущиня́, гуща́вина (С. Ж.), гу́ствина (С. З. Л.); густи́ня (С. Л.), гущави́к, не́тря (С. З.), не́тря. — Заліз у саму гущавину. — Загнали ми його в нетри, не пролізе, тоді ми давай стріляти. Кн.

Ча́ще = частіш, частіше. С. Л. — **Ча́ще всего́** = найчастіше.

Ча́яніе = сподіва́ння і д. **Ожида́ніе**. — **Сверхъ ча́янія** = зовсім несподіванно.

Ча́ятельный = сподіваний.

Ча́ять = сподіва́ти ся і д. **Ожида́ть** і **Упова́ть**. — **Я не ча́ялъ васъ ви́дѣть** = не сподіва́в ся вас ба́чити. — **Она въ нёмъ души́ не ча́етъ** = вона́ за ним душі не чу́є, дух ро́нить.

Чва́кать, чва́кнуть = цмя́кати, ця́мкати, ця́мкнути.

Чва́ниться = чва́нити ся (С. З.), пиша́ти ся (С. Л.), бундю́чити ся (С. Л.), пиндю́чити ся, велича́ти ся (С. Л.), при́ндити ся, бри́шкати. — Може чванитесь, що братством віру заступили. К. Ш. — Пишаєть ся, як корова в хамуті. н. пр. — Величаєть ся, як чумацька воша. н. пр.

Чва́нка = гордівниця, пиша́ха.

Чва́нливый, чва́нный = чванли́вий (С. З.), чванькува́тий, чванько́, пиха́тий, бундю́чний (С. Ш.). — Таке чванькувате, що ні приступу до його. н. о. — Закопилив губу чванько! Кн.

Чва́нство = чвань, пиха́ (С. З. Л.), велича́ння, го́рдощі, важни́ця. — Пихи — штирі міхи. н. пр.

Чванъ = чвань́ко і д. **Спесивецъ**.

Чва́ркать = жвяхтіти. — Жвяхтіли мокрі личаки. Кот.

Чеба́къ, риба Cyprinus barbus = чаба́к. С. З. — Та наварим кулішу, та вкинемо чабака, та й помъянем чумака. н. п.

Чебе́ръ = д. **Чабёръ**.

Чей, чья́, чьё, чьи = чий, чия́, чиє́, чиї. — Чиє це просо? — На чиїм возі сидиш, того й волю воли. н. пр. — Чиє б гарчало, а твоє б мовчало. н. пр. — **Чей-то** = чийсь. — **Ко́е чей** = де́-чий.

Чека́ = чека́ (С. З.), кіло́к (у возі).

Чека́нить = вибива́ти, карбува́ти (монету, медалї).

Чека́нка = вибива́ння, карбі́вка.

Чека́нный = би́тий. С. Ш. — Битий талєр. С. Ш. — Ударована Марисенька гривнями золотими, талярами битими. п. п.

Чека́нъ = 1. штемп. С. Жел.

2. ке́леп. С. З. — Келепом по ребрах торкає. н. д.

Чекма́рь = до́вбня, то́лок (д. **Трамбо́вка**).

Чеку́ша, чеку́шка = д. **Чека́**.

Челно́къ, челночёкъ = 1. д. **Чёлнъ**.

2. (у варстатї) — чо́вник. — Човник і ляда ткачеві порада. В. Щ.

Чёлнъ, челно́къ = чо́вен, чо́вник, каю́к, каючо́к, душогу́бка. Пр. д. під сл. **Ло́дка**.

Чело́ = 1. чо́ло́ (С. Ж. З.), лоб.

2. че́люсти (печі).

Челоби́тна, челоби́тная = суплїка. С. З.

Челово́й = чолови́й.

Человѣколю́бецъ = чолові̀колю́бець.

Человѣколюби́вый = лю́дяний.

Человѣколю́біе = лю́дскість, лю́дяність.

Человѣконена́вистникъ = відлю́дник.

Человѣ́къ = 1. чолові́к, люди́на (С. З. Л.), добрий — чоловъя́га (С. Л.), чолові́чина, аби-який — люди́нка, чолові́чок. — Той пан добра людина. С. З. — Перша жінка була в мене добра людина. н. о. — **Недосто́йный и́мени человѣ́ка** = недо́лю́д, недо́лю́док. С. Жел. З.

2. на́ймит, челядни́к і д. **Слуга́** 1. і **Служитель**.

Человѣ́чекъ = чолові́чок, люди́нка.

Человѣ́чески = по лю́дськи. — Живи по божому, по людськи. Кв.

Человѣ́ческій = людськи́й, чолові́чий.

Человѣ́чество = 1. люди́, лю́дство.

2. лю́дскість, лю́дяність. — Людскости великий друже. Скл.

Человѣ́чій = д. **Человѣ́ческій**.

Человѣ́чность = д. **Человѣ́чество** 2.

Человѣ́чный = лю́дяний. — **Сдѣ́латься человѣ́чнѣе** = полюдні́шати.

Че́люстный = челюстьо́вий.

Че́люсть, мн. че́люсти = че́люсть (С. Жел.), че́люсти (С. З.), ще́лепа, ще́леп (С. З.), ще́лепи (С. Л.). — Загострені по лисячі щелепи. Лев. В. — Роззявляє свої щелепи, щоб у ротї... С. З.

Челяди́нецъ, челяди́нъ, ка = д. **Слуга́** і **Служа́нка**.

Че́лядь = слу́ги, че́лядь (С. З.), наймити́, робі́тники. (Пр. д. під сл. **Прислу́га** 2.)

Чемери́ца, чемери́чникъ, рос. Veratrum i Helleborus = V. Tourn — чемери́ця (С. Ан.), чемеру́ха (С. Жел.), V. album L. — біла́ чемери́ця (С. Ан.), чемерни́к, ця (С. Жел.), H. niger L. — гори́цьвіт, старо̀ду́бка, чо́рна чемери́ця (С. Ан.), чемерни́к чорни́й (С. Жел.).

Чемери́чный = чемери́цьовий.

Че́меръ = 1. хребе́т, власне кістя́к хребто́вий.

2. че́мер (чорна хвороба у коней). С. Жел.

Чемода́нъ = чамайда́н, клу́м(н)ок, тлу́мок (С. Л.), паку́нок. — Шевченко не дав свого пакунку скинути у воду. Кн.

Чепе́цъ, че́пчикъ = чепе́ць (С. Жел.), очі́пок (С. Л.).

Чепуха́ = нісенїтниця (С. Л.), бридня́, дурни́ця, незна́ть-що (С. Л.), тереве́нї (С. Ш.), банелю́ки (С. Ш.), ка́'зна-що, не гич що, курзю́-верзю́ (С. Л.), хи́мині ку́ри. — **Чепуху́ городи́ть, нести́** = тереве́нї пра́вити, точи́ти, гну́ти, банелю́ки плести́, не знать що верзти́ і д. під сл. **Ахине́я, Вздоръ**.

Черве́цъ, ком. Coccus = черве́ць. С. Жел.

Че́рви = 1. чи́рва, чи́рви (в картах). С. Л.

2. д. **Червь** (мн. і зб.).

Черви́вѣть, очерви́вѣть = черви́віти, очерви́віти, почерви́віти.

Червленѣ́ть = червонї́ти.

Черво́нецъ = черво́нець, черво́ний, золоти́й, дука́т (С. З.), ласк. — черві́нчик. — Червінчиків чимало я знайшла та се й до тебе принесла, щоб поділить ся. Ос.

Черво́нный = 1. черво́ний. — Червона китайка.

2. чирво́вий (в картах).

Червото́чный = черви́вий.

Червь, червя́къ, червяче́къ = 1. червя́к (С. Л.), гроба́к (С. З. Л.), роба́к (С. З. Л.), мн. черви, робаки́, зб. — черва́ (С. Л.), роба́цтво. — Робак влїз у хрін, та й дума, що вже й лучче нема. н. пр. — Гробаки аж кишать. С. З. — **Ч. древото́чецъ** = ша́шель. — **Ч. свѣтя́щійся** = сьвітля́к, блища́к.

2. д. **Личи́нка**.

Червяче́къ = 1. д. **Червь**.

2. червоне́нька жи́лка під язико́м охо́тницьких соба́к, ко́тру підрізують у цуценя́т. — **Червячка́ замори́ть** = перекуси́ти, перехопи́ти, комара́ здуши́ти.

— Попоїли, комара вдушили, рано встали, до сьвідання торбину скінчили. Руд.

Чердáкъ = 1. горíще, горá. С. Аф. З. Л. — Поліз на горіще. Грінч. — Пожежа почала ся під дахом на горіщі. Кн. — Поскидали усе з гори, щоб там нічого не було. С. З. — Горою війшовши, крізь дах через мур спустив ся і утік. С. З.

2. вúшка, горíшня сьвітлúчка.

Чердáчный = горíшний.

Череднúкъ, рос. Cynoglossum officinale L. = живокíст, чорнокóрінь, собáчий кóрінь, собáча медýнка, собáчка, волóвий язúк. С. Ан.

Череднóй = черговúй і д. Очереднóй.

Чередовáться = чергувáти ся. С. Л. — Варта чергуєть ся. Ос.

Черёдъ = чергá і д. О'чередь.

Черезсѣдéльникъ = черезсідéльник.

Черезчýръ = нáдто, за нáдто, через крáй, через лáд, через мíру, не в мíру, незамíру. — Що надто, того й свині не їдять. н. пр. — Через край смикнули оканної варенухи. Кот.

Чéрезъ = д. Чрезъ.

Черемúца, рос. Allium ursinum L. = лéвурда. С. Ан.

Черёмуха, рос. Prunus Padus L. = черéмха (С. Ан.), черемшúна.

Черёмуховый = черéмховий.

Черёмушка = 1. д. Черёмуха. 2. д. Черемúца

Черемшá = д. Черемúца.

Черенóкъ = 1. д. Чéренъ.

2. живчик (С. Л.), живéць, стебло́, листка — бúльник, винограду — чубýк.

Чéренъ, черенóкъ, черешóкъ = колóдка, колодочка. С. Л. — Загнав ножик по саму колодочку.

Черепáха, Testudo = черепáха, кéлеп (Ман.).

Черепúна, черепúнка = черепóк, черепóчок.

Черепúца = черепúця.

Черепово́й = черепóвий.

Чéрепъ, Cranium = чéреп, мізкóвня.

Черéпье = черепкú, черéпъя.

Черéшня, рос. Cerosus Avium L. = черéшня, черешнúна, **ч. бѣлая** = біла черéшня, білáк. — Ой вишнино-черешнино, чом ти листу не пускаєш. н. п.

Черешóкъ = д. Чéренъ.

Чернáвка = чорнява, чорня́вка.

Чёрная пшенúца, рос. Melampyrum nemorosum L. = браткú, Івáн та Мáръя. С. Ан.

Чéрнедь = чóрний кóлір, чóрна крáска.

Чёрненькій = чорнéнький.

Чéрнеть = пт. Anas fuligula з порóди качóк.

Чернёхонько = чорнісінько.

Чернéцъ = чернéць, ченця́, мн. ченці. Пр. д. під сл. Монáхъ.

Чернéческій = чернéцький.

Чернúка, рос. Vaccinium myrtillus = чернúця, чорнúця. С. Ан.

Чернúло, частіше мн. **чернúла** = чорнúло (С. Жел.), ст. атрáмент (С. Ш.). — Розбовтай чорнило. Кропив. — Є такий атрамент, що не знати, коли пишеш. Кн.

Чернúльница = каламáр, каламáрь (С. З. Жел.), чорнúлиця (С. Жел.). — Піп живе в олтарі, а писарь в каламарі. н. пр. — В руках каламарі держали, за уха застромляли пір. Кот. — Раз каламарь з пером сердито спорить став, хто книжечку нову із них скомпонував. Б. Б. — Достала з полиці каламарчик. п. о.

Чернúльный = чорнúльний. — **Ч. орѣшки** = ґáляс і д. під сл. Орѣшки.

Чернúть = 1. (**очернúть, вычернить**) — чорнúти, вичéрнювати, вúчорнити, трохи — підчéрнювати, підчорнúти.

2. (**очернúть**) — обмовля́ти і д. Клеветáть і Очéрнивать 2.

3. (**вычернить**) — вичéркувати, вúчеркнути. — Що написав, він усе вичеркнув.

Чернúца = 1. чорнúця, чернúця і д. Монáхиня.

2. д. Чернúка.

Чернó = чóрно.

Чернобрóвка = чорнобрúва, чорнобрúвка.

Чернобрóвый = чорнобрúвий, чорнобрúвець. — Повставайте шолудивці — посідають чорнобривці. н. п.

Чернобылъ, чернобы́льникъ, рос. Artemisia vulgaris L. = чорнóбиль, нéхворощ, забýдьки, буръя́н. С. Ан.

Черновáтый = чорнéнький.

Черноволóсый = чорноволóсий, темноволóсий, чорня́вий.

Черновóй = нáчерно напúсаний. — **Черновáя бумáга** = чорня́к, чернéтка (С. Жел.).

Черноглáзый = чорноóкий, темноóкий (С. Ш.).

Черноголóвникъ, рос. Prunella vulgaris L. = суховéршки, горля́нка. С. Ан.

Черноголóвый = чорноголóвий.

Черногрúвый = чорногрúвий.

Чернозёмный = чорнóземний.

Чернозёмъ = чорнóзем, чорнóземля. — **Ч. сѣропесчáный** = сірозéм.

Черноклёнъ, рос. Acer campestre L. = чорнокле́н, некле́н, па́клен, квітки — чобітки.

Чернокни́жникъ = чорнокни́жник.

Черноко́рень, рос. Cynoglossum officinale = чорноко́рінь, соба́чий ко́рінь, живокість, ку́рача сліпота́, соба́чка, воло́вий язик. С. Ан.

Черноку́дренникъ, рос. Ballota nigra L. = ша́ндра, ма́точник, глуха́ кропива́. С. Ан.

Черноле́сье = чо́рний ліс, листовни́й, ли́стяний ліс. — У листовному лісі не те, що в бору. Кн.

Черномáзый = д. Сму́глый.

Чернорабо́чій = чорноро́б (Лев.), чорноробітник.

Чернорizе́цъ = черне́ць (д. Мона́хъ).

Черноря́зство = черне́цтво.

Черносли́въ = чорно́слив, суше́ні сли́ви.

Чернотá = чо́рність.

Чернотáль, рос. Salix cinerea L. = чорноло́з, чорнота́л. С. Ан.

Черну́ха, гриб Agaricus necator Pers. = вовня́нка. С. Ан.

Черну́шка, рос. Nigella sativa L. = чорну́шка. С. Ан.

Чёрный = чо́рний, про масть коня — вороний. — **Чёрные глаза́** = ка́рі о́чі. — **Ч. лѣсъ** = д. Черноле́сье. — **Ч. изба́** = д. під сл. Изба́. — **Ч. не́мочь** = д. під сл. Не́мочь. — **Че́рное духове́нство** = ченцї, черне́цтво. — **Ч. наро́дъ** = просто́люд, чернь, ст. по́спільство (С. З.).

Чернь = 1. чо́рність.

2. просто́люд, чернь; темно́та (С. Ш.).

3. чернь. — Головка срібна в чернюю.

Чернѣть, почернѣть = чорні́ти, чорнїшати, почорні́ти, почорнїшати. — Ой чого ти почорнїло зеленее поле? К. Ш.

Чернѣться = чорні́ти. — Здалеку щось чорнїє.

Че́рнядь = д. Че́рнедь.

Черпáкъ = черпа́к, черпа́ло. С. Жел.

Че́рпать, черпну́ть, почерпну́ть = черпа́ти, черпну́ти, зачерпну́ти.

Чёрствость = че́рствість.

Чёрствый = черстви́й.

Черствѣть, за(по)черствѣть = че́рствіти, за(по)че́рствіти.

Чертá = сму́га (С. Л.), пруг (С. З.), пруга́, пру́жка (С. З. Л.), разо́к (С. З. Л.), ри́са, рис, ри́ска, на дерезі гвіздочком або чим гострим — рівчачо́к. — **Черты́ лица́** = обли́ччя, ри́си. — **Ч. поселе́нія** = око́лиця, око́лія. — Тонкі пружки його блїдого лиця мали в собі щось не ласкаве. Лев. — Колись тонкі йому на виду риси вблїдли. Лев. В. — Хоч рисів лиць на тих фотографіях не можна було розібрати. Кн. — **Черту́ проводи́ть** = рисова́ти, черка́ти.

Чертёжникъ = рисо́вник.

Чертёжный = рисо́вний. С. Жел.

Чертёжъ = план, плант, плян (С. Пар. Жел.), рису́нок, рис (С. Жел.).

Чертёнокъ, чёртикъ = чо́ртик, чортиня́, чортя́, бісиня́, бісинятко.

Че́рти, мн. сл. Чортъ = чорти́, чортя́цство, чортівъя́, не́чисть, нечи́ста си́ла.

Черти́ть = рисова́ти, черка́ти, карбува́ти.

Чёртова борода́, рос. Tragopogon pratensis L. = козе́льки, козе́лець, козе́льцї. С. Ан.

Черто́вка = чорти́ця, чорти́ха (С. З.), відьма.

Черто́вски = як чорт, по чортя́чому.

Черто́вскій = чортя́чий і д. Бѣсо́вскій.

Чертовщи́на = чортя́цтво (С. З.), чортівня́, чортовіння.

Чёртовъ = чо́ртів, бісів, чортя́чий (С. З.). — **Чёртовы орѣхи**, рос. Trapa natans = боло́тні, водяні́, чо́ртові оріхи. С. Ан.

Чертогры́зъ, чёртовъ огры́зокъ, ч. ко́рень, чёртова борода́, чертого́нъ трава́, рос. Scabiosa Succisa L. = лю́бка, ра́нник. С. Ан.

Черто́гъ, черто́ги = по́кій, кімна́та, го́рниця, сьвітли́ця, буди́нок, пала́ц, покої̈, го́рницї. — Колись в будинок я зайшов, давно покинутий панами. В. Щ.

Чертополо́хъ, рос. Carduus Gaertn. = будя́к, дряпа́ч, чортополо́х. С. Ан.

Чёрточка = ри́сочка, пружо́к, сму́жка (д. Чертá).

Чёртъ = д. Чортъ.

Черты́ = д. Очеркъ.

Черче́ніе = рисова́ння.

Чесáлка = 1. чухра́н (Лев.), гре́бінь, гребло́ (чесати вовну і наводити ворсу). С. Жел. Пар.

2. рос. Dipsacus fullonum L. = щітка, дряпа́ч, черса́к (С. Жел.), черсаки́.

Чеса́льщикъ, ца = чеса́льник, ця. С. Жел.

Чеса́ть, чесну́ть, ся = 1. чу́хати, ся (С. Л.), чухмарити, ся, скрьо́бати, ся, скребти́, ся, почу́хати, ся. — Батько слухає, що жінка каже, та потилицю скребе і чуха. Грінч. — Де не свербить, там не чухаєш. н. пр.

2. чесáти, льон — начíсувати (Под.), пряжу щіткою — щітити. — А ще тихше дівка косу чеше. н. п.

3. свербíти. С. Л. — У батька свербить, а діти чухають ся. н. пр.

Чёска = чесáння, розчíсування; прúчіска.

Чесно́вица, рос. Alliaria officinalis = кíнський часнúк, свирíпа, пíдгáйник. С. Ан.

Чеснокóвка = головка часникý, частина головки — зубóк.

Чеснóкъ, рос. Allium sativum L. = часнúк, устрóй (С. Жел. Ш.), з суцільною головкою — москáлик. — Не їла душа часнику, не буде й смердіти. н. пр. — **Мышій ч.**, Al. angulosum L. — зáячий часнúк, скорóда. С. Ан. — **Полевóй, змѣиный ч.**, A. rotundum — гадю́ча цибу́ля. С. Ан. — **Дúкій ч.**, Sempervivum tectorum L. — дóля, скóчки. С. Ан.

Чеснокóвый = часникóвий.

Чеснóчинка = зубóк (д. **Чеснокóвка**).

Чеснóчный = часникóвий.

Чеснýть, ся = д. **Чесáть, ся.**

Чесóта = свербíння, свербíж, сверблячка.

Чесóтка, Scabies = корóста (С. Л.), сверблячка (Сп.). — **Заразúть, ся, заболѣть чесóткой** = покорóстявити, покорóстявíти.

Чесóтный, чесóточный = корóстявий. С. Л. — Коростяве порося дарма чесати. н. пр.

Чéствованіе = шанувáння, ушанувáння (С. Ш.), повáга. — Ой були ми у пана, була нам повага: пили мед-горілку за Ганусю дівку. н. п.

Чéствовать = шанувáти, поважáти, штúти, чéствовати, честúти. — Жалуй мене, моя мамо, бо я гість у тебе. Шануй моїх подружечок тепера у себе. н. п.

Честúть = 1. шанувáти, поважáти, величáти, штúти і д. **Почитáть** і **Уважáть.**

2. лáяти, картáти, кобенúти.

Чéстно = 1. чéсно, по чéськи. — Любились вірно, чесно, примірно. Кот. — Не зробиш по чеськи, зробиш по песьки. Кп.

2. з чéстю, з шанóбою.

Чéстность = чéсність.

Чéстный = чéсний, правдúвий, побóжний, цнотлúвий (С. З.). — **Ч. человѣкъ** = чесня́к. Ман. — Чесний, як жидівський патинок. н. пр. — Ти чесний і я не злодій, а хтось торбу вкрав. н. пр. — Чого би кожному цнотливому не належало чинити. С. З. — **Чéстнымъ óбразомъ** = по чéськи. — Зійшлись по чеськи, розійшлись по песьки. н. пр.

Честолю́бецъ = честолю́бець, шанолю́б. С. Жел.

Честолю́біе = честолю́бність, честолюбúвість, шанолю́бство. С. Жел.

Честолюбúвый = честолюбúвий, шанолюбúвий, шанолю́бний. С. Жел. — Радіє, коли його шанолюбивий пан здобуде собі поваги. Бар.

Чтить, почéсть = вважáти, почитáти і д. **Признавáть 3** і **Считáть.**

Честь = 1. честь, чéсність.

2. повáга, шáна, шанóба, слáва і д. **Пóчесть.** — **Ему всё не въ честь** = йомý нічúм не догодúш. — **Считáю за честь** = мáю за чéсть.

Четá = пáра. — **Супрýжеская ч.** = подрýжжя, молода — молоді. — Ішли князі, а за ними царська пара, царь веде царицю під плече. Кн. — Молоде там подружжя жило. Грінч. — Приїхали молоді з церкви. н. о. — **Онъ тебѣ не четá; не четá тебѣ** = він тобі не пáра, не під пáру; не по тобі, не такúй, як тú. — Тому й не побрали ся, що вона йому не під пару. Кн. — Не під пару моїй актрисі. Кн.

Четáться = 1. рівня́ти ся. — Куди тобі з ним (або до його) рівняти ся!

2. грáти в чіт чи лúшку, цятáти ся (Кв.).

Четвéргъ = четвéр (С. З.), 2-й од. — четвергá (С. Жел.), перед Петрівкою — сухúй четвер.

Четверéньки, у вирàзі: „**на четверéнькахъ**“ = рáчки (С. З.), óкарач (Эв.), на чвáрках, **лáзить** = рáчки лáзити, рачкувáти. — Коловсь сердешний об терпину, було таке, що й рачки лiз. Кот. — Робити — хоч кием бити, а їсти — хоч рачки лізти. н. пр. — Та вже хоч рачки лiз, а свого доняв. Кн. — А вже Охрім на глум усім пъяненький лізе рачки. Гул. Ар. — А за нею дитина рачкує. н. п.

Четверúть, разчетверúть = четвертувáти, чвертувáти (С. З.) чвертувáти.

Четверúцею = вчéтверо.

Четвёрка = 1. четвíрка, чвéртка (в картах).

2. четверúк (коней).

Четвернóй = четверний.

Четвернá = д. **Четвёрка 2.**

Чéтверо = чотúрі, штúрі (С. З.), чéтверо.

Четвероместный = на чотúрі осóби.

Четвертáкъ = четвертáк, пів кóпи (срібна монета = 25 копійок).

Четвёртка = чвéртка. — Взяв чвертку паперу. — Купив чвертку тютюну.

Четвертной = чверткóвий.

Четвертовáть = четвертувáти, чвертувáти.

Четвертóкъ = д. **Четвéргъ.**

Четвертýшка = чвéртка (паперу).

Четвёртый = четвéртий. — **Въ началѣ четвёртаго** = по трéтій годи́ні. — **Половина четвёртаго** = пів на четвéрту.

Чéтверть = 1. чвéртка, чверть, четверти́на. — Купив чвертку телятини. — Половини не дам, четвертину дам. Кр. — Ой не всиплю четвертину, давай грошей хоч з полтину. н. п. — **Ч. луны** = квати́ря, квáдра мі́сяця (д. під сл. **Луна́** і **Фáза**).

2. чéтверть (зерна або борошна).

Чётка = чіт.

Чётки = чóтки. С. Жел. — Перехрестив ся, чотки взяв і за Україну молитись старий чернець пошкандибав. К. Ш.

Чёткій, чётко = читкий, чи́тко, вчит. — Письмо гарне, читке. Фр.

Чёткость = чи́ткість.

Чётный = чі́тний, пари́стий. — **Чётное число́** = чіт.

Чётъ = чіт, ціт. — **Чётъ или нéчетъ?** = чіт чи ли́шка? до па́ри чи не до па́ри?

Четы́ре = чоти́рі, шти́рі (С. З.). — **Четы́ре съ половиною** = пів пъята.

Четы́режды = чоти́рі рази́. — **Ч. четыре** = чотирі по чоти́рі.

Четы́реста = чоти́ріста, шти́ріста.

Четыреугóльникъ = чотирікýтник. С. Жел.

Четыреугóльный = чотирікýтний.

Четырёхднéвный = чотиридéнний.

Четырёхпольный = на чоти́рі змі́ни.

Четырёхслóжный = чоти́рискладóвий.

Четырёхсторонній = чоти́рібóкий. С. Жел.

Четы́рнадцать = чотирнáдцять.

Четь = д. **Четверть 1.**

Чехóня, риба Cyprinus cultatus = чахóня.

Чехóлъ = чехóл (С. Жел.), покровéць (С. Л.).

Чёхъ = чхання́.

Чечеви́ца, рос. Ervum Lens L. = чачави́ця, сочеви́ця.

Чечеви́чный = сочеви́чний.

Чéчениться = д. **Жемáниться.**

Чéчетъ, чечётка, пт. Fringilla linaria = чéчек, чечі́тка, чечі́точка.

Чешуекры́лый = лускокри́лий. — **Чешуекрылыя насѣкóмыя,** Sepidopter = лускокри́лі комáхи, лускокри́льці (С. Жел.).

Чешуеобрáзный = лусковáтий.

Чешу́йникъ, рос. Lathraea Squumaria L. = петрі́в хрест, шпарáговий рист, мáсляники. С. Ан.

Чешу́йный = лускови́й.

Чешу́йстый, чешу́йчатый = лускáтий, лусковáтий. С. Жел. — **Чешу́йчатый кóрень** = д. **Чешу́йникъ.**

Чешуя́ = луска́ (С. Л. Жел. З.), на гадюці — линóвище. — Зварила рибу з лускою. От дурна голова! Кп. — Пливе щука з Кременчука, луска на їй сяє. н. п. — Дивіть ся, яке линовище на гадюці, аж сяє. Кн.

Чи́бисъ, пт. Fringa vanellus = чáйка.

Чи́вый = щéдрий.

Чижéвникъ, рос. Cytisus biflorus L' Her. = зінóвать, раки́товий кущ, дерезá. С. Ан.

Чижъ, чи́жикъ, чижóвка = чиж, чи́жик (С. Жел.), чижи́ця (пт. Fringilla spinus).

Чи́кать, чи́кнуть = 1. рі́зати, чи́кати, чикрижи́ти.

2. цóкати. — Часи цокають. Кр.

Чикмáрь = д. **Чекмáрь.**

Чилáга, рос. = 1. Caragana fratescens Dc. — дерезá, люкрéция, сі́бірка, раки́та, чепі́жник. С. Ан.

2. д. **Чижéвникъ.**

Чили́канье = цьвірі́нькання, цьві́ркот, цьвіркотáння.

Чили́кать, чили́кнуть = цьвірі́нькати (С. Л.), цьвіркотáти, чирги́кати. — То шкодлива кішка нявкне, то цьвірінькне горобья. Свід. — Горобці чиргикають. Кр.

Чили́мъ, рос. Trapa natans L. = болóтні, водяні́, чóртові óріхи. С. Ан. — **Земляной ч.,** Tribulus terrestris L. = колючки́, якорці́. С. Ан.

Чи́на, рос. Lathyrus pratensis L. = горóшок, журавли́ні стручки́. С. Ан.

Чинáръ, рос. Platanus orientalis L. = я́вір. С. Л.

Чини́ть = 1. (**учини́ть, ся**) — чини́ти, роби́ти, твори́ти, ді́яти, учини́ти, вчини́ти, зроби́ти, уді́яти, ся (С. Ш.). — Отак чини, як я чиню: люби жінку аби чию. н. п. — Ой щож бо я учинила, що Кострубá полюбила. н. п.

2. (**начини́ть**) — начиня́ти, напихáти, набивáти, начини́ти, напхáти, наби́ти. — Начинила рибу кашою.

3. (**почини́ть, вы́чинить**) — лáгодити, латáти, полáгодити, полатáти. — Полагодив віз. — Полатала всі сорочки.

4. (**очини́ть**) — д. **Очи́нивать.**

Чини́ться = 1. церемо́нити ся.

2. става́ти, роби́ти ся і д. **Станови́ться**. 3.

Чини́шко = чино́к. С. Жел.

Чи́нка = лата́ння, ла́гоження.

Чи́нность = присто́йність, поря́дність.

Чи́нный, но = присто́йний, поря́дний (С. Ж.), звича́йний, но і д. **Присто́йный**.

Чино́вникъ, ца = чино́вник, ця (С. Жел.), урядо́вець, у(в)ря́дник, уря́дниха (С. Ш.), уря́дчик (С. Ш.). — **Губе́рнскій ч.** = губе́рець. — **Суде́бный ч.** = суде́йський, судови́й, судови́к. — **Канцеля́рскій ч.** = канцеляри́ста, пи́сарь. — В Синоді і в Сенаті багато урядників з Українців. Кв. — Посли Великого Князства Литовського і врядники наші. Ст. Л. — Старости подкоморії і інше врядники земскіе. Ст. Л.

Чино́вническій = чино́вницький, уря́дницький (С. Ш.).

Чино́вничій = урядо́вий. С. Ш.

Чино́вный = санови́тий.

Чинъ = 1. чин (С. Жел.), ра́нґа. — І там доля не минула: дослужившись до чину, та й вернув ся в своє село і служить покинув К. Ш. — **Безъ чино́въ** = без церемо́нії, по́ просту. — **Чинъ чи́на почита́й** = поважа́й старши́х чи́ном.

2. стан, стать, зва́ння. — Звання козацьке, а життя собацьке. н. пр. — **Вои́нскіе чины́** = військові лю́ди. — **Духо́вные чины́** = духове́нство. — **Ни́жніе чины́** = салда́ти і и́ньші військові до офіце́ра.

3. чин, уста́в, поря́док, ре́гула (С. З.), і д. **Обря́дъ**. — **Чинъ чи́номъ** = як слід, як во́дить ся, як годи́ть ся.

Чи́рей = чи́рка, чиря́к, боля́чка. — Чиряк великий, а гною мало. н. пр. — І чиряк даремне не сиде. н. пр. — Не вмер Данило — болячка вдавила. н. пр. — Енеєві так як болячці годила пані всякий день. Кот.

Чири́канье = д. **Чили́канье**.

Чири́кать, чи́ркать, чирли́кать = д. **Чили́кать**.

Чири́къ = цьвірі́нь. — Чую, десь горобці: цьвірінь, цьвірінь!

Чиро́къ = д. під сл. **У́тка**.

Чи́рышекъ = чирячо́к.

Чирьева́тый = чирякува́тий.

Чи́сленіе = лічі́ння, рахува́ння.

Числи́тель = чисе́льник. С. Жел.

Числи́тельное и́мя = число́вник (Гр. См. Ст. Гр.), числі́вник (С. Жел.).

Чи́слить, ся = чи́слити, ся (С. Жел. З.), лічи́ти, рахува́ти, щита́ти, ся. — Числив його за козака. С. З.

Число́ = 1. число́, лічба́ (С. Л.), лік, ци́фра. — Почавши од найменшої лічби до 50 коп. грошей. Ст. Л. — **Сре́днимъ число́мъ** = сере́днім лі́ком, пересі́чно.

2. число́, день (місяця).

Чистога́нъ = гото́ві гро́ші, готови́к, готі́вка і д. **Нали́чность**. — **Чистога́номъ** = гото́вими грі́шми, готі́вкою.

Чи́стенькій = чисте́нький.

Чистёхонько = чисте́сенько.

Чисте́цъ = д. **Гравила́тъ**.

Чисти́льщикъ, ца = чисти́льник, ця, чисти́тель, ка. С. Пар.

Чисти́тельный = 1. чисти́льний.

2. прочисти́й. С. Пар.

Чи́стить, очи́стить, вы́чистить, ся = чи́стити, обчища́ти, обчи́стити, ви́чистити, одежу, хату — чепури́ти, хороши́ти, разом і мить і витирать, напр. стіл — скрома́дити, шарува́ти. — **Ч. трубу́** = труси́ти са́жу, ко́мін. — **Ч. ва́ксою** (напр. чоботи) — ваксува́ти. — **Ч. ки́ркою** (оскардом) — ґрасува́ти. — **Чи́ститься** (про птиць) — оскуба́ти ся, оску́бувати ся. — Д. про инше під сл. **Очища́ть**.

Чи́стка = чисті́ння. С. Жел.

Чи́сто = чи́сто, че́пурно, оха́йно. — **Чи́сто-на́-чисто** = усе́ чи́сто, геть усе́, чистісінько усе́. —

Чистокро́вный = чистокро́вний (С. Жел.), племі́нний (кінь).

Чистопло́тность = че́пурність, оха́йність.

Чистопло́тный, но = чепурни́й, чепури́стий, оха́йний (С. Л.), оха́йливий (С. Л.), че́пурно, оха́йно.

Чистопло́тъ, ка = чепуру́н, ха, чистю́к.

Чистосерде́чность = щи́рість, щиросе́рдя.

Чистосерде́чный, но = щи́рий, щиросе́рдий, щи́ро, щиросе́рдо.

Чистота́ = чи́стість; че́пурність, оха́йність.

Чисто́тка = чепуру́ха.

Чистоте́лъ, рос. Chelidonium majus L. = чистоті́л, чи́стик, глекопа́р, глечкопа́р, гладі́шник, росто́паш, сі́ре зі́лля, старовина́, ластови́не зі́лля, чистя́к, чисте́ць. С. Ав.

Чи́стый = чи́стий; ясни́й; сьві́тлий; сльозови́й (про воду); бі́лий; щи́рий; виразний. — Чиста одежа. — Чиста вода. — Чистий голос. — Та як прийшов же я та й у неділю, та дала Солоха сорочку білу. н. п. — Щире серце. — Щире кохання. — Щире золото. — Виразна вимова. — **Изъ чистаго золота** = щирозлотий. С. З. — Ковак щирозлотий в 500 талерів. Л. В. — **На чистыя деньги** = на готові гроші — Купив на готові гроші. — **Чистое зерно** = чоло. Мак. — **Чисть остался** = 1. зостав ся без нічого, звів ся ні на що. 2. вийшов чистий, сухий із води.

Чисть = чистина, новина, лісовиння, зруб.

Чистякъ = 1. д. **Чистотѣлъ.**

2. білолиций, білоликий.

Чистянка = білолиця.

Читальщикъ = псалтирщик.

Читаніе = читання.

Читатель, ница = читальник (С. Жел.), читатель, ка (С. Жел.), читач (С. З. Жел.), читець (С. Л. Жел.), чительник (С. З.), читака (С. Л.). — Кожне слово поеми вихоплено прямо в душі читача. Зап. Фр. — Автор зробив все, аби та огидна фраза не вражала почуття читача. Л. Н. В. — Не против вас говорячи, читці мої любі. Федь. — Предмова до читальника. С. З. — З його був добрий читака. Кн. — Писав писака, читав читака. н. пр.

Читать, прочитать = 1. читати, не виразно — харамаркати, хамаркати (С. Ш.), ледве по складам — слебезувати.

2. учити, научати і д. **Преподавать.**

Чиханіе = чхання, чихавка, ачхикання.

Чихарда = довга лоза, кінь, харлай (С. Ш.).

Чихать, чихнуть, ся = чхати (С. З. Л.), ачхикати, чмихати, чхнути, ачхикнути. — Буває, що й муха чхає. н. пр. — **Чихающій часто** = чхун.

Чихирникъ = пъяниця.

Чихирничать = піячити.

Чихирь = молоде вино.

Чихнуть = д. **Чихать.**

Чихота = чихавка (С. Жел.), чихавиця.

Чихотка, рос. Veratrum album L. = біла чемериця (С. Ан.), чемерник, ця (С. Жел.).

Чихъ = чхання, ач-хи.

Чичероне = поводарь, поводирь, поводатарь.

Чища = д. **Чисть.**

Чище = чистїше. — **Какъ можно чище, чище всего** = найчистїйше, як найчистїйше.

Чищеніе = д. **Чистка.**

Членовредительство = скалїчення (умисне, щоб ухилити ся від військової служби).

Членскій = членський. — **Ч. взносъ** = вкладка.

Членъ = 1. член, громади — громадянин, громадянець, братства — братчик, спілки — спільник, сумісник, запорожської Січі — січовик, братчик.

2. член, челен (С. Жел.).

3. член, артикул (С. Ш.).

Чмоканье = цмокання.

Чмокать, чмокнуть, ся = 1. цмокати. С. З. Л.

2. цїлувати, цмокати, ся (С. З.), цмокнути, ся.

Чмокъ = цмок. С. З.

Чмякать = плямкати.

Чобръ = д. **Чабёръ.**

Чоканье = цокання.

Чокать, чокнуть, ся = цокати, ся, торкати (С. Ш.), цокнути, торкнути, ся, чаркувати ся. — Кругом сьпіви, реготня, розмови, чаркують ся у всїх кінцях, чуть: будьмо здорові! П. Пр.

Чокъ = цокання.

Чокъ = цок. — Цок! цок! підківками. н. п

Чолка = чубок.

Чолнъ = д. **Чёлнъ.**

Чопорность = 1. чепурність.

2. вимушеність, пересада (С. Пар.), натяжка, ненатуральність.

Чопорный = 1. чепурний.

2. ненатуральний, вимушений.

Чортъ, мн. **Черти** = чорт, чортяка (С. З.), біс, диявол, лихий, нечистий, нечиста сила, пекельник, дідько, куций, куцан, болотний — анциболот, водяний — водяник, домовий — домовий, домовик, лісовий — лісовик, лісун, полісун, гайовик, що живе в очереті — очеретяник. — Пр. д. під сл. **Бѣсъ** і **Лѣшій.** — **Убирайся къ чорту!** = геть к бісу, іди к чортам собачім! — **Чортъ тебя побери** = нехай тебе чорти візьмуть. — **Чортъ знаетъ что** = чор'зна що, ка'зна що, біс батька зна що. — **Чѣмъ чортъ не шутитъ** = чого на сьвітї не буває. — **Къ чертямъ на кулички!** = до чортів на виступцї. Хар. Граб.

Чоска = 1. чесання і д. **Чёска.**

2. клоччя, пачіски.

Чревастый, чреватый = череватий.

Чреватая = черевата і д. **Беременная.**

Чревáтѣть = черевáтіти і д. **Брюхáтѣть.**

Чрéво = чéрево.

Чревоугóдіе = обжи́рство.

Чревоугóдникъ, ца = прожóра і д. **Обжóра;** ласýн, ха і д. **Сластолюбецъ.**

Чредá = чергá і д. **О'чередь.**

Чрезвычáйно = нáдто (С. З. Л.), занáдто, надзви́чай, надзвичáйно, нáзбит. — Що надто — того й свині не їдять. н. пр. — Говорив він занадто жваво і баганько. Кр. — В року 1690 показала ся велика надзвичай сарана. Л. В. — Назбит серця наші печалїю наповнило. Л. В. — Діва добронравная надзвичай і красна до дива. К. Ст.

Чрезвычáйность = надзвичáйність. С. Жел.

Чрезвычáйный = надзвичáйний (С. Жел.), страшéнний, страшéзний. — Вихваляв талан твій надзвичайний володати шаблею і мечем. Ст. Г.

Чрезмѣ́рно = над міру, нáдмір, без міри (С. Ш.), надмíрно, незавміру, назавміру (С. Л.), бéзмір, через вéрх (С. Л.) і д. **Чрезвычáйно.** — Горілки не пив так, щоб через край, а в компанії не проллє каплї. Кв.

Чрезмѣ́рность = нáдмір, надмірність. С. Жел.

Чрезмѣ́рный = надмíрний (С. Жел.), безмірний (Мап.).

Чрезплéчный = черезплїчний.

Чрезчýръ = д. **Черезчýръ.**

Чрезъ = 1. чéрéз (С. З.), крізь (С. Л.), кéрéз. — Перелїз через тин. — Перелетів через базарь кажан костокрилий. К. Ш. — Дивить ся крізь вікно. — Пройшов керез базарь.

2. чéрез, за. — Не стало ся вчора, стане ть ся за тиждень, за рік. Кн.

2. чéрез. — Ой чула я черсз люди, що сватати буде. н. п. — Іди, мамо, ти від мене, через тебе сварка в мене. н. п.

Чрéсла = кри́жі і д. **Поясни́ца.**

Чтéніе = читáння.

Чтецъ = читéць і д. **Читáтель.**

Чти́тель, ница = д. **Почитáтель.**

Чтить, ся = д. **Почитáть.**

Что, чегó = що, шо, чогó. — Що за що, а руку за пазуху. н. пр. — Се той чоловік, що ми його бачили. Грінч. — **Вотъ что** = óн-що, óсь-що. С. Л. — **За чтó** = зá що, за вíщо. С. Л. — Дитина каже, що бито, а за що — не каже. н. пр. — За віщо тебе лаяли? — **Ни за чтó, ни про чтó** = нї зá що, нї прó що. — **Ну, чтожъ?** = що таке? або щó? — **Тутъ чтó-то не такъ** = тут щось не тé, не так. — **Что?** = що? шо? га? чогó? або-щó? — **Чтó ли** = абó що, чи щó. — Ходїм уже або що. — **Что нибýдь** = що нé-будь, щось, аби́-що (С. Ш. Л.), бýдь-що. — Узяв би аби-що накинув, бо холодно. С. Ш. — **Чтó-то** = щóсь (С. Л.), я́кось. — Прийшов хтось, та взяв щось; бігти за ним — не має за ким. п. з. (вітер). — Якось мінї не можеть ся. — **Чтó-то не такъ** = щось не тé. — **Чтó-то сквéрное** = кá'зна що. С. Л. — Казав парубок дївцї: нїчого, а вийшло ка'зна що. н. пр. — **Что до меня́ касáется** = як на мéне (С. Л.), що до мéне. — Що до мене — то я нїчого проти того не маю. — **Что есть мóчи** = чим дуж (С. Л.), на всї зáставки. — **Всё ни по чёмъ** = все дармá, бáйдýже. — Йому на сьвітї все дарма. К. Х. — **Для чегó!** = для чóго, на вíщо? — Для чого це ти зробив? — **Ни къ чемý** = нї нá що, нї до чóго. — Не здає ся нї нá що. — **Чегó-то** = чогóсь, чомýсь. — Було роблю чи гуляю, чи Богу молю ся — усе думаю про його і чогось бою ся. К. Ш. — На городї коло броду барвінок не сходить, чомусь дївчина до броду по воду не ходить. К. Ш.

Что = що. — Такий хворий, що й не підведеть ся. — Казали, що він приїхав.

Чтóбы, чтобъ = щоб (С. Л.), щóби, шоб, аби́ (С. Ш.), бодáй (С. Л. Ш.). — Глядя, аби опісля не було зле. С. Ш. — Казали, щоб ви зараз прийшли. — **Чтобъ тебя́, тебѣ́** = щоб тебé, бодáй тебé, тобі, цур тобí, нехáй тобі аби́-що. — А щоб тебе, та бодай тебе! н. пр. — Бодай тебе чорти взяли. С. Ш. — Бодай тобі, доле, у морі втопитись, що не даєш мінї й досї нї з ким полюбитись. К. Ш.

Чтóкать = гáкати, шóкати (перепитувати раз-у-раз: что? = га? що?)

Чу! = чýєш, чýєте! — Чуєш! неначе стука хтось.

Чубýкъ = чубýк (С. Жел.), цибýх (С. З. Жел.).

Чубурáхнуться = гéпнути, ся, бебéхнути, гегéпнути і д. **Упáсть 1.**

Чубурáхтаться = вовтýзити ся, барложити ся.

Чубурáхъ! = геп, бух, бебéх, брязь, шубовсть. — Ішов по кладцї та якось осковзнув ся — і шубовсть у воду.

Чубýчный = чубукóвий, цибухóвий.

Чубýшникъ, рос. Philadelphus coronarius L. = жасми́н садóвий (С. Ан.), ясми́н, чубукóвець. С. Жел.

Чýвственность = 1. чуствéнність.

2. пóхіть.

Чýвственный = 1. чутлúвий, чутнúй, чувнúй, чуствéнний.

2. тілéсний (С. Пар.), похітлúвий.

Чувствúтельно = чýло; дошкýльно, боляче́.

Чувствúтельность = чýлість (С. Жел.); дотклúвість (С. З.), уразлúвість (С. Ш.). — Чулість пропала: коли голкою — йому байдуже. Кн.

Чувствúтельный = 1. чýлий (С. З. Жел.), чутлúвий, чутнúй, почутлúвий, почувнúй, почуйнúй, жалíсний. — Чуле серце. — „Я вам старую поручаю, за вас охотно умiраю“ Так мовив чулий Евріол. Кот. — З такою чутливою душею не в салдати йти, а хіба в ченці. Кв. — Живе срібло вельми чутливе і до холоду і до тепла. Кп. — Жінка добріше і чутнїше на все благе серце має. п. о. Яст. — Бідна молодиця, почутлива зроду, вже не могла видержати. Лев.

2. уразлúвий (С. Ш.), шкýльний (С. З.), кúй, доткліввий (С. З. Ман.), дошкулький (Ман.). — Речі доткливі, ущипливі. С. З. — Шкулький мороз.

Чýвство = чуттá (С. Жел.), почуттá, чутóба. — Щире почуття проймає все оповідання. Л. Н. В. — Сьпівав він з душею і з почуттям. Свл. — Вороже почуття блиснуло на хвилину йому у очах. Лев. В. — Знов і в душі розбудились теплі чутоби гуртом, знов вона вся розтопилась щастям, любовъю, добром. Тільки в тих гарних чутобах чуєть ся й болїзний сум. Мова. — **Лишúться чýвствъ** = зомлíти. С. Аф. Л. — **Привéсть въ чýвства** = одволáти, очутúти. — Одволали трохи жінку: ще очі одкрила, тільки мова одняла ся, не мов занїміла. Баз. — **Прійтú въ чýвства** = очýняти, прочýняти, отáмити ся. — **Чýвство любвú** = кохáння. — **Чýвство зрѣнія, вкýса, обонáнія, осязáнія, слýха** = чуттá зóру, смакý, нюху, дóтику, слýху.

Чýвствованіе = чýтність, почувáння. С. Жел.

Чýвствовать, почýвствовать = чýти (С. З. Л.), почувáти, ся (С. З.), чýяти, учувáти (С. Ш.), відчувáти, почýти, учýти (С. Ш.), зачýти. — Не будемо серце в парі — душа моя чує. н. п. — Давно я не чула себе такою веселою. Кн. — Чуля в собі християнськую повинность. Л. В. — Він почував якусь не зрозумілу, але люту дрожливість. Лев. В. — Почувала себе правою. Кп. — Щось радісне і супокійне, чого я не почував від самого дитинства. Пісоч. — І Настя почувала що коло серця щось здавило. Лев. — Почував ся він, що не добре зробив. Чайч. — Бий його дужчо, щоб почувсь. Хар. — Ой зачула моя доля, що не бути мінї дома. н. п. — Обидва поети бачать та відчувають людське горе. Зап. Кол. — Не перешкожає нїщо відчувати силу й красу схованої в сих віршах поезиї. Л. Н. В. — **Чýвствовать себя́** = мáти, ся, мáти себé, чýти ся, чýяти ся, тáмити себé, почувáти себé. — Козаки смутно себе мали. н. д. — Лист читає, смутно себе має. Ст. С. — Не доїхав він до дому, та й став уже не тямить сам себе. н. о. Грінч. — **Чýвствуется не хорошó** = не добрúть ся. — Щось мінї не добрить ся. Хар. — **Ч. сúлу, ч. себя́ въ сúлѣ** = чýти ся на сúлу. — Ой коні, коні сиваші? Чи були ви сьогодня на паші? Чи чуєте ся на силу, чи вивезете на тую гіроньку крутую? н. п. — **Ч. влечéніе, призвáніе** = почувáти ся. — **Дать себя́ почýвствовать** = дáти ся в знакú.

Чугýнный = чавýнний. — **Ч. котёлъ** = чавун. С. З. — Жінка наставляє в піч чавуни. С. З.

Чугýнъ = чавýн.

Чудáкъ, чудáчка = чуднúй, нá, чудодíй, химéрник. ця, чудáк, чудáр, дивак. дивéсник. С. Жел.

Чудáчество = чудáцтво, дивáцтво (С. Жел.).

Чудáчить, чудéсить, чудéсничать = химерувáти, чудасíйничати; штýки витворя́ти, фаґлї строїти.

Чудéсникъ, ца = 1. д. Чудáкъ, 2. д. Прокáзникъ.

Чудéсность = чудóвність.

Чудéсный, но = 1. дúвний, чýдний, чудéнний, чудéсний, чудовúй, дúвно, чýдно, на прóчуд. С. Жел. З. — Диво дивнеє. — Чудно якось дієть ся між нами. К. Ш. — Та сон же, сон, на прочуд дивний мінї приснив ся. К. Ш.

2. чудóвий (С. З.), дýже гáрний, милéнний, чудéсний (С. Жел.), чудóво, чудéсно. — Чудові яблука. — Миленний був собака. Кр.

Чýдиться = здавáтися і д. Казáться 1. і Представля́ться 3.

Чýдище = д. Чудóвище.

Чýдный, но = д. Чудéсный.

Чýдо = чýдо (С. Жел.), дúво (С. Жел. Л.), велике —предúво, чýдо-дúво (С. Л.), найбільше кумедне — чудасія (С. З.). — Старий жидюга дав би гривню, щоб повірнуть на ті дива. К. Ш. — Чудо-диво таке мінї трапилось, що й ві сні ще кому а чи марилось. С. Л.

Чудо́вище = мара́ (С. Л.), марю́ка, по́твір (С. Жел.), потво́ра, почва́ра (С. З. Жел. Л.), прочва́ра (С. Жел. З. Л.), чу́дище (С. Л.), чуде́рство, хо́ха, страхіття, диво́гляд (С. Жел.). — А ти пъяний що день божий, на марюку став похожий. Рвб. — За що ти покарав мене, що я породила таку потвору. Ч. К. — На морі морське чудерство з трьома губами і на кожну губу по 12 кораблїв бере. н. к. — Таке страхіття зъявилось.

Чудо́вищный = диво́глядний, почва́рний. С. Жел.

Чудоде́й = чудодій і д. **Чуда́къ.**

Чудоде́йственный = д. **Чудотво́рный.**

Чудотво́рецъ = чудотво́рець (С. Жел.), цілитель.

Чудотво́рный = чудотво́рний, чудодійний, чудо́вний. С. Жел. З. Л. — У Києві їздила, молилась, аж у Почаєві була — чудовная не помогала, не помогла сьвятая сила. К. Ш.

Чудоцвѣ́тъ, чудоцвѣ́тникъ, рос. Mirabilis Salapa L. = ца́рська борі́дка. С. Ан.

Чужа́къ = чужи́й, чужени́к, ця (С. Жел.), чужи́нець.

Чужби́на, чужби́нка = 1. чуже́, чужи́нка (С. Жел.). — Чуже переступи, та не займи. н. пр. — Ласий на чужинку.

2. чужи́на (С. Л. Жел.), чужа́ чужи́на, чужа́ сторона́, сторі́нка, сторо́нонька, чужа́ країна, чужа(е)ни́ця. — А на чужій на сторонцї зовуть мене заволокою. н. п. — На чужинї хоч здихай під тином, ніхто до тебе й не гавкне. н. пр. — Тут Шевченкові усе було чужою чуженицею. Кв. — Треба мінї до свого роду чутку подати, бо тут чужа чужаниця. Хар. Пр. д. ще під сл. **Край 2.**

Чужда́ніе = цура́ння.

Чужда́ться = цура́ти ся (С. З. Л.), ухиля́ти ся, саха́ти ся. — Цурав ся сїряка, а тепер і онучі радий. н. пр. — Нї с ким не знать ся і всїх цурать ся. Кот. — Диво дивнее на сьвітї з тим серцем буває: у вечері цурает ся, в ранцї забажає. К. Ш. — Ті книжники цурались живого народнього язика. З. Ог.

Чу́ждый = 1. чужи́й і д. **Чужо́й.**

2. непричё́тний, неприча́сний (до чого), ві́льний (од чого).

Чужевѣ́рный = чужові́рний, не на́шої ві́ри.

Чужезе́мецъ = чужозе́мець.

Чужезе́мный = чужозе́мний.

Чужени́нъ = д. **Чужа́къ.**

Чужестра́нецъ, чужестра́нка = чужозе́мець, чужозе́мка, чужостра́нець (С. Жел.), не на́ський.

Чужестра́нный = чужозе́мний, чужосто́ронній, чужине́цький (С. Жел.), не на́ський.

Чужея́дный = чужоїдний. С. Жел. — Ч. расте́ніе, Planta parosita = чужоїдна росли́на.

Чужо́й = чужи́й; сторо́нній. — Чужий хлївець не плодить овець. н. пр. — Чужими крилами не лїтай. н. пр. — **Чужіе люди** = чужи́на, чужа(е)ни́ця, чужі люди, чужи́нцї.

Чужъ = д. **Чужа́къ.**

Чула́нъ, чула́нчикъ = комо́ра, комі́рка, комірчи́на, хи́жа (Ос.), хи́жка (С. З.), тільки при хатї — при́комірок (С. Жел.), при́бочник.

Чуло́къ, мн. **чулки́** = панчо́ха (С. Жел.), панчо́хи (С. З. Л.), панчі́шки. С. Жел. — Набула без панчіх патинки. Кот. — Наділа панчохи і пантофельки власної роботи. Фр. — Черевички козлові, панчішки шовкові. н. п.

Чуло́чникъ, ца = панчо́шник, ця.

Чуло́чный = панчо́ховий.

Чума́ = чума́, джума́, морови́ця. С. Жел. З.

Чума́зка, чума́зый = замазу́ра, нечупа́ра, нехлюй, шмарово́з і д. **Неопря́тный.**

Чуми́чка = 1. ополо́ник (С. З.), варе́ха, шумі́вка. (Д. під сл. **Ло́жка**).

2. нехлю́я, задри́па, задри́панка, замазу́ра і д. **Неопря́тная.**

Чуми́чъ = д. **Чуми́чка 1.**

Чу́мный = чумни́й, морови́й. — Морове повітря.

Чупру́нъ = чуб, чупри́на.

Чура́ = жорства́ (д. **Песо́къ**).

Чурба́нъ = 1. пень, коло́да, оцу́пок, оцу́палок (С. З.). — Лежить, як колода. н. пр.

2. одоро́бло, опу́дало, незгра́ба, неоте́са, маку́ла і д. **Неповоро́тливый** і **Неуклюжій.**

Чури́лко = д. **Козодо́й.**

Чу́рка, чу́рочка = цу́рка, цу́рочка. (Д. під сл. **Па́лка.**)

Чуръ = цур. — Цур мовчать! — Цур на двох! — Цур не займать!

Чу́ткій = чу́ткий (С. Жел.), чутли́вий, чу́йний (С. З.), сторожки́й. — Тай птиця тепер якась дуже сторожка зробила ся: аби що — зараз полетить. Кр.

Чу́ткость = чу́ткість (С. Жел.), чу́йність.

Чу́точка, у виразї: **чу́точку** = годи́ночку, хвили́нку, тро́шечки. — Я на одну годиночку: духу не переведете, а я вже й вернусь. Кн. — Трошечки заснула.

Чуть і чуть-чу́ть = ле́две, ле́дві, тро́хи (С. З. Л. Ш.), троха́. — Ледве дише. — — Трохи не впав. Пр. д. теж під сл. Едва́. — **Ни чу́ть не быва́ло** = во́всім нї. — **Чуть ли** = троха́ чи, троха́ лише́нь. — Еге, троха чи не він зробив мінї шкоду. — Одже троха лишень чи не зроблю я отак. Квіт. — **Чуть ли не** = либо́нь. С. Л. — **Чуть ли не таво́** = троха́ чи не те́е, либо́нь те́е. — **Чуть-чу́ть не** = ма́ло що не (С. Л.), тро́хи-тро́хи (С. Л.), тро́хи, трі́шечки не (С. Л.), о́мальь, бе́змаль. — Усе до цурочки згоріло, сам трохи-трохи не пропав. Б. Г.

Чутьё = 1. чуття́, почу́ття, почува́ння.
2. нюх.

Чуха́ = д. Чепуха́.

Чу́хать, разчу́хать = смакува́ти, коштува́ти, розсмакува́ти, розкоштува́ти. — Нї як не розсмакую, яке це вино.

Чухъ! = вацю́, вацю́!

Чу́чело = опу́дало (С. Л. З.), страхопу́д (С. Жел.), мацапу́ра (С. З.), мапя́ка (С. Л.), одоро́бло. — Оце опудало погане. Кот. — Наче опудало на горо́дї. Кр.

Чу́шка = 1. пі́дсвинок. — Як годований підсвинок. К. Х.
2. злй́вок, ви́ливок (олива або чавуну).
3. цу́рка (д. Па́лка).

Чу́шки = ко́бури (на пистолї, при сїдлї). С. Жел.

Чу́шь = д. Чепуха́.

Чу́ять, почу́ять = чу́ти, почува́ти, учува́ти (С. Ш.), почу́ти, зачу́ти, учу́ти. — Ой зачула моя доля, що не бути мінї дома. н. п. Д. ще під сл. Чу́вствовать.

Чьё, чья, чьи = д. Чей.

Чѣмъ = нїж (С. З.), а нїж, од, від, над, чим (С. Л.), як. — Більше заходу, нїж празнику. н. пр. — Йому більше, як сто год. Катернос. — **Чѣмъ да́льше, тѣмъ...** = що далї, то... — Що далї, то все гірше. — Що далї, то більша дорожнета. Хар. — **Чѣмъ скорѣ́е, тѣмъ лу́чше** = чим шви́дче, тим кра́ще. — **Бѣги́ чѣмъ скорѣ́е** = біжи́ чим ду́ж (К. З. о Ю. Р.), я́ко мо́га шви́дче. (Пр. д. під сл. Скорѣ́е). — **Чѣмъ бы сѣсть за рабо́ту, онъ то́лько гуля́етъ** = замі́сть то́го, щоб сі́сти за робо́ту, він гу́льки справля́є.

Чюмъ = курі́нь, катря́га і д. **Шала́шъ** і **Киби́тка 2.**

Ш.

Шабашева́ть, отшабашева́ть = шабашува́ти, шабасува́ти, перешабашува́ти. — Жид поспішає, щоб у дорозї не довелось шабашувати.

Шаба́шить, ошаба́шить = шаба́шити, пошаба́шити, покінча́ти робо́ту, оброби́ти ся.

Шаба́шка = 1. неробо́чий, вільний, гуля́щий час. — **На шаба́шкахъ** = гуля́щого ча́су, на дозві́ллї.
2. оцу́пок дереви́ни, що те́слї беру́ть собі́, скі́нчивши де́нну робо́ту.

Шаба́шный = 1. не робо́чий день, час. — **Ш. ко́локолъ** = дзвін, ко́трим даю́ть знак на скі́нча́ння робо́ти.
2. шабаш(с)о́вий, шабашко́вий. С. Жел.

Шаба́шъ = 1. ша́баш, са́баш, ша́бас, субо́та (у жидів). С. Жел.
2. го́дї, шаба́ш! С. Жел.

Шабёръ = сябе́р, сябро́.

Шабло́нъ = зразо́к, мо́дла (Ман.).

Ша́вка = д. Овча́рка.

Ша́вкать = ша́мкати, шавкоті́ти, микуля́ти. — А старий зашавкотів щось... Кр.

Шага́ла, шага́ло = циба́нь, циба́тень, циба́тий. — З цим цибанем не збіжиш.

Шага́ніе = ступа́ння.

Шага́ть, шагну́ть = ступа́ти, переступа́ти, ци́бати, ступну́ти (Кр.). — Широко ступав Марко, здавалось і ваги нїякої не було у його на плечах. О. Ст. — Ступай коню, ступай ворон з гори камъяної. н. п.

Шаги́стый = циба́тий.

Шагри́новый = шагре́ньовий. — Шагреньові палятурки.

Шагри́нъ = шагре́нь (Ослова або кошакова вичинена шкура).

Шагъ = сту́пінь, ступе́нь, ступа́, ступня́, по́ступ, крок (С. З. Ос.). — Грізно крикнув і приступив на ступінь ближче. Лев. — Два ступнї зробив, та й упав. н. о. — Я голову тобі розіб'ю, як ступінь ти хоч один до мене зробиш. К. К. — Почав широкими ступнями ходити з кутка в куток. Пр. — Куди хочеш завести, повідай? Нї ступня вже не зроблю я далї. Ст. Г. — Мо ступнів два пронїс і покинув. н. к. — Вони приступили ближче, може так, як на ступінь. Лев. — Аж гомін, шелест від ступнів! — Я кинувсь миттю між кущів. Пч. — Я добре знаю її швидкі і легенькі ступнї. Кн. — Невидющий і без ціпка кроку не ступлю. Грінч. — На дванадцять кроків од криницї. н. о. — **Ша́гомъ** = ходо́ю, ступо́ю (Вол.). — Пусти коней ходою, нехай висапають ся. Кн. — Їдем собі ходою. Греб. — Їхали ступою. — **Шагъ за ша́гъ** = ходо́ю, по́ступцем, нога́ за ного́ю. — **Дѣлать большіе шаги́, ходи́ть больши́ми шага́ми** = широко ступа́ти, ци́бати. — **На вся́комъ шагу́** = скрізь, що ступінь. — **Ти́химъ ша́гомъ** = ти́хою ходо́ю. — **Приба́вить, уба́вить ша́гу** = приспіши́ти, вкороти́ти ході́, зменши́ти хо́ду. — Зменши ходу, бо я з тобою не зійду. Кн.

Ша́дрикъ = вола́.

Шажёкъ = д. **Шагъ** (здр.). — **Ѣ́хать шажко́мъ** = ї́хати ти́хою ходо́ю.

Ша́йка = 1. вата́га (С. З. Л.), ба́нда (С. Ш.), згра́я (С. Л.), ша́йка (С. Жел.). — Ватага розбійників. — **Предводи́тель ша́йки** = ота́ман, ва́таг, ватажо́к. С. З.

2. ря́жка. С. З. — Принеси ряжку теплої води.

Шака́лъ, зьв. Canis aureus = шака́ль. С. Жел.

Шалапа́й = леда́що, гультя́й, гульвіса, ло́дарь, ле́дарь, шели́хвіст, потіпа́ха і д. теж **Бездѣльникъ** і **Лѣни́вецъ** 1.

Шала́шный = курінний. С. З.

Шала́шъ = курі́нь (С. З. Л.), катря́га (С. З. Л.), бу́да (С. Л. Ш.), халабу́да, халабу́дка (С. Ш.). — Зробив собі на баштанї курінь, та там і ночував. н. о. — Люди катряги будують на жнивах. Шишацький С. З. — Хто на стернї спать ліг і од сонця катряжку зробив, з свити або з рядна напъяв на триножках. С. З. — **Я́рмарочный шала́шъ** = я́тка, я́точка. — Не має тих ятов, де продають батьків та маток. н. пр.

Шалбе́рить, шалбе́рничать = 1. байдикува́ти, байдува́ти, ба́йдики би́ти. — Нїчого не робить, тільки байдики бъе.

2. дурни́цю плести́, баля́си точи́ти, тереве́ні пра́вити і д. **Городи́ть вздоръ**.

Шалбёръ = ба́йда, гультя́й і д. **Праздношата́ющійся**.

Шали́ть = пустува́ти (С. Л.), жирува́ти (С. Л.), жиркува́ти, сваво́лити, халясува́ти, гарцюва́ти, дурі́ти і д. **Дура́читься** і **Рѣзви́ться**. — То посидить коло його, руку поцїлує, то усами страшенними сивими пустує. К. Ш. — У лїтку, саме серед дня, пустуючи, дурне ягня само забило ся до річки — напити ся водички. Б. Г. — Та впъять не вчивсь і пустував, побив шибки. Гул. Ар. — Горщик в печі пустувавши, Оксанка мала обернула і руку собі попекла. Грінч. — Посходились на улицю дївчата та хлопцї і зачали жирувать. н. п. Грінч.

Шалли́вость, шалли́вый = д. **Шаловли́вость, Шаловли́вый**.

Шалне́ръ = заві́ска.

Шаловли́вость = пустотли́вість, сваво́льство.

Шаловли́вый = пустотли́вий (Кн. С. З.), пусто́ваний, сваво(і́)льний, жартовли́вий. — А другая дївчинонька, жартовлива вдалку, розпустила косу русу, мов тая русалка. Мова.

Шаловство́, ша́лость = пусто́та (С. З. Л.), пустова́ння (С. Л.), пу́стощі, ша́лощі (С. Л.), сваво́льство, ду́рість, дур, дурі́йка, бісї́ння, гарцюва́ння. — Той царенко тому хлопцеві з пустоти руку одтяв. н. к.

Шалу́нъ, шалуно́къ, шалуни́шко = пусту́н (С. Л.), жиру́н (С. Л.), сваво́льник, сваво́лець, брику́н (С. Л.), ко́котень (С. З.), шко́дник, шалтай, здр. — пусту́нчик, брикуне́ць, зб. — пусто́та. — О мій пострибунчик, мій кокотень маленький. С. З. — А в ночі йшли якісь шалтаї тай занесли його з будкою. н. о.

Шалу́нья = пусту́ха, пусту́шка (С. Л.), жиру́ха, брику́ха (С. Л.), шко́дниця.

Шалфе́й, рос. Salvia officinalis L. = шавлїя, шевлїя. С. Ан. — Нема мого маленького, нема його тута; посходила по садочках шавлїя та рута. н. п.

Шалфе́йный = шавлїєвий.

Шаль = 1. дур, дурі́йка і д. **Дурь**.

2. шаль. — На нїй була дорога турецька шаль.

Шально́й = шале́ний (С. З. Л.), ошале́ний, навісни́й, навіже́ний, несамови́тий, божеві́льний (С. Л.), про собак — скаже́ний. — Шалена муха вкусила за вухо. н. пр. — Оженив ся навісний та взяв біспувату. н. п. — Скаженому псові звертай з дороги. н. пр.

Шалѣ́ть, ошалѣ́ть = дурі́ти, шалї́ти (С. З.), шаленї́ти, навіснї́ти, кази́ти ся, здурі́ти, ошалї́ти і д. **Ошалѣ́ть**.

Шама́нить = чарува́ти, дури́ти.

Шама́нъ, ка = д. **Колду́нъ, колду́нья.**

Шама́й = риба Arpius clupeoides — шама́йка, Alburnus clupeoides Pall. — селя́вка, підкри́жний сине́ць. Рыб.

Шампиньо́нъ, гр. Agaricus campestris L., A. edulis Bull. — печери́ця, печери́чка. С. Ан. Л. З. — Ой хто любить грибки, а я печерички, ой хто любить дївчаточка, а я молодички. н. п.

Ша́мшить = д. **Ша́вкать.**

Шанда́лъ = д. **Подсвѣ́чникъ.**

Ша́ндра = рос. Marrubium vulgare L. — ша́ндра, M. peregrinum Peich. — бі́лий желїзня́к, пи́жма, ша́ндра. С. Ан.

Ша́нецъ = ша́нець, окі́п. — Обступили город Умань, поробили шанцї, як вдарили з семи гармат у середу вранцї. н. п.

Шанцева́ть = шанцюва́ти, роби́ти ша́нцї.

Ша́пка = 1. (переважно тепла), смушева гостроверха — шлик, шличо́к (С. З.), повстяна — маге́рка (С. Л.), ямомо́к, з навушниками — малаха́й, капелю́х (С. З. Л.), кудлата і висока — ку́чма (С. З. Л.), овеча — би́ра, би́рка (С. Ш.), чабанська — чаба́нка, сукняна — шоломо́к, обши́та кабардою, у запорожцїв — кабарди́нка, з ріжками на взір конфедератки — рога́чка (С. З.), жидівська спідня — ярму́лка. — Єсть у мене шапка, єсть у мене дві — смушевії обидві. н. п. — Старший син у хату вхожає, шличок здіймає. н. п. — Шличок козацький несе, на його голову надїває. н. д. — Січовик в червоному жупанї і в кабардинцї на бакирь. О. Ст. — Що за мода: все шапки — рогачки. н. п. — **Архіере́йская ша́пка** = ми́тра. — **Быть подъ кра́сной ша́пкой** = бу́ти в салда́тах. — **Снима́ть ша́пку** = шапкува́ти. С. З. — **Ша́пка въ рубль, а щи́ безъ крупъ**, н. пр. = на нові сапъя́н рипи́ть, а у борщі тря́сця кипи́ть. н. пр.

2. віне́ць, коро́на.

Ша́пки, ша́почки, рос. Tagetes erecta L. = повняки́, купча́к, жовтяки́ (гвоздики). С. Ан.

Ша́почникъ = шапка́рь (С. Жел.), шапова́л (С. З.).

Ша́почный = шапкови́й. — **Ш. покло́нъ** = шапкува́ння. — **Ш. разбо́ръ** = шапкобра́ння. — **Пришёлъ къ ша́почному разбо́ру** = прийшо́в на шапкобра́ння.

Шапчёнка = ша́пиця. Кр.

Шапта́ = ви́сївки пшени́шні.

Шараба́нъ = пово́зка з ла́вками.

Шарава́ры = штани́, шарава́ри (С. З.), середня частина — матня́, нижня — холо́ші (С. З.). — В червоних штанях оксамитних матнею улицю мете-іде козак. К. Ш. — Заткнув холоші у халяви. С. З.

Шара́да = за́гадка (на слово).

Шара́хнуться = ки́нути ся, метну́ти ся, шарпну́ти, шара́хнути, ся. — Коні злякали ся та й шарахнули в бік.

2. ге́пнути, ся, бебе́хнути, ся і д. **Упа́сть 1.** — Посковзнув ся і гепнув ся потилицею.

Ша́рикъ = д. **Шаръ.**

Ша́рить = ша́рити, шпо́ртати (Кр.), ни́шпорити. С. Л. Кр.

Ша́рканье = чо́вгання.

Ша́ркать = чо́вгати. С. Л.

Шаркотня́ = човгани́на.

Шаркъ = човг!

Шарлата́нить = моро́чити, архи́мничати, шахраюва́ти. — Хіба він справдї знає так, як слїд? Архимничає, людей дурить.

Шарлата́нскій = архи́мницький, шалага́нський, шахра́йський.

Шарлата́нство = шахра́йство. С. З.

Шарлата́нъ = шахра́й (С. З. Л.), архи́мник, шалага́н, шели́хвіст, шели́хваст, шалві́р (С. З.). — Коли луччую честь у вас мають похлїбцї і шалвіри, ніж ми, запорожцї. Сагайдашний. С. З.

Шарла́ховый = жарки́й (колїр).

Шарла́хъ = д. **Ба́горъ 2.**

Шарло́та, рос. Allium ascalonicum L. = трибу́лька і д. **Лукъ.**

Шарма́нка = катери́нка. С. Л. Жел.

Шарма́нщикъ = катери́нщик. С. Жел. — Закликали катеринщика і довго танцювали під катеринку.

Шарни́ръ (в дверях) = пе́тник.

Шарови́дный = куля́стий (С. Л.), кули́стий, кулюва́тий, банька́стий (С. Л.), опу́клий (С. Л. Жел.), опу́кий, круглобо́кий, галши́ний. — Коли земля куляста, так... Пр. — Земля має постать кулясту. Зем. — Голова у його галшина, хоч бабам намітки галити. Кн.

Шарогла́въ, рос. Echinops sphaerocephalus L. = ростро́пша, мняч, во́вчі я́блука, буд́як бі́лий. С. Ан.

Шаромы́жникъ = дармоїд, чужоїд (д. **Парази́тъ**).

Шаромы́жка, у виразї: „**на шаромы́жку**“ = на дурни́чку, на дурни́цю. С. Аф.

Шаромы́жничать = жи́ти на дурни́чку, чужоїдо́м жи́ти. — Живе, наче вовчок той на тютюні, чужоїдом. Кн.

Шарообра́зность = окру́глість.

Шарообра́зный = д. **Шарови́дный.**

Шаръ, ша́рикъ = шар (С. Жел.), ку́ля (С. Л. Жел.), ку́лька (С. Л.), скляний — ба́нька (С. Ш.), що ним гладять намітки — га́ло, га́льце (С. Жел.), деревъяний невеличкий — га́лка (С. Жел. Л.), в шерсті то що — опу́ка (С. Л.), в тіста — га́лка, галу́шка, бала́буха, бала́бушка (С. Л.), деревъяний, що діти підбивають ковіньками — сви́нка, в снігу — ба́ба. С. Ш. — Місяць так само як і сонце і земля має вид опуклий, себ-то, як банька. Де-що про сьв. Б. — Земля кругла, як куля. Де-що про сьв. Б. — Земна куля. Зем. — Бунчук з позлотистою галкою. Л. В. — Бабу качати. С. Ш.

Шасти́ть = шелестіти, шамотіти. С. З.

Шасть = шасть (С. З.), шусть (С. Л.), сусіль (Ос.), тиць (С. Ш.). — Шасть у двері. С. З. — До Турна в північ шусть в намет. Кот. — Ті стережуть, а вони сусіль у хату. н. о. — Тиць, аж і Гриць. н. пр. — А він мині тиць назустріч. С. Ш.

Шата́ніе = 1. хита́ння, колиха́ння.

2. ве́штання (С. Л.), ни́кання, сновига́ння і д. **Бродня́.**

Шата́ть, шатну́ть, пошатну́ть, ся = 1. хита́ти, колиха́ти, колива́ти, виха́ти, хитну́ти, колихну́ти, схитну́ти, похитну́ти, ся і д. **Кача́ть, ся, Качну́ть, ся** і **Колеба́ть, ся 1.** — Зуб хитає ся. — І вітер не віє і гилля не колише. н. п.

2. хита́ти ся, точи́ти ся (С. Ш.), хитну́ти ся, поточи́ти ся. — Пъяний такий, що на всі боки точить ся.

Шата́ться = ві́яти ся, хиля́ти ся, блука́ти (С. Ш.), тиня́ти ся (С. Ш.), ни́кати, ве́штати ся, сновига́ти (Сп.), ба́йдики бити, ви́трішки лови́ти і д. **Слоняться.**

Шатёрный = шатро́вий, наме́тний.

Шатёръ = 1. наме́т, шатро́, шате́р. — Наступає чорна хмара, став дощ накрапати; позволь, батьку-отамане, намет напинати. н. п. — Ой під Саборею там Мазепа намет напинає. н. д. — Він прийшов в шатро до Хмельницького. Кп. — **Живу́щій въ шатрѣ** = шате́рник. С. З.

2. сі́тка (на тетерюків).

Ша́ткій, ша́тко = 1. хиткий (С. Л.), хи́тко, хи́лкий, хи́лко, хи́бкий, хисткий, хи́стко і д. **Ва́лкій** і **Зы́бкій 1**; неста́лий, нене́вний і д. **Непостоянный.** — Коли б землю вбили навкруги, так би соха і не була такою хиткою. Кн. — Голова у його хистка: сьогодня одне, завтра навпаки. Кн. — **Ни ша́тко, ни ва́лко** = д. під сл. **Ва́лкій.**

2. неспокі́йний, бурхли́вий і д. **Мятёжный.**

Ша́ткость = хи́ткість і д. **Зы́бкость.**

Шатну́ть, ся = д. **Шата́ть, ся.**

Шату́нъ, шату́нья = волоцю́га, заволо́ка, шве́ндя, латри́га (Хар. Сп.) і д. **Бродя́га** і **Праздношата́ющійся.**

Ша́феръ = дру́жко (С. Л.), дру́жба, боя́рин (С. Л.). старший — ста́рший боя́рин (С. Аф.), помішник — піддру́жий. — Ой вийди, матусенько, огляди, що тобі бояре привезли: привезли скриню, перину й молоду княгиню. н. п.

Шафи́рникъ, ца = плету́н, плету́ха і д. **Сплётникъ, ца.**

Шафи́рничать = д. **Сплётничать.**

Шафра́нный, шафра́новый = шапрано́вий.

Шафра́нъ, рос. Crocus sativus L. = шапра́н. С. З.

Ша́хматный = ша́ховий. — **Ш. доска́** = шахівни́ця. С. Жел. — **Ш. игра́** = ша́хи. С. Жел.

Ша́хматъ = ві́чко (на шахівниці).

Ша́хматы = ша́хи. — **Игра́ въ ша́хматы** = ша́хи. С. Жел.

Ша́хта = шахт, ша́хта (С. Жел.), для добування каміню — коло́дязь. — Ота шахта, де ми торік робили, так 70 сажень завглибшки. — **Накло́нная, вертика́льная, продо́льная ш.** = похі́дна, сторчова́, подо́вшня ш. — Шахти усякі бувають: похідні, отак як погріб похідний, тільки глибокі дуже, так і звуть ся — похідні шахти. А то ще сторчові бувають. Ті як колодязь викопано. А там у землї подовжня шахта. Загірна. Під землею.

Шахтёръ = шахта́рь. — Шахтарі наші поспішали ся на шахти, бо хотіли того ж дні почати робити. Загірна. Під землею. — Вони бувають: забо́йщики і са́ношники. — Забойщик рубає вугіль, а саношник одвозить той вугіль. Загірна.

Ша́хтный = шахто́вий. — Увійшли в шахтову будівлю. Там уже було кілька шахтарів. Загірна.

Шахъ = шах, царь, султа́н (перський).

2. шах (вираз в грі в шахи).

Ша́шалъ = метелиця. — Нівечить бджіл метелиця, гробак якої точить вощину. Ст. О.

Ша́шень, Teredo navalis = ша́шель. С. Жел.

Ша́шечница = дамни́ця. С. Жел. З. Пав.

Ша́шечный = дамко́вий. — **Ш. игра́** = да́мки. С. Жел. З.

Ша́шка = 1. да́ма, да́мка. С. Пав. — В хлюста, в візка іграли і дамки по столу совали. Ког.
2. ша́бля черке́ська.

Ша́шни = ка́верзи, шту́ки і д. **Продѣлки** і **Про́иски**.

Ша́шничать = ка́верзничати, крути́ти і д. **Ка́верзить**.

Шва́бра = помело́ (С. З. Л.), держално — помели́ще.

Шва́брить = мити помело́м.

Шва́льня = шва́льня, краве́шня (Д. під сл. **Мастерска́я**).

Шведъ = швед, шве́дин.

Шве́йка = д. **Швей**.

Шве́йкинъ, швеинъ = шва́чкин.

Шве́йный = шва́цький. — **Ш. маши́на** = шва́цька, краве́цька маши́на. — Я так виснажила ся, що не було у мене сили повернути колесо кравецької машини. Кн. — **Занима́ться шве́йнымъ мастерство́мъ** = швачкува́ти. — **Шве́йное мастерство́** = швачкува́ння.

Швейца́ръ = д. **Приврáтникъ**.

Шве́цъ = 1. краве́ць (д. **Портно́й**).
2. кушнір (д. **Шу́бникъ**).

Шве́ція = Шве́дчина. С. З.

Шве́цкій = краве́цький, кушнірский. — Кравецькі ножиці. — Кушнірський цех.

Швей, шве́йка = шва́ля (С. З.), шва́ха, шва́чка (С. З. Л.), що вишиває шовком або золотом і сріблом — гапта́рка. — Вона швачка й прачка: дотепна дівка. Кв. — Я швачка зі Львова, приїхала позавчора, привезла голку і ниточку шовку. н. п. — Коли у швачки за шитвом нитка въеть ся, то той, чиє шитво, того року ще не вмре. н. пр. Ман.

Шво́рень = шво́рінь, сво́рінь, шкво́рінь.

Швырко́мъ = навкидя́, навки́дячá і д. **Броско́мъ**.

Швыря́ніе = ки́дання, шпурляння, шврга́ння.

Швыря́ть, швырну́ть = шпурля́ти (С. З. Л.), швирга́ти (С. З. Л.), шпуря́ти, шпу́рити, швирля́ти, верга́ти (С. Л.), шпурну́ти (С. З. Л.), пошпу́рити, швиргону́ти, шваркну́ти. — Шпурнув він кухоль об землю. С. З. — Оп баба хліб бровку шпурнула. Кот. — А він як пошпурить палицю на вадогів. н. о.

Шевеле́ніе = ворушіння.

Шевели́ть, шевельну́ть, ся = вору́шити, ся (С. Л.), поруша́ти, ся (С. Л.), ру́хати ся, ма́яти ся, ворухну́ти, ся (С. Л.), поворухну́ти, ся, зворухну́ти, ся, зрухнути, пору́шити (С. Л.). — І молоді, як зійдуть ся, то любо та тихо, як у раю; — а дивиш ся — ворушить ся лихо. К. Ш. — А лютее лихо в самім серці ворухнулось і сьвіт запалило. К. Ш. — Слухаюсь, тільки не рухаюсь. н. пр. — **Шевели́ть уса́ми** = моргати ву́сом. — **Ш. сѣно** = перегорта́ти, перегріба́ти сіно.

Шевере́нька = ку́ча, ко́бць (Д. **Клѣтка**).

Шевро́нъ = галу́н, наши́вка (на рукаві у салдатів).

Ше́йка = ши́йка.

Ше́йный = ши́йний. — **Ше́йныя сочлене́нія** = въязи. — Аби голова на въязах, то все добре буде. н. пр.

Ше́ишка = ши́йка.

Ше́ища = шия́ка. — Як ухоплю за шияку, та дам кинку. С. З.

Шелгу́нъ = то́рба (матроська).

Шелёвка = шальо́вка. С. Л.

Шелести́ть, шелестѣ́ть = шелестіти (С. З. Л.), шамотіти (С. З. Л.), лопотіти, шиши́рхнути (С. Жел.). — Минає осінь, шелестить пожовкле листя. К. Ш. — Очеретом не шелесне. С. З. — Темно, глухо у старому лісі, не шелесне гилка в верховітті. Грінч. — Заліз у чужу солому та й шелестить. н. пр. — Тополі листом шамотіли. С. З. — Листя лопотить. Кр. — Щось залопотіло коло мене. Кр. — Нігде ані шиширхне. Свід.

Ше́лестъ = ше́лест (С. З.), шелестіння, шамотня́, шамотіння, шамотня́ва, по́луск, лопотіння.

Шелестя́щій = шелесна́тий, шамки́й.

Шелкови́дный = шовкови́стий.

Ше́лкови́на, шелкови́нка = шовчи́на, шовчи́нка. — Нічим дошить — хоч би тобі одна шовчинка. н. о.

Шелкови́стый = д. **Шелкови́дный**.

Шелкови́ца, рос. Marus nigra et alba = шовко́виця, біла шовко́виця, безплідна — шовку́н. С. Ап. З.

Шелкови́чный = шовко́вичний. — **Шелкови́чное де́рево** = д. **Шелкови́ца**. — **Ш. червь** = гусе́ниця шовкопря́да. — Гусениці шовкопряда випускають з себе ниточки того павутиння, що з нього, мов з льону, можна робити добру тканину. Ст. О.

Шелково́дство = шовково́дство, шовко́вництво. — У нас на Україні кохають ся в шовководстві в Полтавщині. Ст. О. — Занедбане шовковництво дало б селянам добрий зиск. Кн.

Шелково́дъ = шовково́д.

Ше́лковый = шовко́вий. — **Ше́лковая ма-**

те́рія = шовк, саєта, єдва́б, блава́т, блавата́с. С. З. Ш.

Шелкопря́дъ, ком. Phalaena bombyx = шовкопря́д. Ст. О.

Шёлкъ = шовк. С. З. Л. — **На брюхѣ шёлкъ, а въ брюхѣ щёлкъ** = на нові сапъя́ни рипи́ть, а у борщі тря́сця кипи́ть. н. пр.

Шелохну́ть = д. **Шелыха́ть.**

Шёлуди = шо́луді (С. З.), па́рхи.

Шелуди́вый = шолуди́вий, парха́тий. — Шолудиве порося і у Петрівку змерзне. н. пр.

Шелуди́вѣть = шолуди́віти.

Шелуда́къ = шолуди́вець, парха́ч і д. **Шелуди́вый.**

Шелуха́ = 1. лушпа́йка (С. Л.), лушпи́на, шолупа́йка, шолупи́на; лузга́, луска́ (С. Л.), лупа́, шужина́, від крупів — підкру́пина. — Напекла я шишок з гречаної луски, щоб подивили ся дружки. н. п. — Тут тільки висівки та лупа. Кр. — А лупи як було повно в куті, так і є. Кв. 2. луска́. — Пливе щука з Кременчука, луска на ній сяє. н. п.

Шелуше́ніе = лу́щення.

Шелуши́ть, ошелуши́ть = лу́згати, лу́скати, лу́щити (С. З.), луза́ти, розлуза́ти, оббіра́ти, ви́лускати, ви́лущити, облу́щити, ся. — Як вечір — вже за ворітьми, насіння лускає. н. о. — Сидить наче в сьвято та горішки лущить. Кв.

Шелыха́ть, шелохну́ть, ся = воруши́ти, колиха́ти, ворухну́ти, ся, колихну́ти, ся, шелехну́ти, ся. — Пливе човен тихо та рівно — і не колихнеть ся.

Ше́льма = ше́льма, ше́йма і д. **Моше́нникъ** і **Плутъ.**

Шельмова́ть, ошельмова́ть = шельмува́ти, банїтува́ти.

Шемая́ = д. **Шамая́.**

Шепеля́ть, прошепеля́ть = шепеля́ти, шепеля́вити, прошепеля́вити.

Шепелю́нъ, шепелю́нья = шепеля́вець, шепеля́вка.

Шепета́ть = д. **Шепеля́ть.**

Шепетли́вый = шепеля́вий, шечеря́вий.

Шепету́нъ, шепету́нья = д. **Шепелю́нъ.**

Шепну́ть = д. **Шепта́ть.**

Шёпотъ = ше́піт, шепт, шо́піт, шепо́та, шепотї́ння, шушу́кання. — За вашим шептом нашого крику не чуть. н. пр. — Вона почула його шепотїння з Пріською. Кв. — І пішло за його шушукання поміж людьми. Грінч. — **Шёпотомъ** = по́шепки. — Балакають собі пошепки. Кв. — Це слово „живі" осьвітало мій мозок і я навіть пошепки проказав його собі. Пісоч. — Цить! неси, коли кажуть! пошепки, але досить завіряюче гримнув він. Лев. В. — Почув глум і пошепки і в голос. Лев. В.

Шептала́ = брусквина́ (овоч).

Шепта́ніе = шепта́ння, ше́пти, шушу́кання.

Шепта́ть, прошепта́ть = шопота́ти, шепотї́ти, прошепотї́ти. — Прошепотїв щось і не розбереш.

Шепта́ться = шепта́ти ся, шушу́кати ся, тишкува́ти ся, ни́шкати ся. — Панночки, тишкуючись, на сьміх його підіймали. К. Х.

Шепту́нъ, шепту́нья = 1. шепту́н, ха. 2. шепту́н, ха, шепоти́нник, ця, підслу́хач і д. **Нау́шникъ, ца 1.** — О! вже видно, що була шептуха коло ух. н. пр.

Шере́нга = ла́ва, ряд, шере́га. — **Ста́вить въ шере́нгу** = ста́вити в ла́ву, в ряд, шерегува́ти. — Ой везли нас та в новую браму, ставили нас до прийому усе в одну лаву. н. п. — Не шерегувати йому козацького війська. І. Г. — Задзвонили в усї дзвони, гармати гріміли; у дві лави задніпрянцї з москалями стали. К. Ш.

Шере́нговый, шере́ножный = шере́говий, рядови́й.

Шерехова́тость = шарша́вість, ше́рсткість.

Шерехова́тый = шарша́вий (С. Л.), шерстни́й, шорсткий, кострува́тий (С. Л.), шкару́блястий. — З одного боку гладеньке, а з другого шаршаве. — Поведи рукою, сам тямитимеш, що стіл шкарублястий, треба ще гладить його. Кв.

Шеро́шить = шарша́вити, ко́шлати, кошла́тити, куйо́вдити і д. **Взъеро́шивать.**

Шерстоби́тъ = шапова́л.

Шерстобо́йня = шапова́льня.

Шерстобо́й = д. **Шерстоби́тъ.**

Шерсточеса́льная маши́на = чухра́н. Лев.

Шерсть = шерсть, овеча — во́вна, в шльонських овець — шльо́нка, в шпанських — шпа́нка, в ніг овець — обні́жки (Сп.). — З овечок перше вовну драли, а далї мнясо забажали. Б. Г. — Приженеш барана, обстрижи вовну з його. Грінч. — З козла нї вовни, нї молока. н. пр. — Пошила б баба кожуха, так вовна перешкоджає. н. пр. — Хоч вовни, аби кишка повна. н. пр.

Шерстяно́й = шерстяни́й, вовня́ний. — Ильняних клубків вісїм, а девъятий малий вовняний. К. Ст.

Шерша́вый = кошла́тий, кострува́тий, кудла́тий і д. **Всклоко́ченный.** — Яке у вас кумедне, кошлате простирадло. Кр.

Шерша́вѣть = кошла́тїти, про кожу — ше́рхнути.

Ше́ршень = 1. ком. Oestrus — ше́ршень, шершу́н.
2. пе́лех, пелеха́тий, кудла́нь, кудла́й.

Шерши́ть = д. **Шурша́ть.**

Ше́ствіе = хід, хода́, ходїння.

Ше́ствовать = іти́, йти́, ступа́ти, виступа́ти.

Шестери́къ = шестери́к (вірьовка у шість стальок, шість сьвічок на хунт, колода в шість вершків в одрубі то-що).

Шестёрка = 1. шестерня́, шестери́к (коней).
2. шоста́ка, шістка (в картах). С. Л.

Шестерня́ = 1. шестерня́ (механ.).
2. д. **Шестёрка 1.**

Ше́стеро = шість, ше́стеро.

Шестигла́сный = шестиголо́сий.

Шестидне́вный = шестиде́нний.

Ше́стикъ = д. **Шестъ.**

Шестилѣ́тній = шестилїтнїй, шестиро́чний (С. Жел.), про животину — шоста́к.

Шестисторо́нній = шестибо́чний.

Шестиуго́льникъ = шестику́тник. С. Жел.

Шестиуго́льный = шестику́тний. С. Жел.

Шестна́дцать, шестна́дцатый = шістьна́дцять, шістьна́дцятеро, шістьна́дцятий, **одна́ шестнадца́тая часть** = півосьма́чка.

Шесто́къ = припі́чок. С. Л. — Не топила, не варила, на припічку попіл. н. п. — **Знай сверчо́къ, свой шесто́къ** = знай коро́ва своє́ стійло. н. пр. Д. теж під сл. **Сверчо́къ.**

Шестопёръ = перна́ч, пірна́ч. С. З.

Шесто́й = шо́стий. — **Шеста́я часть** = шести́на.

Шёстъ, ше́стикъ = жерди́на (С. Л.), у рибалок — бовт, бовть, довгий, щоб одпихувати — яли́нка (Ман.), стромляти — ві́ха, ти́чка, тичи́на, знімати овочі з дерева — пи́пці і д. під сл. **Жердь.**

Шесть = шість. — **Шесть съ полови́ной** = пів сьо́ма.

Шестьдеся́тъ = шістьдеся́т, про де-які речі — копа́. С. З. — В Уманю яйця продають ся на копи.

Шестью́ = шість разів, шістьма́, шістьома́. — **Шестью шесть** = шість на шість.

Ше́я = ши́я, здр. ши́йка, поб. — шия́ка, задня частина — гамали́к, карк (С. З.), де саме въязи — въя́зи (С. Аф.), у вола верхня частина — карк, передня — підго́рля, во́ло, та частина, на котру упірає ть ся ярмо — при́пір, пре́пір (Ман.). — На те й голова на карку, щоб котув не злетїв. н. пр. — Трохи въязів не скрутив собі. Кр. — Усе буде добре, аби голова на въязах. н. пр. — **Дать въ ше́ю** = поти́лишника да́ти, в поти́лицю заціди́ти, тришия́ да́ти (С. Ш.). — **Сбыть съ ше́и** = збу́ти ся, зди́хати ся. — **Слома́ть ше́ю** = скрути́ти, зверну́ти въя́зи. — Трохи въязи не звернув. С. З. — **Прогна́ть въ ше́ю** = в три ви́рви ви́гнати, тришия́ да́ти. — Дали нам греки прочухана і самого Енея пана в три вирви вигнали відтіль. Кот. — **Съ то́лстою ше́ею** = шия́н, гамаликува́тий. — **Съ дли́нною ше́ею** = довговя́зий. С. Аф. — Народ по тих хуторах гамаликуватий. К. Х.

Шиба́лка = шви́галка.

Ши́бкій = шви́дкий, прудки́й і д. **Бы́стрый** і **Ско́рый.**

Ши́бко = 1. шви́дко, пру́дко, ху́тко.
2. сильно, ду́же, шпа́рко. — Вони дивлять ся і ждуть, кого коні швидко пруть. н. п. — Він його дуже вдарив. — Нуте, хлопцї, швидко, шпарко, музики заграйте. Гул. Ар.

Ши́бкость = шви́дкість, пру́дкість, ху́ткість, шпа́ркість.

Ши́бче = шви́дче, прудчі́ш, хутчі́й.

Ши́воротъ = ко́мір. — **Наколоти́ть ши́воротъ** = накла́сти в поти́лицю, по ши́ї да́ти — **Ши́воротъ на вы́воротъ** = до горі́ нога́ми, шкере́берть (С. З.).

Шика́рный = шика́рний (В. Щ), шико́вний (С. Жел.).

Ши́кать, оши́кать = ши́кати, обши́кати.

Ши́кша, рос. Empetrum nigrum L. = водя́нка, голуби́нець. С. Ан.

Шикъ = шико́вність.

Ши́ло, здр. **ши́лишко** = ши́ло, здр. ши́льце, котрим роблять дірочки в решетї то що — пробі́йчик. Лев.

Шилообра́зный = шилува́тий.

Ши́льникъ = д. **Моше́нникъ** і **Плутъ.**

Ши́льный = ши́ловий.

Ши́льничать = шахрува́ти і д. **Моше́нничать** і **Плутова́ть.**

Ши́на = ши́на. — **Обива́ть ши́нами** = шинува́ти. — **Колёса съ ши́нами** = бушо́вані коле́са.

Шине́ль = шине́ля. — Москаль добрий чоловік, та шинеля його злодїй. н. пр.

Шинкова́ніе = шаткува́ння. — **Инстру-**

ме́нтъ для шинкова́нія = шатківни́ця. С. З.

Шинкова́ть = шаткува́ти. — **Шинко́ванный** = шатко́ваний. — Шаткована капуста. С. З.

Шино́ванный = бушо́ваний. — Слід увенький і колеса не бушовані. Грінч.

Ши́нный = ши́новий.

Шино́къ = шинк, шино́к. С. З.

Шино́чный = шино́цький.

Шипну́ть = д. **Шипѣ́ть**.

Шипова́тый = колю́чий, терни́стий, шпичкува́тий.

Шипо́вникъ = рос. Rosa canina L. — шипши́на (укр.), ди́ка ро́жа, шипча́к (гал.). R. eglanteria L. = жо́вта шипши́на. С. Ан. — Коловсь сердега об тернину, пошарпав ся весь об шипшину. Кот.

Шипо́вниковый = шипши́новий.

Шипъ = 1. риба Acipenser Schypa — віз (з породи осятрів).

3. шпи́лька, колю́чка (С. Л.), те́рня, терни́на (С. Ш.). — З троянди квіточку зірвала, та шпильку в рученьку загнала. Б. В. — Терня в ногу залізло. С. Ш.

3. гак (в підкові). — Треба перекувать коня, бо вже гаки позбивалися. С. Аф.

Шипѣ́ніе = шипі́ння, сича́ння, шкварча́ння, шваркотня́.

Шипѣ́ть, шипну́ть = шипі́ти, шипоті́ти, сича́ти (С. Л.), засича́ти, про сало, масло на огні — шкварча́ти (С. Л.), зашкварча́ти, про воду — булькоті́ти, клекоті́ти. — Шиплять і кваснуть буряки. Кот. — Як та гадюка сичить на його. Грінч. — Сало шкварчить на сковороді.

Ши́ре = ши́рше. — **Станови́ться, сдѣ́латься ши́ре** = ши́ршати, поши́ршати. — Од тепла усяка річ ширшає і робить ся більшою. Де-що про Сьв. Б.

Ширина́ = ширина́, шир, широта́, широчина́, широ́кість, ширни́к. — **Въ ширину́, шириною́** = уши́р, уши́ршки, вши́ршки, завши́р, завши́ршки, навши́ршки, уширочі́нь, ширинко́м, ширнику́. С. Л. З. — Сажнів два завшир. С. Аф. — Ширнику верстов 5 наша земля. — Ширником не вийде Псіол проти озера Лебедина. Хар.

Ши́рить, расши́рить = ши́рити, широчи́ти і д. **Расширя́ть**.

Ши́ркать, ши́ркнуть = чо́вгати, човгну́ти.

Ши́рма, частіше мн. **ши́рмы** = парава́н (С. З.), перегоро́дка, маленькі — хисто́к.

Широ́кій = широ́кий, дуже — широче́нний (С. Л.), широче́зний, про свиту і верхню одежу — опо́листий. С. Л. — **Широ́кая ни́зменность** = роздо́л, роздо́лля. — **Бо́лѣе широ́кій** = ши́рший. — Широкий лист на калині, а ще ширший на дубочку. н. п. — Ополиста свита.

Широко́ = широ́ко.

Широкобе́дрый = бедра́тий.

Широковѣтви́стый = широкогилля́стий.

Ширококо́стый = маслакува́тий.

Широколи́ственный, широколи́стный, широколи́стый = листа́тий, лапа́тий, лапа́стий (С. Л.), лопухова́тий, лопуха́тий. — Сьогорішній очерет такий листатий.

Широколи́цый = повнови́дий, широкови́дий, вида́тий, пика́тий (С. Л.).

Широколо́бый = лоба́тий.

Широкопле́чій = плечи́стий.

Широкопо́лый = опо́листий. С. Л.

Широкоро́тый = рота́тий.

Широта́ = широ́кість і д. **Ширина́**. — Довгість сягає до 800 миль, широкість до 200 миль. Зем.

Ширь = д. **Ширина́**.

Ширя́ть = ширя́ти, кружа́ти, кружля́ти. Орлом сизокрилим літає, ширяє, аж небо блакітне широкими бъє. К. Ш. — Чого літаєш ти, кружляєш, що у гаю ти шукаєш? Пч.

Шить, сши́ть = ши́ти, зши́ти, поши́ти.

Шитьё = 1. шиття́, пошиття́; гаптува́ння і д. **Вышива́ніе**. — За пошиття не дорого взяла.

2. шитво́ (С. З. Л.); виши́ванка (С. Аф.), золотом, шовком — гафт, гаптува́ння. — Чиє це шитво? — З золотим гаптуванням на синьому комірчику. О. Мир.

Ши́ферный = д. **Сланцо́вый**.

Ши́феръ = д. **Сла́нецъ**.

Шиши́мора = 1. д. **Моше́нникъ**. 2. д. **Фиска́лъ**.

Ши́шка = 1. ши́шка, на тілі — гу́ля (С. Аф. Л.), гу́гля (С. Аф.), ґу́ля (С. Л.), корг(ґ)у́ля, г(ґ)ург(ґ)у́ля, когодзу́ля, ґуна́дза (Ман.). — Від його цибуха набігла гуля за вухом. С. З. — Вертав ся він до господи часом з гулею на лобі. Кв. — Така ґуля, як кулак, в горлі йому сіла... Лічать, лічать дохторі, а все ґуля ціла. Руд. — Таку йому у два кулаки ґунадзу на потилиці нагнав. н. к. Ман. — **Наби́ть ши́шку** = наґуна́дзити. Ман.

2. бот. Strobilus = ши́шка, бі́рка (Хар.), буру́лька (Кр.). — Пішли у бір по шишки. Кв. — На лататтї бувають великі бурульки. Кр.

Шишкова́тый = г(ґ)уля́стий, гугля́стий (С. Аф.).

Шишконо́сный = шишко́вий. — **Ш.** **расте́нія**, Coniferae = шишкові́ росли́ни. С. Жел.

Шишмо́ла, шишмо́лка = ґурґу́ля, morґу́ля, ґуна́дза (велика, д. **Ши́шка 1.**).

Шишъ = ду́ля (С. Аф. З. Л.) хви́г(ґ)а, моско́вська буру́лька. С. Ш. — Дуля тобі під ніс. — **Показа́ть ши́шъ** = ду́лю да́ти. — Не штука дулю дати в кишені. н. пр. Д. ще під сл. **Ку́кишъ**.

Шка́ликъ = кагане́ць (до ілюмінації).

Шкапъ, шка́пчикъ = д. **Шкафъ**.

Шкату́лка, шкату́лочка = шкату́ла, шкату́лка (С. З.), скри́нька (С. Л.). — Що в тому титулі, коли пусто в шкатулї. н. пр.

Шкату́лочный = шкату́лко́вий.

Шкафъ, шка́фикъ = ша́фа, ша́хва (С. Л.), ша́фка, на посуду — ми́сник (С. З.), судни́к (С. Л.), кре́денець (Прав. С. Л.), що в кутку — кося́к, коси́нець. — Поклав у шафу — хай там лежить. Лев. В. — Відвернула ся до шафи і почала в ній шукати. Фр. — Поклала на мисник на полиці. С. З.

Шквалъ = хуртови́на, шкви́ря. — Схопила ся велика хуртовина на морі, така, що хвиля забивала човни. К. Св. П.

Шква́ра = 1. д. **Ока́лина**. 2. ви́шкварок, ви́шкварки. С. Аф.

Шкво́рень = д. **Шво́рень**.

Шкивъ = д. **Блокъ**.

Шко́ла = 1. шко́ла. — Віддали хлопця у школу.
2. шкі́лка (С. Жел.), саді́бня, розсадни́к.

Шко́лить, вы́школить = муштрува́ти, ви́муштрувати.

Шко́льникъ, ца = школя́р (С. З.), школя́рка, школя́рниця, зб. школя́рство (С. З.).

Шко́льническій = школя́рський, школярі́в. С. З.

Шко́льничество = школя́рство. С. З.

Шко́льный = шкі́льний.

Шку́ра = д. **Ко́жа**.

Шлагба́умъ = рога́тка, коло́ворот (д. **Заста́ва**).

Шлакъ = жу́желиця (С. З. Аф.), ві́нса, ци́ндря. — Забрали коло кузні усю жужелицю та на греблю. Кн. — Багато заліза у вінсу повернув. н. пр.

Шла́мда, рос. Spiraea ulmaria L. = гіро́шник, огіро́шник, меду́ниця, бузина́ боло́тна, ка́шка, жа́бъячі коноп́ельки. С. Ан.

Шла́фрокъ = хала́т, шля́фрок.

Шлемъ = 1. шело́м, шиша́к (С. Ж. Жел.), мисю́рка (С. Ж.), частина, що над лобом — прилби́ця. С. З.
2. шлем (в картах).

Шлёнда = мандрьо́ха, пові́я, хво́йда, фльо́ндра (С. Ш.), хльо́ндра.

Шлёндать = 1. волочи́ти ся, ве́штати ся, шва́ндяти, шве́ндяти тиня́ти ся.
2. тьо́пати ся, брьо́хати ся.

Шлёпаніе = шльо́пання, тьо́пання.

Шлёпать, шлёпнуть = 1. шльо́пати, хло́пати, пле́скали і д. **Хло́пать**
2. ге́пати, ге́пнути, шеле́пати, шеле́пнути, баба́хнути.

Шлёпаться, шлёпнуться = шеле́пати, ге́пати, шеле́пнути ся, ге́пнути, ся, ба́бахнути, бебе́хнути, беркицнути.

Шлепо́къ = шльо́панець, ля́панець, пля́цок. — Дати пляцка.

Шлей = шле́йка. С. З.

Шлифова́льщикъ = шлю́фір. С. Жел.

Шлифова́ть, вы́шлифовать = шлюфова́ти (С. Жел.), шлїхова́ти, полїрува́ти, лощи́ти, хичкува́ти, ко́взати, ви́шлюфовати і т. д.

Шлифо́вка = шлї(ю)фова́ння.

Шлыкъ = д. **Повойникъ 1.**

Шлюзъ = о́пуст (в греблї), ва́ставка, заставки́ (в лотоках у млинї).

Шлю́ха = пові́я, потіпа́ха, хво́йда і д. **Шлёнда**.

Шля́нда = д. **Шлёнда**.

Шля́ндать = д. **Шлёндать**.

Шля́па = бриль, бри́лик (С. Аф. З. Л. Ш. — соломъяний і повстяний), капелю́х, капелю́ш (С. З. — повстяний), креса́ня, криса́ня (С. Жел. — у Гуцулів). — **Поля́ шля́пы** = по́ли, кри́си. — Кресаню з полами насуне аж на чоло. Федь. — Роман надів бриля і попростував у лісок. Лев.

Шля́пка = 1. бри́лик, капелю́х, капелю́ш, капелю́шик. — Лопух вірвала і накрила, неначе бриликом, свою головоньку. К. Ш. — На голові її сидів чорний капелюх. Кн.
2. голо́вка (гвіздків).
3. ша́пка (у грибів).

Шля́ться = ве́штати ся (С. Л.), волочи́ти ся, шва́(е)ндяти (С. Л.), тиня́ти ся (С. Ш.), броди́ти, бе́йкати ся, часто ☛ розве́штати ся, розшва́(е́)ндяти ся, розмандрува́ти ся. — Він усюди вештаеть ся. К. Ш.

Шмелёвый, шмели́ный = джмели́ний. — Иньший доскоче й до самого джмелиного гнїзда. Ст. О.

Шме́льцеръ = д. **Плави́льщикъ.**

Шмель, ком. Apis terrestris = джмі́ль, чмель (С. З.), чмі́ль (С. З. Л.). — Джмелї збірають той мед із де-яких отрутних квіток. Ст. О.

Шмыга́ть, шмыгну́ть = шмига́ти, шмигля́ти, шмигну́ти (С. З.), майну́ти (С. З.), югну́ти (Ос.). — Із льоху та в хату знай шмигляє, наливає. К. Ш. — А як сеє дївка зачула, тай із улицї майнула. н. п.

Шмыгъ = шмиг, шасть. — Шасть у хлїв. Греб. — Шмиг із хати.

Шни́перъ = пуща́дло (у коновалів).

Шнуро́вка = 1. шнурова́ння.

2. шнурі́вка, шнурови́ця (С. З.), коло постолів — воло́ки. — Продай, мамо, дві телицї, купи мінї шнуровицї: в мене цацї трясуть ся, в мене хлопцї сьміють ся. н. п.

Шнуро́къ = шнуро́к, короткий — поворо́зка, товстий і не довгий — мо́туз, мотузо́к, моту́зка, в штанах — очку́р, в косах — підкі́сник, підкі́сничок.

Шнуръ = 1. шнур, котрим шнурують вози — шнурова́ння.

2. шнур (міра довжини поля, д. під сл. **Мѣ́ра**).

Шныря́ть, шнырну́ть = шмигля́ти, ни́кати, ни́шкати, ся, швандига́ти (С. З.), ше́йкати ся, шмигну́ти. — Цїлий день никає по селу, то все знає. Кн.

Шовъ = шов. С. Жел. — **По шву́ распоро́лось** = по ши́тову розпоро́лось.

Шо́мполъ = набо́йчик, драч, набия́к (С. Пар. Жел.). — Заложив набоя, та нїчим забити — драч зламав ся. Кн.

Шо́потъ = д. **Шёпотъ.**

Шо́рникъ = ли́марь, ри́марь (С. З. Л. Жел.), шо́рник (С. Жел.). — **Быть, пробы́ть шо́рникомъ** = л(р)имарюва́ти, прол(р)имарюва́ти. — Шорник свитнику не товариш. н. пр.

Шо́рничество = ли́марство, ри́марство, ри́марщина. — **Занима́ться, позана́ться шо́рничествомъ** = лимарюва́ти, пол(р)имарюва́ти.

Шо́рническій = л(р)и́марський. С. З. — І ремінця римарського не варт. н. пр.

Шо́рный = шо́ровий.

Шо́рохъ = ше́рех, шамотня́ (С. Л.), ше́лест. — **Производи́ть ш.** = д. **Шороши́ть.**

Шороши́ть, шоро́хнуть, ся = шу́рхати, шамотї́ти, шору́дїти, шелестї́ти, шурхну́ти, зашамотї́ти, зашелестї́ти, шеле́снути, шиширхнути. — Нїгде анї шиширхне. Свіп.

Шо́ры, 2. від. **шоръ** = шо́ри, шо́рів. С. З.

Шоссе́ = шоса́, соша́. — Їхали по шосї.

Шпа́га, шпа́жка = шпа́да. С. З. Жел. — Війська свої флїнтами, шпадами, палашами нїмецькими наповнивши. Л. В.

Шпа́дель = шпа́гля.

Шпа́жная трава́, шпа́жникъ = рос. Gladiolus communis L. — зра́дник, коса́рик, меч, пі́вник, G. imbicatus — зря́дник, півонник, кра́сні пітушки́. С. Ан.

Шпале́ры = д. **Обо́и.**

Шпа́нская му́ха, ком. Meloe Vesicatorius = ма́йка. С. Л. — Побачиш довгастих жуків, з мнякими блискуче зеленими надкрилами, — то всїм відомі майки. — Майки мають в собі особливий сік, що як вичавити його на тїло, то воно червонїє і пухирем береть ся. Ст. О.

Шпигова́ть, нашпигова́ть = шпікува́ти, нашпікува́ти.

Шпигъ, шпикъ = свиня́че са́ло (порізане шматочками для шпікування).

Шпиль = коло́ворот (котрим витягають якір).

Шпина́тъ, шпина́тный, рос. Spinacea oleracea = шпина́т, шпинато́вий.

Шпицъ = 1. шпи́ль, стрімля́к. 2. шпіц (собачка). С. Жел.

Шпицру́тены = палїччя.

Шпіо́нить = шпигувати.

Шпіо́нство = шпігу́нство (С. Жел.), ви́глядки.

Шпіо́нъ = шпиг, шпіг, шпиго́н (С. З.), шпигу́н, шпігу́н (С. Жел.), шепоти́нник, ви́відач. — Шпиг сю пісню слухав, от і догадав ся. Макар. — Чи правдивий козак, чи може шпиг московський. Ч. К.

Шпо́ра, частїше мн. **шпо́ры** = остро́га́ (С. З. Жел.), остро́ги (С. Л.) і д. **Боде́цъ.** — Купив остроги. Маркович. С. З. — Перше всього натягли чобітки з острогами. Дум. — Те сказавши, острогами коня вдарив і погнавсь. Дум.

Шпо́рить, пришпо́рить = стиска́ти, сти́снути, вда́рити острога́ми. — Ой як стиснув козак Нечай коня острогами, за ним Ляхів 40 тисяч з голими шаблями. н. п.

Шпо́рникъ, шпо́ры кавале́рскіе, рос. Delpinium Ajacis L. = сокирки́, синецьві́т, різноцьві́т, острі́шки, череви́чки, D. Donsolida L. = сокирки́, польові сокирки́, коса́рики, заячі у́шки, комаро́ві но́сики, зозулїні череви́чки. С. Ан.

Шпо́рный = острого́вий.

Шприцо́вка, шприцъ = при́скавка, бри́зкавка, си́кавка, ци́кавка.

Шпу́ля, шпу́лька = чо́вник (у ткачів).

Шпунту́бель = фуга́нок. С. Ш.

Шпыня́ть = глузува́ти, глумува́ти ся, кепкува́ти, кпи́ти ся, шкі́лити.

Шра́мный = шрамо́вий.

Шрамъ = шрам (С. З.), рубе́ць, блі́зна (С. З.). — І близни од стріл бусурманських. Кочубей. С. З.

Шрифтъ = друк, черенки́. С. Жел.

Шта́бскій = шта́бовий.

Штабъ = 1. штаб; генера́льна старшина́.

2. штаб (будинок, де містить ся штаб).

Шталме́йстеръ = коню́ший. С. З.

Штамбъ = д. **Стволъ 1.**

Штанда́ртъ = корогва́ (царська або кінного полку).

Штанда́ртъ юнкеръ = хору́нжий.

Штани́на = коло́ша, холо́ша. С. З. — Іде чоловік і холоші по коліна підкачав. н. к. Ман.

Штани́шки = штанці́. — Маленький: батькові штанці по колінця. н. пр.

Штаны́ = штани́, власне — спі́дні, середня частина — матня́, нижня — коло́ші, холо́ші, де очкур — очкурня́ (Д. **Брю́ки, Подшта́нники, Шарава́ры**).

Штати́въ, штати́фъ = козе́лець, хло́пець (підпора якої машини).

Шта́тный = 1. ранго́вий.

2. реєстро́вий, лейстро́вий.

Штатъ = штат, ра́нга.

Шта́тскій = д. **Ста́тскій.**

Штафи́рка = 1. ли́штва (в спідниці).

2. шта́цький. — Були там штацькі і военні. Кот.

Штафи́ровать = пришива́ти ли́штву до спідни́ці.

Штемпелева́ть, ште́мпелить = штемпова́ти, штемплюва́ти, штампува́ти, штапува́ти. С. Жел.

Ште́мпель = штамп, штемп (С. Жел.).

Ште́мпельный = штемпльо́вий.

Шти = д. **Щи.**

Штибле́ты = бо́тики. — На чоботи не спроможеть ся, так ботики носить. Кн.

Штиль = 1. безві́тря (на морі).

2. д. **Стиль.**

Штилѣ́ть, заштилѣ́ть = затиха́ти, зати́хнути, ущу́хнути (про вітер на морі).

Штифтъ, шти́фтикъ = цьвя́шок, гвіздо́к, гвіздо́чок (з маленькою головкою).

Што = д. **Что.**

Што́пать, зашто́пать = што́пати, церува́ти, зашто́пати (С. Аф.), зацерува́ти.

Што́поръ = д. **Про́бочникъ.**

Што́ра = д. **Сто́ра.**

Штормъ = хуртови́на, бурхани́на, бу́ря (на морі).

Штофъ = 1. штоп. С. Ж. — Купив штоп горілки.

2. шовк, єдва́б, сає́та та иньша шовкова тканина.

Штрафова́ть = штрахува́ти, штрапува́ти.

Штрафъ = штрап, пеня́.

Штрихова́ть = штрихува́ти. С. Жел.

Штрихо́вка = штрихува́ння.

Штрихъ = штрих, ри́са, ри́ска.

Шту́ка = 1. шту́ка. — З трьох штук армат гасло вчинено. Л. В. — **Ш. холста́, сукна́,** (або иньшої тканини) = суві́й (С. З.), коло́да, по́став. — Дарувала їй два сувої полотна.

2. шту́ка (С. З.), фі́ґель (С. Ш.), хви́гля, ви́кидка, ви́тинка, фи́гель, штуке́нция. — Югурта фиглї їм робила. Кот. — Бачать діти, що старий з ними фігля зробив. н. о. — **Сыгра́ть съ кѣмъ шту́ку** = шту́кою підійти́. Руд. — **Въ то́мъ то и шту́ка** = то-то бо й є!

Штука́рить, наштука́рить = шту́карюва́ти, наро́бити штук, фи́ґлів.

Штука́рь = штука́рь, фіґля́р.

Штукату́рить, вышту(ошту)кату́рить = вапнува́ти, вапни́ти, вива́плювати (С. Л.), тинькува́ти (С. Ш.), ви́вапнити, ви́тинькувати. — Другий день вапнить він стелю. Кн.

Штукату́рщикъ, штукату́ръ = штукату́ра (С. Жел.), щекоту́р, вапня́р. — Не стало вапна, в обіду вапняр не вапнить. Кн.

Штукова́ть = штукува́ти.

Штурмова́ть = штурмова́ти, добува́ти при́ступом.

Штурмъ = штурм, на́пад, при́ступ.

Шту́чный = штуко́ваний, тафльо́ваний (С. Ш.). — **Шту́чный полъ** = тафльо́вана підло́га. С. Ш.

Штыкъ = штик, баґнет (С. Жел.).

Шу́ба = кожу́х (С. З. Жел.), з вовчого хутра — во́вки, з овечого — лантварі́, покрита сукном — байбара́к. С. З. — Іде зіма, а кожуха нема. н. пр. — Казав пан: кожух дам, та слово його тепле. н. пр. — Доброго молодця і мров гріє, а ледачого і кожух не згріє. н. пр. — Теплий кожух, тільки шкода — не на мене шитий, а розумне ваше слово брехнею підбите. К. Ш.

Шубе́йка = кожуша́нка. С. Жел. — Не по нашому ся кожушанка; мабуть вона і не ріє, а тільки для виду. Кн.

Шубёнка = кожуши́на (С. З. Жел.), стара, не крита — шкурата́нка. — Його панські плечі в грубникову кожушину облекли. Л. В.

Шу́бка = кожушо́к (С. З.), жіноча — кожуша́нка, хутря́нка (К. Ст.), куценька — потяга́нка, обшита навкруги сібірським хутром — сібі́рка. — Та пошием кожушок — Юрка укривати, щоб тепленько спати. н. п.

Шу́бникъ = кушаї́р (С. З. Жел.), кожу́шник (С. Жел.), кожуша́рник.

Шу́бный = кожу́шний. С. Жел. — **Ш. клей** = карю́к.

Шуга́й = ю́пка, юпчи́на, куценька — куци́на (д. **Ко́фта** і **Коцове́йка**).

Шу́леръ = шахра́й, шу́лер (С. З.), ка́ртник.

Шуля́та = я́йця, великі — я́єла.

Шуля́тникъ, пт. Falco milvus = шулі́ка, шульпі́ка. С. З.

Шуми́ло = д. **Крику́нъ**.

Шуми́ха = шумиха́. С. З.

Шумли́вый = гомонли́вий. — В осени гай гомонливим стае. Кн.

Шу́мный, **но** = гучни́й, гу́чно, бучни́й, бу́чно (С. Л.), шумни́й, шу́мно (С. З.). — Гучне було весілля. — Гучно гуляли. — **Шумнѣ́е станови́тся** = гучні́ти. — Компанія гучніє. С. Л.

Шумо́вка = шумі́вка (д. **Ло́жка 1.**).

Шумъ, здр. **шумо́къ** = шум (С. Жел.), го́мін (С. З. Л.), гам (С. З. Л.), га́мір, ше́лест, шамотня́, шаламатня́ (Мав.), ша́рварок, ша́йварок, ша́рварка (С. З.), гарми́дер (С. Аф.), від голосів — гук (С. Л.). га́лас (С. З.), герготня́, великий — ґвалт, ле́мент, кага́л, від сварки — бу́ча (С. Л.), ко́лот, колотне́ча, від пересовування — ґу́ркіт, ґуркотне́ча, ґурко́тнява (С. Л.), води — бурча́ння, дзюрча́ння, кле́кіт, булькота́ння (С. Л.). — Гомін, гомін по діброві. н. п. — Гармидер, галас, гам у гаї, срамотні пісні аж ляшать. К. Ш. — В селі підняв ся гамір і закипіло життя. Фр. — За вікнами під школою чути було гамір, крик, як на ярмарку. Бар. — Ой грімлять, гудуть музики у велебно зібранім домові і гостей веселий гамір у музичнім гупе громові. Мова. — Де не взялись міняйли, шинкарі і підняли між себе галас. Греб. — Серед гуку й герготні все кипить мов в казані. Мова. — Такий гармидер, неначе Орда підступа. С. Аф. — **Подня́ть шумъ** = підня́ти го́мін, зби́ти бу́чу, счини́ти ґвалт, зби́ти бурло́ (Мав.). — Яка б тут шарварка зробилась, який би гомін підняли, як би мині таке зробить схотілось. Б. Г. — За онучу та збили бучу. н. пр. — А за що ти збив таку бучу? Коли б ти ласкою обійшовсь зо мною. Кот. — **Надѣ́лать шу́му** = наробі́ти ше́лесту, ко́лоту. — Те діло наробило великого шелесту. Кн. — А колоту вона (Граматка П. Куліша) наробила чи мало. К. — **Уня́ть шумъ** = угамува́ти. — **Подъ шумко́мъ** = п'яне́нький, під ча́ркою, на підпи́тку, веселе́нький. — **Подъ шумо́къ** = під час га́ласу, колотне́чі і т. д.

Шумѣ́ть = шумі́ти (С. Жел.), гомоні́ти (С. Л.), галасува́ти (С. Л.), гармидерува́ти, ґвалтува́ти, лементува́ти, про листя — шелестіти, про одежу — шамотіти, про огонь — гоготіти, пересовуючи що — гуркотіти. — Шумить, гудить дібрівонька. н. п. — Ой не шуми, луже, зелений байраче. н. п. — Гомоніла Україна, довго гомоніла. К. Ш. — В печі аж гоготить. — **У него́ шуми́тъ въ головѣ́** = він п'яне́нький, під ча́ркою.

Шу́риновъ, **шу́рій** = шурякі́в, шва́ґрів.

Шу́ринъ = шуря́к (С. Л. Жел.), шва́ґер (С. Жел.).

Шурша́ть = шу́рхати, ша́мряти, шамоті́ти, шару́діти. — Миші там шамрять тай шамрять у куточку. Кр. — Чую, щось шамотять.

Шу́стрый = метки́й. — Жидення воно метке, скрізь пролізе. Кн.

Шути́ть, **пошути́ть** = шуткува́ти (С. З. Л.), жартува́ти (С. З. Л. Аф.), пошуткува́ти (С. Л.), пожартува́ти, багато — розжартува́ти ся. — Шуткують, а у мене на душі хмарить ся. Кн. — То наші було й шуткують. С. З. — А доля шуткує — помане, помане, та й геть прожене. Аф. — Чуєш? Стережись, робити так не вчись, та роздивляй ся, з ким шуткуєш. Б. Г. — Не все журить ся — і пошуткувати можна трохи. Ч. К. — І моя доля з мене шуткувала. Аф. — Не люблять в пеклі жартувати. Кот. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. н. п. — Дай Боже жартувати, аби не плакати. н. пр. — **Шутя́** = шутку́ючи, жарту́ючи, шуткома́, жа́ртом, жартома́, у жа́рт, в жа́рту, сьмішко́м. — А слухаю його й не тямлю що казати: думаю — се дід жартома́, а серце чує, що ні. Кн. — Випив з жарту другу кварту. н. п. — **Не шути́ съ огнёмъ** = з огне́м не жарту́й. — З огнем не жартуй, бо то жижа. н. пр. — **Шути́ да огля́-**

дывайся, н. пр. = шу́тки-шу́тки, а хвіст на́ бік, сьмі́й ся, сьмі́й ся́, а зу́би на полицї держи́. н. пр.

Шути́ха = 1. шути́ця, фігля́рка, блазни́ця. 2. раке́та, що по землї кру́тить ся.

Шу́тка = шу́тка (С. Жел.), жа́рт (С. Аф. З.). — **Шу́тки** = шу́тки, жа́рти, сьміш-ки, шуткова́ння, жартува́ння. — Не дуже довіряйте, бо не розшолопаеш: де жарти, а де справжня правда. К. Св. п. — А цілуватись вибачайте: це вже не жарти. Кот. — **Шу́тки въ сто́рону** = без жа́ртів, ки́ньте жа́рти! — Без жартів! кажу се, як воно есть. — Киньте жарти! — Нова хустка в Марти. н. пр. — **Обрати́ть въ шу́тку** = на жа́рт, у жа́рт поверну́ти. — **Сказа́ть въ шу́тку** = жа́ртом і т. д. **Шутя́** під сл. **Шути́ть**.

Шутли́вость = жартовли́вість.

Шутли́вый = шуткови́тий (Полт.), жартови́тий (Київ. г.), жартли́вий, жартовли́вий. С. Л.

Шутни́къ, ца = шут, шути́ця, жарту́н, ха, куме́дник, ця, жартовни́к, ця, фігля́р, ка. — Шут той, що шуткуючи пита, шуткуючи одповіда, шуткуючи виручуеть ся з халепи. н. о. Яст. — Жартун був Семен, жартом і за людей заступав ся. Кн.

Шутовско́й = куме́дїянський, блазе́нський (С. Ш.).

Шутовство́ = куме́дїянство, блазе́нство (С. Ш.). — Йому усе блазенство в голові.

Шу́точный = жартли́вий, втішний.

Шутъ = шут, шутя́к (С. Жел.), бла́зень, блазню́к (С. Жел. Ш.), куме́дник. — І морду на плече схиливши, як блазень, чмокавсь і лизавсь. Кот. — **Игра́ть шута́** = ду́рника стро́їти.

Шу́шера = дрібно́та; шу́шваль. — Понаходило шушвалї багато, а людей статечних немае.

Шушу́канье = шопота́ння (С. Л.), шопотня́, шушу́кання.

Шушу́кать = шушу́кати ся, ташкува́ти ся (С. Ш.). — Паннпочки, ташкуючись з паничами, на сьміх його підіймають. К. Х.

Шу́я, рос. Bromus secalinus L. = кости́рь, костюльки, сто́колос, стоколо́сник. С. Ан

Щ.

Щаве́левый = щаве́льний.

Ща́вель, рос. Rumex Acetosa L. = щаве́ль, на́ський щаве́ль (укр.), квасни́ця (гал.). — **Щ. конёвый, лошади́ный, ко́нскій**, Rumex L. = кі́ньський щаве́ль. — **Воробьи́ный щаве́ль**, R. acetosella L. = горо́бъячий, горобиний квасе́ць, соро́чий щаве́ль (укр.), щаві́й, щі́вник (гал.). С. Ан.

Щади́ть, пощади́ть = 1. ми́лувати, милость кла́сти, поми́лувати, вжа́лувати. — Це вже я милость кладу на тебе, а то слід би побити. Чайч. — **Пощади́те!** = поми́луйте, змилуйтесь!

2. щади́ти, ощажа́ти, берегти́, шанува́ти. — Щади в добрі, матимеш в біді. н. пр. — Не вмів же ти шанувати здоровъячка свого. н. п.

Щаже́ніе = ми́лування, оща́да (С. Жел.).

Ща́вый = капустняко́вий.

Ще́бень = 1. ґруз (Ос. С. Жел.), рум (С. Жел. Пар.). — Возили ми груз в сад — доріжки трамбовати. Кн. — І єдвим румом увесь город Азов услали і загрузили. Л. В. — **Ще́бнемъ набива́ть** = ґрузи́ти, ґрузова́ти.

2. жорства́, ринь, хрящ. — Скрізь доржки жорствою висипано. — Водою нанесло з гори риню. Кн.

Щебета́ніе = ще́бет, щебета́ння.

Щебета́ть = 1. щебета́ти (С. Жел.), цьвірінькати, цьвірінча́ти (С. З.). — Не щебечи соловейко під вікном раненько. н. п. — Ластівка цьвірінькає. С. З.

2. цокота́ти, цокоті́ти, ляща́ти.

Щебетли́вый = 1. щебетли́вий. — Пташко моя, щебетливая. н. п.

2. щебетли́вий, лепетли́вий, слизькоязи́кий і д. **Болтли́вый**.

Щебету́нъ, щебету́нья = щебету́н, цокоту́н, ха. С. З. Л. — І молодицї щебетухи тут баляндраси понесли. Кот. — Ой жінки ви, цокотухи! Кв.

Щебре́цъ, рос. Thymus Serpyllum L. = че́брець, че́брик, чо́брик, че́пчик богоро́дишний, че́пчик-матерза́нка (укр.), щербе́ць, цебре́ць, це́бричок, материнка (гал.). С. Ан.

Щеглёнокъ = щи́глик (С. Жел.), щигля́, щиглятко.

Щегло́вка = щигли́ця.

Щеголева́тость = че́пурність.

Щеголева́тый, то = чепу́рний, че́пурно і д. **Наря́дный, но.**

Щеголи́ха = чепуру́ха (С. З.), мо́дниця, модосьві́тка, дженджури́ста. — Латин дочку мав чепуруху, проворну, гарну і моргуху. Кот. Д. теж під сл. **Франти́ха.**

Щеголли́вый = чепури́стий. — Горді наші свати. Не знаю, чи добре буде тобі, дочко, в цієї чепуристої свекрухи. Лев.

Щего́лъ, пт. Fringilla carduelis = щиго́л, щи́глик. С. З. Жел.

Щёголь = чепуру́н, джéґирь, гала́нець і д. **Франтъ.** — Чистюк він, галанець, не причепурившись, до дівчат не вийде. Кн.

Щеголя́ть, щегольну́ть = чепури́ти ся (С. З.), хверцюва́ти (С. Ш.); хизува́ти ся; похверцюва́ти, похизува́ти ся. — Вийду в білому — скажуть чепурить ся. н. п.

Щедри́на = д. **Ряби́на 2.**

Щедринова́тый = д. **Рябо́й 1.** і **Рябова́тый.**

Щéдриться, разщéдриться = щéдрим бу́ти, роздо́брити ся, розщéдрити ся.

Щедрова́тый = д. **Рябова́тый.**

Щедролюби́вый = щедролюби́вий (С. Жел.), щедролю́бний.

Щéдрость, щедро́та = щéдрість (С. Жел.), го́йність (С. Жел. З.). — Нехай вашу гойність на весь сьвіт прославить. К. Д.

Щéдрый = щéдрий (С. Жел.), щедробли́вий (С. Ж.), го́йний.

Щеду́шный = малоси́лий, кво́лий, худорля́вий.

Щека́, здр. **щёчка**, мн. **щёки** = щока́, щі́чка, що́ки, лицé, ли́чко, ли́ця, ли́чка. — Ціле праве лице мов граблями подрапане. З. Фр. — Поки була молодиця, цілували мене в лиця. н. п. — Як літняя спека, рум'янець на лицях у тебе пашить. Зіньк. — Най поглянуть на ті личка, що палахкотять, на ті очі, очі чорні, що огнем горять. Руд. — **Уда́рить по щекѣ** = ля́паса, ляща́, ляпанця́ да́ти.

Щека́стый = щока́тий, лица́тий, пика́тий.

Щеко́лда = кля́мка (С. З. О.), пля́мка (С. З. Л.), за́щіпка (С. Л.). — Мати з сином лаєть ся — за піч береть ся, а з зятем лаєть ся — за клямку береть ся. н. пр.

Щекота́ніе = 1. лéскот, ло́скот (С. З.), ле(о)скота́ння.

2. скрéкіт, скрéгіт, скрекота́ння (сороки).

Щекота́ть = 1. лескота́ти, лоскота́ти (С. З.), лескотіти (С. Жел.).

2. скрекота́ти, скрегота́ти.

Щекоти́ть = д. **Щекота́ть 1.**

Щеко́тка = лéскіт (С. З.), ло́скот, ло́скотка. — Боюсь лоскотки.

Щекотли́вость = 1. ле(о)скотли́вість.

2. дражли́вість, доткли́вість.

Щекотли́вый = 1. ле(о)скотли́вий, лосковитий.

2. дражли́вий; уразли́вий (С. Ш.), доткли́вий (Ос.).

Щеко́тный, но = лé(о́)скотний, но (С. Жел.).

Щекото́вникъ, рос. Cytisus biflorus L'Her. = зіно́вать, раки́товий кущ. Ал.

Щелева́тый, щели́стый = щéлистий.

Щёлка = д. **Щель.**

Щелка́ніе = лу́скання, луза́ння.

Щелка́ть, щелкну́ть = лу́щити, луза́ти, лу́скати. С. З. Л. — Лускати оріхи. — Лузати насіння.

Щёлканіе = ля́скання, ля́скіт, цо́кання, цо́кіт, кла́цання, хви́ськання, тра́(я)скання.

Щёлкать, щёлкнуть = язиком — ляща́ти, зубами — цо́кати, цокота́ти, цокотіти (С. З.), цо́кнути, кла́цати (С. З. Л.), кла́цнути, чим иньшим — лу́скати, лу́снути, тріснути, бичем то-що — хви́ськати, ляскати (С. З.), тря́скати (С. З. Ш.). — Як їсть, то аж за ушима лящить. Кр. — Соловей лящить. Кр. — Зубами клацав мов би пес. Кот. — І як зьвірь той клацає зубами. П. Пр. — Дріжить, як мокрий хірт, зубами знай цокоче. Греб. — Аби Богласкав, а батіг трaскав. н. пр. — Хвиснув пугою і погнав коней. н. о. — Всяк, хто бачив, як той плигун стрибає, чував, що він при тому ще нїби-то якось і лусне Ст. О. — **Щёлкнуть въ носъ** = цибу́льки да́ти. С. З. Ст. О.

Щелку́нъ = 1. ком. Elater — плигу́н. (Пр. д. під сл. **Щёлкать**).

2. рос. Cynoglossum officinale L. = живо́кість, соба́чка, ку́ряча сліпота́, соба́чий ко́рінь, чорноко́рінь, соба́ча меду́нка. С. Ан.

Щелку́ха = д. **Щелку́нъ 2.**

Щёлкъ = лясь, цовк, цок, клац, лусь, трас, траск, тряск. — Цок! цок підківками. н. п. — А він тільки: клац, клац! зубами.

Щёлокъ = луг (С. Л. Жел.), зола́ (С. Жел.), що́лок (С. Жел.), до миття голови — ми́тель (С. Л.). — Не кріпкий, рідкий луг, мабуть попілу мало. В такому лугу не обмиєш іржі на радні, треба густїшого. Кн.

Щелочéніе = лу́жіння, золїння.

Щелочи́ть, ся = лу́жити, золи́ти, ся (С. Жел.). — Лужити шмаття.

Щёлочка = д. **Щель.**

Щёлочный = лу́жний, лугови́й. — **Щ. соль** = д. **Щёлочь.**

Щёлочь = лугова́ сіль (С. Пар.), лу́жна сіль (С. Жел.).

Щелчо́къ = щу́ток. С. Жел. Пар. — **Щелчка́ дать** = цибу́льки да́ти, пинхви да́ти. С. З. — Дарес од страху оправляв ся і до Ентелла підбирав ся, цибульки б дать йому під ніс. Кот. — Задав пинхву — нехай чха. н. пр.

Щель, щёлка, щёлочка = щі́лина, ще́лина (С. Л. Жел.), щі́лка, щі́лочка, шпа́ра, шпа́рка (С. Жел.), с(ш)калу́би́на (С. Жел.), зашкалу́бина (Лев. С. Жел.), роспа́лина. — В дверях щілина, в щілину бачу — сьвітло горить. Кн.

Щеля́вый = ще́листий.

Щеми́ть = 1. (**Ущеми́ть**) — д. **Уще́мливать.**
2. нити, щеміти, ске(н)міти (С. Жел.).

Щенёнокъ = щеня́тко, цуценя́тко.

Щени́ться, ощени́ться = щени́ти, ощени́ти ся.

Ще́нная = ще́нна, щі́нна (сучка).

Щено́къ, щено́чекъ, щеня́ = щеня́, цу́цик, цуценя́. С. Л. — Мале цуценя́, та й те гавкає. н. пр. — Як хочеш вибрати добре цуценя, яке більше занесе, те й найлучче. Ман. — Старий собака, тільки на цуцика вигляда. н. пр.

Щеня́чій = щеня́чий, цуциня́чий.

Щепа́, ще́пка, ще́почка = трі́ска (С. З. Л. Ш.), трі́сонька, трі́сочка (С. Ш.), скепа́, ске́пка (С. Л.), скі́пка (С. З.), скі́почка. ска́лка (С. Л.). — Кому дрова, тому й тріски. н. пр. — Он на середині човник гойдаєть ся, хвиля мов тріскою човником грає ть ся. Ал. Ск. — Як дерево вітнуть, кожний тріски збірає. н. пр. — Та рубає дрова безупинно, аж тріски летять навкруг од його. Грінч. Чайч. — До його з голими руками не приступай: візьми хоць чого іного на трісочку. н. пр. — Худий, як скепа. Кр. — Худий, як скіпка. н. пр. Яст. — **Разби́ть въ ще́пы** = поби́ти на трі́ски́, на скі́пки́, поби́ти на дрозки́ (Ман.), полама́ти на гаму́з (Ман.). — На морі буйна хвиля, позня́вши з берега човна, геть на тріски його побила, лютуючи, як навісна. Зіньк. — Молоде життя розтрощив на скіпки. Кн.

Ще́панье = трі́ски́, скі́пки́ (на підпал).

Щепа́ть, нащепа́ть = скепа́ти, наскепа́ти (С. Ш.), коло́ти, нако́ло́ти, дра́ти, надра́ти, лу́пати (С. З.), налу́пати.

Щепено́й рядъ = деревъя́ний ряд (на торгу).

Щепети́льникъ = крама́рь, торга́ш (що торгує дрібним крамом).

Щепети́льный = дрібни́й, дрібъязко́вий (д. **Мелочно́й**).

Ще́пка = д. **Щепа́.**

Щепля́ть = д. **Щепа́ть.**

Щепно́й рядъ = д. **Щепено́й.**

Щепо́ть, щепо́тка, щепо́точка = 1. пу́чка. — Брала сіль пучкою та й розсипала.
2. щі́пка, щі́почка, щу́пка (С. Л.), табаки — нюх, поню́х. — Змила пшоно, вкинула щіпку соли. Коц. — Дай мині щупку соли. С. Л. — Пропав ні за понюх табаки. н. пр.

Щерби́на = 1. розко́лина, шкалу́бина (в дереві).
2. щерба́, щерби́на і д. **Зазу́брина** (на глиняній посуді, на металю то-що).
3. ві́спина і д. **Рябина** 2.

Щерба́тый, щербинова́тый = 1. щерба́тий, щерба́тенький, щерба́нь. — Щербатого горшка не напо́вниш. н. пр.
2. рябий, дзюба́тий, таранкува́тий і д. **Рябо́й** 1. і **Рябова́тый.**

Щети́на, щети́нка = щети́на, щіти́на, щіти́нка. С. Жел.

Щети́ниться, ощети́ниться = настовбу́рчувати ся і т. д. д. **Ощети́ниваться.**

Щети́нистый = щетини́стий. С. Жел.

Щети́нница, рос. Nardus stricta L. = ми́чка, кови́ла (С. Ан.), щетя́чка, сіри́ця (С. Жел.).

Щети́нный = щети́новий.

Щётка, щёточка = 1. щі́тка, щі́точка, щоб чистить лампи — йоржик, держално щітки — щітник. 2. (у коней) — ми́чка.

Щёткообра́зный = щіткова́тий.

Щёточникъ = щітка́р. С. Жел.

Щёточный = щітко́вий.

Щеть = 1. щіти́на.
2. щі́тка.

Щёчка = щі́чка і д. **Щека́.**

Щёчный = щокови́й. С. Жел.

Щи, ще́цы, 2-й від. **щей, щецъ** = капусня́к, борщ. — **Лѣни́вые щи** = борщ з сьвіжою нерубаною капу́стою. — **Ки́слыя щи** = квас (що шумує). — **Тѣхъ же щей, да пожи́же влей.** н. пр. = той же Панько, та в дру́гих шта́нях. н. пр.

Щибле́ты = д. **Штибле́ты.**

Щика́ть, щикну́ть = знімати, зня́ти (з сьвічки нагорілий гніт).

Щи́колотка = щи́колоток. С. Жел.

Щипа́ка = щипу́н, ха.

Щипа́ніе = щипа́ння, щи́пка.

Щипа́ть, ся, щипну́ть, ущипну́ть = 1. щипа́ти, ся, щипну́ти, ущіпну́ти (С. Ш.), вщипну́ти, вовну, волосся, пірья — скубти, дра́ти, скубну́ти, вскубну́ти.

2. пекти́, запекти́. — Перець пече в роті.

Щипо́къ = у́щіп, ущі́пок. С. Ш.

Щипцы́, щи́пчики = щи́пці (С. Жел.), щи́пчики (С. Жел.), у ковалів та слюсарів — кліщі́ (С. Жел.), кліща́тка (С. Л.), брати гаряче вугілля — браткі́, слюсарські — обце́ньки (С. Жел.), роздавлювати оріхи — дави́льце, зривати садовину — щипа́вка, у чабанів, щоб витягати черву у овець — дже́рмело (Ман.). — Візьми щипці та зніми з сьвічки. — Коли не коваль, то і кліщів не погань. н. пр. — Зуби повипадали, а давильця нема, так і стоять мої оріхи цілими. Кн.

Щи́тный, щитово́й = щито́вий.

Щи́тникъ, щитоно́сецъ = щитоно́сець.

Щитоно́ска, ком. Casida = щи́тчик. С. Жел.

Щитообра́зный = щитови́дний. С. Жел.

Щитъ, щито́къ = щит, щито́к, щи́тик. С. Жел.

Щи́цы = д. **Щи.**

Що́лкать, що́лкнуть = д. **Щёлкать.**

Щолкъ = д. **Щёлкъ.** — **На брюхѣ шёлкъ, а въ брюхѣ щолкъ,** н. пр. = д. під сл. **Брю́хо.**

Щу́ка, щу́чка, риба Esox lurius = щу́ка щу́чка, самчик — щупа́к, щупачо́к, маленьке — щученя́, щупаня́. С. З. Жел. Ман. — Рибовчик їде, віз риби везе: батькові щупак, матері шуляк, а дитинчам по щупанятам. н. п.

Щуня́ть = вимовля́ти, карта́ти і д. **Журя́ть і Пеня́ть.**

Щу́пало = мацу́н.

Щу́пальцо = у́сик (С. Пар.), ву́сик. — На голові комах спереду ротик, збоку — вічки, а біля їх мов ріжки — вусики, звичайно тоненькі. Ст. О.

Щу́паніе = ла́пання, ма́цання. С. Л.

Щу́пать = ла́пати, ма́цати. С. З. Л. — Мацають вони по столу, ніяк не налапають. н. к.

Щу́пка = ма́цанка. — **Люби́тель щу́пки** = мацу́н. — **Зада́ть щу́пку** = обма́цати.

Щупъ, щу́пикъ = 1. мацави́лка.

2. свідер (Волин.), штирь.

Щу́ра = жмурко́.

Щу́рить, ся, защу́рить = жму́рити, мру́жити, щу́лити, ся і д. **Зажму́ривать.** — Годі тобі очима мружити, дивись просто. Кн.

Щу́рка, пт. Merops apiaster = щур (С. З.), щу́рка (С. Жел.).

Щуру́пить = шрубува́ти, зашрубува́ти. С. Аф.

Щуру́пный = шрубо́вий. С. Жел.

Щуру́пъ, щуру́пецъ, щуру́пикъ = шруб, шру́ба, шру́бка. С. Жел.

Щуръ, пт. Loxia enucleator = костогри́з. С. Пар.

Щу́чина = щучи́на, щупа́чина.

Щу́чій = щу́чин (С. Жел.), щупако́вий.

Щу́чка = д. **Щу́ка.**

Ѣ.

Ѣда́ = 1. їда́, ї́дло. С. Л. — Не їде на їду.

2. їда́, їжа, харч і д. **Пи́ща.** — Хліб та вода — то козацька їда. н. пр. — У їх така їжа, що дай Бог і всякому. Кн.

Ѣда́льцы = кліщі́ (у комах). — Зубів у комах в роті нема, а замість їх біля рота рогові кліщі, якими вони, мов ножицями, гарненько й ріжуть та точуть усячину. Ст. О.

Ѣда́ть = д. **Ѣсть.**

Ѣде́ніе = ї́діння. Кр.

Ѣ́дкій = 1. го́стрий, міцни́й, щипу́чий, їдки́й. С. Пар. Жел. — Росіл такий міцний, як ропа.

2. (**ѣ́дко**) — ущипли́вий, во (С. Л. Ш.), ущи́пле, колю́чий, че, уразли́вий, во (С. Ш.), занозуватий, то, го́стрий, ро і д. **Ко́лкій 2.** і **Ко́лко.** — Речі дотикливі, ущипливі. С. З.

Ѣдкомле́чникъ, рос. Euporbia L. = молоча́й, молоча́к. С. Ан.

Ѣ́дкость = 1. го́стрість, міцність, їдкість (С. Жел.).

2. ущипли́вість, шку́лкість і д. **Ко́лкость 2.**

Ѣдо́къ = їде́ць (С. Жел.), їду́ха. — Такий з тебе їдець, тобі як би само у рот ускочило. н. к. — З його був не аби який їдуха; сам миску вареників уплете. Кн.

Ѣду́нъ, ѣду́нья = жеру́н, прожо́ра (сп. р.), ненаже́ра (сп. р.), ненаї́да (сп. р.).

Ѣду́чій = їдки́й (С. Жел. Пар.), розъїда́ючий. — **Ѣ. ка́мень**, Lapis infernalis = пеке́льний ка́мінь.

Ѣзда́ = їзда́, їздня́. С. Л.

Ѣзда́ва = шве́ндя, непосидя́чка, жиру́ха, мотору́ха, цокоту́ха (дівчина або молодиця. д. **Востру́ха** і **Непосѣдная**).

Ѣ'здить, съѣздить = їздити, поїхати. — Їздив цілий день, та нічого не виїздив. — Ти б до його поїхав.

Ѣздово́й, а́го = гоне́ць, верхови́й, верхове́ць. — Послав верхового у город.

Ѣздово́й, ая = розъїздни́й, їзжа́лий.

Ѣздо́къ = 1. їзде́ць. С. Жел. Л. — Де не взяв ся їздець, мчить ся по полю. н. о.
2. подоро́жній, проїзжа́ючий (С. З. Л.), переїзжий.

Ѣзду́ха = д. **Ѣзда́ва.**

Ѣздъ = переїзд, проїзд. — Там тепер нема переїзду.

Ѣзжа́лый = 1. д. **Ѣздово́й, ая.**
2. виїзжений, объїзжений.

Ѣзжа́ть = їзди́ти.

Ѣ'ство = їство́, їжа і д. **Пища.**

Ѣсть, съѣсть = 1. їсти, въїсти, здр. — їстки, їстоньки, їсточки (С. Л. Жел.), з дітьми балакаючи — га́мкати (С. Аф.), гамці (С. Л.), ласо — ласува́ти, з смаком — смакува́ти, тихо і довго — хамели́ти (С. Ш.), лемза́ти, з жадобою — дига́ти, трощи́ти (С. Ш.). — Питочки вона не хоче, їстки не береть ся. Макар. — Як я молодою бувала, по 40 вареників їдала, а тепер хамелю, хамелю, насилу 50 вмелю. н. пр.
2. пожива́ти, поживля́ти, зажива́ти, вжива́ти, пожи́ти, зажи́ти. — Наша пані велика, зарубала индика, сама пожила і нікому не дала. н. пр. — Я риби не вживаю.
3. куса́ти, гри́зти. — Цілу ніч кусали блощиці.

Ѣ'ханіе = їхання.

Ѣ'хать, поѣхать = їхати, поїхати. — Ой їхав, їхав, чом до мене не заїхав? н. п. — **Ѣ. верхо́мъ, рысью** = їхати ве́рхи, тю́пки.

Э.

Э'ва! = овва́! С. Л.

Эвося́ = так-пак.

Эволю́ція = рух.

Эгои́змъ = еґоїзм і д. **Себялюбіе.**

Эгоисти́ческій = еґоїсти́чний, себелю́бний. С. Жел.

Э'дакой = таки́й, отаки́й.

Э'дакъ = так, ота́к, таки́м по́битом.

Эде́мъ = рай; ирій, ви́рій.

Эква́торъ = рівноде́нник, рівник. — Лінія доокола землі, рівно далеко від обох бігунів поведена, зветь ся рівником. Зем. — Д. ще під сл. **Равноде́нникъ.**

Эквивале́нтъ = пай, па́йка.

Экзамена́торъ = екзамена́тор, іспи́тник. — Сидить іспитник, з одного боку піп, з другого вчитель... він і питає у мене. Кн.

Экзаменаціо́нный = екзаменаці́йний, іспито́вий. С. Жел.

Экзаменова́ть = екзаменува́ти, пита́ти, іспи́тувати (С. Жел.).

Экза́менъ = екза́мен, іспит (С. Жел.). — **Держа́ть, сдать экза́менъ** = склада́ти, скла́сти, зда́ти екза́мен, іспит.

Экза́рхъ = владика, архире́й.

Экзеку́ція = екзеку́ция (С. Жел.); заку́ция.

Экзеку́торъ = екзеку́тник. С. Жел.

Экземпля́ръ = примірник. С. Жел. — Розійшло ся тії книжки вже більше тисячі примірників. З.

Экзерци́ція = екзеци́рка; військова — му́штра.

Экипа́жъ = 1. екіпа́ж, пово́з (С. Л.), на ресорах — колибка.
2. екіпа́ж (на судні).

Э'кій, э'кой = яки́й, он-яки́й, ач-яки́й. — Ач-який шибеник!

Эконо́мить = берегти́, щади́ти, ощажа́ти, приощажа́ти.

Экономи́ческій = економі́чний (С. Жел.); скарбови́й.

Эконо́мія = 1. еконо́мія, скарб (Прав.).
2. д. **Бережли́вость.**

Эконо́мка = клю́шниця

Эконо́мный = д. **Бережли́вый.**

Эконо́мъ = 1. еконо́м, окомо́н.
2. д. **Бережли́вый.**

Экспеди́ція = 1. випра́ва. С. Жел. — Виправа козаків у Волощину. З.
2. ви́діл.

Экспериме́нтъ = д. **О'пытъ.**

Экспе́ртъ = знаве́ць, тяме́ць. — Нехай би суддя покликав знавця: він і скаже —

чи добрий ремінь. — Я здам ся на тямців, нехай вони скажуть: чи се просте заліво чи краця. Кн.

Эксплоата́торъ = визи́скувач (С. Жел.), глита́й, вари́вода і д. **Кула́къ** 5.

Эксплоата́ція = ви́зиск, визи́скування. — Драма подає докладний малюнок в житті цілої маси людей, їх визиску, їх страждання. Л. Н. В.

Эксплоати́ровать = визи́скувати (кого. С. Жел.), вари́ти во́ду, олію вида́влювати (з кого). — **Эксплоати́ровать несча́стіе** = ли́хом торгува́ти.

Экстирпа́торъ = борона́, дряпа́к, дряпа́ч.

Экстракти́вный = витяжни́й.

Экстра́ктъ = ви́тяжка, ви́варки, ви́кіп.

Экстраордина́рный = надзвича́йний.

Э́кстренно́сть = пильність.

Э́кстренный, но = пи́льний, спішни́й. — Кривнув та гукнув: давай перевозу, бо пильнії листи маю, їду до обозу. н. п. — Пильну телеграму послав. Вол.

Эксуда́тъ = ропа́.

Экъ! = ач, ет! С. Л.

Эласти́чный = пружи́стий. С. Жел.

Эласти́чность = пружи́стість. С. Жел.

Элега́нтность = елега́нция, елега́нтність (С. Жел.).

Элега́нтный = елега́нський.

Элеги́ческій = елегі́йний.

Электриза́ція = електризува́ння.

Электри́ческій = електри́чний (С. Жел.), громови́нний.

Электри́чество = електри́ка, електри́зм, електри́чність (С. Жел.), громови́на.

Элемента́рный = початко́вий.

Элеме́нтъ = пе́рвісток, живло́. С. Жел.

Элекси́ръ жи́зненный = живи́ло, живоліїк. С. Жел.

Эмали́ровать = полива́ти, наво́дити поли́ву. — **Эмалиро́ванный** = поли́въяний.

Эма́ль = поли́ва (С. Л. Жел.), скли́ця.

Эмансипи́ровать, ся = визволя́ти, ви́зволити ся, усамові́льнити ся.

Эмбле́ма = д. **Си́мволъ**.

Эмигра́нтъ = ви́ходець, вигна́нець.

Эмигри́ровать = емандрува́ти.

Эмфизе́ма = яду́ха.

Энерги́ческій = енергі́чний (С. Жел.), жва́вий, живки́й, берки́й, беручки́й, завзя́тий, шпарки́й (С. З.), палки́й. — Понятовський жвавий. К. Ш. — Беркий до роботи. Кн. — Наш завзятий Головатий. К. Ш.

Эне́ргія = ене́ргія (С. Жел.), жва́вість, завзя́ття. — Є ще в тебе браття, а в братів твоїх козаків багацько завзяття. н. п.

Эпидеми́ческій = по́шестний. — Пошестна хвороба.

Эпиде́мія = по́шесть (С. Л.), пові́тря, помі́рря, морови́ця. — Та не тільки од халери, од усякої пошесті мужиків мре більше, ніж панів. Пр.

Эпиде́рма = ли́чко (д. під сл. **Ко́жа**).

Эпизоо́тія = падіж, падь, по́шесть і д. **Падёжъ**.

Эпиле́псія = паду́ча, причи́нна і д. **Паду́чая болѣ́знь**.

Эпита́фія = надгро́бок.

Эпити́мія = поку́та. — **Нести́ епити́мію** = покутува́ти. — **Отбы́ть э.** = відпокутува́ти.

Эпи́ческій = епі́чний.

Эпопе́я = поема.

Эпо́ха = доба́. — **Э. Хмельни́цкаго** = Хмельни́щина. — Пісні доби козацької. Укр.

Эскадро́нъ = шкадро́н, швадро́н.

Эски́зъ = шкиц, на́рис.

Эспарце́тъ, рос. Onobrychis sativa Lam. = ви́ка, за́ячий горо́х. С. Ан.

Эсау́лъ = оса́ул, осаву́ла.

Эстафе́та = штахве́т.

Эстафе́тный = штахве́тний.

Эстети́ческій = естети́чний.

Э́столь = от стільки, о́н-скільки.

Эстраго́нъ, рос. Artemisa dracunculus L. = острого́н, тургу́н. С. Ан.

Эта́жъ = по́верх, оса́д, поса́да. — **Въ два эта́жа** = на два́ по́верха, на дві поса́ди. — Будинок спъяв на дві посади і в одній сам живе, в другій під нею крамниці. Кн.

Э́такой = таки́й, отаки́й, о́н-який, ачяки́й.

Э́такъ = так, ота́к, та́кечки, та́кеньки, ота́кечки.

Эта́пъ = ета́п, цюпа́с (Гал.). — **По эта́пу** = ета́пом, цюпа́сом (Гал.).

Этике́тничать = політикува́ти ся.

Этике́тъ = 1. церемо́нії.
2. нали́чко, ярли́к.

Этимологи́ческій = етимологі́чний. С. Жел.

Этнографи́ческій = етнографі́чний.

Э́тотъ, э́та, э́то = сей, ся, се, цей, оце́й, ця, це, оця́, оце́. С. Л. З. — Сей сьвіт, як маків цьвіт. н. пр. — Се Бог зна що. С. З. — **Э́того го́да** = сьогорі́шній.

Эхи́дно, Echidna = колю́чка. С. Жел.

Э'хо = луна́ (С. Л.), гуна́, відлясок, вилясни (С. Л.). — Гуде, аж округи луна іде. Гр. — Задавонили, задзвонили, пішла луна гаем. К. Ш. — Враження луною відбивало ся в моєму серці. Кн. — Д. ще під сл. **Отголо́сокъ.** — **Э'хомъ отдава́ться, отда́ться** = луна́ти (С. З.), гуна́ти, залуна́ти. — То гук по темному бору, аж лунає. В. М.

Эшафо́тъ = коби́ла. — Пропав і я — та не в шинку, а на кобилї. К. Ш. — Принесли таку звістку, що катом катувати муть Домаху, і кобилу б то вже велено споружати. Кн.

Эшело́нъ = ша́лон.

Эөи́рный = еҭе́рний, лету́чий.

Эөи́ръ = ете́р.

Ю.

Юбиле́й = ювиле́й, юбіле́й. С. Жел.

Юбиле́йный = ювиле́йний. С. Жел.

Юбиля́ръ = ювіля́р, юб(в)іля́т.

Ю'бка, ю́бочка = спідни́ця, спідни́чка (С. З. Л.); не зшита — пла́хта (що надягається ззаду наперед), запа́ска, запа́сочка (що запинаєть ся спереду). С. Л. — Завжди в лихій сорочцї, у вистріпаній спідницї. О. Мар. — В білій сорочцї, в зеленій ситцевій рясній спідницї. Лев. — Спідниця була гарна та рясна. Лев. В. — Не було в кума запаски, аж гляди — кума в плахтї походжає. н. пр. — Не треба плахти, що і в запасцї гарно. н. пр.

Ю'бочный = спідни́чний.

Юбчёнка = спідни́чка (аби-яка), запасчи́на. — Спідничка на ній лихенька. — По опеньки ходила, запасчину згубила. н. п.

Ювели́ръ = юві́лер.

Ю'го-восто́чный = півде́нно-схі́дний.

Ю'го-за́падный = півде́нно-захі́дний.

Югъ = пі́вдень (С. Л.), низ.

Юдо́ль = доли́на, поді́л. — **Ю. плачёвная** = доли́на плачу́, сьвітове́ го́ре.

Юдо́льный = подо́ловий.

Юдофи́лъ = жидофі́л, жидолю́б.

Юдофи́льствовать = жидові́ти.

Юдофо́бъ = жидофо́б, жидомо́р.

Ю'жа, рос. Dactylis glomerata l. = вінсю́к, мітли́ця, пері́йка. С. Ан.

Ю'жный = півде́нний, полу́денний, полудньо́вий, низовий. — Доки вона йшла поруч з ним, доти на неї неначе південне сонце сьвітило. Лев. — Та повійте вітри низовиї. н. п.

Юкъ = д. **Вьюкъ.**

Юла́ = дзи́ґа. С. Аф. З. Л. — Крутить ся, як дзиґа. н. пр. — Як дзиґа, сьвіт мінї крутивсь. Мак.

Юли́ть = крути́ти ся, верті́ти ся (перед ким), підсипа́ти ся (до кого).

Юмористи́ческій = гумористи́чний. С. Пар. — **Ю. разска́зъ** = гуморе́ска.

Юмори́стъ = гумори́ста.

Ю'моръ = гумо́р. — Шевченків добросердий гумор. Кн.

Ю'нга = молоди́к (в науцї на кораблї).

Юне́цъ = молодичо́к, парубі́йка.

Ю'ность = мо́лодість, молодо́щі. — Мабуть шкода, що без пригоди, мов негода, минула молодість моя. К. Ш. — **Ю. провести́** = промолодикува́ти.

Ю'ноша = молоди́к, па́рубок (С. Л.), парубі́йка, юна́к. — Турчин вибирав дань молодиками і дївками. Л. В. — Їм треба наймичку старішу, бо повна хата молодиків. Кр.

Ю'ношескій = молоде́чий, молоде́цький, парубо́чий, парубо́цький. — Ціла Шевченкова баляда навіяна молодечим теплом. З. Кол. — Де ж то думка тепер літа? Чи сягає в минулеє, в молодечий вік? Мова.

Ю'ношество = 1. мо́лодість, молодо́щі, молоде́чий вік (д. **Ю'ность**).
2. мо́лодь, парубо́цтво (С. Л.), юна́цтво.

Ю'ношествовать = молодикува́ти.

Ю'ный = молоди́й.

Юнѣ́ть = молоді́ти.

Ю'пка = д. **Ю'бка.**

Юра́ = табу́н оселе́дців.

Юриди́ческій = юриди́чний, правни́чий.

Юрисди́кція = при́суд. — Де козаки кошем стоять, там і козацький присуд. К. Б.

Юриско́нсультъ = юри́ста

Юриспруде́нція = правозна́вство.

Юри́стъ = юри́ста, правни́к. — Дере коза лозу, вовк дере козу, вовка — мужик, мужика — пан, пана — жид, жида — юриста, а юристу — чортів триста. н. пр. — Юриста завзятий. Кот.

Юри́ть = 1. поспіша́ти,ква́питись і д. **Спѣши́ть.**

2. д. **Тороп́ить.**

Ю́ркать, ю́ркнуть = пурина́ти, пірну́ти, гулькну́ти, шмигну́ти, югну́ти. — Я стою собі, а воно повз мене гулькнуло та за ворота. Кн.

Ю́ркій = шу́стрий (С. Л.), зъюнки́й, порськи́й (С. Л. Лев.). — Таке воно зъюнке — не вдержиш його, так наче зъюн і виплигує з рук. Кн. — Шустрий жидок.

Ю́рово = табу́н тюле́нів.

Юро́дивый = навісни́й, наві́жений, благе́нький, ду́рник. — Воно у нас благеньке... зимою хоч яка холоднеча, а воно босоніж і простоволосе. Кн.

Юро́дство = ду́рість, дурі́йка.

Юро́дствовать = дурі́ти (С. Ж.); ду́рника стро́їти. — Добре дуріти, коли приступає. н. пр.

Ю́родъ = бла́зень (С. Ж.), ду́рник.

Юро́къ = чуро́к, цюро́к і д. **Вьюро́къ 1.**

Ю́рта = шатро́, наме́т, я́тка, курі́нь (д. **Киби́тка 2.**).

Юръ = бе́лебень. С. Л. — Хата стоїть саме на белебні. С. Л.

Юсти́ція = правосу́ддя.

Юти́ться = тули́ти ся, мости́ти ся.

Ютъ = по́міст (в кормі корабля).

Юфть, юхть = ю́хта. С. Л.

Ю́фтяный, ю́хтяный, ю́хотный = юхто́вий. — Юхтові чоботи.

Ю́чный = д. **Вью́чный.**

Я.

Я, меня́, мнѣ = я, мене́, мені́.

Я́беда = 1. на́клеп і д. **Клевета́** і **На́говоръ.**

2. при́чіпка, на́пасть, пеня́ і д. **Придирка.**

Я́бедникъ, ца = 1. крючо́к, сутя́га.

2. шепоти́нник, ця. — Наче й нічого людина, а у земського за шепотинника служить. — Що скажемо — усе той шепотинник і донесе до попа. Кн.

Я́бедничать = клепа́ти, набрі́хувати (С. Л.).

Я́бедничество = ше́поти.

Я́блоко = 1. я́блуко, овоч, Pyrus malus L.), різні сорти: буцівка, зимни́ця, кармази́нка, кри́мка, оли́вка, опо́рти, пути́вка, саблу́ка, цига́нка, шкля́нка. — А яблука усе путивочки, оливки, шклянки, опорти. Кн. — Парис пріамове дитятко, путивочку Венері дав. Кот. — **Я́блоко отъ я́блони не далеко́ отко́тится** = яке́ корі́ння, таке́ й насі́ння. н. пр.

2. **Я. землянóе** = д. під сл. **Землянóй.**

3. **Я. любóвное**, Solanum Lycopersicum L. = баклажа́ни. С. Ан.

4. **Я. Ада́мово** = д. під сл. **Ада́мово.**

5. ба́цька (в оці).

Я́блонка = д. **Я́блонь.**

Я́блонный = яблуне́вий.

Яблонóвка = яблуні́вка.

Я́блонь, я́блонка, рос. Pyrus malus L. = я́блуня, я́блунька, дика — кисли́ця, кисли́чка.

Я́блочный = яблуне́вий. — Яблуневий квас.

Яви́ть, ся = д. **Явля́ть, ся.**

Я́вка = я́ва, я́вка, объя́вка.

Явле́ніе = я́ва, вия́ва, поя́ва (С. Фр.), я́вище, зъя́вище, рідке, дивне — проя́ва. Ос. — Такі яви сьвідчать неясність громадської сьвідомости. З. — В першій яві тії драми бачимо... З.

Явля́ть, яви́ть, ся = явля́ти, виявля́ти, объявля́ти, зъявля́ти, пока́зувати, ока́зувати, появля́ти, яви́ти, виявити, появи́ти, зъяви́ти, оказа́ти, показа́ти, ся, перед суд, перед начальство — ста́вити ся, ста́ти, до речі — нагоди́ти ся, несподіванно — навину́ти ся, нагоди́ти ся, швидко — нахвата́ти ся. — Явивсь до його сам Бог. н. к. — Треба було ставитись до мирового. Кн. — Балакаемо про його, аж тут і він нагодив ся. н. о.

Явнобра́чныя расте́нія = явноцьві́тні рости́ни. С. Жел.

Я́вный, но = я́вний, но (С. Жел.), види́мий, мо, зъявки́.

Я́воръ, рос. Platanus orientalis = я́вір.

Я́ственный, но = я́сний, но, види́мий, мо, ви́разний, но (С. Л.). — Все те виразно сьвідчать, що... Бар. О. — Усі ми виразно бачили, що вона перекинулась. Кн.

Я́ствовать = виявля́ти ся, пока́зувати ся.

Ягнёнокъ = ягня́, ягня́тко, овча́ (С. Л.), вигодоване без матері — плякунча́.

Ягни́ться, объягни́ться = коти́ти ся, обкоти́ти ся, окоти́ти ся. — Вівці почали котити ся. — Вівці вже обкотили ся.

Ягня́чій = ягня́чий.

Я́года = я́года. — **Ви́нныя я́годы** = инджи́р. — **Не на́шего по́ля я́года** = не на́шого пі́ръя пти́ця. н. пр.

Я́годица = 1. лоза́ винограду.

2. зад, гу́зно (д. **За́дница**).

3. пи́птик (д. **Сосо́къ**).

Я́годка = я́гідка.

Яго́дки, рос. Daphae Mezereum L. = во́вче ли́ко, ягідки́. С. Ан.

Я́годникъ = 1. варе́ння, пави́дло (з ягід).

2. пирі́г з яго́дами.

3. нали́вка на я́годах.

4. ягідни́к.

Яда́ = д. **Ѣда́**.

Яде́ніе = ї́діння. Кр.

Ядови́то = уразли́во, ущіпли́во і д. **Ко́лко**.

Ядови́тость = 1. отру́тність, отру́йність.

2. д. **Ко́лкость** 2.

Ядови́тый = 1. отру́тний (С. Жел.), трутни́й, труйни́й (С. Ш.). — Отрутні рослини. О. Ст.

2. д. **Ко́лкій** 2. і **Язви́тельный**.

Ядрё́ный = сьві́жий, сокови́тий; здоро́вий, міцни́й, си́льний, ду́жий, ядё́рний (С. Жел.).

Ядрене́ть = ду́жчати, сильні́шати, здорові́шати, міцні́шати, си́ли набира́ти ся.

Ядро́, **я́дрышко** = 1. зе́рно́, зерни́на, зе́рнятко, зере́нце, кі́стка, кі́сточка. — Як зерно в горісї. н. п. — Їж ягоди, та тільки кісточки викидай.

2. ядро́, ку́ля гарма́тна.

3. яйце́, частїше мн. я́йця (у самцїв).

4. суть, суття́, і́сте, істо́та (змісту якого писання).

Ядрѣ́ть = д. **Ядрене́ть**.

Ядъ = отру́та (С. Л. З.), тру́та, трути́зна (С. Л. Ш.).

Яжеви́ка, **яжеви́чникъ** = д. **Кумани́ка**.

Я́зва = 1. щі́лина, шкалу́бина і д. **Щель** і **Разсѣ́лина**.

2. ура́зка (С. Л. Ш.), ви́разка (С. Аф. Л.), ра́на, боля́чка (С. Л.). — **Сиби́рская я.** = сібі́рка, телї́й.

2. по́шесть, зара́за, заразли́ва, чі́пка́ хворо́ба.

Я́звенный = ра́ний.

Я́звина, **я́звинка** = 1. ура́зка, ви́разка. С. Л.

2. щерби́на, щерби́нка, зубе́ць.

Язви́тельный, **но** = уразли́вий, во, ущіпли́вий, во, сокиркува́тий (Лев.), зано́зуватий, то і д. **Ко́лкій** 2.

Язви́ть, **уязви́ть** = 1. у(в)ража́ти, ра́нити, у(в)рази́ти. — Трудно рану гоїти, а не уразити. н. пр.

2. жа́ли́ти (ущіпливими словами), у(в)ража́ти, урази́ти, ушпигну́ти, ущіпну́ти (С. Ш.). — Він мене тими словами уразив в саме серце.

Язъ = д. **Забо́й** 2.

Языковѣ́дѣніе, **языкозна́ніе** = язикозна́вство. — Праця його положила тверді основи нашому язикознавству. Зап. Кок.

Язы́къ = 1. язи́к, бичачий — ли́зень, в загадках — талала́й. — **У него́ язы́къ до́лог**ъ = він хове́ький на язи́к; слизькоязи́кий. — За білими березами талалай кричить. (н. з. — зуби та язик).

2. язи́к, мо́ва. С. Л. — Мовою інтелигентною по цїлому краю була мова польська. Кн. — **Ло́маный я.** = калї́чена мо́ва. — **Владѣ́ть языко́мъ** = ору́дувати мо́вою. — Він добре орудує народньою мовою.

3. язи́к і д. **Плѣ́нникъ** і **Плѣ́нный**.

4. наро́д, пле́мъя.

5. (у звона) — се́рце, би́ло, бо́вкало.

Язы́ческій = пога́нський. С. Ж.

Язы́чество = пога́нство і д. **Идолопоклоне́ніе**.

Язы́чникъ, **ца** = 1. пога́нин, ка (С. Ж.), болвохва́лець, неві́ра (оп. р.). — Русини в дуже давних часах були поганами, т. є. не вірили в одного Бога, а кланялись многим богам. Бар. — Август поганин, засилаючи Овидія Назона до хижих Готів... Кн. — Д. ще під сл. **Идолопокло́нникъ**.

2. д. **Клеветни́къ**, **Нау́шникъ** і **Спле́тникъ**.

Язы́чничать = д. **Нау́шничать** і **Спле́тничать**.

Язы́чный = язико́вий.

Язы́шникъ, рос. Serratura tinctoria L. = бодячо́к, страхополо́х, ялове́нь. С. Ан.

Яйцеви́дный = яйцева́тий.

Яйцо́ = 1. яйце́, тупий кінець яйця — гу́зка, другий — но́сик, що випало з гнїзда — ви́валок, без шкарлупи — ви́ливок (С. Аф.), засиджене — на́сідок, зіпсоване — бовть (Лев.), бовто́к, бовту́н, бовтю́к, за́пороток (Ман.), останнє, найменше — знї́сок, знї́сочок (Ос.), що підкладаєть ся — по́клад, мн. покладки́, великоднє, крашене — кра́шанка, розписане — пи́санка. — З десятка яєць двоє бовтюків. — Де той у Бога великдень, а він вже з крашанками. н. пр.

2. д. **Ядро́** 3.

Яи́чко = яе́чко, я́йко. — Верба бъе, не я бъю! За тиждень Великдень; ось недалечко червоне яечко! н. пр.

Яи́чникъ, Ovarium = яе́чник.

Яи́чница = яе́шня (С. Л. З.), на маслї — смажни́ця, смажени́ця, смаже́ння, з бараниною — пряже́ння. — Спрягла яешню. С. З.

Яи́чный = яе́чний.

Я́корный = я́кірний, котви́чний. С. Жел.

Я́корь = я́кір (С. Жел.), ко́тва, котви́ця (С. Жел.), маленький — кі́шка, деревъяний, що затикають з берега — ра́ло, при плотах — кося́к, до його поплавець — су́чка, привъязь — підсу́ччя (Мав.). — Човен на якір поставивши, вийшли із човна на землю. Ніщ. — Там байдаки без котви можуть стояти безпешно, як буря на морі лютуе. Ніщ. — Човни стояли безпешно без котвиці і без привъязок. Ніщ. — Стать на я́корь = объя́корити ся. — Другий вже тиждень, як ми объякорили ся біля Дійовки. Кн.

Якша́ться, снякша́ться = води́ти ся, зна́ти ся, лига́ти ся, наклада́ти (з ким), зізна́ти ся, злига́ти ся (С. З.), полига́ти ся. С. З. — Полигали ся з жидами, та й ну руйнувати. К. Ш.

Яла́ппа, рос. Mirabilis Jalappa = ца́рська борі́дка. С. Ан.

Я́ликъ = чо́вник.

Я́ловецъ = д. **Можеве́льникъ**.

Я́ловая = я́лова, я́лівка.

Я́ловица = я́лівка.

Я́ловѣть = я́ловіти.

Ялъ, я́ликъ = чо́вен, чо́вник (на дві або на чотирі гребки).

Я́ма, я́мка = я́ма, я́мка, в землї, куди зсипають зерно — горла́ха (С. З.), горлова́, горла́та, пашо́нна я́ма (С. З. Мав.), глибока — гли́бка, під греблею — прірва́, на днї річки — ви́рло, з грязюкою — баю́ра (С. Ш.), ко́вбань, ковба́ня (С. З.), ковбаню́ка (С. Л.), глибока з водою — бака́й, гноєва — гноєвня́, гноївня, гноя́рка, де беруть глину — гли́нище, ґра́са, з вапною — вапня́рка, де гасять вапну — калани́ця, де задержують воду, замість ставка — ко́панка, під уликом — підкіп, вовча — вовківня́, лисяча, вовча, медвежа — ско́та (С. З.), скільки копнути лопатою — скі́пець (Мав.). — **Глазныя я́мы** = ямки́. — Людей брали, завидали у замкові глибки. К. Д. — Там такі баюри, що й заїхати трудно. С. Ш. — Влїз в скоту та й ліг. С. З. — Тільки видно ямки́, де були баньки́. н. пр.

Я́мистый = ямкува́тий.

Я́мка = я́мка, в дітських грах — ду́чка (С. З.), пі́чка.

Я́мный = я́мовий.

Ямщи́къ = пошта́рь, підво́дчик.

Ямщи́цкій, ямщи́чій = пошта́рський.

Ямъ = ста́нция.

Янва́рскій = д. **Генва́рскій**.

Янва́рь = д. **Генва́рь**.

Янта́рный = янта́рний (С. Жел.), бурштино́вий (С. Ш.).

Янта́рь, Succinum = янта́р (С. Жел.), бу́рштин (С. Жел. Ш. Л.).

Я́нька = д. **Самохва́лъ** і **Хвасту́нъ**.

Японча́ = д. **Епанча́**.

Яре́мный = ярмовий; яре́мний.

Яри́ть, ся, разъяри́ть, ся = яри́ти, ярува́ти (С. З. Л.), дражни́ти, розпаля́ти, ся, розъяри́ти, ся, розпали́ти, розлютува́ти, ся і д. під сл. **Разъяря́ть**.

Яри́ца = ярина́. С. З.

Я́ркій = ярки́й, яскра́вий, блеску́чий. — Ярка хустка, людям у вічі бъе. Кн. — Виложив яскравими образами нашу долю ярешну. Пр.

Яркожёлтый = жовтогаря́чий.

Яркозелёный = я́рий.

Яркокра́сный = жарки́й.

Я́ркость = я́ркість, яскра́вість.

Я́рманка, я́рмарка = я́рмарок (С. З. Л.), де продають худобу — торго́виця. — **Я. отбы́ть, провести́** = проярмаркува́ти, переярмаркува́ти.

Я́рманочный, я́рмарочный = ярмарко́вий. — Ярмарковим пилом поле затуманило. Ос. — **Я. гости́нецъ** = ярмарко́ве. — Глядіть же, привезіть мінї ярмаркового. Кн.

Ярмо́ = 1. ярмо́, нижня частина — підгі́рля, підго́рля, підго́рло, підши́єк, верхня частина — чашовина́, чашина́, середня, що зъеднуе їх — сно́зи, снізки, палички, що затикають ся з боків — зані́з, зано́зи, кілок, що ним припинають ярмо до війя — прити́ка, ярмо для одного вола — кульба́ка. — Дарма ярма, аби занози наші. н. пр. — Пропив ярма і занози, а сам ходить по дорозї. н. п. — Як вихопив дід із воза дубову притику, побив бабі, понївечив потилицю й пику. н. п.

2. ярмó, невóля, кормúга. С. З. — З під кормиги лишської освободити. н. д.

Яровóе = ярина́. С. З. Л.

Яровóй = яровúй. — Я хлѣбъ = ярина́.

Ярола́шь = 1. дурни́ця, нісені́тниця і д. **Вздоръ** і **Пустяки́**.

2. дрібнóта, дрíбъязок, шýшваль. — І ще там есть до півдесятка, но дрібъязок і гольтїпа. Кот. — Зібрало ся чимало, та сама шушваль.

Я'ростный = яроли́вий (С. З.), лю́тий, розлютóваний, пі́нявий, шалéний, скажéний.

Я'рость = бýесть, лю́тість. — Оце він у табунщиків набрав ся такої буести — нї проти кого не змовчить. Кн. — **Прійти́ въ я́рость** = розлютува́ти ся, посатанїти.

Ярýнъ, ярýнья = д. **Похотли́вый**.

Я'русъ = 1. пóверх і д. **Эта́жъ**.

2. ряд, шар.

Ярýтка полева́я, рос. Thlapsi arvense L. = вереди́к, чóрне ребрó, волоски́, давонéць. С. Ан.

Ярыга, ярыжка, ярыжникъ = пъяни́ця, пъяни́чка і д. **Пья́ница**.

Ярыжница = розпýтниця, непутя́ща, ледащи́ця, повія, хльóрка, шльóндра.

Я'рый = відва́жний, завзя́тий. — **Я'рый воскъ** = чи́стий віск. — **Я'рыя пчёлы** = молоді бджóли.

Ярь = 1. ярина́.

2. д. **Мѣда́нка 1**.

Ря́шина = сиýшок (ягнячий).

Яса́къ = 1. пóдать (шкурками, що збірають у кочовиків).

2. дзвін, котрим подають знак, коли треба починать або перестать дзвонити.

Есаýлъ = осавýла.

Я'сельный = я́словий.

Я'сеневый = ясенéвий.

Я'сенецъ, я́сеница, рос. Dictamnus Fraxinella Pers. = ломиніс, бадья́н. С. Ан.

Я'сенникъ = ліс ясенéвий.

Я'сенный = ясенéвий.

Я'сень, рос. Fraxinus excelsior = я́сень, ясени́на.

Я'сли, здр. **я́слицы, я́слишки** = я́сла, здр. я́селки, переносні — кіш. — Привъяжи корову до коша — нехай їсть. Кн.

Ясмéнникъ, ясми́нникъ, рос. Asperula Aparine Bieb. = ле(и)пóк, лепчи́ця, A. adorata L. = марéнка пахýча, пахýчка. С. Ан.

Я'сенькій = ясéнький.

Ясёхонькій = яснéсенький.

Яснúться = яснїти.

Ясновидѣніе = ясновúдність.

Яснови́дящій = ясновидю́щий.

Я'сность = я́сність; вира́зність.

Яснóтка, рос. Lamium L. = глуха́ кропива́, L. album L. — глуха́ біла кропива́, L. purpureum L. — кра́сна кропива́, ша́ндра. С. Ан.

Я'сный, но = 1. я́сний, ви́дний, но, білий, про погоду — гóдяний, годиня́ний, но.

2. ясний, розбíрний, зрозумі́лий, вира́зний.

Яснѣть, проясни́ть = яснїти, вияснятися, виясни́ти ся, про погоду — розгоди́нювати ся, розгоди́нити ся. — Нехай виясниться ся, а то бач, як нахмарило. н. пр.

Яснѣться = яснїти, сьвіти́ти ся, блища́ти.

Я'ства = їствó, їжа, харч, стра́ва. — Усякі штучнї їства. К. Ш.

Ястреби́нка, рос. Hieracium Pilosella L. = нечýй-вітер. С. Ан.

Ястреби́ный = яструбóвий, шулї́ковий, шуляки́вий.

Я'стребъ, пт. Accipiter = я́струб, ра́струб, шулї́ка, шуля́к. С. Жел. — Та і курчат назирай, щоб в лихую годину часом не вихопила шулїка. Грінч.

Ясы́рь = невóльник і д. **Плѣнникъ**.

Я'тровь = ятрíвка. С. З.

Ятры́шникъ, рос. Orchis latifolia = лю́бка, лю́бжа, зозýлїні рушнички́, O. mascula L. = попóві я́йця, O. militaris = лю́бка, лю́бки, зозýлька, зозýлїні сльóзки, O. Morio L. = лю́бка, зозýльки, люби́ менé не поки́нь. С. Ан.

Ять = назва лїтери — ѣ.

Я'хонтъ = я́хонт (С. Жел.). — **Я. вишнёвый, аметистъ** = аметист. С. Пар. — **Я. голубóй, си́ній, сапфи́ръ** = шафір. С. Пар. Жел. — **Я. жёлтый, гіаци́нтъ** = якинт. С. Жел. — **Я. червча́тый, я. кра́сный**, Gemma rubinus = рубін. С. Жел.

Ягта́шъ = тóрба (охотницька).

Ячéя, ячéйка = чарýнка (Лев.), в сцільниках — ча́шечка, де виводить ся матка — ма́точник. — Уся сила в чарунцї, що в серединї зерна… з неї йде паросток. Кн.

Ячмéнный = ячмі́нний, я́шний. — Потеряв соловейко голос через яшний колос. н. п. (Соловейко перестае сьпівати, коли ячмінь починае викидати колос.)

Ячмéнь = 1. рос. Hordeum — ячмі́нь.

2. мед. — ячмі́нь. — На оці́ такий ячмінь вискочив!

Я'чный = д. **Ячмéнный.**

Я'шма, Jaspis = я́спис, лисковéць. С. Пар. Жел.

Я'шмовый = ясписóвий.

Я'щерица, Lacerta = я́щірка, я́щурка. С. Л. З.

Я'щеричный = ящі(у)ркóвий.

Я'щеръ = я́щур, лусковéць (С. Жел.).

Я'щикъ = кóроб, в столі — столі́вка, шухля́да (С. Л.), шухля́дка, в скрині — прискри́нок, в млині — кіш, у возі ззаду або сидінням — кéльня. — **Дéнежный я.** = скри́нька. — **Картóнный я.** = шабату́рка. — Висунувши з столу шухлядку, взяв з неї... Кн. — Почали відмикати всі шухляди. Фр. — А він просто до церковної скриньки. Ос. — Там у тій шабатурці знайдете.

Я'щуръ, Mus avellanarius = ми́ша лісовá або садовá.

Ѳ.

Ѳеогóнія = родовід богів поганських.

Ѳеокрáтія = теокрáтия.

Ѳеóлогъ = богослóв.

Ѳиміáнный = кади́льний.

Ѳиміáнъ = кади́ло. С. З.

Ѳѵміáмникъ = кади́льниця.

Ѳѵміáнный = кади́льний.

Ѵ.

Ѵаки́нѳъ = яки́нт (д. **Я'хонтъ**).

Ѵ'жица = нáзва остáнньої літери — ѵ.

Ѵссóпъ = д. **Иссóпъ.**

ДОДАТОК.

Слова пропущені або не вповні переложені.

А.

Аза́ртный = запальни́й.

Аза́ртъ — **Войти́ въ аза́ртъ** = розпали́ти ся, розогніти.

А́истовъ = чорногу́зячий. Ос.

Аку́лій = аку́лячий.

Аккура́тность = 1. спра́вність. 2. че́пурність.

Ала́дья = ола́дка. — А млинець та оладку посватав. н. п.

Алка́ніе 2. = жадо́ба.

Алты́нъ — **Пожалѣ́ть алтына — потеря́ть полти́ну.** н. пр. = скупи́й не зна́е, де втеря́е, скупи́й двічі тра́тить. н. пр.

Ану́-ка! = ось-ну́!

Апелляціо́нный = апеляці́йний.

Арапчёнокъ = арапеня́.

Аренда́торскій = оренда́рський, ранда́рський. — Карпо на рандарськім коневі втїк. К. Х.

Ау́канье = гука́ння, одгу́кування, часте — гуканина.

Б.

Баю́кать = лю́ляти. — Люляю, люляю, побъю котка, полаю, щоб по ночах не ходив, малих дїток не будив. н. п.

Бе́здна 2. = до сму́тку. — Грошей у його до смутку.

Безотлага́тельный = нага́льний. — Нагальна робота.

Безостано́вочно = без перепи́ну.

Безъ — **Безъ всего́** = нісчи́мний, нісчи́мниця. — Нісчимний борщ.

Благоде́нствіе, благополу́чіе, благосостоя́ніе = гара́зд. — Ой не тому я сьпіваю, що я гаразд маю. н. п.

Бо́чка = (на сахарнях велика, куди зсипають сах. пісок) — бу́та. Сум. Ох.

Бренча́лка = гу́ркало.

Броже́ніе 2. = шумува́ння. — Без бактерій процес шумування не можливий. З.

Будора́жить = коло́шкати. — Щоб не колошкав ти в ночі своїх панів. Гул. Ар.

Бу́дущій — **На бу́дущее вре́мя** = на впере́д, на да́лї, на да́льш, на бу́дуще. — Гляди мінї щоб на далї сього не було!

В.

Валéжникъ = ломáччя.

Вáльдшнепъ = слóмка, слóнка (Прав.), хáква (Хар.) Кайг.

Варóпушка, пт. Erithacus cyanecula = зóрька. Хар. Кайг.

Велосипéдъ = самокáт, самокáтка. Кр.

Вертúголовка, вертишéйка, вертошéя, пт. Junx torquilla = крутúголовка (Хар. Кайг.), крутúголова, крутóголов. С. Жел.

Весло́ = опачúна. — Половину козаків у овови до опачин посадили. н. д.

Вéчеръ — Къ вéчеру = над вéчір, над вечорú.

Взглядъ — На взглядъ = на позріння.

Взвúться = повúти ся. — Жайворонки повили ся. Ал.

Взáтка 2. = скуп. — Взяв скуп і зробив діло. Полт.

Видъ = **На виду́** — на видноті, на явку́, на прикмéті. — **На вúдъ** = на збáч, на збáч. — **Имѣть въ виду́** = мáти на бáчности.

Вкрутýю = вкрýть.

Владѣтельный = волóдний.

Владѣть = орýдувати. — Хто за панів чим орудував, так і тепер зосталось. Сум. Ух.

Влюбчивый = женихлúвий. — Ой ти роду великого, та й я не малого, твоє серце женихливе, й моє не від того. н. п.

Вмѣстúтельный = насúпчастий.

Вожжáть = лицювáти.

Возрастáть = вúкохати. — Хто викохав тонку, гнучку? К. Ш.

Вошáнка = метенúця (Пр. д. під сл. Моль).

Впадáть 2. = упадáти. — Ти Дунаю, Дунаєчку! скажи мені усю правдочку — а скільки у тебе річок упадає? Упадає в мене сорок і чотирі з самої вершини. н. п.

Враздрóбь = на рóздріб.

Врассыпнýю = врóзсип, внатрýс.

Врéмя — Вó-время = за вчасý. — Коли вівці плодять ся — обкіт.

Всегдá = зáвжде. — У нянькя був біленький цуцик, її він завжде забавляв. Кот.

Встрѣтить = перестріти, перестрінути.

Вы́дохнуться = вúтхнутись, вúдихатись. — Пиво витхлось. — Заткни горілку, нехай не видихаєть ся.

Вы́ждать = вúчасувати, вúчекати. — Вичасували ми тут довго, поки ти прийшов. — Вичекай мене поки прийду.

Выжигáть = висмáлювати.

Выисповѣдать = вúсповідати, багатьох — пересповідáти.

Вы́мереть = перемéрти.

Выплáвливать = відтóплювати.

Вы́пороть = вúшпарити. — Добре вишпарили різками.

Вы́родиться = перерóдити ся, перевестúсь, про бджіл — перероїти ся.

Вы́скочка = вúтичка.

Выставлáться 4. = випинáти ся, випихáти ся. — Випнулась уперед усіх. — Не випихай ся з своїм добром.

Вы́страдать = перетерпіти.

Вы́студить = вúскрипати. — Вискрипали хату.

Вѣсы́ = важнú. — Везіть хліб до важниї.

Г.

Гáршнепъ, пт. Scolopax gallinula = крячóк. С. Жел.

Глотáніе = жвáкання.

Гнѣздó = **Изъ одногó гнѣздá** — одногнізький. **Г. разорúть** = розкýблити.

Годъ — Изъ-года-въ-годъ = рік-по-рік.

Гончáрный = гончáрський. — Гончарі є, та гончарської землі близько нема. Сум. Ух.

Гóрдость = гóрдощ. — За своєю гордощею шапки не здіймав. н. д.

Горнъ = верхня частина гончарського горна — черінь, нижня — сьóси. Сум. Ох.

Готóвность — Въ готóвности = в готóві. — У мене все в готові.

Гравёный = углáстий.

Грéбень = д. Гребёнка 2. — Та частина, на котрій зубці — головá, вирізка в низу — підкóт, довга частина, що є днище вставляєть ся — стеблó, крайні зубці — пелюсткú. Сум. Ох.

Гру́стный = сумни́й. — На що стали на папері сумними рядами? К. Ш.

Грязь = (з заводів) — чвир, ю́шка. — Аж з пъяти заводів до нас чвир іде. — Юшка як напустить з завода то й скотина не пье — така вода. Сум. Ух.

Гу́сто = ря́сно, рясне́нько. — Зійшов горох, підріс, зацьвів увесь рясненько. Гул. Ар.

Д.

Да́внишній = коли́шній. — Не знаю, може й нагадаю пудьгу колишнюю колись. К. Ш.

Денёкъ = днинка. — Тепер мині і сьвіт милий і вільнесенька днинка. н. п.

Де́рево = (високе і товсте) — коло́дисте, (частина коло коріня) — при́корень. — Привъязав коня до прикорня. н. д.

Дефиле́я = пере́тиски.

Ди́во = проя́ва.

Дитя́ = (що родилось після смерти мужа) — переле́сник.

Дли́нникъ 1. = довжни́к. — Коноплянка у нас сім сажнїв довжника та пъять ширника. Сум. Ох.

Добря́къ = добря́га. — І на тім сьвіті добряги тебе не забудуть. К. Ш.

Догово́ръ — **По догово́ру, согласно догово́ра** = вгово́рно. — Вговорно робя. — Вговорно служу. Сум. Ох.

Долгъ — **Взятый въ долгъ** = борговий.

Домово́й = домови́к. — Відьма не ходить туди, де єсть домовик — він її зараз укладе. н. о.

Домъ 1. = камъяни́ця. — У сьвітлицю — камъяницю зазивала, за білий стіл сажала. н. п.

Доро́га = бокова частина — обо́чина. — **Разби́ть доро́гу** — розковба́нити. — **Загради́ть доро́гу** — заступи́ти, переступи́ти.

Доса́да — **Съ доса́ды** = з се́рця.

До́ска = нерозпиляний кінець — шля́ма.

Досу́гъ = вільго́та. — Як є кому вільгота, то й вивезе який віз гною на свою ділянку. Сум. Ох.

Достава́ться = переда́ти (зрідка).

Дубоно́съ, пт. Caccathraustes vulgaris — довбоно́с. Хар. Кайг.

Ду́дчатый = дудова́тий. — Водяна цибуля така дудовата. Кр.

Дѣвка — **Въ дѣвкахъ насидѣться** = надївува́ти ся.

Дѣвственница = прави́чка.

Дѣлать = коїти. — Ти один все лихо коїш. К. Х.

Дѣлаться = **Д. лѣнивымъ** — ледащіти, **милымъ** — милїшати, **него́днымъ** — нікче́мніти, **хру́пкимъ** = крушіти.

Дѣло — **Въ са́момъ дѣлѣ** = навспра́вжки, навспра́вжне, узапра́вдї, настоя́ще.

Е.

Единстве́нный = оди́ний. Кр.

Ёмкій = наси́пчастий.

Ж.

Жа́воронокъ хохла́тый, пт. Alauda (Galerita) cristata = сусі́дка, посьмітю́шка. Хар. Кайг.

Жа́дный = жадни́й. — Ви дуже жадні. — Жадний на груші. Кр.

Желтѣть = поло́віти. — Уже й жито половіє, час за того й жати. К. Х.

Жена́ = брата — бра́това́, брати́ха, сина — синова́, сини́ха.

Же́нскій полъ = бі́ла че́лядь. — Коли Турки воювали, білу челядь забирали. н. д.

Же́нщина = (з дитиною до шлюбу) — по́критка, на́критка, самокри́тка. — Ж.

лёгкаго поведе́нія = слабка́ на вто́ри, самода́йка, цьо́хля.

Жерло́ = (криниці) — криничо́вина. Кв.

Жиле́цъ = постоя́нець, по́жилець. Херс.

Жужжа́ть 1. = диркотїти. — От як ті мухи диркотять. Кр.

З.

Завиру́шка, пт. Accenter modularis = тині́вка, ольша́нка. Хар. Кайг.

Загора́ть, загорѣ́ть = сма́гнути, засма́гнути. — Бо од вітровьку косонька въяне, а од соненька личенько смагне. н. п.

Заверну́ть 1. = увину́ти. — Треба дитину у пелюшки увинути. — Не забудь яблука соломою увинути. Сум. Ох.

Задёрнуть = зашморгну́ти. — Сказав, тай зашморгнув на шиї він аркан. Гул. Ар.

Заключе́ніе — Въ заключе́ніе = на ре́шті, в ре́штою.

Заколе́сникъ = чека́.

Замѣ́та, замѣ́тка = озна́ка.

Замѣсти́тель = поставно́ць.

За́пахъ — Безъ за́паха = безду́хий.

Запаха́ть = (ралом) — прира́лити.

Заплата́ть = (усе) — перелата́ти.

Затрудне́ніе = скру́та.

Защебени́ть = обгрузи́ти.

Звено́ = звіно́к. — А сам пішов до кумоньки звінок риби зъїсти. н. д.

Зелёный = (про овочі) — зеле́пух. Херс.

Зерно́ = (бобів) — боби́на.

Зигза́ги = викрута́си.

Зи́мородокъ, пт. Alcedo ispida = іва́нок. Кайг.

Здра́вствуй, те! = чоло́м! — Чолом пане наш, гетьмане, чолом батьку наш! н. п.

Зло́ба = пересе́рдя.

Знако́мый = знайо́мий. — Шлях у місто вже міні знайомий був. О. Мир.

Зя́бликъ, пт. Fringilla coelebs = снїга́рик. Хар. Кайг.

И.

Извине́ніе = перепро́шування, перепро́с. — Жду перепросу.

Изжа́рить = (усе) — пересма́жити.

Изга́дить = понївечити, перенївечити.

Издержа́ться = уко́штити ся. — Я вже й так укоштила ся: одного сховала, а друге знайшло ся. Сп.

Измы́слить = прими́слити, приміркува́ти, приметикува́ти.

Изнуря́ться = перепада́ти ся.

И'зрѣдка = за рі́дкость. Сум. Ох.

Илъ — И'ломъ занести́ = заму́лити, приму́лити.

Инсти́нктъ = побу́дка.

Инструме́нтъ = ковальський: гвозди́льня (виробляти гвіздки), клуб (нарізувати шруби), стоя́чка (підковувати чоботи), кушнірський: кобили́ця (дошка, на котрій розстилаеть ся шкура), ска́фа (для очистки).

Искуси́тель = переде́сник.

Исполосова́ть = пересмугова́ти, переполосува́ти.

Испо́ртить = скапса́ти, багато або усе — перепсува́ти. — Скапсали діло. Полт.

Испу́гъ = пере́страх.

Испятна́ть = (усе) — перепля́мити.

Истлѣва́ть, истлѣ́ть = перетлїва́ти, перетлїти.

Истощи́ться = ви́сильнити ся.

К.

Ка́менка, пт. Saxicola oenanthe = іва́нчик, чи́колка. Херс. Кайг.

Камышёвка, пт. Acrocephalus phragmitis = очере́тянка. Хар. Кайг.

Капри́зный = перехо́чливий.
Капу́стница, метелик = біла́н.
Карау́ленье = вартува́ння. — Добре твоє вартування, що усе покрадено.
Карье́ръ — Во весь карье́ръ = на вза́води.
Кастра́торъ = холостій.
Ка́чество = добро́тність. — У нас однієї добротности земля — усе сіроземля. Сум. Ох.
Квасцы́ — Квасца́ми натере́ть = погалу́нити, багато або усе — перегалу́нити.
Кизи́ловка = д. **Камышёвка** (дод.).
Кладо́вая = хиба́рка.
Козодо́й = ле́жень, чурии́ло. Кайг.
Конопля́нка, пт. Acanthis (Linata, Fringila) connabina = по́пик. Хар. Кайг.
Конюшня = кінниця. — Коники іржуть в кінниці. н. п.
Кора́ (дубова, в чинбарстві) = дубло́. Сум. Ох.
Корми́ться = (у кого) — перехарчо́вувати.
Ко́рмля 2. = корм, ко́рмиця. — Солома — то наші дрова і наша кормиця. Сум. Ох.
Коро́бочка (з березової кори) = берестя́нка.
Коро́ва годова́лая (з телям) = пере́літка.
Ко́рточки — На ко́рточкахъ = на при́сішках.
Косма́тый 2. = пелеха́тий, коструба́ч. — Оженив ся коструба́ч, узяв пелехату. н. п.
Косьба́ — Око́нчить косьбу́ = обкоси́ти ся.
Крапи́вникъ, пт. Troglodytes parvulus = задери́хвіст. Хар. Кай.
Кружёкъ — Въ кружёкъ = о́чертом. — Очертом сідали, сребро й злото на три часті паювали. н. д.

Л.

Лазо́ревка = волося́нка, га́йка. Хар. Кайг.
Ланце́тъ (коновальський) = праву́шник.
Ла́сточка берегова́я = д. **Стрыжо́къ** (Дод.).
Лёдъ (над снігом) = на́топтель.
Летаргія — Въ летаргію впада́ть = обміра́ти.
Листово́й = аркуше́вий.
Ли́шній (в роботі) = перері́бний.
Льну́ть = припада́ти.
Льсти́вый = підли́пчастий. — **Льсти́выя рѣчи** = при́мастки.
Льсти́ть (багато) = розле́стити ся.
Лѣни́вецъ — Дѣлаться лѣни́вцемъ = ледащі́ти.
Лѣсъ = вільховий — ольша́ник, оріховий — ліща́ник. Сум. Ох.
Люстри́нъ = лю́стра, люстри́на.

М.

Маршъ! = га́йда! — А од його помолившись, гайда в Україну. К. Ш.
Мать — Быть ма́терью = матерюва́ти.
Меду́за = водяне́ се́рце.
Ме́жду = поме́жи. — Ударив помежи уха. н. п.
Ме́лочь — По ме́лочи = у ро́здріб.
Метропо́лія = ма́тчина.
Ми́лый — Дѣлаться бо́лѣе ми́лымъ = мили́шати.
Милови́дный = милозі́ркий.
Молокосо́съ = безпе́рий.
Мѣня́ть ухо на́ ухо = такма́ міня́ти ся.
Мѣстный = помі́ський.
Мѣсто — Уса́дебное м. = плець. — Хата згоріла, а плець оддав людям. Сум. Ох. — **Въ иныхъ мѣста́хъ** = поде́куди. — **М.** випалене сонцем — пе́чище.
Мѣткій = втра́пний.

Н.

Набива́ть (косу) = клепа́ти.
Навѣ́даться = наверну́ти ся.
Надорваться 2. (від танців) — перетанцюва́ти ся.

Найти́ся 2. = приуніти ся.

Накрени́ться = перехля́бити ся.

Наоборо́тъ = на зворі́т. — І не думав виселятись з села, а на зворіт думав вкоренитись. Лев.

Напа́сть = на́падь, напа́док, нападня́, нaха́ба.

Напи́ться (дуже) = наду́длити ся.

Наруша́ть, нару́шить = переступа́ти, переступити.

Наси́льственный = наси́льний.

Насѣ́ка — **Дѣ́лать насѣ́ки** = нако́вувати.

Натопы́рить = насторо́жити, насторо́чити.

Невы́держка = непере́ливки.

Недоѣ́дки = зъїлдя. — Від скотини зъїддя вивозимо на ділянки. Сум. Ох.

Него́дный — **Дѣ́латься него́днымъ** = нікчемніти.

Недѣ́ля 2. = (перед масною) — переступна́.

Некста́ти = не до шмиги. — То нехай вибачить і громада, коли казка не до шмиги. Гул. Ар.

Нело́вкость = незла́года. — Таке робити — це вже й межи нами незлагода щитаеть ся. Сум. Ох.

Неотхо́дчивый = неодхі́дливий. Полт.

Непоро́чный = небла́знений.

Непостоя́нный = перепа́дистий. — Перепадиста зима.

Неприли́чный = несьві́тний, несьві́тський.

Не́христь = недові́рок.

Нечи́стый = анцѐболот. Полт.

Ни́тки = білі (зб.) — біль, біньця́. — **Въ одну́ ни́тку** = в одно́сталь.

Новоро́жденный = нарожде́нець, нарожде́ник

Нра́виться = підпада́ти під мислї.

О.

Образе́цъ — **По образцу́** = на взір.

О́бразъ — **По о́бразу** = на кшта́лт.

Обѣ́денный — **По́слѣ обѣ́денное вре́мя** = знад'обіддя.

Овся́нка, пт. Emberiza citrinella = жовтопу́зик. Хар. Кайг.

Опо́мниться = спамъята́ти ся.

О́тпрыскъ (від коріня) = вовчо́к.

Отрыва́ть, оторва́ть = увірва́ти.

П.

Павли́ній = па́вичів.

Павли́нчикъ, пт. Acredula caudata (Parus caudatus) = хвості́вка. Хар. Кайг.

Пасту́хъ = (волів) — вола́рь.

Пепели́ще 1. = во́гнище.

Перебода́ть = переколо́ти.

Переборчи́вый = бришкли́вий, хандри́жний.

Переба́ллотировать = пережеребува́ти, переголосува́ти.

Перебрани́ться = пересварити ся.

Перебу́чить = перезоли́ти.

Перебѣ́дствовать = перебідува́ти, перелихува́ти.

Перево́дчикъ = переві́дчик.

Пе́ревѣсь = переві́сся, пе́ревъязь.

Пе́ревязь (снопів) = пере́весло.

Перегру́зка = перева́лка.

Перекли́чка = перезва́.

Перекапри́зничать = перегедзати ся.

Перемани́ть (могоричем) = перемогори́чити.

Переложе́ніе = пере́кла́д.

Перемѣни́ть = переіна́кшити, дно — переднити.

Перепо́ртить = перепсува́ти, перепога́нити, перепарто́лити, перепарта́чити.

Пересмѣ́шка = д. Сла́вка-Сморо́дника (Дод.).

Пересы́лка = переля́ток.

Перетащи́ть = перетараба́нити, перети́рити.

Переубѣди́ть = перепе́рти.

Перецѣ́живать, перецѣди́ть = перето́чувати, переточи́ти.

Переше́екъ = межево́ддя.

Печа́лованіе = кло́поти, турбо́та, пеклува́ння.

Пинóкъ — **Пинка́ дать** = стусону́ти, штурхну́ти, стусана́, штурхана́ да́ти.

Пита́ніе = пожива́ння.

Пищу́ха, пт. Certhia familiaris = підшкори́шник. Хар. Кайг.

Пла́нка (котрою збивають ся дошки в дверях, віконницях то-що) — шпу́га.

Плашмя́ = пла́шма. — Щоб вощина приходилась до вічка не плашма, а рубом.

Пла́стырь = налї́пка.

Плоскогóрье = полони́на.

Плескъ = плюск.

Плохóй = лихи́й. — Три сермязї лихиї. н. д.

Плутова́ть = шальві́рити.

Плутъ = шалага́н.

Плѣни́тельный = пова́бний.

Плѣснѣвѣть = плїсня́віти.

Плѣсень (в сцїльниках) = гниле́ць.

Плясъ = д. **Пля́ска.** — **Пойти въ плясъ** = піти́ у тане́ць, піти в ско́ки та в бо́ки.

Побере́жье = побере́жжя, бережи́на.

Побере́чь = повартува́ти.

Побива́ть, поби́ть = камінням — каменува́ти, на друзки — трощи́ти, мотлоши́ти, потрощи́ти, помотлоши́ти, вірьовкою — мотýзити, помотýзити.

Поблёскивать = висьві́чувати.

Поблѣднѣлый = поблі́длий.

Побода́ть = погу́лати.

Побóръ = побі́р, натурою, зб. — хавту́рря. — **Побóры брать** = хавтурова́ти.

Побóчный 2. = підбі́чний, прижи́тний. — **Побóчная жена́** = підбі́чниця.

Побре́сть = поди́бати, поча́пати, почала́пати, поті́пати.

Побрызгать = поци́ркати.

Побряку́шка = гу́ркало.

Побужда́ть = припука́ти.

Побу́чить (білизну) = пожлуки́ти, позоли́ти, багато — поназóлювати.

Побѣгу́шки = побіга́нка, походе́ньки.

Побѣлка = білува́ння.

Пова́дка 1. = попа́да.

Поведе́ніе = поступова́ння.

Пови́нность = пови́нне. — **Постóйная п.** = постоя́льне. — **Служе́бная п.** = сті́йка.

Пóводъ 1. (воловий) = волові́д.

Поволóчь = поти́рити.

Повóзка = де дишель вправляють — снїци, брусок, котрий держить дишель — підóйма. Другі частини д. під сл. **Возъ.**

Поврежда́ть, повреди́ть = надвережа́ти, надвереди́ти.

Поврежде́ніе = пору́ха.

Повторя́ть, ять урóкъ = провча́ти, провчи́ти.

Повыдергать = пооску́бувати, пооску́блювати.

Повыздоровѣть = пооду́жувати, поочу́нювати.

Повѣнча́ть = в жарт кажучи — обкрути́ти.

Повѣнча́ться = подружи́ти ся.

Повѣрка = (мірою) — пере́мір.

Повѣря́ть = 1. **П. въ долгъ** — навіря́ти. — Шинкарочка мене знае, на сто рублів навірне. н. п.
2. вивіря́ти. — Вивіряймо, скільки горілки у пляшку увійде. Сум. Ох.

Повѣса = лóбур.

Повѣстка = опові́стка.

Повѣшенный = вішальник.

Погаше́ніе = поту́ха.

Погоди́ть = пострива́ти, перегоди́ти, перечасува́ти, перечека́ти.

Поднять зна́мя = звити корогву́. н. д.

Поднима́ть востáніе = бунт зрива́ти. н. д.

Позóръ = пору́га, пота́ла.

Пойма́ться на воровствѣ = прокра́сти ся.

Пока́мѣсть = про час.

Покрыва́ть ска́тертью = застеля́ти.

Пóлзень, ползóкъ, ползу́нчикъ, пт. Certhua familiaris = підшкори́шник. Хар. Кайг.

Полуга́ръ = чвир, чвирк.

Пóле (не засїяне рік) — пере́лїток.

Понакра́сть = понакрада́ти.

Понедѣльникъ = на масній — колодїй, перший в Петрівку — рóзигри.

Понужда́ть = ну́кати, нуди́ти, нужди́ти.

Пóползень 3. = підшкори́шник. Хар. Кайг.

Поту́пить гóлову = пону́ритись.

Почита́ть = ва́жити. — Козака і за жида не важать. н. д.

Предпочита́ть = ва́жити над. — Він желїзо добре важить і над злото. н. д.

Преслѣдовать = гна́ти. — Взяли ся гнати на благочестя. К. Ст.

Приготовле́ніе = вготова́ння. — Пан дав якесь зїлля для вготовання пиття. Сум. Ох.

Приди́рка = зачі́пка. — Побачив в цьому якусь зачіпку.

Приду́мать = добра́ти рóзуму, спóсобу.

Пропадáть, пропáсть = зникáти, позникáти.

Пророчество = прорікáння. — Отак і спевпалось прорікання ворожки. Ст. Аи.

Простоволóсая = простоволóса. — Ходить простоволóсою = сьвітúти вóлосом.

Припрыжка — **Въ припрыжку** = перескóком, на перескóки.

Пѣночка, пт. Phylloscopus collybita = вівчáрик. Хар. Кайг.

Р.

Развѣдываніе = перéпитки.

Развѣдывать = перепúтувати, вишпигóвувати.

Размышлéніе = розумувáння.

Разноглáсить = двоя́чити.

Разсвѣтъ — **На разсвѣтѣ** = на зарáнці.

Разсмѣшить (багатьох) = пересьмішúти.

Разсортировать = пересортувáти.

Разсуждéніе = розумувáння.

Ракъ — **Ловить ракóвъ** (руками) = печерувáти, пічкарувáти.

Рáмы (в крилах вітряка) — мáхи. — У валу махи стремлять, у їх гляці забивають ся, то на їх і дьор пашивають. Сум. Ох.

Рёбра (судна) — тагуні́.

Рéльсы = рéйки.

Рубáха (стара) = перепіранка.

Рычáгъ (натягати обід на шпиці) = натягáч.

Рябить = мру́жити. — У очах щось мружить.

Рядомъ = пóбіч, поузбіч.

С.

Сáни = частини: верхня частина полоза — голóвка, кілки в полозах — копили, що зъєднує копили — въязóк, на чому держуть ся крила — ду́жки. Сум. Ох. Иньші частини д. під сл. Сáни.

Сарáй = де солять рибу — холоднúк, де держать сіль — соля́ник, де готують кавъяр — гаря́чник, в першому ящик з росолом — солúло. Ух.

Сбродъ = збірниця. — Тако то збірниця ввалилась, Енея щоб побити в пух. Кот.

Свáя = стоя́н. Сум. Ох.

Свинья́ = льóха. Прав. — Гладкі, ситі, як годовані льохи. Лев.

Сгуститься = (надто) — перетужáвіти.

Сдѣлать (инакше або наново) = переробúти, переновúти.

Сердиться = обу́рюватись.

Сжимáться 2. = стуля́ти ся.

Сибаритъ = роскошелю́б. В. М.

Сила — **Не подъ силу** = не вмоготу́.

Синешéйка = д. Варóцушка (Дод.).

Синúца большáя, пт. Parus major = синичка, вінька. Хар. Кайг. — **С. длиннохвóстая** = д. **Павлинчикъ** (Дод.).

Скоропреходя́щій = бистроплúнний.

Слáвка = пт. Sylvia atricapilla — кропúвник, **С. пестрогру́дка,** S. nisoria — травнúк, **С. сморóдинка,** S. hortensis — підкропúвник, **С. говорунчикъ,** S Cinerea — кропúвник. Хар. Кайг.

Слишкомъ = через звúчай. — Як через звичай навезем гною, то й погине. Сум. Ох.

Сложéніе 2. = постáва.

Служить = слуговáти. — Чи одному ви пану слуговали? н. о.

Слюда = земляне́ сéрце. Сум. Ох.

Смолчáть = перемóвчати.

Смѣсь (глини або й кізяків з соломою, для будови) = чаму́р.

Снѣгъ (мокрий з вітром) = хля́га.

Сóбственный = родúмий. — У його вітряк родимий — сам робив. Сум. Ох.

Совокупля́ться 2. = злягáти ся. — Злягла ся з ним, вже й завагоніла. н. к.

Создáтель = сотворúтель. — Боже мій милий, Сотворителю небесний! н. п.

Солóма (не мнята, рівна) = правúця.

Сопéрничать = перемогáти ся, перевáжувати ся, перевагувáти ся (О. Пч.).

Состарѣ́ться = пере́ста́ріти ся.

Состоя́ніе — Быть не въ состоя́ніи = не сподія́ти.

Сострада́тельный = бо́лїсний.

Спина́ — На спинѣ́ = на́взнак, навзнакú.

Сплéтни = пересу́ди.

Сплéтникъ = пересу́дливий.

Спу́тать 1. = переплу́тати.

Срубъ сдѣ́лать = обцямринува́ти, обцебринува́ти.

Стано́къ = виробляти шпиці — ослі́н, ослі́нчик, обточувати ступицю — топорня́, заводити шпиці в обід — стелю́га, колéсня, видовбувати дірки в ступиці — столéць, довба́льня. Сум. Ох.

Старообра́зный = оста́ркуватий.

Стебéль (буряків) = ботвина́. — Стьобнув ботвиною по щоці. Сум. Ох.

Стéклядь = шпага́т.

Степéнный — Станови́ться, ста́ть болѣе степéннымъ = важнїти, поважнїти. — Постарієш і поважнієш. н. пр.

Сто́ликъ = сті́льчик.

Столова́ться = перехарчо́вувати.

Сторона́ 1. — С. Бокова́я = обі́ччя, бокі́вня. — **По сю, по ту́ сто́рону, по о́бѣ сто́роны лежа́щій, находя́щійся** = сьогобо́чний, тогобо́чний, обобо́чний.

Стоя́ть на вытяжку = на ввипинки стоя́ти.

Стрижъ, пт. Cypselus apus = щур. Херс. Кайг.

Стрижо́къ, пт. Cotile riparia = щур, щу́рик. Кайг.

Сугро́бъ = пере́ме́т.

Су́мерки — До су́мерокъ = до смéрку, зави́дна.

Сунду́къ (углы с.) = су́гловки.

Сукнова́льня = ва́льня.

Су́песокъ (болотяний) = сїро́земля. Сум. Ох.

Схо́дство = подо́бенство.

Сѣно = 1-й косьбы — перва́к, 2-й косьбы — ота́ва.

Т.

Тазъ 2. = бокові частини — клуб.

Таре́лка — Быть не въ своéй таре́лкѣ = на сли́вах сидї́ти, не по собі́, не в до́брому гу́мо́рі бу́ти.

Тира́нить = катува́ти. — Хіба вони знають, кого треба гладить, кого катувать. К. III.

Торчма́ поста́вить = настовбу́рчити, поста́вити сторч.

Тре́тій — Въ тре́тій разъ = в тре́тє.

Тюфя́къ 2. = хамло́.

У.

Уважи́тельный = вважли́вий. — Вважливий случай.

Уберега́ть, убере́чь = увартува́ти. — Не увартував роя.

Убо́рка хлѣ́ба = збір, збо́рка. Сум. Ох.

Увѣре́ніе = впевнéння.

Увѣриться = пересьвідчити ся.

Угро́за = грізьба́. — І на грозьбу не уважає, війну з Енеєм начинає. Кот.

Углово́й = поку́тнїй. — Ой одсунув пан Перебийніс покутню кватирку. н. п.

Уда́ (з двома гачками) = козю́лька.

Уда́чно = вга́дно, вга́дливо. — Вгадно зробив чоботи.

Удивлéніе — На удивлéніе = на чу́до, на по́чуд, на зди́в, на при́чуд, на причу́до, на про́диво, на прочу́до. — Козак прибіравсь на прочудо. н. д.

Удовлетвори́ться = сконтентува́ти. — Щеж і там вони не сконтентували. н. п.

Указъ = гетьманський — унїверса́л.

Укрыва́ніе 2, укрыва́тельство = перехова́ння, перехо́ванка.

Уменьши́ть = (надто) — перемали́ти.

Уменьши́ться = (про мороз) — пересїсти ся.

Упражня́ть, ся = муштрова́ти, ся.

Усло́віе = вговóр.

Усло́вленный = вгово́рний. — Вговорне треба оддати.

У́сталь — **Безъ у́стали** = не вгава́ючи.

Уча́стникъ = суспі́лець. — Слова суспільців того конгресу. Лев.

Ф.

Фа́була = ви́гад. — Занятність вигаду. Ст. Ан.

Фунтъ — **3 фунта** = о́ко. — У нас око винограду 10 копійок. Под.

Х.

Хворо́стъ = (дрібний) — тру́сок.

Ходи́ть = похожа́ти. — Похожає, як пава.

Ходьба́ 1. = хідня́. — Ходили і хіднею пшеницю й жито все так зъїли. Гул. Ар.

Холстъ = (не вибілений) — сирове́ полотно́.

Холоди́льникъ = (на заводах) — пере́пуст.

Хохла́тка, хохлу́шка = д. **Жа́воронокъ хохла́тый** (Дод.).

Хру́пкій — **Дѣлаться хру́пкимъ** = кру́шіти.

Худѣть = перепада́ти ся, марні́ти. — А щоб личко не марнїло з чорними бровами. К. Ш.

Ц.

Церемоніймейстеръ = процесово́да. — Намет коло брами, Ваша Величність! провістив процесовода. Ст. Ан.

Цѣна низкая = бе́зцінь.

Ч.

Чалма́ = завива́ло. — Сам на чардак виступав, турецьким завивалом махав. н. д.

Человѣческій = люди́нячий. — У обізяни так само, як і в чоловіка: дві руці, дві нозї й пика людиняча. Полт.

Черноголо́вникъ, черноголо́вка, черношля́пникъ = д. **Сла́вка** (Дод.).

Чу́вствовать себя́ = чува́ти ся. — Котрий у великих гріхах чувають ся, то сповідайтесь наперед Богові. н. д.

Чумѣчка 3. = д. **Павлѣнчикъ** (Дод.).

Ш.

Ша́йка 1. = ку́па. К. Ст.

Ша́гомъ = виступце́м.

Шарава́ры = (з великою матнею) — матнисті штани́.

Шата́ться = кива́ти ся. — Пъяний киваєть ся.

Ша́ткій = валки́й. — Валкий човен.

Ша́ткость = ва́лкість. — Я не вважаю на валкість човна.

Шерсть = (що вчісуєть ся з смушка) — оде́ржини.

Добавочний список джерел,

на які ми здаємо ся в сїй працї.

Ан. — **Казки Андерсена.** Переклав М. **Стариченко.** К. 1873 р.
Бар. О. — **Барвінський О.** — Історична бібліотека. Терношіль. 1886—1893 р.
Бш. — **Баштовий І.** — Україньство на літературних позвах. Л. 1891 р.
Г. П. — **Гречулевич.** — Проповѣди на малороссійскомъ языкѣ. Спб. 1860 р.
Г. С. — **Гамлетъ,** Принць Данський. Переклад М. **Старицького.** К. 1883 р.
Гр. Ог. — **Граматика** О. **Огоновського.** Л. 1890 р.
Гул. Ар. — **Гулак Артемовський** П. — Окрім „Кобзаря“ згаданого в І-му спискові, мали ми рукописні його твори, здебільша ще не друковані.
Де що про сьв. Б. або *Д. сьв. Б.* — **Де-що про сьвіт Божий.** К. 1863 р.
Зїньк. — **Писання** Т. **Зїньківського.** Л. 1893 р.
Зем. — **Короткий нарис земльописи.** Вистачив Н. **Вахнянин.** Л. 1873 р.
І. Г. — **Збірник творів Іеремії Галки** (Костомарова) Одесса 1875 р.
К. Ст. або *Кїєв. Ст.* — Кіевская Старина. Ежемѣсячный историческій журналъ. К.
Кн. — **Кониський** О. — Оповідання та иньші його писання, друковані в галицьких часописях, а крім того слова з примірами, записані ним переважно в Чернигівщинї та Київщинї, що шановний письменник прислав нам.
Кр. — **Кримський Хванько.** — Слова з примірами, записані ним від народа в Київщинї.
К. Д. С. — **Кулїш** П. — **Дївоче серце.** Оповідання. К. 1876 р.
К. Г. — **Кулїш** П. — **Граматка.** Спб. 1857 р.
К. З. о Ю. Р. — **Кулїш** П. — Записки о Южной Руси. Спб. 1857 і 1858 р.
К. М. Х. — **Кулїш** П. — Магомет і Хадиза. Поема Л. 1882 р.
Лев. — **Левицький Іван.** — Окрім його творів, згаданих в І-му спискові, збірка слів, записаних шановним повістярем з народних уст в Київщинї.
Лев. В. — **Левенко Володимир.** — Пани й люди. Повість. Л. 1893 р.
Макар. — **Макаровський.** — Наталя або дві долї разом. Повість. 1848 р.
Мир. або *О. Мир.* — **Опанас Мирний.** Збіраниця з рідного поля. Оповідання. К. 1886 р.
М. Л. — **Михайло Левченко** — Нѣсколько данныхъ о жилищахъ и пищѣ Южноруссовъ. Записки Юго-запад. Отдѣла Императорскаго Географич. Общ. за 1874 г. т. 2.
Мч. — **Ми-ч.** — Про обкладки. К. 1881 р.
н. п. Б. — **Пѣсни Буковинскаго народа.** Записки Юго-зап. Отдѣла Императорскаго Географич. Общ. за 1874 г. т. 2.
Нїс. — **Нїс** С. — Слова, записані ним в Черниговщинї, з материялів, добутих нами від П. Житецького.

Ніщ. — **Ніщинський** П. — Гомерова Одиссея. На мову русько-українську перевіршував П. Байда. Л. 1889—1892 р.

Оп. — **Опатович** С. — Оповідання з сьвятого писання. К. 1874 р.

Ос. — **Основа**, южнорусскій вѣстникъ Спб. 1861—1862. (Виписано тільки слова з словаря, що додавав ся до кожної книжки, а бажало ся, щоб хто небудь передивив увесь журнал і вибрав приміри).

Пр. — **Правда**. Місячник політики, науки і письменства. Л.

Пч. або *О. Пч.* — **Олена Пчілка**. — Козачка Олена, поема в збірнику „Рада“, ч. 2. К. 1884 р. — Українським дітям. Переклади. К. 1882 р. — Думки-мережанки. К. 1886 р.

Руд. — **Руданський** С. — Сьпівомовки. Видав Н. Г. Волинський. К. 1880 р. — Окрім того мали ми рукописний збірник його творів, з дебільша недрукованих.

Ряб. — **Розбита бандура**. — П. **Рябошапки**. К. 1893 р.

Сам. — **Самійленко** В. — З поезій В. Самійленка. К. 1890 р.

Ск. — **Складка**. — Альманах Н-р І. Спорудив В. Александров. Х. 1887 р.

Сніп. — **Сніп**, український новорочник. Скрутив О. **Корсун**. Х. 1841 р.

Сп. — **Спілка Іван**, — Збірка слів з примірами, записаних ним в Харьківщині.

Ст. оп. — **Стародавній опис**. — Бытовая малороссійская обстановка въ документахъ XVII—XVIII в. Кіевская Старина 1870—10.

Степ. — **Степовик** О. — Оповідання про комах. Яка од їх користь або шкода в господарстві. К. 1882 р. — Оповідання про рослини. Л. 1890 р.

Де-які з показаних в сьому спискові джерел, що наспіли до нас вже на приконченню І-го тому, увійдуть до 2. і дальших томів Словаря; список иньших джерел, що маємо з'ужиткувати в тім році, буде надрукований при 2. томі. Просимо мати на увазі нашу замітку, надруковану в Зорі за сей рік ч. 12, наперед дякуючи всім, хто присилатиме нам слова і приміри, записані від народа або вибрані з книжок.

Другий добавочний список джерел, на які здаємо ся в сїй праці.

А. л. — Александров В. Пісня про гарбуза. Х. 1889 р. — Чижикове весілля. Х. 1890 р. — Складка, альманах. Х. ч. I — 1887 р. і ч. II 1890 р.

Баз. — Терновая дорога до кращої долї. Повість І. Базилевського. — Вятка. 1889.

Бар. О. — Барвінський О. — Окрім згаданої в 1 доб. спискові „Історичної бібліотеки“, його-ж: Ілюстрована Історія Руси від найдавнїйших до нинїшнїх часів. Л. 1890.

Вас. — Василенко В. — Мѣстечко Опошня. – Этнографическое описаніе. Полтава. 1893.

Галуз. — Ф. Галузенко. — Чумаки або смутні часи України. Поема. Ч. 1864.

Г. Ст. — Руска граматика. Уложили профес. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер. Л. 1893.

Граб. — Павло Граб. — Слова і вирази, що шановний Добродїй вибрав і записав з книжок і з уст народа і прислав нам через редакцію Зорі. На превеликий жаль, не визначено місцьовости, де саме записані слова від народа.

Дум. — Думитрашко К. — Жабомишодраківка. На нашу руську мову перештопав К. Д. СПБ. 1859.

К. К. — Бондарівна. Драма Карпенка-Карого. Степ. СПБ. 1886.

Кн. — Дід Євмен. Записав О. Кониський. Ч. 1894. Також збірка слів і виразів, що шановний Добродїй, вибравши з новійших своїх писаний і записів від народа в Київщинї, прислав нам.

Лев. — Кайдашева сїмя. Пов. Івана Левицького. Х. 1894. Також збірка слів і виразів, записаних ним в Київщинї.

Лев. В. Per pedes apostolorum. Повість В. Левенка (в рукопису).

Мет. — Южный рускій зборникъ. — Издалъ А. Метлинскій. Х. 1848.

н. п. Под. — Народні пісні, записані на Подолї (в рукопису).

н. о. Яст. — Матеріалы по этнографіи Новороссійскаго края, собранные въ Елисаветградскомъ и Александрійскомъ уѣздахъ Херсонской губ. В. Ястребовымъ. Од. 1894.

О. Ст. — Марко проклятий. Поема О. Стороженка. Изданіе А. Суворина, СПБ. 1894.

П. Пр. — Козакъ и Гапуся. Украинскіе очерки Петра Правды К. 1869 г.

Пісоч. — Малярі. Оповідання В. Гаршина. Пер. Д. Пісочинець. Л. 1894.

Ст. Б. — *Ст. Г.* — *Ст. С.* — Старицький М. — Байки по Крилову. К. 1875. — Гамлет принць Данський. К. 1883. — Сербські народні пісні. К. 1876.

Федьк. — Повісті Осипа Федьковича. К. 1876.

Про иньші джерела дивись список після передмови спочатку 1-го тому і перший добавочний список в кінці 1-го тому.

Третїй добавочний список джерел,

на якї ми здаємо ся в сїй працї.

Гр. Чайч. – Грінченко (Чайченко). — Кныга казокъ виршомъ. Од. 1896 р. — Покынута у лиси дивчына. Од. 1896 р.

Ет. зб. — Етнографічний збірник видає товариство імени Т. Шевченка, за редакцию М. Грушевського. У Львові. 1895 р. Т. I.

З. Баян. — Зоря, часопись лїтературна за 1895 р. ст. Баяна.

З. Ог. — Зоря, статтї О. Огоновського.

Зап. Гр.
Зап. Кн.
Зап. Кок.
Зап. Кол.
Зап. Ог.
Зап. Фр.
} Записки наукового товариства імени Т. Шевченка. У Львові. 1885 1897 р. — Статтї М. Грушевського, О. Кониського, Кокорудза, Колеси, О. Огоновського і І. Франка.

Кроп. — Кропивницький М. — Збирныкъ творивъ. Выдання 3. Харькивъ. 1896 р.

н. з. н. пр. Яст. — Народня загадка. Народня приказка. — Матеріалы по этнографіи Новороссійскаго края, собранные В. Ястребовымъ. Од. 1891/2.

н. к. н. о. н. пр. Гр. — Народня казка. Народнє оповідання. Народня приказка. — Этнографическіе матеріалы, собранные въ Черниговской и сусѣднихъ губерніяхъ. Б. Гринченко. Черниговъ. В. 1. і 2. 1895 і 1896 р.

Про иньші джерела дивись список після передмови спочатку І-го тому, перший добавочний список в кінцї 1-го тому і другий добавочний список в кінцї 2-го тому.

Государственная публичная
историческая
библиотека РСФСР

Третїй добавочний список джерел,

на які здаємо ся в сїй працї.

Заг. — Загірня. — Пидъ землею. Оповидання про шахты. Напысала М. Загирня. Черныгивъ. 1897 р.
Кайг. — Кайгородовъ Д. — Изъ царства пернатыхъ. Очерки изъ міра русскихъ птицъ. СПТ. 1899 г.
Кн. — Кониський. — Творы О. Коныського-Перебенди. Оповидання. Т. 1 і 2. Одесса. 1899 р. — Тарас Шевченко. Хронїка його життя. Написав О. Кониський. Т. 1. Л. 1898 р.
К. К. С. — Карпенко-Карий. Сербин, драма в 5 діях. Львів 1896 р.
Коц. — Коцюбинський М. — Оповідання його, видані в Чернигові.
Л. Н. В. — Літературно-науковий вістник за 1898 рік.
Ряб. Рябковъ — Рябковъ — Рыболовство на Днѣпрѣ. Изд. Херсонскаго Земства.
Ст. Б. Х. — Старицький. — Богданъ Хмельныцький. Историчня драма въ 5 діяхъ. К. 1897 р.
Сум. Ох. — Сумщина. — Охорович К. — Слова й приміри, записані К. Ухач-Охоровичем в Сумському повітї Харків. Губ.
Щог. — Щоголевъ — Слобожанщина. — Лирна поэзія. Харькивъ 1898 р.

Вже на прикінченню працї над словарем знайшов я чималу в'язку карточок до словаря, що була у мене в окремій схованцї, про яку я у свій час якось не згадав. Передививши ті карточки і перевіривши з словарем, здибав я не одну сотню слів і приміpів, яких не заведено до словаря. До того ще і з записній книжцї моїй знайшли ся де-які знадібки до словаря, що були повиписувані з книжок останнїми часами. Отож всї ті не заведені слова і приміри я друкую особливим додатком. На сьому і кінчаю мою працю. Почалась вона при обставинах, зовсїм не погодних, коли не було повного, науковим способом обробленого, словаря українського, котрий містив би в собі як не всї, так хоч найголовнїйші скарби нашої мови, а був тільки зібраний матерял до словаря, хоч і доволї багатий, але зовсїм не оброблений, не зредаґований. Надїя ж наша на те, що словарь той незабаром почне друкувати ся, не справдила ся, та й досї ще того словаря не має. Тож з'ужитковати той материял можна було хіба лиш в тій частинї, що здавала ся нам цїлком певною. На лихо ще спіткала нас і друга невдача. Пояснення росийських слів почали ми на основі академичного словаря лїтературної росийської мови, що почав виходити ще в 1891 роцї, але за смертю найголовнїйшого редактора Я. К. Грота видання того словаря з'упинило ся надовго, та й досї словарь той доведено тільки до букви З. Так мусїли ми удати ся до давнього видання академичного словаря росийської і церковно-словянської мови, що вийшло ще в 1847 роцї і було передруковане без нїякої переміни в 1867 роцї. Але з того часу росийська мова значно розвинулась: багато слів, заведених до того словаря, тепер зовсїм вийшли з ужитку або вживають ся вже в иньшому розумїню, а разом з'явило ся в росийській лїтературнїй мові багато нових слів, яких там зовсїм не має. Тож мусїли ми як росийські слова і вирази, так і українські переклади і пояснення раз-у-раз перевіряти з иньшими джерелами, а се дуже гальмувало нашу роботу і спричинило ся до того, що аж тепер от ледве здолали ми довести її до кінця.

Надрукований в кінцї словаря додаток ясно сьвідчить, що навіть при тих непогодних обставинах словарь наш міг би вийти і геть-то повнїйший, коли б тільки з'ужитковати хоч увесь той материял, що маємо по різних виданнях. Але ж на се треба віку і працї не одної людини! Ми дивимось на нашу працю тільки як на пробу улаштовання більш або менш значної частини словарного материялу, сподїваючись, що й така праця може бути хоч трохи пожиточна для наших письменників, а може стане в якій пригодї і будущим трудівникам на полї української лексікографії.

В додаток до передмови вважаю за обовязок пояснити, що робота ся розпочалась в спілцї з Вельми шановними: О. Пчілкою, М. Старицьким і з иньшими земляками. Гуртова робота велась найголовнїйше спочатку, коли слова з материялу до українського словаря списувались на карточки, лаштували ся по алфавіту та перевіряли ся по різним джерелам. Однак остання робота доведена була гуртом тільки до половини другого тому. Решту вже мусїв я доробляти сам. Так саме виписки примірів з книжок або з надісланих мінї материялів зроблені були мною і всю працю впорядчика словаря мусїв я взяти на себе. Поясняю се за-для того, що, яко впорядчик, мушу приняти на себе одвічальність за всї хиби і помилки, яких певне знайдеть ся чимало в сьому словарі. За довгий час роботи над словарем де-кільки сотрудників вже й померли. Про них я згадував у свій час в передмові до словаря і в послїсловах до 2 і 3 тому. Пером земля небіжчикам! А всїм живущим сотрудникам, поздоров їх Боже, складаю при сїм найщирійшу подяку. Таку ж подяку виявляю і Високоповажним землякам: Є. Чикаленкові, що значними коштами допоміг видати сю працю, і К. Паньківському, під доглядом котрого вона друкувала ся.

Львів 1899 року.

М. Уманець.